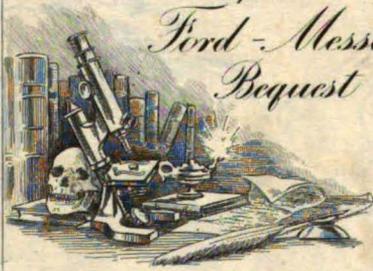
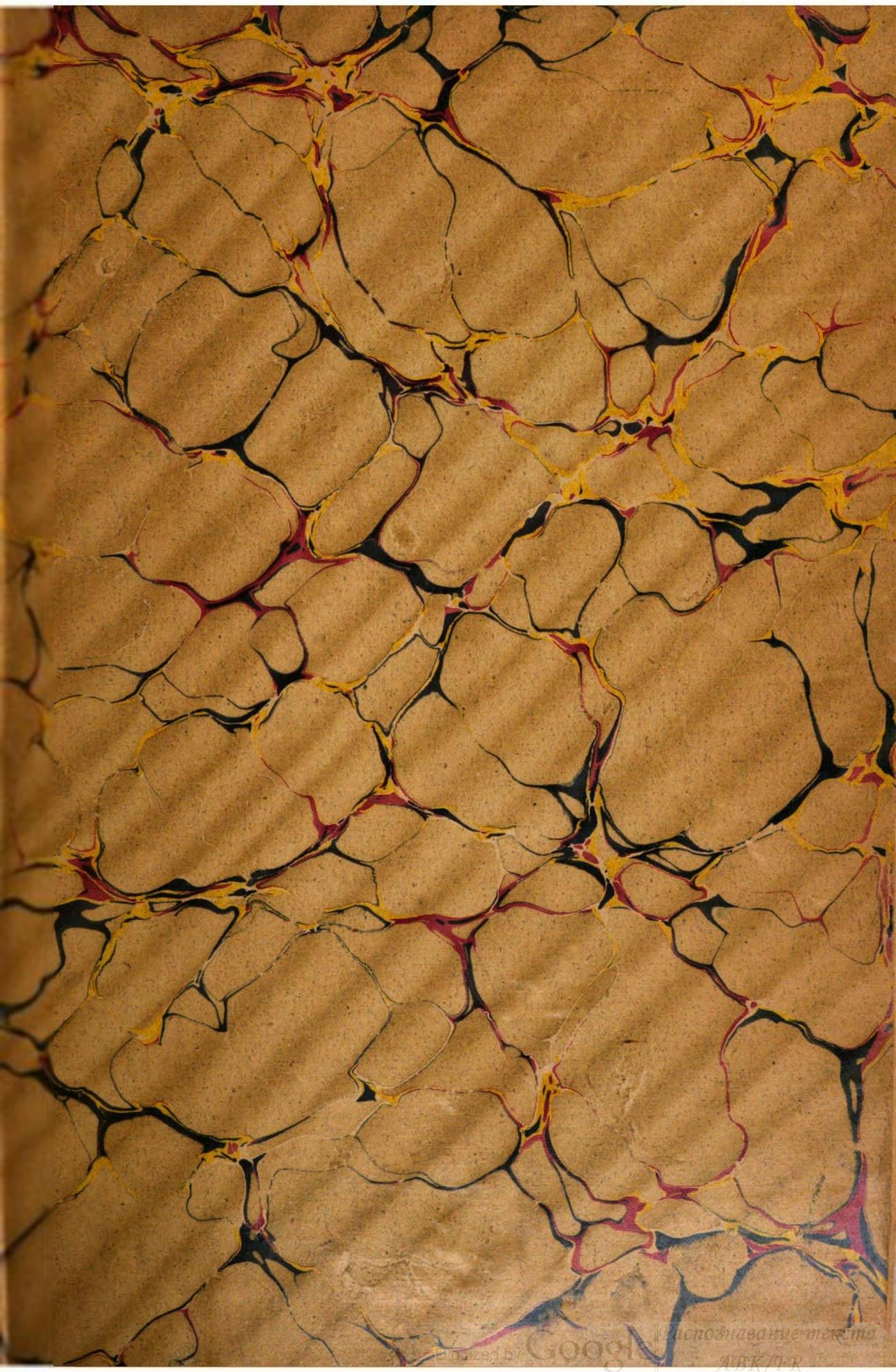

Library of the University of Michigan
Bought with the income
of the
Ford - Messer
Bequest

E. F. FADEN

2011
BR
60
.M61

PATROLOGIÆ

CURSUS COMPLETUS,

SEU BIBLIOTHECA UNIVERSALIS, INTEGRÆ, UNIFORMIS, COMMODA, OECONOMICA,
OMNIUM SS. PATRUM, DOCTORUM SCRIPTORUMQUE ECCLESIASTICORUM,

SIVE LATINORUM, SIVE GRÆCORUM,

QUI AB ÆVO APOSTOLICO AD ÆTATEM INNOCENTII III (ANN. 1216) PRO LATINIS,
ET AD CONCILII FLORENTINI TEMPORA (ANN. 1459) PRO GRÆCIS FLORUERUNT :

RECUSIO CHRONOLOGICA

OMNIUM QUÆ EXSTITERE MONUMENTORUM CATHOLICÆ TRADITIONIS PER QUINDECIM PRIORA
ECCLESIE SÆCULA,

IUXTA EDITIONES ACCURATISSIMAS, INTER SE CUMQUE NONNULLIS CODICIBUS MANUSCRIPTIS COLLATAS, PERQUAM DILIGEN-
TER CASTIGATA; DISSERTATIONIBUS, COMMENTARIIS VARIISQUE LECTIONIBUS CONTINENTER ILLUSTRATA; OMNIUS
OPERIBUS POST AMPLISSIMAS EDITIONES QUÆ TRIBUS NOVISSIMIS SÆCULIS DEBENTUR ABSOLUTAS, DETECTIS
AUCTA; INDICIBUS ORDINARIIS VEL ETIAM ANALYTICIS, SINGULOS SIVE TONOS, SIVE AUCTORES ALICUJUS
MOMENTI SUBSEQUENTIBUS, DONATA; CAPITULIS INTRA IPSUM TEXTUM RITE DISPOSITIS, NECNON ET TITULIS
SINGULARUM PAGINARUM MARGINEM SUPERIOREM DISTINGUENTIBUS SUBJECTANQUE MATERIAM SIGNIFI-
CANTIBUS, ADORNATA; OPERIBUS CUM DUBIIS, TUM APOCRYPHIS, ALIQUA VERO AUCTORITATE IN
ORDINE AD TRADITIONEM ECCLESIASTICAM POLLENTIBUS, AMPLIFICATA;

DUCENTIS ET QUADRAGINTA INDICIBUS SUB OMNI RESPECTU, SCILICET, ALPHABETICO, CHRONOLOGICO, ANALYTICO,
ANALOGICO, STATISTICO, SYNTHETICO, ETC., OPERA, RES ET AUCTORES EXHIBENTIBUS, ITA UT NON SOLUM
STUDIOSO, SED NEGOTIIS IMPLICATO, ET SI FORTE SINT, PIGRIS ETIAM ET IMPERITIS PATEANT OMNES
SS. PATRES, LOCUPLEATA; SED PRÆSENTIM DUOBUS IMMENSIS ET GENERALIBUS INDICIBUS, ALTERO
SCILICET RERUM, QUO CONSULTO, QUIDQUID NON SOLUM TALIS TALISVE PATER, VERUM ETIAM
UNUSQUISQUE PATRUM, ABSQUE ULLA EXCEPTIONE, IN QUODLIBET THEMA SCRIPSERIT, UNO
INTUITU CONSPICIATUR; ALTERO SCRIPTURÆ SACRÆ, EX QUO LECTORI COM-
PERIRE SIT OBVIUM QUINAM PATRES ET IN QUIBUS OPERUM SUORUM LOCIS
SINGULOS SINGULORUM LIBRORUM SCRIPTURÆ VERSUS, A PRIMO GENESEOS

USQUE AD NOVISSIMUM APOCALYPSIS, COMMENTATI SINT :

EDITIO ACCURATISSIMA, CÆTERISQUE OMNIBUS FACILE ANTEPONENDA, SI PERPENDANTUR CHARACTERUM NITIDITAS,
CHARTÆ QUALITAS, INTEGRITAS TEXTUS, CORRECTIONIS PERFECTIO, OPERUM RECUSORUM TUM VARIETAS
TUM NUMERUS, FORMA VOLUMINUM PERQUAM COMMODA SIBIQUE IN TOTO PATROLOGIÆ DECURSU CONSTANTER
SIMILIS, PRETII EXIGUITAS, PRÆSENTINQUE ISTA COLLECTIO UNA, METHODICA ET CHRONOLOGICA.
SÆCULORUM FRAGMENTORUM OPUSCULORUMQUE HACTENUS HIC ILLIC SPARSORUM, VEL ETIAM
INEDITORUM, PRIMUM AUTEM IN NOSTRA BIBLIOTHECA, EX OPERIBUS ET MSS. AD OMNES
ÆTATES, LOCOS, LINGVAS FORMASQUE PERTINENTIBUS, COADUNATORUM,
ET EX INNUMERIS OPERIBUS TRADITIONEM CATHOLICAM CONFLANTIBUS, OPUS UNICUM MIRABILITER EFFICIENTIUM.

SERIES GRÆCA POSTERIOR

IN QUÆ PRODEUNT PATRES, DOCTORES SCRIPTORESQUE ECCLESIE GRÆCÆ AB ÆVO PHOTIANO AD
CONCILII USQUE FLORENTINI TEMPORA, ET AMPLIUS, NEMPE MORTEM CARDINALIS BESSARIONIS.

ACCURANTE J.-P. MIGNE,

Bibliothecæ cleri universæ,

SIVE CURSUUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

PATROLOGIA, AD INSTAR IPSIUS ECCLESIE, IN DUAS PARTES DIVIDITUR, ALIAM NEMPE LATINAM, ALIAM GRÆCO-LATINAM.
AMBÆ PARTES JAM INTEGRE EXARATÆ SUNT. LATINA, 222 VOLUMINIBUS MOLE SUA STANS, 1110 FRANCIS VENIT: GRÆCA
DUPplici EDITIONE TYPIS MANDATA EST. PRIOR GRÆCUM TEXTUM UNA CUM VERSIONE LATINA LATERALI COMPLE-
CTITUR, ET 104 VOLUMINA IN 109 TOMIS, PRO PRIMA SERIE, NON EXCEDIT. POSTERIOR VERSIONEM LATINAM TANTUM
EXHIBET, IDEOQUE INTRA 55 VOLUMINA RETINETUR. SECUNDA SERIES GRÆCO-LATINA AD 58 VOLUMINA TANTUM ATTIN-
GIT; DUM HUIUS VERSIO MERE LATINA 29 VOLUMINIBUS EST ABSOLUTA. UNUMQUODQUE VOLUMEN GRÆCO-LATINUM 8,
UNUMQUODQUE MERE LATINUM 5 FRANCIS SOLUMMODO EMITUR: UTROBIQUE VERO, UT PRETII HUIUS BENEFICIO
FRUATUR EMPTOR, COLLECTIONEM INTEGRAM, SIVE LATINAM, SIVE GRÆCAM COMPARET NECESSE ERIT; SECUS ENIM
CUJUSQUE VOLUMINIS AMPLITUDINEM NECNON ET DIFFICULTATES VARIA PRETIA ÆQUABUNT. IDEO, SI QUIS TANTUM EMAT
LICET INTEGRE, SED SEORSIM, COLLECTIONEM GRÆCO-LATINAM, VEL EANDEM EX GRÆCO LATINE VERSAM, TUM QUODQUE
VOLUMEN PRO 9 VEL PRO 6 FRANCIS SOLUM OBTINEBIT. ISTÆ CONDITIONES POSTERIORI PATROLOGIÆ LATINÆ SERIEI,
PATRES AB INNOCENTIO III AD CONCILIIUM TRIDENTINUM EXHIBENTI, APPLICABUNTUR. PATROLOGIA QUÆ MANUSCRIPTIS
IN BIBLIOTHECIS ORBIS UNIVERSI QUIESCENTIBUS CONSTABIT, NECNON PATROLOGIA ORIENTALIS, CONDITIONIBUS SPE-
CIALIBUS SUBICIANTUR, ET IN TEMPORE SUO ANNUNTIABUNTUR, SI TEMPUS EAS TYPIS MANDANDI NOBIS NON DEFUERIT.

PATROLOGIÆ GRÆCÆ TOMUS CXLIX.

NICEPHORUS GREGORAS. GEORGIUS LAPITHA. THEODORUS MELITENIOTA.

EXCUDERATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE, EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE, PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VUL
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MOENIA PARISIENSIS

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNUS 1340.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΙ ΛΖ'.

NICEPHORI GREGORÆ
BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBRI XXXVII.

ACCEDUNT

*NILI CABASILÆ THESSALONICENSIS METROPOLITÆ,
THEODORI MELITENIOTÆ, MAGNÆ ECCLESIAE SACELLARII,
GEORGII LAPITHÆ, OPUSCULA, EPISTOLÆ.*

ACCURANTE ET DENUO RECOGNOSCENTE J.-P. MIGNE,
BIBLIOTHECÆ CLERI UNIVERSÆ,

SIVE

CURSUM COMPLETORUM IN SINGULOS SCIENTIÆ ECCLESIASTICÆ RAMOS EDITORE.

TOMUS POSTERIOR.

VENIUNT 2 VOLUMINA 23 FRANCIS GALLICIS.

EXCUDEBATUR ET VENIT APUD J.-P. MIGNE EDITOREM,
IN VIA DICTA THIBAUD, OLIM D'AMBOISE. PROPE PORTAM LUTETIÆ PARISIORUM VULGO
D'ENFER NOMINATAM, SEU PETIT-MONTROUGE, NUNC VERO INTRA MŒNIA PARISINA.

1865

TRADITIO CATHOLICA.

SÆCULUM XIV. ANNUS 1340.

ELENCHUS

AUCTORUM ET OPERUM QUI IN HOC TOMO CXLIX CONTINENTUR.

NICEPHORUS GREGORAS.

Byzantinæ Historiæ libri XIV-XXXVII.

NICEPHORI GREGORÆ SCRIPTA ALIA VARIJ ARGUMENTI.

- Martyrium S. Codrati et Sociorum Corinthi in Peloponneso. 503
Scholia in librum Synesii De insomniis, qui exstat in tomo nostro LXVI, col. 1281. 521
Fragmenta ex Nicephori Dialogo cui titulus : *Florentius*, ex editione Val. Parisot in *Cantacuzène homme d'Etat et historien*. 643
Nicephori Gregoræ Epistolæ XVI. (*Viri docti Scinas et Mustoxides in Sylloge Anecdotorum Venetiis anno 1817 Gregoræ alias epistolas sex ediderunt; at collectionis istius exemplaribus omnibus in Orientem transmissis, jam nulli in partibus nostris comparet et adhuc ea caremus.*) 647
OPUSCULA DURIA.
Prologus encomiasticus in Odysseam breviter perstringens poematis indolem. 663
Moralis enarratio peregrinationum Ulyssis. 667

NILUS CABASILAS THESSALONICENSIS METROPOLITA.

- Notitia ex Leonis Allatii Diatriba de Niliis.* 671
De causis dissensionum in Ecclesia et de primatu Papæ. 683
Joannis Matthæi Caryophylli, archiepiscopi Iconiensis, Confutatio Nili, ad Urbanum VIII Pontificem Maximum. 729
Encomium Gregorii Palamæ. 877

THEODORUS MELITENIOTA, MAGNÆ ECCLESIÆ SACELLARIUS.

- Notitia ex Leone Allatio de Theodori.* 877
Editoris Romani Monitum in Ethica sequentia. 881
Ethica sermonum in Evangelio. 883
Ex libro de astronomia. 987

GEORGIUS LAPITHA.

- Notitia ex Leone Allatio de Georgiis.* 1005
Epistolæ tres ad Nicephorum Gregoram. 1009
Carmen morale, ex editione Car. Benedicti Hasii. 1009

ANONYMUS.

- Catalogus librorum monasterii insulæ Patmi, sæculo XIV. 1047
Index Græcitatibus ad Nicephori Gregoræ Historiam Byzantinam. 1051

ADDENDA.

- Nicephori Gregoræ Allocutio ad Andronicum Palæologum, cum victor rediisset. 1067
Ex Programmate Academico Lipsiensi ad annum 1865 proposito. 1067

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ
ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΕ'

NICEPHORI GREGORÆ
BYZANTINÆ HISTORIÆ
LIBER VICESIMUS QUINTUS.

[Cod. Vat. 1095, f° 98 b.] A' Ἐμοὶ δὲ προσωτέρω
προάγειν βουλομένην δυοῖν ἔνεκα, ὅπως τε μάθοιμι
μέχρι πόσου τῆς ἀλλοτρίαι· ἐκείνης γῆς καὶ δι' ὧν
ἔθνῶν ἐκείνων διήκει σωζόμενον τὸ Χριστιανῶν ἔτι
γένος, καὶ ὅπως ἐν μέσοις τοῖς ἀσεβέσιν ἔτι τῶν πα-
τρῶν ἔχεται δογμάτων τῆς εὐσεβείας κατὰ τὸν σφίσι
ἀπλούστερόν τε καὶ ἀληθέστερον τρόπον, καὶ ἅμα
θεάσασθαι εἰ τί που τῆς ἀρχαίας σοφίας ἐκείνης πε-
ριεστὶ λείψανα Χαλδαίους καὶ Πέρσας, ἐμποδῶν οἱ
τῶν Ἱεραπολιτικῶν γεγένηται κοσμιώτεροι, ἐπεὶ τοί-
γε μέχρι καὶ ἐς ἐκείνους προεληλύθειν ἐγὼ, διακο-
σίους ὁμοῦ καὶ [f. 99 a] χίλιους ἐγγύς που σταδίου
θαλάττης ἀπέχοντας. Οὐ γὰρ εὐδοκᾶ ἔσεσθαι ὑπισ-
χνουντό μοι ἔτι τὰ πρόσθεν διὰ τὸ τῶν προσοικούν-
των ἀλλόγλωσσον· οὐ μὴν οὐδ' εἰ εὐδοκᾶ ἦν ἐντεῦ-
θεν, ἤκιστ' οὖν ὁμοῦ περιλείπεσθαι Χαλδαϊκῆ τε
γῆ καὶ Περσικῆ σοφίας ὅλως ἐκείνης ἰχνη τε καὶ
γνωρίσματα. Ἐξ ὅτου γὰρ τὸ Σκυθικὸν ἐπιβρέυσαν
γένος· καὶ ἐκχυθὲν ἀνωθεν ποθεν ἐξ ἀρκτικῶν πη-
γῶν καθάπερ ἄχανοῦ· τινος ὕδωρ πελάγους, Πέρ-
σας τε ἐδουλώσατο καὶ Μήδους καὶ πᾶσαν εἰπεῖν
ταυτηνὴ τὴν Ἀσίαν ἄχρις Ἰνδῶν τε ἐκείνων πρὸς
ἔω καὶ ἄχρις Ἀρίθων τουτωνὶ πρὸς νότον, οὐ μόνον
τὰ πλείω τῶν ἐγχωρίων ἠθῶν ἐκείνων ἔσθη καὶ
ἐτεθνήκει, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῶν ἔθνῶν ἐκείνων τὰ
τοπικὰ διαστήματά τε καὶ ὅρια συγκέχυται καὶ
παντάπασις ἔστι δουλεία νῦν. Γίνεσθαι δέ μοι
μάλιστα νῦν, εἴπερ ποτ', ἀξύνφορον ἔφασκον τὴν
ἐκείσε παράδοον διὰ τὰς ἀρτί κατασχηκυία· καὶ Σκύ-
θας αὐτοῦ· κατ' ἀλλήλων ἐριδᾶς τε καὶ στάσεις
περὶ πρωτείων, τοῦ σφῶν ἀρχηγοῦ καὶ ἡγεμόνος
πρὸ μικροῦ τεθνηκότος. Ταῦτ' οὖν ἔγωγ' ἀκηκῶς,
καὶ ἅμα συνορῶν τῆς ἐμοίας συγχύσεως τὸ νεμό-
μενον καὶ ἐπ' Ἀραβίας τουτουοῖ προχωροῦν, τελευ-
τήσαντο· νεώσει καὶ τοῦ Αἰγυπτίου Φαραῶ καὶ τῶν
υἱῶν περὶ τῆς ἀρχῆς ἐν ἀλλήλοις στασιαζόντων,
καὶ πεφυρμένων πανταχῆ τῶν τῆς Αἰγύπτου καὶ
Ἀραβίας πραγμάτων, τάχιστα ἀνεχώρου ἐκείθεν

PATROL. GR. CXLIX.

I-18 I. Cum longius progredi vellem duabus
ex causis, partim ut cognoscerem, ad quem finem
terræ illius peregrinæ, et per quas gentes Christia-
norum adhuc genus salvum extenderetur, et quo-
modo inter medios irreligiosos homines patria fidei
dogmata simpliciore sua et veriore ratione ample-
cteretur, partim ut viderem, num forte alicubi
apud Chaldæos et Persas antiquæ illius sapientiæ
exstarent reliquiæ, ab Hierapolis honestissimis
impediebar, ad quos usque ego processeram quan-
quam mille fere ducentis stadiis a mari disjunctos.
Hi enim locos etiam longinquiores ob incolarum
peregrinam linguam non commode adiri posse
affirmabant; quin etiam si facile adiri possent, at-
tamen nequaquam apud Chaldæos et Persas illius
sapientiæ vestigia atque indicia superesse. Quo
enim ex tempore gens Scythica ex fontibus 19
septentrionalibus effusa fluctuum instar maris im-
manis lateque expansi in Asiam irruit atque Persas
Medosque et totam fere hancce Asiam una ex parte
usque ad Indos orientem versus, et altera ex parte
usque ad Arabes meridiem versus in ditionem suam
redegit, non solum domestici indigenarum mores
propemodum exstincti sunt atque intermortui, sed
etiam ipsa gentium intervalla finesque confusa
sunt atque nunc prorsus cognitu difficilia. Tum
autem quam maxime iter in istas terras incom-
modum mihi fore dicebant ob contentiones discor-
diasque de principatu inter ipsos Scythas exortas
principe eorum atque duce paulo ante mortuo.
Quod cum ego audissem similesque turbas etiam
in Arabes grassari viderem, cum nuper mortuæ
Pharaone Ægyptio filii ejus de regno inter se dis-
siderent et Ægyptiorum Arabumque res ubique
miscerent, celerrime inde profectus in Ciliciam
recessi, maximam atque opulentissimam terram,
siti atque natura præclaram, ubi cum alias
multas præclaras urbes inter æque vicinas inveni,

1

tum Tarsum præ cæteris egregiam, ubi etiam Antiochiæ patriarcha plerumque sedem suam habet. Huic enim urbi cum aliæ amoenitates atque comoda suppetunt, tum Cydnus flumen placide eam

20 præterfluens, in quo flumine Alexander Magnus solo ejus aspectu cupiditate incensus sese lavasse dicitur.

ἡσυχῆ παραβδέων, ἐν ᾧ καὶ Ἀλέξανδρον φασιν ἐκείνον τὸν μέγαν, εἰς ἐπ.θυμίαν ἐκ μόνης τῆς θέας ἐληλυθότα, λούσασθαι.

II. Cum vero ille hujusmodi plura referre mihi vellet, equidem eum prohibebam et narrationis hujus continuatione incisa ab eo petebam, ut ad sermonem reverteris responderet mihi interroganti de patriarchis et episcopis, qui illas provincias ratione sanctiore gubernandi atque administrandi munus sortiti essent. Homini autem valde oblivionem in opprobrium verti, quod res quidem non ita mihi auditu necessarias narrare tam enixe studeret, memoriam autem earum rerum, quæ nobis maxime cognoscendæ essent et quas pietatis causa vespere et mane et meridie audire dulcius mihi videretur quam si Cræsus Lydus auri mihi modios largiretur, oblivione profundissima obruisset, quasi non ipse esset is, qui initium suarum narrationum ab Ecclesiæ naufragiis duxisset, quod pro patriis religionis institutis Palamæ nova atque illegitima dogmata irrepere vidisset idque ipsum pro causa conversionis rerum publicarum in deteriorem conditionem sæque involuntariæ fugæ habuisset. Quamnam vero aliam, inquam, optime amicorum Agathangelæ, debebas colligere? quam aliam narrationem hæc **21** præstantiorem atque pretiosiorē putabas mihi extrinsecus afferre posse? quod aliud pulcherrimæ voluptatis adjumentum nostris popularibus orthodoxam hinc fidem tuentibus? Qui quidem cuncti vehementer cupiant scire, quomodo tantæ calamitatis, quanta Dei Ecclesia afflicta est, fama illorum animi affecti fuerint cum scriptis monstrosi illi, qui tum dominantur, pios homines toto orbe terrarum in fraudem inducere adniterentur omniumque societatem atque consensum quasi tropæum quoddam tantæ improbitatis sibi parare ambitiose studerent.

III. Quod cum ego dixissem, Agathangelus sermonem excipiens: Mihi, inquit, melius visum est, o divinum caput! in sine hujus narrationis illa seorsim pertractare atque persequi, ubi nihil prorsus, quod res confundere atque turbare posset, subaudiendum esset; qua quidem in re sic fere statuebam, historiam universalem et sæcularem, ut breviter dicam, differre ab historia ecclesiastica et utriusque descriptionem peculiarem atque separatam esse, utramque diversas plerumque res, non easdem complecti. Cum autem tu duplicem laborem pro simpliciter in te suscipere volueris, et quæ eodem tempore in utroque genere eveniant, uno comprehendere volumine constitueris, ne ego quidem ullo pacto res eodem temporis spatii gestas conjunctim persequi dubitaverim, ut

ἄπεισω ἀπίων ἐς Κιλικίαν, θέσεως ἔχουσαν εὐφωδῶς, πλείστην τε ἄμα καὶ λίαν οὖσαν εὐδαίμονα χώραν. Ἐνθα δὴ καὶ πολλαὶ ἐνέτυχον καὶ ἄλλαις πλησιοχώροις ἀλλήλαις πόλεσιν ἀγαθαῖς, τῇ Ταρσῷ δὲ μάλιστα πασῶν, ἥ καὶ πατριάρχῃ τῷ Ἀντιοχείας ἐνδιατεῖσθαι τὰ πολλὰ περιγίνεται. Τὰ τε γὰρ ἄλλα περίεστιν αὐτῇ τάγαθὰ, καὶ Κύδνος ὁ ποταμὸς

περίεστιν αὐτῇ τάγαθὰ, καὶ Κύδνος ὁ ποταμὸς

B. Ἐκείνον δ' ἐτι καὶ πλείω τοιαῦτα συνείρειν βουλόμενον ἔγωγε ἐπισχῶν, καὶ τὸ τῆς διηγήσεως τεμῶν συνεχῆς, ἀναλαβεῖν τὸν λόγον ἐκέλευον αὐθις καὶ ἀνερωτῶντι μοι ἀποκρίνεσθαι πατριαρχῶν τε περὶ καὶ ἐπισκόπων, ὅσοι διέπειν καὶ διοικεῖν τὰς ἐπαρχίας ἐκείνας τὸν ἱερώτερον ἔλαχον τρόπον.

B Καὶ ἐμεμφόμην ἐπιεικῶς τῆς λήθης τὸν ἄνδρα, ὅτι τῶν μὴ πάνυ τι ἀναγκαίων ἔμοιγ' ἀκούειν ἐν φροντίδι ποιησάμενος τῇ μεγίστῃ διεξίεναι, ὧν ἡμῖν ἐς τὰ μάλιστα ὑπῆρχε μανθάνειν ἀνάγκη, καὶ ὧν εὐσεβείας ἕνεκα ἐσπέρας καὶ πρωῒ καὶ μεσημβρίας ἀκούειν ἥδιον ἔδοξεν ἂν μοι ἢ Κροίσου τοῦ Λυδοῦ χρυσῶν μοι χολνικὰς παρεχομένου, τοῦτων δ' αὐτὸς τὴν μνήμην λήθης μακροῖς θυμίοις ἐκάλυψεν, ὥσπερ ἂν εἰ μὴ αὐτὸς ἦν ὁ προσμία τῶν σφετέρων πεπραχῶς διηγήσεων τὰ τῆς Ἐκκλησίας ναυαγία, ὅτι τῶν πατρῶν νομίμων τῆς εὐσεβείας ἐπίπροσθεν τὰ τοῦ Παλαμᾶ καινὰ τε καὶ [f. 99 b] ἐκθεσμά παρεισρέοντα πεφώρακε δόγματα, καὶ ταύτην ἐπιεικῶς αἰτίαν τιθέμενος τῆς τε τῶν πολιτικῶν ἐπὶ τὸ χεῖρον πραγμάτων ἀνατροπῆς καὶ ἄμα τῆς ἐντεῦθεν ἀκουσίου φυγῆς αὐτοῦ. Καὶ τίνα γὰρ ἄλλην ἔχρην σε συναγαγεῖν ἱστορίαν, βέλτιστε φίλων, ἔφασκον, Ἀγαθάγγελε; Τίνα δ' ἄλλην κρείττω καὶ τιμιωτέραν ταύτης ψήθης ἐμοὶ κομεῖν ἀφήγησιν ἔξωθεν, καὶ ἄμα τῶν ὀρθοδόξων τοῖς ἐνταυθα πατριώταις ἡδονῆς τῆς βελτίστης ἐφόδια, λίαν ἐφιεμένοις ἅπασιν μαθεῖν ὅπως κάκεινους ἢ φήμη τῶν ὧδε συμφορῶν τῆς τοῦ Θεοῦ διέθηκεν Ἐκκλησίας, γραφαῖς τερατώδεσι τῶν ἐνταῦθα δυναστευόντων τοὺς πανταχῇ τῆς οἰκουμένης εὐσεβεῖς ἐπιγομένων ἔξαπατῆν, καὶ φιλονεικούντων τὴν πανταχόθεν ἑταιρείαν τε καὶ ὁμολογίαν τῆς τοιαύτης κακίας οἶδν τι καρποῦσθαι τρόπαιον;

Γ. Ταῦτ' ἐμοῦ γε διεξιόντος, ὀπολαδῶν ὁ Ἀγαθάγγελος, Ἐμοὶ δὲ βέλτιον, ἔφησε, δέδοκται, θεῖα μοι κεφαλῆ, τελευτώντός μοι τοῦδε τοῦ λόγου διεξιέναι εὐθύς ἀπολαβόντι χωρὶς ἐκεῖνα, μηδενὸς τοῦ συγγεῖν δυναμένου σφίσι δὴως συνυπικουμένου, ὅπως ποτ' ἐπὶ νοῦν εἰληφότι διεστάναι τῶν καθόλου καὶ κοσμικῶν ἀπλῶς εἰπεῖν τὰ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, καὶ ἰδίαν μὲν εἶναι ταυτηνὴν πραγματείαν, ἰδίαν δ' ἐκείνην, καὶ ἄλλων ἑκατέραν ὡς τὰ πολλὰ καὶ οὐ τῶν αὐτῶν. Ἐπεὶ δὲ σὺ διπλοῦν ἀνθ' ἀπλοῦ ἐν τὸν πόνον ἀναδέχεσθαι εἶλον, καὶ ἂ τὸν αὐτὴν ἐν ἑκατέροις συμπλίπει γίνεσθαι χρόνον βίβλιω μὲν συντιθέναι σοὶ δέδοκται, οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς οὐδαμῆ γε ὀκνήσαιμι τὰ τῆς αὐτῆς ἐν ταυτῷ περιόδου διεξίεναι συλλήθην, ἐπεὶ καὶ τρόπον ἕτερον πρότερον (εἰρήσεται γὰρ τάληθές) ἐδεδείκναι μάλα αὐτῆς

ἐκείνως διεξίεναι, καὶ μιν γινώσκων τοὺς τοιοῦτους τὰ μὴ τοιοῦτα τὴν σὴν ἀκοὴν ἀποκναίειν, καὶ ταῦτα νῦν οὕτω λύπης ἔχοντος ἄλλως, ὅτε μάλιστα πάντων ἅπαντ' ἐκείνα μνήμης ἀπάτης ὑπισθεσθε ποιῆσθαι οὐκ ἔστιν ὄθεν οὐ καὶ ὅπως οὐ βεβούλημαι, οἷς βάρους ἐνάσταται πρόφασις ἐπισκοπῶν καὶ ὄθεν οὐδὲν. Νῦν δ' ἐπειδὴ σοὶ γε τοῦθ' ἡδίων ἐκείνου πολλῶ μανθάνω δοκεῖν, ἄσμενος καὶ γὰρ λοιπὸν αὐτίκα μάλα τὴν σὴν τῆς ἐμῆς ἀνθαιρήσομαι βούλησιν. Καὶ τί γὰρ ἄλλο τῶν ἄλλων δόξειεν αὐτῷ εὐδαιμονέστερον ἔμοιγε νῦν ἢ σοὶ γε τὰ τοιαῦτα χαρίζεσθαι τῶν διηγημάτων, ὧν ἐμοὶ μὲν ῥᾶον οὐδὲν, σοὶ δὲ βέλτιον οὐδέν;

Δ'. Ἀλλὰ γὰρ ὁ ἑταῖρος ἡμῖν Ἀγαθάγγελος τοιαῦτα μὲν ὑπὲρ ὧν σεισιώπηκεν ἀπολελογηται, τοιαῦτα δὲ ὑπὲρ ὧν φθόγγεται' ἂν εἰς τοῦτιδόν τῆς διηγήσεως ἐπηγγέλλετο, τῶν μὲν προτέρων μικρὰ ἐπαναλαμβάνειν διὰ τὸ ἤδη εἰρησθαι τὰ πλεῖον, τοῖς δ' ἐπιούσι τῶν ἀναγκαίων μὴδὲν ὑπισχνούμενος παραλείπειν. Ἐντυχεῖν μὲν οὖν ἔλεγε καὶ τῶν μερικωτέρων ἐπισκόπων ἔσοι καθ' ἃς αὐτὸς περιήει κώμας καὶ πόλεις ἐτύγχανον ὄντες, ἐντυχεῖν δὲ [C. 100 a] καὶ μάλιστα δὴ πατριάρχαις αὐτοῖς, Γρηγορίῳ τε δηλαδὴ τῷ Ἀλεξανδρείας καὶ Ἰγνατίῳ Ἀντιοχείας, καὶ τρίτῳ δὲ πρὶν ἢ Ἀδάρον τῆτες ἐκείσε ἀφίχθαι, τὸν πατριάρχικόν Ἱεροσολύμων διεῖπε ὀρόνον· τὸ γὰρ τοῖ γε ὄνομα ἐλελήθει με τοῦ ἀνδρός. Ἐντυχεῖν δ' οὖν ἐν διαφόροις ἄλλοις ἄλλῳ τοῖς τόποις, ἐνθα καὶ τὴν ζήτησαν ἕκαστος ἔτυχε τῆς καὶ ταῦτα ποιούμενος. Καὶ τὰ μὲν πρῶτά φησιν ἐπιτωθίζειν ἐκείνους καὶ διαλοδορεῖσθαι οἱ, καὶ οἷον εἰρωνευόμενοι; εὐκείναι καὶ ἀποσειομένοις ὀλοσχερῶς τὴν αὐτοῦ συνδιαίτησιν, ἰδίᾳ μὲν ἕκαστον, ἐπ' ἰσῆς δ' ὡσπερ ἐκ κοινοῦ συνθήματος ἅπαντα διὰ τὸν τοῦ πατρὸς δόγματος ἐντεῦθεν βαγέτωα κλύδωνα. Οὕτως δὲξίως ἐπέδραμεν ἢ φήμη βυβλίσα, καθάπερ ἀγγίλιον πνοή τις ἀνέμου, Αἴγυπτόν τε καὶ Συρίαν καὶ Κιλικίαν καὶ πᾶσαν εἰπεῖν οἰκουμένην, ὅπουπερ ἂν Χριστιανῶν λάχοιεν δῆμοι τὴν οἰκίαν ἔχοντες, τῶν τοῦ Παλαμᾶ παρανόμων καὶ νόθων δογμάτων, καὶ οὕτως, ἀνώνομος ὧν ὁ ταλαίπωρος πρότερον, διαδόχτος ἐπὶ κακίᾳ γέγονεν ὑστερον· ποιεῖν γὰρ φησὶ περιβοήτους οὐ δεξιᾶν πρᾶξιν μόνον, ἀλλὰ καὶ κακίαν νικῶσαν πονηρῶν εὐδοκίμησιν.

Ε'. Ἐπεὶ δ' ἀναλαμβάνων ἀνωθεν ἐκείνος ἕκαστα διήει ἕκαστοις ἕκασταχοῦ, τὰ τε ἄλλα καὶ ὧς τὴν αὐτὴν καὶ αὐτὸς εἰη περιθάλπων γνώμην αὐτοῖς εὐσεβείας ἕνεκα, καὶ ὧς; διὰ τὸν τοιοῦτον ζῆλον φυγὰς τῆς πατριδος γένοιτο, καὶ ὧς ὁ τοιοῦτος ἐντεῦθεν ἐλαύνων τρόπος ἐς τοὺς ἀήθεις αὐτῷ πλανᾶσθαι δράσειε τόπους, — ἐπεὶ οὖν ταῦτά τε καὶ ἄλλα ἄλλοις ὁμοίως διετέλει λέγων, ὅποσα κοινῇ καὶ καθ' ἕκαστα βέβαιον ἅπασιν εὐσεβείας αὐτὸν ἐγνώριζεν ἀσλητὴν, ἣν οὐδεὶς οὐθ' ὧ μὴ τῆς πρὶν αἰφνιδίου σκληρότητος μετέμελεν, οὐθ' ὅς οὐκ ἠσπάζετό τε καὶ ἀντεπιλοτιμεῖτο οἱ καὶ τὰ πιστὰ τῆς περὶ τὸ σέβας ἀληθοῦς ὁμονοίας περιφανῶς ἀντεδίδου, ὧς τῆς καὶ τὴν Ἀντιοχείας ἐγγράφων αὐτοῦ

A qui jam antea, ut verum tibi dicam, res ista ratione exponere valde veritus sim, ne diversarum rerum conglutinatione tuas aures obtunderem, satis jam contristatus ubi maxime, quodcumque vel minimæ molestiæ quacumque ex causa efficiens esse posset, id ab omni commemoratione sejungere non potui non in animum inducere. Nunc vero cum tibi multo gratius hac ratione quam illa, res enarrare videri cognoverim, lubenter jam tuum consilium meo anteponom. Quid enim aliud mihi nunc præstantius videri potest, quam tales tibi narrationes proponere, quibus nihil mihi facilius, tibi nihil melius est.

IV. Hæc igitur posteaquam Agathangelus amicus de iis quæ silentio transisset, ad suam defensionem protulit, de iis quæ in sequenti narratione relaturus esset, professus est, se pauca tantum ex prioribus recepturum esse propterea quod majorem partem jam exposuisset, deinde vero nihil, quod necessarium esset, se omissurum promisit. Convenisse igitur se dicebat præter particulares episcopos, quos in singulis vicis urbibus offendisset, præsertim ipsos patriarchas, Gregorium, patriarcham Alexandriæ, Ignatium Antiochiæ, tertium eum, qui Hierosolymis patriarchicum solium obtinuit ante Lazarum, qui hoc anno eo venit; nomen autem viri me fugit. Convenisse se igitur alium alio loco, ubi suam quisque tunc temporis sedem fixisset. Atque primum quidem ait se conviciis et calumniis ab illis exagitatum esse; eos et singulos et cunctos pariter veluti ex composito iridentium se suamque societatem penitus aversantium præ se tulisse speciem propter patrii dogmatis fluctus hic coortos. Tum acriter sævæ tempestatis instar Ægyptum, Syriam, Ciliciam totumque fere orbem terrarum, ubi Christianorum populi sedes sortiti sunt, pervasit fama spuriorum et illegitimorum Palamæ dogmatum, quo factum est, ut miser iste, qui antea obscurus erat, improbitate jam inclutus esse inciperet. Gloriam enim, inquit, non solum dextro atque prudenti facinore acquiri, sed etiam malorum improbitate virtutem superante.

V. Cum autem ille rebus altius repetitis singulis singula referret in primisque iis exponeret, se eandem, quam ipsi, sententiam ferventer pietatis causa amplecti et ob ipsum hoc ardens studium extorem a patria vivere ac tali sentiendi ratione ductum insueta et insoluta loca oberrare — ubi hæc atque alia ejusmodi aliis enarravit, quibus universe atque singillatim se omnibus constantem religionis propugnatorem probavit, tum quidem nemo erat, quem non temere antea conceptæ acerbitalis pœniteret, nemo, quin benigne eum exciperet et certatim honoraret ac veræ fidei concordie manifesta pignora daret. Tum etiam Antiochiæ patriarcha scriptum totum protulit,

qui consensionem orthodoxæ et communis nostræ fidei continebat, Palamam vero ut spuria et profana dogmata inducentem ex Dei Ecclesia eiciebat — tomum scilicet illum, quem composuerat, cum Byzantii audiret et adjuvaret Joannem patriarcham eiusque episcopos, qui aliquandiu superiores erant ob veritatis vim, quam defendebant et quod non aderat, qui iis se opponeret, Cantacuzenus, eo nimirum tempore, quo pestem istam in puro agro primum succrescentem cum ipso germine extirpandam esse decretum est. Hoc tomo evoluta eum ait ostendisse etiam subscriptiones unanimi-
25 omnium illius provinciarum episcoporum et presbyterorum atque aliorum lectissimorum virorum, qui in eadem sententia starent.

VI. Eodem sensu præditos et Alexandria præsulium cum omnibus episcopis ei subditis et eum, qui tum Hierosolymorum gubernabat Ecclesiam, se expertum esse dixit atque omnino neminem fuisse, cui non reprehensio Byzantinorum, quod in rebus tam immutabilibus tanta levitate essent, in ore semper fuisset. Alexandria autem præsulium
25 valde admirabatur ob naturalis prudentiæ copiam cum gravitate atque constantia conjunctam, ut non facile ad intempestivam ambitionem compelleretur, neque vero ad rudem quamdam atque incultam taciturnitatem propter magnam incitiam descenderet, sed rerum usu firmatus convenientiam quamdam admodum decoram præ se ferret. Maxime vero, cum hujus viri mentionem faceret, hoc dictum ejus admirabatur : multis hominibus iisque alioqui non imprudentissimis, quod se scire arbitrantur, id ipsum, quominus scirent, impedimento esse; hoc quidem leve videri, attamen magna incommoda et urbibus et domibus facescere posse veluti e scintillula exortum, quæ incendio usque insolentiore exsuscitato non desinere omnia depascere, simul atque materiæ larga copia facile nutrimentum subministraret : Inde, inquit, regulæ atque normæ a patribus constitutæ disjiciuntur, leges proculcantur nihilque est boni atque honesti, quod suo statu manere possit, nihil mali atque improbi quod veritatem insultare nequeat. Regnum igitur opinionis licentia gubernatum et arbitrii libidinibus agitatam quid frugi faciet? qua re abstinebit, quæ ad pejora incitare possit? tantum abest, ut talis civitas salva atque incolumis esse possit, ut veluti navis sine gubernatore maris tempestatibus in extrema discrimina præcipitetur. Hæc vero propria est conditio civitatis Byzantinæ inde usque ex superioribus temporibus. Neque vero hanc
26 sortem simpliciter reprehensam volo, sed quod etiam eam ob causam, si longius respicimus, non modo publicarum rerum plurimas calamitates reperimus, sed omnium maxima ipsius piæ Ecclesiæ infortunia. Aut enim Byzantii mala gignuntur atque inde quasi in primum effluentia calamitosissimis rebus etiam reliquas facile implent urbes, aut aliunde obscure et adumbratim illata ibi

prævenire τὸν, ὁμολογῶν μὲν τῆς ὀρθοδόξου καὶ κοινῆς ἡμῶν ἔχοντα πίστει, ἐκτέμνοντα δὲ Παλαμῶν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ὡς νόθα καὶ βέβηλα παρεσάγοντα δόγματα, τὸν ἐκείνον δηλαδὴ ὃν ἐν Βυζαντίῳ συνετετάχθη παρὼν καὶ ἀκούων καὶ συναγωνιζόμενος Ἰωάννῃ τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς γε ἀμφ' αὐτὸν ἐπισκόποις, τὸ ἰσχυεῖν ἔχουσι τέως ἔκ τε τῆς ἀληθείας ἔκ τε τοῦ μὴ παρῆναι τὸν ἀντιπαύοντα Καντακουζηνὸν, ἵτε δὴ καὶ πρῶτον ἐπιφυσῆσαν τῷ καθαρῷ λήθῃ τὴν νόσον ἐκείνην ἐξ αὐτῆς; ἔδοξε τέμνειν, ὡς ἔλεγε, βλάστης. Τοῦτόν φησιν ἀνεπίτεταιν ἐκείνον, καὶ ἅμα τὰς ὑπογραφὰς τῆς ὁμοφροσύνης; δεικνύειν τῶν ὄσιων τῆς ἐπαρχίας ἐκείνου τυγχάνουσιν ὄντες ἐπίσκοποι καὶ πρεσβύτεροι, καὶ ὄσιων τῶν ἄλλω; λογάδων τὰς γυνάμεις ἦσαν συγκεῖμενοι.

B **Γ'**. [f. 100 b] Τοῦτοις ὁμόφρονος καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξανδρείας ἔλεγε πεπεισθῆναι προέδρου σὺν γε τοῖς ὄπ' αὐτῷ παντάπασιν ἐπισκόποις, καὶ ἅμα τοῦ τηλικαῦτα τὴν τῶν Ἱεροσολύμων Ἐκκλησίαν διέποντος. Καὶ ἀπλῶς ἔφρασκον εἶναι μηδένα ὅτι τὸ ἐπιτιμῶν Βυζαντίοις τῆς ἐν τοῖς οὐτως ἀκινήτοις εὐκολίας οὐκ ἦν ἀνά στόμα. Τὸν δ' Ἀλεξανδρείας καὶ τῆς φυσικῆς ἐθαύμαζε μάλα συνέσει, βεβηχὸς ἐχούσης τὸ ἐμβροθεῖ, καὶ οὔτε πρὸς; ἀφρίαν φιλοτιμίας βλάβη; ἐλαυνόμενον, οὔτε μὴν πρὸς ἰδιωτικὴν ἀφωνίαν ἐξ ἀμαθίας μακρῆς συστειλλόμενον, ἀλλὰ πρακτικαῖς ὁρμαῖς ἐς τὸ πᾶν τι ἐμμελὲς εὐφύως πῶς ἀναβρῶννύμενον. Τὰ τ' οὖν ἄλλα τάνδρὸς ἐθαύμαζε μεμνημένος ἐκείνου, καὶ ὅτι τὸ οἰεσθαι εἰδέναι πολλοῖς καὶ τῶν οὐδὲν ἰσχύοντων πρὸς γε τὸ εἰδέναι γίνεσθαι ἐμποδῶν ἔλεγε, καὶ τοῦτ' εἶναι πάντως ὃ μικρὸν εἶναι δοκοῦν μεγάλα καὶ πόλεις καὶ οἴκους δύναται βιάπειν, ὡς ἐκ βραχέος σπινθήρος ἀρχόμενον, οὗ τὸ νεμόμενον οὐκ ἂν ποτε σταίη τῆς αἰε νεωτεριζούσης; φλογὸς κινουμένης, ὅποτε τραπέζης βρασιῶν ἢ τῆς ὕλης δίδωσι πολυτέλεια. Ἐντεῦθεν ὄρια ριπτοῦνται πατρίων κανόνων, πατοῦνται θεσμὰ, καὶ οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν καλῶν ὃ δύναται μένειν ἐστῶς, καὶ αὐ οὐκ ἔστιν οὐδὲν τῶν κακῶν ὃ μὴ δύναται τὴν ἀλήθειαν ἐξορχεισθαι. Μοναρχία μὲν οὖν οὐκ ἔσται αὐτονομία στρατηγουμένη καὶ γυνώμης ὀρέξεισι δημογαγομένη τί μὲν ἂν τῶν ὑγαινότων ἐργάσατο, τίνος; δ' ἀπόσχουτ' ἂν τῶν ἐρεθιζόντων ἐπὶ τὰ χεῖρα; Πολλοῦ μὲντ' ἂν δεήσειε σώζεσθαι τὴν πολιτείαν ἐκείνην, καὶ μὴ καθάπερ ἀκρυβέρνητον πλοῖον διαποντίοις χερμαῖσι πρὸς τοὺς ἐσχάτους κινδύνους ἐλαύνεσθαι, τοῦτο δὴ τὸ τῆς Βυζαντίων ἴδιον ἀνωθεν ὡς τὰ πολλὰ πολιτείας. Καὶ οὐκ ὀνειδίζω λέγων τὰς τύχας ἀπλῶς, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦτο καὶ πλείους σκοποῦντες ἀνωθεν εὐρίσκομεν ἐκάστῃ μὴ μόνον τῶν δημοσίων πραγμάτων, ἵτε μὴ πολλῶν γε δήπου μάλιστα τῆς εὐσεβοῦς Ἐκκλησίας τὰ ὀλιθηήματα. Ἢ γὰρ ἐκεῖ τὴν γενέσει ἰσχεῖ τὰ χεῖρα, κάκειθεν ὡς ἐπὶ πρᾶνοῦς ἐπιβρόντα πονηρῶν ἐς τὰ μάλιστα πραγμάτων καὶ τὰς ἄλλας; βλάβη; ἐμπέμπησι πύλιος; ἢ καὶ ἄλλοθεν ποθεν σκωδῶς ἐπεισνωμάσαντα τὴν πῆξιν αὐτόθι μονιμωτέραν λαμβάνει καὶ δημόσιον τὸν χρωματισμὸν ἀναδείκνυσι τῆς κακίας. Διὸ μοι θαυμάζειν περιεστῆναι, οὐκ εἰ γέγονε τι πα-

ράλογον, ἀλλ' εἰ μὴ πᾶν ἐκεῖ τὸ γινόμενον ἔστι παράλογον. Ἡμεῖς δ' ἐνταυθοῖ μῆτε περισσὰ τὸ παράπαν ζητοῦντες σοφίζεσθαι κατὰ γε τὴν περιττὴν καὶ εὐτεχνον ταύτην σοφίαν, μῆθ' ἑαυτοὺς τῶν θεῶν μᾶλλον δικαιοῦν πετρῶν διαπληκτιζομένους ἐν [f. 101 a] διαλέξειν ἄμετρα τὸν καινότερον τρόπον, ἀλλὰ τοῖς μὲν ἄνωθεν εὖ γεγραμμένοις ἐμμένοντες δόγμασι, τὰ δὲ σιγηθέντ' ἀναφαίνειν μηδαμῆ μηδαμῶς ἀξιούντες, μῆδ' ἀναλύειν ἀκαίροις περιᾶσθαι συλλογισμοῖς, ἡμεῖς τε οἱ ποιμαίνειν ἐνθάδε λαχόντες πνευματικῶς τὸν μακρὸν ἑδαιόμεν βίον, καὶ τὸ πνευματικὸν ἡμῶν ὁμοίως ἄγομεν ποιούμενον ὑπὸ κυβερνήτῃ τῷ μόνῳ πάντων δημιουργῷ καὶ θεῷ, πολυθεῖα δὲ καὶ ἀθεῖα Παλαμικὰς, μᾶλλον δ' ἐνσάρκου οἰκονομίας ἀθέτησιν, ταυτὸν δ' εἰπεῖν Ἐκκλησία· ἀπόσις καλόπαιξ ἀνατροπήν οὐ· ἑδεξάμεθα οὐτε μὴν δεξαίμεθ' ἂν ποτε, κἂν ἐχθροὶ μυριοὶ μυρίων ἔμπροσθεν ἰστώσι θινάτων σκεῆθ' καὶ μηχανήματα, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν Παλαμᾶν, καὶ ὅσοι ταυτὰ φρονούσιν αὐτῷ, μετὰ τῶν αὐτοῦ τοιούτων δογμάτων, ὧν καὶ ἡμεῖς ὅπως ποτ' ἐν θέῃ κατέστημεν, τῷ αἰωνίῳ παραπέμπομεν ἀναθέματι τε καὶ πυρί. Τούτων δ' ἀκριθεῖ τὴν παράστασιν ἔχεις τε καὶ ἔξεις αὐτὸς, διῶν τὰς ἐνταῦθα πόλεις καὶ χώρας Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας, Φοινίκης τε καὶ Συρίας, καὶ ὅσα περὶ ταύτας οἰκοῦσι γένη Χριστιανῶν, ὅπως ἐν μέσῳ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀκάθαρτα χεῖλη ἐχόντων οἰκοῦντες, καὶ ἄλλοις δουλεύοντες ὄπλοις, ὅμως τῇ τῶν ὧδα στοιχοῦντες ἐπισκόπων διδασκαλίᾳ τὸ πάτριον σέβας ἀεὶ τοῖς ἱεροῖς νέμουςι δόγμασι. Μηγύνομεν δ' ἂν, εἰ λέγειν ἰθέλομεν ἅπαντα ἐφεξῆς ὅσα τε ὁ θεὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ ἐπ' ἐμοῦ διεξήκει, καὶ ὅσα ἄλλοι ἄλλως ἀλλαγῆ καὶ πανταχῆ, τῆς ὁμοίας· ἐχόμενα τάζεως τε καὶ εὐλαθείας. communicavit, et quæ alii alias aliter mihi referebant ad eundem ordinem atque pietatem pertinentia.

Ζ'. Ἐξετίαν δ' οὖν ὄντων ὁμοῦ· ἡμεῖς ἐν ἐκείνοις διατεριφόμενοι τοῖς τόποις, ἔπειτα πλήρως τοῖς ἰστίοις ἀναχθέντες ἐκ Κυλικίας δευτεριοὶ ἐ; Κύπρον τὴν νῆσον κτετχθημεν, ἐνθα δὴ καὶ πολὺν διατριβεῖν ἐγνώκειν ἔγωγε χρόνον διὰ τε τᾶλλα τῶν τῆς νήσου καλῶν καὶ τὴν γε ἐννομόν τε καὶ φιλόξενον πολιτείαν, καὶ μάλιστα πάντων διὰ τὴν τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς ὁμιλίαν, Γεωργίου φημι τοῦ Λαπίθου, ᾧ οὐκ εὐθὺς ἀποβάς τῆς νεῖος ἐνεταυχήκειν αὐθημερόν· οὐ γὰρ πλησίον ἐκεῖ που τὴν οἰκῆσιν εἶχεν, ἀλλὰ δυοῖν ἡμέραιν τοῦ λιμένος ἀπέχουσαν εἰς δὴ ἡμεῖς τῆνικαῦτα ἐσεπεπλευκεῖμεν. Ῥόδου μὲν γὰρ ἐκείνης τῆς νήσου μεζῶν ἐστὶν ἡ Κύπρος, καὶ ἅμα οὐ κατ' ἐκείνην, ἀλλ' ἐπιμήκης τὸ σχῆμα· μεταξὺ δ' αὐτῆς ὄρος ἐστήκει, τὴν κορυφὴν ἐς ὕψος ἀνάγον μακρὸν. Ὀλυμπος καλεῖται τὸ ὄρος, ἐξ οὗ καὶ πηγαὶ ποταμῶν ἀποβλύζουσι τρεῖς, ὧν ὁ μεζῶν καλούμενος Λάπιθος· κίτεται τέρμων καὶ περιβρέων τὴν Λευκωσίαν οὕτως καλουμένην χώραν, καὶ ἀποπτύων τὸ βεῖθρον παρὰ τὴν ἐς ἄρκτον βλέπουσαν θάλασσαν. Τούτου παρὰ τὰς δ' ἄρκτους ἔτυχεν ἔχων ἐκείνος τὴν οἰκῆσιν, διὰ καὶ Λαπίθης ἔκ γε τοῦ ποταμοῦ καὶ αὐτὸς ὅπως ποτὲ παρωνόμασται. Γνωστὴ

A fundamentum firmiter nanciscuntur et palam improbitatem quasi vividis coloribus indutam ostendunt. Quare mihi mirari subit non si quid ibi rationi inconueniens incidat, sed si non, quidquid geritur, a ratione abhorreat. Nos autem hic, qui non supervacaneam istam et artificiosam sapientiam sectari in animo habemus nec rhetoricis subtilitatibus divina cum profanis confundentibus studemus, hujus temporis in dogmatis antiquitas bene scriptis permaneamus, neque quæ silentio involuta sunt, refricare aut ineptis ratiocinationibus expedire conemur, nos, dico, quibus hic pastorum munus obtigit spiritu aliter longam vitam degimus et gregem nostrum spiritualem eodem modo regimus sub gubernatore, universalitatis rerum solo opifice atque Deo, polytheismum autem et atheismum Palamæ, magis vero extinctionem mysterii incarnationis Dei, vel quod idem est, totius Ecclesiæ planam conversionem non probavimus neque unquam **27** probabimus, si etiam hostium innumerabilis multitudo quarumlibet mortium instrumenta et machinas nobis protendat, sed et ipsam Palamam et qui cum eo sentiunt cum dogmatis suis, quæ nos quoque quando vidimus, æternæ exsecrationi et igni mandamus. Horum verborum accurata documenta invenis atque invenies, si urbes atque regiones Ægypti et Arabiæ, Phœnicia et Syriæ et quæ in iis incolunt gentes Christianorum peragrare velis, quæ quanquam habitant inter impios impuroque ore præditos atque alienis armis subjectæ sunt, tamen doctrinam talium episcoporum sequentes, reverentiam a patribus traditam nunquam non sanctis attribuunt dogmatis. Longum est omnia enarrare quæ divinus ille vir mecum

VII. Sex per annos cum in illis locis fuisset, ex Cilicia velis passis in altum delati, secundo die ad insulam Cyprum appulimus, ubi longum tempus commorari constitueram cum ob alia, quæ præbet insula commoda, tum quod rei publicæ administratio præclare legibus temperata est, et oppido hospitalis, maxime vero eo consilio, ut Georgii Lapithæ, viri illius sapientissimi consuetudine uterer, quem **28** quidem e navi egressus non statim eodem die convenire potui. Non enim in propinquo habebat sedem, sed duorum dierum iter intererat inter eam atque portum in quem tum incurrimus. Cyprus enim major est insula Rhodo neque eadem, qua illa forma, sed oblonga. In media autem insula mons est, cui culmen ad magnam altitudinem effert. Olympus appellatur ex eoque trium fluviorum fontes profluunt, quorum maximus, cui Lapitho nomen est, Leucosiam regionem, quæ dicitur, secernit atque circumfluit, fluctusque in mare, quod in septentriones spectat, emittit. Ad hujus fluminis ripas ille domicilium habuit, quapropter etiam ipse Lapithes ex flumine cognominatus videtur. Statim vero quis ex sofa

specie atque magnitudine ædificiorum atque stabulorum etiam antequam in hominis ipsius adaspectum venerit, facile cognosceret cum nequaquam unum esse ex ignobilibus atque plebeis, sed ex clarissimis atque primoribus insulæ. Idem magis etiam cognosceret ex vitæ ejus dignitate atque gravitate. Festa enim et sacri conventus atque summa in inopes liberalitas illam domum ornant. Christianorum autem captivorum, qui crebro ibi circumducebantur, maximam habebat curam, cum et ipse largiter majorem atque meliorem **29** partem ad eorum conferret libertatem et alios sacræ Scripturæ præceptis adhortaretur. Præcipuum enim et maximum studium in eo collocabat, ut Christianos in sacris ecclesiis congregatos cum alias religionis leges doceret, tum maxime moneret, inopibus summopere prospiciendum et providendum esse. Quare factum est, ut ejus opera tota insula misericordiæ atque fidei quasi palæstra pateat ibique maxima sit captivorum libertas.

VIII. In illis locis sunt etiam regis prædia sedesque atque splendidissimæ ejus et pulcherrimæ ædes, quod illa pars insulæ amœniore gaudet aeris temperie et jucundiore situ. Quocirca frequenter ex propinquo ad eum veniebat Georgius Lapithes, qui summa apud eum reverentia atque honore fruebatur cum propter dignitatem tum propter sapientiam, qua omnium maxime præditus erat. Rex etiam ipse philosophia Latinorum haud mediocriter erat imbutus; sed quamquam ea de causa seniper plurimos sapientium Latinorum circum se habebat, magis tamen delectabatur Georgii humanitate atque consuetudine. Sapientes enim, inquit, tyranni sapientium commercio. Eum igitur cum secum haberet, adductus est, ut utramque pariter sapientiam sibi pararet, Græcorum scilicet et Latinorum. Georgius enim peritissimus erat utriusque sapientiæ ac linguæ. Quare audiebat eum rex lubenter coram se sæpe disputantem cum sapientibus Latinis, quos syllogismorum argumentationibus **30** quasi telis fortissime impetitos superabat, præsertim cum certamen de cultu patriorum dogmatum institutum erat; tum enim fluminis instar Scripturæ sacræ demonstrationibus in eos irruens effecit ut multi prorsus pisces esse viderentur. Regem vero hisce disputationibus interdum in iram compulsus rursus verborum venustate et irrefutabili veritatis flexu atque circumversione demulcebat. Tali igitur ratione regis iracundia placide repressa ad tranquillitatem et securitatem animum ejus traduxit. Neque erat quisquam, ut paucis rem expediam, sive Græcæ doctrinæ haud imperitus sive philosophiæ Latinæ omnino non expers erat, quin ei ut in quolibet docto certamine multo adversariis superiori palmam daret. Hujus viri famam equidem etiam, antequam hinc navigarem, acceperam, cum non solum litteras sæpe lectitarem, quibus tuis litteris et officio amicitiae respondebat, sed etiam cum laudes ejus summas

A δ' ἄν τις εὐθὺς κάκ μόνῃς τῆς περιφανείας τε καὶ τοῦ μεγέθους τῶν οἰκιῶν καὶ ἐπαύλειων τοῦ ἀνδρός, καὶ πρὶν εἰς ὄψιν ἵναί τε αὐτοῦ, [f. 101 b] μὴ τῶν ἀγενῶν εἶναι καὶ τῶν πολλῶν ἕνα, ὅτι μὴ τῶν πάντων ἡλίαν ἐνδόξων καὶ πρῶτων τῆς νήσου γνοίῃ δ' ἄν μᾶλλον ἢ καὶ τοῦ τρόπου καὶ τῆς ἀλλῆς τοῦ βίου σεμνότητος. Ἑορταὶ γὰρ καὶ πανηγύρεις ἱεραὶ τὴν οἰκίαν ἐκείνην ἐκόσμου, καὶ χορηγίαι τῶν δεομένων δαψιλῆς. Τῶν γε μὴν συχνὰ περιεγομένων ἐκεῖ Χριστιανῶν αἰχμαλῶτων μεγίστην ἐποιεῖτο προμηθειαν, αὐτὸς τε παρέχων ἀφθόνως τὰ μείζω καὶ τελειώτερα τῆς τούτων ἐλευθερίας, καὶ ἅμα τοὺς ἄλλους δαδύων διδασκαλίας τῶν θείων Γραφῶν. Ἔργον γὰρ αὐτοῦ σπουδαιότατον μάλιστα πάντων ἱεραῖς ἐκκλησίαις ἀθροισμένους Χριστιανούς διδάσκειν τὰ τε ἄλλα τῆς εὐσεβείας νόμιμα, καὶ πρὸς γε φροντίδα ποιεῖσθαι τῶν δεομένων μεγίστην, ὡς εἶναι δι' ἐκεῖνον πᾶσαν ἐκείνην τὴν νῆσον ἐλεύου καὶ πίστεως στάδιον, καὶ μάλιστα πάντων αἰχμαλῶτων ἐλευθερίαν.

B **H**. Εἰσί γε μὴν καὶ αἱ τοῦ βῆγος περὶ τοὺς τόπους ἐκείνους ἐπαύλεις καὶ εἶται, καὶ αἱ τῶν οἰκῶν ἐκείνου λαμπρότητες πάνυ καλαὶ διὰ τὸ χαριέστερον εἶναι τῆς νήσου τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀέρος τε ἕνεκα καὶ ἅμα θέσεως ἄλλης καὶ ῥθθυμίας τῶν τόπων. Διὸ κάκ τοῦ σχεδὸν ἐσφορτα θαμὰ παρ' αὐτὸν ὁ Λαπίθης Γεώργιος, καὶ σφόδρα κομιδῇ πολλῆς ἀπέλαυε τῆς βῆγικῆς αἰδοῦς καὶ τιμῆς διὰ τε τὴν ἄλλην σεμνότητα, καὶ ἣν ἐπέκτητο μάλιστα πάντων σοφίαν, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς οὐ μετρίως τῆς Λατίνων μετέσχε φιλοσοφίας ὁ ῥῆξ, καὶ δι' αὐτὸ γε τοῦτ' πολλοὺς μὲν ἀμφ' αὐτὸν τοὺς Λατίνων εἶχε σοφοὺς ἀεὶ, ἦρα δὲ μᾶλλον τῆς Γεωργίου μούσης καὶ ὁμιλίας. Σοφοὶ γὰρ, φησὶ, τύραννοι σοφῶν συνουσία. Ἐχων οὖν αὐτὸν ἔχειν ἐπέπειστο καὶ σοφίαν κατὰ ταυτὸν ἑκατέραν, τὴν τε Ἑλλήνων φημι καὶ Λατίνων. δεξιὸς γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα καὶ καθ' ἑκατέραν σοφίαν καὶ γλώτταν ὁ Γεώργιος ἦν. Ταύτη τοι καὶ ἡδῶς αὐτοῦ ἤκουσε διαλεγομένου συχνὰ τοῖς Λατίνων σοφοῖς ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς τῶν συλλογισμῶν ἀποδεικτικοῖς βέλεσιν ἐς τὰ κρᾶσιστα θάλλοντός τε καὶ νικῶντος αὐτοῦς, καὶ μέλισ' ὅτε περὶ δογματῶν πατρίων τῆς θρησκείας ἦν ὁ ἀγών. **C** **τηνικαῦτα** γὰρ πολὺς κατὰ σοφῶν ταῖς τῶν θείων Γραφῶν ἀποδείξεσι βέων ἰχθύας ἀψώνους ἀντικρυς ἐφαίνεν. **D** **Ὡστε καὶ χαλεπαίνεν ἐνίστο** ἐν τούτοις ὠρμημένον τὸν βῆγα ἐθελγὲν αὐθις αὐτὸν τῆ τῶν λόγων σειρήνι καὶ ταῖς τῆς ἀληθείας ἀναντιρρήτοις στροφαῖς καὶ περιστροφαῖς. Τοιαύταις δὲ τισὶ μεθόδοις τὸ χαλεπαίνόν τε ἀνέστειλλεν ἐμμελῶς τῆς βῆγικῆς ἐκείνης ψυχῆς, καὶ τὸ εὐθυμοῦν ἀντεισηγὲν ἐπεικίως. Καὶ ἦν ἀπλῶς εἰπεῖν οὐδεὶς τῶν ἀπάντων ὃς οὐ λογικοῦ παντὸς ἀγώνος μεθ' ὑπερβολῆς αὐτῷ τὰ τῆς νίκης παρεῖχε τρόπαια, οὐδ' ὅστις οὐ μάλα ἀξύνετος Ἑλληνικῆς μούσης ἦν, οὐδ' ὅστις Λατινικῆς φιλοσοφίας οὐ μάλα τι ἀδαῆς. Εἰχόν γε μὴν ἐγωγε τοῦ ἀνδρός ἐκείνου τὴν φήμην καὶ πρὶν ἐντεῦθεν ἐκπεύσαι, μὴ μόνον ταῖς γραφαῖς ἐντυγχάνων ἐκείνου πολλάκις ὡδὶ, ἃς ἐκείθεν ἐκείνος σοὶ τῶν τε γραμμάτων

καὶ ἅμα τοῦ φιλικοῦ καθήκοντος ἀμειθόμενος ἔπεμ-
 πεν, ἀλλὰ καὶ ἀκούων ἐπαίνους [f. 102 a] αὐτοῦ γε
 μακροῦς ἀπὸ στόματος τῶν ὄσοι ἀφιγμένοι ἐκεῖθεν
 ὑπῆρχον ἐπὶ τὸ πείθετον. Καὶ ἦν ἐπὶ μετρίας ἔμοι
 τὸ ἐκείνου συσταλλόμενον θαῦμα. Νῦν δ' ἐπειδὴ γε
 ἐς Κύπρον ἀφιγμένος παρ' ἐκείνων κατέλυον, διὰ
 μάλα τι σφόδρα μακρὰς τῆς σπουδῆς τὴν ἐμὴν διὰ
 σὲ τιθεμένῳ ξενίῳ, ἔγνων τε καὶ πεπειράμαι τοῦ
 ἀνδρὸς τελειώτερον, αὐταῖς ἀκοαῖς καὶ αὐταῖς ὄψεσι
 ζῶσαν εἰπεῖν καὶ ἔμπνουν τὴν φήμην ἐκείνων ἰδῶν
 καὶ βεβαιωσάμενος ἐμαυτῷ, καὶ τὰ τῆς ἀληθείας
 ἐνέχυρα πάνυ παρειληφῶς ἐναργῆ, μονονουχί τὴν
 φήμην ἐλεγχούσης καὶ διαρρήθην ἀποφαινούσης μα-
 κρῷ τοῦ δέοντος ἐνδεῆ. Μάλιστα δ' ἀπάντων τὴν
 γνώμην ἐθαύμαζον. ἔγωγε καὶ τὸ τῆς φιλίας τοῦ
 ἀνδρὸς τῆς πρὸς σέ. Οὕτω γὰρ ἐρωτικῶς εἶχε τῶν
 σῶν συγγραφῶν καὶ βιβλίων ὅσον οὐδ' ἄξίως οἶός
 τ' ἂν εἶην ἔγωγ' εἰπεῖν. Ἄει γὰρ ἐπιὼν αὐτῶν ὅποσα
 ζητοῦντι παρέσχεν ὁ χρόνος αὐτῷ, πολλῆς ἀεὶ καὶ
 τῆς ἡδονῆς ἐνεπίμπλατο, καὶ πολλὴν περιέφαινε τὰ
 ἦθη τὴν ἐνδον βακχεῖαν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς. Ὡσπερ
 ἔνθους γὰρ ἦν ὄφ' ἡδονῆς γιγνόμενος, καὶ ἐπικροτῶν
 καθ' ἕκαστα, καὶ οἷον εἰπεῖν ἐπιλανθανόμενος οὐ γῆς
 εἶη. Ἐδόκει γὰρ ἐνδοτε σοὶ γε προσομιλεῖν καὶ σοὶ
 γε συνειναί αὐτῷ, καὶ σοὶ γε ἀκούειν, ἅττα ποτ' ἦν
 ἐκεῖνα, τῆ γλώττει διεξιόντος αὐτῆ, καὶ μάλιστα δὲ
 ἀνὰ χεῖρας ἔχειν ἐπιθεῖ διάλογον ἐκείνον ὃν διὰ
 Βασιλάμ ἐποιήσω τὸν Καλαθρόν. Καὶ ἦν διὰ μάλα
 μακρὰς καὶ οὐχ ἥσσον εἰπεῖν κομιδῆ κατασπου-
 δασμένης αὐτῷ τῆς φροντίδος μὴ μόνον αὐτόν γε
 ἐφ' αὐτοῦ θαυμάζειν τὰ σὲ, ἀλλὰ καὶ διαλεγόμενον
 ἀεὶ τοῖς Λατίνοις ἀνὰ στόμα τάγκυμια διὰ θαύματος
 ἀγειν τὰ σὰ, ἐπὶ τε δὴ ῥηγὸς αὐτοῦ, καὶ ὅπῃ ἂν ἄλ-
 λοθι τύχοι τὸς ἄλλοτ' ἄλλως παραπιπτούσας ὀμι-
 λίας καὶ διαλέξεις ποιοῦμενος. Ὡστε καὶ Κύπρον
 μικρῷ πᾶσαν εἰς ὕμνον τὸν σὸν ἀνηρτήσατο καὶ
 κήρυκα πέπραχε σοῦς, πρὶν ἐκείνου; ἰδεῖν τι τῶν
 σῶν. Οὕτω γε μὴν καὶ τῆς γε σῆς ἐπεθύμει θέας
 καὶ ὀμιλίας τυχεῖν, καὶ οὕτω τῶν τοιούτων ὄλος
 ἐγίγνετο λογισμῶν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, ὥστε
 καὶ ἤσχετο μὴ πρότερον μῆτ' ἐκείνον μῆτε σὲ θά-
 νεῖν πρὶν ἐς Βυζάντιον ἐκείνον ἀφίχθαι, πάσαι τοῦτο
 βουλευθέντα καὶ μελετήσαντα, μόνῃς ἕνεκα θέας καὶ
 ὀμιλίας τῆς σῆς. Οὕτως ἀποίητα ἦν καὶ εὐκρινῆ
 τὸ παράπαν ἀεὶ τὰ ἐκείνου πρὸς σέ, καὶ οὐδὲν οὐ-
 δαμῆ πεπλασμένον ἦθος ἐνεκεκάλυπτο τοῖς ἐκείνου
 γράμμασι πῶποτε, ὅσα σοι τῶν σῶν μάρτυρων ἐκεί-
 νων ἐγκωμίων ἀεὶ διετέλει πέμπων μεστά. Ἐχόμενος
 δέ μοι καὶ ὅσα τῆς καταρνομικῆς ἐπιστήμης αὐτῷ
 ἐπιπέμφεις αὐτὸς κατὰ διαφόρους ἄλλοτ' ἄλλους
 τοὺς χρόνους, καὶ ἦν δι' ἐκπλήξεως ἄγων ὅπως
 ἐκείνου χῆριν πόνων τοὺς πλείους καὶ μάλιστα
 δυσχερεῖς τῶν τοιούτων ὑποθέσεων ἐν ὀλίγαις συν-
 ἐκλίσει συλλαβαῖς. Καὶ μὲν δὴ οὐδὲ τὴν Πτολεμαίου
 ἀποτελεσματικὴν τετραβιβλον περὶ ἐλάσσονος ἐποι-
 εῖτο σπουδῆς ἐκείνος, ἀλλὰ ταύτην τε καὶ ὅσα περὶ
 τῶν ὁμοίων τοῖς Πτολεμαίου παλαιότεροις ἅμα καὶ
 νεωτέροις εἶνι περίεσι γεγραμμένα, καὶ ὅσα πάσαι
 Χιλιδαῖος καὶ Πέρσιος πεποίηται, πάνυ τι πάντε

ex ore eorum audirem, qui inde huc plerumque
 venerunt. Sed admiratio ejus modicis mihi circum-
 scripta erat finibus. Ubi vero Cyprium profectus
 apud eum versarer, cui tua causa hospitii summa
 erat cura ac diligentia, tum virum accuratius co-
 gnovi et expertus sum; famam enim **31** illam veluti
 auribus oculisque ipsis viventem spirantemque vi-
 debam mihiq̄ue firmiter repræsentabam evidentis-
 sima adeptus veritatis pignora, quæ tantum non
 famam coargueret, eamque longe a vero abesse
 ostenderet. Maxime autem admirabar viri sensum
 et sinceram adversus te amicitiam. Tanto enim
 amore tuas historias atque libros amplectebatur,
 ut equidem non satis digne dicere possim. Lec-
 titans enim, quæcunque cupienti ei tempus offe-
 rebat, magna semper voluptate implebatur exter-
 nusque ejus habitus vehementissimam animi in-
 ternam concitationem declarabat; quasi divinitus
 voluptate afflatus ad singula plaudebat, et oblitum
 eum esse diceres ubinam gentium esset. Videbatur
 enim sibi nonnunquam tecum conversari tibiq̄ue
 ipsi adesse et te ipsa lingua percurrentem audire,
 quidquid id erat, præsertim cum in manus illum
 dialogum sumeret, quem propter Barlaanum Cal-
 labrum fecisti. Maxime vero studuit et fere con-
 sulto impensissimam operam dedit, ut non modo
 solus tua scripta admiraretur, sed etiam in dispu-
 tationibus cum Latinis institutis tuas laudes sem-
 per cum maxima admiratione in ore haberet, sive
 coram rege, sive alibi subinde alia commercia et
 colloquia inciderent; quo factum est, ut omnes pene
32 Cyprios ad tuam gloriam converteret tuique
 laudatores efficeret, priusquam tuorum quidquam
 viderent. Tam vehementer vero cupiebat sibi con-
 tingere ut te videret tecumque conversaretur, et
 ita totus in talibus cogitationibus noctu et die erat,
 ut precaretur, ne prius aut tu moreris aut ipse
 decederet e vita, quam Byzantium venisset id quod
 jam diu voluisset et deliberasset nulla alia de causa,
 quam ut tuo aspectu et consuetudine frui posset.
 Tam simplex erat tamque omni ex parte sincerus
 semper ejus animus adversus te, neque quidquam
 ficti aut fucati unquam in illis litteris delitescebat,
 quas laudationum tui longarum plenas perpetuo
 tibi misit. Apportabat mihi etiam scripta quæ de
 astronomia ei diversis temporibus miserat: qua
 in re miratione fere percussus eram, quomodo la-
 boriosissimas et difficillimas astronomicarum quæ-
 sitionum paucis comprehendit syllabis. Neque vero
 Ptolemæi apotelesmaticam tetrabiblon neglexit; sed
 non solum eam studiosissime lectitabat, sed etiam
 omnes libros de simili argumento, qui a scriptori-
 bus Ptolemæo antiquioribus vel recentioribus com-
 positi adhuc exstant, vel a veteribus Chaldæis et
 Persis conscripti sunt. Sed quæcunque fines sanctis
 legibus constitutos excedunt atque metam **33** præ-
 fixam egrediuntur, ea aversabatur et abominabatur
 ut pie vivere volentibus insalubria; quæcunque
 contra ad rerum rationes atque causas sobrie

atque moderato indagandas pertinent, ea lubentissime admisit, eo quidem consilio ne conturbaretur argutiis Latinorum, qui ibi incolunt, et regis ipsius, qui in hac doctrinæ parte non levem quamdam atque mediocrem operam insumunt, quippe cum Ægyptii Arabes ex propinquo crebro ad regem per mare proficiscantur doctæ disputationis et ambitionis causa, non sine magna illa ostentatione Arabum, qui totam vitam in eo ponunt studium, ut indagent, si quod veteris Chaldaicæ doctrinæ adhuc vestigium servetur. Dicebant enim, cum ab Opifrice definitum esset, ut omnia, quæ oriuntur et intereunt, cœlestium siderum qualitate et motu effluerentur et formarentur, atque eorum collocationibus ac rationibus, quæ iis cum rebus terrestribus intercederent, flumen materiæ quasi legibus regeretur et modulate ordinaretur, nequaquam nobis studendum esse, ut altero neglecto alterum tantum cognosceremus. Cæcam enim quamdam doctrinæ viam ingredi, qui nec cum speculatione praxin conjungere vellet neque cum altero alterum. Cum enim in duobus hisce generibus philosophiæ contemplatio versetur, eum haud sane rerum rationes cogniturum, et multum abesse ut perfectus sapiens appellari possit, qui non **34** utraque philosophiæ mysteria, quantum opus esset, perscrutari in animum induceret.

δυσὶ τοῦτοις εἶδεσι θεωρουμένης, σχολῆ γ' ἂν τοὺς ἐντελῆς κληθῆναι σοφὸν, ᾧ μὴ ἄμφω καθ' ὅποσα

IX. Sed hæc hactenus. Ille vero, cum plurimum otium ageret vel occupatione ipsa præstantius duceret tua causa me colere atque curare, necum circumiit insulam, ostenditque quæ visenda erant cum aliis locis, tum in theatris, foris, judiciis. Monstravit porro mihi, ut numismatum et monetarum ratio per omne ævum eadem maneret neque unquam ne minimum quidem mutaretur; ut in ponderibus atque mēsuris omnia rerum venalium genera darentur atque acciperentur non pro venditorum uniuscujusque voluntate, sed secundum vetusta civitatis instituta; non prout divitiarum avaritia et aviditas plus justo lucrari vellet, sed prout leges, disciplinæ a majoribus bene descriptæ custodes, per omne tempus juberent. Neque divitiis excellens neque ætatis robore præditus ibi eos, qui inferiores utroque genere sint, facile opprimere atque circumvenire possit; nam qui leges civitatis vel minime transgredi audeat, is statim si non capite, attamen iis membris corporis multatur quæ pro ratione delicti leges jubent. Hæc ratio, inquit ille, crede mihi, si servatur, conjungit atque continet civitates et urbes, terras et insulas privatim atque publice; sin autem evertitur, acri impetu etiam **35** res universas et singulas evertit, quæ illegitimæ in civitatibus et urbibus versantur, cum nullo pacto rebus, quæ legi repugnant, firmiter atque stabile fundamentum subsesse possit, sed brevi tempore omnis providentia, quæ rempublicam contineat, iis exagitetur et dissolvatur,

A φιλοπονώτερον μετρεῖ. Καὶ ὅποσα μὲν ὑπὲρ τὰ ἐσαμαμένα [f. 102 b] τοῖς εὐσεβέσι νόμοις καὶ ὑπερόριον τείνει πόδα, ταῦτα δ' ἀπεσελεύσθη τε καὶ διέπτυνεν ὡς ἀχρηστα τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν· ὅσα δ' εἰς τοὺς δημιουργικούς τῶν ὄντων ὕγιως ἐπορεύετο λόγους, ταῦτα δ' ἀσμένως παντάπασιν μίλα προσέτετο. Κάκεῖνα δὲ τοῦ μὴ κλονεῖσθαι ἕνεκα τοῖς; περὶ τὰ τοιαῦτα κομφοῖς τῶν ἐκεῖ Λατίνων, εἶν γε αὐτῶ ῥηγί, οὐκ ἐβράθυμην τινὰ τὴν σπουδὴν τῷ τοιῦδε διδόντων μέρει τῆς τέχνης, ἅτε ἀγχοῦ τῶν Αἰγυπτίων Ἀράθων ὄντων, καὶ συχνὰ καὶ διαπόντιον ἐς τὸν ῥήγα τὴν ἀφίξιν ποιουμένων λογικῆς τε ὁμιλίας ἕνεκα καὶ ἄμα φιλοτιμίας, μακρὸν ἐπισυρομένης τῆ ἐπιδαικτικῆν Ἀράθων ἐκείνων, ὧν τὸν ἅπαντα βίον ἀπασχολεῖ, εἰ τί που τῆς πάλαι Χολδαϊκῆς ἐπιστήμης; ἐλλέλειπται σωζόμενον εἶσι σημεῖον. Ἐφασκον γάρ ὡς; ἐπεὶ τὰ ὑπὸ γένεσιν πάντα καὶ φθίσιν τῆ τῶν οὐρανίων ποιότητι καὶ κινήσει πάσχειν τε καὶ εἰδοποιεῖσθαι πρὸς τοῦ δημιουργήσαντος ὄριστο, καὶ τοῖς ἐκείνων συσχηματισμοῖς τε καὶ ταῖς πρὸς τἀπίγεια συνοικειώσεσι τὸ βίον τῆς ὑλικῆς ποιότητος οἷον νομοθετεῖται τε καὶ ῥυθμίζεται, ἀνάγκη μὴ θάτερον μὲν εἰδέναι περὶ παντὸς ποιεῖσθαι, θάτερον δ' οὐ. Ἡ γάρ ἂν χαλδὸν βεδίσσειε τρίβον τῆς ἐπιστήμης ὅς ἂν μῆτε τῷ θεωρητικῷ συνάπτειν ἐθέλη τὸ πρακτικὸν μῆτ' αὐθάρτην θάτερον. Τῆς γάρ τοι φιλοσοφίας ἐν ταῖς λόγους γνοίη τῶν ὄντων, πολλοῦ δ' ἂν εἶν κατὰ τὸ

δεῖ μετεῖναι ἔπεισι τὰ τῆς φιλοσοφίας μυστήρια.

C Θ'. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλλοι. Ἐμοὶ δ' ὡς τὰ πολλὰ σχολῆν ἄγων, ἧ καὶ ἀσχολίας ὑπέρτερον ἐκείνος πρᾶγμα ποιούμενος; θεραπεύειν ἐμὲ διὰ σὲ, εἰδείκνυ περιουῶν καὶ περιηγουμένων ὅποσα τῆ νήσῳ περιέσσειν ἄξια θέας, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅσα ἐν θεάτροις, ἐν ἀγοραῖς, ἐν δικαστηρίοις, τὸ ἐν νομίμασι καὶ χαράγμασι τὸν ἅπαντα χρόνον ὡσαύτως ἔχον καὶ μηδαμῆ μὴδ' ὀπωσοῦν τρεπόμενον, καὶ ὅπως ἐν σταθμοῖς καὶ μέτροις πλάστιγγιν εἴη διδόμενά τε καὶ λαμβανόμενα εἶδη καθάπαξ ὧντων ἅπαντα, οὐχ ὡς τῶν πιπρασκόντων ἕκαστος βούλοιστ' ἂν, ἀλλ' ὡς τὰ τῆς πολιτείας ἀρχαῖα κελεύουσι δόγματα, οὐδ' ὡς τῆς τῶν εὐτυχαστέρων πλεονεξίας τὸ λίγνον παρακερδαίνειν ἐθέλει, ἀλλ' ὡς οἱ σωτήρες τῆς ἀνωθεν εὐταξίας προστάττουσι νόμοι τῶν ἅπαντα χρόνον. Οὐδ' ὁ πλεῖστον προύχων, οὐδ' ᾧ καθ' ἡλικίαν προεβηκέναι ἐξυπέθη, τὸ πλέον ἐξείν ἐν τούτοις οἷός τ' ἂν εἴη ἐκεῖ τῶν ἡσσόνων καθ' ἄμφω. Ταχὺ μὲντ' ἂν ἀφαιρεθεῖη, εἰ μὴ τῆς κεφαλῆς, ἀλλ' οὖν ὅποσα τῶν τοῦ σώματος; μελῶν κατὰ τὸ τοῦ ἀμαρτηθέντος ἀνάλογον οἱ νόμοι τῆς πολιτείας κελεύουσιν, ὅστις αὐτοὺς καπηλεύειν ὀπωσοῦν τολμήσῃ. Καὶ τοῦτ' ἐστίν, ἔλεγεν ἐκεῖνος ἐμοὶ βεβαίων, ὃ σωζόμενον μὲν συνίστησι καὶ συνέχει πολιτείας καὶ πόλεις καὶ ἡπείρους [f. 103 a] καὶ νήσους, καὶ ἰδία καὶ δημοσία, ἀνατρεπόμενον δ' αὖ ὀξείζει; συνανατρέπει ῥοπαί; τὰ τε κοινὰ καὶ καθ' ἕκαστα τῶν πραγμάτων ὅσα πόλεις; τε καὶ πολιτείας; ἐγκαλινθεῖται παρανομούμενα, μηδαμῆ τοῖς παρανόμοις συνεῖναι φύσιν ἐχούσης; τῆς ἐβραῖα; διαμονῆς καὶ κρηπίδος;

ὄλλ' ἐν οὐ μακρῷ τῷ χρόνῳ ῥᾶστα σαλευομένης καὶ διαλυομένης ἀπάσης προνοίας συνδετικής, ὡσπερ ἀρμονίας βήγνουμένων τῶν χορδῶν. Τῆς γὰρ καθόλου πολιτείας ὑγαινοῦσης, ἀνάγκη δῆπου καὶ τὰ μέρη κλιῶς ἀπαλλάττειν συνεξομοιούμενα τῷ ὅλῳ, καθάπερ οὖν τὸν ναυτὸν νοσοῦσης· καὶ αὐτὰ συννοσεῖν, ὡς εἰς ἀρχέτυπον τὴν μίμησιν ἀναφέροντα καὶ μάρτυρα βεβαιωτῆν τῆς κακίας προσηνεγμένα τὴν πολιτικὴν ἀρχὴν καὶ κατάστασιν. Δίκαιος τοίνυν ὁ Κύριος ὢν, καὶ δικαιοσύνας ὡς τὸ εἶδος ἀγαπῶν, ὑψοῖ μᾶλλον ἔθνη ἢ μὴ νόμον μὲν ἔχει, φύσει δὲ τὰ τοῦ νόμου ποιεῖ κατὰ τὸν θεὸν Ἀπόστολον, μισεῖ δὲ οὐ ζῆν μὲν ἤρην τε καὶ ἐπηγγελίαντο κατὰ τοὺς τῆς εὐσεβείας θεσμοὺς καὶ νόμους, ἔργοις δ' αὐτοῖς καταψευδομένους τῶν ἐπαγγελιῶν καὶ ἀποσειομένων πάντα δικαιοσύνης κανόνα καὶ στάθμην. Ὁ γὰρ δικαιοσύνην μὲν ἀποστρεφόμενος, ἀδικίας δ' ἀνθαιρούμενος κλήρους, καὶ μήτε τοὺς θεοὺς αἰδοῦμενος νόμους, περιφρονῶν δ' ἀνθρώπινον ἅπασαν τύχην, οὗτος ἀφώρισε μὲν ἑκὼν γε εἶναι Θεοῦ τοῦ τῆς δίκης ἔχοντος, τοὺς θρόνους σαφῶς ἔαυτην, συνωκείωσε δ' ἅμα τῷ διαβόλῳ. Διὸ καὶ πλεονεξτεῖ μὲν κατὰ τῆς χώρας ἐκείνης τὰ χεῖρω, ἢ τὰ τοιαῦτα γεωργεῖται κακὰ, μειονεκεῖ δ' ἐπομένως τὰ κρεῖττω· καὶ γίνεται πανταλῆς ἐκεῖ καλῶν ἐρημία, καὶ κατοργεῖται λοιπὸν καὶ ὁ διάβολος ἄρῃν αὐτῆς εὐσεβείας, πρὸς ἄρῃσιν τοὺς αὐτῷ πειθομένους συχνὰ ἐρελίζων. Οἷα δὴ κατὰ τὴν Βυζαντιῶν γενέσθαι ζυμπέπτωκε πολιτείαν· μισήσασα γὰρ ἀλήθειαν ἐκείνη καὶ πολιτικῆς ἀρχῆς δικαιοσύνην, οικειωσαμένη δ' ἀδικίαν καὶ ψεῦδος, ὄλαις παλάμαις τὰς ἑαυτῆς πρὸς ἀσέβειαν ἀνεπέτασε πύλας. Κάπειθε τῷ διαβόλῳ σὺμματος ἐπὶ τούτοις ἔδει καὶ ὄργανον μάλα αὐτῷ προσήκοντος νῦν, εὐρίσκει Παλαμᾶν, ἀνδράριον, ὡς ἀκήκοα μὲν, ἐντελέστερον δ' ἐκ τῆς αὐτοῦ μεμαθηκεῖν γραφῆς, εὐτελὲς μὲν ἄλλως καὶ πλὴν τοῦ κενοδοξεῖν καὶ δι' αὐτὸ γέ τοι τοῦτο κακοδοξεῖν πλέον εἶδος οὐδὲν ὑγίει· καὶ τούτῳ συμμαχεῖν πεπεικῶς τοὺς ἐν ἐξουσίᾳ, πάντα συλλήδων εἰπεῖν, ὅποσα κατ' ἄλλους ἄλλα καιροὺς ταῖς τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίαις βέβηλά τε καὶ νόθα παρεισεφάρη δόγματα, πρὸς ἕνα τουτοῖ συνήλασε χρόνον, καὶ πολύχουν κομιδῆ τὸ πονηρὸν ἐσκέδασε κατὰ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ τὸ γεώργιον. Οὐ γὰρ πολυθεῖαν μόνον ἐδίδαξεν ὁ ταλαίπωρος, ἀλλὰ καὶ ἀθεῖαν προστέθεικεν, ἀρειανισμόν θ' ἅμα καὶ εἰκονομαχίαν καὶ καθάπαξ ἄρῃσιν οἰκονομίας ἐνοάρχου τοῦ Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ. Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστα λέγειν, ἐξῆν ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων τῶν θεῶν Πατέρων ἐλέγγειν κατ' ἔχον ἐπιόντας ἅπαντα;

Γ'. Καὶ μὲν δὴ τοιαῦτ' ἐπ' ἐμοῦ συνείροντος τοῦ σφοῦ καὶ θεοφιλοῦς [f. 103 b] ἐκείνου ἀνδρὸς, καὶ βιβλοῦς δ' ἐνίστε προκομίζοντος ἄς τε αὐτὸς φιλοπόνως ἐκ πάσης ἐρανισάμενος θείας Γραφῆς ὄπλα τοῖς ἐκεῖ καλῶς εὐσεβεῖν αἰρουμένοις χαρίζεται, καὶ ἄς τε ἕτεροι τῶν ἐκεῖ προσοικούντων ἐλλογιμῶν ἀνδρῶν ὀρθόδοξων ἐκδεδώκασι, ταῖς τοῦ Παλαμᾶ κακοδοξίαις περιφα-

A harmoniæ instar, cum chordæ dirumpuntur. Ut enim, si totum civitatis corpus sanum est, etiam membra cum eo concordantia bene sese habere necesse est, sic contra, ubi illud ægrotat, etiam hæc non possunt non ægre affecta esse, quippe quæ id tanquam primum quoddam exemplar imitentur atque civitatis gubernationem ac statum ut vitiositatis testem locupletissimum proferant. Dominus autem, qui justus est et, ut consentaneum, justitiam amat, ad majorem felicitatem evehit gentiles, qui, ut ait sanctus Apostolus¹, quanquam nullam habeant legem, tamen natura duce ejus præceptis obsequuntur, odit vero eos qui quidem in se susceperunt atque professi sunt se secundum religionis instituta legesque esse victuros, actionibus tamen promissa elidunt et omnes justitiæ normas ac regulas abjiciunt. Qui enim justitiam aversatus injustitiæ amplectitur sortes, et legibus divinis spretis humanam quamlibet fortunam circumspicit, is manifesto se disjunxit sua sponte a Deo justitiæ solium tenente, atque cum diabolo contraxit familiaritatem. Qua de causa in illa terra, ubi talia serunt mala, pessimæ artes prævalent, virtutes vero necessario inferiorem tenent locum; ibi existit omnium bonorum vastitas; ibi denique diabolus in ipsam religionem impudentissime insultat, quam ut denegent et tollant suos assecias acriter instigat. Tale quid etiam Byzantium reipublicæ accidit. Odio enim in veritatem et imperii justitiam concepto, injustitia vero et mendaciis adscitis, omni virium contentione impietati fores reclusit. Qua in re cum diabolo corpore quodam et instrumento sibi plane conveniente opus esset, reperit nunc Palamam, homunculum, et audivi quidem (accuratus autem ex scripto ipsius eum cognovi), vilissimum neque quidquam amplius scientem nisi quomodo vanam gloriam captaret et ob id ipsum pravas opinioniones fingeret. Cui cum socios adjunxisset principes, dogmata, ut paucis comprehendam, profana atque adulterata, quæcumque aliis alia temporibus in Dei Ecclesiis perniciose obrepserunt, hocce tempore cuncta cogit et Christi Ecclesiæ uberrimam et oppido variam improbitatis frugem aspexit. Nam miser iste non solum polytheismum docuit, sed etiam atheismum addidit simulque Arianismum et Iconomachiam, negationem denique incarnationis Filii Verbi que Dei. Sed quid attinet singula persequi, cum omnia ex sacris Scripturis Patrum sanctorum per singula vestigia confutare liceat?

X. Dum talia mihi refert vir ille sapientissimus Deoque charissimus, nec non interdum libros apportat, cum quos ipse multo cum studio ex tota Scriptura sacra collegit et pro armis piis hominibus, qui illic incolunt, suppeditavit, tum quos alii clari atque orthodoxi insulæ viri pravis Palamæ opinionibus manifesto oblocuti ediderunt, rumor

¹ Ro. II. 14.

perfertur ad Cyprios, Cantacuzenorum imperatorem noctu clam Byzantium ingressum occupasse principatum auxiliis et fallacibus machinationibus Palamæ, cui antea horribilis jurisjurandi pignore sese obstrinxisset, vel quod idem est per Deum jurasset, quem ejurare profitebatur, se confirmaturum esse atque saucituro polytheismum omnesque ejus profanas atque irreligiosas novitates, quæ in Dei Ecclesiam intrusæ essent. Hoc Georgio Lapidæ, sapientissimo viro, magnam injecit tristitiam, non quod Cantacuzenus principatum occupasset, sed quod tali jurejurando Palamæ impietati addictus teneretur. Quare a præclara illa spe dejectus, quæ diu jam mentis lætitiā alebat, ægre tulit indignationem, animo turbis agitato marisque instar æstuante. Sperabat enim **38** mecum se navigaturum inde abeunte usque Byzantium, ut te aspiceret tuaque consuetudine iuteretur, ut supra jam diximus, majoris sapientiæ cupiditate ductus, fortasse etiam ut præterea alia quædam negotia curaret et res illustres atque egregias inviseret, quas præ ceteris Byzantium urbs possidet. Tum vero brevi tempore prorsus contra res cecidisse videns, magno dolore cruciatus illacrymabat religioni in periculum compulsæ manifesto arcanis Dei id admittentis rationibus conflatum. Illacrymabat etiam mortuæ, quam suspicabatur, cum cogitaret quam ardens erga Deum studium quamque pugnam contentionem pro Patrum dogmatis usque ad mortem exhibiturus esses.

XI. Sed quid attinet omnia singulatim referre, quæ in illa insula non minus duobus annis viderimus, quæ commoda suppetunt urbibus, portibus aliisque locis, cum haud pauca ad enarrandum restent nosque protrahant? Quare hisce rebus missis profectionis mentionem faciam. Statim igitur post solstitium æstivum cum profectionem pararem, optimus Georgius lacrymans et medio animo, ut ita dicam, ob meum discessum fissus, usque ad portum me prosequabatur, ubi, cum navigium nostrum velis passis secunda tempestate in altum provolaret, diu stabat oculis me insequens multasque lacrymas profundens, **39** donec e conspectu terræ sensim paulatimque magnis intervallis quasi recedentis auferremur. Prospera nobis contingente navigatione nono die ad Cretam appulimus, insulam frequentissimam et Cypro multo majorem. Oblonga vero est pariter atque illa, longa scilicet non minus duo millia octingenta stadia, latitudine dimidio multo minore. Cum vero jam diu vehementer cuperem labyrinthum in Creta insula videre, isque longe abesset a portu ad quem appulsuri eramus, placuit mihi tum occasione data ex navi egresso visere eum qui proxime abest ab urbe Gnosso in media insula sita. Labyrinthus autem est caverna spatiosissima, artificiose facta. Cum enim lapis non admodum asper esset, locus facillime, quantum quis vellet, excidi potuit. Artifex igitur una porta patefacta longe lapides excidendo progressus est

νῶς ἀντιλέγοντας, λόγος ἐς τὰς τῶν Κυπρίων ἐμπέπτωκεν ἀκοᾷς ὡς λάθοι νύκτωρ παρεισελθὼν ἐς Βυζάντιον ὁ βασιλεὺς Καντακουζηνός, καὶ τὴν αὐτοκράτορος ἔλοι βασιλείαν συνεργίαις καὶ δολεραῖς τοῦ Παλαμᾶ προκαταστάσεσιν, ὄρκους φρικῶδεις ἐχέγγυα πρῶτερον αὐτῷ παρασχόμενος, βεβαίουν καὶ κυροῦν τὴν αὐτοῦ πολυθεῖαν καὶ ὅσα τῶν βεβήλων αὐτοῦ καινοφωنيῶν εἰσερρήνῃ κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, ταυτὴν δ' εἰπεῖν, εἰς Θεὸν ὀμωμοκῶς δὴ ἐξόμνησθαι ἐπηγγέλλετο. Τοῦτο σφοδρῶς τὸν σοφὸν ἐκείνον ἠνίασεν ἄνθρωπα, Γεώργιον τὸν Λαπίθην, οὐχ ὅτι τὴν βασιλείαν ἔλοι Καντακουζηνός, ἀλλ' ὅτι τοιοῦτοις ὄρκοις προκατελλήπτο, δέσμιος τᾶίς τοῦ Παλαμᾶ γεγονῶς δυσσεβείαις. Ὅθεν τὰς γενναίας ἐκείνας ἐλπίδας οὐτωσὶ ζημιούμενος αἰ τὸ ἡδόμενον ἔβασκον ἐκ πολλοῦ τῆς ψυχῆς, ἤσχαλλεν, ἐδυσφόρει, θόρυβον εἶχε καὶ σάλον παντοδαπὸν ἐν ψυχῇ. Ἠλίχιζε γὰρ συνεκπιέουσαι ἐκεῖθεν ἐπανιόντι μοι μέχρι καὶ ἐς Βυζάντιον τῆς σῆς ἕνεκα θεᾶς καὶ ὀμιλίας, ὡς ἐφθήμεν εἰρηκότες, δι' ἔρωτα σοφίας μελιζονος, ἰσως δὲ καὶ ἄλλης πρὸς τούτοις χρεῖαις καὶ θεᾶς ὅποσα τὴν Βυζαντιῶν κεκτῆσθαι πόλιν συμβαίνει τῶν ἄλλων ἐξαιρέτα. Νῦν δ' ἐν ἀκαρεῖ τάναντία νικῶντα θεώμενος περιαλήγῃς ἦν, καὶ ἐδάκρυε μὲν τὴν εὐσέβειαν ἐς οὕτω περιφανῶς συναλαθεῖσαν ἐκριπισθέντα κίνδυνον τρόποις τοῦ Θεοῦ συγχωρησαντος ἀπορρήτοις, ἐδάκρυε δ' ἄλλως καὶ τὸν σὸν ὑφορούμενος θάνατον, τὸ τοῦ σοῦ κατὰ Θεὸν ζήλου διάπυρον ἐννοῶν, καὶ ὅσῃν τὴν ἐνστασιν ὑπὲρ τῶν πατρῶν ἐνδείκνυσθαι μέλλεις δογμάτων ἄχρι θανάτου.

C
IA'. Καὶ εἰ δεῖ πάντα διεξιέναι καθ' ἕκαστα, ὅσα τῆς νῆσου δυοῖν οὐχ ἦττον ἐτῶν τεθεάμεθα, ὅποσα πόλεις τε καὶ λιμέσι καὶ ὅσα δὴ ταῖς ἄλλαις πρόσσεσι χώραις ἐκεῖ τὰ χρήσιμα, τῶν ἐμπροσθεν ἀνθελκόντων ἡμᾶς οὐ μικρῶν ὑπαρχόντων; Διὸ τούτων ἀποσχόμενος ἐπανόδου μεμνήσομαι. Ἄρτι τοίνυν τοῦ ἡλίου περι τροπᾶς γενόμενος τὰς θερινὰς, ἐπειδὴ γε ἀπαίρειν ἔμελλον, ἄκρι λιμένους ἐκείνους με προὔπεμπεν ὁ καλὸς Γεώργιος, δακρύων τε καὶ μέσην εἰπεῖν τεμνόμενος τὴν καρδίαν τῷ μῶ χωρισμῷ, ὥστε καὶ τῆς ἡμᾶς ἀγοῦσης ὀκνάδος, ἐπειδὴ γε ἀνεπέτασε τὰ ἰστία, οὐρία ἐφίσεως ἐπὶ τὸ πέλαγος, θεώμενος Ἰστατο μέχρι πολλοῦ με, πολλὰ καταχέων τὰ δάκρυα, εἰς ἀπεκρύψαμεν ἐκείνην τὴν γῆν, τῆς ὄψεως ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐνδιδούσης ἐν τοῖς μακροῖς διαστήμασιν. Εὐπλοίας δ' ἡμῖν γενομένης ἐναταῖσι ἐς Κρήτην ἀφίγμεθα, νῆσον πολυανθρωποτάτην καὶ μελίζω μὲν πολλῇ τῆς Κύπρου, ἐπιμήκη δ' ὀμοίως ἐκείνη καὶ ταύτην ὑπάρχουσαν, ὡς εἶναι μῆκος μὲν σταδίων [f. 104 a] αὐτὴν οὐκ ἦττον ὀκτακοσίων ἄμα καὶ δισχιλίων, πλάτους δὲ πολλῷ τοῦ ἡμίσεος ἦττω. Ἐχων δ' ἐκ πολλοῦ διὰ μακρᾶς τῆς ἐφέσεως ἔγωγε τὸν ἐν Κρήτῃ λαδύρινθον θεάσασθαι, ἐπειδὴ πολὺ τοῦ λιμένος οὐ καθωρμίτῳμεν ἀφροσῆκοι, ἔδοξέ μοι καιρὸν ἔχοντι νῦν ἀποδάνει θεάσασθαι καὶ αὐτὸν, Κνωσσοῦ μεσογειοῦ πόλεω; ἔγγιστα ὄντα. Ἔστι δ' ὁ λαδύρινθος σπήλαιον πολυχωρητότατον τεχνητόν. Ἐπεὶ γὰρ ἔτυχε λίθος οὐ πάνυ σκληρὸς τὴν οὐσίαν ὑπάρχων ὁ τόπος, ἔδωκε πολλὴν τὴν ῥασιώνην λαξεύειν ἐφ' ὀπ-

σον ἂν τις θέλοι. Διδὸν καὶ θύραν μίαν ὁ τεχνίτης ἀνείξας, ἔπειτα λαζεύων, προΐει μέχρι πολλοῦ κατὰ τὸ ἴσον εὐρύων ἅμα τὰ εὖ εὐώνυμα καὶ δεξιὰ πλευρὰ, ἤφει δ' ἐν μέσῳ κατὰ συχνὰ διαστήματα στύλους ξεστοῦς, ἀνέχοντας τὴν ἐπὶ τὸν ὄροφον γῆν, μερίζων δ' ἔποισι διαφόρους οἰκίας καὶ προαύλια καὶ κρήνας. Δέδεικται δὲ μοι πρὸς τῶν ἐγγχωρίων, λαμπάδας φωτὸς ἐν χερσὶν ἐχόντων πολλά· Μίνω τοίνυν φαὶν ἐκαίνοι τὸν πάλαι τῆς Κρήτης ἄρξαντα, ὡς γε οἶσα, πλείστην κτησάμενον δύναμιν ναυτικὴν τὰ κύκλιον δουλώσασθαι τῶν ἔθνῶν, ὅσα τε Κυκλάδας ἔχει τότε τὰς νήσους, καὶ ὅσα ἐς μεσόγειον ἔχει Βοιωτίας καὶ Ἀττικῆς. Ὑστερον δ' ἐκ διαδοχῆς μακροτέρα· ἐς Μινώταυρον τῆς ἀρχῆς περινεχθείσης, ἄνδρα τοῦς τρόπου ὠμόν, φόρου· τε ἄλλους ἄλλους ἐπενεγκεῖν, καὶ ὅθι καὶ ὀπίσσοι τότε ἔχουσι τὴν Ἀττικὴν, δι· ἐπὶ τὰς παῖδας ἐκαίσει ἀπάγειν τῶν εὐγενῶν κατ' ἐνταυτὸν ἐς λήθης φρούριον τὸν λαβύρινθον. Τοῦ κλήρου τοίνυν καὶ ἐς Θησέα περινεχθέντος, Αἰγεὺς μὲν ὁ πετὴρ οὐκ ἤφει, τῆνικαῦτα τῆς Ἀττικῆς ὧν ἡγεμῶν, ὁ δὲ λαθὼν ἀπῆει, μάλα ἐκὼν τοῖς δι· ἐπὶ συναριθμοῖν ἑαυτὸν καταστήσας, ὡς διὰ τοῦτο ὅπως ποτὲ καὶ τὸν Αἰγέα κατὰ θαλάττης ἐκαίνης ὑφέντα ἑαυτὸν τελευτήσῃαι τὸν βίον, καὶ τὸ πέλαγος Αἰγαῖον ἐκαίθειν κληθῆναι. Ἐπαί γε μὴν ἡ Μινωταύρου θυγάτηρ Ἀριάδνη Θησέα θεάσασθαι τε καὶ ἔρασεῖν τοῦ κάλλους, ὑποθεῖναι λαθραίας αὐτῷ τὰς τῆς ἑλευθερίας μεθόδους, αἷς χρησαμένη βράστην τε γενέσθαι Θησεί τὴν λαβύρινθου διέξ·δον, καὶ ἅμα Μινώταυρον μὲν ἐκαίνοι πεφρονεῦκοι ἐς τὴν πάτριον αὐτίκα γῆν διαπόντιον γενέσθαι φυγάδα ξὺν γε Ἀριάδνῃ καὶ τοῖς ἐξ Ἀττικῆς ἡιθέοις παισὶ, καὶ οἰκιστὴν ὀλίγῳ ὕστερον γενέσθαι καὶ τῆς Ἀθηναίων περιδοῆτου πόλεως, μεμερισμένως πρὶν ἐν κόμαις οἰκοῦντων τὴν Ἀττικὴν.

IB'. Ἐμοὶ δὲ μετὰ τὴν θείαν ἐκαίνοι καὶ ἐς τὰς ἄλλας περιεναίαι τῆς νήσου κόμας καὶ πολιτείας καὶ πόλεις γεγενῆται. Καὶ μὲν δὴ καὶ ἐθεώμητι τὸ πᾶν ἐκεῖ γένος τῆς νήσου, Ῥωμαίους ὄντας, ὀλίγῳ δὲ λέγειν, καὶ τὴν τῆς πατρῴου πίστεως εὐσεβείαν βεβαίαν ἐκ διαδοχῆς αἰ κεκτημένους· καὶ μοι βουλομένη γε ἦν πλείονα χρόνον ἐκεῖ διατετριφέναι πλείονος ἕνεκα [f. 104 b] καὶ τελεωτέρας τῶν ἐκεῖ πραγμάτων ἱστορίας. Ἄλλ' ἀνεσθῆμι μοι τὴν βούλησιν ὁ τῆνικαῦτα μελετώμενος θόρυβος τῶν τε ὀπλων καὶ τῶν ἐκεῖ στρατιωτικῶν δυνάμεων. Ἦν γὰρ ἡ νῆσο· ἐκ πολλοῦ συμφορᾶς ἐντετυχηκυία, δι' αἷς Ἀπτινικοῖς ὀπλοῖς δουλεύσασα τῷ τῆς Βενετίας ὑπέκυψε δημοσίῳ προστάγματι. Ἄρτι τοίνυν φήμης χυθείσης ἐπὶ πᾶσαν ἡπειρόν τε καὶ νῆσον ὡς οἱ τὸ Γαλατῶνυμον οἰκοῦντες φρούριον ἀστυγέτονες Γεννοῦνται, παρσπονδῆσαντές τε καὶ ἐπαναστάντες τοῖς Βυζαντινοῖς, σφᾶς τε ναυμαχῆσαντες νενικήκασι καὶ ἅμα θαλάσσης ἄλης ἡγεμονίαν ὠνετροπόλῃσαν, ὡς μηκέτι μήτε καθεκτοῦς εἶναι μήτε μὴν οὐδ' ὁμοφύλοισ ἐτι μένειν ἐνσπόνδους θέλειν, ἀλλὰ σκληρὰν καὶ οἶον εἰπεῖν ἡγεμονικὴν τὴν ὄφρην κατὰ πάντων ὄσοι θαλάττιον βόσκουσι βίον ἐπανατείνασθαι, ταρχθῆναι τε οὐν πόλλοις διὰ ταῦτα καὶ πάντων μάλιστα Βενετικοῦς, μεγάλα· μὲν ἐξαρτέειν ἐν βραχεῖ ναυτικᾶς δυναμεί-

A dextra latera pariter et sinistra amplificans. In medio autem labyrintho crebris intervallis columnas levigatas posuit, quæ terram in fastigio sustinerent; hic illic varia ædificia, vestibula fontesque disposito fecit. Ostendebatur autem mihi labyrinthus ab indigenis multas faces ardentes in manibus gestantibus. Minoem vero, quem antiquis temporibus Cretæ imperasse scis, magno navium numero instructum 40 circumcirca gentes, quæ tum Cyclades insulas et quæ ad mediam usque Atticam et Bœotiam incolebant, in ditionem redeigisse ferunt. Posteriore autem tempore ad Minotaurum, virum moribus immitibus præditum, regno ex successione delato, eum dicunt tributa alia aliis imposuisse, Atticæ vero incolis imperasse, ut bis septem liberos nobilium quotannis in labyrinthum, oblivionis castellum abducerent. Cum sors vero Theseum designasset, Ægeum, patrem ejus tunc temporis Atticæ principem, eum dimittere noluisse. Ille autem lubentissime cum istis bis septem juvenibus posteaquam clam abiisset, Ægeum sese in mare præcipitasse vitamque finivisse, unde pelagus Ægeum nomen accepisse dicitur. Ariadnen autem, Minotauri filiam, Thesei venustate captam furtim eum consiliis, quibus libertatem sibi pararet, instruxisse ferunt; iis usum Theseum facillime labyrinthi exitum reperisse, deinde Minotauro interfecto, cum Ariadna juvenibusque Atticis protinus in patriam per mare fugisse, tum haud ita multo post urbem celebratissimam Atheniensium condidisse, qui antea per singulos vicus dispersi Atticam incolebant.

XII. Ego vero labyrintho perlustrato etiam alios insulæ vicos, civitates 41 urbesque cum adirem, totum genus hominum, quod insulam incolit, Romanos esse et patriæ fidei cultum a majoribus usque traditum constanter tueri cognovi. Mihi quidem in animo erat, quo diligentius et accuratius insulæ res explorarem, longius ibi tempus commorari; sed ab hoc proposito deturbatus sum armorum militumque, qui tum ibi grassabatur, tumultu. Insula enim jam diu in calamitates incidere, propter quas Latinorum armis subacta Venetæ reipublicæ imperio se submisit. Cum vero modo super totam continentem et insulam rumor dispersus esset, Genuenses, qui Galatæ tenent castellum in urbis vicinitate, fœdere rupto et rebellionem facta Byzantios prælio navali vicisse et totius maris imperium somniare, ut neque coerceri possent neque ne fœdere quidem cum popularibus juncto stare vellent, sed superba quadam et ut ita dicam imperatoria supercilia adversus omnes qui maritimam agunt vitam, præ se ferrent, hac re et alii multi conturbati sunt et præcipue Veneti, qui, quamquam brevi tempore magnas copias navales exornare atque idcirco haud mediocres sibi spiritus sumere poterant, tum præter opinionem ab il-

lis jam impediti erant, quominus in superiores regiones et lacum Mæotidem et ad ostia Tanaidis pro suo **42** arbitrio atque voluntate, ut antea, navigarent ac circumveherentur. Quare suas copias contraxere, triremium numerum auxerunt, etiam veteres ex navalibus undecunq; productas naves refecerunt, simulque socias subditasque urbes insulasque ad certaminis societatem advocarunt, ut arma triemesque et milites classicos pro sua quæque facultate conferrent. Advocabant etiam ex remotis regionibus milites largis in præsens stipendiis, largioribus in futurum pollicitationibus, cum alios tum Catalanos, qui ad Gallicum mare inferius incolentes, ubi Pyrenæorum montium pedes proxime desinunt, ferocia atque virtute bellica sive præliis terrestribus sive pugnis navalibus exhibenda, nulli Latinorum cedunt.

XIII. Cum igitur hanc ob causam etiam Creta tumultu turbaretur et armorum sociorum omniumque rerum ad hostium incursiones arcendas idonearum apparatu quasi concuteretur, inde vere ineunte abii, atque sinistra Salamine insula prætermissa, ubi Themistocles Neoclis filius quondam copias navales Persarum demersisse dicitur, et insulas, quas Cyclades vocant, prætervectus, ad Eubœam insulam appuli jam multos annos Venetis subditam. Qua in insula cum longius tempus **43** commorari constituissem, armorum bellique apparatu, in quem summo studio atque alacritate etiam Eubœenses iucubuerunt, a proposito deterrebar. Fama enim erat, jamjam triemes ex Genua infesto impetu in eos navigaturas esse. Quare brevi tempore tota insula perlustrata et urbibus, quantum fieri potuit, invisis, ad Artemisium, Eubœæ promontorium septentrionale, profectus sum. Unde cum jam provehi vellem, classis hostium decurrit neque a profectione prohibuit. Triemes enim Genuenses quatuordecim celerrimo cursu ad Oropum et Aulidem appellentes sub finem æstatis conspiciabantur. Inter hæc enim arbes paulo meridiem versus sitas portus est oblongus, qui quamcunque tempestatis vel turbulentissimæ vim contemnit; in eum igitur modo hostes invecti erant. Postero autem die triginta quatuor triemes Venetæ jam diu insidiatæ illis hostium navibus advectæ portus faucibus interclusis Genuiticas naves necopinato quasi reti cinxerunt. Ex quibus quatuor naves statim velis passis, quasi alearum jactui re commissa, aperto periculo dubium præferentes, hostium gladium subterfugerunt; reliquas autem naves paucis exceptis, qui in continentem exsiluerunt, omnes cum hominibus Veneti ceperunt manu **44** non conserta neque pugna navali commissa. Et hæc quidem res sic se fere illo tempore habebat. Præfectus autem classis Venetæ posteaquam tam prospere res ceciderunt, Eubœæ rationibus, quantum maxime fieri potuit, ordinatis, navibus solutis

Α νους δυνάμεις, μέγα δὲ διὰ τοῦτο φρονεῖν ἔχοντας, ἔπειτα παρὰ δόξαν ὑπ' ἐκείνων ἤδη κωλυμένους ἐς τὸν ἄνω τόπον καὶ τὴν Μαιώτιν καὶ τὰς ἐκβολὰς τοῦ Τανάιδος ἀναπεῖν καὶ περιπλεῖν κατ' ἐξουσίαν ὡς πρότερον. Ὅθεν αὐτοὶ τε τὰς οἰκείας ἡβροῖζον δυνάμεις, τριήρεις τε πλείους τῶν τέως οὐσῶν κατεσκευάζον καὶ τὰς ἐκ πολλοῦ νενεωκηνένας καθελκύσαντες πανταχόθεν ἐπεσκευάζον, καὶ ἅμα τὰς συμμαχίας καὶ ὑπηκόους πόλεις καὶ νήσους ἐς τὴν κοινὴν ἐκίλουσιν ἀγῶνα, ὅπλα καὶ τριήρεις καὶ στρατιώτας ναυμάχους συνεισφερούσας κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστη δυνάμιν. Συνεκάλεσαν δ' οὖν καὶ τῶν πόρρωθεν ἄβροῖς μὲν καὶ ἤδη μισθώμασιν, ἀβροτέροις δ' ἐς τὸ μέλλον ἐπαγγελίαις, ἄλλους τε καὶ Κατελώνους, οἳ ἔκρηται κάτω παρὰ τὴν Γαλλικὴν θάλασσαν, ὅση τῶν Πυρρηναίων ὄρων οἱ πόδες ἀγχιστα λήγουσιν, ἐς τὸλμαν πολεμικὴν, ὅση τε ἡπειρωτικὴ καὶ ὅση Θαλάττιος, τῶν πρωτείων οὐδέσι Λατίων παρικωροῦντας.

IV. Ἐπεὶ γοῦν διὰ ταῦτα καὶ Κρήτη θόρυβον εἶχε καὶ ὡς εἶπειν ἐσελετὶ πᾶσα, παρικοευαζομένη πρὸς ὅπλα συμμαχικά τε καὶ ὅσα τῶν πολεμικῶν ἐφ' ὅσον εἰσὶν ἀποτρεπτικά, μετέβαινον ἐκεῖθεν ἀρχομένου τοῦ ἤρος, καὶ ἀφελί· εὐδύνομα Σαλαμίνα τὴν νῆσον, ἐνθα Θεμιστοκλέα τὸν Νεοκλέου· ἐκεῖνον πάλαι φασὶ τὴν τῶν Περσῶν ἐκείνην ναυτικὴν καταθαπτέσαι δυνάμιν, νήσους τε ἄς Κυκλάδας φασὶ παραλλάξας, κατέπλευσα ἐς Εὐβοίαν τὴν νῆσον, ὑπήκουον οὖσαν Βενετικοῖς ἐτῶν ἤδη μακρῶν. Καί με βουλόμενον πλείονα χρόνον ἐνδιατριψάι ταύτῃ ἢ τῶν Εὐβοίων ἀνέστειλεν ἀσχολία, πολλή τις οὖσα καὶ αὕτη καὶ μάλα γέ τι κατεσπουδασμένη πρὸς ὅπλων καὶ μάχης παρασκευῆν· μέλλειν γάρ [f. 103 a] ὅσον οὐδέπω λόγος ἦν πολεμίας ἐκ Γεννοῦσας ἐπ' αὐτοὺς καταπλεύσειν τριήρεις. Ὅθεν ἐν βραχεί τὴν νῆσον ἐκείνην ἐλθὼν καὶ περισκοπήσας ἄπασαν, καὶ τὰς ἐκείνης ὅσον ἐξῆν ἱστορήσας πόλεις, ἤκον ἐπὶ τὸ Ἄρτεμισιον, βρῆριον ἄκρον Εὐβοίας. Κάκειθεν αὖθις ἀνάγεσθαι βουλόμενον ἐπέσχεν ἐξαίφνης ἡ τῶν πολεμίων καταπλεύσασα δυνάμεις. Τριήρεις γὰρ Γεννοῦτικαὶ τεσσαρσκαίδεκα λήγοντες θέρους ὠφθησαν τὴν ταχίστην ἐς Ὀρωπὴν καὶ Αὐλίδεα καταίρουσαι. Μεταξὺ γὰρ ταῦν δυοῖν ταύτων νοτιωτέρων τὴν θέσιν ἐχουσῶν τῶν πόλεων ἔστιν ἐπιμήκης λιμὴν, πᾶσαν ἀνέμων χλευάζων βίαιον κίνησιν, ἐς ὃν ἀρτίως ἐσέπλευσαν οἱ πολέμιοι. Καὶ ἅμα ἐς τὴν ὑστεραίαν τέσσαρες καὶ τριάκοντα τριήρεις Βενετικαὶ, τὰς πολεμίας ἐκείνας ἐκ πολλοῦ ναυλοχοῦσαι, ἐπέπλευσαν τε καὶ τὸ τοῦ λιμένος ἐφραξαν στόμα. Τῶν οὖν Γεννοῦτικῶν νεῶν ὡς ἐν δικτύῳ παρὰ δόξαν ἤδη συγκλεισθεῖσων, αἱ μὲν τέσσαρες εὐθὺς ἀναπετάσασαι τὰ ἱστία, καὶ καθάπερ ἐν κύβοις τοῦ προφανοῦς τὸν ἀμφιβαλλόμενον ἀνθελόμεναί τε καὶ ἀναρρίψασαι κίνδυνον, ἔλαθον οὐτως τὸ πολέμιον δισδρᾶναι ἕξφος· τὰς γε μὴν ἐπιλοιπούς, πλὴν ὀλίγων ἀνδρῶν ἐς τὴν χέρσον ἐκπεπηδηκότων, αὐτάνδρους ἀπάσας εἶλον πρὶν ἀρξαι χειρῶν καὶ ναυμαχίας. Καὶ ταῦτα μὲν εἴηδ' ἐπὶ τῇ ἐσχεν ἐκεῖ κατ' ἐκεῖνον τὸν χρόνον· ὃ γε μὴν τοῦ Βενετικοῦ στόλου ναύαρχος, ἐς τοῦτο τύχης ἐληλυθότιον

αὐτῷ τῶν πριγκμάτων, τὰ τε περὶ τὴν Εὐβοίαν ὡς ἄν ἐνὴν διψήσατο, καὶ ἅμα πλήρῃσιν ἰστίοις λύσας ἐξ Εὐβοίας ἀνήχθη εὐθὺς Βυζαντίου ποιούμενος τὴν πορείαν. Ἐπει δὲ μεταξὺ γεγνηται οἱ μαθεῖν ἐν Θεσσαλονίκῃ διατρίβειν τὸν βασιλέα, τέσσαρας τῶν νεῶν ἀπὸ λειψάμενος καὶ τῶν μάλιστα οἱ πιστοτάτων ἐν παραδοῦς, πρεσβεύοντα πέμπει πρὸς βασιλέα περὶ συμμαχίας κατὰ τῶν κοινῶν ἐχθρῶν. Αὐτὸς δ' ἐς Βυζάντιον ἤλαυνε, καρτερήσων τὴν τοῦ βασιλέως ἀφίξιν.

ΙΔ'. Αὐτὸς δ' ἂν εἰδείης βέλτιον ἐμοῦ τὰ ἐξῆς, αὐτὸς τε παρῶν γινόμενοις καὶ βλέπων, καὶ σφίδρα διὰ σπουδῆς τὰ τοιαῦτα συγγράψειν ἔχων. Ἐγὼ γὰρ τοὺς ἐν θαλάττῃ τέως δεδιῶς θορύβους κατὰ χώραν μένειν ἔκρινα δεῖν ἐν καιρῷ. Ὅτε δὴ καὶ τὰς Γενουσιτικὰς ἐκείνας τέσσαρας τριήρεις παλινδρομούσας ἐθεασάμην, αἷ διαφυγεῖν ἐδυνήθησαν, ὡς εἰρήκειμεν, τὸν πρὸ βραχέος ἐκείνων κίνδυνον, μίαν τε κατὰ τὸ λεληθὸς τῶν παράλων ἐλούσας πλουσιωτάτην Εὐβοίας πόλιν, καὶ ἔξανδροποδισμένους ἐκ τοῦ αἰφνιδίου, καὶ ἀπεληλυθυίας εὐθὺς μεθ' ὧν ἀπώλεσαν πρότερον στρατιωτῶν, μὴ προαισθέσθαι δυναθέντων τῶν Εὐβοέων, ἀλλὰ τὸν Ἐνδυμίωνος τέως εἰπεῖν καθευδόντων ὕπνον διὰ γε τὸ ἔναγχος ἐκείνο πρῶτόν τεμα.

ΙΕ'. Οὐ πολὺς μεταξὺ παρεβρόχῃ χρόνος, καὶ τὰς Βενετικὰς ἐκείνας ἐθεώμην τέτταρας καὶ τριάκοντα τριήρεις οὐκ ἀδε κατιούσας ἀπράκτους ἐκ Βυζαντίου διὰ τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ τηνηκαῦτα διατρίβειν τὸν βασιλέα. Ἐπει δὲ καὶ ὁ μὲν χειμὼν ἐν τούτοις παρήει καὶ αἱ κατὰ [f. 105 b] τὸ ἔαρ ἡλίω λαμπάδες ἀνήπτοντο, τεσσαρεσκαίδεκα τριήρεις αὐθις ἐκ Βενετίας ἐς Βυζάντιον ὁλοῖς ἀνέβαινον κόπαις καὶ ὁλοῖς ὀρμαῖς τῆς ψυχῆς, ἐφ' ᾧ τὸν τοῦ Πόντου προκατειληφύας ἀρχένα τὰς Γενουσιτικὰς ναυλοχεῖν ὀλκάδας, αἷ τὴν σιτοπομπίαν ἀνωθεν ἐκ τοῦ Εὐξείνου καὶ τῶν Σκυθικῶν παραλίω ἐσκομιζέειν ἔμελλον τοῖς ἐν Γαλάτῳ. Τῶν γε μὴν ἐξῆς αὐτὸς ἂν εἰδείης αὐθις ἐνταῦθα παρῶν καὶ ὀρῶν ἀκριβῶς τὴν ἀπόδοσιν. Ἐμοὶ γὰρ ἀμυδραῖς τισιν ἀκοαῖς μεμαθηκέναι συμπέπτωκεν, ἐκεῖ διατρίβοντι, τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς μικροῦ πᾶσαν τὴν τοῦ Γαλατικοῦ φρουρίου δύναμιν, ἀνω μὲν παρὰ τὸν Εὐξείνου πόντον ἀποκλεισθεῖσαν, ἄρτι δὲ κατιούσαν, ἔλοισεν, κατὰ μὲν τὸν ἀρχένα τοῦ Πόντου τὴν πλειὴν κατιούσαν διὰ γε δὴ τὸ μὴ προαισθέσθαι, τὴν δὲ λοιπὴν μέλασαν διεσπασμένως, ἔπη δὴ καὶ τύχοι ὀρμούσα ἐκάστη σποράδην κατὰ τὰ τοῦ Πόντου ἐπίνεια, παραπλέοντε, ὑπεροπτον. Ἐπει δὲ καὶ σύμμαχον ἤδη σχοίεν τὸν βασιλέα Βενετικοί, ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης πλειστον εἰσνεγκάμενον δύναμιν, καὶ ἅμα τριήρεις προσέλθοιεν σφίσι ἐκ νῆσου τῆς Κρήτης ὅκτω συμμαχίδες, καὶ πρὸς τοῦτο ὀλκάδες συσκευασθεῖεν ἐξ τῶν πάντων μεγίστων, μηχανὰς παντοδαπάς καὶ ὀπλίτας ἀρίστους φέρουσαι πλειστούς, κλίριον ἤδη νομισθῆναι τοῖς ἅπασιν πάσαις ὁμοῦ δυνάμεσι προσελάσαντα· κυκλώσασθαι τὸ φρούριον αὐθημερόν. Καὶ τούτων οὕτωσι πεπραγμένων ἀνυσθῆναι σφίσι μηδὲν ἠεπικρίκειμεν, ὡς ἀπογόνοντα λοιπὸν τὸν τῆς ναυτικῆς

velis plenis inde recta Byzantium versus cursum intendit. Interea vero certior factus imperatorem Thessalonice commorari, quatuor elegit ex suis navibus, quibus unum ex fidelissimis sibi praefecit et ad imperatorem de societate contra hostes communes jungenda acturum misit. Ipse autem Byzantium cursum direxit, imperatoris adventum ibi praestolaturus.

XIV. Tu vero jam ea quae insecuta sunt, quomodo sese habeant, me melius cognovisti, ut qui ipse rebus adfueris, ipse videris easque conscribere maxime studeas. Ego vero tumultus, qui mare pervagabantur, metuens, in loco mihi manendum esse decrevi, cum praesertim naves quatuor istas Genuenses, quas periculum paulo ante subterfugere potuisse diximus, recurrere et clam una ex opulentissimis Euboeae urbibus ad mare sitis capta atque repente direpta, cum militibus quos antea amiserant, rursus abire viderem, Euboeensis non tale quid praesentientibus, sed Endymionis somnum, ut aiunt, ob recentem illam victoriam dormientibus.

XV. Non ita multo post etiam Venetorum triemes quatuor et viginti Byzantio domum redeuntibus videbam re infecta, quod Thessalonice imperator tum versabatur. Hieme autem interea elapsa cum jam verni solis facies accenderentur, quatuordecim naves rursus Venetis Byzantium ventis remis omnique animi impetu contenderunt, ut Ponti faucibus occupatis Genuensium navibus onerariis insidiarentur, quae ab superioribus Ponti Euxini oris et Scytharum terris mari adjacentibus Galataeis commeatum transportaturae erant. Res autem, quae insecutae sint, quem exitum habuerint, tu ipse accurate scis, cum praesens eas videris. Ego enim illic commoratus tantum ex obscuris quibusdam rumoribus cum alia tum hoc audivi, Venetos propemodum cunctas castelli Galataei naves Ponto Euxino interclusas cepisse, cum modo descendissent, et majorem quidem earum partem ad Ponti fauces quo nihil periculi suspicatae vectae essent, reliquas vero dispersas in singulis stationibus Ponti, ubi quaeque in ancoris fuisset, praeternavigando postea occupasse. Cum autem Veneti jam imperatorem, qui terra marique maximas copias contulisset, socium sibi adjunxissent triemesque ex Creta octo socias accepissent, praeterea sex naves onerarias maximas omni genere machinarum et gravis armaturae militibus plurimis fortissimisque instructas comparassent, jam omnibus idoneum tempus visum esse cunctis copiis protinus castellum adoriendi atque obsidendi. Tali ratione rebus institutis nihil ab iis ad exitum adductum esse, audiebam, ita ut classis Venetae praefectus re jam desperata et imperatore, qui bellum persequeretur, relicto, summa festinatione

recessisset, certior factus ab Genua jam sexaginta triremes præter omnium expectationem in altum evectas esse.

XVI. Hæc equidem a patria remotus quasi per nebulam audiivi; tu autem narratione progrediente veriora quædam atque certiora de rebus hic tum gestis expones, additis etiam rerum causis. Nunc vero res quarum ipse illic spectator fui, ex ordine tibi accurate atque singillatim referam. Revertendum igitur nobis est ad id unde digressi sumus, ut historiæ continuitas præclaram rerum cognitionis facilitatem præbeat, quæ inest in perspicuitate.

XVII. Cum igitur circa fauces Eubœæ et Carystum urbem exeunte jam æstate commorarer, ad Oreum, Eubœæ urbem portu ornatam, quindecim illæ naves Venetæ appulerunt, quas ex portibus Byzantii recessisse supra demonstravimus. Octo autem Cretensium triremes inde 47 ad suas res tutandas domum redierant. Crebrius vero atque gravibus nuntiis terrentibus insulam, sexaginta hostium naves proxime adesse, celeriter Venetæ classis præfectus naves apparatu classico exemplo vacuas in portu rudentibus suspensas submersit, ne ab hostibus protinus adnavigantibus capi possent. Tum quam celerrime potest omnes Eubœenses ad bellicam fortitudinem excitat simulque cum Latinis, qui Athenis erant et Thebis, agit, ut trecentorum equitum delectorum auxilium mittant. Urbem autem die noctuque egregie nullique sumptui parcens arinare et omni munimentorum genere firmare atque sepire haud destitit. Duobus interea elapsis diebus naves illæ hostium Eubœam penetras sub vesperum conspiciebantur; atque illo quidem vespero, cum esset malacia, in alto mari cœna parata et rebus, quæ gerendæ erant, provisio, insequentis diei prima luce statim acie instructa omni genere armorum stipatæ in Orei portum invehuntur magnumque sui terrorem faciunt certaminis sublatis signis, canentibus tubis tibiisque aliisque instrumentis, quæ animos ad alacritatem atque ardorem pugnandi excitant. Cum autem prælii navalis copia 48 non fieret, navibus quippe non occurrentibus quæ cum iis in certamen descenderent, idoneis relictis sagittariis, qui naves custodirent eosque, qui ex propugnaculis tela jaculabantur, defenderent atque averterent, reliqui ad urbem cingendam multis cum scalis in terram egressi protilius se capturos esse urbem sperabant, multitudine et bellica militum audacia freti. Circumsessam igitur urbem oppugnabant tela eminus mittendo, scalis mœnia adoriendo et, quia hominum multitudo suppeditabat, procul cuniculos ad muros recta agendo, ut aut scalarum ascensu aut cuniculorum subterraneo cursu in urbem clanculum irrumperent. Cum autem Venetæ classis præfectus atque dux machinis machinas intrinsecus

των Βενετικῶν δυνάμειω ναύαρχον τοῦ μὲν πολέμου διάδοχον ἀφείναι τὸν βασιλέα, αὐτὸν δὲ μαθόντα ἦδη καὶ τριήρεις ἐκ Γενουᾶς ἐξήκοντα παρὰ πᾶσαν ἀναγομένας ἐλπίζα, ὄλαις ἀναχωρεῖν πορεύαις.

17'. Καὶ ἂ μὲν ἀμυδρῶς αὐτὸς ἠκηκίσειν, ἔκδημος ὢν τῆς πατρίδος, ταῦτ' ἐστίν· αὐτὸς δ' ἂν μοι λέγοις τὰ ληθέστερά τε καὶ βεβαιότερα τῶν ἐν ταυθοῖ πεπραγμένων ἐκείνων, τῆς ἀφηγήσεως προϊούσης, προστιθεὶς ἐν ταυτῷ καὶ τὰ τῶν πεπραγμένων αἰτία. Νῦν δ' ὢν αὐτὸς αὐτόπιτος ἐξῆς ἐγανόμεν ἔκει παρῶν, εἶμι ἔρων αὐτὸς αὐτίκα τὸν λεπτότερον καὶ καθ' ἕκαστα τρόπον. Ἐπαναληπτέον τοίνυν τὸν λόγον ὅπῃ τὸ πρότερον ἔγχεος ἐλίπομεν, ἵνα τὸ τῆς ἱστορίας συναφῆς τὴν τοῦ σαφοῦς βρατῶν ἑυφῶδ᾽ παρέχη τοῖς ἐντυχάνουσιν.

17'. Ἐτυχον μὲν ἐγὼ διατριβῶν περὶ τὰ κοίλα τῆς Εὐβοίας καὶ Κάρυστον πόλιν λήγοντος ἦδη τοῦ θέρους, καὶ τῆνικαῦτα ξυνέβαινε καταπλεῖν ἐς Ἄρεδν, πόλιν Εὐβοίας ἐλλίμενον, τὰς πεντακαίδεκα Βενετικὰς ἐκείνας τριήρεις, ἃς ἐκ Βυζαντιῶν λιμένων ἐφθήμεν δεδηλωκότες ἐπανιούσας· τὰς γὰρ ὁκτώ Κρητικὰς διαστάσας αὐτόθεν οἴχεσθαι ἀπιούσας ἐς Κρήτην φυλακῆς ἕνεκα τῶν ἰδίων. Καὶ ἅμα συχνὰ καὶ βαρεῖα κατέπληττον ἀγγελίαι τὴν νῆσον, ἐγγύτατα εἶναι πολεμίας; ἐξήκοντα ναῦς. Σπεύσας οὖν ὁ τῶν Βενετικῶν ναύαρχος; τὰ μὲν πληρώματα πάντα τῶν οἰκείων νεῶν ἐξεῖλεν εὐθύς, αὐτὰς δὲ κενὰς ἐν τῷ λιμένι καλωδίοις προσηρημένας κατέδυσεν, ὡς μὴ ἀλώσιμοι τοῖς πολεμίοις; [f. 106 a] εὐθύς ἐπιπλεύσασι γένοιντο. Ἐπειδ' ὅσον τάχος, πάντας τε Εὐβοίας πρὸς ὀπλιτικὴν ἠρεθίζεν ἀκμήν, καὶ ἅμα δ' ἐπρεσβαύετο πρὸς τοὺς ἂν Ἀθήναις καὶ Θήβαις Λατίνους, τριακοσίων ἰππέων ἐπιλέκτων αἰτῶν συμμαχίαν. Τὴν γε μὴν πόλιν πολέμας τε καὶ ἡμέραν οὐκ ἠμέλησε πᾶσαν ὀπλίτων πολυτέλειαν καὶ πάσης ἀφειδῶν δαπάνης καὶ πάντα προστιθεὶς καὶ περιεπιθεὶς ὀχυρώματα. Δύο μεταξὺ παρεβρύθησαν ἡμέραι, καὶ ὤφθησαν αἱ πολέμια νῆες ἐκείναι περὶ δελφίνου τὴν ὄψιν, ἐπιπλεύσαι κατὰ τῆς Εὐβοίας. Καὶ τὴν μὲν ἐσπέραν ἐκείνην, γαλήνης οὐσης, ἐν τῷ πελάγει μετέωροι δειπνοποιησάμεναι καὶ τὸ ποιητέον σκεψάμεναι, ἔωθεν εὐθύς εἰς μάχην τάξιν ἠθροίζοντο. Καὶ μὲν δὴ καταπεφραγμένοι πᾶσιν ὀπλοῖς, προσελάσασαι ἐς τὸν Ἄρεδν λιμένα ἐκείναι καταπληκτικῶς ἐσέπλευσαν, τὰ τε σημεῖα τῆς μάχης ἡμέτερα ἔχουσαι, καὶ τὰς πολεμικὰς ἀνακρουόμεναι σάλπιγγάς τε καὶ σύριγγας, καὶ ὅσα τῶν τοιοῦτων ὀργάνων ἐρεθίζει πρὸς εὐψυχίαν πολεμικὴν τῶν ἀνδρῶν τὴν ὁρμήν. Ἐπεὶ δὲ ναυμαχίας ἀγῶνες ἤκιστα ἦσαν (οὐ γὰρ ἦσαν αἱ ἀνταγωνιζόμεναι νῆες), τοξότας ὄσους ἐχρῆν καταλιπόντας ἐν ταῖς ναυσὶ φυλακῆς τε ἕνεκα καὶ τοῦ βάλλοντας ἀνεῖργειν καὶ ἀντιπερισπᾶν ἐκεῖ τοὺς ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων, οἱ λοιποὶ πάντες ἐπὶ τὴν γῆν ἀπέβαινον, κυκλώσασθαι τὴν πόλιν βουλόμενοι, κλιμακὰς τε ἐπαγόμενοι πλείεστι; καὶ ἅμα αἰρήσειν αὐτίκα μάλα τὴν πόλιν ἐλπίζοντας διὰ τε τὸ πλῆθος καὶ τὴν τόλμην τῶν ὀπλιτῶν. Περιστρατοπεδεύσαντες οὖν ἐπολιόρχουν, τίξοις τε βάλλοντες ἐκρηβόλοι; καὶ κλιμακὰς τῷ τείχει προσ-

ἀγοντες, καὶ ἅμα διὰ τὴν πολυχειρίαν εὐθὺς τοῦ
 τείχους διώρυχας πόρρωθεν δρώντες, ἵνα δυοῖν
 θάτερον, ἢ διὰ τῆς τῶν κλιμάκων ἐκείνων ἀναδρο-
 μῆς, ἢ διὰ τῆς τῶν ὑπονόμων ὑποδρομῆς τούτων
 λάθωσιν εἰς τὴν πόλιν παρειπεσόντες. Ἐπεὶ δὲ
 μηχαναῖς μηχανὰς ὁ τῶν Βενετικῶν ἐκείνος ναύαρχος
 τε καὶ ἡγεμῶν ἐδοθεν ἀντιστέαναι οὐκ ἡμέλει,
 συνέβαιναν εἶναι τοὺς ἐξοθεν τῶν πολεμίων ἀγῶνας
 ἀπράκτους. Πρῶτον μὲν γὰρ βάρει λίθων ἐκ τῶν
 ἐπάλξεων καὶ βέλεσι παντοδαποῖς τραυματίας ἀπέ-
 φαινε σφᾶς καὶ ἀπεσάθει. Ὅση δ' ἑώρα καὶ ὑπενόει
 κλίμαξι βάσιμον εἶναι τὸ τεῖχος, ὕψος ἰκανὸν εὐθὺς
 προσετίθει, τὴν τε τῶν ἐπάλξεων συνάπτων διε-
 χειαν, καὶ ταύταις ἀνδρόμηκες οἰκοδόμημα προσ-
 τίθει πρὸς ὄξιν καὶ λεπτὸν ἀπολήγον, ὡς καὶ ἀνα-
 βᾶσι τοῖς πολεμοῖς δύσεργόν τε καὶ μάλα ἐπικί-
 δυνον εἶναι τὴν τῶν ποδῶν βάσιν. Πρὸς γε μὴν τὸν
 ὑποχθόνιον ἐκείνον ὑπόνομον, στοχασάμενος ὅπου
 τοῦ τείχους διεκπεσέεται προχωροῦν τὸ τῆς διώρυχος
 τέλος, τάφρον κατώρυξεν ἐνδον αὐτὸς ἐγκαρσίαν,
 τὸ βάθος πολλαπλασίαν ἢ κατὰ τὴν ἐκείνων, ὡς
 ὅψθ' τοῦ τείχους ἐντὸς παρσιπίπτοντας σφᾶς βόθρῳ
 καὶ θανάτου πυθμῆσιν ἐντυγχάνειν ἀπροσδοκίτους·
 καταφερομένοις γὰρ ἐκείνοις βάρη λίθων [f. 106 b]
 ἔνωθεν αὐτοὶ μὲν παμπληθεῖς εὐθὺς ἐπιβρίπτοντες
 ἀφύκτοις θανάτου δικτύοις παραχρήμα ἐδίδουν. Συγ-
 γῶν δ' ἐπὶ τούτοις ἡμερῶν παρεβρυχησίων, ἀφίκτο
 καὶ ἡ τῶν Ἀθηναίων ἤδη καὶ Θηβαίων συμμαχία,
 ἐκλεκτοὶ μὲν ἱππεῖς τριακόσιοι, πεζοὶ δ' ἐθελονταὶ
 πλείους ἢ κατ' αὐτούς· καὶ ἅμα τῆς φήμης εἰς
 ὄλην χυθείσης τὴν νῆσον, συνέτρεχον πανταχόθεν
 πολλοὶ, τὸ προστυχὸν ἕκαστος ἀνά χεῖρας ἔχοντες,
 ὅπλον. Ὅ γε μὴν τῶν Βενετικῶν στρατηγὸς καὶ
 ναύαρχος νυκτὸς μὲν ἐνέδρας ἐν ταῖς πρὸ τῆς πό-
 λεως χαλδραῖς ὑπέσπειρεν, ἅμα δ' ἐπ' ἐξήγε τὴν
 δύναμιν ἐμφανῶς, ὀπλίτας, πελταστὰς, τοξότας τε καὶ
 λογχοφόρους, καὶ ὅσους θνηκαῦτα τῶν ἐκεῖ πολι-
 τῶν εὐρεῖν ἱππέας· εὐπόρησεν, ὡς γίνεσθαι μὲν
 αὐτῷ τὴν στρατεύσιμον ἅπασαν ἡλικίαν οὐκ ἦσσω
 πεντακισχιλίων ἀνδρῶν ἐπιλέκτων. Προσγενομένης
 δ' ἄρτι καὶ τῆς Ἀθηναίων καὶ Θηβαίων συμμαχι-
 κῆς δυνάμεως ἐθάρρησεν εἰς χεῖρας τε καὶ ὁμῶς
 τοῖς πολεμοῖς ἵνα οὐκ ἦσσαν ἢ διπλασίους οὖσιν
 αὐτοῦ, βέλτιον οἰόμενος εἰ δυνατόν αὐθημερὸν αὐτῷ
 τοῦ παντὸς πολέμου τὸ τέλος κριθῆσεσθαι, ἢ πολὺν
 καιρὸν τριβεσθαι χρόνον τῆ μάχῃ, τῶν πολεμίων δη-
 ούντων νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὴν χώραν. Ὅθεν ἐκτά-
 ξας τὸν στρατὸν καὶ μερίσας εἰς φάλαγγας, καὶ τοῖς
 μὲν Ἀθηναίοις καὶ Θηβαίοις τὸ λατὸν κέρασ δούς,
 αὐτὸς δ' ἔχων τὸ δεξιόν, ἦγεν ἐπὶ τὸ τῶν πολεμίων
 στρατόπεδον, πρὸς συμπλοκὴν προκαλούμενος
 σφᾶς. Ἀναπηδήσαντες οὖν εὐθὺς ἐπὶ τὰ ὅπλα κά-
 κεινοι, καὶ μικροῦ κενὰς ἀπολιπόντες τὰς ναῦς,
 εὐρώστω; μὲν ἀπῆντων ἐν ταῖς ἀρχαῖς· ἔπειτ' ἐπιρ-
 βυείσης τῆς ἱπποῦ γενναίως, καὶ ἅμα τῆς πεζικῆς
 φάλαγγος πανταχόθεν ἐπιχυθείσης βοῆ καὶ ἀλαλαγ-
 μῶ, μὴ δυνάμενοι φέρειν ἐπὶ πόδα ἀνεχώρου, κα-
 ταπατούμενοι τε καὶ τιρωσόμενοι. Νυκτὸς δ' ἐπὶ
 τούτοις γενομένης καὶ τῆς μάχης διαλυθείσης, ἐπὶ

A opponere hand cessaret, certamina hostium ex-
 trine nec irrita erant. Primum enim saxis gravi-
 bus et omni missilium genere eos ex propugnaculis
 impetitos sauciavit atque deturbavit. Ubi autem
 murum scalis ascensu facilem esse videbat et sus-
 picabatur, altitudine idonea statim addita, inter-
 valla inter singula propugnacula conjunxit, iisque
 aedificia adstruxit hominis altitudinem non exce-
 dentia, atque in tenuem et acutum apicem exeun-
 tia, ut hostibus 49 vel in murum enisis ardua
 et incesso admodum periculosa essent. Deinde au-
 tem conjectura facta, qua parte mœnium subterra-
 neus ille cuniculus processurus atque proditurus
 esset, ibi intus fossam transversam fecit multo
 profundiorē quam illorum erat cuniculus, ut,
 cum tandem intra mœnia irrepissent, necopinato
 in foveam mortisque voraginem inciderent. Præ-
 cipitantes enim eos gravibus superne devolutis
 saxis protinus in mortis retia inevitabilia injece-
 runt. Multis deinde præterlapsis diebus Athenien-
 sium et Thebanorum venerunt auxilia, delecti
 equites trecenti, pedites voluntarii plures quam
 ipsi habebant. Fama vero per totam insulam sparsa
 undique multi obviis quisque armis instructi con-
 currerunt. Tum Venetorum dux atque classis præ-
 fectus nocte insidiis ante urbem in faucibus collo-
 catis, oriente sole manifesto copias eduxit, milites
 gravis et levis armaturæ, sagittarios, hastatos
 equitesque quos quidem in civium numero tunc
 invenire potuit ita ut tota manus ad militandum
 idonea non minus quinque millia virorum delecto-
 rum efficeret. Auxiliis vero Atheniensium et The-
 banorum modo adjunctis, audebat jam manus
 conserere et configere, quanquam numerus ho-
 stium altero tanto major erat. Satius 50 enim
 esse duxit, eo die, si fieri posset, in omniū tem-
 porum discrimen pugnari, quam in longum tempus
 certamen protrahi, hostibus die nocteque vastan-
 tibus agros. Quare instructo exercitu ordinibusque
 distributis, Atheniensibus et Thebanis in lævo
 cornu collocatis, ipse dextro cornu imperans ad
 hostes duxit eosque ad certamen prælii conseren-
 dum provocat. Hi statim armis sumptis navibusque
 fere vacuis relictis initio quidem fortiter insta-
 bant; deinde vero equitum turmis alacriter in eos
 irruentibus peditumque legionibus ab omni parte
 clamore sublato invadentibus, impetum sustinere
 non poterant, sed pedem referebant proculcati
 atque vulnerati. Noctis interventu prælio direm-
 pto naves conscenderunt, nequaquam tam multi
 quam venerant neque eodem habitu sed admodum
 sane contrario. Nam in terra hostili non minus
 quingenti homines occiderant, neque minor mili-
 tum numerus vulneribus erat affectus. Quare ipsa
 nocte sine ordine proficisci coacti sunt, quasdam
 naves remigibus nudatas secum trahentes. Venetæ
 autem classis præfectus atque dux celerrime duabus
 navibus, quæ præ cæteris celeres et expeditæ erant,
 ex mari extractis rebusque obviis, quantum fieri

potuit, armatis, alteram misit Venetias, quæ 51 A Patres nobiles de rebus gestis certiore faceret; alteram Byzantium, quæ idem nuntiaret Venetis ibi versantibus, simulque specularetur quo hostes proficiscerentur.

ἀναγκασθέντας ἔτι νυκτὸς οὐσης πλημμυρῶς ἐκπλεῦσαι, λειπομένας ἑρετῶν ἐνίας παρέλκοντες ναῦς. Τάχιστα δ' ὁ ναύαρχος ἐκεῖνος καὶ στρατηγὸς τοῦ Βενετικῆς στόλου δύο τῶν οικειῶν ἐλκύσα; νεῶν ἐκ τῶν θαλαττιῶν ὑδάτων, τὰς μᾶλλον τῶν ἄλλων ταχυναυτούσας, καὶ ὡς ἐνήν ἐκ τοῦ σχεδίου καθοπλίσας, τὴν μὲν ἐς τὴν τῶν Βενετικῶν ἀριστοκρατικὴν ἀπέστειλεν ἐξουσίαν, φράσουσαν τὰ πεπραγμένα, τὴν δ' ἐς Βυζάντιον, δηλώσουσάν τε τὰ αὐτὰ τοῖς ἐνταῦθα Βενετικοῖς, καὶ ἅμα κατασκευομένη τοὺς πολεμίου; ὅπη πορεύονται.

XVIII. Hac navi ego ipse vectus perveni ad Hellespontum, ubi cum remis inhibitis ad portum Tenediorum in ancoris commorabamur, nuntius allatus est, hostium classem, ut saucios curaret et quantum fieri posset loco eorum, qui in prælio ceciderant, supplementa unde expeditum esset, scriberet, ad Chium insulam esse appulsam. Quare navis, nuntio victoria, quem Byzantium perferret, homini expedito commissa, ora soluta quam celerime potuit Eubœam repetiit. Mihi vero quatuor illie dies commoranti opportunitas datur Trojæ illius obscura vestigia invisendi, de qua multus est clarissimus Homerus, quod classis innumerabilis ob Helenam in eam profecta multis heroibus amissis post decem annos funditus eam diripuit. Videbam etiam Scamandri fluvii ostia, non quidem, ut Homerus in Iliade scribit, ripis a Vulcano ob Achillem Thetidis filium adustis, quatenus illud libera fabulatus lingua, sed lilia silvæque ac herbæ insigni pulchritudine circa eum florent, quibus rebus Homeri lingua mendacii satis arguitur. Sit ita sane.

καθ' ὅσον ἐκεῖνο αὐτονομουμένη μυθεύεται γλώττη, ὡραία πάντα καὶ τὴν Ὀμήρου γλώτταν ἐλέγχειν ἱκανά. Ἔλεν.

52 XIX. Ego vero navem onerariam postero die Byzantium navigaturam nactus, domum veni non amplius decem aureis nummis mecum portans, reliquis omnibus in itineribus istis consumptis. Arbitratus vero, singulis rebus necessariis emendis magis idonea esse randuscula et minoris notæ nummos, aureos illos hisce statim commutabam. Die autem insequenti cum venalium rerum venditores adissem, abolitam esse reperiebam pecuniam, quam in manibus habebam ejusque pretium uno die adeo imminutum, ut decem illi nummi octo tantum exæquarent. Quare vetus quidam amicus in aures mihi insurravit, ut protinus eodem die omnes nummulos ad res necessarias emendas adhiberem, ne rebus quotidie Euripi instabilis instar fluctuantibus mihi accideret, ut brevi tempore quod tunc haberem, ad nihilum redigeretur. Atque sane miratus sum, me Dius Fidius! quomodo sol sua luce hancce terram collustrare sustineat. Patientiæ suæ rationes vocibus tacitis ipse sermonis expers nos a communi rerum opifice sermone præditos docere videtur, qui, quanquam semper inde præceptis justis instituti atque gubernati, nihil tamen unquam eorum quæ opus sunt, cognoscamus. ἔπατονάς γε μὴν οὐδέ τις οὐδαμῆ ποθ' ὦν ἀπάντων ἐχρῆν.

III. Ταῦτη δὴ τῆ νηὶ καὶ αὐτὸς ἐμαυτὸν ἐμβιβάσας ἦκον ἀπὸ τοῦ Ἑλλησπόντου· αὐτῷ γὰρ ὀρμισαμένη καὶ τὰς κώπας σχάσασα παρὰ τὸν τῶν Τενεδίων λιμένα ἤ φέρουσα ἡμᾶς ἐκεῖνη ναῦς τὸν τῶν πολεμίων ἠχηκοῦς στόλον ἐς Χίον κατόρανα, ἐπιμελείας τε [f. 107 a] ἕνεκα τῶν πεπληγῶτων, καὶ ἅμα ὅσον δύνανται· ἂν τοὺς τῶν τετελευτηκότων ἐν τῇ μάχῃ τόπους ἐκλέξασθαι, ὁπόθεν ῥῆον ἂν εἴη σφίσι. Διὸ τὰς μὲν ἀγγελίας τῆς νίκης εὐζώνων τινὶ δεδωκυία ἀνδρὶ πέπομφεν ἐς Βυζάντιον, αὐτῇ δ' ἀναξεύξασα τὴν ταχίστην ψηχτο ἐς Εὐβοίαν ἀπίουσα. Ἔμοι δὲ τέτταρας ἡμέρας ἐκεῖ περιμεῖναντι θεάσασθαι προσεγίνετο Τροίας ἐκεῖνης σκιδώδη μνήματα, ἧς πολὺς Ὀμήρω τῷ πάνυ λόγος, ὅτι μυριάσδρι στόλοι δι' Ἑλένην ἐκεῖνην ἐπ' αὐτὴν καταπλεύσαντες πολλοὺς τε ἀπώλισαν τῶν οικειῶν ἡρώας καὶ αὐτὴν μετὰ δέκα ἔτη τελέως ἐξηνδραποδίσαντο. Ἐθεασάμην δ' ὁμοῦ καὶ Σκαμάνδρου ποταμοῦ τὰς ἐκβολὰς, ὅς Ἰδης ἀποβλύζει τοῦ θρῶος, ὅχι ὡς Ὀμηρος ἐν Ἰλιάδι καόμενον γράφει τὰς ἕχθας ὑπὸ Ἡφαίστου δι' Ἀχίλλεα τὸν θεῖος, ἀλλὰ κρίνα καὶ λόχμας καὶ χλόας περὶ αὐτὸν ἱκανά. Ἔλεν.

ΙΘ'. Ἐγὼ δ' ἐς τὴν ὑστεραίαν ἐλκόμενος ἀναγομένης τυχῶν ἐς Βυζάντιον οἰκαδε ἀφικομένην, οὐδὲν νομισμάτων ἐπιπερόμενος δέκα χρυσῶν ἐπέκεινα (πάντα γὰρ μοι κατὰ τὰς περιόδους ἐκεῖνας ἀνάλωται), δόξας οὖν ἐμοὶ ταῖς καθ' ἕκαστα χρεῖαις ἀναγκαιότερα τὰ καθ' ἕκαστα καὶ λεπτότερα μέρη τῶν νομισμάτων ὑπάρχειν, τῶν τοιοῦτων εὐθὺς ἠλλαξάμην ἐκεῖνα. Καὶ προσεληλυθὼς ἐς τὴν ὑστεραίαν τοῖς τὰ ὄνια πιπράσκουσιν, εὖρον ἐκπεπτωκὸς τὸ ἐν χερσίν ἐκεῖνό μοι χάραγμα, καὶ ἐς τοσαύτην κατενεχθὲν ἡμέρᾳ μὲ τὴν ὕφεσιν ὡς τὴν τῶν δέκα μοι νομισμάτων ἐκείνων ποσότητα καταβῆναι μέχρις ὀκτώ. Καὶ μοι πρὸς οὗς παρεληλυθὼς τις τῶν πάλαι συνήθων, αἰθημερὸν ἐκέλευεν ἐξαντελεῖν ἅπαν τὸ κέρμα ἐς τὰ τῆς χρεῖας ἀναγκαιότερα, μὴ καθ' ἡμέρας ἀεὶ τῶν τοιοῦτων, ὡς ὄραξ, ἀστατούτων εὐρίπου δίκην, καταστῆ σοι ταυτὶ κεκτημένῃς κεκτηθεῖσθαι μηδὲν ἐν βραχεῖ. Καὶ μέντοι καὶ ἐθαύμασα, νῆ τὸν φίλιον, ὅπως ἀνέχεται τὰς οικείας ἀκτίνας ὁ ἥλιος ἐπιλάμπων τῆδε τῇ γῆ. Ποιεῖ δ', ὡς εἶοικε, μακροθυμίας τρόπους φωνᾶς ἀφθόγγους διδάσκων ἡμᾶς ὁ λόγος μηδαμῆ μετασχόν, τοὺς λόγῳ μὲν τιμηθέντας πρὸς τοῦ κρινοῦ δημιουργοῦ, νομίμοις δ' ἀεὶ ῥυθμιζομένους ἐκεῖθεν παραγγελίας,

Κ'. Ἀλλὰ πρῶτον ἐμοίγε τοῦτο λογισμῶν ἀλμυρῶν ἐγεγόνει ναυάγιον μετὰ τὴν μακρὰν ἐκείνην ἐληλυθότει θάλασσαν, δεῦτερον δ' ἢ τῶν πατρῶν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας δογματικῶν κατάλυσις, δι' ἣν ἀρχόμενον ἐπι καθάπερ ὄψιγενὲς ἐν λήϊφ ζιζάνιον φύεσθαι, καὶ ἅμα σοῦ προαγορευόντος ἀκούων μέλλειν δι' ἔκτισιν ἀμαρτιῶν συγχωρεῖν τὴν Θεὸν κατὰ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας διωγμῶν, καὶ ξυνηνοχηῖς αὐτὸς ἐμαυτὸν οὐ δυνάσμενος οἴσταιν, φυγὰς ἐθειλοῦτης [f. 107 b.] γεγένημαι τῆς ἐμῆς ταυτησὶ πατριδος ἐφ' ἄλτην ἤδη εἰκοσαστίαν. Εἴθε δ' ἐπι προσιτίθετο καὶ πλείων χρόνος τῆ φυγῆς. Ἀλλ' ἐχρῆν, ὡς εἶπε, θαλάσσης θαλασσῶν ἀλλάξασθαι βιαιοτέρας πολλῶν τῶν ὑπερορίων. Πλείστους γὰρ ἐν ἀλλοτρίῳ τόποις διελλόθοναι καὶ πείσστην πειραιωταμένῳ θάλασσαν, τοιαύταις οὕτω καὶ νῦν ἐντετυχηκέναι θαλάσσης ξυνηπαπτῶκαί μοι, ὅτε μᾶλλον καὶ ὅπη μᾶλλον ἀναπνεύσειν ὠψίθην ἐπανιών. Πᾶσα μὲν γὰρ ἐκείνη θάλαττα καὶ κλύδων ὅπας ἐκεῖ κλύματος ἤπειλαι θάνατον, οὗ τὴν ἐφοδὸν καὶ φύσει; ἀθάνατος ψῆφος ἐνομοθέτησε πρότερον· οἱ δὲ τῶν θεῶν δογματικῶν χειμῶνες καὶ κλύδω ἐς ἀθανάτου ψυχῆς ἐπαγγέλλονται θάνατον, ἥκιστα πέρας οὐδὲν οὐδαμῆ ποτ' ἐνεγκεῖν δυνάμενον. Καίτοι οὐδὲ πόρρωθεν οὐδ' αὐτὸς τῶν τοιούτων κυμάτων τελείως ἀντήκως ἦν. Ἀλλὰ μέ τις ὑπέστανεν ὅμως ἐλπίς, μεμνημένον τῆς πρὸς σὲ τοῦ βασιλέως φιλίας καὶ τῶν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ὁμιλιῶν ἐκείνων, ὅποι' ἐκ πόθου καὶ φλεγόμενης ψυχῆς ἐποιεῖτο πρὸς σὲ, καὶ πρὶν ἐς τὸν βασιλεῖον αὐτὸν ἀναχθῆναι ὀρόνον, καὶ ὅπω; τῆς σῆς ἐξήρητο μὲν καὶ γλώττης καὶ γραφῆς, ἀφρονωτέρους δ' αὐτὸς τοῦς ἐντεῖθεν ἐτρέγα κερπούς, ὡς εἶναι μηδένα τῶν πίντων δεῖψεντ' ἂν οἰηθῆναι ἐνῆν ἐγγενέσθαι τῷ ἤθει τροπῆν ἐκείνου τινά, μᾶλλον μὲν οὖν καὶ συνεπιδοῦναι τῷ τοῦ χρόνου τύχαις. Νῦν δ' ἐληλυθὼς καὶ μαθὼν ὡς ἐν διαμέτρου τὰ πράγματα σταίη, καὶ ἀμοιβὰς σοι δοῖται τῶν πόνων καὶ φίλων οἷας σοὶ μὲν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀλλοῦντι φέρειν ἐχρῆν, ἐκείνῳ δ' ἐπιφέρειν οὐ μάλα ἐχρῆν (οὐτε γὰρ οἱ διώκται γενέσθαι τῆς εὐσεβείας ἐχρῆν, οὐθ' ὅπως ποτὲ γενομένῳ κατὰ σοῦ κινήσαι τὴν γνώμην ὅλωις ἐχρῆν), σὲ μὲν ἐμακάριστα τῆς καρτερίας, αὐτῷ δ' ἤχθρίσθην σφόδρα γὰρ τῆς ἀπειθείας. Μῆλον δ' ἐδάχρυσα τῆς ὀπωλείας τὴν ἀνθρωπίνον. Καὶ μέντοι καὶ ἐθαύμαστα, καὶ θαυμάζων οὐ παύσομαι, πῶς τοσοῦτον ὁ ταλαίπωρος ἐλάνθανε χρόνον, ἀγρίους αἰῶνα θῆρα; κακίας ἐν τῇ λόχη βόσκων τῆς ψυχῆς. Εἰ μὲν οὖν ἱεροῖς τισι καὶ ἀπορρήτοις εἴη λόγοις ἐνδία τώμενον τὸ πρῆγμα, θαυμάζομαι μὲντ' ἂν αἰετῶν, ζήτησιν οὐδὲμιν οὐδαμῆ ποτε λύσεις προσεγγόμ' ἂν οὐδενί. Ἀλλ' ἀντι πάντων τὰ τῆς σῆς ἀρκέσει μοι θεωρία; πρὸς θεραπείαν φάρμακα, καὶ εἴ τιν' ἄλλοις φέρουσαν βούλοιο κινήν ὁμιλίαν. Εἰ δ' εἴη τις παρὰ σοὶ ταμειομένη σχολαστικὴ τις ἐπίνοια, μὴ κατόναι κἀμοὶ κοινοῦσθαι, φιλότις, καὶ φάρμακον ἐμοὶ μὲν ἀπορίας μακρὰς ἐπάγειν τῇ διανοίᾳ νοσοῦσῃ τὸ μέρος τοῦτ', σοὶ δ' ἀναπνοήν τινα τῶν τῆς λύπης Ὀλύμπων, ἣν σοὶ τῆ ψυχῆ προσήναγκαν

PATROL. GR. CXLIX

XX. Hoc igitur primum naufragium acerbas cogitationes iniecit animo **53** cum mare illud vastum permensus essem; secundum autem patriorum dogmatum Ecclesiae Dei eversio; quam cum quasi lolium in arvo serotinum enasci coepiantem viderem atque te audirem praenuntiantem, fore, ut Deus pro peccatorum vindicta persecutionem nostrae religionismitteret, ex hac mea patria, quod id me tolerare non posse intelligebam, per integros viginti annos profugus degi. Utinam longius etiam tempus fugae addidissem! sed debebam, ut videtur, fluctibus fluctus multo peregrinis saevioribus permutare. Quoniam enim in plurimis alienis locis peregrinatus plurimaque maria transvectus sum, nusquam tamen in tales fluctus incidi, quales hic coorti sumi, quo reversus nunc quam maxime me recreaturum esse sperabam. Omnia enim ista maria omnesque isti fluctus corporis mortem minitantur, cujus ingressus etiam naturae immortalis decreto praefinitus est; sanctorum autem dogmatum tempestates atque procellae immortalis animae denunciant mortem, quae nullum unquam finem sortiri possit. Quoniam autem tantos fluctus hic excitationes esse ne procul quidem plane ignorabam, spes tamen admodum blanda me tenuit, cum recorderer amicitiae, quae tecum imperatori intercederet, consuetudinisque illius nocturnae et diurnae, quam summa cupiditate ardentique animo tecum exerceret, priusquam ad solium imperatorum evectus esset, atque ut **54** tuis sermonibus scriptisque devinctus uberrimos fructus inde collegisset. Quare tantum aberat, ut ejus mores mutationem quandam subire posse quis putaret, ut eos etiam temporis atque fortunae conditionibus incrementum capturos esse arbitraretur. Cum autem post adventum meum cognoscerem, rerum statum plane contrarium esse et cum tibi pro laboribus atque amoribus gratiam talem referre, qualem tu quidem ut religionis athleta accipere debebas, ille vero laudquaquam referre debebat (neque enim religionem unquam persequi neque, si quando hoc faceret, sensum suum in te ulla ex parte mutare eum decebat), te quidem ob fortitudinem felicem praedicabam, illi autem ob dementiae suam perquam succensebam; vehementius tamen ejus interitum illacrymabar. Mirabar sane neque unquam mirari desinam, quomodo miser iste tantum temporis tam feras atque improbas belluas in animi latebris clam alere potuerit. Si res sacris quibusdam et arcanis rationibus involuta est, tacite eam semper mirabor neque unquam ex ullo quaesiverim, quomodo expediri possit. Sed praeter ceteris omnibus ad meam curationem sufficienti medicamenta; quae tuae contemplationes praebent, etiam si colloquium de aliis rebus mecum instituere velis. Sin autem mente doctam quamdam cogitationem conceperis, ne **55** cesses, clarissime, mecum eam communicare, ut animo meo ab hac parte magna consilii inopia laboranti medicinam afferas. tibi autem respirationem a coestitate ingenti

2

onere, quo tanquam Olympo premeris, quod priorum dogmatum tempestates fluctusque adversi ab improbis imperatoribus excitati mentis tuæ injunxerunt. Solatium enim quoddam nobis adducere solet tragicarum calamitatum utcumque in nos invadentium narratio, dolore tanquam fumo per linguam evolante.

XXI. Ego vero orationem excipiens, « De tristitia, inquam, optime amicorum Agathangele, apud te non multis verbis mihi opus esse arbitror. Tantum enim tristitiæ mihi suppetit, quantum lætitiæ. Lætitia enim afficior, cum specto ad æterna præmia, quæ religionis defensoribus proposita sunt, quod tristibus ad consolationem maximum affert adjumentum. Majore autem dolore corripior Ecclesiæ videns turbationem et imperatorum qui eam persequuntur, duritiam, qui nulla habita animæ suæ ratione ne sero quidem eam sibi opinionem informare volunt, a Deo pœnam facinorum atque vitæ repecti. Maxime autem me mordet atque sollicitat charissimi Cantacuzeni facinus manifesto in me commissum; is enim, quam sinceram in eum servarem amicitiam optimaque ei darem consilia, ut parceret suæ animæ, ut parceret **56** saluti liberorum et si quis sanguine eum attingeret, quippe quibus omnibus manifesto iræ divinæ vindictam in posterum relicturus esset, me sibi inimicissimum ob ea ducit, ob quæ me potius ut optime de se meritum amare debebat. Atque cum maxime imperio occupato naturam optima sentiendi ratione indutam, si vellet, exhibere posset, ille vitii prorusus ab ea abhorrentibus sese obstrictum teneri luculenter demonstravit et, quæcumque contra fecisset, ea omnia nihil fuisse nisi scenam et spectaculum ad tempus aditum brevi manifestum fecit. Quare non possum non admiratione prosequi sapientes, qui dicant, eum firmo atque stabili amore amplecti amicos posse, in quo non insit cupiditas gloriæ inserviendi. Gloriæ enim cupiditate incensus non poterit homini ipsi amicus esse, sed gloriæ apud homines colligendæ, cujus causa omnia agit, omnia suscipit, temporibus inservit, ad quodlibet fortunæ genus sese applicat, facillime secundum temporum vicissitudines Chamææontis ritu sese commutat, animo undecunque opportunitatem captante, quo furorem suum, ut ita dicam, exhibeat et fidem omnibus infidelem præstet. Facillime enim inimicus fit, quibus amicus videbatur, facillime insidias struit, quibus nuper consulere videbatur, quo pejus quidquam in vita non facile inveneris, sicuti contra honesto et constanti nihil est præstantius. Hæc omnia **57** autem arcanis quibusdam Providentiæ rationibus reguntur. Rerum nobis ea, quæ nunc geruntur, quo iam modo documento esse possunt, divitiis gloriæque ac liberam potestatem dilucidius hominis consilia atque indolem declarare, quam egestatem vitamque aliis obnoxiam. Obscuritas enim ingloria invitis injuncta similis est vinculo quod pro cuiusque arbitrio laxari nequeat.

Α οί τῶν πατριῶν δογμάτων χειμῶνες καὶ οί τῶν πονηρῶν ἀρχόντων ἀντίπρωροι κλύδωνες. Φέρειν γάρ τι παραμύθιον οἶδεν ἐξαγγέλλειν τὰς ὄπως ποτ' ἐπιούσας ἐξ ἀφανοῦς τραγῳδίας, καθάπερ καπνοῦ τῆς δόδυνης ἀφιπταμένης διὰ τῆς γλώττης.

KA. Ἐγὼ δ' ὑπολαθῶν, Περὶ μὲν λύπης, ἔφην ἐνταῦθα, φίλων ἀριστε Ἀγαθᾶγγελε, οὐδὲ πολλοῦ μοι πρὸς σὲ δεήσειν οἶμαι [f. 108 a] λόγου. Τοσούτο γάρ μοι περίεστι λύπης ὅσον δήπου χαρᾶς. Χαίρειν μὲν γάρ μοι περίεστιν ἦδη πρὸς τὰς αἰωνίου ἀμοιβᾶς ἀφορῶντι, αἱ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἡγωνισμένοις ἀπόκεινται, ὃ μέγιστον εἰς παραμυθίαν τοῖς λυπομένοις ἐφόδιον. Λυποῦμαι δ' οὖν μᾶλλον ὁρῶν τὸν σάλον τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὸ τῶν διωκόντων ἀρχόντων ἀνάλητον, μηδεμίαν ἐχόντων φροντίδα ψυχῆς, μὴδ' ὄψε γούν ἐν νῷ λαβεῖν ἐθελόντων ὡς ἔστι τις θεός τις βεβιωμένων τίσις. Μάλιστα δ' ἀπάντων τὸ τοῦ φίλου Καντακουζηνοῦ με δάκνον ἐστῆκεν ἐγγύθεν πρᾶγμα περιφανῶς, ὅτι μοι τὴν φιλίαν ἀκέραιον διασώζονται πρὸς αὐτὸν, καὶ τὰ βέλτεστα συμβουλεύονται φεῖδυσθαι μὲν ψυχῆς τῆς αὐτοῦ, φεῖδυσθαι δὲ παιδῶν ἀξιοῦντι, καὶ εἰ τις εἴη τῶν καθ' αἶμα προσηκότων αὐτῷ, ὀργῆς θείας διαδοχὴν ἀφιέντα πᾶσιν αὐτοῖς προφανῶς, ὃ δὲ με τῶν ἐχθίστων ἐνόμισεν ἕνα δι' ἃ με μᾶλλον ὡς εὐεργέτην φιλεῖν ἐχρῆν. Καὶ ὅτε μᾶλλον εἶχε, τῶν σκῆπτρων ἐπειλημμένος καὶ δυνάμενος, εἰπερ ἐβούλετο, τὴν φύσιν δεικνύναι ἐν τῷ καλλίστῳ τῆς γνώμης κειμένῳ, ὃ δ' ἀνεκάλυψε δέσμιον ὄνθ' ἑαυτὸν τοῖς ἐκ διαμέτρου κακοῖς, σκηπτὴν τὰ πρὶν καὶ δρᾶμα ἐφήμερον ὄντα δείξας ἅπαντ' ἐκεῖν' ἐν βραχεῖ. Διό μοι θαυμάζειν περίεστι τοὺς σοφοὺς οἱ φασιν ἐκεῖνον περὶ φίλους ἐδραῖον καὶ μόνιμον εἶναι δύνασθαι, ἢ μὴ φιλοδοξίᾳ λατρεύειν ἕνεστι· τῷ γάρ τοι φιλοδοξοῦντι φίλῳ εἶναι πάντως ἔποιετ' ἂν αὐτοῦ γε ἀνθρώπου, ὅτι μὴ τῆς ἀνθρωπίνης δόξης, ἧς ἕνεκα πάντα δρᾶ καὶ πᾶσιν ἔγχειρεῖ, καὶ χρόνον στοχάζεται καὶ τύχαις ὁμιλεῖ παντοδαπαῖς, καὶ ῥᾶστα τῆς τῶν ὠρῶν συμμεθέσταται κύβοις χιμαίλιοντος τρίπον, πανταχόθεν τῆς γνώμης αὐτῷ πραγματευομένης εὐκαίριαν εἰπεὶν κακοδαιμονίας καὶ τοῦ τὰ ἑαυτοῦ πιστὰ τοῖς πᾶσιν ἄπιστα δεικνύναι. Γίνεται γὰρ ῥᾶστα μὲν ἐχθρὸς οἷς ἐδόκει φίλος, ῥᾶστα δ' ἐπίθουλος οἷς ἑναγχος ἐδόκει σύμβουλος. Οὐ χεῖρον μὲν οὐδὲν ἐν βίῳ ῥᾶδον οἶμαι εὑρεῖν, καθάπερ αὐτὸ ἐκ διαμέτρου τοῦ καλοῦ τε καὶ μονίμου βέλτιον οὐδέν. Τούτοις δ' ἅπασιν ἐπιστατοῦσι μὲν μυστικοί τινες λόγοι Προνοίας, τεκμαίρεσθαι δ' οὖν καὶ ἡμῖν ὅπως ποτὲ τὰ γινόμενα ἴδωσιν ὡς πιστοῦς καὶ δόξα καὶ αὐτόνομος ἐξουσία σφαιρότερον ἀνθρώπου ἐγλοῦσι γνώμην καὶ φύσιν ἢ πένια καὶ ὑπεξούσιος δίκαια. Δεσμῷ γὰρ ἀδύξιν ἀκρίστιον ἐοικέναι, μὴ κατὰ γνώμην ἔωντι κινεῖσθαι. Διὸ καὶ λαθάνειν ὡς τὰ πολλὰ μὴ τοῦς πῖρβου πέφυκε μόνον, ὅτι μὴ καὶ οἷς πολὺν τινα συνέιναι γέγονε χρόνον, τὰ ἦδη τῶν πλείστων ὡς περ χωρῆσαι τοῖς ἐξωθεν ἐπιπυκνύμασι τὸ τῆς γνώμης βάπτου τοῦ πρῶτον. Ὡ, ἐπεσοῦν

ἐξείναι διδύκασθαι, οἷς συνώκισεν ἡ φύσις σύνετον, ἅ Quare plerumque non solum remotioribus, sed
 μηδένα μακροῖσιν πρὶν ἂν εἰς τέλος ἀφίκηται καὶ etiam iis qui longum per tempus cum iis versa-
 κάμψῃ βλου. μηδ' αὖ διὰ τοὺς πρὶν ἀμαρτάν- bantur, vera animi indoles plurimorum ignota est,
 νειν ἐν βίῳ νεστίμασι καὶ διαφόροις πάθεσι κολαζο- quippe cum ii studiis suis quæ præ se ferunt, tan-
 μένους μεμψεσθαι τῇ προνοίᾳ. Οἶδε γὰρ ὁ πάντα quam coloribus animi faciem imbuant. Inde di-
 πρὸς τὸ βέλτιον μετασχευάζων Θεὸς τὸ καθάπερ ἐν scere licet, quibus natura prudentiam dedit, nemi-
 σποδιᾷ τῇ γνώμῃ κείμενον πῦρ [f. 108 b] τῆς φι- nem felicem esse dicendum, priusquam ad finem
 λοδοξίας. ὡς ἐὰν δρᾷξῆται τινος βίωμης κινούσης οἷα venerit et vitam cum morte commutaverit, neque
 πυρὸς, πολλὴν ἀνεγείρει φλόγα κακίας. Οὐ μέντ' ἂν vero Providentiam incusandam esse, si qui etiam,
 οὐδ' εἴη τῶν ἀπεικώτων, εἰ ἀπάντων καθάπερ εἶπειν antequam peccata commiserint, morbis et variis
 κατὰ τῆδε τίνδρι πλανηθέντιον πεπλανήμεθα καὶ calamitatibus castigentur. Deus enim, qui omnes
 ἡμεῖς, τοῦ πρὸς κακίαν οὐ μάλα ἐτοίμου μηδὲ μηδ' res in melius traducit, scit cupiditatis gloriæ ignem
 πρὸς ὑπόνοιαν εὐχερῶς κινουμένου. Θεαματῶν δ' in animo quasi sub cinere latentem, qui robur
 ἂν εἴη τοῦ μᾶλλον εἴη πῶς τοσοῦτον χρόνον ἀντέτῃς, quodam nactus, quo tanquam flatu moveatur,
 νόθου· μὲν δουλείων ἤθεσι, τὰ δ' οἰκεία συγκυρίων, magnum incensum improbitatis exsuscitaturus sit.
 πρῶγμα δυσμαχότατον καὶ σφόδρα γέ τι δυσκαρτέ- B Non igitur ita mi. um atque inconsentaneum est, si
 ρητον. Εἰ μὲν γὰρ μὴ καλὸς τὴν φύσιν ἦν, τὰ δ' οὐδ' ab eo homine, abs quo omnes prorsus fallebantur,
 πλείω τῶν καλῶν ἔξ τούφανός ἐπιτηδεύων ἐάν- etiam nos fallebamur, cum, qui ipse ad improbitatem
 θ-νε. Θεαμάζω τῆς καρτερίας τὸν ἄνθρωπον. Εἰ δὲ non admodum propensus sit, laudquaque
 τότε μὲν τοιοῦτος οἷος ἐφαίνετο τὴν ἔξιν τῆς φύσεως facile ad suspicandum adducatur. Magis autem
 ἦν αὐτός, ἡ δὲ τῆς τύχης μεταβολῆ ῥᾶσθ' οὕτω καὶ mirari possit, quo 58 pacto iste tantum temporis
 ταύτην μεταβιβλήκει, παρὰ τοσοῦτον ἐπαινεῖν οὐκ alienis moribus servire, suam autem indolem ce-
 ἔχω τὸ σαθρὸν τῆς τριαύτης ἐξέως, παρ' ὅσον ψι- lare sustinuerit, id quod mirum quantum arduum
 γειν οὐκ ἔχω τὰ πρὶν. Τοιαῦτα γὰρ ἐκεῖνα οἷα πῆ- est et melhercule vix ferendum. Si enim, quanquam
 τῆς ἂν ἠγάπησε καὶ τεθαύμακεν, ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς ipse inhonesto animo præditus, tamen res plurimas
 πεποιήκαμεν τε καὶ τῇ παρούσῃ φιλοτίμῳ, δεδου- honeste palam agendo homines sefellit, admiror
 κάμεν ἱστορίᾳ· τοιαῦτα δὲ τὰ μετὰ τὴν τῆς βίαι- ejus perseverantiam; sin autem tum quidem, qualis
 κείνης ἀντίληψιν οἷα πῆς τις εὐσεβῶς ζῆν ἠρημένους videbatur, talis revera erat et fortanæ commu-
 μίσθῃ ἂν. Θεῷ δὲ πάντως μελήσει περὶ τῆς αὐτοῦ tatio etiam animi indolem tam facile commutavit,
 Ἐκκλησίας, ἧ τὰ τε τῆς εὐσεβείας ἀνεῖται σκῆπτρα usque adeo non possum laudare talem naturæ im-
 καὶ τὰ τῆς ἐκδικήσεως μάλα τι ῥάδιον ἐπεφύκει. C becillitatem, quatenus res antea perpetratis vitu-
 Ἐμὲ γὰρ περιττὸν εἶναι δοκεῖ τὰ πᾶσι δὴλα διεξιέ- perare nequeo. Eæ enim erant ejusmodi, ut quis
 ναι. Ἐρηται δ' ὅμως καὶ ἡμῖν ἐν τοῖς ἀντιβήρητοις eas amaret et admiraretur, quod etiam nos facimus
 ἔσα πρὶν ἐπειτῆσθαι γέγονε τῆς βασιλείας Καντα- et hac historia ambitioso studio persecuti sumus.
 κουζηνόν. Ἐν δὲ γε τοῖς ἐξῆς αὐθις ἐνια τῶν ἐφεξῆς Post imperii autem occupationem ea edidit faci-
 τῇ ἱστορίᾳ ταύτῃ παρέσχομεν ὡς ἐν διηγῆσεως nora, quæ oderit, quicunque pie vivere velit. Deo
 τρόπῳ, καὶ οὐ σφόδρα γέ τι ἀγωνιστικῶς· οὐ γὰρ autem, cui religionis sceptrâ permissa sunt et cui
 ἄδειαν παρεῖχέ μοι τὰ καθ' ἡμᾶς ναυάγια. Ἦν δὲ potestas pœnæ repetendæ admodum expedita adest,
 Θεὸς ἐθέλη ζῶσιν ἡμῖν τὸν τῆς αἰθρίας ἀναλάμψαι sua Ecclesia sane curæ cordique erit. Mibi enim
 καιρὸν καὶ δοῦναι παρ' ἑξῆς πλάταιαν τῇ γλώττῃ, supervacaneum videtur explicare, quæ omnibus
 λελεῖψεται μοι εἰπεῖν τῶν πάντων, οἶμαι, ἀρρήτων nota sunt, quanquam in Antirrheticis etiam eâ
 οἰδέν. Νῦν δ' εἴπε βούλοιο οὐ παρέχων ἡμῖν ἀφορ- exposuimus, quæ gesta sunt, antequam Cantacuze-
 μὰς ὁμιλίᾳς ὡσπερ ὅσα τῆς ἐκδημίας τῆς σῆς nus imperio potitus esset. Deinde nonnulla ex iis,
 ἀναγκαῖα τῇ φύσει τῆς ἱστορίας ποθοῦσι παρέσχε- quæ insecta sunt, rursus hac historia perscripsi-
 πατριαρχῶν τε πέρι καὶ ἐπισκόπων τῶν πανταχῇ D mus, narrantis partes tantum agentes, non certan-
 τῆς ἐρηθῆξιν τηρούντων πλείων καὶ ἅμα γυμνῇ tis. Non enim securitatem nobis præbuerunt nostra
 ἐλάσκοντων τῇ κεφαλῇ τὰ τῆς εὐσεβείας ἐν μέσῳ naufragia. Sin autem Deus nobis 59 viventibus
 ἔθνεσι δόγματα, οὕτω καὶ νῦν μετὰ τὴν ἐς τὰ οἶκοι cœlum serenare nostræque linguæ largam liberta-
 ἐπάνοδον, ὅσα δὴ πρὸθεν ἠκηκόηται ἐνταῦθα πρὸς τῶν tem donare voluerit, nulla res, opinor, a me si-
 πολλῶν ἀναμῆς καὶ ἰδίᾳ περὶ τε τῆς γενουμένης παρὰ lentio tecta prætermittetur. Jam vero, si nobis nunc,
 τῶν τῆς εὐσεβείας διωκτῶν ληστρικής καθ' ἡμῶν ut ex peregrinatione tua, quæ historiæ naturæ at-
 συνόδου, καὶ ἔσα περὶ τῶν ἑσίων δογμάτων τῆς que indeli convenirent, cupientibus nobis expo-
 Ἐκκλησίας ἐνστάνας ἡμεῖς ἐπεπόνθειμεν, καὶ ὅπως suesti de patriarchis et episcopis ubique terrarum
 ἐπαθέσω; ἔχουσιν ἡμῶν γε εἴνεκα τὰ διάφορα τῶν orthodoxam fidem tuentibus et nudo capite in medi-
 πλείεστων εἶδη, ὅσοι τε τῶν εὐπατριδῶν καὶ ὅσοι is gentilibus pietatis dogmata doceantibus, ita ser-
 τῶν ἄλλως τύχης τε καὶ γένους καὶ συνέσεως ἐχόν- monem ordiri velis de iis rebus, quascunque hic
 των, οὐδ' ἂν οὐδ' αὐτός γε ὀκνήσαιμι τὰ εἰκότα post reditum in patriam promiscue ex vulgo et pri-
 σοι ἀποκριθεσθαι, ἀλλὰ μὴν ἀρβώστας καὶ ἀθυμίας vatis audiveris cum de prædatoria synodo ab Ec-
 ἀπίστεως ὑπέρτερον πρᾶγμα θεῖον ἂν ἔγοιτο τὴν σὴν clesie persecutoribus in nos coacta, tum quid nos

sacrosanctorum Ecclesiae dogmatum defensores perpassi simus, quomodo denique varii hominum animi sive nobilium sive alia fortuna, genere, prudentia utentium nostra causa affecti sint, tum ne ego quidem cessaverim, quæ apta sunt, tibi respondere et vel valetudinis imbecillitate animique agitudine posthabita tuam audire narrationem. Quo enim ex tempore nostras fores omnibus clausurunt nostri et Ecclesiae carnifices, nihil omnino de talibus rebus usque ad hunc diem accuratius discere potui, quamquam earum cognitio maxime mihi in optatis est. Ad propositum igitur regressus omnia mihi singulatim exponas, addito etiam tempore, quo ut narratione inde ex ordine procedente utrique evadat.

XXII. « Quod ad tempus attinet, inquit, Byzantium post caniculæ ortum æstate jam exeunte reversus sum. Navi egressus domum veni ibique quindecim continuos dies versatus ne refeci et navigandi molestias sensim paulatimque abstersi. Hisce diebus aliis alias amicis me convenientibus et mecum conversantibus accurate omnia comperi de synode ista, quam dicebant, qua ratione ex tempore coacta esset, quæ ibi a præsidiis Palamæ suffragantibus et palam dejerantibus illegitime gesta, quo pacto dogma de multis divinitatibus ratum factum, mysterium vero incarnationis eversum esset. Præter alia vero, quæ ne auribus quidem hominum, qui pie atque moderate vivere velint, ingerenda sunt, illa quoque nimirum, quæ barbare et efferate isti, quibus pastorum munus contigit, gesserunt, de quibus pastoribus Dominus dixit : « Pastores insaniebant, pastores vastabant vineam meam ». Comperi etiam, ut persecutionem horribilissimam ubique instituisent : ut dein nonnulli episcopi cum nonnullis et omnes fere cum omnibus dissidissent, tanquam pœnitentia tacti et magnitudine scelerum suorum **61** ipsi perterriti contumelias et inimicitias omnium undecunque in eos conflatas omnino ferre non possent : ut denique imperator in medios irruens alios blanditiis et largitionibus, alios minis sibi subactos in Palamæ partes traxisset et effecisset, ut novos tomos componerent quibus impietatem ejus confirmarent. Cum vero de cæteris omnibus rebus si quærere atque percunctari vellem, majore mihi otio opus esset, in alia tempora id differendum esse putavi, atque duabus tantum hisce rebus accuratius explorandis omne studium et operam impendi, ut primum quidem cognoscerem, cur in custodiam atrociorum te quam reliquos includendum esse imperantes decrevisset : deinde quidnam novis istis tomis ab episcopis et imperatoribus perscriptum esset et quare eos a se ipsis confectos etiam apud se retinerent, argumentis eorum, ne quisquam ea explorare posset, profunda taciturnitate

A ἀκοήν. Ἄφ' οὗ γὰρ τὰς ἡμετέρας πῖτον ἀπέκλεισαν οὐρας οἱ τῆς εὐσεβείας καὶ ἡμῶν δῆμιοι, οὐ δεδύνημαί τι σφῆς περὶ τῶν τοιούτων μαθεῖν οὐδὲν οὐδαμῆ πω μέχρι καὶ τήμερον, [f. 109 a] καὶ γίνεταί μοι διὰ πλείστης ἐφέσεως ἢ τοῦτων μάλα γέ τι γνώσις. Ἀναλαθὼν οὖν μοι λέγε τὰῦτα πάντα καθ' ἕκαστον, προστιθεὶς καὶ τὸν καιρὸν ἐμοῦ καθ' ὃν τε αὐτὸς ἐς Βυζάντιον ἦκες, καὶ πρὸς γε ἔτι καθ' ὃν ἕκαστα τοῦτων ἀκήκοας, ὡς ἂν κατ' εἰρμὴν ἐκεῖθεν κατιούσης τῆς διηγῆσεως εὐπαρικολούθητος καὶ ἡμῖν ἢ τῶν τοιούτων ἐγγίγνοιτο μάθησις ἐκατέρωθεν ἐκατέρους.

Byzantium redieris et quo quidque audiveris, 60 nostrum cognitio rerum ab utraque parte perspicua evadat.

B Ὁ μὲν δὲ χρόνος καθ' ὃν ἐπινοιῶν κατέπλευσα, φρσίν, ἐς Βυζάντιον, μετὰ κυνὸς ὑπήρχεν ἐπιτολάς, λήγοντος ἡδὴ τοῦ θέρους. Εὐθὺς οὖν ἀποβὰς τῆς νεῶς οὐκ αὐθιγὰ ἀφικόμην, καὶ οἰκουρῶν διετετελέκειν ἡλίους ἑξῆς πεντεκαίδεκα, ἀναλαμβάνων τε ἐμαυτὸν, καὶ τὴν ἐκ θαλάττης ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀποτριβόμενος ἀηδίαν. Καὶ μὲν δὲ τῶν ἡμερῶν μεταξὺ τούτων προσιόντων ἄλλοι· ἄλλων φίλων καὶ ὁμιλούντων ἡμῖν ἀκριβῶς ἀκηκοῦμαι μοι γέγονεν ἅπαντα, τὴν τ' ὀνομαζομένην οὕτωςί πως σύνοδον, ὅπως τε ἐσχεδίασται, καὶ ὅσα πέπρακται παρανόμως ἐκεῖ πρὸς τῶν προέδρων τῶν Παλαμᾶ συμμαχούντων καὶ ἀνακεκαλυμμένως ἐπιπορούντων, ἔτι τε ὅπως τὸ μὲν τῆς πολυθεΐας ἡκώριται δόγμα, τὸ δὲ τῆς ἐνσάρχου μυστηρίου οικονομίας ἀνήρηται· καὶ πρὸς γε τοῖς ἄλλοις, ἃ μὴ δ' ἀκοῆ σωφρονεῖν δι' εὐσεβείαν προαιρουμένη διδόναι χρεῶν, κἀκεῖνα δηλαδὴ ὅσα βαρβαρικῶς τε καὶ θηριωδῶς ἐργασταί πρὸς τῶν ποιμαίνειν ληχόντων τὴν Ἐκκλησίαν, περὶ ὧν ὁ Κύριος ἔφη, « Ποιμένες ἤφρονέυσαντο, ποιμένες διέφθειραν τὸν ἀμπελῶνά μου. » Καὶ ἅμα τὸν ἐπὶ τούτοις φρικωδέστατον καὶ παντοδαπὸν διωγμὸν, κἀπειτα ὅπως τε διηγήθησαν ἐνίοι κατ' ἐνίων ἐπίσκοποι, καὶ σχεδὸν ἅπαντες καθ' ἀπάντων, ὥσπερ ἐκ μεταμέλιου τὸ μέγεθος τῶν σφετέρων ἀτοπημάτων ἐκπεπληγμένοι τε, καὶ οὐδὲ φέρειν καθάπαξ ἀνεχόμενοι τὰς πάντων διὰ τὰῦτα πανταχόθεν ὕβρεις καὶ ἀπεχθείας· καὶ ὅπως ὁ βασιλεὺς μεταξὺ παρεμπεσῶν τοὺς μὲν θωπεύει· καὶ χρημάτων διανομαῖς, τοὺς δ' ἀπειλαῖς ὑπηγάγετό τε καὶ τῷ Παλαμᾶ συμμάχους εἶναι πέπεικεν ἀεὶ, καὶ τόμους τίθεσθαι καινοὺς, τῆς αὐτοῦ βεβαιωτὰς δυσσεβείας. Τῶν μὲν οὖν ἄλλων ἀπάντων περὶ ζητεῖν καὶ διερευνᾶσθαι βούλεσθαι, ἅτε σχολῆς δεδόμενα πλείονος, ἐτέρους ἐγνωνκα δεῖν τιμιεύεσθαι χρονοῖς· αὐτὸς δὲ μόνος· οὐσι τοῦτοισι τὴν πᾶσαν τοῦ πόθου σπουδὴν περιέκλεισα, τὴν τε κάθειρξιν τὴν σὴν μαθεῖν, δηλαδὴ πῶς ἐς τὸ βελιότερον ἢ κατὰ τοὺς ἄλλους ἐξενηχῆσθαι τοῖς ἀρχουσιν εἴη ἐψηφισμένον, καὶ ἅμα τί ἂν εἴη τὰ τοῖς καινοῖς πρὸς τῶν ἐπισκόπων καὶ βασιλέων ἐγγεγραμμένα τόμοι, καὶ ἕτου χάριν αὐτοῦ καθ' αὐ-

¹ Jerem. xii, 10.

τοὺς συνθεθεικότες αὐτοὺς αὐτοὶ καὶ κατέχουσι παρ' ἑαυτοῖς, ἀνέκπυστα τᾶνδον σιωπῆς· μυχούς καλύπτοντες καὶ ὕμιν ἐμφανίζειν οὐ μάλα τολμῶντες.

ΚΓ'. Περὶ μὲν σοῦ πολλοὶ πολλάκις ἐκ πολλῶν ἐλέχθησαν λόγοι, διάφοροι μὲν εἶναι δοκοῦντες, [f. 109 b] πρὸς δ' ἓνα πάντες βλέποντες σκοπὸν· τὰ γὰρ κήρυμα τὰ σὰ δηλαδὴ, ὡς ἐκείνων ἐκάστη διαθέσειω ἔχειν πρὸς σὲ συνέβαινε, καὶ ἅμα σχολαστικῆς πρὸς γὰρ τὰ δρώμενα διανοίας. Οἷς γὰρ μὴν ἐς τὰ μάλιστα φοιτῶσι Παλαμᾶ τε καὶ Κοκκίνῳ τῷ Ἡρακλείᾳ ἐπισκόπῳ παρὰ τούτων μαθεῖν ἐναργέστερον ἐξεγένετο, εἴη ἂν ταῦτ', ἔν μὲν ὅτι Ῥωμαϊκῆν ἱστορίαν τῶν γινομένων ἀπάντων συγγράφοντί σοι σφόδρα φιλότιμον τό γὰρ εἰς σὲ ἦκον, εἰκὸς, μᾶλλον δ' οὐκ εἰκὸς ἀλλ' ἀνάγκη, καὶ περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συγγράφων ἰσχυρῶν. Τίς γὰρ τῶν μηδὲν μηδαμῆ προσηκόντων σοι δημοσίων πραγμάτων, φαίην δ' ἂν καὶ οἰκουμηνικῶν, αὐθαιρέτως μόχθους ἀναδεχόμενον βλέπων σε δίξης ἕνεκα δια γῆς πλανωμένης καὶ τὸ ἔργον ἐπὶ σαθροῦ τινος καὶ νόθου φάναι κλέους ἐρείθουσης, ἵνα δηλαδὴ μεστὸν σεαυτοῦ τὸν ἐφεξῆς κατακλίπῃς αἰῶνα, ὑποψίας ἀθῶον ἀφεῖναι ἀνάσχοιτο, καὶ μηδὲ πᾶσαν ἐναυθῆα μᾶλλον ἰσχυρῶν καταθεῖναι σε σπουδάσαι λογιῶν λόγων τῶν σῶν, ἵνα καὶ τοὺς κλύδωνας τῶν πατρίων δογμάτων, ὅσον ἐφικτόν, διὰ πάσης δημοσιεύσῃ τῆς οἰκουμένης, καὶ ἅμα τοὺς σὺς ὑπὲρ τούτων ἀγῶνας ἐνδείξῃ, καὶ οὐδ' αἰεὶ πρὸς τῶν κακοδόξων κινδύνους ἐφίστασαι, παντοδαπῶν ἀπέζοντας θανάτων· Ἐν μὲν δὴ οὖν τὴν τοῦ φασίν αἰτίαν τοῦ γὰρ δὴ τῶν ἄλλων μᾶλλον κατὰ σοῦ κινεῖσθαι τοὺς ἀντιθέτους, καὶ τοιοῦτων σοι διηνεχῶς συσκευάζειν θανάτων κρατήρας· δευτέρον δ' ὅτι τῶν ἄλλων ἀφρόντιδα βίον καὶ ἄμοχθον οἶκον διατριβόντων, οὐκ ἡμέλεις ζήλου σὺ καὶ θορήσου παντὸς ἐμπιπλῶν τὰ βασιλεία, νῦν μὲν, οὐδ' εὐγένεια καὶ χρόνου τύχαι περιοδικὰ κοσμοῦσιν, ἔχεσθαι μὲν λαμπρῶς ἀλλ' τῶν πατρίων διδάσκων ἔθῶν καὶ νόμων, ἀπέχεσθαι δὲ τῶν ἀθέσμων τοῦ Παλαμᾶ καινοφωνιῶν, νῦν δ' αὐτὸν ἐλέγχων ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ τὴν βασιλέα, καὶ νῦν μὲν ὁμοῦ τῷ πατριαρχεῦσαντι πρὶν Ἰσιδώρῳ, νῦν δ' ὁμοῦ τῷ δυσσεβεῖ Παλαμᾶ, καὶ νῦν μὲν Ἰουλιανῷ παραβάλλων καὶ Μαξιμιανῷ, νῦν δ' Εἰκονομάχοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις διώκταις. Κάπειτ' οὐχ ὅπως οὐ τίς τοιοῦτοις ἠρέσθη, ἀλλὰ καὶ αὐτῷ μακρῷ συνεδρίῳ τῆς ἀπόπου φάλαγγος τῶν ποιμένων ἐκείνων πεπαρόρησιασμένη καὶ ἀπρακαλύπτῃ τῇ γλώττῃ παρεσκευασμένη οὐκ ἀνίεις καὶ ἐπαναλαμβάνων αὐτὰ τε ταῦτα, καὶ ἵσα τούτων παρενεύρων μεῖζω, καὶ προσονειδίζων μάλα γὰρ πικρῶς, καὶ κατὰ σεαυτοῦ συχνὰ ποιῶν μανικώτερον, καὶ ταῦτ' εἴπερ τις ἕτερος, εἰδὼς αὐτόν, ὡς εἴπερ καὶ αὐτῆμαρ καταπέφει, ἀλλὰ γὰρ καὶ μετ' ἵπισθεν ἔχει νότον, ὅφρα τελέσῃ.

ΚΔ'. Τρίτον ὅτι χλευάζων αὐτοῦς πρὸς ἀπειλῆς ὀνήν· γκας σχήμα, λόγοις ἀντιρρητικοῖς καταλύειν τὸν τέμον, ὃν αὐτοὶ νεωστὶ καὶ λάθρα συνδεδῆναι τετυλμήκεσαν κατὰ τῆς εὐσεβείας, ἐπαγγεῖλάμενος. Καὶ τέταρτον ὅτι μακρὸν ἤδη χρόνον τὴν θύραθεν πᾶσαν σοφίαν διδάσκοντι πλείστους καὶ παντοδαποῦς

involutis, neque ad vestram notitiam ea proferre auderent.

XXIII. De te igitur multi sæpe a multis ferebantur sermones, qui quanquam inter se diversi videbantur, ad unum tamen omnes finem spectabant, ad tuas scilicet laudes, prout quisque vel animo in te affectus vel iudicio de rebus, quæ geruntur, præditus erat. Qui vero maxime Palamam et Coccinum, Heraclææ episcopum, frequentantes **62** dilucidius ab ipsis res cognoscere poterant, hæc fere causas afferunt: primum quidem, quod tibi historiam Romanam omnium rerum, quæ geruntur, quantum in te est, ambizioso studio conscribenti consentaneum vel potius necessarium sit, etiam de certaminibus ecclesiasticis exponere. Quis enim, qui molestum res publicas, quæ minime ad te pertinent, et prope dixerim toto orbe terrarum gestas conscribendi laborem te ulro suscipientem videat gloriæ causa terram pervagantis et vestigium putida quadam et, ut ita dicam, adulterata fama innitentis, nimirum ut futura sæcula tua gloria plena relinquant, te suspicione liberum sinere sustinebit, neque potius omnem vim tuorum verborum in eo te ponere arbitrabitur, ut etiam tempestates patriorum dogmatum, quantum fieri possit, per totum orbem evulges simulque tua certamina pro iis suscepta atque pericula, omnes mortes redolentia, ab improbis tibi semper intentatas ostendas? Hanc unam esse causam dicunt, propter quam adversarii in te vehementius, quam in reliquos, incitati sint tibi quoque perpetuo mortifera pocula comparent. Altera causa est, quod, aliis domi vitam securam et socordem agentibus, tu non cessabas zelo et turbis omnibus implere palatium, cum generis nobilitate et fortunæ vicissitudinibus ornatos splendide patrios **63** mores et leges semper amplecti, illegitimis autem verborum novitatibus Palamæ abstinere doceres, in ipsam autem imperatorem privatim atque publice opprobria injiceres, modo eum una cum Isidoro, antea patriarchicam sedem obtinente, modo una cum impio Palama, tum cum Juliano et Maximiano, tum cum Iconomachis et ejusmodi persecutoribus comparando. Deinde quod hisce non contentas ipsi magno concilio insanæ illorum pastorum cæteræ libera et intemida lingua easdem calumnias identidem ingerere et vel iis majores interserere acerbissimisque maledictis perstringere atque in temet ipsum sevire non desistebas, quantum haud sane ignorans, cum, licet ad tempus iracundiam supprimit, attamen ad futurum tempus differre, donec ad finem adducat.

XXIV. Tertiam causam afferunt, quod eos irridens adeo comminatus es, te orationibus antirheticis totum illum refutaturum esse, quem nuper et clanculum contra veram fidem componere ausi fuissent. Quartum, quod diu jam profanam omnem sapientiam docendo tibi plurimos undecunque

discipulos paraveris, non solum filios in dignitate constitutorum, sed etiam aliorum alia fortuna, vita, conditione præditorum, egregia natura et ingenio insignes, per quos etiam parentes eorum **64** in tuas traxeris part s. Idcirco totas civium familias tibi debere gratiam tibi que referre veluti patri et cognato et amico atque ad optima quæque præeunti moderatori. Hisce rebus tibi nomen celebratum et omnium fere admiratione elatum contigisse, quod per se sufficiat, omnes illos tacitis, ut ita dicam, vocibus eo adducere, ut ultro tecum idem sentiant tibi que sufragentur, sententiâ sua non examini submissa eadem ratione, qua Pythagoreus dicunt olim in decreta et placita præceptoris jurasse; atque omnium urbium maxima tuos discipulos alios judicarias tabulas ornare et administrare, alios consilia senatus, alios legationes ad exterâs gentes omnino alium alii magistratui insigni præesse et unumquemque eorum ubique optime muneri officii fungi; ut facillime et nullo negotio omnes inde eos tanquam ex auribus tuis suspensos ad tuam voluntatem traducere possis. Eorum plerosque manifesto Palamæ ejusque sectatoribus infensus esse, ut hominibus a veritate patrii que dogmatis et legibus remotissimis, alios mussitantes clanculum iis conviciari, neminem fere denique esse, ut breviter dicam, qui non tua causa præsentis rerum conditione animo commotus et concitatus sit. Idcirco metuendum esse, ne civilis **65** exoritur seditio, qui quidem metus ad te haud magis pertinet, quam si quis statuas lapideas et æneas sua sponte ad arma et prælia moveri diceret: ad istos vero perquam tales metus pertinent. Iis enim, qui maleficia committunt, carnifex quidam et inexorabilis vindex adest conscientia, qua veluti securi animus flagellatur et omnes timores cogitationibus injiciuntur, ut suspicentur, quæ sine suspitione sunt nihilque metuendum in se habent, eadem ratione affecti, qua oberrantes in desertis locis atque faucibus cæca et caliginosa nocte: dum enim et saxum ac folium levi aura agitata pro prædonum et ferarum ingressu habent atque horrent, falsa et inani undecunque circumventi timiditate. Sunt autem præterea, qui dicant, hoc in causa esse, cur plura quam tria ista concilia facere et criminationes istius canonicæ disquisitioni subjicere nolint, ne omnibus eas ita perspicue atque clarius cognoscentibus, in se ipsos omnes concitent, et ne, quibus timoribus antea vexati sunt, eos revera nunc sibi ipsi faciant, desidio inter ipsos exorto. Quod ad id attinet, quod non omnibus suis adversariis pariter negotia facescunt, ejus rei causam etiam esse dicunt, ne ita appareat, omnes fere homines perversis eorum rovatibus infensus esse. Hac igitur quartam causam, cur tu gravioribus injuriis **66** ab impiis afficiaris, afferunt. Quintam vero addunt, quod, istis ex solitis somniorum vaticiniis et tria eode suo

πανταχόθεν συνέβη σοι κτήσασθαι [f. 110 a] φοιτητῶν, μὴ μόνον ὅσοι τῶν ἐν δόξῃ γεγένηται παῖδες, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τῶν ἄλλων μὲν τύχης καὶ βίου καὶ σχήματος ἐχόντων εἶσι, φύσει δ' εὖ καὶ συνέσει ἐπεφύκασαν ἔχοντες· δι' ὧν καὶ τοὺς σφῶν ἐφειλικύσω γονεάς, καὶ ἅμα φάναί πάσας καὶ ὀλοκλήρους οἰκίας ὑφείλειν τέ σοι χάριτας, καὶ σοὶ προσέχειν ἕσα καὶ πατρὶ καὶ συγγενεῖ καὶ φίλῳ καὶ τῶν πρώτων καλῶν ὀδηγῶ, καὶ γίνεσθαι διὰ ταῦτά σοι τιβνομα γνώριμόν τε καὶ θαυμαζόμενον σχεδὸν πανταχῆ, καὶ πείθειν ἱκανὸν ἀλαλήτοις φάναί φωναί, ἰμοδοξεῖν σοι πανταχόθεν ἐκείνους ἅπαντας αὐτόθεν ἀχιστανίστην συγκαταθέσει τῆς γνώμης εὐθύς, καθάπερ τοὺς Πυθαγορείους πάλα φασὶν ἐκείνους τοῖς τοῦ διδασκάλου ψηφίσμασι τε καὶ δόγμασιν. Ἄλλὰ κἄν τῇ μεγίστῃ τῆδε τῶν πόλεων τούσδε μὲν τῶν σφῶν φοιτητῶν τοὺς δικαστηρικοὺς κοσμεῖν καὶ διεξάγειν πίνακας, τοῖσδε δὲ τὰ βουλευτήρια τῆς συγκλητικῆς ἐργασίας, τοὺς δὲ τὰς ὑπερορίους πρεσβείας, καὶ τοὺς μὲν τήνδε τοὺς δὲ τήνδε τῶν εὐκειμένων τάξεων ἔχειν, καὶ χρεῖαν πληροῦν τὴν βελτίστην ἐκάστους ἕκασταχῶ, ὡς ἐντεῦθεν βῆστα καὶ ἕν οὐδενὶ πᾶν δύνασθαι φέρειν ἅπαντας, ὡσπερ ἀπὸ τῶν ὠτων δεδεμένους, ἐς τὸ σοὶ γε βουλόμενον. Καὶ εἶναι τοὺς μὲν πλείστους ἐς τὸ συμφανὲς Παλαμᾶ καὶ τοῖς ἄμφ' αὐτὴν χαλεπαίνοντας ὡς πορρωτάτω που τῆς ἀληθείας· καὶ τῶν πατρῶων ἐλαύνουσι δογμάτων καὶ νόμων, τοὺς δ' ὑπ' ὀδόντα κατὰ τὸ λεληθὸς διαλοιοδορουμενούς σφίσι. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν ἐλλελεῖσθαι μηδένα σχεδὸν ᾧ μὴ κεννησθαι καὶ διασεσείσθαι τὴν γνώμην ζυνερβύηκει πρὸς τὴν παρούσαν ὑπόθεσιν διὰ σέ. Καὶ φοβεῖσθαι μὲν διὰ ταῦτα καὶ στάσιν δημοτικὴν, σοὶ μὲν οὐδαμῆ προσηκούσαν, οὐ μᾶλλον γε ἢ τοὺς λιθίνους· τὸ καὶ χαλκοῦς ἀνδριάντας ὀλοθεν κεννησθαι πρὸς ἔπλα καὶ μάχας φαίη τις ἂν, σφίσι δὲ μάλα δήπουθεν προσήκουσαν φοβεῖσθαι. Οἷς γὰρ ἔργα κοκίας ἐπεισι ὄρν, τοῦτοις δήμοιο· γίνεται καὶ ἀπαραιτήτος κολατῆς ὁ τοῦ συνεδίου πέλεκυ, ἐγγύθεν ἐστὼς καὶ μαστιζῶν συχνὰ τὴν ψυχὴν καὶ φόβους ἅπαντας τῷ φανταστικῷ προσιθείς, ὡς ὑποπτεύειν καὶ τὰ ἀνύποπτα καὶ οὐ οὐκ ἦν φόβος οὐδεὶς, καθὰ τοὺς ἐρημίαις τε καὶ φάραξιν ἐν ἀφεγγεῖ τε καὶ βαθείᾳ νυκτὶ πλανωμένους πάσχειν συμβαίνει· βῆτον γὰρ καὶ πέτραν καὶ φύλλον δρυὸς αὔρα λεπτῆ κινούμενον ληστῶν καὶ θηρίων ἐφόβους ἤγούνηται καὶ φρίττασι, δειλίας ἀπάσης αὐτοῖς περιεχυμένης ἅπανταχόθεν ψευδοῦς. Εἰσὶ δ' οἱ καὶ τοῦτ' εἶναι φάσκουσιν αἴτιον τοῦ γε μὴ πλείων τῶν τριῶν ἐκείνων θελήσαι ποιῆσαι συνέδρια σφᾶς, μηδ' ἐξέσσει εὐδοκίαν κανονικῆ τάγκλήματα [f. 110 b] τούτου, ἵνα μὴ τοῖς ἅπασιν ἐμφανῆ καὶ σαφέστερα καταστήσαντες κατὰ σφῶν αὐτῶν ἀναστήσωσι, καὶ οὗς πεφρόθηται φόβους πρὶν, πάντων φανῶσιν αὐτόχρημα νῦν αὐτοῦργοι, καθ' ἑαυτῶν αὐτοὶ καθιστάμενοι. Ἔτι δὲ καὶ τοῦ μὴ πᾶσιν ἐπ' ἴση· δι' ὄχλου γενέσθαι τοῖς ἀντιθέτοις αὐτοῦς τοῦτ' εἶναι φάσκουσιν αἴτιον, ἵνα δὴ μὴ φοραῖσιν ἅπαντας κ' κτημένους σχεδὸν πολεμίου τοῖς ἀτόποις κιννοφονίαι αὐτῶν.

Ἐταρτον μὲν οὖν αἷσιον τοῦ σὲ βαρύτερα πρὸς τῶν
 οὐσαεθῶν ὑφίστασθαι τούτο φασὶν· προστιθέασι
 δὲ καὶ πέμπτον ἐπὶ τούτοις, ὅτι προεξηκόντων
 ἐκεῖνων ἐκ τῆς τῶν συνήθων οὐραίων Πυθίας καὶ
 τοῦ σφῶν τοιοῦτου μαντικῆς τριπόδος, ὡς εἰ τοῖς
 σφῶν βουλήμασι πευθόμενος, ὁ βασιλεὺς θεῆν πα-
 ρεῖθῶν ἐπὶ τῆς μυστικῆς τοῦ θουσιαστηρίου τρα-
 πέτης τὴν σφέτερον τόμον, λήφεται πάντ' ἐν βραχεῖ
 τὰ τε ἐπὶ τῆς γῆς καὶ τὰ ἐσπέριον, καὶ πάσης ἀρ-
 ξει σχεδὸν θαλάσσης ἅμα καὶ γῆς, ἐμφανῶς τάναν-
 τιώτατα μάλιστα εἰρήσεις αὐτὸς, κατὰ τὴν εὐαγγελ-
 λικὴν φωνὴν τὸν λόγον προνεγκῶν, ὡς ὅταν ἴδῃτε
 τὸ βδέλυγμα τῆς ἐρημώσεως ἐστῶς· ἐν τόπῳ ἁγίῳ,
 ἐρημώσεως βδέλυγμα φάσκων τὴν τόμον, γινώσκετε
 ὅτι ἤγγικεν ἡ ἐρήμιος τῶν Ῥωμαϊκῶν πραγμά-
 των, καὶ εἰ τις εἴη περιχώρος. **Β**λέποντας οὖν εὐθύς
 κατὰ πόδας εἰπεῖν ἀπαντήσαντα τοῦ τε σφετέρου
 ψεύδους τὸν ἔλεγχον καὶ ἅμα τῆς σῆς ἀληθείας τὸ
 κράτος, ἔπειτα καταδέσσαι ὑπ' ἀσχύνης αὐτοῦς,
 οὐκ ἔχοντας ὄλως ἐστῶσιν ὄρᾳ ὀφθαλμοῖς οὐδένα·
 ἀνθρώπων, οὔτε στόμα μετὰ γε τῆς πρὶν ἀναδείας
 ἐκείνης φθεγγόμενον. Διὸ καὶ, « Δεῦτε καὶ ἐξολο-
 θρώσωμεν αὐτὸν, » λέγοντες, σιγήτας ὀπλιζοῦσι
 δεξιὰς κατὰ σοῦ, δυσὶν ὀλίτερον συσκευάζοντες, ἢ
 ἢ λύπη δαπανηθέντα σε, μετὰ γε τῶν συνήθων πό-
 νων τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς ἄλλως νῦν ἐπενεχθείσης
 σοι καχεξίας, βίη τελευτήσαι τὸν βίον, ἢ λάθρα
 σφῶν παρεσπεσόντες ἐνιοι, μακρὰς ἐρημίας ἐπιχω-
 ριάσουσι· κατὰ τὸν οἶκον τῆσδον, εἰς βρῆχ' ὑθάνατον
 ἐπενεγκεῖν σοι πρὶν τῶν ἀπάντων ἀτῆσθαι τινά. **Γ**
 Ὁ καὶ Παῦλον τὸν πατριάρχην πάλαι φασὶ πεπον-
 θῆναι πρὸς τῶν ὁμοίων αὐτοῖς κικλοδύων, καὶ πλείους
 ἄλλους πρὸ γε δῆπουθεν αὐτοῦ καὶ μετ' αὐτὸν. Εἴ-
 ναι γάρ φασι τοῦτ' βραχύτερον καὶ σφόδρα τίχον τῆς
 τοῦ κωνείου κύλικος, οὗ Σωκράτην πάλαι πεινῶν Ἀ-
 θηναίων καταψηφισάμενοι παῖδες, ὀρώντων τῶν
 φίλων, τῆς παρούσης ἀπήλλαξαν ζωῆς. Καὶ τοῦτ'
 εἶναι φάσκουσιν οἱ πλείους ὅ τὴν τοσαύτην ἐρημίαν
 ἐπάγειν σοι σφῆς προσηνάγκασεν, ἵνα δρωῖεν ἀδεῶς
 ἃ ὄρᾳ τοιοῦτοις δεῖ φονευταῖς. Φέρε τοίνυν, εἰ τί σοι
 πρὸς βουλήσεως εἴη τῶν φίλων ἐνίοις ἐναχοῦ μη-
 νύσειν ἀπόρρητον, ἐμοὶ προσανάθου πρὶν τοῖς τῶν
 τοιοῦτων θανάτων ἀλῶναι δικτύους· ἐγὼ γάρ σοι
 καὶ Πυλάδης ἔσομαι πιστός, ἐγὼ καὶ φύλαξ ὧν ἀνέκ-
 πυττα φυλάττειν χρή. Δυσὶν γάρ ἐσται μοι θάτε-
 ρον· ἢ γὰρ σοὶ κἀγὼ συντεθνήξομαι, [f. 111 a] καὶ
 τάφος ἔσεται κοινὸς ἀμφοῖν ὁ παρῶν οἶκος ἡμεῖν, ἢ
 κατὰ τὸ λεληθὸς προανασειλάντων με τῶν φονευτῶν
 καὶ φυγάδα ποιησαμένων με, πᾶσαν ἂν δέλοιοι
 γῆν τε καὶ θάλασσαν, ἡλίω καὶ ἀστρασιν ἀπαγ-
 γέλλων τὴν ἀδικίαν ταυτηνί, καὶ τὴν ἀγνώμονα μαστιζῶν τῇ γλώττῃ τῶν σῶν φονευτῶν δεξιάν, καὶ
 τραγυδίαν θεατρικὴν τὰ τε τῆς Ἐκκλησίας καὶ τὰ σὰ πανταχῇ τιθέμενος διηγήματα.

A fatidico praedictentibus, imperatorem, si suis con-
 siliis obsecutus adyti altari suum totum impo-
 suisset, brevi orientales, et occidentales partes
 terrae capturum omnisque fere maris et terrae im-
 perium impetraturum, tu manifesto contraria pror-
 sus pronuntiaveris secundum evangelicam vocem
 verba proferens : « Quando videbitis abomina-
 tionem desolationis stantem in loco sancto
 (abominationem autem desolationis appellabas
 tomum), cognoscite, appropinquare imperii Ro-
 mani desolationem et cuiusvis, qui vicinus erit »
 Cum igitur videant, refutationem suorum menda-
 ciarum e vestigio sequi et tuorum dictorum ve-
 ritas, quam sit valida atque efficax, non ignorent,
 sequitur jam, ut praepudore sese abstant in oc-
 cultum, ut qui omnino non rectis atque fixis oculis
 quemquam adspicere neque ore pristinae impudera-
 tiae vociferari possint. Quare clamantes : « Agite
 dum, disperdite eum ! » Armis contra te tacite
 instruunt dextras, alterum ex duobus parantes. ut
 aut maestitia simulque capitis doloribus, quibus
 laborare soles et mala valetudine, qua nunc
 vexaris, confectus et absumptus vi finias vitam,
 aut ut nonnulli eorum furtim irrepentes, magna
 solitudine tuum domicilium obtinentes, **67** laqueo
 tibi necem inferant, nemine sentiente, id quod
 etiam Paulus patriarcha ab hominibus pari ne-
 quitia praeditis olim perpressus esse dicitur multique
 alii et ante eum et post eum. Hoc enim multo
 violentius atque efficacius esse dicunt, quam cicuta
 poculum, ad cuius sorbitionem ab Atheniensibus
 quondam Socrates damnatus praesentibus amicis
 vita discessit. Hanc causam esse plurimi dicunt,
 quae istos appulerit, ut te in tanta solitudine col-
 locarent, nimirum ut secure perpetuarent, quod
 tales interfectores perpetrare debent. Agedum
 igitur, si tibi volenti est nonnullis ex tuis amicis
 interdum secretum quoddam revelare, mihi id
 credas, priusquam ejusmodi mortium laqueis irri-
 tiaris. Ego enim tibi fidelis Pylades ero, ego custos
 eorum, quae fideliter servari neque enuntiari
 debent. Alterum enim ex duobus mihi usuveniet :
 aut tecum commoriar et haec domus commune
 nobis erit sepulcrum, aut interfectoibus me furtim
 reprimentibus et fugantibus, omnem terram atque
 mare pervagans soli stellisque hanc injuriam pro-
 nuntiabo et insanam tuorum sicariorum violentiam
 voce flagellabo atque ubique quasi tragœdiam in
 scena Ecclesiae fortunam tuamque sortem enar-
 rabo.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΖ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS SEXTUS

68 I. Hæc igitur sunt, quæ cognoscere potui de insidiis, quas inimici tui in te machinati sint deque causis, ex quibus universa adversariorum factio necem anhelans variaque mortes animo volutans maxime te aggrediatur. De tomo autem Palamitarum, quem dicunt et de dogmatis, quæ et qualia in eo percripta sint, si omnia persequi vellem, longo, opinor, tempore, magno otio omnibusque negotiis et incommodis vacuo opus foret. Dicunt enim, quibus contigit, ut illos de eo exponentes audirent, nihil sani, nihil veri in eo inesse neque prorsus quidquam, quod dictum quodve factum sit, ullam rationem habere ejus, secundum quod dictum factumve sit, sed Palamitas talia portenta suo tomo conscripsisse neque omnino aliter egisse, quam cum incolæ insularum Atlantidum, quæcumque eæ sunt, quæ de earum statu ac conditione in explorata cernenti volentibus magnam præbent **69** licentiam, jam nulla nostrarum rerum parte aut visa aut audita se melius quam nos eas cognovisse contenderent atque monstrosas et portentosas fabulas confingerent. Quas enim res evenisse quidem volebant, factas vero esse non videbant aut quas dicere quidem volebant neque vero, cum aut statim jam refutationes adessent aut non longum abesse suspicarentur, dicere poterant, eas tamen omnes magna cum arrogantia in eo exposuerunt temporis opportunitate inexplorata cernendi valde freti et se tomo, ut nobis cum inspicere non liceret, apud se reservare posse confisi. Dicunt autem Palamiam ad fraudem simpliciorum et ad conciliationem episcoporum ei offensorem cum illa facere, tum quasdam blasphemias sententias novis tomis componere quippe cum episcopi nihil amplius scire possint, quam erasa esse, quæ male posita erant; quam autem viam vel erasa vel posita habeant, id nec intelligunt nec curant. Testimonia etiam ex sacris Scripturis proferre dicunt, non

A. Α'. Περὶ μὲν οὖν ἤ ὧν ἐξεγένετό μοι μαθεῖν τοῖς ἔχθορσι τοῦτοισι μεμηχανημένων ἐπιβουλῶν κατὰ σοῦ, καὶ οἷ ἄ μάλιστα πάντων ἐπὶ σὲ τὸ ἀντίπαλον ἅπαν ὁλοσχερέστερον ὤρμηται μέρος, φόβου πένον καὶ ποικίλων θανάτων μελέτας ἔχον, ταῦτά ἐστι. Περὶ δὲ τοῦ καλουμένου τοῖς Παλαμίταις τόμου, καὶ ὅσα τοῦτω καὶ οἷα ἐγγέγραπται δόγματα, εἰ πάντα μοι διεξιέναι βουλομένη γε εἶη, πολλοῦ μὲντ' ἂν οἶμαι δεῖσαι τοῦ χρόνου, πολλῆς δ' αὖ τῆς σχολῆς, ἢ ἂν ἀπρηλλαγμένη παντάπασιν εἴη πραγμάτων καὶ ἀοριᾶς ἀπάσης. Φασὶ γὰρ οἷς διεξιόντων ἐκείνων ἀκχεῖσθαι τετύχηκε, μηδὲν μηδαμῆ μὲθ' ὕγιες μὲτ' ἀληθείας ἐχόμενον εἶναι ἐκεῖ, μήτε μὴν οὐδὲν, οὐθ' ἄ λελάληται μὲθ' ἄ πέπρακται, μεμνησθαι μὴδὲν κατὰ τι λελάληται καὶ κατὰ πέπρακται, ἀλλ' ὡσπερ ἂν εἰ οἱ τὰς Ἀτλαντίδας οἰκοῦντες νήσους, αἰτινές ποτ' ἄρ' εἶεν ἐκεῖναι, πολλῆν παρεχόμεναι τὴν αὐτονομίαν τῇ γλώττῃ τῶν ἀνέλεγκτα ψεύδεσθαι περὶ τῶν ἐκεῖ βουλομένων, οὗτ' ἰδόντες οὗτ' ἀκούσαντες τῶν ἐνταυθοῖ μηδὲν, παρελθόντες οὖν εἰδέναι διετεινοντο βέλτιον ἡμῶν περὶ τῶν ἐνταῦθα καὶ διεμυθολογοῦν τερατώδη τινὰ καὶ ἀλλόκοτα διηγήματα· οὕτω καὶ οἱ περὶ τὴν Παλαμῶν ἐπεπράχσαν καὶ τοιαῦτα τῷ οἰκίῳ ξυθέσαν τόμῳ. Ἐὰ γὰρ ἐβούλοντο γενέσθαι μὲν, οὐ γέγονται δὲ, καὶ ἄ λέγειν ἐβούλοντο μὲν, οὐ δεδύνηται δὲ, τῶν παραχρῆμα ἐλέγχων τοῖς μὲν ἐντυγχάνοντες ἤδη, τοῖς δ' ὑποπεύοντες γ' ἔτι, ταῦτα δὴ μετὰ πολλῆς ἐξέθεο τῆς αὐθαδείας ἔχει, τῇ τοῦ καιροῦ ῥοπή τὸ ἀνέλεγκτα ψεύδεσθαι μάλα τεθορήχότες, καὶ τό γε παρὰ σφίσι αὐτοῖς ἀνεκφορα ἔχειν αὐτὰ καὶ ἡμῖν ἀθέατα. Φασὶ δ' οὖν Παλαμῶν τὰ τε ἄλλα πρὸς ἀπάτην δοῦν τῶν ἀπίουστέρων, καὶ θεοσεπείας διῆθεν τῶν σκανδαλιζομένων κατ' αὐτοῦ ἐπισκόπων. Καὶ μὲν δὴ καὶ τῶν αὐτῷ βλασφημηθέντων ἕνια κόπτοντά τε καὶ ξινοῦσα, ξυτιθέσθαι νῦν ἐν ἄλλαις λέξῃσι τὴν βλασφημοῦσιν οὖν τῆς νέοις τόμοις αὐτοῦ, ἅτ' οὐκ εἰδέναι τῶν

ἐπιτοκίων ἐχόντων πλέον οὐδὲν ἢ οὗ: ἐξεστὶ δ' αὖ κακῶς τέθειται: οἷα δ' αὖ μὲν ἐξεστὶ οἷα δ' αὖ δ' τέθειται τὴν δύναμιν ἐστὶ. τούτων δ' οὗ: ἐπαλεῖν ὄλιος οὕτε φροντίζειν. Προφέρειν γὰρ καὶ γραφικὰς λέγεται μορτυρίας, οὐχ ὡς ἔχουσιν ὑγείας, ἀλλὰ παραφθείροντα πῆ μὲν ταῖς ἐντομαῖς καὶ πρὸ αὐτῶν ἀλλάζει, πῆ δὲ ταῖς [f. 111 b] παρεξαιρωγῶν: ἐμοῦ τε καὶ παρεξηγήσεσιν. Ὡν, εἰ βουλευθείης, οὐκ ἂν ἔγωγ' ὀκνήσαιμι σχολῆν ἀγοντι: νῦν προφέρειν ἐνια καὶ προτιθέναι σοὶ βραχείας τινοὺς ἀντιβήσεως πρόσφατιν.

Τῷ μὲν δὴ τόμῳ ἐκείνῳ τῆς ἀντιθέτου δυνάμεως, Ἀγαθᾶγγελε, νῦν ἀωρίαν εἶναι μακρὰν ἀντιλέγειν, σκοπῶν ἀκριβῶς οὐδ' αὐτοὺς ἀρνηθείης: ἂν πολλοὶ γὰρ ἡμᾶς ἐλλοχῶσι πολέμιοι, τὰς κύλιον παρῶν: ἀκριβῶς κατέχοντες, καὶ πολλοὶ τῆς ἡμετέρας γλώττης ἐπιβόλοι κἀθῆνται, ἔφεδροι τινες: εἰπεῖν φρουροὶ καὶ ἡμεροσκοποὶ, ἑνθα μὲν τι ζητοῦντες προφάσεως οἰασοῦν εἰληφέναι, ἐν ἡμᾶς ἀναιδέστερον ὑβρίσαντες: ἡμοῦ καὶ τῆς παρουσίας ζωῆς ἀπαλάξωσι, καὶ δόξωσι λατρείαν προσάγειν τοῖς νῦν ἡγεμόσι. Κάμοι μὲν θανάτου μέλει οὐδ' ἔτι οὖν συμφορῆς γὰρ, καὶ εἰ μὴ τήμερον, ἀλλ' αὖριον ἴσω: ἀθλοῖς ποσὶν ἐπικεῖσται. Τῶν δ' οὖν διωκόντων φειδῶ, μὴ πρόσφατιν ἡμᾶς ποιούμενοι τὴν θεῖαν αὐτοῦ καθ' αὐτῶν ὄργην ἐρεθίζωσι, τούτων δ' οὖν ἔνεκα σιγᾶν ἀνάγκη, καὶ μάλισθ' ὅτι μηδ' ἀνὰ χεῖρας: ἔχειν ἡμᾶς ξυνεπεπτώκει τὸν τόμον ἐκείνον, ἵνα πάντως βέβαια καὶ μὴ κωφὰ τὰ προβαλλόμενα ἦ. Ἐπειδὴν δ' ὁ τῆς αἰθρίας ἀναλάμψῃ καιρὸς: καὶ ἡ προσήκουσα τῇ γλώττῃ παρῶσα προσγένηται: ἔξω γὰρ θεῶν, τότε δὴ καὶ γὰρ μετὰ σχολῆς ἀναλαβὼν ἕρτησῶ τὸν νεκρὸν μου, καὶ τότε κλαύσομαι πικρῶς: ἐπὶ τῷ σύντριμματι τοῦ γένους μου, καταδέσμοι: φάναι καὶ φαρμάκοις λατρικοῖς τισὶ τὴν τοῦ τοσοῦτου πάθους ὡς οἷον τε πειρώμενος φλεγμονὴν θεραπεύειν. Περὶ γὰρ μὴν τῶν νῦν ἐπισκόπων οὐ χροῖα σε θαυμάζειν: οὐδὲ τὰς πρώτας ἀρχὰς τῶν στοιχείων οἱ πλείους Ἰσασιν ὀγῶς συντιθέναι, τοῖς πολλοῖς γοῦν τῶν βρεφῶν καὶ νηπίων ἐπ' ἰσῆς, ἀλλ' ἀγροικότερον τρόπον τὰ τῶν θεῶν δογμάτων. ἡ τὴν πᾶσαν κενοῦσιν σπουδῆν. Οὐδὲ μεταπειθεῖν περᾶσθαι μηδένα, μηδὲ συναναμίγνυσθαι τούτων οὐδέσι μηδ' ὅτι οὖν: μεστοὶ γὰρ ἅπαντες ὑποψία. Καὶ ὅσον ἐς τὸ καλὸν κάγαθον τυφλῶς: τε ἔχουσι καὶ ἀμαθῶς, τοσοῦτο δολιότητό: τε καὶ φθόνου μεστοί. Καὶ ῥᾶστα περιόντες διαβαλοῦσι σε πρὸς τοὺς ἡγεμόνας. Πολλοῦ γὰρ εἶναι δεῖν τῇ τούτων παραβαλεῖν κακίᾳ πᾶσαν παλαιῶν τε καὶ νέων ἀνδρῶν κακοτρόπων κακίαν. Εἰ δὲ μὴ ῥᾶδιον ἐκ πρώτης συνορᾶν ὀμίλιας μηδὲ τοῦ τῷ κριτικῷ τῆς ψυχῆς ταμειομένου δικαστηρίου τὰς ψήφους ἀνακύπτειν εὐθὺς ἐλευθερίας καὶ ἀδικήτους, ἀλλ' οὖν διὰ τῆς τοῦ χρόνου πείρας ἐξεστὶν ἔγνη λάμβάνειν τινα, τῆς φύσεως ὅλον ἀναδιδοῦσης ἀμυδρὰς εἰκασίας, οὐκ ἐκ προνοίας μὲν, ἐκ τοῦ παρήκοντος δ' οὖν, ἐν οἷς ἐνίοτε καὶ ἡ γλῶττα λαθάνουσα προσδοτικὸς ἀκούσιος γίνεται τῶν τῆς ψυχῆς ἀπορρήτων ἀρβύστημάτων, θυμοῦ τινοῦ ἐρεθίζοντος ἴσως κατὰπερ πνεύματος τὴν ψυχὴν, ἢ πραγματικῆς οἰας: ὅθι τινοῦ ἐξωθεν ἐπιβροῆς καὶ ἀδικήτου φορᾶς. Ὅπως: γὰρ τῶν σωματικῶν [f. 112 a] χρωμάτων

illa quidem sana atque integra, sed partim incisio-nibus et commutationibus, partim fallacibus et pravis interpretationibus corrupta. Quorum, si tibi volenti est, equidem non cessaverim, tibi otium 70 agenti nonnulla proferre et brevis cujusdam refutationis causa proponere.

ἢ οὗ: ἐξεστὶ δ' αὖ κακῶς τέθειται: οἷα δ' αὖ μὲν ἐξεστὶ οἷα δ' αὖ δ' τέθειται τὴν δύναμιν ἐστὶ. τούτων δ' οὗ: ἐπαλεῖν ὄλιος οὕτε φροντίζειν. Προφέρειν γὰρ καὶ γραφικὰς λέγεται μορτυρίας, οὐχ ὡς ἔχουσιν ὑγείας, ἀλλὰ παραφθείροντα πῆ μὲν ταῖς ἐντομαῖς καὶ πρὸ αὐτῶν ἀλλάζει, πῆ δὲ ταῖς [f. 111 b] παρεξαιρωγῶν: ἐμοῦ τε καὶ παρεξηγήσεσιν. Ὡν, εἰ βουλευθείης, οὐκ ἂν ἔγωγ' ὀκνήσαιμι σχολῆν ἀγοντι: νῦν προφέρειν ἐνια καὶ προτιθέναι σοὶ βραχείας τινοὺς ἀντιβήσεως πρόσφατιν.

II. Refutationem tomi factionis adversariæ, Agathangele, nunc quam maxime intempestivam fore, accurate si rem perpenderit, haud distiteris: multi enim inimici nobis insidiantur, omnes circumcirca aditus diligenter custodientes, et multi nostrorum verborum captatores assident tanquam stationes et excubiæ, causæ aliquid simile quærentes, ut impudenter et contumeliose nos tractatos vita insuper privent, atque iis qui nunc rerum potiti sunt, officium quoddam præstitisse videantur. Mihi quidem mors minimæ curæ est; fatalis enim est et si non hodie, at fortasse crastino die incertis gradibus nos invadet. Persecutoribus vero quoniam parcere voluimus, ne nostra causa divinam in se iram concitent, necesse est tacere, præsertim cum ne in manibus quidem habeamus tonum illum, ut refutatio omni ex parte firma neque debilis atque obtusa foret. Simulac vero serenitatis exsplendescet tempus et justa linguæ licentia Deo adjuvante suppetet, tunc ego in otio corpus meum mortuum reficiens lugebo et generis mei contritionem acerbè deslebo, alligamentis, ut ita dicam, et medicamentis 71 hujus vulneris inflammationem, quantum fieri poterit, curare tentans. Quo! attinet ad episcopos, qui nunc sunt, non debet mirari, quod ne prima quidem clementorum principia plerique prudenter componere sciunt, multis illi quidem rebus parvulis infantibus similes, sed rudius in divina dogmata suum omne studium impendunt. Ne eorum quemquam in meliorem sententiam deducere conemur neve cum quoquam vel minimam consuetudinem incamus! Pleni enim omnes sunt suscipione et quanta ad res honestas et bonas cæcitate et inscitia præditi sunt, tanta fraudulentia et invidia seant atque facillime te apud principes criminantur. Multum enim abest, ut cum istorum nequitia conferri possit vel veterum vel recentiorum malitia et improbitas, quam etiamsi non facile sit ex prima eorum conversatione cognoscere, ut, quænam in animis eorum judicia recondita sint, protinus ingenua et incorrupta suffragia evadant, attamen temporis procedentis exploratione vestigia quædam tenere licebit, natura indicia quædam obscura non consulto, sed obiter edente; interdum etiam lingua sua sponte clam prodit animi arcana vitia affectu quodam fortasse tanquam flatu aut vi quadam efficaci extrinsecus illata et inopinata 72 concitatione animum impellente. Quot enim sunt hominibus corporis colorum et habitus mutationes, tot etiam animi affectuum differentiæ, quos in infinitum et immensum extendi facile videris, ita ut

ὅθι τινοῦ ἐξωθεν ἐπιβροῆς καὶ ἀδικήτου φορᾶς. Ὅπως: γὰρ τῶν σωματικῶν [f. 112 a] χρωμάτων

cognitio vera nunquam certum quemdam statum A
obtinere possit. Ea res enim omnem virorum sapientium eruditionem et cogitationem superat et omnes omnino rationes doctrinæ artisque illudit et tanquam vehementi atque dulci risui manifesto supponit. Haud enim profecto curæ iis debebat esse, perscrutari, quam ratione reconditi animi sensus certo dijudicari possent. Tum quidem nemini in futurum opus esset externis moribus et coloribus, qui tacitis quibusdam vocibus de iis nos eloquent, initio quidem tecte atque obscure postremo autem procedente exploratione jam facilius etiam ad primas causas et institutiones colorum et habitus animi ducunt atque sensim paulatimque continuæ comparationis ordinem illustrant primisque vestigiis insequentem observationum cursum superstruunt. Ad incerta somnia confugiunt eodem more, quo tragœdiarum scriptores in conversionibus et exitu fabularum deo quodam ex machina opus habent, cum ipsi non facile propositionum falsarum et rationi non consentanearum finem aptum adlucere possint. Atque isti quoque falsas ex somniis prædictiones **73** contrarium exitum sortiri cum videant, somniorum rursus accusant ambiguitatem. Libenter vero equidem eos rogaverim, qui fiat, ut Deus eorum facinoribus adversetur et sumpsit spes ex prædicationibus conceptas in contrarium vertat, cum præsertim eorum impietati in nos imperatores majorem atque evidentio rem vim addant. Imperatores enim rebus charissimis orbantur, Romanorum urbes resque publicæ atque private detrimenta capiunt, omnia veluti naufragiis omnique discriminum genere implentur. Debebat vero Deus iis rerum felicitatem et imperii amplificationem præbere, utpote patriorum institutorum atque dogmatum vindicibus et illegitimorum castigatibus, neque vero iis eo majores calamitates infligere, quo magis nostram persecutionem intendunt. Ex duobus enim alterum necessario consequitur, ut aut Deus injustus habeatur, cum divinorum dogmatum defensoribus, quo nomine sese ipsi facile appellaverint, adversetur, aut ipse justus iis injuste agentibus cum sese manifesto opponat, bene faciat, ut imprudentibus prudentiam et eorum, quæ in nos commiserunt, poenitentiam injiciat. Sed mens eorum in dementia præceps delata omnem omnino exiit prudentiam.

ἄν, ὑπερμαχοῦσι τῶν θεῶν δογμάτων, ἢ δίκαιον τὸντα, πράττειν καλῶς, ἵνα τοῖς ἀσυνέτοις ἐγγίγηται σύνεσις καὶ τῶν καθ' ἡμῶν αὐτοῖς πραττομένων μετάνοια. Ἄλλ' ὁ νοῦς αὐτῶν εἰς ἀπόνοιαν ἐμπεσὼν ἐκτετύφλωται, καὶ σύνεσιν πᾶσαν καθάπαι [f. 112b] ἀπέπαιναντο.

III. Sed quoniam nondum usque hodie, cum peregrinatus fueris, **74** impios Palamæ libros legeris, unius ego vel duarum rerum breviter mentione facta dicere desistam, ut quasi ex limbra textum ipse rationem cognoscas, qua iste ex nefariis opinionibus animo fastu tumente insitit atque innatis tante improbitatis molem improbissimus evomuerit. Cum enim multis quosdam post cursus Thessa-

τε καὶ σχημάτων αἱ παραλλάξεις εἶσι τοῖς ἀνθρώποις, τσαυταὶ καὶ τῶν ψυχικῶν ἕξεων αἱ διαφοραὶ. Καὶ τοῦτ' εἰς ἀπειρίας ἰδοῖς ἂν ἐκτείνον τοὺς δρόμους πελάγη, στάτιν ἀληθῶς οὐ δυνάμενον οὐδαμῆ ποτε γνώσεως ἔχειν. Πᾶσαν τε γὰρ ὑπερβαίνει σχολαστικὴν ἀνθρώπων σοφῶν ἐπίνοιαν, καὶ πάσα ἀρδὴν ἐπιστημονικὰς καὶ τεχνικὰς μεθόδους μακρῶν καὶ ἡδὺ τι γελῶση περιφανῶς ὑποτίθησι χλεύη. Ἡ γὰρ ἂν οὐδ' ἐλαχίστου σφίσιν ἔδει διερευνῆν ὅστις ἂν εἴη λόγος τῶν τῆς ψυχῆς βραβευτῆς ἀσφαλῆς ἀπορρήτων. Οὐδ' ἂν οὐδέσιν ἔδει τοῦ λοιποῦ τῶν ἐξωθεν ἡθῶν καὶ χρωμάτων, ἀφθόγγοις ταυτεφωναῖς ἀναδιδασκόντων, ἀμυδρῶς μὲν πρότερον, τελειωτικῶς δ' αὖ προχωροῦσης τῆς πείρας, ὡς εὐχερέστερον πως ἔχειν ἡδὴ καπὶ τὰς πρώτας αἰτίας καὶ διαλήψεις ὅπως ποτὲ τῶν τῆς ψυχῆς χρωμάτων καὶ διαθέσεων παραπέμπειν, καπὶ τι γνώριμον ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν αἰετὰ ἀναφέρειν τὴν τῆς συνεχοῦς εἰκασίας εἰρήμην, καὶ ἐπεριδεῖν τοῖς πρώτοις ἵγνεσι τὰς κατ' ἴκιν ἐφόδους τῶν ἀναλογισμῶν. Ὅρνε γὰρ ὡς κἀκ τῶν οἰκείων οὐδὲν οὐδαμῆ οὐδὲν ποτε οὐδ' αὐτοὶ γε ἐγκαλλωπιζέσθαι ἔχοντες ἐπὶ τ' φανῆς καταφεύγουσι τῶν ὀνειρῶν, τοῖς τὰς τροφῶν γραφουσιν ἤκοντες ἐς ταυτὸν, οἷς αἱ καταστροφαὶ καὶ ἐσχατιαὶ τῶν δραμάτων Θεοῦ τινος ἐκ μηχανῆς προσδέονται, μὴ δυναμέοις βῆδω: ψευδῶν καὶ παραλόγων προτάσεων ὑποθέσεων εὐφρῆς ἐπάγειν τέλος. Καὶ οὗτοι γὰρ τὰ πέρατα τῶν ψευδῶν ἐξ ὄνειρων προρρήσεων εἰς τὸναντεῖον ὀρῶντες ἰόντα, τὸ τῶν ὀνειρῶν αὐ οἰτιῶνται ἀμφισθητισμοῖν.

Ἡδέω, δ' ἂν ἔγωγ' ἐροίμην αὐτοῦς, πῶς τοῖς αὐτῶν ἔργοις ἐναντιοῦται Θεός, καὶ τὰς τῶν προρρήσεων ἐκείνων ἐλπίδας αἰετὰ στρέφει πρὸς τάναντια, καὶ μάλισθ' ὅτε τῆ σφῶν δυσσεβείᾳ καθ' ἡμῶν τὸ κράτος ἢ βασιλεία παρέχει τρανότερον τότε γὰρ καὶ ζημῆαι προσγίνονται, βασιλεύει μὲν περὶ τὰ φίλτατα, Ῥωμαίοις δὲ κοινῆ περὶ τὰς πόλεις καὶ τὰ δημόσια τε καὶ καθ' ἕκαστα πράγματα, καὶ ναυαγίων ὄλον ἐμπέπλωται πάντα καὶ κινδύων παντοδαπῶν ἐχρῆν γὰρ εὐδαιμονίαν ἀποδιδόναι σφίσι πριγκμάτων καὶ πλάτος ἀρχῆς, αὐτ' ἐκδικηταῖς τῶν πατρῶν ἐθῶν καὶ δογμάτων καθισταμένοις καὶ κολασταῖς τῶν ἀνόμων, καὶ μὴ ἄλλον παρὰ τοσοῦτον αὐξείν τὰ χεῖρω παρ' ὅσον αὐξήν αὐτοὶ

τοῖς καθ' ἡμῶν παρέχουσι διωγμοῖς. Δυσὶν γὰρ ἔπειτ' ἂν ὁότερον, ἢ τὸν Θεὸν ἀδικον εἶναι νομίζεῖν ἐναντιούμενον τοῖς, ὡς αὐτοὶ γε δήπου φαίεν ὄντα, σφίσιν ἀδίκᾳ δρῶσι περιφανῶς ἀντιπράττοντα, σφίσιν ἀδίκᾳ δρῶσι περιφανῶς ἀντιπράττοντα, σφίσιν ἀδίκᾳ δρῶσι περιφανῶς ἀντιπράττοντα.

Γ'. Ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ περ ὀβπω καὶ τήμερον τοῖς τοῦ Ἱελαμά δυσσεβείσιν ἐκτετύχηκας γράμμασιν ἐκδημος οὖς ὦν, ἐνδὲ ἐγὼ καὶ δυοῖν τῶν ἐκείνου ὦν ἐκ τοῦ σχεδὸν μνησθεῖς ἀπαλλάξομαι, ἵν' ὡς ἐκ κρασπέδου τῆ ὕψασμα, γνοίης ἂν καὶ αὐτὸς ὅπως ἐκ μοχθηροτέρων ἐκείνος προλήψων, σερματικῶς ἐγκαιμένων ταῖς ἐκτετυφωμέναις αὐτοῦ διανοίαις, δῆμον τσαυτῆς κακίας ὁ κάκιστος ἐστίν.

ρεύξατο. Ἐπεὶ γὰρ μετὰ πολλοὺς τινὰς δρόμους βίβλιν καὶ μόλις τῆς ἐς Θεσσαλονικίην εἰσόδου τετύχηκεν, ἐὼ λέγειν ὅποσα θεόθεν ἐδείχθη σημεῖα τὴν εἰσοδὸν αὐτόκλημα τοῦτου χλευάζοντα καὶ ἀποτρέπομενα· ἔστι γὰρ ἀπάντων διηγουμένων ἀκούειν συχρῆ· ἐς δὲ τὸ θεῖον τέμενος τὴν ἱερὴν οὖν ἄλλοις ἱερεῖσι τελούντος θυσίαν, κατὰ γῆς κενωθῆναι συνέθη τὰ δῶρα τοῦ θεοῦ κρατηῖρος. Πάντων οὖν καταπεπληγμένων ἐπὶ τῷ γεγονότι, μὴ θορυβησθαι παρήκει, Εἰ γὰρ τὸ τοῦ Χριστοῦ, φάσκων, τότε γυθὲν αἷμα τοῖς Ἰουδαίοις καταπεπάτηται, καινὸν οὐκ ἂν εἴη τὸ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀγιαζόμενον τοῦτο πάσχειν ταυτὰ κατὰ σύμθεσιν οὕτως. Ὅραξ ὅτις προλήψεις ἔχων ἐκ πολλοῦ πεφώρταται κίν τούτῳ· οὐ γὰρ δὴ σῶμα γίνεσθαι καὶ αἷμα Χριστοῦ κατ' ἀλήθειαν οἶεται τὸ διὰ τῶν θεῶν τῆς ἱερουργίας· εὐχῶν ἀγιαζόμενον, ἀλλ' ὡς περ ὑφαιμένον εἶναι λέγει Θεὸν τὴν Ἰδὸν καὶ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίας ἔτερον ἐν πολλοῖς τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων, οὕτως ἔτι τοῦ ἱεροῦ σύματος ἐκεῖνου τοῦ ὑφαιμένου καὶ πολλῶ διαφέρων ἐκεῖνου, καὶ μὴ εἶναι διηκουσίων καινὸν εἰ περιφρονοῖτο τοῦθ' ὑφ' ἡμῶν ὡς ἐκεῖνο πάλαι τοῖς φρονευταῖς Ἰουδαίοις ἐκεῖνου. Ἐν μὲν δὴ τοῦθ' ἱκανὸν ἐπὶ τὰς πρώτας αἰτίας καὶ διαλίψεις τῶν ἀφανῶν ἀρρώστημάτων τῆς ἐκεῖνου ψυχῆς ἀναφέρειν σοῦ τὴν διάνοιαν καὶ ἀπαρεῖδαι ὡς ἐπὶ θεμελίῳ τὰς κατόπιν ἐφόδους τῶν ἀναλογισμῶν· δευτέρου δ' ὅτι πολυθεῖαν ἐγκαλούμενος, μὴ δὲ γὰρ Ἰουδαῖοι· ἔρασκον εἶναι μηδὲ τῶν Ἰσμαηλιτῶν εἶς, ἴν' ἔα σέβη θεόν. Ἐγὼ δὲ καὶ πλείω καὶ μείζω C σφειραίνω ἐθέλων τῆς αὐτῆς ἐλέμνα κακίας, καὶ δεικνύειν καὶ ἀπαύσσειν ὅποσου· τῆς ἀσεβείας ταμιεύει τὰ βραχέα ταυτὶ θησαυροῦς, δυσὸν ἔνεκα παρήκει, ἐνὸς μὲν ὅτι σαρὸς ὦν καὶ αὐτὸς ξυνηκας ἀκούσας ἐθύς, γνῶση δ' αὐτὸ τελευτῶρον ταῖς ἐκεῖνου βίβλοις ἐντετυχηκώς, δευτέρου δ' ὅτι καιρὸν ἀπιέναι σε οἰκαῖ ἀρτίως ἀρμάττοτα αἴομαι εἶναι, πρὶν τοῦς κύκλω πανόπτας αἰσθέσθαι καὶ τοῦς πικροῦς τῆς ἐμῆς δεσμοφύλακας τύχης.

Δ'. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔχε τὸν τρόπον, καὶ ὁ καλῶς Ἀγαθάγγελος τοσαῦτα εἰπὼν καὶ ἀκούσας ἀτήρει [f. 113 a] νύκτωρ, μηδενὸς τῶν ἐμῶν δικαίων αἰσθημένου. Χρόνον δ' ἐκεῖθεν ἐξήμεριον ἀνὰ τὴν πόλιν ταυτηνὶ διατετριφώς, καὶ Βυζαντιῶν τοῖς προδύχουσι ἐπὶ τὴν σοφίαν καὶ δόξην συναγαμνύμενός τε καὶ ὁμιλῶν εὐφύως, καὶ ταῖς πρὶν ἡκουσμένοις τὸ πλείω κατὰ τὸ συνεχὲς ἡθροικώς, ἤκεν οὕτως ὡς πρότερον ἡμῖν τὰ λειπόμενα ἀπαγγέλλων ἐξῆς. Ἦσαν δὲ τοιαῦτα.

Ε'. Τοῦ Γαλατωνύμου, φησὶ, φρουρίου γῆς καὶ θαλάσσης ἀπακλιθεμένου, καὶ τῶν ἐκλάθων αὐτὴν αυτοπομπίαν αὐτῷ ἐκίμιζον ἐκ τῆς ἀνωθεν θαλάσσης, ἀφρημένοι πρὸς τῶν Βενετικῶν, ὡς εἴρηται, τσσαρεσκάλια μακρῶν ἐκεῖνων νεῶν ἔπει πρότερον ἐνὶ κάκειθεν ἔπειτα τὴν τοιαύτην μάχην ἀδεξαμένου τοῦ βασιλέως, καὶ τριήρεσι μὲν ἐκ θαλάσσης δέκα, στρατιωτικαῖς· δ' ἐξ ἡπείρου δυνάμει μακρομένου, σπάνια μακρὰ τῶν ἐπιτηδίων

A lonice introitum vix atque egre nactus esset, omitto dicere, quanta divinitus data sint signa introitum ejus statim deridentia atque aversantia. Id enim ex cujusvis sermone accipi potest. Cum vero, eo in sancto templo cum cæteris sacerdotibus divinam rem faciente, accideret, ut sacri calicis dona in terram effunderentur omnesque ob hanc rem essent stupefacti, ipse bono eos animo esse jubet dicens, si olim Christi sanguis profusus ab Judæis conculcatus sit, non sane mirum esse, si idem huic sanguini ab hominibus consecrato sic fortuito accidat. Vides, qualibus jam diu opinionibus deditus etiam in hac re deprehendatur. Non enim panem atque vinum sanctis sacerdotum precibus consecratum verum corpus et sanguinem Christi fieri credit, sed, ut Filium inferiorem Deum esse et a Patris substantia diversum in multis suorum librorum dicit, ita etiam hocce inferius esse sancto illo **75** corpore et multum ab eo diversum putat, neque profecto ita mirum esse, si hoc a nobis contemnatur, sicut illud quondam ab Judæis, Christi interfecto. Hoc unum sufficit ad primas causas et rationes reconditorum animi vitiorum cogitationem tuam referre in iisque veluti in fundamento insequentem contemplationum ordinem collocare. Secundum autem polytheismum iste advoravit; dixit enim, se nec Judæum nec Ismaelitam esse, ut unum Deum coleret. Quanquam vero plura ac majora, quæ ad eandem improbitatem pertinent, referre vellem tibi demonstrare et explicare, quantum improbitatis molem hæc pauca in sese habeant, omitto tamen duabus ex causis, primum quidem, quod ipse, qua es sapientia, id statim audiens intellexisti atque accuratius etiam cognosces libris ejus perlectis, deinde, quod nunc tempus esse arbitror, domum ut abeas, priusquam oculi speculatores circumcirca dispositi et meæ sortis severi custodes te animadvertant.

IV. Atque hæc quidem ita sese habebant. Honestissimus autem Agathangelus, cum hæc dixisset et audivisset, abiit noctu, nullo meorum persecutorum sentiente. Dein sex per menses in hac urbe commoratus et cum Byzantiis sapientia ac gloria insignibus conversatus eorumque consuetudine bene usus cum eorum, quæ ante audiverat plurima in ordinem continuum maxima ex parte congegisset, **76** venit iterum, ut antea, quæ restarent nobis deinceps nuntiaturus. Hæc autem nobiscum communicavit.

V. Galata, inquit, castello terra marique intercluso navibusque onerariis, quæ commeatum ex superiori mari ei advexerunt, a Venetis quatuordecim navibus longis, ut supra demonstravimus, anno ante privato, cum imperator jam certamine suscepto decem triremibus ex mari, copiis pedestribus ex terra continenti rem gereret, factum est, ut Latini magna necessariorum rerum inopia intus premerentur: Quare imperator miser cordia

commotus ad eos misit legatos, per quos iurejurando interposito promisit, se eos impune dimissurum esse, sive ibi considerare vellent, sive abire, quo liberet, delictis tamen antea mœnibus castelli recens exstructis. Ad hæc illi gloriantes cum alia arrogantia etiã nunc usitata respondere, tum si quidem unum Deum rerum universitatis creatorem coleret, firma memoria iurisjurandi pignora includentibus sibi securam vitam etiam in loco non munito licere degere; quoniam vero nescirent, cuiquam innumerabilium, quos veneretur, deorum fidei sponsonem fecisset, timere se, ne, simili hujus Dei nomine et appellatione unius Dei auribus inductis in fraudem, in **77** infinita illa æstuaria immersi ingentibus animarum et corporum naufragiis obruerentur. Quod cum audivisset imperator, mortiferam cordi suo plagam inflictam ratus pro quavis alia medicina Alexandrinæ et Antiochiæ patriarhas antea jam ex longinquo donis circumventos tumque hic commorantes eo adducere studuit, ut novis et illegitimis tomis subscriptione astipulati in futurum secum idem sentirent, spectans quippe ad morum simplicitatem et incallida incomptaque eorum doctrina fretus, ut particulare illud atque prædatorium concilium jam catholicam synodum nominare, sibi opprobria facientes in futurum ut insanos contemnuere ac nullo pacto conturbari posset. Ita nulla prorsus divinæ providentiæ habita ratione sua ipsius cognitione confisus omnia moderatur.

ζόντων καταφρονεῖν ὡς ἀφρόνων, καὶ μηδαμῆ καταπλήττεσθαι. Οὕτω τῆ ἑαυτοῦ πιστεύων εὐθύνειν ἅπαντα γνώσει, παντάπασιν ἀμελῶν ὁρᾶται προνοίας Θεοῦ.

VI. Autumnus vero cum jam circa ortum Arcturi esset, rumore disperso, Venetas triremes plus centum sinum Ionium prætervectas, mari Hadriatico dextra relicto ad Coreyæorum et Zacynthiorum ac Peloponnesi urbes adnavigantes milites mercenarios et ænatis robur, quod arma ferre posset, inde ad militandum mercede ingenti evocare (naves enim illæ erant maximæ, ut singulæ numero majore quam trecentorum hominum indigerent), naves speculatoriæ classis Genuensium **78** de ea re certiores factæ, quam celerrime Chium contendunt, nuntium eo perlaturæ snosque excitaturæ, ut nulla mora interposita eodem die navibus solutis remis ventis Byzantium tenderent, ibi enim melius esse hostium ingressum expectare, cum castellum Galatæ multas atque varias opportunitates præbitorum esset. Inde igitur ancoris sublatis cum integris sexaginta navibus primum ad introitum freti Hellespontici venerunt, deinde ad Tenedum naves constituerunt. Complures ibi commorati dies nulla re hostili aut bellica commissa, sed commeatu petito atque accepto cum pace inde abire. Tali ratione etiam ad omnes Romanorum urbes maritimas paulatim advehebantur, donec Perinthum, quæ etiam Heraclea appellatur, venirent. Ubi cum nec benigne nec humaniter nec necessarias emendi copiam impetrarent, magna

τοὺς ἔδον κατεῖχε Λατίνους. Δὲ πρὸςθεύεται πρὸς αὐτοὺς ἐλεῖστας ὁ βασιλεὺς, δι' ὄρκων σφᾶς ἀζημίους βεβαιῶν ἀφιέναι, εἴτ' αὐτόθι καθῆσθαι βούλονται, εἴτ' οὖν πορεύεσθαι ὅπη βούλονται, καθαιρεθέντος πρότερον τοῦ τῷ φρούριον τειχιζόντος νεοπαιγῶς περιδόλου. Πρὸς δ' τερατευσαμένων ἐκείνους τὰ τε ἄλλα τῆς εἰωθίας καὶ νῦν ὄφρ' ὅς ἀποκρίνασθαι, καὶ μὲν δὴ καὶ ὅτι, εἰ μὲν ἐνὶ Θεῷ τῷ τοῦ παντός ἐλάτρευες ποιητῆ ἠθλαδῆ, τῆν ἂν ὠρισμένη μνήμη τὰς τῶν ὄρκων ἀσφαλείας ἐγκλείοντας, ἀφρόντιδα βίον ἐν ἀτειχίστῳ διάγειν χωρῶν. Νῦν δ' οὐκ εἰδῶσι τίνι τῶν ἀπειρῶν οἷς λατρεύεις θεοῖς τὰς τῆς πίστεως νέμεις ἐγγύας, δεδιέναι μὴ συναρπασθεῖσιν ἔπειτα τὰς ἀκοῆς διὰ τε τῆς ὁμωνυμίας καὶ τῆς τοῦ μόνου Θεοῦ προσηγορίας, ἐς τὴν τῆς ἀπειρίας ἐκείνης ἀνάχυσιν καταδύντας, ἀπειροὺς περιαντλεῖσθαι γένηται ναυαγίους ἡμῶν αὐταῖς ψυχαῖς καὶ αὐτοῖς σώμασι. Ταῦτ' ἀκούων ὁ βασιλεὺς καιρίαν, φησὶν, ἐνόμιζε δεχέσθαι κατὰ τῆς καρδίας πληγῆν, καὶ μεμελέτηκεν ἀντ' ἄλλου φαρμάκου, τὸν τε Ἀλεξανδρείας πατριάρχην καὶ ἅμα τὸν τῆς Ἀντιοχείας δώροισ περιελθῶν καὶ πόρρωθεν, ἐνδημήσαντας πείθειν ἐνταυθοῖ συθέσθαι τοῖς νέοις καὶ παρανόμοις τόμοις, καὶ ὑπογράφαντας εἶναι καὶ αὐτοὺς τοῦ λοιποῦ γε ὁμόφρονας, ἐς τὸ τῶν τρόπων ἐκείνων ἀπειθῶν καὶ θαρρήσας ἀπλοῦν καὶ τῶν γραφικῶν μεθόδων ἀποκίχλον, καὶ καθολικὴν ἐνταῦθα τὸ μερικὸν ἐκείνο καὶ ληστρικὸν ὀνομάζειν ἔχειν ἥδη συνέδριον σύνδοκον, καὶ οὕτω τὸ λοιπὸν τῶν ὀνειδισ-

Γ'. Ἦδη δὲ τοῦ φθινοπώρου περὶ τὰς τοῦ ἀρκτούρου ἐπιτολὰς γενομένου, φήμης βύεσις ὡς Βενετικαὶ τριῆρεις ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν τὴν Ἰόνιον παραλλάξασαι κόλπον, καὶ τὸ Ἀδριατικὸν ἐν δεξιᾷ καταλελοιπιῦναι πέλαγος, τὰς Κερκυραίων καὶ Ζακυνθίων καὶ Πελοποννησίων παραπλεύουσι πόλεις, ξενολογοῦσαι τε καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἀκμῆν τῆς ἡλικίας, ὅπως στρατεύσιμος εἴη, μισθοῦ στρατεύεσθαι πείθουσαι μάλα τι βρῖθοντος (μεγέθει γὰρ εἶναι μεγίστας ἐκεῖνας τὰς ναῦς, καὶ πληρώματος δεῖσθαι μείζονος ἢ τριακοσίων ἐκάστην ἀνδρῶν), αἱ προφυλακίδες τριῆρεις τῆς νηυτικῆς τῶν Γεννοιτῶν δυνάμειως πυθόμεναι τὴν ταχίστην ἤκον ἀγγέλλουσαι, καὶ ἅμα ὀτρύνουσαι μὴδὲν μελλήσαντας [f. 115 b] Χίου αὐθιμερόν τε ἀπαλλάττεσθαι καὶ ὄλαις κύπαις εὐθὺ Βυζαντίου ἐλαύνειν· εἶναι γὰρ βέλτιον ἐκεῖ τὴν τῶν πολεμίων ἐφοδὸν περιμένειν, ὅπη δὴ καὶ τὸ Γαλατῶνυμον φρούριον εἴη ἂν πολλὴν τινα καὶ παντοδαπὴν παρέχον ὠφέλειαν. Ἄραντες οὖν εὐθύς ἐκεῖθεν ἐξήκοντα ταῖς πάσαις ναυσὶν ἀφίκοντο πρῶτον ἄχρι καὶ ἐς τὸ τοῦ Ἐλλησποντίου στόμα πορθμοῦ, καὶ αὐτόθεν ἐς Τένεδον καθωρμίσαντο. Ἔνθα συγχὰς διατετελεκότες ἡμέρας, πολέμιον ἐφρηναν οὐδαμῆ τὸ παράπαν οὐδ' ἐνοπλον ἔργον οὐδὲν· ἀλλ' ἀγρᾶν αἰτήσαντες καὶ λαβόντες μετ' εἰρήνης ἐκεῖθεν ἀπήλθον. Καὶ τοῦτο ποιοῦντες ἡρέμα τὰς ἐν Οὐλάτῃ Ῥωμαϊκὰς παρέπλεον πύ-

λεις ἀπάσας, ἄχρι καὶ ἐς τὴν Ἡερίνθον τὴν καὶ Ἀ
 Ἡράκλειαν καλουμένην. Ἐνταυθοὶ δ' οὐκ εὐμενοῦς
 οὐδὲ φιλανθρώπου τῆς ἀγορᾶς τῶν ἐπιτηδείων τυ-
 χόντες, ἔστησαν ἀλύοντές τε καὶ μαθεῖν περιμέ-
 νοντες ἐκ τοῦ Γαλατωνόμου φρουρίου, εἰ τὴν ὑπο-
 δοχὴν ἀξίαν τοῦ στόλου παρεσκευάσαντο· φθάσαν-
 τες γὰρ ἐκεῖ τρί·ρεις προὔπεμψαν δέκα. Μεταξὺ
 δὲ λάχανα παρεξίοντες ξυνέλεγον καὶ βοτάνην ἔνιοι
 τῆς ναυτικῆς δυνάμει· ἐκ τῆς χώρας, ἡμερήσιον
 ἐντεῦθεν τῆ γαστρὶ μνηστεύοντες τράπεζαν· μα-
 κρῷ γάρ τινι καὶ πολυημέρῳ διαπικύμενοι διετέ-
 λουν λιμῷ. Ὅτ γε μὴν Ἡρακλεῶται, καθάπερ θεη-
 λάτῃ πληγέντες ἀγνοῖα τὸν νοῦν, ἀντ' ἄλλης ξενίας
 ἐνέδρξαν ἐκεῖ προλοχίζουσι πρὸ τοῦ στόλου νυκτὸς,
 ἅμα δ' ἔω συχνοὺς οὕτως τῶν Λατίνων συνεληφό-
 τες ἀπέκτειναν. Τοῦτο πρὸς ὀξείαν σφᾶς ἡρέθισεν
 ὄρηγην, καίτοι καὶ βουλομένους μάχης ἀπέχεσθαι
 πάσης, ἄχρις ἀφικομένων ἐς Βυζάντιον περὶ εἰ-
 ρῆνης πρεσβεύεσθαι, καὶ πᾶσι τρόποις ἐπαγγελ-
 ῶν καὶ πάσαις δόσεσι χρημάτων περιεληλυθέναι
 τὸν βασιλέα, καὶ πείσαι τὰς τῶν Βενετικῶν σπον-
 δὰς ἀπειπάμενον ἀνθελέσθαι τὰς σφῶν. Ὅθεν ἐπὶ
 πολλὰς τὰς ὥρας γνωσιμαχῆσασιν καθ' ἑαυτοὺς καὶ
 μάλα γέ τι ἀνεκτὰ ἔδοκαι σιωπήσαντας τὸ συμβᾶν
 παρεληλυθέναι ἀτόπημα, καὶ μάλιστα τῆς ναυτι-
 κῆς καὶ πολυμιγοῦς ἀναρχίας ἐκκριπίζουσης καὶ
 ἀναφλεγούσης τὸν πόλεμον. Διόπερ ἐς τὴν ὑστε-
 ραίαν ἔωθεν οἱ ναύαρχοι τὰ πολεμικὰ τῶν σημείων
 ἐνεκελεύοντο δὴ τοῖς σαλπικταῖ· ἀνακρούεσθαι,
 καὶ οὕτως εἰς ἄμυναν ἔνοπλοι πάντες ἐκπηδίσαν-
 τες· περιεστρατοπέδευσαν τὴν πόλιν. Καὶ ἅμα τὰς
 πύλας ἀναμολέυσαντες πάσαι, ἐν ὥραις εἶλον
 δυσὶ μεστήν ἔσαν οὐ μόνον τῶν πάλαι οἰκητῶρων
 αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τὰς ἐξω κώμας τῆς Θράκης
 εἰς συχὰς τῶν ἔθνων ἐπόδους λιπόντες ἐν τοῖς
 αὐτῆς μετωκίσθησαν, πλοῦτον παντοδαπὸν ἐκεῖ
 συμφορήσαντες. Καὶ μὲν δὴ καὶ εἰσεχέοντο πάν-
 τες ἀπανταχόθεν Λατίνοι, καὶ πᾶσαν ἑνδραποδι-
 ζοντο ἡλικίαν ἐλευθῶς, ὅση μὴ δρασμῷ τὴν σωτη-
 ρίαν ἐφόη πορίσασθαι. Τηνικαῦτα δ' ἀπὴν ὁ τῆς
 πόλεως ἐπισκοπικῶς προϊστασθαι λαγῶν Κόκκινος·
 οὕτω γὰρ ἐκαλεῖτο διὰ τὸ πυρῶδες καὶ ἄγριον τῆς
 ὄψεως ὁ ποιμενικὸς πατήρ. Ἐτυχε γὰρ ἐν Βυζαν-
 τίῳ, ταῖς μὲν τοῦ Παλαμᾶ καινοφρονίαις πάσῃ γνώ-
 μη καὶ σπουδῇ συμμαχῶν, τοῦ δὲ ποιμνίου μικρὰ
 φροντίζων, καὶ τὴν μὲν κατὰ τῆς εὐσεβείας [f. 114a]
 ἀνάβριτίζων ἐνταυθοὶ διωγμῶν, τῷ δὲ βασιλεῖ προ-
 οιδάζόμενος ἐξ ἐνείρων, ἀκ τὸ τοιοῦτου μαντι-
 κοῦ τρίποδος ὑπισχυόμενος τὰ μεγάλα τε καὶ
 ἀπόβροχτα, κλήρους ἀρχῆς δηλαδὴ καινοτέρους, καὶ
 πάσης ἑψᾶς καὶ ἐσπερίου λήξεως ἐπικράτειαν ἀμο-
 χρῶν αὐτίκα μάλα τι ἐφομένην τῷ διωγμῷ. Ἄλλὰ
 γὰρ ἐπειδὴ πρὸς πᾶν τούναντιον ἐχώρει τὸ τοῦ
 Κοκκίνου μάντευμα, πολλὴν παρεῖχε τὴν ἀπορίαν
 τῷ βασιλεῖ, καὶ ἄχθῆς καὶ πρότρυτα προσέτετό τε
 καὶ σφόδρα ἀσμένως ἐπίστευε, νῦν ἐς ἀμφιθέλους
 ἔβριπτεν ἐννοίας, καὶ τρικυμίαν εἶχε λογισμῶν, καὶ
 ἀπεσετέτο τοὺς λήρους ἐκείνου, καὶ πολλαῖς ἐπει-
 ρᾶτο μέμψεσι βαπτίζειν τοὺς οὕτως ἐπ' αὐτοφῶρῳ

affecti difficultate commorabantur, ex Galatæ ca-
 stello, quo antea decem triemes præmiserant,
 nuntium expectantes, num idoneum classis re-
 ceptaculum parassent. Interea autem nonnulli mi-
 litum classicorum e navibus egressi olera atque
 pabularia ex agro quotidianum ventriculo cibum
 petentes colligebant, magna quippe per complures
 dies fame exhausti. Heracleote autem tanquam
 dementia **79** divinitus immissa perciti pro hospita-
 litate insidiis noctu ante cla- sem structis sole
 oriente multos ex Latinis captos interficiunt. Quæ
 quidem res acrem hisce iram movit, cum præsertim
 omni certamine abstinere constitissent, donec
 Byzantium venirent, ut de pace agerent et omni
 genere pollicitationum et pecuniæ largitionibus
 imperatorem circumventum eo adducerent, ut
 fœdere cum Venetis spreto secum societatem ini-
 ret. Quare multas quidem horas pendebat animis:
 attamen non ferendum videbatur, si flagitium in
 se commissum impunitum omittere vellent, clas-
 sicis præsertim varie tumultuantibus bellique cer-
 tamen moventibus et accendentibus. Insequenti
 igitur die solis ortu cum præfecti classis belli
 signa tubis edi jussissent, omnes armati ad ultio-
 nem sumendam egressi urbem cingunt et omnibus
 portis effractis duarum horarum spatio capiunt
 urbem, refertam non solum veteribus incolis, sed
 etiam iis qui exteris Thraciæ vicis propter cre-
 bras gentilium incursiones relictis eo sedes cum
 magnis divitiis transtulerant. Irruunt ab omnibus
 partibus Latini et omnes omnis ætatis misera
 servitute afficiunt, qui non fuga salutem sibi qua-
 siverant. **80** Tunc aberat Coccinus, qui episcopa-
 tum urbis sortitus erat. Coccinus enim pastorius
 pater ab igneo et offerato vultu appellabatur. Ver-
 sabatur tum temporis Byzantii, ubi novis Palamæ
 commentis omni animo atque studio deditus, gre-
 gis sui parum habita ratione, veræ fidei persecu-
 tionem accendebat, imperatori vero ex somniis
 et tripode necio quo vaticinio magnas sane atque
 ineffabiles res pollicebatur, imperii nimirum am-
 plificationem, Orientis et Occidentis ditionem,
 quæ nullo negotio persecutionem e vestigio inse-
 cutura esset. At enimvero cum Coccini præsagium
 prorsus secus caderet, in magnas injectus est
 difficultates imperator, ut quod heri vel nudius
 tertius admisit et lubentissime credidit, id jam
 ambiguis versaret cogitationibus et vehementis-
 sima consiliorum fluctuatione agitato nugas istas
 abjiceret atque, quos non puderet in tam mani-
 festis mendaciis deprehendi, multis opprobriis
 obrutere conaretur. Sed rursus ille præsagiorum
 auctor ad eum accedit; veritatem falso inter-
 pretando et certam simplicitatem transcurrendo
 eum sibi reconciliat; hanc adversarii cujusdam
 spiritus esse vim dicit, qui ardorem pietatis re-
 stinguere et persecutionis cursum fraudulenter
 inhibere velit. Hæc etiam exploratio quedam
 est, inquit, a Deo instituta et prælusio fortissimè

futurae beatitudinis, ne **81** immodico gaudio elatus arroganter de te concipias opinionem et ita promissis ipse excidas, nos vero magna spe fraudemur. Quos enim Deus ad majorem rerum inodorationem provehere vult, eos exiguis quibusdam molestiis preparat et probatioris reddit. Tantis igitur mendaciis ille veritatem contaminabat; tam impudenter religionem illudebat; gregis vero sui acerbissime ab hostibus laniati et crudeliter omnibus rebus opit usque diu noctuque spoliati nulla habita ratione, nihil antiquius ducebat quam ut fidem persecueretur nullum pudorem præ se ferens, quanquam tam manifesto improbitatis convictus erat. Quod enim Constantinus Magnus quondam fecit, cum Judæos, qui rebus novis studebant et templum Hierosolymis denuo ædificare conabantur, comprehensos auribus circumcisis a flagellantibus circumduci et animi temeritatem una cum corpore flagellari juberet, ne pluribus quoque aliis talis rerum novatio improbitatis quasi monumentum esset — hoc idem fecit Deus, cum impium illius urbis pastorem coargueret, præsignia in vānum verteret, nugas longorum istorum somniorum in media terra atque mari magnificentiùs diffamaret, quam ullo monumento id fieri potest. Ut enim Constantinus Judæos ea corporis **82** parte scædavit, qua maxime Salvatoris prædictiones, qui planum quidem ædis excidium prænuñtiavit, resurrectionem autem ejus neutiquam addidit, audire atque intelligere debebant, sic etiam Deus tunc istum hominem, qui vaticinia tanquam fomitem persecutionis in religionem imperatori injecit, in ludibrium vertendo ejusque somnia tripodisque splendide convellendo a grege abalienavit, pastoralis munere et Deo indigna facientem, tantum non rebus ipsis clamantibus, impium pastorem ab imperatore a pastoratu removendum esse. Cum vero hic, quem nultare debebat, eum adeo victorem proclamaverit, Deus jam comminæ ambobus judicium communemque prænam adducit, urbe ovibus pro pascuo data, hominibus cheu, per totum orbem terrarum dispersis, ut omnes eos impietatis convictos esse sentirent et quamnam malorum seminum fruges vel potius futurarum clamitatum essent prælusionem cognoscerent.

VII. Heraclea funditus vastata et delata Latinis placuit cum omnibus navibus ad Ponti Euxini ostium ejusque regionis portus, non ita magno intervallo a castello Galatæ distantes, cursum dirigere et inde de fœdere cum imperatore agere. Quo cum venissent additæ iis sunt quinque **83** novæ triremes cum viris ex proceribus castelli delectis, quos leucophoros vocabant, ut quondam milites delecti, qui Alexandrum Macedonem in acie scutis tangebant,

ψεύδεσθαι οὐκ ἐρυθριῶντας. Ἀλλ' ἰγγύθεν αὐτοῖς ὁ τὰς μαντείας εἰσάγων ἐστὺς, καὶ παρεξηγούμενος τὴν ἀλήθειαν, ἐπειθε πάλιν τὴν αὐθεντικὴν ὑποτρέχων ἀπλότητα, καὶ τούναντίου πνεύματος ἐνεργείαν ἐφασκεν εἶναι, ἵνα τὸν ὑπὲρ εὐσεβείας σέβησιν θυμὸν, καπηλεύσας τὸν ἄρμον τοῦ διωγμοῦ. Εἶναι δὲ καὶ δ. κ. μ. ἴναι τινὰ τοῦτ' ἐφασκεν αὐτῷ Θεοῦ, καὶ τῆς μελλούσης ἰσως εὐδοκίμονίας γίνεσθαι οἱ προσόμιον, ἵνα μὴ τῇ τῆς χαρᾶς ἐκείνης ὑπερβολῇ πρὸς οἴησιν ἀρῶν σου, φησὶ, τὸ φρόνημα, καὶ τῶν ἐπηγεγυμένων σὺ τότε μᾶλλον ἐκπέσης, καὶ ἡμεῖς τῶν μεγάλων εὐεσθῶμεν ἐλπίδων· οὗς γὰρ ἂν ὁ Θεὸς ἀνάγειν ἐθέλοι πρὸς μειζόνων πραγμάτων ἐπιστάσαν, δοκιματέτους ποιεῖ, προγυμνάζων διὰ σικρῶν τιῶν περιστάσεων. Ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν τοιαῦτα τῆς ἀληθείας κατεψεύδετο, καὶ οὕτω τῆς εὐσεβείας ἀναδῶς κατωρχεῖτο, τοῦ δὲ ποιμνίου σπαρτατομίου μάλα πικρῶς ὑπὸ τῶν πολεμίων ἐκεῖ καὶ ἀρεδῶς ὑπὲρ χρημάτων πάντων καὶ παντοδαπῶν αἰκλιζομένῳ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἡμέλει, καὶ δεύτερα πάντ' ἐνόμιζε τῆς ἐς τὴν τῆς πίστεως διωγμὸν σπουδῆς, καὶ οὐδὲ τὸν προφανῆ τοῦτον ἐλιγγὸν προφανῶς ἤθετο· ὁ γὰρ ὁ μέγας πάλαι πεποιήκε Κωνσταντῖνος (τοῦς γὰρ νεωτερίζοντας τότε τῶν Ἰουδαίων, καὶ τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ἀνανεοῦσαν νεὸν ἐγγειροῦντας, συνειληφῶς, καὶ σφῶν τὰ ὤτα λωθητάμενος, μαστιχοφόρους περιάγειν τε καὶ μαστιζεῖν παρέσχε τὸ τῆς γνώμης ἀκόλαστον μετὰ τῆς σαρκὸς, μὴ καὶ πλείοσιν ἄλλοις στήλη κακίας ὁ νεωτερισμὸς αὐτῶν καταστή), τοῦτο πέπραχεν ὁ Θεὸς ἐνταυθοῖ, τὸν ἀσεβῆ ποιμένα τῆς πόλειως ἐλέγχων ἐκείνης καὶ τὰς τοῦτων φαυλίζων προβήσας, καὶ ἐκπομπέων τοῦς τῶν μακρῶν δειρῶν ἐκείνων λήρους ἐν μέσῃ γῆ τε καὶ θαλάσῃ, στήλης ἀπάσης ὑπέρτερον. Ὡς γὰρ Ἰουδαίους Κωνσταντῖνος ἐκείνους κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος ἐλωθήσατο ᾧ πάντων μάλιστα ἀκούειν καὶ συνιέναι προσήκε τῶν τοῦ Σωτῆρος προβήσεων, τὸν μὲν παντελῆ τῆς οἰκδομῆς ἐκείνης; διεθρον προειπόντος, τὴν δ' ἀναδῶσιν οὐδαμῆ γε προσθέντος, οὕτω νῦν ὁ Θεὸς ἐνταυθοῖ πρῶτον αὐτὸν τὸν τὰς μαντείας ὑπέκκαυμα τῆς τοῦ διωγμοῦ φλογὸς παρεισάγοντα κατὰ τῆς εὐσεβείας τῷ βασιλεὶ χλευάζων, καὶ τῆς δειροσκοπικῆς αὐτοῦ λαμπρῶς ἀναμολχεῦν τοῦς τρίπο-

Z. Μ. τὰ μέντοι τὴν παντελῆ τῆς Ἱρακλείας ἐρήμωσιν καὶ ἀπόλειαν ἀφικέσθαι ἔδοξε Λατίοις καὶ στήναι πάσαις ἔμοῦ ταῖς ναοῖς παρὰ τὸ τοῦ Εὐξείνου πόντου στόμα καὶ τοῦς ἐκεῖσε λιμένας, ὁ πάνυ πολλῶ τινι διαστήματι τοῦ Γαλατωρύμου φρουρίου ἀπέχοντας, κακίθην περισπονδῶν πρὸς βασιλεῖα προσθεύεσθαι. Καὶ μέντοι καὶ ἐληλυθῶσι προστεθήσαν σφίσι καὶ ἕτεροι τριήροι; πάντες, ἀλλοῦς τε ἔχουσαι κατ' ἐκλογὴν ἄνδρας τῶν τοῦ φρου-

ρίου τὰ πρῶτα φερόντων εὐκρητόρων, καὶ οὗς ὀνόμαζον τῶς λευκοφόρους, ὡς περ τοὺς τῷ Ἀλεξάνδρῳ πάλαι τῷ Μακεδ'νι κατ' ἔκλογην παρασπίζοντας ἐκείνους λευκάσπιδας. Ὡς περ γὰρ ἐκεῖνοι διὰ τὸ τῶν ἀσπίδων χρῶμα, οὕτω νῦν οὗτοι διὰ τὴν τῶν ἐνδυμάτων λευκότητα λευκοφόροι καλεῖσθαι ἐνόμισαν, καὶ εἶναι ἐπίσημοι διὰ τὴν τῆς ψυχῆς ἀνδρίαν, ἣν ἐπηγγείλαντο φιλοτίμως ἐνδείξασθαι κατὰ τὴν ἐνεσιῶσσαν μάχην ἀκρι θανάτου, ἐνὶ πάντες ὄρκῳ δημοσίῳ προκαταδῆσαντες· ἑαυτοὺς ἀφειδῆσαι τελείως τοῦ σώματος. Ἦσαν δ' οὗτοι πεντακῆσιοι τὴν ἀριθμὸν. Ἀλλὰ γὰρ ὁ τῶν Γεννουϊτῶν στόλος ἐς πέντε καὶ ἐξήκοντα τριήρεις ἀνηγγέμενος, ἐπρεσβεύοντο μετὰ παρρησίας ἡδὴ πρὸς βασιλέα, τὰ τε ἄλλα τῆς πρεσβείας ἐγγοητεύοντες εἰς περὶ αὐτοῦ, καὶ μάλιστα πάντων τὴν τῶν Βενετικῶν νεών πλάνην, καὶ τὴν μεταξὺ διὰ τοὺς ἐπενεχθέντας κλύδωνας μερισμὸν καὶ ἀποστροφὴν ἐς τὰ οἴκοι. Τοῦ μόντοι βασιλέως τὴν ἐκείνων βεβαίως ἀφίξιν προσδοκῶντος, καὶ ἀποσπρεφόμενου προθέσεις ἅλας ψυχῆς τὴν πρεσβείαν, ἀποσυχόντες πέμπουσι παρὰ τὰς τῷ Εὐξείνῳ προβεβλημέναις πόντῳ παραθαλασσίους πόλεις Ῥωμαίων τριήρεις δέκα, αἱ δὲ καὶ δυοῖν ἡμέραιν ἀγωνισάμεναι Σωζόπολιν εἶλον, βαθύπλουτόν τε καὶ πολυάνθρωπον πόλιν Ῥωμαίων, πλεον ἢ χιλίους σταθίους ἀπέχουσαν τοῦ Πόντου αὐχένος. Ὁ δὲ βασιλεὺς τάφρους τε ἀνώρυττε κύκλῳ περὶ πᾶν τὸ παράλιον τεῖχος τῆς βασιλίδος, τῶν πόλεων, τὰς τε τῶν τειχῶν ἐπάλαξαις ἐς ὕψος ἀνήγγε καὶ ὠχύρου, ξυλίνους ἐποικοδομῶν καὶ περιστέφων πύργους καὶ ἡμιπύργια. Οἱ δὲ Γεννουῖται νῦν μὲν ἠπειλοῦν, νῦν δ' ἐπρεσβεύοντο περὶ σπονδῶν. Ἐπεὶ δ' ἐλπιδας ἐξ ἐλπίδων στραφόντων ὁ χρόνος ἐτριβέτο καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπέλιπε σφίσι, εἰς ἀνάγκην ἤσαν σπεισασθαι τοὺς τὴν Βιθυνίαν ἔχουσι Πέρσαις. Πρεσβεύονται τοῖσιν πρὸς τὸν ἡγεμόνα σφῶν, καὶ δῶρα [f. 115 a] τὰ μὲν πέμπουσι, τὰ δ' ἐπαγγέλλονται, συμμάχους εἶναι σφίσι παρακαλοῦντες διηνεκεῖς, καὶ φόρους πούσ.

Η'. Τούτων δ' οὕτω γιγνομένων, λύπαι μακρὰν τὴν ψυχὴν ἑδαπάνων τοῦ βασιλέως, τὴν ἀπουσίαν ἐς πολλὴν παρατείνουσαν χρόνον ὀρώντος τῶν Βενετικῶν νεών. Ἰνα γὰρ ἐς τὸ πρότερον ἔχουσι τοῦ λόγου ἐπινακάμψωμεν, κατέπλευσαν μὲν ἐκεῖναι πρῶτον ἐς Κρήτην ἀπαθείς ἡθροισμένοι τοῦ φθινοπώρου μισούντος, τριάκοντα μὲν, ὡς φασί, τῶν Κατελάων, ἑβδομήκοντα δὲ τῶν Βενετικῶν. Ἐθα καὶ πλείστα· ἡμέρας διατετρίψαι, τὰ ἐπιτήδεια ἰκανῶς ἐσκομιζόμεναι. Ἐπειτ' εὐπλοίας γενομένης ἀνήχθησαν, καὶ μήπω δυοῖν ἡμερῶν ἀνύσασαι πλοῦν χειμῶνι δεῖνῳ κατὰ τὸ Ἰκάριον περιεπεπώκασαν πύργους, τῶν ἀπ' ἄρκτου βέοντων πνευμάτων σφοδρῶν ἡδὴ κατὰ τοῦ Αἰγαίου χυθέντων πελάγους. Κάντεῦθεν ἀλλήλων διαζευχθεῖσαι κατὰ πλείω καὶ ἤττω γὰρ μέρη, αἱ μὲν ἐς Κρήτην παλινδρομοῦσιν, αἱ δὲ τῇ Εὐβοίᾳ προσηύκταν, αἱ δὲ τῶν Κυκλάδων ἤψαντο νήσων. Ἐνιαὶ δὲ καὶ ἀπώλοντο, βράχους καὶ τεναγώδεις τύποις νυκτὸς προσρηγνύμεναι. Ἐπεὶ δ' ἐς Βενετίαν σφίσι ἐπανιέναι οὐκ ἦν (τὸ γὰρ ἄπειρ' ἔκει τῇ βουλή) κυρωθῆν ἄλυσιν νόμου ἰσχύοντα εἶναι συμβαίνει, εἶναι δ' αὐτοὺς ἐκεί-

leucaspides appellati sunt. Sicuti enim hi ex colore scutorum, sic tum illi ex vestium candore leucophori appellari solebant; insignes erant animi virtute, quam instanti prælio alacriter se usque ad mortem exhibituros esse profitebantur; nam uno omnes publico jurejurando obstricti erant, sese vitæ omnino non parsuros esse. Numerus erat quingentorum. Classe igitur ad sexaginta quinque triremes aucta Genuenses j. m. palam atque libere ad imperatorem legatos miserunt, qui cum alia ad persuasionem attulerunt, tum hoc vel maxime: Venetorum naves in errores abactas atque dein tempestatis fluctuumque vi dispersas domum rediisse. Imperatore autem constanter earum adventum expectante et legationem toto animi affectu aversante, illi spe frustrati decem triremes ad Romanorum urbes ad Pontum Euxinum sitas mittunt, quæ post duorum dierum certamen Sopolim ceperunt, divitiis refertissimam hominibusque frequentissimam urbem Romanorum, amplius quam mille stadiis a Ponti faucibus disjunctam. Imperator autem maritima moenia imperatricis 84 urbium circumcirca fossis munit, propugnacula muris lignis turribus et turriculis ædificatis atque circumstructis altius excitavit et firmavit. Genuenses tum vinis jactatis tum, qui de fœdere agerent, missis cum spe vana tempus tenerent et inopia alimentorum opprimi cœpissent, cum Persis Bithyniam incolentibus fœdus facere coacti sunt. Legatis igitur ad eorum principem missis donisque partim oblati partim promissis adhortabantur eos, ut perpetuo sibi socia arma jungerent; quod si facerent, annua tributa magna et multiplicia eos accepturos esse. ἐτήσιους λαμβάνειν πολυτάλαντους καὶ παντοδύ-

VIII. Dum hæc geruntur, magna tristitia imperatoris animum exedit, cum videret, Venetarum navium adventum in longum tempus differri. Ut enim ad id, unde digressi sumus, revertamur, naves illæ universæ primum ad Cretam integræ incolumesque medio autumno appulere; triginta dicuntur fuisse Catelanorum, septuaginta Venetorum. Ibi complures dies commoratae rebus necessariis abunde importatis, secunda tempestate cum in altum provectæ essent, nondum duorum dierum cursu confecto tempestate ingenti in mari Icario corripuntur, ventis ab septentrionibus in mare Ægeum jam vehementius irruentibus. Tum 85 in singulas vel majores vel minores partes divisæ partim Cretam redeunt, partim ad Eubæam deferuntur, partim insulas Cyclades tenent. Complures naves pereunt, nocte in brevibus atque vadosis loca compulsæ atque contractæ. Cum autem Venetias redire iis non liceret (quod enim semel a senatu decretum est, id habet vim legis firmissimæ; ab eo autem imperatum erat, ut aut victi res redirent aut omnes hostium manibus interficerentur;

aliter qui rediret, sædissima nece punitum iri, quæ nullo prætextu nullaque causa averti posset), cum sic se igitur res haberet, omnes eadem necessitate coacti undique simili consilio recta Byzantium cursum direxere. Ita factum est, ut ex triremibus illis multos dies dispersis octoginta duæ convenirent, quæ brevi tempore interposito vix ægreque Tenedum tenebant, cum iterum in tempestatem incidere, modicam quidem, sed tempestatem tamen. Ibi aliquot dies commorati cum ex tempestatum fluctuumque calamitate, quantum fieri potuit, sese recessissent, austro secundo flante oriente sole in altum provecti sunt; sub vesperam autem adversa tempestate exorta appulerunt ad urbem quamdam in Cherroneso sitam, quæ Sostus dicitur. Inde multis elapsis diebus discessere placido austro initio quidem flante, postero die autem usque adeo increbrescente, ut ægre ad insulas Propontidis cum sexaginta octo navibus pervenire possent exeunte hieme et æquinoctio verno jamjam appetente. Cum vero portus, qui tantam classem capere posset, illis insulis non esset, per duorum dierum noctiumque spatium in alto omnes naves temere in ancoris fluitabant, fluctu ab imo intumescente neque tempestate unquam consistente. Fieri etiam potuit, ut Genuenses repente in eos cursum intenderent, qui jam diu id agebant atque parabant, ut eos inter navigandum defatigatos adorirentur. Hæc quidem res sic se fere habebat. Cum vero haud diutius cum mari atque fluctibus, tempestatis vi non remittente, conflictari possent, ancoris sublatis inde provecti tertio die sub vesperam tarde atque ægre in portum Byzantinum navigabant, octo triremibus Romanis trahendo et duendo appulsam in portum adjuvantibus et sublevantibus. Verum priusquam appellerent, triremes Genuenses jam diu iis insidiatæ repente adnavigant. Atque primum quidem expeditis navibus binis et ternis ex intervallo in puppes eorum præmissis cum omnibus navibus omni celeritate et studio incitati a tergo illos invadunt, ut Veneti quanquam valde defessi in mari fluctibus vehementissime tunc turbato prælium committere necessario cogerentur. Genuenses igitur cum eos jam in se proras convertentes viderent, puppibus confestim retroactis ferocissima fuga fauces Ponti et solitos portus petiere. Illi autem acriter instantes a tergo eos cœdebant, quatuor navibus, quæ fluctibus ad saxa in mare eminentia pene fractæ erant, ad portum relictis. Una cum iis etiam Romanæ illæ triremes egressæ animos eorum ad pugnam inflammabant atque accendebant. Accidit vero, ut contenderent inter se eo loco, uli binæ columnæ speciem sepulcri ejusdam exhibent. Ibi enim terribilem in modum summa fortitudine congressi prælium navale commiserunt; omnes vero pugnandi ardore una ex parte Cateiani, ex altera parte quingenti illi Leucophori superabant; utriusque sæpe ex suis navibus in hostiles excur-

θεν προστεταγμένον δυσὶν θατέρων, ἢ νικητὰς ἐπι-
νιέναι τῶν πολεμίων, ἢ πολεμοί; ἅμα πάντας ἐκε-
σφγγῆσαι χερσὶ, τῷ δ' ἄλλως ἐπανιόντι θάνατον
εἶναι τὸν ἀσχιστον τοῦ πειτίμιον, ἀπάσης προφά-
σεως λταν ὑπέρτερον), εἰς ἀνάγκας ἦσαν ἀποσι-
τὰ; αὐτὰς, εὐθὺς Βυζαντίου ἐλαύνειν ἐκασταχθῆεν
ἀπάσας ἐν ἑμοί; τῇ γνώμῃ. Συνέθη τοίνυν συχνῶν
ἡμερῶν σποράδας ἰθροῖσθαι τριήρεις ἐκ τούτων
δύο καὶ ὀγδοήκοντα, αἱ δὴ καὶ μετὰ βραχὺ κατέπλευ-
σαν ἐς Τενεδον μάλα μόλις χειμῶνι γὰρ περιέτυχον
αὐθοῖς, μετρίῳ μὲν, ἐκτευχῶν δ' οὖν. Ἡμέρας δ'
ἐκεῖ συχνὰς περιμείναντες τοῦ χειμερίου κλύδωνος,
ὅσον ἐψικτὶν, ἐαυτὰς ἀνελάμβανον. Νοτίων δ' ἔπειτα
πνοαὶ ἐξ οὐρίας γενομένων ἀντήχθησαν ἔωθεν. Περὶ
δὲ δελτην ὄψιν ὀντιπνοίας γενομένης σφίσι ἐκ
πρώρας, ἐς μίαν τῶν ἐν Χερρόνησῳ πόλεων προ-
ωρμίσθησαν, καλουμένην Σηστόν. Κάκειθεν αὐθοῖς
μετὰ πολλὰς τὰς ἡμέρας ἐξέπλευσαν, νότου μαλα-
κοῦ μὲν τὴν ἀρχὴν γενομένου, τραχυνθέντος δ' ἐς
τὴν ὑστεραίαν τοσοῦτον ὥστε μόλις ἐδυνήθησαν ταῖς
τῆς Προποντιδος προσεληλυθέναι νήσοις, δυσὶν δέου-
σαι ἐβδομήκοντα, τοῦ χρόνου τῆνικαῦτα τὰς τοῦ
χειμῶνος ἐσχατὰς παραθέοντες, καὶ μέλλοντος
ἔσον οὐδέπω τὰς τῆς ἡρινῆς ἰσημερίας ἀνίσχειν
τροπὰς. Κάπειδὴ λιμὴν ταῖς νήσοις ἐκείναις οὐκ
ἦν οὐδαμῇ τοσοῦτῃ στόλῳ προσήκιον, μετέωροι
νοχθημέροις δυσὶν ἐπ' ἀγκυρῶν ἐστάλευον ἅπασαι
[f. 115 b] πάνυ τι πλημμυλῶς, τοῦ τε κύματος κά-
τωθεν ἀνοιδουόντος, καὶ τοῦ πνεύματος οὐδαμῇ πω-
λίζεως μεμνημένου. Ἦ γὰρ ἂν ἐν ἦν καὶ Γεννουί-
ταις ἐπὶ σφῶν ἐξαίφνης πλευσεῖσθαι, πάλαι τοῦτο
μελετηθὲν αὐτοῖς καὶ παροσκευασθὲν κεκοπιωμένοις
ἐπεισπεσεῖν κατὰ τὸν ἀνάπλουον. Καὶ ταῦτα μὲν
τῆς πη ἔσχεν· ἀλλ' ἐπειδήπερ οὐκ ἦν ἐς πλέον
οὐδ' ἐνταυθοῖ καθήμενοις θαλάττῃ καὶ κύματι μά-
χεσθαι καὶ πνεύματι τραχυνομένῳ διηνεκῶς, ἄραν-
τες ἐκεῖθεν πρῶτοι περὶ δελτην ὄψιν κατήσαν
ἰρέμα καὶ ροχθηρῶς ἐς τὸν τῶν Βυζαντιῶν λιμένα.
Καὶ ἅμα τριήρεις ἐντεῦθεν ὀκτώ ἀναχθεῖσαι Ῥω-
μοῖκαὶ συνδιέφερον τὴν καταγωγὴν καὶ συνεκρό-
του, προάγουσαι καὶ χειραγωγούσαι. Ἀλλὰ πρὶν
ἄψισθαι γῆς, ἐπιπλέουσιν ἐξαίφνης αὐταῖς αἱ Γεν-
νουίται τριήρεις, ἐφεδρεύουσαι πάλαι πολὺν τινα
χρόνον. Καὶ πρῶτα μὲν τριήρεις ταχυαυτούσας
σύνουσι καὶ σύντρεψις ἐκ διαστήματος ἐς πρῶμιν
ἐκείνων προδύπεψαν, κάπειτα ἐσπουδαζομένην τινα
καὶ μάλα τῆς σφῶρα κατόπιν ἔδειξαν αἱ πᾶσαι τὴν
ἐφοδὸν ἐποιούοντο, ὡς ἐς ἀνάγκας εἶναι Βενετικῶς,
καίπερ οὕτω κεκοπιωμένους καὶ ἐν οὕτῳ ἀστατούσῃ
θαλάττῃ διὰ τὸν τότε κλύδωνα, συνάψαι τὴν μάχην
αὐτοῦσι. Στρέψαντας οὖν ἐπὶ σφῶν τῆς τοῦ πολε-
μίου οἱ Γεννουίται τὰς πρώρας ἰδόντες πρῶμιας
τε ἐκρούσαντο εὐθύς, καὶ ἀμετραστρεπεῖ παρὰ τὸν
αὐχένα τοῦ Πόντου καὶ τοὺς συνήθεις λιμένας κα-
τέφευγον. Οἱ δ' ἐπέκειντο διώκοντές τε καὶ βάλλοντες
κατὰ νότου. Τέτταρας αὐτοῦ παρὰ τὸν λιμένα διὰ
τὸν κλύδωνα μικρὸν τι βαρεῖσας ἐν ταῖς ἐκεῖ προ-
βλήσαι τῶν πετρῶν κατακλιπόμενος τριήρεις. Καὶ
ξύν γε αὐταῖς αἱ Ῥωμοῖκαὶ συνεξέθλον ἐκείναι,

τὸν ἐκείνων θυμὸν ἀναζωπυροῦσαι τε καὶ ἀναφλέ-
 γουσαι πρὸς τὴν πόλεμον. Καὶ μὲν δὴ τετύχηκε
 συβραγῆναι σφᾶς κατ' ἀλλήλων ὅπη κίονες διπλοὶ
 σχῆμα τάφου τινὸς ἀνέχοντες ἴστανται. Ἐκεῖ γὰρ
 ἐπ' ἀλλήλου; μάλα τι καταπληκτικῶς καὶ εὐρώ-
 στως ὀρμήσαντες ἐναυμάχουν, καὶ μάλιστα πάντων
 ἔνθεν μὲν οἱ Κατελάνοι, ἐκείθεν δ' οἱ πεντακλῆσιοι
 λευχαίμονες ἐκείνοι, συχνὰ ἐπεκθέοντες ἐκ τῶν
 ἰδίων ἐς τὰς ἀντιπάλους; ἐκότεροι ναῦς, καὶ νῦν μὲν
 ἐντεῦθεν ἐκείσε, νῦν δ' ἐκείθεν ἐνταῦθα περιελοῦ-
 μενοι, καὶ ἀγχιετρόφους τελοῦντες τὰς ἐκδρομάς καὶ καταδρομάς, καὶ ἀρπειδῶς ὑπ' ἀλλήλων ῥηγνύ-
 με·οί τε καὶ ῥηγνύντες, καὶ τῶν ἰδίων αἱμάτων τε καὶ σαρκῶν ὡς ἀλλοτρίων ἀρπειδῶντες ὡμῶς καὶ
 θηριωδῶς. Καὶ εἰ μὴ νῦξ ἐν βραχεὶ διέκοψεν ἐπιούσα τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην, τὰχ' ἂν ὑπ' ἀλλήλων καὶ
 τῆς θαλάττης ἐκεῖ διεφθείροντο πάντες· διελύθησαν γὰρ οὐ μάλα ἐκόντες; ἐκατέρων ἐκότεροι περὶ δευ-
 τέρην μόγις που καὶ τρίτην ὥραν τῆς [f. 116 a] νυκτός.

Θ'. Τῆς δ' ὀστεραίας ἐπιούσης καὶ τὰ τῆς ἐσπέ-
 ρας ἐκείνης ἀνακαλυπτοῦσης ἔργα, ὤφθησαν αἱ μὲν
 Βενετικάι τριήρεις ἄνω που περὶ τὸν Θεραπέαν λε-
 γόμενον οὕτωςαι πῶς λιμένα, πλησίον τοῦ ἱεροῦ τοῦ
 Σαράπιδος, ὀρμοῦσαι, αἱ δ' αὖ Γεννοῦτικάι πρὸς
 ἔω παρὰ τὰς ὀχθὰς τῆς Χαλκιδονίας μετέωροι σα-
 λεύουσαι, μικρὴν ἐνδοτέρω τῆς ψάμμου. Τὸ γὰρ
 ἐσπέριον πεφόδηνται μᾶλλον μέρος; ἢ τὸ πρὸς ἔω
 διὰ γε τὸ Ῥωμαίοις μὲν ἐντεῦθα πολεμίους εἶναι,
 βροχάρου; δ' ἐνσπόνδους; ἐκεῖ καὶ συμμάχους, ὅσον
 ἐφικτόν, ἐπιβρῶννύουσιν ἔξωθεν καὶ ἐπιπροσοῦσι
 φωναῖς συχνοτέραις καὶ ἀσῆμοις οἶον κλαγγαῖς,
 καὶ μάλισθ' ὅτι καὶ πλῆθος Ῥωμαίων πρὸ δελίης
 ἐψᾶς θεάνται μάλα συχνὰ κατὰ ποταμούς; ἐπιβ-
 ρέον ἐξ ἠπείρου πρὸς θάλασσαν βοθηλαῖς τε ἔνεκα
 Βενετικῶν, καὶ ἅμα τῶν ἐκ ναυαγίου λαφύρων.
 Συναπεπτόκει δ' οὐ μικρῶς τοῖς στρατεύμασιν
 ἐκατέροις ζημιωθῆναι. Γεννοῦτικάι μὲν γὰρ ἀπώ-
 λοντο δύο καὶ εἴκοσι νῆες, Βενετικάι δ' ὀκτωκαί-
 δεκα, ὧν αἱ πλείους ἦσαν τῶν Κατελάνων κραταιό-
 τερον ἀγωνισαμένων ἢ κατὰ πάντα. Κατὰ στόμα
 γὰρ τοῖς πολεμίους, ὡς εἰρηται; ἐπεισπίπτοντες,
 ναυάρχῳ ναυάρχο; καὶ ναύτῃ ναύτῃς, καὶ σουστάθῃ
 ὡς ἐπὶ ζηρᾶς μαχόμενοι, πολλὰν εἰργάσαντο φόνον
 τῶν πολεμίων, ὡς καταδύναι μὲν καὶ νῆας ἐνιαῖς
 αὐτάνδρους ὑπὸ βρέθους τῶν ἀλλήλοισ; ἐπιτηδών-
 των ἀπροσπίτως ἐν σκότει; καὶ νυκτί. Ἦσαν δ' αἱ
 καὶ ἀπειρίαι καὶ ἀγνοίαι χωρίων ἐς βράχη συνεβρή-
 γυντό τε καὶ εἰς γῆν τοῦ; ἀνδρας ἐβρίπτουν, ὠθοῦν-
 το; τοῦ κύματος, ὡς καὶ ἐς τὴν ὀστεραίαν ὀρᾶσθαι
 τῶν Κατελάνων πολλοῦς πλινωμένους ἐν τῇ Ῥω-
 μαίων γῆ; καὶ μὴ συνιέντας γλώττης Ἑλληνικῆς,
 μήθ' ὅπη γῆς εἰσι, μήθ' ὅπη χρῆ; παρευομένους τὴν
 σωτηρίαν πορίζεσθαι. Ἦσαν δ' οἱ κίχ τῶν τραυ-
 μάτων λειψοψυχούτες ἐπιπτον. Οἱ δ' ἡμιθνήτες
 ἐπιπτον κατὰ τῆς ψάμμου, οἱ δ' ἐκπεπνευκότες ἤδη
 τελείως ἀναμιξ; ἐκατέρων τῶν στρατευμάτων. Ἐκ-
 βρασομένων γὰρ τῶν νεῶν ὑπὸ τοῦ κύματος ἔξω
 παρὰ τὴν γῆν ἐξέπιπτον μὲν καὶ αὐτοί, τῆς δὲ
 συμποκῆς οὐκ ἡμέλουν, ἀλλ' ὅπλοισ; ἀντετίθουν
 ὀπλῶν καὶ φάλαγγι; φάλαγγι; πεζικῶν, ὡς γίνεσθαι
 διπλοῦν ἐκείνον συμβαίνειν τὸν πόλεμον, ναυμαχίαν
 τε καὶ πεζομαχίαν κατὰ ταυτόν. Τραυματῆαι δ'
 ἔσοι βαδίσειν ἐδύναντο, ἄλλο; ἄλλω; ἡγεμόσι; χρη-

tere, tum ex hac parte in illam, tum ex illa in
 banc partem urgeri, celeres excursiones subitas-
 que incursiones conficere, crudeliter sese invicem
 cædere, sui sanguinis et corporis quasi alieni atro-
 citer et efferate nullam pror-us habere rationem.
 Nisi noctis interventu brevi tempore **88** prælium
 illud navale diremptum esset, omnes facile invi-
 cem gladio et mari assumpti interissent. Dirime-
 bantur autem haud sane lubenti animo secunda
 fere et tertia hora noctis.

IX. Postero die cum res illa vespera gestæ reve-
 rentur, naves Venetæ superiore regione circa por-
 tum Therapeam, qui dicitur, prope fanum Sarapi-
 dis in anoris constitutæ conspiciebantur, Genuen-
 sibus autem orientem versus ad oras Chalcedoniæ
 in alto mari paulo propius a littore fluctuantes
 Partem enim ad occasum spectantem magis metue-
 bant quam orientalem propterea quod illic
 Romanis hostes erant, hic autem barbaris socii et
 fœderati, qui, quantum fieri potuit, extrinsecus
 animos iis addebant crebrisque vocibus et fuscis
 quibusdam inconditisque clangoribus strebebant,
 cum præsertim turbam Romanorum matutino
 tempore fluminibus ex continenti terra ad mare
 subinde devehî conspicerentur, ut Venetis auxilio
 essent simulque spolia ex naufragio colligerent.
 Haud exiguo autem damno uterque exercitus præ-
 lio affectus erat; Genuensium enim navium duæ et
 viginti periere, Venetarum duodeviginti, quarum
 major pars erat Catelanorum, qui fortius et effica-
 cius quam omnes pugnaverant. Hostes enim **89**
 ex adverso, ut supra diximus, adorti, præfectus
 classis præfectum, nauta nautam cominusque tan-
 quam pugna terrestri manibus consortis, hostium
 stragem late ediderunt, ita ut nonnullæ naves ni-
 mis oneratæ cum hominibus demergerentur, in
 tenebris noctis alio in altum inconsulto irruente.
 Nonnullæ vero imperitia et ignoratione locorum
 in brevia vada compulsæ milites fluctibus truden-
 tibus et urgentibus in terram ejecerunt, quo factum
 est, ut postero die multi Catelanorum in Roma-
 norum terra oberrantes conspicerentur, qui linguæ
 Græcæ imperiti nec ubi terrarum essent, nec quo
 profecti salutem sibi quærerent, satis exploratum
 habebant. Alii vero ex vulneribus linquente anima
 collabebantur; alii semimortui in arena marina
 concidebant; alii plane anima exspirata promiscue
 ex utroque exercitu jacebant. Navibus enim fluctu-
 antæ aëtu ad terram ejectis homines exciderunt,
 sed certaminis conserendis neutiquam oblitî armis
 arma, ordinibus ordines opponebant. Ita prælium
 illud et navale et terrestre erat. Saucii autem,
 quocumque pedibus ire valebant, alii aliis itineris
 ducibus usi per totum diem Byzantium convene-

runt, ubi, quantum fieri potuit, lætam curationem nacti sunt. Turba autem illa, de qua diximus, ex continenti ad oram scelis ortu delata paucos tantum secum habebat **90** milites; maxima autem pars ex omni genere hominum et artibus sordidis operam navantium et rebus rusticis addictorum commista erat. Eorum omnium nemo erat quin lucrum quoddam et prædam secum domum retulisset, fluctibus scilicet arma et tela omnis generis, scuta galeasque ac triremes utriusque exercitus promisee per mare jactatas in terram efficientibus, vacuas illas quidem militibus omnique gubernaculo remisque, at tamen refertas rebus pretiosis atque mortuis multo sanguine respersis.

Cum autem post prælium navale morbo per maximam partem utriusque exercitus grassante numerus hominum haud exiguus absumeretur, necessitate coacti, quid utile factu videretur, utrique in deliberationem vocabant. Venetis igitur, quanquam ibi hostium naves onerarias cum comæatu ex Seythis et ab Tanaide petito descendentes ex Ponto interciperi cupiebant, satius tamen visum est, classem alio loco collocare, quippe cum non solum laborantes ex morbo iis curandi essent, sed etiam rerum ad victum necessariorum penuria urgerentur, quarum magna atque multiplici copia quotidie opus erat. Quare oris solutis inde ad introitum portus Byzantini ad orientem spectantis delati sunt, hostium naves, quæ sinistra ad oram Chalcedoniæ terræ **91** a barbaris occupatæ stabant, prætervecti. Nam ii quoque pariter comæatus inopia laborantes et viros fortissimos, qui gladio hostium non absumpti erant, morbo affectos violentes, ad portus barbarorum sibi confœderatorum, ut supra demonstravimus, appulerant, ut alimenta sibi acquirerent aliaque multa et magna commoda impetrarent atque mortuos procul a patria in aliena terra sepelirent, neque uxoribus nec liberis id sentientibus. Usque adeo enim hostium audacia conterriti erant, ut non sufficere arbitrentur, si barbari ex propinquo sibi quam maxime auxiliarentur, sed etiam necessarium esse ducebant, maximas navium onerariarum per singulos ordines turrium et mœnium instar in fronte collocatas magno militum numero complere, qui saxa in constrictis et ad summos malos cumulatâ in hostes injicerent, ut eorum impetum prohiberent. Navium vero cum minorem numerum quam hostes eumque majore ex parte vacuum haberent, militibus et prælio navali et morbo postea ingruente absumptis, mercenarios conducere ex peregrina terra coacti milites et Bithynis barbaris conscribere, duce eorum Hyrcano pecunia grandi permittente. Conductis igitur plus mille levis armaturæ militibus bifariam eos divisere; alteram **92** partem, quam necesse erat sibi auxiliari, ad oram in orientem spectantem collocant, alteram partem

σάμενοι τῆς ὁδοῦ, δι' ὧλης ἡμέρας ἐντὸς ἐγίνοντο Βυζαντίου. Καὶ ψυχαγωγίας ἔτυχον, ὅπόσον ἐφικτόν. Τό γε μὴν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ἐπιβρέυσαν [f. 116 b] ἔωθεν ἠπειρωτικόν, ὡς εἴρηται, πλίθος ὀλίγου μὲν εἶχε τοὺς στρατιώτας, τὸ δὲ πλείστον ἐξ ἀπάσης τέχνης ἦν συμμιγῆς, ὅση τε βαναυσώδης καὶ ὅση τῆ γεωργίᾳ προσετετήκει· καὶ τῆν ἀπάντων ἐκείνων οὐδεὶς ᾗ μὴ προσεγεγόνει κέρδος οὐκ ἄν' ἐπανιόντι, τῶν θαλαττίων κυμάτων ἐς τῆν ὄπλα καὶ βέλη παντοδαπὰ καὶ ἀσπίδας καὶ κράνη, καὶ τὰς κενεμματούσας ἐν τῷ πελάγει τριτήρεις ἀναμιξῆς ἑκατέρων τῶν στρατευμάτων, ἐρήμου, μὲν παντάπασιν οὐσας ναυμάχων ἀνδρῶν καὶ κώπης πάσης καὶ ταρσῶν, μετὰ; δὲ χρημάτων πελυταλῶν καὶ νεκρῶν πλουσίοις συμπεφυρμένων αἰμασι.

Γ'. Μετὰ μέντοι τὴν ναυμαχίαν ἐκείνην νόσου κοινῆς διανεμηθείσης τὸ πλείστον τῆς ναυτικῆς ἑκατέρας δυνάμεως, ἀποθνήσκειν ἐπέηι μάλα συχνοὺς ἑκατέρωθεν, ὡς εἰς ἀνάγκην εἶναι βουλευσασθαι ἑκατέρους ἃ ἐδόκει λυσιτελεῖν. Ἐδόκει δὲ Βενετικοῖς μὲν τὸν ἴδιον μεταστῆσαι στόλον, καίτοι βουλομένους ἐκεῖ τὰς ἐκ Πόντου κατιούσας στοργύλας τῶν πολεμίων ὀλιγάδας αἰρεῖν, αἱ παρεχόμενον ἐκ τῆ Σκυθῶν καὶ Τανάιδος τάπιτφεία. Ἄλλ' ἀνθεῖλκε σφᾶς οὐ μόνον τὸ τοὺς νοσοῦντας αὐτῶν ἀνακτᾶσθαι βούλεσθαι, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπιτηδείων ἢ σπάνις πολλῆ καὶ ποικίλη καθ' ἡμέραν ἐκάστην ἀπαιτούμενη. Διὸ λύσαντες τὰ πρυμνήσια ἐκείθεν παρὰ τὴν εἰσπλουν τοῦ τῶν Βυζαντίων λιμένος Ἐστησαν καταφθίνοντας, τοῦ πρὸς ἑω βλέποντος, τὰς πολεμίας ἐστώσας εὐώνυμα ναῦς παραπλεύσαντες παρὰ τοὺς αἰγιαλοὺς τῆς Χαλκηδονίας γῆς τῶν βαρβάρων. Στενοχωρούμενοι γὰρ κίκαλοι τῆ τῶν ἐπιτηδείων ὁμοίως σπάνει, καὶ ἅμα νοσοῦντας ὄρωντες ὁπόσοι τῶν ἀρίστων ἀνδρῶν μὴ πολεμίου ξίφους τετύχηκεν ἔργον γενέσθαι, τοῖς τῶν βαρβάρων προσωμιζόντο λιμέσιν ἐνσπίνθοις οὖσιν, ὡς εἴρηται, τροφῶν τε εἰνεκα καὶ πλείστων ἄλλων καὶ μεγάλων καὶ παντοδαπῶν ἐλπίδων, καὶ πρὸς γε εἶε θάπτειν ἐν ἀλλοτριᾷ πόρρω που τῆς οἰκείας γῆς τοὺς οἰκίους νεκρούς, μὴ τῶν γαμετῶν καὶ τέκνων ἀσθανομένους. Τοσοῦτον γὰρ τὴν τῶν πολεμίων κατεπλάγησαν τόλμαν ὥστ' οὐκ ἀρκεῖν ἐνόμισαν βαρβάρους ἐκ τοῦ σχεδὸν τὰ μέγιστα βοηθοῦντας ἔχοντες, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν οἰκείων μεγίστας ὀλιγάδας ἀναγκαστὸν ἔδοξεν ἀγαγόντας στιχηδὸν κατὰ μέτωπον παραστῆσασθαι δίκην πύργων καὶ τειχῶν, στρατιώτας παμπόλλους ἐχούσας, ἐπὶ τε τῶν καταστροφμάτων καὶ ἄνω παρὰ τὰ τῶν ἰσῶν ἀκρωτήρια λίθων παρεσκευασμένους ἔχοντας σφοδρὸς ἐς τὸ ἐπιβρίπτειν τοῖς πολεμίοις; καὶ τὴν ἐπίπλουν ἀνείργειν αὐτῶν. Νῆας δ' ἔχοντες τὴν ἀριθμὸν ἐλάττους; ἢ κατὰ τὰς πολεμίας, καὶ τούτων τὰ; [f. 117 a] πλείους ἐρήμους στρατιωτῶν, τῆ τε ναυμαχίᾳ καὶ τῆ κατόπιν τῆς ναυμαχίας νότῳ φθαρέντων, εἰς ἀνάγκας ἦσαν καὶ αὐτοὶ μισθοφορικὸν ἀθροίζειν ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ στρατιώτας ἐκ τῶν Βιθυνῶν καταγράρειν βαρβάρων, ἐνδιδόντος τοῦ

σφῶν ἡγεμόνος Ὑγκρανοῦ παμπόλλων ἕνεκα χρι-
μάτων. Μισθωσάμενοι τοίνυν ὑπὲρ χιλιούς ἐκείθεν
ψιλοὺς διετίλον, καὶ τοὺς μὲν παραβῶθαι ἐβίβαν
ἐκτάξαντες ἀνά τὸν ἔϋον εἶχον αἰγιαλὸν, τοὺς δὲ
πέμψαντες τὸ τοῦ Γαλάτου φρουρεῖν προσετατάχει-
σιν πολίχινον ἐνδοθὲν τε καὶ ἐξωθεν, καὶ ἅμα συ-
χνὰ; ἐκδρομάς καὶ καταδρομάς ποιουμένους; ληΐζη-
σθαι. τὰ τῶν Βυζαντίων προάστεια, καὶ σφᾶς ἀντιπεριπέτρην ἐς οἰκεία πάθη, καὶ μὴ δίδουσι σχολὴν
μήθ' ὡς τὰ πολλὰ τοῖς Βενετικοῖς συμμαχεῖν,
σθαι.

ΙΑ'. Ὁ δὴ καὶ μάλιστα πάντων μακρὰν ἐνεποίησε
Βυζαντίους τὴν βλάβην. Ὑπὲρ γὰρ τὰς ὀκτωκαίδεκα
χιλιάδας παρσεινεχθέντος τῆ πόλει στρατοῦ ναυτι-
κοῦ, πολλῶν ἐς ἡμέραν ἐκάστην τροφῶν δεσμένου,
μὴ μόνον ἄπανθ' ἐξῆς ἐν βραχεῖ σπινθίζειν ἐξιγέμετο
τάπιτῆδεια Βυζαντίους, ἀπάντων σχεδὸν ἐκ πολλοῦ
πανταχόθεν ἀποκλεισθεῖσι διὰ τὰς μόχας, τῶν τε
ἄλλων ἰπόσα τραπέζης ἀναγκαίαι; εἰσι προσφορή-
ματα, καὶ ὅσα ὁ γείτων πορθμὸς τοῖς ἀλιεῦσι παρ-
εἶχε τὰ χρήσιμα ἐς ἡμέραν ἐκάστην τὴν ἄπαντα
χρόνον, ἀλλ' ἔρη καὶ ὁ σίτος ἡμερῶν ὀλίγων ἐς τὴ
διπλάσιον ἀνήγατο τοῦ χθὲς καὶ πρόην τιμήματος.
Ὅθεν εἰς ἀπορίας ἐνέπιπτον μάλα μακρὰς οἷ τε τῶν
Βενετικῶν ἡγεμόνες, ἀκουσίως δαπανώσης τὴν χρόνον
ἀπραγμοσύνης αὐτῶν, ἅτε ἐπιεμένον μὲν, οὐκ ἐχόν-
των δ' ὅθεν ἐγγειροῦεν ἂν τοὺς πολεμίους ἀμύνεσθαι,
ἀσφαλῶς οὕτως πεφραγμένους ἐκ τε γῆς καὶ θαλάσ-
της, ὡς εἴρηται. Καὶ μάλιστα πάντων τὴν τοῦ βασι-
λέως ψυχὴν αἰ τῶν λογισμῶν περιέκλιζον τριχυμῖαι,
συχνὰ τῶν καθ' αὐτὴν πραγμάτων ἀνακυκλούντο,
τοὺς κύβους, οἷς πρόσωπον μὲν ἐλπιδῶν ὑποστρέφειν
ἐπεισι χρηστῶν, τούναντι δ' ἄπαν ὡς ἐπίπαν ἐπειτα
περλίβειν, ὡς περ ἐξεπίτηδες πάσαν ἐπίνοιαν αὐτοῦ
καὶ σπουδὴν παίζοντάς τε καὶ ἀνατρέποντάς. Καὶ
τό γε δήπου μεῖζον, ὅτι τασούτοις καὶ τηλικούτοις
περιπαγλουμένῳ χειμῶσιν ὅπσειναι οὐκ ἦν οὐδὲ τὰς
τῶν υἱῶν αὐτῶ συμφορὰς τηνικαῦτα, ἀλλ' ἐστα-
σίλας ἦδη καὶ αὐτοὶ περὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ ταῦθ'
οὕτω ναυαγοῦσης; τε καὶ πάλι σαθροῦ τοῦς πόδας ἐρει-
δούσης καὶ ἐς τὸ πᾶν τι λίαν βραχύτατον πᾶν τι
λίαν ἐλαυνομένης, ὅτε δήπου μᾶλλον ἐχρῆν τῷ πατρὶ
καὶ βασιλεῖ κατὰ πᾶν ἐφικτὸν συναίρεσθαι σφᾶς,
κοινῇ καὶ καθ' ἕκαστα, καθ' ἑκάστην ἄπαν ἰδίον βυθεῖς
παραπέμψαντας λήθη;. Ὁ τε γὰρ Παλαιολόγος
κάπῃ τῇ θυγατρὶ γαμβρὸς Ἰωάννης, ὡς πάλαι πα-
τρόθεν τὴν ἀρχὴν αὐτῷ προσήκουσαν ἔχων, ἀντίχετο
ταύτης [f. 117 b] ὀλοσχερώς, καὶ οὐδὲν οὐδενὶ τῆς
διδόχῆς παρεχόμενος; ὁ τε Ματθαῖος υἱὸς ὧν καὶ
αὐτὸς, ἐνέκειτο μάλα σφοδρῶς καὶ αὐτὸς ἀπαιτῶν,
ὡς νῦν γε καὶ αὐτῷ προσήκουσας πατρόθεν, μετα-
πεσόντων ἦδη μεταξὺ τῶν σκῆπτρων κατὰ τὰς ἀεὶ
φερομένας οὕτως τῶν πραγμάτων τύχας, καὶ πρὸς
ἄλλοι; ἄλλου; συχνὰ μεταβήπτουμένας, καὶ παραλ-
λαξοῖσι ἀτεκμήροισι οὕτω καὶ ἀποβήροισι οὐκ ἐπι-
σταῖς; τὸν βίον, καὶ νῦν μὲν τούτῳ, νῦν δ' ἐκείνῳ
παραχομένας τὴν τῶν οἰκείων εὐμένειαν ὀφθαλμῶν,
καὶ τούναντι οὐθὶς καὶ διὰ παντὸς ἐκάτερον, καὶ
νόμον γίνεσθαι τοῦτον ἀνομοθέτητον εἰπεῖν, ἐπι-
σφύεισαν τοῖς πράγμασιν ἀνωθεν καρπωσάμενον βλά-

A Galatæ castellum intrinsecus atque extrinsecus
meri crebrisque excursionibus et expeditionibus
Byzantium suburbia infestare et diripere jubent,
ne ii, suis ipsorum rebus districti, ullum prorsus
ctium agere aut Venetis, ut antea plerumque, opem
ferre aut quid commeatus extrinsecus facile sub-
vehere possint.

B Byzantios ex longo iam tempore omnibus fere rebus
cum aliis, quas tenui mensæ apponi necesse est,
tum iis quas fretum vicinum piscatoribus quotidie
per omne ævum subministrabat, propter bella un-
diq; exclusos brevi tempore non solum omnes
deinceps res ad victum necessariæ deficere inci-
perent, verum etiam paucorum dierum alimenta
ad duplex, quo nuper constabant, pretium exche-
rentur. Quare Venetorum duces in summas rerum
angustias deducti sunt, desidia haud voluntaria
tempus alsumente, quippe cum hostes tam firmiter
pulsare quidem studeant, attamen non haberent,
quomodo propositum exsequerentur. Maxime autem
imperatoris animus ingenti curarum et cogitati-
onum astu fluctuabat; sæpe suarum rerum aleam
volubatur, quæ speciem quidem bonæ spei proten-
dunt, contra autem plerumque postea cadunt,
tanquam consulto et data opera omne ejus studium
atque consilium ludificarentur et subverterent.
Atque hoc sane erat gravissimum, quod tot tan-
tisq; tempestatibus jactatus filiorum quoque ini-
quitatem expertus est, ut qui de imperio tum quam
maxime naufrago et putrido quodam fundamenti
nixo in summasq; angustias compulsus inter sese
discordarent atque dissiderent. Tunc profecto
temporis suis ipsorum rationibus profundissima
oblivione oblectis patri potius eidemque impera-
tori et universim et singulatim pro virili parte
succurrere debebant. Joannes enim Paleologus
D imperium, ut jam pridem a patre sibi debitum,
omni studio ad se vindicabat neque prorsus de
jure successionis ulli quidquam cedebat. Mat-
thæus autem, filius imperatoris, idem vehementer
efflagitabat ut sibi quoque a patre conveniens,
Sceptra enim jam commutabantur, prout vicissi-
tudines ferebant fortunæ, quæ ad alios alio
94 tempore sese applicat, incertis arcanisque varieta-
tibus vitam dirigit, nunc hunc nunc illum placidis
luminibus adspicit, in contrarium cursus vertitur
semperque alternat. Hæc est lex, ut ita dicam,
illex, quæ florem rerum Dei auxilio nascentem
depascat neque facile commutationem sui sine
sanguine aut certe sine violentia facere possit.
Metuendæ igitur sunt talium pestium insidiæ,

quæ manus omni morte plenas protendunt ; quare priusquam quis Istmi instar fluctum utrinque irruentem reprimat et in alium locum transgrediatur, eum utriusque necesse est constituere leges.

μεταστῆναι τὸν δίκην ἰσθμοῦ τοὺς ἐκατέρωθεν ἀναχαίτιζοντα κλύδωνα, τοὺς ἐκατέρω ὀρισθῆναι ἑσμοῦς.

XII. Imperator igitur cum tantam in tantis temporis angustiis in se irruentem tempestatum vim videret, acerbe id ferebat, indignatus erat, magnis variisque doloribus animum angebat. Non enim habebat, unde verbum consolatorium acciperet ; quare sese ipsum fere deplorabat et quasi desperatam vitam degere videbatur. Semper erat taciturnus neque cum quoquam occulta pectoris communicare volebat. Omne enim consilium rejicere solebat etiam antequam audiret. Tanta igitur ærumna cum conjugem videret afflictum imperatrix, talia ad eum dicere exorsa est : « Non sine t'ei numine hominibus aut infortunia accidere aut res prosperas evenire, neminem ignorare arbitror, qui mentis **95** atque consilii particeps res, quomodo quæque agantur, recte perspicat. Justum vere esse Deum et justos homines ab eo amari, etiam hoc puto omnibus persuasum esse quorum animi gubernaculo prudentiæ dirigantur. Si quis enim mane studio suum iter, ut ita dicam, persequi sibi proposuerit, vespera autem usque adeo posterius sedens conspiciatur, quam debet progressus esse, vel pusilla mente imbutus intellexerit, hoc Dei esse facinus, qui hominis istius mores improbens omnibus, quæ ille agit, manifesto repugnat ejusque studium ad contrarium, quam initia promiserunt, circumflectit exitum. Memini autem Gregoram non semel nec bis terve, sed sæpissime in longis atque variis colloquiis crebro nobiscum hic institutis, id quod ipse haud ignoras, nobis dicere, libros Palamæ magna scatere impietate. Quos si nos recipereimus ac magno favore et omni benevolentia prosequeremur, nulli rei publicæ a nobis susceptæ Deum justum prosperos successus daturum esse, dixit atque promisit ille, sed fore, ut omnia subverterentur ac manifesto corrumperebantur veluti segetes fulguribus æthereis. Sin autem hæc vel illa res aliquo modo initio nobis succedere visura esset, attamen non longo tempore interposito **96** fore, ut acerbissima mala uberrime ad extremum succrescerent. Idem ipsis vehementius pronuntiantem audivimus, ut nihil dubitationis suis moribus admisceret, quæ plerumque incertitudinem futuri temporis meluentibus inesse solet. Neque nescis, quanto odio viri non a suis verbis recedentis libertatem persecuti simus. Considerandum igitur est, num forte Deo ipso ob dogma repugnante irrita faciamus. »

XIII. Hæc atque ejusmodi cum illa protulisset, imperator . « Mulier, inquit, non omnia debemus

στην, καὶ μὴ ῥῆστα δυναμένην ἀναίμακτον προιεσθαι τὴν μεταβολὴν, οὐδ' ἀνευ τοῦ πλείστον εἰκαῖν τοῦ βιαίου. Δεδιέναι γοῦν καὶ τὰς ἐφεδρευούσας τοῖς τοιοῦτοις κῆρας, ὅσαι θανάτων παντοίων μεστὰς ὑποτείνουσι χεῖρας· καὶ χρῆναι διὰ ταῦτα, πρὶν

IB'. Τοσαύτην τοίνυν κατ' αὐτοῦ βαγείσαν κυμάτων ἐπαγωγὴν ἐν ταυτῷ συνορῶν ὁ βασιλεὺς οὕτω στενωπὸν κομιδῇ τῷ καιρῷ, ἤσχαλλέ τε καὶ ἐδυσσώφρει, καὶ μακρὰς ἐθάλλετο καὶ πολυτρόποις τὴν ψυχὴν ὀδύνας. Μὴ ἔχων δ' ὄπη βλέψας παρήγορον ἂν τινα δέξαιτο λόγον, ἔστανέ πως καὶ αὐτὸν, καὶ ὅσον ἀπυλεγομένην ἐφόκει τὸ ζῆν. Ἐχεμυθῶν γὰρ ἦν ἄει, καὶ οὐδενὶ ποτε τῶν ἀπάντων ἐβούλετο κοινοῦσθαι τῶν τῆς ψυχῆς ἀπορρήτων οὐδὲν οὐδαμῆ· πάντων γὰρ καθάπαξ ἀποδοκιμάζειν ἐλωθεν ἄει τὰ βουλευμάτα, καὶ πρὶν ἀκοῦσαι. Οὕτω τοίνυν ὀρώσαν τὴν βασιλίδεα τὸν σύζυγον ἔχοντα λύπης, φάσκειν ἐπῆει τοιαυτὰ πρὸς αὐτόν· Ὅτι μὲν οὐκ ἄθεοι τὰς συμφορὰς ἐπιέναι τοῖς ἀνθρώποις ἔσει, καθάπερ δήπουθεν οὐδὲ τὰς εὐπραγίας, ἀγνοεῖν οἶμαι τῶν πάντων οὐδένα, οἷς νοῦ μέτεστι καὶ διανοίας, τῶν ἄει γιγνομένων στοχαζομένοις ὀρθῶς. Δίκαιον δ' εἶναι τὸν Θεὸν καὶ δίκαια δρῶντας ἀνθρώπους φιλεῖν, καὶ τοῦτο δ' οἶμαι τοῖς ἅπασιν γνώριμον εἶναι οἷς τὸν νοῦν τῆς ψυχῆς εὐλαξίᾳ πηδαλιουχεῖσθαι ξυνεβρῦσθαι συνέσεως. Τὸ γοῦν ἔωθεν τινα τὴν πρόσω φάναι πορείαν βαδίζειν ἀπάσῃ σπουδῇ προθέμενον τοσοῦτον ὅπισθεν ἐσπέρας δρασθαι καθήμενον ὅσον ἐμπροσθεν ἔχρῆν, τοῦτο δὲ καὶ οἷς ὀλίγος ἐμπέφυκε νοῦς, γνοίη ἂν Θεοῦ πάντως εἶναι, μήτε μὴν τοῖς τοῦ βαδίζοντος τρόποις ἀρεσκομένου, καὶ ἅμα τοῖς τούτῳ δρωμένοις ἅπασιν ἐμφανῶς μαχομένου, καὶ ἐς τὰ πάνυ τῶν προοιμίων ἐναντιώτατα πέρατα τὴν σπουδὴν ἀντιπεριέγοντος. Μέμνημαι τοίνυν οὐκ ἅπαξ, οὐδὲ δις· που καὶ τρις μόνον, ἀλλὰ καὶ μάλα δήπου γε πολλακίς ἀμφοῖν ἡμῖν εἰπόντος τοῦ Γρηγορᾶ κατὰ τὰς ἐνταυθοῖ πολλακίς ἰδιαζούσας [f. 118 a] μακρὰς καὶ πολυειδέεις ἡμῶν ὀμιλίας· (οἶσθα δὲ καὶ αὐτὸς) τὰς βίβλους εἶναι τοῦ Παλαμᾶ δυσσεβείας· πλήρεις μακρᾶς· ἃς δεχομένοις ἡμῖν, καὶ πολλὴν καὶ παντοδαπὴν τὴν ἐμμένειαν σφίσι παρεχομένοις, ἐφασκτέ τε καὶ ὑπισχεῖτο μηδεὶν τῶν ἡμῖν γε δρωμένων δημοσίων εὐδρομίαν ἀκολουθήσειν πρὸς τοῦ δικαίου Θεοῦ, ἀλλ' ἀνατρέπεσθαι τε πάντα καὶ φθειρεσθαι προφανῶς, καθάπερ κεραυνοῖς αἰθερίοις τὰ λήθα. Εἰ δὲ που καὶ δόξει τῶν ἡμετέρων ἔργων ἐν ὁποιοῦν ὀπησοῦν εὐτυχεῖν ἐκ προοιμίων, ἀλλ' οὐκ εἰς μακρὰν ἐκεῖ πικρὸν ἐπιφύεσθαι καὶ μάλα πολύχουν ἐν τοῖς πέρασι τὸ γιγνώσκον. Τοῦτο δε καὶ ταῖς πανδήμοις σφοδρότερον ἠκηχόαιμεν φάμενον, οὐ δισταγμοῦ τινος μέρος παρμιγνύντα τῷ ἦθει, ὅποιοις τοῖς δεδιόσιν ἔπαται τὴν τοῦ μέλλοντος ἀδηλίαν ὡς τὰ πολλά. Καὶ οἶσθα γε ὡς ἠχθόμεθα τῆς παρῆρησίας τάνδρῳ· ὃ δ' οὐκ ἐνεδίδου λέγων. Σκεπτέον οὖν μὴ Θεοῦ μαχομένου διὰ τὸ δόγμα πονώμεν ἀνένυτα. »

II'. Ταῦτα τοίνυν καὶ τὰ τοιαῦτα διεξιούσης ἐκείνης, « ὦ γύναι, φησὶν ὁ βασιλεὺς, οὐ πάντα καθά-

παξ γρεών ἀνατιθέναι Θεῷ. Εἶναι γάρ τινα καὶ ἄ
 τύχην τύραννον, κατὰ τὸ αὐτόματον ἐπιούσαν τοῖς
 τῶν ἀνθρώπων πράγμασι, καὶ τοῦ προσεχοῦς αὐτὴν
 μᾶλλον τὰ θρώπεια διοικουσάν ἢ τὸν Θεόν, ἐνέργειαν
 μὲν κλυομένην ἀκτιστον, δεσποτικὸς δὲ χαρακτη-
 ραῖς φέρουσάν τε καὶ δεσποτικῶς τοῖς πράγμασιν
 ἐπιστρατεύουσάν κατὰ τὴν τοῦ αὐτομάτου φοράν τε
 καὶ κίνησιν. Εἰ δ' οὖν, λόγον ἐγὼ σοὶ καὶ μάλα εὐθύ-
 ῃ ἔρω, τῆς ἐμῆς ἀληθείας μάρτυρά τε καὶ βεβαιωτήν.
 Ἰσθα γὰρ ὅποιας καὶ ὅσαις ἠπειγόμενην ἐξευμενίζειν
 τὸν Θεὸν χρημάτων δόσεσιν, ἅς ἀφθόνοις παλάμαις
 ἐξήντηλουν ἱερῶσι καὶ μονοτρόποις, καὶ ὅσοι σπη-
 λαίοις ἐνδιατῶνται καὶ ὄρεσι, καὶ ὅσοι τῶν ἄλλως
 πενίᾳ καὶ νόσῳ συζῶντων ὑπῆρχον, καὶ πῆ μὲν δη-
 μοσίᾳ, πῆ δὲ βλέποντος ἀπάντων οὐδενός. Ὄνησαν
 δ' ἡμῖν οὐδὲν, ἀλλ' αὖραις, ὡς γε εἶκεν, ἐκεῖνα
 πάντ' ἐκπεπονήκαμεν, καὶ περιέστη ἡμῖν ἐκεῖνα
 παθῆναι ἃ μὴδὲ τοῖς σφόδρα ἀνδροφόνους διὰ βίου
 πεπονθέναι ξυμπέπτωκεν. Ἄφ' οὗ δ' ὁμόφρων γε-
 γένημαι Παλαμᾶ, καὶ βασιλεὺς εὐθύς κεκράτηκα. »

ΙΔ'. Ἡ δ' ὑπολαβοῦσα τοιαῦτ' ἀντέφρασεν αὐθις. « Ἐγὼ
 δὲ, φησὶν, ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ ἀνθρωπίνων βραχέα
 σοὶ φθέξομαι. Εἰπέ γάρ μοι. Εἰ τις τῶν ἡμετέρων
 δοῦλων ἀμπελῶνος εἰπεῖν ἢ τῶν ἄλλων ἐχόντων ἡμῖν
 κτημάτων ἐνδὸς οὐτινοσοῦν ἐπιμελητῆς ὑφ' ἡμῶν
 καταστάς, ἔπειτα τὴν μὲν δεσποτείαν ἡμῶν ἀφῆρετο
 περιφανῶς, πολλοστημόριον δὲ τῶν ἐκεῖθεν παρεί-
 χετο φέρων ἡμῖν καρπῶν, οὐ μᾶλλον γ' ἂν ἐμεισθή-
 κειμεν ἐκεῖνον ἢ ἡγαπήκαμεν; Τοῦτ' αὐτὸ νομίζειν
 ἐπεισὶ μοὶ καὶ [f. 118 b] περὶ γε τοῦ μόνου Θεοῦ. Εἰ
 γὰρ πλοῦτου καὶ δόξης τοσαύτης ἡμεῖς ἀπολαύοντες
 πρὸς Θεοῦ, ἔπειτα τὴν αὐτοῦ δεσποτείαν πολυθεῖαν
 ἐκόντες ἢ τινὲ τῶν ἀπάντων ἑτέρα παρ' αὐτὸν ἐνε-
 γείη, ἐξευμενίζειν ἐκεῖνον νομίζομεν πολλοστημό-
 ριον χρημάτων τῶν αὐτοῦ προσάγοντες αὐτῷ, θάττον
 μέντ' ἂν μισήσειεν ἢ ἀγαπήσειεν ἡμᾶς, ὅτι τὸ μεῖ-
 ζον ἀφαιροῦντες τοῦλαττον παρέχομεν, ἢ μᾶλλον τὸ
 πᾶν ἀφαιροῦντες τὸ μὴδὲν παρέχομεν. Εἴη δ' ἂν καὶ
 τῶν ἡμετέρων ἔτι πραγμάτων ἐναργέστερα τὰ λεγό-
 μενα. Ἰσθα γὰρ ὡς πρὶν ἢ ταῖς τοῦ Παλαμᾶ προσ-
 τεθῆναι καινοφωνίαις ἡμᾶς, σφόδρα γε ἐξ οὐρίας
 ἡμῖν τὰ τῆς εὐδαιμονίας ἔπλει, καὶ οὐδὲν ἀντέπνευ
 τῶν δεινῶν ἀντίπρωρον, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἄλλων τῶς
 βασιλευόμενοι πλείω τῶν βασιλευόντων ἡμεῖς τὴν
 ἰσχὺν ἐκαρπούμεθα, καὶ τὸ τῆς βασιλικῆς ἐκείνης
 δόξης κλέος πλείον ἡμῖν ἢ τοῖς ἔχουσι περιτῶν ἐκεῖ-
 νων γὰρ ἐνομιζέτο καὶ ἡμῶν ἦν. Ἄφ' οὗ δὲ τοῖς
 ἀμφὶ τὸν Παλαμᾶ φέροντες συμμαχεῖν ἡμᾶς αὐτοὺς
 ἐδεδώκαμεν, κατὰ πόδας ἢ τίσις εὐθύς ἠκολούθει·
 πᾶσαν μὲν γὰρ εὐθύς κακοδαμόνιαν συλλήθδην εἰ-
 πεῖν διηνητήκαμεν, πᾶσαν δ' ἐκείνην τὴν δόξαν μετὰ
 τοῦ πλοῦτου παντὸς ἡμῖν ἀποθεληκέναι ξυμπέ-
 πτωκε, καθάπερ τοῖς διαγρηγορήσασιν τὰ ἐν τοῖς
 ὑπνοῖς ὀνειράτα. Καὶ τὸ τῆς βασιλείας δ' ὄψῃ περι-
 ζωσαμένοις κράτος ἔπεται δυστυχεῖν ἡμῖν ἀνακρά-
 το· οἶμαι, διὰ τὸ μὴ τὴν βασιλικὴν ἰσχὺν εἰς
 διέσθωσιν, ἀλλ' εἰς διωγμὸν ἐκκενοῦν τῶν ὑπὲρ τῆς
 πατρῴου λεγόντων πίστει. Ταῦτα δ' οὐ σοὶ λέγουσα

ad Deum referre. Nam etiam fortuna domina quæ-
 dam est, quæ suo arbitrio hominum res aggredia-
 tur, atque continenter vitam humanam magis te-
 gat, quam Deus: operatio quidem nominatur in-
 creata, induta autem est tyranni moribus, super-
 bique in omnes res dominationem exercet pro
 libidinis impetu atque motu. Agendum orationem
 tibi dicam, quam ipsa haud sane ignoras, quæ me
 vere locutum esse testificetur atque conflmet. Scis
 enim, quantis et qualibus ego studuerim donis Dei
 favorem mihi conciliare, quæ plenis manibus sa-
 cerdotibus, hominibus solitariis, quicumque in spe-
 luncis habitant et montibus aut paupertate et
 morbis oppressi vitam degunt, et palam et occulto
 largiebar. Verum nihil utilitatis nobis illæ largi-
 tiones attulerunt, sed ventis videmur omnia
 effecisse; calamitates enim in nos ingruerunt,
 quales ne audacissimi quidem homicidæ in vita
 perpassi sunt. Ex quo autem tempore cum Palama
 feci, ex eo statim imperatoris potentiam nactus
 sum. »

XIV. Illa autem orationem excipiens hæc fere
 respondit: « Ego pauca quædam ex nostris huma-
 nis rebus proponam; dic enim mihi, si quis
 nostrorum servorum verbi causa vineæ vel alii
 cuidam nostrarum possessionum a nobis præfectus,
 dominatione nobis manifesto erepta, parvulam
 quamdam partem frugum inde natarum nobis præ-
 beret, nonne majus in eum odium conciperemus,
 quam antea eum amassemus? Hoc idem etiam de
 unico Deo statuere mihi in mentem venit; si enim
 nos a Deo tantis divitiis tantaque gloria ornati,
 dominatione ejus multis divinitatibus aut alii cui-
 dam operationi ab eo diversæ ultro permissa,
 parvula quadam parte opum præbenda nobis eum
 conciliare putabimus, celerius sane nos odio quam
 amore persequetur propterea quod plus ei dero-
 gamus, quam exhibemus, aut potius quod omnibus
 rebus ei defraudato nihil præbemus. Facile autem
 ex nostrarum rerum conditione, quod modo dixi,
 clarius erit. Scis enim, antequam Palamæ nova
 commenta amplexaremur, summa cum felicitate
 quasi secundo vento adjutas nostras res pro-
 cessisse nihilque contrario quodam flatu impedi-
 tum fuisse, sed licet aliquandiu aliorum imperio
 subjecti essemus, majore tamen potentia, quam
 ipsi imperantes fruebamur, nobisque gloria impe-
 ratoris dignitatis major contigit, quam iis, qui eam
 possidebant. Illorum enim putabatur esse imperium,
 et nostrum erat. Ex quo vero tempore nos ad
 Palamæ partes applicuimus, poena e vestigio inse-
 cuta est. Omnia enim, ut breviter dicam, infortu-
 nia statim exantlavimus, omnis illa gloria una
 cum divitiis nobis excidit eodem modo, quo exper-
 rectis somnia. Imperatoriam dignitatem sero qui-
 dem nacti omni vi conflictamur rebus adversis,
 nulla alia ex causa, opinor, quam quod imperato-
 riam potestatem non ad dogmatum correctionem,
 sed ad persecutionem eorum conferimus, qui pa-

triam fidem defendunt. Hoc equidem non ea mente loquor, ut tibi tuam sortem in opprobrium vertam, sed ut mea mala deplem: tu enim non alius atque ego cum ob alias res, tum quod nos eorumdem liberorum procreatores sumus. Atque si non majore, at certe æquo dolore meum animum eorum præsentī conditione angi, haud diffiteri possis. Sin minus, prodeat aliquis doceatque me aliam quam istam causam, propter quam tanto jam frigore obtinente terram et, qui eam circumdat, aerem et tanta tempestate nostras res infestante, ego **99** mulier molestam laborem proficiscendi Orestidem et Didymotichum suscipiam, ut filiorum nobis communium discrimina atque turbas fluctusque, quæcunque ea et quantacunque sunt, sedare coner. »

XX. Hoc colloquium cum lacrymis obortis finivissent, surrexerunt, et imperatrix quidem omni studio profectionem paravit, imperator autem ad Hyrcanum, Bithyniæ principem eundemque generum suum misit, qui peterent, ne opem ferret Genuensibus. Idem qui rogarent, etiam classis Venetæ præfectus misit, dona partim statim largiens, partim pollicens. Ille autem vana spe suspensus eos habuit, duas quippe res animo agians, primum quidem, ut ab utrisque partibus pecuniam acciperet, deinde, ut iis inter se contententibus, secure classis in Thraciam atque Macedoniam transvecta prædam ageret et scaphas ac naves mercatorias interciperet, quæ ex commercii legibus alimenta et res insulis atque urbibus maritimis necessarias exportant et important. Idem igitur fere fecit, quod Pharnabazus, a Dario regiōni maritimæ præfectus, Græcis quondam inter se bellum gerentibus. At enimvero posteaquam cognovit, quod scelus nuper ab imperatoris filiis in se commissum esset, iracundia fervidus minas jactavit satrapæ atque **100** barbari more. Sic autem se res habebat. Legatos miserat Triballorum princeps paulo ante, qui matrimonii conjunctionem peterent inter filiam atque unum ex Hyrcani filiis, ut affinitatis vinculo fœdus, quod inter se fecerant, confirmante constantior esset Triballorum ab illa parte securitas. Hyrcanus enim barbarus ad tantas opes evectus erat, ut non modo Macedoniam et Thraciam Romanosque atque Mysos in Thracia incolentes audacter prædaretur, verum etiam jam Triballis magnum injiceret timorem, hostili in eorum fines immisso exercitu atque maxima, unde vellet, acta præda. Illa vero legatione benigne excepta, qui fœderis fidem atque affinitatem confirmarent, legatos confestim misit. Hisce autem una cum Triballorum legatis iter facientibus maximaque dona secum portantibus circa Bædesti aditum insidiatus imperatoris gener, filius Comitæ, qui olim Æolis et Arcanibus imperitaverat, dona latronis more diripuit, legatos alios primo impetu occidit, alios vivos cepit.

δνειδίξω τὰς τύχας, ἀλλὰ τὰς ἐμὰς ἀποκλαίομαι συμφοράς. Οὐ γὰρ ἄλλος ἐμοῦ γε σύ. Τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ τῶν αὐτῶν ἔσμεν ἄμφω γεννήτορες παίδων· καὶ εἰ μὴ πλεόν, ἀλλ' ἐπ' ἴσης γούν σοι τὴν καρδίαν ἐμπίπρασθαί με κατὰ ταῖς νῦν αὐτῶν περιστάσει, πάντως οὐκ ἂν οὐδ' αὐτὸς ἀρνηθεῖς. Εἰ δ' οὐ, λεγέτω μοί τις παρελθὼν, τίνος ἐτέρου τῶν πάντων ἕνεκα, τοσοῦτου κατέχοντος ἤδη ψύγους τὴν τε γῆν καὶ τὴν περιέχοντα τοῦτον ἀέρα, καὶ τοσοῦτου χειμῶνος αὐθι· τοῖς καθ' ἡμᾶς περιεχευμένου πράγμασιν, οὕσα γυνὴ τὴν ἐντεῦθεν ἐς Ὀρεστιάδα καὶ Διδυμότειχον ἀναδέχομαι μόχθον, πῦσιν ἐπειγομένη τῶν κοινῶν ἡμῶν παίδων τὰς περιστάσεις, καὶ εἰ τινὲς ποτ' ἄρ' εἶεν καὶ ὄσοι κυκλώνας καὶ κλύδωνας. »

IE'. Ἀλλὰ τὸν περὶ τούτων εἰς δάκρυα καταλευκότες λόγον τέως ἀνέστησαν, καὶ ἡ μὲν βασιλεὺς ἀπάση σπουδῇ παρεσκευάζετο πρὸς τὴν ἕξοδον, ὁ δὲ βασιλεὺς πέμψας ἡξίου τὴν ἡγεμόνα Βιθυνίας καὶ γαμβρὸν Ὑρκανὸν μὴ βοηθεῖν Γεννοῦταις. Καὶ ἅμα περὶ τῶν αὐτῶν ἡξίου πέμψας καὶ ὁ τοῦ Βενετικῶν ναύαρχος· στόλου, καὶ δῶρα τὰ μὲν ἐδίδου, τὰ δ' ὑπίσχεϊτο. Ὁ δ' ἐλπίζει μετεωρίζων διῆγε κεναῖς, δὴ ἐν νῶ ἔχων ταυτὶ, ἐν μὲν χρέματα λαμβάνειν ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν, δεύτερον δ' ὅτι τουτωνὶ μαχομένων ἀλλήλοισι ἀφροβίαν ἔχειν συνέβαινε τὴν αὐτοῦ [f. 119 a] δύναμιν περιουμένην ληΐζεσθαι Θράκην καὶ Μακεδονίαν, καὶ ὅσαπερ εἴη σκάφη καὶ ναυτικά φορτίδες, φέρουσαι τε καὶ ἀγούσαι κατὰ νόμους ἐμπορικοῦς τάπιτῆδεα καὶ ὧν ἐν χρεῖα καθίστανται νῆσοι τε καὶ πόλεις παράλιαι, τοῦτ' ἐκεῖνο σχεδὸν ὁ καὶ Φαρνάβαζος ἐκεῖνος ὁ Δαρείου παραθαλάττιος ἔπραττε στρατηγὸς, τῶν Ἑλλήνων πάσαι κατ' ἀλλήλων μαχομένων. Ἀλλὰ γὰρ ἐπειδὴ καὶ τὸ συμβῆν ἐμεμαθήκει μεταξὺ κατ' αὐτοῦ πλημμέλημα νεωστὶ πρὸς τῶν τοῦ βασιλέως υἱέων, ἀνεπρόσηπ τε εὐθύς ὑπ' ὀργῆς καὶ ἠπειλήσε τὴν σατραπικὴν καὶ βαρβαρικώτερον τρόπον. Ἔχε δ' οὕτως τὸ συμβῆν. Πρεσβείαν ὁ τῶν Τριβαλλῶν πρὸς βραχέως ἡγεμῶν ἐπεπόμφει, πρὸς γάμου ζητῶν κοινωνίαν συνάψει τὴν αὐτοῦ θυγατέρα τῶν τοῦ Ὑρκανοῦ τούτου παίδων ἐν, ἵνα συγγενικῆς σχέσεως τὰς μεταξὺ σπονδὰς ἐρεῖδύσης μονιμώτερον τῆ τῶν Τριβαλλῶν ἐντεῦθεν εἴη χώρα τὸ ἄφροβον. Ἐς τοσοῦτο γὰρ ὁ βάρβαρος οὗτος ἤρθη δυνάμειος Ὑρκανὸς, ὡς μὴ μόνον Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ τοὺς ἐν Θράκῃ ληΐζεσθαι Ῥωμαίους καὶ Μυσσοὺς ἀδεῶς, ἤδη δὲ καὶ Τριβαλλοῖς μακρὴν ἐνέβαλε δόξιν, πολέμιον κατὰ τῆς χώρας ἐκεῖνων ἐκπέμπων στρατῶν, καὶ πλείστην ἐκείθεν ἐπαγόμενος, ὅσους βούλοιο, λέαν. Τὴν δὲ τοιαύτην ἀσμένως ὁ βάρβαρος δεδεγμένος πρεσβείαν, δεξιάν τε ἐπεπόμφει σπονδῶν, καὶ ἅμα τοὺς τὸ κῆδος βεβαιώσοντας πρέσβεις. Καὶ μὲν δὴ τούτοις ἐνεδρεύσας ἐπανιούσει μετὰ Τριβαλλικῶν πρέσβειων καὶ δώρων συχῶν, περὶ ποῦ τὰς τοῦ Ῥαίεστοῦ παρίδου, ὁ τοῦ βασιλέως ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς, ὁ τοῦ τῶν Αἰτωλῶν καὶ Ἀχαρνῶν ἄρχοντος Κόντου πόλιαι.

παῖς, τὰ μὲν δῶρα ἐκείνα ληστρικώτερον διήρπασε ἄ τρῶπον, τῶν δὲ πρέσβων οὐ μὲν ἀπέκτεινεν ἐξ ἐφ' ὅδου, οὐδ' ἐζώγγησε. Καὶ ἦν αὖθις καὶ τοῦτο προσθήκη δεινῆ τῆ τῶν τάλαιπῶρων τύχῃ Ῥωμαίων. Ὡς γὰρ χειμῶνος ἐν θαλάσῃ κυμάτων ἀλλεπαλήλων πλήθος, οὕτως ἄλλο ἐπ' ἄλλοις αἰεὶ κἀνταῦθα συμπίπτει δυστύχημα· καὶ πρὶν τὰ πρῶτα δυνηθῆναι θεριπεύειν ὅπως οὖν, ὁ τῆς ἀμαρτίας δαίμων ἐπαντλεῖ τὰ δευτέρα, καὶ πλὴν τούτοις αὖ αἰεὶ τὰ μείζω καὶ μηδαμῇ προσδοκώμενα. Ναὶ μὴν καὶ ὅσα τῶν παρεσκευασμένων βέλαιόν τε καὶ ἀναμφλεκτόν ἔχειν δοκεῖ πως τὸ εὐδαιμον, καὶ οἷς οὐδὲς οὐδ' ὀθενοῦν οὐδ' ὀτιοῦν ἔχει μέρμερεσθαι, ἔσθω ἐξ ἐσπέραν ἀνατρεπόμενα πάντα κεῖται, καὶ ἐς τοῖναντίον περιχωρεῖ, καὶ βῆστα τῷ τῆς ἀμαρτίας περιτρέπει δαίμονι, ἐξ αὐτῶν ἀπηρτισμένα τελῶς εἰπεῖν ἀρπαζόμενα τῶν χειρῶν. Καὶ αἰεὶ πλείους καὶ κρείττους κεκτημένοι πολλαχόθεν τὰς ἀφορμὰς τῶν μαχίμων παρασκευῶν, ἤτις ἐν τοῖς καιροῖς ἐκάστοτε μακρῶ τῶν πολεμίων ἐξαιφνης φαινόμεθα· καὶ αἰεὶ γέμοντες ἐλπίδων χρηστῶν, αἰεὶ μακρῶν οὐκ εἰς μακρὰν ἀπογνώσειν τοὺς ἐν τέλει τρυγῶμεν καρπούς. Ὁ καὶ μακρὰς περιστάσι μοι τὰς ἀπορίας, καὶ πολλοὺς καὶ μάλα ἀτόπους περικλύζει τοῖς ἐντεῦθεν κύμασιν, ὡς μηδὲ τὴν γλῶτταν ἐτι πρόσω δύνασθαι κινεῖν, χειροσιν αἰεὶ διηγῆμασιν ἐντυγχάνουσαν. Καὶ ἦν μὴ σύ μοι λύσαις, Ἀσκληπιός τις καὶ [f. 119 b] Ἰππικράτης οὕτως ἰσχυρῶς φανερὸς διανοῶν, οὐκ ἂν ἐμοὶ τῶν ἐφεξῆς ἐνελεῖ λέγειν οὐδαμῇ, ἀλλ' ἐνταῦθα δὴ με τῶν ἀποριῶν αἰ φάραγγές τε καὶ τὰ ἐνεδρα φάναί τὸν οὕτω τάλαιπῶρον κάμψαι βιάσονται δρόμον τῶν λόγων, πρὶν τῶν δεινῶν ἐπιθεῖναι τὰ μείζω. Ἄγε δὴ οὖν, ἄγε, φίλη μοι κεφαλῆ, τὸ δοκῶν περὶ ὧν ἂν ἐροίμην, ἀπόκρισαι σύ πρὸς Θεοῦ. Εἰπὲ πῶς πολλῶν καὶ παντοδαπῶν κατ' ἄλλοτ' ἄλλου καὶ κριτοῦς ἀμαρτόντων ἀρχόντων καὶ ἡγεμόνων, οὐ τοσαῦτα καὶ τὸ ὑπήκοον ὅσα νῦν πεπονηθέναι συμπίπτωκε, μικρὰ δ' οὖν ἢ οὐδέν. Ἐπειτα πῶς τῶν ἀρχόντων ἐξουσία τὰ χειρίστα δρώντων, αὐτῶν μὲν τοῖς πλείοσιν ἤκιστα πάσχειν συμβαίνει, σφόδρα δ' οὖν τοῖς ὑπηκόοις, καὶ ταῦθ' ὡς τὰ πολλὰ τοῖς πλείοσι τὴν τῶν ἀρχόντων ἐκείνων βδελυττομένοις μὲν κακίαν, διὰ δὲ φόβον φερίττουσι τε καὶ καταδουμένοις.

eorum major pars improbitatem principum

cedat? **17.** Καὶ τίς Θεοῦ κρίματα δύναιτ' ἂν ἐρευνᾶν, Ἀγαθὰγγελε φίλιτατε; Εἰ μὲν γὰρ ἀλλήλοισι ἦν ἀλλήλων γνώριμα, καὶ πᾶσι πάντων ἰσως, ὅποσα ψυχῶν ἀπέρρητα θαλαμύεται, εἶχεν ἂν ὅπως ποτέ τις μεθ' ὁποιασδήποτε τῆς γνώμης τὰ ἐκάστω γινόμενα εἰδῶς ἀκαπίλευτον ἐκφέρειν κρίσιν. Νῦν δ' ὀρωμεν ὡς οὐδ' αὐτοῖς τι; ἕκαστος δύναιτ' ἂν ἐαυτῷ συνορᾶν ἀμαρτάνοντι, ὅτι τε μάλιστα πάντων περὶ ἐαυτῶν ἐκτετύφλωται μάλιστα πάντων ἐαυτῷ φιλοῦμενον, καὶ εὐθ' ἤκιστα οἶδεν εἰ τοῦ χρόνου βέοντο; ἢ κακία ποσὶν ἀδήλοισι ἐπιδρομοῦσα δαπανᾷ, κύβωον εἰκὴν μεταθεῖσα σύνεσιν αὐτῷ, καὶ τοῖναντίον αὐτοῦ; ἢ γὰρ τῆ κακίᾳ μαχομένη φύσις τὰ γὰρ οὐδ'. Εἰ δὲ τοῦθ'

Hæc res rursus calamitosam accessionem miserarum Romanorum fortunæ adjuuxit. Ut enim tempestate in mari coorta fluctuum aliorum super alios coacervatorum cumulus, ita etiam hic alie super alias clades accidunt. Atque. **101** priusquam una aliqua ex parte sarciri possit, jam peccatorum genius vindex alteram effundit, et alie etiam majores prorsus inopinato sequuntur. Atque meretricule etiam ea instituta, quæ certam quamdam atque indubitatam felicitatem habere videantur quæque nemo ulla ex causa vel ulla in parte vituperare queat, ea a mane usque ad vesperam plane convertuntur, in contrariam conditionem circumaguntur, facillime a genio peccatorum vindice convelluntur et, quamvis ipsis manibus, ut ita dicam, comprehensa teneantur, tamen abripiuntur. Licet autem in dies majores atque meliores belli apparatus faciendi opportunitatem a multis partibus nanciscamur, semper tamen in maximarum rerum momentis hostibus multo inferiores ex improviso apparemus, semperque optima repleti spe nunquam non brevi elapso tempore ad extremum magnas desperationes quasi nostrarum actionum fructus percipimus. Hoc magnam mihi injicit consilii inopiam multisque me ac miris fluctibus circumfundit, ut ne linguam quidem amplius possim movere, quæ in pejores in dies narrationes incidat. Quam nisi tu solves et velut alter Asclepius et Hippocrates ad animum meum sic ægotantem accedes, non fieri poterit, ut, quæ sequuntur, tibi enarrem, sed molestiarum voragine et insidiæ, ut ita dicam, verborum cursu tam miserum finire me cogent, priusquam rerum horribilium cumulum addiderim. Agedum, age, dilectissime mihi caput, tuam **102** sententiam de eo, quod rogaturus sim, per Deum mihi expromas quæso. Dic mihi, qui fiat, ut, cum principes atque duces multi et varii, alii aliis temporibus scelera commiserint, eorum subjecti non tantis malis unquam affecti sint, quantis nunc afficiuntur, sed parvis vel nullis; deinde dic mihi, qui fiat, ut principes, quanquam pessima facinora perpetrant, ipsi plerumque minimas clades subeant, maximas autem eorum subditi, quamvis abominetur, timore autem cohorreat atque illis

XVI. Quis, dilectissime Agathangele, judicia Dei possit indagare? Si enim alter alterius et omnes pariter servantur, cognita haberent, cum ratione quadam aliquis uniuscujusque actionum peritus incorruptum iudicium facere posset. Nunc autem videmus, non sua quemque ipsius peccata posse cognoscere propterea quod de se quisque ob nimium sui amorem maxime obæcatus est neque scit, num forte labente tempore improbitas pede obscuro aggressa quasi tesserâs animi prudentiam mutatura et absumptura sit, bonitas vero improbitati repugnans ex contrario rursus incessura sit.

Si hoc ita est, multum aberit, ut alterum alter perspiciat. Deo enim soli hoc inaccessum servatur atque regitur, qui hominem bene facientem vitam acturum placidissimam pacem spirantem **103** promisit, secus autem agentem etiam contrariam vitæ sortem habiturum. Neque vero minima est vel ignobilis differentia, quæ interest inter bonum et bonum atque inter malum et malum. Omnium enim bonorum optimum atque primum esse cognovimus pietatem erga Deum et incorruptam fidem. Ille enim, «Amato, inquit, Dominum, Deum tuum ex intimo corde atque animo,» et rursus: «Adorato Dominum, Deum tuum eumque solum colito;» alium enim colere est res creatas colere potius quam creatorem. Perspecta tibi erit omni ex parte bonorum differentia, si ea enumerabis deinceps ex infimo gradu atque fundamento. Contra vero omnium malorum pessimum est secessio a Deo, cujus signum atque indicium manifestum est patriorum præceptorum atque legum abolitio, quæ sit additamentis et ademptionibus nec non impudentibus perjuriis eorum, qui cum Deo bellant. Neque enim quisquam Deum pejerabit, in cujus animo pii in Deum sensus ardent. Accurate id facile intellexeris si veteres Judæos in examen vocaris, qui cum Dei reverentiam ad peregrinos deos transtulerunt, statim in servitutem redigebantur a finitimis gentibus, quarum domini erant, quandiu pie de Deo senserunt; ubi autem pius iis erat princeps, rursus superiores hostibus **104** erant. Atque ut vetera omittamus, Constantinum Magnum inter imperatores consideres, quæso, cui, cum cultum deorum, quo quidem nomine peperam nuncupabantur, ad verum Deum transtulisset, contigit, ut ampliores imperii fines quam omnes ante eum imperatores sibi vindicaret. Imperatoribus autem post eum, qui hæreticorum opiniones in divina fidei dogmata inducere Deumque, quem se extremis labris colere dicebant, pejerare incipiebant, statim magnitudo illa imperii ab hostibus sensim paulatimque diminuabatur

XVII. Sed longum tempus me desiceret, si vetera et recentia exempla ad veritatem dictorum confirmandam proferre vellem, id quod etiam plane ab historiæ simplicitate alienum esset. Quare hoc tantum dictis addam dicendique finem faciam. Cognoscere enim studes, quomodo fiat, ut, cum imperatores, quanvis continuo improbitatis auctores sint, minima tamen mala interdum patiantur, subjecti iis homines multiplicibus calamitatibus conflictentur, licet parvam fortasse aut nullam aliam culpam attulerint, nisi quod conscii erant et metu coacti socii improbitatis. Ut igitur multi veterum librorum adjumenta non exigua ad ejus rei cognitionem nobis attulerunt et diuturna nostra **105** experientia utcunque nos edocuit, Dominus iis principibus, qui non omni ex parte causam atque licentiam improbitatis dederunt,

οὕτω, πολλοῦ μὲν ἂν δεῖσειε τὰ ἐτέρων ἐτέρους εἰδέναι ποτέ. Θεῶν γὰρ μόνων τοῦτ' ἀπρόσιτον τετήρηται γε καὶ τεταμίευται. Ἀνθρώπων δ' ὅς ἂν δρόμῃ τάγαθὰ, πνέοντα βίον εἰρήνης εἶναι οἱ ὑπεσχημένον ἐκείθεν βιοῦν· ὅς δ' οὖν τάναντία, τοῦτ' αὖ τάναντία. Εἶναι δ' οὐ πάνυ τι ἐλαχίστην οὐδ' ἀγεννήτινα τὴν μεταξὺ διαφορὰν, ἣν ἀγαθὰ τε ἔχει πρὸς ἀγαθὰ καὶ ἦν αὐ κακία πρὸς κακίαν. Ἀγαθῶν μὲν γὰρ ἀπάντων κράτιστόν τε καὶ πρῶτιστον ἔγνωμεν εἶναι τὴν πρὸς Θεὸν εὐσεβείαν τε καὶ ἀκαπλήτεον πίστιν. «Ἀγαπήσεις γὰρ, φησί, Κύριον τὸν Θεόν σου ἐξ ὅλης ψυχῆς καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας σου,» καὶ πάλιν, «Κύριον τὸν Θεόν σου προσκυνήσεις, καὶ αὐτῷ μόνῳ λατρεύσεις.» Τὸ γὰρ ἄλλω τι λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα λατρεύειν ἐστὶ. Γινώριμον δ' ἂν εἴη σοι πάντως ἡ τῶν τοιούτων ἀγαθῶν ἐκ τῶν βαθμῶν ἐξῆς καὶ ὑποβάσεων τῆς ἀπαριθμήσεως διαφορὰ. Κακῶν δ' αὖ ἀπάντων ἂν εἴη κακίστον ἐκ διαμέτρου πάντως ὁ Θεοῦ χωρισμὸς, οὗ σημεῖον καὶ γνώρισμα προφανὲς ἡ τῶν πατριῶν κανόνων καὶ νόμων ἀλήθεϊς, ἣν προσθέσει τε γίνεσθαι καὶ ὑφαίρεισει τοῖς θεομάχοις συμπίπτει, καὶ ἅμα ταῖς ἀναίδειαν ἐπιτορκίαις. Οὐδὲ γὰρ ἂν ἐπιτορκῆσαι ποτε γένοιτο Θεόν, ὅπ' ἂν εὐσεβεῖς περὶ Θεοῦ τὰς ὑπολήψεις ἐν καρδίᾳ περιθάλλειν [f. 120 a] ἐνελεῖ. Μάθοις δ' ἂν ἀκριβῶς, Ἰουδαίων ἐξετάζων τοὺς πάλαι, οἷς τὸ τοῦ Θεοῦ σέβας εἰς ἄλλοτριους μετατιθεμένους Θεοῦ δούλους εὐθὺς καθίστασθαι τῶν περιτοκίων συνέπιπτεν ἐθνῶν, ὧν εὐσεβοῦντες ἦσαν δεσπότες, ἡγεμόνος δ' αὐθις εὐσεβοῦς καθισταμένου, καὶ τῶν ἐναντίων αὐθις ὑπερτέροις γίνεσθαι καθίστατο. Καὶ ἵνα τοὺς πάλαι καταλίπωμεν, ὅρα μοι Κωνσταντῖνον τὸν μέγαν ἐν βασιλευσίν, ᾧ τὸ τῶν ψευδωνύμων σέβας εἰς τὸν ἀληθῆ μετενεγκόντι Θεὸν πλείονος ἢ κατὰ πάντας τοὺς πρὸ αὐτοῦ βασιλέως ἄρξαι γέγονε γῆ. Ἀλλὰ τοῖς μετ' ἐκείνον εὐθὺς ἄρξασί τε καὶ ἄρξαμένοις τὰς αἱρέσεις κατὰ τῶν Θεῶν δογμάτων εἰσάγειν τῆς πίστεως, καὶ Θεὸν ἐπιτορκεῖν ὃν ἄκροισ ἐρασκον σέβειν τοῖς χεῖλαισι, εὐθὺς καὶ τὸ τῆς ἀρχῆς ἐκείνης ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν ἥρμα καὶ κατὰ μικρὸν ζημιουῖσθαι συνέβαινε μέγεθος.

IZ'. Ἀλλ' ὁ μακρὸς ἐπιλείψει με χρόνος παλαιῶν τε καὶ νέων ὑποδειγμάτων μεμνησθαι πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων ἀλήθειαν θέλοντα. Τοῦτο δ' αὖ πάνυ τι συγχωρεῖν τὴν τῆς ἱστορίας ἀπλότητα. Διὰ τοῖς ρηθεῖσιν ἐκεῖνο μόνον προσθεῖς ἀπαλλάξομαι. Μαθεῖν γὰρ ἐζητήεις καὶ ὅπως τῶν πρῶσεχῶς τῆς κακίας αἰτίων ἀρχόντων ἥκιστα πασχόντων ἐνίστε, μόνον πολυτρόποις δαπανᾶται πάθει τὸ ὑπήκουον, μικρὰν ἴσως ἢ μηδεμίαν ἐτέραν συνεισενεγκάμενον τὸ παράπαν πλὴν τοῦ συνεῖδεναι καὶ συμπαρανομεῖν διὰ φόβον. Φαίνεται τοίνυν ὡς γε τῶν πάλαι βιβλίων αἰ πλείους οὐ μικρὰς συνεῖναι παρίσχον τὰς ἀφορμὰς, καὶ ἅμα ἡ χρόνιος ἡμῶν ὅπως ποτὲ πέπεικεν ἐμπειρία, ὡς οἷς τῶν ἡγεμόνων μήτε πᾶν τὸ τῆς αἰτίας ἀντιχρῆς ἀνεῖται ἐς κακίαν ἐνδόξου, ταῖς τε συμφοραῖς τῶν ὑπήκουον κηδεμονικῶς καμπετομένοις ἐν ταπεινώσει γίνεταί καρδίας τοῦτοις ἐπικαλεῖσθαι

τὸν Κύριον, τούτους δὴ ποθεν οἰκτεῖρων ἐνταυθα ἄ κατὰ τὸ τῆς αἰτίας δὶ λωσι πάσχειν ἀνάλογον, Ἰν' ἐς τὸ μέλλον σχῆ κουφοτέρην τὴν κόλασιν. Εἰ δ' αἰτιος μὲν τῆς ὄλης εἴη κακίας καθάπαξ αὐτῆς, δι' ἣν ἐς φθορὰν ὀλοσερῆ τὸ ὑπὴρκοον καταφέρεται, ἔπειτα αὐτὸς ἀνάληγτός τε μέγαν καὶ ἤμιστα ταῖς τοιαύταις συμφοραῖς μῆτε καμπτόμενος, μῆτε μὴν οὐδ' ἄχρι τοῦ φαινομένου συμπάσχειν ὀρώμενος σχήματος, ἔπειτα μακρὸν ἐξ ἀπονοίας καὶ τύφον ἐν ψυχῇ περιθάλλει, δικαίωμα τοῦ μὴ δῆθεν αὐτὸν ἀμαρτεῖν τὸ μὴ πάσχειν οὐόμενος, τοῦτι πάντας ἐκεῖ τοῦ; τῆς δίκης λαμπρῶς ταμιεύει πρηστηρας. Μῆδὲ γὰρ εἶναι τὴν ἐνταῦθα κόλασιν ἀποχωρῶσαν οὕτω μεγάλοις καὶ παρνομωτάτοις πατασμασιν ἀσεβείας, ἧς τὰς δίκας αὐτὸς θ' ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὀφλισκάνει, καὶ ἅμα ὑπὲρ τοῦ τῶν ὑπηκόων δι' αὐτὸν ἀπολωλὸτος πλήθους· ποιμένος γὰρ ἀνεληγμένους τόπον, μὴ μόνον οὐ πεπληται τὴν ἀρμόττουσαν τῷ ποιμνίῳ πρόνοιαν, ἀλλὰ καὶ φθορὰς αὐτῷ προσεπεδαψιλεύσατο τρόπους, λύκος ἀντὶ προστάτου καὶ ποιμένος φανείς. Ἐπειτα οὐδ' ἡμῖν ἀνθρώπους οὐσιν ἀνέται τὴν ἐν ὀτουδηποτῶν ἐτέρου κρυπτομένην [f. 120 b] καρδίᾳ κακίαν ἔ, ἀρετὴν πλὴν ὅσον ἐκ τῶν ἐξωθεν σχημάτων καὶ χρωμάτων τοῦ τε ἡθους καὶ τῶν λόγων εἰκασίας ὕψασθαι τινὰς ἀμυδρῶς. Γνοίης δ' οὖν ἐμῶς κἀντεῦθεν, εἰ τὰ πλείω διὰ συντομίαν καὶ τουτωνὶ παρέντες σοῦ ἄρχοντος διεξέλθοιμεν ἕνια. Ἔσται γὰρ ἐκ τῶν ἐξωθεν σημείων γνώριμος τοῖς συνεωτέροις καὶ τουτοῦ τῆς ψυχῆς ἡ διάθεσις, καὶ ὡς σφαλερὰ μὲν περὶ Θεοῦ τῆ τοῦτου καρδίᾳ θαλαμύονται ἐννοιαί, καὶ κηλίδων οὐ μάλ' ἀξίον τοῖς τῆς εὐσεβείας ἐγγυμασι τὸ λογιζόμενον ἐμπέλονται τῆς ψυχῆς. Καὶ τοῦτ' ἂν εἴη τοῦ μηδὲν τῶν αὐτῷ πραττομένων εὐδοῦσθαι τὸ αἴτιον, ἤμιστ' ἀνεχομένου Θεοῦ μὴ θεατρίζειν τὴν ἐν τοῖς τῆς καρδίας θαλάμοις κερυμμένην κακίαν διὰ τῶν ἐξωθεν πραγμάτων. Ἐχει δὲ οὕτως.

III. Ὁ Πισσαῖος Νικίλαος, ὁ τῶν τεσσαρεσκαίδεκα Βενετικῶν νεῶν ναύαρχος ἐκεῖνων, ἄς καταπεπλευκέναι πέρσειν ἔφαμεν κατὰ τοῦ Γαλατωνύμου φρουρίου, ἐπειδὴ καὶ βασιλεία σύμμαχον λάβοι καὶ ὁμόφρονα τοῖς Βενετικοῖς κατὰ τῶν Γεννουιτῶν, ὄρκους φρικώδεις δοῦς καὶ λαβῶν, ἔπειτα αὐτὸς μὲν ὄλος τῶν ἐνεστῶτων τηρικαῦτα γινόμενος ἐργων τὸν βασιλέα πρὸς μὲν τὴν μάχην ἐκείνην ὄργως διακείμενον ἔδλεπε, πρὸς δ' ἔτερα τὴν ὄλην σπουδὴν περιστώμενον, τὰ καθ' ἡμῶν ἐκείνην ὄλην ληστρικὰ συνέδρια, βιασιότερόν πως ἐνέκειτο διεγείρων εἰς τῶν ὄργων. Πάντων γὰρ ἔλεγε ἤμιστα δεῖν καρτερεῖν ἐνταυθα, τῶν πολεμικῶν οὐκ ἀνεχομένων ὄλος πραγμάτων οὐδ' ἐς μικρὸν ὑπερτίθεσθαι, ἀλλ' ἐν τῷ παραρημα τὴν ἐμπρακτον ἀπαιτούντων ὄζύτητα. Δις δ' οὖν καὶ τρις καὶ πολλὰς ὄμοιας αὐτῷ παρῆε ἡ τὰς ἀποκρισεις ὁ βασιλεύς, μετὰ μάλ' αὐτῷ καὶ ἀναμφισθητήριμου τοῦ ἡθους, «Μαίνων, λέγων, μικρὸν με καταβαλεῖν τοῦς δογματικούς ἐχθρούς τῆς ἐμῆς προαιρέσεως ἐπιεγόμενον. Κἀπειτ' ἀναστὰς ὡς νοσιστὴν τὸ πολέμιον τουτοῦ κατα-

A calamitatibus autem subjectorum sollicito flexi in humiliatione cordis eum invocant, pro ratione causæ misericordia eorum permotus supplicia hic infligere videtur, quo expeditiorem in futurum habeat castigationem. Sin autem princeps, quantum omnis improbitatis, qua ad planam perniciem subjecti detruduntur, solus auctor est, non modo miseræ et afflictæ eorum fortunæ duriores se præbet neque speciem quidem eos commiserantis præ se fert, verum etiam fastum ex dementia sibi sumit arbitratus, id testimonio esse, se non peccasse, quod ipse in adversas res non incidat, huic omnes illic turbines igneus ad pœnam reservat. Non enim sufficit supplicium, quod hic infligi possit, tam magnis atque audacibus sceleribus, quorum pœnas propter se debet et propter multitudinem subjectorum sua culpa pessumdatorum. Officium enim pastoris sortitus non solum non habuit curam regi convenientem, verum etiam perniciem ei profuse attulit, ut non præfectus ejus atque pastor, sed lupo videretur. Verum nobis hominibus improbitatem aut virtutem in alterius cujuscunque corde reconditam duntaxat hactenus cognoscere licet, ut ex externo habitu ac moribus verbisque obscura quædam indicia deprehendamus. Attamen vel ex his **106** cognosces, si, compluribus brevitatis causa prætermisissis, etiam harum rerum nonnullas quasdam de imperatore commemorabimus. Perspiciet enim prudentior quisque ex externis quibusdam signis, qui sit animi istius habitus, quam fallaces de Deo opiniones in pectore occultatæ sint, quantis sordibus dogmatis veræ religionis haud sane dignis meus oppleta sit. Hoc etiam in causa est, cur nihil eorum, quæ suscipit, prospere ei succedat; Deus enim a se impetrare non potest, quin improbitatem in animi latebris occultam etiam rebus externis propalam et in promptu ponat. Res vero ita habet.

Nicolaus Pisanus, præfectus navium quatuordecim Venetarum, quas anno superiore in castellum Galatæ navigasse diximus, cum imperatore quoque socio contra Genuenses assumpto, horribili jurejurando dato atque accepto, totus esset in rebus instantibus gerendis, imperatorem autem ad certamen segnem, ad alias res, nimirum ad concilia illa latrocinii similia in nos conflanda, omni studio incumbentem videret, vehementius eum ad rem strenue agendam excitavit. Dixit enim, nihil minus opus esse quam cunctatione, rebus bellicis utique ne in breve quidem dilationem recipientibus, sed statim alacritatem efficacem efflagitantibus. Bis tum et ter et sæpius eadem **107** responsa imperator animo perquam elato fiduciaque plenissimo ei reddidit. «Mane paulisper, inquit, donec inimicus a meis dogmaticis rationibus abhorrentes deleverim. Dein assurgam et tanquam nidum hostium castellum omnium vestrum opinione facilius capiam.» Tum illius causa cum contento studio nostram amandationem celiter expedire vellet,

conversus ad nostros illos viros, qui vestigiis magnæ virtutis et austeræ vitæ per multos annos actæ senectutis verecundiam valde ornabant : « Tam iucundæ, inquit, mihi sunt vestræ execrationes, quantum odi vestras preces : tantopere autem horreo Palamæ execrationes, quantum colo ejus preces. » Tum atrociora illa ex tempore executus, quorum enarratio longum requirit tempus, ad bellum cum Latinis gerendum profectus est grandi sane supercilio et, ut ita dicam, supra nubes elato, quod talibus itineris adjumentis sese armasset. Quamvis autem tum tonitruum cœlestium vindicta quiescere constitueret, Creatore benignæ suæ iracundiæ viam sternente, attamen insequens tempus noctu et interdū palam eum rebus ipsis arguere omniumque aures celebri quodam clamore implere atque impios de **108** Deo et divinis dogmatis sensus jam diu in corde viri reconditos fastumque, illius dementiæ parentem, patefacere non cessavit.

πάσας αὐτόχρομα πανηγυρικῆς βοῆς ἐμπιπλῶν τάνδρῳς ἐντεθησαυρισμένας δυσσεβεῖς περὶ Θεοῦ καὶ τῶν θείων δογμάτων ἐννοίας καὶ τοὺς τῆς ἀπονοίας ἐκείνης γεννήτορας τύφους.

XIX. Etiam hoc addam, quod item ad hominis consilium repræsentandum pertinet. Est vero unum e multis, quæ ei parcentes prætermisimus. Irene enim imperatrix ejusque uxor multas mihi admoovit exhortationes, ut ex ejus persona gratiarum actionem castissimæ Matri Dei ederem, quippe quod imperatoris introitus Byzantium periculosissime ac longi erroris finis memoria unius ex festis in illius honorem celebratis factus esset. Auxilium vero nisi ab ea non allatum esse non potuit non in confesso esse. Hujusmodi orationem cum ego studiosius composuissem, voluntati imperatricis obsecutus, imperator eam conspicatus pro amore concepit odium, quod nimirum non ad suam prudentiam atque bellicam peritiam victoria tota relata esset, sed ad Matrem Dei, quasi corpus mortuum ligneo cuidam feretro impositum importasset. Hac re equidem percussus ei malignitatem in me opprobravi; imperatrix autem Irene et verbis asperioribus et deinde rebus ostendit, quantæ nequitix ipsa maritum argueret. Quanquam enim magno studio Deiparæ splendidum atque sumptuosum festum **109** redeunte per singulos annos illo die celebrare constituerat, abstinuit tamen in futurum atque tacuit, marito haud sane bonam fortunam ominata, conjiciens fore ut nec ei nec filiis felix occidentis vitæ cursus contingeret. Hac igitur de causa consilium imperatricis atque voluntas tunc exstincta est, illudque festum, ut ita dicam, infestum redlitum, prius quam adolesceret, ipsis videlicet radicibus excisam et profunda oblivione una cum actione illa gratiarum obrutum.

XX. Possum multa his similia enarrare; sed silentio eum hi prætereunda esse judicavi respectu

Ἀληφῶμαι φροῦρον, βῆον ἡ κατὰ πᾶσαν ὁμῶν προσδοκίαν. » Ἐπειτα κατεσπουδασμένην τινὰ καὶ σχεδὸν δι' ἐκείνον δῆθεν τὴν ἡμετέραν ποιεῖσθαι θέλων ἀπαλλαγὴν, στραφεῖς πρὸς τοὺς ἡμῶν ἀσκητικούς ἐκείνους ἀνδράς, οἱ τὸς τῆς μακρᾶς ἀρετῆς καὶ πολυστοῦ ἀσκήσεις ἔχουσι τὴν αἰδέσιμον λίαν ἐδόσμον τῆς πολιᾶς, ἔφασκε τοιαυτῶν. « Τοσοῦτο βέλτιον αἰροῦμαι, φησὶ, τὰς ὁμῶν ἀρετῶν, ὅσον μισθὸς τὸς εὐχάς· τοσοῦτο δ' αὖ ἀπαναίνομαι τὰς Παλαμικὰς ἀρετῶν, ὅσον ἀσπάζομαι τὰς εὐχάς. » Ἐπειτ' ἐκείνα τὰ ληστικὰ πεπραχῶς ἐξ αὐτοσχεδίου, ἀμακρᾶς τινος δαίται σχολῆς ἀφηγεῖσθαι, πρὸς τὸν Λατινικὸν ἐξῆει πόλεμον, μακρὰν τινα σφόδρα καὶ ὦς εἰπεῖν ὑπερνέφελον ἐπαγόμενος τὴν ὄφρυν, οἱ τοιοῦτοις ἐφοδίοις καθώπιεν ἑαυτόν. Εἰ δὲ καὶ τὰ τῶν αἰθερίων κεραυνῶν ἀμυντήρια τρικαῦτα [f. 121 a] καθελθεῖν προφρονταί, τριθὸν τῆ ὀργῆς φιλανθρώπως ὀδοποιῶντος τοῦ κτίσαντος, ἀλλ' ὁ ἐφεξῆς ἐκείθεν οὐκ ἔληγε χρόνος νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἀεὶ διὰ τῶν ἔργων ἐλέγχων περιφανῶς, καὶ ἀκοῆς, καὶ ἐξαγγέλλων τὰς ἐκ πολλοῦ τῆ καρδίᾳ καὶ τῶν θείων δογμάτων ἐννοίας καὶ τοὺς τῆς ἀπο-

ΙΘ'. Ἐτι καὶ τοῦτο προσθήσω τοῖς εἰρημένοις, ἀκόλουθον εἰς παράστασιν τῆς γνώμης ὑπάρχον καὶ τοῦτο τάνδρῳς. Ἔστι δὲ τῶν πολλῶν ἐν ᾧ φειδοὶ παρήκαμεν αὐτοῦ. Εἰρήνην γὰρ ἡ βασιλις καὶ συζυγὸς αὐτοῦ πολλὰς ἐπήνεγκεν ἐμὸι παρακλήσεις, εὐχαριστήριον ὡς ἐξ αὐτῆς ἐκθελεῖται λόγον τῆς ἀνάγκης Μητρὶ τοῦ Θεοῦ, ἅτε τὴν σφῶν βασιλικὴν ἐς Βυζάντιον εἰσοδὸν καὶ λῆξιν τῆς ἐπικινδύου καὶ μακρᾶς ἐκείνης πλάνης ἐν μνήμῃ μὲ τῶν αὐτῆς ἑορτῶν γενομένην, καὶ οὐκ ἄλλοθεν εἶναι ὁμολογεῖν ταυτηνὴν τὴν ἐπικουρίαν πλὴν αὐτῆς. Φιλοτιμότερον τοῖνον ἐμοῦ τὸν τοιοῦτον ἐκδεδοικῶτος λόγον διὰ τὴν τῆς βασιλίδος ἔφεσιν, αὐτὸς θεασάμενος ἀντὶ τοῦ ἀγαπήσαι μεμίσηκε μάλα τι μᾶλλον, ὅτι μὴ τῆ αὐτοῦ συνέσει καὶ στρατηγίᾳ τοῦ τροπαίου τὸ πᾶν ἀνήπτεν, ἀλλὰ τῆ μητρὶ τοῦ Θεοῦ, ὥσπερ ἂν εἰνεκρὸν ὑπάρχοντα κεκόμικε, φησὶν, αὐτὸν ἐκείνη μετὰ ξυλίνοιο τινὸς κροβάτου. Πρὸς ταῦτ' ἐγὼ μὲν ἐξεπεπλήγημην, καὶ τὴν αὐτοῦ κατ' ἐμαυτὴν κκοκῆθειαν ἐμεμφάμην· ἡ δὲ βασιλις Εἰρήνην λόγοις μὲν σκληροτέροις τοῖς πρὸς αὐτὸν, ἔργοις δὲ τοῖς ἐφεξῆς· ἔφηνεν ὅσον τῆς εὐθελείας· καὶ αὐτῆ τοῦ συζύγου κατέγνω. Διὰ γὰρ μεγάλης ἔχουσα σπουδῆς λαμπρὰν τῆ Θεοτόκῃ καὶ πολυτελῆ πανήγυριν ἑορτάζειν κατὰ περίοδον τῆς ἡμέρας ἐτήσιον, ἀπέστρετο τοῦ λοιποῦ καὶ σεσίγηκεν, οὐ κατὰ μαντευομένην περὶ τάνδρῳς, οὐδ' ἐστράτευσε ἀπαντήσιν στοχαζομένη τὸν δρόμον τοῦ βίου χρηστὸν αὐτῷ καὶ παισὶ. Καὶ μὲν δὴ τοῦτ' ἦν ὁ τὴν τε πρόβουον καὶ προουμίαν ἐσθεσε τῆς βασιλίδος· τότε, καὶ τὴν ἑορτὴν ἐκείνην πέπραχεν ἀνέορτον πρὶν εἰς ἡλικίαν ἐληλυθέναι, βίξαις αὐταῖς ἐκτεμνὴν, καὶ λήθης πυθμέτι μετὰ τοῦ πανηγυρίζοντος ἐκείνου καταχῶσαν λόγου.

Κ'. Ἐμοὶ δὲ πλεῖστα διεξιέναι ἔχοντι παραπλήσιον, σιγῆ δ' εὖν παρελήθησθαι κέκριται δεῖν, αἰ-

δοί τῆς πάλαι τοῦ ἀνδρός φιλίας. Ἀπογορῆναι γάρ ἄ
 οἶμαι καὶ τούτων ἀνιέναι συνετοῖς ἀνδράσι, καὶ
 μάλιστα σοί, διὰ τῶν ἔξω τοιούτων ἰγνηλατοῦναι
 σημειῶν ἐπὶ τὰς πρώτας αἰτίας καὶ διαλήψεις τῶν
 τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνδρός; ἔξωον καὶ διαθέσεων, καὶ
 ἤρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἀεὶ σκοπούμεν τε καὶ
 ἀνιλαμβάνοντι τὸν τῆς συνεχοῦς εἰκασίας εἰρμὸν,
 τοῖς πρώτοις ἐναρμόττειν ἴχνησι τὰς κατόπιν τὰς
 ἐκ λογισμῶν ἐφόδους, καὶ ποιῆσαι εὐθὺς εἰδέναι βίτης
 τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο βλαστάνει γεώργιον, καὶ ποιῆσαι
 χεῖται πηγῆς τὰ τοσαῦτα κατὰ τῶν θεῶν τῆς Ἐκ-
 κλησίας δογμάτων ναυάγια, καὶ ὅθεν εἶτε πολύχουν
 οὕτω καὶ ἀφθονον κατὰ τῆς Ῥωμαίων τύχης βεῖ τὸ
 [c. 121 b] κακόδαιμον, καθ' ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρώ-
 ποις· τὸ γὰρ ἀκρωσ ἀληθὲς μόνῃ θεῷ τεταμίευται.
 Ὅστε σε χρεῶν ὄρωντα πλείστους οὐ μεγάλα μὲν
 ἐκ προῦπτον ἀμαρτάνοντας, μεγάλα δ' οὖν ἐς πρῶ-
 πτον πύσσοντας, μήτ' ἀπορεῖν μήτε γνωσιμαχεῖν
 ἐς πλείστον, ἀλλὰ τῷ μόνῃ θεῷ παραπέμπειν τὴν
 κρίσιν, τῷ τὰς πρώτας αἰτίας γινώσκοντι τῆς τῆς
 ἐνωσίας ἐχούσης ψυχῆς περὶ θεοῦ τε καὶ τῶν θεῶν
 δογμάτων πάνυ τι σφαλεράς, καὶ ἥκιστ' ἐς πλεί-
 στον ἀνεχομένῃ τὴν τῶν πλείστων ἐν τούτοις κα-
 λύπτειν σιγῆν, τῶν τε ἄλλων καὶ ὅσοι τοῖς ἐπισκο-
 πικοῖς ἐνιδρύνονται θρόνοις, οἱ συνευδοκεῖν ἔκοντι
 ταῖς ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις οὐκ ὀκνοῦσι τοῦ παρόντος
 αἰῶνος, πῆ μὲν ματαίας ἐνεκα δόξης καὶ τύχης,
 πῆ δὲ προτραίρων ὄλων δὴ τινων φόβου. Ἐκόντες
 γὰρ ἐκότεροι τὰ μέγιστα λαυθάνουσι βλάπτουτες
 κοινῇ τε καὶ καθ' ἕκαστα ἑαυτοῦς, τῆς αἰωνίου δόξης
 τὴν αἰώνιον ἀλλαττόμενοι κίλασι. Ἡ γὰρ ἂν καθά-
 παξ ἅπαντες, ἢ τὸ γε δεύτερον οἱ πλείους, ὑπὲρ
 τῆς πατρῴου πίστεως ἐς μίαν ἀθλητικὴν παρταξά-
 μενοι φάλαγγα δυοῖν τε τῶν καλλίστων ἐτύγχανον,
 καὶ ἅμα δυοῖν τῶν κακίστων ἀπέειχοντο. Τὴν τε γὰρ
 ἑαυτῶν ἀίδιον ἐκαρποῦντο ὠφέλειαν, καὶ ἅμα τὸν
 βασιλεῖα μακάριον ἔδρων, τοῖς πατέροις πειθόντες
 ὅροις ἐμμένειν καὶ δόγμασι. Μηδὲ γὰρ δυνάμενος
 καθάπαξ ἅπασιν αὐτὸς ἀνθίστασθαι, καὶ ἄκων γοῦν
 τοῖς τῆς ὁμοφροσύνης ἀσσεβῆσιν ὅροις συναλαῦνει'
 ἂν, καθὰ καὶ πλείστοις εὐσεβῆσιν ὅροις συναλαῦνει'
 ἂν, πεπωκὸς κατ' ἄλλοις ἄλλους τοὺς χρόνους, νῦν μὲν
 ἐνίοις ἐναχοῦ, νῦν δὲ πλείστοις, τὸ πλείστον εἰπεῖν
 εἰς σωτηρίαν ἀπέχρησε, καὶ οὕτω· οὔτε τῆς αἰ-
 ωνίου δόξης ὑπερόριοι ἐγίγονον' ἂν, καὶ ἅμα τῆς
 αἰωνίου κολάσεως ὑπερόριοι μάλα τι εὐπρεπῶς
 ἐγίγονον' ἂν. Κάντεῦθεν τὴν τ' οἰκείαν συνδαινεῖν
 ἂν χώραν ἀζήμιον ἔχειν ἀεὶ, καὶ ἅμα τὴν ἀλλοτριαν
 προσκταῖσθαι, καὶ δουλοῦσθαι μὲν οὐδέσιν ἔθνεσιν
 οὐδέσιν τε, δεσπότης δ' ἄλλοις ἄλλων γίγνεσθαι κατὰ
 μικρὸν ἐθνῶν ἀεὶ, τῆς θέας ἀεὶ δεξιᾶς εὐμενῶς
 φυλακτούσης τὴν ἴδιον κληρὸν, εὐθυνοῦσης πρὸς
 ἐκκληρίαν πλάτος καὶ μέγεθος.

A veteris cum homine amicitiae. Illa vero prudenti-
 bus viris et tibi maxime jam sufficere arbitror, ut
 talia externa indicia persequendo ad primas causas
 et rationes habitus animi et affectionis pervenias
 atque cognitione sensim paulatimque progrediente
 ordinem assiduae comparationis usque repetendo
 primis vestigiis posteriores cogitationes atque ob-
 servationes adaptes; quod si feceris, ex quali ra-
 dice malus ille fructus enatus sit, ex quali fonte
 tanta in sacrata Ecclesiae dogmata naufragia effusa
 sint, unde tanta miseriae copia atque moles in Ro-
 manorum fortunam etiamnunc redundet, protinus
 cognosces, quatenus homines id mente consequi
 possunt. **110** Nam, quod omni ex parte verum
 est, Deo soli reservatur. Quare cum multos, quan-
 quam palam non magna delicta commiserunt,
 magnis tamen malis palam affici vides, non inops
 consilii esse debes vel dubitatione aestuare, sed
 soli Deo permittere iudicium, qui primas causas
 animi lubricis admodum de Deo divinisque dogma-
 tis opinionibus imbuti cognoscit neque plurimorum
 de hisce rebus silentium diu obtegere sustinet
 cum aliorum tum eorum, qui in episcopali sede
 constituti ultra cum magistratibus et potestatibus
 huius saeculi sentire non dubitant, qua vana gloria
 et fortuna, qua timoribus quibusdam temporariis
 ducti. Sua enim sponte utrique sibi et universis
 et singulatiim vehementer sibi nocent, cum aeternam
 gloriam cum aeterna castigatione commutent.
 Nam profecto si ad unum omnes vel major saltem
 pars ad patriam fidem defendendam ad unam quasi
 athleticam aciem sese conjungerent, duas res eas-
 que optimas nanciscerentur simulque duabus iisque
 pessimis absterent; sibi enim sempiternam salu-
 tatem pararent, imperatorem vero beatum facerent,
 si ei persuaderent, ut in sinibus atque dogmatis
 a patribus constitutis permaneret. Cum enim solus
 omnibus resistere non posset, vel invitus intra
 concordiae fines compelleretur, id quod compluri-
 bus aliis alia ratione aliisque temporibus accidit
 atque tum nonnullis interdum, tum plurimis ma-
 xime ad salutem **111** sufficit. Tali ratione, ut ab
 aeterna gloria non exclusi, ita ab aeterna castiga-
 tione decentissime remoti essent. Inde fieret, ut
 non modo suam terram integram semper posside-
 rent, verum etiam peregrinam sibi acquirerent,
 neque a gentilibus unquam in servitutem redige-
 rentur, sed aliarum alio tempore gentium domina-
 tionem paulatim nanciscerentur, divina potentia
 nunquam non proprias possessiones servante et
 ad ampliorem et majorem felicitatem ducente.

XXI. Sed ego, charissimum caput, similia quaedam addam, ut dicta confirmem dilucidius, ex permultis rebus, quas brevi ante audivi et oculis percepī, paucas tua gratia delibans. Cognovisti certe Symeonem illum, qui custodis legum munus in rerum turbis nactus Palamitis oris et linguae et legis instar erat atque turpiter, ut ita dicam, ceteris

quasi dux constitutus, ut qui totum illud sodalium prudentia superaret. Hic cum alioquin esset egentissimus et fame conflictaretur, adulatione varie circumiit claros viros, ut vitæ tolerandæ opportunitatem capteret victumque quæreret sibi, liberis, uxori, toti denique familiæ. Quanvis igitur sciret, in quam perniciosa atque abominabili conditione versarentur Palamæ dogmata, tamen gloriæ atque **112** divitiarum temporariarum causa dogmata Palamica amplexus, ut ipse melius scis, oppido subjectos atque serviles præ se tulit mores. Quare earum rerum, quas maxime appetebat, maxima copia continenter quidem fruebatur, sed nunquam tamen satiebatur. Verum enim vero cum nuper extremam ageret vitæ animam, morbo atque cogitationibus cruciatus per novem deinceps dies lecto erat affixus, quibus sæpe quasi divinitus convictatus singulis fere interpositis horis ad aerem submurmurare aliquid videbatur, neque aliter se gerebat ac si pœnæ abs eo repeterentur earum rerum, quas audacter perpetrasset. Atque cum alia dixit tum invitum sese ad hanc hæresin applicuisse. Ad extremum autem sese recipiens et quasi libere respirans Palamica dogmata atque libros, quoscunque domi habuit, omni animi affectu conquisivit, conquisita in flammam ignis allati suis manibus iniecit, talia fere libero ore effatus: « Quamvis haud ignorarem, quanta atque quali impietate hi libri scaterent, tamen partim gloriam affectans, partim principum cominationes metuens, partim **C** exastatem necum habitantem lenire studens, contra omnem meam conscientiam agebam et tam improbis dogmatis me subiciebam. Per Deum igitur vos, qui adestis **113** meamque confessionem auditis, animæ meæ calamitosæ salutem precari velitis, rogo atque obsecro. » Hæc locutus homo animam efflavit. Inde multos dies res per urbem dispersa omnium rumoribus differebatur, donec ad aures imperatoris perveniret, qui eam silentio operimi jussit. Atque mihi illud perquam idoneum videbatur ad Palamæ impietatem corrigendam, nisi imperatoris minæ impedimento fuissent, aut potius, si episcopi vivos animos, non timore rusticitatis emortuos haberent neque ulla ex parte propter gloriam et luxuriam principibus hujus sæculi assentiri vellent.

τοῦ βασιλέως κατέστησιν ἀπειλαί, ἣ μᾶλλον εἰ ζώσας εἶχον ἐπίσκοποι τὰς ψυχὰς καὶ μὴ τεθηκυίας τῶν δέει τῆς ἀγροικίας, καὶ ἥμισυ δὲ δόξαν καὶ ὄντος αἰῶνος.

XVII. Hoc unum nuper factum, quod a tuis verbis non abhorret, ego adjunxi; secundum autem hoc est: scis gentem Russorum hominibus copiosissimam esse locosque felicissimos incolere, unde varias divitias habet neque quidquam deest, ut omnia una comprehensione complectar, quod ad largam rerum copiam pertinet. Præterea legibus veræ fidei nunquam fluctibus jactatis ratione simpliciore et incuriosa obsequitur, ex quo tempore hanc orebilis suis consecuta est. His temporibus

μέταις καὶ στόμα καὶ γλώττα καὶ νόμος ἦν, καὶ στρατηγὸς τῇ παρανομῷ φάναι καθίστατο φάλαγγι, ἄτε μᾶλλον ἐλλόγιμος ἢ κατ' ἐκείνων ὑπάρχων τὸν θίασον. Πένης δ' ἄλλως ὢν καὶ λιμῶ τὸν βίον στρατηγούμενος, κολακεία τοῦ ἐν δόξῃ μετῆει παντοδαπῇ, βίον πρόφασιν ἐπιτηδεύων καὶ ζωῆς πορισμὸν ἑαυτῷ καὶ παισὶ καὶ συζύγῳ καὶ ἄλλοις φάναι συλλήβδην οἰκίᾳ. Καίπερ οὖν εἰδὼς ὡς ὀλέθριόν τε καὶ μυστρὸν τὰ τοῦ Παλαμᾶ κεκλήρωται δόγματα μοῖραν, ὁμοίως δόξης ἕνεκα καὶ πλούτου δὴ τινος προσκαίρου τοῖς Παλαμικοῖς συνευδοκῶν ἦν δόγμασιν, ὡς οἴσθα μᾶλλον αὐτῶς, καὶ μάλα τι λίαν ἠττώμενά τε καὶ ὑποκείμενα παρεδίδικον τὰ ἥθη. [f. 122 a] Διὸ καὶ ὢν ἤρα μάλιστα, μάλιστα πάντων αὐτῶς ἀπέλαυσε μὲν συνεχῶς, ἐνεπίμπλατο δ' οὐδαμῶς. Ἄλλ' ἐπεὶ πρὸ βραχείου ἐν ἐσχάταις ἐγεγόνει τοῦ βίου πνοαῖς, ἐννεά λοιπὸν ἡμέραις τῆ νύσφ καὶ τοῖς λογιμοῖς τυραννούμενος ἔκειτο, ὅτε δὴ καὶ μεταβῆ πολλάκις οἶον ἐνθους ἐν ὠριαίοις τοῖς καθιστάμενος διαστήμασιν, ὑποψιθυρίζων τε ἐφαίνετο πρὸς ἀέρα, καὶ σφόδρα δῆπου δίκας ὢν ἐπεπράχει βιαίως ἀπαιτούμεν ἔφησει. Καὶ μὲν δὴ τὰ τ' ἄλλα λέγων ἦν, καὶ ὡς ἄκων τῆς ἀίρεσεως ἤττηται ταυτησὶ. Τέλος δ' ἑαυτὸν ἀνειληφώς καὶ οἶον ἀναπεπνευκῶς ἐλευθέριον, ὅσα τῶν Παλαμικῶν δογμάτων τε καὶ βιβλίων παρὰ τὸν οἶκον ἔτυχεν ἔχων, ὅλαις ἐζητήκει προθέσει τῆς ψυχῆς, καὶ εἰληφώς εἰς φλόγα παραχρῆμα χερσὶν οἰκείαις καθῆκε προσενεχθέντος πυρός, καὶ τοιαυτὸν πεπρασθαισμένη τῇ γλώττῃ φεγγόμενος: « Ἐγὼ, φησὶν, ἐς τὰ κριθῆς εἰδὼς ὀπίσθη καὶ οἶα γέμει ταυτὶ τὰ βιβλία τῆς ἀσεθείας, ὁμοίως πῶς μὲν θηρώμενος δόξαν, πῶς δὲ καὶ δεδιὼς τὰς αὐθεντικὰς ἀπειλάς, καὶ ἅμα τὴν σύνοικον παραμυθεῖσθαι πενίαν ἐπιτηδεύων, ἔλαθον παρὰ πᾶσαν δῆπου πεπραχὼς τὴν ἐμαυτοῦ συνέλθῃσιν, καὶ τοῖς οὕτω μοχθηρίας ἔχουσι δόγμασιν ὑποκεκυφώς. Πρὸς γοῦν Θεοῦ, τὴν παροῦσαν ἐμὴν ἐξαγόρευσιν οἱ παρόντες ἀκούοντες, ὑπὲρ τῆς ἐμῆς τῷ Θεῷ ταιαπύρου ψυχῆς συνεύξασθαι προθυμήθητε, δέομαι. » Καὶ οὕτω τοῖς τοιοῦτοις ἀνὴρ ἐκείνος συναπέψυξε ῥήμασιν. Ὅθεν ἐπὶ πολλαῖς ἡμέραις ἀνὰ πᾶσαν διεσκεδάσθη τὸ πρᾶγμα τὴν πόλιν, καὶ σφόδρα διαθεθρύλληται, ἕως καὶ εἰς βασιλικὰς ἰδὼν ἀκοὰς σιωπᾶσθαι προστέτακται. Καὶ μοι ἐπιεικῶς ἔδοξεν ἱκανὸν εἰς διόρθωσιν τῆς τοῦ Παλαμᾶ δυσσεθείας εἶναι τοῦτ', εἰ μὴ ἐμποδῶν αἱ τρυφῆν συνευδοκεῖν ταῖς ἀρχαῖς ἐβούλοντο τοῦ παρ-

KB. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο τοῖς σοῖς ἐκείνοις ἀκόλουθον λόγοις συνεθαλόμην ἐγὼγε πρότερον γεγονός· δεύτερον δὲ, τὸ ἔθνος τῶν Ῥώσων οἴσθα ὡς πολυανθρωπότατόν τε ἐστὶ καὶ τόπον εὐδαίμονα λίαν οἰκοῦν. Πλοῦτον γὰρ ἐκείθεν ἴσχει παντοδαπὸν, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, οὐδενὸς ἀχορήγητόν ἐστι τῶν ὅσα πρὸς ἀξιοθονὸν χάριν ὀρᾷ τῶν ἐπιτηδεύων. Καὶ πρὸς γε νόμοις ὀρθοδοξίας οὐδαμῇ σαλευόμενοις ἔπεται κατὰ γε τὸν ἀπλοῦστερον καὶ ἀπράγμονα τρόπον, εἰς οὐκ ἐπερ αὐτῆν τὰς εὐχὰς ἀνεκλήφει. Ἐτύχε δ'

οὐν κἀν τούτοις τοῖς χρόνοις τὸν ἐπισκοπικὸν ἐκεί-
νοις θρόνον κοσμῶν καὶ τὴν ψυχικὴν τοῦ ἔθνους
ἐπιστάσιαν ἀνειλημμένος ἀνὴρ συνεπὲς, [f. 122 b]
ὡς οἶσθα, καὶ τῶν θεῶν κανόνων καὶ νόμων ἐξ ἑ-
νέου πείραν ἐκ τῆσδε τῆς μεγίστης τῶν πόλεων
ἠθροικῶς ἀκριβῆ. Καὶ ἵνα συναλῶν εἶπω, τοὺς
νέους κάκεινῳ πετόμφρασι τόμους οἱ τῆς Παλαμι-
κῆς θιασῶται πατρίας, εἰς τὸν οἶκελον τῆς ἑαυτῶν
ἀπωλείας κρημὸν ἐκχαλούμενοι καὶ αὐτὸν, σφίσι
ποιεῖν εἰσθῶς τοῦτο πρὸς ἀπάσας πόλεις καὶ χώ-
ρας. Ὁ δ' ἀναγνοὺς, καὶ ἰδὼν τῶν βλασφημιῶν
ἐκείνων τὸ σμῆνος καὶ τὴν Ἑλληνικὴν πολυθεῖαν
ἀπασῶν ἐκεῖ προεδρεύουσαν πᾶν θεσποτικῶς, κατὰ
γῆς τε ἐβρίψεν εὐθύς, καὶ τὰ ὅσα φραζάμενος ἀπὸ
ἀκοῆς πονηρᾶς ἀπεπήδησε τάχιστα. Καὶ λοιδορίας
μᾶλα μακρὰς γεγραφῶς μετὰ τῶν εἰκότων ἐκ τῆς
θείας Γραφῆς ἐλέγγων καὶ ἀποδείξεων, ἐπετόμφει
ἔξιν γε τῷ πατριάρχῃ τοῖς ἐπισκόποις, πολυθέους
τε καὶ ἀθέους τούτους ἀποκαλῶν καὶ σφόδρα ἀναι-
δεῖς τῶν πατρῶν ἀθετητᾶς καὶ διώκτας δογμάτων,
καὶ ἅμα τοῖς προσήκουσιν ἀναθέμασιν ὑποβάλλ-
λων.

ΚΓ'. Καὶ τὰ μὲν ἐκ Ῥωσίας γράμματα τοῦτον
ἔσχε τὸν τρόπον, καὶ οὕτω τοὺς κακοσχ'όλους τού-
τους ἐξήλεγξε μὲν, οὐκ ἐμάλαξε δέ. Τεθαύμακα δ'
ἔγωγε πῶς τέλλα γε ἀμαθεῖς ὑπάρχοντες οὗτοι
τοῦτο φρονίμως οἰκονομοῦσι, πρὶν ἐκπυστον φθῆναι
γενέσθαι, πάσαις ἀπειλαῖς αὐθεντικαῖς συστέλλοντες
καὶ φόβοις, καὶ τάφῳ φάναι σιγῆς ἐν βραχεῖ συγ-
χωρῶντες, οἶμαι, τὸν πονηρὸν οἰκονόμον ἐκείνον
μεινόμενοι, οὐ τὴν ἐν χρήμασι μεμηχανημένην
οἰκονομίαν ἐν Εὐαγγελίοις ὁ Κύριος ἐπαινῶν. εἶτα
τῷ αὐτῷ παραπέμπει πυρῖ.

ΚΔ'. Ἐβουλόμην καὶ τρίτον προσθεῖναι διήγημα,
τῶν εἰρημίων οὐχ ἦρτον εἰς ἔλεγχον τῆς τῶνδε
τῶν ἀνδρῶν ἀσεβείας. Ἀλλὰ σὲ πρὸς τὴν ἀκοὴν
ἀἰετῶ; θεώμενος ἔχοντα, τὸν νοῦν ἐκ τε ἀκοῆς εἰς
τὰς ἀκοῆς τοῦ λοιποῦ μεταφέρειν ἔγνωκα δεῖν, ἵνα
τῆς σῆς ἀπολαύσαιμι γλιώττης, πρὶν τῶν δημίων
ἐνέους φυλάκων ἐληλυθότας ἐπιταρᾶξαι καὶ διακό-
ψαι τὴν ἡσύχιον ἐμίλιαν ἡμῶν ταυτηνὶ καὶ ἀπ' ἄλ-
λῶν ἡμᾶς διασῆσαι.

ΚΕ'. Πάνυ καλῶς τε ἐμῆς ἐστοχάσω γνώμης καὶ
διανοίας διὰ τῶν ἐξωθεν ἠθῶν, καλλὲ Ἀγαθάγγελε.
Δὲ τὰ τῶν ἄλλων εὐφθμῶς θεατριζῶν ἐγκλήματα,
τὰ καθ' ἑαυτὸν ὄρα καὶ γινῶσι σαυτόν. Τοῖς γὰρ κα-
κοῖς ἀρκεῖ τὸ κακοῖς εἶναι, καὶ τὴν δίκην ἔχουσιν
αὐτόθεν ἀποχωρῶσαν. Ἄλλως τε καὶ κηλίδας οἰδᾶ
τινας ἐναποματιτομένην ἐντεῦθεν τὴν ἀκοὴν, καὶ τι
νέφος ἀθροίζουσαν τῇ ψυχῇ δυνάμενόν πως ἐπιθο-
λοῦν καὶ ἀμβλύνειν μὲν τὸ καθαρὸν καὶ ἀνοπνον
ἐκεῖνο τοῦ νοῦ, ἐξυπνίζειν δὲ τὸ τῆς ψυχῆς ἐμπα-
θές. Ὅσῳ γὰρ δύσεργόν τε καὶ δυσκατόρθωτον πέ-
φυκε τάχαθον, αἰπνον τὸν διάβολον ἔχον πολέμιον,
νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὴν τῶν λογισμῶν ἐπι-
θοσκόμενον χώραν καὶ μεταρμύζοντα πρὸς τὸ χεῖ-
ρον αἰετὴν τῶν χρησιωτέρων ἔξων ἰδέαν, τοσούτῳ

A igitur episcopalem sedem ornavit atque animos ho-
minum suo imperio direxit vir, ut ipse scis, pru-
dentissimus divinarumque normarum atque legum
inde a pueritia in hac maxima urbium cognitione
114 accurata imbutus. Ut paucis rem compre-
hendam, huic quoque viro Palamice sectæ sodales
novos Tomos miserunt, in præceps ipsorum inter-
itus barathrum eum vocaturi, qua quidem ratione
in omnes urbes locosque grassari solent. Ille vero
iis perlectis cum blasphemiarum examen atque
Græcum polytheismum superbissime in iis domi-
nantem videret, in terram statim eos abiecit anri-
busque a nefaria auditione munitis inde quam cel-
errime se proripuit. Magnas vero criminationes
cum argumentis atque demonstrationibus ex sacra
B Scriptura petitis conscripsit et patriarchæ episco-
pique misit, appellavit eos polytheos et atheos im-
pudentissimosque patriorum dogmatum eversores
atque persecutores, anathema denique, quod par-
erat, in eos coniecit.

XXIII. Atque scriptum ex Russia missum sic se
habebat et sic istos, qui in malis rebus tempus ter-
runt, coarguit quidem, attamen non infirmavit.
Miror autem, quomodo isti, licet alioquin stulti
sint, hoc tamen prudenter faciant, ut, priusquam
tale quid in vulgus innotescat, comminationibus
quibuslibet severis atque terroribus reprimant et
veluti silentii sepulcro brevi tempore condant;
C imitantur, opinor, malum illum dispensatorem,
cujus callidam pecuniarum dispensationem domi-
nus in Evangeliiis collaudat, collaudatum æterno
igni mandat.

XXIV. 115 Vellem equidem tertiam quoque
adjungere narrationem, quæ non minus quam prio-
res hosce homines impietatis redargueret. Attamen
cum hunc sermonem moleste te ferre videam,
animum jam ab auditione convertendum cognovi
ad auditiones, ut fructum aliquem tuæ linguæ per-
cipiam, priusquam ex custodientibus nos carnifi-
cibus quidam aggressi tranquillam familiaritatem
turbent atque dirimant et alterum ab altero se-
jungant.

XXV. Optime meam sententiam atque consi-
lium ex externis moribus assecutus es, optime
Agathangele. Quare aliorum crimina bonis verbis
in promptu ponens te aspice et temetipsum co-
gnosce. Improbis enim hominibus jam sufficit, quod
sunt improbi et inde satis pœnæ ferunt. Huc acced-
dit, ut maculis quibusdam inde aures aspergantur
et nubem quædam colligant, quæ animum sordi-
bus inficere, puritatem illam atque vigilantiam
mentis hebetare, cupiditates excitare possit. Ut
enim bonum sua natura operosum est ac difficile,
cum diabolus vigilantem inimicum habeat, qui
die noctuque animum depascit et semper melioris
affectus in pejus declinat, sic facilem et veluti per-
pronom præcipitantem aditum improbitas sibi pa-

rat, quippe cum **116** animus humanus ingenitas quasdam atque insitas habeat pestes, quæ in conjunctione ejus cum carne quasi dormiunt. Quare ego tales narrationes, quanquam ejusmodi per multas referre possum, silentio praterii. Agendum ad publicas res reversus, ubi superioris vestigium narrationis reliquisti, inde continentor ordinis memor nobis res exponas lubentissime tibi audientiam præbentibus.

σύ καταλέλοιπας, λέγε κατά τὸ συνεχὲς ἦρην, ἀναμνησκόμενος τῶν εἰρημῶν ἐκείνης τῆς ἀφηγήσεως, μάλιστ' αὐτοὺς ὑπέχειν βεβουλημένοις τὴν ἀκοήν.

XXVI. Bene dixisti, charissimum mihi caput, veniam mihi dare neque me vituperare debes; nam non ut calumniarer, sed illud quoque pulcherrimum historiæ adjumentum esse arbitratus, hæc tibi enarrabam recentiora, quæ tu nullo pacto aliunde audire poteris. Memini autem te sæpe dicere, ut in harmonia variarum rerum conjunctio atque inter se discordantium concordia esset, et ut simili ratione in ædificiis lapidum, lignorum, luti, calcis, aliarum ejusmodi rerum multiformis conglutinatio ad opus afferretur, sic etiam historiæ talibus opus esse. Unam enim quamdam utilitatem ad legentes ex ambobus redundare, ut bona imitarentur ob cupiditatem laudationum, mala caverent ob odium ignominiarum.

XXVII. Sed jam nobis est redeundum ad Hircanum, Bithynorum barbarorum **117** principem; in eo enim nostræ narrationis ordo substitit. Qui cum cognovisset, quid legati passi essent, haudquaquam ultionem minis tantum contentam esse debere arbitratus non solum satrapæ ritu minus admodum insolentes jactavit, verum etiam facta adjecit immaniora et insolentiora. Filio enim maximo natu imperavit, ut Hellesponto trajecto ad Hecos Romanos in Thracia situs appelleret; ipse autem ex superioribus Bithyniæ urbibus magno cum exercitu in plana loca Chæcedoniæ descendit secundum oram, ubi tum etiam classis Genuensium constituta erat e causis supra expositis. Inde veluti ex solio tyrannico legatos cum opibus reposcit minasque addit prioribus multo vehementiores, se nimirum protinus ad urbem Byzantium trajecturum esse, nisi omnia magno cumulo aucta reddantur. Quanquam vero legatos, qui quidem adhuc in vivis essent atque res, quæ ab iis, qui eas inter se diviserant, requisitæ colligi possent, recepit barbarus, vehementissime tamen ac superbiissime, quæ deerant, usque repetebat et, quo plus accepit, eo plus posebat, mendaciis additis atque prætextis. Ad extremum filium secundum cum altero **118** exercitu Ponti fauces transvectum cum fratre in Thracia sese conjungere jussit, ut in unum locum coactis copiis obviam quæque vastarent et incursione Mysorum quoque terram infestarent. Jussa illi quam celerrime exsecuti paucis diebus recessere, innumerabili non solum e Mysis, sed maxime e Romanis vel potius, si verum

ἄραδιαν τῆς κακίας ἢ κτήσις ἔχει τὴν πάροδον καὶ οἶον κατὰ πρᾶνοῦς φερομένην, ὅτε σπερματικῆς τινος καὶ οἰκογενεῖς κῆρας ἐχούσης τῆς ἀνθρωπίνης ἐκείνης ψυχῆς ἐν τῇ πρὸς [f. 123 a] τὴν σάρκα κοινωνίᾳ ταύτης οἶονε κοιμωμένης. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῶν τοιούτων ἀποσχόμενος ἀφηγήσεω, καὶ μάλιστ' αὐτοὺς ἔχων διεξιέναι, σιγῇ παρέσχον τὴν γλῶτταν. Φέρε τοίνυν τῶν δημοσίων πραγμάτων ἐχόμενος, ὅπου τὸ πρότερον ἔχνος τοῦ λόγου

KΓ'. Εὖ μὲν λέγεις, ὦ φίλη μοι κεφαλῇ, συγγινώσκειν δ' οὖν σε δεῖ, καὶ μὴ πάνυ μοι μέμφεσθαι. Οὐ γὰρ βουλόμενος λοιδορεῖν, ἀλλ' ἱστορίας εἶναι καὶ ταυτὶ συμμαχίαν ἡγούμενος τὴν βελτίστην, ἐγὼ διεξῆειν σοι μῆψυ πυθέσθαι μὴδ' ὀθενοῦν ἐσχηκότες καίνωτερα νῦντα. Μένωμι γὰρ σου πολλάκις εἰπόντος ὅτι καθάπερ ἐν ἀρμονίᾳ πολυμικτῶν ἔνωσις γίνεται καὶ διχα φρονοῦντων συμφρόνησις, καὶ ὡσπερ ὁμοίως ἐν ταῖς οἰκοδομίαις λίθοι τε καὶ ξύλα καὶ πηλὸς καὶ χάλυξ καὶ τοιαύτη τις ἄλλη πολυειδῆς τις συμφρόνησις ἔχει πρὸς τοῦργον, οὕτω κἀν ταῦθα τῇ ἱστορίᾳ πάντων δεῖν τῶν τοιούτων μίαν γὰρ τινα τοῖς μετιοῦσι γίνεσθαι τὴν ὠφέλειαν ἐξ ἀμφοῖν, τὰ μὲν ἀγαθὰ μιμουμένοις διὰ τὸν πόθον τῶν ὕμνων, τὰ δὲ χεῖρω φυλαττομένοις διὰ τὴν πρὸς τὰς λοιδορίας ἀπέχθειαν.

KZ'. Ἄλλὰ μετιτόν ἡμῖν ἐστὶ λοιπὸν ἐς Ἰρκανὸν τὸν τῶν Βιθυνῶν ἡγεμόνα βαρβάρων· ἐκεῖ γὰρ ἡμῖν ὁ τῆς ἀφηγήσεως ἐκείνης εἰρημὸς καταλείπεται. Τὰ γὰρ κατὰ τῶν πρέσβειων ζυμπεπωκότες αὐτοῦ πυθομένῳ ἐκείνῳ ἤμιστ' ἀποχρῆναι ἔδοξε μέχρι τῆς ἀπειλῆς ἐστήσειν τὰ τῆς ἀμύνης, ἀλλὰ σατραπικὰς μὲν προὑπεμπε τὰς ἀπειλὰς καὶ μάλιστ' ἀτόπους, βαρβαρικώτερα δὲ καὶ μάλιστ' ἀτοπώτερα ταῖς ἀπειλαῖς προσετίθει τὰ πράγματα. Καὶ μὲν δὴ τῶν μὲν υἱῶν προσεταχῶς τὸν πρῶτον ἐ' Ἑλλησπόντου κατὰ τῶν ἐπὶ Θράκης Ῥωμαϊκῶν περαιοῦσθαι χωρίων, αὐτὸς ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων τῆς Βιθυνίας πόλεων κατήξει, πολλὴν ἐπαγόμενος λόγην ἐπὶ τὰ τῆς Χαλκηδονίας ἱππῆλατα γῆς, παρὰ τὸν αἰγιαλὸν ὅπῃ τῆνικαῦτα καὶ τὸν Γεννοῦτικὸν συνέβαιναν ἵστασθαι στόλον δι' οὗς ἐφθήμεν τρόπους εἰπόντες. Κάκειθεν ὡς ἀπὸ δίφρου δεσποτικοῦ τοῦς τε πρέσβεις μετὰ τῶν χρημάτων ἀπῆται, καὶ ἀπειλὰς τῶν προτέρων μεζούς πολλῶ προσετίθει, αὐτίκα μάλιστ' αὐτῆς Βυζαντίων πόλεως διαπεραιοῦσθαι ὑπισχνόμενος, εἰ μὴ λάθοι μετὰ πάνυ μικροῦ τοῦ ὑπερβάλλοντος ἅπαντα. Τοῦς μὲν δὴ οὖν ζῶντας τῶν πρέσβειων, καὶ ὅσα τῶν χρημάτων ἀνερευνημένα ξυνελέγετο πρὸς τῶν βιαινεμαμένων... ὁ βάρβαρος ἀεὶ τὰ λείποντα σφοδρῶς τε καὶ λίαν ὑπερφανῶς [f. 123 b] ἐνέκειτο ἀπαιτῶν, καὶ οὐδὲ λαμβανῶν ἀεὶ ζητῶν ἦν, τὰ ψευδῆ προστεθείς καὶ προφασίζόμενος. Τέλος δὲ στρατιᾶν ἐτέρων τῶν υἱῶν τὸν δεῦτερον εἰληφότα διαπεραιοῦσθαι προσέτατε τὸν τοῦ Πόντου αὐχένα διὰ Γεννοῦτικῶν νεῶν, καὶ ζυμίζειν κατὰ Θράκην τὰ δελφῶν, ὡς ὁμοῦ γενομένων τῶν στρατευμάτων ἀμφοῖν τὰ τε πρὸς ποταμ

πάντα ἐηρόσαι, καὶ ἕμᾳ ἐξ ἐφόδου καὶ ἐς τὴν Μυσῶν
 ἐσθλασὶν χιώραν. Ὁ δὲ τάχιστα πρόσταγμα πεπρα-
 χότες ἐκεῖνοι, ἡμερῶν μεταξύ μικρῶν ἐπανήσαν
 ὑπὲρ ἀριθμῶν ἐλαύνοντες, οὐ Μυσῶν λεῖαν μόνον,
 ἀλλὰ τὴν πλείω Ῥωμαϊκὴν, μᾶλλον δ' εἰ χρὴ τὰ-
 ληθῆς εἰπεῖν, τὴν πᾶσαν Ῥωμαϊκὴν ἀποικοὶ γὰρ
 κἀκεῖνοι Ῥωμαίων ὑπῆρχον, διὰ πενίαν πρὸ ἐτῶν
 οὐ μᾶλα μακρῶν ἐκεῖ μετακίησαντες. Διὰ γὰρ τὸ
 καὶ τὰς ἐκεῖ πόλεις εἶναι τῶν πρὶν βεβασιλευκῶτων
 Παλαιολόγων οἰκοδομᾶς καὶ ἄρια τῆς τότε Ῥωμαίων
 ἡγεμονίας, ἔπειτα Μυσοῖς τισὶν ἡλωκυίας ὑπέεικον
 ὀρτίως, συμβαίνει καὶ κύκλῳ περὶ αὐτὰς τοὺς ἐν-
 τεῦθεν ἐκεῖ διὰ πενίαν ἐκόντας, ὡς εἴρηται, μεθι-
 σταμένους ἐκ τοῦ σύγγυς αὐτοῦ κληροῦσθαι τὴν
 διαίταν. Ἄρτι τοίνυν μέχρι μὲν ἐς τὰςδε τὰς πόλεις
 τῆς βαρβαρικῆς γενομένης ἐφόδου, περαιτέρω δ' οὐ
 δυναθείσης διὰ τὴν τῶν τῆς γῆς ἐκεῖνης ἀρχόντων
 πρόνοιαν, πάντα συνεπεπτώκει Ῥωμαίους μὲν
 εἶναι τοὺς ἀπαθόντας ἐκεῖθεν, Μυσοῦς δ' ὀνομά-
 ζεσθαι διὰ τὸ Μυσοῖς ἐκ πολλοῦ καὶ αὐτοῦς ὑπη-
 κούς γενέσθαι. Τὴν μὲντοι λεῖαν εἰς Ἀσίαν οἱ βάρ-
 βαροι πέμφαντες πᾶσαν ἐκείνην, οὐ πρότερον αὐ-
 τοῖ τε ἐντεῦθεν ἀπαλλάττειν ἤθελον, πρὶν ταῖς ἐν
 Χερσονήσῳ πόλεσιν ἐπιθεῖναι φόρους, καὶ τοὺς
 μὲν ἤδη λαβεῖν, τοὺς δ' ἐτήσιον ἀναγκάσαι στίσι
 δὲ δύναιε συνθέσθαι εὐαγῶν, ὡς καὶ Θράκης ἤδη καταστᾶσι δεσπόταις. Ἀλλὰ πρὸς μὲν βαρβάρων
 τοιοῦτος ἐπιπολαῖως ἄρτι διέσπαρται λόγος ὡσπερ προαναφώνησις καὶ προμάντευμα, οὕτω μὲντοι τὸ
 κύριον ἔσχεν, οὐ μᾶλα τι ἐθελόντων ἐκόντων συνθέσθαι Ῥωμαίων. Διὸ οὐδ' αὐτοῖς γε ἀπαλλάττειν
 ἐκεῖθεν γεγένηται πρὸς βουλήσεως, ἀλλ' ἐκάθηντο ἀναπόστᾶστα δηρὸντες ἅπασαν Θράκην νύκτωρ καὶ
 μεθ' ἡμέραν ἀεὶ.

A dicendum est, cuncta præda e Romanis facta. Quia
 enim urbes illic sitæ Palæologorum pridem impe-
 rantium sedes erant atque imperii Romani tunc
 fines, deinde captæ Mysis se summiserat, usuventi,
 ut circumcirca eas ii qui hinc eo, ut dictum est,
 ultro ob egestatem transmigrarunt, in locis vicinis
 vitam degant. Cum igitur impetus barbarorum modo
 usque ad hæcæ urbes extenderetur, amplius au-
 tem ob providentiam principum hujus terræ pro-
 gredi non posset, factum est, ut, qui inde abdi-
 cerentur, omnes Romani essent, Mysi autem appri-
 larentur propterea quod multum temporis Mysis
 subjecti erant. Præda omni in Asiam transportata
 barbari non ante inde recedere volebant, quam
 urbibus in Chersoneso sitis tributa impicerent
 eaque partim statim acciperent, partim in singulos
 annos sibi daturos promittere eos cogerent, ut
 etiam Thraciæ despotis jam imposuerunt. Sed a
 barbaris **119** talis sermo modo leviter sparsus
 tanquam prædictio et præsigium quoddam nondum
 ad effectum adductus est, cum Romani ultro cum
 iis rem componere haudquaquam in animum in-
 ducere velint. Quare et ipsi inde recedere nolunt,
 sed illic assidue totam Thraciam noctu diuque
 vastant.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΚΖ'.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER VICESIMUS SEPTIMUS.

Α'. Τοῦτων δ' οὕτως ἐχόντων, κἀναῦθα τῆς δι- C
 γήσειος ἤκοντος τοῦ Ἀγαθαγγέλου, φροντίδες ἔτε-
 ραί μοι τὸ λογιζόμενον ἀνθέλκουσαι τῆς ψυχῆς;
 ἀπασχόλησαν οὐ μᾶλα τι ἀγευνεῖς; τὰς γὰρ τοι
 πολλαχόθεν ἐμοὶ τῶν νοσημάτων ἄλλοι ἄλλας παρ-
 εισρυσίας, κῆρας καὶ τύχας ἐς πάνυ τι μοχθηρὰν
 συμμαχίαν τῶν τῆς κεφαλῆς ἀληθῶνων τοῦσας δ-

120 I. Quæ cum ita se haberent, cumque huc
 narrationem Agathangelus perduxisset, curæ aliæ
 et hæc quidem non mediocres mentem meam per-
 turbabant. Etenim multas ac varias ex ægritudine
 miserias et sollicitudines obrepere simul et
 in graves capitis cruciatus coire sentiebam; et
 cum custodia plena esset immanitatis neque ul-

lum omnino admitteret solatium, etiam omnis apes libertatis vel ad exiguum temporis spatium recuperandæ evanisset, siquidem persecutorum furor nondum deferbuerat, sed potius plures noctu diuque in vincula **121** rapiabantur. accidit, ut ob res gravissimas metu afficerer. Id enim mente agitabam, ne mors quam mihi machinabantur subito nec opinato me comprimeret tanquam latro ex insidiis. Itaque tertia jam vigilia quo tempore undique cellarum tintinnabula sonantia et super caput aera continuo crepantia, monachos ad hymnos conjunctim decantandos et consuetam Dei celebrationem convocant, Agathangelum rursus silentio fores emittere conatus sum; quemadmodum Noham dicunt e navi emisisse columbam, ut, num Dei Ecclesiæ eluvio intermittere cœpisset, videret. Et hæc duo vel maxime necessaria ei commisi. Primum ut ab uno e viris sanctis mihi que conjunctis particulam divini carnis Salvatoris Christi et Dei nostri, simulque panis consecrati plura frusta mihi expeteret, Quæ enim domi habebam, ea sæpius edendo consumpta erant. Jam vero quoniam sicut apes ceram, insidiatoribus tradere me fortiosem necesse erat, animum ad constantiam colligere studebam; idque ut sanctificatione sanctaque communionem loco arcis propugnaculorum, galeæ, pilorum, thoracis efficere possem cupiebam. Hæc igitur primum Agathangelo commisi. Deinde, ut singulos quosque amicos privatim et silentio adiret et hortaretur, propter me miserum **122** precibus Deum invocarent. Neque enim credo, dicebam, eos jam vivum me reperturos esse. Repente fortasse corpus meum a persecutoribus dilaceratum canibus avibusque sub urbis mœniis objectum offendent. Nani hæc jam ex longo tempore persecutores apud animum constituerunt, etsi non in hunc modum, tamen ut ita fiant vehementer exoptant. Et mihi quidem hæc tanquam prima laborum palma videntur, quibus dignus habear, qui rei Christianæ propugnatoribus adnumerer; illis autem hæc finem faciunt molestiarum contentionum et laborum, quos continuo metu scriptorum meorum coacti sunt ut suscipiant.

ἔμοι μὲν ὡς ἐλπιδῶν ἀρχὴ στεφανηφορουσῶν ταυτὰ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἠγωνισμένοις πάλαι ἐκεῖνοις ὑφισταμένῳ, σφίσι δ' ὡς πέρας τῶν ἐφ' ἡμᾶς ἐκείνων καὶ δρόμων καὶ μόχθων, τὰς ἐμὰς διηνεκῶς δεδιόσι γράφα·.

II. Hæc cum dixissem, Agathangelus animo tristi et oculis lacrymantibus aliquando tacuit et oculos in humum deflxit. Deinde se erexit et libertatis meæ spem novam amplexus, num absente sacerdote, qui sacra mysteria faceret, cuilibet licitum esset ipsius manibus Dominicum corpus et sanguinem participare, ex me quæsitiv. Sed cum id audisset sancto Basilio aliisque multis sanctis viris concessum fuisse, itemque qui vitam solitariam egissent vel qui persecutionum temporibus in montes et speluncas confugissent, id facere consuesse, facile sibi persuasit. Deinde ex me quæsitiv, num licitum esset palam cum infidelibus

ῥῶντι διὰ τε τὴν καθειρῆσεως ἐπιεικῶς ἰταμῶν ὁμοῦ καὶ παντάπασιν ἀπαράκλητον, καὶ ἅμα τὸ τῆς ἐλευθερίας ἢ μικρᾶς γούν τινο; ἀνέσεως δύσαλπι· (τὸ γὰρ θηριῶδες οὗτ' ἔληγε τῶν διοικτῶν οὐδαμῶ· καὶ πρὸς γε πλείω τῆν τοῦ αἰξίνου καὶ μεθ' ἡμέραν διπλὴν ἀνηρείτο), δέο; ἐμοὶ τῶν πάντων μεγίστων περιεχῆσθαι ξυνέβαινε, ἀναπολοῦντι μὴ ὄν αὐτοῖ καθ' ἡμῶν αἰετὴ μηχανῶνται θάνατον ἐπιγένηται, πρὶν ἡμᾶς αἰσθῆσθαι, [f. 124 a] καθάπερ ἐκ λόγου ληστῆς. "Ἦδη τοιγαροῦν τῆς τότε νεκτὸς περὶ τρίτην γενόμενης φυλακῆν, ἐν ᾗ τῆς ὕρας ἐκασταχόθεν οἱ τῶν φροντιστηρίων ἀνταμιλλώμενοι κώδωνες, καὶ συχνὰ τὸν ὑπὲρ κεφαλῆς θορυβοῦντες ἀέρα, τοὺς τὸν μόνηρον βίον ἀνηρημένους ἐς τοὺς κοινούς τε ἀθροίζουσιν ὕμνους καὶ τὰς γε πρὸς θεὸν κατὰ τὸ σφίσι εἰωθὸς αἰετὴ δοξολογίας, τὸν Ἄγαθαγγέλου αὐθις ἀψοφητὴ διὰ τῆς θυρίδος ἔγωγε ἐνεχείρουν προπέμπειν, καθάπερ Νῶε πάλαι φατὴν ἐκείνον ἐκ κίβωτοῦ τὴν περιστερὰν, μίθειν εἰ δὲ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας λωφᾶν ἐπεχειρεῖ κατακλισμός. Εἰ δ' οὖν, δύο ταυτὶ τουτωῦ προτινατιθεσθαι τῶν ἀναγκαιοτάτων ἰδοῦμαι μοι, πρῶτον μὲν προσιόντα τῷ δεῖνι τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν καὶ συνήθων ἐμοὶ κομίζειν ἐκεῖθεν μερίδα τῆς θείας σαρκὸς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν καὶ ἅμα ἀντιδώρου τεράγια πλείω. Ἄ γὰρ ἔχειν ἐμοὶ περιττὸν, ἐκ πολλοῦ δεδαπανῆσθαι συμπέπτωκε· καὶ νῦν ἐπεὶ μοι, καθάπερ κηρίον μέλιται, παντὶχόθεν τοῖς τοῦμοῦ θανάτου δημιουργοῖς κραταιότερον ἐπιτίθεσθαι δέδοκται, ἀναγκαῖον, εἴπερ ποτὲ, νῦν μάλιστα δέδοκται κάμολι προσεχέστερον ἀνοηπλίζεσθαι καὶ ταῦτα δὴ πρὸς ἀγιασμὸν καὶ μετὰληψιν ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἔχειν, ἀντ' ἄλλης εἰπεῖν ἀκροπόλεως καὶ κράνους καὶ τόξων καὶ θώρακος. Πρῶτον μὲν οὖν δὴ τοῦτο προσανεθέμην Ἄγαθαγγέλῳ, δεύτερον δὲ τῶν φίλων ἐκάστοις ἰδέα καὶ ἡσυχῇ προσιδόντ' ἀξιοῦν τῆς ἐμῆς ὑπερεύχεσθαι τάλαιπώρου ψυχῆς· οὐ γὰρ, οἶμαι γε, ἔφασκον ἐτι με ζῶντα θεάσασθαι σφᾶς· θεάσονται δ' ἴσως ἐξαίφνης συρόμενον τὸν ἐμὸν τοῖς διώκταις νεκρὸν καὶ βρώμα κυοῖ καὶ ὀρνέοις τῆς πόλεως; ἔξω ῥιπτόμενον· τοῦτο γὰρ ἐκ πάντων πολλοῦ κεικῶρωται τε καὶ ὤρισταί σφίσι, πρᾶγμα, εἰ καὶ μὴ τὸν ἴσον τρέπον, ἀλλ' οὖν εὐκταίτατον μάλα γε ἑκατέροις ὄν,

D B. Πρὸς ταῦτα περιαλγῆς τε καὶ ἔνδακρυς Ἄγαθαγγέλος γεγονώς ἐφ' ἱκανὸν σεσιώπηκε τε καὶ ἐκείνη· εἴτ' ἀνεγκών καὶ τὴν ἡμετέραν τῶς ἀπαλλαγῆν ὑπερθέμενος, εἰ ἐξείη μὴ τοῦ τὰ θεῖα ἱερουργοῦντος μυστήρια παρόντος χρῆσιν ἰδίαις ὄντινόν μεταλαμβάνειν ἤρετο. Ἀκηκῶς; δ' ὡς Βασίλειῳ τῷ θεῖῳ καὶ τῶν ἄλλων οὐκ ὀλίγοις τουτὶ συγμεχώρηται τῶν ἁγίων, ἅτε καὶ τοῖς ἐν γε ταῖς ἐρήμιας ἀμικτον πάλαι βίον ἀσοῦσι ποιεῖν εἰωθός, καὶ ὅσοι ἐν τοῖς τῶν διωγμῶν καιροῖς; ἑαυτοῦ; ὄρεσι τε καὶ σπηλαίοις ἄλλοι ἄλλοις συνέκρυπτον, [f. 124 b] πέπεισται τε βῆστα καὶ δεύτερον ἡρώτα τουτὶ, εἰ ἐξείη δηλαδὴ τῶν ἑτεροδόξων ἐνίοις συνεῦχεσθαι καὶ

βίας ἐπειγούσης πρὸς τῶν τοιούτων ἐνίστη καὶ ἐνια-
 χου τῶν θεῶν μετέχειν μυστηρίων, ὁμοίως κἀν-
 ταῦθα κἀκεῖ τῶν αὐτῶν λεγομένων εὐχῶν. Ἐγὼ δὲ
 τὸν θεὸν εὐθὺς παρήγαγον ἐκ Δαμασκού Ἰωάννην
 αὐτῷ (1), φυλάττεσθαι παραινούντα μήτε λαμβάνειν
 αἰρετικῶν μεταλήψιν μήτε διδοῖναι. Ἐμὲ δὲ ἴσως
 τὰ ἅγια τοῖς κυσίαι, ὁ Κύριος ἔφησε, « μὴ δὲ ῥί-
 πτετε τοὺς μαργαρίτας ὑμῶν ἐμπροσθεν τῶν χοί-
 ρων, ἵνα μὴ μέτοχοι τῆς κακοδοξίας καὶ τῆς αὐ-
 τῶν γενόμεθα κατακρίσεως. εἰ γὰρ ἔκωσις ἐστὶ
 πρὸς Χριστὸν, καὶ πρὸς ἀλλήλους πάντως. καὶ πᾶ-
 σι τοῖς ἡμῖν συμμεταλαμβάνουσι κατὰ προαίρεσιν
 ἐνούμηθα, καὶ πάντας ἐν σώμα ἔσμεν, ὅτι ἐκ τοῦ
 ἑνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν, ὡς ὁ θεὸς Ἀπόστολος
 ἔφησε. Τῆς οὖν προαιρέσεως ἐνταυθοῖ μαχομένης
 καὶ ἀλλήλων ἡμᾶς δειστώσεως τῆς τῶν δογμάτων ἑ-
 νεκα κλινοτομίας, πῶς ἂν μίαν σκοπῆμεν τὸν Χρι-
 στὸν κεφαλὴν, ἢ πῶς ἂν ἀλλήλοις συνεξαίμεθα;
 « Τίς γάρ, » φησὶ, « μερὶς πιστῶ μετὰ ἰσπίστου;
 ἢ τίς κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ τίς συμφῶ-
 νησις Χριστῷ πρὸς Βελίαι; » Ἀκούεις δὲ καὶ τοῦ
 Θεοῦ διὰ τῆς προφητικῆς φθεγγομένου γλώττης, ὡς
 « Ἐάν προφέρῃ μοι σαρδίαι, μάταιον ἑστί μοι
 βδελύγμα ἔσται μοι. » τῷ γὰρ ἁμαρτωλῷ εἶπεν ὁ
 Θεός, « Ἴνα τί σὺ ἐκδιηγῆ ἡμᾶς δικαιοματά μου καὶ
 ἀναλαμβάνεις τὴν διαθήκην μου διὰ στόματός σου; »
 Οὐ γὰρ τὰ γινόμενα χρὴ σκοπεῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τὴν αἰτίαν τῶν γινόμενων ἐπιζητεῖν, ὃ χρυσορῆ-
 μων ἔφησεν Ἰωάννης (2). Τὸ μὲν γὰρ κατὰ γνώμην
 γινόμενον τοῦ Θεοῦ, κἀν φαῦλον εἶναι δοκῆ, πάντων
 ἐστὶν ἄριστον. τὸ δὲ παρὰ γνώμην καὶ μὴ δοκοῦν
 ἐκείνῳ, κἀν ἄριστον εἶναι νομίζεται, πάντων ἐστὶ
 φαυλότατον καὶ παρανομώτατον. Κἀν φρονεῖ τις
 κατὰ γνώμην τοῦ Θεοῦ, φιλανθρωπίας πάσης βελτίων
 ὁ φόνος. κἀν φείσεται τις παρὰ τὸ δοκοῦν ἐκείνῳ, φέ-
 νου παντὸς ἀνοσιωτέρα γένοιτ' ἂν ἡ φειδώ. Οὐ γὰρ ἡ
 φύσις τῶν πραγμάτων, ἀλλ' αἰ τοῦ Θεοῦ ψήφοι καλὰ
 καὶ φαῦλα ταῦτ' εἶναι ποιούσιν. Ὡσπερ δ' ἐκεῖνοις,
 φησὶν, ἔγκαλοῦμεν ὅτι παρανομοῦσιν, οὕτω καὶ
 πολλῶ μᾶλλον ὑμῖν ὅτι τοῖς παρανομοῦσι συνέρχε-
 σθε. Καὶ οὐχὶ τοῖς συντρέχουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ
 τοῖς κυρίοις μὲν οὐσι κωλύσει, μὴ βουλομένοις δὲ.
 Εἰ γὰρ εἰς θέατρον οὐκ ἐπιτερόμεν ἀπαλθεῖν, πολλῶ
 μᾶλλον ἐπὶ συναγωγῆς τοῦτο χρὴ ποιεῖν. μείζων
 γὰρ παρανομία ἐκείνης αὕτη, ὅτι ἐκεῖ μὲν ἁμαρτία
 τὸ γινόμενον, ἐνταῦθα δ' ἀσέβεια. » Ὁρᾷς ὡς καὶ
 τὸ χρηστὸν ἐνίστη δόξαν εἶναι κακὸν ὑπὸ τοῦ θεοῦ
 τοῦδε ἀνθρώπου ἀπεδείχθη, καὶ ὁσην ἐνταῦθεν ἐκείνος
 τῆς ἐπιτίμησιν τῆ τῶν ἑτεροδόξων κοινωνία προσά-
 πτει; Ἄ γὰρ τις δεσπότην προστάτηντος ὁρᾷν ἡ-
 κιστα ὁρᾷ, τοῦτων τιμωρίαν [f. 125 a] τίνουσιν ἐλ-
 κτώσας αὐτὸς ὃ μὴ ὁρᾷ, καὶ εἰ μὴ κακὸν ἀπαντῶν
 τὸ πῆρας. καὶ τοῦναντίον αὐθις. οὐ γὰρ τοῖς τῶν
 ὁρωμένων πῆρασιν εἰς τὸ ἀκολουθεῖν τὴν τοῦ κρι-
 νοντος ἀπόφασιν, ἀλλ' εἰ τοῖς δεσποτικαῖς; ὃ ὁρᾷν ἡ-

A quibusdam instituere precesiones et vi urgente
 interdum cum iis mysteria agere unaque celebra-
 tiones. At ego statim **123** Joannis Damasceni
 memoriam ei revocavi, qui monet : ne nos hæ-
 reticorum doctrinas sectemur neque iis ad nostras
 aditum patefaciamus. « Nolite sanctum dare cani-
 bus, » dicit Dominus, « neque mittatis margaritas
 vestras ante porcos ⁴, » ut ne imbuamur pravis
 istorum opinionibus atque cum iis condemnemur.
 Ubi enim communio est nobis cum Jesu Christo,
 etiam inter nos communio constat; et cum omni-
 bus quidem qui nobiscum sanctam cœnam parti-
 cipant in fide conjuncti sumus, et nos omnes
 unum corpus efficiunt, quod uno illo pane vesci-
 mur, ut sanctus Apostolus dicit. « Quid igitur, si
 B in fide dissidemus, nosque dogmatum diversitas
 distrahit, quo pacto eundem Christum caput habe-
 mus aut eadem cum iis sacrificia agimus? Quæ enim
 communia sunt fidei cum infidei, luci cum tene-
 bris, Christo cum Beliare ⁵? Audi quæ Deus dicit
 per os prophetæ : Frustra mihi offeretis similagi-
 nem; thuribulum a me repudiabitur ⁶. » Sic incre-
 pat Deus impium : Quid meam justitiam insectaris?
 quid divinos libros in ore tuo habes? Non enim
 solum **124** quæ in oculis tuis respicere nos oportet,
 sed etiam rationes inquirere quæ his subjectæ
 sunt dicit Joannes Chrysostomus. Nam quæcunque
 secundum Dei sunt voluntatem, licet nobis prava
 videantur, tamen sunt optima. Quæ vero contra
 Dei sunt voluntatem etiam si optima habentur, om-
 nium pessima sunt et pravissima. Itaque si quis
 Deo jubente quempiam trucidet, id melius est quam
 si eum amore prosequatur; et si quis parcat eui-
 piam, Deo vetante, id pejus est quam si eadem
 perpetret. Neque enim species bonæ sint res an-
 pravæ, sed quæ in iis Dei voluntas appareat, in-
 dicat. Ut vero nos istos quod mandata lædunt
 ita multo magis increpamus vos, quod cum in-
 fidelibus societatem facitis. Non tamen eos tantum
 qui conspirationem faciunt increpamus, sed etiam
 quos prohibere posse quidem scimus, nec vero
 velle. Si enim frequentare theatrum vetamus, id
 multo magis nos oportet vetemus, quod ad syna-
 gogam attinet. Nam hæc impietas major quam illa
 est. Nempe illic quæ aguntur improba sunt, hic
 autem vere impia. » Vides igitur quemadmodum
 quæ justa nonnunquam videantur vir ille sanctissimus
 prava esse dicat, et quantopere hic eos incre-
 pet qui cum infidelibus faciunt. Itaque si quis
 Domini voluntatem non exegerit, hanc ob causam
 pœnæ dabit sive nihil illinc mali exierit sive con-
 trarium acciderit. Nam non qualis, **125** rerum
 eventus sit Dominus judicat, sed num voluntas sua
 exacta sit. Hæc autem Domini voluntas leges et
 instituta sunt imperatoribus et principibus, civibus

⁴ Matth. vii, 6. ⁵ II Cor. vi, 15. ⁶ Isa. i, 13.

(1) Τοῦ Δαμασκηνοῦ ἐκ τοῦ περὶ τῶν ἀγίων καὶ
 ἀγράντων τοῦ Κυρίου.

(2) Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίων δευτέρου
 λόγου.

et plebi imperatores et principes, ita ut qui vocati sint iudices fonte utantur legibus. Et multa quidem sunt facinora quæ, dum per se spectentur, examina iudicum facile decipiant, imo laudibus in cœlum efferantur ab imperitis; simul atque autem quæ iis præfuerint rationes cognitæ sunt, illico mille execrationibus obruantur. Sed revertar ad verba viri illius sanctissimi. «Homo, dicit, quid agis? leges violatæ sunt, et tu violatorum socius quam severus legum divinarum ultor esse malis? Sed quæ tibi erit venia? nimirum ultoribus Deus non eget neque nostro auxilio? Sed suum te vult esse ministrum, ita ut gloriam ostendas.» Etiam magnus ille Athanasius non eos tantum qui thure offerre recusent martyras esse dicit, sed etiam qui fidem suam negare nolint. Neque ii tantum qui idola adoraverunt, sunt infideles, sed etiam qui prodiderunt doctrinæ veritatem. Nam patriarcha Abraham non ut is qui mortuus sit pro Deo, sed qui fidelis fuerit, palmam accepit. Etiam sancti Patres et alii quos omnes commemorandi sanctus Paulus dicit tempus sibi **126** non sufficere, non quod sanguinem pro Deo profuderunt in cœlum evecti sunt, sed quod pro fide **127** agnarunt. Quos etiam hodie admiramur, quod mortem occumbere parati erant propter pietatem erga Deum. » Vides igitur in iis ipsis quæ parvi habent virtutis plurimum patere, idque multo magis in minimis quam in gravissimis. Nam ut is qui in nunis regis quantulumcunque est, adulteravit, totum pessundat, sic etiam qui in sacris legibus minimam **128** transiliet, in toto peccabit.

ἐνίοτε ἢ τοῖς μεγίστοις; Ὡς γὰρ ἐν τοῖς βασιλικοῖς νομίμασι καὶ ὁ μικρόν τι παραχαράττων ὄλον ἀχρεῖον ποιεῖ, οὕτω καὶ ὁ τῶν θεῶν κανόνων τούλαχιστον ἀνατρεπόμενον περιορῶν τῷ παντὶ λυμάλνεται.

III. Jam vero quod eos attinet qui sacris ædibus expulsi sunt, nonnullos scimus pios viros in fuga apud infideles, qui fidelibus clementiores erant, per fugium invenisse, ibique solitas in Deum preces facere perrexisse. Neque pauci sunt e sanctæ Ecclesiæ viris, qui in ejusmodi duras condiciones sæpe inciderunt, ut tanquam aurum fornace probati exemplum essent posteris firmissimum constantiæ, et ut majora a Deo acciperent præmia. Deus autem ipse eorum viam patefacit et vestigia moderatur eorum qui propter ipsum vexantur persecutionibus, et his in temporibus infideles facit clementiores fidelibus. Cujus rei præ aliis exemplum est quod de feris et indomitis bestiis circa Danielem **127** factum esse accepimus. Facile enim feritatem in mansuetudinem convertit Deus, quem cum ubique nobis adesse sciamus atque credamus, ipse David eum omnibus regni sui locis coli voluit celebrationibus, sane melius est sub divo, in solitudine, in montibus puras Deo exhibere preces quam cum infidelibus in templis auro et splendidis tabulis ornatis. Audi quæ sanctus Gregorius

καλοῦσθαι δόγμασι. Δεσπόται δ' ἂν εἴεν ἡγεμόνων μὲν καὶ ἀρχόντων νόμοι καὶ στάθμαι κανόνων, ὑπάρχων δὲ καὶ συρφετώδους πλήθους ἡγεμόνες καὶ ἀρχοντες, ὡς ἐκ πηγῆς τῶν νόμων ἔχριν τὸ κρίνειν ἑμβῶς ὀφειλοντες. Πολλὰ μὲν οὖν τῶν δρωμένων καθ' ἑαυτὰ θεωρούμενα λέλθθα τῆς κρίσεως κλέπτοντα βάσανον καὶ πρὸς αἰθερίου; ἐξελφνης ἐν οὐκ εἰδῶσιν ἀνέδραμεν ὕμνου; πρὸς σειληφύτα δὲ καὶ τὴν μεθ' ἧς γεγένηται πρόφασιον μυρῶν ἀρῶν ὑπεύθυνα ἀποπέφανται. Ἄλλὰ προσθετέον μοι τουτουῖ τοῦ θεῖου ἀνδρὸς; (1) καὶ τὰ τουτοις ἀκόλουθα. «Τί ποιεῖς,» φησιν, «ἀνθρώπε; Παρεβάθη νόμος, καὶ οὐκ ἐπιτιμᾶς, οὐδὲ γίνῃ χαλεπὸς τιμωρὸς τῶν τοῦ Θεοῦ νόμων, ἀλλὰ κοινωναῖς; Καὶ ποῖαν σχολῆς ἂν συγγνώμην; Μὴ γὰρ ὁ Θεὸς ἐκδικῶν χρῆζει; μὴ γὰρ βοηθούτων δεῖται; Ἄλλ' ὑπηρετήν αὐτοῦ γενέσθαι σε βούλεται, ἵνα κἀνεῦθεν τὸ φιλόδοξον διεξῆς. » Καὶ ὁ μέγας δ' ὁμοίως φησιν Ἀθανάσιος; (2) ὡς «οὐ μόνον τὸ μὴ θῆσαι λίθον δείκνυσι μάρτυρας, ἀλλὰ καὶ τὸ μὴ τὴν πίστιν ἀρῆσασθαι· καὶ οὐχ οἱ κλίναντες εἰς εἰδῶλα μόνον κατεκρίθησαν ὡς ἄλλοτριοι, ἀλλὰ καὶ οἱ προδεδωκότες τὴν ἀλήθειαν. Ἀβραὰμ γὰρ ὁ πατριάρχης οὐκ ἀναιρεθεὶς ἐστεφανώθη, ἀλλ' ἔτι πιστὸς γέγονε τῷ Θεῷ· οἱ τε ἄλλοι ἅγιοι Πατέρες καὶ οἱ σὺν αὐτοῖς, περὶ ὧν ἀπάντων ὁ Παῦλος φησιν ἐπιλείψειν τὸν χρόνον αὐτὸν διηγούμενον, οὐχ αἵματος ἐκχυθέντος ἐτελειώθησαν, ἀλλὰ διὰ πίστεως, καὶ μέχρι νῦν θαυμάζονται, ὅτι καὶ θάνατον ὀπομένειν ἦσαν ἐτοιμοὶ διὰ τὴν ἐς Θεὸν εὐσέθειαν. » Ὅρξ ὡς ἐν τοῖς μικροῖς μᾶλλον τὰ μέγιστα δείκνυται τῶν καλῶν, καὶ μάλα μᾶλλον ἐν τοῖς μάλιστα ἑλαχίστοις νομίμασι καὶ ὁ μικρόν τι παραχαράττων ὄλον ἀ-

Γ'. Εἰ δὲ καὶ τῶν ἱερῶν ἔξω περιδῶλον ὠθούμενοι καὶ πρὸς ἐκφυλα μὲν ἐνεῦθεν, φιλοανθρωπότερα δ' εὖν τῶν ὁμοφύλων γένη φυγάδες ἔνιοι τῶν εὐσεβούντων γινόμενοι ἐκείθεν τὰς οἰκείας εὐχὰς ἀναφέρουσι τῷ Θεῷ, καινὸν οὐδὲν· πολλοὶ γὰρ τῶν πάλαι θαυμαζομένων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀνδρῶν τοιούτοις πολλάκις συντετυχῆκασιν τοῖς δεινοῖς, ἵν' ὡς χρυσὸς ἐν χωνευτηρίῳ δοκιμασθέντες τοῖς τ' ἐφεξῆς ὑπόδειγμα γένωνται κρᾶτιστον ἀρετῆς, καὶ αἰ μείζονων αὐτοὶ πρὸς Θεοῦ καὶ τῶν ἀντιδόσεων τύχωσιν, αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ προδοποιούντος καὶ τὰ τῶν διωκομένων ὑπὲρ αὐτοῦ κατευθύνοντος; διαβήματα, καὶ τῶν ὁμοφύλων τοὺς ἄλλοφύλους πρᾶοτέρους ἐν τοῖς τοιούτοις δρῶντος [f. 125·b] καιροῖς, καθάπερ ἔστιν ἃ τῶν σφόδρα ἀγρίων καὶ ἀνημέρων θηρίων ἐπὶ Δανιὴλ καὶ τῶν ἄλλων, τοῦ θηριώδους τηλικαῦτα τὸ προσηγὲς ἀλλάττεσθαι ῥᾶστα παρασκευάζοντας. Ἐπεὶ γὰρ πανταχοῦ παρεῖναι τὸν Θεὸν μεμαθήκαμέν τε καὶ πεπιστεύκαμεν, κἀν παντὶ τόπῳ τῆς αὐτοῦ δεσποτείας ὁ Δαβὶδ αὐτὸν εὐλογεῖν ἐπιτρέπει, βέλτιον ἐν ὑπαίθοροις καὶ ἐρημίαις; καὶ ὄρεσιν ἀκίβδηλον Θεῷ προσάγειν τὸν ὄνυμον, ἢ δυσσεβῶν κοινω-

(1) Χρυσόστομος ἐκ τῆς ἐρμηνείας τοῦ μ' ψαλμοῦ.

(2) Ἐκ τῆς ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς.

νῆζ χρωμένους χρυσῷ κεκοσμημένους καὶ πλακῶν A
 στυλιπνότητι προσέχειν ταμένειν· ἀκούεις γὰρ καὶ
 τοῦ θείου φάσκοντος; Γρηγορίου τοῖς τότε διώκταις
 αὐτοῦ (1). «Σὺ δὲ μοι περιείχων τῶν τοίχων καὶ τῶν
 πλακῶν καὶ τῆς κεκοσμημένης ψηφίδος καὶ τῶν
 μακρῶν δρόμων καὶ περιδρόμων, καὶ χρυσῷ κα-
 τελάμπου καὶ περιελάμπου, ἀγνοῶν ὅτι κρείσ-
 σων ὑπαιθρος; πίστις πολυτελοῦς ἀσεβείας, καὶ
 πλείους Θεῷ τρεῖς συνημμένοι ἐν ὀνόματι Κυ-
 ρίου πολλῶν ἀρνούμενων θεότητα (2).» Καὶ Ἡλίας δ'
 ἔφευγε τὰς τῆς Ἰεζάβελ ἀπειλάς, καὶ τὰς τοῦ Σαούλ
 ὁ Δαβὶδ, καὶ ὅπη τύχοιεν ἐπεκαλοῦντο τὸν Κύριον.
 Καὶ οἱ μάρτυρες τῆς ἀληθείας ἐκεῖνοι διωκόμενοι
 μὲν ἔφευγον καὶ λαμβάνοντες ἑκατέρωθεν, εὐρισκό-
 μνοι δὲ ἑμαρτύρουν. «Ἡκιστα οὖν σε χρεῶν τοῖς
 συμπερολήγοις ἐκείνοις συμφέρεσθαι τὴν διάνοιαν, οἱ
 δειλίᾳ τιμὴ μεταξὺ τῶν δεινῶν τὴν ψυχὴν συνθολού-
 μνοι θαυμάζουσιν ὅπως ὁδὸς μὲν ἀσεβῶς ἐν τοῖς
 τοιούτοις καιροῖς εὐοδοῦται, οἷς δὲ τὸν ὑπὲρ εὐσε-
 βείας σταδιοδρομεῖν ἐξεγένετο δίσυλον, τούτοις δ'
 ὑδριζέσθαι, περιφρονέσθαι, συκοφαντεῖσθαι, χλευά-
 ζεσθαι, καὶ καθάπαξ εἰπεῖν, πᾶν πονηρὸν ἀκούειν
 ῥῆμα μακρὸν τινα καὶ ἀτέκμαρτον συγχωρεῖται
 ἑρόμον τοῦ χρόνου, τοῦ Θεοῦ μὴ ταχεῖαν ἐπάγειν
 ἐθέλοντος τὴν ἐκδίκησιν, ἀλλ' ἐῷντος παντὶ τὸ νό-
 μισμα διακωδωνίζεσθαι τρόπον, ἀλλ' ἀναλογιζόμε-
 νον ἐπὶ σαυτοῦ τὰ πάσαι γενόμενα, καὶ θεοφιλῶς
 ἀνεχνεύοντά τε καὶ ἀναλεγόμενον ἕκαστα, σαυτῷ τε
 καὶ πολλοῖς ἑτέροις ἐν:εὐθεν μεγίστην παρέχειν
 κωφέλειαν. Ἀκούεις γὰρ τοῦ μεγάλου τῶν τοιούτων
 λατῶν χρυσοῦρῆμονος λέγοντος (3) ὡς ἐν προομιλίᾳ
 τοῦ κηρύγματος Στέφανος ὁ ὑπὲρ τοὺς ποταμοὺς
 ῥέων καὶ πάντας ἐπιστομιζῶν, οὐδὲ πολὺν ποιήσας
 ἐν τῷ κηρύγματι χρόνον, ἀθρόον ἠρπάγη καὶ ὡς
 βλάσφημος κατεδικάζετο τε καὶ κατελύετο· καὶ Ἰά-
 κωβος δ' ἐν ἀρχῇ καὶ αὐτὸς ἐξ αὐτῆς ὡς εἰπεῖν τῆς
 βαλβίδος ἀνεσπάσθη καὶ ἀπομηθεῖς εἰς χάριν τῶν
 Ἰουδαίων ὑφ' Ἡρώδου τὸν βίον κατέλυσε στύλος
 καὶ ἐδραίωμα τηλικούτων τῆς ἀληθείας. Μὴ οὖν
 θαυμάσης εἰ μὴ ἐκ προομιλῶν μὴδ' εὐθέως ἐκδικεῖ-
 ται παρὰ Θεοῦ τὰ λυπούμενα· ἔθος γὰρ αὐτῷ μὴ ἐν
 ἀρχῇ τὰ δεινὰ λύειν (4), ἀλλ' ὅταν αὐξηθῇ καὶ παρὰ
 τῶν πλείων ἀπογνωσθῇ. Ἀκούεις δ' ὅπως καὶ ὁ
 μὲν Ἄβελ δίκαιος ὢν ἐφονεύθη ταχὺ, ὁ δὲ Κάιν ἐξῆ
 μακρὸν, [ἔν] ἐλέγχεται: πλέον ἢ τούτου κακία· καὶ
 αὐ [f. 126 a] ὁ μὲν πρόδρομος Ἰωάννης τὴν κεφαλὴν
 ἀφῆρετο, ὁ δ' ἀνελὼν Ἡρώδης ἐξῆ ταμιεύμενος;
 εἰς καιρὸν ἐκδικήσεως, ἵνα δηλαδὴ σκωληκὸδρωτος
 ἐνταῦθα γενόμενος καὶ ἀποψύξας πικρῶς πρὸς τὸν
 ἀκοιμητὸν ἐκείνον οὕτως παραπεμφθεῖ ὁ ταλι-
 πωρος σκώληκα. Δε' ὡν γὰρ, φησὶν (5), ἐπιβου-
 λεύουσιν, ἑαυτοῖς μᾶλλον ἢ ἑτέροις τὰ βράχθρα ἀνο-
 ρύττουσιν· οἱ μὲν γὰρ ἐπιβουλεύόμενοι τὴν οἰκου-
 μένην ἐραστὰς ἔχουσιν ἐπαινέτας ἀνακηρύττοντας,
 στεφανοῦντας, τοὺς εἰδότες τοὺς οὐκ εἰδότες, τοὺς
 ἀπὸ τῶν πριγκάτων, τοὺς ἐκ τῆς φήμης τὰ ἐκεί-

locutus est suis persecutoribus : « Habitas quidem
 intra muros, palatia ampla, porticus, et auro ful-
 ges; sed Deum sub divo colere melius esse quam
 sacra splendida facere cum inipio animo, etiam
 tres homines in nomine Domini conjunctos Deo
 gratiores esse quam multo plures qui Deum negent,
 nescis. Elias autem qui Jezabelæ et David qui
 Sauli minas fugit, quocumque venerunt laudarunt
 Deum. Etiam martyres illi veritatis primo a per-
 secutoribus vexati in fugam se dederunt : sed in
 occulto animum confirmarunt et protracti pro
 Deo mortui sunt. » Nequaquam igitur ut levia ista
 debes respicere. Qui in rebus angustis pusilli
 sunt et fractis animis mirantur quod impiorum viæ
 istiusmodi in rebus planæ et felices sunt, contra
 quod ii qui propter pietatem periculosas vias in-
 gressi sunt, per longum et infinitum tempus inso-
 lenter tractantur, contemnuntur, **128** prodantur,
 irridentur, aliis multis molestiis urgentur. Deus
 enim non festinat iudicium, sed quemque stadium
 suum vult decurrere. Tu vero quæ a majoribus nobis
 tradita sunt velim consideres. Unde si pio animo
 investigaveris singula quæque et tecum reputaveris,
 et tibi et aliis multis optimi fructus redundabunt.
 Audis enim ex magno illo Chrysostomo, ab initiis
 Evangelii Stephanum, amais rapidi more fluentem
 et omnes silere cogentem, post breve tempus in
 prædicando Evangelio consumptum, subito esse
 correptum atque ut blasphemum condemnatum
 et interfectum. Jacobus initio et ipse ab ipsis et ita
 dicam carceribus protractus et ab Herode ut Judæis
 satisfaceret interfectus est. Quocum veritatis fir-
 missimum concidit columen et presidium. Noli
 igitur mirari, quod non continuo injuriæ a Deo
 vindicantur. Deus enim improborum studia non
 solet jam a a principio retardare, sed tum demum
 cum progressus fecerunt, et plurimis perspecta
 sunt. Uti scis, Abel qui homo justus erat mature
 necatus est; Cain vero provecta demum ætate
 decessit. Quod Deus propterea fieri passus est [ut
 hic culpæ suæ conscius esset per longam ætatem.
 Etiam præcursor Joannes interfectus est. Herodes
 autem qui interfecit diu impunitus vixit usque
 ad diem iudicii, ita quidem ut qui jam hac in
129 terra verminosus factus est et animam inter-
 dolores exspiravit, idem deinde vermi illi assidue
 absument in cibum præberetur. Quare vere se habet
 quod dicunt, eos qui aliis insidias struerent, sibi
 potius quam aliis struere. Etenim ii quibus insi-
 dias parant a plurimis amantur, laudantur, præ-
 dicantur, coronantur, nempe ab iis qui res cogni-
 tas, et qui non cognitatas habent, qui res ipsi et
 qui fama tantum compertas habent, qui cum iis do-
 lores patiuntur, qui laborum socii sunt, denique
 ab omnibus qui cum iis veritati student. Contra
 insidiatores a plurimis odio habentur, accusan-

(1) Ἐκ τοῦ ξυντακτηρίου.

(2) Ἀθανασίου ἐκ τοῦ ἀπολογητικοῦ.

(3) Ἐκ τοῦ κατὰ Ἰουδαίων ὁ λόγος.

(4) Ἐκ τῶν πρὸς Ὀλυμπιάδα ἐπιστολῶν.

(5) Ἐκ τοῦ ὁ λόγος κατὰ Ἰουδαίων.

tur, contemnuntur, objurgantur, negliguntur, A mille execrationibus obruantur, et hæc quidem accidunt in terra. Illic autem qualis sermo exponere posset insidiatorum impiorum pœnas, piorum vero laecessitorum vitam beatam?

τας, τοὺς ἐπαρωμένους μυρία. Καὶ ταῦτα μὲν ἐναυθα· τὰ δ' ἔχει ποιοῦ; παραστήσει λόγος, ἢ τῶν δωκῶν-των ἀσεβῶν τὴν κόλασιν, ἢ τῶν διωκομένων εὐσεβῶν τὴν ἀπόλαυσιν;

IV. Hæc igitur dum consideres, charissime Agathangele, hacque dulcissima potione animum tuum confirmes, timide tacere et linguam reprimere noli, sed pro veritate fortiter pugna et alios auxilio destitutos opera tua et consilio adjuva, ita ut animi tui virtutes continuo floreant. Sed de his hactenus. Jam tempus est ut abeas, ne fugatis stæhis dies illucescens tibi obrepat, neque mandatorum immemor sis.

130 V. Itaque cum Agathangelus a me discisset, equidem in pristina rursus solitudine domi versatus sum. Nam neque qui ægritudine et tristitia afflictum me consolaretur aderat, neque ut antea cum exspectare mihi licuit in diem posterum aut in tertium aut in dies qui sequuntur, et continuo hac in conditione versatus sum præterquam quod mihi aderat qui omnibus locis præest nobisque omnibus prospicit, Deus inquam. Hic enim interea ægritudinem meam lenivit meque in continuandis historiæ commentariis adjuvit, quos conscribere antea consueveram, cum nobis multa perfrui libertate licitum erat. Tunc vero etsi non multum neque ut opus erat, tamen tantum scribendo perfeeî quantum in mediis mihi summis angustiis variisque in sollicitudinibus frui licuit omnipotentis Dei manu adjuvante; qui me adjuvare mihi que labores levare non cessavit. Et enim præsentia sua effecit ut operam meam tanquam miraculum quoddam homines obstupuerint. Nempe præter omnem opinionem factum est ut ex contrariis contraria optime evenerint et sempiterni rerum orbis procellæ turbidique motus in Aleyonitidam quam dicunt malaciam et tranquillitatem mutati sint. Est enim avis quæ et in aere et in aqua vivit nomine

131 Aleyon. Hæc si tempus adest procreandi fetus in arena maris summo tempore hiemali vehementissimisque procellis nidum ponit. Item providentia Dei frui ii profitentur, quibus res præter opinionem succedunt, cum ab Arcto altum sollicitatur vehementerque flagellatur, etiam summis procellis agitati fluctus assurgunt in Olympi et Caucasii montium altitudinem; ita ut si quid nimis arduum sit, in contrariam partem res succedat et præter opinionem aliquid accidat secundum Dei providentiam. Nempe sedatur ventorum illorum violentia, sedatur æstus fluctuum Dei visculis sensim domitus ac compressus, donec Aleyonis pulli pennulas nacti protenus excursu tentare possint. Similia ego quoque per id temporis spatium expertus sum Dei auxilio. Nam dum persecutores me in nomine Christi viuctum crebro circumcursant me-

ων μανθάνοντας, τοὺς συναλγοῦντας, τοὺς συναγωνιζομένους, τοὺς τὰ χρηστὰ συνευχομένους αὐτοῖς πάντας, οἱ δ' ἐπιβουλεύοντες τοὺς μισοῦντας μὲν πλείστους, πολλῶν δὲ πλείους τοὺς κατηγοροῦντας, τοὺς διαβάλλοντας, τοὺς ἐλέγχοντας, τοὺς αἰσχύνοντας, τὰ δ' ἔχει ποιοῦ; παραστήσει λόγος, ἢ τῶν δωκῶν-των ἀσεβῶν τὴν κόλασιν, ἢ τῶν διωκομένων εὐσεβῶν τὴν ἀπόλαυσιν;

Δ'. Ταῦτα οὖν ἐνοῶν, φίλτατε Ἀγαθάγγελε, καὶ τοιούτοις ὕδασι τὴν ψυχὴν ἀρθευόμενος, μὴ σιγῇ δειλιώσῃ τὰ τῆς σῆς χαρίζεσθαι γλώττης προπούλαια θέλε· ἀλλ' εὐγενῆ τῆς ἀληθείας προστάτην σαυτὸν καθιστάμενος, καὶ τοῖς προσιοῦσιν ἀγαθὸς γινόμενος σύμβολος, οὕτω διηνεκῶς τὰ τῆς σῆς ψυχῆς ἐγκαίνιζε χρώματα πρὸς τὸ βέλτιον. Ἐξεν· καὶ μὲν δὴ ὥρα καὶ σὲ ἀπιέναι λοιπὸν πρὶν ἐς

B ἐβωθινὰς τοὺς οὐρανόους καταστῆναι κύκλους ἀγάς, τῶν ἀνατεθειμένων μηδενὸς ἐπιληλησμένον.

Ε'. Ἀγαθαγγέλου μὲν δὴ ἀπιόντος ἐν τούτοις, μόνη τὴν συνήθη βόσκειν αὐτῆ; οἰκὸν κατελείπετο ἔρημιαν ἔμοι, μηδενὸς, ὅπου παραμυθεῖται νόσφ καὶ ἀθυμῆ δαπανώμενον ἀνθρώπων, μήτ' ἤδη παρόντος ἡμῖν μήτε μὴν ὅπως ποτὲ προσδοκώμενου μετὰ τὴν ὑστεραίαν, ἤγουν τὴν μετ' ἐκείνην καὶ ἐξῆς καὶ ὁμοίως ἀεὶ, πλὴν γε δὴ τοῦ πανταχῆ παρόντος ἀεὶ καὶ πάντων κηδομένου μόνου Θεοῦ, ὃς τὴν καὶ τα μετρίαν μοι τοῦ νοσήματος; ἀνεῖν πεπραχῶς τοῦ συνήθους; συνήθως αὐτοσχεδίοις ὑπομνήμασι δοῦναι τὴν τῶν γινόμενων παρεσκευάσκειν ἱστορίαν, κατὰ τὸ πρὶν ἡμῖν εἰωθός, ὅτ' ἐλευθερίαν μακρὰν τοῖς ἡμετέροις ἐμπολιτεῦσθαι βούλημασιν ἦν, εἰ καὶ μὴ τελῶς ἤδη καὶ ὡς ἐχρήνη, ἀλλ' οὖν ὅσοον ἡμῖν ἐν μεσότητι συνειλημῶν μεγίστων δεινῶν καὶ φόβων πολυτρόπων τὴν παντοδύναμον κεχορηγημένα γέγονε δεξιάν, συνεφαπτομένην ὅπως ποτὲ καὶ συνεπικουφίζουσαν μοι τοὺς πόνους. Ἐβωθε γὰρ ὁ κραταῖος ἔμοι βοηθὸς ὡσπερ τέρατα φαίνεσθαι τοῖς πολλοῖς τὰ ἡμέτερα δρᾶν, κάκ τῶν ἐναντίων τάναντία παραδόξως περαίνεῖν ἐπὶ τὸ τῶν βελτίστων πᾶν τι ἀπροσδόκητον, καὶ τοὺς [ε. 126 β]. ἀεὶ τῶν τῆς κοσμικῆς περιόδου πραγμάτων ἄλλοτ' ἄλλους κυκεῖνας καὶ κλύδωνας εἰς ἀλυσιτελεῖσθαι οἷον εἰπεῖν ἔμοι νηνεμίας μεταποιεῖν. Ἔστι γὰρ τι ζῶον ἀέρι καὶ θαλάττῃ μερίζον τὴν βίον ὄνομα ἀλικῶν. Αὕτη πρὸς παιδῶν

B ἐπειγομένη γονὰς, ἐπ' αὐτὰς τὴν καλιὰν τὰς παραλλοῦς πῆγνυσι φάμμους ἐν χειμῶνι μέσφ καὶ κυμάτων ἀκμαζούσας βίαις. Ταύτην τοσαύτης ἀπολαύειν ὁμολογοῦσι τῆς ἀνωθεν προμηθείας οἱ πείραν τοῦ παραδόξου λαμβάνοντες, ὥστε τῆς θαλάττης μακρὰ τοῖς ἀπ' ἄρκτων ὑβρίζουσι πνεύμασι καὶ πᾶν μαστιζομένης, καὶ καιρὸν ἐχούσης ἤδη τοῖς κύμασιν ἀμιλλᾶσθαι πρὸς Ὀλύμπους καὶ Κουκάσους καὶ εἰ τι τῶν ἐπιγεῖων ὄρων ἔστιν ὑψηλότερον, εἰς τοῦναντιον χωρεῖ τὰ τοῦ πράγματος, καὶ τι παράδοξον ὑπὸ τῆς προνοίας ὁρᾶται γιγνώμενον· ἀτρεμεῖ γὰρ ἢ τῶν πνευμάτων ἀγρίότης ἐκείνων, ἀτρεμεῖ δ' ὁ τῶν κυμάτων ὑβρίζων ὄγκος, δεσποτικοῖς ἀπορρήτως δεσμοῖς χαλινούμενος, μέχρις ἀνπεροφυῆσθαι τε καὶ εἰς νόμιμον τὰ νεογνὰ τῆς ὀλ-

κυνός ἀφίκηται πῆσιν ἐκτόκια. Τῶν παρακλη-
 σίων τοίνυν κάμει πρὸς τῆς τοῦ Θεοῦ δεξιᾶς την-
 καῦτα συνέθη περιδᾶσθαι· τῶν γάρ τοι διωκόντων,
 κύκλιψ περι τὸν δέσμιον ἐν Χριστῷ κομιδῇ συχὰ
 περιτρεχόντων ἔμει καὶ νύκτωρ τε καὶ μεθ' ἡμέραν
 ἐνεδρεύντων, καὶ πᾶσαν ἐπ' ἔμει κινούντων γνώμης
 τε καὶ γλώττης μανίαν, ὠρουμένων δίκην καὶ
 ὑλαχτούντων θηρῶν, καὶ μήτε μηδένα μηδαμῆ τῶν
 ἀνθρώπων μηδὲν μηδαμῆ τῶν ἐπιτηδεύων εἰσκομι-
 ζεῖν θθενδῆποτε συγχωρούντων, μήτε μηδὲν τῶν
 ὄσα τῆν τοῦ γράφειν παρέχεται χρεῖαν ἐώντων μήτ'
 ἔνδον ἡμῖν συνοικεῖν μήτ' ἐξωθεν εἰσεῖναι παρ'
 ὄτουσῶν, ἐλάθομεν ἀπορῶρητῃ Θεοῦ προνοίᾳ μικροῦ
 τῆν ὄλην τῶν γενομένων γραφῇ παραπέμφαντες
 ἱστορίαν ἐν μικρῷ καιροῦ διαστήματι, μήτε μακρὰ
 τῶν ἀναγκαίων παραλιπόντες, μήτε μακρὰ τῶν
 οἰοισθῆ τισιν εἶναι δοκούντων παραμειξαντες περι-
 τῶν, ἀλλ' ἀπλοῦστερον παντάπασι τῷ τῆς ἀφηγή-
 σεως τρόπον χρησάμενοι σχήματι. Καίτοι ἐχρήν
 ἡμᾶς ἐπιστατικώτερον δῆπουθεν, ὡς ἐμέ γε οἴεσθαι,
 τὰ τῆς δογματικῆς ὑποθέσεως καὶ ὄσα τοῖς ληστι-
 κοῖς συμπέπτωκε συνεδρίοις ἐπιξεργάζεσθαι τε καὶ
 πολλαπλασιάζειν ἀμωστέπως τὰς τῶν ἐνοσιῶν ἀγ-
 χιστρόφους μεθόδους, ἀνακυκλῶντας ἅμα καὶ πα-
 ρεισχυκλῶντας συχὰ, καὶ πῆ μὲν τῶν ἐναντίων
 εὐρώστως ἀποκρούεσθαι καὶ ἀνασοεῖν τὰ τοξεύ-
 ματα, πῆ δὲ καιριωτέραν ἐγγοητεύειν καὶ μάλα γέ
 τοι ἀσφαλῆ ταῖς ἡμετέρας κατ' ἐκεῖνων βολαῖς τῆν
 περινοῖαν· δεῖν γάρ κατὰ τὸς στρατηγεὺς ἐνταυ-
 θοῖ καὶ ἡμᾶς οὐχ ὀπως πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχειν τοὺς
 ὀφθαλμοὺς, ἀλλὰ κατὰ τῶν μεταφρένων ὄπη τε βάλ-
 λειν εὐχερέστερον πως τῷ ἐχθρῷ, καὶ ὄπη μάλιστα
 τῆν ὄλην καθ' ἡμῶν ἐπίνοῖαν [f. 127 a] ὁ πολέμιος
 ἐκχεῖν ἐπιίγεται. Ἄλλ' οὐτ' οὐδεὶς ἐμοὶ τῆνικαῦτα
 παρῆν οἷς εἴθε πρὶν ταῖς τῶν γραμμάτων ἡμῖν
 ὑπηρετεῖσθαι ὑπαγορεύουσιν, οὐτε μὴν οὐδεὶς ἐν
 παράπαν οἷς ἐχρήν τῶν δογματικῶν τούτων ἀγώ-
 νων τε καὶ βουλευμάτων ἐμοὶ συναίρεσθαι, καὶ
 μάλιστα νῦν ὀφθαλμοῦς καὶ ὄλην ἀλγοῦσι κεφαλήν
 καὶ ὄλην ἀνωμένους καρδίαν. Ἐὼ γὰρ λέγειν ὡς
 διὰ τὸ αἰφνίδιον τῆς εἰρκετῆς οὐδ' εὐφυῆ τινὰ χάρτην
 ἔχειν ἐμοὶ τῆνικαῦτα τετύχηκεν εἰς τε ἀποκρῶσαν
 ὑποδοχὴν συλλαδῶν καὶ γραφῶν πολυπλόκων τε καὶ
 παντοδαπῶν, καὶ ἅμα ἀρμονίαν τοῖς δογματικοῖς
 προσήκουσαν ἀγωνίσμασιν· ὥστε καὶ τοσοῦτων
 περιρρέοντων βολῶν ἡμῖν σφοδρὸν τε οἰδοῦντων καὶ
 μάλα ἀντίπρωρον ἡμῖν ἐπεννηγεμένων τῆν κίνησιν,
 ἐς ἀνάγκας ἐλαύνεσθαι ἦν οὐδὲ μικρὰ τινὰ ἀπλῶς
 φράσαντας σιγῇ τε τῆν γλώτταν κατακλεισαι ἐξῆς,
 καὶ τὸν Ἐνδυμίανος ἐξ ἀπογνώσεως ὑπνον καθεύ-
 δεῖν. Ἄλλὰ τοῦτ' ἴσως ἦν ἀν παυς εὐπρεπὲς, εἰ μη-
 δὲν τι πρᾶγμα ἦν δῆπου διαβάλλεσθαι πρὸς τῶν
 κακοδόξων τῆν ἡμετέραν εὐσέβειαν, ἀναιδῶς οὐ-
 τωσαὶ τῆν σφετέραν περιτρεπόντων κακίαν ἡμῖν,
 καὶ ἄλλως εἰ περι σῶμα γήινον ἦν τὸ τέλος τῆς
 μάχης ὀρεῖν καὶ ἦκιστα τὸν γε περι τῆς ἀθανάτου
 φυχῆς ἀγωνίζεσθαι δρόμον. Ὅπου δὲ τῶν τε ἐλπί-
 δων τὸ κέρως κατὰ τὰς ἐλπίδας οὐκ ἀν ἀπαντῆν,
 καὶ τῆν φυγὴν τοῦ κακῶς παθεῖν ἐφόδιον τοῦ κα-

A que noctu diuque circumsedent etiam omnem in-
 me consiliorum vocisquo furorem fundunt instar
 bestiarum rugientium et allatrantium; dum neque
 cuiquam necessaria mihi aut quibus ad scripturam
 opus est apportare, neque quicquam una mecum
 intus habitare me neque convenire permittunt, ta-
 men Dei auxilio id assecutus sum ut universam
 rerum historiam brevi tempore conscriberem. Neque
 tamen **132** in his prætermisi plura memorabilium
 neque inmiscui plura eorum quæ supervacanea
 videntur; sed simpliciori omnino enarrandi ratione
 usus sum. Tamen diligentius quæ ad dogmatum
 rationes spectabant quæque in rapacibus syndriis
 acciderant tractare atque multiplicare quodam-
 modo repetundis crebroque intexendis variis
 mobilibusque consiliorum rationibus necesse putabam;
 etiam observare tum quomodo adversariorum tela
 facile possent retardari atque repelli, tum vero
 quomodo nos nostris in ipsos telis percommode et
 tute uteremur. Nam ut militum duces oculos non
 solum in adversum vertere necesse est, sed etiam
 a tergo quippe quo tela conficere et omnem in nos
 dolum intendere adversariis facillimum esset. Sed
 neque eorum qui sacrorum scriptorum consiliis
 juvare me antehac solebant, ullus mihi aderat,
 neque eorum, quos una mecum dogmatica illa
 certamina et consilia suscipere oportuit. Quod vel
 maxime hoc tempore questus sum propter oculo-
 rum totiusque capitis morbum et intimi animi
 sollicitudines. **133** Prætermittam enim quod mihi
 qui improviso in custodiam ductus essem nancisci
 non licuit bonam chartam, itaque istis in undis
 vehementer fluctuantibus mihiq̄ obstrepentibus
 ne pauca quidem ore pronuntiare mihi licuit, sed
 ut linguam compescerem et exspem Endymionis
 somno me darem necessitate coactus eram. Quod
 tamen nequaquam ægre tulissem si mihi non verend-
 dum fuisset ne pietas mea obrueretur criminatio-
 nibus infidelium impudenter nobis ipsorum impro-
 bitatem applicantium; porro si pro misero meo
 corpore finem laborum pro anima mea immortalī
 certamen ultimum prospicere potuissem. Sed si
 spem fallunt eventus et fuga laborum iniquior est
 ipsis laboribus, inanis est splendor expectationum,
 inanis fiducia in ferendis laboribus. Quare scaphæ
 præclaris expectationibus onerata clarum Deo
 tradidi pro quo ipsum cursum institueram, eique
 permisi etiam graphium; quo factum est ut præter
 omnem opinionem plurima brevi tempore præclare
 confecta viderim. Neque deinde hæc amplius cu-
 ravi sed uti confecta sunt in medio reliqui. Nimi-
 rum quod inter viros sapientissimos constat, ut
 statae pulchras, ita quoque quæ accurate efficienda
 sint scripta secunda ac tertia manu retractanda
 esse non diffiteor. **134** Sed cum mihi neque
 satis esset temporis, neque ullum quietum horre
 momentum, quo quidem prima manu ad sententiam
 meam uterer, quemodo qui in tantis ferum turbis
 ac motibus demersus essem et qui continuo magis

quam Tantali lapidem persecutores ad fores assidue assidentes et singula quæque impudentissime indagantes timorem, etiam tertia manu ad retractanda scripta libere uti potuerim? Quare in scriptis utcumque e prima manu prodierunt acquievi fretus Dei manu adjutrice.

ρον ἢ κατὰ πᾶσαν προσδοκίαν τὸ πλεον ἐν βραχεῖ τῆς ὅλης σπουδῆς τελεσθῆν τεθεάμεθα, κάπειτα μηδὲν μηδαμῆ πολυπραγμονήσαντες, ἔχειν ὡς ἔσχον ἀφήκαμεν, καὶ ταῦτα, καθάπερ τῶν ἀγαλμάτων τὰ κάλλιστα, οὕτω δὴ καὶ τοὺς δι' ἀκριβείας λόγους δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ χειρὶ χρῆσαι καθίστασθαι τῶν βελτιόνων σοφῶν παραινούντων. 'Ἄλλ' ἤμιν γε δὴ μὴ' ὄλωσ ὅλον ἔχουσι καιρὸν ἐς δέον, ὡς γε ἔφαμεν. μήτε μὴν οὐδὲ βραχὺ τι μέρος ὥρας ἀκλόνητον μηδὲ τῇ πρώτῃ γούν χειρὶ κατὰ τὸ τῆς γνώμης βουλόμενον χρήσασθαι (πῶς γὰρ οἷς τοσοῦτοις κεκυκλωσθαι Κύκλωψιν ἐνήν, καὶ οἷς μᾶλα μᾶλλον ἢ Ταντάλειον φάναι λίθον ἐξῆν ἀεὶ περιφανῶς δεδιέναι τοὺς ἀεὶ πρὸ θυρῶν ἐφεδρεύοντάς τε καὶ ἅπαντ' ἀεὶ τὰμὰ δεινῶς τε καὶ ἰταμῶς ἀνιχνεύοντας;) σχολῆ γ' ἂν ἄχρι καὶ ἐς τρίτην ἵναί χειρὸς αὐτονομουμένην ζήτησιν εἴη. Διὸ καὶ στέργειν ὅπως ποτὲ ἠναγκάσμεθα τῇ πρώτῃ καὶ ὡς ἔτυχεν ἐχούσῃ χειρὶ τοῦ τὰ ἡμέτερα πηδαλιουχοῦντος Θεοῦ.

VI. Quadraginta diebus post Agathangeli discessum præterlapsis, sera nocte per domum posticam strepitum quemdam percipio. Et quidem accidit ut nox initio obscura esset. Nam post plenilunium, cum luna ad orbis lustrationem e centro iterum excedit, prima nocte lucem in terram non demittit. Jam ego accedens notam illam portam aperio et cum silentio Agathangelum recipio, qui quæcunque mandata erant bene et ex optato perfecerat, exposuerat, apportaverat. Equidem dum hunc labore defessum jamque interdum metu perturbatum ad respirandum locum ac tempus sibi sumere volo ego, Ismenia isti, charissime Agathangele, respicientis sæpe in mentem venit dicere: Nunc musis ac mihi ipsi carmen cantabo; et vere grato ex animo canebat, post discessum tuum cum animum recreassem quæ in Ecclesia et in vita publica acciderunt, **135** in decem libris conseripsi, hisque librum meum universæ rerum Romanarum historie amplificavi, electis iis quæ memorata dignissima sunt et quæ paulo antequam in custodiam veni pro sancta doctrina nostra perpressum sum. Quid autem aliud viris sapientibus qui ejusmodi in conditione versantur magis conveniat, quam ad hujuscemodi res mentis applicatio? Qui in vita labores subeunt ad incertum lucrum divitiasque intenti, quotiescunque in angustias incidunt, libenter tolerant spe bonorum sustentati. Hoc modo olim homines deceptos audimus cantilenis Sirenum, quæ dulcissima voce aures implendo et permulcendo quemque audiendi cupiditate incensum caperent et ultimæ perniciæ traderent, ita ut brevem delectationem dira fræna exciperet. Contra litterarum studia fructus secum ferunt optimos qui non solum vivos exornant, sed etiam mortuos illos quibus otio suo optimo uti licuerit. Nam una eademque est litterarum et mentis **136** nostræ natura, etiam eadem immortalitas, quæ utrumque in unum conjunctum tenet, dummodo ne alterutrum concordie condiciones hædat, aut amicitie generosum fauorem et aurigam, ut ita dicam, depellat, ut Lydus ille ferox Pelops bellicosum Myrtilum de curru depulisse atque impudenter moderamen æquum a se rejecisse dicitur. Itaque ego post discessum

κῶς παθεῖν περιγίνεται, μάταιος μὲν ἢ τῶν ἐλπιδῶν πρόβρασις, μάταιος δ' ἢ πρὸς τὸ πονεῖν βραθυμία. Διὸ τῷ μόνῳ Θεῷ τοῦ τῶν εὐγενῶν ἐλπιδῶν γέμοντος σκάφους τοὺς οἰακὰς θαρρήσαντες, ὑπὲρ οὗ καὶ τὸν πλοῦν ἀνύομεν τόνδε, καὶ μόνῃ αὐτῷ τῇ χειρὶ μετὰ τῆς γραφίδος χρήσαντες, εὐχερέστερον ἢ κατὰ πᾶσαν προσδοκίαν τὸ πλεον ἐν βραχεῖ τῆς ὅλης σπουδῆς τελεσθῆν τεθεάμεθα, κάπειτα μηδὲν μηδαμῆ πολυπραγμονήσαντες, ἔχειν ὡς ἔσχον ἀφήκαμεν, καὶ ταῦτα, καθάπερ τῶν ἀγαλμάτων τὰ κάλλιστα, οὕτω δὴ καὶ τοὺς δι' ἀκριβείας λόγους δευτέρᾳ καὶ τρίτῃ χειρὶ χρῆσαι καθίστασθαι τῶν βελτιόνων σοφῶν παραινούντων. 'Ἄλλ' ἤμιν γε δὴ μὴ' ὄλωσ ὅλον ἔχουσι καιρὸν ἐς δέον, ὡς γε ἔφαμεν. μήτε μὴν οὐδὲ βραχὺ τι μέρος ὥρας ἀκλόνητον μηδὲ τῇ πρώτῃ γούν χειρὶ κατὰ τὸ τῆς γνώμης βουλόμενον χρήσασθαι (πῶς γὰρ οἷς τοσοῦτοις κεκυκλωσθαι Κύκλωψιν ἐνήν, καὶ οἷς μᾶλα μᾶλλον ἢ Ταντάλειον φάναι λίθον ἐξῆν ἀεὶ περιφανῶς δεδιέναι τοὺς ἀεὶ πρὸ θυρῶν ἐφεδρεύοντάς τε καὶ ἅπαντ' ἀεὶ τὰμὰ δεινῶς τε καὶ ἰταμῶς ἀνιχνεύοντας;) σχολῆ γ' ἂν ἄχρι καὶ ἐς τρίτην ἵναί χειρὸς αὐτονομουμένην ζήτησιν εἴη. Διὸ καὶ στέργειν ὅπως ποτὲ ἠναγκάσμεθα τῇ πρώτῃ καὶ ὡς ἔτυχεν ἐχούσῃ χειρὶ τοῦ τὰ ἡμέτερα πηδαλιουχοῦντος Θεοῦ.

Γ'. Τεσσαρακονθήμερου δ' ἤδη τὸν μεταξὺ τῆς ἐκδημίας Ἀγαθαγγέλου διαμετρούσης χρόνον, ἤνικ ὀψὲ τῆς τελευταίας [f. 127 b] ἡμέρας γένοιτο, φόβου τινὸς κατὰ τὸν ὀπισθόδομον αἰσθέσθαι μοι γίνεται, τῆς γε τῆνικαῦτα νυκτὸς ἐκ προοιμίων ἀφεγγοῦς ὑπαρχούσης· μετὰ γὰρ πανσέληνον τῶς ἐς τὸ περιγίειον τοῦ ἑαυτῆς ἢ σελήνης ἐληλυθυῖα ἐκ κέντρου τὸ δεύτερον, καὶ κατὰ τετράγωνον τῷ ἡλίῳ γινομένη σχηματισμὸν, οὐ μᾶλα ἀκρονύκτους τῇ γῆ παρέχειν ἐβούλετο τὰ; αὐγίς. Καὶ ἅμα σπουδῇ παριῶν ἐγὼ, καὶ τῆν συνήθη πυλῖδα ἀναπετάσας, ἤσυχῃ τὸν Ἀγαθάγγελον ἐδεχόμην, ἃ ἐπιτέτραπται πάντ' ἐς δέον καὶ κατὰ τὸ ἀνάλογον πεπραχότα καὶ εἰρηκότα καὶ κεκομικότα. Ἔτι τοῖον ὑπὸ γε τοῦ μόχθου καὶ τῶν ἐπιπολαζόντων τῆνικαῦτα φόβων τεθορυβημένον ἐκείνον τὸ τῆς ψυχῆς λογιζόμενον διαναπαύειν ἐθέλων ἐγὼ, καὶ καιρὸν εἰς ἀνάψυξιν παρέχειν ὄντιναοῦν, εἰ Ἰσμηνία μὲν, εἰ Ἐφην, εἰ ἐκείνῳ, φίλτατε Ἀγαθάγγελε, καθ' ἑαυτὸν γινομένην πολλάκις λέγειν ἐπῆει, — εἰ Νῦν ταῖς μουσαίαις ἔσω καὶ ἔμαυτῷ· εἰ καὶ ἦν ἢ ὀψὲ χαριστήριός τις· ἐμοὶ δὲ καθ' αὐτὸν γινομένην μετὰ τὴν σὴν ἐκδημίαν, ὅποσα τῶν τ' ἐκκλησιαστικῶν ὁμοῦ καὶ δημοσίων πραγμάτων τῷ χρόνῳ γένοιτο, ὅσον εἰκόσ, καὶ ἡμᾶς ἐν δέκα λόγοις ἀναγράψαι γέγονε καὶ τῇ συνήθει δοῦναι τῆς ὅλης Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας βιβλῶν, ἐκλεξαμένους τὰ καιριώτερα ὧν τε μετὰ τὴν ἐμὴν δις αὐτὸς ἐπιδοθημηκῶς αφηγήσω κάθειρξιν, καὶ ὧν βραχὺ τι πρότερον, πρὶν ἢ καθαιρεθῆναι, παθεῖν ἡμᾶς ὑπὲρ τῶν θείων συνηχθῆ δογμάτων· ποῖα γὰρ ἂν ἄλλη τις εἴη σχολάζουσιν ἀρμόττουσα μᾶλλον αὐτῆς ἀσχολία σοφοῖς; Λέγω δὲ τὴν ἐς τοιοῦτους λόγους κίνησιν τοῦ νοῦ. Τοῖς μὲν γὰρ κατὰ βίον μοχθοῦσιν ἀμφοσθητήσιμου κέρδους καὶ συλλογῆς χρημάτων φροντίδες ἀπασχολοῦσαι τὸ νοερόν τῆς ψυχῆς ὑποσαίνουσί τε καὶ κοῦφον τὸ τῶν ἀεὶ παρόντων ἀλγηδόνων ἐπιπνοον διὰ τῶν ἐν τούτοις ὅπως ποτὲ δρώσιν αἰωρουμένων ἐλπιδῶν, καθάπερ δὴ που καὶ τὰς τῶν Σειρήνων, αἰτινές; ποτ' ἄρ' εἰεν ἐκεῖναι, προτάττειν ὀδᾶς ἀκούομεν πάλαι, αἰ τῇ τῆς ἐμμελοῦς ἠδονῆς ἐμβριθεῖα τὰς ἀκνάς γοητεύουσαί τε καὶ θέλωσαι, δέσμιον οἶον εἰπεῖν, ὅστις ποτ' ἦν ὁ τοῦ μέλους ἐκεῖνου κατατροφῶν, πρὸς; τὰς τοῦ

θανάτου συνώθουον κρηπίδας, βραχέας ἡδονῆς ζῆ- A
 μίαν μακρὰν ἀλλαττόμενον. Ἡ δὲ πρὸς λόγους
 ἀσχολία αὐτόθεν ἔχει τὸ τοῦ κέρδους χρῆσιμον συμ-
 παρομαρτοῦν ἀεὶ καὶ ζῶσι καὶ τελευτῶσιν ἑκαίνοις,
 οἷς ἂν ἐς δέον σφῆς καρποῦσθαι συμβαίνοι· συμφυῆς
 γάρ τι χρῆμα λόγος λογικῆ καθέστηκε ψυχῆ, τῆς
 αὐτῆς ἀθανασίας ἐμπολιτευομένης ἀμφοῖν καὶ συν-
 απτούσης μᾶλα τοι προσφυῶς εἰς ταυτὸν, ὅποτε μὴ
 μεταβάλλειν ἐθέλοι τὰς ἀρμοτουσας θάτερον τούτων
 τῆς συμφωνίας συνθήκας καὶ τὸν εὐγενῆ τῆς φιλίας
 ἀρμοσθῆν καὶ ἡνιοχὸν ἀποσεῖσθαι, καθάπερ τοῦ
 δῖφρου πάλαι τὸν Ἀργεῖον Μυρτίλον ὁ Πέλοψ ἐκεί-
 νος ὁ Λυδὸς [f. 128 a] ὁ θρασύς, ἀναίδην οὕτως
 πως τοὺς τῆς δίκης ἀτιμάζον θρόνους. Ἔμοι μὲν
 οἶν καθ' ἑαυτὸν, ὡς εἴρηται, γενομένῳ μετὰ τὴν
 σὴν ἐκδημίαν τούσδε συνθεῖναι τοὺς δέκα συνέν- B
 δραμε λόγους, τοὺς προστυχοῦσι χάριται κατεσπου
 δασμένους τε καὶ σφόδρα ἐς περιθεῶς διὰ τοὺς θαφιλῶς
 περιβήοντάς τε καὶ περικυκλοῦντας φόβους
 ἡμᾶς κομιδῆ· καὶ τοὺς ἄλλοις τῶν ἐμῶν τῆς
 Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας συντέταχα λόγοις, ὡς τὸ τῆνι-
 καῦτα ξυνεχώρει τῆς ὤρας στενόν. Σὺν δ' οὖν ἔργον
 ἂν εἴη τοῦ λοιποῦ λαβόντα κομίσαι καὶ διαδοῦναι μὴ
 μόνον τοῖς φίλοις ἡμῶν, ὅποσοι τὸν αὐτὸν ἡμῖν ὑπὲρ
 εὐσεβείας ἔτι παραμένουσι τρέχοντες δίαυλον,
 ἀλλὰ καὶ πολλὰ τὸ ἐν πεποικηκότα παραπλησίαις τε
 μετεγγραφαῖς καὶ μέχρι τῆς τυχοῦσης κεραίας
 καὶ γραμμῆς ὁμοίως τοῖς πρωτοτύποις ἔχοντα, διαπέμψαι
 καὶ ὅπη τῆς οἰκουμένης ἡμέτεροι φίλοι
 τυγχάνουσιν ὄντες, καὶ πρὸς γε μὴν ἔτι ὅπη περὶ
 ἂν εἴη γε κατ' ἄλλους ἀλλαγῆ που τόπους ὀρθοδόξων
 προσοικουντα γένη Χριστιανῶν, ὁμοίους ἀεὶ τοὺς
 τῆς εὐσεβείας ἀνωθεν ὄρους ἐν γνώμῃς ἀπλότῃ
 διασώζοντα. Βούλομαι γάρ τῆν τῶν διωκτῶν εἰδέναι
 τούτων ἀπόνοιαν πάντας ἀπανταχῆ, διαβαλλόντων
 ἡμᾶς πανταχῆ, καὶ ἅμα τὴν τῆς ἡμετέρας ὁμολογίαν
 εὐσεβείας καὶ πίστεως. Ἡ καὶ αὐτῆ μοι τοῖς
 παροῦσιν ἐντέτακται λόγοις, κατὰ λέξιν ἔχουσα οὕτως·

Z'. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, C
 ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ
 ἀορατῶν· καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν
 Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς
 γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων, φῶς ἐκ φω-
 τὸς, Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα,
 οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ, δι' οὗ τὰ πάντα
 ἐγένετο, τὸν δι' ἡμᾶς κατὰ ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν
 ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐκ τῶν οὐρανῶν,
 καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας
 τῆς παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα
 τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου καὶ παθόντα
 καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ
 τὰς Γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς· καὶ
 καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχί-
 μενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ D
 τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος· καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα
 τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον, τὸ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς
 ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ συμπροσκυ-
 νούμενον καὶ σὺδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν
 προφητῶν· εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστο-
 λικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφε-
 σιν ἁμαρτιῶν. Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ
 ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν. Ἐτι δέχομαι
 καὶ ὀλοφύχω· στέργω καὶ ἀσπάζομαι τὰς ἁγίας
 καὶ σεπτὰς καὶ οἰκουμενικὰς ἐπιτὰ συνόδους, καὶ
 τὰς τοπικὰς ἐτέρας ἃς ἐδέξατο καὶ στέργει ἡ ἁγία
 τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία· καὶ
 οὓς ἐδέξαντο αὐταί, δέχομαι καὶ αὐτοὺς, οὓς δὲ
 ἀπεβάλλοντο, ἀποβάλλομαι, μηδεμίαν προσηύχην

tuum cum vires recreassem hosce decem libros in
 chartis forte oblati conscripsi sedulo et anxio
 animo, quippe qui mediis in turbidissimis rerum
 motibus versatus essem. Deinde ubi quieto esse
 animo mihi licuit, eos caeteris meis historiis; Romā-
 næ libris adjunxi. Tibi nunc curæ sit asportare
 hæc scripta et tradere non solum amicis quotquot
 mecum eadem hæc propter pietatem certamina
 susceperunt transmittere ubicunque terrarum amici
 nobiscum faciunt et ubicunque habitant orthodoxi
 Christiani, qui eadem divina pietatis præcepta
 vitæ simplicitate ac castitate tueantur. Nam perse-
 cutorum **137** furorem et insaniam unaque mise-
 ram meam conditionem cognitam omnes habeant
 volo, etiam quæ sit pietatis ac fidei nostræ confes-
 sio, quam hisce in libris expressi, quæque hac for-
 mula comprehenditur:

VII. Credo in unum Deum, Patrem omnipotentem,
 factorem cæli et terræ, visibillum et invisibillum,
 et in unum Dominum Jesum Christum, Filium Dei
 unigenitum, ex Patre natum ante omnia sæcula,
 Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de
 Deo vero, genitum, non factum, consubstantialē
 Patri, per quem omnia facta sunt, qui propter nos
 homines et propter nostram salutem descendit de
 cælis, et incarnatus est de Spiritu sancto ex Maria
 Virgine, et homo factus est. Crucifixus etiam pro
 nobis sub Pontio Pilato, passus et sepultus est; et
 resurrexit tertia die secundum Scripturas. Et as-
 cendit in cælum, sedet ad dexteram Patris, et
 iterum venturus est cum gloria judicare vivos et
 mortuos; cujus regni non erit finis. Et in Spiritu
 sancto Dominum et vivificantem, qui ex
 Patre proeedit, qui cum Patre et Filio simul adora-
 tur et conglorificatur; qui locutus est per prophe-
 tias. Et unam **138** sanctam catholicam et aposto-
 licam Ecclesiam. Confiteor unum baptisma in re-
 missionem peccatorum, et expecto resurrectionem
 mortuorum et vitam venturi sæculi. Amen. Etiam
 agnoscere et toto animo reverere sanctas, venerandas,
 œcumenicas illas septem synodos, et reliquas mi-
 niores quas agnoscit et reveretur sancta Dei catho-
 lica et apostolica Ecclesia. Et quos hæc receperunt
 ego quoque recipio; quos condemnarunt, ego
 quoque condemno, neque horum ullam doctrinam
 iis quæ nobis traditæ sunt ipse aut addo, aut ab
 aliis additam agnoscere, ut a sanctis illis synodis

præceptum est. Neque prætermisi quidquam aut A
resecavi ipse, neque quæ ab aliis resecta sunt ad
apicem et litteram agnovi.
καὶ ἀφαίρειν [f. 128 b] ἢ αὐτὸς ἀφαιρῶν ἐγὼ ἢ ἀφαιρούντος ἀνεχόμενος ἄλλου μέχρι κεφαλῆς καὶ
γραμμῆς.

VIII. Hanc propositam formulam ut vera æ
constans nostra pietas ac doctrina facile ab omni-
bus possit intelligi reddidi simplicem, perspicuam,
incomptam satisque omnibus apertam. Neque im-
mutavi quidquam neque verborum ambitu arsus
sum in formula hac renuntianda. Neque formulas
theologicas seu dogmaticas intexui, cum obscuras
sint plurimis lectoribus neque satis ad intelligendum
apertæ nisi adhibita explicatione. Unde sæpe sit ut
inania irrepant quæ aures surdas offendunt. Sed B
simpliciter retuli sanctificatam illam formulam pariter
ac mihi tradita est. Quin ipsa nuda et aperta
verba exhibui sanctorum Patrum; in quorum stu-
diis et doctrina per totam vitam perseverabo 139
ut dignus sim ejus anima a Deo recipiatur, et ut
dignus sim deprecationibus Matris sanctissimæ om-
niumque sanctorum. Amen. Quod ad Calabrum
Barlaam et Acindynum attinet, cum plura dicere
non liceat, nunc id tantum profiteor, me quæcun-
que justificata sunt de utroque et decreta a sancta
Dei Ecclesia agnoscere. Sed hæc hactenus.

IX. Ex mandato apportasti mihi vivifica et mirifi-
ca hæc sanctæ Eucharistiæ mysteria, quæ mihi
cum inter vivos sim animæ unaque corporis salu- C
tem præbent et firmissimum contra omnes insidias
præsidium; cum vero vita excedam, optimo me in
vitam æternam prosequuntur viatico. Hæc mihi
quoque verissimum sunt testimonium omnium illo-
rum certaminum, quæ antehac suscepi etiamque
nunc suscipio, cum constanter professus sim ea
revera esse incarnati Dei corpus et sanguinem, nec
vero horum imaginem aut efficientiam insubstan-
tialis naturæ quam ope phantasie dicunt incarnari
neque revera esse unam trini et ænius Iugenitii
beatique Dei Verbi substantiam. Persecutoribus
meis hæc palam et expresse renuntiantibus neque
pudor inest neque cœlestium metus fulminum.
Quæ cum ita sint, ego cum his divinis et mirificis
mysteriis ad Deum Verbum vere incarnatum iter D
parabo, ubi revelabuntur sane veræ doctrinæ ju-
dicia. Tu vero 140 noli operam perdere sepelien-
do cadaver meum, ubi canibus avibusque objectum
conspexeris. Quod jam multo ex tempore persecu-
tores de me decrevisse scio. Quid, si plurimi san-
ctorum non inviti corpus bestiis objici passi sunt,
etiam, quod quidem de pluribus constat, antequam
corpore anima decessit, ita ut inter æerrimos do-
lores corpus dilaniatum sit? Profecto me qui mille
peccatis oneratus sim, multo magis tolerare id
docet, præsertim cum in corpus jam omni sensu
orbatum, in cadaver sæviant. Nam voluptas, dolor,
ira, metus, quotquot alii sunt animi motus aut
quæ corpori subest solam animam tenent aut

ἐπὶ τοῖς ὀρθοῦσι παρ' αὐτῶν ἢ αὐτὸς προτιθεὶς ἢ
παρ' ἄλλων γενομένην, ὡς αὐταὶ αἱ θεαὶ θεοπί-
ζουσι σύνοδοι, ἐσχόμενος ἕως· μήτε ἑλληϊφίν τινα

H'. Ταύτην τὴν ἔγγραφόν μου ὁμολογίαν ἐπὶ
πληροφορίᾳ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀπαρεγκλίτου εὐσεβείας
μου καὶ πίστεως δίδωμι ἀπλήν, σαφῆ, ἀποκίλον,
εὐληπτον καὶ τοῖς πᾶσι βραδύως γνωριζομένην, οὐδὲν
ἀλλοιώσας οὐδὲ μεταφράσας τῶν ἐν τῇ θεῖᾳ καὶ
ιερωῦ συμβόλῳ τῆς πίστεως, οὐδὲ θεολογίας καὶ
δόγματα παρεγγράψας ἀσαφῆ τοῖς πλείστοις καὶ
ἀσύνετα καὶ ἐρμηγείας δέδομενα, ὡς καὶ καινοφωνίας
ἐνευῦθεν εἰρημίνας λαμβάνειν μεταξὺ καὶ παρατρέ-
χειν τοὺς ἀκούοντας, ἀλλ' αὐτὰ ἐκεῖνα ἀπλῶς ἐκτι-
θέμενος τὰ παραδοθέντα μοι ἀνωθεν ἱερὰ ῥήματα
ὡς παρεδόθησαν, καὶ ἀτάς τὰς γνησίας τῶν θε-
σπειῶν Πατέρων φωνᾶς γυμνάς καὶ ἀπαρακαλοῦ-
πτους προφέρων. Ὅν τῇ μελέτῃ καὶ ὁμολογίᾳ διὰ
παντὸς ἐμμένων τοῦ βίου ἀξιώσειν τὴν ἡμετέραν
τῷ Θεῷ παραδοῦναι ψυχὴν, πρεσβείαις τῆς πανυ-
περάγου αὐτοῦ Μητρὸς καὶ πάντων τῶν ἁγίων.
Ἄμην. Περὶ δὲ τοῦ Καλαβροῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ
Ἀκινδύου πλεονεχίον λέγειν οὐκ ἔχων ἐν τῷ παρόντι
τοῦτο μόνον φημί, ὅτι στέρῳ ὅσον τότε διέγνω
περὶ αὐτῶν ἐκατέρου καὶ ἐψήφισατο ἡ ἀγία τοῦ
Θεοῦ Ἐκκλησία.

Θ'. Ἄ γε μὴν κατὰ τὰς ἐμὰς ἐντολάς ἐκεκομικεις
ἡμῖν ζωοποιὰ ταυτὴ καὶ φρικτὰ μυστήρια, ζῶντι C
μὲν παρέσται μοι συνεχέστερον τούτων μετέχοντι
ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος ἁγιασμός καὶ κράτιστον
κατὰ πάντων δεινῶν φυλακτήριον, τῆς δ' ἐνεστώσης
μεθισταμένης ζωῆς μέγιστον αὐτῆς ἐφόδιον αἰωνίου
ζωῆς καὶ τῶν ἐμῶν ἀθλῶν μαρτύριον ἀκραιφνές,
ὃς ὑπὲρ τούτων ἡγωνισμαί τε καὶ ἀγωνίζομαι,
ταῦτα βεβαίως διατεινόμενος εἶναι πρὸς τοῦ δι' ἡμᾶς
σαρκωθέντος Λόγου Θεοῦ σῶμα καὶ αἷμα, καὶ οὐχὶ
τύπον ἐκείνων ἢ καὶ ἀνοουσίου τινὸς ἀποτελεσμα-
ἐνεργείας, ἣν φαντασιωδῶς πως σεσαρκῶσθαι καὶ
οὐχὶ μίαν τῶν τριῶν τῆς μόνης ἀκτίστου καὶ μα-
καρίας ἐκεῖνης οὐσίας Θεοῦ Λόγου ὑπόστασιν, τοῖς
ἐμοῖς διαβρήθην βῶσις διώκταις αἰθῶς οὐκ ἐπεισιν
οὐδ' αἰθερίων φόβος κεραυνῶν. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ
συνέκδημος τοῖς θεοῖς τουτοῖσι καὶ φρικτοῖς μυστη-
ρίοις γενέσθαι βούλομαι τὴν πρὸς τὸν ἀληθῶς σαρ-
κωθέντα Θεὸν Λόγον πορεῖαν στελλόμενος, ὅπῃ καὶ
τρανότερα τὰ τῆς ἀληθοῦς ἀνακαλυπτήρια περὶ πάν-
των παντάπασιν γνώσεως ἔσται. Σοὶ δ' ἐτατέον παν-
τάπασιν καὶ μὴ διὰ σπουδῆς μηδαμῆ περιστεῖλαι
τὸν ἐμὸν γενέσθω νεκρὸν, ἔρῳντι κυσὶ καὶ ὀρνέοις
δαπάνην ριπτόμενον, ὡς γε τοῖς ἐμοῖς θημίοις ἐκ
πολλοῦ κεκύρωται ψηφισθέν· εἰ γὰρ πλείστων ἁγίων
ἐκόντων ἐβρίβη τὰ σώματα, καὶ ταῦτα τῶν γε πλείσ-
των πρὶν ἢ τῆς συμφυοῦς χωρισθῆναι ψυχῆς, ὅτι
δὴ μάλιστα καὶ δριμυτέραις ἐπεταὶ διαπερονᾶσθαι
ταῖς ἀληθόσι, πολλῶν δὲ πῶ μᾶλλον ἡμᾶς μυρίοις
ἄμαρ ἡμῶσι βρῖθοντας ὑπομένειν χρεῶν, καὶ ταῦτ'
εἰ; ἀναίσθητον σῶμα καὶ νεκρὸν τῶν δεινῶν [f. 129 a]
περιαντλουμένων. Ἦδοναὶ γὰρ καὶ λῦσαι καὶ ὄργαι

καὶ φόβοι, καὶ ὅσαι τῶν ἐπιθυμιῶν διαθέσεις, ἢ ψυχὴν ὑποκείμενον μόνην ἔξουσι καθ' αὐτὴν ἢ ψυχὴν χρωμένην σώματι, σῶμα δ' ἄνευ ψυχῆς καθ' αὐτὸ, τοῦτο δ' οὐ ποτ' ἂν οὐδαμῆ· πρότερον γὰρ ἂν τις ἐγκαλέσειε ξύλοις ἀψύχοις καὶ λίθοις χαρὰς ἐνθουασθαι καὶ λύπης ἀίσθησιν καὶ τῶν τοιούτων, ἢ σώμασιν ἀνθρώπινος ἀπαλλαγῆσι ψυχῆς. Γίνεσθαι δ' οὖν ὁμοῦ πρὸς Θεοῦ τοῖς μὲν ὄρωσιν ἀκούομεν ἔλεγχον τὰ τοιαυτὰ κακία; καὶ ἕμα φλογὸς ἐκεῖ πολλαζούσης ἐτοιμασίαν, οἷς δ' ὑπομένειν ὅπως ποτὲ προθυμία, τοῦτοις δ' ἀπαλλαγὴν ἐγκλημάτων ψυχῆς· μηδὲ γὰρ ἄλλο τι βούλεσθαι τὴν θηριώδη ταυτηνὴν καθ' ἡμῶν κατοχὴν τοῖς ἐμοῖς δημοῖς ἢ τοῦ παρόντος ἐπιτομον βίου ἀπαλλαγὴν. Ὁ γὰρ Ἰουδαίους ἐκείνοις ἐπέπρακτο πάσαι, ἔργοις μὲν καὶ πάσαις γνώμησιν ὁρμαῖς τὸν Χριστοῦ συσκευάσαι θάνατον, λόγῳ δ' εὐλαβουμένοις δῆθεν φιλῶ χωρεῖν εἰς πραιτώριον ὀφειλότερον, τοῦτ' ἀντικρὺς ἴδοι τις ἂν καπ' ἐμοῦ συσκευάζοντα; τουτοῦσι τοὺς ἐμοὺς Ἰουδαίους· δεδιότες γὰρ Ἰσως τοὺς ἀνθρώπινους ἔλεγχους, αἰσθηρον μὲν οὐκ ἐπάγειν ἐαχρὺν οὐδαμῆ κατὰ γε τοῦ ἐμοῦ συγχωροῦσιν ἐμφανῶς αὐθένος, μὴ λάθωσιν ἀνδρεφόνων ἐς προῦπτον ὑφλοντες δίκην, βίαιον δ' ἄλλως μοι τουτοῖσι διὰ παντὸς συσκευάζουσι χρόνου τὸν θάνατον, εἰς ἀπροφάσιστον δῆθεν αὐτῶν κακίαν διατυποῦντες αὐτὸν οὐτως· τὸ γὰρ τοι μείζον δημιουργοῦντες τοῦλαττον εἰρωνεύονται. Σὺ δ' ἄλλὰ καὶ τελευταίαν ταυτηνὴν μὴ κατοκνήσης καταθεῖναι μοι χάριν· λαθὼν γὰρ τὸ ἄγνος τουτὶ, νεαρὸν ἐκ τοῦ φρέατος ὕδωρ κομίσει μοι προθυμηθῆτι, ἔω; ἔτι νεαροῦς καὶ ἀκμάζοντα; ἢ νύξ λιθοβατοῦσα κίρνησι τοὺς ὑπνοὺς τοῖς; ἐμοῖς δεσμοφύλαξι· τῆδε γὰρ κάμοι τῆ ὥρα ποιεῖν εἰκθὸς ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον μετὰ πεντακαίδεκα καὶ πλείους μεταξὺ τὰς ἡμέρας. Ὁ δὲ νῦν ὄραξ, εἰκοσι πρότερον ἡμέρας κομίζων νυκτὸς, ἔλαθον διὰ σκότους λίθῳ τινὶ τὸν πόδα πληγῆς, καὶ ἀλγυθόσιν ἐκεῖθεν ἐς τόδε χρῆσάμενος οὐ βραχέσιν, ὡς μὴ δυνήθηναι πρῶξαι τοῦ λοιποῦ τὰ εἰθισμένα. Διὸ καὶ σέσηπέ τε, ὡς ὄραξ, καὶ ἔδωδεν· ἐστὼς γὰρ καὶ ἄλλοις νοσεῖ τὸ ὕδωρ, καθάπερ δὴ καὶ τὰλλα πάνθ' ὅποσα γε τὴν γένεσιν ἐς τὸ κινεῖσθαι πρὸς τοῦ πεποικηκότος εἰλήφει Θεοῦ, μάλιστα δὲ νῦν ὅποτε τοῦ καύματος εἶη τὸ ἀκμαϊστάτον· μετὰ γὰρ τὰς τοῦ Ἁρῖωνος ἐπιτολὰς τοὺς κύρανιους ἀνελίττων ἀρτίως κύκλους ὁ τῶν αἰθερίων λαμπάδων βραβευτῆς καὶ ταμίης ἥλιος μάλ' αἰσθρόν τε καὶ ἀνικμον τῷ περιόντι τῆς θερμῆς οὐ μόνον ποιεῖ τὸν ἀέρα, ἀλλὰ καὶ ὅσα τῆς τοῦ ἀέρος τοῦδε μεταλλυμδάνει ποιότητος. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ τῆ θείᾳ προνοίᾳ ἐμέλησε τὰς τῶν χρόνων καρπῶ ποιότητος ὑγροτέρας ἅμα καὶ ψυχροτέρας ἐκ διαδοχῆς ἀναλόγου ποιεῖν εἰς ἀντίπαλον τοῦ ἡλιακοῦ πυρὸς ἐκεῖνου κατάστασιν.

Γ. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλλοι· σοὶ δ' ἕνα τῶν ὄσα τῷ βίῳ τελεῖται, καίριον, εἴπερ ποτὲ, ἂν εἴη νῦν ἡμῖν προτιθένα καινότερα [f. 129 b] διηγήματα· πάντων γὰρ ἡμᾶς τῶν τοιούτων ἐν ἀγνοίᾳ πέπραχεν εἶναι τὰ τῆς καθείρξεως ταυτησίαν. Εἰκάσειν δ' οὖν ἔπως ποτ' ἡμῖν παρέχεται τὰ τῆς ἡλικιωτίδος πάλαι πείρας ἄλλοι; ἄλλα φύσει ἀεὶ τὸν χρόνον· φύσις γὰρ ὡσπερ τοῖς αἰθερίοις ὁρμοῖς ὡσαύτως ἔχειν ἀεὶ, καὶ μεταβολαῖς κεχρησθαι μυριάσι καὶ ἀτεκμήροισι καὶ μηδὲν μηδαμῆ βέβαιον ἔχειν, ᾧ μὴ συνεχοῦς τινος καὶ παντοδαπῆς δεήσει τῆς γλώττης καὶ ἀποχρώσης πορθμείου δίκην ἄλλοι; ἄλλῃ παραπέμπειν ἀκοῆ. Ὁραξ δ' ὡς καὶ αὐτοῖς γε ἡμῖν ἀνάξ; οὐ μάλ' αἰ τι μέτριον ἤνεγκε τῆ ψυχῆ τὸν τοῦ ἐπαχθοῦς φόρον τὰ φθάσαντα τῶν ἡμῖν συμβεβηκότων, καὶ

A animam unaque corpus; neutiquam vero corpus exanimam; imo durum lignum potius saxumque voluptate affici et dolores quæque similia sunt sentire dixeris quam exanimata corpora humana. Tamen apud Deum hæc peccatorum nobis opprobrio esse seimus. Neque quid aliud hæc custodiæ immanitate persecutores mei intendant quam 141 ut mors mihi maturetur. Quemadmodum Judæi olim re et consiliis ut Jesus Christus morte condemnaretur effecerant, sed præteritum adire ne nuda legis verba offenderent noluerunt, ita hos quoque qui mihi mortem machinantur Judæos agere cuique oportum est. Nam aliorum opprobria ne incidant cervicibus meis palam statim gladium admoveere nolunt, fortasse veriti ne manifestæ cædis rei fiant. Tamen jam multo ex tempore per vim mihi manus illaturi sunt. Tu vero hoc præterea mihi gratum facere ne cessa. Sume urceum, et ex puteo mihi aquam frigidam haurire aude, quoad custodes mei gravi et alto somno sopiti sint. Hac enim ipsa hora id facere consueveram quinque diebus vel pluribus diebus præterlapsis. Sed multo ante viginti dies cum hanc quam reliquam vides portionem hausissem, nocte cæca ad lapidem pes offensus est, ex quo usque adhuc non leviter ægrotaui, ita ut quæ consuevi facere amplius nequiebam. Itaque aqua hæc putrefacta est et male olet. Nam aqua stagnans et alia quæcumque a 142 Deo ad motionem destinata sunt facile putrescunt, præsertim nunc cum æstus fervidissimus est. Sol enim sidereorum ignium princeps ille et auctor cæni post Orionis occasum orbis in cælo evoluit, dies nobis nimis aridos efficit et fervidos, et quæ in terra sunt arefacit. Quare etiam Dei providentia vicissitudinem tempestatum instituit et alias humidiores ac frigidiores effecit, quæ nimios solis ignes minuunt.

C X. Sed satis de hoc. Tu vero nunc quedam enarres mihi velim e vita publica. Nam ad me qui hac custodia inclusus sum, fama nulla pervenit. Tamen id me pristina experientia nulla edocuit, statem continuo parere aliquid novi. Nimirum instar cæli motuum una eademque semper natura conspicua est, tamen mille et innumeras induit varietates, neque quidquam tam firmum ac stabile est ut non continuo nostro ac vario sermone opus habeat, tanquam navicula qua huc illuc transmittatur. Quod ad me attinet, scis tibi notum est quantis me miseris fortuna demerserit; quæ leniantur ac reprimantur quodammodo novitate tuarum narrationum vehementer cupio. Scis enim Pythagoram illum Samium primo mane ad chorda-

rum sonum carmen cantare consuesse, quo animum a variis ac turbidis nocturnis somniis revocaret, eumque bonæ 143 tranquillitati facile redderet. Nam somnia nonnunquam primum in modum tanquam acri violentia mentem sollicitant, quin si gravia sunt vehementerque sensus occupant, omnem fere se colligendi potestatem ei eripiunt. Itaque mihi quoque gratissimum foret accipere a te novas narrationes, et quoniam hoc ipso tempore Deus propter veræ doctrinæ perversionem iratus tot ac tantas mittit miserias, horum alterutrum mecum communicabis: aut me amicorum conditionis certiorum facies. Ego autem complorabo eos etiamque ut laborum fortunæque socios salutato et multis meis verbis prosequare, et una cum iis inærorem capiam et lætitiā, neque unquam tantam eorum constantiam admirari cessabo. Aut de persecutorum conditione mihi narrabis, et lætiori fortasse spe afficiemur. Nam ipsos aliquando insaniam suam agnituros esse spero, siquidem jam inter ipsos flagitiorum opprobria suboriri, contra o recessibus eorum quos persequuntur et e summis tenebris plenam sensim veritatem in lucem prodire sentiunt.

τίους λοιπόν και ὑπὲρ αὐτῶν τὰς ἐλπίδας ληψόμεθα. διορθωθῆναι, ἔργοις ἤδη βλέποντας κροφανεῖς φουμένους τοὺς τῶν οικείων ἀτοπημάτων ἐλέγχους, καὶ τῶν ἐν μυχοῖς διωγμῶν και σκότῳ βαθεῖ κοιμωμένων

XI. Equidem mi charissime jam paratus sum, et quamcunque vis narrationem faciam.

144 XII. Tu vero, charissime Agathangele, nonne prius narrationi aptum exordium addere, quod deinceps invenire sane difficile est, aut prioris narrationis memoriam revocare nobis in animo habes? ita ut narrationis momentis catenæ instar adnectendis certum quemdam ad rerum narrationem quæ postea actæ sunt transitum tibi patefacias? Primum enim auditu dignum est quid post pugnam navalem illam Latinorum classes invicem se premendo et obsidendo effecerint; deinde quid Irene regina postquam Orestiadem et Didymotichum pervenit effecerit, illorum regni cupiditatem priusquam furore incitati cædem ederent repressura; tertium quæ fanatici persecutores in nos concepian et concoquant consilia.

βῆναι μαινόμενον· και τρίτον ὁποίας και καὸ' ἡμῶν τὰς μελέτας ὁ τῶν διωκτῶν ἰστουργεῖ και συρράπτει θίασος.

XII. Hæc cum optime se habeant obloqui tibi, vir divine, nolo, imo prorsus tibi obsequar et initio quidem si non singula omnia quæ interim acta sunt, tamen quæ commemoratu dignissima sunt tibi exponam.

XIV. Venetorum classis præfectus, incertus quid faceret cum præter omnem opinionem jam facta pugna navali Genuenses offendisset in societate Bithynorum ducis Hyrcani, cui cum summam ad desperationem 145 adducti essent, illi se tradiderant; cumque hos magna cum securitate ex Asia trajecere vidisset copias mercenarias quæ satis idoneæ essent ad hostes impugnandos, repellendos,

A δεῖ ψυχαγωγίας ἐξῶθεν ἰκανῆς ἐξ ἀντιπάλων βασιλεως ὁ ηγημάτων. Οἶσθα γὰρ ὡς και Πυθαγόρας ἐκεῖνος· ὁ Σάμιος ἄρας ἔσθην και ψῶδων μουσικῶν νενουθέτηκην ἀπτεσθαι, ἐπόσαι γε ἰκαναὶ τὰ τῶν λογισμῶν τηρικαῦτα κοιμίζειν κυμαίνον ἐκ τῶν τοῦ ὕπνου νυκτερινῶν ἀθυριῶν καθιστάμενον βόθιον, και μεθαρμόττειν βραδίως ἐπὶ τὸ εὐθυμον ὁποσα ἡ τῶν δνειρῶν αὐτονομία παίζουσα δραστηκώτερον ἐνίστε κατά τῆς γαλήνης τῶν λογισμῶν ἀφίρσιν ἀπαρκτεῖοι δίκην μακροῦ τινοσ, ὅτε δὴ και μάλα ἀταμίευτοσ τοῖς ἀσθητηριοῖσ ὁ ὕπνοσ ἐνετρέχων ἤκιστα τὸ πρὸς ἄμυναν τέωσ ἔχειν δυνάμενον σφίσιν ἐψῆ ἄν. Αἰδ και ἡμῖν ἡδιστον ἄν γένοιτο ἀκουσµα τῶν ἐξω πραγµάτων ἐνια διηγήσεωσ ὑπόθεσιν νῦν κομίζοντοσ σου γε. Ἐπει γὰρ κακῶν, εἴπερ ποτὲ, νῦν ὁ βίωσ ἐμπέπληστοι ὀργιζομένου Θεοῦ διὰ τὴν τῶν θεῶν δογµάτων ἀθέτησιν, δυσὶν ἔσται θάτερον πάντωσ· ἡ γὰρ φιλων ἡμῖν ἀπαγγελεῖσ συμφορὰσ, και δακρύσω µὲν ὡσ εἰκόσ ἕτερον τρόπον ἐγῶ, τῆ δὲ κοινωνία τοῦ πάθοσ ἐκεῖνοσ προσαγορεύσω και γόβρωθεν, ἀφθόγοισ τε λαλαῖσ ὡσ εἰπεῖν προσφθεγόμενοσ, και ὀκτω τῶν οἰκτον ἀντιδιδούσ και συνηδόμενοσ σφίσι, και θαυµάζων τῆσ καρτερίας τοῦσ ἄνδρασ, ἡ συμφορὰσ διωκτῶν ἀκουσόµεθα, και βελλύνεσιν γὰρ οἶμαι και σφὰσ ὀψῆ γοῦν εἰληφτόσασ προτάσεωσ ἀληθῶν τὸ συμπέρασµα ἀνατέλλον.

IA'. Καὶ μὴν ἔτοιμοσ ἔγωγε, βέλτεστε, λέγειν ὅσα δὴ και οἶα βούλοιο ἄν ἐπιτάττειν αὐτόσ.

C IB'. Οὐκοῦν ἀρμόττουσαν ἀρχὴν ἀναθεῖναι δεῖ τῷ λόγῳ πρότερον, φιλιτατε Ἀγαθάγγελε· ἦν οὐκ ἀλλωσ ἀλώσιμοσ ἔσσεσθαι οἶμαι ἡ ἐσ τὸ πρότερον ἔχνοσ τῶν λόγων ἐκεῖνων ἀναπόμπιμοσ πεπραχότασ τὴν μνήμην, και δίκην σειρὰσ τὰσ τῆσ γλώττεσ ἐκεῖθεν κρηπίδασ ἀνάψαντασ, ἀσφαλῆ τὰ τῆσ ἀναλήψεωσ ἡδὲ ἐφόδια ἐσ τὴν τῶν ἐξῆσ κεκτησθαι διήγησιν ἐν βραχεῖ. Εἶναι δ' ἀναγκαῖον πυθέσθαι πρῶτων ἡµὰσ ὅτι ποτὲ μετὰ τὴν ναυμαχίαν ἐκεῖνην ἀντικαθήμενοσ και ἀνεφεδρεῦντοσ ἐκατέροισ ἐκάτεροι τῶν Λατίνων οἱ στόλοσ τότε πεπράχασι· δεῦτερον δ' ὅτι ποτὲ και ἡ βασιλισ Εἰρήνη [f. 130 a] τετέλεκεν ἀπιουόα τε ἐσ Ὁρεστιάδα και Διδυμότειχον, και τὰσ μεταξὺ τῆσ φιλαρχίασ τῶν παιδῶν ἐριδασ ἐπειγομένη κοιμῆσαι, πρὶν εἰσ αἰμάτων χύσεισ τὸ κατ' ἀλλήλων ἐκβελέτασ ὁ τῶν διωκτῶν ἰστουργεῖ και συρράπτει

D II'. Ἐμὲ δ' εὖ σοι λέγοντι, θεῖα μοι κεφαλή, ἀντιλέγειν µὲν ἤκιστα πάντων, πείθεσθαι δὲ μάλιστα πάντων χρεῶν. Καὶ σοι ἐρῶν ἔρχομαι εἰ μὴ πάντα δὴ τὰ μεταξὺ καὸ' ἕκαστα, ἀλλ' οὖν ἀπολέξασ τὰ καιριώτερα.

IA'. Ὁ γὰρ τοῦ Βενετικῶσ στόλοσ ναύαρχοσ ἤκιστ' ἔχων ὁ τι πρῶξιεν ἀφ' οὗ παρὰ πᾶσαν ἐνέτυχε προσδοκίαν ἡδὲ μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῖσ Γενουῖταισ τῷ τῶν Βιθυνῶν σπειταμένοισ ἡγεμόνοι Περσῶν Ὑρκανῷ, πρὸσ μόνην ταυτηνὶ τελευταίαν ἐξ ἀπογνώσεωσ ἐληλυθόσι καταφυγὴν πολεμίοσ πάντι δυσαντιδιδεπτον και ὀλον ἀνανταγώνιστον, κάκειθεν ἤδη μετὰ μακρὰσ τῆσ ἀδείασ μισθοφορικὴν ἐξ

Ἀσία διαβιβάζουσι δύνανται, ὅποση ἂν εἴη μάλιστα ἡ ἐκείνη συμμαχεῖν τε καὶ πόρρωθεν ἀποκρούεσθαι καὶ ἀνασθεῖν πολεμίων ἀπάντων ἐφοδόν, πλήρεις ἀπέπλευσε τοῖς Ἰστίοις ἐς Βενετίαν, ἐπαγγελιάμενος μετὰ πλείονος ἐπανήξειν ὅψε τῆς δυνάμεως. Κατέλειπε δ' ὁμοῦ συνθήκας τοῖς Γενουταῖς τὴν βασιλεία ποιεῖν καιρικός, ἕως ἂν ἑκατέροις τοῖς μέρεσι διαναπαύσασιν ἑαυτοῦς, καὶ διαρκέστερα ἐπιπέθεα εἰσχομισαμένοι, ἀνδρικώτερον πρὸς τὸν ἐφεξῆς ἀπαντῆν προσγένηται πόλεμον. Ἐνταυθα δέ μοι γενομένην τοῦ λόγου ἤκιστ' εὐδοκία τὰ ἐξῆς εἶη ἂν, βουλομένην κατὰ γε τὴν σὴν τὸν λόγον συστῆλαι ἐς τὸ βραχυτέρον βούλησιν. Εἰ μὴ γὰρ ἄνωθεν ἤρρημένοις ἐξ τῶν λεχθησομένων αἰτίας προστιθέναι γένοιθ' ἡμῖν, οὐκ ἂν ποτε γένοιτο γινώριμον οὐδέσι τῶν ἀκουόντων οὐδὲν, πλὴν ὅτι ἀμεινόνων γε τῶν ἀποριῶν ἐσόμεθα πρόξενοι, ἡμῖν ἐργόν τινα καὶ ἡμιτελῆ τῆ διηγῆσαι τὴν τῆς γλώττης παρεχόμενοι χρεῖαν.

IE. Ἐβουλόμην σε ἔγωγε, καλὲ Ἀγαθάγγελε, πᾶν τι πλείστον ἐμοὶ συνεῖναι τὸν χρόνον καὶ ὁμιλεῖν ἔνταυθα, καὶ μακρὰν παρ' ἑκατέρων ἑκατέρους ἐνευθεῖν ἡμᾶς; τὴν παραμυθίαν μετὰ τοῦ ὀφελίμου καρποῦσθαι, χρεῖας χρεῖαν ἀντιδιδόντας ἀλλήλους ἀλλήλοις καὶ αὐτὸν παρ' ἀλλήλων ἀλλήλους ἀντιλαμβάνοντας, ὡς εἰκός, μέχρις ἂν, εἰ καὶ ἡμῖν ἐξέστη ἤν, ὁ τῆς αἰθρίας ἐπιλάμψῃ καιρὸς, καὶ δῶ παρρησίαν τῆ γλώττει ξύν γε Θεῷ, καὶ δοθῆ μοι λόγος κατὰ τὸν θεῖον ἀπόστολον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματός μου παρρησίᾳ γνωρίσαι τὸ μυστήριον τοῦ Εὐαγγελίου ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω ἐν δεσμοῖς, ἵνα ἐν αὐτῷ παρρησιάσω ὡς δεῖ με λαλῆσαι. Ἐπεὶ δ' ἄλλοτ' ἄλλα τὰς ἐμὰς νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν σμήνην διωκτῶν περιστοιχίζουσι θύρας, θηρῶν χαλεπώτεροι πάντων εἰπεῖν, ὡς δεδιότας μὴδ' ἔχειν ἡμᾶς μήτε φωνῆ γούν ἐλευθέραν χαρίσασθαι μήτε σέ γ' ἐμοὶ μήτ' αὐτόν αντήιον σοὶ γε ἐμὲ, πλὴν ἡ μάλα μόλις τονθούροντας ἐκότερον ἑκατέρου ἀκούειν, στέργειν δ' οὐν τέως ἀνάγκη τῆ καταψήφισθη ἐτη μονώσαι καθάπαξ ἀπασῶν ἐν στερήσει καλημένους ἀνθρωπίνων προσηρῆσεων, παραπλησίως εἰπεῖν τοῖς αἰωνίως ἐν ἄδου [f. 130 b] καθεύδουσιν· ὁμοῦ αὐτῷ θαρρήσαντες ἤδη τῷ μόνῳ Θεῷ, ὑπὲρ οὗ καὶ τουτοιοὶ ἐγκαρτεροῦμεν τοῖς ἄλλοις, φέρε δέος ἅπαν κοινωτοῦ δικῆν ἀποτριψόμεθα· καὶ τρεῖς λοιπὸν τῶν ἡμερῶν καὶ τέσσαρας, εἰ εἰδοί, σὺ γε δήπου περιμενῆας ἔνταυθα, μακροτέραν τε καὶ ὅσον ἐπιτινὸν ἀνευθεῖ τὴν τῆς ἀφηγήσεως τράπεζαν ἡμῖν ταυτηνὴ παρατίθει. Καὶ τὸν ὄρνειον γὰρ τοῦς κύνους φασὶ τῆς σφῶν αὐτῶν αἰσθημένους ἤδη τελευτῆς, μακροτέρων τε καὶ λιγυρώτερον τηνικαῦτα μᾶλλον ἢ κατὰ πάντα ἔδειν τὸν βίον. Ἐπεὶ οὖν καὶ ἡμῖν περὶ τοῦς ἑσχάτους ἤδη κινδύνους σκηνοβατεῖν περιέστηκεν, ὡς εἰρήκαμεν, οὐκ ἂν που τῶν ἀπεικόντων εἴη μακροτέρως διηγῆμασι μακροτέραν ἐκτείναντας ἀκοὴν τελευταίοις ἀφοσιώσασθαι ἀσπασμοῖς. Ἄρτος δ' ἡμῖν ὁ κατεσκληκῶς οὐτοσιν εἰς τροφήν ἀποχρήσει, καὶ ὁ νῦν εἰσκακομικεῖς αὐτὸς ἐξ ἐκεῖνου τοῦ φρέατος ὕδωρ εἰς πόσιν. Τροπῆς μὲν δὴ καὶ πόσεως, θελα μοι κεφαλῆ, πᾶν τι ἐλαχίστου ἡ μᾶλλον τοῦ μηδενὸς ἂν μοι δεήσειν οἶμαι τὰ νῦν, τῆς σῆς ὁμιλίας ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν ἀποχώρησης ἐμοὶ, καὶ βῆσά με πειθούσης ἔρωτας ἐρώτων ἀλλείπεσθαι, δυοῖν ὀποτέρου βού-

¹ Ephes. vi, 19.

A iis omnnes aditus intercludendos; velis passis Venetiam renavigavit cum pluribus opibus mox se reversurum esse pollicitus. Permisit quoque regi ut in tempore cum Genuensibus pacis conditiones iniret, donec utraq̄ue partes se refecissent et necessariis sufficienter instructæ animosius bellum redintegrare possent. His ita-expositis ut voluntati tuæ reliquam narrationem paucis absolvendi obsequi mihi liceat vereor, cum nisi supra indicatis rationes subsequentis narrationis additæ sunt, nihil fortasse cuiquam apertum fiat, nisi quod ego suppetiis egerem, quippe qui imperfectam narrationem redderem.

B XV. Equidem, charissime mi Agathangele, te temporis plurimum adesse mihi vellem hicque tecum confabulari, ita ut uterque nostrum solatium unaque utilitatem caperet invicem nos ut par est sermonibus delectando et adjuvando, donec quietiores dies capere et, Deo adjuvante, linguæ fiduciam recipere nobis liceat, mihi que sermo datus 146 sit, ut sanctus Apostolus dicit¹, in'apertione oris mei cum fiducia, notum facere mysterium Evangelii, pro quo legatione fungor in catena, ita ut in ipso audeam prout oportet me loqui. Sed quoniam continuo persecutorum turbæ fores circumstant, ita ut neque libere lingua uti neque quidquam præter strepitum percipere possinus, hanc nostram solitudine n' quamvis omnino solatio instar defunctorum in Tartaro privati simus, æquo animo feramus nos oportet, unaque confidentes unico Deo propter quem certamina fortiter suscipimus, age nos omni metu tanquam luto purgemus. Tu vero tres vel si opus est qualuor dies hic apud me remane, et plenior et quam un fieri potest sat integram mihi fac narrationem. Scis enim e voluerum genere cycnos dum vitæ finem adesse sentiant, cantum plenior et acutiorem edere quam alias. Atqui cum nos quoque ut diximus ultimis jam in vitæ periculis versemur, minime sane ineptum foret longioribus 147 sermonibus aures longius tempus erigendo supremis honoribus nos obsequi. Quod ad victimæ attinet, panis hic jam adesus et aqua, quam modo ipse e puteo hausisti, nobis suppediabant. Ego vero, vir divine, panem et potionem minimi, imo nihili ætumo, sed usus tuus prorsus mihi satisfacit meque ut officia tibi præstem facillime commovet. Et hæc quidem ob duas fortasse causas quisquam velit, aut quod viva oratio quam parit mens immortalis firmiores et suaviores amantibus reddit amatorum narrationes, aut quod propter desiderium tuum pluris, imo plurimi habeo tecum colloqui. Sed de hoc, charissime Agathangele, jam satis; nunc narrationem continua.

ἔρωτας ἐρώτων ἀλλείπεσθαι, δυοῖν ὀποτέρου βού-

λοιπὸ τις ἕνεκα, εἶθ' ὅτι γέννημα ὧν ὁ λόγος ἀθάνατον ἀθανάτου νοῦ μονιμωτέρας τῆ τῶν ἑραστῶν ἀκοῇ παρέχεται καὶ ἡδύς τὰς τῶν ἑρωμένων ἐπαγγελίας, εἶθ' ὅτι καὶ διὰ τὸν ἐν πόθῳ περιπλεόνος καὶ τοῦ παντὸς τὴν σὴν ἐπίσται ποιείσθαι ὁμίλιαν. Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλλοι, ὡ βέλτιστε Ἀγαθ-ἀγγελε· σὺ δὲ τῆς προκειμένης ἔχου προθέσεως.

XVI. Equidem unde deflexi jam revertar. Satis tibi notum est, vir optime, eodem die quo turbida illa et in vestram cladem a persecutoribus constituta synodus dimissa e t, e Thessalonica Cantacuzenum regem nuntios tristissimos, quique per dura ut dicunt ossa currant, accepisse, tanquam præmia certamine illo digna a Deo iudice data opprobrio nequitæ et impudentiæ. Deus enim hæc tantum non clare 148 declaravit, et aptum documentum dedit quo anîmî converterentur ad sanctas leges illas violatas, et sic fortasse penitentis portas aperuit. Dicunt enim Palæologum cum uxoris fratrum et soceri insidias eorumque animorum commutationem versutaque consilia suspicatus esset, memoriam sibi similitum insidiarum fecisse, quæ quidem ut alia multa principes repente ac graviter opprimant unaque alios multos qui ad rerum statum novaque consilia non perattenti fuerint, ad labem multamque cædem adducant. Itaque animum ille crexit et ad regni partem quæ sui propria esset advertit, etiam quomodo vitam securam et ab omnibus insidiis tutam degere posset animo secum reputavit. Nam melius esse dixit in tempore maris æstus effugere quam nimia cum animi fiducia fluctuum impetu abripi. Brevi tempore interjecto cum Servis Cralis ei summa pericula minitaretur nisi facta affinitate amicitiam suam iniret qua insidiæ omnes facile reprimi possent, Palæologus huic fidem dedit, sero tamen ita ut haud multum abesset quin pacto conficeretur. Ex qua constitutum erat, ut Palæologus si facile fieri posset Helena sua uxore quæ ex inimicorum genere oriunda 149 esset data obside, Cralis uxoris sororem in matrimonium duceret, virginem ætate nondum adultam et Mysorum ducis Alexandri filiam. Hæc cum accepisset rex Cantacuzenus, morte, ut ita dicam, acerbiores curæ animum ejus invaserunt. Palæologi matrem Annam illo tempore Byzantii custoditam accersit et cum hac Hodegorum monasterium adit. Hic ante sanctæ Matris simulacrum illico se illius filio suoque genero cunctam rerum administrationem tradituram esse pollicetur, si Cralis pactum ille solveret et Byzantium revertetur ad uxorem legitimam. Sibimet ipsi vero horum alterutrum expetit: aut ut Byzantii cum victu et cultu regio ætatem agere et usque ad Selymbriam ex generi consensu res administrare, aut quod reliquum sit vitæ domi in otio ac quiete agere sibi concedatur. Hancque suam sententiam jurejurando firmissimo et teste verissimo sanctissima Dei matre sancitam litteris mandat et Annæ tradit. Hæc autem omni suspicione abjecta litteras cum jurejurando illo accepit et quam ocissimo navigavit Thessaloniam. Ubi cum filio quæ satis erant exposuisset, et firmissimum illud jusjuran-

A 147. Καὶ δὴ λοιπὸν ἐπανιτέον ἐκείσε. Οἶσθα, ὡ βέλτιστη μοι κεφαλὴ, ὅπως μετὰ τὴν μοχθηρὰν ἐκείνην καὶ κακῶς τοῖς διώκταις σχεδιασθεῖσαν καθ' ἑμῶν ληστικὴν ἐκείνην σύνοδον ἦγον αὐθημερὸν ἐκ Θεσσαλονίκης ἀγγελίας τῷ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ πάνυ τι σφόδρα δεινὰ, καὶ αὐτῶν ὡς εἰπεῖν τῶν τῆς ψυχῆς ἀπτόμεναι μυελῶν, καθάπερ ἐπαθῆα τοῦ ἀγῶνος ἐκείνου κατὰλλῆλα τοῦ ἀθλοθέτου Θεοῦ προσδεικνύντος πρὸς ἕλεγχον τῆς κακίας καὶ ἀναιδείας ἐκείνης, διδάσκοντος μόνον οὐ διαβρόχῃ καὶ μετρίαν ταύτην κατὰ πόδας ἐνταῦθα παιδεῖαν ἐπάγοντος· εἰς ἐπιστροφὴν τῶν ἐκεῖ παρανομηθέντων, καὶ πύλας οὕτως ἴπως ἀνοίγοντος μετανοίας. Φασὶ γὰρ τὸν Παλαιολόγον, ὡς ὑποπτέυσεν ἐπιβουλὴν καθ' ἑαυτοῦ πρὸς τῶν γυναικαδέλων καὶ τοῦ πενθεροῦ καὶ γνώμης ἐκείνων ἀλλοίωσιν καὶ τροπὴν πολλαχόθεν πολύτροπον, ἀνενεγκεῖν τε εὐθὺς πρὸς ὁμοίους φόβους τὴν μνήμην ὁμοίων ἐπιβουλῶν, αἱ ταῖς ἀρχαῖς ἀπροόπτως ὡς τὰ πολλὰ καὶ πολυτρόπως ἐνοκῆπτουσαι κηλίδας καὶ κῆρας· αἱμάτων καὶ φόνων μεστὰς ἐπιφέρουσι τοῖς μὴ πάνυ προσέχειν ἐθέλουσι ταῖς πολυτρόποις τύχαις καὶ γνώμαις τῶν ἀνθρώπων. Ὅθεν διανέστη τε καὶ τὴν γνώμην εὐθὺς ἐπὶ ζήτησιν ἠκόνησε τοῦ προσέχοντος ἀνωθεν κλήρου τῆς βασιλείας καὶ τοῦ γε βιοῦν ἀδεέστερον δύνασθαι ἢ καθ' ἃς μηχανᾶσθαι δύναιντ' ἐν τινεσὶ ἐπιβουλάς· βέλτιον γὰρ ἐφημεν εἶναι θαλάσσης ἐπιούσης [f. 131 a] ἐν τῷ παρόντι φορὰν ἐκκλίνειν ἢ ῥαθυμῆσαντα συναπαχθῆναι τῇ βίᾳ τοῦ βέματος. Χρόνον οὖν τινα τῷ Κράλῃ Σεβασίᾳ ἐπιτιθεμένην καὶ ἀπειλοῦντι μεγίστους αὐτῷ περισῆσειν κινδύνους, εἰ μὴ κήδους ἕνεκα πρὸς συγγενῆ φίλαν αὐτῷ συναρβείη κρατίστῃ καὶ πρὸς τὴν Σεβαστηκίας αὐτῷ συμφορὰς ἐτομένῃ συμμάχῳ, πέμπει δεξιὰν ὄψιν καὶ μόλις ἦδη διὰ ταυτί, καὶ κυροῦται πρὸς ἀμφοῖν δόντα οἱ τὸν Παλαιολόγον, εἰ ῥῆδιον εἴη, ὄμηρα τὴν ἑαυτοῦ γυναῖκα Ἑλένην διὰ τὰς ἐκ γένους ταύτης ἐπιβουλάς, ἀγαχέσθαι τὴν τοῦ Κράλη γυναικαδέλφην, νέαν τε οὖσαν εἰς κάκεινην καὶ ἅμα ἀδελφὴν τοῦ τῶν Μυσῶν ἡγεμόνος Ἀλεξάνδρου. Ταῦτα τῷ Καντακουζηνῷ μαρτυροῦντι τῷ βασιλεῖ θανάτου φάναι πολλῶν πικροτέρους καθῆκε φόβους τοῖς λογισμοῖς· καὶ παραλαβὼν Ἄναν τὴν ἐκείνου μητέρα, τηρουμένην τέως ἐν Βυζαντίῳ, εἰς τὴν τῶν ἰδηγῶν ἀπῆει μόνην, κάκει τῆς θείας εἰκόνης ἐμπροσθεν αὐτίκα μάλα δώσειν ὑπισχνεῖται τῷ ταύτης μὲν ὑπὸ γαμβρῷ δὲ αὐτοῦ, τὸν ἅπαντα κληρὸν τῆς βασιλείας, ἀφεμένῃ μὲν τὰς τοῦ Κράλη συνθήκας ἐκείνας, ἐληλυθότι δ' ἐς Βυζάντιον εὐθὺς παρὰ τὴν νόμιμον σύζυγον, αὐτὸς δὲ δύοιν θάτερον. ἢ τῷ Βυζαντίῳ διὰ βίου ἐνδιατρίβων βασιλικῶς καὶ αὐτὸς τὰ μέχρι Σηλυμβρίας ἐντεῦθεν διοικεῖν πράγματα κατὰ γνώμην τοῦ γαμβροῦ, ἢ τὸν ἡσύχιον ἐλόμενος καὶ ἀπράγμονα βίον οἰκοὶ καθῆσθαι. Καὶ ἅμα ἔγγραφον ταῖν χερσῶν αὐτῆς ἐνετίθει τὴν γνώμην φρικωδεστάτους ὄρκοις

ἡσφαλισμένην τε καὶ ἀπαραλόγιστον τὴν ὑπέραγον Ἄδαμ tradidisset, facile ei ut Cralis pacto abast-
 Θεομήτορα προβαλλομένοις ἐγγυητήν. Ἡ δ' εὐθύς ἀπιστεῖν οὐδαμῆ ἔχουσα τὰ τε τῶν οὕτως ἐχόντων ἐγγράφων ὄρκων βιβλία εἰλήφει, καὶ ἅμα βῆ σπουδῆ
 κατέπλευσεν ἐς Θεσσαλονίκην, κάκει τῷ υἱῷ τὰ εἰκότα ὠμίληκυια καὶ τοὺς φρικώδεις ἐκείνους ἐμφα-
 νίσασα ὄρκους, τῶν τοῦ Κράλη συνθηγῶν τελῶς ἀποσχέσθαι πέπεικεν εὐθύς.

IZ. Τούτων δ' οὕτω γενομένων ἦκεν ὁ Παλαιολό-
 γος ἄχρι καὶ ἐς Διδυμότειχον· κάκειθεν πρὸς τὸν
 πενθερὸν διαπρεσβευσάμενος Καντακουζηνόν, καὶ
 ὡς ἐμμένοι μαθῶν τοῖς ὀμωμοσμένοις, ἦκει λοιπὸν
 καὶ αὐτὸς ἐς Βυζάντιον, πάντας ἀπεσκευασμένους
 φόδους καὶ ὑποψίας ἀπάσας. Καὶ πλεόν ἢ τριακον-
 θήμερον τῇ τοῦ πενθεροῦ συνδιατριφῶς ὁμιλίᾳ
 μετ' εἰρήνης κατηφεία τιλ κεκραμένης διὰ τὸ τῶν
 ἡλιπσιμένων οὐκ εὐέλπει τὴν ἐς Διδυμότειχον αὐθις
 ἀπῆει, καὶ τὴν σύζυγον Ἑλένην ἅμα αὐτῷ ἐπαγό-
 μενος, σὺν ἐκείνῃ μᾶλλον αἰρουμένην θυήσκειν ἢ
 τοῖς γονεῦσι συζῆν. Ταυτὶ μὲν οὖν εἶχεν οὕτω, καὶ
 τὸ φθινόπωρον τὰς τοῦ ἀρκιούρου προῦφαινεν ἄρτι
 ἐπιτολάς. Βραχὺς ὁ χρόνος, καὶ αὐθις παρ' ἐκατέρων
 ἐκατέρους λαθραία ἐξηχέτο βουλευματα πάμπαν τῶν
 δεδογμένων ἀνείστοροφα. Καὶ ἀπεισι τὴν ταχίστην
 καθέξων Ματθαῖος τῶν Καντακουζηνῶν υἱέων ὁ πρῶ-
 τος Ὀρестиάδα, σταδίους οὐ μείον πρὸς ἄρκτου
 διεύχουσαν ἐδοδομήκοντα καὶ δικκοσίους. Κάντεῦθεν
 τὰ σκάνδαλα ἠύξεν ἐρεθιζόμενα νύκτωρ καὶ μεθ'
 ἡμέραν ἀελ, καὶ πρὸς ἐμφανῆ τὰ πράγματα προῦθη
 [f. 131 b] κακίαν καὶ ἀσπονδὸν ἤδη μάχην. Καὶ ἅμα
 οἱ τῶν Θρακιῶν οἰκίητορες πόλειον Παλαιολόγῳ τῷ
 βασιλεὶ προσεχώρουσαν ἐθέλονται, κραταιότερόν τε τῶν
 πραγμάτων ἐρεθίζοντες ἄπτεσθαι καὶ τοῦ πατρῶου
 οὖν, εἴπερ ποτὲ, νῦν μᾶλλον οὐ μᾶλα προσήκοντος

XVII. His ita factis Palæologus propius Didymo-
 tichum profectus est, 150 et hinc cum legatio-
 nem misisset ad socerum Cantacuzenum, et in ju-
 rejurando perseverare eum enixe rogasset. By-
 zantium se contulit, omni metu ac suspicione deje-
 ctum. Sed cum amplius triginta diebus in soceri
 societate versatus esset, neque tamen de promissis
 bonam spem capere potuisset, Didymotichum re-
 versus est una cum Helena uxore, quæ cum eo
 mori malebat quam cum parentibus convivere.
 Hæc igitur ita se habebant: jamque tempus aderat
 brumale, quo Arctus oritur. Haud multo post et
 rursus rumor differtur consiliorum prioribus pro-
 sus contrariorum. Matthæus e Cantacuzeni filii
 natu maximus quam celerrime Orestiadem ut
 occupet proficiscitur. Quæ urbs ducentorum se-
 ptuaginta stadiorum spatio distat et ad septentrio-
 nalem spectat. Hic noctu diuque discordiam
 auget. Jam ad injurias itur et, ut primum occasio
 data est, ad pugnam. Palæologo autem Thracum
 urbium incolæ voluntarii succurrunt eumque inci-
 tant ut omni studio res susciperet et occuparet
 palernum regnum; otio ac desidiâ indulgere nullo
 modo sibi licere.

κλήρου τῆς βασιλείας ἀντιποιεῖσθαι, ῥαθυμείν ὀπισσ-

III. Διὰ δὴ ταῦτα δείσας περὶ τῆς ἀρχῆς Καντακουζηνῶς ὁ βασιλεὺς λόγων τ' ἐκείνων καὶ συνθηκῶν
 ἐξελάθετο, καὶ ὅσον αὐλητικῆς τινος ἀθύρματα παι-
 ζούσης τὴν ἀκοὴν ἀπαντας ἡγησάμενος ὄρκους, τῶν
 ἀντιπάλων ἔργων καθάπαξ ὅλην ἀντίληψιν ἐποιεῖτο.
 Πρῶτον μὲν σὺν πέμψας ἐς Ὑρκανὸν τὸν γαμβρὸν
 καὶ σατράπην τῶν ἐν Βιθυνίᾳ βαρβάρων, καὶ ἅμα
 ἐς τοὺς γείτονας Γενουεῖτας, ὄρκους καινοτέρους
 αὐθις παρέσχε τῶν πρὶν ἰσχυροτέρους, ταυτὸν ἀμ-
 φοῖν διὰ βίου πνεῖν ἐπαγγελλομένους καθ' ὧν αὐτοὶ
 βούλοιντο καὶ οἷς ἀχθοῖντο, εἰ βοηθεῖν καὶ αὐτοὶ
 κατὰ τοῦ γαμβροῦ Παλαιολόγου· ἀκρόπολιν γὰρ
 ἦγῃται κραταιότεραν τὴν ἐς ἐκείνους καταφυγὴν
 ἀμυντηρίων ἀπάντων θείων καὶ ἀνθρωπίνων, καὶ
 μηχανήματα ἐκ πολλοῦ εἰθισμένον αὐτῷ κατὰ τε τῶν
 τάλαιπύρων Θρακῶν καὶ ᾧ προσεβήθησαν βασιλεῖ,
 ἀνά στόμα συχνὰ τὸ γραφικὸν περιφῶν ἐκείνο,
 « Λοιπὸν καλέσω τὰ ἔθνη, κάκεινά με δοξάσουσι. »
 Καὶ ἅμα οἱ ἐξ Ἀσίας Ῥωμαϊκαῖς ἐπὶ Θράκης δια-
 διβάζοντες τοὺς βαρβάρους ναυσὶν ἐμπρακτόν τε καὶ
 πᾶν τι κατεσπουδασμένον τὸ τοῦ βασιλικῆς δόγμα-
 τος προῦφαινον βίαιον. Κατελάνων δ' αὐθις ἀμφὶ
 πεντακσείους, ὄσοις τὸν ἐκ τῆς ναυμαχίας ἐκείνης
 φηγεῖν ἐξεγένετο κίνδυνον, γυμνοὺς καὶ προσαίτας
 περιούνας τοῦ ἀστεος πανταχῆ, πρὸς φυλακὴν ὁ βα-
 σιλεὺς Καντακουζηνῆς ἀθροίσας τοῦ σώματος ὠπλιζέ-
 τε καὶ ἐστίτζε μᾶλα τι σφόδρα πεφροντισμένως, τῶν ὁμοφύλων ἤδη Ῥωμαίων ἀπιστουμένων καὶ ἐν ἐχθρῶν
 ταττομένων χορείᾳ.

Itaque factum est ut Cantacuzenus rex de regno
 anxius ac sollicitus 151 sermones illos et pro-
 missa omitteret et data jurajuranda tanquam tibiæ
 delectationes haberet. Jam ad ea quibus obniti
 posset Palæologi consiliis totum animum advertit.
 Primum legationem misit ad Hyrcanum generum
 barbarorum in Bithynia satrapam simulque ad
 confines Genuenses et cum his sœdera iniit priori-
 bus firmiora. Quibus constitutum erat utrosque
 eandem velle animum habere in omnes quos de-
 bellaturi essent, etiam si auxilio vocarentur in
 generum Palæologum. Cantacuzenus autem regis
 arcem receptaculum habebat omnibus divinis atque
 humanis tutamentis firmius. Quæ et jam multo
 ex tempore præsidium erat contra feroces Thraces,
 et quo conveniebant copiæ. Quare rex continuo
 illud quod scriptum est in ore habebat: «Convoca-
 bo gentes, et parebunt mihi.» Etiam qui ex Asia
 Romanis navibus in Thraciam Barbaros trajicie-
 bant, regis illi dicto vim ac veritatem reddebant.
 Catalanorum autem circiter quingentos qui, post-
 quam pugnae navalis pericula feliciter effugerunt,
 urbem inermes et mendici circumviverunt, rex ad
 corporis custodiam recepit iisque armis et victu
 bene consuluit. Romanis enim, quos circum se
 habebat, ut perfidos et inimicos tractavit.

ὁμοφύλων ἤδη Ῥωμαίων ἀπιστουμένων καὶ ἐν ἐχθρῶν

152 XIX. Quæ cum ita se haberent Irene regina Orestiadem et Didymotichum profecta est, ut distineret affines qui affinitatis vinculis contemptis inter se discordiam exercebant, Matthæum filium et generum Palæologum regem. In comitatu inter alios secum duxit duos sacerdotes qui testes essent et Angelum qui illo tempore catholici iudicis munere fungebatur. Hic quo tempore patriam meam reliqui admodum juvenis necdum, ni fallor, pubes erat. Tamen jam præclara valuit ad dicendum natura, ita ut nos spem optimam de ejus ingenii facultatibus caperemus. Omnes enim qui una cum eo sapientiæ tuæ studiosi erant tuaque disciplina fruebantur, longe superabat linguæ facilitate et mentis acumine. Nunc vero si tempus quo a patria abssum respicio, indolis ejus bonitatem ad meliores fruges pervenisse suspicor, ita ut a proæmiis illis jam ad bonam maturitatem processerit. Quare dum virum regis usu et amicitia non minus frui video quam nobilissimos viros, gaudeo. Jam propter virtutis præstantiam ipsius regis domus judicium libera lingua exsequitur itemque judiciorum de rebus publicis **153** consilia ac decreta administrat. Cumque per omnem ætatem semper justitiæ quam dicunt trutinæ res recte et sine fraude examinet, majorem hominum admirationem movit quam justus ille Aristides, et in ore omnium est non solum concivium, sed etiam apud confines gentes fama ejus percubuit, et omnes pariter viri hujus veneratione imbuit. Quapropter etiam regina cum Didymotichum proficisceretur eum sibi comitem esse voluit ut auribus et oculis quæ ibi dicerentur et agerentur observaret et omnem arbitri auctoritatem haberet. Regina autem cum eo venisset omnia quæcunque ad persuadendum aptissima putabat protulit et ubi graviter objurgare ei non licuit regem juvenem amice ac placide tractavit ita ut matris more quodammodo eum objurgaverit. Voluit autem, ut summa referam, hæcce: ut Palæologus gener et rex sua sponte uxoris fratri Matthæo regionis ab Orestia usque ad Bizyen pertinentis una cum locis et urbibus ab utraque parte sitis, summam potestatem concederet, ipse autem regionem a Didymoticho usque ad Thessalonicam administrandam susciperet, reliquas omnes regiones una cum regia potestate utriusque pater Cantacuzenus possideret usque ad obitum, deinde Palæologus hujus imperii successor fieret. Te igitur, dixit, oportet Cantacuzeno tanquam **154** patri et reipublicæ usu edocto cuncta committas et in primis regiam potestatem ut labores tibi minueris, si quando ipse ad rerum gubernaculum accedas, et priusquam ipse rerum turbas degustes eas quantum fieri potuit tibi ordinaris. Noli igitur unquam tua pericula vertere in filii regnum quod propter affinitatem ei concessum est. Quid enim, tu qui una cum matre in eum hostiliter egisti, nihilominus tamen postquam secundum belli leges in custodiam ductus, deindeque inopinato liberatus es, ab eo

A **10**. Τούτων δ' οὕτως ἐχόντων ἔδοξεν Εἰρήνη τῇ βασιλίδι ἔς τε Ὀρεστιάδα καὶ Διδυμότειχον διαβάσῃ διαλλάξαι τοὺς νέους ἀλλήλους, εἰ δυνηθεῖη, βαιεῖαι τισὶν ὑποφύαις ἐπ' ἀλλήλους χρωμένους, οὐδαμῇ τὸ ἔνσπονδον σύνοικον κεκτημέναις. Ματθαῖον δηλαδὴ τὸν υἱὸν καὶ τὸν γε ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν Παλαιολόγον τὸν βασιλέα, συμπαραειληφύα πρὸς γε τοῖς ἄλλοις καὶ τῶν ἀρχιερέων δύο συνεκδήμους· μαρτυρίας ἕνεκα, καὶ ἅμα Ἄγγελον, ᾧ καθολικῶν τῆνικαῦτα συμπέπτωκεν εἶναι κριτῆ· ὃς τῆς πατρίδος ἐντεῦθεν ἐξίέναι μέλλοντος ἐμοῦ πᾶνυ τι νέος ἦν καὶ οὐπω οἶμαι ἐφησος, [f. 132 a] εὐγενῆ δ' ὅμως ὑπεζωγράφει τὴν ἐς λόγους ἐκαίθεν φύσιν, καὶ μάλα ἐπαγγελολομένην πρὸς πᾶσαν ἀρετῆς ἰδέαν εὐφυᾶ τὸν ἄνδρα τὰ συντομώτατα καταστήσειν. Πάντας γὰρ ὅσοι τῶν ἅμα αὐτῷ τῆς σῆς σφίρας ἦσαν τέως ἀπροσταί, καὶ τῶν τῆς σῆς διδασκαλίας ἐκείνης κρατήρων μετώπυτες ἀπήλαυον, μακροῖς παρήλαυε τοῖς πρώτοις δρόμῳ τε γλώττης καὶ διανοίας ὀξύτητι. Νῦν δὲ τῆς μακρᾶς ἐκείνης ἀπ'οδημίας ἀνεληφώς ἐμαυτὸν, τῆς φυσικῆς ἐκείνης ἐπαγγελίας ἀμείνω περὶ τὸν ἄνδρα βλέπω τὴν βλάστην καὶ προοιμίαν ἐκείνων πολλῶν τὰ νῦν συμπεράσματα κραταιότερα. Διδὸ καὶ βασιλικῆς ἐγγύτητός τε καὶ εὐμενείας οὐδενὸς τῶν περιλάμπρων ἀνδρῶν ἐνδεέστερον μετέχοντα βλέπων τὸν ἄνδρα γέγηθα· ἤδη γὰρ δι' ἀρετῆς περιουσίαν κἂν μέσοις τοῖς βασιλεῖσι πεπαρβήσιασμαμένη τῇ γλώττει διέπειν τοὺς τῆς εὐθυδικίας τέτακται νόμους καὶ τῶν δημοσίων πραγμάτων οἰκονομεῖν ἐν κρίσει τοὺς λόγους καὶ τὰ ψηφίσματα· οἷς ἀρρεπείς τὸν ἅπαντα χρίνον καὶ πάντη ἀκατηλεύτους τὰς τῆς δίκης ἐπάγων πλάστιγγας θαῦμα τῷ βίῳ γίνεται μείζον ἢ κατὰ πάντα δίκαιον Ἀριστιδίην, καὶ πᾶσιν ἀπλῶς· περιλάλημα καθίσταται κράτιστον, οὐχ ὁμοφύλοις μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐς τὰ περὶ οἰκα τῶν ἔθνων ἡ φήμη διέδραμεν, ἀκηρατον φέρουσα τὸ σεμνὸν τῆς αἰδοῦς. Καὶ δὴ ταῦτα καὶ συνέδεημον ἡ βασιλὶς ἐς Διδυμότειχον ἑαυτῇ γενέσθαι τῶν καθ' αὐτὸν προτετίμηκεν, ὡς αὐτήκοος· καὶ αὐτόπτης ἐκαὶ γενόμενος· καὶ αὐτὸς τῶν τε δὴ λεχθησομένων καὶ πραγθήσομένων γένοιτο καὶ μάρτυς ἀπαράγραπτος. Ἐκεῖσε τοῖνον ἡ βασιλὶς γενομένη πάντ' ἔλεγεν οἷς· τε ἐμφωλευεῖν ὑπενόει τὴν τοῦ πείθειν ἰσχύν, καὶ οἷς οὐκ ἐφεδρεύειν εἶχε σκυθρωπὸν σὺδὲν, τῶν ἐπιτιμήσεων **D** ἡμερῶν τινα τρόπον ἐνδεικνυμένη τῷ νέῳ τὴν ἡλικίαν βασιλεῖ, μητρικὴν εἰσαγούσά πως αὐτῷ τὴν πραίνεσιν. Τὰ δὲ ἦν, ὡς ἐν κεφαλαίῳ φάναι, πρᾶχθωρεῖν τὸν γαμβρὸν καὶ βασιλέα Παλαιολόγον ἐκόντα Ματθαίῳ τῷ γυναικαδόλφῳ τὴν ἐξ Ὀρεστιάδος ἄκρι Βιζύης· μετὰ γε τῶν ἐκατέρωθεν χωρίων καὶ πόλεων τὴν αὐτονομίαν νέμεσθαι δεσποτεῖν, αὐτὸν δ' εἶχειν τὴν ἐκ Διδυμότειχου μέχρι Θεσσαλονικῆς, τὸν δὲ κοινὸν ἀμφοῖν πατέρα Καντακουζηνὸν τὸν βασιλέα τὰ λειπόμμενα μετὰ [f. 132 b] τῆς βασιλευούσης τῶν πόλεων μέχρι τελευτῆς, ὅτε καὶ αὐτῶν κληρονόμον ἐντελῆ καὶ διάδοχον μέλλει σε καταλεῖπειν. Χρῶν δ' εἶναι σε πάντως, ἔλεγεν, ὅσα καὶ πατρὶ καὶ τῇ τῶν πραγμάτων ἐγγεγραχότι πείρα, πιστεύειν αὐτῷ τὰ τε ἄλλα καὶ τὴν τοῦ βασιλικοῦ βίου κυβερ-

νηρικῆν, ὡς ἂν ἀκύμονάς σοι τὰς τούτου παρέχει· φροντιδίας, τοῦ; τε τῆς βασιλείας αὐτῆς ἀναδεχόμενος κλύδωνας, καὶ πρὶν τῶν ἐκείθεν ἐλίγγων σε γεύσασθαι, πρὸς τὸ ἀγγιχόμενον ἄγων ὅσον ἐφικτόν. Μηδὲ γὰρ ἂν ποτε τὸν σὸν βουληθῆναι κίνδυνον, εἰς υἱέως κληρὸν αὐτῷ καταστάντος διὰ τοῦ κήδους. Πῶς γὰρ, ὡς πολέμιος; ὢν καὶ πολεμίαν ἔχων αὐτῷ μητέρα, ἔπειτά γε καὶ πολέμου νόμοις αὐτῷ ληφθεὶς ἐνέμ, περισωθεὶς δὲ παραδόξως, καὶ κληρονόμος τῆς βασιλείας πρὸ τῶν γνησίων αὐτοῦ παίδων ἐγγράφεις [ἐνεγράφης?] αὐτῷ. Ἐπειτά σε χρεῶν καὶ τοῦς τε τῆς σῆς μητρὸς καὶ ἅμα τοῦς σοῦς αὐτοῦ μεγάλους ἐκείνους ὄρκους αἰδεῖσθαι, οὐς τηνικαῦθ' ἡμῖν ἐγγράφους παρέσχεσθε, μὴ πολέμιον χεῖρα μηδ' ἐνοπλον ἔργον ἐνδείξασθαι ποτε καθ' ἡμῶν, ἀλλ' ὡς περ ἡγεμονικόν τι πρόσταγμα πᾶν τὸ τοῦ πενθεροῦ νομίζειν βούλημα μέχρις παντὸς [νενομίσταται], καὶ ὡς πρὸς ἀρχέτυπον ὄντως εἰκόνας βασιλικῆς τοῦς σοῦς ἀπευθύνειν τρώτους εἰς τὸν ἐκείνου βίον καὶ λόγον. »

[f. 133 a] K'. Ταῦτα τῆς βασιλίδος Εἰρήνης εἰπού- B
στις Παλαιολόγῳ τῷ βασιλεῖ καὶ γαμβρῷ, τοιαύτε καὶ αὐτῆς ἡμεῖθεο πρὸς αὐτήν· « Πολλὰ τῶν πραγμάτων, ὡ μητέρα, ἐν προσημοῖς; ὁμαλῶς ὁρώμενά τε καὶ ἀμελούμενα θεῶν περιεργὸν τινα καὶ πεφροντισμένην λαμβάνειν ἐξέτασιν, σφόδρα μακροῦς ἐπεκρέμασε τοῦς κινδύνους οἷς μὴ προσιδέσθαι ἐπῆξει δι' ἀπίστητα τρόπων, ἀράχνης τινὸς μιμουμένα τρίπον, ἥ τί τε χρώμα καὶ ὑφασμα καὶ τὴν κίνησιν ἀερώδη τὰ πάντ' ἔχουσα, λαθάνει τὰ τῶν βραχέων ἐπιπτοντα ζῶων ῥᾶστα θηρεύουσα. Καὶ γὰρ τοιγαρὸν εἰ μὲν ἡρεμήσοντο ἦδειν Ματθαῖον τὸν ἐμὸν ἀδελφόν, καὶ μὴ πρόφασιν τὸ τῆς δεσποτείας αὐτόνομον ἐπιηκτότα τὴν ἐμὴν καιροφυλακῆσιν σραγῆν, τοῦ παντὸς ἂν τὸ τῆς εἰρήνης ἐπιμησάμην ἐνταῦθα τερπνόν, καὶ παντὸς ἅμα καὶ λόγου καὶ πράξεως τὴν ἀπράγμονα C
σιωπῆν ἐπιησάμην ἐπιπροσθεν μάλα τι ἄσμενος. Νῦν δὲ με ταράττει σφοδρῶς ὅποσα σφετεριζόμενος ἐαυτῷ τῆς βασιλείας περιτόθησι σύμβολα, ὅσα τοῖς ὄρκους ἐκείνους σιωπηθέντα παρῆσιστάζεται νῦν, ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν ἐφ' ἑτέρας; ἕτερα διηνεκῶς προστιθέμενα καὶ τὴν ἐμὴν ἀναίρεσιν μόνον οὐ τραγωδοῦντα πρὸ θυρῶν τῶν ἐμῶν, θεῶν, εἰ μὲν εἰκαῖα ταυτὶ, τοῖς ὄρκους ἐκείνους τότε ἐγγραφῆναι, οὐς ἀρετίως προφέρεις δεξιῶς ἐμοὶ τὴν κατάλυσιν ὑνειδίζουσα· εἰ δὲ τοῦς νόμους αἰδοῦμενος τότε σεσῖγγε, πῶς οὐ νῦν μάλλον αἰδεῖται τοῦς ὄρκους; τε λῶων ἐκείνους περιφανῶς, καὶ ἅ τοῖς νόμοις κωλύεται, μετ' ἐξουσίας οὐ μάλα τι προσεκούσης ἀρπάζων ἀρετίως. Καὶ ταῦτα ὄρξ τοῦ πατρὸς συγχαρῶντος ἀπασι· τῷ γὰρ αἰεὶ βλέποντα μὴ κωλύειν καὶ ὡς αὐτῆς αὐτόχρημα δρῶν ἀλλοικεταί, καὶ τὸν ἐμὸν ἐς προῖπτον ὁ κοινὸς πατὴρ εἰναὶ ὁμωνοκῶς δημιουργεῖ ὀάνατον. Ἐφ' ἃ γὰρ τὸν πατέρα σχήματι σιωπῆς συγχαρεῖ, τὴν διὰ γλώττης προτροπῆν τῇ διὰ τῶν ἔργων νενίκηκεν, ἐκείνῳ μὲν ἠπατηκῶς, τούτῳ δ' ἐπιπεσῶν διὰ τὴν ἐκ τοῦ λεληθέναι εὐστοχίαν, κἀκείνῳ μὲν τὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἐπιτιμήσεως φεύγων προφανῆς, τούτῳ δ' ἐγκαίρως τὴν τοῦ δράματος ἀνακαλύπτων σκηρῆν καὶ τὴν πάλαι κρυπτομένην βουλῆν ὄψῃ προδεικνύς. Ἐπεὶ γὰρ πολλὰ τῶν τῆς κακίας εἰδῶν λεχθέντα μὲν, ἐπισικῶς δ' ἄτοπα δόξαντα τὴν θύραν ἀνασσοῖ τῆς γενέσεως, πράττεται ῥᾶστα λοιπὸν σιωπῇ καὶ πρὶν λεχθῆναι τῷ δρῶντι

regni successor declaratus es ipsius filiis posthabitis. Apage ne istiusmodi consilia capias. Præterea observare te oportet ejus gravia illa jurajuranda quibus mater tua et tu obstricti estis, quæque ea de causa vobis per litteras tradita sunt, ut ne agatis in eum hostili animo armisve, sed potius ut quodque soceri consilium tanquam principale quiddam æstimetis, eijut tanquam pæd regis dignitatis specimen tuos mores ac consilia ad ejus vitam elementem dirigas.

XX. Hæc cum Irene regina Palæologo regi et genero dixisset, ille sic oblocutus est : « Res multæ, mater, initio planæ esse videntur 155 et a nobis negliguntur, quas tamen revera circumspicere et accurate examinare opus est ; ita ut eos qui simplicitate qua aguntur res decepti sibi non prospexerint, multis obruant periculis, araneæ instar, quæ cum corpus, flla, motus, cuncta in aere teneat, bestiolas quæ flla incidunt venans lateat. Non aliter ego, ubi Matthæum fratrem quiescere vidi neque summæ potestatis capessundæ specie opportunum cædis meæ tempus exspectare, quietis voluptatem turbare nolui, et quodvis ejus consilium ac facinus libenter antehac silentio præterii. Nunc vero vehementer me inquietat quotiescunque de regia potestate aliquid sibi asserit ; quæ jurajuranda illa non vetant nunc libere facit, silentio ac carptim alia aliis continuo addit, perniciem meam tantum non ludit ante domum meam. Hæc autem si justa sunt, cur non exhibulstis in litteris illis quas modo commemorasti, et quas me violare tam dextere mihi opprobrio fecisti. Quid, si propter legum verecundiam illo tempore quievit, cur non nunc potius verecundiam tenet, cum jurajuranda illa solvat et quæ legibus vetita sunt effrenata quadam licentia mihi rapiat. Hæc autem facit socio patre. Qui enim res compertas habet, nec tamen iis officit ipse quoque reus habendus 156 est. Ille igitur qui jurejurando affirmavit se mihi quoque patrem esse D
velle, vitæ meæ insidias tendit. Licentiam enim, quam primo tacite filio concedit, paulo post opera adjuvat. Modo quo me fallat dolium intendit, modo ubi in occulto fieri potest, hostiliter me invadit, modo ne ipse in hominum invidiam incidat quiescit, modo data occasione in scenam redit, et quæ diu coxit consilia proponit. Multa facinora quæ nobis aperta sunt tamen cum insolita videantur fontem e quo profluxerint nobis non ostendunt. in occulto facillime promoventur, ita quidem ut ne ipse quidem qui perpetret quidquam planum habeat, neque qui malo afficiatur. Unde fit, ut is in quem factinora exercentur priusquam unde venerit in cæteram perniciem indicat. Cujus rei exempla cujusque ætatis experientia docet, quæ multorum

qui in eadem hac mea conditione versati sunt cædem refert simulque adolescentes senesque adhortatur ut sibi prospiciant. Audimus enim patres quosdam cruentam manum intulisse filiis et plures fratres ferrum consanguineorum sanguine polluisse et cum nefanda malitia eorum jugulum petiisse. Quod tum vel maxime factum esse scimus, cum de rerum gubernaculo certatum est. Quare tale **157** quiddam tyrannidis libidinem dicunt et quod sine legibus probatum sit. Neque igitur ego is sum qui filii erga patris officia læserit, neque qui contempserit gravia jurajuranda illa; verum pater ille meus qui se vitæ meæ velle Prometheus esse jurjurando affirmavit. Quid autem committam, si vivere cupio quoad patri placeat, qui omnipotens est meque procreavit? Nam non qui secure vivere cupiunt secundum leges castigantur, sed qui tyranni immanitatem cum specie quadam amicitiae commiscentes ad perjurium et cædem eorum intenti sunt, quos diligere velle jurarunt. Illud enim quod impune velle possumus, contra alterum nos noxios reddit. Utinam mortuus essem et vos sanguinem meum pro salute vestra operati essetis et ut pulveris aliquantulum hoc miserum meum corpus operuisset, priusquam his tantis periculis obruerer. Nam occumbere semel mortem ingloriam multo præstabilius est quam regni futilem conservare gloriam. Huic enim multa ac varia adsunt pericula mille mortis terroribus referta quæ nocte diuque nos circumcursant et antecedunt et undarum æstantium instar nos comprimunt. Illud vero nostris de **158** ingloria vitæ conditione doloribus finem facit. Etiam nunc si revera precari possem terra me devoraret inllem quam a te cogi ut nunc fortunæ meas exponam. Hæc enim permittæ et iubetæ sunt soceri mei flagitiis ita ut omnia enarrare mihi non liceat. Vereor etiam ne enarrandis iis socero videar prolixè facere invidiam. Nam non solum Romanis notum est, sed plures aliæ quoque gentes admiratæ sunt ad quantum potestatis fastigium Caniacuzemus a beato illo rege qui me miserum procreavit, productus sit. Hic enim nomine tantum rex erat, contra ille revera potestate universa una cum matre sua ex libidine usus est, et præ aliis omnibus continuo interim ad regni successionem et ad msam conditionem animum vertit. Deinde cum pater vita excessisset, meque infantem matris curæ reliquisset, quantas ille mihi et infelici matri meæ miseras commoverit nemo est qui ignoret. Id enim studuit ut in quinque regum seriem et successionem obreperet. Quod antequam factum est nemo sane suspicatus est. Ille igitur patris mea voluntate neglecta quam multo ex tempore animo sibi fluxerat potestatem affectavit, et tempore illo quod antea vehementissime desiderarat, sibi opportunissimo **159** usus est. Ego vero hæc cum olim a viris peritis audissem, persuadere mihi non potui. Hodie autem cum inutationum illarum causas in lucem prodire videam,

καὶ πρὶν ἐνθυμηθῆναι τὸν πάτροντα, καὶ φθάσει τὴν γνῶσιν ἢ πείρα λίαν ὠκύπους φανεῖσα καθ' οὗ τοιμάται τὰ χεῖριστα. Καὶ διδάσκαλον ἔσχε τὸν ἅπαντα χρόνον [f. 133 b] ἢ τῶν πραγμάτων φύσις, ἐπὶ πολλῶν τῶν ὁμοίων περιφανῶς τὴν ἀναίρεσιν ἀναγρῖφοντα βλέπουσα καὶ φυλάττεσθαι πᾶσι πᾶσαν ἀντικρυς ἀφίεντα φωνῆν, καὶ νέοις ἐπ' ἴση; καὶ πρὸς οὐτέροις. Ἀκούομεν οὖν καὶ πατέρων ἐνίοις ἀνδροφόνον ἐπὶσαντας δεξιὰν κατὰ τῶν υἱῶν, καὶ πλείους ἐπὶ τῶν ἀδελφῶν τὸ ξίφος καθ' αἵματος βαπτίσαντας συγγενούς· καὶ κατὰ λαιμοῦ πικρῶς ὀρχησαμένους ὁμοφουῶς, καὶ μάλιστα ὅτε περὶ βασιλείας εἴη τὰ γῶνισμα, ἐνθα καὶ τυραννικῆς εἶναι τὸ πρᾶγμα λέγεται νομοθεσίας αὐτοχειροτόνητον καὶ ἀνομοθέτητον δίκαιον. Οὐκ ἔγωγε τοῖνον αὐτὸς ὁ τῆς υἱοθεσίας παραβαίνων τοῖς νόμοις· οὐκ ἔγωγ' ἐκεῖνος ὁ τοὺς φρικώδεις ἐκείνους ὄρκους πατῶν· ἀλλ' ὁ πῖθρ ἔμου καὶ τῆς ἐμῆς ὑπάρχειν προμηθεὺς ὁμομοκῶς ζωῆς. Τί τοῖνον ἀδικῶ, ζῆν ἐπιέμενος ἕως ἂν καὶ τῷ κρείττονι συνδοχῇ καὶ συγχωρῆται τῷ πλάσαντι; Οὐ γὰρ τοὺς ἐπιέμενους ζῆν ἀσφαλῶς οἱ νόμοι κολλάζουσιν, ἀλλ' οἷς τυραννικὴν ὠμότητα σχίματι φιλίας ἀναμίξασιν ἐπιόρχεῖν ὁμοῦ καὶ φθεῖρῖν ἐμέλησεν οὐδ' ἀγαπᾶν ὁμομῶκεσαν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἀκώλυτον ἔχει τὴν τῆς βουλῆσεως; ἔφρασιν, τοῦτο δ' οὐκ ἀθῶων τὴν γνῶμην ἐγκλήματος. Ὡς ὠφελον τότε γε θνήσκειν, καὶ τοῦμὸν αἷμα τοῖς ὑμῶν ἐπιδατηρίοις εἶθε ἐθύετο τέως, καὶ βραχεῖα κόνας τοῦμὸν ἐκάλυπτεν ἄθλιον σῶμα, πρὶν ἐς τοιαύτας τεταμιεῦσθαι τύχας· τοῦ γὰρ ἄπαξ θανεῖν ἀκλαῶς τὸ φυλάξει βασιλείας ἀταλαίπωρον ὄδξαν πολλῶ χαλεπώτερον· τοῦτο μὲν γὰρ πολῦτροποι βόσκουσι κίνδυνοι θανάτων μυρίων μεστοί, νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν περιτρέχοντές τε καὶ προσδεύοντες καὶ δίκην ἀγρίων κυμάτων ἀεὶ συμπνίγοντες, ἐκεῖνο δ' ἀνάληγον ἔχει τὸ ἀκλεῖς πρὸς ἅπαντα βλὸν ἀναισθητοῦν. Ὡς νῦν γε καὶ εἰ μοι τελεσιουργὸν τὴν εὐχὴν ἠλπιζον ἔσθαι, ἦοιςτ' ἂν ἠξάμην χανεῖν μοι τὴν γῆν μᾶλλον ἢ τὰς ἐμὰς ἀναγκάζεσθαι νῦν ἐπὶ σοῦ συμφορᾶς ἀφηγεῖσθαι· ἀνιμέμικται γὰρ ταυτὶ πως καὶ συμπέρυρται τοῖς ἐγκλήμασι τοῦ 'μοῦ πενθεροῦ, ὡς ἀνέφικτον εἶναι διελόντ' ἀφηγεῖσθαι, καὶ δέος μὴ αὐτῷ προστρίθειν ὄδξω τὸν θνεῖον ἐξεπίτηδες· εἶναι γὰρ ἐγνωσμένον μὴ ὅτι Ῥωμαίοις ἄπασιν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν τὰ πλείω λόγῳ μεγάλῳ παρεῖχον θαύματος, ὀρῶντες εἰς οἶον αὐτὸν ἀνύψωσε κλέος ὁ μακαρίτης ἐκεῖνος βασιλεὺς, ὁ τὸν ἄθλιον ἐμὲ γεννηνκῶς. Τοῦνομα μὲν γὰρ [f. 134 a] ἐκεῖνος εἶχε τῆς βασιλείας, τῆς δ' ἐξουσίας συλλήθδην οὗτος ἀπάσης εἰπεῖν μετὰ γε τῆς αὐτοῦ κατετρόφα μητρὸς. Καὶ ἦν ἐπὶ τούτοις ἐκεῖνῳ τὸ σκοπιμώτατον φυλακῆς ἕνεκα τῆς εἰς τὴν βασιλείαν διαδοχῆς καὶ διαμονῆς τῆς ἐμῆς. Ἄλλ' ἐπεὶ τῇ φύσει τὸ χρεῖον ἐκτίσας ἀπῆει, βρέφος ἐμὲ ταῖς χερσὶ τῆς μητρὸς λελοιπῶς, ἴσασιν ἅπαντες ἕσας τε αὐτὸς ἐμοὶ μετὰ τῆς ταλαίνης μητρὸς ἐπήνεγκε συμφορᾶς καὶ ἕσας αὐτὸς αὐτὸς κατ' αὐτὸν ἐπεπόνθει, πέντε βασιλείων σειρὰν καὶ διαδοχὴν εἰς ἑαυτὸν μεταστῆσαι πεῖρωμένος, πρᾶγμα πρὶν γενέσθαι μηδ' ἐπισηθέν. Ἐκλα-

θόμνος γὰρ εὐθύς τῆς τοῦ 'μοῦ πατρὸς συνθήκας ἐκείνας, ἦν ἐκ πολλοῦ βασιλείαν ὠνεῖροπόλει, ταύτης ἐμέμνητο μόνης, ἔν ἐκ πολλοῦ ζητῶν, ἤδη καιροῦ λαθόμενος. Καὶ ταυτὶ μὲν ἐγώ γε τότε ἀκούων πρὸς τῶν συνετωτέρων πιστεύειν οὐκ εἶχον· νῦν δ' ἂ τότε βροθίοις ἀνεκέκρατο στοχασμῶν εἰς φῶς χωροῦντα σαφῶς ἐνορῶν, ὡς εἰρήσεται προϊόντι μοι καθαρῶτερον, πειθόμεναι κάκεινα τῆς ἀληθείας ἔχεσθαι τῆς αὐτῆς, καὶ γινώσκω τοῦ πάλαι φύτου τὴν ρίζαν, ὅψε γευσάμενος τοῦ καρποῦ. Οὐ γὰρ ἔχω νοεῖν τῶν ἀπάντων ἕτερον οὐδαμῆ ὅτι ποτ' ἂν εἴη τὸ μεταθεῖναι πείσαν κατὰ τῆς ἐμῆς τὴν τοῦτου γνώμην κεφαλῆς. Εἰ μὲν γὰρ τότε ἔδυνατο μὲν, οὐκ ἐβούλετο δὲ, πῶς νῦν μὴ δυνάμενος βούλεται; Εἰ δὲ καὶ τότε καὶ νῦν τῆς αὐτῆς ἐστὶ γνώμης, διὰ τί πρεσβύτερα μὲν τὰ τῆς κακίας σπέρματα, νεφελῶδες δ' ἀποφαίνειν ἐπιέγεται τὰς τῶν ἀφορμῶν τερατομόρφους εὐρέσεις, καὶ φύρει τὴν φυσικὴν τῶν πραγμάτων θέσιν, ἐπὶ τὸ ἀνακόλουθον τρέπων τὴν ἀρμονίαν καὶ ἄνω ποταμῶν χωρεῖν τὰ; πηγὰς βιαζόμενος. Εἰ γὰρ μὴ ἄλλον τὴν γλώτταν αὐτῆς τῆς φύσεως παρασχοῦσης, ἀνεκλάλητον ἐκ τοῦ γε βῆστος τὴν μελέτην ἐκρυπτες ἔν ἀπορρήτοις μυχοῖς τῆς καρδίας, ἀλλ' οὐν ἐβόα τὰ πράγματα καὶ πᾶσαν ἀκρότην περιήχει βροντῆς ἀπάσης τρανότερον· ἢ μάλλον ἀδέκαστον ἔχει τὴν ψήφον τῆς μαρτυρίας καὶ παντάπασιν ἀκατήλεστον. Ἡ φρασάτω μοί τις παρελθὼν, τί τῶν ἀπάντων αὐτῶν ἔρεθισεν ἕτερον ἐς λήθην μὲν ἐληλυθῆναι Θεοῦ, φιλικὸς δ' ἐνέχυρα τόσα καὶ τόσα παρασχέιν ἐκ πάντων πολλοῦ τῷ βαρβάρῳ καὶ ἀσεβεῖ τῆς Λυδίας σατραπῆ, καὶ ὁρκώσαι μὲν ἐκείνον ὑπὲρ αὐτοῦ κινδυνεύειν ἄχρι θανάτου, ὁμνῦναι δ' αὐτὸν ἐκείνῳ τὰ ἴσα; ἢ πάντως δ' ἐργοῖς ἀναντιρρήτοις ἔδειξεν ὑπερον τοῦ 'μοῦ πατρὸς καὶ βασιλέως θανάτου εὐθύς. Τῶν γὰρ ὑπηκόων τὴν ἐγχείρησιν οὐ προσιεμένον αὐτοῦ, προσᾶς [f. 134 b] ἐκείθεν τυραννικὴν ποιῆται τὴν ἀναγόμεναι αὐτοῦ· κάπει' ἀποτυγχάνοντα καὶ οὕτως τὸν Ἰξίονος ἀτοπὸν ἔρωτα βλέπων (ἀπαντες γὰρ ἀφίσταντο τῆς αὐτοῦ τυραννίδος) προσεκαλεῖτο λοιπὸν οὐ τὸν τῆς δίκης προστάτην Θεὸν, ἀλλὰ τὸν τῆς ἀδίκου μανίας βάρβαρον σύμμαχον, τὰς ἐκδήμους ἐκείνας ἀγωνιέσθαι μέλλων ληστείας κατὰ Χριστιανῶν, ὅτι τῶν πολλῶν βασιλέων ἐμὲ προσεκαλοῦντο διάδοχον. Καὶ θέρους μὲν ἐγκαθεζόμενον ἔχων τὸν βάρβαρον καὶ πολέμιον ἐκείνον στρατὸν ἔκειρε τὴν τῶν θρακικῶν πόλεων γῆν, χειμῶνος δὲ καὶ αὐτὰς ἡρήμους τὰς πόλεις, τὰ περίε ἀπαντα ληϊζόμενός τε καὶ ἀνδραποδίζόμενος ἄχρι πυλῶν, ὑφ' ὧν, ὧ γῆ καὶ ἧλ.ε, οὐδὲν προηόικητο. Καὶ τὸ τῆς τραγωδίας βαρύτερον, ὅτι τῶν αἰχμαλώτων ἐλεεινῶς ἀγομῆνών σκίζοντες τὰς γαστέρας οἱ βάρβαροι τὰς τε χεῖρας αὐτῶν καὶ τοὺς πόδας εἰσήγον ἀλέας μετρίας εἴνεκα, τὸ τιμιώτατον κτήμα Θεοῦ τῶν ἀθροῦντων φθίροντες ὡσπερ ἐν παιδιᾷ σχήματι. Ὁ δ' οὕτε ἐκάμπτετο βλέπων τὴν τῶν ὁμοφύλων ἐλεεινὴν τραγωδίαν ἐκείνην, οὐτ' εἰκόνα γού· τινος βραχίας φειδύως ἐνετύπωσεν ὄλως τῷ τῆς ψυχῆς συνειδότι, ἀλλ' ἡμιθνήσας ἔτι καὶ ἀσπαίροντας ἐπιπτοῦς καὶ αὐτὸς ἐπιῶν καὶ συμπατῶν, τὴν τῶν λίθων ἀναλήγη-

A et quæ referuntur mihi in dies planiora fiant, illa quoque re vera facta esse mihi persuadeo. Jam intelligo quomodo planta cujus fruges sero demum percipio radices cepit, neque quid aliud ex omnibus istis mihi redundat quo id quod persuasum habeo diluatur. Si enim illo tempore quod valuerit noluit, quid sit cur hodie quod velit non amplius valeat? Si vero eodem quo antea fuit hodie animo est, quid de prioribus istis flagitiorum seminibus? Nimirum cupidi animi sui mira inventa ac consilia quasi recentia nobis ante oculos ponere et rerum justum ordinem perturbare studet ita ut quod necessitate fit tanquam cæco casu factum reddat, et fluminum aquas ut retro fluant cogat. Quodsi natura ei linguam sine voce dedisset, facillime quidem consilia in intimo pectore recondere potuisset; sed facinora ipsa clamabant eorumque vox circa aures sonabat tonitru gravior. Unde incorruptius et certius testimonium factum est. Aut dicat mihi alius quispiam quid sit quod commoverit eum ut Dei nostri oblitus tot arcta amicitiae vincula cum barbaro et impio Lydiae satrapa inierit et cum hoc jurajuranda fecerit ex quibus mutuum sibi usque ad mortem auxilium polliciti sunt. Annon prorsus nefanda facinora edidit cum rex et pater meus mortuus **160** esset? Cum enim cives regnum ejus non facile paterentur, eo progressus est ut sese tyrannum declararet; sed deinde cum nihil sibi prospere cedere et Ixionis insanum amorem se exercere vidisset — omnes enim ab ejus tyrannide abhorrebant — aliis operam et auxilium sibi aciebat, non Dei quidem cujus auxilium justissimum est, sed impiissimi barbari illius ut peregrinorum rapinis Christianos vexaret, qui regibus multis illis ut ego succederem volebant. Itaque tempore æstivo cum Barbarorum et hostium illorum exercitu Thracum urbium regiones populatus est, hieme autem ipsas urbes vastavit et circumcirca neque ad portas cuncta diripuit et homines in servitutem abduxit quanquam horum per solem et terram culpa nulla fuerat. Sed in hac scena vel maxime horrendum erat, quod Barbari captivis postquam miserabiliter eos secum traxerunt, ventrem incidebant et manus suas pedesque infligebant ut caleficerent. Sic prestantissimam Dei creaturam hominem trucidabant quasi sibi ludus esset. Cantacuzenus interim cum suorum miserabilem illam internecionem videret, animo non commotus est et pudoris ne minimum quidem animi conscientiae impressit; sed ad semineces jamque palpantes eques accedens, etiam **161** eos supergrediens, omnem humanitatem exuere et in durum lapidem se mutare velle visus est, eo consilio ut naturam suam immanem ad posterum tempus integram reservaret. Quod si liceat cum tyranno illo Pheræo comparari potest, qui cum actoris suavi Terum Trojanarum narratione animum suum molliri sentiret, quemadmodum ferrum oleo, repente a sede sua prosiluit et actorem qui animi sui naturam

mitigando mutaret vehementissime increpuit. Nam turpe esse dixit si ipse qui continuo tot civibus eadem pararet Hecubæ et Polyxena: lacrymas effundere videretur. Quod monstrum infelix megapopolis urbs sibi educavit, neque ignorans pridem cantatum, ultimam ruinam et ipsius et pietatis esse ejus x litteram duplicatam. Quare si quis matrem meam quæ hoc tempore similia perpetraret accusare velit, non huic, sed illi culpam attribuat oportebit. Hic enim injuriarum cupidus leges violavit; illa vero contra eum se defendit ut infantium patre orborum vitam protegeret, quemadmodum columba pullos custodit noctu, quo tempore aves rapaces prædatum evolvant. Quod si qui de ejusmodi rebus rectius queunt judicare, sequi æquum est, equidem hæc ipsa Deum ut miserias ei mitteret movisse facile contendam, pœnas dico propter regis libidinem, cum Deus ne minimam quidem maculam illis quos sibi elegit infligi patiatur.

σταν ἐνταυθὰ πως ἐφιλονεῖται μιμεῖσθαι, τὴν καρδίας, ὡς εἶπικε, θρηιδες ἀσκῶν καὶ γυμνάζων. μὴ λάθῃ τὴν ἔξιν ὅψε διαφθεῖραν τῆς φύσεως. Τοῦτ' ἐκεῖνο σχεδὸν, ὁκῶ γὰρ ἐκεῖνου λέγειν, ἐπέκει α τοῦ τῶν Φεραίων πάλαι τυράννου, ὃς τραγωδοῦ τινος ἐμμελῶς ἐπ' αὐτοῦ Τρωϊκᾶς συμφορᾶς ἐπιόντος, ἐπειδὴ πρὸς τὸ πάθος ἦσθετο χαυνούμενος τὴν ψυχὴν καθάπερ ἐλαίῳ σιδηρός, ἀνεπήδησέ τε εὐθύς καὶ τὸν τραγῳδὸν ἰταμῶς ἐλοιδύρησεν ὅτι δὴ τὴν ἔξιν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἐμάλαξεν ὁπωσοῦν μεταθεῖς, αἰσχροὶν εἶναι φήσας εἰ τοσοῦτους ἀποσφάττων ἀεὶ πιλίτας, τοῖς τῆς Ἐκάθης καὶ Πολυξένης δακρυῶν θρήνοις ὀρθεῖν. Τοιοῦτον ἡ δυστυχῆς μεγαλόπολις καθ' ἑαυτῆς ἐξέθρεψεν ἀνθρώπων, καὶ ταῦτ' εἰδυῖα πόρρωθεν ἀδόμενον ἐσχάτην ἀπώλειαν αὐτῆς ὄψαμα καὶ εὐσέβειας ὑπάρχειν αὐτῆς τὸ κ στοιχεῖον διπλούμενον· ὥστε καὶ εἰ τις παρασυρεῖσάν τὴν ἐμὴν ἔγκλειν ἔχοι μῆτέρα παραπλήσι' ἄττα πεπραχῆσαν τῷ τρηικαῦτα καιρῷ, οὐκ ἐκείνην, ἀλλ' αὐτὸν αἰτιῶσθαι χρεῖων· ὁ μὲν γὰρ τὰ ἀλλότρια ζητῶν παρηγνόμεναι, ἡ δ' ἡμύνητο ἐπιόντα, τηρεῖν ἐπιειγομένη τοῖς ὀρφανοῖς τέκνοις τὸ ζῆν, καθάπερ τρυγῶν τοὺς ἑαυτῆς νυκτοφυλακοῦσα διέπει νεοττοὺς ἀλλοφύλων ἐπιόντων ὀρνέων νυκτός. Εἰ δὲ καὶ οἷς περὶ τὰ τοιαῦτα συνενώτερον ἐπεισοί κρίνειν πείθεσθαι δίκαιον [f. 153 a] εἴη, ταῦτ' εἶναι διατειναιμὴν ἔγωγ' ἂν ἂ τὸν Θεὸν εἰς ἀνάγκας ἐπενεγκεῖν κατ' αὐτῆς ἡρέθισε τὸ μέγα πάθος ἐκεῖνο, τὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας φημὶ ζημίαν, οὐκ ἀνεχομένου βλέπειν οὐδ' ἀκούσιον μύσος τοῖς ἐκλεκτοῖς προστριβόμενον.

XXI. 162 Sed profecto hoc unum patris mei imperii cupiditatem ejus qua jam multo ante flagrarat nobis satis declaravit, tanquam scintillam ignis e cinere elucescens flamma, vento undecunqu excitante. Deinde cum Bithyniæ satrapam Hyrceanum barbarorum ducem quotquot usque ad mare Asiam habitant, haud procul sede regia ita ut ferme quindecim stadiorum intervallo abesset, commorari accepisset, barbaro huic filiam misit et in matrimonium dedit, ut per hunc celerius et facilius exstingueret Christianos potius quam ut Lydiæ illum satrapam longinquas terras et oras habitantem debellaret. Quid referam quæ interea factæ sint calamitates et quanta pericula ille paraverit eum Barbarorum copias in Romanos contraheret? Qua re consilia sua tegebat continuo superbiens et brevi se cunctas Romanorum terras vastaturum esse jactans. Nam re vera mihi insidias paravit et eadem cunctis Christianis. Itaque cum Dei auxilium ne minimi quidem haberet neque in Deum judicem respiceret, totum se dedit impiis. Hæc quoque satis testantur quantopere ille regni patris mei cupiditate flagrarit, quam ut mox dixi jam multo ante ceperat. Quod enim vere malum est post tempus naturam suam 163 exuere non potest, sed etiam cum facile rebus arguatur simulationem boni abjicit. Redit enim altera natura et quod proprium habet facillime recipit. Deus autem si res nostras ei tradiderimus felicitatem nobis occulto comparat idque prout vult facillime. Ille tamen impiis qui fortunati esse videbantur in præsens totum se committere maluit et continuo mihi calamitatem parare. Sed profecto felicitatem et veram voluptatem nullam habet, nisi quod hoc in

σταν ἐνταυθὰ πως ἐφιλονεῖται μιμεῖσθαι, τὴν καρδίας, ὡς εἶπικε, θρηιδες ἀσκῶν καὶ γυμνάζων. μὴ λάθῃ τὴν ἔξιν ὅψε διαφθεῖραν τῆς φύσεως. Τοῦτ' ἐκεῖνο σχεδὸν, ὁκῶ γὰρ ἐκεῖνου λέγειν, ἐπέκει α τοῦ τῶν Φεραίων πάλαι τυράννου, ὃς τραγωδοῦ τινος ἐμμελῶς ἐπ' αὐτοῦ Τρωϊκᾶς συμφορᾶς ἐπιόντος, ἐπειδὴ πρὸς τὸ πάθος ἦσθετο χαυνούμενος τὴν ψυχὴν καθάπερ ἐλαίῳ σιδηρός, ἀνεπήδησέ τε εὐθύς καὶ τὸν τραγῳδὸν ἰταμῶς ἐλοιδύρησεν ὅτι δὴ τὴν ἔξιν αὐτοῦ τῆς ψυχῆς ἐμάλαξεν ὁπωσοῦν μεταθεῖς, αἰσχροὶν εἶναι φήσας εἰ τοσοῦτους ἀποσφάττων ἀεὶ πιλίτας, τοῖς τῆς Ἐκάθης καὶ Πολυξένης δακρυῶν θρήνοις ὀρθεῖν. Τοιοῦτον ἡ δυστυχῆς μεγαλόπολις καθ' ἑαυτῆς ἐξέθρεψεν ἀνθρώπων, καὶ ταῦτ' εἰδυῖα πόρρωθεν ἀδόμενον ἐσχάτην ἀπώλειαν αὐτῆς ὄψαμα καὶ εὐσέβειας ὑπάρχειν αὐτῆς τὸ κ στοιχεῖον διπλούμενον· ὥστε καὶ εἰ τις παρασυρεῖσάν τὴν ἐμὴν ἔγκλειν ἔχοι μῆτέρα παραπλήσι' ἄττα πεπραχῆσαν τῷ τρηικαῦτα καιρῷ, οὐκ ἐκείνην, ἀλλ' αὐτὸν αἰτιῶσθαι χρεῖων· ὁ μὲν γὰρ τὰ ἀλλότρια ζητῶν παρηγνόμεναι, ἡ δ' ἡμύνητο ἐπιόντα, τηρεῖν ἐπιειγομένη τοῖς ὀρφανοῖς τέκνοις τὸ ζῆν, καθάπερ τρυγῶν τοὺς ἑαυτῆς νυκτοφυλακοῦσα διέπει νεοττοὺς ἀλλοφύλων ἐπιόντων ὀρνέων νυκτός. Εἰ δὲ καὶ οἷς περὶ τὰ τοιαῦτα συνενώτερον ἐπεισοί κρίνειν πείθεσθαι δίκαιον [f. 153 a] εἴη, ταῦτ' εἶναι διατειναιμὴν ἔγωγ' ἂν ἂ τὸν Θεὸν εἰς ἀνάγκας ἐπενεγκεῖν κατ' αὐτῆς ἡρέθισε τὸ μέγα πάθος ἐκεῖνο, τὴν τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας φημὶ ζημίαν, οὐκ ἀνεχομένου βλέπειν οὐδ' ἀκούσιον μύσος τοῖς ἐκλεκτοῖς προστριβόμενον.

ΚΑ'. Ἄλλ' ἐν μὲν δὴ τοῦτο δέδειχε σαφῶς τὴν πάλαι κρυπτομένην ἐν τῇ τούτου ψυχῇ κατὰ τῆς πατρῖου μοι βασιλείας μελέτην, καθάπερ σπινθηρὶ πυρὸς ἐκ σποδιάς ἀναλάμψασα φλῆξ, πνεύματος ἰδενδοπιτοῦν ἐρεθισαντος· δευτερον δὲ, ἐπειδὴ καὶ Ἰρχανὸν τὸν τῆς Βιθυνίας εἴρα σατράπην βαρβάρων ἀπάντων, ὅποσοι τὴν ἄχρι θαλάττης Ἀσίαν κεκλήρωνται, πόλεων τῆς μεγίστης ἔγγιστα ποιούμενον τὰς διατριβὰς, ὡς πεντεκαίδεκά που σταδίων εἶναι τὸ μεταξὺ, πέμψας τὴν θυγατέρα τοῖς ἀλλοφύλους ἐκεῖνους μνηστεύει γάμους αὐτῷ, ἐν' ἐκ τοῦ σχεδὸν τελώτερον τὸ τῶν Χριστιανῶν ἐκτριψὴ γένος, δι' αὐτοῦ μᾶλλον ἢ κατ' ἐκεῖνον τὸν τῶν Λυδῶν σατράπην πόρρω που γῆς καὶ θαλάττης οἰκοῦντα. Καὶ τί χρὴ τὰς ἐν μέσῳ συνείρειν τύχας, καὶ ὅσα βαρβάρους κατὰ Ῥωμαίων στρατολογῶν ἐποιεὶ δευτὰ, ἐφ' οἷς αὐτὸν ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει διηνεκῶς ἐγκαυώμενος, καὶ ὑποισχνούμενος ἀοίκητον τὴν Ῥωμαίων ἔπασαν γῆν ἐν βραχεῖ παντάπασι καταστήσειν; Καὶ ἦν μὲν ὁ δρόμος ἅπας αὐτῷ κατ' ἐμοῦ, ἡ δὲ βλάβη κατὰ πάντων Χριστιανῶν· οὕτως οὐδὲ μικρὸν ἐφόδιον τὴν τοῦ Θεοῦ νομίζων ἐπικουρεῖν, οὐδ' ἐς τὴν τῶν μελλόντων μνήμην κολασθηρίων ἰῶν ὁπωσοῦν, ὅλον ἑαυτὸν τοῖς ἀσεβέσι προσένειμε. Καὶ μὲν δὴ δευτερον κείσθω καὶ τοῦτο δείγμα τῆς αὐτοῦ μελέτης, ἦν, ὡς εἰρήκειμεν, πάλαι πολὺν τινα χρόνον ἐβοσκεν ἐν τῇ ψυχῇ κατὰ τῆς πατρῖου μοι βασιλείας· τὸ γὰρ φύσει κακὸν ἀποτρίψασθαι χρόνῳ τὴν ἔξιν οὐκ ἂν ποτε δύναίτο, ἀλλὰ καὶ τὴν τοῦ καλοῦ προσπορίσιν εὐχερῶς τοῖς πράγμασιν ἐλεγχόμενον ἀποσεῖται, παλινδρομούσης τῆς φύσεως καὶ ἀναλσμβανούσης ἐκ τοῦ ἔξισου τὸ γνήσιον. Ἐξὴν γὰρ Θεῷ τὰ καθ' αὐτὸν ἐπιτρέψαντα τὴν τῶν παιδῶν εὐδαιμονίαν ἡ ψυχὴ πραγματεῦσασθαι, ἡ-

διον, ελπερ ἐβούλετο, ὃν, ὁ δὲ τοῖς ἀσεβέσιν ὡς εὐτυ-
 χεῖν δοκοῦσιν ἐς τὸ παρὸν μᾶλλον ἑαυτὸν ἀναθεῖς
 ἄδιον εἴλετο μοχθεῖν κατ' ἐμοῦ· μηδὲ γὰρ ἄλλο τι
 μακαριζομένου γνώρισμα βίου γίνεσθαι τουτῷ καὶ
 ἀληθευοῦσης ἐζωΐας ἢ κατὰ γὰρ τὸ νῦν εὐτυχοῦντα
 δύνασθαι φθεῖρειν εὐσεβεῖς καὶ μηδὲν ἀδικοῦντας
 ἀνθρώπους, οὗς δι' αὐτὸ γὰρ τουτὶ νενομίκε δυστυ-
 χεῖν, ὅτι θεότητα σέβουσι τρισυπόστατον, φεύγοντες
 ἀθεῖαν ὁμοῦ καὶ πολυθεῖαν. Ἀἴλον δέ· καὶ γὰρ ἐκεί-
 νοις σύνδρομον καὶ τὸν τοῦ Παλαμᾶ κρίνας ὑπάρ-
 χειν θίασον, πονηρῶς ὀργάνως μετὰ τῶν ἀσεβῶν
 ἐκείνων καὶ τούτοις ἐχρήσατο κατ' ἐμοῦ, ἵνα καὶ
 τοῦτο τῆς ἐκ πολλοῦ [f. 155 b] ταμειουμένης αὐτῷ
 κατ' ἐμοῦ γνώρισμα γνώμης εἴη καὶ τῆς τῶν ὀρκῶν
 αὐθις συγχύσεως· διὰ γὰρ αὐτῶν ἀπάσης ἐπιτορκίας
 ὁμοῦ καὶ διχροστασίας μάλα βραδίως τὴν πόλιν ἐκείνος
 ἐνέπλησεν. Ὅζεις τε γὰρ εἰς κακίαν ὄντες οἱ ἄν-
 δρες, καὶ ἄμα τῆ τοῦ σχήματος μέλανι μετὰ τῆς
 ἀσεβείας καὶ τὴν ἐ; τὰ τοιαῦτα τῆς πονηρίας ἀπο-
 χρώσαν φαρέτραν συκαρῦπτοντες, παντιδαπῶν καὶ
 πολυτροπῶν γέμουσιν τῶν βελῶν, κάκεινα μὲν
 ἡρέμα καὶ σπουδῇ περαίνοντες, τὴν δὲ γὰρ τῆς ἐμῆς
 ὑπίνοντες ἄλλως μητρὸς ἀπλουστέραν εὐμένειαν,
 καὶ δόλους μὲν αὐτῇ καὶ προδοσίας βράπτοντες ἡμέρας καὶ
 νυκτὸς, φίλας δ' αὖ ἐτέρωθεν δεικνύντες
 πρόσωπον, ἔλαθον ἀψοφητὶ τῷ τῶν διωκόντων
 προδευκότες βυθῷ, ληστῶν ἀδικώτεροι πάντων τοῖ;
 εὐεργέταις φανέντες ἡμῖν.

ΚΒ'. Τὰ δὲ τοιαῦτα τῆς ἀπορρήτου Προνοίας κρί-
 ματα ἐρευνᾶν, ὅπως οἱ τὰ δίκαια ζητοῦντες ἡμεῖς
 τοῖς ἀδίκους ὑπὸ τῶν ἀδίκων δι' ἕτερα προεδόμμεθα
 νῦν οὕτως πλημμελήματα, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν δυναί-
 μην δ' ἔχοντα τὴν τῆς ἀληθείας αἰτίαν ὡς τὰ πολλὰ.
 Λεγέτω δ' οὖν ὁμοῦ καὶ ὁ προφήτης ἐκείνος, « Ἴνα
 τί ὁδὸς ἀσεβῶν εὐδοῦται; » βρωῶν ἐκ μέσης καὶ
 εὐλογομένης ψυχῆς. Λεγέτω δ' ἐξῆς καὶ ἡ μεγάλη
 τῆς εὐσεβείας ἐκείνης σάλπιγξ, ἵνα μὴ τοῖς ἐκδι-
 κεῖν ἐθέλουσι τὰ μὴ δίκαια πρόφασιν τὰ τοιαῦτα
 κακίας ἢ. « Παραδίδονται, » γὰρ φησι, « καὶ δίκαιοι
 πολλαῖς εἰς χεῖρας ἀσεβῶν, οὐχ ἴν' ἐκείνοι τιμη-
 θῶσιν, ἀλλ' ἴν' οὗτοι δοκιμασθῶσιν· καὶ φαῦλοι μὲν
 ἐν θανάτῳ ἐξαισιῶν, κατὰ τὸ γεγραμμένον, καταγε-
 λῶνται δ' ὁμοῦ τὸ παρὸν εὐσεβεῖς, ἕως ἡ χρηστότης
 τοῦ Θεοῦ κρύπτεται καὶ τὰ μεγάλα ταμεία τῶν
 ὑστερον ἐκατέρους ἀποκειμένων, ἡνίκα λόγος καὶ
 πρᾶξις καὶ διανόημα τοῖς δικαίοις τοῦ Θεοῦ σταθ-
 μοῖς ταλαντεύεται, ὅταν ἀναστῇ κρίναι τὴν γῆν, τὴν
 βουλὴν καὶ τὰ ἔργα συνάγων, καὶ γυμνῶν τὰ ἐσφρι-
 γισμένα παρ' αὐτῷ καὶ σωζόμενα. » Εἰ δὲ μὴ πε-
 φόνευκεν εὐθὺς χειρωσάμενος, τί τοῦτο; Πρῶτον
 μὲν γὰρ οὐ χρεῶν ἀντὶ τῶν πεπραγμένων κακῶν
 τὰ μὴ πεπραγμένα προβάλλεσθαι· οὐ γὰρ τις οἰκίαν
 ἐμπρήσας, ὅτι μὴ πόλιν ὅλην ἐνέπρησεν, ἀθῶος
 μένει τῆς κολάσεως. Δεύτερον δὲ, οὐ γὰρ μᾶλλον
 διὰ θάτερον φεύζεται θάτερον ἢ δι' ἀμφοτέρων τιμω-
 ρίαν ἐφλήσει τὴν μείζω, οἷς τοῦτο μὲν αὐτὸς ἔδρασε
 νῦν, ἐκεῖνο δὲ θύραν ἄλλοις ἀνάψωγεν, ἔργῳ διδάσκων
 τὰ μείζω καὶ καθ' ὅλης τοῦ λαοῦ τῆς πόλεως λε-
 ληθότως, εἴ τις προδιδόναι βούλοιοτο· συγκεχώρηκε

A tempore fortuna fruitur et potestatem habet pios
 et insontes homines extinguendi quos propter id
 ipsum infelices putat, quod trinum Deum colunt, et
 eos qui Deum esse negant unaque qui multos deos
 esse credunt, fugiunt. Ipse enim Palamæ deorum
 cultum sequitur. Unde etiam factum est ut una
 cum impiis illis nefario modo me tractaverit. Ita-
 que ex hoc quoque consiliorum ejus quæ in me
 jam multo e tempore animo volutabat et perjurii
 iudicium nobis apparuit. Per illos enim perjuriis
 et discordiis urbem facile implevit. Nam viri proci
 erant ad flagitia et cum vultu tristi et impietate
 unaque pharetram quæ ad facienda flagitia opus
 erat occultantes variis ac idoneis telis refertam,
 illud silentio et celeriter **164** effecerunt, et alia
 B via sinceram mentem matris meæ deceperunt quæ
 scopulos in mari latentes neutiquam noverat. Dolos
 enim et prodicionem ei noctu diuque moliti contra
 amicitie vultum coram exhibentes nec opinatam
 eam persecutorum turbæ tradiderunt. Quare nobis
 utpote qui beneficia in eos contulissemus insidia-
 tores turpissimi visi sunt.

ὑφάλων πετρῶν οὐδαμῇ πω μαθούσης συμπτώματα,
 ἀφάτων πετρῶν οὐδαμῇ πω μαθούσης συμπτώματα,

XXII. Sed equidem has Providentiæ quæ com-
 prehendi non potest rationes investigare cur nos
 qui justa sequeremur tam injuste ab improbis tradi-
 titi simus, nequeo. Tamen qui considerate res
 inspicere volunt, ea quæ per omnem vitam justa
 videntur veritate niti quæ ut alia multa plerumque
 nos lateat, invenient. Loquatur igitur propheta :
 « Cur impiorum viæ planæ sunt? » clamans ex
 intimo et pleno pectore. Tollat quoque vocem gra-
 vem suam pietas ut iis qui punire velint injusta
 hæc ne sint causa pravitatis. « Traduntur enim, »
 dicit, « etiam pii sæpe manibus impiorum non
 quo hi æstimentur, sed quo illi probentur. Impii
 enim ut scriptum est, post mortem pœnas solvent ;
 pii autem in vita illudentur quoad Dei iustitia pa-
 tiatur. Utrisque post vitam amplæ, ut dicunt, cellæ
 in quibus facinora nostra recondita sunt aperien-
 tur, et verba, facinora, consilia æqualiter in **165**
 D trutina examinabuntur a Deo cum venerit judicicia
 laturus mundo, mentem nostram ac res gestas
 conferendo et quæ apud se reposita sunt et asser-
 vata depromendo. » Quid vero, si ille non exem-
 plo per viam eadem fecit? Primum nulla est causa
 cur pro perpetratis facinoribus quæ non perpetrata
 sint proferamus. Neque enim qui domum incendit
 quod non totam urbem incendit vacuus pœna est.
 Deinde autem, non propter alterum fugiet alterum,
 sed potius propter utrumque pœnas majores solvet.
 Nam quod modo ipse commisit, id ipsum portam
 reclusit aliis. Summa conando etiam in totam ur-
 bem alios prævit, neque num quis aliquando eam
 proditurus esset animo reputavit; aliis pauca qui-
 dem concessit, sed inde ut ipse plurima commoda

acciperet. Nobis sane summa pericula immisit, et ego antehac mortem occubuisse malim quam continuo nunc aliis turpiter servire et varia quæ nobis admoventur mortis tormenta ante oculos habere. Constat enim morte vitam acerbiorē esse cum mille mortis cruciatibus repleta sit, contra subitam mortem vitam meliorem cum ejus turpitudinem et tristitiam tollat et secum sepeliat. Ille enim verbo quidem nos protexit. Quod ut certam liberalitatis suæ speciem haberet per præcones et litteras quam celerrime et cum sumptu singulis quibusque **166** gentibus venditabat; revera autem princeps nos quasi servos tractavit. Quod fecit ut eo promissorum argumentum haberet et quanta sua esset vitæ sapientia et rei militaris peritia ostenderet. Quemadmodum in curriculo victores ob virtutem, ita ille ubi nos in calamitatem inciderimus ob domesticam felicitatem superbiit. Quorum omnium certissima mihi sunt testimonia. Sponsum dedit filix invitum, et invita matre mea ejus rationibus quas nunc afferre non licet, ubi minime debuit, omissis ipsius mentem protenus secutus est. Nobis enim publice gravissimo jurejurando affirmaverat velle se mihi patrem esse et regni gubernaculum tenere donec ad vicesimum annum pervenissem; neque ullus ex ipsius filiis ad imperium accederet. Sed non multo post effecta contraria. Quæ jurejurando promiserat ut nugas existimavit et Atrei oculis subito assumptis me despexit nec pili quidem habuit et tanquam navem remulco me secum traxit. Suis autem filiis ex tota voluntate regnum attribuit. Quod brevi priusquam per Barbaros nactus est Barbarorum manibus tradidit aut certe tradere voluit. Neque clam iis regnum attribuit ita ut omnium sibi invidiam excitarit. Cujus rei fortasse eum puduit cum paulo ante singulis **167** quibusque gentibus tam multa pollicitus esset; tamen occulto et quod quidem arbitratu est, ita ut ego nihil percontari ausus sim. Brevi tempore interjecto Mathæum fratrem ad res novas consurgere fama venit, qua omnium aures clare personabant. Sed Mathæus spectaculum tantum præbuit; ipsas res moderata est mens patris. Sic enim factum est ut pater pacis causa modo hoc modo illud concedendo filio sensim quotquot regni potestatis insignia sunt addiderit solo gemmeo capitis ornatu excepto. De hoc nihil quidem statuit, sed quod e promissionibus apparuit bene speravit et ut efficeretur jam præparavit. Sed ut eorum quæ deinde facta sunt multa præmittam et de hac re pauca proferam, quo tandem animo me fuisse putatis, cum me qui domo non prodirem illic concitato equo et animo advolans ante fores meas a sublimi sede sua magna cum insolentia increparet qua non facile quis in armorum insultet? Quod tu quoque cum hac palam facta sint non negabis. Recordare triumphum quem rex quotannis facere solet. Cum vos illum regio diademate ornatum permovistis ut mecum publice in

A γὰρ τοῦλαττον, ἵνα αὐτὸς μὲν κερδᾶνῃ τὸ μείζον, ἡμῖν δὲ τοὺς μακροτέρους ἐπικρεμάσῃ κινδύνους. [f. 136 a] Πολλῶ γὰρ ἤδιον ἅπασ ἔμοι γε τότε θανεῖν, ἢ ζῶντα δουλεύειν ἑτέροις ἐν ἀδοξίᾳ διηνεκῶς καὶ πολυειδεῖς καθ' ἡμῶν πλεκομένους ὄραν τοὺς τοῦ θανάτου βρόχους· εἶναι γὰρ καὶ θανάτου ζωῆν φασιν πικροτέραν, ὅποτε μυρίων αὐτῆ γέμει θανάτων, καὶ θάνατον αὐθις αὐθήμερον κρείττω ζωῆς, ἀδοξίαν καὶ λύπα; αὐτῆς ἀραιρούμενον καὶ συνθάπτοντα. Λόγω μὲν γὰρ τετήρηκε ζῶντας ἡμᾶς, ἵν' αὐτῶ πιθανῆ τῆς φιλανθρωπίας ἢ πρόφασις ἦ, καυχωμένη ταυτὶ διὰ κηρύκων τε καὶ ἐπιστολῶν πρὸς ἅπαν ἔθνος ὅσον ἐφικτὸν σὺν μάλα μακρᾷ τῇ σπουδῇ καὶ δαπάνῃ, ἔργῳ δὲ τοὺς δεσπότης; ἔχων ἐν ἀνδραπέδων μοίρᾳ, ὑπόθεσιν ἔχη καὶ τοῦτο καυχῆσεως καὶ μάλα μακρᾶς ἐν τῷ βίῳ σοφίας αὐτοῦ καὶ στρατηγικῆς ἐμπειρίας, ὡσπερ οἱ ἐν ἵπποδρομίαις τὴν ἵππικὴν, οὕτως αὐτὸς, ταῖς ἡμῶν δυσπραγίαις τὴν οἰκίαν ὄρρῦν ἐνδεικνύμενος. Καὶ μοι τοὺς λεγόμενον μάρτυρας τὰ ἐξῆς ἀψευδεῖς. Ἥγαγε γὰρ ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸν ἄκοντα καὶ μάλα ἡκιστα τῆς ἐμῆς βουλομένης μητρὸς δι' ἃς ἐκλαλεῖν οὐ θέμις αἰτίας, ὧν τὸ ἀπόρρητον αὐτὸς ἐκὼν παρατρέχων εὐθὺ τῶν αὐτῶ σκοπούμενων ἐβάδιζε. Τὰ δ' ἦν ὅτι φρικώδεις ἡμῖν παρεσχῆκώς δημοσίᾳ πνεύσαντας ὄρκους εἶναι τε πατὴρ ἔμοι καὶ συμβασιλεύειν ἄχρις ἂν ἐς τὸν εἰκοστὸν ἐξ ἐφθῶν ἰδῆ με παραγγέλλοντα χρόνον, μηδεὶς τῶν υἱῶν αὐτοῦ τῇ βασιλείᾳ τολμήσαντος ὀπισσοῦν ἐπιτιθεσθαι, ὃ δ' οὐκ εἰς μακρὰν ἐπέβαινε τάναντία, λῆρον ἅπαντας ἡγησάμενος ὄρκους ἐκείνους. Καὶ μὲν δὴ καὶ Ἀτρέως ἴματι' εὐθὺς ἐληφθῶς, ἐμὲ μὲν ἐν καρπῷ τε ἐτίθετο μοίρᾳ, καὶ ὡσπερ ὀλκάδι ἐφόλκιον ἔπεσθαι ὁ προσέταττε, τοῖς δ' υἱέσιν ὄλαις ψήφους ψυχῆς τὸν βασίλειον δένεμε κλῆρον, ὃν ἐς τὸ πᾶν βραχὺ πρὶν ἢ κατασεῖν διὰ βαρβάρων, ἐς βαρβάρων ἡλασέ τε χεῖρας καὶ ἐλαύνειν ἔμελλε. Δένεμε δ' οὐκ ἐκκεκαλυμμένως, ὥστε καὶ ἐς δημόσιον ρυθῆναι τὸν ἐλεγχον περιφάνειαν, αἰσχυνόμενος ἴσως τὴν ἐναγχος ἄφρῶν τῆς ἐς ἅπαν ἔθνος καυχῆσεως, ἀλλὰ κρύφα καὶ μὴ τολμῶντος, ὡς ἔρε' αὐτὸς, ἐμοῦ τὸ παράπαν αἰσθάνεσθαι. Οὕτω βραχὺς τις προῦθαινε χρόνος, καὶ ἀποστασίας τὰδελοῦ μοι Ματθαίου συχνά; ἢ φήμη φέρουσα πᾶσαν ἀκοὴν περιήχει λαμπρῶς. Καὶ τὴν Ματθαίου μὲν τὸ δρᾶμα, τὸ δ' ὅλον οἰκονομικὴ τῆς πατρῆου δόξης ἐπίνοια· διὰ γὰρ τῶν τοιοῦτων ἐκείνων νῦν μὲν τῶδε, νῦν δ' ἕτερον εἰρήνης δῆθεν εἶνεκα συνεχωρεῖτο, καὶ πᾶν ὃ ἐξῆς ὅποσα τῆς βασιλείας ἐπεφύκει σύμβολα πλὴν τῆς λιθοκλήτου μόνης καλύπτρας. Οὕτω γὰρ εἰς φῶς καὶ τοῦτι προσηλύθει το σκέμμα, ἐν ἐπαγγελίαι; δ' οὖν ἐγαλακτοροφετο καὶ τοῦτο, καὶ ἤδη προῦπεμπεν ἐς τὸ παρῆρσιάζομενον. Καὶ ἵνα τὰ πλείω τῶν μέσων ἀφελῶν ὑπομνήσω βραχέα καὶ περὶ τούτου, [f. 136 b] τίνα με ψυχὴν ἔχειν φήθητε, ὅποτε μήπω με τοῦ δωματοῦ προβάνα, πάσαις ἡνίκαις ἐκείνους ἔππου καὶ θυμοῦ φερόμενος, πρὸ τῶν ὑρῶν τῶν ἐμῶν ἀρ' ὑψέλου καθύμενος ὕβρεσιν ἐπύουε μάλα μακραῖς, καὶ οὐκ ἀκατὰ βοηράτου χρήσασθαι τις αἰσχυθεῖς ἂν. Καὶ

ἀρνηθείς πάντως οὐκ ἂν οὐδ' αὐτῆ, δημοσίᾳ τοῦ A
πράγματος γεγονότος. Οἶσθα γὰρ τὸν συνήθη καὶ
ἐτήσιον τοῖς βασιλεῦσι διαφνατὸν θρίαμβον, ὁπότε
βασιλικὸς μὲν ὑμεῖς αὐτὸν ἡτοιμάσατε διαδήμασι
κοσμηθέντα δημοσίᾳ μοι συμπανηγυρίζειν ἐκεῖνο
τὸ θέατρον, ἐμοὶ δ' οὐκ ἀνεχομένῳ τῆς ἐμῆς ἔκοντι
προδότῃ γίνεσθαι βασιλείας. ὁμοῦ καὶ ζωῆς, μὴδὲ
τοῦ ὄνματι προβαίνειν προθυμουμένῳ διὰ τὴν
ἀπειρίαν, τὰ τοιαῦτα πεπονθέναι συμπέπτωκε. Καὶ δέον ἐς
ἐκδίκησιν τῆς ὕβρεως τὸν κοινὸν διαναστή-

ναί πατέρα, ὃ δὲ καὶ μετόπισθεν ἔσχε λόγον, ὅφρα
ΚΓ'. Ἀλλὰ τί με δεῖ τὰ πᾶσι δῆλ' ἀναμετρεῖν; Ἐκεῖ-
θεν γὰρ ἐκποδῶν με ποιεῖν βουλευσαμένῳ τῷ πεν-
θερῷ τὴν ταχίστην με διαχρήσασθαι τοῦτου παρή-
νουν οἱ τῆς (1) Παλαμικῆς δόξης αἰρεσιῶται. τοῦτ'
γὰρ ἐν βραχεῖ τὴν ὅλην ἔχειν ἐφασκον ἀπαλλαγῆν
τῆς τὴν ὅλην δι' ἐμὲ ψυχὴν ἀσχολούσης αὐτῷ φρον-
τίδος. Καὶ τοῦγκλημα λύειν αὐτοὶ πρὸς Θεὸν ὑπ-
ισχυόντο μεοῖται γινόμενοι. Τοῦτ' ἐμοίγε βέλτιον
ὄν οὐκ οἶδ' ὅπως αὐτὸς οὐκ ἠθέλησε δρᾶν. Ἐμοὶ
μὲν γὰρ εἶχεν ἂν πως ἀπαλλαγῆν τῶν ἐξῆς τὸ
πρᾶγμα δεινῶν, αὐτῷ δ' ἀνθρώπων ἂν πως ἀπάν-
των δνειδος. Διὸ καὶ τρόπον συννενοηκῶς εὐπρε-
πέστερον, ὑπερρίον πατρῷδος καὶ βασιλικῶν ἐπαύ-
λειων ἀπειληφῶς ἐς Θεσσαλονικὴν ἀπήνεγκε τάχιστα,
μητρὸς μὲν καὶ γυναικὸς ἔρημον, ὑπὸ φρουροῖς δὲ
καὶ φύλαξιν ὡς νῆπιον ἐκεῖ τὸν εἰκοσαετῆ καὶ παι-
δων ἦδη πατέρα με καταστάντα παιδισχυομένη
προσεταχῶς ἐν ἀδέσμῳ τῶς εἰρηκτῆ· καὶ οὕτω τὴν
ἐμὴν ἀπουσίαν εὐπρόσωπον εὐκαίριαν οἷς ὠδινε
πάσαι σκέμματα νῦν ἐχαρίζετο. Ἴνα γὰρ καὶ τέταρ-
τον τοῦτο προσθῶ μοι τῷ λόγῳ δεῖγμα τῆς δι' ὄρ-
κων ἀπατηλῶν αὐτῷ κατ' ἐμοῦ συσκευαζομένης
μέλειτος, ἐς τοιοῦτον πέρας καὶ οὕτω δυστυχῆς ἐμοὶ
τῶν πατρῶων ἐκείνων περιεληλυθότων ἔρχων, καὶ
οὕτω με τραγικῶν περιστοιχισάντων δικτύων καὶ
ὄσαι θανάτου γείτονες ἐκ τοῦ προφανοῦς εἰσι συμ-
φοραὶ πρὸς ἀπόγνωσιν πᾶσαν ἐλαύνουσαι βίου, τί
εἶδει ποιεῖν; Ἰσχυάλλον κομιδῆ, ἠνιῶμην, μέσην αὐ-
τὴν ἐκοπτόμην ψυχῆν, ἐμακάριζον τοὺς θανόντας
μᾶλλον ἢ τοὺς ἐμοὶ παραπλήσιον ζῶντας, Θεὸν ἐπα-
δοῶμην μάρτυρά τε τῆς ὀδίκιας καὶ ἅμα τιμωρὸν
τῶν δεινῶν. Ἀλλὰ καὶ οὕτως ἔχοντι ἤκει λαθραῖά
μοι γράμματα πρὸς τοῦ Κράλη Σεβδίας· οὐ γὰρ
πρόβρω που γῆς τὰς διατριβὰς αὐτῷ ποιεῖσθαι ξυνέ-
βαινε, ἐν αὐτῷ καὶ τὰ ἡμέτερα [f. 157 a] ἀγνοῆται
ἐφέστια πάθη· πάντα γὰρ εἶχεν ἐλὼν ἐκ πολλοῦ τὰ
μέχρι τειχῶν τῆς ἐχοῦσης με τὴν ταλαίπωρον πό-
λειως τότε Θεσσαλονικῆς. Ἔλεγε δὲ μοι τὰ γράμματα
δυοῖν ὁπότερον ἂν ἐμοὶ βουλομένη γε εἴη ἀποκρί-
νασθαι, ἢ γυναικὸς διὰ τὰς μεταξὺ τύχας ἔρημον
ἦδη με ὄντα τὴν ἐκείνου γυναικαδέλφην ἀγαγέσθαι
τε γυναῖκα καὶ σώζεσθαι μετὰ τῆς πόλειως, ἢ συν-
απαχθῆναι τῷ τῆς ἐκείνου θαλάττης κύματι, βιαιότε-
ρον ἐπιτελεσθαι τῇ πόλει μέλλοντος. Κατ' ἐμαυτὸν
οὖν ἐμοὶ γενομένῳ καὶ συννενοηκῶς μὴ εἶναι μήτε
βράβαρον μήτε ἀσεβῆ τὸν δεξιὸν ἐμοὶ παρεχόμενον
κινδυνεύοντι, ὅποιοι τῷ πενθερῷ κατ' ἐμοῦ συμ-
χοῦσά τε καὶ συζῶσιν, ἀλλ' εὐσεβῆ τε καὶ ὁμόδοξον,

A illo spectaculo procederet, ego vero cum imperii
et vitæ meæ proditor ipse esse nollem, nequē ob
tristitiam, ne dicam ob pudorem **168** et pompæ
ridiculum, domo prædire in animo haberem, hæc
passus sum. Hic autem etiam postea occultum
odium tulit ut expleret eum in me a quo nulla
injuria affectus erat.

λύπην (ὄκνῳ γὰρ ἀισχύνην εἶπειν καὶ θεατρικὴν
τελέση, κατὰ τοῦ μὴδὲν ἀδικούντος ἐμοῦ.

XXIII. Sed quæ satis omnibus nota sint
expromam? Deinde enim socerum cum quomodo
e medio me tolleret secum meditarietur, Palamæ
asseclæ ut quam celerrime me necaret adhortati
sunt. Nam ita eum brevi ab omni animi metu quo
propter me vexaretur liberari affirmabant; ipsos
autem crimen precibus suis apud Deum expiuros
esse. Quod mihi sane optimum fuisset et nescio
cur facere noluerit. Nam liberasset me ab omnibus
quæ secutæ sunt miseriis. Ipsi vero nescio an om-
nium opprobrium ortum esset. Quare commodius
aliquid excogitavit et quam celerrime e patria et
regiis sedibus Thessalonicam me abduxit matre
mea et uxore relicta. Ibiq̄ me viginti annos na-
tum jamque filiorum patrem tanquam infantem cu-
stodibus tractandum dedit in libera custodia. In-
terim ipse opportuno absentia meæ tempore op-
time usus quæ jam multo ante animo secum vo-
lutaverat exsecutus est. Ut hoc quartum testimo-
nium consilii ejus afferam quod jurisjurandi fal-
laciis in me intendit, cum promissis quæ patri
dederat male ad irritum redactis tam diris piagis
septus essem et miseriis quæ mortis confines vi-
dentur **169** nosque ad summam vitæ desperatio-
nem adducunt, quid faciendum erat? Erumpit in-
dignatio; in mœrore jacebam; ob intimi animi
tristitiam plangebar; beatos prædicabam mortuos
potius quam qui vivebant mecum; Deum testem
invocabam injuriarum et ultorem flagitiorum. Sed
ipsa hac in conditione clam mihi litteræ aliata
sunt Cralis Servia. Cui propius accedere non con-
tigit; quare domesticas nostras fortunas ignoravit.
Jam diu totam regionem possedit usque ad mœnia
Thessalonicæ urbis quæ me miserum inclusit.
Nuntiabant autem litteræ e duobus alterum utrum
mihi eligendum esse, utrum qui in tristi mea con-
ditione uxore destitutus essem ipsius uxoris sore-
rem in matrimonium ducere et cum urbe servari
vellem, an abripi maris fluctibus quæ urbi ab ipso
admoverentur. Itaque cum animum meum colle-
gissem et intellexissem qui in rerum angustiis au-
xilium mihi offerret neque barbarum esse neque
impium, quales socerum in me adjuvant ejusque
socii sunt, sed pium et confidelem; e duobus illis
quod commodus erat elegi. Hoc cum innotuisset,
custodes mei quam celerrime se Byzantium contu-
lerunt et res novas enuntiarunt. Socer **170** au-
tem fama accepta in quiete esse amplius non po-

(1) Τῆ, addidit Beivinus.

tuit, sed matrem meam accersivit et cum ea sanctæ Dei Matris templum adiit ibi ut teste et auctore sancta matre factis promissis, non amplius infidelis haberetur propter plura quæ antea fecerat perjuria. Mater igitur per litteras promissis illis gravissimis acceptis, Byzantio Thessalonicam venit mihique bona omnia nuntiavit, nempe licere mihi omnia Cralis amicitia Thessalonicam relinquere et Byzantii cum conjugē vivere, et quod ad regiam potestatem attineret, socerum alterum utrum concessurum esse: aut si mihi placeret velle se Byzantii cum regia potestate manere et usque ad Selymbriam res administrare, aut quod reliquum esset vitæ domi agere in quiete et otio. Ego cum jurajuranda illa vidissem, credidi. Cur non? cum ille Christianus esset et tam gravia tamque jurejurando promissa firmata essent. Quare me commovi et statim Byzantium profectus sum vultu mutato et omni suspicione abjecta. Deinde cum quæ ille jurejurando promiserat revera non viderem, (quid enim scienti omnia enarrem?), brevi Didymotichum reversus sum una cum conjugē mea. **171** Apparatus, consilia, facinora quæ ille ex illo tempore in miseram vitam meam præparat, omittere nunc melius est. Equidem cum nunc injuste vivere et mori mihi proposuerim, omnes mihi a culpa me abesse assentient. Quare falleris dum credas me verbis tuis obsecuturum esse. Nam omnia libenter patiar pro vita mea, etiamsi mercede vites amputatio necesse esset. Jucundius quoque esset in otio vita privata frui in qualibet terra ubi nulla mihi pericula immineant, quam paternum regnum appetendo vitam meam periclitari. Imperium autem optabile esset dummodo Romanis commoda afferret. At Deus Romanorum felicitatem potius augeat quam solam meam.

μοι ἔπεσθαι. Διὸ καὶ ἥκιστα φαίνεται εὐδοκίαν περὶ τοῦ με τοῖς παρὰ σοῦ λεγομένοις. Πάντα γὰρ ἂν ἔγωγε δρῶν προθύμως ὑπὲρ γε ζωῆς τῆς ἐμῆς, καὶ εἰ μισθοῦ γε ἐξείη ἀμπελοργεῖν ἡδίων γὰρ ἂν ἐν ἀπραγμοσύνῃ βίον ἰδιώτην ἀνύσαιμι καθ' ὅποιανδὴ τινα γενόμενος γῆν, ὅθεν οὐδεὶς προσδοκᾷ μοι κίνδυνος ἐφεδρος, ἢ βασιλείαν ζητοῦντι πάτριον ἔχειν καὶ αὐτὸ ζημιουῖσθαι κινδυνεύειν τὸ ζῆν. Οὕτω γὰρ ἂν ἐμοὶ τὸ βασιλεύειν εἴη εὐκτόν, εἰ Ῥωμαίοις λυσιστελοῖη ἄλλως οὐκ ἂν δῆπου. Θεὸς δ' εἴη κοινῆ Ῥωμαίοις μᾶλλον περαινῶν τὸ εὐδαιμον ἢ μονοτρόπως ἐμοί. »

XXIV. Hæc igitur cum ille dixisset neque plura Irene regina audire vellet, irrita Byzantium reversa est. Ipso tempore quo solstitia æstiva mutantur et Thraces assidue in areis frumentum parant, Cantacuzenus rex Byzantio profectus cum Barbarorum illis copiis generi Hyrcani ad alterum generum Palæologum regem aggrediendum se accinxit. Interea Byzantium navigarunt duodecim triremes Venetorum quæ cum ibi breve tempus in portibus commoratae essent quam **172** celerrime reversæ sunt per Pontum Euxinum, dextrorsum et sinistrorsum navigantes, ubi Genuensium naves offenderunt et incluserunt et in mare profundum submerserunt.

Hæc igitur ita se habebant. Jam Agathangeli

μέσῳ δυοῖν γεγονότι τὸ κορυφώτερον ἐλάσθαι συμπέπτωκεν. Ἐκπύστου δὲ τοῦ πράγματος γεγονότος ὄχοντο τὴν ταχίστην εἰ φρουροὶ μοῦ καὶ φύλακες ἀπαγγέλλοντες ἐς Βυζάντιον τὰ ξυμβάντα. Ἄ δὴ καὶ ἀκηκόετι τοῦμῳ πενθερῷ καθεκτῷ εἶναι οὐκ ἦν ἐφικτόν. Ἄλλὰ τὴν ἐμὴν παρειληφότι μητέρα ἐς τὰ τῆς Θεομήτορος ἔδοξεν ἀφικνεῖσθαι ἀνάκτορα, ὥστε ὑπ' ἐκείνη μάρτυρι τε καὶ ἐγγυτητῇ τὰς ἐνόρκους ἐπαγγέλλας παρεσχηκότι μηκέτι δοκεῖν ἀπιστος αὐθις διὰ τὰς πολλάκις τῶν οικείων αὐτῷ γεγονυίας ἀθετήσεις ἔρκων. Οὕτω τοίνυν ἐγγράφους εἰληφύλα τοὺς φρικώδεις αὐθις ἐκείνους ὄρκους ἢ μήτηρ ἢ ἐμὴ ἦκεν ἐκ Βυζαντίου ἐς Θεσσαλονίκην, εὐαγγελιζομένη μοι τὰγαθὰ ὧς, εἰ τὰς τοῦ Κράλη συνθήκας ἀφελόμεν μοι γίνεσθαι πρὸς Βυζάντιον ἐκ Θεσσαλονίκης ἀφικνεῖσθαι, περὶ τὴν σύζυγον ἐξεῖναι παρακεχωρηκότα μοι τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας τὸν πενθερὸν αὐτίκα, δυοῖν θάτερον, ἢ τῷ Βυζαντίῳ αὐτὸν βασιλικῶς ἐνδιατρύθοντα τὰ μέχρι Σηλυμβρίας ἐκεῖθεν διέπειν πράγματα, βουλομένου καὶ ἐνδιδόντος ἐμοῦ, ἢ τὸν ἡσυχίον ξὺν ἀπραγμοσύνῃ διάγειν βίον ἄχρι τελευτῆς οἴκοι καθήμενον. Τοῦτοις ἐντυχῶν καὶ αὐτὸς τοῖς ὄρκοις ἐπεπέισμην καὶ πῶς γὰρ οὐ; Χριστιανὸς ὢν οὕτω φρικῆς ἔχουσι καὶ οὕτω δι' ὄρκων τοιούτων ἠσφαλισμένοις. Ὅθεν καὶ ἄρας ἐκεῖθεν εὐθύς ἐς Βυζάντιον ἀφικόμεν, ἀπάσας ὑποψίας κατόπιν ἀπεωσμένος. Κάπετιδὴ μὴ κατὰ τὰς τῶν ὄρκων ἐπαγγέλλας ἐντυχάνειν μοι παρ' ἐλπίδα τοῖς πράγμασι συνέπιπτε, (τί γὰρ δεῖ με πάντ' εἰδυῖα διεξίεναι;) διὰ πάνυ βραχέος ἐς Διδυμότηιχον ἐνταυθοῖ ξὺν γε συζύγῳ πάλιν αὐτὸς ἐπανήειν. Τὰς γε μὴν ἐξῆς συσκευὰς καὶ μελέτας καὶ πράξεις, ὅσαι παρ' αὐτοῦ κατὰ τῆς ἐμῆς ξὺν ἀπάσῃ τελούνται σπουδῇ ταλαπύρου [f. 137 b | ζωῆς ἐκεῖθεν, ἔμεινον σὺν πᾶσι. Βουλομένην τοίνυν μοι ζῆν καὶ θησκειν ἀδίκως, οἶμαι καὶ τὸ ἀνεγκλήτω εἶναι πάντας συμψησάει μοι ἔπεσθαι.

ΚΔ'. Ταῦτα μὲν οὖν εἰρηκότος ἐκείνου, καὶ πλέον ἀκούειν οὐδὲν ἐβελήσαντος, ἀπρακτος ἢ βασιλεὺς Εἰρήνην ἐπάνεισιν εἰς Βυζάντιον. Ἄρτι δὲ τοῦ χρόνου τὰς θερινὰς τοῦ ἡλίου τροπὰς παραλλίττοντος, καὶ τῶν θρησκῶν ἐπὶ ἄλωνα καὶ σίτου μοχλοῦντων ἔσομιδα, ἄρας ἐκ Βυζαντίου ὁ βασιλεὺς Καντακουζηνὸς τὴν βαρβαρικὴν ἐκείνην Ἰρκανοῦ τοῦ γαμβροῦ δύναμιν ἐπὶ μάχην ἤγε θατέρου γαμβροῦ Παλαιολόγου τοῦ βασιλέως. Καὶ τριηκᾶτα κατέπειυσαν ἐς Βυζάντιον δυοκαίδεκα τριήρεις Βενετικά, αἱ δὴ καὶ βροχῇ τοῖς ἐνταῦθα λιμέσιν ἐνδιατρύψασαι τὴν ταχίστην αὐθις ἀνήλθοσαν, καὶ τὰ τε δεξιά καὶ ἄριστερά τοῦ εὐξείνου διανεμάμεναι Πόντου πλευρὰ, ὅσαις ἂν ἐντύχοιεν ναυσὶ Γεννοῦτικαῖς, ἐνεπιμπρασάν τε καὶ βοθοῖς παρέπεμπον διαποντίους.

Καὶ ταῦτα μὲν τῆ δὲ πη ἔσχε καὶ ὁ τῆ δι' ἡγήσεως

Ἄγαθαγγέλῳ δρόμος ἐνταῦθα ἐπείρανετο· καὶ τὸ ἄθροος ἔλγηε τῆνικαῦτα καὶ ἔτελεῦτα.

ΚΕ'. Ἐγὼ δὲ ὑπολαβὼν, εἴ ᾧ καλῶ Ἄγαθάγγελε, ἔφη, εἴ ὥρα σοι ἀπιέναι ἦδη πρὶν τὴν ἐπιούσαν ἡλίου φλόγ' ἀνασχεῖν· προύργου γὰρ τοῖς ἔμοις εἶναι διώκταις συμβαίνει διὰ τεττάρων ἢ τριῶν γε ἔως ἡμερῶν τὸν ἐμὸν τουτοῖ περιτρέχουσιν οἶκον ῥινηλατούντων δέκην ἀκροᾶσθαι κυνῶν, καὶ δέος μὴ αἰσθημένων φωνῆς τινος ἐνδοθεν ἔχρους τὴν αὐτὴν ἡμῖν ἀλῶς θανάτου δίκην ἐφ' ἑλῶν καὶ αἰτός. Ἄπιθι τοίνυν, τὰ δ' ἡμέτερα ὅποι καλεῖται θεὸς ἔτω· πάντα γὰρ τῆς ἐκείνου χειρὸς καὶ προνοίας ἐξῆπται. Οἶσθα δ' ὡς ἐγγύς που καὶ μόνον οὐ πρὸ θυρῶν καὶ ἡ τοῦ-πίοντος ἔτους ἀρχῆ, ἐν ἧ καὶ χρεῶν εἶδέναι σε εἰδομένον τοῖς ἀρχουσιν εἶναι διαλεκτικούς τινας ἀνδρας ἐκ περιόδου προτέμπειν ἡμῖν, ὁπίους ἐκ λατύπης καὶ θυμέλης καὶ συρίγγων καὶ τοῦ κόρδακος λαμβάνοντες θεολόγους ἡμῖν αὐθημερινούς αὐτοὶ σχεδιάζουσιν, ὡσπερ οἱ μῦθοι πάλαι τοὺς γίγαντας· δι' ὧν ἔλλοχθῆν ἡμᾶς οὐ παρὰ φαῦλον ποιούνται διὰ πολλῶν τε καὶ πολλαχόθεν [f. 158 a] καὶ πολυτρόπων τῆς πείρας εἰδῶν, ἵνα δυοῖν θάτερον, ἢ λαθόντες ἔως ὑποσκελισώσι τε καὶ περιτρέψωσιν ἐς τὸ σφίσι βουλόμενον, ἢ γούν ἀίσθωνται ὀποτέρωθεν ἂν εἴη σφίσι τῷ τῆς ψυχῆς ἡδομένης χάρισσασθαι ῥῆθον· ἢ γὰρ κατεργασθέντας ἡμᾶς τῇ μακροῦ καὶ ἀήθει ταύτῃ ταλαιπωρίᾳ βαγῆναι τοῦ ζῆν καὶ ἀπροφασίστου τυχεῖν οὐπερ ἐφίενται δράματος αὐτοὶ, ἢ τὸ γε δεύτερον, βιαίων ἡμᾶς θανάτων ἀθυρμας πεπραχόσιν ἐν ἀφανεί τοῖς ἔξω χωρίῳ, τῷ οἴκῳ τῷδ', τὴν ἀπραγμον σφίσι αὐτοῖς ἐν βραχεῖ τῶν ἡμετέρων εἶνεκα φροντίδων δόξαι παρασχεῖν. Δι' ἃ καὶ μελήσειν ἡμῶν οἶμαι θεῷ διὰ φροντίδος· δ' οὖν εἶναι καὶ σὺ βούλομαι ἀπιόντι, δυοῖν θάτερον δρᾶν τοῦ γὰρ τοι φθινοπώρου τοῦδε καὶ ἅμα τῷ κατόπιν χειμῶνος τελευτησάντων εἰ μὲν ὅπως ποτὲ θανόντας ἡμᾶς πύθοιο, τῶν συντακτηρίων ἐκείνων μέμνησο λόγων ἡμῶν, καὶ τῶν γέ σοι ἐφικτῶν μήτ' ἀμελητέον, μήτε δῆπου τῶν φρεμιζομένων ὁλως κατόπιν θετέον φροντίδων, εἰδῶς μὲν ὡς οὐδὲν τὸν ἀκλίητον ὀφθαλμὸν λεληθέναι μὴ ὅτι τῶν ἐς τοῦμ' ἀνέξω δρωμένων δύναται τὸ παράπαν οὐδὲν, ἀλλ' οὐδ' ἔχνος γούν οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων ἀπάντων καθάπαξ εἶπεῖν λογισμῶν, εἰδῶς δ' αὖ καὶ τοῦ μέλλοντος ἐκείνου δικαστηρίου τὸ ἀφικτὸν τε καὶ ἀναπόδραστον ὅσον. Εἰ δὲ τῇ κάτω ταύτῃ ζῶῃ παραμένοντας εἰς μανθάνεις ἡμᾶς, ὧν ἄλλων σοι μέλει, σοὶ δὲ πάντων ἐκείνων προτιμάσθω ταυτεῖ σεσωσμένῳ καὶ σοὶ βοηθοῦντος θεοῦ, δηλαδὴ πρὸς ἡμᾶς αὐθις ἐπανιέναι τὰ τε τῶν δημοσίων πραγμάτων, ὡς ἔσχε τε μεταξὺ καὶ ἔχοι, διηγησομένῳ, καὶ ἅμα τῆς θ' ὁμολογίας ἐκείνης ἦν ἐπὶ τῆς ληστειοσύνης ἐκείνης ὁ Παλαμᾶς ἀνέγνω συνόδου, δεικνύειν θῆθεν ἐθέλων ὡς ἥμισυ νοσεῖ περὶ τὴν εὐσεβῆ πίστιν, καὶ πρὸς γε τῶν ἀτόπων ἐκείνων τόμων, εἰ μὴ πάντα φάναί σου συλλήδῃν ἐς τὸ μηδὲν ἐλλείπειν, ἀλλ' οὖν τὰ καιριώτερα τῶν μερῶν ἀπολεξαμένῳ κομίσιν ἡμῖν. Ἐφ' ὅπῃ δὲ, οὐδ' αὐτὸν ἀγνοεῖν οἶμαι σέ· εἰ δ' οὖν, γνώσῃ δ' οὖν.

ΚΖ'. Τοῦτων δ' οὕτω λεχθέντων ἡμῖν, ὁ μὲν Ἄγαθάγγελος· ἀπῆγε τὴν εἰσθυλίαν ἐνδοακρῶς τε καὶ μάλα τι πλείστους ἐν θαλάμοις ψυχῆς ἐπαγόμενος λύπης σωρούς, ἐγὼ δὲ οἶκος ἔλειμμαι μόνος, ἀνθρώπων μὲν οὐδενί, μόνῳ δὲ προσανέχων θεῷ ὅσον ἐφικτὸν, εἰς ἑμαυτὸν γενόμενος ἦδη καὶ πρὸς ἐκ-

A narratio ad finem pervenerat. Eoque tempore as a finem cepit et desiit.

XXV. Ego vero respondebam, Vide, amicissime Agathangele, ut abeas antequam solis lux oriatur. Nam persecutoribus meis qui quatuor vel tribus certe diebus domum hanc circumcursant prospere obtingit ut auscultentur tanquam canes ad investigandum sagacissimi, et metuendum est cum vocem intus aliquam perceperint ne idem mecum tibi quoque mortis supplicium contrahas. Abeas igitur, cadant res nostræ quo Deus ferat; cuncta enim ab illius auxilio et providentia pendent. Scis autem quam propinquum sit et pene ad januas appropinquantis anni initium, quo quod scire te oportet principes solent doctos quosdam homines certis temporibus ad nos mittere, quos e ramentis et scena et cuniculis et cordace assumptos theologos nobis quotidie ipsi fabricant ut in fabulis gigantes. Per quos insidias nobis struere turpe non existimant multis variisque modis, ita ut aut fraudem faciant et **173** rem ad suam voluntatem vertant aut intelligant quomodo libidini suæ facilius indulgere possint. Nam videtur illis fore ut aut hujus insolite ac longæ custodiæ miseria conficiamur ita quidem ut mortis nostræ ipsi non rei videantur, aut ut morti violentissimæ tradamur, ita ut ipsi brevi a curis propter nos liberentur. Sed hæc res Deo curæ erunt. Tu quoque velim cures ut ex duobus alterutrum facias. Autumno enim et hyeme sequenti confecta, si nos mortuos esse audieris, ultima illa a nobis dicta memoria repetes; neque ea quæ possunt effici negligenda sunt neque justæ curæ posthabendæ. Scis enim acutum oculum fugere nihil eorum quæ propalam fiunt, ne vestigium quidem ut ita dicam eorum quæ homines excogitant. Scis porro quale sit futurum illud iudicium quod evitari non potest; si vero in hac vita remansisse nos acceperis rerum quæ tibi curæ omnium maxime id curabis, incolumem te juvabit Deus, ut rursus ad nos redeas et publicarum **174** rerum ratio quæ sit et quæ fuerit enafres et quale rapacis illius synodi decretum sit quod Palamas agnovit; atque ut piam fidem morbo minime laborare ostendas ex libris incommodis nisi omnia ad nihilum pervenerint partes digniores electas nobis mites. Ad quem vero finem te non ignorare puto; sin vero, intelliges.

XXVI. Quæ cum locutus esset Agthangelus via qua consuevit abiit, lacrymis et tristitia impletus. Ego vero domi relictus sum. Hominis quidem solatiis privatus eram, sed non Dei ad quem me convertebam cum ad me ipsum quantum poteram redirem, et ad insolitam et altiorem contempla-

tionem mens mea advolaret, et in reconditis rebus cum tranquillitate quadam animi versaretur. Maxima enim pars ejus anni quo multis periculationibus externis neque adhuc sublatis sollicitabamur consumpta erat, ex avibus quæ nos circumvolabant ubi verni temporis essemus cognovimus. Neque enim durum et absurdum sonum edebant illæ vocibus frigore constrictis, sed libere prædicabant, per aerem sonabant, per nemora cantabant et arboribus insidentes vocibus acutis et suavis concentu quodam certabant. Quo cantico **175** dulcissimum ver factum est, ita ut ii quoque qui domi inclusi erant primas illius veris voluptates percipere possent. His rebus etiam animi mei exspectatio in Agathangelum ad nos reversurum sublime advolabat.

ἐγγίνεται πως ἕαρ ἢ ἐκείνων ψῆδῃ, ὡς καὶ τοὺς οἴκοι ἐγγύθεν ἐγχεκλισμένους ἀναδιδάσκειν δύνασθαι τὰ τερπνὰ τοῦ ἥρος ἐφόδια. Καὶ ἦν ἡμῖν διὰ ταῦτα καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἐλπίζόμενον ἐς τὴν Ἀγαθαγγέλου παρουσίαν ὄλον ἐπτερωμένον.

Ἀ δὴ μὲν τινὰ καὶ ὑψηλοτέρην θεωρίαν ἀναπετάσας τοῦ νοῦ τὸ πτερόν, καὶ τοῖς ἀπορρήτοις τῶν ὄντων ἐνδιατρίβειν ἀφίεις ἐν γαλήνῃ τινὶ λογισμῶν τὴν διάνοιαν. Ἐπεὶ δὲ καὶ τοῦ ἔτους ἐκείνου τὸ πλεῖστον ἤδη παρήει, ἐν ᾧ πολλοῖς τῶν ἐξωθεν ἐντετυχηκαίμεν αὐ πειρασμῶν, ἔτι δ' οὖν τῶν ἥκιστα πεσόντων ὠφθημεν ξύν γε Θεῷ, ἐγνωμεν καὶ τῶν ἤδη περιπταμένων ἡμῖν ὀρνέων καὶ ὄπῃ τοῦ ἥρος εἴημεν τηνικαῦτα. Οὐ γὰρ πεπνιγῶτα τινὰ καὶ δύσηχον ἐδίδουσαν τὸν φθόγγον συνθλιδόμενά πως [f. 138 b] τὰ φωνητικὰ τῶν ὀργάνων ὑπὸ τοῦ κρύους αὐτοῖς, ἀλλὰ τὸν ἐλευθέριον ἤδη τρόπον ἐπανηγύριζέ τε καὶ αὐτὰ, καὶ τὸν ἀέρα ὑπερφώνει, καὶ περιήχει τὰ ἄλλα, καὶ τοῖς ἐνδρῶσιν ἐπικαθήμενά πρὸς ἄμιλλαν ἐφθέγγοντο ἀναμιξ λιγυρόν τι καὶ

Β εὐήχον καὶ οἶον εἰπεῖν ἐναρμόνιον· καὶ ἥδιστον δῆπουθεν ἐγχεκλισμένους ἀναδιδάσκειν δύνασθαι τὰ τερπνὰ τοῦ ἥρος ἐφόδια. Καὶ ἦν ἡμῖν διὰ ταῦτα καὶ τὸ τῆς ψυχῆς ἐλπίζόμενον ἐς τὴν Ἀγαθαγγέλου παρουσίαν ὄλον ἐπτερωμένον.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ ΚΗ΄.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER VICESIMUS OCTAVUS.

176 I. Cum primum ætas, peracta albæ senectutis hyeme, niveos capillos et floridam denuo recepit juventutis faciem et suavia lumina In verni temporis suavitate aperuit : iterum ad nos venit Agathangelus noster media fere nocte levi pede. Cum nos salutasset et recubisset, narrabat de quovis amicorum et commilitonum quantum poterat. Ex me autem præter cætera audivit sacrarum litterarum libros, qui apud me usque ad hoc tempus fuissent, sublatis esse omnes a persecutoribus repente invadentibus et ob summam quæ tum erat hyemem inopportune se mihi adesse nec perfacile aliquid persecuturum. Aqua vero gelu constricta fieri non posse, uti pererumque, ut narrarem

177 ad calidum potum nisi, cum forte sol densis nubibus disjectis radios per fenestram in hoc cubiculum meum tanquam in obscurum receptaculum immisisset, aquam illam ad bibendum adhiberem.

[Cod. Reg. (1276) f. 104] A'. Ἄρτι δὲ τοῦ χρόνου τὰς λευκανθείσας αὐτῷ τοῦ γῆρως ἀποξέσαντος χειμερίας καὶ ὄλον εἰπεῖν γιονώδεις τρίχας καὶ ἀνθηρὸν ἀνείληφτος ἐξ ὑπαρχῆς τὸ τῆς ηλικίας πρόσωπον, καὶ τὰς ἡλιακὰς λαμπάδας ἀκμαιοτέρας ἐν μέσταις ἤδη ταῖς ἡρωναῖς ἀπλώσαντος χάρισιν, ἤκιστα αὐθις ἡμῖν ὁ καλὸς Ἀγαθάγγελος περὶ μέσας που νύκτας ἡσύχῳ ποδί. Καὶ προσεπιπῶν καὶ καθίσας καὶ ἀπαγγέλλας μὲν αὐτῶς περὶ ἐκάστου τῶν φίλων ἡμῖν καὶ συνάθλων ὅσα εἶδος, μαθὼν δ' αὐτῷ ἐξ ἐμοῦ τὰ τε ἄλλα καὶ ὅτι τὰ καὶ μέχρι νῦν συμπαρμελιαντὰ μοι τῆς θείας Γραφῆς ἀφηρητὰ βιβλία πάντα πρὸς τῶν διωκτῶν ἐξαίφνης ἐπισπεσόντων, καὶ ὅτι διὰ τὴν τοῦ τηνικαῦτα χειμῶνος ἀκμὴν τάλαιπῶρως ἐπέη μοι καὶ πάνυ χαλεπῶς ἀνύσαι μεταξὺ τὰ τ' ἄλλα, καὶ ὅτι χρυσταλλούμενον τὸ ὕδωρ οὐκ ἦν ὡς τὰ πολλὰ μοι βῆδιον ὅθεν παραμυθησομαι πρὸς τὸ τοῦ πόντου χλιαρώτερον, πλὴν ἢ ὅτε

συμβάν οὕτως πῶς ἤλιου τὴν τῶν νεφῶν διασχόν-
τος· συνέχαιαν, καὶ τινὰς διὰ τῆς θυρίδος ἀφέντος·
ἀκτεῖνας· εἰς τὴν ἐμὴν τοῦτον εἰκάζον, ἀμυδρὰν τινὰ
τὴν ἄλλαν τέως τῷ ὕδατι παρεχόμενῃ εἰς πόσιν
ἐκεῖνῳ, ἀνψμωξέ τε βύθιον ὁ ἀνὴρ, καὶ ποταμοὺς
δακρῶν ἀφῆκε τῶν ὀφθαλμῶν. Ἐγὼ δ' ἐπέχειν
βουλόμηνος τό τε ἦθος ἀπῆλλαττον εἰς τὸ χαριέστερον καὶ ἅμα τὴν ἐκεῖνου δὲ μνοῖαν ἀπησχόλου ἐκεῖ-
θεν εἰς ἕτερα, καὶ τὴν τῶν ἔξω πραγμάτων ἀπῆττον ἀφήγησιν. Ὅθεν ἐκεῖνος ὀρξάμενος ἀνωθεν οὕτως
ζηγείτο·

Β'. Ὅπλα, φησὶν, ἀράμενος ὁ βασιλεὺς Καντα-
κουζηνός, λήγοντος ἡδὴ τοῦ πέρσι θέρους, Ματθαίῳ
μὲν ἀπῆει τῷ παιδί συμμαχίῳ, Παλαιολόγῳ δὲ
μυχούμενος τῷ γαμβρῷ, Ῥωμαίων μὲν οὐδ' ἀκρι-
καὶ εἰς ἐξήκοντα ἐπαγόμενος· στρατιώτας, Κατελά-
νων δ' οὖν καὶ βαρβάρων ὑπὲρ χιλίου. Σύνοικον
γάρ τινα κατὰ Ῥωμαίων ἔχων ὑποψίαν ἐκ πολλοῦ
πρὸς ἀπέχθειαν ἀνεκλάηττον τοσοῦτον ἐμίσει καὶ
ἀπεσεῖτο σφᾶς ὅσον ἐφίλει τε καὶ προσέειπε βαρβά-
ρου. Τοσοῦτον δ' αὖ ἐμίσειτο σφίσι ὅσον ἐφιλείτο
βαρβάρους, ὅτι σχῆμα ποιμένος ἀνεληγῶς, βαρβά-
ρους λύκοις εἰς προνομῆν ἐτίθει ῥάδιαν τὸ ποιμνιον
ἐκονεὶ μεθ' ἡμέραν καὶ νύκτωρ αἰεὶ, ὡς μὴ μόνον
ἐν χρόνῳ τὸ ἐριον κείρεσθαι, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ γε ἡδὴ
γυμνοῦσθαι τοῦ δέρματος, μὴ μόνον αὐτῷ τὰς αἰε-
καινοτέρας τῶν ἐτησίων φόρων ἐκτινύοντας εἰσπρά-
ξεις, ἀλλὰ καὶ βαρβάροις αὐτοῖς διὰ τὰ μέχρη πυ-
λῶν ἀμπελόφυτὰ τε καὶ σιτοσπόρα χωρία. Καὶ
οὐ μὲν κατ' ἐξουσίαν ἀνδραποδιζομένους εἰς πλῆ-
θος ἀπάγεσθαι πρὸς Ἀσίαν· οἷς δὲ διαδρᾶναι [δια-
δρᾶσι *codex*] τὰ βαρβάρων γένηταί τε δεσμὰ καὶ
πρὸς ἐρὰ καταφγεῖν τεμένην Βυζαντίων, [f. 104 v.]
τοῦτοις δὲ τὴν μεῖζον κόλασιν ἡρτησθαι ἐκδοιμέ-
νος τε καὶ πληγὰς προσόφλουσι μακράς, ὥσπερ ἐν
δράμασι, τὸ παράδοξον τῆς σωτηρίας ἐκεῖνης ἀγόν-
των εἰς ἐγκλήματος λόγον τῶν ἡγεμόνων. Κάπειδῃ,
πρὶν αὐτὸν ἐς Ὀρεστιάδα ἀφικέσθαι, ἐφθησαν οἱ
ταύτης οἰκίητορες ἐκποικιλωθέντες κατὰ Ματθαίου
περικαθήντο τε καταδιώξαντες ἐς ἀκρόπολιν καὶ
ἐπολιόρκουν, τὴν τε πύριαν ἐπετάχυνε, καὶ διὰ
τῆς ἀκροπόλεως, τοῦ υἱέως ἀνεψφύτος, τὴν βαρβα-
ρικὴν ἐκεῖνην εἰσενεγῶν δύναμιν, καὶ ἅμα τῶν
οὐκίων ἐνείας ἐμπρήσας καὶ ἐκφοβήσας, ῥᾶστα χει-
ροῦται τὴν πόλιν, καταπλαγέντων παραχρημα τῶν
πολιτῶν, καὶ μήθ' ὁπόσοι μήθ' ὁπόθεν ἀκριθῶς
προσβάλλουσιν οἱ πολέμοι ξυνιέναι δυναμένων, ἀλλὰ
καὶ πολλὰ τῶν ἡκιστα δρωμένων τμητικαῦτα ὑποπετεύειν ἀναγκαζομένων καὶ ὁπόσα ὁ τῆς ψυχῆς
αἰφνίδιος ὑπηγόρευε θόρυβος. Τὰς μὲν οὖν ἐκεῖ συμφορὰς δακρῦσαις ἀν' ἀκούσας, ὁπόσαι τμητικαῦτα
τοῖς ἀλοῦσι γεγέννηται· ἄλλοφύλων γὰρ καὶ ἀσεβῶν οἷς ἡ ταλαίπωρος ἐκεῖνη πόλις ἠλώκει καὶ ὁπάσας
δύτων, ὦρα σοὶ τὸν τῶν κακῶν ἐν σεαυτῷ συνορᾶν κολοφῶνα.

Γ'. Ταῦτα τοίνυν ὀρῶντι Παλαιολόγῳ τῷ βασι-
λεῖ, καὶ ἅμα συχνὰς ἀκούοντι τε καὶ ὑφορωμένῳ
κατὰ τῆς οἰκείας ζωῆς τὰς ἐπιβουλὰς συσκευαζο-
μένας, τῶν ἀναγκασιότατων ἔδοξεν εἶναι πρὸς τὴν
τῶν Τριβαλλῶν ἡγεμόνα Κράλην περὶ συμμαχίας
διαπρεθεύεσθαι. Ἐς γὰρ τοσοῦτ' ἀσθενείας ῥυτ-
ναὶ τὰ Ῥωμαίων συνεβῆθηκει πράγματα διὰ τὰς
ἐμφυλίου μάχας, ὡς μήθ' ἔχειν τοὺς ἀρχεῖν ἐθέ-
λοντας μήτε σφίσι αὐτοῖς μήθ' οἱ σφίσι ὑπέκκου-
σιν ἐν τῷ ἀσφαλεῖ καθίστασθαι τοῦ ζῆν ἀδεῶς,

A Atque alte lamentatus vir ille magnam vim lacry-
narum profudit. Equidem ut sustentarem, animo
ad jucundiora revocato, illius mentem in alteram
inde partem distraxi et peregrinarum rerum nar-
rationem postulavi. Itaque narrare ille coepit his
verbis:

II. Captis igitur armis, inquit, Cantacuzenus rex.
exacta proximi anni æstate, profectus est ut cum
Matthæo filio belli societatem iniret. Dimicaturus
enim cum Palæologo genero vix sexaginta Roma-
norum milites secum ducebat. Itaque cum adve-
nisset et in communi Barbarorum suspicione janf-
dudum et in odio incredibili haberet Romanos,
tanta eos ille invidia aversabatur, quanta in Bar-
baros voluntate et studio propendebat, atque ita
odiosus illis, ut Barbaris amicus. Nam quasi pastor
barbaris lupis gregem diu noctuque ad edendum
sponte præbuit, ut non solum undique lanis velli-
carentur oves, sed etiam ipsi orbarentur pellibus;
cum non solum ipsi solvenda essent annua tributa,
sed etiam Barbaris, propterea quod usque ad
portas vineæ et 178 agri fructuosi essent. Quo-
rum alii in servitutem ducti acervatim transporta-
bantur in Asiam, alii qui deciderant in Barbarorum
vincula coniecti commigrabant in Byzantium
C templa, aliis in suspendii pœnam traditis verbera
addebantur, quemadmodum in fabulis, ubi ducis
libertatis insolentiam ad opprobrium adhibent.
Deinde antequam Orestiadem venit, ejus terræ in-
colæ qui cum Matthæo inimicitiam gerebant, cir-
cumseptum eum usque ad arcem persequabantur
oppugnabantque. Accelerato ille itinere per arcem
a filio patefactam Barbarorum multitudinem intro-
duxit et combustis nonnullis ædificiis urbem facile
cepit. Cives repentino terrore perculti, nec quot
milites neque unde invaderent sciebant et suspi-
cabantur prava fieri quæ improvisa animorum
perturbatio excitare solet. Lacerymabis certe ubi
calamitates audieris quantæ captorum fuerint.
Peregrini enim et impii cum essent a quibus mi-
sera urbs illa capta est, vide ut æruonarum apud
D te summam enumeres.

III. Quæ igitur cum vidisset rex Palæologus et si-
mul multas et 179 audisset et suspicaretur ipsius
vitæ insidias strui, omnium maxime necesse habuit
mittere qui cum Crate Triballorum duce de socie-
tate belli agerent. Etenim intestinis certaminibus
res Romanæ tantopere fractæ et debilitatæ erant, ut
ne haberent quidem, qui imperare velent ipsis
aut iis, qui ipsorum imperium sequebantur, et ab
externis auxiliis remoti tanquam in securitate
vivere. Quamobrem Cantacuzenus ad virum æqua-

Itatem multo majorem quam antea Hyrcanum A copiarum multitudinem mittere et alteram multo majorem e propinquo loco comparari jubet. Ex duobus igitur alterum fieri oportuit, ut cum Triballis conjuncti ex itinere repente impetum facerent sedibus antea captis et præclusis viis quam illi animadverterent, aut si hoc minus valerent Byzantium præoccuparent et ad perniciem et servitutem omni defensione meliorem traherent. Ac cum pecuniis indigeret ille, omnia quæ Byzantii sacra ornamenta erant, auro et argento et lapidibus speciosis adornata, ad pecuniam comparandam in unum collegit. Unde cum regi prospera esset fortuna facta, distributis in Barbaros pecuniis, iterum palam summos Byzantiis terrores et pericula proposuit, ne forte Palæologum 180 recipere vellent. Verum enimvero opinione vestra citius in Barbarorum potestate vos videbitis omnes cum totius urbis civibus, summos et infimos, illustres et obscuros homines cum mulieribus liberisque omnibus. Scitis enim ad Aureas nominatas portas magnæ hujus urbis in geminis illis et maximis castellis collocatum præsidium meum jamdudum ex alienigenis comparatum quod acropoleos est Byzantium tutissimum propugnaculum. Itaque facile possum si velim tribus eorum millibus haud Inferiorem in Byzantium introducere Barbarorum juventutem et vos omnes omnino in majorem trahere perniciem quam quæ Orestyadi contigit, quam funditus non everti. Stare eam passus sum; quod quidem benignius feci quam Alexander ille Macedo, qui funditus evertit Thebas ut Græciæ montibus lumen imponeret. Equidem in memoriam fortunæ muros urbis reliqui ob civium fidem desertos, Nec multum absuit quin aliis urbibus ne eadem facerent nuntiarem, ne in eandem incidere calamitates. Rex enim imperii cupiditate incitus gubernacula reipublicæ tenere nullo modo potest. Ita locutus est et quod dixerat, fecit. Per legatos enim Hyrcano 181 barbaro clam denuntiavit ut duo militum millia quam celerrime pararet. Verisimile enim esse Triballorum exercitum Thraciam invasurum, ut cum Palæologo rege societatem iniret. Necessè est igitur, inquit, me sequi cum Barbarorum exercitu et Byzantium per Aureas portas celeriter ingressum totam cum hominibus urbem extinguere. Nec nisi ego imperarem, neque illi imperare, neque esse quibus imperet, liceat in futurum. Atque qui periculum effugerint, hi quoque in ditionem tuam redire cogentur. συμμαχήσοντα. Εἶναι δ' οὖν ἀναγκαῖον κάμει φησι κατόπιν ἕν γε τῶ βαρβαρικῶ ἐπιόντα στρατῶ διὰ τῶν χρυσέων τε εἰσέναι πολῶν εἰς Βυζάντιον εὐθύς καὶ πᾶσαν αὐτανδρον ἀρῆν ἐκτερίψαι τὴν πόλιν, ὡς εἰ μὴ γε ἐμὲ, ἀλλ' οὖν μῆτ' αὐτὸν βασιλεύειν εἴτι, μῆτ' οἷς βασιλεύεσθαι τοῦ λοιποῦ χρεῶν εἶναι· καὶ ὧς δ' αὖ διαδρᾶναι τὸν κίνδυνον δῆπουθεν γένοιτο, καὶ τούτοις δ' εἶναι σοῖς ὑποχείριοις.

IV. His ita comparatis non multis post annis Cantacuzenus a speculatoribus certior factus paucos in Palæologi societatem venire Triballorum milites et vix quatuor millia, celeriter Barbaros Hyrcani copias optime instructas at-

ἐξωτερικῆς βοήθειας ἀπωχισμένους. Ὅθεν καὶ Καντακουζηνὸς ἐξ ἀντιπάλου τῆς ὁρμῆς πολλαπλασίω μὲν τῆς πρὶν ἐξ Ὑρχανοῦ βαρβαρικῆν μεταπέμπεται δύναμιν, πολλαπλασίω δ' αὖ καὶ αὐτῆς ἐκ τοῦ σύγγγους καὶ κατόπιν ἐτέραν παρασκευάζεσθαι παραγγέλλει, δυοῖν θάτερον, ἢ τῇ ἐκ Τριβαλλῶν συμμαχίᾳ κατὰ τὴν ὁδὸν ἐξείφνης ἐπιτιθησομένους, τὰ ἐνεδρα προκατεληφτότας· καὶ τὰς παρ' ὄρους πρὶν ἐκείνους αἰσθῆσθαι, ἢ εἰ μὴ τοῦτο δυνηθεῖεν, ἀλλ' ἅμα αὐτῶ φθῆναι προκαταλαμβάνοντας Βυζάντιον ἐπ' ὀλέθρῳ καὶ ἀνδραποδισμῶ πιντελεῖ τε καὶ πάσης ἀμύνης ἀμεινοῖν. Κάπειδῃ χρημάτων ἐν τούτοις ἔδει, μηνύει τὰ ἱερὰ τῶν ἐν Βυζαντίῳ φροντιστηρίων ἀπάντων κειμήλια, ὅσα τε χρυσῶ καὶ ἀργύρῳ καὶ ὄσα λίθοις πολυτελεῖσι κεκόσμηται, πάνθ' ἐξῆς ἀθροισθέντα συλλήθδην χρημάτων ἀλλάξασθαι. Εὐπορίας οὖν ἐντεῦθεν αὐτῶ γενομένης καὶ διανομῆς ἐς βαρβάρους, ἐπιστέλλων αὐτοῖς ἠπέλπει περιφανῶς τὰ παγχάλεπα Βυζαντίοις, τὰ δ' αἶ, μὴ σφόδρα Παλαιολόγον εἰσδέχεσθαι βούλεσθαι. « Ἡ γὰρ οὐκ ἂν φθάνοιτε, » φησι, « τοῖς βαρβάρους προεδρομένοι οὖν τε αὐτάνδρῳ πάντες ἀπάσῃ τῇ πόλει, [f. 105 r] μείζους καὶ ἤτους, ἐπίσημοί τε καὶ ἀσημοί, ἄνδρες ὀμοῦ καὶ γυναῖκες καὶ ἡλικία πᾶσα. Ἰστε γὰρ τοὺς παρὰ τὰς χρυσᾶς κλωυμένας τῆς μεγάλης ταυτησὶ πόλεως πύλας διπλοῦς καὶ μεγίστους ἐκείνους πύργους ἐμὴν ἐκ πολλοῦ συμμαγῆ κεκτημένους ἐξ ἀλλοφύλων φρουρᾶν καὶ κερζλὴν εἰς ἀκρόπολιν ὄντας Βυζαντίων κειρωτάτην, ὡς εἶναι μοι πάνυ τι ῥῆδιον θάττον ἢ λόγος βουληθέντι δι' αὐτῶν ἐμπλήσαι δισμυρίων οὐχ ἤτους Βυζάντιον ὀπλομάχων βαρβάρων καὶ πάντας ἀρῆν ὕμᾶς ἤδηδὸν διαφθεῖραι, χεῖρον ἢ κατὰ τὴν Ὀρεστιάδα ταυτηνί, ἣν τελείως μὲν οὐκ ἀνέτρεψα, μάτρυν δ' οὖν ἰσταμένην ἀφῆκα, φιλανθρωπότερόν τι ποιῶν καὶ συνετώμερον ἢ φιλανθρωπότερον εἶπειν ἢ κατ' ἐκείνον Ἀλέξανδρον τὸν Μακεδόνα. Ἐκείνος μὲν γὰρ ἐκ θεμελίων ἀνέτρεψε Θήβας, μηλίθωτον τῆς Ἑλλάδος καταστήσας τὸν ὀρθαλμὸν· ἐγὼ δὲ μνημεῖον κατατέλλοιπα συμφορῶν τὰ τῆς πόλεως τεύχη κενωθείσης δι' εὐθυσίαν εἰκητόρων. πόλεσι δὲ αἰσῆς μόνον οὐχὶ δι' ἐρήμων τῶν οἰκοπέδων βοῶντα μὴ δρᾶν τὰ αὐτὰ, ἵνα μὴ τοῖς αὐτοῖς περιπαρῶσι κακοῖς. Θυμὸς γὰρ βασιλείως δέξυττι φιλαρχίας ἐρεθιζόμενος πηδάλιον ἔχειν ἥμισυ δύναται. » Ταῦτ' ἔλεγε, καὶ τοῖς λόγοις ἢ τῶν ἔργων εἶπετο παρασκευῆ. Πέμψας γὰρ βαρβάρῳ κρύφα μηνύει τῶ Ὑρχανῶ δισμυρίους τὴν ταχίστην ὀπλίτας παρασκευάσαι. Ἐπίδοξον γὰρ ὑπάρχειν ἐσβάλλειν εἰς Θράκην στρατὸν Τριβαλλῶν Παλαιολόγῳ τῶ βασιλεῖ

Δ'. Τούτων δ' οὕτω παρεσκευασμένων, οὐ πολὺ αἰς ὑστερον ἡμέραις ὀλίγους ὄντας ὁ Καντακουζηνὸς διὰ τῶν ἡμεροσκόπων μεμαθηκῶς καὶ μόλις ἐς τετρακισχιλίους τὸν ἀριθμὸν τοὺς γε εἰς συμμαχίαν ἰόντας Τριβαλλῶν στρατιώτας Παλαιολόγῳ μετα-

πέμπεται λάβρα ζύν γε σπουδή τήν βαρβαρικὴν τοῦ Ἀ
 Ἰρκανοῦ δύναμιν ἐμπαράσκευόν τε καὶ μάλα τι
 εὐοπλον περὶ Λάμφακον ἐφεδρευούσαν, ἀχρι καὶ
 ἐς δυοκαίδεκα χιλιάδας. Οἱ δὲ καὶ τὴν Ἑλλησπον-
 τον διαβάνας πρὶν αἰσθῆσθαι Τριβαλλοὺς, ἅμα τῷ
 πλησίον ἐς Διδυμότειχον ἦκειν ἐπεισπίπτουσι ἐξαι-
 φνης ἀόπλοι·, πρὶν τὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ μόχθον γούν
 ἀποκινῶσασθαι. [f. 103 v.] Καὶ τοὺς μὲν ἀπέκτει-
 να·, τοὺς δ' ἐζώγρησαν, καὶ ἅμα πᾶσαν ἐκείθεν
 ἤϊσαν λείαν ἰσπων τε καὶ ἀρμάτων πολυτελῶν ἐς
 Ἀσίαν ἀπονητέ. Τῶν γὰρ Θρηκικῶν τόπων παντά-
 πασι οὖσι·ν ἀήθεσι τοῖς Τριβαλλοῖς·, καὶ ἅμα ἀπεί-
 ρως ἔχουσι τῶν βαρβαρικῶν ἐξελίφνης ἐφόδων, τοιαῦτα παρὰ πᾶσαν ἐλπίδα ξυνεπεκτώκει παθεῖν
 Διδυμοτείχου σταδίους οὐ μείον ἀπέχουσι ἢ τριάκοντα.

Ε'. Ταῦτα πᾶσαν Παλαιολόγῳ συνέτριψε κίνησιν Β
 λογισμῶν ἀκουσθέντα, καὶ πᾶσαν ἀφήρηται σώζου-
 σαν προσδοκίαν. Ἐτυχε γὰρ ταῖς ἀστυγείτοσι τη-
 ν·καυτὰ πόλεσι χρείας ἤστινοσούν ἐνδιατριβῶν ἀλ-
 λης ἔνεκα· τῇ δ' ὑστεραίᾳ ἐς Διδυμότειχον ἐπα-
 νήκων νόσῳ τιμὴ περιπίπτει διὰ τὴν λύπην. Ἦς
 καὶ βραχὺ μετὰ μῆνα βασιλεῦς, ὤχετο ἀπιὼν ἐς πα-
 ράλιον πόλιν Αἴνον αὐτὴν καλουμένην. Ἦ καὶ αὐτῇ
 μικρὸν ἐνδιατετριφῶς· τινα χρόνον, ἀπεισι κάκειθεν
 διαπύντιος ἐς Αἴμμον τὴν νῆσον, ἐν νῷ ἔχων
 ξιμυῖξιν παραπλεύσας καὶ πατριάρχῃ τῷ τῆς
 Ἀλεξανδρείας, πρὸ βραχέος καὶ αὐτῷ καταπεπλευ-
 κότι ἐς Ἄθω τὸ ὄρος. Γρηγόριον δὲ καὶ τοῦτον ὁμο-
 νόμῳς ἐκείνῳ φασὶ κεκλήσθαι τῷ πάντῳ κοσμίῳ·
 τοὺς πατριάρχικους τῆς Ἀλεξανδρείας· οἰκίας ἰθὺ-
 ναντι περὶ τὸν ὄρειον, οὐ τῆς σοφῆς ὀμιλίας ἀπολελαυ-
 κέναι κάμοι τετύχηκεν ἰκανῶς, ὅποτε τῆς πατρίδος
 ἐκδημῶς γεγὼνῶς ἐγὼ περιήειν Αἴγυπτον τε καὶ
 Ἀραβίαν, ὡς γέ μοι καὶ πρότερον εἴρηται. Ἐκει-
 νου μέντοι μετὰ τινα τελευτήσαντος χρόνον τοῦτον
 ἐτετύχηκε τοῦ θρόνου γενέσθαι διάδοχον, νῦν δ'
 ἀπεστάλθαι πρεσβεῖαν Ῥωμαίων κομίζοντα βασιλεῖ
 πρὸς τοῦ τῆς Αἴγύπτου καὶ Ἀραβίας ἡγεμόνος ἀπά-
 σης. Μετὰ μέντοι τὴν ἐκείθεν ἀκηκοῦς ἔξοδον τῆ
 Ῥωμαίων συγκεχύσθαι πράγματα καὶ στασιάζειν
 ἐφ' ἑαυτὰ περὶ τῆς ἀρχῆς·, διατριβὴν τινα κέρρικε
 δόξαναι δεῖν τῷ πλῶ μετὰξὺ, μέχρις ἂν ἐναργέστε-
 ρον γνῶ ὅποτερῳ δυοῖν μαχομένοι τοῖν βασιλείοι
 ἐς τάσφαλές περιήκει τὰ τῆς ἀρχῆς, ὡς μὴ ἀδέ-
 κτιδὸν τε καὶ ἀνεμαῖον τὸ τῆς πρεσβείας· εἰη γιγνόμενον πέρας αὐτῶ. Προσέσχε μὲν οὖν Κύπρω πρῶ-
 τον ἐξ Αἴγύπτου, εἰπει· ἐς Κρήτην ἐκείθεν κατέπλευσε, πλείστον ἑκατέραις ταῖς νήσοις χρόνον
 ἐνδιατετριφῶς διὰ τὸ μήπω Ῥωμαίοις πεπαῦσθαι τὰς περὶ τῆς ἀρχῆς ἐριδας.

Γ'. Κόρου δ' ἤδη ὑποπιμπλαμένῳ τῆς ἐν θαλάττῃ D
 διαίτης, δέδοχται οἱ Ῥωμαίων ὄροις ἐγγιστά που
 γενομένην δυοῖν ἔνεκα βέλτιον εἶναι, ἐνὸς μὲν ἐν'
 ἐγγύθεν τὸ τῶν ὑποθέσεων ἔχει μᾶλλον μανθάνειν
 ἀκίβδηλον, ἐτέρου δ' ἐν' ὅπως ποτὲ παυσαμένης τῆς
 ἐριδος, καὶ δυοῖν ἐνός τινας βασιλείων ἀθόρυδον ἑαυ-
 τῷ τὴν ἀρχὴν καταστήσαντος, αὐτίκα μάλα καὶ αὐ-
 τὸς ἐκ τοῦ σχεδὸν τὴν πρεσβείαν περαίνει. Ἄρτι
 τείνου τοῦ πέρυσσι τελευτῶντος θέρους ἄρας ἐκ Κρή-
 τος πλήρεσιν ἦκεν ἰστίοις ἐς Ἄθω τὸ ὄρος, ἐν
 μεθορίῳ φάναι δυοῖν ἀρχαῖν. [f. 106 r.] Τριβαλλων
 δεξιάδῃ καὶ Ῥωμαίων. Ὅθεν ἀκούοντι πάσαι Πα-

A que armatas ad duodecim millia Lampsaci oppu-
 guandæ causa accessit. Qui Hellesponto ante sin-
 perato quam animadverterunt Triballi, simulatque
 Didymoticho appropinquant, in inermes repente
 irruerunt priusquam viæ molestiam sustulerant.
 alios occiderunt, alios vivos in captivitatem duxe-
 runt et omnem inde prædam equorum curruum-
 que eximiorum in Asiam facile traduxerunt. Im-
 peritis enim Thraciæ regionum Triballis nec Bar-
 barorum irruendi **182** consuetudine cognita præ-
 ter ullam opinionem hæc acciderant; Didymoticho
 aberant non minus quam triginta stadia.

V. His auditis Palæologi consiliorum ratio per-
 turbata est et sublata omnis spes salutis. Et in
 vicinis urbibus alius rei causa commoratus po-
 stridie profecturus Didymotichum ob tristitiam
 in morbum incidit. Quo ut se levaret, post mensē
 in maritimam urbem Ænum nominatam abiit, ubi
 paululum moratus Lemnum insulam contendit, eo
 certe consilio ut inter navigationem patriarcham
 Alexandrinum conveniret, qui quidem ipse brevi
 antea ad montem Atho navigaverat, quem Gregorium
 ferunt nominatum, quo nomine usus est ille qui
 antea prudentissime patriarchica gubernacula
 Alexandria tenuerat. Cujus sapientissimo ser-
 mone mihi quoque frui contigit, cum patria re-
 motus in Ægyptum et Arabiam, ut jam antea dixi,
 proficisceret. Illo vero post aliquod tempus mor-
 tuo factum est, ut hic sede illa potiretur. Nunc
 autem missus erat ab imperatore Ægypti et totius
 Arabiæ ad legationem regi Romanorum deferendam.
 Atiamen inde cum esset profectus et in rebus Ro-
 manorum perturbationem et seditionem **183** esse
 propter principatum audisset, navigationem dif-
 ferre constituit, donec plane intelligeret, utri
 regum certantium imperium tutum evenisset, ne
 sibi esset legationis vana atque irrita ratio. Ex
 Ægypto igitur profectus ad Cyprum appulit, inde
 in Cretam navigavit; plurimum in utraque insula
 tempus commoratus quod nondum Romanorum
 de principatu contentiones finitæ erant.

VI. Defatigatus jam satietate vitæ per mare
 transactæ ad Romanorum montes proxime sibi
 accedendum duxit ex duabus causis, una ut e pro-
 pinquo rerum gerendarum rationem veram intelli-
 geret, altera ut finito aliquando certamine et altero
 rege in quietum regnum instituto celerrime e pro-
 pinquo legationem perficeret. Æstate igitur præ-
 teriti anni finita a Creta profectus plenis velis ad
 montem Atho navigavit, ita ut inter duo esset et
 Romanorum et Triballorum imperia positus. Ubi
 cum Palæologus rex audisset in insulis et terris
 quæcumque nactæ essent Romanorum colonias,

quæ per pagos atque oppida dispersæ sub alienigenis populis degerent, ipsius nomen et minime Cantacuzeni carminibus publice canendis circumferri ad memoriæ celebrandæ **184** ritum eum, qui in orthodoxorum metropoli regnabat, potestas erat conveniendi hunc virum, et cum primùm audivit statim interrogandi eum et quæ vellet legatio et quæ præterea quæreret. Quamobrem constituisse eum audivi monte Atho præternavigato ad virum illum ex itinere proficisci.

προσθείας, καὶ πρό; γε ὅσα τοῖς τοιούτοις ἔπει' ἄν. Διὰ δὴ ταυτὰ οἱ καὶ εἶναι συντεθειμένον ἀκήχοα τὸν Ἄθω παραπλέοντι καὶ παρὰ τὸν τοιοῦτον ὁδοῦ πᾶρεργον ἄνδρα ἀφίχθαι.

VII. Quæ cum ita essent, venit quidam ex Thessalia et alia referens et illud, jamdiu ne vehementer et valde acriter e vita eriperetur, in periculo versari Palamam; non quidem decessisse eum, sed fractis viribus jacere et ferre ipsa morte acerbiora. Ventrem enim dicunt ad immensum fere accrevisse, ac simul manibus et pedibus debilitatum eum ita ut quod ad torpedinem pertinet paulum aut fere nihil a lapidibus nisi quod spiraret differret; visceribus reclusis et per thoracem repulsis ad instar Euripi æstum reciprocantis omnia ventris superflua inde ad os reduci naturæ necessitate et podicis loco a natura os adhiberi ad excipienda ventris excrementa. πᾶν, καὶ γίνεσθαι τέως ἀντὶ τῆς ἔδρας τῆ φύσει τὸ κηλῖδας.

VIII. Vides, charissime Agathangele, quomodo divina illa justitia huic quoque homini sortem penderit, ita ut animæ quæ aspici non **185** potest sæditas ut decet propalam in conspectum omnium veniret et propter impudentiam oris pœnæ onera sua cervice sustineret in terra antequam in æternam illam pœnam traderetur, et ut inde tanquam e principis ea quæ patefacta nondum omnibus calamitatum spectacula ante oculos essent huic homini magis proposita, quam Arii illius ab insania nominati qui alvum per anum eiecit. Ille enim qui corpore peccaverat, etiam corporis membrorum pœnam dedit. Hic vero cum supra naturam et rationem impia in Deum scelera edidisset, mirabilem ut decebat et maximam pœnam dedit. Dixerat enim Dei Filium, licet Verbum sit et incorporis angelis præstantior, tamen percipi oculis non posse. Illum enim qui supra angelos collocatus esset et angelorum dux, particulam quamdam angelorum anima inferiorum habere non poterat cogitare. Naturam esse iis omnibus quæ corpora non haberent sciebat, at minime omnium oculis posse comprehendendi, nisi descendentiæ ordine usus varias formas distinxisset Deus ad immensæ providentiæ modos, ut divini Ecclesiæ Patres hic illic distincte clamant et nos quoque multum ac sæpius secuti illos locuti sumus. Hic vero dixit præter substratum sine corpore et existentia esse lucem, corporeis **186** vero oculis posse percipi. Quæ quidem res nec naturæ neque intelligentiæ rationibus cedere possit. Ille etiam creaturam appellavit, sed

λαιολόγω τῷ βασιλεῖ ὡς πανταχῆ καὶ νήσων καὶ ἠπειρῶν, καὶ ὑπὲρ περ ἄν τύχοιεν ἄποικοι Ῥωμαίων διεσπαρμένως τε καὶ κατὰ κόμας καὶ πόλεις ὅπ' ἀλλοφύλους ἔθνεσι διατιώμενοι, τὸ τούτου μόνου καὶ ἥκιστα Καντακουζηνοῦ ταῖς δημοσίαις σφίσι τελοῦμενάις ἱεραῖς ὑμνωδίαις συμπεριάγειον θυμοα δι' εὐφῆμου τῆς μνήμης κατὰ τὸ πάλαι κρατήσαν ἔθος τῆ μητροπόλει τῶν ὀρθοδόξων, δι' ἐφέσεως ἦν ὁμιλῆσαι καὶ τῷδε τάνδρῳ, καὶ τοῦτ' αὐτὸ μαθόντι πρῶτον ἔπειτ' ἐρέσθαι καὶ ὃ τι βούλοιο οἱ τὰ τῆς ἄν. Διὰ δὴ ταυτὰ οἱ καὶ εἶναι συντεθειμένον ἀκήχοα τὸν Ἄθω παραπλέοντι καὶ παρὰ τὸν τοιοῦτον ὁδοῦ πᾶρεργον ἄνδρα ἀφίχθαι.

Z'. Τούτων δ' οὕτω φερομένων ἤκει τις ἐκ Θεσσαλονίκης τὰ τε ἄλλα ἀγγέλλων, καὶ ὅτι βιαίως ἐκ πολλοῦ καὶ λίαν πικρῶς ἀποβράγγηται μὲν κινδυνεύει τοῦ ζῆν Παλαμᾶς, εὐκ ἀποβρῆγγυται δὲ, ἀλλὰ κείται παρεμένος καὶ χεῖρω πάστων μυρίων θανάτων. Ἐξωγκώσθαι γὰρ αὐτῷ τὴν γαστέρα φασὶ ἐς τὸ πᾶν τι ὑπερβάλλον, καὶ ἅμα παρεῖσθαι χεῖρας καὶ πόδας, ὡς μικρὰ ἢ μηδὲν πλὴν τοῦ ἀναπνεῖν διαφέρειν τῶν λίθων εἰς τὸ ἀκίνητον. Ἐκφραγέντων δ' αὐτῷ καὶ τῶν τῆς κοιλίας ἐντέρον, καὶ ἐς τὸ ἄνω ἐστραμμένον, διὰ τοῦ θώρακος οὐθίς κατὰ παλῆρροίαν Εὐρύπου δίχην ἀναφέρειν ἐς τὸ στόμα καὶ ἀποπέμπειν ἐκεῖθεν ἀναγκαζομένην τὴν φύσιν τὸ τῆς γαστρὸς κοπρῶδες περίττωμα στόμα διακονοῦμενον ἐς τὰς τῆς γαστρὸς δυσώδεις

H'. Ὁρᾶς, ὦ φιλιτα Ἄγαθάγγελε, πῶς ἀνωθεν ἡ θεία ταλαντεύει δίχη τὸ χρεῶν κάπῃ τῷδε τάνδρῳ, ἵνα τὸ τῆς ἀφανοῦς ψυχῆς δυσώδες, ὡς ἔοικε, δῆλον κάκ τῆς αἰσθήσεως ἅπασι γένοιτο, καὶ δίχην τὸ ἀκόλαστον ἐκεῖνο καὶ βλάσφημον στόμα μετὰ τῆς γράφουσης παράσχει χεῖρὸς ἐνταυθοῖ, πρὶν ἐς τὴν αἰδιον ἐκεῖνην ἀπενεχθῆναι κόλασιν, καὶ δῆλα κάκ τῶν ἐνθῆνδε προοιμίω τὰ τῶν μήπω δῆλων ἅπασι κακῶν ἐφόδια πρὸς δημόσιον φῶς καταστῆ τῷ βεβήλῳ τούτῳ μᾶλλον ἢ κατ' ἐκείνον τὸν τῆς κανίας ἐπώνυμον Ἀρειον, ὃς τῶν τῆς γαστρὸς ἀποβρῆτων τὴν κένωσιν κάτω διὰ τῆς ἔδρας παρέπεμψεν. Ἐκεῖνος γὰρ κατὰ φύσιν ἡμαρτηκῶς καὶ διὰ τῶν κατὰ φύσιν μορίων ἐνταῦθα τὴν δίχην ἔτισεν, οὗτος δ' ὑπερόρια πάσης φύσεως τε καὶ ἐπιστήμης εἰς Θεὸν βεβλασφημηκῶς τερατώδη τινὰ καὶ παρὰ φύσιν ὡς τὸ εἶκος [f. 106 v.] καὶ μακροτέραν δίδωσι τὴν δίχην. Ὑφειμένον μὲν γὰρ κάκεινος τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον εἰπὼν τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων ὑτέρτερον τε καὶ δεξιουργόν, σωματικῶς ὁμοῦ ὄρατὴν ὀφθαλμοῖς οὐ δεδύνηται φάναι. Τὸν γὰρ ὑπὲρ τοὺς ἀγγέλους καὶ τῶν ἀγγέλων προαγωγέα, τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ψυχῶν τὸ ἔλαττον ἔχειν οὐκ εἴγε νοεῖν· φύσιν γὰρ εἶναι τοῖς ἀσωμάτοις ἅπασιν οἶδεν ἥκιστα πάντων σωματικῶς ὀφθαλμοῖς ὄρατὴν, πλὴν εἰ μὴ συγκαταβάσεως οἰκονομία χρώμενος διαφόρου ἐπιφανείας σχηματίζει θεὸς κατὰ γε τοὺς τῆς ἀποβρῆτου προνοίας τρόπους, ὡς οἱ τε θεοὶ τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες ἄνω καὶ κάτω διαβρῆθην βῶσι, καὶ ἡμεῖς ἀνωτέρω πολλαχῆ τε καὶ πολλαίς ἐκείνοις ἐπόμενοι διεξήλομεν. Οὗτος δὲ μετὰ τοῦ

ὤσειμένου καὶ ἀσώματον αὐτὸ καὶ ἀνούσιον λέγων φῶς, σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς εἶναι φησιν ὁρατὸν, πρῆγμα μῆτε τῆ φύσει μῆτε τοῖς τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσεως λόγους χωρεῖσθαι δυνάμενον. Κάκεινος μὲν καὶ κτίσμα φήσας ὁμοῦς ὁρατὸν οὐκ ἐτόλμησε φάναι, μῆτε τῆς φύσεως μεμνημένος μῆτε τῆς ἐπιστήμης μηδαμῆ συγχωρούσης ἀσώματου κτισμάτος οὐσίαν εἶναι ποτε φαινομένην σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς. Οὗτος δὲ καὶ ἀκτιστον λέγων, ὃ μᾶλλον ἐκείνου φεύγει τὴν ὄρασιν, ὁρατὸν ὃ πάντα ἀτοπος καὶ ἀμοσθῆς ἀπεφήνατο· ὃ γὰρ ἀκτιστον, ἀόρατον, οὐ μὴν ὃ κτιστὸν... ὁρατὸν· κτίσμα γὰρ ὄντες καὶ ἄγγελοι καὶ ψυχὰι καὶ τὰ γε τοιαῦτα ἤκισθ' ὀραῖσθαι τῆ φύσει δύνανται. Καὶ τὸ γε μείζον ὅτι καὶ ἀνούσιον ὃ ἀνόσιος ἐκείνου καθ' αὐτὸ προσειπὼν τὸ φῶς; οὐ ξυνῆκεν ὅτι μάλιστα πάντων καὶ δι' αὐτὸ γε τοῦτ' ἵκῃ τὸ μὴ εἶναι χωροῦν ἀόρατον ἐτι μάλιστα πάντων ἐστὶ. Διὸ καὶ τὰ παρὰ φύσιν ἐκεῖνα καὶ τερατώδη πεπονηθῶς καὶ αὐτὸς ἐνταυθοῖ, βιαίως ἀναπόμπιμον ἀπορῥῆξει βιάζεται μὲν τὴν δυσώδη ψυχὴν εἰς τὴν βίαιον ἐκείνην καὶ ἀπέραντον κόλασιν, οὐκ ἀπορῥῆγνυσι δὲ τοῦ Θεοῦ προμηθουμένου καὶ καιρὸν ἰσως αὐτῷ μετανοίας διδόντος, ὡς ἂν εἰ μὴ μέχρι νῦν, ἀλλὰ νῦν γοῦν ἡμίθανῆ καὶ ἡμίτομον ὁρῶν ἑαυτὸν, μᾶλλον δὲ τῷ πλείονι τοῦ σώματος μέρει βιαίως καὶ διὰ μάλα μακρῶν ἤδη τῶν χρόνων ῥηγνύμενον, καὶ ὃ ζῆ πρὸς αἰσχύνην ζῶντα, καὶ τὸν τῆς αὐτοῦ κακίας ἐλεγχον· πᾶσι κατὰδὸλον παρεχόμενον, ὃ ταλαίπωρος ἀλοητοῦ πόσου χειμῶνος τὴν Ἐκκλησίαν ἐμπέπληκεν. Ὡς ἐκ τῶν τελευταίων ἐμφάσεων καὶ συμβόλων ἔχειν ἅπαντ' αἴτινα τεκμαίρεσθαι ἤδη τῆς τε ἀσεβείας ἐκατέρου τὸ ὑπερβάλλον ἢς ἀνὰ μέρος ἐκάτερος ἐκατέρῳ κοινωνήκεσαν ἐνταυθοῖ, καὶ ἅμα τῆς τεταμειυμένης ἐκατέρῳ [f. 107 r.] φλογὸς ἐς τὸ μέλλον, ἢ κατὰ τὸ ἀνάλογον ἐκατέρους ἐκεῖ τεθησαύριστα. Ἄρειον μὲν γὰρ ἢ τῆς ἐνταῦθα κολάσεως ἔνδειξις πλέον εἶχε τοῦ κολάζοντος τὸ φειδόμενον, Παλαμᾶ δὲ πλέον τοῦ φειδομένου μακρῶν τὸ κολάζειν. Τῷ μὲν γὰρ ἢ τῶν σπλάγγων κένωσις φθάσαα τὴν τοῦ δράματος αἰσθησιν ἄπρακτα μένειν τὰ τῆς ὀδύνης ἐπεπράξει βέλη, πρὸς τέως ἀναισθητοῦν ἐρειδόμενα σῶμα· τῷ δ' ἢ μετ' αἰσχύνης δριμύτης ἐκείνων τῶν πόνων, εἰς ὁμόνοιαν τοῖς Ἰουδα κινωῦσα παθήμασιν, ἐπ' Ἰσῆς ἐκείνῳ καὶ τὴν τῶν μελλόντων αἰωνίων δεινῶν προεζωγράφησεν ἔνωσιν. Ὡς εἰκάζειν εἶναι ἐνταῦθεν, μᾶλλον δ' οὐκ εἰκάζειν, ἀλλ' εἰδέναι, μακρῶν τινι μείζω τεταμειῦσθαι Παλαμᾶ τὴν κολάσουσαν ἔκτισιν ἢ κατὰ τὸν δυσσεβῆ τῆς μανίας ἐκείνον ἐπώνυμον Ἄρειον.

Θ'. Εὐ λέγεις. Ἄρειον δὲ τὰς ἡρῶνας τοῦ ἡλίου τροπὰς παραλλάττοντος καὶ τοῦ Καντακουζηνοῦ τῆ Ὑρεσιτιάδι ἐνδιαιτρίθοντος ἔτι, αἰφνίδιον ὃ Παλαιολόγος ἐπιφαίνεται, περιπλέων τὸν περὶ τὸ Βυζάντιον πορθμὸν λέμβοις ὁμοῦ καὶ μονήρεσι καὶ διήρυσιν ὀκτωκαίδεκα καὶ τριήρει μιᾷ· ὃ καὶ μακρὰν τῆ Καντακουζηνοῦ τὴν δειλίαν ἐνεποίησε μέρει. Ἦκς γὰρ ἐλπίσας, ὡς φασὶ, ῥάδιαν αὐτῷ τὴν εἰς Βυζάντιον εἰσοδὸν ἔσεσθαι, πρὸς τινων κρύφα διαμηνυσσάμενον αὐτῷ πρὸ βραχέος τὸ τοῦ συνθήματος δρᾶμα. Ἐπεὶ δ' ἢ βασιλῆς Εἰρήνης διανέστη τε παραχρῆμα καὶ δραστηκώτερον ἢ κατὰ γυναικεῖαν φύσιν διασησαμένη τὰς πανταχόθεν ὑποπτεουμένας ἐπιστάτους τάχιστα ἱσφαλιστὸ τε καὶ τῶν ὑποπτεουμένων ἔτι προσώπων ἐντὸς Βυζαντίου τὰς ὁμάδας ἀνέστειλε

A conspici posse non ausus est dicere. Nec naturæ memor neque intelligentiæ qua creaturæ quæ sine corpore est existentia nunquam apparet corporeis oculis. Etiam creatum quod citius illo oculus fugit conspici posse ineptus omnino atque ignarus ille putavit. Etenim quod non creatum est, non potest id conspici, nec tamen quod creatum potest etiam conspici. Creatura enim cum sint angeli et animæ et quæ similia sunt, conspici tamen secundum naturam nullo modo possunt. Et quod gravius est per se ipsum non esse lumen illud impius ille non animadvertit, illud ipsum quod ad non esse spectaret minime per se cerni posse. Quamobrem etiam cum præter naturam admirabilia illa ipsi accidissent, vehementer cōactus fœdam animam ad gravem illam atque infinitam pœnam emisit, neque ullo auxilio a Deo dato aut tempore pœnitentiæ exercendæ, ut sic non ad hoc usque tempus, nunc certe semimortuum et semisectum se videns et majore corporis parte vehementer et per longum tempus fractum et **187** dedecori esse, quæ viva essent et impietatis suæ opprobrium omnibus propalam editum miserimus ille intelligeret, quantis Ecclesiam ærumnis implicaverit. Nam ex proximis indicis et signis poterat quisque consequi immensam utriusque impietatem, atque ignis utrique ibidem cummulatus in futurum quoque utrique attributus erit. Arii enim pœna mundana plus lenitatis habebat; Palamæ autem pœna a lenitate multum absuit. Illi enim intestinorum dejectio ante facta quam rem sensit, leves atque infirmos reddidit dolores qui sensu sublato corpus frustra affligebant. Huic vero acerbitas laborum cum turpitudine conjuncta ad similitudinem miseriarum Judæorum æterna illa in futuro supplicia depinxit. Unde concludi potest, imo sciri, multo graviolem Palamæ pœnam esse præscriptam, quam Airo illi impio ab insaniam ita nominato.

D IX. Bene varras; peractis enim vernis solstitiis dum Cantacuzenus Orestia de commoratur, subito Palæologus venit ad Byzantinum ostium navibus appulsis uniremibus et diremibus duodeviginti et triremi una. Quæ res magnum Cantacuzeni militibus terrorem injecit. In spe enim **188** venerat ille fuisse fore ut facile Byzantium introiret clam acceptis brevi de rerum conditione nuntiis. Irene autem regina cum subito se erexisset et animo acriore quam quo mulieres solent, rerum gerendarum consilium cepisset, lubricis ubique viis quam celerrime munitis et in periculosis Byzantii propugnaculis copiarum multitudine collocata, tribus post diebus eum infectis rebus abire coegit. Decem interea præterlapsis diebus Cantacuzenus Ores-

tiade relicta Byzantium ob eam causam itinere contendit. Et cum in suspitione patriarcham haberet cum ob alias causas tum potissimum ob amicitiam qua propenderet in Palæologum, prudentissime sibi visus est experiendo esse ejus in se voluntatem intellecturus. Misit igitur qui ex eo quærerent num militum et senatorum viribus cedens persuaderet, ut Matthæus rex declararetur et Palæologo socero ignosceretur. Quæ ille cum moleste ferre videretur et asperrimis verbis rejiceret, ex patriarchica sede ejectus est postridie. Ipse apud Athanasium mansionem transportata est, quam ante quatuor annos sibi emerat. Brevi inde tempore præterlapso, Matthæus Cantacuzeni **189** filius de scuto rex declaratus est in Romanorum palatio. Et verum tempus his rebus absumptum est.

ἀπεφορίζοντο μονήν, ἣν πρὸ τεττάρων ἐνιαυτῶν Ματθαῖος ὁ τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱὸς ἐπ' ἀσπίδος ἀπέφοριζεν ἐν τούτοις ἐτελεύτα.

X. Æstate, jam media ab utraque parte reconciliata est Latinorum ad paranda bella navalia contentio. Catelani enim ex ejus opibus et quas Veneti præbent quadraginta sibi triremes instruunt. Consueverant enim Veneti jamdudum ob hominum inopiam omne studium in colligendis opibus ponere. Quamobrem etiam multas et gravissimas a suis et peregrinis gentibus illatas injurias negligunt et facile ferunt, ne in bella aut domestica aut externa traherentur neque causæ implicarentur quæ uberrima totius anni tributa perderet. Itaque hostibus suis vi quidem inferiores, fructu autem superiores sunt; neque ulla est Latinorum gens, cui tanta sit pecuniarum multitudo. Sin vero vi quadam plane coguntur armis contendere, celeriter larga pecuniarum copia animos eorum qui proximi hostibus et quicumque circa eos colunt, sibi conciliant. Quo omnes ad societatem suam quocumque et quoscumque volunt facile trahunt. Itaque maximis præter cæteros omnes populos copiis instructi in fugam hostes convertunt. Tali **190** modo nunc quoque in suas partes traxerant Romanos, qui ipsi suas belli contra Genuenses causas habebant, quod in superioribus libris sæpenumero laudavi, et Catelanos qui ipsi quoque suas causas belli in Genuenses habebant, ut postea dicitur.

ἄνθρωποι μὲν Ῥωμαῖοι ἔχοντας καὶ αὐτοὺς ἰδίαις ἀνωτέρω βίβλοις ἡμῖν πολλάκις τε καὶ πολυτρόπως εἰρήται, φκειώσαντο δὲ Κατελάνους ἔχοντας καὶ αὐτοὺς ἰδίαις ὁμοίως τῆς μάχης προφάσεις κατὰ Γεννοῦτιῶν, ὡς εἰρήσεται.

XI. Est enim insula magna atque incolis frequentis quæ Sardinia appellatur ad mare Tyrrhœnum sita. Abundat montibus altis et variis fluviiis alluitur; pagi et oppida quæcumque media terra ant ad mare sita sunt optime sunt constituta; oræ et lacus et portus circumjacent. Ipsa per longum tempus a Catelanis tenebatur et nunc quoque majorem partem tenetur. P. au. o antea fraudibus oculis duo ibi castella ceperant Genuenses. ante-

πάνου ταχειαίς χερσίν, ἀπρακτον αὐτὸν ἐν τρισὶν ἡμέραις ἀπελθεῖν ἐπεπράχει. Δέκα μεταξὺ παρηλθόν ἡμέραι, καὶ ἄρας ὁ Καντακουζηνὸς ἐξ Ὀρεστιάδος ἤκεν εἰς Βυζάντιον διὰ ταῦτα. Καὶ ὑποπτον ἔχων ἐκ πολλοῦ τὸν πατριάρχην πολλῶν τε ἄλλων ἕνεκα καὶ τῆς πρὸς Παλαιολόγον μάλιστα φιλίας καὶ ὁμοφροσύνης, σοφὸν εἶναι οἱ νενομίσται πείραν καὶ νῦν εἰληφέναι τῆς γνώμης αὐτοῦ. Πέμψας οὖν ἤρετο εἰ χρὴ ταῖς τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἄλλως ἔχόντων συγκλητικῶν εἰζάτα βίαις τὴν τε ἀναγέρουσιν τοῦ υἱέως ἐνδοῦναι Ματθαίου γενέσθαι, καὶ ἅμα τῷ τοῦ γαμβροῦ Παλαιολόγου ἀμνημοσύνην. Ὁ δ' οὐδ' ἄκροις ἠνέσχετο δέξασθαι τοῖς ὡσιν, ἀλλὰ τραχυτέροις τε ἀπέωσατο λόγους, καὶ ἅμα ἐς τὴν ὑπερλίαν τοῦ πατριαρχείου ἐξίσταται· καὶ αὐτὸς μὲν ἐν τῇ τοῦ Ἀθανασίου καταλύει μονῇ, τὰ δὲ σκευοφόρα ἐς [f. 107 v.] τὴν τοῦ ἁγίου Μάμαντος σφετερίζεται. Βράχυς ἐκείθεν ἐβρύη χρόνος, καὶ βασιλεὺς ἐν παλατίῳ Ῥωμαίων ἀναγορεύεται. Καὶ

I. Τοῦ δὲ θέρους ἤδη μεσοῦντος πολλὴ τις ἐκατέρωθεν αὔθις συνεκροτήθη σπουδὴ τοῖς Λατίνοις πρὸς διαποντιῶν πολέμων παρασκευάς. Οἱ μὲν γὰρ Κατελῶνοι ἐκ τε οικειῶν χρημάτων καὶ ὧν τηνικαῦτα Βενετικοὶ χαρίζονται σφίσι τετταράκοντα τριήρεις ὀπλιζοῦσιν. Εἰώθεσαν γὰρ ἐκ πολλοῦ Βενετικοὶ δι' ὀλιγανδρίαν περὶ χρημάτων ἅπαν ἐνδεῖκνυσθαι σπούδασμα συλλογῆν, ὧν ἕνεκα καὶ πολλὰ τῶν εὐτελεστέρων ἀδικημάτων ἔκοντι παρατρέχουσι τε καὶ φέρουσιν ὑπομεινόντες ἐκ τε ὁμοφύλων καὶ ἀλλοφύλων γενῶν ὑπὲρ γε τοῦ μὴ πρὸς δημοσίας καὶ ὑπαιθρίους ρυτῆναι μάχας, μηδὲ πρόφατιν παρεισδύναί τινα συγκεχωρηθέναι μεταξὺ διακόπτουσαν τὴν τῶν ἐξ ἐμπορίας παντοδαπῆς ἐτησίων κερδῶν συλλογῆν. Καὶ οὕτως αἰε τοῦλαττον συγχωροῦντες καρποῦνται τὸ μείζον, ὡς γένος εἶναι Λατίνων σχεδὸν οὐδὲν δ' τοσαύτην ἔχει χρημάτων ἐντεῦθεν δαψίλειαν. Ὅταν δ' εἰς ἐμφανὴ βιασθέντες ἔθενοῦν καταστῶσι τὴν μάχην, εὐθὺς ἀφειδούσῃ χειρὶ χρημάτων παμπόλλων ὠνοῦνται τὰς τῶν ἀστυγετόνων τοῖς ἀντιπάλαις γνώμας καὶ ὅσοι περίοικοι, καὶ βῆσθ' οὕτως πρὸς συμμαχίαν μεθέλκουσιν ἑαυτῶν ὀπόσους τε καὶ οἴους ἂν ἐθέλοεν. Καὶ οὕτω μεγίσταις ἢ κατὰ πάντας ἄλλους τῶν νῦν δυνάμεσιν ναυστολοῦντες κατατροποῦνται τοὺς ἐναντίους. Τὸν δὲ τοιοῦτον καὶ νῦν τρόπον φκειώσαντο μὲν Ῥωμαῖοι ἔχοντας καὶ αὐτοὺς ἰδίαις προφάσεις τῆς μάχης κατὰ Γεννοῦτιῶν, ὡς ἐν ταῖς ἀνωτέρω βίβλοις ἡμῖν πολλάκις τε καὶ πολυτρόπως εἰρήται, φκειώσαντο δὲ Κατελάνους ἔχοντας καὶ αὐτοὺς ἰδίαις ὁμοίως τῆς μάχης προφάσεις κατὰ Γεννοῦτιῶν, ὡς εἰρήσεται.

IA. Νῆσος γὰρ ἐστὶ μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος καλουμένη Σαρδῶ, παρὰ τὸ Τυρρῆνικὸν ἀνεῖμνη πέλαγος, θρη μὲν πλουτοῦσα μακρὰ καὶ ὄμα ποταμοῖς ἀρδουμένη παντοῖοις, πόλει δὲ καὶ κώμας εὐθηνουμένη πολλαῖς, ὅπρσαι τε μεσόγειοι καὶ ὀπταὶ περῶνιοι ἄκται τε οὕτην καὶ λιμένες περὶ ἑαυτοῦσιν καὶ κόλποι πολυεῖδεις. Αὕτη πολὺν τινα χρόνον ὑπὸ Κατελάνοις ἐτέλεσέ τε καὶ ἤδη τῶν πλείοσι μέρει τελεῖ. Νῦν δ' ὀλίγω πρότερον δόλοισι καθάρσιος

φρούρια δύο κατέσχον οἱ Γεννοῦται αὐτόθι, πρὶν αἰσθῆσθαι τοὺς ἐγχωρίους. Τοῦτο Κατελάνοις [f. 108 r.] γνωσθὲν οὐτε φορητὸν καὶ κομιδῇ νενομίσταται βαρὺ. Διὸ καὶ οὕτω δυσμενῶς πρὸς ἐκείνους διαχειμένους, πρὸς τὴν αὐτῶν ἐτοιμίαις, συμμαχίαν ἐνέτυχον σφίσι οἱ Βενετικοὶ κατὰ τὸ μάλα τι καίριον.

I B'. Κάπειδῃ περ, ὡς ἐφημεν, τετταράκοντα τριῆρεις τοῖς Κατελάνοις δυνάμειος ἀπάσης ὀπλιτικῆς πεπλήρωνται, τῶν βελτίστων ἐδοξε διαβᾶσι πρότερον ἐκεῖνα σφίσι αὐτοῖς ἐξ ἐφόδου τὰ φρούρια περιποιήσασθαι, ἅπερ ἐν Σαρδοῖ τῇ νήσῳ πρὸς τῶν Γεννοῦτῶν, ὡς εἰρήκειμεν, ἐζημίωται. Τούτων δ' οὕτω γινόμενων καὶ ὁ Γεννοῦτικὸς στόλος, πάντε καὶ ἐξήκοντα τριῆρεις τὸ οἰκεῖον πληρῶν ἐπίνειον, τὸν ἐπίπλου ἐκαρᾶδοκει τῶν πολεμίων. Ἐπεὶ δ' ἤκηκοι τούτους ἐς τὴν Σαρδῶ καταπεπλευκέναι, πέμπουσιν ἐς κατασκευὴν ταχυναυτοῦσαν μίαν τριῆρη· κάπειδῃ τάχιστα ἐπανῆκε τεσσαράκοντα μόνας ἀπαγγέλλουσα τὰς τῶν ἐναντίων εἶναι τριῆρεις (τὰς γὰρ τῶν Βενετικῶν τριάκοντα οὕτω θετέεται, πρὸς τινι κλιπῶ τὴν ἐφεδρεῖαν ἐγγύς· που τελοῦσας ἐτέρῳ, ὃν ὁ Νικόλαος ἤρχε Πισσαῖος), ἄραντες μετὰ πολλῆς τῆς ὀφρῦος καὶ αἰσθημένου τοῦ ἤθους καὶ τοῦ φρονήματος, εὐθὺ τῶν πολεμίων ἐχώρουν πολλοὶ πρὸς δλίγους. Ἀλλὰ πρὶν ἀφικέσθαι, λαθῶν ἐκεῖνος ὁ τοῦ Βενετικῶ στόλου ναύαρχος ἐφθῆ μὲν προσηλῶς ἡμέρᾳ τὸν Γεννοῦτικὸν στόλον, καταίρων τε ἐς τὸ Σαρδῶν καὶ αὐτὸς ἐπίνειον ἐκεῖνον, καὶ συμμαγνῶς τοῖς Κατελάνοις σὺν αἰς εἰρήκειμεν τριάκοντα τριῆρεις μεγάλαις τε καὶ μάλα γε λαμπροῖς καὶ πολλοῖς τοῖς ὅπλοις βριθούσαις. Κάπειδῃ περ εἰς τὴν ὑστεραίαν ἐπίοντες οἱ Γεννοῦται ἐβδομήκοντα παρὰ πᾶσαν θεάσαντο προσδοκίαν τὰς τῶν ἐναντίων τριῆρεις, ἐς πολλὴν ἐνέπιπτον ἤδη δειλίαν. Καὶ πρόβρωθεν ἐν μέσῳ πελάγει βραχὺ τι ἀνακαχεύσαντες, ὅπως ἂν διάθοιντο τὴν ναυμαχίαν ἐσκοποῦντο καθ' ἑαυτοῦς. Καὶ ἔδρων τὰ δεδογμένα εὐθύς. Δεσμοῦσι μὲν γὰρ σειρᾶς δίκην ἀλλήλας ἀλλήλας τὰς πλείους αὐτῶν τριῆρεις ὑπὲρ τοῦ μὴ τῇ διελεῖν καὶ τῷ σκεδασμῷ διόδοιαι πάροδον ταῖς πολεμιαῖς ναυσὶ, μὴδ' ἔχειν ἐκ τοῦ ῥάστου φυγομαχεῖν τοὺς οἰκείους· ἐξαιρούσι δ' αὖ τῶν ἐρετικῶν ἐκ μέσων ἐνίας καθέδρας, ἐν ὧς ἐν ἐπιπέδῳ τὴν μάχην ποιῶνται καὶ ἀκωλύτους τὰς τε ἐξελάσεις καὶ ἐπελάσεις καὶ τὰς παρόδους ἐχῶσιν.

II'. Ἐν τούτοις δ' ἀσχολουμένων αὐτῶν θόρυβος ἐξ ἀπογείων πνευμάτων ἐξαίφνης [f. 108 v.] ἐγείρεται, τοῖς μὲν Κατελάνοις ἅμα καὶ Βενετικοῖς ἀπὸ πρύμνης, τοῖς δὲ Γεννοῦταις οὖσι πελαγίοις ἀντίπρωρος. Καὶ μὲν δὴ λοιπὸν τὰ τῶν ἐκεῖσε τμηκαῦτα καταχθεισῶν ἐθενδήποτε μεγάλων τεττάρων ὀγκάδων ἰστία πετάσαντες οἱ τε Κατελάνοι καὶ Βενετικοὶ τοῖς πολεμίοις ἐχώρουν ὁμόσε, ἐξ οὐρίας ποιοῦντες τὸν πλοῦν· εἶπετο δ' ὁμοῦ καὶ ὁ στόλος ἅπας, τοῖς πολεμικοῖς ὀργάνοις τερπόμενοι καὶ τὰς τῶν ὀπλομάχων ψυχὰς πρὸς τὸ ἀκμαϊότερον ἐρεθίζοντες. Ὅθεν τὰς μὲν εὐθύς ἐς βυθὸν κατέδυσαν ὡς περ καταπατηθείσας ὑπὸ τῶν ὀγκάδων, τὰς δ' ἐξώγησαν. Καὶ οὕτως ἐν βραχεὶ τράπαιον σχεδὸν ἀναίμακτον ἔσχον, ὑπέρτεροι παντάπασι τοῦ Γεννοῦτικοῦ γενόμενοι στόλου παντός, πλὴν ὅσαι φυγάδες ἐφθῆσαν γεγονοῖαι ταχυναυτοῦσαι τριῆρεις ὀκτωκαίδεκα. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελέετα.

A quam incolæ animadvertunt. Quæ res Catelanis cognita gravis certe nec ferenda omnino visa est. Quocirca cum infestis erga illos animis essent, in societatem Veneti peropportune obvenerunt.

ἐνέτυχον σφίσι οἱ Βενετικοὶ κατὰ τὸ μάλα τι καίριον.

XII. Postquam, ut jam dixi, quadraginta trirarium copia confecta est, optimum illis visum est, copiis eo trajectis statim capere castella quæ in Sardinia insula a Genuensibus, ut diximus, violabantur. Quæ cum fierent, quinque et sexaginta triribus in portu domestico positis, 191 Genuensium classis hostium classem expectabat. Cum vero auditum esset illos ad Sardiniam proficisci navibus, triridem unam miserunt, quæ cursu concitato circumspiceret hostes. Hæc celeriter reversa quadraginta tantum trirides esse nuntiavit. Venetorum enim triginta triribus quibus Nicolaus Pisanus præerat nondum in aciem eductis, sed ad sinum quemdam e propinquo collocatis ut insidias struerent, ipsi insolenti et superbo animo hostibus paucis multi cesserunt. Sed Venetorum classis dux uno die cepit Genuensium classem antequam ille advenit. Deinde ipse in Sardinium tendit portum et se conjunxit cum Catelanis quorum, ut diximus, triginta trirides magnæ erant atque amplæ et armorum multitudine refertæ. Ac Genuenses cum postridie ingressi hostium trirides septuaginta præter omnem opinionem conspexissent, magnus terror invasit, et præcæ alto mari consistentes paululum circumspiciebant, quomodo pugnam navalem disponderent et quæ videbantur statim faciebant. Constringebant enim tanquam vinculo inter se plerasque trirides suas, ne distantia earum 192 atque intervalla viam hostibus præberent, nec haberent sui unde facile pugnam effugerent. Porro ex mediis remis sedes nonnullas auferunt, ut tanquam in terra prælium conserant et facile exire et adire et præterire possint.

XIII. His rebus cum occupati essent, motus terrestrium ventorum repente exortus est, qui Catelanis quidem et Venetis ad puppim erant, Genuensibus autem qui in alto erant adversi. Jam vero cum quatuor naves magnæ essent atque onustæ velis datis Catelani et Veneti hostibus cesserunt vento secundo navigantes; secuta est tota classis rebus bellicis instructa armorum animis vehementer excitatis. Ex his aliæ in profundum mare demersæ sunt navibus ductoriis oppressæ, aliæ captæ. Itaque brevi tempore nulla fere caude facta victoriam deportarunt, superata Genuensium classe plane tota exceptis quadraginta triribus, quæ celeri fuga dilapsæ erant. Hæc eum finem habebant, et æstas his rebus finita est.

XIV. Jam vero Genuensium res cum ad hanc A fortunæ conditionem dejectæ essent, nec amplius cives rem militarem ornare possent, plane omnis fere omnibus armis, militibus, victu, metuebant ne hostium 193 facile captivi redditi in nefandam ac turpem perniciem inciderent. Atque una cum mulieribus et liberis et tota civitate seditio-nem faciebant utpote exortis diversis et variis consiliis et inter se valde discrepantibus, cunctaque reipublicæ antiquitus instituta brevi tempore sustulerunt. In finitimorum vero sese potestatem tradendo e malis minimum elegerunt. Finitimos enim qui altissimos Alpium montes incolunt et terrenam semper vitam agunt, olim per longum tempus hostilem in modum eos vexabant et præ-dabantur quocumque volebant anni tempore. Medi-olanensis est regis colonia, urbs vetus, difficilis hostibus ad oppugnandum. Et, quod maxime ti-mendam hanc gentem populis qui circa colunt red-dit, regem ejus horrendum atque invictum, locus montibus fere undique altis atque invivis a naturâ munius plerumque sese ipse ab hostibus defendit. Nam aliis gentibus vis equitum innumerabilis et maximus exercitus vix abaret hostium, his vero parva facile copia, cum montes circa siti natura-lem quandam ad defendendum societatem inter se habeant.

τετήρηκεν ἑαυτὸν, ὀλίγαις δυνάμεσι χρώμενος. [f. 109 r.] Ὁ γὰρ τοῖς ἄλλοις ἵππος τε μυρία καὶ στρατὸς παμπληθὴς μόλις ἀρκεῖ πρὸς ἀντιπάλων διὰ τὴν τῶν πέριξ ἁρῶν φυσικὴν συμμαχίαν.

XV. Hæc igitur gens Genuensium finitimorum C cum suspicaretur 194 superbiam ac mentem ad perniciam, atque insidias valde inclinatam magnopere eorum animos labefactare studebat. Hac occasione accepta deditos facile in societatem coegerunt. Atque Genuam urbem cum ingressi essent et nullo resistente rerum potiti, multas murorum et propugnaculorum partes ceperunt, ne forsitan opportuno in posterum tempore arrepto, ut semper nunc quoque, rebus novis studerent.

XVI. His ita factis Genuensium intolerabile inso-lentiæ onus plane abjectum est. Et profecto Deus illis irrogavit pœnas injuriarum, quibus Romanos afflixerant quæque ab aliis similiter omnibus gentibus exspectabant. Neglectis enim omnibus divinis legibus, nec divinam ultionem spectant nec verecundiam in homines. Nam cum totius maris domi-natum inde a Tanaide et Mæotide usque ad Gades et Herculis columnas tanquam in somniis videre sibi viderentur, ex ipsa patria ejecti brevi sunt, et cum rempublicam injuria suam facerent, repu-blicam nec injuria celerrime amiserunt. Hoc est il-lius proverbii argumentum: « Camelus qui cornua vult, aures quoque amittit. » Misericors enim Deus est, sed etiam justus et tempus pœnitentiæ dat pec-catoribus 195 propter justitiam; sin vero tempus pœnitentiæ impietati dari viderit, cultrum vulncri

ΙΔ'. Καὶ μὲν δὴ ἐς τοῦτο κατενεχθέντων τύχης τῶν κατὰ Γέννουαν πραγμάτων, καὶ μηδὲν ἐτι τῶν ταύτην οἰκούντων ἔνοπλον ἔργον δρᾶν δυναμένων, ἄρδην ἀπάντων σχεδόν, ὡς εἴρηται, ἐφθαρμένων ἤδη καὶ ὀπλων καὶ ἀνδρῶν ὀπλομάχων καὶ ὅσα τῶν ἐδω-δίμων, καὶ δέσαντες μὴ τοῖς πολεμοῖς ἐκ τοῦ βᾶ-στου καταστάντες ἀλώσιμοι τὸν ἐπάρατόν τε καὶ ἀλοχιστόν οἱ περιλειφθέντες ὀφλήσωσιν διεθρον αὐ-ταῖς γυναῖξιν καὶ παῖσι καὶ πόλει τῇ πάσῃ. κατ' ἀλλήλων τε ἐστασίας, διαφόρων καὶ ποικίλων αὐ-τοῖς βουλευμάτων ἀναφεύοντων καὶ σφόδρα ἀσυμφῶ-νων ἀλλήλοις, καὶ ἅμα πάντα ἀνέτρεψαν ἐν βραχεῖ τὰ πάλαι τῆς πολιτείας ἑαυτῶν νόμιμα, τοῖς ἀστυ-γέτοσιν ἑαυτοῖς ἔκοντι παραδόντες ὑποχειρίους, τοῦ μείζονος κακοῦ τὴ χουφότερον ἀνθελόμενοι. Ἄ-στυγετονας δὲ φημι οἱ τὰς ὑπὲρ κεφαλῆς αὐτῶν κατοικοῦντες ὑψίστα δρη τῶν Ἄλπειων καὶ ἠπειρω-τικῶν ἀεὶ διάγοντες βίον, πάλαι πολὺν τινα χρόνον μαχίμως σφίσι διέκειντο καὶ ἐπολέμουν καὶ ἐλιτ-ζόντο καθ' ἃς ἐβούλοντο ὄρας αὐτοῖς αὐτοί. Με-διόλινα δ' αὐτοῖς ἡ τοῦ βήγος ἐστὶ κατοικία, πόλις ἀρχαία τε καὶ δυσάλωτος πολεμοῖς. Ὁ δὲ μάλιστα πάντων φοβερὸν τοῖς πέριξ τὸ ἔθνος τοῦτο ποιεῖ, καὶ τὸν τοῦτου βῆγα μάλα τι δυσαντὶδλεπτον καὶ ἀκατ-αγώνιστον, ὅτι ὁ τόπος ὄρεσι σχεδόν πανταχούθεν ὑψηλοῖς καὶ δυσβάτοις τετεχεισμένος ὑπὸ τῆς φύσεως ἄβαστον ὡς τὰ πολλὰ πολεμοῖς τὸν πλείστον χρόνον ἀνασοθήσεις, τοῦτοις βῆδιως ὀλίγη δύναμις ἀρκεί.

ΙΕ'. Τὸ δὴ τοιοῦτον ἔθνος τὴν τῶν γειτόνων Γεν-νουϊτῶν ὑφορώμενον ὄφρυν καὶ κινδύροπον εἰς ἐπι-βουλὰς περινοῖαν καὶ πρὸς παρασπονδῆσεις σφόδρα ἐπιβέβητες, ἔργον ἐπιμελὲς ἐποιεῖτο σφῆς ταπεινοῦν τὸν ἐνόητα τρόπον ἀεὶ. Νῦν δὲ καὶ καιροῦ λαβόμενον ἐνσπῆνδους ὑποχειρίους ποιεῖται βῆδιως. Καὶ μὲν δὴ καὶ ἐς τὴν πόλιν Γέννουαν εἰσῶν καὶ ἀναμφισβήτη-τος ἄρχων αὐτῆς ἀναγορευθεὶς, τὰ πλεῖω μέρη κα-θεῖλε τῶν κόλπῳ τευχῶν καὶ πύργων, μὴ καιροφυλα-κῆσαντες ἴσως ὄψε, τὸν ἐιωθότα τρόπον σφίσι ἀεὶ, κἀνταῦθα νεωτερίσωσιν οἱ ταύτης οἰκήτορες.

ΙΓ'. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδὲ πῆ ἔσχε, καὶ ἐς τοιοῦτον ἐληξε πέρας ὁ τῆς Γεννουϊτικῆς ὄφρυνος ἀτοπος ὄγκος, καὶ ἡ θεὸθεν ἰχολούθησεν ἀμοιβὴ τῶν ἀδίκων ἔργων ἐκείνων ὧν τε κατὰ Ῥωμαίων ἠρξάν τε καὶ κατα-πράξαντο καὶ οἱς ἐτέροις προσεδέχθησαν ὁμοίως ἀπα-σιν, ὄρκους ἀπαντας θεοῦς κατόπιν ρίψαντες, καὶ μήτε θεῖαν νέμεσιν θέμενοι πρὸ ὀφθαλμῶν μήτ' ἀν-ὀρώπων αἰδῶ. Ὀνειροπολήσαντες γὰρ ἀπάσης θα-λάσσης συλλήθδην ἡγεμονίαν ἄνωθεν ἐκ Ταναΐδος καὶ Μακρότιδος ἄχρι Γαδελίων καὶ Ἡρακλείων στη-λῶν, καὶ αὐτῆς ἐξεπεπίτωκεσαν ἐν βραχεῖ τῆς πατρι-δος καὶ τὸ κοινὸν ἀδίκως ἰδιοποιούμενοι, ἔλαθον καὶ τὸ ἴδιον ἐνδίκως τὴν ταχίστην ἀπολωλεκότες. Τοῦτ' ἐκεῖνο τὸ τῆς παροιμίας ἀντικρυς, Ἡ κάμηλος ἐπιθυ-μῆσασα κεράτων καὶ τὰ ὤτα προσαπώλεσε. Μακρό-θυμος μὲν γὰρ ὁ θεός, ἀλλὰ καὶ εἰκαίος. Καὶ δίδωσι μὲν καιρὸν μετανοίας τοῖς ἀμαρτάνουσιν ἐς τοὺς τῆς

δικῆς θρόνους· ἂν δὲ καὶ τὸν τῆς μετανοίας χρόνον **A** ante adhibebit, quam per totum creaturarum ple-
καίρην κακίας θεάσθαι ποιουμένους, χθῆται τῷ στυ-
φοντι, πρὶν ὑπὲρ τοῦ ἔλλους ἀναλωθῆναι τοὺς ταλαιπώρους, ἅπαν τὸ πλήρωμα τῆς οὐσίας ὀλοσχερῶς
δεικνυμένους.

IZ. Ἄλλὰ γὰρ ἐκείνων οὕτως φερομένων Καντα-
κουζηνὸς ὁ βασιλεὺς πολὺν τινα χρόνον ἐν τῇ τοῦ
Ἀθανασίου μονῇ θεωρῶν ἀπρακτοῦντι τὸν Κάλλι-
στον, ὅτι βούλεται οἱ πέμφας ἡρώτα τῆς πατριαρχί-
κῆς διαίτης ἢ χρονία διάστασις. Εἶναι [f. 109 v.]
γὰρ φησι δῆλον τοῖς ἅπασιν ὡς τὰ τε πολιτικά καὶ
δημόσια τῶν πραγμάτων ἀνθρώπινα ἔχοντα ἀνθρώπου,
μετὰ γε θεῶν, καὶ τοὺς ἐπόπτας ἔχουσι καὶ διοικη-
τάς, ἕτε σύνθημα ὄντας ψυχῆς ὁμοίως καὶ σώματος.
Τῶν μὲν οὖν σωματικῶν τὴν διοίκησιν βασιλεῦσι
βυθμίζειν καὶ διοικεῖν εἰς τὸ βέλτιον, τοῖς ἀνωθεν
κεκρατηκόσι πολιτικοῖς ἐπομένους νόμοις, ὁ μακρὸς
παρέσχετο χρόνος, τῶν δ' αὖ ψυχικῶν ἱερωτέροις
ἀνδράσι, τοῖς ἀνωθεν κεκρατηκόσι καὶ αὐτοὺς ἐπο-
μένους κανόσι καὶ δόγμασι. Καὶ οὕτως ἡ πολιτεία
διοικουμένη πᾶσα πρὸς ὁμόνοιαν εὐαινετοῦν, καὶ
ἕσπερ ἐμψυχον ἐν γινομένη σῶμα, τὸν πάντα διέξ-
εῖσι χρόνον, ἐφόδια κεκτημένη πρὸς τε τὸ χεῖρον
καὶ βέλτιον, καθ' ὁπότερον ἢ τῶν κρατούντων τε καὶ
οὐλοστροφούντων δυνάμεις ἔχει γνώμης καὶ διαθή-
σεως. Εἰ γὰρ παρεξάγεσθαι θάτερον ἐρεθίζοιτο μέ-
ρος ῥόδοις· ὅπως ποτὲ καὶ ὀδεθή ποτε βίαισι ἐντυγχά-
νον, τὸν ἀδούλητον ἐθεινῆ ποτε τρόπον ἀντιφερομένοις,
ὅπῃ θαιτέρου σωφρονίζοιτ' ἂν ἴσως ὑγιαίνοντός τε καὶ
τοῖς βελτίοσι λογισμοῖς τὰς τοῦ καλοῦ κρηπίδας ἔχον-
τος ἡδρασμένας. Ἀνάγκη τοίνυν δυοῖν θάτερον, ἢ
πρὸς τὴν πατριαρχικὴν ἐπανεληλυθότα τε διαίταν τὰ
τῷ θρόνῳ ἀνήκοντα δρᾶν, ἢ παραιτησάμενον τὸ
ἦ τὸ γε τρίτον, τοῦ δράματος λόγον δίδόντα, τὸ τῆς
ἀπορίας λύειν ἀμφίβοτον.

III. Πρὸς ταῦτα τόνῳ εὐθύς ὑποτρέχει νέφος θυ-
μοῦ, καὶ ἀναστάς ἀφορισμὸν μὲν ἐκφωνεῖ πρῶτον
Θεοῦ κατὰ παντὸς ᾧ πρὸς βουλήσεως ἂν ποτε γένοιτο
αὐτῷ τὴν ἐς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἐπάνοδον τὸ
παράπαν αὐτῷ ὑποτίθεσθαι. Εἶτα μακρὰν τινα τοῦ
βασιλέως ποιεῖται καταδρομήν, ὅτι τὸ μὲν τῶν ὑπὲρ
χεῖρα Χριστιανῶν γένος μισῶν ὡς ἐχθροῦς, τὰ δὲ
βάρβαρον οἰκειούμενος ὡς φιλάτου, Ἰρκανῶ τῷ
γαμβρῷ καὶ τοῖς ὑπ' ἐκείνῳ βαρβάρους προδίδωσι
πρόικτα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν, καθάπερ ἀγγελέρ-
χης προβάτων δοράς, τὰς τοῦτων οὐσίας. Καὶ τὰ τῆς
ἐκείθεν ἀμοιβῆς ὅτι συχνὰ συχνούς τῶν ὑπ' ἐκείνῳ
βαρβάρων ἀεὶ μεταπέμπεται, πρόφασιν μὲν κατὰ
μόνον τοῦ βασιλέως Παλαιολόγου, τὸ δ' ἀληθὲς προ-
σιθῆναι καὶ τὰ λειπόμενα τῆς τῶν Ῥωμαίων λείας
αὐτανδρον προνομήν ἐκείνοις, ὡς εἰς θηριώδη κρεω-
φαγίαν σφάγια αὐτοῖς σώμασι καὶ αὐταῖς ψυχαῖς.
Καὶ τῶν ἐχθρῶν κορευνυμένων τῆς θοίνης, καὶ ἀπο-
σειομένων ἤδη τὸ τῆς ὠμότητος τοῦ ἀνδρὸς ὑπερβάλ-
λον, καὶ τὴν πρὸς τὸ ὀμφύλον χλευάζοντων ἀγρω-
μοσύνην, αὐτὸς οὕτως [f. 110 r.] ἰκορέννεται οὕ-
αἰδεῖται οὕτε ἐχθροῦς οὕτε φίλους οὕτε μὴν τὴν
πάντα βίσκουσιν ἡλίω φλόγα. Πρὸς τάνελγητον δ'
ἐαυτὸν τὸ παράπαν χαλκεύων ἀεὶ, καὶ τὰ μεῖζω
προσιθῆσι τῶν κακῶν, καὶ αὐτουργοῦ· τοῦς ἀθλοῦς
τῶν οἰκείων γίνεσθαι συμφορῶν ἀναγκάζει, βίαιους

XVII. Quæ cum ita se haberent, Cantacuzenus
imp. cum multum temporis in Athana:li monasterio
otiosum Callistum videret, misit qui ex eo quære-
ret, quid longa patriarchæ absentia sibi vellet. No-
tum enim omnibus esse, quæ rerum publicarum
negotia ad homines spectarent præter Deum etiam
hominibus esse obeunda atque tuenda. Hanc esse
conditionem corporis et animæ: quæ ad corpora
pertinerent, a regibus summa potestate præditis
regi ac gubernari secundum reipublicæ leges lon-
gum temporis spatium docuisse; quæ vero ad ani-
mas spectarent, a sacris summæ potestatis homini-
bus ad dogmatum et canonum regulas. Itaque res-
publica omnino æqualiter administrata tanquam
vivum corpus per omne tempus stabilis permane-
bit. Habet autem et ad pejorem et ad meliorem
statum perveniendi vias, quatenus potestas eorum
qui regunt et gubernant, cum prudentia et consi-
lio conjuncta est. Si enim altera pars magnis invito
fluctibus **196** jactatur, ab altera forsitan reme-
dium recipiat, quippe quæ sana sit et melioribus
consiliis constituta. Necesse igitur esse ex duobus
alterum: aut ad patriarchicam vitam redire et quæ
ejusdem potestatis essent facere, aut deposito mu-
nere in hoc loco alterum collocari pati; aut ter-
tium illud, absentia ratione reddita, difficultatis
serupulum tollere.

λειτουργημα, χώρον ἑτερον ἀντεισαγαγεῖν παρέχειν.
ἀπορίας λύειν ἀμφίβοτον.

XVIII. His dictis ira statim patriarchæ animam
cepit. Et cum surrexisset primum locutus est de
Dei consilio, cujus ad voluntatem si res ea inclina-
ret, fore ut in patriarchicam sedem se redire jube-
ret. Deinde in imperatorem vehementer invecus est,
quod Christianorum gentem imperio suo deditam tan-
quam hostes in odio haberet, Barbaros autem tan-
quam amicos sibi conciliaret; quod Hyrcano genero
et Barbaris qui sub eo essent diu noctuque trade-
ret illorum bona; nec causam non nisi apud Palæo-
logum inveniri revera posse, quod quæ e Romano-
rum spoliis superessent caperentur cum hominibus
ad instar bestiarum ad dilacerandum traditis. Cum
hostes cædibus satiati aversentur immanem ejus
crudelitatem et in homines ejusdem gentis iniqui-
tatem **197** respuant, ipse nec satiatur nec veretur
inimicos aut amicos aut ipsam rerum omnium nu-
tricem illam solis lucem. Omni humanitate abjecta
tam durus et ferreus factus est, ut etiam majores
calamitates adderet. Miseros enim illos ærumnarum
suarum auctores fieri vehementer cogit, qui ipsi
suis navibus et patria in peregrinam terram fratres,
amicos, domesticos, familiares captos transportent.
Mulierum liberorumque luctus, viri manibus ligat',
præda cruenta et clamore et ululatu continuo mista
omnem modum excedit. Lenitas vero omnis et mi-

sericordia, regis in eos quorum erat gubernator constitutus tanquam in maris altitudinem demersa plane evanuerat. Tali modo cum reipublicæ administrationi suæ incam etiam animarum curam vi atque arbitrio suo addidisset, ita ut in delendis et corporibus et animis unam crudelitatis tyrannidem exerceret, miratus sum cur dissimulanter hæc mihi dicere non erubesceret, sed ad societatem regni Romani et ad curationem et corporum et animarum me vocaret. Naturam veritatis miscuit; etenim quæ factis sustulerat, profitebatur se restituere et oratione factorum dissimili hominum animos ad unum se revocare ad justitiæ similitudinem gloriabatur quasi dicere vellet: Agedum venias **198** in societatem sanguinis quo rumores ab altera parte obmutescunt. Quæ præterea addidit, quod sub æquitalis specie loquebatur, etsi volueris, haud facile tamen intelliges. Nam quod quæcunque loquitur contraria facit, in eo naturæ interitus est, et maximum omnium malorum. Quid civibus possit maiorem afferre calamitatem quam rex dolosus et bellicosus? Sin vero is qui regnat commovetur ut adversus rempublicam agat, cuius gubernacula susceperit ad salutem civium, profecto ex eo majora quam bello intestino mala nascuntur.

ἐπὶ θάτερα μετασχηματίζει τοὺς φθόγγους, ληθηθέναι προσποιούμενος ὡς τὸ γλώττη μὲν τὰ δέοντα φθέγγεσθαι πάνυ τι βέβδιον καὶ τοῦ βουλομένου παντός, τὸ δὲ πάντων ἴων λέγει δρᾶν τάναντία, τοῦτο δὲ φύσεως ὀλισθός καὶ κακῶν ἀπάντων τῆ μέγιστον. Τί δ' ἂν ὑπηκόος εἴη κακοδαίμονεστερον ἀπάντων ἑτερον ἢ δεσπότην ἔχειν ἐπιβουλον καὶ πολέμιον; Ὅταν δὲ καὶ τάναντία καθάπαξ ὁ βασιλεύων ἐπειγῆται δρᾶν τοῦ τὴν πνευματικὴν ἀνειλημμένου συνδιοικεῖν ἐπιτροπὴν εἰς τὸ τῶν ὑπηκόων λυσitteλεῖς, τότε δὲ καὶ μᾶλα τι σφόδρα περιφανῶς αὐτὸς αὐτόθεν καθίσταται χείρων παντός ἐμφυλλου πολέμου τοῖς πράγμασι.

XIX. Quid opus est plura persequi quæ omnibus nota sunt? tempus enim non sufficeret si omnia ejusmodi facta vellem narrare. Unum tamen non possum quin proferam. Magni illius clarique Sophiæ templi læsæ pars ea que ad orientem spectat ante decem annos restaurata est brevi postquam collapsa est, ut omnes scitis, ab Anna regina cum filio iam regnante, scilicet altissima illa contignatio per lectum porticus delapsa magnam difficultatem præbebat. Breve illud hemisphærii tecti tegumentum quod utraque parte supra contignationem erat relictum poterat lignis apposis per vinculum brevi coagmentari, **199** intercessit autem reginæ potestati vir illi animo mirum in modum mutato. Unde factum est ut sacrum ædificium illud plane negligenter et omnibus spectatoribus lacrymas exprimeret non solum Romanorum, sed etiam peregrinorum hominum. Cujus præclari spectaculi fama cum esset usque ad terrarum fines pervulgata, factum est ut ira incenderetur Russiae imperator. Hæc terra magna est et incolis frequens, inter hyperboreos sita montes illos, unde Tanais magnus ille fluvius oritur et quotquot in lacum Mæotidem et mare Caspium minores majoresque amnes decurrunt. Dextera a parte si quis a septemtrionibus ad nos venit qua Zephyrus cadit et ad vicinum Oceanum per Scytharum hyperboreorum terram

μαστιγοφόρους σφοδρῶς ἐπιστῶν, ὡς ἔν τοῖς ἑαυτῶν αὐτοὶ καὶ πλοίοις ἅμα καὶ χερσὶν ἐκ τῆς πατρίου γῆς πρὸς τὴν ἀλλοφύλων τε καὶ βάρβαρον αἰχμαλώτους διαπορθμεύειν τοὺς ἀδελφοὺς καὶ φίλους καὶ ὁμοφύλους καὶ συγγενεῖς, θρηνοῦντες αὐτοὶ θρηνοῦντας αὐτοὺς, γύναϊά τε καὶ παιδάρια οἰκτρὰ πάντα ἀριθμοὺς ὑπερβαίνοντα, καὶ περιηγκωνισμένους ἄδρας, καὶ ἡμαγμένα λάφυρα, καὶ ἅμα βοὴν συμμιγῆ καὶ ὄλοφυρμῶν ἀμύθητον. Φεῖδὼ δὲ πᾶσα καὶ ἀνθρώπων σπλάγγων οἰκτιρμοὶ τοῦ ποιμαίνειν σφᾶς καὶ διοικεῖν λαχόντος βασιλέως ἐξεβρῶχθεσαν παντάτασιν, εἰς διαπορθμῶς καταδύντας συλλήβδην πυθμένους εἰπεῖν. Οὕτω δὲ μετὰ τῆς ἑαυτοῦ καὶ τὴν ἐμὴν ἀρπάζων καὶ ὑποτάττων διοίκησιν τῶν ψυχῶν, καὶ μίαν ποιῶν ὁμότητος τυραννίδα, ψυχῶν ὁμοῦ καὶ σωμάτων ἀπώλειαν, θαυμάζειν μοι ἐπεισι πῶς εἰρηνευόμενος πρὸς με ταυτ' οὐκ ἐρυθριᾷ, ἀλλ' εἰς ἀρμονίαν δῆθεν παρακαλεῖ με Ῥωμαϊκῆς πολιτείας καὶ ἅμα σωματικῆς τε καὶ ψυχικῆς καταστάσεως; καὶ συγγέει τῆς ἀληθείας τὴν φύσιν, καὶ ἂ καταλείπει τῆς ἐργῶς ταῦτα γλώττη μεγαλόβρομονεῖ διορθοῦσθαι, καὶ μαχομένην ἔχων τῇ χειρὶ τὴν γλώττην αὐτὸς ἐτέρος ἀρμόττειν καὶ μεταρμόττειν βρενθῦντα πρὸς δικαιοσύνην ὁμόνοισιν. Καὶ λέγειν βουλόμενος, εἰ Ἐλθὲ, μεθ' ἡμῶν κοινώνησον αἵματος, » ὁ δ'

10'. [f. 110 v.] Καὶ τί δαί τὰ πλείω καὶ πᾶσι δῆλα διεξιέναι; ἐπιλείψει γὰρ ὁ χρόνος με διηγούμενον, εἰ πάντα δὴ τὰ παραπλήσια λέγειν ἐθέλωμι. Ὅμως ἐν τι τῶν βραχυτέρων εἰπὼν ἀπαλλάξομαι. Τοῦ γὰρ μεγίστου καὶ μάλᾳ περιδοῆτου τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας νῶσ τὸ πρὸς ἡω ζημιωθέντος μέρο; πρὸ δέκα ἔνιαυτῶν, ἀνεγήγηρτα πάλιν εὐθύς μετὰ τὴν πτώσιν, ὡς ἅπαντες ἴστε, πρὸς Ἄννης τῆς βασιλίδος μετὰ τοῦ υἱοῦ τηνικαῦτα βασιλευούσης, ἢ πᾶσαν προῖσχομένην δυσχέρειαν μετὰ τῆς τοῦ βήματος ὀροφῆς, ἢ πεσοῦσα οὐρανία ἐκείνη καὶ μεγίστη ἀφίς. Τὸ δ' ἐκατέρωθεν ὑπὲρ τὴν ἀψίδα λεπτόμενον τοῦ ἡμισφαιρίου τῆς ὀροφῆς βραχύτατον λείμμα ἐμελλε μὲν καὶ αὐτὸ βραχύτατον ἐν κατὰ σειρᾶν, τῆς ὕλης ἐμπαρασκευοῦ καίμενης, ἐν βραχεῖ συντελεῖσθαι, κεκώλυκε δ' οὐτοσί, τὸ βασιλείου κράτος ἐκείνης ὅπως ποτ' εἰς ἑαυτὸν μεταστήσας ἐξαίφνης ἅμα καὶ ἀπροσδόκητα καὶ μεμνηνκεν ὁ θεὸς οὗτος οἶκος ἐκείθεν ἀμελοῦμενος τὸ παράπαν, καὶ τῶν ἰρώντων ἀπάντων συχνὰ προκαλούμενος δίκρυα, μὴ μόνον Ῥωμαίων, ἀλλὰ καὶ πάντων σχεδὸν ἐθνικῶν καὶ ἀλλοφύλων ἀνθρώπων. Τῆς δὲ φήμης τοῦ παγκρατισμοῦ τοῦδε θεάματος εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης διαβαινούσης πέρατα, ζήλου πλησθῆναι συμβαίνει θεοῦ τὴν ἀρχηγὸν τῆς Ῥωσσίας. Χώρα δ' αὕτη μεγάλη καὶ πολυάνθρωπος, μεταξὺ τῶν ὑπερβορείων ἐκείνων καίμενη ὄρων, ἀπ' ἴων Τάναϊ; τε ῥήγγυται ποταμῶν ὁ μέγι-

στος, καὶ ὄσοι πρὸς τὴν Μαυριτανίαν τε καὶ Κασπίαν Α
 μείζους τε καὶ ἥτους ποταμὰ κατιόντες ποιοῦνται
 τὰς ἐκβολὰς, ἐν δεξιᾷ μὲν, εἰ τις ἀπ' Ἀρκτων εἰς
 ἡμᾶς ἀφικνοῖτο, ζέφυρον ἄνεμον ἀφείσα καὶ γει-
 νιῶντα τὸν δυτικὸν Ὀκεανὸν, παρὰ δὲ τὰ εὐώνυμα
 τοὺς τε ὑπερβορέους Σκύθας καὶ ὅσους τῶν ἀφελιω-
 τικῶν πνευμάτων τὴν γῆν ἐκείνην εἰσθεν ἐπιπνεῖν.
 Δεῖ γὰρ καὶ ταῦτα διεξιέναι χωρογραφούντας, ἵνα
 πρὸς ἕλεγχον ἢ τὰ πάντα τι κόρη τῆς οἰκουμένης
 ἔθνη τῶν ἐν κόλποις μὲν ἐχόντων ἡμῶν θεαμάτων
 τὰ κάλλιστα, ἀναίσθητόντων δ' ἀπάντων μάλιστα
 τῶν ἐπὶ γῆς ἔθνων. Ὁ τοίνυν τῆς χώρας ἀρχηγὸς
 ἐκείνης χιλιάδας ἡμῶν χρημάτων πέμφας ἐκείθεν
 ὄσας δῆρα καὶ ἐπετόμψει, δι' αὐτῶν ἕξιν τελεῖσθαι
 τὸ λαῖπον [f. 111 r.] ἐκείνο μέρος τοῦ θεοῦ νεῶν,
 ἐπαγγελλόμενος, εἶ καὶ πλεῖω πέμπειν ἐκείθεν ἕξιν Β
 κατὰ τὸ τῆς χρεῖας ἀνάλογον. Ὁ δὲ βασιλεὺς ὑμῶν
 αὐτοὶ καὶ θεοῦ καὶ ἀνθρώπων αἰδῶ καθυδρίσας, καὶ
 δίκης θεῆς θρόνους σεμνοῦς παριδῶν, ἀφῆρηται μὲν
 ἡμῶν ἐκεῖνα τὰ χρήματα, πέπομφε δ' Ὑρκανῶ τῷ
 ἀσεβεστάτῳ γαμβρῷ, προφανῆς ἱερότυλος καθιστά-
 μενος, καὶ δαίμοσι θύων τὰ τίμια. Ὅμως τί τοῦτο
 πρὸς γε τὰ ἡμῶν ἀνωτέρω λεχθέντα; οὐ γὰρ μείζον
 τοῦτ' ἐκείνου γε τοῦ τοῖς αὐτοῖς βασιλεύουσιν Χριστιαν-
 οῦς προδιδόναι διηνεκῶς, καὶ καθάπερ ἱερὰ διὰ
 τῶν φαινομένων τούτων προσάγειν τοῖς μὴ φαινομέ-
 νους δαίμοσι τὰς ἐκείνων ψυχάς. Θεάτρον τοίνυν ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις ἐλεούμενον ὁ θεὸς οἶκος, τῷ
 μέγα τοῦτο θαῦμα τῆς οἰκουμένης ἐγκαταλείπεται, καὶ μὴ ἔχων ὅποι τῆς οἰκουμένης πρεσβείαν πέμφας
 τὴν ἀδικίαν ἀπαγγελεῖ, νουθεσίας ἀπάσης δι' ἐνὸς ἀνδρὸς μοχθηρίαν, ἵσταται λοιπὸν ἐπὶ μέσου θεάτρον
 τῆς οἰκουμένης φωναῖς ἀφθόγγους τῶν ἀκρίων θρηῶν τὴν ἀγνωμοσύνην. Εἰς τοιοῦτον τοίνυν καὶ τηλι-
 κοῦτον βάθος κακῶν ἐμπροσθέντι ποτὸς ἀδαμάντινος λογισμὸς ἢ ποταμὸς λιθίνῃ ψυχῇ κοινωνεῖν τῶν ἀσχερῶν
 αὐτῷ βουλευθείη ποτέ;

Κ'. Ταῦτα δὴ καὶ πλεῖω τούτων προειπῶν, καὶ C
 ἐπειπῶν ἀνώμαλά τε καὶ ἀφελῆ καὶ ἀταμίευτον μὲν
 ἔχοντα τὴν τραχύτητα, μακροτέρων δὲ γέμοντα τῶν
 λοιδοριῶν, ἀπιέναι τοὺς πρέσβεις διεκελεύσατο. Καὶ
 μὲν δὴ τὰ πλεῖω διὰ τὴν ἀγαν τραχύτητα σιγῇ κρύ-
 φας ἔγωγε μόνον ταῦτα, καὶ ὅσον ἔμοιγ' ἔξην, τοῖς
 πρὸς σέ μου γε τοῦτοις ἐταμειούσῃ ὑπομνήμασι,
 μετριῶς καὶ ὡσπερ ὕλης πρόφαναι ταῖς τῶν σῶν
 ἱστοριῶν βέβλοισ ἀφοσιούμενος. Σὺ δ' ἀνειλιφῶς-τῆ
 σὴ Καλλιόπη κοσμήσας ἂν ἐς τὸ εὐφραδέστερον εὐ-
 θυρῶν ἠμνήσας. Τούτων δ' ὅμως καὶ τῶν τοιούτων
 οὐτως ἴσως εἰρημένων ἐκείνῳ τάνδρῳ πυθόμενος ὁ
 βασιλεὺς χεῖλαι μὲν οὐκ ἐξήνεγκεν ὄργιλον οὐδὲν
 τῶν ἀπάντων, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ συνήθους ἔμεινεν ἤθους,
 ἐς δὲ τοιοῦτον τοὺς ἐπισκόπους ἀδροίσας τοῦ πα-
 τριαρχικοῦ καθέλειν αὐτὸν βαθμοῦ. Αἰτίας γὰρ εἰς
 ἐνεγκόντων ἑτέρας καὶ διαφόρους τῶν ἐπισκόπων,
 τῶν μὲν τὴν προκατηγορηθεῖσαν αὐτῷ αἵρεσιν τῶν
 Μασσαλιανῶν, τῶν δὲ τὰς τῆς γλώττης ἀσέμνους
 καὶ διηνεκῆς ἀσχεροῦς ἀσέμνους καὶ τοὺς ἀκαίρους καὶ μαινομένους θυμούς, καὶ ἄλλων ἄλλας, προτι-
 μοτέρα πασῶν εἶδοκε τῷ βασιλεῖ [f. 111 v.] τῶν
 παντὸς ἐκπεφώνηκεν ἐς τὴν πατριαρχικὴν αὐτὸν
 ἀνακαλεῖσθαι πάλιν ἄξιαν.

ΚΑ'. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον·
 ἄλλοι δ' ἐκείθεν παρῆλλον ἡμέραι καὶ διάδοχοι· γί-
 νεται τοῦ βαθμοῦ Φιλόθεος ὁ Κόκκινος, ἐκ τῆς κατὰ
 Πείρινηθον Ἡρακλείας μετατεθείς. Τούς γε μὴν
 ὑπὲρ τοῦ νεῶ τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας ἐλέγχους ἐκείνους

prosperi venti et quicumque solisolani sunt hanc
 solent. Oportet hanc animadvertant ii qui terras
 describunt ut doceant præstantissima totius orbis
 spectacula apud nos esse, cæteras vero gentes sensu
 esse rudi atque incondito. Hujus igitur terræ prin-
 cepe, magna pecuniæ vi data, quantam jam antea
 miserat, reliquam templi partem illam restaurari
 voluit, plura quoque deinceps 200 pro necessita-
 tis ratione se missurum pollicitus. Rex vero hic
 noster, dimisso erga Deum hominesque pudore et
 neglecta veneranda divina justitia pecunias illas
 nobis abstulit et misit Hyreano genero suo scelerato
 manifestas templorum ille spoliata et diis dona
 sacra vit. Attamen quid hæc ad illa quæ supra dix-
 imus? Multo enim gravius est ipsis barbaris Chris-
 tianos continuo tradere et tanquam sacra quæ
 oculis cernuntur, diis qui non cerni oculis possunt,
 illorum animas sacrificare. Itaque neglecta domus
 illa miraculum quoddam terræ et angelis et homi-
 nibus miserimum spectaculum præbebat; et cum
 non esset quo terrarum mitterentur qui injurias
 regis referrent, cum omnia unius viri peste labora-
 rent, tandem miseriarum iniquitatem luculentis-
 sime ante oculos posuit. Jam vero quis est tam dur-
 us et ferreus ut cum regis non misereat tanta ærum-
 narum mole obruti?

Ε XX. Quæ cum dixisset multa que alia simpliciter
 dicta addidisset acerbitate et ignominia plena abire
 legatos jussit. Atque multis præterea 201 ob ni-
 niam acerbitatem silentio prætermisiss, in his quan-
 tum poteram modica narratione usus sum, largam
 materiam historicis libris tuis traditurus. Quæ tu
 quidem, ut melius intelligi possint, velim recipias
 et poetica facultate tua atque libera in scribendo
 audacia illustres. Hæc ita fere dicta cum rex au-
 disset, nil iracundius huic objecit, sed eandem animi
 affectionem retinuit. Postea convocatis episcopis de
 patriarchica sede illum expulit. Alias enim ac di-
 versas episcopi causas proferebant: alii Messalio-
 rum hæresin antea ab eo in judicium vocatum, alii
 continuas atque inhonestas locutiones atque immo-
 deratam insolentiam insaniam, alii alia, Melius autem
 regi omnibus controversiis ac sententiis
 visum est, in patriarchicam sedem illum res-
 titui.

καὶ μαινομένους θυμούς, καὶ ἄλλων ἄλλας, προτι-
 μοτέρα πασῶν εἶδοκε τῷ βασιλεῖ [f. 111 v.] τῶν
 παντὸς ἐκπεφώνηκεν ἐς τὴν πατριαρχικὴν αὐτὸν
 ἀνακαλεῖσθαι πάλιν ἄξιαν.

XXI. His ita se habentibus, paucis inde die-
 bus præterlapsis, sedem nactus est Philotheus
 Coccinius ex Heraclea Perinthis revocatus. Cantacu-
 zenus ob ignominiam maculam ex Sophiam templo
 susceptam, 202 tributum Byzantiis imperavit

secundum cujusque rei domesticæ et nobilitatis A rationem. Ita tribus mensibus reliquum templi lectum restauratum est.

XXII. Quænam autem, Agathangele, ob calamitatis magnitudinem, veritus ne homines legerent et audirent, in oratione tua omisisti. Neque enim majora, ut mihi videtur, quam quæ a te dicta sunt, neque insolentiora possunt dici. Tamen parsimonia quadam orationis unum vel duo eorum quæ levia sunt velim mihi enarras, ne longo silentio animum in suspicionem inducas neque longiore oratione aures audientis obtundas.

XXIII. Primum igitur, divine vir, audias me narrantem de Barbaris illis qui, quandocunque vofunt, cum summa hilaritate progrediuntur in regias, ut mysteriis superstitionis impiæ præsent, et dissolutam inconditamque vitam agunt indulgendo ventri et vinolentiæ et quidquid cupiditate excitari solet. Hi igitur cum in templo quod in ædibus regis est sacra mysteria facturi sint, in atris nuda cum saltatione incondita carmina et hymnos Mahometi canunt. Quibus 203 rebus magis ad sese quam ad Evangelia audienda trahunt aut omnes aut nonnullos eorum qui ibi congregati sunt. Eodem modo ad regiam mensam plerumque cymbala adhibere et ludicra instrumenta et carmina impia solent.

κράσιν ἢ τὴν τῶν θείων Εὐαγγελίων ποτὲ μὲν πάντας ἀπλῶς, ποτὲ δ' ἐνίοις τῶν ἡθροισμένων ἐκεῖ. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τὴν βασιλείαν τράπεζαν δρῶσιν ὡς τὰ πολλὰ μετὰ γε [f. 112 r.] δὴ κυμβάλων καὶ θυμηλικῶν ὀργάνων καὶ ψαμάτων, ὅποσα τοῖς ἀσεβείαι ἐπιθίσται.

XXIV. Hoc unum a me obiter dictum sit. Reliquum est ob ærumnas ac labores barbarorum copias ex Bithynia in Europam proficisci noluisse, nec Cantacuzeno regi cum ad se vocaret se applicaturas. Qua re ille coactus, turmas mercede conductas cum mulieribus et liberis in Europam transportavit, quæ ei vise sunt esse munimento et terriculo Palæologo genero tanquam Gorgonis facies. Triballos Mysosque in nonnullas Chersonesi urbes transportavit, si forte ex iis essent qui socii sui in bello esse vellent ut Romanos illos miseros in servitute retinerent mandato regis ac voluntate adjuti. Unde tanquam ex munitissimo receptaculo egressi proximam Thraciæ partem vastabant subijciébantque. Jam vero Hlyrcani filius qui per Hellespontum profectus erat tanquam in coloniam et patriam terram habitare ibi cum Barbaris qui paulo ante huc venerant se posse putabat. Quæ vero sequuntur ut prudenti cuique admodum cognita, si volueris, tacebo. 204 Nam ut certis rationibus conjicias ea quæ silentio prætermissa sunt qualia sint facile te asssecuturum puto, si quæ dicta sunt probe audieris, etsi asperrima sunt forsitan quæ Callistus in Cantacuzenum invecus acerbissime evomuit.

ὁ Καντακουζηνὸς αἰσχυρθεὶς ἔρανον πρὸς τῶν Βυζαντιῶν κελεύει συμφορηθῆναι κατ' ἐξίαν ἐκάστων τῶν τε μάλᾳ πλουσίων καὶ μὴ, καὶ τῶν μᾶλλον ἐνδόξων καὶ μὴ, καὶ οὕτως ἐν τρισὶ μῆσιν καὶ τὸ τῆς ὀροφῆς τοῦ νεῶ λειπόμενον ἐκτετέλεσται.

ΚΒ'. Τίνα δ' ἦν, ὦ καλὲ Ἀγαθάγγελε, ταῦθ' ἐδὶὰ κακίας μέγεθος, φειδοὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, τῶν τε λεγόντων φημι καὶ τῶν ἀκούοντων, σωπιώση παρέπεμψας γλώττη; μὴδὲ γὰρ εἶναι δοκεῖ μοι τῶν μήπω γέ σοι λεχθέντων τὰ λεχθέντα μῆτε μείζω μῆτε μὴν ἀτοπώτερα. Ὅμως ἐκλογὴν ποιησάμενος οὐ γε κάκειθεν μετρίαν, ἐν ἣ δύο τῶν κουφοτέρων ἀπαγγεῖλαι μοι προθυμήθητι, ὡς μὴ ἀποκναίειν μῆτε μακρὰ σιγῇ τὰς ἡμῶν ὑπονοίας μῆτε μακροτέρους λόγους τὰς ἡμῶν ἀκοάς.

ΚΓ'. Καὶ μὲν δὴ πρῶτον ἔστω σοι, θελα μοι κεφαλή, πρὸς ἀκράσιν τὸ περὶ τῶν βαρβάρων ἐκείνων, οἱ διηνεκῶς καὶ ὅτε βούλοιντο μετὰ πολλῆς κωμάζουσι τῆς βρασιλείας εἰς τὰ βασιλεία, μυσταγωγοὶ καὶ πρόεδροι τῆς ἀσεβοῦς θρησκείας οὗτοι, καὶ βίον μὲν, ὡς φασίν, ἀσχευόν τε καὶ ἄζυγα βόσκοντες, γαστρὶ δὲ πάντων μάλιστα δουλεύοντες καὶ ἀκρατοποσίας ἡττώμενοι, καὶ ὅσα τὸ τῆς ἐπιθυμίας ἀκόλαστον ἀναφλέγει. Οὗτοι τοίνυν μελλούσης τῆς ἐραῆς τελεῖσθαι μυσταγωγίας ἐν τῷ τῶν βασιλείων ἐκτὸς ἐραῆς τρέμει, χορδὸς ἰστώντες ἐκεῖνοι παρὰ τὰς βασιλείους αὐλάς ἀντάδουσι τε τὴν γυμνικὴν ἐκείνην ὀργούμενοι ὀρηγσιν, καὶ ἀσῆμοις κλαγγαῖς τὰς τοῦ Μωάμεθ ἀναβοῶσιν ὑδᾶς καὶ τοὺς ὕμνους,

Κ δ' ὦν καὶ ἀνθέλκουσιν πρὸς τὴν ἑαυτῶν μᾶλλον ἀκράσιν ἢ τὴν τῶν θείων Εὐαγγελίων ποτὲ μὲν πάντας ἀπλῶς, ποτὲ δ' ἐνίοις τῶν ἡθροισμένων ἐκεῖ. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ περὶ τὴν βασιλείαν τράπεζαν δρῶσιν ὡς τὰ πολλὰ μετὰ γε [f. 112 r.] δὴ κυμβάλων καὶ θυμηλικῶν ὀργάνων καὶ ψαμάτων, ὅποσα τοῖς ἀσεβείαι ἐπιθίσται.

ΚΔ'. Ἐν μὲν δὴ τοῦτο σκιωδῶς εἰρήσθω μοι δεύτερον δ' ὅτι καὶ διὰ τὸ πολύμοχθόν τε καὶ πολυάσχολον τὰ τῶν βαρβάρων στρατεύματα διαπεραιούσθαι συχνότερον πρὸς Εὐρώπην ἐκ Βιθυνίας ἀπηγορεύεσθαι ἤδη, καὶ οὐκέτι καλοῦνται τῷ βασιλεὶ Καντακουζηνῷ προσέχειν ἔφρασαν αὐθις τὴν νοῦν· ὅθεν ἀναγκασθέντα τοῦτον λογάδας ἐκεῖθεν μισθώσασθαι τε καὶ ἅμα γυναίξει τε καὶ τέχνους εἰς Εὐρώπην μετενεγκεῖν, ὁπόσους ἀποχρήσειν ἔδοξεν εἰς ἐπιτείχισμα καὶ φόβητρον ἀντὶ Γοργόνος ἄλλης τοῦ γαμβροῦ Παλαιολόγου, καὶ εἴ τις ἐκείνῳ βούλοιο συμμαχεῖν ἐκ Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν. Καὶ αὐτοὺς τῶν ἐν Χερσονήσῳ πόλεων ἐνοικίξει τισιν, ὡς καὶ δούλοις διηνεκῶσιν ἤδη κεχρηθῆσαι παντάπασιν τοῖς ἐκεῖ τάλαιπύροις Ῥωμαίοις, τῆς ἐφέσεως συνεληφότες ἐπίκουρον ἤδη καὶ τὸ τοῦ βασιλέως ἐνδοσίμον, ἀφ' ὧν ὡς ἐξ ὀρηγητρίου λοιπὸν ἀσφαλούς ἐξιόντες καὶ τὴν ἐξῆς ἀεὶ λητίζονται τε καὶ ὑποποιῶνται θράκην. Ἦδη δὲ καὶ ὁ τοῦ Ὑγκανοῦ παῖς ὡς εἰς ἰδίαν ἀποικίαν καὶ πατρίαν γῆν διαβὰς τὸν Ἑλλησπόντον, συνοικεῖν ἐκεῖ τοὺς ὀλίγῳ πρότερον ἐληλυθόσιν ἔφρασε δεῖν ἐκείνους βαρβάρους. Τὰ δ' ἐξῆς ὡς ἤκιστ' ἀδελὰ τῶν συνετῶν οὐδέσιν, εἰ βούλοιο σὺ, σωπιήσομαι· ἀποχρηθῆναι γὰρ οἶμαι καὶ τὴν τῶν σωπιμένων συμβάλλειν ἐντεῦθεν ποιότητα λογικωτέρως

εἰκασίας τόν γε συνετὸν ἀκροατὴν, εἰ καὶ φρικωδέστερα πέφυκεν Ἰσῶ; ὅπλα αὐτῷ Κάλλιστος Καντακουζηνὸν κατατρέχων ἐς τὸ πᾶν τραχύτατον ἐξηρεύετο.

Καὶ ὁ μὲν Ἀγαθάγγελος τοιαῦτα εἰπὼν καὶ ἀκούσας τὴν εἰωθὺσαν ἐπαλιθρῶμαι, λάθρα καὶ καθ' ἥσυχον οἴκαδε ἀπῴων. Καὶ ὁ χειμῶν ἐν τούτοις οὕτω μὲν τελέως ἔληγε δ' οὖν.

ΚΕ'. Ἄρτι δὲ τῆς ὥρας ἐφειστηκυίας ἐν ἧ ψυχᾷ ζωτικᾷ πρὸς ἀναβίωσιν πίστεως ἀνίσχουσι γῆς, γλῶσσην ἐνδεδυμέναι παντοδαπὴν καὶ παντοδαποῖς περιτθισμένην τοῖς χρώμασι, Ματθαίω διδάχημα περιτθισίν αὐτοκρατορικὸν ὁ πατὴρ ἐν τῷ Βλαχερνῶν θείῳ τεμένει, Φιλοθέου τοῦ μετὰ Κάλλιστον νεωστὶ πατριάρχου κατὰ τὸ πάλαι κεκρατηκὸς ἔθνος τῆ χειρὶ καθ' οὐρανοῦ γράψαντος. Σχοπὴς δ' ἦν τῷ νέῳ τούτῳ διαδῆματι ὥστε τὸν υἱὸν συνάρχειν μὲν τῷ πατρὶ διὰ βίου, τελευτήσαντος δ' Ἰσῶς αὐτοῦ διὰ γῆρας [f. 112 v.] μόνον ἐκ διαδοχῆς τὸν υἱὸν αὐτοκρατορικῶς τῆ βασιλείας διέπειν σκήπτρα. Τοῦ γὰρ γαμβροῦ Παλαιολόγου πῖσα παντάπασιν κατεψήφιστο λήθη, καὶ θύρα φιλικῆς ὁμονοίας τελέως ἐκλείετο.

ΚΓ'. Ἡμέραι μεταξὺ παρεβύθησαν οὐ μάλιστ' ἀσυχναί, καὶ Ματθαῖος ὁ νέος οὕτως βασιλεὺς εἰς τὴν ἐγκλείουσαν ταύτην ἐμὴν ἀφικνεῖται οἰκίαν, τοῦ πατρὸς βασιλέως κελεύσαντος μέσον γενόμενον πείσαι βαδίζειν ἡμᾶς; αὐτοῖς εἰς τὰ βασίλεια καὶ δίδοναι μὲν τὰς εἰωθίας τοῖς βασιλεῦσιν ἡμᾶς ὀμιλίαις, ἀντιλαμβάνειν δ' ἐκείθεν συχνὰς καὶ ποικιλίας αὐτῶν τῶν ἀντιδόσεων ἀμοιβᾶς. Ἄλλ' ἐμοῦ τὴν παράκλησιν ταυτηνὴν μηδαμῆ μηδ' ἐκ πρώτης προσκαμένου φωνῆς, τὴν γλῶσσαν εὐθύς ἐκείνος ἐτέρωσε μετεβύθημι. Καὶ, « Εἰ μὲν ἐφ' ἡμῖν ὀφείλουσιν, εἰ εἰς αὐτὴν τοῦ βίου τὰ πράγματα, καὶ τῆ γε ἡμετέρας τῆς ἡνίας γνώμη παρέχεις τοῦ τοιῶδε καὶ μὴ καὶ ἄλλως κινεῖσθαι ταυτὶ, σκοπεῖν σε χρεῶν μὴ καὶ σεαυτὸν, μεθ' ὧν ἐτέρων ἀδικεῖς, λαμβάνης ὀμιλίαις αὐτῶν ἀδικῶν, καὶ τῆς σῆς πολλοὺς ὀμιλίαις μετὰ τῆς συμφορᾶς; ἀποστερῶν ὠφελείας, καὶ σεαυτὸν αὐτῶν φανῆς ὅμοιον ζημίαν, δόξης θείας ἅμα καὶ ἀνθρωπίνης ἐκ γε τοῦ προφανοῦς ἀποστερῶν ἔκοντι. Τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ δὴ καὶ τὸν ἐμὸν ὀρῶ πατέρα καὶ βασιλέα, σὺν γε μητρὶ μου τῇ βασιλίδι, πρὸς τοῦτο δὲ μεταξὺ συμπεπτωκίνας συμπέπτωκε μετὰ μελονσχόντας οὐ μάλιστ' ἀσυχνοῦσιν οὐδὲ πρὸς τὸ περιφρονούμενον ὑποβρέοντα. Μένονται γὰρ σου σὺν θαύματι, καὶ διὰ στόματος οὐδαμῆ διαλείπουσιν ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ φέρειν ἐκίτεροι τὰ σὰ καὶ ἀνακαλεῖσθαι συχνὰ, καὶ μάλιστ' αὖθις ὅτε συχνοῖς περιαντελεῖσθαι συμβάλειν βίαισις πραγμάτων κύμασι καὶ σάλῳ τύχης αὐτοῦς; καὶ οἷος οὐ δεομένους, εἴπερ ποθ', ὀμιλητῶν πρὸς περὶ αὐτῶν, ζεφύρου φάναι τινὸς ἡδονῆς αὐτοῦρου, καὶ χορηγεῖν παρεσκευασμένους χαίρουσιν γνώμη χρήματα καὶ δόξαν σὺν ὅσαις προσήκουσι δεξιώσεις τιμαῖς συνοικουσαι παντοδαπαῖς, καὶ οἷαι σοὶ πρὸς βουλήσεως εἴεν ἄν. Οὐ γὰρ ἀνεμῆστητον μὴ ἐς τὸ δέον κερηθῆσαι σε τῷ δέοντι. Ἐβῆν γὰρ εὐδαιμονεῖν τε καὶ χαίρειν, σὺ δ' ἐθέλοντός ἀφανεῖ καὶ λύπη συντέχεις σεαυτὸν, καὶ οὐδαμῆ γε ἐβῆσθαι δίδως πρὸς τὸ νῆσον αὐτοῖς τὸν σὺν λογισμῶν. Εἰ δὲ τὴν καὶ τὸ αὐτόματον ἄγει τὰ καθ' ἡμᾶς

A Agathangelus cum hæc dixisset audissetque, via qua solebat clam cum silentio domum rediit. Hiems autem his rebus nondum plane absumpta est.

XXV. Jam tempore illo quo vivæ totius terre animæ renascuntur atque revirescunt, herbam indutæ variam variisque distinctam coloribus, Matthæo liberum imperium dedit pater ejus in Blachernarum templo a Philotheo qui post Callistum nuper patriarcha factus erat ad antiquum morem. Hoc novum regnum eo nomine constitutum est ut filius regnaret una cum patre per ejus vitam; mortuo autem eo ob senectutem hereditatis jure libere regni gubernacula teneret. Nam Paleologus gener totus in oblivionem relegatus erat, et aditus ad amicitiam et concordiam plane præclusus.

XXVI. Dies interea præterlapsi erant non valde multi, cum Matthæus 205 imperator junior in hoc custodiae mææ domicilium venit, et patris sui jussu intercedendo et persuadendo me adiit, ut rursus in regiam venirem et recepta ea, qua antea consuessem cum rege esse, consuetudine, multorum inde et variorum officiorum vicissitudinem recipere. Equidem cum hortationem illam jam ab initio orationis aversarer, linguæ lenitatem ille statim in alteram partem mutavit, atque: Si pecces nos esse, inquit, vitæ negotia putas et nostro arbitrio illa regendi potestatem concedis, circumspicere te oportet ne præter alios te quoque ipse similiter invitatus crucies, sed ut intelligas quomodo consuetudine tua cum utilitate conjuncta multos exspolies et ipse te punias, cum Dei gloria atque hominum ex aperto te sponte privas. Nam, ut cætera omittam, patri meo et matri reginæ video ex illa re quæ interea accidit dolorem esse haud levem atque ab re neglecta alienum. Recordantur enim tui cum admiratione quadam, nec desistunt unquam in ore habere publice et privatim negotia tua et cum grato animo volvere, et præsertim hoc tempore quo crebris et vehementissimis rerum fluctibus et fortunæ impetu circumfunduntur. Huc similem 206 cupiunt familiarem, qui tanquam zephyrus sibi animum permulceat et parati sunt ad augmentandas opes cum voluptate quadam et gloriam omnibus qui decent amicitia honoribus et qui ex voluntate tua fuerint, ornandam. Nec enim impune dimittitur si justo justum non adhibueris. Licet tibi in felicitate et voluptate versari; tu vero ultro calamitate et mœrore te consumis, nec unquam ad tranquillitatem venire pateris mentem tuam. Sive vero fortuna et casus ferat res nostras et voluntatem nobis cum dominatu quodam imponit, ita ut inviti ad agendum et patiendum necessitate compellamur, nihil superest quod objicias. Nec fines necessitudinibus munitos sum turbaturus in futu-

rum, sed Nemesin suspiciam et venerabor temeritate ut par est abjecta. Velim tamen, vir optime, me, plane doceat prudentia tua; etenim si hos præstare mihi persuaseris, me non prævenieris hanc mihi magnam voluptatem præbendo, cum brevi tempore magnas dubitationes ex animo meo deturbaris et depuleris. Quæ quidem diu me vehementerque deprimebant, jam cogitationum et rationum multitudinem in immensum augent et compositiones et oppositiones et dispositiones earum alias aliter intrudunt, jam vero in immensum dilacerant ac dirumpunt tristitiæ **207** magnitudinem, quam ipse mihi dedi eo quod nesciebam quomodo et me et hunc reipublicæ statum ferrem, tum patris voluntati sponte obsecutus, tum non potius ob negotiorum turbas, quæ me circumfundunt circumvehunturque. Nonnullæ enim, imo omnes Romanorum tribus ipsi patri meo casus calamitosos Romanorum attribuunt, et quæ patriam vehementer nunc invadunt. Jam etiam in populi conspectum opinio illa permanavit, et omnes gentes Barbarorum et nationes vias et fora et plateas fama implent, eamque adaugent ignominia quavis addita. Non possunt de justo aut injusto aliquid judicare, nec animo reputant licere patri meo ob causas quas scunt omnes tollere Palæologum simul cum matre, qui socerum præter sororem meam abduxit et nobis anteposuit filiis. Jam vero intelligunt illum insidias atque artificia nobis struere et in odio æquitatem habere; sunt autem illi dediti cum toto animo ac voluntate. Patrem meum temere oderunt, quod necessitate coactus ad auxilium vocavit Barbaros, per generum alienigenam et honestum se defensurus ab genero indigena atque inhonesto, et quod ob nequitiam et malam voluntatem cives invasit. **208** Hoc vero modo divinam se Providentiam tollere nesciunt. Omnia enim a Deo pendent, cui omnis fides habenda est, neque ullo modo divina providentia potest falli. Necessario consequitur, quidquid divina Providentia præcognitum est. Quibus non tanta gloria contigit, eos facile omnes in debili et vaga gloria ponere divinæ Providentiæ fundamenta non puto in iis rebus quæ per omne tempus proveniunt convenientque sublato firmo fulcro. Neque enim quæ non possunt necessario venire plane qualia postea erunt, hæc cum inflata sint verisimiliter etiam ante cognosci unquam possunt. Ita omnia sacrorum prophetarum dicta vana sunt aut si qui Dodonæ aut ad Delphicum tripodem erant qui consulentibus futura prædicebant, cum infinitas scientiæ finibus circumscribi non possit. Itaque in ipsa obtractanda divina Providentia deprehenduntur. Et ineptum quantum et quale sit hanc multum abest, quin imperitus quisque et rudis atque agrestis plane intelligat. Qui cum ita ad inusitatos fines rupesque esset depulsus perfacili sane animo fuisset si non infragilibus putaret necessitatibus vincetos rerum præteritarum futurarumque eventus procedere, et cuique homini infli-

Α καὶ τὴν ἡμῶν ἐξ ἀφανοῦς ἐπιτίθεται τυραννοῦσα θέλησιν, καὶ ἄκοντες δρώμεν καὶ πάσχομεν ὑπ' ἀνάγκης ὅποσα τῶν ἐκείνης ῥοθίων ὁ κλύδιον ἐπάγει, σοὶ μὲν οὐκ ἐγκαλεῖν οὐδὲν ἐτι οὐδ' ἔρους κινεῖν ὑπεξευγμένους ἀνάγκαις βουλήσομαι [f. 113 r.] τοῦ λοιποῦ, ἀλλ' ὑπόψομαι καὶ φυλάξομαι τὴν Ἀδράστειαν, τούντεῦθεν ὡς εἰκὸς ἀφοσιούμενος τόλμημα. Πυθέσθαι δ' οὐδ' ὁμῶς βούλομαι πρὸς τῆς σῆς σοφίας, ὡ βέλτεστε, τῆς κριβέες· ἐγὼ γὰρ τοῦτο κρατεῖν με πείσσειας, οὐκ ἂν φθάνοις βαθεῖάν μοι χαριζόμενος τ. δονῆν, μακρὰς ἐν βραχεῖ τῆς ἐμῆς ἀποσφενδωνῶν καὶ ἀπορραπίζων ψυχῆς ἀπορίας, αἱ δὴ διὰ μακροῦ τὴν τῆς ἐμῆς διανοίας ἐστὶν σφοδρῶς κατασχοῦσαι, νῦν μὲν ἐπ' ἀπειρον αὐξοῦσι τοὺς τῶν ἐμῶν φροντίδων τε καὶ λογισμῶν ἀναριθμήτους ἀριθμοὺς, καὶ τὰς γε δὴ συνθέσεις τε καὶ ἀντιθέσεις σφῶν καὶ διαθέσεις ἄλλοι' ἄλλως παρεισχυλοῦσαι, νῦν δ' ἐπ' ἀπειρὸν τέμνουσί μοι καὶ διαίρουσι τὸ μέγεθος τῆς αὐθαιρέτου λύπης, ἣν αὐτὸς ἐμαυτῷ κατηγγύησα, λαθῶν οὐκ οἶδ' ὅπως ἐμαυτὸν καὶ τοῦτ' ἐτὸς βσιλείας ὑποδεξάμενος σχῆμα, πῶς μὲν ἐκίων τοῖς πατρίοις ὑποταττόμενος πρόθοις, πῶς δ' οὐ μίλα ἐκὼν δ' ἄ γε τοὺς περιβρέοντάς τε καὶ περιστοιχίζοντας τῶς ἡμῶς κομιδῆ κυκλώνας πραγμάτων, ὡς εἴρηται. Εἰς γὰρ, εἰσὶν ἔνοιοι, μᾶλλον δ' οὐκ ἔνοιοι, ὅτι μὴ πλὴν ἐνίων ἅπαντες Ῥωμαίων δῆμοι, οἱ καὶ τοῦμῶ τὰς αἰτίας τῶν Ῥωμαϊκῶν συμφορῶν ἀναρτῶσι πατρι, ὅσαι χαλεπῶς ἀνεβρόγγεσαν νῦν. Ἡδὴ δὲ καὶ εἰς δημόσιον ἐβρόγγεον ἢ κατηγορία, καὶ ἔθνη πάντα βαρβάρων καὶ γένη παντοῖα μετὰ: μὲν ἀγυῖας, μετὰς δ' ἀγορὰς καὶ πλατείας: τῆς φήμης ποιοῦσιν, ἐπιβρῶννόντες αὐτὴν ἀεὶ καὶ πᾶσαν ἐπάγοντες λοιδορίαν, δικαίου περὶ καὶ ἀδίκου μηδὲν ἐξετάζεις εἰδότες, μηδ' εἰς νοῦν βαλλόμενοι ὡς ἐξὴν τῷ πατρὶ μου, δι' ἃς ἅπαντες Ἰσασιν αἰτίας, Παλαιολόγον αὐτὸν ἀνελεῖν ὁμοῦ τῇ μητρὶ, ὃ δὲ καὶ γαμβρὸν ἐπὶ τῇ ἐμῇ προσελήψεν ἀδελφῇ καὶ ἡμῶν προτετίμηκε τῶν υἱῶν. Νῦν δ' ἐπιβουλεύοντα βλέποντες ἐκείνων καὶ πᾶσαν μηχανὴν κινοῦντα καθ' ἡμῶν, καὶ δέον μισεῖν, οἱ δ' ἐκείνῳ μὲν προστιθένται πάσῃ γλώσσῃ τε καὶ γνώμῃ, τὸν δ' ἐμὸν ἀκριτως μισοῦσι πατέρι, ὅς' ἀναγκαζόμενος εἰς βοήθειαν προσκαλεῖται βαρβάρους, ἀμυνόμενος διὰ γαμβροῦ γαμβρὸν ἀλλοφύλου μὲν ὀρθόφυλον, εὐγνώμονος δ' ἐγνώμονα, καὶ ἅμα ἐπεξίων κακονοίας καὶ ἀδουλίας τοῖς ὑπηκόοις. Καὶ τῶδες τῷ τρόπῳ τὴν θείαν ἀναιρούσιντες οὐκ Ἰσασιν πρόνοιαν, καὶ τὴν ἐπιπροσευμένην τοῖς πράγμασιν ἀθετοῦντες ἀνάγκην τῆς τύχης. Πάντων γὰρ ὡς εἰκὸς προεγνωσμένων θεῶν, καὶ πᾶσι πεπιστευμένου μήπω [f. 113 v.] μηδενὶ τῷ τρόπῳ τὴν θείαν ἐξεῖναι διαψευσθῆναι πρόνοιαν, ἐξ ἀνάγκης ἀκολουθεῖ καὶ πᾶν τὸ τῇ θεῷ προεγνωσμένον πρόνοιᾳ πεπράξασθαι καθὰ καὶ προέγνωσται. Οἷς δ' οὐκ οὕτω δόξης ἔχειν συμβαίνει, οὐκ ἂν φθάνοιεν οὔτοι πάντες ἐπ' ἀθεταίου καὶ πλανωμένης τιθέμενοι δόξης, ὡς ἐγῶγε οἶμαι, τοὺς τῆς θείας θεμελίους προνοίας, ἐφ' ὅσα τὸν πάντα, χρόνιον προβαίνει τε καὶ προβήσεται τοῦ βεβαιώσαντος οὐκ ὕντος ἐρείσματος. Οἷς γὰρ οὐκ ἔστιν ἐξ ἀνάγκης βεβίαιαν κεχρησθαι

τὴν ἔκβασιν ὅποιά ποτ' ἂν εἴη, ταῦτ' ἀόριστα ὄντα εἰκότως ἂν οὐδὲ προγινώσκεισθαι δυναθῆι ποτέ. Καὶ πάντες εὐθύς καὶ συλλήβδην εἶπεν διαβέβληνται λόγοι προφητῶν Ἰερῶν, καὶ εἰ τινες εἶεν ἐκ Δωδώνης ἄμα καὶ Δελφικοῦ τρίποδος τοῖς φιλόπνευστοῦσιν ὁπωσποτὲ τῶν ἀποθησομένων περὶ προθεσπίζοντες, οὐδαμῆ τῆς ἀοριστίας ἐχούσης ὄροις ἐπιστήμης ἐγκλείσθαι. Καὶ οὕτως ἐπ' αὐτοφώρῳ τὴν θεῖαν ἀλλασκονται διαβάλλοντες πρόνοιαν· καὶ τὸ ἀτοπον ἐπόσον καὶ ὄσον, πολλοῦ μὲν τ' ἂν δεήσειε μὴ καὶ τῶν ἀφελεστέρων πᾶς τις, καὶ εἰ τις εἴη τῶν πάνυ βραχύσων καὶ ἀγορῶν, σαφῶς ἐννοεῖν. Τοῦτου δ' οὕτως πρὸς ἀτόπους ἐσχατιάς τε καὶ φάραγγας ἐωσμένου, πολλῆ ἂν εἴη βλάβη μὴ ἀβήρητοις νομῆσειν ἀνάγκαις δεσμοῦς τὰς τῶν γινομένων τε καὶ αἰεὶ γενησομένων ἐκβάσεις πορεύεσθαι τε καὶ ἀτεκμάρτοις ἀνθρώπων παντὶ δουλεῖναι τύχαις. Εἰ οὖν οὕτω ταῦτα καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν ἐκ μέσου χωροῦν πρὸς ἐδύσσους κάτεισιν ἀνυπαρξίας πυθμένας, τίς μηχανὴ τὸν ἐμὸν ἐξαιρήσεται πατέρα μὴ δρῖν τὰ πρὸς τῆς ἀναγκαίας κεκλωσμένα τύχης, καὶ οὕτω μὲν ὠρισμένως προεγνωσμένα θεῶν, οὕτω δ' ὡς προεγνωσθαι συμπέπτωκε γινόμενα τῇ προνοίᾳ, οὕτω δ' αὖ γινωσκόμενα καθάπερ ὄρισταί τε καὶ γίνεσθαι πέφυκε πρὸς τῆς ἄνω προνοίας, τρυφὸν δ' εἶπεν τῆς ἀναγκαίας ἀγόμενα τύχης. Αὐτόματον γὰρ καὶ τύχην τὴν θεῖαν καλεῖσθαι πρόνοιαν ἀκώλυτον ἠκηκόειν περὶ τῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἡμετέρων ἐνόησι. Δέον οὖν ἐπαυεῖν ἔτι τῇ θεῖᾳ προνοίᾳ καὶ ὁ ἐμὸς ἀγόμενος πατήρ, καὶ ἀφύκτιμ δουλεύων ἀνάγκῃ, βαρβάρους μὲν, συγγενεῖς δ' οὖν καὶ φίλους ἐπιτρέπει τὰς τῶν ἀπᾶς ὑπὸ θεοῦ κατεψηφισμένων εἰς δειρόν σφαγὰς καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰς πάντοιας καὶ πολυτρόπους ἀπαγωγὰς, οἱ δὲ καὶ ἀχθονται [f. 114 r.] καὶ προσονειδίζουσι καὶ μισοῦσι, καὶ τὴν μὲν αὐτοῦ δι' εὐχῆς τελοῦσι ποιοῦντες ἀπαλλαγὴν, τὴν δὲ τοῦ γαμβροῦ Παλαιολόγου μάλα σφοδρῶς ἐφένται καὶ ἀνακαλοῦνται ἀρχὴν, καὶ τὰς αὐτοῦ καὶ αὐτοὶ συνεργοῦντες οὐκ ἀπολείπουσιν, ὅσον τὸ ἐφικτὸν, ἐπιβουλὰς καθ' ἡμῶν, καὶ ταῦτα διηγεκῶς ἀδομένων ἐκ πάνυ πολλῶν καὶ παλαιότερων τῶν χρόνων ἀκούοντες τῶν τε ἄλλων κακῶν, καὶ ὡς πεπωμένον εἴη τῷ ἔθνει τούτῳ χειρωθῆναι Ῥωμαίων ἅπασαν χώραν καὶ πόλιν, καὶ μέχρις αὐτῶν ἀγυῖων τε καὶ πλατειῶν καὶ στόων εἰσδραμεῖν τῆς Βυζαντιῶν μεγίστης πόλεως. »

KZ. Ματθαίου μὲν οὖν ἐκεῖνου τοιαῦτα συνεῖρειν **C** ἐθέλοντος ἕτερα πλείω καὶ ἄλλα ἐπ' ἄλλοις ὁμόστοιχα διακόψας τοῦ λόγου τὸν δρόμον ἐγὼ τοιάδε φημι πρὸς αὐτόν· Ἐὐ δὲ βουλόμενος τὴν θεῖαν συνιστᾶν πρόνοιαν, ὡς δοκῆί σοι τὸ σχῆμα τοῦ λόγου, λέληθας ἀναιρῶν αὐτὴν καὶ τάναντία δρῶν προφανῶς τῆς βουλήσεως, καὶ τὸν πατέρα τὸν σὺν ἀπαλλάττειν μακρῶν ἐπειγόμενος ἐγκλημάτων πεφώρσασαι καὶ σαυτὸν ἀντόχημα τοῖς τῶν αὐτοῦ συγκαταδύων ἐγκλημάτων ὑδαί τε καὶ βοθλοῖς. Μηδὲ γὰρ τὰς τῶν ὄντων τε καὶ γινομένων αἰτίας εἰδὼς, μηδὲ τρόπους αἰτιατῶν διαρεῖν ἐπιστάμενος, μηδὲ τούτων ἕκαστα τῷ προσήκοντι διανέμειν κανόνι, οὓς ἂν ἐθέλης ἐκφεύγειν κρημνοῦς, τούτοις ἐκ τοῦ βῆστος καὶ μὴ ἔλουν ἐμπίπτεις. Οὐ γὰρ παρὰ τοῦτο τοῖς δρῶσι γίνεται τὰ μοχθηρὰ τε καὶ ἀποτρόπαια, ὅτι πρὶν γενέσθαι προέγνωσται τῷ θεῶν, οὐδ' αἰτία τῶν γινομένων κακῶν ἢ πρόγνωσις· ἀλλ' ὅτι γενήσεσθαι ἡμελλε, διὰ τοῦτο προέγνωσται τῷ θεῶν. Μᾶλλον δ' εἰ τὰσφαλέστερα λέγειν χρεῶν ἐνταυθοῖ, ἔγνωσται θεῶν καὶ οὐδαμῆ προέγνωσται. Ἐπ' Ἰσης γὰρ τοῖς ἐνεστῶσι θεὸς ὄρᾳ τὰ ἡμῖν μέλλοντα, ἐν τῷ τῆς ἰδέας

A nitis fortunæ servire. Quæ cum ita sint, et id quod apud nos e **209** medio procedit ad profundam abeat inexistentiæ altitudinem, quid impedit patrem meum, quin faciat ea quæ fortunæ necessitate destinata sunt. Ita a Deo plane præcognita sunt, et qualia providentiæ se ostendunt, talia sunt, quemadmodum destinata sunt, et nascuntur, divina Providentiæ sive fortunæ necessitate ducta. Casum enim et fortunam nominari adivi divinam illam Providentiæ, nullo contradicente non solum apud Græcorum philosophos, verum etiam apud nostros. Æquum igitur est assentiri divinæ Providentiæ, et pater meus inevitabili necessitate ductus in Barbaros cognatos atque amicos vertit, quas Deus semel in eorum perniciem constituit, immolationes et prædationes variasque relegationes. Illi verogravantur et obtreçant et oderunt. Precibus relegationem perpetrant, Palæologi generi vehementer exoptant et precantur imperium. Nec insidias huic struere conjunctis cum illo viribus quantum licet desistunt. Hæc continuo cantari inde ab antiquis temporibus mala audierunt alia multa atque illud, huic populo a fortuna datum esse ut Romanorum totam terram **210** in ditionem suam reciperet et Byzantium magnam urbem usque ad ipsas vias, plateas, porticus ingrederetur.

B ἑλλήνων ὑπάρχειν μὴ μόνον τοῖς σοφωτέροις Ἑλλήνων ἔτι τῇ θεῖᾳ προνοίᾳ καὶ ὁ ἐμὸς ἀγόμενος ἐπιτρέπει τὰς τῶν ἀπᾶς ὑπὸ θεοῦ κατεψηφισμένων εἰς δειρόν σφαγὰς καὶ τὰ λάφυρα καὶ τὰς πάντοιας καὶ πολυτρόπους ἀπαγωγὰς, οἱ δὲ καὶ ἀχθονται [f. 114 r.] καὶ προσονειδίζουσι καὶ μισοῦσι, καὶ τὴν μὲν αὐτοῦ δι' εὐχῆς τελοῦσι ποιοῦντες ἀπαλλαγὴν, τὴν δὲ τοῦ γαμβροῦ Παλαιολόγου μάλα σφοδρῶς ἐφένται καὶ ἀνακαλοῦνται ἀρχὴν, καὶ τὰς αὐτοῦ καὶ αὐτοὶ συνεργοῦντες οὐκ ἀπολείπουσιν, ὅσον τὸ ἐφικτὸν, ἐπιβουλὰς καθ' ἡμῶν, καὶ ταῦτα διηγεκῶς ἀδομένων ἐκ πάνυ πολλῶν καὶ παλαιότερων τῶν χρόνων ἀκούοντες τῶν τε ἄλλων κακῶν, καὶ ὡς πεπωμένον εἴη τῷ ἔθνει τούτῳ χειρωθῆναι Ῥωμαίων ἅπασαν χώραν καὶ πόλιν, καὶ μέχρις αὐτῶν ἀγυῖων τε καὶ πλατειῶν καὶ στόων εἰσδραμεῖν τῆς Βυζαντιῶν μεγίστης πόλεως. »

XXVII. Matthæus alia ejusmodi cum plura addere vellet, equidem interrupto orationis cursu hæc locutus sum : Divinam enim Providentiæ ubi condere voluisti, ut sermonis tui ratio docet, tollere te eam ignorasti et manifesto contraria iis quæ voluisti facere. Et patrem ubi magnis liberandum criminibus suscepisti, ipse ejusdem omnino demersus deprehensus es criminum fluctibus. Etenim cum neque causas scias eorum quæ sunt et sunt neque rationes eorum quæ ex causis effecta sunt discernere possis, neque suo unumquodque ordini attribuere, quas voluisti effugere rupes, in eas præceps incidisti; neque enim propterea sunt miseriæ et calamitates, quod cognite a Deo ante sunt quam fiant; nec malorum causa Providentiæ est, sed quod futura sunt, idcirco a Deo præcognita sunt; aut potius dicendum est cognita sunt a Deo, sed nunquam præcognita. Nam quæ futura nobis sunt, ea sicut præsentia Providentiæ Dei apparent, ut qui omne tempus in propria unitate permaneat et in præsentia semper immutabili constitutus sit. **211** Nec voluntatem quam hominibus dedit liberam n-

nibus circumscribit. Perinde ac si quis ambulare aliquem videns referat, verum dicere eum necesse est. Nec tamen, quod verum ille narrat, ob eam causam hic ambulat, sed quod qui ambulat, ambulare ipse vult, necessario fit ut verum ille narret. Et qui ambulat causam dat cur ille verum dicat, ita ut post causatum narratio locum obtineat. Ob societatem quamdam narratio videtur quæ tanquam imago sequitur veritatis omnino necessitatem habere. Sed res non ita se habet. Etenim nec narrantis narratio nec videntis visio ullam necessitatem imponit ambulantis voluntati et libertati. Atque si videbitur, rationem hanc per alterum exemplum quoddam probabiliozem reddam. Ponamus igitur aliquem lignum tribus cubitis longum ad baculi usum sponte domi secantem, nullo foris iubente ex omnibus qui domum prætereuntes eum cernunt. Nec vero ipse, ut opinor, dubitabis quin ob hominum frequentiam prætereuntes statim cernant et intelligant qua sit longitudine et latitudine baculum; nullam autem visio operi necessitatem infert. Si igitur Deus sicut præsentia cernit et quæ sunt et quæ **212** futura sunt omnia, quomodo dicat quisquam Dei visionem et cognitionem ullam afferre necessitatem iis quæ nata libero nec ullo dominatu obstricto ordine perficiuntur? Ut enim hominum omnium nulla visio iis quæ in præsentia fieri cernuntur, ita nec Dei præcognitio sive cognitio iis quæ sunt ullam unquam vim affert nec necessitati libertatem semel datam subjicit. Similiter enim Deus ea quæ sunt et quæ futura sunt cernit, nullo discrimine interposito, quippe qui in simplicitate præsentia suæ continuo permaneat. Ita etiam libertatem cuique datam nunquam non concedit. Idcirco, ut dixi, nec providere et procognoscere Deum, quam videre et cognoscere malueris dicere, cum præteritis simul et futuris qui locus vindicetur nullus inveniatur.

λέγειν χρεῶν εἴτε γινώσιν, οἷς ἐρᾷ γιγνομένοις ἡ ἀπαξ ὅπ' αὐτοῦ δεδομένην ἐλευθερίαν τοῖς πράγμασιν. Ἐπ' Ἰησῆ γὰρ ὁ θεὸς ἐρᾷ τὰ γινόμενά τε καὶ γενησόμενα, καὶ οὐδὲν μᾶλλον αὐτῷ παρὰ θάτερον θάτερον, ἐν τῇ ἀπλότῃ μένων ἐπ' Ἰησῆ αὐτὸς τοῦ σφετέρου διηγετικῶς ἐνεστῶτος· καὶ ὁμοίως αἰεὶ τὸ δεδομένον ἐκάστοις ἐνδίδωσιν αὐτεξούσιον. Αὐτὸ καὶ οὐδὲν μᾶλλον, ὡς εἴρηται, φαίης ἂν τὸν θεὸν προορᾷν τε καὶ προγινώσκειν ἢ ὁρᾷν καὶ γινώσκειν, τοῦ χρονικοῦ παρρηχῆτος ἅμα καὶ μέλλοντος ἐνί γε τῷ τῶν τελεῶν ἐντεῦθεν ἐξωθαυμένου καὶ χώραν αὐτῷ προσήκουσαν οὐδεμίαν οὐδαμῇ ἐφυρίττοτος.

XXVIII. Quid igitur a criminationibus patrem ad innocentiam revocas incerta sententia cum arte quadam in tuam rem versa et rationum fraude ad voluntatem studes mutare ea, quibus pœnam ille dabit Deo qui cernit et dijudicat? Etenim sponte profugus Dei et fortunæ faustæ gloriæque desiderio ductus, ab divino illo viro sejunctus, quam gloriosum nomen per terram serere studuit, tam ingloriosam messem perpetuo facit. Consilio semper destitutus a **213** felicitate rejicitur, atque quæ persequabatur tanquam optima arbitratus, ex iis omnibus plane dejectus est a fortuna cui serviebat coactus. Ubi omnium regum felicissimum se esse putabat, ibidem fortuna in alteram partem inclinata universo vitæ spectaculo et terrarum orbi

ἀπλότῃ Ἰσαριμένῳ μένων τὸν πάντα αἰῶνα, καὶ τῷ μηδαμῇ ποτε παραλλάττοντι ἐνεστῶτι Ἰσαριένω. Καὶ ὁρῶν οὐ βίβη μεταβρυθμίζει τιλὴ ὃ τὴν ἀρχὴν τοῖς ἀνθρωπίνωις θελήμασιν ἔδωκεν αὐτεξούσιον. Ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη ὡσπερ ἂν εἴ τις βαδίζοντά τινα βλέπων ἐξηγγέλλοι τῇ γλώττῃ. Τὸν μὲν λέγοντα ἀληθεύειν ἀνάγκη, οὐ μένοι γε παρὰ τὸ ἀληθεύειν τὸν λέγοντα ὁ βαδίζων βαδίζει. Ἄλλὰ τοῦ μπαλιν διότι ὁ βαδίζων βαδίζειν βεβούληται, ἀληθεύειν ἐξ ἀνάγκης [f. 114 v.] συμβαίνει τὸν λέγοντα. Καὶ δίδωσι μὲν τὴν αἰτίαν ὁ βαδίζων τοῦ γε τὸν λέγοντα ἀληθεύειν, τὴν δὲ τοῦ αἰτιατοῦ χώραν δευτέρον; ἐπιὼν ὁ λόγος λαμβάνει. Καὶ δοκεῖ μὲν κατὰ μετουσίαν τινὰ καὶ ὁ λόγος ὡς ἐπόμενον ἐνθαυμα τὴν τοῦ ἀληθεύειν ἔχειν ὅπως ποτ' ἀνάγκη, οὐκ ἔχει δ' οὖν· οὐδὲ γὰρ οὐδεμίαν ἀνάγκη οὐθ' ὁ τοῦ λέγοντος; λόγος οὐθ' ὁ τοῦ βλέποντος ὀφθαλμὸς τῇ τοῦ βαδίζοντος ἐπήνεγκεν ἐλευθερίαν κατὰ τὴν τοῦ βαδίζειν ἀδέσποτον θέλησιν. Καὶ εἰδοκεῖ γυμναστῶν αὐθις τὸν λόγον ἐφ' ἑτέρου τινὸς ὑποδείγματος τελεώτερον· κείσθω γὰρ τινὰ τῆμερον τρίτην ἡμέραν φέρε εἰπεῖν εἰς ῥάβδος χρεῖαν ἐξ αὐτοσχεδίου θελήσεως οἰκθρον ἀπόθειν μεταποιούντα, μηδενὸς τῶν ἀπάντων μηδὲν ἐπιτάττοντος ἐξωθεν ὅσοι παριόντες ὀρῶσιν. Οὐκ ἂν οὖν οὐδ' αὐτὸς, οἶμαι, ἀμφισθητήσεως μὴ κατ' ἀθρόαν τοὺς παριόντας περιελίψιν ὀρᾷν μὲν καὶ γινώσκειν εὐθὺς ὀπίσθη καὶ οἷα μήκος ἅμα καὶ πλάτος ἢ ῥάβδος, μηδεμίαν δ' ἐπάγειν ἀνάγκη τῇ πράξει τὴν θέαν. Εἰ οὖν καὶ θεὸς ὡς ἐνεστῶτα πάντα ἐπ' Ἰησῆ ὀρᾷ τὰ τε δὴ γινόμενα καὶ γενησόμενα, τί τις ἂν ἔχοι λέγειν ὡς ἡ τοῦ θεοῦ θεωρία καὶ γνώσις ἀνάγκην ἐπάγει τινὰ τοῖς ἐλεύθερον τελείσθαι καὶ ἀδέσποτον πεφυκόσι τὸν τρόπον; Ὅσπερ γὰρ οὐδὲ τῶν ἀνθρώπων οὐδεμίαν τινὰ τῶν ἀπάντων, ὡς εἴρηται, ὄψις ἀνάγκη, οἷς ἂν ἐκ τοῦ παρήκοντος γινόμενοις ὀρᾷ, μηδαμῇ ἐπάγει βίβη οὐδεμίαν, οὕτως οὐδ' ἡ τοῦ θεοῦ εἴτε πρόγνωσις οὐ βίβη οὐδέστιν οὐδὲν, οὐδ' ἀνάγκη δουλοὶ τὴν ἐπιπέτω καὶ γινώσκειν ἐπ' Ἰησῆ αὐτὸς τοῦ σφετέρου διηγετικῶς ἐνεστῶτος· καὶ ὁμοίως αἰεὶ τὸ δεδομένον ἐκάστοις ἐνδίδωσιν αὐτεξούσιον. Αὐτὸ καὶ οὐδὲν μᾶλλον, ὡς εἴρηται, φαίης ἂν τὸν θεὸν προορᾷν τε καὶ προγινώσκειν ἢ ὀρᾷν καὶ γινώσκειν, τοῦ χρονικοῦ παρρηχῆτος ἅμα καὶ μέλλοντος ἐνί γε τῷ τῶν τελεῶν ἐντεῦθεν ἐξωθαυμένου καὶ χώραν αὐτῷ προσήκουσαν οὐδεμίαν οὐδαμῇ ἐφυρίττοτος.

KH'. Τί τοίνυν ἐς τὸ ἀθῶον αὐτὸς παρεξάγεις τὰ τοῦ πατρὸς ἐγκλήματα, σφαλερᾶς διανοίας εὐφημόν τινα τὴν ἀποστροφὴν ἀντιμνησάντων, καὶ λόγοις ἀπατηλοῖς πρὸς τὸ βουλούμενον σπεύδεις μετατιθέσθαι ὧν τὴν κόλυσιν ἔργους ἐκεῖνος ὑπέξει τῷ βλέποντι [f. 115 r.] καὶ χρινούντι Θεῷ; Φυγὰς γὰρ ἐθελοντῆς τοῦ θεοῦ γεγονώς, καὶ πόθῳ προσκαίρου τύχης καὶ δόξης τοῦ βασιλείου φωτὸς ἐκεῖνου ἀπεβρωγῶς, περ' ὅσον ἐπίδοξον ὄνομα διὰ γῆς ἐσπούδακε σπεῖρειν, παρὰ τοσοῦτον ἄδοξον στάχυν αἰεὶ θερίζει, δι' ἀβουλίαν αἰεὶ τοῦ βελτίονος ἀπαρραπιζόμενος· καὶ ἂ διώκειν εἴλετο νομίσας εἶναι χορηγῶν, πάντων ἐκπέπτωκεν ἄρθον, ὑφ' ἧς ἐλάτρευε διωκόμενος τύχης. Καὶ ὅθεν εὐδαιμονίστατο; πάντων ἠφῆθη γίνεσθαι βασιλῆων, ἐκείθεν ἢ ἀντίπαλος παραδύσα

ρόμη τῆς τύχης αὐτοῦ γυμνὸν παντὶ τῷ τοῦ βίου θεάτρῳ καὶ κόσμῳ προδεικνύσει μὴ μόνον τοῦ μόνου Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἥσπερ ἐσπούδακε δόξης προσκαίρου τυχεῖν. Ἐπ' οὐδαμῶς γὰρ βεβαίως ἐστήξει κρηπίδος κλῆρος δόξης οὐδεὶς ὡς τε Θεοῦ ἀποπεφοίτηκε καὶ ὃν τὸ τῆς τύχης ἔχορηγησεν ἄστατον. Δουρὶν γὰρ ἐπομένῳν τῇ τῆς προσκαίρου τύχης εὐκληρίᾳ κακῶν, ἣ καὶ ἄμφω περιχεῖται τοῖς ἀθλοῖς ἐναλλάξ ὁπσοῖσι ταύτην ἀμφιέννυνται, ἣ δουρὶν θάτερον. Ἡ γὰρ οἶδε τὸ τῆς τύχης ἄστατον, καὶ δεδιέναι τὴν αἰφνιδίον ἀνάγκη μεταβολῆν αἰετὶ, καὶ τῷ συνεχεῖ τοῦ δόους εὐδαιμονεῖν ἀσφαλῶς μηδεμίᾳ συγχωρεῖσθαι, καὶ παρούσης μὲν λυπεῖσθαι διὰ τὴν τῆς ἀποβολῆς ἐλπίδα, βύεσις δ' αὐτῷ λυπεῖσθαι διὰ τὴν ἐναπομένουσαν μνήμην καὶ τὴν γε δὴ τῆς ἀναλήψεως ἀπίγνωσιν· ἣ οὐκ οἶδε, καὶ μὴ εἰδῶς οὐδ' εὐδαιμῶν. Παρούσα μὲν γὰρ ἠδονὴν οὐκ ἔχει· τούτῳ κεκτημένῳ· καὶ πῶς ἂν εἴη εὐδαιμῶν τὴν αἰσθησιν οὐκ ἔχων ὧν κεκτῆσθαι δοκεῖ; Ἄν δ' ὄψῃ καὶ τὸ τῆς φύσεως ἴδιον ἐπανάγκη, λέγω δὴ τὴν μεταβολῆν αὐτῆς, τῷ τῆς αἰφνιδίου ἐκπλήξεως ὑπερβάλλοντι συναεῖλαι ἐνίοτε καὶ τὸ ζῆν. Καὶ προλέλοιπε μὲν αὐτὸν εὐθύς δ' προλιπεῖν μὲν οὐκ ἦν αὐτῷ βουλομένῳ, καταλείπεται δ' αὐτὸς οὐθ' ὡς καταλείφεται νενομικῶν οὐθ' ὡς βίῳν προήρηται. Τοιαῦτα γὰρ τὰ τῶν χρονικῶν πραγμάτων ἐγκύκλια παύναι καὶ οἱ τῆς τύχης γέλωτες, σικὰ μὴ κρατεῖσθαι πεφυκυῖα, καὶ ἀνοῦσιον δυομάταις τῶν μικρολόγων καὶ μικροψύχων ἐπιπλανώμενον φαντασίαις. Διὰ καὶ ῥᾶστα μυρίοις ἀναμοχλεύεται κύβοις μεταβολῶν ἀτεκμαρτων. Καὶ ὁ σφόδρα θέλων αὐτῇ παραμένειν τοῦ μένειν ἀσφαλῆς ἀποσφενδονάται βραδίως· ὁ δὲ ταύτης μὲν ἐθελοντῆς ἐκχωρῶν, Θεῷ δὲ τῷ τῶν σταλῆς τὴν τοῦ βίου παρατρέχων θάλασσαν ἐφαδρον

ΚΘ'. [f. 145 v.] Καὶ ἵνα σε ἐς τὸ πρότερον ἔχῃς ἐκεῖνου τοῦ ὑποδείγματος· αὐθις ἀναγαγῶν κατακλιθεὶς τὸν λόγον, δεδειχῶς ὡς ἀνθρώποι τῶν ἀνθρώπων αἴτιοι γίνονται συμφορῶν καὶ οὐκ ὁ Θεὸς οὐδ' ἡ αὐτοῦ πρόγνωσις, οὐδ' ἀνάγκη τις τυραννεῖ τοῦ βίου τοὺς οἰκίας, ἀλλ' ἐκούσιον θέλημα τοὺς κικῶς εἰς κακὰ παρσπέμπει, προσέχειν τοῖς λεγομένοις χρωῶν. Καθάπερ γὰρ, εἰ τις μοχθηροτέρῳ μετὰ τοῦ πλειονοῦ χρωῖτο διατῆ καὶ ἀπάδουσαν τῷ γαστρὶ συμφορῆν τροφῆν, ἀνάγκη νοσεῖν καὶ διαφόρους καὶ ἄλλας ἐπ' ἄλλαις ἀλλυθόνας διηνεκῶς ὑπομένειν, καὶ τὸ αἴτιον πλὴν τῆς τοῦ πάσχοντος γνώμης καὶ προαιρέσεως οὔτε τῇ τροφῇ προστρέψειεν ἂν τις δικαίως οὐτ' ἀνθρώπων οὐδὲν, οὐ μὲντ' ἂν οὐδὲ ταῖς τῶν ὀρώντων προβήσσει καὶ προγνώσει, εἰ τινες εἶεν λατοὶ καλῶς ἐκ τῆς ἀείρου τροφῆς· ἐκείνης στοχαζόμενοι καὶ προαναφυσούντες τῷ μὲν τὴν ἀκόλουθον νόσον, τῷ δὲ τὸν ἐδόξαν θάνατον, καὶ ἀνάγκην οὐδεμίαν ἐπήνεγκεν οὔτε τοῖς νοσήμασιν ἐκεῖνοις οὔτε τῷ θανάτῳ πρόβησις καὶ πρόγνωσις τοῦ συνετῶς ὀρώντος λατροῦ, οὐτως οὐδ' ἡ τοῦ Θεοῦ πρόγνωσις ἀνάγκη συμβαίνει τοὺς ἀμαρτάνοντας εἰς τὸ ἀμαρτάνειν, οὐδ' ἀμαρτάνοντα· αὐτῶν παντοῖοι· ἐκ παντοίων καὶ ποικίλων ἐκ ποικίλων δεινῶς περιπίπτειν ἀμοιβαδῶν καὶ ὅλον

A illum ostendit destitutum non modo a Deo nno, verum etiam ab ipsa qua frui voluit fortuna. Non enim firmo stabit fundamento gloria ulla quæ, a Deo separata, a mutabili fortuna constituta est. Duorum enim malorum quæ faustæ fortunæ sortem sequuntur, aut ambo perfunduntur ærumnis quæ illam circumdant, aut certe alterutrum. Aut enim metuere fortunam, cognita ejus inconstantia, necesse est, et in perpetuum se dare timori, ne in securo felicitate versetur, denique cum illa adest, angere necesse est ob jacturam metum, dilapsa autem rursus angere ob memoriam ejus et recuperationem desperatam. Sin vero eam nescit, beatus esse non potest. Nam quæ adest voluptatem possessori affert. Quomodo autem felix esse poterit, qui sensibus id non percipit, quod possidere videtur? Sin vero postea naturæ proprium feret, mutationem suam dico, repente perturbationis impetu 214 interdum ipsam vitam tollit, et illud eum reliquit, quod relinquere sane nolebat. Relictus ipse est neque ut relinqui se putaverat neque ut vivere consueverat. Hæc enim quæ in tempore ab eo facta sunt ludibriorum vicissitudines sunt et fortunæ risus, umbra quæ non comprehendere potest et inane nomen quod in pusillanimatorum hominum mente versatur. Quamobrem facillime infinitis mutationibus tanquam tesserarum millibus eruitur. Et qui in felicitate permanere vehementer voluit, e securitate ejus facile ejicitur. Qui vero sponte eam relinquit, ad Deum bonorum sane ducem animo converso, incolumis vitæ æstum superabit neque insidias nec latrocinia omnium hominum timebit.

καλῶν ὡς ἀληθῶς χορηγῶ προσέχων τὸν νοῦν, ἐπιβουλον οὐδὲ λησθῆν φοβήσεται πάντων οὐδένα ποτέ.

XXIX. Atque ut te ad illius exempli vestigia reducā sine inque orationi imponam, postquam ostendi homines sortis suæ esse auctores et non Deum neque ejus providentiam nec necessitatem quamdam in vita dominari, sed liberum arbitrium malos in mala projicere, ad ea quæ dicta sunt mentem attendere oportet. Quemadmodum enim si quis malo victu utatur plerumque et ventre repugnante, ægrotare eum et multos dolores pati necesse est; causam vero hujus rei, nisi ægroti sentiendi vivendique rationi, nec victui jure tribuerit quisquam 215 nec ulli homini. Neque etiam præsigitionibus et præcognitionibus si medici affuerint qui ex victu illo conjiciunt huic morbum affuturum, illi vero mortem, nullam tamen necessitatem affert nec morbo nec morti prudentissimi medici præsigitio et præcognitio. Ita neque Dei præcognitio necessitate trahit peccantes ad peccandum nec peccantes ex miseris in miseris projicit, ut per difficilem labyrinthum pervagentur et ob pœnas quas si ibidem parant sollicitudinibus in perpetuum irretiantur. Providere Deum ea quæ futura sunt utpote qui universa tanquam præsentia cernat necesse est. Causam vero malorum inducere ejus providentiam necesse non est. Et si quid ex be-

stiarum visceribus præ sagiebant Chaldæi, quoniam de his quoque locutus es, et si quod a Pythia datum oraculum ad cognoscenda futura spectavit, conjecturales hæ sunt prædictiones dæmonum qui futurum ex consulentium conditione et vitæ ratione colligunt, nec ullam rebus necessitatem ipsæ præ sagitiones i læ conjecturales afferunt, nec dæmones illecebris fraudis possunt ad peccatorum perniciem trahere animam eam, quæ in timore Dei et sanitate integerrima firmiter constituta est. Et quemadmodum homines non indigerent medicina, si non ægrota- rent, ita nec vaticinatione opus esset, si non in fortunarum **216** fallacias se præjicientes peccarent. Sed timore ducti futurum quærebant ex dæmonibus qui per multas ætates vaticinandi artem exercuerant hominibus quidem omnibus illi, nec tamē multum prudentiores. Vides enim illos plerumque in discrimine ponere oraculum. Cæteris omissis, Pythia, Halyn inquit, si trajeceris, magnum regnum delebis. Nec vero utrum regnum nec numa fausta esset trajectio quærenti ullo verbo explicavit, nisi si forte trajeceris. Hujusmodi exempla qui quætere volent, permulta invenient.

διὰ μακρῶν ἀκριβώσαντας τῶν αἰῶνων δαίμονας, ἀνθρώπων μὲν μᾶλλον, ἀπάντων δ' εὐστόχους οὐ μάλα μᾶλλον· ἴθους γὰρ [f. 116 r.] ἂν κάκεινους τὸ πλεῖστον ὡς ἐν μεταίτημίῳ βίπτουντας τὸ μάντισμα. Τὰ τε γὰρ ἄλλα καὶ τὸν Ἄλυν, φησὶ, διαβάς· μεγάλην ἀρχὴν καταλύσεις, οὐθ' ὅποιαν ἀποσαφῶν ἀμφοῖν, ἐθ' ἔτι τῶ ἐρωτῶντι βέβαιον ἢ διάβασις, ἀλλ' εἰ διαβάς τύχοι. Καὶ μυρία τοιαῦτα τοῖς γε σχολάζειν οὐ μάλα ὀκνοῦσιν εὐρίσκειτο ἂν.

XXX. Noli porro dicere malorum per patrum peccata prolatorum vinculo se liberare liberos minime posse nec pestis illius perniciem ac dominatum tollere. Valeat hæc futilis indagatio; nec enim injustus Deus est ut alterius alteri penam adjungat. Quod perinde est ac si quis flammam oppressurus, omissis cæteris omnibus iis quæ ad extinguendum adhiberi solent, samentorum fasciculos imponat et olei amphoras large infundat, et cæteros qui eum sequuntur ut idem faciant incitet; statim in aerem flamma extendet, et citius terram circumcurret fumo in ætherem emisso, necesse est non ex uno domicilio **217** flammam exurgere, sed totam urbem cum omnibus domiciliis et hominibus facillime comburi. Ita et liberos, si non patrum criminationes diluere student, sed peccata aliis alia, veteribus nova, modicis et levibus majora etiam ei graviora addunt, ægrotare necesse est, ita ut in extremas semper miseras incidant nec libere respirare possint, sed similes videantur eorum, qui pulmonum inflammatione et aquæ intercutis morbo implicati cum longa vita mortem brevem facile commutare velint.

καὶ μακροῖς μέτροις μέλζω τε καὶ βαρύτερα, νοσεῖν ἀνάγκη, καὶ κατὰ τὸ ἀνάλογον τοῖς ἐσχάτοις δεινοῖς ἀεὶ περιπίπτειν, καὶ μηδ' ἀναπνεῖν ἐλευθέριον δύνασθαι, ἀλλ' εἰκέναι πως ἐκείνοις οἱ περιπνευμονία καὶ ὑδῶν συνισχημένοι βαθεῖ βίους ὄλους ἐν; θανάτου βρόδω; ἀλλάξιντ' ἂν.

XXXI. Quid igitur ipse tu et pater tuus innumeris domesticis illis maleficiis prætermisissis omni oculorum obitu patrum facinora inspicitis, nec inde avertere animum ne tantulum quidem vultis

πρὸς πάνυ δυσδιεξέδευτον ἐκπονεῖσθαι λαδύρινθον τῶν τε ἐνταῦθα πραγμάτων καὶ τῶν διὰ τὰς ἐκείθεν ἡτοίμασμένας κολάσεις πληττομένων ἀεὶ λογισμῶν. Ἀνάγκη μὲν γὰρ τὰ ἐσόμενα προγινώσκεισθαι τῶ τὰ πάνθ' ὡς ἐνεστῶτα βλέποντι Θεῷ, οὐκ ἀνάγκη δ' αἰτίαν ἡγεῖσθαι κακῶν τὴν αὐτοῦ πρόγνωσην. Καὶ εἰ τι δ' ἐν τοῖς τῶν ἀλόγων ζῶων σπλάγγχοις ἰχνηλατοῦσι παῖδες Χαλδαίων, ἐπεὶ καὶ περὶ τοιοῦτων εἰρήχεις, καὶ εἰ τις δ' αὖ -ἐκ Δελφικοῦ τρίποδος ὀρμώμενος λόγος πρὸς μελλόντων ἐβῶται πρόγνωσην, στοχαστικὰ καὶ ταῦτα δαιμόνων εἰσι προβήσεις, ἀθροίζοντων τὸ μέλλον ἐκ γε τῆς τῶν ἐρωτῶντων διαίτης; καὶ τῆς τοῦ βίου αἰρέσεως. Καὶ οὐτ' ἀνάγκη ἐϋθὺς ἐπάγουσι καὶ τοῖς πράγμασι αἰ στοχαστικὰ προβήσεις αὐταί, οὐτε τὸ προσεγγότερον τῆς τῶν δαιμόνων ἀπάτης μεταβρίπτειν δυνατόν· πρὸς τὰ τῶν ἀμαρτιῶν ἀβῶσθήματα στεβρῶς ἡδρασμένην ψυχὴν ἐν τῷ θείῳ φόβῳ καὶ τῷ τῆς ὑγιείας ταύτης μάλα ἀκραιφνεῖ. Καὶ ὡπερ οὐκ ἂν ἔδει τοῖς ἀνθρώποις ἰατρικῆς, εἰ μὴ ἐνόσουν, οὕτως οὐδὲ μαντικῆς, εἰ μὴ ταῖς σφαλλομέναις ἐγκυβιστῶντες τύχαις ἡμάρτανον, καὶ δεδιότες ἐντεῦθεν τὸ μέλλον ἐρωτῶν ἠναγκάζοντο τοὺς τὴν στοχαστικὴν

Α'. Καὶ μὴ μοι λέγε προγόνων ἀμαρτίας δι' αὐτῶν κακῶν ἐκείθεν ἡργμένων ἡκιστα δύνασθαι τὴν εἰρήμην ἀναλῦσιν ἐκείνων τοὺς ἀπογόνους, καὶ τὴν ἐκείνου τοῦ βεῦματος ἀναστέλλειν φορὰν τε καὶ δυναστεύουσαν αὐτοκρατορίαν. Ἄπαγε· σκήψις ταῦτα σαθρά. Οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεός, ἵνα τὴν ἐτέρων ἐκτίσιν ἐτέρωσε παραπέμπῃ καὶ ἄλλων ἄλλοις παρέρῃ κολάσεις ἀπλῶς. Ἄλλ' ὁμοιον ἂν εἴη ὡπερ ἂν εἰ τις φλόγα πυρὸς κατασβέσται πειρούμενος τάναντία τοῖς ἔργοις ποιῆσθαι, αὐτό; τε ἂν· ἄλλων σβεσθηρίων ἀπάντων φακέλλους φρυγάνων ἐπιτιθεῖς καὶ ἀμφορέας ἐλαίου προσεπιφέρων κατὰ τὸ δαψιλέστερον, καὶ σφόδρα ἄλλους κατόπιν ἰόντας κινεῖ τὰ ὅμοια δρᾶν, καὶ ἀεὶ τοὺς ἐξῆς· ταχὺ μέντ' ἂν εἰς ἀέρα βιθῶν ἢ τῆς φλογὸς ἀναβρίπτει ἠχορυφή, ταχύτερον δ' αὖ τὴν κύκλῳ γῆν περιδράμι αἰθερίῳ τῶς συνεφαπτομένου πνεύματος· οὐ γὰρ ἀνάγκη πῦρ ἐκ μιᾶς τινος ἀναστέλλειν οἰκίας, ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσιν ὅλην αὐταῖς οἰκίαις καὶ στοαῖς ἐμπιπρᾶν ἐκ τοῦ βράστου μετὰ τῶν συνοικούντων. Οὕτω δὴ καὶ τοῖς ὑψιγόνους, εἰ μήτε τὰ πατέρων ἐγκλήματα διορθοῦσθαι πειρῶντο, ἀλλὰ καὶ προσεπαντλεῖν ἀναγκάζοιεν ἄλλοθεν ἄλλους ἄλλὰ κατόπιν ἀμαρτήμασι ἀμαρτήματα παλαιῶς νέα

οὐ γὰρ ἀνάγκη πῦρ ἐκ μιᾶς τινος ἀναστέλλειν οἰκίας, ἀλλ' ἀνάγκη πᾶσιν ὅλην αὐταῖς οἰκίαις καὶ στοαῖς ἐμπιπρᾶν ἐκ τοῦ βράστου μετὰ τῶν συνοικούντων. Οὕτω δὴ καὶ τοῖς ὑψιγόνους, εἰ μήτε τὰ πατέρων ἐγκλήματα διορθοῦσθαι πειρῶντο, ἀλλὰ καὶ προσεπαντλεῖν ἀναγκάζοιεν ἄλλοθεν ἄλλους ἄλλὰ κατόπιν ἀμαρτήμασι ἀμαρτήματα παλαιῶς νέα

ΑΑ'. Τί τοῖνον καὶ σὺ μετὰ τοῦ πατρὸς τοὺς τῶν οἰκείων ἀμαρτημάτων Ὀλύμπου; καὶ Παρνασοῦς παρατρέχοντες, πᾶσιν ὀφθαλμοῖς ἐς τοὺς προγονικούς ἐρύφους ἐμβλέπετε, καὶ οὐκ ἀπάγειν οὐδ'

ἐπὶ βραχὺ τὸν νοῦν ἐκείθεν βεβούλησθε, οὐδ' ἐπι-
στρέψειν ἴψα καὶ πρὸς ἑαυτοῦς; Ἀριθμοὶ γὰρ, εἰ
βούλει, μικρὸν τῶν τῆς οὐχέως ὑπανίεις ὑφρῶν,
[f. 116 v.] τὰ νέα ταυτὶ καὶ ὑμέτερα, καὶ παρατι-
θεὶ τοῖς τῶν προγόνων παλαιότεροις ἅπασι· καὶ
ὄψει τοσοῦτο βαρύτερα καὶ πολυειδέστερα τὰ ὑμέ-
τερα ὅσον ἢ στείρα καὶ παράλις ψάμμος ἅπασα
πρὸς ἐν ἀθροισθεῖσα βάρος μικροῦ τινοῦ, ὑπερέχει
δίσκου, ὅποιοις πάλαι καὶ οἱ ἐν Ὀλυμπίοις ἐχρῶντο
δισκαύοντες τε καὶ τὸ παγκράτιον ἐξασκούμενοι.

ΑΒ'. Εἰ δ' αἰσχρὸν τὸ τὰ αἰσχρὰ διανοεῖσθαι,
αἰσχρύτερον πάντως δῆπου πολλῶ τὸ τὰ αἰσχίστα
καὶ δύνισθαι καὶ δρᾶν καὶ ἅμα πρὸς δημοσίου
ἐκλαλεῖν ἀκαῶς. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτως, ποῦ λοιπὸν οὐκ
ἂν ἀναίθελας ἐλαύνοι, ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτονται καὶ
τῶν βαναύσων οἱ δυστυχέστεροι, τοῦτοις τὴν σὸν
ἐγκαλλιπίζεσθαι πατέρα, καὶ γυμνῆ Ἰσοκράτη τῆ
κεφαλῇ Βυζαντιοῖς ὡς διὰ τὴν ἡμῶν ἀπέχθειαν, τῷ
γαμβρῷ προστιθεμένων Παλαιολόγῳ καθ' ἅπασαν
γνώμην, πίστεως μὲν ἀποκλείεσθε νῦν μὴ μόνον
προσδοῦ καὶ τῆς τῶν ὑμετέρων κομιδῆς ἀσταχῶν,
ἀλλὰ καὶ πάσης χρηστῆς προσδοκίας ἐξῆς, ὄψεσθε
δ' οὖν ἐν βραχεὶ καὶ τὴ μέγα καὶ περιθόητον ἀστυ
Βυζαντιον τοῦτο προδομένον ὁμολῶ; ὑπ' ἐμοῦ τῷ
τῶν βαρβάρων ἀρχηγῷ πρὸς βασιλεῖον οἰκησιν,
Ἰρκανῶ τῷ γαμβρῷ οὖν ἅπασι τοῖς ὑπ' αὐτῷ
βαρβάρους; Ὅθεν γυναικῶν μὲν καὶ παίδων ἄλλο-
τριώσεσθε τὴν ταχίστην, καὶ ἅμα χρημάτων καὶ
οἰκῶν, ὑμεῖς δὲ μυστιγλαί καὶ ἐν Καρδῶ δουλεύετε
μοίρα. Τοῦτ' ἐκεῖνο δ καὶ τῷ Αλέξανδρῳ πάλαι Ὀδυσ-
σεὶ ναυαγήσαντι ἐκπεπηδηκῶς ἐπηγγέλλετο Κύκλωψ
ἐκεῖνος ὁ τοῦ Ὀμήρου, πύματον δηλαδὴ φυλάξεν
ἐαυτῷ τράπεζαν αὐτὸν μετὰ γε δὴ τὴν τῶν ἀνδρῶν
ἐκείνων ἰδωδὴν, οὗς θηριώδες καὶ ὠμοδόρον τμη-
καῦτα ὀρώντος αὐτοῦ πεποίηται δεῖπνον. Τί τῆς
ἐπιγγελλας ταύτης ἀθλιότητος ἢ θηριώδεστερον;
Εἰ οὖν αἰσχιστον τὸν ἐν ἐξουσίᾳ τὰ αἰσχίστα δρᾶν,
ἴπου μανίας οὐ μάλα ἐλεύθερον λύκοις τὸ ἐπι-
στευθὲν προτιθέσθαι ποιμνιον εἰς βορᾶν ἐκονεὶ τὸν
ποιμῆνα. Δέον γὰρ ὑπερμαχεῖν καὶ πᾶσι τρόποις
τὴν τοῦ ποιμνίου ζητεῖν εὐζωΐαν, ὃ δ' εἰς κακο-
δαιμονίας ἀνυπερβλήτου μετεσχεύεσθε πρόφασιν τὴν
ποιμαντικὴν θεσποτείαν, καὶ οὐδ' αἰδεῖται τὰς τῆς
ἀδικίου ψυχῆς ἐκλαλῶν ἀπορρήτους ὠδίννας, ἀλλὰ καὶ
δόξης ὑπερβολὴν ἑαυτοῦ τὰς Ῥωμαίων ἠγούμενος
συμφορὰς δημοσεύει καὶ ἐγκαυχᾶται. Ὅμως κη-
θίπερ οὐδὲν καινὸν οὐδ' ἀνοήθειον ἀνδροφόνῳ
μυθῶς ἀνόμιος ἀνθρώπου πεφονευκῆτι καὶ πορνείας
ἀλώνας, οὕτως οὐδὲν οὐδὲ τούτῳ καινὸν, κηθάπαξ
τοῦ πεποιηκότος ἀπεβῶγῳτι θεοῦ καὶ τὴν πάτριον
[f. 117 r.] ἐξομοσαμένῳ εὐσεβείαν καὶ τοῖς θεοῖς
ἐμπεπαρωνηκῆτι κανόσι καὶ νόμοις καὶ πᾶσιν ἱεροῖς
ἀδελῶς ἐνυθρίσαντι μυστηρίοις, καὶ ἐν ἀλιτηρίων
μοίρα γῆς καὶ θαλάττης ἀπανταχῇ τοὺς εὐσεβεῖα
συνθεραμμένους διασπείραντι, καὶ παντοίους τοὺς
λειπομένους δεσποτηρίοις ἐμβεβληκῆτι, καὶ τοῖς
τοιούτοις ἐγκαλλιπίζεσθαι ἀδικήμασι, δίκην σειρᾶς
ἐξτμμένους ἐκείθεν, καὶ τῷ τῆς ὁμοιότητος ῥιπισμῷ
πρὸς τὴν τῆς πρώτης κακίας βίξαν ἀναπέμψουσι

A et tandem ad vos ipsos convertere? Enumera enim,
si voles, deminuta aliquantulum animi insolentia
nova hæc vestra cum peccatis veteribus illis omni-
bus comparata, et videbis tanto graviora et cre-
briora vestra, quanto carina et arena marina in
unum congregata exsuperat exiguum discum, quo
olim usi sunt qui Olympia certamina exerce-
bant.

218 XXXII. Ac si turpe est turpia cogitare, multo
sane turpius est turpissima et posse, et facere, et
simul ante omnium oculos proferre. Quæ cum ita
sint, nonne insolentia ductus pater tuus, in quibus
infimorum hominum abjectissimi erubescant, iis
ipsis gloriabitur? Ob odium nostrum qui simus
Palæologo genero toto animo dediti exclusos vos
esse omni fructu et vestrorum agrorum cultu, sed
etiam omni spe bona. Videbitis igitur brevi ma-
gnam hanc atque illustrem urbem Byzantium tra-
ditam a me Hyrcano genero ac Barbaris, qui sub
ejus potestate degunt. Deinde a mulieribus ac libe-
ris celerrime relegabimini atque ab opibus et ædi-
ficiis, vos autem in abjectissima servitudine ser-
vietis. Hoc illud est quod Laertiadæ olim Ulyssi
nāvibus advecto accedens dixit Cyclops ille Home-
ricus semet eum ad ultimas mensas servatu-
rum, donec viros illos edisset, quibus bestiarum
more ante illius ipsos oculos mensam sibi exstru-
xit. Quid hac narratione miserius et immanius?
Quod cum turpissimum sit posse turpissima facere,
ab insania sane non alienum est, si pastor gregem
sibi commissum lupis devorandum tradat. Opor-
tet dimicare et omnibus viis **219** salutem gregis
querere. Ille vero pastorale imperium ad perni-
cium immensam adhibet nec veretur ne impiæ
animæ nefandos fœtus edat. Sed Romanorum for-
tunis infinitæ felicitati suæ vindicandis gloriatur
atque exultat. Quanquam ut nihil novum atque
inauditum ei qui millia hominum injusta cæde
stravit, etiam libidine teneri, ita neque huic quid-
quam novum est ut qui semel a Deo creatore se-
junctus pietate se abdicaverit, rejectis divinis legi-
bus atque institutis et omnibus sacris mysteriis in-
solenter contemptis et qui in scelestorum miseriam
terra marique eos qui cum pietate adoleverant dis-
perserit, et multis eos qui relictis erant vinculis
obstrinxerit, vel gloriari ejusmodi maleficiis, quæ
ad instar funis vi æqualitatis ad primæ pravitatis
fontem ingenium ejus deducunt. Tu vero dic mihi
num sit fortunâ et fatum necessario causa ea quæ
sunt efficiens? Quomodo tandem, amice? simile
est ac si quis media hieme nudus sub cælo ambu-
lans causam frigoris non suæ rationi ac voluntati,
sed fati necessitati tribuat. Profecto enim non
cujusque libera voluntas cuique Clotho fit, et sors
tanquam ex uno eodemque fonte profecta. Deni-
que rerum ad eo discriminis **220** ductarum
socium me tibi obvenire velis, cum majorem

quoque quam quæ nunc est inter me vosque di-
stantiam fore sæpenumero in votis haberem. Sed
abeas cum Deo, nec, ut plura loquar, me impellas;
nihil enim eorum quæ ex voluntate tua sunt dicam
aut faciam.

ἥκιστα μὲν τὴν ἐξουτοῦ γνώμην καὶ θέλησιν, τὴν δ' ἀνάγκην τῆς πεπωμένης. Ἡ γὰρ οὐχ ἡ ἐκάστου
παντάπασιν αὐτοδέσποτος θέλησις ἐκάστῳ γίνεται Κλωθῶ καὶ πεπωμένη, σύστοιχον τῇ ῥίζῃ φύουσα
τὸ γεώργιον: "Ἐπειτὰ με τῶν οὕτω πλάνης ἔχόντων ὁμιλητὴν ἀξιοῖς νῦν προσεληλυθότα γενέσθαι·
ὄτε καὶ μυριοπλάσιον δι' εὐχῆς καθεστήκοι μοι μᾶλλον τῆς νῦν ἐχούσης τὴν ἐμοῦ καὶ ὑμῶν με-
ταξὺ τοπικὴν δάσασιν γίνεσθαι. Ἄλλ' ἀπέβι πρὸς Θεοῦ, καὶ μὴ με πρὸς πλείους ἐρέθιζε λόγους· οὐδὲν
γὰρ ἐξ ἐμοῦ σοι τῶν κατὰ γνώμην οὔτε λελέξεται οὔτε πεπράξεται.

XXXIII. Matthæus ig tur ille junior imperator cum
esset locutus quæ nondum ad alterum, et au-
disset quæ nondum ab altero, totus in tristitiam
et desperationem abiit, cum colloquium non ex
sententia sua cessisset. Volebat quidem blandiri
et audire; sed cum videret me ne paulisper qui-
dem animum advertere, abiit spe parentum plane
desitutus. Propterea tutior et securior custodia
nostra facta est, cum Palamæ turba calumniarum
causa regum iram excitaret et auget. Nec porro
per reliquum vitæ spatium habui, a quo audirem
aliquid aut quocum colloquerer.

αὐθις οὕτωςί πως τὸ λοιπὸν τοῦ βίου μηδ' οὐ μὴ
ἔχοντες.

XXXIV. Paucis deinde diebus præterlapsis, post
solis occasum secunda hora nocturna cum ves-
pertina, ut soleo, carmina recitarem Christo Deo
in conclavis angulo, ubi divinam ejus imaginem
atque sanctissimæ ejus Matris olim collocavimus,
tumultus repente turbulentus, motuum veteris tem-
poris. 221 mirificorum magnitudine similis, omnem
ubi constiteram terram concussit. Nesciebam cum
inclusus essem, quæ fore siserent, nec quid Byzantio,
c'c quid cæteris urbibus accidisset. Vehementer igitur
conquassavit et concussit ille conclave meum ut
pleræque partes fractæ in terram caderent et libri
nostri e sede ad humum dejicerentur. Suspensus
hac hora animus et motus terræ brevi vehementer
adauctus spem vitæ deponere me cogebat, cum
metuerem ne terra et ipso cubiculo opprime-
ret. Equidem cum non haberem quo oculos meos
verterem evitaturus divinam illam iram, quæ ob
pravitatem nostram nos adibat vividis minarum
coloribus expressa, firmiter pedes humo infige-
bam, trepidanti vero terræ consistere non poteram.
Ubique mihi res plena sollicitudinis erat; intra
enim male me habebam neque mihi exire omnino
in mentem venit; illud quidem propterea quod in
vinculis eram et ante portas arbitros metuebam,
hoc vero quod divinum propositum intelligebam
reminem evitare posse, nec qui sub cælo ambulet,
nec qui in carcerem injectus sit. Ab ejus enim vo-
luntate omnia pendent, quæcunque aperte fiunt,
et quæcunque in recessu 222 collocata sunt
abditissimo, et volente Deo liberari potest vel
qui innumeros circum se laqueos ab hostilibus
structos et tela cernat advolantia. Perdatur etiam
facillime illo recedente. Quamobrem manibus ad

τὸ συγγενές. Σὺ δέ μοι λέγε πρὸς ταῦτα τύχην
αἰτίαν καὶ πεπωμένην ἀνάγκη τὰ δρώμενα δρώ-
σαν. Πῶς καὶ πόθεν, ἄνθρωπε; Ὅμοιον γὰρ ἂν
εἴη ὡσπερ ἂν εἰ τις μέσου χειμῶνος γυμνὸς ἐν
ὑπαίθροισι περινοστών αἰτίαν τοῦ ῥίγους ἐτίθει,
ἌΓ'. Ματθαῖος μὲν οὖν ὁ νέος ἐκεῖνος βασιλεὺς·
εἰπὼν μὲν ἂ μῆπω πρὸς ἕτερον, ἀκτικῶς δ' ἂ μῆπω
πρὸς ἕτερου, λύπης καὶ ἀθυμίας μεστός ἐγεγόνει
μὴ κατὰ γνώμην τῆς ὁμιλίας κεχωρηκυίας αὐτοῦ.
Καὶ ἐβούλετο μὲν εἶτι λέγειν τε καὶ ἀκούειν· ἀλλ'
ὄρων ἐμὲ μηδαμῆ μηδὲ μέχρι βραχέος ἐνδιδόντα
τὴν ἀκοὴν ἀπῆει, τὰς τοῦ πατρὸς ὁμοῦ καὶ τῆς
μητρὸς ἀφαιρούμενος ἄρδην ἐλιπίδας. Διδ καὶ ἀσφα-
λίστερά τε καὶ βιαιότερα καθ' ἡμῶν τὰ τῆς εἰρκετῆς
αὐθις ἐγένετο, τοῦ Παλαμικοῦ θιάσου βασικανίας
εἰνεκα τὴν τῶν βασιλείων ὄργην ἐρεθίσαντό· τε καὶ
ἀναβρίπισαντο· ἐς τὸ ἀκμαιότερον· καὶ ἠνύομεν
μηδὲν μηδ' ἔθεον οὐ μῆτ' ἀκούειν μῆθ' ὁμιλεῖν

ἌΔ'. Βραχεῖαι παρῆλθον ἐκεῖθεν ἡμέραι, καὶ
μετὰ δύοσιν ἡλίου δευτέρας ὥρας ἄρτι νυκτερινῆς
ἀγομένης, καὶ τὰς ἐσπερίους ἐμοῦ [f. 117 v] συν-
ήθως ὡδὲ ἀποδιδόντος Χριστῷ τῷ Θεῷ περὶ τὸ
τοῦ οἴκου ἐνδότερον, ἐνθα καὶ τὴν αὐτοῦ θείαν εἰ-
κόνα μετὰ τῆς αὐτοῦ πανάγου μητρὸς πάλαι
προσηστησάμεθα, κλόνο; ἐξαίφνης; βαγαῖος καὶ τῶν
πάλαι θαυμαζομένων ἐπὶ μεγέθει ἐνάμιλλος πᾶσαν
ἐφ' ἧς ἐστήκαμεν ἐτίναξεν γῆν. Καὶ τὰ μὲν ἐξω-
τέριος ἠγγύονον πάθη, κεκλεισμένος ὢν, ὅσα τε Βυ-
ζάντιον καὶ ὅσα τὰς ἄλλας συμπέπτωκε πόλεις
παθεῖν· ὅλον δ' οὐν ἐδόνησε καὶ συνετάραξε μάλα
σφοδρῶς τὸν ἡμέτερον οἶκον, ὡς καὶ μέρη πλείω
βαγέοντα χεῖσθαι πρὸς τοῦδ' ἄφο; ἐνθεν κἀκεῖθεν, καὶ
τὰς μὲν ἡμετέρας βίβλους ἐξ ἔδρας ἀναβρίγνυμέ-
νας ῥιπτεῖσθαι χαμαί. Τό γε μὴν περὶ ταυτάμενον
τῆς ὥρας καὶ ἡ κατὰ βραχὺ πρὸς τὸ βιαιότερον
προκοπή τοῦ σεισμοῦ καὶ ἀπαγορεύειν ἤδη με τὸ
ζῆν προσηνάγκαζεν, αὐτῷ τε ἐδάφει καὶ αὐτῇ
συγκταδύεσθαι προσδοκήσαντα τῇ οἰκίᾳ. Ἐγὼ μὲν
οὖν τῶς οὐκ ἔχων ὅποι βλέψας τὴν θείαν ἐκείνην
διαφυγεῖν ὄργην. ἦ τε νῦν διὰ τὰς ἡμετέρας ἐπῆει
κακίας καὶ ἡ μέλλουσα ταῖς φαινομέναις ταύταις
ὀπειλαῖς ἐνεώγραφετο, ἐς τὸ πεπηγὸς καὶ βε-
βαίως ἰστάμενον ἐρηρειτμένους τοὺς πόδας ἔχειν
ἐφ' ὀνοείκουν μὲν, ἀντέχειν δ' οὐκ εἶχον πρὸς πᾶν
ἀστατοῦσαν γῆν. Καὶ ἦν πανταχόθεν ἐμοὶ στενά-
χομιδῆ τὰ τοῦ πράγματος. Οὕτω γὰρ ἔχων τῶν
ἐνδον κακῶς, οὐδ' ἐξω προβαίνειν ὄλω; ἤγον εἰς
μνήμην, τοῦτο μὲν ὅτι δέσμιος ἦν καὶ τοὺς πρὸ
θυρῶν ἐδεδίεν πανόπτας, τοῦτο δ' ὅτι καὶ τὸ τῆς
θείας ἀναπόδραστον ψήφου πάλαι γινώσκων ἦν ὡς
οὐδεὶς ἀποδραῖη, κἂν ἐν ὑπαίθροισι χορεύων τύχη
τις, κἂν ἐν εἰρκετῇ συγκαίηται. Τῆς γὰρ ἐκεῖνου

βουλῆσεως ἐξήπται τὰ πάντα, ὅσα τε φαίνεται καὶ ἄ
 ὅσα ἐν μυχοῖς θαλαμεύεται ἀπορρήτοις· καὶ σώ-
 ζοιτο μὲν ἂν πᾶς τις βουλομένου Θεοῦ, καὶ εἰ
 μυρίας ὀρέψῃ κύκλῳ περιγεομένης ἐχθρῶν παγίδας
 καὶ περιπτύμενα βέλη, ᾠθεῖριτο δ' αὖθις ἐκ τοῦ
 ἐξέτου συγχωροῦντος ἐκείνου. Ὅθεν τὰς χεῖρας ταῖς θελαῖς προσηρῆσας εἰκόσιν ἐκείναις, ἐνεκαρτέ-
 ρουν τῇ τῆς γῆς ἐκείνῳ τιναγμῷ συντινασόμενος καὶ αὐτὸς, καὶ λογιζόμενος βέλτιον ἐνταυθοῖ μένοντά
 με τὸ τέλος ὑπομένειν τοῦ βίου, [f. 118 r] ἐνθα καὶ τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἄθλους ἐς τότε ἠγύσαμεν, ἢ
 πρὸς ἀνθρωπίνης ἀποβλέπειν ἐπικουρίας.

ΛΕ'. Ἐπεὶ δ' οὖν ὅμως Θεοῦ προνοίᾳ σεσώσμεθα,
 ἐς τὴν ὑστεραίαν ἤδη καὶ τὰ τῶν ἄλλων ἠκούομεν
 πάθη. Περὶ ὧν προϊόντες ἐροῦμεν πλατύτερον, ἐπεὶ
 καὶ πλατυτέρας ἐκείνα δεῖται τῆς ἱστορίας.

A *divinas illas imagines sublatis sustinebar terræ
 motu illo ipse perturbatus. Malebam ibidem re-
 manere finem expectaturus vitæ, ubi ob pietatem
 dolores ad hoc usque tempus sustulissem quam
 humanum auxilium expectare.*

XXXV. Attamen cum Dei providentia essem li-
 beratus periculo, postero die quæ illis contigerant
 audivi, de quibus postea dicam amplius, cum am-
 pliorem relationem postulent.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΚΘ'.

NICEPHORI GREGORÆ BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER VICESIMUS NONUS.

[f. 118 r.] Α'. Ἄρτι δὲ τοῦ ἡλίου περὶ τροπᾶς Β
 γενομένου τὰς φθινοπωρινὰς ἦκεν αὖθις ἡμῖν ὁ
 καλὸς Ἀγαθάγγελος, λάθρα κατὰ τὸ εἰωθὸς αὐτῷ
 μετὰ μέσας που νύκτας, ἐν ᾧ τῆς ὥρας μάλιστα γὰρ
 ἀλεκτρούνης τὰς τε πτέρυγας τινάσσειν ἀρχονται
 καὶ τὰς ἐμφύτους ἀνακρούεσθαι σάλπιγγας. Καὶ
 προσειπὼν καὶ καθίσας πρῶτον μὲν ἐπυνθάνετο
 τὴν αἰτίαν τῆς παρ' ἡμᾶς τοῦ βασιλέως ἀφίξεως,
 ἔπειτ' ἀρξάμενος καὶ αὐτὸς περὶ τῶν ἐξω διῆει
 πραγμάτων ἡμῖν ὡς ἤρως τε καὶ θέρους ἔρχε-
 μεταξὺ. Καὶ πρῶτον περὶ τοῦ γενομένου διῆει
 σεισμῷ τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς πολλαχῇ τὰ τῆς πόλεως;
 Βυζαντίων κατενήγεκται τείχη, καὶ πολλὰ τῶν
 οἰκιῶν τοὺς οἰκοῦντας κατέχωσαν. Τῶν δ' ἐν Χερ-
 ρονήσῳ πόλεων αἱ μὲν κατέδυσαν ἀθανδροὶ δια-
 βαλείῃς ἐκεῖ καὶ σχισθείῃς εὐθὺς τῆς γῆς πολ-
 λαχῇ· αἱ δὲ τῶν κύκλῳ διαλυθέντων τειχῶν καὶ τῶν
 οἰκιῶν ταῖς πλείσταῖς συμπεπυκνῶτων τοὺς μὲν
 τῶν οἰκητόρων θανάτῳ βίαιῳ παραπεμφθῆναι συμ-
 πέπτωκε, τοὺς δὲ τοῖς ἀστυγέτοισιν ἐξ αὐτομάτου
 προδοθῆναι βαρβάρους αὐθημερόν. Τοῦ γὰρ βασι-
 λέως Καντακουζηνοῦ πρὸ ἐτῶν που δυοῖν, ὡς εἰρη-
 ται, μίαν τῶν ὄχυρωτέρων ἐκεῖ πόλεων παρασχόν-
 τος αὐτοῖς οἰκητήριον, ὥστε ἔχειν αὐτοὺς ἐπιτελ-

223 I. Ipso solst'io brumali redibat nobis bo-
 nus Agathangelus; clam ex consuetudine sua,
 media fere nocte; ea ipsa hora, qua so'ent galli
 alas extendere et tubas natura insitas inflare. Et
 salutans considensque primum quærebat, cur rex
 ad nos venisset. Deinde et ille incipiens de rebus
 externis exponebat, quæ fuissent inter ver et æs-
 tem. Et primum quidem narrabat de terre motu
 aliisque rebus et multis locis urbis Byzantinorum
 muros esse collapsos; et multa domicilia incolas
 obruisse. Urbium in Chersoneso sitarum aliæ una
 cum hominibus a terra subito multis locis ibi
 rupta et hiantè hauriebantur; 224 ad alias quod
 attinet muris in orbem destructis et domiciliis
 maximam partem collapsis incolarum pars morti
 violentæ committebatur, pars ultro vicinis Barba-
 ris eodem die se tradebat. Præbuerat enim Canta-
 cuzenus rex ante duos fere annos, ut dictum est,
 unum ex oppidis ejus regionis valde munitorum,
 quod iis esset domicilium. Hoc igitur modo paratæ
 iis erant munitiones et auxilium contra Palæolo-
 gum æθνην; in regione diutius manere ipsi vo-
 luerunt; sed paulatim evagantes semper et diri-
 pientes ex finitimorum oppidorum agris ipsos viros

deinceps et animalia sarcinaria et omnes ovium greges, omnem brevi Chersonesum mediterraneam equis aptam gibimet ip-sis reddebant tutam et castra sub divo strata nihil iis videbantur dissimilia terræ Asiaticæ antiquitus consuetæ. Itaque calamitatem ex terræ motu profectam cominus conspicati, celerrime intrabant et sine ullo labore inter domicilia compilabant ea omnia quæ non erant obruta. Et futuro tempore catervatim egredientes exinde etiam omnem omnino jam usque ad portas Byzantinas terram compilabant Romanosque ab ea prorsus deterrebant. Vectigalia autem solvenda imperabant omnibus, quæ circumcirca erant oppidis. Decadarchi Barbari et præfecti in iis collocabantur. Sed ne ita quidem diligentia ejus æstatis Thracæ **225** potuerunt frui, sed iterum nullas fere spicas attingere potuit falx, propter præfectorum severitatem et insidias frequentissimas et impetus prædatorios ab aliis aliunde Barbaris factos. Eam ob causam quot Romani poterant latere manus barbaras, in voluntariam se convertebant e patria fugam; iis autem terræ partibus, ubi cuique facilius erat fugere, cum essent omni apparatu et ipso victu destituti. Et nonnulli servituti dominorum, qui ibi erant, semet ipsi submittebant tenuis panis causa. Alii pera alligata plateas permigrant ad prætercentium multitudinem manus porrigentes, si quis lamnam et obolum ad emendum panem ejiceret. In tam mala conditione hærebant res Byzantiæ, ut, si quis rusticorum vehementiore emissa voce fortasse terrefaciebat infantem vel mulier lacrymans servis acclamabat bello captis, fere præ timore interirent, semper veriti, ne muros Barbari transilirent. Quam ob rem eorum nonnulli de externis cogitant oppidis et insulis patriæ peregrinam præferentis terram. Adeo timore ac terrore suspensi sunt et semper ante oculos habent suam. **226** quisque mortem, quia partes vicinorum murorum ante tres dies eversa male custodiebantur.

ἔφηπουθεν ἀφ᾽ φωνῆν τῷ πατρὶ ἐπιπλήττων ἰσως, ἢ γυνὴ τοὺς οικεῖους ἀνακαλουμένη σὺν δάκρυσιν αἰχμαλώτους, τεθνάναι μικροῦ τῷ δέσι συμβαίνει σφᾶς, ἐν ὑποψίᾳ γινομένους εὐθύ; μὴ οἱ βάρβαροι εἰσεπήδησαν τείχους ἐντός. Ὅθεν ὑπερορίους ἔναι καὶ αὐτῶν περινοοῦσι πόλεις καὶ νήσους, τὴν ἀλλοδαπὴν τῶν πατριῶν ἀνθικιρούμενοι. Οὕτω μετέωροι κάθηνται καὶ παφοδημένοι, καὶ τὸν οἰκεῖον ἔχουσι πρὸ ὀφθαλμῶν δλεθρον αἶλ, καὶ μάλιστα ὅτι καὶ τὰ πρότρητα κατενεχθέντα μέρη τῶν κύκλων τειχῶν εἰς ἔδαφος ἀπάσης ἔξω κεῖται φροντίδος.

II. Postquam venti hiemales in requiem ex vehementia considerunt et cum unda aliquandiu quiete littora alluebant et cum xernum tempus quasi suadebat, ut sol quasi diei portas aperiret superaretque in certamine noctem, et animalæ jam naves onerariæ ex portibus in altum evchuntur armanturque triremes atque palmulæ remisque incumbitur; Joannes Palæologus rex ex Thessalonica cum triremibus et biremibus, quatuor et compluribus navibus uniremibus primum ad Lemnum insulam tendebat; inde autem in Samothracem et Imbrum pergebat; indeque similiter Lesbum, et postquam presentia sua firmavit et stabilivit

χισμα καὶ συμμαχίαν πρόχειρον κατὰ Παλαιολόγου τοῦ γαμβροῦ, κατὰ χώραν μένειν αὐτοὶ γε οὐκ ἔνεγκαν τοῦ λοιποῦ, ἀλλὰ κατὰ βραχὺ παρεξίοντες αἶλ, καὶ ληϊζόμενοι τοὺς τῶν ἔγγιστα πόλεων ἀγροῦς ἐφεξῆς αὐτοῖς ἀνδράσι τε καὶ ἀχθοφόροις ζώοις καὶ ποιμνίοις ἄπασιν, πᾶσαν ἐν βραχεί τὴν τῆς Χερσονήσου μεσόγειον ἰππήλατον σφίσιν αὐτοῖς ἀπέδκα καταστήσαντο καὶ στρατόπεδον ὑπαιθρον, οὐδὲν τῆς Ἀσιάτιδος γῆς καὶ πάλαι συνήθους αὐτοῖς ἀπεικνάει δοκοῦν. Διὸ καὶ τὴν ἀπὸ τοῦ σεισμοῦ συμφορὰν ἐκ τοῦ [f. 118 v.] σύνεγγυς θεασάμενοι, τάχιστα εἰσεπήδησαν καὶ μάλα ἀπονητὶ μετὰ τῶν οικιῶν καταλήξασιν ὅσα μὴ κατεχώσθησαν πράγματα. Καὶ τοῦ λοιποῦ κατὰ πλήθος αἶλ παρεξίοντες ἐκείθεν καὶ πᾶσαν ἔδη τὴν μέχρι πύλων Βυζαντίων ἐλήσαντο τέλεον γῆν καὶ Ῥωμαίοις ἔδωκαν τὸ παράπαν εἰργάσαντο. Φέρους τε ἐπέθεσαν ἀπάσαις ταῖς μεταξὺ πόλεσι, δεκαδάρχους βαρβάρους καὶ ἐπιτρόπους αὐταῖς ἐνοικίσαντες. Ἄλλ' οὐδ' οὕτω τὴν κρημίδησιν τάλανες θράξες, κερδᾶναι τοῦ θέρου δεδόνηται, ἀλλ' ἔμειναν αὐθις σχεδὸν ἅπαντες στάχυες δρεπάνης ἀπρόσιτοι διὰ τε τοὺς βαρεῖς ἐπιστάτας καὶ τὰς ἀλλεπαλλήλους ἐναλλὰξ προλογίσεις καὶ τὰς ληστρικός ἐφόδους τῶν ἄλλοθεν ἄλλων βαρβάρων. Διὸ καὶ ὅσοι Ῥωμαίων ἐκίθην λαθεῖν τὰς βαρβαρικός ἐδυνήθησαν χεῖρας, μάλα προθύμως φυγάδας ἑαυτοῦς ἐπεπράχασαν τῆς πατριδος, καθ' ὁπότερον τῶν τῆς γῆς μερῶν ἐκ τοῦ ῥάθους; ἐκάστοις συμπέπτωκε φεύγειν, ἀπάσης μὲν ὀφθαλμῶς ἀποσκευῆς καὶ αὐτῶν γε τῶν ἀναγκαίων, δακρύων δὲ μακρῶν ἀφορμῆν τοῖς ὄρωσι καθιστάμενους, ὧν τοῖς πλείοσιν ἤκιστα εὐδρομον δι' ἔνδειαν δν ἐν ἀλλοτρίᾳ διασπαρῆναι γῆ, τῇ Βυζαντίων βέλτιον ἔδοξε παραμείναι. Καὶ οἱ μὲν εἰς δουλείαν τῶν ἐνταῦθα δυναμένων ἑαυτοῦς προσκεκυρώκεσαν ἄρτου βραχέος εἶνεκα, οἱ δὲ καὶ πήραν ἐναψάμενοι τὰς ἀγυῖας περιίσι κατὰ πλήθος χεῖρας ὀρέγοντες, εἰ τις κέρμα καὶ ὄβολον ἐμβάλοιτο πρὸς ἄρτου πορισμόν. Εἰς τοσαύτην γε μὴν, ἦκε δειλίαν τὰ Βυζαντιῶν, ὥστε καὶ εἰ τις τῶν ἀγοραίων ἀγρωτέρων

D B. Ἄρτι δὲ τῶν χειμερίων πνευμάτων εἰς γαλήνην ἐξ ἀγριότητος μεταβδλημένων, καὶ τῶν κυμάτων τῶς τοῖς αἰγιαλοῖς, προσηνῶς σπενδομένων, καὶ τῆς ἡριῆς ὥρας παρακαλοφῆς οἰνοῦ εἰς τῆς ἡμέρας [f. 119 r.] πύλας ἀνοίγειν τὸν ἦλον καὶ πλεονεκτεῖν ἐς ἀμίλλαν τῆς κατοπιν νυκτός, ὅτε θαρρῶντως ἔδη καὶ ὀλκάδες ἐκ λιμένων ἀνάγονται καὶ τριήρεις τοὺς ταρσοὺς ἐροπλίζουσι καὶ ταῖς κώπαις ἑαυτὰς ἐπιτρέπουσιν, ἄρα δὲ βασιλεὺς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος; ἐκ Θεσσαλονίκης τριήρεσιν τε καὶ διήρεσιν τέτρασι καὶ μονήρεσιν πλείοσιν, Λήμνῳ μὲν πρῶτον προσέσχε τῇ νήσῳ, κάκειθεν εἰς Σαμοθράκην καὶ Ἴμβρον διέβη, κάκειθεν εἰς Λέσβον

ἡμῶν· καὶ τῇ ἑαυτοῦ παρουσίᾳ βασιλεύσας καὶ Ἀ ἐπιβρώσας ἅπαντας εἰς τὴν ἑαυτοῦ πίστιν ἀμφιρ-
βεπεῖς τὸ πρότερον ἔντας, τέλος τοῖς Τενεδίοις λι-
μέσιν ὀρμίζεται. Ἐνθα δὴ καὶ μαθὼν ὡς ἐκ πολ-
λοῦ τριήρεσιν ἑνδοκᾶ παρασκευάζοιτο κατ' αὐτοῦ
βασιλεὺς ὁ καὶ πενθερὸς, ἑνταῦθα καὶ αὐτὸς τοῦ
λοιποῦ καθῆσθαι κέκρικε δεῖν, καὶ ἀπίσαι ψήφους
ἐκδέχεσθαι.

1. Τούτων δ' αὐτῶ χωροῦντων, ἔδοξε καὶ Παλα-
μαῖ τῷ δυσσεβεῖ Ἡρόκλῳ τινὰ, πλασαμένῳ πρόφα-
σιν, ἐς Βυζάντιον ἀφικέσθαι κλειστῶν ἕνεκα, ἐνδὲ
μὲν ἵνα Καντακουζηνὸν ἐρεθίσῃ τὸν βασιλεῖα τε-
κείας δλιέθροισ τοῦς τῆς εὐσεβείας προμάχους ἡμᾶς
παραπέμψαι, δεύτερον δ' ἵνα καὶ τὰς αὐθις αὐτῶν
νεωσὶ γεγενημένας κατὰ τῆς εὐσεβείας ἐτέρας
βίβλους τοῖς Βυζαντιοῖς προθεῖη διδασκαλίαν, ἀκό-
λουθῶν μὲν τῇ πρὶν ἐκείνη πολυθεῖα τάνορθο, και-
νοφανεστέραν δ' οὖν εἰς κακίας ὑπερβολὴν καὶ τρί-
τον ἵνα καὶ βασιλεῖ Καντακουζηνῷ τὰς οικείας
εὐχὰς φυλακτῆριον κατὰ Παλαιολόγου χάριται τοῦ
γαμβροῦ, ἥδιστον καὶ μάλα γέ τοι ποθεινὸν ἐφόδιον
αὐτῷ. Ἐπεὶ γὰρ μὴν καὶ ὀκτάδος ἔτυχεν ἐκ τῶν τῆς
Θεσσαλονικῆς λιμένων μελλούσης ἀνάγεσθαι, φέρων
καὶ αὐτὸς ἑαυτὸν ἐς αὐτὴν ἐμβεβλήκει. Καὶ μέχρι
μὲν τῶν Ἑλλησποντίων πορθμῶν ἐξ οὐρίας ἦγεν αὐ-
τοῦς πελάγιον κατὰ πρύμναν τὸ πνεῦμα φερόμενον·
ἑνταῦθα δ' αὐτοῦ λήξαντος καὶ οἶον εἰπεῖν νεκρω-
θέντος ἐξαίφνης νημερία μακρὰ κτῆσχε τὸ πέλ-
αγος καὶ ἀκίνητον εἶχε τὴν ἄγκυρα τελῶς ἐκίνηθη,
ἐπ' ἀγκύρας μίαις ἡμέραιν δυοῖν σαλεύουσαν. Τῇ
δὲ τρίτῃ προσελάσαντες ἐκ δυοῖν ποταμῶν, Σκα-
μάνδρου τε καὶ Σιμόντος, οἱ πόλειος Ἀσιάτιδος
Δαρδάνου καταρρέουσιν ἐπ' ἐκάτερα, πειρατικοί·
τεσι λέμβοις οἱ βάρβαροι ταύτην αἰροῦσιν ἀναιμωσί.
Καὶ πρὸς αἰγιαλοῦς καθελκύσαντες ἐκείνους, ἔνθα
καὶ τῶν Ὑρκανοῦ τοῦ σατραπῶν υἱῶν τὸν πρε-
σβύτερον τηλικαῦτα συνηγάθη παρεῖναι, τὸν τῆς
ὀκτάδος ἅπαντα φόρτον ἐκείνου βλέποντος ἐξετίθε-
σάν τε καὶ ἐξεφόρου· [f. 119 v.] μεθ' ὧν ἦδη καὶ
Παλαμᾶς ἐξήγετο καὶ γνωσθεὶς ὅστις εἶη τὸν τρέ-
πον καὶ τὴν ἀξίαν, οὐ μόνον ἐκ τῆς θαψιλοῦς ἐκείνης
ὀλαίας ἀποσκευῆς, ἀλλὰ καὶ ὧν ἐν τοῖς κόλποις
ἔκρυπτεν ἀργύρου τε καὶ χρυσοῦ νομισμάτων παμ-
πόλλων, πολλοῖς εὐθὺς καὶ πρὸς τῶν βαρβάρων
ἐβάλλετο τοῖς σώμμασι καὶ πολλῆς τὰ ὄντα ἐμπέ-
πλησαι χλεῦης, λεγόντων ὡς διδάσκειν ὀφείλων
ἐτέρου, ἀνθρωπε, κατὰ τὴν τῶν σῶν διδασκάλων
νομοθεσίαν τὸν ἔσκενόν τε καὶ ἀρχαίον βίον, ἔρ-
γοις αὐτοῖς αὐτὸς τὴν τε τῆς σῆς ἀνακαλύπτεις
ψυχῆς μοχθηρίαν καὶ ἅμα τάναντία πείθεις τοῦς
ἐπομένους σοι ὄρῳ. Ἄρτι δὲ κατ' τῶν βίβλων αὐτοῦ
προκομιζόμενων ἡρώτα καθ' ἕκαστον ὁ βάρβαρος ὁ
τι τε εἶη καὶ ὅτου τὸ ἔργον. Καὶ οὕτω μανθάνων τὰ
μὲν αὐτῷ Παλαμᾶ συγγραφέντα κατὰ μέσης παρα-
χρημα κελεύει ρίψῃναι θαλάσσης, οἶμαι, τῆς θείας
ἀοράτως πρὸς τοῦτο κινούσης προνοίας, ἵνα μὴ
σεσωσμένα πολλῆς τε καὶ νεωτέρας τῆς ἀσωτίας
ἐμπλήξωσι τὰς γὰρ τῶν ἀπλουστέρων ψυχὰς καὶ
αὐτά. Τὸ γὰρ μὴν θεῖον τοῦ Χριστοῦ Εὐαγγέλιον

omnium erga se idem, qui antea fuerant ambigu-,
denique in Tenedi portum incurrit. Ibi comperit
ex longo tempore nadeclm contra se parari a rege
triremes, et affinis et ipse ibi postea morari
voluit et ex omnibus rationis ac mentis præcep-
tis impetum esse excipiendum existimavit.

ἅμα λογισμῶν καὶ ψυχῆς προθέσει τὸν ἐπιπλοῦν

III. Quæ cum ita essent et Palamæ improbo, qui
Proclum quemdam circumvenerat, causa adesse
videbatur rerum complurium causa 227 petendi
Byzantii. Et primum quidem ut Cantacuzenum im-
pelleret, ut nos religionis veræ præsidium duræ
traderet morti: deinde ut alios libros nuper con-
tra veram religionem scriptos Byzantinis mitteret
et eam quidem doctrinam, quæ favebat veteri illi
plurium deorum cultui nimium improbe; et ter-
tium, ut Cantacuzeno regi domesticas præstaret
preces, præsidium contra Palæologum, affinem,
dulcissimum et summopere ipsi desideratum viati-
cum. Cum et navis oneraria e Thessaloniciæ portu
vecliana se præberet, ipse eam conscendit et usque
ad fretum Hellepontium eos portabat ventus se-
cundus in puppim incidens. Hic vero eo cessante et
ut ita dicam moriente subito malacia magna tenebat
mare, et plume immotam retinebat navem in una
anchora biduum vacillantem. Tertio die advecti
ex duobus fluviis, Scamandro et Simoonte, qui
inde a Dardano, urbe Asiatica fluunt, illa eymbis
piraticis Barbari nullo effuso sanguine potiti sunt,
et ad littora illos abducebant, ut ibi Satrapi Hyr-
cani filiorum natu major eo tempore adesses ac-
cidit, atque omne navis onus eo inspiciente expo-
nebatur et exportabatur. Cum iis Palamas edu-
cebatur; et agnitus, qualis esset et moribus et di-
gnitate non solum propter immanes ingentesque
228 sarciuas, sed etiam ex iis quæ in sinu late-
bant, argenteis et aureis nummis plurimis, convi-
eiis statim multis a Barbaris perstringebatur au-
resque ejus multis opprobriis implebantur. Dice-
bant enim, Docere debes alios, secundum tuorum
præceptorum normam vitam gerere impedimento
et ære vacuum, vita tua ipsius animi tui improbi-
tatem regeis simulque discipulos tuos contraria
doces. Cum etiam libri ejus expromerentur, in
unommoque quærebatur Barbarus, quid sit et cujus-
nam opus. Et discens, nonnullos ab ipso Palama
esse conscriptos, in medium mare statim eos im-
mergi jubet, credo numime divino invisoque ita
instituyente, ne servati illi ipsos proborum animos
multa et recentiori illa improbitate implerent,
sanctum autem Christi Evangelium multa cum
verecundia colere juxta psalterium Davidis,
ii qui tum secum erant jussi sunt. Soliti erant
etiam Ismaelitæ colere cum omnes prophetas
tum etiam Christum redemptorem, quippe qui
esset unus e prophetis. Deinde illum jubebat suis
vestimentis nudari; alia vero et detrita illi indui
eumque in custodiam canium institutorum emendum

committēbat. Et jubebat ei etiam flagella adhiberi, **229** ut major evaderet pœna simulque sodomiticum et arrhenomanie vitium nature repugnans. Nescio, utrum tale quid ad Christianos captos illudondos facere solēant, an tribuendum sit divinæ supremæque justitiæ, qui virum illum, improbitatis grassantis quasi ducem Barbarorum manibus tradidit, ne lateret eos, qui rerum divinarum sunt imperitiores vel incuriosiores, flagitiosissimum ejus consilium. Sic superbiam appellat superbia, et flagitium ipsius pravitate teetium magnificentissimo hocce modo apparebat. Eamque ob causam gratus erat acceptusque iis qui ejusdem erant gentis eundemque colebant Deum et ultra dignitatem erat dignus; hoc externis et Barbaris adeo invisum est, ut ne e longinquo quidem auribus percipere velint. Si inter alias res absurdas Barbari etiam divinam incarnationis œconomiam spernunt, tamen ne ipsi quidem universalitatis rerum creatorem atque Deum esse negant. Sed Palamas utriusque severam exactionem et audacissimam decrevit et talis prioribus temporibus religionis vexator nullus fuit. Neque enim uni numini servire vult e tribus personis constanti, negatque Logon incarnatum Filium esse Dei; sed vim **230** quamdam essentia et substantia carentem, ipsam divisam esse in myriades non procreatas numinum inter se differentium, uti et ipse uberius alio loco exposuit. Inde majorem hic ante æterna supplicia dat pœnam ille multas ærumnas passus eorum, qui contra veram religionis præsidium pugnaverunt. Qui alios persecutus est aliosque alio pepulit et sacerdotalibus signis flagitiose orbavit. Nam et ipse turpiter privatus erat signis sacerdotalibus atque insuper omni omnino vestimento; similiter et ipse passus est turpissima a Barbaris, quos adeo amavit, ut multum sit certatum ad Cantacuzenum eo adducendum, ut adiutores sibi contra Palæologum, affinem pararet amicosque per vitam haberet vitæque immortales custodes. Inde et præmium accepit dignum, quod dederat et dedit quod acceperat; turpiter enim ad gradum sacerdotalem assurrexit, dignas referens mercedes iis qui ipsum inauguraverant, qui ipse improbitatem; et quæ sapienter sapientiores viri intellexerunt, ante opera, ea certo post opera usuveniant. autōν γυμνώσας ἀναίδην τῶν ἱερατικῶν συμβόλων. Καὶ αὐτὸς τε γὰρ αἰσχρῶς τῶν ἱερατικῶν γυμνωθεὶς συμβόλων, καὶ πρὸς γε ἔτι πάσης κοινῶς ἐσθῆτος, ὁμοῦ καὶ τὰ αἰσχίστα ὑπ' αὐτῶν ἐκεπτόνθαι βαρβάρων, οὐδ' ὡσοῦτον αὐτὸς ἠγάπησεν ὥστε καὶ ἠγωνίσταται πάμπόλλα πείσαι Καντακουζηνὸν κατὰ τοῦ γαμβροῦ Παλαιολόγου συλλήπτορας κτήσασθαι καὶ φίλους ἠγεῖσθαι διὰ βίου, καὶ τῆς ζωῆς φύλακα; ἀθανάτους. Διὸ καὶ τὴν ἀντιμισθίαν ἀξίαν ἐκεῖθεν εἴληπε δωδικῶς καὶ δίδωκεν εἰληφῶς· αἰσχρῶς μὲν γὰρ καὶ ἀναξίως παντάπασιν εἰς τὸν ἱερατικὸν βαθμὸν ἀναβάς, ἀξίαν τοῖς ἱερῶσσι τὴν ἀντιμισθίαν ἀπέδωκε τὴν ἀσέβειαν· ἀξίαν δ' αὖ ὑπὸ τῶν βαρβάρων ἐκείνων αἰσχίστα καθαιρεθεὶς τὴν ἀντιμισθίαν κεχώριται ὦν τοῖς Ῥωμαίοις ὀλέθριον τῷ βασιλεῖ προμεμνηστέυται τὴν φιλίαν, ἵνα καὶ καθαιρέσει αἰσχρᾶ μὲν, δικαίῃ δ' οὖν πολλῶν ἱερέων καὶ ἐπισκόπων καὶ πάσης εἰπεῖν εὐσεβοῦς οἰοῦντος καθαιρέσει ἀδίκος ἀντιταλαντεύηται, καὶ ἃ τοῖς σοφωτέροις ἔγνωσται συνετῶς πρὸ τῶν ἔργων, ταῦτ' ἐπὶ τῶν ἔργων φαίνεται συμβαίνοντα σαφῶς.

231 IV. Postquam ad Hyrcanum abductus esset, Barbarorum scilicet ducem, præter cætera ex iis

μετὰ τοῦ Δαυϊτικοῦ ψαλτήρος αἰδοῖ πολλῇ τοὺς οὐκ εὐσεβοῦς τηρεῖν ἐνετέλλετο· εἰώθεσαν γὰρ καὶ Ἰσραηλίται τιμᾶν προφήτας τε ἀπαντας καὶ ἅμα τὸν σωτήρα Χριστὸν ὡς ἓνα τῶν προφητῶν. Τέλος δ' αὐτῶν γυμνωθῆναι μὲν τῶν οικειῶν προστεταχῶς ἱματίων, ἕτερα δὲ γε διεβρωγῶτα μετενδύσαι, κυνοσφύρις τισὶν αὐτὸν εἰς πρᾶσιν ἐδεδώκει τηρεῖν, τὰς τε ἄλλας ἐγκλεισεσάμενος μάστιγας ἐπάγειν αὐτῷ τιμῆματος ἕνεκα πλείονος πρὸς ὠνήν, καὶ ἅμα τὸ σοδομιτικὸν καὶ παρὰ φύσιν πάθος τῆς ἀρρενομανίας, οὐκ οἶδ' ὀπότερον, εἴτ' εἰώθεος σφίσι ποιεῖν εἰς ἐμπαιγμὸν τῶν ἀλισκομένων Χριστιανῶν, εἰς' ἐνδεδωκυίας τῆς θείας ἀνωθεν δίκης ἐνταῦθα, μακροθυμεῖν ὡς ἐπίπαν οὐ μᾶλα ἀνασχομένης, ἣ τὸν ἀλιτήριον ὡς ἀρχηγὸν τῆς νῦν ἐπιπολαζούσης ἀσεβείας; χερσὶ βαρβάρων παρέταμψεν, ἵνα μὴ λάθῃ μηδὲ τοῖς ἀμαθέστερον ἢ ἀμειλίτερον περὶ τὰ θεῖα διαχειμένοις τὸ τῆς αὐτοῦ γε αἰρέσεως αἰσχιστον, ἀλλ' ὕβρις ὕβριν ἀμύνηται, καὶ τὸ τῆ ἀσεοῦ κακίᾳ κεκαλυμμένον αἰσχρὸν τῷ τῶν σαρκικοῦ καὶ φαινομένου πάθους αἰσχίστου θεατρικώτερον τουτοῦ διμοσιευθῆ ἔρόπον· καὶ ὁθέλων ἐκ τοῦ τυραννεῖν τὴν εὐσεβείαν δοξασθῆναι ἤδη καὶ κατ' αὐτὸ γε τὸ τῆς πολυθείας ἀπόκημα σαφῶς ἐξελέγηται τε καὶ ἐστηλίτευται. Καὶ διόπερ ὁμοφύλοις εἶσι τοῖς θεοσώταις ἀρεστὸς τε ἐνομισθῆ καὶ τῶν ὑπὲρ ἀξίαν ἄξιος γερῶν, τοῦτο τοῖς ἄλλοις τε καὶ βαρβάρους οὐδὲ μέχρι ψιλῆς ἀκοῆς ἀνεκτὸν ἐνομισθῆ. Εἰ γὰρ πρὸς γε τοῖς ἄλλοις αὐτῶν ἀτοπήματι [l. 120 r.] καὶ τὴν ἑνσαρκον ἀθετοῦσιν οἱ βάρβαροι θεῖαν οἰκονομίαν, ἀλλ' ἓνα τῶν πάντων εἶναι ποιητὴν καὶ Θεὸν οὐδ' αὐτοὶ γε ἀρνούνται. Ἄλλ' ὁ Παλαμάς καὶ ἀμοφότεροις ἐξηλασίαν ἀπότομόν τε καὶ μᾶλα θρᾶσεῖαν κατεψηφίσαστο, καὶ οὐδ' οὐδεὶς οὐδ' αὐτῶν ὀπόσοις διώκταις κατὰ τῆς εὐσεβείας τοὺς πρὶν αἰῶνας συνεπεπτόκει γενέσθαι· οὔτε γὰρ θεότῃ λατρεύειν ἀφήσει τρισυποστάσῃ μετ', οὐδὲ τὸν σαρκωθέντα Λόγον Ἰῶν εἶναι λέγει Θεοῦ, ἀλλ' ἀνούσιον μὲν τινα καὶ ἀνύπαρκτον ἐνέργειαν, πρὸς δ' ἀκτίστους μυρίας μεριζομένην θεότητος ἄλλας ἀλλήλων διαφερούσας, ὡς καὶ αὐτὸς ἐν ἄλλοις πλατύτερον γέγραφας στηλιτεύων αὐτόν. Ὅθεν καὶ μερίζω κἀνταῦθα πρὸ τῆς αἰωνίου καταδίκης ἐκείνης τὴν δίκην δίδωσιν οὐτοσὶν ὁ ταλαίπωρος ὦν ἐπὶ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας ἠγωνισμένους ἠγωνίσταται, τοὺς μὲν διώξας καὶ ἄλλων ἄλλοθι διασπείρας, τῶς δὲ καὶ διώξας καὶ ἄλλων ἄλλοθι διασπείρας, τῶς δὲ καὶ Δ'. Ἐπεὶ γε μὴν καὶ πρὸς Ἰρχανὸν ἀπηνέχθη· τὸν ἀρχηγὸν δηλαδὴ τῶν βαρβάρων, τὰ μὲν ἄλλα

ὅσα τε πρὸς τῶν ἐκεῖ τηνικαῦτα παρόντων ἰκνησθεῖς A τε καὶ λελάληκε καὶ συνυπήχθη καὶ ὠμολόγηκε φιλοζωίας ἕνεκα, σιωπᾶν ἄμεινον. Μαθὼν δ' οὖν ὁμοῦς ἐκεῖνος ὡς αὐτός ἐστι δι' ὃν πολυθείας τε ἔρω; ἐν Ῥωμαίων ἠνθησεν ἔρχουσι καὶ ματαίως θρησκείας ἀγάματα νέοις ἐμπολιτεύεσθαι γέγονεν ἔθеси, κατεγίνωσκε τε καὶ διστῶθαζε μάλα ἐπεγγεῶν. Προσέταττε δ' οὖν ἀπαχθέντα πόρρω που τῆς σατραπικῆς οἰκίας διαλεχθῆναι περὶ τῆς νεολέκτου ταυτησὶ τερατείας ἐνὶ τινι τῶν παρὰ βαρβάρους αὐτόθι σοφῶν ἐπ' ἀκροάσει πολλῶν. Καὶ ὅσα μὲν ἐκεῖ πρὸς ἠδονὴν τοῖς βαρβάρους; ἐφθέγγετο, ἀφαίρεισιν δεδιώς τῆς ζωῆς ταυτησὶ, περιττὴν ἀφηγεῖσθαι· ἃ δ' οὖν ἀπολεξόμενοι πρὸς δημοσίας φέρουσιν ἀκοὰς; οἱ [f. 120 v.] ἐνταῦθα τῆς ἐκείνου θιασῶνται κακίας, ἐγγράφως πρὸς ἐκείνου τούτοις πεμφθέντα, ἐστι τοιάδε. Ἀπαιτούμενος γάρ, φησί, λόγον ἐρμηνέα τῆς καινοφανοῦς ταυτησὶ θρησκείας, ἀπολογεῖσθαι καιρὸν οὐκ ἔχειν εἰρήκει, πρόφασιν λέγων ὡς οἱ προσκειόμενοι τῷ μέρει τῶν ἀντιδίκων προκάθηται καὶ κριταί, καὶ οὐκ ἔχειν ἀναγκαίως δεικνύειν εἰς τὰ παρ' αὐτῶν ἀντιλεγόμενα τὰ δικαιώματα τῆς εὐσεβείας. Ἐπειτα καὶ παραδεδομένος εἰς αἰχμαλωσίαν αὐτοῖς οὐκ ἂν ἀποκρίναιτο, ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστός, φησί, μετὰ τὸ παραδοθῆναι οὐκ ἀπεκρίνατο. Ταῦτ' εἰσὶ τὰ συνήθη ψευδολογήματα τῆς ἀτόπου γλώσσης ἐκείνης· πῶς γὰρ ἂν ἐτόλμησεν, ἢ τίς ἂν ἔχοι χώρα καὶ χρεῖα βαρβάρους φέρειν ὑπόδειγμα πρὸς πίστωσιν τῶν αὐτῷ λεγομένων τὰ τοῦ Χριστοῦ παθήματα; Προσπαράγραφει δ' ἐξῆς καὶ περὶ τῶν ἐκεῖ Χριστιανῶν, ὅπως λαθόντες ἐξ ἀπειρίας; ἐπαίνοις ἐξαίρουσι τοῦτον, διότι, φασίν, ἀποκηρύττει τοὺς εἰς ὑπερκειμένους καὶ ὑφαιμένους ἀπείρους θεότητος τὸν ἕνα θεὸν ἀσεδῶς διαιρούοντας. Καὶ μὴ ἀποδέχεσθαι μὲν φησι τὴν τῶν ἐπαίων αἰτίαν ὡς αὐτῷ γε ἀλυσιτελῆ, ὁμοῦς τοῦ καιροῦ τε καὶ τῆς χρεῖας ἕνεκα, τοῦ σιτιζέσθαι πρὸς αὐτῶν δηλαδῆ, σιωπᾶν ἐπαινούμενος ἀξίους κατάρως ἐπαίνους· τὴν γὰρ τῶν εὐσεβῶν ἐπαινον ἀπατηθέντες ἀνοικεῖως εἰδόνου αὐτῷ, ἐπαρώμενοι μὲν αὐτοῦ τῇ πολυθειᾷ ἐκείνοι, ἀγνωσοῦντες δ' ὡς αὐτός ἐστιν ᾧ ἐπαρώνται. Οὕτω πολῦπους τίς ἐστιν ὁ κατάρωτος, καὶ τὸ χρώμα τῆς γνώμης ἀστατος καὶ ἀδέβαιος· καὶ τοῖς ἄλλοις ἄλλοις καιροῖς τε καὶ πράγμασι προσφύόμενος πρὸς διάφορα καὶ μαχόμενα χρώματι τε καὶ σχήματι γνώμης καὶ γλώττης ῥαδίως μεθαρμόζεται τε καὶ μετασχηματίζεται· καὶ τῇ τοῦ Κυρίου παιδείᾳ νοθετεῖσθαι οὐκ οἶδεν, ἀλλ' ὡσπερ ἂν εἴ τις τῶν ἀνδροφόνων, ἀγόμενος εἰς δεσμωτηρίου ὥστε δεισντα σωφρονεῖν τοῦ λοιποῦ καὶ ληστείας ἀφίστασθαι πάσης, ὁ δ' αὐτούς τε ἐφόνευε τοὺς ἀπάγοντας καὶ ὅτι ἂν ἀπαντῶ τῶν παριόντων, οὕτω καὶ οὔτος οὔτε κολαζόμενος φρίττει, οὐθ' ὑπὸ θεοῦ νοθετουόμενος νοθετεῖται, ἀλλ' ἀκόλαστος; ἐν κολαστηρίῳ μένει τὴν γνώμην, ἀπαίδευτο; δ' ἐν παιδευτηρίῳ θεοῦ, τῆς ὁμοίας ἀπονοίας ἐχόμενος ἀεὶ, καὶ πρόφασιν κακίας ποιούμενος; ἀ πρὸς κακίας ἀποχὴν ὁ θεὸς; αὐτῷ συγκεχώρηκε παθεῖν. Οὐδὲ γὰρ παύεσθαι πῶς τῆς κομπορρημοσύνης καὶ τῆς

PATROL. GR. CXLIX.

quæ eos qui illo tempore aderant dicentes audierat et quæ ipse dixerat sibi persuasit existimavitque propter vitæ amorem præstare silentium. Ubi tamen ille conperit, hincce esse, cuius cura multorum deorum cultus apud Romanorum duces adamatus sit, vanæque pietatis simulacra facta sint ex novo more, damnavit multisque conviciis derisit. Jubebat cum ex domicilio deductum satrapico loqui de novis miraculis coram quodam Barbarorum qui ibi erant philosopho et coram multitudine. Quæ vero ibi ad delectandos Barbaros præ mortis timore dixerit, exponere hic locus non est. Quæ vero pravitatis illius servi publicæ fanæ tradunt, litteris consignata ab illo his missa sunt hæc. Rogatus enim iis præbet disputationem, qua cultum novum exponit; sese defendendi non adesse tempus dicebat, prætendens, discipulos et iudices adversariorum suscipere partes; neque opus esse dicebat ea significare, quæ illi contradicerent, defendere veram religionem. Deinde in captivitatem deductus illis non respondit, quoniam, ut dixit, neque Christus proditus respondebat. **232** Hæc sunt consuetudina mendacia ineptæ illius linguæ. Quis enim ausus fuerit ad verba sua barbaris probanda, si occasio adest vel necessitas, Christi Passionem in exemplum revocare? Præterea scribit de Christianis illius regionis, quod hunc ignari laudibus efferunt, quia annuntiat eos qui in superiora et inferiora infinita numina improbe dividunt unum Deum. Et se non accipere dicit laudes inutiles. Nam virorum piorum laudem decepti et falso ei præstabant. Exsecrabantur ejus multorum deorum cultum, sed eum ipsum, quem exsecrantur nesciebant. Tot habet pedes is, quem exsecrantur, et colore opinionis est infirmus et varius, et aliis temporibus aliisque in rebus ad diversa et pugnantia inclinatur quod ad habitum coloremque opinionis atque linguæ attinet. Mutatur autem aliamque accipit formam, et Domini institutione emendari nequit. Sed quemadmodum si quis homicida deducitur in carcerem ut ibi metu salutari percussus omni in futurum latrocinio renuntiet, ipsos custodes interficit et quemcumque prætereuntium attingere potest, ita etiam ille punitus non tremuit et a Deo monitus non monetur, sed indomita opinione in carcere manet, non institutus in **233** institutione Dei, et similia insaniam captus semper prætextum facit pravitatis quæ ad pravitatem averruncandam ei Deus imposuit sustinenda. Nunquam enim deponere ostentationem et vanam illam opinionem potuit; sed ipsius Christi ejusque nostri causa susceptarum passionum imaginem semetipsam suamque apud barbaros captivitatem exprimere gloriatur. Meniaciis solet res adulterare, eaque efferre laudibus quorum deberet eum pudere. Ita in insani hominis pectore locum non habet Dei memoria et divina virtus. Itaque plerumque Deus eum exponit illudendum et odio ab omnibus persequendum, illam pravitatis pestem. Tantopere enim, quasi cubo verso,

7

odio eum persecuti duces amicissimi et benevoli propter barbarorum mistionem illegitimam et sodomiticam, ita ut cui omnes res amittere promittebant et si opus esset in Hadem descendere, eundem nunc ne obolo quidem redimere velint. Quælibet enim futura esset rerum conditio, non pulchrum futurum esse existimabant opus. Si enim, dicebant, crimine oblivioni tradito, ei condonare vellent dignitatem sacerdotalem, vel omnes lapides clamarent ingentem illam insaniam. Si vero illum commovissent, cum silentio deponeret dignitatem sacerdotalem, **234** accusator ipsorum impudicissimus esset iisque linguam, gladium omnino acutissimum opponeret. Si vero theatrî et fori ludibria in plateis jacta audiunt, suræ scilicet et effeminati dei et cruris semper sætum procreantis, Dionysi nequaquam, neque Semeles Thebææ abortus, sed barbarorum et impiorum seminum filii et qui semper ex impio animo gigni solent, pravi impij ortus, potius immaturi naturæ repugnantes ortus quo suspensio non pejus videretur omnibus, quibus contigit, ut hoc magistro uiderent? ἂν τὸ ἀπρακτεῖν αὐτὸν ἀναπέσωσι καὶ τῆς ἱερουργίας ἀπέχεσθαι, κατηγορος αὐτῶν ἀναιδέστατος ἔσται λοιπὸν αὐτὸς ἐν πολλοῖς, καὶ ξίφους ἀκμαϊότεραν εἶναι παντὸς ἀντιστήσει γλῶτταν αὐτοῖς, καὶ Ὀλύμπου φανεῖται παντὸς ἐπαχθέστερος. [f. 121 v.] Ὅταν δὲ καὶ τὰ θεατρικὰ καὶ ἀγοραῖα σκίμματα πρὸς τὰς ὄχλους παραρρίπτοῦμενα ἐξακούωνται, τῆς γαστροκνημίας φημί καὶ τοῦ ἀνδρογόνου Θεοῦ καὶ τοῦ μηροῦ τοῦ τὸ ἀτελεῖς ὠδίνοντος κῆμα, Διονύσου μὲν ἥκιστα οὐδὲ Σεμέλης Θηβαίας ἀμβλώματα, ἀλλὰ βαρβαρικῶν καὶ ἀσεβῶν σπερμάτων ἐκτόκια συγγενῆ καὶ οἷα διηνεκῶς ἐξ ἀσεβοῦς αὐτὸς διανοίας εἴθε τικτεῖν πονηρά τε καὶ ἀσεβῆ γεννήματα, μᾶλλον δ' ἀτελεῆ καὶ παρὰ φύσιν ἀμβλώματα, ποίας οὐκ ἂν ἀγγόνης χεῖρω δόξειεν ἅπασιν, οἷς διδασκάλῳ τούτῳ καχρῆσθαι συμπέπτωκε;

V. Et de his rebus ipse accuratius judicaveris sapienti tua et sana mente ac ratione. Equidem de iis, quæ insectæ sunt, rebus similibus et e Dei pœna profectis loquar. Patriarcha enim ille Callistus, depositus ab iis a quibus honoratus fuerat, cum sacerdotii insignia deponere nollet, non timuit eorum impetum sustinere invitum et in horrendum conjici carcerem, neve seditionem forte secundum famam grassantem urbi moveret, audacius arrogantiusque vivens in vitæ tranquillitate; et facile inscius in malum incidisset, nisi re comperita continuo fugisset. Quod consilium imperatori et patriarchæ probatum visum est, et fama occulta in forum divulgabatur. Cum et ipse **235** rem comperisset, magna ignavia captus, clam effugit ad Latinorum præsidium ex adverso situm, et externo præsidio et dominationi sese submitit vitæ amore captus, et ut pius homines, qui propter religionem multas subierant ærumnas, heri et nudius tertius conviciis persequeretur, ita ipse continuo in suam ipsius calamitatem incidit. Qui enim in Sophiæ templum et summum Dei sacrarium fugerant, eos præter legem protractos ipse in carcerem conjecit. Si vero quis insectatores fallens in illud Latinum præsidium fugiebat, multa ipse continuo contra eos dicebat infinitisque insectabatur contumeliis, et ita loquebatur ac si ii qui Barlaami Latini essent amici, nunc illius contribulibus amici fierent. Itaque inter propria dogmata impietatis auxilia conservabantur

ματαία; ἐκείνης ἔγκωκεν οἴησιν, ἀλλ' αὐτοῦ τε Χριστοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ ἡμῶν Χριστοῦ παθημάτων εἰκόνα φέρειν ἑαυτὸν καὶ τὴν ἑαυτοῦ πρὸς βαρβάρους αἰχμαλωσίαν βρεθῆναι, ψευδηγορίαις, ὡς εἴθε, διαστρέφων τὰ πράγματα καὶ ἐγκαλλωπιζόμενος ἐφ' οἷς ἐγκαλύπτεσθαι ἔδει. Οὕτως εἰς ἀσύνετου καρδίαν χώραν οὐκ ἔχει μνήμη Θεοῦ καὶ κατὰ Θεὸν ἀρετῆ. Διὸ καὶ ὡς ἐπὶ πλεῖστον [f. 121 r.] ὁ Θεὸς ἐμπαιζέσθαι τούτων ἐγκειχώρηκε, καὶ ὑπὸ πάντων ἰμοῖος μισεῖσθαι τὸ τῆς ἐρημώσεως βδελύγμα. Κις τοσοῦτον γὰρ, καθάπερ κύβου στραφέντος, μεμίσθηται καὶ πρὸς τὸν μέλα ποθοῦντων ἐντεῦθεν ἀρχόντων καὶ ὁμοφρόνων διὰ τὴν ἀθεσμον ἐκείνην καὶ σοδομιτικὴν τῶν βαρβάρων μίξιν, ὥστε καὶ ὑπὲρ οὗ πάντα προέσθαι χρήματα ὑπισχυοῦντο καὶ σφᾶς αὐτοῦς, εἰ δεήσει, πέμπειν εἰς ἄστυ, νῦν οὐδ' ὀβολοῦ ἀλλάξασθαι βούλονται τὴν ἐλευθερίαν. Ὑποτέρωσε γὰρ ἂν νεύσειε τὸ ἀποθησόμενον, οὐκ ἔς τὸ εὐσχημον σφίσι ἐνόμισαν σχήσειν τὸ πρᾶγμα. Ἄν τε γὰρ βουληθῶσιν, ἐφασαν, σιγῇ καλύψαντες τοῦ γκλήμα τοῦτον ἱερατέων ἐνδοῦναι, καὶ λθεῖο πάντες ἀναδοῦσσαι τὴν τῆς ἀτοκίας ὑπερβολήν; παντὸς ἀντιστήσει γλῶτταν αὐτοῖς, καὶ Ὀλύμπου φανεῖται παντὸς ἐπαχθέστερος. [f. 121 v.] Ὅταν δὲ καὶ τὰ θεατρικὰ καὶ ἀγοραῖα σκίμματα πρὸς τὰς ὄχλους παραρρίπτοῦμενα ἐξακούωνται, τῆς γαστροκνημίας φημί καὶ τοῦ ἀνδρογόνου Θεοῦ καὶ τοῦ μηροῦ τοῦ τὸ ἀτελεῖς ὠδίνοντος κῆμα, Διονύσου μὲν ἥκιστα οὐδὲ Σεμέλης Θηβαίας ἀμβλώματα, ἀλλὰ βαρβαρικῶν καὶ ἀσεβῶν σπερμάτων ἐκτόκια συγγενῆ καὶ οἷα διηνεκῶς ἐξ ἀσεβοῦς αὐτὸς διανοίας εἴθε τικτεῖν πονηρά τε καὶ ἀσεβῆ γεννήματα, μᾶλλον δ' ἀτελεῆ καὶ παρὰ φύσιν ἀμβλώματα, ποίας οὐκ ἂν ἀγγόνης χεῖρω δόξειεν ἅπασιν, οἷς διδασκάλῳ τούτῳ καχρῆσθαι συμπέπτωκε;

C [f. 122 r] E' Καὶ περὶ μὲν τούτων αὐτὸς ἂν ἀκριθέστερον διαιτήσεως τῇ σοφῇ σου καὶ ἐμφρονι διανοίᾳ καὶ κρίσει· ἐγὼ δὲ καὶ περὶ τῶν ἐξῆς ὁμοίως τε καὶ ἴμοιως ἐκ Θεοῦ τυγχανόντων τῆς ἐκδικήσεως ἀφηγήσομαι. Ὁ γὰρ πατριάρχης μὲν ἐκεῖνος Κάλλιστος, καθαιρεθεὶς δ' αὐθις ὑφ' ὧν τετιμηται, καὶ μὴ βουλόμενος τὰ τῆς ἀρχιερωσύνης οἴκοθεν ἀποθέσθαι σύμβολα, κεινδύνευκεν ἄκων τὴν τούτων ἀφαίρεσιν ὑποσχέειν καὶ ἅμα δεινῶ τινι ἐμβεδλῆσθαι δεσμοτηρίῳ, μὴ καὶ στάσιν ἰσως κατὰ τὴν ἐπιπολάσασαν φήμην ἐγείρη τῇ πόλει, θρασυτέρον τε καὶ ἀθδέστερον πρὸς τὸν ἐν ἡσυχίᾳ διακειμένος βίον· καὶ τάχα ἂν μὴ μαθῶν ἐρθη παθῶν, εἰ μὴ μαθῶν ἐρθη φυγῶν. Ἄρτι γὰρ τὸ σκέμμα βασιλεῖ τε καὶ πατριάρχῃ κεκυρωμένον λανθάνουσα φήμη λαβοῦσα διέπιπτεν εἰς τὴν ἀγορὰν ἐξεπιπολήσασα. Ὅθεν μαθῶν καὶ αὐτὸς, καὶ δειλία μακρὰ συσχεθεὶς, ὤχετο λάθρα ἀποδρᾶς πρὸς τὸ τῶν Λατίνων ἀντιπέρας φρούριον· καὶ τῇ ἀλλοφύλῳ σκέπῃ καὶ δεσποτεῖᾳ ἑαυτὸν διὰ φιλοζῶταν καθυποζεύξας, καὶ ἂ τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας δεδιωγμένοις χθὲς καὶ πρότερα εὐσεβέσιν ὠνείδιζε, ταῦτα παρὰ πόδας ἀλίσκεται καὶ αὐτὸς πεπονθῶς. Καταφεύγοντας γὰρ πρὸς τὸ τῆς Σοφίας ἱερὸν καὶ μέγιστον τοῦ Θεοῦ τέμενος ἀποσπῶν παρανόμως αὐτὸς τοῖς δεσμοτηρίοις προὔπεμπεν· εἰ δὲ πού τις καὶ τοὺς διώκτας λαθῶν εἰ; τὸ Λατινικὸν ἐκεῖνο κατέφυγε φρούριον, καλὸς αὐτὸς εὐθὺς ἦν κατὰ τῶν τοιούτων βίον καὶ ἀμέτρος ἐπαντῶν λοιδορίας, καὶ λέγων ὡς οἱ τῶ

Ἐκείνη ὄντι Λατίνω φίλοι καὶ νῦν τοῖς ἁμοφύλοις ἄλλοι γίνονται φίλοι, τῇ ἄλλοφύλῳ σκέπη καὶ δεσποτεία χρώμενοι σωστικῶν λιμένων. Οὕτω τὰ τῆς ἀσεβείας ὄργανα μετὰ τῶν οικειῶν δογμάτων πρὸς μὲν βραχὺν τινα χρόνον ἀντέσχε, καὶ λήθηθεν ἐνίοτε τοὺς πολλοὺς ἐν σκότει κακ διαμέτρου τῆς ἀληθείας ἰστάμενα, τῷ χρόνῳ δὲ φωρᾶται τῷ τῆς ἀληθείας θεατριζόμενα φωτὶ καὶ ὑπ' αὐτῶν ἐλεγγόμενα τῶν πραγμάτων, τοῖς οικείοις πεποῖς ἀλίσκεται τε καὶ ἑαυτοῖς περιπίπτει. Μηδὲ γὰρ μηδενὸς διώκοντος ἄλλου, ὑφ' ἑαυτῶν αὐτοὶ διώκονται μόνοι, καὶ πάσχουσιν οἰκοθεν ἄπερ ἔδρων κατὰ τῶν εὐσεβοῦντων αὐτοί, τῆς θείας κατὰ βραχὺ καὶ λεληθότως δίκης [f. 122 v.] μετερχομένης καὶ ἐλαυνούσης αὐτοὺς καὶ τῶν κορυβαντιῶντιον χείρους ποιούσης. Πρὸς γὰρ αὐτοῖς καὶ πλείους αὐτῶν ἔσονται τὰ ὅμοια ἐπεπόνθησαν, καὶ ὡς ἐμβρόντητοί τινας καὶ θελάτω μακρὰ τινὲν πληγέντες οὐκ ἴσασιν ὅ τι δρῶσιν, ἀλλὰ περισοτοῦσιν οἱ δυσσεβεῖς καὶ ἐξάγιστοι μεθυόντων ἢ μαινομένων δίκην, καθ' ἑαυτῶν βακχεύοντές τε καὶ οἰστρηλατούμενοι καινὸν τινα καὶ τερατάδη τρόπον.

Γ'. Ἐγὼ δὲ, μηδαμῆ τοῦ καιροῦ συγχωρῶντός μοι τοῖς ὁμοίοις ἐνδιατριβεῖν ἐς τὸ παρὸν ἀφηγήμασιν, ἐφ' ἕτερα τρέψομαι, πλατυτέραν ἐκείνης ταμειουσάμενος τὴν ἀφήγησιν ὡς εἰκὸς προῖών. Ἄρτι γὰρ περὶ τροπᾶς θερινᾶς τοῦ ἡλίου ἐληλυθότος, ἕνδεκα ναυσὶν ἐκ Βυζαντιῶν λιμένων ὁ βασιλεὺς ἀναχθεῖς Καντακουζηνὸς ἐδόμοιτος ἐς Τένεδον ἀφικνεῖται, πολεμησίων ἐκεῖ τῷ γαμβρῷ Παλαιολόγῳ ἤλπίζε γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ προδοσίᾳ τῶν ἔνδοθεν ἢ τῇ ἐξωθεν μάχῃ ἀφυλάκτοις ἐκ τοῦ αἰφνιδίου ἐπεισπεσῶν, αὐτὸν τε ἅμα καὶ τὸ τῆς Τενέδου καταλήψεσθαι φρούριον, καὶ ἀντ' αὐτοῦ τὸν υἱὸν αὐτόθι καταλείπειν Ματθαῖον, τῷ πατρὶ τῆνικαῦτα συμπλέοντα ὁμοῦ τῇ συζύγῳ. Ἐπει δὲ τῷ λιμένι τῶν Τενεδίων τὸν εἰσπλοῦν προαισθημένων ἐξ ἐφόδου ποιήσασθαι ἤκιστα ἔσχεν, ἐπὶ θάτερα λοιπὸν τῆς νήσου παραπλεύσας πάσαις μὲν τῇ γῆ ταῖς ναυσὶν ἀποθῆναι προσσχόντας ἤκιστα ἔκρινε δέον, δέει τοῦ μὴ τῷ πλείστῳ μέρει κενωθείσας τὰς ναῦς τῷ Παλαιολόγῳ τὴν γνώμην προσθεθειμένας, ζημιωθῆναι μὴ μόνον τὸν ἅπαντα στόλον μεθ' ὧν ἀφικοντο σκεμμάτων τε καὶ βουλευμάτων, ἀλλὰ καὶ σφῶν αὐτῶν αὐτοὺς γενέσθαι προδότας ἀπονητὶ τοῖς ἐχθροῖς. Διὸ δὴ καὶ τέτταροι μόναις ἐπέτρεψαν τὴν ἀπόδασιν, αἷς ἐθάβρουν τὰ μάλιστα. Καὶ τοίνυν τῆς ἀποδείσεως γινομένης ἤδη καὶ ἡτοιμασμένων οἱ μὲν ἐπετέτακτο πῦρ τοῖς τῶν ἀστράχων ἐκεῖναι ἐράγμασιν, οἷς δ' ἐκρίζουσι τὰς ἀμπέλους, οἷς δ' ἀγώγιμον ἐκ τῆς νήσου τὸ ὕδωρ ἐς τὰς ναῦς κομίζουσιν, εὐθὺς ἐξέπηδα τῆς Τενεδίας ὀπλίσεως τὸ ἐρῶμενέστερον ἐκ τῶν τοῦ φρουρίου πυλῶν, πεζοὶ τε καὶ ἵππει, καὶ μάχην στεβρὰν παρὰ τὸν αἰγιαλὸν συστησάμενοι οὐδ' ὑδρεύσασθαι τοὺς ναυτικούς εἴασιν, ἀλλ' ἠνάγκασαν ἐν βραχεὶ τὰ πρυμνήσια τεμόντας ἀποπλεῖν. Ὅθεν δὴ καὶ μικρὸν ἀποστάντες τῆς γῆς οἱ Βυζαντινοὶ τὰς ναῦς ἀνεχώρησαν, τῇ δ' ὑστεραῖα τὰ ἀγκύρας [f. 125 r.] ἀναλαβόντες τριταῖοι ἐς Ἰμβρον τὴν νήσον κατέπλευσαν, πολεμίαν ἡγούμενοι καὶ αὐτήν. Καντακουζηνὸς τὰ ὅμοια ὄρασαντές τε καὶ παθόντες πλήρεις κόπαις κάκειθεν ἀπήγεσαν εἰς ΑἼνον τὴν πόλιν, Καντακουζηνῷ προσκειμένην. Ἐνθα δὲ Ματθαῖον τὸν νέον βασιλεῖα καταλιπόντες σὺν τῇ συζύγῳ τάχιστα ἐπανῆκον δέκα ναυσὶν εἰς Βυζάντιον· τῆς γὰρ μιᾶς τὸ πλήρωμά

per breve tempus et tenebræ occultæ erant multitudini et veritati prorsus repugnantes. Nemine enim persequente, a semetipsis affliguntur soli, et ea omnino patiuntur, quibus ipsi homines pios affecerant. Quæ enim aliquandiu suppressa erat justitia divina, nunc agressa eos pressit corybantibusque pejores reddidit. **236** Nam præter eos ipsos etiam plures alii similia passi erant, et fulguritorum instar et divina quadam insaniam committi quid faciendum sit nesciunt, sed homines impii et execrati in potorum furentiumque modum contra semet ipsi bacchantes et insanientes, novam quamdam et miram sequuntur rationem.

VI. Equidem cum in rebus similibus morari propter temporis rationem minime liceat, nunc narratione ad alia versa, prolixior absin his expositione, uti decet, pergam. Ipso igitur solstitio æstivo undecim navibus vectus e portu Byzantio Cantacuzenus imp., die septimo Tenedum pervenit cum Palæologo affini ibi dimicaturus. Sperabat enim fore alterutrum, ut aut incolarum proditiōne aut pugna extra commissa in viros custodia destitutos subito incidens ipsum simulque Tenedi præsidium caperet, et pro se filium ibi relinqueret Matthæum, qui una cum uxore eo tempore comitabatur patrem. Postquam autem non potuit statim attingere portum Tenediorum quippe rei non ignarorum: veriti ne naves maximam partem evacuata Palæologo opinionem moverent, qua non solum tota expeditio in consiliis et rationibus sit decepta, **237** sed se ipsos sui ipsius proditores nulla dedita opera factos esse inimicis. Cum vero decessus parabatur alii se accingebant manipulis spicarum jussi immittere ignem, alii extirpare vites, alii aquam viatoriam ex insula in naves portare, subito fortissima præsidii Tenediensis pars erupit ex urbis portis pedites et equites, pugna atrox ad litus conflata est, nautas non patiebantur aquam haurire, sed puppibus desectis eos reverti cogebant. Quam ob rem paululum a terra remoti Byzantini naves sistebant; insequenti die solutis ancoris, tertio die ad Imbrum insulam appellebant, quam etiam sibi infestam credebant. Ibi que similia et egerunt et passi sunt, et abierunt Ænum, oppidum Cantacuzeno amicum. Inde Matthæo novo rege relicto una cum uxore celerrime cum decem navibus Byzantium perveniebant; unius enim præsidium in duobus itineribus ad Tenedum et Imbrum factis ad Palæologum regem descivisse dicitur.

φασιν ἐν δυσὶν ἀποβάσειν, αἷς πρὸς Τένεδον τε καὶ Ἰμβρον πεποιήνται, πρὸς Παλαιολόγον ἡτομοληκέναι τὸν βασιλέα.

VII. Equidem, quod debebam paulo ante narrare A ibi cessavi, veritus ne animum tuum perturbarem; nunc autem amicorum et commilitonum **238** tuorum jussu exsequar. Eulogia enim, quæ tunc erat regina cognomenque justum invita et verbis et factis nacta erat, cum propter divina Ecclesiæ præcepta calamitates multas et persecutiones varias infortuniquæ impetus subiisset et in senectute præter alia in multos incidisset morbos, ita igitur et brevi tempore corpore ejus consumpto ad sempiternam illam et beatam vitam surrexit. Nunc igitur amici te invocant, ut epitaphiis illa ornentur, cum et multi morbi eorum qui ejus tumulum visitant aperte celerrimeque propulsantur. Hoc enim modo Deus improbat insectatorum insaniam et improbitatem. Scis enim plane, quam gloriam et B nominis sui famam Andronici regis filii uxor assecuta sit, et vix duos matrimonii annos cum eo vita fruita, morte punita sit et vestimento contrito induta omnes divitias tribuerit bello captis aliisque pauperibus; præter id, quantum ad ornandum magnificentum divinumque phrontisterium præstiterit; quod magis virtutis causa fecit quam ornamenti. Maximis enim et magnificis sumptibus id construxit plures quam centum sanctimoniales piis ibi exercitiis vacaturas collocabat; præibat enim benevola mente in iis omnibus, **239** quæ necessaria erant tanquam domina; in cæterarum servarum illarum modum ipsa auxiliabatur, usque in culinam et si quid sordidius etiam erat, et in universum cujusque virtutis et candidæ vitæ se proposuit exemplum, septuagesimum fere agens annum. Et quid opus est tibi plura exponere, cum cæteris melius illius mores noveris? Nam sæpius te audire memini, quæ in illa fuerint pulchra exponentem et inflammantem auditores protinus ad amorem bonæ vitæ, quia acri erat mente femina et loquens et tacens stimulo semper iis qui aderant, et magnum et invictum vitæ monasticæ exemplum et sanctimoniam aërem penetranti habitus quam firmus est et æneus, cujusque spiritualis educationis certa norma et justitiæ statera accurata. Nec non velocibus et fortibus animi motibus sanæ aderant rationes, neque manus nemini omnium neque lingua cernebatur officiosa, sed in ipso animo summa D ope evertibat radices ante earum incrementa. Otii autem horas in libris sanctis legendis consumebat; indeque **240** magnam variamque impetravit experientiam, et divinis Ecclesiæ præceptis opportuno tempore aderat commilito fortissimus, et sacerdotum veritati linguam dicans indefessam laborum arcem custodem constituit. Et tu ipse plura diceres et exponeres lingua uberiore et libris admodum decenter scriptis. Nunc tibi nonnullas ex rebus externis quæ sunt nuntiatur exponam, quibus rebus ingratil præsens tempus aures nostras implevit. βιβλων τερῶν παρεῖχεν ἀεὶ ἀναγνώσει, καὶ πείραν ἐντεῦθεν ὑψηλῆς θεωρίας συνήγε μακρὰν καὶ ποικί-

Z'. Ἐγὼ δ' ὁ μικρῶ πρόσθεν ἐχρῆν ἀφηγήσασθαι βούληθεῖς εἶτα ἐπέσχον, τὴν σὴν λυπήσαι ψυχὴν φυλαττόμενος, λέξιων ἔροχομαι νῦν, τὰς τῶν φίλων καὶ συνάθλων τῶν σῶν δισωπούμενος ἐντολάς. Εὐλογία γὰρ ἡ τῷ δντι βασιλίσσα, καὶ τὰς ἐπωνυμίας συμφώνους τῷ βίῳ λόγοις ἅμα κτησαμένη καὶ ἐργοῖς, πολλοὺς ὑπὲρ τῶν θείων δογμάτων τῆς Ἐκκλησίας θορύβους καὶ διωγμοὺς καὶ ποικίλας ἐπαγωγὰς συμφορῶν ὑποστᾶσα, καὶ πρὸς οἷς εἶχεν ὀμοῦ τῷ γῆρα νοσήμασιν ἄλλοις πρότερον καὶ πλείοσιν ἔτι περιπεπωκυῖα, καὶ τελῶς οὕτω καὶ κατὰ βραχὺ τὸ σῶμα δαπανηθεῖσα, πρὸς τὴν αἰδίων ἐκείνην τέως μετέστη μακαρίτητα. Νῦν οὖν σε παρακαλοῦσιν οἱ φίλοι λόγοις ἐπιταφίους ἐκείνην κοσμήσαι, ἐπεὶ καὶ πολλὰ προφανῶς τῶν τῷ ἐκείνης προσόντων τάφῳ νοσήματα τὴν ταχίστην ἐλαύνονται, τοῦ Θεοῦ κἀντεῦθεν ἐλέγχοντος τὴν τῶν διωκόντων ἀπίνοιαν καὶ ἀσέβειαν. Οἶσθα δὲ καὶ ἄλλως ὡς μετὰ χρόνον που ἐξακιδέκατον τῷ Ἀνδρονίκου τοῦ βασιλέως ἐκείνου υἱῷ συζυγεῖσα μετὰ πολλῆς τῆς εὐκλείας καὶ δόξης, καὶ μόλις τῶν δύο μόνους ἐνιαυτοὺς ἐκείνῳ τοῦ βίου συναπολαυκυῖα, θανάτῳ τε τοῦτον εὐθύς ἐζημίωται καὶ ἅμα τριδῶνιον ὑποδύσα τὸν ἅπαντα πλοῦτον διένεμε αἰχμηλώτοις καὶ πένησιν ἄλλοις, πλὴν ἢ ὅσον εἰς τὴν πολυτελῆ τοῦ θείου φροντιστηρίου κατασκευῆν ἐκείνου κεκένωκεν, ἧ περιδότηον μᾶλλον εἰς ἀρετὴν κατεστήσατο ἢ πρὸς κατασκευῆν. Δαψιλῆσι μὲν γὰρ καὶ πολυτελέσι δαπάναις ψυχοδομήσατο, πλείους δὲ τῶν ἑκατὸν μοναζούσας κατ' ἐκλογὴν ἐνασκήσασθαι συνήθροισε τούτῳ σεμνῶς. Ἄλλ' αὐταῖς καὶ αὐτῆ συνδιηκουεῖτό τε καὶ ἀμφεπονείτο, χορηγοῦσα μὲν ἀφρόνων γνώμη τὰ κατὰ χρείαν διηνεκῶς ὡς κυρία, συναρομένη δ' ἐξ ἐφημερίας καὶ αὐτῆ τὸν πάσαις ἐκείναις ἀνάλογον [f. 123 v.] τρόπον ὡσπερ ὀδοδούλος, ἄχρι τῶν ὀπτανεῶν καὶ εἴ τι τῶν χυδαιστέρων ἐτύγγχεν ὄν, καὶ συλλήθδην εἰπεῖν, ἀρχέτυπον ἀρετῆς ἀπάσης ἀπάσαις ἑαυτὴν προτιθεῖσα καὶ βίου σεμνοῦ μέχρι καὶ ἐς δεῦρο διήρκεσεν, ἑβδομηκιστὸν ἔγγύς που τῆς ἡλικίας ἄγουσα χρόνον. Καὶ τί χρὴ πλείω διεξιέναι πρὸς σὲ πλέον τῶν ἄλλων τὰ ἐκείνης εἰδῶτα; Μένυμαι γὰρ καὶ πολλάκις σοῦ γε ἀκηκοῦς ἔστιν ἃ τῶν ἐκείνης ἀφηγουμένων καλῶν, καὶ ἐρεθίζοντος Ἰωσῆ εἰς ἕξιν ἀσκήσεως ἀγαθῆς τοὺς ἀκούοντας, ὡς βαθεῖάν τε ἐκέκτητο σύνεσιν ἡ γυνή, καὶ σιωπῶσα καὶ φθειρομένη παραίνεσις ἦν ἀεὶ τοῖς συνοῦσι, καὶ μέγα καὶ ἀπαράμιλλον τοῦ μοναχικοῦ παράδειγμα βίου, καὶ ὅσον αἰθεροδρομούσης σεμνότητος ἦλος αὐτοφύεος τε καὶ ἀντιχάλκευτον, ἀπάσης τε πνευματικῆς παιδείας κανὼν ἀκριβῆς καὶ δικαιοσύνης; ζυγὶς ἀρβύπη. Ἔτι δὲ θυμὸς κινήσειεν ὀξυρόρροποις καὶ αὐτονόμοις, καὶ εἰ τὰς αἰτίας εὐλόγου; ἐκέκτητο, οὔτε χεῖραυτῆ ποτ' ὠφθη τῶν πάντων οὐδέσιν, οὔτε γλῶττα διακονήσασα προπετής, ἀλλ' ἐν αὐτοῖς εὐθύς ἀναιρούσα τοῖς λογιμοῖς διετέλει τὰς βίβλας ἐντὸς πρὸς τῆς βλάστης. Τὸν γε μὴν τῆς ἀργίας καιρὸν

λην, ὁπόση τοῖς θεοῖς τῆς Ἐκκλησίας δόγμασι καιροῦ καλῶντος ἐγένετό οἱ σύμμαχος κράτιστος. Ὅσπερ δ' αὖ ἱερωσύνη τῇ ἀληθείᾳ τὴν γλῶτταν τιμήσασα, ἀκάματον τὴν τῶν χειλέων ἀκρόπολιν ἔστησε φύλακα, ὡς μὴ λάθοι προκούψας ὄψε ποτε λόγος μᾶλα μὲν τις ἐπαγγελτικῆς, οὐ μᾶλα δέ τις τελεσιουργὸς καὶ ὠφέλιμος. Καὶ τὰ πλείω λέγοις ἂν αὐτὸς καὶ ἀρηγοῖο πλατυτέρᾳ γλῶττι τε καὶ βίβλοις μᾶλα γέ τι σφόδρα ἀρμοττούσαις. Νῦν δέ σοι καὶ περὶ τῶν ἐξωθεν ἀπαγγελλομένων ἔνια διηγήσομαι, ὧν καὶ ὁ παρῶν τὰς ἡμῶν ἀκοὰς ἐνέπλησε χρόνος τῶν δυσχερῶν.

Η'. Φήμη γὰρ ἀφίκετο πρότεριτα ἐς Βυζάντιον ἐκ Α τῶν ἔωθεν ἐπιδημησάντων Ἀντιοχέων, ὡς ὀρμῇ δαιμονία· τιλ συσχεθεὶς ὁ τῆς Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας δεσπότης, ὁπόσοι Χριστιανῶν οἰκοῦσι τὴν γῆν ἐκεῖνην, ἐξήνεγκε δόγμα πάντας ἡθῆδ' ἀνελεῖν, εἰ μὴ ἐς τὴν τῶν Ἀρίθων θρησκείαν τὸ σέβας καὶ αὐτοὶ μεταθεσῆεν, μηδὲ γὰρ εἶναι λέγων εἰκόδς ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν τελούντας τὴν ἐμὴν φαυλίξειν θρησκείαν. Ἐνοστάντων οὖν ἐκεῖ τῆνικαῦτα παμπόλλων ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἐβρωμένως καὶ σὺν ζεοῦση τῇ προθυμίᾳ, γέγονε φόνος πολλός, ὡς φανῆναι [f. 124 r.] τὸ πλῆθος τῶν ἀναιρεθέντων ὑπὲρ δισμυρίους, ἀρξαμένου μὲν ἐκ Παλαιστίνης πρῶτον τοῦ δεινοῦ, εἶτα διαβάντος Κοίλῃν Συρίαν καὶ Φοινίκην πᾶσαν, καὶ ὄσαι τὴν Δαμασκὸν ἀστυγείτονας περιχορεύουσι πόλεις καὶ κῶμαι μέχρι Τύρου καὶ Σιδῶνος, καὶ ὅση τὸ βρος τὸν Κάρμηλον περικλύζει θάλασσα. Ἐν μεταρέλῳ δ' αὖ τοῦ προστάξαντος γεγονότος πέπαυται τὸ δεινόν.

Θ'. Ταῦτα καὶ πλείω πρὸς τούτοις ἕτερα ὑπειπὼν ὁ καλὸς Ἀγαθάγγελος ἔρχετο ἀπιὼν περὶ μέσας που νύκτας, αὐθις τοὺς ἡμετέρους δημίους λαθῶν καὶ τοὺς θηριώδεις φύλακας, μόνον ἐμὲ καταλειπὼς τῇ στενῇ καὶ δεινῇ συνήθως ἐκεῖνη διαίτη χρώμενον.

Ι'. Ἄρει δὲ τοῦ μὲν ἐφεστηκότος λήξαντος ἔτους, τοῦ δὲ ἐξῆς ἐνδημήσαντος, τὰ Ῥωμαίων ἐνόσει τοῦ εἰωθότος ἐπέκεινα πράγματα διὰ τε τὴν εἰωθυῖαν Περσῶν ἐπικρατείαν, ἣν ἦδη Καντακουζηνοῦ προδιδόντος ἄχρι πυλῶν ἐσχῆκεσαν Βυζαντιῶν, ὡς οἰκείοις τῶς χρώμενοί τε καὶ καταχρώμενοι μὴ πράγμασιν ἅπασι μόνον, ἀλλὰ καὶ γυναικας καὶ παῖδας ἀνδράσιν ἑμοῦ πρὸς πᾶν τὸ βουλόμενον ἀγοντές τε καὶ φέροντες, οὐκ ἔξω πόλεων ὡς πρὶν περιθέοντές τε καὶ παραθέοντες, ἀλλ' ἔνδον ἦδη ποιούμενοι τοὺς συνοικισμούς, καθ' ὅποσον καὶ οἶον καὶ ἔπου καὶ ὄτε τὸ τῆς ψυχῆς ὀρεκτικὸν ὑπετίθετο σπρίσιν ἐπιτροπεύοντες καὶ δεσποτικῶς ἐπιτάττοντες.

ΙΑ'. Ἦδη δὲ τοῦ φθινοπώρου λήγοντος, περὶ που τὰ μέσα μιᾶς τῶν νυκτῶν ἀκοῆ τις αἰφνίδιος τὸ Βυζάντιον περιήχησεν ἅπαν, εἶναι τείλους ἐντὸς βασιλέα Παλαιολόγον τὸν νέον, συμμαχίας πάσης ἄλλοφύλου χωρὶς ἀφιγμένον τριτατον ἐκ Τενέδου τῆς νήσου, μηδεὸς αἰσθημένου τὸν εἰσπλου, μεγίσταις μὲν τριήρεσι δυοῖν, μονήρεσι δ' ἑκατάδεκα διὰ τοῦ πρὸς ἔω λιμένος καὶ νεωρίου εἰσελάσαντα, ὧν αἱ μὲν οἰκοθεν ἦσαν αὐτῷ προνεναυπηγημένα, αἱ δ' ἐκ Τενέδου τε καὶ Λέσθου καὶ Λήμνου κατὰ μέρος ἠθροισμένα, καὶ εἰ τινες εἰεν αὐτόνομον διαιωμένοι βίον, ὄγε μὴν Καντακουζηνὸς ἐν ἀκοῇ τοῦ γεγεννημένου γενόμενος ἔξω μὲν τῶν βασιλείων οὐδαμῇ ἐξεληλυθῆναι ἐγγώκει, δεύσας τὴν τῶν Βυ-

VIII. Fama enim nudius tertius Byzantium pervenit ab Antiochenis ad ortum solis habitantibus, diabolico quodam afflatu abreptum Ægypti et Arabiæ dominum edidisse præceptum, ut, quotquot Christiani illam terram habitent, omnes pubescentes tollerentur, nisi suam cum Arabum religione mutarent. Dixit enim, non decere eos, qui imperio meo pareant, religionem meam contemnere. Cum igitur permulti resisterent pro religione fortiter et cum animo bellicoso, multa cædes facta est, ita ut numerus interfectorum superaret viginti millia. Postquam in Palæstina primum inceperat persecutio, perrexit per Cœlesyriam et Phœniciam totam et quot vicinæ urbes et pagi Damascus circumdant usque ad Tyrum et Sidonem, et quantum mare Carmelum montem alluit. Cum tyrannum rei ipsius pœniteret, terror desitit.

241 IX. Postquam hæc et insuper multa alia dixisset, discessit bonus Agathangelus media fere nocte, fallens iterum lictores nostros sævosque custodes, me solum relinquens, qui angusta et terribili vita ut semper vexabar.

X. Ubi autem præsentem annum excipiebat insequens, res Romanorum ultra consuetudinem ægrotabant et propter consuetum Persarum imperium, quod jam per Cantacuzenum proditoreum obtinebant usque ad portas Byzantii, ut propriis utentes et abutentes non solum rebus cunctis, sed etiam mulieres et infantes una cum viris ad quidlibet cogentes et ducentes, non extra urbes ut antea currentes et prætercurrentes, sed intus jam colonias instituentes quantum et qualiter et ubi et quando animus suadebat regentes imperioseque gubernantes.

XI. Brumali tempore jam desinente media nocte fama subitanea Byzantium urbem replevit, intra muros jam esse juniorem Palæologum imperatorem, qui cum auxilio populi externi tertio die ex Tenedo insula venisset, itinere ipso plane occulto, duobus permagnis biremibus atque sedecim uniremibus per portum solis ortum versus situm et per navalia vectus est, quarum navium alix domi erant constructæ, alix **242** ex Tenedo et Lesbote et Lemno ex parte conductæ; et si qui liberam vitam agebant. Cantacuzenus, postquam quæ facta erant audiit, e regia exire plane volebat, Byzantinorum extimescens impetum, qui antea magnopere sibi irascerentur et propter ea, quæ antea

δι' αὐτῆς, et quia patrias religionis leges contempsisset, simulque Romanorum relictorum libertatem abolevit, ipse quoque in servitium tradidit barbaris hostibusque hæreticis. Misit enim non admodum voluntarios e regia et convocavit senatus principes, eorum ut consilio uteretur inter Catelanos diu jam cum eo habitantes numero centum, si cum armis pugnans adiret regios muros Palæologus imp., neve illi potius contra eum auxiliari cogerentur liberi. Sed Deo non opitulante omnia sunt pessumdata; insequentī enim die Byzantini cum eo fortiter urbem obsident. Et priusquam duo toti dies præterierunt, sarmentis multis incendentes eam, quæ ad Blachernense templum sacrum ducit portam apertam inferioris palatii, effuso impetu incurrebant, et Castellum quod dicunt expugnatum diripiebant ut libuit. His ita gestis cum in regia mola prorsus nulla esset, farina triticea et panis propter calamitatem **243** inopinato ingruentem non suppetebant, neque is qui per singulos dies necessarius erat sumptus, et simul murmur et quas intus sibi invicem fecerunt callidi illi viri insurrationes et Cantacuzeno factæ criminationes magnam movebant seditionem, cogebant sædus cum Palæologo imp. prius inire, quam res ferre crudelissimas. Cum igitur paucis diebus res illæ ita essent constitutæ, et sædere ut penes utrumque esset imperium sanxissent, sine suspitione sese invicem alibant consuetudinemque contraxerunt intra et extra regiam; quamobrem perturbatio et tumultus movebantur admodum insidiosus semper Byzantinis, qui conviciis persequerentur ipsum Cantacuzenum, qui eum adorti essent atque minabantur, se suos gladios ad ipsum interficiendum esse tincturos, nisi celerrime vestes regias cum habitu monastico mutaret. Indeque post non multos dies reliquit noctu palatium, monachi veste indutus, una cum uxore, ipse Jousaph cognominatus, illa autem Eugenia. Ipse in Manganorum monasterium fugiebat, illa autem in id quod Marthæ dicitur. Sequebantur eos non solum ea omnia quæ ad vitam sustentandam necessaria sunt, sed etiam quæcumque in **244** regio ærario repositæ erant divitiæ faciles portatu, Palæologo imp. ipsorum salutis prospiciente.

τῆ ὁμοζύγῳ νυκτός, αὐτὸς μὲν Ἰωάσαφ μετονομασθεὶς, ἢ δ' Εὐγενία, καὶ ὁ μὲν εἰς τὴν τῶν Μαγγάων μονὴν μετοικήσας, ἢ δ' εἰς τὴν τῆς Μάρθας οὐτως κεκλημένην. Ἐπέτο δ' αὐτοῖς μὴ μόνον ἔπανθ' ὅσα πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα, ἀλλὰ καὶ ὅσοι τοῖς βασιλικαῖς ταμιεῖσις ἔτυχε τῶς ἡθροισμένους πλοῦτος, καθάπαξ ἅπας συλλήβδην εἰπεῖν ἀγώγιμος σφίσι εἶπετο καὶ αὐτὸς, Παλαιολόγου τοῦ βασιλέως ἐνδόντος, αἰδοῖ τοῦ κήδους.

XII. Sed breviter dicenda sunt quæ contigerunt eo tempore Philotheo patriarchæ, cui Cocchino cognomen erat. Est autem oratio panlo altius repetenda iis, quibus audiendi desiderium est, quæ castigatio divina etiam in eum irruerit ad reprehendendam ineptam perniciosamque ostentationem. Res erat hæc. Accidit in monasterio quod Cratai dicitur, ut sacrum fragmentum a capite usque ad pedes exemplar exhibens membrorum omnium inve-

Ασαντίων ὁρμὴν, ἡρεθισμένων πάλοι σφοδρῶς κατ' αὐτοῦ, τὰ τε ἄλλα ὅποσα πολλάκις ἐφθην εἶπων, καὶ ὄτι τοὺς τε τῆς εὐσεβείας πατριῶς καταπεπάτηκε νόμους, καὶ τὴν τῶν ἐναπολειφθέντων ἄμα Ῥωμαίων ἐλευθερίαν ἀφελόμενος δουλεῦν αὐτοὺς ἐδεδώκει βαρβάρους καὶ ἀσεβῆσιν ἐχθροῖς. Πέμψας δ' οὖν τὴν ταχίστην ἐντὸς βασιλείων [f. 124 v.] οὐ μάλ' ἐκόντας ἀθροίζει τοὺς τῆς συγκλήτου προδχοντας, ἵνα τε συμμάχοις χροῖτο καὶ αὐτοῖς μετὰ τῶν ἐκ πολλοῦ συνοικούντων αὐτῷ Κατελάνων, εἰς ἑκατὸν ἀνηγγμένων τὸν ἀριθμὸν, ὅσπερ ἐπιτοὶ σὺν ὄπλοις πολεμείων κύκλω τὰ βασιλεία τείχη Παλαιολόγου· ὁ βασιλεὺς, καὶ ἵνα μὴ ἐκείνη μᾶλλον κατ' αὐτοῦ συμμαχεῖν ἀναγκασθῶσιν ἐλεύθεροι ὄντες. Ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ μὴ συναιρομένου τὰ πάντα ἀντέστραπται. Τῆ γὰρ ὑστεραῖα περιστρατοπεδεύσαντες ἄμα αὐτῷ πάντες Βυζάντιοι ἐβρωμένως ἐπολιόρχουν. Καὶ πρὶν ὄλας δύο παρελθεῖν ἡμέρας, φρυγάνοις πολλοῖς πυρπολήσαντες τὴν πρὸς τὸν ἐν Βλαχέρναις θεῖον νεὼν ἀνοιγομένην πύλην τοῦ κάτω παλατίου, εἰσεβρύθησαν ἀσέτῳ ῥύμῃ, καὶ τὸ Καστέλιον οὕτω λεγόμενον ἐξηνδραποδίσαντό τε καὶ διενείμαντο κατὰ σφᾶς ὡς ἐβούλοντο. Τοῦτου δ' οὕτω συνεχεθέντος, ἐπεὶ δὴ βασιλείων ἐντὸς μύλος μὲν ἦχιστα ἦν, ἄλευρα δὲ καὶ ἄροι διὰ τὸ τῆς συμφορᾶς ἀδόκητον οὐ προσηκόνοντο, ἢ τε καθ' ἡμέραν δαπάνη τοῦ πλήθους ἐνδοθεν ἀπαράτητον τὴν χορηγίαν ἀπῆτει, καὶ ἄμα ὁ γογγυσμὸς καὶ οἱ πρὸς ἀλλήλους ψιθυρισμοὶ τῶν ἐντὸς πολυτρόπων ἐκείνων ἀνδρῶν καὶ αἱ κατὰ τοῦ Καντακουζηνῶ ποιδοραὶ πολλὴν ὄδινον τὴν κατ' αὐτοῦ κίνησιν, εἰς ἀνάγκας ἤλασαν σπείσασθαι τῷ γαμβρῷ καὶ βασιλεῖ Παλαιολόγῳ, πρὶν ἢ παθεῖν τὰ ἀνήκεστα. Βραχέων οὖν ἐντὸς ἡμερῶν οὕτως τῶν πραγμάτων ἐκείνων συναλαθέντων καὶ τῶν σπονδῶν ἐπὶ τῷ βασιλεῦσιν ἄμφω γεγενημένων, ἀνυπέπτως ἤδη προσήεσαν καὶ ὠμίλου ἀλλήλοισ τῶν βασιλείων οἰκῶν ἐνδον ἄμα καὶ ἐξω· διὸ καὶ σύγχυσις τε καὶ θόρυβος ἤγειρετο σφόδρα ἁσημος κατὰ τὸ συνεχὲς πρὸς Βυζαντίων κατὰ πρόσωπόν τε καὶ ἀναιδῶς λοιδορούντων αὐτὸν Καντακουζηνὸν καὶ ἐπιτηθῶντων αὐτῷ, καὶ ἐν ἐπαγγελίαις ὄντων κατὰ τῆς αὐτοῦ σφαγῆς τὰ ἴδια βάπτειν ξίφῃ, εἰ μὴ τὴν ταχίστην πρὸς τὸ μοναδικὸν τὴν βασιλείων ἀμείψῃ στολήν. Ἔνθεν τοι καὶ μετ' οὐ πολλὰς τὰς ἡμέρας ἐξῆι τοῦ

Ὁ παλατίου, τὸ μοναδικὸν ἡμφιεσμένος σχῆμα, ζῦν γε [f. 125 r.] IB'. Ἀλλὰ λεκτέον ἡμῖν ἐν βραχεῖ καὶ ἕσα τηρικαῦτα συμπέπτωκε πατριάρχῃ Φιλοθέῳ τῷ ἐπικεκλημένῳ Κοκκίνῳ· χρῆ γὰρ ἐνταῦθα μικρὸν ἀναδραμόμενα τῷ λόγῳ δεῖξαι οἷς ἀκούειν ἐφεσις οἷα καὶ τούτῳ θεῶθεν ἐκ τοῦ σχεδὸν ἐνέσκηψε παιδεία πρὸς ἔλεγχον τῆς ἀκαίρου καὶ σφαλερᾶς καυχήσεως. Ἔσχε γὰρ οὕτως! Ἐγένετο κατὰ τὴν μονὴν ἢ τοῦ Κραταίου ἐπικέκληται, λείψανον ἱερὸν ἐκ κεφαλῆς ἀχρι ποδῶν ἀνευδῶς τῶν μελῶν ἀπάντων ἔχον εὐ-

ρήσθαι πρὸς τῶν ἐκεῖ μοναζουσῶν γυναικῶν. Περὶ A
 οὗ καὶ πολλή τις ἤκμασε τείως ὑπόληψις τοῖς πολ-
 λοις, Ἄνδρου τοῦ Κρήτης εἶναι, ὅς οὐκ ὀλίγοις τὴν
 Ἐκκλησίαν ἐπόσησεν ἱεροῖς μέλεσι. Τοῦτο γὰρ
 κατορώσκειται μὲν τῷ ἐδάφει τοῦ θεοῦ ἐκείνου νεῶ,
 ἦν δ' ἀφανεία κεκαλυμμένον ἐκ παλαιοῦ καὶ οὐδενί
 πω γινώριμον ἄχρι τῆς τῶν νῦν χρονικῶν περιόδων
 ἡλικίας. Ἄρτι δ' οὐκ οἶδ' ὀπότερον εἰς τοῦμφανὲς
 ἐληλύθει, εἴτ' ἐξ ἐπιπνοίας τινὸς θειοτέρας, εἴτε τι-
 νὸς χρείας ἐνοστάσης ὄρυτται ἐκείσε, εἴτ' οὐκ οἶδ'
 ὄντινα τρόπον ἕτερον. Οὐ γὰρ ἤφεισαν αὐταῖς μοι τε-
 τύχησε γενομένῳ κατὰ τὴν τόπον θεάσασθαι, τοῦ
 τηνικαῦτα διωγμοῦ καὶ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας χειμῶ-
 νος ἐκείνου τὰς ἐμὰς ἐγκλείσαντος θύρας, ὡς μὴδ'
 ἐπὶ βραχὺ γούν εἰς ἐλευθερον προκύπτειν ἔχειν ἀέρα
 πνοῆς ἀκραιφνοῦς. Ἄκοψ δ' ὁμῶς ὀλίγῳ ἕστερον B
 παρειληφότε ἕνα καὶ αὐτὸν εἶναι με τῶν εἰδῶτων
 συμπέτωκε, παμπόλλων ἤδη τὸ πρᾶγμα καὶ δη-
 μοσίᾳ θρυλλουσύντων. Διὸ τῶν οὐδὲν οὐδαμῆ γε ἀπ-
 εικῶτων ἔδοξεν, οὐδὲ τοῦ καιροῦ καὶ τῆς χρείας
 ὡς πῶρρωτάτω, τῇ ἱστορίᾳ καὶ τοῦτό μοι συνυφαν-
 θῆναι, ἔλεγχον μὲν κομιδῆ προφανῆ κομίζον θεόθεν
 κατὰ τῆς τῶν διωκτῶν ἀπονοίας, παντάπασι δ' ἀκί-
 ὄδηλον τῇ τῶν διωκομένων ἡμῶν ἀποφαίνον σύ-
 στημα.

II. Φιλοθέῳ γὰρ τῷ Κοκκίῳ τηνικαῦτα πατριαρ-
 χεῦντι ἔδοξεν, ὡσπερ ἔρμαιον τὸν καιρὸν ἠρπακόντι,
 μηχανήσασθαι τι πρὸς σύστασιν τῆς σφετέρας αὐτῶν
 Παλαμικῆς πολυθείας. Πλήθους οὖν ἡθροισμένου
 παμπόλλου τῶν ἐν ἀγοραῖς καὶ τριόδοις κλινοῦμέ- C
 νων, στὰς ἐφ' ὑψηλοῦ, « Χρεῶν ὑμᾶς, » φησίν,
 « ὧ ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες καὶ τέκνα νήπια, μὴ
 θείας ἄνευ προνοίας ὀσεσθαι τὴν τοῦ θεοῦ τοῦδε
 λειψάνου τοῖς ἐνεστώσι γενέσθαι καιροῖς ἐμφάνειαν,
 ἀλλ' ἵνα τὸ πλείστοις διὰ τὴν τῶν ἀντιθέτων ἔριν
 ἀμφισβητήσιμον ἐμφανὲς καὶ σαφὲς καταστή, καὶ
 γινώριμον γένηται πᾶσι πῶς μὲν τὸ πολλὰς τινὰς
 εἶδεν ἡμᾶς ἐνεργείας ἀκρίστους καὶ ἀνουσίους, ἄς
 καὶ θεότητας ἀνουσιούφαιμένας τῆς θείας καλοῦμεν
 οὐσίας καὶ διαφόρους, αὐτῆς τε καὶ ἀλλήλων, ἀκί-
 ὄδηλόν τέ ἐστι καὶ εὐσεβὲς, ἡ δὲ τῶν ἀντιθέτων καθ'
 ἡμῶν λοιδορία μάταιος καὶ κατεγνωσμένη. Ἔστι
 μὲν οὖν κἀντεῦθεν οὐκ ἄδηλον τὸ τῆς θείας ψήφου
 καὶ τῆς αὐτῶν κατιδέκῃς ὅ αὐτοὶ μὲν γὰρ ἐν παρα-
 δούσῳ καὶ γυνίαις ἐρρίμμενοι πάσης ἄξιον ὕδρευς D
 ἀνύουσι [f. 125 v.] βίον καὶ λίαν ἠχρειωμένον, ἡμῖν
 δὲ παρῆρσιαν δίδωσιν ὁ θεὸς, καὶ σεμνύνεσθαι τὰ τε
 ἄλλα, καὶ μάλιστα τῇ τοῦ παρόντος διὰ μακρῶν ἡδῆ
 τῶν χρονικῶν περιόδων εὐρέσει θεοῦ λειψάνου. »
 Ταῦτα ὅη καὶ πλείω τὰ παραπλήσια διεξελθυσίως,
 ἐκέλευσε ταῖς μοναζούσαις ὀλίγων ἐντὸς ἡμερῶν τῇ
 τῷ ἁγίῳ ἐκείνῳ λειψάνῳ ἀρμοτοῦσῃ ἐνθελῆναι θήκη
 κατὰ τὸν ἐν τοῖς τῆς μονῆς προπυλαίοις προπαρε-
 σκευασμένον οἰκίσκον, κάπειτα ἐξῆς ἐτοιμάσαι καὶ
 ὅσα πρὸς ἀπαρτισμὸν ἐνθρονισμοῦ συντελεῖ, βρῦσι-
 μά τε πρὸς τούτοις καὶ πόσιμα ὅσα πρὸς ὑποδοχὴν
 ἀρκέσει τῷ τε τῆς Ἐκκλησίας ἅπαντι κλήρῳ καὶ
 ὅσοι τῶν ἐπιτρόπων καὶ πρεσβυτέρων καὶ λαϊκῶν
 ἐπειρακτοὶ ἔσονται, ἅμα αὐτῷ τὴν ἱερουργίαν τε-

niretur a mulieribus, quæ ibi erant monialibus.
 De qua re magna subinde inter vulgus orta est
 opinio quæ illa ad Andream Cretensem refe-
 rebat, qui non paucis sacris reliquiis Ecclesiam
 ornavit. Infossum erat corpus in fundo sacri illius
 templi. Erat tenebris involutum ex longo tempore
 neminique notum usque ad præsentium temporum
 ætatem. Nescio autem quomodo ad lucem protra-
 ctum sit, utrum instigatione aliqua divina an ex
 necessitate ibi fodiendi, an nescio quo alio modo.
 Non enim mihi contigit, ut meis ipsius oculis lo-
 cum perlustrarem, persecutione quæ tum fiebat et
 Ecclesiæ tempestate illa meas claudente portas ita
 ut ne in breve 245 quidem tempus libera lice-
 ret uti aeris respiratione. Fando tamen paulo post
 cum rem accepissem, accidit ut unus et solus ego
 ex iis essem, qui quid factum esset tenerent per-
 multis jam rem publice divulgantibus. Quapro-
 pter harum rerum ut improbabiliū nihil ullo
 modo placuit; neque visum est a temporis ratione
 et necessitate alienum esse ab historia id per-
 scribere quod et documentum divinitus præberet
 manifestissimum recordiæ persecutorum et since-
 ram omnino nostrarum persecutionum enarratio-
 nem exhiberet.

XIII. Philotheus enim Coccinus, tunc temporis
 patriarcha tanquam idoneam adeptus opportu-
 nitatem, operam navavit ad constituendam commu-
 nem Palamiticam polytheismum. Multitudine igitur
 magna congregata eorum qui in foro et triviis ver-
 santur, stans in loco superiore: « Necessè est, in-
 quit, vos viri, mulieres, infantes, non sine divina
 providentia credatis factam esse præsentī tempore
 harum divinarum reliquiarum revelationem, sed
 ut, quod præpter adversariorum disceptationem du-
 bium est, manifestum fiat et planum atque ab om-
 nibus intelligatur quale sit illud quod colimus
 multas efficientias increatas ac substantias: ex-
 pertes, quas alio nomine divinitates dicimus,
 246 divinæ substantiæ summissas atque eas qui-
 dem cum ab ipsa hac tum inter se esse diversas
 veritati et pietati consentaneum est. Adversario-
 rum autem in nos conjecta convicia vana sunt et
 damnanda. Est igitur hinc etiam non obscura suf-
 fragatio divina et illorum condemnatio: ipsi enim
 in occultos locos et angulos dejecti omni dignam
 exprobratione transigunt vitam ac prorsus inutilem;
 nobis autem facultatem dedit Deus conceditque
 ut cum de cæteris rebus tum de hac maxime possimus
 gloriarī, præsentium nempe divinarum reliquiarum
 post longa jam temporum intervalla inventionem. Hac
 igitur hisque plura similia locutus solitarias fe-
 minas jussit intra paucos dies sacras illas reliquias
 in fabricatam ad id ipsum cistam imponere in adi-
 cula quæ in atrio monasterii esset exstructa, et
 tum deinceps etiam parare quiddam ad perficien-
 dam inaugurationem pertineret, cibum præterea
 ac potum qui ad excipiendum sufficeret totius ec-
 clesiæ clerum, ac episcoporum denique et pro-

fanorum qui forte invitati forent cum ipso sacra facturi. Et hæc quidem ita fere cessarunt. Mox autem in vigiliis diei festi, quo oportebat sacra obire, omnia solitariis illis inde a matutino usque ad vespertinum tempus occupatis, quæ opus erant abunde suppeditabant; sancto autem cuique homini, sanctique huius Deo unico prorsus improbandum erat ac minime ferendum has res tractatas esse manibus virorum deorum falsorum multitudinem colentium **247** quique ita impietate diuturna et ipsi vehementer constricti et alios ad eam suo exemplo adduocent. Quocirca etiam nocte illa sub auditum jam gallorum cantum famia quædam clam per urbem serpebat mœnia intrasse Palæologum imperatorem per maritimas navaliū portas ad orientem spectantes, celeribus navibus uniremibus et biremibus ex Tenedo et Imbro ac triremi navi una duabus noctibus duobusque diebus ante ex Tenedo navigatione instituta. Tumultus igitur propterea tenebat Byzantinos gaudio et mœrore mistus, et quidquid in talibus accidere solet, aliis ob metum summa trepidatione fugientibus, aliis lucri causa vehementer persequentibus. Omnium vero maxime metus tenebat Philotheum patriarcham, non sane mediocris propterea quod factum illud nec opinato et repente acciderat. Etenim qui heri se jactabat consecrare templum ad firmandam Palamiticam hæresin, irreligiosus hodie visus est et vehementissime profecto Deo et sacerdotio indignus. Quare quoniam non cogitata agere nec rationi convenientia permittunt talia tempora, et præsertim cum etiam divina quædam impellit plaga, exstitit et hic fixa statim cogitatione et arbitratus insuspectum modo esse eum quem in aliis reconditis partibus divinæ Sapientiæ appellatam furnum, ubi etiam quo divinum adeuntes baptisma condiri unguento consecutum est, igni præparant quinquennibus spatiis vel etiam pluribus fortasse et minoribus interdum **248** secundum voluntatem et indigentiam aliorum alio tempore constitutorum patriarcharum, hoc tempore fugiens tremebundus qui heri persecutor acerrimus fuerat, in multos dies sese abscon-

debat, inutiliter conterens et valde detrectans vitam.

XIV. Licet igitur ratiocinando studere assequi quomodo vulgatas heri et nudius tertius superbo more a Philotheo contra justæ fidei homines jactationes et scurrilis linguæ facetias coarguerit non ita multo post Deus justum in iudicium vocato eo qui manifestam injuriam nimis jactabat, magis autem etiam jactabat tum, jactabat vero etiam prius quam tum, et jactat continenter sibi ipsi et quotquot circa eum et cum eo versantur Palamæ sectatores. Quis autem sanus præsumet numerare aperta pro iis semper facta divinitus argumenta, ita ut iudicium pronum ad conversionem animi sit? Quis non miretur videns constantiam non flectendam ad agnoscendum suum errorem? Et hæc quidem hoc modo gesta sunt.

λέσοντες. Καὶ ταῦτα μὲν τῆδὲ πη κεχώρηκεν ἄρτι δὲ τῆς ἡμέρας ἐνοστάσης ἐν ἧ τὴν ὑστεραίαν ἔδει τὰ τῆς ἱερουργίας τελείσθαι, πάντα μὲν ἦν ταῖς μοναζούσαις ἐκείναις ἔωθεν ἐς ἐσπέραν πονούσαις ἀνευδεῖ τὰ τῆς χρείας, τῷ δὲ ἁγίῳ καὶ τῷ τοῦ ἁγίου μόνῳ Θεῷ παντάπασιν ἀνεύθεκτόν τε καὶ ἥκιστα ἀνεκτὸν ὑπ' ἀνδρῶν πολυθέων καὶ οὕτω δυσσεβείᾳ μακρᾷ αὐτῶν τε κραταιῶς ἐχομένων καὶ ἐτέροις αἰτίων ἀεὶ γινομένων τὴν αὐτουργίαν πεπράχθαι τοῦ προκειμένου. Διὸ καὶ τῆς νυκτὸς ἐκείνης περὶ τὰς ἀλεκτρούων ἤδη γενομένης ψῆδς, φήμη τις ἡσυχῇ περιέθει τὴν πόλιν, ἔνδον τε: γῶν τὴν βασιλεία Παλαιολόγον εἰσχεχωρηκέαι διὰ τῶν θαλαττίων τοῦ νεωρίου πυλῶν τῶν πρὸς ἔω ταχυναυτούσαις μονήρῃσι καὶ διήρῃσιν ἐκ Τενέδου καὶ Ἰμβροῦ καὶ τριήρει μιᾷ, δυσὶν νυχθημέροισιν πρότερον ἐκ Τενέδου τὴν ἐκπλοῦν πεποιηκότα. Θόρυθος οὖν διὰ τοῦτο κατέσχε τοὺς Βυζαντιοὺς ἡδονῆ καὶ λύπη σύμμικτος, καὶ ὅσα ἐν τοῖς τοιοῦτοις συμβαίνειν εἴωθε, τῶν μὲν διὰ φόβον ἀσχέτως φευγόντων, τῶν δὲ διὰ κέρδος λαμπρῶς διωκόντων. Πάντων δὲ μάλιστα φόβος κατέσχε τὸν πατριάρχην Φιλόθεον οὐ πᾶν μικρὸς διὰ τὸ πᾶν τοῦ συμπτώματος ἀπρόοπτον καὶ αἰφνίδιον· καὶ γὰρ ὁ χθὲς βρενθυόμενος καθιερόν τὴν ναὺν εἰς βεβαίωσιν τῆς Παλαμικῆς αἰρέσεως ἀνίερος τῆμερον ὤφθη καὶ μάλα τι σφόδρα Θεοῦ καὶ ἱερωσύνης ἀνάξιος. Ὅθεν ἐπεὶ μὴ λειογισμένα πράττειν μηδὲ συνέζει προσήκοντα παρέχουσιν οἱ τοιοῦτοι καιροὶ, καὶ μάλισθ' ὅτε καὶ θεηλατός τις ἐλαῦνοι πληγῆ, ἐξέστη καὶ οὗτος τοῦ καθεστῶτος εὐθὺς φρονήματος, καὶ ξυνενοητικῶς ἀνύποπτον μόνον εἶναι τὸν ἐπὶ θάτερα κρυπτήρα μέρη τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας λεγόμενον φούρνον, ἔνθα καὶ ὃ τὸν τῷ θεῷ προσιόντα βαπτίσματι χρίσθαι μύρω νενόμισται, ἔψουσιν ἐν πενταετηρικαῖς περιόδοις ἢ καὶ πλείοσιν ἰσως καὶ ἤττοσιν ἐνίοτε κατὰ τὴν τῶν ἄλλοτ' ἄλλων βούλησιν καὶ χρεῖαν πατριάρχων, ἐν τούτῳ φωνῶν ὑπότρομος [f. 126 r.] καὶ περιδεὴς ὁ χθὲς διωκτῆς θρασὺς ἐπὶ πολλοῖς ἐκρύπτετο ταῖς ἡμέραις, ἡχρηωμένος καὶ μάλα ἀπαγορεύων τὸ ζῆν.

ΙΔ'. Ἐξέστιν οὖν συλλογίζεσθαι πῶς τὰ χθὲς καὶ πρώην μετὰ σοβαροῦ τοῦ ἦθους δημοσιευθέντα τῷ Φιλοθέῳ μεγαλαυχήματα κατὰ τῶν ὀρθοδοξούντων καὶ τὰς τῆς βωμολοχοῦσης γλώττης εὐτραπέλις ἤλεγξεν οὐκ εἰς μακρὰν ὁ Θεός, δικαίαν τὴν κρίσιν ἐπενεγκῶν τῷ περιφανῇ τὴν ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσαντι, μᾶλλον δὲ λαλήσαντι μὲν καὶ τότε, λαλήσαντι δὲ καὶ πρότερον ἢ τότε καὶ μεθύτερον ἢ τότε, καὶ λαλοῦντι διηνεκῶς αὐτῷ καὶ ὅσοι ἀμφ' αὐτὸν καὶ σὺν αὐτῷ Παλαμισταί. Τίς δ' οὐκ ἂν ἀπέποι· βουλόμενος ἀριθμεῖν τοὺς περιφανεῖς κατ' αὐτῶν ἀεὶ γινομένους θεοῦθεν ἐλέγχους ὥστε σύνεσιν σχεῖν εἰς ἐπιστροφὴν; Τίς δ' οὐκ ἂν ἐκπλαγεῖν βρέπων τὸ ἀκαμπὲ; αὐτῶν καὶ ἀνεπίστροφον εἰς τὸ τὴν σφετέρην συνεῖναι πλάνην; Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

1E. Τῶν δ' υἱῶν Καντακουζηνοῦ Ματθαῖος μὲν ἄ βασιλεὺς διατριβῶν ἔτυχε τηνικαῦτα ἐς ὅσα ἐπίκαινα Διδυμοτείρου τε καὶ Ὀρεσιτιάδος, Μανουὴλ δ' ὁ μετ' ἐκείνων, δεσπότης τὸ ἀξίωμα ὢν, ἐς Πελοπόννησον, πέμπτον ἔτος ἤδη τῶν ἐκεῖ Ῥωμαϊκῶν χωρίων καὶ πόλεων τὴν ἐπιτροπὴν διοικῶν. Ὁ δ' ἐπὶ θυγατρὶ γαμβρὸς, Κόντου Κεφαληνίας παῖς, Αἴνου τῆς πόλεως ἦν ἐπίτροπος, καὶ εἰ τι περὶξ ὑπῆρχε χωρίον βαρβαρικῆς ἀθῶων ἐτι καταδρομῆς. Τῶν δὲ γυναικαδέλφων σεβαστοκρατόρων Ἰωάννης μὲν ἔτυχε τῷ Παλαιολόγῳ τῶς συνδιατιμῶμενος· τῷ βασιλεῖ, τριτῶν Βυζαντιῶν ἐντὸς, ἄτερος δ' ἤρχε Βιζύης ὁ Μανουὴλ ἐκ πολλοῦ τὴν ἐπιτροπὴν εἰληφώς πρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ· αἱ λοιπαὶ δ' ὑπέκυψαν Παλαιολόγῳ τῷ βασιλεῖ ὁπόσαι μὴπω βαρβάρους προδέδονται πόλεις.

1Γ. Μητῶν δ' ἐγγύς δυοῖν μεταξὺ παρεβρύχοντων ἦκεν ἐκ Τενέδου καὶ ὁ Κάλλιστος οὕτω λεγόμενος, πατριάρχης μὲν εἶναι συγχωρηθεὶς αὐθις πρὸς Παλαιολόγου τοῦ βασιλέως, ἄτε ἐξηλωκώς, ὡς ἔδοξεν, ὑπὲρ αὐτοῦ, μὴ στεργόμενος δ' οὖν, εἰ μὴ τὰ κατὰ βούλησιν δρῆν αὐτῷ. Ὁ μὲν γὰρ ἐβούλετο πάντας, συλλήθδην εἰπεῖν, ἐπισκόπους· καὶ πρεσβυτέρους τῆς ἐπισκοπικῆς· καθελεῖν ἀξίας· βασιλεὶ δ' οὐκ ἦν οὐδ' ὁπωσούν ἀνεκτόν, εἰ μὴ ἀλλήλοις ἀψῶσι τὰ γαλήματα, συνιόντες εἰς ἓν. Ὁψέ γε μὴν καὶ σφόδρα μόγις ἢ τοῦ βασιλέως φιλόανθρωπος νενίκηκε βούλησις. Οὐ τελείως μὲν, νενίκηκε δ' οὖν. Τοῖς μὲν γὰρ ἐπισκόποις καὶ ἄκων ὁ Κάλλιστος ἐκπέισατο, τῷ δὲ μετὰ γε αὐτῶν πατριαρχεῦσαντι Κοκκίνῳ τῷ Φιλοθέῳ λεγομένῳ τὸν παράπαν οὐδαμῆ, ἀλλὰ τοὺς αὐτοὺς ἐπισκόπους· συνηθροικῶς οἱ τοῦτον μὲν πέρουσι τῆς πατριαρχείας ἐξῶσαν, ἐκείνων δ' ἀνθελοντο, δι' αὐτῶν ἐκείνῳ τὴν ἐπεξέλευσιν εἰργασται. Καὶ καθαιρεῖ μὲν αὐτὸν τῆς ἱερωσύνης· ὁμοῦ τῇ τῆς ἀξίας ἐλπίδι, ἐπιτίθησι δὲ καὶ ἀφορισθεὶς ὑπ' ἐκείνου πρὶν καὶ αὐτὸς ἀφορισμὸν ἐκ θεοῦ, μοιχὸν τε ἀποκαλῶν καὶ ληστήν καὶ ἄρπυγα τῆς μηθάμῃ προσηκούσης ἀξίας αὐτῷ. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον.

1Z. Ἐγὼ δ' ἐπὶ τούτοις τῷ βασιλεῖ προσελλυθώς καὶ ἀπειληφώς ἰδίᾳ, καὶ ὅσα δῆπουθεν ἐχρῆν ὠμιληκώς ὑπὲρ τῶν θεῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν, καὶ τὴν πρὸς τοῦ Καντακουζηνοῦ καὶ Παλαμᾶ καινοσομίαν τῆς εὐσεβείας γεγεννημένην ἐκτραγυδῆσας, [f. 126 v.] καὶ προσθεὶς ὡς ταῦτ' ἔστιν ἃ τὴν τοῦ Θεοῦ κελίηκεν ὄργην κατὰ τοῦ Καντακουζηνοῦ ὡς αἰσχροῦς τῆς βασιλείας ριπῆναι καὶ πρὸς τῶν φυλοτάτων ἐξουθενωθῆναι λαμπρῶς, ἔπειτα παρῆνον ἀνειληφέναι πεσοῦσαν τὴν πάτριον τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας εὐπρέπειαν καὶ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἀναγαγεῖν ἀξίωμα, εἰ μὴ βούλοιο καὶ αὐτὸς τοῖς ὁμοίοις περιπίπτειν δαινοῖς. Θεοῦ γὰρ διδόντος τὴν πατρῴαν αὐτῷ βασιλείαν ἀπονητῆ, χρῆναι καὶ αὐτὸν ἀποιδόναι τὴν πάτριον εὐτέθειαν τῷ Θεῷ, τοῦ πάνυ τι χαλεποῦ τὸ πάνυ τι ῥᾶττον ἀλλαξάμενον. Ἐνευθεῖν γὰρ ἐξεῖναι τοῦ λοιποῦ συλλήπορι τῇ ἀνωθεν κεχρῆσθαι δεξιᾷ πρὸς ἄπασαν πρᾶξιν ὁμοῦ καὶ βούλην. Πρὸς δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα βούλη-

XV. Filiorum autem Cantacuzeni Matthæus quidem rex tum forte versabatur in iis regionibus quæ ultra Didymotichum et Orestiadem; Manuel vero qui secundus ab illo erat, tyrannus dignitate, in 249 Peloponneso quinto jam anno Romanorum ibi provinciarum et urbium præfecturam administrabat. Sororis maritus Conti Cephallenæ filius Ani urbis erat præfectus, et si qua circumcirca erat terra barbarorum adhuc invasione libera. Fratrum uxoris principis sobastocratorum. Joannes quidem Palæologi regis tum forte consuetudine utebatur intra mœnia Byzantina; alter autem Bizuæ præerat Manuel e longo tempore utela suscepta a Cantacuzeno. Reliquæ Palæologo imperatori parebant quotquot nondum traditæ barbaris urbes supersunt.

XVI. Mensibus interim duobus fere præterlapsis venit ex Tenedo etiam Callistus, quem appellant, patriarcha constitutus rursus a Palæologo imp., utpote rebus ejus ut videbatur studens, neque tamen ei acceptus nisi ex ejus ageret arbitrio. Hic enim volebat omnes in universum episcopos et sacerdotes episcopali sacerdotio exuere. Imperator consentire noluit, nisi convenientes in unum sibi invicem remitterent crimina. Sero quidem et ægerime imperatoris humanum vicit consilium, neque omni ex parte, at vicit; episcopis enim vel invitus Calixtus morem gerebat, patriarchæ vero post se creato Philotheo cognomine Coccino prorsus nullo modo. Sed eisdem episcopis convocatis 250 qui hunc antea patriarchatu exuerant, illumque in ejus locum suffecerant, per hos illi pœnani irrogavit, et spoliavit eum sacerdotio simul et spe recuperandæ dignitatis. Addit etiam (excommunicatus ab illo ante et ipse) excommunicationem divinitus factam, mœchum appellans illum et latronem et raptorem ejus qua minime dignus esset potestatis. Atque hæc quidem sic se habebant.

XVII. Ego vero de his rebus imperatorem conveni privatim, et quantum utique opus erat locutus sum de divinis Ecclesiæ dogmatibus, et factam a Cantacuzeno et Palama pietatis immutationem memoravi et adjeci qualia hæc sunt quæ Dei moverunt iram in Cantacuzenum, ut turpiter regno expulsus et a pessimis hominibus mirum in modum esset contemptus. Deinde hortabar ut erigeret rursus lapsam paternam divinæ Ecclesiæ auctoritatem et ad pristinam dignitatem revocaret nisi vellet et ipse in eadem incidere periculæ. Nam cum Deus paternum ei sine labore dedisset imperium, oportere etiam reddere ipsum Deo avitam pietatem postquam difficillima facillimis mutasset. Hinc enim fieri ut liceret in posterum adjutore uti divino numine ad omnem et actionem et consilium. Ad hæc et similia persuadendi vim 251 habentia sane multam, cum cognossem ego efficacem utique impetum esse minime adco magnam, labori laborem

iterum addidi et bis deinceps et ter quaterque eum A
conveniens et ex ante dictis consequentia cum
dexteritate studens, rogavi utrum e duobus ei
forte perficere placeret. Si minus securitatem,
tali otio res darent satis sufficientem, edicto et
præcepto efficaciore firmaret parentum et majorum
suorum pietatem et in pristinum illum Deo dignum
statum restitueret, reficeret autem quæ perniciose
post mortem patris irrepsissent noxas et æmna
nova et a divinis dogmatis abstrahentia animos.
Sui autem securitatem nactus idoneum in accura-
torem vocare disquisitionem vellet injuste simul
ac violenter illata blasphema et inaudita adhuc a
divina Ecclesia, Cantacuzeni et Palamæ scripta me
paratum esse simillime ostendere sigillatim nihil
illa sanum et salubre inferre, sed natas esse et con-
sultas ab iis versicolores et multiformes portentosas
novationes notionum et syllabarum et verborum,
secundum quas novationes sanctorum corradentes
sententias corruerunt et mutilarunt, suam illis
admiscentes undique simul et ubique perversitatem.
φύρθαι κοικίλας αὐτοῖς καὶ πολυεσιδῆς τὰς τερατομορφους καινοτομίας τῶν ἐνοικῶν καὶ τῶν συλλα-
θῶν καὶ τῶν λέξεων καθ' ὅπως τῶν ἀγίων ἐρανιστάμενοι ῥήσεις παρῆθειράν τε καὶ παρακα-
κόφουσι, τὴν ἑαυτῶν αὐτοῖς ἀνακεραυνῶντες; πανταχόθεν ὄμα καὶ παντάπασι μοχθηρίαν.

XVIII. 252 Hæc et similia postquam dixi
et persuasi, clam res allata ad alienas aures et an-
versæriæ tam ad invidiam quam ad timorem addu-
xi minime ferendum; maximo vero perterruit
omnium et exasperavit res Cantacuzenum divinæ
Ecclesiæ pestem et defensorem omnis pravitatis
ardentem. Qui nimirum etiam veritus, ne nunc,
cum nec ipse tyrannus esset, nec præceptor suus
adesset Palamas, superarent et effectum haberent
ea quæ deliberata erant, clam magno cum studio
Hycano genero et barbaro in Bithyniam missa pec-
unia, quæ satis esset ad implendam illius dextram
et mentem, persuasit ut liberum mitteret Byzan-
tium Palamam pravitatis tutorem, ut adjutor per-
verso ipse fieret dogmati. Quod etiam nobis visum
est potius quam illi, melius. Nam ad præsentia or-
torum ex pudore criminum cum nondum insupera-
bile esset auxilium Cantacuzeni, sed magis tyran-
nicum et valde ineptum, non relinquebatur jam
prætextus fugæ vitus homini in omni sententia et
ratione perturbato et omnibus in rebus inepto.

XIX. Ad hæc Helena imperatrix Byzantium Tene-
do prefecta Palæologi conjugis et imp. in hanc
rem propensionem cohibuit, neque ipsa ullo modo
volens Cantacuzeni patris ignominie cum ista ex-
secratione 253 constitui spectatricem, neque
prefecto illius apud ipsam factas clandestinas indi-
cationes et admonitiones irritas repellere valens.
Et hoc erat quod Ecclesiæ et divinorum aliquando
dogmatum repressit veram constitutionem cum
meo hæc in re studio. Puto Deo comprobante per-
fectiorem etiam factam esse de pietate certantium
examinationem. Non enim eorum qui incipiunt

σιν μὲν ἔχοντα πάνυ πολλὴν ἐγνωκῶς ἐγὼ, ἐμ-
πρακτόν γε μὴν ὄρμην ἤκιστα πάνυ πολλὴν, πόνω
πόνω αὐθις προσσθέμην, καὶ δι: ἐξῆς καὶ τρις καὶ
τετράκις αὐτῷ προσίων καὶ τὰ τοῖς προῤῥηθεῖσιν
ἀκόλουθα δεξιῶς ὁμιλῶν κατανεῦσαι πεποιήχα
δουλοῖν ὀπότερον ἔλοιτ' ἂν διαπράξασθαι. Εἰ μὲν οὐ
διδόντων ἄδειαν τῇ τοιαύτῃ σχολῇ τῶν πραγμάτων
ἐς γε τὸ ἱκανὸν ἀποχρῶσαν, προγράμματα: γούν καὶ
προστάξει δραστηκωτέρᾳ βεβαιῶσαι μὲν τὴν τῶν
γυνόνων τε καὶ προγόνων αὐτοῦ γε εὐσεβίαν καὶ ἐς
τὴν πρὶν ἐκείνην θεοπρεπῆ κατάστασιν ἀνευγκεῖν,
ἀκυρῶσαι δὲ τὰς μετὰ τελευτὴν τοῦ πατρὸς αὐτοῦ
παισιφθαρείσας κηλίδας καὶ κήρας νεοφανεῖς καὶ
τοῖς θεοῖς ἀποτροπαίους δόγμασιν. Εἰ δ' ἄδειας
B ἐπιλημμένος τῆς προσηκούσης ἐξετάσει τελευτερά
βουληθείη δίδουσι τὰ τυραννικῶς ὁμοῦ καὶ βίαιως
παισιφθάνοντα βλάσφημά τε καὶ νεοφανῆ τῇ τοῦ
θεοῦ Ἐκκλησίᾳ γράμματα πρὸς τε τοῦ Καντακου-
ζηνοῦ καὶ τοῦ Παλαμᾶ, ἐτοιμῶς ἔχειν ἐμὲ κατὰ τὸ
πάνυ τι ῥᾶστον δευκνύειν καθ' ἕκαστα μηδὲν ὑγιε-
μηδαμῆ ἐπαγόμενα, ἀλλ' ἐκπεφυκέναι καὶ συμπε-
μορφους καινοτομίας τῶν ἐνοικῶν καὶ τῶν συλλα-
θῶν ἐρανιστάμενοι ῥήσεις παρῆθειράν τε καὶ παρακα-
κόφουσι, τὴν ἑαυτῶν αὐτοῖς ἀνακεραυνῶντες; πανταχόθεν ὄμα καὶ παντάπασι μοχθηρίαν.

HP. Ταῦτα δὴ καὶ τοιαῦτ' ἐμοῦ γε εἰρηκότος καὶ
πεπεικότος, λάθρα ἐξέπιπτεν εἰς ἀκοῖς ἀλλοτρίας
καὶ ἀντιθέτους, καὶ πρὸς [f. 127 r.] φθόνον καὶ φό-
βον ἠρέθειεν ἤκιστα δὴ φορητόν. Μάλιστα δ' οὖν
ἀπάντων ἐξέπληξέ τε καὶ ἐξέμηνε Καντακουζηνὸν
τὸν τῆς τοῦ θεοῦ Ἐκκλησίας διεθρον καὶ βεβαιω-
τὴν τῆς ὅλης κακίας διάπυρον. Ὅ; δὴ πῶ καὶ δεῖσας
μὴ νῦν, ὅποτε μὴτ' αὐτὸς τυραννολή, μὴθ' ὁ αὐτοῦ
μουσαγωγὸς παρελθὼν Παλαμᾶς, ὑπέροχη καὶ πέραις
σχῆ τὰ βεβουλευμένα, λάθρα σὺν πολλῇ τῇ σπουδῇ
πεπομφῶς Ὑρκανῷ τῷ γαμβρῷ καὶ βαρβάρῳ χρή-
ματα πρὸς Βιθυνίαν τὴν ἐκείνου δεξιὰν καὶ γνώμην
ἱκανῶς ἔχοντα ἐμπιπλᾶν, πέπεικεν ἐλεύθερον ἐς
Βυζάντιον ἀποσταλαῖ Παλαμᾶν τὸν τῆς κακίας
προστάτην, Ἰνα, τὸν δεύτερον φάναί πλοῦν, συμ-
μαχία τις τῷ πονηρῷ γούν αὐτὸς γίγνηται δόγματι.
C Ὅ δὴ καὶ ἡμῖν ἔδοξε μᾶλλον ἢ ἐκείνῳ βέλτιον· πρὸς
γὰρ παρόντα τῶν τῆς αἰσχύνης κινουμένων ἐλέγχων,
οὐκ οὐσης ἤδη τῆς ἀμάχου συμμαχίας τοῦ Καντα-
κουζηνοῦ, μᾶλλον δὲ τῆς τυραννικῆς καὶ λίαν ἀτό-
που, οὐκ ἐλείπειτ' ἂν ἔτι πρόφασις ἀποφυγῆς οὐδ'
D ἡτισοῦν τῷ τὴν γνώμην καὶ πάντα τρόπον δια-
στρέφω καὶ πάντα ἀτόπω.

10'. Ἄλλ' ἐπὶ τούτοις ἡ βασιλεὺς Ἑλένη πρὸς Βυ-
ζάντιον ἐκ Τενέδου ἀφιγμένη τὴν εἰς τοῦτο βοηθὴν
ἀνεγαίτισε τοῦ συζύγου καὶ βασιλέως Παλαιολόγου,
μὴτ' αὐτὴ μηδαμῆ βουλομένη τῆς Καντακουζηνοῦ
τοῦ πατρὸς αἰσχύνης σὺν γε τῷ πρῆποντι ἀναθέ-
ματι καταστήναί. πῶς; αὐτήκοος, μὴτε μὴν τὰς
ἐκείνου παρ' αὐτὴν γινομένας λαθραίας μηνύσεις
καὶ παρακλήσεις ἀτελεῖς παρακρούεσθαι δυναμένη.
Καὶ τοῦτ' ἦν ὃ τὴν τῆς Ἐκκλησίας καὶ τῶν ἁγίων
τέως; δογμάτων ἔθεθεν ἐπανόρθωσιν μετὰ τῆς
ἐμῆς ἐς τοῦτο σπουδῆς, οἶμαι τοῦ θεοῦ τελευτεράν
ἔτι γενέσθαι τὴν τῶν ὑπὲρ εὐσεβείας ἀθλούντων

οσκιμασίαν ἐπιψηφίζομένου. Οὐ γὰρ τῶν ἀρξαμένων ἀθλεῖν οἱ στέφανοι καὶ τὰ ἑπαθλα, ἀλλὰ τῶν ἀγχιτέλους ἀνύειν προθυμουμένων ἅπαντα τὸν τοῦ δρόμου διαυλον. Διὸ καὶ πολλάκις ἄλλων κοπιώντων ἄλλοι τοὺς ἐκείνων μόχθους ἀπονητὶ λαμβάνουσι τε καὶ ἀπολαύουσι, μῆτ' ἐκείνων ζημιουμένων τὰς ἀμοιβὰς πρὸς τοῦ ἀγωνοθετοῦντος Θεοῦ διὰ τοῦ μεταξὺ τῶν ἀγώνων θανάτου, καὶ τῶν ὑστέρων κοινωνούντων τοῖς πρώτοις διὰ τὴν τῶν τρόπων ὁμοιότητα τῆς διανομῆς τῶν βραβείων, τὰ βάρη τῶν τοῦ Θεοῦ χριμάτων οὐ θυμαμένων ἐν τοῦτοις ἡμῶν ἐρευνᾶν.

Κ'. Εἰκάσειε δ' ἂν τις ἴσως ὡς τοῖς ἀσεβέσι διώκταις ἡμῶν τουτοῖσι μεταναστὰς ἀνοίγων θύραν ὁ κοινὸς προμηθεὺς δίδωσι τε διαμονῆς καιρὸν ἐν ταυθοῖ, καὶ ὑπερίθῃσιν ἑκατέροις ἑκάτερα, ἡμῖν τε τὴν θείαν ἐπικουρίαν καχεῖνοις τὴν δικαίαν ἐπέξελευσιν. [f. 127 r.] Παιδεύει δ' οὖν ὁμοῦ συμφορὰς ἐπιφέρων νῦν μὲν ἐξ ἀλλήλων ἀλλήλοις ἀλλεπαλλήλους, ἵνα μάλλον τῆς ἑαυτοῦ κακίας αἰσθάνοιτο (οὐ γὰρ κατὰ τοῦ ἀγαθοῦ μόνον μέμνηε τὸ κακόν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῷ στασιάζει καὶ μάχεται), νῦν δ' ἐπιταράττων καὶ διασκειδάζων ἐξαιφνης ἄλλοθεν ἄλλοθι καὶ ἀντιπερισπῶν τὸν ἅπαντα νοῦν τοῖς οἰκείοις προσέχειν παθήμασι τε καὶ ἀτοπήμασι, καὶ μὴ μόνις ὁλοσχερῶς ἀεὶ τοῖς ἡμῶν ἐντροφᾶν ἀδίκοις ὀνειδέσθαι τε καὶ διωγμοῖς.

ΚΑ'. Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐκ ἂν τις θαυμάσαι τῆς θείας οἰκονομίας, ὅτι παρὰ τοσοῦτον Καντακουζηνῷ συγκεχώρηκε τὴν τοῦ μεγίστου τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας νεῷ βραχείαν ἐκείνην οἰκοδομήν, τοῦ περὶ τὸν ὄροφον δηλαδὴ τεθραυσμένου μέρους, παρ' ὅσον τὴν γῆ πρὸς χιόνων καὶ θυβρῶν αἰθερίων ἀποτροπὴν ἀνασώσασθαι σκέπην; Ὅσα δ' οὖν τῶν ἐντὸς ὑπερλάμπρων ἱερῶν περιβόλων ἐκείνων καὶ θυσιαστηρίων ἁγίων πνυτάπασιν ἀνάλωται καὶ συντέτριπται, ταῦτα δ' ἀσεβέσιν αὐτοῦ καὶ βεβήλοις ἀνεγγιγέσθαι χερσὶν οὐδαμῇ συγκεχώρηται πρὸς Θεοῦ, ἀλλ' ἐν μέτῃ φάναι πορεῖα τῆς ἐξουσίας ἐκπέπτωκεν ἀκλειῶς, χλεῦτην μακρὰν καταλειοπίως τῷ βίῳ καθ' ἑαυτοῦ διὰ τὴν καινοτομίαν τῆς πίστεως. Οὐδὲ γὰρ ἦν εἰκόσ τὰ πρὸς ἔλεγχον ἐμφανῆ τῆς αὐτοῦ καὶ τῶν ἀμφ' αὐτὸν δυσσεβείας ἀπολωλότα δι' αὐτοῦ πάλιν ἀνανεοῦσθαι.

ΚΒ'. Εἰ δ' ὁ βρεφοκτόνος Ἡρώδης πάσαι πρὸς Θεοῦ τὴν περιφανῆ τε καὶ πολυδάπανον ἐκείνην οἰκοδομήν τοῦ τῶν Ἱεροσολύμων νεῷ συγκεχώρηται, τοσοῦτων ἐφροσίων τε καὶ συγγενῶν αἰμάτων χείρας ἅμα καὶ γνώμην ὑπάρχων μεστέος, ἀλλ' ἔστιν εἰπεῖν ὡς τῆς πατρίου τούτῃ θρησκείας ἐν τῷ καλῷ ημικυῖτα μενοῦσης ἔτι οὐτ' αὐτὸς ἑαυτὸν αὐτῆς ἠλλοτριώσεν, οὐθ' ἑτέρους οὐδένας παρέπεισε τοῦτο παθεῖν. Καντακουζηνὸς δ' οὕτοιςιν αὐτὸς τε ἐξωμόσατο φανερῶς τὴν πατρίον εὐσέθειαν, καὶ πλὴν ἄλλων τοὺς ἄλλους ἠνάγκασεν ἅπαντας, τοὺς μὲν θωραεῖς τε καὶ λήμματα παραλόγοις, τοὺς δ' ἀπειλάς καὶ κολάσεις κακοτρόποις, εἰς τὸν ἴσον αὐτῷ κατενεχθῆναι κρημνόν.

ΚΓ'. Ἄξιον δ' ἐνταυθοῖ γενομένους καὶ τὸ γε

A certare sunt coronæ et præmia, sed eorum qui usque ad finem emetiri parati sunt totum curriculi spatium. Quare etiam sæpe aliis laborantibus alii illorum labores sine labore subeunt iisque fruuntur, cum neque illi propter cæsus remissionem a proponente certamina Deo morte certaminibus interposita plectantur, et posteriores cum prioribus propter rationum æquabilitatem communiter partem quisque suam præmiorum accipiant. Divinorum autem judiciorum naturam absconditam investigare in his nos quidem non possumus.

XX. Conjecerit autem fortasse aliquis impiis his nostris persecutoribus ad pœnitentiæ opportunitatem offerendam communem omnium tutorem Deum hic manendi tempus præbere et imponere utrisque utraque, nobis divinum auxilium et illis justam pœnam. Vocat igitur ad meliorem frugem, calamitates inferendo nunc quidem post alios aliis perpetuas, 254 ut magis suam sentiant perversitatem: non enim in bonum modo sævit malum, sed etiam secum ipsum pugnat et decertat: nunc quidem perturbans et distrahens subito aliunde alibi et distinens totam mentem ut attendat ad domestica mala et ineptias, nec ad solas omnino semper, quibus nobis insultant, iniquas contumelias et injurias.

XXI. Illud vero qui non admiretur aliquis in divina mundi administratione, quod tam diu Cantacuzeno concessit exiguam illam in maximo divinæ Sapientię templo factam ædificationem, partim enim e circa tectum scilicet sauciata, donec reparatum esset, quod nives et imbres ex aere delatos defenderet, tectum? Quantum igitur in internos splendidissimos sacros muros illos et aras sanctas omnino impensum et conjunctum est, hoc impiis ejus et impuris oriri e manibus nullo pacto concessum est a Deo; sed in medio, ut aiunt, itinere, ex ædificandi facultate elapsus est ignominiose, et maculam magnam reliquit vitæ suæ propter fidem novatam. Neque enim æquum erat, ea quæ in manifestum et ipsius et sociorum impietatis indicium perdita fuerant, per eum restitui.

XXII. Si autem puerorum interfectori Herodi olim a Deo gloriosa illa et sumptuosa Hierosolymorum templi ædificatio concessa est, tam multi 255 affinis et cognati sanguinis plenas manus et animum habenti, licet tamen dicere, cum patria huic religio integra etiam staret, nec ipsum se ab ea abdicasse, nec aliis ullis persuasisse, ut hoc facerent. Cantacuzenus autem hic et ipse dejuravit patriam pietatem pacem et præter paucos omnes cæteros coegit, alios donis et læcæ falso, alios minis et castigationibus malignis, in idem secum ut descenderent præcipitum.

XXIII. Huc quoniam pervenimus, non alienum

puto longitudinem nos describere pictæ nuper sub tecti hujus concavam superficiem sanctæ imaginis sapientiæ ejus, qui inest, Dei Salvatoris Christi. Esso enim hoc quoque posteris jucundum puto auditu, ut etiam supra statim ab initio primarum hujus historice narrationum illarum nostrarum et librorum stantem in columna statuam equestrem æneam describentes nos gratificari hominibus sapientioribus sumus arbitrati. Ipsi certe nos illius facti spectatores et nostris permensi hanc manibus facillime tam diu composuerimus rem, quandiu ibi eam sigillatim exposuimus. Esse enim dignam contemplatu existimo, si quis ex inferiore loco sursum spectet, neque possit accuratam proportionem partium per 256 oculos transmittere menti, cum ita sit comparata illa, ut plerumque spectantes inter et res spectatas interpositis loci intervallis animum fallat, quæ tamen applicata cæterum undique et quocumque modo sunt, ut veritatis vestigia et speciem qualemcumque efficiant, et talis fraudis morbos sanent. Sunt enim inde a vertice usque ad summam barbam, labrum dico superius, spithamæ in longitudinem duodetriginta, in latitudinem quatuordecim, digitorum autem primus octo et dimidiam in longitudinem habebat, et reliqui proportionaliter; oculorum tres fere spithamas habebat uterque, nasus autem pene octo. His ita tanquam elementis propositis, licet hinc, quotquot sunt pictorum jucundiores, etiam qualitatem cæterorum membrorum, et partium et simul totius corporis divinx illius Salvatoris statuæ ad symmetriæ rationem factæ formæ, quanta fere sit, statim colligere longitudinem. Hæc descripsi in notitiam eorum qui forte in illam incidant, optimam hanc sciens viam esse ad rerum scientiam, et si qui in his considerantes versentur libri sapientes prospicientiæ, ut etiam Aristoteli placet. Dicit ille quidem sensum ex multarum rerum peritia effici, peritiam autem principia disciplinæ cujusque et præbere et confirmare. 257 Hinc enim et varii fluxerunt sapientiæ fontes, et veteres disciplinarum inventores et cælestium et terrestrium rerum notitiam eruerunt, et variarum et multiforum rerum atque orationum doctrinæ, quoad ejus fieri poterat, ansas sumpserunt. Esto; ego vero ad nexum redeo orationis.

XXIV. Nam qui patriarcha fuerat Callistus, post suam excommunicationem et clandestinam illam in Galaticam Latinorum custodiam fugam, paulo poste idoneam occasionem nactus, clam inde evasit et Tenedum navi abierat, Palæologo imp. gratificaturus et pro dono omni vigentis in animo habitus præbens ardorem et re ipsa suum fervens erga illum ostendens studium; et enarrans, quomodo liceret frui patriarchica potestate et simul Cantæuzeni regnantis benevolentia et beneficentia, si vellet participem facere se renuntiationis de Mat-

μῆκος καὶ πλάτος ἡμᾶς ἀφηγήσασθαι τῆς ὑπὲρ τὴν κυρτὴν ἐντὸς ἐπιφάνειαν τοῦ ὀρόφου τοῦτου γραφείας ἀρτίως ἁγίας εἰκόνας τῆς ἐνυποστάτου σοφίας Θεοῦ, [f. 106 v.] τοῦ Σωτῆρος λέγω Χριστοῦ. Εἶναι γὰρ καὶ τοῦτο τοῖς ὀφειλόμενοις ἐράσιμον οἶμαι ἀκρόαμα, καθάπερ δὴ καὶ ἀνωτέρω που τῶν πρώτων τῆς ἱστορίας ταυτησὶν ἡμετέρων ἐκείνων λόγων καὶ βιβλίων εὐθύς ἐν προθύροις τὸν ἐπὶ κίονος ἐστῶτα δεδηλωκότες ἐριππον ἀνδριάντα χαλκοῦν εὖ ποιεῖν τοῖς συνειτωτέροις ἐδόξαμεν, αὐτοὶ γὰρ ἡμεῖς ἐκείνου γεγονότες αὐτόπται καὶ ταῖς οἰκειαῖς μετρήσαντες τοῦτον χερσίν, ἐπὶ τὸ βῆστον τέως συνενεχθέντος τοῦ πράγματος, ὡς ἐκεῖ που καθ' ἕκαστα διειλήφραμεν. Εἶναι γὰρ ἀξιοζήτητον οἶμαι, εἴ τις κάτωθεν μὲν εἰς ὕψος ὀρώη, μὴ δύναίτο δὲ τὴν ἀκριβοῦς συμμετρίαν δι' ὄψεως παραπέμπειν τῷ νῷ, πεφυκίας μὲν ὡς τὰ πολλὰ τοῖς μεταξὺ τῶν ὀρώωντων καὶ ὀρωμένων τοπικοῖς διαστήμασιν ἀπατάσθαι, ἐπιεμένης δ' ἄλλως ὀβενδήποτε καὶ ὀπασδήποτε συλλέγειν τε τῆς ἀληθείας ἔχνη καὶ εἰκόνας ὀποιασοῦν καὶ τὰ τῆς τοιαύτης λατρευεῖν ἀπάτης νοσήματα. Ἔστι γὰρ τὸ ἐκ κορυφῆς ἄχρι πώγωνος ἄκρου φημί τῆς ὕψηνος σπιθαμῶν μῆκος μὲν ὀκτώ καὶ εἴκοσι, πλάτος δὲ τεσσαρεσκαίδεκα, δακτύλων δ' ὁ μὲν πρώτος ὀκτώ καὶ ἡμισείας τὸ μῆκος, οἱ δ' ἄλλοι κατὰ τὸ ἀνάλογον τῶν δ' ὀφθαλμῶν ἀνὰ τριῶν ἐκάτερος, ἡ δὲ τρίτος ἔγγιστα ὀκτώ. Τοῦτων δ' οὕτως καθάπερ στοιχείων δοθέντων ἐξεστὶν ἐντεῦθεν, ὀπόσοι χαριέστεροι τῶν ζωγράφων, καὶ τὴν τῶν ἄλλων μελῶν καὶ μερῶν καὶ ἅμα τῆς τοῦ παντὸς σώματος διαπλάσεως τῆς θείας ἐκείνης τοῦ Σωτῆρος εἰκόνας κατὰ τὸ τῆς συμμετρίας ἀνάλογον ὀση τίς ἐστὶν εὐθύς συλλογιζέσθαι μῆκος καὶ πλάτος. Καὶ ταῦτα διηλθον ἐμπειρίας ἕνεκα τῶν ἐντυγχανόντων, κράτιστον εἰδῶς ἐφόδιον εἰς γὰρ τὴν τῶν ὄντων ἐπιστήμην καὶ εἰ τινες εἶεν αὐτοῖς ἐνθεωρούμενοι λόγοι σοφοὶ τῆς προνοίας, καθὰ καὶ Ἄριστοτέλει δοκεῖ. Φησὶ γὰρ ἐκεῖνος, ἀίσθησιν μὲν ἐμπειρίας εἶναι ποιητικῆν, τὴν δ' ἐμπειρίαν τῶν πρὸς ἐπιστήμην ἀρχῶν παρεκτικῆν ἐκ διαδοχῆς καὶ συλλήπτριαν γίνεσθαι. Ἐντεῦθεν γὰρ αἱ τε πολυειδεῖς ἐβλύσαν τῆς σοφίας πηγαί, καὶ οἱ πάλοι τῆς ἐπιστήμης ἐφευρεταὶ τῶν τε αἰθερίων καὶ περιγείων τὴν γνῶσιν ἠρύσαντο, καὶ τῆς γὰρ τῶν ποικίλων καὶ παντοδαπῶν πραγμάτων τε καὶ λόγων διδασκαλία, ὅσον ἐφικτὸν, τὰς ἀφορμὰς ἀνελήφρασαν. Εἶεν. Ἐγὼ δ' εἰς τὸν εἰρημὸν ἐπάνειμι τοῦ λόγου.

ΚΔ'. Ὁ γὰρ τοῖ πατριαρχεύσας Κάλλιστος μετὰ τὴν αὐτοῦ καθάρσειν καὶ τὴν εἰς τὸ Γαλατῶνυμον [f. 129 r.] φρούριον τῶν Λατικῶν λαθραῖον δρασμὸν ἐκεῖνον, καιροῦ μετὰ χρόνον τινὰ τυχῶν λάθρα κἀκεῖθεν ἐξῆλθε καὶ εἰς Τένεδον κατεπεπλεύκει, Παλασιολόγῳ τῷ βασιλεὶ χαριζόμενός τε καὶ ἀντὶ δώρου παντὸς τῆς ἐν καρδίᾳ θαλαμειομένης σχέσεως κομίζων διάπυρον, τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ δηλονότι ζῆλον ἔργοις αὐτοῖς, καὶ ἀφηγοῦμενος ὅπως ἐξὸν ἀπολαύειν τῆς πατριαρχικῆς ἐξουσίας καὶ ἅμα τῆς Καντακουζηνου βασιλεύοντος εὐμενείας καὶ εὐεργετίδος; γινώ-

μης, εἰ ἐβούλετο κοινωνεῖν αὐτῷ τῆς ὑπὲρ Μα-
θαίου τοῦ υἱοῦ βασιλικῆς ἀναβρίθσεως, ὁ δὲ τὰ ἔσχα-
τα πάσχειν ἔλειτο, τῶν πατρῶων ἀντιποιούμενος
αὐτοῦ δικαίων. Καὶ εἰ μὴ λαθραία φυγῆ τὴν σωτη-
ριαν ἐπόριζεν ἑαυτῷ, τάχιστα ἂν εἰρκτῆ ζωφώδης
καὶ θανάτου βιαίου γέγωνε ἐδέχετο τοῦτον εὐθύς.
Καὶ ἵνα τὰν μέσῃ συντέμῳ, ὅλον ἐνιαυτὸν ἐκεῖ διη-
νοχῶτι τὰ τ' ἄλλα [τε] αὐτῷ πάντ' ἐδράτο τὰ πα-
τριάρχαις Ἰθιμα, καὶ ἅμα γραφὰς οὐκ ἡμέλει πέμ-
πων Βυζαντίοις, ὅσαι τὴν εἰς αὐτὸν ἐξετραγῶδου
ἀδικίαν, καὶ μοιχὴν μὲν προφανῆ καλῶν Φιλόθεον
τὸν Κόκκινον, προδότας δὲ τῆς τῶν κανόνων καὶ νό-
μιων ἐξουσίας τοὺς ἐπισκόπους καὶ Θεοῦ καταφρο-
νητὰς, ἔτι ταῖς βασιλικαῖς ὑπέξιντες καὶ ἡττηθέν-
τες ἀδίκους δωρεαῖς συνέχεαν τὰ τε τῆς Ἐκκλησίας
πράγματα καὶ πρὸς γε δὴ τὰ τῆς ἐννόμου βασιλείας.
Καὶ ἐπὶ τούτοις ἀναθέματι τε αὐτοῦς καθυπέβαλε
καὶ χωρισμῷ Θεοῦ. Ἄ δὲ συχνὰ καὶ δίκην βελῶν ἐκ
Τενέδου πεμπόμενα βλέπων ὁ τῆς πατριαρχικῆς
ἐξουσίας ἀρτι ἐπειλημμένος Κόκκινος ἠγανάκτει τε
καὶ ἀντιμηχανώμενος οὐκ ἡμέλει τὰ ἴσα. Συνάγων
γὰρ τοὺς πλησιοχώρους ἐπισκόπους, καὶ ὅσοι Βυ-
ζαντίῳ ἐνδιατρίβοντες, ἔτυχον ὁπωσδηποτοῦν, ψη-
φίσματα ἐξετίθει τε καὶ διέπεμπε πανταχῇ ἀναθέ-
ματι τε καὶ ἀφορισμῷ παραπέμποντα Κάλλιστον.
Ἐπεμπε δὲ μάλιστα τοῖς ἐν Ἄθῳ τῷ ὄρει μονά-
ζουσι τὰ τοιαῦτα ψηφίσματα, παραγγέλλων ἐπὶ τού-
τοις μηδ' εἰ βουληθεῖη παρ' ἐκείνου φοιτᾶν δέχε-
σθαι τοῦτον, ἅτ' ἐπ' ἐγκλήμασι Μασαλιανικοῖς ἐνό-
μως καθαιρεθέντα καὶ οὐκ ἐμμένοντα ταῖς δίκαις,
ἀλλ' ἀρχιερατικῶς ἐπιτάττειν καὶ ἀναθεματίζειν καὶ
ἀφορίζειν ἀνασχυντούντα. Χρῆσθαι οὖν διὰ ταῦτά τε,
καὶ ὡς ἦδη καὶ συνοδικοῖς ἀναθεματισμοῖς ὑποπεπτωκότα καὶ τῷ ἐκ Θεοῦ χωρισμῷ, ὅτα λύμην τοῦ
δρους ἀποσοβεῖν.

ΚΕ'. Ἐπεὶ δὲ τὰ πράγματα καθάπερ ὀστράκῳ
μεταπεσόντος νέαν ἔσχε μεταβολήν, [f. 129 v.] καὶ
τῷ μὲν Καλλίστῳ τῶν πατριαρχικῶν αὐτῆς κρατῆ-
σαι συμβέβηκε θρόνων, τῷ δὲ Κοκκίνῳ Φιλοθέῳ,
πρὶν σιθῆσθαι, λαμπρῶς ἐκείθεν ἀπεβρίθφαι πάσης
ἱερωσύνης γυμνὸν, ὡς εἰρήκειμεν, γράμματι ἐφοῖτα
αὐτῷ πρὸς τῶν τῷ ὄρει τῷ Ἄθῳ ἐνδιατωμένων
μοναχικῶν ἀνδρῶν, Νίφωνος κατηγοροῦντά τινος
τῶν ἐκεῖ μοναχῶν ἱερέως τοῦ πικλῆν Σχορπίου, ὃς
προκατηγόρητο πρὸ βραχέος ἐπὶ τῇ τῶν Μασαλιαν-
ῶν καὶ Βογομίλων αἰρέσει, σκιωδῶς πως καὶ ἀμαρ-
τύρως ἔτι. Τούτῳ μόντοι φίλος ὢν ἐκ πολλοῦ Κάλ-
λιστος οὐδὲ νῦν πατριάρχης γενόμενος τῆς αὐτοῦ
φιλίας ἀπέσχετο, ἀλλὰ μία τις ἦν ἐν ἀμφὶν ψυχῇ.
Διὸ καὶ ὠργίζετο τοῖς κατηγόροις, καὶ ἀραῖς ἔγγρά-
φοις καὶ ἀφορισμοῖς καθυπέβαλε καὶ εἰ τις εἰη πι-
στεύων. Ἐφ' οἷς παραξυθθέντες ἐκείνοι, καὶ ἅμα τὸ
θάύροσ ἐχόντες ἐκ τῆς ἀληθείας, συνελήλυθεσαν ἐκ
συνθήματος, ἐφ' οὗπερ ἔθος ἦν κάκεινοις ἀεὶ συνιόν-
τας ποιεῖσθαι τὰ τοιαῦτα τῶν σκευμάτων. Καὶ τόμος
ἐκτίθεται ταῖς ἀπάντων ἐκείνων μαρτυραῖς συνει-
λημμένος, τὰ τε ἄλλα δηλῶν καὶ ὅτι οὐ τῶν ἀπὸ τύ-
χης καὶ τῶν ἐξ αὐτομάτου συμπέπτειν δοκούντων ἐν
τι καὶ τὸ νῦν πεπραγμένον ὑπῆρχεν, ἵνα καὶ σιγῇ
δεδωκῶς τις ἀθόρυβον σῆψιν συνειδῶς καὶ μηδὲ μὴ τῆν

Athæo regio filio facta; hic vero extrema pati male-
bat patria sibi jura vindicans; et nisi clandesti-
na fuga salutem præbuisset sibi, celerrime ille
inclusus esset in tenebras, et mortis violentæ pro-
pinquus locus ipsum statim excepisset. Atque ut ab
ipso qui in meditullio conciso integrum annum
ibi transegerat, cum reliqua omnia perficerentur
patriarchis usitata, et simul accusandi formulas non
negligeret mittere 258 Byzantinis quotquot illatam
sibi exaggerarent injuriam, et mæchum apertum
dicens Philotheum Coccinum et proditores potes-
tatis regularum et legum episcopos et Dei contem-
ptores, quod imperatoris capti et victi injustis donis
miscerent et Ecclesiæ res et legitimi præterea regni.
Et insuper execratione subvertit eos et excom-
municatione divina; quæ quidem continua et telor-
um adinstar ex Tenedo missa videns patriarchicæ
potestatis nuper particeps factus Coccinus ægre
ferebat et contra moliebatur neque eadem rejicere
negligebat. Convocatis enim proximis episcopis, et
iis qui tum forte quomodocumque Byzantii versa-
bantur, decreta proposuit et misit in omnes partes
execratione et damnatione munitum Callistum.
Misit autem maxime in Atho monte versantibus
monachis talia decreta, imperans præterea, ne, si
vellet ad illos venire, eum reciperent ob decreta
massalianica expulsum legitime, nec se judiciis
sistentem neque verentem imperiose mandare et
execrere et excommunicare: necesse igitur pro-
pterea et quod jam synodicalis execrationibus esset
ejectus et divina damnatione, tanquam pestem
a sacro monte eum arcere.

XXV. Postquam autem res, quasi testula inversa
novam experta est immutationem, et Callisto rursus
patriarchica sede potiri contigit, Coccinum 259
autem Philotheum priusquam sentiret splendide ac
cum gloria inde ejicere, omni sacerdotio spoli-
atum, ut diximus, litteras ei attulit ab inhabitantibus
Atho montem sacrum viris solitariis, accusantes
Niphonem quemdam ex illis monachis sacerdotem
cognomine Scorpion: qui antea accusatus fuerat
paulo prius propter Massalianorum et Bogomilo-
rum hæresin clam abiit et sine testibus. Huic
quidem amicus verus erat multo ex tempore Callis-
tus, neque nunc patriarcha factus ejus amicitia
abstinuit; sed una fere erat in utroque anima.
Quamobrem etiam irasebatur accusatoribus et
diris imprecandis atque condemnationibus subjecit,
et si quis fidem haberet iis, de quibus inter irrita-
tos illos et simul ex veritate animam habentes
convenit ex composito. Quo tempore etiam mos
erat illis, semper convenientes facere tales disqui-
sitiones, et tomus exponitur de omnium illorum
testimoniis conceptus, in cæteris etiam aperiens,
non ex iis quæ fortuito et sponte accidere videntur
num quiddam nunc quoque esse factum; ut etiam
siletio largitus aliquis tranquilla uteretur con-

scientia, nec ullo modo animum dormire et descriptum esse volentem excitante; sed Deus confestim occulta aperta reddit, quotiescunque vult intelligentia impertire eos, quibus ut non teneant sanam Dei cognitionem accidit, ut nimirum **260** et missus ille paulo ante ab iis contra homines in monte hoc deprehensos in flagranti Massalianos et Bogomilos tomus libri fiat inspectu dignior et ab omnibus cognoscatur hujus ad eum pravitatis gradum progressæ radix hæreseos.

XXVI. Monachus enim quidam ex iis qui Scorpio huic parent, cognomine Bardarius, mortis proximo subjectus jam morbo, jacebat membris fractis et summis corporis doloribus vexatus; deinde per integros viginti dies cibo potuque abstinebat, sine voce jacebat, ultimum trahens spiritum; nec moriebatur tamen; sed corpus tumore inflatum erat et terrima jamjam os suffundebatur nigredine. Tandem rei miraculo attoniti præsidēs illius domicilii quærebant, num quid suorum peccatorum non confessus in intimo conditum haberet pectore, ideoque ejus curam gerens Deus non pateretur eum mortuum æterno tradi igni. Hic postquam intellexit, sublatis paululum oculis, vehementer ejolavit, et vix movens linguam hæc dixit: « Scitis ante hos duodecim annos habitam hic synodum virorum in hoc monte commorantium. Tunc igitur in suspicionem vocato etiam Scorpio interrogatus ego, num scirem eum socium fuisse captorum huic Massalianorum et Bogomilorum, negavi me scire quamvis exploratam rem habens; **261** jusjurandum addidi meæ declarationi et separatius malui esse a Christo propter illius amicitiam miserrimus neque pœnam timens divinam, neque virorum cordatorum adhortationes verens. » Incipiens igitur enarravit Massalianorum simul in illo cœtu patrata impura et detestanda facinora, ad quæ integre narranda non satis mihi suppetere temporis videtur, aliam in partem me admodum trahente reliquarum rerum historia. Licet enim omnia sigillatim colligere et mentem et consilium et actionem et orationem et mali vim et Dei longanimitatem et si quid tale, si quis adire velit eum, qui prius interfuit juvenum Massalianorum illorum et Bogomilorum deprehensioni manifesto signo coargutorum in divino monte, quorum alii castigati sunt, alii inde expulsi, et simul secundum hunc vidit in coargutione Scorpium, præter rerum consuetudinem miracula patrante Deo ad primi illius hominis confirmationem. Expositum est enim de utroque in fine præsentis hujus libri, Romanam historiam enarrantis. Non enim judicavimus opus esse, in aliam illos transferre narrationem: sed par erat, esse in orationibus etiam hæc membra et incisa; et naturam sententiarum immutabilem, ut se habebant, inde egressi descripsimus, ne interrumperemur, nisi **262** quod unum tantum significandum fuit hoc, sub testibus illis confessione hæc facta, mox exhalasse animam illum, ut etiam suffragium in

A καρδίαν καθεύδειν καὶ ἡρμεῖν βουλομένην ἀναμολχεύον, ἀλλὰ Θεοῦ προφανῶς τοῦ τὰ κρύφια δῆλα δρώντος, ὅποτε βούλοιο σύνεσιν ἐντιθέναι οἷς ἀσυνέτως ἔχειν πρὸς τὴν ὑγιᾶ συμπέτωκε Θεογονώσαν, ἵνα δηλαδὴ καὶ ὁ πρὸ βραχέος ἐκεῖνος πεμφθεὶς ὑπ' αὐτῶν κατὰ τῶν ἐν τῷ θρεῖ τούτῳ ἐπιλωπῶτων ἐπι αὐτοφώρῳ Μασαλιανῶν καὶ Βογομιλῶν τόμος θαυρατικώτερος γένηται, καὶ πᾶσι γνωσθῆ τῆς ἐφ' οὗτω μέγα κακίας ἀναρρίπισθείσης αἰρέσεως ἡ βίζα.

B ΚΓ'. Μοναχὸς γάρ τις τῶν τῷ Σκορπίῳ τούτῳ ὑπηρετούμενων, τοῦ πικρῆν Βαρδάριος, θανάτου γέγονι κάτοχος ἤδη νότιμ γενόμενος, ἔκειτο κάμνῳ καὶ μυρταῖς ἀλγηδῶσι τὸ σῶμα κεντούμενος ἅπαν. Ἐπειτα ἐφ' ὅλαις ἡμέραις εἰκοσι ἄσπιός τε καὶ ἄποτος διαμείνας ἀφωνος ἔκειτο, πνέων ὀσημέραι τὰ λῶσθια. Οὐκ ἐθῆσθε δὲ, ἀλλὰ τό τε σῶμα ἐξώγκωτο καὶ μακρὰ τις ἐπεχύθη τῷ προσώπῳ μελάνωσις. Ὅψθ δὲ τῷ τῷ πράγματος παραδόξῳ καταπλάγνυτες οἱ τῆς μονῆς ἐκεῖ προεδρεύοντες ἤροντο μή τι τῶν αὐτῷ πλημμεληθέντων ἀνεξαγόρευτον ἐν θαλάμοις κρόπτιε καρδίας, κάπειτ' αὐτοῦ κηδόμενος ὁ Θεὸς οὐκ ἐξ τῷ αἰωνίῳ θανόντα δοθῆναι πυρὶ. Ὁ δὲ συνέλθ καὶ μικρὸν διάρως τοὺς ὀφθαλμοὺς βύθιον ἀνῶμωξε, καὶ μάλιστα κινήσας τὴν γλῶτταν τοιάδε [f. 130 r.] φησίν: « Ἴστε τὴν πρὸ δυοκαίδεκα ἐτῶν ἐνταυθοῖ γενομένην σύνοδον τῶν ἐν τῷ θρεῖ τῶδε ἀνδρῶν. Τότε τοῖνον ὑποπτευθέντος καὶ τοῦ Σκορπίου, ἐρωτηθείς ἐγὼ εἰ σύνοδα αὐτῷ κοινωνῶν γενομῆν τοῖς τρηνικαῖτα ἀλοῦσι Μασαλιανῶς καὶ Βογομιλοῖς ἐνταυθα, ἔξαρκος ἐγενόμην καί περ εἰδῶς ἀκριθῶς. Ὅρκον τε ἐπέθηκα τῇ ἀπαγορεύσει, καὶ ἀφωριζμένος ἐδεξάμην εἶναι ἀπὸ Χριστοῦ διὰ τὴν ἐκεῖνου φιλίαν ὁ τρισάθλιος, μήτε κολαστήρια δέσας Θεοῦ, μήτ' ἀνδρῶν πνευματικῶν παραινέσεις αἰδέσθεις. » Ἀρξάμενος οὖν διεξῆλθε τὰς ὁμοῦ τῷ θιάσῳ τῶν Μασαλιανῶν πεπραγμένας βεβήλους ἐκείνῳ καὶ μυσαρὰς ἐργασίας, ἕς ὥραν ἔχειν ἡμιστά μοι δοκεῖ καθ' ἕκαστα λέγειν ἀρτίως ἐμὲ, τῆς τῶν ἄλλων ἀνθελκούσης με βιαιότερον ἱστορίας. Ἐξεστὶ γὰρ πάντα καθ' ἕκαστον ἀναλέξασθαι, καὶ νοῦν καὶ σκοπὸν καὶ πρᾶξιν καὶ λόγον καὶ κακίας δύναμιν καὶ Θεοῦ μακροθυμίαν καὶ εἰ τι τοιοῦτον, εἰ τις ἐπέκειναι βούλοιο τὸν τε γενόμενον πρότερον ἐπὶ τῇ τῶν νέων Μασαλιανῶν ἐκείνων καὶ Βογομιλῶν εὐρέσει προφανῶς ἐλεγχθέντων ἐπὶ τοῦ θείου θρους καὶ τῶν μὲν κολασθέντων, τῶν δ' ἐξωσθέντων ἐκεῖθεν, καὶ ἅμα τὸν δεῦτερον τούτον δὴ τὸν ἐπὶ τῷ ἐλεγμῷ τοῦ Σκορπίου παραδόξως ἐπισυμβάντα θαυματουργήσαντος τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν τοῦ πρώτου βεβαίωσιν. Ἐκτιθένται γὰρ ἀμφοτέρο: ἐν τῷ τέλει τῆς παρουσίας ἡμετέρας βιβλίου, ἔθ τὴν Ῥωμαϊκὴν διεξέειπεν ἱστορίαν· οὐ γὰρ ἐκρίναμεν δέον εἶς ἐτέραν ἐκείνους μεταποιῆσαι φράσιν, ἀλλ' εἶναι κατὰ τὰς λέξεις καὶ τὰ γε κῶλα καὶ κόμματα καὶ τὰ ἦθη τῶν ἐνοσιῶν ἀμεταποιήτους, ὡς ἔσχον ἐκεῖθεν ἐληλυθότες, τοῦ ἀδιὰδλήτου χάριν. Πλὴν ἐν μόνον σημειωτέον σουτι, ὡς ὑπὸ μάρτυσιν ἐκεῖνοις τὴν ἐξαγόρευσιν ποιησάμενος ταυτηνὶ μετ' ὀλίγον ἐξέπνευσεν, ὡς καὶ ψῆφον ἐξενήθη, οἱ

τίως οἷ· ἐκεῖ συνετωτέροις εἶναι τετύχηκε, μὴ δὲ ἄλλο τι τὰς βιαίας γούν ταύτας καὶ τελευταίας· ταμειουθῆναι πάνθρώπων πνοάς πρὸς Θεοῦ ἢ διὰ τῆν τῶν ῥηθέντων ἐξαγόρευσιν. Ὅμως ἐπεδῆ καὶ ὁ δευτερος οὗτος νεωστὶ γενόμενος· τόμος ἐηλυθῶς ἐκ τοῦ βρου εἰς ἐπήκοον Καλλίστου τε ἀνεγνωσθῆ τῷ πατριάρχῃ καὶ τοῖς ἀμφ' αὐτῶν ἐπισκόποις, εἰς ὄργην αὐθὺς ἤγερε τὸν πατριάρχῃν καὶ ἀπρακτος ἀπεπέμφθη, τῶν ἀμφ' αὐτῶν ἐπισκόπων οὐδὲν εἰρηκότων, ἀλλὰ [f. 130 v.] κωφοῖς ἐοικότων ἢ λίθους ἀναισθητοῖς, εἰπεῖν οικειότερον· οὕτω βοσκηματώδεῖς εἰσὶ καὶ πασι ἀθύρουσι λίαν ἐπίχαρτοι προσηκόντως οἱ νῦν τῶν ἱερῶν καθήμενοι δογματῶν κριταί. Ἄλλὰ τούτων μὲν ἅλις εἰρήσεται δὲ κατὰ χώραν τοῖσιν ἔσα ἐπηκολούθησε σφίσι. Νῦν δ' ἐκεῖνο ἐπαναλήψομαι.

KZ. Ἀφίκετό τις ἐκ Λατίνων ἐπίσκοπος παρὰ βασιλέα, Ἰωάννην φημι τὸν Παλαιολόγον, φίλας ἔνεκα προὑπαρούσης, σοφίας ἐμπειρος ὀπόση καὶ οἷα τῆν τῶν Λατίνων οικειοῦται σχολῆν ἐν δογματικαῖς τῶν θείων γριμμάτων διατριβαῖς. Ἔφασκε δ' ἐν ταῖς καθ' ἡμέραν ὁμιλίαις τῷ τε βασιλεῖ καὶ οἷς ἐνετύγχανε σαφωτέροις ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, πολὺν τινα γίνεσθαι λόγον παρὰ Λατίνοις περὶ τῆς βασιλίδος ταύτης τῶν πόλεων καὶ ὅσοι τῶν οἰκηθῶρων παιδείας ἐνεποιουῦνται, τὰ τε ἄλλα καὶ ὅπως· ἀνωθεν ἀεὶ ῥηθῆς ἐξπατάσθαι εἰώθεσαν καὶ ἄλλοι· ἄλλαις αἰρέσεσι καὶ δογματικῶν καινοτομίαις ἐκκλησιαστικῶν ὑπέκουσιν, ὡς φύλλα δένδρων ἀνέμοις μεταρρίπιζόμενα πᾶσι. Ἐ καὶ νῦν δ' οὐχ ἤττον Παλαμᾶν τινα ὄνομα νόθους καινοφωνίας εἰσαγαγεῖν ἠχηκόσιμεν κατὰ τῶν θείων δογματῶν. Εἶναι δ' οὐ μόνον αἰσχρὰς τῆς τοιαύτης καινοφωνίας, ἀλλὰ καὶ πολυειδεῖς καὶ μωρὰ συγκεκραμένας πολυειδεῖς. Ὡς εἶναι, οἷς τούτω συνίστασθαι περιγίνεται, μακροῖς τισι μέτροις κατεγνώσθαι μᾶλλον ἢ Σαβελλίῳ τε καὶ Ἀρείῳ καὶ ὅσοι κατ' Εὐνόμιον καὶ Νεστόριον καὶ Ἀπολλινάριον εἶεν συνηγοροῦντες. Σύμφωνα μὲν γὰρ κάκεινοις, ὡς ἔγνωται, φθέγγεται, διαφόροις δ' οὐν καὶ ἀποπωτέροις ὑπερβολαῖς παραλλάττοντα. Καὶ τὸ γε παραλογώτατον· ὅση τούτων μάλιστα πάντων ἐκείνων ἐχρῆν αἰσχύνεσθαι, ὧν ταῖς ὑπερβολαῖς τῶν βλασφημιῶν ὑπερέσχεν, ὁ δὲ καὶ πρὸς δικαίωσιν ἑαυτοῦ καὶ φρούριον μάλα προβάλλεται ἰσχυρὸν ὅτι μὴ ὁμόφωνα καθάπαξ φθέγγεται σφίσι. Καὶ ὅτι μὲν οὐχ ὁμόφωνα ταῦτ' ἐκείνοις, βοᾷ, ὅτι δὲ χεῖρω κάκεινων μακροῖς τισι μέτροις, αἰχρᾷ, παίζων, ὡς ἂν τις φαίη, ἐν οὐ παικτοῖς. Τούτων τοίνυν εἰς ὅσον ἀφίχθαι μοι βουλομένη ἂν. Εἰ οὖν σοι καὶ ἡμῶν μέλοι, [f. 131 r.] μὴ ἄχθεσθαι, σὺ δ' ἀλλ' ἐντελῆ μοι τὴν ζήτησιν δρᾶν προσυμῆθι τι. »

KH. Τὴν δὴ τοιαύτην ἔφεσιν τοῦ Λατίνου μηδὲν μελλήσας ὁ βασιλεὺς ἐς τὴν ὑστεραίαν εὐθὺς ἐκπληροῖ, παρεσκευακῶς ὁμιλήσαι τῷ Παλαμᾷ, καὶ ὧν λέγει αὐτῶν αὐτήκοον γεγονέναι τὸν Λατίνον. Τῆς οὖν ὁμιλίας γενομένης μικρὸν διαστὰς καὶ ἀπολα-

lucem tum sit iis protractum, quibus intelligentioribus esse contigit, ne propter aliud quidd violentos hos et ultimos parari homini spiritus credamus a Deo, quam ut ea quæ dicta sunt, pronuntiaret. Attamen postquam etiam secundus hic nuper advenit tomus ex monte, et undè audiri posset, Callisto recitatus est patriarchæ et iis qui circa eum erant episcopis, in iram rursus conjecit patriarcham et infecta re dimissus est, episcopis quos secum habebat tacentibus, sed mutorum hominum speciem referentibus et lapidum sensu carentium, qui non possunt quod aptum sit dicere. Ita pecoribus similes sunt et petulantibus pueris ludibrio merito ii qui nunc sacrorum dogmatum sedent iudices. Sed de his satis. Narrabitur autem suo tempore ac loco quidnam viatoribus acciderit. Nunc illud rursus attingam.

XXVII. Advenerat aliquis ex Latinorum episcopis ad imp. Joannem Palæologum dico, propter amicitiam quæ jam ante inter eos intercesserat. Sapientiæ gnarus hic erat, quanta et quali Latinorum vrorum doctorum schola ornatur in dogmaticis litterarum divinarum quæstionibus. Dictitabat autem in quotidianis sermonibus et imperatori et si qui forte sapientiores **263** erant privatim et publice, apud Latinos frequentes haberi orationes de regina hac urbium et quotquot incolarum eruditioni adversantur, cum in cæteris, tum quomodo divinitus semper facile falli consueti erant, et aliis alibi hæresibus et dogmatum novationibus ecclesiasticorum indulgent, ut arborum folia ventis jactantur omnibus. Et nunc non minus Palamam quemdam nomine adulterinas mutationes inferre audiveramus divinarum dogmatum. Esse non solum turpissimas has mutationes, sed etiam multifarias et ex insanix colluvione multiformi concretas, ut verum sit, quæ hinc componere contigit multis quibusdam modis, in quibus quædam damnentur digna esse quam quæ aut Sabellio aut Ario et omnibus, qui Eunomio et Nestorio et Apollinario sint astipulati. Consona enim sunt, et cognitum est, etiam illis; diversis autem et ineptioribus exaggerationibus plena et ineptissimum illud, quod hunc maxime omnium illorum debebat pudere, quorum exaggerationibus ipsa etiam convicia superabat. Hic etiam ut justam pœnam acciperet, in carcerem cum vi conjectus est firmum, ne concordanter omnino hæc sonent cum illis et quod non in unisono hæc cum illis clamant et quod pejora etiam illis longis quibusdam modum, tacet, jocans, ut dicere possis, ibi, ubi nullus esse joco locus debet. Hunc igitur in aspectum mihi venisse vellem; si ergo tibi etiam nos cordi **264** ac curæ sumus, ne ægre fer et de reliquis integram mihi proponere quæstionem sis paratus. »

XXVIII. Talem itaque impetum Latini minime retardans imperator, in posterum diem officium explet suum, se parans ad colloquendum cum Palama, cujus colloquii dicit ipsum auscultatorem esse Latinum. Colloquio autem instituto prope distans

et ad se trahens privatim imperatorem Latinus, multa quidem dicit se loquentem audisse Palamam, sed temere et modo hoc, modo illud et eadem hæc undique compilata et corrasa; ut videamur incerti esse, utrum qualitate horum, an quantitate magis ad perversitatem stimulos addat. Quæsitivum autem nihilominus Palama disputante etiam mecum, num ipse tacens factus essem auditor. Quare etiam postridie vocans a rege venit et me unum e jactantibus nobilitatem generis magnus logotheta et vix me dicit consuetis capitis morbis prorsus esse liberatum. Et postquam decipere eum non jam licebat, surgens abii. Cujus rei gratiam minime omnium neque sciebat neque revera ut scire disceret operam dabat. Præceperat enim Helena imperatrix, ne a me ante cognosceretur causa, cur in jus vocaretur, ne cum studio maturarem adventum et quædam celebritas fieret ostentationis Palamiticæ. Nam quam ob causam suo 265 patri Cantacuzeno, enixe sic etiam Palamas instabat et adversabatur plerumque conjugis sententiæ in omnibus rebus, ad quas illum sua trahit religio. Nuper autem aulam regionem intranti mihi etiam Palamam ibi ad disputationes instituendas considerentem licebat videre. Sic autem mihi capite laboranti etiam et cum tam inopinato impeditum me certamine viderem, primum quidem visum est satius esse domum tandiu redire, donec mecum paratas illas mihi accusationes reputassem. Ne igitur ignaviæ suspicionem apud homines dicaces subiremus, confirmavimus rursus sententiam nostram et recepimus Deo nos omnia committentes.

XXIX. Atque ita ad ipsum imperatorem accedebam, quem cum presentibus nobilibus viris et simul cum Helena regina offendebam colloquentem, secutus certaminis temeritatem. Et quæ ibi disputata sunt quam multa et qualia et quomodo tempus talia suppeditaverit, narrabunt ea quæ sequuntur. Per scriptum est enim a me hoc satis tenui stylo. Traditum est autem ab altero quodam eorum qui ibi adfuerant qui interroganti cuidam respondit. Res vero sic se habet.

A θῶν ἰδίᾳ τὴν βασιλεία ὁ Λατῖνος πολλὰ μὲν ἀκούειν ἔφη λέγοντος Παλαμᾶ, μάτην δ' οὖν καὶ ἀλλοθεν ἄλλα συμπεφυρμένα τε καὶ παρευρημένα, ὡς ἀπορεῖν ἡμᾶς ἀποφαίνεσθαι πότερον τῆ ποιότητι τούτων ἢ τῆ ποσότητι· δοῖη τις ἂν τὸ πρὸς κακίαν τρόπαιον. Ἐστῆτησε δ' οὖν ὁμῶς τοῦ Παλαμᾶ διαλεγομένου καὶ πρὸς ἐμὲ σιγῶν αὐτὸς γενέσθαι ἀκρατῆς. Διὸ καὶ τῆ ὑστεραῖα καλῶν ἐκ βασιλεύως ἤκει καὶ μετ' αὐτῶν ἐπ' εὐγενεῖα σεμνυνομένων ὁ μέγας λογοθέτης, ἄρτι τῶν εἰωθότων τῆς κεφαλῆς νοσημάτων οὐ τελῶς μὲν, ἀπηλλαγμένων δ' οὖν. Κάπειθ' ἀπακρούεσθαι οὐκ ἐντὴν ἀνασταῆς ἀπέειπεν, ὅπου χάριν ἤμισα πάντων οὐτ' εἰδῶς οὐτε μὴν πολυπραγμονήσας μαθεῖν. Προσετάχει γὰρ ἡ βασις Ἐλένη μὴ προεγνωσθῆαι μοι τὸ τῆ προσκλήσεως αἴτιον, ἵνα μὴ σὺν μελέτῃ δρώην τὴν ἀφ' ἑῶν καὶ τις παρευδοκίμησις γένηται τῆς τοῦ Παλαμᾶ ἐπιδείξεως. Διὰ γὰρ τὴν ἑαυτῆς πατέρα Καντακουζηνὸν λίαν καὶ αὐτῆ τῷ Παλαμᾶ προσέκειτο, καὶ ἀντέπραπτεν ὡς τὰ πολλὰ τῆ τοῦ συζύγου γνώμη πρὸς ὅσα τῆ θρησκείᾳ συντείνει. Ἄρτι γε μὴν τὴν βασιλείον αὐλήν εἰσιόντι μοι καὶ Παλαμᾶν ἐκεῖ πρὸς διαλέξεις ἐφθρον εἶναι μαθεῖν ἐξεγένετο. Οὕτω δ' ἔχοντί μοι τῶν ἐκ κεφαλῆς ἀληθόνων ἔτι, καὶ [f. 131 v.] οὕτως ἀπροσοδοκῆτως ἐμπεπηδηκός μοι τοῦ ἀγῶνος, πρῶτον μὲν ἔδοξε βέλτιον οἴκαδε τέως ἐπανιέναι με, μικρὰ τῶν μεμηχανημένων προσκλήσεων ἐκείνων φροντίσαντι· ἵνα δ' οὖν μὴ δειλιάς ὑπόνοιαν τοῖς φιλοσκώμμοσι δῶμεν, ἐπεβρώσαμ' ἐν αὐτοῖς τὸν λογιζομὸν καὶ ἀνελάθομεν ἑαυτοῦς, Θεῷ τὸ πᾶν ἐπιτρέψαντες.

KΘ'. Καὶ οὕτως εἰς αὐτὸν εἰσῆεν βασιλέα τῆ σε τῶν εὐγενῶν συνόντα παρουσίᾳ καὶ ἄμα τῆς βασιλίδος Ἐλένης, τῷ τοῦ συμβάντος σχεδίῳ παρηκολουθηκῶς. Τὰ γε μὴν ἐκεῖ λαληθέντα, ὅποσα καὶ οἶα, καὶ ὅπως ὁ καιρὸς ἐσχεδίασε τὰ τοιαῦτα, δηλώσει τὰ ἐφεξῆς. Γέγραπται μὲν γὰρ μοι ταυτὶ λεπτοτέρῳ τινὶ διηγήσει, ἐκδέδοται δ' ὡς ἐξ ἑτέρου τῶν ἐκεῖ παρόντων ἑνός, πρὸς ἐρωτήσαντά τινα δῆθεν διεξιόντος. Ἔχει δὲ οὕτως.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΜΕΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΛΟΓΟΣ Α΄,

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ ΔΕ Α΄.

Μοναχοῦ Νικηφόρου τοῦ Γρηγορᾶ διήγησις περὶ τῆς διαλέξεως ἣν ἐποιήσατο πρὸς τὸν Παλαμᾶν ἐνώπιον τοῦ βασιλέως κυρ. Ἰω. τοῦ Παλαιολόγου. Εἰσάγεται δὲ ἡ διήγησις ὡς ἐξ ἑτέρου προσώπου.

NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ

LIBER TRICESIMUS,

DOGMATICORUM VERO PRIMUS.

Monachē Nicephori Gregoræ narratio de colloquio quod cum Palama coram imperatore Joanne Palæologo habuit. Inducitur autem narratio tanquam ab alio facta.

Α. Ἄλλ', ὦ φίλων ἄριστα Ἀγαθόνικε, σύ μοι πάν-
τως μάλιστα πάντων λέγοις ἂν καὶ ἀφηγοῖο τὴν
χθὲς ἐπὶ τοῦ τὰ πάντα ἀρίστου βασιλέως γενομένην
διάλεξιν Γρηγορᾶ τε καὶ Παλαμᾶ.

Καὶ μάλα γε, ὦ φίλε Θεότιμε, εἴ σοι βουλομένην
καὶ σχολὴ προσεῖη τὸ ἱκανὸν οὐδαμῆ ἀποσειομένη·
ποικίλη γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ ἀκοῆς δεομένη λαμ-
πρᾶς, καὶ ἡ ἐβῶνται πρὸς θειοτέρων ἀντίληψιν ἐν-
νοίων. Πάντα μὲν οὖν σοι καθ' ἐν τὰ ἐκεῖ λεχθέντα
διεξιναί ἴσως μὲν ἂν δυναίμην, ἴσως δ' οὐδ', λήθης
ἐνίων παρασυρέντων βυθολῶν· τὰ δ' οὖν ἀξιολογώτερα,
καὶ ὧν σοι μᾶλλον ἀκούσαι χρεῶν, ταῦτα δ' οὖν ὡς
ἐν κεφαλαίῳ μεμνήσομαι σοι.

Β. Ἄρτι τῶν εἰωθότων τῆς κεφαλῆς νοσημάτων
βραχὺ τι ἀνενεγκόντα τὸν Γρηγορᾶν ἤκαε καλῶν ἐκ
βασιλέως ὁ μέγας λογοθέτης ὅτουδῆποτε εἶνεκα·
καὶ ἐπειδὴ παρακρούεσθαι οὐκ ἐνῆν, ἀναστάς ἀπή-
ει, καὶ ἅμα εἰπόμενος αὐτὸς ἀκουσόμενος, Ἦν δὲ τὸ
τῆς ὥρας ὄψε μετὰ δύσιν ἡλίου. Καὶ προσεληλυ-
θὼς ὁ Γρηγορᾶς, καὶ τὴν εἰωθυῖαν ἀποδεδικώς τῷ
βασιλεῖ πρόσρησιν, εἶτα ἐκάθισεν. Ἐτύχε δ' εὐθύς
ἐκεῖ καὶ ὁ Παλαμᾶς συνεισιῶν, οὐκ οἶδ' ὀπότερον,
εἴτε ἐκ προθεσμίας πάλαι μελετηθείσης ἐφεδρος
ἐκεῖ που παρῶν, εἴτε ἀπὸ τύχης, ὡς εἶθε γίνε-
σθαι τὰ πολλὰ τῶν ἐν κόσμῳ πραγμάτων. Ὅς δὲ
καὶ τὰ παλαιγενῆ προπετῶς, καὶ ὅσα λήθης μα-
κρᾶς συναπήχθησαν βέβησται, μηδαμῆ τῆ παρούσης

PATROL. GR. CXLIX.

I. Age, o amicorum optime Agathonice, tu unus
omnium facillime narrare et tradere possis hester-
num, quod coram optimo rege factum est, collo-
quium Gregoræ et Palamæ.

Profecto libenter, amice Theotime, si tibi p'acet
et otium suppetit necessarii nihil respuens. Varium
enim profecto illud est et attentionem requirit
egregiam, quod et valeat ad concipiendas animo
cogitationes divinas. Omnia igitur tibi singula, de
quibus ibi actum est, persequi haud scio an possim,
cum oblivionis barathro quædam demersa sint.
Quæ autem memoratu digniora sunt et quæ potis-
simum audias necesse est, ea igitur breviter et
summatim tibi commemorabo.

267 II. Gregoras cum modo ex consuetis
capitis doloribus vires parumper refecisset, in-
vitaturus eum ab imperatore missus est magnus
logotheta quacunquæ de causa: quod cum ex-
cusare non posset, assurgens abiit et auditu-
rus eum ego ipse secutus sum. Serum jam diei
erat post solis occasum. Ac Gregoras quidem
cum advenisset et solitam ad regem allocutio-
nem pronuntiasset, tum consedit. Forte autem ac-
cidit ut statim ibi etiam Palamas simul introiret,
nescio, utrum propter causam jamdudum constitu-
tam locuturus ibi adesset, an casu, ut pleræque
res in terra gestæ fieri solent. Qui cum prisca im-
prudenter et quæ oblivionis profundæ fluminibus

8

abrepta essent, nullo modo pertinentia ad eam rem, de qua tum agebatur, protulisset et gloriatus esset, qui erat ejus mos, et ad laudem suam multa de se gloriosius prædicasset, et commorationem in monasterio factam et colloquium cum Barlaamo institutum et talia fere, postquam aures eorum qui tum aderant, implevisset, et tanquam jamdudum præmeditatum et insidiosum ostendisset consilium adventus sui gloriosa quadam jactatione, conticuit. Atque ut quæ interposita sunt omittam et quæcumque plane necessariis obstant, ad hæc inexpectata et extemporalia procemiat, præmissis **268** iis quæ necessaria sunt, Gregoras quoque deinceps rogavit, quid se oporteret dicere ad voluntatem imp. divinissimi. Tum imperator: Equidem, inquit, etsi ad alia incepta animum advertere statueram, tamen cum vos nunc videam hic adesse, convenientius mihi videtur partem aliquam quamvis parvum dogmatum, de quibus nonnulli disceptant, ecclesiasticorum per vos cognoscere. Etenim se audisse dixit disceptationes non leves natas esse, alias aliter de voluminibus et scriptis, quæ dixit nescio quomodo orta esse, rejici tamen a doctis multis, data opera monstrare volentibus periculosas quasdam theologiæ dogmatum novitates illis contineri. Volebam igitur concilio ad colloquium convocato correctionem peragere. Sed cum res non conveniat, nunc quidem volo ex vobis, qui quacunque de causa hic adestis, de certa quadam re ipse audire. Nam volumen illud, quod frequentatas contentiones et disceptationes continet, mihi cum in Thessalonica versarer, accidit, ut neque quid sibi vellet intelligerem, neque utrum vera an falsa exhiberet ei qui accurate quærere vellet. Vereor autem, ne mihi quoque adhæreat pœna divina, quia et ipse cum concilio hospes postea adessem aliquandiu, alio præsidente, invitus nomen subscripsi ab eo coactus. Quæ enim intercesserunt **269** omitto, cum angustias temporis vitare non possim. Gregoras refertur: Equidem, inquit, cum ex longo tempore theologiæ mysteria in ore habere non valde auderem, sed eorum et famam et judicium horrerem, statim tanquam ab igne me retraxi. Nam ubi magnis et valde doctis præceptoribus illius Ecclesiæ administrationem ut omnino excuterent obtigit, nonne aperte insaniremus si talia tractare vellemus, cum ne pauca quidem eorum quæ illi discere potuerimus? Atque ut mei ratione habita planius exponam, quo animo paulatim affectus sim in tale antea conceptum propositum, cum, mortuo divinissimo et beato patre tuo, claro illo imp., res Græcorum in tumultum civilem adducerentur et fluctus miserrimi in divina Ecclesiæ dogmata prorumperent, et velut coorta tempestate et nocte omnia tenebris essent involuta, ita ut, quod vulgo dicere solent, nemo e sideribus colligere posset, quo ferretur, cumque omnia surgentia et cadentia catenus pro conjunctione excitarent et maxime ea quæ quisque speraret, in periculum

προσέχοντα χρειαί πρυδιαλαβών και τερατευσάμενος, ὡς εἰώθει, και ὅσα πρὸς ἔπαινον ἐγκαλλωπισάμενος ἑαυτοῦ περὶ τῆς ἐν λαύρῃ διατριβῆς και τῆς πρὸς Βαρλαάμ διαλέξεως, και τοιούτων δή καινων τὰς τῶν παρατυχόντων ἐμπεπληκῶς ἀκοάς, και δαιξας ολονεὶ προθεβουλεμενον εἶναι και ἐπιβουλον τὸν σκοπὸν τῆς τηνικαῦτα αὐτοῦ γε ἐπιδημίας πρὸς ἐπιδεικτικὴν φαντασίαν, εἶτα ἐσίγησε. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ παρέλθω, και ὅσα τοῖς ἔμπροσθεν ἀναγκαλοῖς γίγνοιτ' ἂν ἐμποδῶν, πρὸς τὸ ἀπροσδόκητον τουτοῖ και αἰφνιδιον προοιμιασάμενος, και προδιαλαβῶν ὅσα εἰκός, και ὁ Γρηγοράς [f. 132 v] ὁ τι ἂν και πρὸς αὐτοῦ εἴη βουλομένη τῷ θειοτάτῳ βασιλεῖ λέγεσθαι ἐφεξῆς ἤρητο. Καὶ ὁ βασιλεὺς, « Ἐμοὶ δ' εἰ και πρὸς ἄλλας ἀγειν, » ἐφη, « τὸν νοῦν ὑποθέσεις ἐνήν, ἀλλ' οὖν ὑμᾶς ὀρῶντες συνεληλυθότας νῦν ἐνταυθοῖ καιριώτερον εἶναι δοκεῖ πολλοσημορίον τι περὶ ὧν ἔνιοι διαφωνοῦσιν ἐκκλησιαστικῶν δογματῶν μαθεῖν πρὸς ὑμῶν. » Καὶ γὰρ ἀκούειν ἐφησεν ἐριδας οὐ μικρὰς φουμένας ἄλλοτ' ἄλλως περὶ τόμων και γραμμάτων, « Ἄ προγεγέννηται μὲν, » φησιν, « οὐκ οἶδ' ὅπως, ἀθετοῦνται δὲ πρὸς πολλῶν ἔλλογιμων, ἐπισημῆ τινα θεολογίας καινοφανοῦς ἐμπεριέχουσαι τούτοις δεικνύειν δόγματα μάλα σφοδρῶς διατεινομένων. Ἐβουλόμην μὲν οὖν παρῆρησις συνδικῆ τὴν διόρθωσιν διαπράξασθαι· τῶν δὲ πραγμάτων οὐ συγχωροῦντων ἐν γε τῷ παρόντι, βούλομαι παρ' ὑμῶν γοῦν ἐνταυθοῖ νῦν ὅπωςδηλοτοῦν συνεληλυθότων περὶ ἐνδὸς οὐτινοσοῦν αὐτήκοος γεγονέαι. Τὸν γὰρ τὰς θρυλλουμένας ἐριδας και διαφωνίας ἀγείροντα τόμον ἐμοῦ διατριβόντος ἐν Θεσσαλονίκη συμπέπτωκε γεγενῆσθαι, ὡς μήθ' ἂ λέγει γινώσκειν ἐμὲ, μήθ' ὅπως ἀληθείας ἢ ψεύδους ἔχει, εἴ τις ἀκριθῶς ἐξετάζειν βούλοιο. Δέδια δ' οὖν μὴ κάμοι προστριβελὴ κρίμα θεόθεν, ὅτι και αὐτὸς τῇ βασιλευοῦσῃ τέως ἐπιδημητικῶς ἐν ὑστέροις, ἐτέρου τέως τὴν ἐξουσίαν ἔχοντος, ἄκων ὑπέγραψα, βιασθεῖς ὑπ' αὐτοῦ (τὰς γὰρ ἐν μέσῳ σιγῷ τύχας), οὐκ ἔχων ὅπως ἂν ἐκφύγοιμι τὴ τῆς ὥρας βίαιον. » Ὁ δὲ Γρηγοράς ὑπολαβῶν φησιν· « Ὡς ἐγὼ δ' ἐκ πολλοῦ τὰ τῆς θεολογίας μυστήρια φέρειν διὰ χειλέων οὐ μάλα τολμῶν, ἀλλὰ φρίττων και ἀκοὴν και διάνοιαν, ἀπεπήδιον εὐθὺς ὡς ἀπὸ πυρός. Ὅπου γὰρ τοῖς μεγάλαις και σφόδρα σοφοῖς διδασκαλοῖς ἐκείνης τῆς Ἐκκλησίας ἀποσεῖσθαι τὴν ἐγχείρησιν ὁλοσχερῶς συνέβαιεν, ἢ που μανία σαφῆς ἡμᾶς ἐγχερεῖν τοῖς τοιούτοις, μηδὲ μικρὰ γοῦν τῶν ὅσα ἐκεῖνοι μαθεῖν πω δεδουημένους. Καὶ ἵνα τὸ κατ' ἑμαυτὸν ἀναλαβῶν διηγῆσάμην τελεώτερον, ὅπως δηλαδὴ κάμοι πρὸς τὴν τοιαύτην ἐξ ἀρχῆς ὑπόθεσιν διατεθῆναι συμπέπτωκεν, ἐπεὶ μετὰ τὸν τοῦ θειοτάτου και μακαρίτου πατρὸς σου θάνατον, τοῦ αὐδιμου φημι [f. 133 r.] βασιλέως ἐκείνου, πρὸς ἐμφύλιον στάσιν τὰ Ῥωμαίων ἠγέρθη πράγματα και ἅμα κατὰ τῶν θείων τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν τὰ χερίστο πρὸς κακίαν ἀνέβρωγε κύματα, και ὡσπερ ἐν χειμῶνι και νυκτι τὰ πάντα ζόφος ἦν, ὡς μηδὲ ἀστρῆς, τὸ θρυλλούμε-

νον, ὅποι φέροισί τις δύνασθαι τεκμαίρεσθαι, καὶ πάντ' ἄνω καὶ κάτω μεταπίπτοντα παρὰ τοσοῦτον ἐκ τοῦ σύνεγγυς ἐπίθειε τε καὶ μάλα τῶν ἐλπίζομένων ἐκάστοις ἐποίει τὸ ἐπικίνδυνον παρ' ὅσον πόρρω καὶ δύσελε: τὰ στραλῆς (ἐν γὰρ διχοστασίῃ φησὶ τὸν μὲν πάγκακον τυγχάνειν τιμῆς, τὸν δὲ καὶ ὀπωσοῦν μετέχοντα τοῦ βελτιότου; θρήνων πάσχειν ἄξια καὶ τραγικῶν ἀπολαύειν τῶν συμφορῶν), τῶν κρατίστων εἶναι μοι τὸν ἡσύχιον ἔδοξε βίον ἐλέσθαι, τῶν βασιλικῶν ἀφεμένω θεάτρων. Τοῦ γὰρ ἐρεθίζοντο; καὶ μάχην ἐκείθεν ἀντίπαλον ἀνιστῶντος οὐκ ὄντος ἐν ὀφθαλμοῖς ἡμῶν ἀφανεία κεκαλυμμένων, παύσεσθαι τὸ νεμόμενον τῆς κατ' ἡμῶν κακίας φήθην. Ὅθεν ἐπειδὴ τοῖς ἄλλοις παραινοῦντί μοι τοὺς πειθόμενους ἤκιστ' ἔχειν ἐνῆν, τὸ κατ' ἔμαυτὸν ἐποίουν αὐτός· θόρυβον μὲν γὰρ ἐξ εἰρήνης βῆδιον καὶ τοῖς φαυλοτάτοις καὶ βάνουσον ἀγούσι βίον ποιεῖν, ἐκ δὲ θορύβου εἰρήνην οὐδὲ τοῖς σφύδρα συνετοῖς μάλα τι εὐδοκον. Τὸ μὲν γὰρ αὐτονομία φύσει; ἀγεται, ἡ δὲ φύσις ἄτακτον καὶ ἀνώμαλον ὠμολόγηται εἶναι· τὸ δὲ παιδεία καὶ συνέσει βεβουλευμένη καὶ σώφρονι λογισμοῖς οἰακίζεται. Ὅθεν τὸ μὲν καὶ τὰς οὐκ οὐσας ἀναπλάττει προφάσεις, ἐφόδια πορίζον τὰς μάχαις· τὸ δὲ καὶ τὰς οὐσας ἐκτέμνειν πειράται, καθάπερ ἱατρός πρὸ τῆς βλάστης ἐν τῇ ρίζῃ τὴν θεραπείαν τεχνῶμενος. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἀφορισμῷ Παλαμῶν μετὰ τῆς αὐτοῦ φρατρίας ἀπάσης καὶ χωρισμῷ Θεοῦ καθυποβεβλησθαι συμβέβηκε δυοῖν πατριάρχων καὶ ὄλων ὁπόσοι τηρικαῦτα παρήσαν τῶν ἐπισκόπων, ἔτι μᾶλλον ἐμυζῶ τὰ τῆς ἡσύχιας παρήνουν καὶ ἐπεκύρουν, ταύτης μόνης τὸ βῆστον ἔχουσης καὶ εὐλογῶν τῆς τῶν βεβήλων φρατρίας καὶ κοινωνίας ἐπιεικῶς ἀφιστάειν. Ἡδὲ δὲ καὶ διωγμὸν ἀνεβρίπισειν ὁ τῆς Ἐκκλησίας χειμῶν, καὶ διωγμῶν τὸν φρικωδέστατον καὶ βαρύτερον, ὡς κἀντεῦθεν μὴ μόνον ἐξήριστον γεγονότα τὸν πατριάρχην βιαίῳ θανάτῳ τοῦ βίου [f. 133 r.] περᾶσαι τὴν τελευταίην, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων ὁπόσοι τὴν ἐνστασιν ἀκλόνητον ἔσχον ἐν τοῖς δεινοῖς, ἄλλοι ἄλλοι τῆς οἰκουμένης διωκόμενοι διεσπάρησαν. Ἐὼ λέγειν οὐδ' ἐν εἰρηκῇ καὶ ζῶφῳ ἠθήσκουν συνέβαινε, καὶ ὅσοι λιμῶ καὶ δίψῃ καὶ πάσῃ τῶν ἀναγκαίων στενοχωρία βιαίοις θανάτοις ἀπήλλαξαν. Καὶ τὸ γε μείζον ὅτι μηδὲ ταφῆς, ὡ γῆ καὶ ἤλιε, πρὸς τῶν ἐπιτηδείων τυγχάνειν συνεχωροῦντο. Ὅν οὐδὲ τούτων ἀπέσχοντο οἱ κυνὲς Λακαίνης δίκην ρινηλατοῦντες καὶ ἀνιχνεύοντες, ἀλλὰ καὶ τούτων ἐνέουσι ἀνιόρουσαν. Οὕτω διωγμῶν ἀπάντων βαρύτερος οὕτως. Τί γὰρ ἀνύσειν ἐμελλον πλέον, εἰς ἀνάσθητον σῶμα τὴν τῆς ἀτόπου ψυχῆς ἀγνωμοσύνην ἐκχέοντες; Θανείν γὰρ ἀνάγκη, ζῆν δ' ἢ ταφῇ κалуφθῆναι, τούτων δ' οὐδέτερον τέως ἀνάγκη. Διὸ τὸ μὲν καὶ μὴ βουλομένων ἀνθρώπων ἡ φύσις τελεῖ, τὸ δ' ἐν τῇ προαιρέσει κείμενον τῶν περιλειπομένων ἔλεγχος ὁποτέρου γίνεται δυοῖν, εἴτ' ἀπονοίας εἴτε προνοίας. Τῆς δὲ τοιαύτης περικλοήσεως ἔργον γινόμεθα καὶ ἡμεῖς, οὐ βουλόμενοι ταῖς ἀτόποις

vocarent, quatenus remota et desperata esset salus. Nam in seditione ait poeta pessimum quoque assequi honorem: **270** qui autem quocumque modo partis melioris studiosus sit, cum perpeti res miseratione dignas et subire casus tragicos. Optimum igitur mihi visum est, tranquillam præferre vitam, theatro imperatorio relicto. Cum enim qui irritaret et pugnam oppositam hac re excitaret, ante oculos nostros non versaretur, quippe qui tenebris involuti essemus, putabam fore ut pars attributa calamitatis nostræ desineret. Quamobrem quia minime contigit, ut mihi qui aliis consilia darem, dicto audientes essent, ipse officia mea præstabam. Nam tumultum e pace facere etiam hominibus pessimis quibusque facile est; e tumultu autem pacem restituere, ne admodum prudentibus quidem profecto est promptum. Alterum enim arbitrio naturæ agitur: naturam autem turbidam et mutabilem esse constat: alterum humanitate et consilio sapienti et cautis deliberationibus administratur: quamobrem illud etiam fictas excogitat causas, præbens subsidia præliis: hoc veras quoque tollere conatur, ut medicus non in ramo, sed in radice curationem tentans. Postquam autem occidit, ut Palamas cum tota familia sua et determinatione et separatione divina succumberet patriarchis duobus, et omnibus, quotquot tum aderant episcopis, multo magis tranquillitatem probabam et nanciscebar, quippe quæ sola facultatem et rationem præberet hæreticorum familia et societate satis abstinendi. Jam vero insectationem accendit Ecclesiæ tempestas, et **271** eam quidem omnium terribilissimam et atrocissimam, ita ut hanc ob rem non solum patriarcha expulsus morte violenta diem solum obiret, sed etiam episcoporum et presbyterorum quotquot in periculis constantem vitæ rationem tenebant, alius alio per orbem terrarum exagitati dissiparentur. Omitto narrare, quibus acciderit, ut in carcere et tenebris interirent, omnesque qui fame et siti et necessariorum penuria morte violenta decederent: et id quod etiam gravius est, quod ne sepulcrum quidem, o terra et sol, ut haberent per cognatos, iis concessum est, nisi quicumque clam humabantur, quanquam ne ab his quidem sibi temperabant illi cæcis Læconicæ instar odorantes et investigantes: sed horum quoque nonnullos eruebant. Hæc igitur omnium persecutionum fuit gravissima. Quid enim amplius committere poterant in corpus sensu carens animi inepti ignorantiam effundentes? Nam mori necesse est; quod autem ad vivendum aut sepulturam attinet, horum omnino neutrum necesse est; propter quod alterum etiam invitis hominibus natura perficit: alterum in voluntate positum superstitium signum est alterutrius aut dementiæ aut prudentiæ. Tali igitur insectatione afficimur etiam nos, qui quidem ineptæ vocum novitati Palamæ istius indulgere nolimus. Omnia quidem mala, quæ propterea experti sumus, **272**

committere auribus hominum omnino non necesse puto, Deo, qui occulta animadvertit, hæc accurate perspiciente. Tamen cum voluntate divina, imperator, paternam tuam imperii sortem susceperis, simulque nos refecerimus paululum qui perseverantia periculorum defatigati vitam non abjecerimus, cumque decretorum et voluminum illorum maculæ et exitia in conspectum nobis inciderint et famam jam clare perspexerimus et convicia ista et quascunque contra libros divinos obtreactiones falsasque criminationes effundunt: necesse igitur illud volumen jam proferatur in medium, ne oratio nostra temere et incassum procedat, nullum habens fundum fundamentumque.

III. Tum imperator: Non operis, inquit, perfecti in præsentem requirimus compositionem; sed doctrinæ perquam symbolicæ et obscuræ vestigia et signa. Profecto enim presbyterorum coronam convocabamus: neque vero in secreto et recessu res nobis ullo modo componebatur, componetur tamen justo tempore. Cui respondens Palamas in Barlaamum convertere conabatur sermonem et viva ex mortuis demonstrare; sed rejectus est per Gregoram cum ad res obscuras confugeret: quod liceret ante oculos posita ad causam præsentem adhibere: quamobrem **273** ad aliam conversus et alia multa locutus est et simul temptavit cum quærendo, num essent qui essentiam divinam et efficientiam divinam diversas esse negarent: quæ de re potissimum etiam Gregoram loqui voluit.

IV. Tum Gregoras ad imperatorem conversus: Cum multa, inquit, sint studia, princeps augustissime, quæ jamdudum mortua reviviscere nuper ille jussit, quæque antea non visa invenit, sociæ a Iustus manu principis, placitum ejus, quod est de multis deis, puto, sufficere huic quam aggredimur adumbrationi. Cupiens enim explicare dogma quod est de Dei Verbi incarnatione, simulque multos deos introducere, contendit, efficientiam esse divinitatem submissam, increatam, et essentia carentem, et diversam omnino ab illa divina et beata essentia et corporis oculis conspicuam per se, quæ cum omnia perficiat, ipsa et perficiatur per essentiam impositam et moveatur sicut in machinæ moveant quæ moveri possunt: deinde unam illam efficientiam in multas, sive potius infinite in infinitas dividit sicut genus in species diversas, et nomine generali omnes vocat efficientias, solas autem et singulas, vim, vitam, imperium, sapientiam, facultatem, **274** lucem, veritatem, et uno verbo quæcunque Deo digna nomina et cogitata, etsi e diversis principiis notationem accipiunt, tamen eundem inter se locum tenent, quia nullo fere modo diversa sunt præ significatione suppositi, omnia uno verbo divinitates vocat diversas et increatas. Reprehensus igitur a

καινεφωνιαις υπελκειν Παλαμᾶ τουτουι · οπως γε μην και των δεινῶν πεπειραμεθα δια ταυτα, παραπεμπειν ακοαζ ανθρωπιναις ου πανυ τι χριται νομιζω, του τα κρυπτα εφορωντος Θεου γινωσκοντος ακριβως. Όμως επει θειοτερα βουλη των πατρῶν σοι της μοναρχιας ανεληφας κληρον, ω βασιλευ, και αμα ημας ανεπεπενευκειμεν βραχυ και οσον μη τη συνεχει των δεινῶν απηγορευομετα προσεθαι το ζην, και αι των ψηφισματων και τομογραφιων εκεινων κηλιδες και κηρες ηκον ημιν εις οψιν και ακοην, εγνωμεν ηδη σαφως και τα εκει βλοσσημας, και οσας των θειων Γραφων τας διαβολαζ καταχεουσι και συκοφαντιας. Ανακατων ουν εκεινων ηδη προενεχθηται τον τονον εις μεσον, ινα μη ματην και εις κενον ο δρομος ημιν υπαρη του λογου μηδεμλαν εχων κρηπιδα και βασιν.

Γ'. Ο δε βασιλευς, ε Ουκ εργου τινος εντελους εν τῳ αρτι ζητουμεν, ε φησ, ε καταστασιν, αλλα γνωσεως οιονει τυπικης και σκιωδους εχη και υπομνηματα. Η γαρ αν επισκοπων και πατριαρχων ομου και προσυτερων συνηγομεν οιατρα, και ουκ εν παραδυστω και γωνιζ το πρᾶγμα η εν ουτωσι πως ετελειτο. Έστα δ' ουν ομως κακεινο κατα τον δεοντα χρονον. ε Υπολαθων ουν [f. 134 r.] ο Παλαμας εις Βαριλαμ ανἀγειν επεχειρει τον λογον, και δεικνυειν τα ζωντα εκ των νεκρων. Εκκεκρουσαι δε προς του Γρηγορα, εις το αφανες καταφευγων, παρον, α προ οφθαλμων, τουτοις κεχρησθαι προς την παρουσαν χριειαν. Διδ και προς ετεραν τραπομενος: τα τε αλλα επολυλογησε, και αμα κατεδραμεν ει τινες ειεν οι την θειαν ουσιαν και την θειαν ενεργειαν κατ' ουδεν διαφερειν λεγοντες. Περι ου μαλιστα και τον Γρηγορα ηξιου τον λογον ποιεισθαι.

Δ'. Και ο Γρηγορας προς τον βασιλεα στραφεις, ε Πολλων αιρεσεων, ε φησεν, ε ω θειοτατε βασιλευ, ουσων, ας παλαι τεθηγκυιας αναδιωναι επραχεν ουτος αρτιω και ας οβπω φανελας εξευρε, συμμαχον εχων την δυναστευουσαν χειρα, ο της πολυθειας, ομαι, λογο; αρχεσει τη παρουση σκιαγραφια. Θελων γαρ καταλυσαι το της ενανθρωπησεως του Θεου Λογου δογμα, και αμα πολυθειαν εισαγαγειν, ενεργειαν εινη κηρυττει θειτητα υφειμενην ακτιστον και ανουσιον και διαφορον πανταπασι της θειας εκεινης και μακαριας ουσιας, και σωματικοις οφθαλμοις ορατην καθ' αυτην, ενεργουσαν μεν τα παντα αυτην, ενεργουμενην δ' αυτην υπδ της υπερκειμενης ουσιας αμα, και κινουμενην καθαπερ οποια των οργανων κινει κινουμενα. Εστα την μιαν ενεργειαν εις πολλας, μαλλον δ' απειρακις απειρους διελων, ως γενο; εις ειδη διαφορα, γενικῳ μεν ονοματι πασας ενεργειας καλει, ιδιζ δ' αυ και καθ' εκαστα δυναμιν, ζωην, βασιλειαν, σοφιαν, εξουσιαν, φω; , αληθειαν. Και απλω; οπως θεοπερη των ονοματων και νοηματων, ει και εκ διαφορων αρχων λαμβανει την ετυμολογιαν εκαστον, αλλ' ουν ομοτιμω; εχοντα προς αλληλα τῳ μηδεν τι πικρα την του υποκειμενου διαφωνειν σημασιαν, θεοτητας παντα καθαπαξ αυτου; κλειε διαφορους και ακτιστους. Εγκαλουμενο; ουν προς

τῶν συνετωτέρων πολλάκις, ὡς ἄπερ πάλαι Μάρ-
κελλος ὁ Γαλάτης καὶ Φωτεινὸς καὶ Εὐνόμιος δια-
φόρως ἀλλήλοις εἰπόντες ἐπ' ἴσης κατὰ τῆς εὐσε-
θείας ἐβράβησαν τε καὶ ἐπνευσαν, ταῦτα πάντα
συλλήθδην κηρύττει νῦν οὕτω καθάπερ εἰς ἓνα
συντήξας κρατῆρα κακίας, σχολιάς ποιεῖται τὰς
ἀποκρίσεις, ἐξ ἑτέρου πρὸς ἕτερον μεταβαίνων,
καὶ πάντας δυσσεβεῖ· νικῶν [f. 134 v.] ταῖς ἐπὶ τὸ
μείζον τοῦ κακοῦ προσθήκαις. Καὶ δέον τοῦ ὑπερ-
βάλλοντος ἕνεκα ἐγκαλύπτεσθαι, ὃ δὲ τοῦναντίον
διαφυγῆς πορίζεται πρόφασιν τὴν πρὸς τὸ χεῖρον
ταύτην παράλλαξιν, καὶ οὐδενὶ συμφωνεῖν διατε-
νεται, ὁμοιον ποίων ὡσπερ ἂν εἰ τις κλοπῆς ἐγκα-
λούμενος, ὃ δὲ τὸ μὲν κλέπτῃς εἶναι ἀπηγόρευεν,
ἱερῶν δ' εἶναι καὶ ἀνδροφόνος ἐτίθετο, μὴ εἰ-
δῶ; πολλαπλάσιον ἔχει τὴν τιμωρίαν τὸν ἀνδρο-
φόνον καὶ ἱερῶν ἢ τὸν ἰδιωτικὰ χρήματα κε-
κλιότα. Ὅμως εἰπάτω νῦν τοῦ τῆς ἱερῶν τῶν
ἁγίων Γραφῆς εὐρίσκει βητιῶς πολλὰς ἀκτίστους
θεότητος καὶ διαφόρους τῆς θείας ἐκείνης οὐσίας,
καθάπερ ἐγὼ νῦν κομιζῶ μάρτυρας τούτους ἐν μό-
νον τὸ ἀκτίστον τὴν θεῖαν καὶ τρισηπόστατον λέ-
γοντας φύσιν, τὰ δ' ἄλλα πάντα καὶ μετ' αὐτὴν κτι-
στά. Ἐξ ὧν αὐτὸ τε τοῦτο μαθεῖν ἔστιν ὅτι ἐν τῷ
ἀκτίστον καὶ οὐ πολλὰ, καὶ ἅμα ὅτι οὐσίαν καὶ οὐ-
σιῶδες καὶ ἐνούσιον καὶ φύσιν καὶ φυσικὴν καὶ ἐμ-
φυτον ἐπὶ Θεοῦ λεγόμενα ἀπλῆν ἔχει τὴν σημασίαν
καὶ μοναδικὴν καὶ μηδὲν μηδαμῆ παραλλάττουσαν
τῷ τῆς οὐσίας καὶ φύσεως λόγῳ πλὴν τῇ προφορᾷ
τῆς λέξεως. Λέγεται μὲν γὰρ κἀν τοῖς συνθέτοις
ταῦτα καὶ κτιστοῖς, ἀλλ' οὐ κατὰ τὸν ἀναγκαῖον
τὸν δ' αὐτοῖς ἐνδεχόμενον τρόπον, ὅτι εἶναι καὶ
μὴ εἶναι ἔπεται ἐνίοτε. Καὶ πρῶτος μὲν ὁ μέγας
φῶν Ἀθανάσιος, « Ἀκτίστος πέφυκε μόνῃ ἡ ἅγια
Τριάς, ἀτιδὸς τε καὶ ἀσρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος. »
Καὶ αὐθις ὁ αὐτὸς, « Ἀκτίστω προσάγειν αὐξῆσιν
ἀπέθες ἔστι. » Καὶ ἔτι, « Τὸ γὰρ ἀκτίστον τῇ φύσει
λέγεται ἀκτίστον, μῆτε αὐξῆσιν μῆτε ἐλάττωσιν
ἐπιδεχόμενον. » Καὶ μετ' ὀλίγον, « Ἀκτίστος ὑπαρ-
κίς μόνῃ ἡ τῆς θεότητος νοεῖται. » Καὶ ἔτι, « Ἀ-
κτίστος μόνῃ πέφυκεν ἡ ἅγια Τριάς τῆς ἐσότητος. »
« Δεύτερον θεὸν οὐκ καὶ τῆμερον ἀπηκόαμεν.
Ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ταῦτα καὶ ὁ Υἱὸς, τὸ Ὑψίστος,
τὸ βασιλεὺς, τὸ Κύριος, τὸ παντοκράτωρ. Ὅ γὰρ
κατὰ φύσιν ταῦτα καὶ ἀκτίστος. » « Ἀκτίστον καὶ
ἀσώματον καὶ φύσει ἀόρατον μόνον τὸ θεῖον ἔστι. »
« Μόνῃ τῆς κτίσεως ὑπέρχεται ἡ θεία τε καὶ ἀ-
κτίστος φύσις τοῦ Θεοῦ. » Καὶ τῆς μὲν ἀκτίστου
φύσεως τὴν ἅγιαν Τριάδα διωρισάμεθα εἶναι, τῆς
δὲ κτιστῆς πάντα ὅσα μετ' ἐκείνην λέγεται τε καὶ
ἔστι καὶ ὀνομάζεται. [f. 135 r.] Ἀκτίστου πρὸς ἀκτι-
στον οὐκ ἂν τις ἐνοήσῃ διαφορὰν. Μόνῃ δὲ ἡ
ἀκτίστος φύσις ἡ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύ-
ματι πιστευομένη κρείττων ἔστι πάσης ὀνομαστι-
κῆς σημασίας. Ἀκτίστον δὲ πλὴν τῆς θείας φύ-
σεως ἔστιν οὐδέν. Ἄλλ' εἰ Θεός, πάντως καὶ ἀκτι-
στο;· εἰ δὲ κτιστός, οὐ Θεός. Ἐν τῇ ἀκτίστῳ φύσει
νοεῖται τὰ θαυμαστὰ πράγματα καὶ ὀνόματα, ὁ
Πατήρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. Πᾶν τὸ

A prudentioribus saepenumero, ut ea, quibus olim
Marcellus Galata et Photinus et Eunomius, quae-
vis inter se dissentientes, aequae contra religionem
proruperunt et conspirarunt, omnia haec simul
contendit nunc iste, quasi in unam miscens cra-
teram pravitatis, et insidiosas reddit responso-
nes, ex alio ad aliud transgressus, et omnes im-
pios superans mole majoris pravitatis, (et cum-
necesse sit propter victorem latebras quaerere, ille
contra perfugii sibi comparat speciem, hanc miu-
tationem factam in deteriore partem, neque cum-
quoquam colloqui studet : aequae ac si quis de furto-
appellatus, furem se esse negaret, sacrilegum au-
tem et parricidam concederet, ignorans multo-
majore affici poena parricidam et sacrilegum; nam-
res privatas furatum. Tamen dicito nunc, ubi im-
sacra sanctorum Scriptura aperte reperiat multas
divinitates increatas et diversas ab essentia illa
divina, sicut ego testes hos nunc affero, qui unum
tantum esse increatum dicunt, divinam nimirum
et ter suppositam naturam: caetera autem omnia
etiam post eam creata, ex quibus id **275** ipsum
intelligi potest unum esse increatum, neque vero
multa, deinde cum essentiam et essentialia et sub-
stantiale et naturam et naturale et innatum de
Deo praedicamus, haec simplicem vim habere et
unicam, neque ullo omnino modo differentem ab
essentiae et naturae notione, nisi nominis pronun-
tiatione. Praedicantur enim etiam de compositis
haec et creatis, non autem necessario, sed iis con-
venienti modo, quocum congruit interdum quod
est et quod non est. Atque primus quidem magnus
ille Athanasius, « Increata, inquit, est sola sancta
Trinitas: et aeterna et immota et immutabilis. » Et
rursus idem, « Increato attribuere accessionem ne-
fas est, » et porro: « Increatum enim natura sua di-
citur increatum neque accessionem neque minu-
tionem patiens, » et brevi post: « Increata essentia
sola putatur numinis divini, » et porro; « Increata
sola facta est sancta Trinitas Dei. Alterum Deum
nondum etiam hodie audivimus. Quaeque Patri-
sunt, eadem etiam Filio, est enim altissimus, Rex,
Dominus, Omnipotens: nam natura sua his predi-
tus est et increatus. Increatum et sine corpore et
natura invisibile solum est numen divinum. Sola
creationem excedit divina et increata **276** Dei
natura. » Et increatae quidem naturae sanctam Trini-
tatem esse definiendo constituimus: creatae autem
omnia, quae post eam et dicuntur et sunt et vocan-
tur. Increati praerecreato nemo, puto, cogitare
potest distinctionem. Sola increata natura, quae qui-
dem Patris et Filii et Spiritus sancti creditur praer-
stantior est omni significatione nominum: Increa-
tum nisi natura divina est nihil. Sed si Deus est,
omnino idem est increatus: sin autem creatus,
non est Deus. In natura increata esse creduntur
mirae res miraque nomina, Pater et Filius et Spi-
ritus sanctus. Omne creatum naturae divinae expers-
esse credere edocti sumus, solam autem increatam

naturam venerari et colere, cujus signum est et A indicium hoc, ut esse neque incipiat neque desinat. Omnia facit et prospicit et continet Deus, solus increatus, qui quidem in Patre et Filio et Spiritu sancto laudatur et celebratur. Omne quod est aut creatum est aut increatum : quodsi creatum, ab alio plane est creatum : sin autem increatum, hoc sine dubio illud est, quod creata creavit. Hoc autem quid aliud esse potest quam Deus? Sola Trinitas est immutabilis, cætera autem ex ea mutata sunt : sola est æterna et increata Trinitas et non genita. Unum est quod in essentia una Trinitatem facit integram, cætera autem sunt genita et creata. Propterea enim et ipsi non adoramus, quæcunque inferiora sunt essentia Dei ; dicam nimirum tibi eadem de Spiritu, quæ de Filio : abundantia 277 B Dei Deo aut major est, aut pater, aut minor, atque major quidem non est, nihil enim Deo majus, neque minor est, nam tum poneres in creatorum numero eam ; quod enim Deo minus, id est creatum. Creatorem et increatum existere uni tantum Deo est concessum. His adjiciatur dictum divini Cosmæ venerabilis vatis, omnes fideles convocata celo edicto increatæ et innatæ Dei sapientiæ. Dicentur autem a nobis in progressu etiam ea quæ similia sunt.

V. Sed Palamas cum non posset ullum proferre scriptum testimonium, suo periculo conabatur arguendari, quæ omni argumento carerent, suas inauditas sententias statuendo. Et quis, inquit, ignorat, unum increatum esse, Deum? Hoc significat ille dicens, nihil esse increatum nisi naturam divinam. Quodsi hoc non ita sentiemus, etiam divinas substantias non dicemus increatas, quia substantia non est natura. Etenim si ex nobis quæretur, quid sit essentia, hominem monstramus fortasse aut lapidem, et hoc modo essentiam cum omnibus, quæ ei insunt, rebus naturalibus commissemus. Etenim etiam divinum Athanasium dixisse ferunt : Sanctum, bonum, increatum, inexplicitum, incorporeum, temporis distinctione carens, æternum, creans, justum, initio et fine carens, non investigatum, infinitum, ignotum, 278 voluntas, vis, providentia, sapientia, vita, taliaque, non singillatim vocatur essentia, sed ea quæ ex duobus et pluribus ad unum referuntur, quæ et compositio et expletio divinitatis vocantur, et præterea dicere contendit etiam Joannem Damascenum, aperte differre ab increata natura increatam hujus efficientiam. Et quid opus est, omnia ordine narrare, quæ aliis alia addens ille mentitus est, cum omnium sanctorum aperte irrideret et calumniaretur libros divinos? Unum quidem, dixit ei Gregoras. Sit tibi hoc lemma opprobrie ab initio. Est enim deprehensa majestas tua in ipso furto, egregie Palamas, nullum habens

κτιστόν έξω τῆς θείας φύσεως νοεῖν ἐπαιδεύθημεν. μόνην δὲ τὴν ἀκτιστον φύσιν σεβάζεσθαι τε καὶ λατρεῦειν ἥς χαρακτὴρ ἐστὶ καὶ γνώρισμα τὸ μήτε ἀρχεσθαι τοῦ εἶναι ποτε μήτε παύεσθαι. Πάντων (1) ποιητῆς καὶ προνοητῆς; καὶ συνοχεύς ὁ Θεός ἐστιν, ὁ μόνος ἀκτιστος, ὁ ἐν Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ ἁγίῳ Πνεύματι ὑμνούμενος τε καὶ δοξαζόμενος. Πᾶν δὲ ἢ κτιστόν ἐστιν ἢ ἀκτιστόν. Καὶ εἰ μὲν κτιστόν, ὅφ' ἐτέρου πάντως ἐκτίσθη· εἰ δὲ ἀκτιστόν, τοῦτ' ἂν εἴη τὸ τὰ κτιστὰ κτίσαν. Τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἂν εἴη ἢ Θεός; Μία Τριάς ἀπαράλλακτος, τὰ δ' ἄλλα ἐξ αὐτῆς παρηλλαγμένα. Μόνη δὲ ἀίδιος καὶ ἀκτιστος ἢ Τριάς καὶ ἀγέννητος. Ἐν ἐστὶ τὸ ποιοῦν ἐν μὲ οὐσίᾳ Τριάδος τελείας, τὰ δ' ἄλλα γεννητὰ καὶ κτιστὰ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αὐτοὶ οὐ προσκυνούμεν πᾶν τὸ ὑποβεβηκὸς τὴν οὐσίαν τοῦ Θεοῦ. Ἐρῶ γὰρ σοὶ καὶ περὶ τοῦ Πνεύματος ὅπερ καὶ περὶ τοῦ Υἱοῦ εἶλεγον, ὅτι ὁ πλοῦτος τοῦ Θεοῦ ἢ μεζῶν ἐστὶν ἢ ἴσος ἢ ἐλάττω. Καὶ μεζῶν μὲν οὐκ ἐστὶν, οὐδὲν γὰρ τοῦ Θεοῦ μεζῶν· ἐλάττων δὲ οὐκ ἐστὶν, ἐπεὶ θῆσεις αὐτὸν μετὰ τῶν κτισμάτων· τὸ γὰρ ἑλάττω τοῦ Θεοῦ κτίσμα. Τῆ ἀκτιστον καὶ κτίστην νοεῖσθαι ἐνὶ μόνῳ πρόσσεσι τῷ Θεῷ. Τούτοις προσκείμεθα καὶ τὸ τοῦ Θεοῦ Κοσμῶν τὸ σεμνοῦ μείψεδου. Ἀκουσθῶμεν πάντες οἱ πιστοὶ συγκαλουμένην ὑψηλῶ κτηρύγματι τῆς ἀκτίστου καὶ ἐμφύτου σοφίας Θεοῦ. Εἰρήσεται δὲ προϊούσιν ἡμῖν καὶ τὰ παραπλήσια.

E. Ὁ δὲ Παλαμάς οὐκ ἔχων οὐδεμίαν προάγειν γραφικὴν μαρτυρίαν, οἰκοδὸν ἐπεχειρεῖ συλλογίζεσθαι τὰ ἀσυλλόγιστα, θέσεις καινοφανεῖς τιθέμενος ἑαυτοῦ. « Καὶ τίς οὐκ οἶδε, » φησὶν, « ὅτι ἐν ἀκτιστόν ἐστιν ὁ Θεός; » Τοῦτο γοῦν ἐστὶν ὁ φησὶν ὁ λέγων μὴδὲν εἶναι ἀκτιστον πλὴν τῆς θείας φύσεως. Εἰ δὲ μὴ οὕτω τοῦτο νοήσωμεν, λοιπὸν τὰς θείας ὑποστάσεις οὐκ ἐροῦμεν ἀκτίστους, ἐπεὶ μὴ ἐστὶ φύσις ἢ ὑπόστασις· καὶ γὰρ ἀπαιτούμενοι τί ἐστὶν οὐσία, τὸν ἀνθρώπον δείκνυμεν τυχόν ἢ τὸν λίθον, τῆνικαῦτα [f. 135 v.] τὴν οὐσίαν μετὰ τῶν φυσικῶν περὶ αὐτὴν πάντων συλλαμβάνοντες. Καὶ γὰρ καὶ Ἀθανασίου τοῦ Θεοῦ λέγοντος ἀκούομεν, τὸ ἅγιον, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀκτιστόν, τὸ ἀνερμήνευτον, τὸ ἀσώματον, τὸ ἀχρονον, τὸ ἀίδιον, τὸ δημιουργικόν, τὸ δίκαιον, τὸ ἀναρχόν, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἀνεξήγηστον, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀγνωστον, ἢ θέλεις, ἢ δύναμις, ἢ πρόνοια, ἢ σοφία, ἢ ζωὴ καὶ τὰ τοιαῦτα, οὐκ ἕκαστον οὐσία λέγεται, ἀλλὰ περὶ τὴν οὐσίαν, ὡς ἐκ δύο καὶ πλείων ἐπὶ ἓν ἔχοντα τὴν ἀναφορὰν ἢ καὶ ἄθροισμα καὶ πλήρωμα θεότητος λέγεται. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἔρασκος λέγειν καὶ τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην φανερώς τῆς ἀκτίστου φύσεως τὴν ἀκτιστον διαφέρειν ταύτης ἐνεργείαν. Καὶ τί δεῖ λέγειν ἅπανθ' ἐξῆς ὅποσα ἐφ' ἐτέροις ἕτερα συνείρων ἐκαίνο; ἐπ' ἰσῆ; κατεψέδετο πάντων ἁγίων, βιολογῶν ἀντικρυς καὶ διαβάλλων τὰς θείας; Γραφάς; Ἐν μὲν οὖν, ἐφησε πρὸς αὐτὸν ὁ Γρηγοράς, κίεσθαι σοὶ τοῦτο λῆμμα πρὸς κατηγορίαν καὶ

(1) Τοῦ Δαμασκηνοῦ.

πρῶτον. Ἐάλω γάρ σου ἡ σεμνότης ἐπ' αὐτοφώρῳ. καὶ Παλαμᾶ, μηδεμίαν ἔχουσα πρὸς τῆς θείας Γραφῆς συμμαχίαν πρὸς τὴ δεῖξαι ὅτι οὐχ ἔν, ἀλλὰ πολλὰ τὰ ἄκτιστα. Ὁ δὲ κράτιστον ἐφῄδιον παντὶ ὅτι ἂν πρὸς βουλῆσεως ἢ κατὰ σοῦ τοξεύειν, γραφικῆς ἐρήμου πάσης βοηθείας, ἐλομένου τὴν κατὰ τῆς εὐσεβείας παράταξιν. Οὐ γὰρ ἂν εἰεν ἑαυταῖς αἱ Γραφαὶ μαχόμεναι, εἰ τις μετ' ἐπιστήμης ἀρομοτούσης αὐτὰς ὀρήσῃ· ὡς κατ' αὐτὸ γὰρ τοῦτο σαυτῷ κληροῦχον αἰσχύνης καθίστασθαι σε ἄτε μήτε μηδεμίαν ἀπόδειξιν ἔχοντα γραφικῆν ὑπὲρ τε σαυτοῦ καὶ τὰ καινοφωνῶν ἐξ ἰδίας ἐκνευσας γατρῶν, μήτε μηδεμίαν χρώμενον ἐπιστημονικῆ μεθόδῳ, ἀλλ' αὐτονομίᾳ τινὶ μεθυοῦση φάναί καὶ ἀστατοῦση φερόμενόν τε συχὰ καὶ μεταβρίπιζόμενον ἐξ ἀνεδράστου βάσειως εἰς ἀνέδραστον βάσιν. Ὅρους γὰρ καὶ κανόνας ἐπιστημονικῶν ἀποδείξεων ἐν τοῖς θεολογικοῖς δόγμασι τοὺς ἀποφαντικούς τῶν σοφῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας λόγους εἶναι καλῶς εἰδιδάχθημεν. Ὁ τοίνυν μὴ τοῖς τοιοῦτοις ἐπόμενος ὄροις, ὅθεν ἔξει πιστώσασθαι ἔχειν εὐσέβειαν, οὐκ ἂν ἔχοι.

Γ'. Καὶ πρῶτον μὲν τοῦτο τιθέσθω τῆς σῆς ἀσεβείας ἐνδεικτικόν, δεύτερον δ' ὅτι ἐν τῷ ἄκτιστον τὴν θείαν εἶναι φύσιν εἰπόντων ἡμῶν, καὶ πολλῶν πολλὰς ἀγίων Γραφῶν ὀνόμασι τε καὶ νοήμασιν ὁμοφώνους [f. 136 r] προενεγκόντων εἰς ἑναργῆ καὶ ἀναντιρρήτον ἀπέδειξιν τῆς προτεθείσης σχέψεως, οὐ μόνον οὐδεμίαν αὐτὸς ἀντιθεῖν εὐρεῖν ἔδυνάθη, οὐδὲ δεῖξαι τῶν πάντων ἀγίων ὄντιναοῦν πλεῖω τοῦ ἐνὸς εἶναι τὰ ἄκτιστα λέγοντα, ἀλλὰ καὶ τοὺς λέγοντας παραλογίῃ καὶ ἀθετεῖς, καὶ τὴν ἀπολογίαν ὑπολογιστῶν προβάλλει, ἐπειγόμενος μὲν λαθεῖν, οὐκ ἔστιν ἐπιβουλή. Καὶ γὰρ πρῶτον μὲν ἐάλως ἐνταῦθα μὴ μόνον ἐξ ὑποθέσεως ἀνυποστάτου λαμβάνων καὶ τιθεὶς ὀκκοθεν (1) αὐτὸς, ὅπερ ἀσθενείας ἐσχάτης ἐνδεικτικόν, ἀλλὰ καὶ μετὰ ἄρθρου τῆς ζητήσεως οὐσης δεῖξαι τὸ ἄκτιστον ὅτι ἐστὶν ἔν, ἄρθρου χωρὶς αὐτὸς ἀνθυπήνεγκας, λέγων, Τίς οὐκ οἶδεν ὅτι ἐν ἄκτιστόν ἐστιν ὁ Θεός; Καὶ βεβαιοῖς διὰ τῆς σῆς τοιαύτης ἀποκρίσεως δυοῖν θάτερον, ἢ ὅτι πολλὰς καὶ ἀπειροῦς καὶ ὑφειμένας καὶ διαφόρους δοξάζων λέδητας ἄκτιστους· ὡς περ ἰδέαν τινὰ τὴν Θεὸς εἶναι λέγεις ὄνομα ἄκτιστον καὶ θεότῃ πρὸς διαφόρους θεότῃτας μεριζόμενον ἀπειράκις ἀπειρῶς ὑπερκείμενας καὶ ὑφειμένας, ὡς περ τὸ καθόλου ζῶον εἰς διάφορα τὴν φύσιν εἶδη, λογικά τε καὶ ἄλογα, ἐνυδρὰ τε καὶ ἀνυδρὰ, χερσαῖά τε καὶ αἰθερία, οὐκ εἰδῶς ὅτι τὸ Θεῖον ἀπλοῦν ἔν καὶ ἀσώματον ἀμερὲς ἐξ ἀνάγκης ἐστὶ, καὶ οὐδὲ πολλὰ μογήσας τις δεῖξαι δυναθεῖν ἂν οὐτ' εἰς τὸ ὑφειμένον οὐτ' εἰς τὸ ὑπερκείμενον μεριζομένην τὴν μόνην ἐκείνην ἄκτιστον καὶ πάντῃ ἀμέριστον οὐσίαν τε καὶ θεότῃτα· ἢ τὸ γὰρ δεύτερον, πολλῶν ὑπὸ σοῦ δοξαζομένων ἀκτίστων θεῶν καὶ θεοτήτων, ἕνα τῶν πολλῶν εἶναι λέγεις καὶ τὸν ἡμῖν δοξαζόμενον ποιητὴν τοῦ παντός. Καὶ ἐστὶν ἀμφοῖν οὐδέτερον ἀσεβείας ὑπερβολὴν παραλείπον.

(1) Ὀκκοθεν αὐτὸς Boivinus : evanuerunt litteræ κοθεν αὐ.

A e Scriptura divina auxilium ad demonstrandum, non unum, sed multa esse increata, quod quidem maximum est adjumentum cuique, cui in animo sit, in te involvi, qui omni librorum auxilio destituta pugnam contra pietatem eligis. Neque enim secum pugnant libri, si quis doctrina apta praeditus eos inspiciat, itaque hac ipsa in re tibi ipsi sortitus ignominiam adstas, qui neque documentum habes ullum librorum tibi et iis, quae nova e ventre tuo exhalasti, neque utaris ulla ratione ad litteras pertinente: sed cupiditate quadam ebria dicendi multa et inconstanti ducaris et ex instabili gressu abriparis in 279 gressum instabilem. Definitiones enim et regulas demonstrationum ad litteras pertinentium in dogmatis theologicis esse dogmaticas sapientum Ecclesiae magistrorum sententias bene edocti sumus. Qui igitur tales definitiones non sequitur, is non habebit unde probet nobis pietatem suam.

VI. Atque hoc primum esto impietatis tuae documentum. Deinde cum unum increatum esse naturam divinam diceremus et multorum sanctorum multos libros verbis et cogitatis consentientes proferremus ad manifestam et irrefutabilem probationem quaestionis propositae, non modo nullam ipse oppositionem invenire potuisti, neque ostendere omnium sanctorum quemquam qui plura quam unum esse increata diceret, sed etiam eos qui hoc dicunt, argumentando corrumpis et contemnis, et defensionem fraudulentam proferens, cum coactus sis latere, sed non possis. Etenim primum deprehensus es hic non modo ex opinione vana assumens et proponens, id quod extremæ imbecillitatis est documentum, sed etiam, cura agatur « increatum » cum articulo conjunctum, ut nimirum ostendatur, increatum esse unum, tu articulo neglecto ipse objecisti hæc: Quis ignorat, unum increatum esse Deum? Et affirmas tali responsione alterutrum: aut enim et infinitas et submissas et diversas credens esse 280 Deitates increatas tanquam genus quoddam contendis Deum esse nomen increatum et divinitatem divisum sexcentis in diversas divinitates impositas et submissas, sicut animal in universum in diversas quod ad naturam attinet species, animalia nimirum ratione praedita et destituta, in aqua viventia et aquarum expertia, terrestria et in aere viventia: ignorans, nunquam divinum, quia simplex est et incorporeum, necessario esse individuum, neque in suppositum neque in impositum dividi solam illam increatam et omnino individuum essentiam et divinitatem, multum elaborando quisquam demonstrare possit: aut, id quod alterum est, cum multos credas increatos deos et deitates, unum ex his multis esse affirmas etiam illum, qui nobis creditur mundi universi Creator, quorum neutrum multum abest a summa impietate.

VH. Tertio loco deprehensus es opinans substantias divinas essentia carere, ut etiam sæpenu-
mero jam antea, ita ut substantiæ tibi videantur
non substare. Quod enim essentia caret, substantiæ
etiam est expers, et sequitur, ut, si illas quoque
divinitates essentia carentes in numerum infinitum
divinitatum increaturam divides, substantias
eodem modo esse divisas opineris : et quod sæpe
scribens deprehensus es, non solum trium sub-
stantiarum, esse naturam divinam, sed **281** etiam
multarum, illud hic quoque ausus est dicere, cum
et substantias essentia et divinitates substantiæ
expertas venereris.

VIII. Quantum cum et homine et lapide exem-
plis utaris et contendas, essentiam comprehendī
cum iis, quæ in ea cernantur naturali modo, de-
prehensus es porro credens accidentium quoque
comprehensionem esse illam essentiam divinam,
velut in lapide a te jactato, qui gravitatem, frigus,
colorem, longitudinem, latitudinem, altitudinemque
et quæcunque ejusmodi cogitari possunt, continet,
id quod etiam pejus est stultitia priore.

IX. Porro quintum statum illud, quo etiam con-
firmas ignorantiam tuam et multorum doctrinam
deorum perversione dictorum Athanasii magni. Ad
unum enim ille dicit referri illa tot nomina, nimi-
rum ad essentiam. Tu autem imprudens contra te
attulisti quem pro te allaturus eras. Tam rudis es
et valde incultus. Deinde et materiem et exple-
tionem divinitatis hæc ipse nominat, non tamen
divinitatum, quæ ab essentia, ut tu vis, et inter se
differant. Quomodo enim talia dicere possit, qui
ad unum illa referri dicit, nimirum ad essentiam?

X. Est autem præterea sextum absurdum illud,
quod divinum quoque criminari Damascenum,
quod et ipsum planius a nobis postea dicitur. De-
monstrabitur enim, significare et differre non esse
idem, **282** etiamsi tu vociferando rumparis, qui
remotissima misceas et dicere divinum illum cri-
mineris virum ad increata natura differre increatam
ejus essentiam. Neque enim quisquam omnium
in illius scriptis, quamvis multum inquisierit, vix
neque magnum omnium neque minimorum quidem
quidquam simile inveniatur unquam iis quæ nunc a
te, Palama, obirectatore detestato et insidioso in-
venta et prolata sunt. Deinde alterutrum quidem,
aut enim non invitus falso criminari, aut invitus
illa ignoras, et illiteratus es, ut videtur, adhuc, et
primorum sapientiæ elementorum omnino ignarus,
quorum illud insanabile, hoc semimiserum (dimi-
dio melius) et sanabile est : si igitur et ipse vis,
hoc delige. Alterutrum enim me visurum esse
spero optoque, aut te volente reditum tuum, aut
te nolente interitum tuum ; alterum enim te li-
berabit a pernicie æterna, alterum etiam cæteros a
damno. Quomodo igitur persuadere conabimur
tali eoque jam ætatis proveccto viro, aut omnino
quomodo non desperandum erit de utili exitu pro-
speetus neque vana fiet opera? Tamen volo ple-

Z'. Τρίτον δὲ ὅτι καὶ τὰς θεάς ὑποστάσεις ἀνου-
σίους εἶναι δοξάζων ἐάλω, ὡσπερ καὶ πολλαίς
ἤδη πρότερον, ὡς γίνεσθαι σοὶ τὰς ὑποστάσεις
ἀνυποστάτους. Τὸ γὰρ ἀνούσιον ἀνυπόστατον ἢ καὶ
λοιπὸν ὡς ὅταν καὶ τὰς ἀνουσίους ἐκείνας θεότηας
εἰς ἀπειρον ἀριθμὸν θεοτήτων παραπέμψης ἀκτί-
στων, ὑποστάσεις εἶναι καὶ ταύτας δοξάζεις ἢ καὶ ὁ
πολλάκις ἐάλω γράφων, μὴ τρισπόστατον εἶναι
μόνον τὴν θεῖαν φύσιν, ἀλλὰ καὶ πολυπόστατον,
τοῦτο κἀνταῦθα τετόλμηκας, ὑποστάσεις μὲν ἀνου-
σίους, θεότηας δ' ἀνυποστάτους εἶδων.

H'. Τέταρτον δὲ ὅτι καὶ τὸν ἀνθρώπου καὶ τὴν
λίθου εἰς ὑπόδειγμα φέρων, καὶ ὀριζόμενος οὐσίαν
εἶναι μετὰ τῶν φυσικῶς περὶ αὐτὴν ὀρωμένων
συλλαμβανομένην, ἐάλω; ἔτι καὶ συμβεβηκότων
σύλληψιν εἶναι νομίζων [f. 136 v.] τὴν θεῖαν ἐκείνην
οὐσίαν ὡσπερ ἐπὶ τοῦ προβληθέντος σοὶ λίθου, βί-
ρος, ψυχρότητα, χρώμα, μήκος, πλάτος, καὶ βάθος,
καὶ ὅσα τοιαῦτα νοσίν ἔχει τις, ἔχοντος. Ὁ καὶ τοῦ
προτέρου χεῖρον εἰς ἀτοπίαν.

Θ'. Καὶ πέμπτον ἀτοπον, ὅτι καὶ βεβαίως τὴν
σὴν ἀμαθίαν καὶ πολυθειαν διὰ τῆς πρὸς τὸν μέγαν
Ἀθανάσιον συκοφαντίας. Ἐπὶ γὰρ ἐν ἐκείνῳ; ἔχειν
φησὶ τὴν ἀναφορὰν τὰ οὐτὰ πολλὰ τῶν ὀνομάτων
ἐκείνων, εἰς τὴν οὐσίαν ἢ οὐκ ἔστιν οὐκ ἤθου κατὰ
σεαυτοῦ κομίζων ἢ ὑπὲρ σεαυτοῦ κακόμικτος ἢ ὡ-
τως ἀμαθῆς; εἰ καὶ μάλα ἀγροῖκος εἶτα καὶ ἀθροί-
σμα λέγει καὶ πλήρωμα θεότητος ταῦτα αὐτὸς, οὐ
μὴν θεοτήτων τῆς οὐσίας διαφόρων κατὰ σὲ καὶ ἀλ-
λῶν. Πῶς γὰρ δὲ ἐπὶ ἐν αὐτὰ τὴν ἀναφορὰν ἔχειν
φησὶ, δηλαδὴ τὴν οὐσίαν;

Ι'. Ἔστι κἀπὶ τούτοις ἕκτον ἀτοπον, ὅτι καὶ τὸν
θεῖον συκοφαντεῖς Δαμασκηνὸν, ὡς προϋῶσιν ἡμῖν
εἰρήσεται καὶ αὐτὸ πλατύτερον. Δειχθήσεται γὰρ τὸ
χαρακτηρίζειν τῷ διαφέρειν μὴ εἶναι ταυτὸν, κἀν
σὺ βοῶν διαβόηγῃς; τὰ ἀμικτα μίγνυς καὶ λέγειν
τὸν θεῖον ἐκείνον αἰτιώμενος ἄνδρα τῆς ἀκτίστου
φύσεως διαφέρειν τὴν ἀκτίστον ταύτης ἐνέργειαν.
Οὐδὲ γὰρ οὐδεὶς τῶν ἀπάντων ἐν τοῖς ἐκείνου συγ-
γράμμασιν οὐδὲ πολλὰ μογήσας οὕτε μόνις μέγα τι
τῶν πάντων οὕτε μάλα μόνις γοῦν τῶν ἐλαχίστων
οὐδὲν ὀμότροπον ἢ ποθ' εὖροι τοῦτοισι τοῖς νῦν
παρευρημένοις καὶ προτεθειμένοις τῷ καταράτῳ
σοὶ Παλαμῆ καὶ δολερῷ συκοφάντῃ. Δουὶν γοῦν
ἐπειτα θάτερον, ἢ γὰρ ἐκὼν βλασφημεῖς ἢ οὐκ
ἐκὼν ἀγνοεῖς, ἀναλόγητος ὢν, ὡς ἔοικεν, ἔτι, καὶ
τῶν πρώτων τῆς σοφίας στοιχείων πάνυ τι ἀδύτης.
Ἦν τὸ μὲν ἀνάτατον, τὸ δ' ἡμιμόχθηρον καὶ ἰάσι-
μεν ἢ ἦν οὖν καὶ αὐτὸς ἐθέλης, ἐλοῦ τὸ δεύτερον.
Δουὶν γὰρ ὄψεσθαι θάτερον ἐλπίζω καὶ εὐχομαι, ἢ
τὴν σὴν ἐπιστροφὴν, εἰ βούλει, ἢ τὴν σὴν κατα-
στροφὴν, εἰ μὴ βούλει. Τὸ μὲν γὰρ σὲ τῆς πολυ-
τοῦ; ἀπωλείας ἐξελεύεται, τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους μὴ
βλάπτεισθαι. Ἰδὸθεν οὖν ἐπιχειρολήμεν ἢ μεταπει-
θεῖν ἄνδρα τοσοῦτον καὶ οὕτως ἡλικίας ἔχοντα; ἢ
πάντως ὅθεν οὐκ ἀνέλπιστον ἂν εἶη τὸ σκέμμα πρὸς
ὠφέλιμον τέλος, μηδὲ μάταιος γένοιτο ἢ ἡ σπουδῆ.

Βούλομαι δ' οὖν ἕως ἐντελεστέραν τοῦ λόγου ἀρχόμενος τὴν τῶν ῥηθησομένων ποιήσασθαι σοι προκατάστασιν, καὶ διδάξαι τὸν ἀμαθῆ σὲ ἐξ αὐτῶν ἀρχόμενος τῶν ἀπλῶν στοιχείων καὶ φωνῶν, ὡς οἱ γραμματισταὶ τὰ μετράκια, ἵνα μὴ συνεχῶς πρὸς τῶν πολλῶν καὶ αὐτὸς ἀκούης ἐκείνο δὴ τὸ τοῦ Πλάτωνος σκῶμμα, ὡς ἀμαθῆς εἶ, ὦ ἑταίρε, καὶ οὐχ ἔτη· ἢ γὰρ ἂν οὐδ' αὐτοῦ γε δὴ Βασιλεῦ τοῦ θεοῦ παντάπασιν, ὡς εἰκεν, ἀνήκουος μείνας τῇ ἐπιστήμῃ μετὰ τῆς εὐσεβείας οὕτω προσέκοπτες, ὀμιλητέον εἶναι λέγοντος ποιηταῖς καὶ λογοποιοῖς καὶ ῥήτοροι καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις ὅθεν ἂν μέλλοι πρὸς τὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλειαν ὠφέλιά τις ἐσθαι. Ὅσπερ γὰρ οἱ δευσοποιοὶ προπαρασκευάσαντες [c. 137 r.] θεραπειῶν τισὶν ὃ τι ποτ' ἂν ἦ τὸ δεξιόμενον τὴν βαφὴν, οὕτω τὸ ἀνοῦς ἐπάγουσιν, ἂν τε ἀλουργὸν ἂν τέ τι ἕτερον ἦ, τὸν αὐτὸν δὴ καὶ ἡμεῖς τρέπον, εἰ μέλλοι ἀνέκπλυτος ἡμῖν ἢ τοῦ καλοῦ παραμένειν δόξα, τοῖς ἕξω δὴ τοῦτοις προτελεσθέντες τὴν καὶ αὐτῶν τῶν ἱερῶν καὶ ἀπορῥήτων ἐπακουσόμεθα παιδευμάτων, καὶ οἶον ἐν ὕδατι τὸν ἥλιον ὄρῃν ἐθισθέντες, οὕτως αὐτῶν προσβαλοῦμεν τῷ φωτὶ τὰς ὕψεις. Λέγεται δὲ, φησὶ, καὶ Μωσῆν ἐκείνου τὸν πᾶν, ὃς μέγιστός ἐστιν ἐπὶ σοφίᾳ παρὰ πᾶσιν ἀνθρώποις ὄνομα, τοῖς Αἰγυπτίων μαθήμασιν ἐγγυμασάμενον τὴν διάνοιαν οὕτω προσελθεῖν τῇ θεωρίᾳ τοῦ ὄντος· παραπλησίως δὲ τοῦτ' ἂν κἄν τοῖς κἄτω χρόνοις τὸν σοφὸν Δανιὴλ ἐπὶ Βαβυλωνῶς φασὶ τὴν Χαλδαίων σοφίαν καταμαθόντα τότε τῶν θείων ἄψασθαι παιδευμάτων. Ἐπεὶ γοῦν ἂ πεντεκαίδεκέτη σε μαθεῖν ἔχρηθ' οὐκ ἔμαθες, οὐδέ γε φράτορες ἐπὶ τέτης ἔφυσας κἄτω γε τὸν ἐξ Ἀττικῆς σοφὸν εἰπεῖν, ἀλλὰ τὸ τῆς παροιμίας ἀπὸ κῶπης ἐπὶ τὸ ῥῆμα καὶ τὸ στρατήγιον ἐκαίφνης ἔδραμες, λέγω δὴ τὸ θεολογεῖν ἀνίπτοις τε χερσὶ καὶ σαθρᾷ διανοίᾳ, φέρε κἄν ἐν γῆρᾳ διδάχθητι παρ' ἡμῶν τὰς στοιχειώδεις ταύτας καὶ πρώτας φωνὰς τῶν γραμμάτων, ὡς ἂν εὐμαθέστερος ἴσως γενόμενος τῆς θείας τέως ἀλοθοῖο Γραφῆς, καὶ μηκέτι δι' ὄχλου τῇ εὐσεβείᾳ γίγνοι, δημαγωγῶν ἂ τοῖς κἄτω μᾶλλον ἢ τοῖς ἄνω πρέπει νεκροῖς. Τὰ γὰρ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ὀρίζεσθαι τε καὶ διορθοῦσθαι νόμιμον, ἐπεὶ καὶ Χαρμοίδης ὁ Ἄρισσαῖος ἀκούσας διηγουμένου τινὸς ἐν ὕδατι ζέοντι ζώσας ἰδεῖν ἐγγέλας, οὐκοῦν ἐν ψυχρῷ ταύτας ἐψήσωμεν, ἔφησεν. Ἦς οὖν καὶ αὐτὸς ἀσύμετος ἔμεινας πεντεκαίδεκέτης παιδείας, ταύτης ὑπὲρ τὰ ἐξήκοντα γεγονώς ἀκρατῆν σεαυτὸν ἀποδεικνύουσι μὴ ἀπαξίου τήμερον, τῶν ἀπλῶν δηλαθῆ καὶ ἀρχαίων φωνῶν καὶ στοιχείων. Ταῦτα δ' ἂν πάντως εἴη τὰ τ' ἐνόματα καὶ ῥήματα. Πρῶτον γὰρ δεῖ θέσθαι, φασὶ, τί ὄνομα καὶ τί ῥῆμα, οἷον εἰ τινα στερέβον θεμέλιον, ἔπειτα τί ἐστὶν ἀπόφασις καὶ κἰτᾶφασις καὶ ἀπόφανσις καὶ λόγος, καὶ ὅσα ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ταύτης ἐπιπλοκῆς καὶ συνθέσεως τῶν τε ὀνομάτων καὶ τῶν ῥημάτων ἀποτελοῦνται. Σκιαὶ γὰρ οἷον εἰς τινὲς εἰσι τῶν πραγμάτων αἱ φωναί, πρὸς τὰς κινήσεις τῶν ὑφεστώτων σχηματίζόμεναι καὶ ὀνόμασι καὶ ῥήμασι κεραννύμεναι· οὐδὲ γὰρ φύσει τοῖς πράγμασι τὰ

norem in orationis initio eorum quæ dicentur instituere tibi institutionem, et te edocere ex ipsis initium sumens simplicibus elementis et sonis, ut magistri pueros, ne semper **283** ex multis et ipse audias illud Platonis ludibrium, Quam indoctus es, amice, neque intelligendo nos assequeris. Profecto enim, quanquam ne ipsius quidem Basilii divini videris omnino neglexisse institutionem, ita offendebas in scientia et pietate, qui quidem familiariter utendum esse dicit poetis et historicis et rhetoribus et omnibus hominibus, ex quibus ad animi curam fructus aliquis redundaturus sit. Ut enim tinctorum cum præpararunt multum tractando id quod succum recipiat, tum demum colorem obducunt, sive purpureum sive alium; eolem plane modo nos quoque, si indelebilem nobis gloriam pulchri manere volumus, postquam illis quæ extra sunt, præparati sumus, tum demum sacram et secretam audiemus doctrinam, et ut alioquin in aqua solem videre soliti sumus, ita in lumen ipsum convertentem oculos. Dicitur autem, inquit, Moses quoque ille celeberrimus, ejus maximum est propter sapientiam apud homines omnes nomen, postquam in litteris Ægyptiorum mentem suam exercuisset, tum demum accessisse ad veritatis scientiam: simili ratione etiam postea Daniele sapientem dicunt Babylone Chaldæorum sapientiam edoctum rerum divinarum doctrinam tractasse. Quoniam quæ quindecim annos natum **284** te discere oportebat, non didicisti, atque septem annos natus ne gentiles quidem contendebas ut secundum sapientem illum Atheniensem loquar, sed ex remo, ut aiunt, in suggestum et prætorium repente te conjecisti, hoc scilicet dico, quod tu ad res divinas accessisti illotis manibus et mente obtusa, age etiam senex docearis a nobis hos elementarios et primos sonos litterarum, ut doctior factus, divinam aliquatenus intelligas Scripturam, neque oneri sis pietati; cum plebem ad ea perducas, quæ magis decent mortuos, qui infra quam eos qui supra terram versantur, adversa enim adversis dividere et corrigere justum est, quamobrem etiam Charmides Larissensis, cum audiret quemdam narrantem se in aqua æstuante vivas vidisse anguillas, Hæc igitur, inquit, in frigida conuemus. Ut igitur et ipse ignarus mansisti quindecim annos natus doctrinæ, ita ejus ætatem annorum sexaginta egressus te studiosum simulare nolis hodie, simplicium scilicet et primorum sonorum elementorumque, hæc sunt omnino nomina et verba: primum enim dicunt solidum quoddam fundamentum jacere oportere, quid sit nomen, quid verbum, deinde, quid sit affirmatio et negatio et sententia et conclusio, et quæcunque ex hæc hominum conjunctione et compositione nominum et verborum efficiuntur. Umbræ enim quodammodo rerum sunt soni secundum motus substratorum formati et **285** nominibus et verbis misti, neque enim gignet rebus nomina ullo modo ne

natura quidem, sed ex convenientia et consensione hominum prudentum oriuntur rebus nomina res significantia secundum Gregorium Nyssenum.

XI. Est enim opus e sapientum qui apud nos et apud externos sunt consentientibus in litterarum subtilitate dictis tibi inerudito adducere preparationem ejusmodi institutionis, ut hoc modo possimus tandem aliquando tangere mentem tuam obtusam et ineruditissimam. Murum enim dogmatum Basilii Magni esse dicit externorum doctrinae vim, quæ non sinat ea a quolibet exagitari et diripi, et rursus Chrysostomus divinus, Cum ex dogmatis, inquit, ægrotat animus spuris, tum magnus litterarum est usus, non solum contra infirmitatem domesticam, sed etiam contra tumultus externos : et rursus Maximus divinus, Sine litterarum luce, inquit, non oritur vera cognitio, et sine cognitione non consistit fides. Vides jam maledictionum tuarum causam, amice ; alia enim est nulla quam omnino ignorantia illorum, dico nimirum virorum qui apud externos et apud nos sunt sapientum et in res divinas inquirentium doctrinam, quam cum ignores, nunc saltem edoccaris necesse est hic a nobis.

286 XII. Illis dictis quidam ex iis, qui in concilio erant, amicissimi Palamæ et consentientes cum eo et socii, insurrant in aurem Gregoræ, ne illuderet neve adeo irrideret episcopum capillis canescentibus. Aliquantulum igitur Gregoras desinens et dicto audiens orationem denuo suscepit. Sunt quidem, inquit, linguæ mutationes animi mutationum signa : et litteræ mutationum linguæ, quæ quidem cum a natura sit inarticulata, articulata est compositione, auxilio nominum et verborum ab hominibus posteris inventorum. Prima enim quoniam natura simplicia sunt, etiam priora tractatis et compositis veritatis censuit esse ratio. Prioris igitur linguæ significantibus nominibus verbisque sunt animi mutationes sive cogitata ; insita enim sunt cogitata et ex innato fonte manant : illa autem postera et ascita, quibus non opus esset hominibus, si facultas suppeteret demonstrandi sibi invicem animi motiones. Necesse est enim, ait Dionysius Magnus, scire secundum id quod verum est, nos litteris et syllabis et verbis et scripturis uti propter animadversiones, cum ubi animus noster intelligendi viribus ad ea quæ intelligi possunt movetur, cum animadversis reliquantur animadversiones. Cum enim carne circumdata natura nostra 287 circumcludatur, ita ut non possimus nos declarare, necessario, ait Gregorius, tanquam signis rebus qualescunque nominum compositiones imponimus hisque animi motiones nobiscum invicem communicamus, quamobrem alii rei nomen imponimus cæli, alii nomen terræ, alii alia, et ad aliquid referri sive agere sive pati, hæc omnia propriis significantibus vocibus, ne incommunis et incognita animi motio inter nos sit.

A δνόματα. ναί μήν οὐδέ φύσις, ἀλλὰ κατὰ συνθήκην καί συμφωνίαν ἀνδρῶν συνετῶν ἐπιγίγνεται τοῖς πράγμασιν αἱ σημαντικαί τῶν πραγμάτων προσηγορίαι κατὰ τὴν Νύσσαία Γρηγόριον.

[f. 137v.] ΙΑ'. Δεῖ γάρ ἐκ τε τῶν ἡμετέρων καί ἅμα τῶν θύραθεν σοφῶν, σύμφωνα φεγγομένων ἐν ταῖς τῶν λόγων ἐπιστημονικαῖς ἀκριθείαις, τῷ ἀμαθεῖ τὴν προπαιδεῖαν σοι τῆς τοιαύτης προσάγειν διδασκαλίαν, ὥς ἂν οὕτω δυνηθῆμεν ἐπεὶ γούν καθιξέσθαι τῆς σαθρᾶς καί ἀμαθεστάτης σου διανοίας. Τεῖχος γάρ ὁ μέγας εἶναι φησι Βασίλειος τοῖς δόγμασι τῆς τῶν θύραθεν ἐπιστήμης τὴν δύναμιν, οὐκ ἔωσαν αὐτὰ τοῖς βουλομένοις εὐδαιμόνιαι τε καὶ εὐδιάρπαστα γίνεσθαι. Καὶ αὖτις ὁ θεὸς Χρυσόστομος, « Ὅταν περὶ δόγματα, » φησί, « νοσῆ ἢ ψυχὴ τὰ νόθα, πολλὴ τοῦ λόγου ἐνταῦθα ἢ χρεῖα, οὐ πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἀσφάλειαν μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τοὺς ἐξωθεν πολέμους. » Καὶ αὖτις ὁ θεὸς Μάξιμος, « Δίχα λογικῆς δυνάμειος ἐπιστημονικῆ, » φησί, « γνώσις οὐκ ἐστὶ. καὶ γνώσις χωρὶς οὐ συνίσταται πίστις. » Ὅρξῃ τὸ τῶν σῶν βλασφημίαν ἀστὸν, ἀνθρώπων. Οὐδὲν γάρ ἕτερον ἢ πάντως ἢ τούτων ἀγνοία, λέγω δὴ τὴν τῶν θύραθεν καὶ τῶν ἡμετέρων ἅμα σοφῶν καὶ θεολόγων ἀνδρῶν ἐπιστήμην, ἣν ἀγνοοῦντά σε νῦν γούν διδαχθῆναι χρεῶν ἐνταυθοῖ παρ' ἡμῶν.

ΙΒ'. Τούτων δ' οὕτω λεγομένων τινὲς τῶν τῆς γερούσιας μάξιμα φίλων τῷ Παλαμᾷ καὶ ὁμοδόξων ὁμοῦ καὶ συναγωνιστῶν ὀπεψιθύρισαν πρὸς οὓς τῷ Γρηγόρῃ μὴ σκώπτειν μηδ' ἐς τοσοῦτον εἰρωνεύεσθαι πρὸς ἀνδρα ἐπίσκοπον καὶ πολιδὸν τὴν τρίχα. Κατὰ μικρὸν οὖν ὁ Γρηγόρῃς ἐπισχῶν καὶ ἀκούσας ἀνελάμβανεν αὖτις τὸν λόγον, καὶ δὴ, « Ἔστι μὲν οὖν, » φησί, « τὰ ἐν τῇ φωνῇ τῶν ἐν τῇ ψυχῇ παθημάτων σύμβολα, καὶ τὰ γραφόμενα τῶν ἐν τῇ φωνῇ, ἣτις δὴ κατὰ φύσιν ἀναρθρὸς οὕτω ἐναρθρὸς γίνεται θέσει, δι' ὀνομάτων τε καὶ ῥημάτων ὀψιγόνους παρευρημένων ἀνθρώποις. Τὰ γὰρ πρῶτα κατὰ φύσιν, ἅτε ὄντα ἀπλᾶ, καὶ πρότερα δῆπου τῶν κατ' ἐπιτέδουσιν καὶ συνθέτων ὁ τῆς ἀληθείας δεδικαίωκεν εἶναι λόγος. Πρότερα ἄρα τῶν ἐν τῇ φωνῇ σημαντικῶν ὀνομάτων ὁμοῦ καὶ ῥημάτων τὰ ἐν τῇ ψυχῇ παθήματα εἰπὸν νοήματα. Ἐμφυτα γὰρ νοήματα καὶ αὐτοχθόνου πηγῆς ἀπορρέοντα, ἐκεῖνα δ' ὕστερογενῆ καὶ ἐπέκτητα. Ὡς οὐκ ἂν ἀνθρώποις ἐδέησεν, δι' εὐνάμει ἐνῆν προφαίνειν ἀλλήλοις τὰ τῆς διανοίας κινήματα. « Δέον γάρ, » ὁ μέγας φησὶν Ἀιονύσιος, « εἰδέναι κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὅτι στοιχείσι καὶ συλλαβαῖς καὶ λέξεσι καὶ γραφαῖς καὶ λόγοις χρώμεθα διὰ τὰς αἰσθήσεις, ὡς ὅταν ἡμῶν ἢ ψυχῆ ταῖς νοεραῖς ἐνεργείαις ἐπὶ τὰ νοητὰ κινῆται, περιτταί [f. 138 r.] μετὰ τῶν αἰσθητῶν αἱ αἰσθήσεις. » Διὰ γὰρ τὸ τῇ σαρκίῃ περιβολῇ τὴν φύσιν ἡμῶν περιεργεσθαι, φανερωθῆναι μὴ δυναμένων, « Ἀναγκαῖως, » ἔφη Γρηγόριος, « καθάπερ σημεῖοις τοῖς πράγμασι τὰς ποιάς τῶν ὀνομάτων θέσεις ἐπιβάλλοντες, δι' ἐκείνων τὰς τοῦ νοῦ κινήσεις ἀλλήλοις δημοσιεύομεν. Καὶ τοῦτου χάριν τῷ μὲν τινὶ τῶν ὄντων ὄνομα οὐρανὸν ἐθέμεθα, ἐτέρῳ δὲ γῆν καὶ ἄλλῳ ἄλλο τι. Καὶ τὸ πρὸς τι πῶς ἔχειν ἢ τὸ ἐνερ-

γεῖν ἢ τὸ πάσχειν, ταῦτα πάντα ἰδιαζούσαις ἐπιση-
 μαινόμεθα ταῖς φωναῖς, ὡς ἂν μὴ ἀκοινώνητός τε
 καὶ ἄγνωτος ἢ τοῦ νοῦ κίνησις ἐν ἡμῖν μένοι. Εἰς
 γὰρ γένεσιν ὁ Θεὸς παράγων τὸν ἀνθρώπον, νοῦν
 παρέσχε καὶ αἰσθήσιν. Ὅν ὁ μὲν νοῦς ταυτότητα
 οὐζῶν πρὸς τὰ ἐν κόσμῳ πράγματα φωνῆς οὐ δεῖται,
 ἀλλ' ἄμωσον τὴν τούτων κέκτηται γνῶσιν. Ὡς γὰρ
 ἔχουσι φύσεως ταῦτα, νοεῖ τὸν ἐφικτόν γε τρόπον
 αὐτόθεν ἢ δὲ χρεῖα κοινωνεῖν τῶν πραγμάτων ἀλ-
 λήλοις τοῦ ἀνθρώπου βιαζομένη, καὶ ἐκ τῆς ὀρε-
 κτικῆς ψυχῆς ἐξαγγέλλειν ἀπόρρητα, μεστὴ νοήσεως
 καὶ πραγμάτων διέγνωκε χρῆσασθαι τῇ αἰσθήσει·
 αὕτη γὰρ τοῖς οἰκείοις ὄργανοις τοῦ τῶν ἔξω πραγ-
 μάτων τύπου ἀναλαμβάνουσα καὶ ὅσον βεβλῆναι τῷ
 φανταστικῷ τῆς ψυχῆς καταγράφουσα, εἰκόνας φη-
 οῖν ἀντὶ πρωτοτύπων, αὐτόθι ταύτας ἐγκαθιδρύει,
 σύμφωνα τοῖς νοήμασι τὰ πράγματα σκευδούσα
 ὀρᾷ. Διὸ καὶ φωνῆς ἐδεήθη δυναμένης ἐξομοιοῦσθαι
 μὲν τοῖς νοήμασιν, ἐφαρμόζεσθαι δὲ τοῖς πράγμασι.
 Τοῦτο δ' οὐκ ἄλλως ῥᾶδιον ζῶν γίνεται λογικῷ,
 πλὴν δι' ἐνάρθρου φωνῆς, ἐπὶ συνθήκης ἀνδρῶν
 εὐφρῶν εἰδοποιηθείσης πρὸς ἄλλην καὶ ἄλλην θρη-
 σκειαν τε καὶ διάλεκτον, ὡς συμβαίνει ἐντεῦθεν
 μὴ παρὰ πᾶσιν ὡσαύτως ἔχειν αὐτὴν, ἀλλ' ἄλλην
 εἶναι παρ' ἄλλοις αἰεὶ, καὶ οὕτω μεσῖτιν, ὡς ἔφην,
 ἀμφοῖν γινομένην τὴν τῆς ἐνάρθρου χρεῖαν φωνῆς,
 τὴν τοῦ ἀκούοντος ἐπὶ τοῦ λέγοντος συνάπτειν εὐστό-
 χως διανοεῖσθαι κατὰ τὸ ἀνάλογον ἐκάστην ἐκάστη·
 μορφουμένη γὰρ αὕτη καὶ διαπλαττομένη ῥήμασι
 τε καὶ ὀνόμασι λόγος γίνεται σχήμασι ποικίλοις καὶ
 ἀρχαῖς καὶ πέρασιν ὀρίζων τὸ τῆς ὕλης ἀόριστόν τε
 καὶ ἀφετον, καὶ οὕτω τοῖς ἔξω τὴν ἔνδον ἐκάστου
 βούλησιν ἀπαγγέλλων. Πλὴν οὐχ ὡς ἔτυχεν ἀτάκτως
 φέρεσθαι καὶ κατὰ τὴν ἐκάστων διάφορον θέλησιν
 ἢ σοφία κατόπιν [f. 138 v.] ἐληλυθῆσα παρὰ Θεοῦ
 τοῖς ἀνθρώποις ἀφῆκεν, ἀλλὰ νόμοις καὶ κανόσιν
 ὑπέστρεψε ταύτην κατὰ τὰς παρ' ἐκάστοις συνθήκας,
 ὧν ἐνταῖς ἐνίοτε καὶ ἐνιαχοῦ μὴ μόνον κατὰ θρη-
 σκειαν τὰς σημασίας ἔπεται διαιρεῖν, ἀλλὰ καὶ καθ'
 ἑμῶν νόμους καὶ πολυωνυμίας. Δυστὴν γὰρ θάτερον, ἢ
 διαφοροῖς ὀνόμασι τὰ αὐτὰ τοῖς τῇ αὐτῇ διαλέκτῳ
 χρωμένοις γνωρίζονται πράγματα, ἢ μὴ προσωπο-
 ρία τὰ διάφορα τῶν πραγμάτων, ἢ τούτων μὲν οὐ-
 δετέρως, ἑτερά γε μὴν ἑτέροις. Τούτων δ' οὕτως
 ἐχόντων καὶ οὕτως προδιαληφθέντων ἀνακτεόν ἂν
 εἶη τὴν γλῶτταν ἡμῖν εἰς τὸ πρότερον ἔχνος τοῦ
 λόγου. Τὸ δὲ ἐστὶ δεῖξαι τὴν τῶν πολλῶν ἐκείνων
 ὀνομάτων ὁμόνοιαν τε καὶ συμφωνίαν καὶ πρὸς τὸ
 κυρίως ἐν ἀναφορᾷ, δηλαδὴ τὴν θεῖαν ἐκείνην καὶ
 μακαρίαν φύσιν, καὶ μὴ κατ' Εὐνόμιον ἐκείνον τὴν
 δυσσεβῆ, τὸ τῆς ἀγεννησίας ὄνομα θεότητος ὑπαρξῆν
 λέγοντα, καὶ σὲ, θεότητος ταῦθ' ὑφειμένως ἡγεῖσθαι
 πάντως, διαφοροῦς τῆς οὐσίας καὶ ἀκρίστοις, ἀνθρώ-
 πων θνητὰ εὐσχήματα καὶ ποιήματα. Αὐτίκα γὰρ πρὸς
 ἐκείνον ὁ μέγας φάσκει Βασίλειος, « Τὸ ἀγέννητος
 εἰ ὄνομα, οὐκ οὐσία· τῶν γὰρ οὐσιῶν σημαντικὰ τὰ
 ὀνόματα, οὐκ αὐτὰ οὐσίαι. Εἰ δ' αὐτὴ οὐσία τὸ ἀγέν-
 νητος, λεγέτωσαν τὸ ὄνομα αὐτῆς· οὐ γὰρ ἐκ τῶν
 οὐσιῶν, ἀλλ' ἐκ τῶν ὀνομάτων καὶ ἐκ τῶν ἐνεργειῶν

¶ Cum enim creatum hominem adduceret, rationem
 ei tribuit et animadversionem, quarum ratio eam-
 dem conditionem retinens cum rebus, quæ in
 mundo sunt, lingua non eget, sed ipsam harum
 cognitionem sibi comparat. Ut enim quæque est
 harum natura, cognoscit quod intelligi potest na-
 tura sua ex re ipsa, usus autem, qui homines co-
 gebat ut res secum invicem communicarent et ani-
 mi cupientis arcana enuntiarent uti statuit ani-
 madversione, quæ cognitionem rebus componeret.
 Hæc enim aptis instrumentis rerum externarum
 formas recipiens et tanquam in libro ficto animi
 inscribens simulacra, ait, pro exemplaribus ibi
 hæc deponit, operam dans, ut congruas cum cogi-
 tatis res reddat, quamobrem etiam voce indiguit,
 quæ formari posset **288** ad similitudinem cogi-
 tatorum, accommodari autem rebus, quod alio nullo
 modo facilis est animali ratione prædito quam
 voce articulata, quæ formata est consensione ho-
 minum ingebiosorum ad aliam aliamque supersti-
 tionem et dialectum, ut inde intelligatur, non apud
 omnes eandem esse eam, sed aliam apud alios
 semper, itaque cum componat, ut ait, ambo, usum
 articulatae vocis notionem audientis accurate aptare
 secundum similitudinem notioni loquentis omnem
 omnem, hæc enim formata et expressa verbis et nomi-
 nibus oratio fit, quæ formis variis et initiis et fini-
 bus definit materiam indefinitam et dissolutam et
 ita externis internam cujusque voluntatem enun-
 tiat, tamen eam casu et sine ordine ferri et sec-
 undum eam diversam voluntatem sapientia
 postea a Deo aggressa hominibus non concessit,
 sed legibus et regulis subjunxit eam secundum eas
 quæ apud quosque erant consensiones, quarum
 nonnullis interdum non solum secundum supersti-
 tionem significationes sequitur ut tribuamus, sed
 etiam secundum nomina eadem et multa. Alter-
 utrum enim, aut diversis nominibus eadem res
 ab iis qui eadem dialecto utuntur declarantur, aut
 una significatione diversæ res aut horum neutris
 (alia nimirum aliis). Quæ **289** cum ita sint itaque
 præjudicata, repetenda fortasse est lingua nobis
 ab ipso exordio orationis, hoc est, demonstranda
 est multorum illorum nominum concordia et con-
 centus et quæ sit eorum ad unum quod proprie sic
 dicitur relatio, ad divinam nimirum illam et bea-
 tam essentiam, neque secundum Eunomium illum
 impium qui non geniti nomen divinitatis substan-
 tiam dicit, neque secundum te putandum est,
 divinitates summissas omnino diversas ab essentia
 et increatas esse inventas fictasque ab hominibus.
 Statim enim contra illum Basilius Magnus ait :
 « Non genitum » si nomen est, non est essentia, es-
 sentiarum enim significantia sunt nomina, non ipsa
 essentia, sin autem ipsum « non genitum » est es-
 sentia, dicunt nomen ejus : non enim ex essentiis,
 sed e nominibus et efficientiis intelligimus, et ma-
 xime incorporea. Vides ex iis, quæ accedunt, di-
 cere illum ex efficientiis corporis instar inspecta

sive factis et operibus nos declarare incorporea et quæ non cernuntur. Accipe præterea quæ etiam Gregorius Nyssenus de nominibus dicit: Natura divina, quidquid est ratione essentialis habita, una est simplex et uniformis et incomposita et extra nostram animadversionem. Et quoniam sola quæ intelliguntur nominum vocibus significamus: quæ autem supra intelligentiam sunt, non possumus significantibus appellationibus complecti, multis et diversis nominibus quatenus licet revelare cogimur insitam nobis de numine divino **290** notionem. Quamobrem Dominum eum, Deum, justum, potentem, clementem, verum, misericordem, taliaque multis, sive, id quod accuratius dicitur, aliis nominibus vocamus. Talia autem nomina omnino compositione, neque vero natura sunt facta: quod supra a nobis demonstratum est. Et alibi Athanasius magnus ait, τὸ Deum esse secundum es e a natura. Et magnus in rebus divinis perscrutandis Gregorius: Simplicitas Deo non est natura; alterum enim in eo statuit vim videndi, altera non esse unum compositum. Atque uno verbo nulum nomen est quod non secundum sit a natura divina. Circumscriptus enim quodammodo finis essentialis et naturæ est nomen: illa autem non circumscripta natura circumscriptionibus nominum inservire non potest. Et alio loco divinus Gregorius Nyssenus de iisdem nominibus hæc dicit: Si prior efficientis erat essentialis, efficientis autem eas intelligimus, quas animadvertimus, has autem, quatenus licet, verbis enuntiamus, qui jam relinquatur timor, cur non posteriora rebus nomina dicamus? Etenim si non antea explicamus quidquam eorum quæ de Deo dicuntur, quam intelligamus, ex iis autem intelligimus, quæ ex efficientiis cognoscimus, efficientia autem prior est vis, vis autem pendet ex voluntate divina, voluntas autem in facultate divinæ posita est naturæ, nonne aperte cognoscimus, accedere **291** rebus significantes nominum appellationes, et tanquam umbræ rerum sunt voces ad motiones suppositorum formatæ? Et hæc ita se habere nobis persuadet aperte divina Scriptura per magnum Davidem, qui quibusdam propriis et insitis nominibus ex efficientia ejus intellectis divinam naturam vocat. «Misericors enim, ait, et miserens est Dominus: clemens et miserationis plenus.» Hæc igitur quid dicunt, efficientiæ obtinere significationem aut naturæ? Nemo, puto, aliud quidquam quam efficientiam dicet. Quando igitur efficiens misericordiam et miserationem accepit ab efficientia nomen? Num ante hominum vitam? Sed quis tum miseratione indigebat? Imo omnino post peccatum commissum. Peccatum autem est post hominem creatum: igitur post hominem creatum etiam miserandi efficientia orta est et miserationis nomen. Videntur? Propterea enim et eadem nomina sunt et accommodantur secundum hominum voluntatis regulas et leges: neque in uno, sed in

A γνωρίζομεν καὶ μάλιστα τὰ ἀσώματα. Ὁρᾷς ἐκ τοῦ παρήκοντος πῶς ἐκ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων ἐνεργειῶν φησιν, εἴτουν ἔργων καὶ ποιημάτων, γνωρίζειν ἡμᾶς τὰ ἀσώματα καὶ μὴ φαινόμενα; Ἄκουε δ' ἐπὶ τούτοις τί καὶ ὁ Νυσσαῖων περὶ ὀνομάτων φάσκει Γρηγόριος. «Ἡ θεία φύσις ὅτι ποτὲ κατ' οὐσίαν ἐστὶ, μία ἐστὶν ἀπλῆ καὶ μονοειδῆς καὶ ἀσύνθετος καὶ ὑπὲρ τὴν αἰσθητικὴν ἡμῶν κατάληψιν. Καὶ ἐπειδὴ μόνον τὰ γνωσκόμενα διὰ τῆς ὀνομαστικῆς σημειούμεθα κλήσεως, τὰ δ' ὑπὲρ τὴν γνῶσιν ὄντα σημειωτικαῖς τισὶ προσηγορίαις διαλαβεῖν οὐχ οἶδόν τε, πολλοῖς καὶ διαφόροις ὀνόμασιν, ὅπως ἂν ἢ δυνατὸν, ἀνακαλύψαι βιαζόμεθα τὴν ἐγγυνομένην ἡμῖν περὶ τοῦ θεοῦ ὑπόνοιαν.» Διὸ Κύριον αὐτὸν, Θεὸν, δίκαιον, ἰσχυρὸν, μακρόθυμον, ἀληθινὸν, ἐλεήμονα, καὶ τὰ παραπλήσια πολυωνύμως, ἢ τό γε ἀκριθέστερον εἰπῶν, ἐτερονύμως κατονομάζομεν. Τὰ δὲ τοιαῦτα ὀνόματα θέσει πάντως εἶσι καὶ οὐ φύσει, ὡς ἡμεῖς προοδεύσαμεν. Καὶ ὁ μέγας ἀλλαχῆ φησιν Ἀθανάσιος ὅτι καὶ τὸ Θεὸν εἶναι δευτερόν [f. 139 r] ἐστὶ τῆς φύσεως. Καὶ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, ὅτι οὐ φύσις Θεῶ ἢ ἀπλότης τὸ μὲν γὰρ τὴν θεατικὴν αὐτοῦ παρίστησι δύναμιν, τὸ δὲ τὸ μὴ εἶναι σύνθετον. Καὶ ἀπὸ τῶν εἰπεῖν οὐδὲν τῶν ὀνομάτων ἐστὶν ὁ μὴ δευτερόν ἐστὶ τῆς θείας φύσεως. Περιγεγραμμένος γὰρ τις ὁρος οὐσίας καὶ φύσεως γίνεται τοῦνομα, ἢ δ' ἀπερίγραφτος ἐκείνη φύσις περιγραφαῖς ὀνομάτων δουλεύειν οὐ δύναται. Καὶ ἐν ἐτέρῳ δ' ὁ θεῖος Νυσσαῖων Γρηγόριος περὶ τῶν αὐτῶν ὀνομάτων οὕτω φησὶν. «Εἰ προὑφέστηκε τῶν ἐνεργειῶν ἡ οὐσία, νοοῦμεν δὲ τὰς ἐνεργείας δι' ὧν αἰσθανόμεθα, ῥήμασι δὲ ὅπως ἂν ἢ δυνατὸν ἐξαγγέλλομεν, τίς ὅτι καταλείπεται φόβος νεώτερον τῶν πραγμάτων τὰ ὀνόματα λέγειν; Εἰ γὰρ μὴ πρότερον ἐρμηνεύομεν τι τῶν περὶ Θεοῦ λεγομένων πρὶν ἂν νοήσωμεν, νοῶμεν δὲ δι' ὧν ἐκ τῶν ἐνεργειῶν διδασκόμεθα, προὑφέστηκε δὲ τῆς ἐνεργείας ἡ δύναμις, ἢ δὲ δύναμις ἐξήρηται τοῦ θεοῦ θελήματος, τὸ δὲ βούλημα ἐν τῇ ἐνοσίᾳ τῆς θείας ἀποκρίνεται φύσεως; ἄρ' οὐ σαφῶς διδασκόμεθα ὅτι κινεῖν γίνονται τοῖς πράγμασιν αἱ σημαντικαὶ τῶν ὀνομάτων προσηγορίαι, καὶ ὡσπερ σκιαὶ τῶν πραγμάτων εἰσὶν αἱ φωναί, πρὸς τὰς κινήσεις τῶν ὄψεστώτων σχηματιζόμεναι; Καὶ ὅτι ταῦτα οὕτως ἔχει, πείθει σαφῶς ἡ θεία Γραφή διὰ τοῦ μεγάλου Δαβὶδ τοῦ καθάπερ διὰ τινῶν ἰδίων προσφώνων ὀνομάτων τῶν ἐκ τῆς ἐνεργείας αὐτοῦ νοηθέντων τὴν θεῖαν φύσιν ἀνακαλοῦντος. «Οἰκτιρῶν, ἢ γὰρ φησὶ, καὶ ἐλεῆμων ὁ Κύριος, μακρόθυμος καὶ πολυέλεος.» Ταῦτα τοίνυν τί λέγουσιν, ἐνεργείας ἔχουν τὴν σημασίαν ἢ φύσεως; Οὐκ ἂν τις ἄλλο παρὰ τὴν ἐνεργεῖαν εἴποι. Πότε τοίνυν ἐνεργήσας τοὺς οἰκτιρμούς ὁ Θεὸς καὶ τὸν ἔλεον, ἔσχεν ἐκ τῆς ἐνεργείας τὸ ὄνομα; Ἄρα πρὸ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς; Καὶ τίς ἦν ὁ τοῦ ἔλεους δεόμενος; Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἀμαρτίαν πάντως. Ἡ δ' ἀμαρτία μετὰ τὸν ἀνθρώπον οὐκοῦν μετὰ τὸν ἀνθρώπον καὶ ἡ τοῦ ἔλεειν ἐνεργεῖα καὶ τὸ τοῦ ἔλεου ὄνομα. Ὁρᾷς; διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ὁμώνυμα γίνεται καὶ μεθαρμύζεται κατὰ τοὺς τῆς ἀνθρωπίνης βου-

λήσεως κανόνας και νόμους. Καὶ οὐκ ἐφ' ἑνὸς, ἀλλ' ἅπαντα ἐπὶ πλείστον τε και διαφόρων ὑποκειμένων ἕκαστον ἐν ὧν λέγεται ὄνομα, τὸ πλείστον εἰπεῖν. Ὅσον ἐπὶ ὑποδείγματος, περὶ βουλήσεως εὐροὶ τις ἂν τυνομα ποτὲ μὲν ἐπὶ τῆς ἀκρίστου [f. 139 v] φύσεως τοῦ Υἱοῦ λαμβανόμενον, ποτὲ δ' ἐπὶ τῶν κτισμάτων παρὰ τῶν ἀγίων, ὡς ὁ μέγας Ἀθανάσιος κατὰ Ἀρειανῶν γράφων φησὶν ὡς οἱ ἀσεβεῖς οὐ θέλουσι λόγον και βουλήν ζῶσαν εἶναι τὸν Υἱὸν, περὶ δὲ τὸν Θεὸν βούλησιν και φρόνησιν και σοφίαν ὡς ἔξιν συμβαλῶσαν και ἀποσυμβαλῶσαν. Καὶ ὁμοίως Ἰωάννης ὁ ἐκ Δαμασκοῦ βούλησιν και σοφίαν και δύναμιν τὸν Υἱὸν εἶναι λέγει τοῦ Πατρὸς· οὐ χρῆ γὰρ λέγειν ἐπὶ Θεοῦ ποιότητα, ἵνα μὴ σύνθετον αὐτὸν ποιήσωμεν ἐξ οὐσίας και ποιότητος. Καὶ πρὸς γε ὁ Νυσσαῖων Γρηγόριος; ὕτως σοφίαν και βουλήν οὐδὲν ἕτερον εἶναι λέγει πλὴν τῆς τοῦ παντὸς προεπινοουμένης σοφίας, ἐν ἧ τὰ πάντα ἐγένετο και διεκοσμήθη· Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις και Θεοῦ σοφία. Καὶ τοῦτο μὲν περὶ τοῦ ταυτὸν εἶναι κατὰ τὸ σημαίνόμενον οὐσίαν, δύναμιν και βούλησιν και σοφίαν. Ἐν ἄλλοις δ' εὐρίσκειται λέγων ὁ θεὸς Μάξιμος ὡς ἡ θέλησις και ἡ βούλησις; οὐκ ἔστι ταυτὸν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ. « Ἡ μὲν γὰρ θέλησις και ἀρχεται και παύεται· ἡ δὲ οὐσία οὐτε ἀρχεται οὐτε παύεται. Τὸ δ' ἀρχόμενον και παυόμενον τῷ μῆτε ἀρχομένῳ μῆτε παυομένῳ τὸ αὐτὸ εἶναι οὐ δύναται. Εἰ γὰρ ταυτὸν ἦν τῇ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ ἡ βούλησις, ἐχρῆν μὲν οὐσίᾳ τῆς οὐσίας μίαν εἶναι και τὴν θέλησιν. Ἄλλ' ἡ Γραφή, « Πάντα, » φησὶν, « ὅσα ἠθέλησεν, ἐποίησε. Πολλὰ οὖν ἠθέλησε και οὐχ ἓν. » Καὶ ὁμοίως ὁ θεὸς Κύριλλος, « Ἡ ἐνός, » φησὶ, « τῶν ὀνομασμένων, Πατρός, λέγω, και Υἱοῦ και ἁγίου Πνεύματος, δημιουργικὴ θέλησις, ἐφ' ὅτιπερ ἂν λέγοιτο γενέσθαι τυχόν, ἐνέργημα μὲν αὐτοῦ ἔστι· πλὴν διὰ πάσης ἐρχεται τῆς θεότητος, και τῆς ὑπὲρ τὴν κτίσιν οὐσίας ἔστιν ἀποτελεσμα. » Ὅρᾳ πῶς ἡ τῶν ὀνομάτων και βημάτων γνώσις ἐπιστημονικὴ, δι' ὧν λόγοι και ἀποφαντικὰ δόγματα πάντα πρὸς γένεσιν ἐρχονται, μεγάλης δεῖται τῆς περινοίας και ἐξετάσεως; ὁμῶνυμα γὰρ ἔστι τὰ πολλά. Καὶ διὰ τοῦτο πάντες οἱ τῶν αἰρετικῶν θιασοὶ, τούτοις ἐγκαλυπτόμενοι, τοξεύουσι κατ' ἄλλοτ' ἄλλους καιροῦς ἀφανῶς τὴν εὐσέβειαν ὡς ἐκ λόχμης· ὧ δὴ και λέγων και γράφων και αὐτὸς κέρησαι τολμήματι παντάπασι κατὰ τῶν θεῶν δογμάτων μάλιστα πάντων ἐκείνων, και οὐτε τὴν τὰ πάντα βόσκουσαν ἡλίου φλόγα μάρτυρα τῆς πονηρίας ἔχων αἰσχύνῃ, οὕτε

μὴν τὸν τοῦ ἡλίου δημιουργὸν οὐτ' ἀνθρώπων οὐδέν. XIII. Et ut te etiam efficientiæ edoccam vocem esse magis eorumdem nominum ipsam, et usurpari et in aliis quidem, sed et in divina illa et beata essentia et natura, cum indiscrete dicatur, primum divinum audias Maximum: Maxima bonitas, quæ mens est, et omnis efficientia, in se conversa, efficientia est, cum non secundum potentiam antea sit audentia, postea mens secundum efficientiam fit; itaque etiam mens est sola pura, non factitia usque cogitatione, sed per se ipsam omnino intelligit. Etenim si essentia ejus diversa est, quæ autem 294 intelligit, ab ea diversa sunt, sine sensu sit necesse est

A plurimis et diversis, quæ supposita sunt, quodque nomen, quanquam unum est, tamen dicitur plurimum significare, ut exempli gratia, de voluntate reperias nomen interdum in natura increata Filii usurpatum, interdum autem in creatis a sanctis, 292 ut Athanasius magnus contra Arianos scribens dicit: « Impii non statuunt Filium esse rationem et voluntatem et cogitationem et sapientiam tanquam habitum convenientem et inconvenientem. Et simili ratione Joannes Damascenus voluntatem et sapientiam et vim Filium esse dicit Patris. Non enim possumus prædicare de Deo qualitatem, ne compositum eum fingamus ex essentia et qualitate. Et præterea Gregorius Nyssenus dicit revera sapientiam et voluntatem nihil esse quam sapientiam, in universum præmeditatum, in qua universa facta sint et adornata. Christus enim Dei est vis et Dei sapientia. Atque hoc quidem sufficiat de eo, quod idem est ex significatione essentia, vis et voluntas et sapientia. Ex aliis reperimus dicentem Maximum divinum: Consilium et voluntas non sunt idem atque essentia Dei; voluntas enim et incipit et desinit, essentia autem neque incipit neque desinit; quod autem incipit et desinit, cum eo, quod neque incipit neque desinit, idem esse non potest. Etenim si idem esset cum essentia Dei voluntas, oporteret cum una sit essentia, unam esse etiam voluntatem. Sed Scriptura, « Omnia, inquit, quæcumque voluit, creavit. » Multa igitur voluit, neque vero unum. Et simili ratione Cyrillus divinus, Voluntas, inquit, unius nominatorum, Patris dico et Filii et 293 Spiritus sancti, creans apud quemcunque esse dicitur, factum ejus est, sed per totam divinitatem est fusa et essentia, quæ est ante creationem, est perfectio. Vides, nominum et verborum cognitionem philosophicam, a quibus notionem et dogmata constituta omnia oriuntur, magnam requirere prudentiam et questionem: ejusdem enim nominis sunt plerumque. Et propterea omnes hæreticorum cætus, his involuti, petunt diversis temporibus obscure pietatem tanquam ex insidiis, qua et ipse usus es audacia et dicendo et scribendo omnino maxime contra dogmata divina omnia illa, ac neque pascentem omnia solis ignem, quem D testem habes pravitatis tuæ, vereris, neque solis creatorem neque hominum quemquam.

ΠΓ. Καὶ ἵνα σε και τὴν τῆς ἐνεργείας διδάξω φωνὴν οὖσαν μᾶλλον τῶν ὀμωνύμων αὐτῆν, [f. 140 r.] και λαμβανομένην και ἐπ' ἄλλων μὲν, ἀλλὰ κατὰ τῆς θείας ἐκείνης και μακαρίας οὐσίας και φύσεως, ὅταν ἀπροσδιορίστως λέγεται, τοῦ θεοῦ πρῶτον ἀκουε Μαξίμου· « Ἡ αὐτοῦ παραθότης νοῦς οὖσα και ὅλη ἐνέργεια εἰς ἑαυτὴν ἐστραμμένη ἐνέργεια ἔστιν, οὐ δύναται πρότερον οὖσα ἀφροσύνη, εἴτα νοῦς ἐνεργεῖα γεννημένη. Ὅθεν και νοῦς ἔστι μόνος καθαρός, οὐκ ἐπίκτητον ἔχων τὸ φρονεῖν, ἀλλὰ παρ' ἑαυτοῦ πάντως νοεῖ. Εἰ γὰρ ἡ μὲν οὐσία αὐτοῦ ἄλλη ἔστιν, & δὲ νοεῖ ἕτερα αὐτοῦ ἔστιν, ἀνόητος ἔσται ἡ

essentia ejus. Si quid autem habet, a se ipsa habet, non ab alio. Si a se ipsa, etiam per ipsam intelligit. Ipsa autem est ea, quæ intelligit; igitur cum mens sit, revera intelligit ea quæ ita sunt comparata, ut ea ipsa. Virles efficientiam et mentem et rationem intelligentiæ idem esse cum essentia demonstrari a divino illo magistro? Accipe autem porro etiam alterum ejusdem dictum eodem modo comparatum: Nulla res omnino perse ipsa est simplex essentia aut intelligentia, ut etiam monas sit individua. Deum autem sive essentiam dicimus, non habet ille simul intelligendi vim, nisi forte compositus est, sive intelligentiam, non habet a natura recipientem ille intelligentiæ suppositam essentiam. Sed propter essentiam Deus est intelligentia, et totus est intelligentia et solum, et propter intelligentiam essentia, et totus est essentia et solum et propter essentiam totus, et propter intelligentiam totus, quapropter monas est individua et indivisa et simplex. Et alibi, Monas enim, inquit, divinitas est, neque vero dyas et trias, sed non multitudo, initii est expers et incorporea et constans. Et rursus: Illud enim natura est maxime **295** solum, integrum, incompositum et indissolubile et æque abest a substantiæ monade atque a materiæ dyade et a multitudine essentiarum. Vides omnino hunc divinum vetare magistrum hic vocem triadis tanquam numerum multorum cogitari? Trias enim, inquit, est monas, neque vero multitudo, et præterea maxime solum et unius neque vero multitudinis instar, et præterea simplex neque vero maximum; alterum enim est perfectum, alterum imperfectum; quod enim omnium est causa, id omnino unum est, et quod multorum et compositorum est causa, simplex omnino est et incompositum. Etenim si non unum est, nihil est, unde discernamus, ac si non simplex, idem non est ultra multa et composita; sin autem simplex, omnino est etiam individuum simul et indivisum. Composita enim dividi et discerni possunt in ea, ex quibus contractum et compositum est illud compositum et conjunctum. Quot enim discernuntur, tot est conjunctum, ex quo hæc discernuntur, et quot illa multa, tot hoc unum, a quo distant. Individui autem et indivisi non potest comprehendi ulla pars neque quæ prior sit aliis neque quæ posterior aliis, neque initium, neque finis; aliud enim est finis, et aliud cujus est finis, et rursus aliud est initium, aliud cujus est initium. Hoc autem est semper et compositum et totum in habitu, quæ omnia esse non possunt in simplici et immota et indivisa illa essentia. Quod autem ex his, quæ nobis magis usitata sunt, nostras ignotas **296** altioris cognitionis illius referre conamur, divinibus Patribus libera fuit licentia.

XIV. Cum etiam alia plurima quæ proferam mihi suppetant aperta, et quæ ita ut refutari non possint, probent, cum essentia idem esse divinam efficientiam, et universam efficientiam etiam ipsius

οὐσία αὐτοῦ· εἴ τι δὲ ἔχει, παρ' ἐαυτοῦ ἔχει, οὐ παρ' ἄλλου. Εἰ δὲ παρ' ἐαυτοῦ καὶ ἐξ ἐαυτοῦ νοεῖ, αὐτὸς ἐστὶν ἃ νοεῖ. Οὐκοῦν νοῦς ὢν ὄντως νοεῖ τὰ ὄντα ὡς ὢν. Ὁρᾷ πῶς ἐνέργειαν καὶ νοῦν καὶ νοεῖν καὶ φρονεῖν, εἴτουν νήσιν καὶ φρόνησιν, ταυτὴν τῆ οὐσία δεικνύσιν ὁ θεὸς ὁὗτος διδάσκαλος; Ἄκουε δὲ λοιπὸν καὶ ἐτέραν τοῦ αὐτοῦ βῆσιν ὁμοίω; ἔχουσαν· Ὁὐδὲν τῶν ὄντων τὸ σύνολον αὐτὸ καθ' αὐτὸ ἀπλήτις οὐσία ἢ νόησις ἐστὶν, ἵνα καὶ μονὰς ἢ ἀδιαίρετος. Τὸν δὲ θεὸν εἴτε οὐσίαν εἰποιμεν, οὐκ ἔχει φυσικῶς συνεπινοουμένην τὴν τοῦ νοεῖσθαι δύναμιν, ἵνα μὴ ἢ σύνθετος· εἴτε νόησιν, οὐκ ἔχει φυσικῶς δεκτικὴν τῆς νοήσεως ὑποκειμένην οὐσίαν. Ἄλλ' αὐτὸ καθ' οὐσίαν νόησις ἐστὶν ὁ θεὸς, καὶ ὅλος νόησις καὶ μόνον, καὶ αὐτὸ κατὰ τὴν νόησιν οὐσία, καὶ ὅλος οὐσία καὶ μόνον, καὶ ὑπὲρ οὐσίαν ὅλος, καὶ ὑπὲρ νόησιν ὅλος, διότι μονὰς ἀδιαίρετος καὶ ἀμερῆς καὶ ἀπλή. Ὡς δὲ ἀλλαγοῦ, ὁ Μονὰς γὰρ, ὡς φησὶν, ἐ ἡ θεότης, καὶ οὐ δυὰς, καὶ τριάς, ἀλλ' οὐ πλῆθος, ὡς ἀναρχος, ἀνώματός τε καὶ ἀστασίαστος. Καὶ πάλιν, Ἐκεῖνο γὰρ φύσει μονώτατον τέλειον, τὸ ἀσύνθετον καὶ ἀσκέδαστον καὶ φεῦγον ἐπ' ἴσῃ τὸ τε καθ' ὑπόστασιν μοναδικὸν καὶ τὸ καθ' ὕλην δυϊκὸν καὶ τὸ καθ' οὐσίαν πληθυντικόν. Ὁρᾷ πῶς τὸ πληθυντικὴν νοεῖσθαι τὴν τῆς Τριάδος ἐνταῦθα φωνὴν παντάπασιν ὁ θεὸς οὗτος ἀπαγορεύει διδάσκαλος; Μονὰς γὰρ, φησὶν, ἡ Τριάς καὶ οὐ πλῆθος, καὶ πρὸς γε μονώτατον καὶ ἐνιαῖον καὶ οὐ πληθυντικόν, καὶ ἐπὶ τούτοις ἀπλοῦν καὶ οὐ μεριστόν. Τὸ μὲν γὰρ τέλειον, τὸ δ' ἀτελέ. Ὁ γὰρ αἴτιον πάντων, ἐν πάντως· καὶ ὁ τῶν πολλῶν καὶ συνθέτων αἴτιον, ἀπλοῦν πάντως καὶ ἀσύνθετον. Εἰ γὰρ μὴ ἐν ἐστὶ, οὐδὲν ἐστὶν, ὀποτέρωθεν ὀρῶν τις ἀν. Καὶ εἰ μὴ ἀπλοῦν, οὐδ' ἐπέκεινται τῶν [f. 140 v.] πολλῶν καὶ συνθέτων. Εἰ δ' ἀπλοῦν, πάντως καὶ ἀδιαίρετον ἅμα καὶ ἀμερῆς· τῶν γὰρ συνθέτων ἐστὶν ἡ διαίρεσις καὶ διάκρισις εἰς τὰ ἐξ ὧν συνήρηται τε καὶ συντέθειται τὸ σύνθετον ἐκεῖνο καὶ ἠνωμένον. Ὅσα γὰρ τὰ διακρινόμενα, τσαυτὰ τὸ ἠνωμένον ἀφ' οὗ ταυτὶ διακρίνεται· καὶ ὅσα τὰ πολλὰ, τσαυτὰ τὸ ἐν ἀφ' οὗ δίστανται. Τοῦ δ' ἀδιαίρετου καὶ ἀμερῆς οὐκ ἐστὶ λαθεῖν μόριον οὐδὲν, οὔτε πρότερον ἄλλων οὐθ' ὕστερον ἄλλων, οὔτε μὴ ἀρχὴν οὔτε πέρας· ἄλλο γὰρ τὸ πέρας καὶ ἄλλο οὐ πέρας, καὶ αὐ ἕτερον ἀρχὴ καὶ ἕτερον οὐ ἀρχή. Τοῦτο δὲ συνεχὲς καὶ σύνθετον καὶ ὅλον ἐν σχέσει. Ἄ πάντα ἀδύνατα ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσχέτου καὶ ἀμερῆς ἐκείνης οὐσίας. Εἰ δ' ἐκ τῶν ἡμῶν γνωρισμάτων τὰς ἐν ἡμῶν ἀρρήτους ὠδῖνας εἰς τὴν ἀρρήτον, ἐν εἴπω, συναίσθησιν τῆς ὑπερῆφάνου γνώσεως ἐκείνης ἀνάγεσθαι πειρώμεθα, θυμάμεθα ἡκιστα χρῆ· τοῦτο γὰρ ὡς τὰ πολλὰ καὶ τοῖς θεοῖς Πατράσιν ἀκώλυτον ἔχει τὸ συγκεχωρηκός.

passiones ad ignotam, ut ita dicam, animadversionem minime mirari debemus. Hæc enim plerumque etiam

ΙΔ'. Ἐχων δ' ἐγὼ καὶ ἕτερα πλείστα προενεργεῖν σαφῆ καὶ ἀναμφιλέτως δεκνύντα τῆ οὐσίᾳ ταυτὸν εἶναι τὴν θεῖαν ἐνέργειαν καὶ ὅλην ἐνέργειαν καὶ αὐτοενέργειαν, παρίημι διὰ πλῆθος, ἀρκεῖν ἡγοῦμε-

νας ταῦτα τῇ παρουσίᾳ σχεδὴ σχολῇ· εἰρήσεται δ' ὄν
 τῶν κἀν τοῖς ἐξῆς, προϊόντος τοῦ περὶ τῆς τοιαύ-
 τῆς ἐνεργείας λόγου. Νῦν δὲ δεικτέον ἐστὶ καὶ ὅπως
 μετὰ προσδιορισμοῦ φασιν οἱ θεοὶ Πατέρες καὶ τὸν
 Υἱὸν καὶ τὸ ἅγιον Πνεῦμα ἐνεργείαν καὶ αὐτοἐνε-
 ργείαν, ἐκάτερον προσκόντως. Καὶ περὶ μὲν τοῦ
 Υἱοῦ ὁ θεὸς οὕτω φησὶν Ἀθανάσιος, « Οὐκ ἀμφίβο-
 λον ὅτι αὐτός ἐστιν ἡ τοῦ Πατρὸς ζῶσα βουλὴ καὶ
 ἐνούσιος ἐνεργεία καὶ λόγος ἀληθινός. » Περὶ δὲ τοῦ
 Πνεύματος ὁ αὐτὸς οὕτω φησὶν, « Ἐνὸς ἔντος τοῦ
 Υἱοῦ τοῦ ζῶντος Λόγου, μίαν εἶναι δεῖ τελεῖαν καὶ
 πλήρη τὴν ἀγιαστικὴν καὶ φωτιστικὴν ζωὴν, οὔσαν
 ἐνεργείαν αὐτοῦ καὶ ὁμοίαν, ἥτις ἐκ Πατρὸς λέγεται
 ἐκπορεύεσθαι. » Κύριλλος δ' ὁμοίως καὶ αὐτὸς, « Καὶ
 ὁ Υἱὸς ἐστὶ. » φησὶν, « ἡ ζῶσα καὶ οὐσιώδης ἐνε-
 ργεία καὶ δύναμις καὶ σοφία τοῦ Πατρὸς. Ἐνεργεία
 καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Ἐνεργεία λέγε-
 ται καὶ ἡ ἐκάστῳ τῶν ἑνῶν ἐνούσα φυσικὴ δύναμις,
 ὡς τὸ θερμαντικὸν τῷ πυρὶ, καὶ τὸ ψυκτικὸν τῇ χιόνι,
 καὶ τὸ αἰσθητικὸν τῷ ζῳῳ, καὶ τῷ ἐνεργεῖν τὸ
 ἐνεργητικόν. Λέγεται καὶ τὸ τῆς ἐνεργητικῆς δυνά-
 μεως ἀποτέλεσμα, ἐνεργεία καὶ ἔργον καὶ ἐνεργημα,
 ὡς ἔργα καὶ ἐνεργεῖαι Θεοῦ γῆ καὶ οὐρανοῦ καὶ τὰ
 ἐν τούτοις· φησὶ γὰρ ὁ θεὸς [f. 141 r.] ἐκ Δαμα-
 σκοῦ Ἰωάννης ὡς ἡ ἐνεργεία καὶ ἐνεργημα λέγεται,
 καὶ τὸναντίον ἐνεργεία τὸ ἐνεργημα, ὡς καὶ τὸ κτί-
 σμα κτίσις. Καθ' ὃ σημαινόμενον καὶ τὸν οἶκον ἐνε-
 ρεῖαν φαμεν τοῦ οἰκοδόμου, καὶ τοῦ ναυπηγοῦ τὴν
 ὀλκάδα. Ἐνεργεία λέγεται καὶ ἡ πρὸς τὰ ἐνεργού-
 μενα κίνησις, σχέσις τις οὔσα καὶ μεταξὺ θεωρου-
 μένῳ τε δημιουργοῦντος καὶ τῶν δημιουργουμέ-
 νων, καθάπερ ἡ τοῦ οἰκοδόμου πρὸς τὸ οἰκοδομούμενον
 καὶ τοῦ ναυπηγοῦ πρὸς τὸ πλοῖον. Ἡ καὶ συμβεβη-
 κὸς οὔσα καθ' αὐτὴν συγκαταλήγει τῇ τῶν ἀκρων
 λήξει καὶ οὐκέτι ἐστὶν οὐδέν. Περὶ τῆς καὶ ὁ Θεολόγος
 ἔφη ὁ θεὸς Γρηγόριος ὡς ἐνεργηθῆσεται, καὶ οὐκ
 ἐνεργήσει, καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι πάσεται, κα-
 θάπερ καὶ ἡ μεταξὺ τοῦ ὀρωμένου καὶ τοῦ ὀρώντος
 ὄρασις καὶ ἡ μέσον τοῦ γενομένου καὶ τοῦ γευστοῦ
 γεῦσις. Καὶ ὁ Νυσσαῖν δὲ θεὸς Γρηγόριος μὴ δύ-
 νασθαι φησὶν ἐνεργεῖαν ἀπεργαστικὴν τινα πράγμα-
 τος αὐτὴν ἐφ' ἑαυτῆς συστήναι, μὴ τινας ὑποδοχόμε-
 νου τῆς ἐνεργείας τὴν κίνησιν. Ἀναγκαῖαν γὰρ ἔχειν
 ταῦτα τὴν σχέσιν πρὸς ἄλληλα τὴν τε ἐνεργητικὴν
 καὶ τὴν παθητικὴν δύναμιν. Ὡν εἰ χωρισθεῖν τῷ
 λόγῳ τὸ ἕτερον, οὐκ ἂν ἐφ' ἑαυτοῦ συσταῖ καὶ τὸ
 λειπόμενον· εἰ μὴ γὰρ καὶ τὸ πάσχον εἴη, τὸ ἐνε-
 ρεῖν οὐκ ἔσται. Ἐνεργεία λέγεται καὶ ἡ πρὸς φαν-
 τασίας ἀντιδιηρημένη ἀλήθεια κατὰ τὸν θεὸν Κύριλλο-
 ν, ὡς ἐνῆρξεν ὁ θεὸς Λόγος ἐν τῇ πανάγῳ Θεοτόκῳ
 οὐ δοκῆσει, ἀλλ' ἐνεργεῖα εἶπεν ἀληθεία. Ἐνεργεία
 λέγεται κατὰ τὸν θεὸν ἐκ Δαμασκοῦ Ἰωάννην καὶ τὸ
 πρῶτον ἐν ἡμῖν συνιστάμενον νόημα, καὶ ἔτι ἡ διὰ
 γλώττης τῶν νοουμένων φανέρωσις. Σύνθεσις δ' ἔτι,
 φησὶ, καὶ τῇ θεῖᾳ Γραφῇ καὶ τὴν τοῦ Θεοῦ παραχώ-
 ρησιν λέγειν ἐνεργείαν. Λέγεται καὶ πλάνης ἐνεργεία
 ὡσπερ καὶ δαιμόνων, καθὰ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος
 ἐν τοῖς περὶ ἀκαταλήπτου λόγους ὑπὲρ τῶν ἐνεργου-
 μένων εὐχεσθαι παραινεῖ, τῶν δαιμονώντων δηλαδὴ

A ejus efficientiam, propter multitudinem omitto, cum
 hæc sufficere putem huic colloquio extemporalī.
 Dicentur igitur fortasse etiam postea progrediente
 de tali efficientia oratione. Nunc autem demon-
 strandum est, quomodo assumpta definitione divini
 Patres et Filium et Spiritum sanctum vocent effi-
 cientiam et eorum ipsorum efficientiam, utrumque
 accommodate. Atque de Filio quidem Athanasius
 divinus ita dicit: Non dubium est, quin ille sit Pa-
 tris viva voluntas, et ad essentiam pertinens effi-
 cientia, et ratio vera. De Spiritu autem idem ita
 loquitur: Cum unus sit Filius ratio viva, unam
 oportet perfectam et plenam esse vitam illam sancti-
 ficam et lucentem, cum sit efficientia ejus et dos,
 quæ a Patre dicitur proficisci. Cyrillus autem simili
 modo et ipse, Et Filius, inquit, et viva et essentia
 similis efficientia et vis et sapientia Patris, efficien-
 tia etiam Filii est Spiritus sanctus. Efficientia di-
 citur etiam vis, quæ cuique rei a natura inest, ut
 vis calefaciendi 297 igni inest, et frigerandi
 nivī, et sentiendi animali, et efficiendi efficienti.
 Etiam efficientis vis perfectio dicitur efficientia et
 factum et effectum, ut facta et efficientiæ Dei di-
 cuntur terra et cœlum et quæ in iis versantur. Ait
 enim divinus Joannes Damascenus: Efficientia
 etiam effectum dicitur, et ex contrario effectum
 efficientia, ut etiam creatum creatio, secundum
 quam significationem etiam domum dicimus effi-
 cientiam architecti et navium ædificatoris navem
 onerariam. Efficientia dicitur etiam moveri ad ea,
 quæ efficiuntur, et est ratio quædam quæ interce-
 dit inter efficiens et effectum, ut architectus ad
 ædificium accedit, et navium ædificator ad navem,
 quæ motio cum accidens sit per se cum extromor-
 rum sine desinit, neque est jam quidquam. De qua
 etiam divinus Gregorius, Theologus ille, ait: Effi-
 cietur, neque vero efficiet, et simulatque effecta est,
 desinet, ut etiam visus, qui inter visum et viden-
 tem intercedit, et inter gustantem et gustatum gu-
 status. Et divinus Gregorius Nyssenus dicit, non
 posse efficientiam ullam rei efficacem ipsam in se
 constare, nisi quid recipiat efficientia motionem.
 Hæc enim habere necessariam rationem inter se,
 activam et passivam vim: quorum si secernatur
 ratione alterum, non in se constat etiam reliquum;
 etenim si non sit etiam res patiens, 298 res effi-
 cients non erit. Efficientia dicitur etiam visioni op-
 posita veritas secundum divinum Cyrillum, ut ver-
 sata est ratio divina in sanctissima Virgine Deæ
 Matre, non specie, sed efficientia sive veritate. Effi-
 cientia dicitur secundum divinum Joannem Dama-
 scenum etiam prima in nobis constans cogitatio,
 et porro expositio cogitatorum quæ lingua effi-
 citur. Consuetudo porro, inquit, etiam divinæ Scri-
 pturæ, etiam Dei indulgentiam dicere efficientiam.
 Dicitur etiam erroris efficientia ut etiam dæmonum;
 ut etiam divinus Chrysostomus in iis quas de incom-
 prehensis scripsit orationibus ut pro energumenis
 oremus hortatur, dementibus nimirum et furentibus,

Atque Paulus, « Quia, inquit, veritatem non acceperunt, mittet iis efficientiam erroris usque dum crediderint. » Sed etiam totam animalis administrationem et dispensationem efficientiam sancti vocant, sive vivendi vires, et intelligendi et sentiendi.

XV. Cum igitur tot significationes tibi propositæ sint, quas significat vox, eodem atque efficientia nomine prædita, qui tu prætermissa omnium cognitione confugis ad eas, quæ in Scripturis non reperiuntur, et Scripturas talia dicere falso criminari? Ubi enim differre omnino dicit Joannes Damascenus ab increata natura increatam ejus **299** efficientiam, sicut tu hæc pervertis impudenter criminando? Etenim explicari quidem naturam ab eo audivimus, differre autem eam nusquam invenimus dicentem illum divinum virum. Jam vero si tu quidem illam naturæ explicationem pro differentia accipis, jam est tibi reliquum, cum audias Scripturas dicentem, explicationem Patris esse Filium, ut dissimilem Filium Patri enunties, et quod ad naturam attinet essentia carentem et valde diversum. Sed, ut videtur, quod a natura pravum est, ut ita dicam, et semel periculoso mentis morbo affectum et propterea divinis dogmatis abruptum est in errorem, tempore delere habitum haud scio an nunquam possit, non magis quam interdum habitum pulchri ex poesi pellere potest, celerrime decutitur re ipsa detectum, cum natura redeat et recipiat facillime genuinum. Et tu quidem simulando te efferre testimonia scripta, insane quidem, ipse stultitiam tuam ultro detegis, quæ cum etiam in sententiam vagam et impiam pervertas, jam improbitatem tibi propriam publice exponis. Neque enim jam celatum quod ad animi mysteria attinet se dormitutum sperat pravitatis scelus secretum. Emanavit enim et divulgata est in solis radios simulque in ludibrium et cavillationem theatri comici frequentem, et gloriam quam assequi studebas perdidisti mutatam **300** in infamiam, quod autem velas ipse, dedecus tuum, ejus jam sacra revelatoria facere te ut in Bacchi mysteriis non sentis.

XVI. Palamas autem nihil ad hæc respondens aliam inivit viam, ut erat ejus mos. Nonne magnus, inquit, Basilius ex efficientiis Dei dicit nos cognoscere Deum? Efficientiæ enim ejus, ait ille, ad nos descendunt, essentia autem ejus manet inaccessible. Has igitur efficientias habet Deus, qui alius est, alias et increatas; hæ enim sunt providentiæ, sunt eventus, porro infinitum, immotum, simplex, initio et fine carens, sapientia, virtus et similia, quæ omnia alia quidem sunt ac essentia, sed increata. Aliud enim est quod habet, aliud quod habetur, et diversum quidem.

XVII. Ad hæc Gregoras respondens, Proprium, inquit, hoc tibi, amice, est signum, ut nihil quod ad rem pertineat, respondeas, sed pro aliis alia adducas imperfecta, omissis iis, quæ magis necessaria

καὶ μεμνημένων. Καὶ Παῦλος δὲ, « Ἄνθ' ὧν, ἢ φησί, « τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἐδέξαντο, πέμψει αὐτοῖς ἐνέργειαν πλάνης εἰς τὸ πιστεῦσαι αὐτούς. » Ἄλλὰ καὶ τὴν τοῦ ζώου πᾶσαν οἰκονομίαν ἐνέργειαν οἱ ἄγιοι φασιν, εἴτουν τὰς ζωτικὰς δυνάμεις τὰς τε νοεράς καὶ αἰσθητικὰς.

IE'. Τοσοῦτων δὲ σοὶ προκειμένων σημασιωμένων ἄπερ ἡ τῆς ἐνεργείας ὁμώνυμος [f. 141 v.] οὕσα σημαίνει φωνή, πῶς παρατρέχων ἀπάντων τὴν γνῶσιν καταφεύγεις ἐφ' ἄπερ οὐκ ἔστιν ἐν ταῖς Γραφαῖς, καὶ λέγειν συκοφαντεῖς τὰς Γραφὰς τὰ τοιαῦτα; Πού γὰρ διαφέρειν ὅλος φησὶν ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης τῆς ἀκρίστου φύσεως τὴν ἀκρίστον ταύτης ἐνέργειαν, ὡσπερ σὺ διαβάλλεις ἀναίθην συκοφαντῶν; Χαρακτηρίζειν μὲν γὰρ ἀκηκόαμεν, διαφέρειν δ' οὐδαμῆ πὸν θεῖον ἄνδρα ἐκείνον εὐρίσκομεν λέγοντα. Εἰ δὲ τὸ χαρακτηρίζειν αὐτὸς ἀντὶ τοῦ διαφέρειν λαμβάνεις, ὦρα σοὶ λοιπὸν καὶ χαρακτῆρα τοῦ Πατρὸς τὸν Υἱὸν τῆς Γραφῆς ἀκούοντι λεγούσης, ἀνόμοιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ κηρύττειν καὶ ἀνούσιον καὶ σφόδρα διάφορον τὴν φύσιν. Ἄλλ' ὡς ἔοικε, τὸ φύσει κακὸν ὡς εἰπεῖν, καὶ τὰ τῆς διανοίας ἅπασι καίρια νενοσηκὸς καὶ τῶν θεῶν ἐπισφαλῶς ἀπερῆγωγὸς διὰ ταῦτα δογμάτων, χρόνῳ τὴν ἔξιν οὐκ ἂν ποτ' ἀποτρίψασθαι δύναίτο, ὅτι μὴ καὶ τὴν ἔσθ' ὅτε τοῦ καλοῦ προσποίησιν τάχιστα ἀποσαίεται, πράγμασιν αὐτοῖς ἐλεγχόμενον, παλινορμούσης τῆς φύσεως καὶ ἀναλαμβανούσης ἐκ τοῦ βῆστος τὸ γνήσιον. Καὶ σὺ γε μὴν ἐν μὲν τῷ γραφικῆς μαρτυρίας προσποιεῖσθαι κομίζεις, οὐκ ὑγῶς δ' οὖν, τὴν αὐτὸς σαυτοῦ γε ἀμαθίαν ἐκὼν ἐξελέγχεις, ἐν δὲ τῷ καὶ πρὸς ἐπισηφελῆ καὶ δυσσεβῆ διάνοιαν αὐτὰς διαστρέφειν τὴν οἰκίαν ἔτι θεατρικὰς κακόνους. Οὐκέτι γὰρ ἀνέλεγκτον ἐς τὰ γε τῆς ψυχῆς μυστήρια καθευδῆσιν ἐλπίζεται τὸ τῆς κακίας ἀπόρρητον ἄγος· ἐξεβῆρθη γὰρ καὶ διακωφοίτηκεν ἐς ἡλίον αὐγάς καὶ ἅμα ἐς μυκτῆρα καὶ χλευστὴν θεάτρον μεστὴν κωμικοῦ. Καὶ ἦν μὲν εἰδωκὸς ἀπολώλεκας δόξαν πρὸς ἀδοξίαν μετενεγκῶν ἦν δ' ἐκάλυπτες αἰσχύνῃ αὐτὸς σαυτοῦ, ταύτης ἦδη τὰ ἀνακαλυπτήρια θύων ὡσπερ ἐν Διονυσίων πομπαῖς οὐκ αἰσθάνῃ.

IG'. Ὁ δὲ Παλαμάς οὐδὲν πρὸς ταῦτα ἀποκρινόμενος ἐτέραν ἐβάδισε, τοῦτο δὲ τὸ εἰωθὸν; αὐτῷ. DE Ἔττα οὐκ ὁ μέγας, φησὶ, Βασίλειος ἐκ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ φάσκει γνωρίζειν ἡμᾶς τὸν Θεόν; Αἱ γὰρ ἐνεργεῖαι αὐτοῦ, φησὶ, πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν, ἡ δ' οὐσία αὐτοῦ μένει ἀπρόσιτος. Ταῦτα; οὖν τὰς ἐνεργείας ἔχει ὁ Θεὸς ἄλλος ὢν ἄλλας οὐσας καὶ ἀκρίστους; αὐταὶ γὰρ εἰσιν αἱ πρόνοιαι, αἱ πρόοδοι, τὸ ἀπειρον, τὸ ἀτρεπτον, τὸ ἀπλοῦν, τὸ ἀναρχον, τὸ ἀτελεύτητον, ἡ σοφία, ἡ δύναμις; καὶ τὰ τοιαῦτα, ἄλλα μὲν ὄντα παρὰ τὴν οὐσίαν, ἀκρίστα δέ. Ἄλλο γὰρ τὸ ἔχον καὶ ἄλλο τὸ ἐχόμενον καὶ διάφορον. »

IZ'. [f. 142 r.] Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς ἀποκρινθεὶς, « Ἰδίῳ σοὶ τοῦτο, φησὶν, ὧ ἄνθρωπε, γνώρισμα, μὴδὲν πρὸς ἔπος ἀποκρίνεσθαι, ἀλλ' ἀνθ' ἐτέρων παρειστάγειν ἕτερα, ἡμετελῆ τὰ ἀναγκαῖότερα κατα-

λιμπάνοντα και άσαφη και ανεπεξέργαστα και άμάρτυρα. Όμως μικρά και περι των νυν σοι λεχθέντων φθελγόμενος απαλλάξομαι. Ει άλλο τὸ ἔχον και άλλο τὸ ἐχόμενον και διάφορον, και τὸ μὲν ἔχον οὐσία, τὸ δὲ ἐχόμενον οὐκ οὐσία κατά σε, ανούσιον ἄρα τὸ ἐχόμενον. Καί εἰ ἡ οὐσία Θεός, τὸ ανούσιον ἄρα οὐ Θεός, ἡ ἐνέργεια δηλαδή. Καί σύνεστι λοιπὸν ἐξ αὐτοῦ τῆς θείας και ἀκρίστη οὐσίας ἡ ανούσιος αὐτή και διάφορος ἐνέργεια. Καί ἄμα δυάς ἡ πάντων ἀρχή σοι γίνεται, τὸ ἀτοπώτατον, ἑαυτῆς διαφέρουσα και αὐτῆς ἑαυτῆς μαχομένη. Ἄλλ' ὁ θεός Μάξιμος, « Οὐ συνθεωρεῖσθαι ἡ συνεπιθεωρεῖσθαι δύναται τι, φησί, τῷ Θεῷ κατ' οὐσίαν διάφορον ἐξ αὐτοῦ, οὐκ αἰών, οὐ χρόνος, οὐδέ τι τῶν τούτοις ἐνδαιτυμένων » οὐ γάρ συμβαίνουσι ἀλλήλοις πώποτε τὸ κυρίως εἶναι και οὐ κυρίως. » Καί πάλιν ἀπειρον εἶναι δυάδα οὐδαμῶς ἐνδέχεται· αἱ γάρ κατ' αὐτὴν μονάδες ἀλλήλαις κατὰ παράθεσιν συνυπάρχουσαι ἀλλήλας ὀρίζουσι, εἰ δὲ τοῦτο, οὐδ' ἀναρχον· ἀρχὴ γάρ πάσης δυάδος μονάς. Εἰ δὲ μὴ ἀναρχον, οὐδ' ἀκίνητον· κινεῖται γάρ τῷ ἀριθμῷ ἐκ μονάδων καθ' ἑνωσιν, τὸ δὲ κινούμενον οὐκ ἀρχή, ἀλλ' ἐξ ἀρχῆς, δηλαδή τοῦ κινουόντος. Μονάς δὲ μόνῃ κυρίως ἀκίνητος. Περιερασμένα σοι ἄρα και ὕπ' ἀρχὴν αἱ θεότητες, ἀνθρωπε· και εἰ τοῦτο, διαστῆμασι τοπικοῖς τε και χρονικοῖς δεδουλεύκασιν. Κτίσασιν ἄρα λατρεύον αὐτὸς ἐλελήθεις. Ἔτι εἰ κατά σε ἕτερον οὐσία και ἕτερον Θεός ὁ τὴν οὐσίαν ἔχων και διάφορος τῆς οὐσίας οὐσίας, ἐστιν ἄρα Θεός ανούσιος και οὐσία Θεοῦ ἄθεος. Φησί γάρ και ὁ Νυσσαῖων Γρηγόριος, « Εἰ τὸ ἀγαθὸν ὄν, τὸ πονηρὸν οὐκ ὄν· εἰ δὲ τὸ πονηρὸν ὄν, τὸ ἀγαθὸν οὐκ ὄν, κατά τὸν τῶν ἀμέσων ἐναντίων λόγον. » Ἔσται πολυθεῖαν ἀγωνιζόμενος συνιστῆν ἐάλως και ἀθέτην νοσῶν, τὰ ἐκ διαμέτρου κακά· και πέπτωκε δὲ βραχέων τὰ τῶν σῶν ἀκροπόλεων ἡχυρώματα, ἐφ' οἷς ἐτεποίθει. Ἔτι μὴν ἐπειδήπερ ἄλλο φησὶ εἶναι τὸ ἔχον, ἄλλο δὲ τὸ ἐκτὸν και διάφορον, φαίης ἂν και ἄλλο μὲν ἐξ ἀνάγκης εἶναι τὸν Θεόν, ἄλλο δὲ τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ· λέγεται γάρ ὁ Θεός και οὐσίαν [f. 142 v.] ἔχειν και ὑπαρξίν. Ἔσται ἄρα κατά σε Θεός ανύπαρκτος και ὑπαρξίς Θεοῦ ἄθεος. Καί περι τῆς ἐνεργείας δ' ὁμοίως λεκτέον και ἐρωτητέον, εἰ ἡ ἐνέργεια ἔχει ἐνέργειαν ἄλλην. Εἰ γάρ ἔχει, δύο ἄρα· και εἰ δύο, διάφορα πάντως· ἄλλο γάρ δεῖν εἶναι ἐφῆς τοῦ ἐχομένου τὸ ἔχον. Καί γίνεται τις τερατόμορφος ἐνεργουἐνέργεια. Εἰ δὲ μὴ τοῦτο, οὐκ ἂν εἴη τὴν ἐνέργειαν ἔχειν ἐνέργειαν. Καί συμβῆσεται τὴν τοιαύτην ἐνέργειαν ἀνεργήτον εἶναι. Ἐδ' ἀνεργήτον και ανύπαρκτον καθ' ἡν βωμολοχῆσας προῖθηκας θέσιν τε και πρότασιν αὐτῆς. Ἐδ' γάρ μὴ ἔχον, ἐφῆς, ἐνέργειαν οὐτ' ἐστιν οὔτε τί ἐστιν· οὐτ' ἐστι παντελῶς αὐτοῦ θέσις, και ἀπόλωλέ σοι τὸ σπούδασμα δι' ὀλίγου και τῆς μοχθηρᾶς γεωργίας ὁ στάχυς, ἡ ἐς ανύπαρκτον ἡμᾶς δογματίζουσι πιστεύειν ἡ εἰς σύνθετον θεότητα. Ἐναντιοῦσται γάρ σοι και ὁ θεός Κύριλλος, ἄτοπον εἶναι φάσκων τὸ λέγειν τοιαύτην ἔχειν τὸν Θεόν τὴν γινώσκον ὄντιαν και ἡμεῖς· εἰ γάρ [ὡςπερ] ἡμεῖς,

A sunt, et obscura et inexculpta et testimoniis carentia. Tamen pauca etiam de iis, quæ nunc a te dicenda sunt, locutus discedam. Si aliud est quod habet, aliud quod habetur et diversum, ac si quod habet est essentia, quod autem habetur non est essentia secundum 301 te, essentia est expers quod habetur; ac si essentia est Deus, id igitur quod essentia caret non est Deus, efficientia nimirum, et conjuncta est jam semper et ex omni æternitate divina et increate essentia hæc essentia carens et diversa efficientia, simulque principium omnium tibi evadit dyas ineptissima a se ipsa differens et semper secum pugnans. Sed Maximus divinus, « Non potest, inquit, cogitando dari aut attribui quidquam Deo, quod sit ab ejus essentia diversum, ex omni æternitate, non ævum, non tempus, neque quidquam eorum quæ in his versantur; neque enim accommodantur sibi invicem unquam id quod proprie aliquid est et quod non proprie. » Et rursus infinita esse dyas nullo modo potest; monades enim in ea ex comparatione compositæ se invicem definiunt: sin autem hoc est, non est illa principii expers; principium enim dyadis omnis est monas. Quodsi illa non est principii expers, eadem non est immota. Movetur enim numero ex monadibus secundum consociationem; quod autem movetur non est principium, sed movetur ex principio nimirum movente. Monas autem sola proprie est immota. Subjectæ igitur tibi sunt, amice, etiam sub principium divinitates; quodsi hoc est, mensuris locorum et temporum inserviunt; creata igitur collis ignarus. Jam vero si ex tua sententiâ aliud est essentia, aliud Deus qui essentiam habet; et diversus est a sua ipsius essentia, est igitur Deus inessentialis 302 et essentia Dei divinitate destituta. Ait enim etiam Gregorius Nyssenus: « Si bonum est, primum non est; sin autem pravum est, bonum non est, secundum eam rationem, quod contraria componi non possunt. » Itaque cum multos deos componere contenderes, deprehensus es etiam ex negatione unius Dei ægrotans, quæ sunt maxime opposita mala, et conciderunt parvis arcium tuarum castella et munitiones, quibus confusus eras. Deinde autem quoniam aliud dicis esse quod habet, aliud quod habetur et diversum, fortasse dices etiam aliud esse necessario Deum, aliud ejus substantiam. Dicitur enim Deus et essentiam habere et substantiam. Erit igitur ex tua sententiâ Deus non substantialis, et substantia Dei divinitate destituta. Et de efficientia idem dicendum erit et quærendum, num efficientia habeat efficientiam aliam. Etenim si habet, sunt igitur duo, ac si duo, diversa omnino; aliud enim oportere esse dicebas atque id quod habetur id quod habet, et oritur quedam mirum in modum formata efficientia efficientia; sin autem hoc verum non est, non potest efficientia efficientiam habere, et sequetur ut efficientia ejusmodi sit inefficax. Quod autem inefficax est, etiam est non substantiale, secundum eam, quam tu

ipse nugatus proposuisti, thesin et protasin. Efficientiam enim, ais, non habens neque est neque quidquam est : imo omnino non est thesis ejus et brevi lateriit tibi opera, et agri ærumnose culti spicae qui **303** censeas nos credere aut in non substantialem aut in compositam divinitatem. Adversatur enim tibi etiam divinus Cyrillus, ineptum esse, dicens, contendere Deum habere talem cognitionem qualem nos ipsi. Etenim si nos aliud quid sumus, alia autem atque ille cognitio quæ in eo est, compositus erit neque vero simplex. Jam quandoquidem voluntas Dei aliquid est, quod habeatur et diversum sit ex tua sententia ab essentia, erunt igitur tres in Christo voluntates : una est Filius ipse, voluntas nimirum Patris secundum a se secundum te ; tertia est voluntas naturæ humanæ, id quod etiam ineptius est impietate eorum qui Christo unam tantum voluntatem naturamque tribuunt. Cum autem etiam insignis Athanasius impios aperte vocat eos, qui negent Filium ipsum esse voluntatem, impius profecto etiam secundum hoc tu, cum illorum partem sequaris. De incipiente enim et desinente voluntate dictum est nobis supra breviter, neque opus est nunc persequi, cum argumenta clare pateant. Jam vero si diversæ sunt a Deo et a se invicem divinitas et vis et sapientia et sanctitas et bonitas, et diversum semper quodque a quoque, quærendum est quomodo sit quodque Dei, si ab eo diversum sit : et quomodo unum uni et omnia omnibus consonent cum intersæ diversa sint, atque num prius sit his, quæ ita **304** proveniant numero duali, Deus increatus et visibilis secundum te, et quomodo multi dei hi, qui consociatione ita procedant semper consent cum imperfecto. Etenim si omnia inter se differunt orbata sunt se invicem illa quod ad differentiam atinet, et evadit vis insipiens, sapientia infirma et Deus insipiens et infirmus, et semper simili ratione orba omnibus omnia, et carentia se invicem. Ait enim etiam Gregorius Theologus : « Quæ divinitatis imperfectæ utilitas, sive potius quæ est divinitas, quæ non sit perfecta ; perfecta autem quomodo esse potest, cui desit aliquid ad perfectionem ? deest autem omnino non habenti sanctum. Quomodo autem habeat, si hoc non habet ? Etenim si alia atque hoc est sanctitas, ac si qua ea cogitatur, dicito, quæ. » Et magnus Basilius, « Si sanctificatio ei, inquit, est natura ut Patri et Filio, quomodo tertiæ est et alienæ naturæ ? » Et rursus, « Bonus est, inquit, Spiritus, ut bonus Pater et bonus is qui ex bono generatus est, essentiam habens bonitatem. » Vides non diversam a simplici et divina essentia esse sanctitatem et bonitatem et efficientiam et talia, sed eamdem. Vide igitur, o theologe nove, utram impietatem malis ; talia enim, per se invicem detecta et contra se invicem pugnantia, tibi asserunt barathrum dogmatis nullius Dei et multorum decorum. Dissimile enim in plurimis

A ἕτερον μὲν τί ἐστιν, ἑτέρα δὲ τί; πῶρ' αὐτὸν ἢ ἐν αὐτῷ γινώσκεις, σύνθετος ἔσται· καὶ οὐχ ἀπλοῦς. Ἐπιπέπερ ἢ θέλησις τοῦ Θεοῦ ἕκτιν καὶ διάφορον κατὰ σὲ τῆς οὐσίας· ἐστὶν, ἔσονται ἄρα τρεῖς ἐπὶ Χριστοῦ θελήσεις· μία μὲν αὐτὸς ὁ Υἱὸς, θέλησις ὢν τοῦ Πατρὸς κατὰ τοὺς θεῖους Πατέρας· δευτέρα δ' ἦν ὁ Υἱὸς· ἔχει· διάφορον ἑαυτοῦ κατὰ σὲ, καὶ τρίτη ἢ τῆς ἀνθρωπότητος· ὅ καὶ τῆς τῶν Μονοθελητῶν δυσσεθείας ἀποπώτερον. Ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἀσεβεῖς διαβήθη καλεῖ τοὺς μὴ δεχομένους βούλησιν αὐτὸν εἶναι τὸν Υἱὸν, ἀσεβῆς αὐτόχρημα καὶ κατὰ τοῦτο σὺ τὰ ἐκείνων φρονῶν. Περὶ γὰρ τῆς ἀρχομένης καὶ παυομένης θελήσεως εἰρηται ἡμῖν ἀνωτέρω βραχὺ, καὶ οὐ χρεῖα διεξιέναι νῦν τῶν προκειμένων σαφῶς ἀνδεικόντων.

B Ἐπι εἰ ἕτερον Θεοῦ καὶ ἀλλήλων θεότης καὶ δύναμις καὶ σοφία καὶ ἀγιότης καὶ ἀγαθότης, καὶ διάφορον αἰ· ἕκαστον ἕκαστου, ζητητέον πῶς ἂν εἴη τοῦ Θεοῦ ἕκαστον, εἰ διάφορον εἴη αὐτοῦ· καὶ πῶς ἐν ἐνὶ καὶ ἀλλήλοις ἄλληλα συμφωνήσῃ, διάφορα ὄντα ἀλλήλων· καὶ πότερον πρότερον τοῦτοι ἂν εἴη, διαδικῶς οὕτω προερχομένων. Θεὸς ἄκτιστός τε καὶ ἑρατὸς κατὰ σέ· καὶ ποῦ τὸ τῆς πολυθείας στήσεται· ταυτησί, κατὰ συζυγίαν οὕτως ἢ προχωρούσης αἰ μετὰ τοῦ ἀτελοῦς. Εἰ γὰρ ἀλλήλων ἄλληλα διαφέρει, ἐστέρηται πάντως ἀλλήλων ἄλληλα καθ' [f. 145 r.] ὁ διαφέρει, καὶ γίνεται δύναμις μὴ ἄσφορος, σοφία δ' ἀδύναμος, καὶ θεὸς ἄσφορος καὶ ἀδύναμος, καὶ αἰ κατὰ τὸν ὁμοῖον τρόπον ἐστερημένα πάντων ἅπαντα καὶ δεόμενα ἀλλήλων ἄλληλα.

C Φησὶ γὰρ καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος· « Τίς ἀτελοῦς θεότητος ὄνησις ; μάλλον δὲ τίς θεότης ἢ μὴ τελεία ; Τελεία δὲ πῶς ἢ λείπει τι πρὸς τελείωσιν ; Λείπει δὲ πάντως μὴ ἔχουση τὸ ἅγιον. Ἐχοι δ' ἂν πῶς, μὴ τοῦτο ἔχουσα ; Εἰ γὰρ ἄλλη τις παρὰ τοῦτο ἢ ἀγιότης, καὶ εἰ τις αὐτῆ νοεῖται, λεγέτω τίς. » Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος, « Εἰ φύσις αὐτῷ, φησὶν, ὁ ἀγασμὸς ὡς Πατρὶ καὶ Υἱῷ, πῶς τρίτης ἐστὶ καὶ ἀλλοτρίας φύσεως ; » Καὶ πάλιν, « Ἀγαθὸν, φησὶ, τὸ Πνεῦμα ὡς ἀγαθὸς ὁ Πατὴρ καὶ ἀγαθὸς ὁ ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ γεννηθεὶς, οὐσίαν ἔχων τὴν ἀγαθότητα. » Ὁρᾷς πῶς οὐχ ἕτερον τῆς ἀπλῆς καὶ θείας οὐσίας ἀγιότης καὶ ἀγαθότης καὶ ἐνέργεια καὶ τὰ τοιαῦτα, ἀλλὰ ταυτὸν. Ἐλοῦ τοίνυν, ὦ καινὲ θεολόγε, τῶν ἀσεβειῶν ὁποτέραν ἐθέλεις. Ἀθείας γὰρ καὶ πολυθείας τὰ τοιαῦτα φέρει σοι κρημνὸν, ὑπ' ἀλλήλων ἐλεγχόμενα καὶ κατ' ἀλλήλων στασιάζοντα. Τὸ μὲν γὰρ ἄνιστον ἐν τοῖς πολλοῖς ἐλέγχει τὸ διάφορον καὶ ἀσύμβατον τῆς πολυθείας· ἢ δὲ πολυθεία συμφυῆ τὴν διαφορὰν πρὸς ἑαυτὴν στασιάζουσαν ἔχουσα, πρὸς τὸν ἀντιπαλὸν τῆς ἀθείας· ἀπροπίπτως μεταίτιαν εἰν κρημνὸν ἀναγκάζει, καὶ καπνὸν φεύγοντας ἐμπίπτειν εἰς πῦρ, τὸ τῆς παροιμίας. Ἐπειτα πῶς τὸ ἄκτιστον καὶ πῶθεν ἢ ἐνέργεια ἔσθεν ; Ἐξεσι γὰρ ἡμῖν καὶ τὸ ἄκτιστον αὐτὸ πρὸς ἑαυτὸ κατὰ τὴν σὴν ἐξετάζειν θέσιν· εἰ γὰρ αὐτόθεν εἴη τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον, οὐκ ἂν εἴη ἄκτιστον· κτιστὸν ἄρα τὸ ἄκτιστον, καὶ κτιστὴ θεότης ἐξ ἀνάγκης ἢ ἄκτιστος ἐνέργεια· καὶ οὕτω σοι τὸ σοφὸν ἡλίθιον

ἀναπέφανται. Εἰ δ' ἐξωθεν ἔχει τὸ ἄκτιστον εἶναι τὸ ἄκτιστον, καὶ διάφορον πάντως· εἰ γὰρ οὐκ ἔστι διαφορὰ πρὸς ἄκτιστον ἄκτιστου, οὐκ ἂν εἴη ἔχειν κατὰ τὸ ἄκτιστον. Ἡ γοῦν ἀνύπαρκτόν σοι γίνεται τὸ ἄκτιστον τοῦτο, ἢ οὐοῖν θάτερον, ἢ ἀκτιστόακτιστον ἢ ἀκτιστοάκτιστον καὶ πρὸς ἑαυτὸ στασιάζον ἀνάγκη λέγεσθαι. Γινώριμον γὰρ, ὡς καὶ ὅπως οὖν λογικῆς μέτεστιν ἐπιστήμης, τῶν ὁμοεὐνῶν εἶναι καὶ ἥμισα ἀπλῆν τὴν τοῦ ἔχειν φωνήν, καὶ μὴ μόνον τῇ τῶν ἔξω σοφῶν ἐπιστήμῃ δοκεῖν, ὅτι μὴ καὶ πᾶσιν ὁμοῦ τοῖς τῶν θείων τῆς Ἐκκλησίας δογματῶν σοφοῖς διδασκάλοις, [f. 143 v.] ὧν εἰς ἡμῖν εἰς διδασκαλίαν ἀποχρήσει τῆμερον Ἰωάννης ὁ θεὸς ἐκ Δαμασκού, ὃς ὀκταχῆ τὴν τοῦ ἔχειν ἡμῖν διαιρῶν σημασάν, κατ' οὐδένα γέ τινα τούτων τρόπον τῇ θεῖᾳ καὶ ἀπλουστάτῃ ἐκείνῃ φύσει τὸ ἔχειν διδοῦς εὐρίσκεται. Πῶς γὰρ οἰασθῶν μετετεουσῆς ἀλλοτριώσεως, καὶ τοῦ ἔχοντος τὸ ἐχόμενον διωσῆς μὲν οὕτως, συναγούσης δ' ἄλλως τὸν νότον τε καὶ ἐπίκτητον τρόπον; Ἡ γὰρ ὡς οὐσίαν ἀνάγκη, φησὶ, τὸ ἐχόμενον τῇ ἐχούσῃ συνεῖναι οὐσίᾳ, καθάπερ ἰμάτιον καὶ χεῖρα καὶ ἀγρὸν καὶ τὰ γε τοιαῦτα, ἢ ὡς συμβεβηχός· καὶ τοῦτο διχῆ πῶς αὐτὸ ὑποδιαίρουμένον, εἰς τὴν τῶν χωριστῶν δηλαδὴ καὶ τῶν γε μηδαμῆ χωριζομένων δύναμιν. Τὸ μὲν γὰρ ἐνδεχομένως ἔχειν λέγεται καὶ μὴ, καθ' ὃ γε σημαίνόμενον ἐνδέχεται φαιμεν βαδίζεῖν τὸ βαδιστικὸν καὶ τούναντιον αὐτῷ μὴ βαδίζεῖν· τὸ δὲ καθ' ἕξιν καὶ διάθεσιν ἔχειν λέγεται, ὡς μέλιτι δηλαδὴ συμπεφυκυῖαν γλυκύτητα καὶ χιόνι λευκότητα καὶ γνῶσιν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ. Ὡν ἀπάντων ἐν ὁποιοῦν ἔστω ὀποτέρωθεν ελληζῶς τῇ θεῖᾳ κυριωυμῆν καὶ ἀπλῆ βούλοιο φύσει, ἴστω περιφανῶς ἀμαρτάνων· χῆρῃσι γὰρ ἀνθρώποις ὑπάρχειν ὁ μέγας τὸ ὄνόματα φάσκει Βασιλείου πρὸς γνῶσιν καὶ διαίρεσιν οὐσίῶν καὶ τῶν περὶ τὰς οὐσίας ἐπινοηθέντων πραγμάτων. Ὡς γὰρ καὶ πάνυ τι δέδοται φορτικὸν καὶ ἀπόρητον συμβεβηχός τι προσάγειν τῇ θεῖᾳ φύσει καὶ ἀπλουστάτῃ. Τὸ γὰρ συμβεβηχός, φησὶν, ἢ συμπεφυκεν, ἢ ἐνδέχεται ὑπάρχειν καὶ μὴ ὑπάρχειν. Ἄλλ' εἰ μὲν συμπεφυκεν, ἀνάγκη τῷ θεῷ καὶ οὐσίᾳ καὶ συμβεβηχός εἶναι· ἐξ ἀνάγκης γὰρ τὰ τοιαῦτα συμβαίνει αἰετὶ συμβεβηκεν. Εἰ δ' ἐνδεχομένον, ἔσται καὶ ἀγέννητος ὁ γεννητὸς ποτὲ καὶ πάνθ' ὁμοίως, ὅσα δὴ πούθεν ἀντίκειται, γνῶσις καὶ μὴ γνῶσις, δύναμις τε καὶ μὴ δύναμις, καὶ τὰ γε δῆπου παραπλήσια τῶν ἀτόπων τῆς ἀσθεῖας ρημάτων. Ὅτι δὲ καταχρηστικῶς τὸ ἔχειν ἐπὶ Θεοῦ λέγεται, δείκνυσσι νῦν καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος, λέγων, «Ὅταν ἀκούσης ὅτι ὡσπερ ὁ Πατὴρ ἐν ἑαυτῷ ζῶν ἔχει, οὕτως ἔδωκε καὶ τῷ Ἰῆσῳ ζῶν ἔχειν καὶ ἐξουσίαν ἔχειν, μὴ σύνθεσιν ὑπολάβῃς· μὴ δ' ὅταν ἀκούσῃς ὅτι ἐν αὐτῷ ζῶν ἦν, νομίσης ὅτι σύνθετος ἦν· προῖων γὰρ φησὶν, Ἐγὼ εἰμι ἡ ζωὴ.» Ὅστε σου βοσκοματώδης ἡ σοφία κἀναυθὰ ἀναπέφανται, λέγουσα παραπλησίως· καθάπερ ἐπὶ ἀνθρώπου καὶ λίθου, οὕτω καὶ τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν μετὰ τῶν φυσικῶν [f. 144 r.] περὶ αὐτὴν πάντων συλλαμβάνεσθαι τοῖς ὀρίζεσθαι θέλουσι· τὸ γὰρ ἐκ τοιούτων συγχείμενον ἀμερῆς οὐκ ἂν εἴη, οὐδ'

reprehendit polytheismi absurditatem; dogma autem multorum deorum cum ingenitam habeat **305** differentiam secum pugnantem, ad contrarium negationis unius Dei ex inopinato transire barathrum cogit, et ut, cum fumum fugimus, in ignem secundum proverbium incidamus. Deinde quomodo et unde efficientia accepit increatum? Licet enim nobis etiam in ipsum increatum per se secundum tuam inquirere thesin: etenim si ex se increatum esset increatum, non esset increatum; increatum igitur est creatum, et efficientia increata necessario est divinitas creata: et hoc modo sapientia tibi visa est stultitia. Sin autem extrinsecus increatum habet, ut sit increatum, etiam diversum est omnino. Etenim si nullum est discrimen inter increatum et increatum, non potest, ut tu opinaris, increatum habere increatum. Certe aut substantia carens tibi evadit increatum hoc, aut alterutrum, aut increatocreatum, aut increatoincreatum, et secum pugnans necesse est vocari. Notum est enim iis, qui quantulumcunque logicæ sunt gnari, eorundem nominum esse et minime simplicem habendi vocem, et hoc non modo sapientum qui ex profanis sunt scientiæ placere, sed multo magis etiam omnibus simul divinorum Ecclesiæ dogmatum præceptoribus sapientibus, quorum unus nobis ad institutionem sufficiet hodie Joannes divinus Damascenus, qui cum octies habendi nobis dividat significationem, nullo horum modo divinæ et simplicissimæ illi naturæ vocem habendi tribuens **306** reperitur. Qui enim potest, cum ratio aliena qualiscunque intercedat, et ita sejungat habitum ab habente, adducat autem aliter modum spurium et adscititium? Aut enim ut essentialiter necesse est, inquit, habitum habenti conjunctum esse essentiali, sicut vestem et manum et agrum et talia, aut ut accidens, atque hoc bis rursus subdivisum, in divisorum nimirum et indivisorum vim, illud enim ex potentia habere dicitur et non ex potentia secundum significationem posse dicimus gradi quod gradiendo idoneum est et contrarium rursus non gradi: hoc autem ex habitu et dispositione habere dicitur, ut melli nimirum concretam dulcedinem, nihi albitudinem, cognitionem hominum animo tribuimus, quorum omnium unum quaecunque ex ultravis parte si quis sumens divinæ propriam vocem tribuere et simplici velit naturæ, aperte se errare sciat. Usus enim hominibus suppetere magnus in nominibus dicit Basilius ad cognitionem et divisionem essentialium et rerum in essentialibus cognitarum, qua re maxime concessum est incommo-dum et adjectum accidens attribuire divinæ naturæ et simplicissimæ. Accidens enim, ait, aut innatum est, aut potest suppetere et non suppetere; sed si innatum est, necesse est Deo et essentialiter et accidens esse, necessario enim talia accidunt, **307** quibus acciderunt; sin autem esse potest, erit generatus aliquando etiam non generatus, et

omnia simili ratione quæcumque opposita sunt, A cognitio et quæ non est cognitio, vis et quæ similia sunt ex ineptis impietatis verbis. Improperie autem habere de Deo dici demonstrat nunc etiam divinus Chrysostomus, dicens : « Cum audias Patrem sicut in se habet vitam, ita dedisse etiam Filio, ut vitam habeat et facultate fruatur, ne suspicaris compositionem, neve cum audis in eo fuisse vitam, opineris compositum cum fuisse; procedens enim ait, Ego sum vita; ita ut bruta visa sit sapientia tua etiam hic dicens simili ratione atque in homine et lapide, ita etiam Dei essentiam cum iis, quæ a natura in ea sint, omnibus comprehendere ab iis qui eam definire velint. Quod enim ex talibus constat, non est indivisum neque simplex, sed compositum et iis ex quibus componitur divisum, qui autem indivisæ illi et divinæ naturæ adiacere aliquid conatur, cui a natura proprium est ut neque augeatur neque minuatur, eum fugit hoc, quod illi accedat minuire accessione naturæ vim, cum minime possit augere eam, quæ nulla neque indiguit unquam neque indigebit accessione aut detractioe, cum nihil futurum sit quo indigeat unquam illa ipsa implens universa, neque omnino quidquam extra se esse sinens.

308 VIII. Quodsi in qualitate quæ magnitudinis B et amplitudinis est expertus, partem non licet proprie dicere, neque magnitudinem ullam adiacere aut detrahere (non enim dicimus magnam aut parvam albitudinem): multum profecto sive potius omne abest, ut de divina essentia talia cogitemus et dicamus, quæ magnitudinem et parvitatem fecit et semper facit; hæc autem a natura nullo modo quidquam est eorum quæ fecit et semper facit neque prodit in amplitudinem, neque unquam procedet, etenim quod amplitudine majus sit, vi sit minus et quidquid magnitudine maximum est, ab amplitudine relinquitur omni, ut maximum atque semper permaneat. Etenim si de albitudine quæ est in nive velimus dicere, exempli gratia, non albitudinem quæ est in parte nivis dicamus partem albitudinis quæ est in plurima nive, sed albitudinem partis nivis, minime autem partem albitudinis. Amplitudinis enim et quantitatis expertus per se et magnitudinis est albitudo, ut demonstratum est. Sin autem ne accidens quidem esse hæc inessentialis a te conceditur efficientia, ubi eam ponemus? Normam tu pone. Cum enim vox ejus quod est in essentiam et accidens dividatur, si illa neque essentia est neque accidens, non dici potest quidquam eorum quæ sunt: relinquitur igitur necessario ut non esse dicatur. Hæc sunt novorum tuorum dogmatum præstigia, Patma egregie, ut credas in id quod **309** non est, et nuda nomina colas, qualia etiam Platonice et Academicos dicere solemus de generibus et formis, et si qui sunt ex iis, qui postea alias aliter eos secuti sunt, Bogomilis nimirum et Manichæis et Masalianis et Eunomianis, quos etiam magna insaniam perturbare dicit magnus Basilius tanquam commune genus quoddam, quod ratione sola perspicere possit, in nulla substantia essentiam habeat, cum dicant Deum in suppositis perspicere. Sed audi jam quod dicit rursus idem magnus Basilius de efficientia Dei increata: in simplici scilicet et incorporata natura eandem cum essentia rationem accipit efficientiam.

ἀπλοῦν, ἀλλὰ σύνθετον, καὶ ὧν συντίθηται μερίζμενον. Ὁ δὲ τῆ ἀμερεῖ ἐκεῖνη καὶ θεῖα φύσις προστιθέναι περῶμενος, ἢ φύσει πρόσεσσι: μήτ' ἀβέσσοι μήτε μειοῦσθαι, λέλιθθε, τό γε ἦκου εἰς αὐτόν, ἐλατῶν μὲν τῆ προσθήκη τὴν τῆς φύσεως δύναμιν, ἀβέσιν δ' ἦκιστα πάντων δυνάμενος, ἢ μηδεμιᾶς οὐτ' ἐδεήθη ποτὲ οὔτε δεήσεται προσθήκης ἢ ὑφαιρέσεως, οὐδενὸς ὅντος οὐ δεήσεται ποτ' αὐτὴ πληροῦσα τὰ πάντα καὶ μηδὲν ἐκτὸς ἐώσα τὸ παράπαν.

Εἰ δ' ἐν ποιοτήτι ἀόγκῳ τε καὶ ἀμεγέθει μέρος οὐκ ἔξεστι λέγειν κυρίως, οὔτε μέγεθος οὐδὲν προστιθέναι ἢ ἀφαιρεῖν (οὐ γὰρ λέγομεν οὔτε μεγάλῃν οὔτε μικρὰν λευκότητα), πολλοὺς μὲντ' ἂν δεήσαιο καὶ τοῦ παντὸς περὶ τῆς θείας οὐσίας τοιαῦτα νοεῖν καὶ λέγειν, ἢ μεγέθει μὲν καὶ μικρότητα πεποιθὲς τε καὶ ἀεὶ ποιεῖ, αὐτὴ δ' ἐστὶ κατὰ φύσιν οὐδαμῆ μηδὲν ὧν πεποιθὲς τε καὶ ἀεὶ ποιεῖ. Οὐδὲ πρόσεισι εἰς ὄγκον, οὐδ' οὐ μὴ προχωρήσῃ ποτέ. Τὸ γὰρ ὄγκῳ μείζον γινόμενον δυνάμει γίνεται ἑλαττον, καὶ τὸ δυνάμεως μεγέθει μέγιστον ὄγκου λείπεται παντὸς, ἵνα μέγιστον ὁμοίως ἀεὶ διαμένῃ. Καὶ γὰρ καὶ εἰ περὶ τῆς ἐν χιόνι βουληθεῖν μὲν λέγειν λευκότητος ὑποδείγματος; ἔνεκεν, οὐ τὴν ἐν τῷ μέρει τῆς χιόνος λευκότητα μέρος ἂν φαίμεν τῆς ἐν πλείστῃ χιόνι λευκότητος, ἀλλὰ μέρους μὲν χιόνος; λευκότητα, μέρος δὲ λευκότητος ἦκιστα; ὄγκον γὰρ καὶ ἄποστον καθ' αὐτὸ καὶ ἀμέγεθες ἢ λευκότητος, ὧ; δέδεικται. Εἰ δὲ μηδὲ συμβεβηκὸς ἢ ἀνούσιος; αὐτὴ συγχωρεῖται σοι γίνεσθαι ἐνέργεια, τοῦ ταύτην θετέον; λέγε καὶ νομοθέτει σύ. Τῆς γὰρ τοῦ ὄντος φωνῆς εἰς οὐσαν καὶ συμβεβηκὸς διαιρουμένης, εἰ μήτ' οὐσία μήτε συμβεβηκὸς εἴη, τῶν ὄντων οὐκ ἂν λέγοιτο. Λείπεται ἄρα μὴ ὄν ἐξ ἀνάγκης λέγεσθαι. Αὐτῆ τῶν καινῶν σου δογμάτων ἡ τερατεία, καλὲ Παλαμᾶ, τὸ πιστεύειν εἰς τὸ μὴ ὄν καὶ ψιλοῖς λατρεύειν ὀνόμασιν, ὅποια καὶ τοὺς τῆς Πλατωνικῆς στοᾶς καὶ Ἀκαδημίας φάσκοντας; ἴσμεν περὶ τε γενῶν καὶ εἰδῶν, καὶ εἴ τινας εἶεν ἐκ τῶν ὑστερον ἄλλοι;

D ἄλλως αὐτοῖς ἠκολουθηκότων Βογομιανῶν καὶ Μανιχαίων καὶ Μασαλιανῶν καὶ Εὐνομιανῶν, οὓς καὶ εἰς μέγα παραπληξίας ἐλαύνειν ὁ μέγας φησὶ Βασίλειος ὡσπερ κοινότητά τινα λόγῳ μόνῳ θεωρητῆν, ἐν οὐδεμιᾷ ὑποστάσει [f. 144 v.] τὸ εἶναι ἔχουσιν, εἰς τὰ ὑποκείμενα θεωρεῖσθαι φάσκοντας τὸν Θεόν. Ἄλλ' ἄκουε λοιπὸν τί φησὶν αὐτοῖς ὁ αὐτὸς μέγας Βασίλειος περὶ τῆς ἐνεργείας Θεοῦ τῆς ἀκτίστου, ὧς ἐπὶ τῆς ἀπλήρης καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεται ἢ ἐνέργεια τῆ οὐσίᾳ.

10^α. Ἐπεὶ δ' ὁ τῆς οὐσίας ἕρος καὶ λόγος (ταυτὸν γὰρ ἕρος καὶ λόγος) πράγμα ἐστὶν αὐτοῦπαρκτον, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπαρξιν, εἴη ἂν πάντως καὶ ὁ τῆς ἐνεργείας λόγος ὁ αὐτός, καὶ τοὺς δνόμασι διαρίρωσι, πρᾶγμα αὐτοῦπαρκτον δηλαδὴ, μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς ὑπαρξιν. Οὕτω γὰρ καὶ ὁ τῆς ταυτότητος σώζεται λόγος, ὡς καὶ ὁ τῆς ἀληθείας ὁμολογητῆς σοφώτατα μεμαρτύρηκε, Θεόδωρος ὁ Γραπτὸς, « Οὕτως ἂν, φήσας, εὐσεβῶς νοηθεῖη ἡ μὲν θεία ἐνέργεια ἀίδιος, μᾶλλον δ' αὐτενέργεια, τῷ μὴ διωρίσθαι τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχασθαι διὰ τὴν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ιδιότητα. » Καὶ πάλιν, « Ἔτερον οὐσίαν καὶ ἄλλο ἐνέργειαν τῶν πάλαι τινές, ὡς ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω εἴη καὶ τοῦ θείου λόγου ἐτίθεντο. Ὅπερ τοὺς εὐσεβῆσιν ἀπερίρηται. Ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρειν Ἰσαίην· οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπλότητα νοῆται. Οὕτε γὰρ ἡ θεία οὐσία ἀνεέργητος εἴη ἂν ποτε, οὐτ' ἀνούσιος ἡ ἐνέργεια. » Ἀκούεις τῶν ἱερῶν διδασκάλων τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τοσοῦτον τῇ οὐσίᾳ τὴν ἐνέργειαν ἐν καὶ ταυτὸν ἐπὶ θεοῦ δογματιζόντων, πρὸ ὅσον καὶ αὐτενέργειαν καλοῦσι διὰ τὴν ἄκραν ταυτότητα, ὡς μὴδ' ἄχρηστος ἐπινοίας παρακλύπτειν ἐκεῖ δυναμένης διαφορᾶς ὕλατοῦν. » Ἀκούεις δ' ἔτι καὶ ὅπερ σοὶ ἀνωτέρω δεδηλώκαμεν· σὺ γὰρ ἔλεγες ἀνεέργητον τὸτ' εἶναι τὴν θεϊαν μᾶλλον οὐσίαν, ὅταν ἐν καὶ ταυτὸν λέγηται ἄμφω, τότε δ' ἐνεργῆ, ὅταν ἡ διηρημένα, πρᾶγμα τερατωδέστατον τε καὶ ἀμαυδέστατον, καὶ μὴ πᾶσαν μόνον ἐκπληττοῦ ἀκούη τῇ ἀβελητηρίᾳ, ὅτι μὴ καὶ τοὺς σοφοὺς τοιούτοις διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας συκαφαντοῦν ἀδεῶς· οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα φασὶν ἀλλήλων ἐκείνοι, ἵνα τε μήτε σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπλότητα νοῆται, καὶ ἵνα μὴτ' ἡ [f. 135 r.] οὐσία ἀνεέργητος εἴη ἂν ποτε μὴτ' ἀνούσιος ἡ ἐνέργεια. omnem simplicitatem superat, neve unquam sit

11^α. Πρὸς ταῦτα ὁ Παλαμάς ἀντιλέγων κοινὸν μὲν ἔφησεν εἶναι δόγμα τῶν τε ἐξωθεν καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς φιλοσόφων τοῦτε, καὶ οὐκ ἀντιλέγων· πλὴν τὰ τὸν αὐτὸν ἐπιδέχόμενα λόγον δύο ἐστὶ καὶ οὐχ ἓν. Καὶ εἰ δύο, πῶς χωρὶς ἡστυνοσοῦν πρὸς ἀλλήλα διαφορᾶς; Ἔστιν οὖν ἡ μὲν ταυτότης τοῦ λόγου κατὰ τὸ εἶναι ἄμφω, τὴν τε οὐσίαν καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἄκτιστα· ἡ δὲ διαφορὰ τὸ μὲν οὐσίαν, τὸ δ' ἀνούσιον, τὴν ἐνέργειαν δηλαδὴ.

12^α. Ὁ δὲ Γρηγοράς, Ὅτι μὲν, φησὶ, τὸ ἀνούσιον οὐκ ἂν, τὸ δ' οὐκ ἂν οὐ θεός, δῆλον τοῖς ἅπασιν πλὴν σοῦ. Ὅτι· δ' οὐδὲν ἐπι καλύπτει λιγυρὸν συμπεραίνειν καὶ ἡμᾶς ἐπὶ τῆς συνθέτου ἄρα φύσεως τὸν ἀντικείμενον εἶγεσθαι λόγον τὴν ἐνέργειαν τῇ οὐσίᾳ, καὶ εἶνα· δυοῖν ἐξ ἀνάγκης θάτερον, ἢ τὴν μὲν οὐσίαν ἡμῶν ἄκτιστον, τὴν δ' ἐνέργειαν κτιστὴν, ἢ τῆς οὐσίας οὐσης κτιστῆς εἶναι τὴν ἐνέργειαν ἄκτιστον, δῆλον καὶ τοῦτο παντὶ που τὰ μάλα· ὡς γὰρ οἷς τὸ εἶναι ταυτὸν καὶ ὁ λόγος ὁ αὐτός, οὕτως

XIX. Quoniam autem essentiae definitio et ratio (idem enim definitio et ratio) res est substantialis quae non egeat alia ad existentiam, omnino non potest esse etiam efficientiae ratio non eadem vel in nominibus diversis, res nimirum substantialis quae non egeat alia ad substantiam: ita enim etiam ejusdem generis ratio servatur, quod etiam veritatis confessor sapientissime testatus est Theodorus Graptus, cum dicat: « Hoc modo pie cogitari puto: divina efficientia est sempiterna, sive potius ipsa efficientia, quia non distincta est ab essentia efficientia, sed eandem rationem accipit propter simplicis et incorporeae naturae proprietatem. » Et rursus: « Aliud esse essentiam, aliud efficientiam 310 priscorum quidam ut in iis quae in corporibus perspicuntur, ita etiam in divina ratione posuerunt, id quod pii refutarunt. In simplicibus enim et incorporeis nullo modo illa diversa esse possunt; neque enim distinguenda sunt a se invicem haec, ne compositum cogitetur id quod omnem simplicitatem superat; non enim divina essentia unquam esse potest inefficax, neque efficientia inessentialis. » Audis sanctos Ecclesiae doctores tantum cum essentia efficientiam unum idemque esse in Deo censentes, quantum etiam ipsam efficientiam vocant eam propter summum discriminis defectum, ita ut ne in cogitationem quidem insinuare ibi possit differentia qualiscunque. Audis porro etiam id quod supra tibi demonstravimus. Tu enim dicebas inefficacem tum esse divinam potius essentiam, cum dicantur ambo unum idemque esse, tum autem efficacem, cum sint divisa: quae res est miraculi et ignorantiae plenissima, et quae tantum non omnes perturbet aures absurditate, multo magis etiam sapientes hos doctores Ecclesiae criminetur impudenter. Neque enim distinguenda esse haec dicunt illi a se invicem, ne compositum cogitetur quod neque essentia inefficax, neque efficientia inessentialis.

XX. Ad haec Palamas respondens, commune esse dixit hoc dogma externorum 311 et nostrorum philosophorum, neque ego eidem repugno: sed quae eandem rationem accipiunt duo sint neque vero unum; ac si duo, quomodo remota sunt a qualicunque differentia inter se? Identitas igitur rationis in eo sita est, quod ambo, et essentia et efficientia, sint increata: differentia autem ea, ut alterum sit essentia, alterum autem inessentialiale, efficientia nimirum.

XXI. Gregoras autem: Inessentialiale, inquit, non esse, quod autem non sit, non esse Deum, ab omnibus intelligitur nisi a te. Nihil autem jam impeditur esse, quominus nos quoque concludamus, in composita natura efficientiam accipere rationem essentiae oppositam, et esse alterum alterum necessario, aut essentiam nostram increatam, efficientiam autem creatam, aut essentiam creatam, efficientiam autem increatam, hoc ab omnibus probe intelligitur. Etenim ut iis quibus essentia

eadem, ratio quoque eadem est, ita iis quibus essentia diversa, ratio quoque diversa est; etenim in essentiali substantia sanctos hos audivisti dicere esse eandem vim rationis sive definitionis et quod ad diversitatem attineat omnino nihil. Etenim si ex pronuntiatione et significatione utriusque utraque differentiam accepit vox, certe in simplici et incomposita natura eandem et unam et immutabilem habent significationem **312** ambæ. Deinde si efficientiam diversam esse dicis etiam in Deo, ut in nobis compositis, et proprie increatam divinitatem, et utrumque est quod alterum non est, et semper alterum præ altero invicem differentiam et pugnam suscipit verbis et rebus (est enim necesse omnino, quæ tam sint aliena et natura et significatione, non idem esse alteri alterum); erit igitur, si efficientia increata est et inessentialis, creata et inefficax essentia, ut supra audivisti divinos viros secundum regulas philosophiæ contraria contrariis definire. Sin porro etiam efficientiæ nomen generaliter ex tua sententia æque de omnibus prædicatur nominibus, virtutis puta, sapientiæ, vitæ, luminis, animi, clementiæ, iustæ, tranquillitatis, salutis, quibuscumque usa est Scriptura divina Deo convenienter affirmantibus et negantibus et oppositis nominibus, accedet jam etiam his omnibus æque: et simili modo semper insultabit nominibus omnibus absurditas, et secum pugnet efficientia nomen, cum hæc secundum te proprie dicatur increata divinitas, propter quod enim quodlibet a quovis aliorum omnium relinquitur, propter id aliis omnibus est minus ab iisque alienum, atque unum omnino esse essentiam conceditur et natura omne, quod dicitur et vocatur Deo convenienter a vobis et est et erat et erit **313** Deus potens, justus, increatus, veritas, sapientia, virtus, vita, lumen, efficientia, et similia.

XXII. Cum autem suis ipsis verbis et scriptis capi Palamas se videret continuo, « Non in verbis, inquit, neque omnino in scriptis, sed in rebus nostris pietas cernitur secundum theologos. » Paululum dein moratus Gregoras: « Proh, inquit, stultitiam! » et despiciens eum: « Ergo fugiebat nos, inquit, te esse aurium obtusarum et surdum et omnino ignarum festivitatis et celebrationis doctorum librorum divinatorum, et inserendo et transponendo aliunde alibi pervertere ignorantia omnem sensum et omne consilium Scripturæ. Hoc enim magnus in theologia dicit Gregorius ea quæ a Dionysio divino dicta sunt confirmans, puto, et concedens hęc et quodammodo adhortans ut parco quodam modo occasione ad eos affabiles, qui in sententiis et cognitione sint diversi, vocante utamur pauca indulgentius diversis accedentium moribus necessario nonnunquam: ita ut in rebus gravissimis fidei consensio quamvis non verbis saltem cogitationibus servetur constans. Qua in re licere ait hanc vel illam vocem etiam aliis similibus et significationibus vocabulis explicare ratione Deo

A οὗς τὸ εἶναι διάφορον, καὶ ὁ λόγος διάφορος. Ἐπὶ γὰρ τῆς οὐσιώδους ὑπάρξεως τοὺς ἁγίους τοὺτους ἀκήκοας λέγοντας τὴν τοῦ λόγου ταυτότητα, εἶπουν τοῦ ἔργου, καὶ καθ' ἕτερον πάντως οὐδέν. Εἰ γὰρ κατὰ προφορὰν καὶ ἐτυμολογίαν ἑκατέρας ἑκατέρα τὴν διαφορὰν ἐκτίησας λέξις, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσυνθέτου φύσεως τὴν αὐτὴν καὶ μίαν καὶ ἀπαράλλακτον ἔχουσι σημασίαν ἀμφω. Ἐπειτα εἰ τὴν ἐνέργειαν ἕτερον εἶναι λέγεις ἀπὶ Θεοῦ καθάπερ ἐπὶ τῶν συνθέτων ἡμῶν, καὶ ἰδίως ἄκτιστον θεό-τητα, καὶ ἐστὶν ἑκότερον τούτων ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἑκότερον, καὶ ἀεὶ ὁότερον παρὰ ἄτερον ἀμοιβαθὴν τὴν διαφορὰν καὶ μάχην λαμβάνον λόγους καὶ πράγμασιν (ἀνάγκη γὰρ ἂν εἴη πᾶσα τὰ οὕτως ἀλλότρια τῇ φύσει καὶ σημασίᾳ μὴ ταυτὸν εἶναι θατέρῳ θάτερον), ἔσται ἄρα, εἰ ἡ ἐνέργεια ἄκτιστος καὶ ἀνούσιος, κτιστὴ ἢ οὐσία καὶ ἀνενέργητος, ὡς ἀνωτέρω γε ἠκηκόεις τῶν θείων κατ' ἐπιστήμην τὰ ἐναντία τοῖς ἐναντίοις ὀριζομένων ἀνδρῶν. Εἰ δὲ καὶ τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα γενικῶς κατὰ σὲ πάντων ἐπ' ἴσης κατηγοροῖτο τῶν ὀνομάτων, δυνάμει λέγω, σοφίας, ζωῆς, φωτὸς, θυμοῦ, μακροθυμίας, ὀργῆς, ἀοργησίας, καὶ τῶν τοιούτων, ὅσοις ἡ θεία κέρχεται Γραφῇ θεοπροπῶς καταφατικοῖς τε καὶ ἀποφατικοῖς καὶ ἀντικειμένοις ὀνόμασιν, ἐπιδραμεῖται λοιπὸν καὶ πᾶσι τούτοις ἐπ' ἴσης, καὶ ὁμοίως [f. 145 v.] ἀεὶ κατορχήσεται τῶν ὀνομάτων ἀπάντων τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα, καὶ στασιάζει πρὸς ἑαυτὸ τὸ τῆς ἐνεργείας ὄνομα, ταύτης δὴ τῆς ἰδιαζόντως κατὰ σὲ λεγομένης ἀκτί-
C στου θεότητος. Καθ' ὃ γὰρ ἕκαστον ἑκάστου τῶν ἄλλων λέγεται πάντων, κατ' ἑκείνο τῶν ἄλλων ἀπάντων ἡλάττωται τε καὶ ἡλλοτριῖται. Καὶ ἐν εἶναι πάντως; οὐσίαν ὁμολογεῖται καὶ φύσει πᾶν ὃ λέγεται καὶ ὀνομάζεται θεοπροπῶς ἡμῖν, καὶ ἐστὶ καὶ ἦν καὶ ἔσται. Θεὸς ἰσχυρὸς, δίκαιος, ἄκτιστος, ἀλήθεια, σοφία, δύναμις, ζωὴ, φῶς, ἐνέργεια, καὶ τὰ τοιαῦτα.

KB'. Ἐπεὶ γε μὴν ἐκ τῶν οἰκείων βημάτων τε καὶ γραμμάτων ἀισκόμενον ὁ Παλαμᾶς ἑαυτὸν ἑώρα διηνεκῶς, « Οὐκ ἐν βήμασι, » φησὶν, « οὐδ' ἀπλῶς ἐν γράμμασιν, ἀλλ' ἐν πράγμασιν ἡμῶν ἡ εὐσέβεια κατὰ τοὺς θεολόγους. » Μικρὸν οὖν ἐπισχὼν ὁ Γρηγόρας, « Ἰοὺ ἰοὺ, » φησὶ, « τῆς ἀβελτηρίας. » Καὶ ἀπιδὼν πρὸς αὐτὸν, « Εἶτα ἐλάνθανες ἡμᾶς, » φησὶ, « λασιδκωφὸς τις ὢν καὶ ἀνίχνος καὶ παντάπασι τῆς τῶν θείων Γραφῶν διδασκαλικῆς ἑορτῆς τε καὶ πανηγύρεως, καὶ μετεγκεντρίζων ἐξ ἀμαθίας ἀλλοθεν ἄλλοθι τὸν ἅπαντα νοῦν καὶ σκοπὸν τῆς Γραφῆς. Τοῦτο γὰρ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ φάσκει Γρηγόριος, τὸ Διονυσίῳ τῷ θεῷ λεχθέντα διαθεβαιούμενος, οἶμαι, καὶ συγχωρῶν καὶ αὐτὸς καὶ οἶονεἰ προτροπέμενος οικονομικῶ τινι τρόπῳ καιροῦ καλοῦντος πρὸς τοὺς τῶν ὀμιλητῶν διαφόρους τὰς γνώμας; καὶ γνώσεις κεχρησθαι, καὶ μικρὸν ἐνδιδόνα τοῖς διαφόροις; τῶν προσιόντων ἡθεσε δι' ἀνάγκην ἐνίοτε, ὥστε τὴν ἐν τοῖς καιροῖς τῆς πίστεως ὁμολογίαν, εἰ καὶ μὴ λέξεν, ἀλλὰ γε ταῖς ἐνοσίχθων φωνάττοσθαι ἀπιδράχτον. Ἐν οὖς ἐξεῖναι φησι τῆνδε ἢ τήνδε τὴν λέξιν καὶ δι' ἐτέρων ὁμοδυνάμων

καὶ ἐκφαντικωτέρων λέξεων διασαφεῖν τὸν θεοπροπῆ
 τρόπον. Οὐ δεῖ δὲ, φησὶν Ἀθανάσιος, τὰ κατ' οἰ-
 κονομίαν γραφόμενα καὶ γινόμενα δέχεσθαι κακο-
 τρόπως καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν ἔλκειν βούλησιν. Καὶ
 γὰρ καὶ ἱατροὶ πολλὰκις τὰ δοκοῦντά τισι μὴ εἶναι
 κατ' ἄλλα, ταῦτα τοῖς ὑποκειμένοις τραύμασιν,
 ὡς οἶδεν αὐτὸς, ἐπιτίθησιν, οὐδὲν ἕτερον ἢ πρὸς
 τὴν ὕψην ἔχων τὸν σκοπόν. Καὶ διδασκάλου δὲ
 φρονίμου τρόπος οὗτος, πρὸς τὰ τῶν διδασκομένων
 ἡθὴ διατίθεσθαι καὶ λαλεῖν. Ὄνόματα γοῦν καὶ βή-
 ματα, καὶ ὅσα τῶν λέξεων διὰ φωνῶν ἀπλῶς καὶ
 γραμμάτων σημαντικαὶ τῶν ὑποκειμένων γίνονται
 πραγμάτων, ἐνόητε μὲν κατ' [f. 146 r.] ὁμωνυμίαν
 ἐν διαφόροις ἀδιαφόρως παραλαμβάνονται πράγμα-
 σιν, ἐνόητε δὲ κατ' ἀνωθυμίαν ἐν μελίσσι τε καὶ
 ἐλάττωσιν ὁρωμένην, καὶ ὅσα ἄλλως τὸν ὅμοιον ἔχει
 τρόπον, ἐνόητε δὲ κατ' ὅσα συνώνυμόν πως τὴν
 σχετικὴν αἰτίαν κεκλήρωται· κατ' ἣν δῆπουθεν καὶ
 τὸ ἴσον ἴση συμβαίνει λέγεσθαι ἴσον, καὶ τὸν φίλον
 φίλον φίλον, καὶ ὅποσα δῆπου παραπλήσια, ὡς γί-
 νεσθαι πολυσχιδῆ μὲν ἐν τοῖς μεριζομένοις πράγ-
 μασι τὴν αὐτῶν ἰδιοτροπίαν, ἐπὶ δὲ Θεοῦ μονοειδῆ
 καὶ ἀμέριστον κατὰ τὴν τοῦ ἐνὸς ὑποκειμένου δῆ-
 λωσιν, λέγω δὴ τὴν ἀμερῆ καὶ ἀσημάτιστον καὶ
 ἀόρατον ἐκσίλην, ἥτις ποτ' ἐστίν, οὕσαν οὐσίαν· ἣν
 ψυχοτρόφον λειμῶνα καὶ ἀληθείας θάλαμόν τι·
 καλέσας οὐκ ἂν, οἶμαι, ἀμάρτοι. Ἐν γὰρ οὕσα κυ-
 ρίως μένει διηνεκῶς ἐν τῷ ἐνὶ, μᾶλλον δ' εἰπεῖν ἐν
 ἑαυτῇ· καὶ μεριστὰς πεφυκυίας τὴς ἡμετέρας νοή-
 σεις, καὶ διάφορον τὴν περιολκὴν περὶ ἕκαστα τῶν
 πραγμάτων λαμβανούσας, εἰς μίαν τινὰ καὶ ἀδιά-
 κριτον καὶ ταῦτα νόησιν συναίρει, ὡς γίνεσθαι καὶ
 τὸν τῶν ὀνομάτων ἐξ ἀνάγκης πολυσχιδῆ καὶ πολύ-
 τροπον μερισμὸν, ὅποσον ἢ τῶν διαφόρων πραγμά-
 των διάφορος παραγωγῆς τελεσιουργεῖ, δυνάμει
 λέγω καὶ ζωῆς καὶ ἐνεργείας καὶ φωτὸς καὶ σοφίας
 καὶ τῶν τοιούτων, μονοειδῆ καὶ αὐτὴν ἡδὴ καὶ μο-
 νότροπον ὡς ἀληθῶς δρόμον ἐν τῷ τῆς ἀληθείας
 ἐκείνῃ πεδίῳ θέοντα. Περιγεγραμμένος γάρ τις
 ὄρος· ἐκάστης οὐσίας ὑπάρχον ἕκαστον ὄνομα, καὶ
 μιᾶς ἰδιότητος· ἐπισημασμένον, καὶ συστέλλον ὅπως
 δηλοῦν τὸ πρὸς ἀοριστίαν τῶς αὐτῆς κεχυμένον,
 ἀπλῶς κατὰ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν περιᾶται μὲν κἀπὶ
 τῆς ὑπερηπλωμένης· ἐκείνης θείας οὐσίας τὴν ἐκυ-
 τοῦ φυσικῆς ἀποφαίνεσθαι κίνησιν καὶ τὸ τῆς ἐμ-
 φύτου δυνάμει· εἰκὸς, λέγω δὴ τὸ διακρίνειν καὶ
 μερίζειν ἐς διαφόρους τὸ ἐν ἰδιοτροπίας, ἀλλ' ἔφθη
 πρὶν δεδρακέναι παθόν. Μαρίζειν γὰρ ἐπιειγόμενον
 ἐπ' ἴσης τοῖς ἄλλοις καὶ τὴν ἀμέριστον ἐκείνην καὶ
 θεῖαν οὐσίαν, λέληθε συσταλὴν ὑπ' ἐκείνης καὶ πρὸς
 νοητὴν ὁμόνοιαν συνελάσαν τὸν κωλυώμενον τε καὶ
 πολυπράγμονα μερισμὸν. Κάπειδὴ περιγραφαῖς
 ὀνομάτων ἢ θεῖα καὶ ὑπερηπλωμένη φύσις ἐκείνη
 δουλεύειν οὐκ οἶδεν, [f. 146 v.] ἢ δὲ περιγραφῆ
 περιληπτικῆς τις γίνεται τοῦ ὑποκειμένου γνώσις,
 οὐκ ἂν ποτε γένοιτο γνωστὸν ὃ τῇ οὐσίᾳ πέφυκεν
 ἀπερίγραπτον· ἐν ἄρα καὶ ἀγνωστον ἢ θεῖα φύσις
 ἐκείνη, καὶ ὑπὲρ πάντα λόγον καὶ ἐνοσίαν, καὶ πῆ-
 σαν Παλαμικὴν ἀποπειρομένη περ ἐργάζαν. Ὅ γε μὴν

A conveniente. Non autem decet, ait Athanasius, ea quæ parco modo scribuntur et sunt accipere pravo sensu, et in suam voluntatem trahere; et enim etiam medicus sæpenumero ea, 314 quæ nonnullis non esse apta videntur, tractandis vulncribus ex sua cognitione ministrat, nihil aliud quam valetudinem spectans, et præceptoris prudentis consilium est hoc, ut ad discipulorum indolem descendat et loquatur. Nomina quidem et verba et quæcunque voces sonis omnino et litteris significant res suppositas, interdum usurpantur secundum eandem significationem in diversis rebus sine discrimine, interdum secundum diversam significationem quæ in majoribus et minoribus cernitur, et quæcunque præterea similem admittunt rationem, interdum quatenus relativam causam eadem fere significatione insignitam sortita sunt: quænam simile dici solet simili simile, et amicus amico amicus, et quæ sunt similia, ita ut multiplex fiat in rebus quæ dividuntur earum proprietates, in Deo autem simplex et indivisa secundum unius suppositi manifestationem: dico enim indivisibilem et forma carentem et invisibilem illam qualiscunque est essentiali; quam si quis pratum animos pascens et veritatis cubiculum nominare velit, non erret, equidem opinor. Quæ quidem cum sit unum, continuo in uno manet, sive potius in se et nostras cogitationes, quæ diversæ sunt a natura et quibusque rebus diverso modo distrahantur, in unam quamdam et indiscretam cogitationem comprehendit: ita ut etiam nominum necessario 315 multiplex et multiformis divisio qualem rerum diversarum diversa derivatio deductioque efficit, virtutis dico, et vitæ et efficientiæ et luminis et sapientiæ et talium, simpliciter et ipsa jam et uniformem profecto cursum in illo veritatis campo decurrat. Circumscriptus enim finis quidam ejusque essentiali suppetens quoddam est nomen quod et unam proprietatem capit et quocunque modo componit quæ indefinite effusa sunt, simpliciter secundum hominum intelligentiam. Conatur quidem etiam in simplicissima illa essentia divinam motionem suam naturalem declarare et virtutis insitæ naturam, dico enim illud quod discernit et dividit unum in diversas proprietates, sed priusquam agit affecta est. Cum enim dividere studeret æque cæteris etiam indivisam illam et divinam essentiali, fugit illud esse ab illa compositum, et in concordiam intelligibilem contraxisse divisionem nomina impediens et occupatissimam; et quoniam circumscriptionibus nominum divina et simplicissima natura illa inservire nescit, circumscriptio autem colligens est suppositi cognitio, non potest cognosci quod propter essentiali non est circumscriptum. Unum igitur et incognitum est divina natura illa, et supra omnem definitionem et intelligentiam, et respuens omnem Palamicam subtilitatem, quod cognosci a nobis potest in Deo ejus efficientiis et operibus, quæ apparent et facta sunt, id nobis in-

vicem **316** significamus nominibus ductis ex diversis notationibus necessario propter usum nostrum sententiarum ad similitudinem formatarum. Non autem sine regula, ut cuique voluntas suggerit, hoc facimus, sed divinorum Patrum sequimur dogmata, imo etiam litteras fortuitas. Primum enim Salvator in Evangeliiis monet, ne contemnamus ne apicem quidem jussorum et mandatorum ejus divinorum quæ in Scriptura reperiuntur: equidem nescio utrum ex aliis non audivisti hæc, tu qui versabaris inter episcopos, proh ineptiam! aut quanquam audivisti, non intellexisti. Deinde theologorum Ecclesiæ quorum tu calumniaris sententias, magnus ille quidem in theologia Gregorius: « Vos autem, inquit, licet etiam in fortuito apice aut litteris spiritus accurationem adhibentes, nunquam capturi sumus: neque enim est justum, minimas quoque res temere tractari a scriptoribus, et usque ad hoc tempus memoria servari, saltem ut habeamus recordationem et institutionem deliberationis similitum, occasione data, ita ut hæc fugiamus, illa præferamus tanquam regulas et prototypa seculi præcuntia exempla. » Magnus autem Basilius, « Oportet, inquit, eum, qui ante oculos habet Christi judicium neque ignorat quantum periculum **317** sit in demendo aliquid aut addendo iis quæ a Spiritu tradita sunt, non ex se studere res novas moliri, sed in iis quæ a sanctis nuntiata sunt acquiescere. » Chrysostomus autem similiter et ipse, « In divinis, inquit, Scripturis unum iota aut unum apicem negligere, non fit impune; ita ut omnia inquirere debeamus. » Audivisti autem, opinor, paulo antea hic etiam ea quæ Gregorius Nyssanus alicubi dicit: « Quoniam cum carne circumclusa natura nostra circumdata sit motiones nostræ mentis non possunt declarari, necessario tanquam signa rebus certas nominum compositiones imponentes, illis mentis motiones nobiscum invicem communicamus; et hanc ob rem alii rei nomen imponimus cœli, alii nomen terræ: alii aliud, et referri ad aliquid aut efficere aut affici, hæc omnia propriis significamus vocabulis: ne incerta et incognita mentis actio in nobis maneat. » Præsertim cum omnis hominum vita natura et regulis verborum et litterarum disponatur et administratur: atque natura quidem sine ordine est et norma: lex autem rhythmo est prædita et ordine et norma si temet seculi statuatim verborum et litterarum vim nullius momenti esse, statim simul atque obtusum et vanum præbuimus hoc ornatum et admirabile opus **318** Dei, brutam nobis efficiemus vitam. Tum enim effluent in perversionem et mutationem ratione carentem et impetum non gubernatum omnia et usus vite omnis abibit ad inultam demerentiam et insaniam: tam attonitus et mente captus esset, neque sanus apud et qui talia suadet et qui hoc persuasum sibi esse dicit: multo profecto fuisset tibi sapiens dictum tuum, si tuis solis verbis et litteris es-

A γνωστὸν ἡμῖν δύναται γίνεσθαι τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν φαινομένων αὐτοῦ καὶ πεποιημένων ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων, τοῦτο τοῖς ἐκ διαφόρων ἐτυμολογιῶν ὀνόμασιν ἀλλήλοις ἐπισημαινόμεθα ταῖς γνωμικαῖς ἐξ ἀνάγκης ἡμῶν κατὰ τὸ ἀνάλογον χρεῖαις, οὐκ ἀτάκτως δὲ, καὶ ὡς ἐκάστῳ τὰ τῆς βουλήσεως ὑποτίθησι, δρῶντες, ἀλλὰ τοῖς τῶν θείων Πατέρων ἐπόμενοι: δόγμασιν ἄχρι καὶ τῆς τυχοῦσης γραμμῆς. Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ Σωτὴρ ἐν Εὐαγγελίοις μηδεμίαν καταφρονεῖν παραινέει κεφαλῆς τῶν ἐν γραμμασι θείων αὐτοῦ προσταγμάτων καὶ ἐντολῶν ὧν οὐκ οἶδ' ὀπότερον ἢ γὰρ οὐκ ἀκήκοας ἔτι, καὶ ταῦτ' ἐν ἐπισκόποις (ἔτι τῆς ἀτοπίας!) τελῶν, ἢ ἀκούσας οὐκ ἤθου. Ἐπειθ' ὧν αὐτὸς διεβάλλεις τὴν νοῦν θεολόγων τῆς Ἐκκλησίας ἀνδρῶν, ὁ μὲν ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος, « Ἡμεῖς δὲ, » φησὶν, « εἰ καὶ μέχρι τῆς τυχοῦσης κεφαλῆς ἢ γραμμῆς τοῦ πνεύματος τὴν ἀκρίθειαν ἔλκοντες, οὐποτε δεξόμεθα (οὐ γὰρ ὄσιον) οὐδὲ τὰς ἐλαχίστας πράξεις εἰκῆ σπουδασθῆναι τοῖς ἀναγράψαι καὶ μέχρι τοῦ παρόντος μνήμη διασωθῆναι. ἀλλ' ἵν' ἡμεῖς ἔχωμεν ὁπομνήματα καὶ παιδεύματα τῆς τῶν ὁμοίων ἐποτε συμπέσειν καιρὸς διασκέψαι, ὥστε τὰ μὲν φεύγειν, τὰ δὲ αἰρεῖσθαι, οἷον κανόνι καὶ τύποι τοῖς προλαβοῦσιν ἐπόμενοι παραδείγμασιν. » Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος, « Χρῆ, » φησὶ, « τὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχοντα τὸ τοῦ Χριστοῦ δικαστήριον, καὶ εἰδόμεθα ὅσος ὁ κίνδυνος ἀφελεῖν τι ἢ προσθεῖναι τοῖς παραδεδομένοις ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, μὴ παρ' ἑαυτοῦ φιλοτιμεισθαι καινοτομεῖν, ἀλλὰ τοῖς προκατηγεγνημένοις παρὰ τῶν ἁγίων ἐψηφισθῆναι. » Ὁ δὲ τὴν γλῶτταν χρυσοῦς καὶ αὐτὸς ὁμοίως, « Ἐν ταῖς θείαις, » φησὶ, « Γραφαῖς ἰῶτα ἐν ἢ κεραλίαν μίαν παραδραμεῖν οὐκ ἀξίμιον, ὥστε πάντα διερευνησθῆναι χρῆ. » Ἀκήκοας δ' οἶμαι πρὸ βραχέος ἐνταῦθα καὶ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, « Διὰ τὴν τῆ σαρκίνην, » φάσκοντος, « περιβολῆ τῆν φύσιν ἡμῶν περιεργεσθαι φανερωθῆναι τῶν ἡμετέρων τοῦ νοῦ κινήματων μὴ δυναμένων, ἀναγκαιῶς καθάπερ σημεῖα τοῖς πράγμασι τὰς ποιὰς τῶν ὀνομάτων θέσεις ἐπιβάλλοντες, δι' ἐκείνων τὰς τοῦ νοῦ κινήσεις ἀλλήλοις δημοσιεύομεν· καὶ τούτου χάριν τῷ μὲν τινι τῶν ἔντων ὄνομα οὐρανὸν ἐθέμεθα, ἕτερον δὲ γῆν [f. 147 r.] καὶ ἄλλῳ ἄλλο τι. Καὶ τὸ πρὸς τι πῶς ἔχειν ἢ τὸ ἐνεργεῖν ἢ τὸ πάσχειν, ταῦτα πάντ' ἰδιαζούσας ἐπισημαινόμεθα ταῖς φωναῖς, ὡς ἂν μὴ ἀκοινώνητός τε καὶ ἄγνωστος ἢ τοῦ νοῦ κινήσεις ἐν ἡμῖν μένοι. » Ἄλλως τε καὶ ἐπειδήπερ ἅπας ὁ τῶν ἀνθρώπων βίος φύσει καὶ νόμοις τοῖς διὰ ῥημάτων τε καὶ γραμμάτων οἰκονομεῖται καὶ διοικεῖται, καὶ ἢ μὲν φύσις ἄτακτον καὶ ἀνώμαλον, ὁ δὲ νόμος εὐρυθμὸν τε καὶ τεταγμένον καὶ ὁμαλὸν, εἰ σοὶ πεισθέντες ἀπρακτεῖν ἐάσαιμεν τὴν τῶν ῥημάτων καὶ γραμμάτων δύναμιν, οὐκ ἂν φθάνομεν κωφῶν καὶ μάταιον ἀποδεικνύντες τὴν ἐγκόσμιον ταύτην καὶ θαυμασίαν ποιήσιν τοῦ Θεοῦ καὶ θηριώδη δρῶντες τὸν βίον. Τὸ γὰρ ἐντεῦθεν βυθίζεται πρὸς μεταβολὴν καὶ ἀλλοίωσιν ἄλογον εὐθύς καὶ φθρὰν ἀκυβέρνητων ἅπαντα, καὶ χρεῖα βίου παντὸς οἰ-

χῆται πρὸς τὸ μάλα ἀνόνητον καὶ οὐδὲν ὕγιες. Οὕτως ἐμβρόντητος καὶ παραπλήξ τὴν διάνοιαν εἶη ἂν καὶ οὐδὲν ὕγιες ὁμοίως ὃ τε τοιαυτὸν πικρινῶν καὶ ὃ πεπεισθαι δοκῶν. Πολλῶ μὲν ἂν ἦν σοι σοφώτερον τὸ λεχθῆν σοι, εἰ τοῖς σοῖς μόνοις ῥήμασι καὶ γράμμασι περιεγέγραπτό σοι. Τούτων γὰρ μόνων ἀφίσταται τήμερον ἡ εὐσέβεια· καὶ δέον τὸ παρᾶπαν εἶναι νομίζεσθαι τὴν εὐσέβειαν, οὐ δ' ἄριστως ἐξήνεγκας, ἵνα δὴ τῶν τῆς εὐσεβείας δηλωτῶν ῥημάτων καὶ γραμμάτων ἀποστῆς τοὺς δηλητήριον.

ΚΓ'. Ἡδέως δ' ἂν ἀκούσαιμι παρὰ σοῦ καὶ τίνα ποτὲ λέγεις εἶναι τὰ πράγματα, ἐν οἷς τὴν εὐσέβειαν κείσθαι μετεωρίζας τῇ ἀντιθέσει, εἴτα σιγῇ παρέδραμες δεδηλωκῶς οὐδὲν. Τοῦτο δὴ τὸ τῆς ἀμαθίας τῆς σῆς εὐλοῦς προκάλυμμα εἶπε πρὸς τῶν ῥῶν ἀνουσίων καὶ ἀνοπάρκτων θεοτήτων. Εἰ μὲν γὰρ τὴν θεῖαν καὶ τρισυπόστατον φύσιν, πῶς οὐ δεδήλωκας; Ἄλλὰ τοῦτ' εὐχῆς μὲν ἄξιον, ἐλπίδος δ' οὐκ ἂν δῆπου· πολλοῦ δὲ καὶ δεῖ· οὐ γὰρ δὴ σὺν ὀρθᾷ περὶ Θεοῦ φρονεῖν καὶ φθέγγεσθαι. Ἄλλὰ πράγματα φῆς αὐτὸς τὰς ἀνουσίους σου ταύτας καὶ ἀπειροὺς θεότητας, αἷς μὴτ' ἤδη περιέσθαι εἶναι μὴτ' ἔπειτ' αὐτῶν· ἔπειτα ποτ' ἔσεισθαι· ὃ γὰρ ἀνουσίον τε καὶ ἀκτιστον, τῶν μηδὲν ὄλων· μηδαμῇ μηδαμῶς ὄντων ἐξ ἀνάγκης λέγοιτ' ἂν. Τοιαύτη τῶν σῶν δογμάτων ἡ τερατεία καὶ τὸ σὺν ἐνθῦμιον, ὡ κακῆ κεφαλῇ, πείθειν πιστεῦειν [f. 147 v] εἰς τὸ μηδὲν. Τῶν γὰρ τοι θεῶν ῥημάτων καὶ γραμμάτων ἀνηρημένων κατὰ τὴν σὴν παραίνεσιν, ἃ τὴν τῶν πραγμάτων δηλοῦσιν ἀλήθειαν, τίς ποδ' ὁμολογία πίστεως καὶ πόθεν ἂν ποτε γένοιτο ἐτι; Πόθεν δ' ἂν καὶ τίς ποτε τοῖς εὐσεβεῖν ἐθάλοσι γένοιτο γνώσις Θεοῦ τοῦ πεποιηκότος ἡμᾶς; Ἄλλὰ περὶ μὲν τούτων ἐτι πολλὰ λέγειν ἔχοντι, τοῦ καιροῦ μὴ δίδόντος, μετιτέον ἐφ' ἕτερα. Ἐκεῖνο δὲ πῶς νοεῖς, ὡ καινὴ θεολόγε, λέγων ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζειν ἡμᾶς τὸν Θεόν; Ἡ γὰρ οὐ συνήκας ἀκούων ἐκ τῶν ἔργων τῶν φαινόμενων τοῖς αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν τὸν ἡμῖν οὐ φαινόμενον γνωρίζειν ἡμᾶς Θεόν; Ἐνεργεῖαν γὰρ εἶναι καὶ τὰ ἀποτελέσματα δέδεικται μικρὸν ἡμῖν πρότερον. Καὶ ἐκ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων αὐτοῖς ἀκούεις καὶ ἀλλαχοῦ τῆς Γραφῆς λεγοῦσης θαυμάζεσθαι τὸν Δημιουργόν, καὶ τοῦτ' εἶναι τὸ τοὺς οὐρανοὺς διηγείσθαι τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ. Καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ὁμοίως φησὶν Ἰωάννης, «Ὁ τῆ φύσει ἀόρατος Θεὸς ὁρατὸς ταῖς ἐνεργεῖαις γίνεται, ἐκ τῆς τοῦ κόσμου συστάσεως καὶ κυβερνήσεως γινωσκόμενος.» Ὅμως παρακατιῶν εὐρήσεις τὸν μέγαν Βασιλεῖον καὶ αὐτὸν ἐρμηνεύοντα τὰ ἐκτουτὸ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ, «Ἐκ γὰρ θαλάσσης,» φησὶ, «καὶ ἀνέμων ὑπακουσάντων αὐτῷ ἐγνώρισαν αὐτοῦ τὴν θεότητα οἱ ἀπόστολοι. Οὐκοῦν ἀπὸ μὲν τῶν ἐνεργειῶν ἡ γνώσις, ἐκ δὲ τῆς γνώσεως ἡ προσκύνησις.» Ὁρᾷς πῶς ἐκ τῶν ἐνεργηθέντων φησὶ θαυμάτων· ταῦτα γὰρ φησὶν αὐτὸς εἶναι τὰς κατωτάτας ἥτοι δεικνυμένας ἡμῖν ἐνεργείας. Ἄλλὰ δυοῖν, ὡς εἶπε, ὑάτερον δίδως νοεῖν. Ἡ γὰρ ἐξ ἀκοῆς παροδικῆς εἰλήφεις τὴν ῥῆσιν, ἢ τῇ ἐπιστολῇ ἐντυχῶν οὐ συνήκας· καὶ πάσχεις παραπλήσιον

A sicut a te circumscriptum. His enim solis hodie abinet pietas; et dicere debebas, non credendum in verbis aut litteris Palamicis omnino esse pietatem; tu autem indefinite protulisti illud: ut jam iis qui te sequuntur a pietatis clavis verbis et litteris remotis facillime possis insinuare impietatis tuæ malum. σοι λέγειν μὴ ἐν ῥήμασι μὴδ' ἐν γράμμασι Παλαμικοῖς ἀορίστως ἐξήνεγκας, ἵνα δὴ τῶν τῆς εὐσεβείας δηλωτῶν ῥημάτων καὶ γραμμάτων ἀποστῆς τοὺς πειθόμενους ἕξτα τὸ τῆς σῆς εὐσεβείας ἔχης κινεῖν

XXIII. Libenter autem audiam a te etiam quasnam dicas res esse, in quibus pietatem inesse postquam definivisti et protulisti oppositione, silentio id præteristi, cum nihil explicuisses; id quod ignorantie tuæ solitum est velamentum, dic mihi, te oro per inessentiales tuas et insubstantiales divinitates. Nam si divinam cogitasti et ter substantialem naturam, cur non explicuisti hoc? Sed hoc voto dignum, spe nullo ut videtur modo: ac profecto multum quidem abest, neque enim est tui ingenii recte de Deo cogitare et pronuntiare. Sed res ipse dicis jam tuas inessentiales et infinitas divinitates: quæ jam esse neque possunt neque postea poterunt unquam. Quod enim inessentiale est et increatum, necessario in numero eorum ponendum est quæ nihil omnino ullo modo sunt: tales sunt dogmatum tuorum præstigiæ et hæc tua est cura, o caput malum, ut suadeas credamus in id quod nihil est. Etenim divinis verbis et litteris sublatis, ut tu suades, quæ rerum veritatem declarant, quæ tandem erit consensus fidei, et unde tandem oriatur? Unde et quæ tandem iis qui pietatem colere volunt, fiat cognitio Dei qui nos creavit? Sed quanquam de his præterea multa dicere possum, cum tempus non sinat, ad alia transcendendum est. Illum autem quomodo cogitas, o nove theologe, cum dicas ex efficientiis nos cognoscere Deum? An enim non intellexisti quæ audisti, ex operibus nimirum quæ corporis oculis nostris perspicuntur, cognoscere nos Deum, qui non a nobis perspicitur? Efficientiam enim esse etiam facta, demonstratum est a nobis paulo antea, et ex magnitudine et pulchritudine creatorum rursus audis etiam alibi Scripturam dicentem nos admirari Creatorem: atque hoc illud esse, quod cœli enarrant gloriam Dei. Et similiter ait Joannes Damascenus: «Deus natura invisibilis operibus visibilis fit, ita ut e mundi compositione et gubernatione cognosci possit.» 320 Tamen progrediens reperies Basilium magnum et ipsum interpretantem sua ipsius verba in eadem epistola: «E mari enim, inquit, et ventis, quæ ei parebant, ejus divinitatem apostoli cognoverant; ergo ab efficientiis quidem nata est cognitio: a cognitione autem adoratio.» Vides esse dicere e miraculis patris, has enim dicit ille esse efficientias sive descendentes sive monstratas nobis. Sed alterutrum videris dare nobis meditandum. Aut enim e fama cursim arripuisti sermonem aut in epistolam

incidens non intellexisti : et idem pati videris ut si quis meridie integra luce oculos attollens ad solem, deinde propter languorem aversus in terram, colorum simulacra sibi imaginetur multiforium et diversorum, quæ omnia quamvis ficta et substantia carentia oculis tam languidis vera esse videntur : sive potius ebrii non vident res quales vere sunt, sed pro aliis alia videntur, oculo exagitato propter liquorem, qui in cerebro est, et tanquam natante et fluctuante quod ad res apparentes atinet, ita etiam tu ignorantia crassa seductus minime scis quomodo se habeant natura dogmata Patrum divinatorum : illud ipsum, quod etiam iis usvenit, qui a remo ad suggestum, et a ligone ad theologiam transvolant, omne nomen de Deo dictum his præbet cogitationem corpoream, **321** B omnis autem res quæ corpoream habet circumscriptionem ut divinitates vocent et increata appellent eos adducit.

XXIV. Tum logotheta magnus, sapiens vir et dicta intelligens maxime omnium qui aderant tum ibi ex iis qui gloria et honore fruebantur, ad Palamam dixit contendentem proclamare inepta illa et valde intempestive prolata paradoxa : « Nihil aliud nunc video te spectare, egregie, quam loquacitate studere laudes venari hominum indoctorum atque ab adversariis superari non videri ; attamen ipsi veritatis sermones clari sunt et irrefutabiles, et per se fidem habent, quos etiam audis a Gregora proferri et dictorum tuorum ex eo ipso falsitatem declarare, neque enim potes contra afferre sani quidquam. Sed monitus ut proferas scripta testimonia, quæ aperte declarent plane plurima increata diversa esse a natura ter supposita, cum non possis omnino invenire testimonium ullum cuiusquam sanctorum, ex te ipso congeris tu quæ ineptissima sunt. Ex aliis enim semper in alia inaudita incidens continuo te reum apertæ et plane conspicuæ injuriæ exhibes. Etenim qui suo periculo conatur arbitratu suo dogmata fingere, eo qui prohibere eum potest indulgente simul et incitante, non possit **322** C piam omnino et patriam fidem expellere : Sed nunc non illud agimus, sed confirmantes divinatorum Patrum sanctorum et doctorum dogmata scire studemus, unde a te hæc nova doctrina sit inventa, qua per multum jam tempus conturbas Dei Ecclesiam, cum sociam habeas imperatoris manum. Puer enim erat divinissimus hic imp. cum edicere tu talia incepisti, et deinde confusione in imperio exorta, undecunque et quocunque modo exorta est, tempus non habuit audiendi et corrigendi. Tu autem immotus desinere non vis mala. Proverbium quidem ait, vinum carere freno : ego autem stultitiam tuam magis quam vinum non habere video frenum, qui possit dogmatum tuorum eluviem gubernare : id quod extremorum est malorum. Etenim si talia facinora propea honores quoque accipiant, quo ineptiarum venient? quo conspicui accrescent impetus et pra-

ωσπερ ἂν εἴ τις ἐν μεσημβρίᾳ φωτὸς ἀκραίφνουσ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνασχὼν πρὸς τὸν ἥλιον, εἶτα δι' ἀτονίαν ἀποστραφείς πρὸς τὴν γῆν, χρωμάτων εἰδῶλα φαντάζοιτο πολυειδῶν τε καὶ διαφόρων. ἅ πάντα ψευδῆ τε ὄντα καὶ ἀνύπαρκτα ταῖς ἀρρώστούσαις ὄψεσι δοκοῦσιν εἶναι· ἀληθῆ. Ἡ μᾶλλον ὡσπερ οἱ μεθύοντες οὐ τὰ ὄντα κατὰ φύσιν ὁρῶσιν, ἀλλ' ἀνθ' ἐτέρων ἕτερα δοκοῦσι, κυματουμένης τῆς ὄψεως ὑπὸ τῆς περὶ τὸν ἐγκέφαλον ὑγρότητος καὶ οἰοῦναι κολυμβήσεως ἐς τὰ φαινόμενα πλημμυλῶν· οὕτω ἐπὶ καὶ αὐτῶς ἀμαθία πολλῇ στρατηγούμενο· ἥκιστα ἔχεις νοεῖν ὡς ἔχει φύσεως τὰ τοῖς θεοῖς [f. 148 r.] δεδογμένα Πατράσι. Τοῦτ' ἐκεῖνο δ' καὶ τοῖς ἀπὸ κώτης ἐπὶ βῆμα καὶ ἀπὸ σκαπάνης ἐπὶ τὸ θεολογεῖν αὐτομολοῦσι, πᾶν μὲν ὄνομα περὶ Θεοῦ λεγόμενον σωματικὴν παρέχει τὴν ἔννοιαν, πᾶν δὲ πρῶγμα σωματικὴν ἔχον περιγραφὴν θεότητάς τε ὀνομάζειν καὶ ἄκιστα προσαγορεύειν τολμᾶν ἀναπέθει.

ΚΔ'. Ἐπὶ τούτοις ὁ μέγας λογοθέτης, σοφὸς ὢν ἀνὴρ καὶ τῶν λεγομένων συνειὶς ἀπάντων μάλιστα ὅσοι παρήσαν τῶς ἐκεῖ τῶν ἐπὶ δόξῃ σεμνουμένων, φησὶ πρὸς τὸν Παλαμᾶν ἔτι βοᾶν ὠρμημένον τὴν ἔκτοπον ἐκείνην καὶ ἀωρίᾳ μακρᾷ κεκραμένην παραδοξολογίαν, ὡς « Οὐδὲν ἕτερον βλέπω σε νῦν ἐπειγόμενον, ἀνθρώπε, ἢ τῇ πολυλογίᾳ θηρᾶσθαι δόξαν ἀνδρῶν ἀμαθῶν μηχανώμενον καὶ μὴ δοκεῖν πρὸς τῶν ἀντιθέτων ἡττᾶσθαι. Ἀλλὰ μὴν αὐτοὶ γε τῆς ἀληθείας οἱ λόγοι σαφεῖς καὶ ἀναμφισβήτητοί εἰσι, καὶ ἐφ' ἐστίας ἔχουσι τὸ πιστόν. Οὐδ' δὴ καὶ ἀκούεις πρὸς τοῦ Γρηγορᾶ φερομένους ὁμοῦ καὶ τῶν σοὶ λεγομένων αὐτόθεν τὸ σφαλερὸν ἔχοντας. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἔχεις ἀνομομαρτυρεῖν οὐδὲν ὑγιές, ἀλλὰ γραφικᾶς κομίζεῖν ἀπαιτούμενος μαρτυρίας, ῥητῶς ἀποφανόμενας αὐτόχρομα πλείστα τὰ ἄκιστα τῆς τρισυποστάτου διάφορα φύσεως, ἔπειτα μὴ δυνάμενος ὄλω· εὐρεῖν μαρτυρίαν ἡντιναοῦν οὐδένοσ τῶν ἀγίων, παρὰ σαυτοῦ συνάγεις αὐτῶσ, ὃ τῶν ἀτοπιωτάτων ἐστίν. Ἐκ γὰρ ἐτέρων ἐτέραισ ἀεὶ περιπίπτουν κίνοφονίαισ σαφῆ τε καὶ ὑπερήφινον αὐτόθεν εὐθύσ τὴν δίκτην τοῦ ἀδικεῖν ὀφλισκάνεισ. Ὁ γὰρ οἰσθεσ ἐπιχειρῶν τὰ κατὰ βούλησιν δογματίζειν, τοῦ κωλύειν ισχύοντοσ τηνικαῦτ' ἐνδιδόντοσ ὁμοῦ καὶ παροξύνοντοσ, οὐκ ἂν φθάνοι τὴν εὐσεβῆ πανταχόθεν καὶ **D** πᾶτριον πίστιν αὐτόθεν ἐλαύνων. Ἀλλ' οὐ τοῦτο νῦν ἡμῖν ὁ σκοπός· ἀλλὰ βεβαιούντεσ τὰ τῶν ἁγίων Πατέρων καὶ διδασκάλων δόγματα πυθέσθαι ζητοῦμεν ὃθεν σοὶ τὰ καινοφανῆ κηρύγματα ταῦτα ἐξέυρηται, δι' ὧν πολὺν ἤδη χρόνον ταράττεισ τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν, σύμμαχον ἔχων ἐπὶ τῶσ δυναστεύουσαν χεῖρα. Βρέφοσ γὰρ ὢν ὁ θεοῖστατοσ οὐτοσ βασιλεὺσ ὁπότε κηρύττειν ἤρῃσ σὺ τὰ τοιαῦτα, καὶ ἄμα συγχύσεωσ περὶ τὴν βασιλείαν ἐξῆσ ἐνεχθείσεσ ὄθεν δηποτοῦν καὶ ὀπωτῆποτε, καιρὸν οὐκ ἔστειν ἀκηκοῖναι καὶ διορθώσασθαι. Σὺ δ' ἀμεταβλήτωσ λήγειν οὐ βούλει κακῶν. Ἡ μὲν οὖν παροιμία φησὶ τὸν οἰνον οὐκ ἔχειν πηδάλιον· ἐγὼ δὲ τὴν σὴν ἀμαθίαν μᾶλλον ἢ τὸν οἶνον οὐκ ἔχουσαν ὁρῶ πηδάλιον τὴν τῶν σῶν οἰακίζεῖν τρυκυρίαν δογμάτων δυνάμενον. Ὁ τῶν

ἐσχάτων ἐστὶ κτηνῶν. Ὅταν γὰρ τα τοιαυτὰ τῶν
 [f. 148 v.] ἀδικημάτων ἀντὶ τοῦ κολάζεσθαι καὶ τὸ
 τιμᾶσθαι προσλάβῃ δι' αὐτὰ γε ταυτ', ποῦ μὲν οὐκ
 ἀνὰ τοιαύτας ἐλάσσει, ποῦ δ' ἀντὶ τῆς ὑπερηφάνου σταθῆ
 φορᾶς καὶ κακίας κατὰ πρᾶνοῦς οὐτως φερομένης;
 Καὶ μὴ μοι λέγῃ καὶ τερατεύου νῦν ἐγκαυχώμενος
 ἐπὶ τοῦ δυστηνίῳ γλώττης φορᾶ καὶ συμπεφυμένων
 λόγων ἀλόγῳ σωρείᾳ, μηδ' ἄρκου μοι χάλκευε ῥη-
 μάτων ἀντιστρατευμένων οὕτως ἐπιπροφανῶς τῆς τε
 ἀληθείας καὶ τῆς τοῦ παρόντος συλλόγου σκοπῆ· ἀλλ'
 εἰ καὶ τὸ εὖ μετὰ τοῦ εὐσεβοῦς τοῖς λεγομένοις
 προσεῖη σοι, τοῦτο δὲ καὶ πάνυ τι σφοδρὰ σκοπεῖ
 σε χρεῖον ὡς ἐὰν μὴ τοῦτο σφίσι παρῆ, τούναντι
 ἐπὶ μανδραβόλου, φάναι κατὰ τὴν παροιμίαν, χωρεῖ
 σοι τὸ σπούδασμα, καὶ κολοφῶν σοι γίνεται κακῶν ὁ
 τῆς ἀκαίρου γλώττης λῆρος, καὶ τοσοῦτ' ἄλλο
 ὅσα ἄλλο καὶ τῆς πολυλογίᾳ πολύχου ἐπιπολάσει
 τὸ τῆς ἀτοπίας ἐπεφύκει γεώργιου, καὶ πρὸς γε
 δήπουθεν αἱ τῶν ἀπρίκτων ἤχων τε καὶ ψόφων διατριβαὶ καὶ σχολαί. Ἄλλ' ἢ τῶν θεῶν Γραφῶν πα-
 ραίσεις, «Μὴ μέταίρε,» φησὶν, «ὄρα ἃ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, μηδὲ σοφίᾳ περιττὰ, ἀλλ' ἃ προσετά-
 ρη σοι, ταῦτα διανοῦ· οὐ γὰρ ἔστι σοι τῶν κρυπτῶν χρεῖα.»

ΚΕ'. Ἐπὶ τοῦτοις ὁ μὲν Παλαμᾶς ἐσιώπησεν,
 ἀνέστη δὲ τις τῶν μαθητευομένων αὐτῶν, μάλα τι
 ἀμαθῆς καὶ θραυτῆς καὶ ἐμπαροινῶν ἄλλο ἢ λέγων
 κατὰ τῆς ἀληθείας, ὡς περ ἐωλοκρατίας ἔωθεν αὐτῶ
 καταχυθείσης τινός. Καὶ μὲν δὴ, «Περὶ δυνάμεων
 ἐγώ, φησὶ, διαλεχθῆναι τήμερον βούλομαι· καὶ μοι
 φρασάτω παρελθόντων ὁ βουλόμενος, διὰ τί παντοδύνα-
 μος ὁ Θεὸς καλεῖται ἢ διὰ τὸ πάσας ἔχειν ἐν ἑαυτῶ
 τὰς δυνάμεις, ἃς δὴ καλοῦμεν ἀκτίστους ἡμεῖς, καὶ
 διαφόρους ἀλλήλων καὶ τῆς οὐσίας αὐτῆς τοῦ Θεοῦ.»
 Ταῦτα παρών καὶ ἀκηκῶς τις τῶν τοῦ Γρηγορᾶ φρι-
 τητῶν, ἃς ἠκολούθησεν μὲν οὐκ ἔθεν αὐτῶν ἄρξαμένης
 δὲ τῆς διαλέξεως ἐπέμφθη κομίσειν τὴν τῆς δογμα-
 τικῆς πανοπλίας δέλτον, καὶ κομίσεις παρῆν τῶ
 συλλήγῳ λοιπὸν καὶ αὐτός. Οὗτος οὖν παραλόγῳ τέως
 τῆς ἀρχῆς ἀχθεσθεὶς καὶ διαναστάς, «Καὶ μὴν,
 φησὶν, ἐχρῆν παντοδύναμον οὕτως κατὰ σὲ καλεῖν
 τὸν Θεόν, καὶ μὴ παντοδύναμον. Ἡμῖν γὰρ ἐκ τοῦ
 τὰ πάνθ' ὅσα βούληται δύνασθαι μέχρι νῦν ἐδόκει
 κτελεῖσθαι παντοδύναμον τὸν Θεόν, καὶ οὐχ ὡς σὺ
 φησὶ.» Ἰπολαβὼν δὲ ὁ Παλαμᾶς, «Ἄλλ' ἢ κατὰ τρο-
 πῆν τοῦ σ, φησὶν, εἰς τὸ γίνεται παντοδύναμος, καθ-
 ἄπερ καὶ θάλασσα θάλαττα.» [f. 149 r.] Γέλως οὖν
 ἐπὶ τοῦτοις ἦρθη πολὺς, ὡς μηδ' αὐτὸν Γρηγορᾶν
 κατέχειν ἑαυτὸν δύνασθαι, καίτοι πολλὰ πρὸς τὸ μὴ
 φησὶν γελῶντα βουλόμενον καὶ ἅμα σιγᾶν διὰ τὰς
 τῆς κεφαλῆς ἀληθῶνας ἐπιτηδεύοντα. Ἄλλ' ὁ Παλα-
 μᾶς διακόπτειν τὸν γέλωτα μηχανώμενος τῶν πρό-
 τερον εἰχετο λόγων, ἀναλαμβάνων αὐτὸς ἐκείθεν.
 «Ὅτι δ' ἄλλο τὸ ἔχον, φησὶ, καὶ ἄλλο τὸ ἐχόμενον,
 ἔχον καὶ τοῦ ἀγίου Μαρξίμου λέγοντος, «Ὁ μὲν
 Θεὸς γινώσκει ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐ-
 τοῦ, τὰ δ' ὅπ' αὐτοῦ γεγονότα ἐκ τῆς σοφίας αὐτοῦ,
 δι' ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα ἐποίησεν.» Ἄλλος οὖν ὁ
 Θεός, καὶ ἄλλη ἡ σοφία αὐτοῦ δι' ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ
 πάντα ἐποίησε, τῆς τοῦ Θεοῦ οὐσίας πάντη διάφορός
 τε καὶ ἀκτίστος· ἄλλος γὰρ ὁ Θεός ὁ ἔχων, καὶ
 ἄλλη ἡ σοφία αὐτοῦ ὡς ἔκτον καὶ ἀνοῦσιον.» Ἦρξ

A vitatis in pronum ita jactatae? Atque ne mihi dicas
 et portenta effutias nunc jactabundus, in impetu
 linguae effrenato et cumulatorum verborum bruta
 concervatione, neve fabriceris tumida verba quae
 tam aperte veritati et hujus conventus consilio
 bellum indicunt: sed num etiam honestas et pietas
 dictis tuis adsint, hoc longe maxime te spectare
 oportet; nam si hoc tibi non **323** adsit, e contra-
 rio, ut dicimus de mandrae ludo in proverbio, tibi
 evadet studium, et cacumen malorum tibi sunt
 intempestivae linguae nugae: atque eo magis, quo
 magis fructum ineptiarum et absurditatis feracem
 producit: et praeterea vanorum clangorum sono-
 rumque studia et curas. Sed librorum divinorum
 adhortatio, «Ne evertas, inquit, fines, quos po-
 suerunt patres tui: neve exquiras supervacanea,
 sed quae tibi imperata sunt, de iis delibera; neque
 enim tibi opus est absconditis.»

B
 enim tibi opus est absconditis.»

XXV. Super his Palamas quidem silentium tenuit.
 Surrexit autem quidam discipulorum ejus, valde
 indoctus et temerarius; et ebric se jactans magis
 quam loquens contra veritatem, tanquam vini reli-
 quis mane in eum effusis. Atque, «De potentiis ego,
 inquit, colloqui hodie volo: et dicat mihi nunc
 aliquis, cur omnipotens Deus vocetur: an quia
 omnes in se habet potentias, quas nos vocamus
 increatas et diversas inter se et ab ipsa essentia
 Dei?» Hæc audivit quidam, qui aderat, discipulo-
 rum Gregoræ, qui quidem domo eum secutus
 est. Incipiente autem colloquio missus est ut ad-
 ferret pugillares dogmatici exercitus; quos cum
 attulisset postea jam aderat conventui et ipse.
 Hic igitur repugnantia rerum auditarum gravatus
 surrexit et: «Profecto, **324** inquit, oportebat
 hac ratione secundum te Deum vocare παντοδύναμον
 neque vero παντοδύναμον; nobis enim qui omnia,
 quaecumque vult, facere potest, usque ad hoc tem-
 pus placuit ut παντοδύναμος; vocaretur Deus, neque
 vero ut tu dicis.» Exhibe autem Palamas, «Sed
 cum mutari possit, inquit, Σ in Τ, sit παντοδύνα-
 μος, sicut etiam θάλασσα in θάλαττα mutatur.»

D
 Risus igitur ad hæc sublatus est magnus, ita ut
 ne ipse quidem Gregoras continere se posset, quan-
 quam multum operæ dedit ne ridens conspiceretur,
 simulque tacere propter capitis dolores studuit.
 Sed Palamas risum extinguere conatus prioribus
 inhærebat sermonibus, et rursus inde orsus est:
 «Aliud, inquit, esse id quod habet, aliud id quod
 habetur, intelligitur etiam et sancti Maximi dicto:
 Deus quidem se cognoscit ex essentia sua beata:
 quæ autem ab eo facta sunt ex ejus sapientia per
 quam et in qua universa fecit Alius igitur est Deus,
 alia sapientia ejus tanquam habitum et inessen-
 tiale.» Ad hæc Gregoras ut divino numine adflatus
 exclamavit: «Nonne omnes auditis, qui veræ for-
 mulæ fidei estis studiosi, cum aperte tollere piam

Christi Ecclesiam simul cum Evangelis et omnibus patrum divinorum scripturis, et dicere Filium et rationem Dei diversos **325** esse a paterna essentia et submissum Deum, ut Eunomius et Arius ille et quicumque talia jam olim conviciati sunt? Etenim ut divinorum præceptorum nostrorum omittam dicta, nonne auditis omnes semper divinum Evangelium dicere: « Omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil, quod factum est; » et Davidem multo antea vaticinatum esse: « Omnia in sapientia fecisti; » et Solomonem rursus: « Deus sapientia fundavit terram, stabilivit cælos prudentia? » Quid igitur jam opus est verbis ad ostendendam antiquam ejus in dogmatis perversitatem quam jam olim parturivit et peperit, et non desinit semper scribere et dicere, in plateis quoque et foris docere, propter magnam ejus qui prohibere possit eum solitudinem, et aures perforare simpliciorum? »

XXVI. Palamas autem nominum et verborum notiones et declinationes mutans pessima conviciabatur. Postquam vituperatus esset, ut indoctus, conjunctionum oppositionem introduxit, vocum nimirum « μέν » et « δέ. » « Cognoscit enim, ait divini Maximi dictum, se quidem Deus ex essentia sua beata: quæ autem ab eo facta sunt, e sapientia sua, per quam et in qua universa fecit. Oportebat igitur enim dicere secundum vos, Filium quoque similiter cognoscere se ex essentia ejus **326** beata, ut eandem naturam eandemque essentiam ostenderet: quod cum ab eo prætermissum sit silentio, apparet illi necum convenire, neque vero ullo modo vobiscum. »

XXVII. Magna igitur oppositione facta utriusque partis Gregoras tanquam arbiter factus et capitis dolores parvi faciens propter usus auxiliique necessitatem: « Primum quidem, inquit, spectandum est, utrum communes Ecclesiæ cogitationes sequatur et divinorum Patrum sententias superne confirmatas, secundum Basilium Magnum, qui oportere dicit nos a communibus de Deo cogitatis orsos contraria in vocibus convenire non putare. Tum secundum communes sententias concedendum est, divinam naturam bonam esse et iræ expertem et justam: quodsi iratum aut mœstum esse aut pœnitentiam agere aut uti aliquo non ex merito Deum Scriptura dicat, decet inquirere in verborum vim, et excogitare quomodo possimus restituere eam, neque vero evertere sententias, quæ sunt de Deo, graves; et hoc modo sine offensione utemur Scripturis, ex iis quæ obscuriora sunt nullum damnus facientes, ex iis autem, quæ clara sunt, utilitatem capientes. Constat quidem inter omnes orthodoxos, universa per Filium et verbo Dei facta esse. Verbo enim, ait, Domini cæli sunt firmati; et ut divinus **327** ait Gregorius Nyssenus: Re vera sapientia et voluntas nihil aliud est, quam præmeditata universalis sapientia, in qua universa facta et ador-

A ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς ὡς περ ἐνθους γενόμενος ἀνεβόησεν, « Οὐκ ἀκούετε, πάντες οἱ τῆς ὀρθοδοξίας ἀντιποιοῦμενοι, προφανῶς ἀναιροῦντα τὴν εἰσοδὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν ὁμοῦ τοῖς εὐαγγελίοις καὶ πάσαις τῶν θείων Πατέρων γραφαῖς, καὶ λέγοντα τὴν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ διάφορον τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ ὑφειμένον Θεόν, καθάπερ Εὐνόμιος τε καὶ Ἄρειος ἐκεῖνος, καὶ ὅσοι τὰ τοιαῦτα πάλαι βεβλήσθησαν; » Ἰνα γὰρ τὰς τῶν θείων διδασκάλων ἡμῶν ἐν τῷ παρόντι σιγήσω βήσεις, οὐκ ἀκούετε πάντες ἀεὶ τοῦ Θεοῦ λέγοντος εὐαγγελίου, « Πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲ ἓν ὃ γέγονεν, » καὶ τοῦ Δαβὶδ πολλῶν προθεσπίσαντος πρότερον, « Πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησας, » καὶ τοῦ Σολομῶντος αὐθις, « Ὁ Θεὸς τῆ σοφίᾳ ἐθεμελίωσε τὴν γῆν, ἠτοίμασε δὲ οὐρανούς ἐν φρονήσει. » Τις οὖν ἔτι χρεῖα λόγων εἰς ἀπόδειξιν τῆς παλαιγενοῦς αὐτοῦ κακοδοξίας; ἦν πάλαι ὠδίνῃσέ τε καὶ ἔτεκε καὶ ἀεὶ γράφων καὶ λέγων οὐ διαλείπει, κἀν ταῖς πλα-

B τεταῖς καὶ ἀγοραῖς διδίσκων κατὰ πολλὴν τοῦ κωλύοντος ἐρημίαν, καὶ τὰς ἀκοὰς διορύττων τῶν ἀπλουστέρων; »

ΚΖ'. Ὁ δὲ Παλαμᾶς τῶν ὀνομάτων καὶ ῥημάτων τὰς ἐννοίας καὶ κλίσεις μεθαρμόζων ἐδρασφίμει τὰ χεῖριστα. Ἐπιτιμηθεὶς δ' ὡς ἀμαθῆς τὴν τῶν συνδέσμων διαστολὴν ἀντεισῆγε τοῦ μὲν καὶ τοῦ δέ. « Γινώσκει γὰρ, » φησὶν ἡ τοῦ Θεοῦ Μαξίμου ῥήσις, « ἐκυτὸν μὲν ὁ Θεὸς ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ, τὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ γεγόντα ἐκ τῆς σοφίας αὐτοῦ, δι' ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα ἐποίησεν. » Ἐδεῖ οὖν εἰπεῖν καθ' ἑμᾶς ὅτι καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως γινώσκει ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ, ἵνα τὸ ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον δεῖξῃ· τοῦτου δ' ἐκεῖνος σιωπηθέντος δεικνύται συμφωνῶν ἐμοί, καὶ οὐδαμῆ γε ὑμῖν. »

C [f. 149 v.] **KZ'.** Πολλῆς οὖν ἐνστάσεως ἐνταυθαῖ γενόμενης τῶν ἐκατέρωθεν, ὡς περ διαιτητῆς μεταξὺ γενόμενος ὁ Γρηγορᾶς, καὶ τὰς τῆς κεφαλῆς ἀλήγηδονα; παρὰ φαῦλον τῶς ποιησάμενος διὰ τὴν ἀνάγκην τῆς χρείας, « Πρῶτον μὲν σκεπτέον, φησὶ, δοῦν ὀπότερον ταῖς κοιναῖς τῆς Ἐκκλησίας ἐννοίας ἀκολουθεῖ καὶ τὰς ἀνωθεν κυρωθεῖσας τῶν θείων δόξαις Πατέρων, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον χρῆται φάσκοντα ἡμᾶς ἀπὸ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν ὀρμωμένους περὶ Θεοῦ τὰ ἐναντιούμενα, ὅσον ἐπὶ τῇ λέξει, ὀμολογεῖν μὴ νοεῖν. Οἶον κατὰ τὰς κοινὰς ὑπολήψεις ἐστὶ τὴν θείαν φύσιν ἀγαθὴν καὶ ἀόρητον καὶ δικαίαν ὀμολογεῖν. Ἐὰν οὖν ὀργιζόμενον ἢ λυπούμενον ἢ μεταμελλόμενον ἢ μὴ κατ' ἀξίαν τινὶ χρώμενον ἢ Γραφῆ λέγουσιν εἶν προσήκει τὸ τῆς λέξεως βούλημα, καὶ μερμῆν τίνα τρόπον ἀποκαταστήσαι δυνηθῶμεν, οὐχὶ δὲ ἀνατρέπειν τὰς ἀξιολόγους περὶ Θεοῦ ὑπολήψεις. Καὶ οὕτως ἀπροσκόπτως ἐνταυθαῖ ταῖς Γραφῆς, ἀπὸ μὲν τῶν ἀσαφεστέρων μὴ βλαπτόμενοι, ἀπὸ δὲ τῶν εὐλήπτων ὠφελούμενοι. Ἔστι μὲν οὖν συνδεδογμένον ἅπαντι ὀρθοδόξοι; τὰ πάντα διὰ τοῦ Υἱοῦ καὶ λόγου τοῦ Θεοῦ γεγενῆσθαι. « Τῷ λόγῳ γὰρ, φησὶ, Κυρίου οἱ οὐρανοὶ ἐστερεώθησαν. » Καὶ κατὰ τὸν Νυσσαῖα θεῖον Γρηγόριον δὶτω; σοφία καὶ βουλή οὐδὲν ἕτερόν ἐστι· πλὴν τῆς τοῦ παντὸς προσηγορίας.

μένης σοφίας, ἐν ἣ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ διεκοσμήθη. Χριστὸς γὰρ Θεοῦ δύναμις καὶ Θεοῦ σοφία. Καὶ πάλιν σοφία τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον καὶ φρόνησις ὁ Κύριος ἡμῶν ἐστὶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ καὶ τὰ καθόλου τῶν ὄντων συνέχων τῇ δυνάμει τῆς σοφίας καὶ τὰ συμπληρωτικὰ τούτων μέρη περιέχων τῇ φρονήσει τῆς συνέσεως, ὡς πάντων φύσει δημιουργὸς καὶ προνοητῆς, καὶ εἰς ἐν ἄγων τὰ διεστώτα δι' ἑαυτοῦ. Καὶ ὁ Λαμασκηλὸς φησὶν Ἰωάννης ὁμοίως, ὅτι οὐκ ἐστὶ τῷ Πατρὶ λόγος, σοφία, δύναμις, θέλησις εἰ μὴ ὁ Υἱός, ὃς ἐστὶν ἡ μόνη δύναμις τοῦ Πατρὸς ἢ προκαταρκτικὴ τῆς πάντων ποιήσεως. Καὶ μυρίας ἔχοι τις ἂν μαρτυρίας προάγειν ταυτὶ συνιστάσας. Καὶ πρῶτον μὲν βὴ σκεπτόμενος ἂν εἴη τοῦτ', δεῦτερον δὲ πῶς καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος τοῖς κοινοῖς τῆς Ἐκκλησίας ἔπειτα δόγμασι, εἰ μὴ τις ἐνταῦθα παρεξηγηθεὶς βιάζοιτο. Ἡ γὰρ διεστολή τῶν συνδέσμων ἐνταῦθα οὐ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸν διατέλλει, ἀλλ' ἐκ τῶν κτισμάτων μάλιστα τὸν Θεὸν διαιρῶν, συμπαραλαμβάνει καὶ συνάπτει [f. 150 r.] τούτῳ καὶ τὸν Υἱὸν εἰς τὴν τῶν κτισμάτων γνῶσιν, ἵνα μὴ δόξη χωρίζειν ὁ Πάτηρ τὸν Υἱὸν ἑαυτοῦ ἐν τῇ τούτων γνῶσει, δι' οὗ καὶ ἐν ᾧ πεποίηκεν ἅπαντα ταῦτα. Καὶ γὰρ καὶ ὅτε φησὶ τὸν Θεὸν ὁ ἄγιος γινώσκων ἑαυτὸν ἐκ τῆς μακαρίας οὐσίας αὐτοῦ, οὐκ ἀποστερεῖ τὸν Υἱὸν τῆς τοιαύτης γνῶσεως. Πῶς γὰρ, ὁμοούσιον ὄντα τε καὶ τὴν αὐτὴν τῷ Πατρὶ γνῶσιν ἔχοντα, ὡς καὶ αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ μαρτυρεῖ λέγων, «Καθὼ γινώσκει με ὁ Πατήρ, καθὼ γινώσκω τὸν Πατέρα.» Καὶ, «Πάντα ἔσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἐστίν.» καὶ «Ἐγὼ καὶ ὁ Πατήρ ἐν ἑσμεν.» Διὰ τοῦτο ἐκεῖ μὲν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ γνῶσει διὰ τὴν φυσικὴν καὶ οὐσιώδη ταυτότητα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ πολυπραγμοσύνης οὐκ ἐδεήθη τινός. Ἐν δὲ τῇ πρὸς τὰ κτίσματα γνῶσει συμπαιρῶν καὶ τὴν σοφίαν ὁ θεὸς οὗτος Μάξιμος, δι' ἧς καὶ ἐν ἣ ταυτὶ πεποίηκεν ἅπαντα, ἀναγκαίως οὐσίας τῆς τοιαύτης ἐνταῦθα μνήμης διὰ τὰς ὑποστάσεις, ὡς περὶ ἐκεῖ τῆς σιωπῆς διὰ τὸ πᾶσιν ἐγνωσμένον ὑπάρχειν τὸ τῆς οὐσίας Υἱοῦ καὶ Πατρὸς ἀδιαίρετον καὶ ταυτόν. Ἐναργέστερον δ' ὁμοίως ἔτι καὶ ὁ θεὸς οὗτος Μάξιμος δεικνύσι προΐων, καὶ τῆς τεχνικῆς ἐνταυθοῖ μεμνημένος σοφίας, μὴ τις ἐξ ἀμαθίας ὀπισποῦντὲ πλανηθεὶς ἐκεῖθεν ἐξολισθήσῃ πρὸς δυσσεβεῖς λογισμούς, καὶ ἀντὶ τῆς ὄντως σοφίας τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι τεχνικὴν δοξάσῃ σοφίαν, καθάπερ καὶ οὗτος Πάλαμας βεβλασφημηκὸς τε πρότερον πολλάκις, καὶ νῦν αὖθις ἐφ' ἡμῶν οὐκ αἰδεῖται τολμῶν τὰ ἀτόλμητα. Φησὶ γὰρ κατόπιν ὡς ἡ λογικὴ καὶ νοερά φύσις γινώσκει τὰ κτίσματα ἀναλήψει τῆς ἐν αὐτοῖς θεωρουμένης τεχνικῆς σοφίας καὶ γνῶσει τῶν ἐν αὐτοῖς φυσικῶν λόγων ἥτινα δὴ τεχνικὴν σοφίαν παρακαταίτων αὖθις αὐτὸς ψιλὴν καὶ ἀνοπόστατον ἐν τῷ νῷ συνισταμένην φησὶν, οὕτως κατὰ λέξιν διαγορεύων, ὅτι τὰ ὑπὸ Θεοῦ γεγονότα γινώσκει τὸν Θεὸν τῇ ἀναλήψει, ὡς εἴρηται, τῆς ἐν τοῖς γεγονόσι θεωρουμένης τεχνικῆς σοφίας, ἥτις ἐστὶ ψιλὴ καὶ ἀνοπόστατος ἐν τῷ συνισταμένη. Καὶ ἀλλαχοῦ πάλιν αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐκ τῆς οὐσίας, φησὶ, τὸν Θεὸν γινώσκο-

A nata sunt. Christus enim est Dei vis et Dei sapientia. Et rursus sapientia Dei et Patris secundum divinum Maximum consilium quoque Dominus noster est Jesus Christus, qui etiam universa quæ sunt continet vi sapientiae, et completorias partes complectitur consilio mentis ut omnium a natura creator premeditans, et in unum contrahit distantia per se. Et similiter ait Joannes Damascenus: Nulla est Patri oratio, sapientia, vis, voluntas, nisi Filius: qui quidem sola est vis Patris creationem omnium præparans. Atque sexcenta possunt proferri testimonia quæ hæc confirmant. Et primum quidem hoc spectandum est, deinde etiam divinum Maximum sequi communia Ecclesiæ dogmata, nisi quis hic falso interpretari studeret; distinctio enim conjunctionum hic non Patrem et Filium distinguit, sed e creatis maxime Deum secernens comprehendit et conjungit huic etiam Filium in creatorum cognitione ne videatur removere Pater Filium a se in horum cognitione, per quem et in quo fecit hæc omnia. Etenim etiam cum dicit Deum sanctus cognoscere se ex essentia sua beata, **328** non privat Filium tali cognitione: qui enim potest eum, qui eadem sit essentia et eandem cum Patre habeat cognitionem? ut etiam ipse de se testatur, dicens, « Ut cognoscit me Pater, ego quoque Patrem cognosco; » et: « Omnia, quæ habet Pater, mea sunt; » et: « Ego et Pater unum sumus. » Propterea ibi quidem in Dei cognitione propter naturalem et essentialem similitudinem Patris et Filii non opus fuit ulla curiositate; in cognitione autem, quæ in creatis versatur comprehendit etiam sapientiam divinam hic Maximus, qua et in qua hæc fecit omnia; cum necessaria esset tali hic commemoratione propter substantias, ut ibi silentio quia omnibus notum est, esse essentiam Filii et Patris indiscretam et eandem. Clarius vero etiam divinus hic Maximus demonstrat progrediens cum etiam artificiosæ illic mentionem faciat sapientiae: ne quis ignorantia, ut fieri solet, errans inde incidat in impias ratiocinationes et pro vera sapientia artificiosam illam quæ est in creatis opinetur sapientiam, ut etiam Palamas hic et conviciatus est jam antea sæpe, et nunc rursus in nobis non pudet eum audere inausa. Ait enim post: Ratione et mente prædita natura cognoscit creata comprehensione animadversæ in iis artificiosæ sapientiae **329** et cognitione naturalium quæ in iis sunt rationum: quam quidem sapientiam artificiosam paulo post rursus ipse tenuem et substantiæ expertem in mente compositam dicit, hoc modo ad verbum statuens: quæ a Deo facta sint cognoscere Deum comprehensione, ut dictum est, animadversæ in iis quæ facta sunt artificiosæ sapientiae, quæ quidem est tenuis et substantiæ expertis in mente composita. Et alibi rursus idem: « Non ex essentia, inquit, Deum cognoscimus, sed e magnificentia et providentia rerum. Ex his enim ut e speculis infinitam bonitatem et sapientiam et vim intelligimus. » Hæc

persecutus Gregoras, «Vides, inquit, ad Palamam A
 conversus, cum duæ sint hic maledictionis propo-
 sitæ, necessario in alteram te incidere; aut enim
 Finitum Dei, qui est vera sapientia, qua et in qua
 universa fecit, inessentialem dicis divinitatem, aut
 artificiosam quæ est in creatis sapientiam et ipsam
 increatam simulque inessentialem vocas divinita-
 tem, quam tenuem et substantiæ expertem in
 mente compositam divinum audivisti dicentem
 Maximum. Talis enim tua est ineptorum para-
 doxorum absurditas et tam immanes sunt ratiocina-
 tionum impietatis tuæ: et tamen vivere audes et
 oculis impudentibus cœlestem suspicere facem,
 gustum solis oculum, et inter homines mente
 præditos versari ejusdemque cum iis particeps
 esse acris, exemplum tantæ pravitatis factus 330 B
 Christi Ecclesiæ? Tu vero, si vis, fabricare præter-
 ea ut increatarum copiam divinitatum, ita etiam
 artem novam. Licet enim tibi cum consueta utaris
 ignorantia impudentia ubique et concessionem
 facile ex te sumas neque ullo modo dispenses for-
 tunas inexpectatas et fatales, neque certis con-
 ditionibus sententiam tuam sinas quiescere in-
 sanam et audacem. Omnis enim veterum scientia
 et institutus sapientia concentus et rhythmus oblita
 sunt tuæ inessentialis efficientiæ, qua sine ullo
 negotio increatas fabricaris divinitates spon-
 taneæ: quale spartorum illorum gigantum diur-
 num genus adumbrant fabulæ Atticæ, recentio-
 rum rumorum impetum et proventum depingent.
 Sed quoniam novitati verborum etiam legibus
 novis est opus, age scribas, si vis, etiam edictum
 novum quoddam, ne quis secundum scientiam
 postea utatur verbis, fias his temporibus et ipse
 Julianus imperator pravitate infamis, et crudeliores
 potius quam ex ejus natura proferas audacias,
 sive potius jam factus es adjutus occasione misera
 et vitam infaustam eligens et detestabilem, ex qua
 multæ contra pietatem proruperunt voragines,
 multique malorum effusi sunt amnes nefarii. Sed
 non usque ad finem, opinor, ridebis; sed 331 C
 reddet celeriter imperator hic paternam Ecclesiæ glo-
 riam Deo, qui huic paternum dedit regnum.
 ραγες, πολλοὶ δὲ κακῶν ἐξεβύρησαν ἀθέμιτοι βύακες. Ἄλλ' οὐκ εἰς τέλος, οἶμαι, χαίρησαι, ἀλλ'
 ἀποδώσει ταχὺ βασιλεὺς οὗτος τὴν πάτριον τῆς Ἐκκλησίας εὐκλειαν τῷ δεδωκότι τούτῳ τὴν πατρῴαν
 βασιλείαν Θεῷ.»

XXVIII. His Palamas gravatus et valde affectus D
 contra conviciabatur et parvi faciebat etiam ipsum
 sessionis decus, qua si apud se non esset; quamob-
 rem etiam frequenter se totum vertit huc et illuc
 in solo, in quo tum maxime sedebat, et difficilis,
 ut ita dicam, et importunus erat quodammodo,
 neque melius dispositus quam furentes. Poteras
 enim videre eum tanquam oblitum sui et tempo-
 rum et spectatorum et huc illuc trahentem manibus
 vestimentorum limbos, et adducentem et deducen-
 tem et usque ad crura nudantem et femora et fere
 quæ non decorum est ostendere mimico modo
 ostentantem ubi ut ita dicam, neque animum

μεν, ἀλλ' ἐκ τῆς μεγαλοουργίας καὶ προνοίας τῶν
 ὄντων· διὰ τούτων γὰρ ὦ, δι' εὐόπτρων τὴν ἀπει-
 ρον ἀγαθότητα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν κατανοού-
 μεν. » Ταῦτα διεξιών ὁ Γρηγορᾶς, « Ὁρᾶς, » ἐφη
 πρὸς τὸν Παλαμᾶν στραφεὶς, « ὅπως δυοῖν προκει-
 μένων ἐνταῦθα βλασφημιῶν ἐξ ἀνάγκης [f. 150 v.]
 μιᾷ περιπίπτεις; Ἡ γὰρ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, τὴν
 ὄντως σοφίαν δι' ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα πεποίηκεν,
 ἀνοῦσιον λέγεις θεότητα, ἢ τὴν ἐν τοῖς κτίσμασι
 τεχνικὴν σοφίαν ἀκτίστον καὶ ταύτην καὶ ἅμα ἀ-
 νοῦσιον φάσκεις θεότητα· ἦν ψιλὴν καὶ ἀνοπόστα-
 τον ἐν τῷ νῷ συνισταμένην τὸν θεῖον ἀκήκοας λέ-
 γοντα Μάξιμον. Τοιαῦτα γὰρ σου τὸ τῶν ἀτόπων
 καινοφωνῶν ἀσχηρᾶ, καὶ οὕτω σχετλία τὰ συμπε-
 ράσματα τῆς σῆς δυσσεβείας. Ἐπειτα ζῆν τολμᾶς,
 καὶ ἀναιδέειν ὀφθαλμοῖς τὴν οὐρανίαν βλέπειν λαμ-
 πᾶδα, τὸ σεμνὸν ἡλίου βλέφαρον, καὶ ἀνθρώποις
 νοῦν ἔχουσι ὀμιλεῖν, καὶ τοῦ αὐτοῦ συμμεταλαμβάνειν
 αὐτοῖς ἄερος, ὑπόμνημα τοσαύτης κακίας τῆ
 τοῦ Χριστοῦ γεγονώς Ἐκκλησίᾳ; Σὺ δ', εἰ βούλει,
 καινοφώνησον ἔτι, καθάπερ ἀκτίστον ἐσμὴν θεότη-
 των, οὕτω καὶ τέχνην καινὴν. Ἐξεστὶ γὰρ σοὶ τῆ
 συνῆθει χρωμένῳ τῆς ἀμαθίας ἀναιδεῖα πανταχῆ,
 καὶ τὸ συγκεχωρητὸς μετὰ βροτῶν ἐκ σεαυτοῦ
 λαμβάνοντι, καὶ μηδαμῆ ταμειουσμένῳ τὰς παραλί-
 γους τύχας καὶ τραγικάς, μὴδ' ἐπὶ ῥητοῖς τὸ γῆς
 γνώμης ἔωντι καθεῦδειν μεμνηνός τε καὶ αὐθαδῆς.
 Πᾶσα γὰρ ἐπιστήμη τῶν πάλαι καὶ σοφίας ἐμμου-
 σος ἁρμονία τε καὶ ῥυθμὸς τὸ ἐνεργεῖν ἐξελάθεται
 τῆς σῆς ἀνοουσιου ταύτης; ἐνεργείας, δι' ἧς ἀπονη-
 τὰς ἀκτίστους χαλκεύεις θεότητας, ἐξ αὐτομάτου
 φουεσης, ὡπερ τὸ τῶν σπαρτῶν ἐκείνων γιγάντων
 αὐθήμερον γένος ἡμῖν ἀττικίζοντες ὑπογράφουσι
 μῦθοι, καινιτέρων ἀνοουμάτων φορὰν εἰκονίζοντες.
 Ἐπεὶ δὲ ταῖς τῶν λόγων καινότησι καὶ νόμον δεῖ
 καινοτέρων, γράψον, εἰ βούλει, καὶ ψήφισμά τι και-
 νὸν, μὴ χρῆσθαι κατ' ἐπιστήμην τοῖς λόγοις ἔτι.
 Γενοῦ τοῖς νῦν καὶ αὐτὸς καιροῖς Ἰουλιανὸς αὐτο-
 κράτωρ ἐπὶ κακίᾳ διαθεδομένος, καὶ βαρβαρικώ-
 τερα μᾶλλον ἢ κατ' ἐκείνον δεικνύς τὰ τολμήματα.
 Μᾶλλον δὲ καὶ γέγονας, καιροῦ τυχῶν πονηροῦ καὶ
 βίον ἐλόμενος κακοδαίμονα καὶ ἐπάρατον, ἀφ' οὗ
 πολλὰ μὲν κατὰ τῆς εὐσεβείας ἀνεβρώγεσαν φά-
 ρακες, καὶ πῶς ἂ μὴ ἡμεῖς δεῖκνυσθαι θιατρικῶς

οὕτως παραδεικνύοντα, δῆπουθεν ἔδοῦ πάρεργον εἰπεῖν, οὐ τὸν νοῦν ἐφιστάθθ', ὡς ἶσκειν, οὐδαμῆ τοῖς δρωμένοις. Καὶ δύο κατὰ ταυτὸν ἐτολμάτο τ' ἀνδρὶ τρηναῦτα τὰ ἄτοπα, μήτε δεδιότι μήτ' αἰσχυρομένη· στόματι μὲν γὰρ πρὸς θεὸν βλασφημιῶν οὐδαμῆ ἔδειξε, σχήματι δ' ἀσέμνῳ τοῦ μεμνηότος ἐκείνου χρώμενος ἦθος ἐπὶ τοσοῦτων ὀφθαλμῶν οὐδαμῆ γε ἤσχύονετο. Καὶ ὅπερ ἐπὶ τῆς Τροίας Ὀδυσσεὺς ἐκείνος πάλοι τὸν ἀκρίτῳ μύθῳ τοῦ Ὀμήρου θερσίτην χλευάζων ἠπειλήσε δρᾶν, ἀποδύσειν εἴματα λέγω φίλα, τὰ τ' αἰδῶ ἀμφικαλύπτει, τοῦτ' ἐκ. ἴνο; καθ' ἑαυτοῦ δρῶν ἀτεχνῶς οὐκ ἠσθάνετο. Ταῦτα καὶ μὴ πᾶν γελασεῖοντα τὸν Γρηγορᾶν γελάσαι πεποίηκε, καὶ εἰρωνικὸν τινα ὀφθαλμῶν αὐτῷ ἐπιρρίψαντα φάσαι τοιαδί· « Ἐγὼ δὲ σε τῆς ἀμαθίας καὶ ἀναιδείας οἰκτεῖρων, ἄνθρωπε, βούλομαι καὶ νῦν, ὅποσα τὴν τῆς σοφίας φωνὴν διαιρεῖ σημαίνοντα, προθεῖς κατὰ τοὺς τῆς ἐπιστήμης διδάξαι λόγους, ὡς ἂν μάθης ἐντεῦθεν εἰς ὅσον ἐλαύνει κακίας βωμολογεῖν καὶ διαβάλλειν ἀναίδην τὰς θεῶν Γραφάς. Ἀκολουθητέον οὖν ἡμῖν ἐστὶ τῆ τῶν θεῶν Πατέρων κἀνταῦθα διδασκαλίᾳ. Νοεῖται μὲν γὰρ ἡ σοφία διχῶς κατὰ τὸ κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον. Καὶ κτιστὴ μὲν λέγεται σοφία ἣ τε ἐνθεθεῖμένη πρὸς θεοῦ καὶ συναπειρασμένη τοῖς κτίσμασιν, ἵνα σοφά τε κατὰ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον φαίνεται πᾶσι καὶ ἅμα τοῦ πεποιηκότος ἄξια. Καθ' ὃ σημαίνοντα καὶ Δαδὶ τοὺς τε οὐρανοὺς τὴν τοῦ θεοῦ διηγείσθαι δόξαν φησὶν ἀλαλήτοις φωναῖς, καὶ ἅμα πᾶσαν προτρέπεται κτίσιν εἰς ἕμνον θεοῦ ὅση τῶν ἐμψύχων τε καὶ μὴ, καὶ ἔση τῶν αἰσθητικῶν καὶ μὴ. Καὶ ἔτι ἡ τοῖς διδασκομένοις ἐντέχνως, ἐκ προῦπαρχούσης γίνεται γνώσεως. Ἐν ἧ τὸ εἰδέναι καὶ τὸ ἐπίστασθαι ἔχοντας, δεκτικῶς τῆς δημιουργοῦ τῶν ὅλων σοφίας ἡμᾶς οἱ θεῖοι Πατέρες φάσκουσι γίνεσθαι τὸν ἐκάστοις ἐνόντα τρόπον. Καὶ τὸ γνωστὸν τοῦ θεοῦ φανερόν διὰ τῶν κτισμάτων. Ἄκτιστος δὲ σοφία ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ θεοῦ, δι' ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα γέγονε. Πλὴν οὐχὶ τοῦτ' ὁ Λόγος ἦ ἢ τὰ πάντα γέγονε. Ἡ μὲν γὰρ Υἱὸς καὶ Λόγος [f. 151 v.] φωνὴ μόνος ἔχει τὴν σημασίαν καὶ ἀναφορικὴν πρὸς τὸν Πατέρα, ἡ δὲ τῆς σοφίας διπλῆν. Λέγεται μὲν γὰρ καὶ καθ' αὐτὸ σοφία καθολικώτερον ἔχον τὴν ἐνοικίαν, ὅτε ταυτὸν εἴη σαφῶς τῆ οὐσία καὶ τοῦτ' εἴη τὸ εἶναι ταύτῃ ὃ τὸ σοφίαν εἶναι κατὰ τὸν τοῦ εἰδούς ἐστὸν τὸν τῆς φύσεως καθολικώτερον λόγον, ὅτε σοφία καλεῖται ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς ὁμοίως; ὡσπερ καὶ οὐσία ἐκάτερα. Λέγεται δὲ σοφία καὶ ἡ ὑπόστασις ἐκ τοῦ καθολικώτερου λαμβάνουσα τοῦνομα, ὡσπερ καὶ ἄνθρωπὸν φαρμὴν εἰδικῶς καὶ καθ' ὅλου τὴν οὐσίαν καὶ φύσιν, ἐστὸν καθ' αὐτὸ καὶ κυρίως, καὶ οὐδαμῆ πρὸς ἕτερον, ἔστι δ' ὅτε καὶ τὴνδε τὴν ὑπόστασιν, τὸν Πέτρον δηλαδὴ, τὸ εἰδικόν τε καὶ καθολικώτερον ὄνομα εἰς τὸ προσωπικόν καὶ ἰδιάζον μεταφέροντες. Οὐ γὰρ ἐστὶν ἰδιώτατον περιεκλειόμενον ἡ σοφία τινι, οὐδ' ἀναφορικόν ὡς ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα καὶ ὁ λόγος πρὸς τὸν οὐ λόγος ἐστὶν ἐστὶ νοῦς· τὰ μὲν γὰρ οὐσιώδη καὶ φυσικὰ περιεκτικώτερα εἰσι καὶ ἄφετον ἔχει τὴν ἐνοικίαν, τὰ

A advertens qui erat ejus mos ullo modo iis quæ fiebant: et duo æque tum audebat vir inepta neque timens neque verens. Ore enim contra Deum convicians nullo modo timore capiebatur; habitu autem inhoneste furentis illius uti moris coram oculis tot non verebatur. Et quod ante Trojam Ulysses ille olim Homeri Thersiten garrulum deludens facturum se esse minatus est, exuturum nimirum vestimenta grata, quæ membra pudenda 332 velant, hoc ille se facere contra se omnino non animadvertibat. Hæc Gregoram quamvis omnino non ridere volentem ad ridendum adduxerunt, et ut oculum cavillantem in eum conjiciens hæc diceret: Equidem ignorantiam tuam et impudentiam miserans, amice, nunc quoque volo omnes quæcunque vocem sapientiæ dividunt significationes proferens secundum scientiæ rationem te docere: ut inde discas, in quantum pravitate adigatur si quis nugatus pervertat impudenter Scripturas divinas. Sequendum igitur est nobis divinorum Patrum hic quoque institutionem. Intelligitur enim sapientia dupliciter secundum creatum et increatum, atque creata quidem dicitur sapientia ea quæ infusa est a Deo simulque confecta creatis, ut sapientia illa secundum Athanasium magnum omnibus viderentur simulque Creatore digna: secundum quam significationem etiam David cælos enarrare Dei gloriam dicit multis linguis. Simulque omnia creata cohortatur ad Deum celebrandum, quæcunque anima prædita et destituta, quæcunque sensu sunt prædita et destituta, et porro eos qui docte instituuntur ex cognitione antea substantive: in qua cum scientiam et intelligentiam habeamus testari nos sapientiam omnia creantem suo quemque insito more Patres divini contendunt; ac quæ in Deo cognosci possunt clara sunt creatis; increata autem est sapientia Filius et Verbum Dei, qua et in qua universa facta sunt. Sed non est eidem 333 semper verbum aut Filius cui sapientia. Vox enim Filii et Verbi simplicem habet significationem et ad Patrem relatam: sapientiæ autem vox duplicem. Dicitur enim per se sapientia quod generaliore habet notionem, ubi aperte idem est cum essentia: atque hoc idem fere est quod sapiens essentia secundum formæ sive naturæ rationem generaliore, ubi sapientia vocatur Pater et Filius eodem modo quo etiam essentia utraque. Dicitur autem sapientia etiam substantia, nomen accipiens a genere: ut secundum formam et genus essentiam et naturam etiam hominem appellamus, sive per se et proprie, et nullo modo referentes ad aliud. interdum etiam certam hanc substantiam, Petrum nimirum, ita ut formæ et generis nomen in certum et secretum transferamus. Neque enim sapientia cum sit aliquid maxime secretum, circumclusum ulla re, neque referri debet ut Filius ad Patrem, et ratio ad id, cuius ratio est mens. Essentialia enim et naturalia latius patent

liberamque habent notionem : quæ autem referuntur inter se et habitu mutuo conjuncta sunt neque ullo modo conceditur iis ut liberio rem habeant significationem ; ut igitur Pater est essentia, Filius essentia, Spiritus sanctus essentia, ita Pater etiam sapientia, **334** Filius sapientia, Spiritus sanctus sapientia : simulque sapientia una, ut essentia una, neque vero sapientia tres, ut neque tres essentia. Cum igitur Filius dicit : « Ego sum sapientia, » et rursus Apostolus : « Christus Dei potentia et Dei sapientia, » ut ex Patre qui est potentia et sapientia, genitus cogitur, ut lux e luce, et Deus e Deo. Quo igitur impietatis non procedit, qui dixerit, Deum esse suppositum sapientia tanquam accidenti, neque sapientiam esse potius essentiam ; neque Deum esse ut essentiam suam, ita etiam sapientiam suam, sed in eo ut in supposito tanquam artificiosam istam sapientiam in animo humano? Hoc enim facere etiam magnus Athanasius regulas et leges philosophicas veritatis secutus valde vetat, impietatis participes reddit sectam eorum secutos, qui in Deo dicant esse sapientiam ut habitum accidentem et non accidentem, neque vero ipsum esse sapientiam. Hic igitur cum sapientia sit duplex, altera creans et prima et faciens, altera creata, itemque altera excogitans, altera excogitata, dein item altera prognerans, altera effecta, sequitur ut illius quidem sit genitor et Pater Deus, hujus autem artifex et creator, et ut propterea harum sit altera essentia sempiterna et immota et immutabilis, cum oporteat esse omnino essentiam quæ universa primum moveat immotam et per se et per accidens, altera autem semper mutabilis et mobilis et semper mota secundum similes qui in creationem et essentiam et ordinem fiunt proventus eorum quæ **335** apud nos sunt, et interdum ex monade definita in multitudinis infinitatem procedat indefinitam ; interdum autem ex unitate definita secundum oppositionem ad infinitatem recedat indefinitam. Generis enim cujusdam obtinere et rationis locum etiam artificiosam hanc sapientiam dixerunt veteres philosophi et theologo ; atque ut neque genus abesse potest ab iis quarum est genus formis et atomis, neque ratio quæ est essentia ab iis, quarum est ratio rebus, ita neque artificiosam sapientiam sejunctam esse a quibusque hujus formis et atomis : non magis quam superficies corporum, quas et ipsas non esse unquam per se scivimus sive suppositis quorum sunt superficies. Omnes igitur scientia et artes sapientes ex hac sapientia artificiosa pendent, velut diversi radicis unius rami : et ut Deus est omnium auctor et progenitor, ita etiam hujus ex qua illi pendent. Quamobrem ibi quidem conjunctio mutua et relatio locum obtinet ut propriam vim omnino sinceram servet, cum sint ejusdem generis et id quod dividitur et ea in quæ dividitur : hic autem in ea cum sint usque ad solam vocem arti-

A δ' αναφορικά πρὸς ἀλλήλα τέ ἐστὶ, καὶ τῆ μεταξὺ συνδεόμενα σχέσει ἀφετον ἔχειν οὐδαμῆ συγχωρεῖται τὴν σημασίαν. Ὡσπερ οὖν οὐσία ὁ Πατήρ, οὐσία ὁ Υἱός, οὐσία τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὕτως ἄρα καὶ σοφία ὁ Πατήρ, σοφία ὁ Υἱός, σοφία τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· καὶ ὁμοῦ μία σοφία ὡς μία οὐσία, καὶ οὐ τρεῖς σοφαὶ ὡσπερ οὐδὲ τρεῖς οὐσαί. Ὅταν οὖν ὁ Υἱὸς λέγῃ, « Ἐγὼ εἰμι ἡ σοφία, » καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος, « Χριστὸς Θεοῦ δυνάμει καὶ Θεοῦ σοφία, » ὡς ἐκ Πατρὸς δυνάμει δυντος καὶ σοφίας νοεῖται, ὡσπερ φῶς ἐκ φωτὸς καὶ Θεὸς ἐκ Θεοῦ. Πῶς τοίνυν οὐκ ἂν ἀσεβείας ἐλαύνου τὸν Θεὸν ὑποκεισθαι λέγειν τῆ σοφίᾳ καθάπερ συμβεβηκίαι, καὶ μὴ εἶναι μᾶλλον τὴν σοφίαν οὐσίαν, μὴδὲ τὸν Θεὸν εἶναι, ὡσπερ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, οὕτω καὶ τὴν σοφίαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ὡς ἐν ὑποκειμένῳ, καθάπερ τὴν τεχνικὴν ταυτηνί σοφίαν ἐν ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ ; Τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μέγας Ἀθανάσιος, κανόσι καὶ νόμοις ἐπιστημονικοῖς ἀληθείας ἐπόμενος, λίαν ἀπαγορεύει καὶ ἀσεβείας ἀποκληροῖ θιασώταις, περὶ τὸν Θεὸν εἶναι φάσκουσι τὴν σοφίαν ὡς ἔξιν συμβαίνουσαν καὶ ἀποσυμβαίνουσαν καὶ οὐδαμῆ γε σοφίαν αὐτὸν. Διπλῆς ἐνταῦθα τοιγαροῦν τῆς σοφίας οὐσίας, τῆς μὲν δημιουργικῆς τε καὶ ἀρχικῆς καὶ ποιητικῆς, τῆς δὲ δημιουργουμένης, καὶ τῆς μὲν σοφιστούσης, τῆς δὲ σοφισομένης, καὶ τῆς μὲν γεννωμένης, τῆς δὲ ποιουμένης, ἔπεται τῆς [f. 152 r.] μὲν εἶναι γεννήτορα τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα, τῆς δὲ ποιητὴν καὶ δημιουργὸν, καὶ εἶναι διὰ ταῦτα καὶ τούτων τὴν μὲν οὐσίαν ἀίδιον τε καὶ ἀτρέπτον καὶ ἀκίνητον (θεῖον γὰρ εἶναι παντάπασιν τὴν τὰ πάντα πρῶτως κινούσαν οὐσίαν ἀκίνητον καθ' αὐτὸ τε ἅμα καὶ κατὰ συμβεβηκίαν), τὴν δ' αἰετρεπτήν καὶ ἀλλοιωτὴν καὶ αἰετ κινουμένην κατὰ τὰς εἰς γένεσιν καὶ οὐσίωσιν καὶ τάξιν ἀναλόγους προόδους τῶν καθ' ἡμᾶς, καὶ νῦν μὲν ἐξ ὠρισμένης μονάδος εἰς πλήθος ἀπειρίαν ἀνιούσαν ἀρίστον, νῦν δ' ἐξ ὠρισμένης ἐλόθητος κατ' ἀντιπεπόνθησιν πρὸς ἀπειρίαν κατιούσαν ἀόριστον. Γένους γάρ τινος ἐπέχειν καὶ ἰδέας τόπον καὶ τὴν τεχνικὴν ταύτην σοφίαν ἔφασαν οἱ πάλαι φιλοσοφῆσαντες καὶ θεολογῆσαντες. Καὶ ὡς οὐτε τὸ γένος ἀπεῖναι δυνατὸν ὧν ἐστὶ γένος εἰδῶν καὶ ἀτόμων, οὐτ' αὖ τὴν ἰδέαν οὐσαν οὐσίαν ὧν ἐστὶν ἰδέα πραγμάτων, οὕτως οὐδὲ τὴν τεχνικὴν σοφίαν χωρὶς εἶναι τῶν καθ' ἕκαστα ταύτης εἰδῶν καὶ ἀτόμων, οὐ μᾶλλον γ' ἂν ἢ τὰ ἐν σώμασι χρώματα, ἃ καὶ αὐτὰ μὴ εἶναι ποτε καθ' αὐτὰ ἴσμεν ἄνευ ὧν ἐστὶν ὑποκειμένων χρώματα. Πᾶσαι τοίνυν ἐπιστῆμαι καὶ τέχναι σοφαὶ τῆς τεχνικῆς ταύτης σοφίας ἐξήρτηνται, καθάπερ διάφορα ρίζης μιᾶς βλαστήματα. Καὶ ἐστὶν ὡσπερ τούτων ἀπάτων αἰτιος καὶ προαγωγεὺς ὁ Θεός, οὕτω καὶ ταύτης ἀφ' ἧς ἐκείνα. Διόπερ ἐκεῖ μὲν ἡ σχετικὴ συνάρεια καὶ ἀναφορὰ χίωραν ἔχει τὸ οἰκτεῖον ἀξίωμα παντάπασιν ἀκατήλευτον διασώζειν. ἄτε δυντιον ἐμογενῶν ἀμφοῖν, τοῦ τε δαιρουμένου καὶ πρὸς ἀδιαρείται· ἐνταῦθα δὲ μέχρι μόνῃς ἐνάρθρου καὶ σημαντικῆς φωνῆς αἰτιατὰ ὄντα αὐτὰ πρὸς τὸν αὐτῶν αἰτιον καὶ ποιητὴν τὴν ἀναφορὰν ἀπευθύνει. Ὡστε διαβάλλειν μὲν ἡκιστα πάντων ἐστὶ, θαυμάζειν δ' οὖν ἄξιον μάλιστα παν-

των Μάξιμον ἐκείνον τὸν Θεὸν τῆς εὐσεβείας διδύ- A
 σκαλον, κάλλιστα πάντων ἐναυθα περὶ σοφίας φιλο-
 σοφήσαντα, καὶ διελόντα σαφῶς ἐκάτερα, τὴν τε
 σοφίαν τὴν ἀκτιστον, δι' ἧς καὶ ἐν ἧ τὰ πάντα γέ-
 γονε, καὶ αὐτὴν ὑπ' αὐτῆς καὶ δι' αὐτῆς συνυφαν-
 θείσαν καὶ συντεθείσαν οὐρανῶ καὶ γῆ καὶ πᾶσι
 τεχνικῶς τε καὶ σοφῶς τοῖς κτίσμασι, ψιλὴν καὶ ἀνυ-
 πόστατον φάμενον καθ' αὐτὴν ἐπίνοιαν.

ΚΘ'. Ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ τοῖς τοιούτοις πολὺς
 ἐφεξῆς ὁ Γρηγορᾶς ἐβρόχῃ κατατρέχων Παλαμᾶν τε
 αὐτὴν καὶ τὰς αὐτοῦ βλασφημίας, ἀλλότριον ἐπιστή-
 μης ἀπάσης δεικνὺς τῆς τε ἡμετέρας καὶ θύραθεν. B
 Δι' ἃ καὶ κακίας ὄργανον γεγονέναι βραδίως αὐτὸν
 ἐβεβαίον τε καὶ συνεπέβαινε, τῆς ἀληθοῦς σοφίας
 εἰσάπαξ ἀπεβρωγῶτα καὶ ἐκτετοπισμένον. Ὅθεν ὁ
 βαρύστονος ἐκείνος καὶ ἀλιτήριος [f. 152 v.] πληγὴς
 τὴν καρδίαν καὶ οἶον ἐμβρόντητος γεγονῶς ἐβόα τε
 ἀσελγῶς, τὰ συνήθη φύρδην καὶ συγκεχυμένως συν-
 εῖρων, καὶ οἶον εἰπεῖν ἐμεμῆνει τὸ κάθαρμα. Διδὸ
 καὶ ὁ βρασιλεὺς οἰνεῖ πως αὐτοῦ φειδόμενος, πρῶτος
 καὶ μετὰ σεμνοῦ μειδιάματος στραφεὶς πρὸς τὸν
 Γρηγορᾶν, ἤσυχῃ πως καὶ ὅσον μὴ ἐξακούεσθαι
 πρὸς τὸν Παλαμᾶν, παρήνει τε καὶ συνεβούλευε
 πραοτέρως ἀντιδιδόναι τοὺς λόγους αὐτῶ, μὴ τι καὶ
 πάθῃ τῶν ἀδοκῆτων. Ὁ δ', « Ἔσται τοῦτο, » ἀπο-
 κρινάμενος ἐσιώπησε τοῦ λοιποῦ.

Α'. Ὁ γε μὴν Παλαμᾶς τὴν ἐαυτοῦ βουλόμενος
 ἔτι πολυθεῖαν συνιστᾶν, τοὺς μὲν προσηνεγμένους
 ἐλέγχους ἐκείνους αὐτῶ καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ χυθεῖ- C
 σαν χλεύην ἐφ' οἷς προῦθετο πᾶσι τάχιστα ἐκλαθύ-
 μενος διὰ σκληρότητα καὶ ἀναληθίαν, ὡς εἰκοι-
 γνῶμης, ἐτέρας αὐθις εἰσήγε λόγων προφάσεις,
 παραθαρρύνοντας ἔχων ὁποῖος αὐτὸς θιασώτας ἐκεῖ
 τὰ προστυγχάνοντα λέγειν ἀεὶ, μὴ σιωπήσας δόξῃ
 νικᾶσθαι τοῖς πλείστοις, οἳ τὸ νικᾶν μόνῃ δὴ τῇ πο-
 λυλογίᾳ παραμετροῦσιν. Ἰταμὸν γὰρ ἡ ἀμαθία καὶ
 σφόδρα τι ἀναιδὲς, καὶ φιλεῖ γε ὡς τὰ πολλὰ τὸ τῆς
 μαθήσεως ἑλλιπὲς θράσους ἀνασώζειν πλεονεξία, καὶ
 μάλιστα ὅταν ἀμαθείαν ἀχροαταῖς ἐντυγχάνῃ. Ἄν δὲ
 καὶ ἰταμοὺς ὁμοίως ἐξεπίτηδες ἐνίους ἐχῆ σπουδα-
 στάς, ἀσήμοις ἐπιπροτοῦντας κραυγαῖς καὶ τῇ τῆς
 ἀκοῆς ἀντιπαταγοῦντας ἐλευθερία καὶ συγγέοντα; D
 τὸ τῆς ἀληθείας κριτήριον, ποῦ οὐκ ἂν τὸ δεινὸν
 αὐθαδείας προβαίῃ; Διδὸ καὶ βιβλίον ἐπὶ τούτοις
 ἀνεφγῶς ὁ Παλαμᾶς ἀνεγίνωσκε ῥῆσιν ἄλλο λέγου-
 σαν εἶναι τὸν ἐνεργοῦντα καὶ ἄλλο τὸ ἐνεργητικὸν
 καὶ ἄλλο τὴν ἐνέργειαν καὶ ἄλλο τὸ ἐνέργημα. Εἶτα
 ἠρμήνευεν ἀπὸ γλώττης αὐτὸς, ἐνεργοῦντα μὲν
 εἶναι τὸν Θεόν, ἐνεργητικὸν δὲ τὴν φύσιν, ἐνέργειαν
 δὲ τὴν ἀκτιστον αὐτοῦ θεότητα, ἄλλην οὖσαν τοῦ
 ἐνεργοῦντός τε καὶ κινουντος αὐτὴν, ἐνέργημα δὲ τὸ
 ἀποτέλεσμα· εἶναι δ' ἐνέργειαν καὶ ἐνεργεῖν τὸ
 αὐτό. Καὶ ἐπὶ τούτοις ἠρώτα τί ἂν εἴῃ τὸ ἐνεργεῖν
 αἰετῆσαι; Ἢ οὐ ταυτὸν τῶ δημιουργεῖν; Ἄρ' οὖν
 κτιστὸν εἴποιμεν ἂν τὸ δημιουργεῖν ἐπὶ τοῦ Θεοῦ;
 Ἄπαγε τῆς ἀλογίας. Εἴθ' ἐξίς ἄλλα ἐπ' ἄλλοις προσ-
 ετίθει, δεικνὺς τὸ δημιουργεῖν ἄλλο τε καὶ διάφορον

PATROL. GR. CXLIX.

culatam et significantem effecta, ad auctorem et
 creatorum relationem advertunt, ita ut omnia
 non debeamus criminari, sed maxime 336 admi-
 rari Maximum illum divinum pietatis præceptorem,
 quod pulcherrime omnium hic de sapientia philo-
 sophatus est et sapienter utrumque secrevit, sa-
 pientiam nimirum increatam, qua et in qua uni-
 versa facta sunt, et rursus alteram ab ea et per
 eam inlextam et compositam caelo et terræ et omnibus
 creatis artificiose et sapienter quam ten-
 uem dicit et substantia carentem per se cogitationem.

XXIX. Ad hæc et talia deinde Gregoras multas
 suas in Palamam ejusque blasphemias effudit in-
 sectationes, ostendendo alienum esse ab omni
 scientia et nostra et externa; quapropter etiam
 pravitatis instrumentum illum factum esse facile
 affirmabat et concludebat, a vera sapientia semel
 abruptum et exsulem. Deinde miser ille et picularis
 pectus pulsans et ut attonitus nimis valde clama-
 bat, notissima indiscrete et confuse conserens,
 et ut ita dicam, furebat hostiæ modo. Propterea
 etiam rex quodammodo ei parcens et placide animi-
 moque æquo et angusto cum risu ad Gregoram
 conversus, leniter fere et ita ut a Palama audiri
 non posset, suadebat dabatque consilium, ut pla-
 cidiores ei redderet sermones, ne quid inexpecta-
 tum pateretur. Qui cum, Hoc erit, respondisset,
 jam conticuit postea.

XXX. Palamas tamen cum dogma suum multo
 deorum magis confirmare 337 vellet, prola-
 torum argumentorum illorum et cavillationis in
 eum effusæ propter ea quæ omnibus proposu-
 it, oblitus celerrime, propter rigorem et torporem ut
 videtur animi, alias rursus introducebat sermo-
 num species, cum haberet incitantes ibi, qualis
 ipse erat, socios ad omnia semper dicenda paratos,
 ne si taceret plerisque vinci videretur, qui victo-
 riam loquacitate sola metiuntur. Audax enim
 ignorantia est et profecto valde impudens: et
 amat plerumque cognitionis inopiam restituere
 audaciæ accessione, et maxime cum in auditores
 indoctos incidit. Cum autem etiam æque audaces
 afflatim nonnullos habet assecras, qui clamoribus
 crepent indistinctis et contra narrandi libertatem
 fremant et veritatis normam confundant, quo non
 progrediatur superbiæ periculum? Igitur etiam
 librum præterea revolvens Palamas recitabat dic-
 tum, quod ait, aliud esse efficientem, aliud effi-
 cax, et aliud efficientiam, aliud effectum. Tum
 ipse ex tempore interpretabatur, efficientem esse
 Deum, efficax naturam: efficientiam divinitatem
 ejus increatam quæ alia esset atque efficiens eam-
 que movens, effectum esse perfectionem. Esse au-
 tem efficientiam et efficere unum idemque: et
 præterea quærebat, quid esset putandum efficere.
 338 an non idem cum creando? Tum sane
 creatum diceremus creare in Deo: apage stulti-
 tiam istam! Alia deinceps aliis addebat, demon-
 strans creare aliud esse et diversum ab essentia

10

et increatum per se, simulque multa locutus est, plurima conserens ejusdem naturæ et ordinis cum prioribus illis et mediis conviciis ejus, ne alia in aliam mutata semper et sibi repugnans esset Chalanæ novæ turris edificata et quæcunque ad purificationem igne egebant Sodomitico. Sed Gregoras plerisque prætermissis hæc ei dixit : Si aliud est creare et increatum, secundum te, semper igitur erat, et necessario jam accidit, ut sint simul cum Creatore sempiterna quæ effecta sunt; cum enim, secundum te, semper esset Creator et semper crearet, semper igitur erat etiam mundus simul cum Creatore : id quod ineptum est et impium. Providere enim semel creatis Deus dicitur et servare secundum quam facta sunt rationem, neque vero creare; cum non indigeant accessione opera, quæ omnia die septimo finivit : præsertim cum efficientiam et efficere idem esse et ipse concedas; efficientia autem est motio effecta magis quam efficiens. Si enim est efficientia, ait magnus in theologia Gregorius, efficietur videlicet, neque vero efficiet : et simulatque **339** effecta est desinet. Desiit itaque tunc creare cælum aliud et terram aliam et solem et sidera et talia quidem, atque si desiit, etiam initium habuit omnino. Quod autem incipit et desinit quomodo idem esse potest cum eo, quod neque incipit neque desinit? non igitur creare sempiternum est simul cum Deo. Ut enim ignis natura est facultas urendi, ut Dei facultas creandi, efficientia autem est urere, quod etiam presente eo, quod uri potest, efficere videtur, absente autem illo etiam ustio abest, ita etiam in creante dicat aliquis : Si adest quod debeat creari locum fortasse obtinet etiam creare; si illud deest, desiit etiam creare. Deinde efficientiam hanc quæ est in creatis compositis necesse est cogitare ut motionem effectam, ut divinus ait Joannes Damascenus, quæ est etiam relatio extrema conjungens, neque sine relatis cogitari potest. Extrema autem dico efficere et effectum : motio autem est in tempore et prioris et posterioris presentia administratur, finibus temporum et locorum subjiciens libertatem : quam quidem Deo attribuere, omnium est ineptissimum. Cogitationi enim erat factum in Deo, ipsa voluntate ad constitutum finem transeunte : discrimen temporis aut loci ibi introducere quocunque modo cogitatione quadam omnium est ineptissimum neque **340** fieri potest. « Impetus enim consilii divini, ait Gregorius Nyssenus, cum vult res fit, et voluntas essentia afficitur, ita ut statim fiat natura, voluntas nimirum potestatis omnipotentis, quæ quocunque sapienter et artificiose vult efficit, ut voluntas non careat substantia. » Locus enim et ratio nullo modo conspicitur, secundum Cyrillum divinum, intercedens inter creatorem et creatum : efficientiam autem in Deo demonstratum est esse ejus declarationem magnorum et mirabilium operum nobis factam : hæc autem sunt opera

τῆς οὐσίας καὶ ἄκτιστον καθ' αὐτό. Καὶ ἅμα ἐπο-
 λυλόγησε, πλείστα συνειρων ὁμοφῶς καὶ ὁμοτοίχα
 τοῖς προτέροις ἐκείνοις καὶ μέσοις βιασφῆμοις αὐ-
 τοῦ, ἵνα [f. 153 r.] μὴ ἄλλοπρόσαλλός τις ἦ καὶ ἀ-
 σύμφωνος· ἐαυτῷ δὲ τῆς νέας Χαλάνης πύργος οἰκο-
 δομούμενος, καὶ ὅσα τοῦ Σοδομιτικοῦ πυρὸς εἰδείτο
 πρὸς κάθαρσιν. Ἄλλ' ὁ Γρηγορᾶς πρὸς αὐτὸν τὰ
 πλείω παρὲς ἐκεῖνά φησιν· Εἰ ἄλλο τὸ δημιουργεῖν
 καὶ ἄκτιστον κατὰ σέ, αἰεὶ ἄρα ἦν, καὶ συμβαίνει
 λοιπὸν ἐξ ἀνάγκης εἶναι τῷ δημιουργῷ συναΐδια τὰ
 δημιουργήματα· αἰεὶ γὰρ ὄντος τοῦ δημιουργοῦ καὶ
 αἰεὶ δημιουργοῦντος κατὰ σέ, αἰεὶ ἄρα ἦν καὶ ὁ κό-
 σμος ὁμοῦ τῷ δημιουργῷ. Ὅπερ ἀτοπον καὶ ἀσεβές.
 Προνοεῖσθαι μὲν γὰρ τῶν ἀπαξ δημιουργηθέντων ὁ
 Θεὸς λέγεται, καὶ συντηρεῖν καθ' ὃν γεγόνασαι λόγον
 αὐτῶν, δημιουργεῖν δ' οὐ, μὴ δεομένων προσθήκης
 ὧν κατέπαυσεν ἔργων ἀπάντων τῇ ἐξιδόμῃ ἡμέρᾳ.
 Ἄλλως τε καὶ ἐπειδὴ ἐνεργεῖν ταῦτόν καὶ αὐτὸς εἶ-
 ναι ὁμολογεῖς, ἔστι δ' ἡ ἐνέργεια κίνησις ἐνεργουμένη
 μᾶλλον ἢ ἐνεργοῦσα (εἰ γὰρ ἐνέργειά ἐστι, φησὶν ὁ
 μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, ἐνεργηθήσεται δηλον-
 ότι, καὶ οὐκ ἐνεργῆσει, καὶ ὁμοῦ τῷ ἐνεργηθῆναι
 παύσεται), πέπαυται ἄρα τὸ δημιουργεῖν οὐρανὸν
 ἕλλον καὶ γῆν ἄλλην καὶ ἥλιον καὶ ἀστέρας
 καὶ τὰ γε τοιαῦτα· καὶ εἰ πέπτωται, καὶ ἤρ-
 ξατο πάντως. Τὸ δ' ἀρχόμενον καὶ παυόμενον τῷ
 μήτε ἀρχομένῳ μήτε παυομένῳ πῶς ἂν εἴη ταυ-
 τόν; Οὐκ ἄρα τὸ δημιουργεῖν συναΐδιον τῷ Θεῷ.
 Ὅσπερ γὰρ τοῦ πυρὸς φύσις μὲν ἐστὶ τὸ καυστι-
 κὸν ὡς τοῦ Θεοῦ τὸ δημιουργικόν, ἐνέργεια δὲ τὸ
 καίειν, ὃ καὶ παρόντος μὲν τοῦ καίεσθαι δυναμένου
 δοκεῖ ἐνεργεῖν, ἀπόντος δ' ἐκείνου καὶ τὸ καίειν
 ἀπεστίν· οὕτως καὶ τὸ δημιουργοῦντος φαίη τις
 ἂν, παρόντος μὲν τοῦ δημιουργεῖσθαι δεομένου χώ-
 ραν ἴσως ἔχει καὶ τὸ δημιουργεῖν, ἐκείνου δ' ἀπόντος
 πέπαυται καὶ τὸ δημιουργεῖν. Ἐπειτα τὴν ἐνέρ-
 γειαν ταύτην ἐν τοῖς συνθέτοις κτίσμασι χρῆ νοεῖν
 κίνησιν ὡσαν ἐνεργουμένην, ὡς ὁ θεὸς ἐκ Δαμα-
 σκοῦ φησιν Ἰωάννης. Ἦτις καὶ σχέσις ἐστὶ συν-
 θετικῆ τῶν ἀκρων, καὶ ἔνθεν τῶν σχετῶν νοεῖσθαι
 μὴ δυναμένη· ἀκρα δὲ φημι τὸ τε ἐνεργοῦν καὶ τὸ
 ἐνεργούμενον. Ἡ δὲ κίνησις ἐν χρόνῳ τέ ἐστι καὶ
 τῇ τοῦ προτέρου καὶ ὑστεροῦ παρουσίᾳ διοικεῖται,
 ὅροις τοπικοῖς ὁμοῦ καὶ χρονικοῖς δουλώσασα τὴν
 ἐλευθερίαν. Ταύτην δ' ἀνατιθεῖν Θεῷ τῶν πάντων
 ἐστὶν ἀτοπώτατον. Τὸ γὰρ ἐνόημα ἔργον ἦν ἐπὶ
 Θεοῦ, ἀμέσως τοῦ βουλήματος πρὸς τὸ κατὰ πρό-
 θεσιν τέλος μετισταμένου. Καὶ διάστημα χρονικόν
 ἢ τοπικόν ἐκεῖ παρεισάγειν ὅπως οὐκ ἐπινοῖα τιπὶ
 τῶν πάντων ἐστὶν ἀτοπώτατον καὶ ἀδύνατον. « Ἢ
 γὰρ ὁρμὴ τῆς θείας προαιρέσεως, » φησὶν ὁ Νύσσης
 Γρηγόριος, « ὅταν ἐθέλῃ πρᾶγμα γίνεσθαι, καὶ οὐ-
 σιοῦται τὸ βούλημα εὐθὺς φύσις γινόμενον, τῆς
 παντοδυναμίας ἐξουσίας, ὅπερ ἂν σοφῶς τε καὶ
 τεχνικῶς ἐθέλησῃ, μὴ ἀνυπόστατον ποιούσης τὸ
 θελημα. » Τόπος γὰρ καὶ λόγος οὐδὲς [f. 153 v.]
 ἔρᾶται, κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον, μεταξὺ ποιητοῦ καὶ
 κτίσματος. Ἐνέργεια δ' ἐπὶ Θεοῦ δέδεικται εἶναι ἡ
 τῶν μεγάλων καὶ θαυμασίων ἔργων αὐτοῦ πρὸς

ἡμᾶς φανέρωσις. Ταῦτα δ' ἔστι ποιήματα χριστῶν, καὶ οὐδαμῆ θεοὶ καὶ θεότῃτες ἄκριστοι. Ὡν οὐδεμίαν τις προηγῆσατο κίνησις, ἣν ἐνεργεῖαν σύγε εἶναι ἀναπλάττεις νῦν καὶ θεότῃτα προσαγορεύεις ἄκριστον καὶ τῆς θείας οὐσίας διάφορον. Ἀνάπλασμα ἔρα σῆς διανοίας ἡ σὴ θεότῃ ἐστίν, οἷον οὐδ' ἂν οἱ τοὺς τραγελάφους πλάττοντες ἐνοήσαιεν.

ΛΑ'. Πολλῆς γε μὴν ἐνστάσεως τῶν ἐκατέρωθεν γενομένης, καὶ λόγων συχνῶν κενωθέντων οἷους ὁ τῆς ἔριδος μίτος ὑφαίνει, καὶ ἅμα θορόβου μακροῦ τῶν ἀμαθῶς ἐκείνων παρασπιζόντων τῷ Παλαμᾷ περιδομῆσαντος τὰς ἡμῶν ἀκοάς, ὡς μὴδ' ἐξακουέσθαι δύνασθαι τι τῶν λεγομένων, ἀνεχαίτισε τὴν δρόμον ὁ Γρηγορᾶς ἐκείνων τῶν ἐλέγχων, ἵνα μὴ καὶ πρόσφασις τις υπονοῖται τῶν τοῦ Παλαμᾷ καθίστασθαι βλασφημιῶν. Παυσαμένων γὰρ τῶν ἐλέγχων φησὶ, καὶ μηκέτι τὸ ἀμαθῆς ἐρεθιζόντων ἐκείνου, παύσεσθαι καὶ τὸ πολέμιον εὐθὺς καὶ ἀντίπαλον τῆς ἐκείνου βλασφημίου γλώττης καὶ ἀπεραντολογίας. « Ἐχομεν δὲ καὶ τὴν μίμησιν εἰς τοὺς Θεοῦς, ἔφησεν, ἐκείνους φωστήρας καὶ διδασκάλους τῆς Ἐκκλησίας ἀνενεγκεῖν, κατ' Εὐνομίου πάλαι φερομένους. Τῆς γὰρ ἐκείνου καταγνόντες ἀναλησίας, Βασιλεῖος μὲν ὁ μέγας, « Ἐοίκαμεν, φησὶ, διὰ τὴν πολλὴν τῆς ἀσεβείας ἐνέργειαν ἀπορεῖν λόγων, καὶ οὐκ ἔχειν πῶς τῆς ἀλογίας αὐτῶν καθαψόμεθα, ὥστε μοι δοκοῦσι τι κερδαίνοντα παρὰ τὴν ἄγνοίαν. Ὡς γὰρ τὰ μαλακὰ καὶ ὑπείκοντα τῶν σωματῶν τῷ μὴ ἔχειν ἀντέρεισιν οὐκ ἔστι γενναίαν τὴν πληγὴν ἐνεγκεῖν, οὕτως οὐδὲ τῶν προδήλων εἰς ἀνοίαν δυνατὴν ἐλέγχῳ νεανικῶ καθικέσθαι. Λέπεται οὖν σιωπῇ τὸ βδελυκτὸν αὐτῶν τῆς ἀσεβείας παραδραμεῖν. » Γρηγόριος δ' αὐθις ὁ Νυσσαῖων, κατ' Εὐνομίου φερόμενος καὶ αὐτὸς καὶ τὸν αὐτὴν τὰ δὲ λεγῶν σταδιοδρομῶν διαυλον, « Καλῶς ἂν ἔχοι, φησὶ, σιωπῇ μᾶλλον τὸν λόγον βδελύξασθαι καὶ βύσαντα τὰ ὡτα φυγεῖν ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς. » Ἐπὶ τούτοις ὁ βασιλεὺς τὸ ἀνέστη, καὶ ὁ σύλλογος διετέλετο. Εἰ δὲ καὶ ἔτραπε πλείω μεταξὺ λαληθέντα παρὰ τοῦ Παλαμᾷ, σιγῆς ὑπάρχοντα καὶ οὐ μνήμης οὐδέποτε οὐδεμιᾶς ἄξια, σιγῇ παρετέμφθησαν καὶ ταύτη τῇ διηγῆσει, μεμφέσθω μηδεὶς· περιττὰ γὰρ καὶ ἐπιθλαθῆ [f. 154 r.] καὶ συμπεφυρμένα καὶ βλασφημίας παντοδαπῆς καὶ ποικίλης ἀνάμεττα, μᾶλλον δὲ χεῖρω παντάσῃν ἢ ναυτιῶν ὄντα, οὐδ' ἀκοῆς γοῦν μικρᾶς ἡξίωται πρὸς τοῦ Γρηγορᾶ. Διὰ τοῦτο καὶ αὐτὸς σιγῇ παραπέμπειν ἔκρινα δεῖν, δυοῖν ἔνεκα, ἵνα ὁ λαθὴ μὴθ' ὄρια Πατέρων ὑπερβαίνωμεν, μῆτε βλασφημίαις Παλαμικαῖς ἀκοαὶ καθαφαὶ καταβλάπωνται.

ΛΒ'. Εὐ γε, ὦ φίλων ἄριστοι Ἀγαθόνικε. Καὶ σοὶ τῆς διηγῆσεως μακρὰ τις κείσεται χάρις ἐν τοῖς τῆς ἐρῆς καρδίας θαλάμοις. Ἡδέως δ' ἂν πυθοίμην καὶ ἥτις ἡ ψῆφος ἐπὶ τούτοις εἴη τοῦ τε βασιλέως αὐτοῦ καὶ ἅμα τῆς τῶν ἐνδόξων γερουσίας ἐκείνης.

ΛΓ'. Ἄλλ' οὐδὲ ταύτην ἐκνήσω σοι, βέλτιστε Θεότιμε, διηγῆσασθαι. Κατέγωνε μὲν τῶν μακρῶν τοῦ Παλαμᾷ καὶ ποικίλων βλασφημιῶν ὁ βασιλεὺς ὁπότε

creata : neque vero ullo modo dii et divinitates increatur, quibus nulla antecedit motio, quam tu quidem efficientiam esse fingis nunc et divinitatem appellas increatam et ab essentia divina diversam. Fictio igitur mentis tuæ est divinitas tua, qualem ne tragelaphos quidem fingentes excogitare possint.

XXXI. Magna quidem oppositione partis utriusque facta et verbis consumptis qualia objurgationis Filium contexit, simulque tumultu magno exorto illorum indocte adjuvantiam Palamam qui aures nostras obstrepuit ita ut neque exaudiri posset quidquam dictorum, Gregoras cursum retinuit argumentorum illorum, ne species simularetur conviciorum Palamæ ut consisterent. Etenim si desinerent argumenta, ait, **341** neque jam illius ignorantiam excitarent, fore ut etiam bellum statim et oppositio illius linguæ conviciantis et loquacitatis desinerent. « Possumus etiam imitationem ad divinos, inquit, præceptores et lumina Ecclesiæ referre contra Eunomium invehentes. Cum enim illius impudentiam cognoscerent, Basilii Magnus, « Videmur, inquit, propter multam impietatis perspicuitatem verbis carere neque habere quomodo insaniam eorum tangamus, ita ut fructum capere præter ignorantiam mihi videantur. Ut enim mollia et remittentia corpora, quæ resistere non possunt, justum vulnus accipere nequeunt, ita neque eos quorum ignorantia est aperta ut argumento ingenti tangamus fieri potest; relinquatur igitur, ut impietatem eorum odiosam silentio prætermittamus. » Rursus autem Gregorius Nyssenus in Eunomium invehens et ipse idemque cum fratre currens stadium, « Honestum est, inquit, silentio potius sermones odisse et auribus obturatis auditionem miseram fugere. » Ad hæc rex assurxerit et colloquium finitum est. Quodsi alia quoque plura præterea dicta a Palama, quæ silentio subjecta neque ulla unquam memoria digna sunt, etiam narratione hac silentio prætermittenda sunt, nemo hoc reprehendat; supervacanea enim et noxia et **342** confusa sunt et convicii diversi et varii plena : sive potius pejora omnino nausea ne auditione quidem minima a Gregora digna habita sunt. Propterea et ipse silentio ea prætermittenda esse censui, duabus ex causis : nimirum ne fines Patrum egrederemur, neve conviciis Palamicis aures sinceræ offenderentur.

XXXII. Optime profecto, o amicorum optime Agathonice : atque narrationis istius magna tibi aderit gratia in pectoris mei spatiis : libenter autem scire volo, quale iudicium sit hac in re regis ipsius simulque virorum illustrium concilii illius.

XXXIII. Verum neque hoc, Theotime optime, tibi enarrare inviderebo : iudicavit quidem rex contra magna Palamæ et varia convicia id quod

æquum erat; aperuit autem nihil ullo modo; sed mutam omnino linguam tenuit cautus duabus ex causis, primo, quia neque ipsum illum Palamam publice spectandum præbere volebat aperteque vexare, neque per eum æque Cantacuzenum, qui totus aperte ex Palamæ gratia et conditione pendebat; secundo, quia etiam tales a natura habuit mores: neque enim ad conviciandum promptam habuit linguam neque ad castigandum manum: sed mansuetum omnino ingenium continuo servat, natum, ut ita dicam, et excultum ad clementiam. Propterea igitur **343** hic quoque neque ipse coram voluit Palamam proscindere, neque alium quemquam hoc facere passus est: sed et ipse lingua tacente sententiæ suæ effatum in tempus aliud reposuit et dispensavit, et alios ut idem facerent adhortatus est. Sed Palamas nullo modo ex verisimili, sed contra ex incerto regis sententiam interpretans et fingens, diem posterum naturalibus impudentiæ turbis et impetibus temerariis et præcipitibus plano consumpsit ut taurus cæstro in furorem coniectus: et totas plateas et vias circumgrediens pervertit omnia loquacitate sua et vocum inanitate replevit: et in quos incideret omnium obruebat aures glorians vana et ficta et quæcumque ex incipit illa phalange erant. Neque vero solum nullum urbis templorum Minervæ reliquit et aliter comparatarum scholarum, quin insereret circumgrediens nota et profana sectæ dogmata, sed etiam in domibus majoribus et minoribus, ne lupanaribus quidem exceptis, neque si quæ anus erant ebriciæ, omnes implevit aures sædo tumultu: mane usque ad vesperum invicem circumcurrens totoque animi impetu et pedum celeritate, et emanabat jam hoc modo per plateas impudentiæ rumor: et quibuscumque propter rusticitatem versari poterat, ad eos etiam rumore accedere poterat, prudentibus **344** autem, qui ratione et amissis audita examinarent, nullis dicta probari poterant, cum minime credere possent, tam indecora convicia regis mentem fugisse. Quod cum ineptiæ tantæ sive potius perversiones falsæque criminationes, quas contra regis sententiam divulgavit Palamas impudens, regi essent nuntiata, simulque quæcumque contra concilium nobile fingere ille non veritus est, accidit, ut non mediocriter gravaretur. Oportebat enim Palamam præter alios et præ aliis regi gratum esse propter ejus clementiam et providentiam, qua factum est, ut non in exilium mitteretur propter magna illa convicia: ille autem effecit, ut rex erga eum beneficentiam etiam in suspitionem caderet alterius: aut quod neque rex neque aliorum quisquam, quæ dicta essent ab impio contra pietatem, intellexisset, aut quod intelligenti contempta et neglecta essent ea quæ plurima, sive potius omni cura studioque essent digna: propter quod etiam non modo accidit, ut Palamas propter impudentes et pravos mores damnaretur, sed essent, qui adducerentur ut non solum horam, qua maxime esset

Α εικόη, ἐξέφηνε δ' οὐδὲν οὐδαμῆ. Ἄλλ' ἀφθογγόν τὸ παράπαν τὴν γλῶτταν εἶχε τετηρηκῶς, δυοῖν ἕνεκα, ἑνὸς μὲν οὗτι αὐτὸν Πιλαμᾶν θεατρῶν ἐβούλετο δημοσίᾳ καὶ λυπεῖν ἐκ τοῦ προφανοῦς, οὗτι αὐτὸν αὐτοῦ Καντακουζηνόν, ὄλον τῆς τοῦ Παλαμᾶ περιφανῶς ἐξήρτημένον ἀγάπης καὶ σχέσεως· δευτέρου δ' ὅτι καὶ τοιοῦτον ἐκ φύσεως ἔσχε τὴν τρέπον· οὕτε γὰρ ἐς τὸ λοιδορεῖν πρόχειρον τὴν γλῶτταν οὗτι ἐς τὸ κολάζειν ἔσχε τὴν χεῖρα, ἀλλ' ἡμερον παντάσῃ τὸ ἦθος φυλάττει διηνεκῶς, αὐτοφουδῶς· εἰπεῖν καὶ αὐτοχάλκευτον ἔχων αὐτὸ πρὸς ἐπιεικειαν. Διὰ δὴ τοῦτο κἀνταῦθα λοιδορεῖν οὗτι αὐτῆς ἀντικρυς βεβούληται Πιλαμᾶν, οὗτι ἄλλον οὐδένα τοῦτο δρᾶν συγκεχώρηκεν, ἀλλ' αὐτῆς τε σιγῶσῃ γλῶσση τὸ τῆς γνώμης κριτήριον εἰς ἕτερον ἐταμειύσατο χρόνον, καὶ τοὺς ἄλλους τὰ ὅμοια παρήνευσε δρᾶν. Ἄλλ' ὁ Παλαμᾶς οὐδαμῆ κατὰ τὸ εἰκόη, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου πρὸς τὸ ἐπιεφαλὲς τῆς τοῦ βασιλέως καταστοχασάμενος· καὶ καταψευδάμενος γνώμης, τοῖς φυσικοῖς τῆς ἀναιδείας κινήμασι καὶ ταῖς ἀταμειούτοις καὶ ὑβερρόποις διλοχερῶς ὀρμαῖς ἐβεδῶκει τὴν ὑστεραίαν, καθάπερ οἰστρηλατούμενος ταῦρος. Καὶ ὅλας πλατείας καὶ ἀγυῖάς περιὼν ἀμετροεπῆς ἐκολῶσα, καὶ ὅλους ἐξήντλει ῥημάτων ὄγκους. Καὶ ὅσοις ἂν ἐντύχοι, πᾶσαν κατέκλυζεν ἀκοήν, ἐγκαυχώμενος ἀνεμιαῖα καὶ ψευδῆ καὶ ὅσα τῆς ἀτόπου φάλαγγος. Καὶ οὐ μόνον οὐδὲν τῶν τῆς πόλεως ἦν αὐτῷ παρεμβάνον παρθενῶνων τε καὶ τῶν ἄλλων ἐχόντων φροντιστηρίων, οἷς ἐγκατέσπειρε διῶν τὰ συνήθη καὶ βέβηλα τῆς αἰρέσεως δόγματα, ἀλλὰ καὶ κατ' οἴκους μελῶν τε καὶ ἡττου· μέχρι τῶν χμαιτυπέων, καὶ εἰ τινες [f. 154 v.] εἰεν κωθωνίζμεναι γρᾶς, τοῦ τοιοῦτου θορύβου πάσας ἐμπέπληκεν ἀκοάς, ἔωθεν ἐ, ἐσπέραν ἀμοιβαδὸν περιτρέχων ὅλην τε ψυχῆς προθυμίαν καὶ ποδῶν ὀξύτητα. Καὶ ἐρῶει λοιπὸν οὕτως διὰ τῶν ἀγυῶν ἢ τῆς ἀναιδείας φήμη. Καὶ οἷς μὲν ἀγροικίᾳ συνοικεῖν ἐνῆν, τοῖς τοῖς καὶ τῆ φήμῃ συμφέρεσθαι πως ἐνῆν· οἷς δὲ ἐλλογιμοῖς οὗσι βασιανίζεῖν ἐπέη· σὺν λόγῳ καὶ στάθμῃ τὴν ἀκοήν, τοῦτων δ' οὐδαμῆ προσιεσθαι τὰ λεγόμενα οὐδέσιν ἐνῆν, ἥμισυ πείθεσθαι δυναμένων ὡς οὕτω παχύτητος ἔχουσαι βλασφημίαι τὴν βασιλέως διάνοιαν ἐλελήθεσαν. Καὶ μὲν δὴ τῆς τοσαύτης ἀτοπίας ἐν ἀκοῇ γενομένη τῷ βασιλεῖ, μᾶλλον δὲ τῆς διαβολῆς καὶ συκοφαντίας ἦν κατὰ τῆς βασιλικῆς διεσκέδασε γνώμης ὁ ἀναιδὴς Παλαμᾶς, καὶ ἅμα ὅποσα καταψεύσασθαι καὶ τῆς εὐγενοῦς γερούσιας οὐκ ὤκνησεν, οὐ μετρίως ἀχθεσθῆναι συμπέπτωκε. Δέον γὰρ Πιλαμᾶν εὐχαριστεῖν πρὸς γε τοῖς ἄλλοις· καὶ πρὸς γε τῶν ἄλλων τῷ βασιλεῖ τῆς μακροθυμίας· καὶ προμηθείας τοῦ μὴ ἐκχρήρυκτον γεγονέναι τῶν μακρῶν ἐκείνων ἕνεκα βλασφημιῶν, ὃ δὲ καὶ δι' ὑποψίας ἐληλυθέναι πέπραχε τὴν εὐεργέτην ὀποτέρῃ δυοῖν, ἢ ὅτι μὴ συνῆκεν οὗτι ὁ βασιλεὺς οὕτε ἄλλων οὐδεὶς τῶν τῷ ἀνοσίφ λαθρόντων κατὰ τῆς εὐσεβείας, ἢ συνιέντι περιπεφρόνηται τε καὶ παρῆται τὰ πλείστης, μᾶλλον δ' ἀπάτη; ἀξια φροντίδος καὶ σπουδῆς. Διὸ δὴ καὶ οὐ μόνον τοῦ ἀναιδοῦς τε καὶ ἀγεννοῦς ἦθους κ. τεγνωσθῆναι γέγονε Πιλαμᾶν, ἀλλ'

ἦσαν οἱ καὶ καταρᾶσθαι ἐξήγοντο μὴ τῇ ὥρᾳ μόνον ἂν ἤ τεύχηκεν αὐτὸν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ τοῖς αὐτὸν γεννήσασιν καὶ θρεψαμένοις. Ἐκ γὰρ ῥίζης, ὡς εἰκεν, ἔλεγον, τῆς πατρῶου τὸ τοσοῦτον αὐτῷ τῆς δυσσεβείας ἐγκατέσκηψε νόσημα, καθάπερ τις ἄλλη κηλὶς ταῖς γοναῖς καὶ τροφαῖς ἐγκαλυμμένη· οὐ γὰρ ἂν ἐς βῆθος οὕτω κακῶν ἐνέπιπτε τὸ γέννημα καὶ ἀπὸ ῥῶξ ἐρινύων φάναι τὴν γνώμην καθίστατο. Διὸ οὕτως ἐκείνους ἀθῶους ἐφασκον ἕξιον μένειν τῆς καταδίκης, αἰτίους μὲν αὐτῷ τῆς ἐς τὸν βίον γενομένου παραγωγῆς, αἰτίους δὲ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας δι' αὐτὸν χειμῶνος, οὐτ' αὐτὸν οὐδὲν ἐξαιρεῖσθαι τῆς καταδίκης, μεσιτεύοντος ἰσως τοῦ ἀδουλῆτου διὰ τὰς σπερματικὰς ἐκ γενέσεως ἀρχὰς καὶ βίαιας δυνάμεις τῆς πατρικῆς πονηρίας, ζιζανίων δίκην ἐρανισθείσας ἐκείθεν καὶ προκαταβληθείσας εὐθύς ἀφ' ἑστίας ἐν τῇ συστάσει. Ἄλλ' ἑκατέρους ἑκάτεροι τῶν ἀρῶν καὶ λοιδοριῶν κρινωνήσουσι τε, καὶ ὀστράκῳ [f. 155 r.] δουλεύουσιν ἀμφοτέρους ἑμοῦ τῷ αὐτῷ συμπεσεῖται, τοῖς μὲν ὡς πονηρὴν ἐξενεγκοῦσι καὶ θρέψασιν τόκον τῷ βίῳ, καὶ οὐκ εἰς Κιθαιρῶνα καὶ Χάρυβδιν, καὶ εἰ ποῦ τις ἐκ μηχανῆς καινότερος ἐταμιεύετο θάνατος ἐν χαράδραις καὶ κύμασι γῆς καὶ θαλάττης, ῥίψασιν ἐκθετον, εὐθύς ἐκραγὲν τῆς ἀτόπου γαστρὸς, τῷ δὲ ὡς μήτ' ἀδούλητον τὴν ἐκείνων ποιησαμένῳ κακίαν, ἅτε λόγου μετασχόντι καὶ παιδείας ὅπως οὖν, ἧς μετείνει τοὺς γονεῦσιν οὐ συμπέπτωκε, μήτε μηδὲν ἐπικεικότερον οὐδενὸς διατεθέντι, εἰ τις παραπλήσιως ἐκείνοις ἐνόσει, μηδὲ κωφῇ γοῶν σιωπῇ τὸ κακὸν περιθάλπειν βεβουλημένῳ, ἀλλὰ πολλῶ τῷ μέτρῳ μοχθηροτέροις δὴ τίσι καὶ σφόδρα ἀναιδέσι λογισμοῖς παραδεδωκῆτι τὴν τῆς γνώμης ἡγεμονίαν. Καὶ κακοῖς κακὰ παρμιζάντι ἦθη καὶ δόγματα μακροῖς τίσι διαστήμασι τὴν τε πατρῶαν παρελάσαι συνεπεπτώκει δυσσεβείαν, καὶ ἅμα ψυχῆς εὐσεβείας ἀπλότητι συντραφεύσας θανάσιμον ἀπὸ γλώττης κερᾶσαι τὸ φάρμακον. Πατέρας γὰρ μέχρι τούτου τιμᾶν προαροῖτ' ἂν τις εἰκότως, μέχρι πρὸς τὸ εὐσεβὲς τὰς τῆς τροφῆς καὶ παιδείας πηγὰς, καὶ ὅσα τοὺς ἐπομένους ἔστι δι' ἐφέσεως καὶ ῥαστώνης λαμβάνειν, ὄρθ' προϊούσας· ἐπειδὴν δὲ πρὸς κακοδαιμονίαν τὸ βέρον ἔρπειν τοῦ χρόνου δόξη, τῶν πάντων τι προσηκόντων ἀλλοτριουῖσθαι νομίζοιτ' ἂν, τῆς τοῦ καιροῦ περιστάσεως βιαζομένης τὸ φιλοῦν τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ συγγενοῦς κακοῦ πρὸς ἀλλότριον μετατιθεῖναι ἀγαθόν. Καὶ μὲν δὴ δεῖσαν αὐτοῖς ἐληλυθότα μέρος καὶ αὐτὸν γενέσθαι τῶν ἄλλων οἷς περὶ τὸν βασιλεῖα τέως συνέβαινε μείζονσι τε καὶ ἥττοσι τὴν ἀξίαν, ἣν σχεδὸν τῶν ἀπάντων οὐδεὶς ᾧ μὴ λοιδορὸς ὤπλισται γλώσσα κατ' αὐτοῦ, τὰς ἐναγχοῦς βλασφημίας ἐκείνας προβαλλομένη πρὸς ἔλεγχον νῦν ὅπ' αὐτῷ μάρτυρι καὶ αὐτηκόῳ τῷ βασιλεῖ. Ἦσαν δ' οἱ καὶ μέχρι πρὸς ἐτῶν ἑπτακαίδεκα (1) τὴν μνήμην ἀναπόμπιμον ἐποιούοντο, ἃ πάλαι δὴ καὶ δρᾶσαι καὶ παθεῖν αὐτὸν ἐξεγένετο, καὶ ἀναθήμασιν ἐγγράφοις καὶ χωρισμῷ θεοῦ καθο-

natus, sed etiam eos qui eum peperissent et enutrivissent, maledicerentur. E radice enim necessario paterna dicebant in eum incidisse tantum impietatis morbum, ut macula alia natis et educatis involuta. Neque enim in profunditatem malorum natum tantopere incidere neque ita **345** constitueret mentem, ut diceretur furiarum propago. Quamobrem contendebant, neque illos liberos esse debere condemnatione, qui auctores fuissent ejus vitæ simulque tempestatis per eum contra Ecclesiam exortæ, neque quidquam illum condemnatione eximere, quasi invitus coactus esset propter seminis nati origines, et cogentes vires pravitatis paternæ lolii instar comparatas inde et statim in ipsa origine dejectas. Sed uterque cum utroque detestationes et convicia communicabit et accidet ut uterque simul eidem judicio subjiciatur: illi quod propaginem pravam in vitam protulissent et enutrivissent, neque in Cithærona et Charybdiu, ac si qua magis nova inventa esset mors in voraginibus et fluctibus terræ et maris statim dejecissent illud e ventre inepto proruptum: hic autem quod neque invitus illorum pravitatem secutus esset, cum rationis esset particeps et educationis, quæ parentibus non contigisset, neque nihilo melius disposuisset quam si quis illis similiter ægrota-ret, neque silentio muto malum fovere voluisset, sed multo miserioribus et valde impudentibus consiliis voluntatis principatum prodidisset. Et accidit illi, cum malis malos admisceret mores et sententias ut longis intervallis paternam **346** superaret impietatem, simulque animis in pietatis simplicitate educatis mortiferum subito immisceret venenum. Patres enim usque ad hoc colere certe malit quisque, donec ad pietatem victus et educationis fontes et quæcunque sequentes cupiditate et facilitate accipere possunt, progredi videt: cum autem lumen temporis in calamitatem labi videatur, a maxime affnibus abalienari se putet, cum temporis conditio cogat animi amorem a cognato malo in bonum quanquam alienum transferre, et ipsum accedentem fieri partem deficientem. Aliorum, qui circa regem majore vel minore erant dignitate, omnium fere nemo erat, cui non esset comparata lingua mordax in vituperationem tunc proferens ipso teste rege et præsentem contra eum convicia illa nuper ab eo dicta. Erant autem qui memoriam reminisci juberent ea quæ olim jam ante septemdecim annos fecerat et passus erat, illumque anathemate proscriptum et separationi Dei subjectum esse a patriarcharum et sacerdotum primariorum conciliis. Atque ut breviter dicam, magnus erat impetus hoc die judiciorum concilii illius beati **347** apud regem adolescentem. quæ contra Palamam tum aperirent: cum alii alia dicerent et alii aliis æmularentur et alii

(1) Ἄν δυοκαίδεκα? nam synodus in Palamam coacta est anno Christi 1315; hæc autem disputa-

tio videtur pertinere ad annum 1336 incuntem. Boivinus.

aliōs cōviviciis majoribus superarent. Erant autem, qui eum etiam proditorem appellarent et regis ipsius et omnium, qui regi affines essent genere et gloria : et quasi hoc ad se pertineret non abstinuit, cum principatum sententiæ semel subiecisset factis et sermonibus pravis, quin omnes in universum violentæ morti daret : neque enim quod gladiis ferreis et ipse sicariorum modo aperte non usus esset, videretur summam criminationum gravitatem pati : sed quod amicitiam simulans sine ullo dolo eum amantibus totum dolose effudisset veneni craterem, priusquam qui eo afficerentur insidias animadvertissent : atque illi quidem, qui genere et gloria præstarent, ita invecti sunt in Palamam scelestum, et his judiciis eum uli sunt. Rex autem qui et ipse silentio convicia talia contra Palamam dicta audivisset et contra eum castigationem pœnæ imperare voluisset, tamen propter innatam clementiam parcere ei voluit et iudicium propter sermones et facta illius editum prolatavit : atque hac in sententia permansit, quamquam ægre ferentem **348** et gravantem vidit Palamam : neque conviciantes prohibuit ab impetu, simulque gaudium animi sui risu obscuro clam aperuit : et per multum tempus sustinuit, convicia contra Palamam dicta libenter audiens : atque hoc erat iudicium aut iudicii præcimum et adumbratio eruptionis jam in Palamam condemnationis prolata a rege et illustribus illis viris de colloquio nuper cum Gregora instituto.

καίρον ὑπέφαινε τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς ἀμυδροῖς τισι μειδιάμασι, καὶ διεκαρτέρησε μέχρι πολλοῦ τινος χρόνου διακοῦων ἡδέως τῶν κατὰ τοῦ Παλαμᾶ λοιδοριῶν. Καὶ ἦν ταῦτα ψήφος ἢ ψήφου προαναφώνησις τις καὶ διατύπωσις τῆς μελλούσης ἔτι κατὰ τοῦ Παλαμᾶ καταβίτης, ἐξενεχθεῖσα πρὸς τε τοῦ βασιλέως καὶ τῶν ἐνδόξων ἐκείνων ἀνδρῶν τῆς ἔναγχος διαλέξεως ἣν ἐποίησατο πρὸς τὸν Γρηγορᾶν.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΜΟΝΑΧΟΥ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΠΕΡΙ ΤΩΝ ΑΥΤΩΝ

ΛΟΓΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ.

EJUSDEM MONACHI

NICEPHORI GREGORÆ

DE EISDEM

SERMO SECUNDUS DOGMATICUS.

349 I. Quæ adhuc dicta sunt a te, amicissime Agosthenice, satis multum et quam equidem volebam eorum quæ quasiveram cognitionem mihi præstiterunt. Quare gratia tibi a Deo. Sunt autem ex ibidem

A'. Τὰ μὲν δὴ μέχρι καὶ ἐς τὸδε σοι εἰρημένα, φίλων ἀριστε Ἀγαθόνικε, θαφιλῆ μοι παρέσχον καὶ ὡς ἔγωγε ἐβουλόμην τὴν τέως τῶν ζητουμένων σύνεσιν, καὶ χάρις εἴη σοι πρὸς Θεόν· ἐλλείπειται

δ' οὖν σοι τῶν ἐκεῖ πρὸς τοῦ Παλαμά λαληθέντων ἔνια, ὡς ἐνίων ἐκεῖ παρόντων ἀκήκοα φίλων, σαθρὰ μὲν καὶ πλείω τῆς ἀσεβείας τὴν ἀμαθίαν ἔχοντα, ἐλλέλειπται δ' οὖν, ῥηθῆναι σοι δέον καὶ ταῦτα πρὸς τὸ σαφέστερον ἀκούειν ἐπιειμένων ἡμῶν. Ἀνατεθολῶσθαι γὰρ αἰετὶ τὰ τῆς αὐτοῦ δυσσεβείας φασί, τῆ συνήθει τῆς γλύπττης ἀωρία πάσης ὡς πορρωτάτω βαδίζοντο; ἀληθείας καὶ ἐπιστήμης, μάλιστα δ' οὖν ἐν τούτοις, εἴτε διὰ δέος ἢς πεῖσεται μακρῶς αἰσχύνης, εἴτε καὶ συμπέπτον οὕτω διὰ τὸ τῆς ἐμφύτου μογηρίας ἀλόγιστον ἔθος. Καὶ ἵνα τὰ πλεῖστα δι' ἀκαιρίαν παρεῖς μετρίων μνησθῶ, ἐν μὲν καὶ πρῶτον ἐκεῖνο τῶν παρεμμένων φασί. Θέλων γὰρ ἑαυτὸν ἀπολύσασθαι τῆς αὐτῶ πρὸς τοῦ Γρηγορᾶ προσηνεγμένης κατηγορίας, ὡς ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων θεοτήτων εἶτ' οὖν ποιότητων συγκεῖσθαι λέγοντι τὸν Θεὸν, καὶ ἀντικρως περιπίπτουσι τοῖς τῷ θεῷ Δαμασκηνῷ λεγομένοις, ὅτι τὸ Θεῖον ἀπλοῦν ἐστὶ καὶ ἀσύνητον, τὸ δὲ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκεῖμενον σύνθετόν ἐστι καὶ [f. 165 v.] τὰ ἐξῆς, οὐ κατὰ τὴν θέσιν ἐκείνης τῆς ῥήσεως, ἀλλὰ διαφθείρας, ὡς εἴπω, τοιᾶδ' ἀπεκρίνατο. Πᾶν τὸ συκεῖμενον καὶ οὐσιώδεις διαφορὰς ἔχον σύνθετόν ἐστιν· ὁ δὲ Θεὸς οὔτε τῶν συκεῖμένων ἐστὶν οὔτε τῶν οὐσιώδεις διαφορὰς ἔχόντων. Οὐσιώδης γὰρ ἐστὶ διαφορὰ καθ' ἣν διαφέρει οὐσία οὐσίας, ὥστε κατὰ πλείονων εἰδῶν καὶ οὐσιῶν εἰσὶν αἱ διαφοραί. Ἐπεὶ οὖν μία καὶ ἀμερῆς παντάπασιν ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις. Μίαν μὲν δὴ τῶν ἐκείνου ταύτην προσιθιμί σου τῆ διηγῆσαι πρόφασιν ἐφεξῆς, δευτέραν δὲ τὴν Ἀθανασίου τοῦ Θεοῦ ῥῆσιν, ἣν εὐσεβεστάτην ἀναμφιβόλως οὔσαν εἰς πολυθείας αὐτὸς ὑπόθεσιν μετενόησεν. Ἐφη γὰρ ἐν τῇ πρὸς Ἀρείον διαλέξει ὡς οὐχ ἔνεκεν κτιστῶν πραγμάτων ἔφη ὁ Σωτήρ, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμά ἐστιν. » Ἄλλ' ὅσα ἀνήκε τῇ θεότητι τοῦ Πατρὸς, ταῦτα ἴδια ἔφη ὁ Κύριος, οἷον τὸ ἀφθαρτον, τὸ ἀτρέπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνατὸν, τὸ προγνωστικόν. Καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ, ταῦτα ἴδια τοῦ Υἱοῦ τυγχάνει.

Β. Πρὸς γαῦν φίλιον, βέλτιστε Ἀγαθόνικε, μὴ ζημιοῦν ἀξίον με τὸν φίλον οὕτω βελτιστην ἀκρόασιν, σχήματι εὐλαβεῖ τὸ ῥάθυμον ὀπωροδηποτοῦν ὑποκοριζόμενος, ὡς κἂν πολλοὶς εἰώθεις ἐνίοτε δρᾶν. Ὅρῳ γὰρ σε πρὸς ἕτερα τρῖπον τινὰ τὸν νοῦν περισπώμενον καὶ ὅσον εἰκάσαι λογισμῶν πολυπλόκων μετὸν τὴν ὄφρυν.

Γ. Ἐμὸν τοῦτ' πάθος, ὧ φίλε Θεότιμε, καὶ πάνυ γε ἀχθομαι τῷ συμβεβηκότι· [f. 166 r.] ἔοικα γὰρ πως ἀγνοοῦντι. πολλὰκις καὶ οἷον οὐκ ἐπαίοντι ὧν ἐνίοτε ὀμιλεῖν μοι προσγίνεται λήθης ἐξορχομένης ὡς τὰ πολλὰ κατὰ τοῦ φανταστικῆς, ὃ καὶ βίβλιον φασὶν οἱ σοφοὶ τῆς ψυχῆς. Δὲ καὶ πρὸς τὰς σὰς ἔτι διεξιόντος παρασκευαζόμενος; πεύσεις, ἀνελογιζόμενη τε καὶ συνήγον ὅσα δὴ τὴν μνήμην ἔτι περιέβρει κύκλιον, καὶ ὁπόσα ταύτης αὖ παρεββύηκει πόρρω τοῦ βήματος, ἴσως μελίσσιν ἄλλοις παραχωροῦντα· καὶ τοῦτ' ἦν ὁ μοι τὴν τοῦ ἡθους τέως; ἔπολε παραλλάξιν. Ὅθεν καὶ ἄλλης ἐξ ἄλλου φαντασίας ἡμῖν ὀπωροδηποτοῦν ἀποροσελεσης; πρὸς ἔδα-

a Palama dictis nonnulla tibi relicta; ut a nonnullis qui ibidem aderant amicis audiui, inania et plus ignorantiae quam impietatis attestantia. Restat igitur, ut haec proferas nobis accuratius audire cupientibus. Impietatem enim dicunt mistam semper innata linguae insolentia quae omnem transit veritatem et scientiam, praesentim in his rebus, sive propter ejus quam passurus est contumelie metum, sive accidit insitae pravitatis temeritate. Et ut plurimis ob temporis incommoditatem relicta pauca meminerim, unum et primum relictorum illud ferunt. **350** Etenim se liberaturus probro a Gregora objecto quod multis et variis deitibus et qualitatibus contineri Deum dixisset et contra incidisset in ea quae a divo Damasceno dicta erant, Deum esse simplex et incompositum; quod autem multis et variis continetur compositum est; reliqua non ad illius orationis argumentum, sed permutata ita ut solet, protulit: Quidquid continetur et essentialis varietates habet, compositum est. Deus autem non ex iis quae continentur aut essentialis varietates habent. Essentialis enim varietas est, qua differt essentia ab essentia ita ut plures formae et essentiae efficiant varietates. Cum igitur una et impartita sit Dei essentia, propterea varietates non habet essentialis. Unam illius causam ad narrationis tuae viam pono, alteram divi Athanasii orationem, quam sine dubio religiosissimam ipse in polytheismi argumentum immutavit. Dixit enim in dialogo contra Arium: Non rerum creaturarum causa dixit Salvator: « Omnia quae Pater habet, mea sunt, » sed quae deitati Patris attribuit, ea propria dixit Dominus, velut incorruptibile, immutabile, infinitum, omnipotens, providens, et quaecumque sunt Patris, eadem propria Filii sunt.

351 II. Precor, optime Agathonice, ne me animum castiges, optimo sermone per nimiam cunctationem obiter tantum perstringendo, ut multis quibusdam aliis facere interdum soles. Nam video mentem tuam in adversam partem distractam et, quantum conjicio, variarum plenam cogitationum frontem.

III. Hoc mihi accidisse, amicissime Theotime, moleste fero; fit enim quibus intersum ut saepe non animadvertere neque audire videar, dum oblivio multa depellit e memoria, quam animi librum philosophi dicunt. Quamobrem ad quaestiones quas proferebas attentus, concludebam apud me et conferebam quae per memoriam dispersa erant et quae aliis forte et gravioribus cesserant. Hoc erat quod animum meum mutaverat. Unde cum alia nobis ex alia cogitatio, ut solet, in mentem pervenerit, licet tibi reliquum orationis momentum videre ad voluntatem tuam levem moram removemem nunc sicut antea, promptam vero aperte recipieu-

tem alacritatem. Utraque in sermonibus et rebus gerendis necessaria cum sit, utramque aptis temporibus memoramus et habita ratione reputamus: motum ut quietis negationem et exstasim, quietem autem ut motionis speciem et complementum, **352** quanquam omne illius effusum et dissolutum et non finitum terminantem et in finibus circumscribentem. Utrumque autem adhibendum est secundum utriusque rationem et modum. Cognoscere igitur te oportet, quam multa ejusmodi relicta sint aut oratione non digna, aut quæ comicum risum effugere non possint. Statim enim de questione prima a te prolata, Gregoras paucis quibusdam dictis abstulit, superfluum arbitrans indoctis omnino sermonibus et doctrina respondere conari. Ut enim, inquit, inter lumen et tenebras, ita neque inter doctrinam et inscitiam ulla societas. Ob hanc igitur rei confusionem me ejus rationis argumentum non plane percepisse valde doleo. Tamen ex iis quæ adhuc in memoria remanserunt quomodocunque potero breviter enarrabo, non quo ineptis verbis Palamæ narrationem auferam, verum quod tibi amico ægritudinem auferre nolim.

καὶ οὕτω ἔχουσιν σύγχυσιν οὐδ' ἔμοιγε ἀκριβῶς τοὺς κατάληψιν ἐπιμελὲς ἐγεγόνει. Σὴν δ' ὁμοῦ χάριν ἐρῶ πῶν ἐκείνου βραχία, καὶ ὅσα ἐς τὸδε παρέμεινε τῆ διανοίᾳ μου ὅπως ὀδηποτοῦν ἐπιτρέχοντα, οὐ τοῖς παραλόγοις λόγοις τοῦ Παλαμᾶ τὴν ἀφήγησιν χαρίζομενος, ἀλλὰ τὴν σὴν φιλίαν λυπεῖν οὐ βουλόμενος.

IV. Gregoras ad eos qui aderant conversus et oculos intendens, « Nonne stulta, inquit, et omnino inanis hæc a Palama dicta propositio, quod omne quod continetur et essentielles varietates habet, compositum **353** sit? Non enim hoc ita dixit Joannes Damascenus, sed, Quod multis et variis continetur, compositum est. Palamas autem ob inscitiam et perfidiam docta et pia sancti nostri oratione leviter quodammodo mutata totam simul sententiam evertit. Neque enim aliud videtur dictum ab eo esse, quam si quis dixerit omnem nivem albam, cui est essentialis albedo; hoc esse multo pejus quam ab initio postulari. Dein miram illam conclusionem addidit: Deus neque ex iis est quæ continentur, neque ex iis quæ essentielles differentias habent. Jam dicat mihi quispiam per Deum, cujusmodi sit talis mirabilis conclusio et e qua nova et recenti radice orta. Dein alienam et male comparatam alteram conclusionem comparavit. Cum enim una, inquit, et impartita omnino Dei essentia est, differentias essentielles non habet. Essentialis enim differentia est, qua differt essentia ab essentia. Et concluditur, plures formas et essentias efficere varietates. Verumtamen ei propositum fuit, eo, quod sibi objectum erat, se liberare et minime in ea quæ a sancto negata erant, incidisse, ostendere. Negat enim Damascenus dicendum esse, compositum Deum esse et multis ac variis contineri, quæ **354** Palamite multa et varia increata ad unam increatam et simplicem essentiam referunt. Ipse nescit in duo inepta se incidere. Neque enim

ἄρτι βαλθίδος φάνει μίαν, προσέεται σοι λοιπὸν ὄρᾶν τὸν τοῦ λόγου σκοπὸν κατὰ σὴν, ὡς οἴμαι, βούλησιν, βῆθιμον μὲν ἡρεμίαν ἀπειπόντα παντάπασιν νῦν ὡς καὶ πρότερον, κίνησιν δ' αὐ τοῦναντίον πρόθυμον περιφανῶς ἀνθελόμενον. Ἐκατέρω γὰρ γινομένης ἐν χρεῖα τοῖς τε λόγοις καὶ πράγμασιν, ἐκατέρων ὡς εἰκὸς τοῖς προσήκουσι χρόνοις μεμνήμεθα, καὶ ἀναλόγως ἀμφοτέρω ἀνελεγόμεθα, κίνησιν μὲν ἄτε ἡρεμίας ἀπόφασίν τε καὶ ἐκστασιν οὖσαν, ἡρεμίαν δ' αὐ κινήσεως εἶδος καὶ ἐντελέθειαν, ὀρίζουσάν τε καὶ περιγράφουσαν τὸ κεχυμένον ἐκείνης καὶ ἀφετον καὶ ἄοριστον. Καὶ δεῖν ἐκατέροις κεχρησθαι κατὰ τὸν ἐκατέροις προσήκοντα λόγον καὶ τρόπον. Γινώσκειν οὖν σε χρεῶν ὡς πολλὰ γε τοιαῦτα παρεῖται, μήτε λόγου μηδὲ νὸς ἀξία εἶναι [f. 166 v] μήτε γέλωτα φεύγειν κωμικὴν δυνάμενα. Αὐτίκα γὰρ περὶ τοῦ νῦν σοι προτεθέντος πρώτου ζητήματος ὁ Γρηγορᾶς μικρὰ τινα εἰπὼν ἀπήλλακται, περιττὸν ἠγησάμενος ἀμαθέσι παντάπασιν λόγοις ἀποκρίσεις κατ' ἐπιστήμην ἀντιδίδοναι ζητεῖν· μηδὲ γὰρ εἶναι φησι κοινωνίαν μηδεμίαν ὡς περ οὔτε φωτὶ πρὸς σκότος, οὕτως οὐδ' ἐπιστήμη πρὸς ἀμαθίαν. Ὅθεν καὶ διὰ τὴν τοιάνδε εἰληφέναι τὴν τῶν εἰρημένων ἐκείνω τέως ἐπὶ τοῦτα καὶ παρόντας στραφεῖς, καὶ τοῦτοις ἐνερεσίας τοῦς ὀφθαλμοῦς, « Ἄρ' οὐκ ἡλίθιος, φησὶ, καὶ παντάπασιν νηπιώδης ἢ οὕτω γ' εὐθύς εἰρημένη πρότασις πρὸς τοῦ Παλαμᾶ τουτοῦ, ὡς πᾶν τὸ συγκείμενον καὶ οὐσιώδεις διαφορὰς ἔχον σύνθετόν ἐστιν; Οὐ τοῦτο γὰρ, οὐδ' οὕτως ὁ θεὸς ἐκ Δαμασκού φησιν Ἰωάννης, ἀλλὰ τὸ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον σύνθετόν ἐστιν. Ὁ δὲ Παλαμᾶς ἐξ ἀμαθίας ἄμα καὶ κακουργίας μικρὸν ὑπελλάξας τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ θεοπερεπὴ βῆσιν τοῦ ἁγίου, ὄλην ἔμοῦ καὶ τὴν ἔνοιαν συνδιέφαρκεν. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἔοικεν εἶναι τὸ λεχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἢ ὡς περ ἂν εἴ τις λέγοι πᾶσαν χιόνα λευκότητα ἔχουσιν οὐσιώδη, χιόνα εἶναι λευκὴν. Τοῦτο δ' εἶναι [f. 167 r.] καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι πολλῶν δῆπου χειρῶν. Εἴτα ἐπήγαγε τὸ θαυμαστόν ἐκεῖνο συμπέρασμα, ὡς ὁ θεὸς οὔτε τῶν συγκειμένων ἐστὶν οὔτε τῶν οὐσιώδεις διαφορὰς ἔχόντων. Ἐνταῦθα λεγέτω μοι τις πρὸς Θεοῦ, ποίου σχήματος ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη τερατώδης συλλογισμὸς, καὶ ποίας καινοφανοῦς καὶ νεφλῆδος βίβης ἐξέφυε. Εἴτα ἐπήγαγε ξένην αὐθιᾶ καὶ ἀκατάσκευον κατασκευὴν ἑτέρου δῆθεν συλλογισμοῦ. Ἐπεὶ γὰρ, φησὶ, μία καὶ ἀμερὴς παντάπασιν ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις. Οὐσιώδης γὰρ ἐστὶ, φησὶ, διαφορὰ καθ' ἣν διαφέρει οὐσία οὐσίας. Καὶ τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ πλείονων ἄρα εἰδῶν καὶ οὐσιῶν εἰσὶν αἱ διαφοραὶ. Καὶ μὴν τὸ προκειμένον ἦν αὐτῷ τοῦ ἐπεννηγεμένου ἑαυτὸν ἀπολύσασθαι ἐγκλήματος, καὶ δεῖξαι μηδαμῆ τοῖς τῷ ἁγίῳ περιπίπτοντα ἀπηγορευμένους. Ἀπαγορεῖται γὰρ ὁ Δαμασκῆδος μὴ

Δ'. Ὁ γὰρ τοι Γρηγορᾶς πρὸς τοὺς ἐκεῖ τήνκαυτα παρόντας στραφεῖς, καὶ τοῦτοις ἐνερεσίας τοῦς ὀφθαλμοῦς, « Ἄρ' οὐκ ἡλίθιος, φησὶ, καὶ παντάπασιν νηπιώδης ἢ οὕτω γ' εὐθύς εἰρημένη πρότασις πρὸς τοῦ Παλαμᾶ τουτοῦ, ὡς πᾶν τὸ συγκείμενον καὶ οὐσιώδεις διαφορὰς ἔχον σύνθετόν ἐστιν; Οὐ τοῦτο γὰρ, οὐδ' οὕτως ὁ θεὸς ἐκ Δαμασκού φησιν Ἰωάννης, ἀλλὰ τὸ ἐκ πολλῶν καὶ διαφόρων συγκείμενον σύνθετόν ἐστιν. Ὁ δὲ Παλαμᾶς ἐξ ἀμαθίας ἄμα καὶ κακουργίας μικρὸν ὑπελλάξας τὴν ἐπιστημονικὴν καὶ θεοπερεπὴ βῆσιν τοῦ ἁγίου, ὄλην ἔμοῦ καὶ τὴν ἔνοιαν συνδιέφαρκεν. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἔοικεν εἶναι τὸ λεχθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἢ ὡς περ ἂν εἴ τις λέγοι πᾶσαν χιόνα λευκότητα ἔχουσιν οὐσιώδη, χιόνα εἶναι λευκὴν. Τοῦτο δ' εἶναι [f. 167 r.] καὶ τοῦ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι πολλῶν δῆπου χειρῶν. Εἴτα ἐπήγαγε τὸ θαυμαστόν ἐκεῖνο συμπέρασμα, ὡς ὁ θεὸς οὔτε τῶν συγκειμένων ἐστὶν οὔτε τῶν οὐσιώδεις διαφορὰς ἔχόντων. Ἐνταῦθα λεγέτω μοι τις πρὸς Θεοῦ, ποίου σχήματος ὁ τοιοῦτος ἂν εἴη τερατώδης συλλογισμὸς, καὶ ποίας καινοφανοῦς καὶ νεφλῆδος βίβης ἐξέφυε. Εἴτα ἐπήγαγε ξένην αὐθιᾶ καὶ ἀκατάσκευον κατασκευὴν ἑτέρου δῆθεν συλλογισμοῦ. Ἐπεὶ γὰρ, φησὶ, μία καὶ ἀμερὴς παντάπασιν ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις. Οὐσιώδης γὰρ ἐστὶ, φησὶ, διαφορὰ καθ' ἣν διαφέρει οὐσία οὐσίας. Καὶ τὸ συμπέρασμα ὅτι κατὰ πλείονων ἄρα εἰδῶν καὶ οὐσιῶν εἰσὶν αἱ διαφοραὶ. Καὶ μὴν τὸ προκειμένον ἦν αὐτῷ τοῦ ἐπεννηγεμένου ἑαυτὸν ἀπολύσασθαι ἐγκλήματος, καὶ δεῖξαι μηδαμῆ τοῖς τῷ ἁγίῳ περιπίπτοντα ἀπηγορευμένους. Ἀπαγορεῖται γὰρ ὁ Δαμασκῆδος μὴ

λέγειν εἶναι σύνθετον τὸ θεῖον, μὴδ' ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν συγχείμενον, ἃ ἦσαν τὸ ἄκτιστον, τὸ ἀναρχον, τὸ δημιουργικόν, τὸ ἀπερίγραπτον, καὶ ὅσα δῆπουθεν οἱ ἀμφὶ τὸν Παλαμᾶν πολλά τε καὶ διάφορα τὰ ἄκτιστα ἐπὶ τῇ μόνῃ ἀκρίστῳ καὶ ἀπλῆ συναριθμοῦσιν οὐσίᾳ. Ὁ δὲ λέληθεν ἑαυτὸν δυοὶν περιπίπτων ἀτόποις. Οὐτε γὰρ οὐδὲν πρὸς ἕπος ἔοικε λέγειν, ἀλλ' ἄλλην τρέχων ἄλλην [f. 167 v] ἐβάδιζεν, οὔτε εἰ ἀντιλέγειν ἐβούλετο, τὰς ὁμοίαις προσηκούσας ἀντιθέσεις ἐπήνεγκεν, ἀλλ' ὅμοιον ποιεῖ ὡς περ ἂν εἰ τὴν πρὸς ἕω τῶν τε Λιθιόπων καὶ Ἰνδῶν εἰπεῖν ἀπαιτούμενος οἴκησιν, ὃ δ' ἐκ διαμέτρου τοὺς ἐσπερίους ἐπειρᾶτο δεικνύειν Κελτούς, καὶ ὅποι-τὰ Βρετανῶν προσοικουσιν ἔθνη. Πού γάρ ἢ ἀκόλουθος ἢ ἀντίθετος ἢ λύσις πρὸς τὸ προτεθέν, ὅτι τὴν ἐκ πολλῶν καὶ διαφορῶν συγχείμενον σύθετόν ἐστιν, ἦν αὐτὸς ἐπάγει, λέγων δὴ τὴν ἀναπίδεικτον ἀπιδεῖν καὶ τὴν ἀκατάσκευον κατασκευὴν καὶ τὴν ἀσυλλόγιστον συλλογισμόν, μᾶλλον δ' ἄμεσόν τε καὶ διεσπασμένον συμπέρασμα; Ἐπεὶ γὰρ, φησὶ, μία καὶ ἀμερῆς ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, κατὰ πλείονων ὅρα εἰδῶν καὶ οὐσιῶν εἰσιν αἱ διαφοραὶ. Ἄρ' οὐ Δημοκρίτου δεῖ τὰ τοιαῦτα, πᾶνυ γελῶντος τὴν τοῦ ἀνδρὸς ἀμαθίαν, ἢ μᾶλλον Ἡρακλείτου θρηνοῦντος τὴν αὐτοῦ γὰ ἀπόνοιαν; Τοσαύτης γὰρ ἃ λέγει τῆς ἀλογίας γέμει, ὡς μήτε τῷ λέγοντι ζυγιέντι εἶναι ὦν λέγει, μήτε τοῖς ἀκούουσι ζυγιέσιν ὦν ἀκούουσιν. Ἴνα γὰρ τᾶλλα σιγῇ παραδράμωμεν, τίνα κοινωνίαν ἐνταῦθα ἔχει τὰ νόθα ταυτὶ καὶ διάφορα τῶν αὐτοῦ προτάσεων ἀμαθῆ συμπεράσματα πρὸς τὰς προτεθείσας ῥήσεις τοῦ ἀγίου; Ὁ δ' ἐκείνας ζητούμενος ταυτὶ συνεπέρανε, παραπαίδιγῶν καὶ μεθαρμόττων ἀσεβῶς εἰς τὸν εἰκότιον τῆς ἀμαθίας κρημνόν. Βαθαί τῆς καινῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς γε τῶν φρενῶν λεπτότητος! Καίτοι εἰ ἀντιλέγειν ἐβούλετο ἀντικρυς, φιλονεικώτερον μὲν ἴσως, ἔλλογιμώτερον δ' οὖν, εἰ καὶ μὴ ὀρθῶς, εἶπον ἂν καὶ αὐτὸς ἃ πολλάκις ἔνοιε τῆς [f. 168 r.] μοχθηρᾶς αὐτοῦ φατρίας προὔτειναν εἰς ἀντιθέσιν ῥήματα τοῦ ἀγίου αὐτοῦ κατὰ τῶν αὐτοῦ (δεδοχθῶ γὰρ ἂν, οἷς ἀσυνέτως μετιέναι ἔπεισι, ταῦτα ἀντίπαλα εἶναι ἀλλήλοισ ἀλλήλα), ἐκεῖνα δὴ φημι τὰ περὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ δύο φύσεων τῷ ἀγίῳ λεχθέντα. Τίνα δὴ ταῦτα; Ἄνωθεν γὰρ ἀρξάμενος καὶ ἀποδείξων ἐπιστημονικῶν καὶ θεοπρεπῶν τὸν λόγον ἐμπειρηκῶς ὁ θεὸς ἐκεῖνος Δαμασκηνὸς Ἰωάννης: (1), « Εἶθ' ἐνωθειῶν, » φησὶν, « ἀλλήλαις κατὰ ἀλήθειαν τῶν δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, σῶζεσθαι αὐτῶν τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ἐριζόμεθα. Τὸ γὰρ κτιστὸν μεμνήχα κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον, καὶ τὸ θνητὸν ἔμεινε θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον ἀθάνατον, καὶ τὸ περιγραφτὸν περιγραφτὸν καὶ τὸ ἀπερίγραπτον ἀπερίγραπτον, καὶ τὸ ὄρατὸν ὄρατὸν καὶ τὸ ἀόρατον ἀόρατον. » Καὶ μετ' ὀλίγα, « Ἴσμεν γὰρ, » φησὶν, « ὡς περ μίαν αὐτοῦ τὴν ὑπόστασιν, οὕτω καὶ τὴν τῶν φύσεων οὐσιώδη διαφορὰν σῶζεσθαι. » Πῶς

ad verbum respondero videtur, sed aliam ingressus viam aliam sequitur, nec si contra dicere velit, oppositiones ad rem eandem pertinentes affert, sed simile facit ac si ad orientem Æthiopum et Indorum quærens habitationem, ipse e contrario occidentales vellet ostendere Celtas et quæ Britanniam incolunt gentes. Quomodo enim aut consequens est aut opposita solutio ad propositum, quod multis et variis contineatur, id esse compositum, quod ipse affert, dico argumentationem illam sine argumento, artem sine arte, irrationalem ratiocinationem, sine medio et conjunctione conclusionem? Cum enim una, inquit, et indivisa est Dei essentia, plures igitur formæ et essentiæ efficiunt varietates. Nonne talia digna Democrito qui cavillatur hominis ignorantiam, aut potius Heraclito, qui ejus amentiam deplorat? Adeo enim ea quæ loquitur stultitiæ plena sunt, ut nec qui loquitur intelligat quæ loquitur, nec qui audiunt intelligant quæ audiunt. Nam ut cætera silentio prætereamus, qualem conjunctionem habent falsa et discrepantia ejus propositionum in-docte conclusa ad 355 proposita. viri sancti verba? Illas enim quæsitivus hæc imple in propriæ ignorantie voraginem seduxit transvexitque. O novam doctrinam et ingenii acrimoniam! Atqui si contra voluit dicere, forte litigiosius quidem, at doctius etsi non recte, dixisset quæ sæpe nonnulli improbæ suæ gentis in oppositionem protulerunt ipsa sancti verba, (quæ, si quis imprudenter sequi volet, utinam inter sese pugnare videantur!) dico ea quæ de Christi duabus naturis dicta a sancto sunt. Quænam illa? Inde ab initio incipiens, oratione doctis et religiosi argumentationibus intenta divus Joannes Damascenus: « Naturarum duarum, inquit, ad veritatem inter se in unam Filii Dei personam conjunctarum manere essentialium differentiam constitutum. Nam creatum mansit creatum, increatum vero increatum, mortale mansit mortale, immortale vero immortale, finitum finitum, infinitum infinitum, visibile visibile, invisibile invisibile. » Et paucis interjectis, « Scimus enim, dixit, quod ut una ejus persona, ita essentialis etiam naturarum varietas manet. » Quomodo autem maneat varietas non manentibus iis quæ varietatem 356 inter se habent? Vides, ut divus Joannes Damascenus nihil prorsus quidem contendit eorum quæ nunc in eum conferuntur? Profecto enim ipse secum pugnet; sed iis qui talibus varietatibus contineri divinam essentialium dicunt objicit et repugnat, ne essentialia in Deo varietates esse dicant, quæ essentialia efficiant, ut in nobis, sed quæ a creatis essentialibus distinguant. Divina enim essentia, una et simplex, omnis et omnimodæ varietatis impar-ticeps est. Nam varietas quæ dissimilitudinem habet natura factam, pluralem statim numerum involvit. Ubi numerus et multitudo est, unicæ simplicitati locus nullus est. Eodem modo etiam D. Maximus im-

(1) Δαμασκηνοῦ ἐκ τοῦ περὶ τῶν β' φύσεων τοῦ Χριστοῦ.

partitum Deum dicit et infinitum. Et alias : Omnis A varietas quæ rerum inter se discrepantiam et dissimilitudinem ad qualitatis rationem explicat quantitatem rerum dissimilium secum inducit, sive essentialium sive qualitatum, sive proprietatum. Quæ enim non omnino eadem inter se sunt, unam et eandem essentialis rationem non admittunt, quæ vero inter se eadem, varietatis imparticipia sunt. Nam cum simplicem antea dixit Deum, dein simplex varietatis esse omnino imparticeps dixit. Ideo omnino sibi idem **357** et unicum et constans, quippe quantitatis genus non habens, ergo plane non numerabile nec dissolubile.

τὸν εὐθὺς ἀριθμὸν συνεισάγει· ὅπου δ' ἀριθμὸς καὶ πλῆθος, ἀπλότης εἶναι οὐ συγχωρεῖται μοναδική· καθάπερ καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος ἀμερές φησι τὸ θεῖον, διότι καὶ ἄσπαστον. Καὶ πάλιν, Πᾶσα, φησί, διαφορὰ τῆς ἄλλων πρὸς ἄλλα κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον ἀνομοιοτήτος τε καὶ ἑτερότητος οὕτω δηλωτικῆ, τὸ ποσὸν τῶν διαπερύντων πραγμάτων συνεισάγειν ἑαυτῇ πέφυκεν, εἴτ' οὐσιῶν εἶτε ποιότητων εἴτ' ἰδιοτήτων· τὰ μὲν γὰρ μὴ ἀλλήλοις πάντη ταυτὰ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι οὐδαμῶς ἐπιδέχεται λόγον, τὰ δὲ πάντη ἀλλήλοις ταυτὰ διαφορᾶς ἀνεπίδεκτα. Καὶ γὰρ ἀπλοῦν ὠμολογητικῶς πρότερον εἶναι τὸ θεῖον, εἶτα τὸ πάντη φησὶν ἀπλοῦν διαφορᾶς εἶναι ἀνεπίδεκτον· διότι καὶ πάντη ταυτὸν ἑαυτῷ καὶ μοναδικῶν καὶ ὄλον ὅλως ἄχρετον, ὡς τὸ ἐν ποσῷ γένος οὐκ ἔχον κατηγορούμενον, καὶ διὰ τοῦτο παντελῶς οὐκ ἀριθμούμενον οὐδὲ διαϊρούμενον.

V. Videsne, ut ubi duplicatio naturarum et numerus est, varietati loco dato, dissolutio est et partitio, ubi autem unica simplicitas, aliena et intolerabilis varietas et partitio? Itaque concludendum est Joannem Damascenum minime secum pugnare, qui hic dicat increatum, immortale, et reliqua ejusmodi non esse varietates essentialia, illic vero essentialia remanere varietatem in duarum Filii Dei naturarum in unam personam conjunctione, et manere creatum creatum, increatum increatum, mortale mortale, immortale immortale, et ejusmodi similiter omnia. Sed cum utriusque doctrinæ suum t. ibuat, loquitur secum et cum veritate congruentia. Sed audiendus est etiam divus Maximus ubi ob dicta refutat Palamam, quippe simplex deitatis aufertem et multas varietates et compositiones deitatis suis aut potius deis deabusque tribuentem.

τὸ τε ἀπλοῦν τῆς μιᾶς ἐξωθοῦντα θεότητος, καὶ πολλὰς τὰς διαφορὰς καὶ συνθέσεις ταῖς αὐτοῦ χριζόμενον θεότησι, μᾶλλον δ' εἶπεῖν θεας καὶ θεοὺς οἰκσιώτερον.

VI. Sed recipienda est oratio. Quod enim composita nostra attinet, essentialia varietates duplicem notionem efficiunt. Formas enim **358** animalium sponte formando componunt et a diversis essentialis sejungunt. Quoad autem beatam illam et unicam essentialiam, altera compositio jam a SS. Patribus probata est, altera ab omnibus creatis essentialis sejunctio vehementer quadrat. Nam duarum Filii Dei naturarum inter se in unam personam conjunctarum manere ait essentialiam differentiam, deitatis et humanitatis.

VII. Quid ad hæc dicis, amicissime Theotime? Nonne tibi videtur Palamas evidenter, licet inscius, bacchico insanorum more sacras Scripturas adire et indoctas conclusiones proferre? tum spontanee, tum non sponte, nunc cum quoquam consensiens, nunc nec cum familiaribus nec impie-

δὲ σωθεῖη διαφορὰ, μὴ σωζομένων τῶν τὴν διαφορὰν ἔχόντων πρὸς ἄλληλα; Ὁρᾶς ὡς οὐκ ἀπαγορεύει Ἰωάννης ὁ θεὸς ἐκ Δαμασκού οὐδ' ἐκεῖ κατ' οὐδὲν τὸ παράπαν ἂ νῦν ἐπὶ τοῦδε συντίθεται; ἦ γὰρ ἂν ἦν αὐτὸς ἑαυτῷ μαχόμενος. Ἀλλὰ τοῖς ἐκ τῶν τοιούτων διαφορῶν συγχέεσθαι τὴν θεῖαν φάσκουσιν οὐσίαν ἐπιτιμᾶ, καὶ ἀνασοβεῖ μὴ λέγειν οὐσιώδεις διαφορὰς ἐπὶ Θεοῦ, αἱ τὴν οὐσίαν συντίθεναι λέγονται ὡς ἐφ' ἡμῖν, ἀλλ' αἱ διαστελλουσιν ἐκ τῶν κτιστῶν οὐσιῶν. Τὸ γὰρ τῆς Θεῖας οὐσίας ἐνιαῖον παντάπασι καὶ ἀπλοῦν [f. 168 v.] πάσης καὶ παντοίας πάντη διαφορᾶς ἀνεπίδεκτον. Ἡ γὰρ διαφορὰ φυσικῶς ἐπομένῃ ἔχουσα τὴν ἑτερότητα, πληθυν-

τικὸν εὐθὺς ἀριθμὸν συνεισάγει· ὅπου δ' ἀριθμὸς καὶ πλῆθος, ἀπλότης εἶναι οὐ συγχωρεῖται μοναδική· καθάπερ καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος ἀμερές φησι τὸ θεῖον, διότι καὶ ἄσπαστον. Καὶ πάλιν, Πᾶσα, φησί, διαφορὰ τῆς ἄλλων πρὸς ἄλλα κατὰ τὸν τοῦ πῶς εἶναι λόγον ἀνομοιοτήτος τε καὶ ἑτερότητος οὕτω δηλωτικῆ, τὸ ποσὸν τῶν διαπερύντων πραγμάτων συνεισάγειν ἑαυτῇ πέφυκεν, εἴτ' οὐσιῶν εἶτε ποιότητων εἴτ' ἰδιοτήτων· τὰ μὲν γὰρ μὴ ἀλλήλοις πάντη ταυτὰ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τοῦ εἶναι οὐδαμῶς ἐπιδέχεται λόγον, τὰ δὲ πάντη ἀλλήλοις ταυτὰ διαφορᾶς ἀνεπίδεκτα. Καὶ γὰρ ἀπλοῦν ὠμολογητικῶς πρότερον εἶναι τὸ θεῖον, εἶτα τὸ πάντη φησὶν ἀπλοῦν διαφορᾶς εἶναι ἀνεπίδεκτον· διότι καὶ πάντη ταυτὸν ἑαυτῷ καὶ μοναδικῶν καὶ ὄλον ὅλως ἄχρετον, ὡς τὸ ἐν ποσῷ γένος οὐκ ἔχον κατηγορούμενον, καὶ διὰ τοῦτο παντελῶς οὐκ ἀριθμούμενον οὐδὲ διαϊρούμενον.

B E'. Ὁρᾶς πῶς ὅπου διπλὴ φύσεων καὶ ἀριθμὸς, ἐκεῖ καὶ τῆς διαφορᾶς χώραν ἐχούσης ἔστι καὶ διαιρέσεις εὐθὺς καὶ μερισμὸς, ὅπου δ' ἀπλότης μοναδικῆ, ξένη τὸ παράπαν, ἐκεῖ καὶ ἀφρητός· ἔστιν ἡ διαφορὰ καὶ ὁ μερισμὸς; ὥστε συλλογιστέον καὶ τὸν Δαμασκητὸν Ἰωάννην μηδαμῇ μαχόμενον εἶναι δοκεῖν αὐτὸν ἑαυτῷ, ὅτ' ἐκεῖ μὲν λέγει τὸ ἄκτιστον καὶ ἀθάνατον καὶ τὰ τοιαῦτα μὴ εἶναι διαφορὰς οὐσιώδεις, ἐνταῦθα δὲ τὴν οὐσιώδη σώζεσθαι διαφορὰν ἐπὶ τῆς εἰς μίαν ὑπόστασιν ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ [f. 169 r.] Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ μένειν τό τε κτιστὸν κτιστὸν καὶ τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον, καὶ ἔτι τὸ θνητὸν θνητὸν καὶ τὸ ἀθάνατον ἀθάνατον, καὶ τὰ τοιαῦτα ὁμοίως ἅπαντα· ἀλλὰ τὸ προσήκον ἐκατέρᾳ διδόντα διδασκαλίᾳ, σύμφωνα φθέγγεσθαι καθάπερ ἑαυτῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ. Προσεκτέον δὲ καὶ τῷ θεῷ Μάξιμῳ τὸν Παλαμᾶν διὰ τῶν εἰρημένων ἀντικρυς ἐλέγχοντι,

C καὶ τῇ ἀληθείᾳ. Προσεκτέον δὲ καὶ τῷ θεῷ Μάξιμῳ τὸν Παλαμᾶν διὰ τῶν εἰρημένων ἀντικρυς ἐλέγχοντι, τὸν οὐσιώδη διαφορὰν ὀρίζοντα θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος.

Γ'. Ἀλλ' ἐφ' ἄνακτέον τὸν λόγον. Ἐπὶ μὲν γὰρ τῶν συνθέτων ἡμῶν αἱ οὐσιώδεις διαφοραὶ διπλῆν ποιούσι καὶ τὴν σημασίαν. Τὰ τε γὰρ ὑπὸ τὸ ζῶον εἶδη συντίθεσιν εἰδοποιούσαι, καὶ πρὸς γε ἔτι τῶν ἑτεροφυῶν διαστελλουσιν οὐσιῶν. Ἐπὶ δὲ τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ ἐνιαίας οὐσίας θάτερον μὲν, τὸ τῆς συνθήκης, ἀπηγορευμένον τοῖς θεοῖς ἐνομίθη Πατρᾶσι, θάτερον δὲ, τὸ τῆς ἐκ πασῶν τῶν κτιστῶν διαστολῆς οὐσιῶν, καὶ σφόδρα συνδέδοκται· ἐνωθεισῶν γὰρ ἀλλήλαις, φησί, τῶν δύο φύσεων εἰς μίαν ὑπόστασιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, σώζεσθαι αὐτῶν τὴν οὐσιώδη διαφορὰν ὀρίζοντα θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος.

Δ'. Τί πρὸς ταῦτα φησ, ὦ φίλε Θεότιμε; Ἡ γὰρ οὐ λεληθέναι δοκεῖ σοι σαφῶς ἑαυτὴν ὁ Παλαμᾶς βραχικώτερον κατὰ τοὺς μαινομένους; τρόπον ταῖς θεαῖς Γραφαῖς προσίων, καὶ μεθαρμύζων ἀμούσως καὶ πόρρω θέων βαλθῆδος εἰπεῖν, πῶς μὲν ἐκῶν, πῶς [f. 169 i] δ' οὐκ ἐκῶν, καὶ μὲνδεῖσι συμφωνῶν,

μήτε τοῖς οἰκειοῖς καὶ ὁμογνώμοσιν αὐτῷ τὴν δυσ-
 σέβειαν, μήτε τοῖς ἀντιθέτοις, μήθ' ἐαυτῷ: Εἰ δὲ
 βούλει, μικρὸν ἀναμείνας ἀκούσῃ καὶ ἅ μεταξὺ λέ-
 γων ὁ Γρηγορᾶς περὶ τῆς τοῦ Παλαμᾶ κακονοίας
 συνολογίσαστό τε καὶ ἀπεφῆνατο. Ἐκεῖνα μὲν γάρ,
 φησὶν, οὐ προσίεται, δεδιὼς τὸν αὐτόθεν κατ' αὐ-
 τοῦ φερόμενον ἔλεγχον ἐκ τοῦ εὐθέως, ἅτε σύνθεσιν
 αὐτῆς κατὰ τῆς θείας ἐπινοῶν καὶ λέγων οὐσία:·
 ταῦτα δ' αὖ λήθης ἐκὼν παραπέμπει βυθοῖς, ἅτε
 καὶ αὐτοῖς ἐναντιούμενος ἀντικρυς καὶ λέγων καὶ
 γράφων. Μεμνηθέναι γὰρ ὁ ἅγιος ἔφη τὸ ἀόρατον
 ἀόρατον καὶ τὸ ἀπερίγραφτον ἀπερίγραφτον, καὶ τὸ
 ἄκτιστον ὁμοίως καὶ τὸ ἄπειρον, καὶ οὕτως σώζε-
 σθαι σαφῶς τὴν τῶν δύο φύσεων οὐσιώδη διαφορὰν·
 ἢ δὲ μιγνύει τὰ ἄμικτα, φύρδην οὕτως συγγέων καὶ
 ἀνακεραυνῶς κακοτρόπως καὶ ἀμαθῶς. Οὕτε γὰρ τὸ
 ἀόρατον μένειν ἀόρατον δίδωσι κατὰ τὴν τοῦ ἄκτι-
 στοῦ τε καὶ ἀπειροῦ φύσιν καὶ ἰδιότητα, οὕτε τὸ
 ἀπερίγραφτον ἀπερίγραφτον· ἀλλ' ἐν τῇ τοῦ περι-
 γραπτοῦ καὶ ἐρατοῦ φύσει ταῦτα παρὰ φύσιν ὁ μὲ-
 ταιος συνελαύνει, καὶ ἅμα τῇ τῶν κτισμάτων. Πῶς
 γὰρ ἂν εἴη δύναται μένειν τὸ ἄκτιστον ἄκτιστον ὁρώ-
 μενόν τε καὶ περιγραφόμενον σωματικοῖς ὀφθαλμοῖς,
 τῶ νοεοῖς, καὶ ταῦτα κεκαθαυμένους, οὐδ' ὅλως
 δυνάμενος; ὡς γὰρ ἦ τε ἐπιστήμη καὶ ὁ ταύτη ἐπόμενος
 Νύσσης Γρηγόριος φάσκει, τὸ περιγεγραμμένον ἄ-
 πειρον οὐ δύναται εἶναι· [f. 170 r.] ὁ δὲ μὴ ἄπειρον,
 πεπερασμένον πάντως. Πεπερασμένος ἄρα ὁ διάφο-
 ρος τῆς θείας οὐσίας Παλαμῆτος ἄκτιστος Θεός καὶ
 ὁμοφυῆς τῷ ἀνάρχῳ καὶ ἄκτιστῳ γίνεταί Παλαμᾶ. C
 Τὰ γὰρ τούτου τούτου ἐλέγχει γράμματα, ὡς δειχθή-
 σεται ἐαυτὸν τε καὶ εἰ τις βούλοιτό οἱ προσίεσθαι,
 μένος· οὕτως εὖωνον παντάπασιν τὸ τῆς ἀκτιστότητος
 ρᾶς τις πρῆταιτο δραχμῆς.

III. Ἐκεῖνο δὲ πῶς ἂν τις κωφὸν παραδράμοι, τὸ,
 Ἐπεὶ μία καὶ ἀμερῆς ἡ τοῦ Θεοῦ οὐσία, διὰ τοῦτο
 διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις; Ἐχρῆν γὰρ αὐτῷ μὴ
 ἀνατρέπειν τοὺς ὄρους καὶ τοὺς ἐπιστημονικοὺς κρι-
 νόνας τοῦ τε αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ, μηδ' ἀντιστρέφειν
 ἀμαθῶς οὕτως· ἐπὶ γὰρ τῶν ἰδίων τε καὶ ἴσων ἀλ-
 λήλοις τὰ τῆς ἀντιστροφῆς συγχωρεῖται, ὡς τοῦ γε-
 λαστικοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ χρεματιστικοῦ τοῦ
 ἵππου, καὶ οὐκ ἔνθα τὸ μείζον τε καὶ ἔλαττον ἦ τὸ
 πρῶτον καὶ δεύτερον θεωρεῖται. Αἴτιον γὰρ κἀναυθᾶ
 καὶ πρῶτον, οὐχ ὡς ἀμαθῶς αὐτὸς φησι, διότι ἀμε-
 ρῆς ἡ οὐσία, διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις·
 ἀλλὰ τὸναντίον, εἰ καὶ τοῦτο δοίη τις ἐνταῦθα, διότι
 διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις, διὰ τοῦτ' ἴσως ἐστὶ καὶ
 ἀμερῆς. Καίτοι ἐχρῆν κἀναυθᾶ τεχνικῶς διελόντα
 πρότερον εἰπεῖν, ποτέρας τῶν οὐσιωδῶν διαφορῶν
 ἐνταῦθα λαμβάνει. Τὰς μὲν γὰρ φασὶν εἶναι καθ' ἅς
 ἄνωθεν κάτω τὰ γένη διαιρεῖται εἰς εἶδη καὶ ταῦτα
 εἰς άτομα, [f. 170 v.] ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὰ ὅλα εἰς μέρη
 (ἴσον γὰρ ἐκάτερον, τὸ τε γένος καὶ τὸ εἶδος, καὶ
 ὅσα οὕτως πρὸς ἄλλα διατρεῖται), τὰς δὲ καθ' ἅς τὰ
 διαιρεθέντα εἰδοποιεῖται. Ὅμως ἐξ ἧς ἐπιφέρει γρη-
 γορῆς μαρτυρίας, δῆλον ὅπως ποτὲ καὶ τοῦτο ποιεῖ,
 ὅτι τὰς διαιρετικάς καὶ ἄνωθεν ἐκ τῶν φύσει προτέρ-
 ῶν εἰς τὸ κάτω μεριζομένας πλήθος διολογεῖ, ἄκων

A *latis sociis nec cum adversariis nec cum semetipso?*
 Si morari paulisper velis, audias quæ interim Gre-
 goras de Palamæ stultitia conclusit et protulit. Illa
 quidem, inquit, non aggreditur, verens ne inde
 contra se statim moveatur accusatio, quod ipse
 in deitate compositionem cogitat et profert. Hæc
 vero in oblivionem sponte mittit quippe iis repu-
 gnans et dictis et scriptis. Manere enim sanctus di-
 cit invisibile invisibile, infinitum infinitum, increa-
 tum similiter et indefinitum, et ita manere aperte
 duarum naturarum essentialiam **359** varietatem.
 Ille vero miscet non miscenda, prorsus confundens
 et perturbans maligne et indocte. Neque enim invi-
 sibile, manere invisibile concedit secundum increati
 et indefiniti naturam et proprietatem, neque infi-
 nitum infinitum, sed in finiti et visibilis natura hæc
 contra naturam stultus ille consociat cum creatorum
 natura. Quomodo posset increatum manere increa-
 tum et visibile et perceptibile corporeis oculis,
 quod ne mentalibus quidem et puris plane cerni
 potest? Hanc eandem doctrinam secutus Gregorius
 Nyssenus dicit: Finitum immensum esse non po-
 test. Quod vero immensum non est, determinatum
 omnino. Determinatus igitur ille et a divina essen-
 tia diversus Palamitarum increatus Deus æterno
 et increato Palamæ cognatus est. Sua enim illum
 convincunt scripta, ut se ipsum ostendet et si quis
 ad eum accedere velit, omnes plane increatos se
 facere posse profitemus; ita venalis increationis res
 facta est abjecto huic homini, quasi quis emat pre-
 tio drachinæ in foro.

πάντας ἄρδην ἀκτίστου; δύνασθαι ποιεῖν ἰσχυριζό-
 γέγονε χρῆμα τῷ καταράτῳ, καὶ οἷον ἂν ἐξ ἀγο-
 VIII. Quomodo quispiam temere prætereat illud.
 Cum una et impartita Dei essentia est, ideo essen-
 tiales differentias non habet? Oportebat **360** eum
 non fines excedere et doctrinæ regulas de causa
 et causato, neque tam indocte oppugnare. Nam in
 similibus et paribus transpositionis locus est, velut
 hominis caehinnus et equi hinnitus, nec ibi majus
 et minus, aut primum et alterum habent locum.
 Causa enim est et primum, non ut ipse indocte di-
 cit, quod impartita essentia, idcirco varietates non
 habet essentialia, sed contrarium, si quis illud con-
 cedit: quod varietates non habet essentialia, ergo
 non impartita est. Quanquam necesse erat docte
 distinguentem prius dicere, utram essentialiam va-
 rietatem recipiat. Esse enim dicunt, ad quas a
 summo ad laium genera dividuntur in species, et
 hæc in atoma aut potius tota in partes, (totum enim
 utrumque, genus, species, et quæcumque inter se di-
 viduntur) esse autem, ad quas divisa formantur.
 Tamen ex Scripturæ testimonio, quod affert, etiam
 hoc declarat, dividentes et quæ a summo priores
 natura sunt ad numerum infra divisarum se æquare.
 Temere et indocte quidem, at ita facit. Plurimum
 D. Maximus ait esse Deum unumquodque eorum
 quæ sunt præcognito eventum multiplicata, manere

impartitum unum ut solem multos radios emittentem, **361** manentem vero in unitate. Pluralem esse Deum præcognitis eventibus, hoc est, naturalibus et supernaturalibus miraculis; divisio et partitio est ad similitudinem. As-entit fraudulentus ille et D. Maximum calumniatur. Orationem enim in contrariam partem transfert perturbatam et eversam, de quo plura dicere et indoctum examinare et docere juvaret, sed tempus jam aptum non video. Nam rerum inde ab initio series non patitur me morari - ubi propter inertem et malignam mentem non facile assequi sani quidquam possemus, ne brevissimo quidem tempore.

λέγειν καὶ ἐξετάζειν καὶ διδάσκειν κἀνταῦθα τὸν οὐχ ὀρῶν ὃ τε γὰρ τῶν ἄλλων ἀνωθεν ἀνοέλκων εἰρήμης οὐκ ἔξ διατρέθειν με, καὶ ἅμα πρὸς ἄτεχνόν τε καὶ κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσιέναι δύναται ἂν βρῶδιω; οὕτε γοῦν βραχὺ τι τῶν εὐλόγων μέρος [f. 171 r.] οὕτε μὴν ἐν βραχυτάτῳ μέρει χρόνου.

IX. Sed jam ad pristinam orationem redeamus. Elementarium essentialium unaqueque unica est et primaria et impartita, et ob id ipsum non dissolubilis. Non enim specie aut numero constare ullam intelleximus, ideo elementales essentias vocamus. Essentiales tamen varietates habent in propriis suis finibus. Nihil enim eorum quæ separata sunt aut dissoluta aut partita, essentielles in se differentias habet, sed ab initio progredientem recipit definitionem compositam ex genere et componentibus varietatibus. Desinientes enim hominem, non elementales et naturæ subjectas essentias perscrutando dicimus; exempli gratia, **362** quod ab Homero dictum est: « Contortus humeros, fuscus, densisque capillis, » et si tale quid ad separatas duntaxat essentias pertinet; sed animal esse rationale et mortale, intelligentiæ et scientiæ particeps. Primis a principio naturæ elementis eum explicantes non dicimus hominem esse quod in se habeat Platonem et Socratem, has ille elementales et impartitas essentias, ut diximus, sed quod ad animalium genus et nominatas componentes varietates componitur et formatur et in definitam inducitur naturam. Palamas autem ob magnam ignorantiam adverso flumine, ut dicitur, fluvios ire cogit, ubi dicit: Cum unica et impartita sit Dei essentia, varietates non habet essentielles. Et dein: Coniunctio est probabilis et existentiam et positionem consequentiæ causalem afferens, quod duo illa utrinque conciliat et causam eorum involvit. Hac dicta ita propter inscitiam turbata sunt, ut Calchante vate Homericop opus sit. Sed ne illum quidem puto obscuris his questionibus, si adesset, explicationem afferre posse, cum ipse, ut opinor, quæ ex sua ipsius mente protulit, solveat nequeat. Quæ enim causali ratione ponuntur, ea simili ratione solvuntur; quæ non, ea non solvuntur.

ἃ μὴδ' αὐτὸν λύειν οἶμαι δύνασθαι τὸν ἐξ ἰδίας λόγῳ τλῶνται, ταῦτα δὴ πούθεν καὶ λόγῳ λύονται.

X. **363** Videndum igitur est post primam inscitiam quæ sit secunda. Nam in eo quod est causam simul cum causato esse nescit nec sine eo

μὲν καὶ ἀμαθῶς κατὰ τὸ αὐτόματον εἰπαῖν, ποιεῖ δ' οὖν. Πληθύνεσθαι γὰρ τὸ τοῦ θεοῦ φύσκει Μάξιμου τὸν Θεὸν τὸ καθ' ἕκαστον εἰς παραγωγὴν τῶν ἄνω βουλήματα ταῖς προνοητικαῖς προδόσις πολλαπλασιάζομενον, μένειν δ' ἀμερίστως ἕνα καθάπερ τὸν ἥλιον ἀκτίνας πολλὰς προπέμποντα, μένοντα δ' ἐν τῇ ἐνοητικαῖς προδόσις, τουτέστι τοῖς τε ἐγκοσμίοις καὶ ὑπερκοσμίοις θαύμασι, διαιρεῖσθαι καὶ μερίζεσθαι ἐστὶν ἀναλόγως, συμμαρτυρεῖν κἀνταῦθ' αἱ ψευδόμενος καὶ συκοφαντῶν τὸν θεοῦτατον Μάξιμον. Εἰς γὰρ ἕτερον τὴν βῆτιν μεταφέρει νοῦν, κακοτρόπως συγκυκῶν καὶ ἀναμοχλευῶν. Περὶ ἧς καὶ πλείω

Θ'. Ὅμως ἴν' ἐκείθεν ἀναλάβωμεν ἐπανιόντες αὐθις τὸν λόγον, καὶ τῶν ἀτόμων οὐσιῶν ἕκαστη μία καὶ πρώτη καὶ ἀδιαίρετος ἐστὶ, καὶ κατ' αὐτὸ γὰρ τοῦτο καὶ ἀμερής. Οὕτε γὰρ εἶδει οὕτε ἀριθμῶ εἶναι καθ' αὐτὴν μεμαθήκαμεν οὐδεμίαν αὐτῶν· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ ἀτόμους οὐσίας φαμὲν τὰ τοιαῦτα· ἀλλ' οὐσιώδεις ὅμοι· ἔχουσι διαφορὰς ἐν τῷ οἰκείῳ ὄρω. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲν οὕτε τῶν ὀριζομένων οὕτε τῶν διαιρουμένων ἢ μερίζομένων ὑφ' αὐτὸ τὰς οὐσιώδεις ἔχει διαφορὰς, ἀλλ' ἀνωθεν κατιόντα δέχεται τὸν συντιθέντα ὀρισμὸν, ἐκ γένους ὄντα καὶ συστατικῶν διαφορῶν· ὀρίζομενοι γὰρ τὸν ἀνθρωπον οὐ τὰς ἀτόμους καὶ φύσει δευτέρας οὐσίας κάτωθεν ἀνιχνεύοντες; λέγομεν, φέρε εἰπεῖν ἐκεῖνο δὴ τὸ βῆθην ὑφ' Ὁμήρου, ἢ Γυρῆς ἐν ὤμοισι, μελανόχροος, οὐλοκάρηνος, ἢ καὶ εἴ τι που τοιονδὶ ταῖς καθ' ἕκαστα καὶ μερικαῖς συμπτώσεως οὐσίαις· ἀλλὰ ζῶον εἶναι φαμὲν λογικὸν θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστημῆς δεκτικόν, ἐκ τῶν ἀνωθεν καὶ φύσει πρώτων δηλοῦντες αὐτὸν, ἐπεὶ μὴδὲ φαμὲν ἀνθρωπον εἶναι διὰ τὸ ἔχειν ὑφ' αὐτὸν Πλάτωνα καὶ Σωκράτην καὶ τὰς τοιαύτας, ἢ ἔφημεν, ἀτόμους οὐσίας καὶ ἀμερεῖς, ἀλλ' ὅτι διὰ τοῦ γένους τοῦ ζώου καὶ τῶν ἐπιρμένων συστατικῶν διαφορῶν εἰδοποιεῖται καὶ περιγράφεται καὶ εἰς ὀρισμένην καθίσταται φύσιν. Ὁ δὲ Παλαμάς ἐξ ἀμαθίας μακρὰς ἀνω ποταμῶν, τὸ τῆς παροιμίας, χωρεῖν τὰς πηγὰς ἀναγκάζει, λέγων ὡς Ἐπεὶ μία καὶ ἀμερῆς ἢ τοῦ Θεοῦ οὐσία, [f. 171 v.] διὰ τοῦτο διαφορὰς οὐκ ἔχει οὐσιώδεις. Καὶ μὴν τὸ, Ἐπεὶ σύνδεσμός ἐστι κατασκευαστικὸς, καὶ ὑπαρξίν καὶ τάξιν ἀκολουθήσεως αἰτιατικῆν δηλῶν, ἅτε συναπτικὸς τῶν ἐκατέρωθεν ἀρχῶν ὑπαρχῶν καὶ τὴν αἰτίαν ἔχων αὐτῶν. Τοῦτω δ' οὕτω δι' ἀμαθίαν ἀνατεθλόωται τὰ εἰρημένα ὡς Κάλχαντός τις οὐδεὶς δεισθαί μάντεως Ὁμηρικοῦ. Ἄλλ' οὐδ' ἐκεῖνον οἶμαι δυνηθῆναι ἂν τῷ ἀνακολούθῳ τῆς θέσεως, εἰ παρῆν, τὴν λύσιν παρασεῖν· πῶς γὰρ γαστροῦς ἐρευγόμενον τὰ τοιαῦτα; Ἄ γὰρ αἰτιώδεις τοιαῦτα, ἃ δὲ μὴ, ταῦτα δὴ μὴ.

Γ'. Σχεπτέον οὖν ἂν εἴη καὶ τὴν ὑστέραν ταύτην ἀμαθίαν ἐπὶ τῇ προτέρᾳ αὐτοῦ· οὐδὲ γὰρ οἶδεν ὡς τῶν πρὸς τι ὄν τὸ αἴτιον ἅμα ἐστὶ τῷ αἰτιατῷ καὶ

ἀνευ αὐτοῦ νοεῖσθαι οὐκ ἔχει, ἅτε σχετικὴν τινα καὶ συνθετικὴν δύναμιν ταύτην πρὸς ἄλληλα τῶν ἄκρων ἐχόντων· ὅλον ὡς ἐν ὑποδείγματι βραχεῖ, πολλὰχῶς λεγόμενον τοῦ αἰτίου, ποιητικὸν ἔστιν αἴτιον, ὡς ὁ οἰκοδόμος τοῦ οἴκου· τελικόν, ὡς ἡ σκέπη δι' ἣν ὁ οἶκος· ὑλικόν, ὡς λίθοι καὶ ξύλα ἐξ ὧν ὁ οἶκος· εἰδικόν, ὡς ἡ διατυπωμένη καὶ εἰδωποιομένη μόρφωσις ἐν τῷ φανταστικῷ τοῦ τεχνίτου· παραδειγματικόν, ὡς ἕτερος οἶκος πρὸς τὸν ἀφορῶν ὁ τεχνίτης· τὸ ἀπὸ χειρὸς ἔργον τελεῖ· φυσικόν, ὡς ὁ πατήρ τοῦ υἱοῦ. Εἰσὶ καὶ ἀλλήλων αἴτια, ὡς τῆς εὐεξίας τὸ πονεῖν καὶ τοῦ πονεῖν ἡ εὐεξία. Λέγουσι δ' ἐνίοι τῶν σοφῶν καὶ τὴν τύχην κατὰ συμβεβηκὸς συναίτιον ἐνίοτε ἐν τοῖς κατὰ προαίρεσιν ἐνεκὰ τοῦ γινομένου. Τοσοῦτων τολύων καὶ πλείονων ὄντων τοῦ αἰτίου εἰδῶν, [f. 172 r.] καὶ πάντων σαφῆ τὴν πρὸς ἄλληλα κεκτημένων συνάφειαν, λεγέτω μοι παρελθὼν ἐκεῖνος ὑπὸ ποίων τούτων ἀνάγει τὴν τῶν αὐτῶν γε νῦν εἰρημένην σχέσιν. Τριῶν γὰρ τοῦλάχιστον ὄρων ἐν τοῖς συλλογισμοῖς ἀεὶ λαμβανόμενων, τὴν συνθετικὴν τῶν ἄκρων ἐξ ἀνάγκης ἔχειν ὁ μέσος αἰτίαν ὀφείλει. Ἀλλ' οὐχ οὕτω καὶ τῇ τοῦ Παλαμάδ δοκεῖ ὁμοίᾳ· ὁμοῖον γὰρ τὸ παρ' αὐτοῦ λεγόμενόν ἐστιν ὡςπερ ἂν εἴ τις εἰλεγεν ὅτι, ἐπέπερ ἡ χιών λευκὴ ἐστὶ, διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν αἰσθητικόν· ὡς γὰρ ἐνταῦθα συνάφειαν μεταξὺ σχετικῆν οὐδεμίαν ἢ λευκότης ἔχει πρὸς τὸ αἰσθητικόν, ἀναγκαίως ἐφελκομένην τὰ ἄκρα πρὸς ἑαυτὴν (ἕτερογενὲς γὰρ ἕκαστερον ἕκατέρου), οὕτως οὐδ' ἐκεῖ πρὸς τὸ τῆς οὐσίας ἀμερὲς τὸ ἦκιστ' ἔχειν οὐσιώδεις διαφοράς. Ἐπειτα καὶ τὴν θείαν οὐσίαν διαφέρειν φάσκοντες τῶν τε ἔγκοσμίων καὶ ὑπερκοσμίων πασῶν οὐσιῶν, οὐδαμῇ τῷ ταύτης ἀμερῆ ἐνοχλοῦμεν· ταύτης γὰρ τὸ ἀμερὲς οὐ κατὰ τὰς ἐν κόσμῳ ταύτας ἀτόμους ἐστὶν οὐσίας (ἡλίθιον γὰρ καὶ νοεῖν καὶ λέγειν τούτῳ), ἀλλ' ὅτι οὐκ ἔστιν οὐσίαν καὶ ἀναρχον καὶ ἀπεριγραπτον καὶ ὑπερούσιον καὶ πάντων ἦκιστα ὄρισμοῖς καὶ μερισμοῖς τεχνικοῖς ὑποπίπτον, πλὴν εἰ μὴ διὰ τὴν τῷ θεῷ Βασιλεῖ συγκαταβατικώτερον μὲν τινα τρόπον, ἐμφιλοσόφως δ' ὅν καὶ κατ' ἐπιστήμην ἐξενηνεγμένην ἀποφαντικὴν βῆσιν, ὡς ἐπὶ τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως τὸν αὐτὸν ἢ οὐσία τῇ ἐνεργείᾳ δέχεται λόγον, φαίη τις ἂν ὀριζόμενος ὡς πρὸς γὰρ [f. 172 v.] εἶη αὐθύπαρκτον ἢ οὐσία μὴ δεόμενον ἑτέρου πρὸς σύστασιν. Ἐκεῖνη γὰρ μόνῃ τῇ θεῷ καὶ ἀπλουσιότητι φύσει τὸν τοιοῦτον προσήκειν φάμεν ὀρισμὸν, ἕτερα δ' οὐδεμιᾶ τῶν κτιστῶν ἀπαστῶν. Σύνθετοι γὰρ ἄπασαι, πᾶν δὲ σύνθετον ἐκ διαφόρων ἔχει τὸ εἶναι· ὧν ἕκαστα δεῖται ἀλλήλων. Οὐκ ἂν οὖν ἀνευθεῶν εἴη οὔτε τὰ μέρη οὐθ' ὅλον ἐξ ἐνδεῶν συμπληρούμενον. Σαφῆ γὰρ τὴν ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ πρὶν τῆς ἐκάστῳ ἐκείνων προσθήκης ἐνδεῆς εἶναι. Καὶ ἅμα ἀρβόμενον, οὐκ ἀρχον· ἦτε ἀσθαι γὰρ ἀνάγκη οὐ δεῖται τὸ ἐνδεῆς. Ὡς δὲ τὸ ἦτε ἴται, τοῦτῳ καὶ δεδούλωται. Ὁ δὲ δούλιον, οὐκ ἂν εἴη κύριον οὐδ' αὐθύπαρκτον. Οὐκ ἄρα, πλὴν μόνης τῆς θείας οὐσίας, τῶν ἄλλων οὐδεμιᾶ τὸ κυρίως ἀρμόττει αὐθύπαρκτον. Οὐσιῶν γὰρ πεποιημένων

A posse cogitari, quod copulativam et conjunctivam vim inter se summa illa habent. Addamus breve exemplum, cum sæpe causa addatur, causa efficiens est, ut domus architectus; finis, tutela propter quam ædes ædificata est; materia, lapides et ligna quibus extracta; figura, forma in artificis animo concepta et licita; exemplar, aliud ædificium ad cujus exemplar artifex id quod in manibus habet perficit; naturale, ut pater filii. Sunt enim sibi invicem causalia, ut sanitati insanitas et insanitati sanitas. Nonnulli docti casu causalem interdum dicunt in rebus consilio quodam rei alicujus causa factis. Cum igitur plures sint causæ formæ quæ omnes apertam inter se conjunctionem habent, dicat mihi ille, sub quas redigat dictorum suorum rationem. Tres enim ad minimum fines in conclusionibus cum semper admittantur, conjunctionum summorum causam habere medius necessario debet. Non vero ita Palamæ inscitia placet. Nam, quod dicit, simile est ac si quis dixerit: Quod nix alba est, ergo non est sensibilis. Ut enim albedo **364** conjunctionem quæ summa illa per se ad sensum trahat nullam habet, diversum enim utrumque, ita nequo ad essentialiter impartitum esse spectat minime habere essentielles varietates. Dein divinam essentialiam differre dicentes ab naturalibus et supernaturalibus omnibus essentialiis, ejusdem impartitum minime prenimus. Impartitum est non secundum has in mundo elementales essentialias (stultum est hoc cogitare aut dicere), sed quod incorporeum et immateriale et æternum et indefinitum et super-substantiale et nullis omnino finibus et artis divisionibus obnoxium est. Nisi propter explicationem D. Basilii ad philosophiam et doctrinam magis accommodatam, in simplici et incorporea natura essentialiam eandem vi sua definitionem accipere, quispiam definiturus dixerit, essentialiam esse rem per se existentem, non altero ad existentiam opus habentem. Soli enim divinæ illi et simplicissimæ naturæ talem esse definitionem dicimus, alteri omnium creatorum nulli. Compositæ enim omnes. Omne autem compositum ex variis habet esse, alterum altero indiget. Non igitur non indigæ sunt partes, nec totum ex indigis compositum. Apertum enim argumentam habet, se antea omnium illorum accessionis fuisse indigum et simul inceptum, **365** non incipiens. Inferius enim esse necesse est id quo indigum indiget. Ut inferius sit, ita in servitute venit. Quod servit, non est proprium sui, nec per se existens. Non igitur præter unam divinam essentialiam, aliarum ulli est per se existentia. Essentialiarum enim qualitate præditarum creatorum esse Deum D. Maximus declaravit, et natura ipsa docet perceptionibus mentem adjuvantibus. Unæ enim, inquit, et simplex et non indigens et immobilis creatrix universi essentialia sanctæ Trinitatis. Omnis autem creatura composita est ex essentialia et qualitate. Omnis qualitas est essentialiæ omnino subjecta, in qua cernitur et dicitur, mini-

me per se habens existentiam. Ideo sine qualita-
tibus cuique aptis nullam licet essentiam invenire,
quæ possit existere in mundo. Exempli gratia, si
quis abstulerit, non re dicam, quod fieri nequit,
verum cogitatione, lapidis aut nivis insitas quali-
tates, albedinem, frigus, humorem, tale quiddam,
esset relictum omnino nihil. Nihil autem per se
quomodo existat? Quod in similibus ubique es-
sentiis idem invenies.

ἐλάττωις οὐκ ἔστιν εὐρεῖν οὐδεμίαν οὐσίαν ὑφίστασθαι δυναμένην ἐν κόσμῳ. Οἶον ὡς ἐπὶ ὑποδείγμα-
τος, εἰ τις ἀφέλοι, ἐνεργείᾳ μὲν οὐκ ἂν φαίην (ἀδύνατον γὰρ τοῦτι), ἐπινοίᾳ δ' οὖν ὁμῶς, λίθου
τινός, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν, τὰς τῆς χιόνος ἐμφύτους ποιότητας, τὴν τε λευκότητα δηλαδὴ καὶ ψυχρότητα
καὶ [f. 173 r.] ὑγρότητα καὶ εἰ τι τοιοῦτον, εἶναι τὸ λειπόμενον πάντως οὐδέν. "Ο δ' οὐδέν καθ' αὐτὸ,
πῶς αὐθόπαρκτον; Καὶ ἐπὶ τῶν ὄντων εὐρήσεις ἀπάντων ὁμοίως ἀεὶ καὶ πᾶσῶν οὐσιῶν τοῦτοι.

XI. Potes igitur, amicissime Theotime, in paucis
videre Palamæ irregulares et ab omni regula re-
motas regulas et infirma fundamenta et **366** nor-
mam styli, ut ita dicam, Lesbiaci male normalem,
conclusiones dico ineptas quas propter inscitiam ex
abstracto insanæ mentis ærario ille depromit, et quem-
admodum maculis multis et pravis implevit puram
et sanam religionem, effusa, ut sapientis Sophoclis
verbo utar, inepta in ipsam lingua. Neque enim
liberum illiatio opprobrio se subducere potuit, et
magnam ignorantiam sibi sociam propalam osen-
dit et majorem hæreseos stultitiam. Propterea recte
audit quæ non vult, non recte enuntians quæ vult,
non modo quod profanus et irreligiosus, verum
etiam quod temere profanus et irreligiosus est et
omnes irreligiosos nimia impietate exsuperat et ne-
fandum honorem accumulatis ad immensum pravis
'acinoribus sibi conciliat. Atque de prima tibi pro-
fata quæstione satis dictum est. De altera, D.
Athanasii dicto, ita respondit Gregoras, ut testimo-
niis e Scriptura depromptis rem probaret et, quæ ex
priori quæstione relicta erant, adderet. Scis enim,
amicissime Theotime, in colloquio ad Arium dixisse
Athanasium: Non creaturarum rerum causa dixit Sal-
vator: « Omnia quæ Pater habet mea sunt, » sed quæ-
cunque deitati Patris attribuit, ea propria dixit Do-
minus; verbi gratia, **367** incorruptibile, immu-
tabile, incomprehensibile, omnipotens, providens;
quæcunque sunt Pater, ea propria Filii sunt. Ibidem
Gregoras magnum ait Athanasium plurali dictioni
illa, non creaturarum rerum causa, negare non solum
creata esse, sed etiam res esse. Si vero negationi
positionem non addidit, hoc minime mirum. Dicit
enim et magnus theologus Gregorius, esse multa
quæ sic negative dicuntur, non positive, velut: Non
ex mensura Deus Spiritum tribuit; non enim tri-
buit ponderatum, non mensuratur apud Deum Deus.
Atque ita refellit aperte eos qui multas res et si-
mul increata putant Deo digna et multa nomina.
Non enim, inquit, multarum rerum causa dixit
Salvator illa omnia. Impossibile enim est non esse
creata, quæ multa sunt et plurali numero dicuntur.
Una autem est divina natura, scilicet sanctæ Tri-
nitatis. Et unum, non multa quod sæpe supra a
nobis argumentis e Scriptura sumptis probatum

εἶναι ποιητὴν τὸν Θεὸν ὁ Θεὸς τε ἀπεφάνητο Μίξι-
μος, καὶ ἡ φύσις αὐτῆ διδάσκαλος ταῖς συνείσει
διαφερούσαις αἰσθήσεσι γίνεται. Μόνη γὰρ, φησὶν,
ἀπλή καὶ ἀνευθεῆς καὶ ἀτρεπτος ἡ δημιουργικὴ
τῶν ὄλων οὐσία τῆς ἁγίας Τριᾶδος. Πᾶσα δὲ κτίσις
σύνθετος; ἔστιν ἐξ οὐσίας καὶ ποιότητος. Πᾶσα δὲ
ποότης ὑποκειμένης πάντως οὐσίας ἐστὶ, περὶ ἣν
καὶ θεωρεῖται καὶ λέγεται, τὸ καθ' αὐτὴν εἶναι
οὐδαμῶς ἔχουσα. Αὐτὸ καὶ δέχα ποιότητων ἀναλόγων

ΙΑ'. "Ἐχεις τοίνυν, ὦ φίλε Θεότιμε, διὰ βραχέων ὄρα
τοὺς ἀκανονιστοὺς καὶ πόρρω πάντῳ κανόνος κανόνος
τοῦ Παλαμᾶ, καὶ τὰς ἀκαθέκτους καθέτους, καὶ τὴν
ἀστάθμητον, ἴν' οὕτως εἶπω, στάθμην τῆς Λεσθίας
οἰκοδομῆς, τοὺς ἀσυλλογιστοὺς λέγω συλλογισμοῦ,
θοπίους δὲ ἀμαθίαν ποιηρῶν ἐξεμεῖ θησαυρῶν τῆς
ἀτόπου γαστρὸς ἐκεῖνος, καὶ ὅπως κηλίδων μακρῶν
καὶ ἀκαίρων ἐμπέπληκεν, οὐσαν ἀνευθεῖα τε καὶ
ὑγιαίνουσιν, τὴν εὐσθέειαν ὁ ταλαίπωρος, μάτην
ἐχέας κατὰ τὸν σοφὸν Σοφοκλέα τὴν ἀποπν γλῶσ-
σαν αὐτοῦ κατ' αὐτῆς. Οὕτως γὰρ ἐλεύθερον ἐκῦν
τῆς ἐπενηγεμένης αὐτῷ κατηγορίας φυλάξαι δεδύ-
νηται, καὶ ἅμα φανερὸν ἐπεπράχει πολλῇ μὲν συ-
ζῶντα τῇ ἀμαθίᾳ, πλείονι δὲ τῇ τῆς αἰρέσεως
κακοδοσίᾳ. Διόπερ ἀκούει δικαίως ἂ μὴ βεβούληται,
φράσας ἀδικῶς ὅσα βεβούληται, οὐ μόνον ὅτι βέβη-
λος καὶ δυσσεβῆς, ἀλλ' ὅτι γε καὶ προῖκα βέβηλος
καὶ δυσσεβῆς, καὶ πάντας δυσσεβεῖς τοῖς ἁγαν βε-
βήλοις νικῶν, καὶ πρεσβεῖον κακὸδαίμον εἰς
μοχθηρῶν πραγμάτων ὑπερβολὴν ἐκτινύς ἑαυτῷ.
Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου σοι προτεθέντος ζη-
τήματος ἀπόκριμα τὰ εἰρημένα· περὶ γε μὴν τοῦ
δευτέρου, τῆς Ἀθανασίου λέγου τοῦ Θεοῦ [f. 137 v.]
βήσεως, εὐτῶσι πως ἀπήνητησεν αὐθις ὁ Γρηγοράς,
ἐπεξεργαζόμενος μὲν αὐτῷ διὰ μαρτυριῶν γραφι-
κῶν, ἅμα δ' ἀναπληρῶν καὶ τὰ ἐνδόντα τῷ προτέρῳ
ζητήματι. Οἶσθα γὰρ, ὦ φίλε Θεότιμε, ἐν τῇ πρὸς
Ἀρειοῦν διαλέξει φάσκοντα Ἀθανάσιον ὡς οὐκ ἔνε-
κεν κτιστῶν πραγμάτων ἐφη ὁ Σωτὴρ, « Πάντα ὅσα
ἔχει ἡ Πατὴρ, ἐμὰ ἐστίν, » ἀλλ' ὅσα ἀνήκε τῇ Θεό-
τητι τοῦ Πατρὸς, ταῦτα ἴδια ἐφη ὁ Κύριος, ὅσον τὸ
ἀφθαρτον, τὸ ἀτρεπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνα-
τὸν, τὸ προγινωσκὸν καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ Πατὴρ, ταῦτα
ἴδια τοῦ Υἱοῦ τυγχάνει. Ἐνταῦθα τοίνυν ὁ Γρη-
γοράς τὸν μέγαν ἐφασκεν Ἀθανάσιον διὰ τῆς πλη-
θυντικῆς ἀπαγορεύσεως, τῆς οὐκ ἔνεκεν κτιστῶν
πραγμάτων, ἀναρρεῖν μὴ ὅτι οὐ κτιστὰ, ἀλλ' ὅτι
οὐδὲ πράγματα. Εἰ δὲ μὴ καὶ τὴν θέσιν τῆ ἀνή-
σει ἐπήνεγκεν, ἤκιστα τοῦτο καινόν. Φησὶ γὰρ καὶ
ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος εἶναι πολλὰ τῶν
οὕτω λεγομένων, ἀρετικῶς μὲν, οὐ θετικῶς δὲ·
ὡς τὸ, « Οὐ γὰρ ἐκ μέτρου διδωσιν ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦ-
μα. » Οὕτως γὰρ δίδωσιν οὕτε μεμετρημένον· οὐ
γὰρ μετρεῖται παρὰ Θεοῦ Θεός. Καὶ οὕτως εὐθύς
ἀναρρεῖ προφανῶς ἐκείνους; οἱ πολλὰ τε πράγματα

καὶ ἅμα ἀκτιστὰ ὄνται τὰ θεοπρεπή τε καὶ κατὰ Ἀ τὴν προφορὰν πολλὰ τῶν ὀνομάτων· Οὐχ ἔνεκεν γὰρ, φησί, πραγμάτων πολλῶν ἔφη ὁ Σωτὴρ ἔχειν τὰ πάντα. Ἀδύνατον γὰρ μὴ κτιστὰ εἶναι, ἃ πολλὰ τέ ἐστι καὶ πληθυντικῶς λέγεται. Μονὰς γὰρ ἡ θεία φύσις εἶπουν ἡ ἅγια Τριάς, καὶ ἔν καὶ οὐ πολλὰ, ὡς πολλάκις ἡμῖν ἀνωτέρω διὰ γραφικῶν συνεπεράνθη δειξέων. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς ἐκ Διμασκού Ἰωάννης, [f. 174 r] ὡς εἰ πολλοὺς ἐρωῦμεν θεοὺς, ἀνάγκη διαφορὰν ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρεῖσθαι. Εἰ δ' οὐδεμία διαφορὰ ἐν αὐτοῖς, εἰς μᾶλλον καὶ οὐ πολλοί. Οὐ γὰρ ἂν διέφερον ἀλλήλων τὰ διαφέροντα κατὰ τὸν θεῖον Μάξιμον, εἰ μὴ τῶν λόγων οἷς γεγόνασιν ἐχόντων διαφορὰν· οὔτε γὰρ τὸ τέλειον οὔτε τὸ ἀπειρον οὔτε τὸ ἀπεριγραπτον ἐν τοῖς πολλοῖς φυλάττεσθαι δύναται.

ΒΒ'. Ὁρᾶς πῶς, ἔπου διαφορᾶς ὁ λόγος ἔννοιαν παρεισάγει, ἔπειτα μὲν εὐθὺς τὸ πλήθος, ἐλαύνεται δὲ τὸ ἐν μετὰ τοῦ τελείου καὶ ἀπειρου καὶ ἀπερι-γράφτου καὶ ὅσα τῆς θείας οὐσίας ἴδια, μᾶλλον δ' ὅσα πέφυκε τε καὶ ἔστιν ἡ θεία οὐσία; Ὡσθ' ὅπου τὸ κυρίως ἐν, ὁ θεὸς δηλαδὴ, χώρα τοῖς πολλοῖς καὶ διαφόροις οὐκ ἔστιν οὐδ' ἤτιζοῦν. Οὐ γὰρ θέσιν τινὰ τὸ θεῖον ἐκεῖνο ἐν δηλοῖ, καθάπερ τὸ ἐν τοῖς κτίσμασι καταχρηστικῶς λεγόμενον καὶ ἐν τοῖς πολλοῖς θεωρούμενον ἐν. Ὁ καὶ ἀρχὴν εἶναι φασὶ παντὸς πρῶτου, καὶ πλὴν οὐσίαν οὐχ ὄφιστασθαι καθ' αὐτὴ, καὶ ἀνευ τοῦ ἐνὸς τούτου μὴ εἶναι πλήθος. Ἡ γὰρ μετᾴληψις τοῦ ἐνὸς καὶ τὸ εἶδος αὐτοῦ τῶν πολλῶν ὄφισται ποσόν. Ὅθεν καὶ δεκάς μία λέγεται, καὶ χιλιάς καὶ μυριάς καὶ τὰ ἐτι τούτων λεπτότερα, τετράς τε μία καὶ πεντάς καὶ τὰ τοιαῦτα, καὶ ὅσα τῆ τοῦ εἶδους μετοχῆ ταυτίζονται τε καὶ πρὸς τὸ ἐν ἀναφέρονται. Καὶ γὰρ τὸ πολλὰ τοῖς μέρεσιν ἐν τῷ C ὄλφ, καὶ τὸ πολλὰ τοῖς συμπεδηκόσιν ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, καὶ τὸ πολλὰ τοῖς εἶδουσιν ἐν τῷ γένει, καὶ τὸ πολλὰ ταῖς [f. 174 v.] προδόσις ἐν τῇ ἀρχῇ. Καὶ οὐ μόνον ἐπὶ τῶν διωρισμένων, ἀλλὰ καὶ τὰ συνεχῆ πάντα μεγέθη, εἰ φέυγει τὸ ἐν, εἰς πλήθος κατὰ ἀντιπεπόνθησιν θρυπτόμενα, καὶ τὴν οὐσίαν ἦν εἶχεν ἀπέλλουσιν, οὐκέτι ὄντα ὁ ἦν. Καθ' ἑσὸν γὰρ τὸ ἐν ἀπέλλουσιν, ἀλλάσσει καὶ τὸ εἶναι τμηθέντα, διὰ τὸ εἶναι τὸ ἐν ἀπάντων στοιχείων ἐνωτικόν τε καὶ συλληπτικόν, ὅποτα γένεσις τε βόσκει καὶ φθορά. Ἡ γὰρ ἑτερότης διαφορὰν τοῦ ὄντος εἰσάγουσα, πρὸς ἔννοιαν τοῦ μὴ ὄντος βραδύως ἐξίστησιν. Οὐ μὴν τὸ θεῖον ἐν ἐκεῖνο τοιοῦτον· ποιητικὸν γὰρ τούτων συνθέτων ὄντων, ἀπλοῦν παντάπασιν ὄν ἐκεῖνο καὶ ὑπερκόσμιον. Οὐδὲ θέσιν τοιάνδε δηλοῖ, D ἀλλ' ἄρτιν ἐκ τῶν πολλῶν, ὅσα τε αἰσθητὰ καὶ ὅσα νοητὰ. Εἰ γὰρ τὸ κυρίως ὄν ἐν, ἔσται ἄρα καὶ τὸ ἐν κυρίως ὄν καὶ νοῦ παντὸς ἐπέκεινα. Τοῦ δ' ἐνὸς ἐπέκεινα τῶν πάντων οὐδέν. Ὅθεν καὶ εἰκῶν ὁ νοῦς τοῦ ἐνὸς ἐκεῖνου λέγεται. Εἶναι γὰρ καὶ τὸν νοῦν φῶς ἀυπνον καὶ ζωὴν μένουσαν καὶ νόησιν οὐκ ἐνεργουσαν εἰς τὸ μέλλον, ἀλλ' εἰς τὰ παρόντα θεὸν καὶ ὡσαύτως ἔχοντα, σύμφωνά τε ὄντα ἑαυτοῖς καὶ οὐδαμῆ ποτε μαχόμενα. Πρὸς δὴ τὸ τοιοῦτον ἐν, τὸν θεόν δηλαδὴ, κέντ' ἔχειν τὰ πολλὰ τῶν ὀνομάτων κατὰ τὸν θεῖον φέρονται Ἀθανάσιον, ἃ τε πρῶτον ἐν ἄλλοις εἶρηκε λόγους, καὶ ἃ νῦν, τὸ ἀφοαρτον δηλαδὴ, τὸ ἀτρεπτον, τὸ ἀκατάληπτον, τὸ δυνατὸν, τὸ προγονοτικόν, καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ Πα-

est. Dicit etiam D. Joannes Damascenus: Si multos deos appellaremus, necesse esset ut varietas inter multos cerneretur. Si nulla inter eos differentia est, unus est, non multi. Non enim differrent inter se quæ differunt apud D. Maximum, nisi causæ quibus nati sunt, haberent 368 varietatem. Nec enim perfectum nec immensum nec indefinitum in multis servari potest.

XII. Videsne, quomodo, ubi causa varietatis notionem infert, sequatur statim multitudo, et depellatur unum cum absoluto et immenso et infinito (et quæ divinæ essentiae propria sunt aut potius quibus nata est et est divina essentia? Itaque ubi est proprie unum, scilicet Deus, multis et diversis locus nullus est. Non enim positionem quamdam divinum illud unum involvit, quemadmodum in creatis non proprie dicitur et in multis cernitur unum, quod principium esse dicunt omnis quantitatis, nec sine essentia existere per se, nec sine hoc uno esse multitudinem. Unius enim consequentia et forma subjicit multarum rerum quantitatem, unde una decas dicitur et millias et decies. millias et quæ his sunt leviora, una quaternio, quinio et similia quæ ad formæ participationem eadem habentur et ad unum referuntur. Multa enim partibus, unum integritate, multa circumstantiis, unum subjecto, multa formis, unum genere, multa eventu, unum principio, et non modo in separatis, sed etiam cum cunctæ magnitudines, si fugiunt unum, ad multitudinem compensatione 369 minuat et essentiam quam habebant amittunt, nec quod erant amplius sunt. Ubi enim unum amittunt, ita consequitur esse partita, propter esse unum, concilians et complectens omnia elementa quæcunque ortus et occasus fert. Differentia enim varietatem τοῦ esse involvens, ad τοῦ non esse facile pervenit. Minime divinum illud unum, creans composita illa, simplex omnino et supernaturalis, non talem positionem expositionem explicat, sed exemptionem e multis quæ sunt sensibilia et intelligibilia. Si enim, quod proprie est, unum est, unum ergo erit proprie existens et ultra omnem rationem. Unius autem nihil ultra universum, unde ratio imago unius illius dicitur. Esse enim rationem lumen vigil et viam immanentem et mentem non ad futurum activam, sed ad præsentia et quæ similia sunt et sibi concordia, minime unquam repugnantia. Ad tale unum, scilicet Deum, omnia illa nomina secundum D. Athanasium feruntur, quæ antea in aliis libris protulit et quæ nunc, nempe incorruptibile, immutabile, incomprehensibile, omnipotens, providens, quæcunque Pater sunt et quæ propria etiam Filii esse dicit, si quidem naturalia et essentialia, ne dicam ipsum esse Filium. Quæcunque attribuuntur Patri naturaliter et essentialiter, 370 ut dicit D. Cy-

rillus, hæc omnia sunt in Filio. Ergo incorruptum, immutabile, incomprehensibile, potens, providens, quæcunque Pater sunt, hæc omnia sunt Filii, vel ad nostram circumscribendi consuetudinem, non falsa et ascititia Filii propria. Unum enim idemque divinæ et simpli ei omnino naturæ intelliguntur et sunt et dicuntur omnia. Quæcunque enim deitati attribuantur, inquit, unice et proprie uni et simplici et soli, hæc communia naturalia Patris et Filii et unum idemque, quod deitas una est, ut natura. Assentit Athanasio Cyrillus in *Thesauris Spiritum Filii proprium nominans*. Vide, quomodo in propositione cum multis dixisset: « Omnia que habet Pater, » et quæ attribuit deitati Patris, dein in unum comprehendens non dicit, « Quæcunque habet, » sed, « Quæcunque sunt Pater. » Sublata enim circumscriptione, « habet » et « multarum creaturarumque rerum » notione dicit non, Quæcunque sunt, nec Quæcunque habet Pater, sed quibus est a nobis nominatus ut dignis nominibus, cum divina illa simplicitas pluralem omnino notionem non postulet. Videsne, ut magnus Athanasius doctrinaliter in unum redegit illud pluraliter dictum: Quæcunque habet Pater, mea sunt, cum antea negasset de multis et creatis rebus dicere **371** divinam illam orationem esse putandam. Nam de eo, quod possidetur et quod possidet, de eodem et altero, de similibus ipse meministi, quæ supra breviter ad locos unicuique idoneos disputata sunt.

γορευκῶς πρότερον μὴ περὶ πραγμάτων πολλῶν καὶ κτιστῶν οἰεσθαι λέγειν ἐκείνην τὴν θέλαν φωνήν. Περὶ γὰρ ἐκτοῦ καὶ ἔχοντος; καὶ ταυτοῦ καὶ ἐτέρου καὶ τῶν τοιοῦτων μέμνησαι καὶ αὐτὸς ὡς ἀνωτέρω βραχὺ [f. 175 v.] κατὰ χώραν ἐκάστω προσήκουσαν τεχνικὴν ἀποδίδαικεται.

XIII. Jam vero, si placet, concors ille advocetur D. Basilius, qui nomina et notiones Deo dignas idem valere inter se omnes dicit, quod ab subjecti significatione non discrepent. Quæcunque enim, inquit, de Deo dixeris nomina adjudicantia et abjudicantia, positiva et negativa, quæ apta et non apta interdum a sanctis dicuntur, unum est per omnia significatum, sive bonum, sive justum, quæ adjudicantia, sive immortale sive incorruptibile, quæ abjudicantia dicuntur. Illis enim, quæ attribuantur, exprimimus, his quæ non attribuantur abjudicamus. Itaque, ut Eunomius dicit, in nominibus de Deo dictis ipse fertur. Quocirca innominatus ille multis a nobis nominibus vocatur, quippe qui nomine proprie quadrante indigeamus et, ut plurimis nominum varietatibus notionem Dei nobis insitam aperiamus, cogamur. Nomen enim divinæ naturæ congruens, Gregorius Nyssenus ait, non audivimus. Explicationem hujus appellationis, qua comprehenditur intelligibilis et **372** invisibilis natura, non prorsus incognitum nobis putamus. Atque divinatorum nominum multitudo similis est lineis a finibus circuli in centrum recta convergentibus, quæ divisæ ipsæ extra, centrum dividere non possunt. Etenim in disquirenda intelligibili natura, quoniam supra sensuum perceptionem posita est, mente

Α τήρ. Ἄ καὶ ἴδια καὶ τοῦ Υἱοῦ φησὶν εἶναι, εἴτουν φυσικὰ καὶ οὐσιώδη, μᾶλλον δ' εἰπεῖν αὐτὴν [f. 175 r.] εἶναι τὸν Υἱόν. Ὅσα γὰρ προσεῖναι λέγεται τῷ Πατρὶ φυσικῶς τε καὶ οὐσιωδῶς, κατὰ τὸν θεῖον Κύριλλον, ταῦτα πάντα ἐστὶν ὁ Υἱός. Τὸ ἀριθμοῦται καὶ ἄτρεπτον καὶ ἀκατάληπτον καὶ δυνατὸν καὶ προγνωστικὸν καὶ ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ, ταῦτα πάντ' ἐστὶν ὁ Υἱός. Εἰ γὰρ καὶ περιφραστικῶς καὶ κατὰ τὴν γε ἡμετέραν λέγοιτο συνήθειαν, ἀλλ' οὐ νόθα καὶ ἐπίκτητα τὰ τοῦ Υἱοῦ εἶνα· ἐν γὰρ καὶ ταυτὸν τῇ θεῖα καὶ ἀπλουστάτῃ φύσει νοεῖται καὶ ἐστὶ καὶ λέγεται πάντα. Ὅσα γὰρ ἀνήκει τῇ θεότητι, φησὶν, ἐνικῶς καὶ μονοειδῶς, τῇ μὲν δηλαδὴ καὶ ἀπλῆ καὶ μόνῃ, ταῦτα κοινὰ καὶ φυσικὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ καὶ ἐν καὶ ταυτὴν, ἐπεὶ καὶ θεότης μία, κληθάπερ καὶ φύσις. Συνηγορεῖ δὲ καὶ Κύριλλος ἐν *Θησαυροῖς Ἀθανασίω*, ἰδιοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγων, Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἐν τῇ προτάσει πληθυντικῶς εἰπὼν πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ καὶ ὅσα ἀνήκει τῇ θεότητι τοῦ Πατρὸς, ἔπειτ' εἰς ἐν ἀγαγὼν συνεπέρανεν, οὐχ ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ. Καὶ γὰρ ἀφελὼν τὴν τε τοῦ ἔχειν περιφρασίν καὶ τὴν τῶν πολλῶν καὶ κτιστῶν πραγμάτων ὑπόνοιαν, οὐχ ὅσα εἰσὶν, εἶπεν, οὐδ' ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὅσα ἐστὶν ὀνομαζόμενος θεοῦπροετῆ δηλαδὴ παρ' ἡμῶν ὀνόματα, ἅτε καὶ τῆς θείας οὐ προσεμμένης ἐκείνης ἀπλότητος πληθυντικὴν τινα ὄλιως ἔνοιαν. Ὅρα πῶς ὁ μέγας Ἀθανάσιος κατ' ἐπιστήμην εἰς τὸ ἐν συνεπέρανεν τὸ πληθυντικῶς εἰρημένον, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἐστὶ, » ἀπηγορευκῶς πρότερον μὴ περὶ πραγμάτων πολλῶν καὶ κτιστῶν οἰεσθαι λέγειν ἐκείνην τὴν θέλαν φωνήν.

Β κληθάπερ καὶ φύσις. Συνηγορεῖ δὲ καὶ Κύριλλος ἐν *Θησαυροῖς Ἀθανασίω*, ἰδιοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα λέγων, Ὅρα δὲ καὶ πῶς ἐν τῇ προτάσει πληθυντικῶς εἰπὼν πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ καὶ ὅσα ἀνήκει τῇ θεότητι τοῦ Πατρὸς, ἔπειτ' εἰς ἐν ἀγαγὼν συνεπέρανεν, οὐχ ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὅσα ἐστὶν ὁ Πατήρ. Καὶ γὰρ ἀφελὼν τὴν τε τοῦ ἔχειν περιφρασίν καὶ τὴν τῶν πολλῶν καὶ κτιστῶν πραγμάτων ὑπόνοιαν, οὐχ ὅσα εἰσὶν, εἶπεν, οὐδ' ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ, ἀλλ' ὅσα ἐστὶν ὀνομαζόμενος θεοῦπροετῆ δηλαδὴ παρ' ἡμῶν ὀνόματα, ἅτε καὶ τῆς θείας οὐ προσεμμένης ἐκείνης ἀπλότητος πληθυντικὴν τινα ὄλιως ἔνοιαν. Ὅρα πῶς ὁ μέγας Ἀθανάσιος κατ' ἐπιστήμην εἰς τὸ ἐν συνεπέρανεν τὸ πληθυντικῶς εἰρημένον, « Πάντα ὅσα ἔχει ὁ Πατήρ ἐμὰ ἐστὶ, » ἀπηγορευκῶς πρότερον μὴ περὶ πραγμάτων πολλῶν καὶ κτιστῶν οἰεσθαι λέγειν ἐκείνην τὴν θέλαν φωνήν. Περὶ γὰρ ἐκτοῦ καὶ ἔχοντος; καὶ ταυτοῦ καὶ ἐτέρου καὶ τῶν τοιοῦτων μέμνησαι καὶ αὐτὸς ὡς ἀνωτέρω βραχὺ [f. 175 v.] κατὰ χώραν ἐκάστω προσήκουσαν τεχνικὴν ἀποδίδαικεται.

Γ'. Ἄλλ' εἰ βούλει, συνηγορος ἡμῖν καὶ ὁ θεός; κεκλήσθω Βασίλειος, Πάντα, λέγων, τὰ θεοῦπροετῆ ὀνόματά τε καὶ νοήματα ὀμοτίμως ἔχει πρὸς ἄλληλα τῷ μηδὲν παρὰ τὴν τοῦ ὑποκειμένου διαφωνεῖν σημασίαν. Ὅσα γὰρ ἂν, φησὶν, εἴπῃς ἐπὶ Θεοῦ ὀνόματα, καταφατικά τε δηλαδὴ καὶ ἀποφατικά, εἴτουν ἀπαγορευτικά καὶ ἀρνητικά, ἃ δὴ προσόντα τε καὶ μὴ προσόντα λέγεται πρὸς τῶν ἁγίων ἐνίοτε καὶ ἀλλοχοῦ, ἐν διὰ πάντων ἐστὶ τὸ σημαίνόμενον, εἴτ' ἀγαθὸν καὶ δίκαιον καὶ τὰ οὕτω λεγόμενα καταφατικά, εἴτ' ἀθέλοντα καὶ ἀφθαρτον καὶ τὰ οὕτω λεγόμενα ἀρνητικά. Διὰ γὰρ ἐκείνων, ἃ προσεῖναι λέγονται, καταφάσκομεν, διὰ δὲ τούτων ἀπαγορευόμενα ἃ μὴ πρόσσεσιν, ὡς αὐτὸς ἐν τοῖς περὶ Θεοῦ λεγομένοις φησὶν ὀνομασι κατ' Εὐνομίου φερόμενοι. Ὅθεν ὁ ἀνώνυμος πολυώνυμος ἡμῖν ἀποροῦσιν ὀνόματος τοῦ κυρίως ἀρμόττοντος γίνεται, πλείστους διαφοραῖς ὀνομάτων ἀνακαλύψαι βιαζομένοις τὴν περὶ τοῦ θεοῦ ἡμῖν ἐγγινομένην ὑπόνοιαν. Ὅνομα γὰρ σημαντικὸν, ὁ Νυσσαίων φάσκει Γρηγόριος, τῆς θείας φύσεως οὐκ ἐμάθομεν· δηλωσὶν δὲ προσηγορίας τοιαύτης δι' ἧς ἐμπεριλαμβανεται ἡ ἀφραστός τε καὶ ἀόρατος φύσις ἢ οὐκ εἶναι καθόλου φημὲν, ἢ πάντως ἡμῖν ἀγνωστον εἶναι. Καὶ εἴκοι τὸ τῶν θεοῦπροετῶν ὀνομάτων πλῆθος; ταῖς ἐκ τῶν περὶ τῶν τοῦ κύκλου πρὸς τὸ κέντρον συναγομέναις εὐ-

οἰαίαι, μερισται; μὲν οὐταίς ἐξωθεν, τὸ δὲ κίντρον A
μερίσαι μὴ δυναμέναί; ἀλλὰ μᾶλλον, ὅσον ἐφικτόν,
ἐνιζομέναις. Ἐν γὰρ τῇ θεωρίᾳ, [f. 176 r.] φησὶ,
τῆς νοερᾶς φύσεως, διὰ τὸ ὑπερκεῖσθαι τῆς αἰσθη-
τῆς αὐτὴν καταλήψεως, στοχαστικῶς τῆς διανοίας
ὀρεγομένης τῶν ἐκφευγόντων τὴν αἰσθησιν, ἄλλοι
ἄλλως κινουμέθα τε περὶ τὸ ζητούμενον, καὶ κατὰ
τὴν ἐγγινομένην ἐκάστῳ περὶ τὸ ὑποκειμένον διά-
νοιαν, ὅπως ἂν οἶόν τε ἦ, τὸ νόηθὲν ἐξαγγέλλομεν.
Ὁ δ' ἀμαθῆ; Παλαμᾶς διὰ γνώμης ἀτόπου μοχθη-
ροτέραν ἔξιν παρὰ φῦλον τὰς τῶν ἀγίων βήσεις
ποιησάμενος, τὴν τοῦ Θεοῦ συνεκκύθησεν Ἐκκλη-
σίαν, οὐκ οἶδ' ὀπότερον, εἴτ' ἄκων ἀγνοῶν τὴν
ἐκείνων διάνοιαν, εἴτ' ἐκὼν βλασφημιῶν καὶ ἐν
ὑποκειμένοις καὶ διαφόροις πράγμασι, τὰ διάφορα
τῶν πολλῶν ἐκείνων θεοπρατῶν ὀνομάτων ἀπεδῶς B
ἐκλαμβάνων, καὶ πολλὰς καὶ διαφόρους ἐντεῦθεν
ἀκρίστους κηρύττων θεοῦ καὶ θεότητος. Οὐδὲ γὰρ
οὐδὲ Γρηγορίου τοῦ Νύσσης, ὡς ἴοικε, βοῶντος
ἀκίχρον, ὡς ὅταν μὴ μίαν εἶναι τὴν προσκυνου-
μέην φύσιν πιστεύουσαι οἱ ἄνθρωποι, ἀλλ' εἰς
διαφόρους θεότητας ταῖς ἐννοίαις ἀπενεχθῶσιν, οὐκ
ἔστιν ὁ στήσει τὴν περὶ τὸ θεῖον ὑπόληψιν περιούσαν
διὰ τῆς κτίσεως, ἀλλὰ τὸ νομισθὲν ἐν τῇ κτίσει
θεῖον ἀφορμὴ πρὸς τὴν ἴσην ὑπόληψιν τῷ μετ'
ἐκείνω θεωρουμένῳ γενήσεται, κίχκειν τῷ ἐφεξῆς,
καὶ διὰ πάντων ἢ τῆς ἀκολουθίας ταύτης πλάνη
διενεχθήσεται, τῆς πρώτης ἀπάτης διὰ τῶν παρακειμένων μέχρι τῶν ἐσχάτων διεξιούσης· εἴτα ὡς
ἂν μὴ τοῦτο, φησὶ, πάθοιμεν καὶ ἡμεῖς οἱ [f. 176 v.] πρὸς τὴν ἀληθινὴν θεότητα βλέπειν παρὰ τῆς Γρα-
φῆς διδασκόμενοι, πᾶν τὸ κτιστὸν ἔξω τῆς θείας φύσεως νοεῖν ἐπαιδεύθημεν, μόνον δὲ τὴν ἀκτιστον
φύσιν λατρεύειν τε καὶ σεβάσθαι, ἧς χαρακτήρ ἔστι καὶ γνώρισμα τὸ μῆτε ἄρχεσθαι τοῦ εἶναι ποτε
μῆτε παύεσθαι.

ΙΔ'. Ὁρᾶ; τὸ τῶν πατρῶν θεσμῶν καὶ βήσεων C
ἀναμφισβήτητόν τε καὶ δυσαντιβλεπτόν μετὰ πάσης
εὐκρινείας ἅμα καὶ καθαρότητος προῖόν; Μόνην
γὰρ τὴν θείαν οὐσίαν καὶ φύσιν λατρεύειν τε καὶ
σεβασθαι παραινεῖ· ἃ δ' ἀνοουσία τε καὶ πολλὰ καὶ
τῆς θείας φύσεως ἐκτὸς, τούτων οὐδὲν οὐδαμῆ μῆτε
προσκυνεῖν μῆτε σεβασθαι. Πολέμια γὰρ ἀλλήλοις
καὶ πᾶν μαχόμενα τῷ τε μόνῳ τὰ πολλὰ καὶ τῇ
οὐσίᾳ τὰ ἀνοουσία. Δυσὶν γὰρ ἀνάγκη περιπίπτειν
θιτέρας, ἢ τῇ τῶν ἀπεδῶν ἀθεῖα ἢ καὶ τῇ τῆς Ἑλλή-
νων πολυθείας ἀσεβεστέρᾳ κακίᾳ, μεταξὺ κειμένην
παρατρέχοντα τὴν εὐσεβείαν. Ὡς καὶ τοῦτο πολλά-
κις ἡμῖν ἀνωτέρω καὶ διαρκῶς ἀποδεδείχεται, τὴν
μὲν τῶν Ἑλλήνων ὀηλαθὴ πολυθεῖαν βραχύν τε καὶ
οὐκ ἀπειρον τὸν ἀριθμὸν κεληρῶσθαι, τὴν δὲ τοῦ
Παλαμᾶ πέρας εὐρεῖν οὐδαμῆ ποτε, οὐκ οἶδ' ὀπότε-
ρον εἰποιμι ἂν προσηκόντως, εἴτ' οὐ βούλεσθαι
εἴτ' οὐ δύνασθαι· ἄμφω γὰρ αὐτῇ μεγάλῃ ἔχει χῶ-
ραν ἅμα καὶ οὐχ ἅμα. Ἄ γὰρ ἀμαθοῦς ὁμοῦ καὶ
κακοτρόπου διανοίας ἀπορρεῖ, τούτων εἶναι μῆδὲν ὃ
μὴ κακίας ἀπόζει μακρᾶς ἰδίᾳ καὶ κοινῇ.

Καὶ ταῦτα μὲν τῆδ' ἐπὶ πη ἔσχε, καὶ τοῦτον εἰρη-
σθα: τὸν τρόπον συμπέπτωκε τῷ Γρηγορῷ περὶ
τῶν δυσὶν ζητημάτων.

ad ea quæ sensum fugiunt p r conjecturam perci-
pienda attendenda, alii aliter persequimur id quod quæ-
rimus, et ad rationem de subjecto cuique innatam,
quid et quale sit id quod cogitavimus, proferimus.
Ignarus autem Palamas propter absurdæ opinionis
pravitatem corruptis sanctorum verbis Dei Eccle-
siam perturbavit, nescio num invitus, incognita
illorum sententia, an sponte blasphemans et in
subjectis et variis rebus varia illa omnia di-
vina nomina impie sublaturus, et multos inde
variosque increatos nuntiaturus deos et deitates.
Non enim audisse videtur Gregorium Nyssenum di-
centem: Si non unam esse venerabilem naturam
crederent homines, sed in varias deitates cogi-
tatione distribuerent, non esset quod notionem
Dei per creaturam prodeuntem constitueret, sed
creditum in creatura divinum illud principium
ei, qui ad eandem existimationem illud disqui-
siturus est, fuit continuo et in omnia hujus con-
sequentia 373 error permanabit, cum prima
fraus inde per propinqua usque ad extrema per-
meaverit. Deinde inquit, ne hoc, patiamur nos ad
veram deitatem oculos convertere edocti a Scri-
ptura, omne creatum extra divinam naturam cogi-
tare dilicimus, atque unam increatam naturam ado-
rare et venerari, cujus signum est atque indicium
neque incipere existentiam nec desinere.

XIV. Videsne veterum decretorum dictorumque
probabilitatem ad refutandum difficilem cum omni
perspicuitate et claritudine prolatam? Unam enim
divinam essentiam et naturam adorare et venerari
commonemur, inessentialia et multa extra divi-
nam naturam posita minime adorare et venerari.
Sibi enim inimica et valde repugnantia, uni nulla,
essentiæ inessent alia. Necesse est enim ut incida-
mus aut in impiorum atheismum, aut in Græcorum
polytheismi nefandam calamitatem, prætereuntes
religionem intra positam, quod supra et sæpe alias
demonstravimus. Nempe Græcorum polytheismus
exiguus, non immensum numerum sibi compa-
ravit, Palamas vero fines invenire nullo modo,
nescio utrum nolit an nequeat. Utrumque enim
feri et potest et non 374 potest. Quæ autem ex
ignara et maligna mente profluunt, horum nihil
est, quod non publice et privatim oleat immen-
sam pravitatem.

Itæc ita se habebant, et hoc modo de duabus
quæstionibus disseruit Gregoras.

ΛΟΓΟΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ Γ'.

Διήγησις περὶ τῆς διαλέξεως ἣν ὁ Γρηγορᾶς μοναχὸς Νικηφόρος ἐποιήσατο, ἀρξάμενος μὲν ἀπὸ τοῦ βασιλέως κυροῦ Ἰωάσαφ τοῦ Καντακουζηνοῦ, τελέσας δὲ αὐτὴν πρὸς τοὺς αὐτοῦ Παλαμίτας

LIBER DOGMATICUS TERTIUS.

Relatio sermonis quem Nisephorus Gregoras monachus habuit, initium ab imperatore domino Joasapho Cantacuzeno, finem in Palamitas faciens.

375 I hæc quidem, charissime Protagora, satis A sunt. Sed quæ hucusque a te dicta sunt partim jam aliunde fando audiui, partim e mentis meæ cogitatione hausta conscripsi, cum recordationis, ut ita dicam, ver mihi renovare et simul oblivionis senium redcerem. Tibi autem me non exiguas, sed gratias uberrimas debere satis scio, et primum quidem propter certamina dialectica Gregoræ, qui socius noster accingit se in sanctæ doctrinæ adversarios, deinde tuæ animi sapientiæ, **376** quippe qui egregie communicaveris mecum quæcumque dictorum illius præstantissima sunt, sicque mensam mihi apposueris suavissimam cum animi magnitudine et summo officio. Tu vero si vis hoc quoque alterum mihi exponas. Audiui enim Joasaphum, imp. nuper abdicatum Cantacuzenum, vehementer iratum Gregoræ qui scripta et historias longas de disputatione illa confecerat et publici fecerat juris in ignominiam assecularum Palamæ, e libris quædam elegisse et domi interpretum indoctorum convocatis conciliabulis plenis et advocatis theologis amentibus, horum ope repente doctrinas absurdas confasse et eodem die sic sermonum expositionem ex tempore instituisse; deinde eum postquam dixisset et audivisset convicia multa in Gregoram, imo contra ipsam religionem, hæc pluribus libris conscripsisse et traditis his in manus hæreticorum jussisse ut quam colerrime nubes conviciorum turpissimorum litteris mandaretur. Sed anno uno ac dimidio præterlapso inanis et infecundus expectationum æstas iis effloruit, et quod est in proverbio illud conspicuum erat: parturiebat enim, ut aiunt, mons, et genuit murem; et in carbonibus abierant thesauri expectati; et quæ de hujusmodi casu ferebantur proverbia facile jam **377** tum usum inveniebant. Nam post tantum quod diximus temporis spatium in lucem provenerunt illorum malitiosi et impietate multoque majore ignorantia pleni sermones vel potius fetus monstrosi, quibus sibimet ipsi ignominiam, nobis vero risum multum moverunt. Itaque quæ cito apparuerunt, una cum percusso aere evanuerant. Næque tamen A' Elen, ὦ φίλων ἄριστε Πρωταγόρα. Τὰ μὲν δὴ μέχρι καὶ ἐς τὸδε σοὶ εἰρημένα καὶ ἔγνων ἀκηκῶς καὶ τῷ φανταστικῷ τῆς ἐμῆς ἀνάγραπτα ψυχῆς ἐπαπράχειν, μνήμης τε ἕαρ δημιουργῶν ὡς εἰπεῖν ἑμαυτῷ, καὶ ἅμα λήθης γῆρας οὕτως πως ἐπιτεχνώμενος. Καὶ σοὶ χρεῶν εἰδέναι με χάριτας οὐ βραχείας, ὅτι μὴ καὶ μάλα πλουσίας ὁμολογοῦντα πρῶτον μὲν τοῖς διαλεκτικοῖς ἀγῶσι τοῦ Γρηγορᾶ, ὅτι πολεμουμένοις τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασι τό γε εἰς αὐτὸν ἦχον ἀνθοπλίζεταί συμμαχῶν ἄει, ἔπειτα καὶ μεγαλολόγα τῇ σῆ εὐφυῶς τε ἀναλεξαμένῳ τὰ χρειωδέστερα τῶν ἐκείνῳ λεχθέντων καὶ τράπεζαν ἡμῖν ἡδίστην αὐτὰ παραθέντι μεγαλοψύχως καὶ δίχα φερτικοῦ τινος ἤθους παντός. Σὺ δ' εἰ βούλει, καὶ δευτέραν ἐμοὶ ταύτην ἐφεςιν πρὸς Θεοῦ τελεῖν προθυμήθητι. Ἀκήκοα γὰρ καὶ Ἰωάσαφ τὴν προβασιλευκότα Καντακουζηνὸν, ἀνιαθέντα λίαν ἐπὶ τῷ Γρηγορᾶ, γραφαῖς καὶ ιστορίαις μακραῖς δεδωκότι τὰ τῆς διαλέξεως ταυτησί, καὶ ἀκαίως δημοσίαις ἐπ' αἰσχρῆν τοῖς ἀμφὶ Παλαμῶν δεδωκότι, ταῦτ' ἄρα μέρη τινὰ τῶν γραφέντων ἀναλαβόντα, λογιῶν ἀμαθῶν οἴκοι συγκροτήσας συνίδρια συνηχῆ, καὶ θεολόγους ἀλόγους χειροτονῆσαι, παιδείαν ἐξαίφνης ἀπαιδαγωγῆτον ἐμφυσήσαντα σφίσι, καὶ διαλεκτικῶν ἀνάδοσιν αὐθημερὸν οὕτως μηχανησάμενον αὐτοσχέδιον, καὶ οὕτως εἰπόντα δὴ καὶ ἀκούσαντα λοιδορίας παμπόλλους κατὰ τῶν τοῦ Γρηγορᾶ ρημάτων καὶ λόγων ἐκείνων, ταυτὸν δ' εἰπεῖν, κατὰ τῆς εὐσεβείας ἀντικρὺς αὐτῆς, ἔπειτα πλείοσι βιβλίοις αὐτὰ μετεγγράψαντα διανεῖμαι τοῖς αἰρεσιώταις, καὶ μυρμηκίαν λοιδοριῶν ἐν γραφαῖς ἀσελγῶν τὴν ταχίστην προστεταχέναι γενέσθαι. Ἐνδὲ δ' ἐκεῖθεν καὶ ἡμίσεως ἐνιαυτοῦ τριβέντος, κενὸν καὶ ἀνήνυτον τὸ τῶν ἐλπίδων σφίσι θέρος ἐδλάστησε. Καὶ τὰ τῆς παροιμίας ἀτεχνῶς ἐωρᾶτο· ὦδινε γὰρ, φησὶν, ὄρος, καὶ ἔτεκε μὺν, καὶ ἀνθρακεῖ [f. 156 v.] ἦσαν· αὐτοῖς οἱ προσδοκώμενοι θησαυροί. Καὶ ὅσαι τοῦ τοιοῦτου κόμματος ἦσαν παροιμίαι, χῶραν ἔσχον τηνικαυτ' ἐκλαλεῖσθαι· μετὰ γὰρ τοσοῦτον, ὡς εἴρηται, χρόνον ὑφθέντα τὰ ἐκείνων δυσσεβῆ καὶ πλείω τῆς ἀσεβείας τὴν ἀμαθίαν κεκτρίμενα λογάρια, αὐλλῶν δ'

εἰπεῖν ὁμολωθρίδια, κατὰ γνώσιν μὲν τοῖς οἰκείοις, ἄλλωτα δὲ τοῖς ἡμετέροις ἐνεποιεῖ μακρόν. Διδὸν καὶ βραχὺ φανεῖντα ὁμοῦ τῷ πληγέντι ἀεὶ πρὸς τὰ φωνῆς ὄροντα ἀπίθοντα. Οὐ μὲν κόρος ἦν οὕτω τῆς κατασχούσης τοὺς δυσσεβεῖς κακίας οὐδεῖς, ἀλλ' ἐτέραν ἐφ' ἐτέρα τρίθον τοῖς λογισμοῖς ἐθάδιζον. Καὶ πασῶν ὀψὲ βελτίστη σφίσι αὐτῇ νεόμισται. Λόγοις γὰρ φιλικῶς διὰ μέσων φίλων ἀνδρῶν ἀξιοὶ Γρηγόριον Καντακουζηνὸς οἴκαδε παρ' αὐτὸν ἀφικέσθαι πρὸς ἀνάμνησίν τε καὶ ἀνανέωσιν ἰσως τῆς προτέρας φιλίας ἐκείνης. Καὶ οὗ νομίσας ἐπιγυέλιαν ἐπανορθώσεως ἔχειν τὸ πρᾶγμα, αὐτὸς τε, ὡς φασίν, ἀρίκτο, καὶ σέ γε συνέκδημον ἦν ἐπαγόμενος. Καὶ ἂ μὲν ἠκρόθειν αὐτὸς παρ' ὀλιγοδύναμι, ταῦτ' ἔστιν ἂ δ' ἐξῆς ἐγεγόνει, καὶ ὅπως καὶ ὅθεν τὰ τῆς διαλέξεως αὐτῆς ἀρξάμενα ὅση συνεπεράνθη, ἡδέως ἂν παρὰ σοῦ πυθοίμην.

Β'. Συνελθούστων ἀμοιβῶν, ὧ φίλε Κλεόδημε, πρὸς δελίης ἐφάσ ἐς τὸ μοναδικὸν τοῦ προβαθείου κτόνος Καντακουζηνῷ φροντιστηρίον, προσηνῆ μὲν καὶ ἡρέμα γλυκεῖαν ἔσχε τὴν ἀρχὴν τὰ τῆς ὀμιλίας, καὶ ὡς ἦν αὐτοῖς εὐωδὸς ἐκ πολλοῦ, ταραχῆς δὲ τὰ ἐξῆς καὶ θορύβου πάντα μετὰ ἐγεγόνει παλινδρομήσαντα. Ἀρξάμενος γὰρ βασιλέως τοῦ Καντακουζηνῷ μεταξὺ τῆς ὀμιλίας τὸν Παλαμᾶν ἐπαινεῖν, τὸν λόγον εὐθύς οἱ ἀμφ' αὐτὸν μονάζοντες ἄνδρες καὶ πλήρεις σοφίας ἀπάσης εἶναι οἰόμενοι, αὐτὸν τε ἐθαύμαζον Παλαμᾶν καὶ τὰ ἐκείνου ὄγματα πλείον ἢ κατὰ βασιλέα Καντακουζηνὸν ἀνύμνουσαν, ὡς καλῶς μὲν λέγοι περὶ ἐνεργεῖν ὅτι τε ἀπειροὶ καὶ διάφοροι μὲν τῆς θείας οὐσίας, ἀκτιστοὶ δὲ καὶ ἀνούσιοι, ὡς καλῶς δ' αὖ καὶ περὶ [f. 157 r] τοῦ ἐν Θαβωρίῳ τῷ ὄρει γενομένου πάλαι φωτὸς ἀποφαίνεσθαι ὅτι τε ἀκτιστὸν καθεῖναι καὶ διάφορος τῆς Ἰησοῦ θεότητος ἄλλη θεότης. Ἀπήνησεν εὐθύς ὁ Γρηγόριος ὀνειδίζων πῶς ἂν εἰποιμὶ σφίσι καὶ καθαρῶς μινος τῆς ἀσπίδος, ὅτι μὴδὲ μετὰ τὴν τοῦ Κυρίου παιδείαν συνείναι ἔχουσιν, οὐδ' αἰδῶς τις ἐπεισιν ὅτι μοναδικὸν ἔστιν ὃ νῦν περικρίνεται σχῆμα, ἀλλὰ περιφανῶς αὐτοῦ καταψεύδονται, ἀπάθοντα μὲν αὐτῷ, ἀπάθοντα δὲ τῷ καιρῷ φεγγόμενοι καὶ παίζοντες ἐν οὐ παικτοῖς. Τό τε οὐ παικτοῖς μὴ μόνον θεολογεῖν οὐ προστάττει, ἀλλ' οὐδὲ φθέγγεσθαι διδουσιν ἐξω τῆς ὀφειλομένης πρὸς θεὸν ὀμνυδίας, ἐργάζεσθαι μὲν οὐκ αἰεὶ ταῖς χερσὶν ὅση δύναμις. Καὶ ἅμα τῶν πάλαι θεῶν ἐπιστήγη μαρτυρίας ἀνδρῶν, δυσωπητικωτέρας οὐσας ἐκείνας, εἰσὶν εἰ τι πολὺ τὸ αἰδέσιμον ἐσχηκίας διὰ τὴν τῶν ἐπιπόντων ἀρετὴν τε καὶ ἀρχαιότητα. Ἀκούομεν γὰρ, φησὶ, καὶ Παύλου λέγοντος, « Αἱ χεῖρες αὐτὰ διηκόνησαν ἔμοι καὶ τοῖς σὺν ἔμοι. » Πολυλογίαν δὲ καὶ ὁ τῆς μοναδικῆς πολιτείας διδάσκαλος, Ἰωάννης κενοδοξίας κατέδραν εἰναί φησιν, ἀγνώστιας τεκμηρίων, εὐτραπέλιος χειραγωγῶν, ψεύδους ὕπουργον, κατανύξεως ἀφανισμὸν, καταλαλιὰς θύραν, τῆς κατ' ἀνθρώπων δηλαδὴ λοιδορίας, καὶ οὐδαμῆ τῆς κατὰ Θεοῦ τοῦτο γὰρ οὐδ' ἐπὶ νῦν τῷ ὀλίῳ ἐκείνῳ ἀφίκετ' ἀνδρῶν. Ὁ γὰρ τὴν κατ' ἀνθρώπων λοιδορίαν οὕτω κολάζων πῶς οὐκ ἂν ἐξεπέπληκτο καὶ πρὸς ἀφῶνιαν κατηνέχθη, λοιδορίας ἀκούων κατὰ Θεοῦ; λοιδορία γὰρ ἔστι κατὰ Θεοῦ πάντως ἢ τῶν ἀμαθῶν ἀκαιρῶς θεολογία. Καὶ τοῦτο δῆλον ἡμῖν ὅ

sic ulla satietas erat tantæ adversariorum improbitatis; sed modo hanc modo illam viam in disputationibus inibant, et in fine hoc iis inter alia omnia visum erat optimum. Amicorum familiari invitatione Gregoram Cantacuzenus domum suam vocavit ut renovaretur pristina amicitia. Et ille nuntiis amicitiae confusus eum convenit, et te quidem comite. Hæc autem sunt quæ ab aliis accepi. Quæ facta deinde sint, et quomodo, et unde concertationes redintegratæ, et quem ad finem perductæ sint, a te discere velim.

II. Ubi ambo, amice Cleodeme, venissent bene mane in pristini imp. Cantacuzeni cellam, primo quidem dulci et jucundo colloquio de more solito utebantur. Sed paulo post turbæ et tumultus accesserunt. Ubi enim imp. Cantacuzenus inter colloquia Palamam laudare rursus **378** incepit, illico qui una cum eo in monasterio erant viri qui sibi eruditissimi videbantur, eundem Palamam ejusque dogmata celebrando etiam imp. Cantacuzenum superabant, cum illum præclarissime de divinæ nature virtutibus quæ infinita et variæ essent in essentia divina contendisse dicerent. Gregoras autem statim respondens increpabat eos quod neque temporis neque monachorum vivendi usus rationem haberent ullam, sed impudenter quæ ab ipsius sententiis aliena essent obtruderent, et quæ tempori non commoda essent declamarent, et luderent circa res gravissimas. Nam nostra, inquit, vitæ ratio non solum nos velat disputare de rebus divinis, sed etiam proferre quidquam præter solitam Dei celebrationem. Nunc enim quantum fieri potest manibus operandum est. Ad hæc autem Gregoras sanctorum virorum testimonia attulit, quæ sane pudorem movent et cano capiti honorem attribuunt propter sermonum gravitatem et provecctam ætatem. Audimus enim, inquit, Paulum dicentem : « Manus hæc servierunt mihi et sociis meis. » Concertationem autem verborum Joannes etiam, monachorum vivendi rationis præceptor, vanarum opinionum cathedram esse **379** dicit, ignorantia documentum, argutiarum subsidium, fraudis instrumentum, demissi animi everSIONEM, portam calumniæ, conviciorum scilicet in homines, nec vero in Deum. Hæc igitur a sancto viro illo abhorrebant. Qui enim ita maledicentiam in homines vituperari, quomodo non stupefactus esset et obmutuisset, si in Deum maledicta audisset? maledicta autem in Deum sunt indoctorum intempestivæ disputationes theologicae. Quod Chrysostomus quoque nobis affirmat : « Honoravit te, inquit, Deus, non ut eum contumelia allicias. Contumelia vero afficit is qui essentiam ejus curiosius explorat. » His autem rex et assecræ ejus ut consueverant opposuerunt hæc : Quid? ergo omittendi nobis sunt sanctorum libri theologici quasi ad nullam

utilitatem sint conscripti? Ergo omittendum nobis divinum Evangelium quod Scripturas ut perscrutemur nos adhortatur?

ἐκεῖνοι τὴν εἰωθὸς ἀντεισηγὼν ἐκεῖνο· Εἶτα ἐβρόσθαι φράσομεν, φησὶ, τὰς θεολογικὰς τῶν ἁγίων βιβλίου ὡς ἂν εἰ ἐπ' οὐδενὶ χρησίμῳ τοῖς πεπονηκόσι γραφεύσας; Χαίρειν δ' ἰάσομεν τὴν θεῖον Εὐαγγέλιον δὲ τὰς Γραφὰς ἡμῖν ἐρευνᾶν παραινέει;

III. Ad hæc Gregorassie fere respondit: Vos hæreticorum dicta mihi profertis. Illi vero quinam sunt? anne horum ineptam scrutationem et curiosam industriam palam a Chrysostomo deprehendi nunquam audivistis? Sed audictis nunc etiam prorsus nobis invitit quomodo hic hæreticorum oppositiones continuo ac strenue refellerit. Profitere, inquit, **380** confessionem tuam, hæretice. Cum ad baptisterium accessisti, quid confessus es? Horrendis illis mysteriis fidem habuisti: nunc vero Dei essentiam scrutari præsumis? Sed vide quæ veritatis adversarius contra dicat. Quid? inquit, nonne inertem nobis mentem dedit Deus? Nonne revera accepimus rationis criterium? Ergo mente nos fidem perscrutemur oportet, neque pietas inexplorata esse debet. Contra ille: Oportet autem, o veritatis inimice, scrutationi nostræ terminos præscribant divina præcepta et a Deo datæ nobis pietatis leges. Tu vero transilendo in veritatem peccas. Sed vide quæ alia insuper profert hæreticus: Non invenimus, inquit, fidem tutam ubique. Scimus enim Adam etiam ex fide lapsum. Sed vide etiam quæ Chrysostomus ad hæc respondeat: Considera, inquit, rursus maligni dæmonis dicta omnia ubique tentantis. Non qui foriunæ confidit fidelis est, sed qui Deo confidit in veritate. An demonstrasti illum Deo confisum interiisse? Diabolo confidit et interiit; Deo non confidit et lapsus est. His igitur verbis hæretico os obturavit. Sed non solum hic, verum etiam cæteri quotquot ad hunc diem eadem quæ hæretici isti faciunt, omnes iisdem Chrysostomi armis prosternuntur.

381 IV. Post hoc verba inceperunt quidam parare insidias. Consuerat enim Cantacuzenus in huiusmodi rebus insidiatores instruere et ex occulto Telchinorum copias protrahere, ipsi quidem firmum subsidium, adversariis vero terrorem magnum. E quibus qui primus surrexit et hic quidem cum reliquis omnibus maxime conspiravit et eandem mentem habuit et valde omnibus dilectus erat, arripuit sermonem de luce illa in monte Thabore, et contumeliis obruit Theodorum qui pro Christo et divinis Ecclesiæ præceptis cruciatus summos perpressus erat; qui ab Iconomachis inter plurima et varia verbera velut agnus humi extensus acubus ferreis punctus erat et laceratus totam faciem; tamen animam non abjecerat, donec exsul iudici incorrupto Deo eam tradidisset. Contumeliis autem

A Χρυσοδόξῳ αὐτίκα ποιήσαι. εἰ Ἐτίμησε γὰρ σε ὁ Θεός, φησὶν, οὐχ ἵνα αὐτὸν ὑβρίζῃς· ὑβρίζει γὰρ αὐτὸν ὁ τὴν οὐσίαν αὐτοῦ περιεργαζόμενος. Τούτοις

Γ'. Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς οὕτως ἐπεὶ ἀπήντησεν· Αἰρετικῶν μοι προφέρετε, ἄνθρωποι, ῥήματα. Τίνων δὴ τούτων; ὧν τὴν ἄστοπον ἐρευνὰν τε καὶ πολυπραγμοσύνην δημοσίᾳ τοῦ Χρυσοδόξου ἐξελέγγοντος οὕτω γε ἠχηκόεστε, ὡς εἰκεν. Ἀκούσαθε δὲ νῦν, καὶ εἰ μὴ πάνυ τι σφοδρῶς γε εἴη ὑμῖν πρὸς βουλήσεως, τὰς τῶν αἰρετικῶν ἀντιθέσεις συχνά τε καὶ τοῦ σύγγυου ἀνατρέποντος. Ἀνάγνωθι σου, φησὶ (1), τὴν ὁμολογίαν, αἰρετικέ. Ὅτε προσήλθες βαπτισθῆναι, τί εἶπες; Καὶ ἐπὶ μὲν τῶν φρικτῶν ἐκεῖνων μυστηρίων τὴν πίστιν προσήγαγες, νῦν δὲ τοῦ Θεοῦ πολυπραγμονεῖς τὴν οὐσίαν; Ἄλλ' ὅρα τί πάλιν ὁ ἐχθρὸς ἀντιλέγει τῆς ἀληθείας· Μὴ γὰρ ἄργους ἡμῖν ὁ Θεὸς δέδωκε λογισμούς; μὴ γὰρ ἀπλῶς εἰληφάμεν τοῦ νοῦ τὸ κριτήριον; δεῖ καὶ λογισμοῖς ἐρευνᾶν τὴν πίστιν, καὶ μὴ ἀνεξέταστον εἶναι τὴν εὐσέθειαν. Ἄλλὰ χρεῶν, φησὶν, ἐχθρὸς τῆς ἀληθείας, [f. 157 v.] τῆς ἐξετάσεως ὄρον εἶναι τὰ θεῖα λόγια καὶ τοὺς παρ' αὐτοῦ δοθέντας ἡμῖν τῆς εὐσεβείας κανόνας. Σὺ δ' ὑπερβαίνων βιάζῃ τὴν ἀλήθειαν. Καὶ ὅρα πάλιν τίνας ὁ αἰρετικὸς ὑποφέρει λόγους. Οὐχ εὐρίσκομεν, φησὶ, τὴν πίστιν ἀσφαλεῖ πανταχῇ. Εὐρίσκομεν γὰρ τὸν Ἀδὰμ ἀπὸ τῆς πίστεως πεσόντα. Ὅρα δὲ καὶ τοῦ Χρυσοδόξου τὴν ἀνθυποφορὰν. Βλέπε, φησὶ, πάλιν τοῦ πονηροῦ δειμονίου τὰ ῥήματα τοῦ πάντα τολμῶντος. Ἄλλ' οὐχ ὁ πιστεύων τῷ τυχόντι πιστὸς, ἀλλ' ὁ Θεῷ πιστεύων ἀληθῶς. Μὴ γὰρ ἐδειξας ὅτι Θεῷ πιστεύσας ἀπώλετο; Διαβόλου πιστεύσας ἀπώλετο, Θεῷ ἀπιστήσας ὠλισθήσας. Τούτοις μὲν δὴ οὖν τοῖς ῥήμασι τὸν αἰρετικὸν ἐπεστόμισσε τότε· μὴ μόνον δ' οὖν, ἀλλὰ καὶ ὅσοι ἐκαίθησαν ἐς τὸδε ταυτὰ τοῖς αἰρετικοῖς ἐκαίνους προφέρουσιν ἕτεροι, τοῖς αὐτοῖς τοῦ Χρυσοδόξου ἀπαντες βέλεσι πλήττονται.

Δ'. Τούτων δ' οὕτω λεγομένων ἤρξαντο τινες τῆς ἐφεδρείας ἐπεισιέναι. Σύνθηες γὰρ τοῦτ' ἐκτακουζηνῶν προλοχίζειν ἐφεδρείας ἐν τοῖς τοιοῦτοις καὶ Τελχίνων τοιοῦτων ἐπιφέρειν ἐξ ἀφανοῦς στρατόπεδα, αὐτῶν μὲν συμμαχίαν, τοῖς δ' ἀντιθέτοις ἐκπληξιν· ὧν ὁ πρῶτος καὶ μάλιστα πάντων ἡμόψυχός τε καὶ ὁμογνώμων καὶ πάντα στεργόμενος ἀνελάμβανεν εὐθύς τὰ τοῦ ἐν Θαβωρίῳ τῷ βρει φωτὸς ἐκεῖνα, καὶ ἐλοιδορεῖ τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ τῶν θεῶν τῆς Ἐκκλησίας δογμάτων μυρία παθόντα δεῖνὰ Θεόδωρον, ὃς πρὸς τῶν εἰκονομάχων μετὰ πλείστας πρότερον καὶ διαφόρους κολάσεις καθάπερ ἄμυνός κατὰ γῆ· ἐκταθεῖ; ἀκμαῖ; σιδηρῶν ἐστίζετο γραφόμενος ἅπαν τὸ πρόσωπον, ἔμενε δὲ τὴν ψυχὴν ἀκλινή, ἕως εἰς ἔξοριαν ἀπενεχθεῖς τῷ ἀδεκάστῳ δέδωκεν αὐτὴν ἀθλοθέτῃ Θεῷ. Ἐλοιδορεῖ δ' ἐκεῖνον ὅτι βη-

(1) Τοῦ Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ εἰς τὴν βίβλιν τὴν, «Ἐν ποῖᾳ ἐξουσίᾳ ταῦτα ποιεῖς;»

θῶν ὀρθοδόξοις βιβλία κατὰ τῶν Εἰκονομάχων ἀρῆκε τῷ βίῳ, τὴν ἐκείνων τότε ἐξελέγγοντα δυσσέθειον, νῦν δὲ τὴν Παλαμικὴν, ἐκ μιᾶς ἀρξαμένων ἀμφοῖν προφάσεως, τοῦ ἐν Θαβωρίῳ λέγω τῷ ὄρει φωτὸς, ὡς δευχθήσεται πλατύτερον προζόντος τοῦ λόγου. Καὶ ποία τοῦτον, ἔφασκεν, αἶδεν Ἐκκλησία; καὶ τίς αὐτοῦ ποτε μνήμην πεποιήται τῶν ἡμερῶν; Καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνείρων τὴν τῶν βλασφημιῶν ἐπινεγκε κορωνίδα, ὅτι πάνθ' ὅσα βιβλία πεποιήσθαι λέγεται κατὰ τῶν Εἰκονομάχων αὐτῷ αἰρέσεων γέμει μακρῶν. Καὶ εἰ μὲν ἕτεροὶ τινες ὑποβολιματὰ παρεισενέγκαντες τὸ αὐτοῦ γε ἐπέγραψάν ὄνομα, ἀνέγκλητος μὲν ἔσται αὐτὸς, τὰ δὲ βιβλία οὐ· εἰ δ' αὐτοῦ τῷ ὄντι βεβαίως εἰσιν, ὁμοῦ τοῖς βιβλίοις ἀρα ἀπίθλητος καὶ αὐτὸς καὶ τοῖς ἄλλοις αἰρετικοῖς ἐναριθμῖος.

Ε'. Τσοῦτων οὖν καὶ οὕτω μεγέθους ἀσεβείας ἐχόντων λόγων αὐτήκοος ὁ Γρηγορᾶς γεγονώς σφῶδρα τε ἐξεπλάγη καὶ ἀφωνος ἔμεινεν ἀχρι καὶ ἐς ὤρας μακρὸν τι διάστημα. Ἐπειτα θυμοῦ καὶ ζήλου θείου μεστὸς γεγονὼς τοιάδε, στραφεὶς πρὸς τὸν Καντακουζηνόν, φησί· Τί μου τὸ γῆρας οὐκ ἐξ ἡρεμῆν, ἀλλ' ἐπιβουλεύεις; αἰ; Τί με ταῖς σαῖς αἰε μερίζων αἰρέσεσιν οὐκ ἐνάρκησας οὐδ' ὄψ' ἐτῆς ἡλικίας τῆς σῆς καὶ τῆς νῦν βαρυνδαίμονος τύχης; Τί μ' ἄλλοτ' ἄλλοθεν ὡς ἐκ λόχμης καὶ δρυμοῦ προσβάλλων, οὐ τολμᾶς κατὰ μέτωπον ἀντικρυς τὸν σὸν [f. 158 r.] ἐπιφέρειν ὁλεμον, ἀλλ' οὐκ ἔστιν οὐθ' ὄθεν οὐθ' ὅτε μὴ τὴν σὴν μοι προάγεις ἀέκμαρτον πείραν; Τί κατὰ τῶν θεῶν δογματῶν ἄλλοτ' ἄλλους ἐγείρεις Ὀλύμπους καὶ Παρνασοὺς βλασφημίας αὐτοματοῦς καὶ ἐψιματοῦς; Τί κατὰ τῶν θεῶν Πατέρων χαράδρας ἀνορύττεις αἰε καινοτέρας καὶ μόνῃ τῇ σῇ παρευρημέναις αὐτοθελεῖ ἐπινοεῖ; Τίνα τοῦτον ἐξ αὐτοσχεδίου τῷ θεῷ ἐκείνῳ Πατρὶ καὶ σοφῷ διδασκάλῳ τῆς Ἐκκλησίας; νέον ὀπλίεις Ἀρχιλοχον ἢ μᾶλλον Ἀρχιλόχου πίθηκον, ἢς πρὶν ἢ μαθεῖν ἄπικρον οἰεται εἰληφέναι ταμίαν σοφίας τὴν Ἡσιόδου δάφνην, καὶ μόνῃ θελήσει τὸ δογματίζειν ἀλώσιμον; Ἡ οὐκ ἀκούεις, τί ταῦτ' ἐπὶ σοῦ τὸ σχετιώτατον τοῦτο καὶ μεμνηνὸς ἀνδράριον ἐξηρεῖξαι; Ἀρ' ἀνεκτὰ ταῦτ' ἀκοαῖς λόγῳ καὶ διανοίᾳ διοικουμέναις; Φθέγγαι τι πρὸς ταῦτα, ἵνα γινώμεν εἰ μὴ ὁμότροπον τρέφεις γοῦν ἐν τούτοις καὶ αὐτὸς τὸ τῆς γνώμης βουλόμενον. Ἡ γὰρ σὴ σιωπὴ σφαλεροῦ συνειδῶτος ὑποψίαν ἀνειληφύτα πολλὰ; οἶμαι, ἐγερεῖ κατὰ σοῦ τὰς τῶν λοιδοριῶν τρικυμίας. Ἡ γὰρ οὐκ αὐτὸς ἑαυτοῦ τε καὶ τοῦ σφετέρου θιάσου παντὸς ἀντικρυς καταμαρτυρεῖ καὶ τῶν ἀσεβειῶν ἐπιψηφίζεται τὴν μεγίστην; Ὅν γὰρ πᾶσαι διαβρήθη ἡν τιμῶσιν εὐσεβῶν ἐκκλησίαι, καὶ ὅν ὕμνοισι λογογράφων καὶ μουσοργῶν ὁσίων χοροὶ κατὰ πᾶσαν χρόνον περιόδον, καὶ οὐ τοὺς ἄθλους καὶ τὰ σοφὰ παλαιάματα διὰ πάσης ἡχῆσαι γῆς διαγάγονε, τοῦτον οὗτος ἰσχυρίζεται μὴ εἰδέναι, ἀλλ' εἰς τὸδ' ἡλικίας παντάπασιν ἀμφοτέρων διαμείναι, καὶ τυφλὸς τῶν γινομένων καὶ κωφὸς τῶν λεγομένων, ὁμοῖον ὡσπερ ἂν εἰ καὶ περὶ τοῦ παγκοσμίου τοῦδε ζωτὸς, τῆς ἡλικίας ἐκείνης λαμπάδος, ἀγνοεῖ

A cum affectit quod fidelium socius scripta ediderat quibus Iconomachorum impietas reprehendebatur, nunc vero etiam Palamitarum qui eodem argumento se fulciebant; de luce autem sermonem facio in monte Thabore, quam infra exponemus planius. Quæ vero? inquit ille, Ecclesia hunc agnovit? quis memoriam ejus observavit? His insuper alia multa addidit et contumeliarum acervum complevit cum libros quotquot omnino conscripti ferrentur contra Iconomachos, **382** nimis refertos esse pravis opinionibus diceret, et nisi ab aliis quibusdam interpolatoribus nomen ejus inscriptum esset libris, ignotum illud mansurum fuisse; non tamen libri ipsi; qui revera quidem exstarent, sed una cum his nomen ejus abjiciendum esse et adnumerandum reliquis hæreticis.

V. Quæ verba tantæ plena impietatis cum Gregoras audisset, vehementer animo perculsus est et obmutuit per longum horæ intervallum. At deinde animo et divina condignatione impletus vertit se in Cantacuzenum verbis hæc: Cur non senectam mihi sinis tranquillam? Cur semper hæresi tua inquietas me neque succurris mihi qui ætate jam confectus sum et cum tanta nunc ingravescit miseria? Cur modo hinc modo illinc tanquam insidiis et latebris prorumpens, mihi non adversa fronte justum bellum infers? Neque locus neque tempus est quo non insolentissimas tuas tentationes in me vertas. Cur in divina dogmata modo hos modo illos exstruis Olympos et Parnassos contumeliarum a te confictarum et sero tamen frustra excogitarum? quid in sanctos Patres semper facis foveas quæ solo tuo consilio fodiuntur? Cur ex tempore in divinum Patrem illum et præceptorem sapientissimum, novum exhibes Archilochum vel potius Archilochi simiam; qui **383** priusquam quid didicerit sine labore opinatur adepturum se sapientiæ Hesiodi lauream, et pro solis votis suis delatum iri certaminis dogmatici sibi præmium. Annon audivisti quæ in te miserabilis et furiosus homunculus iste evomuerit? Quid, non abhorrebant hæc ab auribus et verbis tuis ac mente? Loquere ad hæc ut cognoscamus an eandem alas saltem in his ipse mentem. Nam silentium tuum malæ conscientiæ suspicionem movet et multos vereor ne in te maledicentiæ fluctus excitet. Quid? nonne palam iste ipsius et suorum cultum fanaticum adversus nos testatur et impietatem maximam proficitur? Nam quem omnes clara voce honorant piorum synodi et celebrant scriptorum et piorum doctorum chori per omnem tempus, et cujus labores et præclara certamina per omnem terram increbuerunt, hunc iste asseverat se ignorare, quasi qui tam provecæ ætatis fuerit utrumque expertus esset, ut quæ ante pedes erant cæcus non vidisset, et quæ in ore omnium, surdus non audisset. Quod perinde est ac si quis de solis luce qua terrarum cuncta collustrantur nescire se affirmet num quis e vivis ea fructetur. Sed e duobus alterum

consequatur necesse est, aut quod non consueverint hæretici cœtus habere et sacras conciones idque lege vetuerint ipsum quoque sacra illa **384** non fecisse omnino, aut cum convenisse quidem illos aliquandò, sed fortuito, et inter eos commemoratum esse, ita ut deitatum increatarum turbam non agnosceret et societatem non sponte mente sua ac ratione fecisset, sed metuens ne palam contumeliis afficeretur. Igitur qui oculos habuit nihil vidit, qui aures, nihil audivit, neque dictorum quidquam intellexit, ita ut quadrent in ipsum verba sanctæ Scripturæ: « Auribus audiet quidem, sed nihil concipiet, neque oculis quidquam videbit; nam cor ejus obduratum est. »

VI. Sed cum multi sint qui egregie de illo hæc celebrent per Ecclesiam totam quotquot per mare ac terram pietatis præconium faciunt, aptum mihi videtur eligere et in medium unum vel duos provocare, et hinc viro et cæteris si qui forte temeritatis ejus socii sint, ex unguibus ostendere leonem et e margine textum, dico martyris de quo diximus luctationes quot et quales ille pertulerit, quas, quamvis supra vires humanas essent, tamen natura sua superavit, quibus etiam fortior factus est. Iluc accedit magnitudo ejus sapientiæ qua impugnavit Iconomachorum opiniones et aranæ instar dissolvit. Qui vero primus omnem fere virorum sanctorum memoriam in perpetuum fidelium auribus transmisit, et coronam hanc suis ipsius sermonibus **385** addidit, et plenus vir amoris divini nunc paucis in transitu nobis affirmet Symeon Metaphrastes. Qui commemoratis multis illis plagis ac cruciatibus quot et quales cum animi constantia perpessus sit magnanimus Theodorus (1), obiter mentionem quoque fecit sermonum quos hic in nobilissimos tum temporis Iconomachos et in tyrannos tre, qui in principatum deinceps successerant intra annos quinque et viginti habuit disertissimos, sanctis imaginibus honorem tribuendum esse docens, et illustrans res dogmaticas, et hæreticorum pravæ opinionis vi eloquentiæ et animi magnitudine refellens Unde factum esse dicit ut imp. eum admiratus sit, et per blanditias fallere et conciliare sibi studuerit virum tanta sapientia insignem; cujus ope sperasset brevi se multis futurum superiorem, desiderio dicit majori captum fuisse imperatorem hunc suæ mentis amicum faciendi quam imperandi iis quorum ingenium ei repugnabat. Sed sapientiæ ejus et contentionis in tyrannos documenta esse dicit libros quos de pietate evulgavit; qui semper ex Dei voluntate pretiosum iis qui pietatem amant thesaurum præbebunt. His insuper hæc ille proponit. « Corpus, inquit, cum jam dilaceratum esset verberibus et solum sanguine madefactum, **386** omni doloris sensu carens stetit ille nudus medio in suggestu, velut ornatu decoratus vibicibus illis, et tanquam spectaculum angelis et hominibus

(1) Vide Theodori Grapti Acta in tomo nostro CXVI.

A διαταίνετο εἰ τις εἶη τῶν ζώντων ἀπολαύειν αὐτοῦ. Δυσοῖν γὰρ ἔπεται θάτερον ἢ γὰρ εἰωθὸς ὄν τοῖς αἰρεσιώταις αὐτοῦ καὶ νόμιμον συνάξειον ἀπέχεσθαι καὶ πάσης ἱερᾶς ὑμνήσεως ὡς τὰ πολλὰ, τῶν ἱερῶν διὰ τοῦτο λογίων ἀμύητος καὶ αὐτὸς τὸ παράπαν διατετέλεκεν, ἢ συνίων μὲν ἐνίοτε τύχης ἔλαυνούσης τινὸς, ἔπειτα τοῖς ἄλλοις ἐκεῖ συμπάρων μὲν, οὐχ ἑρῶν δὲ θεοτήτων ἀκρίστων σμῆνος ἀπειρών, πρόσχημα τὴν σύστασιν καὶ οὐχ ἔκουσιν ὄρα διανοία καὶ γνώμη, τὴν προφανῆ τῆς κακίας ἐλεγγον δεδιώς· διὸ καὶ ἑρῶν οὐχ ὄρα δὲ ἀκούων οὐκ ἀκούει. Οὐδὲ τῶν λεγομένων ὄλων ἐπαίει, ὡς γίνεσθαι σαφὲς ἐπ' αὐτοῦ τὸ λεγόμενον πρὸς τῆς Γραφῆς, « Ἀκοῆ ἀκούσεται, καὶ οὐ συνήσει, καὶ βλέπων οὐ μὴ ἴδῃ· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία αὐτοῦ. »

B Γ'. Πολλῶν δ' ὄμων ὄντων οἱ τὰ ἐκείνου λαμπρῶς ἐπ' Ἐκκλησίας ὁμοῦσιν ἀπάσης, ὁπίοσαι γῆν τε καὶ θάλασσαν διαλαχούσαι τὸ εὐσεβὲς ἐφαπλοῦσι κήρυγμα, κάριον εἶναι δοκεῖ μοι νῦν ἀπολεξαμένῳ πρὸς μέσον ἓνα που καὶ δύο παραγαγεῖν, καὶ δεῖξαι τουτῷ τάνδρῳ, καὶ εἰ τινες εἶναι τὸ ἡλίθιον αὐτῷ παραπλήσιοι, ἐξ ὄντων τὸν λέοντα κάκ τοῦ κρασπέδου τὸ ὄφασμα, τὰς τοῦ προκειμένου λέγω μάρτυρας ἀθλήσεις, ὅσας τε καὶ οἷας ὑπὲρ φύσιν, ἐν ἔροις μένων τῆς φύσεως, ἐκαρτέρησε πάσων ἐκείνων, καὶ πρὸς γὰρ τὸ μέγεθος τῆς σοφίας μεθ' ἧς ἀντιλέγων τὰς τῶν εἰκονομάχων ἐνοτάσεις ἀρέχνης δικῆν δέλυε. Καὶ πρῶτος μὲν ὁ πάσας σχεδὸν τὰς τῶν ἐξῶν ἀγίων μνήμας δι' αἰῶνας [f. 158 o.] ἀκοίης C εὐσεβῶν παραπέμφας, καὶ κατὰ παντὴ γυριν τοῖς οἰκείοις λόγοις κοσμήσας τε καὶ πνευματικῆς ἐμπειρικῶς εὐπροσούνης, μεταφραστῆς Συμεῶν ἐκεῖνα λεγέτω, παρεληλυθὸς ἰμῖν ἐνταυθοῖ. Μετὰ γὰρ τὸ τὰς πολλὰς ἐκείνας κόλασεις καὶ τιμωρίας διεξελθεῖν, ὁποίας καὶ ὅσας ἐκαρτέρησε πάσων ὁ γενναῖος τότε Θεόδωρος, ἀκείνων ἐπιτροχάδην μένηται οὐς ἀντεπήγε λόγους πανσόφους τοῖς τῶν εἰκονομάχων τότε σοφοῖς καὶ τυράννοις τρισὶν ἐφεξῆς τὴν διαδοχὴν κατ' αὐτοῦ κληρομημένοις ἐν ἑτασι πάντες καὶ εἰκοσι, λαμπρῶς παρῶναιζόμενος καὶ τὴν τῶν θεῶν διδάσκων εἰκόνων τιμῆν, καὶ διασφῶν τὴν τοῦ δόγματος, καὶ τὰ ἐκείνων προβλήματα καθιερῶν ἐν δυνάμει λόγου καὶ πνεύματος, ὡς θαυμάζειν μὲν τὸν βασιλέα, φησὶν, θωπεύειν δ' ἐπιχειρεῖν. Ἄνδρα τοσοῦτον ἐπὶ σοφίᾳ ὑποποιήσασθαι προθυμούμενος, δι' οὐ πολλῶν ἐν βραχεῖ περιέσεσθαι ἠλπισεν· ἔρωτι γὰρ ἀλῶνα· βασιλέα φησὶν ἐμάρφρονα τοῦτον ἔχειν, ἢ πάντως ἀρχεῖν οὐδὲν αὐτῷ διαφερομένων. Μάρτυρας δ' εἶναι φησι τῆς αὐτοῦ σοφίας καὶ τῆς πρὸς τυράννους ἐνοτάσεως αἱ ὑπὲρ εὐσεβείας ἐκείνης ἐξέθετο βιβλίου, δικαιοσύμενας ἀεὶ προνοίᾳ Θεοῦ, πολῦτιμον οἷς εὐσεβεῖν ἐστι θέλησις ἠθασαυρόν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὰς διεξείσει. « Τοῦ σώματος ἦη καταξανθέντος, φησὶ, ταῖς μάστιξιν αἱματὶ τε τοῦδαφου; ἐπιχρῶσαντος, ὡς οὐδεμίαν ἀσθησὶν αὐτῆς ὑπομείνας τῶν ἀλαγειῶν, εἰστέκει γυμνὸς ἐν μέσῳ τοῦ βήματος, ὡσπερ τινὲς κόσμῳ ταῖς πληγαῖς ἐγκλινομένους, καὶ θέατρον οὕτω καὶ ἀγγέλοις

καὶ ἀνθρώποις, κατὰ Παῦλον, γινόμενος. Τίς δ' ἀπα-
 ριθμισθῆναι, φησὶ, δυνηθεῖν ἂν τὰς φυλακὰς, τὰ
 ναύαγια, τὸν λιμὸν, τὰς ἡλιακὰς ἐκκαύσεις, τὰς
 νυκτερινὰς ψύξεις, τὰς ἐπιβουλὰς, τὰς ἐπαναστά-
 σεως, τοὺς καθ' ἡμέραν θανάτους, τὰς αὐθις ἐπὶ
 πληγαῖς πληγὰς, τοὺς βαθδισμούς καὶ τὰ ἐπὶ κόρυθος
 ραπίσματα τῶ καὶ στίγματα; Τέλος δὲ, φησὶ, γήρα
 καὶ νόσῳ, πρὸς δὲ καὶ κακοπαθείᾳ τῇ ἐκ φρουρᾶς
 πιεζόμενος ἐν αὐτῇ τῇ φρουρᾷ Θεῷ τὴν ἑαυτοῦ
 ψυχὴν παρατίθεισιν, ἄμωμον μὲν τῇ πράξει τὸν
 βίον, ἄπταιστον δὲ τῇ ἐθεσθεῖα τὸν λόγον διατηρή-
 σας, καὶ ἀνεπίληστον τῆς αὐτοῦ μαρτυρίας μνήμην
 καταλιπὼν. Λέγεται δὲ, φησὶ, καὶ τινὰ τῶν γερόν-
 των κατ' ἐκεῖνο καιροῦ πολλῶ τῆς εὐσεβείας ζήλω
 φερόμενον ὑπεριδεῖν μὲν καὶ βασιλικῆς ἀπειλῆς,
 ἀφειδῆσαι δὲ καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς, ἵνα πιστεῖ τῷ τοῦ
 μακαρίου προσπεσῶν λειψάνῳ χάριτος ἐκεῖθεν με-
 τάχοι· καὶ εἰς τῶν φόδων γινόμενος καὶ αὐτὸς
 κατὰ τὸν τῆς ἐκδημίας ἐκεῖνον καιρὸν, ἐθεσθεῖτο
 μετὰ ταῦτα ὡς εἴη τότε φωνῆς ἀνωθεν ψαλλόντων
 ἡδίστης καὶ θαυμασίας ἀκοῦων, εἶτε τις ἀγγελικὴν
 ἐννοήσῃ ταύτην, εἶτε τινὰ ἄλλην νεύματι Θεοῦ
 γενομένην. Θεῷ δὴλον ἂν εἴη, καὶ ὅσοις τὰ τοιαῦτα
 διορᾶν ἄξιον. Καὶ κείσθαι φησὶ τὸ ἱερὸν τοῦ ἀγίου
 σώμα θαύμασιν ἀφθόνοις διὰ παντὸς σεμνυνόμενον
 καὶ πᾶσι τοῖς προσιοῦσι παρέχον βῶσιν ψυχῆς, βῶσιν
 σώματος, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν παθῶν παντοίων ἀπα-
 λαγῆν εἰς δόξαν Θεοῦ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. » Καὶ
 ταῦτα μὲν περὶ τῆς Θεοδώρου σοφίας καὶ τῶν
 [f. 4159 r.] θαυμάτων ὁ θεὸς διέξεισι Μεταφραστῆς
 ὡς ἐν τύπῳ εἰπεῖν καὶ σκιαδῶς πως τὴν δὴλωσιν
 τοῖς μὴ συνιῶσιν ἀφοσιώσασθαι. «Ὁ γε μὴν Θεοφά-
 νης ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας φωστὴρ καὶ αὐτὸς τοὺς
 καθ' ἑκάστην καὶ πᾶσαν ἡμέραν τοῦ χρόνου παντὸς
 πάντως σχεδὸν ἀγίους, ὅσοι πρὸς αὐτοῦ Θεῷ καθιε-
 ρωθέντες δρόμοις ἀσκητικοῖς ὁμοῦ καὶ μαρτυρικοῖς
 ἀπήλαξαν, μέλεσιν οικείοις αὐτοῦ σοφωτάτοις
 ὑμνήσας λαμπρῶς τε καὶ διαρκῶς, ὁ Θεοδώρῳ τῷ
 θεῷ ἐκεῖνῳ μάρτυρι καὶ σοφῷ διδασκάλῳ τῆς τοῦ
 Θεοῦ Ἐκκλησίας, ὡς εἴρηται, γινόμενος ἅπαντα
 ἀδελφὸς καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα καὶ γνώμην καὶ ἀθλη-
 σιν καὶ συμπαρῶν καὶ συμπάσχων αὐτῷ, ἐπεὶ τοῖς
 μεγίστοις ἐκείνοις ἐκεῖνον συναπελθόντος ἄλλοις
 μόνος τῷ βίῳ περιελεῖσθαι, ἀπελαθείσης ἤδη καὶ τῆς
 εἰκονομαχίας προνοίᾳ Θεοῦ τοῖς τοῦτον ἀγῶσιν ἐπικαμφθέντος, κοσμεῖ καὶ τοῦτον τοῖς ἑαυτοῦ μέλεσιν,
 ἐκεῖνα περιβάδων καὶ ἀριθμούμενος ὡν αὐτόπτης ἦν αὐτὸς καὶ συναθλῶν καὶ μάρτυς γινόμενος ἀξιόπιστος.

Ζ'. Ἀλλὰ τῶν καλῶν εἶναι μοι κἀνταῦθα δοκεῖ
 βραχέα πρὸς ἐνδειξιν παραθεῖναι τῷ λόγῳ, καὶ τῶν
 τῷ ἀγίῳ ἐπενεχθεῖσῶν τήμερον ὕδρων πρὸς τοῦδε
 τοῦ δυσμενοῦς ὑπέρτερον δαΐξει παντάπασιν. Φησὶ
 γὰρ πρὸς τὸν γενναῖον καὶ θεῖον ἐκεῖνον καὶ πάν-
 σοφον ἄνδρα ὁ γενναῖος ἐκεῖνος καὶ ὁμότροπος ἄθλη-
 τῆς, «Τὸν τίτλον τῆς σῆς βίβω; ἰδόντα παραχωρεῖ
 τὰ Χερουβιμ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς; ἢ δὲ φλογινὴ
 ῥομφαία εὐλαδῶς τὰ νῦτά σοι δίδωσι, πάνσοφε Θεό-
 δωρε.» Καὶ πάλιν, «Ὁ τίτλος πάλα; μὲν τῇ κο-
 ρυφῇ ἐπέκειτο τοῦ βασιλέως Χριστοῦ, ἐγγεγραμμέ-
 νος ξυλῷ τοῦ σταυροῦ· ὁ δὲ σὸς τίτλος, πάνσοφε, τῇ
 σῇ κεκόλαπται κεχαραγμένος βῆπει εὐκλεέστερον.»

A bus, quemadmodum ait sanctus Paulus. Quis vero,
 inquit, describere possit plagas custodiæ, nanfra-
 gia, famem, æstum, nocturna perfrigeria, insidias,
 tumultus, mortis in dies formidamina, verbera ver-
 beribus superaddita, ferularum plagas, colaphos?
 Itaque ille, inquit, annis et morbo confectus et cus-
 todix malis afflictus ipsa in custodia Deo animam
 suam tradidit: qui moribus et factis innocentem
 vitam, pietate sanctam mentem probavit et mar-
 tyrii sui immortalē memoriam reliquit. Ferunt
 etiam, inquit, quemdam e præsidibus illo tempore
 magno pietatis ardore inflammatum imperatoris mi-
 nas neglexisse et vitæ illius pepercisse, ita ut cum
 fide divi illius reliquias veneratus indeque animæ
 suæ salutem nactus sit; et cum cantorum unus
 factus esset tempore quo ille absens erat, vires
 factus esset quasi superne voces psalmistarum
 suavissimas et mirabiles audivisset; perinde ac si
 quis angeli vocem vel aliam divinam audiret;
 quod tamen soli Deo et iis qui maximo hoc honore
 digni existimati sunt, contingit. Sed sanctum
 corpus dicit viri hujus sanctissimi miraculis præ-
 claris insigne esse, et **387** omnibus qui accedant
 præbere salutem animæ et, ut paucis dicam, libera-
 tionem a malis omnibus in gloriam Dei Salvatoris
 nostri Christi. » Hæc igitur de Theodorî sapientia
 et miraculis S. Metaphrastes, tanquam sub imagine
 et dicunt et umbra iis qui mente capti sunt verita-
 tem revelans. Item Theophanes, magnum illud
 lumen Ecclesiæ, qui per omnem ferè ætatem viros
 sanctos quotquot ante ipsum a Deo honorati labo-
 res asceticos et martyria perpassi erant, canticis
 suis præclarissimis egregie et optime celebravit,
 quique Theodoro sancto martyri et sapientissimo
 divinæ Ecclesiæ præceptori tanquam frater cum
 animo et corpore et mente et fortitudinæ in certa-
 mine aderat ubique et eum eo passus est; cum
 post martyris hujus mortem tristissimam solus in-
 vita relictus esset jamque Iconomachorum furor
 deferbuisset, et pro Dei beneficio sanctorum labo-
 ribus depressus esset, hunc quoque Theodorum
 exornavit canticis suis et cecinit descripsitque ea
 quæ oculis ipse viderat, quibusque ipse laborum
 socius et martyr interfuerat.

VII. Sed ex his pauca jam eaque pulcherrima
 nunc proferam ut nobis documento sint et insolentiam
 qua hodie in sanctum virum adversarius iste
 invecus est repriment. Sic enim de magnanimo
 et sancto **388** et sapientissimo viro illo fortis hic
 et unanimes ejus laborum socius loquitur: «Titulum
 faciei tuæ anteferunt cherubim ligno vitæ, et
 ensis flammeus tibi non destringitur, præclare
 Theodore.» Et rursus: «Titulus olim supra caput
 erat Domini Christi inscriptus ligno crucis. Typus
 autem titulus, præclare, inscriptus est faciei tuæ
 clarioribus typis.» Rursus: «Erectus in cruce olim
 Christus in latere percussus est: tu extensus in

l'igno percussiones, hieromysta, fortiter passus es
velut ovis victima mactatus. » Sed satis hæc : ego
hujusmodi alia multa et plura dicere possum, sed
nole, ne auribus nihil amplius audire cupientibus
noletus sim. Quibus autem hæc quæ satis sunt,
non sufficiunt, his nihil omnino satis est, etiam si
quis quod supra vires humanas est tonitrua edat.
Cum enim cujus res tantæ prædicantur per totam
Ecclesiam in singulos annos et tempora, quæ
sic gentes venerantur per mare et continentem, ab
solis ortu e: occasu, cujus propter Christum pro
pietate dolores cherubim honorant magis quam
lignum vitæ, cui ensis flammeus non destringitur,
cum dicat miserrimus iste se ignorare : quæ lau-
dem, quæso, res tam gravis est, quæ immobilem ejus
et perdurum animum percellere queat? Quare ego
magna quadam et infinita **389** sumi in consilii
inopia, non ac si arma me deficiant : nam innum-
nera mihi adjumenta sunt quibus hujus quæstionis
nodum solvere possim : sed quid cum bonæ voluntatis
sit leges Domini nostri agnoscere, cui omnino bona
voluntas deest et mentis argumentationes vanæ huc
illuc vagantur, hunc lex nulla neque doctrina Do-
mimi unquam movebit. Si vero quod animi ratione
præditi sumus, homines nominamur; quod sensus
habemus, animalia; propter vivendi rationem, ani-
mantia : cui secundum mentis rationem ac præcep-
ta vivere non contigerit, eum cuinam classi adnu-
merem prorsus nescio. Sed incipiat cui non impu-
dens est lingua certare de rebus sat manifestis :
quod ego, quanquam molestum mihi videtur et
valde indignum viro proceri et recordi impugniare,
tamen non vanum existimo, neque extra fines
justos constitutum, sed intra fines ejus quod deco-
rum est.

ἔκει καὶ σφόδρα ἀνάξιον ὄρασε? καὶ νωθεῖ τὴν
ἐκστατικὴν τοῦ καθήκοντος εἶη ἄν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα

VIII. Gregoras autem cum hæc dixisset et sic
proluisset quodammodo, deinde longis his oratio-
nes addidit reprehendens vana et incondita adver-
sariorum dogmata. Misit autem argumenta prorsus
invincibilia in scopum tanquam ab arcu bene cur-
vato et solido, pugnans pro **390** Ecclesiæ sancto-
rum virorum dogmatis et pro sanctis Patribus qui
ea composuerant et in primis pro sancto viro
Theodoro, Grap̄i nomine, in quem homo pro-
tervus ille et doctrinæ omnis violator sævierat.
Sed cum in pejus verti blasphemorum arrogan-
tiam et mentem illorum et furibundam linguam
omnem vercundiam deponere videret, surrexit
repente et abiit. Maluit enim loco cedere quam
audire quæ magis etiam insolentia, et pati aliquid
ab iis improviso, retribus irretitus instar avium
cælestium quæ libertatis in aere et a natura sibi
datæ oblitæ in retia ruunt voluntariæ et huc illuc
temere volitantes semet ipsæ irretitunt cæcæ prius-
quam senserint et animadverterint et observarint
quæ ipsis imminerent pericula.

εἰσθῆσθαί τε καὶ σκέψασθαι, καὶ πρὶν μαθεῖν ἢ χρὴ παθεῖν.

Καὶ πάλιν, εἰ ὕψωθεις ἐπὶ σταυροῦ πάλαι Χριστὸς
ἐκεντῆθη τὴν πλευράν· οὐ δὲ τεθείς ἐν ξύλῳ καρτε-
ρῶς τὰς κεντῆσεις ὑπέμεινας, ὡσπερ κριὸς ἐπίση-
μος, ἰερομύστα, σφαγιζόμενος. » Ἐγὼ δὲ πύμ-
πολλα λέγειν ἔχων τοιαῦτα καὶ μέλλω τούτων, οὐ
βούλομαι τοῖς ἀκούουσιν ἥκιστα βουλομένοις δοκεῖν
ἐπαχθῆς· οἷς γὰρ τὸ ἀρχοῦν οὐκ ἀρκεῖ, τούτοις
ἀρκεῖσι τῶν πάντων οὐδὲν, οἷδ' ἂν εἰ τις νικήσας
τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν βροντώδη φθέγγηται. Ὅπου
γὰρ τοσοῦτον ὑπὲρ αὐτοῦ βρώντων διὰ πάσης τῆς
οἰκουμένης ἂν τῶν ἔτους καὶ χρόνου παντὸς περι-
φθον, καὶ ὅν οὕτωσι πως ὑμνοῦσιν ἀνθρώποι μὲν ἀπὸ
γῆς καὶ θαλάσσης καὶ πάσης ἐφ' ἧς καὶ ἐσπερίου
λήξεως, καὶ ᾧ τὰ διὰ Χριστὸν ὑπὲρ εὐσεβείας σέλι-
ματ' τὸ Χερουβὶμ αἰδεσθῆν τοῦ ξύλου παραχωρεῖ
τῆς ζωῆς, καὶ ᾧ τὰ νῦτα δίδωσιν ἡ φλογίνη βου-
φαία, τοῦτον οὐκ εἰδέναι ἦσαν ὁ ταλαίπωρος· οὐτ' οἷ,
τίς ἂν γένοιτο μηχανῆ τῆς ἀμηχανίου καὶ λιθίνης
αὐτοῦ καθικέσθαι ψυχῆς δυναμένη; Ἐμοὶ μὲν οὖν
πολλὴ τις καὶ ἀτέκμαρτος ἐνταυθοῖ [f. 159 v.] περι-
έχεται ἀπορία, οὐκ ὅπλων ἀντιβῆτικῶν ἀπουσίᾳ
(μυρία γὰρ ἡμῖν ἀμυντήρια πρόκειται τὴν τοῦ
λόγου κατάλυσιν ὑπισχνούμενα)· ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ
γινῶναι νόμον Κυρίου διανοίας ἐστὶν ἀγαθῆς, ᾧ
πάντω; διάνοια μὲν ἥκιστα πρόσεστιν ἀγαθῆ, μακρὰ
δ' ἄωρία τῶν αὐτοῦ λογισμῶν κατορχεῖται, τούτου
νόμος οὐδεὶς οὐδὲ παιδεία Κυρίου καθικέσθαι δυνα-
σταί ποτε. Εἰ γὰρ κατὰ μὲν τὴν νοεράν ψυχὴν λε-
γόμεθα ἀνθρώποι, ζῶα δὲ κατὰ τὴν αἰσθητικὴν, καὶ
πρὸς γε ζῶντα κατὰ τὴν θρησκευτικὴν, ᾧ μὴ κατὰ
τοὺς τῆς νοερᾶς ψυχῆς κανόνας καὶ νόμους ἐξεγέ-
νετο ζῆν, ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν εἴποιμι τίτι τοῦτον κλήρου
προσνεμηθῆναι γρεῖν, λεγέτω δ' ὅστις οὐ βῆθμον
ἔχει γλώτταν ἀποφαντικούς περὶ τῶν πάντων προδη-
λων ἀποδισκεῖν λόγους. Ὡστ' εἰ κῆμοι φορτικόν τι
διάνοιαν ἀντιλέγειν ἀνδρὶ, οὐδὲν, οἶμαι, καινὸν οἷδ'
τῶν προσηκόντων ἔρων ἐνός;

H'. Ὁ μὲν οὖν Γρηγορᾶς τοιαῦτα εἰπὼν καὶ οὐ-
τως προομιμασάμενος, ἔπειτα μακροῦς ἐπὶ τούτοις
διεξῆλθε λόγους, ἐλέγχων μὲν τὰ φρυγανώδη καὶ
νέα τῶν ἀντιθέτων δόγματα, καὶ ταῖς ἀναμφιλέτοις
ἀποδείξεσι βάλλων κατὰ σκοπὸν ὡς ἀπὸ εὐκύκλου
τόξου καὶ στερέρου, ὑπερμαχῶν δὲ τῶν θεῶν τῆς
Ἐκκλησίας δογμάτων, καὶ ὅσοι ταυτὶ καλῶς συν-
έθεντο θεοὶ Πατέρες, καὶ μάλιστα πάντων τοῦ
θεοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς, Θεοδώρου φημι τοῦ Γραπτοῦ,
εἰς ὃν ὁ θρασὺς ἐκεῖνος καὶ πόρρω παιδείας ἀπάση;
βαδίζων ἐξύθρυσεν ἀνθρώπος. Ἐπεὶ δ' ἐπὶ τὸ χειρὸν
ἐκραγεῖσαν ἦδη τὴν τῆς βλασφημίας εἶδεν ὑπερ-
βολὴν, καὶ ἅμα θυμοῦ καὶ μανιώδους γλώττης οὐ
πῆρρον τὸ ἦθος ἐκείνων, ἀνάστη τε εὐθύς καὶ ἀπήει,
χαίρειν φράσας αὐτοῖς πρὶν καὶ παραβολώτερόν τι
ἀκοῦσαι καὶ παθεῖν ὑπὸ σφῶν παρὰ προσδοκίαν ὡς
ἐν δικτύῳ μόνος περικλεισθεῖς, τοῖς πθεροῖς παρ-
πλησίως πτηνοῖς, οἱ τὴν αἰθέριον ἐκείνην καὶ φυσικὴν
ἐλευθερίαν σφόμενοι πρὸς δίχτυα καὶ βρόχους
αὐτοροῦσιν ἐθλοῦνται, σχεδὶμ καὶ φαντασιώδεις
πλάττει ἑαυτοῦς ἐπιβήριπτοντας δι' ἀπίστειαν, πρὶν

Θ. Ἐξιών γε μὴν ἐκείθεν ἐνετύγχανε παρὰ τὴν Ἀ
 ὀδὸν σποράδην ἄλλοι· ἄλλοις τῆς Παλαμικῆς φα-
 τρίας, ἐπὶ τὸ τοῦ Καντακουζηνοῦ βαδίζουσι φρον-
 τιστήριον, ὅπ' ἐκείνου πρὸ τῶν ἑθωνῶν αὐτῶν δι-
 ἀποστόλων κρυφίως κληθεῖσι πρὸς διαλεκτικὴν
 σύνοδον πάλαι μελετηθεῖσαν κατὰ τοῦ Γρηγοῦ, ἡ
 ἐπαγγελίας προσηλφόνει ἐκείθεν παρ' αὐτῷ τὴν
 ἡμέραν ἐκείνην διατελέσειν ἄπασαν. Ἐθαύμαζον
 οὖν ἐκεῖνοι παρὰ προσδοκίαν αὐτὸν ἀπίοντα ὄρων-
 τες ἄρτίως τὴν Γρηγοῦ, τοῦ ἡλίου τὰς πρῶνας
 ἀνύοντος ἔτι πορείας. Καὶ τοῖσιν ἔνοιε τούτων κα-
 τ' ἰπὶν δραμόντες ἡρώτων τῆς οὕτω ταχέως ἐπανό-
 δου τὴν αἰτίαν. Ἀρξαμένου δ' ἐκείνου καθ' ἕκαστα
 διηγεῖσθαι, ἔρω κατέσχεν αὐτοὺς ἔπεισθαι τε καὶ
 ἀντιλέγειν ὅσα εἰδέναι σφίσι ἐπ' ἡμεῖς τῇ κοινότητι τῆς
 φατρίας ὁμόλογα καὶ ὁμόστοιχα. Ἐπεὶ δὲ καὶ παρὰ
 τὴν οἰκίαν ἤδη τῷ Γρηγοῦ συνεληλύθεσαν, τὸ
 συνεχὲς ἐκείνης τῆς διαλέξεως πλατυτέρα γλώττη
 διήνυσεν, καὶ τὴν νόσον τῆς δυσσεθείας εἰς προὔπτον
 ἐξήγον. Καὶ ἦν ἰδεῖν τῆς νόσου χαλεπώτερον τὸ
 νοσεῖν ἐφίεσθαι. Ἄ γὰρ ἤδυσαν, οὐ καλῶς ἤδυσαν,
 καὶ ἂ προὔφερον, ἀπὴν αὐτῶν ἡ σὺν εὐκοσμῆ
 πρόδοσι. Τῶν γὰρ βελτίων ἀνοιγομένων εὐθὺς ἂ
 πάλαι τοῖς θεοῖς Πατράσιν ἐκτίθειται, ἡναγκασμέ-
 νης τέχνης δεῖσθαι τὴν ἀλήθειαν οὐκ ἔτι ἐν ἡν· αὐ-
 τόματος γὰρ ἐκ τοῦ βῆστος πρὸς φῶς ἐβάδιζεν ὁ
 τοῦ ψεύδους εἰσχυρὸς. Οἷς οὖν ἀνέλεγκτα ψεύδεσθαι
 ἔβριστον, τοῦτοισι [f. 160 r.] ἀψευδῶς ἐλέγχεσθαι
 ἐχθιστόν τε καὶ Ὀλοῦμπων ἀπάντων βαρύτερον.
 Δυσανασχετοῦντες ἔθῶν παγγλωσσίᾳ κόρακες ὡς
 κατὰ Πίνδαρον, ἵνα μὴ λέγω δίκην κολοιῶν ἀσῆμοις
 κραυγαῖς παταγούτων καὶ ὀμιχλώδη τινα τὸν ἀέρα
 τῆ ἀκοῆ καὶ πάντι τὸ δύστηνον παρασκευάζοντων. Ἄ
 πάντα κατ' ἐμαυτὸν ἀνακυκλῶν καὶ ἀνελλέτων ἐγὼ,
 καὶ διευθύνειν καὶ ἀναφέρειν ἐθέλων εἰς τὸν εἰρμὸν
 ἐκείνον καὶ συνάπτειν εἰς ἓν τὰς ἐκδρομὰς καὶ
 ἀναστροφὰς ἐκείνας καὶ ἀναλήψεις τῶν καθ' ἕκαστα
 ἐπιχειρημάτων τε καὶ ἐργασιῶν, καὶ ὅσαι κατ'
 ἀνάγκης ἔπονται τουτοῖσι, λίαν ἐργώδες ὄρω καὶ
 ἀπραγμὸν τε καὶ ἀνεπίφθονον.

Γ. Μὴ μοι τοιαῦτα λέγε καὶ πρότείνε, φίλων
 ἀριστε Πρωταγόρα. Μίαν γὰρ οὐδεμίαν οὐδετέρω
 φέρεται τὴν ὄνησιν τὰ τῆς σιωπῆς. Ἐμοὶ τε γὰρ
 ἐπιεικῶς ἀφώρητον τὴν ζημίαν κομίζει, καὶ ὅσοι
 λίγον κατ' ἐμὲ περὶ τὰ βελτίων τὴν ἀκοὴν ἐξέθρε-
 ψαν. Σοὶ δ' ὅσον ἀπειλεῖ τῆς ψυχῆς τὸ πρᾶγμα τὸν
 κίνδυνον, αὐτὸς τ' ἂν εἰδείης ἐξετάσει καὶ βασάνω
 τελεωτέρω διδοὺς, καὶ ἅμα συλλογίζομενος πῶς μὲν
 τῶν ἀντιθέτων ἀισχυρεῖς τὰς γλώττας λέξας τὰ
 καίρια, πῶς δὲ τῶν ἡμετέρων ἐπιβρώσεις τὰς
 φρένας, ἀμφιβέβητες ἐνίων ἐνιαχοῦ γινόμενας δι-
 ὀλιγομαθίαν ἴσως· οὐ γὰρ ἂν ποτε φαίην κάγω κατ'
 ἐνίους τὴν νόσον καλοῦντας ἀγκυρῶν ὄρφανῆν τινα
 οἴησιν, εὐχερῶς ἐφ' ἐκάτερὰ ταλαντευομένην, ὀλι-
 κάσι παραπλησίως, ἂς ταραχῶδεις ἀγκάλαι θαλάτ-
 τος ἀπολαθοῦσαι νυκτὸς ἀλιμένους ἀκταῖς καὶ χω-
 ρίσι ἐπέβριψαν. Ἐπειτα οὐδὲ φορτικός τις ἐγώ
 σοι φανοῦμαι, πάντα καθ' ἕκαστα λέγειν ἐκεῖνα καὶ
 ἐπαράλλακτα τῆμερον τὴν ἀνάμνησιν ἐπιγών.

IX. Itaque cum abiisset, ipsa in via passim sin-
 gulos viros offendit e familia Palamitarum, qui ad
 Cantacuzeni monasterium pergebant, ab illo jam
 ante primam lucem per præcones clam advocati
 ad synodum dialecticam quæ jam multo ante in
 Gregoram decreta erat. Hi jussi erant totum diem
 illum in cella manere. Quare stupuerunt cum
 præter opinionem abire viderent Gregoram tem-
 pore quo sol **391** primas lucas pandebat. Jam
 nonnulli obviam ei procedentes rogabant cur tam
 repente abiisset. Hic igitur cum cœpisset enarrare
 singula, desiderium eos invasit longius sequendi
 eum et opponendi quæcunque sociorum sententiis
 convenientia et communia sciebant; et cum præter
 domum jam comitati essent Gregoram, sermonem
 ejus supra modum mutabant et impietatis pestem
 sic palam proferebant, etiam quod peste pejus con-
 spicuum erat in pestem arripi libenter sese patie-
 bantur. Quæ autem sciebant non bene sciebant; et
 quæ afferebant ab omni decore aliena erant. Neque
 Scripturarum quæ olim a sanctis Patribus exposita
 sunt veritas defensione non amplius egubat; nam
 sponte facillime in lucem prodiit fraudis oppro-
 brium. Quibus verissima in fraudem vertere ju-
 cundissimum, iis simpliciter reprehendi odiosissi-
 mum et omnibus Olympis molestius est. Hi igitur
 subirati clamabant ut Pindari corvi multilingues,
 ne dicam ut graculi qui dissonis clamoribus stre-
 pitum edunt et aures vehementer perstringunt.
 Quare si cuncta animo volutare et explicare et ordi-
 nare et referre volo ad ordinem et comprehendere
 in unum sermonum devetricula et flexiones
 illas et tentamina observationesque ad singula
 institutas et quæ in concertationibus in contrariam
 partem afferri solent et exponi, id **392** mihi
 nimis difficile sit et recipio me in silentii otium et
 tranquillitatem.

Ἐνστασιν ὑποφοραὶ καὶ ἀνθυποφοραὶ καὶ λύσεις ἐξ
 ἀναχωρῶ πρὸς ἐμαυτὸν, τὸ τῆς σιωπῆς ἀσπαζόμενος

X. Noli hæc dicere mihi et obtrudere, charissime
 Protagora. Nam neutri nostrum ulla utilitas e
 silentio evadet. Mihi quidem intolerabile damnum
 afferet unaque iis quorum aures rerum optimarum
 curiosæ sunt. Tibi vero quantum res periculum
 minaretur videres facile si rem penitus et mel-
 lius inquirereres et reputares quomodo adversario-
 rum linguam mutam redderes argumentis electis
 gravioribus, et quomodo animos nostros confirma-
 turus esses cum nonnulli jam titubent propter
 rerum ignorantiam; ne dicam ut nonnulli morbum
 vocant opinionem ancoris orbatam et modo huc
 modo illuc fluctuantem instar navium quæ remulco
 trabuntur; quas maris turbidi fluctus abripiunt
 noctu et in proximas oras et continentem projiciunt.
 Sed tibi ne molestus videar nolo te singula omnia
 mihi narrare, continuam hodie rerum memoriam
 excitando. Nam secundum oraculum, nimium nun-
 quam desidero et quibus semper intersum eos ne

nimum amplectantur monco. Ago igitur, solve A
linguæ retinacula, passis velis currum institue, tu
qui aures offendis attentas, quæ fundamentum
solidum præbent eo **393** quod narrationem vehe-
menter desiderant. Id etiam optimum incitamen-
tum apparet si amicitie gratia lingua cum volu-
ptate vult loqui et narrationis vim summam con-
sequi.

γλώττη σὺν γε προθυμίᾳ λέγειν ἐθελοούη τε καὶ
στᾶται.

XI. Jam ego qui sæpe, charissime Cleodeme, vim
tui sermonis et rationes verissimas admiratus sum
nunc potius quam antea paucis ad persuasionem
res tibi exponam. Nolo enim dolorem facere cui
servire me oportet. Proferam autem e multis pauca
et quæ necessaria sunt usui et huic tempori. Idque B
ad utilitatem tuam facio et eorum qui una tecum
audire hæc cupiant. Sed si ex tua et sociorum
tuorum voluntate orationem omni ornatu denudo
et simplicem reddo; quo sane Gregoræ auctoritas
elevabitur et mea qualiscunque est cognata ratio
et disciplina; hinc concludere tibi licet, qualem et
quantam intimo in animo meo amicitiam erga te
habeam. Si vero narratio voluntati non convenerit,
noli mihi irasci. Nam in his ut in aliis multis
dominatur fortuna, quæ res inter se diversas et
dissidentes tenet; in illis autem quæ animum bene-
volum et in cœptis maturum reddunt, omnia
tanquam trutina certa et divina examinata sunt.
πολλὰ τυραννίσθαι συμβαίνει, ἄλλοτ' ἄλλα κεκτημένης καὶ ἀσύμφωνα τὰ ἐφόδια· τὸ δὲ, ἀλλὰ καὶ
εὐτο μόνην τὴν προθεσίαν καὶ πρῶτην κίνησιν τῆς ψυχῆς ὡς ἐπὶ πλάστιγγος ἀββεποῦς τε καὶ θεο-
πραποῦς τελευτᾶσθαι ἀξιοί.

394 XII. De cæteris igitur rebus quas te opus C
erat audire jam audivisti me narrante ab initio
hucusque quantum fieri potuit. Jam si de miraculis
in Thabore monte dicere coner, vereor ne in alio-
rum argumentis proferendis statim ante portas laquei
mihi ponantur et quotquot sunt impietatis nequi-
tiae. Scio quidem secundum veras rei naturæ ratio-
nes nullam in re existere difficultatem: nam facile
est sanctorum testimoniis quæ veritatem invinci-
bilem continent niti et sic e difficultatibus nos expe-
dire. Sed ut insidiatores quidam duo in via utrimque
proruunt repente ante pedes nostros et ex improvise
et ex latebris tenebricosis et continuo vexant nos et
ex quiete volunt excitare. Volunt enim disserere de
Dei essentia et natura et fines justos transillire,
quare nos a Patribus silentium tenere et a theologi-
cis disputationibus abstinere jubemur; et quæ
indoctis auribus audiunt sana ut ridicula habent,
neque quidquam ipsorum opinionibus melius du-
cunt et ex arbitrio iudicium faciunt prorsus insana
mente et lingua. Quæ omnia mihi magnum faciunt
periculum, non solum animæ meæ cuius preium
nihil toto mundo exæquat, ut sacra Scriptura
dicit, sed etiam doctrinæ nostræ et cautioni in
hujusmodi rebus necessariæ. Neutrum enim **395**
viris qui tuti et otiosi vivere volunt convenit.
Quare nequaquam, amice Cleodeme, in animo vol-

ἀπλῆς γὰρ τινος ἀφηγήσεως ἀκροατῆς καὶ ἀπεριέρ-
γως γενέσθαι ἐφέμεται, κατὰ τὸ ἐν Πυθοί λόγιον, τοῦ
ἄγαν αὐτός τε ἀεὶ φειδόμενος, καὶ οἷς ἀεὶ ξύνειμι
φειδεσθαι παραινῶν. Φέρε τοι νῦν τὰ τῆς γλώττης
πρυμνήσια λύσας, εὐρυτέραις ὀθόναϊς δίδου τὸν
πλοῦν, ἀκοαῖς χαιρούσαις ἐντυχῶν, κρηπίδα στερ-
βᾶν ὑποθαλλομέναις τὸν τῶν λεχθησομένων πόθον.
"Ὁ δὴ κράτιστον ὀρητητήριον εἰς ἀγαλμα φιλοτιμίας
πρὸς τὰ ἐββωμένα τῆς διηγήσεως ἀφορώση καθί-

IA'. Ἐγὼ δὲ σε τῆς τῶν λόγων οἰκονομίας καὶ
τῆς τῶν τρόπων χρηστότητος πολλὰκις θαυμάσας,
ὧ φίλε Κλεόδημε, νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον τὴν εἰς
βραχὺ συνωθουμένην σοι τῶν λόγων ἀγᾶμαι πειθῶ.
Ταῦτ' ἄρα καὶ μὴ λυπεῖν ἐθέλων ὄν θεραπεύειν
εἰλόμην σε, ἐρῶ μὲν, μέτρια δ' ἐκ πολλῶν, καὶ ὅσα
ἀναγκαῖα τῇ χρεῖᾳ καὶ τῷ καιρῷ, σῆς τε ὠφελείας
ἕνεκα καὶ ἅμα τῶν σοι παραπλησίως αἰρουμένων
ἀκούειν ταυτί. Εἰ δὲ κάλλους ἐκείνου γυμνώσας τὴν
φράσιν παντὸς διὰ τε σε καὶ ὅσοι κατὰ σε, ἐστεινω-
μένην καὶ ἀπλουστεράν προθεῖην σοι τὴν ἀφήγησιν,
ἀναξίως μὲν τῆς τῷ Γρηγορᾷ καθηκούσης δόξης
παντάσασι δρῶν, ἀναξίως δ' εἰ τις εἴη κάμοι σύν-
τροφος γνώμη τε καὶ παιδεία, ὧρα σοι ἔννοεῖν τίνα
ποτὲ καὶ ὄσην τὴν σὴν ἐν τοῖς τῆς ἐμῆς καρδίας
τεθησαύρισμαί [f. 160 v.] κόλποις φιλίαν. Εἰ δὲ καὶ
μὴ οὐ κατὰ τὸν σὸν ἀπαντῶν σκοπὸν ὁ λόγος, σὲ
δ' ἀνεμέστητον ἐμοὶ τὴν πρόθεσιν τῆς ψυχῆς σου
φυλάττειν χρεῶν. Τὸ μὲν γὰρ ὑπὸ τύχης ὡς τὰ

IB'. Περὶ μὲν οὖν τῶν ἄλλων ὅσα σοι ἐχρῆν ἀκού-
σαι, διεξελθυθὸς ἐμοῦ γε ἀκήκοας ἀνωθεν ἄχρι
καὶ ἐς δεῦρο τὸν ἐφικτὴν γε τρόπον· περὶ γε μὴν
τῶν ἐν Θαβωρίῳ τῷ ἔρει πάλαι θαυματουρηθέντων
εἰ λέγειν ἐπιχειροῖναι, πολλὴ μοι τις ξενοδοχεῖν
ἀπειλεῖ δυσχέρεια, εὐθύς πρὸς πυλῶν τὰς ἑαυτῆς
ἐφαπλοῦσα παγίδας καὶ ὅσα δῆπου τὰ τῆς κακίας
ἐνεδρα. Οὐχ ὅτι κατὰ τοὺς ὀρθοὺς τῆς φύσεως λό-
γους προσεῖναι τῇ ὑποθέσει συμπίπτει δυσχερές·
καὶ πάνυ τι γὰρ ἔστι βῆδιον τὰς τῶν ἁγίων ἡμῖν
προκομίσασαι μαρτυρίας, δυσαντίθετον ἐχούσας
τάληθές, ἀπαλλάχθαι πραγμάτων. Ἄλλ' οἴονεῖ τινες
ἑαυτοὺς προλοχίσαντες ἡμῖν εὐθύς ὀδοστάται δύο
τινὲς πρὸ ποδῶν ἐτέρωθεν ποθεν, ἐξ ἀπροσοχῆτου
τινὸς καὶ ζοφώδους χαρδίας, ἐξελίφνης ἐπιδραμόν-
τες τὸ τε ἀνήνυτον ἐπισείουσι καὶ τὸ ἀπραγμον
ἰσχυρῶς ἀφαιρεῖν ἐπαγγέλλονται. Τὸ τε γὰρ περὶ
θεοῦ λέγειν οὐσίας καὶ φύσεως, καὶ ὄρια κινεῖν διὰ
τοῦτο Πατέρων σιγῆς μὲν ἔχασθαι προ-τροπομένον,
ἐνταῦθα θεολογίας δ' ἀπέχεσθαι, καὶ τὸ γε πρὸς
ιδιωτίδας ἐξάγειν ἀκοῆς τὰ τοιαῦτα, γέλωτα ἡγουμέ-
νας τὰ τίμια καὶ μηδὲν τοῦ κενυδοξεῖν ὑπέρτερον
τιθεμένας μηδὲ τοῦ τὰ ἐκ κοιλίας ἀνέδην λαλεῖν,
καὶ κριτήριον αὐθαδῆς ποιεῖσθαι τὸ τῆς ἀμαθούς
δανοίας καὶ γλώττης πάνυ τι ἀταμειυτον, ταῦτα δ'
ἔμοιγε πολλὸν ὑπισχεγέται τὸν κίνδυνον, μὴ ὅτι γε
τῆς ψυχῆς, ἧς μηδὲν τὸν πάντα κόσμον ἀντάξιον

εἶναι τὰ θεῖα φησι παραγγέλματα, ἀλλὰ καὶ τῆς ἡμῖν συντρόφου παιδείας καὶ εὐλαθείας ἐν τοῖς τοιοῦτοις· μηδὲ γὰρ εἶναι μηδέντερον ἀνδρῶν ἀσφαλῶς τε καὶ ἀπραγμόνως ζῆν αἰρουμένων. Ἥκιστα οὖν σε χρεῶν, ὧ φησι Κλεόδημε, λογισμοὺς ἐπὶ σαυτοῦ κινεῖν πολὺ τὸ μεμφόμενον καθ' ἡμῶν ὠδινόντας, εἰ μὴ κατὰ τοὺς ἐκ φαρέτρας τὰ βέλη πέμποντας καὶ ἡμεῖς ἀπερισκέπτως τὰ προστυχόντα θυβρόλημεν φθέγγεσθαι τε καὶ ὄϊον ἀποδισκεύοντες εἰδῶναι τὰ ἵγια τοῖς κυσὶ καὶ τοὺς μαργαρίτας τοῖς χείροις. Τότε γὰρ που τὴν σιγὴν ἀποσειομένους λέγειν ἴσως εἶναι χρεῶν, ὅτε μὴ μέλλοι τις ἀξία λέγειν σιγῆς, ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων βίας ἀνθολκτῆς καθελκόμενος. Ὅτε δὲ μακρὰ τὸν λόγον καὶ ἀτέκμαρτα περικλύζειν ἐπαγγέλλεται κύματα καὶ πολυειδῆ καὶ διάφορον τῶν θορύβων ἐπάγειν τὴν ἄλμην, τότε δὴ πολλῶν τινι βέλτιον ἄφθογον ἢ φθεγγόμενον κακτῆσθαι τὴν γλῶτταν. Τὸ γὰρ αὐτὸ θαδῶριον ὅρος καθάπερ Εἰκονομάχους δέδοται πάλαι τῆς αἰρέσεως πρόφασις, οὕτω δὲ καὶ Παλαμᾶ τουτῷ καὶ ὁπόση τις [f. 161 r.] εἰη σύννομος αὐτῷ φαερία κοινοπραγοῦσα τὰ δυσσεβῆ καὶ παράνομα καὶ τῶν ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας ἐξορχουμένη θεσμῶν, οἶονεῖ τινο; ἀκράτου βαφῆς κατασχούσης; εἰς βλάβος αὐτοῦς τῆς κακίας. Πλὴν εἰ μὴ τις ἀπαντῆ λέγων πολλοῖς τρυτηνὶ καὶ μοθηροτέροις νοσήμασιν ὑπερβάλλειν ἢ κατ' ἐκείνην τὴν τῶν Εἰκονομάχων αἵρεσιν, καὶ πλείονος διὰ ταῦτα δεῖσθαι τῆς ἐξετάσεως ἐκείνων ταυτὶ καὶ μακροτέρων πολλῶν τῶν ἐλέγχων ἢ κατ' ἐκείνους. Ἐκεῖνοι μὲν γὰρ ἐνὸς τουτοῦ καὶ μονοειδοῦς σκανδάλου τὸ πρᾶγμα γέγονε πρόφασις, δι' ἣν κακῶ; τῷ καλῷ προσκακροῦκότες τῆς ἀληθείας ἐκόντας ἐξῴθησαν, πρὸς εἰκονομαχίαν βχέως ἐκκυλισθέντες· οὕτοι δ' οὐ μόνον μόνου τοῦ πάθους ἐκείνου μετέχον τε ἅμα καὶ ὑπερέσχον, ὡς εἴρηται, ἀλλὰ καὶ κακίαν ἄλλην ἐπὶ κακίᾳ προσεπεδαψίλευσαντο πολυειδῆ καὶ πολύμορφον. Τίνα δὴ ταύτην; Τὴν τῶν Εὐχιτῶν δηλαδὴ καὶ Μασαλιανῶν, ὧν τὸ τῆς γνώμης σθερρὸν καὶ ἀμφισβητήσιμον καὶ ἅμα τὸ τῆς πίστεως ἄπιστον οἱ θεοὶ τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι πάλαι κατεγνωκότες ἡμᾶς ἀπέχεσθαι παρηγγύησαντο. Τουτῶν γὰρ αἱ μὲν ἀσέμνῳ λογισμῷ καὶ γλῶττης ἀκρασίᾳ αὐτὴν ὀρθῶν φασὶ τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν, αὐτοῖ; ὁμιλοῦσαν ἀμέσῳ; ἅμα καὶ οὐκ ὄν ἐκείνην τρόπον καὶ ὅτε βούλεται, ἀλλ' ὄν αὐτοῖ· οἱ δὲ τὸ τῆς θείας οὐσίας ἀπλοῦν τε καὶ μόνον ἄκτιστον ἀθετοῦντες παντάπασιν ἀπίροις τε διαφόροις θεότησιν ἄκτιστοῖς κατατέμνουσιν. Καὶ σιωπῶ τὰς ἀθεμίτους καὶ δαιμονιώδεις πράξεις αὐτῶν διὰ γε δήπου τὸ μὴ ὄν γλῶττη γε προφέρειν, ἀλλὰ καὶ ψιλῆ τινι ἐπινοίᾳ μεμνησθαι λίαν αἰσχρὸν· λεκτέον δ' ὁμοῦ τὰ τοῦ Θεοῦ Μαξίμου περὶ αὐτῶν εἰρημένα, ἐξηγουμένου τὸν ἱερὸν Διονύσιον (1). Φησὶ γὰρ ὅτι τριετίαν μόνον ἄκριως ἀσκήσαντες, ἀδιαφοροῦσιν ἐπὶ τοσοῦτον τὸν λοιπὸν τῆς ἑαυτῶν ζωῆς χρόνον ὡς πᾶσαν ἀτοπίαν πράττειν ἀδελῶς, μοιχείαις, ἀσελείαις, γαστριμαρ-

vitare debes quomodo nec reprehendas si nos non secundum eos qui e pharetra sagittas abiciunt temere quæ in promptu sunt declarare et tanquam jaculatores canibus sancta projicere et margaritas porcis voluimus. Illo tempore oportebat sane silentium nos abjicere et disputationem inire, si nemo quæ verbis nostris non digna sunt dixisset neque insolentissime e rebus argumenta in suam partem protraxisset. At si sanæ rationes non tutæ sunt a magna et continua inundatione et a multis variisque tumultus clamoribus, multo profecto melius est silentium tenere quam lingua uti. Idem enim mons Thaborins, sicut Iconomachorum hæresis causa erat, ita etiam Palamæ hujus ejusque sociorum cæterorumque omnium qui una cum eo impia et injusta faciunt et sanctas Ecclesiæ leges transiliunt. Quos omnes vehemens quædam insania in impietatis profundum immersit; quorumque hæresin recte profecto quis dixerit pestifero morbo magis laborare quam Iconomachos, ideoque contra hanc majori opus esse examine et firmioribus argumentis quibus refellatur, quam contra illos, quibus una illa et simplex res causa erat ut impie pulchra offenderent et a veritate sponte recederent ad simulacra evertendi studium redacti. Hi vero non solum cum hac re societatem fecerunt et, ut dictum est, plus perpetrarunt, sed etiam alio modo quantum fieri potuit exercuerunt impietatem suam multiformem. Quid autem Euchtas et Masalianos commemorem, quorum opiniones falsas et ambiguas hæreticasque sancti Ecclesiæ Patres olim condemnauerunt, et a quibus absteineamus nos volumus? Quorum hi indigna ratiocinatione et lingua ineptiis ipsam se videre contendunt Dei essentiam quæ adesset ipsis nulla re intercedente idque non quo modo et quando hæc vellet, sed ut ipsi vellet. Illi autem divinam essentiam simplicem et unam et solam increatam agnoscunt; sed in infinitas et varias deitates increatas eam dissolvunt. Taceo horum insolentia et nefaria facinora quæ lingua proferre, imo, vel uno tantum verbo attingere turpissimum est. Sed recitanda de his sunt sancti Maximi verba quæ fecit in interpretatione ad sanctum Dionysium. Dicit enim eos postquam per tres annos supra modum asceticam vitam exegissent, tantopere per reliquum vitæ tempus indifferentes esse ut sine pudore quocumque scelus admitterent, ut stuprum, venereas cupiditates, edacitatem, 397 usum cum aliorum uxoribus, omnino, ne multis verbis utar, omnem libidinem, qua immersi talia facere palam non vererentur et sic tanquam omni sensu alienatos laborare eos morbo intemperantiæ suæ et duros a semet ipsis et a dæmonibus qui in iis habitarent perpeti cruciatus ut qui phrenesi affecti essent.

(1) Μαξίμου ἐκ τῆς εἰς τὸν ἅγιον Διονύσιον ἐρμηνείας ἐν τῇ θραυλίᾳ τοῦ μνητῆρου τῆς μοναχικῆς τελειώσεως.

γίαις, ἀλληλογαμίαις, καὶ ἀπαξιαπλῶς ἐν πάσαις ἀσωτίαις ἐγκυλινδούμενοι, τὰ τοιαῦτα πράττειν ἀπαθῶς τερατεύονται, ἀναισθητῶς νοσοῦντες τὴν ἐμπάθειαν, καὶ ἀναληγῆτως ὑφ' ἑαυτῶν πάσχοντες καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς οἰκούντων δαιμόνων, ὡσπερ οἱ φρονιτιδι κατεχόμενοι νόσῳ.

XIII. Inveniet autem quicumque consulere velit A in disciplina de practicis sanctæ et œcumenicæ tertie synodi, etiam septimæ, quomodo diffament et condemnent turpia horum facinora et quomodo Massalianos istos appellent et Marcionistas. Satisfacient autem nunc ad evidentiam alia plurima testimonia luculenta et præ aliis omnibus quæ ab Atho monte bis et ter et sæpius ad nos pervenerunt evulgata et libere palam exposita documenta, quibus illorum singula flagitia indicantur. At si pietatis nostræ et sanctæ doctrinæ intererat intelligere quomodo Thabor et Hermon in nomine Domini celebrati essent, et si hac de re necessarium omnino erat quæ cum miraculis ibi editis conjuncta fuissent inquirere, iisque venerationem summam tribuere: primum opus erat ut a viris doctis quæ certa sint accurate inquirentur, 398 neque quidquam injustius erat quam de eo qui de nostra doctrina loquebatur si revera viri docti plurimum valebant quanquam non eadem facultas cæteris omnibus inerat qui nobiscum faciunt eandemque doctrinam habent, quærere, num et numero sutorum aut forsorum aut sophistarum esset. Deinde autem fateor si nullo modo evitabile et prorsus necessarium fuisset, me nequaquam ibi omissurum fuisse verba facere, eo ut cavorem mihi ne ludibrii mihi obtrecentur unaque aliis qui indocti sunt ne facile a scelestis impietatis præsidibus deciperentur. Nunc vero cum vanam eorum demonstrationem esse nobis satis eluceat, et frustra eos et sine eventu concertationis multum lotum concitasse, tacere, ut dixi, malebam quam dicere, nec vero ea de causa ac si dicere omnino per se inutile esset, sed quia nobis ipso eo tempore inutile fore videbatur. Quod inopportunitum esse et nobis tanquam probro fore ipsum illud tempus satis monebat. De quibus enim quæstionem proponunt non necessariam, hæc responsionem necessariam non postulant. Audio enim magnam Basilium quando ab Arianis rogaretur ut enuntiatum «Deus creavit me» explicaret id repudiasset et silentii causam eam professum esse, quod nulla sibi de ejusmodi sententia dicendi esset necessitas, præsertim cum per parabolam et obscura verba et ænigmata prolata essent, ne qui audiret 399 ambigui quiddam inde conciperet. Eademque de causa ego quoque tacere ibi malebam, idque non solum propter ea quæ supra exposui, sed etiam propter plurima alia. Sunt enim qui sermone perspicuo utantur, alii qui prorsus non perspicuo; qui etsi argumentis non differunt a nobis, tamen verbis et vocibus suis peculiaribus differre videntur iis qui indocti sunt et quibus sacras Scripturas in controversiam ducere placet. Alio autem modo intelligunt qui in hujusmodi rebus nimium semper exquirere et per allegorias dicere volunt; alio modo qui simpliciter interpretari et illustrare stu-

Π'. Εὐρήσει δ' ὁ βουλόμενος περὶ τούτων κἀν τῷ ὄρω τῶν Πρακτικῶν τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς τρίτης συνόδου, καὶ ὁμοίως τῆς ἑβδόμης, ὅπως τε ἐκπομπεύουσι καὶ ἀναθεματίζουσι τὰς μισαρὰς αὐτῶν ἐργασίας, καὶ ὅπως τοὺς αὐτοὺς Μασσαλιανοὺς τε καλοῦσι καὶ Μαρκιωνιστάς. Ἀρκέσουσι δ' ἔτι καὶ νῦν ἐς δῆλωσιν ἄλλα τε πλεῖστα μαρτύρια καὶ σαφῆ, καὶ πρῶ γε πάντων οἱ ἐκ τοῦ Ἄθω τοῦ ὄρους καὶ δις καὶ τρίς καὶ πολλακίς ἐληλυθότες πεπαθήσασμένοι καὶ ὑπαίθροιο τόμοι, τὰ τούτων αἰσχρὰ καδ' ἕκαστα παριστῶντες. Ἄλλ' εἰ μὲν τοῦτ' ἦν ὁ τῆς ἡμῶν εὐσεβείας καὶ πίστεως ὄρος, εἰδέναι πῶς Θεόδωρ καὶ Ἑρμών ἐν τῷ ὄνομαι Κυρίου ἠγαλλιάσαντο, καὶ εἰς τοῦτ' ἀνάγκης ἦν τὸ περισταμένον τὰς ἐνεῖ θαυματοποιίας εἰδέναι καὶ ταύταις τῆς προσκυνήσεως νέμειν τὸ [f. 161 v.] κράτιστον, πρῶτον μὲν σοφῶν ἀνδρῶν ἔδειξτο πρὸς ἔρευναν τάσφαλοῦς ἀκριθεῖ, καὶ οὐδὲν ἂν ἦν ἀδικιώτερον κατὰ τὸν εἰπόντα τῆς ἡμετέρας πίστεως, εἰ τὸ πλεόν εἶχον οἱ σοφοί, καὶ οὐκ ἐπ' Ἰσῆς τοῦ σώζεσθαι πᾶσι μετῆν ὁμοφύλοισι καὶ ὁμογνώμοσι τὴν εὐσέθειαν, ἔρτε τῶν σκοτεινῶν τις εἴη καὶ σκαπανέων καὶ εἰ τις τῶν σοφιστῶν. Δεύτερον δ' εἴποιμι ἂν ὡς εἰς βίαιόν τι καὶ ἀναπόδραστον τὸ τῆς ἀνάγκης ἐνταυθοῖ περιστατοτρόπαιον, περὶ πολλοῦ μὲντ' ἂν καὶ αὐτὸς, μᾶλλον δὲ τοῦ παντὸς ἐποιοῦμην τὸ λέγειν ἐνταῦθα, ἑμαυτοῦ τε προμηθεύμενος, ὡς μὴ διαβαλλοίμην τοῖς φιλοσκώμμοσι, καὶ ἅμα τῶν ἀφελεστέρων, ὡς μὴ βλάβῃς ἑξαπατῶντο πρὸς τῶν ἀνοσιῶν τῆς ἀσεβείας προέδρων. Νῦν δ' ἐπειδὴ ματαίαν ἐπίδειξιν εἶναι τὸ πρᾶγμα κατανοεῖν ἡμῖν παραγίνεται, καὶ πολὺν μὲν, ἀνόνητον δὲ καὶ εἰκῆ τὴν τῆς ἔριδος ἐντεῦθεν κοιορτὴν ἐγειρόμενον, σιγῆν, ὡς εἴρηται, ἐβουλόμην ἂν μᾶλλον ἢ λέγειν, οὐ πὸ λέγειν ὡς ἀνόνητον κατὰ φύσιν ὑπάρχον ἀποσειόμενος, ἀλλ' ὡς ἡμῖν ὑπάρχον ἀνόνητον ἄρτι, τὴν ἀωρίαν τῆς τοῦ χρόνου καθάπερ τινὰ κηλῖδα συμπεπτωκυῖαν ἐθελονηποτοῦν πρὸς τὸ εἶδος ἀναδεξαμένου· ἃ γὰρ ἐνδεχομένην οὐκ ἀναγκαίαν δὲ προσβάλλονται ζήτησιν, ταῦτα πάντως οὐδ' ἀναγκαίαν τινὰ τὴν ἀπόκρισιν ἀπικτεῖ πανταχοῦ. Ἀκούω γὰρ καὶ τοῦ μεγάλου Βασιλείου περιφρονοῦντος, ὅποτε πρὸς τῶν Ἀρειανῶν ἀπαίτοιο τὴν τοῦ, «Κύριος ἔκτισέ με,» φωνὴν ἐξηγήσθαι, καὶ τῆς σιγῆς τὴν αἰτίαν φάσκοντος, μὴ εἶναι D δηλαδὴ μηδεμίαν ἀνάγκην περὶ τοιαύτης λέγειν φωνῆς, καὶ ταῦτα διὰ παραβολῶν καὶ σκοτεινῶν λόγων καὶ αἰνιγμάτων προσηνεγμένης, ὡς μὴδὲν ἀναμφισβήτητον εἶναι λαθεῖν ἐξ αὐτῆς τὸν ἀκούοντα. Διὰ γοῦν ταῦτα κἀγὼ σιωπῆν ἐβουλόμην αὐτὸς ἐνταυθοῖ. Καὶ μὴ μόνον δι' ἃ προσηρηθιμησάμην, ὅτι μὴ καὶ ἄλλων δήπου πλείστων ἕνεκα. Καὶ γὰρ ἔνιοι μὲν σαφηνεῖα γλώττης, ἔνιοι δ' ἥκιστα κέχρηται, καὶ εἰ μὴ ταῖς ἐννοίαις, ἀλλ' οὖν τῆ γὲ λέξει καὶ τῷ τῆς φράσεως σχήματι διενημέχθαι δοκοῦσιν ἐνιαχοῦ τοῖς ἀμαθῶς τε καὶ ἐρσιτικῶς ταῖς Γραφαῖς; ὁμιλοῦσιν. Καὶ ἄλλως μὲν οἷς τὰ περὶ τούτου πῶς μὲν

ἐγκωμιάζειν, πῶς δ' ἀναγκαιὸν τινα λέγειν τρόπον καὶ ἀλληγοροῦντας διεξιέναι ἔπεισιν, ἄλλως δὲ τοῖς ἀπλῶς ἐρμηνεύειν καὶ ἐξηγεῖσθαι προσελομένοις μόνως αὐτὰς τοῦ Εὐαγγελίου τὰς ῥήσεις φιλοτιμίας ἀπάσης ἐκτός, καὶ ἀνακαλύπτειν, ὅσον ἐφικτὸν, τὸν ἐγκείμενον ταῖς λέξεσι νοῦν ἀκριθῶς, καὶ πλεον οὐδὲν περαιτέρω ζητεῖν. Ἄλλως δὲ τοῖς νῦν ἐπὶ συγχύσει τῆς εὐσεβείας ἐπιφυσίειν ἀσεβείων, οἱ τὴν μίαν ἄκτιστον θεότητα πρὸς ἀπέλους καὶ διαφόρους τέμνουσι, καὶ ἅμα ὀρᾶν αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς ἐγκυχωῦνται καὶ ἔμειβιν ἐξ οἴνου καὶ τρυφῆς Παλαμικῆς. ὃν ἀδύνατον ἰδεῖν μεμαθήκαμεν μήτ' ἀνθρώπων μήτ' ἀγγέλων οὐδένα. Ἄλλως δ' αὐθις τοῖς ἐπομένοις βαρυσοῖς καὶ τριωβολιμαίοις γυναικαίροις καὶ ἀνδραίοις. Ὡς εἶναι πολλαπλοῦς καὶ πολυειδεῖς τοὺς ἐντεῦθεν ἀποβλύζοντας τῆς ὀρησκείας ρύακας, καὶ Πρωτεύς τῆς μερον δεῖσθαι τινος, ἀλλοιοῦσθαι [f. 162 r.] δυναμένου συχνὰ πρὸς τὰ διάφορα τῶν ἐμιλούντων ἡρώ, καὶ ἅμα τὰς τε γνώσεις καὶ διχοστατούσας γνώμας.

1Δ'. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ τὰ τοιαῦτα βαθείας σιγῆς ἀνθελλικον ἔρωτες τὸ τῆς ἐμῆς ψυχῆς λογιζόμενον, καὶ τοιούτους δὴ τινὰς ἐν ἑμαυτῷ τοὺς λογισμοὺς ἐξήσκουν ἐγὼ, δεδιὼς μὴ μάτην ἀορίστῃ τε καὶ ἀσάτῃ στοιχείῳ τῷ ἀέρι δόξω δανεῖζειν λόγους αὐτίκα μάλα λυθησομένους. Ἐπεὶ δὲ πανταχόθεν ἡμᾶς περιβέοντες νῦν οἱ τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταὶ καὶ σφόδρα τῆς πίστεως ἀντεχόμενοι πιθανωτέροις χρησάμενοι λόγοις ἐκθύμως τε ἀξιοῦσι καὶ ἀνάγκη τῇ ἀξιώσει ἐπάγουσι παντοδαπὴν τινα καὶ πολὺ τὸ διάπυρον κεκτημένην, καὶ ἄρα προσεπιδαψιλεύουσι τῇ ἀνάγκῃ μὴ περιδεῖν ἀνυμοχλευομένην τὴν ἀλήθειαν, κινδυνεύοντας δὲ τοὺς πολλοὺς, τοὺς μὲν εἰς τὰ ἔσχατα τῆς κακίτης τῶν Μασαλιανῶν περιπίπτειν αἰρέσεως, τοὺς δ' εἰς τὰ τῶν Ἀκτιστιτῶν τε καὶ Ἀψωροπομορφιτῶν βάραθρα, τοὺς δ' εἰς ἀλλοκίτους καὶ τερατώδεις ἄλλους κρημνοὺς, καὶ ἄκων ἐξάγομαι λέγειν ἃ μὴ περὶ ῥημαι, τὴν τοῦ κρύψαντος τὸ δῶρον καθ' ἑτερον τρόπον δεδιὼς καταδικῆν ἐκείνου, ἅτε στενοχωρῶν καὶ ἀδικῶν τὸ τῶν λόγων χρηστὸν οὐ μάλα ἄκων, πλείοσι φαίνεσθαι χρηστὸν ἀφαιρούμενος διὰ τῆς σιγῆς. Τρέπεται δ' εἰς τὰς τῶν αἰτίων κεφαλὰς τὰ τῆς μέμφεως, ἐν οὐ καιρῷ βιασαμένων λέγειν τὰ τῆ φύσει μὲν καιρία, οὕτω δ' οὐτε τοῖς καθεστηκόσι πράγμασιν ὄντα οὐτε τοῖς ἀκούουσι καιρία. Ἐν γὰρ τῇ τῶν ἀκούοντων γνώμῃ τὴν νικῶσαν ἔχειν πεπεισμεθα ψῆφον ὡς τὰ πολλὰ καιμένην τὴν τῶν λεγόντων ἀλήθειαν.

1Ε'. Βέλτιον μὲν οὐκ ἦν ἂν ἐν τοῖς τοιοῦτοις σιγᾶν, ὡς διελέηται. ἄλλ' ὅτε δὴ καὶ τῆς σιγῆς οἱ καιροὶ τὴν τῶν λεγομένων ξενοδοχοῦντες ἦσαν ἀσμένως φράν, καὶ οὐ τὴν ἀναγκαίαν τοῦ λέγειν προὔβαλλον πρόσφασιν. Ἔστι μὲν γὰρ καὶ σιγῆς καιρὸς, ἄλλ' ὅτε δὴ σιγῆς δεομένοις ἀπροσάταις ἐντυγχάνοι. ὅτε δ' ἀξίοις καὶ πάνυ τι χρῆζουσι. Τότε δ' οὐκ καὶ τὸ ἐνδεχόμενον εἰς τὴν νοῦ ἀναγκαίου μίτραν σαφῶς ἀποκκριμένον, λελήθε τὴν τοῦ ἐνδεχομένου δύναμιν ἀπολωλεκὸς, ὑπὸ τῆς ἀνάγκης καταποθὲν ὡς εἶπειν. Ἀθανάτου γὰρ τῆς ἡμετέρας οὐσης ψυχῆς καὶ ἀθα-

dent ipsa tantum nuda Evangelii verba sine ulla æstimatione et detegere quantum fieri possit accurate quæ verbis subest sententiam, neque qui ulterius quidquam indagandum esse putant. Rursus alio modo differre videntur iis, qui hodie pios animos perturbare student impiis, quique unam increatam deitatem in infinitas et multimodas discindunt, simulque videre eam claris oculis se jactant et conjunctos se esse post vinum et comestationem Palamicam cum ea quam nos nequaquam cerni posse didicimus neque ab homine ullo neque ab angelis. Denique alio modo intelligunt, quæ in comitatu semper est plebs e tabernis et perditæ vilesque mulieres et homunculi. Itaque sicut ut multiplices inde et variæ formæ sanctæ doctrinæ tanquam rivuli profluant; et profecto cogitare 400 liceat hodie de Proteo qui crebro cogitari potest in varios ac diversos hominum mores eorumque cognitiones et dissidentes inter se sententias.

XIV. Propter hæc et similia alti silentii amor animum meum tenebat et tales fere apud me sententias conformavi. Timebam enim ne temere in aerem elementum infinitum et inane projicerem orationes statim in nihilum abituras. Quandoquidem autem undique nos circumstantes nunc pietatis vindices et tenacissime fidem amplectentes firmiteribus uti argumentis par esse putant et necessitatem argumentationi adducunt undique collatam et multum roboris habentem et vota necessitati adjiciunt ne negligamus veritatis cernendæ studium et periculum a plerisque defendamus ne alii in summam nequitiam incidant Masalianorum hæresis, alii in foveas Actistitarum et Anthropomorphitarum, alii in alia pestiferæ et monstrosæ hæresis præcipitia, sit ut vel invitus cogar dicere quæ antea mihi non proposui, veritus alio modo pœnam ejus, qui donum celavit, utpote coarctans atque injuria afficiens bonas rationes non invitus, impediens silentio meo, ne pluribus appareret bonum. Vituperium autem se vertat in capita auctorum, qui 401 me coegerunt alieno tempore dicere ea quæ per se opportuna sunt, sed nondum neque pro præsentis rerum conditione neque pro auditoribus opportuna. Nam in auditorum opinione vincentem sortem positam esse arbitramur, ita ut sæpe jaceat dicentium veritas.

XV. In his igitur melius erat, ut senseramus, silentium tenere, quando scilicet silentii tempora dicatorum vim libenter in se reciperent, neque dicendi necessariam causam obtenderent. Est enim silentii tempus opportunum, ubi auditores silentio egeant hinc eo digni sint et valde id cupiant. Quo pacto id quod licitum est, in necessitatis vim plane se junctam transit, vi liciti abjecta tanquam a necessitate devorata. Cum enim anima nostra immortalis sit et immortales eorum quæ aguntur continet necessitates, uni vero animæ ipsum totum

mundum non æquiparandum esse sacra confirmet Scriptura, cur non necessarium fiat id quod licitum est? Etenim si nobis id facere licet, ut eam servemus et æternæ gloriæ tutores ei simus, et si horum contrarium est perdere et æternæ pœnæ transmittere, sane hoc necessarium 402 est, ne negligamus id quod secundum naturam necessarium esse dicimus. Quantum enim perdere turpissimum est et contra rationem, tantum servare necessarium. Quæ ergo sæpe accepimus et ipsi experti sumus ut bona, ea exercere judicamus esse necessarium. Verum ab iis quæ exercere necessarium esse judicamus recedere, quomodo extremæ ignaviæ opprobrium effugiat? Qui igitur viliis virtutem antepōnere didicerunt magis magisque ad perfectionem, et inde ad immortalitatem, me iudice, procedunt. Hac ratione apud nos quoque rerum honestarum exercitatio veritatis viam nobis recludit. Et cum hodie nobis necessitas imposita est de his loqui, quærendum est quo ordine et qua successione loqui necesse sit.

καὶ ἀναγκαίαν ὁδὸν, ὡς ἐμέ γε οἴεσθαι. Καὶ οἱμαί γε ὀρθότεραν πᾶν τι οἴεσθαι. Καὶ οὕτως ἐνδεχομένης καὶ ἐφ' ἡμῖν τῆς τῶν ἀγαθῶν προαιρέσεως οὐσης ἀναγκαῖον γίνεται τὸ συμπέρασμα, πρὸς δὲ πέφυκεν ἀνατρέχον μᾶλα τι προσηκόντως, καὶ τὸ ἐν ταῖς τοιούτοις καίριον εἰς τὸ τῆς ἀληθείας μουσεῖον παιδαγωγούμενον ἀνευρίσκον. Ἄλλὰ γὰρ εἰς τοῦτο τύχης ἡμᾶς τῆς τοῦ λέγειν τῆμερον ἐλαυνούτης ἀνάγκης, σκεπτέον τίνα δεῖ πρῶτον καὶ τίνα δευτέρου εἰπεῖν, καὶ τίνα τάξιν εἰληφέναι δεόν ἕκαστα τῶν ἐξῆς.

νάτους ἐκδεχομένης τὰς τῶν πεπραγμένων σαφῶς ἀμοιβὰς ἐξ ἀνάγκης, καὶ ἅμα μὲν ψυχῆς μὴ εἶναι τὸν πάντα κόσμον ἀντάξιον τῆς θείας λεγοῦσης Γραφῆς, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἐνταῦθα γίγνοιτ' ἂν καὶ τὸ ἐνδεχόμενον; Εἰ γὰρ ἐφ' ἡμῖν καὶ ἐνδεχόμενον τὸ σώζειν ἐστὶν αὐτὴν καὶ ὁδὸς ἀτίθιλον προξένους αὐτῇ καθίστασθαι, καὶ αὐτὸν τούναντιον φθεῖρειν καὶ κολάσει παραπέμπειν αἰώνιῳ, ἀλλ' οὖν τῶν ἀναγκαίων καὶ τοῦτ' ἂν εἴη μάλιστα μεταξὺ μὴ παρατρέχειν καίμενον τὸ κατὰ φύσιν εἰπεῖν ἀναγκαῖον. Ὅσον γὰρ τὸ φθεῖρειν τῶν ἀποπτωμάτων ἐστὶ καὶ παραλόγων, τοσοῦτο τῶν ἀναγκαίων τὸ σώζειν. Ἄγουν ἀκούσαντες πολλάκις καὶ ὧν πειραθέντες ἐμάθομεν εἶναι τῶν ἀγαθῶν, ταῦτα ποιεῖν τῶν ἀναγκαίων [f. 162 v] καθάπαξ κρίνομεν εἶναι. Ἄδὲ ποιεῖν τῶν ἀναγκαίων κρίνομεν εἶναι, τοῦτον ἀφίστασθαι, ποῖαν οὐκ ἀτοπίας ὑπερβολὴν παρελαύνοι; Ὅστε τῶν χειρόνων ἀνθαιρεῖσθαι τὰ βέλτιω μαθούσιν εἶναι βέλτιον ἐξ ἀνάγκης, βελτίους καὶ ἑαυτῶν ἀναγκαζομένους γίνεσθαι ἔπεται, καὶ τοῦ δέουτος, ὅσον ἐφικτὸν, ἐγγύτατα θεῖν ἅει, τὴν ἀθάνατον ἰδύτω;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΛΟΓΟΣ ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ Δ'.

NICEPHORI GREGORÆ

LIBER DOGMATICUS QUARTUS.

403 I. Primum omnium inquit Gregoras, e re est querere, utrum statutis Ecclesiæ dogmatis unum Deum adorare magis conveniat vel unam in Trinitate increatam Deitatem, ut Gregorius magnus ille theologus dicit, Deum, lucem unam, inaccessibleem et sempiternam et semper in Trinitate lucentem: an plures deitates et plura lumina, ut volunt sanctæ doctrinæ nostræ adversarii. Equidem neminem puto eorum qui in sancta doctrina educati sint in tantam sponte incidere posse amentiam ut plures quam unam deitatem fingat sibi et credat; cum Patrum sanctæ Ecclesiæ dogmata una ac clara voce acclament ei, lucem unam sempiternam et inaccessibleem esse Deum, nec vero lumina 404 plura nec præter Trinitatem; deinde lucem reve-

[Cod. Reg. 1276, f. 162 v.] Α'. Πρῶτον μὲν οὖν ἂν εἴη σκέψασθαι ἄξιον, ἐφησεν ὁ Γρηγορίης, πότερον ταῖς κοιναῖς μάλλον ἐννοίαις τῆς Ἐκκλησίας ἀρμόττει σέβειν ἕνα Θεόν, εἴητοι μίαν ἐν τρισὶν ἄκτιστον θεότητα, καὶ ὃ φησὶν ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος, πῶς ἐν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον τὸν Θεόν, ἀειλαμπές, τριλαμπές, ἢ πλείεστας μὲν θεότητας, πλείω δὲ φῶτα, κατὰ τινὰς τῆς ἀντιθέτου τῆ εὐσεβείας φάλαγγος. Ἐγὼ μὲν οἶμαι μηδένα τῶν εὐσεβέσι λογισμοῖς συντετραγμένων πρὸς τοσαύτην ἐκόντα καταπεσεῖν ἀπόνειαν, ὥστε πλείους μὲν ἐλέσθαι νομίζεσθαι δικαιοῦν θεότητας, κοινῇ τῶν τῆς εὐσεβοῦς Ἐκκλησίας πατρῶν δογμάτων ἀκούοντα διαβρῆδην βοώντων, πῶς ἐν ἀδιάδοχον καὶ ἀπρόσιτον εἶναι τὸν Θεόν, καὶ μὴ πολλὰ μετὰ πέρα τῆς Τριά-

δος, δεύτερον δὲ φῶς ἄγγελον μηδανὸς ἐτέρου μεταξὺ A
μεσιτεύοντος, καὶ πάλιν ἓνα Θεὸν εἶναι, διότι μία
θεότης, ἀναγκαίαν αἰτίαν τοῦ εἶναι ἓνα Θεὸν τὴν
τῆς μιᾶς θεότητος πρώτην ὁμολογίαν τιθέντων, εἰ
μὴ τις ἐν ἀθύρματος μοίρᾳ καὶ γέλωτος ἑκὼν ἑαυ-
τοῦ προδότης τοῖς ἐν ἀγοραῖς καλινδουμένοις παιγ-
νίοις καθίσταται ἑθελουφῶν.

B'. Τοῦτου γε μὴν ὁμολογηθέντος, δεύτερόν ἐστι
πυθέσθαι: ἄξιον εἰ δέοι παραδραμόντας τὴν κοινήν
αὔθις τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας; ἔνοιαν μεταξὺ κα-
θάπερ λύχον ἐπ' ὄρους κειμένην, ἔπειτα ὄρατὴν
εἶναι λέγειν τὴν μίαν ταύτην καὶ μόνην ἄκτιστον
θεότητα, εἴτουν τὸ ἐν (1) φῶς ἐκεῖνο τὸ ἀειλαμπές
καὶ ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον· κοινὸν γὰρ εἶναι δόγμα
τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦτ' εἰλήφειμεν πρὸς τε τοῦ
Θεοῦ καὶ Σωτήρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν
αὐτοῦ φοιτητῶν, ἑωρακέναι Θεὸν ὑπάρχειν ἀδύνατον
ἄπεισι, πλὴν διὰ συμβόλων καὶ τύπων σωματικῶν.
« Οὕτως γὰρ, » φησὶν, « εἶδε Θεὸν οὐτ' ἴδεν δύναται
τῶν ἀπάντων οὐδεὶς. » Ἄπερ ὁ εἰπὼν αὐτὸς ἐπι-
σφραγίζων αὐθις θεὸς Παῦλος, « εἰ τις εὐαγγελίζε-
ται, » φησὶ, « παρ' ὃ παρελάβετε, [f. 163 r.] ἀνά-
θεμα ἔστω, » ταῦτα δὴ λέγειν τὰ εἰρημένα, τὸ μίαν
τε εἶναι ἄκτιστον θεότητα καὶ φῶς ἐν ἐν τρισὶν
ὑποστάσεσι, καὶ ἅμα ταύτην ἀόρατον εἶναι ὁμολο-
γεῖν, μὴ ὅτι ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ ἀγγέλοις αὐτοῖς.
Τίς γὰρ οὕτως ἡλίθιος καὶ μανίᾳ σύνοικος μακρῶ
ὥστε κτισμάτων ἀοράτων ὄντων, ἀγγέλων φημι καὶ
ψυχῶν καὶ δαιμόνων, λέγειν ἔπειτ' ἀνθρώποις τολ-
μᾶν ὄρατὴν εἶναι τὴν φύσιν του τῶν ἀπάντων δη-
μιουργοῦ Θεοῦ; Μὴ οὖν ὅτι θρήνων καὶ δακρύων
ἄξιον παμπόλλων πατριῶν δόγμα τῆς Ἐκκλησίας
κινουῦντας τοῖς ἀποστολικοῖς ἐκείνης ἀναθέμασιν
ἑαυτοὺς ἔκοντι παρέχειν, ἀλλὰ καὶ μανίας ὁμοῦ καὶ
ἡλιθιότητος γέμει τοιαῦτα λογιζέσθαι. Ἐπὶ γὰρ
πᾶσαν διδασκαλίαν καὶ πᾶσαν μάθησιν ἐκ προὑπαρ-
χούσης γίνεσθαι φάσκουσι γνώσεως. Δεῖ γὰρ μαρτυ-
ρίας ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἐκείνας προβάλλειν εἰς προὑ-
πτον καὶ σαφεστέραν δὴλωσιν τῶν ἀτελεστέρων, αἷ
τῆ τῶν ἀνθρωπίνων αἰσθήσεων ἐκ πρώτης γενέσεως
συνθηεῖα κανόνισ ἀθανάτοις μαθήσεσι ἡλικιωτίδες
γίνονται, κἀντεῦθεν ἀμοιβαίως ἔχουσιν ἀναγομένους
βαθμιῶν δίκην ταῖς κατὰ μικρὸν ὑπαλλαγαῖς τῶν
ἀναλόγων προσθέσεών τε καὶ ὑφαιρέσεων συμβιδά-
ζειν καὶ τῶ τῆς ἐπιστήμης ἡλίψ καθαρώτερον ἔδη
προσάγειν, χρεῶν διδασκῆς οὐσης τῆς ἐπιστήμης
προὑπάρχουσας εἶναι λογιζέσθαι γινώσιν τὴν τῶν
αἰσθήσεων αὐτοδίδακτον πρώτην κατάληψιν, ἀφ' ἧς
ὡς ἐκ πρώτης ἀρχῆς καὶ πηγῆς οἱ πάσης ἐπιστή-
μης ἀποβλύζουσι ῥύακες τῶν τε τοῖς αἰσθητοῖς καὶ
διανοητοῖς; καὶ νοητοῖς; ἐνυπαρχόντων ὄντων καὶ λό-
γων. Τὸ γὰρ βλέπειν ἡμᾶς καὶ ἀκούειν, καὶ νῦν μὲν
γλυκέων καὶ πικρῶν αἰσθάνεσθαι διὰ τῆς γεύσεως,
νῦν δὲ τραχέων τε καὶ λεῖων διὰ τῆς ἀφῆς, καὶ ὅτι
θερμὸν καὶ καυστικὸν τὸ πῦρ καὶ ψυχρὸν ἢ χιών,
κοινὰ εἶσιν ἔνοιαι πάντα καὶ αὐτοδίδακτα τοῖς αἰ-
σθητηρίοις. Οὐ γὰρ διδασκόμεθα παρ' οὐδενὸς βλέ-

lantem nullo alio intercedente; et rursus unum
Deum esse, quippe unam deitatem, consentaneum
autem esse unum adorare Deum, ubi primum con-
venerit unam esse deitatem, nisi quis, cum surdis
auribus sit ipse, ut ludibrium et ridiculum se tra-
dere velit totius fori irrisioni.

II. Quæ si concessa erunt, secundo loco
queramus, num divinæ Ecclesiæ dogma vulga-
tum transcurrere tanquam in monte positam lu-
cernam, et deinde dicere liceat cerni posse unam
hanc et solam increatam Deitatem. Si hæc una lux
illa semper luceus, inaccessibleis, sempiterna est,
dogma hoc Ecclesiæ vulgatum est idemque a Deo
nostro et Salvatore Jesu Christo ejusque discipulis
nobis traditum, Deum cernere posse neminem nisi
per symbola et typos corporeos. « Nemo enim, » inquit,
Deum vidit, neque potest quisquam eum videre. »
Quod Dominus ipse proclamavit et confirmat rursus
sanctus Paulus qui dicit: « Si quis vobis evange-
lizaverit præter id quod accepistis, anathema sit. »
Dicit autem ille ipsis his verbis adorandam esse
increatam Deitatem et lucem unam in trinis sub-
stantiis, 405 eamque invisibilem esse non solum
hominibus, sed etiam ipsis angelis. Quis igitur tam
temerarius erit tantaque amentia captus, ut eum
creaturæ invisibiles sint, dico angelos, animas,
dæmones, hominibus dicere audeat visibilem esse
naturam Dei qui cuncta procreavit? Neque solum
in misericordia nostra et multis lacrymis sunt qui
patro dogmate Ecclesiæ læso apostolicum anathe-
ma sibi met ipsi contraxerint; sed patet etiam multa
eos in temeritate et amentia versari, quippe qui
omnem dicant doctrinam et omnem cognitionem
feri ex nostra ratione. Nam in hujusmodi rebus
iis utendum est testimoniis ad conspicuam et pla-
niores infinitorum revelationem, quæ ex humano-
rum sensuum inde a primis a pueritia motibus
consuetudine cognitiones evadant immortalibus re-
gulis æquales. Deinde progrediendum est alterno
vestigio gradatim et in analogis addendis et di-
cendis concludendum ex exiguis quæ intercedat
differentiis, et ut scientiæ sol clarior fiat, quoniam
scientia doceri potest, demonstrare opus est sub-
esse rationem, sensuum propriam ac primitivam
perceptionem. E qua tanquam e prima origine ac
fonte scientiæ omnis prosiliunt rivuli et iis quæ
percipiuntur, cogitantur, cognoscuntur, subsunt
primæ 406 notionis et notitiæ. Nam quod videmus
nos et audimus, modo palato dulcia et amara per-
cipimus, modo aspera et levia tactu, et quod calidus
et ardens ignis est, nix frigida, perceptiones com-
munes sunt et propriæ sensuum. Neque enim a
quoquam edocemur videre et audire aut ignem
ardere, frigere nivem, mel dulce esse. Sua sponte
enim sensus ad alia inclinatur, alia fugit, nulla æscita
geometrica necessitate vel alia qualibet argumen-

(1) Εἰ τοῦτο ἐν Cod.

tatione. Sic enim Deus universi procreator initio distribuit et iniecit naturæ semina has radices primitivas, fundamenta certissima in scientia quacunquē comprehendenda et demonstranda. Unde invicta et vel maxime stabilia veritatis argumenta petuntur. Nam argumentorum dicunt principia per se debere esse data, et quæ per se fidem habeant et omnino firma sint et quibuscumque singula omnia consentiant, quasi cum his omnia consentiant; quasi ratione instigatrice quadam firma ac certa innixi philosophi tanquam sub sole ab luce in argumentando protrahere possint ad cujusque rei veram necessitatem, vim veritatis.

λογον ἐξ ἀπάντων τὸ συγκεχωρηκός, ὡς ἂν ἐξ ὄρητηρίου βεβαίου καὶ ἀσφαλούς ταῖς τῶν σοφῶν ἀποδεικτικαῖς φωναῖς τε καὶ γλώτταις κινουμέναις ἀγώγιμον ὡς ὕψ' ἤλιου καὶ ζωτὶ μέγρι τοῦ προσήπορευόμενον ευγενές.

III. Sed ut exemplis tribus vel quatuor illustrentur quæ dicta sunt, dicat nunc magister noster magnus ille Ecclesiæ pharus Dionysius qui ex iis quæ percipiuntur sensibus et per se fidem habent et cum **407** omnibus consentiunt, argumenta nobis præbet. Qui dum docere vult Deum esse ubique locorum et in rebus omnibus, ut etiam decebat, rationibus communiibus et quæ omnibus aperte sunt utitur ad illustranda ea quæ supra sensus posita sunt. « Quemadmodum enim, inquit, in centro omnes circuli radii in unum coeunt, et centrum omnes in se radios illos conjunctos tenet ratione unitatis non minus inter se quam ad unum unde provenerunt principium, ita e Deo et in Deo omnia omnino conjuncta et in unitate comprehensa et invicem sibi opposita sunt. » Rursus: « Quemadmodum vox una eademque ab auribus multorum ut una percipitur, ita Deus unus et individuus in iis quæ per se divisa sunt, ut individuus est. » Rursus: « Quemadmodum sigilli unius signa plura respiciunt ad sigillum archetypum idque in singulis signis expressi, totum apparet et idem, neque ulla in parte ut dividuum, ita ad Deum omnia respiciunt. » Rursus: « Quemadmodum in anima conjunctæ sunt inter se quæ ex parte in lucem veniunt totius corporis facultates, ita in Deo quoque. Neque enim absurdum esse dicit ex obscuris imaginibus ad universi principium procedere et oculis divinis singula quæque contemplari in universi prima causa conjuncta et in unitate comprehensa. »

IV. Quibus dictis, Videte, inquit Gregoras, quomodo ex iis quæ sensibus **408** percepta ac aperta sunt mens invisibilis arripit quæ firma sunt et ad rerum divinarum et supra sensus positaram cognitionem facile ascendat, et quomodo ex iis quæ natura sua sunt individua ad ea quæ in partes discreta cernuntur descendat, deinde rursus ex his ad individua redeat, neque tamen naturæ ipsius mysteriis excedat et simul materiæ naturam cum soleat induere et pro modo implere, alternis ac receditis, ut dicunt, complicationibus et confusio-

Α πειν ἢ ἀκοῦσιν, ἢ ὅτι καίει τὸ πῦρ καὶ ψυκτὸν ἢ χιῶν, καὶ τὸ μέλι γλυκύ. Αὐτόθεν γὰρ ἡ αἰσθησις τὰ μὲν προσίσταται, τὰ δ' ἀποσείεται διχα τινὸς ἐπεισάκτου γεωμετρικῆς ἀνάγκης καὶ διχα συλλογιστικῆς ἀποδείξεως οἰασθητοῦ, τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ πανσόφως προοικονομήσαντός τε καὶ προὑποθέντος τῆ φύσει σπερματικῶς οὐτωςὲ τὰς τοιαύτας ἀρχηγόνους ρίζας, ἐφόδιον κράτιστον ταῖς ἐπιστημονικαῖς ἐξῆς ἀπάταις μεθόδοις καὶ ἀποδείξεσιν, ἐξ ὧν οἱ ἀκυμαίητοι καὶ δυσαντίβλεπτοι μάλιστα τῆς ἀληθείας περατοῦνται συλλογισμοί. Ἀστὶν γὰρ εἶναι τὰς ἀρχὰς τῶν συλλογισμῶν αὐτοδιδάκτους καὶ αὐτόθεν ἔχουσας τὸ πιστὸν καὶ ἀναντιρρήτον πανταχοῦ καὶ διόλογον.

Β Γ. Καὶ ἔν' ὑποδείγμασι τρισὶ καὶ τέτρασι διαλευκανθεῖ τὰ εἰρημένα, προκείσθω νῦν διδάσκαλος ἡμῖν ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας φωστὴρ Διονύσιος, ἐκ τῶν τῆ αἰσθήσει γνωρίμων καὶ αὐτόθεν τὸ πιστὸν ἔχόντων καὶ ἅπασιν ὠμολογημένων τὸ συγκεχωρηκός παριστῶν τὸ ζητούμενον. Θέλιον γὰρ διδάξει πανταχοῦ τὸν Θεὸν εἶναι τε καὶ [f. 163 v.] πᾶσι μεθεκτὸν, ὡς ἐκείνῳ προσήκει, ταῖς κοιναῖς καὶ πᾶσι προδήλοις ἐνομοῖαις πρὸς τὴν τῶν ὑπὲρ αἰσθησιν κέχρηται δὴλωσιν. « Ὡσπερ γὰρ ἐν κέντρῳ, » φησὶ, « πᾶσαι αἱ τοῦ κύκλου γραμμαὶ κατὰ μίαν ἔνωσιν συνυφεστήκασι, καὶ πάσας ἔχει τὸ κέντρον ἐν ἑαυτῷ τὰς εὐθείας ἐνομοῖαις ἠνωμένας πρὸς τὰ ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν μίαν ἀρχὴν ἄψ' ἧς προήλθον, οὕτως ἐκ Θεοῦ καὶ ἐν Θεῷ τὰ ὄντα πάντα συνειλημμένως καὶ ἐνιαύως εἰσὶ, καὶ τὰ ἀλλήλοις ἐναντία. » Καὶ πάλιν, « Ὡσπερ φωνὴ μία καὶ ἡ αὐτὴ πρὸς πολλῶν ἀκοῶν ὡς μία μετέχεται, οὕτω καὶ ὁ Θεὸς εἰς ὧν καὶ ἀμερῆ; ὑπὸ τῶν μεριστῶν ἀμεριστῶς μετέχεται. » Καὶ πάλιν, « Ὡσπερ σφραγίδος μιᾶς ἐκτυπώματα πολλὰ μετέχει τῆς ἀρχετύπου σφραγίδος ἐν ἐκάστῳ τῶν ἐκτυπωμάτων ὅλης καὶ τῆς αὐτῆς οὐσης καὶ ἐν οὐδενὶ κατ' οὐδὲν μέρος, οὕτω καὶ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα μετέχει. » Καὶ πάλιν, « Ὡσπερ ἐν τῇ ψυχῇ μονοειδῶς αἱ τῶν κατὰ μέρος πάντων προνοητικῶν τοῦ ὅλου σώματος δυναμεις, οὕτω καὶ τῷ Θεῷ. Οὐδὲν γὰρ ἄτοπον, » φησὶ, « ἐξ ἀμυδρῶν εἰκόνων ἐπὶ τὸ πάντων αἰτ.ον ἀναβάτῳ; ὑπερκοσμοῖς ὀφθαλμοῖς θεωρησῆαι πάντα ἐν τῷ πάντων αἰτίῳ μονοειδῶς καὶ ἠνωμένως. »

Δ' Ταῦτα εἰπὼν, Ὁρατε, φησὶν ὁ Γρηγοράς, πῶς ἐκ τῶν τῆ αἰσθήσει γνωρίμων καὶ φανερῶν ὁ νοῦς ἀφανῆ; ὧν ἀρπάζων τὸ βέβαιον, βεβίως ἐκ τῆς πρὸς τὴν τῶν θεῶν καὶ ὑπὲρ αἰσθησιν εὐρεσιν ἀνατρέχει, καὶ τοῦ φύσει ἀμερούς ἐς τὸ μεριστὸν κατιῶν ἀμερῶς αὐτὸς πρὸς τὸ ἀμέριστον ἐκ τῶν μεριστῶν παλινδρομεῖ (1), μήτε τῶν τῆς ἑαυτοῦ φύσεως ἐξιστάμεος μυστηρίων, καὶ ἅμα τὰς ὑλικὰς ἐνεργείας εἰσθῶς περιτίθεσθαι τε καὶ οἰκονομικῶς ἐκπληροῦν, ἀμοιβαίαις καὶ λελθούσαις φάναι παραπλοκαῖς τε καὶ συμφυαῖς συνάγων πρὸς ἑαυτὸν, καὶ

(1) Παλινδρομεῶν Cod.

ὄναλδύως τὴ ἐαυτοῦ φῶς; πολλοῖς ἐνσπειρωὺν ὄφρα κειμένοις, καὶ ὡσπερ πολλοῖς ἐφεξῆς κειμένοις; καί πτεροι ἐν ἐμφανίζουσιν πρόσσωπον. καὶ τὸ κεχυμένον τῆς ὕλης ἀπειρον καὶ ἀόριστον οἰχέοις; πέρασι τε καὶ σχήμασι μορφῶν καὶ συνδέων καὶ συναρμώτων. Καὶ ἡ πρὶν περιουθεύουσα τοῦ ἐνδον λογισμοῦ τῶν ἀπορόρητων καὶ θεῶν πραγμάτων ζήτησις, τῶν αἰσθητῶν ἥδη ἀναχωροῦσα τῇ τῷ νῦν προσηκούσῃ γνώσει ἀκολουθεῖ. Ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὰς θείας καὶ νοεράς προόδους ἐθέλοντες, δηλοῦν οἱ θεῖοι Πατέρες παραδείγματι φαινομένῳ ταῖς ἡλίου χρῶνται ἀκτίσιν, αἱ τὴν ἐτυμολογίαν ἀπὸ τοῦ ἐκτείνεσθαι ἔχουσαι χεῖρονται μὲν, οὐκ ἐχέονται δὲ, ἀλλ' ἐκτείνονται πέριξ κατὰ τὸ ἀνάλογον τῆς τῶν δεχομένων εὐρυχωρίας. Πληθύνεσθαι γὰρ ὁ θεῖος ἔφηρτε Μάξιμος τὸν Θεὸν τῷ καθ' ἕκαστον εἰς παραγωγὴν τῶν ὄντων βουλήματι, ταῖς προνοητικαῖς προόδους πολλαπλασιαζόμενον, μένειν δ' ἀμερίστως ἕνα καθάπερ τὸν ἡλίον ἀκτίνας μὲν πολλάς προπέμποντα, μένοντα δ' ἐν τῇ ἐνότητι. Ὅταν γὰρ εἰς τὴν προβλητικὴν ἀποσκιαζόμεν δύναμιν τοῦ ἡλίου, μογοειδῆς καὶ ἐνιαῖον τὸ τῶν ἀκτίων καταλαμβάνομεν πλήθος ἔταν δ' εἰς τὴν ἀστάθμητον καὶ μεριστὴν ποικίλλαν τῆς τοῦ κόσμου γενέσεως, τὰς ἀκτίνας ἐκτεινομένας οἰονεῖ τινεα; χεῖρας ἐργατικὰς; τὸ τε τῆς ἀρθμητικῆς ἐπιστήμης [f. 164 r.] ἀναλισκομένης δι' ἀπορίαν, τὸ ἐν εἰς ἀναρίθμητον πλήθος σχιζόμενον τε καὶ μεριζόμενον βλέπομεν. Οὕτω δὴ καὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῶν αὐτῆς δυνάμεων καὶ ἡμεῖς τοιούτοις χρώμεθα παραδείγμασιν, ἐνίοτε μὲν τὸν ὁμοιον τρόπον, ἐνίοτε δὲ τὸν ἀντιστροφον ἄνοτον γὰρ ὀργάνων ὄντων τῷ τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῷ τῷ νῦν πρὸς γνῶσιν τῶν αἰσθητῶν πραγμάτων, τῆς τε αἰσθήσεως ἄμα καὶ διανοίας, ἐκ τούτων αὐτῷ τὴν ἐπιστήμην ἀεὶ συσκευαζομένην ὀρῶμεν καὶ ἀτελοῦς διχονοίας εἰς ὁμόνοιαν συγγενῆ συνιούσαν, τῆς μὲν ἀναλήψεσιν ὀλοσχερεστέρας; ἔξωθεν εἰσαγούσης τὰς πρώτας ἀρχὰς, ἐκ τῆς τῶν αἰσθητῶν συμπεφορημένης τε καὶ διηνεκῶς μεταβαλλομένης πολυφωνίας (1), τῆς δὲ παραδεχομένης; τε καὶ παραπεμπούσης εἰς ἐν ἀκριβέστερον ἐπισκέψεως ἐργαστήριον τὸν νοῦν, καὶ ἀναχυνουούσης ἐκεῖ πρὸς ἐμπειρίας ὁμόνοιαν τε καὶ ἐνότητα. Οἷς γὰρ ἐτερότης πάραστι, τούτων ἀπειρὶ σαφῶς ἡ ὁμόνοια ὀς; δὲ μὴ, τούτοις δὲ καὶ τὰ τῆς ὁμόνοια; ῥῆθρα ἐμφύεται. Καὶ ὁ τοῦ ἡλιακοῦ παραδείγματος ξυνειε; εὐφῶς τῆς κατ' αἰσθησιν ἐξεχωρητικῆς συνθείας εὐθύς, καὶ τὴν τῆς ὀράσεως προσεδρεῖαν εἰς τὸς νοητοὺς ῥαδίως ὀφθαλμοῦς μετενήνοχεν, ἡγεμόνας τῆς τοιαύτης εὐρίσκων ὁδοῦ τοὺς ἁγίους, τοῖς μὲν αἰσθητοῖς ἐνεῖναι λέγοντας; ἔκστασιν γίνεσθαι, Θεῷ δ' ἡκιστα πάντων παρόντι πανταχοῦ καὶ τὰ πάντα πληροῦνται καὶ μηδενὸς λειπομένου ἄποιοῦ δὲ τὴν θεῖαν ἔκστασιν δέξασθαι αὐτὸν ἐπινοθεῖη.

Ε'. Ὅμοιον γὰρ ἡχοῦσιν αἱ λέξεις, οὐκ ὁμοιον δ' ἔχουσαι τὸ τῆς ἀναγωγῆς καὶ καταγωγῆς; ὀρητηρίων, ἀλλ' ἄλλως μὲν ἐπὶ Θεοῦ, ἄλλως; δ' ἐπ' ἀνθρώπων τοῖς ὀρθῶς τε καὶ εὐσεβῶς; φρονούσι λαμβάνον-

A bus ad se referat et pro ratione ipsius lucem infundat multis eorum quæ ipsi subjecta sunt. Itaque quemadmodum multis e speculis una eademque facies apparet, et materias quæ effuse infinitæ sunt et interminatæ mens ad suam rationem ac naturam format et inter se conjungit et componit. Investigatio autem quæ prius in rebus arcanis ac divinis versabatur, e sensibilibus jam egressa mentis consentaneæ rationi se adjungit. Quare sancti Patres dum divina ac spiritualia facta explicare student, pro exemplo luculento utuntur radiis solis, qui etymologice a radiando explicati funduntur quidem, nec tamen omnino effunduntur, sed extensi radiant circumcirca pro locorum latitudine. Nam plenum esse dicit sanctus Maximus Deum cuiusque rei cause propriæ et varia multa transire rationes ejus providentiæ; tamen individuum eum unum manere, ut sol, qui quanquam multos effundat radios, tamen maneat in unitate. Cum enim solis vim quæ effundit radios respicimus, totum aliquid et unum esse quod radios in se complectatur dicimus; sin autem vagam et particularem solis in mundo efficientiam spectamus, radios qui effunduntur tanquam manus operarias ad numerum referemus propter inopiam nostram, et unum illud quod ad numerum ferri proprie non potest dividuum aliquid et in partes divisum quætabimus. Sic de anima nostra ejusque facultatibus nos quoque hujusmodi exemplis utimur, interdum ad rationem consentaneam, interdum ad contrariam. Nam cum duo organa animi nostri, oculus, mens, habeant ad res externas cognoscendas sensum et rationem, his ei semper parari videmus scientiam eamque ex imperfecto dissensu in unitatem et consensum coeuentem. Altera enim via extrinsecus primæ rerum imagines petuntur, ita quidem ut contemplatio res ipsas plenas concipiat earumque naturam in varietate sistat et continuo contrahat; altera autem via et recipit contemplatio et transfert res, ad unam dico firmiorem operationem mentis, ibique recondit ad rerum consensum et unitatem efficiendam. Quibus enim contraria insunt, sano consensus ille deest; quibus non, his facillime quoque consensus adheret. Qui bene solis illud exemplum intellexerit, e mera sensuum perceptione facile egredietur, et res externas facile transferet ad oculos mentis, quos tanquam divinos hac in via duces deprehenderit, quippe qui in rebus externis dicant esse confusionem, contra Deum esse pulcherrimum ubique locorum et permanere omnia, neque ullum esse locum qui solus Dei extensionem contineat.

V. Sonant quidem verba notionem eandem; sed non eandem habent vim deductionis et relationis, sed alio modo de Deo, alio de hominibus accipiuntur ab iis qui ut fideles ac pii cogitant. Rursus

(1) πολυφωνίας cod.

alio modo de rebus externis visibilibus, et mente cognitis, et divinis : « Hominiis, inquit Chrysostomus, sunt verba, sed divina sunt cogitata per illa expressa. Fuge vocum ambiguitatem et rebus fidei adhære et verba ad calumniam arripere noli, sed inquire totum et judica secundum verba prolata; neve judex existias odiosus, sed concertator placidus. » Hæc quidem testimonia proferre possumus. Etenim de Deo et homine verba non ejusdem esse rationis dicit **411** etiam sancta Scriptura. « Ut enim pater, ait, misericors est erga filios, ita Dominus misericors erat erga eos qui timent eum. » Sed inter Domini misericordiam et patris humani mirum quantum intercedit. Rursus sancta Scriptura : « Estote vos perfecti sicut Pater vester cælestis perfectus est. » Sed ad hanc perfectionem venire hominibus nunquam omnino continget. Rursus : « Ut me Pater misit, ego vos mitto. » Sed utriusque legationis non eadem est auctoritas. Hic enim qui cum Patre unus, missus est tanquam lumen a sole, contra illi ut ministri a despota. De quo hæc dicit Apostolus : « Tum cognoscam sicut et cognitus sum; » nam plane necessarium est, inter Dei et hominis intelligentiam discrimen tantum esse, quantum inter Dei et hominis naturam.

VI. Quos igitur delectat superbire, et qui animum impium alunt et falsis excogitatis magna se facere opinantur, itaque pro arbitrio pervertunt et perverse explicant nominum ac verborum notiones, hi sane brevi manu a sanctis diviniæ Ecclesiæ Patribus, ex aula cælesti expelluntur Cylonii instar piaculi. Licet etiam afferre condemnationem illam quam Plato in Homeri carmina pronuntiavit, utpote quæ pravas libidines commendarent, deos tanquam homines representantia, quæque ipsius reipublicæ constitutionem facile pervertere possent **412** pravisque moribus bonorum hominum aures offendere; vel, ut quod magis huc quadrat dicam, blasphemorum ex plutionem e sacris per ipsum nostrum Dominum. Quemadmodum in rebus externis natura rudem quantum materiam exhibet hominibus, neque ut alia plurima ad usum satis apta, cum naturæ id proprium sit ut pro origine sua res inter se conjunctas et inseparatas contineat, tamen ut res ad vitam necessariæ semper præsto sunt et invicem permutantur, ita quoque nomina ac verba sese habere conspicuum est, et præcipue quæ similitudinem reddant, tanquam materia quædam per se confusa, arte formata et ad usum modo pro singulari ratione modo pro scribentium aut dicentium argumentis commode adhibita et inversa. In his autem architecti sunt nostri sancti Ecclesiæ doctores, si nos revera Patrum bonorum bona proles dici neque quæ ab illis confecta, volumus suffodere, distrahere, con-scindere, ut amantes et paricidæ isti faciunt, quos

Α ται, και άλλως μὲν ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν, άλλως δ' ἐπὶ τῶν θείων και νοητῶν. « Ἀνθρώπινα γάρ, ὁ θεός, ἔφη Χρυσόστομος, τὰ ῥήματα (1), ἀλλὰ θεία νοήματα δι' αὐτῶν. Φεῦγε τὰ ἀπὸ τῆς λέξεως ὑποπαλλόμενα, και νόει τὰ διὰ τῆς πίστεως θεωρούμενα. Μὴ προλαβὼν ἀρπίστης τὸ ῥῆμα εἰς διαβολήν, ἀλλ' ἀνάμεινον τὸ τέλος και κρῖνον τὸ λεγόμενον. Μὴ γίνου δικαστῆς δυσμενῆς, ἀλλὰ συναγωνιστῆς εὐμενῆς. Και ταῦτα μὲν ὁ Χρυσορόημιον· ἡμεῖς δὲ και ἐξ ἐτέρων ἔχομεν παριστᾶν τὸ λεγόμενον. Και γὰρ και τὸ καθὼς ἐπὶ Θεοῦ και ἀνθρώπων λεγόμενον οὐχ ὁμοίαν ἔχειν διάνοιαν ἢ θεία Γραφή συγχωρεῖ. « Καθὼς » γάρ, φησὶν, « οἰκτεῖται πατὴρ υἱόν, ἡκτεῖρῃσε Κύριος τοὺς φοβουμένους αὐτόν. » Και εἰσὶν οἱ τοῦ Κυρίου οἰκτιρμολ τῶν τοῦ ἀνθρώπου πατρικῶν οἰκτιρμῶν ἀπειροπλασιῶς ὑπέρτεροι. Και πάλιν, « Γίνεσθε τέλειοι καθὼς και ὁ Πατὴρ ὑμῶν ὁ οὐράνιος τέλειός ἐστι. » Πρὸς οὖν τοιαύτην ἐληλυθῆναι τελειότητα πάντως ἀνθρώποις ἀδύνατον. Και πάλιν, « Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ Πατὴρ, καὶ γὼ πέμπω ὑμᾶς. » Ἄλλ' οὐχ ὁ αὐτὸς ἐπ' ἀμφοῖν τῆ ἀποστολῆς ὁ τρόπος· ὁ μὲν γὰρ θεοῦσις [f. 164 v.] ὦν τῷ Πατρὶ ὡς ἐξ ἡλίου φῶς ἀπεστάλη, οὗτοι δ' ὡς δοῦλοι πρὸς δεσπότου. Και τὸ πρὸς Ἀποστόλου δὲ, « Γνωσθε με τότε, καθὼς και ἐπεγνώσθην. » πᾶσα γὰρ ἀνάγκη τοσούτων εἶναι τὸ ὑπερβάλλον μεταξὺ τῆς θείας γνώσεως και τῆς ἀνθρωπίνης, ὅσον και τῆς θείας φύσεως πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην.

Γ'. Οἱ οὖν πρὸς ὑβρίν τρυφᾶν οἱ καιροὶ χαρίζομενοι νοῦν τε ἀλάστορα βρεφουργοῦσιν ἐν τῇ ψυχῇ, καὶ τοῦ σαθρὰ φρονεῖν μεγάλα φρονεῖν χορηγοῦσι, κἀντεῦθεν πρὸς τὸ βουλούμενον ἔπειτα διαστρέφειν και ἀνεπίττειν κακῶς τὴν τῶν ὀνομάτων τε και ῥημάτων διάνοιαν, τούτους οὐ μέγα ἔργον τοῖς θεοῖσι· Πατράσι τῆς θείας ἐλαύνειν αὐλῆς, καθάπερ Ἀθηναῖοι πάλαι τὸ Κυλώνειον ἄγος. Προσθεῖν δ' ἂν και ξεντλασιαν ἐκείνην ἐγὼ, ἦν τῶν Ὀμήρου πάλαι Ἠλλάτων ἐπῶν κατεψήφισται, ὅσα ἐήπουθεν αἰσχρὰ καθυβρίζουσιν ἔρωτες και λέξεις ἀνθρωποπαθεῖς, ὁποῖαι τὸ τῆς ἐκείνου πόλεως ἦθος κείδηλευῖν ἐμελλον ἂν, σεμναῖς ἀσέμνως ἀκατῆς ἐνοχλοῦσαι· μάλλον δ' εἰπεῖν οἰκειότερον, ὡς πρὶν τοῦ· Θεοκατῆλους ἐκείνου· ὁ Κύριος ἐκ τοῦ Ἱεροῦ. Ὅσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν φαινομένων πραγμάτων ἡ μὲν φύσις ἀνεξέδον τρόπον τινα τὴν ὕλην παρέχει τοῖς ἀνθρώποις και ὑπεναντιαν ὡς τὰ πολλὰ πρὸς τὸ χρήσιμον, ἐπειδὴ περ ἡ μὲν φύσις τὴν αὐτὴν ἀεὶ συγκεχυμένον και ἀδιάκριτον τρόπον τηρεῖ τῆς γενέσεως, ἃ δ' ἀπαιτοῦσιν αἱ διηνεκεῖς και διάφοροι τῶν ἀνθρώπων χρεῖται, ταῦτα μεταβάλλει πάντα πολλαχῇ και πολυτρόπως ὑπ' αὐτῶν πρὸς τὸ χρήσιμον, οὕτω και τὰ τ' ὀνόματα και ῥήματα διαχνοῖ ἂν τις ἔχοντα, και μάλισθ' ὅσα ταῖς ὀμωνυμῆαις περιδινεῖται, καθάπερ ὕλη τις διάφορος ὑπὸ τῆς τέχνης παιδαγωγούμενά τε και πρὸς τὸ χρήσιμον τοῖς καιροῖς και ταῖς τῶν γραφόντων και διαλεγόμενων κατ' οἰκονομίαν ὑποβάσσει μεθαρμυζόμενά τε και μεταλαμβάνόμενα. Και τούτων ἡμῖν ἀρχιτέκτονες

(1) Χρυσοστόμου ἐκ τοῦ Εἰς τὰς σφραγίδας τῶν βίβων και εἰς τὴν τοῦ Σωτῆρος οἰκονομίαν.

οι θεοι τῆς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι γίνονται, εἰ
 βουλοίμεθα προφώνων φάναι χρηστών ἀπόγοι
 χρῆστοι καλεῖσθαι, μηδαμῆ τὰ ἐκείνων τοιχωρυ-
 χούντες καὶ παρασπώντες καὶ σπαράττοντες κατὰ
 τοὺς ἀγνώμονας καὶ πατραλοίας παῖδας ἐκείνους,
 οὐδ' ἐξώλεις καὶ προῦλεις ἐπαρῶνται πάντες ἀπόλ-
 λυσθαι ὡς περ δῆπου καὶ Πέτρος ὁ θεῖος ἀπόστο-
 λος, διδάσκων μὴ διαστρέφειν τὰς θείας Γραφάς
 πρὸς κακίαν ἀντίρροπον, καὶ τὰδε προστίθῃσιν·
 « Ὁς ὁ ἀγαπητὸς ἡμῶν ἀδελφὸς Παῦλος κατὰ τὴν
 αὐτῷ δοθεῖσαν σοφίαν ἔγραψεν ὑμῖν, ὡς καὶ ἐν πάσις ταῖς ἐπιστολαῖς λαλῶν ἐν αὐταῖς περὶ τού-
 των. Ἐν αἷς ἔστι δυσνόητά τινα, & οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀστήρικτοι στρεβλοῦσιν, ὡς καὶ τὰς λοιπὰς
 Γραφάς, πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτῶν ἀπόλειαν. »

Ζ'. Ὅρατε πῶς δεῖ τοῖς τοιοῦτοις συνετῶν ὁμοῦ
 καὶ εὐγνωμόνων καὶ οὐδαμῆ κακοδοιμόνων ἀκρα-
 τῶν, ἵποιοι πρὸς ἀμαθίας ἀμουσον μουσεῖον φοι-
 τῶν [f. 225 v.] εἰώθεσαν ἐκ παιδῶν καὶ ἐπαλεῖα
 λέσχην, ὅπου μηδαμῆ δικαιοσύνης γειοργεῖσθαι ἴσασι
 καρποὶ, μήτε μὴν οὐδ' οἱ μετ' ἀρετῆς εὐδοκίμειν
 ἰδρῶτες, ἀλλὰ κακίας τρόφιμοι γυναι καὶ γλώτται,
 καὶ πρὸς γε τουρναί τε καὶ διάστροφοι διάνοιαι
 πρὸς τὴν ἰδίαν ὑπόληψιν τὰ τῶν θείων Πατέρων
 διαστρέφουσαι βήματα· ὁ δὲ καὶ Παλαμᾶς τετόλ-
 μηκεν ἐφ' ἡμῶν, μισθοφόρον ὄργανον ἀσεβείας γυ-
 νόμωνος ἔκοντι. Ἐπειδ' ἐς τὸδε τέλους εὐζωνον εἰ-
 πεῖν καὶ μάλα γέ τι βῆδιον τὸ τῆς διαλέξεως
 ἐκείνης ἐχώρει προσέμιον, καὶ τὰς τῶν Παλαμιτῶν
 ἐκείνων ὁμολογίας διὰ τῶν θείων καὶ ἀφύκτων
 Γραφῶν ἀνομφιλέκτους ἐκ πρώτης φάναι γραμμῆς
 ὁ Γρηγορᾶς ἐχειροῦσε, καὶ μίαν ἐπειθεν ὁμολογεῖν
 εἶναι θεότητα ἀκτιστον καὶ φῶς ἐν ἀπρόσπτον καὶ
 ἀδιάδοχον, τὴν μακαρίαν καὶ τρισυπόστατον μόνην
 οὐσίαν, καὶ ταύτην μὴ μόνον ἀόρατον, ἀλλὰ καὶ νοῦ
 καὶ λόγου παντὸς ὑπερέτατον παντάπασι, « Σκεπ-
 τέον, » ἔφησε, « πῶθεν καὶ ποίας αἰτίας ὁρμώμε-
 νος Παλαμᾶς δευτέρου ἰδογμάτισεν ἀκτιστον εἶναι
 φῶς ὑπὲρ τοὺς ἀγγέλους, μὲν, ὑφειμένον δ' οὖν
 ἀπειράκις τῆς μακαρίας ἐκείνης καὶ θείας οὐσίας·
 σέθεν δὲ καὶ ποίαν εἰλήφει τὴν πρόφασιν ἐκ τοῦ
 τοιοῦδε φωτὸς πλήθου; εἰσενεγκεῖν θεοτήτων ἀκτί-
 των καὶ ἀνουσίαν, τῆς θείας οὐσίας διαφῶρον πάντη
 καὶ ἑτερογενῶν. Ἐγὼ γὰρ οὐκ οἶδ' ὀπότερον εἰ-
 ποιμι ἂν· ἢ γὰρ οὐκ ἀκήκοε διαβρήθην τῆς ἀγίας
 ἔκτης καὶ οἰκουμένης συνόδου βωώσης τὰ ἐναν-
 τία, ἢ ἀκούσας οὐκ ἤθετο, ἢ αἰσθόμενος, ἀπῳδόν τε
 ἔκρινε καὶ μηδεμιᾶς τινος ὁκως ἀξίαν φροντίδος
 εὐλόγου. Φασι γὰρ οἱ τὴν θεῖαν ἐκείνην σύνδον
 συγκροτήσαντες θεοὶ Πατέρες ὡς· Ἡμεῖς οὔτε τρεῖς
 τινος θεοὺς ἐπιστάμεθα οὐθ' ὅλους πολλοὺς θεοὺς ἢ
 φύσει; ἢ οὐσίας ἢ θεότητας ἔγνωμεν ἢ γινώσκοντας
 οὐδαμην, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔχοντα ἢ φρονούντα ἢ γινώ-
 σκοντα τοῖς ἀναθέμασι βάλλομεν. » Τούτοις ἡ Παλα-
 μική πατρία ἐκείνη τοιάνδε τινὰ τὴν ἀντίθεσιν
 ἐπέσιγηγε· « Τὸν μὲν πῆς ἔκτης συνόδου τοῦτον
 ἀναθεματισμὸν ὑπερθετέον ἐν τῷ παρόντι. Δεῖ γὰρ
 ἀποκρίνασθαι ὡς οὐκ ἄλογόν τις ἡμῖν ἐγγυνοῖ
 πρόσφασιν πρὸς δευτέρας θεότητος ἔνωτιάν τε καὶ
 πῆσιν, ἀλλὰ καὶ μάλα τι εὐλογος. Δείξαι γὰρ
 ἡμῖν τὴν τῶν θείων Γραφῶν δύναμιν ὅθεν ἡμῖν

A perditos, scelestos, dignos qui pereant, execrantur
 omnes. Quare sanctus apostolus Petrus dum monet
 ne sacras Scripturas interpretemur malitiose, hæc
 dicit : « Sicut et charissimus frater noster Paulus
 secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis,
 sicut 413 et in omnibus epistolis, loquens in eis
 de his, in quibus sunt quedam difficulta intel-
 lectu, quæ indocti et instabiles depravant, sicut
 et cæteras Scripturas, ad suam ipsorum perditio-
 nem. »

VII. Videte igitur ut hujusmodi res desiderant
 viros prudentes et placidos, nec vero auditores
 B malignos quales sunt qui ignorantie museum in-
 doctum frequentare inde a pueritia consuerunt
 et officinas ferrarias ubi neque justitiæ fructus ca-
 piuntur neque sudor honestus æstimatur, sed
 nequitie voces et linguæ clamant, et male pra-
 væque notionēs pro cuiusque mentis conceptu
 captæ sanctorum Patrum præcepta pervertunt.
 Quod inter nos Palamas ausus est, qui ultro in-
 pietatis mercenarius exstitit, cum ad illud bene ex-
 structum, ut ita dicam, et subtile dialectices pro-
 cœmium successisset et Palamitarum homologias
 divinis et invictis Scripturis prima ut dicant litte-
 rula Gregoras repressisset. Nam unam contendit
 esse deitatem increatam et lucem unam inacces-
 sibilem et sempiternam beatitudinem, et in Trinitate
 unam essentiam eamque non solum invisibilem,
 C sed etiam supra mentem ac rationem nostram po-
 sitam. Inquirendum autem, inquit, unde et qua
 ratione commotus Palamas alteram statuerit esse
 lucem increatam, angelis quidem 414 superiorem,
 sed multo inferiore beatitudine illa et divina es-
 sentia. Deinde, unde et qualem prætextum habue-
 rit e luce illa multitudine deducere deitatum
 increatarum et inessentialium, quæ, a divina es-
 sentia prorsus diversæ sunt et alius generis. Equi-
 dem sane dicere nescio. Aut non audivit ille quæ
 sancta sexta œcumenica synodus contraria clara
 voce exclamavit; aut audivit, sed non concepit, aut
 concepit, sed dissona esse iudicavit et quæ nulla
 omnino digna essent æstimatione. Dicunt enim qui
 D sanctam illam synodum congregarunt sancti Pa-
 tres : « Nos neque tres quosdam deos novimus, ne-
 que plures deos vel naturas vel essentias vel deitates
 agnoscimus, neque hujusmodi opinionis asseclas
 agnoscimus; sed eum qui hæc intelligat aut cogi-
 tet aut agnoscat anathemate damnamus. » Quibus
 Palamitarum sodalitas opposuit hæc : « Sextæ
 synodi anathema illud in hujusmodi rebus nihil
 valet. Nam licet responderet, nos non sine ratione
 alteram deitatem agnoscere et credere, sed pro-
 fectio ratione sana. Jam si nos niti demonstraveri-
 mus sacræ Scripturæ auctoritate, hinc utrumque
 patet, in nos neque vituperationem ullam ne-
 que anathema cadere posse. Neque id aliunde

demonstramus quam e luce quæ in monte Thabor olim circum Domini corpus apparuit, **415** de qua etiam magnus ille theologus Gregorius dicit, eluxisse in corpore et deitatem submanifestasse et revelasse Deum in carne latentem; et iterum quam dicit lucem in monte deitatem oculis clarissimi prodentem, quæ olim visa sit apostolis, nunc vero iis qui Palamam sequuntur, et ante hos aliis paucis. Quare dicere licet, hanc invisibilem esse in Deo, illam visibilem, sed increatam; hanc imparticipabilem, illam participabilem; hanc superiorum, illam inferiorem. Ineptum enim esse dicit, credere cæli regione relicta totum illud divinum terrenis hisce hominibus rudibus maximam partem et sordidis et maculatis interesse. Qui enim, inquit, Deus ille nominari potest supremus, qui descenderit inde et in terra hominibus iisque flagitiosis intersit? Est igitur essentia ejus superior deitas increata semper in cælestibus thalamis, et hac de causa semper invisibilis et imparticipabilis, sed naturæ hujus inferiores variæ essentiæ sunt deitates, eaque de causa inessentialia simul participabiles et visibiles nobis.

διὰ τοῦτο μένουσαν ἀόρατον πάντη καὶ ἀμέθεκτον ὡς οὐσίας, καὶ διὰ τοῦτ' ἀνούσιον; καὶ ἅμα μεθεκτὸς καὶ ὁρατὰς ἡμῖν.

VIII. Ad hæc Gregoras, « Quomodo, inquit, melius quis convincatur se cum semet ipso unaque cum deitate pugnare? ut ejusdem Gregorii de hoc verbis utar. Nam si quis, quæ modo fundamenta sibi posuit **416** communibus et piis Ecclesiæ præceptis innisus, hæc paulo post tempore quasi pœnitentia commotus ipse suffodit et aufert: nonne præceptorum violatorem se reddit, ut sanctus apostolus dicit, unaque qui semet ipsum et deitatem impugnet? Affirmavit enim ipse in proœmiis, docens lucem unam inaccessibleem esse unam illam increatam beatæ Trinitatis essentiam et deitatem; et quia inaccessibleem dixit et invisibilem, declaravit etiam multo præstantiorem; quæ vero luce hac inferiora lumina, esse creata. Sunt autem hæc alia innumera et quotquot ille ipse eodém nomine secundum lucis in pluribus manifestationem commemorat in libro de baptisate. Quid igitur? nonne magnus hic præceptor semet ipsum et deitatem impugnare videtur? Apage, hæc amentis doctrinæ et linguæ peccata in Spiritum divinum, dolose in verbis quibusdam pulchris recondita. Nam cum multa hic enumeret lumina et horum unum dicat illud quo deitatem nobis non ipsam manifestari, sed tantum submanifestari: ipsa hæc sub præpositio temeritatem coercet eorum qui tam stulte civina ludere student, ut a nobis in aliis multis dictum est, et cum progressi erimus loco suo planius exponetur. Breviter nunc dicat Chrysostomus noster Joannes: « Sæpe, **417** inquit, dictum est divinam naturam non qualis revera sit nobis apertam fieri, sed qualis oculis vel auribus naturæ mor-

A ἡ πρόφασις, αὐτὸθεν αὐτομάτως πάντως ἐκότερα ἔψεται, τῆς τε μέμφεως ἢ ἀπόφασις καὶ ἅμα ἡ τοῦ ἀναθεματισμοῦ ἀναχώρησις. Οὐ γὰρ ἀλλοθεν ἀλλ' ἢ ἐκ τοῦ ἐν Θεωρῶν πάλαι τῷ ὕρει περὶ τοῦ Κυρίου σῶμα γενομένου τε καὶ φανέντος φωτός, περὶ οὗ καὶ τὸν ἐν θεολογίᾳ μέγαν συνηνέθη λέγειν Γρηγόριον λάμψαι τῇ μορφῇ καὶ τὴν θεότητα παραδείξαι, καὶ γυμνώσαι τὸν ἐν τῇ σαρκὶ κρυπτόμενον. Καὶ πάλιν [f. 226 b] ὁ Φῶς ἢ παραδειχθεῖσα θεότης ἐπὶ τοῦ ὄρους μικροῦ στερότερα καὶ ὕψεως ὁ τότε μὲν ἐωράθη τοῖς ἀποστόλοις, νῦν δὲ τοῖς ἁμφὶ τὸν Παλαμᾶν ἀεὶ, καὶ πρὸ γε τούτων ἄλλοις οὐκ ὀλλοίσι, ὡς ἐξεῖναι λέγειν ἐντεῦθεν τὸ μὲν ἀόρατον τοῦ Θεοῦ, τὸ δ' ὁρατὸν μὲν, ἄκτιστον δὲ, καὶ τὸ μὲν ἀμέθεκτον, τὸ δὲ μεθεκτὸν, καὶ τὸ μὲν ὑπερκείμενον, τὸ δ' ὑφεϊμένον. Ἄστοπον γὰρ τὸν οὐράνιον χῶρον ἀπολιμπάνον διον παρεῖναι τὸ θεῖον τοῖς ἐπιγείοις τούτοις, οὐσαί ῥυπαροῖς τὸ πλείστον εἰπεῖν καὶ δυσώδεσαι καὶ μεμύλησμένοι. Ἡ πῶς ἂν ὑψίστος λέγοιτο Θεὸς κατῶν ἐκείθεν καὶ τοῖς ἐπιγείοις καὶ ἐφαμάροις συνδιατριβῶν; Ἄλλ' εἶναι τὴν μὲν οὐσίαν αὐτοῦ ὑπερκειμένην θεότητα ἄκτιστον, ἀεὶ τοῖς οὐρανόις θαλάμοις ἐνδιαιτρήθουσαν, καὶ τὰς δὲ ἐνεργείας αὐτῆς ὑφεϊμένας θεότητος, διαφό-

H'. Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγοράς, « Καὶ πῶς ἂν τις, » φησὶν, « ἐλεγχθεῖν μᾶλλον καὶ ἐαυτῷ μαχόμενος καὶ τῇ θεότητι; ἵνα τοῖς αὐτοῦ Γρηγορίου περὶ αὐτοῦ λέγων χρῆσωμαι. Εἰ γὰρ ἄπερ αὐτὸς θεμελίον ὑπέθηκε τρόπον, ταῖς κοιναῖς καὶ εὐσεβέσι τῆς Ἐκκλησίας ἐννοίας ἐπόμεινος, ταῦθ' ὡσπερ ἐν μεταμέλῳ γενόμενος γνώμης διορῶνται καὶ ἀναίρει, πῶς οὐ παραβάτην ἐαυτὸν δείκνυσι, κατὰ τὸν θεῖον φάναι ἀπόστολον, καὶ ἅμα ἐαυτῷ μαχόμενον καὶ θεότητι; Δέδεικται γὰρ αὐτὸς ἐν προοίμοις διδάσκων ἡμᾶς φῶς ἐν ἀπρόσιτον εἶναι τὴν μόνην ἐκείνην ἄκτιστον τῆς μακρίας Τριάδος; οὐσίαν τε καὶ θεότητα. Ἀπρόσιτον δ' εἰπὼν καὶ ἀόρατον δεδήλωκεν εἶναι μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος ὡς μετ' αὐτὸ πάντα φῶτα κτιστά. Εἴεν δ' ἂν ἄλλα τε μυρία, καὶ ὅσα μᾶλλον αὐτὸς τὴν ὁμώνυμον φωνὴν τοῦ φωτός κατὰ τὴν εἰς πλείω σημαίνουσαν ποιησάμενος ἔκτασιν ἐν τῷ περὶ βαπτισματος ἐξέθετο λόγῳ. Οὐ πολὺν ἐαυτῷ [f. 227 a] μαχόμενος καὶ θεότητι φαίνοιτ' ἂν ὁ μέγας οὗτος διδάσκαλος; Ἄπαγε. Μαινομένης ταυτὶ διανοίας καὶ γλώττης εἰσι παρερρηματα κατὰ τοῦ ἁγίου, ἤθεσι χρηστοτέροις δολερῶς κρυπτόμενα. Πολλὰ γὰρ ἐκεῖνος ἀπαριθμησάμενος λέγεσθαι φῶτα, ἐν τῶν πολλῶν εἶναι λέγει κάκεινο τὸ φῶς, ἐν τῷ μὴ δεδειχθῆαι φησὶν, ἀλλὰ παραδειχθῆναι τὴν θεότητα, τῆς πρὸς προθέσεως κολαζούσης τὸ ἀσθιδεῖν τῶν ἀτόπως τὰ θεῖα βωμολοχεῖν ὠρμηθένων, ὡς καὶ ἡμῖν ἐν ἄλλοις εἰρηται τε καὶ αὐ προιοῦσι τρανέτερον εἰρήσεται κατὰ χώραν. Παρίτω δ' ὁμοῦς ἐν βραχεῖ ὁ Χρυσορόημων ἡμῖν συμμάχων Ἰωάννης, εἰρηται, λέγων (1) πολλὰς ὡς ἡ θεία φύσις οὐ φαίνεται: ὡς ἔστιν, ἀλλ' ὡς

(1) Ἐκ τοῦ Εἰ; τὸ Εὐαγγέλιον, καὶ τίνος χάριν ἐν τῇ ἀγίᾳ Πεντηκοστῇ ἦλθε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον.

ἐπιμετρῆται ὅφει ἢ τῆ ἀκοῆ τῆς θνητῆς φύσεως· καὶ ἵνα μὴ εἰς ὕβριν ἐκλάβῃς τὸ τὴν ἁγίαν καὶ προσκυνητὴν φύσιν πυρὸς ὕφει φανῆναι, « Ὀφθησαν γὰρ, φησί, διαμεριζόμεναι γλώσσαι ὡσεὶ πυρὸς, » ἔρμηνεύει τὰ νέα τὰ διὰ Μωϋσέως πάσαι γενόμενα. Λέγει γὰρ Μωϋσῆς, « Καὶ ἦν τὸ εἶδος τοῦ Θεοῦ Ἰσραὴλ ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ ὡς πῦρ καιόμενον. » Ἄλλ' ὄρα, φησί, καὶ τὴν λέξιν ἐκείνην συμφωνοῦσαν ταύτῃ τῇ νέᾳ· οὐ γὰρ εἶπε πῦρ, ἀλλ' ὡς πῦρ. Καὶ ἐνταῦθα ὠφθησαν γλώσσαι ὡσεὶ πυρὸς. » Καὶ ταῦτα μὲν ὁ Χρυσορρήμων ἐκ πολλῶν ἀπολεξαμένοις ἡμῖν ἔλιγα διέξεισιν· ὁρᾶτε δὲ πῶς βραχείας λέξεως προσθήκη τὸ ἀβθαδες καὶ τολμηρὸν θεραπεύει τῆς ἐννοίας, καὶ ἀναστῆλκει τὸ ἀχαλίνωτον, εἴ τινες εἴεν ὕπερ τὰ ἔσκαμμένα πηδᾶν ὠρμημένοι δι' ἀμαθίαν ἢ δυστοπίαν κακοδαίμονος γνώμης. Κἀνταῦθα τοιγαροῦν τῆς παρὰ προθέσεως προστεθείσης, μεγίστη γέγονε καὶ τῶν ἀτόπων ἐννοιῶν συστολή, καὶ διὰ τῆς βραχείας ταυτησί προσθήκης μεγίστην ἔσχε βροπήν ἢ τῆς ἀληθοῦς ἐννοίας ἔνδειξις ὁμοῦ καὶ εὐγένεια, περιφανῶς ἀνατρέπουσα τὴν πολύγλωσσον ἁωρίαν οἷς οὐκ αἰδῶς τὰ θεῖα βοσκηματώδεσι βεβηλοῦν ἐννοίαις. Εἰ δὲ τῷ πρὸς βουλήσεως εἴη ἐνταῦθα καὶ τοῦτ' αὐτῶν ἐπισκώπτειν, ὅθ' ὑπερτιμᾶν δοκοῦντες ἐκεῖνο τὸ φῶς ἀτιμάζουσι μᾶλλον ὕπερ τὸ δέον, κεραυνῶντες καὶ συμμηνύντες τοῖς ἐκ διαμέτρου πᾶσιν ἐναντιώματιν, ὁρατὸν [f. 227 b] ἄκτιστον λέγοντες καὶ μεθεκτὸν ἀπρόσιτον καὶ αὐλον καθ' αὐτὸ μεριστὸν καὶ ὅσα τοιαῦτα, οὐκ ἔγωγε διοίσταμαι, οὐδ' ἐκὼν γε εἶναι τοιούτῳ νεμεισῶν ἂν. Ἀλλὰ καὶ τὸ ἀνεγκλήτῳ μένειν παντάπασιν τό γ' ἐμὸν μέρος ἀσμένως αὐτῷ κομιδῇ χαρισαίμην· καὶ οὗτοι γὰρ ἃ μὲν τοῖς κτίσμασιν οὐκ ἂν τις τολμήῃ παρεμέσσειν, δαίμοσι δὲ, ἰαδὴ καὶ ψυχαῖς καὶ ἀγγέλοις (ἀόρατοι γὰρ καὶ τούτων ἀπάντων ἢ φύσις, εἰ μὴ διὰ συμβόλων καὶ τύπων σωματικῶν ἐνίοτε φαίνονται τὸν ἐκάστοις προσήκοντα τρόπον), τοῦτοις ἀσμένως συναριθμεῖσθαι πᾶς οἰκείας θεότητος συνωθοῦσι τὰς ἀκτίστους καὶ ἀπροσίτους, καὶ μάλιστα πᾶσιν τὸ διεληγμένον ἐκεῖνο φῶς. Ὡσπερ γὰρ ἀναδρίας ἐκατέρωθεν ἔλεγχον ἀμφοῖν ἀμῶν κομίζει, τῷ σε μὴ θέλοντι θνήσκειν ὅτε δεῖ, καὶ τῷ θέλοντι πάλιν ὅτε μὴ δεῖ, οὕτω κἀν ταῖς θελαῖς τιμαῖς τὸ ὑπερβάλλον οὐ μὴ προσήκει, οὐ τιμὴν παρέχει Θεῷ, σκοπὸν ὕβρεως τηνικαῦτα τῆς τοῦ εὐλαβοῦς προσποίησεως συμπορευόμενόν τε καὶ συμπλέοντα κεκτῆμένης. Πολυλοῦ μέντ' ἂν δεήσειε μὴ καὶ πρὸς τὴν Ναυάτου μισανθρωπίαν ὡθεῖν τὴν μίμησιν, ὅς τὴν ἀρετὴν ἐ, τὸ ὑπερβάλλον τιμᾶν προσποιούμενος, ἔλαθε τὸ τοῦ Θεοῦ φιλόανθρωπον ἐξ αὐτῶν χρηπίδων ἀντικρυς ἀναίρων, τὴν ἐξ ἀμαρτίας μετάνοιαν οὐδαμῶς προτιέμενος, καὶ προσγοροῖεν εὐλαβείας ἐν ἁωρίᾳ προφάσεως ἐαυτῷ προμνόμενος, τὰ χεῖριστα τῆς κικίας τοῖς ἠκολουθηκόσι προῤῥένησεν· οὕτω χεῖριστὸν ἔστι ὕπερ τὸ δέον ἄττειν καὶ Πατρῶν ὄρα κινεῖν. Ἀντιφανεῖν γὰρ ἀνάγκη τοῖς ἀφανέσι τῶν ὀρέξεων ἐνταῦθα πάθει· καὶ χεῖρος καὶ γλώττης ἐμφανῆ κινήματα, καὶ σφετέρως σφέτερα μέρει

A talis appareat. Et ne scandalizeris quod divina et adoranda natura ignis specie visa sit; nam « Linguae, ut legimus, dispersæ tanquam igneæ apparuerunt, » explicantur hæc Novi Testamenti verba his que Moses tradit: « Et videbatur forma Dei Israel in monte Sinai tanquam ignis flagrans. » Vide autem hæc verba quomodo cum Novo Testamento consentiant. Nam non « ignem » hic dicit, sed « tanquam ignem; » itemque linguae videbantur « tanquam igneæ. » Hæc igitur quæ ex aliis multis pauca elegi dicit Chrysostomus. Videtisne ergo quomodo breve etiam verborum additamentum temeritatem et licentiam mentis castiget, et frenet insolentiam, si fines certandi libidine studeant? Nam adjecta illa sub præpositione, gravissima orta est ineptorum argumentorum publicatio, et breve additamentum illud ad veram sententiam declarandam et confirmandam summi momenti est; quo nempe manifesto vana concertatio repressa est eorum quibus non pudor est divina turpissimis sententiis profanare. Sed liceat mihi etiam perstringere quod illi lucem illam dum nimii æstiment, **418** plus æquo potius abjiciunt, cum confundant sic et commisceant cum iis quæ prorsus aliena sunt, visibilem dicentes quæ lux increata, participabilem quæ inaccessibleis, dividuam quæ sine materia est. Hujusmodi jam alia sunt multa quæ nunc taceo. Neque consulto illi succenseam, imo quod quidem ad me attinget, illum omnino non reprehendendum esse malim. Sed hi quod quis non facile creaturis tribuere velit, dæmonibus aperte et animis et angelis, quorum sane omnium natura invisibilis est, præter quod symbolis et typis corporeis interdum pro ipsorum singuli quique natura nobis apparent, annumerant ipsas deitates increatas et inaccessibleis et præ aliis omnibus lucem illam quam diximus. Quemadmodum autem ignaviæ opprobrio dignus est uterque, et qui mori non vult cum debet, et qui vult cum non debet, ita quoque in divinis attributis quod nimium est non honorem fert Deo, cum semper si quid additur id arrogantiae culpam habeat et secum ferat. Qua ratione non multum abest quin ad Novati odium imitandum compellamur, qui cum virtutem supra modum æstimare simulans, Dei hominum amorem in ipsis fundamentis evertit. Nam peccatoris pœnitentiam nihili habuit; et cum cautioni pro inutili excusatione **419** totus consideret, posteris flagitia summa præparavit. Quare pessimum est supra modum æstimare aliquid et Patrum præcepta immutare. Fit enim ut discrepent ab occultis animi motibus manus et linguae motus conspicui, et inter singula membra repugnantia quedam et dissensio alatur, donec tempus justitiæ certa trinita adhibita aperitum opprobrium in lucem ferat et eos qui honore fruituros se sperarent ignominia notatos ostendat. Quod experti sunt qui Actistitarum hæresin protulerunt. Hi enim Christi corpus celebraturi in-

creatum id esse dogmate statuerunt; qua re non leve^A Christī Ecclesiæ morbum conflagraverunt et pro honoratione majori effecerunt contaminationem. Quare inventio ista proprio nomine Actistitarum (increatistarum) nominata et a fidelibus proclamata est. Simile quiddam Gregorius Theologus ad Eunuomium scribit: « Tu, inquit, quæ supra essentiam et naturam sunt Patri adjicis, Filium autem iisdem privas; cui secundam tribuis honorationem et venerationem; nam etsi verbo quidem ei idem concedis, re tamen deitatem circumcidis, et a nominis similitudine **420** quæ unum idemque continet, recedis ad eam quæ non idem amplectitur. » Rursus alias: « Deus non est creatura, neque dominus idem qui servus, etiamsi princeps sit inter servos vel creaturas. »

« καὶ τὰ δευτέρα νέμων αὐτῷ τῆς τιμῆς καὶ τῆς προσκυνήσεως, κἂν τὰς συλλαβαῖς χαρίζῃ τὸ ὄμοιον, τῷ πράγματι περικίπτει τὴν θεότητα, καὶ μεταβαίνει ἀπὸ τῆς τοῦ ἰσχυροῦ ὁμωνυμίας ἐπὶ τὴν τῆ μη ἴσα συνδέουσαν. » Καὶ ἄλλοχού, « Οὐ γὰρ θεὸς τὸ κτισζόμενον, οὐδὲ θεοποικικὸν τὸ ἄμωδούλον, κἂν τὰ πρῶτα φέρηται δουλείας καὶ κτίσεως, καὶ τοῦτο μόνον φιλανθρωπεύεται ὑβριζόμενον· ὁ γὰρ τῆς ὑφειλομένης ἀποσερῶν τιμῆς οὐ μένει, κἂν προσποιήσιν ἕξῃ τιμῆς τὸ γινόμενον. »

IX. Videsne quomodo plus æquo honorare et ultra fines justos progredi arrogantiae fructus gignat? his enim quæ supra modum adduntur opprobrio fit quod alia dempta sunt, itaque non revera quidquam additur, patius detrimentam est cum magis conspicua fiant quæ a justa honoratione resecta quam quæ huic nova adjecta sunt. Quare metuendum ne abundantiam in honorando sequamur quæ nos in egestatis ignominiam ducit. E duobus **C** autem alterum consequitur: aut tunc quiddam mali consilii inventum apparet per fraudem excogitatum, aut e demonum timore natus morbus est et mentis fallax imago et indicium ignaviae summæ animorum muliebrium, unde metus oritur quem mortis dicunt affinem: et quem inferi dicuntur vivis immittere in somniis. Qui timor contrarius quidem est atheismo; attamen in utroque eadem apparet amentia. Nam amentia est signum et si quis Deum omnino non timet, et si timet ubi non debet. Ille enim pietatem nullam habet, hic contra nimia religione captus Deum nimis severum **421** putat etiam in rebus minutissimis. Utriusque autem idem malum est, etsi consequitur diversum.

« δὲ καὶ δόξαν ἐμπαθῆ προσλαμβάνει, σμικρολογίαν μακρὰν τῷ Θεῷ προστρέθον. Καὶ ἔστιν ἐν ἀμφοτέρω ἀλλήλοις ἐκάτερον. »

X. Sed ut exempla quædam nobis magis dilucida et sat cuique aperta exhibeam, dicam luminum illorum quæ divino annumerata sunt unum et illud quidem lumen quod eadem esse qualitate etsi diversa claritate putant, præ aliis nullis ex memoria bonis et Deo dilectis viris unum nomino magnum illum Mosen, per quem summa Deus miracula in Ægypto fecit, et præterea ejus ipsius vultum luce divina fulsisse audimus ita ut, quod sanctus Apostolus dicit, Israelis filii vultum ejus intueri

μέρη πολέμια καὶ ἀντιφθογγὰ τρέφειν αὐτὸν τινα ἑαυτῷ, ἕως ἂν σαφῆ τὸν ἕλεγχον ὁ χρόνος ἐπικούρους εἰληφῶς τὰς ἀψευδεῖς τῆς δικῆς πλάστιγγας εἰς ὑπαίθρον ἐξενέγκῃ θέατρον, καὶ οἰομένους τιμὴν κερδαίνειν ἐν τοῖς θύλοισιν ἀισχύνην εὐρισκομένους ἐνδείξεται. Ὅποιον δὴπου πεπόνθασι καὶ οἱ τῶν τῶν Ἀκτιστικῶν [f. 228 a] αἵρσειν ὑποστήσαντες· οἰόμενοι γὰρ τιμᾶν τὴν τοῦ Χριστοῦ σάρκα ἀκτιστον ταύτην ἰδομάτισαν εἶναι, κἀνεῦθεν οὐ μικρὸν τῆ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ παρεισηνεγκαν νόσημα καὶ ἀντὶ τιμῆς ἀτιμίαν πεπράχασι· διὸ καὶ ἴδια τις αὐτῆ αἵρσεις Ἀκτιστικῶν ὠνομάσθη τε καὶ ἀποκεκρήκται πρὸς τῶν εὐσεβῶν. Παραπλήσιον δὲ τι καὶ ὁ Θεολόγος ἔφη Γρηγόριος πρὸς Εὐνύμιον, « Τὸ ὑπὲρ πᾶσαν, λέγων (1), οὐσίαν καὶ φύσιν

« τῷ μὲν Πατρὶ διδοῦς, ὡ ἄνθρωπε, τὸν δ' Ἰῶν ἀποσερῶν καὶ τὰ δευτέρα νέμων αὐτῷ τῆς τιμῆς καὶ τῆς προσκυνήσεως, κἂν τὰς συλλαβαῖς χαρίζῃ τὸ ὄμοιον, τῷ πράγματι περικίπτει τὴν θεότητα, καὶ μεταβαίνει ἀπὸ τῆς τοῦ ἰσχυροῦ ὁμωνυμίας ἐπὶ τὴν τῆ μη ἴσα συνδέουσαν. » Καὶ ἄλλοχού, « Οὐ γὰρ θεὸς τὸ κτισζόμενον, οὐδὲ θεοποικικὸν τὸ ἄμωδούλον, κἂν τὰ πρῶτα φέρηται δουλείας καὶ κτίσεως, καὶ τοῦτο μόνον φιλανθρωπεύεται ὑβριζόμενον· ὁ γὰρ τῆς ὑφειλομένης ἀποσερῶν τιμῆς οὐ μένει, κἂν προσποιήσιν ἕξῃ τιμῆς τὸ γινόμενον. »

« Ὁρᾷ πῶς τὸ μὴ προσηκόντως τιμᾶν, ἀλλ' ὑπερβαίνειν δοκεῖν τοῖς νενομισμένοις ὅρους, ὑβρεως τίττει καρπούς; Ἡ γὰρ τοῦ ὑπερβάλλοντος παρενθήκη ἕλεγχος γίνεται τοῦ πρὶν ἕλλειπός, καὶ οὐ μᾶλλον διδῶσιν ἢ ζημιῶσι, περιφανεστέρον ποιῶσα τῆς ἀληθοῦς τιμῆς τὴν ὑφαίρσειν ἢ τὴν πεπορισμένην ταύτης ἐπίτασιν, ὡς κινδυνεύειν ἐν τῇ τοῦ δεκεῖν ἀφθονίᾳ τὴ τῆς πτωχείας ὑπομένειν ἀισχρά. Δουλοῦν οὖν κἀναυθα θάτερον ἔπειται· ἢ γὰρ κακουργίας· ἐγγείρημα φαίνεται εἶναι τοῦτ', δι' ἀπάτην τῶν ἀπλουστέρων ἐπινοηθέντων, ἢ δαιμονίαν ὀνομαστέον τὸ τοῦ νοσήματος πάθος, ἔχγονον λόγου διεψευθεμένου ἔχοντος ὃν πρὸς τὸ ἀφθὸν, δειλίας δ' ἀορίστους καὶ ἀτεκμάρτους ταῖς μητρῶσι ψυχαῖς ἐπιτιθὲν καὶ φόβους ἐν οὐ κατὰ φύσιν φουμένους, θανάτου γείτονας καὶ οἴους εἰ ἐν ἄδου μυθεύονται πέμπειν τοῖς ζῶσιν ἐν ὑπνοῖς, ἐκ διαμέτρου μὲν καὶ [f. 228 b] ἀντιδιηρημένην τῇ ἀδείᾳ τὴν τάξιν ἐσχηκός, γένος δ' ὅμως ἐκείνη ταυτὸν κεκτημένον, τὴν ὀνομασίαν δηλαδὴ. Ὅμοιος γὰρ τῶν διαβεβλημένων ἐστὶ τὸ τ' ἀκίνητον εἶναι πρὸς τὴν τοῦ Θεοῦ τιμὴν, καὶ αὐτὸ κινεῖσθαι πρὸς αὐτὴν καθάπερ οὐ γρη· τὸ μὲν γὰρ πίστεως ἀμοιβρον, τὸ μακρὰν τῷ Θεῷ προστρέθον. Καὶ ἔστιν ἐν ἀμφοτέρω ἀλλήλοις ἐκάτερον. »

I. Ἴνα δὲ καὶ τῶν συνηθετέρων τῆ φύσει καὶ οἷον εἰπεῖν κοινῶν τοῖς ἅπασιν ἐννοιῶν ὑποδείγματά τινα πρὸς σαφήνειαν ὁ λόγος εἰληφῶς τῶν τῷ ἀγίῳ ἡριθμημένων ἐκείνων φώτων ἐν καὶ τὸ φῶς ὃν ἐκεῖνο δέξῃ, καὶ τῆς ὁμοίας ποιότητος, εἰ καὶ τῆ λαμπρότητι παραλλήλαται ἐδοξέ, φαίην ἂν ὡς πολλῶν ἐξ αἰῶνος ἀγαθῶν γεγονότων ἀνδρῶν καὶ θεοφιλῶν εἰς τὴν φέρε εἰπεῖν καὶ Μωσῆς ὁ μέγας ἐκεῖνος, δι' οὗ τὰ μέγιστα τῶν θαυμάτων κατὰ τὴν Αἴγυπτον ὁ θεὸς ἐπεπράχαι. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ θεῶν τῶ

(1) Ἐκ τοῦ, Πατρὶ Ἰῶν.

πρόσωπον αὐτοῦ φωτὶ κατελάμπρυνεν, ὡς μηδὲ τὸς υἱοῦ; Ἰσραὴλ, κατὰ τὸν θεῖον φάναϊ Ἀπόστολον, ἀτενίσαι δύνασθαι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ διὰ τὴν δόξαν τοῦ προσώπου τὴν τότε ἐκείνην ἐκεῖ φανεῖσαν. Καὶ κάλυμμα ἔχειν ὁ θεὸς ἔφη Χρυσόστομος ἐπὶ τοῦ προσώπου τότε Μωσῆα· καὶ τὸ αἶτιον, ἐπεὶ μὴ ἐδύναντο, φησί, τὴν δόξαν ὑπανεγκεῖν τοῦ προσώπου αὐτοῦ. Ὅρα· εἰ πῶς καὶ τῆς τῶν ἐρώντων ὕψους στερέβότερον γέγονε καὶ τὸ φῶς; ἐκεῖνο τὸ τοῦ Μωσέως πρόσωπον πάλαι λαμπρύναν. Φῶς οὖν καὶ Γρηγόριος ἐν ἐκείνῳ πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο πρὸς τοῖς ἄλλοις φησὶν ὅτι τὸ Μωσέως δοξάζεται πρόσωπον. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα συνειράς διάφορα μὲν τὴν ποιότητα καὶ οὐ τὴν φύσιν, κακτὸν ποιημάτων τὸν Ποιητὴν ὑμνήσας, ὅν καὶ ὀδιόδοχον εἶπε φῶς καὶ κυρίως ἐν. Ἐπειτα τοῖς ἄλλοις καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο συναριθμεῖ, ὅτι παρεδείχθη τυπικῶς ἢ θεότητι, λαμπρότερον μὲν τὴν τῆς ἀγλῆς ποιότητα, τὴν δὲ φύσιν [f. 229 a] τηροῦν τοῖς ἄλλοις τὴν αὐτὴν. Καὶ τὸ τῆς ἀληθοῦς ἐνοίας ἐνταῦθα κράτος ἢ τοῦ ἀρθρου παρίστησι θεσίς, τὴν θεότητα περιγράφουσα, καὶ τὸ ἀρετὸν καὶ ἀόριστον τῶν σημαίνοντων πρὸς τὸ μοναδικόν καὶ ἐνιαῖον συστήλουσά τε καὶ περισφιγγουσα. Οὐ γὰρ θεότητις ἀπεριθομούμενος; ὁ διδάσκαλος μίαν εἶπε θεότητα καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο, ἀλλὰ τὸ ὑπὲρ φῶτος ἀριθμοῦμένων πολλῶν ἐν ἐκείνῳ τῶν πάντων εἰρηκεν εἶναι, τιμηθὲν μὲν ὑπὸ θεοῦ πλέον, ἐν οὕτω· εἶπω, τῶν ἄλλων, οὐ μὴν δυνάμενον ἀκρίστον γενέσθαι θεότητα, ἀλλ' ἀκρίστου θεότητος παράδειξιν τυπικὴν τε καὶ συμβολικὴν, ὡς εἰρήσεται· προῖοσιν ἡμῖν ἐμφανέστερον. Ὅσπερ οὖν πολλῶν ὄντων ἀνδρῶν ἀγαθῶν καὶ θεοφιλῶν προφητῶν ἕνα τῶν πάντων εἶναι καὶ Μωσῆα εἰρήκειμεν, τιμηθέντα μὲν πρὸς θεοῦ πλέον τῶν ἄλλων σχεδὸν τῆ τε λαμπρότητι τοῦ προσώπου καὶ τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ θαύμασι, καὶ θεῶν γενόμενον Φαραῶν, ἀκρίστον δ' αὐτῷ, οὕτω καὶ περὶ τοῦ φωτὸς νοητέον ἐκεῖνο. Αἱ γὰρ ἱεραὶ καὶ δόξαι καὶ λαμπρότητες, ποιητέες τινας ἐπουσιώδεις οὔσαι καὶ συμβεβηκότων εἶδη, αὐταὶ μὲν ἀλλοίωσιν καὶ μεταβολὴν ὑπομένειν πεφύκατιν, ἢ δ' οὐσία τῶν τοιούτων ἀλώως μένει παθῶν· ὑποβάθρα γὰρ τις καὶ θεμέλιος γίνεται τούτοις ἀπαισι, καὶ ταύτης ἀνευ ὑπόστασις ἐκείνοις οὐκ ἔστιν οὐδ' ἦτισσόν, οὐσιωδῶς γὰρ μὴν αὐτοῖς καὶ αὐτὴ συναλλοιοῦσθαι ἤκιστα οἶδεν. Εἰ δὲ δι' ἀμαθίαν ἐνιοὶ καὶ ἐκτασιν λογικῆς ἐπιστήμης, δι' ἧς οἱ θεοὶ Πατέρες τὰς δογματικὰς συνεστήσαντο βίβλους, ἔπεισθαι ἤκιστα δύνανται, τί τοῦτο πρὸς τὴν ἀληθῆ γνῶσιν; Οὐ γὰρ ἀτιμαστέον τὴν παιδεύσιν δι' αὐτοῦς, ἀλλὰ σκαιοῦς; καὶ ἀπαιδεύτους ὑποληπτέον τοῦς οὕτως ἔχοντας ὁ μέγας φάσκει διδάσκαλος. Πολλοῦ μὲν γὰρ ἂν δεῖσαι τοῦς ἄλλοις ἐκείνους τῆς οικείας φυλάττειν φύσεως τὰ τε ἄλλα δῆπουθεν, καὶ τὸ γὰρ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν μένουσαν τῷ ἀριθμῷ τὴν οὐσίαν τῶν ἐναντίων εἶναι δεκτικὴν, εἰ ὡν ἀνυποστάτων ὄντων καθ' αὐτὰ ὑπόστασις αὐτὴ γίνεται, τούτοις συμμεταβάλλοιτο, τῆς οικείας ἐξισταμένη [f. 229 b] φύσεως. Ἀνοῦστοι μὲν γὰρ αἱ περὶ τὰ

nequiverint, propter splendorem circa vultum effusum. Velamentum autem, inquit sanctus Chrysostomus, eo tempore Moses supra vultum habuit; nam vultus ejus splendorem perferre nemo potuit. Videtis igitur oculorum intuitu solidiorem illam quoque lucem fuisse quæ in Mosis vultu effulsit. Sed Gregorius etiam lucem unam illam inter alias et lucem hanc quoque inter alias dicit quæ in Mosis vultu eluxit; item multa ille adnumerat lumina quæ quidem eadem qualitate, sed diversa natura sunt et e creatoris Creatorem prædicant. Quem sempiternam lucem et proprie unam dicit, deinde aliis illam quoque adjungit, qua typice deitas manifestata est: quæ pro splendoris qualitate clarior quidem, sed pro natura ab aliis non diversa. Sed hæc revera tanquam artus se habent in deitate conspicui quibus omnia quæ soluta et interminata nobis videntur in unum connexa et constricta sunt. Nam cum deitates præceptor ille enumerat, non unam dicit deitatem etiam illam lucem, sed in adversum cum lumina multa enumerat unum illud dicit præ aliis omnibus a Deo quidem pluris esse æstimatum, ut ita dicam, sed quod increata esse deitas non possit et nobis increatam deitatem submanifestet tantum typice et symbolicè, ut paulo post lucidior a nobis exponetur. Sicut igitur inter multos viros bonos et Deo dilectos prophetas unum nominavimus Mosen a Deo præcipue honoratum, et vultu splendido et miraculis in Ægypto; qui deus visus sit Pharaoni, sed non est increatus: ita quoque de luce illa cogitandum est. Hujus attributa et gloria et splendor qualitates quædam sunt ad essentiam accedentes et fortuitæ formæ, quæ variationes et immutationes ineunt: sed quæ his subest essentia ipsa nullas prorsus partitur affectiones, sed fundus illarum est ac fundamentum. Itaque sine essentia illa fundamentum quoque illarum nullum est, neque hæc ipsa ullo modo immutari potest. Si vero propter ignorantiam quidam et amentiam logicas notiones quibus sancti Patres dogmaticos libros composuerunt, assequi mente nequeunt, quid hoc ad rei veritatem? Neque igitur propter illos præcepta repudianda sunt, sed potius illi ipsi mente capti et indocti habendi sunt, ut magnus noster præceptor dicit. Nam multum sane abest quin suæ ipsius naturæ fines aliaque omnia servare possit et essentia pro numero una maneat, ubi partem habet eorum quæ contraria sunt, si ipsa quæ subsantia sit insubstantialium, cum his societatem in propria sua natura egressa. Incessentialia enim sunt circa corpora qualitates et incorporeæ, itaque perceptibiles et in eis quæ sensuum perceptioni subjecta sunt circa corpora substantiam et fundamentum habent. Sed omnia, inquit sanctus Chrysostomus, quæ sensibus subjecta sunt, neque angeli quidem essentia dici possunt, sed corpus crassum et trifariam extensum. Qui igitur deitas increata dici potest lux illa sensibus sub-

jecta et percepta, ut omnes et vos imprimis testamini? Sed vobis propter inscientiam tacentibus interpretatur hæc sanctus Joannes 424 Damascenus. « In Thabore monte, inquit, solis instar lucem circa vultum sibi Christus incendit, ut sicut Deus submanifestaret discipulis deitatis suæ majestatem. Itaque factum ut, cum etiam Mosis olim vultus effulserit, calumniatorem latuerit, splendorem hunc sensibus perceptibilem fuisse. » Vides igitur et hunc dicere corpus et sensibus subjectum et perceptum fuisse illuminatum Christi vultum. Non enim imago mysterium incarnatæ naturæ erat; si vero corpus, ergo essentia omnino creata. Increatistarum enim hæresis Domini carnem existimavit increatam. Unde igitur increatus splendor ille sensualiter conceptus? Quis est qui hæc proferre ausus sit nisi Iconomachi postea, Manichæi et Massaliani antea, nunc autem Palamitæ? Nonne auditis quam manifestissime sanctos loquentes: quod ad sensum cadat esse visibile; increatum autem non modo non visibile, verum etiam mentem ac rationem superans? At vero quid tandem erit ex omnibus alterum quoddam, nisi quod lux una inaccessibleis est et una tantum proprie Deus? Quanquam, cum regula quadam ac statera communes illas et probatas omnibus opiniones examinaverimus, ut ad priora illa respicientes 425 rationum quæ inde sequuntur operationes et conclusiones gubernemus, nobis quærendum est quomodo ea quæ communibus illis ac probatis sententiis opposita sunt, liceat dilucide persequi. Universitas enim rerum cum et sit et vocetur deitas, vocatur etiam lux; igitur si lux una inaccessibleis et sempiterna Deus est et proprie unum et solum increatum, quomodo et unde inventa est jam a Palamæ familia altera increata lux a Thaboria illa diversa divinæ essentiae, quæ ex luminibus illis a Gregorio Theologo collectis multis sit una? Quæ enim una ex multis est non proprie una est; quæ autem proprie una est, ea etiam sempiterna, neque ex multis una esse potest. Quomodo enim increata amplius esse possit in aliarum et diversarum creaturarum numero relata? An quomodo id quod non est, idem atque essentia? Si enim idem, non diversum; sin vero diversum, non idem: misceri enim per naturam omnino non possunt neque unquam in unum conciliari. Præter hæc alterum quoddam opposuerunt cum re non posse liberari damnatione illa ab synodo sexta œcumenica sibi illa sentirent. Hæc oppositio ita se habebat: Deinde nec magnum capis, inquit, Dionysium ubi dicit: « Quando immortalitatem adepti erimus et ad Christi similem et beatam pacem pervenerimus, semper cum Domino, ut dictum est, erimus contemperationibus visibilis ejus manifestationis completi, quæ nos magnifico splendore circumdabit, sicut 426 discipulos in divina illa transfiguratione, et spiritualis illius clari-

(1) Κατὰ Ἰω. ὁμιλία κη'.

σώματα ποιότητες καὶ ἀσώματοι, αἰσθηταὶ δ' οὖν. καὶ περὶ τὰ τῆ αἰσθήσεως ὑποκείμενα σώματα τὴν ὑπόστασιν τε καὶ σύστασιν ἔχουσαι· πᾶν δὲ τὸ τῆ αἰσθήσεως ὑποβαλλόμενον ὁ θεὸς φάσκει Χρυσόστομος (1) μὴδ' οὐσίαν εἶναι ἀγγέλου δυνάσθαι λέγειν, ἀλλὰ, σῶμα πάχος ἔχον καὶ τριχῆ διαστατόν. Πῶς οὖν ἂν εἴη θεότης ἄκτιστος ἐκεῖνο τὸ φῶς, αἰσθήσει ὑποβαλλόμενον καὶ ὁρώμενον, ὡς ἅπαντες μὲν καὶ πρό γε πάντων ὑμεῖς μαρτυρεῖτε; Ἡ πάντως καὶ ὑμῶν σιωπῶντων ἐξ ἀπορίας ὁ θεὸς ἐρμηνεύει Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, « Ἐν τῷ Θαβῶρ, λέγειν (2), τῷ ὄρει ἐλάμπρυνε μὲν ἡλίου δίκην τὴ πρόσωπον ἑαυτοῦ ὁ Χριστὸς, Ἰν' ὡς Θεὸς παραδείξῃ τοῖς μαθηταῖς τὴν τῆς οὐκείας θεότητος δυνάμιν· ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ Μωσῆος ἐλάμπρυνε πάλαι τὸ πρόσωπον ἐξῶθεν, ἔλαθε νῦν τὸν διάβολον διὰ τῆς αἰσθητικῆς δηλαδὴ κἀνταῦθα φανείσης λαμπρότητος. » Ἰδοὺ καὶ οὗτος· σῶμα καὶ αἰσθήσει ὑποβληθέν καὶ ὄραθῆν τὸ λαμπρυνθῆν τοῦ Χριστοῦ φησι τηλικαῦτα πρόσωπον. Οὐ γὰρ φαντασία τὸ τῆς ἐνσάρκου μυστήριον οικονομίας ἦν· εἰ δὲ σῶμα, καὶ οὐσία πάντως κτιστή· τῆ γὰρ τῶν Ἀκτιστικῶν αἰρέσει περιφανῶς ἐβρίπται τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα δοξάζειν ἄκτιστον· πῶς οὖν ἄκτιστος ἢ αἰσθητικῶς φανείσα τηλικαῦτα λαμπρότης; Καὶ τίς ὁ ταῦτα τομῶν κηρύττειν πλὴν τῶν Εἰκονομάχων μὲν ὕστερον, Μανιχαίων δὲ καὶ Μασσαλιανῶν πρότερον, νῦν δὲ τῶν Παλαμιτῶν; Ἡ γὰρ οὐκ ἀκούετε σαφέστατα τῶν ἁγίων λεγόντων τὸ τῆ αἰσθήσεως μὲν ὑποβαλλόμενον ἑρατὸν, ὁ δ' ἄκτιστον, μὴ ὅτι οὐχ ὄρατὸν, ἀλλὰ καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπερβαῖνον; Τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη τῶν πάντων ἕτερον ἢ ὁ φῶς ἐν ἀπρόσιτόν ἐστι καὶ μόνον ἐν κυρίως ὁ Θεός; Ὅμως, ἐπειδὴ κανόνι τε καὶ σταθμῷ ἄνω τὰς κοινὰς ἐκείνας καὶ ὁμολογημένας τοῖς πᾶσιν ἐννοίας προσβαλόμεθα, ὡς ἂν [f. 230 a] πρὸς ἐκεῖνα βλέποντες τὰς ἐξῆς τῶν λόγων εὐευθύνωμεν ἐργασίας καὶ τὰ ἐπιχειρήματα, ἀναληπτέον ἡμῖν ἐστὶ καὶ ζητητέον πῶς ἐναντία ταῖς κοιναῖς καὶ ὁμολογημέναις ἐκείναις ἐννοίαις ἐνεστὶ περιφανῶς συμπεραίνειν. Πάντα γὰρ οὕσα καὶ καλούμενη ἢ θεότης καλεῖται καὶ φῶς· εἰ οὖν φῶς ἐν ἀπρόσιτον καὶ ἀδιάδοχον ὁ Θεὸς καὶ κυρίως ἐν καὶ μόνον ἄκτιστον, πῶς καὶ πόθεν εὐρηται νῦν τῆ Παλαμικῆ πατριᾶ δεύτερον ἄκτιστον φῶς θαυρώριφ διάφορον τῆς θείας οὐσίας, τῶν τῷ Θεολόγῳ Γρηγορίῳ ἀριθμηθέντων ἐκείνων φώτων πολλῶν ἐν ἑν; ὁ γὰρ τῶν πολλῶν ἐν ἑν, οὐχ ἐν κυρίως· ὁ δὲ κυρίως ἐν καὶ ἀδιάδοχον, τῶν πολλῶν ἐν εἶναι οὐ δύναται. Πῶς γὰρ ἂν ἄκτιστον ἔτ' εἶναι δύναίτο, τοῖς ἄλλοις καὶ διαφόροις αὐτοῦ ποιήμασι συναριθμούμενον; Ἡ πῶς τὸ ἀνοῦσιον τῆ οὐσία ταυτόν; Εἰ γὰρ ταυτὸν, οὐ διάφορον, εἰ δὲ διάφορον, οὐ ταυτόν· ἄμικτα γὰρ φύσει παντάπασι ταῦτα, καὶ ἴαν ἀσύμμετα καὶ οὐδέποτε σύμφωνα. Ἐπὶ δὴ τούτοις αὐθι; ἕτεραν ἀντεπήγον ἀντίθεσιν, οὐ δυνθέντας ἑαυτοὺς ἀποψίφασθαι τὸν σφίσι ἐπενηνεγμένον ὑπὸ τῆς θείας καὶ οἰκουμένης ἕκτης συνέδου ἀναθεματισμῶν

(2) Ἐκ τοῦ εἰς τὴν Μεταμόρφωσιν λόγου.

αισθόμενοι. Καὶ ἦν ἡ ἀντίθεσις ἔχουσα οὕτως. A fictionis sensu incorrupto et incorporeo participes
 Εἶτα οὐδὲ τὸν μέγαν δέχη, φασί, Διονύσιον λέγοντα, stemus. »

« Ὅταν ἀφθαρτοὶ καὶ ἀθάνατοι γενώμεθα καὶ τῆς χριστοειδοῦς καὶ μακαρίας ἐφικώμεθα λήξεως, πάντοτε σὺν Κυρίῳ, κατὰ τὸ λόγιον, ἐσόμεθα, τῆς μὲν ὁρατῆς αὐτοῦ θεοφανείας ἐν πανάγωνι; θεωρίαις ἀποπληρούμενοι, φανωτάταις ἡμᾶς μαρμαρυγαῖς περιαναζούσης ὡς τοὺς μαθητὰς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ μεταμορφώσει, τῆς δευνοητῆς αὐτοῦ φωτοδοσίας ἐν ἀπαθεί καὶ ἀύλῳ τῷ νῷ μετέχοντες. »

IV. Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς, « Καὶ μὴν, » φησί, « πολλαχόθεν ὁρῶ τὴν τοῖς ὑμετέροις σπουδάσμασιν ἐπομένῃν αὐτόθεν ἀναίρεσιν· οὐ γὰρ σύνεσιν [f. 250 b] ὧν λέγετε λαβεῖν ἐδουήθητε, πρὶν τὸν οὐδὸν ὑπερβῆναι τῶν οικειῶν χειλέων μάλα ὀφείλοντες. Πρῶτον μὲν γὰρ τὸ τὴν ἐντελῆ σαφῆνειαν τῶν προσελθόντων ἔχον ἄνω λιπόντες, τὴ συνεχῆς ἡμίτομον ἐκείθεν ὑφελόμενοι προηνέγκατε. Μεμυήμεθα γὰρ, ὁ θεὸς φησί Διονύσιος, νῦν μὲν ἀναλόγως ἡμῖν διὰ τῶν ἱερῶν παρατετασμάτων, τῆς τῶν λογίων καὶ τῶν ἱεραρχικῶν παραδόσεων φιλανθρωπίας αἰσθητοῖς τὰ νοητὰ καὶ τοῖς οὐσι τὰ ὑπερούσια περικαλυπτούσης, καὶ μορφᾶς καὶ τύπου τοῖς ἀμορφώτους τε καὶ ἀτυπώτους περιτίθεισιν, καὶ τὴν ὑπερφυσικὰ καὶ ἀσχημάτιστον ἀπλότητα τῇ ποικιλίᾳ τῶν μεριστῶν συμβόλων πληθυνούσης τε καὶ διαπλατούσης. » Τούτων δ' οὕτως ἔχόντων, μορφᾶς καὶ τύπου; καὶ μεριστὰ σύμβολα τίς ἂν ποτ' ἄκτιστα φηί σωφρονῶν καὶ μανίας ὑπάρχων ἐλεύθερος; Ὅμως καὶ ἡ τοῦ θεοῦ Μαξίμου τὸ παρὶν χωρίον ἐρμηνεύοντο; μαρτυρία τὴν ἐξ ἀμαθίας; παράνοιαν τῶν ἄλλως λεγόντων ἐλέγξει· εἶναι γὰρ φησί ταῦτα ἐπὶ μὲν θεοῦ, ὅταν φαίνεται ὡς πῦρ καὶ ὡς γέρον ἐν Δανιὴλ καὶ ὡς ἀνὴρ παλαίων πῶ Ἰακώβ, καὶ ὅσα C τιοταῦτα· ἐπὶ δ' ἀγγέλων, ὅταν τὰ Χερουδιμ ὡς Θηριόμορφα καὶ ἄλλα ἐν τάξει ἀνδρῶν καὶ νεανίσκων φαίνονται. Καὶ πάλιν, « Σημειωτέον ὅτι τὸ θεῖον σῶμα τοῦ Κυρίου ὁρατὴν φησί θεοφάνειαν, νοητὴν δὲ ἥτις κατὰ νοῦν ἔσται μεθεκτὴ. » Ὅρᾶτε πῶς δλοκλήρου τοῦ τῆς Γραφῆς σώματος κειμένου, κτίσματα προδήλως εἶναι δείκνυνται μορφαὶ καὶ τύποι καὶ τὰ μεριστὰ καὶ πλασματώδη ταῦτα σύμβολα; Πρῶτον μὲν οὖν τοῦτ' ἀποπον πεπραχότες ἐστὲ, τὰς τῆς θείας Γραφῆς ἡμιτόμους προφέροντες ῥήτις· δευτέρον δ' ὅτι τὰ κειριώτερα τῷ τοῦ Διονυσίου λόγων σιωπῇ [f. 251 a] κρύψαντες μέλλοντά φατε καὶ οὕτω δηλα· τὸ γὰρ, « Ὅταν ἀφθαρτοὶ γενώμεθα καὶ ἀθάνατοι, » καὶ τὰ ἐξῆς, οὕτω προσέγονεν ὁ μῖν, εἰ μὴ τὴν Ἐνδυμίανος ὕπνον καθυδεῖν δο D κεῖτε, καὶ λελήθατε τὴν ὑμετέραν κατάλυσιν ἀφ' ἐστίας καὶ ἑλυτῶν ἐπαγόμενοι. Ἦ οὐδὲ τοῦ Ἀποστόλου βοῶν ὡς ἠκούσατε, ὡς; Καὶ ἡμεῖς ἐν ἐλυτοῖς στενάζομεν υἱοφανῶσαν ἀπεκδεχόμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ σώματος ἡμῶν· τῇ γὰρ ἐλπίδι ἐσώθημεν, ἐλπίς δὲ βλεπομένη οὐκ ἔστιν ἐλπίς· ὁ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ἐλπίζει; Εἰ δ' ὁ οὐ βλέπομεν ἐλπίζομεν, δι' ὑπομονῆς ἀπεκδεχόμεθα. » Εἰ οὖν τοῦτ' εἴη τὸ τοῖς Παλαμίταις ὑμῖν ὀρώμενον πῶς, ὡς αὐτοὶ διατείνεσθε, καὶ τῷ μέλλοντι ταυτὴν ἐκείνῳ φωτὶ ὁ σεμμάτων ἀφθάρτων κατὰ τὸν Θεῖον εἰπεῖν Διονύσιον δεῖται πρὸς θεωρίαν, περιετὸν ἄρα τὸ τοῦ θανάτου μυστήριον, περιετὸν δὲ καὶ ὁ φησὶ Παῦλος ὁ θεός, « Ὅθεν τὸ θνητὸν τοῦτο ἀθανάσιον ἐνδύσασθαι καὶ τὸ

XI. Ad quæ Gregoras : « Serpenumero, » inquit, « studia vestra sequi eversionem video ; nam comprehendere ea quæ dixistis non possetis, priusquam verborum vestrorum finem transeatis fere necesse sit. Relicto enim eo quod ad illustrandam superiore orationem pertinet, jam dimidium illorum protulistis. Interpretamur enim, divus ait Dionysius, ad similitudinem quamdam per sacerorum involuorum comitatem quæ est in proverbis et Ecclesiæ traditionibus : hæc sensibilibus quæ in cogitatione sunt, et iis quæ sunt, ea quæ supra essentiam sunt complectitur, et formas et imagines iis quæ sine formis et imaginibus sunt tribuit, et simplicitatem quæ supra naturam et sine figura est symbolorum dividuorum varietate implet et dilatat. » Que cum ita sint, quis est tam imprudens et amens ut formas illas et imagines et dividua symbola increata putet? Quanquam divi Maximi illud quod hunc locum explicat testimonium adversariorum opinionem quæ ex inscientia sequitur refutat. Sunt enim, ait, hæc de Deo dicta 427 ubi apparet tanquam lux, et tanquam senex apud Daniëlem, et tanquam vir luctans apud Jacobum, et quæ sunt similia ; de angelis autem ubi Cherubim cum animalium corporibus : et alii in virorum aut adolescentium personis apparent. Et rursus quod tenendum est, divinum Domini corpus visibilem dixit manifestationem ; invisibilem autem quæ menti attributa esset. Videtisne quomodo ubi integerrimum Scripturæ documentum existit creature aperte esse ostendantur formæ et imagines et dividua et ficta symbola? Primum igitur illud inepte fecistis quod non integra sacræ Scripturæ verba protulistis ; deinde quod aptioribus Dionysii verbis silentio omissis, futura loquimini, et nondum aperta. Illud enim : « Quando immortales et incorruptibiles erimus » et cetera, nondum vobis accidit, nisi in Endymionis somno jacere videamini, et oblitis sitis delegationis a patria vestrae per nosmet ipsos factæ. Profecto neque Apostoli vocem auditis : « Et ipsi inter nos geminum adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis nostri. Spe enim salvi facti sumus ; spes autem quæ videtur non est spes. Nam si quis videt, quid sperat amplius ? Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. » Si igitur hæc es. et quam vos Palamite videre contenditis et eadem atque futura illa lux quæ corpora incorruptibilia, ut ait divus Dionysius, ad contemplationem sui postulat, supervacaneum esset mortis mysterium ; supervacaneum etiam 428 quod ait divus Paulus : « Oportet mortale hoc induere immortalitatem, et corruptibile hoc induere incorruptionem, et in ex

spectationibus quæ non videntur positam esse adoptionem nostram post corporis dissolutionem. » Si enim posi corporis vibrationem et Palamicam crapulam et luxuriam liceret futura luce illa frui, quid opus esset morte quæ immortalitatem nuntiatam secum duceret et vitam sempiternam et indissolubilem, si quidem non ad futurum et ad spem post mortem pertineret, sed quæcumque ingemiscunt luxuria et libidinibus reviviscere quodammodo piis exspectationibus et quæ præterea in talibus promissionibus insunt sentiret? Una igitur hæc dissolutio omnino quod vos attinet non multis caret verbis. Deinde Dionysius Dei manifestationem dicit visibilem, non vero deitatem increatam visibilem; porro illa inter sese distant longius quam ab oriente occidens. Manifestationes enim nobis visibiles et varias et plurimas factas tradiderunt sacri et divini libri, ut postea fusius exponemus. Deitatem autem increatam præter unam trinum personarum essentiam nemo unquam omnino alteram usque ad hunc diem aut invenit aut protulit, aut in animum inducere ausus est impietate commotus præter Palamicam familiam.

429 XII. Duas igitur protulimus oppositionum vestrarum refutationes paucis verbis; tertia nunc est quæ pertinet ad hætionem, dico illud ὡς, monosyllabam quidem, sed homonymam et multis cum notionibus conjunctam. Quarum pleræque tradendæ sunt grammaticis ut hominibus circa hæc versantibus. Nobis satis est ad divinarum Scripturarum interpretes recurrere. Modo enim confirmandi vim habet et notionem quæ subest amplificandi; modo similitudinem aut dubitationem significat, et id quod admodum incertum est. Quorum exempla hæc in promptu sunt; ubi confirmandi vim aut notionis quæ subest amplificandæ habet: « Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi Unigeniti a Patre. » in carne scilicet occultatam, sed quasi re vera Unigeniti et proprii Filii et Verbi Dei per mirabilia facta declarati. Notionis altius: « Splendebat facies ejus sicut sol. » Ubi similitudinis rationem recepit nec valde incertum erat, nec extrâ errorem quale est etiam antea prolatum divi Dionysii verbum illud, ubi dicit: « Tanquam discipulos in divina illa transfiguratione. » Similitudinem enim ibidem, non identitatem significat hæc vox, nec errorem inferre potest. Hæc enim nec ejusdem naturæ nec generis nec speciei sunt. Essentiæ enim **430** identitas qualitatis similitudo. Quomodo enim identitatis erit locus eis qui contraria omnino cogitata inter se adepti sunt? quippe qui ad hæc mortalis vitæ et corporis vinculo constricti sint, et quorum ob distantiam nulla identitas. Itaque ὡς illud non identitatis ibidem notionem habere, sed similitudinis alienius colorem dicam. Atque ipse divus Chrysostomus illud. « Splendebat ut sol, » interpretaturus: « In-

φωροῦν ἀφ' ἑαυτοῦ, καὶ πρὸς γε τὸ ἐν ἐπίσει μὴ βλεπομένης κείσθαι τὴν υἱοθεσίαν ἡμῶν μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπολύτρωσιν. » Εἰ γὰρ μετὰ τοῦ σωματικοῦ πάθους καὶ τῆς Παλαμικῆς κραιπλῆς καὶ τρυφῆς ἐξείη καὶ τοῦ μέλλοντος ἐκεῖνου φωτὸς ἀπολαύειν ἐνταῦθα, τί δεῖ θανάτου πρὸς ἀθανάσιον ἐπηγγεμένην μετὰγοντος καὶ ζωῆν ἀπὸ τὸν τε καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ, εἰ οὐκ εἰς τὸ μέλλον, οὐδ' εἰς τὰ μετὰ θάνατον ταμιεύει ἀλπίδας, ἀλλ' ὅσα γίμει μὲν τρυφῆς καὶ σαρκικῶν ὀρέξεων, ἐβρίθῃσθαι δέ πως φράζει μετὰ τῶν σεμῶν ἐλπιδῶν, καὶ εἰ τί που ταῖς τοιαύταις ἐπαγγελίαις ἐγκέκρυπται; Μία μὲν οὖν αὕτη κατάλυσις αὐτόχρημα καθ' ὑμῶν, οὐ πολλῶν δευθεῖσα λόγων· δευτερον δ' ὅτι Διονύσιος θεοφάνειαν μὲν φησὶν ὁρατὴν, οὐ θεώτητα δ' ἀκτιστον ὁρατὴν. [f. 231 b] πῶρῶ δ' ἀλλήλων ἀλλήλα, καὶ διεστηκότα μᾶλλον ἢ ὅσον ἐκ δυσμῶν ἀπέχουσιν ἀνατολαί· θεοφανείας μὲν γὰρ ἡμῖν ὁρατὰς διαφόρους καὶ πλείστας γεγυνοῦσας παραδιδόσασιν αἱ θείαι καὶ ἱερὰ βιβλίοι, καθὰ προτόντες ἐς πλάτος ἐκθήσομεν· θεώτητα δ' ἀκτιστον πλὴν τῆς τρισυποστάτου μιᾶς οὐσίας οὐδεὶς πω τὸ παράπαν ἐτέραν ἀκρι' καὶ τῆμερον οὐθ' εὗρεν οὔτε λελάττηκεν, οὔτε μὴν οὐδ' εἰς νοῦν βαλέσθαι τετόλημκεν εὐσεβεῖα συντεθραμμένο; πλὴν τῆς Παλαμικῆς φατρίας.

IB' Δύο μὲν δὴ ταύτας ἠνέγκαμεν ταῖς ὑμῶν ἀντιθέσεσι λύσεις διὰ βραχέων· εἴη δ' ἂν καὶ τρίτη, ἡ παρὰ τὴν λέξιν, λέγω δὴ τὴν ὡς, μονοσύλλαβον μὲν οὖσαν, ὁμώνυμον δὲ καὶ κατὰ πολλῶν λεγομένην σημαυνομένην. Ὡν τὰ μὲν πλείω γραμματισταῖς παραπεμπτόν, οἷς προῦργιαίτερον τοῦτο· ἡμῖν δ' ἀπόχρη κατὰ τοὺς τῶν θείων ἐνταῦθα Γραφῶν ἐκδέχασθαι ἐρμηνείας, ποτὲ μὲν ὡς βεβαιωτικὴν δηλαδὴ καὶ τῆς ὑποκειμένης ἐνοίας ἐπίτασιν ἔχουσαν, ποτὲ δ' ὡς ὁμοιωματικὴν ἢ διετακτικὴν καὶ οὐ μάλᾳ ἀναμφισβήτητον. Ὡν ὑποδείγματ' ἂν εἴη ταῦτ' ἐκ προχείρου περυστάντα τῇ μνήμῃ, τῆς μὲν βεβαιωτικῆς καὶ τῆς ὑποκειμένης ἐπίτασιν ἔχουσης ἐνοίας τὸ, « Ἐθεοσάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ δόξαν ὡς Μονογενοῦς παρὰ Πατρὸς, » ἐν σαρκὶ μὲν κεκρυμμένην δηλονότι, ἀλλ' ὡς τῷ ὄντι Μονογενοῦς καὶ κυρίως Υἱοῦ καὶ Λόγου τοῦ Θεοῦ διὰ τῶν παραδόξων ἔργων φαινόμενον· τῆς δ' ἐτέρας τὸ, « Ἐλαμψε τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς ὁ ἥλιος, » ἐνταῦθα γὰρ ὁμοιωσεως ἔσχε τρίτον, καὶ οὐ μάλᾳ ἀναμφισβήτητον ἕμεινεν, οὐδ' ἐκτός παραλλάξιος. Ὅποιδόν ἐστι καὶ τὸ προβληθέν ἐν τῷ παρόντι Θεοῦ Διονυσίου ῥητόν, « ὡς τοῦ μαθητῆς ἐν ἐκείνῃ τῇ θειοτάτῃ, » λέγοντος, « μεταμορφώσεται ὁμοίωτα γὰρ ἐνταῦθα καὶ οὐ ταυτότητα σημαίνει τὸ ῥῆμα, καὶ ἀπαρραλαξίαν ἔχειν οὐ δύναται· οὔτε γὰρ ὁμοῦσά ταυτὶ οὐθ' ὁμογενῆ οὐθ' ὁμοειδῆ· οὐσίαις μὲν γὰρ ἡ ταυτότης, [f. 252 a] ἡ δ' ὁμοιότης ποιότητος· ποῦ γὰρ ταυτότητος ἂν εἴη τόπος ταῖς ἐκ διαμέτρου συμπαῖ τάναντία κληρωσάμενοις; Οὐ γὰρ ἐστὶ φθορῶν συνέβαιναι βίῳ καὶ σώματι συνδεδράμακε, καὶ οἷς μὴ, τούτοις οὐκ ἐστὶ καθὼ διεστηκασιν οὐδεμία ταυτότης. Ὡς εἶναι τὸ ὡς οὐ ταυτότητος ἐνταῦθα λόγον ἔχον, ἀλλ' ὁμοιότητος τινος οὐκ ἔστιν εἰπεῖν. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς Χρυσοστό-

μος τὸ, « Ἐλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος, » ἐξηγουόμενος, « Ἡ τῶν ἀφθάρτων σωματίων δόξα, φησὶν, οὐ τοσοῦτον ἀφίησι τὸ φῶς ὅσον τοῦτο τὸ σῶμα τὸ φθαρτὸν, οὐδὲ τοιοῦτον οἶον καὶ θνητοῖς ὁμοίωσι γενέσθαι χωρητὴν, ἀλλ' ὀφθάρτων καὶ ἀθανάτων δεόμενον ὀφθαλμῶν πρὸς τὴν θεάν αὐτοῦ. Ἀκούετε τοῦ μεγάλου φωστῆρος τῆς Ἐκκλησίας, διδάσκοντος καὶ αὐτοῦ τοῖς ἄλλοις Πατράσιν ὁμοίως, ὡς οὐκ ἀφθαρτον ἔλαβε σῶμα ὁ Κύριος (τοῦτο γὰρ τῆς Μαρκελιανός ἐστι λέγειν αἰρέσεως), οὐδ' ἄκτιστον αὐτὸ ποιοῦν, καὶ ἔκτισε (τοῦτο γὰρ τῆς τῶν Εἰκονομάχων καὶ Μανιχαίων ἐστὶ λέγειν μανίας), ἀλλ' ἡ ἀναλλοίωτος φύσις, κατὰ τὸν θεὸν εἶπεῖν μελῶδον, τῇ βροτείᾳ μιχθεῖσα τῆς ἑμπεροῦ; ἄλλου θεότητος; φῶς παραγυμνοῦσα τοῖς ἀποστόλοις; ἀπορόρητος; ἐξέλαμψε, καὶ πάλιν ἀμυδροῦς θεϊκῆς αὐγῆς παρεγύμνου χαρακτῆρας. Ὅρατε πῶς οἱ τῆς εὐσεβοῦς Ἐκκλησίας πάντες διδάσκαλοι σωματικῶς τε καὶ συμβολικῶς τὴν ἀμυδρὰν καὶ αἰνιγματώδη πανταχοῦ διὰ τῆς παρὰ προθέσεως ἐμφαίνουσι δὴλωσιν; Συμμαρτυρεῖ δ' ἡμῖν καὶ ὁ μέγας ἀπόστολος Παῦλος, λέγων, « Νῦν μὲν δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι βλέπομεν, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον. » Ὅρατε δὲ πῶς καὶ οὗτος αἰνιγματώδη φάσκει τὴν ὁρατὴν θεοφάνειαν καὶ οὐκ ἀνευ συμβόλων καὶ τύπων; Ἀκουστέον δὲ τί καὶ ὁ εὐαγγελιστὴς ἐνταῦθα Ἰωάννης φησὶν. « Ἀγαπητοί, νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν, καὶ ὄψω ἐφανερῶθη τί [f. 252 b] ἐσόμεθα. οἴδαμεν δὲ ὅτι, ἐάν φανερωθῇ, ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα, ὅτι ὁφείμεθα αὐτὸν καθὼς ἐστιν. » Ἀκηκόετε πῶς ὁ συμπαρῶν μεταμορφουμένη τῷ Κυρίῳ σαφῶς ὁμολογεῖ διαβόλην μὴ πω πεφανερῶσθαι, σκιαγραφεῖσθαι δ' ἐν παγγελίαις αἰνιγματώδεις τὴν ἐς τὸ μέλλον καθαρωτέραν πρόσωπον πρὸς πρόσωπον μετὰ σαρκὸς ἐκείνου φανέρωσιν, ὅτε δεκτικῶν τοῖς ἀξίοις ὀφθῆσθαι φάσκει μεθ' ἧς ἀνίστη σαρκὸς κατὰ τὸ γεγραμμένον, « Οὗτος Ἰησοῦς ὁ ἀναληφθεὶς ἀφ' ὑμῶν εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται πάλιν ἐν τῷ ἑσπέρῳ αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν. » Καὶ ταῦτα τίς καὶ πῶς ὁ ταῦτα γράψων ἐστίν; Ὁ καὶ πρὶν ἀποδόσασθαι τὸ θνητὸν τοῦτ' καὶ φθαρτὸν τῆς σαρκὸς μεγίστη συνοικῶν καθαρότητι. Ἄλλ' ὁ Παλαμάς ἀπὸ χλιδῆς καὶ πότου καὶ τρυφῆ; ὀφθαλμοῖς αἰσθητοῖς ἐνταυθοῖ διατείνεται βλέπειν οὐ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ θεοφάνειαν, ἀλλὰ τὴν ἀκτιστὴν τε καὶ ἀγγέλοις ἀγνωτὸν θεότητα. Τί πρὸς ταῦτά φατε οἱ τῶν ἐκείνου προσηκότες ὑμεῖς; Ἡ οὐ σακρῶν ἄξιος πολλῶν μὲν ἐκεῖνος, πλείων δ' οἱ καθάπερ δεσπότη παύθονται; Ἄρ' οὐκ ἐργαλέον, κατὰ τὸν φάμενον, πρᾶγμα ἐστίν, ὃ γῆ καὶ ἧλιε, δούλους γενέσθαι παραφρονούντος δεσπότητος; Εἰ δὲ τις ἐξ ἀμαθίας κεκινημένος αὐτὸν ἐαυτῷ τὸν ἅγιον νῦν μὲν συμφωνεῖν, νῦν δ' ἐναντιοῦσθαι λέγει, ὅτ' ἄνω μὲν, « Ὁ ἐωράκαμεν, » εἶπε, « καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, » καὶ, « Ὁ λόγος τῆς ζωῆς ἐφανερῶθη ἡμῖν, » καὶ, « Ὁ ἐωράκαμεν καταγγέλλομεν ὑμῖν, » καὶ ὅσα περὶ τῆς ὁρατῆς τοῦ Κυρίου θεοφάνειας εἰσεῖσι τὸν ἀθροιστικῶτερον τράπον, βραχὺ δ' ἐπετα παρακατιῶν ἑτερα μὲν διεξιέναι ἔδοξεν, ἐκείνοις δ' οὐκ ἀποκλήσια, οἷς, ἰθὺν οὐδεὶς

A corruptibilem autem corporum gloria, inquit, non tantam mittit lucem, quantum corpus hoc incorruptibile, nec talem ut ab mortalibus oculis percipi possit; sed incorruptilibus et immortalibus oculis opus est ad ejus contemplationem. » Auditis magni Ecclesiæ luminis explicationem simulque aliorum non incorruptibile corpus recepisse Dominum, quod docet Marcionis hæresis; nec increatum illud fecit et creavit, quod Iconomachorum et Manichæorum excogitavit insania. Sed natura immutabilis, ut cum divo poeta loquar, mortalitati immixta similis incorporeæ deitatis lucem denudavit apostolis mirum in modum et inclaruit, et rursus involutos divini splendoris radios denudavit. Videtisne quomodo sanctæ Ecclesiæ cuncti præceptores corporaliter et symbolice latentem et involutam ubique explicationem per παρὰ 431 præpositionem proférant? Testis nobis est ipse magnus Apostolus: « Videmus nunc per speculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. » Videtisne quomodo ipse obscuritate involutam dixerit visibilem Dei manifestationem, nec sine symbolis et imaginibus? Audiendum autem est etiam quod Joannes evangelista dicit: « Carissimi, nunc filii Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus; scimus quoniam cum apparuerit similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. » Audistis quomodo ille qui Domini transfigurationi aderat nondum plane patefactam fuisse eam profiteatur; adumbrari autem in obscuris promissionibus in futurum apertiore post incarnationis mysterium, facie ad faciem, cum scilicet a dignis aspectum iri dicat cum eadem qua surrexit carne, sicut scriptum est: « Hic Jesus qui assumptus a vobis in cælum, sic veniet quemadmodum eum vidistis euntem in cælum. » Et quis est et qualis ille qui hæc scripsit? Ille in quo priusquam carnis mortalitas et dissolubilitas abjecta erat summa inerat puritas. At Palamas in deliciis et potatione et luxuria oculis sensualibus videre contendit non visibilem Dei manifestationem, sed increatam et ne angelis quidem cognitam deitatem. Quid ad hæc dicitis vos qui illius causam agitis? Nonne lacrymabilis ille, lacrymabiliores autem qui 432 eum tanquam ducem sequuntur? Nonne igitur res plane insolerabilis est, ut dicit poeta comicus, hisce verbis: O rem nefandam, per solem et terram, domino servire amenti! Si quis autem inscitia ductus sanctum illum sibi modo constare, modo non constare dixerit, quod supra dixit: « Vidimus » et « Manus nostræ eum tetigerunt » et « Verbum vitæ nobis apparuit » et « Quod vidimus id vobis referimus, » et quæcunque visibilem Domini manifestationem ratione quadam ad hominum caput magis accommodata explicant, et paululum inde digrediens alia videtur ille proferre atque illorum similia, quibus Deum neminem visisse unquam pro certo confirmat; is non sancti illius ambiguitatem coarguet, sed suam potius

arditatem, qua divina non digne explicare possit, nec quæ nec quomodo de visibili Domini manifestatione sancti varie disputaverint, nec quæ de increata et beata illius natura, sicut concentui musicorum instrumentorum tanquam artifex harmoniæ vim atque artem afflatu quodam suo inspirat. Quod capiet quis crelo, quanvis tarda et imbecillamente, cum Dionysium planius et fuse de his rebus disserentem audierit : « Arbitror hoc etiam sermonem divinum insinuaré, nempe prophetarum, ex abdito suprasubstantialem illum in **433** conspectum nostrum humanitus substantiatum prodiisse. Attamen occultus etiam post manifestationem aut, ut divinius dicam, in ipsa manifestatione. Etenim hoc Jesu mysterium occultum est, neque ullo sermone vel intellectu expressum : quin imo dum proferitur arcanum, et dum intelligitur ignotum manet. » Et post nonnulla : « Jam, ut summam dicamus, ne homo quidem erat, non quod non esset homo, sed quod ex hominibus natus homines longe superarit et supra hominem vere homo factus sit. Cæterum divina non ut Deus, neque humana quatenus homo gerebat, sed quatenus Deus et homo novam quandam nobiscum conversando dei-virilem operationem exhibebat. » Rursus : « In hoc apparet cui Deum cognoscere et intelligere contigit, quod neque intelligit neque cognoscit re vera, quippe qui supra intelligentiam et cognitionem sit. » Videtisne concordiam discipulorum pietatis? Quam enim Paulus visionem nominavit in anigmate per speculum, in futuro autem facie ad faciem, et Joannes : nondum nobis apparuisse Dominum, sed in futuro carne corruptibili abjecta a nobis conspectum iri, eandem ille ad hominum sensum oculam dicit Domini essentiam esse in manifestatione et post manifestationem, et mysterium illud quamvis exprimitur per se tamen infandum, et quamvis cogitetur, non tamen posse cognosci. **434** « Novam, inquit, quandam nobiscum conversando dei-virilem operationem exhibebat, et supra hominum conditionem gessit ea quæ sunt hominis. Quod declarat et virgo quæ supra naturæ conditionem parit, et aqua instabilis quæ pedum ex materia et terra gravitatem sustinet neque cedit, sed vi supernaturali sine diffusionem subsistit. » Et alias : « Si quis viso Deo cognovit id quod vidit, nequaquam ipsum vidit, sed aliquid e rebus quæ in eo existunt et cognoscuntur ; ipse autem supra mentem et substantiam manens, quia omnino non cognoscitur neque existit supra substantiam est et supra mentem cognoscitur ; et illa perfectissima in bonam partem ignoratio notitia est ejus qui est supra omnia quæ in cognitionem cadunt. »

XIII. Itaque apostoli cum in monte Thabor lucem illam viderent, nec deitatem increatam nec Deum viderunt, sed aliquid eorum quæ existunt in eo et cognoscuntur. Neque ea quæ sunt et co-

ἐώρακε πάποτε, ἡ εὐαγγελιζόμενος ἀποφθίναται, μὴ τοῦ ἁγίου διχόνοιαν καταψηφίσεισθω, [f. 233 a] ἀλλ' ἑαυτοῦ μᾶλλον ἀσθένειαν, ὅτι μὴ θεοπροπῶς τὰ θεῖα διαίρειν δύναται, μὴθ' ὅσα μὴθ' ὅπως περὶ τῆς ὁρατῆς τοῦ Κυρίου θεοφανεῖας οἱ ἅγιοι διαφόρως ἀπεφάναντο, μὴθ' ὅσα περὶ τῆς ἀκτίστου τε καὶ μακαρίας αὐτοῦ φύσεως, καθάπερ ἐν πολυφωνίᾳ μουσικῶν ὀργάνων, μίαν τοῦ τεχνίτου Θεοῦ τὴν ἐναρμόνιον τέχνην καὶ δύναμιν ἐμπνέοντός τε καὶ ἐνηχοῦντος. Συνήσει δ', οἶμαι, καὶ εἰ λίαν εἴη νωθρός καὶ εὐήθης, τὴν γνώμην Διονυσίου καθαρώτερόν τε καὶ ἀποτάδην ἀκούων διεξιόντος ταυτί (1) : « Καὶ τοῦτο γὰρ οἶμαι, φησί, τὴν θεολογίαν αἰνίττεσθαι, τὴν τῶν προφητῶν δηλαδὴ, τὸ ἐκ τοῦ κρυφίου τὸν ὑπερούσιον εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς ἐμφάνειαν ἀνθρωπικῶς οὐσιωθέντα προεληλυθέναι· κρύφιος δὲ ἐστὶ καὶ μετὰ τὴν ἐκφάνειν, ἣ ἵνα τὸ θεοϊότερον εἶπω, καὶ ἐν τῇ ἐκφάνσει· καὶ τοῦτο γὰρ τοῦ Ἰησοῦ κέκρυπται, καὶ οὐδενὶ λόγῳ οὔτε νῦν τὸ κατ' αὐτὸν ἐξήχεται μυστήριον, ἀλλὰ καὶ λεγόμενον ἄρρητον μένει καὶ νοούμενον ἄγνωστον. » Καὶ μετ' ὀλίγα, « Καὶ γὰρ, ἵνα συνελόντες εἴπωμεν, οὐδὲ ἀνθρωπος ἦν, οὐχ ὡς μὴ ἀνθρωπος, ἀλλ' ὡς ἐξ ἀνθρώπιων ἀνθρώπων ἐπέκεινα καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἀνθρώπος ἀληθῶς· γεγυῶς, καὶ τὸ λατῶν οὐ κατὰ θεὸν τὰ θεῖα δράσαι, οὐ κατὰ ἀνθρώπον τὰ ἀνθρώπινα, ἀλλ' ἀνδρωθέντος Θεοῦ καινὴν τινα τὴν θεανδρικὴν ἐνέργειαν ἡμῖν πεπολιτευμένος. » Καὶ πάλιν, « Ἐν τούτῳ γίνεται πᾶς ὁ θεὸν γινῶναι καὶ ἰδεῖν ἀξιούμενος, αὐτῷ τῷ μὴ ὁρᾶν μηδὲ γινώσκειν ἀληθῶς ἐν τῷ ὑπὲρ ὄρασιν καὶ γινῶσιν γινόμενος. » Ὅρατε τὴν συμφωνίαν τῶν διδασκάλων τῆς εὐσεβείας ; Ἦν γὰρ Παῦλος ἐφησεν ὄρασιν ἐν αἰνίγματι νῦν δι' ἐσόπτρου, ἐν δὲ τῷ μέλλοντι πρόσωπον πρὸς πρόσωπον, καὶ ἔπερ αὐθις Ἰωάννης, εἶπω πεφανερῶσθαι τὸν Κύριον ἡμῖν, [f. 233 b] ὁφθήσεσθαι δ' εἰς τὸ μέλλον ἀποθεμένοις τὸ τῆς σαρκὸς φθαρτίν, ταῦθ' οὕτως ἀνθρωπικῶς φησὶν οὐσιωθέντα τὸν Κύριον κρύφιον εἶναι καὶ ἐν τῇ ἐκφάνσει καὶ μετὰ τὴν ἐκφάνειν, καὶ τὸ κατ' αὐτὸν μυστήριον μένειν λεγόμενον ἄρρητον καὶ νοούμενον ἄγνωστον. Καινὴν γὰρ τινα τὴν θεανδρικὴν ἐνέργειαν ἡμῖν αὐτὸν πεπολιτεῦσθαι φησὶ, καὶ ὑπὲρ ἀνθρώπων ἐνηργηκέναί τὰ ἀνθρώπινα· καὶ δηλοῖ παρθένος, φησὶν, ὑπερφυῶς κύουσα, καὶ ὕδωρ ἄστατον ὕλικῶν καὶ γερωῶν ποδῶν ἀνέχον βάρος καὶ μὴ ὑπεῖκον, ἀλλ' ὑπερφυεὶ δύναμις πρὸς τὸ ἀδιάχυτον συνιστάμενον. » Καὶ πάλιν, « Εἰ τις ἰδὼν θεὸν συνήκεν ὁ εἶδεν, οὐκ αὐτὸν ἐώρακεν, ἀλλὰ τι τῶν αὐτοῦ τῶν ὄντων καὶ γινωσκόμενον· αὐτὸς δὲ ὑπὲρ νοῦν καὶ οὐσίαν ὑπερίδρυμένος αὐτῷ πῶ καθόλου μὴ γινώσκασθαι μὴθ' εἶναι καὶ ἐστὶν ὑπερουσίως καὶ ὑπὲρ νοῦν γινώσκεται· καὶ ἡ κατὰ τὸ κρεῖττον παντελῆς ἀγνωσία γινώσκει ἐστὶ τοῦ ὑπὲρ πάντα τὰ γινωσκόμενα. »

II. Ὅτι καὶ οἱ ἀπόστολοι τῶν ἐν τῷ Θεωρηφ λάμπαν τότε θεατάμενοι φῶς οὔτε θεότητα εἶδον ἄκτιστον οὔτε θεόν, ἀλλὰ τι τῶν ὄντων καὶ γινωσκόμενον. Ὅντα δὲ καὶ γινωσκόμενα πίντως, εἰ μὴ

(1) Ἐκ τῆς, πρὸς Γάϊον ἐπιστολῆς τρίτης.

μεθόλοι τε, οὐκ ἔξω τῶν κτισμάτων εἶναι λογίσαι· ἂν ποτε, τοῦτο μὲν καὶ ὡς πληθυντικῶς λεγόμενα (ἐν γὰρ ὁ Θεὸς καὶ ὑπὲρ τὰ ὄντα), τοῦτο δὲ καὶ ὡς γινωσκόμενα· ὁ μᾶλλον εἰς τὴν χαμερπὴς καὶ ταπεινὸν κατὰγει τὴν ἔννοιαν· καὶ ἄγγελοι μὲν γὰρ ὅσα μὲν καὶ κτίσματα εἰσιν, οὐ τῶν γινωσκομένων δ' οὖν, ἅτε ὑπερκειμένης οὐσίας ὄντες; ἢ καὶ ἡμᾶς. Ὡστε καὶ εἰ τὸ φῶς ἐκεῖνο τῶν ὄντων ἦν καὶ γινωσκομένων καὶ ὁρατῶν, οὐκ αὐτὸ θεότης ἀκτιστος ἦν· θεότης γὰρ ἀπείρηται παντάπασιν ὁρᾶσθαι καὶ ἀπυθόρευται· ὁ γὰρ ὑπὲρ νοῦν καὶ οὐσίαν ὑπερῶν δρυται, πῶς ὀφθαλμοῖς ὑποπεσεῖται σωματικοῖς; ἢ πῶς καὶ ποῖα γλώττῃ γένοιτ' ἂν ποτε ῥητὴν, ἢ ποῖαι ἀκοαῖς ἀκουσθῶν, οὐ γνώσις ἐστὶν ἢ κατὰ τὸ κρεῖττον παντελὴς ἀγνώσια [f. 254 a] καὶ ὁ ὑπὲρ πάντα ἐστὶ τὰ γινωσκόμενα; Ἐκ γὰρ τῶν γινωσκομένων δύναται πῶς καὶ τὰ ὑπὲρ νοῦν καὶ αἰσθησθῆναι νοεῖσθαι, ἄλλῃ ἐξ ἄλλου φαντασίας συλλεγομένης εἰς ἓν τι τῆς ἀίθρατος ἰσθαλμα. Ἄλλως δ' οὐκ ἂν δέηται. Ὡσὶ ὑποτέρωθεν ἂν τις ἐρῶς σκοπεύμενος, ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπίνην εὐήθειαν θεωρεῖται τὴν διὰ τοῦ φανέντος ἐκείνου φωτὸς παραδειχθεῖσαν σύμβολικῶς τε καὶ τυπικῶς θεότητα. Οὐ γὰρ στοχασμῶ καὶ εἰκασίᾳ τινὲ φάσκομεν τὰ τοιαῦτα, ἵνα πῶς καὶ ἀπιστώμεθα· ἀλλ' ὁ Εὐαγγελιστὴς ὁ τὴν θεῖαν ἐκείνην διηγούμενος μεταμόρφωσιν, αὐτὸς ἐκεῖνός φησι μὴ εἰδέναι τὸν Πέτρον ἃ λέγει, ἅτε ὑπὲρ τὴν ἐκείνου γνῶσιν ὑπάρχοντα καὶ αὐτὰ τὰ τῆς ἐκφάνσεως τοῦ μεταμορφουμένου τέως Χριστοῦ. Κρύφιον γὰρ φησι Διονύσιος αὐτὸν καὶ μετὰ τὴν ἐκφάνειν εἶναι, ἢ ἵνα τὸ θεϊότερον εἶπω, φησὶ, καὶ ἐν τῇ ἐκφάνσει καὶ τοῦτο γὰρ τοῦ Ἰησοῦ κέκρυπται καὶ λεγόμενον ἀρῶντον μένει καὶ νοούμενον ἀγνωστον· ὁ δὲ καὶ ἀγγέλοις μένει καὶ νοούμενον ἀγνωστον, πῶς ἀνθρώποις γνωσθεῖν ἂν; Ἄλλως τε καὶ ὁ τῶν Εὐαγγελίων ἐξηγητὴς Χρυσόστομος ἀτελεῖς ἔτ' εἶναι τότε φάσκει καὶ τοὺς ἀποστόλους, καὶ οὕτω τῶν τοιούτων ἐφικνεῖσθαι ἰσχύοντας, οὐδ' ἐκ τῶν φαινομένων ἃ μὴ πέφυκε φαίνεσθαι, βλέπειν. Ὡσπερ οὖν οὐδ' αἱ μετὰ ταῦτα ἐφθεῖσαι ὡσεὶ πυρὸς διαμεριζόμεναι γλώσσαί οὐκ ἦσαν ὄκτιστα πνεύματα, ἀλλὰ τὸ δι' αὐτῶν παραδεικνύμενον ἐν ἀκτιστῶν Πνεύμα ἁγίῳ οὕτω; οὐδ' ἐκεῖνο τὸ φανὲν φῶς ἐν Θεῶν ἀκτιστῶν ἦν, ἀλλ' ἢ δι' ἐκείνου παραδειχθεῖσα θεότης. Πόθεν οὖν ὁρατὴν εἶναι θεότητα ἀκτιστῶν καὶ ἀνούσιων ἢ Παλιμική μαθούσα πατρία ἐκεῖνο τὸ φῶς ἰσχυρίζεται, μὴ γινώσκει τὰ ὁμικτα καὶ δικτύῳ θηρεῖν ἐπιχερούσας τὸν ἀνεμον; Ἄλλως τε καὶ εἰ τὸ ἡλιακὸν φῶς οὐσία ἐστὶ [f. 254 b] κατὰ τε τὸν Δαμασκηνὸν Ἰωάννην καὶ ἕτοι κατ' ἐπιστήμην περὶ αὐτοῦ λέγουσιν, ἐκεῖνο δ' ἦν καὶ τοῦ ἡλιακοῦ φωτὸς ὑπερτέρον τε καὶ τιμιότερον, πῶς καὶ πόθεν ἀνούσιον; Πῶς δὲ καὶ ὁρατὸν ὁ καθ' αὐτὸ ἀνούσιον; Εἰ γὰρ ἀνούσιον μὲν ὁρατὸν δὲ, χρώμα ἂν ἴστω; εἴη καὶ εἰ χρώμα, συμβεβηκὸς πάντως· καὶ εἰ συμβεβηκός, πῶς Θεός; Τὸ γὰρ συμβεβηκὸς εὐ μόνον οὐ Θεός, ἀλλ' οὐδὲ ὄν. Ὡστε ὁ τῶ μὴ ὄντι λατρευτῶν ἔλαθε καὶ ἀθεοῦ ἐκ πολυθεοῦ γινόμενος. Καὶ εἰκότως.

agnosci possunt omnino, nisi quis hebes sit, extra creaturas esse judicabit, quippe quæ plurali numero proferantur; unum enim Deus et supra ea quæ sunt; hæc autem sicut cognoscibilia, quæ ad vulgare et humile mentem ducunt. Angeli quoque sunt essentialis et creaturæ, **435** non autem cognoscibiles, quippe qui essentiam habeant altiorum quam quæ nobis est. Itaque si lux illa ex essentialibus et cognoscibilibus et visibilibus erat, non ea erat deitas increata; deitate omnino videndi potestas et copia data non est. Quod enim est supra mentem et essentiam situm est, quomodo sub oculos cadat corporeos, vel quomodo et qua lingua possit nunquam exprimi, vel quibus auribus percipi, cujus cognitio est summi numinis absoluta incognitio, quodque supra omnia cognoscibilia est? Etenim ex cognoscibilibus possunt quodammodo etiam ea quæ supra mentem et sensum sunt intelligi, alia ex alia cogitatione ducta ad unam veritatis imaginem. Nec vero de quibuscunque quis erit speculatur, supra humanam contemplationem inveniet luce illa tanquam simbolo quodam et imagine manifestatam deitatem. Quod non conjectura quadam et verisimilitudine loquimur, ita ut fidem nostram amittamus; sed Evangelista qui divinam illam transfigurationem interpretatur, ipse dicit Petrum nescire quæ dicat, quod illius intelligentiam excedant ipsa illa quæ in transfigurati Christi manifestatione fiebant. «Oculus, Dionysius inquit, etiam post manifestationem fuit, vel ut divinius loquar, etiam in manifestatione. Ipsa lux hæc Jesu occulta est, et quamvis dicta, tamen infanda, quamvis cogitata, tamen incognita:» quod vero ipsis angelis quamvis cogitatum incognitum **436** manet, quomodo ab hominibus cognoscatur? Alias Evan elorum interpres divus Chrysostomus dixit nondum initiatos fuisse tunc apostolos, necdum tanta consequi potuisse, neque ex visibilibus quæ non facta essent visibilia vidisse. Quemadmodum igitur nec postea lingua tanquam ignee dispartitas erant increati spiritus, sed illis manifestatus est unus increatus Spiritus sanctus, ita nec lux quæ in Thabor apparuit increata erat, sed per eam manifestata est deitas. Unde tandem dicit Palamica illa familia ut visibilem deitatem increatam et inessentialem esse lucem illam contenderit et commistis inter se non miscendis, quasi ventum retibus capere studuerit? Atque etiam si lux solis essentia sit, secundum Joannem Damascenum eosque qui disciplinam hujus trahunt, illa vero solis luce præstantior et superior, quomodo et unde inessentialis? Quomodo visibilis quæ per se inessentialis? Si enim inessentialis et visibilis, forte superficialis erit, et si superficialis, accidens omnino est: si accidens, quomodo Deus? Accidens non modo non Deus, verum ne ens quidem. Ita ut qui veneratur id quod non est nesciat se atheum ex polytheo factum: nec enim miro modo est atheismus polytheismo adjunctus, sicut virtutum mediocritati quæ ad intemperan-

nam et ignaviam pertinent vitæ. Deinde in Scripturis legimus etiam Deum Mosi apparuisse et Manōi, et uterque vidisse **437** per symbolum quoddam et imaginem dicitur, non quidem deitatem; magis enim vulgare et popolare nomen dii; Dei enim etiam inter homines justi vocantur, non vero deitates. Usitatum enim plerumque est in sacra Scriptura non dicere plurali numero deitates, sed unam increatam et ex tribus personis constantem tanquam naturam, quod ita usitatum et fuit et semper fidelibus est. Ita ut etiam Deum ex Virgine natum esse dicat, deitatem autem minime indefinitæ. Deitas enim in tribus personis nominata cogitatur: Virgo unam Verbi peperit personam. Unde intelligi potest in quas ineptias inscitia sua et opinione aberravit Palamas. Plures venerari se deos erubescere confiteri, deitates autem ipse venerabatur et alios adhortabatur, et qui non sequebantur excludebat. Et hoc tanquam non nefarium propalam impudenter professus est et apud populum libere protulit.

παραινείν, καὶ ὅσοις ἂν χρῆτο μὴ πειθομένοις, ἀποκηρύττειν, καὶ τοῦτο δ' ὡς μάλα ἀνέγκλητον ἐν ὑπαίθεσις ἀναιδῶ; ἐκλαλεῖν καὶ δημοσίᾳ παβήρησάζεσθαι.

XIV. Si igitur a tota Scriptura se coargutum non intelligere potest, miseret me viri imprudentiæ. Sin vero intelligit, vanam autem ob gloriam ipse sibi malignum malignitatis patrocinium sumit, id omni dignam obsecratione insaniam duco; quod morbo allictus omnino remedia non desiderat, sed plane consulto medicinam rejicit et contemnit, **438** et simile pauperum illorum facit, qui ob vanum nomen divites se esse simulantes majorem sibi paupertatem acquirunt. Est idem ex eorum numero, qui in discrimine morborum versantur; jam vero dissimulato morbo ægrotare tamen mavult et mortii similem vitam continuare. Quid hoc miserius?

Ἀ Παραπέπηγε γὰρ ἡ ἀθεΐα τῆ πολυθεΐα, ὡς περ ταῖς τῶν ἀρετῶν μεσότησιν αἱ καθ' ὑπερβολὴν τε καὶ ἐλλείψιν κακίαι. Ἐπειτα καὶ θεὸν μὲν ἀκούομεν, λεγουσῶν τῶν Γραφῶν, Μωϋσεὶ φανῆναι καὶ Μανωῆ, καὶ οἷς ἐτέροις ὀφθῆναι συμβολικῶς, τε καὶ τυπικῶς λέγεται, οὐ μὴν θεότητα. Δημοσιώτερον γὰρ καὶ κοινόν τὸ τοῦ Θεοῦ ὄνομα· θεοὶ γὰρ καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ δίκαιοι λέγονται, θεότητες δ' οὐ. Τετήρηται γὰρ τὸ πλεῖστον εἰπεῖν τῆ θεΐα τοῦτο Γραφῆ μὴ λέγειν πληθυντικῶς θεότητας, ἀλλὰ μιαν ἀκτιστον καὶ τρισυπόστατον, καθάπερ καὶ φύσιν. Καὶ οὕτω τοῦτ' τετήρηται τε καὶ αἱ τοῖς εὐσεβέσι τηρεῖται, ὡς τε καὶ θεὸν μὲν ἐκ παρθένου φησὶ γεννηθῆναι, θεότητα δ' ἀπροσδιόριστος ἤκιστα πάντων ἡ μὲν γὰρ θεότης ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι λεγομένη νοεῖται, ἡ δὲ Παρθένος μιαν τὴν τοῦ Λόγου γεγέννηκεν ὑπόστασιν. Ὡς τε σκεπτέον εἰς πότην ἀτοπίαν ἐξ ἀμαθίας ὁμοῦ καὶ οἰήσεως τὸν Παλαμῶν ἐκκαυλίσθαι συμπέπτωκεν, ὡς πολλοῖς μὲν λατρεύειν θεοῖς, αἰσχύνεσθαι δ' οὖν ἐκλαλεῖν, θεότητας δ' ἀπειράκις ἀπείρους αὐτὸν τε σέβειν καὶ ἄλλοις

14'. Εἰ μὲν οὖν πρὸς ἀπάσης Γραφῆς [f. 255 a] ἐλεγχόμενος ἤκιστα συνιέναι δύναίτο, οἰκτεῖρω τῆς ἀπονοίας τὸν ἀνθρώπον· εἰ δὲ συνήσῃ μὲν, κενοδοξίας δ' εἰνεκα ματαίας αὐτοχειροτόνητον ἑαυτῷ τὴν κακοδαίμονα τοῦ κακοῦ προεδρείαν καταψήφισται, πάσης ἐνοχον αὔθις ἀρᾶς ἡγοῦμαι τὴν ἐμπληξίαν, ὅτι νοσῶν προφανῶς οὐ δαίται φαρμάκων, ἀλλ' ἀντικρυς ἐκὼν ἀποποιεῖται καὶ ἀποσπεύδει τὴν λατρείαν, καὶ ποιεῖ πρᾶξιον τῶν πενήτων ἐκείνοις οἱ διὰ κενοδοξίαν πλουτεῖν προσποιούμενοι πλεῖω τὴν πενίαν ἑαυτοῖς ἐπιδαφιλεύουσι· τῶν γὰρ τὰ καίρια νοσοῦντων καὶ οὗτος ὢν, ἔπειτα φυχκαλύπτων τὴν νόσον νοεῖν ἀνθαιρεῖται διηνεκῶς καὶ θανάτου γείτονα βίον ἀνύειν· οὐ τί τῶν πάντων ἀθλιώτερον;

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ ΛΟΓΟΣ Ε΄.

EJUSDEM NICEPHORI GREGORÆ

LIBER DOGMATICUS QUINTUS.

439 I. Hucusque quod visibilem Domini theophaniam attinget vidimus, aliud esse deitatem increatam, aliud theophaniam, alteram invisibilem, alteram visibilem, dein deitatem luce illa in monte

[Cod. Reg. 3075.] Α'. Περὶ μὲν οὖν τῆς ὁρατῆς τοῦ Κυρίου θεοφανείας, καὶ ὡς ἄλλο θεοφανῆς ἀκτιστος, καὶ ἄλλο θεοφάνεια, καὶ ὡς ἡ μὲν ὁρατὴς ἡ δ' ὁρατῆ, καὶ ὡς ἡ θεότης διὰ τοῦ ἐν θαύματι

τῷ ὄρει φωτὸς παρεδείχθη μὲν, οὐκ εἰδείχθη δὲ, καὶ ἄ
 ὡς ἀδύνατον μὴ μόνον τὰς θεανδρικὰς ἐνεργείας,
 ὡς ἐγένοντό τε καὶ γίνονται, ἀλλ' οὐδὲ τὰ διὰ τῶν
 ἁγίων τελούμενα θαύματα, δι' ὧν καὶ αὐτῶν ὁ
 Θεὸς παραγυμνοῦται καὶ παραδείκνυται καὶ δι'
 αὐτῶν ἡμῖν τὸν ἐξικτὸν γινώσκειται τρόπον παρα-
 γυμνούμενος, ἐὼ γὰρ λέγειν οὐρανὸν καὶ γῆν καὶ
 ὅσα ἐν μέσῳ, περὶ ὧν καὶ Σολομῶν φησιν ἐκ με-
 γέθους καὶ καλλοῦς αὐτὸν θαυμάζεσθαι τὸν Θεὸν
 παραγυμνούμενον, εἰ καὶ τὸ κατ' αὐτὸν μυστήριον
 καὶ λεγόμενον ἀρρήτῳ μένει καὶ νοούμενον ἀγνω-
 στον, κατὰ τὸν θεῖον εἰπεῖν Διονύσιον, καὶ ὡς οὐ
 χρὴ μῖα δοξάζειν πλείους ἀκτίστους θεότητας,
 ἵνα μὴ τῷ τῆς ἁγίας καὶ [f. 255 b] οἰκουμένης
 ἔκτης συνόδου καθυποβληθεῖ ἀναθέματι, ὡς ἀνω-
 τέρω περὶ τῶν οὕτως ἐχόντων διαλεχταί, περὶ μὲν
 οὖν τούτων καὶ τῶν τοιούτων ἱκανῶς ἡμῖν οἶμαι εἰ-
 ρῆσθαι διὰ βραχείων. Εἰ δέ τινες ἐριστικῶς ἐνίστα-
 σθαι, γλώττης ἀφειδούντες, βούλοιντο, κἀπειτα ῥή-
 σεις ἁγίων ὡς ἐν μεταχειμῶ τῆν ἔννοιαν ἀμφιῤῥεπῆ
 κειττιμένας καὶ οὐ πάνυ σαφῆ κομίζειν οὐκ ὀκνοῦσαι,
 προσαγέτωσαν ταῖς κοιναῖς ἐκείναις ἐννοίαις τῆς
 Θείας Γραφῆς, αἱ καὶ ἡμῖν ἐν προομιῶς προθέ-
 βληνται καθάπερ στάθμαι τινὲς καὶ γνώμονες
 καὶ κανόνες τὸ αὐτόπιστον ἐκατέρωθεν ἔχοντες
 ὠμολογημένον, διευθύνουσαι τε καὶ ἐπανάγουσαι
 τὴν ἐλίχην καὶ τὸν πλόον ἀποσκοποῦντες τὰ ναυτικὰ
 πλημμελήματα διορθοῦνται, πρὸς ἕνα πλοῦν ἐκ
 δεξιῶν τε καὶ εὐωνύμων σοφῶς οἰακίζοντές τε καὶ
 περιστρέφοντές· καὶ ἔσται σφίσι εὐρημένα τὰ τῆς
 ἱατρείας αὐτίκα.

Β'. Ἐπὶ τούτοις αὖθις καὶ τρίτην ἐκείνοι παρῆ-
 γον ἀντίθεσιν, « Ἀλλὰ καὶ τῆς Θείας Γραφῆς λεγού-
 σης ἀκούομεν, » λέγοντες, « Μακάριοι οἱ καθαροὶ
 τῆ καρδίας, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται, » καὶ πάλιν,
 « Οἱ ἄγγελοι αὐτῶν καθ' ἡμέραν ἑρῶσι τὸ πρόσω-
 πον τοῦ Θεοῦ, » καὶ ἀλλαχοῦ, « Ὁρθῆ τῷ Ἀβραάμ
 ὁ Θεὸς πρὸς τῆ δρυὶ τῆ Μαμθρῆ· » ἰδεῖν δὲ καὶ
 Ἰσαΐας φησὶ τὸν Κύριον καθήμενον ἐπὶ θρόνου ὑ-
 ψιλοῦ καὶ ἐπυρμένου. Καὶ αὖθις τῆς Μωσαϊκῆς
 ἀκούομεν ἱστορίας λεγούσης, « Ἐλάλητε Κύριος τῷ
 Μωσῆ· ἰ ἐνώπιος ἐνώπιον, ὡς εἴ τι· καλήσει πρὸς φι-
 λον αὐτοῦ. » Καὶ αὐτὸς δ' ἀντικρῶς φησιν ὁ Θεός, «
 δι' αἰτιγμάτων. »

Γ'. Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς ἀπήντησεν οὕτως
 πωρ· Εἰ ἐμμένειν βούλοισθε ταῖς κοιναῖς ἐκείναις
 τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐννοίαις, ὡς μία παρὰ πᾶ-
 σιν ὁμολογεῖται [f. 256 a] θεότης ἀκτίστος, ἡ οὐ
 καὶ οὐσία καὶ φύσις καλεῖται καὶ ἐν φῶς ἀπρόσιτον
 καὶ ἀδιάδοχον ἀειλαμπές καὶ τριλαμπές, εἴη ἂν καὶ
 λόγος ἡμῖν καὶ διάλεξις· ἐν ἐλπίσι γὰρ κείσθαι
 περιούσι τὴν τε τῆς ἀληθείας εὐρεσιν καὶ τὴν τῆς
 κακίας ἀναίρεσιν· ἄλλως δ' ἄμεινον σιωπᾶν. Ἐπεὶ
 τοίνυν τὴν ὄρχην ταῖς κοιναῖς τῆς Ἐκκλησίας ἐν-
 νοίαις καὶ τῶν δογμάτων ὠμολογεῖσθε, δεόν τὰ
 ἐπόμενα δέχεσθαι· εἰ δ' οὖν, ἐκρούς ἀρ' ἐπίτας
 εὐτοῦ καταλύετε· καὶ πῶς ἄλλων λεγόντων ἀνέξεσθε;
 Ἥ ἐπὶ τίτῳ ἐλπίσιν ἀναμφιβόλοις ὁ προσδιαλεγόμε-
 νος τὸν τοῦ λέγειν μόχθον ὑπομένει; Ἐπεὶ τοίνυν
 Θεῖον τὸ δόγμα καὶ κοινὴ τῆς Ἐκκλησίας ἐννοία
 ἔστιν ὡς Θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε οὐ· ἰδεῖν εὐνα-

Thabor sub leuonstratam esse, non patefactam,
 porro nec posse representari non solum diuinas
 virtutes quales factæ sunt et fiunt, verum ne san-
 ctorum miracula quidem, quibus Deus subdenu-
 datur et subostenditur atque quoad fieri potest cog-
 noscitur, cælum dico et terram et quæcunque
 media sunt, quorum ob magnitudinem et pulchri-
 tudinem se admirari dixit Salomo Deum subdenu-
 datum. Quanquam hoc mysterium vocetur, 440
 tamen per se infandum est, et etsi cogitetur, inco-
 gnoscibile, ut ait sanctus Dionysius. Denique nec
 necesse esse una credi plures deitates, ne sanctæ
 œcumenicæ synodi sextæ anathemate condemne-
 mur: de his et ejusmodi rebus satis antea paucis
 dictum puto. Sin vero nonnulli, qui linguæ non
 parcent, litigiose velint intercedere, nec dubitent
 sanctorum verba quasi ancipitis sensus nec plura
 aperta accipere, aduertant animum ad communis
 sacrarum Scripturarum sententias, quæ in proœmio
 nobis prolatae sunt tanquam leges ac normæ, de
 quarum fide ab utraque parte nulla dissensio est,
 et quæ sunt quasi navium gubernatores, qui Ursam
 et polum spectantes, navium cursum ad certam
 navigationem perite gubernando et divertendo
 regunt. Unde salutem reperire poterunt.

οἱ δὲ τινες οἰακοσφόροι καὶ εὐθυνητρῆς νεῶν ἐγ-
 οῦσιν ἀποσκοποῦντες τὰ ναυτικὰ πλημμελήματα διορθοῦνται,
 πρὸς ἕνα πλοῦν ἐκ
 δεξιῶν τε καὶ εὐωνύμων σοφῶς οἰακίζοντές τε καὶ
 περιστρέφοντές· καὶ ἔσται σφίσι εὐρημένα τὰ τῆς
 ἱατρείας αὐτίκα.

II Præterea illi tertiam antithesin protulerunt:
 At vero legimus in sacris libris: « Beati mundo
 corde, quoniam ipsi Deum videbunt. » Et rursus:
 « Angeli eorum quotidie conspiciunt faciem Dei »
 Et alibi: « Conspectus est ab Abraam Deus: d
 quercum Mambre. » Et Isaias se dicit vidisse Do-
 minum 441 sedentem in throno alto et firmo,
 et rursus Mosem legimus narrare: « Locutus est
 Dominus cum Mose de ore ad os, ita ut cum
 am eo. » Et e contra ipse Deus dixit: « De ore ad
 os loquar cum eo ad faciem, non per ænigmata. »
 Στόμα κατὰ στόμα καλήσω αὐτῷ ἐν εἶδει καὶ οὐ

III. Ad hæc Gregoras ita fere respondit: Si ac-
 quiescere vultis communibus illis diuinæ Eccle-
 siæ sententiis, unam esse pariter apud omnes
 deitatem increatam, quæ et essentia et natura
 appellatur, et unam lucem inaccessibleem et in-
 comprehensibilem, semper lucentem et trilucen-
 tem, erit vobis ratio et disceptatio, quippe qui in
 spe ponatis fore ut veritas inveniatur, improbitas
 tollatur. Alias melius est tacere. Cum igitur ad-
 inito conspirastis cum communibus Ecclesiæ et
 dogmatum sententiis, etiam consequentia acci-
 pienda sunt, quo quidem facto fundamentum ve-
 strum sublatum est. Num aliorum rationes reci-
 pietis? An orator certa quadam spe dicendi laborem
 sustinebit? Si igitur diuinum dogma et commu-
 nis Ecclesiæ sententia est, neminem unquam mor-
 talium visisse Deum nec posse videre quemquam

aut angelorum aut hominum, si quidem aperte liquet ex scriptis testimoniis, dubitationi locus debet nullus concedi. Sin vero nobis non omnino facile **442** evenerit, ob involuta et obscuritatem Scripturæ quasi tenebris interdum involutæ et ob profanos secundum eam rationem, qua s pe divinam Scripturam uti videmus. Utitur enim, ut magnus Basilius dicit, Scriptura sæpe obscuritate et difficilem intellectu reddit sensum dogmatum ad legentium utilitatem et ob imprudentiam eorum qui aliter intelligunt, tamen de firmis et irrefutabilibus communibus sententiis ne minima quidem dubitatio existere potest, sed omnes pariter intelligere debent, magnus Basilius monet, ne ad profanas aures divinarum dogmatum quæ spinosa et ad intelligendum difficilia sunt transferantur. Deus enim, sanctus Dionysius ait, profanis perfectus esse videtur, initiatis autem infinitus; profani enim se scire putant, sed nesciunt; initiati autem non putant, sed sciunt. Cum inscitia necessario conjuncta est humilitas. Scientia enim, dicit, opposita est humilitati. Non enim ex deitate magnitudinem incomprehensibilium intelligere student, verum tamen ex operibus operis eam intelligendum esse docentur, sicut magnus Chrysostomus ostendit, ubi dicit: « Quod non percipi possit nec comprehendit dactorem oratio, non erit nobis fractæ fidei opprobrium, sed laus. Ubi enim debilis est ratio, nec succedit sententia, intellige Domini tui magnitudinem ob eam ipsam causam, quod virtus ejus **443** tanta est, ut rationem omnium earum rerum quæ ea continentur non accurate intelligere possimus; hoc recte intelligentiæ est, hoc animi sobrii. »

μετὰ ἀκριβεία; εἶδέναι τῶν ὑπ' αὐτοῦ γενομένων. Τοῦτο γὰρ διανοίας εὐγνώμονος, τοῦτο ψυχῆς νηφούσης. »

IV. Deus enim propter amorem erga homines prudenter hominibus ut infantibus ab initio rebus manifestis et captui accommodatioribus succurrens, trita via ad perfectiorem conditionem ducit. Mox enim, ait sanctus ille Chrysostomus, per lucem primum Dei manifestatio facta est in rubo, deinde ē nube cum eo collocatus est Deus; cum autem ad altiora aptior et ad reconditiora factus esset, in procella Deum vidit. Venit enim, ait, Moses in turbinem ubi erat Deus; id est, obscura et incognita divina et omnem hominum intelligentiam superantia probe intellexit. Et alias, ubi legitur: « Qui videt me, videt et Patrem, » docemur jam perfectos nos non credere per oculos percipere Deum, sed Dei visionem cognitam habere, scilicet intelligentiam et spirituales perceptionem, non corporalem. Non igitur novum, si discipulis profanis et iis qui spes debiles et infirmas de eo habebant, quia non Deum eum, sed hominem videbant, per lucem apparentem in eis, ubi apparere non poterat fecit ut intelligentiæ quæ possent via et ordine perciperent. Divina enim majestas, ut sanctus Dionysius ait, mysticis **444** eloquiorum traditionibus tan-

ταὶ τις οὐτ' ἀγγέλων οὐτ' ἀνθρώπων, εἰ μὲν εὐπύρῃσται: μὲν ἐκ τοῦ εὐθέως μαρτυριῶν γραφικῶν, οὐκέτι χύραν ἔχειν χρεῶν τὸ ἀμφισβητήσιμον· εἰ δὲ μὴ τοῦθ' ἡμῖν ἀρκίως ἐκ τοῦ βῆστος προσγίνωτο διὰ τὸ γρίφον τε καὶ ὀμιχλώδες τῆς Γραφῆς, παραπετάσμαι καλυπτομένης ἐνλίπε τῆ ἀσφαλείᾳ διὰ τε τοὺς βεβήλους κατὰ τρόπον οἰκονομίᾳ, ἢ πολλὰκις τὴν θεϊάν ὀρώμεν Γραφὴν κεχρημένην (χρηταὶ γὰρ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον ἡ Γραφὴ πολλὰκις τῆ ἀσφαλείᾳ, δυσθεώρητον κατασκευάζουσα τῶν δογμάτων τὸν νοῦν πρὸς τὸ τῶν ἐντυγχανόντων λυσιτελεῖς), καὶ διὰ τὴν τῶν ἄλλω: ἀκούοντων ἀγνωμοσύνην, ἀλλὰ τοῦ γε στερέρου καὶ ἀναντιρρήτου τῶν κοιῶν ἐνοπιῶν οὐδὲ τὸ σμικρότατον γοῦν ἐξίστασθαι χεῖρ, ἀλλ' ὁμολογεῖν μὲν μὴ νοεῖν, καθὰ καὶ ὁ μέγας παραινεί Βασίλειος, μὴ ἐξάγειν δὲ πρὸς βεβήλους ἀκοῆ; τὸ τῶν θεῶν δογμάτων ὀπτιῶδες καὶ δυσθεώρητον τοῖς ἀτελέσιν. Ὁ Θεὸς γὰρ, ὡς ὁ θεῖος Ἐφη Διονύσιος, τοῖς μὲν ἀτελέσι: τέλειος εἶναι δοκεῖ, τοῖς δὲ τέλεισι: ἀτελής. Οἱ μὲν γὰρ ἀτελεῖς εἶδέναι μὲν ὄνονται, οὐκ ἴσασι δὲ τοῖς δὲ τέλεισι: ἀληθῆς μὲν οὐκ ἔστι, γνῶσις δὲ τοῦ μὴ εἶδέναι πρόσσεστιν αὐτόχρημα διδάσκουσα ταπεινοῦσθαι· ἐπίτασις γὰρ, φησὶ, σοφίας ἐπίτατιν κοίει ταπεινώσεως· οὐ γὰρ ἐκ τῆς θεότητος τοῦ μέγιστος τοῦ ἀκαταλήπτου νοεῖν ἐκλήτῳ εἶναι, ἀλλ' ἐκ τῶν ποιημάτων τῶν [f. 256 b] ποιητῆν ἀνεξερεῦνητον εἶναι μανθάνουσι, καθὰ καὶ ὁ μέγας διδάσκει Χρυσόστομος, « Τὸ μὴ ἐφικνεῖσθαι, » λέγων, « μὴδὲ δύνασθαι τῶν δημιουργηθέντων τὸν λόγον καταλαβεῖν μὴ γινέσθω ἡμῖν ἀπιστίας ὑπόθεσις, ἀλλὰ ὀφθολογίας ἀφορμῆ· ὅταν γὰρ ἀνοήτη ὁ λογισμὸς, καὶ μὴ χωρήσῃ ἡ διάνοια, ἐννοεῖ τοῦ Δεσπότητος τοῦ σου τὸ μέγεθος καὶ ἐξ αὐτοῦ τούτου, ὅτι τὸσαύτη αὐτοῦ ἡ δύναμις ὡς μὴδὲ τὸν λόγον ἡμᾶ; Τοῦτο γὰρ διανοίας εὐγνώμονος, τοῦτο ψυχῆς νη-

Δ'. Καὶ γὰρ ὁ Θεὸς διὰ φιλοανθρωπίαν οἰκονομῶ; τοῖς ἀνθρώποις ὡς νηπίοις πατῆρ συγκαταβαίνων διὰ τῶν ἐκδηλοτέρων πρώτων ἐμφανειῶν καὶ τοῖ; ὄνιν βρέ;εσι προσφευεστέρων, οὕτως ἀνάγει διὰ λείας ὁδοῦ πρὸς ἔξιν τελωτέρων. Καὶ Μωσαῖ γὰρ, ὁ θεῖος φάσκει Χρυσόστομος, διὰ φωτὸς ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπιφάνεια κρησάτο ἐν τῆ βάτω· εἶτα διὰ νεφέλης αὐτῷ διαλέγεται ὁ Θεός. Τελειότερο; δὲ γενόμενος καὶ ὑψηλότερος ἐν γνώφῳ τῶν Θεῶν βλέπει. Εἰσῆλθε γὰρ, φησὶν, Μωυσῆ; εἰς τὸν γνόφον οὗ ἦν ὁ Θεός· τὸ τέστιν, ἔγνω σαφῶ; ὅτι σκοτεινὰ καὶ ἀγνωστα τὰ θεῖα καὶ πάντα ὑπερβαίνοντα γνῶσιν ἀνθρωπίνην. Καὶ ἀλλαχού τὸ, « Ὁ ἔωρακίως ἐμὲ ἔώρακε τὸν Πατέρα, » ἀκούσαντες ἐδιδάχθημεν ὡς ἤδη τέλειο; μὴ προσδοκῶν δι' ὀφθαλμῶν ὀφρασεῖται Θεόν, ἀλλ' εἶδέναι τὴν τοῦ Θεοῦ ὄρασιν γνῶσιν οὐταν καὶ νοεῖν κατὰληψιν, οὐκ αἰσθησιν σωματικῆν. Οὐδὲν οὖν καινὸν εἰ τοῖς μαθηταῖ; ἀτελέσιν οὖσιν ἐπι, καὶ τὰς ἐλπίδας ἀβεβαίους καὶ ἀσθενεῖ; ἐπ' αὐτῷ κεκτημένοι; διὰ τὸ μὴ ὡς Θεόν, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπων ὄρξιν αὐτὸν διὰ φωτὸς φαινόμενον, πρὸς ἃ μὴ φαίνεται δύνατὸν, παρεσκευάζεν ὀφῶ καὶ τάξει νοητῶ; κατὰ δύναμιν ἀνιέναι. Τὴν γὰρ σεβασμίαν μακαριότητα, κατὰ

τὸν θεῖον εἶπε·ν Διονύσιον (1). αἱ μυστικά τῶν λογίων παραδόσεις καὶ ὡς φῶς ἀναπλάττουσι καὶ ζῶην ἀποκαλοῦσιν.

Εἴ. Ὅτι μὲν οὖν διὰ συμβόλων καὶ τύπων σωματικῶν οὐ μόνον ὁ Θεὸς ὁμιλεῖ τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ οἱ ἄγγελοι κτίσμα ὄντες, εἰρηταί τε καὶ νῦν πάλιν διὰ βραχέων ἐροῦμεν. Φησὶ γάρ ὁ μέγας εὐθύς Διονύσιος ὡς καὶ τὰς θείας ἰδέσεις οἱ κλεινοὶ Πατέρες ἡμῶν ἐμυσοῦντο διὰ μέσων τῶν οὐρανίων δυνάμεων. Καὶ τὴν ἱερὰν τοῦ νόμου θεσμοθεσίαν δι' ἀγγέλων εἰς ἡμᾶς προελθεῖν διδάσκει σαφῶς ἡ θεολογία ὡς τῆς θεωνυμικῆς τάξεως ἐκεῖνο νομοθετούσης, τὸ διὰ τῶν πρώτων [f. 237 a] τὰ δευτέρα πρὸς τὸ θεῖον ἀνάγεσθαι. Καὶ τῇ Παρθένῳ δὲ τὸ θεῖον μυστήριον ἄγγελος ἦν κοίσις ἀνθρωπίνῃ τύπῳ καὶ σχήματι. Καὶ τοῖς ποιμαῖν ἄγγελος Κυρίου τότε, φησὶν, ἐπέστη, καὶ δόξα Κυρίου περιέλαμψεν αὐτούς. Καὶ τὸν δι' ἀγγέλων λαλούμενον λόγον γίνεσθαι βεβαίον ἀκούομεν· τὰς γὰρ ἀδύλους ἱεραρχίας ὑλαίος σχήματι καὶ μορφωτικῆς συνθέσεσι διαποικίλασα παραδίδωκεν ἡ Διονυσίου τοῦ θεοῦ βίβλος· οὐ γὰρ δυνατὸν, φησὶ, τῷ καθ' ἡμᾶς νῦν πρὸς τὴν ἀϋλον ἐκείνην ἀναταθῆναι τῶν οὐρανίων ἱεραρχῶν μίμησιν τε καὶ θεωρίαν, εἰ μὴ τῇ κατ' αὐτὸν ὑλαίφ χειραγωγίᾳ χρῆσασαιτο. Λειτουργικὰ γὰρ οἱ ἄγγελοι, φησὶν, εἰσὶ πνεύματα, πρὸς διακονίαν ἀποστελλόμενα. Καὶ τῷ Χριστῷ δὲ ἄγγελοι διηκόνουν, φησὶν ἡ Γραφή. Καὶ ἀγγέλους αὖθις ἐνισχύειν αὐτῷ λέγεται ὡς ἀνθρώπων. Καὶ πάλιν, ἡ Ἡδυνάμην πλείους ἢ δώδεκα λεγώνας παραστήσαι ἀγγέλων, φησὶν. Καὶ πολλὰ τοιαῦτα σωματοειδῶς εἰρημένα περὶ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων σωματικῶς φαινομένων ταῖς θεαῖς καὶ ἱεραῖς ἐμφέρεται βίβλοις οἰκονομικόν τινα τρόπον· ἄσπερ καὶ μορφωτικὰς δυνάμεων εἰκόνας καλεῖ Διονύσιος, ἀνθρωπομόρφους ἀναγράφων καὶ θηριομόρφους, λεόντων φημί καὶ βοῶν καὶ ἵππων καὶ ἀετῶν μορφῆς αὐτοῖς περιτιθεῖς. Ἐὼ λέγειν τὰς τῶν λίθων πολυχρωμάτους ἰδέας καὶ τᾶλλα πάντα, ζῶνας καὶ τροχοῦς καὶ ῥάβδους λέγω καὶ πελέκεις, δι' ὧν εὐρίσκειν ἡμᾶς παραινεῖ τὴν τῶν τυπικῶν εἰκόνων ἀνακάλυψιν, ὅποιν καθῆσθαι αὐτὸς ἐρμηγεύων ἐκτίθαι. Τῆς οὖν Γραφῆς λεγούσης, ἡ Μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψοντα, ἢ τὴν κατὰ διάνοιαν ὄψιν ὁ Θεὸς ἐξηγεῖται Χρυσόστομος. Καὶ τὸ, «Οἱ ἄγγελοι δὲ αὐτῶν καθ' ἡμέραν ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ Θεοῦ, ἢ τὴν αὐτὴν, φησὶν, ἔχει διάνοιαν· τὸν γὰρ αὐτὸν ἀνθρώποις τε ἔστιν ἰδεῖν ἀδύνατον, καὶ αὐ μὴδὲ τῶν ἀγγέλων τολμᾶν ἀτενίσαι τὰ τάγματα. Καὶ δῆλον τοῦτο τίθεισι Παῦλος λέγων «Ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ὡφθη ἀγγέλοις·» πρὸ γὰρ τῆς τοῦ Κυρίου σαρκώσεως καὶ ἀγγέλους ἀθέατος ἦν, ὡς καὶ ὁ θεὸς ἐφη Χρυσόστομος ὅτι αὐτὸ ὅπερ ἔστιν ὁ Θεός, οὐ προφήται οὐδ' ἄγγελοι εἶδον, οὐδ' ἀρχάγγελοι. Εἰ γὰρ καὶ ὁμιλοῦσιν ἀνθρώποις ἐκ προσώπου τοῦ Θεοῦ καὶ ἄγγελοι, ἀλλ' οὐδὲ προφήταις ἄηθες τοῦτι καὶ ἀνθρώποις οὔσι· ποτὲ μὲν γὰρ προστιθέντες φασὶ καὶ αὐτοὶ, «Τάδε λέγει Κύριος,»

A quam lumine explendescit et vivifica illustratione exornatur.

V. Si igitur sub symbolis et formis corporeis non solum Deus locutus est cum hominibus, verum etiam angeli creati, ut jam diximus, et nunc paucis iterum dicemus. Dicit enim magnus Dionysius Patres illustres contemplatos esse Deum per medias cælorum virtutes, et sacram legis constitutionem per angelos ad nos venisse aperte docet theologia et divina lex jubet ex principiis consequentia ad Deum referri. Virgini quoque divinum mysterium attulit angelus sub humana forma et specie, et pastoribus angelus Domini, inquit, astitit, et gloria Domini circumdabat eos, et verbum per angelos nuntiatum esse pro certo audivimus. Nam sacras hierarchias incorporeas corporeis imaginibus et formarum compositione variatam tradidit sancti Dionysii liber. Non enim posse inquit per nostram mentem ad incorporalem cælestium hierarchiarum imitationem et contemplationem pervenire, nisi corporali auxilio adhibito. Servientes enim animæ, inquit, sunt angeli ad ministerium misse, et Christo angelos servisse Scriptura refert. Porro angeli illius ut hominis animam confirmasse traduntur.

445 Rursus legitur : « Possem mihi plus duodecim legiones angelorum accessere. » Et multa ejusmodi corporaliter dicta de virtutibus incorporeis quæ corporaliter apparent divinis et sacris libris utilitatem quandam tribuunt. Quas virtutum imagines vocat Dionysius hominum et bestiarum formas. Leonum enim et boum et equorum et aquilarum formis eas circumdat. Omitto lapidum varias formas et cætera omnia, cingula, annulos, virgas, secures, quibus nos docet invenire imaginum explicationem, qualem ipse interpretando exponit. Igitur quod in Scriptura legitur, « Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt, » de contemplatione per mentem intelligit sanctus Chrysostomus. Et illud, « Angeli eorum quotidie vident faciem Dei, » eandem sententiam præstare dicit. Ipsum enim videre nec homines possunt neque angelorum ordines contemplari eum audent. Quod aperte dicit Paulus : « Apparuit in carne, conspectus est ab angelis; » ante enim Domini incarnationem nec ab angelis conspici poterat, ut etiam sanctus Chrysostomus dicit, Dei personam nec prophetas neque angelos vidisse neque archangelos. Si enim cum hominibus etiam angeli in Dei persona conversantur, nec prophetis hoc inusitatum est, 446 quippe qui homines sint; modo enim addunt, Hoc locutus est Deus, modo ex sua sententia loquuntur, quod nec novum est nec a Scripturæ consuetudine alienum. Etenim et regia imperia præconum ore per urbes nuntiata quasi ex ipsius regis ore accepimus. Dicit et propheta, in quantum et ipse homo est : « Audi me, popule, et loquar tecum, Israel, et testis tibi ero : Deus, Deus

(1) Τοῦ ἁγίου Διονυσίου ἐκ τοῦ περὶ τῆς οὐρανοῦ ἱεραρχίας κεφαλαίου πρώτου.

tuus ego. «Non enim sicut alias addit, «Hæc locutus est Dominus;» nec dicit: Deus hæc et illa dixit; angelus vero ex rubo: «Ego sum Deus Abraham et Deus Isaac et Deus Jacob.» Supra enim dictum est: «Angelus Domini ei apparuit»

φήτης, ἄνθρωπος ὢν, ὡς ἐξ ἑαυτοῦ φησιν, «Ἄκουσον, λαός μου, καὶ λαλήσω σοι· Ἰσραὴλ, καὶ εἰσαμαρτύρομαι σοι· ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου εἰμι ἐγώ.» Οὐ γὰρ προσέθηκεν ὡς ἄλλοις, «Τάδε λέγει Κύριος· [f. 237 b] καὶ, «Εἶπεν ὁ Θεὸς τὰ καὶ τὰ.» ὁ δὲ ἄγγελος ἐκ τῆς βάρτου, «Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ.» Προεῖρηται γὰρ, «Ἐφθη αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου.»

VI. Si igitur, ut cum sancto Chrysostomo loquar, quantum interest inter cæcum et videntem, tanta est inter angelos et homines differentia, quomodo tandem, si angeli non possunt videre essentiam Dei aut cognoscere, homines poterunt, qui angelorum essentiam non modo non cernere, sed ne cogitare quidem possunt? Si enim, ut cum Chrysostomo loquar, essentia essentiam altiore cognoscere non potest, multum sane abest, ut homines angelorum essentiam videant, tanto illis superiorem, quanto cæcis videntes. Ne turbetur igitur mens vestra ut communium divinæ Ecclesiæ sententiarum obliviscamini, quæ ad Hebraicæ dialecti 447 proprietatem dicta sunt, qualia a nobis illa jam prolata sunt, et quæcunque sunt similia, dico autem illud: «Locutus est Dominus ad Mosem de facie ad faciem, ut si quis cum amico de ore ad os loquitur, in specie, non per ænigmata.» Et rursus: «Mons Sinai fumabat, quoniam Deus per ignem in eum descendebat.» Et alias: «Species divinæ gloriæ ut ignis fulgor de vertice montis adversus filios Israel,» et multa ejusmodi quæ creata sunt, cum increata Dei essentia conciliari minime licet, ad discipulorum autem institutionem non inutile, imo quam utilissimum est. Volo vocare prophetarum verba in specie Dei et angelorum cum hominibus conversationem sensualem et vigilantibus illis apparentem. Quæ quidem Abraham contigit, qui primo Deum non ut Deum vidit, sed ut hominem in hospitium recepit. Et laudatus est ὁ reverentiam qua eum recepit. Et præter permultos alios postea Manoe se perditum dixit, quod Deum vidisset. Non ad hominem captum, inquit, apta est Dei cognitio, nedum natura, sed per somniorum ænigmata; hæc enim luce quodammodo et claritate destituta est, quippe quæ aliam alia implicatam nebula obscuritatis explicationem præbeat. 448 Cujus rei permulti alii testes sunt integri, sed etiam Daniel et Joseph, quibus nocturnæ visiones in somnis earum rerum quæ factæ nondum erant, veram præcognitionem præbebant. De utroque sapiens ille theologus Gregorius dubitans ipse quidquam scire se negat, scire autem prophetarum Deum, sive phantasia est diurna sive nocturna vera visio, sive rationis effigies præcognoscentis futura tanquam præsentia. Cæterum nemo Dei naturam vidit aut professus est. Quibus igitur divinæ Ecclesiæ communes sententiæ cum firma

ποτὲ δ' ἐξ ἑαυτῶν ἀπλῶς. Καὶ κινδὸν οὐδὲν οὐδὲ πόρρω Γραφικῆς συνηθείας· καὶ γὰρ καὶ τὰ βασιλικὰ προστάγματα τῶν δημοσίων ἐν ταῖς πόλεσι κερύκων βωόντων ὡς ἐξ αὐτοῦ δὴ τοῦ βασιλικοῦ λεγόμενα στόματος ἡμεῖς ἐκδεχόμεθα. Καὶ ὁ μὲν προλαός μου, καὶ λαλήσω σοι· Ἰσραὴλ, καὶ εἰσαμαρτύρομαι σοι· ὁ Θεὸς ὁ Θεός σου εἰμι ἐγώ. Οὐ γὰρ προσέθηκεν ὡς ἄλλοις, «Τάδε λέγει Κύριος· [f. 237 b] καὶ, «Εἶπεν ὁ Θεὸς τὰ καὶ τὰ.» ὁ δὲ ἄγγελος ἐκ τῆς βάρτου, «Ἐγὼ εἰμι ὁ Θεὸς Ἀβραάμ καὶ ὁ Θεὸς Ἰσαὰκ καὶ ὁ Θεὸς Ἰακώβ.» Προεῖρηται γὰρ, «Ἐφθη αὐτῷ ἄγγελος Κυρίου.»

Γ'. Εἰ οὖν κατὰ τὸν θεῖον Χρυσόστομον, ὅσον τυφλοῦ καὶ βλέποντος τὸ μέσον, τοσοῦτόν ἐστιν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων τὸ διάφορον, πῶς τῶν ἀγγέλων μὴ δυναμένων οὐθ' ὄραν τὴν οὐσίαν οὔτε νοεῖν τοῦ Θεοῦ, εἴη ἂν δυνατὸν ἀνθρώποις τοῦτ', οἷς μὴ ἀγγέλων οὐσίαν μὴ ὅτι μὴ βλέπειν, ἀλλ' οὐδὲ νοεῖν δυνατόν; Εἰ γὰρ κατὰ τὸν αὐτὸν Χρυσόστομον οὐσία οὐσίαν ὑπερκειμένην νοεῖν οὐ δύναται, πολλοῦ μὲν ἂν δεήσειεν ἀνθρώπους ἀγγέλων βλέπειν οὐσίαν, ὑπερκειμένην τοῦτον ὅσων οἱ βλέποντες τῶν τυφλῶν. Μὴ ταρραττέτω τοῖνυν ὑμῶν τὴν διάνοιαν, ὥστε τῶν κοινῶν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐννοιῶν ἐκλείησθαι, ὅσα κατὰ τινὰ ἰδιοτροπίαν τῆς Ἑβραϊδος ἐστὶ λεγόμενα διαλέκτου· οἷα τὰ ὑφ' ἡμῶν ἐκεῖνα νῦν προβληθέντα καὶ ὅσα παραπλήσια, λέγω δὴ τὸ, «Ἐλάλησε Κύριος πρὸς Μωσῆν ἐνώπιος ἐνώπιος, ὡς εἰ τις λαλήσει πρὸς ἑαυτοῦ φίλον, στόμα πρὸς στόμα ἐν εἰδῇ καὶ οὐ δι' αἰνιγμάτων.» καὶ πάλιν, «Τὸ δὲ ὄρος τοῦ Σινᾶ ἐκαπνίζετο διὰ τὸ καταθεσθῆναι ἐπ' αὐτὸ τὸν Θεὸν ἐν πυρὶ.» καὶ πάλιν, «Τὸ δὲ εἶδος τῆς δόξης Κυρίου ὡς πῦρ φλέγον ἐπὶ κορυφῆς τοῦ ὄρους ἐναντίον τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ.» Καὶ τοιαῦτα μυρία, ὅποσα κτιστὰ ὄντα τῇ μὲν ἀκτίστῃ οὐσίᾳ τοῦ Θεοῦ πάντων ἤκιστα ἐστὶν ἀρμόστειν ὄσιον, πρὸς γε μὴν παιδευτικὴν τῶν χρωμένων οἰκονομίαν οὐ μάλα ἀχρήστως ἔχει, ναὶ μὴν οὐδ' ὡς πόρρωτάτω τοῦ ὠφελίμου κεῖται. Καλεῖν δ' οἶμαι τὰ λόγια τῶν προφητῶν ἐν εἰδῇ μὲν ὁμιλίαν Θεοῦ καὶ ἀγγέλων πρὸς ἀνθρώπων τὴν αἰσθητὴν καὶ ἐργηγορῶσιν αὐτοῖς φαινομένην, ὅποιας καὶ Ἀβραάμ ἤξιωται πρότερον Θεὸν οὐχ ὡς Θεὸν ἰδὼν, ἀλλ' ὡς ἀνθρωπῶν θρέψας· ὃς καὶ ἐπηνέθη, φησὶ, σεβασθεὶς ὅποσον κατέλαβε. Καὶ μετὰ πλείστους ἄλλους ὕστερον Μανωὲ· ὃς καὶ ἀπολωλέναι ἐβόα, διότι Θεὸν ἐώρακεν, ὃς οὐ χωρητῆς ἀνθρώποις οὐσης, φησὶν, οὐδὲ φαντασίας θείας, μὴ ὅτι φύσεως. Δι' αἰνιγμάτων δ' οὖν τὴν δι' ὄνειράτων· ἀλαμπῆς γὰρ τις αὕτη, καὶ οὐ πάνυ τι πρόδηλος· καὶ γὰρ δι' ἄλλων ἄλλα συμπλέκουσα καὶ συγχρόπουσα, νέφει τινὶ καλυπτομένην ἀσαφείας παρέχει τὴν δῆλωσιν. Ὡν καὶ πλείστοι μὲν ἕτεροι κήρυκες ἀψευδεῖς, ἀλλὰ καὶ Δανιὴλ καὶ Ἰωσήφ, οἷς νυκτεριναὶ τινες ὕψεις καθεύδουσι μῆψω γεγονότων ἀληθῆ παρεῖχον τὴν πρόγνωσιν. Περί ὧν ἀμφοτέρων ὁ σοφώτατος ἀπορῶν Θεολόγος Γρηγόριος (1) αὐτὸς μὲν ὁμολογεῖ μὴ εἰδέναι, εἰδέναι δὲ τὸν τῶν προφητῶν Θεὸν, εἴτε φαντασία τις ἦν ἡμερῶν, εἴτε νυκτὸς ἀψευδῆς ὄψις, εἴτε τοῦ ἡγεμονικοῦ τύποις συγγινομένη τοῖς μέλλουσιν ὡς παρούσι·

(1) Ἐκ τοῦ περὶ θεολογίας δευτέρου λόγου.

πλὴν οὐδεὶς Θεοῦ φύσιν εἶδε, φησὶν, ἢ ἐξηγόρευσεν. A et constanti mente probatæ sunt, iis etiam perfacite est Dei essentiam ut invisibilem et solam increatam pervulgare et animo et lingua et mente et manu diu noctuque. Quæ omnia ad normam et regulam deduci possunt.

πλὴν οὐδεὶς Θεοῦ φύσιν εἶδε, φησὶν, ἢ ἐξηγόρευσεν. A et constanti mente probatæ sunt, iis etiam perfacite est Dei essentiam ut invisibilem et solam increatam pervulgare et animo et lingua et mente et manu diu noctuque. Quæ omnia ad normam et regulam deduci possunt.

Z'. Εἰ γὰρ καὶ Μωσῆς τὴν ἀόρατον οὐσίαν ὄραξυ ἐδύνατο τοῦ Θεοῦ, οὐκ ἂν ἀπάσῃ γνώμῃ καὶ ὄλης ψυχῆς προθυμία οὕτως ἦιτε βρόμενος ὑστερον καὶ λέγων, « Εἰ εὐρηκα χάριν ἐναντίον σου, Κύριε, ἐμφάνσον μοι σεαυτὸν γνωστῶς, ἴδω σε, ὅπως ἀνῶ εὐρηκῶς χάριν ἐναντίον σου » καὶ πάλιν « Δειξόν μοι τὴν σεαυτοῦ δόξαν. » Δῆλον γὰρ ὡς σωματικῶς βλέπων ἐπεθύμει καὶ τῆς θείας οὐσίας θεατῆς γενέσθαι. Τὸ δὲ ἦν ἀδύνατον· ἀπερίγραπτος καὶ ἀνί- B δος ὁ Θεός· « Τὸ πρόσωπόν μου » γὰρ φησὶν « οὐκ ὀφθῆσεται σοι· οὐδεὶς γάρ, » φησὶν, « ὄψεται τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ζήσεται. Ἄλλ' ὄψει τὰ ὀπίσθιά μου, » εἶτε τοὺς λόγους τῶν ὄντων λέγων, καὶ ὅσα μὲν ἐκείνον ἐκείνου γνωρίσματα κατὰ τὸν θεῖον Γρηγόριον, εἶτε τὴν διὰ σαρκὸς ἐπιφάνειαν, τὴν ἐκ Παρθένου δηλονότι γέννησιν· περὶ ἧς καὶ ὁ Ἀπόστολός φησιν, « Ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος· περὶ ἀνθρώπων, » ἐπιφάνειαν ἐνταῦθα λέγων οὐ κατὰ τὴν πάλαι τῶν προφητῶν, ἀλλὰ τὴν νῦν τὴν διὰ σώματος ἀληθοῦς· τότε γὰρ διὰ σωματικῶν σχημάτων καὶ τυπικῶν φαντασμάτων ἀναλόγων τῇ τῶν ἑρώτων δυνάμει ἐγίνοντο. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ διάφοροί τε αἱ ὁράσεις καὶ πολυεπεῖς ἐφαίνοντο· καὶ γὰρ, « Ἐγὼ, » φησὶν, « ὀράτετε ἐπλήθυνα, καὶ ἐν C χερσὶ προφητῶν ὤμοιώθην. » Εἰ γὰρ αὐτὴν, ὁ Χρυσόρρημων φησὶν, ἐρώων τὴν τοῦ Θεοῦ φύσιν, οὐκ ἂν διαφόρως ἐθεώτων· ἀπλῆ γὰρ τις καὶ ἀσημάτιστος καὶ ἀσύνθετος. Εἶτα οὐκ ὄφθην, ἀλλ' ὤμοιώθην, φησὶν· οὐ γὰρ ἄλλος ὁ λέγων, ἀλλ' αὐτὸς περὶ ἑαυτοῦ ἐστὶν ὁ Θεός· ἡ γὰρ ὁμοίωσις ποιότητος ἐνδείξει ἔχει καὶ οὐχ ὀφέως, σχήματος λέγω καὶ χρωματός καὶ ὅσα τῇ ὄψει πέφυκεν ὑποκείμενα, καὶ ὅσα τῇ ἀκοῇ, λέγω δὴ τὴν τῆς λαλιᾶς ἦθος καὶ βούλημα. Καὶ γὰρ καὶ ὁ τοῦ ἀνθρώπου νοῦς ἀσώματος ὦν αἰσθῆσει οὐχ ὑποκείται· ἀλλ' ἐπειδὴν εἰς λαλίαν ἔλθῃ καὶ λόγους ἐνάρθρους, τῆνικαῦτα καὶ αἰσθῆσει μὲν ὑποβάλλεται· καὶ τὸ τῆς οικείας βουλήσεως εἶδος καὶ ἦθος ἐνδείκνυται μὲν σκιωδῶς καὶ σωματικῶς εἰπεῖν, τὴν δὲ φύσιν ἐνδείξασθαι ἥμισυτα ἔχει· D σωματικοῖς γὰρ τοῦτ' ἀδύνατον ἕμματα. Εἰ δὲ νοῦ φύσιν ἰδεῖν αἰσθητῶς ἀδύνατον, πῶς Θεὸν ἰδεῖν δυνατὸν; Ὅθεν καὶ διπλῆν ὁ Θεὸς τὴν τῶν ὄντων εἰργασταὶ φύσιν, διὰ τὸ καὶ τὴν ἀνθρώπου, δι' ὃν τὰ ποιηθέντα πεποιήται, ποιῆσιν εἶναι διπλῆν, ἐκ τῆ νοητοῦ καὶ αἰσθητοῦ συγκατεμένην· καὶ εἰσὶν οικείως ὑποκείμενα τῷ μὲν νῷ τὰ νοητὰ, τῇ δ' αἰσθησει τὰ φαινόμενα πάντα. Ὅν οὐδὲν οὐδαμῇ ποτε ἀκτιστον· εἴρηται [f. 238 b] γὰρ ὡς οὐδὲν τῶν τῇ αἰσθησει ὑποβαλλομένων ἀσώματων· ὃ δὲ μὴ ἀσώματων, πῶς ἀκτιστον; Τίς γὰρ οὕτως ἀμοιρος αἰσθησεώς τε καὶ νοῦ ὡς ἀγγέλων καὶ ψυχῶν καὶ τῶν τοιούτων, ἀσώματων μὲν ὄντων χτιστῶν δὲ, ἐπειθ'

VII. Si enim ipse Moses invisibilem Dei essentiam videre potuisset, non tota mente et omni animi intentione postea rogasset: « Si inveni gratiam apud te, Domine, ostende mihi faciem tuam ut sciam te et inveniam gratiam apud te, Domine. » Et rursus: « Ostende mihi gloriam tuam. » Manifestum est enim corporaliter cum vidisset, optasse eum ut divinam essentiam cognosceret. Hoc vero fieri non poterat: non enim forma aut imagine quædam circumscribi Deus potest. « Facies enim mea, 449 dixit, non conspicietur a te; nemo conspiciet faciem meam, et vivet; sed conspicias tergum meum, » scilicet rerum creaturarum rationes et quascunque ille Gregorius cognitiones nominavit, sive secundum carnem adventum id est, Virginis partum, de quo Apostolus dicit: « Apparuit gratia Dei salutaris omnibus hominibus. » Ubi epiphaniam intelligit non antiquam illam prophetarum, sed quæ hoc tempore facta est per veram carnem. Olim enim corporeis formis et imaginibus secundum visentium captum fiebant. Hac enim ratione visiones diversæ et variæ apparuerunt. Nam, « Ego, inquit, visiones implevi et prophetarum manibus me assimilavi. » Si enim ipsam vidissent Dei essentiam, ait Chrysostomus, non dissimiliter contemplati essent, quippe quæ simplex sit, non formata, non composita quædam. Præterea non conspectus sum, sed me assimilavi dicit. Nec enim alius quisquam, sed Deus ipse de sese loquitur. Similitudo enim habet argumentum qualitatis, non naturæ, formæ scilicet et coloris et quæcunque oculis sunt subjecta, et quæcunque auribus, dico loquendi consuetudinem et voluntatem. Etenim hominis ratio cum incorporea sit, sensui non subjecta est; sed postquam in linguam venit et verba articulata, tum sensibus subjicitur. 450 Et proprietæ voluntatis et affectus ostenditur, ut ita dicam, per umbras et figuras natura ostendi minime potest. Corporeis enim cerni oculis nequit. Sin vero rationis natura per sensum percipi non potest, quomodo Deus poterit conspici? Quapropter duplicem Deus rerum creaturarum fecit naturam, etiam hominis, cujus causa illæ factæ sunt, formatio duplex est ex intelligibilibus et sensibilibus compositum, et proprie subjecta sunt rationi intelligibilia, sensui autem omnia quæ apparent, quorum nihil unquam increatum. Jam dixi nihil earum rerum quæ sensui subjiciuntur esse sine corpore; quod autem non incorporeum, quomodo erit increatum? Quis enim tam sensus et rationis est expertus, ut angolorum et animarum et quæ ejusmodi incorporea quide...

sed creata sunt, quæcunque ad calorem et formam et dulcedinem et amaritudinem et odorem pertinent et ad videndum, audiendum, sentiendum increata, nominanda iudicet? Quantum ille abhorreret ab insanis et sensus expertibus?

VIII. [Atque ut iis quæ singulatim apparent rebus rationem confirmemus, atramento aut alio colore pictæ litteræ certe visioni subjectæ sunt, sed inest et quasi latet in illo atramento sententia quædam, quæ visioni subdita esse nullo modo potest. Atamen **451** quoniam homo ex anima et corpore constat, et per corporalem et sensualem visionem apprime percipit corporis formas, per mentalem et invisibilem animæ oculum sententias quæ litteris illis insunt. Ac mundum illum, qui e cœlo et terra et quæcunque media sunt constat, similiter ab initio homines modo universum modo partialem visu concipiunt secundum vim et naturam quæ rei unicuique inest. Ex his duobus omnium omnino constat cognitio, scilicet sensuali perceptione per oculos et vi mentis, quæ invisibiliter per naturam excitatur, apparet autem per litteras et sermonem. Hæc quamvis una in multas distribuitur perceptiones, quippe quæ duplicem vim exerceat; perceptionibus enim corporalibus corporalem per aerem sonum præbet, menti vero quæ non apparet eam sententiam quæ huic tantum apparet et ostenditur, mittit. Itaque rerum publicarum et domesticarum et omnium quæ in vita nascuntur et evanescent, cognitio sensu ac mente una sensuali, altera invisibili, quoad intelligere possumus, oritur. Quapropter Deus Verbum caro factus mansit quidem qui erat spiritualis et præter mentem id quod non habuerat recepit et factus est duplex natura incredibili modo, ut per miracula quæ sensui apparent

452 deitatem, quæ non apparebat, denudaret atque ostenderet, atque ita ab miraculis quæ sensui apparent tempore erigeret et dirigeret ad spiritualem illam ac beatam vitam quæ supra sensum est. Etenim ex magnitudine et pulchritudine miraculorum, quæ ab initio in creaturis semper apparent, per analogiam quamdam Creator conspicitur. Nec enim, ut sanctus ille Dionysius ait, omnino cognosci potest quod ad essentiam pertinet nec percipi Deus, sed ob facta sua celebrandus est, quapropter baptismus nobis in duplicem gratiam erat, per aquam simul et Spiritum, ut per aquam quæ carnis nostræ sordes eluere solet, addito divino Spiritu, invisibiliter et insensibiliter una cum corpore eluatur anima. Ad sacram aquam autem accedere Spiritum sanctum per precum cæremoniam ostendit nobis sanctus Chrysostomus, « Tum super Christum, inquirens, columba apparuit, ita ut quasi digito ostenderet iis qui aderant et Joanni Filium Dei neque hoc solum verum etiam ut discas supra te quoque qui baptizatus es Spiritum descendere. Nunc autem sensuali nobis visione opus non est, cum pro omnibus fides satisfiat. Nam signa non fidelibus, sed infidelibus. » Visibilem igitur theophaniam non

ὅσα χρώμασι καὶ σχήμασι καὶ γλυκύτησι καὶ πικρότησι καὶ ὄσματι ὑπόκειται καὶ ἀκοῇ καὶ ὄψει καὶ ἀφῆ κρινεται, λέγειν ἀκριστε; τί δ' ἀπειροὶ ἀνωτὸς τῶν μαινομένων ἢ ἀναισθητῶν;

H'. Καὶ ἐν' ἐκ τῶν καθ' ἕκαστα φαινομένων τὸν λόγον γυμνάσωμεν, τὰ διὰ μέλανος ἢ δι' ἄλλου τοῦ χρώματος γράμματα τῶν αἰσθήσεων μὲν ὑπόκεινται πάντως τῇ ὄψει· ἀλλ' ἔχει καὶ νοῦν ἐγκλειμένον καὶ κρυπτόμενον ἐν τῷ μέλανι, ἀπηγορευμένου καὶ ἀδύνατου παντάπασιν θνητὸς ὄψει τοῦτον ὑποτεθῆναι. Ὅμως ἐπειδήπερ ὁ ἀνθρώπος διπλοῦς ἐκ ψυχῆς συντεθῆ καὶ σώματος, καὶ ἀμφοτέρων ἐκείνων οὐκείως ἐπιλαμβάνεται, διὰ μὲν τῆς σωματικῆς καὶ φαινομένης ὄψεως τῶν διὰ σώματος χαρακτήρων, διὰ δὲ τοῦ νοεροῦ καὶ ἀφανοῦς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοῦ τῶν τοῖς γράμμασι ἐκείνοις ἐγκλειμένων νοημάτων. Καὶ τὸν ἐξ οὐρανοῦ δὲ καὶ γῆς καὶ τῶν ἐν μέσῳ πάντων συγκείμενον κόσμον ὁμοίως ἐξ αἰῶνος ὄρωντες καταλαμβάνουσιν ἀνθρώποι πῶς μὲν καθόλου, πῶς δὲ κατὰ μέρος, κατὰ τὴν ἐνοῦσαν ἐκάστην φύσιν καὶ δύναμιν. Κάκ τῶν θυοῖν τούτων πᾶσι πάντων ἡ γνώσις συνίσταται, τῆς τε δι' ὄψεως αἰσθητικῆς καταλήψεως καὶ τῆς κατὰ τὸν νοῦν ἐνεργείας, ἀφανῶς μὲν κατὰ φύσιν αὐτῆς κινουμένης, ἐμφανιζομένης δ' οὖν διὰ γραμμάτων αὐθις καὶ λαλιᾶς. Ἦτις καὶ αὐτῆ μία οὐσα πρὸς πολλὰς μερίζεται ἀκοᾶς, διπλὴν τὴν ἐνεργείαν δρῶσα· ταῖς μὲν γὰρ ἀκοαῖς σωματικαῖς τισιν οὐσαις τὸν σωματικὸν δι' ἀέρος ἐνάθρου διδωσὶν ἔχον, τῷ δὲ μὴ φαινομένῳ τῆς ψυχῆς νοερῷ τὸν ἐμφαινόμενον αὐτῇ καὶ ἐνσημαινόμενον παραπέμπει νοῦν. Καὶ οὕτως ἡ τῶν πολιτικῶν καὶ οἰκονομικῶν πραγμάτων καὶ τῶν ἐν βίῳ πάντων κατάληψις ὅσα γένεσις ἔχει καὶ φθορὰ, δι' αἰσθησεῶς τε καὶ νοῦ, τῆς μὲν φαινομένης τοῦ δὲ κρυπτομένου, τὸν ἐρικτὸν ἡμῖν περιγίνεται τρόπον. Διὰ δὲ ταῦτα καὶ ὁ Θεὸς Λόγος σὰρξ ἐγένετο, μείνας ὅπερ ἦν, νοητὸς καὶ ὑπὲρ νοῦν, προσλαβὼν δ' ὅπερ οὐκ ἦν καὶ γενόμενος διπλοῦς τὴν φύσιν ἀπόρρητον τρόπον, ἵνα διὰ τῶν τῇ αἰσθησεῖ φαινομένων θαυμάτων τὴν μὴ φαινομένην παραγυμοῖ καὶ παραδεικνύῃ θεότητα, καὶ οὕτως ἀπὸ τῶν κατ' αἰσθησὶν φαινομένων καὶ προσκαίρων θαυμάτων ἀνιστᾷ τὴν ψυχὴν ἐμμελῶς καὶ εἰς τὴν ὑπὲρ αἰσθησὶν ἀπειροῦνη νοητὴν τε καὶ μακρὰν ἐκείνην ζῶν. Ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλοῦ τῶν ἐξ ἀρχῆς ἐν τοῖς κτίσμασι φαινομένων αἰθιαυμάτων ἀναλόγως ὁ θεῖος κτιστὸς ὁράται· ἀνενοήτων γὰρ, ὁ θεὸς φησι Διονύσιος, πάντη κατὰ τὴν οὐσίαν καὶ ἀκατάληπτον τὸ θεῖον, ἀλλ' ἐκ τῶν αἰτιατῶν ὑμνητέον, διὸ καὶ τὸ θεῖον ἡμῖν βάπτισμα διπλοῦς οὐσι διπλοῦν ἐχαρίσθη [f. 239 a], δι' ὕδατος ὁμοῦ καὶ Πνεύματος, ἵνα τῷ ὕδατι, τοὺς σαρκικοὺς ἡμῶν αἰθιαυτικούς καθαίρειν εἰσθότι, προσγενομένου καὶ τοῦ θεοῦ Πνεύματος ἀοράτως καὶ ἀφανῶς, ἅμα τῷ σώματι συγκαθαίρηται καὶ ἡ ψυχὴ νοερώς τε καὶ ἀφανῶς. Ὅτι ἐξ συμπαραγίνεται τῷ ὕδατι ἀγιαζόμενῳ καὶ τῷ Πνεύματι τῷ ἁγίῳ διὰ τῆς τῶν εὐχῶν ἐπικλησεως, ὅθλον ὁ θεὸς ἡμῖν ποιεῖται Χρυσόστομος, « Τότε μὲν, » λέγων, « ἐπὶ Χριστοῦ διὰ τούτε

ἐφάνη ἡ περιστερὰ, ἵνα ὡσπερ δακτύλιω τινὶ δείξῃ A τοὺς παροῦσι· καὶ τῷ Ἰωάννῃ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ· οὐ μόνον δὲ, ἀλλ' ἵνα καὶ σὺ μάθῃς ὅτι καὶ ἐπὶ σὲ βαπτίζ- ζόμενον τὸ Πνεῦμα ἔρχεται. Νῦν δ' ἡμῖν αἰσθητῆς οὐ χρεῖα ὄψεως, τῆς πίστεως ἀντὶ πάντων ἀρκούσης· τὰ γὰρ σημεῖα οὐ τοῖς πιστεύουσιν ἀλλὰ τοῖς ἀπί- στοι· Ὁρατὴν οὖν θεοφάνειαν οὐ μίαν ἔχομεν καὶ μέλην τὴν μεταμόρφωσιν λέγειν, οὐδ' ἀριθμῶ συγ- κλειομένους· ἀλλ' ἐν ὅσοις ὁ Θεὸς ἐμφανίζεται διὰ συμβόλων θαύμασι μεγίστοις, πάσας θεοφανείας εἰ- κτίως ἂν τις καλέσειεν ὁρατάς. Ἄλλα καὶ τὸ θεῖον τοῦ Χριστοῦ σῶμα θεοφάνειαν Μάξιμος ὁρατὴν ἐπι- στήμαίνεταί λέγειν τὸν μέγαν Διονύσιον. Καὶ γὰρ καὶ ἡ κατὰ σάρκα γέννησις ὁρατὴ θεοφάνεια ἦν, ὡς καὶ ὁ μέγας φάσκει Γρηγόριος, οὕτως λέγων, « Τὰ δὲ νῦν Θεοφάνεια ἡ πανήγυρις εἴτουν Γενέθλια· λέγεται B γὰρ ἀμφοτέρω· πνεῦμα δὲ τῷ φανῆναι μὲν Θεοφάνεια, τῷ δὲ γεννησθαι Γενέθλια. » Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ « Ὁ ἀόρατος, » φησιν, « ὁραταί, καὶ ὁ ἀναρχος ἄρχε- ται, » καὶ ὅσα ἐξῆς φρικωδέστερα μὲν εἰσι τοῦ τὴν σάρκωσιν τοῦ Κυρίου θεοφάνειαν ὁρατὴν ὀνομάζειν, ἐμῶλογα δὲ τοῖς εὐαγγελικοῖς βήμασι τοῖς, « Ὁ Λό- γος σὰρξ ἐγένετο, » ἀποφαινομένοις. Οὐ μὴν ἀκτι- στον διὰ τοῦτο θεότητα τὴν τοῦ Κυρίου σάρκα φαμέν, ἀλλὰ τῇ προσηκούσῃ γινώσκει νοῦν καὶ γλωτταν ρυθμι- ζοντες ἐκ τῶν ὁρατῶν θεοφανειῶν πρὸς τὴν τῶν ἀο- ράτων κατὰ δύναμιν ἀγόμεθα ἔννοιαν, καὶ κατὰ τὸν θεῖον εἰπεῖν Διονύσιον ἐπὶ τὴν ἀπλήν καὶ ἡνωμένην τῶν νοητῶν θεαμάτων ἀλήθειαν ἀναλόγως ἀνατεινόμε- θθα. » Ἄλλὰ καὶ ὁ μελιπῶδες τὴν σάρκωσιν ὕμνων C τοῦ Κυρίου, « Θεοφανείας σου, » φάσκει, « Χριστὲ, τῆς πρὸς ἡμᾶς συμπαθῶς γενομένης Ἰσαίας φῶς ἰδὼν ἐκράυγαζεν. » Καὶ ἀπλῶς τὰ ἐν πᾶσι καιροῖς γενόμενα καὶ γινόμενα θαύματα παλαιὰ τε καὶ νέα ὁρατὰ θεοφάνειαι λέγονται· ἂν καὶ ἱερὰ παραπατά- σματα. Δηλώσει δὲ περὶ τῶν τοιούτων καὶ ὁ θεῖος ἐκ Δαμασκού Ἰωάννης· « Ἐπεὶ, » γάρ φησι, « διπλοῦς ὁ ἀνθρωπὸς ἐστὶ καὶ σύνθετος ἐκ ψυχῆς καὶ σώμα- τος, διπλοῦς γέγονε καὶ ὁ Χριστὸς ἐκ θεότητος ἧς εἶχε καὶ ἧς ὑστερον προσελήφει σαρκὸς, ὡς εἶναι τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν τοῦ Κυρίου κτιστὴν καὶ ἀκτιστον, ὁρατὴν καὶ ἀόρατον. Διπλῆν οὖν δίδωσι καὶ τὴν κάθαρσιν τῷ διπλῷ ἀνθρώπῳ δι' ὕδατος καὶ Πνεύματος. Καὶ σωματικῶς εἶδει ὡσεὶ περιστερὰ κα- τεφύκτητε τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπὶ τὸν Κύριον· τὰ γὰρ ὁρατὰ σύμβολα τῶν νοουμένων εἰσὶ. Καὶ διπλῆν προσκύνουσι ἡμεῖς τῷ Θεῷ προσάγομεν, τῷ τε νῷ καὶ [f. 259 b] τοῖς σωματικοῖς ψάλλοντες χεῖλεσι. Καὶ διπλῶς τῷ Κυρίῳ ἐνούμεθα, τῶν τε μυστηρίων μετέχοντες καὶ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος· ἐπεὶ γὰρ ἔθος ἀνθρώποις ἐσθίειν ἄρτον ὕδωρ τε καὶ οἶνον πίνειν, συνέζευξεν αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα, καὶ πεποίηκεν αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, ἵνα διὰ τῶν D σφ. Ἄλλὰ καὶ ὁ θεῖος Μάξιμος, Διονύσιον ἐρμη- νεύων, παραπατάματα λέγειν φησὶ Διονύσιον τὰ σω- ματικῶς ἐν τῇ λατρείᾳ τελοῦμενα τῆς χάριτος ἔσθῃ ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, τούτεστι τὸ τοῦ βαπτίσματος, τῆς ἀγίας κοινωνίας καὶ τῶν λοιπῶν. Καὶ τί δαὶ πλετόνων ἐνταῦθα λόγων; Αὐτὸς γὰρ ὁ μέγας ἐν θεολογίᾳ Γρηγόριος καὶ αὐτὸ δὴ τὸ Πάσχα τοῦ Κυρίου τύπον ἔφησεν εἶ- ναι, μὴ ὅτι τῶν πάλαι προφητῶν ἐκείνα ὅσα τούτου τύπου εἶναι καὶ ακιὰς αἱ εἶται Γραφαὶ διελέησασιν.

unam habemus et solam transfigurationem nec nu- mero paucas, sed in quibuscunque 453 Deus ap- paret per magna symbolorum miracula, omnes theophanias dixerit quis visibiles. Sed etiam san- ctum Christi corpus theophaniam visibilem dicere magnum Dionysium Maximus affirmat. Etenim par- tus per carnem visibilis erat theophania, ut ma- gnus Gregorius ait, dicendo: « Theophania nunc panegyris, id est, nativitas; utrumque enim dicitur, theophania a φανῆναι, ab nasci nativitas. Nec hoc solum, verum etiam invisibilis conspicitur et, qui initium non habet, initium capit. Et quæ porro duriora sunt quam incarnationem Domini visibilem theophaniam appellare, similia iis Evangelii verbis quæ: « Et Verbum caro factum est, » ostendunt. B Neque enim incretam ob hanc causam deitatem Domini carnem dicimus, sed ad aptam cognitio- nem mentem et inquam conjungentes ex visibili- bus theophaniis ad invisibilem pro viribus nos- tris cognitionem ducimur, et ut sanctus Dionysius dicit, ad simplicem et perfectam spiritualium con- templationem veritatem per similitudinem erigi- mur. Divus poeta incarnationem Domini celebrans: « Theophaniæ tuæ, Christe, inquit, quæ per mise- ricordiam facta est, lumen cum vidisset Isaias ex- clamavit. » Atque miracula cujusque temporis et antiqua et nova poterunt visibiles theophaniæ no- minari et sacra involucra. 454 Quæ ita interpreta- tus est sanctus Joannes Damascenus: « Cum enim homo compositus sit ex anima et corpore, duplex C fuit et Christus ex deitate quam habuerat, et carne postea assumpta una eademque Domini essentia creata et increata, visibilis et invisibilis est. » Duplicem igitur baptismum ministrat purgationem duplici homini per aquam et Spiritum. Corporea forma sicut columba descendit in Dominum Spi- ritus sanctus. Visibilia enim sunt symbola eorum quæ mente concipiuntur. Et duplici veneratione Deum prosequimur et animo et corporeis vocibus canentes, et dupliciter cum Domino et mysteriis et Spiritus gratia reconciliamur. Cum enim panem edere, aquam et vinum bibere soleant homines, consociavit cum iis rebus deitatem suam Deus easque reddidit corpus et sanguinem suum, uti per consuetudinem et naturam ad ea quæ supra natu- ram sunt perveniamus.

IX. At sanctus Maximus ubi Dionysium inter- pretatur, refert eum involucra dicere caeremonias quæ in dispensandis gratiis corporaliter sunt, in Ecclesia scilicet baptismi, sacræ communionis, re- liquorum. Quid pluribus jam verbis opus est? Gre- gorius enim ille in theologia magnus ipsum illud Pascha Domini speciem dixit esse, non quomodo veterum 455 prophetarum verba omnia illa hu- jus figuras et adumbrationes esse divini libri ex-

posuerant. «Participes enim erimus, inquit, Paschatis nunc quidem ad figuram, quamvis apertioris, quam illud antiquum fuerat. Pascha enim dico figuram figuræ fuisse obscuriorem, paulo post perfectiorem et sinceriorem, cum novum illud bibit nobiscum Verbum in regno, revelatis et traditis quæ adhuc mediocriter patefecerat.» Tantam igitur eum copiam habeamus innumerabilium testium et tantorum tamque sapientium hominum et discipulorum divinæ Ecclesiæ, qui omnes omnino quæcūque divina mirabilia per lumina sunt, visibiles manifestationes quidem dicunt, minime autem increatas deitates, minime æquum est non cum populari indoctorum et ineruditorum existimatione conjunctis deitatem increatam subesse docere, et diversum a divina essentiâ illud quod olim supere Domini faciem in monte Thabor apparuit lumen, et consentire cum Manichæis et Masalianis ob unam Palamicam blanditiem stultam et illicitam ut nihil cogitari putemus, sed cogitandi omnino ineptam viam uni sensui totam tribuamus, Arius ille impius creatum blasphemans nominavit Filium et Verbum Dei et Deum suppositum : nec quidem ad tantam impudentiam pervenit et **456** puerilem inscitiam ut insubstantialem visibilem nominavit deitatem. Neque enim esse ad disciplinam nec divinam neque humanam nec causam esse ullam cur aliquid ex iis quæ sunt insubstantiale visibile nominaret. Et quamvis ille creatum diceret Deum, tamen visibilem non poterat addere. Superiorem enim angelicis essentiis cum declarasset, nullo certe modo, cum illæ invisibiles sint, poterat esse visibilem dicere. Palamas argumentatus est de iis quæ ab argumentis abhorrent et eructavit obscura et inepta, non ad poeticam quamdam licentiam, sed ad imperitam Palamicam temeritatem. Nemini enim profanorum doctorum unquam in mentem venit talis ostentatio, neque apud Barbarorum quemquam talis argumentandi methodus inventa est usque ad hunc diem. Restat igitur, ut nos qui huc pervenimus silentio talia abominemur et orationem transeamus insanam et impietatis plenam.

X. Lucem igitur unam illam increatam esse beatam et cæterarum omnium procreatricem deitatem tribus personis constantem, quam nemo vidit nec potuerit videre ; cætera autem præter illam esse creata et visibilem esse manifestationem nominari a sanctis carnem, lucemque quæ olim in monte Thabor Domini faciem circumdedit, certe non increatas deitates, et indicatam iis esse, non manifestatam unicam illam increatam **457** deitatem ; denique Manichæorum et Masalianorum dogma hoc esse, non alius cuiusdam eorum, qui superiore tempore sectarum duces fuerunt, visibilem scilicet esse oculis humanis simplicem et increatam essentiam illam divinam quam neque angelicæ potestatis cernere possunt, jam exposui et exponam postea clarius. Hujus multiplicis hæresis pestem concepit et pro-

A « Μεταληψόμεθα, » γάρ φησι, « τοῦ Πάσχα νῦν μὲν τυπικῶς ἔτι, καὶ εἰ τοῦ παλαιοῦ γυμνότερον· τὸ γὰρ νομικὸν Πάσχα, τολμῶ καὶ λέγω, τύπου τύπος ἦν ἀμυδρότερος· μικρῶ δ' ὑστερον τελεώτερον καὶ καθαριώτερον, ἦν ἵκα ἀν αὐτὸ πίνην κινὸν μεθ' ἡμῶν ὁ Λόγος ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς, ἀποκαλύπτων καὶ διδάσκων ἃ νῦν μετρίως παρέδειξε. » Τοσοῦτον τοίνυν ἔχοντες περιεκείμενον νέφος μαρτύρων ἀπαργράπτων καὶ οὕτω μεγίστων καὶ θεοσόφων ἀνδρῶν καὶ διδασκάλων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ πάντων καθάπαξ λεγόντων ἕπανθ' ὅσα διὰ φώτων ἀεὶ τελεῖται θεῖα τεράστια, θεοφανείας μὲν ὁρατάς, θεότητας δ' ἀκτίστούς, οὐδαμῶς που δίκατον καὶ ἡμᾶς, τῇ δημῶδει τῶν ἀμαθῶν καὶ ἀγοραίων συμφερομένου ὑπολήψει, θεότητα ὑφειμένην ἀκτίστον δογματίζειν καὶ διάφορον τῆς θείας οὐσίας τὸ πάλαι φανέν ἐπὶ τοῦ Κυριακοῦ προσώπου φῶς ἐν θαθῶρ τῷ θρει, καὶ ὁμοδοξεῖν Μανιχαίσι καὶ Μασαλιανῶσι διὰ μόνην Παλαμικὴν ἀρέσκειαν μωρῶν καὶ παράνομων, μηδὲν νοητὸν ἡγουμένους, ἀλλὰ νοητῶς κομιδῇ τὸν λόγον τρόπον τῇ αἰσθήσει μίμησιν πάντα χαριζομένους. Καίτοι Ἄρειος ἔκεινος ὁ δυσσεβὴς κτίσμα μὲν ἔλεγε βλασφημῶν τὸν ὕψην καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ Θεὸν ὑφειμένον· οὐ μὴν εἰς τοσαύτην ἦκεν ἀναισχυντίαν καὶ νηπιῶδες φέλλιμα ὥστε ἀνούσιον ὁρατὴν ὀνομάσαι θεότητα· μηδὲ γὰρ εἶναι κατ' ἐπιστήμην μήτε θεῖαν μήτε ἀνθρωπίνην, μήτε λόγον ἔχειν οὐδένα λέγειν τι τῶν ὄντων ἀνούσιον ὁρατὸν. Καίτοι ἐκεῖνος μὲν κτιστὸν λέγων Θεὸν ὅμως ὁρατὸν οὐκ ἐδυνήθη προσεπιεῖν· ὑπέρτερον γὰρ τῶν ἀγγελικῶν οὐσιῶν ἀποφνημαμένῳ οὐ μὲντ' ἀν αὐτῶν δυνατὸν ἔπειτα ἦν, ἀοράτων ἐκεῖνων οὐσιῶν, ὁρατὸν αὐτὸν δογματίζειν· Παλαμᾶς δὲ καὶ συλλογισσασθαι τετόλμηκε τὰ ἀσυλλόγιστα, καὶ ἐξηρεῦξάτο τὰ ἀσύμβλητά τε καὶ ὡς ἐπίπαν ἀσύμφωνα, οὐ κατὰ ποιητικὴν τινα τῶν θύραθεν ἄδειαν, ἀλλὰ κατὰ ἀνεπιστήμονα Παλαμικὴν αὐθάδειαν· οὔτε γὰρ οὐδενὶ τῶν θύραθεν σοφῶν πώποτε· εἰς νοῦν τοιαύτη τις ἡνέχθη τερατεία, οὔτε μὴν βρβάρων ἐψασέ τις λογισμοῦ τληκαύτη μωρία μέχρι καὶ τῆμερον. Λεῖπεται οὖν ἐνταυθοῖ γενομένοις καὶ ἡμῖν, σιωπῇ τὰ τοιαῦτα βδελυξαμένοις, ἀκοὴν παραδραμεῖν μανιῶδη καὶ δυσσεβείας μεστήν.

P. Περὶ μὲν οὖν τοῦ ὅτι φῶς ἐν ἀκτίστον ἐστὶν ἡ μία καὶ μακαρία καὶ ποιητικὴ τῶν μετ' αὐτὴν πάντων θεότης ἡ τρισυπλόστατος, ἦν οὐδεὶς οὐτ' εἶδεν οὐτ' ἰδεῖν δύναται, τὰ δὲ μετ' αὐτὴν πάντα κτιστὰ, καὶ ὅτι ὁρατὴ μὲν θεοφάνεια λέγεται τοῖς ἁγίοις ἡ τε σὰρξ τοῦ Κυρίου καὶ [f. 240 a] τὸ ἐν τῷ Θαθωρίῳ πάλαι τῷ θρει περιλάμπων τὸ τοῦ Κυρίου πρόσωπον φῶς, οὐ μὴν ἀκτιστοὶ θεότητες, καὶ ὅτι δι' αὐτῶν παρέδειχθη μὲν, οὐκ ἐδείχθη δ' οὖν ἡ μὴν ἀκτιστος ἐκείνη θεότης, καὶ ὅτι Μανιχαίων καὶ Μασαλιανῶν τὸ δόγμα τοῦτ', καὶ οὐκ ἄλλου τούτων ὅσα προσῦτεροι γεγονάσιν αἰρέσεων ἀρχηγοὶ, ὁρατὴν εἶναι λέγειν ὀφθαλμοῖς ἀνθρωπίνους· γυμνήν τὴν ἀκτίστον θεῖαν οὐσίαν, ἦν καὶ ἀγγελικαῖς δυνάμεσι βλέπειν ἀδύνατον, εἰρηται τε καὶ εἰρησεται προῖοσι σαφέστερον. Τὸ γὰρ τῆς πολυπλόκου ταύτης αἰρέσεως νόσημα Μάνης μὲν πρότερον ὁ τῶν Μανιχαίων πρό-

εδρος ὠδίνησέ τε καὶ ἔτεκε, Μασαλιανοὶ δ' ἔμαιούσαντο, ἡ δὲ τῶν Εἰκονομάχων εἰς ἀήμερον ἡμέραν ἐξήνεγκεν ὑστερον τυραννίς· ἡ δὲ νῦν ἐπιπολάσασα Παλαμικὴ φατρία ἐπὶ μείζονι λύμῃ τῆς εὐσεβείας, συμμάχῃ τῇ δυναστευούσῃ τῶς χειρὶ χρησαμένη, μέχρις ἤδη καὶ τῆς αἰθερίας λήξεως αὐξηθῆναι τὴν τῆς κακίας πίπραχε φλόγα. Διὸ καὶ ἀναληπτέον τὸν εἰρμὸν ἡμῖν ἐκείθεν τοῦ λόγου, ὡς ἂν ἐντελέστερον ἔτι καὶ ἡ τῶν τοιούτων ἀφήγησις δέχεται τὸν χρωματισμόν· ἔλαθον γὰρ ἐγὼ συναπνεχθεὶς τῷ τοῦ ζήλου βέμματα, μὴ ἀνασχομένους σιγῇ παρελθεῖν συκοφαντουμένων τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας καὶ θεῶν φωστῆρων, Γρηγορίου τε καὶ Διονυσίου. Διὸ τὸν περὶ τούτου λόγον πλατυτέρας δεόμενον ἐξετάσεως, βραχεία μὲν ἀρτίως, καὶ ὅσον τὴν προθυμίαν ἀποσιώσασθαι, διεξῆλθον· τὰ δὲ πλεῖω τοῖς ἐμπροσθεν ταμιαύεσθαι κρίνας δίκαιον ἐκέλευ ἐπάνειμι, τοῖς διδασκάλοις κἀν τούτῳ παιθόμενος τουτοισί, τὰς οὕτω βεβήλους καινοφωνίας τῶν λόγων καὶ τὴν πολλὴν φλυαρίαν, οἷς σχολῆν ἔπεισιν ἄγειν, ἐπιτάττουσι παραχωρεῖν τε καὶ ἀποσιῶσθαι. Εἶναι γὰρ φησι τὸ κινεῖν ἄσχετόν τινα θερμοτῆτα χωρὶς λόγου καὶ ἐπιστήμης καὶ πίσσεως πλοῦν ἀκυβέρνητον· τὸ προσγεγῆνται.

ΙΑ'. Ἐμοὶ δὲ σκοπὸς τε καὶ πρόθεσις ἦν τῆς ψυχῆς, δι' ἣν εἰρήκαίμεν ἐξ ἀρχῆς αἰτίαν, πρόμαχον παρασχέσθαι γλώτταν, ὅσον ἐφικτόν, ἐκείνῳ τῷ σοφῷ Θεοδώρῳ καὶ μάρτυρι τῆς ἀληθείας, περιφανῶς συκοφαντουμένῳ νῦν πρὸς τῶν Παλαμιτῶν, καθάπερ πρὸς τῶν Εἰκονομάχων τότε, οἷς καὶ μέχρι θανάτου τὴν οἰκείαν ἐκείνος ἀντέστησεν ἔνστασιν, τὸ μὲν σῶμα πνυτοίαι· ὑπὲρ Χριστοῦ προδοῦς κοίλασεν, τὴν δὲ φιλόσοφον ἐκείνην καὶ ἔντεχον γλώτταν κατὰ τῶν ἀντιθέτων ὀπλίσας δογμάτων· οἷς κἀγὼ τήμερον, τοῖς τῶν ἐκείνου λόγων ὀπλοῖς θαρσύνων, ἐνδύσταμαί τε καὶ ἀντιστήσομαι, καὶ τοὺς ὑπὲρ ἀληθείας ἀνακαίνιζεν δόλους ἐκείνου τὸ γε εἰς ἐμὲ ἦκον οὐ κατοκνήσω κατὰ τῶν τὴν αἴρεσιν ἐκείνην ἀνακαίνιζεν τολμώντων τήμερον, ἀλλὰ κατὰ τοὺς προμηθετέρους τῶν ἱατρῶν καὶ αὐτὸς κολάζειν καὶ ἀναστέλλειν, τὸν ἐφικτόν γε τρόπον, πειράσσομαι τῆς τῶν ἀντιθέτων γνώμης καὶ γλώττης τὸ ἀσελγὲς καὶ ἀστρόμητον, καθάπερ ἐκείνοι τῆς τῶν σωματῶν εὐξείας τοὺς [f. 210 b] παρανόμους ἀνασοθεῖν ἐγχειροῦσιν ὀλισθοῦν, ἔως ἢ τε γλώττα ἐβρῶται σὺν γε Θεῷ καὶ τὴν ὥραν ἀνθοῦσαν δίδωσιν ἐμοὶ δοκεῖν ἔτι κεκτησθαι τοὺς λογισμοὺς ὁ χρόνος, μήπως ἡ ζωσα τῆς εὐσεβείας δύναμις, πολλαχόθεν κατ' αὐτῆς ἀκμάζοντος τοῦ τῆς ἀσεβείας χειμῶνος, πρωϊότερον καὶ ρασμῶν ὑποστῆ, καθάπερ ἄνθος ἐν ἀγρῷ καὶ ῥόδον ἐν

ΙΒ'. Πρῶτον οὖν ἐξεταστέον τί ἐστι μεταμόρφωσις, μᾶλλον δὲ τί ἐστι μορφή καὶ τί τὸ γένος αὐτῆς· οὕτω γὰρ ἂν καὶ τὰ εἰρημένα σαφέστερα γένοιτ' ἂν. Τῶν γὰρ ὁμωνύμων οὐσα ἡ φωνὴ ἐπὶ μὲν Θεοῦ λεγόμενη ταυτὸν δύναται εἶναι οὐσίᾳ, καθὰ καὶ τοῖς θεοῖς τῆς Ἐκκλησίας φωστῆρσι νενομοθέτηται τε καὶ παραδίδεται, ἐπὶ γε μὴν τῶν αἰσθητῶν μορφή ἐστὶ τὸ περὶ τῆν ἐπιφάνειαν ποῖον τύπωμα, πρὸς δὲ βλέ-

A creavit primus Manes, Manichæorum antistes. Masaliani procreandam curarunt, Iconomachorum postea tyrannis in lucem protraxit, Palamica autem quæ nunc regnat familia ad majorem perniciem religionis et sortis ælestis, cum imperii auxilio conjuncta ad hunc usque diem effecit, ut impietatis cumulus augetetur. Inde igitur excipiendus est orationis cursus, ut etiam harum rerum narratio formam recipiat multo perfectionem. Abreptus enim nimia animi vehementia non commissi ut silentio præteriret magna illa ac divina Ecclesiæ lumina, Gregorium et Dionysium. Quamobrem hujus rei narrationem, quamvis latiore opus sit tractatione, breviter tantum et uti inspirationi satisfacere persecutus sum, et cum plura ad posterum differri æquum esse putem, illuc redeo, magistros ita secutus ut ejusmodi profanam verborum insolentiam et **458** loquacitatem iis qui studium in eis collocandum putent concedam et committam. Nam animi motum dicit sine ratione nimis ardere nec scientiam ac fidem satis gubernari; non enim eorum esse scientiæ gubernacula tenere.

γὰρ τῆς ἐπιστήμης πηδάλιον ἦκιστα ἔχειν αὐτοῖς

XI. Consulto autem atque ex proposito quodam ab initio diximus disserendi artem quantum fieri poterat tribuisse linguam Theodoro sapienti illi, propter veritatis testimonium injuria accusato nunc a Palamitis, ut quondam ab Iconomachis, quibus ad mortem ipsam suis ille viribus restitit, et corpore variis propter Christum suppliciis tradito prudentissimam et doctissimam linguam in dogmatis inter sese diversis exercuit. Quibus eundem his illius disputationibus armatus forti animo repugno repugnaboque, nec propter veritatem illius certamina quod me attinet redintegrare dubitabo, ubi hæresim illam redintegrare audeant, sed ad prudentiorum medicorum consuetudinem retardare et tollere quantum potero vagam et incertam adversariorum opinionem et linguam conabor. Quemadmodum illi corporum valetudinem ab noxiis discriminibus defendere student, ita ego donec lingua mea cum Deo valebit et ratiocinandi arte pollere mihi per ætatem videbor, ne vivus **459** religionis vigor undique accrescenti impietatis peste citius, quam forte nonnulli putem, injustam mortem obeat quemadmodum flos in agro aut in prato rosa.

τῆς ἐνίων ἰσως ὑπολήψεως καὶ δόξης τὸν ἄδικον μαλειμῶν.

XII. Primum igitur disquirendum est, quid sit transfiguratio, aut potius quid sit figura et quid sit ejusdem generis. Ita enim ea quæ dicta sunt melius intelligi possunt. Nam vox ut quæ inter similes sit, ubi de Deo dicitur id valet, quod a divinis Ecclesiæ luminibus constitutum et traditum est quoad quidem sensualia attinet. Figura est adumbratio quædam ad oculos spectans. Iis qui cernunt pulchrum

dicere licet aut turpe id quod subest animal. Accedens enim est in subjecto quæ cernitur forma, genus habet qualitatem, quarta secundum partitionem imago invenitur ejusdem. Mutatio autem ipsa cum sit accedens, cernitur in essentia, et quantitate et qualitate varietatem mutationis efficiens. Mutationem autem incitationem quamdam ejus esse, quod ante fuit, ubi essentia remaneat definiunt. Libenter quæro equidem Palamam ejusque assecelas quid esse cogitent transfigurationem. Nec enim vocabulum plane explicat, utrum sit formæ variatio, an permutatio. **460** Igitur si quis essentia divinæ dixerit, Manichæorum morbum ostenderit ista vox. Quid vero magis impium est, quam essentia permutationem dicere Christi in monte Thabor transfigurationem, alteram duarum ineptiarum inducere, aut immutabile divinæ essentia deprimere ad subjectum et ab illa alienum, aut inscientia et maligna mente in duas increatas deitates distrahere unam increatam et individuum et simplicem, et unam dicere visibilem, invisibilem alteram, unam participabilem, imparticipabilem alteram, unam subjectam, superjectam alteram? quod ipsam Iconomachorum hæresin superavit, ut in procedente oratione fusius dicitur. Sin omnem omnino dixerit immutatam servi formam, ut Iconomachi dicunt, in lucem infandam et increatam et deitatem alienam ut in sermonibus de luce disserit vocibus humanis, usam esse lucem illam gloriantem de sese et « Non terrore commovearis, tecum enim sum, » pignus futuræ lucis præbentem, quærendum est, quomodo creatum abierit ad increatum et inchoatum ad non inchoatum et temporale ad non temporale et finitum ad infinitum. Nam hoc corruptibile, ut divus Apostolus dicit, induturum incorruptionem audivimus credidimusque, creatum autem fieri increatum vel corpus incorporeum **461** nondum ad hoc usque tempus ulla ratione prædita creatura aut dixit aut audivit unquam aut denique cogitavit. Neque increatum et infinitum ulla ratione aut ullo modo recipit qualemcumque motum aut mutationem ad subjectum, non habens quomodo mutetur aut quo moveatur. Etenim mutatio ad naturam infiniti et ad motum non facti aut variatio aut distractio esset, quod fieri non potest: omnis enim, ait divus Maximus, propria ratione natura habet perfectionem et spiritualis et corporalis, sive simplex sive composita. Quorum enim causæ apud Deum cum esse etiam perfectione receperunt, eorum propriis causis declinatio et transsubstantiatio adjectionem aut omissionem ad esse quatenus essentia contingunt non admittunt. Sin vero variatio quædam sit, certe non ad naturæ, sed ad variandæ rei mutationem, ratio enim mutata interitum statim naturæ affert, mutatio quæ sequitur miraculæ virtutis speciem habet. Ægyptii Nili aqua aspectum et gustum olim mutavit, et variata est in sanguinis colorem et falsidum, liquidam et fluidam naturam minime dis-

ποντας εὐμορφόν τε λέγειν ἔνεστι καὶ δὺςμορφόν τὸ ὑποκαίμενον ζῶον τυχόν. Συμβεθηκὸς γάρ ἐστιν ἐν ὑποκαίμενῳ τινὶ θεωρούμενον ἢ μορφῇ. Γένος δ' ἔχουσα τὴν ποιότητα τέταρτον κατὰ διαίρεσιν εἶδος εὐρίσκεται ταύτης. Ἐπεὶ δὲ κατὰ τὴν κίνησιν, συμβεθηκὸς οὖσα κατὰ αὐτὴν, θεωρεῖται μὲν καὶ ἐν οὐσίᾳ καὶ ποσῷ καὶ τόπῳ, θεωρεῖται δὲ μᾶλλον κἀν τῇ ποιότητι τὸ πολυειδὲς ἐργαζομένη τῆς ἀλλοιώσεως, τὴν δ' ἀλλοίωσιν ἐκστατικόν τι εἶναι τοῦ πρότερον ὄντος ὀρίζονται τῆς οὐσίας μενούσης· ἠδέως ἂν ἐροίμην ἔγωγε Παλαμᾶν καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτὸν, τί ἂν εἶναι νοοῖν τὴν μεταμόρφωσιν. Οὐδὲν γὰρ ἢ λέξις ἕτερον πάντως δηλοῖ ἢ μορφῆς ἀλλοίωσιν τε καὶ μεταποίησιν. Εἰ μὲν οὖν τῆς οὐσίας λέγοι τῆς θείας, Μανιχαίων τὸ νόσημα δείξων ὁ λόγος ἔρχεται· καὶ τί ἂν ἀσθεστότερον εἴη τοῦ μετουσίωσιν λέγοντος τὴν ἐπὶ τοῦ θαθωρίου ὄρους μεταμόρφωσιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ θυοῖν τῶν ἀτοπιωτάτων ἑσπερον πάντως εἰσάγοντος, ἢ τῆς θείας οὐσίας τὸ ἀναλλοίωτον δηλαδὴ καθαιρουντος εἰς τὸ ὑφειμένον καὶ διάφορον ταύτης, ἢ διαιρουντος ἐξ ἀμαθοῦς καὶ κακὸτρόπου γνώμης εἰς δύο θεοτήτων ἀκτίστων διχοτομήματα τὴν μόνην ἀκτιστόν τε καὶ ἀμερῆ καὶ ἀπλήν, καὶ τὴν μὲν λέγοντος ὄρατὴν τὴν δ' ἄορατον, καὶ τὴν μὲν μεθεκτὴν τὴν δ' ἀμέθεκτον, καὶ τὴν μὲν ὑφειμένην τὴν δ' ὑπερκειμένην; ὃ καὶ τὴν τῶν Εἰκονομάχων ὑπερβέβληκεν αἴρεσιν, ὡς εἰρήσεται χωροῦντι τῷ λόγῳ πλατύτερον. Εἰ δ' ἐξ ὄλων ὄλων μεταβεβλήσθαι φάσκει τὴν τοῦ δούλου μορφῆν, κατ' αὐτοῦς ἀκριβοῦς εἰπεῖν τοὺς Εἰκονομάχους, ἐπὶ φῶς ἀβρήτὸν τε καὶ ἀκτιστον καὶ θεότητα ξένην, κατὰ κἀν τοῖς περὶ φωτὸς διέξεις λόγους αὐτοῦ φωναῖς ἀνθρωπίναις κερηθῆσθαι τὸ φῶς ἐκεῖνο, καυχώμενον πρὸς αὐτὸν, καὶ, « Μὴ φοβοῦ, » παρακαλειζόμενον· « μετὰ σοῦ γάρ εἰμι, » τοῦ μέλλοντος ἀβράθωνα φωτὸς παρεχόμενον, ζητητέον πῶς τὸ κτιστὸν μετακεχώρηκεν [f. 241 a] ἑαυτῷ πρὸς τὸ ἀκτιστον καὶ τὸ ἠγγέμενον πρὸς τὸ ἀναρχον καὶ τὸ χρονικὸν πρὸς τὸ ἄχρονον, καὶ πρὸς τὸ πεπερασμένον τὸ ἄπειρον. Ὅτι μὲν γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον γένδύσεται; ἀφθαρσίαν, ἠκούσαμεν τε καὶ πεπιστεύκαμεν· τὸ δὲ κτιστὸν γενέσθαι ἀκτιστον ἢ τὸ σῶμα ἀσώματον οὕτω ἐς δεῦρο οὔτε τι τῶν λογικῶν ζῶων ἐφρηκεν οὔτε ἀκήκοεν οὐδὲν οὐδαμῆ, οὔτε καθάπαξ εἰπεῖν τῶν ἀπάντων κτισμάτων οὐδὲν οὐδαμῆ πω νενόηκεν. Οὔτε μὴ οὐδ' αὖ τὸ ἀκτιστόν τε καὶ ἄπειρον οὔτε κατ' οὐδένα λόγον οὔτε κατ' οὐδένα τρόπον ἐπιδέχεται τὴν οἰανδήποτε κίνησιν καὶ τροπὴν εἰς τὸ ὑφειμένον, οὐκ ἔχον οὐδ' ὅπως τραπήσεται οὐδ' ὅπου κινήσεται· τροπὴ γὰρ τοῦ κατὰ φύσιν ὄπαρου, κινεῖσθαι μὴ πεφυκότος, [ἢ τ'] ἀλλοίωσις καὶ διαίρεσις εἴη ἴν, ἔπερ ἀδύνατον· πᾶσα γὰρ, ὁ θεοῖς ἔφησε Μάξιμος, φύσις τῷ οἰκείῳ λόγῳ διὰ παντὸς ἔχει τὸ τέλειον, νοητὴ τε καὶ αἰσθητὴ, εἴτ' οὖν ἀπλή τε καὶ σύνθετος· ὦν γὰρ οἱ λόγοι παρὰ τῷ θεῷ ἅμα τῷ εἶναι τὸ τέλειον ἔσχον, τούτων ἢ κατὰ τοὺς οἰκείους λόγους παραγωγή καὶ οὐσίωσις προσθήκης πάσης καὶ ἑλλείψεως; τῆς πρὸς τὸ εἶναι, ἢ περ ὄντα συγγάνει, παντελῶς ἐστιν ἀνεπίδεκτος. Εἰ δὲ ποῦ τις ἀλλοίωσις

γένοιτό πη, οὐ μέντοι περὶ τὴν τῆς φύσεως, ἀλλὰ περὶ τὸν τοῦ ἀλλοιουμένου γίνεται πράγματος τρόπον. Ὁ μὲν γὰρ λόγος μεθαρμοζόμενος φθορὰν αὐτίκα παρέχει τῇ φύσει, ὁ δὲ τρόπος τοῦθ' ὑπομένων θαυματοποιῶ δυνάμει· ἐνδειξίν ἔχει· τοῦ γὰρ Αἰγυπτίου Νελλου τὸ ὕδωρ ὄψιν μὲν καὶ γεῦσιν πάλαι μεταμερόφωται καὶ ἠλλοίωται πρὸς αἵματος χροῖμα καὶ ἀηδίαν, τὴν γε μὴν ὑγρὰν τε καὶ ῥέουσιν ἤκιστα ἤρρηται φύσιν· καὶ ἡ Βαβυλωνίος ἐκείνη κάμινο· τοῖς μὲν ὁσίοις παισὶ τὴν ἀναλωτικὴν μεθέρμοσται δύναιμι, οὐκ ἐχούσης τῆς ἀρετῆς φθορὰν ἀναδέχεσθαι βῆστα καὶ ὀπωσοῦν, τὸ μέντοι φωτεινὸν τε καὶ πυρῶδες ἦθος καὶ τὸ τῆς φύσεως ἀνωφερὲς οὐ μεθέρμοστο· τοῖς γὰρ Βαβυλωνίοις τὸ κατὰ φύσιν ἐδειξέ καυστικόν, φύσει δεκτικοῖς γεγονόσι διὰ τὸ τῆς κακίας ὕλῳδες.

II'. Καὶ ἕνα κατὰ βῆμα τὰ τῶν Εἰκονομάχων εἰς μέσον προενεγκόντες, καὶ τοῖς τοῦ Παλαμά παρεστῆσαντες, δεῖξωμεν ὡς ἐς τὸ πᾶν τι ἀκριβὲς καὶ αὐτοῖς συμπεφώνηκε μὲν, παρήλασε δ' οὖν, τὸ παρ' ἑαυτοῦ συγκεκραγὼς, ὡς εἰθην, ἐπὶ τὰ ἀσχιστα μάλι φιλότιμον, ἀκούετε δὴ. Μετὰ γὰρ πολλὰς κίκεῖνοι τὰς ἄλλας αὐτῶν βλασφημίας καὶ τὰς βεβλασφημίας. Ἐν ἀνθρώποις ἔτι, φασί, βιοτεύων ὁ θεὸς λόγος, τοῖς ἐκκρίτοις τῶν ἑαυτοῦ μαθ' τῶν προαβραδωνίζόμενος τὴν θέαν τῆς αὐτοῦ βασιλείας, μεταβλῶν τὴν τοῦ δούλου μορφὴν ἐπὶ τοῦ θρους, ὑπὲρ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἐπ. δέδεικται, ὥστε τὸ μὲν πρόσωπον αὐτοῦ ἀπήστραψεν ὡς ὁ ἥλιος, τὰ δὲ ἰμάτια αὐτοῦ ὡς τὸ φῶς. [f. 241 b] Εἰ δὲ τότε ἡ ἐν σαρκὶ αὐτοῦ μορφὴ τοσαύτης ἔλαχε δυνάμειος πρὸς τῆς ἐνοικύσεως ἐν αὐτῇ θεότητος μεταβληθεῖσα, τί χρὴ λέγειν μετὰ τὴν ἀνάστασιν καὶ τὴν εἰς οὐρανοῦς ἀνδρον καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς Ἰδρυσίν, ὅτ' ἐξ ἑλίων ὅλη μεταβέβληται ἐπὶ φῶς ἀβήρητον καὶ ἀνεκδιήγητον; μεταμερόφωται γὰρ, καὶ ἀπηθανάτισται, καὶ ἀκτιστον γέγονε καὶ ἀφάρτων.

ΙΔ'. Ἀκηκόετε τὴν ἐπὶ κακῇ συμφωνίᾳ τοῦ Παλαμά περὶ τε τοῦ ἐν Θαβωρίῳ φωτὸς, ὅτι μεταμερόφωται πρὸς τὸ ἀκτιστον ἐκ τοῦ κτισματος, καὶ ὅτι ἀβραδὼν τοῦ μέλλοντος οὕτως φωτὸς ἐγεγόνει. Γνωτίζετε δ' ἂν ἀκριβέστερον καὶ ὅσον τὸ τῆς κακίας ταυτησὶ μέγεθος, ἐπειδὴν καὶ τοὺς κατ' αὐτῆς ἐλέγγους ὄφ' ἡμῶν ἐκτεθέντας ἀκούσητε, ὁποίους καὶ ὅσους οἱ τότε σοφοὶ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας προστάται, λόγοις ἅμα καὶ ἔργοις ἐββρωμένους ἐνηθληκότες, συνεγράψαντό τε καὶ ἡμῖν τοῖς μετ' ἐκείνων ἰουσι συμμαχίας προεμνηστεύσαντο κρατίστης ὑπόμνημα. Προήδεσαν γὰρ ἐκεῖνοι, τῷ θείῳ φωτιζόμενοι Πνεύματι, τὴν ἐν τῷ τέλει τῶν αἰώνων τῆς εἰκονομαχίας ἀναβίωσιν ταυτηνὴν, ἣν Παλαμάς μὲν ὠδίνησέ τε καὶ ἔτακεν, αἱ δὲ τηρικαῦτα ἡγεμονίαι καὶ ἐξουσίαι τοῦ παρόντος αἰῶνος καὶ σκότους ἐπὶ πονηρῶν τῶν πατριῶν δογμάτων τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἀνεληφύται κακῶς ἐμαιοῦσιντό τε καὶ ἐξέθρεψαν. Ὡν εἰς προβλήθεις ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀρκέσει κάμωντας ἡμᾶς ἀναβρῶσαι, καὶ ἅμα ἰκανῶς ἐν βραχεῖ παραστήσαι τὸ τῆς κικίας νεμόμενον ἅπαν, μέχρι πόσου μὲν ἀτοπίας ἐξώκειλε τότε, μέχρι πόσου δὲ νῦν προήνεγκεν ἠδὲ τῆς Παλαμάς, προσλαβὼν μὲν τὰς ἐκείθεν εὐρημένας ρίζας, καὶ προσεπενεγκὼν τὰς οἰκοθεν ἐφευρημένας μισρωτέρας προσφίσεις. Θεόδωρος γὰρ ὁ πολὺς μὲν τὴν σφίαν, πολὺς δὲ καὶ τὴν ἐμπεφυκυῖαν ἀρετὴν τε καὶ σύν-

simulavit. Atque Babylonius ille caminus sanctis pueris vim suam vehementem immutavit, 462 quoniam virtus non facile damnum recipere possit. Proprietas lucis et ignis et naturæ vis præcellens mutata non est. Nam Babylonis id quod secundum naturam urit ostendit, quippe qui a natura ad sensualem conceptionem facti essent propter pravitatis materiam.

XIII. Atque ut Iconomachorum dictis ad verbum in medium prolatis et cum Palama comparatis ostendamus eum plane cum eis consensisse, imo eos superasse, commistis, ut solebat, cum turpissimis honestis, jam audiat velim. Post enim inultas illi blasphemias has quoque profuderunt: Inter homines, inquit, cum viveret divinum Verbum, discipulorum electis contemplationem regni sui antecepturus, mutata servi forma in monte supra hominum naturam apparuit ita ut facies ejus lucem emitteret ut sol, vestes autem ejus ut lux. Si vero tum carnea ejus forma tantam vim nacta erat, quippe immutata in eam quæ inerat deitatem, quid opus est dicere ad resurrectionem et in celos ascensionem et ad dexteram Patris sessionem, quod omnino omnis est immutata in lucem infandam et inexplicabilem? nam permutata est et immortalitatis gloria ornata, et facta est increatum et incorruptibile.

463 XIV. Nonne audistis improbam Palamæ consensionem de luce in Thabor, permutatam eam esse in increatum ex creato, et futuræ lucis pignus factam? cognoscetis autem accuratius hujus improbitatis magnitudinem, cum ejusdem accusationes a nobis expositas audieritis, quales et quam docti illius temporis antistites divinæ Ecclesiæ et dictis et factis fortiter pugnautes conscripserint et nobis cum illis conferentibus ad firmissimam pugnandi societatem commentarium paraverint. Præcognoverunt enim illi divino Spiritu illuminati in tempore ordine iconomachicæ hanc resurrectionem quam Palamas genuit protulitque, imperia autem illius temporis et potestates nostræ ætatis et caliginis ad patriorum divinæ Ecclesiæ dogmatum perniciem receptas nefarie sustulerunt et nutriverunt. Quorum unus in aciem vocatus hoc tempore sufficere laborantibus nobis recreandis et ad brevi omnem depascentem improbitatem abunde proponendam, quo inceptiarum tunc deflexerit et quo nunc protulerit auctim Palamas, receptis radicibus inde inventis et additis proprio Marte repertis impuris rationibus. Theodorus enim doctrina excellens et virtute genuina magnum in Iconomachicis 464 certaminibus studium ostendit, ut in principiis horum librorum fusius a nobis dictum est, longe acerrimum

propter religionem animum exhibuit et tyrannis illo tempore contra sacras imagines furentibus opposuit, a quibus facies ejus descripta est et depicta, unde Grapti nomen tulit; cum plurimis aliis Hbris Dei Ecclesiam exornavit, tum eis maxime, quos contra Iconomachos edidit; in historiam incidens illius impij Eusebii, qui in hac re primum obtinet locum, præter alia hæc disserit: quod lucem infandam et inexplicabilem et Deo Verbo decentem attinet, illudendo profert Eusebius servi formam permutatam esse in monte, lucem quam nullus oculus vidit, nulla auris percepit et quæ in nullius hominis oer descendit. Hæc Eusebii sunt verba, quibus totam suam hæresim conflavit. Quo vero illi hæc doctrina et dogma flectat, quam maxime paucis videamus et quæ qualisque sit permutationis ratio disquirere conemur. Omne quod permutatur aut essentialiter permutatur, id quod spectat ad ortum et occasum, aut particulariter, quæ ratio duplex est. Aut enim ad quantitatem permutatur, ut auctio et diminutio; aut ad qualitatem, ex qua consequitur variatio. Si igitur ad qualitatem permutata est, adducta est ad variationem, quæ est transfiguratio characteris alicujus aut in re subjecta mutatio finite **465** aut infinite facta, quæ ostendit varium et diversum. Non enim aliud sit quod variatur, quippe non essentialiter permutatur, sed ex tali idem talis ad qualitatem sit. Non omnis omnino permutatur, subjectum enim plane mansit integrum. Sin vero ad quantitatem, auctionem quamdam aut diminutionem recepit, sed ne hæc quidem aliud quam quod ab initio aderat efficiunt, sed ex tanto idem tantum secundum quantitatem efficitur. Non igitur hac ratione omnino omnis forma permutatur. Resiat igitur ut dicamus de permutatione per se, id est, essentialiter facta, qua necesse est ex ortu in occasum et ex esse in non esse transire. Sed mortalitatem, inquit, deposuit et corruptionem abluuit. Adde, si lubet, in invisibile mutari visibil eest in intempore temporale, et creatum in increatum, et quæ alia ejusmodi sibi opposita sunt. Sed non mortalitatem aliquis scripserit, nec transfigurationem per se; non enim sine corpore per se unquam apparuit. Non enim albedo aut nigritia sine substrato constabunt. Forma et facies non, ut hinc putat, in deitatis naturam immutata est. Non posse hoc fieri, jam antea dictum est et testatur veritas ipsa ex accurata tractatione rerum naturam et **466** dogmatum veritatem quam verissime et firmissime. Sed transfiguratus est, inquit, et immortalis factus et incorruptibile et increatum. Transfiguratum et Immortale factum corpus aut mansit, aut non mansit. Si mansit, vana Eusebii oratioprehenditur et nullius momenti erit. Sin non mansit, non transfiguratum est nec immortalitatem et incorruptionem recepit neque habebat, in quod transfigureretur. Neque erat quod immortalitatem indueret, cum non sit locus, in quo hæc

εσιν, πολλήν τὴν σπουδὴν ἐν τοῖς κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἀγῶσιν ἐπιδειξάμενος ἐς τὸ πᾶν τι κράτιστον, ὡς ἐν ταῖς ἀρχαῖς τῶν ἡμετέρων τῶνδε λόγων ἡμῖν τὰ περὶ αὐτοῦ πλατύτερον εἴρηται, πάντων μάλιστα πλείστον ἀντισηνεργῶν ὑπὲρ εὐσεβείας τὸν ζῆλον, κατ' ἀντιστήσας τοῖς τότε κατὰ τῶν θείων εἰκόνων μανείας τυράννοις, ὅφ' ὦν καὶ τὸ πρόσωπον γέγραπται τε καὶ ἔστιται, καὶ τὴν ἐπινομήν Γραπτὸς ἐκείθεν κληθεὶς ἀπηνέγκατο, πλείσταί μὲν καὶ ἄλλαις ἱεραῖς αὐτοῦ βίβλοις τὴν τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίαν κεκόσμηκε, μάλιστα δ' αἷς κατὰ τῶν εἰκονομάχων ἐξέθετο, τοῖς συγγράμμασιν ἐντυγχάνων τοῦ τότε τὰ πρῶτα φέροντος ἐν λόγοις ἀσεβοῦς Εὐσεβίου· ἐν αἷς τὰ τε ἄλλα καὶ τὰδε διέξεισι. Κετακομψεύεται, φησὶν, Εὐσεβίος· ἐπὶ φῶς ἀβήτων καὶ ἀνεκδιήγητον [f. 243 a] καὶ τῷ Θεῷ Λόγῳ πρίπτον τὴν τοῦ δούλου μεταβεβλήσθαι μορφήν ἐν τῷ δρει, φῶς ὑπὲρ ὀφθαλμοῦ οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώπου οὐκ ἀνέβη. Καὶ ὁ μὲν Εὐσεβίου λόγος τοιοῦτος καὶ οὕτως ἔχων, καὶ τὸ πᾶν αὐτῷ ἐνταῦθα τῆς ἀσεβείας ἐξήρηται· ὅποι δ' αὐτῷ φέρεται τὰ τῆς κακῆς ταύτης διδασκαλίαις καὶ τοῦ δόγματος, ὡς ἐνὶ μάλιστα, συντομώτερον σκεψώμεθα, καὶ ὅποιοι δὴ καὶ ὅστις ὁ τῆς μεταβολῆς τρόπος, ἐπιπέψασθαι πειρασώμεθα. Πᾶν τὸ μεταβλλόμενον ἢ κατ' οὐσίαν μεταβάλλεται, ὃ δὴ περὶ γένεσιν καὶ φθορᾶν θεωρεῖται· ἢ κατὰ τι τῶν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῦτο διχῶς· ἢ γὰρ κατὰ ποσὸν μεταβάλλεται, καθὼς ἢ αὐξήσις καὶ ἢ μείωσις δείκνυται, ἢ κατὰ τὸ ποῖον, ἐξ οὗ ἐμφαίνεται ἢ ἀλλοίωσις. Εἰ μὲν οὖν κατὰ τὸ ποῖον μεταβέβληται, κεκίνηται μὲν πρὸς ἀλλοίωσιν, ἢ δὲ ἐστὶ μετασχηματισμὸς χαρακτηριστῆρος τινος ἢ κατὰ τι τῶν τοῦ ὑποκειμένου πράγματος ἐξαλλαγῆ, χωριστῶς ἢ ἀχωριστῶς· ἐπισυμβαίνουσα. Ἄπερ ἄλλοιον μὲν καὶ διάφορον τοῦ προτέρου δείκνυσιν, οὐ μὴν δέ γε ἄλλο τι τὸ ἀλλοιούμενον ἀπεργάζεται· οὐ γὰρ οὐσιωδῶς μετέβαλεν, ἀλλ' ἐκ τοιοῦδε τὸν αὐτὸν τοιόνδε κατὰ τὸ ποῖον γενέσθαι πεποίηκε. Τοῦτο δ' οὐκ ἐστὶν ἐξ ὧν ὅλον μεταβεβλήσθαι· τὸ γὰρ ὑποκειμένου ὑπομένει πάντως σωζόμενον. Εἰ δὲ κατὰ τὸ ποσὸν, αὐξήσιν τινα ἢ μείωσιν ἐδέξατο. Ἄλλ' οὐδὲ ταῦτα ἄλλο τι παρὰ τὸ ἐξ ἀρχῆς ὑπάρξαν ποιεῖ, ἀλλ' ἐκ τοσοῦδε τὸν αὐτὸν τοιόνδε κατὰ τὸ πηλίκον γενέσθαι πεποίηκεν. Οὐκ οὖν οὐδὲ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον ἐξ ὧν ὅλη μεταβέβληται ἢ μορφή. Λέιπεται οὖν λέγειν καθ' αὐτὴν μεταβεβλήσθαι, περὶ τὴν οὐσίαν δηλαδὴ, ὡς ἀνάγκη εἶναι πᾶσαν ἐκ γενέσεως εἰς φθορᾶν καὶ τοῦ θντος εἰς τὸ μηδαμῶς εἶναι κχωρηκένοι. Ἄλλὰ τὴν θνητότητα, φησὶν, ἀπεδύσατο καὶ τὴν φθορᾶν ἀπέψατο. Πρόσθετος, εἰ βούλει, ὅτι καὶ εἰς τὸ ἀόρατον τὸ ὄρατον μέτεισι καὶ εἰς τὸ ἀχρονον τὸ ὄν χρόνου, καὶ τὸ κτιστὸν εἰς τὸ ἀκτιστον, καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα ἀντίκειται. Ἄλλ' οὐ τὴν θνητότητα τις γράζει· οὐδὲ τὴν μεταμόρφωσιν αὐτὴν καθ' αὐτὴν· οὐ γὰρ ἀνευ σώματος· ἐφ' ἑαυτὴν ποτε θεωρηθήσεται, ἐπεὶ μηδὲ λευκότης ἢ μελανότης ὑποκειμένου διχα ὑποστατεῖν δύναται. Ὡς γὰρ οὐ μεταβέβληται ἢ μορφή ἐκείνη καὶ τὸ εἶδος· εἰς θεότητα· φύσιν, ὡς οὗτος νομίζει (καὶ γὰρ

ἀμύχανον τοῦτο γενέσθαι, ἥδη καὶ πρόσθεν εἰρηται. **A** καὶ μαρτυρεῖ ἡ ἀλήθεια αὐτὴ καὶ τῶν ἀκριβῶς ἐπεσκεμμένων τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν καὶ τῶν δογμάτων ἡμῶν τὴν ἀληθειαν τὸ ἀπλανὲς καὶ ἀνεπίληπτον. Ἄλλὰ μεταμεμόρφωται, φησί, καὶ ἀπηθανάτισται, καὶ ἀφθαρτον καὶ ἄκτιστον γέγονεν. Ἔϊτα μεταμορφωθὲν καὶ ἀπαθανάτισθὲν μεμνήσκεσθαι, ἢ οὐ; Εἰ μὲν γὰρ μεμνήσκε, μάταιος ὁ Εὐσεβίου ὁράται λόγος, καὶ οὐδὲν ἡμῖν πρᾶγμα ἔσται. [f. 242 b] εἰ δὲ οὐ μεμνήσκεν, οὐδὲ μεταμεμόρφωται ἄρα, οὐδ' ἀθανάσιον καὶ ἀφθαρσίαν ἐνδέδεται. Οὐδὲ γὰρ εἴην εἰς ὃ μετὰ μωροφωθήσεται, οὐδὲ ἦν ὃ τὴν ἀθανάσιον ἐνδύσεται, οὐκ ἔντο; ἐν ᾧ ταῦτα θεωρηθήσεται. Ἄλλ' ἴστοπον καὶ τὸ ἐννοεῖν τοιαῦτα, μᾶλλον δ' ἀδύνατον. Καὶ πάλιν, ἀπὸ τοῦ κατὰ τὴν μεταμορφωσίν τρόπου ἀποσεμνύων τὴν δουλικὴν μορφήν **B** πλεον ἢ καλῶς εἶχε, καὶ ταύτην τιμῶν ἢ μηδὲ Χριστὸς τέτληκε, καὶ τῆς μεταβολῆς ἐντεῦθεν κατάρξαται, προῖων καὶ αὐτὴν τὴν μορφήν καὶ τὸ εἶδος ἀπεσκέυασθαι λέγει καὶ μεταθεσθῆσθαι εἰς θεότητα, ὡς καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα δηλώσει τὰ παρ' αὐτοῦ ἐκτιθέμενα τῆλαυγέστερον, καὶ ἐτι μᾶλλον κατὰ πρόθεασιν ἀπὸ τοῦ τὴν θνητότητα ἀποδεῦσθαι καὶ τὴν φθορὰν ἀπονεύσασθαι καὶ εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ δόξαν μετέσκέυασθαι. Ἄλλὰ τὸ μὲν φθορὴν τοῦτο ἐνδύσασθαι δεῖν ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν ἀθανάσιον ὁ μέγα; μυστήριον εἶ Ἄποστολος; τὸ δὲ σῶμα ἀσμάτωσθαι ἐνδύσασθαι ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἄκτιστον ἢ τὸ περιγραφτὸν εἰς ἀπεριγραφίαν μετατεθῆσθαι οὐ πῶς μέχρι καὶ σήμερον ἠκουσται. Ἄλλ' ἐπανακτέον **C** τὸν λόγον, καὶ ζητητέον τί ἂν εἴη τοῦτο τὸ φῶς; οὐ γὰρ πῶς σαφῶς; ὃ τι ἐστὶν ὁ γεννάδας ὑπέδειξε νῦν, ὅτι μὴ μόνον τῷ Θεῷ Λόγῳ πρέπον προσθεῖς, ἐσούστερον εἶναι ἐκδηλότερον. Ὅμως πρὸς τὰ δεδομένα αὐτῶν ἐν τῷ παρόντι τὸν λόγον ἡμεῖς ἐξετάζομεν. Τί οὖν ἐστὶν; Ἄρα καὶ οὐσία τις καὶ ἐνυπόστατον καθ' ἑαυτὸ ὑφεστῶς καὶ μὴ δεόμενον ἐτέρου πρὸς ὑπαρξίν, ἢ ποιότης ἀσώματος καὶ ἀνούσιος, ἐν ἄλλῳ τὸ εἶναι; ἔχουσα, οὐκ ἐν ἑαυτῇ θεωρούμενη; Ἄλλ' εἰ μὲν οὐσία ἐστὶ, πότερον ἀγγελικὴ, ἢ εἰ μὴ ἀγγελος φῶς, καὶ τοῦ πρώτου καὶ ἀνωτάτου φωτὸς μαρτυρῆ καὶ ἀπόλαψις; Ἄλλ' οὐκ ἂν τοῦτο εἴποι; οὐ γὰρ ἂν εἰκόνισμῶς καὶ γραφῆς γραφὴν πῶς διέφυγέ- **D** μάρτυρες ἀπαράγραπτοι τὰ ἱερὰ λόγια, ἡνίκα Θεὸν τῶν ἄλλων διδάσκει πρόστάτοντα καὶ Μωσῆα τὸν προστάτοντα πρᾶττοντα τῶν Χερουβιμ ἐκείνων τὴν ποιήσιν, εἰ καὶ οὗτος τὰς θείας φωνὰς ἀπαναίνεσται. Εἰ δὲ θεία οὐσία ἐστὶ, πῶς εἰς τοῦτο μετώχετο; Εἰ μὲν ἐν ἰδίᾳ ὑποστάσει καὶ καθ' ἑαυτὴν μεταλοῦσα θεωρούμενη, καὶ οἷον ἄλλο καὶ εἰδικὸν ἀποτεμνόμενῃ πρόσωπον, καὶ πρὸς τὴν τοῦ Λόγου διαπρέπον ἐμφέρειαν, μηδεμιᾶ τῶν ἐν τῇ Τριάδι νοουμένων συμπαραυπόστατα καὶ συμφυεῖτα, τετράς αὐτῷ σαφῶς ἢ Τριάς ἀποτέλλεται, καὶ ὁράται ὡς φιλοτιμος περὶ τὴν θεϊαν οὐσίαν Εὐσεβίος, ἀφθονία ὑποστάσεων πληθύνων καὶ αὐτῶν τὰ ἀπλήθυνα καὶ ἀμελῆτα καὶ πάσης τῆς ὀπωσούν ὑπίσσεως ἢ πλεονασμοῦ παντάπασιν ἀνεπίδεκτα. Εἰ δὲ εἰς τὴν τοῦ Λόγου συγχυθεῖσα καὶ οἷον συνουσιωθεῖσα παρῆλθον ὑπόστασιν, μετὰ πλείονος τῆς εὐγνωμοσύνης προσ-

appareant. Sed ineptum est cogitare ejusmodi, imo fieri nequit. Et rursus: Per transfigurationis modum servilem formam magis quam æquum est clarificavit, eaque gloria qua ne Christus quidem illustratus est, ab permutatione exordians, procedit et formam et faciem mutari dicit, et permutari in deitatem, ut in sequentibus explicabunt planius ejus observationes. Imo per illa: mortalitatem deponere et corruptionem abluere et in Dei gloriam mutari. Sed corruptibile hoc induere incorruptionem et mortale immortalitatem magnus docet Apostolus. Corpus autem induere incorporalitem aut creatum fieri increatum, aut defuitum in indefinitum mutari, nondum in hunc usque diem auditum est. Sed recipienda est res et querendum quid sit hæc lux. Non enim **467** plane se habet, quod ingenuus ille ostendit; ne dignum quidem Deo Verbo dedisse, postea dicetur planius. Nos quidem ad ejus placita hunc sermonem dirigamus. Quid igitur est? Num essentia quædam et substantia per se existens et non alia ad existendum egens, aut qualitas incorporea et inessentialis, in alio essentiam habens, non in se ipsa? Sed si essentia est, estne angelica, cum et angelus lux, et summæ et infimæ lucis splendor? Sed nemo hoc dixerit. Non enim librum librorum fugerit, testes innumerati sunt sacra verba, quæ Deum jubentem et Mosem tradunt jussum, jussam cherubim illorum actionem, licet divina verba rejicit. Sin vero divina essentia est, quomodo eo pervenit? Si in propria existentia et per se cernitur, et sicut alia quæque facies æstimata et ad verbum explicandum apta, cum nulla Trinitatis persona eandem substantiam et naturam habet, et quaternitas scite ab eo Trinitas facta est. Apparet, quomodo de divina essentia Eusebius gloriæ cupidus personarum largitate cumulet, **468** et augeat quæ augeri non licet minui, et quæ nullam contractionem aut pleonasmum admittunt. Sin vero in Verbi substantiam transfusa est et transsubstantiata, porro benevolentiam Verbi substantiæ addit, quæ eadem apud Patria essentiam est. Solum natiuitate ut propria proprietate diversa. Talia ex illius principiis recepta sunt inepta et absurda, si lucem illam infandam essentiam esse putat. Reliquum est querere, sive qualitatem hanc incorpoream, sive inessentialem dixit, quid attineat? Estne splendor ab essentia aliqua deductus, in quem forma illa immutata est? Sed nihilominus omnium ultima superbia et absurditas divino corpori adhibita. Poterit essentia verbum contumelia afficere, quo indueretur inessentialis. Alias non licet qualitatem subjecto sublato per quid sit demonstrari, etsi quis essentialem dicat. Quæ in essentia partem recipitur; ut exemplo utar, logica stare non poterit sine subjecto, quod est animans, nisi qui antea vitalem et sensualem essentiam proposuerit.

ἔφηκεν καὶ ἀβήσιν τῇ τοῦ Λόγου αὐτῇ διδωσιν ὑποστάσει· ἥτις οὐκ ἄλλη παρὰ τῆς τοῦ Πατρὸς οὐσίαν καὶ φύσιν ἐστὶ, τῷ χαρακτηριστικῷ τῆς ιδιότητος μόνον κατὰ τὴν γέννησιν διαφέρειουσα. Τοιαῦτα μὲν τὰ ἐκ τῶν ἐκείνου ἀρχῶν ἀναφανέντα ἔκτοπα καὶ παράλογα, εἰ τὸ φῶς ἐκείνο τὸ ἀρρήτῳ οὐσίαν εἶναι λέγοι· [f. 243 a] ὑπόλοιπον δ' οὖν ἐστὶ ζητεῖν, εἰ ποιότητα τοῦτο ἀσώματον ἢ ἀνούσιον εἶπε, τί συμβαίνει, οἷον ἀπόρροον τινος οὐσίας καὶ ἀπαύγασμα, εἰς ἣν ἡ μορφή ἐκείνη μεταβέβηται. Ἄλλ' οὐδὲν ἦτορον ἢ πασῶν ἐσχάτη ἕβρις καὶ ἀτοπία τῷ θείῳ προσεστρέφεται σώματι· λωβήσαστο γὰρ ἂν τὸν τοῦ εἶναι λόγον· καὶ ταύτῃ τὸ ἀνύπαρκτον εἰσαχθήσεται, ἄλλως τε οὐδὲ ἐνὸν ποιότητα ὑποκειμένου διχῶ καθ' ἑαυτὴν ὅτι ποτὶ ἐστὶ διαδειχθῆναι, κἂν τῶν οὐσιωδῶν αὐτῇ εἰποι τις, ἢ καὶ ἐς οὐσίας μέρος ἀνάγεται· ὡς ἐπὶ παραδείγματος εἰπεῖν, οὐκ ἂν τὸ λογικόν που συσταίῃ ὑποκειμένου ἀνευ, ὃ ἐστὶ τὸ ζῶον, εἰ μὴ πρότερον τις ὑποθόλτο οὐσίαν ἐμψυχον αἰσθητικὴν.

XV. Itaque Iconomachis Salvatoris in monte transfigurationem non formæ variationem in splendidiorem putari, sed salutiferum corpus in increatum **469** permutatum esse et incorruptibile, lucem autem tum lucentem deitatem increatam et insubstantialem esse, in monte increationis hominis et incorruptionis initium factum in pignoris modum, post mortem et in caelos assumptionem absolute jam increatum, denique initium Iconomachorum hæreseos eis esse ex transfigurationis opinione factum, jam non me, sed magnum Patrem et divinæ Ecclesiæ præceptorem narrante audistis. Cujus fidei ne diabolum quidem superaturum puto; non quia omni doctrina profana et quæ ad religionem nostram spectat magnus cognominatus est, sed quod omnem in Deum virtutem perfectissime excoluit, et ad summum in ea fastigium pervenit, ita ut omnia facile mitteret non modo quæ extra corpus, verum etiam ipsum corpus amore in Deum ductus in pericula ob religionem subeunda lubenter traderet. Quod denique impudenter eorum placita refutavit, ut ex ejus doctis et firmis argumentationibus apparuit, nec equidem fortunis quæ me ab amicis circumstant, retinebar, quominus illius libros ab his furtim sublatis permultos colligerem, ex quibus multa antea petere **470** non dubitavi, nunc plura quam quæ a nobis dicta sunt, et firmiora proferam ut omnes planius intelligant, quanta illorum irreligiositas et illius viri quam ampla doctrina et quam acre religionis studium.

νῦν ἡμῖν τὰ πολλὰ τῶν εἰρημένων πλείω τε καὶ ἐναργέστερα, ὡς πῖσι γνωσθῆναι τελευτώτερον τῆς τε ἀσεβείας ἐκείνων τὸ μέγεθος καὶ τοῦ θεοῦ τοῦδε ἀνδρὸς τῆς σοφίας τὸ περιὸν καὶ τοῦ πρὸς εἰσείδειαν ζήλου τὸ σφόδρα διάπυρον.

XVI. Quorum auditores facti contradicere e vestigio nihil poterant, nec scriptarum illis disceptationum copia erat. Igitur ad alterum confugientes potestum tuum, tanquam canonem et legem illegitimum proferebant volumen piraticum et impia sacerdotum et grammaticorum de Domini transfiguratione placita in ore habebant. Quibus Gregoras respondit: «Nec in mentem vobis venit tandem aliquando sentire vos majores plagas novæ Palamæ iconomachiae texere eis quas nunc introducitis, ut infra monstrabimus. Licet enim nobis perscrutantibus intelligere illum similia suis illudere, si improbitatis radices et primam originem viderit. Licet nec minus intelligi, quantam ille accessionem fecerit stirpi stirpe addita et licentiæ licentia. Sin vero aliquid sit ad perfectiorem perceptionem re-

IE'. Ὅτι μὲν οὖν τοῖς εἰκονομάχοις ἢ μεταμύρφωσις τοῦ σωτήρος ἐπὶ τοῦ θρους οὐ μορφῆς ἀλλοίωσις ἐπὶ τὸ λαμπρότερον ἐνομίσθη, ἀλλὰ τὸ μὲν σωτήριοιόν σῶμα πρὸς τὸ ἄκτιστον μεταβεβήσθαι καὶ ἀφθαρτον, τὸ δὲ φανὲν τηνικαῦτα φῶς θεότης ἄκτιστος καὶ ἀνούσιος εἶναι, τότε μὲν ἐπὶ τοῦ θρους οἷον ἀρχῆς γενομένης τῇ ἀκτιστότητι τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἀφθαρσίᾳ ὡς ἐν ἀρραβῶνος τρόπῳ, μετὰ δὲ θάνατον καὶ πρὸς οὐρανοὺς ἀνάβασιν τελῶς ἤδη γενέσθαι καὶ φύσει ἄκτιστον, καὶ ὅτι ἀρχὴ τῆς εἰκονομάχου αἰρέσεως ἐκείνοις ἢ τῆς μεταμορφώσεως γέγονε πρόφασις, ἀκηκόατε, οὐκ οἰκοθεν ἐμοῦ διηγουμένου, ἀλλὰ τοῦ μεγάλου Πατρὸς καὶ διδασκάλου τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, οὗ τὸ ἀξιώπιστον μὴδ' αὐτὸν οἶμαι παραλογίσασθαι τὸν διάβολον, μὴ οὐκ ἀληθῆ λέγειν, οὐχ ὅτι σοφία πάση τῇ τε θύραθεν καὶ ὄση τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβείας ὁ μέγας κεκόσμηται, ἀλλ' ὅτι καὶ ὄση κατὰ Θεὸν ἀρετῇ, τελῶς ἐξήσκησε πᾶσαν καὶ πρὸς τὸ ἀκρότατον ταύτης ἀφίκετο, ὡς πάντα προσέθαι βραδίως, μὴ ὅτι γε ὅσα τοῦ σώματος εἴη ἐκτός, ἀλλὰ καὶ αὐτὸ γε τὸ σῶμα τῆς θείας ἔνεκεν ἀγάπης εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας κινδύνους προδοῦναι προθύμως, ὡς ἀνωτέρω πρόφημεν. Ὅτι δὲ καὶ ἀσεβῶς τὰ σοφία νομισθέντα νενομίσται, ὀφλον καὶ τοῦτ' ἐκ τῶν αὐτοῦ σοφῶν καὶ ἀνανεοβήτων γέγονεν ἀποδείξεων. Καίτοι διὰ τὰς περιστηκυίας καμὲ πρὸς τῶν δικωτῶν συμφορὰς οὐδ' ἔσθον ὅπως ὑπ' αὐτῶν κλαπείας τὰς ἐκείνου βίβλους παμπόλλας οὐσας ἀνειληφώς, ἐξ ὧν καὶ θθεν πολλάκις ἀναλαμβάνων πρότερον ἐθεώρουν, προθελίαι

IG'. Τοῦτων ἐκείνοι τέως ἀτήχοι γενόμενοι ἀτιλέγειν μὲν ἐκ τοῦ εὐθέος ἥκιστα εἶχον· οὐδ' ἦν εὐπορία γραφικῶν ἀποδείξεων σοφίαι. Διδ καὶ ἐς τὸν δεύτερον καταπεφύγασαι πλοῦν, καὶ κανόνα καὶ νόμον ἑαυτοῖς τὸν παράνομον προῦφερον τῶμον ἐκείνον τὸν ληστρικόν, καὶ τὰ περὶ τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως ἐκεῖ τοῖς ἀρχιερεῦσι [f. 243 b] καὶ γραμματεῦσιν ἀσεβῶς κυρωθέντα διὰ στόματος ἤγον· πρὸς οὓς ὁ Γρηγορᾶς, « Εἶτα οὐδὲ νοῦς τις ἐπαισι, » φησὶν, « ὑμῖν, ὅψε γοῦν αἰσθῆσθαι ὡς μερίζω τὰ δίκτυα πλέκετε νῦν κατὰ τῆς νέας εἰκονομαχίας τοῦ Παλαμᾶ δι' ὧν εἰσάγετε νῦν, ὡς δευθήσεται. Ἐξεστὶ μὲν γὰρ καὶ ὑμῖν δῆπου παρεξετάσσουσι ἐκ τῶνδε συνορθῶν ὡς καὶ αὐτὸς τὰ αὐτὰ τοῖς αὐτοῦ βλασφημεῖ, εἰ τι ὀρθῶν τὰς τῆς κακίας βίβλας αὐτὰς καὶ τὴν πρώτην βλάστην· ἐξεστὶ δ' οὐχ ἦτορον συν-

ορθῶν καὶ ὅσην αὐτὸς πεποιήται τὴν προσθήκην, ἂν βλάστη βλάστην ἐφευρών καὶ ἀνομίαν ἐπενεγκῶν ἀνομία. Ἦν δέ τι καὶ πρὸς ἐντελεστέραν ἀντιληψίν ἐτι λείπεται, ἐγὼ λοιπὸν, ὡς φησὶν, ἀναλαθῶν καὶ νῦν θρηνησῶ τὸν νεκρὸν μου· ἐγὼ καὶ κλαύσομαι· πικρῶς ἐπὶ τὸ σύντριμμα τοῦ γένους μου, κατεπέδων καὶ προσεπάγων τὰ ἐκ τῶν θείων Γραφῶν φάρμακα, καὶ ταῦτα προσίντη δυσχέρειαν ἔχων οὐ μάλ᾽ αὖ τι σφόδρα ἠγνοσημένην ὑμῖν. Καὶ τοίνυν ἐπὶ τὴν τῆς μεταμορφώσεως πανήγυριν μέτεμι νῦν καὶ αὐτὸς δι' ὑμᾶς, λογικῶ φραγγελίῃ τελεώτερον τὰ· θεοκαπήλους ἐξελάσων κίκειθεν βωμολοχίας τοῦ δυσσεβοῦς Παλαμᾶ, ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τὴν αὐτὴν ἑορτὴν ἐποιήσατο πρόφρασιν τῆς αὐτοῦ κακίας, σκοτεινὸς περὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο κατὰ τοὺς Εἰκονομάχους, ὡς ἔφθημεν εἰρηκότες, γενόμενος καὶ αὐτὸς, καὶ ταῖς εἰωθυαῖς αὐτῶ βωμολοχίαις τε καὶ συκοφανταῖς ἐμβάλων καὶ αὐτὸ, καὶ ἅμα ὅποσα περὶ αὐτοῦ τῶν ἁγίων οἱ πλείους εἰρήκεσαν, τὸν ἐνόησα διεσθαρκῶς νοῦν καὶ ἀνατεροφῶς ὁ νοῦν καὶ φρένας διάστροφος καὶ πάντα πάντῃ διεσθαρῶς, καὶ παραπλήσιον ἔρων καὶ αὐτὸς τοῖς τε νυκτικόραξι καὶ νυκτερίσι καὶ ταῖς γλαυξίν· ὡς γὰρ ταυτὶ τὰ ἔρνεα τὸν μὲν τοῦ παντὸς ὀφθαλμὸν, τὸν τοῦ οὐρανοῦ πέπλου λέγω λυχνίτην ἥλιον, ὄψων ἀτονία βλέπειν ὄλω· οὐ δυνάμενα τὸ μὲν φῶς ἠγεῖται σκότος, τὸ δὲ σκότος φῶς, οὕτω δῆτα καὶ αὐτὸς τοῦς τῆς διανοίας τόνους κεκλασμένους ἔχων καὶ σφόδρα ἀδρανεῖς, καὶ διὰ σκότους ἴων ἄμαθίας, σὺλᾶ καὶ διαστρέφει· πρὸς τὸ οἰκεῖον σκότος Γραφῆς ἀπάτης αὐγὴν, ἐπεὶ μὴ ἀντιθλέπειν ὄλω· εἰς τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἢ νυκτερινούς ἀντικρυ· ὀφθαλμοὺς κεκτημένη κακὸς τρόπος δύναται νυκτερίς. Ἐγὼ μὲν οὖν πῶν πάλαι βίβλων τῆς αὐτοῦ μεμνημένος κακίας, μικρὰ μικροῖς ἐδεδώκειν τάνδρῃ τῆς τῶν Εἰκονομάχων αἰρέσεως λίθος αὐτῶ λόγους περὶ φωτὸς ἐπιγράψας, μάλ᾽ αὖ ἡμῖν πολλὴν παρέσχεν τὴν ὕλην ἐξ ἀντιρρόπου γράφουσιν ἐλέγγειν αὐτὸν τῆνικαυτὰ τε καὶ κατὰ διαστήματα διηνεκῶς ἐκεῖθεν καιρικᾶ, ὡς εἶναι καὶ ταῦτα ἅ νῦν ἐφ' ὁμῶν μικρὰ τινα ὑπομνήματα.

IZ. Ἀλλὰ φέρε καὶ νῦν τὸν παράνομον ἀνελεῖσαντες ἐκεῖνον τόμον, τὰς νέας ἡμῖν παρανάγνωτε βλασφημίας αὐτοῦ, ὅποσας δὴ καὶ ὅλας κἀν τῷδε περὶ τῆς τοῦ Κυρίου διεξεληλύθει μεταμορφώσεως, ἵνα καὶ ἅμψω σαφέστερον γινώμεν, τίνα ποτ' αὐτῶ καὶ ὁποῖαν εἰργασται τὴν ἀλλοίωσιν ὁ πάντα κινῶν καὶ μεταβάλλων χρόνος, καὶ ὁποτέρῳ μέρει φέρων ἐκεῖθεν προσέειμεν οὓτος αὐτὸν, δυοῖν τε δυοῖν δὲ καὶ τῷ βίῃ δημοσίᾳ ἐμπολιτευομένου, τοῦ τε χείρονος, ὃ πάλαι φέρων αὐτὸς ἑαυτὸν ἐθελοντὴν παρέσχετο λατρευτὴν, καὶ αὐτὸ βελτίονος, οὐ φυγάδα καὶ δραπέτην ἐδειξεν ἐθελοντὴν ἐκεῖθεν ἑαυτὸν. Ἀλλὰ λεληθέναι μοι δοκεῖ καὶ ὁ χρόνος αὐτὸς ἑαυτὸν, τὴν ἑαυτοῦ μάλλον αὐτὸς περιτρέψας ἐνταῦθα φύσιν ἢ τὴν τοῦ Παλαμᾶ κακίαν. Τῷ γὰρ καθάπαξ εἰς βάθος ἐμπεπιτωκίτι κακῶν παγχάλεπον εἶναι βρῆδῶς παλινδρομεῖν ἐς τὸ πᾶν τι βέλτιον, εὐκτὸν δ' ἂν ἦν εἰ καὶ βραχεῖαν τὴν ἐκ τοῦ χείρονος· ἐποιεῖτο ἀνάδυσιν, ὁπόθεν ἔσει καὶ ὀμοῦν ἀρχομένῳ ἐλαπὶς ὄψῃ γοῦν ἐς τὸν μεταξὺ τοῦ χείρονος τε καὶ

licitum, equidem extremo recepto cadaver meum deplorabo, equidem lamentabiliter flebo generis mei interitum, allatis ex divinis scriptis remediis, rem molestam et **471** nobis percognitam expertus. Itaque transfigurationis laudationem aggressior et orationis flagello fortius vilem religionis mercenarium inde detrudam Palamam illum impium. Cum ipsum festum insituerit, quo impietatem suam defenderet, cæcus ille factus est, ut de Iconomachis antea diximus, ad cognoscendam lucem illam, quam vilitati quæ erat et obtrectationi immiscuit. Atque, quod de eo sanctorum plerique dixerunt, mentem quæ erat perdidit evertitque ille ratione atque animo captus et omnino dejectus, fecitque quod simile est corvis nocturnis et noctuis. Quemadmodum enim aves illæ mundi oculum, nempe solem in cælo lucentem visionis infirmitate cernere omnino non possunt, et lucem pro caligine et pro luce caliginem ducunt, ita ille fractis animi nervis et debilitatis per inscientiæ caliginem incedens ad suam caliginem Scripturæ totius claritatem deripit et devertit, cum omnino non aspicere veritatis lucem cum nocturnis oculis fallax noctua potest. Equidem vero ex veteribus libris ejus impietatis memor perpauca in disceptationem interdum vocaram. Iconomachorum enim **472** hæresin jamdudum imitanti ad offensionem ille occasio facta est, et statim caliginosos edidit libros de luce inscriptos. Permultam nobis et adversariis scriptoribus silvam refutandi præbuit et illis temporibus et temporum deinceps intervallis, ita ut quæ apud vos narravi veteris illius impietatis pauci tantum commemorarii sint.

ἐλέγγοις θνῖοις· ἐκ πολλοῦ γὰρ μιμητῆ γεγονότι προσκόμματος ἐγαγόνει τὸ φῶς ἐκεῖνο· καὶ μάλ᾽ αὖ λόγους περὶ φωτὸς ἐπιγράψας, μάλ᾽ αὖ ἡμῖν πολλὴν παρέσχεν τὴν ὕλην ἐξ ἀντιρρόπου γράφουσιν ἐλέγγειν αὐτὸν τῆνικαυτὰ τε καὶ κατὰ διαστήματα διηνεκῶς μοι διεξιέναι συμπέπτωκε, τῆς πάλαι κακίας αὐτοῦ

XVII. Sed agendum evoluto illegitimo volumine, novas nobis ejus blasphemias legite, quantas qualesque hoc quoque libro de Domini transfigurationis protulerit, ita ut utrumque illud accuratius cognoscamus: et quam qualemque ætas quæ omnes res transformat et permutat effecerit variationem et utri parti illa cum adjecerit. Nam ex duabus quæ in publica vita regnant conditionibus deteriori olim sponte se dederat ministrum, melioris transfugam lubenter se præbuit. Sed oblita sese esse videtur ætas cum citius suam perverterit naturam, quam Palamæ impietatem. Etenim cuique homini semel in impietatis barathrum lapsa difficile est reverti ad meliorem statum. Optandum erat si vel ad breve tempus ex pejore resurrexerit qualiscunque ab initio spes erat, tandem **473** in statum inter meliorem et pejorem positum, vel parvis et continuis motibus factis, fore reditum. Neque enim arduum cum profundo nec cum nigro album facile conspirant in unum, priusquam medium nacta

sunt : hic enim altius est, illic profundius. Deinde momento ad meliorem statum ab utraque parte dato, fortasse quis ad tertiam virtutis viam et florida ejus prata, Deo fortiter adjuvante, pervenerit. Legenda autem quæ inde sequuntur, ne inchoata semel orationis nostræ via relicta esse videatur.

ἐπὶ τὸ βέλτιον ἀμοιβαδὸν ἀεὶ γινομένης ἀφίκοιτ' ἂν τις ἰσως καὶ ἐς αὐτὸ τὸ τῆς ἀρετῆς ὁμαλὸν πεδίον καὶ τοὺς ἀνθινοὺς αὐτῆς λειμῶνας, ἐβρωμένους συναιρομένου Θεοῦ. Ἀναγνωστότερον οὖν τὰ ἐξῆς, ὡς μὴ ἀτελεῖς τὸ ἡμέτερον καταλείποιο στάδιον.

βελτίονος χώρον κατὰ μικρὰ καὶ συχνὰ ποιούμενον κινήματα τὴν ἐπιστροφὴν ἀφικέσθαι. Οὕτε γὰρ τῷ κυρτῷ πρὸς τὸ κοίλον ὁμοίως, οὕτε μὴν τῷ μέλανι πρὸς τὸ λευκὸν δραμεῖν εὐθὺς εὐχερὲς ἐν οἷς ἐπεφύκει, πρὶν τοῦ μέσου τυχεῖν, ἐκεῖ μὲν τοῦ εὐθέως, ἐνταυθοῖ δὲ τοῦ φαιοῦ. Ἐκεῖθεν γὰρ ἔπειτα ῥοπή, ἂν τις ἰσως καὶ ἐς αὐτὸ τὸ τῆς ἀρετῆς ὁμαλὸν πεδίον Θεοῦ. Ἀναγνωστότερον οὖν τὰ ἐξῆς, ὡς

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΛΟΓΟΣ ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΜΕΝ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΔΕ'

ΔΟΓΜΑΤΙΚΟΣ ΔΕ Γ'.

EJUSDEM NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER XXXV

DOGMATICORUM VERO SEXTUS.

474 I. Super his et similibus illo criminoso volumine consulto, ii qui ab adversariorum partibus stabant, hæc protulerunt.

Post hæc, inquit, quæsitum est a sanctis ut demonstraretur increatam esse lucem transfigurationis Domini, et non esse essentiam Dei. Consentiebant omnes scribæ et sacerdotes. Excelluit tamen Gregorius ille a theologia cognominatus qui hæc scripsit: «Nemo stetit in substantia et essentia Domini, sicut scriptum est, aut Dei naturam vidit vel explicavit.» Et Maximus ille divinus, qui scripsit in primæ rerum theologiarum centuriæ capite septimo: «Qui creaturis non quidem pro essentia participabilis est, sed alia via iis qui possunt cognosci **475** vult, non ab essentia obscuritate omnino disjunctus est.» Divus autem Chrysostomus in idem festum hæc scripsit: «In monte transfiguratus, inquit, Salvator tenui quodam modo tanquam Dominus discipulis suis invisibilis sui ac divini regni gloriam ostendit, scilicet aliquantulum deitatem aperuit, non quanta erat, sed quantum ferre poterant illi corporeis oculis instructi.» Omnes etiam sancti splendorem illum dicunt claritatem et gratiam et apotheosin et deitatem indicatam paulo obscuriorem quam visionem ipsam, et lucem inaccessibilem et physicum Billi radium nominant.

[Cod. Reg. 5075, f. 55 v] Δ'. Ἐπὶ δὴ τούτοις καὶ τοῖς τοιοῦτοις τὸν παράνομον ἐκείνον ἀνελίσσαντες τόμον οἱ τῆς ἀντιθέτου φάλαγγος ἐκείνοι τάδε παρήγον ἐς μέσον.

Μετὰ ταῦτα, φησὶν, ἐζητήθη δεῖχθαι παρὰ τῶν ἁγίων διὰ τὴν ἀκρίστον εἶναι τὸ φῶς τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως, καὶ διὰ οὐκ εἶναι οὐσία τοῦ Θεοῦ καὶ συνέθεντο πάντες γραμματεῖς καὶ ἀρχιερεῖς. Προηέχθη γὰρ ὁ τῆς θεολογίας ἐπώνυμος Φρηγόριος γράφων, « Οὐδεὶς ἔστι ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Κυρίου κατὰ τὸ γεγραμμένον καὶ Θεοῦ φύσιν εἶδεν ἢ ἐξηγήρασε. » Καὶ ὁ θεὸς Μάξιμος γράφων ἐν ἐβδόμῃ κεφαλῇ τῆς πρώτης τῶν θεολογικῶν ἐκτετρακτάδος, « Ὁ τοῦ Θεοῦ οὐκ εἶναι οὐσίαν ὑπάρχων μεθεξῆς, [f. 244 b] κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέχεται τοῖς δυναμένοις βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐσίαν χρυσοῦ παντελῶς οὐκ ἐξίσταται. » Καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος εἰς τὴν αὐτὴν ἐπιστολὴν γράφων, « Ἐν τῷ Θεῷ, » φησὶ, « Μεταμορφωθείς ὁ Σωτὴρ μικρῶς πως ὡς δεσπότης εἶδειε τοὺς ἑαυτοῦ μαθηταί· τῆς ἀθεάτου θεϊκῆς αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν. » Τούτῃστι μικρὸν παρήγαγε τὴν θεότητα, οὐχ ὅση τις ἦν, ἀλλ' ὅσην ἐδύνατο φέρειν οἱ σωματικοὶ ὀφθαλμοὶ περιφέροντες. Ἀλλὰ καὶ πάντες οἱ ἄγιοι ἑλλαμψὶν λέγουσιν αὐτὸ καὶ λαμπρότητα καὶ χάριν καὶ θέωσιν καὶ θεότητα παραδειχθεῖσαν μικροῦ στέφροτέραν καὶ ἤφαιω καὶ φῶς ἀκρίστον καὶ φυσικὸν ἀκτεῖνα τοῦ Υἱοῦ ἔλεγον.

Β. Πρὸς ταῦτα ὁ Γρηγορᾶς ἀποκρίνεται οὕτως· Ἄνω εἰπὼν· Ἰδοὺ καὶ νῦν ὁ Παλαμάς, ὡς ὄρατε, θέων καὶ θεότητα συμπεραίνει ἐνταῦθα τὸ φῶς τῆς μεταμορφώσεως, καὶ δυοῖν θάτερον, ἢ μετουσίωσιν τῆς τοῦ Λόγου θεότητος καὶ μεταβολῆν πρὸς ὑφειμένον καὶ ἀνυπόστατον φῶς, ἢ τῆς τοῦ δούλου μορφῆς ἀλλοίωσιν, ὡς εἰρήκειμεν, εἰς ἄκτιστον φῶς καὶ δευτέραν τῆς πρώτης ἀνούσιον θεότητα. Ἄλλ' ὁ μὲν περὶ τούτου λόγος βραχὺ τι ἀναβεβλήσθω μοι τῶς· ἐκεῖνο δέ μοι θαυμάζειν ἔπεισι, πῶς ἕτερα μὲν ἐν ταῖς τῶν τοῦ τόμου κεφαλαίω ἀρχαῖς ἐπαγγέλλεται, ἕτερα δ' ἀποδεικνύειν ἐπιλείγεται, καὶ αὐτὴν ἕτερον ἔχει διάνοιαν ἀπροκομίζει πρὸς ἑαυτοῦ συμμεχίαν ῥητά· ὡς γίνεσθαι τριπλῆν καὶ πολλαπλῆν τὴν ζήτησιν οἷς πρὸς βουλήσεως εἴη προσέχειν τὸν νοῦν, καὶ ἅμα διπλοῦν καὶ πολλαπλοῦν τῆς ἀμαθίας αὐτοῦ καὶ κακοτροπίας τὸν ἐλεγχον· ἔοικε γὰρ ὡς περ αἰνίγματα συντιθέντι ὄψω. Διδὸν καὶ σκοπεῖν ἔκριναν δεῖν, μήπου ἀποπειρασθαι βούληται Παλαμάς, εἰ ἄρα γινώσκωι χαριεντιζομένου αὐτοῦ καὶ σφόδρα λέγοντος ἑαυτοῦ τάναντία παντάπασιν, ὡς περ ἂν εἰ ἀντιμωσίαν διαμειψάμενος ἔλεγεν ἄντικρυς, ὅτι· Ἄπροσιον καὶ βούλομαι λέγειν, ταῦτα δὴτα οὐ βούλομαι λέγειν, καὶ οἷς ἀπαγορεύω μὴ συμφωνεῖν κακοδόξοις, τούτοις ἐκ τοῦ προφανοῦς συμφωνῶ, παρὰ τοσοῦτον αὐτῶν δισταμένοσ παρ' ὅσον αὐτοὺς ἐν κακοῖς ὑπερβάλλω· τῆς γὰρ κακίας ἐπὶ τὸ φιλότιμον κινουμένης, οὐ μάλα βραχεῖαν τὴν παρενθήκην ἐπὶ τοῖς ἐκείνων βλασφημοῖς ἐνεδειξάμην ἐγὼ, ἵν' οὕτως περιβόητον κτήσωμαι τοῦνομα· ποιεῖν γὰρ ἤκουσα περιβόητους οὐ δεξιὰς πράξεις μόνον, ἀλλὰ καὶ κακίαν νικῶσαν φονηρῶν εὐδοκίμησιν.

Γ. Οὕτως ἀστατος καὶ ἀβεβαιοὺς ἐστὶ καὶ ἀνέδραστος ἐξ ἀμαθίας, ὡς μὴ θ' ἀναεῖ δύνασθαι λέγειν, μὴ θ' ἀλέγει δύνασθαι ξυνοεῖν, ἀλλὰ καὶ οἷς μὲν κοινωνεῖ βλασφημοῦσι, τοῦτους δοκεῖν ἀποσεῖσθαι, οἷς δ' ἀποσεῖται, τοῦτους δοκεῖν κοινωνεῖν, καὶ ἀμφω μὲν λοιδορεῖν, ἀμφω δὲ συμφωνεῖν. Καὶ οὐκ οἶδ' ὁπότερον μὲν τῶν κακῶν ἀποσεῖται μάλιστα πάντων, ὁπότερ' αὐτὸ σπένδεται μάλιστα πάντων· πάντα μὲν γὰρ ὅσα οἱ λεγθεῖη, μετὰ κακῶν, πάντα δ' ὅσα οἱ γνωσθεῖη, γέμει νυκτός. Βεβαίου δὲ καὶ ἀβεβαίου πέρι, οὔτε θάτερον οὔτ' οὐδέτερον οὔτ' ἀμφοτέρωθεν εὐροί τις ἂν ἐβρίμμενον ἢ ἀνελημμένον ἐς τὸ ὅπως ποιοῦν σαφὲς τάνδρι. Οὕτω πρὸς ἀτοπὸν τι καὶ τσαρῶδες ὁ γεννάδας μεταπέπλασται· χρῆμα· ἐκ μὲν γὰρ τοῦ ὁμοδοξεῖν τοῖς εἰκονομάχοις σπένδεται μὲν καὶ χαίρει τοῖς αὐτοῖς αὐτοῖς· ἐκ δ' αὐτοῦ διεδίνει μὴ καὶ τοῖς αὐτοῖς ἀναθέμασιν ἐνοχος γένηται ζῶν, ἐναλλάσσειν ἐνια ἐνίοτε δοκεῖ, πληθὺν οὐκ ἐπὶ τὸ βέλτιον, ἀλλ' ἐπὶ τὸ μάλα γέ τι σφόδρα χειρίστον· ὁ μὲν γὰρ ἐκεῖνος περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου τὴν εἰς ἄκτιστον [f. 245 a] μεταβολῆν τοῦ σώματος βεβλασφημήκεσαν, τούτῳ καὶ αὐτὸς συμφωνεῖ, ὁ δ' ἐκεῖνος φύσιν ἤκιστ' ἔχειν εἶναι ἐνόμισαν, τούτῳ δὲ προσέθηκε πολήμασιν οὗτος, τὸ δευτέραν δηλαδὴ καὶ ὑφειμένην καὶ ἀνούσιον καὶ ἅμα ἄκτιστον θεότητα τὸ φῶς ὑπάρχειν ἐκεῖνο. Ὡσθ' ἂ μὲν ἐκείνους συμφωνεῖ, πάντως ἐκείνων οὐκ ἀπολείπειται. Ἄ δ' ἐκεῖνοι μὴπω φάναί τετολήμασαν, τούτοις δὲ νενίκηκεν αὐτοὺς εἰπὼν αὐτός. Ἡδέως

H. Ad quæ respondens Gregoras in hunc sere modum locutus est: Ecce Palamas, ut videtis, apothéosin et deitatem confundit in luce transfigurationis, atque aut Verbi deitatem permutatam et dejectam ad substratam et insubstantialem lucem, aut servi formam, ut diximus, variatam in increatam lucem et alteram inessentialiam deitatem. Sed disquisitione de hoc dilata, illud miror, quomodo alterum in voluminis capitibus inde ab initio profiteatur, alterum demonstrare conetur. Et porro alium sensum habent illæ, quæ ad se defendendum præmittit, dictæ, ita ut si qui velint, variam ac multiplicem rerum confusionem 476 animadvertant et multa inscientiæ ejus et malignitatis documenta. Similis enim ei est, qui ænigmata proponit. Ideo inquirere existimavi oportere, num velit experiri Palamas, num intelligerem e re mea se loqui, eaque valde contraria, ut si quis in defendendo crimine existeret, quæ profiterer et vellem dicere, non me velle dicere, et quibuscum contendere nec consentire improbis, cum eis me prius consentire, tantopere ab illis remotum, quantopere esse improbitate exsupero. Improbitatis enim quæ ad ambitionem progreditur, non breve certe illorum blasphemias additamentum dedi, ut tali modo clarum nomen adipiscerer. Claros enim fieri non recte factis solum audivi, verum etiam ea quæ improbitatem exsuperat scelestorum gloria.

III. Adeo enim instabilis et mobilis et inconstans per ignorantiam est, ut nec dicere possit quæ cogitat nec cogitare quæ dicit, sed quibuscum blasphemias communicat, eos videatur aversari, quas autem aversatur, cum iis communicare, ita ut eosdem et calumnietur et sequatur. Nec scio quemquam impiorum omnium maxime aversetur, cuiquam 477 vero omnium maxime saveat. Omnia enim ea quæ ab eo dicta sunt, plena malignitatis, omnia quæ ab eo cognita sunt, scateant tenebris. Quod vero certum et incertum attinet, neutrum certe quisquam inveniet aut rejectum ab eo aut ad perspicuitatem quamdam vocatum. Itaque novum et mirum in modum ingenium ille rem mutavit. Quod enim consentit cum Iconomachis, consociat sibi eos et amat. Quod vero veretur, ne ipsi anathematis obnoxius fiat, mutare nonnunquam videtur, sed non ad meliorem, verum ad omnino pessimam conditionem. Quod enim illi de luce illa impie protulerunt in increatum permutatum esse corpus, hoc ipse consentit; quod vero illi naturam minime essentialiam habere putarunt, ille hoc addere conatus est, et subjectam et inessentialiam et simul increatam deitatem esse lucem illam, ita ut in quibus rebus cum illis consentit, non relinquatur ab illis. Quæ vero illi nondum proferre conati sunt, iis propalam proponendis eos ipse vicit. Lubenter enim quærero vellem, num quis posset in probandis Iconomachorum sententiis non esse Icono-

machus. Simile enim esset ac si quis in publicum A prodiens diceret citharædos esse, non esse citharam; sidera quidem cœlestia, non cœlum; res 478 quidem terrenas, neque vero terram. Quid dicis, sodes? Ex duobus enim alterum cogitandum nobis dedisti. Etenim aut insanis ipse, aut omnes insanire putas. Hic autem non noster, sed tuus affectus. Si enim ebrius quemvis obviam euntem duplicem pro uno videre sibi videtur, non conspectorum hominum erroris affectus est, sed male conspicientis. Sigillatim enim illi ad unumquemque numerati erant. Nam professus est demonstrare id quod a sacerdotibus illis ac scribis quæsitum esse dixit. Jubeo jam sanctos in medium proferri, qui lucem quæ in Domini transfiguratione apparuit, incretam esse dicant, non essentiam Dei, B sed inessentialem et insubstantialem; jam vero quasi obliviscens sui quæstionem multis dubitationibus implicatam et omni dogmatum confusione perturbatam silentio prætermisit, de qua nulla erat dubitatio et contra quam neque ipse omnis malignitatis pater diabolus quidquam opponere conaretur, ei afferre studet testimonia, ut dicere aliquid quibusdam videatur. Quis enim qui secundum fidem vivere se profitetur, dixit unquam aut potuit dicere, stare in substantia et essentia Dei et illius naturam aut vidisse aut professum esse, cum omnes hoc dicere non modo prophetas, verum etiam quibus 479 multo propinquiores erant præceptores nostri audisset, qui præter multa alia loquuntur sic: Si quis cognovit Deum aut cognovisse putatur, eatenus cognovit, quatenus lucis similior apparuit quam aliud quidquam, quippe non similiter collustratum. Et id quod exsuperat perfectum putatum est non veritate, sed si cum alterius comparatur potentia.

IV. Sed Palamas contra veritatem pugnaturus cum contra nihil dicere possit nec refugium quodquam habeat, ad latebrosos recessus statim oculos vertit, quia non intelligere potest se ipsa re manifestissime evinci, cum iis quos injuria lacessat nihil probabilitatis opponere possit. Quod enim dicit ea quæ nemo quæsitiv utpote manifesta, tacet de iis quæ se dicturum professus est nullo cogente, simile hoc facit, ac si quis accedens profitetur se dicturum id quod ignorat nemo, quid sit homo; deinde cum dicere cœperit, id quod sit homo dicere non potest, quæ vero non cadunt in hominem, hæc omnia omnino esse negat, bovem scilicet et equum et cycnum et cornicem et quæcunque humidam in mari vitam agunt. Dein etiam brevia sancti Maximi verba affert, sed non integra nec sine eo quo est corrumpendi studio relinquit. Quomodo enim homo affectum jam inveteratum 480 et longinquitate temporis corroboratum et in uaturam ipsam inmutatum abjiciet? Distracta enim in duas partes integra cogitatione et dein

δ' ἂν καὶ ἐρέσθαι βουλοίμην αὐτὸν εἰ δύναιτό τις τὰ τῶν Εἰκονομάχων τιμῶν μὴ εἶναι Εἰκονομάχος· ὅμοιον γὰρ ἂν εἴη ὡσπερ ἂν εἰ παρελθὼν δευτείνετό τις κιθαρωδοὺς μὲν εἶναι, κιθάραν δ' οὐ, καὶ οὐρανίους μὲν ἀστέρας, οὐρανὸν δ' οὐ, καὶ γῆνα μὲν πράγματα, γῆν δ' οὐδαμῆ. Τί φῆς, ἄνθρωπε; Δυσοῖν γὰρ πάντως νοεῖν δίδως ἡμῖν ὁσπερ· ἢ γὰρ μαίνη, ἢ πάντας μαινομένους εἶναι λογίζῃ. Τοῦτο δ' οὐχ ἡμῶν, ἀλλὰ σοῦ γε τὸ πάθος, καθάπερ δι- πουθεν καὶ εἰ μεθῶν τις πάντα τινὰ, ὅτω ἂν συναντῆ, διπλοῦν τινα ἀνὸ' ἐνὸς ὄραν ἐδύκει, οὐ τῶν ὄρωμένων ἂν τὸ τῆς ἀπάτης πάθος ἦν, ἀλλὰ τοῦ σφαλερῶς ὄρωντος· πάντες γὰρ ἂν μοναδὸς ὑπὴρχον ἀριθμούμενοι καὸ' ἕκαστον ἐκείνοι. Προδ- θετο μὲν γὰρ δεῖξαι ὁ τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκείνοις καὶ γραμματεῦσιν αὐτὸς ζητηθῆναι φησι· λέγω δὲ τοῖς ἀγίοις παραγαγεῖν εἰς μέσον οἱ τὸ φανὲν ἐπὶ τῆς τοῦ Κυρίου μεταμορφώσεως φῶς ἄκτιστον μὲν εἶναι φασιν, οὐκ οὐσίαν δὲ Θεοῦ, ἀλλ' ἀνοσίαν τε καὶ ἀνυπόστατον. Εἶθ' ὡσπερ ἐκλαθόμενος αὐτὸς ἐαυτοῦ, τὸ μὲν ζητούμενον, καὶ ὅ πολλῆ τις περιέχεται ἀμφισβήτησις, καὶ περὶ ὁ τῆς ὅλης τῶν δογμάτων συγχύσεως ἡ πρόφασις ἔστηκε, τοῦτο μὲν παρέδραμε σιγῇ· περὶ οὗ δ' οὐκ ἦν ἀμφισβήτησις οὐδεμία, καὶ ὅ οὐδ' ἂν αὐτὸς ὁ πάτης κακίας γεννήτωρ διάβολος τολμήσειεν ἀντειπεῖν, τοῦτω δὲ κομίζεσθαι δὴθεν ἐπειγεται συστατικὰς μαρτυρίας, ἵνα τι λέγειν δόξῃ τίσι. Τίς γὰρ ποτ' εὐσεβῶς αἰρούμενος ζῆν εἰπέ ποτε ἢ λέγει, ἢ δύναιτ' ἂν ποτ' εἰπεῖν, ὡς ἔσθι ἐν ὑποστήματι καὶ οὐσίᾳ Θεοῦ, κάκεινον τὴν φύσιν ἢ εἶδεν ἢ ἐξηγόρευσε, βωόντων ἀπάντων ἀκούων ταυτὶ μὴ ὅτι προφητῶν, ἀλλὰ καὶ οἱς ἐγγυτέρω πολλῶν διδασκάλους ἡμῶν γεγονέναι συμπεπτικεν. Οἱ τὰ τ' ἄλλα φάσκουσι, καὶ μὲν δὴ καὶ ὡς εἰ τις ἐγνω Θεὸν ἢ ἐγνωκέναι μεμαρτύρηται, τοσούτον ἐγνω ὅσον ἄλλου μὴ τὸ ἴσον ἐλλαμφθέντος φαν- ἐνομισθῆ οὐ τῆ ἀληθείᾳ, τῆ δὲ τοῦ πλησίον δυνάμει

Δ'. Ἄλλ' ὁ Παλαμάς; τῆ μὲν ἀληθείᾳ μαχόμενος, οὐ δυνάμενος δ' ἀντειπεῖν, οὐδ' ἀποφυγῆν οὐκ ἔχων οὐδεμίαν οὐδαμῆ, πρὸς λαθουρινῶδεις εὐθύς ὀρθῶ καταδύσεις, καὶ οὐδ' αἰσθῆσθαι δύναται ὅτι τοῦτ' ἐστὶν ὁ μάλιστα πάντων ἐπ' αὐτοφώρῳ τοῦτον καταδικάζει, μηδὲν τῶν εὐλόγων ἔχοντα τοῖς αὐτῶ παρανομούμενοις χαρίζεσθαι. Τὸ γὰρ λέγειν μὲν ἄ μηδεὶς ἐξήτης πώποτε πρόδηλα ἔντα, σιγῶν δ' ἄ προῦθετό τε καὶ ἐπηγγέλατο λέγειν αὐτὸς οὐδενὸς ἀναγκάζοντος, ὅμοιον ἐστὶν ὡσπερ ἂν εἰ τις μηδενὸς ἀγνοοῦντος παρελθὼν ἐπηγγέλλετο μὲν λέγειν τί ἐστὶ ἄνθρωπος, ἔπειτα λέγειν ἀρξάμενος· ὁ μὲν ἐστὶν ἄνθρωπος εἰπεῖν οὐκ εἶχεν, ἄ δ' οὐκ ἐστὶν ἄνθρωπος, πάντα σωρηδὸν ἀπηνεῖτο μὴ εἶναι, βῶν καὶ ἔππον δηλαδὴ καὶ κύκνον καὶ κορώνην, καὶ ὅποσα τὸν ὑγρὸν ἐν θαλάττῃ διάγει βίον. Ἐπειτα καὶ βραχείας κομίζει ῥήσεις Μαξίμου τοῦ θείου, μηδ' αὐτὰς λελοσιπῶς ἀπαθεῖς μηδὲ τῆς αὐτῶ συνήθους ἀνευ παραφορᾶς· πῶς γὰρ ἂν ὁ ἀντὶ ἀρνηθεῖν πάθος ἤσθ παλαιωθὲν καὶ μήκει [f. 215 b] χρόνου βεβαιωθὲν καὶ οἶον εἰς φύσιν τοῦτω μετα-

βλήθην; Διελών γὰρ διχῆ τὸ συνεχές τῆς ἐννοίας, Α καὶ θάτερον ὑφελόμενος τμήμα, ἡμερογόν τινα καὶ ἀτελή τὴν τοῦ Λόγου καταλείπειν ἑκατέρωθεν ἑκατέρωθεν φύσιν, οὐκ οὐδ' ὀπότερον, εἴτ' ἐξ ἀμαθίας ἡλικιωτίδος, εἴτε βλάβῃ ὑπωπτεαυκῶς ἑαυτῶ. Ὅμως αὐτὰ δὴ πούθεν ἂ διήρηται αὐτῶ, παραχθέντα μηνύσει τὸ δρᾶμα, τῆς διαιρέσεως; ἐξωσθείσης. Ἐχει γὰρ οὕτως αἰ. Ὁ τοῖς οὐσι μὴ κατ' οὐσίαν ὑπάρχον μεθεκτός, κατ' ἄλλον δὲ τρόπον μετέχεσθαι τοῖς δυναμένοις βουλόμενος, τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου παντελῶς οὐκ ἐξίσταται. Ἐνταῦθ' αἱ οἱ κατ' οὐσίαν κρύφιον ἀκούσαντι ἀποχρῶν ἐνομοίση μὴ πλέον ζητεῖν· λυσιτελεῖν γὰρ μᾶλλον ἔδοξε τουτέ, μονωθῆν τῶν ἐξῆς, πρὸς γε τὸ ἀνοῦσιον ἐλλελεῖσθαι τὸ τῆνικαῦτα γενόμενον ἐκεῖνο φῶς ἐξείφνης ἐν ὄρει τῷ Θαβωρίῳ πρὸς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ καὶ ἐκετὴν τοῦ κατ' οὐσίαν κρυφίου ὄντος καὶ μηδὲλως; ἐξίσταμένου, ἴν' ὡς ἐξ ὀρητηρίου δῆθεν τῆς τοῦ οὐτοῦ; καὶ διαφόρους ἀλλήλων.

Ε'. Ἐγώγε, ὡ οὐτοί, κἀντεῦθεν, πῶς τῆς ὁμοίας ἔγεται κακοηθείας ὁ Παλαμᾶς πανταχῆ. Δυσὸν γὰρ κίνταῦθ' αἱ οἱ γίνεται θάτερον· ἢ γὰρ δι' ἀμαθίαν οὐδαμῆ συνήσει τῶν λεγομένων, ἢ συνιελὶς διὰ τῶν ὄρων ὄρω; φαυλόητος τὴν Μαξίμου τοῦ θελοῦ καπηλευεῖ διάνοιαν· ὁ μὲν γὰρ ἄγιος τὸν τῆς; ἐνταυθοῖ διειλημμένης αὐτῶ μεθέξεως τρόπον, καθ' ὃν θέλων, φησίν, ὁ θεὸς μετέχεται, αὐτῶ μόνω δεικνυσιν εἶναι καταληπτὸν τῷ θεῶ, τοῖς δ' ἄλλοις πᾶσιν ἀνέχραντον· ὁ δὲ Παλαμᾶς; φαυλομένην τοῦτον καλῶν ἐνέργειαν, τὴν τοῦ ἁγίου διατρέφει διάνοιαν, κακομηχάνως μετοχετεύον εἰς ἂ μὴ δεῖ. Ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐκ ἀναιδέες, τῶ μὲν Ἑλληνι Προκλῳ, καὶ πάνθ' ὁμοδόξῳ Πλάτωνος, ὁμοδοξεῖν μὲν καὶ ἀλλαχῆ ἢ πολλαχῆ, καθ' ἃ καὶ πρόσθεν ἡμῖν κατὰ τῶν πρόσθεν αὐτοῦ βλασφημιῶν ἐν ταῖς προτέραις; ἡμῶν ἀντιβρήσεσιν ἀποδείκνυται, ἔπειτα μὴδὲ νῦν ἐπὶ τῆςδε τῆς ἐκεῖνου κοινωνίας; ἐκλελῆσθαι ἐνταῦθα; λέγει γὰρ που ταῖς; αὐτοῦ καὶ Πρόκλος θεολογικαῖς ἐμφυλοσοφῶν ἀποδείξεσιν, ὅτι πᾶν τὸ μετέχον τοῦ μετεχομένου καταδέεστερον καὶ τῆ μετεχομένου τοῦ ἀμεθέκτου· τὸ γὰρ μετέχον πρὸ τῆς μεθέξεως; ἀτελές ὄν, τέλειον δὲ τῆ μεθέξει γινόμενον, δευτέρον ἐστὶ πάντως τοῦ μετεχομένου, καθὸ τέλειον ἐστὶ μετασχόν· ὁ γὰρ ἀτελές ἦν, κατὰ τούτου· οὐ μετασχθέντος, ὁ ποιεῖ τέλειον αὐτὸ, καταδέεστερον. Τὸ δὲ μετεχομένου, τινὸς ὄν καὶ οὐ πάντων, τοῦ πάντων ὄντος καὶ οὐ τινὸς πάλιν ὑφειμένῃν ἔλαχεν ὑπαρξίν· τὸ μὲν γὰρ τῶ πάντων αἰτίῳ συγγενέστερον, τὸ δὲ ἦττον συγγενές. Ἠγεῖται; ἀρα τὸ μὲν ἀμέθεκτον τῶν μετεχομένων, ταῦτα δὲ τῶν μετεχόντων.

Γ'. Ὅρθῳ πῶς καὶ Πρόκλος ἐκεῖνος ὁ τοῖς; εἰδῶλοις προσκείμενος; τρεῖς παραδίδοσι τάξεις, καὶ τῆ μὲν πρώτῃ τὸ ἀμέθεκτον ἀπονέμει καὶ τέλειον καὶ ἡγούμενον ἔτουν ὑπερκείμενον, τῆ δὲ δευτέρῃ τὸ μετέχον καὶ μετεχομένου καὶ τοῦ πρώτου καταδέεστερον, καὶ ἅμα μέσον ἀτελοῦς καὶ τέλειου, τῆ δὲ τρίτῃ τὸ τε ἀτελές καὶ μετέχον μὲν, οὐ μετεχομένου δέ. Σκεπτέον οὖν καὶ ὅπως συμφώνως ἐκεῖνῳ

PATRUL. GR. CXLIX.

recepta altera parte, semifactam et imperfectam orationis naturam ab utraque parte reliquit, nescio utrum ex juvenili inscientia, an ob damni nimium nictum. Attamen ipsa illa quae distraxit allata docebunt distractionis violentiam. Sic enim res se habet. Qui creaturarum non pro essentia participans est, sed alia via eis qui possunt participari vult, non ab essentiae obscuritate omnino alienus est. Ibi essentiae obscuritatem cum audisset, sufficere putavit non amplius quaerere. Magis enim prodesse existimavit hoc a sequentibus separatum, ad inessentiale relictam lucem illam olim e vestigio in monte Thabor circa Christum Salvatorem factam et sejunctam ab essentialiter obscuro et plane non dimoto, ita ut quasi ex hujus sacrae scripturae propugnaculo duas profiteatur deitates increatas et inter sese diversas.

ἁγίου ταύτης Γραφῆς· δὲ οὐκ κηρύττει θεότητος ἀκτί-

V. Nonne ex eo intelligitis quam simili ubique pravitate Palamas sit obstrictus? Aut enim propter inscientiam dictorum nihil intelligit, aut si intelligit, pravitate rationibus divi Maximi sententia abutitur. Sanctus enim hic vir participationis ibidem tractatae modum, 481 quo Deus se cognosci vult, soli ostendit esse comprehensibilem Deo, caeteris omnibus incognitam. Palamas autem illum vocans apparentem virtutem, sancti sententiam pervertit, dolose eo, quo non licet, perducendo. Nonne impudentis est, cum Græco illo Proclo, qui cum Platone omnino consentit, consentire multis aliis locis, ut antea de ejus blasphemis primis nostris refutationibus ostendimus, dein ne nunc quidem illius participationis oblivisci? Dicit enim Proclus theologicus usus argumentationibus, omne quod communicet esse imperfectius quam quod communicetur, et id quod communicetur, quam quod communicari nequeat. Quod enim communicet ob communicationem imperfectum, perfectum autem per communicationem factum, omnino communicatio inferius est; quatenus communicans perfectum est; quod enim imperfectum fuit, ad illud communicatum quod ipsum perfectum reddit, imperfectum est. Quod communicatur cum aliquo et non cum omnibus, ejus quod universum est et non alicujus subjectam consecutum est essentiam. Hoc enim universi causato magis cognatum, illud minus cognatum. Præstat igitur incommunicabile communicatis, communicata autem communicantibus.

VI. Vides, quomodo Proclus ille idolis addictus tres proponit 482 ordines, quorum primo incommunicabilitatem vindicat et absolutum et principale, id est subjectum; secundo id quod participat et quod participatur et priore minus absolutum et medium simul inter non absolutum et absolutum; tertio non absolutum et id quod participat et quod participatur. Videndum nunc est, quomodo cum illo

consentiens Palamas duplicem Christum ex duabus tantum naturis, deitatis et humanitatis, compositum in triplicem in monte Thabor immutatum docuerit. Aliam enim mediam increatam deitatem lucem illam interpositam dixit secundum Proclum locum habere inter absolutum et non absolutum et esse id quod participat et quod participatur. Et qua ubique malis artibus abundare solebat, ibidem increato et inessentiali visibile addidit; hæc vero conferri non possunt; nec veretur, ne falsis argumentationibus testem illum et divinum et sapientissimum Maximum puerili sermone et blasphemiarum ineptiis usus coarguat. Nec enim intellexit illius doctrinam, supra omnia quæ participant et quæ participantur esse in infinitum elatum Deum. Si enim participata illa lux eundem cum participantem ordinem habet, et in infinitum eidem cum creaturis rationi subjecta est, fiet ex duobus alterum. Nam aut creatura idem ac participantia opera, aut omnia **483** participantia opera erunt omnino increata. Etenim ejusdem duplicia inter se omnino paria sunt et ejusdem dimidia similiter inter se paria, etiam omnino ejusdem in infinitum subjecta inter se paria sunt et ejusdem pretii et ordinis, quod ad creationem et subjectionem pertinet. Nam supra hæc in infinitum elatus est Deus, hæc omnia in infinitum inferiora Deo sunt et locum eundem cum creaturis habent. Eadem ratione magnus Basilus quæ cum eadem mensura in quacunque re evadunt, inter sese paria esse dicit.

ὕφεται τοῦ Θεοῦ καὶ χώραν ἐπ' ἰσῆς ἔχει τοὺς κτίσασαι τὴν αὐτήν. Μετὰ γὰρ τῆς αὐτῆς ἐπιστήμης καὶ ὁ μέγας φάσκει Βασίλειος τὰ ἐν τῷ αὐτῷ μέτρῳ **C**
 VII. Sed de his jam satis. Audistis enim causam, cur sequentia sacri sermonis silentio prætermiserit dimidia, et ab illius sententia plane aherrarit. Vult enim Christum in Thabor triplicem redditum et principalem et æternum ostendere per ejus deitatem, et quod attinet lucem illam tum circa eum factam, Christo esse duas increatas deitates, duas porro increatas voluntates, tertiam humanitatem. Dein ubi divinum Maximum audiit dicentem voluntate Creatoris factam esse, non posse unquam volenti eam fieri coæternam, tripliciter et quadrupliciter divisit, et quam partem falsis argumentationibus **484** pervertere poterat sustulit; cæteris omnibus pepercit.

VIII. Hæc eum finem habuerunt. Jam reliquum est ostendere, quid invisibilis deitatis gloriam aperire significet, unde tanquam e radice factum est quondam, ut Eusebius Iconomachorum ille antistes, nunc autem Palamas, similis improbitatis auctor, multis erroribus simplicium hominum aures implicuerit, cum opinione ipse uteretur sane perniciosa et alios similiter ea frui coheret. Cui enim contorta amentia sententiam cepit, ut Atheniensium arce quondam Pisistratus potitus orationum dux fuit suo jure, is ne minimum quidem de qua-

καὶ Παλαμᾶς ὄντα διπλοῦν τὸν Χριστὸν καὶ μόνων δυοῖν φύσεων, θεότητος λέγω καὶ ἀνθρωπότητος, σύμβητον, εἰς τριπλοῦν αὐτῶς αὐτὸν κατὰ τὸ θαυμάριον ἔδογματίσεν ὁρῶς μεταπεπλάσθαι· μέσην γὰρ ἄλλην ἄκτιστον παρεμβάλων θεότητα, τὸ φῶς ἐκεῖνο, ὑφειμένην ἐκήρυξε [f. 246 a] καὶ αὐτῶς κατὰ Πρόκλον κεκτήσθαι τὴν τάξιν μεταξὺ τελείου καὶ ἀτελοῦς, καὶ μετέχον καὶ μετεχόμενον εἶναι. Καὶ τό γε εἰθισμένον αὐτῷ πλεονεκτεῖν πανταχῆ τοῖς κακοῖς, προσέθηκε κἀνταῦθα καὶ αὐτῶς ὀκνοθεν τῷ ἀκτίστῳ καὶ ἀνοσίῳ τῷ ὁρατῶν, ταῦτα εἶη τὰ ἀξυμβλήτα. Καὶ οὐκ αἰδέεται συκοφαντῶν καὶ μάρτυρα παράγων τὸν σοφώτατον ἐκεῖνο· καὶ θεῖον Μάξιμον τοῖς βρεφικοῖς αὐτοῦ ψελλίσμασι καὶ βλασφήμοις παραληρήσασιν. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' ἐκεῖνο **B**
 συνηκεν ἐκεῖνου λέγοντος αὐθις, ὡς πάντων τῶν ὄντων καὶ μετεχόντων καὶ μεθεκτῶν ἀπειράκις ἀπειρῶς ὑπερέξρηται ὁ Θεός. Εἰ γὰρ τὸ μεθεκτὸν ἐκεῖνο φῶς τὴν αὐτὴν τῷ μετέχῳ τὴν τάξιν ἔχει, καὶ ἀπειράκις ἀπειρῶς ὑφείται τὸν αὐτὸν τοῖς κτίσασαι τρόπον, ἔσται ἄρα δυοῖν βάτερον· ἢ γὰρ κτίσμα καὶ αὐτὸ κατὰ ταυτὸν τοῖς μετέχουσιν ποιήματα, ἢ τὰ μετέχοντα πάντα ποιήματα ἔσονται πάντως ἄκτιστα. Ὡς γὰρ τὰ τοῦ αὐτοῦ διπλάσια ἴσα ἀλλήλοις ἀναμφιβόλως ἔστι, καὶ αὐτὰ τοῦ αὐτοῦ γε ἡμίση ἴσα ὁμοίως ἀλλήλοις, ἔπειτα ἂν πάντως καὶ τὰ τοῦ αὐτοῦ ἀπειράκις ἀπειρῶς ὑφειμένα ἴσα ἀλλήλοις εἶναι καὶ ὁμοίωμα καὶ ὁμοπαγῆ κατὰ γε τὸ ἐκτίσθαι καὶ ὑφείσθαι· ὧν γὰρ ἀπειράκις ἀπειρῶς ὑπερέξρηται ὁ Θεός, ταῦτα πάντ' ἀπειράκις ἀπειρῶς **C**
 Ζ'. Ἀλλὰ τούτων μὲν ἄλις· ἔχετε γὰρ μαθόντες τὴν αἰτίαν δι' ἣν τὰ ἐξῆς τῆς, τοῦ ἁγίου ῥήσεως σεσιγηκῶς ἡμίτελῆ καὶ τὸν ἐκεῖνου συγκαταέλοιπε νοῦν. Βουλόμενος γὰρ ἵνα τριπλοῦν κατὰ σύνθεσιν ἐν τῷ Θεωρίῳ πεποιηκῶς τὸν Χριστὸν συναναρχόν τε καὶ συναριθμὸν ἀποδείξῃ τῇ αὐτοῦ θεότητι καὶ τὸ περὶ αὐτὸν ἐκεῖνο τριπλοῦν γενόμενον φῶς, ὡς εἶναι τῷ Χριστῷ δύο μὲν ἀκτίστους ἐκεῖθεν θεότητας τοῦ λοιποῦ, δύο δ' ἀκολουθῶς ἀκτίστους θελήσεις, καὶ τρίτην τὴν ἀνθρωπότητα, ἔπειτα ἀπαγορευόμενα θεασάμενος τὸν θεῖον Μάξιμον ἐν ταυτῷ, καὶ, « Τὸ θελήσει τοῦ πεποιηκῶς γενόμενον, » λέγοντα, « οὐκ ἂν εἴη ποτὲ τῷ θελήσαντι αὐτὸ γενέσθαι συναριθμὸν, » τριχῆ καὶ τετραχῆ ταμαχίσας, ὃ μὲν ἐδυνήθη συκοφαντησάιν καὶ διαστρέφαι μέρος, εἰλήφας, ὃ δ' οὐ, τοῦτο οὖν.

D
 Η'. Καὶ τὰδε μὲν τοιαύτην ἔσχε τὴν λύσιν· νῦν δὲ δεῖξει πρόκειται, τί τὸ τὴν τῆς ἀθεάτου θεότητος παρανοίαν ὄξαν ὡς ὄξαι· ἐνταῦθεν καὶ γὰρ ὡς ἐκ βίβλης τινὸς πάλαι μὲν Εὐσεβίῳ τῷ τῶν Εἰκονομάχων ἐκείνῳ πρέδρῳ, νῦν δὲ Παλαμᾶ συνέβρῦθη, τῇ ὁμοίᾳ κακίᾳ· ἡργμένῳ, μακρᾶς τῆς πλανῆς τὰς τῶν ἀπλουστέρων ἐμπεπληκέναι ἀκοῖς, οὐτῷ τε παρανοίᾳ χρησαμένῳ μάλα τι ἐλεθρίῳ, καὶ ἅμα ἐκτυτῷ τοῖς ἄλλοις ὁμοίως χρῆσθαι βλασφήμῳ· ὃ γὰρ τὴν γνώμην ὀκλιὰ τις παραφροσύνη χειρωσαμένη, καθάπερ τὴν Ἀθηναίων ἀκρόπολιν

πάλαι Πεισιστρατος, τῶν λεγομένων αὐτόνομος γίνεσθαι πρῶταν, τοῦτω δὴ μὴδὲ μικρὰ φροντίζειν ἔστι μηδαμῆ μηδενός, [l. 246 b] μὴτ' αἰδοί τι τι τῆς γλώττης συστέλλειν ἀκόλαστον, μὴθ' ὧν ἐξαπατᾷ φεῖσθαι μηδενός, ἄχρις ἂν εἰς τὸν αὐτῷ προσήκοντα μάλα τι πλείστους ἅμα αὐτῷ συγκατορούσῃ κρημόν. Ὡδ' ὅ γιγαίνοντι συμβαίνει κερῆσθαι τῷ νῷ, οὐκ ἀωρίᾳ διδύουσιν οὐτοσι λογισμῶν ἑαυτῶν· οὐδὲ δέος ἐξαπατηθέντα ποτὲ δι' ἀκοήν αὐτῶν οἰασθηποτοῦν λίσσεως, δι' οἰονόητινα τρόπον ἀνθρωποπερπῶς ἐνότοτε λεχθείσης, οἰσθαίνειν περὶ τὴν πίστιν, ἄχρις ἂν ὁμολογοῦσαν ἐξη τὴν διάνοιαν τῷ τῆς ψυχῆς συνειδῶτι, μὴθ' ὄρασθαι δύνασθαι σωματικοῖς τὴν ἄκτιστον θεότητα ποτ' ὄφθαλμοῖς, μὴτ' ἀλλοίωσιν μὴδὲ τροπὴν ποθ' ὑπομένειν ἡντινοῦν. Εἰ γὰρ μὴ τοῦτ' εἴη, κωλύσει τῶν πάντων οὐδὲν πρὸς ἀσέβειαν ἔχειν ἐπιβρεπῶς ἀεὶ καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν κλονεῖσθαι καὶ περιτρέπεσθαι πάντα τινὰ, καὶ ἅπερ ἀνεμάτιστον σκάφος ἐφ' ὑγρῶν ἀστατούσης θαλάσσης κυμάτων ταλανταυόμενον ἐφ' ἑκάτερα καὶ παντοίαις ἀνέμων πνοαῖς ἀγόμενόν τε καὶ φερόμενον πλημμελῶς. Κατὰ γὰρ τὸν μέγαν Βασίλειον, εἰ τις ἀβασανίτω, προσέχει τοῖς γράμμασι, πρὸς Ἑλληνικοῦς τε καὶ Ἰουδαϊκοῦς ὁμοῦ καὶ γραῶδεις μύθους ἐκτραπήσεται, καὶ πτωχὸς παντελῶς τῶν ἀξίων περὶ Θεοῦ νοημάτων καταγρᾶσει. Ἀλλὰ τῷ γε δειλοῦν τε καὶ σύνθετον ἀκριδῶς τὸν Χριστὸν ἐγνωκότι μὲν ἐκ τῶν οὐκῶν νῦν δ' ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων, δηλοῦσης· τὴ συναμφοτερον, οὐ μέγα ἔργον τὰ μὲν ὀψηλὰ τῇ θεότητι νέραιν, τὰ δ' ὑφειμένα τῇ ἀνθρωπότητι· καὶ ἔταν ἀκούη, « Σάρξ τε ὁ Λόγος ἐγένετο, » καὶ αὖθις, « Ὀλίγαί ρανίδες αἵματος Θεοῦ κόσμον ἔλον ὑγιασαν, » οὐ μεταβολὴν οὐδὲ τροπὴν ἔλως ὑπολήψεται τῆς θεότητος, οὐδ' ὅτε Θεοῦ Υἱὸν ἀκούει τὸν ἀνθρωπῶν, Θεῷ φυσικῆν ἐννοήσιν τὴν κάτω γέννησιν. Ναὶ μὴν οὐδὲ μεταμῶρφωσιν ἀκούσας τοῖς τῶν εἰκονομάχων ὑπαχθήσεται λόγοις, ὥστε μεταβολὴν καὶ τροπὴν σαρκὸς εἰς ἄκτιστον ἐννενοηκέναι θεότητα ἢ θεότητος μετουσίωσιν εἰς ὑφειμένην καὶ ἀνυπόστατον ἄλλην καὶ ἀνοῦσιον θεότητα κατὰ τὸν Παλαμᾶν. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτω, πολλῶν μᾶλλον οὐδ' ὅτε δόξαν ἀκούση θεότητος μικρὸν παρανοήθεισης ἢ παραδειχθείσης, πρὸς ἀτῆπους ἐννοίας καὶ μάλα τῇ εὐσεβείᾳ ἀπαδούσας ἐξενεχθήσεται, μηδαμῆ μὴδὲ τῷ τῆς ἐπιστήμης φωτὶ ἀρμοττοῦσας. Ὡστε καὶ σφόδρα θαυμάζειν ἐμοὶ περίεστι, πῶς καὶ πόθεν ὁ Παλαμᾶς εἰς τοιαύτας εὐθὺς ἐκτετόπισται βλατφημίας. Οὐ γὰρ ἔχει λέγειν ὡς παραστατικῶν οὐτε τὸ παραδειχθῆναι οὐτε τὴ μικρῶς πως ἀνοιγῆναι θεότητα τοῦ θεότητος νοεῖν ἐκεῖνο τέως γεγενῆσθαι τὴ φύς. Λειποῦσης μὲν γὰρ τῆς παρὰ προθέσεως καὶ τοῦ, « Μικρῶς πῶς ἔδεξε, » καὶ τοῦ, « Μικρὸν πρὴνοιξε, » καὶ τῶν ὁμοίων, εἶχεν ἂν πως αὐτός τε καὶ τὸ τῶν εἰκονομάχων σμῆνος, εἰ καὶ μὴ δικαίως, ἀλλ' οὖν εἰχέ τινα πρόφασιν ἴσως τῆς τοιαύτης αὐτῶν αἰρέσεως· νῦν δ' οὐδέ τινα οἱ λείπεται πρόσφασιν. Καὶ γὰρ τῇ διδοκαλίᾳ τῆς τῶν λέξεων ἐπιστήμης οἱ θεοὶ τῆς Ἑκκλησίας Πατέρες ἐπό-

A quam re discernere potest nec verecundia quadam lingue impudentiam coercere neque iis quos fraudare parcere, donec in abyssum quem ipse meruit secum simul permultos trahat. Homo sanæ mentis ratione utitur, non falsis ratiocinationibus se tradit. nec metuendum est, ne captus unquam auditio quopiam sermone, qualiscunque hominum more interdum proferetur, in fide offendat, donec sententiam cum mentis conscientia congruentem teneat; nec posse conspici unquam corporcis quidem oculis increatam deitatem, nec variationem **485** aut mutationem ullam subesse. Quod si non esset, nihil omnino impediret, quominus ad impietatem propenderet et diu noctuque circumferretur et jactaretur, ut inanis navis æstuantis maris fluctibus huc illuc jactata et multis ventis agitata et in perniciem ducta. Etenim, ut ait magnus Basilus, si quis temere ad scripta animum attulerit, ad Græcorum Judæorumque fabulas perveniet et egenus digna Dei cognitione senescet. Sed ei, qui duplicem et compositum ex divino et humano compositum Christum intellexit, non magnum opus est, grandia deitati tribuere, infirma humanitati. Et si audierit « Caro factum est Verbum, » et rursus: « Nonnullæ divini sanguinis guttæ universum mundum sanarunt, » non mutationem aut variationem omnino deitatis esse conjiciet, nec ubi Dei Filium audit esse hominem, Deo naturalem fuisse originem intelliget. Quin etiam si de transfiguratione audierit, non Iconomachorum dictis decipietur, ita ut mutationem et variationem carnis in increatam deitatem intelligat, aut deitatis transubstantiationem in subjectam et insubstantialem alteram et inessentialiam deitatem secundum Palamam. Quod si ita est, multo magis ubi gloriam deitatis paulum subaperte aut subindicatè audierit, **486** ad sententias ineptas et a religione alienissimas perducetur, et ab intelligentiæ lumine abhorrentes, ita ut vehementer mirari liceat, quomodo tandem modo Palamas statim ad tales blasphemias pervenerit. Non enim dici pro certo potest, nec quod ad subindicatam nec quod ad subapertam deitatem pertinet, deitatis intelligentiæ lucem illam factam esse. Relicta enim præpositione *sub* et relictis « subindicavit » et « subaperuit » et quæ sunt similia, haberet et ipse et Iconomachorum turba, e si non justam, at saltem haberet speciem hujusmodi hæreseos. Nunc vero nulla superest causa; locutionem enim rationem secuti divini Ecclesiæ Patres ad ejusmodi venerationis insolentissimas sententias et ipsi inclinant et nos adhortantur. Dicunt enim sapientiæ et scientiæ inventores, præter alia, etiam brevem ejusmodi vocabulorum venerationem esse, verbi gratia, illud *ferè* aut *fortasse*, et quæcunque adjectiones varietatis et diversæ sermonibus adhibentur. Breves quidem adjectiones orationis sunt, sed graviores et insolentiores sententiam valde mitigant, quemadmodum medici ægris medicamenta administrant. Et pleni ejusmodi vocabulorum sacr-

libri, pleni Attici, **487** pleni quicunque omni tempore et loco conlecti sunt. Illud enim : « Hodiernum tempus, Athenienses, pene loquitur voce alta, » Demosthenis est, et idem : « Quasi amarum nuntium respuere, » Platonis, et illud « Pæne dixerim, » et quæ sunt similia, fortiozem sententiam quodammodo coarctant, ita ut nequæ hic loquens animal putaretur esse tempus, neque illic marinam amaritudinem olere oratio. Atque ut remotiora relinquamus et ad inchoatam viam redeamus, eandem divini Patres sententiam et doctrinam tenuerunt et in festo illo omnino caverunt, ne aperte et plane dicerent oculis humanis incretam cerni deitatem. Nec quisquam sive sapiens sive insipiens ostenderit unquam, vel scriptum vel librum aut sacrum aut profanum, aut prudenter conscriptum aut stulte, tanta impletum impietate usque ad hoc tempus. Quomodo enim, cum animam nostram sciant invisibilem esse et angelicam naturam et quidquid in corpore non corpus est. Si enim, divi us ait Chrysostomus, sancti Spiritus divini participes facti, ut vir desideriorum videns angelum præsentem, non ipsam essentiam (nullo enim modo licet incorpoream essentiam videre), sed concretam virtutem, pene ipsam animam amisit, et talis tantisque vir amens fore jacuit, quis est, etsi **488** admòdum insipiens, qui blasphemare ausit? Non igitur aperte et innoculte talia omnino aut cogitare aut proferre divini Patres et Ecclesiæ magistri solebant. Quod autem a Deo factum ad rationem quamdam locuti sunt, coercendo illud quodammo lo et brevi euidam adjectioni serviendo inusitatam protulerunt, ita ut absolutæ notionis et significationis mente nostra remota, hac brevi præpositionis sub adjectione infinitis quibusdam finibus circumscripserint. Ut vero aliis argumentis orationem distinguamus, poeta ille statim mihi in promptu est, qui dicit : Signa sepulcri tui ostendisti olim visiones multiplicando. Aut potius illa, quæ Gregorius Theologus de Pascha disseruit : Quando, inquit, novum illud bibit in regno Patris, ubi aperiet et docebit, quæ nunc imperfecta indicavit.

οὗτοι θεοὶ Πατέρες καὶ διδάσκαλοι τῆς εὐσεβείας ἤκιστα παντάπασιν ἔσχον ὁ δὲ κατ' οἰκονομίαν τινα παρὰ Θεοῦ γεγὼνός λέγειν προήχθησαν, κολάζοντές πως κάκεινο καὶ βραχεῖα τινα θεραπεύοντες προσθήκη τὸ ἐπιφθονοῦν ἀπήγγειλαν, ὡς κἀνταῦθα τῆς γε δὴπου τελείας, ἐμφανείας καὶ δείξεως τὸν ἡμῶν ἀπάγοντες νοῦν βραχεῖα ταύτη, τῇ τῆς παρὰ προθέσεως δηλαδὴ, προσθήκῃ τῆς ἐς τὰ ἀδύνατα συνέστειλαν ὅρμης αὐτῶσι πως τὸ αὐθαδέες. Ἰνα δὲ καὶ [f. 247 b] ὑποδείγμασιν ἑτέροις τὸν λόγον διαλευκάνωμεν, ὁ μελωδὸς ἐκεῖνος αὐτίκα παρίτω μοι, « Σύμβολα, » φάσκων, « τῆς ταφῆς σου παρέδειξαι πάλαι τὰς ὁράσεις πληθύνους. » Ἐξέπειρα δ' ἐκεῖνα παρίτω ἂ Ἰρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ περὶ τοῦ Πάσχα περιλοσόφηται. « Ὅταν αὐτὸ, » φησί, « πίνῃ καινὸν μεθ' ἡμῶν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρὸς, ἀποκαλύπτων καὶ διδάσκων ἂ νῦν μετρίως παρέδειξεν. »

IX. Vidēsne, quomodo præpositio sub absolutam D veritatis notionem removel, adunbratam autem et non absolutam introducit? Et rursus testimonium quoque area renovatur magna cum magnificentia, quam Deus indicavit et Moses extruxit et Beseliel perfectam reliquit, typico modo, minime ad veritatem. « Vide enim, inquit, ut facias cuncta **489**

μενοι, θεραπειας [f. 247 a] τοιαύτας τοῖς οὕτω πόλμης ἔχουσι διανοήμασιν αὐτοὶ τε ἐπιφέρουσι καὶ ἡμᾶς παραινοῦσι. Φασὶ γὰρ καὶ οἱ τῆς Ἑλλάδος σοφίας καὶ ἐπιστήμης ἐφευρεταὶ τὰ τέ ἀλλὰ καὶ θεραπειαν εἶναι τῶν τοιούτων βραχεῖαν προσθήκην· τὸ γὰρ οἶον καὶ μονονουχὶ καὶ ἰσως καὶ τὸ τῶν προθέσεων πολύσημον καὶ διάφορον τοῖς λόγοις προσλαμβάνομενον βραχεῖα μὲν ἔστι προσθήκη τοῖς λόγοις, ἀλλὰ πάνυ τι σφόδρα τὸ τῆς ἐννοίας ἀκλόστον καὶ φλεγμοῖνον λαλεῖναι, καθάπερ τὰ πρῆ; τῶν Ἀσκληπιαδῶν τοῖς νοσοῦσιν ἐπαγόμενα φάρμακα· καὶ μεστὰ μὲν ἰσραὶ τῶν τοιούτων βίβλου, μεστὰ δ' Ἀττικαί, μεστοὶ δ' ὀπόσοι διὰ γλώττης ἐν παντὶ καιρῷ καὶ τόπῳ τοῖς ἀνθρώποις ἀνύονται δίαυλοι. Τῇ μὲν γὰρ « Ὁ παρῶν καιρὸς, ὦ Ἀθηναῖοι, μονονουχὶ λέγει φωνὴν ἀριεῖς, » Δημοσθένους· οὐ, καὶ αὐτὸ, « Ὁλον ἀλμυρὰν ἀκοὴν ἀποκλύσασθαι, » Πλάτωνος, καὶ τὸ, « Μικροῦ δέω λέγειν, » καὶ ὅσα τοιαῦτα, συστέλλει πως τὸ αὐθαδέες τῆς ἐννοίας, ὡς μήτ' ἐκεῖ καλητικὸν ζῶον οἰεσθαι τὸν καιρὸν, μήτ' ἐνταῦθα θαλαττίας ἄλμης ἀντικρυς ἀπόζειν τὸν λόγον. Καὶ ἴνα τὰν μέσῳ παρέντες εἰς τὸν προκείμενον ἀνέλθωμεν δρόμον, τῆς αὐτῆς καὶ οἱ θεοὶ Πατέρες ἐχόμενοι γνώμης καὶ ἐπιστήμης, κἀπ' τῆσδε τῆς ἑορτῆς, τοῦ μὲν γυμνῶς τε καὶ ἀπαρακαλύπτως· εἰπεῖν ὀφθαλμοῖς ἀνθρωπίνους τὴν ἀκτιστον ὁρᾶσθαι θεότητα παντάπασιν ἀπέσχοντο· καὶ οὐκ ἂν τις δείξειε ποτε, κἀν σωφρονσίῃ, κἀν μαινοτο, οὔτε γραφῆν οὔτε βίβλον, οὔθ' ἱερὰν οὔθ' ἐλληνίζουσαν, οὔτε σωφρονούσῃ οὔτε μαινομένη, τοσαύτης ἀσεβείας μετεσχηκυῖαν ἄχρη· καὶ ἐς δεῦρο. Πῶς γὰρ, οἱ καὶ ψυχὴν ἡμῖν ἡμετέραν ἀλλείτων ἴσασιν οὕταν καὶ φύσιν ἀγγελικὴν, καὶ ἔ μὴ σῶμα, μηδ' ἐν σῶματι πᾶν; Εἰ γὰρ οἱ ἅγιοι, φησὶν ὁ θεὸς Χρυσόστομος, καὶ Πνεύματος ἁγίου ἤξωμένοι, ὡσπερ καὶ ὁ ἀνὴρ τῶν ἐπιθυμιῶν θεατάμενος ἀγγέλου παρουσίαν, οὐκ αὐτὴν τὴν οὐσίαν (πῶς γὰρ οἶόν τε ἀσώματον οὐσίαν ἰδεῖν;), ἀλλὰ μετασχηματισθεῖσαν τῇν; ἐέργειαν, μικροῦ δεῖν καὶ αὐτὴν τὴν ψυχὴν ἀφήκε, καὶ ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος ἀνὴρ ἄπνευς· σχεδὸν ἔκειτο, τίς ἂν, κἀν σφόδρα μεμηνῶς ἦ, καταδείξαιτο τὸ βλάσφημον; Τῇ μὲν δὴ οὖν ἀπαρακαλύπτως καὶ γυμνῶς τοιαῦτα λέγειν καὶ νοεῖν

Θ'. Ὅρᾳς πῶς ἡ παρὰ πρόθεσις παρακρούεται μὲν τὴν τελείαν τῆς ἀληθείας ἐνόησεν, ἀνεῖσάγει δὲ τὴν σκωδῆ καὶ ἀτελή; Καὶ πάλιν ἐγκαινίζεται δὲ καὶ ἡ σκηνὴ τοῦ μαρτυρίου καὶ λίαν πολυτελῶς, τὴν Θεὸς παρέδειξε καὶ Μωσῆ; ἐπίξαιτο καὶ Βεσελεὶλ ἐτελείωσε, τυπικῶς δηλαδὴ καὶ ἤκιστα πω κατ' οὐσίαν· « Ὅρα, » γὰρ φησὶ· « ποιήσεις πάντα κατὰ

τὴν τύπον τὸν δειχθέντα τοι ἐν τῷ ὄρει. » Καὶ ἄγγελοι δὲ, φησὶν ὁ θεὸς Χρυσόστομος, παρ' ἀνθρώπων φανέντες τὸ τῆς οἰκείας φύσεως ἀπασφάπτου φῶς παρήνοιξαν· ἡ γὰρ παρὰ πρόθεσις κολαστικὸν τινα δείκνυσαι τρόπον ἐν τοῦτοις τε καὶ τοῖς ὁμοίοις τοῦτοις, οἷον διὰ παραπετάσματος τὴν ἀλήθειαν κρυπτομένην συμβολικῶς ὑπεμφαίνουσα. Διδὸς καὶ παραδειχθεῖσαν ἢ παρανοιχθεῖσαν ἀκούοντες θεότριτα οὐκ αὐτὴν ἀμέσως νοοῦμεν δειχθεῖσαν τὴν ἀκτιστον οὐσίαν· ἀλλὰ διὰ τῆς παρὰ μᾶλλον προθέσεως βῆσται παρακρούμεθα τὴν τοιαύτην ὁπνοίαν καὶ τὸ ἀτοπον ἐντεῦθεν συστέλλομεν τοῦ τομῆματος, συγκατάθεσως εἶναι ταῦτα καὶ οὐκ αὐτῆς δηλωτικὰ τῆς οὐσίας· καθὰ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ἐρμηνεύων τὸ, « Ἐγὼ ὄραεις ἐπιθήθυνα, καὶ ἐν ἑρσοὶ προφητῶν ὁμοιώθην, » συγκατέβη, φησὶ, καὶ ἐν τούτῳ ἔπερ ἦν ἐφάνη· ἐπειδὴ γὰρ, φησὶν, ἐμελλεν αὐτοῦ ὁ Ἰῆδς διὰ σαρκὸς φανήσασθαι ἡμῖν, ἔκωθεν αὐτοὺς προσεγύμναζεν ὄραν τοῦ Θεοῦ τὴν οὐσίαν ὡς αὐτοῖς δυνατόν. Καὶ πάλιν, « Σάρκα, » φησὶ, « περιεβάλετο ὁ Θεός, ἵνα μὴ γυμνῇ τῇ θεότητι προσβαλὼν πάντας ἀπολέσει, μηδενὸς δυναμένου τὴν ἀπρόσιτον ἐκείνου τοῦ φωτὸς προσβολὴν ἐνσχεῖν. »

Γ'. Τὰ δ' αὐτὰ καὶ ὁ θεὸς διέξεισι Μάξιμος, « Οὐκ ἐκ τῆς οὐσίας αὐτοῦ τὸν Θεόν, » λέγων, « γινώσκουμεν, ἀλλ' ἐκ τῆς μεγαλοουργίας τῶν ὄντων· διὰ γὰρ τούτων ὡς δι' ἐσόπτρων τὴν ἀπειρον ἀγαθότητα καὶ σοφίαν καὶ δύναμιν αὐτοῦ κατανοοῦμεν. » Ὁρᾷς πῶς ἀνάγκη πιστέον ἡμῖν ἔστιν, ὡς δι' ἐσόπτρου τοῦ προσλήματος συγκατάθεσις χρησάμενον τὸν θεάνθρωπον Λόγον [f. 218 a] κατὰ τοῦ ἔρους ἐκείνου παραδειχθῆναι μὲν, οὐ δειχθῆναι δὲ, καὶ παραγυμνωσάμεν μὲν, οὐ γυμνωσάμεν δὲ τὴν τῆς ἀκτιστου θεότητος οὐσίαν αὐτοῦ, οὐδ' ἑτέραν τῆς οὐσίας αὐτοῦ θεότητα ἀνυπόστατον τε καὶ ὄρατὴν καὶ ἀκτιστον καὶ ὑφειμένην ἐκεῖ πεπραχέναι κατὰ τὴν τῶν ἀσεβούντων παρανομίαν· ἀνθρωπίνης γὰρ μορφῆς ἀλλοιώσεως ἢ μεταμόρφωσις ἦν, καὶ οὐ μετουσίωσις τῆς ἀναλλοιώτου θεότητος· καθὰ καὶ ὁ μελετήδης διέξεισι θεὸς Κοσμάς, « Τὴν ἀνθρωπίνην, » λέγων, « ἀμαυρωθεῖσαν ἐλάμπρυνας πάλαι φύσιν, καὶ ἀλλοιώσει τῆς μορφῆς σου ἐθεούργησας. » Εἰ δ' οὖν προσεκτέον τί περὶ τούτου καὶ ὁ θεὸς διέξεισι Χρυσόστομος, « Πορευθῶμεν, » φησὶν, « ἐπὶ τὸ ὄρος τῷ λόγῳ, ἐνθα μετεμορφώθη Χριστός. Ἴδωμεν αὐτὸν ἐλάμποντα ὡς περ ἑλαμψε. Καίτοι οὐδ' οὕτω πάντων ἡμῖν ἔδειξε τὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος λαμπρότητα. Ὅτι γὰρ συγκατάθεσις ἦν τὸ φαινόμενον, ἀλλ' οὐκ ἐπίδειξις τοῦ πράγματος· ἀκριθῆς, ἀπ' αὐτῶν δῆλον τῶν τοῦ Εὐαγγελίου βημάτων. Τί γὰρ, φησὶν, ἑλαμψεν ὡς ὁ ἥλιος, ἢ δὲ τῶν ἀφθάρτων σωμαμάτων ὄψεαι οὐ τοσοῦτον ἀφίξει τὸ φῶς ὅσον τοῦτο τὸ σῶμα τὸ φθαρτὸν, οὐδὲ τοιοῦτον οἶον καὶ θνητοῖς ὁμμασι γενέσθαι χωρητὴν, ἀλλ' ἀφθάρτων καὶ ἀθανάτων δεόμενον ὀφθαλμῶν πρὸς τὴν θεάν αὐτοῦ. » Ἀκούεις; Οὐ γὰρ ἀφθαρτον ἔλαβεν ἐκ Παρθένου σῶμα (τοῦτο γὰρ τῆς Μαρκιωνός ἐστι λέγειν αἰρέσεως), οὐδ' ἀκτιστον αὐτὸ πεποίηκέ τε

A ad imaginem tibi in monte demonstratam. » Et angeli, ait divinus Chrysostomus, coram hominibus apparebant, splendentes propriae naturae lucem recluserunt; nam praepositio sub circumscriptam quamdam efficit dicendi rationem in his et aliis ejusmodi locutionibus, quasi per voluerum occultam veritatem symbolice prolatura. Ideo cum submonstratam et subapertam deitatem audiamus, non ipsam immediate monstratam cogitamus increatam essentiam, sed per praepositionem sub facile intelligamus talem sententiam et insolentiae incommodum coercemus. Ad leniendum talia sunt, non ad ipsam sententiam explicandam. Quemadmodum divinus Chrysostomus interpretaturus illud: « Equidem visiones multiplicavi, et prophetarum manibus assimilatus sum; descendit et non id quod erat apparui. » Cum enim, inquit, Filius ejus per carnem nobis appareret, caelitus hominum oculis aperuit, ut essentiam Dei qualem poterant viderent. Et rursus: Carnem, inquit, induit Deus, ne nuda deitate explicata omnes deperderet, quoniam nemo inaccessibiles illius luminis radios ferre potest.

X. Idem divinus Maximus disserit: « Non ex essentia Deum cognoscimus, sed ex rerum creaturarum magnificentia, quibus quasi per speculum infinitam bonitatem et sapientiam et potentiam ejus animadvertimus. » 490 Vides ut concedendum est quasi speculo adjectionis mitigatione usum divino-humanum Verbum in monte illo submonstratum quidem esse, non autem monstratum, et subaperuisse, non aperuisse increatae deitatis essentiam et non alteram essentiae suae deitatem insubstantialem et visibilem et increatam et subjectam effecisse secundum impiorum opinionem. Humanæ enim formæ variatio fuit transfiguratio, et non permutatio immutabilis deitatis, ut poeta dicit divinus Cosmas: « Humanam occultam olim naturam illuminasti, et variatione formæ tuæ Deum ostendisti. » Si adjiendum est aliquid de hac re, divinus Chrysostomus disserit: « Proficiscamur, inquit, in oratione nostra ad montem, ubi transfiguratus est Christus. Videamus cum lucentem sicut lucebat. Attamen non ita omnem nobis futuri temporis gloriam ostendit. Nam mitigationem esse id quod apparuit, non accuratam rei patefactionem, ex ipsis Evangelii verbis apparet. Quid enim, inquit, lucebat ut sol? In corruptibilium corporum gloria non tantam emittit lucem, quantum hoc corpus corruptibile nec qualem humanis oculis licet fieri, sed incorruptibilis et immortalis oculis opus est ad ejus contemplationem. » Audisne? Non enim incorruptibile corpus e Virgine habuit. Hæc 491 est Marcionis hæreseos opinio. Nec increatum illud reddidit et creavit divinum Verbum. Hoc est Iconomachorum hæreseos. Sed immutabilis natura, ut divinus ait poeta, cum mortali mista æqualis incorporeæ deitatis lucem

aperuit, apostolis mirifice splendebat, et rursus operatos divini luminis radios detegebat. Vides, quomodo omnes ubique piæ Ecclesiæ doctores circumscriptam et non absolutam notionem per præpositionem *sub* proferunt. Igitur si omnes Palamiciæ gentis discipuli convenerint, ostendunt, ubinam Scripturæ invenitur quisquam omnium sanctorum dicens increatam aliam et inessentialem et subjectam olim apparuisse deitatem. Nimirum sino magna opera ostendere forte poterunt, nec in subjectum nec in superjectum dispertiri unam illam increatam et individuum essentiam et deitatem. Quocirca divinus Maximus symbolum et offigiem esse lucem illam et δραματούργημα dicit. « Puto enim, inquit, omnino duas theologiæ rationes occulto quodam modo inducendi transfigurationes illius in monte divina δραματουργήματα: unam principem et simplicem et causalem, alteram illi, secundam et compositam et magnifica distinctione ex causatis 492 describentem. » Et rursus: « Videamus, num non optime et sapientissime utramque illam rationem habeat divinx Domini transfigurationis symbolum. Necesse enim erat propter incredibile in homines amorem inter nos creatum fieri effigiem et symbolum et sese ex se symbolice ostendere et ad sese omnino occultum per apparentem adducere cunctam naturam. » Et rursus: « Cum neque accessibile creaturæ increatum factum est, nec comprehensibile finitis infinitum. » Et rursus: « Summum faciei splendorem, radiis fulgentem et tanquam omnium oculorum vim exsuperantem deitatis supra mentem et sensum et essentiam et cognitionem elatae ejus symbolum esse docebant. Candidas vestes symbolice significare verba sacræ Scripturæ, quæ tum dilucide et perspicua et evidentia iis fiebant, et sine ænigmatis implicatione et symbolica adumbratione intelligebantur, et quæ verbum quod inter eos versabatur occultum aperiebant, ubi perfectam et rectam de Deo cognitionem persequiebantur. » Et rursus: « Dixi igitur supra, splendore in monte de Domini facie quasi luminis facto beatos apostolos ad omnibus creaturis incomprehensibilem Dei potentiam et gloriam inexplicabili et non intelligibili modo adducebantur, cum 493 impenetrabilis obscuritatis symbolum esse lucem supra sensum apparentem intelligerent. » Videsne, quomodo ille invisibilis increatae divinx essentiæ divino-humani Verbi effigiem et symbolum nec increatam alteram insubstantialem deitatem dicit lucem tum in Thabor super eum apparentem, et subpatefactionem, non patefactionem? Non enim posse cerni ab creatis increatum neque infinitum ab finitis. Dilucidius etiam hoc explicat magnus Ecclesiæ lumen Cyrillus: « Factam enim cogitamus Domini transfigurationem, inquit, non objecta corporis humani forma, sed claritate quasi luminis circumdata, integri corporis, quod formam attinet. Vultus ejus lucis colore imbutus est. » Si igitur

καὶ ἔκτισεν ὁ θεὸς Λόγος (τοῦτο γὰρ τῆς τῶν Εἰκονομάχων ὑπάρχει λέγειν αἰρέσεως) ἄλλ' ἢ ἀναλλοίωτος φύσις, ὡς ὁ θεὸς αὐτὸς φησι μελωδῆς, τῆ βροσίῃ μιχθεῖσα, τῆς ἐμπεροῦς ἀδίου θεότητος φῶς παραγυμνοῦσα τοῖς ἀποστόλοις ἀπορρήτως ἐξέλαμψε, καὶ πάλιν ἀμυδρῶς θεϊκῆς αὐγῆς παρεγόμενον χαρακτηῖρας. Ὁρᾷς πῶς πανταχῇ πάντες οἱ τῆς εὐσεβοῦς Ἐκκλησίας διδάσκαλοι τὴν ἀμυδρὰν καὶ οὐ μάλα ἄμεσον διὰ τῆς περὶ προθέσεως ἐμφαίνουσι δῆλωσιν. Εἰ δ' οὖν, παρελθόντες ἐμοῦ πάντες οἱ τῆς Παλαμικῆς θιασῶται φατριᾶς δεικνύτωσαν ποῦ τῆς Γραφῆς εὐρίσκεται λέγων τις τῶν ἀπάντων ἁγίων ἄκτιστον ἄλλην ἀνούσιον καὶ ὑφειμένην φανῆναι τότε θεότητα. Ἄλλ' οὐδὲ πολλὰ μογησαντες δεῖξαι ποῦ ἂν δυνηθεῖεν οὗτ' εἰς τὸ ὑφειμένον οὐτ' εἰς τὸ ὑπερκείμενον μεριζομένην τὴν [f. 248 b] μόνην ἐκείνην ἄκτιστον καὶ ἀμέριστον οὐσίαν τε καὶ θεότητα. Ὁ γὰρ μὴν θεὸς Μάξιμος καὶ σύμβολον καὶ τύπον εἶναι τοῦ φῶς ἐκεῖνο καὶ δραματούργημα λέγει: « Οἶμαι, » γὰρ φησι, « τοὺς καθόλου δύο τῆς θεολογίας τρόπους μυστικῶς ὑφηγεῖσθαι τὰ ἐπὶ τοῦ ὄρους κατὰ τὴν μεταμόρφωσιν θεοπερετῆ δραματουργήματα, τὸν τε προηγούμενον φημι καὶ ἀπλοῦν καὶ ἀναίτιον, καὶ τὸν ἐπόμενον τούτῳ καὶ σύνθετον καὶ διὰ καταφάσεως μεγαλοπρεπῶς ἐκ τῶν αἰτιατῶν ὑπογράφοντα. » Καὶ πάλιν: « Σκοπήσωμεν δὲ εἰ μὴ καλῶς ἐκατέρω τῶν εἰρημένων τρόπων κατὰ τὴν θείαν ἐκείνην τοῦ Κυρίου μεταμόρφωσιν καὶ σοφῶς ἐνυπάρχει τὸ σύμβολον. Ἐπεὶ γὰρ αὐτὸν, καθ' ἡμᾶς ἀτρέπτως κτισθῆναι δι' ἄμετρον φιλανθρωπίαν καταδεξάμενον, ἑαυτοῦ γενέσθαι τύπον καὶ σύμβολον, καὶ παραδεῖξαι ἐξ ἑαυτοῦ συμβολικῶς ἑαυτὴν, καὶ δι' αὐτοῦ φαινομένου πρὸς ἑαυτὸν ἀφανῶς πάντῃ κρυπτόμενον χειραγωγῆσαι τὴν ἄπασαν κτίσιν. » Καὶ πάλιν, « Ἐπεὶ μηδὲ χωρεῖσθαι τῇ κτίσει τὸ ἄκτιστον πέφυκε, μηδὲ περινεῖσθαι τοῖς πεπερασμένοις τὸ ἀπειρον. » Καὶ πάλιν, « Τὴν μὲν ἀκτινοφανῶς ἐκλάμπουσαν τοῦ προσώπου πανόλιθεν ἀγλήν, ὡς πᾶσαν ὀφθαλμῶν νικῶσαν ἐνέργειαν, τῆς ὑπὲρ νοῦν καὶ αἰσθησίν καὶ οὐσίαν καὶ γνῶσιν θεότητος αὐτοῦ σύμβολον εἶναι ἐδιδάσκοντο: τὰ δὲ λευκανθέντα ἱμάτια τῶν βημάτων τῆς ἁγίας Γραφῆς φέρον σύμβολον ὡς τηρικαῦτα λαμπρῶν καὶ τραυῶν καὶ σαφῶν αὐτοῖς γενομένων, καὶ παντὸς γριφώδους αἰνίγματος καὶ συμβολικοῦ σκιασματος χωρὶς νοσημένων, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ὄντα τε καὶ καλυπτόμενον παραδηλούντων λόγον, ὀπηλῖκα τὴν τελείαν καὶ ὀρθὴν περὶ Θεοῦ γνῶσιν ἔλαβον. » Καὶ πάλιν, « Ἐλεῖρηται τοίνυν ἀντιτέρω ὅτι διὰ μὲν τῆς γενομένης ἐπὶ τοῦ ὄρους τοῦ προσώπου τοῦ Κυρίου φωτοειδοῦς λαμπρότητος πρὸς τὴν πᾶσι καθόλου τοῖς οὐσιν ἀληπτον τοῦ Θεοῦ μυστικῶς οἱ τρισμακάριοι ἀπόστολοι κατὰ τὸ ἄρρητόν τε καὶ ἀγνωστον ἔχειραγωγούντο δύναμιν τε καὶ δόξαν, τῆς ἀφανοῦς κρυφώτης τοῦ φανέν αὐτοῖς ὑπὲρ τὴν αἰσθησίν φῶς σύμβολον εἶναι μαυθάνοντες. » Ὁρᾷς πῶς καὶ οὕτως τῆς μὴ φαινομένης ἀκτίστου θείας οὐσίας τοῦ θεανθρώπου Λόγου τύπον καὶ σύμβολον, καὶ οὐκ

ἄκτιστον ἄλλην ἀνυπόστατον φάσκει θεοτητα, τὸ
 τηρικουῖτα φαινόμενον φῶς ἐν Θιβῶρ ἐπ' αὐτοῦ,
 καὶ παραδείξιν, οὐ δεῖξιν; Μηδὲ γὰρ εἶναι δυνατὸν
 ὁραθῆναι τοῖς κτισμασι τὸ ἄκτιστον μηδὲ τοῖς
 πεπερασμένοις τὸ ἀπειρον λέγει. Ἀλλοὶ δ' ἐναργέστε-
 ρον ἐστὶ καὶ ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας τοῦτο φωστῆρ
 Κύριλλος· « Περὶ δὲ θάβαι γὰρ φάμεν τὴν τοῦ Κυ-
 ρίου, » λέγει, « μεταμόρφωσιν, οὐ δῆπου τὸ σχῆμα
 τὸ ἀνθρώπινον ἀποβαλόντος τοῦ σώματος, ἀλλὰ
 δόξης τινὸς φωτοειδοῦς περιστελλούσης αὐτό· με-
 ναντος γὰρ τοῦ σώματος ἐπὶ τοῦ σχήματος, ἐπὶ τὸ
 ἐνδοξότερον οἱ χαρακτήρες διὰ φωτοειδοῦς χρώμα-
 τος διεχρῶννυτο. » [f. 249 a] Εἰ οὖν κατὰ τὰς τῶν
 ἁγίων γραφῶν τύπος καὶ σύμβολον ἀκτίστου θεό-
 τητος ἦν κάκεινο τὸ φῶς, ἕτερον ἐκείνης ἦν καὶ
 οὐκ ἐκείνη, οὐδ' ἄκτιστος θεότης; εἴτουν οὐσία. Ὡς
 γὰρ τὸ ἕτερον παρὰ τὴν δύναμιν κατὰ τὸν Νυ-
 σαεῖα Γρηγόριον δύναμις οὐκ ἐστίν, οὕτω καὶ τὸ
 ἕτερον παρὰ τὴν μόνην ἄκτιστον οὐσίαν θεότης
 ἄκτιστος οὐκ ἐστίν· εἰ γὰρ ἄλλη, καὶ ἄκτιστος καὶ
 ἀνούσιος καὶ ἀνυπόστατος. Ἀνύπαρκτος ἄρα, καὶ
 τὸ σέβας ἀθεῖα σαφής. Οὕτως; ἐκ μὲν πολυθείας
 Παλαμικῆς εἰς ἀθεῖαν Παλαμικὴν ἢ ἀνούσιον αὐτῆ
 καὶ ἀνυπόστατος νεα τοῦ Παλαμᾶ θεότης εἰ; τὸ τοῦ
 Παλαμᾶ βάρβαρον τοῖς ἀπλουτέροις ἐφέλκεται.
 Καὶ ἵνα τελειωτέραν ἐστὶ τὴν περὶ τοῦ φωτὸς ἐκείνου
 διδασκαλίαν ἐπιγνῶς, ἀκούετε τοῦ Χρυσορρήμονος
 αὐθις Ἰωάννου. Ἐν γὰρ τῷ κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος
 ἀνάληψιν λόγῳ τάδε διεξέεισι· « Θαῦμα, » φησί,
 « τοῖς ἀποστόλοις καὶ ἑκστασις καὶ θροῦς ἐγένετο. Ὡς
 ὅντο γὰρ τὴν φύσιν ὄντες, καὶ ἀσυνήθεις τοιού-
 τω θεωριῶν, ἐξέστησαν τῇ διανοίᾳ. Ἄλλ' ἐρεῖ τις
 ὅτι προδίδνας ἦσαν καὶ τὴν μεταμόρφωσιν ὃ τε
 Πέτρος καὶ Ἰάκωβος καὶ Ἰωάννης. Προεῖδον μὲν
 ἐκεῖ μεταμορφωθέντα τὸν Κύριον καὶ νεφέλην
 σκιάσασαν αὐτόν· ἀλλ' οὐκ εἶδον τὴν νεφέλην εἰς
 ἀναλαμβάνουσαν. Θαῦμα ἐκείνο, θαῦμα καὶ τοῦτο· ἀλλὰ
 θαῦμα θαύματος φοβερώτερον, τοῦτο ἐκείνου.
 ὑψηλότερον, καὶ ἐνδὲ θεοῦ ἢ δύναμις καὶ τὸ μυστήριον
 ὑπῆρχε. Τότε Μωσῆς καὶ Ἡλίας ὠφθῆσαν τοῖς
 περὶ τὸν Πέτρον μετ' αὐτοῦ συλλαλοῦντες· νῦν δὲ
 θρόνος Χερουβικὸς, τουτέστιν ἀόρατος δύναμις τῇ
 νεφέλῃ καλυπτομένη, ἀθρόον ἐπιστάσα· τὴν δεσπό-
 την τοῖς δούλοις ὀμιλοῦντα ἀφῆρασε. Τότε Πέτρος
 μετὰ παρρησίας ἀπεκρίνατο, « Κύριε, καλὸν ἐστίν
 ἡμᾶς ὕδὲ εἶναι· ποιήσωμεν τρεῖς σκηνάς, σὺ μίαν,
 καὶ Μωσῆ μίαν καὶ μίαν Ἡλία. » Νυνὶ δ' οὐδὲ
 φθέγγασθαι τις ἐδυνήθη τῶν μαθητῶν, οὐδὲ τὸ
 στόμα διανοῖξαι, ἀλλὰ φόβῳ μεγίστῳ καταπλεγέντες
 ἐξέστησαν. »

ΙΑ'. Ἐνταῦθα καὶ εἰ βασκανία κάτοχος τις εἴη,
 καὶ εἰ μακρὰς εὐθείας μετὰς, πάντας ἂν μοι
 δοκεῖ τῆς γνώμης ἐμοὶ κοινωεῖν, μεταθεμένους
 τὸ ἀγνῶμόν τε καὶ δῦσεοι πρὸς γε τὸ μήτε πλείονος
 μήτε μείζονος μήτ' ἐναργεστέρως δεῖσθαι μαρτυ-
 ρίας, ὅτι τῶν τοῦ Χριστοῦ [f. 249 b] θαυμάτων ἐν
 καὶ τὸ ἐν θαυρωρίῳ δειχθῆναι φῶς. Ὅμως δυοῖν ἐν-
 ταυθοὶ διελημμένον μεγάλων τοῦ Χριστοῦ θαυμά-
 των, ἢ καὶ δυοῖν ἐχρῆν Παλαμᾶ τὴν λατρευτικὴν
 ἀπονέμειν προσκύνησιν ὡς ἀκτίται; θεότησιν, ἵνα
 μείζον καὶ φανερώτερον ἢ τὸ νεμόμενον τῆς αὐτοῦ
 κακίας, ἢ θατέρῳ, τῷ μείζονι δηλαδὴ καὶ ὑψηλο-
 τέρῳ. Εἰ δὲ τοῦτο μηδεὶς μηδαμῇ πω τετόλημχεν
 οὐδ' εἰς νοῦν εἰληφέναι τρόφιμος εὐσεβείας καὶ ἅμα
 παιδείας; εὐσχήμονος ἔχων ἡλικιωτὴν διάνοιαν, ποῦ
 δίκαιον τοῖς τῶν Εἰκονομάχοις ἐκείνο; καὶ ἅμα τῇ

A *secundum sanctorum libros effigies et symbolum
 increatae deitatis erat lux illa, aliud quoddam erat
 atque illa, et non illa nec increata deitas, id est,
 essentia. Quemadmodum enim alterum quoddam
 praeter potentiam secundum Gregorium Nysseum
 potentia nulla est, ita etiam altera praeter unam
 increatam essentiam deitas increata nulla est. Si
 enim altera, ergo increata et inessentialis et in-
 substantialis et spiritualis et veneratio plane atheis-
 mus. Itaque ex polytheismo Palamico in atheis-
 mum Palamicum haec inessentialis et insubstantia-
 lis nova Palamæ deitas in Palamæ barathrum credulos
 trahit. Atque ut perfectiorem de luce illa doctrinam
 habeatis, audite denuo Joannem Chrysostomum. In
 oratione enim in Salvatoris resurrectionem habita
 hæc profert: « Admiratio inter apostolos et trepida-
 tio et murmuratio fiebat. Mortales enim natura nati,
 non ejusmodi visionibus assueti mentem amitte-
 bant. Sed dicet quispiam ante cognitam habuisse
 transfigurationem et Petrum et Jacobum et Joan-
 nem. Sane præviderant clarificatum Dominum et nub-
 bis umbra circumdatum iri, nec vero sciebant
 nubem in aërem illapsam in cælum Dominum sub-
 levaturam. Miraculum illud, miraculum hoc. Ipso
 miraculo terribilius hoc et superius, etsi unius Dei
 potentia et mysterium suberat. Tum Moses et Elias
 conspecti sunt ab eis, qui cum Petro erant collo-
 quentes cum eo, nunc autem thronus cherubicus,
 id est invisibilis potentia nube obvoluta spissa ac-
 cessit et Dominum cum servis colloquentem arripuit.
 Tum Petrus libero ore: « Domine, inquit, bonum
 est nos hic esse; tria tabernacula faciamus, tibi,
 Mosi, Eliæ; » 495 nunc ne loqui quidem ullus
 poterat discipulorum, neque os aperire, sed metu
 maximo perculsi erant. »*

ἄερα ἀρπασθεῖσαν καὶ εἰς οὐρανοὺς τὸν δεσπότην
 ἀφῆρασε. Τότε Πέτρος μετὰ παρρησίας ἀπεκρίνατο,
 « Κύριε, καλὸν ἐστίν ἡμᾶς ὕδὲ εἶναι· ποιήσωμεν
 τρεῖς σκηνάς, σὺ μίαν, καὶ Μωσῆ μίαν καὶ μίαν
 Ἡλία. » Νυνὶ δ' οὐδὲ φθέγγασθαι τις ἐδυνήθη
 τῶν μαθητῶν, οὐδὲ τὸ στόμα διανοῖξαι,
 ἀλλὰ φόβῳ μεγίστῳ καταπλεγέντες ἐξέστησαν. »

XI. Hic etsi quis invidia sit addictus aut plenus
 nimia simplicitatis, omnes tamen sententiam eam
 necum communicaturos puto, ita ut sublata teme-
 ritate et litigio non amplius opus sit majore et
 manifestiore argumento, quo inter Christi mira-
 cula numeranda esse etiam lux illa in Thabor de-
 monstratur. Attamen cum duo magna ibi Christi
 miracula monstrata essent, aut duabus necesse erat
 venerationem vindicari Palamæ increatis deitatibus,
 ita ut major et manifestior pravitalis ejus vindicatio
 esset, aut alteri majori et superiori. Quod
 si nemo unquam conatus est in animam inducere,
 quippe nutritus religione et præditus sana
 bonæ eruditionis scientia, num æquum est Iconoma-
 chis illis et novæ huic Palamæ genti mentem adver-
 tere, qui et omnia impune audent pessima loqui

et omnium maximæ divinam venerationem illi in Thabor miraculi luci vindicare, et inessentialem habere deitatem illam subjectam et insubstantialem. **Me** quidem in hac re videbit hostem et omni sermone et cunctis libris, etiamsi **496** ubicunque non placuerit, tacentem vero non ubi placuerit. Idem sane barbaricæ opinionis plenus esse debet et Græco atheismo multo inferiora tenere, cui quæcunque per lucem sunt miracula venerari omnia in animo sit. Nam ne corpus quidem est increata illa Salvatoris essentia, ita ut pars appareat, pars non appareat. Quid enim? indivisa enim est potentia et unum, atque omni omnino numero superius. Quæ nec divisione ulla duplicitatem genuit nec numero ullo divisa est, sed unum natura et semper unitas, mansit semper monadica et constans et invisibilis. Dicit etiam divinus Chrysostomus: Si ipsam vidissent prophetæ Dei naturam, non varie contemplati essent. Simplex enim quædam est ea et insubstantiata et incomposita et inexplicabilis et semper eadem mansit, sed ostendit invisibilis divini regni gloriam. Ergo illud detegendi non majorem vim habet, quam ostendendi. Obscuræ enim rei explicationem affert; ostendere autem est locutio etiam in apparentibus rebus plane necessaria, quemadmodum si quis margaritis in capsula inclusis capsam solummodo ostendit, non detegit id quod quæritur, ut etiam magnus Chrysostomus dicit: Non ascendit Jesus navem, miraculum majus effecturus et simul deitatem illis manifestius probaturus.

ζητούμενον· ὡς καὶ ὁ μέγας διδάσκει Χρυσόστομος, θεῶμα μείζον ἐργάσασθαι βουλόμενος καὶ ἅμα τὴν

XII. **497** Scitu dignum est, quomodo duorum miraculorum ibidem tractatorum, alterius ostendentis, alterius detegentis deitatem, illud inferius, hoc detegens superius. Quod inferius, huic Palamas venerationem vindicat, quod superius, eidem ne minimum quidem. Ridiculum est inferius habere summæ potentiæ honorem, superius ne inferioris quidem et quod sibi stare minime potest, id utriusque tribuere, quod maxime, id alteri neutiquam et quod in stateris non par est potentia, huic momentum omnino æquale, quod vero multo majorem momenti gravitatem habet, id illo multo inferius putare. Si quidem simplicitatis illud est, quæ omnem simplicitatem speravit, quod tantum abest, ut cum patefactione in unum redeat, ut ne accedat quidem, huic increatæ deitatis honorem vindicare. Quomodo enim unquam quid potest rerum sensibili forma apparentium et sensui subjectarum deitas increata esse. Cum ne angelorum quidem incorporeorum natura in humanos oculos cadere possit, ut infra supraque demonstratum est, et cuique humanæ menti disci potest. Explicabit denuo magnus præceptor nobis Chrysostomus non modo lucem illam non fuisse deitatem **498** increatam et inessentialem, sed ne incorpoream quidem. Dicit ille ita fere: « Si corporaliorem Salvator hanc

νέξ ταύτη τοῦ Παλαμᾶ φάλαγγι προσέχειν τὸν νοῦν ὀπωσοῦν; οἷς πάντα μὲν ἀδεῶς τολμάται λέγειν τὰ χεῖριστα, πάντων δ' οὖν μάλιστα θαλίην ἀπονέμειν λατρείαν τῷ τοῦ ἐν Θαβουρίῳ θαύματι; φῶτι, καὶ ἀνοῦσιον αὐτὸ νομίζεις θεότητα ὑφειμένην καὶ ἀνυπόστατον. Ἐμὲ μὲν γὰρ ἐνταυθοῖ Παλαμᾶς εὐρήσει πολέμιον, καὶ γλώττη πάση καὶ βίβλοις ὄλαις ἀεὶ, κὰν μὴ βούληται, σιγῶντα δ' οὖν οὐδ' ἐὰν βούληται. Ἡ πολλοῦ μὲν' ἀνδράσιε βαρβαρικῆς ἀπνοίας εἶναι μεστῶ, πολλοῦ δ' ἀν πολυθείας ἔχειν τὸ ἥττον Ἑλληνικῆς, ὅτι ἂν πάνθ' ὅσα διὰ φῶτων γίνεται θαύματα λατρεύειν εἴη διὰ φροντίδος. Οὐδὲ γὰρ οὐδὲ σώματι τί ἐστιν ἢ ἀκτιστος ἔκειν τοῦ Σωτήρος οὐσία, ἵνα μέρος μὲν παραφανῆ, μέρος δ' οὐ πῶς γὰρ, ἀμερῆς οὐσα δύναμις καὶ κυρίως ἐν ἀριθμῷ παντὸς παντάπασιν ὑπέρτερον; Οὔτε γὰρ ἔκειν μερισμῷ τινι δυάδα γεγέννηκεν, οὐτ' ἀριθμὸς οὐδεὶς ἐμέρισεν αὐτὴν· ἀλλ' ἐν οὐσα φύσει καὶ μονά; ἀεὶ, μεμένηκεν ἀεὶ μοναδικῆ τε καὶ ἀτρεπτος καὶ ἀόρατος. Φησὶ γὰρ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος ὡς εἰ αὐτὴν ἐώρων οἱ προφῆται: τὴν φύσιν τοῦ θεοῦ, οὐκ ἂν διαφῶρας ἐθεῶντο· ἀπλῆ γὰρ τις ἔκειν καὶ ἀσχημάτιστος καὶ ἀσύνοητος καὶ ἀπερίγραπτος καὶ ἀεὶ ὡσαύτως ἔχουσα. Ἄλλ' ἔδειξε, φησὶ, τῆς ἀθέατου θεότης αὐτοῦ βασιλείας τὴν δόξαν. Εἶτα οὐ τὸ ἐκκαλύψαι μείζω τὴν δύναμιν ἔχει τοῦ δεῖξαι· κεκαλυμμένου γὰρ τινος δηλοῖ φανέρωσιν πράγματος· τὸ δὲ δεῖξαι λέξις ἐστὶ κὰν τοῖς φαινομέναις χρεῖωδης ἀπλῶς, ὡσπερ ἂν εἰ ἐν βλαπτῶ κελυπτομένων μαργάρων μόνον δεικνύοι τις τὸ βαλάντιον· οὗτος γὰρ εἶδει μὲν, οὐκ ἐξεκάλυψε δὲ τὸ λέγων ὅτι οὐκ ἐνέθη ὁ Ἰησοῦς εἰς τὸ πλοῖον, τὸ θεότητα αὐτοῖς ἐκκαλύψαι τρανότερον.

IB'. Ἐπιστήσαι δ' ἄξιον πῶς δύο θαυμάτων ἐν ταῦθα διειλημμένων, καὶ τοῦ μὲν παράδειξιν δηλοῦντος θεότητος τοῦ δ' ἐκκαλύψιν, καὶ τῆς μὲν εἰληχίας τὸ ἥττον τῆς δ' ἐκκαλύψως τὸ μείζον, ἢ μὲν τὸ ἥττον ἔχειν ἔλαχε, ταύτη Παλαμᾶς λατρευτικὴν νέμει προσκύνησιν, ἢ δὲ τὸ μείζον ἔλαχε, ταύτη δ' οὖν οὐδ' ἦντινοῦν. Ἰελοῖον [f. 250 a] γὰρ ἂν εἴη τὸ μὲν ἔλαττον κατὰ δύναμιν μεγίστην καρποῦσθαι τιμὴν, τὸ δ' ὑπέρτερον μηδὲ τὴν τοῦ ἥττονος· καὶ ὁ μὲν ἑαυτῷ ἥμισυ ἔχει, τοῦθ' ἑτέροις ἐπαρκεῖν, ὁ δὲ μάλιστα ἑαυτῷ, τοῦθ' ἑτέροις μηδαμῆ· καὶ ὡ μὲν μηδ' ἰσοβροπεῖν ταῖς τῆς ἰσότητος πλάστιγξ· δύναμις εἴη, τοῦτ' πάσης ἔλοσχερῶς συγχωρεῖν τῆς ἄκτῆς, ὁ δὲ πλεῖω τὴν τῆς ῥοπῆς ἐμῆρθεῖαν ἔχει πολλῶ, τοῦτο δ' ἐκείνου κουρύτερον ἡγεῖσθαι πολλῶ. Εἰ δ' εὐθείας ταυτὶ, ἢ που πᾶσαν ὑπερήλασεν εὐθεῖαν, ὁ τῆ ἐκκαλύψαι μὴ συγχωρεῖται μὴδ' ἔγγυς ἔλθειν, τοῦτ' ὡ δὲ καὶ τὴν τῆς ἀκτιστου θεότητος προσνέμειν τιμὴν. Πῶς γὰρ ἂν ποτέ τι τῶν ἐν αἰσθητῶ φαινομένων εἶδει καὶ ὑποβαλλομένων αἰσθησεῖ θεότης ἀκτιστος εἴη; Ὅπου μὴδὲ τὴν τῶν ἀσωμάτων ἀγγέλων φύσιν ἀνθρωπίνους ὑποπεσεῖν δυνατὸν ὀφθαλμοῖς, ὡς ἄνω καὶ κάτω δέδεικται τε καὶ αὐτοδιδασκτὸν ἐστὶν ἀνθρωπίνῃ συνέσει πάση. Δηλώσει δ' οὖν καὶ ὁ μέγας αὐθὶς διδάσκαλος ἡμῶν Χρυσόστομος, μὴ μόνον ὅτι μὴ ἦν

ἔκεινο τὸ φῶς θεότης ἀκτιστός τε καὶ ἀνούσιος, ἄλλ' οὐδ' ἀσώματον· φησὶ γὰρ ὑμῶν οὕτως ὡς οὗτος αὐτός· « Εἰ καὶ σωματικώτερον ὁ Σωτὴρ τοῦτ' ἔδεικνυ τὸ φῶς, ἀλλ' οὖν πολλὴν ἐπιθυμίαν τὸ πρᾶγμα εἶχε. » Καὶ πάλιν, « Εἰ δ' ἀμυδρὰν τινα τῶν μελλόντων ὁ Πέτρος ἰδὼν εἰκόνα, *Καλὸν ἔστιν ἡμῶς ὧδε εἶναι*, » φησὶ, « τί ἂν τις εἴπῃ ὅταν αὐτῆ τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια παραγένῃται; » Καὶ πάλιν, « Ἐθεασάμεθα, » φησὶ, « τὴν δόξαν αὐτοῦ, οὐκ ἂν θεασάμενοι εἰ μὴ διὰ τοῦ συντρόφου σώματος ἡμῶν μεθὰ τὸν Χριστὸν, οὐχ οὕτως ὡς οἱ ἀπόστολοι τότε, ἀλλὰ πολλῶ λαμπρότερον· οὐ γὰρ οὕτως ὑπερὸν ἦσε. »

ΙΓ'. Εἰ οὖν λαμπρὸν μὲν ὁ Χριστὸς ἐνταῦθα τὸ φῶς ἔκεινο δέδειχε, λαμπρότερον δ' οὖν ἐς τὸ μέλλον τοῖς ἀγίοις δεῖξει ἀνδράσι, πιστευτέον ἀνάγκη τῷ Χρυσορόμῳ σωματικώτερον εἶναι τὸ φῶς ἔκεινο σαφῶς παραινοῦντι, καὶ ἀληθείας ἀμυδρὰν εἰκόνα καὶ οὐκ αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν. Εἰ δ' οὖν, ἀνάγκη λοιπὸν καὶ τὴν νῦν ὑφειμένην καὶ ἀνούσιον ταύτην τοῦ Παλαμᾶ θεότητα πρὸς τὸ λαμπρότερόν τε καὶ ὑπερκειμεινὸν ἀπαλλάξαι, καὶ γενέσθαι τὸ μὲν ἀκτιστὸν ἀκτιστότερον, τὸ δ' ἀνούσιον ἀνούσιώτερον, καὶ ἅμα τὸ ὄρατον ὄρατώτερον, εἰ χρὴ καὶ τοιαῦθ' ὄλως ἐνθυμεῖσθαι γούν ἢ καὶ γλώττη προφῆρειν· σκεπτόεν δὲ ὅμως τί ἂν εἴη τοῦτ' ὁ φανταζόμενος μὲν ἀγνοεῖ, ἀγνοῶν δὲ βλασφημεῖ, βλασφημῶν δ' ἀπατᾷ τοὺς πολλοὺς· πολλῶ γὰρ ἡμῖν πρεπωδέστερον τοιαῦτ' ἐρευνᾶν ἢ Σωκράτην ἔκεινον τὸν Σωφρονίσκου, ὅστις εἴη σοφὸς Ἀθηναῖος μᾶλλον αὐτοῦ ζητοῦντα, περιέμεναι δικαστὰς καὶ βήτορας καὶ ποιητὰς τραγῳδιῶν καὶ διθυράμβων καὶ πρὸς τοῦτοις χειροτέχνους παντοδαπούς, ὡς ἐνταῦθα ἐπ' αὐτοφώρῳ καταληψόμενον τὴν ἀλήθειαν. Φασὶ τοίνυν, οἷς λόγῳ καὶ ἔργῳ μεθοδικῆν ἐμπειρίαν ἀσκήσεως ἐαυτοῖς δεδωκέναι συμπέπτωκεν, ὡς ἀρχὴ πλάνης νοῦ κενδοθεῖα, ἐξ ἧς κινούμενος ὁ νοῦς ἐν σχήματι καὶ μορφᾷ περιγράφει τὸ θεοῦ· καὶ πάλιν, « Μακάριος ὁ νοῦς ὃς κατὰ [f. 250 b.] τὸν κατὰ τῆς προσευχῆς τελείαν ἀμορφίαν ἐκτήσατο. » Καὶ πάλιν, « Μὴ ζητεῖ παντελῶς μορφὴν τινα ἢ σχῆμα ἢ χρῶμα δεχέσθαι ἐν τῷ τῆς προσευχῆς καιρῷ. » Καὶ πάλιν, « Μὴ πόθει ἀγγέλους ἰδεῖν ἢ ἐννάμεις ἢ Χριστὸν αἰσθητῶς, ἵνα μὴ τέλειον φρονήσης γένη, λύκον ἀντὶ ποιμένοιο δεχόμενος καὶ προσκυνοῦν τοῖς αἰσχροῖς διζήσοισιν. » Ὅτι γὰρ πᾶν τὸ ἐν σχήματι φαινόμενον τῷ νῷ εἴτε ὡς φῶς εἴτε ὡς πῦρ ἐκ τῆς τοῦ ἔθροιο κακοτεχνίας γίνεσθαι, ὁ θεασπέσιος Παῦλος σαφῶς διδάσκει, εἰς ἀγγέλων φωτὸς αὐτὸν λέγων μεταχηματίζεσθαι. Ὅτι δὲ οὖν ἐπὶ ταύτῃ τῇ ἐλπίδι τινα τὴν ἀσκητικὴν μετιέναι βίον, ἵνα μὴ ὁ Σατανᾶς ἐτοίμην εὐρη τὴν ψυχὴν ἐντεῦθεν εἰς ἀρπαγὴν. » Καὶ τί δὲ πλείους ἐνταῦθ' ἀνεπίστευτον βιβλοῦς ἀγίων ἀνδρῶν, ὁποῖοι σὺν γὰ σοφίᾳ καὶ νόμοις ἀσκήσεως τὸν ἐαυτῶν ἐκεκοσμηκέσαν βίον, οἷς συνέσεως μέτεστιν ἅπαντι, ἐξὸν ἀρκεῖσθαι μόνοις τοῦτοις οἱ θεραπευταὶ τῆς ἐναστώσεως χρεῖας ἡμῖν ἐν τῷ παρόντι προβέβληνται; Ὅτι μὲν γὰρ αἱ φαινόμεναι τοῖς ἀγίοις ἐνλίτε μορφώσεις καὶ οἱ σχηματισμοὶ δι' ἀγγέλων τελοῦνται Θεοῦ, πάντω γέ τι ἱκανῶς ἀποδεδείχθαι ὀλομαι· μηδὲ γὰρ εἶναι δυνατὸν ἀμείωτος γενέσθαι τῷ ποτὲ θεότητος ἐπιφάνειαν κατ' αὐτῶν.

ostendit lucem, non magnum desiderium res nabeat. » Et rursus : Si obscuram futurorum imaginem videns Petrus : Bonum, inquit, nos hic esse, quid quisquam dixerit, si rerum veritas facta esset? » Et rursus : « Vidimus gloriam ejus, sed non nisi per adjunctum corpus nobis apparentem; » et rursus : « Si volumus, et ipsi videbimus Christum, non ut apostoli olim, sed multo luculentius. Non enim sic postea veniet. »

ὡφθη. » Καὶ πάλιν, « Ἄν θέλωμεν, καὶ ἡμεῖς ὀφθῶμεν, ἀλλὰ πολλῶ λαμπρότερον· οὐ γὰρ οὕτως ὑπερὸν ἦσε. »

XIII. Si igitur splendidam in monte lucem illam Christus ostendit, splendidiorem in futuro sanctis viris ostendet, credendum necessario est Chrysostomo, corporaliorem esse lucem illam aperte admonenti et obscuram veritatis imaginem, non ipsam autem veritatem. Si hæc ita sunt, necessario etiam consequitur subjectam et inessentiali hanc Palamæ deitatem in splendidiorem et superjectam permutari et ex increato fieri increatius, ex inessentiali inessentialius, et ex visibili visibilius, si opus est talia omnino dijulicare aut verbis explicare. Attamen videndum porro est, cur qui fingit sibi aliquid, nescit; qui nescit, illud; qui illudit, multos decipit. Multo enim magis nos decet talia exquirere quam de Socrate illo Sophronisci filio, quis fuerit Atheniensium eo sapientior, quærentem discurrere ad iudices et rhetores et poetas tragicos ditthyrambicosque et præterea ad varias artes, ut inde veritas manifeste deprehendatur. Dicunt ii qui verbis et factis rationalem vitæ viam inierunt, initium erroris esse mentis arrogantiam, qua animus perducitur ad divinum formis et figuris circumscribendum. Et rursus : « Beatus animus, qui orationis tempore ab omni forma se abstrahit. » Et rursus : « Ne quære omnino formam quamdam aut figuram, aut corpus recipere in orationis tempore. » Et rursus : « Ne desideres angelos videre, aut potestates, aut Christum sensibiliter, ut ne plane amens fias, lupro pro pastore recepto, et veneratione turpibus demonibus tradita. » Nam quidquid sub forma menti apparet sive ut lucem sive ut ignem fieri diaboli malignitate, divinus Paulus sapienter docet de angelo lucis, quem transfiguratum dicit. Non igitur opus est huic spei asceticam quamdam vitam sustentare, ne Satanas paratam prædam deprehendat animam. Atque quid necesse est ibidem libros sanctorum virorum evolvere, qui sapientia et legibus 500 asceticis vitam eorum exponarunt, quibus in omnibus prudentia inest, cum sufficiant, qui præsentī necessitati serviunt? Nam formationes et visiones quæ sanctis interdum apparebant, per angelos factas esse, satis demonstratum puto. Non enim potest immediate unquam deitas ipsa apparere.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΛΓ΄.

EJUSDEM NICEPHORI GREGORÆ

BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER XXXVI.

501 I. Incipiens historiam proposueram mihi, A ut rerum publicarum enarrationem et explicationem posteris traderem; sed quemadmodum serpens ventus e septentrionalibus delapsus regionibus antequam animadvertamus et ei resistere conemur repente prorupit, et animi con-uetam tranquillitatem turbat, divinæ Ecclesiæ tempestates et fluctus asserens. Idcirco cum semel cupissem describere, quæcunque qualiaque ex Ecclesiæ fundamento naufragia acciderant, necesse erat etiam ei qui et quomodo et quantopere et quo studio in tempestatum illarum fluctibus perseverassent, hujus historiæ seriei et inter se conjungere, quæ causæ fuissent, ut docebitur, præmittere. Eorum quæ inter sese connexa sunt, nec unquam a communi connexu abrumpi possunt, variam et **502** multiplicem historiam pro simpliciter et nuda effecimus. Nam præter opinionem et inde ab initio propositum in rebus et publicis et ecclesiasticis accidit nobis quasi medio in itinere, ut multas excursiones et repetitiones sermonum instituere et interserere et subsidia permulta plerumque et admonitiones et varias ambages adhibere cogemur modo ex longinquo, modo ex propinquo. Igitur cum ad talem necessitatem pervenimus, discernendum est in rebus diversimode exponendis. Etiam quæ ab hominibus et animo et corpore utentibus tractantur cum et natura et legibus et moribus dirigantur, necesse est diversas fieri vitas, propter diversitatem tractantium et tractandorum, eorum, quæ dirigunt et quæ diriguntur, ut dictum est: et verso ordine, quæ per longa, quæ per breviora temporis spatia, quæ modicam vilitatem nacta sunt, quæ ad majorem quam illa redacta sunt; quæ per se, quæ non per se; modo sub temere, modo prudenter gerentibus, quæ denique non eadem nusquam, ne dicam diversa et implicata et plane dissimillima. Quod igitur cum fecimus, non ineptum quoddam facere neque ipsi putavimus neque **503** aliis visi sumus nec si postea faciemus, inane quoddam faciemus nec facere

[Cod. Reg. 3075] [f. 251 a] A'. Ἐροῖ δ' ἀρχομένῳ τῆς ἱστορίας τὸ σκοπιμώτατον ἦν τὴν τῶν δημοσίων πραγμάτων τοῖς ἔπειτ' ἀνθρώποις γράφοντι παραπέμπειν διηγήσιν τε καὶ διήλωσιν· ἀλλ' ὡς περ τις ἄγριος ἀνεμὸς ἐξ ἀρκτιῶν καταβράχεις πηγῶν, πρ' ἡμᾶς αἰσθέσθαι καὶ πρὶν παρεσκευάσθαι πρὸς τὴν ἀπάντησιν, ἐξαίφνης συνεκύχησέ τε καὶ συνετάραξε τῆς ἡμετέρας καὶ συνήθους ἐκείνης γαλήνης τοῦδαφος, τοὺς κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐπενεγκῶν χειμῶνας καὶ κλύδωνας. Κάπειδῆπερ διὰ τὰδ' ἀναγκαῖον ἀπαξ προελομένῳ διεξιέναι πίνθ' ὅσα περ ἂν καὶ οἷά γε εἴη τὰ τῶς παρεκπεσόντα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὑποθέσεως ναυάγια, καὶ οἷτινες εἴεν καὶ ὅπως καὶ μέχρι πόσου καὶ μεθ' οἷας τῆς προθυμίας τοῖς τῶν χειμῶνων ἐκείνων ἐνεκαρτέρησαν κύμασι συνείρειν καὶ συνυφαίνειν τῷ τῆς ἱστορίας σώματι ταυτησί, καὶ συνάπτειν ἑκατέρους ἐκότερα ἄτε συναπταί γινόμενα ἀλλήλοις; ὡς δεῖ χθῆσεται προῖουσιν ἡμῖν, καὶ ὕφ' ἑαυτῶν ἀλλήλοις συμπλεκόμενα, καὶ οὐδαμῆ τῆς πρὸς ἀλλήλα συμφυίας τε καὶ ἀλληλουχίας διασπασθῆναι δυνάμενα, πολυεῖδῃ καὶ διπλῆν ἀνθ' ἀπλῆς καὶ μονοειδοῦς ἐλάβομεν δρῶντες τὴν ἱστορίαν δημοσίων πραγμάτων καὶ ἄλλα ἐκκλησιαστικῶν, παρὰ πᾶσάν τε προσδοκίαν καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν ἐξ ἀρχῆς ἡμῶν πρόθεσιν συμβᾶν οὕτως ὡς ἐν μέσῃ εἶναι πορεῖα, ὡς ἀναγκάζεσθαι ἡμᾶς συνέχεις τῆς ἐκδρομᾶς τε καὶ ἀνελιξίς καὶ ἐπαναλήψεως τῶν λόγων ποιέσθαι καὶ ἐφρμότειν καὶ συντιθέναι, καὶ παραπομπὰς παμπόλλα; πολλαχῆ ποιέσθαι καὶ ἀναμνήσεις καὶ περιόδους πολυτρόπους, νῦν μὲν διὰ μακροῦ τοῦ μεταξῦ, νῦν δ' ἐκ τοῦ σύνεγγυς. Ἀνεμείτητον οὖν εἶναι χρειῶν τὸ καθ' ἡμᾶς εἰς τοῦτ' ἀνάγκης συνελαθέντας τῇ τῶν ἐξ ἀνάγκης ἄλλοι' ἄλλως ἐχόντων πραγμάτων φορᾶ. Ὑπὸ γὰρ δυοῖν ἐναντιῶν, ψυχαῖς δηλαδὴ καὶ σώμασι, γρωμένων ἀνθρώπων αὐτὰ διοικούμενι, πῶς μὲν ὑπὸ φύσεως καὶ αὐτὰ, πῶς δ' ὕπε νόμων καὶ ἐθῶν βυθμιζόμενα, [f 251 b] ἀνάγκη διαφόρους γίνεσθαι τοὺς βίους διαφόρων ὄντων τῶν τε διοικούντων καὶ διοικουμένων, τῶν τε βυθμιζόντων καὶ βυθμιζομένων, ὡς εἴρηται, καὶ ἐξαλλάττεσθαι

πῶς μὲν διὰ μακρῶν, πῶς δὲ διὰ συγχῶν τῶν μεταξὺ χρονικῶν περιόδων, καὶ πῶς μὲν μετριωτέραν καρπούμενων φανulότητα, πῶς δ' εἰς μείζω τὴν ἀμετρίαν ἐκφερομένων ἢ κατ' ἔκεινα, καὶ πῶς μὲν ὑπὸ τῶν αὐτῶν, πῶς δ' οὐχ ὑπὸ τῶν αὐτῶν, νῦν μὲν τὰ αὐτὰ διὰ βίου πλημμελούντων ἢ σωφρονούντων, πῶς δ' οὐδαμῆ τὰ αὐτὰ δεῖ μὴ διάφορα καὶ πολυειδῆ καὶ πολυτροπώτατα. "Ὁ γοῦν πολλάκις ἡμεῖς δεδρακότες οὐ τῶν ἀτόπων οὐδὲν οὐδαμῆ ποτε δρᾶν οὐτ' ἐνομίζομεν, οὐτ' ἐνομίσθημεν, τοῦτ' αὐτὸ καὶ νῦν τε καὶ ἔπειτα δρῶντες, φλαύρον οὐδὲν εἴτε δρῶμεν ἂν ποτε, οὐτὲ δρᾶν ποτε νομισθῆμεν ἂν. "Ἡ πολλὴ μὲντ' ἂν εἴη νέμεσις πολλὴν πανταχόθεν ἡμῖν τὴν χλεῦν ἐπισωρεύουσα, τῷ μεγίστῳ μέρει ζημιῶν αἰρουμένοις διὰ βλαστῶν τούς ἑσοὶ τὸ πρὸς θεὸν ἀκῆρατον εἶτι σέβας τηροῦντες ἔχουσι λαν ἐρωτικῶς τῆς ἐς τὰ δόγματα χρείας τε καὶ ζητήσεως. "Ἡ που σχετικώτερον μέχρι θανάτου τοῖς ἐντεῦθεν ἐνηθλιχίτα· δεινοῖς ἡμᾶς ὑπὲρ εὐσεβείας περιθλιπτοῖς πράξεσιν ἰδίᾳ τε καὶ δημοσίᾳ, ἔπειτα βλαστῶν δούναί γαστρι, σιωπῶντας καὶ ὡσπερ ἀωρίαν κατεγνωνκότας, ὅσα πάσης ὥρας ἐπίφυκε καὶ πάσης ἀξία σπουδῆς. Δι' ἃ δὴ καὶ ἐπαντιθέον ἔθεν ἡμῖν πρὸ βραχέος ὁ λόγος καὶ ὅτη τὸν δρόμον ἀνεπεπαύκει.

Β'. Τοῦ γὰρ χειμῶνος ἐκείνου πᾶν σκληροῦ γενόμενον διὰ τὸ πᾶν τε πλειστον καὶ ἐπὶ πλειστον καταβραβεῖσαν χιόνα πᾶσαν σχεδὸν ἐαυτῆς οἰκίαν ἐμπλήσασα, ἐπὶ πλέον ὁ βασιλεὺς τῆ Τενεδῶ ἐνδιατέτριψε, τὰ τε ἄλλα διοικῶν, καὶ πάντων μάλιστα τὴν εἰς τὸ ἔπειτα τοῦ βασιλέως γυναικαδέλφου Ματθαίου φυλακὴν ἐν φροντίδι μεγίστη ποιούμενος. Ἐδοξεν οὖν ἀπενεχθέντα εἰς Μιτυλήνην ἐκεῖ παρὰ Καταλούζῳ φυλάττεσθαι τῷ Λατίνῳ, ὃς ἐπ' ἀδελφῆ γαμβρὸς ὑπάρχων τῷ βασιλεῖ πάσης ἐπετρόπευε Λέσβου τῆς νήσου. Οὗ γενομένου ἀπῆει μὲν καὶ ἐς Φώκαιαν αἰθίς διὰ τὴν τοῦ Ἰρκανοῦ παῖδα ὁ βασιλεὺς, ἐπαύχετο δ' οὐδὲν ἂν ἐβούλετο πεπραχῶς. Ἐπανελθὼν δ' ἐν τούτοις [f. 252 a] ἐτελεύτα. Ἐπανελθὼν δ' ἐς Βυζάντιον αἰθίς τοῦ βασιλέως ἐκεῖθεν, ἦρος ἤδη ἀρχομένου, κατῆει καὶ ὁ βάρβαρος Ἰρκανός, ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων τῆς Βιθυνίας μερῶν ἄκρι τῶν παραλλίων τῆς Χαλκηδονίας ἠπείρου, καὶ ὡμίλησεν ἐκεῖθεν τῷ βασιλεῖ, καὶ ἐκοινολόγησατο περὶ τοῦ υἱέως αἰθίς, οὐκ ἀποπροσώπως ἀλλὰ δι' ἀκατίων καὶ πρέσβων ἀπὸ βραχέος πᾶν τοῦ διαστήματος, ἐγγυτέρω γενομένου τοῦ βασιλέως διὰ βλαστῶν τῆς χρείας, καὶ μετὰ τῶν οἰκείων ἐπᾶν τοῦ πύργου τὴν σκηνὴν πηξισμένον, ὃς ἐν μέσῳ τῆς μεταξὺ θαλάττης ἐκ παλαιοῦ πεπηγὼς Ἄρκλα καλεῖται πρὸς Βυζάντιον. "Ὅσα μὲν οὖν καὶ οἷα ἦν ἄπερ σφίσι εἰρηται τε καὶ ἐπήγγελται τῆνικαῦτα διὰ τῶν μεταξὺ πρέσβων, ἡμέρας ἀνηλωκόσιν ἐνταῦθα τρεῖς, καὶ οἷα πρὸς ἀλλήλους τὰς τε δεξιώσεις καὶ φιλοφροσύνας πεποιήνται, οὐκ ἀναγκαῖον διεξιέναι καθ' ἕκαστα· τὸ δ' οὖν τῆς ἐνταῦθ' ὀμιλίας συμπέρασμα ἦν, ὅτι δεδώκασιν ἀλλήλοις ἐγγύας ἐπὶ θυγατρὶ γενέσθαι γαμβρὸν τῷ βασιλεῖ τὸν ἐλευθερωθησόμενον τοῦ Ἰρκανοῦ παῖδα, καὶ ἅμα εἶναι διηνεκεῖς καὶ ἀλύτους σπονδὰς μεταξὺ Ῥωμαίων τε καὶ Βαρβάρων. Κατὰ τούτους χρήματα εἰληφῶς ὁ βασιλεὺς οὐκ ὄλιγα πρὸς τοῦ Ἰρκανοῦ καὶ ἅμα πρὸς Βυζαντιῶν, ἔρανον πεπραχότων κοινῆ, πλήρῃσιν ἰστίοις ἄρας κατέπευσεν αἰθίς ἐς Φώκαιαν. Καὶ χρήματα δούς τῷ Καλοθέτῳ μέχρι τῶν ἑκατῶν χιλιάδων ἐγγιστα, καὶ ἅμα ἀξιωματίων τοῦτον κοσμήσας λαμπρότησιν, ὅψε καὶ μόλις

putabimur, Magnum profecto supplicium esset et multam nobis ignominiam maximam partem accumulaturum, si libidine ducti eos illudendos aggredieremur, qui sincera in Deum veneratione conservata, magno cum amore desiderium dogmatum et studium tenent. Certe nihil miserius ad mortem usque, quam tristibus nos ac pervulgatis ob religionem fortunis implicatos privatim et publice cum facilitate servire corpori et tanquam intempestiva habere, quæ omni tempore facta sunt et digna omni studio. Jam vero redeundum est, unde paulo antea oratio de via deflexit.

II. Hieme illa aspera cum multa et plerumque continuæ nives hominum domicilia obruerent, majorem temporis partem imp. Tenedi degebat, et alia procurans et omnium maxime futuro tempore soceri imp. Matthæi custodiam in maxima cura collocans. Visum est igitur Mitylenam abductum a Cataluzo Latino custodiri, qui per sororem socer imp. toti

504 præerat insulæ Lesbo. Quæ cum facta essent, in Phœciam ob Hyrcani filium imp. rediit, nec quidquam eorum quæ volebat assequi potuit. Et hiems his rebus finita. Inde Byzantium cum imp. redisset, primo jam vere, Hyrcanus barbarus ex altis Bithyniæ regionibus usque ad Chalcidonicam oram profectus est, et ibidem cum imp. collocutus consilium de filio communicavit, non ipse quidem, sed per scaphas et legatos, cum breve tantum spatium imp. abesset propter rei levitatem. Et cum suis supra arcem domicilium collocavit, quæ mari circumdata et antiquo tempore firma Archa a Byzantiis nominabatur. Quæ qualiaque fuerint, quæ ab illis dicta sunt nuntiataque per legatos tribus diebus, quales honores et benevolentie documenta sibi invicem contulerint, non opus est pluribus referre. Finis autem colloquii erat, postquam pignora sibi invicem dederunt propter filiam ut socer imp. futurus esset Hyrcani filius in libertatem restitutus, et perpetua atque inalterata sædera inter Romanos et Barbaros essent. Præterea nummis acceptis non paucis ab Hyrcano et Byzantiis, qui cœnam publice celebrarant, imp. plenis velis in urbem Phœciam renavigavit et opibus Calotheto fere mille centum datis 505 et dignitatum honoribus in eo collocatis, sero vix quasitum. Hyrcani filium recepit. Lætus Byzantium profectus est. Et tum temporis annus in summa ætate erat, qua circa horrea et fructuum curam necessitas cogit laboribus operam dare, quibus negotium agricultura est. Romanorum igitur rebus ubique lætioribus factis cum imp. usque ad Byzantium navibus pergeret, una triremis regia princeps e imp. et Hyrcani filium dimisit. Cæteræ trireme:

præternavigantes cum carminum admodum letis-
simorum cantu, quippe quæ pacem ab barbaro
duce nuntiatam, non amplius in se dormientem
viderent, sed in lucem prolatam publicam tran-
quillitatem incredibili Dei providentia. Quas igitur
gratias et honores in epulis et quantam magnifi-
centiam in vestibus continuo mutandis Hyrcani
filio tribuerit, generum eum appellans et filium et
quæ præterea ejusmodi amat humanus et domesti-
cus mos et dicere et facere, hæc enumerare super-
fluum mihi videtur. Nota enim erunt omnibus etsi
s'ilentio a nobis omissa. Nam communium opinionum
et morum largam scientiam unusquisque e variis vitæ
casibus **506** colligere et singulorum experientiam
in unum componere pro sua ratione potest. Quan-
topere autem peracta navigatione in conspectu By-
zantium eum honoraverit, et quot adfuerint ex
peregrinis terris et urbibus, enumerare non ad
rem spectare putavi. Videre poterant enim omnes
imp. equidem equidem barbarum introducetem
in regia domicilia. Ille post imp. cum solis imp.
liberis et patribus vehebatur. Cæterum nimium
honorem animadvertisse barbarum et quomodo
veritus esset, inaudita ex regis portis introductio
ostendit. Porrecta manu comprehendentem imp.
manum et præbens habenas ejus quo vehebatur
equi alta voce ut sibi descendere liceat postulet
et invitus et quasi obstrepens, in mediam usque
aulam regiam venit. Ubi non quidem ad voluntatem
imp. ex equo descendit et regium equum compre-
hensis habenis in equile usque regium duxit. Deinde
cum imp. in regia conclavia introibat, ubi Hele-
nam imperatricem cum videret, servorum more
venerationem præstando hæc fere verba protulit:
« Equidem, inquit, per vias quas universi Creator
et Dominus novit, repente captus eram medio
foco, ut ita dicam, et ipsa ex patria ereptus et
summas, heu! miseras passus. Quodsi multos
potentissimus hicce rex **507** meus et varios pro-
pter libertatem meam labores suscepit et itinera
et longarum hiemum frigora pertulit et æstuosis-
simos ætatis ventos intolerabilem medio in mari
ardorem circumferentes et ita me servitutis vin-
culis liberavit, dignum in justam remunerationem
nihil habeo, supra enim potestatem meam est illud.
Quod autem in potestatem cedit, non possum
negare me omne debitum omnibus studii et vo-
luntatis modis per omnem vitam meam præstitu-
rum esse. » Quæ cum locutus esset et audisset, ut
decebat, in conclave sibi antea destinatum abiit, non
extra regiam, sed regio foco propinquum. Vestes
præterea splendidas et continuo mutatas et varia
gratiæ documenta, modo ab imperatrice, modo ab
imperatore, modo ab illustribus et nobilibus viris
ipsi data proferre minime necessarium mihi vide-
tur, ut etiam balnearum, epularum luxum quæ
omnia omnibus cognosci possunt, tacere præstat.
μᾶλα τ: πολυτρόπους ὑπὲρ τῆς ἐμῆς ἐλευθερίας κατεβάλετο πόνους καὶ ὄρους, καὶ χειμῶνων ὑπέμει-
μεν ψύξεις μακρῶν καὶ θέρους καύσωνας δυσκατέρητον ἐν μέσῃ θαλάττῃ φέροντας κάμνον, καὶ οὕτω

ἔλθῃσι τὸν ζητούμενον παῖδα τοῦ Ἰρκανοῦ, καὶ
ἐπανθῇ χαίρων ἐς τὸ Βυζάντιον. Καὶ ἦν τηλικαῦτα
τὸ ἔτος ἐν ταῖς ἀκαμίαις τοῦ θέρους, ὅτε δὴ περι-
βλασθεῖν καὶ αἰτοῦ κομιδὴν ἀνάγκη συνήλαυεν ἀσχολεῖ-
σθαι πάντας οἱς ἔργον οἱ πόνοι γῆς, εἰρήνης ἀρτι-
παντοδαπῆς περιχορευούσης τὰ Ῥωμαίων πράγ-
ματα. Καὶ μέχρι μὲν ἐς Βυζάντιον ὁ πλοῦς ἦν ἐκ-
πνιγνὸς τῷ βασιλεῖ, μὴ τριήρης, ἡ βασιλικὴ ναυα-
ρχία, ἐκόμισεν ἄμφω, τὸν τε βασιλέα καὶ [f. 252 b]
τὸν Ἰρκανοῦ παῖδα· αἱ δ' ἄλλαι τριήρεις περιπλέ-
ουσαι τε καὶ παραπλέουσαι ἐν ὕδασι ἦσαν πάνυ χαι-
ρούσαις, τὴν ἐπηγγελμένην πρὸς τοῦ τῶν Βαρβάρων
ἡγεμόνος εἰρήνην οὐκέτ' ἐν ἐλπίδων σκιαῖς κα-
θεύδουσαν βλέπουσαι, ἀλλ' εἰς φῶς προεληλυθῶσαν
ἤδη κατάστασιν πρακτικὴν ἀποβρῆτοις προνοίαις
τοῦ φιλανθρώπου θεοῦ. Οἷα μὲν οὖν τὰς βασιλικὰς
φιλοφροσύνας καὶ δεξιώσεις ἐν εὐχαίαις καὶ ὅσον
τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐν ταῖς τῶν ἐνδυμάτων συχναῖς
ἀλλαγαῖς ἐνεδείξατο πρὸς τὸν τοῦ Ἰρκανοῦ παῖδα,
γαμβρὸν αὐτὸν ἀποκαλῶν καὶ υἱὸν, καὶ ὅσα ἐπὶ τού-
τοις φιλεῖ τὸ ἀνθρώπινον καὶ δημόσιον εἶδος καὶ λέ-
γειν καὶ δρᾶν, περιττόν μοι διεξιέναι δοκεῖ· γνῶ-
ριμα γὰρ ἂν εἴη πᾶσι καὶ σιωπώμενα, τῶν κοινῶν
ἐννοιῶν καὶ τῶν συντρόφων ἐθισμῶν τὴν τῆς ἐν-
ταῦθα γνώσεως ὕλην ἀφθονοῦν κορηγοῦντων αὐτόθεν
ἐκάστοις, ἐκ τῶν τοῦ βίου πολυειδῶν πραγμάτων
διδασκομένοις αἰεὶ, καὶ ἀναλεγόμενοις τὴν τῶν ἐκά-
στων ἐμπειρίαν εἰς ἐν τῆροισμένον συνέσεως ἐμ-
πρακτον σύστημα. Ὅσα δ' ἀρτι καταπεπλευκῶτων
ἐς Βυζάντιον τετίμηκε τοῦτον ὁ βασιλεὺς, θεωμένων
τῶν Βυζαντιῶν καὶ ὅσοι ἐξ ἀλλοδαπῶν παρήσαν
χωρῶν καὶ πόλεων, παρέλκων καὶ ταῦτα διεξιέναι
μοι νερόμισται· εἶδον γὰρ ἅπαντες ὡς ἐπιπτος ἐπιπ-
τον ὁ βασιλεὺς τὸν Βάρβαρον εἰσήνεγκε τὰς βασι-
λείους αὐλάς, ὃ δὴ μόνοις ἐφέται μετὰ βασιλέα βα-
σιλέων παισὶ τε καὶ ἀδελφοῖς· πλὴν ὅτι αἰσθόμενος
ὁ Βάρβαρος τὸ τῆς τιμῆς ὑπερβάλλον, καὶ οἷον αἰ-
δεσθεὶς, τὸ ἀκούσιον τῆς εἰσαγωγῆς εὐθύς ἐκ τῶν
βασιλείων πύλων ἐνεδείκνυτο, ἀντιτείνων καὶ ἀνθέλ-
κων τὴν καθέλκουσαν ἐκ χειρὸς χεῖρα τοῦ βασιλέως,
καὶ ἐπέχων τὰς ἡνίας οὐπερ αὐτὸς ἐπώχετο ἵππου,
καὶ γλώττῃ πάσῃ δεόμενος ἀπεθῆναι. Ὅμως οὕτω
δυσανασχέτων καὶ ἀχθόμενος καὶ οἷον ἀφηνιάζων
ἦκε μέχρι καὶ ἐς τὸ μέσον τῆς βασιλικῆς αὐλῆς.
[f. 255 a] Ἐνταῦθα δὲ καὶ μὴ πάνυ τι βουλομένου
τοῦ βασιλέως ἀπεπῆδησέ τε τοῦ ἵππου πρὸς γῆν,
καὶ τὰς ἡνίας τοῦ βασιλικοῦ χειρωσάμενος ἵππου
ἴθουνεν ἄχρι τοῦ βασιλικοῦ περὶ τοῦ ἵππου.
Ἐπειτα συνεισήκει τῷ βασιλεῖ πρὸς τοὺς βασιλικούς θαλά-
μους· ἐνθα δὴ καὶ τὴν βασιλίδαν Ἑλένην ἰδὼν δου-
λικῶς τε αὐτῇ τὴν προσκύνησιν ἀπέτισε σχήματι,
καὶ ἅμα τοιαῦτα ἐφθέγγατο ῥήματα· « Ἐγὼ, » φησὶ,
« διὰ τρόπους οὓς ὁ τῶν δῶν οἶδε δημιουργὸς καὶ
Δεσπότης, ἐξαίφνης ἐγεγόνειν αἰχμάλωτος, ἐκ μέσης
ἐστίας εἰπεῖν καὶ πατριδος αὐτῆς ἀρπαγῆς, καὶ τὰ
μέγιστα ἐπεπόνθειν, φεῦ! τῶν δεινῶν. Ἐπεὶ δὲ
πολλοὺς οὐμὸς αὐθέντης οὗτος καὶ βασιλεὺς καὶ
πολλοὺς οὐμὸς αὐθέντης οὗτος καὶ βασιλεὺς καὶ

μὲν τῶν δεσμῶν τῆς αἰχμαλωσίας ἐξέλκετο, ἄξιον μὲν εἰς ἀμοιβὴν ἀποχωρῶσαν οὐκ ἂν ποτὲ σχολῆν (ὅπερ γὰρ ἐμὲ τοῦτό γε), τὸ δ' οὖν εἰς δύναμιν ἦκον ἐμὴν, οὐκ ἂν δυναίμην ἀρνεῖσθαι μὴ οὐχ ἅπαν τελεῖν τῷ εἰκόσ καθ' ἅπαντας τρόπους ὀρμῆς καὶ θελήσεως διὰ παντός μοι τοῦ βίου. Ἐαῦτα δὲ καὶ τοιαῦτα φθεγγόμενος, καὶ ἀκούσας ὅποσα χρεῶν, πρὸς τὴν αὐτῷ γε ἀπολεχθεῖσαν ἀπῆει σκηνήν, οὐκ ἔξω τῶν βασιλείων, ἀλλὰ τῆς βασιλικῆς ἐστίας ἐγγύς. Τὰς δ' ἐπὶ τούτοις τῶν ἐνδυμάτων συχνάς· καὶ λαμπράς ἀλλαγάς, καὶ τὰ ποικίλα χαρίσματα νῦν μὲν τῆς βασιλίδος, νῦν δὲ τοῦ βασιλέως, νῦν δὲ τῶν ἐνδόξων καὶ εὐγενῶν τῆς βασιλείας ἀνδρῶν, καὶ ταῦτα τῶν ἥμισυ ἀναγκαίων μοι λέγειν δοκεῖ, καὶ μὴν καὶ ὅσα περὶ λουτρῶν ἀναπαύσεως καὶ τραπεζῶν πολυτέλειαν πέφυκεν· ἅ πάντα πᾶσι γινωσκόμενα σιγαῖν παραίρει.

[f. 265 b] Γ'. Ἐκεῖνο δ' ἄξιον μᾶλλον θαυμάσαι. Α Ποῖον δὴ τοῦτο; Τὴν τοῦ βασιλέως φημι μεγαλοψυχίαν, πῶς μεταξὺ τῶν τοιοῦτων τέρψεων βραχὺ νοσήσαν τὸ διετὲς αὐτοῦ βρέφος; καὶ θενηκὸς οὐκ ἐσάλευσε τῶν αὐτοῦ φρονῶν τὰς κρηπίδας, οὐδ' ἀθυμίαν ἀνήκεστον εὐθυμίας ἀλλάξασθαι προσκαίρου παρέπεισεν· ἀλλ' αὐτοσχέδιον ξενηλασίαν μηχανησάμενος αὐθημερὸν θρηνοῦντων ἄμα καὶ θρηνοῦσῶν, ἐπὶ τῆς προτέρας αὐθις κατέστησε θυμηδίας τὰ πράγματα, καὶ προσκαλεσάμενος μετὰ τρίτην ἐκείθεν ἡμέραν τὸν νέον μνηστῆρα τὸν Βάρβαρον κατὰ τι κρατήσαν ἔθος ἐκ παλαιοῦ, τὴν μνηστευομένην εἰδείξεν αὐτῷ κόρην πρὸς δέκατον ἄρτι προβαίνουσαν ἔτος. Τούτων δ' οὕτω διωκημένων, ἐπειδὴ τὴν Ἰαστακηνὸν κλιπὸν ὁ βασιλεὺς ἀχέκος κάθοδον ἐκ Νικαίας; τοῦ Ἰρκανοῦ, ἐξέπλευσεν εὐθύς; σὺν γε τῷ τοῦ Ἰρκανοῦ παιδί, καὶ ἦκε δευτερευόστος ἐκεῖσε καὶ οὗτος, ἀποδιδούς τῷ πατρὶ τὸν παῖδα καὶ ἄμα ἄξιῶν τὰ σύμβολα τῆς διαδοχῆς τῆς τῶν Βιθυνῶν ἀρχῆς τῆμερον αὐτῷ ἐγχειρῆσαι· δίκαιον γὰρ εἶναι καὶ ὡς τῶν ἄλλων παίδων μᾶλλον αὐτῷ ἀγαπωμένῳ, καὶ ὡς μνηστῆρι τῆς βασιλείας θυγατρὸς, καὶ ὡς ἀξίῳ τῆς ἀρχῆς διὰ τε τὸ ἀνδρεῖον τῆς γνώμης καὶ βωμάλειον τοῦ σώματος καὶ πρὸς γε τὸ τῆς φρονήσεως δραστηκόν. Τοῦτο δὴ σὺν καὶ πάλαι βεβουλημένῳ τε καὶ βεβουλευμένῳ τῷ Ἰρκανῷ, ἐπεὶ καὶ τὸν τοῦ βασιλέως συμπέπτωκε τέως ἐρεθισμὸν συνεργὸν τῇ ἐκείνου ταύτῃ βουλήσει γενέσθαι, βῆστα λιπὸν καὶ τὰ τῆς αἰτήσεως πεπραχῆαι ἔδοξεν. Ὁθεν καὶ στρατιωτῶν Βυζαντιῶν συχνοὶ τινες, καὶ ἕνα τῶν εὐγενῶν ἀνδρῶν οὐκ ὄλγοι, τοῖς Βαρβάρων ἀναμῆξ στρατιώταις τὸν τοῦ Ἰρκανοῦ προῦπεμψαν παῖδα, [f. 254 a] σὺν γε κυμβάλους καὶ τυμπάνους καὶ ἐπισήμῳ καὶ ἀρχικῇ σημαίᾳ, μέχρι πόλεως τε καὶ ἐστίας τῶν ἐν Βιθυνίᾳ περιδελπτῶν τε καὶ ἐνδόξων μιάς· Νικαία ταυτησί τὸ ἐκπύουμον· ἔνθα δὲ πάντες συνήεσαν Βιθυνοί, ὅσοι τε τῶν Βαρβάρων καὶ ὁμοφύλων αὐτῷ, καὶ ὅσοι μισοθάραυροι, καὶ πρὸς γε ὅσους τῶν ὁμοφύλων ὄντας ἡμῖν ὅπως ποτὲ τοῖς Βαρβάρους ἡ τύχη δουλεύειν ἠνάγκασε, δῶρα φέροντες παντοδαπά, πρόβατα καὶ βόας καὶ ἐπιπλά καὶ τοιαῦτα ἄλλα πάμπολλά τε καὶ πολυεῖδη. Ὀλίγαι δ' ὕστερον ἡμέραις οἱ προπέμφαντες ἐπανῆκον Βυζάντιοι μετ' ὧν προσήκεν ἐκείθεν χαρίτων καὶ δώριον.

Δ'. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὴν τρόπον, καὶ τὸ θέρος ἐν τούτοις ἐτελεύτα, ξηρὸν ἐς τοσοῦτον γενόμενον καὶ αὐχμῶδες καὶ παντάσῃσιν ἀνικμον ὡς καὶ ἀπογνώσεως ἤδη παρατρέσθαι τοῖς ἀμπελοργαῖς ὑπονοίας· ἐσσεῖσθαι γὰρ οἴνου μακρὰν τινα σπᾶνιν καὶ ἀφορίαν ὕοντο. Τὸ δ' ἐς πᾶν ἀπέβη τούναντιον, ὡς ἀνωμολογημένον ἅπασιν γεγενῆσθαι θαῦμα ἐπὶ θαύματι τοῦτο παρὰ τοῦ κρείττονος. Πρῶτον μὲν γὰρ ἦν ἐκεῖνο θαῦμα θεῖον καὶ μέγιστον, ἐν καιροῖς τοιοῦτοις, ὅτε τὸ ἀκμαϊότατον τῆς βαρβαρικής ἰσχύος τὴν Ῥωμαίων πάλαι πολὺν τινα χρόνον

III. Nonne præstat potius mirari illud? dico regis animi magnitudinem. Nam inter has oblectationes unius anni infans ejus brevi implicatur morbo et mortuus animi fundamentum non labefactum neque 508 ei persuasit, ut tristitiam cum hilaritate commutaret, sed sine arte ubi hospites depulit cum quoti die et viri et mulieres lamentarentur, priori hilaritati se tradidit et tertio die sponso juveni barbaro more quodam antiquo sponsam ostendit puellam decem fere annos natam. Quæ cum eo essent adducta, rex, audito Hyrcani Nicæa in sinum Astacenum itinere, statim cum Hyrcani filio navigavit, ille quidem dein huc venit, tradito patri filio et documenta recipiendi regni Bithynici hodie ei tradi jubet. Dignum esse quippe qui magis quam cæteri liberi amaretur, quippe qui imp. filix sponsus esset, dignum esse regno propter virilem animum et corporis robur et strenuam mentem. Hoc quondam optarat Hyrcanus et animo tumolvebat, cum forte per regem excitaretur illud desiderium facile reliqua petitio impetrari posse visa est. Deinde milites Byzantiorum multi quidam et nobilium hominum non pauci cum Barbarorum militibus misti Hyrcani filium produxerunt cum cymbalis et tympanis et picto regni signo usque ad urbem 509 et focum ex Bithyniæ celeberrimis et illustribus oppidis, cui nomen est Nicæa. Huc omnes Bithynii quicumque Barbari et incolæ et misti cum Barbaris conveniebant, et præterea, quos incolarum nostros olim Barbaris servire fortuna coegerat, dona attulerunt varia, agnos et boves et supellectilem et ejusmodi multa et varia. Paucis diebus post Byzantii reversi sunt cum quibus miserat gratiis et donis.

IV. Hec eum sinem habuerunt. Et ætas his rebus confecta est, quæ quidem pulverulenta adeo et squalosa et omnino æstiosa erat, ut vinitorum spes in desperationem venerit. Nam vini magnam inopiam et penuriam futuram judicabant, quod plane aliter evenit et omnium consensu, miraculum secutum est miraculum melioris fortunæ. Primum enim divipum miraculum et summum fuit illud, quod ejusmodi temporibus, ubi summum Barbarorum robur per longum tempus Romanorum olim depascens pulvisper ipsas Byzantiorum portas

occluserat; deo inculta et inuia deserta erant omnia extra portas loca. Denique Dei nutu inopinata ac repentina ex Hyrcani filii captivitate Romanis libertas facta est, ut omnibus accessibilis et culta **510** brevi esset Thracia fera olim et latronum plena. Deinde quamvis admodum æstuosa visa esset aestas, tamen tanta vini copia nata est, ut plurimis vasa defecerint. Duplex enim et triplex per multis cum priore anno comparata messis fuit, quibusdam quadruplex data est, ita ut cuncti communem honorem et gratiam ex intima animi sententia egerint Deo, qui contra omnium opinionem eis qui in summam desperationem venerant, inopinatam et mirabilem salutis viam aperuisset, qui e profundo terræ sustulit et ex stercore detraxit et in rupe immutabili cogitationum pedes collocavit. **B** γνώσεως ἔσχατα ἐβρίμμενοις ἀπροσδόκητον τινα καὶ πάντων ἀθύσεων τῆς γῆς ἀνυψοῦντι, καὶ πηλοῦ ἰστώντι τῶν λογισμῶν.

V. Quamprimum autumnus fieri cœpit, commorandi et animi recreandi causa cum imperator Selymbriam usque pervenisset, venit ad eum e Bizya Manuel Asan domini petitionem prolaturus quam ante duos annos a Matthæo tum regnante et in Thracia secum colloquente, Byzantiorum socio impetraverat. Sed cervicis vinculis constricta domo venit et ut miseratio sibi fieret petit, frustratis per tres annos incursionibus et prædationibus quas ex Bizya fecisset non parva Byzantiis damna attulisset, combustis et direptis agris et cultura deperdita **511** et quodcumque poterat Palæologo imp. molitus esset. Sed ubi tantis opibus ad diuturnum ac perpetuum bellum opus fuit (erat sane diuturnum et multorum sumptuum, quas vero ex incursionibus et prædationibus quotidie colligebat vix quotidiano militum sumptui sufficiebant et priusquam pericula in quibus versabatur videret, in discrimen et inopiam insuperabilem quotidie se collabentem non vidit), eam ob causam ad imp. profectus et venia qua opus erat impetrata Bizyæ ut antea tenenda et administranda, lætus et exsultans rediit, curis et metu, quæ diu noctuque animum ejus perturbaverant sublatis.

ἔδειτο συγγνώμης τυχῶν, καὶ ἅμα τὴν ἐπιτροπὴν καὶ διοίκησιν τῆς Βιζύης ἔχειν ὡς πρότερον τὸ ἐνδόξιμον ἦδη καὶ πρὸς τοῦ βασιλέως αὐτοῦ εἰληφῶς, ἐκέισε ἐπανηγεὶ χαίρων καὶ ἀγαλλόμενος ὅτι φροντίδων καὶ φόδων νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὴν αὐτοῦ ψυχὴν σπαραττόντων ἀπήλλακτο.

VI. Postquam vicesimo octavo hujus Romanæ **D** historiae libro de Russia in Hyperboreis terre partibus jacente nonnulla scripsimus ad rei opportunitatem apertam, jam rursus cætera narrare necesse est, et adnectere dicis illis quæ interea disputata sunt et facta. Ita enim per necessarium connexum singula a singulis non disjuncta videri, nec partes cum partibus pugnare nec cum partibus cuncta nec cum **512** cunctis diversarum rerum partes, sed bene et concinne varias historias quasi uno vinculo conjunctas fore puto. Narravi autem Russia esse hominibus frequentissimam nationem et terræ longitudinem et latitudinem men-

A ἐπιδοσκόμενον γῆν μικροῦ καὶ αὐτὰς Βυζαντιῶν τὰς πύλας ἐγκέκλεικεν, ὡς ἀοίκητον εἶναι καὶ ἄβατον ἐρημίαν τὰ ἔξω πυλῶν ἅπαντα, ἔπειτα νεύσει Θεοῦ παράδοξόν τινα καὶ ἀπροσδόκητον ἐξαίφνης ἐκ τῆς τοῦ παιδὸς Ἰγρκανοῦ κατασχέσεως Ῥωμαίοις ἐλευθερίαν γενέσθαι, ὡς πᾶσι βάσιμόν τε καὶ ἡμερον ἐν βραχεὶ τὴν πρὶν ἀγρίαν ἐκείνην καὶ ληστῶν γέμουσαν [f. 254 b] Θράκην. Δεύτερον δ' ὅτι τοῦ ἑρῶς ἀνίκμοι πόνου τι λίαν φανέντος, τοσοῦτον ὄνου ταῖς ἀμπέλοις πλήθος καρποφορῆσαι συμπέπτωκεν ὡς μηδ' ἀποχρῶντα τοῖς πολλοῖς ὑπάρχειν εἰς ὑπόδοχὴν ἀγγεῖν· διπλάσια γὰρ καὶ τριπλάσια τοῖς πλείστοις ἢ κατὰ τὴν πέρυσι γέγονε γεωργίαν, ἔστι δ' οἷς καὶ ἐς τὸ τετραπλάσιον ἀνήχθη, ὡς κοινήν ἅπαντας δόξαν καὶ ὅλης εὐχαριστίαν ψυχῆς τῷ τὰ μέγιστα τε καὶ παράδοξα τοῖς ἐς τὰ τῆς ἀποκαί πάνυ τι θαυμασίαν παρεχομένῳ τὴν ἔγερσιν, ἰλύος ἀνάγοντι καὶ ἐπὶ πέτραν ἰτίνακτον τοὺς πόδας

Ε'. Εἶεν. Ἄρτι δ' ἀρλομένου τοῦ εθινοπόρου διατριβῆς εἰνεκά τινος καὶ ψυχαγωγίας μετρίας ἀκρι Σηλυμβρίας ἐξεληλυθότι τῷ βασιλεῖ πρόσκεισιν ἐκ Βιζύης Μανουὴλ ὁ Ἀσάν τὸ τοῦ δεσπότη ἀξίωμα περιεχόμενος, ὃ πρὸ δυοῖν ἐτῶν εἰλήφει πρὸς Ματθαίου τότε βασιλεύοντός τε καὶ κατὰ Θράκην διμολούντος αὐτῷ συμμαχοῦντι κατὰ τῶν Βυζαντιῶν. Ἦκε δὲ τὸν τράχηλον δεδεμένον, οἰκοθεν καὶ τοχεῖν συμπαθείας δεόμενος ἄτε ἐπταικῶς οὐ μικρὰ διὰ τὰς τῶν τριῶν ἡδὴ ἐτῶν ἐπιδρομὰς καὶ καταδρομὰς καὶ λεηλασίας, ἃς ἐκ Βιζύης ὀρμώμενος ἐνεποίησε τοῖς προασταίοις τῶν Βυζαντιῶν, κᾶν καὶ ληϊζόμενος ἀγροῦς καὶ γεωργίας ἀπάσας αὐτῶν, καὶ προσδοκῶν καὶ μηχανώμενος ὅσον δὴ τινα Παλαιολόγου κίνδυνον τοῦ βασιλέως. Ἐπεὶ δὲ τὰ τοιαῦτα δεῖται χρημάτων εἰς ἐπίμονον μάχην καὶ πολυχρόνιον, [f. 255 a] ὃ δὲ καὶ πολυχρόνιον, τοῦτο καὶ πολυδάπανον, ἃ δ' ἐξ ἐπιδρομῆς αὐτῶν καὶ λαφύρων ἠθροίζετο καθ' ἡμέραν, μόλις εἰς αὐθημερινὴν ἐξήρκει τοῖς στρατιώταις δαπάνην, χορηγεῖν δ' οὐκ εἶχεν αὐτὸς ἐξ ἀφθόνων οἰκοθεν πηγῶν, ἔλαθε, πρὶν ὧν ἐπιλέμει καὶ ὧν ἐφιέτο κινδύνους ἰδεῖν, κινδυνεύων αὐτὸς καὶ πρὸς πενίαν ἀκαταγώνιστον καταρρέων ἡσήμερι. Διὰ δὴ ταῦτα τῷ βασιλεῖ προσεληλυθὼς, καὶ τῆς **D** Γ'. Ἡμῖν δ' ἐν ὀγδῶν καὶ εἰκοστῷ τῆς παρούσης Ῥωμαϊκῆς ἱστορίας περὶ τῆς παρὰ τὰ ὑπερθόρεια μέρη τῆς οἰκουμένης κειμένης Ῥωσσίας ἐνια διεξεληλυθόσι, καὶ ὅσα τῇ ἐνεστίῳσι χρεῖζῃ περισπούδαστα ἦν τηλικαῦτα, διὰ πολλῶν αἰθῶν ἦδη τῶν μεταξὺ παλινδρομεῖν ἀναγκαῖον γίνεταί, καὶ συνείρειν τοῖς εἰρημένοις· ἐκεῖνοις ἐκεῖ ἢ μεταξὺ λελάθηται τε καὶ γεγένηται· οὕτω γὰρ ἐκάστων ἐκάστοις κατὰ τὴν δέουσαν ἀρμοζομένων ἀναδρομῆν. οὐκ ἂν ποτ' ἀπέθειεν ἐθελήσειεν οὐδὲ μάχεσθαι οὕτε μέρη μέρεσιν οὐθ' ὅλα μέρεσιν οὐθ' ὅλοις ἢ τῶν ἄλλων πέφυκεν εἶναι μίση, ἀλλ' εὐρυθρόν τινα καὶ μάλα τι ἐμμουστον οἶμαι φανήσασθαι τὸ τῶν ὑποθέσεων

συμμιγές και πολύπλοκον, εις ένα τῆς ιστορίας εἰρ-
 μὸν ἀναγόμενον. Ἐίρηται τοίνυν ἡμῖν ἀνωτέρω ὡς
 ἔθνος ἐστὶ πολυανθρωπότατον ἡ Ῥωσία, καὶ ἡ πρὸς
 αὐτῶν οἰκουμένη γῆ μῆκος και πλάτος οὐ πάνυ τι
 σφόδρα βραδῶς ἀριθμῆσθαι ἐθέλουσα, και πλοῦτον
 ἐτήσιον ἀεὶ γεωργοῦσα και καρπουμένη πάνυ μακρὴν
 και πολύχουον· ἀσημὸς τε γὰρ χορηγεῖται πλείστος
 ἐκεῖθεν, μεταλλευόμενος ἐκ τῶν ἐγγυρῶν, και ἄμα
 τῆς γῆς ἐκεῖνης πολλῶ τῷ ψύχει χρυσαλλομένης
 διὰ τὴν ἀποχὴν τοῦ ἡλίου, ζώων, ὡς τὸ εἶδος, πη-
 γεσιμᾶλλον ὑπὸ τῆς φύσεως γίνεται πλήθος, ὧν
 θηρευομένων αἱ σισύραι πρὸς τῶν ἐκεῖ κατοικούν-
 των διὰ πάσης ἄλλης πεμπόμεναί χωράς και πόλεως
 πολλὰ πορίζονται σφισι τὰ κέρδη. Καὶ μὴν καὶ
 τῶν ἐξ ὠκεανοῦ γειτονοῦτος θηρευομένων ἰχθύων
 ἐστὶν ἃ τῶν ὀστίων τέρψιν χρειώδη παρέχονται σα-
 τράπαις και ἀρχουσι και βασιλευσι και πᾶσι μικροῦ
 τοῖς ἐνδύοις κατὰ τὸν βίον και περιβλέπτοις ἀν-
 θρώποις. Ἐὼ λέγειν ὅσα πρὸς τούτοις ξενίζοντα
 ἰαφιλέστερον ἐκεῖθεν ἐκείνοις οὕτως παρέχει τὸν
 πλοῦτον. Τοῦτο τοίνυν τὸ ἔθνος ἀπ' οὗ τῆ εὐσεβεί
 προσεβρύη θρησκεία και τὸ τῶν Χριστιανῶν θεῖον
 ἐδέξατο βάπτισμα, ὅψ' ἐνὶ τυποῦσθαι τέτακται
 καθάπαξ ἀρχιερεὶ, κατὰ τὸ ἀνάλογον τῶν ἐκάστοις
 ἐκασταχῆ προσήκοντων εἰς ἐπισκοπὰς διαφόρους
 και μείζους και ἥττους διανεμημένων τὴν τοῦ παν-
 τὸς ἔθνος ἐκκλησιαστικὴν διοίκησιν· και εἶναι τὸν
 πρῶτον τοῦτον ἀρχιερέα τῷ τῆς Κωνσταντινουπό-
 λεως ὑπεύκοντα ὀρόνω, και ὑπὸ τούτου τὰ νόμιμα
 δεῖχεσθαι τῆς ἀρχῆς τῆς πνευματικῆς· εἶναι δ' αὐτὸν
 και νῦν μὲν ἐκ τῶν τῆδε φύτων ἰμοῦ και τραφέντων,
 ἀμοιβαδὴν τὴν ἐκεῖ προεδρίαν ἀεὶ διαδεχομένων,
 μετὰ τὸν προτέρου θάνατον παραλλάξ, ὡς ἂν τὸ
 τοῦ δυοῖν γενοῖν συναφές οὕτως βεβαιούμενον και
 κυρούμενον βεβαιότεραν εἰς τὸ ἀκήρατόν τε και
 ἀκραιφνές και τὴν τῆς πίστεως σύμπνοιαν ἐχῆ φυ-
 λάττειν ἀεὶ και μονιμωτέρην τὴν οὐσίαν και δύνα-
 μιν. Καὶ ἵνα τὰν μέσῳ παρέλω, τῆς ἐνεσώσεως
 ἡμᾶς ἀντιπερισπώσης ἄμα και ἀνθελκρούσης χρείας,
 ἦν πρὸ ἐτῶν ἦδη συχῶν ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς Νοσι-
 τῶν ἐκεῖσε πεμφθεὶς ἐπίσκοπος, συνετὸς ἀνὴρ και
 θεοφιλῆς, Θεόγνωστος τοῦνομα· και ἦν ἀποκεκλη-
 ρωμένον ἐκ πολλοῦ τοῦ παρωχηκότος ἐκεῖν τῷ
 εἶναι τέμενος ἱερὸν εἰς μητροπόλιν Κύγεβον οὕτως
 πως καλούμενον, ὃ δὴ πρὸ βραχέος ἐπιδραμόντων
 Σκυθῶν τῶν βορειοτέρων ἐρημῖα κατὰ τὴν παροι-
 μίαν κατέστη Σκυθῶν, ὡς μὲν ἰκανὸν εἰς προε-
 δρίαν και ὀρόνον ἀξίον εἶναι τοῦ τῆς καθολικῆς ἐπι-
 σκόπου Ῥωσίας. Αἰδ και μεταθέσθαι τὸ σῆμα τῆς
 μητροπόλεως· ἀνάγκη γεγένηται πρὸς ἕτερόν τινα
 τῆ παρούση προσήκοντα χρεία τύπον. Τὸ γὰρ ἔθνος
 ἅπαν ἐκείνο τῶν Ῥώσ, πολυανθρωπότατόν τε δὴν και
 πολλοὺς τινὰς τόπους και διαφόρους ἐκ παλαιότερων
 τῶν χρόνων νομόμενον, εἰς τρεῖς που και τέτταρας
 ἐφθῆ διαιρεθὲν εἰς ἀρχὰς και ἡγεμονίας· ἐκ πολλοῦ.
 Τοῦ δὲ θεοῦ τῆς εὐσεβείας· κηρύγματος ἐν ὀστέροις
 καιροῖς ἐπιδεδημηκότος ἐκεῖ, τὰ πλείω μὲν αὐτῶν αὐ-
 τοῦ γε ἐδράξαντο μέρη, ἄμα μὲν ὀστέρου πρὸς τὸ
 [f. 256 b] ὀστέρου ἐκ τοῦ· ἐμπλήσαντες ζῆλου,

A surari haud facile posse. Annuus proventus multus
 ac dives; argenti multa inde copia ducitur et cum
 terra illa constricta est magno frigore propter solis
 distantiam, animalium ut verisimile est pellite-
 rum natura nascitur multitudo. Captorum pellics
 ab incolis per omnes terras urbesque mittuntur,
 et inde multum lucrifaciunt. Et piscium ex
 Oceano finitimo captorum nonnulli sunt qui de-
 lectationem præbent præfectis et principibus et re-
 gibus et omnibus vivendi ratione delicatis et nobi-
 libus hominibus. Mitto dicere, quot et quæ præterea
 transportata per peregrinas terras largum illis
 fructum præbent. Hæc gens superstitione per reli-
 gionem remota et sacro baptismo Christianorum
 accepto ab uno omnino episcopo administrabatur,
 B qui pro ratione singularum necessitudinum in di-
 versas provincias modo majores, modo minores to-
 tius gentis administrationem ecclesiasticam distri-
 buit. Fuit ille primus episcopus Constantinopoli-
 tanæ 513 sedi subjectus et inde antinarum regen-
 darum legibus institutus, qui modo ex gente illa,
 modo ex nostra terra natis educatisque post ante-
 cedentis mortem mutuo sedem occupat, ita ut in-
 ter duas gentes firmior conjunctio et firmior po-
 testas ad incorruptam et sinceram fidei unitatem
 conservari possit. Atque ut remotiora omittam,
 hujus operis necessitate ductus, fuit ex illuc missis
 Nazaraeis qui apud nos sunt episcopus missus, vir
 prudens et pius nomine Theognostus. Inde ab lon-
 gino tempore genti illi electum erat templum
 quoddam tanquam caput Kygebon nominatum, quod
 brevi antea invadentibus Scythiis septentrionali us
 desertum, ut dicitur, factum est, ut amplius catho-
 lici Russiæ episcopi sede dignum non esset. Quam-
 obrem metropolim transferri necesse erat in alium
 locum ad præsentem necessitatem aptum. Tota
 enim illa Russorum gens frequentissima et multas
 et diversas inde ab antiquis temporibus regiones
 habitans in tria vel quatuor imperia 514 et pro-
 vincias distributa erat. Posteris temporibus divina
 religione ibi divulgata, plures partes statim divi-
 o zelo impleti sunt et sacrum baptismum sponte ac-
 ceperunt. Nonnulli huc illuc dispersi in priore
 pravitate manserunt. Trium autem religioni ad-
 dictarum gentium primariarum metropolis Kygebon
 nominata est, unius imperio propinqua, cui Litba-
 rum gens omnis subjecta est, numerosissima et
 bellicosissima, ignem colens exemplum Domini.
 Ad administrationem in meliorem statum perducen-
 dam cohortatus est ut metropolis fieret propter su-
 perstitutionis insolentiam, nesio paulo ante nos an-
 multo. Ut res est, inventa est urbis altera longin-
 quius sita, cujus dominatum pius ille vir tenebat et
 honeste regnum administrabat. Cum altera conja-
 rata urbs illa nominata est Volodimir. In qua ad-
 ministrationem suam Theognostus episcopus in
 futurum habere constituit et libenter imperium
 illius terræ traditum patiebatur et amabat, hono-
 rem sibi regni fortunam arbitratus neque irriam et

inanem fore domestici imperii gloriam. Non enim ut hominem spectabant episcopum, sed ut angelum quemdam e caelis vocatum. Cumi enim sanctum mysterium **515** offerret Deo, rex labiis suis vestigia illius demissus osculabatur et splendidis donis ac muneribus donabat, ita ut cæterorum quicumque aderant cives eum imitarentur et pulchrum inter sese certamen certarent. Nec quisquam fuit, quin cæteris circa illum omnibus ex voluntatis sententia de adipiscenda meliore virtute præstare studuerit aut superesse se putarit, aut omnes si non alios aliis, at ipsis inferiores omnino cæteros esse putarit cogitaritque. Atque si cuius pietas erga Deum et erga omnes aut videbatur aut erat non aperta (qui propinqui erant ejusdem gentis) is cæteris omnibus inferior putabatur. Tam pins fuit hic populus ab initio et summum Constantinopoli sedi pudorem injecit usque ad Cantacuzeni regnum, qui et rempublicam et Ecclesiam crudeliter tractavit et dogmata a recta via dejecit et ad varias hæreses accomodavit et patriarchas, quos ad suam pravitatem adduxit, præponebat. Quæ commemorare brevibus verbis hoc loco non supervacaneum est. Dicitur igitur in sequenti historia libro, si non copiosè et sufficienter, at saltem ut lector rerum exponendarum causas per-

νοσκαί. ἄρτι καταπάντα ἀντύγων. Καὶ γὰρ καὶ ὁπότε τὴν ἱερὰν αὐτὸν [f. 257 a] ἔδει μυσταγωγίαν τελεῖν τῷ Θεῷ, τοῖς οἰκείοις ὁ ῥήξ οὐτοσί χειλεσι κύπτων ἐκείνου κατεφίλει τὰ ἴχνη καὶ ἀδρότερας ἡμείβετο δωρεαῖς τε καὶ χάρισιν, ὡς ἐντεύθεν καὶ τῶν ἄλλων ἰσχυρότων ὁπόσοι ὑπῆκοι, ἐμιμοῦντό τε καὶ τὴν καλὴν πρὸς ἀλλήλους ἤριζον ἔριν. Καὶ ἦν οὐδαί, ὡς εἰπεῖν ὅς οὐ τῶν ἀμψ' σὺτὸν ἀπάντων ἄλλων τῷ βουλομένῳ τῆς γνώμης ἐς τὴν τοῦ βελτίονος μοῖραν ὑπερέχειν ἔσπευδῆ τε καὶ κρατεῖν ὤρωτο· καὶ πάντας αὐ τοὺς ἄλλους, εἰ μὴ ἀλλήλων, ἀλλ' ἑαυτοῦ γε τοὺς ἄλλους καθάπαξ τὸ ἦττον ἔχειν ἐφρόνει τε καὶ ἐλογίζετο ἕκαστος. Καὶ εἰ μὴ περιφανέστερον ἐδόκει τε καὶ ἦν ἐκάστῳ τὸ εὐσεβὲς πρὸς Θεὸν ἢ κατὰ πάντας ὅσοι γείτονες ἦσαν ἑμόφυλοι, ἀπάντων ἐκείνων καθάπαξ ἠτάσθαι ἐνόμιζεν. Οὕτω φιλόθεον ἦνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸ ἔθνος ὑπῆρχεν ἐκεῖνο, καὶ οὕτω τὴν πλείστην παρεῖχε τὴν αἰδῶ τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ὁρόνῳ μέχρι καὶ ἐς τὴν Καντακουζηνοῦ βασιλείαν. Ἀφ' οὗ δὲ τὴν τε βασιλείαν ὁμοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὸς ὡς μὴ ὤφειλε τετυράννηκε, τὰ τε δόγματα τοῦ δέοντος ἐξέστησέ τε καὶ πρὸς αἰρέσεις πολυπλόκους μεθρημόσατο, καὶ πατριάρχας οὓς αὐτοῦ τῆ κακοδοξίᾳ προσήκει προὔσκιετο (ἃ δὴ καὶ λέγειν μὲν διὰ πάνυ βραχέων ἐναυθῆα ἠκιστά μοι περισσι, λελέξεται δ' οὖν προὔσκιετος τοῦ λόγου τῆς ἱστορίας, εἰ καὶ μὴ ἀποτάδην καὶ ἀποχρώντως [f. 257 b] ἀλλ' ὅσον τῆς ἐξῆς ῥηγγυμένης ἐκεῖθεν διαστοφῆς τὰς πρώτας αἰτίας εἰδέναι).

516-VII. Quæ cum ita sint, non tamen possum pro certo dicere, utrum vere primus mutationem illius metropoleos effecerit Theognostus noster, an rebus jam constitutis usus sit. Attamen ipse in metropoli habitavit et provincia illa, quæ magnæ Russiæ pars est, cuius pius ille rex erat dominator. Et justam vitam egit et qualem degere pium episcopum decet. Prædicabat virtutem sanctæ vitæ et ornavit religionem, ornavit hanc megalopolim, qua ortus erat et educatus et quæ illuc eum miserat. Itaque a viro adeo pio ultra omnes illius populi viri et mulieres, juvenes et senes ad honestatis studium incitabantur et illis magis duces, qui Byzantium permagnam pecuniarum copiam miserant ad restaurandam collapsam partem sancti **D**

ἄμα δὲ καὶ τὸ θεῖον ἀπραγμόνως δεξάμενοι βάπτισμα· ἔνια δ' ἐνιαχοῦ καὶ σποράδην τῆς προτέρας ἔμειναν εἰ κακίας ἐχόμενα. Τῶν οὖν τριῶν τῆ εὐσεβείᾳ προστιθεμένων ἀνωθὴν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς ἡγεμονιῶν ἐκεῖ τετύχηκέ πως ἡ βῆθεισα μητρόπολις, τὸ Κύγεθον δηλαδή, τῆ τοῦ ἐνὸς ἡγεμονίᾳ παροικοῦσα καὶ πλησιόχωρος οὕσα ᾧ τὸ τῶν Λιτθῶν ὑπῆκοον ἅπαν ὑπάρχει γένος, πολυανθρωπώτατόν τε ὄν καὶ μαχιμώτατον, πυρσολατροῦν δὲ κατὰ τὸν σφῶν ἡγεμόνα· ὁ δὲ καὶ τὴν μετάθεσιν τῆς οἰκίσεως εἰς τὸ βέλτιον τὴν μητρόπολιν ἠρέθισε γεγενῆσθαι τέως διὰ τὸ τῆς θρησκείας ἀλλόκοτον, οὐκ οἶδα εἰς ὀλίγον πρότερον ἢ κατ' ἡμᾶς, εἴτε μακρῶ τινι πρότερον ἢ κατ' ἡμᾶς. Ὅμως, εἰθ' οὕτως εἴτ' ἐκείνως, εὐρηταί τις ἐτέρα πόλις ἐκεῖθεν ὡς πορρωτάτω κειμένη, ἢ τὴν ἡγεμονίαν ἀνὴρ εὐσεβῆς περιεζώνοντό τε καὶ σεμνῶς τὴν ἀρχὴν διεκόσμει, μέγα πρὸς ἀντιδιαστολὴν ἐτέρου κεκλημένην παρὰ τῶν ἐγγυρῶν ἐκεῖ Βολοντιμιορον. Ἐν ᾧ δὲ καὶ τὴν οἰκίαν ἑαυτοῦ τηναυθῆα καὶ αὐτὸς τε Θεόγνωστος ὁ ἐπίσκοπος ἔχειν ἔκρινε τοῦ λοιποῦ, καὶ ἄμα ἀσμένως, ᾧ τὰ τῆς ἡγεμονίας ἐκείνης ἀναίται τῆς γῆς, προσετέτο τε καὶ ἤδετο κομιδῆ, τιμὴν ἑαυτῷ τὴν τοῦ πράγματος ἡγούμενος περιπέτειαν, καὶ ὄξαν τῆς οἰκείας ἀρχῆς, οὐ πάνυ τι δήπου τῶν ἐρριμμένων καὶ φαύλων· οὐ γὰρ ὡς ἀνθρωπον ἐκ γῆς τὸν ἐπίσκοπον εἴωρα, ἀλλ' ὡς ἀγγελόν τινα τῶν οὐρανίων ἱερὰν αὐτὸν [f. 257 a] ἔδει μυσταγωγίαν τελεῖν τῷ Θεῷ, τοῖς οἰκείοις ὁ ῥήξ οὐτοσί χειλεσι κύπτων ἐκείνου κατεφίλει τὰ ἴχνη καὶ ἀδρότερας ἡμείβετο δωρεαῖς τε καὶ χάρισιν, ὡς ἐντεύθεν καὶ τῶν ἄλλων ἰσχυρότων ὁπόσοι ὑπῆκοι, ἐμιμοῦντό τε καὶ τὴν καλὴν πρὸς ἀλλήλους ἤριζον ἔριν. Καὶ ἦν οὐδαί, ὡς εἰπεῖν ὅς οὐ τῶν ἀμψ' σὺτὸν ἀπάντων ἄλλων τῷ βουλομένῳ τῆς γνώμης ἐς τὴν τοῦ βελτίονος μοῖραν ὑπερέχειν ἔσπευδῆ τε καὶ κρατεῖν ὤρωτο· καὶ πάντας αὐ τοὺς ἄλλους, εἰ μὴ ἀλλήλων, ἀλλ' ἑαυτοῦ γε τοὺς ἄλλους καθάπαξ τὸ ἦττον ἔχειν ἐφρόνει τε καὶ ἐλογίζετο ἕκαστος. Καὶ εἰ μὴ περιφανέστερον ἐδόκει τε καὶ ἦν ἐκάστῳ τὸ εὐσεβὲς πρὸς Θεὸν ἢ κατὰ πάντας ὅσοι γείτονες ἦσαν ἑμόφυλοι, ἀπάντων ἐκείνων καθάπαξ ἠτάσθαι ἐνόμιζεν. Οὕτω φιλόθεον ἦνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς τὸ ἔθνος ὑπῆρχεν ἐκεῖνο, καὶ οὕτω τὴν πλείστην παρεῖχε τὴν αἰδῶ τῷ τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ὁρόνῳ μέχρι καὶ ἐς τὴν Καντακουζηνοῦ βασιλείαν. Ἀφ' οὗ δὲ τὴν τε βασιλείαν ὁμοῦ καὶ τὴν Ἐκκλησίαν αὐτὸς ὡς μὴ ὤφειλε τετυράννηκε, τὰ τε δόγματα τοῦ δέοντος ἐξέστησέ τε καὶ πρὸς αἰρέσεις πολυπλόκους μεθρημόσατο, καὶ πατριάρχας οὓς αὐτοῦ τῆ κακοδοξίᾳ προσήκει προὔσκιετο (ἃ δὴ καὶ λέγειν μὲν διὰ πάνυ βραχέων ἐναυθῆα ἠκιστά μοι περισσι, λελέξεται δ' οὖν προὔσκιετος τοῦ λόγου τῆς ἱστορίας, εἰ καὶ μὴ ἀποτάδην καὶ ἀποχρώντως [f. 257 b] ἀλλ' ὅσον τῆς ἐξῆς ῥηγγυμένης ἐκεῖθεν διαστοφῆς τὰς πρώτας αἰτίας εἰδέναι).

Z' Τούτων δὲ ῥῆτως ἐχόντων, ἀκριθῶς μὲν οὖν ἔγω λέγειν εἴτ' αὐτὸς πρῶτος τὴν τῆς μητροπόλεως ἐκείνης μετάθεσιν ὁ Θεόγνωστος οἰκοθεν πέπραχεν, εἴτε καθεστηκότι καὶ αὐτὸς ἐχρήσατο ἐπεληλυθῶς τῷ πράγματι· ὅπως δ' οὖν ὁμοῦ καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς μητροπόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης, ἡ μέρος τῆς μεγάλης ἐστὶ Ρωσίας, ἢ ὁ εὐσεβῆς ἐκεῖνος ῥήξ ἡγεμὼν ἐτύχχανεν ὢν, καὶ ἦν ἐπιεικὴ βίον ἄγων ἐκεῖ, καὶ τοιοῦτον οἶον εἰκὸς ἐπισκόπῳ θεοφιλεῖ διάγειν, μονουοχι βῶντα τὴν ἀρετὴν αὐτόθεν τῆς τοῦ βίου σεμνότητος, καὶ κοσμοῦντα μὲν τὴν εὐσέθειαν, χρσοῦντα δὲ τὴν μεγαλόπολιν ταύτην, ἐξ ἧς αὐτὸς ἐφυ τε καὶ ἐθραπται, καὶ ἡ τοῦτον ἐκεῖσε πεπομφέναι προαίετο. Ὡς καὶ ὁπὸ τῆς τοιαύτης τοῦ ἀνδρὸς ἀρετῆς αὐθόρητοι πάντες τοῦ ἔθνους ἐκείνου ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες καὶ νέοι καὶ γέροντες πρὸς τὸν τοῦ καλοῦ ζῆλον ἡγε-

ροντο, καὶ πλεον αὐτῶν οἱ τούτων ἡγεμόνες, ἐξ ὧν Α καὶ ἐς Βυζάντιον χρήματα ἀπεστᾶλησαν ἀποχρῶντα πρὸς οἰκοδομίαν τοῦ πεπτωκότος; τριηκᾶτα μέρους τοῦ μεγίστου νεῷ τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ σοφίας· περὶ ὧν κἀν τῷ κη' τῆς ἱστορίας λόγῳ διεληφται μοι τὰ τε ἄλλα, καὶ ὡς καλῶς μὲν ἐκεῖθεν ἐπέμφθησαν, οὐ καλῶς δ' οὐτ' ἐνταυθοὶ διωκῆθησαν οὐτ' ἐκείσε τὴν φήμην ἀξίαν τοῖς πεπομφόσιν ἀντιπεπόμφασιν, ἀλλ' εἰς οἰκτεῖον ἀχαρὶ κέρδος βωμολογήσαντες καὶ νεϊμάμενοι, πρόφασιν δεδώκασι τοῖς [f. 258 a] ἀκούουσιν αἰσχρὰν κομιδῆν καὶ σφόδρα λοιδορίας ἀπάσας προσκλουμένην, καὶ τάναντία λογιζέσθαι πειθούσαν τῶν προτέρων· ὅσα γὰρ πρὶν ἰσοθέους τιμὰς τοῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως θρόνοις παρεῖχον, τοσοῦτ' ἡλετωτάτην ἐξ ἀντιπάλου τὴν νέμεσιν ἀντεδίδουν. Καὶ ὁ τρόπος δὲ πρὶν τὴν τοῦ συνεδίου ἐκείνων χειραγωγῶν ἐκόσμηε σεμνότητά πρὸς τὸ τῆς ἀκοῆς περιδλεπτον, ἐπεικῶς ἐβῆν πρὸς τὸ περιφρονούμενον ἀρτίως, εἰ μὴ διὰ πάντων καὶ παντάπασιν, ἀλλὰ διὰ μὲν τῶν πλείστον καὶ ἀπλουστέρων ἐπ' ἕλαττον, ἅτε δὴ τῶν τοιοῦτων μικρὰ συνείνων, διὰ δ' ἐνίων ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον ἅτε δὴ βασκάνῳ λογιζομῶ καὶ κριτηρίῳ παρεχομένων καὶ οὐχ ὁμοζυγούσας τὰς πλάστιγγας συνωρόντων τῆς τε προτέρας φήμης καὶ τῆς κατόπιν ἰούσης ὀψέ.

Η'. Ἄλλ' ἐπαναληπτέον τὸν λόγον. Ἐφθίμεν γὰρ Β εἰπόντες τοὺς μὲν τρεῖς τῶν τῆς ὅλης Ῥωσίας ἡγεμόνων ἑμοῦ τοῖς σφῶν ὑπάρχον; ὀρθόδοξον ἔχειν σέβας καὶ ἡμῖν ὁμόφρονας εἶναι, τὸν γε μὴν τέταρτον καὶ μάλα ἥμιστον· ὃς δὴ καὶ μείζων καὶ ἰσχυρότερον ἔχων κράτος κατὰ τε πλῆθος στρατιᾶς καὶ ὅπλων ἐμπειρίαν ἦδη καὶ τοῖς βορειοτέροις ἀνθίσταται Σκύθαις ἐκ πολλοῦ τοῦ κρείττονος, καὶ τῶν ἄλλων ἐτησίους διδόντων φόρους; ἐκείνοις οὐδαμῆ ποτ' αὐτὸς, ἅτ' ὄχυρός τιςαε τόπουσιν οἰκῶν καὶ ἀγχιτέρμονας ἔχων Κελτῶν καὶ Γαλάτας, οἱ παρὰ τὸν πρὸς ἄρκτους καὶ Θούλην τὴν νῆσον οἰκοῦσιν ὠκεανὸν, ὅθεν ζέφυρός τε ἀναβῆγγυται καὶ ὅποι δύνων πορεύεται ἡλιος, μάχιμον ἔθνος ὡς τὰ [f. 258 b] πολλὰ καὶ οὐ πύρρῳ που γίνομαι λέγειν ἀναταγώνιστον. Ἄλλ' ἔστιν ἀλλοτριόφρων τε καὶ τῷ C ἡλίῳ τὸ τῆς λατρείας σέβας νέμων μὲν, ὑπισχνόμενος δ' ἐν τῷ ἄρτι καὶ ὁμόδοξος ἡμῖν κατὰ τὸ τῆς ὀρθοσκείας ἔσεσθαι σέβας, εἰ τῷ πρὸς αὐτοῦ πεμφθέντι πρεσβευτῇ Ῥωμανῶ τὴν τῆς ὅλης Ῥωσίας ἐπισκοπὴν καὶ μητροπόλιν ἐχειρίσαιμεν κατὰ τοὺς νενομισμένους τῆς Ἐκκλησίας θεσμοὺς ἐκ διαδοχῆς τοῦ τετελευτηκότος ἀρτίως ἐκείνου Θεογνώστου. Ἐστεργε γὰρ αὐτῷ καὶ προσέκειτο λίαν, τοῦτο μὲν καὶ ὡς ἐκ γυναικὸς συγγενεῖ τοῦ κηδεστοῦ ρηγός, ὃς ὁμορούντα μὲν τετύχηκεν ἔχων αὐτὸν, εὐσεβῆ, δ' ἦν οὕτως καὶ τοῖς θεοῖς προσκείμενος δόγμασι καθ' ἡμᾶς, ὡς διὰ ταῦτα φίλον εἶναι κάκεινον Ῥωμανῶ τούτῳ, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἀκούειν συχνὰ προσέντος καὶ παραινούντος τὰ τῆς εὐσεβείας καὶ διδασκόντος τὰ; τε δὴ τῶν προφητῶν καὶ ἀποστόλων ρήσεις, ὡς D καὶ ἀνὰ στόμα φέρειν κάκεινον αὐτὰς. Ἐστεργεν οὖν κάκεινος Ῥωμανῶ πῶς μὲν δι' ἐκεῖνα, πῶς δὲ διὰ ταῦτα, καὶ μάλιστα ὡς προτελεσθεῖς τὰ τῆς εὐσεβείας ὑπ' αὐτοῦ δόγματα συχναῖς διδασκαλαῖς καὶ παραινέσεσι; καὶ ἦν ἐγγὺς τοῦ καὶ τῷ οὐσίῳ τελεσθῆναι βαπτίσματι. Ἦν δ' ὁ Ῥωμανός οὕτως τῶν εὐσε-

PATROL GR. CXLIX.

non honorifice illidem. quæ missa erant, admini- strata esse, nec enim justam famam mittentibus remiserunt, sed domestico commodo sacrificantes et attribuentes, audientibus omnino turpem et ignominiosam causam obtulerunt et contraria cogitare eos atque antea coegerunt. Quo enim diviniorem antea honorem Constantinopolitanae 517 sedi tribuerant. eo gravioerem iram reddiderunt et odium, ac stulium illud quod antea eorum pietatem exornat et ornaverant illustri fama, nunc nec injuria in contemptum venit, non apud omnes omnino, sed plurimos et vulgares quippe qui minus rem cognoscerent, apud multos, qui, ut plerumque fit, invidioso iudicio tenerentur nec et anterioris famæ et posterioris momenta examinarent.

VIII. Sed recipiatur sermo necesse est. Narravi- mus tres totius Russiæ duces cum civibus religiosam pietatem colere et eandem nobiscum fidem sequi; minime autem quartum, qui majores exercituum numeros ac nervos et armorum usum habens, gentibus septentrionalibus, ut Scythis, multo superior viribus est, et cum reliqui populi annua Barbaris vectigalia solvunt, nunquam ipse solvit, quod munita quedam loca tenet et propinquos habet Celtos et Galatas, qui ad oceanum septentrionalem et Thulam insulam versus vergentem habitant, unde zephyrus spirat et sol occidit; gens plerumque bellicosa et, quod nimium non est, invicta, sed diversæ 518 mentis et solis adorationi deditus, pollicens se in nostram religionem venturos, si Romano legato a se misso totius Russiæ sedem episcopalem et metropolim ad leges ab Ecclesia constitutas, ut subsequenti Theognostum brevi antea mortuum tradiderint. Nam ei cum amore dediti erant, orto ex soceri regis uxore, qui eum vicinum habebat; pius autem ille fuit et divinis nostris dogmatis deditus, ita ut amicus Romano esset, quem libenter audiebat disserentem de religione et discebat prophetarum apostolorumque verba, ita ut in ore ejus versarentur. Igitur amabat ille Romanum et ob has et ob illas causas, præsertim quod ab eo in religionis dogmata initiatus erat crebris doctrinis et admonitionibus, nec multum aberat, quin sacro baptismo renovaretur. Fuit Romanus vir religione et civili prudentia et ingenio insignis, factus sacerdos et justam a legendis sacris libris scientiam et doctrinam adeptus. Quinquaginta quinque annorum ætatem agens, faciem a natura habuit venerabilem ac piam, et operi revocandæ ab superstitione illius gentis finem imposuisset, si ad missi præfecti voluntatem fieri licuisset; sed restitit divina ira Romanos nihil boni perficere patiens

15

519 propter polytheismi hæresin (1), quam in Ecclesiam modo antistites nefarii intulerunt. Statim enim delecto Romano surrexit quidam nomine Alexius, qui celeriter Byzantium se contulit, non inde ortus et educatus, sed pecunia vilem ab episcopis quibusdam dignitatem adeptus et ad terrigenarum Gigantum similitudinem eodem die metropolitanus factus, vir humilis et parvus et multiplex, ab omni disciplinæ prudentia alienus et multis capitalibus accusationibus, ut postea civium filii protulerunt, obnoxius. Sed pecuniarum copiam credit Cantacuzeno tum regnanti et Philotheo patriarchæ, ad utriusque voluntatem et utilitatem cum facilitate quadam offerens, et ut libere dicam, os totum obtruxit. Quorum animis conciliatis et legibus sublatis ejectisque e memoria, factum est ut tota Russia in duas partes et Romanam et Alexianam divideretur. Utinam mansisset quæ antea fuerat divisio! Sed abeuntem Romanum in partem quam sortitus erat, Alexius pluribus opibus datis et largioribus iterum prævaluit et tempore opportuno Romanum supplantavit. Quocirca brevi post spei plenus Romanus Byzantium profectus est necessitate coactus cum imperii gubernacula **520** delata esse ad Palæologum, et patriarchicam sedem ad Callistum adidisset. Huic enim injuriis vexato operam daturus patriarcha et qui forte aderant sacerdotes litteras et damnationes scripserunt. Sed priusquam res ad finem perducitur, rursus adest Alexius maximam pecuniarum copiam offerens. Quibus primum patriarchæ animum cepit, materiæ terrene cupiditate plenum neque a mentis pravitate liberum; dein ad alios accedens unumquemque sibi conciliavit. Jam vero etiam principes viros adiit et multis pecuniis corruptos facile ad voluntatem suam traxit, qui pactum jam a Callisto patriarcha acceperant, qui sacerdotales leges se defensurum juraverat nec proditurum pacta nec sancti Spiritus gratiam tanquam venalem in foro expositurum Simonis Magi sectatoribus, dein ipse proditor esse apparuit, dignitates ac munera pretio venalia habens et alios in pravitatis societatem alliciens. Quamobrem primum retractavit quæ **521** de sancto baptismo civibus suis plurimis promiserat. Præstat enim, ait, venerari solem, toti mundo lucem, vigorem, calorem afferentem et Creatoris mundi dilucida quædam vestigia et documenta præbentem, quam avaritiæ dæmonem, quo Romanorum patriarchas nunc captos audio, si ipsorum magistri exemplum spectamus, qui diabolum pollicentem se totius terræ regna et opes daturum si procumbere et adorare se vellet, aversatus est et enixe repulit. Itaque qui in talia se insane præcipitaverit et pro iisdem eum quem Dominum et Deum sibi colendum sumpserat, rejecerit, quibus tandem pænis, quibus suppliciis non dignus erit, quippe qui Christo Domino ac Salvatore diabolium

A βσιλ καὶ μοναδικῆ πολιτεία καὶ εὐλαβεία συντεθραμμένων ἀνδρῶν, ἱερωμένος τε καὶ πείραν ἐξησκημένος τῆς τῶν ἱερῶν βίβλων ἀναγνώσεως ἰκxνήν, πέντε που καὶ πενήτηκοντα ἐτῶν ἡλικίαν ἄγων ἐγγύς, καὶ εἶδος ἔχων ἐκ φύσεως σεμνὸν κομιδῆ καὶ αἰδέσιμον. Καὶ προῦβαινεν ἂν εἰς πέρας τὸ πρῶγμα χρηστὴν περὶ τὸ εἶδος ἐκεῖνο τῆς θρησκείας ἕνεκα, εἰ ἐγένετο τελῶς κατὰ τὴν ζήτησιν τοῦ ἡερομφότος ἐθνάρχου. Ἄλλ' ἀντίπραξεν ἡ μηδὲν τῶν χρηστῶν ἐῶσα Ῥωμαίου; Θεομηρία τελεῖν δὲ τὴν τῆς πολυθείας αἵρεσιν, [f. 259 a] ἦν οἱ τῆς Ἐκκλησίας ἄρτι προεσθηκότες ἀνόμοι; εἰσήνεγκαν. Εὐθύς γὰρ χειροτονηθέντος ἐνταῦθα τοῦ Ῥωμανοῦ, ἀθρόον ἐπαφύη τις ἐκείθεν ἕτερος, τοῦνομ' Ἀλέξιος, κατεσπουδασμένην ποιούμενος τὴν ἐς Βυζάντιον ἀφιξίν, ὁμοῦ τε σπαρεῖς καὶ ἀναδοθεῖς οὐκ ἐντεῦθεν, ἀλλὰ χρήμασιν ὄνιον πρὸς ἐνίων δῆθεν ἐκείθεν δεξάμενος τὴν ἀξίαν ἐπισκόπων, κατὰ τὸ τῶν σπαρτῶν καὶ αὐτὸς αὐθήμερόν γιγάντων ἐκεῖνο γένος ὄφθη μητροπολίτης, ἀνήρ μοιθηρὸς καὶ πανούργος καὶ ἐμπληκτος, πάσης τε ἀλλότριος; εὐλαβοῦς καταστάσεως, καὶ ἄμα πολλοῖς ἐγκλήμασι καθαιρέσεως; ἔνοχος; ὢν, ὡς τὰ τῶν ἐγγχωρίων ἐκείθεν ἐηλυθότα κατόπιν ἐσήμενε γράμματα. Ἄλλὰ χρημάτων πλῆθος κεκομικῶς, καὶ δοῦς μὲν Καντακουζηνῷ τῷ τνηκαῦτα βασιλεύοντι, δοῦς δὲ καὶ τῷ τνηκαῦτα πατριαρχεῦοντι, τοῦνομα Φιλοθέῳ, ὢν ἐφιεντο δῶρων ἐκάταρος, ὢν ἔδειτο μετὰ ῥαστώνης αὐτοῦ; ἀντελάμβανε. Καὶ συνελόντι φάναι, ἅπαν ἔφραξε **C** στόμα, καὶ πάσας ἐν τῷ ἀφανεί τεθνάναι κατηγορίας ἐκ τοῦ ῥάστου κατέπραξε, τὰς μὲν γνώμας σφῶν δουλωσάμενος, τοὺς δὲ νόμους συλήσας καὶ πόρρω μνήμης κείσθαι παρωσάμενος. Ὅθεν καὶ μεμερίσθαι διὰ ταῦτα συμπέπτωκε τὴν τῆς ὄλης Ῥωσία; μητρόπολιν εἰς δύο μοῖρας, εἰς τε Ῥωμανὸν καὶ Ἀλέξιον. Καὶ εἶθε ἐνέμενεν ὡς τὴν πρῶτην γοῦν ὁ μερισμὸς ἐγεγόνει. Ἄλλ' ἀπίοντο; Ῥωμανοῦ πρὸς ἦν ἔλαγε μοῖραν, πλείω δεδωκὸς Ἀλέξιο; χρήματα πλείω καὶ κρείττω καὶ τὴν μοῖραν αὐθις συγκυκῆσας ἀνεῖληψε, ζημιώσας ἐν τοῖς καιροῖς τὸν Ῥωμανόν. Διὸ καὶ αὐθις μετὰ βραχὺ πρὸς Βυζάντιον ἐπανελυθῆναι [f. 259 b] μεστὸν ἐλπίδων Ῥωμανὸν ἡ ἀνάγκη συνήλαυεν, ἅτε καὶ μεταπεσεῖν αἰσθόμενον τὰ τε τῆς μοναρχίας ἐνταῦθα σκήπτρα πρὸς Παλαιολόγον καὶ αὐτοῦς τῆς πατριαρχίας θρόνου; αὐθις ἐς Κάλλιστον τοῦνομα. Ἐηλυθότι δὲ οὖν βοηθεῖν, ὀπόση δύναμις, ἀδικουμένῳ τῶν πάντων τι σφόδρα κρίνας εἶναι δικαίων ὁ πατριάρχης, ὁμοῦ τοῖς παρατετυχηκόσι τνηκαῦτα ἀρχιερεῦσι, τὰ ἐπὶ τούτοις παρεσκευάζοντο γράμματα καὶ ψηφίσματα. Ἄλλὰ πρὶν ἐς πέρας ἵναί, πάρεστιν αὐθις Ἀλέξιο; χρημάτων ἐπιφερόμενος πλείστα βαλάντια, δι' ὧν τὴν τοῦ πατριάρχου χειρωσάμενος γνώμην τὰ πρῶτα, ὕλης γηγενοῦς ὑπερφυῶς ὀρέξεσιν ἡλικιωτῶν οὔσαν καὶ δεσμῶτιν οὐκ ἔσω φαυλότητος λογισμῶν, ἔπειτα περιήει τοὺς ἄλλους ἀναλόγως; διδοῦς καὶ δουλούμενος κατ' ἕτα-

(1) Palamiticam sedicet.

probitatem non direxeris unquam ad bonas leges, A nec si quid respublica ægrotet ad pristinam felicitatem reditum facile effeceris, sed plane contrarium feceris, quam si chorostata et magister instituit et claudicare docet inter pulchri et veri cancellos. Vicina sibi ægrotum et validum, et prosperum semper spectat ad vanum. Et si quis desertum quasi socium sibi sumpserit, ejus vita a legibus et qua instituta est vivendi ratione discrepat. Quemadmodum enim justitia consociationem facit, ita disjunctio ab justitia et in deserto habitatio bestialium et omnino immanem vitam reddit. Urbem enim ex ædificiis compositam publicæ salutis fundamentum esse et justiarum legum obstrictam cancellis necesse est. Cui igitur ob inscitiam commodi minime convenit administratio familiæ, tanquam magnæ partis civitatis, multum deerit ut toti urbi præsit. Quemadmodum igitur homo, cui jus et leges innatæ sunt, optimus esse et optime rem regere poterit, ita, cui non insunt, pessimum fieri et pessime rem administrare eum ex contrario sequitur. Homo enim a natura præditus **525** quasi instrumentis ad varias virtutes exercendas, si non velit ad jus et leges regi et regere, labentem et deperditam totam urbem, civitatem, domum, omnes omnino res brevi ostendet, neque aliud quidquam ei, qui virtutis instrumentis male utitur, superest, quam ut ad ignis similitudinem urat et in perniciem trahat, quibus brevi antea felicitatis quid adhuc inerat. Dicit igitur mihi quispiam, num aliunde in ejusmodi diabolorum fines magna illa et talia eorum facta pervenerint. Profecto non aliunde, nisi ab semet ipsis, e domo in domum, ut dicitur. Multo equidem lubentius cum justitia et æquitate solem et Deum solis Creatorem propalam semper venerer, quam ut ob avaritiam pestem turpissimam cum iniquitate et injustitia vitam transigam et variis ac multiplicibus maculis baptismum quem animæ lavaerium dicunt polluam. Quis enim et quomodo me baptizabit ejusmodi macularum semper plenus et mihi tantopere suspectus? Non enim auditores legis justii sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur; et in omni gente qui veretur Dominum gratus ei est; non enim persona valet apud Deum, sed quisquis invocabit nomen Domini salvabitur. **526** Et indignatio et ira et tristitia in animam uniuscujusque hominis malum facientis, Judæi primum, et Græci; gloria vero et gratia et pax unicuique bonum facienti, Judæo primum et Græco. ἐκτίσαστο πάρεδρον, ἀντιφωνοῦντος· οὕτω τοῦ βίου δικαιοσύνη κοινωνίας ποιητικῶν, οὕτως ἀκοινωνήτων ἀδικία καὶ σύνοικον ἔρημις, θηριώδη ποιοῦσα τὸν βίον καὶ παντάσῃν ἄγριον. Τὴν γὰρ τοὶ πόλιν ἐξ οἰκιῶν συγχειμένην κοινωνικῆς εὐταξίας θεμέλιον εἶναι ἀνάγκη καὶ νόμων δικαίων ἐμπεφραγμένην δεσμοῖς· ἢ γοῦν οἰκίας δι' ἀμαθίαν τοῦ κρείττονος ἤκισθ' ἀρμόττει προστασία, πολλοστοῦ τινος μέρους μακρᾶς πολιτείας, πολλοῦ μὲν' ἂν δεήσειε δεδόνως πόλεως ὅλης προστήναι. Ὡς γοῦν τῶν ἀνθρώπων ἢ δικη καὶ εὐνομία συντέθραπται, τούτω καὶ τὸ βελτίστω τε εἶναι καὶ κατὰ τὸ βέλτιστον ἄρχειν προσγίνεται, οὕτως ἢ μὴ, τούτω καὶ χειρίστω γίνεσθαι κατὰ τὸ ἀντίπαλον ἔπεται καὶ παγχάλεπον ἄρχειν ἀρχήν. Ὅργανα γὰρ ἐκ φύσεως ἀνθρώπος ἔχων πρὸς ἀρετῶν ἐργασίαν πολυειδῶν, εἰ μὴ βούλοιο δικῆ τε καὶ εὐνομίᾳ διοικεῖσθαι καὶ διοικεῖν, παγχάλεπον καὶ ἐξίτηλον πόλιν πᾶσαν καὶ πολιτεῖαν καὶ οἰκίαν καὶ συλλήβδην ἅπαντα φάναι πράγματα δει-

ψήφους τῆς δικῆς αἰσχροποιοῖεν· καὶ τῆν τῶν πολιτεῶν καὶ πόλεων σφῶν προφανῆ καὶ ὑπαιθρον κατὰ λυσιν νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν οὐ λήγουσιν αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν ἐργαζόμενοι, ταύτην ἔδραν καὶ στάσιν ἐπ' ἴσης τοῖς οὐρανίοις πόλοις πρὸς ἀσφάλειαν τὸ ἀκίνητόν τε καὶ ἀναλλοίωτον ἔχειν οἰκίαι, κακῶς εἰδότες καὶ λίαν ἀμούσως, καὶ μηδὲν ἀμεινον ἢ ὥσπερ οἱ τυφλωτόντες τε καὶ μηδὲ τὰ ἐν ποσὶν ὄλω; ὄρα ἡ δυνάμενοι· καὶ οὗτοι γὰρ κατόπιν ἐπομένοὺς ὀρώντες; τοὺς τῆς τοσαύτης καὶ τηλικαύτης κακοτροπίας καὶ ἀτοπίας καρπούς, μᾶλλον δὲ πρὸ ὀφθαλμῶν κείμενα νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν τὰ τῆς σφῶν κακίας ἐπίχειρα, οὐδαμῆ ἔπαυουσιν, ἀλλ' ἐπ' ἴσης τοῖς μαινομένοις τὰς σφῶν αὐτῶν ἐσθίοντες σάρκας χαίρουσιν· ὥσπερ ἂν εἰ προσετίθεσαν κέρδει κέρδη καὶ κλήρω κλήρον γῆς καὶ θαλάσσης, καὶ μὴ πᾶν τούναντιον ἔπασχον, ἄχρι πύλων καὶ αὐτῶν εἰπεῖν οἰκίῶν τῆς σφῶν ζημίας ἀεὶ προχωρούσης καὶ δικῆν πυρὸς αὐξομένην κάπνισμα σφετέρῃ κακῶν νεμομένης τὰ πρόσω, καὶ μάλιστα ὅταν καλᾶ μὲν κατὰ πρόσωπον Ἰσταμένης λαμπρῶς ἐπιδράττηται τοῦ πυρὸς ἡ φορὰ. Εἰ οὖν ἐμοῦ, φησὶ, κατηγορεῖτε ἐθέλοι τις τοιαῦτα, πολλοῦ μὲν' ἂν δεήσειε τρισσάλλους αὐτοὺς καλεῖν, καὶ ταῦτα ποιμαίνειν λαχόντας καὶ βυθμίζειν οὐ βέουσαν ὕλην καὶ φθειρομένην ἀεὶ, ἀλλὰ τὸ μέγα κτήμα καὶ τιμιώτατον καὶ θανάτου παντὸς ἀνώτερον, τὴν ἀνθρώπου ψυχὴν δηλαδὴ· ἢ γὰρ εὐθυνητῆρος καὶ κανόνος ἔχειν τυμπέπτωκε τόπον, καὶ δε ἀρχέτευπον ἄλλον εἶναι πεπίστευται, οὗτος εἰ μὴ κατὰ τοῦνομα πολιτεύοιτο, μηδὲ τὸ προσφῆκον ἀποδοῖν τῆ τοῦ κανόνος καὶ τῆς εὐθύτητος ἀρετῆς, [f. 261 a] ἀλλὰ πράγματι ἀνοσίκοις νομα περιτιθεῖν χρηστὸν, δείκνυσιν ἐναργῶς μὴ τὸ χεῖρον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εἶναι ἀρχόμενον δεῖν, ἀλλὰ τὸ γε κρείττον ὑπὸ τοῦ χείρονος. Σχετικώτερον δ' εἶναι καὶ οὐ μάλ' εὐσχήμονος εἶναι θλέθρου δήμοις τε καὶ οἰκοῖς, ἀρχουσι τε δὴ καὶ ἀρχομένοις, νέοις καὶ γέροισιν, ἀνδράσι τε καὶ γυναῖξι, πλουσίοις τε καὶ πένησι, καὶ πᾶσι σχεδὸν λογικοῖς καὶ ἀλόγοις, ὅταν τοῖς βελτίοις νομοθετῶσιν οἱ κάκιστοι· οὐ γὰρ τὸ διεφορὸς τῶν ὀρώντων κατευθυνθεῖν ἂν ποτε πρὸς εὐνομίαν, οὐδ' εἰ τι νοσοῖ τῆς πολιτείας, παρασκευασθεῖν πρὸς τὴν πρὶν εὐεξίαν παλινορομεῖν, ἀλλὰ πολλῶν τούναντιον γένοιτ' ἂν, παραπαιδαγωγούντος τοῦ χοροστάτου καὶ διδασκάλου, καὶ χυλεύειν ποιοῦντος τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας τὸν δρόμον. Πρόξενος γὰρ αὐτὸς ἀντικρυς γίνεται νοσεῖν καὶ τὸ ὑγιαίνειν, καὶ ἐξ οὐρίας ἀεὶ καταβαίνειν πρὸς τὸ φθειρόμενον· καὶ δ τὴν ἔρημίαν ὡς ἐπίπιν τοῖς λόγοις καὶ ἢ τέτακται διοικήσει· ὥσπερ γὰρ

ξείην ἂν ἐν βραχεῖ· καὶ οὐδὲν ἕτερον τούτῳ λελεῖσθαι ἢ τοῖς τῆς ἀρετῆς ὄργανοις κακῶς χρωμένῳ δίκην πυρὸς ἐμπιπᾶν καὶ ἄδου μυχοῖς παραπέμπειν, καὶ εἴ τι σφίσι χθές που καὶ πρῶν προσῆν ἔκαίνους τὸ εὐδαιμον. Εἰ δ' οὖν, φρασάτω μοί τις παρελθῶν, πόθεν ἄλλοθεν ἐς τοιάδε κακοδαιμονιῶν ἔσχατις τὰ μέγιστ' ἔκεινα καὶ τηλικαῦτα κατανήνεται [f. 261 b] σφίσι πράγματα. Πάντως οὐδαμῶθεν ἢ κατ' αὐτῶν ἐξ αὐτῶν, οἴκοθεν οἴκαδε, τὸ λεγόμενον. "Ἦδ.ον γοῦν ἔγωγ' ἂν πολλῶ μετὰ δικαιοσύνης καὶ εὐνομίας ἡλίου τε καὶ τοῦ τὸν ἡλίον πεποιηκότος Θεοῦ διατελοῖην σαφῆς λατρευτῆς, ἢ διὰ φιλοχρηματίαν, αἰσχιστην νόσον αἰσχιστου τρόπου, μετὰ ἀνομίας καὶ ἀδικίας εἴην ἀνύων τὸν βίον, καὶ παντοδαποῖς τε καὶ ποικίλοις μιάσμασι καταβαπτίζων ὁ φασί ψυχῆς καθαρτῆριον βάπτισμα. Πῶς γὰρ καὶ τίς με βαπτίσει τηλικούτοις ἑαυτὸν ἐμπιπλᾶς ἐφ' ἡμέρα πάση καὶ νυκτι μολυσμοῖς; καὶ τοσοῦτον ὑπ' ἐμοῦ καταγινωσκόμενος; Οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι, φησὶ, παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιοῦθησονται· καὶ ἐν παντὶ ἔθνει ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον δεκτὸς αὐτῷ ἔστιν. Οὐ γὰρ ἔστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλὰ πᾶς δς ἂν ἐπικαλέσῃται τὸ ὄνομα Κυρίου, σωθήσεται. Καὶ θυμὸς καὶ ὄργη καὶ θλίψις καὶ ἀσπληγία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ καταργαζομένου τὴν κακίαν, Ἰουδαίου τε πρῶτον καὶ Ἑλλήνος· δόξα δὲ καὶ τιμὴ καὶ εἰρήνη παντὶ τῷ ἐργαζομένῳ τὸ ἀγαθόν, Ἰουδαίῳ τε πρῶτον καὶ Ἑλληνι.

Θ. Τσαῦτα καὶ τοιαῦτα σὺν ὀργῇ καὶ ζήλῳ διεξελθὼν ὁ ῥήξ ἔκεινος ἐνταῦθα τὸν λόγον κατέπαυσε, τὴν δὲ γνώμην εἶχεν ἡρετισμένην πρὸς ἄμυναν ὑπὲρ ὧν προσῆκε τῷ Ῥωμανῷ. "Ἔξεστι δ', οἷς τῇ ἀκοῇ σύνοιαι ἀπαθῆς συνοικεῖ, κρίνειν εἰ προσήκοντος ἔχεται λόγου τὰ εἰρημένα· ἔξεστι δ' ἀσθῆς συλλογίζεσθαι ἔτι καὶ εἰ Χριστιανῶν παισὶν εὐσεβέσιν ἀνεκτὸν οὕτω γῆς καὶ θαλάττης ὡς πορρωτάτω τῆς αἰσχιστης ταυτησὶ κακίας τὴν φήμην δραμοῦσαν μέχρις Ὀκεανοῦ καὶ Σκυθῶν ἀφικνεῖσθαι, καὶ τοσοῦτον τὴν τῆς αἰρέσεως αὐξήσανσαν βλάστην διαπεφοιτηκέναι πανταχῇ τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας τὰς ὕδρεις νομίζουσας, κρηπίδας ἀφθόνων πηγῶν εἰληφύσαν τὰς τῶν νῦν πατριαρχῶν τε καὶ ἐπισκόπων ἀόπους καὶ παρανόμους πράξεις καὶ ἦν τετυραννηκότες δογμάτων ἐνέπησαν πονηρῶν Ἐκκλησιῶν αὐτοί· οὐ γὰρ ἐν παραθύστῳ τὰ βέβηλα δρῶσιν οἱ ἀναίδεις, οὐδ' εἰς ἀπεργέει που; καταδύντες χωρίον, ἀλλ' ἐν ὑπαίθρῳ καὶ θεάτρῳ πομπεύουσι πάση τῇ οἰκουμένην τὴν σφῶν αὐτῶν ἐξάγιστον ἐθελοντα μοχθηρίαν αὐτοί. Οὕτως; ἐξέοριστος παντάσῃ καὶ κομιδῇ γε ἀλλότριος τῶν τῆς ἀρχαίας γέγονεν κτῶν πολιτείας ἢ δικαιοσύνης καὶ φρόνησις, καὶ εἴ τι σεμνότητος [f. 262 a] καὶ εὐσχημοσύνης ἐντὴν ἀγαθόν, ὡς ἐξεῖνα; λέγειν νῦν ἐνταυθοῖ καὶ ἡμῖν ἂ πάλαι Θεὸς διὰ τοῦ προφήτου φθέγγεται Ἰεζεκιὴλ περὶ Ἰερουσαλήμ. « Εἰπέ, γὰρ φησὶ, πρὸς τὴν θυγατέρα τὴν ἀσύνετον Ἰερουσαλήμ· Οὐχ ἤμαρτεν ἀδελφῆ σου Σόδομα κατὰ τὰ ἡμίσεια τῶν ἀμαρτιῶν σου, καὶ ἐδικαιώθη Σόδομα ἐκ σοῦ· » τούτεστι Σόδομα δίκαιά ἐστι κατὰ σύγκρισιν σὴν, ὡς ὁ Θεὸς φάσκει Χρυσόστομος. "Ἔστι δὲ οὐκ ἄδηλον, οἶμαι, φρονίμων οὐδέσιν ἀνδρῶν ὡς εἰς τὴν μυθικὴν ἐκείνην ἔριν καὶ οὗτοι τὴν μίμησιν ἀναφέροντες, μεταξὺ τὴν διαίρειν ἀντὶ μῆλου τῆ τοῦ ἔθνους ἐπαρχία ἐκείνου παρῆρβόψαν, τὴν μὲν μίαν εἰς δύο διελόντες μητροπόλεις, τὰς δ' ὑπ' ἐκείνην ἐπισκοπὰς ἄλλοθεν ἄλλοθεν μεταθέντες, ὡς ἂν πρὸς ἀλλήλους οἱ ταύτας λαγχάνοντες πρόφασιν ἐριδος ἔμμονον ἔχωσι, καὶ ἅμα ἀνάγκην ὡς εἰς μεζῶν ἵεναι κριτήριον τοῦς τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιερχαί, ἐγκλήματα μὲν κατ' ἀλλήλων, ὑπὲρ δ' ἑαυτῶν ἀδρῆ κομιδῇ νομίζοντες χρήματα, οὐτ' ἐκείνοι φοβῶνται τινὰ καὶ ἄνανδρον σπουδῆν ὑπὲρ γε τοῦ τὸν ἕτερον ἕτερος πεισέ-

IX. Hæc ubi cum ira et acerbitate locutus est, orationem inhibuit et mentem incensam habuit ad ea, quæ ad Romanum spectabant, repellenda. Licet autem quibus sana ratio inest, dijudicare, num dicta habeant justam sententiam. Licet porro dignocere, num Christianorum piis filiis tolerabile sit hujus turpissimæ improbitatis famam tantopere terra marique crescentem ad Oceanum et Scythas usque pervenire, tantopere auctam sectæ stirpem ubique divulgari, Romanæ Ecclesiæ superbiam inferentem, fundamenta uberrima nanciscentem, nempe patriarchatum et episcoporum iniqua et injusta facinora et, quam per tyrannidem pravis dogmatis implere, Ecclesiam. Non enim in abscondito nefanda agunt impii illi, neque in obscurum abditi locum, sed in foro et in omnium conspectu per totum terrarum orbem suam ex industria obscenam gravitatem præ se ferunt. Tantopere remota et omnino sejuncta est ab antiquæ civitatis institutis, justitia et prudentia, et si 527 quod auctoritatis et dignitatis bonum inerat, ut jam dici possit apud nos, quod olim Deus per prophetam Ezechielem de Hierosolyma locutus est: « Loquere, inquit, ad filiam imprudentem Hierosolyma: Non peccavit soror tua Sodoma ad dimidium peccatorum tuorum, et justificata est Sodoma ex te, » hoc est, Sodoma justa est tecum comparata, ut D. Chrysostomus dicit. Non autem obscurum puto esse prudentibus dicit, quemadmodum illi antiquam hanc litem imitati hæresin quasi malum in gentis illius imperium injecerunt, una in duas divina metropoli, illius episcopis huc illuc dimissis, ita ut qui has obtinent perennem litis causam habeant, et necessario ad majorem auctoritatem perveniant Constantino-politani patriarchæ, tanquam crimina quidem, sed ad suam utilitatem divitias conferentes uberrima. Neque segnem et languentem laborem ostendunt, ut alter alterum anteveniat, illis qui inde donorum copiam apportant ad obtinenda sacra munera et episcoporum sedes, neque levem et inconsultam prudentiam adhibent ad litis flammam quam maxime excitandam et augendam. Sed magnam et variam incendii materiam comportant, commodum ad turpem questum 528 aditum, unde ea quibus inser-

viunt facile assequantur. Omnia dissolvunt et permittant hic illic, quæ heri aliter constituerant; quæ tribus ante diebus alia administrarunt ratione, hodie aliter componunt, et cras aliter component, quo frena trahunt, eorum, qui huc utrinque immensas divitias mittunt, graviore ponderis momento manus. Atque his studiis et contentionibus turpis et insidiosæ litis, tanquam ulceris continuo membra carpentis et exedentis, finis nullus est neque iniqui quæstus et injusæ usurpationes ullo modo terminantur.

συν, ἃ δὲ πρότερον καθ' ἕτερον διενείμαντο τρόπον, ὡς ἑτέρως μεταβῆθαι μίζοντες σήμερον καὶ ὡς ἑτέρως τὴν ὑστέραιαν, ὅπη τὰς ἡγίας ἔλκει τε καὶ ἀνθέλκει τῶν ἐκείθεν ἐναυθὰ συχνὰ πεμπομένων διχθόνων χρημάτων ἢ μᾶλλον θατέρου βριθοῦσα δεξιά. Καὶ τῶν τοιούτων ἀγώνων καὶ παλαισμάτων τῆς κακομηγάνων τε [f. 262 b] καὶ μισαρᾶς ἑριδος ταυτησὶ, δίκην ἔλκους διηνεκῶς ἡρέμα τὰ πρόσω νεμομένης καὶ προχωρούσης, ὅρον εἶναι συμβαίνει μηδένα, μηδὲ λήξιν τινα τῶν ἀτόπων τε κερδῶν καὶ πονηρῶν λημμάτων.

ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ

ΡΩΜΑΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΛΟΓΟΣ ΑΖ΄.

EJUSDEM

BYZANTINÆ HISTORIÆ LIBER XXXVII (1)

I. Equidem cum supra narratis plura ac graviora habeam quæ adnectantur historiæ ad nonnullorum qui bene intelligunt adhortationem: nam medicum esse posteris historiam scimus, laudatorem quidem omnium qui bona laudent et sequantur, reprehensorem vero omnium qui mala reprehendere nolint; vereor, ne in propositi mei contrarium incidam. Oportet enim, velut infinito pelago temporis, quo multis modis et subita conversione et ut ita dicam volutatim continuo fluit natura et in aliam semper abit corruens propter insinuatam et immutatam vim orientium omni tempore et varia specie accedentium imaginum et rerum, explicare et subducere cognitionem similitudinum **530** conversarum et confusarum in non aptam unitatem. Quare, cum non omnes ad meliora imitanda convertere sese possint propter innatam morum pravitatem, timendum ne in contrarium quidam imitationem vertant et in historia reprehensionem malorum in ipsorum labem accipiant, et aliorum forte impudentiam et temeritatem tanquam exemplum sibi proponant. Cujus rei exemplum nunc quod in memoria est, proferam. Paucis igitur verbis et quæ satis sint ad historiæ narrationem, demonstrabo, quomodo

[Cod. Reg. 3075. fol. 83 r.] A'. Ἐγὼ δὲ τῶν εἰρημένων πλείω καὶ μεῖζω συνελεῖν ἔχων τῇ ιστορίᾳ πρὸς ἐνίων οὐ καλῶς ἀκούειν ἰσασὶ διόρθωσιν (ιατρὴν γὰρ τὴν ιστορίαν τοῖς ὀψιγόνους πεπεισμεθα γίνεσθαι, ἐπαινοῦσαν μὲν ὀπίσσοι τάγαθὸν ἐπαινοῦσαί τε καὶ προσέενται, λοιδοροῦσαν δ' ὅσοι τὰ κακῶν οὐ βούλονται λοιδορεῖν), δέδρα μὴ λάθω τούναντιον οὐ βούλομαι δρῶν. Ἐγγυρεῖ γὰρ ὡς ἐν ἀπέτρῳ πελάγει τῷ χρόνῳ πολυτρόπως καὶ ἀγχιστρόφως καὶ ὡς εἶπεν ἑλικοειδῶς ἀεὶ βροῦσης τῆς φύσεως, καὶ ἄλλοτ' ἄλλως περιπετοῦς ἐαυτῇ γινομένης διὰ τὴν ἀτέμκτρον ἰδιοτροπίαν τῶν ἐκάστοτε φουρμένων καὶ ἐπιφουμένων πολυειδῶς προσώπων καὶ πραγμάτων, ἐξελλίττειν καὶ ἀνελλίττειν ἔστιν οὐ καὶ ἔστιν ὅτε συγγένειαν ὁμοιοτήτων τινῶν περιεχομένην τε καὶ περαινόμενῃν εἰς παράδοξόν τινα τὴν ταυτότητα. Ὡς εἶναι δέος ἐντεῦθεν μὴ οὐ πάντων εἰς μίμησιν τοῦ βελτίονος παραθήσειν ἑαυτοὺς δυναμένων δι' ἑμψυτον ἐνιοι κακοτροπίαν ἐπὶ τούναντιον, τῇ μίμησει χρήσονται, καὶ τὴν ἐν ιστορίᾳ διαβολὴν τῶν κακῶν ἐπὶ σφετέρῃ μιμήσονται βλάβῃ, τὴν τῶν φθασάντων ἀναισχυντίαν καὶ τόλμαν οἶδ' οὐκ ἐπιδείγμα προβαλλόμενοι. Ὅθεν ἐνός τινος ἔτι μνησοῖς ἀπαλλάξομαι, διὰ βραχέων μέντοι καὶ τοῦτον,

(1) Hunc librum jam ediderat D. Val. Parisot in *Notices et Extraits des mss. de la Bibliothèque*

royale; quod editorem Bonnensem certe non fugit, sed de quo tacet.

καὶ δι' ὧν ἀποχρήσειεν ἂν τῷ τῆς ἱστορίας λόγῳ
 δείξαι πῶς τῆς Παλαμικῆς αἰρέσεως ἐπὶ λύμῃ τῶν
 ἱερῶν τῆς Ἐκκλησίας δογματικῶν παραδόσεων ἀπανθ'
 ὁμοῦ συγκέχεται πράγματα, καὶ διέφθαρται τὸ τῆς
 Ἐκκλησίας ἀρχαῖον ἦθος ἐκεῖνο, καὶ ἀνατέτραπται
 καὶ [f. 263 a] ἀπόβληεν εἰ τι σεμνὸν τε καὶ τίμιον
 θεοῦ βλῆς ἦν πολιτείας, συσταλέσης, οἶμαι, τῆς τοῦ
 Θεοῦ δεξιᾶς ὅσον αἰσθῆσθαι τοὺς τῆς κακίας ταύτης
 προσιτάτας καὶ ἀρχηγούς, καὶ πρὸς ἐπιστροφὴν
 ἐλθεῖν πρὶν εἰς καταστροφὴν κατελθεῖν, ἐνδιδόντος
 Θεοῦ τοῦ διὰ Δαβὶδ παραινούντος μὴ διδόναι πρὸς
 σάλον τὸν πόδα, ἵνα μὴ νυστέξῃ μηδὲ ὑπνώσῃ ὁ φυ-
 λάσσων τὴν Ἰσραήλ. Ὡς εἶναι κἀναυθὰ δέος μὴ
 πολλῶν κἀκαίων κακίῶσιν οὔσι καὶ τοῖς τῆς Ἐκκλη-
 σίας ταύτης προέδροις ἢ πάλαι κατὰ τῶν Ἰουδαίων
 ἀποφαντικῇ σὺν θυμῷ κατεβράβη φήφος, λέγουσα,
 «Ἐάν προσφέρῃτέ μοι σεμίδαλιν, μάταιον· θυμίσμα
 βδέλυγμά μοι ἐστὶ· καὶ ἐάν ἐκτελίητε τὰς χεῖρας
 ὑμῶν, ἀποστρέψω τοὺς ὀφθαλμούς μου ἀπ' ὑμῶν·
 καὶ ἐάν πληθύνῃτε τὴν δέσιν, οὐκ εἰσακούσομαι
 ὑμῶν. Αἱ γὰρ χεῖρες ὑμῶν αἵματος πλήρεις, καὶ
 εἶναι συμβαίνει πράξεις, τούτοις ἀνάγκη καὶ τὰς

A post Palamiticam hæresin ad perniciem sanctorum
 Ecclesiæ dogmatum procreatam, cuncta simul con-
 turbata sint instituta et corruptus vetus mos Ec-
 clesiæ, et perversa et ad interitum adacta quæ
 veneranda et honorifica totius civitatis, admittente
 id, ut ego quidem credo, dextra Dei, quantum
 intelligerent perversitatis hujus auctores et prin-
 cipes et prius ut ad conversionem venirent quam
 ad finem. Sic enim per Davidem Deus hortatur,
 ne quis ad malignum pedem vertat, ut ne dormi-
 torio capite somnum caperet custos Israelis. Ita
 ut hoc quoque timendum sit, ne his qui illis multo
 praviore, præfectis Ecclesiæ vox illa quæ olim
 Judæos condemnavit, cum ira sonet clamans: «Si
 similaginem **531** mihi offeretis, frustra erit; thus
 B abominandum mihi, et si manus vestras proten-
 detis, ego oculos meos a vobis avertam, et si pre-
 ces facietis, non exaudiam vos. Nam manus vestræ
 sanguine plenæ sunt.» Qui enim res agunt eandem,
 ab his eandem etiam Deus pœnas petit.
 ἀρπίζεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἔρημος. Ὡν γὰρ τὰς αὐτὰς
 αὐτὰς ἐπιέναι θεοθεν εἰσπράξεις.

Β'. Διδάσκει δὲ καὶ ὁ θεὸς Χρυσόστομος τὴν εἰρη-
 μένην ἐνταῦθα ταυτότητα· καὶ γὰρ ἐρμηνεύων τὸ,
 « Καίφας ἀρχιερεὺς ἦν τοῦ ἐνιαυτοῦ ἐκεῖνου, » Καὶ
 τοῦτο τῆς Ἰουδαϊκῆς, φησὶν, ἐγένετο πονηρίας·
 κατήσχυαν γὰρ τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα ὠνητοῦς
 ποιήσαντες ἀρχιερεῖς. Ἐμπροσθεν δὲ οὐχ οὕτως
 ἦν, ἀλλὰ τῇ τελευτῇ μόνῃ κατελύετο ἡ ἱερωσύνη
 τῶ ἀρχιερέως. Τότε δὲ καὶ ζῶντες περλεύοντο τῆς
 τιμῆς. Οὐδὲν οὖν καινὸν τῶν ὁμοίων ἐκεῖνοις κἀ-
 ναυθὰ παθῶν εἰκόνας ὑπέρχειν ἐνυποστάτους, τῶν
 νῦν πατριαρχῶν εἰς τὴν αὐτὴν ἰόντων πονηρίαν, ἵνα
 μὴ λέγω τὴν χεῖρα· κατήσχυαν γὰρ τὸ τῆς ἱερω-
 σύνης καὶ οὗτοι μᾶλλον ἐκεῖνων ἀξίωμα, ὠνητοῦς
 ποιοῦντες ἀρχιερεῖς, καὶ μειρακίων ἐφήθων καὶ
 ἀγενεῶν ἐσθδν ἱερέας, οὔτε πω σὺλλαβίσειν δυνα-
 μένων οὐδὲ τὰ πρῶτα τῶν γραμμάτων στοιχεῖα,
 [f. 263 b] οὔτε βίον γοῦν ἐγγύς καθαροῦ προαισθη-
 νειμῶν, ἀλλ' ἀρκουμένων τῷ τε βούλεσθαι καὶ τῷ
 τὴν Παλαμικὴν, ταυτὸν δ' εἰπεῖν Μασαλιανικὴν καὶ
 πολύθεον αἵρεσιν προσκυνεῖν· τῆς γὰρ ἱερωσύνης
 εἰς ἀγοραῖαν πρᾶσιν καθάπαξ ριφείσης, ὁ τὰ κλειῶ
 διδοὺς τὴν νικῶσαν ἐπ' ὀλίγον λαμβάνει καὶ τῶν
 πρωτεῶν γίνεται κληρονόμος, μέχρις ἂν ὁ κατόπιν
 ἴων χρημάτων ἀθρότερον πεποιηκῶς τὸ βαλάντιον,
 τὴν νικῶσαν τῆς ἡττητῆς ἀλλάξῃται καὶ τῆς κρείττο-
 νος χώρας εἰς ἀμοιβῆς κληρονόμος αὐτὸς καταστῇ.

II. Docet autem divus Chrysostomus eandem
 illam allatam similitudinem. Interpretans enim,
 « Caiphæ summus sacerdos erat anni illius, » il-
 dicit factum esse Judæorum pravitate. Violabant
 nempe sacerdotii dignitatem cum venalem fac-
 cerent dignitatem sacerdotum: antea vero ita
 se non habebat, sed solo in obitu finitum erat
 munus sacerdotis. « Tunc autem et vivi a mune-
 nere amoti sunt. » Nihil igitur discrepat, si eadem
 C apud illos perversitas ut imago exhibetur nostro-
 rum patriarcharum qui eandem inducunt, ne dicam
 pejorem. Hi enim sacerdotii dignitatem etiam
 turpius violarunt, cum pretio eligant sacerdotes,
 et in his adolescentulorum pubescentium et imber-
 bium examen, qui neque syllabas connectere pos-
 sunt et ne primis quidem litterarum elementis
 imbuti sunt, neque vitam saltem puram præ se
 ferunt et satis præstant modo inire velint, et Pa-
 lamicam vel, eandem ut dicam, Masalianam et
 polytheam hæresin venerentur. Ex quo enim
 sacerdotale **532** munus venale est factum, qui plu-
 rima dat, victoriam aliquandiu suscipit et principa-
 tus possessor est, donec alius surgat qui sacculo
 pleniore dato eum superet et victor superiorem
 D locum in successionem occupet.

Γ'. Ἐπεὶ δ' ἐνὸς τῶν πολλῶν ὅπουσιν ἐπηγγελά-
 μεθα μνησθέντες ἀπαλλάσθαι, πέρας τῇ ἐπαγγελίᾳ
 παρασχεῖν ἀξιώσωμεν. Τῆν τῶν Ἀλων ἐπαρ-
 χίαν πρὸς ἀρχιερεῖς τὴν θέσιν ἔχουσαν, καὶ Σκυθῶν
 τῶν νομάδων ὁμορον οὔσαν, οἱ πολλοὶ τε ἴσασιν καὶ
 μάλιστα οἷς εἰς ἐμπορίας ὁ βίος ἀθροίζεται ἔθος.
 Ταύτης ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Τραπεζοῦντιὸς τις,
 ὄνομα Συμεὼν, ἀρχιερεὺς τῇ μητροπόλει χειροτο-
 νηθεὶς πρὸ ἐτῶν οὐ μικρῶν ἀπεστάλη. Μετὰ δὲ
 χρόνον βραχὺν παρ' ὀνοῦσιν τῶν ἐκεῖ μοναζόντων
 πρὸς τοῖς ἄλλοις καὶ δωροδοκίαν ἐγκέκληται χρο-

III. Quanquam unum tantum e multis exemplis
 promissimus, nunc tamen ultra promissum præbebi-
 mus. Albanorum provinciam in septentrionales spe-
 ctare, æsque Scythis nomadibus confines, certe om-
 nibus notum est, et in primis iis qui ex mercatura
 vitam sustinent. E Constantinopoli Trapezuntius
 quidam nomine Simeon metropolis episcopus crea-
 tus multis abhinc annis missus erat. Verum is non
 multo post a monacho quodam ibi cum aliis degente
 corruptionis in ordinationibus accusatus est, et qui
 sacerdotii dignitatem ut caupo venalem haberet, et

viris indignis pretio venderet donum sancti Spiritus. Quæ crimina cum Philotheo, qui post Callistum expulsum patriarcha erat referrentur, ipse qui aderat, Alanias, fide dignis ex Alania arbitris arcessitis, per suffragia diei prorogationem nactus est. Interea autem, dilato die iudicii, subito Byzantium ingressus Joannes Palæologus paternum imperium recuperavit, ut a nobis supra multis narratum **533** est. Illius vero comes erat, Callistus a Philotheo e patriarchatu et sacerdotio expulsus, qui suorum ut æquum visum vindex, Philotheum munere rursus eiecit, et in patriarchatum successit. Quomodo autem hæc inter illos acta sint, et quæ alia simul acciderint, jam satis a nobis expositum est, et exponetur jam pluribus aliis, ubi historiam longius produxerimus. Itaque Symeon ad hunc qui olim patriarchatum habuerat Callistum se contulit, rogans ut criminum sibi sub Philotheo obsectorum oblivionem faceret, et promisit largas se missurum pecunias, si Alaniam in sedem suam restitueretur. Quibus commotus Callistus, cum certissimam promissorum spem sibi fecisset, quam celerrime id effecit, et gratus ejus factus est collega Alanias in sacrificiis, festis, cœtibus publicis, et socius in judiciis quotidie exercendis. Sed cum ille abiret, promissa vero continua oblivione neglecta essent, ilique percepisset qui cum antea accusaverat nomine Callistus, is omni festinatione et plenis manibus ad Callistum quocum nomine et moribus conjunctus erat properavit et eadem quæ antea apud Philotheum, nunc apud illum crimina in Alaniam protulit, simulque ut Alaniam sede sua moveret et sibi eam concederet rogavit. **534** Callistus igitur donis perductus, illum juris et iudicii per fugam detractionis arguit et nomine sibi cognatum Callistum successorem designavit et in Symeonis thronum misit. Itaque ille fortunatus celeriter in Alaniam reversus est et sine mora episcopalem cathedram ingressus Symeonem cum infamia ea eiecit. Is vero Byzantium statim se contulit et omnes implorans adiit episcopos et seniores et injustam sui condemnationem divulgavit. Etiam manifestæ sanctorum canonum et legum eversionis Callistum coarguit. Quod cum ita palam vulgatum esset, injuriæ et improbæ et detestandæ rei fama etiam ad regem pervenit, qui ipse nunc linguam suam amplius non tenuit, sed rei temeritate pene obstupefactus hæc ex animo patriarchæ scripsit: «Si vera erant quæ antea referebantur crimina, cur cum audisses non repulisti eum, sed collegam tunc fecisti? Si vero falsa, cur tam propra expulsionem removisti? et, quod injustissimum est, neque ullo modo excusari potest, ipsum absentem? Quin etiam si licebat eum expellere, tamen nefas accusatorem in ejus locum successorem creare. Manifestum ergo, illum episcopalis dignitatis cupidum, ex invidia fraudulenta dolos in eum commoliturum esse. Tu vero ipse **535** cupidus illius pecuniarum, injustissimam et maxime

Α τοντων ἀθέσμων, τὸ τῆς Ιερωσύνης καπηλεύων σεμνὸν καὶ προσιθεὶς βεβήλους ὄντων ἀνδράσι τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος. Τῶν δὲ τοιούτων ἐγκλημάτων ἐπὶ Φιλοθέου τοῦ μετὰ τὴν Καλλίστου καθαίρεσιν πατριαρχεύσαντος λαληθέντων, ἐπεὶ παρῆν καὶ Ἀλανίας αὐτὸς, τὸ ἀξιόπιστον ἔχοντας ἐξ Ἀλανίας μάρτυρας προκαλούμενος, ὑπέρβεισιν καιρικὴν ἢ ψήφος λαμβάνει. Μετεώρου τοίνυν τῆς δίκης οὐσης, ἐξαίφνης ἔξωθεν εἰς τὸ Βυζάντιον εἰσπετηδικῶς Ἰωάννης ὁ Παλαιολόγος τὴν πατρῶν ἀνείληψε βασιλείαν, ἐκθεβληκῶς Καντακουζηνὸν, ὡς που καὶ πρότερον ἡμῖν εἰρημένον εἰς μῆκος ἔστι· καὶ οἱ ἐπηκολούθει ὁ πρὸς Φιλοθέου καθαίρεθεις τῆς τε πατριαρχίας καὶ τῆς Ιερωσύνης Κάλλιστος, ὃς καὶ αὐτὸς καθάπερ ἐκ παρατάξεως [f. 264 a] ἀμυνόμενος αὐτὸν τε καθαιρεῖ τῆς Ιερωσύνης Φιλόθεον καὶ τῶν πατριαρχικῶν ἀντ' ἐκείνου καθίσταται θρόνων διάδοχος. Ὅπως δ' αὐτοῖς ἐσχεδίασται τὰ τοιαῦτα, καὶ ὅσα συμπεπτώκεν ἕτερα μεταξὺ, εἰρηγὰι τε μετρῶς ἡμῖν καὶ εἰρηγὰι τε πλείοσιν ἄλλοις τὴν ἱστορίαν ἴσως εἰς μῆκος μᾶλλον ἐκτετακῶσιν ἡμῶν ἐνταυθοῖ. Καὶ μὲν δὴ πρόσεισιν Ἀλανίας τῷ πάλιν πατριαρχεύσαντι τούτῳ Καλλίστῳ, λήθην τε ἀξίων γενέσθαι τῶν πρότεριτα ἐπὶ Φιλοθέου ἐγκεκλημένων αὐτῷ, καὶ ὄντα πέμψειν ὑπισχνόμενος ἀποχωρῶντα ἐπιθεδηκῶς ἐς Ἀλανίαν. Τῷ οὖν Καλλίστῳ ἔχοντι τὰ ἐπηγγελμένα ἐν ἐλπίσιν ἦδη ἀναμφιλέκτοις, τάχιστα ἐπεραίνετό οἱ ἐφ' οἷς ἐμισθώθη· καὶ ἦν αὐτῷ συλλειτουργοῦς ἡδὺς Ἀλανίας ἐν ἑορταῖς τε καὶ πανηγύρεσιν καὶ συνέδριον ἐν τοῖς καθ' ἡμέραν ψηφίσμασιν. Ἐπεὶ δ' ὁ μὲν ἀπῆει, τὰ δ' ἐπηγγελμένα λήθης βυθοῖς παρεπέμπετο, αἰσθόμενος ὁ πρὶν ἐκεῖνος κατηγορῶς, Κάλλιστος ὄνομα, ἀφίκετο πάση σπουδῇ βριθούσας παλάμαις ἐκείθεν παρὰ τὸν ὁμώνυμον καὶ ὁμότροπον Κάλλιστον, ὃς ἐκεκομῆκε πρότερον Φιλοθέῳ, καὶ νῦν κομιζῶν κατηγορίας κατὰ τοῦ Ἀλανίας, καὶ ἅμα τὴν τε ἐκείνου ζητῶν καθαίρεσιν καὶ τὴν τοῦ θρόνου μετάληψιν. Τῇ οὖν παρολίῃ τῶν λημμάτων παρελκυσθεὶς ὁ Κάλλιστος φυγοδικίας τε ἐκείνων ἀπόντα καταδικάζει, καὶ τὸν ὁμώνυμον Κάλλιστον εἰς τὸν τοῦ Συμεῶν θρόνον ἐκπέμπει χειροτονήσας. Οὕτω γὰρ μὴ εὐτυχῆ καὶ ταχεῖαν ὁ δεύτερος οὗτος τὴν ἐς Ἀλανίαν ἐπάνοδον ποιησάμενος, καὶ οὕτως ὄντων ἐκ τοῦ ῥάπτου τὴν τοῦ προτέρου διαδεξάμενος ἀρχιερατικὴν καθέδραν, ἀτίμως ἐκείθεν ἐκπέμπει τὸν Συμεῶν. Καὶ ὅς ἐς Βυζάντιον ἐπιθεδηκῶς περιήει πάντας ἐπιθώμενος ἐπισκόπους καὶ πρεσβυτέρους, τὴν δίκον ἑαυτοῦ καταδικὴν ἐκτραγῶδων, καὶ τὴν προφανῆ τῶν Ιερῶν κανόνων καὶ νόμων κατάλυσιν ἐγκαλῶν τῷ Καλλίστῳ. Οὕτω δ' ἐκπύστου γεγονότος τοῦ παρινόμου καὶ ἀνιέρου καὶ μυσταροῦ πράγματος, οὐδὲ τῷ βασιλεῖ τετύχηκεν ἀνηκόη τούτου γενέσθαι οὐδ' ἀφύγγω πάντῃ μείναι τὴν γλιῦταν, ἀλλ' ἐν θαύματι τὸ τόλμημα πεποιήται καὶ αὐτός. Καὶ ἀναλογίζόμενος ἔλεγε πρὸς τὸν πατριάρχην, «Εἰ μὲν ἰσχυρὰ τὰ πρὶν ἦσαν ἐγκλήματα, διὰ τί ἀκηκῶς οὐκ ἀπεκρούσω, ἀλλὰ συλλειτουργῶν ἐπεποιήσεις; εἰ δὲ μὴ ἰσχυρὰ, διὰ τί καθαιρέσει σπευδούσῃ παρέπεμψας, καὶ τὸ γὰρ παραλογίωτα: οἱ

τε καὶ ἀτοπώτατον, μὴ παρόντα; Εἰ δὲ καὶ καθαι-
 ρεῖν αὐτὸν ἐνῆν, ἀλλ' οὐ τὴν αὐτοῦ κατηγοροῦν χει-
 ροτονεῖν ἀνε' αὐτοῦ κατ' αὐτοῦ· ἢ δῆλον ὡς ἐκείνου
 μὲν τῆς ἐπισκοπικῆς ἀρχῆς ἐραστῆς γεγονῶς, ζηλο-
 τυπίας ἐκγόνους ψευδεῖς συνέβραψε δόλους, οὐ δ'
 ἐραστῆς καὶ αὐτὸς καταστῆς τῶν ἐκείνου χρημάτων
 ἀδικιωτάτην καὶ μάλα ἀνομωτάτην ἐργάσω τὴν τού-
 του καθάρσειν, καὶ τὸ τοῦ Δαβὶδ εἰπεῖν, λάκκον
 ὕρουξας καὶ βόθρον [f. 264 b] ἀνέσκαψας, εἰς ὃν ἐμ-
 πεσεῖσθαι σε ἄξιον κατὰ τοὺς τῶν ἱερῶν κανόνων
 καὶ νόμων θεσμῶς, εἰ μὴ τὴν διόρθωσιν, εἰ ἐξείη
 σοι, δράσειας τὴν ταχίστην, καὶ ὁ τρώσας αὐτὸς καὶ
 τὴν ἱερίαν ἀρμόττουσαν ἐπαγάγοι. Ὁρᾷς γὰρ καὶ
 τὴν τῶν ἀρχιερέων ὄρμην κατὰ σοῦ κινουμένην βυ-
 ρεῖν, καὶ μακρὸν τὸν ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως θύρουδον
 ταῖς ἐμαῖς διηνεκῶς ἀκοαῖς ἐπαντοῦσαν· οἷς καὶ
 προβαλέσθαι δίκαιόν τι πρὸς ἀντιπαράταξιν καὶ
 λῆξιν τῶν σοί γ' ἐγκληθέντων. Ἐγὼ μὲν τῶν πάν-
 των οὐδὲν αὐτὸς, ἔχουσι δ' αὐτοὶ μὴ μόνον τὸ παρὸν,
 ἀλλὰ καὶ πόλλ' ἕτερα πολυειδῆ τε καὶ ἡλίκα, ὧν ἕκαστον ἀποχρηναί φασιν εἰς καθάρσειν σὴν, ὁμοίως
 ἐπιδοσκομένων ἀπάντων τῆς τῶν ἱερῶν κανόνων χρεῖας τὴν ὥραν· ἅπερ δὴ καὶ πῶς ἂν εἴποιμι δια-
 θυρulloύμενα παντιχῆ καὶ γλώττας χαιρεκάκων ἀνοίγοντα κατὰ τῆς σῆς κεφαλῆς, οὐ μικρῶς ἀποκνέαι
 καὶ ἀνιᾶ μου τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς. »

Δ'. Πρὸς ταῦτα ὁ Κἀλλίστος διαπορούμενός τε καὶ
 λίαν ἀχθόμενος ἐπὶ πλείοσι καθ' αὐτὸν, καὶ ὅσοι
 ἀμφ' αὐτὸν οικειότατοι, διεσκέπτετο νυθημέροις
 τὸ ποιητέον, καὶ δυοῖν μέσοις ἐγένετο λογισμῶν,
 χειμῶνα καὶ ζάλην οὐ πάνυ μικρὰν ἀνιστάντων κατὰ
 τῆς σκέψεως. Ἐλεγε γὰρ ὡς δύο μητροπολίτας μίαν
 μητροπόλειος εἶναι μῆτε τοῖς τῶν θείων Πατέρων
 κανόσι καὶ νόμοις συγκεχωρηῆσθαι, μῆτε τῇ κοινῇ τῶν
 πολλῶν συνηθείᾳ προκατελιθῆσθαι, ἀλλ' εἶναι καθά-
 παξ ἀλλόκοτόν τι χρῆμα καὶ πάνυ τερατωδέστατον,
 τὴν τῶν πατρῶν αἰσχωρῶς ἀφαιρούμενον πρόνοιαν.
 Εἰ οὖν τὸν ὁμώνυμον καθελόντες τῆς ἀξίας Κἀλλι-
 στοῦ, τὸν Συμεώνην ἀντισαγῶμεν αὐθις, ἀφίξεται
 τὴν ταχίστην καταβοῶν ἐκεῖνος καὶ κατατρέχων
 ἡμᾶς, καὶ ἀπαιτῶν ἅπερ ἡμῖν ἐδεδώκει δῶρα τῆς
 ἀρχιερατικῆς ἀξίας ἐνσκα πάντα, δι' ὅσων αὐτὸς
 ἐπρότατο τὴν μητρόπολιν. Ὁ δὴ πολλῶν ξιφῶν δρι-
 μυτέραν, μετὰ πάνυ μακρᾶς τῆς αἰσχύνης, τῇ ἐμῇ
 κομίζεῖ ψυχῇ τὴν ὀδύνην· οἱ γὰρ καὶ πρὶν εἰς ἐξέ-
 τασιν ἰέναι τὰς ἐμαῖς δίκας καὶ πρὶν ἀνακαλυφθῆναι
 τὰ προτεινόμενα καθ' ἡμῶν ἐγκλήματα πικρῶς ἡμῖν
 ἐμβάλλειν οὕτως τοὺς ὀδόντας ἀπειλοῦντες ἐπίσκο-
 ποι, καὶ οἱ μείζους τῶν προτεινομένων εἰς μελετῶν-
 τες ἐπιφέρειν λοιδορίας, ἀσέβειαν οὐχ ἀπλήν τινα
 καὶ μονοειδῆ, ἀλλὰ ποικίλην τε καὶ πολὺ προβαλλο-
 μένην [f. 265 a] τὸ ἀφόρητον, τίνοις ἂν φείσαιντο
 γλώττης εἰς φῶς προηγμένων τῶν θυρulloμένων
 μὲν ἀξίως, ἐν νέφεσι δ' ἴσως καὶ διασταγμοῖς τισι
 κρυπτομένων εἰς; Ἐγὼ δ' ἐκεῖνο τεθαύμακα τῶν
 σκαιῶν τε καὶ χαιρεκάκων, πῶς τὰ ἑαυτῶν αἰσχρὰ
 παρατρέχοντες τοῖς ἐμοῖς ἀνεὲς ἐνορῶσι καὶ ταῖς
 ἐμαῖς ἐπιγάννυνται λοιδορίαις, καὶ μάλιστα πάντων
 τὴν τῶν Μασαλιανῶν ἡμὸς προσονειδίζοντες αἰρεσίαν,
 συχὰ καὶ πολλαῖς ἐνδιαβάλλοντες; τε οὐ δικλεί-
 πους καὶ περὶ τὴν αὐτὴν ἀεὶ στρεφόμενοι καὶ πι-
 ρελοῦμενοι λοιδορίαν. Ἐν γὰρ ταῖς τῆς ἐμῆς π-

A illegitimum hujus expulsionem fecisti, et ut cum
 Davide loquar, cisternam parasti et foveam effo-
 disti in quam dignus es ipse qui dejiciaris, secun-
 dum sanctorum canonum et legum præcepta, nisi
 quam celerrime restitutionem ei paraveris, et ipse
 qui vulnus infixisti medicinam aptam præbueris.
 Vides enim episcoporum in te moveri odium, et
 magnum propter causam tuam tumultum continuo
 auribus meis advolvi. Contra quæ ego, ut obe-
 gantur et finiantur crimina tua, obvertere ne mini-
 mum quidem valeo, illi vero non solum præsens
 illud commissum, sed etiam alia multa diversa et
 gravia contra te in promptu habent. Quorum
 unum quodque dicunt satis esse ad tuam expul-
 sionem. Idem clamant omnes sancti canonices ne
 vim suam amittant. Hæc ergo omnia cum ita per
 famam ubique divulgentur, et ora malignorum in
 te aperiant, non mediocriter me affligunt et dolore
 afficiunt animum meum. »

IV. Ad hæc Callistus cum in consilii penuria
 versaretur et vehementer contristatus esset, mul-
 tum diu noctuque apud se et cum omnibus familia-
 ribus suis animo volvebat quid faceret; donec e
 duobus consiliis quæ non mediocrem procellam et
 tempestatem in consideratione 536 secum addu-
 xerant, unum melius visum est. Respondit enim:
 « Si duo crunt una in metropoli metropolitæ, id
 neque sanctorum Patrum canonibus et legibus con-
 venit, neque consueto more institutum est, sed
 alieni quiddam habet et prorsus miri, et turpiter
 aufert Patrum voluntatem. Jam vero si nomine
 nobis cognatum Callistum expulerimus munere
 suo, et Symeonem rursus restituerimus, statim ille
 cum clamore ad nos properabit nosque vexabit et
 reposcet dona quæ nobis dedit pro episcopali nu-
 nere cuncta quibus metropolim sibi emit. Hoc
 autem dolorem multis gladiis acriorem una magna
 cum infamia mihi parabit. Nam episcopi qui prius-
 quam ad examinanda crimina eant et retegant ea,
 acerrime in me dentibus frendunt, etiam plures
 novas maculas mihi objicere curant, impietatem
 nimirum non exigam et unam, sed magnam et
 pravam, quomodo parent linguæ, si in lucem pro-
 dibunt; quæ nunc revera quidem in rumore hærent,
 sed nubibus adhuc et dubitationibus occultata
 sunt? Equidem hoc in illis molestis et malevolis
 hominibus admiratus sum, quod, ipsorum turpitu-
 dinis immemores, meæ continuo inhæreant, et
 meis maculis gaudeant, et præ aliis omnibus de
 Masalianorum hæresi me objurgent. Enimvero
 crebro et continuo calumniantur me neque unquam
 desinunt, 537 semper in eodem crimine sistentes
 et versantes. Nam in pristino meo patriarchatu
 sub rege Cantacuzeno, antequam annus finierat,
 superbam linguam acuentes et valde acerbam

in fortunam meam proferentes hanc mihi Masalianam hæresin in primis crimini dabant, et tunc forte me cum ignominia dignitate mea expulissent, nisi communes meæ et ipsorum Ecclesiæ nunc quidem sat notos adversarios, quo præ insania in auxilium vocaturi erant, cognosset antea ideoque destitissent. Idque primo nefarii isti et improbi in caput meum moliti sunt. Deinde vero, cum plura insuper alia propter Masalianam hæresin in me conflavissent et furiosius in me jecissent, ex ipsa dignitate me ejecerunt, ne dicam ex ipsa vita. Nam fuga clandestina mea ad Galatarum castellum interim inter vivos animam mihi servavit. Deinde postquam Tenedum me venisse ad Palæologum imp. accepissent, ne tunc quidem tacebant, sed per litteras et præcones execrationibus me creberrimis condemnabant, et ipsum montem occupantes me expulerunt ut Masalianum ubique infamem. Nuper quoque cum imp. paternum imperium rursus suscipere, ego qui una cum eo redieram, multum illorum vexationes expertus sum, et præcipue ut Masalianum **538** me aversati sunt. Cum autem imp. contentionem hanc et tumultum compescuisset, subito rursus ex Atho monte habitantium ibi electorum et monachorum scripta contra me vulgata sunt qui mihi eadem rursus Masalianorum hæresin palam in dies crimini vertebant. Quæ omnia apertis quidem auribus accipere sustinueram, sed fretus imp. erga me benevolentia, fortiter ut turpia et absurda a me rejeci. At nunc, cum imp. ipse illorum impetu stimulatus me urgeat, nihil facere aliud possum ad necessariam defensionem donec pro consilio mea disposuerim, quam quod neminem illorum expectare puto, ut eos execratione et schismate opprimam et mentem eorum vertam ad invicem semetipsos, nec vero amplius nos impugnandos.

εις ἀποτροπήν ἀποχρῶσαν, ἕως ἄν κατὰ γνώμην αὐτοῦ σι φήθην. Τὸ δὲ ἔστιν ἀναθέματι καὶ ἀφορισμῷ καθυποβλεῖν αὐτούς, καὶ ἀντιπερισπάσαι τὴν σφῶν ἐπίνοιαν εἰς γὰρ τὸ ὑπὲρ ἐαυτῶν αὐτοῦς ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἥμισυ καθ' ἡμῶν.

V. Hæc autem statim cum apud se constituisset effecit. Postero enim die mane convocatis sacerdotibus et omnibus e clero et populo qui aderant prope et habitabant circa celebratum Dei Sapientie templum, sine proœmio ullo, imo omissis omnibus causis schisma publicavit, in media stans concione, et anathemate execratus est episcopos omnes qui e consortio suo desciverant, et in primis eos qui abominanda Masaliana hæresi eum compellaverant. Sed cum hæc dixisset **539** et effecisset contra canonum et legum omnium auctoritatem, ipse revera se criminis noxium monstravit. Idque episcopis etiam cum audissent et ipsi imp. i'a manifesto visum est, necessitate eum coactum aduciam sibi sumere et iudicium velle effugere et xicogitare opprobria, et quomodo falsa sibi crimina facta esse coarguere posset et sic manifesto eum ut iudicium detrectaret ad absurdas injurias confugere et ad cassam et vana schismata quæ novæ

τριαρχίας πάλαι ἀρχαῖς ἐπὶ τῆς Καντακουζηνοῦ βασιλείας, πρὶν ὅλον ἐξῆκειν ἔτος, ὑβρίστριαν ὀπλισαντες γλῶτταν καὶ πάνυ βαρεῖαν κατὰ τῆς ἡμετέρας· τύχης ἐπενεγκόντες ταύτην μοι τὴν Μασαλιανὴν ἐν πρώτοις ἠεῖάσαντο ἀφρεσιν· καὶ τάχα ἄν με τῶν πατριαρχικῶν τουτωνὶ τνηκαῦτα θρόνων σὺν ἀκοσμίᾳ ἐξώθουν, εἰ μὴ τοὺς κοινούς τῆς ἐμῆς τε καὶ σῶν ἀρτιφανοῦς Ἐκκλησίας πολεμίους αἰσθίμενοι βοηθοῦντες ἐξ ἀπονοίας ἀπέσχοντο. Καὶ τοῦτο μὲν πρῶτον οἱ κακάρτοι καὶ κακόσχολοι κατὰ τῆς ἐμῆς ἐξώπλιον κεφαλῆς· δεύτερον δ' ἔτι καὶ πλείω συνείραντες ἕτερα τῇ τοιαύτῃ τῶν Μασαλιανῶν αὐθις εἰρήσει, καὶ μανικώτερον κατ' ἐμοῦ κινήθεντες, τῆς πατριαρχίας ἐξήλασαν τέλος, ἵνα μὴ λέγω καὶ αὐτοῦ γε τοῦ ζῆν, τὸ γε εἰς αὐτοὺς ἦκον· ἡ γὰρ ἐμὴ πρὸς τὸ Γαλατῶνυμον φρουρίον τῶν Λατίνων τνηκαῦτα λαθραία φυγὴ τὰς ἐμάς ἐν τοῖς ζῶσι τετήρηκεν ἄκρι καὶ ἐς τότε πνοάς. Ἐπεὶ δὲ καὶ ἐς Τένεδον ἀφιγμένον με παρὰ βασιλέα τὸν Παλαιολόγον ἐμεμαθήκεσαν, οὐδ' ἐνταῦθα ἠρέμησαν, ἀλλὰ δι' ἐπιστολῶν καὶ κηρύκων ἀναθέματα καθυπέβαλον, καὶ αὐτὸ προκαταλαμβάνοντες τὸ βῆρον κάκειθεν ἀπήλαυον, καὶ ὡς Μασαλιανὸν ἐξεκέρυττον πανταχόθεν. Τοῦ δὲ βασιλέως ἀρτι τὴν πατρῶαν ἀνειληφότος ἀρχὴν, ὁμοῦ συνεληλυθὼς ἐκεῖθεν καγὼ πολλῇ τινι πρὸς αὐτῶν τῇ ἀντιστάσει ἐντετυχῆκειν, τὰ τε ἄλλα καὶ ὡς Μασαλιανὸν ἀποτραπομένον με. [f. 265 b] Τοῦ δὲ βασιλέως ὅπως ποτὲ τὴν τοιαύτην κοιμίσαντο; ἔριν καὶ στάσιν, ἦκον αὐθις ἐξ ὄρους τοῦ Ἄθω καὶ τῶν ἐκεῖ λογάδων καὶ μοναδικῶν ἀνδρῶν γράμματα, τὴν αὐτὴν μοι μόνην αὐθις προσάπτοντες ἀφρεσιν, τὴν τῶν Μασαλιανῶν δηλαδὴ, καὶ ἀπὲξ καὶ δίς. Ἄς δὴ καὶ ἀκροῖ; ὡς τὴν ἠνεσχόμεν ἀκοῦσαι, ἀλλὰ τῇ πρὸς ἐμὲ τοῦ βασιλέως τεθαβήκως εὐμενεῖς κακῶς τε καὶ ἀκόσμως ἐξέπεμψα. Νῦν δὲ καὶ αὐτοῦ γε τοῦ βασιλέως τῇ τοῦτων βίᾳ παροξυνθέντος καὶ ὠθοῦντός με, τί δράσειν ἕτερον ἥμισυ εἶχον οὐδὲν τὰμὰ διάθωμαι, πλὴν ἡ δὲ μηδένα αὐτῶν προσδοκῆσαι. Ταῦτα δὲ βουλευσαμένη καὶ εἰς ἔργον εὐθὺς ἤγετο. Καὶ ἅμα ἐφ' τῇ ὑστεραίᾳ συνηθροικῶς ἱερῶν ἐκκλησίαν καὶ ὅσοι τοῦ κλήρου καὶ ὅσων τοῦ δήμου πλησιόχωρόν τε καὶ πρόσκοικον ὑπῆρχε τῷ περιωνύμῳ τῆς τοῦ Θεοῦ Σοφίας νεῖ, χωρὶς προοιμίου τινὸς καὶ πόρρω πάσης αἰτιολογίας εὐλόγου, ἀφορισμόν τε ἐξεφώνησεν ἐπὶ μέσου σταῆς τοῦ τοιοῦτου θεάτρου, καὶ ἀναθέματι καθυπέβαλεν ὅσοι τῶν ἐπισκόπων τῆς αὐτοῦ κοινωνίας ἐξέστησαν, τὰ τε ἄλλα κατηγοροῦντες αὐτοῦ καὶ πάντων μάλιστα τὸ τῆς Μασαλιανῆς αἰρέσεως μυσσρόν. Ἄλλ' ἐκεῖνοι; μὲν τοιαῦτ' εἰρηκῶς τε ἅμα καὶ πεπρακῶς πόρρω κανόνος καὶ νόμου παντός, δέδειχεν ἔνοχον ἑαυτὸν ἀληθῆ τῷ ἐγκλήματι. Τοῦτο γὰρ καὶ τοῖς ἐπιστάτοι; ἀκουσθέν καὶ αὐτῷ βασιλεῖ δέδοκται εἰ καὶ ἀποπέφανται. Δέον γὰρ αὐτὸν θάρρειν καὶ τῆς δικῆς εὐθὺ χωρεῖν καὶ ζητεῖν τοὺς ἐλέγχους καὶ ὡς ψευδεῖς τὰς κατηγορίας ἐλέγχειν, εἴπερ αὐτῷ γε ἐνήν, ὁ δ' ἐμφανῶς φυγοδικῆσα; ἐπὶ τὰς ἀτόπους κατέφυγε λοιδορίας, ὡς πρὸ

εἰώθει, καὶ τοὺς οὐδὲν ἀντὶ [f. 266 a] συντελοῦν. Ἄσχυρος ὡς τῆς ἐνεστώσης αἰσχύνης προκάλυμμα καὶ πρόσκαιρον ἀποφυγὴν τῆς ἀνάγκης. Ἐπὶ δὴ τούτοις δεδωγμένον ἐνίοις τῶν ἐπισκόπων κατέστη τὰς ἀδίκους ἐκείνου λοιδορίας καὶ τοῖς ἀφορισμοῖς δικαίους ἀντιθεῖναι, καὶ καθαιρέσει τελεῖ παραπέμφαι τὸν ἀσεμον ἐκείνον καὶ τῇ ἀσελγείᾳ τῆς γλώττης αὐτοῦ ἐγκαλλωπιζόμενον μᾶλλον ἢ αἰσχυνόμενον. Ἄλλ' ὅτι μὴ καὶ βασίλει δεδωγμένον τοῦτ' ἦν ματαίωτη καὶ νηπιῶδει μωρία τὴν ἴσῃν ἀντιθεῖσιν θροῶν, ἐν μετεώρῳ τὰ τῆς δίκης ἀποκέκριται μέχρι τῆς τῶν προκληθέντων ἐπισκόπων ἐνδομίας.

Γ'. Ὁ γε μὴν πατριάρχης τὰς τῶν πλείστων δυσφήμους αἰσχυνόμενος ἀκοῆς, οἴκοι τὸ παράπαν ἀπρόιτος ἔμεινε τοῦ λοιποῦ, ἀπειλαῖς παραπέμπων τὰ μέλλοντα πλείσιν. Ἐὼ γὰρ λέγειν ὅσα τῇ δυστηνίᾳ αὐτοῦ γλώττη παραδεδωκὸς τὴν διάνοιαν ἐξηρεύσατο τε καὶ λελοιδορήκεν ἄσεμον. Γέγονε δέ τι; διαφορά τοῖς [τε] ἀκηκοῦσι πῶς τᾶλλα τῶν ἐγκλημάτων ἅπαντα ἐν δευτέρῳ θέμενος λόγῳ, τῷ τῆς Μασαλιανῆς αἰρέσεως ἐμπεφιλώρηκε μάλιστα καὶ περὶ πλείστου πεποίηκε. Καὶ ἄλλοι μὲν ἄλλα, πάντων δ' εἰς ἓνα σκοπὸν τὸ πέρας ἤθροισεν ἢ συμφωνία ὅτι παλαιὸν αὐτῷ νόσημα ὄν τουτοῦ, καὶ πολλάκις αὐτοῦ κατηγορηθὲν καὶ παρὰ πολλῶν ἄλλοτρίων, νῦν ἀφυκτον ἔσχε τὴν δύναμιν ἢ κατηγορία, ὅτι ἐκ τῶν ἐνδον καὶ τῶν οἰκείων καὶ ἀφ' ἐστίας ὁ τῆς κακίας ἐξεληλυθεν ἔλεγχος, ὡς ὁ τῶν ἐπισκόπων μεμαρτύρηκέ τε καὶ διεβεβαίωσατο λόγος τῷ βασιλεῖ ἔφασαν γὰρ τὰ τε ἄλλα κατὰ τοῦ πατριάρχου οἱ τοῦ πατριάρχου, καὶ ὡς ὁ τὸ μοναδικὸν περικεῖμενος σχῆμα, Σκορπίος τοῦ πύωνμον, οὐ πολὺς πωλάκις γέγονε λόγος [f. 266 b.] τοῖς τε ἄλλοις καὶ μάλιστα τοῖς ἐν Ἀθῶν τῷ θρεῖ τὴν ἄσκησιν διανύουσι, καὶ οὐ χάριν δύο καὶ τρεῖς που τομογραφία: καὶ ὑπαίθροιοι κατηγορία παρ' ἐκείνων ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ τε πατριάρχει καὶ τοῖς ἐπισκόποις ἐπέμθησαν, μηνύουσαι φρικώδη τε καὶ πλείστα μυσάρῃ καὶ μὴ μόνον Χριστιανῶν ἀκοῆς ἀποτρόπαια καὶ λίαν φευκτὰ, ἀλλὰ καὶ τοῖς βαρβάρων ἀθεωτάτοις κατὰπτυστα. Οὗτο; οὖν, φασίν, ὅπότε ἐκ Τριβαλλῶν, καὶ ὄθεν ἄλλοθεν τὰς ἀδήλους ποιεῖται χρονίας διατριβὰς, ἐπιδημοίῃ τῇ Κωνσταντινουπόλει, μόνῳ Καλλίστῳ ὁμολογεῖς τε καὶ ὁμοδιαιτός γίνεται τῷ πατριάρχει, καὶ μυσταγωγὸς καὶ μύστης ἀπορρήτων ὄργων. Ἐπειτ' ἐκεῖθεν ἰὼν ἐν τῷ κήπῳ ἐνουρεῖ καθήμενος τῇ τῶν πρασιῶν χλόῃ καὶ πόᾳ, ὁπόσῃν καὶ ὄλαν διὰ τὸ οἰκοθεῖν εὐοσμὸν ταῖς χύτρας; ἐμβάλλουσιν οἱ τὰς τῶν ἔδεσμάτων ἐτοιμάζοντες τῇ τοῦ πατριάρχου τραπέζῃ ποικιλίας. Καὶ ἡμῶν, φασί, τὴν αἰτίαν τοῦ τολμηματοῦ ἐρομένων καὶ ἄπαξ καὶ δις, οὐδὲν ἐκείνος ἔφη καινὸν εἶναι τουτοῦ· καὶ γὰρ καὶ κύνες ἐνουροῦσιν αὐταῖς καὶ γαλαῖ, καὶ κόπρια ἐπιβάλλουσι ζώων ἀλόγων τε καὶ ἀνθρώπων, εἰ τύχοι που· καὶ τὸ κωλύον οὐδέν. Καὶ ταῦτα μὲν ἐρόμενοι ἠκηκόεισαν, ὡς ἐκείνοι φασίν· ἃ δὲ ἰδόντες σιγῇ μὲν ἐπ' ἐκείνου παραδόντες ἤκιστα ἤροτο, πεπεισμένοι λίαν ἀνόσιά τε καὶ βέβηλα εἶναι καὶ ἀντικρυς διαβολικῆς ἔργα διδασκαλίας, τοῖς δ' ἐπισκόποις ἐμνήυσάν τε καὶ δικω-

ipsum ignominiam tanquam velamini essent, et quibus opportunam haberet fugam necessitatis. Quapropter nonnullis episcopis visum est, injustis ejus opprobriis et schismatibus justa opponere, eumque, quippe tam improbum et temeritate linguæ continuo supra omnem pudorem superbientem, ex sede sua vi depellere. Sed cum non imp. visum esset, vanis consiliis et puerili dementiae parem antidotum opponere, judicium suspensum hærebat, donec vocati episcopi convenissent.

VI. Patriarcha igitur, cum tam multorum eum opprobriorum puderet, domi se continuit per reliquum tempus, omnino negligens minationes, easque repellens; mitto enim dicere, quomomodo is mentem suam indomitæ linguæ concesserit et hoc modo turpissima eructaverit et maledicta profuderit. Orta autem est consilii penuria, cum **540** audirent illi, eum cuncta alia crimina non sat magni aestimasse, et vel plurimum Masalianæ hæresis crimini tribuisse idque plurimi habuisse. Itaque alios alia, omnes vero una in hac re consensus unam in mentem conjunxit, hæresim illam jam diu inveteratum ejus morbum esse, et jam sæpe ei crimini datum ipsis ab extraneis. Quapropter tunc firmissimam causam præbuit accusationi, cum ab indigenis et domesticis et familiaribus impietatis opprobrium factum esset secundum testimonia et argumenta, quæ regi ab episcopis data erant. Protulerunt enim hi inter alia in ipsorum patriarcham, addictum esse eum solitariæ consuetudini Scorpionis, de quo multa jam sæpius divulgata sunt ab aliis et in primis ab iis qui in Atho monte solitariam vitam degunt, et propter quem duo vel tres libri et publicæ accusationes ab iis Constantinopolitano patriarchæ et episcopis missæ erant, declarantes horribilia et nefanda scelera non solum Christianorum auribus odiosa et valde abominanda, sed etiam barbaris religionis omnis ignaris invisæ. Is enim, inquit, quando e Triballis vel aliunde ubi occultas pro tempore habitationes habuerit, Constantinopolim se conferat, solius Callisti patriarchæ contubernalis et convictor **541** est, et mysteriorum magister et initiator arcanorum orgiorum. Post hæc autem it ad locum urinæ et sedet in herbis viridibus et graminibus, qualia domi propter bonum odorem ollis injiciunt qui cibos varios parant mensæ patriarchæ. Nobis autem, inquit, causam hujus miræ rogamtibus etiam atque etiam, nihil, respondit ille, esse in hoc miri. Nam et canes commingere eas et feles et stercus ibi facere bestias et ipsos homines si necessitas urget; neque quidquam eos impedire. Hæc igitur responsa tulerunt ut illi dicunt. Sed alia quæ animadverterant taciti et de quibus eum non rogaverant, cum sibi persuasum haberent impia ea esse et detestanda et diabolicæ doctrinæ opera, quæque episcopis retulerant et ex-

posuerant, hæc melius est silentio præterire. Sciunt A enim qui scripta illa legerunt et docuerunt facta ea esse Masalianorum instituta.

VII. Jain meminimus scriptum sub patriarcha Joanne quindecim fere abhinc annis nobis ex Atho monte esse editum, cui fere omnium ibi degentium monachorum nomina subscripta sunt, et inter alia in primis Isaci nomen qui eo ipso tempore plurimam ibi auctoritatem obtinebat, et patriarchæ ejus loci et episcopi qui vir erat plenus Spiritu divino. Quod 542 scriptum sanctæ nostræ synodo indicavit nominatim omnes et singulos quosque, qui vultu pietatis induti multum per tempus quidem incogniti sacra montis illius loca frequentaverant et indoctorum multos ad ipsorum scelestam B hæresim seduxerant, sed cum deprehensi essent omnes unum in locum conducti sunt, et qui ex his publice ipsorum sceleribus declaratis ea abjurarent, his manere etiam tum in monte illo concedebatur; qui vero non abjurarent, hi omnes expulsi sunt inviti et cum omni ignominia, exceptis iis, qui propter consciorum silentium non cogniti erant. Simulque postea e sacro monte monachorum præcones tota urbe et insula discurrerunt, scripta divulgantes quæ scelestam illorum hæresim revelabant et usum et societatem illorum et quæ agerent mysteriosa, cum nefaria et barbara et plena impietatis essent, vitare jubebant. Hæc igitur omnia demonstrant Callistum jam ante plures annos in Masalianorum hæresi versatum esse; multo satius autem id demonstrant quæ ipse suis labris de se proferre perductus erat, ita ut secundum proverbium inevitabilis plaga et decipula firma facta sint illius labra. Apparet enim dolos esse omnia quæ diversis temporibus ab eo aliis data sunt crimina, 543 et apparet eum cum convocaret et institueret theatrum in Atho monte ex oppositione potissimum in Masalianos qui jam ex multo tempore se insinuaerant, dixisse; cum accusationes per speciem instrueret iis quibuscum ipse illicita in occulto exercet. Nonnullos enim dixit se ipso in facinore deprehendisse, cum manibus suis in stercus dejecissent sacra simula- C Cera ipsius Salvatoris et sanctorum ejus; nonnullos rursus sæpe cum alia commisissent partim similia, partim magis nefaria et detestanda, ita ut dicere et describere non possimus propter absurditatem immanem. His autem dictis ut certam sui confiduciam affingeret, adjecit: Nequaquam ego tanta nefaria publicassem, si conscius mihi essem, ipsum hujusmodi facinorum Masalianorum partem habere, et eadem de me crimina me profiteri de- bere.

VIII. Sed hæc cum pro se assereret, per semetipsum convictus est, ad audaciam in fraude et mendacijs tendisse, cum colligeret quæ non le-

δώνισαν, ταῦτ' ἑρρήτα μὲν ἄμεινον κείσθαι· Ἰσακι γὰρ οἱ τὰς τομογραφίας; ἐκείνας ἀνεγνωκότας καὶ ἀποφηνάμενοι Μασαλιανῶν εἶναι τὰ τοιαῦτα τῶν μυσαρῶν ἐπιτηδευμάτων.

Z'. Μεμνήμεθα γὰρ ὡς καὶ ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ πατριάρχου πρὸ ἐτῶν ἑγγύς [f. 267 a] πεντεκαίδεκα τίμος ἡμῖν ἐξ ὄρους τοῦ Ἄθω κεκόμισται, ταῖς πάντων σχεδὸν τῶν ἐκεῖ λογάδων σεσημασμένους ὑπογραφαῖς, καὶ πρὸ γε πάντων καὶ μετὰ πάντων τοῦ τηρικαῦτα τὸ πρῶτερον ἔχοντος Ἰσαὰκ, καὶ ἅμα τοῦ ἀρχιερατεύοντος καὶ ἐπισκοποῦντος ἐκεῖ μετὰ τῆς τοῦ Πνεύματος χάριτος θεοῦ ἀνδρός, δηλῶν τῇ καθ' ἡμᾶς ἱερᾷ συνόδῳ πάντας ἐκείνους ὀνομαστέ καὶ καθ' ἕκαστον, ὅσοι προσωπεῖον εὐλαβείας ὑποδυόμενοι λεληθάσαι μὲν ἐκ πολλοῦ παραδύντες εἰς τοὺς ἱεροὺς ἐκείνους τοῦ ὄρους τόπους, καὶ ὅσοι τῶν ἀπλουστέρων ἐκεῖ πολλοὺς εἰς τὴν οἰκίαν ταύτην παρασύραντες μυσαρὰν αἵρεσιν, ἐμφανεῖς δ' ἐγεγόνεισαν τηρικαῦτα· καὶ πάντων εἰς ἕνα τὸν τόπον ἐκεῖ συναχθέντων, καὶ δημοσίᾳ τῆς κακίας ἐληλεγμένης, ὅσοι μὲν ὠμολογηκότας τὴν ἑαυτῶν ἐξωμόσιντο κακίαν, παρέμειναν ἐτι συγχωρηθέντες ὅπως· πῖτ' ἐκείνῳ τῷ ὄρει. ὅσοι δ' οὐ, πάντες ἐξώσθησαν ἄκουτές τε καὶ σὺν ἀκοσμίᾳ πάσῃ, πλὴν ἢ ὅσοι ἐλελήθισαν σιωπῇ καλυφθέντες ὑπὸ τῶν συνειδότων. Καὶ ἅμα κατόπιν ἐκ τῶν τοῦ ἀγίου ὄρους ἀνδρῶν ἐκείνων ἀνὰ πᾶσαν πόλιν καὶ νῆσον περιήρσαν κήρυκες γράμματα ἐπαγόμενοι τὴν τε μυσαρὰν αὐτῶν ἀνακαλύπτοντα αἵρεσιν καὶ τῆς αὐτῶν ἀφίστασθα: κελεύοντα ὁμιλίας καὶ κοινωνίας, δι' ὅσα τελοῦσιν ἀθεσμά τε καὶ ἐκφυλα καὶ πάσης ἀνοσιότητος πλήρη τερατουργήματα. Πιστοῦνται μὲν οὖν αὐτῷ τὰ εἰρημένα τῇ τῶν Μασαλιανῶν αἵρεσι συνειλημμένων πρὸ πλείστων ἐπῶν· πιστοῦνται δ' ἐτι μᾶλλον καὶ ἄπερ ὑπὲρ ἑαυτοῦ τοῖς ἰδίοις προφέρειν ἐξίγεται χεῖλεσιν οὗτος, ὡς εἶναι λοιπὸν ἀναπόδραστον δίκτυον καὶ παγίδα στερεάν κατὰ τὴν προομιαν τὰ ἴδια χεῖλη. Ἰσχυρίζεται γὰρ εἶναι πάντη ψευδῆ ἅ κατὰ διαφόρους φαίνεται [f. 267 b.] κατηγορούμενος τοῦ καιροῦ τὰ αὐτὰ, καὶ διατείνεται μᾶλλον ἐξ ἀντιθέσεως λέγων ὡς αὐτὸς ἦν ὁ δημοσιεύσας καὶ θέατρον ἐξενηνοχῶ; κατὰ τῶν ἐν τῷ Ἄθῳ τῷ ὄρει παρεισφραθέντων ἐκ πολλοῦ Μασαλιανῶν, αὐτὸς ὁ ἐξελέγξας κατ' εἶδος ὅσα ἐκείνους ἀθέμιτα λάθρα τελεῖται· ἐνίους μὲν γὰρ ἄλῳναι αὐτῷ φησὶν ἐπ' αὐτοφῶρῳ ταῖς ἰδίαις χερσὶ ριπτοῦντας ἐν κοπρῶνι τὰς θείας τοῦ Σωτῆρος εἰκόνας αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, ἐνίους δ' αὐτὴς καὶ πολλάκις ἕτερω τελοῦντας; πῶς μὲν παραπλήσια, πῶς δὲ μυσαρῶτερὰ τε καὶ φρικωδέστερα, ὡς μηδὲ λέγειν καὶ γράφειν ἐνταυθ' ἡμᾶς δύνασθαι διὰ τὸ τῆς ἀτοκίας ὑπερβάλλον. Καὶ ταῦτα λέγων ἐπῆγεν οἶονεῖ τι συναγωγὸν ὑπενθύμημα, ὡς Οὐκ ἂν ἐδημοσιεύδῃ ποτ' ἐγὼ τὴν τοσαύτην κακίαν, εἰ ἑμαυτῷ συνειδέναι ἐνῆν μοι τοῖς τοιοῦτοις τῶν Μασαλιανῶν συνειλημμένων τε καὶ ὁμῶλογα φθειγγομένων ἐγκλήμασι.

H'. Ταῦτα δ' αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ προτεινόμενος, ἐπὶ τὰ ἐρῶμενα μᾶλλον τοῦ ψεύδους βαδίζειν ἐκὼν ἐξηλέγχετο, συλλογιζόμενος ἂ μὴ πέπραχεν ἀνθ' ὧν

ἐπεπράξει, καὶ ἐλελήθει καθ' ἑαυτοῦ συβράπτων καὶ συσκευάζων οἷς αὐτὸς αὐτίκα περιστοιχίζεσθαι ἤμελλεν ἀφύκτοις καὶ ἰσχυροῖς δικτύοις. Οἱ γὰρ κατηγοροῦντες αὐτοῦ τῶν τ' ἐπισκόπων καὶ πρεσβυτέρων τὰ τ' ἄλλα προῦφερον εἰς ἀπόδειξιν τοῦ ψευδέσθαι προδήλως αὐτὸν, καὶ οὐχ ἤκιστα τὴν μακράν τε καὶ ἄρρηκτον τοῦ Σκορπίου φιλίαν, ἣν πολλὰ μαρτυρίαι καὶ σφόδρα σαφεῖς ἐκ πολλοῦ Μασαλιανῶν εἶναι καταψηφισαντό τε καὶ ἀεὶ καταψηφίζονται, πολὺ τὸ ἀναμφίλεκτον ἔχουσαι καὶ ἤκιστα νέφει συγκρούεσθαι δυνάμεναι πλάσματος οὐδενός. Τῷ γὰρ τὴν αὐτοῦ φιλίαν ἐξ ἀρχῆς ἀναπόσπαστα κεκτημένῳ καὶ οἷον ἐν τοῖς τῆς καρδίας θαλάμοις ἀγαλματοφοροῦντι, τίς ἂν ποτὶ πιστεύσειεν ἄλλους ἐλέγχειν ἐγκαυχωμένῳ, καὶ οὐ μάλα μᾶλλον συμμύστην ἐκεῖνοις εἶναι καὶ κοινῶν ἀεὶ καταψηφίζοιτο προφανῆ; Τέτταρας δὲ οὖν ταύτας ξυνειλοχέειναι τοῖς κατηγοροῖς προτάσεις, οὐκ ἄλλοθεν ποθεν ἀλλ' ἐξ ὧν αὐτὸς ὑπὲρ ἑαυτοῦ προήνεγκε, τέως γεγένηται, πρῶτον μὲν ὅτι μισαρωτέραν καὶ αὐτὸς ἀπασῶν αἰρέσεων τὴν τῶν Μασαλιανῶν ἠγούμενος αἵρεσιν, ὡς φησι νῦν, καὶ συνειδώς τῷ θρεῖ τότε ἐπιπολάζουσαν, οὐκ ἀνεκάλυψεν οὔτε πρὸ τῶν ἄλλων οὔτε μετὰ τοὺς ἄλλους, οὔτε τότε οὔτε μετ' ὀλίγον εὐθὺς, καὶ ταῦτα τῶν πολλῶν εἰς ὧν καὶ αὐτὸς οἷς συμπραεῖναι τηνικαῦτα καὶ ἀκροᾶσθαι συνέβαινε. Δεύτερον δὲ πῶς τότε μηδὲ συνηγορεῖν γοῦν βουληθεῖς τοῖς ὅπως ποτὲ ἀνακαλύψασιν ἄλλους τοσαύτην κακίαν ἐκεῖ, ἀλλ' οὕτω μακρᾶς ἐτῶν περιόδοις ὥσπερ τινα θησαυρὸν θαλαμῶν ἐν καρδίᾳ καὶ μέχρι νῦν περιθάλπων ἀνέκφορον τὴν κατ' εἶδος προαγωγὴν καὶ σαφήνειαν, ἔπειτα νῦν ἐκπομπεύειν ἐθέλει, τοῦ τοῖς ἐλέγχοις πάλαι προσήκοντο; χρόνου στάντος ἐκ διαμέτρου, καταφυγὴν λήθηθῆναι οἰόμενος ἴτως θηροῦσθαι τινα νῦν πρὸς ἀπαλλαγὴν. Τρίτον δὲ πῶς πολὺν ἤδη [f. 268 a] χρόνον κατηγορούμενον τὸν Σκορπίον ἐν ἀκμαῖς ἀεὶ πρακτικαῖς τῆς τοιαύτης αἵρέσεως εἶναι, καὶ πολλῶν ἐρχομένων γραμμάτων ἐκ τῶν τοῦ θρους τιμῶν ἀνδρῶν προδήλως τὴν ἀρχαίαν καὶ μέχρι νῦν ἀνθοῦσαν ἐκείνου κακίαν ἐξελεγχόντων, αὐτὸς ἀεὶ περιέπων ἐγκαρτερεῖ, πρόμαχος ἄμαχος ἐκεῖνῳ γενόμενος καὶ στύλος εἰπεῖν ἄδαμάντινος, καὶ θαμὰ βοῶν, καὶ γῆν ἀναμειγνύς οὐρανῷ, καὶ κατὰ τοὺς μαινομένους τὸ τῆς γνώμης ἰστάμενον ἐλαυνόμενος καὶ πάντας ἀναθέματι μακρῷ παραπέμπων, οὐχ οἱ τοῦτοις ἐνέχονται τοῖς ἐγκλήμασιν, ἀλλ' οἱ τῷ Σκορπίῳ ἐνεχομένῳ προσέρειν ἤκιστ' ὀκνοῦσι. Καὶ τέταρτον ὅτι καὶ μέχρι νῦν ὄρθῳ ἰσχυρίζεται τὸν μόνον ἀναλλοιωτόν τε καὶ ἄκτιστον Θεόν, φῶς ἕτερόν τε καὶ ἄκτιστον ἐκ μεταβολῆς πρὸς τὸ ὑφεῖμένον γινόμενον αὐτῷ τρυφῶντι καὶ βλακυσμένῳ. Ταῦτα δὲ πάντα, καὶ εἰ τι τοῦτων ἐπέκεινα, προτάσεις τινὰς ἐκτιθέντες ἀναμφίβολους ἀναμφισβήτητον ὡς εἰκόσ ἐπήγον καὶ τὸ συμπέρασμα, λέγω δὴ τὸ Μασαλιανῶν ὑπάρχειν αὐτὸν ἐξ ἀρχῆς τε καὶ μέχρι τήμερον ἀναμφίλεκτον εἶναι γὰρ ἀξίωμα τοῦτο πάλαι κυρωθὲν τοῖς τε θύραθεν καὶ ἡμετέροις τῶν διδασκάλων, ἐξ ἀληθῶν καὶ ἀναμφίλεκτων ὄρων καὶ προτάσεω; ἀληθὲς ὁμοῦ

acerat pro iis quæ fecerat; et cum consueret et contraheret latuit eum, quomodo iis ipse deinde tanquam ineffugibilibus et firmissimis laqueis caperetur. Accusatores enim ex episcopis et senioribus cum alia proferebant ad manifestæ fraudis eum coarguendum, tum diuturnam et inconcussam amicitiam Scorpionis; quem **544** multa testimonia eaque valde aperta jam antea sæpius accusaverant et semper accusant, cum magnam firmitatem habeant, neque ullo modo obtegi possint a quoquam nube commenti. Quis enim ei, qui istius amicitiam ab initio ita servavit ut nunquam desciverit, eamque in cordis sui angulis quasi simulacrum secum fert, quis, dico, ei ullo modo credat, si alios coarguere præsumit, neque potius ipsum iisdem sacris initiatum et socium illorum manifesto deprehensum accusat? Itaque factum ut quatuor has causas accusatores colligerent, non ex alienis, sed ex iis quæ ille ipse de se concesserat. In his prima: quod Masalianorum hæresim quam nunc ipse dicit omnium esse scelestissimam, antea cum in monte exerceri eam compertum haberet, non retexit, neque ante alios neque post alios, neque tum neque postea; et quod ipse unus ex illis multis, quibus tum intererat et quos audivit. Altera, quod tum ne cum aliis quidem qui ibi tantum scelus aperiebant, accusationem facere vult, sed per multos annos tanquam thesaurum in corde conditum usque ad hoc tempus fovit ut rem quam efferre timebat propter vim testimonii, nunc vero multo jam temporis intervallo quo accusationem facere eum oportebat præterlapso, proferre vult, **545** putans eo se refugium habere ad defensionem. Tertia vero, quod Scorpionem jam longo ex tempore accusatum qui primas semper partes in hæresi illa exerceret, et in quem multa scripta vulgata sunt a viris in monte præclaris, quæ palam et adhuc florentis impietatis eum convicerunt, ipse semper protegit et incitat ut propugnator cui ipsi non impugnatur, et ut columna adamantina; quod vocis tumultum edit et terram cælo commiscet et more insanorum mentis stabilitatem servat et gravi exsecratione omnes qui omni crimine vacui sunt condemnat, propterea quod Scorpionem accusare non timent. Quarta denique, quod ad hunc diem comprehendere se dicit solum immutabilem et increatum Deum, lumen alterum et increatum, ut ex translatione ad subjectum profectum insolenti illi et dementi. His vero et aliis multis propositionibus prolatis minime dubiis, ut consentaneum est, conclusionem non dubiam adjecerunt, scilicet eitra controversiam esse, eum ab initio et ad id tempus Masalianæ hæresi addictum fuisse. Hoc enim axioma valde probatum est et externis et nostris magistris, e veris et non ambiguis propositionibus verum et evidentem conclusionem necessario consequi. Quamobrem forte **546** tunc episcopali dignitate eum expulissent, nisi anxietate et timiditate

animi perturbatus utriusque imp. ille benevolentiam precibus et plurimis lacrymis sibi comparasset et eorum qui apud imp. erant auxilium multa adulatione et donis redemisset. Itaque factum ut pro imp. voluntate non amplius ut scelestus et temerarius homo haberetur, neque ut exemplum quale antea erat deinentiæ et cujus nulla est excusatio.

καθάπερ βουλήσεις αὐτὸν οὐ πᾶν σκληρὸν καὶ θρασὺν, οὐδ' ἀντίτιπον ὡς τὸ πρότερον ἄλογόν τε καὶ ἀπροφάσιτον.

IX. Ego vero quanquam innumera alia et jam narratis graviora proferre possum, quæ evidens turpitudinis ejus indicium præbent, nunc hæc ultro prætermittam ex duabus causis, cum quod commoratio in hujusmodi criminacionibus linguæ procacitatem addit quæ probos viros minime decet, tum vero quod plurimis jam longo ex tempore res notæ sunt, quas si rursus scientibus in memoriam revocarem, tantum a delectatione abessem quantum ut fides habeatur opus est. Quæ enim manifesta ultro et sine studio intelligentiam præbent, in his versantem, ut sit, sequitur lædium, quandoquidem postea docere aggreditur. Quæ tamen nihilominus calumniantur et quomodo in oculo scripta n. ea cæpant, quis ea singulatim persequi possit? Et hæc dum agunt, quanquam a nobis semper convincuntur, 547 nullum tamen pudorem habent: sed insolentia genuit insolentiam et impietas graviolem impietatem. « Impudens enim eras, dicit Scriptura, oculus meretricis erat tibi. » Quo igitur convicio in nos isti homines non utantur; qua autem acerbitate contra libros meos absterneant? cum talia continuo contra sanctos libros moliri deprehendantur, et etiam eos contra ipsorum hæresin pugnantes experiuntur: et contra eos, ut ita dicam, tyrannice de sella dimicant propterea, et quasi ludicra æstimantes reverenda, quibuscunque calumniis impudenter contra eos et usi sunt et utuntur. Et discernentes huc illuc nihilo melius destruunt, quam Bacchas accipimus in Pentheum furentes. Veruntamen has quidem, furore ipsis invitis probrum ferente, fortasse sequitur excusatio et misericordia, cum quod non voluerint secum tulerit commissorum incusationem: illis vero ultro ea agentibus quæ conveniunt furentibus, castigatio debetur implacabilis et valde circumspecta. Illarum etiam libentissime obliviscuntur homines, neque quisquam illinc infinitam damnatum subintelligit: hos autem et meminisse et odisse plurimi vel maxime inviti coguntur; illarum periculum vitantes et compescentes priusquam obveniat. Nam ejusmodi nuper ipsa in re deprehensi sunt impudentes isti in scripta mea tanquam ebrietate insanientes: verbum eū adjecta φ littera λ mutantes, καλὸν 548 autem omnis litteræ λ mutatione mutantes in χικὸν per mutationem in x. Et præterea περὶ præpositione tota ejecta et in κατὰ conversa, pro περὶ τοῦ φωτός rescripserunt κατὰ τοῦ φωτός. Ludunt puerulorum

A καὶ ἀναντιρρόχτον ἐξ ἀνάγκης εἶναι καὶ τὸ συμπέρασμα. Καὶ τάχ' ἂν ἐξωθεῖτο τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίας τότε, εἰ μὴ δειλία καὶ φόβος συσχεθεῖ; αὐτὸς ὑπερβάλλονται τὴν μὲν τῶν θυοῖν βασιλέων εὐμένειαν δεήσεσι τε καὶ δάκρυσι πλείστοις ἐπ' ἀμφοῖν τοῖν καιροῖν ἐπορίζετο, τὴν δὲ τῶν ἀμφὶ τοὺς βασιλέας ἐπικουρίαν θωπεύει ἐξωνεῖτο καὶ ἀντιδύσει πολυτρόποις, ὡς εἶναι τοῦ λοιποῦ πρὸς τὰς βασιλικὰς

κατὰ τὸν ἄλλοττον ὡς τὸ πρότερον ἄλογόν τε καὶ ἀπροφάσιτον.

Θ'. Ἐγὼ δὲ μυρία καὶ μείζων τῶν εἰρημένων διεξιέναι ἔχων, ἃ τῆς σφῶν ἀτοπίας ἐλεγχον ἔχει σαφῆ, ἔκων παρήμι δυοῖν ἕνεκα, ἐνὸς μὲν ὅτι ταῖς τοιαύταις ἐνδιατρύβειν κηλῖσιν ἐθισμὸν τῇ γλώττῃ προστρέβεται ἥμισυ' ἀνδράσιν ἐπεικίσει προσήκοντα, ἐτέρου δ' ὅτι, ἃ τοῖς πολλοῖς ἐκ πολλοῦ πρόκειται γνώριμα, τούτων πειρᾶσθαι τὴν γνώσιν τοῖς εἰδοῖσι παρέχειν ἀρτίως παρὰ τοσοῦτον τοῦ τέρπειν ἀφίσταται παρ' ὅσον καὶ τὸ πιστεῦσθαι πρόχειρον ἔχει. Ἄ γὰρ παρόντα προῖκα καὶ πόνων δίχα τὴν γνώσιν παρέχεται, τούτοις ἐπιπολάζειν ὡς τὰ πολλὰ παρέπεται καὶ τήδε, εἰ τις κατόπιν διδάσκειν πειρώτο. Ἄ δ' ὅμως βωμολοχοῦσι καὶ κατὰ τῶν ἐμῶν βιβλίων ὑφαιρούμενοι λάθρα, τίς ἂν καὶ αὐτὰ διεξιέναι καθ' ἕκαστα δύναιτο; Καὶ ταῦτα δρῶσιν αὐτίκῃ; καὶ ὅφ' ἡμῶν ἐλεγχόμενοι αἰεὶ αἰδῶς τις οὐκ ἔπεισιν, ἀλλ' ὕβρις ὕδριν ἔτεκε καὶ ἀσέβεια χαλεπωτέραν ἀσέβειαν. « Ἀθηναῖσχύνησα; » γὰρ φησιν ἡ Γραφή τοῖς τοιοῦτοις: « ἔψις πόρνης ἐγένετό σοι. » Τίνος οὖν ἂν οἱ τοιοῦτοι φείσαιντο κατ' ἡμῶν δουλορίας, τίνος δ' ἂν κατὰ τῶν ἐμῶν ἀπόσχοιντο βιβλίων ἀνασχυντίας, οἱ τὰ τοιαῦτα διηνεκῶς κατὰ τῶν ἐρῶν τολμῶντες ἀλλίσκονται Γραφῶν, ἅτε μαχομένων κάκεινων τῇ [f. 268 b] σφῶν αἰρέσει πειρώμενοι; Καὶ γὰρ κάκεινους οἷον εἰπεῖν ἀπὸ δίφρου τυραννικῶς ἀμυνομένοι διὰ ταῦτα, καὶ ὡς ἐν ἀύρηματος λόγῳ τιθέμενοι τὰ σεβάσματα, πάσαις ἀνάδην κατ' αὐτῶν ἐχρήσαντό τε καὶ χρῶνται βωμολοχίαις καὶ διασπῶντες; ἔνθεν κάκειθεν οὐδὲν ἀμεινον διατίθενται ἢ ὡσπερ τὰς βάχχας ἀκούομεν κατὰ τοῦ Πενθέως μανείσας. Ἄλλ' ἐκεῖναι μὲν ἀκούσιον πικροθυίας τὴν τῆς μανίας αἰσχύνην, καὶ τὸ ἀνεγκλήτοις εἶναι τε καὶ ἅμα οἴκτου τυγχάνειν ἴσως κατόπιν ἀκολουθεῖ, τοῦ ἀβουλήτου πρὸς αὐτὴ γὰρ ἐφέλομένου τὰ τῶν ἀποβαινόντων ἐγκλήματα: τούτοις δ' ἔκουσοῖς δρῶσιν ἃ τοῖς μαινομένοις ἀρμύεται, κόλασιν ἀνήκεστον ἐκκαλεῖται καὶ σφόδρα περιδλεπτον. Κάκεινων μὲν καὶ μάλα ἐκόντες ἐπιλανθάνονται ἄνθρωποι, μηδεμίαν οὐδένας ἐκείθεν ἀτέμαρπον ὑφορώμενοι βλάβην τούτων δὲ καὶ μάλα ἄκοντες μεμνησθαι ἅμα καὶ μισεῖν οἱ πλείους ἀναγκάζονται, τὸν ἐκείνων φυλαττόμενοι κινδύον καὶ πρὶν ἰέναι προαναστέλλοντες. Καὶ γὰρ αὐτὰ δὴ ταῦτα καὶ κατὰ τῶν ἐμῶν ἔναγχος ἐπ' αὐτοφώρῳ βιβλίων ἐλλώσαν ἐμπεπαρηνηκότες οἱ ἀναιδεῖς, τὸ μὲν εὖ προσθήκη τοῦ φ στοιχείου πρὸς τὸ φεῦ μεταστοιχειώσαντες, τὸ δὲ καλὸν αὐ ἐνδὸς ἀλλοιώσει τοῦ λ στοχείου μεταβεβληκότες εἰς τὸ κακὸν δὲ αὐτὸς εἰς τὸ κ μεταβόλη. Καὶ πρὸς γε ἔτι τὴν περὶ

πρόθεσιν, λέξιν οὖσαν ὄλην, παραξέσαντες καὶ πρὸς ἅ τὴν κατὰ μετενηνοχότες, ἀντὶ τοῦ περὶ τοῦ φωτὸς κατὰ τοῦ φωτὸς μεθρημόσαντο, ἀθύρουσι παιδι-
 ρίοις προσόμοια δρώντες, καὶ ταῦτα τῶν ἐλέγχων ἐν ὀφθαλμοῖς προκειμένων διὰ τῆς ὄλης ἐννοίας τοῦ λόγου καὶ τῶν ἐπιχειρημάτων ὁμοῦ καὶ ἐργα-
 σιῶν, καθ' ὅσον εἰκὸς, καὶ μάλιστα τῶν γραφικῶν, καὶ πάνθ' ὅσα τῷ λόγῳ πρόσεστι περὶ τοῦ τοιοῦτου φωτὸς. Ἄλλὰ ταῦτα ποιοῦντες οὐτε βλάπτειν ἡμᾶς δύνανται, καὶ ἅμα τὴν σφετέραν καὶ ἄκοντες ὡς ἐπίπαν ὁμολογοῦσιν ἀσθένειαν μονονουχῶδοντες, καὶ σφᾶς αὐτοὺς ἐκπομπέουτες ὡς ἄλλως οὐκ ἔχοντες ἀντιβλέπειν πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Καὶ πά-
 σχουσι παραπλήσια τῇ τοῦ Αἰσώπου καμήλῃ, ἥ δι' ἀσθένειαν ἔμφυτον κεράτων ἀμυνητῶν ἐπιθυμή-
 σασα, καὶ τῶν ἰδίων ὄτων ἐστέρηται. Καὶ μοι **B** λοιπὸν οἴεσθαι ἔπεισιν, ὡς ξίφει τὴν ἐμὴν ἀφελεῖν κεφαλὴν καὶ τῆς παρουσίας ἀπαλλάξει ζωῆς ἐν βρα-
 χεὶ ἐπιέμενοι μὲν, οὐ δυνάμενοι δὲ, τὰ μὰ τὸν δεύ-
 τερον πλοῦν, ὑποκλίπτοντες, μαχαίραις ἀποξέουσι τε καὶ ἀπαλλάττουσι πρὸς τὸ σφίσι βουλόμενον, ἔστι δ' ὅτε καὶ βυθοὶς ἀφανισμῶν πρύτανεῦουσιν ὅσον τὸ κατ' αὐτοὺς, εἰ καὶ ἄλλως, τῆς θείας ἀντι-
 πραττούσης δεξιᾶς, καιρίαν τε ἐπιλήγησαν πολλὰκις καὶ ἀεὶ πλήττονται καὶ λύκοι μάτην κεχηγότες δαίκνυνται κατὰ τὴν παροιμίαν. [269 a] Οὕτως ἀνα-
 δειαν πᾶσαν ἐνδέδυνται καὶ ἦθος Ἰταμὸν καὶ οὐδαμῆ ποτε ὑπίσχνουμένον τὴν διόρθωσιν. Δέον γὰρ αὐ-
 τοὺς καταδύεσθαι καὶ ἐρυθρίῃν, οἱ δὲ καὶ ἀναισχυν-
 τοῦσί γε, τὰ μείζω τε καὶ χαλεπώτερα κατὰ τῶν **C** ἐμῶν, ὡς εἴρηται, νῦν τε δρώντες καὶ δρᾶν ἀεὶ ἀπειλούντες ἔτι, μηδενὸς ἔνεκα πάντως ἑτέρου τῶν πάντων ἢ τοὺς ἐντεῦθεν ἐλέγχους ἀεὶ δεδιότες. Ὡς ἀναγκάζεσθαι καμὲν παραινέειν, οἷς μετιέναι ταῦτας ἔπεισι φίλοις οὖσιν ἡμῶν μετὰ τὴν ἐμὴν τελευτήν, ζητεῖν καὶ παρατιθέναι τὰς τέως αὐτοῖς ἀνά χεῖρας ἑτέραις ὁμοίαις καὶ ὁμοίως ὑφ' ἡμετέρων μετεγγρα-
 φείσαις ὀρθῶς φοιτητῶν, καὶ συνορᾶν οὕτως τάλη-
 θές. Τὸ γὰρ τοιοῦτον ἔγωγε δέος προκαθιστάς καὶ πόρρωθεν προανασοῶν, πολλαπλασιασῶν αὐτὰ διαφόρων μετεγγραφῶν ἐδεδώκειν χειρῶν γράφειν αὐτοὺς, ἱερὸν τε καὶ ἄσυλον.

Ἰ. Ἄλλ' ἐν τοιοῦτοις ἀσχολουμένῳ τε καὶ μοχ-
 θοῦντι τῷ Παλαμᾷ τὸ τοῦ βίου πέρας ἐπῆει μᾶλα **D** πικρὸν τι καὶ αἰσχιστον· τῷ γὰρ συνήθει περιπετῆς γειωνὸς ἰλεῖ, τῆς ἀνατροπῆς δηλαδὴ τῶν ἐν τῇ κοι-
 λίᾳ σιτίων ἄνω διὰ τοῦ στόματος, καὶ πρὸς γε μα-
 νιώδει φρενίτιδι, βιαίως οὕτω καὶ λίαν πικρῶς ἀπερβράγη τοῦ ζῆν. Κἄπειτα οἱ αἰρσιώται καὶ οἱ μάλιστα γνήσιοι καὶ οἰκότεριδες, τῷ τε φιλοδοξοῦντι καθελκόμενοι τῆς γνώμης καὶ ἅμα τὸ αἰσχιστον τῆς τελευτῆς καλύπτειν σπεύδοντες, ἀντίπαλον τῷ συμ-
 βάνει φήμην ἀπὸ τὴν πόλιν Θεσσαλονικίην ἐξήνεγ-
 κάν τε καὶ περιήνεγκαν, ὡς ἰψὸ νοσήματα καὶ θε-
 ραπεύοι πυρέττοντας καὶ φυγαθεύοι πληγὰς, καὶ τοιαῦτα ἄλλα ἄλλοπρόσαλλά τε καὶ ἔκφυλα, ὡς ἂν τῷ τερατώδει τῆς φήμης ἀντιπερισπασαίεν τε πρὸς τὸ τῆς ἐκπλήξεως μᾶλα καινότερον τὴν ἀκοήν, καὶ ἀπασχολήσαιεν πόρρω κομιδῇ τάληθοῦς καὶ ὅποι

instar facientes, idque cum argumenta sint in oculis propter totam sermonis intentionem et in-
 cepta et studia, ut consentaneum est; in primis autem propter Scripturæ testimonia, et omnia quæ cum sermone de illo φωτὸς sunt conjuncta. Sed hoc agentes nobis obesse non possunt, simul-
 que coacti sunt una omnes suam ipsorum imbecil-
 litatem propalam accusare, et semet ip-os in risum dare, quasi aliter non possint obtueri veritatem. Itaque simile quid accidit Æsopi camelo, qui propter unnam imbecillitatem cornua propulsatoria concupiscens, auribus privatus est. Ac mihi reli-
 quum est ut credam gladio eos caput meum præ-
 cidere meque præsentē vita privare velle; quod cum non possint, meas res secundo vento suf-
 furantur et corradunt cultellis, et distrahunt ex arbitrio. Nonnunquam autem etiam in imo distur-
 bationis regnant pro virili parte, quanquam alias Dei dextra contraria moliente ad mortem icti sunt sæpe et adhuc semper feriuntur et ostenduntur tanquam lupi frustra hiantes, quod est in **549** proverbio. Sic omni impudentia induti sunt et in-
 genio truci quod nunquam corrigi posse videntur. Cum enim proprie eos submissos esse et erube-
 scere oporteat, impudentes sunt et graviora pejo-
 raque in me ut dictum est nunc agunt et semper agere minantur propter nullam omnino aliam cau-
 sam quam quod criminationes inde timent. Ita ut ego quoque coactus sim, amicis quorum erit post mortem meam ea adire, suadere ut inquirant et componant Scripturæ exemplaria quæ cum cæteris similibus transcripta sint et quidem recte hæc ab asseclis nostris, et ita ut discernant verum. Hunc enim timorem cum ego protexissem et longius in me excitassem, tradidi ea quæ variis transcrip-
 tionibus diversarum manuum bene exercitarum scriberentur partim quæ domestico in usu essent, partim quæ amicis rogantibus thesaurus, ut ita dicam, essent sacer et inviolabilis.

Ἰ. Sed interea opere et labore occupato Palamæ viæ exitus admodum acerbus et turpis advenit, cum incideret in consuetum morbum iliacum, quo cibi ex alveo per os retrudebantur, et in men-
 tis delirium, ita ut violenter et acerbè e vita abreptus sit. Deinde vero hæretici qui maxime cognati et consocii ejus, quique pariter **550** atque ille gloriæ cupidi erant, cum obitum ejus ignominiosum obtegere studerent, famam rei contrariam per urbem Thessalonicam evulgabant et circumferebant, tanquam mederetur iile morbis et sanaret febri-
 culosos et averteret plagas et hujusmodi alia similia et inaudita: ut miraculosa fama aures converterent ad novitatem portentī et de industria procul a vero abstraherent quo maneret famæ mendacium. Sed hæc omnia evanuerunt et quasi vento dilata temporis progressu refutata sunt. Nam

mendacis tam apertis veritas non solet servire, A sed tempus omnia indagens, ut sit, interest et regit suo more tanquam in curru auriga dictorum et factorum fines, et contra omnem opinionem alias aliter in vitæ undis cujusque cymbæ gubernacula vertit; et quibus accidit pugnare contra Deum, in variis temporibus et locis et rebus, iis in variis fortunæ casibus affert justam pœnam. Sed tamen Palamice hæresis fanatici assectæ obitus ignominiam, ut dictum est, pro viribus obtegere studentes, multos nummos præbebant nonnullis egentium in vicis prostratorum, ut nobis clare patefcerunt litteræ inde nobis allatæ, simulque accedere eos jubebant ad Palamæ sepulcrum, et somnia **551** evulgare miraculosa et talia canere, magna mercede conductos. Quæ vero inde Byzantium migrantes viri B narrant nobis simulque aliæ litteræ erant hæcæ. Postquam, ut referunt, qui Byzantii ista in cohorte erant, clam singula quædam e scriptis nostris suffurati erant, cum se opponere non valerent, ut dictum est, ad invalidum auxilium necessitate coacti ut secundum ventum respectabant, et Palamæ Thessalonicam ea miserunt incitantés eum ad audaciam defensionis, similia facientes iis, qui exiguo in naviculo magnæ navis onus accumulare conati, id in profundum sub aqua demittere deinde repente coguntur. Consueta igitur mentis ambitione inductus etiam tunc Palamas linguæ malignitatem exercuit, simulque dulcem quamdam spem prælibans, quibus hæreticorum sectam compleri eo tempore accidit, neque repudiavit neque cunctatus est. Sed in multo majus quam pro viribus suis certamen se immittens pæsus est magna execratione digna et quanta dicere nos hodie pudet, ne quis nos de ejus doloribus gaudere suspicetur, qui quidem ab indole nostra prorsus dissentiat ac mendax sit. Clam enim in eo certamine totos dies versatus est et totas noctes insomnes egit priusquam aliquid ex studiis suis proficeret, mentis delirio, atque insania, ut dicitur, correptus propter nimiam siccitatem cerebri: **552** et sequentia ab aliis testibus simul et scriptoribus audire licet; neque enim et accusatores talia nos nunc meminimus; scimus enim malis simul et bonis pari modo talia immittere Dominum consiliis, quæ novit solus. Sed ex iis quæ sunt in historia justa et singula omnia quæerunt, et nos etiam modice ea attingimus, quæ longius persequi alii minime cunctantur: sed aperte ei dæmoni culpam ascribunt, cui malo facto per voluntatis nequitiam quasi sors quædam tributa est perniciosa, principem esse hæresium hic illic contra Dei Ecclesiam nascentium ac renascentium, et pessima quaque facere pro viribus suis, simulque certare continuo contra præsentationem sanctorum. Atque hæc quidem illos qui cultus Imperium ei tradiderunt atque omnis et vita et agendi ratio ab orthodoxis discernunt et a choro segregant: ne dicam a quot jam et patriarchis et episcopis cum nasceretur hæresis,

τὸ τῆς φήμης φέροι πλανώμενον. Ἄλλὰ πάντα δὴ τὰ τοιαῦτα φροῦδά τε καὶ ἀνεμιαῖα τῷ τοῦ χρόνου βαδίζοντι ἐξητέγγοντο· οὐ γὰρ τοῖς οὕτω προδόχοις τῶν ψευδῶν ἡ ἀλήθεια θεωπεύεσθαι εἴωθεν· ἀλλ' ὁ χρόνος ἀνιχνεύων ἄπανθ' ὡς εἰκὸς ἐπεισεῖ τε καὶ ἐπιτίθεται ἄλλοι· ἄλλως, καθάπερ ἐν διψροῖς ἡνιοστροφῶν, τὰ τῶν λεγομένων τε καὶ πραττομένων πέρατα, καὶ παρὰ πᾶσαν δόκησιν ἄλλοι· ἄλλως ἐν τῇ τοῦ βίου θαλάσῃ στρέφων ἐκάστη τοῦ σκάφους τοὺς ὄσκακας· καὶ οἷς ζυμύπεπτωκεν ἄλλως ἐν ἄλλοις προσκρούσαι θεῶν καιροῖς τε καὶ τόποις καὶ πράγμασι, τοῦτοις ἄλλως ἐν ἄλλαις πραγμάτων τύχαις ἐπιφέρει τὴν δίκην. Ὅμως οἱ τῆς Παλαμικῆς αἰρέσεως διασῶται τὸ τῆς τελευτῆς, ὡς εἴρηται, ἀσχιστον κρύπτειν ὡς δύναμις ἐπιειγόμενοι, συχνὰ παρεῖχον ἀργύρια τῶν ἐν ταῖς ἀγυιαῖς ἐρριμμένων πονητῶν ἐνίοις, ὡς τὰ ἐκεῖθεν ἡμῖν ἀφικνούμενα δεδήλωκε γράμματα, καὶ ἅμα προσεῖναι τε ἐπειθοντὶ Παλαμικῷ τάφῳ καὶ ὄνειρους ἐπιφημίσειν τερπνῶδεις τινὰς καὶ λίαν ἐφ' οἷς ἐμιοθοῦντο συνάδοντας. Ἄ δ' οἱ ἐκεῖθεν εἰς Βυζάντιον ἀφικνούμενοι συχνότερον ἄνδρες [f. 269 b] ἄλλοι· ἄλλοι διηγούντο, καὶ ἅμα τὰ ἐτέροις ἔτερα τῶν γραμμάτων, ἦσαν τοιαῦτα. Μετὰ γὰρ τὸ λάθρα τῶν ἡμετέρων, φασίν, ἐνίας ὑπελέσθαι βίβλους οἱ ἐν Βυζαντίῳ τῆς φάλαγγος ὕπτες ἐκείνου, ἐπεὶ μὴ ἐδύναντο ἀντιλέγειν, ὡς εἴρηται, πρὸς τὴν συκλήν ἐπικουρίαν ἐς ἀνάγκης τὸν δεύτερον ἐβλεψαν πλοῦν, καὶ τῷ Παλαμῷ ἐς Θεσσαλονίκην αὐτὰ ἐπεπόμφευσαν, εἰς ἀμύνης τόλμαν αὐτὸν ἐρεθίζοντες, παραπλήσια δρώντες οἷς ἀκατίῳ βραχεῖ μεγάλης ὀλκάδος ἐπισωρεύσασαι φόρτον ἐς ὑποβρυχίους πυθμένας ὠθεῖν εὐθὺς ἐξεγένετο. Τῇ γὰρ εἰθισμένη τῆς γνώμης φιλοδοξία καὶ νῦν ὁ Παλαμῶς τὸ τῆς γλώττης χαρίζομενος βλασφημοῦμενον, καὶ ἔμα γλυκεῖας τινὸς παραγεύων ἐλπίδες οἷς τὸν αἰρεσιώτην δῆμον πληροῦν τηνικαῦτα ξυνέπιπτεν, οὗτ' ἀπηγόρευσεν οὗτ' ἀνεθάλετο, ἀλλ' εἰς μείζον μακρῷ τῆς σφετέρας δυνάμειος ἐμβεβληκῶς ἑαυτὸν ἀγώνισμα πέπονθε κατάρα· ἄξια μακρᾶς, καὶ ὅσα λέγειν ἡμεῖς αἰδοῦμεθα τήμερον, μὴ τις ἡμᾶς τῷ πεπονθῶτι χαίρειν ὑποπτεύσειε, τοῦ ἦθους· ἡμῶν ὁποῖός τις ἂν εἴη πάντῃ διεστηκῶς καὶ καταψευδόμενος. Τῷ γὰρ ἀγῶνι τουτῷ συνδιημερεύων καὶ νῦντας ὄλας ἀγρόπυρους διατελών, ὡς φασίν, ἔλαθε, πρὶν ὀτιοῦν ἀπάνασθαι τῆς σπουδῆς, φρενίτιδι καὶ μανίᾳ κάτοχος, ὡς εἴρηται, γεγωνὸς διὰ ξηρότητος ὑπερβολὴν ἐγκεφάλου. Καὶ τὰ ἐξῆς λεγόντων ὁμοῦ καὶ γραφόντων ἐτέρων ἔστιν ἀκοίειν. Οὐ γὰρ ὀνειδίζοντες μεμνήμεθα τῶν τοιοῦτων ἡμεῖς νῦν· ἴσμεν γὰρ ὡς πονηροῖ· τε καὶ ἀγαθοῖ· ἐπ' ἰσῆς ἐπεισεῖ τὰ τοιαῦτα, οἷς μόνος οἶδε κρίμασι Κύριος· ἀλλὰ τῶν τῆς ἱστορίας ἄγκειμένων νομίμων καὶ κατ' ἕκαστα ζητούντων ἅπαντα, μετρίως ἡμεῖς· καὶ τῶν τοιοῦτων ἀπέσμεθα. Ἄ πλασύτερον ἔτεροι διεξείναι ἤχιστ' ὀκνοῦσιν· ἀλλ' ἐκείνῳ τὴν αἰτίαν σαφῶς τῷ δαίμονι παραπέμπουσιν, ὃ πονηρῷ γενομένην διὰ βουλήσεως μοχθηρίαν καθάπερ τις ἐφεῖται κληρὸς αἰδῖος, τῶν ἄλλοι· ἄλλως φρομένων τε καὶ ἐπιφρομένων κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας

ἡγεῖσθαι τε αἰρέσεων καὶ πάντα δρῶν τὰ χαλεπώ- A in anathemata incidentes, in æternum ignem sint
τατα κατ' ἐξουσίαν, καὶ ἅμα ἐρεθίζειν ἐς γὰρ τὸ πλάτ- demissi.
τειν ἀγίου, αὐθημερόν, καὶ ταῦτ' ἐκείνους οἱ τὴν τῆς λατρείας ἡγεμονίαν ἐκείνῳ τε ἐκδεδώκασιν, καὶ
ἅπας αὐτούς καὶ βίος καὶ λόγος καὶ πράξεις τοῦ τῶν ὀρθοδόξων πάλαι διεγράφε τε καὶ περιεῖλε χοροῦ,
ἵνα μὴ ὀπίσθις λέγω καὶ ὑπ' ὄσων τῶν πατριαρχῶν τε καὶ ἐπισκόπων φουμένης ἤδη τῆς αἰρέσεως ἀνα-
θέμασιν ἐμπεσόντες τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παρεπέμφθησαν.

[f. 270 a] IA'. Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν
τρόπον· ἐγὼ δ' ἐκείνο ἐπαναλήψομαι νῦν. Οἱ γὰρ τὸ
Γαλατῶνυμον ἔχοντες φρούριον, ἐξέστου βραχείας
ἐκείνης ἐξ ἀλόγου φορᾶς καὶ παραδόξου τύχης ἐδρά-
ξαντο ἀφορμῆς, τῆς τε δηλαδὴ τῶν δυοῖν Ἀνδρο-
νίκων τῶν βασιλέων διαστάσεως, μᾶλλον δ' ἀποστα-
σίας τοῦ νέου πρὸς τὸν οἰκεῖον πάππον, καὶ αὐτῆς
δευτέρας, ἣν τεθνηκότων ἐκείνων κατὰ τοῦ νέου
βασιλέως καὶ τῆς τοῦ νέου μητρὸς ὁ Καντακουζηνὸς
κακίνηκε, παντοδαποῖς καὶ ποικίλοις δόλοις ἐκείνους
μὲν πρότερον, τοῦτους δ' ὕστερον, ἐπαγγελίας τε
ἄλλοτ' ἄλλαις περιούτους, ὅπουαι καὶ ὄσαι τοῖς
τοιούτοις ἤρμωτον καιροῖς, βουλαῖς δηλαδὴ καὶ
χρήμασιν ἀφθονωτέροις καὶ συμμαχίαις ὀπλιτικαῖς
καὶ τοιούτοις δὴ τισιν (ἐγὼ γὰρ λέγειν καὶ οἶας ἐπὶ
τούτοις λεληθότως· δηθεν ὑπέφαινον πὰς ἀπειλὰς
καθ' ὧν ἡ πειθὼ χῶραν ἐνίστε βῆδιαν οὐχ εὑρίσκει),
καὶ νῦν μὲν θατέρῳ προστιθέμενοι μέρει καὶ πρὸς
θάτερον αὐθις ταλαντεύμενοι, καὶ ἀεὶ θάτερον
παρὰ θάτερον ἀμοιβαδὸν ἐξαπατώντες, πῶς μὲν
ἐκοντ' πῶς δ' οὐ μάλα ἐκοντ', τῆς τοῦ καιροῦ περι-
στάσεως πόρῳ τοῦ δέοντος· ἐλαυνούσης τὸν δρόμον
τῶν ἀνηκόντων λόγων καὶ πράξεων, ἐλαθον τοὺς
οἰκεῖους ὄρους ἐκ πάνυ τι εὐτελοῦς τε καὶ χαμαι-
ζήλου περιοχῆς ἐκτειναντές τε καὶ ὄχυρώσαντες
πρῶτον μὲν ξυλίνοις τισὶ θριγαῖς καὶ τάφροις
βαθεῖαις, ἔπειτα τείχεσιν ὑψηλοῖς τε καὶ ὄχυροῖς
καὶ δυσαναταγωνίστοις. Ἐντεῦθεν ὀρμώμενοι τοὺς
τῆς οἰκείας πλεονεξίας ὄρους κατὰ χῶραν μένειν
ἐβῆν οὐδαμῆ γε ἐγνώκεσαν, ἀλλ' ἐφ' ἃ ἐτέροις ἕτερα
ἐπανόσων καὶ προσετίθεσαν ζήνα τε καὶ ὑπέρογκα.
Ἔθεν καὶ τῆς τρίτης ταυτησί λοιπὸν ἀφορμῆς
δραξάμενοι, τῆς τοῦ Καντακουζηνοῦ φημι πρὸς
Παλαιολόγον τὸν νέον περὶ μοναρχίας ἔριδος, τῷ
νέῳ προσεληλύθεσαν ἐξορίστω τέως εἰπεῖν, Τενέδῳ
τηνικαῦτα τῇ νήσῳ ἐνδιατρίβοντι, καὶ ὄρκους προ-
καταδήσαντές τε καὶ γράμματα πρὸς ἅπαν ἐκείθεν
τὸ βουλόμενον εἰληφότες, λίθρα ἐπέβαινον ἐφ' οἷς
ἐμισθώθησαν τοῦ λοιποῦ προθυμία πάση ψυχῆς καὶ
δύσιν καὶ χρήμασιν ἀπειδοῦσιν. Οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ
καὶ Λατίνους ἕτερος σφίσι δόμοφύλος τε καὶ ὁμογνώ-
μων, μίαν ἔχων τριήρη καὶ βίον πειρατικὴν μετιῶν,
κάκ τοιούτων πόρων πλουτῶν, ὥσπερ ἔρμαίῳ χρη-
σάμενος καὶ αὐτὸς τῷ καιρῷ, ταῖς ὁμοίαις ἐπαγγε-
λίαι· τὴν γνώμην καὶ αὐτὸς χειροῦται τοῦ βασιλέως,
Τενέδῳ τῇ νήσῳ προσσχόν. Ἔθεν καὶ μοναρχή-
σαντος τοῦ νέου τουτουῖ βασιλέως ἐντελῆ τὰ ὑπε-
σχημένα ἑκάτεροι ἀπειλήσαν, οἱ μὲν τὸν τοῦ
φρουρίου περιβόλον εἰς μῆκος καὶ πλάτος ὄσον
καὶ ἄρκτον καὶ ἔσαν, ὁ δὲ γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τῷ
πρῶτῳ λαβῶν.

IB'. Τοιαῦτα καὶ οὕτω πολυτέροπα διὰ βίαιας ἀνάγ-
PATROL. GR. CXLIX.

XI. Atque hæc quidem hactenus. Jam vero eo unde
declinavi revertar. Qui Galatarum castellum **553**
tenebant inde ab eo tempore quo exiguæ illius ex ab-
surda causa et inopinato casu exortæ primæ discor-
diæ et contentionis apertæ imp. amborum Andro-
nicorum partem fecerant, vel potius rebellionis
junioris contra avum, et rursus secundæ quam
mortuis illis contra juvenem imp. et juvenis ma-
trem Cantacuzenum moverat, variis multis et ver-
sibus artibus illos prius, hos postea, et promissioni-
bus multis circumvenerunt, quales et quantæ tempo-
ribus illis conveniebant, scilicet consiliis et pecuniis
sat magnis et copiis militaribus et aliis hujusmodi;
mitto enim dicere quantas in his clam minas fecerint
contra quos persuasio interdum nihil valebat, et
quas nunc alteri parti inferebant, nunc ad alter-
am devolvebant, et quomodo continuo alteram post
alteram decipientes, modo iis non invitis, modo invi-
tis cum temporis rationes verba ultra modum auda-
cia et facta admitterent, paulatim possessionis suæ
terminos ex angusto et exiguo ambitu extenderint
et muniverint, primum quidem ligneis septis et
fossis profundis, deinde vero muris altis et firmis
et vix expugnabilibus. Hinc factum est ut cupidi
possessionis amplificandæ terminos ad modicum
ambitum constituere non jam in animo haberent,
sed alia post **554** alia sibi exposcerent et adjun-
gerent aliena et super modum magna. Quare cum
etiam tertie, quæ paulo post exorta est, dico Can-
tacuzeni in Palæologum juniorem propter monar-
chiam, causam amplexi fuissent, et juvenem
adissent qui exsul in Tenedo insula morabatur,
et jurejurando sibi obligassent et litteras inde ad
omnem voluntatem accepissent, clam perfecerunt
pro quibus conducti erant cum totius animi obse-
quio et armis et pecuniis. Sed non hi so-
lum, verum etiam Latinus alter cum illis gente et
animo conjunctus, qui unam triremem tenebat et
vitam piraticam debebat et latrocinio dives
factus erat, tempore isto opportuno tanquam dono
cælesti utens, similibus promissionibus imp. ani-
mum sibi devinxit, Tenedo insulæ appellens:
unde utrique a juniore imp. ibi regnante magna
promissa acceperant, et illi quidem castelli mœnia
in longitudinem et latitudinem quantum fieri po-
tuit extenderunt versus occidentem et septentrio-
nem et orientem; hic vero imperatoris sororis
sponsus factus est et Lesbium insulam accepit.

πλείστον ἐξῆν ἠύξηχότως [f. 270 b.] πρὸς τε δύσιν
καὶ ἄρκτον καὶ ἔσαν, ὁ δὲ γαμβρὸς ἐπ' ἀδελφῇ τῷ
πρῶτῳ λαβῶν.

XII. Tanta et tam varia propter nimiam necessi-

tatem et fortunam infortunatos Byzantios unaque Romanos omnes invaserant mala tanquam e fonte turbido et amaro, tyrannide scilicet tum temporis regnantium, **555** originem ducens, quam secundum regniæ potestatis et sanctas leges tradiderant, tempestatem et calamitatem gravissimam excitantes in quemque bonum; quo Deus, ut ego opinor, providentiam suam probavit. Hinc omne disciplinæ genus sublatum est et in contrarium conversa est virtus virtutisque auctoritas; et invexit illa inter omnes fere Romanos quotquot sunt novæ civitatis, mores novos et peregrinos et a pristina regii imperii et rerum administrationis sapientia prorsus alienos. Quid autem dicendum de vestimentis, quam multa in his etiam contra consuetudinem mutata sint, et quomodo ex omni notitia remota et novata sit respublica, ut non jam cognosci possit quis e Romanis sit, quis ex alia gente. Neque enim Persicus cultus a Romanis receptus est, neque purus Latinus, neque Gothicus, neque si quis Triballorum vel Mysorum est vel Pæonium. Sed promiscue ex omnibus, ut dicunt musici, et concentus et effectus a nostratibus conversi et in prorsus contrarium commisti sunt in congeriem, et videmus intra sacros muros amicorum filios caput quidem referentes Latinorum, corpus vero totum Persarum vel Medorum more ornatum est. Rursus autem eosdem altero die modo hunc modo illum morem **556** modo neutrum horum præferre videmus, sed alium magis absurdum et peregrinum pro singulorum effreni libidine. Quam ad perversitatem Romanos labi, ut ego quidem opinor, Deus propterea patitur, ut animorum pravitatem et vehementem propter divina Ecclesiæ dogmata tempestatem et turbationem ex istiusmodi externis rebus cognoscant, et propterea ut semet ipsi incusent statim ex primo intuitu et casu. Quemadmodum autem in mari navis quando ancoris suis orbata est, in altum projecta innumerat et infinitas errationes et pericula init, ita apud illos unius rei perversitate recepta, hanc innumeræ aliæ secutæ sunt. Primum enim amplissima antiqua et celeberrima palatia et alia æque splendida ædificia destructa sunt, et columnarum et pavimentorum pulchra et miranda marmora vendita et continuo ad Galatarum castellum transportata, itaque huc illuc omnia ornamenta delata sunt, et alia quæ decori erant huic urbi amplissimæ et propter splendorem omnium ore celebrata. Denique idem accidit sacris et divinis templis, quæ multo majorem quam ædificiorum illorum magnificentia urbi præbuerant claritudinem.

XIII. Primo vere Triballorum princeps obiit Crales Serbiæ. Unde res **557** tumultuosæ et turbidæ ortæ sunt imperii successoribus, non solum a provinciæ præfectis et civitatibus, sed etiam quod Nicephorus, comitis Cepheleniæ filius, quem supra

Α κας καὶ τύχης τοὺς τάλαιπῶρους Βυζαντίους, μῆλλον δ' ὁμοῦ Ῥωμαίους ἀπαντας κατελήφεσαν τὸ δεινὰ, ὡς περ πηγῆς ἐξεβρύχεται καὶ ἀποβλύσαντα θολερὰς καὶ πικρὰς; τῆς τῶν τότε ἀρχόντων τυρηνίδος, ἣν τε κατὰ τῆς βασιλείας καὶ ἦν κατὰ τῶν θείων δογμάτων ἐπήνευκαν, χειμῶνα καὶ διωγμὸν τὸν βαρύτερον ἐγείραντες κατὰ παντὸς ἀγαθοῦ· δι' ἔν καὶ Θεὸς, οἶμαι, τὴν ἑαυτοῦ συνέσπειλε πρίνοιαν. Κάντεῦθεν ἅπαν μὲν παιδείας ἐξελέηλαται εἶδος καὶ ἀντέστραπται πρὸς τὸναντιον ἀρετῆ καὶ εἰ τις ἔπαινος ἀγαθοῦ· καὶ ἐπεπόλασε κατὰ πάντων σχεδὸν Ῥωμαίων, ὅσοι τῆς νέας εἰσὶ πολιτείας, ἥδη καινὰ καὶ ἀλλόκοτα καὶ οὐδαμῆ τῆς πρὶν βασιλικῆς ἐκείνης καὶ πολιτικῆς συνέσεως; καὶ παιδείας καὶ εὐταξίας. Τί δ' ἂν τις φαίη καὶ περὶ τῶν ἐνδομῶτων, ὅσα κἀν τοῦτοις παρηγομήθη, καὶ ὅπως ἐκτετόπισται τοῦ γούρμου τε καὶ ευνήθους πολιτείας, ὧς μὴδὲ γινώσκεισθαι ἔτι ὅστις Ῥωμαίων καὶ ὅστις τῶν ἄλλω; ἐχόντων γενῶν, οὐτε γὰρ Περσικὴ τις ἀκρατος ἢ στολὴ γέγονεν ἥδη Ῥωμαίους, οὐτε Λατινικὴ τελέως, οὐτε μὴν τις Γοθικὴ καθάπαξ, οὐτε εἰ τις Τριβαλλῶν καὶ ἅμα Μυσῶν καὶ Παιόνων· ἀλλ' ἐκ πασῶν τὸ διὰ πασῶν εἰπεῖν τῆς μουσικῆς ἐκείνης ἀρμονίας καὶ ἀρετῆς ἐπὶ τῶν ἡμετέρων ἀντέστραπται χρόνων ἐς ἅπαν τὸναντιον μίγμα καὶ συμφόρημα· καὶ ὀρώμεν τῶν ἱερῶν περιδύλων εἰσω τοὺς τῶν φίλων παῖδας τὴν μὲν κεφαλὴν εὐκοτάς Λατίνοις, τὸ δὲ σῶμα πᾶν Περσικῶ; τε καὶ Μηδικῶ; ἐσταλμένον, καὶ τὸναντιον ἐς τὴν ὑστεραίαν τοὺς αὐτοὺς νῦν μὲν ἄλλως νῦν δ' ἄλλως νῦν δ' οὐδετέρως, τρόπον δὲ τινα τερατωδέστερον καὶ ἀλλόκοτον κατὰ τὴν ἐκάστων ἀδέσποτον βούλησιν, οἶμαι, τοῦ Θεοῦ συγκεχωρηκὸς εἰς τοῦτο κακίας βραχῆναι Ῥωμαίους ὥστε τὸν ἔνδον τῆς ψυχῆς χειμῶνα καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα τῆς Ἐκκλησίας; δόγματα ποικίλην ζάλην [f. 271 a] καὶ ἀστασίαν διὰ τῶν ἔξω τοιοῦτων σχημάτων δηλοῦσθαι, καὶ σφῶν αὐτῶν αὐτοῦ; αὐτόθεν εἶναι κατηγορούς, ἐκ πρώτης εὐθύς ὕψεως τε καὶ ἐντυχίας. Καὶ ὡς περ ἐπὶ θαλάττης, ἐπε:δὲν τῶν σφετέρων ἀγκυρῶν ὀραφανισθεῖσα νυξ ἐξωσθῆ πρὸς τὸ πέλαγος, μυρίας καὶ ἀτεκμάρτους ἀντλεῖ τὰς πλάνας καὶ τοὺς κινδύνους· οὕτω κἀνταῦθα ἐνὸς ἀτόπου δοθέντες, μυρία τὰ ἄτοπα ἵκολουσθε, πρῶτον μὲν ἢ τῶν μεγίστων ἐκ παλαιοῦ καὶ περιβλέπτων παλατίων καὶ ὅσοι τῶν τοῦτοις παραπιτσίως ἐνδόξων οἰκων καθαίρεισι, καὶ ἅμα ἢ τῶν κίωνων καὶ τῶν ἐπιπέδων καὶ ποικίλων καὶ θαυμασιῶν μαρμάρων πιπρασκυμένων διηνεκῆ; πρὸς τὸ Γαλατῶνυμον φρούριον ἀπαγωγῆ, καὶ ἢ τῆς ἐντεῦθεν χάριτος ἐκείσε μετάθεισι, καὶ ὅσα κῶμον παρεῖχε τῇ μεγίστη ταύτῃ τῶν πόλεων καὶ περιδύοτον τὴν λαμπρότητα· εἶτα τῶν ἱερῶν καὶ θείων νεῶν ὀπόσοι μεῖζον πολλῶ τῆς τῶν οἰκων ἐκείνων περιφανείας παρεῖχον τῇ πόλει τὸ κλέος.

ΠΓ. Τοῦ δ' ἦρος ἀρχομένου ὁ τῶν Τριβαλλῶν ἀρχηγὸς ἐτεθνήκει Κράλης Σερβίας, καὶ θόρυβον ἔσχε καὶ ζάλην ἐντεῦθεν ἐκεῖ τὰ πράγματα τῷ νέῳ τῆς ἀρχῆς διαδόχῳ, οὐ μόνον ἐκ τῶν τῆς χώρας ἐπιτρόπων αὐτοῦ καὶ τῶν πόλεων, ἀλλὰ καὶ Νικηφόρος ὁ

κόντου Κεφαλληνίας· υἱός, ὃν ὁ λόγος ἄνω που δεί-
δειχε γαμβρὸν ἐπὶ θυγατρὶ καταστάντα καὶ συμπα-
ρομαρτοῦντα τῷ βασιλεὶ Καντακουζηνῷ πρὶν ἢ βα-
σιλείας θράξασθαι, ἔδραμεν εὐθύς πρὸς Ἀκαρνανίαν
καὶ Αἰτωλοὺς· καὶ συλλήπτορας εἰληφῶς ἐκείνους,
καὶ ἅμα τὸν τμηναυτὰ τῶν ἐκεῖ χωρῶν τε καὶ πό-
λεων ἀρχηγὸν Σίμωνα τὸν ἐπ' ἀδελφῇ μὲν γαμβρὸν,
υἷον δὲ τοῦ τεθνηκότος Κράλη Σερβίας, ἐπέθετο
ταῖς ἀχρι τῶ ὑπηκόοις τῷ Κράλη πόλεσι τῆς Θετ-
ταλίας, προσκαλουμένας μὲν αὐτὸν ἐκ πολλοῦ, νῦν
δὲ καὶ προσχωρούσας ἔκοντι. Καὶ παρεστήσατο
τοῦτον τὸν τρόπον οὐκ ὀλίγην ἀρχὴν, προσεβρύχκτων
αὐταῖς Ἀλθανῶν καὶ Ἰλλυριῶν.

ΛΔ'. Κατὰ δὲ τοῦτον τὸν χρόνον ἦκεν ἐκ Μυσῶν τῷ
νέμῳ βασιλεὶ Ἀνδρονίκῳ, τῷ τοῦ βασιλέως Ἰωάννου
τοῦ Παλαιολόγου παιδί, νόμφη Μαρία ἡ τοῦ βασι-
λέως Μυσῶν Ἀλεξάνδρου θυγάτηρ, τὸν ἕνατον ἄρτι
τῆς ἡλικίας ἀμείβοντι χρόνον ὀμῆλιξ οὖσα καὶ αὕτη
σχεδόν. Εἶπετο δ' ἐκεῖθεν εὐθύς καὶ Εἰρήνη ἡ τοῦ
βασιλέως αὐτοῦ Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου ἀδελφῆ,
πάλαι μὲν νόμφη πεμφθεῖσα τῷ πατρὶ ῥηθέντος Ἀλε-
ξάνδρου παιδί, χηρεῦσασα δὲ μετὰ παραδρομὴν
ἐνταυτῶν ἄπαις· ἡ δὲ καὶ διήγεν ἐκεῖ τὸν βίον ἐξῆς
ἄχρι καὶ τῆμερον. Ἐνὸς μὲν οὖν ἦσαν τέκνα πατρὸς,
Ἀλεξάνδρου δηλαδὴ τοῦ τῶν Μυσῶν-βασιλέως, ὃ τε
συζυγεῖς αὐτῇ πρότερον καὶ ἡ νῦν ἐκεῖθεν ἐλθούσα
νόμφη τῷ ἀδελφιδῷ αὐτῆς Ἀνδρονίκῳ, μητρῶν δὲ
δυσοῖν· ζῶσαν γάρ τὴν προτέραν ἐξώσας σύζυγον
Ἀλέξανδρος ἀντεσιγήγαγεν ἄλλην ἐξ Ἰουδαιῶν, ἄρτι
προσαγαγὼν τῷ θείῳ ταύτην αὐτὸς βαπτίσματι, τοῦ
κάλλους αὐτῆς, ὡς φασίν, ἔρασθεις.

ΕΕ' Καὶ ταῦτα μὲν τοῦτον ἔσχε τὸν τρόπον, καὶ
τὸ ἔαρ ἐν τοῦτοις ἐτελευτα· τοῦ δὲ θέρους ἀρχομέ-
νου συνεπεπτώκει τῶν υἱῶν ἕνα τοῦ τῆς Βιθυνίας
σατραποῦ Ὑρκανοῦ πειραταῖς ἀλῶναι, συμβάν οὖ-
τως, προσδοκίας ἀπάσης ἐπέκεινα, οἶμαι, τοῦ Θεοῦ
συγκεχωρηκότης, ἵνα μικρὸν τι ἀνασπευκέναι
Ῥωμαῖοι· ἐγγένηται, καὶ μὴ τῇ τῶν πολυετῶν
κακῶν ἀπειρηκέναι συνεχέει. Γέγονε δὲ οὕτως.
Ἔστι μετὰ τὸν Εὐξείνου πόντου αὐχένα θάλασσά τις
βραχεῖα, μέτριον ἔχουσα τὸ τε μῆκος καὶ πλάτος,
καὶ, οἷον εἰπεῖν ἐκατέρω ἐκάτερον ἰσομέτρητον, μήκει
πλάτος καὶ πλάτει μῆκος. Ταύτης παρὰ τὰ εὐώνυμα
καὶ πρὸς ἔω [f. 272 a] πλευρὰ κατιὸν ἐκ γῆς ἐπί-
μηκες ἀκρωτήριον διεῖσι μέχρι μέσης σχεδὸν αὐτῆς,
ὡσπερ εἰς τινα σκέλη δύο μερίζον ἦν τέμνει θάλασ-
σαν καὶ διαιροῦν ἐφ' ἐκάτερα, καὶ γινόμενον μὲν
αὐτὸ καθάπερ ἰσθμὸς τοὺς ἐκατέρωθεν κλύδωνας
ἀνακόπτον καὶ θραῦον, ποιοῦν δ' ἐκεῖνα καθάπερ δύο
πορθμοὺς, καὶ τὴν αὕτην ἐκατέρωθεν ἀνὰ μέρος
ἀμφοῖν ἐκείνοις ἐν ταυτῷ παρεχόμενον χρεῖαν· ἄπερ
τοῖς ἔγχωριοῖς κόλποι δυσὶν ὀνόμασιν διαφόροις εἰς
εὐσύνοπτον σύνεσιν τοῖς ἀκούουσιν ὀνομάζονται, ὁ
μὲν Δασκάλιος, ὁ δ' Ἀστακηνός. Τὸ δὲ τοιοῦτον
μέρος τῆς Βιθυνίας εἰς κλῆρον πρὸς τοῦ πατρὸς
Ὑρκανοῦ λαβὼν ὁ μετὰ τὸν πρεσβύτερον καθ' ἡλι-
κίαν τρίτος τῶν παιδῶν νῦν μὲν θαλάσσης πόρθῳ που
τάς διατριβὰς ἐποιεῖτο, νῦν δ' ἔγγυτέρω κατ' ἐξου-
σίαν αὐτόνομον. Τὰς γοῦν θερινὰς ἐκείνας τοῦ ἡλίου

dixi maritum sororis et comitem Cantacuzeni imp.
antequam hic regno potitus erat, ad Acarnanes et
Ætolos sese contulit, eosque socios sibi adunxit
unaque Simonem qui eo tempore illorum vicorum
et urbium præfectus erat, ab sorore generum, et
filium Cralis Serbiæ. Ille igitur præpositus est urbi-
bus Thessaliæ quæ antehac subjectæ erant Crali.
quæque eum jam multo ante recessiverant, et tunc
ultra in ejus potestatem se permiserunt. Itaque
non parvam ille potestatem recepit, præsertim cum
socii se adjungerent finitimi Albani et Illyrii.

τάως [f. 271 b] εἰς συμμαχίαν καὶ τῶν γειτόνων

XIV. Hoc ipso vero tempore e Mysia juveni imp.
Andronico, imp. Joannis Palæologi filio, sponsa ve-
nit Maria, regis Mysorum Alexandri filia, quæ cum
illo qui tunc nonum fere ætatis annum attige-
rat, eandem fere ætatem agebat. Statim autem
inde secuta est Irene imp. Joannis Palæo-
logi soror, olim Alexandri illius filio nupta, tum
vero post annorum spatium vidua siue liberis, que
vitam suam ibi degit ad hunc diem. Ejusdem au-
tem patris 558 erant liberi Alexandri Mysorum
regis, e quibus tum sponsa fratris illius filio Andro-
nico venerat. Erant autem a duabus matribus: prio-
rem enim uxorem cum repudiasset Alexander,
adjunxerat sibi Judæam mulierem, cui baptismum
administrari curavit et cujus, ut dicunt, pulchri-
tudine incensus fuerat.

XV. Hæc igitur eo tempore acta sunt usque ad
veris finem. Initio vero ætatis accidit ut unus e
filiis Hyrcani satrapæ Bithyniæ a piratis caperetur.
Quod omnibus quidem nec opinatis accidit; mihi
vero secundum Dei voluntatem, ut exinde paulisper
saltem respirare possent Romani, neque propter
diuturnas multorum annorum vexationes animum
desponderent. Accidit autem illud ita. Exstat juxta
Pontum Euxinum lacus quidam angustus, non ma-
gna longitudine nec latitudine, pene ut mensura
par sit longitudinis latitudini, et latitudinis longi-
tudini. Cujus ab sinistro latere quo ad occidentem
spectat promontorium prælongum ex terra procur-
rit in lacum fere usque medium; ita ut in duo
brachia lacum dividat et diasecet ab utraque parte,
et tanquam isthmus sit ab utraque parte undas
propulsans et frangens, et qui duas portas efficit
559 et his eundem ab utraque parte præbet
usum opportunum. Qui sinus ab accolis duobus
nominibus nuncupantur iis qui audiunt satis per-
spicuis. Alter enim Darselius, alter Astacenus no-
minatur. Pertinebant autem ad eam Bithyniæ par-
tem quam a [patre Hyrcano acceperat filius post
natum majorem pro ætate tertius, qui nunc longius
ab lacu illo domicilium habebat, nunc in propin-
quius, pro voluntate sua. Qui cum ibi ad calores
æstivos depellendos moraretur, unum ex incolis qui
retia et piscariam faciebant ad se vocavit et cum

hoc navem intravit et raptim promontorium prætervectus ex altero sinu in alterum, scilicet recreationis causa transiit. Ibi autem forte eo tempore ad ripam arboribus tectam et obsitam, in insidiis latebat, piratica unirem's, quæ huc illuc præter regionem Barbarorum maritimam et terram Asiaticam circumveli solebat, et latrocinio quæstum facere apud Persas, et a peregrinis captivis res ad vitam necessarias pretio emere. Hæc igitur repente irruens in piscatoris navem ex improviso, insiluit et cepit eam; idque non sine sanguine evenit; præda autem præter omnem expectationem facta majoris pretii erat quam quælibet **560** alia et per multos annos acquisita. Quare cum bene cognosset illa prædæ pretium, illico sese præter Phocæam domum contulit. Urbs autem olim Hellenica, nunc vero Barbaris tributaria, ut a timore et periculo secunda esse posset, sita est in promontorio sinus maritimi, in Æolideam terram longissime incurrentis et fines Lydorum regni pene attingentis. Huic urbi imperat qui a Romanorum imp. creatus et Byzantio mittitur in tempus quantum ille statuerit. Hoc vero cum capti patri Hyrcano relatum esset, non tolerandam rem, sed propriæ ipsius morti æqualem censuit, cum filium captum quidem, non vero a quibus sciret, conjectationibus et variis reputationibus mentem distrahens, diu incertas aures fluctuanti rumori præbuit, donec Phocenses piratas filium rapuisse comperisset, eosque esse Romanos, sed ex peregrina et cum Barbaris mista terra. Jam cum neque a mari neque a continente filii raptorem parere posset, ad imperatorem se convertit, et huic totum se ex animo fore pollicitus est amicum et verum et promptum adiutorem in omnibus quæ juberet, seque pecunias necessarias sine fraude soluturum, modo infelicis filii liberationem procuraret, isque sibi quam celerrime vivus redderetur. Verum eo ipso tempore cum nihil in re illa jam evenisset, accidit ut Hyrcani filius natu major moreretur, quem ille successorem **561** et summæ in provincia rerum administratorem destinaverat. Quæ res in majorem animi afflictionem Hyrcanum compulsi et ad inquirendum filium tum viventem in vinculis movit. Continuo igitur ad imp. misit qui instarent et ad festinantiam eum incitarent, simulque pecunias partim quas de suo dedit, partim quas ei remisit de pristino debitas, ad necessarias impensas, quibus iustitiam armare et instruere posset contra Phocenses. Hisque insuper sive data promissit, se in vincula traditurum quam brevissimo tempore Matthæum imperii ejus adversarium et hostem, eumque sic brevi diuturnis motibus exempturum. Itaque primum eam ob rem imp. ad Phocensium præfectum legatos misit. Ille vero forte fortuna elatus, superba verba retulit et postulavit pecunias et meritorum laudes propter suam fortunam. Cum vero bis et ter et sæpius postulatio facta esset, et ille jam ad defectio-

Α φλόγας ἀποσειόμενος τηλικαῦτα, μίαν τῶν ἐκεῖ που περὶ δίκτυά τε καὶ ἰχθύων ἀγρὰν ἀσχολουμένων ἀλιείων προσκαλεσάμενος, εἰσήει τε καὶ ἡρέμα πῆρεται τὸ ἀκρωτήριον ἐκ θαλάττης εἰς θάλατταν, οἷας δηποτοῦν ἀναψύξωος ἕνεκα. Ἐτυχε δ' ἐν ταυτῷ παρὰ τὰς ἐκεῖ που συνηρεφεις καὶ κατασκόλους τοῖς δένδροις ἀκτὰς ἑλλοχῶσα πειρατικὴ τις μονήρης, εἰλωθῆα κατ' ἄλλοτ' ἄλλους τόπους τῆς βαρβαρικῆς ἐκεῖνης παραλλοῦ καὶ Ἀσιατικῆς γῆς τοῦτο ποιεῖν, καὶ τῶν ἐκεῖθεν λαφύρων Περσικὰ κερδαίνειν ἐξ ἀθῆλων γρήματα, καὶ ἄλλοφύλων αἰχμαλώτων ἰδίαν πορίζεσθαι βλοῦ διάρκειαν. Αὕτη τοίνυν ἐξαίφην εἰσεπισσοῦσα τῇ ἀλιείᾳ ἐκείνῃ κατὰ τινα τύχην ἀδόκητον εἰσεπήδησέ τε καὶ εἶπεν, οὐκ ἄνευ μὲν τραυμάτων, εἶπε δ' οὖν. Καὶ γέγονεν αὕτῃ τὸ κατὰ τύχην [f. 272 b] ἀνέλιπτον πάρεργον μείζον ἔργον παντὸς καὶ πολυετοῦς. Διὸ καὶ μαθοῦσα τὸ τῆς ἀγρᾶς πολύτιμον ἦχετο παραχρημα παρὰ τὴν Φωκαίαν οὐκαδὲ ἀπιούσα, πόλιν Ἑλληνίδα μὲν τὸ ἀρχαίον, νῦν δὲ Βαρβάρους διδοῦσαν φόρους ὑπὲρ ἀπόβου καὶ ἀκινδύνου βλοῦ τινός. Κεῖται γὰρ ἐν ἀκρῇ κόλπου τινὸς θαλαττεῖου, μέχρι πλείστου τῆς Αἰολίδος γῆς προτόντος, καὶ τῶν ὄριων ἤδη σχεδὸν τῆς τῶν Λυδῶν παραψαύοντο: χώρα. Ταύτης ἐπιτροπεύει τῆς πόλεως, ὃν ἂν ὁ Ῥωμαίων ἑλοτο βασιλεὺς καὶ ὃν ἐκ Βυζαντίων ἐκαίσε πέμψει, καθ' ὃν ἂν καὶ ἐφ' ὅσον κυρώσει χρόνον. Τὸ δὴ τοιοῦτον μαθόντι τῷ τοῦ ἐαλωκότος πατρὶ Ἰρκανῷ οὐ μάλα τι ἀνεκτὸν ἐνομίσθη, ἀλλ' οἰκείου θανάτου μὴδὲ βραχὺ τι ἀπαικός, ὅτι τὸν υἱὸν ἐζημιώται μὲν, ὅφ' ὧν δ' οὐκ ἤσθάνετο· εἰκασμοῖς γὰρ τισι καὶ στοχασμοῖς διαφόροις μερίζων τοὺς λογισμοὺς, μετέωρον παρεῖχεν ἀκοὴν τοῖς ἄλλοτ' ἄλλα θρυλλοῦσι μέχρι πολλοῦ. Ὅψα δὲ Φωκαέας εἶναι πεπισμένους τοὺς τὸν υἱὸν ἀρπύσαντας πειρατὰς, καὶ τούτους Ῥωμαίους μὲν, ἐκ δ' ἄλλοδαπῆς τινος καὶ μεξεοαρβάρου τῆς χώρας, καὶ μὴτ' ἐκ θαλάττης ἔχων μὴτ' ἐξ ἡπειρου τοὺς τὸν υἱὸν κεκτημένους ἀμύνασθαι, πρὸς μόνον ἐβλεψε τὸν βασιλέα, καὶ τοῦτ' παρέχειν ὄλον ἐαυτοῦν ἀσμένως ὑπισπνεῖτο φίλον τε ἀκραιφνῆ καὶ πρόθυμον ὑπέρτην πρὸς ἅπαν τὸ κελευόμενον, καὶ χρημάτων ἀφύθονον παρηχέα τῶν ἀνηκόντων εἰς χρεῖαν, εἰ μόνον εὐροὶ λύσιν τοῦ δεινοῦ καὶ ζῶντα τὴν ταχίστην λάβοι τὸν παῖδα. Μετεώρου γε μὴν τῆς τοιαύτης οὐσης ἀσχολίας, τεθνάναι τέως συνέθη καὶ τὸν πρεσβύτερον τῶν Ἰρκανοῦ παίδων. [f. 273 a] ὃν καὶ διάδοχον ἐταμίειεν αὐτοῦ καὶ τῶν κατ' αὐτὸν μερίζων τῆς σατραπείας πραγμάτων· ὃ καὶ μάλα μᾶλλον εἰς μέγλους τε ἐξέκαυσε θρήνους Ἰρκανὸν, καὶ ἅμα πρὸς θερμοτέρας ζητήσας; τοῦ ζῶντος ἔτι παιδὸς ἐν δεσμοῖς. Διὸ καὶ πέμπων διηνεκῶς οὐκ ἔληγε τοὺς διαναστήσοντας βασιλέα καὶ πρὸς τοῦργον σπουδαιότερον καταστήσοντας, χρήματά τε ἐπὶ τοῦτοις ἅ μὲν οἰκοθεν εἰδίδου, ἅ δ' ἠφείει τῶν πρὶν ὀφλημάτων εἰς ἀναλωμάτων χρεῖαν, ὅσα ἱκανὰ τριήρεις πληρῶσαι καὶ ὀπλισαὶ κατὰ Φωκαέων. Καὶ ἅμα προσετίθει καὶ ἐπηγγέλλετο ἔτι καὶ δέσμιον δώσειν αὐτῷ τὴν ταχίστην Μιθθαίων τὸν τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἐχθρὸν καὶ πολέμιον, καὶ μακρῶν ἐν

βραχεὶ θορυβῶν αὐτὸν ἀπαλλάξαι. Καὶ δὴ πρῶτον ἄ
 μὲν ὁ βασιλεὺς τῶν τῶν Φωκαέων ἐπιτροπεύουσι
 πρέσβεις ἐπιμπεν ὑπὲρ τούτου· ὁ δ' ἐπαρθεὶς τῶ
 εὐτυχίᾳ λόγους ὑπέρφρονας ἀντέπεμπε, καὶ
 ἦγει χρήματα καὶ ἀξιομάτων ὄγκους ὑπὲρ τὴν ἑαυ-
 τοῦ τύχην. Ἐπεὶ δὲ δις καὶ τρίς καὶ πολλάκις τῆς
 τοιαύτης δοκιμασθείσης πείρας αὐτὸς τε καὶ εἰς
 ἀποστασίαν ἐβλεψε καὶ ἀπρακτὸν εἶδεν τὴν τοῦ
 βασιλέως σπουδὴν, τριήρεις ὁ βασιλεὺς ἐκ Βυζαν-
 τίου μεγίστας μὲν τριῖς, μικρὰς δὲ διήρεις καὶ
 μονήρεις πλείους· ἀθροίσας ἐκ Τενέδου τε καὶ Λέ-
 σβου καὶ Αἰήνου, ἄρας κατέπλευσεν ἐς τὸν τῶν Φω-
 καίων λιμένα. Καὶ ὁ χειμῶν ἐν τούτοις ἐτελεύτα.
 Ἄρτι δὲ τοῦ ἤρος ἀρχομένου παρεσκευάζετο πρὸς
 πολιορκίαν. Κάπειθ' ἔπερ αὐτῶν ἤμιστα εὐδοκίαν ἦν, εἰ
 μὴ τὴν τῆς ἕξω πρότερον χώρας, τὸν τῶν Λυδῶν Β
 ἡγεμόνα φημί, τῆς τῶν Φωκαέων φίλας ἐκστήσας
 ἑαυτῶ [f. 273 b] καταστήσειε φίλον, πέμψει δεξιὰν
 αὐτῶ, καὶ οικιοῦται πρὸς τε φίλαν καὶ συγγενείας
 ἐπαγγεῖλαι. Καὶ θαρρῆσας ἤδη περιστρατοπεδεύει
 τὴν πόλιν ἐκ τε γῆς καὶ θαλάττης, καὶ βήγνουσι
 πῶλεμον ἰσχυρὸν κατὰ τοῦ ἀποστάτου. Ἀβρώστως
 δ' ἀμυνομένων ἐνδοθεν τῶν Φωκαέων, καὶ ἅμα νότου
 ταῖς ναυσὶν ἀνεπιπεύσαντος κραταιότερον, ἑγγυῶς
 τῆς νίκης γενομένους ἀντέκρουσε τοὺς βασιλικούς.
 Ἐπεὶ δὲ χρόνος ἐπιβέβητο ἐπὶ τούτοις συχνός, καὶ ὁ
 βασιλεὺς ἐξῶν ἀνυπόπτως ἦδη καὶ σὺν πολλῶ τῶ
 θάρρει μετὰ τῶν οικίων ὡς πρὸς φίλους καὶ ἐστία-
 τορας τοὺς Βαρβάρους, συγκυνηγετῶν αὐτοῖς καὶ
 συνδιημερεύων ἀδελῶς διατέλει, καὶ ἐπαγγέλλετο μὴ C
 πρότερον ἐκεῖθεν ἀπηλλάχθαι πρὶν λιμῶ κατατρι-
 ψας τὴν πόλιν βίβ' καὶ ἀκούσαν παραστήσασθαι,
 σκέπτεται καθ' ἑαυτὸν ὁ Βάρβαρος, ὁ τῆς Λυδίας
 λέγω σατραπίης ἐκείνος, παρασπονδίσας ἀπονητὶ
 χειρώσασθαι βασιλεία συγκυνηγετούντα καὶ συ-
 εστιώμενον, καὶ πολλῶν μὲν χρημάτων ἐν βραχεὶ,
 πολλῶν δὲ πόλεων Ῥωμαϊκῶν γενέσθαι κύριος, καὶ
 ἅμα μέγα πρὸς τούτοις κτήσασθαι κλέος ἐν τε ὁμο-
 φύλοις καὶ ἄλλοφύλοις. Ἀλλὰ τοῦ Θεοῦ τὰ κρείττω
 περὶ τοῦ βασιλέως βουλευσαμένου λήληθεν ὁ Βάρ-
 βαρος πρὶν δεδρακέναι πεπονθῶς. Μηνηθέντας γάρ
 τῶ βασιλεὶ παρ' ὅτουσιν τῶν Βαρβάρων τοῦ πονη-
 ροῦ βουλευμάτου, ἀγνοῶν ὁ Βάρβαρος ἤκεν ἐς τὴν
 ὕστεραιαν ἔωθεν, μετὰ τῆς εὐθυίας ἀστείότητος D
 ἔκπευ· τῶ βασιλεὶ κομίζων καὶ προσκαλούμενος
 ἐπὶ κυνηγεσίᾳ πάλιν καὶ χαρίτων μετὰς εὐωχίας
 καὶ φιλικῶν συμπόσια, ἐξιδόντα τῆς ἡγεμονίδος
 τριήρους. [f. 274 a] Ὁ δὲ βασιλεὺς προσπαισά-
 μενος ἔχειν τι μυστικώτερον βούλημα προειπεῖν
 αὐτῶ τῆς τριήρους· ἐντὸς πρότερον, ἐπειτα συνεξί-
 ναι, ἐκάλει πρὸς ἑαυτὸν· ὁ δ' ὑπήκουε. Καὶ εἰσιόν-
 τος ἐλύετο τὰ πρυμνήσια παραχρῆμα, καὶ ὠφθη
 μικρὸν τι πρὸς πέλαιος εὐθύς ἀναχωροῦσα ἡ ναῦς,
 ἐντὸς δικτύων ἔχουσα τὸν ἡπειρώτην ἐκείνον καὶ
 ἐπιόρκου Βάρβαρον. Καὶ τῶν ἐλέγχων περιστάντων ἐξαίφνης ὠμολόγει καὶ αὐτὸς τὴν ἀτοπίαν τῆς γυν-
 μης καὶ ἀνεκάλυπτε τὰς τῆς καρδίας ἀπορρήτους ἐπιβουλὰς. Ἦκεν οὖν μεθ' ἡμέρας ἡ τοῦ Βαρβάρου
 σύζυγος, χρήματα τε ὑπὲρ τοῦ ἀνδρὸς κομίζουσα, καὶ ἅμα λέγουσα ὡς εἰ μὴ λάβοι τὸν σύζυγον, λή-
 ψεται ἀπίουσα ἕτερον ἐπὶ ψυλακῆ τῆς ἡγεμονίας, μὴ ποῦ τις τῶν πέριξ ληστρικῶς ἐπιδραμῶν καὶ ἐπι-
 θιμένως ἄρπανῆ τῆ ἀρχῆ αὐτὴν τε καὶ τὰ τέκνα δουλώσῃ. Ὅπερ ἀκηκόως ὁ βασιλεὺς, καὶ συννε-

Byzantio tribus longissimis triremibus, pluribus
 autem exiguis biremibus et uniremibus conductis
 ex Tenedo et Lesbo et Lemno, confestim in Pho-
 censium portum navigavit. Interea autem hiems
 finivit. Redeunte vero primo vere ad obsidionem
 imp. accessit; sed cum nullum 562 prosperum
 successum videret nisi prius Lydorum regem
 terræ istius confinem a Phocensium amicitia dis-
 junxisset, cum hoc ipse foedus iniiit et amicitiae et
 propinquitatis vinculo eum sibi adjunxit. Itaque
 audacter urbem terra marique circumsegit et
 grave movit bellum in eum qui a Phocensibus
 defecerat. Phocenses autem invalidi intra muros
 resistebant; sed eodem tempore noto navibus ve-
 hementer adversante, imperatorii milites a victoria
 pene parva dejecti sunt. Multo tempore in his absum-
 pto, cum imp. nihil suspicans et multa cum fiducia
 cum suis Barbaros tanquam amicos et familiares ad-
 iret, et cum iis venaretur continuo et securus viveret,
 et declarasset se non prius inde abiturum quam fame
 confecta urbs necessitate coacta sibi tradita esset,
 Barbarus ille Lydiæ satrapa secum in animo volve-
 bat, quomodo facile vincere posset imp. secum
 venantem et degentem, et brevi multarum co-
 piarum et multarum urbium Romanarum potire-
 tur, et simul magnam sibi inde famam pararet apud
 suos et peregrinos. Verum Deus imp. meliora vo-
 luit et Barbaro ante facinus præter opinionem
 accidit contrarium. Consilio enim hoc maligno a
 Barbaro quodam regi nuntiato, Barbarus ille nihil
 suspicans postridie cum consueta 563 liberalitate
 equos misit regi eumque invitavit ut ad venationem
 et ad gratiarum plenas voluptates et ad famili-
 ariam conviviam egrederetur et triremi regia. Imp.
 autem simulato secreto consilio, quod si in ipsa
 triremi ei aperuisset, tum una se cum eo exiturum,
 eum ad se vocavit. Ille igitur cum obsecutus esset
 et triremem intrasset, statim retinacula soluta
 sunt et brevi in alto conspiciebatur navis in reti-
 bus retinens terrestrem illum Barbarum dolosum.
 Cum sceleris incriminaretur, consilii turpitudi-
 nem confessus est et cordis nefandus dolos apernit.
 Venit autem post paucos dies Barbari uxor cum
 multis pecuniis quibus maritum redimeret, et de-
 claravit, nisi redderetur maritus, se abituram et
 alium sibi adjuncturam ad regni custodiam, ne
 quis latro advectus orbatum regnum occuparet et
 se una cum liberis in servitutem redigeret. Quæ
 cum imp. audisset et secum reputasset secundum
 mulieris dicta damnum sibi futurum et ingloriam
 regis victoriam de satrapa, pecunias quæ sibi al-
 late erant recepit, pro cæteris vero debitis liberos
 ejus obsides recepit, et sic mulieri vitrum l'berum
 reddidit.

νοηκῶς ὡς ὀπότερον ἂν τῶν τῆ γυναικί ρηθέντων γένοιτο, ἐπιζήμιόν τε καὶ ἀκλεᾶ τὴν κατὰ τοῦ σατραπικοῦ νίκην τοῦ βασιλέως τίθῃσι, τὰ τε κομισθέντα χρήματα τέως ἐλάμβανε, καὶ ἀντὶ τῶν ἐπι-
 ὀφειλομένων ἐξῆς ὄμνηρα τὰ ἐκείνης δέχεται τέκνα, καὶ οὕτως ἐλευθερον ἀφήσῃ τὸν ἄνδρα τῆ γυναικί.

564 XVI. Hoc certamine imp. prospere et sine A
 vulnere finito, ei aliud quiddam evenit majoris
 momenti, vel potius omnium quæ moliebatur ma-
 ximum et gravissimum, et quod melius et mirabi-
 lius, sine ullo labore comparatum. Media enim
 æstate qua aristæ messorum et collectores postula-
 bant, cum quatuor millibus equitum ab Hyrcano
 socero acceptis et cum cæteris imperio suo subditis
 militibus Romanis Matthæus imp. Cantacuzeni filius
 transit angustias circa Christopolim et vicinas
 Philipporum urbes vastavit, in primis autem regio-
 nes quæ his confines sunt, Romanas quidem, sed
 ex longo tempore Triballis subditas. Quod cum
 Triballus qui provinciam illi eo tempore præfectus et in
 armis erat, comperisset, Matthæus imp. vi copiarum
 oppressus et ipse vivus captus est. Capti autem
 sunt cum eo fere omnes qui in prælio gladio non
 occisi erant. Hoc nuntiato, imp. confestim Lesbo
 profectus ibi cum copias navales reliquisset et quæ
 ad Phocæam oppugnandam spectabant præparasset
 et instituisset, passis velis navalia circa Abderam
 ingressus est, et hinc legatos misit ad Triballum
 qui captivum tenebat Matthæum, et cum eo ami-
 citia inita mutua et pecuniis datis non paucis eum
 in potestatem suam accepit, et misit eum **565**
 in Tenedum insulam una cum conjuge, liberos autem
 ejus custodiendos dedit genero ab sorore Latino
 eo tempore Lesbo insulæ imperanti. Expugnaverat
 enim rex antea bello Gratiani urbem in qua Mat-
 thæi uxor cum liberis habitabat. Ibi autem cum
 litteras plures a Byzantiis Matthæo clam missas
 antequam captus erat invenisset, quæ illorum erga
 eum benevolentiam et favorem testabantur, una
 illorum insidias in Paleologum, rex aliam sibi ope-
 ram sub manibus esse simulans, iter vertit ad
 eum ipsius commodum tuendum, et silentio clam
 omnibus familiaribus Byzantium se contulit una
 cum trireme, et ibi a nemine Byzantium prius
 cognitus est quam regiam domum intrasset et reg-
 inam ipse salutasset. Quod cum Hyrcanus Bithyniæ
 satrapa accepisset, multo crebrius eum legationi-
 bus incitavit ut redditum acceleraret propter filii li-
 berationem, nisi novarum turbarum et tumultus
 causam inter Romanos fieri ipsius tarditatem vellet.
 Imp. igitur quantum fieri potuit mœnibus Byzantii
 oppressis præter omnium opinionem intra quadra-
 ginta dies una cum trireme quam celerrime reli-
 tum habuit: sed antequam reversus esset Romanam
 classem conspexit Byzantium navigantem, idque
 nullo ipsius jussu, ita ut tantum non stationem de-
 seruisset **566** omnibus regis mandati vinculis
 abruptis. Prætendebant autem se necessitate coac-
 tos Tenedo Byzantium reversos esse, propter ino-
 niam necessariorum, neque amplius constare po-
 uisse classem, sine imperatore. Iratus igitur imp.,

IC'. Τοῦ δὲ τοιοῦτου στρατηγήματος εὐτυχῶς τε
 καὶ τραυμάτων δίχα τῶ βασιλεῖ γεγονότες ἕτερον
 ἐπιγίνεται μείζον, μᾶλλον δὲ τῶν αὐτῶ σπουδαζο-
 μένων τὸ μέγιστόν τε καὶ κραταιότατον, καὶ τὸ γε
 βέλτιον καὶ θαυμαστότερον, ὅτι καὶ ξὺν οὐδενὶ πό-
 ῤσταμένου γὰρ ἦδη τοῦ θέρους, καὶ τῶν ἀσταχῶνα
 προκαλουμένων τοὺς θεριστὰς καὶ ἀμαλλοδέτας,
 τετρακισχιλοὺς ἰππέας βαρβάρους ἀνειληφῶς πεμ-
 φθέντας παρὰ τοῦ Ὑρκανοῦ τοῦ γαμβροῦ Ματθαῖος
 ὁ βασιλεὺς ὁ τοῦ Καντακουζηνοῦ υἱός, καὶ εἰ
 [f. 274 b] τινες εἶεν τῆ αὐτοῦ βασιλείᾳ ὑπέκοντες
 στρατιώται Ῥωμαῖοι περὶ τὸ Βωλερὸν, καὶ διαβάς
 τὰς περὶ Χριστοῦπολιν ἰστανωμένας παρόδους,
 ἐληΐζετο τὰ ἐπέκεινα Φιλίππων ἄσπετα, μᾶλλον δ'
 ὅσα περίοικα τοῦτοις χωρία Ῥωμαίων μὲν ὄντα,
 ὕψηλα δὲ Τριβαλλοῖς ἐκ πολλοῦ. Ὁ προεγνωστός
 τοῦ τὴν χώραν ἐκείνην τῆνικαῦτα διέποντος Τρι-
 βαλλοῦ, καὶ ἀντιστάντος ἐν ὄπλοις, ἠττήθη κατὰ
 κράτος Ματθαῖος ὁ βασιλεὺς, καὶ ἐάλω μὲν αὐτὸς
 ζῶν, ἐάλωσαν δὲ καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ σχεδὸν ἅπαντες,
 ὅσοι μὴ ξίφους ἔργον ἐν τῇ μάχῃ γεγέννηται. Τοῦτο
 μαθὼν ὁ βασιλεὺς ἄρας ἐκ Λέσθου, ἐνθα τῆνικαῦτα
 τὴν ναυτικὴν διανέπει δύναμιν καὶ τὰ πρὸς πο-
 λιορκίαν Φωκαεῶν συντείνεινα ἡτοιμάζετό τε καὶ
 προηυτρέπει, πλήρῃσιν ἱστοῖσι καταίρει ἐς τὰ
 πέριξ Ἀδδῆρων ἐπίνεια· καὶ πρέσβεις ἐκείθεν
 πεπομφῶς τῶ τὸν Ματθαῖον κατέχοντι δέσμιον
 Τριβαλλῶ, καὶ φίλαν δοῦς καὶ λαθῶν, καὶ δώροις
 οὐ μικροῖς φιλοφρονησάμενος, ἐληψε. Καὶ αὐτὸν
 μὲν δέσμιον πρὸς Τένεδον πέμπει τὴν νῆσον ὁμοῦ
 τῇ συζύγῃ, τὰ δὲ τέκνα φυλάττειν παρέχει τῶ ἐπ'
 ἀδελφῇ γαμβρῷ Λατίνῃ, τῶ τῆνικαῦτα Λέσθου τῆς
 νῆσου ἐπιτροπεύοντι. Ἐφθῆ γὰρ πολέμῳ προελη-
 φῶς ὁ βασιλεὺς καὶ τῆ Γρατιανοῦ πόλιν, ἐν ἣ καὶ
 ἡ Ματθαίου μετὰ τῶν τέκνων ὦκει γυνή. Ὀπίε
 παρ' αὐτῆ καὶ γράμματα εὐρηται Βυζαντιῶν πολ-
 λῶν, λάθρα Ματθαίῳ πεμπόμενα πρὶν ἀλῶναι,
 δεικνύοντα τὴν σφῶν πρὸς αὐτὸν εὐνοίαν καὶ στορ-
 γήν, καὶ ὅσα ἐπίβουλα κατὰ τοῦ Παλαιολόγου
 συνεσκευάζοντο. Δι' ἃ δὴ καὶ τὴν ἀνὰ χεῖρας ἄλλην
 σπουδὴν ὁ βασιλεὺς ὑπερθέμενος, τὴν τε σολὴν
 ἡμεῖς πρὸς τὸ ἰδιωτικώτερον, [f. 252 b] καὶ λαθῶν
 πάντας οἰκείους ἤκε σπεύσας εἰς Βυζάντιον μετὰ
 μιᾶ, τριήρους. Καὶ οὐκ ἔγνωσται Βυζαντιῶν οὐδενὶ
 πρὶν εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν καὶ τὴν βασιλίδα
 ἀσπασσάσθαι σὺν ἰδιωτικῷ τῶ σχήματι. Ταῦτα μα-
 θὼν Ὑρκανὸς ὁ τῆς Βιθυνίας σατραπῆς Βαρβάρων,
 πρεσβείαις αὐτὸν πυκνοτέραις ἐπιταχύνειν ἠνάγκαζε
 τὴν ἐπάνοδον ἐλευθερίας ἕνεκα τοῦ υἱέος, εἰ μὴ
 βούλοιο σκανδάλων καὶ θορύβων αὐθις ἀρχὴν γεγο-
 νέναι κατὰ Ῥωμαίων τὴν αὐτοῦ βραδυτητα. Σπεύ-
 σας οὖν ὁ βασιλεὺς, καὶ ὡς ἐνῆν τοὺς ἐν Βυζαντίῳ
 θορύβους καταστράμενος ἐς τὸ πάντῃ ἀνυπόπτον
 ἐντὸς ἡμερῶν τεσσαράκοντα, μετὰ μιᾶ, τὴν ταχί-
 στην ἀνήχθη τριήρους. Ἀλλὰ πρὶν ἀνυχθῆναι, τὸν

Ῥωμαϊκὸν ἐθεῖτο στόλον ἐς Βυζάντιον καταπλέοντα, ἅ a navium ducibus ut par erat pœnam illico petiit οὐδαμῆ κατὰ γνώμην αὐτοῦ, ὅτι μὴ λειποτακτῆ- sine mora (temporis enim brevitatis cunctationem σαντὰ τε καὶ πάντας δεσμούς προσταγῆς βασιλικῆς nullam admisit, et res urgebat maximopere). Deinde duabus tantum uniremibus regiæ navi ad- ἀπορρήξαντα, καὶ ἐς Βυζάντιον ἐκ Τενέδου παλιν- adjunctis, cum usque ad Præconnesum venisset, ipsaδρομήσαντα δι' ἀνάγκην, ὡς ἔφασκον, τῶν ἐπιτη- in via ei utile visum est Hyrcano amicitiam decla- δσιῶν ἄρδην ἐπιλιπόντων ἀπάντων, καὶ μένειν οὐκ rare, ut animum ejus jam ad suspicionem de per- ἔτι κατὰ χώραν δυναμένης τῆς ναυτικῆς ἀναρχίας. fidia propensum denuo sibi reconciliaret, et ita re, Ὅργισθεις οὖν τοῖς ναυάρχοις καὶ τὰ εἰκότα ἐπι- non verbo, probaret imp. animum integrum esse, τιμήσας διὰ βραχέων (τὸ γὰρ τῆς ὥρας στεγνὸν οὐ neque ullum dolum expeditioni intervenisse. Deinde παρῆγεν εὐρυχωρίαν τῷ πλείονι) τῆς προκειμένης cum plenis velis primum Tenedum appulisset, ibi delibērabat de filio Hyrcani et de redemptionis pec- εἰγετο σπουδῆς, τῇ βασιλικῇ ναυαρχίᾳ μονήρεις δύο μόνως ἐπαγόμενος συμπλευούσας. [f. 275 b.] Ἐπεὶ cuniis quæ Phocensibus darèntur, et de uxoris fra- δ' ἄχρι καὶ ἐς Προικόννησον ἦν ἀφιγμένος, ἔδοξεν tre Matthæo, qui Tenedi in arce custoditus tene- ἐκεῖθεν δεξιὰν ἐξ ἐφόδου τῷ Ἵγκανῶ πεπομφέναι, batur, et propter quem silentio moliebantur sedi- tionem, quid faciendum esset.

δὲ δόλος οὐδεὶς μεσιτεύει τοῖς πράγμασιν. Μετὰ δὲ ταῦτα πλήρῃσιν ἰστίοις ἐς Τένεδον πρῶτον ἀφίκεται, βουλευσόμενος ἐκεῖσε σχολῆ περὶ τε τοῦ παιδὸς Ἵγκανοῦ καὶ τῶν ὑπὲρ αὐτοῦ Φωκαεῦσι δοθησομένων λύτρων, καὶ πρὸς γε περὶ τοῦ γυναικαδέλφου Ματθαίου, ὃς φρουρούμενος μὲν ἦν τῇ τῶν Τενεδίων ἀκροπόλει, διὰ δ' αὐτὸν νεωτερισμὸς τις ἐξηχεῖτο λαθραῖος, καὶ ὄσα ἐπὶ τούτοις πράττειν χρῆναι.

IZ'. Καὶ ταῦτα μὲν τῇδὲ πη ἐφέρετο, καὶ τὸ με- τόπωρον ἐν τούτοις ἐτελεύτα· ἐγὼ δ' ἐπανάληψιν μετρίαν, ἐνταυθοῖ τοῦ λόγου γενόμενος, ποιήσασθαι βούλομαι τῶν ἄνω που εἰρημένων ὑμῖν περὶ τῶν τοῦ Παλαμᾶ πρὸς ἡμᾶς διαλέξεων, ἵνα μὴ πόρρω που τῆς μνήμης τὸν εἰρμὸν ἐκείνων ἀφέντες, λάθω- μεν ἀπολωλεκότες τὰ ἀναγκασιότατα τῆς δογματικῆς ὑποθέσεως.

XVII. Hæc igitur ita se habuerunt, et auctum- nus interea finivit. Jam vero ego cum huc venerim, modicam eorum quæ supra 567 de Palamæ con- tra nos disputationibus vobis exposui, repetitionem faciam, ne in sequentibus rerum nexu e memoria amisso, ea quæ vel maxime necessaria sunt ad dogmaticam doctrinam perdamus.

MARTYRION ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΚΟΔΡΑΤΟΥ

ΚΑΙ ΤΩΝ ΣΥΝ ΑΥΤΩ

EN KOPINΘO THE ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ.

MARTYRIUM SANCTI CODRATI ET SOCIORUM

CORINTHI IN PELOPONNESO

AUCTORE NICEPHORO GREGORA

(Ex codice Bavarico eruit et interpretatus est Reinoldus Dehnius, Societatis Jesu. — Acta SS. Bolland. ad diem 10 Martii, tom. II.)

CAPUT PRIMUM.

S. Codrati patria, vita ante martyrion.

1. Magni martyris Codrati vitam narrare ag- A
gredienti mihi, non humanis duntaxat rebus
immorari, sed miraculorum etiam quorundam
excellentiorum Dei, quibus et recentes et antiqui
libri abundant, meminisse necessum est, ne audi-
tor intelligens, quam inusitata, quamque divini
plena Numinis fuerit ratio rerum omnis, quæ a
primis infantiae annis illi obtigerunt, fidem habere
mihi reformidet. Ac illos quidem, qui sæcularem
et humanis affectibus plane obnoxiam materiæ
massam redolent, quidquid a nobis dicatur ad na-
turæ normam exigentes, inducere difficillimum
fuerit, ut aliquid cogitent illa sublimius: quod
quibusdam quasi vinculis, nullatenus tolerabilibus,
tyrannicum in modum adstricti, atque in terram
proni, omnia quæ humanitatis regulam excedunt, B
etiamsi Dei digitum habeant opificem, vix non
nugas esse existiment. Alii autem piis cogitationibus
innutriti, quorum occupatio est divina meditari,
negotio hædquaquam arduo se præparabunt, ut
quemadmodum Deo dignum est, mirabilia exci-
pian; quæ ille et plurima, et quibuscunque voluit
busque placuit modis, ostendit ac operatur.

2. Ut a patria exordiar, quæ magnum nobis
hunc virum produxit, isthmus quidam longior
quantior ad occidentem solem spectat, extre-
mis utrinque suis quasi manibus porrectis, boreæ
hinc, inde austro occurrens, et Peloponnesum
cum reliqua Græcia ita connectens, ut neque hanc
ab illa discedere omnino, neque Peloponnesum
insulam esse patiat, dum imminentibus utrinque

α'. Ἐμοὶ δὲ τὸν τοῦ μεγαλοῦ μάρτυρος Κοδρά-
του βίον διηγεῖσθαι προελομένῳ, εἰ τις μὴ ἀπι-
στεῖν ἐθέλοι, ἀκούων καινότερά τινα θεότητος γέ-
μοντα, ἐπ' αὐτῷ πεπραγμένα ἄρτι κομιδῇ τυγχά-
νοντι νηπίῳ, χρεῶν μὴ τοῖς ἀνθρωπίνους τὸ δλον
ἐμμένειν, ἀλλὰ τινῶν καὶ θειοτέρων μεμνησθαι τοῦ
Θεοῦ τεραστίων, ὧν παλαιὰ τε καὶ νέα βριθουσι
γράμματα. Οἱ μὲν γὰρ τῆς κοσμικῆς τε καὶ ἀνθρω-
ποπαθοῦς βλῆς πνέοντες, καὶ τῆ φύσει τὰ λεγόμενα
σταθμώμενοι, σχολῆ γ' ἂν πρὸς ὑψηλότεραν ἀνα-
χθεῖν ἐννοίαν, ὥσπερ εἰ τισι δεσμοῖς οὐδαμῶς φο-
ρητοῖς τυραννοῦμενοι, καὶ τῆ γῆ προσκεκυφότες,
καὶ μόνον οὐ λῆρον ἠγούμενοι, ὅσα δὴ τὴν ἀνθρωπί-
νην στάθμην ὑπερβέβληκε, καὶ αὐτῶν φανῆ δακτύ-
λων Θεοῦ. Οἷς δ' εὐσεβῆς συντέτραπται λογισμὸς
καὶ ἀσχολία τὰ περὶ Θεοῦ φαντάζεσθαι, τοῦτοις οὐ
πολλὴ δυσχέρεια θεοπροπῶς ἑαυτοὺς διατιθέναι πρὸς
γε δὴ τὰ τοῦ Θεοῦ θαυμάσια, ἀ πολλὰ, καθ' οὗς
αὐτὸς ἐθέλει χρονοῦς καὶ καιροῦς, καὶ οἷσταιν
ἀνθρώπων καὶ ὅπως ποτὲ ἐνδείκνυται τε καὶ διενερ-
γεῖ.

temporibus, et circa homines quoslibet, qui

β'. Ἀρχὴ δὲ μοι τοῦ λόγου ἢ τοῦ Μεγάλου προ-
κεῖσθω πατρὶς. Ἰσθμὸς τίς ἐστι πρὸς ἐσπέραν κεί-
μενος, εὖρος μὲν οὐ πολλὸς, μήκος δ' ἐπιπολὺ παρα-
τείνων· φαίη δ' ἂν τις ἰδὼν, ὡς ἑκατέροις τοῖς
ἄκροις, ὥσπερ εἰ τισι χερσὶ, βορέῃ μὲν καὶ νότῳ
προσσυπαντᾶ τὴν δὲ τοῦ Πέλοπος Ἑλλάδι τῆ λοιπῆ
προσμίγνυσι, οὕτε ταύτην ἐκείνης ἀφίστασθαι τέ-
λειον παραχωροῦσα, καὶ τὴν τοῦ Πέλοπος παλαιά

τοσοῦτον τὸ παντάπασιν νῆσον εἶναι κωλύουσα, ἅ παρ' ὅσων ἀμφοτέρους τοῖς ἐκατέρωθεν ὕδασι ἀντιφράττει μεσιτεύουσα. Ὅσης μὲν οὖν ἔλαχε τῆς τῶν ὠρῶν εὐκрасίας καὶ τῆς τῶν ἄλλων χάριτος, ὅποσα εἰς ἀκοῆς ἀνθρώπων ἴοντα οὐ βραχείας ἐμπιπλά τῆς ἡδονῆς, καὶ ὡς ἐνιαυσιαίων κύκλων τακταῖς περιόδους ἐνταῦθα συνέβηον Ἑλλήνων παῖδες, ἄθλων ἄμα καὶ ἐπάθλων ἕνεκα, οὐ τοῦ παρόντος ἰσως διεξιέναι καιροῦ· ἴσασι γὰρ ἅπαντες, ὅσοι τῶν τῆς ἐλληνικῆς σοφίας κρατήρων καὶ ὀπωσοῦν ἀπεγεύσαντο. Ταύτης τοιγαροῦν παρὰ τὴν πρὸς νότον λῆξις ἐστὶ πόλις· ἡ Κόρινθος, περιφανῆς δὲ ὤθηεν καὶ πολυάνθρωπος, καὶ θεοῖς μὲν πρότερον ἐμπύρην τινὲς στοργῇ προσανέχουσα, καὶ δεισιδαιμονίᾳ κάτοχος ἀπάση· ἀφ' οὗ δ' οἱ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀλιεῖς τὴν τῆς ἡμῶν σωτηρίας σαγήνην τῇ οἰκουμένην καθῆκαν, αὐτίκα δὴ καὶ αὕτη πάντα βυθὸν ἀλμυρὸν ἀποσεισαμένη πρὸς τὰ τοῦ Παύλου μεταχωρεῖ καὶ μετατίθεται νόματα. Γεννήτορες δὲ εὐσεβεῖς καὶ ἠναρέτην διαγωγῇ διαπρέποντες, καὶ προσετίγε εὐγενεῖα καὶ πλοῦτον βαθεῖ περιβριθοῦτες. Ἄλλὰ γὰρ τοιαύτης μὲν τῆς πατρίδος, τοιούτων δὲ τῶν γονέων γενόμενος, οὐκ ἐπιπολὺ τούτων ἀπώνατο, ἀλλὰ πρὶν ἢ τὴν βρεφικὴν παρελθεῖν ἡλικίαν οἴχεται μὲν ἡ μήτηρ, οἴχεται δ' ὁ πατήρ, ἐν βραχείᾳ τὸ χρεῶν ἐπιτεμόντες ἑκάτεροι· ὥσπερ ἂν εἰ δι' οὐδὲν ἕτερον εἰς τὸν βίον παρήχθησαν ἡ τῆς τοῦτου γενέσεως ἕνεκα. Καὶ δι' αὐτὸ γέ τοι τοῦτο τῷ βίῳ τούτῳ προσενεγκόντες, εἶτα ἀπῆλθον, μηδὲ πλέον γενέτω· συγχωρηθέντες συνεισνεγκεῖν τῶν ὅσα φύσις καὶ φίλτρα γονέας ἀφοσιοῦσθαι καταναγκάζουσι τοῖς ἑαυτῶν βρέφεσιν· ἀλλὰ πᾶσαν ὡς εἰπεῖν κηδεμονίας ἐλπίδα πρὸς Θεὸν ἀναβρίψαντες. Προσελάβετο μὲν οὖν ὁ Κύριος αὐτὸν πάσης ἐρημον ἀνθρωπίνης ὄντα ἐπικουρίας (οὐ γὰρ ἂν εἴη τοῦτο νόμος Θεοῦ εἰς φῶς ἀπαξ προσελθούδα ἀνθρωπον παριδεῖν, ὃς δίδωσι τροφήν πάση σαρκί, καὶ τοῖς κτήνεσιν ἐξανατέλλει χόρτον, καὶ πᾶσιν εἰς εὐκαιρον τὴν τροφήν πρυτανεύει) καὶ μικρὸν τῆς τῶν πολλῶν ἐπιμιξίας ἀπαγαγῶν, καὶ εἰς ἀγρόν τινα ἀγαγῶν προδουεῖτο τοῦτου παραδόξως, καὶ ἀπορρήτως τρόποις διέτρεφε, καθάπερ πρότερον τὸν τῆς ἐρήμου τρέφειμον καὶ τοῦ Σωτῆρος Πρόδρομον. Ὁ δ' ὑπὸ Θεῷ κηδεμόνι καὶ προμηθεῖ ἠύξανε καὶ ἐτελειούτο σοφίᾳ καὶ χάριτι, ποικίλων ἐν αὐτῷ παραδόξων ὁσημέραι τελουμένων.

aquis medium se quasi obicem murumque interponit. Temporum autem anni constitutio quam benigna ibi sit, quanta aliarum rerum quæ ab hominibus cum voluptate non mediocri audiuntur, gratia ac amœnitas, quis Græcorum olim statis annorum periodis ad certamina simul et præmia concursus, cum sciatur ab omnibus qui sapientia Græca quomodocumque labra proluerunt, non est forte nunc narrare opportunum. Hujus igitur isthmi ad austrum fines urbs Corinthus attingit, primis ab initiis clara et populo frequens, ardentique affectu diis addicta, quorum omni superstitione fanaticorum in morem correpta erat : donec tandem evangelici præconii piscatoribus, rete salutis nostræ per universum orbem laxantibus, ipsa quoque extemplo salsuginis abyssum omnem excutens, ad Pauli sese latice transferret. Illic Codrati genitores, pietate, et instituto vitæ ad virtutis normam exacto, nobilitate item luculentisque opibus floruerunt : nec tamen illi orto tali patria talibusque parentibus perfrui istis multum licuit. Annis infantia necdum absolutis, moritur illi mater, moritur et pater, brevi plane intervallo naturæ debitum uterque solvens, ut gignendo tantum Codrato vitam adepti viderentur, quo nato migrandum ipsis ac præter nativitatem nihil filio exhibendum esset eorum, quibus naturæ insitusque parentibus in fœtus amor defungi cogunt, tota educationis spe rejecta in Deum. Itaque suscepit illum Dominus omni hominum ope destitutum (neque enim solet hominem in lucem semel editum Deus negligere, qui dat escam omni carni, et jumentis producit fœnum, et cunctis in tempore opportuno cibum præbet) parvuloque a vulgari conversatione in agrum quemdam abducto mirabiliter prospexit, et ineffabilibus modis, sicut alumnum illum eremi olim Salvatoris Prodromum, enutrivit. Unde curæ et providentiæ Dei commissus, sapientia simul et gratia crescebat ac proficiebat, variis circa eum miraculis quotidie contingentibus.

3. Atque hic, non possim equidem, oratione ipsa occasionem subministrante, non recordari eorum, quæ a Deo electus Israel, dum post fugam ex Ægyptio frui beneficiis deserti incipit, divinitus est expertus, his de quibus agimus neutiquam, si comparantur, dissimilia. Nubes nempe hic quoque interdum solem subiens et cum ejus æstibus depugnans efficiebat, ut meridianis horis Sanctus ver haberet, noctis autem tenebræ, adventu ejusdem quasi lampadis, in meridiem convertebantur. Cumque Scriptura teste in Israelitarum tribubus nemo tunc infirmus esset, hic quoque desertis in locis, nulla sanitatis subsidia

¹ Psal. civ, 13.

ministrantibus, habitans, cœtaneam tamen semper sibi convictricemque habebat sanitatem. Veste enim vero, et tunica, et aliis hujusmodi rebus, quæ homini ad amictum corporis necessaria sunt, toto hoc montanæ rusticæque vitæ tempore nunquam indiguit; sed qua parentes ipsum antequam morerentur, instruxerant, ea illi vestis sola suffecit, ineffabilem in modum cum crescente Codrato, ipsa quoque crescens et vicens semper. Quid multa? Providentiæ erga ipsum tanta fuit immensitas, miraculum tantum, quantum esse convenit erga eum, qui Deo semel consecratus est, dextræque ejus ductu totus regitur.

4. Aderat jam perfectior ætas, lanugine malas, mystace labrum obtegente, cum ad urbem ille descendit, ac cum hominibus conversari cœpit, divina oracula in cibum ipsis apponens, rus olentem quidem, at fertile, et cui, ut admirandus Salomon (1) ait, Dominus benedixit. Itaque, quasi a divina quadam visione recens rediisset, ab ejus ore homines pendebant, et in eum intenti erant non secus ac Israelitæ in magnum Dei contemplatorem Moysen. Ista sic dum fierent, jam ipsi aliquot adhæserant illorum, quos consuetudine et moribus conjunctos quasique conspirantes, iisdem quibus ipsum passibus vitæ huic insistere juvabat, cum quibus modo excurrerat in agros, modo ad urbem redibat, ita tamen ut inæqualibus ista temporum spatiis definirentur. Frequentior in campis, rarior in urbe commoratio erat; dum sapienter turbam fugit, plebis tumultum amandat, et divinæ conversationi hinc tranquillius cursum vitæ omnem impendit.

Ἀ ηλικιωτὴν αἰετὴν ὑγείαν εἶχε καὶ σύντροφον. Ἐσθῆ-
τός γε μὴν καὶ χιτῶνος καὶ ὑποδημάτων καὶ ἄλλων
ὀπίστων καὶ οἶων πρὸς περιβολὴν σώματος ἐν χρεῖα
καθίστανται ἄνθρωποι, οὐδενὸς τὸ παράπαν εἰδέτω
παρ' ὄλην τὴν ὀρεινὴν ἐκείνην καὶ ἀγροίκον δῖαιταν·
ἀλλὰ μόνην ἐκείνην ἀποχρῶσαν εἶχε περιβολὴν καὶ
ἀκμάζουσαν αἰετὴν καὶ συναυιοῦσαν ἀποβρῆτως τῇ τῆς
ἡλικίας αὐξήσει καὶ ἀναδρομῇ, ἣν αὐτῷ πρὶν ἢ τὸν
βίον ἀπολιπεῖν οἱ γονεῖς περιποιήσαντο. Καὶ τί
δεῖ τὰ πολλὰ καταλέγειν; Τοσαύτης ἀπέλαβε τῆς
ἀπείρου καὶ παραδόξου κηδεμονίας, ὅσην εἰκὸς Θεῷ
καθάπαξ ἀνατιθέντα καὶ πρὸς τῆς ἐκείνου χειραγω-
γούμενον δεξιᾶς.

Ἰ. Ἡδὴ δὲ καὶ τελευτῆρας ἤπειτο τῆς ἡλικίας
καὶ συχνὴ τις τρίχῳσις περιετίθει τὰς παρειάς, καὶ
ὑπὴν τὸν πώγωνα συνεκάλυπτεν, ὅπῃ δὴ καὶ εἰς
πόλιν ἤδη κατῆι, καὶ ἀνθρώποις ὠμίλει, καὶ τρά-
πεζαν οἶονεῖ τινα παρετίθει τὰ τοῦ Θεοῦ λόγια,
ἀγροῦ μὲν τινος τῷ ὄντι ἀπόδρῳσαν, ἀλλὰ πλήρους
καὶ ἐν εὐλόγησῃ Κύριος, ὃ φησι Σολομῶν ὁ θαυμά-
σιος. Καὶ ὡσπερ ἀπὸ θεωρίας τινὸς ἄρτι κατιόντος
θεῖχῃς, οὕτως ἐξήρτητο τῆς αὐτοῦ γλώττης, καὶ
οὕτω προσεῖχον αὐτῷ, οἳ τὰς Ἰσραηλίταις μεγάλῳ
καὶ θεόπτη Μωσεί. Τοῦτων οὕτω θεοπερεπῶς γιγνο-
μένων, συνήθειε αὐτῷ καὶ ὁμότροποι, καὶ ἴν' εἴπω-
τὸ αὐτὸ πνεύοντες, καὶ τὸν ἴσον ὁρμόν ἐκείνῳ μετα-
διώκοντες γίνονται ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα· μεθ' ὧν νῦν
μὲν ἐξεδήμει, νῦν δ' ἐπεδήμει, νῦν μὲν τῷ ἀγρῷ,
νῦν δὲ τῇ πόλει, πλὴν ἡμιστά γε μὴν ἰσομετρήτους
καιροῖς· ἀλλὰ συχνὰ μὲν τῷ ἀγρῷ, σπάνιον δὲ τῇ
πόλει, τὸν πολὺν ὄχλον σοφῶς παρακλίνων, καὶ τὸν
δημῶδη τάραχον ἀποπεμπόμενος, κἀντεῦθεν καὶ τῷ
Θεῷ σχολαιότερον καὶ καθαρώτερον προσομιλῶν,
τὸν ἐφεξῆς οὕτω παρῆμοιδε βίον.

CAPUT II.

S. Codrati et sociorum martyrium.

5. Cum autem sceptrum imperii Romani impius ille Decius nuper suscepisset, ac Jason Græciæ præesset, pictatamque ejus dogma contrarium premeret validius, multi quidem alii, ut discipulos Christi decebat, virilem exhibuerunt animum, periculumque non inviti subierunt; alacrius tamen præ reliquis divinus Codratus cum amicis et morum similitudine sociis: promptissimus scilicet annoso etiam in corpore athleta, senio et asceticis laboribus, in quibus vitam pene omnem transegerat, etiam tunc colluctans. Vincitur igitur ad Jasonis tribunal vir beatus sistitur, eumque alloquens: Unde, inquit, o scelestum caput, tantus tibi in Christum meum nosque ejus famulos furor exurgit? Cur ad tribunal trahis? Cur sævitiam intenas, mancipiumque efficere conaris mentem liberam et nemini cessuram? Hoc etenim scire infensum nobis animum tuum quam manifestissime velim, facilius quidem tibi nos, quam te nobis esse persuasurum; quod si tamen fortassis illud

εἶ. Ἄρτι δὲ τῶν Ῥωμαϊκῶν σκῆπτρων ὑπὸ τῷ
δυσσεβεῖ Δεκίῳ ἠγμῶνων, καὶ Ἰάσονος τῆς Ἑλλάδος
ἡγεμονεύοντος, καὶ τοῦ ἐναντίου τῇ εὐσεβείᾳ ὄγ-
ματος τὸ ἰσχυρὸν ἔχοντος, πολλοὶ μὲν καὶ ἄλλοι τῆς
τοῦ Χριστοῦ μαθητείας ἐπαξίως ἠνδρίζοντο, καὶ οὐκ
ἄκοντες τὸν κίνδυνον ὑπέσαν· προθυμότερον δὲ
τῶν ἄλλων ὁ θεὸς Κοδράτος σὺν γε τοῖς φίλοις καὶ
ὁμοτρόποις, καὶ σφόδρα ἐθελοντῆς καθίστατο, καὶ
ταῦτα πρεσβυτικῶν ἐπαγόμενος σῶμα, καὶ γῆρα
προσπαλαιῶν καὶ κόπῳ τῆς ἀσκήσεως, ἥ τὸ πλεῖ-
στον αὐτῷ τοῦ βίου συμπεπόρευται. Παρίσταται οὖν
τῷ Ἰάσονος βῆματι δέσμιος ὁ Μακάριος, καὶ τοι-
αῦτά φησιν· Τί ταῦτα, ὦ μιστὰ κεφαλῇ, κατὰ τοῦ
ἐμοῦ μαλὴν Χριστοῦ τοῦ Σωτῆρος ἀπάντων, καὶ ἡ-
μῶν τῶν αὐτοῦ; Τί δὲ καὶ πρὸς βῆμα καθέλκεις
καὶ τυραννίδα προσάγεις, καὶ ὑπὸ χεῖρα ποιεῖσθαι
ἐπιχειρεῖς ἐλευθέρων φρόνημα, καὶ ὑπέϊξον οὐδενὶ
τὸ παράπαν; Εἰδέναι γάρ σου τὴν δυσμείνειαν βού-
λομαι σφόδρα τοι ἐναργέστατα, ὡς θάπτον μὲν τ'
ἂν αὐτοὶ σε μεταπεισάμεν, ἢ σὺ γε ἡμᾶς· εἰ δὲ

(1) Imo patriarcha Jacob Gen. xxvii, 27, ubi filio benedicens ait: Ecce odor filii mei, sicut odor agri

pleni, cui benedixit Dominus: itaque habet .oco
textus Græcus ἀγροῦ . . . πλήρους.

δυσχερὲς εἶη τὸ πρῶτον, θάτερον πάντως ἔσται ἀδύνατον. Μελλήσας τοίνυν μηδὲν, ἀφίστασο τῶν πάντων μηδενὸς κολαστηρίου, ὧν ὁ σοφὸς ὑφηγεῖται σοι δαίμων, κἄν τε σίδηρος, κἄν τε φλόξ, κἄν θαλάσσια βρύματα, κἄν ἑτερά τινα τῆς αὐτῆς ἰαμότητος εἶη τυγχάνοντα· ἀλλὰ πάντ' ἔπαγε καθ' ἡμῶν τῷ σῶ λαμπρῶς ἐξυπηρετούμενος πατρὶ τε καὶ ὑφηγετῆ μιαρῶ. Ἐπὶ τοσοῦτον καὶ γὰρ ὑπομενοῦμεν ἅπαντα, ἐφόσον τε καὶ σίδηρος τὰ βριαρὰ τῶν χαλκοτύπων κρούματα.

ζ'. Τοῦτων οὕτω λεγομένων, ἔχαιρον μὲν ἄνωθεν ἄγγελοι, καθάπερ τινὲς ἀθλοθέται ἀφ' ὑψηλοῦ τοῦ θεάτρου προκίπτοντες· ἐπλήττετο δ' ὁ πικρὸς ἡγεμῶν, καθάπερ συχνῶν τινῶν ἀμφ' αὐτῷ κρηστήρων κατενηγεμένων, καὶ τῆς πείρας πάντα προαπελέγαστο, χλευήν οὕτω γενήσμενα πάντ' ἐνοῶν δ' τῷ τῶς κατ' αὐτῶν ἐπενόει, καὶ πολλαῖς ἀλλεκαλληλοῖς ταῖς ἐννοιαῖς τὸ λογιζόμενον τῆς ψυχῆς διεσάλευε καὶ ἐτάραττε, καὶ ὑπὸ σφοδρᾶς οἰονεῖ τινος ἀντικρουόμενος ἀντιπνοίας τοῦ γενναίου ἐκείνου δηλαδὴ καὶ θάρσους γέμοντος πνεύματος. Καὶ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ διὰ πάντων βουλευμάτων ἀπὸ συχνοῦ τοῦ διαστήματος ἤρχετο μετὰ τινος ὀξύτητος (1) τοῦ νοῦ καὶ ἀνεπόλει, τίνων μὲν ἀν ἀποσχόμενος, τίνων δὲ πειραθείς εὐτυχοῖη, καὶ μὴ χλευή σαφῆς φανεῖη προκείμενος, ὥσπερ ὑπὸ βελτίονος ἀντιπάλου καταβράχεις. Καὶ νῦν μὲν ὄρμα μίξ πληγῆ τοὺς μάρτυρας μὲν τοῦ βίου, πραγμάτων δ' αὐτὸν ἀπαλλάξαι· νῦν δ' ἐπέτεχε, καὶ ὡς ἐν μεταίχιμῳ τῆς πείρας τὸ πᾶν ἀνεβρίπτει (2), καθάπερ ἐν κύβοις, ἐν οἷς τοσοῦτ' ἄτερον ἤκιστα ἀπροσδόκητον, ὅσῳ θάτερον προσδοχίσιμον.

· Ἀλλὰ γὰρ ἴσμεν ἐπὶ τὸ μαρτυρικὸν γυμνάσιον, ἀριθμήσαντες τοὺς γενναίους ἐκείνων ἀγῶνας. Τύπτουσι μὲν τὴν ἀρχὴν σὺν τοῖς εἰρημίοις Κοδράτων ἐφόσον ἦν δυναμίοις τοῖς δημίοις· ἔπειτα πρὸς ἕφος ἐκ τῶν ποδῶν αἵρουσι, καὶ σιδηραῖς ἀκμαῖς τὴν τῶν σαρκῶν ἀρμονίαν κατατέμνουσι. Μετὰ δὲ πῦρ ὑπάπτουσι, τοῦτο μὲν ὥσπερ ἔψοντες τὰ ἐκείνων σώματα, τοῦτο δὲ καὶ δριμύτιαν ὀδύνην τοῖς ἀναπνευστικοῖς πόροις αὐτῶν ἐμποιοῦντες. Ὁ δὲ Μάρτυς τοῦ σώματος καθάπαξ τὸν νοῦν ἀποστήσας, ἀπόδημον ἔσταλλε πρὸς Χριστὸν, δι' ὃν ἐκαρτέρει πάσχων, κίνετ' ἔθεν τῶν τοῦ σώματος ἀλγεινῶν ὑπερεφρόνει ῥαδίως, καὶ πρὸς μόνον ἔβλεπε τὸν Ἀθλοθέτην, καὶ ἐνεκαλλωπιζέτο τοῦ σώματος ὑποβρέοντος, καὶ μόνην ταύτην ἤγετο νίκην εἶναι σαφῆ, τὴν ὑπεροφίαν τῆς σαρκὸς πληττομένης ὑπὲρ τοῦ παθόντος πρότερον δι' ἡμᾶς. Καὶ πρὸς μὲν τὰς τοῦ σώματος ἀλγηδῶνας τοιοῦτος ἦν ὁ Κοδράτος· πρὸς δὲ τοὺς συνάθλους ὁπότε ἐπιστραφεῖη, τοιαῦτα ἄττα εἰσπηγεῖτο, οἷονεῖ τις γυμναστής ἀρτι προσβιβάζων πρὸς ἀθήεις ἄθλους, καὶ σφοδρὸν τι ζώπυρον ἐντιθείς ταῖς ἐκείνων ψυχαῖς. Ἄνδρες, φησὶν, οἱ τὸν αὐ-

primum sit difficile, alterum profecto fieri nunquam poterit. Nihil ergo cunctatus, nullum penitus tormentum ex iis quæ tuus te sapiens dæmon docet, omitto; sive illud ferrum sit, sive flamma, sive marini fluctus, sive alia quæcunque, quibus grassari contra nos soletis. Adhibe nobis omnia, atque sic scelesto tuo parenti ac ductori magnifice ministra: nos ad ista non minus quam ferrum ad robustos fabricorum malleos durabimus.

θ. Hæc cum dicerentur, gaudebant quidem in cælo angeli, tanquam athlothetæ ex summo theatro despectantes; sævus autem dux, quasi turbine quodam omnia circa ipsum obruente, consterneretur, et jam tum ea quæ contra illos hactenus machinatus fuerat, cuncta ludibrio fore existmans, rejiciebat; dumque redeuntes alterni cogitationum fluctus mentem ejus non secus ac navim, jaetant hinc inde et conturbant, adverso quasi vento retrorsum actus spiritus ille superbia et audacia tumens, convocato frequentibus intervallis consilio omni, fortius denuo insturgebat, revolvebatque secum, quibusnam abstinere magis expediret, quænam cum spe successus et absque metu, sannis hominum manifesto se tanquam a potentiori adversario dejectum, propinandi, posset experiri. Et nunc quidem illi animus erat, uno ictu martyres vita, se molestia exuere: paulo post autem retraherat impetum, experientiæ periculo summam rei committere formidans, ubi quemadmodum in talorum lusu, si quid eveniat sequies, tanto minus est inexpectatum, quanto magis felicior casus expectationi congruit.

7. Sed palæstram martyrum adire tempus est, certamina ipsorum numeraturis. Carnifices primo Codratum cum sanctis sociis viribus amnibus connixi verberant. Hinc sublimes pedibus suspendunt, ungulisque ferreis carniū compage dilacerata, ignem succendunt: opera una eademque corpore se cocturos simulantes, et meatibus respirationi dicatis acrem dolorem infligentes. At martyr mentem suam a corpore prorsus segregans, ad Christum ablegabat: in cuius gratiam ista perpetiebatur. Unde facile illi erat corporis cruciatus spernere, solum Athlothetam respicere, in corpore diffuente gloriari, et victoriam liquidam existimare tantum eam, qua caro ob Christi antea pro nobis passi nomen plexa despicitur. Talis erat Codratus quoad dolores sui corporis: ad socios autem certaminis conversus, hujusmodi utebatur verbis, tanquam aliptes aliquis ad novos et inusitados conflictus incitans, et incendium vehementissimum animis ipsorum inserens. Viri, dicebat, qui stadium idem, quod et ego, decurritis, idem bravium respicitis, si et naturæ nostræ fluxa nobis

(1) Ms. ὄξην: manifestum σφάλμα hoc modo supplevimus, ut sensus sit, cum quodam mentis acumine deliberationem institutam. Dehinc noster suspicatur legendum μετὰ τινος ὀξέως τόνου.

(2) Idem legere mallet: Νῦν δ' ἀπέτεχε ὡς ἐν μεταίχιμῳ τῆς πείρας τὸ πᾶν ἀνεβρίπτειν. Nunc vero formidabat velut in campo omnia eventui committere.

conditio ignota, et vitam mortis expectatione liberam perpetuo prorogandi certa fiducia esset, merito nos forte ejus moveret charitas, ut carni nostræ cuperemus esse consultum, et pericula hæc ingentia metu, quem nemo reprehendat, declinaremus. Cum vero evitanda nulli lex naturæ etiam nobis incumbat, qua jubente, etiamsi vitam fortasse tempus indulserit, aliquando tamen aut senectus finiet, aut morbus incidens, quales plurimi varii-que miseræ carni huic ordine materiæ perturbato imminent demum abrumpet: cur quod melius est peiori non præferimus? Quodsi mortem quam natura immittet expectabimus, ingloria ista profecto erit, vitæque nostræ memoriam sepulcro una cum corporibus recondet, cum incertum insuper sit, an fortuna favente, superstites usuri simus. Si vero mortem quam pericula intentant, elegerimus, vitæ quidem nostræ perennis manebit gloria, idque vivere magis erit quam mori; Deus autem immortalibus præmiis nos remunerabitur.

8. Hisce ille sermonibus tanquam belli dux sociorum accendebat fiduciam, et ad certamina imminencia ipsos reddebat animosiores. Nec cessabat interim effera tyranni crudelitas affirmantis, eorum quæ contra sanctos moliebatur non nisi exiguum se apparatus præmississe. Minabatur etenim alia non mediocria sed acerba supplicia, et omnino talia, quæ corpus humanum ferre neutiquam posset. Ad quem Codratus animi generosi proposito exardescens: Nulla quidem nos, inquit, mortis cura angimur, quam naturæ calculo etiam ante tuam nobis decretam esse scimus; cum nulli penitus rei, quæ gignitur, corruptioni se subducere liberum sit. Quare tormenta quidem multa et varia in nos comminisci, tui est arbitrii: at contra omnia ista prodire in aciem, carnemque vilipendere, nostrum est, ac adamante duriores nos offendes. Quia et cumulasse te supplicia, nobis beneficium erit, qui pro illorum numero coronas quoque nobis annumeratum athlotetam Deum expectamus.

9. Adeo non emolliebant verba hæc tyrannum, ut furorem ejus etiam magis accenderent, non secus ac materia incendiis apta flammam solet. Ac illius quidem faciem ira rubore suffuderat; martyres autem subridebant. Jaciebat ille convicia: hi autem par pari non reddebant. Jubebat ille carnifices supplicia addere suppliciis: hi autem cumulatim et diu protræctis amplius gaudebant, cum firma animi spes debile corpus sustentaret, ac erigeret, persuadens ipsis, ut tormenta nihil aliud esse existimarent, quam gymnasium virtutis. Bestiis præterea in cibum objecti, hinc quoque indemnes evaserunt, angeli divinitus submissi auxilio, qui ferarum ora obstruxit. Tandem igitur,

(3) MS. συνάψει: sed litteram deficientem, uti antea θάνων supplens adjecit, qui hæc summo cum judicio transcripsit Delnius prænominiatus

Α τὸν ἐμοὶ τρέχοντες διαύλον, καὶ πρὸς ἐν ἀφορῶντες βραβεῖον, εἰ τὸ τῆς φύσεως ἡμᾶς ἐπίκτηρον ἐλάνθανε, καὶ ἀθάνατα βιώσασθαι προσεδοκῶμεν, εἰκὸς μὲν ἴσως ἦν φιλοφυχεῖν, καὶ μὴ οὕτω τῆς σαρκὸς ἀφειδεῖν, καὶ πρὸς τοσοῦτον ἀποδειλιῶν κίνδυνον· ἐπεὶ δὲ νόμος φύσεως, ἀπαραίτητα ἐγκείμενος, καὶ εἰ μὴ νῦν, ἀλλ' οὖν ἐς τὴν ὑστεραίαν ἢ γῆρα τὸν βίον τελευτήσομεν, ἢ νότος τις ἐπειπεσοῦσα (αὶ πολλὰ τε καὶ ποικίλαι δι' ἀταξίαν τῆς ὕλης ἐπίσται τῆ ταλαίνῃ σαρκί) ἀπαλλάξει τοῦ ζῆν· διὰ τί μὴ τὸ βέλτιον αἰρούμεθα πρὸ τοῦ χειρότερου; Εἰ μὲν γὰρ τὸν τῆς φύσεως οἰκεῖον περιμενοῦμεν [θάνατον], ἀκλεῆς τὸ παντάπαν ἐσέεται, καὶ συνθάψει (3) τοῖς σώμασι τὴν μνήμην ἡμῶν, καὶ ἄδηλον εἰ καὶ τῆς τύχης ἴσως τύχοιμεν· εἰ δ' ὁ μετὰ κινδύνων αἰρετὸς ἡμῖν κατασταλή νῦν, ἀθάνατον μὲν ἡμῖν τὸ κλέος διαμεινεί τῷ βίῳ, καὶ ζῆν τοῦτ' ἔσται μᾶλλον ἢ θανεῖν, ἀθανάτων δὲ καὶ τῶν βραβεῖων παρὰ Θεοῦ ἀντιληψόμεθα

ἦ'. Τοῦτοις τοῖς λόγοις οἶά τις στρατηγὸς τοὺς ἀμφ' αὐτὸν ὑπαλείφων τε καὶ παραθαρρύνων, πρὸς τοὺς ἐξῆς ἀγῶνας ἀνδρικωτέρους καθίστα. Ἄλλ' ὁ τύραννος οὐκ ἔληγεν οὐδέπω τῆς σφοδρᾶς ἐκείνης ὀμότητος, ἀλλ' ἦν ταῦτα ἐκείνῳ μικρὰ τις παρασκευὴ κατὰ τῶν ἀγῶν, ὡς ἔφασκεν. Ἡπειλεῖ γὰρ ἑτέρους οὐ μετρίους καὶ πικροὺς θανάτους, καὶ οἷους οὐκ ἀνθρώπου σῶμα φέρειν δύναίτο. Πρὸς δὲ ὁ Κοδράτος (ὃ γενναῖος ἐνστάσεως καὶ φρονήματος φλέγοντος!), Περὶ μὲν θανάτου οὐδὲν ἡμῖν μέλει, φησὶ· πῶς γάρ; Ἐν ἡμῶν ἢ φύσις πρὸς θεοῦ κατεψηφίσαστο, καὶ οὐκ ἔνεστιν οὐδενὶ τῶν ἀπάντων γενέσει χρησαμένη μὴ καὶ φοροῦ καθυπαχθῆναι· τοῦτο δ' ἡμῖν ἐν τοῖς μάλιστα μέλει, μὴ σὺν ἀδοξίᾳ τοῦ ζῆν ἀπαλλαγῶμεν. Τοῦ μὲν οὖν πολλὰς τε καὶ ποικίλας ἐφευρίσκειν κατ' ἡμῶν βασάνους οὐ κύριος· τοῦ δὲ πρὸς πάσας ἀντιτεταγμένους ἔχειν, καὶ τῆς σαρκὸς ἀφειδεῖν, τοῦτου δ' ἡμεῖς κύριοι, καὶ ἴδοις ἂν παντὸς ἀδάμαντος ἀκμαιότερους. Ἡμῖν δὲ καὶ ἐν εὐεργέτου μοίρᾳ λογίζῃ, πλείους ἐπιφέρων κολάσεις, ἰσομετρήτους γὰρ καὶ τοὺς στεφάνους ἐκδεχόμεθα παρὰ τοῦ ἀθλοθέτου Θεοῦ.

θ'. Ταῦτα τὸν τύραννον ἐμαλάκισεν οὐδαμῶς, ἀλλ' ἀνέφλεγε μᾶλλον τὸν ἐκείνου θυμὸν, ὡσπερ εἰς εὐπρηστος ὕλη φλόγα πυρὸς. Καὶ ὁ μὲν ἐφοινίσσεται τὸ πρόσωπον ὑπ' ὀργῆς, οἱ δὲ μάρτυρες ἡμειψίον· καὶ ὁ μὲν ὑβρίζεν, οἱ δ' οὐκ ἀνυβρίζον· καὶ ὁ μὲν τοὺς δημίους ἐκέλευεν ἐμφορεῖν τὰς κολάσεις, οἱ δ' ἄλλεπαλλήλους τε καὶ συνεχεῖς ἐμφορούμενοι ἔχαιρον τὸ τοῦ σώματος ἀσθενὲς τῆς τῆς ψυχῆς ὑπερβιδοῦσης καὶ ἀνεγειροῦσης ἐλπίδος, καὶ γυμνάσιον ὡς ἀληθῶς ἐρετῆς τὰς βασάνους ἡγεῖσθαι πειθοῦσης. Ἡδὴ δὲ καὶ θηρίους ἡγριωμένους βορὰ παρατίθενται· ἀλλ' ἀπήλλαξαν κἀκαίθην ἀπαθείς, ἀγγέλου θεοῦ ἐπιστάντος βοηθοῦ, καὶ τὰ τῶν θηρῶν ἀποφράττοντος στόματα. Ἐπεὶ δὲ, μικροῦ δέω λέ-

quemadmodum et num. 11 supplevit νοσημάτων pro σημάτων, et alia quædam.

γειν, διὰ πάσης ἐπινοίας· ἐλθὼν ὁ κολάζων, ἐκείνους μὲν νικητὰς, ἑαυτὸν δὲ τῆς ἡττης καὶ ἄκων κληροῦχον ἐποίει, διὰ πάσης προστάττει συρῆναι τῆς πόλεως, ὑπτιούς ἐκ ποδῶν δεσμηθέντας. Καὶ εἰλοντο μὲν ἀφειδῶς οἱ Χριστοῦ ἀθληταί· ἐβάλλοντο δ' ὑπὸ πάντων ὡς εἰπεῖν συγκλύδων τινῶν καὶ ἀγοραίων μαιρακίων λίθοις τε καὶ ξύλοις, καὶ ἔτι δύναιτο ἕκαστος τρόπῳ, ἕως τῆς πόλεως ἀπηνέχθησαν ἔξω, ὅπου καὶ τὴν τελευταίαν εὐρον τοῦ βίου, ξίφει τὰς κεφαλὰς ἀποβεβληκότας. Ἀλλὰ γὰρ ὁ θεὸς Κοδράτος σὺν τοῖς ἄμφ' αὐτὴν οὕτω πρὸ τοῦ ἄστεως ἐξελαθέντες. ἐκεῖ που τοῦ τεύχου ἐγγίστα δίκην ἀσταχῶν τὰς κεφαλὰς ἀφήρηται, Μαρτίου δεκάτην ἄγοντος τότε, τοῦ ἔαρος νέον ἤδη τὴν γῆν ἐπίπντος. Ἡ δὲ τὸ καταρβῆσαν ἐκείθεν αἷμα δεξαμένη πέτρα, πηγὴν ὕδατος ἐκ τοῦ παραρῆμα ἀντιδούσα, διατελεῖ καὶ ἐς δεῦρο νοσημάτων παντοίων ἰάσεις συναπορβόουσα. Τὰ δὲ τίμα αὐτῶν λαίφανα θεοφιλῆς ἀνελάμβανει ἄνδρες, καὶ τέμενος θεῖον δειμάμενοι πρὸ τοῦ ἄστεως τούτῳ ταῦτ' ἐγκατέθεντο, ἀσφάλειαν μεγίστην τῇ πόλει καὶ θησαυρὸν ἀτυλον ἱαμάτων.

CAPUT III.

Martyrium aliorum quindecim, exemplo S. Codrati passorum.

ι'. Ἀλλὰ τὰ μὲν ἄμφ' Κοδράτον καὶ τοὺς ἄμφ' αὐτὸν τοιαῦτα· ὑπόλοιπον δ' ἂν εἴη διαλαβεῖν ἐν βραχεῖ καὶ τὴν τῶν ἄλλων ἀθλησιν, οἱ διδασκάλῳ Κοδράτῳ χρησάμενοι, καὶ χρηστῷ παραδείγματι πρὸς τοὺς διὰ Χριστὸν ἀγῶνας ἐν ἐκείνοις τοῖς χρόνοις ἐβρώσθησαν, ζήλῳ τῷ πρὸς αὐτὸν τὰς ψυχὰς ἐκπυρώσαντες. Ἐνὶ μὲν οὖν ἄπαντες δικαστῆ παρέστησαν, Τετάρτῳ ἀνθυπάτῳ Ἑλλάδος, διαφόρους δὲ τὰς κολάσεις ὑποστάντες ἐξήλθον τὸν βίον· πρῶτα μὲν οὖν Οὐίξτουρῖνος, Οὐίξτωρ τε καὶ Νικηφόρος, μυρίαίς πρότερον καταξανθέντες βισάντις, ἔπειτα ἐν ὄλμῳ βραχίως τὰ σώματα συντριβέντες, σώας καὶ ἀλωδῆτους τὰς ψυχὰς τῷ Θεῷ παρέπεμπον. Δεύτερος δὲ Κλυδῖδιος (4) τὰς χεῖρας· καὶ τοὺς πόδας ἀκρωτηριασθεὶς χαίρων ἀπέπιπε τῷ ζῆν, δραμῶν πρὸς Θεὸν ὃν ἐζήτηι. Τρίτος δὲ ὁ Διόδωρος, θείῳ ἔρωτι ἐκπυρώσας τὴν ψυχὴν, ἐς μέσην τὴν κατ' αὐτοῦ πρᾶσκευασθεῖσαν πυρὰν ἄλλεται, πυρὶ πῦρ ὡς εἰπεῖν ἀντιτάξας, τῷ ἐνύλῳ τὸ ἄτυλον· καὶ μικρὸν ἐπιδοῦς, ἐκατέρῳ πυρὶ διεμερίσατο ἑαυτὸν, ἀποδοῦς τὸν μὲν ἡοῦν τῷ γῆνι, τὸ δὲ πνεῦμα τῷ θεῷ, καὶ δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ. Τέταρτος δὲ Σαραπίων κεφαλικὴν ὑπομείνας τιμωρίαν, πρὸς Χριστὸν διαβαίνει, τὴν ὡς ἀληθῶς αὐτοῦ κεφαλὴν. Πέμπτος δὲ Παπίας πόντῳ καὶ κύματι καταδαπτισθεὶς, τοῖς θεοῖς καὶ ἀκηράτοις ἐνορμίζεται λιμέσι. Καὶ συγκατατίθενται καὶ οὗτοι τῷ θεῷ διδασκάλῳ Κοδράτῳ, πλοῦτος ὑπέρτιμος· τῇ Κορίνθῳ, τὰς μαρτυρικὰς ἐκείθεν ἐφαπλοῦντες πάσῃ τῇ περιτείῳ (εὐεργεσίᾳ).

ια'. Τοῦ δ' αὐτοῦ τούτου θιάσου καὶ τῆς αὐτῆς

(4) Septem hi martyres coluntur a Græcis tum aliis diebus tum maxime 3 Aprilis. Nos quidquid fere de iis dici poterat collegimus ad 25 Februarii : quod in Latinis Martyrologiis septem nominibus

A cum nihil fere excogitatum sibi omittens tortor iste, a victoribus tamen illis vinceretur vel inuitus, supinos pedibus alligatis raptari per urbem mandat. Trahebantur itaque athletæ Christi immitissime, et a promiscua turba juvenibusque circumforaneis lapidibus, lignis et aliis, quæ ad manum erant, petebantur : donec tandem extra urbem ventum est, ubi capitibus gladio abscissis, sinem vitæ invenerunt. Atque sic divino Codrato et sociis urbe ejectis, ad ipsa ejus mœnia spicarum instar capita demessa sunt, Martii die decima, vere denuo terram invisente. Saxum quidem, quod defluentem ipsorum sanguinem excepit, aquæ fontem confestim emisit, nostrisque etiam temporibus emittere ad morborum omnis generis remedia perseverat. Venerandas autem reliquias ipsorum pili viri collegerunt, et in templo, quod prope urbem Deo exstructum ab ipsis postmodum est, collocaverunt, maximam urbi tutelam. et sanationum thesaurum sacrosanctum.

10. Atque hæc de Codrato ejusque sociis, superest, ut certamina quoque paucis exsequamur eorum qui magisterio Codrati bonoque exemplo ad pugnandum pro Christo viriliter temporibus iisdem invaluable, mentibus in illius æmulationem accensis. Ad unum itaque judicem omnes quidem adducti, tertium nempe proconsulem Græciæ, diversis tamen suppliciis toleratis, vita excesserunt Victorinus primum, Victor, et Nicephorus, innumeris antea lacerati tormentis, in mortario tandem corporibus violenter contritis, Deo reddiderunt animas salvas et incolumes. Secundo loco Claudius, manibus pedibusque abscissis ad Deum quem quærebat currens, vitæ valedixit. Tertius Diodorus, amore Dei mentem inflammans, medium in rogum sibi paratum insilivit, igni ignem, ut ita dicam, opponens, materia carentem materiali : qui cum paululum supervixisset, utriusque igni se ipsum distribuit, terreno quidquid in se terreno erat donans, spiritum autem divino, atque per hunc Deo. Quartus Serapion plexus capite, ad Christum, tanquam genuinum caput suum, transit. Quintus Papias maris fluctibus submersus, divinos et corruptionis fluctibus non obnoxios portus occupavit. Atque isti eodem, quo divinus ipsorum doctor Codratus, loco depositi, inestimabiles Corinthiorum divitiæ sunt, solitam inde martyribus beneficentiam per totum terrarum orbem explicantes.

11. Effulserunt ex eodem cœtu et panegyri plu-

passi legerentur in Ægypto sub Numeriano et Sabino duce : et quantumvis martyrii etiam genus esset diversum, in medio tamen reliquimus essentia distinguendi.

res ali' martyres, quorum certaminibus Corinthus A exornata est. Postquam enim pura et sincera jam olim pietatis semina a Paulo suscepisset, latice etiam Codrati ad satietatem imbibisset, ramos protulit catholicæ Christi Ecclesiæ gloriosos, quos neque infidelitatis hiemes, neque efferali et impetuosisimi venti, quales temporibus illis adversarius sacræ militiæ gravi cum violentia incumbens emittebat, ratione ulla evertere potuerunt: cum ipse potius hostis, clade in seipsum versa fractus, et sui sibi mæroris auctor, cum ignominia fugam corripuerit. Ac tertius quidem ille, qui implere dextram sanguine martyrum studuerat, morte illi perpetuum exilium indicente, vita pellitur, et tormentis nunquam finem habiturus addicitur. At magis istius hominis malus successor, Venustus nomine, dux factus, mandatis ab imperatore sanguinariis contra pios acceptis, Corinthum plenis, ut ita dicam, velis appellit, ac impietatis facibus quamplurimis accensis, cum multos Christi martyres faceret, una cum omnibus illis, etiam alios non paucos sacræ Codrati scholæ discipulos comprehendit: ex quorum numero primus Leonides occurrens in altum quoddam lignum initio elevatus crudeliter laniatur, et lampadibus ardentibus amburitur. Tum demissus, tantisque excarnificatus tormentis, inhumanum tamen ducem ad misericordiam adeo non commovit, ut etiam cruciatus illi decerneret longe majores, quasi nullos hactenus tolerasset.

τὸ τοῦ ἡγεμόνος ἀμελικτον, τσαούτας ὑποστάς κακώσεις· ἀλλ' ὡσπερ ἐξ ὑπαρχῆς ἐτέραις μείζονσι αὐθις παλαλεῖν παρασκευάζεται.

12 Exutis igitur vestibus, supra ferreos tribulos C extenditur, partes autem corporis superiores virgis immaniter cæduntur, ne superesset aliquid in illo expers doloris, sed inferna quidem membra, aculeis tribulorum ad ipsa ossa penetrantibus, acerbissimo sensu configerentur, superne autem continuis et alternis virgarum ictibus miserandum in modum carnes ejus discernerentur. Nec tamen ipse dolorem (o animam nobilem, et generosissimam tolerantiam, ad quam omnis natura, sive terrena sive cælestis, obstupuit!) vel minimo prodebat gestu: gaudebat potius, dum carnem pretioso illo sanguine undique madefactam intueretur, tanquam prætextatus aliquis sponsus, vestem indutus auro intertextam. Verumtamen sacrum hoc et certaminibus dicatum corpus aliis adhuc tormentis exerceri debebat, nec dissolvi, antequam carnificem istum immanemque tyrannum satiasset, ac furorem animi illius impii et belluini explevisset, qui ad pessima quæque consilia semper connitebatur. Et nunc vide mihi, quænam temerarii isti sint ausi, et quales circa martyrem lus ediderint. Corpus ejus, cruciatus tantos expertum, supra focum, in quo accensus erat ignis, neglectim explicant, ne omnino diffuset, animoque deficiens fatiscat, sed

πανηγύρεως καὶ πλείους ἕτεροι κατεφάνησαν, ὧν ἡ Κόρινθος τοῖς μαρτυρικοῖς ἐνεκαλλωπίσατο ἀθλοῖς. Καθαρὰ γὰρ ἄνωθεν καὶ ἀκίβδηλα παρὰ Παύλου τὰ τῆς εὐσεβείας ὑποδεξαμένη σπέρματα, ἐς κόρον δὲ καὶ τῶν τοῦ Κοδράτου ναμάτων ἐκροφήσασα, κλάδους εὐκλεεῖς ἀνήνεγκε τῇ καθολικῇ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ, οὗς οὐτ' ἀπιστίας ἐτι χεῖμῶνες, οὐτ' ἄγριοι καὶ καταγιγίζοντες ἄνεμοι, ὄποιοις ὁ τῆς ἱερᾶς στρατιᾶς ἀντίπαλος ἐν τοῖς καιροῖς ἐκείνοις βαρῦ· τις καὶ βίαιος ἐνσκήψας ἐνέπνευσε, παρατρέψαι τὸ παράπαν ὠφθη δυναθεῖς, ἀλλὰ φανερᾶς τῆς ἡττης αὐτῷ περιτραπίσης ἀπῆει, κληρονόμος τῆς αἰσχύνης καταστάς, καὶ κατηφείας ἀθλητῆς αὐτὸς αὐτῷ γενόμενος. Τέرتιος μὲν οὖν ἐκείνος, μαρτυρικοῦ φόνου τὴν δεξιάν πληρώσας, ψυγαδεῖαν ἀίδιον τοῦ θανάτου καταδαιτηθέντος αὐτῷ, καὶ πρὸς κόλασιν ἀδιάδοχον παραπέμφαντος· Βενούστος δὲ τις ὄνομα, πονηροῦ πονηρὸς διάδοχος, ἡγεμὼν γίνεται. ὃς μαιφόνους ἐντολὰς παρὰ τοῦ βασιλέως ἀναδεθεγμένος κατὰ τῶν εὐσεβῶν πλήρησιν ἱστίοις, ὡς εἰπεῖν, ἐς Κόρινθον ἔρχεται, καὶ πολλὴν ἀναελέξας ἐκεῖ πυρσὸν ἀσεβείας, καὶ πολλοὺς τῷ Χριστῷ παραστησάμενος μάρτυρας, συλλαμβάνει σὺν πᾶσι τούτοις καὶ ἑτέροις οὐκ ὀλίγοις θιασώταις τῆς ἱερᾶς τοῦ Κοδράτου σχολῆς. Ὡν Λεωνίδης· πρῶτος (5) ἐξ τῶν μαρτυρικῶν ἀπαντήσας· σιδήριον, μετεωρίζεται πρῶτον ἐφ' ὑψηλοῦ τινος ξύλου, καὶ ἀπηνῶς καταζαίνεται καὶ πυρὸς λαμπάσι περικαίεται. Ἐῖτα κατενεχθεῖς, οὐκ ἐδυσώπησεν οὐδέπω

ιβ'. Καὶ δὴ τῶν ἱματίων γυμνωθεὶς ἐπὶ σιδηρῶν τριβόλων τείνεται, ἄνωθεν δὲ ῥάβδοις ἀπηνῶς τύπεται, ὡς μὴδ' ἐφ' ἐνός τινος μέρους ἀνώδυνο· μένειν. Ἀλλὰ κάτωθεν μὲν δριμείας ὑπομένειν τὰς ἀλγηδόνας ἄχρις ὁστέων αὐτῶν συγκαθιεμένης τῆς τῶν τριβόλων ἀκμῆς, ἄνωθεν δὲ τῇ συνεχεῖ καὶ ἀλλεπαλλήλῃ καταφορᾷ τῶν ῥάβδων κοπτομένης οἰκτρῶς τῆς σαρκὸς (ὡ ψυχῆς εὐμενοῦς καὶ καρτερίας γενικωτάτης, ἣ πᾶσαν ἐξέπληξε φύσιν ἐπιγειῶν τε καὶ οὐράνιων!) οὐδ' ἄχρι σχήματος ἐχαλέπαινε, ἀλλ' ἔχαιρε τὴν σάρκα βλέπων περιῤῥεομένην τοῖς πλοῦσι· ἐκείνης αἱματιν, ὡσπερ νυμφίος εὐπάρφως, χρυσοῦφέσιον ἐστολισμένος τοῖς ἱματίοις. Ἀλλὰ γὰρ εἶδε συντηρηθῆναι πως τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο καὶ ἀθλητικὸν σῶμα καὶ πρὸς ἐτέρας βασάνους, καὶ μὴ πρότερον διαῤῥεῦσαι πρὶν κορροῦσθαι τὸν δῆμιον ἐκείνον καὶ ἀπηνῆ τύραννον, καὶ ἐκπληῖσαι τὸ θυμοῦμενον τῆς ἀθέου ἐκείνου καὶ θηριώδους ψυχῆς, καὶ πρὸς τὰ χεῖρω γυμναζούσης ἐς αἰὶ τὴν πρόθεσιν. Καὶ σκόπει δὴ μοι οἶον νεανιεύονται, καὶ οἶα κατὰ τοῦ Μάρτυρος παίζουσι παίγνια. Ἐπειδὴ γὰρ τσαούτην ἐνειργάσαντο τὴν βασάνον κατὰ τοῦ μαρτυρικοῦ σώματος, ἐπ' ἐσχάραις ἀμέλει πυρὸς ἐφαπλοῦσιν, ἵνα μὴ ῥυῖθῃ δῆθεν ἐς τὸ παντελὲς καὶ ἀποψύξαν ἀπέπτῃ, ἀλλὰ καὶ μαρανῶσι μὲν εἰ τοῦ αἵματος ῥα-

(5) Colitur una cum septem mulieribus, de quibus infra, 16 Aprilis.

καί, ἐκτηγανισθῆ δὲ πᾶν, εἴ τι φλεγμαῖνον εἶη καὶ ἄσσητός. Ἐπειδὴ οὐδὲν ὁ τύραννος ἤνυσεν, ἀλλὰ διὰ πάντων ἰῶν καὶ βιά πάντων ἤττατο, ρεύμασι θαλαττοῖς προστάττει ριφῆναι σὺν γυναιξίν ἑσίοις οὐκ ὀλίγαις, αἱ τῶν αὐτῶν τότε διήνυσον ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἄθλον, καὶ τὸ μαρτυρικὸν ἐκεῖνο καὶ αὐταὶ συνεκρότουσαν θέατρον, ἀρδεύσασαι τὴν φύσιν ταῖς ἀρβενικαῖς ἀρδεύσαις τοῦ Κοδράτου, ὧν τὰ ὄματα διὰ τὸ ἀξιωματικόν ἐνταῦθα ἐκθήσομαι.

γ'. Χαρίσσα μὲν ἦν οὖν καὶ Νουνεχία, αἱ τῶν χάριτος καὶ νοῦ σώφρονος πεπληρωμέναι· Βασιλισσά τε καὶ Νίκη, αἱ βασιλικῶς κατὰ τῆς ἀσεβείας ἀνδριστάμεναι, καὶ νίκης ἀναδυσάμεναι στέμματα· Καλή τε καὶ Γαλήνη, αἱ καλῶς μὲν παρελθούσαι τὴν ἄλμην τοῦ βίου, καὶ πρὸς ἀπαθείας ἐληλυθυῖαι γαλήνην· καὶ πρὸς γε εἰς Θεοδώρα, ἡ θεῖον τῇ Κορίνθῳ γενομένη σὺν ταῖς ἄλλαις δώρημα. Τότε δὴ, τότε λέγεται καὶ τὴν θάλατταν αἰδεσθῆναι τὰ μαρτυρικὰ ἐκεῖνα σώματα, καὶ μὴ ἐθειλῆσαι ἐκπεπικνεῖναι, ἀλλ' ἐπὶ σταθίους ὑπηρετήσασθαι τριάκοντα, ὅσα καὶ ἡπειρος. Λέγεται δ' οὖν καὶ τὴν Χαρίσσαν κατὰ τῶν κυμάτων παρῆλθουσαν, φῶδην τῷ Κιριλίῳ τοιαύτην ἀναβοῆσαι, ἐπακολουθούτων ἄλλων καὶ συναδόντων· Ἐν μίλιον ἔδραμον, Κύριε· καὶ, Στράτευμα ἐδίωξας, Κύριε· καὶ Οὐκ ἠρνησάμην σε, Κύριε, σῶσόν μου τὸ πνεῦμα· ταῦτα δὴ τὰ τῆς Μωσέως καὶ Ἀαρὼν ἀδελφῆς βήμασι παραπλήσια. Εἶτα λίθους κατὰ τοῦ τραχήλου ἐξάπτοντες, βία κατὰ τοῦ πυθμένου ἰσοῦσιν, ὡς ἀπειπεῖν τε τοὺς Μάρτυρας δεσμοί; καὶ κύμασι μαχομένους, καὶ οὕτω τοῦ ζῆν ἐξεληλυθέναι, καὶ Θεῷ προσαχθῆναι θύματα τέλεια.

ιδ'. Τοιαῦτα τοῦ θεοῦ Κοδράτου τὰ γέωργια καὶ οἱ καρποὶ τῶν πόνων, καὶ τοιαῦτα τὰ τῆς διδασκαλίας ἐκεῖνου βλαστήματα, καὶ ἐς τοσοῦτον ἠύξησε τὸ τοῦ χαρίσματος τάλαντον. Παῦλος μὲν γὰρ ἐκ τῆς ὄντως σοφίας ἀντιλεῖ τὰς πηγὰς τῆς διδασκαλίας· οὗτος δ' ἐξ ἐκεῖνου μετεληφώς τοῖς ἄλλοις μετέδωκε, καὶ οὐκ εἰς τριάκοντα καὶ ἐξήκοντα μόνον, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς ἑκατοσιπλάσιον τὸ τοῦ χαρίσματος; ἠύξησε τάλαντον· ὥστε καὶ πεπεισμεθα πάντων ἀπολαύειν ἐξείναι νῦν αὐτῷ παρὰ Θεοῦ τῶν καλῶν, καὶ μὴ τὰς μὲν τῶν μονῶν εἰς κατοικίαν ἀπολαμβάνειν, τὰς δὲ μὴ· ἀλλ' ἐνὶ γε τῷ τρόπῳ τῶν ὄλων ἐπίσης κληρονομεῖν, ὡς νῦν εὐάρεστοι ἀναφανείς τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ, καὶ διὰ πασῶν δεύσας τῶν αὐτοῦ ἐντολῶν, καὶ πάντα κατωρθωκῶς ἀρίστα πάντων, ἃ παρὰ μέρος ἕκαστοι. Ταύτη τοὶ καὶ ἀπολαύειν φάμεν καὶ παρὰ μέρος ἄπερ οὐκ ἄπαντες, καὶ σὺν γε τοῖς ἄλλοις ἄπερ ἕκαστοι· καὶ γνωρίζουσιν ἄπαντες τὰ τῆς συνήθους ἀρετῆς ἐπ' αὐτῷ σύμβολα. Καὶ προσδέχονται μὲν συγχευετὴν ἀσκηταί, καὶ κοινωνῶν ποιοῦνται τῆς σφῶν εὐφροσύνης, ὡσπερ ὀφειλὴν τινα ταύτην ἀπαραίτητόν τε καὶ ἀξιώχρεωσιν ἐκτινύοντες αὐτῷ· ἐπεὶ τοῖ γε καὶ αὐτὸς πολλῆς αἰτίας τῆς εὐφροσύνης αὐτοῖς καθίστατο πρότερον, ὅποτε τὸν αὐτὸν αὐτοῖς ἔτρεχε

A rivi quidem sanguinis fluere cessent, si quis autem effervescens et putrefactus supersit, omnis quasi in sartagine frixus excoquatur. At cum nihil tyrannus efficeret, sed omnia tentans, in omnibus vinceretur, tandem in mare ipsum jubet projici cum sanctis mulieribus haud parvo numero, quæ tum certamen idem pro pietate consummabant, et theatri illius martyrum non minima pars erant, ex virilibus Codrati monitis, tanquam irrigationibus masculo robore concepto : quarum nomina quod memoria digna sint, hic juvat addere.

13. Erant igitur, Chariessa et Nunechia, gratia et mente sobria repleta; Basilissa et Nice, quæ regie contra impietatem decertarunt, et victoriæ coronis redimitæ sunt; Cale et Galene, quæ aquas vitæ hujus salsas bene transierunt, et in portum appulerunt nulli expositum perturbationi; Theodora denique, donum illud Corintho una cum cæteris a Deo concessum. Tunc enimvero, tunc etiam mare, martyrum illa corpora reveritum, fertur ea absorbere noluisse, sed triginta stadiorum spatio, terræ ad instar, ipsis ministrasse. Chariessa quoque fluctibus inambulans, canticum hoc Domino, succinentibus reliquis, voce alta cecinisse dicitur : Unum milliare percurri, Domine; et, Exercitum persecutus es, Domine; et, Non negavi te, Domine, salva spiritum meum : verba, quibus similia Moysis et Aaronis soror protulit. Itaque lapidibus ad cervices alligatis, martyres vi in profundum detruduntur, ut cum vinculis et fluctibus collectando deficientes, vivere desinerent, Deoque victimæ perfectæ sisterentur.

14. Istiusmodi sunt messes divini Codrati et laborum fructus; talia germina, quæ doctrina ejus produxit, tantum lucrum, quo talentum gratiæ auxit. Ac Paulus quidem doctrinæ fontes ex illo, qui est ipsa sapientia, hauserat; hic autem a Paulo acceptam communicavit aliis, talentumque gratiæ, non tricies et sexagies tantum, sed centies multiplicavit, adeo ut firmiter nobis persuadeamus, quod nunc omnibus bonis apud Deum libere illi perfrui liceat, ac mansiones non has vel illas duntaxat, sed ad eundem modum omnes inhabitando occupet, tanquam hæres et filius, in quo Deus Pater sibi complacuit, qui in omnibus ejus mandatis ambulavit, et omnium optime omnia, quæ alii seorsim singula, perfecit. Unde etiam frui illum seorsim rebus iis dicimus; quibus non omnes, et una cum aliis, quibus singuli fruuntur; cum symbola in illo quilibet consuetæ sibi virtutis agnoscat. Recipiunt eum in societatem chori sui ascetæ, lætitiæque suæ faciunt participem, irrecusable hoc quasi debitum et Codrato dignum solventes; quod et ipse multam illis lætitiâm pepererit, dum idem stadium, quod ipsi olim decurreret, contra potestates tenebrarum sæculi hujus in acie consistens, et incruenta singulis momentis

itropæa erigens. Apostoli autem, et ante omnes magnus ille prædicator ac coryphæus Paulus, in consessum et societatem communis convivii, quod ex nova magnaque hostia instructum est, ipsum admittunt : ut qui post illos secundus præconem Evangelii illorum ferventior egerit. Paulique voces illustraverit ; qui non sua tantum quæsi- verit, Domini autem talentum, quemadmodum servus ille nequam, defoderit, aut seminaverit quidem, at non in benedictionibus, sed maligne super aquas, petras e senticeta, ubi frustraneus labor et fructus est expectationi non respondens : qui multorum condiciones ad Lydium rationis lapidem exigens, tum dijudicans singula, spiritusque gladio bonum a malo dividens, nudum inde protulerit Evangelium, veritatem proposuerit, quæ solis instar illuces noctes omnis malitiæ pelleret ; atque ic populum omnem ad Deum perduxerit, alios quidem sine athletico sanguine, alios autem postquam illum profudissent ; utrumque dux factus non verbo tantum, sed ipsis etiam operibus edocens illos exercitationem, quæ est secundum Deum, hoc certamen, quod propter Christum suscipitur, ne, quod Paulus ait, prædicans aliis, ipse reprobus esse videretur, atque hanc ob causam et æs et cymbalum propalam audiret. Stigmata Domini in carne etiam ipse portans, præco fuit, ut ita dicam, ineffabilis, et magister factis erudiens, verbi quidem minus indigus, aut duntaxat quantum ad veritatem animis auditorum adumbrandam ac delineandam opus esset ; opere autem plurimo post verba utens, ut post umbras coloribus pictores, ad integram atque dilucidam veritatis manifestationem et perspicuitatem. Frueris tu quidem nunc, o benedictæ Patris cœlestis, præparatis tibi bonis æternis fatoque nulli obnoxiiis, quæ neque oculum humanum vidisse, neque in cor terrenum descendisse dicimus ; et gaudes, dum athlota Christo sine omni obstaculo potiris. Verumtamen etiam nostri recordare, qui gestarum a te rerum memoriam festo die recolimus, et insultum omnem hostium, sive ex insidiis illi sive aperte nos impetant, ad abyssum perditionis relega, et quidquid in vita difficile asperumque est, complana, ut salis ejus aquis superatis, in divinos portus appellamus, directi tua, atque per te Christi dextera, Salvatoris ac Dei nostri, cui convenit gloria, honor et adoratio in sæcula. Amen.

διαλον, πρὸς τὰς ἐξουσίας παρατατόμενος τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου, καὶ ἀναίμακτα καθ' ὧ- ραν ἀνεγείρων τρόπαια. Ἄποστολοι δὲ, καὶ πρὸς γε πάντων ὁ μέγας κήρυξ καὶ κορυφαῖος Παῦλος, πά- ρεδρον ποιοῦνται καὶ συνεστιάτορα τῆς κοινῆς εὐω- χίας τοῦ καινοῦ καὶ μεγάλου θύματος, ὡς δεύτερον καὶ θερμότερον κήρυκα τοῦ ἐκείνων Εὐαγγελίου ἐπ' ἐκείνους ἀναφανέντα, καὶ διατρανώσαντα τὴν ἐκεί- νου φωνὴν, καὶ μὴ τὸ καθ' αὐτὸν μόνον προμηθευ- σάμενον, καταχώσαντα δὲ τὸ τοῦ Δεσπότου τάλαν- τον, παραπλησίως ἐκείνῳ τῷ πονηρῷ δούλῳ· ἢ σπεύραντα μὲν, οὐκ ἐπ' εὐλογίαις δὲ, ἀλλὰ κακο- τρόπως ἐφ' ὕδατων καὶ πετρῶν καὶ βάλτων, ἔπη καὶ τὸ τῆς σπουδῆς ἀνόητον, καὶ τὸ τέλος ἀτελεσφόρη- τον· ἀλλ' ὡσπερὶ τινὶ βασιάνῳ τῷ λόγῳ προσέγοντα τὰς τῶν πολλῶν διαθέσεις, καὶ κρίνων ἕκαστα, καὶ τῇ μαχαίρᾳ τοῦ Πνεύματος διαιρῶν τὸ κρεῖττον ἀπὸ τοῦ χειρόνος, εἶτα τὸ Εὐαγγέλιον παρεγύμνου καὶ παρετίθει τὴν ἀλήθειαν, ὡσπερ ἥλιον ἀποπεμ- πομένην ἐκ μέσου κακίας ἀπάσης σκοτόμηνον, καὶ οὕτω προσήγε δῆμον ὄλον Θεῶν, τοὺς μὲν ἀνευ αἵ- ματος ἀθλητικῶν, τοὺς δ' οὐκ ἀνευ τούτου· καὶ ἀμ- φοτέρων καθηγούμενος, οὐ λόγῳ μόνον ἀλλὰ καὶ ἔργοις αὐτοῖς, τῶν μὲν τῆς κατὰ Θεὸν ἀπκῆσεως, τῶν δὲ τῆς διὰ Χριστοῦ ἀθλήσεως· ἵνα μὴ, ὅ φησι Παῦλος, τοῖς ἄλλοις κηρύττων, αὐτὸς ἀδόκιμος φαί- νηται, κἀντεῦθεν καὶ χαλκὸς καὶ κύμβαλον ἀντι- κρὺς ἀκούη· ἀλλὰ τὰ στίγματα τοῦ Κυρίου καὶ αὐτὸς ἐν τῇ σαρκὶ βαστάζων, κήρυξ ἦν ὡς εἰπεῖν, ἀνεκλάλητος, καὶ διδάσκαλος ἔμπρακτος, λόγου μὲν ἤττον δεόμενος ἢ ἔσον σκιαγραφῆσαι καὶ προῦπο- γράφαι ταῖς τῶν ἀκουόντων ψυχαῖς τὴν ἀλήθειαν· τὰ δὲ πολλὰ τῇ πρακτικῇ χρώμενος ἐπὶ τῶν λόγων, ὅσα κἀπὶ τῶν σκιῶν οἱ ζωγράφοι τοῖς χρώμασι, πρὸς δῆλωσιν εὐτελεῖ καὶ λαμπρὰν τῆς ἀληθείας ἐνέργειαν. Καὶ νῦν ἀπολαύεις, ὁ εὐλογημένος τοῦ οὐρανοῦ Πατρός, τῶν ἡτοιμασμένων σοι αἰώνων ἀκηράτων ἀγαθῶν, ἀ μῆτε εἰς ἕψιν ἔλθειν ἀνθρωπί- νην μεμαθήκαμεν, μῆτε ἐπὶ καρδίαν χαμαὶ ἐρχομέ- νην, καὶ χαιρεῖς ἐντυγχάνων ἀμέσως τῷ ἀθλοθέτῃ Χριστῷ. Μέμνησο δὲ καὶ ἡμῶν ἑορτὴν ποιουμένων τὰ σά, καὶ πᾶσαν ἐφοδὸν ἐχθρῶν, τῶν τ' ἐξ ἀφανοῦς βελλόντων τῶν τ' ἐκ τοῦ φαινομένου, βυθοῖς ἀπω- λείας παράπεμπε, καὶ πᾶσαν ἐξομάλισον βιωτικὴν δυσχέρειαν, ὡς ἀν ἀκινδύνως τὴν ἄλμην τοῦ βίου παραῖραμόντες· τοῖς θεοῖς καταλύσωμεν λιμέσι, τῇ σῇ δεξιᾷ κυβερνούμενοι, καὶ διὰ σοῦ τῇ τοῦ Σωτή- ρος Χριστοῦ καὶ Θεοῦ ἡμῶν, ᾧ πρέπει δόξῃ, τιμὴ καὶ προσκλήσις εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ

ΕΙΣ ΤΟΝ ΣΥΝΕΣΙΟΥ ΠΕΡΙ ΕΝΥΠΝΙΩΝ ΛΟΓΟΝ.

NICEPHORI GREGORÆ

EXPLICATIO

IN LIBRUM SYNESII DE INSOMNIIS *.

Ex versione Antonii Pichonii, apud Turones Reg. Professoris, a Fed. Morello interpr. Reg. recognita.

ΠΡΟΟΙΜΙΟΝ.

Οὐδὲν καινὸν, εἰ πολλὰ τῶν πάλαι κακῶς εὐρη-
 μένων κεινοτομοῦσιν ἐπὶ τὸ βέλτιον, ὡσπερ ἐκ χρο-
 νικῶν περιόδων ἐπ' ἄλλαις ἄλλαι μεγάλαι φύσεις
 βλαστάνουσαι, εἴτε τοῦ χρόνου φύσιν ἔχοντος ἄλλα
 ἐπ' ἄλλοις ἀεὶ ἐπιφέρειν καινότερα, εἴτε τῆς τῶν
 ἀνθρώπων φύσεως ἀμχανούσης εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς
 ἐπὶ τὸ ἐντελές. Ἰσοκράτους γὰρ εἰρηκτός, Ἐάν ἤς
 φιλομαθῆς, ἔση πολυμαθῆς. σὺ τὸ ἀντίστροφον πράτ-
 τεις. Τὸ μὲν γὰρ ἐγένου, τὸ δ' ἀεὶ γίγνη. Φιλεῖς γὰρ
 ἀεὶ μανθάνειν, ὡσπερ οὐκ ἀρχουμένης σοι τῆς φύ-
 σεως ἐπὶ γε τοῖς φθάσαι, εἰ μὴ καὶ μᾶλλον ὑπόθε-
 σιν φλεγμαινούσης δίψης τινὸς τιθεμένης αὐτὰ,
 καθάπερ εἰ τις φλόξ ἐπιλαβομένη καλάμης, ὅσῃ
 πρόεισιν ἐσθίουσα τὴν ὕλην, τοσοῦτῃ πολλαπλα-
 σιάζει τὸ σκίρτημα, καὶ σφιδρότερον κατὰ τῆς

ὑποκειμένης τραπέξης ἐγείρεται. Εἰ δὲ καὶ Πλάτων
 ὁ μέγας ἀποδείκνυσι παρελθὼν ὡς φιλόσοφος ὁ φι-
 λομαθῆς, ἄτε φροντιστῆς τὰ μετέωρα, καὶ ὅσα ἐκ
 γῆς ἀνίσχει μυστήρια, τὸ κρεῖττον ἄρα σοι λοιπὸν ἢ
 φύσιν εἴλετο. Τοιοῦτοι γὰρ οἱ τῆς φιλοσοφίας πῶθοι
 καὶ ἔρωτες, ὅσον ἐνδοτάτω πρὸς τοὺς τῶν ὄντων
 εἰσελασι λόγους, καὶ πρὸς τὰς τούτων ἤδη σκηνοθα-
 τοῦσιν αὐτὰς, τοσοῦτο φλεγμαινούσαν καὶ τὴν εἰς
 τοῦμπροσθεν τρέφουσιν ἔφεισιν. Ἐκεῖνό γε μὴν οὐκ
 ἔστιν ὅτε με οὐκ ἐπῆρε θαυμάζειν, ὅπως ὑπόσοι
 νῦν ἐφ' ἡμῶν ἀκμάζουσιν Ἕλληνας, ὄρξῃ μὲν
 ἅπαντας, παρορᾶς δ' οὖν, ἔπειτα σὺ γε μόνῃ ἐμοὶ
 τὰ τῶν σῶν λογικῶν καὶ σφίρας γεμόντων ἀπορη-
 μάτων ἀνατιθέσθαι φορτία οὐ μάλᾳ ἔκνεῖς, οὐδ' ὅτι
 μηδεμίαν αὐτοῖς καταλείπεις φιλοτίμου γυμνασίας

PRÆFATIO.

Nihil novum neque absurdum est, si permulta
 quæ quondam summa cum difficultate adinventata
 fuerunt, in melius immutentur: quemadmodum e
 conversione et circuitu temporum super aliis aliæ
 magnæ vehementesque naturæ germinant et oriun-
 tur, seu ipso tempore ita comparato, ut semper
 alia super aliis recentiora afferat, seu ipsa huma-
 na natura statim a principio ad id quod in suo
 n.unere absolutum est, pervenire nequeat. Isocra-
 tes siquidem dicit: Si sis discendi cupidus, eris
 multijuga doctrina præditus. Tu (1) contrarium, et
 rem pari affinitate conjunctam facis: illud quidem
 fuisti, hoc vero semper fueris. Perpetuo enim dis-
 cendi desiderio teneris, quasi vero tua indoles
 nullam tibi opem ferat ad ea quæ illam præoccupar-
 runt, nisi etiam magis materiem quædam sitis ex-

ardescens, et inflammata suggerat: perinde ac si
 flamma calamos apprehenderit, quanto avidius
 devorat alimentum, tanto multiplicat saltum, ac
 vehementius in subjectam mensam surgit et excita-
 tur. Quod si etiam magnus ille Plato in medium
 prodicens demonstrat, discendi avidum quodammo-
 do philosophum esse, nimirum quod cogitatione
 sublimia complectatur, et quæcunque e terra eri-
 guntur mysteria, quod validius præstantiusque
 tibi utique reliquum est, id natura connectatur.
 Tales enim philosophiæ ardores et amores, quanto
 interiorius ad rationes eorum quæ sunt ingrediuntur
 et se insinuant, atque in ipsorum septa jam pro-
 deunt, tanto turgidum etiam ad superiora enutrient
 et augent appetitum. Illud siquidem interdum me
 non in minimam erexit admirationem, quo pacto

* Vide tomum nostrum LXVI, col. 4281.

(1) Theodorum Metochitam intellige, Magnum Logothetam, cui opus suum inscripsit Gregoras,

πρόφασιν, δέδισας ὅποσα πρὸς ἑργὴν σχεδιάζουσι γυνάμια φιλότιμοι, ἐπειδὴν τις ἀποκναίη τὰς βίβλας· ἐκτέμνων, αἱ τοὺς τῶν ὕμνων βλαστοὺς ἐξανίσχουσιν. Οὐδὲ γὰρ οὐδ' Ἀλεξάνδρῳ τῷ Φιλίππου παιδί· ἀνεπίφθονον ἔμεινε καὶ βασκανίας ἐκτός, ὁρῶντι τὸν Φιλίππον συγκαίς ταῖς νίκαις ἐμπομπεύοντα, ἀλλὰ μικροψυχήσαντα βακχικόν τινα λέγεται· λόγον ἀφείναι πρὸς τοὺς ἡλικιώτας, καὶ μεστὸν ὡς εἰπεῖν ἐνθουσιασμοῦ. Φάναί γὰρ ἀγωνιᾶν μὴ πάντα προεληφώς ὁ πατήρ, μηδεμίαν αὐτῷ καταλείψῃ τροπαίων πρόφασιν. Καὶ σιωπῶ τὰ πλεῖστα· ἦν δὲ νῦν αὐθις πρόφασιν προδύλαξ, ἐβουλόμην ἄλλοις τοῦ φιλοτιμοῦ παραχωρήσας, αὐτὸς ἐκὼν γενέσθαι τοῦ καιροῦ τε καὶ τῆς τύχης τῆς ἐμῆς προδότης. Δεινὸν γὰρ καὶ σφέλιον εἶναι μὲν τῶν οὐ φαύλων ἀγώνων τὸ ἔργον, ὡς σύ τε οἴσθα, καὶ οἷς σύ γε τὸ τοιοῦτον ἐς κοινὸν προδύλαξ ἐλλογίμοις ἀνδράσιν· ἔπειτα οἷς τύφος καὶ λογιμῶν ἄκοσμία οὐκ ἐς καιρὸν τυραννεῖ τὴν διάνοιαν, ὅλην γε μὴν τὴν σοφίαν ἐπὶ τῆς ὀφρῦος ἔχουσι καθημένην, καὶ πάντα βράδιά τε καὶ κοῦφα ταῖς ἀπὸ γλώττης ἐπαγγελλίαις ποιῶνται, ἐν τι τῶν φαυλοτάτων διαθρολλεῖσθαι. Ὅμως ἐπειδήπερ ἡ μεγάλη σου γλώττα καὶ πανταχῶθεν συγκεχωρηχὸς καρπομένη πρὸς τὸ νικᾶν, ἐκ τε φιλοσόφου διανοίας, ἐκ τε πειθοῦς ῥητορικῆς ὀρρωμένη τὰ τε ἄλλα προφέρει ἡμῖν εἰς πειθῶ, καὶ ὅτι στομά-

των ἀδικῶν φροντίζειν οὐ χροὶ φιλόσοφον ἀκλίην, φέρε τὴν σὴν ὡς ἐφικτὸν ἐκπεράνωμεν αἰτησιν, καὶ διὰ σοῦ τὴν τῶν ἄλλων, οἷς δὴ τὰ μέγιστα χαρμίσθαι· ὑπερχῆ δὲ ἐνός γε τοῦ τρόπου τοῦτου.

Ἄπασι μὲν τοῖς γε ὁμολογημένον εἶναι οἷς καὶ ὕπνωσιν νοῦ καὶ κριτικῆς ἐπιστήμης μέτεστι, μὴ ἐν τι σοφίας εἶδος τὸν μέγαν ἐξησχηκέναι Συνέσιον, ἀλλ' εἶναι μηδὲν ὅπερ οὐ, τούτῳ δ' εἶναι τῶν πάντων οὐδένα νομίζω τῶν ἀντερούντα. Μηδὲ γὰρ μόνον ὁπόση κατὰ τὸν Ἑλληνα λόγον ἐστὶ ποικίλλα, πάσης ἐς ἄκρον σπουδαστὴν καταστήναι, ἀλλὰ καὶ τῶν Χαλδαϊκῶν θιασῶν ἀπάντων ὀργίων· καὶ ὅσα δ' αὐτῶν ἱερογραμματέων τῶν πάλαι παρ' Αἰγυπτίους θαυμαστωθέντων βίβλοι καὶ μυστικαὶ τελεταὶ ταῖς ἔπειτα χρόνοις παρέδοσαν, καὶ ὅσα Δελφῶν ἔδοξμάτισαν θεολόγοι, οὐδὲ τούτων ἀτέλεστοις ἔμειναν ὁ ἀνήρ. Ἀλλὰ ταῦτά τε, καὶ ζῦν γε τοῦτοις, ὅσα Πλάτωνες· ἐξ Ἀθηνῶν, καὶ Σάμου Πυθαγόροι παρ' Αἰγυπτίους φοιτήσαντες ὤναντο, καὶ οὗτος ἀνὴρ εὐρύστωσι περὶ τὴν τοιαύτην ἐδάκχευσε τράπεζαν· ἐμέλησε δ' αὐτῷ καὶ ὅσα γοήτιον καὶ μάγων ἐπιτηδεύουσιν ἰγυγες, ἐπιτηδεύσαι μὲν οὐπω ταῦτα· τὸ δὲ τοῦς τούτων ἐν ἀποβόητοις κειμένους λόγους ἄκροις ὡσὶν ἐπαλθεῖν, τοῦτο δὲ καὶ μάλιστα. Οὐδὲ γὰρ θέμις ἀνδρὶ γε σοφῷ καὶ φιλομαθεῖ εἰς τὸ παγ-

nescio quo modo apud nos Græci ætate ac viribus florent, vides quidem omnes, cæterum aspernaris : deinceps tu quidem mihi soli tuarum ad rationis calculum reductarum ac sapientia refertarum quæstionum onera exponere haud valde vereris, neque hac de re tibi religio est, propterea quod nullam in ipsis deseris contentiosæ meditationis excusationem. Metuis quantum ad iracundiam temere accedunt querulosæ opiniones, quando quis radices præcidens ac stirpes, eas abrumpit et mœnore afflicta quæ hymnorum virgulta erigunt. Haud quippe Alexandro Philippi filio citra invidiam et æmulationem mansit, cernenti Philippum crebris victoriis se ipsum jactantem : sed enim animum despondendo, bacchicum quemdam sermonem fertur apud cœtaneos edidisse, et ut ita dicam furore numinis plenum : metu, ne cum omnia præoccupasset pater, nullam sibi triumphorum ansam et occasionem reliquisset. Plurima silentio prætermitto. Sed propter occasionem quam nunc rursus exprompsisti, volebam ipse, hac ambitiosa contentione prætermissa, ex animi mei arbitrio temporis opportuni necnon fortunæ meæ proditor esse. Grave enim est et molestum, esse quidem certanimum non ignobilium opus, quemadmodum tu nosti, et quibusdam elegantibus viris tale in medium proposuisti. Postea apud quos fastus et cogitationum petulantia in tempestive in intelligentiam tyrannidem obtinet, si totam utique sapientiam in supercilio collocatam habent, et omnia facilia atque expedita linguæ volubilitate et pollicitationibus faciunt, quidpiam maxime ignobile divulgando. Nihilominus quando-

quidem magnifica tua lingua et omni ex parte id quod in confesso est decerpens vincendi gratia, et e mente sapientiæ studiosa, et ex artificiosæ eloquentiæ lepore impetum sumens, et alia nobis adducit ad faciendam fidem : et quia non operæ pretium est, ut sapientiæ cupidus auditus oris impii rationem habeat, eia tuam veluti comprehensum facilem concludamus postulationem, et aliorum te interveniente, quibus te amplissima condonatum hoc unico modo polliceris.

Omnibus quidem certe sine dubio confessum est, quibus etiam quocumque modo adest communicatio mentis et scientiæ judicio pollentis, non unicam quamdam sapientiæ speciem magnam Synesium exercuisse, ad nullam esse, quam non assecutus sit, huicque rei mortalium neminem contradicendum opinor. Neque enim solum quanta est ejus in Græco sermone coloris varietas, ad cujusvis excellentissimum fautorem constituendum et exhibendum, verum etiam omnium Chaldaicorum mysteriorum sodalem. Et quæcumque rursus a sacris scriptoribus prisca apud Ægyptios de rebus admirabilibus libri ac mysticæ cæremoniæ subsequentibus temporibus tradiderunt, et quæcumque dogmata Delphorum theologi præscripserunt, neque remansit vir, quin his initiatus esset. Verum et hæc ipsa, et cum ipsis, quæcumque Plato ab urbe Atheniensi, et e Samo Pythagoras ad Ægyptios discendi gratia ventitantes assecuti sunt ; etiam ille vir fortiter circetalem debacchatus est mensam. Hæsi porro curæ fuit nosse omnia, quæ præstigiorum et magorum voces instituerunt, nunquam tamen ista exerceat,

κόσμιον τουτὶ θέατρον τοῦ παντός· ἀνακλύσαντι, μὴ οὐ πάντων πραγμάτων καὶ λόγων καὶ ἐπιτηδεύματων τοὺς λόγους, ὡς ἐφικτὸν ἐξετάζειν τε καὶ ἱκνηλατεῖν, καὶ τῶν μὲν ἔχεισθαι, τῶν δ' ἀπέχεσθαι. Καὶ μέχρι μὲν Ἑλλήν τῇ δόξῃ τυγχάνων ἦν, μικροῦ πάντων ἔρχετο· ἀφ' οὗ δὲ τὴν ἀλυμράν ἐκείνην ἀκοὴν ὅπως ποτὲ ἀπέκλύσατο, τῆρκαυτὰ δὴ καὶ τῶν πλείστων ἀπέχετο, ὅποσα ζιζανίων δίκην ἠνώχλει· τὸ καθαρόν τε καὶ εὐσταχυ λήϊον.

Γνοίη μὲν οὖν ἄν τις· καὶ εἰ ὧν ἄλλων αὐτὸς γέγραφε βιβλίων καὶ λόγων· γνοίη δ' ἂν μᾶλλον ἐκ τοῦδε τοῦ λόγου τὰ τε ἄλλα, καὶ ἔτι τὴν πολυμαθειαν καὶ περινοίαν τοῦ ἀνδρός, καὶ ὅπως φιλόσοφος μὲν ἢ πρόθεσις αὐτῷ πανταχοῦ, καὶ ἤθος ἀξιωματικὸν καὶ σεμνὸν τοῖς τούτου χεῖλεσιν ἐπανθειπάντων δὲ ἐνταῦθα μάλιστα, ἅτε καὶ ταῖς ἀδύτοις τῶν παγκοσμίων καὶ ὑπὲρ φύσιν ἐξετάσειε συνοργιζάμενος· τε καὶ συμβακχεύοντος, καὶ οἷον ἐνθουσιῶντος, καθάπερ οἱ θεομάντεις τε καὶ φοιδόληπτοι. Καὶ γὰρ ἵνα ταῖς αὐτοῦ τε ὁμολογίαις ὡς ἔχουσι διανοίας καὶ αὐτὸς ἐνταυθοῖ χρῆσεται, δεκνυσι πρὸς τὴν φιλόσοφον καὶ διδάσκαλον Ὑπατίαν, ὡς τοῦ Θεοῦ κινήσαντός· τε καὶ ἀναγκάσαντος, τὸν παρόντα ἐξέθετο, καὶ αὐτὸς μὲν τὴν γραφίδα ἔχρησεν, ὡς περ ἕξω γενόμενος ἑαυτοῦ. Θεός δὲ τὸ πᾶν τὴν ταχίστην ἐξείργασται, λόγων αὐτοσχεδίων ἀφθόγους πηγὰς ὑποβάλλων, παρὰ το-

σούτων αὐτοῦ γε μὴ σκεψάμενου τὸ σύνολον, παρ' ὅσον καὶ ὕστερον ἐπιόντα αὐτὸν, ὡς αὐτὸς γέ φησιν, ἔστιν οἷς τῶν μερῶν ἐς πλείστον ἀπόροις χρήσασθαι, τῶν ἀλλοτρίως ἐχόντων ἀπεικότα μηδὲν εἰς τὸ ἴδιον σύγγραμμα. Καὶ δῆλον κἀντεῦθέ τοιούτῃ. Καὶ γὰρ τῆς τοῦ παρόντος λόγου διανοίας ὑψηλοῖς τε καὶ αἰθεροῖς φουρουμένης τοῖς ἐνθουσιασμοῖς, καὶ οὕτω θεολογούσης, δέον τὴν γοῦν ἀπὸ τῆς λέξεως ἄγειν γάληνην, καὶ μὴ τῷ ταύτης ἀήθει συγκυκλῶν τὸν ἐγκείμενον νοῦν, καὶ ζημιῶν τῶν φιλολόγων ἀκοῶν τὴν λιχνείαν· τῷ δὲ οὐδ' ἡ λέξις ἀχρησιμοποίητος ἔμεινεν, οὐδὲ φλεγμαιοσύνης οὕτω διανοίας ὄγκον εἰλήφει σχολὴν ρειδιώση γλώσση παρὰ μὲν θήσασθαι, ἀλλὰ τῇ συνθεσί κἀνταῦθα ἔχρησαστο. Τῆς γὰρ τοι φῶσεως πολλὴν αὐτοῦ τῇ γλώττῃ χορηγησάσης ὡ· ἐξ αὐτομάτου πηγῆς τὴν εὐκολίαν καὶ ἀστείότητα· ὁ δὲ ξενίζουσιν ἔσθ' ὅπῃ καὶ ὑπερορίως ἤθεσ' τε καὶ λέξεσι χρωόμενος πλήττει τὴν ἀκοήν, καὶ οἷον ἀμύσει καὶ κνίσει, καθάπερ τὴν τῶν τραγῳγῶντων παλάμην ἢ περὶ τὸ ῥόδον ἀκάνθα. Φιλεῖ γὰρ τοῖς, ὅσοι διαφόρους τοὺς τόπους οἰκοῦσιν ἄθροωποι, ἰδιωτροπία τινὲς ἤθους ἄμα καὶ γλώττης, καθάπερ τι σύμφυτον πάθος ἀκολουθεῖν, κἀντεῦθεν συμβαίνειν. Καὶ εἰ τις ἐκεῖθεν πρὸς ἀττικίζουσαν ἀκοὴν ἀρικνεῖται γραφῇ, τοιοῦτου τινὸς χαρακτηῆρος ἐπάγεσθαι ὀβλασσαν. Πτολεμαῖδι γὰρ καὶ Ἀλεξανδρείῃ, καὶ τῷ

sed earum rerum in arcanis delitescentes rationes extremis auribus percussisse, istud maxime curavit. C

Haud quippe fas est viro sapienti ac discendi cupido in hoc omni ex parte ornatum mundi theatrum oculos flectenti, quin omnium rerum sermonem, et institutorum rationes, quantum datur assequi, exploret et investiget, ut his insistat, ab aliis vero se absteat. Et quoad Græcus erat, animo ferme omnia complectebatur. Sed simul atque aniarum illum auditum utcumque abluit, tum denum sane etiam a pluribus se abstinuit: quæcumque instar foliorum molestiam exhibebant siacris atque firmis segetibus.

Cæterum noverit quispiam et ex aliis, quos ipse scripsit, libris et orationibus, noverit autem commodius ex hac oratione et alia et præterea multiplicem eruditionem ac solertiam viri, et ut intentio quidem philosophica in ipso ubique, et indoles veneranda ac splendida in ejus labiis efflorescit. Sed hic in primis, utpote etiam in secretioribus rerum ornatissimarum et supra naturam positarum explorantibus, ceremonias cum peragat, atque divino furore afflatus, ac veluti numine concitatus sit, quemadmodum vates divini et Phœbi vaticinio correpti. Etenim ut ipsius interim professione prout in ea se habet mens, etiam ego in præsentia utar, indicat ad sapientiæ studiosam et magistratam Hypatiam (1), ut tanquam Deo ejus animum incitante atque cogente, præsentem sermonem edide-

rit, et ipse quidem stylum accommodarit, quasi extra se ipsum factus. Deus porro totum illud quam occissime construxit ac molitus est, verborum efficacium et in promptu positorum extemporaneorum: e fontes affluentes et uberrimos suggerens, et ore promens: et tantum absuit ut ipse Synesius hoc univsum meditaretur, quatenus etiam postea consequens et futurum tempus, ut ipse ait, se nonnullis ut plurimum occultissimis ac inventu difficillimis partibus usum esse, discrepando sequè abstinendo ab iis quæ absurda, et ab instituto aliena sunt, nihil in suum librum retulisse. Hinc etiam istud manifestum est. Etenim cum præsentis tractatus sententia sublimi ac æthereo divini afflatus præsidio septa munitaque sit, et usque adeo theologica speculatione edisserat, opportunum subinde fuerit a dictione tranquillitatem elicere, ac minime ejusdem insolentiæ novitæque inhiærescentem sensum confundere, atque mulctare eloquentiæ et sermocinationis studiosarum aurium aviditatem. Huic porro neque dictio a vaticinandi artificio et oraculo aliena remansit, neque ita intumescere sententia propter fastum, otium admodum subridente lingua æcepit, sed familiaritate hic quoque usus est, natura videlicet ejus linguæ tanquam sua sponte fluentis fontis facilitatem et urbanitatem suppeditante. Ille autem peregrinis utcumque et externis moribus ac vobibus utens pereclit auditum, ac veluti pungit, et pruritu afficit, ut vindemiantium palmas qui circa

(1) Vide eundem tomum LXVI, col. 1557.

κρείττονι τῆς Λιθύης ἐνδαιτιώμενος, πόρρωθεν μὲν Ἀ
 ὠμίλησεν ὅσοι Στωῆς καὶ Ἀκαδημίας ἦσαν ὀμιληταί·
 αὐτός γε μὴν οὐ μὴν πω αὐτήκοος τούτων ὀμιλη-
 τῆς ἐγεγόνει, καὶ διὰ τοῦτο ὡσπερ τὰς μὲν ἐδέξατο
 τῶν ἐκεῖθεν δοξῶν, τὰς δ' ἀπρηγόρητο· οὕτω καὶ
 τὰς μὲν ἐζήλωσε τῶν ἐκεῖθεν γλωσσῶν, τὰς δ' οὐ.
 Ὅθεν αὐτοκρατορικῆς τε καὶ ἡγεμονικῆς τινας
 ἐξουσίᾳ φύσεω; χρώμενος, τὴν οἰκείαν ἐβάδισε, μι-
 κρὰ τῶν ἐντυγχανόντων φροντίζων. Εἰ γοῦν τις
 τοῦτε δῆπουθεν αἴτιον εἶναι θεῖη καὶ τοῦ τὴν παρ-
 όντα λόγον δυσείκαστον γίνεσθαι τῷ γε πλεονι
 μέρει, καὶ ὅλον αἰνιγματώδη, οὐ πόρρω που τρέχει
 ἂν τοῦ προσήκοντος. Νοῦς γὰρ οὕτω τοι ἐμβριθῆς,
 καὶ πάσης μαθήσεως καὶ σοφίας συμφόρημα, τοι-
 αὔτη γλώττη συνυφανθεῖς, πολλὴν ἂν ἐπενέγκοι
 νύκτα τε καὶ κατῆφειαν, εἰ τις φιλοκρινεῖν τὸν ἔν-
 δον θαλαμειούμενον ἐβελήσειε νοῦν· ὡς ἀνάγκη
 εἶναι ὅτῳ τουτοῖ πρὸς βουλήσεως ἂν ἦ τὸν λόγον
 ἐξηγεῖσθαι, μὴ μόνον προμετεσηκίτα καὶ αὐτὸν
 τυγχάνειν ὡν πάντων ἂ διέξεισιν ἐκείνος ἡρανίσαστο,
 ἀλλὰ καὶ μετασηματίζεσθαι δύνασθαι πρὸς παν-
 τοῖς δόξαι, καὶ τὰ πλεῖστα τῆς ἡμετέρας στερο-
 φύλους, καὶ ὅλον μεταχρωματίζεσθαι πρὸς ἐξελ-
 λάττοντα χρώματα, κατὰ τὸν Φάριον ἐκείνον Πρω-
 τεά. Οὐ γὰρ ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἵπταντες γνώμης προσ-

rosam est aculeus aut spina. Solet enim homines,
 qui distinctos locos incolunt, peculiaris mutatio
 ejusdam consuetudinis simul et linguæ, haud
 secus atque quidam insitus animi affectus, comitari,
 et illinc oriri. Ac si quædam istinc ad auditum At-
 tico sermone delinitum pervenit commentatio, cu-
 jusdam talis generis dicendi mare sibi attrahit et
 asciscit. Nam Ptolemaidî et Alexandriæ et in su-
 periori parte Libyæ versans, e longinqua regione
 consuetudinem habuit cum illis, quicumque Stoicæ
 familiæ et Academicæ sectatores ac discipuli fuerunt.
 Haud tamen suis legibus vivens horum contuberna-
 lis fuit; et ob id illinc nonnullas quasi opiniones
 admisit, alias autem repudiavit. Hunc in modum
 has quidem loquendi rationes inde profectas æmu-
 latus est, alias vero minime. Ideoque augusta et
 imperatoria quadam naturæ licentia utens, a patriis
 laribus emigravit, exiguam rationem habens de his,
 quorum communi colloquio fruebatur. Ergo si
 quispiam hanc utique causam esse constituerit,
 atque ejus præsentem orationem conjectu difficilem
 esse majori ex parte, et velut ænigmaticam et ob-
 scuram, non procul ab eo quod decens et consen-
 taneum est, currit et aberrat. Mens enim tam
 enusta, et cujusvis disciplinæ ac sapientiæ coacer-
 vatio, tam uberanti facundiæ contexta, multam in-
 tulit noctem et tristitiam, si quis curiose expendere
 internum et contubernalem sensum velit. Quasi
 necessarium esse liceat cuicumque hunc ad volun-
 tatis et sui consilii rationem explicare: non eum
 solum qui prius particeps fuerit, compotem eorum
 omnium fieri quæ edisserit, ac si ille emendicave-
 rit; verum etiam transformare posse ad varias

φέρονται τοῖς αὐτοῖς, ἀλλ' ὡς ἕκαστοι τύχοιεν γνώ-
 μης ἢ συνέσεως ἔχοντες· οἱ μὲν ἀκαπῆλευτον ἐρ-
 χονται φέροντες κρίσιν, οἱ δὲ πάνυ τοι μοχθηρὰν
 καὶ νοσοῦσαν τὰ καίρια, οἱ δ' ἡμιμόχθηρον καὶ
 πρὸς ἐκάτερα βέπουσαν. Καὶ θεός, μὴ παραφθέ-
 ξηταί τις τῶν ἐφ' οὕτως, εἰτ' ἐκείνως ἐχόντων, καὶ
 προστριφῆται δόξης οὐκ ἀγαθῆς ἡμῖν ἔγκλημα·
 κἀπειτα γλώσσα: μετεληφῆται, φαυλότεραι τε καὶ
 πρὸς κακίαν δξύρροποι διακωδωνίσωσι, καὶ μηδὲν
 ἡμεῖς ὀδικήσαντες; κομισώμεθα βραβεῖον πονηρὸν
 καὶ πολέμιον τοῦ καλοῦ τοῦδε σπουδάσματος. Ὅμως
 ἡμεῖς κατ' ἐκείνους, οἱ τὴν Ἰνδῶν καὶ Περσῶν
 μεταφέροντες γνώμην, καὶ γλώσσαν ἐς τῆνδε τὴν
 ἡμετέραν ἀκοὴν καὶ φωνὴν, ἀνέγκλητοι μένουσι·
 τὸν αὐτὸν γε τρόπον καὶ ἡμεῖς ἀλόφουλον δόξαν
 διαλευκαίνοντες, καὶ πρὸς σαφεστέραν διαπορθμεύ-
 οντες ἀκοὴν, λήσομεν πάντως ἀνέγκλητοι μέιναν-
 τες, παρ' ὅσοι τε τῶν ἔλλογιμων εἰσὶ, καὶ ὧν ἤκι-
 στα φθόνος ἐφεδρεύων τιναίττει καὶ κυκᾶ τὴν γνώ-
 μην. Κἀπειτα καὶ πλείους, οἱ μὲν, ἀεὶ τῶν φθονη-
 σόντων ἔσονται, οἷς ἕρωςδεις τὸ πρᾶγμα φανεταί·
 ὧν δὲ τὰ βέλτεστα προθύμως συνευχομένων ἡμῖν,
 ἡμῖν μὲν εἰη τοῦ ἔργου μισθὸν τενα διδοῦς ὁ Θεός·
 τοῖς δὲ βασκανίους αὐταῖς βασκανίαις κακαῖς κακῶς
 συναπόλλυσθαι.

opiniones, et sæpenumero judicio nostræ gentis
 privatas, ac veluti transfigurare in degenerantes
 variosque colores, haud secus atque Pharius ille
 Proteus. Non enim juxta eandem sententiam
 omnes eis utuntur, sed ut singuli opinionem sor-
 titi sunt aut perspicentiam: hi quidem accedunt
 integrum ac sincerum asserentes judicium, alii vero
 admodum flagitiosum, quippe quod circa consen-
 tanea et opportuna insano studio errat; nonnulli
 porro semivitosum et in utramque partem vergens.
 Nec quis eorum, qui hoc vel illi modo affecti
 sunt, timorem perperam et inconeinne respondeat,
 et nos aspergat crimine atrocique injuria improba:
 opinionis, et postea linguæ sibi multa arrogantes,
 ignobiles, petulcæ, et ad maleficium propensæ nos
 timore sinistro apud vulgus onerent: et nos nullo
 scelere polluti præmium infaustum et hostile repor-
 temus hujus honesti et egregii studii. Nihilominus
 cum illis qui Indorum et Persarum in hunc nostrum
 auditum et sermonem transferunt sententiam, hi
 inculpati manent: hunc in modum et nos propter
 alienigenam gloriam candescentes, et ad dilucidio-
 rem auditum trajicientes, latebimus omnino incul-
 pati manentes, apud eos qui sunt e numero corda-
 torum elegantiumque hominum, et quorum nulla-
 tenus invidia præsidens concutit et agitat mentem.
 Postea etiam plures, ut opinor, semper æmulato-
 res erunt, quibus perutilis hæc res videbitur.
 Quibus certe optima prompto alacrique animo
 nobis optantibus, nobis quidem Deus hujus operis
 quamdam dederit mercedem: sed obrectatori-
 bus, ut cum ipsis malis obrectationibus male per-
 ceant.

Ἔσται δ' ἡμῖν τὸ τῆς ἐξηγήσεως, οὐ πρὸς ἐντε-
λεστέρους μόνον γενόμενον, ἀλλ' ἤδη καὶ πρὸς ἀτε-
λεστέρους τὴν γνῶσιν. Οἱ μὲν γὰρ τῷδε τῷ μέρει
συνέσονται, οἱ δὲ τῷδε, οἱ δὲ ἑκατέροις, ὡς δύναμις
ἐκίστω καὶ βούλησις. Περὶ μὲν τοι ψυχῆς ὃ τι
διέξεισι, καὶ τίσι μὲν συνωδὰ φθίγγεται τῶν πάλαι
σοφῶν, τίσι δ' ἀπόδοτα· καὶ τί μὲν οὗτος τὴν
φαντασίαν εἶναι φησι, τί δὲ ἐκείνων ἕκαστος, καὶ
ὅπη τοῦ σώματος τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς ἰστέ
τὸν τρίποδα, δείκνυσι μὲν καὶ αὐτὸς πρὸς τὴν φιλό-

Erit autem a nobis hæc explanatio non tantum
in perfectiorum gratiam facta, sed jam propter
intelligentiam eorum qui sunt minus idonei. Hi
quidem hac in parte versabuntur, alii in alia,
nonnulli autem in utraque, prout facultas et vo-
luntas unicuique fuerit. Quæcumque porro de
animo commemorat, cum quibusdam priscis sapientibus
consentanea enumerat, cum quibusdam dissona discrepantiæque. Et quidam proprie phantasiam esse ille dicat, quid vero eorum unusquisque: et in qua corporis parte, ejus quæ in somno est vaticinationis, statuat tripodem seu cortinam elendis oraculis idoneam, demonstrat quidem

σοφον καὶ διδάσκαλον Ὑπτιαν, ὅτι πολλὰ τῶν μή-
πω φιλοσοφηθέντων Ἑλλῆσι προκεχειρίσται. Δῆλον
δ' οὖν καὶ ἡμεῖς κατ' αὐτὴν γε ποιησόμεθα τὴν ἐξή-
γησιν· ἐπισημανοῦμεθα γὰρ ἕκαστα κατὰ χώρην
ἐκείτων γενόμενοι. Σὺ δ' ὑπὲρ μὲν τῶν εὐ καὶ κατὰ
γνώμην ἐχόντων χάριτας ἀπὸ γνώμης καὶ γλιώττης
ἀποδιδούς μὴ κατόκει Θεῶ· ὑπὲρ δὲ τῶν ἄλλως ἐχόν-
των λαμπρὰν ἡμῖν τὴν μέμψιν. Τῶν μὲν γὰρ αὐτὸς
χορηγός, τῶν δ' ἡμεῖς αἴτιοι.

ipsemet ad sapientiæ studiosam et magistræ
Hypatiam, quod multa eorum quæ inter philoso-
phandum excogitata nondum a Græcis fuerant,
exposita traditaque essent. Conspicuum igitur
etiam nos faciemus in ipsa explanatione. Ad hæc
efficiemus ut singula innotescant et illustrentur,
in singulorum statione degentes. Tu autem pro his
quæ apposite et ex tui animi sententia constituta
sunt, gratias animo et lingua reddere coram Deo
ne torpescas: sed pro iis quæ aliter se habent,
luculentam nobis expostulationem facito. Illorum
enim ipse dux, princeps et choragus est: in his
autem nos culpandi sumus.

ΑΡΧΗ ΕΡΜΗΝΕΙΑΣ.

ΡΑΓ. 130°. *Εἰ δὲ εἰσιν ὕπνοι.* Ὅσπερ τὰ τῶν βασι-
λέων κειμήλια, καὶ ὅποσα ἀνθρώποις ἱερά τε καὶ τί-
μια, ὑπὸ παραπετάσμασιν ἄλλα ἄλλοι; καλύπτονται,
ἵνα μήτε δήμοις ἀνοσίτοις προκειμένα κίβδηλεύηται,
μήτε περιφρονῆται· διὰ γὰρ τῆς χορηγίας ἀπονόν-
τε καὶ πρόχειρον· οὕτω καὶ ὅσα καθεύδουσι τοῖς ἀν-
θρώποις ὄρνυται, ἐπεὶ θειοτέρα. φησι, καὶ προγνω-
στικὴ τίς ἐστὶν ὄψις, τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος
τῆς ψυχῆς τηλικαῦτα καθαρωτέρου καθίσταμένου,
διὰ τὸ ἀπηλλάχθαι πῶς τῶν σωματικῶν τε καὶ ὕλι-
κῶν θορύβων, αἰνιγματωδῶς πῶς καὶ ταῦτα, καὶ
ὡσπερ ὑπὸ παραπετάσματι δίδονται τοῖς ἀνθρώποις.

Διὸ σοφὸν αὐτῶν φησι καὶ τὸ μὴ σφέε· βεβαίῳ
δὲ τοῦτο καὶ διὰ τῶν τοῦ Ἡσιόδου ἐπόν. Ἐκρυ-
ψαν γὰρ, φησὶν, οἱ θεοὶ τοῖς ἀνθρώποις τὸν
ἀπορον βίον, καὶ πάντων καλῶν ἰδίωτα θεοὶ
προσάρθουθεν ἔθηκαν. Τὸ δὲ ἀπόνως τυγχάνειν τῶν
ἀγαθῶν δῶρον εἶναι φησι θεῖον. Διδόσθαι δὲ τοῦτο
μὴ πάνυ πολλοῖς τισιν, ὅτι μὴ σφόδρα ὀλίγοις· οἷον
σοφία μὲν πόνων χωρὶς ἐβραθεύθη τῷ Σολομῶντι·
Σαμφῶν δὲ ἡ τοῦ σώματος ἀνυπέροβλος ἰσχύς τε
καὶ ῥώμη· καὶ αὖ, ὡς Ἑλληνες πεῖθουσι λόγοι, σο-
φία τις οὐ πάνυ τοι ἀγενηῆς ἦκε παρὰ τῆς ἀνω-
προνοίας καὶ Αἰσώπῃ τῷ Φρυγί, καὶ πρό γε τού-

INCIPIT EXPLANATIO.

Quod si somni sunt fatidici. Quemadmodum
regum pretiosa munera, quæ propter valorem
majoresve delicias reponuntur et asservantur, et
quæcumque apud homines sacra, augusta et magni-
facienda sunt, sub tapetis et aulæis alia aliis
teguntur, ne profanæ ignaræque multitudini pro-
posita corrumpantur et adulterentur, neque floccifian-
t; nam propter sumptus, id facile et in promptu
positum est: ita quæcumque ab hominibus somno
sepultis cernuntur, quandoquidem divinior ac
præsciens quidam aspectus denuntiat, tunc phan-
tastico animæ spiritu puriore pacato, propterea
quod solutus est quodammodo corporeis atque
materialibus crassisque tumultibus, ænigmatice et

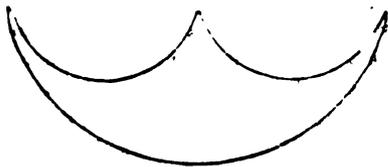
obscure quadam ratione etiam ista, tanquam sub
velis, hominibus conceduntur. Eam ob rem sapiens
et industrius est in ipsis (ut aiunt) etiam id quod
non apertum est. Istud porro versibus Hesio-
di confirmatur. *Occultarunt siquidem (ait ipse)
dii hominibus lenem et facilem vitam, et ante omnia
bona sudorem dii collocarunt.* Illud autem, nempe
citra laborem bonorum compotem esse, mu-
nus divinum asserit esse; verum id non admo-
dum multis concedi, imo valde paucis: veluti sa-
pientia sine labore Solomoni pro præmio distributa
est; Sampsoni vero corporis insuperabilis fortitudo
roburque; ac rursus, ut liberales Græcorum disci-
plinæ tradunt et suadent, sapientia quædam non

* Paginæ sunt editionis Synesii Petavianæ, quas in nostra numeris grandioribus expressimus. EDIT.

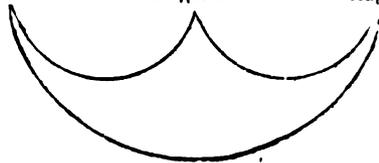
του Ηρώδου τε καὶ Ὀμήρου. Τὸ δὲ προφήτας εἶναι τοὺς ὕπνους, καὶ τὰ δυναρ θεάματα σκυόδεις τινὰς εἰκασίας τῶν ἐσομένων, οὕτω τοι βέβαιόν τε καὶ ἀναντιρρήτου ἡγήται ὁ σοφὸς οὗτος Συνέσιος, ὥστε καὶ εὐθύς ἐκ προομιῶν ἀποδεικτικῶς τισι χρῆσθαι συλλογισμοῖς βούλεται μὲν, διὰ δὲ μὴ καὶ τοὺς πλείστους ἔχειν αἰρεσιώτας πρὸς τοῦτο, τῷ συναπτικῷ τε καὶ οἰονεὶ διστατικῷ ἐνδέσμῳ κολάζει τὸ εὐθαδὲς τοῦ τολμήματος, μονοουχί λέγων, ὡς εἰ ταυτὰ δογματίζεις ἐμοί, ὅστις ποτὲ εἶ ὁ τῷ συγγράμματι τῷδε ἐντυχάνων, καὶ δέχη ὡς οἶ τε

ἄ ὕπνοι προφήται εἰσι, καὶ τὰ δυναρ θεάματα μελλόντων παρέχουσι πρόγνωσιν, εἰδέναι σε χρὴ καὶ ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενον, ὅτι σοφοὶ μὲν εἰσιν οἱ ὕπνοι, σαφεῖς δὲ οὐκ ἂν δῆπου· καὶ ἐντεῦθεν συμπεραίνει καὶ τὸ μὴ σαφές εἶναι σοφῶν, ἐκοντία λέγων τῷ Εὐριπίδῃ· ἐκεῖνος γὰρ ἐν τῷ τοῦ Ὀρέστου δράματι παράγει Μενέλαν λέγοντα, Σοφὸν τὸ σαφές, οὐ τὸ μὴ σαφές. Ἐσχημάτισεν οὖν τὸ προοίμιον, διήν ἔφαμεν αἰτίαν εἰς τύπον συλλογισμοῦ ὑποθετικοῦ.

ἀσαφεῖς σοφοὶ προφήται ὕπνοι

ἀσαφεῖς σοφοὶ τῶν ὕπνῳ ἐσομένων αἰνίγματα τὰ δυναρ θεάματα

ΡΑΓ 151. Βίον. Τὸν ἄπνων φησιν ἐνταῦθα. Τῶν μερίτων. Ἀγρῶν. Τῷ γνωστικῷ. Τῇ λογικῇ δυνάμει τῆς ψυχῆς. Τὸ γινώσκων. Οὐ γὰρ θύραθεν δαίται ταύτης, ἀλλ' αὐτὴ ἐστὶ γνῶσις. Ἀνθρώπων. Βοήθημα εἰς τὸ προσεῖν. Ὁ γὰρ πολὺς. Ὁ ἀγοραῖος ἐχλός. Τὸ παρόν. Τὸ ἐνεστώς. Τοῦ μήπω. Τοῦ μέλλοντος. Γεγομένου. Μετὰ ἀμφιβολίας. Τῶν πανελλήνων. Τῶν ὅλων Ἑλλήνων, ὅσοι κατὰ τῆς Τροίας ἐστράτευσαν

Β Πρό τ' εἶρτα. Ἐὰ πορεϊθόντα. Καὶ Ὀμήρου. Λέγει γὰρ ἐκεῖνος, ὅτι καὶ γενεῆ πρότερος ὁ Ζεὺς. Συντελεῖται. Συντρέχειν. Ἐπει τό. Ἐν τούτῳ γὰρ ἐφίσην ἀνωτέρω διαφέρειν Θεὸν τε ἀνθρώπου, καὶ ἀνθρώπου θηρίου. Ἐπῶν. Ὀμηρικῶν καὶ αὐτῶν. Φορτικῶς. Τοῦτ' ἐστὶν ἰδιωτικῶς καὶ παχέως καὶ ἀμαθῶς. Κατ' αὐτήν. Τῆν ποιήσαν.

admodum ignobilis accessit a suprema caelestique providentia Aesopo Phrygio, et ante hunc Hesiodo, necnon Homero. At somnos prophetas esse, et spectra per quietem visa futurorum umbratiles quaedam similitudines, usque adeo firmum et sancitum, cuique nihil ex adverso opponi queat, arbitratur sapiens et industrius ille Synesius, ut statim a primordio demonstrativis quibusdam uti syllogismis velit; sed quia in hoc non multos habet sectatores, conjunctivo ac veluti separativo vinculo subigit ac temperat morositatem et contumaciam temeritatis, propemodum dicens: Quod si mihi in istis dogmatis assentiris, quisquis commercium habes cum hoc commentario, atque etiam admittis somnos prophetas et vaticiniorum interpretes esse, et quae inter dormiendum cernuntur futurorum praesentiam exhibere: te quoque nosse operae pretium est ex necessitate id quod consequens, nimirum sapientes et industrios esse somnos, non utique dilucidos et apertos. Et hinc concludit, id quod minime conspicuum et obvium est, ingeniosum ac sapiens esse: Euripidi contradicens. Ille siquidem in Orestis fabula introducit Menelaum dicentem: *Id quod solers et argutum est, planum ac perspicuum esse, non autem quod obscurum.* Ergo formavit ac texuit proemium juxta id

quod diximus argumentum in formulam syllogismi hypothetici. C *Vitam.* Hic laboris expertem dicit. *Maxima.* Bona. *Cognoscendi virtute.* Hoc est rationali potentia animae. *Ad cognoscendum.* Non enim extrinsecus hanc desiderat, sed ipsamet cognitio est. *Homini.* Adjuvamentum ad perspicendum. *Homo quippe vulgaris.* Sordida turba. *Quod adest.* Instans, et quod ante pedes est videt. *Nondum evenit.* Futurum. *Conjectura.* Cum ambiguitate. *Graecorum omnium.* Universorum, quicumque in expeditionem Trojanam exiverunt. *Quae fuerunt.* Quae transierunt et elipsa sunt. D *Et apud Homerum.* Inquit enim ille Jovem, quoad generationem, priorem et antiquiorem fuisse. *Pertinere.* Convenire. *Quandoquidem.* In hoc enim prius dixit Deum ab homine distingui, et hominem a bellua. *Versibus.* Ipsi Homeris. *Insolenter.* Hoc est, privato judicio, crasse et imperite. *In ea Poesi.*

Φιλοσοφίας. Καλῶς τοῦτο εἰρήκει. Καὶ γὰρ οἱ ἄλλοι φιλόσοφοι ὄντες, ἔλαθον ποιηταὶ παρά πάντων καλούμενοι. Τοῖς γὰρ ἰατροῖς παραπλήσια δρώντες· καὶ αὐτοὶ, ἐαυτῶν φιλοσοφίας εἰς μύθους καὶ μέτρα καὶ μέλος ψυχαγωγούμενα καταθέμενοι, τῆς ἐκεῖθεν ὠφελείας οὕτως τὸ πικρὸν συνεκάλυψαν· καθάπερ καὶ ἰατρῶν παῖδες· τὴν τῶν λυσιτελοῦντων φαρμάκων ἀγρίαν μέλιτι κεραννύντες, πολλάκις συγκρύπτουσιν· ὡς εἶναι λοιπὸν συνετὰ μὲν τοῖς σφοῖς, τοῖς δὲ βεβήτοις δημοτερετῆ μὲν, ἀσύνητα δέ. Εἰς οὐδὲν γὰρ ἕτερον ἐκλαμβάνουσι τὴν Δία ἢ εἰς νοῦν πρεσβύτατον καὶ ἀρχαιότατον, ἀντεῦθεν καὶ σοφώτατον· ὡσπερ καὶ τὴν Ἀθηνᾶν εἰς τὴν φρόνησιν, ἣν καὶ τῆς ἐκ τοῦ Διὸς κεφαλῆς γεννᾶσθαι φασιν. Ἀκολούθως οὖν καὶ ὁ σοφὸς αὐτός Συνέσιος ἐνταῦθ' εἰς νοῦν μὲν ἐκλαμβάνει τὸν Δία· **B** εἰς ἰσχὺν δὲ αὐτοῦ τὴν σοφίαν· τὸ δὲ γενεῆ πρότερος εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ἀφ' ἧς καὶ ἡ σοφία τοῖς ἔχουσιν ὡς τὰ πολλὰ περιγίνεται. Φησὶ δὲ καὶ Ἀναξαγόρας, ὅτι νοῦς ἐστὶν ὁ διακοσμῶν τὰ πάντα καὶ πάντων αἰτίας· ὡς ἐντεῦθεν δείκνυσθαι, ὅτι καὶ οὗτος πρεσβύτερον καὶ τούτου τοῦ παντός δοξάζει τὸν νοῦν.

Ἡ νοῦς. Νόα; νοεράς οὐσίας.

Ταύτη. Οὕτως, κατὰ τοῦδε τὴν τρόπον.

Προσπερονᾶ. Οὕτω ται ἀρρασιώτης τοῦ Πλάτωνός ἐστιν ὁ παρῶν οὗτος Συνέσιος, καὶ οὕτω τῆς ἐκείνου

Philosophia. Apposite istud dixit. Siquidem poetae philosophi cum essent, latenter quod poetae ab omnibus appellati sunt. Ipsi namque consimilia medicis facientes eorum philosophiam in fabulas, versus et modulationem ad animarum solatium litteris prodentes, eamque philosophandi rationem memoriae mandantes, illius quae inde procedit utilitatis ita amarulentam difficultatem obtexerunt, quemadmodum medicorum filii fructuosorum pharmacorum acerbiter et molestiam melle temperantes crebro abscondunt: ut sapientibus reliquum sit solertes quidem et industrios esse, profanis vero ea supersint quae plebi hilaritatem et oblectationem afferunt, caeterum intelligentiae et reconditae perspicacitatis expertia sunt. Nam in nullum alium sensum interpretantur Jovem, quam ad mentem natu maximam et antiquissimam, ac proinde sapientissimam: veluti Minervam ad prudentiam, quam etiam e Jovis cerebro natam perhibent. Consentanea igitur ratione sapiens ille Synesius hic ad mentem et intelligentiam refert Jovem: et ad fortitudinem ipsius sapientiam. Quod autem aetate prior sit, ad antiquitatem, per quam sapientia iis qui illam assecuti sunt suppetit, ut permulta alia. Dixit porro Anaxagoras mentem esse quae omnia gubernat, et omnium honorum causa est: ut inde demonstrat, quod et ille antiquiorem esse, et huius universi mentem opinatur.

Quam animos. Mentis, substantias et naturas intellectuales.

Hac ratione. Hunc in modum.

γλώττης ἐξήρηται, ὥστε οὐ μόνον τῶν ἐκείνου δοξῶν τὰς πλείους εἰς ἄκρον ἐξεμελέτησεν, ὡς προϊόντες δείζομεν, ἀλλὰ καὶ αὐταῖς πολλαχοῦ κέχρηται ταῖς ἐκείνου λέξεσι.

Καὶ τὸ προσπερονᾶ δὲ ἐκ τοῦ Πλάτωνος πικρὸν λήφει. Φησὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐν τῷ Φαίδωνι, ὅτι ἐκάστη ἡδονὴ καὶ λύπη, ὡσπερ ἦλον ἔχουσα προσηλοὶ τὴν ψυχὴν πρὸς τὸ σῶμα, καὶ προσπερονᾶ, καὶ ποιεῖ σωματοειδῆ, δοξάζουσιν αὐτὰ εἶναι ἀληθῆ, ἅπερ ἂν καὶ τὸ σῶμα φῆ.

Προσπερονᾶ. Προσηλοὶ καὶ συγκολλᾶ.

Τῷ κατ' ἀλήθειαν. Τοῦτ' ἐστὶ, τῷ κατὰ ἰσχὺν ὑπερφέρειν τῶν ἄλλων.

Ἀνακάμπτε. Συνάγεται, ἀνέρχεται, ὡς ἐπὶ κύκλου συμπεραίνεται.

Ἵτι. Διότι.

Αὐται μὲν. Ταῦτα εἶπεν ἀποδείξει εἶναι, ἡγουν τὸ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν σοφίαν δύνασθαι προορᾶν τὰ ἐσόμενα, καὶ τὴ τὴν μαντείαν πραγματεύεσθαι περὶ ταῦτα.

Εἰ δὲ σημαίνει. Ἑλλην καὶ οὗτος τῇ δόξῃ ὦν, τὰ αὐτὰ ἐκείνοις διέξεισι, καὶ φησιν εἶναι τὸν κόσμον ἐμφυχον, καὶ λοιπὸν, ἄσπερ, φησιν, ἕκαστον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ζῶων σύγκεται ἐκ μερῶν καὶ μελῶν, ἃ δὴ κοινωνίαν καὶ συγγένειαν ἔχουσι πρὸς ἄλλα· οὕτω καὶ ὁ κόσμος ὁ ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν μεταξὺ συνιστάμενος, ζῶων ἐμφυχον ὦν,

Annectit, vel affigit. Sic utique obfirmatus Platonis sectator est hic noster Synesius, et ita ab ejus lingua pendet, ut non modo complures ejus opinioniones usque ad apicem et sublimitatem meditando consecutus sit, quemadmodum in ipso progressu enarrabimus, verum etiam ipsasmet illius dictiones passim adhibuerit.

Et illud *annectit* e Platone assumpsit. Ait enim in Phaedone, quaecunque voluptatem et aegritudinem veluti clavum habere, quo animum corpori affigat et annectat, corpulentumque efficiat, quippe qui ea vera esse arbitratur, quae corpus dixerit.

Affigit. Seu in suum jus recipit, et conglutinat.

Virium praestantia. Id est, propterea quod viribus aliis praestantior sit.

Reflectitur. Simul adducitur, redit, et tanquam in circulo concluditur.

Hae quidem argumenta sunt. Ea argumenta inquit demonstrationes esse, quod scilicet cognitio et sapientia possit eventura prospicere, et vaticinandi artificium philosophando circa eas res occipitur.

Quod si omnia quidem omni ex parte quidpiam portendunt. Graecus cum sit opinione, ea quae ipsi sentiunt commemorat: mundum sua natura esse animatum, et quod reliquum est. Quemadmodum, ait, unumquodque animantium in mundo compositum est ex partibus et membris, quae certo societatem et cognationem mutuam inter se habent: sic et mundus e caelo ac terra rebusque interjectis constans, animal cum sit vitae particeps,

τὰ ὁμοία πάσχει καὶ ποιεῖ ἐκάστῳ ζῳῷ, καὶ τὰ ἄ
 ῥηρα αὐτοῦ συγγένειαν καὶ ἀδελφότητα ἔχοντα πρὸς
 ἄλληλα, σημαίνουσι περὶ μελλόντων δι' ἄλλήλων
 ἅπαντα, τὰ μὲν μᾶλλον, τὰ δ' ἥττον. Ἔτα προῖόν,
 βιβλίῳ μὲν εἰκάζει τὸν κόσμον, γράμμασι δὲ τὰ ἐν
 αὐτῷ πάντα μέρη, ζῶα λέγει καὶ φυτὰ, καὶ ἀέρα
 καὶ ὕδωρ, καὶ λίθους, καὶ τάλλα πάντα. Ὡσπερ οὖν
 τὰ ἐν τοῖς βιβλίοις γράμματα, διαφόρων γλωσσῶν
 ἦντα, τὰ μὲν ἀναγινώσκουσιν οἱ τῶν Αἰγυπτίων
 σοφοί, τὰ δὲ οἱ τῶν Ἑλλήνων· καὶ οἱ μὲν ἥττον
 καὶ ἀτελῶς ἔστι, ὡσπερ τὰ βρέφη ἀναγινώσκουσιν,
 ἢ κατὰ συλλαβὰς, ἢ ἀθρόον, ἦτε ὁμοῦ τὴν λέξιν· οἱ
 δὲ ὁμοῦ ἀναγινώσκουσι τὸν λόγον. Ἔστι δὲ λόγος
 μὲν ὅλη πρότασις, ἐξ ὀνόματος καὶ ῥήματος· τὸ
 ἔσχατον συγχείμενος, οἷον, Σωκράτης περιπατεῖ.
 Δηλοῖ γὰρ ἔννοιαν ἢ ἀληθεύουσαν ἢ ψευδομένην.
 Λέξις δὲ ἔστι μέρος· λόγου, οἷον, Σωκράτης· ὅπερ
 οὐ δηλοῖ οὔτε ἀλήθειαν οὔτε ψεῦδος· συλλαβὴ δὲ
 ἔστι μέρος λέξεως, οἷον ἐκ τοῦ Σωκράτους μόνον
 τὸ Σω, ὅπερ οὐδὲν σημαίνει. Οἷτως οὖν, φησι, καὶ
 οἱ σοφοὶ προφητῶν καὶ μάντιες ἀναγινώσκοντες τὰ
 ἐν τῷ κόσμῳ πράγματα, προορῶσι τὸ μέλλον· οἱ
 μὲν ἐκ τῶν ἀστέρων, ἢ τῶν μενόντων ἐν τῇ ἀπλανεῖ
 σφαίρᾳ, ἢ τῶν πυρῶν τῶν ἐν τῷ ἀέρι διαττόντων,
 ἀ οὐ κυρίως εἰσὶν ἄστρα, ἀλλὰ δοκοῦσιν ὁμοίως
 ἄστρα, καὶ αὐτὰ ὁμωνύμως καλεῖ νῦν· περὶ δὲ
 ἡλίου, καὶ σεληνης, καὶ τῶν πλανωμένων, καὶ ἔτι

similia cuilibet animanti patitur et facit : et partes
 ipsius affinitatem et fraternam concordiam inter se
 habentes exprimunt atque portendunt omnia mu-
 tuæ concordia eventura, quædam magis, quædam
 minus. Deinceps progrediens, libro quidem mun-
 dum comparat, litteris omnes ipsius partes, ani-
 mantia dico et plantas, aerem et aquam, saxa et
 reliqua omnia. Quemadmodum igitur in libris litteræ
 sunt diversarum linguarum, et has quidam agnos-
 cunt ac pronuntiant Ægyptiorum, illas vero Gre-
 corum sapientes : hi quidem minus et adhuc
 imperfecte, haud secus atque infantes legunt, aut
 per syllabas, aut confertim, vel dictionem simul,
 alii autem recitant orationem. Est autem oratio
 integra propositio ex nomine et verbo summatim
 constans, veluti, Socrates ambulat. Constat enim
 animi conceptionem et sensum aut veracem aut
 mendacem esse. Sed dictio pars est orationis, ut,
 Socrates, quod quidem nomen nec verum nec fal-
 sum declarat. Est autem syllaba pars dictionis,
 sicuti ex hac voce Socrates duntaxat So, quod
 quidem nihil significat. Sic igitur, inquit, etiam
 sapientes, prophetæ et augures animo perlustrantes
 ea quæ in mundo continentur, tanquam ex aliqua
 specula id quod futurum et eventurum est prospici-
 unt, hi quidem ex astris, aut ex his sideribus
 ac stellis quæ fixæ manent in sphaera globoque
 cœlesti, aut ex flammis in aere m'cantibus quæ
 proprie non sunt astra, nihilominus astra viden-
 tur, et ipsa communi nomine modo nuncupantur.
 De sole autem et luna ac cæteris errantibus, et

περὶ κομητῶν οὐκ εἰρήκει, ὅτι καὶ ἐξ αὐτῶν ὁρῶσι
 τὸ μέλλον οἱ σοφοί, ἢ ὡς ὁμολογουμένου τοῖς ἅπασιν
 ὅτι δηλοῦσιν, ἢ ὅτι ἤρκεσθη τὰ γειτονῶντα εἰπῶν,
 καὶ νομίσας δὴλον εἶναι ἐκ τούτων, ὅτι κακεῖνα
 συνυπακούονται. Οἱ μὲν οὖν, φησὶν, ἐκ τῶν ἀστέ-
 ρων προορῶσι τὸ μέλλον· οἱ δὲ ἐκ τῶν σπλάγγων
 τῶν ἀνατεμνομένων σφαγίων, ἢ δὴ θυτικῆ καὶ ἐν-
 τομος λέγεται πρόγνωσις. Οὐ πᾶσι δὲ τοῖς σπλάγγ-
 χνοις οἱ μάντιες ἐχρῶντο πρὸς δῆλωσιν τῶν ἐσομέ-
 νων, ἀλλὰ τῷ ἥπατι μόνῳ· σπλάγγνα δὲ εἰσὶν
 ἑπτὰ, καρδία, ἥπαρ, σπλήν, στόμαχος, πνεῦμα,
 καὶ νεφροὶ δύο.

Εἰ δὲ σημαίνει. Δῆλωσιν δίδωσι.

PLG. 132. Γράμματα. Οὐράνια, ἀέρια, ἐπίγεια,
 θαλάτσια.

Φύσει. Ὅ ἐν τῇ φύσει τῶν ὄντων διὰ πείρα·
 ἀναγνούς.

Ἄλλος. Σοφός.

Τὰ πύρρα. Ταῦτα ἐν τῷ στοιχειακῷ πυρὶ φαι-
 νονται, ἐνθα ὡσπερ μεταίχμιόν ἐστὶν ἀέρος καὶ
 αἰθέρος.

Ἐν ὀρνίθων. Ταῦτα μὲν ἰδίως εἰσι τῶν ὀρνι-
 θοσκόπων θεωρήματα· ἄλλοι δὲ διὰ συμβόλων
 προορῶσι τινῶν καὶ σημειώσεων, ἢν αὐτοὶ καὶ
 αὐτοὺς ἐκ πείρας ἐσημειώσαντο· λέγω δὴ παλμοὺς
 ὀφθαλμῶν ἢ καρδίας, ἢ ἄλλου τοῦ μέρους καὶ μέ-
 λους, ἢ ῥινός γαργαλισμοὺς, ἢ τινῶν ἐντυχίας

præterea de cometis nec locutus est, quia ex ipsis
 vident futurum sapientes, vel quod exploratum sit
 omnibus qui illud indicant, aut quod in iis acqui-
 evit is qui propinqua dixit, vel putavit ex illis ma-
 nifestum esse, quod etiam ea subintelliguntur.
 Quocirca ii (ut aiunt) e stellis præagunt futurum,
 illi autem e visceribus victimarum mactatarum,
 quæ quidem haruspicina, et e fibris immolataram
 hostiarum sectis divinationi appellantur. Sed non
 omnibus intestinis haruspices utebantur ad expla-
 nationem futurorum, sed solo hepate. Viscera
 porro sunt septem, cor, jecur, splen, stomachus,
 pulmo, duo renes.

Portendunt. Manifestant, tradunt.

Et sunt ea veluti multiplicia elementa. Cœlestia
 aerea, terrestria, et marina.

Natura duce edoctus est. Qui in natura rerum
 per experientiam legit.

Alius. Sapiens.

Flammeorum. Ista in igni elementalī apparent,
 ubi veluti quædam intercapedo est aeris et ætheris.

In alitum clangoribus. Iste quidem speculationes
 sunt eorum qui ex avium garritu, volatu aut pastu
 futura prædicunt. Alii vero per quædam symbola
 et animadversiones prævident, quas ipsi per se
 experientia duce adnotarunt, tremores ac palpita-
 tiones oculorum dico, vel cordis, aut alius partis
 aut membri, vel nasi titillationes, aut nonnullorum
 congressus inau-picatos in via, quem malum
 vulgares occursum vocant, aut quamdam a præter-

δυσουωνιστους καθ' ὄδον, ὃ καὶ κακὸν οἱ κοινοὶ φασί· Ἄ κατέροϋς καὶ παλαιοὶ καὶ νέοι. Ὅσπερ οὖν τοὺς συνάντημα ἢ τινα ἐκ τοῦ παρήκοντο; λαληθεῖσαν φωνήν, ὡσπερ συνεπεπτώκει ποτὲ καὶ Παύλῳ τῷ Αἰμυλίῳ, τῷ ἐκ Ῥωμαίων ἀποσταλέντι στρατηγῷ εἰς ἀντίπαλον μάχην τοῦ Περσέως· τοῦ τῶν Μακεδόνων βασιλέως. Μέλλοντα γὰρ ἐξιέναι, φασὶν ἀσπυζόμενον τὸ θυγάτριον εὐρεῖν αὐτὸ δεδακρυμένον, καὶ τὴν αἰτίαν τῆς λύπης ἀκηκοέναι παρ' αὐτοῦ, Ὅτι, φησὶ, ὁ Περσεὺς ἐτεθνήκει. Ἦν δὲ ὁ Περσεὺς ὃν ἐφάσκει, κυνίδιον σύντροφον τῷ θυγατρὶ· τὸν δὲ, Ἄγαθῆ τύχῃ, φάναι, ὦ θυγάτερ, καὶ δέχομαι τὸν οἰωνόν· ταῦτα διεξέειπεν ἐν τοῖς περὶ μαντικῆς ὁ σοφὸς Κικέρων.

Καλούμενα. Παρὰ τῶν πολλῶν.

Συγκύρσεις. Συντυχία, συναντήματα, ἐπ' ἄλλῳ μὲν πράγματι γινόμενα, ἐπ' ἄλλῳ δὲ ἀποβαίνουσα.

Ἄπυσι. Ἀλλήλοισ ἀλλήλων.

Ὅσπερ εἰ σοφία. Θέλιον ἐναργέστερον εἶπε δεῖξαι τὴν τῶν μερῶν τοῦ κόσμου κοινωνίαν πρὸς ἄλληλα καὶ συγγένειαν, φησὶν, ὅτι, εἰ καὶ τοῖς ὄρνιθιν ἐνῆν σοφία τις, ὡσπερ τοῖς ἀνθρώποις ἐνεσσι, τέχνην ἂν καὶ οἱ ὄρνιθες ἐξ ἀνθρώπων συνεστήσαντο, ὡσπερ καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐκ τῶν ὄρνιθων συνεστήσαντο τέχνην μαντικῆν, ἣν καλοῦσιν οἰωνοστικὴν καὶ ὄρνιθοσποικικὴν. Καὶ γὰρ ὡσπερ ὄρνιθες αἰεὶ εἰσιν ἐξ ἀρχῆς ἀφ' οὗ συνέστη τὸδε τὸ πᾶν μέχρι νῦν, οὕτω καὶ οἱ ἄνθρωποι αἰεὶ εἰσιν ἐκότεροι

cuncte pronuntiatam inconsiderate vocem : quem admodum aliquando accidit Paulo Emilio Romano imperatori ablegato in adversarium praelium Persei Macedonum regis, quem aiunt amplexum fuisse filiolam, et eam invenisse lacrymis perfusam, causamque moeroris ab ea didicisse : Quoniam, inquit, Perseus mortuus est. Erat autem ille Perseus quem dixit catellus filiolae alumnus : eum vero, Prospera fortuna, dixisse : accipio omen, mea filia. Ista commemorat eloquens atque peritus Cicero in lib. De Divinatione.

Portentaque vocantur. A multis.

Eventus. Casus, occursus, qui propter aliud sunt, propter aliud contingunt.

Omnium significativa. Mutuo quodam consensu coherentia.

Itaque si sapientia esset. Volens evidentius adhuc ostendere partium mundi communionem et affinitatem, Si etiam avibus, inquit, inesset sapientia quaedam, quemadmodum hominibus ea insita est, artem etiam aves ex hominibus constituissent, sicut homines ex avibus slexerunt et constituerunt artem divinandi, quam vocant auguralem, et ex avium inspectione depromptum divinandi artificium. Etenim quemadmodum aves semper sunt a principio et origine mundi, et ex quo creatum et coagmentatum est hoc universum usque in praesens tempus, sic et homines semper sunt, et sunt utriusque antiqui et novi. Ut igitur hominibus aves, quoad divinationes et oracula, sunt aptae et ido-

neae ad rerum futurarum praesentiam, sic essent etiam avibus homines per reciprocaionem et vice versa apti et idonei ad divinationem, si sapientia etiam avibus inesset : siquidem necessarium esset mundi partes commercium et communicationem mutuam habere, quippe quae unius cuiusdam animantis membra sunt : quocirca sympathiam et concordiam habent inter se, et si fas est dicere, conspirationem. Eadem proferens ac si se reprehendat, ambigat, et quasi se ipsum interroget dicens : Numquid magorum illecebra istiusmodi sunt? Etenim sapiens qui novit mutuam horum cognationem, cum alia ab aliis alluci atque attrahi videat, et significationem a se invicem accipere, aliud trahit per aliud. Veluti, quemadmodum a magnete ferrum trahitur, ita ab hac aut illa materia et tali figura, aut tali voce, hoc aut illud elicitur, ut manifestius in progressu nostrae expositionis explicabitur. Non enim tantum arbores ab arboribus alliciuntur, ut palma trahitur a palma, stirpes a stirpibus, et animantes ab animantibus, verum etiam ab alio piscis quidam ducitur, et alia ab aliis, quin etiam, quod admirabilius est, daemonum ex aere et terra alliciuntur certis lapidibus, aut leguminibus, aut quibusdam vocibus, aut istiusmodi figuris, quas etiam characteres vocant. Haec vero existimo a Chaldaeis et Aegyptiis jam pridem inventa, ut proprium uniuersique demoni agnitionis signum sit. At iuga aiunt avem esse quae caudam semper movet, quam sagae mulieres ad usum adhi-

neae ad rerum futurarum praesentiam, sic essent etiam avibus homines per reciprocaionem et vice versa apti et idonei ad divinationem, si sapientia etiam avibus inesset : siquidem necessarium esset mundi partes commercium et communicationem mutuam habere, quippe quae unius cuiusdam animantis membra sunt : quocirca sympathiam et concordiam habent inter se, et si fas est dicere, conspirationem. Eadem proferens ac si se reprehendat, ambigat, et quasi se ipsum interroget dicens : Numquid magorum illecebra istiusmodi sunt? Etenim sapiens qui novit mutuam horum cognationem, cum alia ab aliis alluci atque attrahi videat, et significationem a se invicem accipere, aliud trahit per aliud. Veluti, quemadmodum a magnete ferrum trahitur, ita ab hac aut illa materia et tali figura, aut tali voce, hoc aut illud elicitur, ut manifestius in progressu nostrae expositionis explicabitur. Non enim tantum arbores ab arboribus alliciuntur, ut palma trahitur a palma, stirpes a stirpibus, et animantes ab animantibus, verum etiam ab alio piscis quidam ducitur, et alia ab aliis, quin etiam, quod admirabilius est, daemonum ex aere et terra alliciuntur certis lapidibus, aut leguminibus, aut quibusdam vocibus, aut istiusmodi figuris, quas etiam characteres vocant. Haec vero existimo a Chaldaeis et Aegyptiis jam pridem inventa, ut proprium uniuersique demoni agnitionis signum sit. At iuga aiunt avem esse quae caudam semper movet, quam sagae mulieres ad usum adhi-

είναι ἀεὶ σεῖον τὴν οὐρανὸν· εἶναι δὲ πρὸς ἐρωτικὰς ἔπιφάδας χρῆσιμον ταῖς φαρμακίαις· γυναῖκα δὲ οὖσαν τὸ πρότερον εἰς ὄρνισον μεταβεβλήσθαι ὑπὸ τῆς Ἥρας φασὶν οἱ μῦθοι, διότι φαρμακεύουσα διατέλει τὴν Δία πρὸς τὸν τῆς Ἰοῦς ἔρωτα· ἄλλοι δὲ κιθάραν ἐμμελεσάτην φασὶ τὴν Ἰγγυα, ὡς ἐντεῦθεν καὶ πᾶν γλοκὺ καὶ ποθεινὸν Ἰγγυα καλεῖν.

Συγεστήσαντο. Οἱ ὄρνιθες.

Παρδέξιοι. Ἐπιτίθιοι.

Καὶ μή. Ἀπορηματικόν.

Ἰγγυες. Πρυγγώσεις.

Καὶ γάρ. Διὰ τὸ ἐφέλκεσθαι διὰ τοῦδε ἐρωτικῶς τόδε, καὶ διὰ τῶνδε τόδε. Ἡ ὡς ἔλκεται μετὰ τινος πάθους.

Ἐλαει. Ὁ σοφός.

Σημαίνεται. Σημασίαν λαμβάνει.

Καὶ φωνάς. Ἀλλὰ γὰρ οὗτος μὲν ὡς πρὸς εἰδέτα λέγων, ἄκρω πω, καὶ ἐπιπολαίως ἄπτεται τούτων. Ἡμεῖς δ' οὐδ' ὀκνήσομεν ἐξεπλώσαι ταῦτα τῶν φίλων εἴνεκα, ἐκ τε χρησμῶν συλλεξάμενοι καὶ Χαλδαϊκῶν παραγγελιῶν. Ἐπεὶ οὖν φωνῶν καὶ ὕλων ἐμνήσθη καὶ σχημάτων, περὶ τῶν ὕλων διεξέλθωμεν πρότερον. Φησὶν οὖν ὁ Ἐκάτης χρησμός·

Σὺ δὲ τέλει ἔξορον κεκαθαρμένον ὡς σε διδάξω, Πηγάνου ἐξ ἀργίῳ δέμας ποιεῖ· ἢ δ' ἐπικόσμη Ζῦοισιν λεπτοῖσι κατοικιδίῳις σκαλαβώταις, Σμῶρηης καὶ στύρακος λιβάνοιό τε μίγματι τρῶ-

ψας,] Σὴν κείνοις ζῶοισι, καὶ ὑπαιθριάσας ὑπὸ μήνην Αὐξουσαν τέλει, αὐτὸς ἐκυσχόμενος τήνδ' εὐ- χήν.]

Τὰ δὲ ἐξῆς ζητεῖν οὐ χρῆ. Περὶ δὲ φωνῶν ἄς καὶ Ἰγγυας ἔσθ' ὅτε καλοῦσι, τὴν αὐτὴν Ἐκάτην λέγειν φασὶν·

Ἠλυθον εἰσαίτουσα τῆς πολυφράδμονος εὐχῆς, Ἦρ θνητῶν φύσις εὖρος θεῶν ὑποθημοσύνησι.

Καὶ πάλιν ἀλλοτρίου φησι·

Τοὺς μὲν ἀπειρήτοις ἐρώων Ἰγγυειν ἀπ' ἀθηρῆς Ῥηϊδίως ἀέκοντας, ἐπὶ γῶνα δια κατήγες Τοὺς δὲ μέσους μεσάτοισιν ἐπεμβεδυῶσιν ἀ-

Νόσφι ἰπυρὸς θελοισι, πανομφῆας ὡσπερ ὀνει-

Εἰσκήρνεις, ἀεικέα... δαίμονας ἐρῶων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐκ τῶν χρησμῶν· οἱ δὲ Χαλδαῖοι ψευδεῖς φασὶ τοὺς προσγελοὺς δαίμονας, ἅτε πύρρῳ τῆς θεῖας· ἀποικισθέντας γνώσεως· εἰ δὲ βούλει, φησὶ ἀλήθειάν τινα παρ' αὐτῶν περὶ μέλλοντος τινος δεῖξασθαι, ποιεῖ θυτήριον·

Ἦνίκα δαίμονα δ' ἐρχόμενον πρόσγειον ἀθρή-

..... Θύε λίθον Μνήζουριν ἐπαυδῶν.

Δύναμιν γὰρ ὁ λίθος οὗτος· ἔχει προκλητικὴν ἐτέρου μελιζονος δαίμονος, ὃς ἀφανῶς τῷ προσγελῶ δαίμονι προσιών, διδάξει τὴν τῶν ἐρωτωμένων ἴσως ἀλήθειαν, ἣν αὐθὺς ἐκεῖνος διδάξει τὴν ἐρωτῶντα ἀνθρωπον· καὶ πάλιν ἀλλαχοῦ, Ἐνέργει, φησὶ, περὶ τῶν Ἐκατικῶν στρόφαλον. Ἔστι δ' ὁ Ἐκατικὸς στρόφος σφαῖρα χρυσοῦ, μέσον μὲν ἔχουσα σάφπειρον λίθον, δι' ὅλης δὲ τῆς ἐπιφανείας χρακτῆρας καὶ σχήματι διάφορα. Ταύτην δὲ στρέφοντες, Ἐπιοιοῦντο τὰς ἐπικλήσεις, ἃς δὴ καὶ Ἰγγυας ἔλεγον.

bent in illecebris amatoris. Narrant fabulæ feminam prius exstitisse, deinde a Junone in avem commutatam fuisse, eo quod Jovem suis philtris ad amandam Inoem pellexisset. Aliis videtur iynge dici lyram suavissime concinentem : ut inde quiddam suave est, et amorem ac desiderium excitat sui, iynge nomine appelletur.

Pelliciendi artificia. Præsensiones, præsgitiones.

Ac certe demule. Propterea quod attrahitur istud per hoc amatorium : et per isthæc hoc aliud. Quasi dicat, trahuntur cum affectione et perpensione aliqua.

Signis colliguntur. Significationem sumunt.

Et voces. Ille auctor quasi cum sciente verba faciat, summatis et leviter admodum hæc attingit. Nos vero minime cunctabimur ea fusius explicare in amicorum gratiam, quæ ex oraculis et præparationibus Chaldaicis collegimus. Cum itaque vocum, materiarum et figurarum mentionem fecerit, de materiis primum tractemus. Ait enim Hecates oraculum :

Perficio signum purgatum, ceu tibi tradam, Agresti e ruta corpus componito, et orna Vermiculis vulgaribus, exiguis scalabotis, Et myrrham et styracem miscens cum thure Sabæo, Bestiolasque simul : tum cælo exponito, lunæ Cornua cum crescunt, peragens sacra cum prece

Quæ deinceps sequuntur, quærenda non sunt. De vocibus autem, quas interdum iynge nuncupant, aiunt Hecaten ipsam dicere,

Veni. cum exaudita mihi tua sint pia vota Quæ monitis supercram mortalia pectora fundunt.

Et rursus alio loco dicit :

Illecebris hos immensis ex æthere ducens Absque labore in tellurem invitos revocasti : At medios mediis clangoribus interfusus Ignibus absque sacris, divinos somnia sicut Inducis, jædams non dignis demonas actis.

Atque hæc quidem ex oraculis deprompta sint. Chaldæi vero mendaces aiunt esse genios terricolos, tanquam procul a divina cognitione remotos atque amandatos. Quod si vis veritatem ab his aliquam accipere de rebus futuris, fac aram,

Terrestrem, quoties venientem demona cernes, Mactato lapidem Mnesurim, murmura reddens.

Etenim lapis hic vim habet advocandi dæmonem majorem, qui inaspectabili modo terrestri genio se admovens, docebit forsasse veritatem eorum quæ inquirentur, quam rursus ille aperiet ei homini a quo interrogatur. Idemque alibi : Operare, inquit, circa Hecaticum circulum. Est autem Hecaticus circulus sphaera aurea, quæ sapphirum lapidem in medio sui inclusum habet, ac per totam superficiem characteres et figuras varias. Hanc sphaeram vertentes invocationes perficiebant, quas

Περὶ δὲ τῶν ὀνομάτων ἃ φωνοῦσι, παραγγέλλουσι λέγοντες, Ὀνόματα βάρβαρα μήποτε ἀλλάξῃς. Εἰσι γὰρ ὀνόματα παρ' ἐκάστοις θεόδοτα, δύναμιν ἐν τελευταῖς ἔρρητον ἔχοντα, ὡς περ τὸ Σαβαώθ, τὸ Ἄδωναί, τὸ Χερουβιμ, καὶ τὸ Σεραφίμ, τὸ Ἀβραάμ καὶ Ἰσαάκ καὶ Ἰακώβ, καὶ ὅσα τοιαῦτα. Ἄ, φησὶν, εἴαν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν μεταθῆ; διάλεκτον, ἀφανίζεις τὴν αὐτῶν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν, ὡς καὶ Ἄριγένει δοκεῖ τῷ σοφῷ. Φησὶ δὲ Ἀσκληπιὸς ὁ τοῦ τρισημίτου Ἑρμοῦ μαθητῆ; ἐν τῷ πρὸς τὴν Αἰγύπτου βασιλεῖα λόγῳ, οὗτι *Ὅσον δυνατὸν ἐστὶ σοι, βασιλεῦ, τὸν ὄψ' ἡμῶν παραδεδομένον σοι λόγον διατήρησον, ἵνα μήτε εἰς Ἑλληνικὰς εἰθ τοιαῦτα φωνήσῃς, μήτε ἢ τῶν Ἑλλήνων ὑπερήφανος ἐπισησὶς κεκαλιωπισμένη ἐξίτηλον ποιήσῃ τὸ σεμνὸν καὶ στιβαρὸν, καὶ τὴν ἐνεργητικὴν τῶν ὀνομάτων φράσῃς. Οἱ γὰρ τοιοῦτοί λόγοι, τῇ πατρῴᾳ διαλέκτῳ ἐρητηθέντες, ἔχουσι σαφή τὸν τῶν λόγων τούτων (καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ τῆς φωνῆς ποδὸν καὶ ἢ τῶν Αἰγυπτίων ὀνομάτων δύναμις ἐν αὐτῷ τὴν τῶν λεγομένων ἐνέργειαν ἔχουσι)· διαστρεφόμενοι δὲ ἀσφαεῖς τε γίνονται καὶ ἀνεργητοί.*

Φωνὰς. Ἐπωδάς.

Καὶ τὸ τοῦ δικτύλου. Ἐθεασάμην καὶ γὰρ ποτὲ τινα παῖδα τοξευόμενα τὸ νεῦρον τοῦ ἀχέου. ὅ καὶ συνέβη ἐντεῦθεν κρατηθῆναι μάκρη τινὶ ὀλίτερον τῶν ποδῶν, καὶ διαμεῖναι τοῦ λοιποῦ τὸ πάθος

ἀνάτατον, ὡς καὶ τοῦ ἐτέρου π. ὁδ; συναυξανομένου τῇ ηλικίᾳ ἔμεινεν οὗτος ἐφ' ἧς ἔτυχε τότε λεπτότερος, καὶ ἐφ' οὗ ἔτυχε τότε μήκουσ, ἀπρωρημένος ἀργὸς καὶ ἀνόητος, καὶ ὡς περ τις ἀψυχὸς φέρτος. Ἀπορίαν οὖν ἐμποιοῦσε τοῖς μὴ τὰς αἰτίας καὶ τοὺς λόγους εἰδῆσι, πῶς ἢ χεῖρ, ἐγγυτέρα οὕτω, ἀναίσθητος τοῦ πάθους ἔμεινεν· ὁ δὲ ποῦς, κέρβρω κείμενος, συμπέπονθεν· ὅσοι δὲ τῇ μετὰ λόγου κρίσει θεωροῦσι τὰ ἐν κόσμῳ πράγματα, οὗτοι πολλὰ ἂν εὐροῖεν ὁμοία. Οὐ γὰρ τοῦ αὐτοῦ πάθους αἰσθάνονται πάντα τὰ σώματα, οὐδὲ πάντα τὰ μέρη τοῦ σώματος, ἀλλὰ τὸ πεφυκὸς πάσχειν σῶμα, καὶ τὸ πεφυκὸς μέρος τοῦ σώματος; συμπάσχειν, καὶ ὅτε πέφυκε, καὶ ὅπως πέφυκεν. Ὡς περ εὐωδίας περὶ τὸν ἀέρα ἀπλωθείσης οὕτε εὐλον, οὕτε πέτρα, οὐ μὴν οὕτε ἀκοή, οὕτε χεῖρ, οὕτε ποῦς αἰσθάνεται, ἀλλ' ἂ μόνον ἢ ὑσφρησις· ὡς περ καὶ τοῦ μέλους μόνη ἀκοή, καὶ τῶν χρωμάτων μόνη ὁ ὄψις.

Εἰς τὸν βουβῶνα. Βουβῶνα λέγει τὴν ἀρχὴν τῶν μηρῶν, ἢ ὡς τὴν ἄνω ἀρχὴν τοῦ ποδός.

Ἐνδὲς γὰρ ἦρ. Φησὶ δὲ καὶ Ἀριστοτέλης ἐν τῷ Περὶ ζῶων ἱστορίας, οὗτι οἱ θῆες ἦτον ἀγαθοῖς τοὺς πόδας, εἴαν τις τὰ κέρατα ἀλείφῃ πηλῷ, ἢ πίττῃ, ἢ ἑλαίῳ.

Γοητεύεται. Ἄλλο ἐστὶ γοητεία, καὶ ἄλλο μαγεία, καὶ ἄλλο φαρμακεία. Γοητεία μὲν γὰρ ἐστὶν ἢ ἀπὸ τῶν ἐνύλων καὶ ἀκαθάρτων καὶ κακοποιῶν δαιμόνων ἐστὶν οὗς προσκαλομένη. Ἐσχε δὲ τὸ

etiam iungas vocitabant. Jam vero de nominibus que usurpant præcipiant hac formula, Nomina barbara neutiquam mutaveris. Sunt enim nomina singulis divinitus imposita, quæ vim et efficaciam incredibilem in sacris habent, veluti, Sabaoth, Adonai, Cherubim, Seraphim, Abraham, Isaac, Jacob, et cætera ejusmodi, quorum vim et effectum obscurares, ut sapienti quoque Origeni visum est, si ea Græca dialecto exprimeres. At porro Æsculapius Mercurii ter-maximi discipulus, in ea oratione quam ad Ægyptium regem habuit, his verbis: *Quantum in te situm est, rex, præceptiones tibi a nobis traditas observa, ne vel ad Græcos perveniant tunc arcana mysteria, vel ampullata eorum oratio et compta gravitatem et pondus rerum comprimat ac debilitet, et minus efficacem nonitum pronuntiationem reddat. Nam ejusmodi sermones, patria et vernacula lingua explicati, perspicuam dictorum intelligentiam continent (si quidem ipsa vocis qualitas, et nominum Ægyptiorum vis, effectum eorum quæ dicuntur in se comprehendunt), permutati autem et conversi in aliam linguam, obscuri et inefficaces sunt.*

Voces. Incantationes et carmina.

Ac digiti pedis. Vidi ipsemet aliquando puerum quemdam cui cum sagitta nervum cervicis percussisset, contigit ut inde pes alter torpore corripere-tur, et permaneret in reliquum tempus insanabilis morbus; et cum pes alter, ætatis progressu cre-sceret, hic alter in ea tenuitate et brevitate qua

tunc fuerat, consisteret, suspensus, inutilis et otio-sus, tanquam pondus inanimatum. Itaque dubita-tione afficiebat eos qui causas et rationes non in-telligebant, quo pacto cum manus propior esset, sine ullo sensu doloris permansisset, pes autem procul distans condoluisset. At vero qui enim ratio-nis judicio considerant res mundanas, pleraque his similia reperire possent. Neque enim eundem sentiunt dolorem omnia corpora, neque omnes corporis artus: sed id tantum corpus quod ad patiendum natura comparatum est, et ea corporis pars quæ ad condolendum apta est, et quando et quomodo usuvenit. Quemadmodum enim bonus odor per aerem sparsus est, neque lignum, neque lapis, neque vero auris, nec manus, nec pes enim percipit, sed solus odoratus: ut can-tus sola auris, et colores solus aspectus compre-hendit.

In inguen. Βουβῶνα Græci vocant principium co-xarum, nempe superius principium pedis.

Unius enim ambo. Scripsit etiam Aristoteles, in lib. De anim. histor., bobus pedes minus dolere, si quis eorum cornua ungit luto, aut piee, aut oleo.

Præstigiis decipitur. Alia est incantatio quæ goetia, alia quæ magia, et alia quæ pharmacia di-citur a Græcis. Est enim goetia ratio quosdam materiæ immistos, impuros et maleficos da-monas invocandi. Nomen autem ductum est ἀπὸ τῶν γῶων, hoc est, a fetibus, quasi luctu digna faciat.

ἄνομα ἀτὸ τῶν γόων, ὡς ἠρήκων ἀξ:α πρᾶττουα· Α μαγεία δὲ ἐστ' ἢ διὰ τῶν μέσων διαιμόνων ἀθλων τε καὶ ἐνύλων ἐνεργοῦσα· φαρμακεία δὲ ἢ διὰ βρώσεως ἢ πύσεως. Ἐτι ὁμοίως, ἄλλο ἐστὶ κακοτεχνία, καὶ ἄλλο ψευδοτεχνία, καὶ ἄλλο ματαιοτεχνία. Κακοτεχνία μὲν γὰρ ἐστὶν ἢ τῶν γοήτων καὶ φαρμακῶν καὶ μάγων ἐπὶ κακῶ τῶν ἀνθρώπων εὐρημένη· ψευδοτεχνία δὲ ἢ ψευδῆ δεικνύουσα, ὡς ἢ παροφθαλμιστικῆ· ματαιοτεχνία δὲ ἢ ὁμοῦ τῶ πλῆγέντι ἀέρι διαλυομένη.

Ἐπίτην. Ταῦτα ἐκ τῆς κατατομῆς τοῦ ἀρμονικοῦ κανόνος ἐληφται παραδειγματικῶς. Δεῖ οὖν ἐκείθεν ἡμᾶς ἀρξάμενους ἀναπτύξαι καὶ ταῦτα πρὸς σφῆναι τῶν ἐντυχανόντων ἕνεκα. Συμφωνίαι μὲν οὖν δι' ὧν τὰ ἀρμονικὰ γίνονται συστήματα, πλεῖστα εἰσιν, ὧν πρώτη ἢ ἐπιτρίτη, διὰ τεσσάρων οὔσα χορδῶν· συνίσταται δὲ ἐκ δύο τόνων καὶ λείμματος, τοῦ καὶ ἡμιτόνου καταχρηστικῶς καλουμένου· ἐν ἣ συγκρινόμενος ὁ τῆς τετάρτης χορδῆς φθόγγος πρὸς τὸν τῆς πρώτης ἐπιτρίτον ἀεὶ εὐρίσκειται ἔχων λόγον. Δευτέρα δὲ συμφωνία ἐστὶν ἢ ἡμιόλιος, ἣτις καὶ διὰ πέντε γίνεται χορδῶν, ἣτοι ἐκ τῶν τριῶν καὶ λείμματος. Συγκρινόμενος μέντοι κἀναυθα ὁ τῆς πέμπτης χορδῆς φθόγγος πρὸς τὸν τῆς πρώτης εὐρίσκειται ἀεὶ ἔχων λόγον ἡμιόλιον. Πρώτην δὲ χορδὴν λέγω ἐναυθα τὴν τετάρτην τῆς πρώτης συμφωνίας τῆς διὰ τεσσάρων. Κοινὴ γὰρ ἐστὶν ἢ τετάρτη χορδὴ τῶν δύο

συμφωνιῶν τῶν πρώτων· τέλος μὲν τῆς διὰ τεσσάρων, ἀρχὴ δὲ τῆς διὰ πέντε, ἦγουν τέλος μὲν τῆς ἐπιτρίτης, ἀρχὴ δὲ τῆς ἡμιολίου. Αὗται γοῦν αἱ δύο συμφωνίαι οὕτως συντιθέμεναι, ποιούσι τὸ διὰ πᾶσων ὁμόφωνον καλούμενον σύστημα. Τὰ μὲν οὖν ἄλλα συμφωνία· ἐατέον νῦν, ὡς οὐ πᾶν τοι συντελοῦσα· ἡμῖν εἰς τὸ δεῖξαι τὸ προκείμενον. Συνίσταται μέντοι καὶ τὸ διὰ πᾶσων ὁμόφωνον τοῦτ' σύστημα ἐκ χορδῶν μὲν, ἦτοι φθόγγων ὀκτώ, τόνων δὲ πέντε, καὶ λειμμάτων δύο· συγκρινόμενος δὲ ἐναυθα ὁ τῆς ὀγδόης χορδῆς πρὸς τὸν τῆς πρώτης φθόγγον, διπλασίονα ἀεὶ εὐρίσκειται ἔχων λόγον. Ἡ μὲν τοι πρώτη χορδὴ καλεῖται νῆτη, ἢ δὲ δευτέρα παρανήτη, ἢ δὲ τρίτη παραμέση, ἢ δὲ πέμπτη ὑπερπαρυπάτη, ἢ δὲ ἕκτη παρυπάτη, ἢ δὲ ἑβδόμη ὑπάτη, ἢ δὲ ὀγδοὴ προσλαμβανόμενος. Ὑστερον γὰρ προσελίφθη τῶ Πυθαγόρῃ. Ἡ γὰρ ἀρχαιότροπος λύρα τοῦ Ὀρφέως ἐπτάχορδος ἦν. Τῶν γοῦν τοιούτων χορδῶν αἱ μὲν εἰσιν ὄξειαι κατὰ τοὺς φθόγγους, αἱ δὲ βαρεῖαι, αἱ δὲ μέσαι. Καὶ βαρεῖαι μὲν εἰσιν αἱ ὑπάται, ὄξειαι δὲ αἱ νῆται, μέσαι δὲ αἱ μεταξύ. Πρὸς μέντοι σαφῆναιαν πλείονα ἐξεθήκαμεν γραμματικῶς καὶ κανόνα ὀκτάχορδον, τοῦτ' ἐστὶ τὸ διὰ πᾶσων ὁμόφωνον σύστημα, συγκείμενον ἐκ δύο τετραχορδῶν καὶ τόνου ἐνός, ἣτοι ἐκ δύο ἐπιτρίτων λόγων, ἐπογδόου ἐνός, ἢ μᾶλλον ἐξ ἐπιτρίτου ἐνός καὶ ἡμιολίου ἐνός. Ὁ γὰρ ἐπόγδοος λόγος συναπτόμενος τῶ ἐνὶ ἐπιτρίτῳ, ποιεῖ λόγον

Magia vero est ea vis quæ per medios dæmonas materiae expertes et ejusdem participes operatur. Pharmacia denique est vis noxia per cibum et potum. Eodemque modo aliud est κακοτεχνία, ars malefica; et aliud ψευδοτεχνία, ars falsa; itemque aliud est ματαιοτεχνία, ars futilis. Etenim ars malefica est præstigatorum, veneficorum et magorum, in dænum hominum inventa. Ars autem falsa est, quæ falsa indicat, ut ea quæ oculos fallit: παροφθαλμιστικὴν Græci vocant. Postremo ars futilis et inanis est quæ cum æris percussione perit.

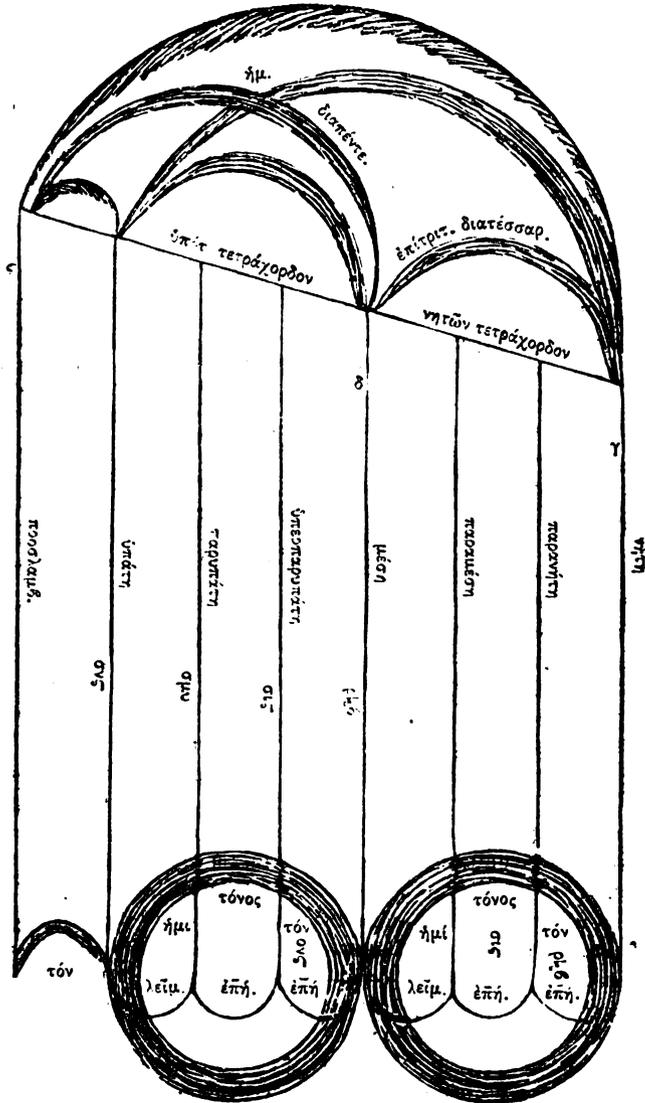
Summam in fidibus chordam. Hæc sumpta sunt ex concisione harmonici canonis cum exemplorum oppositione. Oportet igitur nos principio inde ducto explauare ista, ut lectores perspicuam rerum intelligentiam habeant. Concentus itaque, quibus harmonice constitutiones conficiuntur, plures sunt, quorum primus sesquitertia est, quatuor fidibus constans: hæc vero ex duobus tonis et limmate (quod et semitonium improprie vocatur) coalescit: in qua cum sonus quartæ chordæ confertur cum sono primæ, sesquitertiam proportionem habere comperitur. Secundus concentus est sesquialtera proportio, quæ quidem e quinque fidibus exoritur: ex tribus videlicet et semitonio. Hinc etiam sonus quintæ chordæ comparatus ad sonum primæ semper proportionem habet sesquialteram. Primam autem chordam appello hoc in loco quartam primi concentus qui per quatuor fit. Communis est quarta chorda duorum concentuum primorum, finis qui-

dem ejus qui per quatuor fit, initium autem ejus qui per quinque, hoc est, extremum quidem sesquitertiæ, principium vero sesquialterius. Itaque duo concentus hoc pacto compositi efficiunt eam constitutionem, quam per omnes consonam nuncupant. Nunc autem cæteros concentus missos faciamus, quippe cum parum admodum conducant ad propositam nobis quaestionis explicationem. Hæc certe constitutio per omnes consona fit et fidibus, hoc est, sonis octo, quinque vero tonis et semitonis duobus. Sonus autem octavæ chordæ collatus hic atque comparatus ad primæ sonitum, perpetuo invenitur duplam habere proportionem. Prima sane chorda vocatur nete, acutissimum sonum emittens, altera paranete, tertia paramese, quinta superparhypate, sexta parhypate, gravissimum edens sonum, octava vero tonus assumptus; a Pythagora siquidem postea assumptus est. Nam prisca lyra Orphei ex septem chordarum concentu constabat. Ideoque nonnullæ hujusmodi chordarum quoad sonos acutæ sunt, aliæ graves, aliæ mediæ. Et graves quidem sunt hypatæ, acutæ netæ, mediæ vero interjectæ. Ad ampliorem perspicuitatem exposuimus linearum demonstratione regulam octachordam, hoc est, ex duplici proportionem conflam concordem tonorum modulationem, compositam ex duobus tetrachordis et unico tono: videlicet e duabus sesquitertiis proportionibus, unico sesquioctavo, vel potius e sesquitertia una et una sesquialtera. Nam sesquioctava proportio copulata cum unica sesquitertia, propor-

ἡμιόλιον. θεωρεῖται δὲ ὁ ἐπίτεριτος λόγος ἐν δύο ἀνίσοις ἀριθμοῖς, ὅταν ἔχη ὁ μείζων ὄλον τὸν ἐλάττονα, καὶ τοῦ ἐλάττονος τρίτον, ὡς ἐπὶ τοῦ τετάρτου καὶ τρίτου · ὁ ἐπόδος δὲ, ὅταν ὁ μείζων ἀριθμὸς ἔχη ὄλον τὸν ἐλάττονα καὶ τὸ τοῦ ἐλάττονος ὄγδον, ὡς ἐπὶ τοῦ η' καὶ θ' · ὁ ἡμιόλιος δὲ, ὅταν ὁ μείζων ἀριθμὸς ἔχη ὄλον τὸν ἐλάττονα, καὶ τὸ τοῦ ἐλάττονος ἡμισυ, ὡς ἐπὶ τοῦ γ' καὶ δ'. Τούτων οὕτως ὑποκαίμενων, φησὶν ὁ σοφὸς οὗτος· Συνέσιος,

ὅτι ὁ τὴν ὑπάτην ψήλας, ἦτοι κινήσας (ἔστι δὲ τὸ ψήλας ποιά φωνὴ μουσικῆς ἐμμελής, ἀπὸ τοῦ ψάλλω), ὁ γοῦν τὴν ὑπάτην, φησὶ, ψήλας, οὐ τὴν παρ' αὐτὴν, ἦτοι τὴν προσλαμβανομένην ἐκίνησεν. Αὕτη γὰρ ἔχει λόγον ἐπόδος πρὸς αὐτὴν, ἀλλὰ τὴν πλησίον τὴν μέσην, πρὸς ἣν καὶ ἐπίτεριτον ἔχει λόγον. Τῆ γὰρ συγγενεῖα τῶν τοιούτων λόγων συμπασχουσιν ἀπορρήτως ἀλλήλας, καὶ πόρρω οὔσαι μᾶλλον τῶν ἔγγιστα.

Πυθαγόρου ἐπτάχορδος λύρα.

tionem efficit sesquialteram. Observatur porro D paten, seu gravissimam chordam imae oppositam sesquitertia proportio in duobus inaequalibus numeris, cum habeat major totam minorem, et minoris tertiam partem, ut in quarta et tertia. Sesquioctava autem, quando major numerus habet integrum minorem, et minoris octavam, quemadmodum in 8 et 9. Sesquialtera porro, cum major numerus continet totum minorem, et minoris dimidium, sicuti in 3 et 4. Istis rationibus pro fundamento jactis atque confessis, solers noster inquit Synesius, quod qui pulsaverit vel commoverit hy-

paten, seu gravissimam chordam imae oppositam (est autem haec dictio ψήλας, id est, qui pulsat, quaedam vox musicae concinna, a verbo ψάλλω, fidium sonitu canto); ait igitur, qui hypaten pulsaverit, non eam quae juxta est ipsam, nimirum assumptam moverit: eandem enim sesquioctavam proportionem habet respectu ipsius: verum propinquirem mediam, cujus etiam comparatione sesquiterciam habet proportionem. Nam affinitate talium proportionum consentiunt inter se latenter, et multum distantes potius quam viciniore.

Τῆς προγενεστέρως. Ἦν εἶχον πρὸ τοῦ εἰδοποιή- A
θῆναι, ὅ τ' εἶσι ὅλη ἀνεπίδεος.

Τὸ ἀπλῶς. Συνθέτως ἔν· ἀπλῶς γὰρ εἴη ἔν, ὁ
ζούς.

Πολιτῶν. Ἦ συνθεσιν.

ΡΑΓ. 133. Τῆς στάσεως. Αὐτῆς τῆς στάσεως,
αὐτῆς τῆς μάχης.

Ἀντιφώνων. Καθὸ ὄξυ καὶ βαρὺ λέγεται ἀντι-
φωνον.

Συμφώνων. Καθὸ κυρίως ἐπίτριστον καὶ ἡμιόλιον
καὶ διπλάσιον λέγεται σύμφωνον.

Ἄρμονια. Ἔστι.

Λύρας. Ἐπὶ λύρας.

Κόσμιον. Ἐπὶ κόσμου.

Ἀρχιμήδης. Οὗτος ὁ θαυμασίος Ἀρχιμήδης
ἤχμασεν ἐν Σικελίᾳ ἐπὶ ἄρχοντος Ἰέρωνος. Οὗτος
ἀπὸ τῶν νοητῶν ἐπὶ τὰ σωματικὰ τρέψας τὴν γεω-
μετρικὴν ἐπιστήμην, καὶ τὸν τῆς μαθηματικῆς λό-
γον δι' αἰσθήσεως μίξας ταῖς ὀργανικαῖς κατα-
σκευαῖς, ἐνεργέστερον τοῖς πολλοῖς κατεστήσατο
ὥστε καὶ Μαρκέλλῳ τῷ Ῥωμαίων στρατηγῷ ναυσι-
τε καὶ μηχαναῖς πλείσταις ἐς Συράκουσαν κατα-
πλεύσαντι, πόλις δὲ αὕτη μεγάλη τῆς Σικελίας,
τοσαύταις καὶ τοιαύταις Ἀρχιμήδης ἀντίστη ταῖς
ἀπὸ τῆς τέχνης μηχαναῖς, καὶ τοσοῦτῳ παρέδω-
κεν ὀλίθῳ τὸ τῶν Ῥωμαίων ναυτικόν, ὥστε τὸν
πολὺν ἐκείνου Μάρκελλον ἠττημένον ἐπαναστρέ-
φοντα, λίαν θαυμάζειν τὴν τοῦ ἀνδρὸς σύνεσιν, καὶ

πρὸς τὴν τέχνην ἐκπλήττεσθαι, καὶ πολλῶ
μείζονα
τούτου ἠγεῖσθαι τὴν ἰσχύν, ἢ τοὺς μυθικοὺς ἐκτελέ-
χειρας. Οὗτος οὖν ἔλεγεν ὡς τῇ δοθείσῃ δυνάμει
τὸ δοθὲν βάρος κινήσαι δυνατόν ἐστι· καὶ προσετι-
θει πρὸς σύστασιν τῆς ἀποδείξεως, ὡς εἰ γῆν εἶχεν
ἑτέραν, ἐκίνησεν ἂν ταύτην, μεταβάς ἐκ ταύτης
πρὸς ἐκείνην.

Σοφός. Ὁ μάντις.

Αὐτῷ. Τῷ κόσμῳ.

Τοῦ κόσμου. Κόσμιον ἐνταῦθα λέγει τὸν ἀπὸ τῆς
σεληνικῆς σφαίρας κάτω μέχρι γῆς διεκοντα. Τοῦ-
τον γὰρ καὶ σύνθετον ἐκ τῶν τεσσάρων εἶναι λέγει
στοιχείων, καὶ φύσιν ἔχοντα πάσχειν καὶ ἀλλοιω-
θῆναι ἄλλοτε ἄλλως, ἔτι δὲ καὶ διὰ γοητείας ἄπαν
ἐξ τῶ ἐξω τοῦ κόσμου, τοῦτ' ἐστι τὸν μετὰ τὴν σε-
λήνην ἄνω τόπον, ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον φησὶ καὶ
ἀναλλοίωτον κόσμον, καὶ ἀπαθῆ, καὶ ἀγρήτευτον,
καὶ νοερώτερον, καὶ ἀνεπίστροφον πρὸς τὰ ἐντεῖθεν
γινόμενα πάσης τῆς ὕλης.

Ἀγρήτευτον. Ἐλεύθερον πάθους.

Οὐκ ἀλεγεινὸν. Τοῦτο ἐκ τοῦ Ὀμηρικοῦ παρεκβέ-
βληται. Ἐν γὰρ τῷ πρώτῳ τῆς Ὀμήρου βαφειδίας
φησὶν ὁ Ἀγαμέμνων πρὸς τὸν Ἀχιλλεῖα, ὅτι

Σέθεν δ' ἐγὼ οὐκ ἀλεγεινῶ
Οἰδ' ὄδομαι κότεόντος.....

Ἀμειλικτος. Ἀπαθῆς.

Τὸ δὲ παθητικόν. Τῆς ψυχῆς ὄσον πρὸς λόγον
καὶ οὐκ ἀφορᾶ, ἀπαθές ἐστι· τὸ δὲ πρὸς τὴν ὕλην

Antiquioris meliorisque concordia. Quam habe-
bant priusquam in suam formam producerentur,
erantque adhuc materia informis.

Non est simpliciter. Composite unum; simpliciter
enim et absolute fuerit unum, fluxus.

Ex multis unum. Qua ratione est compositum.

Et ipsarum discordia. Ipsa seditione, ipsa pugna.

Dissonorum. Quoniam acutum et grave dicuntur
dissona.

Concordantium. Quia proprie sesquitercius et
sesquialter sonus ac duplus dicuntur mutuo con-
centu inter se consentire.

Archimedes. Mirificus ille Archimedes regnante
Hierone floruit in Sicilia. Is a rebus sub intelligen-
tiam et animi conceptionem cadentibus ad corpo-
reas geometricam scientiam deflectens, et mathe-
maticæ rationem, potentia sentiendi beneficio, ini-
ascens instrumentalibus opificiis structurisque ar-
tificiosis, evidentiore plerisque reddidit. Ha ut
Marcello Romanorum imperatori, qui navibus at-
que fabricis compluribus Syracusas navigarat (illa
vero civitas maxima erat totius Siciliae), tantis ac-
talibus suis artificiosis machinationibus Archime-
des obstiterit, ac tam funestæ stragi tradiderit Ro-
manorum classem, ut vehemens ille Marcellus su-
peratus et coëptis absistens interdum, admiratus sit
viri industriam, et illius artificio obstupuerit, lon-
geque majores hujus vires existimaverit, quam fa-
bulosos centimanos. Is igitur dicebat ex assignatis
viribus concessum pondus moveri posse: et adde-

bat ad demonstrationis assertionem et confirma-
tionem, quod si alteram terram haberet, concita-
ret ipsam, digrediens ex hac in illam.

Industrius. Vales, et in rebus futuris præsa-
giendis solers.

Ipsa. Mundo.

Extra mundum. Hoc in loco mundum dicit qui
a lunari globo circuloque, inde usque in terram
pervenit et exporrigitur; hunc enim etiam coag-
mentatum esse ex quatuor elementis asserit, ac
naturam habere ad patiendum idoneam: eamque
alioqui interdum variari et permutari posse, ad-
huc etiam per incantationem, universum autem
per ludificationem. Quidquid autem extra mun-
dum, videlicet post lunæ superiorem locum, sim-
plex et incompositum dicit, et mundum immuta-
bilem, nec non perturbationis expertem, nullisque
præstigiis obnoxium, ad intelligentiam propius
accedentem ac negligentem ex eo loco quæcumque
sunt in tota materia.

Ab incantatione et præstigiis immune est. A per-
turbatione liberum.

Securus est. Istud ex Homeri *Iliade* depromptum
est. In primo siquidem Homeri *Rhapsodiae* ait
Agamemnon ad Achillem:

Tu nil mihi cura es,
Nec moveor, mihi quod succenses.

Nec tradi blanditiis. Perturbationum expertis.

Quod autem affectibus subjicitur. Quidquid animæ
respicit ad rationem ac mentem, affectione caret:

ἀποκλίνον ἅπαν ἐστὶ παθητικόν. Διαιρεῖται δὲ τὸ παθητικὸν τῆς ψυχῆς εἰς τε τὸ περιθόμενον λόγῳ, καὶ εἰς τὸ μὴ περιθόμενον λόγῳ διπλοῦν. Τὸ μὲν γὰρ φαμεν ὀρεπτικὸν καὶ φυσικόν· τὸ δὲ σφυγματικὸν καὶ ζωτικόν· ἄμφω δὲ ταῦτα οὐ λόγῳ περιθροῦντο ἴσασιν. Οὐδὲ γὰρ προαίρεσιν οὐδὲ κριτικὴν τινα δύναμιν ἔχει· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ ἐπιθυμητικὸν λόγῳ διπλοῦν ἐστὶ. Τὸ μὲν γὰρ φαμεν ἐπιθυμητικόν, τὸ δὲ θυμικόν. Τὸ μὲν τοι ἐπιθυμητικὸν διαιρεῖται εἰς ἡδονὴν καὶ λύπην· ἐπιθυγχανόν γὰρ ἡδονὴν ἐργάζεται· ἀποθυγχανόν δὲ, λύπην· τὴ δὲ θυμικὸν διαιρεῖται εἰς τρία, εἰς ὀργήν, ἣν δὲ καὶ χολήν καὶ χόλον καλοῦσιν· καὶ εἰς μῆνιν, καὶ εἰς κότον. Ἔστι δὲ ὀργὴ θυμὸς· πρὸς ἐνέργειαν ἀρχὴν καὶ κίνησιν ἔχων, ἡ θυμὸς ἐνεργούμενος· μῆνις δὲ καὶ κότος ἐστὶν ὁ ἐπιμέμων καὶ ἐγκείμενος θυμὸς.

Μαντείας. Τῆν μαντείαν πολυειδῆ φασιν Ἕλληνας εἶναι, καὶ διαφόρως ἐνεργοῦσαν, ὡς μετρίως κἀν τοῖς ἐμπροσθεν τοῦ παρόντος· βιβλίου εἰρήσεται· τελευτὴν δὲ φασὶ τὴν τῶν μυστηρίων μετάδοσιν, ὡς τελειοῦσαν τοὺς μουσμένους. Ἔτι δὲ τοὺς εἰς ἕξιν ἐλθόντας τῆς παραδόσεως ταύτης τετελεσμένους καὶ τελίους φασί.

Διαστάσεων. Τὰ ἐν κόσμῳ πάντα σύνθετα καὶ εἰδοποιημένα πράγματα, εἰ μὲν ὡς οὐσίας βλέ-

πεισ αὐτὰ, ἐν τι βλέπεις, συγγένησαν ἔχοντα πανταχόθεν πρὸς ἑαυτὰ· εἰ δὲ ὡς εἰδοποιημένα πράγματα, πλήθος βλέπεις διάφορον καὶ διάστατον ἔχον πρὸς ἑαυτὸ δι' ἄλλων ἢ μᾶλλον, ὅταν κατ' εἶδος βλέπῃς τὰ ὄντα, τὸ ἐν βλέπεις διακεκρμένον· ὅταν δὲ κατὰ τὴν τοῦ ὄντος φύσιν, τὸ ἐν βλέπεις συνηθροισμένον.

Τῷ νόμῳ. Καὶ γὰρ κωλύει καὶ ἡ πολιτεία τὰς τελετάς.

Καὶ δὴ τὸ ὄλον. Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν, φησὶ, καὸ ἕσον ἦν ἡμῖν ἐφικτόν, καθολικὸν διεξήλθομεν ἐγκώμιον πάσης μαντικῆς, καὶ γνώρισμα εἰδείξαμεν εἰναι κοινὸν τῆς ἀρίστης μαντικῆς τὴν ἀσφειαν. Τὰ γὰρ σαφῶς καὶ ἐναργῶς θεωρούμενα οὐδὲ μαντεία ἀνελή τις, οὐδὲ ἀποδείξω, δεηθείη ἂν τιος· ἡ δὲ νῦν πρόθεσις καὶ ὁ σκοπὸς ἡμῶν ἐστὶν ἐνδοατρίψαι· τῷ περὶ αὐτὴν δὴ τὴν ἀρίστην σκέματι, καὶ ἀκριβέστεραν τὴν ταύτης ἐξέτασιν ποιήσασθαι.

Τὸ ὄλον. Γενικῶς καὶ καθόλου.

Αὐτῆς. Τῆς μαντικῆς.

Ἐρότων. Κατὰ δύναμιν.

Ἐγκωμιάσται. Παρ' ἡμῶν.

Ἀρίστην. Ἀπὸ τῶν ἄλλων μαντειῶν.

Ἀποεμόμενον. Εἰδικῶς.

Χαρακτῆρ α. Γνώρισμα.

quod autem in materiam vergit, id omne affectibus impellitur. Distinguitur autem id quod animi passionibus est obnoxium, in id quod rationi parat, et in id quod rationem aspernatur bifariam. Illud enim dicimus naturale, atque habere vim vegetandi ac nutriendi : hoc vero excitativum et animale. Sed ambo hæc haud rationi obtemperare norunt : neque enim consilium, neque ulla judicandi vires habent. Consimili modo id quod rationi obtemperat, duplum est. Hoc enim nuncupamus vim concupiscendi, illud vero vim irascendi. Et illa vis concupiscendi dividitur in voluptatem ac dolorem. Nam quod prospere et ex animi sententia evenit, voluptatem afert et ingenerat : quod autem aberrando infaustum est, dolorem et ægritudinem. Quod porro irascendi vim habet, in tria diffunditur, in iracundiam, quam sane bilem et iram vocant, et in ulciscendi aviditatem et excaulescentiam. Est autem iracundia animi impetus, ad efficaciam munerisque functionem principium et commotionem habens, vel animi vehementia ad quidpiam efficiendum : sed ulciscendi cupiditas et excaulescentia est permanens et insitus furor.

In divinationibus. Divinationem multiforrem asserunt Græci, eamque diversam efficiendi facultatem sortitam esse, quemadmodum paucis in decursu hujus libri dicitur. Caremoniam autem dicunt mysteriorum communicationem, veluti percipientem eos, qui sacris initiati sunt. Præterea vero ad animi affectionem habitumque accedentes hujus communicationis gratia adoptatos, eximios et perfectos vocant.

Dissentientium. Ea quæ in mundo continentur,

omnia concreta et in suam formam producta sunt, si ea veluti essentias spectes. quidpiam unum intueris, cognationemque et affinitatem, omni ex parte inter se habens. Quod si eadem formata et in propriam ejusque speciem producta, multitudinem cernis distinctam ac dissidium habentem, quantum ad eam spectat in universum, vel potius quando vides per singulas species ea quæ sunt in rerum natura, unum intueris discretum ac separatim : cum vero secundum ipsius entis naturam, unum spectas in congeriem aggregatum.

Legi morem gerens. Etenim vetat civilis administratio hujusmodi caremonias.

Ideo summatim. At nos quidem, inquit, quoad nobis illud assequi datur, catholicum et universum percurramus, nostræque orationis stylo perlustravimus præconium totius divinationis, ac specimen argumentumque demonstravimus esse commune optimi vaticinii obscuritatem. Quæ enim difucide et aperte patenterque inter speculandum observantur, neque divinationis cujusdam fuerint, neque demonstrationis indiga. Nunc porro nostrum institutum nosterque scopus est, immorari in optima præstantissimæque ipsius consideratione, necnon exactiorem ejusdem indagacionem efficere.

Summatim. Generaliter et universe.

Ipsa. Vaticinandi ars.

Pro virili parte. Quantum virium nostrarum facultas patitur.

Exornata sit. A nobis.

Optimam. Respectu aliarum divinationum.

Ei qui depronuserit. Detraherit et eripuerit, specialiter, et adhibita formarum distinctione.

Ἐπὶ πάσαις. Ταῖς μαντελαίς.
 Μηδεμιάς. Μαντικῆς.
 Ἐλεγχον. Ἀπίδειξιν.
 Ὀλοκλήρω. Ἐναργῶς
 Τεῦτο σεμνόν. Τὸ ἀσαφές.
 Ἐκεῖθεν. Ἡρόδοτος ὁ τὰ Περσικὰ συγγραψάμενος, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ἱστορικῶν αὐτοῦ βιβλίων συγροῦν, τὰδε περὶ τῶν Ἑλλήνων διέξεισιν, ὅτι Περσφίντων Ἀθηναίων εἰς Δελφούς, ἔχρησεν ἡ Πλοῖη, ἧ ὄνομα ἦν Ἀριστονίκη, πρῶτον μὲν τὰδε, Ὡ μέλειοι, τί κάθησθε; λίπων φεῖν ἔσχατα γαίης Δώμια καὶ πόλιος τροχοειδὸς ἄκρα κάρηνα. Οὔτε γάρ ἡ κεφαλὴ μένει ἐμπροσθεν, οὔτε τὸ σῶμα. κατὰ γὰρ μὴν ἐρείπει.
 Ἡῶρ τε καὶ ὀξὺς Ἄρης, Συρηγηγέες ἄρμα διώκων, Πολλὰ δέ κ' ἄλλ' ἀπολεῖ πυργώματα.
 Καὶ πρῶτον μὲν τὰδε, δεῦτερον δὲ ἰκετεύσασι χρᾶ B ἡ Πυθία τὰδε.
 Οὐ δύνανται πολλὸς Δι' Ὀλύμπιον ἐξελάσασθαι, Διςσεμνέη πολλοῖσι λόγοις καὶ μῆτιδι πυκνῇ.

νοῦς ψυχὴ ὄντα γινόμενα

Ἐναλλάξ οὖν. Βουλόμενος ἐναργέστερον δεῖξαι τὴν τῶν προτεθέντων ἀναλογίαν, ἧ ὡς ὄν λόγον ἔχει νοῦς καὶ ψυχὴ πρὸς τὰ ὄντα καὶ τὰ γινόμενα, ὅροις C ἐχρήσατο καὶ λόγοις τισὶν ἐκ τοῦ πέμπτου τῶν Εὐκλείδου στοιχείων. Φησὶ γὰρ Εὐκλείδης ἐν τοῖς ὅροις

Signum commune. Specimen, documentum et argumentum.

Reprehensionem. Refutationem demonstratio-nem.

In integra natura. Manifeste et exacte.

Istud venerandum. Obscurum.

Et inde. Herodotus gesta Persarum litterarum monumentis tradens, et in aliis suis libris quos de historia composuit, ista de Græcis commemorat, quod cum Athenienses ad Delphicum misissent oraculum, respondit Pythia sacerdos, cui nomen erat Arstonice, hæc quidem primum:

Quid miseranda, sedes, gens? i, fuge ad extima terræ, Adibus et jugibus desertis urbe globosa. Nam caput et corpus nusquam sincera manebunt, Extremæ pedes nequeunt superesse manusve, Aut medium: sed enim ignis edux hac arida reddet, Et Mars acer equis, urgens Syrium agmine currum. Mox perdet plerasque, tuas non solius arces, Ac multas divum rapidis dabit ignibus ædes.

Et primum quidem ista: deinceps autem talia supplicibus respondit Pythia vates:

Non poterit multis hortatibus usa Minerva, Et precibus blandita Jovem placare supremum. Hoc tibi fabor item responsum adamante propin-
 [quans:
Nam reliquis captis, quæ limes Cecropis oræ Intus habet, quocumque sacer penetrabile Citharon, Juppiter e ligno muris Tritonida donat:

A *Σοὶ δὲ τὸδ' αὐθις ἔπος ἐρῶ ἀδάμαντι πελάσας. Τῶν ἄλλων γὰρ ἀλωκομένων, ὅσα κέρκροσ*
 ἰούρος
Ἐντὸς ἔχει, κευθμών τε Κιθαίρωνος Ζαθέοιο, Τείχος Τριτογενεῖ ξύλινον διδοῖ εὐρύοπα Ζεὺς, Μόνρον ἀπόροθρον τελέθειν· τό σε τέκνα τ
 ὀνήσει.
Μηδὲ σὺ γ' ἰπποσύνην τε μένειν, καὶ πεζονόντων Πολλὸν ἀπ' ἡπείρου στρατὸν ἡσυχος, ἀλλ
 ὄποχερσιν.
Νῶτον ἐπιστρέψας, ἔτι τοὶ περὶ κάρτιος ἔσση. Ὡ θέλη Σαλαμῖς, ἀπολείς δὲ σὺ τέκνα γυναικῶν, Ἥπου σκιδναμένης Δημήτερος ἡ συριούσης.

Μάτην. Μη συνιείς τὸν νοῦν.

Ἐνταῦθα. Κατὰ τοῦτο.

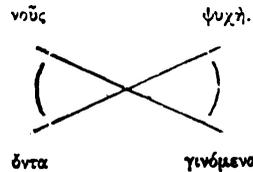
Ἐπιχρυσίην. Τὴν ἀσάφειαν.

Ἐπιθετόν. Σπουδαστέον.

Ταύτην. Τῇ μαντικῇ.

Νοῦς μέν. Ὁ προσεχῆς τῷ δημιουργῷ.

ΡΑΒ. 131. Τὰ εἶδη. Πρῶτων, δευτέρων, τρίτων, τετάρτων.

τοῦ πέμπτου στοιχείου, ὅτι ἐναλλάξ λόγος ἐστὶ λήψις τοῦ ἡγουμένου πρὸς τὸ ἡγούμενον, καὶ τοῦ ἐπομένου πρὸς τὸ ἐπόμενον· πρὸς δὲ ὑπόδειγμα καλοῦσαν ἀριθμοὶ οὗτοι, ἰς', η', δ', β'. Ὅν δὲ λόγον ἔχει ὁ ἰς' πρὸς τὸν η', τὸν αὐτὸν ἔχει ὁ δ' πρὸς τὸν

Qui muri invicti tibi sint natisque saluti: Tu vero adventum peditumque equitumque quietus Terrestresque acies noli exspectare: sed hosti Terga dato, vel si tibi fors erit obvius unquam: Divina o Salamis, muliebria pignora perdes, Usquam vel Cerere inspersa, coeunte vel ipsa.

Incassum. Sensum oraculi minime intelligens.
Hæc capessenda est. Studiosè huic incumbendum est.

Mens si quidem. Cohærens et adjuncta conditori omniumque rerum opifici.

Species. Primorum, secundorum, tertiorum, η quartorum: mens, anima, ea quæ fiunt, ea quæ revera existunt.

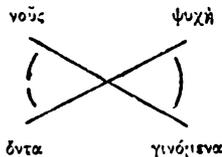
Ergo vicibus alternis, mutatoque ordine. Evidentius demonstrare volens eorum quæ proposita sunt similitudinem, vel utique quam habet rationem mens et anima ad ea quæ revera existunt, et ad ea quæ fiunt seu eveniunt, definitiones et verba quædam adhibuit e quinto Euclidis elementorum. Ait enim Euclides in definitionibus quinti elementi, proportionem ordine mutato ad alternatim sumptam esse summam cum antecedentis ad antecedentem, et consequentis ad consequentem. Sed exempli gratia pro axiomate ponantur hi numeri, 16, 8, 4. 2. Quam proportionem habent 16 ad 8, eandem habent 4 ad 2, et antecedens est numerus 16

β', καὶ ἐστὶν ἡγούμενος ὁ ἰς' τοῦ η'. Ἐναλλάξ οὖν Α γίνεται λόγος, ὅταν λήθῃ τὸν ἡγούμενον τὸν ἰς', καὶ συγκρίνης πρὸς τὸν ἡγούμενον τὸν δ', καὶ τὸν ἐπόμενον τὸν η' πρὸς τὸν ἐπόμενον τὸν β'. Καὶ δεικνύται πάλιν ὁμοίως ὅτι ὃν λόγον ἔχει ὁ ἰς' πρὸς τὸν δ', τὸν αὐτὸν ἔχει καὶ ὁ η' πρὸς τὸν β'. Δείκνυσιν οὖν ἐντεῦθεν, ὅτι ὃν λόγον ἔχει ὁ νοῦς πρὸς ψυχὴν, τὸν αὐτὸν ἔχει τὰ ὄντα πρὸς τὰ γινόμενα· καὶ ἐναλλάξ ὃν λόγον ἔχει νοῦς πρὸς ὄντα, τὸν αὐτὸν ἔχει ψυχὴ πρὸς γινόμενα.

Ἀνάπαλις. Καὶ τοῦτα ἐκ τῶν τοῦ Εὐκλείδου. Φησὶ γὰρ ἐκεῖνος ἐν τοῖς αὐτοῖς ὅροις τοῦ πέμπτου στοιχείου, ὅτι ἀνάπαλις λόγος ἐστὶ λήψις τοῦ ἐπομένου ὡς ἡγούμενου πρὸς τὸ ἡγούμενον ὡς ἐπόμενον. Πρὸς δὲ σαφένειαν τοῦ λόγου κείσθωσαν ἐκ τῶν προκειμένων ἀριθμῶν ὁ ἰς' καὶ ὁ η'. Ἔστιν οὖν ὁ ἰς' ἡγούμενος, ὁ δὲ η' ἐπόμενος· ἐὰν δὲ λάβωμεν τὸν η' ὡς ἡγούμενον, καὶ συγκρίνωμεν αὐτὸν ὡς πρὸς ἐπόμενον τὸν ἰς', γίνεται ὁ ἀνάπαλις λόγος. Φησὶν οὖν ὅτι κἀναπαύσα, ἐὰν λάβωμεν ὡς ἡγούμενον ὅρον τὴν ψυχὴν, καὶ συγκρίνωμεν ὡς πρὸς ἐπόμενον τὸν νοῦν, καὶ ὁμοίως τὰ γινόμενα πρὸς τὰ ὄντα, γίνεται ὁ ἀνάπαλις λόγος, καὶ οὐδὲν ἤττον εὐρίσκεται καὶ οὕτως ἀληθὲς τὸ ὑφ' ἡμῶν ἐνταῦθα περὶ τούτων ὡς ἀξιῶμα προσιθέμενον.

Ἀξιούμενον. Δογματιζόμενον.

Ἔχει ψυχὴ. Ὡς ἐν τούτῳ τῷ σχήματι,

Προβάλλει. Ἡ ψυχὴ.

Ἐροσπρίζει. Φωτίζει, διδάσκει.

Πρὶν τῷ κοινῷ. Λόγῳ, ἢ ὡς διὰ τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου.

Ἐπιστατικὴν. Ἡ ὡς τὴν νοῦν.

Δύναμις. Ὁ μὲν νοῦς κοινωνεῖ τῇ λογικῇ ψυχῇ διὰ μέσου τοῦ λόγου· ἡ δὲ λογικὴ ψυχὴ κοινωνεῖ τῇ αἰσθητικῇ, καὶ τοῖς ὀργανικοῖς αἰσθητηρίοις, διὰ μέσου τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος· ἡ δ' αὖ αἰσθητικὴ ψυχὴ κοινωνεῖ τῇ φυσικῇ διὰ τοῦ θρεπτικοῦ καὶ αἰσθητικοῦ πνεύματος. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Πλωτῖνος, ὅτι ὡσπερ ὁ ἐν προφορᾷ λόγος εἰκὼν ἐστὶ τοῦ ἐν ψυχῇ λόγου, οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ νοῦ.

Ἀπαγγεῖλαι. Αὐτῇ τῇ ψυχῇ.

Ψυχῇ. Τῇ λογικῇ.

Ἐκμυστα. Τύπους.

Αὕτη ζωὴ. Ἡ φανταστικὴ καὶ κατ' αἰσθησιν ζωὴ, δι' ἧς κοινωνοῦμεν τοῖς ἀλόγοις, ἢ μᾶλλον ἢ κατὰ τοὺς ὕπνους ἐνέργεια τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος.

Καὶ ἐν ιδιότητι. Ὀράται γὰρ ἰδικῶς ἐν τοῖς λογικοῖς ζώοις.

Αἰσθητήριον. Ἀφανῆ καὶ κρείττω, δι' ὧν καὶ τὰ

numero 8. Ergo ordine alternatim mutato occurrit C proportio, posteaquam sumpseris numerum antecedentem 16, et comparaveris cum numero antecedente 4, et consequentem 8 cum consequente 2. Etiam rursus demonstratur simili modo, ut quam habet proportionem numerus 16 ad numerum 4, eandem habet etiam numerus 8 ad 2. Hinc igitur indicat et ostendit quod quam rationem et proportionem habet mens ad animam, eandem habent ea quæ revera existunt ad ea quæ sunt et eveniunt; et alternatim ordine mutato, quam habet rationem mens ad ea quæ revera existunt, eandem habet anima ad ea quæ sunt et eveniunt.

Ac præpostere. Et istud e scriptis Euclidis depromptum est. Ait enim in suis definitionibus quinti elementi, Ordine inverso eandem proportionem ac rationem esse sumptionis consequentis, ut antecedentis, facta comparatione ad antecedens, ut ad consequens. Sed ad perspicuitatem et explanationem hujus rationis ponantur e propositis numeris, numerus 16 et numerus 8. Est igitur numerus 16 antecedens, at 8 consequens. Quod si sumamus numerum 8 tanquam antecedentem, et comparemus ipsum velut ad consequentem 16, sit ordine inverso proportio. Ait ergo hic quoque: Si sumamus velut antecedentem terminum animam, et comparemus tanquam ad consequentem mentem, similiter etiam ea quæ sunt et eveniunt ad ea quæ revera existunt, occurrit conversa et præ-

postera ratio, et nihilominus invenitur etiam ita verum id quod a nobis his de rebus propositum est, velut axioma et pronuntiatum.

Constitutum. Præscriptum est.

Promit. Nempe anima.

Et illuminat. Illustrat ac docet.

Priusquam eas communioni. Rationi, vel utique per rationem mente conceptam.

Vis animi moderatrix. Vel utique mens.

Vis. Mens communicat cum rationali anima per interfacentem rationem: at rationalis anima communicat cum sensitiva, et cum organicis sentiendi partibus, per medium et interpositum spiritum phantasticum. Rursus anima sensitiva communicat cum naturali per alendi, vegetandi, augendique spiritum. Ait porro Plotinus, quod quemadmodum in enuntiatione oratio effigies ac simulacrum est rationis quæ est in anima, ita etiam anima est imago mentis.

Manifestas fecerit. Ipsi animæ.

Primaria animi parte. Scilicet rationali.

Imagines. Typi, formæ et simulacra.

Vita hæc. Phantastica, et quoad sentiendi facultatem vita, per quam communicamus cum rationis expertibus; vel potius actio spiritus phantastici, quæ viget inter somniandum.

In proprietate naturæ. Videtur enim seorsim in animalibus ratione utentibus.

Sensuum organa. Obscura et potentiora, per quæ

ἐμφανῆ ταῦτα καὶ ὁρατὰ συνίστανται, καὶ τὴν ἐνέρ- A
γειαν ἔχουσι.

Καὶ γὰρ χρώματα. Διὰ τοῦ φανταστικοῦ πνεύμα-
τος πρῶτον, εἶτα διὰ τῶν ἐξωθεν αἰσθητηρίων ὡς-
περ βύακας δεχομένων τὰς ἐκεῖθεν δυνάμεις διαφύ-
ρωσ, καὶ ὡς ἔχει θέσεως ἕκαστον, ὡςπερ ἐπὶ τοῦ ἐν
τῷ αὐτῷ ἀέρος γίνεται.

Καὶ ἀφῆς. Ἐφῆσε γὰρ ἀνωτέρω, ὅτι ὁ μὲν
νοῦς ἔχει τὰ εἶδη τῶν ὄντων ἢ δὲ φυχή τῶν
γινομένων, ὁμοίως καὶ ἡ φαντασία, ὅτι μὴ καὶ
μᾶλλον.

Ἀνεργηγῆτων. Προεῖχε γὰρ ἡ ψυχὴ, φησὶ, τὴν
γνώσιν τῶν γινομένων, συσχεθεῖσα δὲ ὑπὸ τῆς
σαρκικῆς συναφείας, δεῖται καὶ σωματικῶν ὀργά-
νων, ἵνα διδάσκηται δι' αὐτῶν καὶ ἀναμιμνή-
σκηται.

Καὶ μὴ ποτε. Ἡ ὡς κρεῖττον τῶν ὀργανικῶν αἰ-
σθητηρίων.

Τοῦτο γένος. Ἡ ὡς ἡ φαντασία καὶ τὰ αἰσθητή-
ρια αὐτοῦ.

Κατ' αὐτό. Τὸ φανταστικὸν αἰσθητήριον.

Νουθετοῦσι. Τοῖς θεοῖς.

Χρῶσι. Μαντεύουσι τοῖς θεοῖς.

Προμηθοῦμένοις. Ἠμῶν.

Εἰ μὲν. Ἐνδέχεται γὰρ ἐν ὕπνῳ ὁδηγηθῆναι
πρὸς εὐρεσίαν θησαυροῦ.

Οὐδ' εἰ τις. Κατακλιθεῖς.

Ἐπειτα. Φασὶ καὶ τὸν ποιητὴν Ἡσίοδον, πρότε-

manifesta hæc et sub oculorum sensum cadentia C
nobis constant, et efficaciam habent.

Etenim colores. Primum beneficio et ope spiritus
phantastici, deinceps per externos sensus, qui tan-
quam riventes excipiunt vires inter diversis rationibus
procedentes, et prout unumquodque situm et col-
locatum est, quemadmodum in meatu aeris con-
tingit.

Tactuumque. Nam supra dixit mentem habere
formas eorum quæ revera existunt, sed anima spe-
ciem habet eorum quæ contingunt et sunt: simi-
liter et phantasia, nedum etiam magis.

Nullam efficiendi vim habentibus. Quia anima præ-
occupavit, inquit, notitiam eorum quæ sunt, coar-
ctata vero et implicata a carnali coheræntia, indi-
get etiam corporeis instrumentis, ut per ea doceatur B
et memoria repetat.

Num igitur. Utiq; præstantius organicis senti-
endi facultatibus.

Hoc genus. Quam ipsa phantasia, et ejus sentiendi
organa.

Per ipsum. Phantasticum sensuum domicilium.

Increpantibus. Diis.

Futura prænantiantibus. Vaticinantibus, seu ora-
culum edentibus diis.

Reliquis in rebus nostri respectum habentibus. Ac
de nobis sollicitis.

Si cui certe. Nam probabile est usuque evenit
in somnis viam commonstrari ad investigationem
thesauri.

ρον μὲν ὄντα ποιμένα περιβάτων, ἐν μιᾷ δὲ πρὸς
ὑπνον παρὰ τὸν Κιθαιρώνα τὴν ἐν Θετταλίᾳ ὄρος κα-
τακλιθέντα δόξαί τὰς μούσας θεάσασθαι, προσελθού-
σας τε αὐτῷ καὶ δάφνης φύλλῳ θρεψάσας αὐτὸν, καὶ
παραχρῆμα ἀφύπνισθέντα εἶναι σοφὸν καὶ δεξιότα-
τον ποιητὴν.

Ποιητῆς. Ὁ: Ἡσίοδος.

Ἠνεγκεν. Τὸν Ἡσίοδον καὶ Ἴλλους.

Ἐπιβουλᾶς. Καὶ Ἀννίβας δὲ ὁ Καρχηδόνιος
ἠττηθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἀφρικανοῦ Σκηπίωνος, ἐφυγεν ἐν
Βιθυνίᾳ πρὸς τὴν Προυσίαν· μετ' οὐ πολὺ δ' ἐκ τῆς
Ῥώμης αὐτόθι ἐπιδημήσας Τίτος ὁ στρατηγὸς διὰ
χρείας ἐτέρας, καὶ θεασάμενος τὸν Ἀννίβαν, καὶ
τὴν δεινότητα καὶ ἐμπειρίαν τοῦ ἀνδρὸς ὑποπεύ-
σας, μὴ ποτ' αὐτοῖς ἀνακάμψῃ πρὸς Καρχηδῶνα καὶ
Λιβύην, ἐμελέτησε λάθρα αὐτὸν πικρῶς ἀποκτεῖναι.
Ὅ δὲ δι' ἐνυπνίων τινῶν γνοὺς ὁ Ἀννίβας, φαρ-
μακοποιεῖα αὐτὸν ἐξ ἀνθρώπων πεποίηκε, τελευ-
ταλον δὲ τοῦτο εἰπὼν Ἄναπαύσωμεν ἤδη ποτὲ
τὴν πολλὴν φρονεῖδα Ῥωμαίων, οἱ δεινὸν ἠγγί-
σαντο καὶ μακρὸν μυσονμένου γέροντος ἀναμεί-
ναι θάνατον, ἀλλ' ὡςπερ ὄρνιν ἀπιτήνα καὶ κό-
λουρον ὑπὸ γῆριος τερόμενον ἀποκτεῖναι ζητοῦσι
πικρῶς.

Ἐξάρτη. Ἐξω βλάβης.

Νόσον. εἶναι μὲν καὶ ἄλλους πλείστους οὐκ
ἀπίστον ἂν εἴη, πρὸ πάντων δ' ἂν εἴη Ἀριστείδης ὁ

Si quis. Jacens, ac dormiendi causa caput reclinans.

Postea. Aiunt etiam poetam Hesiodum, cum prius
quidem esset pastor ovium, quodam die inter som-
niamdum juxta Cithæronem Thessaliæ montem rec-
clinatum, existimasse Musas observavisse ad se
accedentes, et folio lauri se ipsum nutriendes, et
confestim expergefatum in sapientem et indu-
strium poetam evasisse.

Poeta. Ut Hesiodus.

Tulit. Hesiodum et alios.

Insidias. Etiam Annibal Carthagineus victus a
Scipione Africano in Bithyniam fugit ad Prusiam;
paulo autem post Roma illuc profectus Titus Ro-
manorum imperator propter aliam quamdam nec-
cessitatem et misterium, animadvertens obser-
vansque Annibalem, necnon gravitatem atque ex-
perientiam viri suspectam habens, ne deuvo in
Libyam et Carthagineam reverteretur, apud se me-
ditatus est eum sæve interficere. Quam rem per
quædam insomnia cognoscens Annibal, se ipsum
exhausto veneno ex hominum consortio emisit et
emovit, ita postremum locutus: *Jam cessare tan-
dem faciamus vehementem Romanorum sollicitudi-
nem, qui molestum, grave serumque existimaverunt
odiosi senis mortem expectare, sed tanquam avem
implumem et mutilam præ senectute eum acerba
morte e medio tollere volunt.*

Indemnem. Citra detrimentum et jacturam.

Morbum. Esse quidem permultos alios, non ca-

ῥήτωρ· δηλοῦσι δὲ τοῦτο καὶ οἱ οὕτω πως ἱεροὶ Α
ἐπιγραφόμενοι λόγοι αὐτοῦ.

Ἀγωνίην. Τὴν ἄνοδον.

ΡΑϚ. 135. Ἀκουσάτω. Ζήτει ἐκεῖνα· σιωπῆ γὰρ
οὗτος· οὐ γὰρ λέγει ταῦτα ολόκληρα.

Τὸ ἐρθεῖν. Τὴν ἐνυπάρχουσαν δύναμιν γνωστι-
κὴν.

Ἐῆς. Ἐκ τῆς ἰδίας ἐνέσπειρα.

Ἀλκῆς. Δυνάμειος.

Ἐυμοίριαν. Ἐπεὶ γίνεταί παρ' ἡμῶν.

Ἦοαρ. Ἐκ τῶν ὀνειρών.

Ἦς ἐνεκάρπισον. Οὗτος μὲν ἐκ θεοῦ λέγει τοὺς
ὀνειρούς ἦκειν· ὁ δὲ Ἀριστοτέλης οὐκ εἶναι φησι
τὰ ἐνύπνια θεόπεμπτα. Εἰ γὰρ ἦσαν, φησί, θεό-
πεμπτα, ἐπέμποντο ἂν μόνοις τοῖς ἀρετῆ συζῶσι,
καὶ περὶ τὰ θεῖα ἀσχολούμενοι· ἀλλὰ νῦν βλέπο-
μεν ὅτι καὶ φαῦλοι τινες ἄνθρωποι καὶ ἀμαθεῖς,
μήτε λόγον εἰδότες, μήτε ἀρετὴν, ὀρώσι. Συμβαίνει
γὰρ καὶ τοιοῦτους τινὰς εὐθυονείρους εἶναι μᾶλλον
τῶν χρηστῶν διὰ τὴν τοῦ σώματος εὐκράσιαν. Ἀσύγ-
χυτα γὰρ οὗτοι πολλάκις φυλάττουσι τὰ τῶν θεαθέν-
των εἰδῶλα καὶ τυπώματα τοῦ φανταστικοῦ, ὧν
ἕνα ἀληθεύειν συμβαίνει. Ἀπαγορεύει μὲν οὖν καὶ
Ἀριστοτέλης καὶ πολλοὶ τῶν ἔξω φιλοσόφων ἕτε-
ροι θεοπέμπτους εἶναι τοὺς ὀνειρούς· εἶναι δ'
οὖν τινὰ φύσιν δαιμόνων τὴν τῶν καθ' ὕπνου φα-
νομένων κυριότητα ἔχουσαν, τοῦτο δὲ συντίθεται
ῥαδίως.

ptiosum, nec a fide alienum fuerit. Ante omnes C
Aristides orator in eorum numero ascribitur : in-
dicant hoc quodammodo sacre ejus hunc in mo-
dum inscriptæ orationes.

Institutio. Hæc via accessu difficilis.

Audiat. Illa inquirat et investiget ; ea quippe si-
lentio prætermittit, neque integra recitat.

Semen interius. Insitam intelligendi potentiam.

Sua virtutis. Insevit e sua.

Virtutis. Potentiæ.

Felicitatem. Quandoquidem exoritur a nobis.

Inter somniandum. Ab ipsis somnis.

Sua virtutis fructus participem facit. Is quidem
asserit somnia a Deo procedere, Aristoteles autem
ait insomnia non esse a Deo missa : Si enim, in-
quit, a Deo data essent, mitterentur duntaxat ad
eos qui cum virtute et vitæ integritate commer-
cium habent, et circa res divinas occupantur. At
nunc quosdam videmus facinorosos homines et im-
peritos, nec doctrina nec virtute præditos insomnia
videre. Contingit enim ut tales inter somniamdum
probatis viris sint feliciores ob prosperam corporis
valetudinem et temperiem. Illi quippe crebro mi-
nime confusa rerum observatarum spectra custo-
diunt, et phantasie simulacra, evenitque ut eorum
nonnulla seria veraque sint. Proinde negat Aristote-
les et complures alii externi ac sæculares philosophi
a supremo numine missa esse insomnia ; esse igitur
quandam geniorum ac dæmonum naturam
dominium habentem eorum que in somniis appa-

Τὸ γὰρ ἐγκαρπίσαι. Θέλων παραστῆσαι ὅτι οὐκ
ἐλαττόν ἐστι τὸ τυγχάνειν τοῦ μανθάνειν, ἐκ πε-
ριουσίας λέγει, ὅτι καὶ πλέον ἐστίν, ἵνα κἂν τοῦ
ἴσου τύχη.

Φαντασία. Ἐν ἄλλοις μὲν τῶν βιβλίων γράφεται
ζωὴν· ἐν ἄλλοις δὲ ζωῆς. Ἐδει γὰρ ἀμφοτέρω καί-
σθαι· διὰ τὸ φορτικὸν δὲ ἐσωπήθη τὸ ἐν. Τίθε-
ται δὲ τὸ ἐν ἐξ ἀμφοτέρων, οἷον ἂν τις βού-
λοιο· λαμβάνει δὲ ἔξωθεν καὶ τὸ ἕτερον ἁλλει-
πτικῶς.

Πρὸς τοὺς. Οὐδὲ τῶν ἐλαττόνων καλῶν αὐτῶν
ἀξιοῦνται.

Γινώσκειν. Αὐτοὺς τοὺς δοξασσοῦντας.

Ἀποκηρύκτοις. Αἰγυπτιακῶν θεῶν προσταγμά-
των..

Οὐ θυσιῶν. Ἦ ὡς οὐ χρεῖα.

Τὰ δ' ἀθύρματα. Παίγνια γὰρ εἰσι.

Οἱ δέ. Οἱ διὰ θυσιῶν καὶ ἐντόμων προφη-
τεύοντες.

Τέχνας μὲν. Ταύτας λέγει ὡς μάγων εὐγγας ἀνω-
τέρω εἰρήκει, μάγους μὲν καλέσας τοὺς ταύτας
ἀξιοῦντας ἐργάζεσθαι· εὐγγας δὲ τὰς διαφόρους
τέχνας, ὅσαι πολυειδῶς διὰ θυσιῶν καὶ ἐντόμων
ἐκείνοις ἐπετελοῦντο.

Τί οὖν. Τί οὖν, φησὶν, ἀποπον, ὅτι σοφὸς ὧν ὁ σο-
φός, καὶ πλέον καὶ ἐπικείμενα ὑπάρχει τῆς κοινότη-
τος, καὶ κατὰ τοῦτον ἂν τὸν τρόπον γένοιτο σοφός ;

rent istudque communi consensu facile statuitur.

Nam fructuosum reddere. Ante oculos nostros
subjicere voles, haud minus esse assequi et obti-
nere, quam discere, ex abundantia dicit plus esse ;
ut id quod est æquale consequatur.

In phantastica vita. In quibusdam libris scriptum
est ζωὴν, vitam ; in aliis ζωῆς, vitæ. Oportuit enim
utrumque collocari, sed propter insolentiam unum
subticuit : verum ponitur alterum ex ambobus,
quale quis voluerit : sumit autem extrinsecus etiam
alterum defective

Adversus eos. Qui neque ipsis minoribus præcla-
ris rebus digni censentur.

Si ita intelligant. Illi ipsi qui opinione tenuis sunt
sapientes.

Quæ repudiata sunt ab oraculis. Divina Ægyptio-
rum præscripta innuit.

Hostiis non. Quod videlicet commodæ non sint.

Ludicra. Sunt enim ludibria.

Qui nimirum. Per victimas et exta vaticinantur.

Artes quidem. Eas dicit, quas magorum illece-
bras supra nuncupavit, magos quidem vocans eos
qui non gravantur eos illices ad usum adhibere ;
inygas vero dicit varias et diversas artes, quæcun-
que multiplici forma, per victimas et extorum in-
cisionem ab illis perficiebantur.

Quid igitur. Quid ergo, inquit, absurdum est,
quod sapiens, quatenus est sapiens, etiam amplius
ferat ; et ultra communitatem progrediatur, atque
hunc in modum fiat sapiens ?

Ταύτη σοφός. Καὶ οὕτως, ἢ ὡς καὶ διὰ τῶν ἀνείρων.

Τοιγάρ τοι. Καὶ γάρ.

Θεσπεσιώτερον. Θειότερον.

Δημοσιώτερον. Κοινότερον.

Ἐβδαιμον. Ἄλλα καὶ ἀδύνατον.

Διὰ φαντασίας. Διὰ γὰρ μόνης φαντασίας ἐγγύς ἂν εἴη τοῦ δυνατοῦ αὐτοπητῆσαι θεόν, ὡς ἐφικτόν.

Πρῶτον βυτῆρας. Ἄρα τιμωτέρας.

Ἀισθησις. Ὡς ἀρχομα τῶν αἰσθήσεων τῶν ὀργανικῶν.

Κοινότερον. Ὡς μετεχόμενον ὑπὸ τῶν διαφόρων αἰσθητηρίων.

Καὶ σῶμα. Σῶμα καὶ τοῦτο, φησὶν, ὡς συγγενέστερον πρὸς τὸ σῶμα, καὶ μεσιτεύον ψυχῇ καὶ σώματι· σῶμα δὲ πρῶτον εἶπεν αὐτὸ, ὡς ἀμέσως ὁμιλοῦν τῇ ψυχῇ. Τὰ γὰρ σωματικὰ αἰσθητήρια οὐκ ἀμέσως ὁμιλοῦσι τῇ ψυχῇ, ἀλλὰ διὰ μέσου τοῦ φανταστικοῦ.

Ἄλλα τὸ. Τὸ φανταστικὸν πνεῦμα ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ ἀνθρώπου κατοικεῖ.

PLG. 150. Τοῦ ζῶον. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως. Ὁ δὲ Πλάτων ἐν τῷ Τιμαίῳ τάδε φησὶ· Τὸ δὲ δὴ σίτων καὶ ποτῶν ἐπιθυμητικὸν τῆς ψυχῆς, καὶ ὄσον ἐρθεῖαν διὰ τὴν τοῦ σώματος ἰσχει φύσιν, τοῦτο εἰς τὸ μεταξὺ τῶν τε φρονῶν καὶ τοῦ πρὸς

In hac ratione doctus. Et ita, videlicet per insomnia.

Aitque. Etenim, vel enimvero.

Publicum magis. Communius.

Res est beata. Ino quæ fieri non potest, et nemini datur.

Per phantasiam assequi. Non per unicam phantasiam et imaginationem in propinquo fuerit humanæ facultatis cernere ipsam Deam, quæ ad ejus fieri potest.

Sensus est sensuum. Quippe princeps est sensuum organicorum.

Communissimum. Ut quod communicat se diversis sentiendi instrumentis.

Et corpus primum animæ. Ille, inquit, communissimus sensus, est quoque corpus, tanquam cognitione ac propinquitate quadam cum corpore conjunctior sit, ac interveniat corpori et animæ. Ipsum porro primum corpus vocat, velut immediate consuetudinem habens cum anima. Corpora enim sentiendi organa hæud immediate commercium habent cum anima, sed per interpositam et interjectam imaginationem.

Sed ille. Spiritus ille phantasticus in hominis capite habitat.

Animalis. Ista quidem noster, at Plato in Timæo dicit: Verum cibi potusque cupiditatem in anima, et quidquid propter corporis naturam defectum inopie mque continet, in interpositam præcordiorum ac

τὸν ὀμφαλὸν ὄρου κατέφικισαν, ἐνθα δὲ θεὸς τὴν τοῦ ἥπατος ἰδέαν, φησὶ, συνέστησε, καὶ ἐθήκεν εἰς τὴν ἐκείνου κατοίκησιν, πυκνὸν καὶ λεῖον καὶ λαμπρὸν καὶ γλυκὺ, καὶ πικρότητα ἔχον μηχανησάμενος, ἵνα ἐν αὐτῷ τῶν διανοημάτων ἢ ἐκ τοῦ τοῦ φερομένη δὲ δυναμὶς, ὅσον ἐν κατόπτρῳ δεχομένῳ τύπους, καὶ κατιδεῖν εἰδῶλα παρέχοντι, φεσὶ μὲν ὅποτε μέρει τῆς πικρότητος χρωμικῆ ποιεῖ τόδε καὶ τόδε γλυκύτητι δὲ τῇ κατ' ἐκεῖνο ξυμφύτῳ πρὸς αὐτὸ χρωμικῆ, καὶ πάντα ἐρθὰ καὶ λεῖα αὐτοῦ καὶ ἐλεύθερα ἀπειθόνουσα, ἰλεῶν τε καὶ εὐήμερον ποιῆ τὴν περὶ τὸ ἥπαρ ψυχῆς μοῖραν κατωκισμένην, ἐν τε τῇ νυκτὶ διαγρητὴν ἔχουσαν μετρίαν, μαρτεῖα χρωμικῆ κατ' ὕπνον, ἐπεὶ λόγου καὶ φρονησεως οὐ μετεῖχε. Διὰ κατέστησαν ἐν τούτῳ τὸ μαρτεῖον. Ἰκανὸν δὲ σημεῖον ὡς μαρτυρικῆν ἀφροσύνη θεὸς ἀνθρωπικῆν δέδωκεν. Οὐδεὶς γὰρ ἐν τούτοις ἐβάπτεται μαρτυρικῆς ἐνθέου καὶ ἀληθοῦς, ἀλλ' ἢ κατ' ὕπνον τὴν τῆς φρονησεως πεδινήσει δὲ δύναμιν, ἢ διὰ νόσον, ἢ τινὰ ἐνδοσιμισμὸν παραλλάξας. Καὶ μετ' ὀλίγα φησὶν, ὅτι· Ἢ μὲν οὖν φύσις τοῦ ἥπατος διὰ ταῦτα τοιαύτη τε καὶ ἐν τόπῳ ᾧ λέγομεν ἀέφυκς χάριν μαρτυρικῆς.

Ἄλλ' αἰσθησεως. Τῆς πρώτης.

Ἦρ' ὄν. Τῶν αἰσθήσεων.

Ἀισθησις. Μονοειδής.

termini ad umbelicum vergentis partem statuerunt: ubi Deus jecoris formam, ait, constituit, et collocavit ad illius domicilium id quod succi plenum et obesum est, politum, luculentum, dulce et amaritudinem habens molitus est, ut in eadem cogitationem ac sensuum e mente allata potentia, non secus atque in speculo admittente formas et imagines, ac perspicentiam simulacrorum suggerente, timeat quidem quando parte amaritudinis utens hoc et illud facit; dulcedine autem suæ naturæ conjuncta secum utens, et omnia quæ in eadem recta, lævia, expedita et libera sunt dirigens, alacrem atque prosperam efficit in domicilio collocatam juxta hepar mediocre oblectamentum habentem animæ sortem, ac tempore nocturno in somniando divinatione utitur: quandoquidem rationis et intelligentiæ non est particeps Deus propterea in ea vaticinium reposuit. Sufficiens et idoneum est argumentum a Deo divinandi artificium humanæ imprudentiæ datum esse. Nullus quippe mentis compos attingit vaticinandi scientiam divino numine instinctam et veram, sed aut sopore detentus prudentiæ vim, aut propter morbum, aut sapientiam numinis afflatu conceptam immutatus, et a se ipso discrepans. Et paulo post dicit: Itaque hepatis natura eas ob rationes talis et in eo quem dicimus locum divinationis inditu est causa.

Sed sentiendi instrumenta. Respectu primi et communis sensus.

A quibus. Sensibus.

Sensus est absolutus. Uniformis.

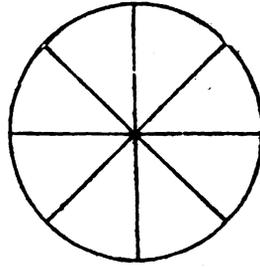
Διατέμει. Ὅμοιως ὡς περ ἐπὶ τοῦ εἰσπνεομένου ἐν τῷ αὐτῷ ἀέρι. Μονοειδῆς γὰρ ὢν, ποικίλλεται διὰ τῶν περὶ τὸν αὐτὸν τρυπημάτων ἐξιών. Ἐξύτερος γινόμενος, ἢ βαρύτερος, ἢ μέσος, ἢ ἐμμελής, ἢ ἐκμελής.

Καὶ ὁδὸν εἰσιν. Περὶ κέντρου καὶ εὐθειῶν λέγων, ἐννάμει ἐμνήσθη ἅμα καὶ κύκλου ἢ σφαίρας. Ἀδύνατον γὰρ κέντρον ἐπινοηθῆναι δίχα κύκλου ἢ σφαίρας, ὡς περ οὐδὲ κύκλον, ἢ σφαῖραν ἄνευ κέντρου. Φασὶν οὖν οἱ γεωμετρικοὶ ὄροι, ὅτι κύκλος ἐστὶ σχῆμα ἐπίπεδον ὑπὸ μιᾶς γραμμῆς περιεχόμενον, ἢ καλεῖται περιφέρεια. πρὸς τὴν αὐτὴν ἀπὸ τοῦ κέντρου προσπίπτουσαι εὐθεῖαι ἴσαι ἀλλήλαις εἰσὶ. Κέντρον οὖν ἐνταῦθα καὶ ῥίζην παρεικάζει τὴν φαντασίαν· εὐθεῖαι δὲ κλάδοις τὰς ἐκείθεν ἐκβαλλομένας δυνάμεις αὐτῆς ἄχρι τῶν ὀργανικῶν αἰσθητηρίων, ὄψεως, λέγου, καὶ ἀκοῆς, καὶ τῶν ἄλλων τριῶν, ἃς δὴ πάσας μίαν μὲν φησι κατὰ τὸ κέντρον καὶ τὴν ῥίζαν θεωρουμένας· πολλὰς δὲ κατὰ τὴν ἐκείθεν πρόσδον καὶ ἐξάπλωσιν. Τὴν μὲν τοι φαντασίαν λέγει κοινήν αἰσθησιν, καὶ κυρίως αἰσθησιν καὶ θειοτέραν, ἅτε ἀμέσως ὀμιλοῦσαν τῇ νοερᾷ ψυχῇ· ζωωδεστάτην δὲ καὶ παχυτέραν καὶ καταχρηστικῶς ὀνομαζομένην αἰσθησιν τὴν ἐνεργουσαν διὰ τῶν προβεβλημένων καὶ προκειμένων, καὶ φαινομένων αἰσθητηρίων, ὀφθαλμῶν, φημί, καὶ ὠτίων, καὶ ῥινός, καὶ τῶν ἐξῆς.

Ζωωδεστάτη. Διὰ τῆς ὑπερθέσεως ἐδήλωσεν ὅτι παχυτέρα.

Dispensat. Consimiliter atque in attracto per fistulam aere; uniformis enim cum sit, variatur per tibiae foramina exiens, acutior effectus, aut gravior, aut intermedius, vel consonans, vel inconcinuus.

Ac sunt veluti. De centro ac rectis lincis verba faciens, virtute et potestate simul mentionem fecit circuli aut globi: siquidem fieri non potest ut centrum consideretur et expogitetur sine circulo et sphaera, quemadmodum circulus aut sphaera sine centro. Asserunt igitur geometricae definitiones, circulum esse figuram planam et latam sub unica linea circumactam, quae vocatur circumferentia, ad quam quae a centro ducuntur lineae rectae, inter se sunt aequales. Proinde hoc in loco phantasiam seu imaginationem centro atque radici assimilat, rectis autem ramis et lineis emissas et exeuntes illino ipsius vires, usque ad sensus organicos, visus, inquam, auditus, et aliorum trium, quos quidem omnes unam profecto dicit ad centrum radicemque spectare: multas vero quantum ad progressam illinc explanationem. Atqui imaginationem sensum vocat communem, et proprie divinius sentiendi organum, nimirum immediate versantem cum animi parte quae intelligentiae et rationis capax est: sed maxime animale, belluinam, crassiorem, corpulentio-rem, et abusive nominatam sensum efficiendi vi praeditum, propter opposita et exporrecta appa-

Αἰσθησις. Παχύνεται γὰρ, εἰς τὸ πάχος τῶν ἐν γενέσει καὶ φθορᾷ πραγμάτων χωροῦσα.

Ἐθειοτέρα. Ἦν φανταστικὸν πνεῦμα κυρίως εἶπε.

Ἡ ἀμέσος. Ἦν ἀνωτέρω πρώτην εἶπε, νῦν ἀμέσος λέγεται φαντασία.

Σωματικῆς. Ἦ ὡς τὰ αἰσθητήρια.

Τεθεάμεθα. Καὶ ἡ ἀκηκόμεν δηλονότι.

Ὁ δὲ ψεύδεται. Διὰ τρία ταῦτα, φησὶ, ψεύδεται: ὁ ὀφθαλμὸς, πρώτον διὰ τὴν φύσιν τῶν ὀρωμένων, ὡς περ τὸ ταῦνος πτερον κατὰ τὴν ποτὴν θέσιν· διάφορα δεικνύει τὰ χρώματα· δεῦτερον δὲ, διὰ τὸν ἀέρα καὶ τὸ ὕδωρ, καὶ τὸ διάστημα. Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἀήρ ποτὲ μὲν ὑγρὸς καὶ παχὺς, ποτὲ δὲ ξηρὸς καὶ λεπτός· καὶ τὸ διάστημα τοῦ ὀρωμένου ποτὲ μὲν βραχὺ, ποτὲ δὲ πολὺ· καὶ τρίτον, διὰ τὴν ἑαυτοῦ ἀδυναμίαν.

Ψεύδεται καί. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς, φησὶν, ὁ ὀφθαλμὸς ψεύδεται.

Καὶ δι' ὧν. Ἦ ὡς τοῦ ἀέρος καὶ τοῦ διαστήματος.

renitiae sentiendi organa, oculorum dico, auricularum, narium ac reliquorum.

Maxime est animalis. Ostendit per superlativum gradum imaginationem crassiorem ac pinguiorem esse.

Sensus. Nam usque ad crassitudinem ac pinguedinem saginatur, et sic capax est rerum quae in generatione et corruptione considerantur.

Divinior. Quem proprie spirituum phantasticum dixit.

Immediatus sensus. Quem supra primum dixit: nunc immediatus sensus dicitur imaginatio.

Quod si sensus corporeos. Hoc est, sentiendi organa.

Vidimus. Videlicet et quae audivimus.

Decipit. Propter ista tria, ait, mentitur oculus, in primis ob naturam eorum quae sub aspectum cadunt, quemadmodum pavonis penna pro certo quodam situ distinctos ostendit colores. Deinde propter aerem et aquam, et intervallum; etenim aer quidem interdum humidus est et crassus, aliquoties vero siccus ac tenuis. Et spatium ejus quod sub aspectum cadit nonnunquam est exiguum, interdum vero amplum. Tertio propter suam impotentiam.

Decipit. Etenim, ait, ipsemet oculus fallit, mentitur ac decipit.

Et per quae cernuntur. Scilicet per aerem et interjectum suatum.

Τὸ φανταστικόν. Διὰ γὰρ μοχθηρίαν προαιρέσεως κατάγει τὴν ψυχὴν εἰς τὴν ὕλην ὁ ἄνθρωπος, κίντεῦθεν παρσκευάζει νοσεῖν τὸ φανταστικόν, ὡσπερ φασὶ συμβαίνειν μετὰ τὴν τροφὴν τοῖς πολλοῖς, καὶ μάλιστα τοῖς παιδίοις. Πολλὴ γὰρ ἡ ἀπὸ τῆς τροφῆς ἀναθυμίασις, καὶ ἡ κίνησις συγκεχυμένη τε καὶ ἀνόματος, καὶ δυσδιάκριτος, οἷς δὴ καὶ ἡ παντελῶς οὐ γίνονται ἐνύπνια, ἢ γίνονται ἄνισα καὶ ἀνόμοια καὶ δυσεῖκαστα· οἷον γίνεται κὰν τῷ ὕδατι. Ἡρεμοῦντος γὰρ καὶ καθαροῦ ὄντος, ἐναργῆ τὰ εἶδωλα φαίνονται· κινουμένου δὲ καὶ ταραττομένου, ἢ οὐδ' ἕλωρ ἐνορῶνται· εἶδωλα, ἢ ἀνόμοια καὶ δυσεῖκαστα.

Υῖ' ἦς. Φιλοσοφίας.

Καθαίρομενον. Παρὰ μὲν τοῖς Ἕλλησι φησὶ καθαίρεσθαι τὴν φαντασίαν διὰ τελετῶν· οἱ δὲ τῆς καθ' ἡμᾶς εὐσεβοῦς Ἐκκλησίας ἄνθρωποι καθαίρουσιν αὐτὴν διὰ σωφροσύνης καὶ ἀγρυπνίας καὶ νηστείας. Οὕτω δὲ καθαίρομένη ἡ αἴσθησις δεκτικὴ γίνεται Θεοῦ· ὅμως πρὶν εἰσκαλέσασθαι καὶ εἰσαγαγεῖν ἐν ἑαυτῇ τὸν Θεὸν ἐξωθεῖ πρότερον τὰς προγεγεννημένας ἐπαμάρτους· εἰσπρίσεις, ὅσαι εἰσπρίνονται καὶ εἰσπορεύονται εἰς τὴν φαντασίαν διὰ τῶν ὀργανικῶν αἰσθητηρίων. Καὶ τοῦτόν φησιν εἶναι κατὰ φύσιν βίον, τὸ τηρεῖν τὴν φαντασίαν καθαρὰν ἀπὸ τῶν τοιοῦτων. Κοινὴ γὰρ ἐστὶ ψυχῆς καὶ σώματος, καὶ δεῖ καθαρὰν ἔχειν τὴν πρὸς ψυχὴν κοινωρίαν.

Spiritus phantastici morbo laborat. Nam ob pravitatem consilii homo deducit animam in materiam, et hinc disponit phantasiam ad vilius et langorem, sicut aiunt multis evenire post cibum, et potissimum parvulis. Est quippe vehemens a cibo suffitus vaporumque emissio, et motus confusus ac inaequalis, et ægre discernitur ab illis sane quibus omnino non eveniunt insomnia, aut contingunt inaequalia, dissimilia et conjecta difficilia, qualiter fit in aqua. Nam quietæ, puræ, sinceræque evidentia ac dilucida spectra apparent: in commota vero et conturbata vel plane non inspicuntur simulacra, aut inaequalia, dissimilia et cognita ardua.

Aqua. Philosophia.

Lustratus. Apud Græcos quidem imaginationem asserit expiari et lustrari caeremoniarum beneficio. At piæ religiosæque nostræ Ecclesiæ homines eam lustrant modestia, temperantia, vigilantia et jejuniis. Et ita purgatus ille sensus capax est qui Deum admittat: nihilominus priusquam in seipsum Deum excipiat et introducat, urget et extrudit prius antecedentes errorum insinuationes, quæcunque ingrediuntur et adeunt imaginationem per sensuum organa. Et hanc asserit vitam secundum naturam, asservere puram, sinceram ac nitidam imaginationem ab istiusmodi peccatorum ingressu. Corporis enim et animæ communis est, et operæ pretium est, ut puram habeat cum anima communionem.

Per expiationes lustratus. Quippe qui expiatur et purgatur apud nostros probos homines, jejuniis

Καθαίρομενον διὰ τελετῶν. Ὅπερ καθαίρεται καὶ παρὰ τῶν καθ' ἡμᾶς σπουδαίων διὰ νηστείας, καὶ ἀγρυπνίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν.

Αἱ τε εἰς. Ὡς ἐντεῦθεν καὶ τὸς διὰ τῶν ὀργανικῶν αἰσθητηρίων γινόμενας εἰσπρίσεις ἐκθέειν καὶ ὑπαχωρεῖν πρότερον, πρὶν τὸν Θεὸν ἐπελθεῖν εἰς τὸ φανταστικόν ὡς ἐφικτόν. Φθάνουσι γὰρ ἐκθέουσαι αἱ τοιαῦται εἰσπρίσεις, πρὸ τοῦ εἰσκληθῆναι τὸν Θεὸν παρὰ τοῦ φανταστικοῦ· ἐκθέουσι δὲ διὰ καθάρσεως πνευματικῆς.

Διὰ τοῦ κατὰ φύσιν. Τοῦ ἐγκρατοῦς, καὶ σώφρονος καὶ σπουδαίου.

Πάλιν εἶναι. Οὐ μόνον γὰρ σώματος, ἀλλὰ καὶ τῆς λογικῆς ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦ.

Τοῦτο. Τὸ φανταστικόν.

Ὀὐκ ἀσύμπαθερ. Οὐκ ἄλλοτριον τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς ἐστίν, ἀλλὰ καὶ συντρέχει καὶ συμπάσχει αὐτῇ, καὶ οὐ καθ' ἑαυτὸ μένει ἰδιότροπον φύσιν ἔχον καθάπερ τὸ σῶμα, ὅπερ καὶ ὀστρεῶδες περιδῆγμα λέγει διὰ τὴν σκληρότητα καὶ τὴν ἀντιτυπίαν, ἣν ἔχει πρὸς ψυχὴν.

P. 137. Ὅστρεῶδες. Πολλαχόθεν δείκνυται ὁ σφῆρς οὗτος· Συνέσιος αἰρεσιώτης τοῦ Πλάτωνος ἄκρος. Οὐ μόνον γὰρ ἐκ τῆς δόξης ὅτι τὰ αὐτὰ καὶ οὗτος ἐκείνῳ δοξάζει, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐννοιῶν, καὶ ἐκ τῶν μεθόδων, καὶ ἐξ αὐτῶν τῶν λέξεων. Τὸ γὰρ λέγειν ὀστρεῶδες περιδῆγμα τὸ σῶμα ἐκείθεν ἔχει τὴν ἀρχήν. Φησὶ γὰρ κάκεινος ἐν τῷ *Φαίδρῳ*, ἄνω-

rum, vigiliarum, et aliarum virtutum auxilio.

Insinuationes. Ita ut hinc etiam per organicos sensus productæ insinuationes excurrant et progrediantur, antequam Deus superveniat et illabatur in imaginationem, quatenus comprehendi potest. Confestim enim properant tales insinuationes, priusquam Deus admittatur a spiritu phantastico. Excurrunt autem per spiritualem purgationem.

Secundum ejus naturam. Continentis, temperantis et probi.

Rursum sit. Non modo corporis, verum etiam animæ rationalis ac mentis.

Spiritus iste. Phantasticus et imaginandi potentia instructus.

Nec affectibus spoliatur. Non est alienus a natura animæ, sed convenit et consentit cum ea, similiumque passionum est particeps, nec per se manet peculiarem habens naturam velut corpus, quod quidem ostreorum involucrum dicit, propter durtiem, rigorem et formæ dissidentiam, quam habet adversus animam.

Ostreorum. Multis ex partibus ostendit industrius hic Synesius, acer et singularis Platonis æmulator, quia non solum ex opinione eadem cum illo sentit, sed etiam ex animi conceptione et sensu docendique ratione, imo ex ipsismet dictionibus. Nam quod corpus integumentum et involucrum ostreorum dicitur, hinc habet principium. Ait enim ille in *Phædro* alius suorum consiliorum rationem repetendo exorsus, et alia, et hæc præterea: Qui

θίν ποθεν ἀρξάμενος, τὰ τε ἄλλα καὶ ἐτι ἐκείνη· **A** καὶ βέουσα, καὶ σύνθετος. Ἢ γὰρ φαντασία οὐτε σῶμά ἐστιν, οὐτε πάντη ἀσώματος, καὶ διὰ τοῦτο οὐτε τοῦ σώματος δύναται δέξασθαι τὸν ὄρον, οὐτε τοῦ ἀσωμάτου. Ἐρανίζεται γὰρ τι ἀφ' ἐκατέρων ἐναντίων, τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ ἀσωμάτου, ὅσον ἀρμόζει πρὸς τὴν φύσιν αὐτῆς, καὶ γίνεται μία τις φύσις ἐκ τῶν τοσοῦτον ἀπικισμένων φύσεων συγκειμένη.

Ὡ δὲ σου, φησί, μνούμενοι τε καὶ ἐποπιτεύοντες, ἐν αὐτῇ καθαρῇ καθαρὸι ὄντες καὶ ἀσήμενοι τούτου, ὃ νῦν δὴ σῶμα περιφέροντες ὀνομάζομεν ὁστρέου τρέπον δεδεσμευμένοι. Καὶ τὸ, κακνομένης δὲ, ἐκεῖθεν ἔχει τὴν ἀρχὴν. Κάκην γὰρ τὴν ἀμαρτίαν ὁ Πλάτων φησὶν οὕτως αἰετῶς· Τὰ μὲν ὁσῶν σχήματα ἰσοβρόπως εὐήγρια ὄντα βρόβως πορεύεται· τὰ δὲ ἄλλα μόγις. Βρίθει γὰρ ὁ τῆς κάκης ἴππος μετέχων, ἐπὶ τὴν γῆν βέπων τε καὶ βαρύνων ᾧ μὴ καλῶς ἢ τετραμμένους τῶν ἡνιόχων· ἐνθα δὲ πόνος τε καὶ ἀγῶν ἐσχάτος τῇ ψυχῇ πρόκειται, καὶ τὰ ἐξῆς.

Ἀγαθνομένης. Τοῦτ' ἐστὶ τὸ φανταστικὸν περὶ τῆς ψυχῆς ἀγαθὴν πολιτείαν μειοῦση.

Κακνομένης δὲ. Ὑπὸ τῆς ὕλης καὶ σφαλλομένης.

Τοῦτο. Τὸ φανταστικόν.

Κοινὸς ὄρος. Κοινὸν ὄρον ἀμφοῖν εἶναι φησὶ τὴν φανταστικὴν τῶν ἐκατέρωθεν ἄκρων ἐναντίων, σώματος δηλαδὴ καὶ ἀσωμάτου φύσεως, λόγου καὶ ἀλογίας, ὕλης καὶ ἀβύλης, καὶ διὰ τούτου μέσου τὰ ἐναντία συγγίνονται καὶ συνάπτονται. Θεῖα δὲ φησὶ τὰ αἰὶα καὶ ἀσώματα· ἐσχάτα δὲ τὰ ἐνυλα καὶ σωματικὰ καὶ αἰσθητά. Διὰ τοῦτο φησὶ χαλεπὸν εἶναι ὄρισσασθαι τὴν φύσιν αὐτοῦ, καὶ ἀποφῆσασθαι τί ἐστίν, ὡς περ ἀποφαινόμεθα περὶ τῆς ψυχῆς, ὅτι ἐστὶν οὐσία ἀσώματός· τε καὶ ἀβύλος καὶ ὑπὲρ αἰσθησίν· περὶ δ' αὐτὸ τοῦ σώματος ὅτι ἐστὶν οὐσία ὀλικῆ *videlicet, inquit, sacris initiati sunt et spectandilicentiam obtinent, nitido splendore nitidi, et nullo ipsius signo notati, quod nunc corpus nuncupamus, quod vinciti et præpediti ostrei more, circumferimus.* Et illud, degenerante vero, illinc principium habet, vitium enim peccatum hac ratione vocat Plato: *Et eorum currus ob æqualitatem ponderis atque momenti cum ductiles tractabilesque sint, facile moventur, reliqui vero magna cum difficultate. Nam deorsum vergit viscositatis particeps, equus in humum propensus atque offendens aurigam a quo haud convenienter educatus est: ubi certe labor et summa contentio anime proponitur, et cætera.*

Bonitate cumulati. Hoc est spiritus phantasticus, propter animam ad bonum vitæ institutum accedentem.

Depravati. A succumbente et aberrante materia.

Is enim. Spiritus phantasticus.

Communis terminus. Communem terminum amborum esse dicit imaginatricem animæ facultatem, utrinque collocatis extremis contrariis, corporis videlicet et incorporeæ naturæ, rationis ac dementiæ, materiæ et ejusdem privationis, et medio ejus interventu opposita coeunt et copulantur. Sed divina sunt, inquit, materiæ expertia et incorporea, infima vero materialia et corporea atque sub sensum cadentia. Eam ob rem asserit arduum ac difficile esse definiendo ejus naturam circumscribere et exprimere quid sit, quemadmodum affirmando suantiamus de anima, eam esse substantiam in-

καὶ βέουσα, καὶ σύνθετος. Ἢ γὰρ φαντασία οὐτε σῶμά ἐστιν, οὐτε πάντη ἀσώματος, καὶ διὰ τοῦτο οὐτε τοῦ σώματος δύναται δέξασθαι τὸν ὄρον, οὐτε τοῦ ἀσωμάτου. Ἐρανίζεται γὰρ τι ἀφ' ἐκατέρων ἐναντίων, τοῦ τε σώματος καὶ τοῦ ἀσωμάτου, ὅσον ἀρμόζει πρὸς τὴν φύσιν αὐτῆς, καὶ γίνεται μία τις φύσις ἐκ τῶν τοσοῦτον ἀπικισμένων φύσεων συγκειμένη.

Ἀμφοῖν. Τῆς τε λογικῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

Τὰ θεῖα. Τοῦ φανταστικοῦ.

Ἀρεθῆναι. Κρατηθῆναι, συσχεθῆναι, καὶ ὀρισθῆναι, καὶ γνωσθῆναι.

Τῆς φανταστικῆς. Τοῦτ' ἐστὶ τὴν φαντασίαν αὐτῆν.

Ἄλλ' αὐτῇ. Τῇ θρεπτικῇ, τῇ αὐξητικῇ, τῇ αἰσθητικῇ.

Τοῦ ζώου. Τοῦ ἀλόγου.

Καθαίρεται. Οἶον ὁ ἀράχνης, ἡ μέλιττα, καὶ ὁ μύρμηξ, φυσικῶς ἐνεργοῦσιν ἔργα, οἷα οὐδὲ τῶν ἀνθρώπων οἱ φρονιμώτατοι· τὰ δὲ τῶν πιθήκων παιδία καὶ τὰ τῶν ἄρκτων, καὶ ἄλλων πλείστον ζώων, εὐπλαστον ἔχοντα φύσιν πρὸς μάθησιν, διδάσκονται παρ' ἀνθρώπων, καὶ γίνονται πρὸς πολλὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων ἄπειτα.

Γέ τοι καί. Ἡ φυσικῶς, ἢ διὰ παιδεύσεως ἀνθρωπίνης.

Τί κρεῖττον. Ὑψηλότερον γνώσει.

Γένη τε. Οἱ μὲν πάλαι Ἕλληνες θεῶν καὶ δαι-

corpoream et materiæ expertem, necnon sensuum facultatem excedentem: rursus de corpore, quod sit substantia materialis, fluens et concreta. Phantasia quippe nec corpus est, nec penitus expert corporis, et ob id neque corporis potest definitio-nem. admittere, nec rei incorporeæ. Etenim colligit et emendicat aliquando ab utroque contrario, corpore, inquam, et incorporeo, quantum congruit et quadat suæ ipsius naturæ, et conflatur una quædam natura ex tam semotis naturis composita. *Amborum.* Animæ rationalis et corporis.

Divina. Imaginationis.

Designari. Apprehendi, contineri, definiti et intelligi.

Imaginatricis essentialis. Id est, ipsam imaginationem.

Verum ipsa. Nutritiva, vegetativa, et sensitiva.

Pecudis. Quod rationis est minime compos.

Atqui purgatur. Velut araneus, apis et formica natura duce sua opera efficiunt, qualia neque hominum perspicacissimi valeant peragere. At simiarum parvuli sætus atque ursarum et complurium aliorum animalium, naturam habentes flexibilem ad disciplinam, docentur ab hominibus, et ad multa humana opera fiunt commodi et idonei.

Atqui. Vel naturaliter, vel per humanam informationem et educationem.

Quidpiam excellentius. Validius, ac cognitione sublimius.

Cuncta dæmoniorum. Prisci quidem illi Græci

μόνων ἔλεγον εἶναι διαφορὰν· καὶ Θεοὺς μὲν ἐκά-
λουν τοὺς μελίζοντας, δαίμονας δὲ τοὺς ἤττονας.
Ὁ δὲ Συνέσιος ποτὲ μὲν δίδωσι τοῦτοις δια-
φορὰν, ποτὲ δὲ ἀδιαφόρως κέχρηται τοῖς ὀνό-
μασιν.

Ὁλωσ δαιμόνων. Ἄλλὰ καὶ πάντα, φησί, τὰ
τῶν δαιμόνων γένη τὰ ἐν τῷδε τῷ κόσμῳ τοσαύ-
την ἔλαχον τὴν ζωὴν, τοῦτ' ἔστιν αἰσθητικὴν.
Καθόλου γὰρ εἰσι φαντασία μόνη ἐκεῖνα τὰ γένη.

Καθ' ὄλον. Κατὰ τὴν οὐσίαν αὐτῶν.

Εἰδωλικά τε. Εἰδωλά φησιν ἃ ἔστιν ἀσώματα
μὲν, ἔχοντα δ' οὖν πάχος τι, τὰ μὲν ἔλαττον, τὰ δὲ
πλέον. Ἔοικεν οὖν ὁ Συνέσιος ἐνταῦθα τῇ Δημοκρί-
του καὶ Σέξτου δόξῃ, καὶ ἄλλων Ἑλλήνων κατακο-
λουθεῖν. Φασὶ γὰρ ἐκεῖνοι δαιμόνια εἶναι τινα περὶ
τε ἀέρα καὶ γῆν πάχος ἔχοντα μὲν καὶ σύνθεσιν
τινα καὶ ἐμπάθειαν· ἀθέατα δὲ ἀνθρώποις ὀφθαλ-
μοῖς ὑγαίνουσιν, ἃ καὶ εἰδωλα καλοῦσι, διότι ἀπο-
σώζουσιν, οἶμαι, τύπον τινὰ καὶ σκιαγραφίαν καὶ
εἰκόνα τῆς ἀγγελικῆς καὶ αὐλοτέρας φύσεως, ἀφ'
ἧς ἐκπιπτὰ εἰσι· καὶ δύσφθαρτα μὲν, οὐκ
ἀφθαρτα δὲ ἀεὶ· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν εἶναι κακοποιά,
τὰ δὲ ἀγαθοποιά. Προσπελάζειν οὖν φασὶ ταῦτα
τοῖς ἀνθρώποις, καὶ μάλιστα ὅταν οὗτοι καθέυ-
δωσι, καὶ προλέγειν πολλὰ τῶν μελλόντων· γίνε-
σθαι μέντοι τὰς τοιαύτας προβόρῃσεις ὑπὸ μὲν τῶν
ἀγαθῶν σαφεῖς καὶ προθυμίαν κινούσας, ὑπὸ δὲ

deorum ac dæmonum differentiam esse dixerunt :
ac deos quidem majores appellarunt, dæmonas
autem inferiores. Sed Synesius aliquando inter
illos assignat discrimen, interdum vero indifferen-
ter utitur istis nominibus.

Cuncta dæmonum genera. Sed omnia dæmonum
genera, inquit, quæ in hoc mundo versantur, hanc
vitam sortita sunt, quæ nimirum vim sentiendi
habeat. Nam ut summam loquar, illa dæmonum
genera solæ sunt imaginationes.

Secundum totam ipsorum essentiam. Prout eorum
essentia creata est.

Et imaginaria sunt. Idola, inquit, et simulacra
quæ sunt corporis expertia, habent utique quid-
piam crassitudinis, alia plus, alia minus. Videtur
itaque hic Synesius Democriti et Sexti opinionem
et aliorum Græcorum sequi. Asserunt enim illi esse
quædam dæmonia circa terram et aerem, crassitiem
quidem habentia et coagmentationem affectionem-
que, humanis oculis invisibilia, qui quidem sani
sint, quæ et spectra vocant, propterea quod inco-
lumem retinent et conservant, opinor, quandam
figuram et inanem speciem ac similitudinem ange-
licæ et a materia semotioris naturæ, ex qua lapsa
sunt, et corrupta quidem difficilia, sed non perpe-
tuo immortalia, eorum nonnulla noxia et maligna
sunt, alia vero benefica. Aiunt itaque eadem prop-
rius ad homines accedere, eisque se adjungere,
ipsis potissimum dormientibus, ac prædicere multa

τῶν κακοποιῶν τοῦναντίον. Ἡ δὲ ἀνθρωπίνῃ φαν-
τασία οὐ κύκλος ἔστιν, ἀλλ' ἀποβόρῃτως τοὺς τύπους
τῶν ἐξωθεν εἰσπερόντων δεχομένη ὑπόκειται καθά-
περ βιβλίον ἀναγινωσκόμενον ὑπὸ τῆς διανοίας, καὶ
ἐπὶ μὲν τῶν σφῶν καὶ ἐκδήλων οἰκοθεν αὐτὴ καθ'
αὐτὴν διδάσκει, ἃ χρὴ προσδέχεσθαι· ἐπὶ δὲ τῶν
ἀσαφῶν προσκαλεῖται καὶ τὰς διαγοητικὰς δυνάμεις
τῆς ψυχῆς, καὶ γίνεται οἷον ἐβουλευτήριον περὶ
τῶν ποιητέων. Καὶ γὰρ ἡ διάνοια, εἰ μὴ ἀπὸ τῆς
φαντασίας λάβοι τὰ σκέμματα, οὐκ ἔχει περὶ τῆς
γεννητῆν καὶ τρεπτῆν τῶν πραγμάτων φύσιν ἐνέρ-
γειάν τινα.

Λιτήρ. Ἡ ὡς δύναμιν.

Ἡ μεθ' ἐτέρου. Ἡ ὡς μετὰ νοῦ διανοίας ὡς ἐπὶ
τὸ πλεῖστον.

Ὁὐκ ἀφαντάστους. Ἄλλὰ συμπεπελεγμένας τῆ
φαντασίᾳ.

Εἰ δὴ τις. Χωρὶς εἰ μὴ τις.

Ἐν ἀκαρεῖ. Ὅσοι οἱ θεοὶ προφήται καὶ ὁ θεὸς
Παῦλος ἐν ἐκστάσει γενόμενοι. Τότε γὰρ ὁ νοῦς
τρόπον τινὰ τῆς ὕλης ἐξω γενόμενος, καὶ ὑπερβὰς
τὸ σῶμα ἀποβόρῃτως, ὄρα κατὰ φύσιν τοῦ νοῦ
ἀπλανῶς. Διὰ τοῦτό φησι καὶ ὁ θεὸς Παῦλος,
*Οἶδα ἀνθρώπων, εἴτε ἐν σώματι οὐκ οἶδα,
εἴτε ἐκτὸς τοῦ σώματος οὐκ οἶδα, καὶ τὰ ἐξῆς.*

Ἐν ἀκαρεῖ ποτε. Ἐν ἀκαριαίῳ καὶ ἀδιαστάτῳ καὶ
λίαν βραχυτάτῳ.

quæ eventura sint; fieri quidem certe hujusmodi
prædictiones a bonis dilucidas, et animi alacritate
movenes, sed a noxiis et infestis contrarias.
At hominis phantasia non est circulus, sed latentē
quadam vi figuras rerum extrinsecus fluentium
recipiens subjicitur, haud secus atque liber, qui
ab intelligentia legitur ac perillustratur, et in rebus
aperitis et conspicuis domesticis ipsa seipsam docet
ea quæ admittere fas est, sed in obscuris sibi etiam
asciscit intellectuales animæ vires, et ut veluti
con-silii captandi receptaculum de rebus agendis.
Etenim intelligentia nisi ab imaginatione medita-
tiones mutuetur, non obtinent circa genitam ac
fragilem rerum naturam ullam efficaciam.

Per ipsam. Facultatem utique vel potentiam.

Cum alio. Id est, cum mentis intelligentia ut
plurimum.

Visionis expertes. Sed phantasie connexas.

Nisi quispiam. Hoc excepto.

In minimo temporis puncto. Quemadmodum divini
prophete, ac divus Paulus, repentino quodam
mentis excessu extra se rapti. Tunc enim mens
ipsa quodammodo extra materiam posita, et præ-
tergressa corpus, occulte cernit secundum natu-
ram mentis sine ullo errore. Eam ob causam ait
divus Paulus¹: Scio hominem, sive in corpore, sive
extra corpus nescio, et reliqua.

In minimo temporis puncto. In modico, continuo,
sive ulla intermissione facto et brevissimo.

¹ II Cor. xii, 2.

Ἔσχετ εἶδους. Ἡ ὡς θείας ἐλλάμψεως.
Τὸ δὲ ὑπερκύψαι. Ἡ ὡς τὴν νόησιν ὑπερβῆναι τὴν φαντασίαν.

Χαλεπόν. Ὅσον γὰρ ἐστὶ χαλεπόν, τοσοῦτον καὶ εὐδαιμον τὸ ὑπερκύψαι.

Φησι. Ὁ Πλάτων.

Τὴν ἀφάνταστον. Τὴν νοεράν.

Προβεβλημένη. Προτιθεμένη καὶ φαινομένη.

Τὸ γέ τοι πνεῦμα. Τὴν φαντασίαν ποτὲ μὲν φανταστικὸν φησι πνεῦμα, ποτὲ δὲ ψυχικὸν πνεῦμα, ποτὲ δὲ σῶμα πρῶτον ψυχῆς, ποτὲ δὲ πνευματικὴν ψυχὴν, ποτὲ δὲ κοινὸν ὄρον ψυχῆς καὶ σώματος.

Ψυχικόν. Ἡ ὡς τὸ φανταστικόν.

Οἱ εὐδαιμονες. Οἱ τῶν Αἰγυπτίων ἱερογραμματεῖς.

Καὶ δαίμων. Κατὰ τὴν ἑαυτοῦ προήγησιν.

Ποιῶς. Κολάσεις.

Ἐν τούτῳ. Ἀνταποδίδωσι.

Χρησμοί τε. Παλαιοί.

Ὅραρ φαντασίας. Ὅτις γὰρ ὁ βλος ἐκάστῳ, τοιαῦται καὶ ὄραρ φαντασίας, καὶ κατὰ τὸ εἶδος αὐτῷ ἔπονται, οἷον ἐ μεθήμερινῶν φροντίδων ἀπηχῆματα οὔσαι· καὶ οἷαι αἱ ὄραρ φαντασίας, τοιαύτην εἶδος καὶ τὴν κατάστασιν μετὰ τὴν τοῦ σώματος ἀπαλλαγὴν εὐρίσκειν ἐκεῖ τὴν ψυχῆν.

Contrectationem habuerit formæ materiæ expertis. Nempe doctrinæ divinitus inspiratæ.

Super phantasias prospicere. Ut cum intelligentia transgreditur phantasiam.

Arduum est. Quanto res est difficilior, tanto beatior ultra imaginationis facultatem prospicere.

Ait. Plato.

Imaginatione privatam. Ratione et intelligentia preclitam.

Objecta. Nobis exhibita et in conspectum nostrum veniens.

Is quippe spiritus. Imaginationem aliquoties vocat spiritum phantasticum, aliquando animalem spiritum, interdum corpus primum animæ, nonnunquam spiritualem animam, quandoque vero communem terminum corporis et animæ.

Animalis. Nempe phantasticus.

Felices. Apud Ægyptios sacri scriptores.

Genius. Secundum ejus habitum.

Pœnas. Castigationes, emendationes.

In eo luit. Retribuit.

Oracula. Prisca.

Visionibus. Qualis est enim cujusque vita, tales etiam inter dormiendum imaginationes, et consentaneæ cum sequuntur, quæ veluti diurnarum curarum reliquæ extremaque vestigia sunt. Et cujusmodi sunt in quiete imagines, par et consentaneum quoque est, ut talem pariter constitutionem post migrationem et corporis interitum illic anima reperiat.

A *Ἐκεῖ διεξαγωγὴν.* Ζήτει λόγον τοῦ Πλάτωνος, ὃν ἐπιγράφει *Φαίδωνα*.

Καὶ ἡ φιλοσοφία. Φησὶ γὰρ ὁ Πλάτων ἐν τῷ περὶ ψυχῆς λόγῳ ἀπὸ προσώπου τοῦ Σωκράτους, ὅτι Πολλὴ ἐλπίς ἀφικομένη τινί, οὐ ἐγὼ πορευόμεαι, ἱκανῶς ἐκεῖ, εἴπερ που ἄλλοθι, κτήσασθαι τοῦτο, οὐ ἔνεκα ἡμῖν ἡ πολλὴ πραγματεία ἐν τῷ παρόντι βίῳ γέγονεν· ὥστε ἢ τε ἀποδημία ἢ νῦν ἐμοὶ προσεταγμένη μετὰ ἀγαθῆς ἐλπίδος γίνεται, καὶ ἄλλῳ ἀνδρὶ δὲ ἡγεῖται οἱ παρασκευάσασθαι τὴν διάνοιαν ὥσπερ κεκαθαρμένην. Κάθαρσις δὲ αὐτῆς τὸ χωρίζειν ὅτι μάλιστα ἀπὸ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν, καὶ ἐθίζειν αὐτὴν πανταχόθεν ἐκ τοῦ σώματος συναγεῖρεσθαι τε καὶ συναθροίζεσθαι ὥσπερ ἐκ δεσμών.

B *Καὶ ἡ φιλοσοφία.* Ἡ τοῦ Πλάτωνος, καὶ ὅσοι κατ' ἐκείνον σύμφωνοι.

Εἶναι δευτέρων. Τῶν μετὰ θάνατον.

Τούς πρώτους. Περί οὗς ἐνταῦθα ἡ φαντασία ἐνασχολεῖται.

Αὐτό. Τὸ φανταστικόν.

Ἐναπομοργνυμένης. Καὶ οὖν τῆς χεῖρονος ἕξεως.

Κηλίδα. Ἀφίσεως εἰς αὐτὸ ρύπον.

Ρακ. 138. Αἱρεται. Τὸ φανταστικόν.

Θερμότητα. Ἄ προσγινοῦται διὰ νηστείας, καὶ ἀγγρυπίας, καὶ ταπεινώσεως.

Animi vitam. Platonis sermonem inquire, quem *Phædonem* inscripsit.

C *Et philosophia.* Ait enim Plato in illa de animi immortalitate oratione sub Socratis persona : Quoniam magna vehemensque spes est cuiusmodi illuc eunti, quo ego proficiscor, si alicubi, illic etiam affatim ac sufficienter ejus rei se competentem fieri, cujus gratia in hac præsentia et caduca vita tam assidua frequentiaque suscipimus negotia. Quocirca hæc migratio in præsentia mihi injuncta atque præscripta cum bona spe contingit, eamque libenter suscipio. Similiter quivis alius qui putat suam mentem velut expiatam, et vitiorum inquinamentis ac sordibus purgatam. Ejus porro lustratio et expiatio est, ut quam maxime animum a corpore segregemus, et eum assuefaciamus undecunque **D** extra corpus colligi et convocari, tanquam vinculis solutus sit.

Et philosophia. Scilicet Platonis, et eorum qui idem cum illo sentiunt, quotquot sunt.

Secundarum. Earumque post mortem eveniunt.

Privas vivendi rationes. Circa quas in hujus vitæ caducæ curriculo imaginandi facultas occupatur.

Eum. Spiritum phantasticum.

Abstergentis. Et pejoris igitur habitus.

Squalorem. In eum emittentis immundam illuviem.

Elevatur. Spiritus phantasticus.

Propter calorem. Quæ interveniunt propter jejunia, vigiliis, necnon humilitatem animique abjectionem.

Καὶ τοῦτο ἄρα. Αἱ περὶ τὸ σῶμα τῆς ψυχῆς δυνάμεις· πλείονες οὔσαι, ἐν μόνῃ τῇ διανοητικῇ κοινωνοῦσι τῷ ὀλίῳ, ἣν δὴ κατὰ τὸ εἶδος ὁ Πλάτων καὶ περὶν προσηγύρευσεν, ἅτε ἀνάγουσαν ἀπὸ τῶν ὀνητῶν καὶ ἐπιγείων τὴν ψυχὴν πρὸς τὰ οὐράνια καὶ θεϊότερα, καὶ οὐκ ἔωσαν μολύνεσθαι τὸ φανταστικὸν αὐτῆς ταῖς ὕλικαῖς προσπαθείαις.

Καὶ τοῦτο ἄρα. Τοῦτ' ἔστιν ἡ τοῦ φανταστικοῦ καθαρότης.

Χηραμοῖς. Τοῖς βυθοῖς.

Τῆς γῆς ἐνδύεται. Ἐπειδήπερ ὁ σοφὸς οὗτος Συνέσιος αἰρεσιώτης, ὡς εἰρηξίμεν, ἐστὶ κατὰ πάντα τοῦ Πλάτωνος, κἀναυθὰ τε ταῖς πλείοσι τῶν ἐκείνου χρῆται δοξῶν, δίκαιον ἂν εἴη καὶ τὰς ἐκεῖνου βήσεις ἐναυθὰ ἐκθεῖναι ἀντ' ἄλλης τιδὸς ἔρμηνείας. Φησὶν οὖν ἐκεῖνος ἐν τῷ *Φαίδωμῳ* περὶ τῆς μεμιασμένης καὶ ἀκαθάρτου ψυχῆς, ὅτι διειληγμένη ἐστὶ ὑπὸ τοῦ σωματικοῦ, ὃ αὐτῆ ἡ δμῖλα τε καὶ συνουσία τοῦ σώματος διὰ τὸ ἀεὶ ζυεῖναι, καὶ διὰ τὴν πολλὴν μελέτην ἐποίησε ζύμυτον. Ἐμβριθεὶς δὲ οἰεσθαι χρὴ τοῦτο εἶναι καὶ βαρῦ, καὶ γεῶδες, καὶ ὄρατόν· ὃ δὴ καὶ ἔχουσα ἡ τοιαύτη ψυχὴ, βαρύνεται καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν ὄρατον τρόπον φόβῳ τοῦ αἰδοῦς τε καὶ ἄλου, ὡσπερ λέγεται περὶ τὰ μνημάτα τε καὶ τοὺς τάφους καλινδουμένην, περὶ ἃ δὴ καὶ ὠφρὴ ἄττα ψυχῶν σκιοσιδῆ φαν-

Et is utique spiritus. Potentiæ quæ plures sunt circa corpus animi, in unica dumtaxat intelligendi et ratiocinandi vi cum supremo numine menteque mundi moderatrice communicant, quam sane jure optimo Plato quoque alam nuncupavit, nimirum deducentem a fragilibus, et interitui obnoxiiis rebus atque terrenis animum ad cælestes, et diviniore, neque sinentem labefactari conspurcarique suam imaginationem materialibus affectionibus.

Et illud rursus. Nimirum imaginationis purgatio.

Terræ cavernas. Imos gurgites.

Ingreditur. Quandoquidem solers hic noster Synesius, sicuti diximus, omnibus in rebus Platonis est acerrimus sectator, hic quoque permultis ab illo desumptis utitur sententiis, æquum fuerit illius dicta hoc in loco exponere pro alia quavis interpretatione. Ergo, inquit ille in *Phædone*, de anima polluta et impura verba faciens, quod contagione corporea infecta involutaque sit, quam ipsa consuetudo congressusque cum corpore, propter continuam familiaritatem, cultumque assiduum congenitam et geminam effecit. Ponderosum vero id putandum est, grave, terrenum et visibile, quo cum præpedita sit talis anima, gravatur atque trahitur rursus in locum visibilem formidine tenebrosi, caliginosi et in orco occulti, quemadmodum fertur circa monumenta sepulcraque assidue versatur, circa quæ profecto jam nonnulla apparuerunt animarum umbrosa phantasmata, qualia prælerunt et exhibent simulacra tales animæ, pœnæ lucentes vitæ faciñosæ antactæ. Itaque tandiu

τάσματα, οἷα παρέχονται αἱ τοιαῦται ψυχὰι εἰδωλα, δίκην τίνουσσι τοῦ προτέρου βίου κακοῦ ὄντος· καὶ μέχρι ταύτου πλανῶνται, μέχρις ἂν τῇ τοῦ ζυεπακολουθοῦντος σωματικοῦ ἐπιθυμίᾳ πάλιν ἐνδεθῶσιν εἰς τὸ σῶμα· ἐνδύονται δὲ ὡσπερ εἶδος εἰς τὰ τοιαῦτα ἦθη, ὅποιά ποτ' ἂν καὶ μεμελητηκαί. τυγχάνωσιν ἐν τῷ βίῳ· ὅσον τοὺς μὲν γαστριμαργίας τε καὶ ὕβρεις καὶ φιλοποσίας μεμελητηκότας εἰς τὰ τῶν ὄνων γένη καὶ τῶν ὁμοίων θηρίων εἰκὸς ἐνδύεσθαι· τοὺς δὲ γε ἀδικίας τε καὶ τυραννίδας καὶ ἀρπαγῆς προτετιμηκότας εἰς τὰ τῶν λύκων τε καὶ ἰεράκων καὶ ἰκτινῶν γένη· τοὺς δὲ τὴν πολιτικὴν τε καὶ δημοτικὴν ἐπιτετηδευκότας ἀρετὴν, ἣν δὴ καλοῦσι σωφροσύνην τε καὶ δικαιοσύνην ἐξ ἔθους καὶ μελέτης γεγνουῖαν, ἀνευ φιλοσοφίας καὶ νοῦ εἰκὸς ἐστὶν τοιοῦτον πάλιν ἀφικνεῖσθαι πολιτικὴν καὶ ἡμερον γένος, ἢ που μελιτῶν, ἢ σφηκῶν, ἢ μυρμηκῶν, ἢ καὶ εἰς ταυτὸ γε πάλιν τὸ ἀνθρώπινον γένος, καὶ γίνεσθαι ἐξ αὐτῶν ἀνδρας μετρίους εἰκόσι· εἰς δὲ γε Θεοῦ γένος μὴ φιλοσοφῆσαντι καὶ καθαρῷ παντελῶς ἀπίοντι οὐ θέμις ἀφικνεῖσθαι ἄλλ' ἢ τῷ φιλομαθεῖ· φιλομαθῆ δὲ τὸν φιλόσοφον λέγει, ὡς φιλοπράγμονα καὶ ἐρευνητικὸν περὶ τὴν φύσιν τῶν ὄντων.

Κακοδαίμων. Δυστυχῆς.

Πόσι φ. Καὶ κολάσσει διὰ χρόνον.

Καθηρυμμένην. Τὴν φαντασίαν.

circumvagantur, quoad cupiditate naturæ corporeæ comitante, rursus induant corpus. Induunt autem, ut verisimile est, ejusmodi mores, quales in vita exercuerunt. Veluti eos qui ventris ingluvici dediti fuere, et contumeliis, flagitiis, compositionibusque vacantes inertem atque lascivam vitam egere, nec quidquam pensi pudorisque habuere, consentaneum est asinorum et similibus belluarum corpora subire: eos vero qui injurias, tyrannides, rapinas præ cæteris secuti sunt, in luporum, accipitrum, milvorumque genera migrare par es, neque alio transire dicendum est; eos porro qui civilem popularemque virtutem, quam temperantiam et justitiam nominant, ex consuetudine et exercitatione acquisitam absque philosophia mentisque sagacitate exercuere, decens est hos in tale quoddam genus iterum civile ac mansuetum demigrare quodammodo, apuin, vesparum aut formicarum, deinceps in idem rursus genus humanum, modestosque ex illis homines fieri congruum est. Sed in deorum genus nulli fas est pervenire, nisi illis qui discendi cupiditate flagrantes philosophati sunt, et puri omnino ex hac vita migrarunt. Discendi cupiditate flagrantem vocat philosophum, veluti curiosum et scrutatorem naturæ eorum quæ reipsa sunt.

Infelix. Misera, calamitosa.

Labore. Et castigationibus post longum diuturnumque tempus.

Ut animus purgatus emergat. Scilicet plantasticus

Γενομένη γάρ. Ἡ ὡς ἐξ ἀρχῆς εἰς ὑπαρξιν ἐλ- Α
θοῦσα ἢ φανταστικὴ ψυχὴ.

Τοῖς χερσίν. Τοῖς ὕλικοις.

Τοῖς κρείττοσιν. Τοῖς νοεροῖς.

Ἦν δαρείζεται. Ταύτην τὴν φανταστικὴν ψυ-
χὴν.

Ἀπὸ τῶν σφαιρῶν. Σφαῖραι ἐνταῦθα νοητεύον-
ται ἀπὸ τῆς πρώτης καὶ ἀνάστρου πάσης μέχρι τῆς
σεληνιακῆς.

Κατιούσα. Ἡ λογικὴ καὶ νοερά.

Τῷ σωματικῷ. Τοῦτω τῷ ἀπὸ τῆς σεληνιακῆς
σφαίρας μέχρι τῆς γῆς τῷ γινομένῳ καὶ φθειρο-
μένῳ.

Ἡ συναγαγεῖν. Μεθ' ἑαυτῆς καὶ τὴν φανταστι-
κὴν ψυχὴν

Μόλις μὲν γάρ. Σπανίως μὲν γίνεται τοῦτο τὸ Β
ἀφαιρεῖται.

Ἀλλὰ γένοιτ'. Ἄλλ' ὅμως ἐγγωρεῖ γενέσθαι ποτὲ
καὶ τοῦτο.

Μὴ συνεπόμενον. Τὸ φανταστικὸν πνεῦμα.

Οὐ γὰρ θέμις. Οὐ γὰρ πρέπον ἐστὶ τῷ ἀνθρώπῳ
ἐκείνοις ἀπιστεῖν. Πρώτως ἐγνωσμένοι εἰσὶν αἱ τε-
λεταί. Τελεταὶ δὲ φησὶ τὰ μυστικά καὶ ἐρᾶ δόγ-
ματα.

Ἀισχρᾶ. Κατησχυμένη, ἀδίκος.

Ἐπάνοδος. Ταῖς λογικαῖς ψυχαῖς ἐκείναις.

Τὸ ἀλλότριον. Τοῦτ' ἐστὶ φανταστικὴν ψυχὴν.

Exorta enim. Quia principio in substantiam et
vitam accodit anima phantastica.

Cum pejoribus. Cum materialibus, crassis, et C
carnalibus.

Ac melioribus. Ut intelligendi vi præditis, et a
materia sejunctis.

Quam mutuatur. Videlicet phantasticam animam.

E globis cælestibus. Hoc in loco globi cælestes
omnino cernuntur et ratione intelliguntur ab omni
prima sphaera astris carente usque ad lunarem.

Descendens. Rationalis et intellectualis animæ
potentia.

Corporeo mundo. Eo, inquit, mundo qui continetur
a lunari circulo ad terram usque profluente,
ortui et interitu obnoxio.

Sibi conciliet. Secum imaginariam animæ poten-
tiam.

Vix enim. Raro enim istud evenit ut se invicem
dimittant ac deserant.

Sed fieri possit. Aliquoties tamen contingere so-
let ut istud fiat.

Minime parentem. Nempe spiritum phantasticum.

Haud quippe fas est. Non enim decorum est ho-
mini illas respuere : In primis compertæ et cognitæ
sunt hujusmodi expiationes. Expiationes porro sive
cæremonias dicit mystica, arcana et sacra dogmata.

Turpis. Pudore oppressus, injustus.

Reditus. Illis animis rationis compotibus.

Alienum. Hoc est animæ partem quæ in phantasia
et imaginatione consideratur.

Desuper. E globis cælestibus, ut supra dixit.

Ἄνωθεν. Ἐκ τῶν σφαιρῶν, ὡς προέφη.

Καὶ τοῦτο. Καὶ ταυτὸ μὲν, φησὶ, τὸ δυναθῆναι
λογικὴν ψυχὴν ἀφεῖναι τὸ φανταστικὸν πνεῦμα βα-
ρυνθὲν κάτω, καὶ ἀνελεθεῖν ἐλευθέραν τῆς ὕλικῆς
σχέσεως αὐτὴν πρὸς τὰ μετέωρα, δῶρον ἂν εἴη Θεοῦ
τε συναρμομένῳ τρόποις ἀρρήτοις, καὶ τελετῆς,
τοῦτ' ἐστὶ μυστικῆς; καὶ θειοτέρας διδασκαλίας; παι-
δαγωγούσης καὶ σωφρονιζούσης αὐτὴν· πλὴν οὐ
πολλαῖς ἂν γένοιτο τοῦτο ψυχαῖς, ἀλλὰ μόλις μιᾷ
τινι, ἢ καὶ δευτέρᾳ· ὅμως; καὶ ταύτης τῆ ἀνόδῳ
μέμφεται. Αἰσχρὰν γὰρ ἔφη, καὶ κατησχυμένην
αὐτὴν, ὡς ἀδικον φανείσαν, διὰ τὸ μὴ ἀποδιδόναι
τὸ ἀλλότριον, ὅθεν ἠρανίσαστο.

Φύσιν δέ. Τοῦτ' ἐστὶ, φυσικὸν δέξασθαι τοῦτο

Ψυχὴν. Λογικὴν.

Ὁμορόθεϊν. Ἀκολουθεῖν ἐκουσίως.

Ἐλκεῖν. Ἄκουσαν.

Ἐλκεσθαί. Ἄκον.

Ἰπὸ κάκης. Ἰπὸ τῆς ὕλικῆς προσπάθειας.

Ἐφῆσαν. Ἐνδοῦσαν.

Καὶ τοῦτ' ἐστίν. Παρανοῦσι γὰρ τὰ Χαλδαϊκὰ
λόγια ἄνω τείνειν διηνεχῶς τὸν νοῦν πρὸς Θεὸν, καὶ
μὴ παραχωρεῖν αὐτὸν κάτω νεύειν εἰς τὸν περι-
γεῖον κόσμον, ἐνθα οὐδὲν πιστὸν, ἢ βέβαιον, ἀλλὰ
πάντα μάταια καὶ ψευδῆ. Σκοπεῖν δὲ χρὴ πῶς με-
λαναυγέα ὠνόμασε τὴν περιγεῖον κόσμον τοῦτον, ὃν
εἶρηκε καὶ ἀμφικνεφῆ· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ ᾄδην

Et istud. Istud quidem, inquit, nempe illam
animæ partem, quæ intelligentiæ et rationis est
particeps, posse missum facere spiritum phantasticum
ingravescentem et immodico pondere ad in-
feriora loca tendentem, eamque materiali habitu ac
movere affectu liberatam ascendere ad sublimiora
domicilia, Dei munus fuerit, abditis et siletio
prætermittendis rationibus, cæremoniaque eadem
sublevantis ac erigentis, hoc mysticæ diviniore-
que disciplinæ ipsam moderantis ac refrænantis.
Verum istud perpaucis contingat animis, imo vix
unicuiquam, et alteri, verumtamen de ejus ascensu
conqueritur. Turpem enim ac fœdatam eam dicit,
ut quæ injusta apparet, eo quod alienum non red-
diderit, unde emendicaverat.

Animo. Rationali.

Adjumento sit. Eum sua sponte comitetur.

Trahat. Invitum ac immorigerum spiritum phan-
tasticum.

Trahatur ab eo. Invitus.

Improbitate. A materiæ vehementi affectu.

Qui indulserit. Concesserit.

Et istud est. Nos quippe adhortantur oracula
Chaldaica, ut identidem sursum extendamus,
mentemque elevemus ad Deum, ne ipsa prona se
recipiat deorsum in mundum terræ propinquiorem,
ubi nihil fidem ac stabile est, verum omnia futilia,
vana et fallacia. Sed considerare fas est qua ratio-
ne obscurum, atrum, ac nigricantem vocaverit
mundum hunc, quem undecunque caliginosum
dixit; nec vero solum sed etiam ipsum Orcum no-

αὐτὸν ὀνομάζει· τὸν γὰρ ἄδην πολλαχῶς καλοῦσι Ἀ Χαλδαῖοι. Θεὸν τε γὰρ ἠγοῦνται τοῦτον, καὶ τῆς ἐσχάτης καὶ περιγείου λήξεως ἀρχηγόν. Ἔστι δ' ὅτε καὶ τὸν ὑπὸ σελήνην κόσμον, ὃν ἀμφικνεφῆ φασι, καὶ τοῦτον ἄδην καλοῦσι· ποτὲ δὲ αὐτὴν τὴν σεληνιακὴν σφαῖραν, ἣν καὶ μεθόριον τιθεσθαι τοῦ τε αἰθερίου κόσμου καὶ τοῦ ὕδατος. Βυθὸν δὲ φασὶ τὴν ὕλην, ἣν ἐν τῷ ὑπὸ τὴν σελήνην τόπῳ τάττουσι.

Ὁ δεδιττεται. Ἐκφοβοῦσι τὰ ἱερὰ τῶν Χαλδαίων λόγια.

Νοερίν. Τὴν ψυχὴν φησιν, ὡς ἐκ θεοῦ τὴν ὑπαρξίν ἔρουσαν.

Ἄπιστος. Ἀθέβαιος.

Ἀμφικνεφής. Σκοτεινός.

Ῥυπῶν εἰδωλοχαρής. Χαίρων τοῖς εἰδώλοις, ἢ θεοῖ οἰκίῃσι, καὶ ἐνδαιτύονται οἱ ὑλικώτεροι δαίμονες· καὶ τὸ φανταστικόν, φησὶ, πνεῦμα παχυθέν.

Ἐμπληκτος. Οἰονεὶ ἐμβρόντητος.

Τῷ δὲ εἰδώλῳ. Εἰδῶλον κἀνταῦθα τὴν φαντασίαν λέγει, ἢ ψυχικὸν πνεῦμα οὔσα καὶ λεπτήν, ὅμως διὰ μοθηρίαν προαιρέσεως ἐνίστη ἔσχε παχύτητα τοιάνδε, ἢ τοιάνδε, ἣν φησὶ ποικίλν τοῦ πνεύματος σύστασιν· καὶ τότε δὴ γίνεται καὶ αὐτὴ εἰδῶλον, τοῦτ' ἔστιν ὅμοιον τοῖς εἰδωλικῶς ἐκείνοις δαίμοσιν.

Ἡ κάτω. Ἦν μελαναυγέα κόσμον ἀνωτέρω ἔλεπν.

minat. Nam Orcum seu Tartarum vario vocant Chaldæi; Deum enim eum existimant, et extremæ terræque adjacentis hæreditatis, quæ ei sorte contigit, principem. Interdum vero inundum qui in concavo lunæ continetur, quem omni ex parte nulosum asserunt, et hunc infernum vocitant. Interdum autem ipsam lunarem sphaeram, quam conterminam et confinem statuunt mundi aetherii et in materia luxuriantis. Materiam porro profunditatem dicunt, quam in loco sub luna sito determinant.

Territant. Perterrefaciunt sacra Chaldæorum oracula.

Rationis capax. Animam dicit quæ vitam et substantiam a Deo consecuta est.

Infidus. Inconstans et instabilis.

Spectris et imaginibus gestiens. Ex idolis voluptatem percipiens, ubi dii habitant, et versantur demones in materiæ illuviem procliviores: et hunc spiritum phantasticum, pinguem, crassum et obesum dicit.

Vita stolidi. Ceu attonita.

Simulacro vero. Simulacrum hoc in locophantasia dicit, quæ animalis spiritus ac subtilis cum sit, nihilominus obelectionis et consilii pravitatem, aliquoties hanc habet crassitatem et obesitatem, aliquoties illam, quam vocant quamdam spiritus constitutionem, et tunc profecto ipsa efficitur idolum, id est, compar et similis idolis ac umbrosis istis demonibus.

Ὁμοίῳ γάρ. Ἐπεὶ γὰρ τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, ἀντὶ τοῦ φέρειν εἰκόνα ψυχῆς, καὶ εἶναι εἰδῶλον αὐτῆς, ἐγένετο μᾶλλον ἐκ παρατροπῆς εἰδῶλων ὅμοιον δαίμοσιν ὕδατος, εἰκότως καὶ συνήδεται τῇ τοῦτων συνδιατήσει.

Εἰ δὲ ἔν. Εἰ δὲ συγκατηνέχθη τῇ φαντασίᾳ καὶ ὁ νοῦς, καὶ ἐγένοντο ἔν τι πρᾶγμα ἐξ ἀμφοτέρων.

Καὶ ὁ νοῦς. Ἰσως ἂν καὶ ὁ νοῦς εἰδωλικώτερος γενόμενος καὶ παχύτερος δέξαιτο τὸ συνήδεσθαι.

Καίτοι τοῦτο κακῶν. Τὸ μὴ ἐπαισθάνεσθαι, φησὶ, κακοῦ παρόντος, ἀλλὰ συνήδεσθαι αὐτῷ ὡς χρηστῷ, κακῶν εἴη τὸ μέγιστον. Τὸ γὰρ συνήδεσθαι τοῖς τοιοῦτοις καὶ μὴ αισθάνεσθαι τῶν μηδὲ ἀνακύβαι καὶ διδρῶσιν λαβεῖν ζητούντων ἐστὶ. Τίθησι δὲ εἰς ὑπόδειγμα καὶ τὸν σκίβρον· σκίβρος γάρ ἐστι ῥύπος δυσέκλυτος, καὶ δυσαπόνητος. Δοκεῖ δὲ ἀσαφὲς τοῖς πολλοῖς τὸ ῥητὸν, διότι συντομῆ χρώμενος ὁ Συνέτιος, οὐκ ἐπλάτυνε τὸ τοιοῦτον ὑπόδειγμα, ἀλλὰ συνέπλεξε τῷ κειμένῳ. Σαφέστερον ἂν ἦν, εἰ οὕτως ἔλεγεν, ὅτι Ὅσπερ ὁ σκίβρος, εἰσδύομενος εἰς βάθος τοῦ ὑποκειμένου τινὸς σώματος, δυσέκλυτος γίνεται, καὶ δευσοποιδς καὶ δυσαπόνητος· οὕτω καὶ ἡ προσπάθεια τῆς ὕλης καταβαπτίσασα τὸν νοῦν, καὶ εἰς βάθος εἰπεῖν κατασχούσα τοῦτον, καὶ οἰονεὶ παχύτερον καταστήσασα, κλέπτει διὰ τῆς ἡδονῆς τὴν αὐτοῦ συγκατάθεσιν, καὶ τὴν γῆν, καὶ οὐκ ἐᾷ ὑπόμνησιν λαβεῖν ἢ ἐνθὺ

Ima regio. Quam hactenus mundum caliginosum et tenebrosum dixit.

Simile quippe. Quia enim spiritus phantasticus cum referre animi imaginem debuerit, et esse ejusdem simulacrum, evasit potius ob depravationem in idolum simile materialibus demonibus, ac merito horum sodalicio familiaritateque oblectatur.

Quod si unum. Si vero mens ruat ac delabatur cum phantasia, et fiat una quædam ex ambobus.

Mens etiam. Mens fortassis ad idolorum naturam propius accedens et obsior, non repudiaverit communem ejusmodi oblectationem.

Matorum hoc extremum est. Non sentire, inquit, præsens malum, sed eo veluti commodo ac facili delectari, malorum omnium fuerit maximum. Nam talibus gratulari, et ea non sentire, eorum est qui neque emergunt ex tenebris, neque emendationem perquirere volunt. Scirrhum porro in exemplum adducit. Est enim scirrhus illuvies fœda et abstersu difficilis. Videtur autem hoc dictum permultis obscurum, propterea quod brevitate concisa utens Synesius, tale exemplum non dilatavit, sed contexit et accommodavit proposito. Apertius autem fuisset, si ita dixisset: Quod quemadmodum scirrhus interiores subjecti cujusdam corporis partes subiens, ablutu atque purgatu difficilis et indelebilis redditur, sic magnus ille et inhærescens affectus mentem in profundam abyssum, ut ita loquar, demergens, eamque detinens, et veluti

μησιν σωτηρίας καὶ ἀποχῆς τοῦ πάθους. Ὅμως εὐ- A
ρίσκεται φάρμακον ἀναγωγικὸν καὶ σωτήριον, ἢ
μετάνοια ἢ γὰρ μετάνοια καὶ μεταμέλεια δυσχε-
ραίνοντος ἀνθρώπου ἐστὶ καὶ μισούντος τὴν κατα-
σχούσαν κακίαν. Τὸ δὲ μισεῖν τὴν κακίαν ἐκ τῆς
βουλήσεως ἔχει τὰς ἀρχάς, ἧτις βούλησις ἐστὶ βίβλα
καὶ θεμέλιος πάντων τῶν δρωμένων καὶ λεγομένων
καὶ πρὸς αὐτὴν ὀρέγουσι καὶ ἐκτείνουσι τὰς αἰτίας
καὶ ἀρχάς. Ἄν γὰρ μὴ συντρέχη ἢ βούλησις, ἄψυ-
χος μένει πᾶσα διδασκαλία καὶ μάθησις, καὶ ἐλλι-
πής. Ἄν γὰρ διδάσκη μὲν ὁ διδάσκων, μὴ βούληται
δὲ ἢ τοῦ διδασκομένου βούλησις, κολοβὸς γίνεται ἢ
διδασκαλία καὶ διὰ τοῦτο χρειώδης ἐστὶν ὁ βίος ὁ
συγκεκραμένος τοῖς λυπηροῖς.

PLA 159. Καὶ διὰ τοῦτο. Διὰ τοῦτο γοῦν εὐρί- B
σκει φάρμακον ἀναγωγικὸν καὶ σωτήριον ἢ μετά-
νοια, τοῦτ' ἐστὶν ἢ μεταμέλεια, καὶ ἢ τοῦ πράγμα-
τος κατάγνωσις.

Ταύτη γάρ. Τοῦτ' ἐστὶ πρὸς ταῦτα ἀπλοῦσι τὰς
χεῖρας αἷτε πράξεις καὶ οἱ λόγοι, ἢ ὡς τὰς αἰτίας
καὶ τὰς ἀρχάς.

Ἄψυχος. Ἀνίσχυρος.

Κολοβός. Ἐλλιπής.

Συνθήματος. Τῆς σῆς βουλήσεως, συγκαταθέ-
σεως.

Ὅντων αἱ κράσεις. Τὸ συγκεκραῖσθαι τὰ ἡδέα
τοῖς λυπηροῖς.

crassiore reddens, occultat ac tegit ob suæ ipsius
voluptatis consensum, approbationem ac terram :
neque permittit recordationem accipere salutis et
incolumitatis liberationisque cogitationem ab illa
vehementi commotione. Verumtamen invenitur re- C
medium sublimiori meditationi connexum et saluta-
re pœnitentia ; pœnitentia enim consilii que muta-
tio hominis est graviter et iniquo animo ferentis,
ac toto corpore perhorrescentis occupantem se im-
probitatem. Nam vitium odio prosequi a voluntate
liberoque arbitrio principium obtinet : voluntas
enim omnium dictorum factorumque radix est ac
fundamentum : et ad eam porrigunt atque exten-
dunt causas et primordia. Nisi enim concurrat vo-
luntas, exanimis et irrita manet omnis doctrina et
disciplina, atque imperfecta. Etenim si doctor
deceat, nolit autem discipuli voluntas, manca et
mutata sit disciplina. Et eam ob causam perutilis
est vita tristitia et acerbitate temperata.

Et ob id. Profunde reperitur medicina ac rerum
sublimium, et a vulgari sensu remotissimarum in-
dagatrix ac salutaris pœnitentia, hoc est, volunta-
tis consilii que mutatio, et facti damnatio.

Huius enim. Id est, ad ea pandunt et explicant
manus, facta et dicta, tanquam ad causas et principi-
a.

Ignava est. Invalida.

Mutila. Imperfecta et manca.

Fœdere. Tuæ voluntatis, tui consensus.

Rerum temperies. Jucunda tristibus temperari

Temerario gaudio. Absurdo.

Ἐμπλήκτου. Παραλόγου.

Χαρῆς. Ἰδονῆς.

Παρ' ἀξίαν. Παρὰ τὸ εἰκὸς, καὶ ἔξω τοῦ δέοντος
λεγόμενα παρὰ τοῖς πολλοῖς.

Συμφοραί. Ὅσπερ ἀλλοίαι πολλαὶ τῶν λέξεων ἐπ'
ἄλλαις τισὶ σημασίαις ἐκλαμβανόμεναι πρότερον,
ἄλλως ἐξελίφθησαν παρὰ τοῖς ὕστερον, οὕτω καὶ ἡ
συμφορὰ μέση λέξις οὕσα πρότερον, καὶ ἐκλαμβαν-
ομένη καὶ ἐπὶ τοῦ συμφέροντος, ὡς τὸ, Ἐπὶ συμ-
φοραῖς γεγηθὸς ἔρπει δάκρυον ὀμμάτων ἀπο,
ἐπὶ κακοῦ μόνον παρὰ τοῖς ὕστερον ἐκλαμβάνε-
ται, καὶ κακίζεται παρὰ τὸ εἰκὸς καὶ παρὰ τὴν
ἀξίαν. Τῇ γὰρ ἀληθείᾳ οὐ κακῶν αἰτιαί εἰσιν οὐ
συμφοραὶ ἀλλὰ παιδαγωγίας καὶ φρονήσεως· τού-
ναντιον δὲ μᾶλλον ὀυλλοῦμεν αὐτοῦχαι εἰσιν αἰτιαὶ
κακῶν.

Συμβάλλ. Συνεργοῦσι.

Τὴν σχεσίαν. Τὴν προσπάθειαν.

Πρώτη πρόνοιου. Γρ. Ἡ ἄνω. Πρώτην πρόνοιάν
φησὶ τὴν τοῦ δημιουργοῦ Θεοῦ δικαίαν διεξαγωγὴν
καὶ διοίκησιν, ἀντιδιαστελλῶν ἐκ τῶν ἄλλων. Οἱ γὰρ
Ἕλληνες ἔμψυχα δοξάζοντες ἥλιον, καὶ σελήνην, καὶ
ἀστέρας, καὶ προνοεῖσθαι ἐφασκον τῶν ἐπιγείων
οἰκοθεν καὶ αὐτοῦς.

Διὰ τούτων. Τῶν συμφορῶν.

Τοῖς ἔχουσιν. Τοῖς συνετοῖς.

Τοῖς οὐκ ἔχουσιν. Τοῖς ἀσυνετοῖς.

Gaudio. Fatua voluptate.

Ultra meritum. Quæ dicuntur a multis, ultra id
quod decorum est.

Calamitates. Quemadmodum complures aliæ
voces in aliis quibusdam significationibus prius
elapsisque temporibus acceptæ, aliter usurpatæ
sunt apud subsequentes minores : ita etiam hæc
vox συμφορὰ, calamitas, casus, media cum fuerit
dictio prius, usurpataque etiam in eo quod commo-
dum et conducibile est, ut, Ob id quod in suis casu-
bus gestiens lætatur, serpit lacryma ex oculis. In
ἡγῶν partem solum apud posteros usurpatur, et
objurgatur supra quam par sit, et præter meritum.
Nam, ut verum fatear, calamitates non malorum
causæ sunt, sed adhortationis et prudentiæ ; contra,
quæ vulgo secundæ fortunæ jaclantur, sunt potius
malorum cause.

Conferunt. Cooperantur.

Ad affectum abrogandum. Magnam et inhærentem
animi commotionem.

Prima providentia. Legitur in alio codice, super-
na providentia. Primam atque supremam providen-
tiam vocat Dei mundi opificis justam dirigendi
methodum ac dispensationem, eam ab aliis præcha-
re distinguens. Nam Græci solem, lunam stellasque
animata existimantes, e suo domicilio ipsa etiam
providere dixerunt rebus terrenis.

Earum gratia. Calamitatum.

Incautis. Intelligentiæ expertibus ac desipienti-
bus.

Εὐτυχίας. Οὐσας γὰρ ἀπολείας προξένους, ἀπα- A
τώμενοι οἱ πολλοὶ εὐτυχίας αὐτὰς εἶναι θρυλοῦσιν.
Δσι λόγον. Ἐνείδραν καὶ παγίδα κατὰ τῶν ψυ-
χῶν.

Τοῖς ἐφόροις. Παρὰ τῶν δαιμόνων οἱ εἰσιν ἐφο-
ροί.

Ἄλλος εἰπάτω. Ὁ Ἑλληνικὰ φρονῶν.

Εἰσαλεύουση. Ἐγὼ δὲ φημι δηλονότι.

Ὁρέγεται. Δίδεται.

Τὸ τῆδε ἡδύ. Τὸ ἀπατηλὸν τῆς ὕλης.

Μελίχιον. Ὁ φησι τοιοῦτόν ἐστι· Χρεῖας, φη-
σιν, ἀπαιτούσης ὑπηρετήσαι τῆ φύσει τοῦ κόσμου
τὴν ψυχὴν, κἀτεῖσιν ἔνωθεν οἷα μισθωτῶς, ἵνα πρὸς
βῆτον ὑπηρετήσασα λάβῃ τὸν μισθόν, ὡσπερ τι
ἐπαθλον, καὶ ἀνέλθῃ ὄθεν κατήλθε. Πάντα γὰρ ἂ
γένεσιν ἴσχει καὶ ἀβξησιν, χρῆται τῆς ψυχῆς· καὶ B
τοῦτ' ἐστὶν ἡ τῆς ψυχῆς ὑπηρεσία, καὶ λειτουργία,
ἵνα ὑπηρετήσῃ τῆ γενέσει τῶν ἐν κόσμῳ πραγμά-
των, μέχρις ἂν τῷ δεκτικῷ ἐκείνῳ ἐκάστου σώματι
δύναμις ἐνυπάρχῃ φέρειν ψυχὴν, καὶ μὴ ἐνοχλῆ
γῆρας ἢ μαρασμὸς ὀστισοῦν καὶ φθορὰ γηγενῆς,
ὅποσαι περὶ τὸν βίον πλανῶνται πολύτερποι πολυ-
τρόπως· ἢ δὲ ὡς τὰ πολλὰ ταῖς ὀλαις προσπιθείαις
καὶ ἡθοναῖς ἀπατηθεῖσα, ολονεὶ μεθυσθεῖσα, ἔλαθε
ψεῦδος ἀντ' ἀληθείας, καὶ σκιάν ἀντὶ οὐσίας κατέ-
χουσα.

Θῆσσα. Μισθωτῶς.

Vulgares felicitates. Cum enim internecionem ac
perniciem nobis concilient, in fraudem complures C
illecti eas esse prosperas fortunās spargunt in
vulgus.

Insidias. Dolosas excubias et laqueos adversus
humanos animos.

Inferorum præstidibus. A dæmonibus qui sunt in-
spectores ac præfecti.

Ingresso. Ego vero dico, videlicet.

Suavitas. Voluptas et subdola materiæ fraudati-
tio. Quod autem dicit, tale est: Necessitate, ait,
exigente, animam mundi naturæ inservire, e subli-
mi descendit tanquam mercede quadam conductæ,
ut ad definitum tempus serviens emolumentum ac-
cipiat veluti præmium quoddam, et ascendat unde
venit. Quæcunque enim ortum et incrementum
habent, animam et vitam desiderant. Et illud est D
animæ æquium ac ministerium, ut subserviat
generationi et origini rerum quæ in mundo conti-
nentur, quousque illi capaci uniuscujusque corpori
vis et facultas adsit gestandi animam, neque eam
fatiget senectus, aut quævis tabes et jactura terri-
gena quales in vita oberrant versatiles multis
modis. Quæ porro anima ut plurimum materialibus
ac vehementius inhærentibus affectibus voluptati-
busque in errorem et fallaciam deducta est, et
quasi inebriata imprudens fallitur, pro veritate
mendacium, et umbram pro substantia et re ipsa
amplectens.

Paupercula siquidem et indotata. Mercedē con-
ducta.

Πρῶτον βίον. Πρῶτον βίον φησὶ, ἀντ' διαστῆλλον
πρὸς τοὺς δευτέρους καὶ τρίτους, οὓς φασιν Ἑλλη-
νες γίνεσθαι διὰ τὰς μετεμψυχώσεις.

Δουλεύει. Ἡ ὡς ἀργυρωνήτου τάξιν λαμβάνει
ἀντὶ μισθωτοῦ.

Ἄδραστεια. Εἰμαρμένης

Γοητεῦθ. Πλανηθείσα δι' ἡδονῆς.

Τῶν δῶρ. Ὅσα θεραπεύουσι καὶ ἡδύνουσι βρα-
σιν, γεῦσιν, ἀκοῆν, ὄσφρησιν, καὶ ἀφῆν, πάντα δῶρα
τῆς ὕλης φησὶ.

Δῶρων. Τῶν ἡδονῶν ἐν τῷ συνεχισμῷ τῆς φύ-
σεως.

Ἐπὶ συγκείμενον. Ὁρισμένον.

Δουλεύειν. Ὡσπερ ἐγγραφον συμφωνίαν ποιῆ-
σαντες.

Ἡσθῶμεν. Εὐφρανθῶμεν.

Θυραίων. Νόθων.

Ὁμολογῶν. Ὑπερσυντίθεσθαι ἐγγράφως.

Ἡ δὲ. Ἡ Ἄδραστεια· ἡ φύσις.

Ἀπόρρητον. Μυστικὸν καὶ οὐ διὰ γλώττης προσ-
φερόμενον.

Βουλευσώμεθα. Περὶ τοῦτων οὐκ ἂν γνοίῃ τις
ἀκριδῶς μὴ προπεπονηδῶς καὶ μηδὲ πειρᾶν τινα
λαβῶν πρότερον· γνοίεν δ' ἂν μάλλον οἱ πόθῳ παι-
δων καὶ γυναικῶν ἐνοσχεθέντες. Στερούμενοι γάρ
ποτε τούτων, ἢ ἐκόντες καταλιπόντες, μυρίας ὑψί-
στανται ἀλγηδόνως καταταμνούσας ὡς εἰπεῖν διηγε-

Primam vitam. Primam vitam, inquit, eam di-
stinguens a secunda et tertia, quam dicunt Græci
fieri propter metempsychosin, sicut in alia subinde
atque alia corpora migrationem.

Servitutum induit. Quia hic ordinem et locum
mancipii pecunia empti accipit loco mercenarii.

Adrastia. Fati, sortis, fatalis necessitatis.

Illusa. In errorem a voluptate inducta.

A materiæ donis. Quæcunque deliniunt, oblec-
tant ac demulcent visum, gustum, auditum, olfac-
tum et tactum, ea materiæ dona nuncupat.

Donis. Voluptatum in naturæ cohærentia.

Ad conductum. Definitum.

Inservire. Quasi ex scripto facta conventionem et
conspirationem.

Fortunæ et externa bona. Quæ sunt notha et ille-
gitima.

Consentire. Cum scriptis transigere.

Ea porro. Adrastia seu Nemesis, seu vindicta
divina verborum superbiorum factorumque petu-
lantium ultrix; ipsa natura.

Occultam. Arcanam, nec linguæ ministerio ad-
miniculoque proferendam.

Statuimus. Nemo his de rebus exacte sentire ac
judicare potest, nisi summo affectu eis inhæreat,
ac prius experientiam quamdam sumpserit, pericu-
lunisque fecerit; noverint potius ii qui mulierum
et puerorum amore detinentur. Nam iisdem ali-
quando privati, vel si ultroci et sua sponte eos
deseruerint, infinitos angores et cruciatu mole-
stiasque sustinent, animam, ut ita loquar, assidue

κῶς τὴν ψυχὴν νυκτὸς καὶ ἡμέρας, ἃς δὴ καὶ ποινὰς Ἀ
ὕλατα; ὀνομάζει. Αὐταὶ γὰρ ἀναπλάττουσι τοῦ στε-
ρηθέντος τὸ εἶδωλον, καὶ συχνὰ τῇ μνήμῃ τοῦ
ποθοῦντος προσάγουσι· καὶ ὡσπερ ἄγριοι κύνες,
ἄλλοθεν ἄλλαι πικρῶς ἔλκουσι τε καὶ περιέλκουσι·
πολλοὺς δὲ καὶ πρὸς θάνατον ἤλασαν, μὴ δυνηθέντας
ἐγκαρτερῆσαι τῷ πάθει.

Φυγὰδας. Δραπέτας.

Ἄντιλαμβάνεται. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ Ἄδράστεια
καλεῖται.

PLC. 140. Οὐ φαῦλος. Οὐ μικρός.

Παραγράφασθαι. Παρακρούσασθαι.

Ποινὰ τε. Ἐμπαθεῖς, τιμωρητικὰ ἐνθυμήσεις.

Ἰλαΐαι. Πιέζουσαι τὴν ψυχὴν.

Τότε δὴ. Τινὲς διαφέρειν φασὶν ἀνάγκην καὶ Β
Ἄδράστειαν καὶ εἰμαρμένην καὶ φύσιν· τινὲς δὲ ἐν-
τι δηλοῦσθαι ἐκ τούτων φασί. Καὶ γὰρ οὐ δύναται
τις διαδρᾶναι, τοῦτο Ἄδράστεια καὶ ἀνάγκη εἴη
ἐν· εἰμαρμένη δὲ ἐστὶν ἡ διὰ τοῦ εἰμοῦ τῆς τῶν
ὄντων συμφύτας καὶ φυσικῆς συμπλοκῆς τὰ ἐπίγεια
κυβερνώσα. Καὶ ὑπὸ εἰμαρμένην μὲν κείσθαι φασί
τὰ ἐπίγεια, ὅταν σωματικῶς καὶ φυσικῶς ἐνεργῶ-
σιν· ὑπὸ πρόνοιαν δὲ, ὅταν νοερώς, τοῦτ' ἐστὶν
ὅταν ἀμέσως ἐκ Θεοῦ τὰς εὐεργεσίας οἱ ἄνθρωποι
λαμβάνωσιν.

Εἰμαρμένην. Ἡ ὡς καὶ μὴ ἐπιταττούσης τῆς
εἰμαρμένης

Τῶν ἀφηνιασάντων. Ἀποσκιρτησάντων.

dissectantes, diu nocturne : quas materiales pœnas
nominat. Ipsæ enim effingunt, et oculis subjiciunt
rei, qua privati sunt, idolum et simulacrum, fre-
quenterque memorizæ desiderantis admovent; et
veluti canes agrestes, aliunde aliæ trahunt acerbe et
circumveniunt : multos porro ad mortem stimula-
runt, non valentes hujusmodi affectus constanti
et æquo animo perferre.

Retinet. Ob id siquidem Adrastia appellatur.

Irritum facere. Manu depellere, artificiose pro-
sternere, supplantare.

Pœnæ namque materiales. Affectibus obnoxizæ,
vindices ac severæ cogitationes.

Materiales. Animum vexantes.

Tum certe. Nonnulli aiunt inter se differre nec-
essitatem, Adrastiam, fatum, et naturam, quidam
vero unum et idem significare inde asserunt. Etenim
quod quis non potest effugere, istud Adrastia et
necessitas fuerit. Fatum vero est quod per seriem
arctæ societatis atque naturalis conjunctionis
eorum quæ sunt in rerum natura, res terrenas gub-
ernat. Et in fati potestate terrestria aiunt posita
esse, quatenus in corpore naturaliter operantur;
æd sub providentia, quatenus intelligentia et ratio-
ne, hoc est quando immediate a Deo beneficia ho-
mines accipiunt.

Sine fatali necessitate moventur. Vel fato non im-
perante.

Ἀδρῆς. Τῆς εἰμαρμένης τῆς καὶ Ἄδραστείας,
τῆς φύσεως.

Καλούμεναι. Παρὰ τῶν παλαιωτέρων· ἐντεῦθεν
παρονομάζονται πειρασμοί.

Ἄνατλήναι. Τὰ συμπύπτοντα, λυπηρὰ ὀπο-
μεῖναι.

Ἰεροὶ λόγοι. Οἱ δοκοῦντες μὲν μυθικοὶ, ὄντες δὲ
μυστικοὶ καὶ θεϊότεροι· οἱ μὲν γὰρ μῦθοι Εὐρύσθεα
δοκοῦσι φάσκειν ἐπιτάττειν τῷ Ἡρακλεῖ, καὶ ἐπι-
φέρειν τὰς τοιαύτας πείρας καὶ ἀνάγκας· οἱ δὲ
μυστικοὶ λόγοι ἀναγωγικῶς ἀναπτύσσοντες τὰ λεγό-
μενα ἐφ' ἕτερον φέρουσι νοῦν.

Ἄτερος. Ὁμοίως τῷ Ἡρακλεῖ.

Τὸ καρτερόν. Ἰσχυρῶς.

Ἐπεχείρησεν. Ἐπέβαλε χεῖρα καὶ τῆγωνίστο
καρτερώς, ὥστε ἐλευθερωθῆναι.

Αἱ χεῖρες. Ἡ ὡς τοῦ φυσικοῦ τούτου κόσμου, τοῦ
ὑπὸ φύσεως διοικουμένου.

Τὸ ἄλμα. Τὸ πῆδημα ὡς ἀσθενές.

Καὶ δεῖ. Χρεῖα ἐστὶ.

Ἄφειδει. Ἡ ὕλη.

Ὡς ἀλλοτριῶν. Ὡς ἀποσκιρτησάντων ἐκ τῆς
γνησιότητος αὐτῆς.

Τῶν πλοῶν. Ὁμηρὸς περὶ τὸ ὦ μέγα τῆς Ἰλιά-
δος διαλαμβάνει περὶ τῶν τοιούτων ὁμιλῶν τῷ
Πριάμῳ, ἔσομένην περὶ τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ Ἐκτορος·
ἔχει δὲ οὕτως.

Δοιοὶ γὰρ τε πλοῖοι κατακείονται ἐν Διὸς οὐδοί.
Δῶρων ὅλα δίδωσι κακῶν, ἕτερος δὲ ἕδων.

Ipsius. Fati, Adrastizæ, Nemeseos, et naturæ.

Atque hæc profecto sunt, quæ ærumnæ vocantur
Periculis. Ab antiquioribus : inde pericula cum al-
lusionem nominantur.

Sustinuisse. Contingentia, mœsta perferre.

Divina verba. Quæ videntur quidem fabulosa, sed
mystica ac diviniore sunt. Nam fabulæ videntur
narrare Eurystheum Herculi injunxisse et imposuis-
se tales ærumnas, pericula et necessitates : at my-
stica arcanaque verba altius meditando explicando-
que ea quæ dicuntur in aliam transferunt significa-
tionem.

Si quis alius. Herculi compar.

Constanter. Fortiter.

Libertati animum adjecit, et eam aggrediat. Inji-
ciat, admoveat manum, et constanter decertet, ut
fiat libertatis compos.

Naturæ manus et vires. Hoc est, naturalis hujus
mundi a natura gubernati.

Tumultus. Debilis ac languidus insultus.

Et opus est. Necessitas est.

Despicit. Materia.

Velut aliena. Velut reluctantia ejus generositati.

Doliis. Homerus in ω Iliados his de rebus disse-
rit, verba faciens de Priamo filium Hectorem desi-
derante, his versibus :

Dolia namque Jovis duo stant in limine, plena
Muneribus, quæ donat, in hoc mala sunt, bona in illis.

Ἦ μὲν καμμίξας δὴν Ζεὺς τερπικέρυυτος.
Ἄλλοτε μὲν τε κακῶ δὴς κύρεται, ἄλλοτε δ'

Ἦ δὲ κε τῶν λυγρῶν δάη, λωθητὸν ἔθηκε.
Καὶ τε κακῆ βούερωστις ἐπὶ χόδνα διαρ ἐλαύ-
νοι,]

Φοιτῆ δ' οὐτε θεοῖσι τετιμένος.

Ἀπορρήτως. Κεκαλυμμένως.

Μερίδας. Τὰ γὰρ ὕλικὰ πάντα πράγματα ὅσα ἐν τῷδε τῷ φυσικῷ κόσμῳ τῷ ἐκ γενέσεως καὶ φθορᾶς συνισταμένῳ εἰς δύο μερίζονται. Τὰ μὲν γὰρ αὐτῶν κληροῦνται τὰ καλὰ· τὰ δὲ τούναντίον τὰ κακὰ. Πλὴν τὰ καλὰ σπάνια, τὰ δὲ κακὰ πολλά.

Ἀὐτῷ κατ'. Τῷ Ὀμήρῳ, κατ' ἐκεῖνο τὸ μέρος τῶν ἐπῶν τῶν Ὀμηρικῶν, ἔνθα τοῦτο φησι.

Ἰλάρχιος. Ἐπεὶ γὰρ διανομέα ποιεῖται τὸν Δία ὁ Ὀμηρος ἐν τοῖς ἔπεισι τῶν τε ἀγαθῶν καὶ τῶν κακῶν, ὧν εἶλον οἱ πίθοι· τοῦτο δὲ ὕλικῆς ὑπηρεσίας ἐστίν, ὡσπερ ἐπιταττούσης τῆς εἰμαρμένης ἀφ' ὑψηλοτέρου· ἔοικεν ὅτι Ἰλάρχιον καὶ ὕλης ἄρχοντα ποιεῖται τούτον.

Τοῦ διττοῦ. Τοῦ διπλοῦ ὡς τοῦ ἐκ δύο πύθων.

Ἐν πλάτῃ. Ἰπάρχουσι τῇ ψυχῇ.

Ἀναδραμούση. Ἀλλὰ παχυνθείση καὶ μεινάση κάτω πρὸς τὴν ποικιλίαν τῆς ὕλικῆς προσπάθειας. Αὕτη γὰρ δὴ ἡ ὕλικῆ προσπάθειά ἐστίν ἡ κωλύουσα ἀναδραμεῖν εἰς τὴν τῶν ὑπερκοσμίων χώραν, ὅθεν καὶ τὴν πρώτην ἐποίησατο ἀδόδοον.

*Jupiter huic miscens largitur fulmine laetus,
Nunc mala dispensans ac tristitia, nunc bona rursum.
At si cui ex diris infuderit, ille gravatur,
Et malesuada fames agitat vexatque vagentem:
Nec Deus hunc, nec mortales dignantur honore.*

Latenter. Obducte, occulte.

Partes esse duas. Omnia enim materialia opera quaecunque sunt in hoc naturali mundo ex generatione et corruptione constituto, bifariam dividuntur. Nam quibusdam sorte adveniunt quæ bona et expetenda præclara sunt, quibusdam vero ex adverso mala. Præterquam quod bona rara, mala frequentia sunt.

Et Jupiter ipsi. Homero, in illa versuum Homericorum parte ubi istud dicit.

Deus est materiæ princeps. Quandoquidem dispensatorem fecit Jovem Homerus in illis versibus bonorum et malorum, quæ dolia continebant; istud porro observantiæ materialis est, velut imperantis fati ab altiore: videtur materiæ principem ac moderatorem hunc facere.

Duplicis doni fatalis. Gemini velut e duobus doliis emergentis.

In errore est. Qui adest animo.

Post primum lapsum minime recurrente. Verum saginato et permanente in imis partibus juxta versutiam affectionis in materia tenacius inherens: ea siquidem materialis ac vehementis affectio est quæ prohibet recurrere in regionem supra hunc caducum mundum sitam, unde primum fecerat egressum.

Vide. Melius scribitur Θεῶ α Θεόματα, quod

A Θεά δὴ. Ὅρα. Γράζεται θεῶ, ὁ καὶ κρείττον τοῦ θεία, ταυτοσήμαντον δν.

Ἐμπολιτεύεται. Ὡς εἰρήσεται.

Ἐλθεν ὁ λόγος. Ὁ Αἰγυπτιακὸς καὶ ἱερός.

Ἐγκύρση. Ἐμπέση.

Μελαναυγεῖ. Τῷ ἀμφοτέρωθεν σκοτεινῷ.

Ἀμφικνεφεῖ χώρα. Ἀμφικνεφεῖ χώρῳ φασιν Αἰγύπτιοι καὶ Χαλδαῖοι τὸν ὑπὲρ τὴν σελήνιακὴν σφαῖραν κόσμον ἀμφοτέρωθεν σκοτεινόν. Λέγουσι δὲ τὸν ἐν αὐτῇ τῇ σελήνιακῇ σφαίρα ἑτεροκνεφεῖ καὶ ἑτεροφαῖ, τοῦτ' ἐστὶ τῷ μὲν ἡμίσει μέρει λάμποντα, τῷ δὲ ἡμίσει ὄντα ἀφώτιστον. Καὶ γὰρ καὶ αὐτὴ ἡ σελήνη τοιαύτη ἐστίν, ἔχουσα ἀεὶ τὸ μὲν ἡμισυ καὶ πρὸς ἥλιον τετραμμένον μέρος αὐτῆς πεφωτισμένον, τὸ δ' ἕτερον ἀφώτιστον ἀναλόγως κατὰ τὰς ἀεὶ μεταβαλλομένης αὐτῆς περιόδου καὶ περιφορᾶς, καὶ στροφᾶς παντοίας. Τὸν δὲ ὑπὲρ τὴν σελήνην τόπον ἄχρι τῆς ἀνωτάτω καὶ πάντα περιεχούσης σφαίρας κόσμον φασὶν ἀμφιφαῖ, τοῦτ' ἐστὶν ἀμφοτέρωθεν πεφωτισμένον ἀεὶ.

Χώρα. Τῷ περιγίει τῇ ψυχῇ.

Συνέπεται. Τὸ φανταστικὸν πνεῦμα.

Εἰς πλείστον. Φησὶ δὲ καὶ ὁ Πλάτων ἐν τῷ Φαίδρῳ, ὅτι θεσμός Ἀδραστίας ἔδε· ἠτις ἀν ψυχῇ Θεῶ ἔννοπαδὸς γενομένη, κατὶδῃ τι τῶν ἀληθῶν, μέχρι τε τῆς κτέρας περιόδου εἶναι ἀπίμωρα, κἀν ἀεὶ τοῦτο δύνηται ποιεῖν, αἰεὶ

commodius est quam θεῶ. quamvis idem significet.

Versatur. Ut dicetur.

Dicebat oratio. Ægyptia et sacra.

Quo usque incidat. Irruat.

Tenebrosum. Omni ex parte umbrosum.

Undique caliginosum. Quavis ex parte nebulosum locum inquirunt Ægyptii et Chaldæi mundum sublunari sphaera comprehensum, ex utroque latere tenebrososum. Asserunt autem locum in ipso lunari circulo situm, partim obscurum, partimque dilucidum, id est, dimidia parte splendentem, dimidia vero lucis expertem. Ipsa quippe luna talis est semper habens dimidiam sui ipsius partem ad solem conversam et illustratam, alteram vero splendore lucis vacuum, facta proportione juxta ipsius perpetuo mutantes conversiones, circuitus, et varios flexus. Sed locum supra lunam collocatum usque ad supremam et omnia undique amplectent in sphaeram, mundum dicunt omni ex parte lucidum, id est, hinc et illinc perpetuo et immortalis lumine collustratum.

Locum. Terræ proximum quoad animum.

Comitatur. Spiritus phantasticus.

Maximum oppositum. Ait Plato in Phædro, eam esse Adraστίας seu numinis inevitabilis legem, ut quaecunque anima Deum comitata aliquid verorum inspexerit, ea usque ad alium circumum sit indemonis: et si semper hoc facere queat, sit semper illæsa, si vero impotens assequendi non aspexerit, et casu aliquo usa oblivione atque pravitate repleta gravetur,

ἀλλυθῆ εἶναι· ἔταν δὲ ἀδυνατήσασαι ἐπισπεί-
σθαι μὴ ἴδῃ, καὶ τινι συντυχίᾳ χρησαμένη
λίθης τε καὶ κακίας πηλοθεσία βαρυνθῆ· βα-
ρυνθεσία δὲ πτερορρύθηση τε καὶ ἐπὶ τὴν γῆν
πέση, τότε νόμος τὸ καὶ τό. Ζῆτει καὶ τὸ ἐξῆς.

Τὸ ἀντικείμενον ἦκει. Μέχρι τῆς σεληνιακῆς
σφαιρας. Τῆ γὰρ ἀντικείμενον τοῦτ' ἔστιν ὁ ἀμ-
φικνεφῆς κόσμος. Μέχρι τούτου ἀντικείμενον δὲ
λέγει ὡς πρὸς τὸν ἀμφιφαῖ.

Κρημνῶ. Ὑλῆς σκύβαλον φησὶν, ὅπερ ἡ φαν-
τασία κατιούσα ἐκ τῶν ἄνω σφαιρῶν ἡρανόστατο ἐκ
τῶν φυσικῶν στοιχείων πυρὸς καὶ ἀέρος. Οὐδὲ τοῦτο
οὖν, φησὶ, καταλιπεῖν χρῆ ἐν τῷ κρημνῶ, τοῦτ'
ἔστιν ἐν τῷ ἀμφικνεφεῖ τούτῳ κόσμῳ, ἀλλ' ἀνελεύ-
σαι δι' ἐγκρατείας τε καὶ τῶν ἄλλων ἀρετῶν, καὶ
πρὸς τὸν αἰθέριον ἀναγαγεῖν κόσμον· ἐπεὶ ἔστι
φύσει καὶ εἰδῶλῳ μέρος εἰς τόπον ἀμφιπέσσει. Εἰ-
δῶλον δὲ φησὶ τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, ὡς συμφυρῆς
μὲν τῇ λογικῇ, ἤττον δὲ ἐκείνης τυγχάνον. Ὅπερ
γὰρ εἰδῶλον μὲν εἶη καὶ εἰκῶν τοῦ Θεοῦ μὲν ὁ νοῦς,
πρὸ νοῦ δὲ ἡ λογικὴ ψυχὴ· οὕτω καὶ ἡ ἄλογος ψυχὴ,
τοῦτ' ἔστι τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, εἰδῶλον καὶ
εἰκῶν ἔστι τῆς λογικῆς ψυχῆς. Ὅπερ οὖν τούτου
εἶη τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος; εἰδῶλον ἔστιν ἡ
φύσις, τοῦτ' ἔστιν ἡ φυσικὴ ψυχὴ, ταύτης δ' αὖ τὸ
σῶμα, τοῦ δὲ σώματος αἰθερῆς ἡ ὕλη· καὶ λόγον δ'
οὖν ἔχει τινα, φησὶ, σχετικὸν ἢ φαντασία πρὸς τὰ

*gravata porro pennas confregerit et amiserit in ter-
ramque deciderit; tunc prohibet lex hoc et illud.*
Quære id quod deinceps sequitur.

Oppositum venerit. Usque ad lunarem globum.
Quod enim ei opponitur, est undique tenebrosus
mundus, qui usque ad hunc pervenit; sed opposi-
tum dicit respectu circumlucens et quavis ex
parte fulgens.

*Non in eminenti atque sublimi loco purgamentum
se sardes materia relinquet.* Materie purgamentum
vocat, quod phantasia descendens e supernis cir-
culis emendicaverit a naturalibus elementis ignis
et aeris. Igitur neque istud, ait, relinquere fas est
in loco prærupto et emicenti, nempe in mundo
undique obscuro et tenebrosos, sed sursum trahere
oportet temperantiæ, continentiæ, ac reliquarum
virtutum auxilio, et ad æthereum reducere mun-
dum. Quandoquidem naturæ et idolo pars est in
loco undique fulgente. Idolum autem spiritum phan-
tasticum nominat, veluti congenitum potentiæ animi,
quæ rationis est particeps: minor vero illa est.
Quemadmodum enim simulacrum et imago Dei
quidem est mens, mentis vero anima rationalis:
sic anima rationis expers, hoc est, spiritus phan-
tasticus simulacrum et imago est animi ratioci-
nandi et intelligendi vi præditi. Ergo quemadmo-
dum hujus spiritus phantastici idolum natura est,
id est anima naturalis, et hujus rursum corpus,
et iterum corporis materia: proinde etiam pro-
portionem quamdam obtinet studiosam ac familia-
rem, ait, phantasia ad ea quæ sibi ex utraque

PATRUL. GR. CXLIX.

ἑκατέρωθεν κοινωνοῦντα αὐτῇ, καὶ εἰς ἓν τεύοντα·
αὐτῇ, ἦγουν οὐ μόνον πρὸς τὴν λογικὴν ψυχὴν ἄνω,
ἀλλὰ καὶ κάτω πρὸς τὰ φυσικὰ στοιχεία, ἄπερ,
φησὶν, ἡρανόστατο κατιούσα, πῦρ λέγω, καὶ ἀέρα.

Σκύβαλον. Εὐταλιζῶν οὕτω φησὶ.

Μερίς. Καὶ κλήρος.

Οὗτος δὲ. Ὁ ἀμφιφαῖς.

Οὐ γὰρ μόνην. Οὐ γὰρ μόνην τὴν τοῦ φανταστι-
κοῦ πνεύματος φύσιν ἀνάγειν παραινεῖ εἰς τὸν ἄνω
κόσμον διὰ καθαρμοῦ προσήκοντος, ἀλλὰ καὶ εἰ τε
ἐκ τῶν ἄκρων πυρὸς καὶ ὕδατος προσειλήφει, ἃ δὴ
καὶ ὕλης σκύβαλον ἔφησε, καὶ τοῦτο συναναφέρειν
κελεύει.

Τὴν εἰδωλικήν. Φανταστικὴν.

Τὸ γήινον. Ὅπερ ἀνωτέρω ὁσπερ εἶπε; ἔφη περί-
βλημα, νῦν ἐγγαίον φησὶ κέλυφος τὸ σῶμα.

Τὸ θεσπέσιον. Τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, ὃ σῶμα
πρῶτον ψυχῆς ἀνωτέρω μὲν εἶπε, νῦν δὲ καὶ θεσπέ-
σιον σῶμα τοῦτ' ἔφησε.

ΡΑΒ. 141. Καὶ εἰς ἕν. Εἰς μίαν φύσιν συνυπάρ-
ξαι.

Ἐκ γειτόνων. Καὶ μάλιστα ἐκεῖνα λόγον ἔχο-
ν, φησὶν, οἷς ἐκ γειτόνων καὶ ἐγγύς ἐστιν ἡ θέσις
τῆς χώρας καὶ ἐφεξῆς, καθάπερ ἐστὶν ἐγγύς, καὶ
ἐφεξῆς κατὰ συνέχειαν τὸ στοιχειακὸν πῦρ τῷ κύ-
κλῳ καὶ αἰθερῶ σῶματι, καὶ οὐκ ἀφίστανται ὡς περ
ἀφίσταται τοῦ αἰθέρος ἡ γῆ, ἥτις ἐστὶ τῶν ὄντων

parte quadam communione et affinitate sunt copu-
lata, et secum ad eundem finem tendentia. Quo-
circa non solum ab anima rationali sursum, verum
etiam deorsum a naturalibus elementis, de quibus
loquitur, descendens emendicavit, ignem dico et
aerem.

Purgamentum. Cum extenuatione ita loquitur,
Pars est. Sors.

Is autem. Undique luminosus.

Non enim solam. Non enim solam spiritus phan-
tastici naturam reducere in mundum supremum
admonet propter congruam ac decentem purgatio-
nem; sed etiam si quid e fastigio ignis aut aquæ
assumpserit, quod certe materie purgamentum
dixit, etiam istud una referendum censet.

Imaginarium naturam. Phantasticam.

Terrenum. Quod quidem supra ostreorum voca-
bat involucrem, nunc terrenum dicit integumen-
tum corpus.

Divinum corpus. Spiritus phantasticus, quod su-
pra corpus primum animæ dixit, nunc autem di-
vinum corpus istud vocat.

Et in unum tendunt. In unam naturam coale-
scunt.

Quibus regio est finitima. Et potissimum, inquit,
illa proportionem habuerint, quibus e finitimis et
in propinquo est positio regionis et gradatim: quem-
admodum in propinquo est, et servato ordine juxta
coherentiam ignis elementaris circulo et æthereo
corpore, neque disjunguntur, sicuti distat ab æthere
terra, quæ quidem postrema et infima est eorum

τὸ ἔσχατον, ἄτε παχύτερον ἢ τῶν ἄλλων· στοιχείων καὶ κατώτερον.

Ἡρ. Τὸ στοιχειακόν.

Εἰ δὲ τὰ κρείττω. Εἰ δὲ ἡ ψυχὴ, καὶ τοὶ κρείσσων οὖσα τοῦ σώματος, ὁμῶς κατεδέξατο τὴν κοινωσίαν τοῦ σώματος, καὶ συνετέλεσεν αὐτῷ διὰ μέσου τοῦ φανταστικοῦ, καὶ μετέδωκε τῇ ἰλύϊ τοῦ κρείττενος, καὶ τῆς ἀκράτου φύσεως, ὅσον μετέσχε τοῦ χείρονος· οὐ δέχοιτο ἂν καὶ τὸ σῶμα, ἐὰν μὴ ἐμποδίζῃ τὴν φαντασίαν, καὶ ἀποσπᾷ ταύτην ἐκ τῆς συμφύτας τῆς ψυχῆς, ἀλλὰ παρέχῃ καὶ ἑαυτὸ εὐήθιον καὶ καταπειθὲς αὐτῇ, ἀνάγεσθαι πρὸς θειότεραν καὶ ὑψηλοτέραν κατάστασιν. Ὡς περ γὰρ ἡ φανταστικὴ ψυχὴ βέβητα πρὸς τὰς τωματικὰς προσπιθείας παχύνεται καὶ γίνεται πρὸς σωματικωτέραν κατάστασιν, οὕτω καὶ τὸ σῶμα βέβητον πρὸς θεωρίαν διὰ τῆς φαντασίας, λεπτόνοιο ἂν καὶ συνεξαίθεροίτο τῇ νοεῖ ψυχῇ, διαβαίνοιο τὴν τῶν στοιχείων ἀκρότητα, ἣν καὶ ἀμφικνεφεὶ χώρον ἐξησεν ἀνωτέρω. Λέγει δὲ τὸν ἀπὸ τῆς γῆς διήκοντα μέχρι τῆς σεληνιακῆς σφαίρας, τὸν ἐκ τῶν τεσσάρων στοιχείων συγκείμενον. Ἐκ τῆς σεληνιακῆς σφαίρας ἄρχεται ἡ κυκλικῶς κινουμένη οὐρα καὶ φύσις ἄγρι τῆς ἀνωτάτω καὶ πρώτης σφαίρας τῆς περιεκτικῆς, ἣν καὶ ἀμφιφαῖ κίσημον φησίν· οἱ μὲν τοὶ παλαιότεροι τῶν Ἑλλήνων καὶ αὐτὰ τῶν

quæ sunt in rerum natura, crassior nimirum cum sit et cæteris elementis inferior.

Ignis. Elementaris.

Quod si præstantiora. Quod si anima quanquam nobilior est corpore, tamen communionem corporis admiserit, et cum eo peregerit propter intermediam imaginationem, ac distribuerit sæci aliquid melioris et immortalis naturæ, quantum est particeps deterioris, etiam corpus receperit, nisi imaginationem coerceat, eique sit impedimento, et ipsam evellat a congenita insitaque anima, sed exhibeat seipsum morigerum eidemque obsequens, ut reducat ad diviniorum sublimioremque conditionem. Quemadmodum enim animam phantastica, vergens ad corporis vehementiores affectiones, crassescit ac redigitur in magis corpulentam conditionem, sic etiam corpus, vergens ad contemplationem imaginationis beneficio, gracilescit extenuaturque et æthereum efficitur, propter animam intelligendi vi præditam, descendens per elementorum summitatem ac fastigium, quam undique nebulosam regionem dixit supra. Dicit autem eum qui e terra pervenit usque ad lunarem circulum, ex quatuor elementis compositum esse. Nam a globo lunari exorditur substantia et natura, quæ motu orbiculari movetur usque ad supremam primamque sphaeram omnia complectentem, quem mundum undique perlucidum asserit: nam Græci antiquiores ipsa etiam mortuorum corpora comburebant, hanc secus atque si hæc etiam cum anima in ætherea regione collocarent.

Quod si præstantiora. Nobiliora excellentioraque

ἄτε νεώτερον τὰ σώματα ἕκαστον, οἷοναὶ τῇ ψυχῇ συνεξαίθεροῦντες καὶ ταῦτα.

Εἰ δὲ τὰ κρείττω. Ἄπερ εἰσὶν ἡ λογικὴ ψυχὴ καὶ ἡ αἴσθησις τοῖς ὑλαίοις στοιχείοις ὑποχωρησαντα.

Συνετέλεσεν. Συνοπήρξε.

Ἰλύϊ. Τὴν ψυχὴν καὶ τὸ φανταστικὸν πνεῦμά φησι.

Παραχωρηθέντος. Ἐπὶ τῆς ὕλης.

Τὰ χείρω. Ἡ ὡς πῦρ καὶ γῆ, καὶ ἐξ ὧν τὸ σῶμα.

Ἄλλ' εὐήθια. Καὶ ἡ λέξις αὕτη Πλατωνικὴ. Τὰ θεῶν ὀχήματα γὰρ ἐκείνός φησι εὐήθια βλάβως πορεύεσθαι.

Ὁμαρτήσαντα. Ἀκολουθήσαντα.

Τὴν μέσην. Τὴν φανταστικὴν.

Τῆς πρώτης. Τῆς λογικῆς ψυχῆς.

Μερίδα. Κλήρον.

Τῶν στοιχείων. Τὰ περὶ τῆς Ἀθηνῶν μυθολογούμενα ἀλληγοροῦσιν οἱ σοφώτεροι τῶν Ἑλλήνων οὐτως, καὶ τὴν μὲν Ἀθηνᾶν φασὶν εἶναι τὴν ψυχὴν, διὰ δὲ τὸν ἀέρα· παῖδα λέγουσιν αὐτὴν εἶναι τοῦ Διὸς, γεννηθεῖσαν ἐκ τῆς αὐτοῦ κορυφῆς, ἥτοι ἐκ τῆς ἀκρότητος τοῦ οὐρανοῦ, καὶ ἀπλῆν οὖσαν καὶ ἀσώματον. Τριτογένειάν φασι, διότι κατιοῦσα λαμβάνει μὲν ἐκ τοῦ αἰθέρος τὸ θυμικόν, τὸ δὲ

illa sunt quæ se subtrahunt declinantque a materialibus elementis, utpote anima rationalis, et sentiendi vis.

Confert ad materiam. Una præsto est ad limum et facem.

Ad materiam. Lege, cænum. Animam et spiritum phantasticum in vitiorum cœno lutoque involutum intelligit.

Velut sibi vindicatum ab eo cui concessum est. A materia nimirum.

Inferiora. Deteriora, ut ignis a terra, et ea ex quibus corpus conflatum est.

Sed morem gerentia. Hæc ipsa vox est Platonica. Etenim ille deorum plaustra εὐήθια (freno ductilia) habenasque audientia dicit, ideoque facile iter ingredi.

Sequentia. Comitantia.

Mediam naturam. Phantasticam seu imaginativam.

Primæ naturæ. Animæ rationalis.

Particulam. Sorteni.

Ab elementis. Ea quæ de Minerva fabulose divulgata sunt, sapientiores Græci ita allegorice explicant, et Minervam aiunt animam esse, Jovem vero aerem; filiam Jovis esse commemorant, generatam ex ipsius capitis vertice, nimirum e summa arce cæli, necnon simplicem et incorpoream. Tritogenian dicunt a triplici ejus generatione, propterea quod ipsa descendens e regione ætheris assumit animi fortitudinem, et ante concupiscendi vim a luna; luna enim sua natura humida est ac diffuens; ea de causa libidinum imposturæ propter

ἐπιθυμητικὸν ἐκ τῆς σελήνης. Ὅτι γὰρ τὴν φύσιν καὶ ἡ σελήνη καὶ διαβρέουσα ἔστι. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αἱ περὶ ἑρώτων μαγγανείαι πρὸς αὐτὴν γίνονται. Εἴτις ἐξεξῆς ἐκ τῶν στοιχείων λαμβάνει τὴν τοῦ σώματος σύνθεσιν. Ταῦτα μὲν οὖν φασιν Ἕλληνας, ἄλλα δὲ Αἰγύπτιοι καὶ Χαλδαῖοι· ἐπεὶ δὲ διαφωνοῦντας οὕτω τοῦτους ὁ Συνέσιος ὀρθῶς, καὶ ἀπιστεῖν φησι καὶ πιστεῦειν.

Σωματικὴν. Ὅρα, πάλιν τὸ φανταστικὸν πνεῦμα σωματικὴν οὐσίαν φησιν, ὃ ἀνωτέρω σῶμα πρῶτον ψυχῆς, καὶ θεσπέσιον αὐτῷ σῶμα εἰρήκει, καὶ πάλιν σῶμα ἀκήρατον.

Οὐσίαν. Ἡ ὡς τὸ φανταστικὸν πνεῦμα.

Οὐδέμια. Ἡ ὡς ἀμήχανόν ἐστι κατὰ τὸ προσήκον.

Συνεξῆραι. Μὴ συνανελοῦν.

Καὶ ταῖς σφαῖραις. Ἀφ' ὧν πρῶτον κατῆλθε.

Ἐσχαταί. Βουλόμενος καὶ περὶ τῶν μεταξὺ χωρῶν εἰπεῖν, ἐπαναλαμβάνει τὰ εἰρημένα καὶ ἀποτίθησι. Φησὶν οὖν ὅτι ἔσχαταί μὲν οὖν δύο λήξεις ἕτοι ἀκρότητες τοῦ παντός· αὗται εἰσιν, ἢ τε κάτω ἢ ἀμφικνεφῆς, καὶ ἡ ἀνω ἢ ἀμφιφαῆς· ἡ μὲν κακοδαίμων οὐσα, ἡ δὲ εὐδαίμων. Ἐπεὶ δὲ ἐναντία ἀμέσως συνάπτεσθαι οὐ δύνανται, φησὶν ὅτι κἀναυθὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων λήξεων εἰσιν ἕτεραι χῶραι πολλαὶ καὶ διάφοροι, αἷς ἕτεροφρεῖς ὀνομάζει καὶ ἕτεροκνεφεῖς, ἕτοι μετεχούσας τῶν ἐκατέρωθεν λήξεων καὶ παρ' ἀμφιφασῶς, οἷον ὥσπερ ἐστὶ με-

ταξὺ μὲν τοῦ νοῦ καὶ τῆς ψυχῆς ἢ διάνοια, μεταξὺ δὲ ψυχῆς καὶ φαντασίας ἢ δόξα, μεταξὺ δὲ φαντασίας καὶ σώματος ἢ αἰσθησις. Καὶ εἰσιν αὗται μετόχτες διήκουσαι δι' ἀλλήλων ἀπὸ τοῦ σώματος ἄχρι τοῦ νοῦ, καὶ μετεχούσι πως ἅπασαι τῶν γειτονούντων ἐκατέρωθεν. Ὅσπερ καὶ ὁ ἀήρ δύο ἔχων ἐκατέρωθεν ἀκρότητας καὶ λήξεις, κατὰ μὲν τὴν ἀνω λήξιν, τὴν τῷ στοιχειακῷ πυρὶ πλησιάζουσαν, ἐστὶ θερμός· κατὰ δὲ τὴν κάτω καὶ πρὸς τῷ ὕδατι ὑγρός.

Τὰ ἄκρα. Τὰ καίρια.

Χώρας. Ἐτέρας λήξεις καὶ τόπους.

Τοῦ κόσμου. Περὶ τὴν σεληνιακὴν σφαῖραν.

Ψυχῆ. Ἐμοὶ δοκεῖ ἔτι ἐν τῷ σώματι οὐσα.

Τοῦ πνεύματος. Τοῦ φανταστικοῦ.

Εἶδη τε καὶ. Ὅπερ ἤδη γινόμενον φαίνεται ἐπὶ τῶν καθαρῶς καὶ ἀμέμπτος καὶ κατ' ἀρετὴν ζώντων ἀνθρώπων, καὶ νοερίως. Οὗτοι γὰρ κἂν τῇ γῆ ὄντες, αἰθεροδρομοῦντα κέκηνται νοῦν.

Ἐπὶ τὴν οἰκίαν. Ἡ ὡς ἐπὶ τὴν οἰκίαν λήξιν τὴν ἀμφιφαῆ.

Καταπεσοῦσα. Εἰς τὴν κάτω τὴν ἀμφικνεφῆ.

Καὶ ἀοριστεῖ. Διαχέεται καὶ πλατύνεται εἰς τὴν ποικιλίαν τῆς ὕλης.

Μεταξὺ δὲ. Ἡ ὡς τῇ μέσῃ λήξει καὶ χῶρα τῇ ἕτεροκνεφεῖ καὶ ἕτεροφρεῖ.

Τῶν μέρ. Τῆς τε εὐδαίμονος καὶ κακοδαίμονος λήξεως.

ipsam contingunt. Deinceps ordine servato ab elementis sibi vindicat corporis compositionem. Ista igitur Græci asserunt; alia vero Ægyptii atque Chaldæi. Sed quoniam eos ita dissidentes animadvertit Synesius, ait fidem illis partim detrahendam, et partim adhibendam esse.

Corporea substantia. Vide, rursus spiritum phantasticum corpoream substantiam dicit, quod supra corpus primum animæ, et divinum corpus dixit, ac denovo corpus integrum et immortale.

Substantia. Nimirum spiritus phantasticus.

Fieri omnino nequit. Perarduum est pro dignitate illius.

Simul elevetur. Quin simul ascendat.

Globisque cælestibus. De quibus prius descenderat.

Extremæ. Volens etiam de interpositis tractibus loqui, reiterat quæ prius dicta sunt, et refutat. Ait igitur extremas duas sedes, nimirum hujus universi apices esse, unam inferiorem undique caliginosam, et alteram superiorem undique luminosam; illam infelicem, hanc vero beatam. Sed quoniam immediate opposita simul copulari non possunt, asserit hic etiam in medio harum duarum sedium esse complures alios tractus inter se dissidentes, quos ex altera parte luminosos nominat, ex altera obscuros, videlicet participes sedium hinc et illinc collocatarum, et infra regionem undique fulgentem. Verbi causa, quemadmodum intelligentia est in medio mentis et animæ, in medio

vero animæ et phantasie opinio: at in medio phantasie seu imaginationis et corporis sensus est. Et ista sunt media mutuo inter se penetrantia et exporrecta a corpore ad mentem usque, et participia sunt quodammodo omnia vicinorum ex utroque latere. Quemadmodum aer utrinque duas habens extremitates et sedes, quoad supremum tractum elementari igni adjacentem calidus est, sed quoad inferiorem, juxta aquam, humidus.

Postrema. Opportuna.

Regiones. Alios tractus et locos.

In mundi latitudine. Circa lunarem globum.

Vivit animus. Opinor, adhuc in corpore degens.

Cum hoc spiritu. Phantastico.

Formas et mores. Quod quidem jam contigisse videtur in pure, inculcate et secundum virtutem et intelligentiam viventibus hominibus: illi quippe etsi in terra sunt, mentem possident in cælo vagantem.

Ad propriam generositatem. Velut ad propriam ac domesticam sortem, omni ex parte luminosam.

Delapsus. In hæreditatem inferiorem undique tenebrosam.

Inordinatus efficitur. Diffinit ac dilatatur in materiae varietatem.

In medio vero cum sit. Nimirum in media sorte et regione ex altera parte obscura et ex altera luminosa.

In luminosam. Felicis et inauspicatæ sortis.

Illam vero assequitur. Quæ media et interposita sunt.

Τῶν δὲ Μίστων.

Γνωμιματεύσεις. Ἡ ὤ; ἀποφάνεις ἂν αὐτὴν τὴν ψυχὴν καὶ δαιμονίαν τινὰ φύσιν, τοῦτ' ἔστι παρὰ τοσοῦτον μετέχουσαν τοῦ κρείττουτος, παρ' ὅσον ὑπερέχει τοῦ ὀλικοῦ χείρονος.

ΡΑΘ. 142. Τάξει. Μεσότητος.

Πάντως. Τελείως.

Θεῖόν ἐστι. Τὸ τελείως.

Τοῦ θεοῦ. Τὸ παραμικρόν.

Τὸ δὲ γ' αλάτων. Τὸ δὲ φανταστικὸν ἐκεῖνο τὸ πλανώμενον καὶ ψευδόμενον ἐν ταῖς προρρήσεσιν ἀληκτὸν ἐστὶ· τοῦτ' ἔστι λῆξιν οὐκ ἔχει, οὐδὲ τόπον· ὥστε ἀληκτέον τὸ ἀτοπον, ἐμπάθειαν ἔχον καὶ φιλοτιμίαν ἀγεννή, καὶ τῶν ἀλινδουμένων εἰς τὴν ὕλην ἦτοι κυλιόμενον· καὶ Ἀριστοράνης ὁ κωμικός φησιν ἐν τῷ δράματι τῶν Νεφελῶν, ὡς ἐκ τοῦ Φειδίου πιδου ὄνειροπολοῦντος καὶ λέγοντος, "Ἀπαγε τὸν ἔππον ἐξάλισας οἰκαδε, τοῦτ' ἔστιν Ἀπαγε τὸν ἔππον οἰκαδε, κυλιθῆνα· παρασκευάσας αὐτόν.

Τὸ δὲ γ' αλάτων. Γένος τῶν δαιμόνων πλανητικὰς ποιούμενον τὰς προρρήσεις.

Ἀληκτικὸν ἐστὶ. Οὐκ ἔχον λῆξιν καὶ τόπον.

Τῶν ἀλινδουμένων. Τοῦς εἰς ὕλην καὶ γῆν καλινδουμένους δαίμονας θῆρας χθονὸς Χαλδαῖοί φασιν τὴν δὲ ζωὴν ἡμῶν πλήρη γενομένην παθῶν, φασίν, εἰ τοιοῦτοι θῆρες οἰκήσουσι. Καὶ γὰρ οὐσίωται ἐν τοῖς πάθει τὰ τοιαῦτα τῶν δαιμόνων γένη, καὶ

Discernere poteris. Videlicet affirmaveris ipsam animam miram esse quamdam naturam, quasi dicat: Usque adeo præstantioris est particeps, ut etiam catenus exsuperet id quod in materia deterior est.

In quolibet ordine. Medii interjecti.

Aut prorsus. Absolute.

Divinum est. Perfecto, integre.

Quod autem est fallax. Phantasticum illud, seu vis animi quæ cito imaginatur et apprehendit, fallax et mendax, in vaticiniis et oraculis, nunquam quiescit, id est, sortem non habet neque locum: quocirca quiete et otio caret, quod absurdum est, affectu ignobili nec non sordida ambitione vexatum: et eorum est qui in materia voluntur et evolvuntur. Hinc Aristophanes poeta comicus ait in fabula Nubium, sub Phidippidæ somniorum conjectoris persona dicentis: Abige equum domum djiciens. Quasi dicat, Equum in tuas ædes abducito, ubi ipsum ad volutandum disposueris.

Quod autem fallax est. Ut genus dæmonum vaga errantiaque reddens vaticinia.

Nunquam quiescit. Non habens sortem neque locum.

Involutis in materia rebus indulgens. In materia terraque se volutantes dæmones terræ belluas vocant Chaldaei: sed in vita nostra affectibus plena atque hujusmodi feras domicilii sedem habituras. Etenim naturæ et substantiæ vim sibi vindicant in affectibus talia dæmoniorum genera, et subsellium habent ordinemque materiale. Ideo affectibus

Ἀ τὴν ἔδραν ἔχει καὶ τὴν τάξιν ὀλικήν. Διὸ καὶ εἰ ἐμπαθεῖς πρὸς ταῦτα ἔρχονται καὶ οἰοῦνται συγκαλλῶνται τῷ ὀμοίῳ τὸ ὀμοίον ἐφελλόμενοι, κινητικῆς ἔχοντες δύναμιν ἐκ τῶν παθῶν.

Ἀλινδουμένων. Κυλιόμενων δαιμόνων.

Ταύτη γάρ. Οὕτως διὰ μετανοίας.

Τὸ σίβραιοι. Σίβραιοι λέγει τὴν μεταξὺ τῆς εὐδαίμονος καὶ κακοδαίμονος μοίρας φύσιν, ἣν καὶ δαιμονίαν φύσιν μικρῶ πρόσθεν εἰρήκει. Φησὶν οὖν ὅτι οὕτως ὑποδύεται ἡ δαιμονία αὐτὴ φύσις καὶ θεὸν καὶ πρεσβύτερον δαίμονα, γέλτονα μὲν ὄντα· ὑψηλότερα δὲ καὶ ἔπταται, καὶ καταλαμβάνει τὴν ἐν τῇ ἀνωτέρῳ λῆξει εὐτρεπιθεῖσαν τῇ καθαρῇ φύσει καὶ θειοτέρῳ χώραν.

Ἡ φύσει. Ταῦτα μὲν τῆς Πλάτωνος ἔχεται διέξις, οὐκ ἦντων δὲ καὶ τῆς τοῦ Πλωτίνου. Φησὶ γὰρ ὁ Πλωτίνος, ὅτι πάντες ἄνθρωποι ἐξ ἀρχῆς αἰσθησει πρὸ τοῦ χρῆσάμενοι, καὶ τοῖς αἰσθητοῖς πρῶτον ἐμυλήσαντες, πρῶτα καὶ ἐσχάτα ταῦτα ἐνόμισαν, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς λυπηρὸν τε καὶ ἡδύ, τὸ μὲν κακὸν, τὸ δὲ ἀγαθὸν ὑπολαβόντες, ἀρκεῖν φήθησαν, εἰ τὸ μὲν διώκοιεν, τὸ δὲ ἀποτρέποισιν. Καὶ σοφὸν ταῦτο αὐτοῖς ἐνομήθη, κατὰ τοὺς λαρεῖς τῶν ἀρετῶν, οἱ πολλὰ λαβόντες ἐκ γῆς καὶ βυρυνθέντες, ὑψοῦ πτήναι ἀδυνατοῦσιν· οἱ δὲ ἤρησαν μὲν ὀλίγον ἐκ τῶν κάτω, κινεῦντες αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ ἡδέος πρὸς τὸ βέλτιον τοῦ τῆς

indulgentes ad talia dæmonum genera se conferunt, ac veluti iisdem conglutinantur, simile ad simile pertrahentes, movendi atque conciliandi vi præditi propter affectus.

Involutis in materia rebus indulgens. Genus dæmoniorum intelligit se in luto et materiæ sordibus volutantium.

Ita enim. Propter positionem.

Ita subrepsit et induit subterraneum deum. Subterraneam dicit intermediam felicitis et infelicitis sortis naturam, quam etiam inauspicatam paulo ante dixerat. Ait igitur infelicitem et univacram illam naturam ita subrepere ac se insinuare in Dei et antiquioris dæmonis favorem, qui sibi vicinus sit; sed sublimiora evolant, et apprehendunt in superiore hæreditate instructam et apparatus puræ ac diviniore naturæ regionem.

Naturæ capaciori. Iste quidem Platonis opinioni proxima sunt, nec minus Plotini. Ait enim Plotinus: Omnes mortales a principio prius sensu quam mente et intelligentia usos fuisse, et cum rebus sub sensum cadentibus prius commercium habuisse, prima et extrema eadem reputavisse, et quod in ipsis molestum et suave esset, illud quidem matum, hoc vero bonum suspicantes, sufficere opinati sunt, si hoc consecrarentur, illud autem evitarent et averterent: et hæc industria eis legitima solemnisque fuit, imitatis avibus gravibus et onerosis, quæ multa accipientes e terra, et pondere oppressæ, in altum evolar: nequeunt. Qui porro aliquantum pendunt ab inferioribus ac terrenis rebus, scipsos erigentes a sua-

ψυχῆς κρείττονος, ἀδυνατήσαντες δ' οὖν ἰδεῖν ἅνθρωπον θανάτου τὸ ἄνω, κατηνέχθησαν αὐθις ἐπὶ πράξεις σὺν τῷ τῆς ἀρετῆς ὄνομασι. Τρίτον δὲ γένος θείων ἀνθρώπων θυνάρεσι τὸ κρείττονον καὶ ὀμνέον ἀξίεται εἶδω τὴν ἄνω αἰγλήν, καὶ ἤρθη ἐκεί, ὅλον ὑπὲρ νεφῶν τῆς ἐπιπέδου ἀχλύος, καὶ ἐμεινεν ἐκεῖ τὰ τῆδε ὑπεριδῶν πάντα, ἥσθη δὲ τῷ τόπῳ ἀληθινῶ καὶ οἰκαῖν ὅτι, ὡς περ ἐκ πολλῆς τιμος πλάνης εἰς πατρίδα εὐνομον ἀφικόμενος ἀνθρώπος.

Τάξις ἀν. Τὴν κτιστάσιν αὐτοῦ ὅποια ἐστὶ στοχασαίμεθα· ὅ γὰρ ἀνθρώπων ἐστὶν ὑπονοήσαιμεν καὶ καταλάβοιμεν.

Τὸ φανταστικόν. Καθαρὸν τὸ φανταστικὸν βλέπει τινὰ τῶν ἐσομένων.

Υπόσχεσις. Ἦ ὧ· εἰκασίαν καὶ ἐπαγγελίαν ἀπὸ στοχασμοῦ.

Τῆς ψυχῆς. Ὅσον ἐκ τοῦ σχήματος καὶ τοῦ ἤθους τῆς ψυχῆς.

Βελτίονος. Ὅτι εἰς εὐδαίμονα κλίραν καταλήξει.

Οὐχ ἥκιστα. Μάλιστα δὲ, φησὶ, θηρώμεν καὶ καταλαμβάνομεν ἀπὸ τῶν φαντασματικῶν, ἅπερ ἐν τοῖς ὑπνοῖς προβάλλει τὸ φανταστικὸν πνεῦμα, ἡγουν περὶ ἃ κατὰ γίνεται, καὶ στοχασόμεθα ἐν ὅποιᾳ καταστάσει καὶ διαθέσει τυγχάνει, ὡς περ καὶ πρόσω ἐν εἰρήνῃ, ὅτι χρηστοὶ τε ὁμοφώνουσι περὶ αὐτοῦ ταῖς

ἄνθρωπον φαντασίαις τὴν ἐκεῖ διεξαγωγὴν τῆς ψυχῆς προτεινόμενοι. Στοχασόμεθα δὲ ἀπλανῶς περὶ τούτων ὅτε, φησὶ, μὴ ἐξώθεν ὑφ' ἑτέρου τινος κινεῖται, ἢ ὡς μὴ ὑπὸ τινος ἀσθενείας σώματος; ἢ συμφορᾶς τινο; λυπηρᾶς. Καὶ γὰρ ὡς περ οἱ διψῶντες ἐν ὑπνοῖς δοκοῦσι περὶ ποταμούς καὶ πηγὰς ὕδατων ἐμφιλοχωρεῖν, οὕτω καὶ οἱ βρογχοῦντες περὶ πυρὰ καὶ θερμὰ λουτρά, καὶ οἱ ὑγροτέρων ἔχοντες τὴν κοιλίαν, περὶ ἐλώδεις καὶ τελευτωδεις καὶ καθύγρους τόπους. Ὁμοίως καὶ οἱ θανάτῳ στερηθέντες παῖδα ἢ σύζυγον δοκοῦσιν ὄρῃν αὐτῶν ἐν τοῖς ὑπνοῖς, τῆς ἀδολεσχίας τοῦ λογισμοῦ πρὸς τὰ τοιαῦτα διατρέχειν πειθοῦσης τὸ φανταστικόν.

Ἐφ' ἑτέρου. Ἦγουν ὅταν μὴ ὑπὸ πάθους ἐπισυμβαίνοντο; ἐνοχληταὶ τὸ φανταστικόν, ὅσον ὑπὸ ἐρωτος δηλαδὴ ἢ ὑπὸ δειλίας ἢ ὑπὸ πυρετοῦ, ἢ ἄλλης τινος ἀσθενείας. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι καὶ ἐρηγορότες ἀπατῶνται καὶ καθυδόντες. Ὁ γὰρ ἐραστή; ἀπό τινος; σμικρᾶς ὁμοιότητος δοκεῖ τὸ ἐρώμενον πρόσωπον ὄρῃν. Καὶ ὁ δειλῆ; ὁμοίως δοκεῖ διώκεσθαι ὑπὸ πολεμίων· καὶ οἱ πυρέττοντες ὁμοίως ἐν συγχύσει νουμένης τῆς βίβως δοκοῦσι ζῶα γεγραμμένα ἐν τοῖς τοίχοις ὄρῃν. Τὰς γοῦν τοιαύτας κινήσεις ἀπαγορεύει νῦν, καὶ οὐ παραλαμβάνει εἰς τὴν τοῦ φανταστικοῦ καθαρὰν κρίσιν.

Ψυχικόν. Φανταστικόν.

Φιλοσοφίας. Φιλοσόφου καὶ ἐγκρατοῦς διαίτης.

vitate ac delictis ad id quod melius et praestantius est in anima : quod cum saltem minime possunt cernere supernum ac caeleste est, rursus delapsi sunt ad actiones una cum virtutis nomine. Tertium vero genus est hominum divinorum, quod potentia meliori et oculorum acumine cognovit caelestem splendorem et illic attollitur, veluti supra nubes ejus quae hic est caliginis, illicque permanet, omnia quae hic in terris sunt despiciens, oblectatione delinitum, et voluptatem non mediocre percipiens ex amantitate genuini ac domestici loci, tanquam ex vehementi et assiduo quodam errore in patriam bonis ac sinceris legibus temperatam homo perveniens.

Constitutionem et situm. Conditionem ipsius qualis sui conjectura consequeremur.

Cui spiritus phantasticus. Pura et sincera imaginatio rerum futurarum nonnullas cernit.

Is homo pollicitationem. Habuerit a conjectura.

Ad animi habitum. Quantum conjectari licet ex animi cultu et moribus.

Melioris sortis. Propterea quod felici parte ac sorte clauditur.

Ac potissimum. Maxime, inquit, venamur et asequimur a spectris, quae quidem in somniis prominent et objiciunt phantasticum spiritum, videlicet circa quae versatur, et spectamus in quali statu et conditione est, ut supra dixit, quia oracula consentiunt in ipsius imaginationibus inter dormientium apparentibus, illic animi pacificationem institutionemque aequiparantia. Conjicimus porro citra aliquam elusionem ac imposturam his de rebus,

ait, quando minime extrinsecus ab altero quodam incitatur, ut a quadam corporis imbecillitate, aut acerba calamitate. Quemadmodum enim illi qui silium explere cupiunt in quiete sibi videntur circum fluvios fontesque aquarum habitare, sic etiam rigentes prope ignem et calida balnea; et qui alvum humidiorum, in palustribus, lutosi et humidis locis. Consimili modo qui puero aut conjuge morte extinctis orbat sunt, in somniis ipsos videre sibi videntur, propter ambages et petulantem cogitationis imaginationem in hujusmodi rebus commorari persuadentis.

Ab alio extrinsecus minime turbatur. Ut pote quando propter aliquam occurrentem et insuper advenientem animi commotionem non fatigatur vis animi imaginatrix, verbi gratia ob libidinosum amorem, aut praemietu, aut febris, vel alia quavis imbecillitate et infirmitate naturae. Nam hujusmodi homines a somno excitati in errorem inducuntur fallunturque, etiam dormientes. Siquidem amator, ob exiguam quamdam similitudinem, videtur cernere vultum illius, cujus amore captus est. Ac timidus similiter opinatur se cursu concitato impelli ab hostibus: similis ratione febricitantes in conturbatione et angustia commoti aspectus existimant animalia picta in parietibus videre. Tales igitur commotiones nunc prohibet, neque eas in imaginationis puram ac sincerum judicium admittit.

Animalis spiritus. Phantasticus seu imaginativus.

Suggestente philosophia. Philosophica, continentia et sobria vivendi ratione.

Ἦς. Ὅπως.

Ἐπιβλητικήν. Τὴν ἐπιβάλλουσαν καὶ ἀρμόζουσαν.

Προβολήν. Πρόσθον.

Δύναμις. Κατὰ δύναμιν.

Προλαμβάνοντας. Νικῶντας, προεκτέμνοντας.

Ἄσχετον. Ἄληπτον.

Χείρρονος. Ὑπὸ τοῦ σώματος.

Ἔσσα. Ὑπνον μέτριον, ὕδωρ, καὶ ἄρτον ὀλίγον.

Ἐπιβολή. Ἐπαφή, κατάληψις, ἢ ὡς θεωρία.

Συνισταμένων. Ἢ ὡς τῶν ἐπανισταμένων.

Ἐπὶ τὸ πνεῦμα. Κατὰ τὸ φανταστικοῦ καταλυτικώτατον.

Πνεῦμα. Τὸν Θεόν.

Ὅσπερ ὄταν. Ὅσπερ γὰρ ἀναλυόμενά τινα καὶ λεπτονόμενα μηκύνονται καὶ πλατύνονται, καὶ πλείονα τρόπον καταλαμβάνουσιν, ὡς καὶ τὰ εἰς ἀτμὴν ἐκθυμώμενα τῶν στερεῶν σωματίων· οὕτω δὴ τοῦναντίον γίνεται συναγομένων καὶ παχυνόμενων. Συστέλλονται γὰρ εἰς ἐλάττονα ὄγκον, καὶ καταέχουσιν ἥττονα τρόπον ἢ πρότερον, ὡς καὶ ὁ ἀήρ παχυνόμενος· καὶ γινόμενος ὕδωρ, εἰς ἐλάττονα τεῦ προτέρου ὄγκον συνάγεται, καὶ αὐτὸ τὸ ὕδωρ πηγνύμενον εἰς κρῦσταλλον. Οὕτω τοίνυν, φησὶ, καὶ τὸ φανταστικὸν πνεῦμα διαπλασθὲν ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ αὐταρχεῖ εἰς τὴν πληροῦν τὰς τοῦ ἐγκεφάλου κοιτίας, ἐὰν ὑπὸ συμβάσεως τινὸς παχύτητος συσταλῆ

Juxta facultatem convenienti speculatione intelligentem. Scopum pertingente et congruente.

Prociuctum. Progressum.

Pro viribus. Quantum humanæ naturæ vires efficere possunt.

Præveniēdo. Palmam illis præripiendo et præciendo.

Tolerare non posse. Invictum esse.

Deterius. Scilicet corpus.

Quatenus. Innuit somnum mediocrem, aquam, et panem angustum.

Mentis concentus. Contractatio, comprehensio, ut contemplatio.

Quæ conspirant. Instigantur.

Adversus spiritum. Adversus id quod maxime destruit et everit imaginationem.

Divinum Spiritum. Spiritum Dei viventis.

Veluti quando Quemadmodum enim resoluta quædam et extenuata producuntur et extenduntur, et ampliorem locum occupant, ut solida ea corpora, quæ in vapore facti nidore ac suffitu incensa sunt: sic certe contingit contrariis in unum adductis et crassioribus effectis. Cernuntur enim et contrahuntur in minutio rem paucio remque acervum, ac tenent minorem locum quam prius, veluti etiam aer crassior et spissior in aquam vertitur, et in cumulum paucio rem contractio remque adducitur: et rursus aqua frigore concreta in glaciem. Sic igitur, ait, spiritus phantasticus a mundi conditore formatus alioqui sufficiens et idoneus ad implendos cerebri sinus, si a contingente quadam pinguedine contrahatur in minorem acervum, di-

A εἰς ἐλάττονα ὄγκον, λέγεται εἶναι μέρη τινὰ τῶν κοιλιῶν τοῦ ἐγκεφάλου κενά. Εἶτα ἐπεὶ οὐκ ἔστι τοῦτο τῆ φύσει δυνατὸν τὸ εἶναι κενόν τι ἐν τοῖς οὖσιν, ἔπεται ἐξ ἀνάγκης εἰσκρίνεσθαι ἐν τοῖς τοιοῦτοις κενώμασι ποτηρὸν τι πνεῦμα, ὑφ' οὗ πάσχειν ἀνάγκη μετὰ τῆς φαντασίας τὸ ζῶον.

Συνειληθῆ. Συσταλῆ εἰς μείονα ὄγκον.

Τοῖς οὖσι. Δόγμα γὰρ ἔστι φιλόσοφον, ὅτι οὐ κενόν.

Πλήρεις. Πεπληρωμένας.

Διχη. Καταδίχη.

Ἐκείνο. Ὁ ἐφη νοεράν ἐπιβολήν.

Εὐσεβείας. Τελειότης θεότητος.

ΡΑ. 143. *Ἡμεῖς μὲν.* Ἐνταῦθ' ἐπανάληψιν ποιούμενος τῶν λεχθέντων ἀναφαίνει καὶ τὸν σκοπὸν τοῦ βιβλίου· ὅτι περὶ τῆς καθ' ὕπνου μαντικῆς μὲν προσθέμεθα λέγειν, ὁμοῦ ἀναγκασθέντες πολὺν τινα λόγον ἐποιστάμεθα καὶ περὶ τοῦ φανταστικοῦ πνεύματος ὡς ἡγουμένου καὶ ἀναγκαίου πράγματος ὁντος λεχθῆναι.

Ἐπιβαλόμενοι. Ἐπιχειρήσαντες.

Ἐπὶ τούτῳ. Ἐπέκεινα τούτου.

Περιεργάσμεθα. Περιεργότερον διεξέλθομεν.

Τοῦ λόγου. Τῆς ἀποδείξεως.

Ἐρθάδε. Περὶ τὴν μαντικὴν.

Ἐραπέφηεν. Ἀπεφάνθη.

Πνεύματος. Φανταστικοῦ.

C cuntur esse quædam partes sinuum cerebri vacuæ. Deinde quoniam hoc non est in naturæ viribus, ut aliquid sit vacuum et inane in his quæ revera supersunt et existunt, sequitur necessario, ut malus aliquis spiritus ingrediatur in ejusmodi loca inania et evacuata, a quo necessarium est animal una cum imaginatione incommodo affici.

In arctum simul redigiur. Contrahitur in minorem acervum.

In ipsi's rebus. Dogma illud philosophicum est, scilicet, nihil inane et vacuum esse.

Plena sint. Completa.

Pœna. Condemnatio, mulcta.

Hoc vero. Quod vocavit intellectualem propositum et institutum.

Pietatis. Integritas et perfectio divinæ providentiæ.

Sane quidem nos. Hoc in loco, facta repetitione eorum quæ dicta sunt, scopum libri exhibet: Quoniam de somniorum divinatione quidem constitui-mus verba facere, nihilominus necessitate compulsi copiosum quemdam sermonem protraximus de spiritu phantastico, tanquam dicatur esse dux et efficax rei.

Curiose tractavimus. Accuratus et copiosius persecuti sumus.

Ea de causa. Supra eum.

Ex hac porro disputatione. Explicatione.

Hic. In hac arte divinandi.

Minus elucescit. Enuntiatum est.

Sed spiritus. Phantastici.

Eὐσεβείας. Ἐνθέου πολιτείας.

Αὐτὸ εἶναι. Τὸ φανταστικὸν πνεῦμα.

Διὰ τὸ τοιοῦτο. Διὰ τὴν μαντικὴν.

Ἀπὸ φλεγμαινούσης. Τρυφώσης.

Ἄτυρον. Εὐτελῆ, ἐγκρατῆ.

Πυθῶ. Ἐν.

Δεῖ. Ἐλλείπει.

Ὁ δέ. Οὗτος.

Καὶ τό. Τὸ διὰ τὴν ἔφρουν τῆς μαντικῆς.

Ἐρασθῆναι. Εἶς τό.

Συναφθ. Αὐτῷ τῷ Θεῷ.

Παρυριστάμενον. Ἐπόμενον.

Οὐδὲ γὰρ διὰ. Οὐδὲ γὰρ διὰ τὴν πρὸς Θεὸν υλικώσιν τῆς ψυχῆς ἐλάττων ἂν ἔπειτα εἴη καὶ ἀμελείας ἀξία ἢ ἐν τῇ μαντικῇ χρεῖα · ἀλλὰ μέχρις ἂν ἄνθρωπος διαμμένη, χρῆζει καὶ ταύτης.

Τῶν κρειττόνων. Ὡςπερ ἡ σελήνη παρὰ τοῦ ἡλίου φωτιζομένη τὸ πρὸς ἡμᾶς πρόσωπον αὐτῆς ἐπιπόλαιον ἔχει τὸ φῶς, καὶ οὐ συνανακρινᾷται αὐτῷ διὰ τὸ πλεῖστον τῆς ἀποχῆς · ὅταν δὲ ἀρξῆται ἐπιστρέφασθαι πρὸς αὐτὸν, εἰς βᾶθος ἤδη φωτίζεται καὶ λαμπρύνεται, συνανακρινῶσα τὸ ἀμυδρὸν ἑαυτῆς φῶς τῷ πολλῷ τῷ ἀπὸ τοῦ ἡλίου διὰ τὴν πρὸς αὐτὸν ἐγγύτητα · οὕτω καὶ ἡ ψυχὴ ἡμῶν δέχεται μὲν αὐγὰς παρὰ τοῦ κυρίως νοῦ, ἢ μάλλον παρὰ τοῦ Θεοῦ · ἀλλ' ἐπιπολαῶς μὲν ὅταν ἐπιστρέφεται

Pitatis. Divinæ gubernationis.

Ut ipse sit in nobis fatidicus. Spiritus ille phantasticus et imaginandi vi præditus.

Talis spiritus ergo. Propter divinandi artificium.

Mensam turgidam. Divinam et sobriam, non turgidam et opiparam, ab exuberante, luxuriosa, delicata, et in qua genio indulgere liceat.

Omnis fastus expertem. Frugalem, simplicem et abstinentem.

Pythio tripode. In Pythiis, Pythicum oraculum.

Multum abest. Cum Pythicum tripodem relinquit.

Ille vero. Qui nimirum posthabito mensæ lautæ et opiparæ fastu luxuque, frugali utitur cibo potuque temperato ac sobrio, et crapulam et vinolentiam tanquam in mari scopulum evitat.

Et quod. Efficitur propter appetitum divinationis.

Dei amore detineantur. Hac in re.

Neque enim propter id. Haud quippe propter hanc animæ cum Deo familiaritatem, minor leviorque posthac fuerit et contemptu digna commoditas, quæ in illa rerum futurarum scientia consistit. Sed tantisper dum homo in vita permanet, eadem indiget.

Præstantiorum. Quemadmodum cum luna a sole illuminatur, exterior vultus et aspectus ipsius ad nos conversus lumen obtinet, neque cum eo confunditur aut miscetur propter longitudinem distantie : quando vero incipit ad eum converti, in interioribus partibus jam illustratur, clariorque redditur, miscens obscurum et vix apparens lumen suum cum amplissimo lumine solis, propter vicinitatem quam habet cum eodem. Sic etiam animus

A πρὸς τὰ αἰσθητὰ · διὰ βᾶθους δὲ ὅταν ἐπιστρέφωμένη ἐγγίῃ αὐτῷ. Τότε γοῦν, φησὶν, οὐκ ἀνεπίστροπός ἐστι τοῦ ζώου πάντη, ἀλλ' ἐπιστρέφεται καὶ εἰς τὰ αἰσθητὰ, καὶ ἐκ περιωπῆς ἀποσκοπεῖται αὐτὰ καθαρώτερον ἤδη, διὰ τὸ μὴ συμπεφύρθαι αὐτοῖς, μηδὲ συγχέσθαι ὑπ' αὐτῶν.

Τὰ κάτω. Τὰ ἐν κόσμῳ πράγματα.

Ἡ μετ' αὐτῶν. Ὅτε ὑλικωτέρα ἐστίν.

Ὡςτε μένουσα. Ἡ ψυχὴ ἀπερίσπαστος ἐκ τῆς ὕλης.

Ἰνδάλματα. Εἰκασίας καὶ προτυπώματα.

Κατιόντα. Ὡςπερ καὶ τὸ ἡλίου φῶς τόπους βυπαρούς διερχόμενον οὐ μολύνεται.

Κρεῖττων. Ὁ νοῦς.

Χείρονος. Σώματος.

Παισί. Τοῖς ἐμοῖς.

Συσκευασμένους. Ἡ ὡς ἐφόδια ποικίλα καὶ πολλὰ λαβόντας.

Πυθῶδε. Εἰς Δελφούς.

Ἄμμωνος. Ἄμμωνά φασὶ τὸν Δία. Ἔστι δὲ Ἄμμωνος ἱερὸν μεταξὺ κείμενον Νεῖλου καὶ Αἰθῆς, Νεῖλου μὲν δυτικώτερον, Αἰθῆς δὲ καὶ Κυρήνης ἀνατολικώτερον · νοτιώτερον δὲ τοῦ Αἰγυπτιακοῦ πελάγους, στάδια αψ'.

Καταδαρθεῖν. Κατακλιθῆναι. Ὀμηρος ἐν Ὀδυσσεῖα περὶ Πηνελόπης φησὶν, οὐ μελλούσης ἤδη κοι-

noster radios accipit ab intelligentia dominante, vel, ut verius loquar, a Deo : verum superficie C tenus, quando convertitur ad ea quæ sub sensum cadunt : sed in penitissimis intimisque partibus, quando subinde respiscens ad eum propius accedit. Tunc ergo, inquit, non est penitus aversus ab animante, sed attrahitur etiam in ea quæ sensibus sunt obnoxia, et e specula eadem jam purius intuetur, propterea quod minime permiscetur ipsis, neque labefactatur ab ipsis.

Inferiora. Opera quæ sunt in mundo.

Quam cum ipsis versans. Quando ad materiam propius accedit.

Quandiu manet. Animus a materia quietus et immobilis.

Simulacra. Imagines et figuras.

Descendentem. Quemadmodum lumen solis loca spurca et sordibus obsita perlustrans haud contaminatur.

Præstantius. Scilicet mens.

Deterioris. Corporis.

Hi qui collectis sarcinis. Tanquam diversa copia- saque viatica accipientes.

Ad Apollinis Pythii. Ad Delphicum oraculum.

Ammonii. Ammonia vocant Jovem. Est autem Ammonis templum situm inter Nilum et Lybiam, respectu Nili magis occidentale, sed Libyæ et Cyrenes, magis orientale. At respectu maris Ægyptii magis australe ; hinc distat 1500 stadiis.

Dormire. Totum corpus reclinare quietis gratia. Homerus in Odys. de Penelope loquitur, cum jam

μηθῆναι ἐκείνης· ὁμῶς παραινεί ὁ Συνέσιος οὕτω; **A** εὐχέσθαι καὶ τοὺς μέλλοντας κοιμηθῆσεσθαι.

Ἡ δ' ὄδρηγαμένη. Ἐν τῷ ιζ' γράμματι τῆς Ὀδυσσεύς ταυτά φησιν Ὅμηρος περὶ τῆς Πηνελόπης·

*Ἡ δ' ὄδρηγαμένη καθαρὰ χροῖ θ' εἶμαθ' ἑλοῦσα,
Ἐύχετο πᾶσι θεοῖσι τελέεσσας ἐκατόμβας
Ῥέξειν, αἰ κέ ποθι Ζεὺς ἄντιτα ἔργα τελέεσση.*

Καὶ μετ' ὀλίγα πάλιν φησὶ,

*Τοῖσι δὲ μύθων ἤρχε περιφρων Πηνελόπεια·
Τηλέμαχ' ἦτοι ἐγὼν ὑπερώϊον εἰσαναβᾶσα
Λέξομαι εἰς εὐνήν, ἣ μοι στονόδεσσα τέτυκται,
Αἰεὶ δάκρυσ' ἔμοισι πεφυρμένη, ἐξ οὗ Ὀδυσ-
[σεύς
Ῥχεθ' ἄμ' Ἀτρεΐδῃσιν ἐς Ἴλιον, καὶ τὰ ἐξῆς.*

Ἰδρηγαμένη. Νιψαμένη δι' ὕδατος ἢ Πηνελόπη.

Ἵσπερ Ἴσως. Ἡ ὡς ὡσπερ τὴν Πηνελόπην αἰ- **B** τοῦσαν ἐποίησεν ἐν ταῖς ἔπεισι.

Πάρεστιν. Ὅρα ὅπως κἀνταῦθα ὁ Συνέσιος τῇ τῶν Χαλδαίων δόξῃ ἀκολουθεῖ. Ἐκεῖνοι γὰρ διαφορὰς φασὶν εἶναι δαιμόνων. Τοὺς μὲν γὰρ αἰθερίους φασὶ, τοὺς δὲ ἀερίους, τοὺς δὲ προσγείους, τοὺς δὲ ὑδραίους, τοὺς δὲ ὑποχθονίους. Τοῦς γοῦν περὶ γῆν καὶ ὑδωρ καλινδουμένους ψευδεῖς τὴν φύσιν φασίν, ἅτε πῆρῶν τῆς θείας γνώσεως ὄντας, καὶ τῆς ἀφεργουῦς ὕλης ἀναπεπλησμένους· τοὺς δὲ αἰθερίους ἀληθεῖς, ἅτε πῆρῶν μὲν τῆς γῆς ὄντας, ἐγγὺς δὲ τῆς θείας γνώσεως.

Ὁ πῆρῶ θεός. Ὁ τῆς αἰθερώδους τάξεως.

non deberet amplius illa dormire; Synesius tamen eos adhortatur qui in dulcem somnum lumina declinaturi sunt, ut ita Deum opt. max. precentur. **C**

Irrigata. In xvii *Odys.* lib. ea dicit Homerus de Penelope :

*Ascendit thalamos, puras circumdata vestes,
Membraque lota, diis centum taurilia vovit
Et pecudes ora laturam, sacra deorum,
Si dignas peteret deus hoc pro crimine pœnas.*

Et paulo post rursus ait :

*Nunc ego, Telemache, ascendam cœnacula summa,
Alta theatra domus, languenti lumina somno
Concessura thoro lecti, qui plenus amaro
Luctu et tristitia nutrit suspiria mœsta,
Humidus et lacrymis nostris fleuque rigatur
Assiduo. Et reliqua.*

Irrigata. Abluta beneficio aquæ Penelope.

Quemadmodum fortussis. Veluti Penelopen optantem introduxit Homerus in suis versibus.

Præsto adest. Attende quo pacto hic etiam Synesius Chaldæorum opinionem sequitur. Illi enim dæmonum discrimina esse dicunt. Nonnullos quidem æthereos tradunt, alios acrios, hos terræ propinquiores, illos vero aqueos, alios denique subterraneos. Hos igitur qui circum terram et aquam voluntur, mendaces natura dicunt esse, nimirum procul a divina intelligentia remotos, et obscura materia repletos. Alios vero æthereos ac cœlestes, veraces, utpote a terra longe sejunctos, sed esse in propinquo divinæ intell. gentiæ.

Deus absens. Ætherei ordinis.

PLC. 144. Τῆς τελετῆς. Τελετὰς κυρίως φασὶ τὰ μυστικῶς παραδιδόμενα λόγοις καὶ ἔργοις ἐν τῇ Ηυθίᾳ καὶ Ἐλευσίῃ καὶ τοῖς ἄλλοις μαντείοις. Νῦν δὲ καταχρηστικῶς λέγει τελετὴν καὶ τὴν δι' ὄνειρῶν μαντικὴν.

Ἐταί. Τινές.

Ἰεροφάντας. Τοὺς ἱεροφάντορας.

Τελετῶν. Γράφεται πόλεων.

Ἀπὸ τῶν μεγίστων. Ὅσπερ οἱ Ἀθηναῖοι κατ' ἐκτίμησιν τῶν ὑπαρχόντων ἐκάστῃ τῶν πλουσίων πολιτῶν τοὺς πλεονα κεκτημένους οὐσίαν ἤρουντο τριηραρχεῖν, οὕτω, φησὶ, καὶ τοὺς ἱεροφάντας αἰ πόλεις ἤρουντο τοὺς πλουσιωτέρους καὶ ἐντιμωτέρους. Οὗτοι γὰρ δύνανται συνάγειν τὰ χρειώδη πανταχόθεν πρὸς τὴν τέχνην. Τὴν γοῦν διὰ τῶν τοιούτων μαντικῆν ἀπαγορεύει.

Καὶ δεῖ. Χρεῖα ἐστί.

Κρήσσαν. Κρητικὴν.

Ἡ μὲν δυσομένον. Ἐκ τῆς Ὀδυσσεύς Ὅμηρου τοῦτο λέγει δὲ Ὑπερίωνα τὸν ἥλιον Ὅμηρος, ἀπὸ τῆς ὑπὲρ προθέσεως δηλούσης τὸ ἄνω, καὶ τοῦ ἰέναις βήματος δηλοῦντος τὸ πορεύεσθαι, τοῦτ' ἐστὶν ὁ ἐπάνω ἡμῶν καὶ τῆς γῆς πορευόμενος.

Ἰπερίονος. Ἡλίου.

Ταῦτα. Τὰ περὶ δύσιν καὶ ἀνατολῆν.

Τεχνηούτων. Γράφεται, τεχνητευόντων.

Τῶν ὑπαρχόντων. Τῆς ἐνούσης οὐσίας.

Cæremonia. Cæremonias proprie vocant ea quæ mystice tradita sunt verbis et operibus, et apud Pythicum oraculum, et Eleusinam, et alia loca ad vaticinandum idonea. Nunc autem abusive cæremoniam dicit divinationem, quæ fit inter somniamdum.

Antistites. Rerum sacrarum doctores.

Quædam cæremonia. Scribitur etiam quædam urbes.

A maximo sensu. Quemadmodum Athenienses juxta æstimationem facultatum uniuscujusque civium opulentorum, ampliore substantiam possidentes deligebant, ut triremibus præessent : ita, inquit, etiam urbes antistites eligebant ditiores et honoratiores. Illi enim poterant utilia ad hanc artem undecunque adducere. Hanc igitur divinationem talibus rebus utentem abhorret ac detestatur.

Atque opus est. Necessitas exigit.

Cretensam. E Creta advectam.

In Occidente. Ex Homeri *Odyssea* istud depromptum est. Vocat enim solem Hyperionem Homerus, præpositione ὑπὲρ, super, declarante id quod supernum est ; et a verbo ἰέναι, quod ire significat ; hoc est, qui supra nos terramque vagatur et incedit.

Hyperionis. Solis.

Hæc. Quæ dicuntur de ortu et occasu solis.

Artificiose exquirunt. Scribitur etiam τεχνηευόντων, qui solerti ingenio moliantur.

Ex suis rebus partis. Ex substantia et facultatibus quæ adsunt.

Ὀρᾷ μὲν. Εἰς τέσσαρα τέλη διακρουμένης τῆς πολιτείας τῶν Ἀθηναίων, τὸ μὲν ἐκάλουν τῶν πεντακισιομεδίωνων, τὸ δὲ τῶν ἱππέων, τὸ δὲ τῶν ζευγυτῶν, τὸ δὲ τῶν θητῶν. Τοῦτο δὲ τὸ θητικὸν ἦν καὶ ἀπορώτατον, ἐπὶ μισθῷ τὴν ἡμερησίαν ἀεὶ ποιούμενον ἐργασίαν. Τὰ μέντοι τέλη ταῦτα καὶ τιμήματα ἔλεγον οἱ Ἀθηναῖοι.

Ὅστε ἀποζῆν. Μόλις ζῆν.

Πρόσκωπος. Διὰ τοῦ ἀκατίου.

Ὁ θίς. Ὁ μισθωτός.

Ὁ τιθεῖς. Ἔθος ἦν τοῖς Ἀθηναίοις λαμβάνειν καθ' ἕκαστον ἔτος δρχιμᾶς ἰβ' ἐκ τῶν ἐξωθεν ἐρχομένων εἰς Ἀθήνας ξένων κατοικίας ἕνεκα, καὶ τοῦτο ἐκαλεῖτο μετοίκιον.

Μετοίκιον. Τῶν ἐξωθεν μετοικιζομένων εἰς Ἀθήνας.

Ἐτεοβουτάδης. Ἐτεοβουτάδαί γένος τι ἀρχαῖον ἐπίσημον ἐν Ἀθήναις καὶ περιφανές, ἀφ' οὗ αὐτῆς Ἀθηναῖς ἐξελέγοντο ἱέρειαι. Ἐτυμολογεῖται δὲ ἀπὸ τοῦ ἔτεδν τὸ ἀληθές, τοῦτ' ἔστιν οἱ ἀληθῶς ἐκ τῆς τοῦ Βούτου γενεᾶς καταγόμενοι· βούταν δὲ καλεῖ τὸν πανόπτην Ἄργον ὁ τραγικός Αἰσχύλος, ἢ ὡς βουκόλον, ὡς ἐπιστατοῦντα καὶ ἐπόμενον τῇ ἰσὶ τῇ θυγατρὶ τοῦ Ἰνάχου. Φέρει γὰρ αὐτὴν λέγουσαν οὐτωσί, *Φυβοῦμαι τὸν μυριωπὸν εἰσορῶσα Βούταν.*

Δημοτικόν. Κοινωνικόν.

Παρταχοῦ παρεῖναι. Ἐπειδὴ περ ἱστοριῶν ἐμνή-

Cernit quidem. Cum in quatuor ordinum genera distincta esset Atheniensium respublica et civilis administratio : unum quidem nuncupabant eorum qui census quingentorum medimnorum possidebant : alterum equitum, tertium zeugitarum, quartum operariorum mercede conductorum. Hic porro opificum et mercenariorum infimus ordo erat valde inops, mercedis causa diurnam semper operam præstans. Eos quidem certe ordines et census dicebant Athenienses.

Traducat vitam sobriam. Ita ut cum difficultate vivat.

Remex. Ope navigioli, seu scaphæ.

Operarius. Mercenarius.

Et qui solvit colonarium. Mos erat Atheniensibus accipere singulis annis duodecim drachmas ab externis hospitibus, qui Athenas habitandi gratia se conferebant, et id vocabatur vectigal incolatus.

Tributum. Extraneorum qui proficiscebantur Athenas, ut illic sedem domicilii collocarent.

Eleobutades. Eleobutadæ progenies quædam erat antiqua, insignis et splendida Athenis, a qua Minervæ sacerdotes eligebantur. Sed juxta veram ac geminam significationem explicatur quod proprie sit, id quod verum ac certum est : hoc est, qui revera e Butæ generatione deducti erant. Cæterum Butam appellat oculatum Argum tragicus Æschylus, quasi bubulcum, ut moderatorum ac sectatorum Ius Inachi filiæ. Tradit enim ipsam ita dixisse, *Perhorresco multiplice! habentem vultus intuita Butam.*

σθη τινῶν ἐνταῦθα ὡς ἐν βραχεῖ, ἀναγκαῖον ταῦτος πρότερον ἀναπτύξαι σαφηνείας ἕνεκα τοῦ λόγου. Περὶ τὴν Ἀντιόχειαν τῆς Συρίας ἐστὶ πηγὴ τις ὀνομα Κασταλία, ἐν ἤχρησι μολογεῖν ἔλεγον τὸν Ἀπῆλωνα οὐτωσί πως· Ἐν τῇ ἐκροῇ τοῦ ὕδατος ἀνεδίδοδοτο πνεῦμα, ὅπερ ἄλλοτε ἄλλην καθίστα τὴν τοῦ ὕδατος κίνησιν, ἣν περισκοποῦντες οἱ μάντις τὰ μέλλοντα προὔλεγον. Μία μὲν οὖν αὕτη ἐστὶν ἱστορία· ἑτέρα δὲ ἡ περὶ τῆς τῶν Δελφῶν πέτρας· Ἔστι δὲ αὕτη κατὰ τὴν τῆς Φωκίδος ἱπαρχίαν, νοτιωτέρα μὲν ὄρους τοῦ Παρνασοῦ σταδίοις· τριακισίοις, ἀρκτηικωτέρα δὲ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου σταδίοις διακοσίοις ἔγγιστα. Ἴην δὲ ἱερὸν ἐκεῖ περὶ τι πετρῶδες ὄρος, καὶ ἐν αὐτῷ ὁ μαντικὸς τοῦ Ἀπόλλωνος τρίπους. Τρίτη δὲ ἐστὶν ἱστορία, ἡ περὶ οὗ φησι χάσματος γῆς· ἔχει δὲ οὕτως· Ἐγένετο τις ἀνὴρ Τροζώνιος ὄνομα, μάντις τὴν τέχνην. Οὗτος ὑπὸ κενοδοξίας εἰς τι σπήλαιον ἑαυτὸν ἐμβάλων καὶ κατακρύψας αὐτοῦ τὴν βίον ἀπήλλαξεν· ὁ δὲ σπήλαιον, φησὶ, μαντείας ἀνεδίδου τοῖς εἰσιούσι καὶ ἐρωτῶσι περὶ ὄτουσιν. Τούτων δὲ τῶν ἱστοριῶν ἐνταῦθα ὁ Συνέσιος ἐμνήσθη διὰ πλείονα τῆς καθ' ὕπον μαντικῆς ἔπαινον, λέγω ὅτι ἐκεῖνα μὲν τὰ μαντεία κόπων καὶ ἀναλωμάτων πλείστων ἐδέοντο· αὕτη δ' ἀπόνως δίδωσι τὰς μαντείας ἔπασιν.

Καὶ μὴ καταλαθεῖν. Τὸ μὴ κατοικήσα· εἰς ἕνα τόπον, ἢ ὡς ἡ εἰς τὸ τῆς Κασταλίας ὕδωρ, ἢ εἰς

Popularis. Familiaris, socialis.

Ubicunque præsto est. Quandoquidem hic quarundam historiarum mentionem fecit, paucis verbis operæ pretium est eas prius explicare perspicuitatis orationis gratia. Circa Antiochiam Syriæ est fons quidam nomine Castalia, in quo tradiderunt Apollinem sic fata prædixisse : in meatu aquæ reddebatur status, qui quidem alias aliam efficiebat aquæ commotionem, quam circumspectantes vates futura prædicebant. Una igitur hæc est historia. Altera vero de saxo Delphorum. Est autem istud prope Phocidis provinciam magis australe quam mons Parnassus, trecentis stadiis ; sed magis septemtrionale quam sinus Corinthiacus, stadiis ferme ducentis. At illic templum erat juxta saxosum aliquem montem, et in eo fatidicus Apollinis tripod. Tertia porro historia est de eo barathro terræque hiatu quem commemorat ; ea sic se habet : Fuit quidam vir nomine Trophonius augurandi officio instructus. Ille inani gloria ductus in quamdam speluncam facto impetu se præcipitem immisit, et in ea conditus e vita decessit : quæ profecto spelunca, ut aiunt, oracula reddebat eam ingredientibus, et de qualibet re quærentibus. Harum certe historiarum hoc in loco meminisse Synesius ad ampliorem laudem divinationis quæ fit per insomnia, dicens in illis vaticinandi locis oper esse maximis fatigationibus, molestiis ac sumptibus, sed hanc præsagiendi rationem citra laborem omnibus oracula reddere.

Aquam minime assumit. Quia non opus est ac-

την τῶν Δελφῶν πέτραν, ἢ εἰς τὸ κατὰ γῆς Τροφω- A ρὸν Αἰγύπτιον, καὶ ὁσοῦν Ἰβηρικὸν, καὶ ὅσα ἑλια-
νίου μαντεῖον.

Πρώτον. Βέλτιον.

Συγκείμερον. Σκοπὸν ἔχων ἰδεῖν ἐνούπιον.

Εἰς τὴν φύσιν. Εἰς ἀνάπαυσιν τῆς φύσεως.

Οὐκ ἀρκούσης. Οὐ δυναμένης τῆς οὐσίας ἡμῶν,
ἢ ὡς τῆς φύσεως, ἀεὶ γρηγορεῖν.

Τὸ αἰρετόν. Τὸ ἐνούπιον.

Τῷ ἀναγκαίῳ. Τῷ ὑπνω. Τὸν ὑπνον φησὶν ἔργον
καὶ ἀναγκαῖον, καὶ τοῦ εἶναι καὶ ζῆν αἴτιον. Τὸ δὲ
ἐνούπιον αἰρετόν, καὶ πάρεργον, καὶ τοῦ εἶναι
αἴτιον.

Τὸ εἶναι. Τὸ εἶ ζῆν διὰ τῆς ἐν ὑπνω μαντι-
κῆς.

Τῷ εἶναι. Τῷ ζῆν

Τινί. Πράξει.

ΡΑC. 145. Γένοιο. Σύ.

Εἰς αὐτήν. Τὴν πράξιν.

Ἐφελιοῖο. Κωλυόμενος δηλονότι.

Ὅτε γὰρ καιροῦ. Εἰρήκει γὰρ ὀπισθεν ὅτε
ὄρισμαίνοι τόποι καὶ ὄλλοι εἰσὶν οἱ τὰ μαντεῖα
ἔχοντες, καὶ ἐν ὄρισμένοις καιροῖς παρέχουσι τὰς
μαντείας· διὸ καὶ φησι δύσκολον εἶναι διὰ ταῦτα
τὴν τοιαύτην μαντικὴν· ἔτι δὲ δύσκολον διὰ τὰ
δρανα αὐτῆς, ἃ χρῆζει πρὸς ὑπηρεσίαν. Ταῦτα
γὰρ καὶ δαπάνης ἐφη δεῖσθαι συγχῆς. Οὐ γὰρ βέ-
βαιον ἂν εἴη συγχόμεσαι Κρήσσαν βοτάνην, καὶ πιε-

colam esse cujusdam loci, aut habitare juxta aquam
fontis Castaliæ, aut prope Delphorum saxum, vel C
in propinquo terræ Trophonii oraculi.

Id etiam primum. Præstantius.

Conventione facta. Consilium et intentionem ha-
bens videndi insomnii.

Ob naturam. Ad naturæ refocillationem.

Haud sufficiente. Lege, *Non sufficientibus naturæ*
viribus, cum non valeat essentia, facultas aut na-
tura nostra perpetuo vigilare.

Rem expetendam. Nempe insomnium.

Necessariæ. Somno. Somnum ait opus esse ne-
cessarium, necnon essentia et vitæ causam : sed
insomnium expetendum etiam perfunctorum atque
supervacaneum, ut incolumitatis causam.

Et optimam vivendi rationem. Nimirum bene vi-
vere divinationis, quæ evenit inter dormiendum, D
causa.

Cuiquam. Actioni.

Ad eam. Actionem.

Juraberis moleste. Cum videlicet impediaris.

Neque enim est cuiuslibet temporis. Hactenus
enim dixit quædam esse definita loca ad vaticinan-
dum obnoxia et idonea, eaque pauca, et præfinitis
temporibus opportunis oracula reddere. Ideo asse-
rit morosam ac difficilem esse, eas ob res, ejus-
modi rerum futurarum præscientiam : adhæc acer-
bam propter ejusdem instrumenta, quæ ad munc-
ris functionem indulget et concedit : ea siquidem
multis sumptibus indigere asserit. Haud quippe in
promptu est cuivis Cretensem herbam comparare,

ληροῦσιν οἱ περὶ τὰ τοιαῦτα μοχλοῦντες.

Ἄλλ' ἐφ' οἷς. Εἶπω δηλονότι: ἐργάνοις.

Ἀπήνης. Ἀμάξης.

Ἄλλὰ μέρη. Λόγοι καὶ πράγματα μυστηριώδη.

Ὅτω γὰρ εἰπεῖν. Ἐξηγόρευσαν δηλαδὴ.

Τὸ γὰρ μὴ ἐθέλοντήν. Θεῖαν ἀποκάλυψιν.

Ὅτιναοῦν. Ἀνθρωπων.

Ἄλλ' ὠθισμῷ. Οἱ γὰρ τὴν θύραθεν μετιόντες
μαντικὴν ἱερωφάνται, οὗς μικρῷ πρόσθεν εἰρήκει,
μάγῳ χρώμενοι τέχνη, δι' ἐπιφῶν τινῶν κατάγουσι
δαίμονάς τινας, καὶ κατέχουσιν ἄκοντας τυραννι-
κῶς, καὶ πυνθάνονται περὶ ὧν χρῆζοῦσι μαθεῖν.
Δῆλον δ' ἐξ ὧν παράγουσι τὴν Ἐκάτην λέγουσαν,
B *Ἡέριον μετὰ φέγγος ἀπείριτον ἀστεροπληθές,*
Ἄχραντον πολὺ δῶμα Θεοῦ ἵππον ἠδ' ἐπιβαίνω-
Γαίης ζωοτρόφοιο τεῆς ὑποθημοσύνησι, Πειθοῖ
τ' ἀρβήτων ἐπέων, οἷς δὴ φρένα τέρπει Ἄθανά-
των ἀδαῆ θρητὸς βροτῶς. Καὶ πάλιν ἄλλος δαι-
μων ἀναγκαζόμενος λέγει, φησὶ, *Κλυθὶ μου οὐκ*
ἐθέλοντος, ἐπεὶ μ' ἐπέδησεν ἀνάγκη· καὶ πάλιν
ἄλλος φησὶν ἀλλαχοῦ· Τίπτε μ' ἀεὶ θεῖοτος ἀπ'
αἰθέρος ὧδε καθίζων, Θεοιδάμοις Ἐκάτην με
θεῖν ἐκάλεσσαι ἀνάγκαις, καὶ τὰ ἐξῆς. Αἱ γὰρ
τοιαῦται φύσεις τῶν δαιμόνων παχυνθεῖσαι διὰ κα-
κίαν, καὶ ἄλογον ἐκτήσαντο ψυχῆν, καὶ διὰ τοῦτο
πῶς μὲν ἐκόντες, πῶς δὲ ἄκοντας καθέλκονται τοῖς

et pennam Ægyptiam, et os Ibericum, et quæcunque
alia inepte garrunt ac effutiant ii, qui circa talia
instrumenta arumnose laborant.

Sed ea ob quæ. Dixerim instrumentis scilicet.

Rheda sunt. Plaustri, vehiculi.

Aliæ partes. Verba et opera mysteriorum plena.

Nam ita dictu verius est. Revelarunt videlicet ac
prodiderunt.

Ultero. Divinam revelationem.

Quispiam. Homo quilibet.

Vexatione. Nam antistites qui externam inqui-
runt divinandi artem, de quibus paulo ante locutus
est, magica arte utentes, quibusdam carminibus
vim incantandi habentibus nonnullos dæmonas
eliciunt deducuntque, ac invitos et reluctantes ty-
rannice violenterque custodiunt, et ab his scisci-
tantur quæ cupiunt scire. Id patet e carminibus,
quibus in medium adducunt Hecaten, dicentem :
Post matutinum splendorem immensum, astris re-
fertum, incontaminatam et amplam domum Dei re-
liqui, atque ascendo ad terram vivorum alumnam
tuis monitis, suasuque nefandorum versuum, quibus
certe rudia immortalium præcordia delinuit mortalis
homo. Ac rursus alius dæmon coactus loqui, ait :
Exaudi me invitum, quoniam me ligavit necessitas.
Rursum alius alibi dicit : *Cur me semper corrente*
ab æthere hic desidens, divina domantibus me
Hecatem deam evocasti necessitatibus? et reliqua.
Nam tales dæmonum naturæ crassiores effectæ pro-
pter inveteratam nequitiam, animam rationis ex-
pertem sibi compararunt ; et ob id partim quidem

τοιούτοις. Φησὶ καὶ ὁ Πλωτῖνος, ὅτι οὐχ ἡ προαι-
ρεσις, οὐδ' ὁ λόγος ὑπὸ μουσικῆς ἢ γοητείας ἔλκε-
ται ποτε, ἀλλ' ἡ ἀλογος ψυχὴ. Καίτοι φιλοῦσι κα-
λούμενοι, κἄν μὴ τοῦτο αἰτῶνται· οὐδ' ὅταν γοη-
τεύῃ τις, σύνεσιν ὁ γοητευόμενος ἔχει, οὐδ' αἰσθά-
νεται, ἀλλὰ γινώσκει ἤδη παθῶν ὅτι πέπονθεν, ὡς
τὸ, ἐπεὶ καὶ αἱ τοιαῦται φύσεις τῶν δαιμόνων γοη-
τείαις καὶ ἐπιθαλαῖς ἠττωνται, δηλονότι καὶ αὐταὶ
ἄλογον ἔχουσι ψυχὴν, καὶ σύνεσιν, καὶ πάχος.

Μοχλεῖα. Ὡς οἱ τέκτονες.

Βιαζόμενοις. Τυραννοῦσιν, ἀναγκάζουσιν ἀνθρώ-
πους.

Ἐνέργειαν. Τῆς πολυασχόλου ἐκεῖ μαντικῆς,
ἐνθα δυσχερὲς συμπεριάγειν τὰ πρὸς τὴν μαντείαν
ἐπιτηδεῖα ἔργα.

Βασκάνου. Φθονερῶν τινων πολιτῶν.

Ἀρχομένης Ὑπ' αὐτοῦ πόλεως.

Ἀνοήτου. Ἀνοήτου γὰρ ἂν εἴη, φησὶν, ἀνδρὶς
ἀποκηρύττειν ἐκ τῆς ἀρχομένης ὑπ' αὐτοῦ πόλεως
τὸ καθεῦδειν, διότι ἀδύνατον τοῦτο γέ. Οὐ μόνον δέ
φησιν ἀνοήτου, ἀλλὰ καὶ ἀσεβοῦς, διότι ἐναντία τῷ
Θεῷ καὶ τῇ φύσει νομοθετεῖ. Καὶ γὰρ καὶ ὁ Θεὸς
καὶ ἡ φύσις μεγάλην καὶ ἀναγκαιοτάτην τὴν σύ-
στασιν τῷ ζῳῳ ἐνέσπειρε τὸ καθεῦδειν. Ἐπεὶ γοῦν,
φησὶν, ἀπεδείχθη ὅτι ἀναγκαῖον καθεῦδειν ἅπαντας,
καὶ καθεῦδοντα; ὄνειρων γίνεσθαι θεατὰς, ἄξιον
ἂν εἴη καὶ ἐπὶ τὴν δι' ὄνειρων εἶναι μαντικὴν

sua sponte, partim vero invitæ talibus rebus attra-
hantur pellicianturque. Ait enim Plotinus neque
liberam voluntatem, neque rationem a musica aut
ludificatione unquam attrahi, sed animam ratio-
nis expertem. Quanquam amant invitari, licet istud
minime deprecant. Neque quando aliquis præsti-
giis decipit, perspicientiam ac judicandi viam habet
ille dæmon qui imposturis eluditur, neque sentit,
at exploratum habet jam lacessitus se incommodo
affici. Et quoniam ejusmodi dæmonum naturæ in-
cantationibus, præstigiis et carminibus vincuntur
opprimunturque, perspicuum est etiam ipsas habere
animam rationis expertem, compositionem et cras-
situdinem.

Vexatione ac molitione. Ut fabri, structores, ar-
chitecti.

Ut actio. Fatidicæ scientiæque illic inaxime ne-
gotiosæ, in qua molestum est circumducere neces-
saria ad divinationem instrumenta.

Malignæ civitatis. Invidorum quorundam civium.

Ex imperio. E sua civitate.

Insiptens est. Hominis enim dementis fuerit, in-
quit, exterminare ex urbe sibi subdita dormiendi
facultatem, ideoque istud quidem fieri nequit.
Non solum, ait, inconsulti ac temerarii, verum
etiam impii fuerit, propterea quod legem sancit et
Deo et naturæ contrariam. Etenim sive Deus, sive
natura magnum hunc valdeque necessarium statu-
m et affectum animali insevit, ut quiesceret.
Quoniam igitur, inquit, hactenus demonstratum
est necessarium esse ut omnes homines dormiant,

ἅπαντας, πλουσίους καὶ πένητας, ἀνδράς καὶ γυ-
ναίκα, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς εἰπεῖν ἡλικίαν.

Οἷς ἄδύν. Διότι.

Οἷς ἐναν. Διότι.

Ἐπ' αὐτήν. Τὴν δι' ὄνειρων μαντικὴν.

Ρα. 146. Προφήτης. Ἡ δι' ὄνειρων μαντικὴ.

Μακροτέρα. Μείζονα.

Οὕτως. Ἡ ὡς βεβαίως.

Ἀναπειθόμεθα. Ὡς ἀναπειθόμενος ὑπὸ τῶν ἐν
ὄνειροις ἐλπιδῶν.

Τῇ φύσει. Τῶν ἀνθρώπων.

Τὴν ἀρχήν. Ἐν πενίᾳ, καὶ μόχθοις, καὶ στερή-
σει τῶν ὀρεκτῶν.

Περικεχυμένων. Ὡς ποτε εἶχον οἱ πίθοι.

Ὁ Προμηθεύς. Ἡ φύσις τοῦ κόσμου, καὶ τῶν
ἐν κόσμῳ μὴ τις οὐσα πολυώνυμον ἔσχε τὴν προ-
σηγορίαν, δι' ἧς ἔχει διαφόρους δυνάμεις καὶ ἐνεργ-
είας. Ὡς μὲν γὰρ πάντων αἰτία, λέγεται τύχη,
ἀπὸ τοῦ τεύχειν μόνη τὰ πάντα· διὰ δὲ τὸν εἰρημν
τῆς ἐπιποικῆς τῶν αἰτιῶν λέγεται εἰμαρμένη· διὰ
δὲ τὸ ἀνίκητον, ἀνάγκη· διὰ δὲ τὸ μεμερισμένον
ἄλλῃ ἄλλο λέγεται μοῖρα· διὰ δὲ τὸ ἀπαρτίτρεπτον
τῶν ἔργων αὐτῆς λέγεται ἀτρόπος· διὰ δὲ τὸ πεπε-
ρασμένον τῆς διοικήσεως αὐτῆς, πεπρωμένη· διὰ
δὲ τὸ συμφέρον τῶν ἀποβαινόντων τοῖς ἀνθρώποις
λέγεται πρόνοια καὶ Προμηθεύς. Κάνταῦθα τοίνυν
ὁ Συनेσιος τὸ προνοητικὸν καὶ προμηθητικὸν τῆς

ac dormientes somniorum fiant inspectores, æquum
etiam fuerit omnibus licere ut se conferant ad di-
vinandi artificium, quod sit per somnia, sive divi-
tes, sive pauperes sint, viri aut mulieres, et, ut
paucis complectar, cujusvis ætatis homines.

Ad ipsam. Somniorum divinationem.

Prophetissa. Divinatio quæ contigit per visa et
spectra dormientis.

Ampliori voluptate. Majori.

Incitatur. Ut qui assentitur ac indulget spei et
expectationi somniorum.

In natura est. Hominum.

Ut ab initio, ut prius. In penuria, ærumnis et
privatione rerum expetendarum.

Vitam circumvenientes. Quas nimirum dolia con-
tinebant.

Prometheus. Mundi natura, et eorum quæ sunt
in mundo, una cum sit, multis nominibus designa-
tam appellationem obtinuit, ob distinctas facultates
et occultas vires. Verbi gratia, fortuna omnium
causa dicitur esse, eo quod sola omnia struit; sed
propter seriem nexus causarum dicitur fatum, et
ob insuperabilem invictamque ejus virtutem, nec-
essitas appellatur; verum quia aliud alii distri-
buitur, ut sit ejusdem particeps, nuncupatur sors.
At quoniam ejus opera declinari avertique non
possunt, dicitur Atropos; mors enim nemini parcat,
cum sit inexorabilis; sed propter exactionem ac
terminationem ipsius dispensationis, Parca; et ob
commoda quæ hominibus adveniunt, providentia
et Prometheus. Quocirca hoc in loco Synesius na-

φύσεως, ὃ περὶ τὰ φυσικὰ ἐνδείκνυται πράγματα. Προμηθεὶς ὠνόμασε καὶ ὁ Λιπυχίλος δὲ ἐν τῇ δράματι ὃ ἐπιγράφει Προμηθεὺς δεσμώτης, εἰσάγων τὸν Προμηθεῖα λυπούμενον διὰ τὸν ἔσθμν, καὶ διηγούμενον τὰς αἰτίας δι' ἃς τιμωρεῖται παρὰ τοῦ Διὸς, φησὶ, καὶ ὅτι *Θηητοῦς τ' ἔπλαυσα μὴ προδέρκεσθαι μόνον, τυφλὰς ἐν αὐτοῖς ἐλπιδας κατοικίνας· ὃ δ' Εὐριπίδης συνετώτερος ὢν τὸ τοῦ Προμηθεῖως ὄνομα εἰς τὸν κοινὸν ἀνάγει δημιουργὸν, ἐναργῶς λέγων· Τί ποθ' ὁ Προμηθεὺς ἐν λέγουσ' ἡμῶς πλάσαι, καὶ τὰλλα πάντα ζῶα, τοῖς μὲν θηητοῖς ἔδωχ' ἐκάστω κατὰ γένος μίαν φύσιν; Ἄπαντες οἱ λέοντές εἰσιν ἀλιμμοί, Δειλοὶ πάλιν ἐξῆς εἰσι πάντες οἱ λαοί.*

Βουλομένη. Τῇ βουλήσει.

Λοχαγός. Λόχος ἐστὶ σύστημα στρατιωτικῶν ἀξ ἀνδρῶν ἰς'. Ὁ μὲν οὖν ἐμπροσθεν ἱστάμενος καὶ ἔχων τὸν λόχον καλεῖται λοχαγός· ὃ δὲ ὑποσθεν οὐραγός. Ὁ λόχος δὲ ὅλος καλεῖται στήχος, ὅπῃ δὲ τινῶν ἐνωμοτία. Τινὲς δὲ τὴν ἐνωμοτίαν τέταρτον τοῦ λόχου μέρος ἀπεφῆναντο, καὶ τὸν ἡγούμενον αὐτῆς ἐνωμοτάρχην· τὰς δὲ δύο ἐνωμοτίας διμοιρίαν ἐκάλεσαν, καὶ τὸν ἡγούμενον αὐτῆς διμοιρίτην. Ὥστε τὸ ἡμιλόχιον καὶ διμοιρίαν καλεῖσθαι, καὶ τὸν ἡμιλοχίτην διμοιρίτην· συλλοχισμὸς δὲ ἐστίν, ὅταν τῷ πρώτῳ λόχῳ ἕτερος παρασθῆ.

Ποδοῖν. Τῶν ἐν ποσὶ δεσμῶν.

Ἐρύπνιον. Ἐπειδὴ ὁ σοφὸς οὗτος Συνέσιος πολ-

tura providendi ac prospiciendi vim, quæ circa res naturales indicatur, Prometheus nominavit. Et Æschylus in ea fabula quam inscripsit, Prometheus captivus, introducens Prometheus multis angoribus ac molestiis implicatum propter vincula, et causas commemorantem quibus a Jove excruciat, ait: *Quia mortales quiescere feci, eisque animam addidi ne præviderent solum, in ipsis spei cæcæ domicilium collocans.* At Euripides magis circumspicere Promethei nomen ad communem rerum omnium officem refert, manifeste dicens: *Quid tandem Prometheus quem tradunt nos finivisse, et omnia alia animantia, belluis quidem concessit singulis unicam naturam secundum genus suum? cuncti leones sunt robusti, deinceps omnes lepores timidi.*

Quando animi voluntati. Cupiditati, optioni.

Ductor manipuli. Manipulus est congregatio militaris e 16 viris. Qui igitur in anterioribus militiæ partibus insistit, et manipulum ducit, vocatur tribunus seu dux cohortis; qui vero a tergo, extremi agminis ductor; sed tota cohors vocatur ordo militaris, et a nonnullis turma. Quidam autem turmam quartam cohortis partem affirmarunt, et ejus præfectum militaris ordinis principem. Duas vero turmas militum manipulum appellarunt, et ejus ductorem, duplarem. Quocirca semicohors etiam vocatur manipulus, et dux semiagminis, duplicarius. Cælus autem decuræ est, quando primo manipulo alter adjungitur.

λαχοῦ τοῦ παρόντος, λόγου ἀδιαφόρου ἐχρήσατο τοῖς ὀνόμασι τῶν ὄνειρων καὶ ἐνυπνίων, ἔδοξεν ἡμῖν καὶ περὶ τούτων πλατύτερον τι διεξελθεῖν. Εἰσὶ γὰρ διάφορα τὰ παρὰ τοῖς παλαιοῖς τεθειμένα τοῖς καθ' ὑπνοὺς φαινόμενα. Πάντε γὰρ φασὶ τούτων εἶναι τὰ εἶδη· ὢν τὸ μὲν ὀνομάζουσι ἐνύπνιον, τὸ δὲ φάντασμα, τὸ δὲ χρηματισμὸν, τὸ δὲ ὄραμα, τὸ δὲ ὄνειρον. Καὶ ἐνύπνιον μὲν ἐστὶ μεθημερινῶν φροντίδων ἀπήχημα· τοῦτο δὲ γίνεται ἢ τῆς ψυχῆς ὅπως ποτὲ παραχθείσης, ἢ τοῦ σώματος τι παθόντος· ψυχῆς μὲν, ὥσπερ ὅποτεν δεσπότης ὀργίζοιτο δούλῳ, οὐ καλῶς ἴσως τὰ ἀνατεθειμένα διοικήσαντι πράγματα, ἔπειτα καθεύδων νομίζῃ περὶ τῶν αὐτῶν τῷ δούλῳ διαλέγεσθαι· ὁμοίως ὥσπερ ἐπὶ τῆς θαλάττης ὀρώμεν γινόμενον, ὅποτεν αὐτὴν θορυβήσῃ μὲν ἀπαρκτίας, ἔπειτα καυσαμένου τοῦ πνεύματος, ὃ τῆς θαλάττης ὄρουθος παραμένην σώματος δὲ, ὡς εἰ τις δόψῃ πιεζόμενος, νομίζοι τρέχειν παρὰ ποταμοῦς καὶ τηγᾶς. Φάντασμα δὲ ἐστίν, ὅταν μήτε τελείως καθεύδοντος τοῦ ἀνθρώπου, μήτε τελείως ἐγρηγορότος, ἀλλ' ὡς ἐν μεταίχμιῳ τούτων διακειμένου ἀλλοκότους τῆ τε φύσει καὶ τῆ ποικιλίᾳ καὶ τῷ μεγέθει μορφᾶς νομίζῃ βλέπειν, ἢ ἀθρόας, ἢ κατ' ὀλίγας, ἀλλας ἀλλως περιφερομένας, καὶ ἢ θόρυβον, ἢ χαρὰν ἐπαγούσας. Χρηματισμὸς δὲ ἐστίν, ὅταν ἢ ἀγγελος, ἢ ἱερεὺς, ἢ πατήρ, ἢ τι τῶν σεμνότηα ἐχόντων προσώπων θεαθὲν προσαγορεύῃ, τῶν μὲν, ὡς κίνδυνον καὶ λύπην ἐπιφέρειν

Ac certe pedum. Vinculorum quibus pedes illius detinentur.

Vigilantiæ insomnium. Quoniam sapiens et industrius noster Synesius in hujus libri frequentibus locis, indifferenter usus est nominibus somniorum et insomniorum, visum est nobis de his quidpiam uberius persequi. Sunt enim differentia ea quæ posita constitutæque sunt apud veteres, de iis quæ apparent in somniis. Quinque enim aiunt eorum esse species: quarum prima insomnium nominatur, altera phantasma, tertia oraculum, quarta visio, quinta somnium. Insomnium quidem est diurnarum sollicitudinum effusio: istud autem sit, anima quodammodo conturbata, vel corpore quidpiam passo. Anima quidem, ut cum dominus ad iram provocatus servo succenset, quod forsitan turpiter et indecenter opera sibi assignata injunctaque dispensarit: deinde inter dormiendum se existimat his de rebus famulum interrogare. Non secus atque in mari cernimus feri, quando ipsum concitavit ventus septentrionalis, deinceps cessantibus et quiescentibus ventorum flatibus, tumulus maris permanet: corpore autem, ut si quis sibi vexatus se putet currere juxta fluvios ac fontes. Phantasma vero est quando neque profundo vehementique somno homo sopitus, nec plane vigilans, sed veluti in meditullio et intercapedine horum constitutus, insolentes ac prodigiosas natura et varietate, necnon magnitudine inusitatas formas se existimat videre, aut promiscuas et accrevatim congestas, aut

μελλόντων, ἀπέχεσθαι, τῶν δὲ, ὡς χρηστὰ κομι- A
ζειν μελλόντων, ἀντιποιεῖσθαι. Ὅραμα δὲ, ὅταν ὁ
μέλλει τι; παρὰ προσδοκίαν τῇ ὑστεραίᾳ ὄραϊν,
φθάσας ἰδῆ καθεύδων τοῦτ' αὐτὸ, κατὰ τὴν ὁμοίον
καὶ ἀπαράλλακτον τρόπον. Ὅνειρος δὲ, ὅταν αἰνιγ-
ματωδῶς καὶ σκιωδῶς ἄλλα ἀντ' ἄλλων ὀρώμεν,
εἰδωλά τινα τῶν μελλόντων δυσεῖκαστα, καὶ πολλῶ
τῷ συρφετῷ κεκαλυμμένα, ἃ καὶ πολλῆς δεῖται τῆς
τέχνης καὶ ἐμπειρίας, ὥστε διαγιγνώσκεισθαι τὴν
προαγγελομένην παρ' αὐτῶν δῆλωσιν. Οὐ γὰρ
ἄλλου δεῖ πρὸς ταῦτα διδασκάλου, ἀλλ' αὐτὸν ἑαυ-
τῷ ἕκαστον εἶναι διδάσκαλον δεῖ, τῇ συνηθείᾳ τῆς
ἑαυτοῦ φυσικῆς ἰδιοτροπίας ὁδηγῶ χρώμενον. Ὁ
μὲν γὰρ καθ' ὑπνοῦς ἰδὼν ἑαυτὸν οἴνου πίνοντα, τῇ
ὑστεραίᾳ λυπηρὸς τισιν ἐνέτυχε πράγμασιν· ὁ δὲ B
τοῦτ' αὐτὸ θεασάμενος τούναντιον ἠδοναῖς· τισι καὶ
εὐφροσύναις ἐνέτυχε· τὴν δὲ τούτων αἰτίαν ἐν ἄλ-
λοις δηλώσομεν.

Εἰδωλοποιεῖν. Τοῦτ' ἔστιν, εἰς ματαίας διανοίας
ἀσχολεῖν ἀνεπλάτματα.

Ἐπαλεῖφει. Ὅτι.

Ἀναλυμβάινει. Τὴν ψυχῆν.

Αἰσθήσεται. Ἀπὸ τῶν διὰ τῶν αἰσθητηρίων εἰς-
αγομένων.

Αὐτεπίτακτος. Ὀκκοθεν ἢ φανταστικῆ φύσις.

Προβάλλεται. Δείξῃ.

Ἐνέχειρον. Ἦπερ ἀρραβῶνα.

exiles, angustas et particulatim collocatas, alias
aliter vagantes, aut turbam aut gaudium adducen- C
tes. Oraculum, quando angelus, vel sacerdos, aut
pater, vel quidpiam sanctimoniam et gravitatem
præ se ferens aspectui-subjectum verbis compellat,
quo ab his veluti periculum aut molestiam alla-
turis sibi temperet ac absterneat, illa autem ex op-
posito facta, quasi multa commoda advehere de-
beant. Visio, quando quod quis postridie visurus
est propter expectationem, præoccupans istud ip-
sum simili et immutabili modo videt. Somnium vero,
quando obscure, ænigmātice et umbræ alia pro
aliis carnisus, idola quædam et simulacra rerum
eventurarum conjectu difficilia, et copiosa quisqui-
dianum sætragine oblecta, quæ non parva indigent
arte expectationisque, ut dignoscatur prænuntiata
ab ipsis expositio. Haud quippe opus est alio præ-
ceptore ad ea explicanda, sed fas est seipsum sibi-
metipsi magistrum ac moderatorem esse, consue-
tudine naturalis privatæque suæ vitæ institutionis
veluti deductrice utens. Nam hic inter somnian-
dum vidit se vinum bibere, postridie in quasdam
res infestas et acerbas incidit: ille vero qui neque
istud observaverit, contra voluptatibus quibusdam
et oblectamentis sit obvius. Sed harum rerum cau-
sam alibi declarabimus.

Simulacra fingere. Hoc est, in ineptis sensibus
occurrere ea quæ commentum et imaginati sumus.

Reoccat. Animum.

A molestia sensuum. Ab his quæ per sentiendi
organâ adinveniuntur.

Μεῖζοσι. Ἦ ὡς τιμαῖς, ἀξιώμασι, πλοῦτι, σοφίᾳ.
Προὔτεινεν. Προέδειξεν.

Πρὸ τῶν. Πρὸ τοῦ ἐλπίζομένου πράγματος.

Ἐπισταμένως. Νουνεχῶς καὶ μετ' ἐπιστήμης
τινός.

ΡΑC. 147. Τῷ πάλαι. Διὰ τὸ προλαβεῖν καὶ σκέ-
ψασθαι.

Ὡς προσηκόντων. Ἀρμοζόντων.

Ἦν ὕμνησεν. Τὴν ἐλπίδα ἦν ἐπήνεσε.

Εὐδαίμονος. Πλουσίου καὶ δικαίου.

Ὅτι ἄρα. Τοῦτ' ἐπὶ Πινδαρικῷ καὶ Πλάτων
ἐχρήσατο ἐν ταῖς Πολιτείαις, ἀλλ' οὐ πρὸς τὸν αὐτὸν
ἀντικρυς τῷ Συνεσίῳ βλέπων σκοπόν. Ὁ μὲν γὰρ
περὶ ὅσα ὁ πλοῦτος ὠφέλιμος διεξῶν, ἐχρήσατο
τούτῳ· ὁ δὲ περὶ ὅσα ἢ καὶ ὕπνου μαντικῆ. Θεοὶ
γὰρ ἐκεῖνος ἐν τῷ πρώτῳ λόγῳ τῶν Πολιτικῶν,
δεῖ ὁ ἑαυτῷ συνειδῶς ἐν τῷ βίῳ πολλὰ ἁμαρ-
τήματα, καὶ ἐκ τῶν ὕπνων, ὥσπερ οἱ παῖδες,
θαμὰ ἐγερόμενος δευμάλνει καὶ ζῆ μετὰ κακῆς
ἐλπίδος· τῷ δὲ μηδὲν ἐν τῷ ἄδικον συνειδῶς
ἠδέϊα ἐλπίς ἀεὶ πάρεσσι καὶ ἀγαθῇ γηροτρόφος,
ὧς καὶ Πίνδαρος λέγει, ὅτι ὅς ἂν δικαίως καὶ
δύσως τὸν βίον διαφύγοι, γλυκεία καρδίαν ἀτάλ-
λουσα γηροτρόφος, καὶ τὰ ἔξῃ. Ἐπειτα ἀπιέναι
κίχεται, φησὶν, ἐς ἕδου δηλαδὴ, δεδύτα, μέγα
μέρος εἰς τοῦτο ἢ τῶν χρημάτων κτήσας συμβά-
λεται.

Suo jure. Domo, scilicet imaginatiæ natura.
Pignus. Nempe arrehabonem.

Rerum majorum. Ut honorum, auctoritatis, divi-
tiarum et sapientiæ.

Proposuit. Prius demonstravit.

Ante factum. Ante speratum opus.

Sapientiam usum. Cordate et eum quadam
scientia.

Antea. Eo quod præoccupaverit et conside-
raverit.

Pertinentibus. Congruis et idoneis.

In cælum evezit. Spem quam laudavit.

Beato. Divite ac justo.

Quod utique. Hoc Pindari dicto etiam usus est
Plato in lib. *De repub.*, sed non ad eum scopum
plene cum Synesio respiciens. Ille enim etisserens
de his in quibus dives aliis adjumentum adfert, eo
usus est: hic vero in quibuscunque versatur divi-
natio somniorum. Ait enim ipse in primo *Politico-*
rum libro, quod in vita multorum peccatorum sibi
consciis, etiam ex somniis, quemadmodum pueri fre-
quenter expergefactus terratur, et vivat cum mala
spe: sed sibi compertum habenti nihil se injuste fecisse,
jucundam spem semper adesse, quæ senectutis
nutrix est optima, ut et Pindarus dicit, quod qui
sancte justæque vitam traduxerit, dulcis spes cor
augens senectutis alitrix, etc. Veinops timentem
illuc proficisci, ait, videlicet ad inferos: magnam
partem ad id pecuniarum possessio confert.

Ἄρα αὐτῷ. Ζητεῖ ἐν τοῖς ἀγῶσι τῶν νενεῶν ἄλπις.

Ἀτάλλουσα. Αὔξουσα.

Κουροτρόφος. Γρ. γυροτρόφος.

Συναορεῖ. Συζεύγνυται, συνακολουθεῖ.

Ἄ μάλιστα. Ἦτις.

Ἦν ἡμεῖς. Ἦν μικρῷ πρόσθεν εἰδωλοποιεῖσθαι ὕψ' ἡμῶν εἴρηκεν.

Τοῦτο μικροῦ. Μικρὸν μέρος φησὶ τῶν ἐνυπνίων τὸ προτείνειν ἐλπίδα δόξης ἢ πλούτου, καὶ ὅσα ἐρῶσιν οἱ φιλόσαρκοι· τὸ δὲ μείζον μέρος ἐστὶν ἡ διὰ τῶν ὄνειρων μαντικὴν μελλόντων πρόγνωσιν κερδαίνουσα.

Φαυλοτέρου. Τοῦ ψευδοῦς.

Γένους. Εἶδους.

Δοκεῖν. Τὴν ἐλπίδα.

Διττὰς ὑποτίθεται. Διττοὺς οἶδεν Ὅμηρος ὄνειρους, οὐρανίους καὶ χθονίους. Κέρασιν οὖν ἀπεικάζει τοὺς οὐρανίους ὄνειρους, τῷ τὰ κέρατα εἰς ὕψος ἔχειν καὶ ἀνατείνειν, ἢ καὶ τῷ ἀγχιστεύειν τῷ ἡγεμονικῷ, οὐδ' ἀληθεύειν φησὶν ὄνομασιν ἐλέφαντος· δὲ τοὺς χθονίους, ὅτι οἱ ὀδόντες· αὐτοῦ τῇ πλησμονῇ τῆς γαστρὸς ὕπηρετοῦσιν· ὅπερ ὡς γεῶδες καὶ ὑλικὸν εἰς συγχύσεως καὶ ψεύθους δήλωσιν παρελείφθη· καὶ ἄλλως δὲ τὸ κέρας λεπτυνόμενον διαφανές· γίνεταί, ὡς καὶ εἰς ἔσοπτρα συντελεῖν· οἱ δὲ τοῦ ἐλέφαντος ὀδόντες οὐδαμῶς· ὡς εἶναι κάκ τούτου δικαιοτέρον εἰς ἀληθείας ἔνδειξιν τὸ κέρας παραλαμβάνεσθαι.

Εἰ γάρ. Εἰ γάρ ἦν σοφὴ περὶ τὴν τῶν ὄνειρων

Utique rei. Quærit in certaminibus generositatis spes.

Juvenum nutrix. Scribitur alias, senectutis alumna.

Ei comes est. Copulatur, eamque comitatur.

Quam nobismet ipsis. Quam pauloante per simulacra et imagines a nobis fingi dixit.

Id omne brevis partis. Brevem insomniorum partem dicit, nempe spem gloriæ ac divitiarum præ se ferre, et quæcumque carnis amore irretiti amant et sectantur. Sed major est divinatio somniorum, quæ rerum futurarum præcognitionem lucrificat.

Deterioris. Falsi vanique commenti.

Duplices constituit portas. Gemina et ambigua agnovit Homerus somnia, cœlestia necnon terrestria. Proinde somnia cœlestia cornibus assimilata, eo quod cornua in fastigium vigeant tendantque, aut quod proxima affiniaque sint animi principatui, quæ etiam serio agere asserit: sed terrestria dentibus elephantis, quia ipsius dentes ventris satietati subserviunt: quod quidem velut terrenum ac materiale in confusionis ac mendacii explicationem sumptum est. Alioqui cornu extenuatum lucidum efficitur, ut etiam ad specula conferat, sed elephantis dentes nequaquam; ut hinc justius sit ad veritatis demonstrationem cornu usurpari.

Nam si. Si enim circa somniorum judicium sagax et cauta fuisset Penelope, compertum habuisset

χρῆσιν, ἐγίνωσκεν ἂν ὅτι πάντες οἱ ὄνειροι φύσιν ἔχουσιν ἀληθεύειν, ἢ δὲ ἀνθρωπίνῃ ἀγνοια παρακρίνουσα ψευδεῖς αὐτοῦ; ἔσθ' ὅτε λογίζεται εἶναι.

Πάντας. Πάντας ἂν ὡς ἀληθεῖς διὰ τῶν κερατιῶν πυλῶν, καὶ οὐχ ὡς ψευδαῖς τινὰς διὰ τῶν ἐλεφαντίνων διεθιδαζέων.

Πεποιήται. Ἐπὶ Ὅμηρον ἐν Ὀδυσσεῖα ταῦτα.

Χῆνες μὲν. Ταῦτα διέξεισιν Ὅμηρος ἐν τῷ 19^ῳ γράμματι τῆς Ὀδυσσεῖας· ἔχει δὲ οὕτως· Ἐλθὼν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐν τῷ οἴκῳ μετὰ τὴν πολλὴν ἐκείνην πλάνην, ὠμίλει μὲν τοῖς ἐν οἴκῳ θεράπουσι καὶ θεραπαινίσιν· ὠμίλει δὲ καὶ τῇ Πηνελόπῃ, πλὴν ὡς ξένος καὶ ἄγνωστος. Μεταξὺ τοίνυν τῶν ὀμιλιῶν ἐκείνων διεξιούσα πρὸς τὸν Ὀδυσσεῖα τὰς αὐτῆς λύπας, ὅτι νυκτὸς καὶ ἡμέρας ταῖς ἀμετρήτοις λύπαις ἕνεκα τοῦ ἀνδρὸς τήκεται, ὕδρομένη γοῶσά τε, καὶ τὰδε φησὶν·

Ἄλλ' ἄγε μοι τὸν ὄνειρον ὑπόκριται, καὶ ἄκουσον·

Χῆνες μοι κατὰ οἶκον ἐσεῖκοσι πυρρὸν ἔδουσιν Ἐξ ὕδατος, καὶ τέ σφιν ἰαίνομαι εἰσορῶσα· Ἐλθὼν δ' ἐξ ὄρκου μέγας αἰετὸς ἀγκυλοχείληξ, Πᾶσι κατ' αὐχένας ἦξε, καὶ ἔκτανεν. Οἱ δ' ἔκλυον·

Ἄθροοι ἐν μεγάροις· ὁ δ' ἐς αἰθέρα δῖον ἀέρθη. Αὐτὰρ ἐγὼ κλαῖον καὶ ἐκώκυον ἐν περ ὄνειρῳ, Ἄμφι με ἠγερθέοντο ἐδπλοκαμίδας Ἀχαιῶν Οἰκτρ' ὀλοφυρομένην δ' μοι αἰετὸς ἔκτανε χῆρας·

Ἄψ' ἐλθὼν κατ' ἄρ' ἔζει· ἐπὶ προῦχορτι μελάθρη· Φωνῇ δὲ βροτῆη κατερήτυε, φώνησέν τε· Θάρσει, Ἰκαρίου κόρη τηλεχλειτοιο.

omnia somnia sua natura posse serio agere et veracia esse. Sed ignorantia humana indecenter et inepte ea comparans, fallacia interdum vanaque esse existimat.

Omnia. Omnia sicut veracia per corneas portas, et quædam velut non fallacia per elephantinas et eburneas transmittibat.

Introducta est. Ab Homero: ista sunt in Odyssea.

Anseres quidem proci. Ea percenset Homerus in 19 Odysseæ libro. Sic porro se res habet: Domum reversus Ulysses post assiduos illos errores, in suis quidem ædibus consuetudinem habebat cum servis et ancillis, versabatur quoque cum Penelope, nisi quod ut hospes erat illis ignotus. Ergo inter illas confabulationes apud Ulysses percensens suos angores et molestias, quoniam noctu diuque immoderatis animi ægritudinibus propter maritum suum tabescebat et attenuatur, lugens atque lamentans, et hæc dicit:

Hospes, tu nobis, precor, hæc insomnia mente Concipe, ab anseribus vicenis, arce sub alta Pascuntur misto lymphæ frumenta liquore. Quos ego dum video pascentes, lator, ab alto Monte volans pennis rostro crudelis adunco, Atque ingens aquila invasit, pendentiæ colla Cervicemque ruens victos maclavit: at illi Sternuntur cæsi passim, et jacuere cruore. Armiger igniferum sublatus in æthera pennis Fugit, et insurgens simul aera verberat alis. Dum quæror insomnia ultro flens ipsa videbar, Et lacrymas somno, largosque effundere fletus,

ὄβη ὄβας, ἀλλ' ὕπαρ ἐσθλὸν, δ τοι τετελεσμέ- A
[ρον ἔσται.]

Χῆρες μὲν μνηστῆρες, ἐγὼ δὲ τοι αλετὸς ὄβρις
ἴα πάρος, γῆν αὐτὴ τεδὸς πόσις ελληλονθα,
Ὅς πάσι μνηστῆρσιν δεικέα πότμον ἐφήσῃ.
Ὅς ἐφατ'· αὐτὰρ ἐμὲ μελιθῆς ὕπνος ἀνήκε.
Παπτήρασι δὲ χῆνας ἐνὶ μεγάροισι νόησα.
Πυρὸν ἐρεπτομένους παρὰ πύελον ἤχι πάρος

Τῆν δ' ἀπαμειβόμενος προσέφη πολὺμητις
[Ὀδύσειος.]

Ἦ γύναϊ, οὐτως ἔστιν ὑποκρίνασθαι ὄβριον
Ἄλλη ἀποκρίναντε', ἐπεὶ ἦ βᾶ τοι αὐτὸς Ὀδυσ-

Πέφαδ' ὅπως ταίεσι μνηστῆρσιν δὲ φαίνατ' ὄβρι-
[σέος.]

Πῶσι μάλ', οὐδὲ κέ τις θάνατον καὶ κῆρας
[ἀλύξει.]

Τὸν δ' αὖτε προσέειπε περίφρων Πηνελόπεια
Ξεῖν', ἦτοι μὲν ὄβριος ἀμύχανος, ἀκριτόμυθοι B
Γίγνοντ'· οὐδέ τι πάντα τελεῖσθαι ἀνθρώποισι.
δοῖαί γάρ τε πύλαι ἀμεινῶν εἰσὶν ὄβριων.
Αἱ μὲν γὰρ κερᾶσσι τετυχᾶται, αἱ δ' ἐλέφαντι.
Τῶν οἱ μὲν κ' ἐλθῶσι διὰ πριστοῦ ἐλέφαντος,
οἱ δ' ἐλεφαίρονται, ἐπεὶ ἀκράατα φέροντες·
οἱ δὲ διὰ ξεστῶν κερᾶν ἐλθῶσι θύραζε,
οἱ δ' ἔκταμα κραινοῦσι βροτῶν, δτε κέν τις ἴδη-
[ται.]

Το. οὕτων. Ἐπῶν.

Χρωμένων. Ἀνθρώπων.

Ὀρωμένων. Τῶν ὄβριων.

Παρ' δ. Διό.

Lamentansque diu mæstas exprimere voces.
At circum fævæ funduntur Achaides una,
Lugentes misere, et tristem solantur, ab altu
Missa aquila anseribus quod mortem immiserit C
[atram,

Vestibulum ante ipsam rursus librata per auras
Insedit tectis, quæ summa palatia jungunt,
Ac sic vociferans humanis vocibus usa est:
Nobilis Icarii proles clarissima, fide,
Non sopor illud erat, non somnia vana tenebris,
Sed felix potius omen, factumque sequetur
Vera fides. Namque anseribus portenditur arce
Turba prociū. Sed ego tibi sum pennata volucris.
Unca aquila ante fui, nunc conjunx dulcis Ulysses
Adveni nuper, qui cunctis aspera fata
Morte prociis mittam, et crudelia funera martis.
Sic ait, atque meos sopor ipse reliquerat artus,
Et dulcis somnus languentia membra remisit.
Tum v. ro anseribus stabulis intentis sub arce,
Illos aspicio segetem et frumenta resecta
Juxta urnam positam densos velut ante solebant,
Carpere vescentes commisto murmure rauco.
Tunc Ithacus prudens infert sic ore loquutus:
O regina, equidem vix fas est dicere causas,
Quæque alio vergunt, insomnia noctis in umbris
Declarasse notis. Quoniam tibi fortis Ulysses
Jumdulūm incumbit, meditatū atroxia facta.
Namque prociis c. edes, et tristia funera mortis
Omnibus impendent, fluitabit et aula cruore.
Nullus enim lethum, et Parcarum fata superba
Esfugiet. Contra tum Penelopea profatur.
Sunt equidem, o hospes, insomnia vana figuris,
Et gelido quamvis currunt infirma sapore,
Illaque judicio, certa et ratione vacare,
Nam sine delectu quodam volitare videntur:
Atque adeo eventū non omnia facta sequuntur
Somnia: sæpe quidem veniens deludit imago.
Sunt geminæ somni portæ, quarum altera fertur
Cornua, qua veris iuculis datur exitus umbris:
Altera candenti perfecta nitens elephanto,
Quæ veniunt ebarris porta, sectique et phanti,
Somnia frustrantur falsa sub imagine noctis,

Πανσυδίη. Ὅμηρος ἐν Ἰλιάδι ποιεῖ τὸν Δία
βουλόμενον τιμῆσαι τὸν Ἀχιλλέα διὰ τὰς πρὸς τὴν
θῆτιν ὑποσχέσεις. Φησὶ τοίνυν ὅτι πέμφας ὁ Ζεὺς
ὄβριον Ἀγαμέμνονι καθεῦδοντι κελεύει πάντας
ὄβριου τοὺς Ἕλληνας· ἐκβαλεῖν εἰς τὴν μάχην τῶν
Τρώων, ἵνα ὀτλοῦσθι ἀναγκασθεὶς ὁ Ἀγαμέμνων
παρακάλεσθαι καὶ τὸν Ἀχιλλέα ἐξίεναι πρὸς τὸν
πόλεμον. Τὸ γὰρ πανσυδίη ἅπαντας καθ' ἅπαξ καὶ
συλλήθδην περιλαμβάνει. Ὁ δὲ Ἀγαμέμνων μὴ
δυνηθεὶς γῶναι τοῦ πανσυδίη τὴν διάνοιαν, ἐπελά-
θετο τοῦ Ἀχιλλέως. Κάντεῦθεν ἐρυεινε κολοῦν καὶ
ἀτελες τὸ τοῦ Διὸς παράγγελ. α. Ὅθεν οὐδὲ τὴν πόλιν
ἤδυνθη ἔλεῖν κατὰ τὴν ἐπαγγελίαν.

Ὁ φησιν. Ὅτι ἔστι.

Ἐνα. Ὁμοῦ.

Καὶ καταβάλωμεν. Τὸ καταβάλωμεν ἀντὶ τοῦ
σιωπήσωμεν ληπτέον, ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν κατατι-
θεμένων ὄνπερ ἐβάτταζον φόρτον· φησὶ δὲ καὶ
Ἀριστείδης ἐν τῇ ὑπὲρ τῶν τεσσάρων οὐτωσί·
Περὶ μὲν δὴ γάλων, ὦ Πλάτων, καὶ ἀργῶν, καὶ δει-
λῶν, αὐτόθεν κατάβαλε, μὴ πού τις καὶ Τρώας
ἐγείρησι θεὸς ἄλλος.

Καὶ καταβάλωμεν. Ἢ ὡς καὶ καταθῶμεν τὰ
τοιαῦτα ἐγκώμια, καὶ σιωπήσωμεν.

Ἄλλ' ἢ παραμικρόν. Οὕτως ὀφείλει νοεῖσθαι,
Ἄλλ' ἢ παραμικρόν ἀγνωμοσύνης ἐάλωκα, δημοσιεύ-

Decipiuntque notis verba imperfecta futuri.
Sed que missa foras nitidissima cornua lapsu
Transivere levi, qui cornua porta relucet,
Implent vera quidem miseris mortalibus acta,
Cum videre horis volitantes nocte figuras.
At non hac credo venisse insomnia porta.

Cum in eo exercitu. Homerus in Iliade Jovem
inducit volentem honorare Achillem ob ea quæ
Thetidi promiserat. Ait igitur: Cum Agamemnoni
dormienti somnium immisisset Jupiter, jubet ut
omnes simul Græcos ad pugnam contra Trojanos
educat, ut videlicet coactus Agamemnon Achillem
etiam exire ad bellum hortaretur; nam hæc vox
πανσυδίη, cum omnibus Græcorum copiis, univer-
sos simul et collectim summamque comprehendit.
Sed Agamemnon cum non posset assequi intelli-
gentiam hujus verbi, quod innuit cum omni arma-
torum multitudine, erat immemor Achillis, cui
D subiciebatur Myrmidonum phalanx totius exerci-
tus bellicosissima. Et hinc mutilum atque imper-
fectum mansit Jovis edictum. Unde non potuit
urbem expugnando capere juxta illius pollicita-
tionem.

Eas abjiciamus. Abjiciamus, pro eo quod est
silicamus, sumendum est, ab eorum metaphora, qui
deponunt onus quod gestant. Loquitur autem Ari-
stides in Orat. super quatuor, hunc in modum:
De loquacibus quidem certe, o Plato, incultis, ru-
dibus ac timidis, istinc abjice, ne forte quispiam
alius deus Trojanos excitet.

Abjiciamus. Quasi dicat, Deponamus talia præ-
conia, et silentio prætermittamus.

Provemodum. Hoc ita debet intelligi: Sed prop-

α; μὲν ὅτι ἀγαθὴ συνεκπεύσαι τε καὶ τὸ ποιῆσαι, ἅ καὶ τὸ πᾶσι πάντα ταῦτα συγκατεργάσασθαι, ἃ μικρῶ πρόσθεν εἶπον, τὰ δὲ εἰς αὐτὸν ἐμὲ παρ' αὐτῆς ἀγαθὰ οὕτω δημοσιεύσας.

ΡΑΓ. 148. Πυρθαγομένω. Τὸν δνειρον εἰ δνειρος. Καὶ τὸ μὲν. Νόημα.

Ὁνομάτων. Ποιητικῶν.

Τῆς ἀρχαίας. Ἀρχαίαν Ἀπολλῶνα φησὶ, τὴν ἀπὸ Γοργίου ἀρξαμένην, ἧς ἀρχηγὸς αὐτὸς ὁ Λεοντίνος; Γοργίας ἐρητήτο γὰρ καὶ ποιητικοῖς ὀνόμασι διὰ σεμνότητα καὶ παραδοξολογίαν· ἡ δὲ νέα Ἀπολλῶν ἤρξατο ἀπ' Αἰσχίνου καὶ Δημοσθένους· ἦν δὲ αὕτη λειοτέρα καὶ τῆ ἀκοῆ προσηνής.

Ἡ δέ. Αὐτή.

Τὸ μὲν τι. Ὅτι πράξιν ἡ ἕκαστον.

Τί ἐστιν εἰδόντος. Προσθέντος καὶ τὴν ποιότητα ὅτι καλῶν.

Ἐκπεφυκότας. Ὑπερανέχοντας.

Εἰς κυρίαν. Ὀρισμένην ἡμέραν.

Θυραυλιῆσαι. Προσμεῖναι τῆ θύρᾳ ἀπὸ τοῦ ἀυλιζομαι.

Ἡ τύχη. Εὐθύς.

Πεπρόσβευκα. Εἰ μὴ διεκοπέ ποτε ἡ πρεσβεία ἡ πρὸς τὸν βασιλέα Ἀρκάδιον.

Καὶ μὴν. Ὅμως καὶ τότε.

Ψυχοπομπῶν. Ψυχοπομπία, καὶ ψυχαγωγία, καὶ

νεκυομαντεία, τὸ αὐτὸ ἐστὶ. Λέγεται δ' οὕτω πολλοῖς ὀνόμασι πρᾶγμα ἓν παρὰ τοῖς Ἕλλησιν, ὡσπερ καὶ οὐκ ὀλίγα τῶν ἄλλων. Ἔστι δὲ τὸ σημαινόμενον τοιοῦτον· μαγγανείαις τισὶ χρώμενοι τινες, καὶ ἄλλα μὲν τερατώδη ποιοῦσι, διατείνονται δὲ καὶ ψυχὰς ἀνάγειν νεκρῶν ὧν ἂν αὐτοὶ βούλωνται. Δοκοῦσι μὲν οὖν ἀνάγειν ψυχὰς δι' ἐπιφθῶν καὶ ἀφορισμῶν τινῶν· φαίνονται γὰρ καὶ ἀποκρίνονται περὶ τῶν ἐρωτωμένων· ἀλλ' οὐκ εἰσι τὰ φαινόμενα ψυχὰι, ἀλλὰ δαιμονία τινα, ἃ δὴ καὶ ἀγγελικὰ μὲν τάγματα ἦσαν τὸ πρότερον καὶ φωτεινὰ, εἶτα δι' ἔπαρσιν καὶ κακίαν ἀπαξ τοῦ θεοῦ ἐκείνου βιβέντα χοροῦ, κατὰ τὸν περίγειον τοῦτον πλανῶνται χώρον, τὴν τε λαμπρότητα ἅμα καὶ τὴν λεπτότητα ἀποβδελγητότα ἐκείνην, καὶ μεταθέμενα πρὸς τε τὸ ἀμαυρῶν, καὶ πρὸς πάχος διάφορον καὶ πολύτροπον. Φασὶν οὖν Ἕλλησιν τε καὶ Χαλδαίων σοφοὶ τὰ μὲν αὐτῶν εἶναι ἀέρια, τὰ δὲ ὕδρατα καὶ ἐνάλια, τὰ δὲ χθόνια, τὰ δὲ ὑποχθόνια· καὶ τὰ μὲν αὐτῶν χείρειν κλίσσαις, τὰ δὲ αἵμασι, τὰ δὲ μολυσμοῖς τισι, τὰ δὲ ἄλλοις, καὶ ἄλλα ἄλλοις. Διὰ γὰρ τοῦτο καὶ χρησμάδος Ἀπόλλων ἄλλαις μὲν χρῆσθαι θυσίαις τοῦς νεκυομαντείας μετιόντας, ἄλλαις δὲ τοῦς ὑδρομαντείας, ἄλλαις δὲ τοῦς ἀερομαντείας, καὶ ἄλλως ἄλλους. Ἡμεῖς μὲν τοὶ τὰ πολλὰ χείρειν ἀφέντες, ἐπὶ τοῦς λόγους μετιώμεν μόνον τῶν ψυχοπομπῶν

modum insolentiae reus peractus sum, publice quidem edens artem divinandi, et per insomnia praesagiendi, idoneam esse ad simul navigandum, ad exsequendum et efficiendum cum omnibus illa omnia, quae paulo ante enumeravi: quaedam vero in propatulo nondum manifestavi commoda, quae in me ipsum ex eadem arte redundarunt.

Ut sim sciscitabundus. Scilicet a somnio.

Veteris Atticae. Veterem Atticam dicit, quae a Gorgia incepit, cujus princeps erat Gorgias ille Leontinus: utebatur enim etiam poeticis nominibus propter gravitatem et orationis novitatem: recens vero Attica inchoavit ab Aeschine ac Demosthene. Erat autem ipsa politior nitidiorque, et ipsi auditui suavior.

Partim quidpiam dicentem. Nempe actionem, aut unumquemque,

Quid sit enuntiantem. Superaddentem etiam qualitatem, quod sit vitae decus.

Exortos. Supra insurgenter.

Ad diem praefinitum. Ad determinatum ac praestitutum diem.

In statione sub dio permaneremus. Ad januam praestolando: a verbo αὐλιζομαι, quod est, pernoctio, abscondor, excludor tecto.

Et fortuna. Continuo, derepente aderat fortuna non exspectata.

Legationis munus obivi. Nisi me interpellasset, tandemque interrupisset legatio ad imperatorem Arcadium.

Et tamen. Veruntamen etiam tunc.

Manes elicentium. Manium educendorum ars,

evocandaram animarum scientia, et mortuorum evocatio, idem sonant. Sic porro effertur una eademque res multis nominibus apud Graecos, quemadmodum ex aliis non pauca. Quod autem significatur tale est: Nonnulli quibusdam imposturis et incantationibus utentes, etiam alia monstrosa et prodigiosa faciunt, contenduntque defunctorum quorumcunque voluerint animas educere: itaque videntur per magica carmina et quasdam abjurationes animas adigere. Apparent enim, et ad interrogata respondent, sed ea quae in conspectum veniunt non sunt defunctorum animae, at daemonia quaedam, quae certe prius erant igniina angelica et lucida, deinde propter tumorem, fastum, elevationem, superbiam et nequitiam in perpetuum disjecta ex illo caelesti ac divino choro caetuque, circa hunc terrae adjacentem tractum fallunt, hominesque, seducunt, splendorem lucem ac subtilitatem illam cum semel repudiarint, eam cum obscuritate ac ignobilitate, et cum dissentienti crassitudine necnon versatili astutaque spissitate commutarunt. Ergo asserunt Graecorum et Chaldaeorum sapientes ex ipsis nonnulla aerea esse, alia aequa et marina, alia terrena, alia vero subterranea: et quaedam eorum nidore ac sacrificiorum ustura fumoque delectari, alia sanguine fuso, alia foelitate et quibusdam inquinamentis, alia denique aliis ac talibus magis. Nam eam ob causam fatidicus Apollo jubet, ut hi qui ad mortuorum evocationem accedunt, aliis sacrificiis utantur, aliis vero qui ex aqua artes magicas exercent, aliis denique qui ex aere vaticinandi artificium adhi-

γοστῶν. Οὗτοι γὰρ καὶ τῇ νεκρομαντείᾳ χρωῦνται. Ἀ
Τούτος μέντοι καὶ ὁ χρησμοδὸς Ἀπόλλων παρακε-
λεύεται τὰδε ποιεῖν. *Θυσίας, ψῆσιν, ἐναρξίων
Νερτερῶν κατάθαιτε, καὶ εἰς βόθρον αἷμα
λυλλε. Χεῦτε μέλι ῥύμφαισι, Διωνύσοιό τε δῶρα.*
Οἷα δὴ καὶ ἡ τοῦ Ὀμήρου παρακελεύεται Κίρκη
τὸν Ὀδυσσεῖα ποιεῖν, ἦτοι εἰς ἕδην κατιόντα,

Βόθρον ὀρύξαι, ὄσον τε πυγούσιον ἔνθα καὶ
[ἐνθου·

*Ἄμφ' αὐτῷ δὲ χοῆν χεισθαὶ πᾶσι νεκύεσσι·
Πρώτα μελικρήτω, μετέπειτα δὲ ἠδέει οἴνω·
Τὸ τρίτον αὐθ' ὕδατι, ἐπὶ δ' ἄλφιτα λευκά πα-*
[λύειν.

*Αὐτὰρ ἐπὴν εὐχῆσι λίθη κλυτὰ θεῶνα νεκρῶν,
Ἐνθ' εἰν ἀρειῶν ῥέξειν, θῆλιν τε μέλαιναν·
Αὐτὸς δὲ ξίφος δέξῃ ἐρυσσάμενος παρὰ μηροῦ
Ἦσθαι, μηδὲ εἶν νεκρῶν ἀμνηγνὰ κάρηνα,
Αἵματος ἄσσορ ἴμεν, πρὶν Τειρεσίαιο πυθέσθαι.* Β

Λόγον δὲ ἔχει ταῦτα τοιούδε· μέλι μὲν διὰ τὸ ἀντί-
παλον τῆς τοῦ θανάτου πικρότητος· γάλα δὲ διὰ τὸ
μέλαν τοῦ σκότους· οἶνον δὲ διὰ τὴν λύπην· ὕδωρ δὲ
διὰ τὸ ἐκ τεσσάρων στοιχείων συγκεῖσθαι τὸν ἀν-
θρωπον· εἶν δὲ, ὅτι, φησὶ, κοινὰ πέλει χθονίων καὶ
ἐπιχθονίων καὶ τετράποδα· μέλαιναν δὲ διὰ τὸ τοῦ
τόπου σκοτεινῶν· ξίφος δὲ διότι ἔθος ἐστὶ τοῖς χρω-
μένοις δαιμονικαῖς· μαγναεῖαις ξίφη κρατεῖν ὁποῖά
τινα, μήπως βιαζόμενοι τοῖς ἀφορκισμοῖς καὶ ταῖς

ἐπικλήσεσιν οἱ δαίμονες κακὸν τι δράσωσιν ἐξαιφνης·
εἰσηπθῆσαντες ἐπὶ τὸν ἀφορκίζοντα καὶ ἐπικαλούμε-
νον. Διὰ τοῦτο τοῖνον ξίφη βαστάζειν ἀναγκάζον-
ται, ἵνα δι' αὐτῶν ἐκφοβῶσιν ἐκείνους, καὶ οὐκ
ἔωσιν ἐγγὺς αὐτῶν προσελθεῖν, ἀλλὰ πόρρωθεν
ἐρωτώμενοι ἀποκρίνωσιν. Ἐπεὶ γὰρ ζωτικά μὲν
εἰσι πνεύματα, ἔχουσι δὲ καὶ πάχος, ὡς ἐφημεν,
δεδίασι καὶ αὐτὰ τομῆν καὶ διαίρεσιν, καὶ ἀγούσι
πληττόμενα καὶ τυπτόμενα. Καὶ γὰρ ἐν τοῖς
τυπτομένοις καὶ ἀγούσι ἀνθρώποις οὐχ ἡ σὰρξ
ἐστὶν ἡ τὸν πόνον ὑπομένουσα, ἀλλὰ τὸ ζωτικὸν
πνεῦμα. Ἦν γὰρ ἂν ἤλγει καὶ χωρὶσεῖται τῆς ζω-
γονούσης ψυχῆς. Οἱ μέντοι ψυχοπομποὶ καὶ ψυχα-
γωγοὶ ταῖς εἰρημέναις χρώμενοι μαγναεῖαις καὶ
ἐπικλήσεσιν, οἶονεῖ τινὰς μεστὰς ἄγουσι τοῖς
τοιούτοις δαίμονας, εἰς τὸ ἀνεγκύσαι τινῶν τεθ-
νεώτων ψυχὰς ἃς ἂν βούλωνται· μὴ δυνάμενοι δὲ
ψυχὰς ἀναγαγεῖν, ἐξ ἀνάγκης λοιπὸν εἰς τὰς τῶν
τεθνεώτων ἐκείνων μετασχηματίζονται οἱ τοιοῦτοι
δαίμονες μορφᾶς, καὶ ὀρῶνται καὶ γνωρίζονται
τοῖς φίλοις καὶ συγγενεῖς, καὶ ἀποκρίνονται πρὸς
τὰ ἐρωτώμενα, καὶ πράττουσι τὰ κελευόμενα.
Ἐπιτάττονται γὰρ πολλάκις εἰς βλάβην χωρῆσαι
τινῶν, καὶ χωροῦσι. Τοιαύτην δὲ βλάβην καὶ ὁ σο-
φὸς οὗτος Συνέσιος παθεῖν κενιδουευχῶς ποτε

bent, et alii aliis superstitionibus utantur. Nos qui-
dem certe ista et permulta alia missa facientes,
ad sermones nos conferamus eorum duntaxat vene-
ficorum, qui animas defunctorum eliciunt. Illi si-
quidem magica divinaudi arte circa mortuorum
cadavera utuntur; et hos quidem sortilegus Apollo
exhortatur ista peragere: *Victimas, inquit, occi-
dens inferorum gratia defodito, et in scrobem san-
guinem immittito. Funde mel nymphis ac Dionysii
munera; qualia jubet Homericæ Circe Ulyssem
facere, nimirum ad inferos descendentem:*

*Cumque huc appuleris, tunc heros siste carinam,
Effodiasque scrobem jubeo, cubitoque remensus,
In longum ducas, tantum quoque lata feratur.
Omnibus hic fundas umbris libamina supplex:
Primo mellitos succos, mulsumque liquescens:
Dulcia deinde sacri serventia vina Lyæi:
Tertia fac illis accedat et æquoris unda.
His etiam canas addens confunde farinas,
Imbellesque umbras genibus reflexus adora,
Et vanescentes animas in vota vocato:
Si liceat patrios Ithacæ repetisse penates,
Te mactaturum sterilem promitte juvencam,
Quæcunque excellat, quam tota armenta se-
quantur,
Exstructamque pyram fructu cumulare benigno
Te velle, æquoreæque Ithacæ Lærtis in arce,
Tiresiæ fac lætus ovem cum vellere pullo
Devoveas, quicumque greges per pascua vincat.*

Talem vero sensum hæc continent: mel qui-
dem, eo quod veluti æmulum se ex adverso obji-
cit mortis amaritudini: lac autem propter fuscum
et nigricantem tenebrarum colorem: vinum ob
angores et molestias: denique aquam, quandoqui-
dem ex quatuor elementis homo constitutus est.
Ovem porro dixit, quia communia sunt subterra-

neorum terrestriumque ea animalia, quæ quatuor
pedibus incedunt: nigram propter loci caliginem;
gladium, propterea quod mos est his qui incanta-
tiones dæmonicas adhibent, quoslibet gladios manu
tenere, ne forte dæmones abjurantibus et invo-
cationibus violati repentino impetu quidpiam mali
afferant irruentes in abjurantem et evocantem.
Eam ob rem gladios gestare coguntur, ut eorum
admiriculo illos perterrefaciant, neque sinant
prope se accedere, sed a longe interrogati respon-
deant. Quoniam enim vivaces sunt spiritus, ha-
bentque crassitudinem ac spissitatem, sicuti dixi-
mus, ipsi quoque formidant sectionem ac divisio-
nem: etiam offenduntur, si vexantur, feriuntur
et verberantur. Etenim inter homines pœnas lu-
entes ac dolore vexatos, non caro est quæ laborem
et ægritudinem sustinet, sed animalis spiritus.
Alioqui cruciaretur ac doleret etiam separata ab
anima vivificante spiritusque vitales producente.
Nihilominus qui manes eliciunt, et mortuorum
animas ab inferis excitant, a nobis enumeratis vene-
ficiis et evocationibus utentes, quasi internuntios
quosdam adducunt et alliciunt hujusmodi dæmo-
nas, ad retrahendas quorundam mortuorum animas
quas voluerint: sed cum non valeant animas addu-
cere ex necessitate, reliquum est ut in illorum de-
functorum formas transmutentur tales dæmones,
et cernantur agnoscanturque ab amicis, et ad inter-
rogata respondeant, et jussa exsequantur. In jactu-
ram enim ac dispendium quorundam sæpenumero
impetum facere jubentur, ac sese morigeros præ-
bent. Tale profecto incommodum circumspicitur
ille Synesius dum aliquando pati periclitaretur a

παρὰ τῶν ἐχθρῶν ψυχοπομπῶν γοήτων προτε-
θέσται δι' ἐλείφου, καὶ τὴν ἐκείθεν κίνδυνον ἐξ Ἰθ
φυλαξάμενος. Τοῦτου τοίνυν μέμνηται νῦν εἰς ἔπαι-
νον τῆς καθ' ὕπνον μαντικῆς.

Ψυχοπομπῶν. Ἀναγόντων ψυχὰς νεκρῶν.

Ἢ δέ. Καὶ αὕτη.

Ἐξηγητοῦσι. Ἀνθρώποις.

Ἄ τε γάρ. Τὰ εἶδη γὰρ ἔχει οἰκθρον ἢ φαντα-
στικῆ, ἢ ὡς ἂ προσέειπεν, ὅτι τὰ εἶδη τῶν γινομέ-
νων ἔχει ἢ ψυχῆ, ὡς ὁ νοῦς τὰ εἶδη τῶν ὄντων.

Τοῖς ἐστραγγιμένοις. Δύο κόσμους ἀνωτέρω φήσας, ἃ
ἀμφιφαῖ καὶ ἀμφικνεφῆ, καὶ κρείττονα τὸν ἀμφιφαῖ,
καὶ ἅμα τὰς ἐν αὐτῷ τάξεις καὶ θείας δυνάμεις,
εὖς καὶ θεοὺς Χαλδαϊκῶς ὀνομάζει, ἀκολουθῶς καὶ
τάδε φησίν, ἃ δὴ καὶ ἔσται δῆλα, εἰ προσκθειμεν
τὰς Αἰγυπτιακὰς καὶ Χαλδαϊκὰς δόξας, αἷς οὖ-
τος ἀκολουθεῖ. Ὅσπερ γὰρ ὁ Μωϋσῆς καθ' εἰκόνα
θεοῦ γενέσθαι λέγει τὸν ἄνθρωπον, οὕτω καὶ
Χαλδαῖοι καὶ Αἰγύπτιοι τὸν πατέρα τοῦ κόσμου
καὶ ποιητὴν φάσκουσι σύμβολά τινα τῆς ἑαυτοῦ
ἐπιότητος ταῖς ψυχαῖς ἐγκαταστειραῖ. Οὐ γὰρ αἱ
ψυχαὶ μόνον ἀπὸ τῶν πατρικῶν, φασί, σπερμάτων,
ἀλλὰ καὶ ὑπερκείμεναι πᾶσαι τάξεις ἐδιόστησαν.
Ἔθεν καὶ παραινῶσιν, ὡς ἐπειδὴ περ οὐκ ἐκ σωμα-
τικῶν ὑφέστηκε κράσεων, ἀλλ' ἄνωθεν ἔρχε τὴν
ὑπερξίν ἐκ θεοῦ, καὶ συγγένειαν ἔχει πρὸς τὰς
ὑπερκειμένας τάξεις, πρὸς ἐκεῖνας ἐπεστράφθαι

quibusdam inimicis præstigiatoribus mortuorum
animas elicientibus, prædixit inter somniandum, C
et illinc periculum statim evitavit. Hujus itaque
nunc meminit in laudem diviniandi industriæ,
quæ in somniorum interpretationes suas vires
exserit.

Quas enim obtinet. Anima siquidem fantastica
species continet juxta domesticam et peculiarem
naturam, eas nimirum quas supra dixit, quia ani-
mus species eorum quæ fiunt et eveniunt habet,
ut mens species eorum quæ revera existunt.

Iis qui vergunt. Cum hactenus duos mundos as-
signaverit, unum qualibet ex parte lucidum, alte-
rum undique caliginosum, et omni ex parte fulgen-
tem præstantiorem esse, simulque ordines qui sunt
in ipso ac divinas potestates, quos more Chaldaico
deos nuncupat: ex consequenti hæc etiam dicit, D
quæ certe erunt manifesta, si prius exposuerimus
Ægyptiacas et Chaldaicas opinionēs, quas idem
observat et imitatur. Quemadmodum enim Moses
ad similitudinem et imaginem Dei hominem factum
dicit, ita Chaldaei necnon Ægyptii mundi parentem
et creatorem dictitant symbola quædam et indicia
sux ipsius proprietatis animis inesse. Haud
enim animæ tantum, ut aiunt, a paternis semini-
bus principium habent, sed etiam omnes ordines
præcedentes exorti sunt, suamque prius originem
habuerunt. Unde nos hortantur et commonefa-
ciunt, ut quoniam non e corporeis temperamentis
in rerum naturam productus est, sed ex altiori
antiquiori que origine substantiam vitamque habuit,

καὶ διὰ τῶν ἀναμνήσεων τῶν θειωτέρων λή-
ξων, ἃς παρὰ τοῦ ποιητοῦ καὶ Πατρὸς ἐλάμ-
βανε κατιούσα, ἐκεῖσε ἀθῶς ἀνέρχεται. Τοῦ-
τοις ἀκολουθῶν καὶ ὁ Συνεσιός φησιν, ὅτι ἡ ψυχὴ
σχολάσασα τοῦ θορύβου τῶν ἀγοραίων καὶ πυχτέρων
αἰσθήσεων, τὰ εἶδη, τοῦτ' ἔστι τὰς ἀναμνήσεις, ἃς
ἄνωθεν κατιούσα δέχεται καὶ ἔχει, ταῦτα χαρίζεται
τοῖς θεωρητικοῖς ἀνθρώποις. Ὅμιλεῖ γὰρ ἡδὴ καὶ
ταῖς θειωτέροις καὶ ὑπερκειμέναις τάξεσι, καὶ συγγί-
νεται αὐτῇ καὶ δυνάμεις τις ἐκείθεν θειωτέραι, ἐξ
ἐκείνου ἐηλαθῆ τοῦ κόσμου, ἦν καὶ θεὸν ἐγκλίμιον
λέγει.

Ὁμόθεν. Ἀπὸ τοῦ ὁμοῦ.

PAG. 149. Τὰ μὲν δὴ. Εἶδη.

Εἶτε φρονήσει. Φρονήσει πεπορισμένην ἀρετὴν
φησὶ τὴν ἐξ ἐμπειρίας ἐγγινομένην· ἔθεσι δ' ἐγγε-
νομένην λέγει τὴν ἠθικὴν ἀρετὴν τὴν ἐξ ἔθους καὶ
διδασκαλίας ἐπιγινομένην. Ὁ μέντοι Ἀριστοτέλης
ὡσπερ ἐτυμολογῶν, ἠθικὴν καλεῖ αὐτὴν ἀπὸ τοῦ
ἔθους. Ἔθος δέ ἐστιν ἐνέργεια, ἥθος δὲ ἡ ποιότης,
ἢ διὰ τῆς ἐνεργείας ἐγγινομένη τῇ παθητικῇ ψυχῇ,
τοῦτ' ἔστι τὸ τέλος καὶ τὸ ἔργον τοῦ ἔθους. Οὐδεμίαν
δὲ τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν φύσει ἡμῖν ἐγγίνεσθαι. Οὐδὲν
γὰρ τῶν φύσει ὄντων ἄλλω; ἐθίζεται· οἷον τὸ πῦρ,
ἀνωφερὲς ὄν φύσει, οὐκ ἂν ποτε ἐθισθεῖ κάτω φέ-
ρεσθαι, καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίως.

videlicet ex Deo, etiam cognationem et affinitatem
habet cum supereminentibus ordinibus. Ad illos
ut convertatur idem homo operæ pretium est, pro-
pter reminiscenciam divini sortis ac hæreditatis,
quam a creatore atque rerum omnium parente
descendens accepit, ut illic rursus ascendat. Hæc
verba e vestigio sequens Synesius ait, animam
quiescentem et immunem a tumultu vulgariū et
crassiorum sensuum, species, id est, recordationes,
quas de superna cœlestique regione descendens
admittit ac tenet, easdem condonare hominibus
qui rerum divinarum ac æternarum contemplationi
dant operam. Jam enim commercium habet cum
diviniore ac supereminentibus ordinibus, atque
illuc quædam vis et facultas diviniore ipsi familia-
riter adhæret, ex illo scilicet mundo: eam porro
Deum mundanum vocat.

Sive intelligentia. Virtutem intelligentia seu pru-
dentia comparatam dicit, quæ ex uxi experien-
tiaque innascitur; sed ex moribus evenientem et
ingentam ait moralem virtutem, quæ ex consue-
tudine doctrinæque exoritur. Aristoteles quidem
certe quasi veram dictionis originem discutens,
moralem nuncupat ipsam a more. Sed ἔθος assue-
factio efficacia est, ut ἔθος indoles seu natura,
qualitas est, quæ propter efficaciam in animo af-
fectibus obnoxio ingenerata est, ceu finis et opus
assuefactionis. Nullam vero e moralibus virtuti-
bus a natura nobis ingeneratam esse idem ait: nihil
enim iis quæ sunt secundum naturam aliam ac di-
versam assuefactionem induit, ut ignis natura sur-

Εἴτ' ἔθεσιν. Τὴν ἠθικὴν φησι τὴν ἀπὸ διδασκάλου ἂν κίνησθαι καὶ εἶθους.

Ἄλλω τῷ. Μὴ σπουδαίῳ ἀνθρώπῳ.

Οὐκ ἐπί. Ἄλλ' ἐπὶ μεγάλῳ καὶ ἀναγκαίῳ πράγματι.

Ἀρίστων. Ὅσπερ τῷ Βαλαάμ ποτε τῷ ἄλλοφύλῳ.

Γένος. Ἐυπνίων.

Γενομένων. Παρελθόντων.

Ἐπεὶ καὶ τοῦτο. Τὸ μέλλον ποτὲ εἰς ὑπαρξίν ἐλεύσεσθαι.

Ἐπάρξῃς. Οἱ σοφοὶ τὸν πικρὸν κόσμον εἰδὼλον φασὶ τοῦ αἰῶνος ἀκολουθῶν δὲ καὶ τὰ ἐν τούτῳ πράγματα, εἰδὼλα τῶν ἐνυπαρχόντων ἐκείνῳ· οὐ μόνον δὲ, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐξ ἀλλήλων πρὸς ἀλλήλα γινόμενα ἐκμαγεῖα, εἰδὼλα καὶ αὐτὰ ὀνομάζουσι. Πάντων δὲ τούτων εἶναι φασὶ δεκτικὸν ὑποκειμένου τὸν ἄερα· ὅσον ὡς ἐν ὑποδείγματι, τὸν προφορικὸν καὶ ἑναρθρον λόγον διαδεχόμενος· ὁ ἄρ' ἀκολούθως, καὶ τυπῶν ἑαυτὸν ἀποβρῆτως, ὡσπερ κάτοπτρον εἰς μύριος διαπορθμεύει μερίζων ἀκοῆς, τῶν ἀρθρων ὁμοίως κατὰ τὸ ἀπαράλλακτον ἔχοντα· τὸ δ' αὐτὸ ποιεῖ καὶ πρὸς πάντα χρώματα, καὶ πρὸς πάντα ἀτμούς, καὶ πρὸς ὅσα τῶν ἐν κόσμῳ ταῖς αἰσθητικαῖς δυνάμεσιν ὑπόκεινται. Ταῦτα γοῦν καὶ τὰ τριαῦτα

κίνησθαι ὁ Συνεσιος ἀποβρῆοντα εἰδὼλα τῶν αἰσθητῶν ὀνομάζει, καὶ ἐκρούς τῶν συνθέτων. Ἄπὸ μὲν γὰρ τῆς καθ' Ἑλληνικὰς πρώτης καὶ ἀρχαίου ὕλης, ἀφ' ἧς τὰ στοιχεῖα, τίς ἂν εἴη ἐκρούς, μόνη τῆ ἐπινοίᾳ πλαττομένης; Κατανοοῦμεν δὲ τὴν αὐτῆς ἐκρούς ἐκ τῶν κατὰ σύνθεσιν εἰδοποιημένων μερικῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων. Ταῦτα γὰρ αἰεὶ γίνονται, ἀλλοιοῦνται καὶ φθίρονται. Οὐ κατὰ μόνον δὲ τὸ τῆς ὕλης βευστὸν, ἀλλ' οἷον εἰπεῖν συναπολαύουσι καὶ ταῦτα τὰ εἶδη τοῦ πάθους τῆς φθορᾶς ταύτης, καὶ οὕτως ἀρνοῦνται, φησὶ, τὰ ἐν τῷ κόσμῳ πράγματα τὴν τοῦ ὄντος ἀξίαν. Ἄξια δὲ τοῦ ὄντος ἐστὶ τὸ αἰεὶ εἶναι· ταῦτα δὲ τούναντιον αἰεὶ οὐκ εἶσιν, οὐκ ἐφ' ἐνὸς ἴστασθαι δύνανται, ἀλλὰ τὰ μὲν ἐγένοντο, τὰ δὲ γίνονται, τὰ δὲ μέλλουσιν εἶσεσθαι· τὰ γοῦν ἐκ τούτων ἀπάντων ἀποβρῆοντα εἰδὼλα περινοστοῦσι καὶ στολισθαίνουσι πλανώμενα περὶ τὸν ἄερα· προσαπερὶδοντα δὲ, καὶ μονὴν τινα καὶ ἀνάπαυσιν εὐρισκουσιν ἐν τῷ φανταστικῷ τῆς ψυχῆς, εἰδὼλον ὄντι καὶ αὐτῷ τῆς ψυχῆς. Νοῦ μὲν εἰδὼλον ἢ ψυχῆ· ψυχῆς δ' αὖ εἰδὼλον τὸ φανταστικὸν πνεῦμα. Ὅσα μὲν οὖν, φησὶν, εἰδὼλα ἀποβρῆουσιν ἐκ τε τῶν γενομένων, ἐκ τε τῶν γινόμενων, σαφῆ καὶ ἀρίθμηλα ἀπόδυνται, ὅσα δ' ἐκ τῶν μελλόντων, ταῦτα δ' ἀόριστα καὶ δυσείκιστα καὶ αἰνιγματώδη. Ὅσπερ γὰρ εἰ τίς

sum tendit, nec unquam potest assueferi, ut deorsum feratur, et sic de aliis.

Sive moribus ingenua. Ethicam seu moralem scientiam dicit a monitore, usu consuetudineque contingentem.

Cuiquam alii. Minime studioso homini, neque industrio ac virtute prædito.

Non exigua aliqua causa. Sed propter magnum ac necessarium quoddam opus.

Optimi generis. Quemadmodum elapsis temporibus evenit Balaam homini peregrino et alienigenæ.

Quæ fuerunt. Eorum quæ in medium prodierunt et præterita sunt.

Quandoquidem. Quod futurum aliquando et in substantiam ac naturam venturum est.

Subsistentiæ. Sapientes hunc præsentem mundum simulacrum et effigiem æternitatis esse dicunt: sequitur ergo opera quæ in eo sunt simulacra esse eorum quæ re ipsa subsistunt et in illo continentur; non solum hoc, verum etiam imagines et simulacra quæ invicem ultro citroque alia ex aliis fiunt et contingunt, idola et ipsa nominant. Horum autem omnium subjectum ærem capacem esse asserunt: veluti exempli causa, sermonem enuntiative et articulatum pronuntiatum minimeque truncatum aer excipiens, et seipsum, tanquam speculum quoddam, occulte partiens in multiplices transfert auditiones, quia simili ratione affectus est cum articulorum vocisque juncturarum constantia. Istud ipsum facit etiam ad omnes colores, cunctosque vapores, et ad omnia quæ in mundo facultatibus vim sentiendi obtinentibus

subjacent. Ista igitur ac talia etiam hic Synesius effluentia idola rerum sub sensum cadentium appellat, et concretorum fluentia. Etenim primæ primigeniæque secundum Græcos materiæ, a qua elementa orta sunt, solo mentis conceptu creatæ atque compositæ, quidam fuerit meatus. Consideramus autem ipsius lapsum ex his quæ sunt secundum coagmentationem compositionemque rerum particularium hoc in mundo suam speciem constituentium: hæc siquidem semper nascuntur, alterantur, in aliamque naturam vertuntur et corrumpuntur. Nec vero duntaxat secundum ipsius materiæ fluxionem, verum etiam, ut ita loquar, ejusmodi species fructum simul hauriunt ejusdem affectionis et corruptionis; et ita, ait, res quæ in mundo continentur, recusant ac repellunt dignitatem ejus quod revera est, veramque habet substantiam. Entis autem dignitas est semper esse. Hæc contra species rerum non semper existunt, nec ab uno perstare possunt, sed quædam fuerunt, quædam nascuntur, quædam vero esse debent. Quocirca ex his omnibus effluentia simulacra omnia perlustrant, vagantur, et effugiunt per ærem oberrantia: sed ad aliquid applicantur, huicque incumbunt, et unicam laborum relaxationem in animæ spiritu fantastico inveniunt, qui quidem est idolum ac simulacrum animæ. Mentis quidem idolum est anima, rursus animæ simulacrum spiritus est fantasticus. Quæcumque igitur, inquit, idola effluunt ex his quæ fuerunt, et ex his quæ nascuntur oriunturque perspicue ac dilucide pereunt: quæ vero futurorum sunt, ista incerta, conjectu ardua, obscura et ænigmatica

που παριών φεάσαιτο ἄνθος ἀμυγδαλῆς, γνοίη μὲν ἂν εὐθὺς ὅτι καρπὸς ἀμυγδαλῆς ἐπακολουθήσει τῷ ἄνθει· τὰς μέντοι ποιότητάς, καὶ τὸ μέγεθος, καὶ τελετεφόρημα τοῦ καρποῦ οὐκ ἂν ὠρισμένως γνοίη· οὕτω καὶ ὅσα ἐκ τῶν μελλόντων ἀπορβέουσιν εἰδωλα, προαπαγγέλλουσι μὲν ὅτι ἔσται τότε τι· οὐ μέντοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τὴν τοῦ πράγματος ποιότητα σαφῶς.

Εἰδωλα. Ἡ ὡς χαρακτῆρες καὶ ἐκμαγεῖα καὶ τύποι.

Ἐποστάσεως. Οὐσίας.

Τῆς ὕλης. Ἡ ὡς ἐκ τῶν συνθέτων γίνεσθαι· ἐκ τοῦ ἀπορβέν ἐποίησεν τὴν ἐκροφὴν.

Αἰρεῖ. Ἡ ὡς κρατεῖ καὶ δέχεται.

Ἐξοχτεύεσθαι. Ἐκρεῖν ἐκ τῶν συνθέτων κατὰ τὴν ὕλην, καὶ τὸ εἶδος, ἅπερ ἄμφω τρεπτὰ.

Τοῦ δντος. Τοῦ κυρίως δντος.

Τὰ γινόμενα. Τὰ τρεπτὰ.

Τούτων. Ἐκ.

Διολισθαίροντα. Ἀστοχοῦντα.

Τῇ τε ἀοριστίᾳ. Τύποι γὰρ δντων καὶ σκιαί, οὐ μὴν ὄντα.

Τῶν δντων. Τῶν κυρίως δντων.

Ἐπιγινώσκεσθαι. Ὡς ἀλλότριᾳ τῆς φύσεως ἐκείνων.

Τοῖς ψυχικοῖς. Τοῖς φανταστικοῖς.

Εἰδῶλοι. Ἡ καὶ πρόσθεν ἔφη.

velamentis oblecta sunt. Quemadmodum enim si quis viator præteriens amygdali florem conspexerit, novit continuo quia fructus amygdali florem subsequitur: qualitatem certe, magnitudinem et frugum perfectionem opportunitatemque haud definite novit. Hunc in modum quæcunque simulacra e rebus futuris fluunt, prænantiant quidem quidpiam eventurum, non tamen ut plurimum aperte rei qualitatem.

Imagines. Ut sunt characteres, simulacra et typi.

Hypostasi. E sua essentia et natura.

Materia. Hoc est, ex compositis fieri. Eo quod decidit ac dilabatur, lapsum facit.

Convincit. Quasi superior evadit, et admittit.

Transferri. Effluere ex compositis, quantum ad materiam et speciem, quæ quidem ambo fragilia sunt et caduca.

Ejus quod est. Rei quæ proprie est in rerum natura.

Quæ eveniunt. Quæ sunt interitui obnoxia, fragilia, mutabilia.

Effugientes. A scopo aberrantes.

Et incertitudine substantiæ. Cum sint typi ac formæ eorum quæ sunt in rerum natura et umbræ, non tamen existunt.

Eorum quæ sunt. Quæ reipsa et per se existunt.

Agnoscantur. Tanquam alienæ et abhorrentes ab illorum natura.

In animales. In spiritus imaginationis.

In natura. Humana.

Atqui at his quæ. Quemadmodum domus, quæ

τὴν φύσιν. Τὴν ἀνθρωπίνην.

Τῶν μὲν οὖν. Ὡςπερ ἡ ἦδη γινομένη οἰκία οὐκ ἔστιν δν. Οὐδὲ γὰρ εἰς τελείαν ἦλθεν ὑπαρξιν· οὕτως εἰκάζει ἐνταῦθα καὶ ὁ Συνέσιος, καὶ διεξέρχεται ἄφησιν. Ὄϊον τὸν ἀνθρωπον δηλαδὴ μέχρις ἂν ζῆ, γινόμενον πρᾶγμα λογίζεται· εἴταν δὲ τελευτήσῃ, τότε λογίζεται· αὐτὸν ἀπριτισμένον δν ἐνεργεῖα ἦδη, ὡς παυσάμενον τοῦ γίνεσθαι, καὶ τέλος λαβόντα τοῦ δυνάμει δντος πρότερον.

Ἐμβια. Ζῶντα.

Ἀτελοῦς. Ἀτελὲς γὰρ τὸ μέλλον, διὰ τὸ μήπω εἰς γένεσιν ἔλθειν.

Ραε. 150. Ἐξαλλόμενα. Ἀπὸ μεταφορᾶς τῶν ἀνθῶν ἃ πρὸ τῶν καρπῶν ἐξάλλονται.

Ἀπ' αὐτοῖ. Γρ. ἐπ' αὐτοῦ.

Ἄλλ' ἦδη. Ἐντεῦθεν ἄρχεται διδάσκειν πῶς δεῖ προπαρασκευάζειν ἑαυτοῦ εἰς ὑποδοχὴν τῆς τέχνης τῆς δι' ὀνειρων μαντικῆς.

Τὸ πνεῦμα. Τὸ φανταστικόν.

Τροφή δέ. Διδάσκει πῶς δεῖ τρέφειν καὶ αὔξειν τὴν τέχνην τῆς καθ' ὑπνον μαντικῆς. Λέγει δ' ὅτι διὰ φιλοσοφίας, ἦτοι μελέτης θανάτου, καὶ διὰ μετρίας διαίτης. Ταῦτα γὰρ ἔστι χαλινὸς τῶν παθῶν καὶ ἀκίνησις τις. Ἡ δὲ ἀσωφρόνιστος καὶ ἀκόλαστος διαίτα κλύδωνα, φησί, καὶ ζάλην ἐμποιεῖ τῷ ἐσχάτῳ σώματι, ὅπερ καὶ οὗτος ἀκολουθῶν τῷ Πλάτωνι ὀστρεῶδες ἔφη περίβλημα· τὸ δ' αὖ σῶμα κατὰ

jamjam exoritur et emergit, non est ens: neque enim in perfectam suisque omnibus partibus absolutam naturam venit: ita hic etiam comparat Synesius et recenset ea quæ dicit. Exempli causa, haud dubie hominem quandiu vivit, ut rem consistentem considerat: sed posteaquam mortem cum vita commutarit, tunc illum perpendit consummatum, et, jam est ens vi occulta, veluti cesset ac desistat ab essentia, et consummationem sumat ejus quod prius potentia erat.

Vivaciores. Viventes, superstites.

Naturæ imperfectæ. Imperfectum est enim id quod futurum est, propterea quod nondum in originem venit.

Exsiliencia. A floribus deprompta est hæc metaphora, qui ante fructus exsiliunt et erumpunt.

Inde proficiuntur. Ab eo spiritu fantastico.

Sed jam aliquid de arte dicendum. Hinc exorditur docere, quo pacto nosmetipsos præparare oporteat ad-susceptionem artis divinandi, quæ sit per somnia.

Spiritum. Fantasticum.

Pastus. Docet qua methodo operæ pretium est enutrire et augere artem divinationis somniorum. Assertit autem id fieri debere per philosophiam, quippe quæ mortis meditatio est, et per molestum et frugale vitæ institutum. Ista enim sunt veluti frena affectuum et appetituum, atque immobilitas quædam. At incomposita, proterva et libidinosa vivendi ratio, fluctuationem, ait, ac tempestatem in extremo corpore ingenerat. Quod quidem ille

δαδοχὴν κινεῖ τὰς αἰσθητικὰς δυνάμεις · αἱ δ' αἰσθη-
τικαὶ δυνάμεις παραπέμπουσι τὸν κλόνον μέχρι τῆς
φαντασίας · ὡσπερ ὅταν τις ὕδωρ ἢ ἀέρα κινήσῃ,
καὶ τὸ κεινημένον αὐτὸ ἕτερον κινήσῃ · κάκεινο ἕτε-
ρον, καὶ κατὰ διαδοχὴν τοῦτο γίγνεται μέχρι πολλοῦ.
Ὅρα δὲ πῶς πρῶτον σῶμα προσηγόραυσε τὴν φαν-
τασίαν · πρῶτον, διὰ τὸ ἔσχατον καὶ ὀστρεῶδες
περίβλημα · σῶμα δὲ διὰ τὸ παχύτερον καὶ ὑλικώτε-
ρον εἶναι τῆς ψυχῆς.

Τροφή δέ. Ἀνατροφή.

Υγ' ὤν. Παθῶν.

Τὸ πνεῦμα. Τὸ φανταστικόν.

Διὰ μετριάς. Διὰ τὴν φιλοσοφίας καὶ ἀπλῆς διαι-
της.

Τὸ ἔσχατον. Τὸ σάρκινον · ὃ καὶ ὀστρεῶδες ἐφη
περίβλημα.

Τοῦ πρώτου. Τοῦ φανταστικοῦ. Καὶ ἀνωτέρω γὰρ
πρῶτον ψυχῆς σῶμα ὠνόμασε τὸ φανταστικόν.

Διαπορεύτων. Διαπόντιος· πλεῖ τὶς αὐτοῦ ἐν τῷ
πόντῳ.

Σημαίνονται. Σημειοῦνται.

Τῶν αὐτῶν. Τῶν ἰσῶν πολλὰκις ἐτύχουσαν πραγ-
μάτων.

Διοσημείας. Χειμῶνας, ὑετούς, κεραυνούς.

Περίεχοντος. Ἀέρος.

Ἄλως. Τρεῖς, ἢ δύο, ἢ μίαν.

Ἄλως. Τοὺς ἄλως δίκην φαινομένους κύκλους
φησὶ περὶ τὴν σελήνην.

Τῇ μὲν ἰῆ. Ὁ Ἄρατος ἐν τοῖς *Φαινομένοις* ἄλλα

Platonem imitatus, involucrum ostrei instar nun-
cupavit. Hoc rursum corpus per vicissitudinem
mouet sensitivas facultates, quæ violentiam usque
ad imaginationem transmittunt: ut quando quis-
piam aquam et aerem turbat et commouet, et
rursus quod turbatum est aliud commouet; et
illud aliud, atque servata serie istud diu vicis-
sim fiat. Vide autem quo pacto primum corpus
fantasiam seu imaginatricem animæ facultatem
nominavit primum corpus. Primum, propter ex-
tremum et concharium integumentum; corpus
vero, eo quod crassius corpulentiusque sit, et
propius ad materiæ naturam accedat.

Pastus. Educatio.

Et per moderatum victum. Philosophiæ, necnon
ingenuæ simplicisque vitæ beneficio.

Cum corpore extremo. Carnali et belluino, quod
concharium vocavit operimentum.

Ecs qui mare permeant. Maritimus dicitur qui
in ponto vel mari navigat.

*Sunt enim ipsa veluti prævi præcursores eorum
et similia similitium.* Similia facta nobis plerumque
sortito adveniunt.

Repentinas pluvias. Hiemes, procellas, imbres,
fulmina.

Circulos. Tres, vel duos, vel unum.

Sidereos circulos. De circulis instar arcæ circa
lunam apparentibus verba facit.

Ex uno quidem. Aratus in libro qui inscribitur

τε πολλά διέξε:σι περὶ τῆς σελήνης, καὶ δὴ καὶ τὰς
φησὶν ἀνωθεν ποθεν ἀρξάμενος ·

Εἰ δὲ κέ μιν περὶ πάσαν ἀλωαὶ κυκλώσονται,

ἢ τρεῖς, ἢ δύο περιεικόμεναι, ἢ ἐμ' οἴη,

Τῇ μὲν ἰῆ ἀνέμοιο γαλιναίης τε δοκεύειν ·

Ῥηγνυμένη ἀνέμοιο · μαραινομένη δὲ γαλιήνης,
[καὶ τὰ ἐξῆς.]

Ἔστι δὲ τὸ λεγόμενον τοιοῦτον · Ἐὰν μία γένηται
ἄλωη, εὐδίαν προσδόκα, διαλύεται γὰρ κατ' ὄλιγον
ἢ πύκνωσις · εἰ δὲ ῥηγνυται, ἀνεμον προσδόκα ἐξ
ἐκεῖνου τοῦ μέρους, ὅθεν τὴν ῥῆξιν λαμβάνει · εἰ δὲ
δύο ἀλωαὶ γένοιτο, χειμῶνα προσδόκα, καὶ ἐπι μεί-
ζονα, ἐὰν τρεῖς.

ΡΑΓ. 151. Τῇ μὲν ἰῆ. Τῇ μὲν μιδ.

Ὁ λόγος. Τῆς ἐπιστήμης.

Τὸ σῶμα. Τὸ σάρκινον.

Τὸ ἔσχατον. Ἀνωτέρω πολλάκις τὸ φανταστικόν
πνεῦμα ὁ Συνέσιος πρῶτον σῶμα ψυχῆς ὠνόμασε,
καὶ ἀκήρατον σῶμα, καὶ θεσπέσιον · ἔσχατον δὲ
σῶμα καὶ ὀστρεῶδες περίβλημα, τὴν σάρκα μετὰ
τῶν νεύρων καὶ ὁσῶν καὶ τῶν συντρόφων · ὃ δὴ καὶ
σύνοδόν φησὶ τῶν καθωμιλημένων στοιχείων, τοῦτ'
ἔστι τῶν παρὰ πᾶσιν οὕτως ὀνομαζομένων · εἰς δὲ
τό τε θερμὸν καὶ ψυχρὸν, καὶ ξηρὸν καὶ ὑγρὸν.
Φησὶν οὖν ὅτι οὐχ οὕτως ἔστι δυνατὴν ἐπὶ τοῦ φαν-
ταστικοῦ πνεύματος, ὡσπερ ἔστι περὶ τοῦ σαρκίνου
τούτου καὶ ἔσχατου σώματος τῆς ψυχῆς καθόλου
τέχνην παραδοῦναι, καὶ ἕνα κανόνα τῶν παντοίων
καὶ παντοδαπῶς φαινομένων ὀνειρών. Τὸ μὲν γὰρ
σῶμα ἢ ὑπὸ φύξεως ἢ ὑπὸ θερμῆς τρεπόμενον πά-

Φαινόμενα, de his quæ in cælo conspiciuntur et
apparent, multa alia de luna commemorat, atque
etiã ab antiquiori superiorique principio exorsus:

Una, duplex, triplex, si cinxerit arcæ lunam,

Unica ventorum præsentia, signa sereni

Et feret: abruptis subito præsumunt Euros

Marscescens tenui sensim caligine, et æthra

Digestus patula, docet undis adfore pacem.

Hujus loci sensus hic est: Si una fiat arcæ, serenita-
tatem exspecta, densitas enim exiguo momento
dilabitur. Quod si erumpat, ventum præstolare ex
illa parte unde fracturam sumit: sin autem duæ
fuerint arcæ, hiemem ac tempestatem sperato, et
adhuc majorem si sunt tres.

Infimum. Synesius multoties supra spiritum
fantasticum primum animæ corpus nominavit, et
corpus intemeratum ac divinum: infimum vero
corpus concharium integumentum, carnem cum
nervis et ossibus reliquisquæ corporis partibus,
quæ simul aluntur. Quod certe etiam elementor-
um familiaritate conjunctorum congressum vocat,
hoc est; eorum quæ ab omnibus ita nominantur: sunt
autem calidum, frigidum, siccum et humidum. At
igitur non ita fieri posse despiritu fantastico, quem-
admodum licet de hoc carnali et infimo corpore
animæ generatim artem tradere, atque unam regu-
lam universorum, et quibuslibet modis appa-
rentium somniorum. Corpus siquidem vel a fri-
gore, vel calore incitatum frequenter ita afficitur.
At spiritus fantasticus infinitas habet differentias

σχει ὡς ἐπιτοπλεϊστον· τὸ δὲ φανταστικὸν πνεῦμα μωρίας ἔχει τὰς διαφορὰς καὶ τὰς ἀλλοιώσεις, περὶ ὧν οὐκ ὀλίγα καὶ ἡμεῖς ἀνωτέρω εἰρηκαίμεν. Τὸ μὲν γὰρ παχυθὲν ὁμοιοῦται τῇ φύσει τῆς γῆς· τὸ δὲ τῷ ὕδατι· τὸ δὲ τῷ προσγεῖρι ἀέρι κατὰ τὴν λεπτότητα· τὸ δὲ τῷ ὑπερνεφελῷ ἀέρι· τὸ δὲ τῇ τοῦ στοιχειακοῦ πυρὸς σφαίρᾳ· τὸ δὲ τῇ αἰθερώδει. Καὶ τὸ μὲν τῇ σφαίρᾳ· τὸ δὲ τῇ ἡλιακῇ, καὶ ἐξῆς ὁμοίως ἄλλο ἄλλῃ, καὶ ἕτερον ἕτέρῳ, ὡς ἕκαστον ἔχει πάχους ἢ λεπτότητος, ἢ κουφότητος, κατὰ τὸ ἀνάλογον.

Σῶμα ἔσχατον. Ἦπερ ἐσχάτη σύνοδος ἐστὶ τῶν στοιχείων.

Ἡ σύνθεσις. Οὐκ οὕτως ἐπὶ τοῦ φανταστικοῦ.

Καὶ λόγον. Τεχνικὸν ἱατρικὸν τῶν ἀνεπιγινωμένων ἀνθρώπων.

Ὅς γὰρ ἐπὶ τῷ. Μεσεμβόλημα τοῦτο μέχρι τοῦ οὐχ' οὕτως ὑπὸ θέρμης καὶ ψύξεως.

Ὅμοιοῦσι. Σώμασι.

Τὸ παρὰ φύσιν. Ἐξω τῆς συνηθείας.

Ὁὐ λανθάνει. Συμβαίνει γὰρ ποτὲ τισὶ καὶ κινώτερον ἀσθενήματι τι ἀσύνθετος.

Γνώμονι. Κανόνι.

Ἄλλο ἄλλου. Φανταστικὸν φανταστικοῦ.

Τῷ πλείονι. Διὰ τοῦ.

Φυράματος. Τοῦ πάχους.

Ἐπίστατο Τιμαίος. Φησὶν ἐν Τιμαίῳ ὁ Πλάτων, ὅτι ὁ ἔσχατος τὸ πᾶν διεῖλε ψυχῆς ἰσαριθμοῦς τοῖς ἀστροῖς, ἕνα μὲν τε ἕκαστην πρὸς ἕκαστον,

ac transmutationes, alterationesque, de quibus non pauca supra diximus : hic quidem qui spissus et crassus est assimilatur naturæ terræ, ille vero aquæ, alius aeri terræ propinquiori quantum ad tenuitatem : alius autem aeri super nubes collocato. Ille porro elementalibus ignis circulo, alius æthero : et alius quidem sphaeræ solari, ac deinceps similiter alius alii ; et alter alteri, prout unusquisque animatus et affectus est ad crassitudinem, tenuitatem aut lenitatem, juxta congruam mensuram.

Corpus infimum. Quæ quidem elementorum est congressio ac societas.

Congressio. Non ita se res habet de spiritu fantastico.

Et rationem. Solertem artis medendi peritiam hominum qui nondum procreati sunt, nec adhuc vitales auras carpunt.

Nam plerumque. Et istud interjectum usque ad ista : non ita calore et frigore.

Ultra naturam. Extra consuetudinem.

Non occulto corripitur morbo. Quibusdam enim aliquoties contingit imbecillitas recentior et insucta.

Gnomonem. Hanc regulam adhibemus.

Alius ab alio. Fantasticus a fantastico.

Coagmentatæ materiæ. Crassitudinis, spissitatis materia.

Ænigmatically innuit Timæus. Ait in Timæo Plato : Quæ hanc universitatem constabilivit, totidem astris animas divisit, et singulas singulis distribuit, ac vel-

καὶ ἐμβυθίσας ὡς εἰς ὄχημα τὴν τοῦ πατρὸς φύσιν ἔδειξε· νόμους τε τοῖς εἰμαρμένους εἶπεν αὐταῖς, ὅτι γένεσις πρώτη μὲν ἔσοιτο τεταγμένη μία πᾶσιν, ἴνα μὴ τις ἐλαττοῖτο, καὶ τὰ ἐξῆς.

Αὐτῷ μὲν. Τῷ Πνεύματι.

Ραβ. 152. Τῷ ζῳῷ. Τῷ ἀνθρώπῳ.

Καὶ αὐτῷ. Τῷ Πνεύματι.

Υφ' αὐτοῦ. Ὑπὸ οικείας προαιρέσεως.

Οὐδὲν γὰρ. Οὐδὲ γὰρ ἕτερον οὕτως εὐκίνητον ὡς πνεῦμα.

Εὐτρόπελον. Εὐκίνητον.

Ἀνομοιοῖς. Πνεύμασι.

Ταυτά. Ὅμοια.

Τῶν αὐτῶν. Εἰδώλων.

Πῶς δ' ἂν γένοιτο. Πολύτροπός ἐστι, φησὶν, ὁ ἐμποδισμὸς καὶ ἡ ἀποτυχία τῆς ἀκριβοῦς εἰκόνης τῶν πραγμάτων ἐν τῷ φανταστικῷ. Καὶ γὰρ καὶ ἡ διάφορος ἐν τοῖς σώμασι κρᾶσις διάφορα δείκνυσιν καὶ τὰ φαινόμενα· καὶ ἡ διάφορος διαγωγή, καὶ διατριβή, καὶ ἡ διάφορος τροφή, καὶ ἡ διάφορος ὥρα, καὶ ἡ διάφορος κίνησις τῶν εἰκονιζομένων. Καὶ γὰρ καὶ τὸ διαφανές, φησὶν, ὕδωρ ἐναργέστερα δείξει τῶν φαινομένων τὰ εἰδῶλα, ἢ τὸ κεχρωσμένον καὶ τεθολωμένον· καὶ αὐτὸ τεθολωμένον κατὰ τὰς διαφορὰς τῶν χρωμάτων καὶ τῆς θολώσεως διάφορα δείξει τὰ εἰδῶλα· καὶ αὐτὸ τοῦ αὐτοῦ μένοντος ὕδατος, ἡ διάφορος κίνησις, διαφορὰν καὶ αὐτὴ ποιήσει τῶν φαινομένων εἰδώλων. Ἡ γὰρ οὐδ' ὕλως ἂν φανείη εἰδῶλον, ἢ διάστροφον καὶ μόλις. Ἡ γὰρ τοιαύ-

uti in currum inducens universi naturam demonstravit, ipsisque leges fatales narravit : fore quidem ut unica prima origo omnibus imponatur, statuaturque ne aliqua detrimentum percipiat ; et quæ sequuntur.

Ei quidem. Spiritui.

A seipso. A domestico et familiari instituto.

Nihil enim. Neque enim quidquam aliud tam lubricum, procax et ad motum tam proclive quam spiritus ille fantasticus.

Ita versatile. Tam motui et perturbationi obnoxium.

Ab iisdem. Spectris et imaginibus.

Sed quonam modo evenire potest. Obstacleum, inquit, multiplex est, et error accuratæ imaginis in rebus quæ imaginatione continentur. Et enim diversum in corporibus humanis temperamentum distincta quoque ostendit ea quæ apparent, necnon diversum vitæ institutum, et studium, atque differens educatio, dissidens est etiam ætatis vigor, varia est item commotio rerum quæ imaginatione comprehenduntur et effinguntur. Nam aqua liquida, inquit, evidentiora rerum apparentium demonstrat simulacra, quam aliquo colore imbuta turbataque ; et ipsa turbida juxta varietatem colorum et inquinamenti, varias ostendit imagines. Et rursus eadem aqua manente, ipsa quoque diversa commotio differentiam efficiet apparentium idolorum. Aut enim non omnino spectrum apparebit, aut vix tandem præposterum. Nam ejusmodi commotio

κίνησις ἐκκρούει τὴν εὐθυνοειρίαν. Διὰ τοῦτο, φησὶ, ἄ
 δυσχερὲς ἔστιν ἐν τοῖς οὕτω πολυτρόποις ἀνομοίαις
 ὁμοιον ἐμφανισθῆναι· εἰδῶλον, δυσχερὲς δ' ἔτι καὶ
 ἐμπαρὰδοῦναι κανόνα.

Διαφανές. Ἀδύλωτον.

Τὸ μένον. Μὴ κινούμενον.

Διατεθῆναι. Τυπωθῆναι εἰδωλοποιηθῆναι.

Καὶ ὁ θόλος. Ὁ τεθολωμένος, ἢ μᾶλλον ἢ θόλω-
 οῖς. Ἄλλη γὰρ ἡ θόλωσις τοῦ λευκοῦ, καὶ ἄλλοια
 τοῦ δοκοῦντος μέλανος, καὶ ἄλλοια τοῦ δοκοῦντος
 ἐρυθροῦ.

Ἐν ἄλλῳ. Ὑδατι.

Ἐν σχηματισμοῖς. Τοῦ ὕδατος ἢ ἐλικοειδέσιν ἢ
 εὐθυπερικοῖς.

Εἶτ' οὖν. Ἔοικεν ἐντυχεῖν καὶ τοῖς τούτων περὶ
 φανταστικῆς καὶ περὶ μαντικῆς ὁ Συνέσιος.

Μελάμπους. Ὁ Μελάμπους Αἰγύπτιος ἦν ἱερο-
 γραμματεὺς, καὶ ἱεροφάντης, καὶ μάντις ἄριστος.
 Οὕτως ἐξέδωκεν, ὡς φασι, καὶ τὰ ἐν Αἰγύπτῳ ἱερὰ
 τοῖς Ἑλλησιν, ὡς μιμήσασθαι καὶ ἐπιτηθεῦσαι καὶ
 αὐτοὺς ἐξ ἐκείνου ταῦτα· ἢ δὲ Φημονὴ προφήτης
 ἦν τοῦ Ἀπόλλωνος, ἐξαμέτροις χρωμένη χρησμοῖς.

Ἀξιόσι. Δογματίζει.

Ἡυθόμεθα. Ἐρωτήσωμεν.

Ἐξ ἀνομοίων. Εἰσὶ γὰρ καὶ ἐξ ὕλων κάτοπτρα
 καὶ ἐξ σιδήρου καὶ ἐξ ἄλλης ὕλης.

Περὶ τοῦ πνεύματος. Ἡ ὡς οὐ περὶ διαφορᾶς
 πνεύματος εἰρήκασιν, ἀλλ' ὡς μίαις φύσεως ὅν ἄπαν

concessit somniorum rectitudinem et veritatem.
 Propterea, inquit, arduum est in tam variis discre-
 pantibusque rebus, simile spectrum commonstrari,
 arduum præterea regulam tradere.

In statu permanens. Non commota.

Disponetur. Informetur, et effigies suscipiat.

Crassitudo. Inquinata et turbida, vel potius in-
 quitamentum. Aliud est enim inquinamentum
 albi, aliud ejus quod nigrum videtur, aliud deni-
 que ejus quod puniceum apparet.

In alio. Aqua.

Motus in plurimis figuris. Aqua, aut tortuosis,
 aut recto tramite directis.

Sive. Videtur consuetudinem et colloquium ha-
 buisse cum quibusdam horum artificum de imagi-
 natione ac divinandi arte Synesius

Melampus. Sic Melampus Ægyptius erat rerum
 sacrarum et apud eos augurarum scriptor, ac cæ-
 remoniarum antistes, necnon augurio clarissimus.
 Is, ut aiunt, Græcis tradidit Ægyptiorum sacra, ut
 ea imitarentur, et ipsi ab illo informati iisdem
 operam darent. Sed Phemonoe vates erat Apollinis
 in edendis oraculis versibus hexametris utens.

Censebit. Dogmata tradet, præcepta dabit.

Ex dispari materia. Sunt enim ex vitro specula,
 et ex chalybe, et alia materia.

Circa spiritum. Vel de varietate spiritus non
 locuti sunt, sed quasi universum sit unius naturæ;
 fatidicum enim esse in rebus affirmarunt, quod sit
 fatidicus in imaginandi facultate.

Esse regulam. Magistram futuri.

εἶναι μαντικὸν τοῦ μέλλοντος· ἀπεφῆναντο, ὅτι μαν-
 τικόν ἐστι τῷ πνεύματι.

Εἶναι κανόνα. Δάσκαλον τοῦ μέλλοντος.

Καὶ γνώμονα. Ὁδηγὸν ὀρθόν.

Διαφερόντων ἐμφέρειαν. Πολλοὶ γὰρ, δυαρ γάλα-
 κτος· πίνοντες, ὑπαρ γαλήνην ἔσχοντο ἐπικειμένων
 θορύβων πάντες ὁμοίως, καίπερ διάφοροι ὄντες· οἴ-
 νου δ' αὖ πίνοντες, ἐλυπήθησαν ὁμοίως διάφοροι ἔντες,
 καὶ μυρία ἕτερα. Οὐ μὴν ἐν ἅπασιν τοῦτο καὶ ἀεὶ,
 ἀλλ' ἐν ἄλλοις καὶ ἄλλοις ἄλλως καὶ ἄλλως.

Ἐμφέρειαν. Ὁμοιότητα.

Ἀσαφές. Οἰκοθεν.

Διασπώμενον. Εἰς ἄλλα ἀντ' ἄλλων.

Τὸ τοῦ προεκθοῦ. Τὸ μετὰ δύο ἐνιαυτοὺς ὑποθε-
 τείον γενησόμενον πρᾶγμα, εἰ φανεῖται σήμερον ἐν τῷ
 φανταστικῷ, προεξέθορε τῆς οἰκείας τάξεως, καὶ γέ-
 γονε προκωλίνθημα μὴ πω παρόντος· πράγματος,
 καὶ φύσεως ἀτιλοῦς ἐξάνθημα.

Ἐτι δὲ χαλεπῶς. Ἐτι δὲ, φησὶ, χαλεπώτερον ἔστιν
 ἐλεῖν καὶ συναγαγεῖν κοινὴν μέθοδον ἐν ἐνάστῳ ἀν-
 θρώπων τρόπῳ. Ἰδιοτροπίαν γὰρ τινα γνώμης καὶ
 γνώσεως ἕκαστος τῶν ἀνθρώπων ἔχει. Διὸ καὶ τὰ
 φαντάσματα δεῖκνυται διαφόρως ἕκαστοις, καὶ ἄλλα
 ἄλλοις γίνονται δηλωτικά, καὶ ὅς τευτὰ τῶν αὐτῶν
 ἅπασιν. Χαλεπὸν οὖν ἐστὶ συναγαγεῖν καὶ νοῆσαι τὸ
 ἐν ἐκάστῳ διαφόρως γινόμενον φάντασμα, καὶ παρ-
 πλήσιον ἀποφῆνασθαι κοινῷ φαντάσματι, τοῦτ' ἐστὶ
 τοῖς ἄλλοις ὁμοιον, καὶ κοινὴν καὶ μίαν δοῦναι τού-

Per omnia discrepantia similitudinem. Complu-
 ribus enim inter somniandum lac bibentibus, inter
 vigilandum imminentium tumultuum serenitatem
 ac tranquillitatem omnes pariter habuere, quam-
 vis inter se dissentientes essent. Rursum vino
 epoto molestiam perceperunt, simili ratione inter
 se discrepantes, et infinita alia, non tamen in om-
 nibus istud semper fit, sed in aliis atque aliis aliter
 atque secus.

Si dissipetur. In alia aliorum loco.

Prius exsistentis. Supponenda res est duobus per-
 actis annis eventura, si hodie in imaginatione
 apparuerit, prius aufugit ex ordine domestico et
 peculiari, sique provolutio rei nondum præsentis,
 ac naturæ imperfectæ efflorescens germen.

Difficilius est. Præterea vero, ait, magis arduum
 est assequi et colligere communem methodum in
 singulis hominum moribus. Nam hominum unus-
 quisque peculiarem quendam consuetudinis habi-
 tum, quoad consilium, voluntatem et cognitionem,
 habet: idcirco vario modo phantasmata singulis
 demonstrantur, et alia aliis aliorum sunt significa-
 tiva, nec ipsa ipsorum omnibus: res est igitur
 plena laboris vis phantasmata colligere, et nosse-
 quæ singulis hominibus distincte eveniunt, et com-
 muni specto compar atque æquale exprimere, hoc
 est, aliis simile, necnon communem unicuique
 omnibus particulatim hominibus horum dare do-
 ctrinam, quemadmodum fortassis sigillatim et se-
 paratim animantibus communis animalis rationem
 ac definitionem assignamus, quod sit substantia

των διδασκαλίαν ἅπασιν τοῖς κατὰ μέρος ἀνθρώποις, Ἄ
ὡςπερ ἀποδιδόσμεν ἰσως τοῖς κατὰ μέρος καὶ καθ' ἕ
ἕκαστα ζώοις τὸν λόγον τοῦ κοινού ζώου, ὅτι οὐσία
ἔμφυχος αἰσθητική· ὅτι δὲ κατὰ τὴν ἑκάστου γνώ
μην καὶ γνώσιν καὶ διαθέσιν, ἔστι δ' ὅτε καὶ καθ' ἣν
ἕκαστος μερίζεται τέχνην, αἱ ὑπαρ τε καὶ ἄναρ δει
κνυνται προγνώσεις, δῆλον ἐντεῦθεν. Τῷ γὰρ τῶν
Ἀσσυρίων βασιλεῖ Ναβουχοδονόσορ, ἄτε φιλοπόνως
ἀποχολομένῳ περὶ χρημάτων παντοίων εὐρέσεις καὶ
κτήσεις, ἔδειξεν ὁ Θεὸς τὸ μέλλον δι' εἰκόνας ἐκ χρυ
σοῦ καὶ ἀργύρου κατεσκευασμένης καὶ συνήθους
αὐτῷ ὕλης. Ἐτι δὲ τοῖς μάγοις, ἄτε περὶ ἀστέρας
καὶ τὰς τούτων κινήσεις καὶ στάσεις ἐνδιατρίβουσιν,
ἔδειξε τὸ μυστήριον τῆς ἐνοσάρκου οἰκονομίας δι' ἀστέ
ρος· καὶ αὐτῷ Ἀβραάμ μελλοντι πρὸς Αἴγυπτον
ἀπαίρειν ἔδειξε τὰ μέλλοντα τούτῳ συμβῆσθαι διὰ
τῆς συνήθους αὐτῷ τέχνης· αὕτη δ' ἦν ἡ Καλ
δαϊκὴ γενεθλιαλογία, καὶ πρόβησις ἔντομος. Ἄβρα
μοι γὰρ, φησὶν αὐτῷ ὁ Θεός, *δάμλιον τριετιζουσαν*
καὶ αἶγα τριετιζουσαν, καὶ διχοτόμησον, καὶ τὰ
διχοτομήματα θὲς ἀντιπρόσωπον· ὃ δὴ καὶ ποιή
σας πρόβησιν, ὅτι πάροικον ἔσται τὸ σπέρμα αὐτοῦ
ἐν γῆ οὐκ ἰδίᾳ, καὶ δουλεύσει ἔτη τετρακόσια, καὶ
τὰ ἐξῆς.

Φαντάσματι. Γράφεται καὶ φάντασμα τι ἐν τοῖς
βιβλίοις, ἐν τοῖς δὲ φαντάσματι. Ἐδει γὰρ ἀμφοτέρω
κεισθαι. Διὰ δὲ τὸ φορτικὸν τῆς φράσεως κεῖται ἐν ἐξ
ἀμφοῖν, ὅσον ἂν βούλοιστο τις· λαμβάνει δὲ οὖν ὁμοῦ
ἔξωθεν ἑλλειπτικῶς καὶ τὸ ἕτερον.

animata vi sentiendi prædita. Quod porro juxta
uniuscujusque voluntatem, cognitionem, conside
rationem ac dispositionem, interdum vero juxta
eam artem, cujus unusquisque sit particeps vigi
lando dormiendoque demonstrantur præcognitiones,
hinc patet. Nam Assyriorum regi Nabuchodonosor
nimirum strenue et alacriter occupato circa
variarum pecuniarum inventionem ac possessionem,
ostendit Deus futurum per simulacrum auro
argentoque exornatum, et instructum, et ex illa
materia confectum, quæ eidem familiaris erat. Magis
præterea toto animo et studio omni in astra
eorumque motus et collocationes incumbentibus,
per stellam incarnatæ divinæ providentiæ mysterium
demonstravit. Et ipsi Abraham in Ægyptum
profecturo res futuras indicavit, quæ ipsi eventuræ
erant, per artem sibi familiarem et assuetam :
ea autem erat Chaldaica divinatio ex hominum
nativitate desumpta, et præscientia e sectione fi
brarum hostiarum. *Juvenam enim, dicit illi Deus,*
triennem, et cupram trimam mihi sumito, ac duas
in partes dividito, et partes bifariam divisas in ante
conspicuum ponito. Quod sane ubi fecisset, præ
scivit semen suum peregrinum et accolam fore in
terra aliena, et servitutis jugo detentum iri annos
quadringentos : et quæ sequuntur.

Phantasmati. Scribitur etiam, *phantasma quod*
dam, in quibusdam libris, in aliis vero, phanta
smati : oportuit enim utrumque poni, sed propter

Παραπλήσιον. Ὅμοιον φάντασμα.

Ἐξίς. Ἀπὸ συνήθους γνώσις.

Ἄ καὶ. Ἐνύπνια.

PLC. 153. *Σοφὸν δ' ἄν.* Καὶ ἄλλοτρόπως σοφὸν
ἂν εἴη.

Καινόν. Τὸ καινότερον.

Ἀγροικεῖται. Μωρῶς διατεθείη.

Ἐφημερίσι. Δῆλον ἐντεῦθεν, ὅτι καὶ ὁ Συνέσιος
αὐτος ἔγραψε βιβλίον ὄνειρους περιέχον ἑαυτοῦ, καὶ
ὅσα ἐπηκολούθησε τοῖς τοιοῦτοις ὄνειροις αὐτοῦ.
Ταῦτα γὰρ καλεῖ ἐπινοκτιδία, τοῦτ' ἔστι παρατη
ρμειώσεις τῶν ἐν νυκτὶ γινομένων ὄνειρων, καὶ τῶν
τούτοις ἐπακολουθησάντων καὶ ἐπισυμβάντων πραγ
μάτων.

Ἐν ἑκατέρῳ. Ἡμεριῆ καὶ νυκτερινῆ.

B *Τῆς μέσης.* Τῆς μήτης πρὸς τὸ βέλτιον, μήτη πρὸς
τὸ χειρόν.

Ἰσ' ἦς. Παρατηρήσεως.

Ἐρηγορότα τε. Ὅσπερ καὶ Ἀριστείδης ὁ ῥήτωρ
ἐποίησε. Σὺν γὰρ τοῖς ἄλλοις βιβλίοις αὐτῆς συνε
γράφατο καὶ βιβλίον ἕτερον περιέχον κατὰ λεπτὴν
τούς ὄνειρους αὐτοῦ, ὅς ἐν τῇ νόσῳ ἔωρα αὐτοῦ.
Φιλόστρατος μέντοι ὁ Ἀθημιος τοὺς βίους τῶν σοφι
στῶν ἀναγράφων, μέμνηται καὶ τοῦ τοιοῦτου βίτο
ρος, καὶ φησι περὶ αὐτοῦ τάδε· *Ἀριστείδην δὲ τὸν*
εἶτε Εὐδαιμονος εἶτε εὐδαιμόνα Ἀδριανοὶ μὲν
ἤνεγκαν· οἱ δὲ Ἀδριανοὶ πόλις οὐ μεγάλη ἐν
Μυσοῖς. Ἀθηναὶ δὲ ἡσκησαν κατὰ τὴν Ἡρώδου
ἀκμὴν, καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀσίᾳ Πέργαμον, κατὰ τὴν

C insolentiam locutionis, unum ex ambobus positum
est, quale quis voluerit : atamen extrinsecus sumit,
defective et alterum.

Ars. Cognitio a familiari et contubernali.

Scitum porro. Alio etiam modo scitum et industrium fuerit.

Morosa fuerit. Fatue, insolenter ac stupide constituta fuerit.

Acta diurna. Hinc manifestum est Synesium scripsisse librum sua somnia et quæcunque eadem subsecuta sunt continentem : ea quippe vocat nocturna commentaria, sive somniorum adnotationes, quæ nocturno tempore eveniunt, et facta quæ eadem consecuta sunt et insuper accesserunt.

In utraque. Diurna et nocturna.

Media. Quæ neque ad id quod melius, nec ad id quod pejus est, vergit.

Inter vigilandum. Ut Aristides orator fecit. Nam cum aliis voluminibus ipse composuit etiam alterum, quod juxta subtilitatem complectebatur sua somnia, quæ valetudine adversa obrutus viderat. Philostratus quidem certe Lemnius, Sophistarum vitam describens, mentionem hujus oratoris facit, atque ista de eo dicit : *Aristidem, sive Eudæmonis, id est beati filium, sive beatum, Adriani produxerunt. Est autem (Adriani) exigua Mysiorum civitas. Athenæ vero cum instruxerunt, quo temporis Herodis florebat actas, et Pergamum in Asia, juxta Aristoclis vocum obscuriorum interpretationem. Cum*

Ἀριστοκλέους γλωττω. Νοσώδης δὲ ἐκ μεира- A
κίου γινόμενος, οὐκ ἠμέλησε τοῦ πονεῖν. Τὴν
μὲν οὖν ἰδέαν τῆς νόσου, καὶ διὰ τὰ νεῖρα αὐτῷ
ἐπεφρίκει, ἐν ἱεροῖς βιβλίοις αὐτὸς φράζει· τὰ
βιβλία ταῦτα ἐφημερίδων ἐπέχει τινὰ αὐτῷ λό-
γον· αἱ δὲ ἐφημερίδες ἀγαθαὶ διδασκαλοὶ τοῦ
περὶ παντὸς εὖ διαλέγεσθαι. Ὁ γε μὴν Συνέσιος
ἐνταῦθα προτρέπων ἅπαντας τοὺς δυναμένους γρά-
φειν μὴ καταναλίσκων τὴν γλῶτταν εἰς ἐτέρας ἀνο-
ήτους ὑποθέσεις, ἀλλὰ γυμνάσιον ποιῆσθαι καὶ ἐπί-
δειξιν τὰ περὶ τῶν ὀνείρων, καὶ τοιαύταις χρῆσθαι
ἐφημερίαις, ἐμνήσθη καὶ τῶν τοιούτων, ἵποια δη-
λαδὴ διέξειν ὁ Λήμνιος Φιλόστρατος, περὶ Ἀριστελ-
δου τοῦ ῥήτορος, προθυμότερους διὰ τῆς τοιαύτης
μαρτυρίας ποιῶν τοὺς ἀκροατάς.

Ὁ Λήμνιος. Ὁ Φιλόστρατος.

Εἰς ἐρμηνείας. Εἰς φράσεως ἀφορμὴν καὶ λογο-
γραφίαν.

Τὰ φύσει. Φύσει γὰρ κεχώρισται τοῦ μέλιτος ἡ
πικρότης, ὅσον φύσει σύνεστιν ἡ γλυκύτης· τῷ μέ-
λιτι· ἀλλ' ἐάν τις ἐν ὀνείροις ἰδῆ εἶη ἐσθίει μέλι,
ὑπερνευγαίνει λύπη καὶ πικρία· καὶ τούναντίον,
ἐάν τις ἀψίνδιον.

Τῷ λόγῳ. Κατὰ λόγον τὸν ἀπέριω; ἔχοντα φαν-
τασίας.

Φαντάσθαι. Διδάξαι περὶ φαντασίας.

Φαῦλον. Ὁ μικρόν.

Τοῦ εἶναι. Ἐκ τοῦ μέλιτος ἡ γλυκύτης.

jam inde ab ineunte aetate incommoda infirmaque C
valetudine vexaretur, laborem non neglexit nec de-
tractavit. Igitur morbi speciem, et quod nervi eidem
horrore torpescerent, ipsemet in divinis libris asse-
vit. Sed eos diurnorum actorum libros scripturus
sibi quemdam sermonem applicat et accommodat;
hæc porro ephemerides bonæ atque utiles sunt ma-
gistræ bene disserendi de qualibet re. Hoc utique in
loco omnes, in quorum viribus situm est scribere,
cohortatur Synesius, ne linguæ ac styli laborem
impendant in alia absurda quædam argumenta,
verum exercitationem ac speciem adhibeant circa
ea quæ inter somniandum videntur, ac talibus
utantur pro diurnis commentariis. Meminit quo-
que talium, qualia videlicet commemorat Lemnius
Philostratus de Aristide oratore, alacriores prom-
ptioresque tali testimonio reddens auditores.

Ad elocutionis argumentum. Ad politæ orationis
facultatem, historiam solitumque sermonem.

Cum natura. Etenim naturali succo a melle se-
juncta ac separata est amaritudo, sicuti natura
dulcedo mellis inest. Quod si quis cernat in somniis
se mel comedere, dolori et amaritudini acerbita-
ti, que insuper fiet obviis: et contra, si quis absin-
thium.

Oratione. Secundum imaginationem rudem om-
nibusque experientia carentem.

Fingat. Doceat quod prodit e sua phantasia.

Ex natura. Ut e melle dulcedo.

Nullatenus. Acerbitas et amaritudo.

Μηδαμῆ. Ἡ πικρότης.

Ἀνεροήτοις. Ἀμαθῆσιν ἀνθρώποις.

Ἡ δέ. Ἡ φαντασία.

Σὺν χρόνῳ. Ἡ δὲ φαντασία, φησὶν, ἀχρόνως
ταῦτα φέρουσα δαίκνυσιν, οὐχ ὡς εἶδη πολλὰ, τοῦτ'
ἔστιν ὡς ποικίλων ἔχοντα, ἀλλ' ἅμα πάντα καὶ
ὡς ἓν.

Καὶ ὀρέγοιτο. Διδῶσιν αὐτῇ τῇ φαντασίᾳ.

Ἐνύπνιον. Ὁ ὄνειρος.

Ὀλόμεθα. Φανταζόμεθα.

Ἄπαν δ τι ἀν. Δείκνυσιν γὰρ πολλάκις πλοῦτον ἢ
δύσαν, ἢ γυναῖκα εὐεἰδῆ, δοκιμάζουσα οἰονεῖ ὅπως
ἔχει γνώμης καὶ προσπαθείας; ἔκαστος περὶ τὰ ὕλικά.

Βούληται. Ἡ φαντασία.

B Τελειοτάτης. Τελειοτατὴν ῥητορικὴν λέγει τὴν
ἀρχαίαν Σοφιστικὴν, ἣν ῥητορικὴν φιλοσοφούσαν
Φιλόστρατος ὁ Λήμνιος καλεῖ ἐν τοῖς βίοις τῶν Σοφι-
στῶν. Διαλέγεται μὲν γὰρ, φησὶν, ὁ παλαιὸς Σο-
φιστής ὑπὲρ ὧν οἱ φιλοσοφοῦντες μετὰ πεποιθή-
σεως, ὡς εἰδώς· προσόμια δὲ ποιεῖται τῶν λόγων
τ', « Οἶδα καὶ τὸ γινώσκω, καὶ τὸ πάλαι διέ-
σκεμμαι, καὶ βέβαιον ἀνθρώπῳ οὐδέν. » Ἡ δὲ
τοιαύτη ἰδέα τῶν προομιῶν εὐγένειάν τε προηγεῖ
τῶν λόγων, καὶ φρόνημα, καὶ κατὰληψιν σαφῆ τοῦ
δντος. Ἔοικε δὲ τῇ θεσπεσιωδῇ τε καὶ χρηστηριώδει
μαντικῇ. Καὶ γὰρ δὴ καὶ ὁ Πύθιος οὕτως τὰ πλεῖστα
ἀποφαίνεται, λέγων, Οἶδα δ' ἐγὼ ψάμμον τ' ἀρι-
θμόν, καὶ μέτρα θαλάσσης· καὶ, Τεῖχος τριτο-

Qui nihil apud se simile cogitarint. Imperitis ho-
minibus.

Cum tempore. At phantasia, inquit, ista adferens
citra omnem temporis mensuram ostendit, non
tanquam multas species, hoc est, velut distinctiam
habentes varietatem, sed omnes simul ut unam.

Atque porrigit. Ipsi phantasiæ largitur.

Suspicionem ducimur. Imaginamur.

De quacunque re voluerit. Nam sæpenumero
ostendit divitias, gloriam, aut mulierem specio-
sam, ita indicans prout unusquisque, quoad volun-
tatem et immodicam affectionem, animatus est
circa res materiales.

Voluerit. Phantasia.

D Absolutissimæ. Perfectissimam dicit rhetoricam
antiquam captiosam et cavillatricem Sophistarum
artem, quam rhetoricam philosophantem Philostratus
Lemnius vocat in Sophistarum vita. Disputat
enim, inquit, priscus sophista his de rebus in quibus
occupantur ii qui philosophiæ studio indulgent, cum
animi fiducia, sicuti peritus. Orationum vero præ-
mia facit: « Hoc scio, et, illud novi, istud pridem
consideravi, et, nihil homini stabile ac certum est. »
Talis exordiorum species et verborum generosis-
tatem resonare facit, et intellectum, vimque animi,
ac dilucidam rei comprehensionem et inventio-
nem. Adhæc similibus est fatidicæ et in exprimendis
oraculis perite divinationi. Etenim Pythius Apollo
per multa ita exprimit.

Mensuram pelagi tenco, numeros et arenæ.

γενεῖ ξύλον διδοῖ εἰρύσπα Ζεύς. Διελέγετο μὲν ἄτοι ἡ ἀρχαία σοφιστικὴ περὶ τῆς ἀνδρίας, περὶ τε δικαιοσύνης, ἡρώων τε πέρι καὶ θεῶν, καὶ ὅπη ἀπεισημάτιζται ἡ ἰδέα τοῦ κόσμου.

Τελειωτάτης. Εἴπουν φιλοσοφίαν ἐξ ἔθους χρηστοῦ συλλεγείσης, οἷς ἦν ἀρχαία.

Νεαισκειύεται. Ἡ ὡς δοκιμὴν ποιεῖται!

Ἐνδιδοῦσα. Παρεξιοῦσα.

Τοῦ οἰεσθαι. Οἰεται γάρ τις περὶ ἑαυτοῦ μεγάλη πρὸς ἀρετὴν· ἔπειτα θναρ ἰδὼν τὰ τοῖς ἐμπαιθεῖσι φιλούμενα, κέληνε καὶ αὐτὸς οὐχ ἤτεον ἐκείνων. Πειρωμένη γοῦν ἡ φαντασία καὶ δοκιμάζουσα, καὶ παραχωροῦσά τι πλέον τῆς οἰήσεως, ὑπολήψεως ἦ· ἔχει τις περὶ ἑαυτοῦ, ἀποδείκνυσι τὸν ἄνθρωπον, ὅτι οὐκ ἀπαθῶς δικάζεται περὶ τὰ θεάματα, ἀλλὰ ἡ ἰσχυρῶς συγκατατίθεται, ἡ ἰσχυρῶς ἀποκρούεται, ὡς ἕκαστος· ἔτυχε τὸν λογισμὸν ἀσχολῶν μεθημέραν περὶ τὰ πράγματα.

Οἰεσθαι. Τῆς ὑπολήψεως.

Προσπάθειαι. Σχέσεις.

Ραβ. 154. Ἀποστρυφόμεν. Μισοῦμεν.

Οὐχ ἡμιστά. Ἡ ὡς ἰσχυρῶς.

Καθεύδουσιν. Ἡμῖν.

Μελιχωτάτων. Εὐφραντότερον.

Ἐναπομέρηνυσθαι. Ἐναπομένειν.

Ἐπὲρ ζωήν. Τὴν καθημερινήν.

Εἰ δὴ τις μέλοι. Εἰ οὖν βούλοιτό τις, φησιν, ἐγγράφως σημειῖσθαι τοὺς ὄνειρους, ὑφείλει συντιθέναι τούτους δι' ὀνομάτων καὶ ῥημάτων· εἴτ' οὖν λέξεων δριμύως ἀπορμένων τῆς ὑποκειμένης ὑποθέ-

Et,

Jupiter ex ligno muris Tritonida donat.

Visserebat quidem vetus Sophistarum peritita de fortunidine, de justitia, de diis et heroibus, et quemadmodum composita figurataque est mundi species.

Absolutissima. Quippe quæ philosophia quædam sit ex optimis moribus decerpita, qualis erat vetus.

Juveniliter audet. Documentum præstat.

Ultra opinionem. Cogitat enim aliquis de seipso magna, quantum ad virtutem: deinde dormiendo videns ea quæ iis, qui affectibus indulgent, grata amabiliaque sunt, ipse inhiat et intentus est, non minus quam illi. Itaque imaginatio periculum faciens, perpendens, indulgens, et quidpiam concedens ultra opinionem et conjecturam, quam quis de seipso habet, demonstrat hominem haud rigido, stupido immotoque animo affectum esse circa spectra. Verum aut fortiter annuit et assentitur, aut vehementer extrudit, ut unusquisque cogitationem assecutus est, se interdiu exercens in suis negotiis.

Maxime suavis est. Majorem lætitiā afferens.

Si certe quispiam debet. Ergo si quispiam voluerit, inquit, scribendo adnotare somnia, ex nominibus ac verbis ea debet componere. Igitur postea dictionibus subjectam ad scribendum materiam et animi conceptionem acriter perstringentibus, et illustri ac dilucido dicendi genere positam senten-

σεως καὶ ἐνοίας, καὶ δηλούντων ἐναργῶς τὴν ἐγκείμενον νοῦν· εἰ δὲ μὴ, νεκρὸν ἂν εἴη καὶ ἀνόητον τὸ σποῦδασμα, μὴ δυνάμενον ἀγαγεῖν τὸν διδασκόμενον ἀκροατὴν ἐν τῇ αὐτῇ νοήσει καὶ ὑπολήψει, ὅποιαν καὶ αὐτὸς ἔσχε καὶ ἔχει ὁ γράφων καὶ διδάσκων.

Ἀψυχα. Ἀνόητα καὶ νεκρά.

Ἄλλ' ὄτου. Ἡ ὡς ἕνεκα τοῦ διδάσκειν τὴν ἀκροατὴν περὶ ὄνειρων.

Ἐρ ταυτῶ. Λέγω.

Πάθει. Διαθέσει.

Κινομένων. Ἐμφύχων, ζώντων, φανερῶς δὲ λούτων τὸν ἐγκείμενον νοῦν.

Νικᾷ. Ἐν ὄνειροις.

Χωρεῖ πάντα. Πάντα ταῦτα, φησιν, εὐκόλως μὲν ἡ φαντασία χωρεῖ καὶ διδάσκει τὸν καθεύδοντα· ἡ δὲ λέξις δυσκόλως ἂν χωρήσειεν, ὥστε διδάξαι τὴν ἀκουστὴν.

Πῶς δ' ἂν. Ἡ ὡς οὐ βραδύως.

Ἄρα. Ἐπίβλημα, ἡ ὡς καθ' ὑπνους.

Ἄρα ὄρα. Ὄνομα, ἡ ὡς ὄνειρον.

Διαρέστη. Ἐτι καθεύδων.

Οἱ μὲν οὖν. Ἀλωέως καὶ Ἰφιμεδίας παῖδες ἐγένοντο δύο, Ὄτος καὶ Ἐφιάλης, οἱ δὴ τὴν ἑλικίαν ὑπερμεγέθεις καὶ τὴν τοῦ σώματος ῥώμην ἀνυπόστατοι γενόμενοι καὶ ἀνυπέβλητοι, ἔπαυσαν τοὺς πλησιοχώρους πολέμους· καὶ διὰ τοῦτο ἐμυθεύθησαν ὅτι τὸν Ἄρα ἐδῆσαν· μυθεύονται δ' ὅτι καὶ πλέον τῆς ἀνθρωπίνης φρονήσαντες φύσεως, ἡβουλήθησαν ἀναβῆναι πρὸς οὐρανόν· διὸ βρη ἕρεσιν ἐπετίθου, Παρνασσῶ μὲν τὴν Ὄσσαν· Ὄσση δὲ τὸ Πήλιον, καὶ

tiam experimentibus. Sin minus, mortuum fuerit et absurdum hoc studium, quippe quod impotens sit ad auditorem adducendum se disciplinæ tradentem in ipsam intelligentiam et comprehensionem, qualem ipsa habuit et habet qui scribit ac docet.

Inanima. Indocta, crassa ac mortua.

Cujus gratia. Veluti causa docendi auditorem, ut intelligat somnium.

Momentibus. Animatis, viventibus ac dilucide sensum subjectum aperientibus.

Vincit. Inter somniandum.

Omnium capax est. Horum omnium, inquit, in promptu capax est fantasia, et ea dormientem docet: ac compositio morose progredietur, ut instruat auditorem.

Quo autem pacto. Quasi dicat, haud facile.

Per quietem videt. Nomen vel somnium.

Excitatur. Adhuc somno sepultus.

Ideoque Aloidæ. Aloeï et Iphimediæ filii duo fuerunt Otus et Ephialtes, qui statura prægrandes et immensi, et quantum ad corporis robur intolerabiles, arrogantes et insuperabiles effecti, vicinis bellis finem imposuerunt: et ob id a poetis ficti sunt Martem in vincula conjecisse: fabulantur præterea eosdem ultra humanam naturam cogitantes voluisse in cælum ascendere, quocirca montes montibus imposuerunt, Parnasso quidem Ossam,

εφεξῆς ὁμοίως· ὄθεν ὑπὸ τοῦ Διὸς κεραυνωθέντες Ἀπώλοντο.

Οἱ μὲν οὖν. Οἱ τοῦ Ἀλωέως παῖδες Ὦτος καὶ Ἐφιάλτης παρὰ τοῦ Διὸς κεραυνοῦνται.

Ὀρη. Ὅσσαν καὶ τὸ Πήλιον. Ταῦτα γὰρ ὄρη περὶ Θετταλίαν. Ὀμηρος δὲ φησι ἐν Ὀδυσσεΐ,

Ὅσσαν ἐπ' Ὀλύμπῳ μέμασαν θέμεν, αὐτὰρ ἐπ' Ὀσση]

Πήλιον εἰσοσίφουλλον, Ἴν' οὐρανὸς ἀμβατὸς εἴη.

Ἰκάρου. Ὁ δὲ Ἰκαρος ἀνθρωπος ἦν καὶ αὐτὸς ἠβουλήθη δὲ τὴν ἀστρονομίαν μαθεῖν, καὶ τοὺς τῶν ἀστέρων δρόμους· μὴ δυνάμενος δὲ βραδίως τὰς τῶν λόγων ἀποδείξεις συνείναι, ἀπέπειε μεταξὺ τῆς μαθήσεως· διὰ τοῦτο ἐμυθεύθη ὅτι προσεκόλλησεν ἑαυτῷ κήρινα πτερὰ, ἵνα πετασθῆ πρὸς οὐρανόν· μεταξὺ δὲ τῆς πτήσεως τοῦ ἡλίου προσβαλόντος αὐτῷ σφοδρότερον, ἐτάκῃσαν μὲν τὰ πτερὰ, αὐτὸς δὲ ἐπεπτώκει ἐν ᾧ μέρει τῆς θαλάσσης ἔτυχεν, ἀπ' οὗ καὶ τὸ πέλαγος ἐκλήθη Ἰκάριον· εὐτυχεστέραν οὖν φησι τὴν πτήσιν· καὶ πεσὼν ἐπνίγη ἐν τῇ θαλάσσῃ.

Ὀρωμέτην. Τὴν γῆν.

Σημιάτρεται. Σημειοῦται.

Χαλεπὸν. Εἶναι.

Ἀσγόμενον. Μεθήμεραν.

Γίνεσται. Ἐν ὑπνοῖς.

Μετὰ γὰρ μικρόν. Ἡ ὡς ἐνιαχῆ γὰρ ἐπὶ γῆς εὐρίσκεται. Οὐ γὰρ ἀπεδήμει, ἵνα φῶμεν ὅτι ἦλθεν ἐπὶ γῆς.

Ossa vero Pelium, ac deinceps similiter, unde a Jove fulmine tacti perierunt.

Ideoque. Aloeii filii Otus et Ephialtes a Jove fulmine tacti fuerunt.

Montes. Isti siquidem montes sunt in Thessalia. Ait porro Homerus in Odyssea, l. II :

Illi sunt conati imponere Pelio Ossam, Scilicet, atque Ossae frondosum involvere Olympum.

Icaro. Icarus et ipse homo erat : cæcæ enim astronomiam discere voluit, ac siderum cursus. Sed cum non posset facile rationum demonstrationes intelligere, despondit animum interim ab hac scientia : qua de causa fabulatum est eum sibi cereas alas conglutinasse, ut in cœlum evolaret, sed in ipso volatu sole eidem occurrente ac vehementius insultante, liquefactæ sunt pennæ, ipse vero cecidit in eam partem maris, quæ ei sorte contigit, a quo pelagus Icarium appellatum est (feliciorum itaque dicit somniorum volatum), ac delapsus in mari suffocatus est.

Adnotat. Quodam quasi signo nota.

Evadit. Inter somniandum.

Nam paulo post. Alicubi enim super terram invenitur : neque peregre aberat, ut dicamus eum venisse in terram.

Nihil enim. Nihil quippe aliud insomniorum est proprium ac peculiare, quam tempus interjectum oblegere, et citra temporis mensuram demonstrare quæ cum tempore et labore vigilantibus absol-

Οὐδὲν γὰρ οὕτως. Οὐδὲν γὰρ ἕτερον τῶν ἐνυπνίων ἴδιον ὡς τὸ κλέψαι τὴν μεταξὺ χρόνον, καὶ ἀχρόνως δεῖξαι τὰ σὺν χρόνῳ καὶ πόνῳ τελούμενα τοῖς ἐγρηγορήσιν, ὅσον χρημάτων κτήσιν, οἰκῶν πολυτέλειαν, σοφίας περιουσίαν, διάλεξιν πρὸς ἀγέλους, καὶ ὅσα τοιαῦτα.

Τὴν βληχῆν. Τὴν τῶν προβάτων.

Φωνήν. Ἐναρθρον.

Ἐποθέσεων. Τῶν ἐν ὑπνοῖς.

Τούς λόγους. Τὸ λογογραφεῖν.

Ἐγὼ γὰρ οἶμαι. Καὶ γὰρ κἀν τοῖς ὑπνοῖς δοκοῦσιν ὁρασθαι καὶ ἄλλα ζῶα πολλάκις ἀνθρώποις διαλεγόμενα, καὶ φυτὰ μεθιστάμενα αὐθορμητῶς, καὶ ἀνθρωποὶ δίκην πτηνῶν ἱπτάμενοι, καὶ τὸ σχῆμα πρὸς ἄλογα μεταβάλλοντες ζῶα, καὶ ἄλλα μυρία θεάματα τερατώδη. Φησὶν οὖν ὅτι καὶ οἱ τοὺς μύθους πλάσαντες ἀρχήθεν ἐκ τῶν ὑπνων ἔσχον τὰς ἀφορμάς. Ὡς γὰρ ἡ τῶν ὑπνων ἐξουσία καὶ αὐτονομία δείκνυσιν ἄλλοκότους θεάς, ἐμφασὶν ἀμυδρὰν καὶ εἰκόνα τῆς ἀληθείας αἰνιγματώδη, καὶ ὅσον εἰπεῖν προχαράγματα τῶν ὑπαρ ἐσμέντων· οὕτως καὶ οἱ μῦθοι μετ' ἐξουσίας τινὸς πλάττουσιν ἀνθρωπίνῃ φωνῇ διαλεγόμενα φυτὰ καὶ λθους καὶ ἄλογα ζῶα, καὶ μυρία τοιαῦτα, ἐν οἷς ἐμφωλεύουσι μὲν σκιαγραφίαι τινὲς καὶ σπέρματα παραινήσεων ἀληθῶν· ἡδονῆς δὲ πρόσωπον οἰκονομικῶς δεικνύουσι ταῖς λήχνους τῶν πολλῶν ἀνοαῖς.

Ὅς καὶ ταῶς. Τοῖς μύθοις.

Πρὸς τὴν αὐτονομίαν. Ἐξουσίαν, αὐθεντίαν,

vuntur, ut nummorum possessionem, domorum luxum et magnificentiam, sapientiæ abundantiam, cum angelis sermocinationem, et reliqua hujusmodi.

Balantem. Vocem ovium.

Vocem. Articulatam et perfectam.

Argumentorum. Quæ in somniis sese offerunt.

Sermones. Libros scriptitare.

Opinor. Nam et in somniis sibi videntur alia animalia identidem cum hominibus disceptare, arbores suapte conatu et impulsu transmutari, et homines instar voluerum volare, et quantum ad formam figuramque in belluas rationis expertes converti, et alia infinita monstrata spectra. Proinde asserunt ii qui fabulas composuerunt ab initio ex ipsis somniis habuisse occasionem. Ut enim somniorum licentia et facultas prodigiosas atque insolentes visiones ostendit, imbecillam speciem, et imaginem veritatis anigmaticis velaminibus operatam, et, ut ita loquar, priorum lineamentorum designationes eorum, quæ inter vigilandum eventura sunt : sic et fabulæ cum licentia quadam affingunt et comminiscuntur plantas, lapides, necnon bruta animalia humana voce disserere, et complura talia, in quibus latitant adumbratæ quædam descriptiones, et verarum cohortationum seminaria, et voluptatis larvam in rei domesticæ dispensatione avidæ multorum auditioni demonstrant.

Libidinem. Licentiam, facultatem et potestatem.

ΡΑΓ. 155. *Παρασκευήν*. Γυμνασίαν, λογογραφίαν.

Οἷς ἀρχή. Ἀνθρώποις.

Τῆς τέχνης. Ὅπερ προγύμνασμα.

Τέλος. Τούτῳ σκοπῷ, τῆς σπουδῆς.

Ὅσπερ ἐπὶ. Ὡς μάτην ἀσχοῦσιν ἐπὶ τῶν μύθων.

Εὐμάρτια. Εὐκολία ζωῆς ἀμόλθου.

Ἡ λέξις. Ἀλλὰ καὶ ἡ λέξις, φησὶ, περισπούδαστον ἂν εἴη ἐνταῦθα τοῖς φιλοτίμω; γράφειν ἐθέλουσι περὶ ὀνειρών. Ἐφόκια δὲ πραγμάτων γὰρ τὰς λέξεις, ὡς ἐπομένως τοῖς πράγμασιν εἰς δῆλωσιν αὐτῶν.

Γένοιτο. Ἡ λέξις ἢ ἐπιδεικτικῆ.

Χαλῶντι. Κατιόντι ἐκ τοῦ ὕψους τῆς φιλοσοφίας, ὅτε βουληθεὶ γράφῃ παραδοῦναι τι θεώρημα.

Ἐρμελετᾶν. Ὡς ὁ Ἀρισταίδης ἐν τῷ ὑπὲρ τῶν τεσσάρων.

Ἠλουσίῳ. Ὅσπερ ὁ Λιδάنيος ἐν μελέταις.

Ἦστῃν. Ὑπῆρχον.

Τάλαρτα. Λίτρας.

Ἐπιτηδείων. Φίλων ἐκείνοις.

Μεταδιδίξι. Ὑστερον.

Μὴ ὅτι. Οὐ μόνον οὐ φίλων.

Πολίτην. Τοιαῦτα προβλήματα πολλὰ προτιθέασιν οἱ ῥήτορες ἀλλήλοις γυμνασίας ἕνεκα· καὶ μάλιστα πάντων Ἐρμογένης ὁ Ταρσεύς. Ὡν τὰ

Ad comparationem elocutionis. Exercitationem ac solutam orationem.

Quibus artis princip. Hominiibus.

Artis. Quæ prior est exercitatio.

Finis. Huic est scopus studii.

Quemadmodum in fabulis. Quod incassum fabularum meditantur.

Vivendi facilitas. Morum suavitas in vita otiosa minime laboriosa.

Dictio. Sed hoc in loco, inquit, stylus fuerit magno studio affectatus ab his qui contentiosè de somniis scribere volunt: cæterum dictiones rerum appendices dicit, utpote quæ res sequuntur ad eorum explicationem, quemadmodum scapha sequitur navim.

Lusus fuerit. Dictio ad ostentationem comparata.

Relaxanti. E sublimitate fastigioque philosophiæ descendenti, quando voluerit litterarum monumentis aliquod disciplinæ speculamentum condonare.

Exercere. Quemadmodum Aristides in lib. *De quatuor*.

Locuplete. Sicuti Libanius in suis meditationibus.

Erant. Se hujus instituti auctores ostendebant.

Necessariorum. Quibuscum familiaritate et amicitia juncti erant.

Civem. Multa ejusmodi problemata et anfractuosas quæstiones rhetores exercitationis causa invicem proponunt, et maxime omnium Hermogenes ille Tarsensis. Ex quibus permulta excerpens

πλείστα διαδεχόμενος ὁ Λιδάنيος ἐμελέτα, τὴν ἑλὴν ὑπόθεσιν εἰς μῆκος ἐκτείνων, καὶ πλάττων, καὶ ὡσπερ σκιαμαχῶν, καὶ ἀγωνιζόμενος οὕτως. Μένονται οὖν ἐνταῦθα ὁ Συνέσιος ἐνδὲ τῶν προβλημάτων ἐκείνων· ἔστι δὲ τόδε· *Πέντης καὶ πλούσιος ἐχθροί*· ὑπέσχετο ὁ πλούσιος θρέψαι τοὺς πολίτας, εἰ λάθοι τὸν πέντην πρὸς ἀνάγκησιν· ἔδωκεν ὁ δῆμος· οὐκ ἔθρεψεν ὁ πλούσιος τοὺς τοῦ πέντης υἱεῖς· ἀπέθανον λιμῶ· καὶ κρίνεται φόνου. Μελετᾶται δὲ τὸ τοιοῦτον πρόβλημα κατὰ ῥήτῶν καὶ διάνοιαν.

Ἐννενηκοτούτης. Ἐνταῦθα τοῦ σοφιστοῦ Λιδανίου καθάπτεσθαι ἔοικεν, ὅς ἐς ἄκρον γῆρας ἐλάσας, προὔργου τὸ μελετᾶν ἐποιεῖτο. Οὐ γὰρ ἄλλου οὐδενὸς εὗρισκονται μελέταις πλείους τῶν αὐτοῦ, οὐδὲ τόσαι. Ἡ δὲ μελέτη, φησὶ, σκιαγραφία τίς ἐστι καὶ προγύμνασμα τινος ἔργου. Ὁ δὲ τὴν σκιάν τοῦ ἔργου διηνακῶς ὡς ἔργον ἀκτῶν ἐλαθεν ἀντ' ἀληθείας ψεύδος κρατῶν, καὶ πονῶν μάτην.

Τὴν παρασκευήν. Τὴν σκιάν.

ΡΑΓ. 156. *Παγκράτιον*. Ὀλυμπιακοῦς ἀγῶνας πέντε φασὶ, πυγμὴν, πάλην, δρόμον, ἀκόντιον καὶ δίσκον. Τὸ μέντοι παγκράτιον ἕτερόν τι ἦν. Σύνθετον γὰρ ἐκ πυγμῆς καὶ πάλης ἦν. Ἐξῆν γὰρ τῷ παγκρατιάσειν ἐθέλοντι οὐ μόνους τοῖς νόμοις τῆς πάλης, ἀλλὰ καὶ τοῖς τῆς πυγμῆς χρῆσθαι πρὸς

Libanius ea meditabatur, et in his stylum exercebat, totum argumentum in longitudinem et amplificationem extendens, et componens, ac veluti umbratile certamen exercens, et ita contendens. Itaque meminit hoc in loco Synesius unius illorum problematum: et sic se habet: *Quidam pauper et alter opulentus mutuo odio flagrabant: pollicitus est autem dives se civibus alimenta subministraturum, si pauper morte plecteretur: concessit populus. At filios pauperis non educavit dives, sed fame perierunt: tanquam in sordibus et in reatu cædis esset, accusatur locuples: talis quæstio meditando exagitur secundum dictum et sensum.*

Nonagenarius. Hic sophistam Libanium perstringere videtur, qui ad extremam senectutem progressus operæ pretium duxit in declamando studium collocare; nullius enim plures meditationes reperiuntur quam ipsius, nec tot. At meditatio, inquit, adumbrata quædam est descriptio ac præcedens exercitatio cujusdam operis. Qui autem operis umbram identidem ut opus exercet, imprudenter ei occulte mendacium pro veritate apprehendit, et incassum laborat.

Præparationem. Umbram.

Pancretium. Olympica certamina quinque esse dicunt, cæstum, luctum, cursum, jaculum et discum: erat quidem certe aliud etiam pancretium, quod constabat et pugilatu et lucta. Licebat enim ei qui quinquartio uti volebat et in eo se exercere, non modo leges luctæ, sed etiam pugilatus vincendi gratia adhibere. Hic igitur Synesius abusive hauc

τὴ νικῆσαι. Ἐνταῦθα δ' ὁ Συνέσιος παραχρῆται τῇ λέξει, καὶ παγκρατιάζειν φησὶ τὸ κατὰ πάντας ἀγῶνας κρατεῖν καὶ νικᾶν· ὡσπερ καὶ ἄλλαι ἀλλαχοῦ λέξεσι παραχρῆται· ὅσον ἐν τῇ πρὸς τοὺς ἐπισκόπους περὶ Ἀνδρονίκου ἐπιστολῇ, ἔνθα φησίν, ὅτι Ἐγὼ μὲν προύβλεπον, ὡς ἐκ τῆς τυχούσης αἰτίας εἰς τὴν φύσιν ἐπανελύσεται ὁ Ἀνδρονίκος· οὕτε εἰκὸς ἀτολμότερον ἐσεσθαι, διὰ τὸ καὶ τό. Ἐνταῦθα γὰρ τὸ ἀτολμότερον ἐπὶ τοῦ θρασυτέρου ἐκλαμβάνει.

Παγκρατίον. Ἡ ὡς πάντας ἀγῶνας νικῆσαι.

Ἀπολύειν ἑαυτῶν. Τοῦτ' ἔστι τῶν οἰκείων λόγων αὐτοί, ἢ ὡς ὀφείλοντες καὶ κερδαίνειν αὐτοὶ τοὺς ἑαυτῶν λόγους καὶ τὴν σοφίαν.

Ἀρχιλόχος. Ὁ Ἀρχιλόχος οὗτος ἀρχαῖος ἦν λυρικός ποιητής, ὅς οὐ μόνον πρὸς Λύραν ἦδεν, B

vocem usurpat, et pancratium exercere dicit nihil aliud esse, quam principatum tenere et vincere, quemadmodum alibi aliis dictionibus abutitur. Veluti in epistola ad episcopos de Andronico, in qua dicit: *Quia commemoravi equidem, tanquam e quacunq[ue] causa in naturam reversurum Andronicum: nec decens ac consentaneum est eum formidolosum fore, propter hoc et illud.* Ibi enim non imbellem pro audaciore et confidentiore usurpavit.

Pancratium. Quasi ex omnibus certandi generibus palmam reportare.

Ex se ipsis incommodum percipere. Id est e suis domesticis orationibus privatisque commentis, ac si C sua ipsorum studia et sapientiam deberent lucrifacere.

Archilochus. Is Archilochus vetus erat poeta lyricus, qui non modo cecinit ad lyram, sed etiam heroico versu ea quæ sua ætate gesta sunt descripsit. Hunc summis laudibus exornat Philostratus

1) Desunt in Græco verba ipsa Synesii, τὴν παρανομουμένην ὑφ' ἡμῶν συγγραφῆν, et eorum explicatio. An de suo addidit interpretes?

ἀλλὰ καὶ ἐν μέτρῳ ἡρωϊκῶ τὰ καθ' αὐτὸν ἔγραψε. Τοῦτον ἐπαινεῖ καὶ Φιλόστρατος ἐν τοῖς βίοις τῶν σοφιστῶν. Παράγει γὰρ ἐκεῖνός τινα τῶν σοφιστῶν λέγοντα, Ὅμηρον μὲν φωνὴν σοφιστῶν, Ἀρχιλόχον δὲ πνεῦμα σοφιστῶν.

Οὔτε γὰρ. Ὡσπερ ὁ Λιδάνιος ἐν ταῖς μελέταις.

Τὸ μὲν ἡρωϊκόν. Ἡρωϊκὸν καλεῖ φύλον τοὺς στρατεύσαντας κατὰ τῆς Τροίας Ἕλληνας, οὓς ἐνδοξότερους, φησίν, ἐποίησαν τοῖς ἑαυτῶν ποιήμασιν· ἑαυτοὺς δὲ ἀκλεῖς εἶσαν, οὐδὲν περὶ τοῦ ἑαυτῶν βίου εἰπόντες οὔτοι ποιηταί.

Ἡρωϊκόν. Τοὺς ἥρωας.

Ἐπικυδέστερον. Ἐνδοξότερον.

Τῆς ἀρετῆς. Τῆς ποιητικῆς.

Παρανομουμένην. Τὴν καινοτομουμένην.

Πιστεύεται. Ὁ χρόνος.

in Sophistarum vita. Introducit enim ille quempiam sophistarum dicentem, Homerum quidem vocem esse sophistarum, Archilochum vero spiritum sophistarum.

Neque enim. Velut Libanius in suis meditationibus.

Heroum genus. Heroicum vocat genus, Græcos qui ad expeditionem Trojaram profecti sunt, quos illustriores clarioresque, inquit, suis poematibus effecerunt: se ipsos vero inglorios et illaudatos esse passi sunt poetæ, nihil de sua ipsorum vita dicentes.

Virtutis amore. Poetices.

Librum a nobis insolenter conscriptum(1). Contra leges res novas molientem. Et est sensus: Si quis cupit litterarum monumentis reliquere orationem quæ a se ad posteros perveniat, inornatum et inconditum hunc librum contra consuetudinem scriptum inquirat et evolvat.

FRAGMENTA

EX NICEPHORI GREGORÆ DIALOGO INEDITO CUI TITULUS:

ΦΛΩΡΕΝΤΙΟΣ Η ΠΕΡΙ ΣΟΦΙΑΣ.

(Ex ms. cod. Reg. Paris 2992 edidit Val. Parisot in *Cantacuzène homme d'Etat et historien*, Paris, 1845. Viri docti analysin vernaculo sermone scriptam retinemus (*)).

Le Florentius est un de ces dialogues dont Grégoras affectionnait la composition et dans lesquels il imite la manière de Platon et de Lucien, mais encore plus celle du dernier, tout en se flattant de reproduire les allures et le style du premier. Son but, dans celui-ci, est de raconter, en l'arrangeant, un colloque public qu'il eut avec Barlaam en 1330 ou 31, et dans lequel il paraît que l'avantage lui resta. Il a lui-même fait mention de sa relation de cette espèce de tournoi d'érudition dans son Histoire XI, 10, et il assure ne l'avoir écrite qu'à la sollicitation de ses amis. Il y déguise les noms des personnages principaux sous des pseudonymes : ainsi lui-même, il devient Nicagoras (pseudonyme qui présente et le commencement de son premier nom et la fin du second) ; on reconnaît Métochite dans Métrodore, c'est probablement Synadène (à moins qu'on y soupçonne Cantacuzène lui-même) qui est Démarate ; les deux partis (pour Andronic III et pour son petit-fils), sont nommés Héraclides et Cécropides ; de même les noms de lieu (Athènes, pour Byzance, Calydon pour Durazzo ? la ville anonyme de Thessalie pour Thessalonique ? etc.) ; et aussi l'ostracisme pour le simple bannissement.—Le dialogue est véritablement très-piquant sous plus d'un rapport ; et il offre de l'intérêt pour l'histoire littéraire : il est étonnant qu'il n'ait pas été encore publié. On nous saura gré d'en extraire quelques passages qui peuvent, même en atténuant les exagérations de Grégoras, faire bien saisir les deux traits dominants du caractère de Barlaam. une grande outrecuidance et une grande légèreté, ce qui du reste n'empêche pas qu'il ne joigne en réalité à des connaissances sur divers points (sans être encyclopédique comme il le prétendait) de la facilité et de la faconde.

Voici comment Barlaam est mis en scène (après dix ou douze pages de propos relatifs en partie aux affaires politiques).—ΦΛΩΡΕΝΤΙΟΣ. Ἐκώμασέ τις ἐς τὴν Ἑλλάδα Ξενοφάνης ὁ Θρασυμάχου, πολλὴν τῆς σοφίας ἐπίδειξιν ποιήσεν ἐπαγγελλόμενος, καὶ πρῶτα μὲν ἐς Καλυδῶνα πόλιν μεγάλην τῶν Αἰτωλῶν ἐπιδήμησε· κακείθεν ἐς ἐτέραν πόλιν μεγάλην καὶ οὐδεμιᾶ τῶν προτείων παραχωροῦσαν ἐς λόγους ὄψασαι ἐξ Αἰτωλῶν ἀρξάμεναι, μέχρι καὶ ἐς Λόκρους τῆς Ὀζόλας διήκουσι.—ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΟΣ. Πόθεν

Α δ' ὀρμώμενος οὗτος ἦν ὁ ἀνὴρ, καὶ ποίας πατριῆος καὶ γένους ; — ΦΛΩΡΕΝΤΙΟΣ. Οἶσθα, ὦ φίλε Κριτόβουλε, κόλπῳ τινὶ Ταραντίνῳ καλούμενον, στενὸν τε καὶ ἐς πολὺν παρατείνοντα μῆκος, καὶ πόλιν μεγάλην πρὸς τὸ ἀρκυῶν κέρας κειμένην αὐτοῦ Λακεδαιμονίων ἀποικῶν ; — ΚΡΙΤΟΒΟΥΛΟΣ. Εἰ μὲν ἄλλην τινὰ φῆς, οὐκ οἶδα, Φλωρέντιε· εἰ δὲ τὴν μετὰ τὸν Ἴόνιον κόλπῳ, καὶ μάλα γε οἶδα. — ΦΛΩΡΕΝΤΙΟΣ. Οὗτος τοίνυν Ταραντίνων ὁ κόλπος, ὦ φίλε Κριτόβουλε, πρὸς μὲν δύσιν καὶ Ζέφυρον ἀνεμὸν ἀφήσει τὴν δευτέραν καλουμένην Ἑλλάδα, τὴν τῆς Πυθαγόρου σοφίας πάλαι αἰρεσιῶτιν· πρὸς δὲ ἔω τὴν Καλαβρῶν ἐπαρχίαν, ἣτις ἐν δεξιᾷ ἴοντι ἐς ἄκραν Ἰαπυγίαν τῷ Ἴονιῳ ξυνάπτει· πελάγει· ἐξ ἧς καὶ ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ὤρμηται Ξενοφάνης. Διαλέκτω γε μὴν κέχρηται, φύσει μὲν τῇ Λατίνῳ καὶ Ἰταλῶν, βεβιασμένως δὲ καὶ τῇ γε Ἑλλάδι ταύτῃ καὶ ἐγχωρίῳ ἡμῶν. Ἦ δὲ, αὐοῖρ d'autant plus de facilité à l'apprendre que non-seulement, comme le remarque Grégoras, son pays natal avait été la Grande-Grèce, mais que le sud de la Grande-Grèce avait appartenu jusqu'au onzième siècle à l'empire grec : il existe encore au fond des Calabres (qu'au reste, nous ne confondons pas avec la Calabre de Barlaam), à Rossano surtout, des vestiges de langue grecque. Il devait y en avoir bien plus dans le premier tiers du quatorzième siècle, quoique déjà l'italien fût formé.

Après diverses interruptions de Critoboul, Florentius (qui sera le narrateur de l'entretien entre Grégoras et Barlaam) nous montre l'enfant de la Calabre voulant connaître la Grèce par lui-même et se hâtant de venir en ce pays où il apprend tolérablement la langue, mais où ses prétentions deviennent démesurées et où l'orgueil lui tourne la tête, surtout après qu'il a quitté ses premières résidences (Calydon et une ville anonyme de Thessalie) pour Athènes. Ἐκεῖνον τοίνυν τὸν Ξενοφάνην, ἵνα ἄνωθεν ἀρξάμενος διηγήσωμαι, γένος μὲν ἐκ Καλαβρίας· εἶναι τῆκούμενον, ὦ λιπότε Κριτόβουλε, τὴν δὲ σοφίαν οὐκ ἐκ Καλαβρίας, ἀλλ' ἐς τὰ βαθύτερα τῆς Ἰταλίας ἴοντα, ἀρύσασθαι, καὶ ταύτην οὐ παντοῖαν καὶ πάσαν, ἀλλὰ μόνην τὴν Ἀριστοτέλους ὅση περὶ τὰ φυσικὰ γίνεται καὶ ὅση περὶ συλλογισμοῦς, ἐπειδὴ καὶ αὐτὴ γε ἐς ταμάλιστα τοῖς ἐκεί Λατίνοις τε καὶ Ἰταλιώταις σπουδάζεται, οὐ κατὰ

(*) Vide etiam tomi superioris col. 762, ubi Dialogi initium legitur. Edit.

την Ἀριστοτέλους μέντοι φωνήν, ἀλλ' ὡς ἔχει πά-
 λαι μετενεχθεῖσα ἐς τὴν ἐκεῖνου συνεσταλμένην
 γλώσσαν. Ἐραστής δ' ὢν ὁ ἀνὴρ τοῦ φύσει καλοῦ
 ἐς πόνον ἔχε μεταμαθεῖν καὶ τὴν Ἑλλάδα φωνήν...
 ὄθεν καὶ μεταβάς ἐς Καλυδωνίους, ἐκεῖ μετεσκευά-
 σαι πάντα, καὶ γλώτταν, καὶ πῶγωνα, καὶ στολήν,
 καὶ σχῆμα, καὶ ἦθος· οὔτε γὰρ ἔτι κείρεσθαι τὸν
 πῶγωνα δεῖν ἔκρινεν, οὔτε στολήν ἐνδεύσθαι λατι-
 νικήν καὶ οἷς μέλλει συμμίγνυσθαι Ἑλλήσιν ἑτερό-
 φυλοκ, ἀλλ' ἵνα μᾶλλον μὴ ἀπιστοῖτο καλύπτεσθαι τοῦ
 πῆρ' ὄτιωνδ' ἴσχυε καὶ πρὸς τὸ μελάντερον ὑπέδου τοῦ
 τρίβωνος. Ἐκεῖθεν μετέβη πρὸς πόλιν Θεσσαλικήν
 τινα, σοφίας μᾶλλον ἢ ἀστυγείτονας ἀντιποιουμένην,
 σεαυτοῦ ἀπέχουσαν Ἀθηῶν καὶ τῆς Ἀττικῆς οὐ
 μείον ἢ β'. Ἐνθα σύχρον περιμείνας χρόνον, ἐναβ-
 γέστερα εἰς τὸν τῆς Ἑλλάδος ἔχε φωνῆς ἔθισμόν...
 Κάκεινος διὰ τὴν τῆς Ἑλλάδος φωνῆς μετάληψιν
 ἀναβάς εἰς ὄφρυον, μέγαν μὲν ἑαυτὸν εἶναι ἐνόμισε
 καὶ σοφίας ἀπάσης ἐγκύμονα, τοὺς δ' ἄλλους ὡς περ
 ἀπὸ σκοπιᾶς ἦν καθορῶν, εἰς φαῦλόν τινα καὶ κάτω
 βίον καλινδουμένους. Ἐπεὶ δὲ καὶ τὴν τῆς σοφίας
 ἀπάσης μητρόπολιν τὰς Ἀθήνας ἀσθενῶς τηλικαῦ-
 τα διοικεῖσθαι περὶ τὰς λόγους ἀκήκω διὰ τὸ συμ-
 εῖν περὶ τὴν Μητρόδωρον καὶ Νικαγόραν δυστύχημα
 καὶ τὴν ἐπίσω τε καταψηφισθεῖσαν αὐτοῦ λήθην
 καὶ σιωπὴν μᾶλλον ἐμεμῆναι πρὸς τὸ παραβολώτερον
 τοῦ λογισμοῦ καὶ καιρὸν ἔχειν ἐνόμισεν ἤδη καὶ αὐ-
 τὸν Ἀθήνας μὴδενὸς τοῦ ἐναντιωσομένου τυγχά-
 νοντος ἀπελθόντα δόξης δημοτικῆς κληροῦχος γενέ-
 σθαι. Ταῦτ' ἄρα καὶ ὡς ἐπὶ σχεδίας τινὸς τῆς τοιαύ-
 τῆς ἐλπίδος φερόμενος ἐκώμαζε πρὸς Ἀθήνας, οὐδὲν
 μέτρον οὐδ' ἀγενεὶς συνορᾶν δυνάμενος περὶ ἑαυτοῦ.

Λὰ, ἵνα ἔχει δύο βου-
 τὰς ἐπὶ τῆς ἀφροσύνης καὶ τῆς ἀπειρίας. Ἡ πρώτη
 ἐστὶν ἡ ἀφροσύνη, ἡ δὲ δεύτερη ἐστὶν ἡ ἀπειρία. Ἡ
 ἀφροσύνη ἐστὶν ἡ ἀφροσύνη, ἡ δὲ ἀπειρία ἐστὶν ἡ
 ἀπειρία. Ἡ ἀφροσύνη ἐστὶν ἡ ἀφροσύνη, ἡ δὲ ἀπειρία
 ἐστὶν ἡ ἀπειρία. Ἡ ἀφροσύνη ἐστὶν ἡ ἀφροσύνη, ἡ δὲ
 ἀπειρία ἐστὶν ἡ ἀπειρία. Ἡ ἀφροσύνη ἐστὶν ἡ ἀφρο-
 σύνη, ἡ δὲ ἀπειρία ἐστὶν ἡ ἀπειρία. Ἡ ἀφροσύνη ἐστὶν
 ἡ ἀφροσύνη, ἡ δὲ ἀπειρία ἐστὶν ἡ ἀπειρία. Ἡ ἀφρο-
 σύνη ἐστὶν ἡ ἀφροσύνη, ἡ δὲ ἀπειρία ἐστὶν ἡ ἀπειρία.

goras, et l'ami de Métrodore. Quand tout est prêt
 pour cette joute d'érudition et que le public est
 assemblé chez Démarate, un des grands personna-
 ges d'Athènes, Nicagoras, faisant fonction d'inter-
 rogateur, ne tarde pas à établir bien incontestable-
 ment que Xénophane, son antagoniste, a dans
 toute la force du terme, et à la lettre, des préten-
 tions encyclopédiques. Πρὸς ταῦτα βραχὺ μειδιά-
 σας ὁ Νικαγόρας, Ἄγε δὴ οὖν, βέλτεστε Ξενοφάνες,
 φησὶ, φράζε ἡμῖν τίνα ποτὲ καὶ ὀποδαπὴν τὴν σο-
 φίαν ἔχων ἔχεις ἐπιδείξομενός. Παντοδαπὴν καὶ ποι-
 κλίην, ὦ Νικαγόρα, καὶ πρὸς πάντα ἀρκέσουσιν,
 ὅποσα καὶ οἷά τις ἀν' ἐρωτῶν βούλοιο· τῆ δ' ἄγε μὴ
 πειρῆσαι, ἵνα γνώωσι καὶ οἶδε σὺν σοί, καὶ σὺν
 τιτῷ σὺ. Après ce vers d'Homère, et une fois bien
 acquis par les paroles mêmes de Xénophane, qu'il
 prétend n'ignorer de rien (de telle sorte que s'il
 se trouve incapable de répondre sur les principes
 et problèmes usuels de telle ou telle science,
 évidemment il aura encouru le reproche ou de
 charlatanisme ou de légèreté, si ce n'est de l'un et
 de l'autre), Grégoras, que nous savons avoir été
 pourvu de connaissances astronomiques et en avoir
 été très-vain, entame l'examen par l'astronomie et
 prie l'Italien de déterminer astronomiquement
 (par l'horaire) l'heure du jour, se réservant de le
 faire passer de ce point de départ à la détermi-
 nation du lieu du soleil et des planètes dans le zodia-
 que; et il a bien soin de nous avertir que la
 question unique qu'il pose pour le moment est de
 celles qu'on adresse aux élèves en astronomie :
 Ὅ μέντοι Νικαγόρας τοῦ μεγέθους καταγνοῦς τὰς
 ἐπαγγελίας τοῦ Ξενοφάνους, δεξιῶς πως ἐπιβραπί-
 ζειν αὐτοῦ τὴν ὄφρυν ἐγκέχειρικεν ἐκ τῆς ἀστρονο-
 μικῆς ἐπιστήμης ἀρξάμενος. Καὶ εἰ δὴ λοιπὸν τὰς
 τῶν ἀστρονομικῶν ὑποθέσεων μεῖζους καὶ ὦν λόγοι
 ποικίλοι τὰς ἀποδείξεις ἰχνηλατοῦσι πάσας ἀφελὲς καὶ
 παραδραμῶν διὰ τῶν μικροτέρων ἔκρινεν δεῖν ἐξελέγ-
 χειν αὐτὸν, ἵνα μάλα μᾶλλον αἰσχύνοντο τὰς γὰρ ἐν
 τοῖς μεγίστοις ἀγῶσιν ἀμχανίας οὐδ' ἄκρατον οὐδ'
 ἐμφανῆ τὴν χλευσὴν ἐπισύρσθαι, ἀλλὰ μικράν τινα
 καὶ ὡς εἰπεῖν ὀφθαλμῶσαν καὶ ὀμικλώδη, καὶ κατὰ
 τὰς Ἡφαίστου πορείας καὶ ταύτην ὡς τὰ πολλὰ
 χωλεύουσάν τε καὶ ἐπαμφοτερίζουσιν, τὰς δ' ἐν τοῖς
 ἤττοι καὶ προχείροις, ταύτας δ' ἐλεγχον γίνεσθαι
 τῆς τῶν θρασυτέρων ἀμαθίας μάλα σαφῆ καὶ μεσημ-
 θρινῆς ἀκρίβους περιφανέστερον. Καὶ Ὡς ἴδως εἰ καὶ
 μακάριος, ὦ Ξενοφάνες, ἔφησεν, οὕτω περὶ πάσης
 σοφίας ἐπίδειξιν ἱκανὸς εἶναι ἐπαγγελλόμενος. Φέρε
 τοίνυν, τὸν ὠροσκόπον ἐκεῖνον δεξάμενος, στήθι παρὰ
 τὴν τοῦ ἡλίου ἀκτεῖνα καὶ τὴν ὥραν ἦτις ποτὲ εἴη ἐν
 γε τῷ παρόντι διδάξω, ἵνα ὡς ἐξ ὀρητηρίου τινὸς
 ἀληθοῦς ἀφικόμενος ἐς τὴν εὐρῆσιν τοῦ τε ἡλίου καὶ
 τῶν ἄλλων ἀστέρων ὅπη τοῦ ζωδιακοῦ τυγχάνουσιν
 ὄντες ἕκαστος ἔχῃς σαφεῖς καὶ ἀναντιρρήτους τὰς
 ἀποδείξεις ποιεῖσθαι τῶν ἐμπεριελημμένων τῶν
 τούτων κινήσει λόγων. — Mais, hélas ! cette ques-
 tion si simple, l'homme universel n'y peut satis-
 faire : il reste court d'abord, puis se ranimant, il

On comprend très-bien dès lors, comment, a la
 suite d'incidents sur lesquels nous glissons ici,
 s'engage un défi d'érudition entre Barlaam et Gré-

la déclare inabordable, insoluble, le tout en mêlant à sa prose, des lambeaux de vers anciens, fort harmonieux assurément, mais qui n'ont rien de scientifique : Τὸ δὴ τοιοῦτο ῥάδιον τοῖς ἀρτιμαθείαι παιδίοις τυγχάνον ἀποκρίνεσθαι, οὕτω τοι φορτικώτατον ἔδοξε Ξενοφάνει ὡσπερ ἂν εἰ τις λίθον πολυτελεῖ κατὰ μεγάλῃ; θαλάττης ἀφεί; εἶτα ἐπέταττεν οὕτῃ; ἀβύσσου καὶ τῶν θαλαττιῶν πυθμένων ἐκεῖνος κείται ῥιφεί; καταδύνα ζῆτειν. Ὅθεν καὶ πρῶτα μὲν ἀφωνος ἔστη διαπορούμενος καὶ ἰλιγγιῶν καὶ στρεφόμενος ἄνω καὶ κάτω, ἔπειτα ἀπεκρίνατο λόγον πολλοῦ τινοῦ ἀπόζοντα τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ἀμαθίας, καὶ τί ταῦτ' ἐριωτῆ; ὦ Νικαγόρα, φησί, τοῖς ἀνθρώποις ἄληπτα τοπαράπαν τυγχάνοντα; τίς γάρ ἀνθρωπος ὦν γηγενῆ; ἀνέλθοι ἐς οὐρανὸν πώποτε, ἵνα θεασάμενος καὶ κατειληφῶς δρόμους ἀστέρων καὶ διαστάσεις καὶ ἀντιφράξεις αὐτῶν, σαφές τι ἀγγέλλειν ἔχοι τοῖς ἄλλοις; Τοῦτου γὰρ ἀδυνάτου τυγχάνοντος, οὐκ ἴσμεν ἐκεῖθεν οὐδὲν, οὐθ' ὄπη ἤως, οὐθ' ὄπη; ἡέλιος φαεσίμβροτος; εἰς' ὑπὸ γαζαν, οὐθ' ὄπη ἀνεῖται. Chacun s'étonne, on ne s'attendait pas à si facile et si prompte défaite; Nicagoras persifle l'homme encyclopédique; et Xénophane, qui prend le persiflage pour un encouragement, efface enfin de la liste des sciences sur lesquelles il peut ré-

porter à tout venant l'astronomie et tout ce qui s'y rapporte : du reste, il persiste à prétendre que sur toutes les autres il est prêt. Τούτων αὐτήκοι γεγονότες ὁ δῆμος, ἄλλοι ἐξ ἄλλων γεγονασιν ἀπαντες; οὐ γάρ ποτ' ὤήθησαν ἀπορῆσειν αὐτὸν πρὸς οὐδὲν τῶν ἀπάντων ὅσα γῆ τε αὕτη καὶ οὐρανὸς ἐκεῖνος προβάλλει μυστήρια. Ὅθεν ἐξαίφνης ἰδόντες ἄπερ οὐκ ἤλπισαν μεταβάλλοντες ἐγέλων ἀκάθεκτα καὶ ὑπεσῦριττον, καὶ θόρυβος ἤρθη πολὺς. . . (Nous omettons à regret des détails) Ὅ δὲ Νικαγόρας ἐπιστραφεὶς καὶ σιωπῆν ἐπιτάξας τῷ δήμῳ τὸ πρὸς γέλωτα τῶν πολλῶν ἐμέμψετο ἀκρατῆς, καὶ οὐ πάνθ' ἅμα πᾶσιν ἐφασκε δίδοσθαι πρὸς Θεοῦ; ἀλλ' ἄλλῳ μὲν ἄλλο, ἄλλῳ δ' ἄλλο. . . Τί τοίνυν καινὸν ἢ γέλωτος ἄξιον, εἰ καὶ ὁ σοφὸς οὕτωσ' Ξενοφάνης ὁ θρασυμάχου, ἐν Λατίνοις καὶ φύς καὶ τραφεὶς, παρ' οἷς οὐτ' ἀστρονομία οὐθ' ὅσα πλείστα παρ' Ἑλλήσιν ἤνθησαν εἰδῆ σοφίας οὐδὲν ἐκαὶ πολιτεύεται, τῶν τοιοῦτων ἄμιρος εἰμεινε καὶ αὐτός; φανήσεται γάρ ἐν ἄλλοις εἰδεῖσι δόκιμος ἴσως εἶναι. Ὅ δὲ Ξενοφάνης ὑπὸ τῶν τοιοῦτων λόγων ἀναθάρρῆσας, Εἰ λέγεις, ὦ Νικαγόρα, φησί; πλὴν γὰρ ἀστρονομίας καὶ ὅσα ταύτη τῶν μαθημάτων ἐπόμενα, τᾶλλα πάντα σοφία; εἰδῆ αὐτός; τε ἐξέμαθον καὶ ἄλλοι; πάντως ἱκανὸς εἰμι ἐκδιδάσκειν.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ.

NICEPHORI GREGORÆ EPISTOLÆ.

I. Præfecto mensæ.

(Ex Ms. bibliothecæ Electoralis Monacensis edidit ac annotationibus et versione Latina illustravit Fr. Xav. Berger in Beitrage zur Geschichte und Literatur, vorzüglich aus den Schätzen der pfalzbaierischen Centralbibliothek zu München, herausgegeben von Joh. Chr. Freiherrn von Aretin. — Junius 1805.)

Tu quidem, virorum optime, magnis encomiis orationes nostras in cœlum usque, ut ita dicam, cœfers : ego vero, benevolentia tuæ compensandæ

(1) Magnam epistolarum, a Græcis infimæ stantis exaratarum, copiam adhuc in bibliothecarum alytis manuscriptam asservari, nemo eorum qui editos catalogos vel obiter perlustrarint, est qui ignoret. Harum pleræque excerpta plena auctoris cuiusdam editione tam propter leve argumentum, quam propter styli labes publica luce indignæ sunt; nonnullæ tamen, vel quia historiae illorum tempo-

(*) Niceph. Gregoras I. vii. c. 5. §. 5: Ὅ δὲ Ῥωσικὸς τῆς στάσις, καὶ τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπι τῆς τραπέζης παρὰ τοῦ μεγάλου κεκλήρωται Κωνσταντίνου. (Russicus autem locum et dignitatem præfecti mensæ sortitus est a Constantino

A. Τῷ ἐπι τῆς τραπέζης (1).

Σὺ μὲν, ἀριστ' ἀνδρῶν, ἐγκωμίοις μεγάλους τοῦς ἡμετέρους λόγους εἰς αἰθέριον ὕψος εἰπεῖν ἀναφέρων διατελεῖς; ἐγὼ δ' οὐκ ἔχων, ὅτῳ σε τῆς διαθέ-

rum illustrandæ serviunt, vel alias ob rationes exceptionem jure merentur, inter quas mihi hæc quoque, quam ex cod. ms. Gr. 40 bibliothecæ electoralis deprompsi, Nicephori Gregoræ ad præfectum mensæ referenda videtur.

Fuere hæc aulæ Constantinopolitanæ dignitate Gregora ipso teste (*) insignitū Russiæ principis. Idque ab immemorali pene tempore, ut auctor hic

Magno.) Neminem vero hic offendat Ῥωσικός, pro Ῥωσσοκος, cum gens hæc a Constantino Porphyrogenneto de administrando imperio p. 55 et aliis simpliciter appelletur ὁ Ῥώ; ejusque terra ἢ Ῥωσία.

σεως πρὸς ἐξίαν ἀμειψόμεαι, μακράς σοι τὰς ἀπὸ Ἀ
γλώττης ἐκτείνω χάριτας. Ἐθέλω δέ σοι καὶ δι' ὧν
αποδέχη λόγων ἀφηγήσασθαι τι βραχὺ τῶν ψυχῆς
ἀπορρήτων ἐμοί, ἐν αὐτοῖς εἰδείης σαφῶς, ὅπως
ἄρα καὶ αὐτοὺς τὴν ἀρχὴν διετεθῆν ἰδῶν σε, εἰ δὴ
θεῖον ἢ ψυχὴν χροῖμα καὶ κατὰ σάθμην τὸ ταύτης
ἐκτείνεται βλέφαρον, καὶ οἶαν ὁ χρόνος ἐφεξῆς τὴν
ἐμὴν ἐξήσκησε γνώμην πρὸς σέ, καὶ ὡς ὑπὲρ τὰ
Κροίσου χρήματα τὰ τῆς σῆς μοι λογίζονται γλώσ-
σης ἐγκώμια καὶ ὑπὲρ πάνθ', ὅποσα μοι σήμερον οἱ
πλείους χαρίζονται.

Ἐγένετό τις ἀνὴρ ἐν Φρυγίᾳ πάλαι σοφός, τοῦ-
νομα Αἰσώπος, οὐ κατὰ τὴν Πυθαγόρου σοφίαν καὶ
Πλάτωνος, οὐδὲ κατὰ τὴν τοῦ Ἀκραγαντίνου Ἐμπε-
δοκλέους, οὐ μὲν' ἂν οὐδ' ὧν ἄλλων τὴν μνήμην
ῥέων ὁ χρόνος καθελείν οὐ δεδύνηται· ἀλλ' ἦν Αἰσώ-
πω τῷ Φρυγί τὸ ἐξαιρετὸν τῆς σοφίας, ὡς ἦν αὐτο-
διδάκτος καὶ φύσει σοφός, οὐκ ἀνθρώπων σοφῶν
ὁμιλίαις, οὐδὲ τέχνης ἀνάγκαις, οἷας αἱ προγενέστε-
ραι βίβλοι ταῖς μεταγενεστέραις διδάσιν ἀκοαῖς
τῆν ἑαυτοῦ ἐπιβήσασα φύσιν, ὡς τοὺς ὕστερον,
ὅποσοι σοφίας εἰναικα ἰθαυμάσθησαν, ἄλλον ἄλλως
ἰφελήθηται τὰ μέγιστα ἐξεγένετο, τοὺς μὲν τοῖς ἐν
Αἰγύπτῳ σοφοῖς ξυμβάλλοντας, τοὺς δὲ ἢ βίβλοις
ἐκείνων ἐγκεχυότας, ἢ στοᾶς καὶ ἀκαδημαίας ὁμι-

non vereatur abolita primæ collationis memoria
originem muneris a Constantino Magno arcessere, in
hoc solo fortasse hallucinatus, quod in locum
Constantini Porphyrogeneti Constantinum Mag-
num substituerit. Russorum enim nomen Const-
tiani Magni atate adhuc penitus ignotum, paulo
ante Constantini Porphyrogeneti tempora Græcis
innotescere cœpit, sub eoque imperatore demum
beata Olga petito Constantinopoli baptismo (*), et
adductis inde in regnum suum Christianæ religionis
doctoribus prima propioris connexionis cum im-
perio Byzantino fundamenta jecit, ut adeo vero-
simile sit, vel tum, vel paulo post ad arctius strin-
gendum amicitiaæ vinculum ab imperatore isto
Russicæ gentis principes dignitate hac exornatos
fuisse.

Princeps porro, ad quem Nicephorus has litteras
dedit, spectata temporum ratione (**) fuisse videat
vel Alexander II Miklaïlovitch, Andronico Pal-
æologo seniori cœvens, vel Juan Danilovitch, qui
totum Andronici Palæologi junioris imperium ab
ann. 1328-1344 explevit. Sub Andronico enim sen-
iore Nicephorus (***) a primo suo in aulam in-
gressu, factio ann. 1322, usque ad violentam hujus
imperatoris deturbationem plurimum ob ingenii
præstantiam gratia valuit; sub Andronico vero ju-
niore, confusa ann. 1330 insolenti Barlaami ja-
ctantia, ac suscepta dein publica docendi profes-
sione maximam nominis celebritatem consecutus
est, ita ut jam philosophus per antonomasiam no-
minaretur, ingensque ex omnibus provinciis ad

(*) Factum hoc a. Chr. 867, imperatore ipso post debi-
tam instructionem eam e sacro fonte levante.

(**) Vide *Histoire de Russie* par M. Levesque, t. 2. c. 2.
à Paris 1782.

(***) Vide Nicephori Gregoræ Vitam, t. X *Scriptorum
Byzantinorum*.

(****) Præfecti mensæ munia Georgius Codinus De offi-
ciis et officialibus curiæ et Ecclesiæ Constantinopolitanæ
c. 7, de mensa imperatoris his verbis describit: «Impera-
tori ad mensam assident ministri domesticus et præ-
fectus mensæ. Isti enim ministrant, si præsentibus sunt,

impar, prolixas tantum lingua gratias tibi repen-
do. Volo autem orationibus hisce, quæ tantopere a
te probantur, occasionem præbetibus parum quid
arcanorum mentis meæ tibi reserare, ut me fatente
ipse etiam noris, quomodo sub primum tui aspec-
tum dubius adhuc hæserim, utrum anima revera
divinum quiddam sit, ipsiusque acies ad amussim
protendatur, qualemque deinceps tempus opinio-
nem meam ratione tui reddiderit; et cur laudes, a
te profectas, Græsi opibus omnibusque præferam,
quibus hisce temporibus aliorum plerique me affi-
ciunt.

Fuit in Phrygia olim sapiens quidam, Æsopus
nomine, non ex Pythagoræ disciplina, aut Platonis,
neque ex Empedoclis Agrigentini, aut aliorum cu-
jusquam, quorum memoriam ætas fugax lapsu suo
abolere nequivit; sed habuit Æsopi Phrygis sapientia
hoc sibi peculiare, quod fuerit a semet edoctus,
et natura sapiens, non virorum sapientium consue-
tudine, aut artis præceptis, dum scilicet naturam
suam institutionibus, quales priorum libri poste-
rioribus tradunt, excoleret, quemadmodum sequi-
orum, qui sapientia causa admirationi fuerunt,
plerosque suo quemvis modo adjunctos esse constat,
alios quidem sapientibus in Ægypto conversantes,
alios vero illorum libris incubantes, vel Stoæ aut

eum audiendum concursus feret. Certe ultra An-
dronici junioris imperium epistolæ hujus ætas
vix proferri potest, cum turbas, quibus sub Joanne
Cantacuzeno, ejus successore, omnia permisce-
bantur, communicationem cum gente Russica pen-
itus interrupuisse necesse sit, ipseque demum Ni-
cephorus ann. 1351, ad induendum monachi habi-
tum compulsus arctissima usque ad ann. 1354, quo
Joannes Palæologus rerum potitus est, custodia
sepiebatur, cujus sub imperio pariter, licet libera-
tus fuerit, Turcis dominatum in Europa magis
magisque dilatantibus, omnia undequaque infesta
atque interclusa reddebantur.

Ex ipsa epistola tria hæc memorata sane digna
liquido mihi deduci posse videntur: I) linguam
Græcam Nicephori ætate in aula principum Russi-
corum una cum vernacula viguisse, cum prin-
ceps, (***) ad quem Nicephorus scripsit, non tantum
eam intellexerit, verum etiam expeditis me ea lo-
cutus fuerit; II), in bibliotheis Russiæ adhuc auto-
grapha Nicephori reperiri posse, cum ipse λόγος;
(sive orationes, sive historie suæ libros) illic trans-
miserit, quod eo majoris faciendum, cum auctor sæ-
pius scripta sua ab adversariis corrupta fuisse con-
queratur; III) hanc epistolam non fuisse solam, quam
ad principem istum exaravit Nicephorus, sed pro-
pter longioris jam temporis benevolentiam, qua se
ab illo affectum testatur, diuturnum inter eos
intercessisse litterarum commercium, ex quo, si
forsan in regni illius thesauris delitescat, non exi-
gua historie lux affulgere possit.

quemadmodum et pincerna. Ac paulo post: «Stat magnus
domesticus proximus imperatori, post eum domesticus
mensæ, post illum præfectus mensæ. Aferente igitur fer-
cula domestico rei domesticæ, quibus imperator vescitur
est, tradit ea præfecto mensæ, hic domestico men-
sæ, iste magno domestico, qui ar teponit ea imperatori.»
Cum Nicephorus in hac epistola principem Russiæ a
se visum scribat, dubium vix esse potest, hoc ejusmodi
occasione, cum frequens adhuc in aula Andronicorum ver-
saretur, contigisse.

Academizæ sectatores effectos; sed rudi incultaque solius naturæ virtute vir iste usus, prodigium non minimum sequentis ævi sapientibus se exhibuit, quem ego quoque, cum primum de eo audirem, inter fabulas, ab Atticis alium in modum efformatas, interque signenta fide prorsus indigna rejiciebam, hoc etiam, quemadmodum plura Græcorum, antiquioribus gentis hujus lusibus accensendo.

Verum postquam mihi consuetudinis tuæ periculum facere licuit, nativamque ingenii tui facultatem experiri, expeditissimamque illam linguæ promptitudinem, scientiæ cultura haud multum indigentem: non amplius eadem, ut prius, perverbia sententiæ meæ inhærebam, neque rem naturæ fines excedentem arbitrabar; sed inhibito navigii cursu, jam paucillum de hac mente deponere relaxabamque, simul vero etiam, ut par est, ipsam rerum naturam ratione pervestigare conabar, dixique, cum aqua, e nubibus ad terræ hunc, etationem defluens, ex aquis marinis ac fluvialibus consistat, profecto etiam fluvium solum absque nubibus terram humectare posse, quemadmodum Nilum audimus haustis e terræ visceribus undis pluvizæ vicem subire, omnemque Ægyptum irrigare. Quæ cum ita sint, multo magis tale quid de homine statuere licebit, si quis secum reputet, animam rationalem ex natura quidem sua prævia omnium scientiarum notitia imbutam esse, propter corporis vero gravitatem perturbari, hincque necessitatem oriri, ut extrinsecus per disciplinam, quasi applicita morbi medela, reminiscentiæ excitentur, eo tamen ordine, ut hæc necessitas non pari modo se ad omnes extendat. Consentaneum quippe est, cum animas inter ac corpora æque magnum reperietur discrimen, ut nobiliores animæ cum sincerioribus corporibus concurrant ac coagmententur, sicque ab origine sua facultate gaudeant, nullo negotio absque externis disciplinis in

Multiplici igitur ex capite maximas tibi gratias debeo, quod videlicet me primum diuturna dubitatione liberaris præclaro ac magnifico ingenio tuo, e quo prudentissima veluti scaturiunt consilia, quodque dein benevolentiam illam minime fucatam, quam nobis exhibere cœpisti, pari modo de die in diem continues, maxime autem, quod illustris lingua tua largas adeo in me laudes effundat. Censeo vero, etiam Phrygium illum sapientem, et quotquot alios eidem similes tempus protulit, magnas (si quis illis sensus) naturæ tuæ gratias debere, per quam mira de ipsis tradita jam astruuntur, atque confessa et extra omne dubium collocata redduntur.

II. Zaridæ.

(Notices et Extraits des mss., tom. XII, partie II, p. 22.)

Proverbium dicens,

Quod amici loco remoto viventes jam non sunt amici, inde a longo tempore aures meas obstrepuerat, fidem et mentem meam lacescendo, ita quidem ut nunquam ex animo ac cogitationibus plane ex-

λητῆ; γεγονότα; ἀλλὰ ξένη φύσεως ἀνὴρ ἐκεῖνος δυνάμει χρησάμενος τέρως ἔδοξε τοῖ; ἔπειτα σοφοῖς οὐ μικρὸν, ἐμοὶ δὲ καὶ μῦθος ἄλλως ἀτελιῶν ἀκούοντι κατεφαίνετο πρότερον καὶ πλάσμα πίστεως ἀπάσης ὑπερήριον, ἐπ' ἄλλοις καὶ τοῦτο προτέροις οἷα πολλὰ τὰ Ἑλλήνων ξυμβάλλοντι.

Ἄφ' οὗ δὲ τῆς σῆς ὀμιλίας εἰς πείραν εἶναι ξυνεπεπύκει μοι, καὶ τὴν αὐτοφύη ξυνείναι τῆς διανοίας παρασκευὴν καὶ τὴν οὐ μάλᾳ πολλῆς δεηθεῖσαν ἐπιστημονικῆς γεωργίας ἀρίστην τῆς γλώττης περιβολῆν, οὐκ ἔθ' ὡς πρότερον ἐνστατικῶς τοῦ δόγματος εἰχόμεν, οὐδὲ τῶν φύσεως ὄρους περιόντων ἐν τι τὸ πρᾶγμα ἐνόμιζον, ἀλλὰ πρῶμυαν κρουσάμενος ἀφήρουν ἤδη τι τοῦτο νοῦ καὶ παρίλυον, ἅμα δὲ καὶ λόγῳ βασανίζεῖν ἐπεχείρουν τὴν τῶν ὄντων φύσιν, ὡς εἰκό; καὶ ἔλεγον, ὡς ἄρ' ἐπειδὴ τὸ εἶκ νερῶν καταβρέθει ὕδρω ἐς τὴν ἀρδεῖαν τῆς γῆ; ἐκ τε θαλαττίων καὶ ποταμίων ὑδάτων ἐστίν· εἰκό; δὴπου καὶ ποταμὸν δίχα νερῶν ἄρδειν δύνασθαι ἤν, καθάπερ Νεῖλον ἀκούομεν ἐκ γῆς ὑετιζόντα καὶ ἄν τὴν Ἀἴγυπτον ἄρδοντα. Εἰ δὲ τοῦθ' οὕτω, πολλῶ γε δὴπου μᾶλλον ἐπ' ἀνθρώπου δέξαιτ' ἂν τι τοιοῦτον, εἰ τις συλλογίζοιτο, τὴν τῆς νοεράς ψυχῆς φύσιν προσιδέναι μὲν τὰ; ἐπιστήμας, διὰ δὲ τὴν τοῦ σώματος συνθλοῦσθαι ἐμβριθεῖαν, κἀντεῦθεν ἀναμνήσεις γίνεσθαι τὰς θύραθεν αὐτῇ μαθήσει, ὡσπερ ἐπιγενομένου νοσήματος φαρμάκου, οὐ μὴν ἐπάσιν, ὡς γ' εἶκεν. Εἰκό; γάρ καὶ ψυχῶν πρὸ; ψυχᾶς ὄσης διαφορᾶ; καὶ σωμάτων, πρὸ; σώματα, ξυνδραμεῖν καὶ συνεξέυχθαι δὴπου καὶ γενναιοτέρων ψυχῆν εἰλικρινεστέρω ποτὲ σώματι, κἀντεῦθεν ὄκωθεν ἔχειν ἀπόνως χωρεῖν ἐς τὴν τῶν ὄντων περινοῖαν δίχα τῶν θύραθεν μαθημάτων.

plenam rerum omnium notitiam pervadendi. Διὰ δὴ ταῦτα πάντα παντοδαπὰς ὁμολογεῖν σοὶ τὰς χάριτας ἀφειλέτης εἰμὶ, ὅτι τε μακρᾶ; ἀπαρίας ἔχει; ἀπαλλάξας ἐμὲ δηλαδὴ τῇ γενναίᾳ καὶ μεγαλοφυεῖ διανοίᾳ σου, ἐξ ἧς εἶπειν τὰ κεδνὰ βλαστάνει βουλευμάτων καὶ ὅτι πάνυ τοι σφόδρα γνησίως διαθεῖς σεαυτὸν ἐφ' ἡμᾶς, οὐ διαλείπει; τὸν ὁμοῖον τρόπον ἐς τὰ πρῶτω τῷ χρόνῳ προβαίνειν, πάντως δὲ καὶ τῶν ἐπαίνων ἔνεκεν, οὐς πλουσίους ἡμῖν ἢ λαμπρά σου χαρίζεται γλώσσα. Ἐγὼ δὲ καὶ τὸν Φρύγιον ἐκεῖνον σοφὸν ἀποφαίνομαι καὶ εἰ τινα; κατ' ἐκεῖνον ὁ χρόνος ἐτέρους προήνεγκε, μεγάλας (εἰ τις αἰσθησῆς) ὁμολογεῖν σοὶ τῇ φύσει τὰς χάριτας, δι' ἧς τὸ αὐτῶν βεβαιώσαντες θαῦμα ὁμολογούμενον ἡμῖν παρέδωσαν ἤδη καὶ ἀναμφίβολον.

B. Τῷ Ζαρίδῃ.

Ἡ μὲν παροιμία,

Τηλοῦ φίλοι ναλοντες; οὐκ εἰσὶν φίλοι, φάσκουσα, ταῖ; ἐμαῖς πάλα; πολὺν ἤδη χρόνον ἠνώχληκεν ἀκοαῖς πίστεως ἀπαιτούσα ἐγγύρα, καὶ τινα πειθῶ προβαλλομένη εὐπρόσωπον ἐς τῆδε παρέμεινε τοῖ;

ἐμοὺς λογισμοὺς ἐπιδοσκομένη, καὶ πρὸς ἐμφύλιον αὐτοῖς, ὡς εἰπεῖν, διεγειρούσα πόλεμον. Πρὸς γὰρ τὴν ἑμαυτοῦ γνώμην ἀποδιδέποντα οὐδεὶς ἦν ὃς ἐπειθεῖ με τρόπος ὄνιον ἀκολάστου πίστεως προσέσθαι ταυτηνί, τρόπον γὰρ, οὐ τόπον, τὰ τῆς φιλίας φήμη μετρεῖσθαι· πρὸς δ' αὖ τὰς τῶν ἄλλων, οὐδεὶς ἦν ὅστις οὐ. Καὶ ἦν τέως ἰσόβροπα τὰ τῶν λογισμῶν ἡμῖν τάλαντα. Νυνὶ δ' ἐκνενίκηκε καὶ περιφανὲς ἡ παροιμία ἔστησε τρόπαιον, ὅλας ῥοπὰς εἰς αὐτὴν ξυνωθήσαντός σου. Πολλὰ γὰρ αὐτὸς ἡμέτερα δεξάμενος· γράμματα, σοὶς οὐδ' ὄλγοις ἡμείψω· ὥστε σοι σκοπεῖον ἐστὶν ὁπόσον λύπης πέφυκε μὴ φίλον εἶναι σε τοῖς φίλοις. Ἄλλ' ἔβρωσο, καὶ τοὺς σοὺς μὴ πάνυ τοι πρόχειρος ἔσο φίλους ἐθέλειν λυπεῖν.

cesserit. Et sane pro indole mea nemo unquam mihi persuasit ut fidem moribus minus integris adhiberem, memori quod amicitia e moribus neque vero e locorum conditionibus dijudicari debet. Et sic quidem sententia mea non satis firma nunc demum mihi proverbii illius constantem ostendit veritatem. Tu enim ipse hujus rei testimonium affers: sæpe enim epistolas mea manu ad te scriptas accepisti, nec ipse ullas tuas ad me dedisti. Cogita quæso quantum doloris patiar videndo quod amicus cum sim, amicos non habeam. Attamen vale, et noli amicorum animam postmodum affligere.

Sequentes epistolas edidit Boissonadius in *Anecdosis*, tom. III, p. 187, ex codice Regio 2991 A.

Γ'. Τῷ μεγάλῳ δομοστικῷ.

B

Δ. Τῷ αὐτῷ.

Κύρος ὁ τῶν Περσῶν βασιλεὺς (1), οὗς ἐν τοῖς μέγιστα τῶν ἑταίρων ἐτίμα, παρὰ τὴν ἀριστερὰν ἐν τοῖς δέιπνοις ἐκάθιζε χεῖρα, φύλακας ἑαυτῷ τοῦ ἀσθενεστέρου ποιούμενος μέρους (2). Σὺ δὲ πάντας μὲν ὁπόσοι τῆς σῆς ἐπικουρίας πεφύκασι κρήζοντες, τοὺτους δ' αὐτὸς ὑπὸ τὸν τῆς σῆς δεξιᾶς καθίζεις λιμένα, ἵνα μᾶλλον ἐκείνοι φυλάττοντο· τὴν δ' ἀριστερὰν οὐδ' ἐπιγινώσκεις τὰς τοιαύτας τῆς δεξιᾶς ἀξιολίς εὐποίας (3). Κάκεινος μὲν ἐν μόνος γε τοῖς δέιπνοις, σὺ δ' ἐν ἅπαντι τῷ χρόνῳ λήθησας δειπνίζων ἅπαντας. Καὶ οὐτε νύκτες κοιμίζεις σου τὰς τοιαύτας ἰσχύουσιν εὐποίας, οὐθ' ἡμέρας περιπαῖν καὶ ἀνθελκεῖν ἐκ τοιαύτης γαλήνης εἰς πελάγη θορύβων πολιτικῶν· ἀλλ' ἐν ἀρμοστούσῃ τῇ χώρα μένειν ἐκάτερα δίδως μετὰ τινος ἠκριθωμένης τῆς πλάστιγγος· τοῦ γὰρ χρόνου διαδοχαῖς ἡμερῶν καὶ νυκτῶν παρατρέχοντος, σὺ καὶ τοῦ χρόνου βεβαιότερα κέκτησαι τάγαθά. Σὺ μὲν γὰρ τοὺς εὐρίππους ἐλέγχεις ἐκείνου τῇ μονίμῳ τῶν ἔργων χρηστότητι· ἐλέγξει δ' ἐκείνος τὴν σὴν δεξιὰν οὐ δεδύνηται· μέχρι καὶ τῆμερον.

Ἐπεὶ δ' οὐ μονοειδὲς σου τῶν ἀγαθῶν τὸ γέωργιον, ἀλλὰ πολύχουν ὁμοῦ καὶ ποικίλον ἐκ τῶν πλουσιῶν ἐγκάτων τῆς γνώμης ἀνέρχεται, ἠκρομέν σοι καὶ τῆμερον παράκλησιν ταύτην ἑπὲρ τοῦ σου (4) προσάγοντες, οὐ πολλάκις προστάτης ἐγένου καὶ μεγίστων παροχέυς ἀγαθῶν. Φάνηθι τοίνυν αὐτῷ κινδυνεύοντι θερμὸς προμηθεὺς, καὶ νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον δεομένῳ τῆς σῆς ἰσθῆς καὶ βεβαιότητος ἀγκύρας (5), ναὶ πρὸς Θεοῦ, καὶ τῆς συνθέου σοι μεγαλοψυχίας, θεϊότατε ἀνθρωπε καὶ πάντων ἀγαθῶν ἀνθρώπων ἀντάξει.

(1) In Boiviniano epistolarum Gregoræ catalogo recensita est Μεγάλῳ Δομοστικῷ inscripta, cujus initium, Κύρος ἐκείνος ὁ Καμβύσιος.

(2) Videatur Xenoph. *Cyrop.* viii, 4, 3.

(3) Præceptum est Christi ap. *Matth.* vi, 3: Σοῦ δὲ ποιούντος ἐλεημοσύνην, μὴ γνῶτω ἡ ἀριστερὰ σου τί ποιεῖ ἢ δεξιὰ σου.

(4) Sic codex, omisso forsân proprio hominis nomine, qui commendatur.

B

Ἐμοὶ (6) δ' ἐκ τῶν τοῦ σοφοῦ Σολομῶντος Ἀσμάτων δανεισαμένῳ τὰ τῇ παρούσῃ χρειᾷ προσήκοντα λέγειν ἐπεισοὶ πρὸς σὲ τὸν τῆς ἡμετέρας δημιουργὸν εὐφροσύνης· ἐ Νῦν (7) ὁ χειμῶν παρήλαθεν, ὁ δὲ τὸς ἀπῆλθε, τὰ ἀνθη ὤφθη, φωνὴ τρυγόνος ἐν τῇ γῆ ἡμῶν. Ὁθεν καὶ φρούδα γέγονε τὰ σχυθρωπὰ καὶ ἡδονῆς ὁράται τὰ πάντα μεστὰ, καὶ χάρις Θεῷ τῷ ταύτην χαρισαμένῳ τὴν εὐφροσύνην ἡμῖν. Δεῖ δὲ καὶ τοὺς ἐν εἰρηκτῇ καὶ δεσμοῖς τῆς τοιαύτης αἰσθήσθαι χαρᾶς καὶ λαμπρότητος, ὡσπερ ἐξ ἕδου μυχῶν ἀναστάντας, καὶ ὄψιν ἐλευθέραν ἀφέντας πρὸς σὲ τὸν τοῦ παρόντος δημιουργὸν ἑαρός ἤλιον. Ἔσται δὲ τοῦτο ῥᾶστα δι' ἐνὸς τετελεσμένον τοῦ ταλαίπῳρου, ὃς, τῇ σκληρότητι κρυστάλλωθεις τῶν δεσμῶν, πρὸς βίαιον κατενηγέχθαι βιάζεται θάνατον· ἀλλὰ, πρὶν αὐτὸν τοῦτο παθεῖν, βλέψον καὶ πρὸς αὐτὸν συμπαθῶς ἡ φύσει φιλεύσπλαγγχνος φύσις. Ἐφ' τι γὰρ πλημμυλὲς τε καὶ κίβδηλον ὑπέρχε δῆπου γε τὰν δρι, ἅπαν μακρὰν ὁ μακρὸς τῆς κακώσεως ἀπῆλασε χρόνος.

Ε'. Τῷ Ξυνοπούλῳ (8)

Ὁ παῖς ἐμὸς, τὸ τῆς χρειᾶς, ὀλίγου δὴ λέγειν, ἀπαραίτητον· ἡ δὲ σὴ μεγαλόνοια, φίλος ἐμοὶ πατρῷος. Τὸ δὲ κείσθαι κοινὰ τὰ τῶν φίλων ἢ τε παροιμία θεμιστεύει, καὶ οἱ τῆς φιλαλληλίας ἐπιστηρίζουσι λόγοι· δίδου τοίνυν ὁ βουλόμεθα, καὶ ὁ δυνάμεθα μὴ κατόκνει ζητεῖν.

Ζ'. Τῷ φιλοσοφωτάτῳ Ἰωσήφ.

Εἰ μὲν γράφοντας ἡμᾶς τοῖς φίλοις ἐπαινεῖς, μιμεῖσθαι χρή· εἰ δ' οὐκ ἐπαινεῖς, γράφειν χρή καὶ παραινέινως ἀρ' οὐ χρή.

(5) Alludit ad notum proverbium de anchora sacra: Ταύτην, ut est in Appendice Vaticana ii, 18, εἰς τῶν θάλατταν ῥίπτουσιν, ὅτε μέγιστος χειμῶν καταλάβῃ καὶ τελευταῖος· reser. ὅταν, et forsân τελευταῖαν.

(6) Deest hæc epistola in Boiviniano catalogo.

(7) *Cant. cant.* ii, 11, 12.

(8) Hæc epistola abest catalogo Boiviniano, ut sequena.

Ζ'. Τῷ πατριάρχῃ (4).

Πιττακὸς μὲν ἐκεῖνος ὁ Λέσβιος ἐν τι τῶν ἀνεφι-
κτων εἶναι ἐνόμιζεν ἀνθρώπων εὐρεῖν ἀγαθόν (?),
κὰν πάνυ ζητοῖ τῆς· Περιάνδρῳ δὲ τῷ Κορινθίῳ,
δυσχεροῦς τυπὸς εἶναι δοκούντος ἐπιτυγχάνειν ὧν
ἂν τις ἐπιθυμῇ, δυσχερέστερον ἐδόκει πολλῶ εὐρεῖν
δὲ ἂν ὧν προσήκει ἐπιθυμῇ. Ἄλλ' (οἰχέσθω φθόνος)
βῆδια ταῦτα γινόμενα βλέπομεν σήμερον, τὰ μὲν
σοι, τὰ δ' ἐμοὶ διὰ σέ, ὡς εἶναι τὰ πάντα σά. Σὺ γὰρ
ἀγαθὸς ἀνὴρ, εἴπερ τις ἀνθρώπων· ἐν δὲ τοῦτο σὸν
ἀγαθόν· δεύτερον δ' ὅτι καὶ ἀγαθὸς ἐμοὶ, εἴπερ τῷ
τῶν πάντων ἀνθρώπων, τοῦτο κοινὸν ἀμφοῖν, σοῦ
μὲν διδόντος, ἐμοῦ δὲ κληρουμένου. Τῆς δ' ἐτέρας
συσυγίας θάτερον μὲν ἐμοὶ μόνῳ καθήκει, πῶς μὲν
διὰ σέ, πῶς δὲ διὰ σοῦ, λέγω δὴ τὸ τυγχάνειν ὧν
ἐφίεμαι· τὸ δ' ἐπιθυμῆν ὧν δεῖ, τοῦτο δὲ σοὶ τῶν
πάντων μόνῳ πρόσσεν ἀνθρώπων· ὡς γὰρ ἀνθρώ-
ποις ἅπασιν τοῦ πνεῖν (3), οὕτως ἔφασκε σοὶ πάντας
εὐ ποιεῖν, ὡς ἂν εἰ, μὴ διὰ σουτῶν, ἀλλὰ δι' ἄλλους,
ἐς τὸν βίον παρήχθης. Ἐπει δὲ καὶ τήμερον, τὰ τῆς
σῆς φύσεως δόγματα πράττων, αὐτὸς εὐ ἡμᾶς πε-
ποίηκας τῇ ὑμῶν τὰσφαλὲς πορισάμενος βίβλω,
πέμπε πρὸς ἡμᾶς αὐθὶς αὐτήν, ἔν' εἰς τὸ ἐξῆς
ἐπιόντες, νῦν μὲν ἡμεῖς, νῦν δ' ὅποσοι τῶν φι-
λιων, πολλοὺς σοὶ τοὺς τῶν ἐγκωμίων ἀποδοίδημεν
κρότους.

Η'.

Ἡ μὲν παροιμία χαλεπὸν (4) χορείου κύνα γεῦ-
σαι (5) φησι, μὴδὲ γὰρ ἂν ἔχειν ὅπως ἀταλαίπωρος
τῆς ζητήσεως παύσαιτο ἐφεξῆς· χαλεπώτερον δ'
ἐμοίγε φαίνεται παύσασθαι, εἴ τις τοῦ σοῦ γεύσαιτο
μέλιτος· ὄρθῃ γὰρ τοὺς αὐτοὺς ἐγκειμένους αὐθὶς
καὶ μάλα αὐθὶς, καὶ τῆς συνήθους παρὰ σοῦ δεομέ-
νους ἐπικουρίας, καθάπερ ἐπὶ νηδὺς ἀσφαλοῦς τῆς
βεβαίας ὀχουμένους ἐλπίδος. Σὺ δὲ μὴ λήγεις, ὡ
βέλτιστε, αὐτὸς τε πράττων εὐ καὶ τὴν συνήθη τοῖς
δεομένοις παρέχων βοήθειαν.

Θ'.

Τὸν Κῦρόν φασιν ἐκεῖνον τὸν Μέγαν, μετὰ Μή-
δους καὶ Ἀσσυρίους καὶ Βαβυλωνίους τρόπαια, ἐπει,
καὶ ποταμὸν διαβῆς τὸν Εὐφράτην, ὅπλων Περσι-
κῶν τὴν ἀχρι θαλάττης Ἀσίαν ὑπήκοον ἐπεπράχει,
τότε τοίνυν φασιν ἐκεῖνον μελίζω τὴν ἡδονὴν τῇ ἑαυ-
τοῦ παραπέμπειν ψυχῇ, εἴ τις οἰανόητινα χάριν
ἤτησε παρ' αὐτοῦ, ἢ εἴ τις αὐτῷ τὴν ἄλλην Ἀσίαν
ἱργυρολογικῶς ἐκεκομίκει. Οὕτω γὰρ αἱ μεγάλαι
καὶ φιλότιμοι κρίνειν ἴσασι φύσεις, ὅτι τὸ μὲν οὐχ

ἄσπως συνέσει· καὶ στρατηγικῆς ἔξεω· ἀλλὰ καὶ
ψυχῆς εὐγενεοῦς ἀπαλλάξαντο· λείπεται δείγμα καὶ
βέρον διὰ παντὸς τοῦ αἰῶνος ἐγκώμιον, τὸ δ' ἐξ ἡμι-
σείας φιλοτιμῆσθαι τοῖς ἔχουσι δίδωσιν, ὡσπερ ὅλου
σώματος ἀρμονίαν κατακερματίζον καὶ ἀφαιρούμε-
νον τὰ βελτίω. Καὶ σὲ δὴ νῦν αὐθὺς εὐρηκῶς, ἀρι-
στε, πολλῶν χαρίτων θάλαμον, καὶ μὴδὲν μῆτε τῆς
ἐξωθεν εὐγενείας· λειπόμενον ὅποσα προσήκει μεγά-
λω· εὐτυχοῦσι κατὰ τὸν βίον ἀνδράσιν, ἀλλὰ καὶ
βυθίαν ἀβλακα διὰ φρενὸς καρπούμενον· ἐξ ἧς
ἀκραιφνεῖς βλαστάνουσι γινώμαι καὶ νόμιμοι δίκαι (6),
τῆς σῆς ἐπικουρίας δεόμενον σὺν μεγάλῳ τῷ θάρ-
ρει προσάγω σοὶ τουτονί, ἔργους καὶ τρόποις χρη-
στοῖς τὴν βάζκανον καθ' ἑαυτοῦ κινήσαντα δαίμονα·
χάριτας γὰρ ὀφείλων λαμβάνειν, παρ' ὧν εὐ πε-
ποίηκεν, ὁ δ' (7) ἐπιπλήξεις καὶ λύπας κομίζεται.
Καὶ βῆδια μὲν οἶδ' ὅτι καὶ μικρὰ τὰ τῆς λύσεως
φανεῖται σοὶ βουληθέντι, πολλοῦ δὲ τοῦ βάρους
ἀπαλλάξεις τουτονί τὸν ταλαίπωρον καὶ τῆς λύπης.
Καὶ μέντοι καὶ λαμπροῦς ἐντεῦθεν κερδήσεις (8)
καὶ τοὺς θεσθεν μισθοῦς.

Καὶ με μὴ μέμφου, μικρὰν ἐκ πρώτης, ὁ φασί,
γραμμῆς προσάγοντά σοὶ τὴν ζήτησιν καὶ ἡ-
κιστ' ἀξίαν τοῦ σοῦ μεγέθους· ἐμοὶ γὰρ οὐ μικρὸν
ἐφόδιον ἐλπίδος· ἔσται τουτί ἐς τὸ καὶ μελίζω θελή-
σαντι κατορθοῦν ἐν τοῖς ἐξῆς, τὴ δὲ γε πλεόν, καὶ
ἐς τὸ τὴν τῶν πλείστων ὑπόληψιν βεβαιούην, ὅσοι
νενομίκασι παρὰ σοὶ με τὰ μέγιστα δύνασθαι.

I'. Τῷ μεγάλῳ οἰκονόμῳ τῷ Βέκῳ.

Λόγος τοὺς Πυθαγορείους οὕτω τοι θεῖα, καὶ βε-
βαιότερα ἢ τὰ ἐκ Ἀωδώνης θεοπρίσματα, οἴεσθαι τὰ
τοῦ Πυθαγόρου δόγματα, ὡς ἐν πέντε διόσι σιωπῶν-
τας ἔτεσιν ἀκροδοῦναι οἱ τῶν λεγομένων, οὗτ' ἀμφι-
θάλλουσαν ἀκοήν, οὕτε γλῶτταν προειμένους ἀντί-
φωνον. Καὶ αὐτὸς δ' οὖν ἐγωγε ἑμαυτὴν ἀγλωττον
μὲν, πανήχοον δὲ σοὶ καθίστημι σήμερον, εἴπερ
ὄντα καὶ σαυτὸν αὐτὸς κριτὴν ἐθέλοις λόγων τῶν
ἐμῶν χειροτονεῖν. Κὰν δὴ σκόπτουσαν ἐπενέγκης
μοὶ γλῶτταν, κὰν μὴ, στήσομαι πρὸς ἐκάτερον,
μάλα τοι πρόθυμον οὐς σοὶ ὑπέχων. Καὶ κρεῖττον
ἐμοίγε τὸ σοῦ φανεῖται ψήφισμα, ἢ τοῖς Πυθα-
γορείοις ἐκεῖνοις τὰ τοῦ Πυθαγόρου δόγματα, εἰ ἐβ-
βούλει, καὶ τῶν ἐκ τοῦ Δελφικοῦ τρίποδος χρησμάτων
ἀσφαλέστερα· οὕτω τοι θεῖος ἐμοὶ καὶ αἰδέσιμος· σὺ
καὶ κράτιστος ἐν ἅπασιν καὶ σοφὸς ὑπὲρ τοὺς ἄλλους,
καὶ κριτὴς ὑπὲρ τοῦ Μίνω. Εἰ δὲ καὶ τὴν ὑπεσχη-
μένην βίβλον ἡμῖν πρὸς

(1) Non exstat hæc epistola in catalogo Boivianiano. Patriarcha ille est, puto, Joannes Glycys.

(2) Respicere videtur Pittaci dictum, χαλεπὸν ἐσθλὸν ἔμμεναι. Vid. Davisius ad Maxim. Tyr. 1, 1, etc.

(3) Plato Epist. 9 : Κάκεινο δεῖ σε ἐνθυμῆσθαι, ὅτι ἐκαστος ἡμῶν οὐχ αὐτῷ μόνον γέγονεν. Gregorius Naz. Orat. xxiii, p. 412 : Οὐδὲ γὰρ ἑαυτῷ γεγενῆσθαι μόνον ἐκαστον ἡμῶν, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν. Confier. Elmsleyus ad Euripidis Heracl. 2, ubi et Barnes.

(4) Est hæc epistola in codice Veneto, saltem si ex primis quatuor vocibus fiat iudicium. Vide Zanetti Catalogum p. 251.

(5) Theocritus x, 11, χαλεπὸν χορίω κύνα γεῦσαι. Vide Erasmus Adag. ii, 4, 22; Schott. ad Suidam Adag. xiv, 52.

(6) Ex Æschylo.

(7) Codex, ὄδ'. In codicibus sæpissime δὲ pro enclitica a librariis est habita. Hinc passim in editionibus ὄδε pro ὁ δέ.

(8) Forsan deest ἐπαίνους.

IA' (1).

Εἰ δὴ οὖν (2) καὶ σὺ γε αὐτὰς πατρίδα μὲν καὶ συμπατριώτας ἡμᾶς (3) παραλλάξας, ἄλλοις δέ τισι τοῦ σοῦ παρασχόμενος ἀπολαύειν μέλιτος, ἀχθομένων αἰσθητοῦ ἡμῶν, οὐκ ἀποτά τινὰ δρώντων, οἶμαι, αἰσθητοῦ ἂν, οὐδὲ καινὰ καὶ οἶα μήπω πρῖν, ἀλλὰ καὶ πάντοι γεγενημένοις ὅμοια. Εἰ δ' αὐτοῖ τε ἐπέχοιμεν καὶ τὰ σὰ οὐκ ἐθέλοισιν γλώττης ἐγκαλοῦσης ὑπεύθυνα τίθεσθαι, ὥρα σοι λοιπὸν σκοπεῖν ἔπσον τὸ δευρὸν τοιούτους ἀνδρας ἀδικοῦντι μεγαθύμους τε φῦναι, καὶ βῆστα ὑφιεμένους εἰ τίς πη ἀδικῆ. Ὅσον γὰρ οἱ πάσχοντες ὑπέκοντα τοῖς ἀδικήμασιν αὐχένα τίθενται ἔβελονταί, τοσοῦτο μεῖζω τοῖς δρώσι δημιουργεῖται τάγκλήματα.

Ἐγὼ δὲ καὶ Σωκράτην τὸν Σωφρονίσκου ἥδιον ἂν ἐπαινοῖην ἢ Πυθαγόραν τὸν Σάμιον. Ὁ μὲν γάρ, Ἀθήνησι γεννηθεὶς καὶ τραφεὶς, Ἀθήνησι καὶ ἐπολιτεύσατο, καὶ δημόσιον ἦν Ἀθηναίους ὄφελος ἢ Σωκράτους γλώσσαι καὶ τὰ Σωκράτους πράγματα· ὁ δὲ τὴν πατρίδα καταλιπὼν ἐς Ἰταλίαν ἀπέπλει, ἴν' ἡγεμόνα τῆς Ἰταλικῆς αἰρέσεως αἰῶσι τοῖς ἐξῆς ἑαυτὸν παραθεῖ. Ἄλλ' ἐκείνος μὲν ἴσως καὶ πρόσω γ' ἂν εἴη αἰτία, εἰ καὶ μὴ καθάπαξ καὶ τοῖς Ἴλοις, πάντως δ' οὖν μετρίως καὶ μετρίως· οὐ γὰρ ἱκανὴν ἔκρινε Σάμον, φαῦλόν τι νησιδίον, ὄγκον ἀρετῆς χωρησά, ὅσπον ἐκείνῳ Αἰγύπτιοι καὶ Χαλδαῖοι ξυμμίξαντι ἐξεπόρισαν· σὺ δὲ πατρίδα καταλειοῖπεις, οὐ μόνον γε τιμῶν εἰδυῖαν ἀρετῆν, ἀλλὰ καὶ γῆν, καὶ θαλάττην καὶ ἀέρος ἀνηρημένην τὰ καιριώτατα, πάσης δ' Ἀσίας δόξασαν ὀφθαλμὸν (4), Ἡρακλέου, δ' ἐπώνυμον καταστᾶσαν, ἀφ' οὗ τῶν Ἑλλήνων ἔστιν αἷς τὸ μέγα καθήκει κλέος.

Ἄλλὰ τούτων μὲν ἄλις· ἀστείου γὰρ εἶνεκα εἴρηται. Ὅρωμεν γὰρ ὅτι καὶ τὰ φυτὰ τοὺς καρποὺς ἐτέροις καὶ ἥκιστα σφίσι αὐτοῖς· ὑπανίσχει, καὶ θάλαττα τοῖς ἡπειρώταις μᾶλλον ἢ ἑαυτῇ καρποφορεῖ, καὶ γῆ τῶν ἀσταχῶν οὐχ ἢ φύσασα ὄνυατα, ὅτι μὴ σαφῶς· ἐτέροις ἐκπονεῖ τὸν τόκον, καὶ νόμος οὗτος ὁμονοίας ἔστηκεν ἀεὶ θαλάττη τε καὶ γῆ καὶ πόλεσιν ἀπάσαις, ἄλλα ἄλλως ἄλλοις· ἐφόδια φίλια· χαρίζομένου τοῦ κτίσαντος.

Ἐγὼ δὲ καὶ μεγίστας ὁμολογῶ σοι τὰς χάριτας, ἀκιδόηλους μοι τῇ γλώττη πρὸς τοὺς αἰεὶ μοι ξυνοῦντας παρεχομένῳ τὰς ἀφορμὰς· φιλοτιμίας γάρ τινος οὕσης ἐμοὶ μκνιῶδους πάντα μικροῦ τὰ βελτίω τῇ πατρίδι προσνέμειν, ἔπειτ' ἀποχρῶν λοιπὸν αὐτό· μοι τὸ τῆς γλώττης θέατρον ὑφαίνεις, οἰκοθεν οὐδὲν οὐκ ἔχοντος ἐμοῦ τῇ ξυνοτυχίᾳ χαρίζεσθαι πρόσφορον. Καὶ καινὸν οὐκ ἂν εἴη τουτί. Ἴδοις γὰρ

Α καὶ τοῖς ἱππικοῖς διαούλοις καὶ ταῖς ἀρματῆλασῆαις τοὺς μὲν ταῖς ἀληθείαις ἀθλοῦντας καὶ γανυμένους ἐπὶ ταῖς νίκαις, τοὺς δὲ μήτε πορπικούς τινὰς ἔχοντας δίφρους, μήτε παγκράτιον εἰδόμενος, συγκαίροντας δ' ὅμως ἐκείνοις, καὶ γέμουσαν ἡδονῆς ποιουμένους τρυφῆν τοὺς τῶν νικῶντων στεφάνους. Ἐβῆρωσο

IB. Τοῦ φιλοσόφου τῷ μητροπολίτῃ Θεσσαλονίκης τῷ Γλαβῶ (5).

Οὐκ οἶδ' ὅ τι τις ἂν ἐν τῷ βίῳ νοῦν ἔχων τιμώτερον ἀγοι τῆς τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν ὀμιλλας, ἐξ ἧς ὠφελοῖτ' ἂν εἰκότως, ἢ τὴν ἀρετῆν ἐκείνων θαυμάζων, ἢ καταγινώσκων γοῦν ἑαυτοῦ τοῖς ἐκείνων τὰ οικεῖα παρεξέταζων· ἐν ᾧ γένοιτ' ἂν τις ἀποτροπῆ τῆς ἐπὶ τὰ χεῖρα ροπῆς, ὅταν αὐτὸς αὐτὸν ὑπεύθυνον εἰδῆ καὶ πάσαις ψήφοις κατεγνωσμένον. Τῷ γὰρ αὐτὸν τινὰ κατηγορεῖν ἑαυτοῦ ὡς ἀνοστοῦ καὶ πονηροῦ ἔπεται τις συγγνώμη· ἀγαθὸν γὰρ καὶ τοῦτο. Ἐγωγ' οὖν φιλῶ μὲν τοὺς σπουδαίους, βιοῦν δὲ κατ' ἐκείνους ὑπὸ μαλακίας οὐχ ὑπομένω. Εἰσὶ τοίνυν οὗς θαυμάζω πολλοὶ, καὶ οἷς συνῶν μὲν χαίρω· ἀποδημοῦσι δὲ, εἰς ὀμιλίαν ἄλλην, ὃν δὴ φασὶ δευτερον πλοῦν, καθισταμαι, τὴν διὰ τοῦ ἐπιστελλεῖν. Σοῦ δὲ τὸν τρόπον ἐξαίρετον ποιούμαι· πάσαις γὰρ ψήφοις ὑπερβάλλει τοὺς ταυτὰ σοι προελομένους. Οὐκοῦν συνεῖναι τέ σοι, εἰ οἶδόν τ' ἦν, ἡδουλόμην ἂν, καὶ τῶν ἐκ τῆς συνθηλας ἀγαθῶν ἀπολαύειν. Ἐπει δὲ οὐτε ὅτε τοῦτο λαβεῖν τοσοῦτον ἀφροσῆκῆτι τῆς τιμωτάτης σου κεφαλῆς, οὐτε πρότερον ἐξεγένετό μοι κατὰ τὴν μεγάλην πόλιν συμμίξαι σοι (οὐ γὰρ ἦσθα κύριος, ὡς ἐπυθόμην, ὡς πᾶσιν ἐντυγχάνειν οἷς ἂν ἐθέλῃς), νῦν ὅτε τῆς ἀνάγκης ταύτης ἀπῆλλαξαι τοῦ τοῖς ἐτέρων ἐπεσθαι δόγμασιν (εἰς γὰρ κρεῖττον σχῆμά σε μετέστησεν ὁ θεὸς τὸ κατ' ἀξίαν σοι νέμων), δέομαι σοι τῆς διὰ γραμματῶν γοῦν ὀμιλλας ἀποροῦντι τοῦ τιμωτέρου καὶ πρώτου μεταδιδόναι μοι. Οὕτω γὰρ σὺ τε ἐπιεικῆς δόξεις, τοῦτο ποιῶν, ὅπερ οὖν καὶ εἰ, καὶ πᾶσι δείξεις ὅπως δεῖ τοὺς φίλους εὐεργετεῖν, ἐμοὶ τε τὰ μέγιστα χαρῆ, δείξας ὡς ἔστι τις λόγος ἐμοῦ παρὰ σοί. Καὶ μὴν ἴσως καὶ ὠφελῆσεις τῶν σῶν ἀκούοντα λόγων, οἱ μεγεθεὶ διανοίας τοῦτο πεφύκασι δρᾶν πρὸς τοὺς μὴ παρέρως προσέχοντας· ἐγὼ δὲ, τούτων ὦν ἔραστής, γνησιώτερον σφίσι προσέξω, εἰ μὴ τι ἄλλο, τοῦτο γοῦν αἰσχυρόμενος, τοσοῦτον ἀπολειφθῆναι τῆς σῆς ἐπὶ τὰ κρεῖττω σπουδῆς, ἢ σε φῶς ἀντικρυς ἔθηκεν ἐν ἡμῖν τοῖς ἐν ἀχλύϊ διάγουσι καὶ τοῖς πονηροῖς καὶ ἀνηκέστοις ἐνεσχημένοις πάθεισιν.

(1) Haec epistola quæ integra exstat in Monacensi libro fol. 281, inscripta est. Τῷ καθηγουμένῳ τῆς μονῆς τοῦ Χορτατοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ, Μαξίμῳ· initio hæcce: Ἀλέξανδρον φασιν. Conf. Boivinianus Epistolarum Gregoræ catalogus in Μαξίμῳ.

(2) Perit inter πρὸς paginæ versæ unam, et ἐδὴ οὖν rectæ initium, folium saltem unum.

(3) Cum infra dicatur ex Heraclea oriundus homo ἰππῆ ad quem Gregoras scripsit, patet fuisse etiam ipsum Heracleotam. Qua de re sunt et alia testimonia.

(4) Gregorius Naz. Or. xxvii, p. 517, Constantinopolim vocat τῆς οἰκουμένης ὀφθαλμὸν, quam ὅλης τῆς γῆς δευτερον ὀφθαλμὸν dicit esse Themistius Orat. vi, p. 83. Libanius, t. I, p. 551: Ἐρῶντα τῆς Ἑλλάδος, καὶ μάστιγα δὴ τοῦ τῆς Ἑλλάδος ὀφθαλμοῦ τῶν Ἀθηνῶν.

(5) E cod. regio 1424, ut et sequentem epistolam descripsi. Ex eodem libro, tunc aliis notato cifris, utramque in indicem Gregoræ epistolarum reipit Boivinianus.

Π'. Τοῦ αὐτοῦ τῷ πρωτοτοταρίῳ Θεσσαλονίκης Ἀ καὶ τῷ Σωτηριώτῃ.

Ἐξ ἡμισείας μοι φαίνεται χρηστός· ὅτι μὲν γὰρ ἐπιθυμῆς γραμμῶν ἐμῶν, παλαιᾶς ἐκείνης μεμνημένης διατριβῆς, ἀνδρὸς ἐπεικτοῦς δοκεῖς μοι πρᾶγμα ποιεῖν· τῷ δ' ἐξίν τυχῆν ὧν ἐράς, μὴ πρῶτος αὐτὸς χρῆσασθαι τοῖς ἐπὶ ταῦτα κινήσουσί με, κἂν βραδύς τις ὦ καὶ νουθῆς, ταύτῃ μοι τὸ δέον παραλείπειν δοκεῖς. Ἐπεὶ δὲ δεῖ τινα τῶν καλλίστων ἡγεμόνα γενέσθαι, σὺ δὲ τοῦτο λαβεῖν οὐκ ἠθέλησας, ἐξόν σοι τοῖς τοιοῦτοις ἀμέμπτως πλεονεκτεῖν, ἐγὼ σοι γίνομαι τούτων ὑφηγητής, ἐν οὕτως γούν ἐπιόμοι, πρὸς παράδειγμα βλέπων τούτων. Εἰ μὲν οὖν τούντεῦθεν, τὸ ῥαθυμεῖν ἀποθέμενος, ἐπὶ τὸ γράφειν ἤξεις, ἡμεῖς τὲ σε ἐπισυνεσόμεθα,

(Hanc epistolam cum sequenti edidit J. A. Cramer. in *Anecd. Oxon.*, tom. IV, ex cod. Laud. Gr. 10, chart., form. in-4°. sæc. xv.)

ΙΔ'. Τῷ φιλοσοφωτάτῳ Ἰωσήφ.

Ἀριστοτέλης ὁ Νικομάχου καὶ ὅσοι αἰρεσιῶται τὸ τῆς φιλίας οὐκ ἀπλοῦν ἐκδεδώκασιν ὄνομα, ἀλλὰ πολλαπλοῦν, καὶ πολλαχῇ διαφερόντως ἔχον ἐν τοῖς ἰδικωτέροις ἀπλούμενον. Μὴ γὰρ ὅτι πολιτικὴν ἀπλῶς καὶ φιλικὴν, ἔτι μὴν συγγενικὴν καὶ ἐταιρικὴν, καὶ ὅσαι τὴν σχέσιν ὁμοίαν καὶ ἀντιστρέφουσαν ἔχουσιν, ἀλλὰ καὶ ὁπόσοι ἀνόμοιοί τε καὶ ἀνισοί· ὅσα γὰρ κατ' ἀξίαν καὶ χρόνον, καὶ τούτων ὅτι εἶδέναι φιλίας ἐπεισαν αὐτοῖς. Μειζόνων δηλαδὴ πρὸς ἐλάττους· καὶ τούναντιον· καὶ θειοτέραν πρὸς ἀνθρωπικώτερα· καὶ τούναντιον· ἐντεῦθεν γὰρ καὶ τὸ θεοφιλὲς εἰσάγεται, καὶ φιλόθεον, καὶ φιλοπάτορ ὁμοῦ καὶ φιλότεκνον. Εἰ δὲ ταῦτα, καὶ φιλίαν οὐκ ἂν τῶν ἀπεικόντων εἴη καλεῖν τὴν μεταξὺ σχέσιν ἡμῶν τε καὶ μεγέθους τοῦ σου· τῷ μὲν ὑποκειμένην ταυτιζομένην, τῇ δὲ σχέσει διαφορομένην. Καὶ ἵνα κατὰ σκοπὸν ὁ λόγος πορευοίτο, ἔστι μεταξὺ τοῦ Περσικοῦ κόλπου καὶ ὁρῶν τῶν μεγίστων, ἡ Παρσάσπας καὶ Δαρδάνδας χωρίζει πρὸς ἑω καὶ ποταμὸν τὸν Ἰνδόν, χώρα τις οὐκ ἀπλήν τοῦνομα Καρμανία. Τὸ μὲν γὰρ αὐτοῖς ἴδιον, τὸ δ' οἰκουμένην γῆν· Μηδικὴν μὲν ἕως πρὸς ἄρκτον· πρὸς δὲ μεσημβρίαν, Ἰνδούς τε καὶ πελάγη τὰ τῶν Ἰνδῶν. Ἐν ταύτῃ λόγος εἶναι, ὅτι φιλίαν ὅποτε πρὸς ἀλλήλους ὁμολογοῖεν λύουσιν ἔστι· ἅς τῶν ἐπὶ τοῦ προσώπου φλεβῶν· καὶ τούντεῦθεν καταρρέον αἷμα τῷ πόματι ἀνακερανύοντες ἀλλήλοις προπίνουσι· βεβαίας ἦδη καὶ ἀσφαλοῦς φιλίας ἐνέχυρον ἔχειν ἡγοῦμενοι τὸ γεύεσθαι τοῦ ἀλλήλων αἵματος.

Τούτ' αὐτὸς ὥσπερ ἐχέγγυον ἀκραιφνὲς εἰληφῶς, τὰ μὰ σοι, εἰότατε ἀνθρώπων, παρεσχέκειν ἐνητηκότι γράμματα, ἀσώματος μὲν οὐκ ἂν τις ἴσως αἷμα φήσῃ· ψυχῆς γὰρ μὴ ἕτερον τρόπον οὐκ ἂν τοσοῦτον, οἶμαι, φήσῃ· ἀμάρτοι· ἐλπίδας αὐτὸς ἐμαυτῷ δεδωκὼς βραστήνης μεστάς καὶ τρυφῆς, ὡς ἐφαται τῇ δώσει τὸ λῆμμα· τοῦτ' ἦδη λέγω τοῦς σοῦς λόγους οὐδ' οὐ σοῦ γὰρ χάριν ἐπόνθησας, ὥσπερ εὐθὺς θάλαττα ἐαυτῆς εἶνεκα τὸ ὑδωρ ἀπλοῖ, ἀλλ' ὅσοι τούντεῦθεν διώκουσι κέρδος· εἰ δὲ σὺ τὰ σου τοῦ ἀνέκφορα μένειν ἡμῶν γὰρ εἶνεκα ἀξιοῖς, καὶ

καὶ σὺ τὸ δέον ἡνυκῶς ἔσθ'· δολοκλήρον γὰρ ἂν οὕτως τὸν σου τρόπον ἡμῖν καὶ οὐκ ἀτελεῖ γὰρ, ὡσπερ νῦν, παραστήσῃς. Κἂν πρὸς σὲ βλέπω, οὐκ ἀνήσω τοῖς ἴσοις ἀμείβεσθαι σε· δίκαιον γὰρ με, τοῦ γιγνομένου παντὸς τυγάνοντα παρὰ σοῦ, καὶ αὐτὸν τὸ δέον ἀντιδιδόναι· « Δὸς γὰρ τι καὶ λάβε τι, φησί τις σῶν παλαιῶν· ἂ γὰρ χειρὶ τὰν χειρὰ νίξει. » Εἰ δ' ἐμμενεῖς τῇ σιγῇ, μηκέτ' ἐμὲ δίωκε σκαιότητος, ἢ τῶν φίλων ὑπεροφίας· σαυτὸν δὲ αἰτιῶ τὸ δέον ἐκλελοιπῶτα, ᾧ μ' ἐκίνεῖς ἂν ἐπὶ τὸ γράφειν δεῖ. Σιγὴν γὰρ ἄξιω κάγω, τοῦ κινουτοῦ οὐκ ὄντος· ἐπεὶ καὶ νῦν οὐκ ἂν ἐμνήσθην πρὸς σὲ γραμμῶν, οὐκ εἰλωθῶς πρότερον τοῦτο ποιεῖν, εἰ μὴ με ὁ χρηστὸς εὐτοσι νεανίας κατε....

Β ταῦτα πολλὴν τοῖς θεομιμένοις χαριζόμενα τὴν ὠφέλειαν, τὰ δ' ἡμέτερα τούναντιον, καὶ ταῦτα πολλὴν ἐπισυρόμενα τὴν φαυλότητα, χωλεῦειν οὐδὲν κωλύει τ' ἀγαθόν. Τὸ γὰρ ἐξ ἐμοῦ σοι ἀνευδέες, ὡς ἐγφῶμαι, ἐρχεται· τὸ δὲ σὸν ἐς ἡμᾶς, οὐκ ἔχω ὅτι φῶ.

Καίτοι τούναντιον μᾶλλον ἔδει κολλῆ. Σὺ γὰρ εἰκόνα φέρεις τοῦ μεγάλου πατρὸς, ὃς μᾶλλον ἔστι φιλόανθρωπος, ἢ φιλόθεον τὸ ἀνθρώπινον· ἔπειτα καὶ τοῦ χάριν ἄλλου τί γίγνεται· ἂν ἀγαθοῦ, ἢ τὴν φίλιον οὐκ ὀρῶ· εἰ δὲ μὴ σὲ τοσοῦτον καταθεῖναι, ὅσον ἡμᾶς ἀναχθῆναι δεῖ· φεῦ τῆς ἐμῆς· τύχης· ἂ δειλὴ· τί μ' ἐς τοσοῦτον ἀγορήγητον ἐθήκας ὁπόσα τῶν σῶν ἀγαθῶν ὡς ὑπερόριον γίνεσθαι καὶ φυγάδα τῆς τῶν καλῶν ἀνδρῶν κοινωνίας χωρὶς τινος δημοτικοῦ ψηφίσματος· καὶ πρὶν κληρονομεῖν τοῦ κατατρέχοντος ἐξ Ἀττικῆς ὀστράκου, ἄλλως τε καὶ πᾶσαν ἀρμονίαν ἐξαιρετέον λοιπὸν ἐκ παντὸς, εἰ δὴ πολυμιγείην ἐνωσις αὕτη καὶ δίχα φρονεόντων συμφορήσεις. Οὐ γὰρ ἂν ἄλλως, οἶμαι, γένοιτο ἀνέσεις· ἄνευ καὶ ἐπιτάξεως. Ἄλλ' εἰ μὲν ταῦτα λέγων εὐ λέγω, πλοῦτιζε τοῖς σοφοῖς σου λόγοις ἡμᾶς. Τοῦτ' ἡμῖν ὁ σκοπός· εἰ δ' οὖν, σύγγνωθε· τοῖς γὰρ ἀκουσίως πταίσασιν ἐκούσιον ἔπεσθαι τὴν συγγνώμην δίκαιον. Ὡς γὰρ εὐ εἰμοιγε λέγοντι, ἐκόντι γίγνεται τοῦτο, οὕτως εἰ κακῶς ἀκοντι· τῶν γὰρ ἐναντίων μίαν οὐσίας τῆς ἐπιστήμης, ὡς οἱ πάλαι σοφοὶ δογματίζουσιν, ἔπειτα τῶν καλῶν ἐκουσίων γιγνομένων, ἀκούσια νομίζεσθαι τὰ κακά· ὡσπερ γὰρ καλὸς ἄκων οὐδεὶς, οὕτως οὐδ' ἐκὼν κακὸς οὐδεὶς.

Σὺ δὲ κρίνε ταυτὶ καὶ διαίρει τῇ σῇ μεγαλοψύχῃ σοφώτερον, καὶ μὴ λήγοις σοφρονίζων καὶ ρυθμίζων καὶ θύραθεν τὰ ἡμέτερα. Σὺ γὰρ μοι καὶ σοφὸς ἀπλανῆς καὶ κριτικὸς ἀρρεπῆς, καὶ Μίνως ζῶν, καὶ χρησιμοφῶν Ἀπόλλων. Ἄλλ' ὦ τίς ἂν μεθεῖη κατὰ μῆνα ἡμερῶν ἐκείνων ὅποτε συχνὰ ὀμιλοῦσι παντοῖαν κομίζεσθαι τὴν ὠφέλειαν ἀπὸ γλώττης ἡμῖν ἐξείη τῆς σῆς, ἀλείων μιμουμένοις τρόπον, ἐπειδὴν κατὰ θαλάττης ἐκείνοι τὴν σαγήνην καθέντες ποικίλην ἐκείθεν ἀνιμῶνται τὴν ἄγρην·

Παρίσταται δὲ μοι καὶ αὐτὸν ἐκεῖνο ποιεῖν, ὃ

τοὺς Ποσειδωνιάτας πάλοι φασίν. Ἀποικίαν γὰρ ἐκ Α
τῆς Ἀττικῆς ἐπὶ Τυρρῆνους (1) ποιησαμένοι; ἐκείνοις
ἔπειτα τῷ χρόνῳ τὴν εὐγενῆ φωνὴν ἀπολελωκόσιν
ἐκείνην, καὶ ἐς τὸ βάρβαρον ἀποξενωθεῖσιν τῆς δια-
λέκτου, ἔδοξε μίαν ἀπολεξαμένους τῶν Ἀττικῶν
τελεῖν πανηγύρεων· ἐν ἧ κατὰ δήμους καὶ φρατρίας
κοινῆ ξυνιδόντες, εἰς ἀνάμνησιν σφῶς αὐτοῦ; ὁμιλιῶν
ἀνήγον ἐκείνων, καὶ ὅσα τῶν ἄλλων πατρῶν ἐθῶν
τε καὶ νόμων· καὶ δακρύων νάματα θερμὰ ῥηγνύ-
τες ἐπὶ τούτοις, ἔπειτα ἀπηλλάττοντο. Τοῦτ' ἐκείνο
ποιεῖν ἀντικρυς νῦν καὶ αὐτὸς οὐκ ὀκνῶ· ἀλλὰ συ-
χνὰ παρὰ τὴν σὴν Ἀκαδημίαν καὶ τὸν περίπατον
ἔρχομαι τουτοῖ, καὶ συνοουσιῶν ἐκείνων ἔστιν ἅ
διὰ μνήμης ἄγω. Κάκειτ' ἐπειδὴ τὴν ἑορτὴν σε
τῶν ἐμῶν ὀφθαλμῶν καὶ τῆς ἀκοῆς οὐχ εὐρίσκων,
ἔνδικρυς καὶ συγχύσεως ἀπαλλάττομαι πλήρης· σὺ
δὲ μὴ λήγοις οὕτως μεμνημένος καὶ αὐτὸς ὀπω-
σοῦν μεμνημένος· εἰ δὲ καὶ ἀλλήλους αὖθις ὀφθαλ-
μαθὰ πρὶν ἐπιλίπη τὸ ζῆν, τούτου δ' ἐνὸς ἔμοιγε σφῆ-
δρα ἂν ἅπαντα ῥῆστα πωλοῖτο.

ΙΕ'. Τῷ μεγάλῳ δομοστικῷ.

Σὺ καὶ παρῶν ἡμῖν τρυφῇ γίγνη τῶν ὀφθαλμῶν,
καὶ ἀπῶν ἀφθονοῦν αὐ παρέχεις ταῖς τε ἀκοαῖς καὶ τῇ
γλώττῃ τὸ θέατρον· οὐδὲ γὰρ οὐδὲ Κροίσω καὶ Μίδῃ
τοσοῦτον πολυτάλαντος ἤρκεσε πλοῦτος πρὸς τῆ-
σιν, ὅσον ἐμοὶ διεξιόντων τε ἄλλων ἀκροατῆν κα-
θησθαι τῶν σῶν ἐγκωμίων· καὶ αὐ σιωπῶντων ἄλ-
λων, αὐτὸν κήρυκα γίνεσθαι διακρύσιον. Ἐπεὶ οὐδὲ
ἔστιν οὐδεὶς τῶν ἀπάντων, ὃς μὴ πεπειραταί σου,
καθάπερ πολυτελοῦς γινομένης διανομῆς τῶν σῶν
ἀγαθῶν, οἷον ἐκ παραδείσου πολυανθοῦς. Γίνεται
γὰρ καὶ δήμοις καὶ πόλεσιν ἡδιστον ἐντροφήμα τὰ
σὰ διηγῆματα· καὶ πανηγύρεις οὐκ εἰσὶν οὐδ' ἀγο-
ραὶ, αἱ μὲν μεσθαὶ τυχάνουσι σοῦ. Ὅ μὲν γὰρ
ἀνακηρύττει τὴν τῶν ἡθῶν ἀρμονίαν καὶ ἀστείότη-
τα· ὁ δὲ τὴν τῆς γλώττης ἀλήθειαν· ὁ δὲ τὴν τῆς
χειρὸς πρὸς τὰς εὐεργεσίας· ἐτοιμότητα· ὁ δὲ τὸ
πρὸς ἀπάσας χάριτας αὐτεπάγγελτον ἅμα καὶ τελε-
σιουργόν· ὁ δὲ τὴν τῶν λόγων ἀναθίωσιν· οὐδὲ πε-
πωκότας ἀνέστησας, εἴ ποικῶν καὶ πόλεις καὶ φυλάς
καὶ δήμους καὶ φρατρίας. Καὶ συχαίρω ἔγωγε
λεγόντων ἀπάντων ἀκούων τοιαῦτα· συχαίρουσι
δ' αὖθις ἔμοιγε λέγοντι πάντες. Ὅποσα γὰρ κατ' ἀν-
θρώπους ὑμνούμενα πέφυκε πάντα συναθροισθέντα
πρὸς ἔν, μίαν εἰργάσαντο φύσιν τὴν σὴν·
καὶ νῦν οὐ τοσοῦτον σὺ σαυτοῦ, ὅσον σοῦ
πάντες ἀπολαύουσιν ἕτεροι· καὶ μάλῃ γέ τοι
κατὰ τὸ εἶκόσ· κοινὰ γὰρ ἔσμεν τὸν δημιουργόν τὰ
μέγιστα καὶ ἀναγκαϊότατα προτιθεσθαι τῶν καλῶν·
ἰδοὺ γὰρ καὶ ἥλιος καὶ ἀήρ καὶ ὕδωρ κοινὰ καὶ
δημόσια πρόκειται· πᾶσιν ἐμφύγοις διὰ τὴν τῆς
χρείας ἀνάγκην· καὶ ἅπαντες μᾶλλον αὐτῶν, ἢ αὐτὰ
ἑαυτῶν ἀπολαύουσι. Καθάπερ καὶ ψυχῆς· ὅποσα
δεκτικὰ τῶν σωμάτων καὶ θαλάττης ἰχθύες τε
ἅμα καὶ ὅσα τῶν ὀλίγων ἐπ' αὐτῇ ναυστολοῦσαι
τῶν κερῶν τοὺς φόρους ἀνιχνεύουσιν· οὕτω καὶ σὲ
μέγιστον ὄντα καλῶν, καὶ τῷ βίῳ ἀναγκαϊότατον,

κοινὸν καὶ δημόσιον προῦθηκεν ἅπασιν πολλαχῶθεν
ὁ κοινὸς τῶν καλῶν παροχεύς. Ὡς μᾶλλον ἀπο-
λαύειν ἅπαντας σοῦ, ἢ σαυτοῦ. Πολλὴν μὲν γὰρ
ἐπὶ τοῦ προσώπου τὴν εὐφροσύνην ἢ φύσις ἐκένω-
σεν· ἀφθόνου; δὲ ἐπὶ τῇ; δεξιᾷ; τὰς τῆς; εὐποίας
πηγὰς· λαμπρὰς δὲ τῇ γλώττῃ ἐφῆρμωσε τῆς ἀλη-
θείας τὰς πλάστιγγας. Ὡστε λέγειν ὀρθῶς ἀεὶ κατὰ
Πλάτωνα, καὶ ὅσα δεῖ, καὶ ἅπερ δεῖ, καὶ ὅτε δεῖ, καὶ
ὅπου δεῖ· τῷ δὲ ἦθει τὸ ἰλαρὸν καὶ σεμνὸν ἐφαπλώ-
σασα τερπνόν τι καὶ ἔνθεον ἐπιπρέπειν παρασκευά-
ζει. Ὡςπερ γὰρ τῷ ἄτρι κιννάμενον τὸ τῆς ἡλια-
κῆς ἀκτίνος φῶς, χρῶμα γίνεται ποιότης, οὕτω δὲ
καὶ πραότης ἀποιήτος· πολλῆς καὶ ἀπορρήτου
πνέουσα τῆς ἡδονῆς, τοῖς ἦθεσι κιννωμένη τε καὶ
ἐπανθούσα τοῖς σοῖς, χρῶμά τε ἕμα καὶ αὐτοχάλ-
κευτος γίνεται ποιότης αὐτοῖς· καὶ οἷον σαγήνη τις
ἄφυκτος τοῖς ὀρῶσι καθίσταται· οὐ βιαίῳ τινὶ καὶ
κατηναγκασμένη τέχνῃ τούτους ἐφελομένη, ἀλλὰ
μάλα εὐφραينوμένη τῇ γνώμῃ τὴν τοιαύτην ἦττα·
πάσχειν ἐθέλοντας ἅπαντας· περὶ δὲ γαλήνης ὀπόση
τοῖς σοῖς ἀπορρήτως ἐπιφύεται· ὀφθαλμοῖς καθάπερ
αὐγῇ πρωϊνῇ, τί ἂν τῆ φάει, ὅπως καὶ πόρρωθεν
ὕπαντῶσα δεξιούται τὰς τῶν προσιόντων γνώμας.
καὶ ὑπισχνεῖται τὰ βελτίω, καὶ ὡςπερ ἐγγοητεύει
χαρὰν τελεσιουργὸν ταῖς ἐλπίσιν αὐτίκα πρὸς πέρας
ἤξουσιν· τοσαύτην γε μὴν συμφωνίαν ἢ χεῖρ σου
τῇ γλώττῃ χαρίζεται, ὡς ὅ· ὅσα μὲν τῇ χε:ρὶ μὴ
νομίσται δίκαια πράττειν, ταῦτα καὶ ἡ γλώττα μά-
ταιον ἠγεῖται λέγειν. Ὅσα δ' αὐ τῇ γλώττῃ γίνονται
ἐς τὸ βέλτιον εἰρημένα, ταῦτα καὶ τῇ χειρὶ πεπραγ-
μένα ῥῆστα καθίσταται· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, ὁμοῦ
πάντα συναθροισθέντα, καὶ γλώττα, καὶ χεῖρ, καὶ
ὀφθαλμοί, καὶ παρειαί, καὶ ὄρρυες, καὶ τὸ σεμνὸν
μεῖδιμα, καὶ τὸ τοῦ ἦθους· ἔαρ, καὶ ἡ τούτοις ἐφέ-
πουσα ἀρμονία, αὐτάγγελτοι καθίστανται πάντα μάλῃ
σαφεῖς τῶν σιωπῶντων ἡθῶν τῆς ψυχῆς σου. Ὡς
ῥῆδιον εἶναι μὴ μόνον φυσιογνώμονας ἀνδρας, ἀλλὰ
καὶ πάντας ἀπλῶς αὐτομάτως τεκμαίρεσθαι, καὶ
ὅποσα σοι τῶν καλῶν περὶ τὰ τῆς διανοίας ἔνδον
μυστήρια θαλαμύονται, ὡςπερ διὰ κατόπτρου τῶν
ἔξω ἔξιν ὄρα περὶ σὲ χορευόντων ἡθῶν· καὶ ξυμφε-
ρύκεν ἐπὶ σοὶ τὰ τοῖς αἰρεσιώταις τοῦ Πλάτωνος
θαυμαζόμενα· κράτιστον εἶναι φάσκουσι τὴν μὲν
ἀρετὴν ὀργάνων ἐπιτυχάνειν ἅμα σωματικῶν καὶ
D τύχης λαμπρῶς, τὴν δ' εὐγένειαν μὴ τοσοῦτον ἀπὸ
προγόνων ἐπ.ε:κῶν, ὅσον ἀπὸ τῆς ἑαυτοῦ καλοκα-
γαθίας γνωρίζεσθαι. Εἰ δὲ καὶ τις ἐκ τῶν τῆς οἰ-
κουμένης περάτων πολὲν ἐραστής ἐς ἀκοῆς τῶν τῆς
βασιλευούσης πόλεως ταυτησὶ καταστάς ἀγαθῶν,
ἦκεν αὐτόπτης ἐσόμενος τῆς τε θέσεως καὶ τοῦ κάλ-
λους αὐτῆς· καὶ ὅσα θεαμάτων πεπλοῦτήκεν ἔνδον
ἀξιοθαύμαστα, εἶτα καὶ ἀνθρωπῶν ἐζήτει θεάσα-
σθαι, πάντες ἂν ὡςπερ ἀπὸ συνθήματος ἐρημηθέν-
τες· ἐδεικνυσον σὲ καὶ οὐχ ἕτερον τῶν ἀπάντων οὐ-
δένα. Σὺ γὰρ μόνος ἐν γῆ περιώσεις τὰ τῆς
ἀληθινῆς ἰδέας τῆς ἀνθρωπότητος ἀκίβδηλα καὶ
σαφῆ τὰ γνωρίσματα. Τῶν μέντοι ἀνθρώπων τοῦς

(1) Cf. Aristox. ap. Athen. x, 11.

πάλαι ἀκούομεν ὁπόσοις τῷ χρόνῳ παρεσχημένοι A
πράξεις ἠρωτικὰς ἐγένετο, στήλαις καὶ ἀνδριάσι τι-
μᾶσθαι, καὶ ἀναγράφουσι ἐπὶ μέσου ἀέρος ἐγείρε-
σθαι, μνήμης αἰωνιζούσης παλάμην τινὰ τῷ θνητῷ
τῆς φύσεως ἀντιμηχανωμένων τῶν ἐπιγιγνομένων
καὶ ἀνθ' ἑαυτῶν τούτῳ σὲ δ' αἱ ψυχὰι τῶν ἀπάντων
κάθ' ἑαυτὰς ἀναγράφουσαι, καὶ πρὸς ἀθανά-
σιαν τοῦνομα μετὰ τῶν σοι προσόντων καλῶν παρα-
πέμπουσι, μνήμαις καὶ βίβλοις παρέχουσαι, ἃ καὶ
τῶν τοῦ χρόνου βελῶν εἰσὶν ἰσχυρότερα. Ὁ μέντοι
Ὀμηρὸς περὶ τοῦ Ἀττικῆς Μενεσθέως διέξει-
σιν, ὡς

*Οὗτις ὁμοίον ἐπιχθόνιος γέρετ' ἀνήρ
Κοσμησάι Ἴππους τε καὶ ἀνέρας ἀσπιδιώτας,*

τοὺς πρὸ ἐκείνου πάντας ἦττους ἀποδεικνύων ἐκεί-
νου. Σὺ δὲ ὁμοίως ἐκείνῳ γενόμενος ἐν ὕστεροις
τοῖς χρόνοις κοσμήσαι Ἴππους τε καὶ ἀνέρας ἀσπι-

διώτας, πάντας ὁμοίως ἐκείνῳ καὶ σὺ τοὺς πρὸ
ἐκείνου νικᾷς· καὶ ἀρκεῖ σοι λοιπὸν εἰς ὁμοίους
ἐπαίνους ἢ τοῦ Ὀμήρου μεγίστη καὶ θαυμασία
γλῶσσα. Ἄ γὰρ ἐκεῖνος εἰς Μενεσθέα φησὶν, προσ-
ῆκει καὶ σοί, πρὸς τὴν ἴσιν ἐκείνῳ σαυτὸν εὐδοκί-
μησιν καταστήσαντι ἐκ τῆς πείρας τῶν αὐτῶν
γυμνασίων, καὶ τῆς ὁμοίας τῶν πραγμάτων παλαι-
στρας· ἄγε μὴν παρενθήκην αὐτὸς λαμπροτέραν
ἐποιήσω τοῖς εἰρημένοις· κοσμήσαι λόγους δηλαδὴ
καὶ πύλαις καὶ φυλάς καὶ δήμους. Ταῦτα ἐκείνῳ
οὐδ' ἐν ὀνειρῷ θεάσασθαι ἐξέγενετο πώποτε· ἦ γὰρ
ἦν οὐκ ἂν Ὀμήρῳ ἀρῆτον εἰς ἑπαινον οὕτω γεν-
ναῖον ἀνδρὸς παρεληλυθότι· οὕτω καὶ τῆς Ὀμηρι-
κῆς γλώττης τὰ θαύματα παρελαύνεις αὐτὸς ξὺν
πολλῷ τῷ περιόντι τῶν ἔργων. Ἄλλὰ γὰρ εἰς μα-
κροῖς τοῖς αἰῶσι συμπαρεκτείνων τὸ ζῆν· ἴν' εἴς
καὶ κοινῇ τοῖς ἅπασιν κοινὸν καὶ δημόσιον ὄφελος,
καὶ τοῖς λόγοις ἐν μέτρει τὰς ζωοτότους πέμπων
ἀκτίνας, καὶ τὸ ζῆν αὐτοῖς ἀεὶ χαριζόμενος.

EPISTOLA XVI.

Ad Theodulum monachum, alias Thomam Magistrum.

(Exstat inter epistolas Theoduli. Vide tom. CXLV, col. 425 (a).)

MONITUM IN SEQUENTIA OPUSCULA

(Matrange, *Anecdota Græca*, Præf. p. 21.)

Inter edita Porphyrii scripta aliquot opuscula ad Homerum spectantia olim eruditè recensere (1). Postquam vero Lambecius in Comm. de bibl. Cæsarea (2) indicavit opusculorum verum auctorem esse Gregoram, sub ejus nomine demum (3) ea imprimere licuit. Revera in cod. Vat. 1098 deest auctoris nomen, et ante opuscula Gregoræ aliqua sunt Ἰωάννου Εὐχαΐτων μετροπολίτου. Nulla itaque præcedenti editione consultâ, Encomium in-Ulyssæam et moralem enarrationem errorum Ulyssis (4) imprimere de-
mo constitui.

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΕΓΚΩΜΙΑΣΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΟΔΥΣΣΕΙΑΝ ΤΟΥ ΟΜΗΡΟΥ

ΔΙΑ ΒΡΑΧΕΩΝ

ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΖΩΝ ΤΟΥ ΠΟΙΗΤΟΥ ΤΗΝ ΔΙΑΝΟΙΑΝ.

Ποιηταὶ μὲν καὶ ῥήτορες, καὶ ὅσοι τὴν φιλοσοφίαν C
εἶλοντο βίον, οἱ μὲν πλεόν, οἱ δ' ἑλάττω ἀρετῆς
ἐφρόντισαν, καθ' ὃ τί περ ἂν αὐτῆς ἐμέλησε μέρος·
Ὀμήρῳ δὲ τῷ παντὸς σφωτέρῳ τῶν ἡκόντων εἰς
γένεσιν, τοσούτῳ διὰ σπουδῆς ὑπῆρξε τὸ πρᾶγμα,

ὅσῳ μὴδ' ἔστιν εὐρεῖν ὅποι τις ἴδοι τῆς αὐτοῦ ποιή-
σεως, οὐκ ἀρετῆς λόγον τὸν ἀνδρα πεποιημένον
οὐκ οὐκ ἐπειδὴν σπουδάζῃ καὶ καθαρῶς ἑαυτὸν καθ-
ίστησιν εἰς ἀγῶνα, γνῶμας ἀρίστας εἰσφέρειν, καὶ
ἀνθρώπων ἔθῃ κοσμεῖν ἐκ παιδείας κρείττονος, ἀλλ'

(1) Cf. Valckenarii diss. de scholiis in Homerum
ineditis. Leovard. 1717, p. 142 sq., et Fabr. ed.
n. vol. V, p. 754.

(2) Lib. V, 291.

(3) Cf. H. Finannum Lex. bibliograph., tom. III,
p. 420.

(4) Legi etiam in cod. Vat. 889, etc.

(a) Viri docti Scinas et Mustoxides in *Sylloge Anecdotorum* Venetiis anno 1817 Gregoræ epistolæ sæc ediderunt; et Collectionis istius exemplaribus omnibus in Orientem transmissis, jam nullibi in vaticanis nostris comarce et adhuc ea caremus. Edit.

καὶ ὀπηνίκα δοκεῖ τισι κατὰ παιδιάν τι ποιεῖν, ἢ μύθους λέγων, ἢ γενέσεις θεῶν, ἢ φιλίας αὐτῶν, ἢ ἔριδας, ἢ τινας ἔρωτας φαυλοτέρους καὶ ζηλοτύπους· τοὺς δ' αὐτοὺς καὶ ἐπιβούλους γνωριζομένους· ἃ καὶ εὐπερισκέπτως ὀρῶν τις μωμήσεται· ἂν ἐπεικῶς τῷ ἀνδρὶ. Νοῦν γὰρ ὁ θεὸς οὗτος ἄνθρωπος προσηγορευτοῦ παντὸς ἡγεμόνα· μὴδὲν φλαῦρον εἰπεῖν, μηδ' ἄλυσιτελές, εἰ καὶ τῆς ποιητικῆς ἐκείνου μανίας, οὐχ οἷοί τ' ἐσμὲν ἱκανῶς καθικέσθαι, ὅ τι ἂν βούλοιο. Νῦν μὲν γὰρ θεολογίας περιδιδάσκει, νῦν δὲ θεοσεβείας· ὅτι δὲ γένεσιν τοῦ παντὸς διεξέειπεν, ἄλλατε φυσικῶς τινὰς ἐκδίδωσι λόγους· καὶ στοιχείων πρὸς ἄλληλα νῦν μὲν κοινωνίαν, νῦν δ' ἐναντίωσιν φιλοσοφεῖ, εἰ καὶ ταῦτα γε δρᾶν ἐν προσχρήματι φαυλοτέρῳ· αὐθις δὲ καταβαίνων ἐκείθεν ὡς ἀπὸ τινος περιωπῆς, πολιτεύεται· μετὰ τῶν ὄποι ἀδείξει, καὶ τέχνας παντοίας καὶ ἐπιτηδεύματα μεθεοδεύει καὶ διατάσσεται, ὡς χρῆ γίνεσθαι ταῦτα καὶ ὡς γινομένων, ἄριστον ὡς εἰκὸς ἀπαντήσῃ καὶ τέλος· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ λαοὺς μετ' ἐπιστήμης κοσμεῖ, καὶ παιδαγωγεῖ τρόπους· καὶ ρυθμίζει ψυχὰς, οὐ πρὸς ἑαυτὰς μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἀλλήλας εὖ ἀρμοζόμενος. Ἐλέγχει δ' ἐσθ' ὅτε καὶ διασύρει σκαιότητα γνώμης, καὶ ἀμαθίαν καὶ ἄγνοιαν· καὶ πᾶν ὀτιοῦν εἰς κακίας ἀναφέρεται τρόπον, καὶ τῆς χειρόνος μερίδος γνωρίζεται· ἐχθρὸν μὲν τῆ θεῖα, ἐχθρὸν δὲ τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τελοῦν. Καθάπασι δ' εἰπεῖν, κοινὸν ἑαυτὸν καθίστησι τοῖς ἀνθρώποις διδασκαλεῖον θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου μαθήματος.

Ἄλλ' εἰ πῆρ τις, ὁ μέγας οὗτος ἦρωα τῇ ποιητικῇ μούσῃ ἐξείργασται, καὶ τότε μάλ' ἐξείργασται ὡσπερ τι μάθημα θεῖον τοῖς ἀνθρώποις ἐνδύειναι· ἵνα δηλονότι πρὸς τὰ συμπίπτοντα παρὰ τῆς ὕλης καὶ τῶν ἔξω πραγμάτων, ὅσα τύχη τινὶ καὶ πονηρίᾳ ἀνθρώπων, καὶ δὴ καὶ γνώμης φαυλότητι τῆς σφετέρως, καὶ ἀμαθίᾳ τουτὶ δεῖ ποιεῖν κακῶς μάλιστα πάσχοντες, φρονίμως μάλ' ἀκαὶ μεγαλοφύχως καὶ γενναίως ἀπαντῶμεν· ἀλλ' οὐ μνοῦν ἐκδιδῶμεν, οὐδὲ καταπροδιδῶμεν τὸ τῆς φύσεως ἀξίωμα, συμμεταβαλλόμενοι τοῖς γινομένοις ἐκάστοτε, καὶ τούτων πλέον τοῖς ἀβουλήτοις. Εἶδε γὰρ ἐκ τῆς πείρας, ὅσον μάλιστα τῶν ἄλλων κακῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐπιρραζέει, καὶ πρὸς ἑαυτὸ τὸν τρόπον ἐξίστησι, συγχὰ συμβαῖνον ἐκ πολυειδῶν τῶν αἰτίων, ὅποια ἢ πολύτεροπος τῶν πραγμάτων κινήσεις σαφιλῶς ἐπιχορηγεῖ· νῦν μὲν οὕτω πάσχειν ἡμᾶς, νῦν δὲ οὕτω καὶ οἷς καὶ οὐ ταῦτα γίνεται· ὧ δὴ καὶ κρεῖττον τῆς ποιήσεως ἐνὶ μέρος, ὡς εἰς μάχην τινὰ μεγίστην ἀνδρείας ἀντικαταστάς, καὶ περιγενέσθαι φιλονεικῆσας δεινοῦ τινος· καὶ ἀμάχου πράγματος· οὐδὲν γὰρ ἰδίως τοιοῦτον τῷ ποιητῇ, ὅσον ψυχὰς ἀνθρώπων ὀπλίσαι εἰς καρτερίαν τῶν συμφορῶν, αἷς ἡμῖν ἐκάστοτε περιπίπτειν συμβαίνει.

Οὕτω δὲ πρὸς τοῦτο καλῶς παρεσκευασμένος, οὐκ ἐκ τοῦ προφανοῦς τὴν βούλησιν ἀνομολογεῖ· ὡς προκηρύξαι τὸ πρᾶγμα καὶ ὅτου χάριν διαγωνίζεται προσεπειν· ἀλλὰ καὶ τῆς τοῦ λόγου ἀξίας, καὶ μάλιστα τῆς ποιητικῆς ἀρετῆς· φροντίδα τιθέμενος, τέως μὲν τὸν σκοπὸν προσωπεῖν τινὶ, οὐδὲ τοῦτο

ἄσως ἀσχήμονι, συγκαλύπτει, καὶ τὸν Ὀδυσσεᾶ προσηγορευτοῦ κεφάλαιον τοῦ βιβλίου· ὅπως μετὰ τὴν ἄλυσιν τοῦ Ἰλίου, νόστον σὺν τοῖς ἑτέροις ἀψάμενος, πολλοῖς μάλ' ἀποτὸν εὐθενεῖται καὶ μεγάλοις κακοῖς, καὶ μηδ' ἀριθμεῖν ἱκανοῖς οὖσιν ἰσως, οὐχ ὅπως καὶ κατὰ μέγεθος καθάπασι σκοπεῖν, ὁ πολὺς ἐκείνος τὰς τέχνας καὶ τὰ βουλευτάματα περιέπεσεν. Εἰ γὰρ εὐθὺς οὕτω κατέστη ἐπὶ τὸ πρᾶγμα, ὕπτιος ἂν ἔδοξε καὶ ἄχρους τοῖς πολλοῖς, οὐκ ἔχων οὐ μνοῦν τοσοῦτον, οὐτ' ἐξ ἱστορίας ἀπλῶς, οὐτ' ἐκ τῆς ἄλλης ποιητικῆς ἐξουσίας ἐλθεῖν ἐπὶ τὴν ὑπόθεσιν. Νῦν δ' ὅτι περ οὕτως ἐμεθεόδευσεν, τὸν σκοπὸν ἐκατέρω μέρει τὸ προσήκον ἐνεῖμα· τῇ τε γὰρ ποιήσῃ τὴν συνήθη παρέσχετο χλιδὴν καὶ ἀδρῶς, ὡστε μηδ' αὐτῷ ἐκείθεν κολούεσθαι, καὶ τῷ πρᾶγματι δ' αὐτῷ τὸ πάντη σῶν εἶναι, καὶ μηδενός· γε λελεῖσθαι τῶν εἰς τοῦτο φερόντων. Κἂν γὰρ ἱστορίαις μάλ' ἀποτὸν εὐθενεῖται πόρρω τῆς ὑποθέσεως, ὡς μὴ τὴν ταχίστην ἐπανείναι, καὶ τὰ κατὰ τὸν Ὀδυσσεᾶ πάθη διεξιέναι, ὧν εἰνεκα πλαγίως ἐπ' ἐκείνα ἐλήλυθε. Καὶ μὴ τις οἰηθεῖ, ὡς πλάσμα τὸ παράπαν ἐστὶν ἢ ποιήσῃς Ὀμήρω, ἀνδρα τινὰ προσηγορευμένω, δὲ μήτε τοιοῦτος γέγονε πώποτε μήτε γενήσεται, ὅσον οὐτός φησι· τοιοῦτόν τι ἐκ ποιητικῆς ἀδειας ἐτόλμησεν, οὐδ' οὕτως ἂν ἐλυμήνατο τῷ σκοπῷ, ἕως τὰ εἰκότα κατὰ πολλὴν περιουσίαν ἐδίδου τῷ πρᾶγματι.

Ἰσασι πάντες καθ' ἑν καὶ σὺν δύο πολλαίσι, καὶ πλέον ἢ σὺν δύο τοιαῦτα πάθη συμβαίνοντα τοῖς ἀνθρώποις· καὶ οὐδεὶς οὐτε τοῦ πάσχειν οὐτε τοῦ εἶναι χωρὶς γέγονεν, δὲ ταῦτ' ἄγνοε· ἄλλως τε, τοῦτ' ἂν ἢ τῆς ποιητικῆς ἐλευθερίας ἦν ὅλως ἄξιον, ὡστε τοιοῦτό τι περὶ αὐτοῦ λογίσασθαι, ἢ τῆς ἀληθείας αὐτῆς καὶ τοῦ πράγματος, ἐν ᾧ πάντες ἴσμεν Ὀδυσσεᾶ τινὰ πολυμήχανον ἀνθρώπων γεγονότα, βασιλέα Ἰθάκης καὶ Κεφαλλήνων, προσέτι καὶ πατέρα Σίσυφον, καὶ πάππον Αὐτόλυκον· οὐδὲ καὶ δίκας τίειν ἐν ἔδου φασι μοχθηρᾶς εἵνεκα γνώμης· καὶ δὴ καὶ γυναικά Πηνελόπην, ἀρίστην γυναικῶν καὶ σώφρονα καὶ κοσμίαν· καὶ πατέρα ταύτης Ἰκάριον, καὶ υἱὸν δὲ μονογενῆ Τηλέμαχον. Εἰ τὸν Ὀδυσσεᾶ πλάσμα δοῖμεν εἶναι τῷ ποιητῇ πῶς ταῦτα τοῦτ' ἐπιβήσεται, καὶ πολλῶν δὲ πλείονα τούτων ὀνόματά τε καὶ πράγματα· Εἰ δὲ καὶ δοῖμεν ὅλως, καὶ λῆρος ἐκείνα πάντ' εἴη Ὀμήρω, καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν ποιητῶν, αἰδεστέος μάλιστα ὁ ἀνὴρ, ὅτι μὴδὲν ἔχων εἰπεῖν τινὰ τῶν ἀπάντων τοσαῦτα πεπονητότα πράγματα, ὅμως αὐτὸς τετόλμηκε πλάσασθαι, ἐν' ἐκ παραδείγματος τηλικούτου διδάξει τοὺς ἀνθρώπους μὴ δυσχεραίνειν ταῖς συμφοραῖς, μὴδὲ τοῖς δεινοῖς ὑποκλίνεσθαι, ἀλλ' ἀνδρείως ἐνίστασθαι κατὰ γούν δυνάμιν ἀνθρωπίνην, πρὸς τοιαύτην βλέποντες στήλην. Οὐτε γὰρ, οἶμαι, πενίαν ὀδύρετ' ἂν τις ἐνθάδε ὀρῶν, καὶ τὰ τοῦ ἦρωα σκοπῶν ἀτυχήματα, οὐτε γύμνωσιν, οὐτ' ἐξορίαν, οὐ ναυάγιον, οὐ μνοῦν οὐ κινδύνους, οὐ πλάνην, οὐκ ἐπιβουλήν φίλων, οὐκ ἐπαίρων ἀποβλήν, οὐ θάνατον αὐτόν, ἢ παρὰ τῆς φύσεως ἢ παρὰ τῆς ἐξωθεν ἦκοντα βίας· οὐδὲ πάντ' ὅσα συμπαῖω

ματα τοῖς ἀνθρώποις ὅπως ποτὲ γίνεται καὶ μεθ' ἅ και τον μήπω παθόντα, παθεῖν τι παρασκευά-
 οφας γίνεται τῆς αἰτίας· ἠγγήσαιτο δ' ἂν πάνθ' ζουσα· καὶ τὸν παθόντα ἢ πάσχοντα, πείθουσα καρ-
 ὄσα τις ἂν πάθοι πολὺ δεύτερον τῶν ἐκείνου, τερεῖν. Οὕτω σοφῶς μάλα καὶ ποικίλως ὁ ποιητῆς
 καὶ γνησίως φιλοσοφῆσει καὶ χάριν εἰνὰ μεγί- προϋνόησε τῶν ἀνθρώπων· καὶ κοινὸν τι φάρμακον
 στην καὶ τῷδε σχολῇ τῷ ποιητῇ, μὴ θεῖ πᾶν θεραπείας ἐκέρασε πᾶσι τοῖς τὰ θεινὰ πάσχουσι,
 εἶδος ἀρετῆς καὶ γνώσεως ἀνθρωπίνης ἰκανῶ τα- τὰς πλάνας τοῦ Ὀδυσσεῶς συνθεῖς, καὶ ὄσα ἐκείνος
 μάλιστα ὄντι τούτῳ διδάξει, ἀλλ' ὅτι κἂν τῷ πέπυθεν· ἔξεστι δὲ τοῖς συγγινόμενοις αὐτῇ τῇ
 δε τῷ μέρει ἐν ᾧ πάσχομεν τὰ θεινὰ, τῆς τοῦ ποιήσῃ ὄρα ἢ εἰ οὕτω ταῦτ' ἔχει, καὶ εἰ ἐκεῖθεν ἔχει
 ἄνδρός ἀπνοματούσης· κοινὸν γάρ ἐστιν ὡς ἀληθῶς τι ὑπελο· οἷς αὐτοῦ δεῖ πρὸς τὸν κατὰ προαίρεσιν τῆ
 παιδευτήριον ἢ κατὰ τὴν Ὀδυσσεῖα· ποιήσῃς αὐτῆ, φιλοσοφία μελετώμενον θάνατον, ὡς ἐν τῷ παρόντι.

ΣΗΜΕΙΩΣΑΙ ΤΗΝ ΑΠΑΣΑΝ ΔΙΗΓΗΣΙΝ ΤΟΥ ΟΔΥΣΣΕΩΣ,
 ΗΝ ΠΕΡΙ ΑΥΤΟΥ ΔΙΗΓΕΙΤΑΙ Ο ΟΜΗΡΟΣ.

Μετὰ τὴν τῆς Ἰλίου πόρθησιν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐξώσθη Β
 βταιοῖς ἀνέμοις, καταίρει πρὸς Κίκονας καὶ τὴν πόλιν
 αὐτῶν τὴν ἀδομήνην Ἴσμαρον πορβεῖ, τὴν νῦν λε-
 γομένην Μαρώνηαν, καὶ ἐμελλον ἀποπλεῖν ἐκεῖνος·
 οἱ δὲ φίλοι αὐτοῦ οὐκ εἴδον αὐτόν. Τῇ ἐπαύριον δὲ
 οἱ ἠπειρώται Κίκονες πανυῖδην ἀθροισθέντες, παν-
 ημέρωσ ἐμάχοντο· περὶ δὲ ἐσπέραν οἱ τοῦ Ὀδυσ-
 σεῶς ἠττώνται, ἀποβαλόντες ἄνδρας ἐδόδομήκοντα
 δύο, ἦτοι ἀφ' ἐκάστης νῆος ἄνδρας ἕξ· δώδεκα γὰρ
 ναῦ· εἶχεν ὁ Ὀδυσσεὺς· οὕτω δὲ ἠττηθέντες ἀκου-
 σίως ἀπέπλεον· ἀνέμοις δὲ συσχεθέντες δεινοῖς
 καὶ μολι· ἐξεληθόντες εἰς γῆν, δύο ὄλας ἡμέρας
 ἔκειντο πρὸς τὴν γῆν· τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ πλεῖν ἀρ-
 ξάμενοι, μικροῦ δεῖν ἐμελλον ἀλαθεῖς ἰκέσθαι πρὸς
 αὐτῶν πατρίδας. Ἀπὸ δὲ Μαλέου ἀκρωτηρίου Πε-
 λοποννήσου ἐξωσθέντες, ἐννέα νυχθημέροις δεινοῖς
 ἀνέμοις ἐφέροντο· τῇ δεκάτῃ δὲ ἡμέρᾳ τῇ γῆ τῶν
 Λεωτοφάγων ἦτοι τῶν Καμαριναίων προσέδρασαν·
 ὕδρευσάμενοι δὲ, δειπνοῦσι περὶ τὰς ναῦς· εἶτα
 ἐπεμφαν ερεῖς ἰδεῖν τὴν χώραν· οἱ γευσάμενοι τοῦ
 λωτοῦ, ὑποστρέφειν οὐκ ἠθελον· δῆσας δὲ αὐτοὺς ὁ
 Ὀδυσσεὺς, ἀπέπλεε. Καὶ ἦλθον νυκτὸς οὐκ εἰδότες
 εἰς νῆσον μικρὰν τῶν Κυκλώπων Ἐρημον, αἶγας
 ἃς ἀγρίας πολλὰς ἔχουσαν· ὦν τῇ ἐπαύριον ἑκατὸν
 εἰκοσιοκτὼ θηρεύσαντες, εἰστιώντο πανημερίως·
 περὶ δὲ ἐσπέραν πῦρ ἰθεώρου ἐν τῇ γῆ τῶν Κυ-
 κλώπων, καὶ φωνῆς ἀμυδρᾶς ἤκουον· τῇ ἐπαύριον
 δὲ τὰς μὲν ἐνδεκα ναῦς ὁ Ὀδυσσεὺς αὐτοῦ· κατα-
 λιπὼν ἐν τῇ μικρᾷ νήσῳ, τῇ ἑαυτοῦ μόνῃ ἀποπλεῖ
 πρὸς τὴν γῆν τῶν Κυκλώπων, κωπηλασίᾳ χρῆσά-
 μενος, καὶ περὶ τινα πετρώδῃ καὶ ἀπόκρυφον αἰ-
 γιαλὸν, καὶ ταύτην ἀποκρύπτει τὴν ναὺν σὺν τοῖς
 ἐταίροις, αὐτὸς δὲ δώδεκα μόνους λαβὼν τῶν ἐταί-
 ρων, καὶ οἴνων Μαρωνήτου ἀσκὸν καὶ βρώματι,
 εἰσῆλθεν εἰς τὸ τοῦ Κύκλωπος σπήλαιον, ἐκεῖνου
 περὶ νομὴν τῶν προβάτων ἡσυχολημένου· ἰκετεῦόν-
 των δὲ τῶν φίλων φαγεῖν τυροῦ καὶ γάλακτος, καὶ
 λαβεῖν ἐκ τῶν προβάτων καὶ ὑποχωρῆσαι, οὐκ ἠθε-
 λεν, ἕως ὁ Κύκλωψ περὶ ἐσπέραν ἔλθων, αὐτοὺς ἐν
 τῷ σπηλαίῳ κατέσχε, καὶ ἑρώτα ποῦ τε ἢ ναῦς
 αὐτοῦ ἐστί, καὶ ὅπως αὐτὸς καλοῖτο· ὁ δὲ αὐτὸν
 ἀπατᾷ, τὴν ναῦν μὲν εἰπὼν ὑπὸ τοῦ κλύδωνος λυ-
 θῆναι, αὐτὸν δὲ Οὐτίνα καλεῖσθαι· ὁ δὲ δύο λαβὼν

τῶν Ὀδυσσεῶς ἐταίρων κατέφαγεν· εἶτα ὁμοίως
 καὶ τῇ ἐπαύριον δύο φαγίων, καὶ τοὺς λοιποὺς κλεί-
 σας, ἐξῆλαυσε τὴν ἀγέλην ἐπὶ τὴν νομῆν· οἱ δὲ περὶ
 τὸν Ὀδυσσεῖα εὐτρεπισαντες ξύλον ἐπωξυμένον
 ὑπὸ πυρκαϊᾷν ἔθευτο, ὥστε ξηρανθὲν στερεωθῆ-
 ναι· καὶ συνέθετο ἔκτυφλώσαι αὐτόν· ὁ καὶ ἐποίη-
 σαν.

Ἐλθόντος δὲ αὐτοῦ περὶ τὴν ἐσπέραν, καὶ εἰ-
 ελάσαντος ἐπὶ τὸ σπήλαιον πάντα τὰ ποίμνια, καὶ
 πάλιν δύο τούτων φαγόντος, κινῶσιν αὐτῷ οἶνον
 προστάξει τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ μεθυσθέντα τυφλοῦ-
 σιν αὐτόν· τοῦ δὲ βοῶντος προσῆλθον πάντες οἱ Κύ-
 κλωπες· ἀκούσαντες βοῶντος· αὐτοῦ, ὡς Οὐτίς με ἐτύ-
 φλωσε, μεμνημένοι δοκήσαντες αὐτὸν, ὑπεχώρησαν ὁ
 δὲ τῇ πρώτῃ τὰ ποίμνια ἐκβάλλει περὶ τὴν θύραν τοῦ
 σπηλαίου καθεσθεῖς· ὅπως ὕστερον κλείσας τὸ σπή-
 λαιον, καὶ ἔκθον ἐντυχὼν αὐτοὺς ἀνέλη· οἱ δὲ προ-
 εξεληθόντες ὑποκάτω τῶν προβάτων, καὶ πολλὰ ἐμ-
 βαλόντες τῷ πλοίῳ, ἀπέπλεον· βοήσαντος δὲ τοῦ
 Ὀδυσσεῶς μετὰ τῶν ἐταίρων ὁ Κύκλωψ ἀκηκούς,
 λίθον παμμεγέθη ἄρας, καὶ τοῦτον βάλων ἐν θα-
 λάττῃ, ἔστρεψεν ὑπὸ τοῦ κλύδωνος· αὐτῶν τὴν ναῦν
 εἰς τὴν γῆν· ὡς δὲ πάλιν ἀποπλέοντες ἐβῶν ἀνα-
 θρυνόμενοι, ἤματι τῷ Ποσειδῶνι μὴ ἀπῆλθειν αὐ-
 τοὺς εἰς τὰς ἑαυτῶν πατρίδας· καὶ πάλιν ὁμοίως
 λίθον βάλων εἰς τὴν θάλασσαν, ἤνεγκε τὴν ναῦν
 εἰς τὴν γῆν· εἶτα φοθηθέντες καὶ ἀποπλεύσαντες,
 ἦλθον εἰς τὴν μακρὰν νῆσον ἔνθα καὶ αἱ λοιπαὶ
 νῆες αὐτῶν ἦσαν· εὗρον δὲ τοὺς ἐτέρους διακρύον-
 τας· καὶ τότε μὲν εὐωχηθέντες κοιμῶνται.

Τῇ ἐπαύριον δὲ κώπαις πλέοντες, ἦλθον εἰς
 Αἰολίαν, καὶ διατρίψαντες ἐκεῖσε μῆνα, λαβόντες
 τοῦ Ὀδυσσεῶς παρ' Αἰόλου τὸν τῶν ἀνέμων ἀσκὸν,
 ἀπέπλεον Ζεφύρῳ ἐννέα νυξὶ καὶ ἡμέραις· δεκάτῃ
 δὲ τὴν Ἰθάκην καὶ ἀνθρώπους καὶ πῦρ καὶ καπνὸν
 ἐθεώρου· κωμηκῶτος τοῦ Ὀδυσσεῶς καὶ κα'ευ-
 δησαντος, λύουσι τὸν ἀσκὸν νομίσαντες χρήματα
 ἔχειν· καὶ ἐκχυθέντων τῶν ἀνέμων, ἀρπάσας αὐ-
 τοὺς ὁ κλύδων πάλιν ὑποστρέφει πρὸς Αἰολίαν.
 Αἰολὸς δὲ αὐτοὺς ἰδὼν ἰκετεῦόντας, ἀποπέμπει ὡς
 ἐχθροὺς θεοῖς· οἱ δὲ εἰρεσίᾳ ἡμέρας ἕξ πλέοντες,
 τῇ ἐβδόμῃ περὶ Λαιστρυγονίαν ἦλθον· κατελθόντες
 δὲ οἱ Λαιστρυγόνες, κατέβαζαν τὰς δώδεκα ναῦς

αὐτῶν πέτραις συν τοῖς λαοῖς πᾶσι· μόνος δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς ἀποκόψας τῆς ἑαυτοῦ ναὸς τὰ πρυμνήσια, ἀπέδρασε· κώπαις δὲ πλέοντες, ἦλθον εἰς τὴν Ἀλανὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἧτις ἐθηριοποιεῖ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ δύο ἡμέραις ὄλαις ἐπὶ γῆς ἔκειντο θεωροῦντες, τῇ τρίτῃ δὲ ἡμέρᾳ διαιραθέντες εἰς μέρη δύο, ἔστησαν, ἐν μὲν τῷ ἐνὶ Εὐρύλοχος καὶ εἰκοσιδύο ἑταῖροι, ἐν δὲ τῷ ἑτέρῳ Ὀδυσσεὺς, καὶ ἕτεροι εἰκοσιδύο ἑταῖροι, ὥστε ἀνελθεῖν τοὺς μετ' αὐτοῦ ἐπὶ τὴν Κίρκην· ἀνελθὼν σὺν ἑκείνοις, εἶδον ἔξωθεν τῆς αὐλῆς τῆς Κίρκης λύκους καὶ λέοντας ἡμέρους σαίνοντας αὐτοὺς ταῖς οὐραῖς· εἰσελθόντων δὲ τῶν φίλων, αὐτὸς ἔξω ἀπελείφθη· κάκεινους μὲν ἡ Κίρκη χοίρους ποιεῖ, δοῦσα αὐτοῖς ὄνον μεμιγμένον τυρῷ, ἀλφίτοις καὶ μέλιτι. Εὐρύλοχος δὲ ἦλθε πρὸς τὸν Ὀδυσσεῆα καὶ τοὺς λοιποὺς, ἀφωρίσθαι μὲν συνεχόμενος, ἐξ ὀφθαλμῶν δὲ ἀστακτῆ καταβρέβων τὰ δάκρυα, μόλις δὲ ποτε εἰς ἑαυτὸν γεγονῶς, τὸ πᾶν ἀφηγεῖται· καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς αἰτεῖ αὐτὸν τὴν ἰδὼν ἀποδείξαι· ὡς δ' οὐκ ἐπιείθετο, μόνος ὁ Ὀδυσσεὺς τῆς πορείας ἀπάρχεται. Ἐρμῆς αὐτῷ συναντήσας, τὰ τῆς Κίρκης πάντα κατέλεξε, καὶ δίδωσιν αὐτῷ τὸ μῶλυ· ὅπερ ἔστι βοτάνη ἀντιπαθοῦσα μαγείαις· καὶ οὕτω πρὸς τὴν Κίρκην ἐλθὼν οὐ μόνον οὐκ ἐθηριοποιήθη, ἀλλὰ καὶ τὸ ξίφος ἐπ' αὐτὴν ἐλύσας, ἔπεισε καὶ τοὺς φίλους αὐτοῦ πάλιν ἐκ χοίρων ἀνθρώπους ποιῆσαι. Κατελθὼν δὲ ὁ Ὀδυσσεὺς, ἀνήγαγε καὶ τοὺς ἑτέρους φίλους αὐτοῦ, τοὺς μετὰ Εὐρύλοχον· καὶ χρόνον ἕνα περὶ τὴν Κίρκην διέτριψαν, συγκαθίζοντες· τοῦ Ὀδυσσεῶς τῇ Κίρκῃ.

Μετὰ δὲ τὸ μέλλειν αὐτοὺς πλεῖν, εἶπεν αὐτοῖς μὴ ἄλλως εἶναι αὐτοῖς εἰμαρμένον ἀποπλεῖν, εἰ μὴ κατελθῶσιν πρὸς θεῶν καὶ χρῆσονται μαντείαις ἐκ τῆς Τειρεσίου ψυχῆς· καὶ δὴ δι' ὅλης ἡμέρας πλέοντες κατήλθον διὰ τοῦ Ἑσπερίου καὶ Κιμμερίου ὠκεανοῦ, καὶ πυγούσιον βόθρον ὀρύξαντες καὶ σφάζαντες κριὸν καὶ θρνὸν θήλειον, ἐξέχεαν εἰς τὸν βόθρον τὸ αἷμα, καὶ ἔθυσαν χοῆν τοῖς νεκροῖς, καὶ ἦλθον ψυχὰ πλεῖν αἷμα. Ὁ Ὀδυσσεὺς δὲ κατέχων ξίφος, οὐκ εἰα πίνειν, πρὶν αὐτῷ καταλέξαιαν ἄπερ βούλοιο· καὶ πρώτη μὲν Ἐλπήνορος ἦλθε ψυχῆ, δὲ ἐν τῇ τῆς Κίρκης οἰκίᾳ ἔτι ἀθᾶπτο· ἔκειτο· δευτέρα ἡ Ἀντίκλεια, ἡ μήτηρ τοῦ Ὀδυσσεῶς· εἶτα Τειρεσίας· δὲ πάντα μέλλοντα αὐτὸς καταλήψεσθαι ἔμαντεύετο· μετὰ ταῦτα πάντα ἦλθον καὶ αἱ τῶν ἡρώων γυναῖκες· λέγοντες αὐτῶν ὁ καθένας τίς εἴη καὶ ὅσα ἐπεπόνθει· εἶτα φοβηθέντες μὴ ἡ Γοργὼ ἐξέλθῃ, ἐμβάντες πάλιν εἰς τὴν αὐτῶν ναῦν ὡς πρὸς τὴν Κίρκην νῆσον πρὸς αὐγὰς κειμένην, ἀπέπλευσαν· καὶ θάψαντες τὸν Ἐλπήνορα, ἀποπέλουσι παρά τῆς Κίρκης τὰ χρεῖωδη λαβόντες, καὶ τοῦ Ὀδυσσεῶς μαθόντος παρ' αὐτῆς, ὥσανει παρά τοῦ Τειρεσίου, τὰς Σεῖρῆνας, τὰς Πλαγκτὰς, τὴν Σκύλλαν, τὴν Χάρυβδι, τὰς βόας Ἥλιου καὶ πᾶσαν ἀπλῶς.

Κηρῷ γοῦν ὁ Ὀδυσσεὺς ἐμφράξας τὰ ὦτα τῶν ἑταίρων, παρέπλει αὐτοὺς ἐπὶ τοῦ ἰστοῦ ἰκκρημῆς ὦν, καὶ ἀκατάληπτα ἔχων τὰ ὦτα· παρελάσαντες

οὖν τὸν λειμῶνα τῶν Σεῖρῆνων, καὶ τὰ μέλη ἐκείνων, ὅφ' ὧν θελγόμενοι ἀπέθνησκον οἱ ἀκούοντες, λύουσι τὸν Ὀδυσσεῆα τοῦ ἰστοῦ· ἔπειτα παραπέλουσάντες τὰς Πλαγκτὰς πέτρας· ὡς πρὸς ἀλλήλας συνεκρότουσαν καὶ φοβερὸν ἀπετέλουσαν τὸν κτύπον (αὐταὶ δὲ καὶ Κυάνειαι λέγονται, κείναι δὲ μεταξὺ Κιλίκιας καὶ Παμφυλίας καθ' Ὀμηρον), καὶ τινὰς ἑτέρους, ἦλθον διὰ Χαρύβδεως καὶ πλησίον μέλλον τῆς Σκύλλης. Ἀφαρπαγέντων δὲ παρὰ τῆς Σκύλλης ἐκ τῆς νεῶς ἀνδρῶν ἕξ, οἱ λῃδιποὶ, συντονωτέρῳ τῇ εἰρεσίᾳ χρῆσάμενοι, ἔφυγον· πρὸς δὲ νύκτα τῇ Ἥλιου νῆσῳ ἄδομένη Θρινακρίᾳ προσπελάζουσι· καὶ ὁ Ὀδυσσεὺς παραπλεῖν αὐτὴν ἐκέλευσεν· οἱ δὲ μὴ πεισθέντες ἐξῆλθον· καὶ πρῶτα μὲν θηρεύσει καὶ ἀγιστρεῖα διέζων.

Ὡς δὲ Νότος ἔπνευ πρὸς μῆνα ὄλον, ἀνελθόντος τοῦ Ὀδυσσεῶς εἰς τὸ ἐνδότερον τῆς νήσου εὐχασθαι, καὶ κατακοιμηθέντος, σφάττουσιν οἱ μετ' Εὐρύλοχου βόας Ἥλιου, καὶ ἐσθίουσιν ἐπὶ ἕξ ὄλαις ἡμέραις· τῇ ἑβδόμῃ δὲ παυσομένου τοῦ δεινοῦ ἀέμου, ἐμβάντες ὥστε πλεῖν, Ζεφύρῳ πρῶτον μεγάλῳ συνθραύονται, εἶτα κεραυνοῦνται· ὁ Ὀδυσσεὺς δὲ μόνος τὴν τροπὴν κατέχων, ὀλονυκτεῖ ὡς ἐφέρετο. Ἀνατέλλοντος δὲ τοῦ ἡλίου Νότου φερόμενος, ἦλθε περὶ τὴν Χάρυβδι, καὶ δραξάμενος τῆς περὶ τοὺς τόπους ἐκείνους ἐστῶσης συκῆς, ἀπεκρέματο περὶ αὐτὴν· τὰ δὲ ξύλα κατέβη πρὸς τὴν βυθόν. Ὅψε δὲ ἀναδύοντων αὐτῶν, καθελὼς ἑαυτὸν ἀπὸ τῆς συκῆς ἐπελάβετο τῶν ξύλων· καὶ ἰνῆα μὲν οὕτω ἡμέραις ἐνήχετο· τῇ δεκάτῃ δὲ περὶ Ἄγυριαν νῆσον ἦλθε τῆς Καλυψοῦς· καὶ ἑπτὰ χρόνους ἐκείνη συνδιήγε· τῷ δὲ ὀγδόῳ ἀπελύθη μετὰ σχεδίας, Διὸς ὀργισθέντος τῇ Καλυψοῖ· καὶ οὕτω μετὰ τῆς σχεδίας Ὀδυσσεὺς δεκαεπτὰ ἡμέραις ἔπλεεν· ὀκτωκαιδεκάτῃ δὲ τὴν Φαιακίαν ἦτοι τὴν λεγομένην Κέρκυραν εἶδεν· ἀνέμων δὲ γενομένων ὀργῇ Ποσειδῶνος κατέαγγε τῆ σχεδία· δύο δὲ ὄλαις ἡμέραις ἐνήχετο. Τρίτῃ δὲ ἡ Λευκοθέα ἐλεήσασα αὐτὸν, δέδωκε τὸ κρηθόμενον αὐτῆς, μεθ' οὗ ἐξῆλθεν εἰς τὴν γῆν τῶν Φαιακῶν, καὶ καταπεσὼν ἐν ὕλῃ, ἐκάθευθε.

Τῆς δὲ Ἀλκινόου θυγατρὸς Ναυσικῆας μετὰ τῶν θεραπεινίδων αὐτῆς, πλῆναι ἑαυτὴν καὶ τερφθῆναι παιδιαῖς σὺν ταῖς θεραπεινίαις, καὶ σφαιρισσοῦσιν πρὸς ἀλλήλας, βοῆς γενομένης, ἐγειρεται ὁ Ὀδυσσεὺς, καὶ ἰκατεύει αὐτὴν. Ἡ δὲ τροφὰς καὶ εἶματα δοῦσα, κελεύει τοῦτον ἐλθεῖν πρὸς τὸν οἶκον τοῦ ταύτης πατρὸς, καὶ τὴν αὐτῆς μητέρα ἰκατεύσαι Ἀρήτην, ὡς ἂν τύχοι οὐπερ δὴ καὶ βούλοιο· ἐκίσε δ' ἐλθὼν, ἐρωτᾶται παρὰ Ἀλκινόου καὶ τῆς Ἀρήτης, καὶ τὴν πᾶσαν ἦν ἐφημεν διηγείται ὑπόθεσιν. Καὶ δῶρα παρ' αὐτῶν ἱκανὰ λαβὼν εἰς τὴν Ἰθάκην πέμπεται.

Ἐσπέρας μὲν ἐπιθὰς τῆς νεῶς ἐπὶ Φαιακίας, περὶ δὲ ἑωσφόρον πεφθακῶς ἐκίσε, καὶ εἰσελθὼν ὡς πένης περὶ τὸν Εὐμαιοὺν τὸν συδῶτην, καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους δηλαδὴ ποιμένας, παρεγένετο καὶ πρὸς τοὺς μνηστῆρας τῆς αὐτοῦ γυναικός· καὶ πλεῖστα περὶ πολλῶν παρ' αὐτῶν παροινιθεῖς, γνώριμον ποιεῖ ἑαυτὸν τῷ φιλάτῳ υἱῷ αὐτοῦ Τηλεμάχῳ καὶ

τοῖς οἰκέταις· πρότερον ἀναγνωρισθεὶς παρὰ κυνδός, ἢν βραχυτάτην κατέλιπεν ὀπίταν ἀπέπλει μετὰ τῶν ἄλλων συμμάχων ἐπὶ τὴν Ἰλιον. Σὺν γοῦν τῷ γνησίῳ υἱῷ καὶ τοῖς αὐτοῦ ποιμέσιν, ἀνελὼν ἅπαντας τοὺς μνηστῆρας, ἀναγνωρίζεται καὶ τῇ αὐτοῦ γυναικὶ καὶ συγκαθευδῆσας αὐτῇ, πάντα κατὰ λεπτὸν διηγῆσατο· τῇ ἐπαύριον δὲ, πρῶτα, ἐξεῖσι περὶ τὸν ἀγρὸν. Οἱ δὲ τῶν μνηστῆρων συγγενεῖς, μαθόντες τὸ γεγονός, πρῶτον μὲν εἰς τὴν

Ἄ' Ὀδυσσεὺς οἰκίαν ἐλθόντες, θάπτουσι τοὺς νεκροὺς· ἔπειτα δὲ ὀπλισθέντες, ἐξέρχονται καὶ αὐτοὶ πρὸς τὸν ἀγρὸν Ὀδυσσεὶ πολεμήσοντες· Ἄθηνᾶς δὲ βουλῇ φιλιούνται, καὶ τὸ νεῖκος καταπαύουσιν· ὁ Ὀδυσσεὺς δὲ εἰς Εὐρυτάνας ἔθνος Ἠπειροῦ κατὰ χρησμὸν ἐλθὼν, θύει τὰ νενομισμένα· καὶ γραιὸς ἄγαν ὑποστραφεὶς, κτείνεται παρὰ Τηλεγόνου, τοῦ ἐκ Κίρκης αὐτῷ γεννηθέντος υἱοῦ.

ANNO DOMINI MCCCXL.

NILUS CABASILAS

THESSALONICENSIS METROPOLITA

NOTITIA

(Ex Leonis Allatii Diatriba De Nilis, n. xiv.)

Nilum Cabasilam archiepiscopum Thessalonicensem fuisse legimus, scribit Neander de eo, vocatque virum eruditum et papatui minime æquum, propterea quod plurimis ejus scriptis, tum idolomaniam, tum etiam superbiam, qua se supra Deum et Ecclesiam extulit, acerrime confutavit. Joannes Matthæus Caryophyllus Præfatione in Nili Junioris vitam: Sed utinam post duos hosce inclytos Nilos non exstitisset tertius, qui egregium virtutis nomen bonis omnibus affluentissimæ fontem falsarum exhiberet aquarum, Thessalonicensis antistes, et vaniloquentiæ schismaticorum antesignanus. Hujus perniciosissima dicta, et sententia una cum suis confutationibus, Deo dante, post sancti Patris historiam videbis edenda, ut palam fiat omnibus, quid intersit inter Nilos et Nilum; denique inter avitam Græcorum theologiam, et schismaticorum absonas novitates. Quod promisit, præstitit in partem Caryophyllus, diuturniori equidem vita dignus: sic enim reliqua ipsius Nili contra Romanam Ecclesiam dictata de statu dejecisset et dissolvisset mendacia. Exstat ejusdem Nili tractatus, quo nititur explicare: Nullam aliam hactenus fuisse causam, quam quod universali concilio papa rei controversæ legitimam cognitionem cedere non vult; quin solus ipse tanquam magister atque arbiter controversiæ sedere vult: alios autem tanquam discipulos dicto audientes esse; et hoc ab apostolorum et Patrum legibus et actionibus esse alienissimum. Ejusdem De papæ primatu, libri duo, ex bibliotheca Vaticana, Bonaventura Vulcanio interprete. His accessit De igne purgatorio liber singularis, eodem interprete, Lugd. Batav. apud Franciscum Raphelengium 1595, in 8, Græce et Latine Hannoveriæ typis Wecheliani apud Claudium Marnium 1608, in 8. Hunc eundem tractatum conversum in Latinum sermonem per Illyricum (a) scribit epitomator Gesnerianus. Ejusdem Clara et brevis ad Latinos responsio tanquam Enchiridion quoddam propositum his, qui adversum illum pugnare volunt. In illo de primatu papæ agit, ex vetustissimis conciliis (b) aliisque vetustis monumentis illum refutans, ut ostendat eum

(a) Est mihi in manibus Nili Thessalonicensis libellus *De primatu Romani pontificis*, Græce cum versione Matthiæ Flacii Illyrici editus Francofurti apud Davidem Zephelium 1555, 8. Testatur Flacius hunc se libellum a probò et fide digno homine accepisse ex satis vetusto codice descriptum Venetiis. Fallitur itaque Richardus Simon qui lib. iv *Bibliothecæ criticæ*, p. 24, Vulcanium primum hujus libri editionem fuisse affirmat. Editionem vero Basilicensem Græco-Latinam ann. 1514, 4, Guil. Caveo V. Cl. memoratam haud vidi, et exstare

non credo. Certe quod Casimirus Oudinus, p. 627 Supplementi, de scriptoribus ecclesiasticis scribit, primum illo anno 1544 typis Operinianis prodidisse Nilum cum Facio contra Brunum, neutiquam ita se habet, cum invectiva Conradi Bruni in Centurias Magdeburgen-ses edi primum cœptas ann. 1550, ad quam Flacius respondet, lucem demum viderit ann. 1565, Flacii refutatio invectivæ ann. 1566.

(b) Nili argumentis pugnantem Macarium Ancyranum producit Allatius *De consensu utriusque Ecclesie* lib. 1, c. 27, § 2.

nec divini juris esse, sed tantum a Patribus et imperatoribus concessum, nec tamen talem et tantam rem suæ præminentiae esse, quantum papa nunc nullo sibi jure usurpat. Verum est, hunc infamem et sexcentorum flagitiorum maculis notissimum schismaticum, sive potius hæreticum, similia, imo pejora scripta posteris tradidisse; sed quibusnam documentis probabilibus, aut necessariis, vel ut expressius dicam, amentatis hastis? Levius sunt, et nihili, et non re, sed ad gratiam nequissimorum hominum argumenta contorta, quod ex conclusione operis manifesto colligitur. Κεφάλαιον τῶν λεγομένων. "Εως μὲν ὁ πάππας ὠρεῖ τὴν τάξιν, καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἔστηκε, καὶ τῆς πρώτης καὶ κυρίας ἀρχῆς οὐκ ἀφίσταται, καὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀρχιερεὺς ἄκρος, καὶ Πέτρου, καὶ πάντων ἀποστόλων διάδοχος, καὶ δεῖ πάντας αὐτῷ πείθεσθαι, καὶ οὐδὲν, ὃ τὴν τιμὴν ἐκείνου χωρεῖ. Εἰ δὲ τῆς ἀληθείας ἀποχωρήσας, οὐ βούλεται πάλιν πρὸς ἐκείνην ἐπανιέναι, τὴν ἐὼν καταδικῶν πείτεται. *Summa dictorum hæc est: Quamdiu quidem papa ordinem servat, et cum veritate stat, a primo et proprio principatu non remouet, et caput erit Ecclesie et summus pontifex, et Petri reliquorumque apostolorum successor, omnesque ei obedire oportet: nihilque est quod ipsius honori detrahat. Si vero a qua semel veritate recesserit, ad eam redire noluerit, damnatorum pœnis erit obnoxius.* Fulget orichalcum, sed pallens aurum melius est. Nondum vel a Nilo, vel ab ullo alio rationibus conquisitis probatum est, nec probabitur in posterum a quoquam, papam ordinem non servasse, et veritatem missam fecisse. Quam ergo ratione a primo et proprio principatu remotus est? ideoque nec caput Ecclesie, nec summus pontifex, nec successor Petri, nec apostolorum est? constituent in oculis hominum, quod illud tandem sit, quod ipsius honori detraxit. Nec a Nilo dissidet reliqua schismaticorum cohors. Et de his alias fusius: modo satis sit attraxisse.

De hoc Nilo Thessalonicensi Bonaventuræ Vulcanius, Ep. ad lectorem præfixa dicto opusculo: *De auctore hujus scripti variant doctorum sententiæ. Varietas hinc nata, quod Nilo multi fuerint cognomines.* Subdit Neander: *Nilus quando vixerit, non satis constat. Vixit sane post Caroli Magni primi Germanorum imperatoris tempora; septimæ namque synodi aliquoties mentionem facit (c).* Esto: vixerit post Caroli M. tempora, cum septimæ synodi nomen attingat. Non satis constat interim, quo tempore vixerit. Salsadius, de opusculis Nili Thessalonicensis ad lectorem scribit, sibi constare, hunc Nilum esse recentissimum; Thomæ enim Aquinatis in aliis scriptis suis, que nondum edita sunt, meministi, et Thomas ille recentissimus est. Poterat tamen certiora tempora præsumere, dum a Thoma Aquinate ad hunc Nilum non breve temporis spatium intercedat. Hunc ergo Nilum nos sub Joanne Cantacuzeno vixisse signis, una cum Nicolao Cabasila, ad quem uti præter eundem ἀνεψιδόν ejusdem Nili exstat *epistola theologica* cujus principium: Περὶ ἐνοίας τῶν συγγραμμάτων σου in Codice Vaticano 652, Demetrio Chrysoloræ, Demetrio et Prochoro Cydoniis fratribus, pro quo Prochoro exstat Demetrii Oratio ad Philotheum patriarcham. Princip. Νῦν μὲν ἔργον ἀνδρὸς ἀπεδείξω, μὴ μέχρι πολλοῦ. Et quod magis rem probat, legitur etiam modo in Bibliothecæ Vaticanæ codd. 673, 674 et 1222, Joannis Cantacuzeni responsio ad dicta Prochori: Περὶ οὐσίας καὶ ἐνεργείας Θεοῦ, *De essentia et operatione divina.* Princip. Περὶ μὲν οὖν τῶν τῆς ἐνεργείας τοῦ Θεοῦ εἰδῶν κατὰ τὴν ἐν προομίοις ἐπαγγελίαν. Item ejusdem: Ἀντιρρητικὰ πρὸς τὰ προαγόμενα ῥητὰ τῶν ἁγίων ὑπὸ Προχόρου τοῦ Κυδωνίου. *Antirrhetica ad dicta Patrum allata a Prochoro Cydonio.* Principium: Ὅλων μὲν οὐκ ἔδει, ὧ οὕτος, ἀπολογησασθαι με πρὸς τὰ λεγόμενα. Probant etiam eandem ætatem aliæ commentationes eodem tempore concinnatæ, uti Demetrii Chrysoloræ. Κατὰ Λατίνων λόγους συνοπτικὸς, ἀφ' ὧν ἐποίησε Νεῖλος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Principium: Ἀρχαῖα δόξα τῆς Ἐκκλησίας ὡς ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα. Item ejusdem Διάλογος ἀναιρετικὸς τοῦ λόγου, ὃν ἔγραψεν Δημήτριος ὁ Κυδωνίου κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κυρίου Νεῖλου τοῦ Καθασίλα. Principium: Μέγας μὲν ὁ τῶν ὁμοφύλων καθ' ἡμῶν πόλεμος, et tandem, ne plura huc aggeram, Demetrii Cydonii πρὸς τοῦ Καθασίλα ἐλέγχους κατὰ τῶν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος κεφαλαίων τοῦ μακαρίου Θωμᾶ. Principium: Ἡ μὲν κατὰ Λατίνων προθυμία τοῦ ἀνδρὸς; τούτου μεγάλη καὶ θαυμαστή. Et ne patientia tua abutar, videsis per te ipsum Cantacuzenum in *Historia*, et potissimum lib. v, cap. 16. Ibi narrat imperator Cantacuzenum se molestiis exsolvi cupientem, ac genus vivendi placidum minimeque negotiosum suspirantem, cum statuisset translato imperio monachorum instituta sectari, ad hanc secessionem socios addidisse Nicolaum Cabasilam et Demetrium Cydonem, qui *externæ sapientiæ fastigium attigerant, et moribus philosophantes vitam cælibem, conjugaliumque perturbationum expertem amplexi fuerant. Quocirca præcipuum gratiæ amicitiae, et familiaritatis locum apud imperatorem obtinebant.* Notat præterea Salsadius ibidem non mediocriter errare virum eruditissimum (e), qui Nilum Thessalo-

(c) Eadem Flacii verba sunt, præfat. ad Nili libellum.

(d) In b. bl. Cæsarea teste Nesselio, p. 353, exstat etiam Nili hujus Epistola ad sororis suæ filium Nicolaum Cabasilam, de Oratione ejus encomiastica in S. mariyrem Demetrium: Ἐπιστολὴ τοῦ πρὸς μητρὸς θεοῦ κυρῶ Νικολῶ τῷ Καθασίλα, ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, κυροῦ Νεῖλου. Principium hujus Epistolæ non est a verbis: Ἡ δὲ αἰτία δὴλη δὲ ἦν καὶ ὡς τέτακται, ut legas in appendixe ad V. C. Guil. Cavei. *Hist. litterariam*, sed verba illa librarii sunt, quibus rationem manifestam esse ait, quare in Codice illo Cæsareo Orationibus Cabasilæ Nili Epistola subjungatur.

(e) Bonav. Vulcanium in præf. ad Nili librum *De primatu papæ* editum a se e ms. Bibl. Vaticanæ et Latine redditum Lugd. Bat. 1595, 8, apud Raphaelengium. Subjunxit porro Vulcanius Græce et Latine initium disceptationis Græci et quorundam cardinalium (cardinalium) atque excerpta quedam ejusd. argumenti ex aliis Nili scriptis et libellum de igne purgatorio, ejusdem ut credibile est, Nili, nisi Marco Ephesio illum tribuere mals, Latine denique subjunxit Excerpta e synodo Florentina.

nicensem eundem facit cum Nicolao quodam Methones episcopo, et binominem hunc Nilum fuisse dicit, quod usus esset codicibus, qui tractatus alios quosdam ejusdem, aut non multum absimilis argumenti continebant, quibus interdum nomen Νικολάου additum Καβασίλα refert. Nec alio argumento Nilum et Nicolaum eundem putat. Poni argumentum in fabulas Salmasius, et non dissimili exemplo explodit, se quoque in codice Palatinæ bibliothecæ Nicolai Methonensis disputationes aliquot adversus Latinos, item Dissertationem Basilii Thessalonicensis metropolitani invenisse, et hoc eodem usum argumento, ex Nilo, Nicolao et Basilio, ex his tribus Geryonem unum et triplicem creare potuisse. Nam quod idem astruere ex styli affinitate conatur, id quale sit, se non ignorare; qui plura scripta ejusmodi recentium Græcorum Patrum tum manu exarata, tum excusa legit, ut argumento, ita stylo similia: nec tamen unquam ex eo auctores, qui diversi erant, confundendos esse statuisse, sed id tandem conjecisse, eadem illos ætate vixisse, qui stylo iidem pene viderentur.

Eruditissimus hic vir, cujus nomen obtulit, et conjecturas de Nilo et Nicolao redarguit Salmasius, est Bonaventura Vulcanius, cujus dicta accuratori examine supponenda sunt, et hic non gravabor apponere nonnulla ex ejusdem Præfatione ad lectorem, præfixa tractatui Nili episcopi Thessalonicensis *De papæ Romani primatu: Codex meus in fronte libri expresse præ se fert nomen Νελκου ἀρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης; sed cum in eodem codice sint alii non absimiles ab hoc argumento Tractatus, in iis reperio interdum nomen Νικολάου τῆς Μεθώνης ἐπισκόπου, interdum etiam additum nomen τοῦ Καβασίλα. Quo fit ut mihi penè persuadeam binominem hunc nostrum Nilum fuisse, hoc est, Nilum et Nicolaum hanc unum atque eundem auctorem fuisse. Neque hoc me a sententia dimoverit, quod hic Methonensis episcopus, alter vero Thessalonicensis archiepiscopus fuerit. Usitatum enim hoc et olim et hodie, ut episcopi ab uno ad alium digniorem, aut alioquin ad archiepiscopatum promoveantur. Accedit huc, quod quæ hodie exstant Nicolai Methonensis lucubrationes, vel typis excusæ, vel manu exaratae plane cum stylo et filo orationis hujus Nili convenient. Excusus autem exstat Nicolai Methonensis tractatus inter liturgicos auctores, e manuscriptis vero ejusdem operibus, quæ in nonnullis Italiæ et Hispaniæ bibliothecis exstant, videntur illius orationes VII, de vita in Christo, quas nonnulli, quod quidem pro me maxime facit, Nilo ascribunt, neque mea quidem sententia falluntur. Exstat etiam apud me præclarum ejusdem Nicolai Methonensis opus, quo Theologiam Platoniam Procli, quæ constat propositionibus 211, in quarum plerisque, ille dubium accurate philosophus, an acrior Christi hostis, principia religionis Christianæ philosophicis rationibus et demonstrationibus evertere conatur, doctissime confutat. Titulus libri sic habet: Νικολάου ἐπισκόπου Μεθώνης ἀνάπτυξις τῆς θεολογικῆς στοιχειώσεως Ἡρόκληου τοῦ Λυκίου Πλατωνικοῦ φιλοσόφου, etc. Nicolai episcopi Methonensis confutatio theologicæ informationis Procli Lycii Platonici philosophi. Hi, inquam, libri a Nicolao Methonensi conscripti, Nili hujus nostri stylium tersum sane atque elegantem præcine referunt. Horam te, candide lector, monitum volui, liberum tibi de tota re judicium relinquens.*

Eruditissimus hic vir, quisquis ille fuit, cum Nicolaum Cabasilam et Nilum unum facit, et postremum obliterata memoria Cabasilæ, mirum non est, si Methonensem in locum illius detruserit. Inter Nicolaum Cabasilam et Methonensem magnum est temporis intervallum, Methonensis siquidem multo Cabasila antiquior. Si Methonensis, ut Epitomator Gesnerianus tradit, florebat anno 1230; sub Eascribus, qui scripsit pleraque contra pontificios, quæ in bibliothecis manuscripta leguntur, sicuti etiam ejusdem oratio ad eos qui hæsitant, adiuntque consecratum panem et vinum non esse corpus et sanguinem Domini nostri Jesu Christi, et legitur hodie in Bibliotheca sanctorum Patrum Margarini Bignel: Cabasila vero florebat anno 1314. Inter Methonensem itaque atque Cabasilam intermedii sunt anni, si quæ statuit epitomator vera sunt, 84. Et ut liquidius res diluceat, Joannes Veccus florebat sub Michaelæ Palæologo primo anno 1371. Sed Veccus, multo antiquior Cabasila, scribit, et plene dissolvit argumenta Methonensis contra processionem Spiritus etiam ex Filio, post tot annos. Ergo Methonensis Nicolaus, et Nicolaus Cabasila, non possunt esse unus et idem auctor. Adde, Nicolaus Cabasila, licet sententiam Nili de processione Spiritus sancti adversus Latinos secutus sit ac foverit, nihil tamen de eo argumento adversus Ecclesiam Romanam ad hunc diem ab eo scriptum et concinnatum inveniri in bibliothecis, quod ipse sciam.

Edita sunt (f) Nili archiepiscopi Thessalonicensis Græce et Latine Oratio demonstrans, non aliam dissidii Ecclesiarum Latinarum et Græcarum esse causam, quam quod papa ejus, quod controversum est, cognitionem ac judicium ad œcumenicam synodum deferre detractat: sed ipse solus controversiæ magister ac iudex sedere velit, reliquos vero discipulorum instar dicto audientes habere, quod quidem ab apostolorum et Patrum legibus actionibusque est alienum. Item ejusdem *De primatu papæ*, quibus accesserunt alia nonnulla de controversiis a Græcis, opera et studio Claudii Salmasii, (g) et Bonaventuræ Vulcanii, eum nonnullis notis, Hanoviæ typis Wecheliani apud Claudium Marnium, et hæredes Joannis Aubrii 1698, in 8. Hoc

(f) Prodierunt etiam Græce. Londini, sine temporis nota in 4, cum Meletii Alex. atque Georgii Coresii Clui et Gabrielis Philadelphiensis scriptis adversus Latinos.

(g) Salmasius tum vix quatuordecim annos natus erat cum Nilum edere: usus codice Palatino et

altero Ludovici Servini. Sed nec senem postea hujus operæ puduit; nam libro suo *De primatu papæ*, Lugd. Bat. 1645, 4, excuso Nilum iterum subjuxit, quemque Nilo comitem dederat Barlaamum monachum Ἡερὶ τῆς τοῦ πάππα ἀρχῆς.

etiam opusculum Matthias (h) Illyricus versum ex Græco in Latinum sermonem vertit, ut scribit epitomator Gesnerianus. Hoc schismatici (i) opus negari non potest a veneno, eoque perquam pestifero suffusa lingua dictatum fuisse, ideoque acceptissimum hæreticis accessisse. Sed quas ille blasphemias in Romanam Ecclesiam evomit, et argumenta, quibus in illis disseminandis effundit tenebras, a multis explosa sunt in ipsa Florentina synodo, et post synodum ab aliis perdocte atque erudite; et nunc demum (j) infirmata atque perforata funditus sunt a Joanne Mattiæo Caryophyllo episcopo Iconiensi in Confutatione Nili Thessalonicensis, edita Parisiis Græce et Latine, 1662, in 8.

Quæ ipse vidi, sunt: Βιβλίον κατὰ Λατίνων, ἐν ᾧ περιέχεται ἀπάντησις πρὸς Λατίνους ὡς περ ἐγχειρίδιόν τι προκείμενον τοῖς βουλομένοις ἀγωνίζεσθαι πρὸς ἐκείνους. *Adversus Latinos certatio instar Enchiridii, illis deserviens, qui cum eisdem concertare cupiunt.* Principium: Τῶν ἐν τῇ θεολογίᾳ δογμάτων τὰ μὲν ἐστὶ βῆτως κείμενα. Quæ modestius locutus est ipsis hæreticis: neque enim ipse vidi quod epitomator (k) insuflat: *Adversus papæ tyrannidem et Latinos. Omnia hæc Græce manuscripta exstant, et Latine edita sunt versa ab Illyrico.*

Περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος λόγος Λατίνων, ἐξ ὧν οἴονται τὸ ἅγιον Πνεῦμα καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον. *De Spiritu sancto argumenta Latinorum, quibus se demonstrare putant, Spiritum sanctum ex Filio quoque procedere.* Principium: Πρῶτον μὲν ἀρχαῖα τίς ἐστὶ δόξα τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας.

Πρὸς τὸ συμπέρασμα, ἡ περὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Λόγος α', *Ad conclusionem, sive de Spiritu sancto, Oratio (l) prima.* Principium: Καὶ ταῦτα δὲ ἡ τῶν Λατίνων Ἐκκλησία συνηγοροῦσα τῇ δόξῃ τῇ ἐαυτῆς.

Λόγος β'. Principium: Ὅτι καὶ ἡ τῶν ἀποστόλων παράδοσις.

Λόγος γ'. Principium: Ἐτι γὰρ μὴν καὶ ἐκ τῶν ἀποφάσεων τῶν.

Λόγος δ'. Principium: Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου.

Λόγος ε'. Principium: Καὶ μὴν καὶ ἐκ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑκτης συνόδου.

Δύσεως τῶν προτάσεων τῶν Λατίνων, ἐξ ὧν συνάγειν οἴονται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον. *Solutiones propositionum Latinorum, quibus se concludere opinantur, Spiritum sanctum ex Filio procedere.* Principium: Πάντα μᾶλλον, ἢ τὰ τοιαῦτα γένοιντο· ἀν' ἀληθῆ.

Ὅτι οὐκ ἐστὶ Λατίνοις συλλογισμοῖς χρωμένους ἀποδείξει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον. *Latinos non posse suis syllogismis demonstrare Spiritum sanctum ex Filio procedere.* Principium: Λοιπὰ δὲ οἱ συλλογισμοί, οἳς τοσοῦτον ἰσχύος μέτεστιν.

Λύσεις τῶν συλλογισμῶν τῶν Λατίνων περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. *Solutiones argumentorum Latinorum de processione Spiritus sancti.* Principium: Τοῦτο δὲ καὶ ἐξ ἀντιβρήτων λόγων δῆλον ἐστίν.

Τοῦ αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος τινα. *Ejusdem de processione Spiritus sancti excerpta.*

De mole immensa hujus Niliaci voluminis Bessario cardinalis apud Syropulum in concilii Florentini hist. sect. 6, c. 12. (m), ad Græcos: Ὅμως εἰ τὸ περὶ προσθήκης λέγει ὁ Καθασίλας φύλλα τέσσαρα, καὶ οἱ λόγοι οὐδ' εἴπομεν ἡμεῖς εἰς αὐτὸ, εἰσὶ βιβλίον ἓν, εἰς δὲ τὸ περὶ τῆς δόξης, ἔνθα γράφει ἐκεῖνος βιβλίον δόλοκληρον, οὐ δυνησόμεθα καὶ ἡμεῖς; εἰπεῖν, πολλὰ καὶ καλὰ. *Nec enim nos oportet Latinos expavescere, si quidem Gabasilas, cum de additamento scriberet, tantum unius libri folia implevit: quæ nos hic de eodem argumento sudimus, surgunt ad volumen. Ergo ubi Cabasilas ipsum dogma illustrando integrum codicem confecit, numquid nos in illud item dogma non poterimus multo præclarioru, quam quæ hactenus vulgare?*

Quid vero in prægrandi hoc opere, vastaque scriptionis mole peregerit hic Nilus, et quomodo in mari et pelago malorum contra Latinos sua direxerit, in corde concenturiaverit, et scripto copias instruxerit, non inconsiderate nobis distinxit in prætheoria hujus operis Nicolaus Cabasila dicit: Nili ex fratre nepos, quam, ne in illis perquirendis oleum et operam perdas, hic æpponemus: Προθεωρία ἐκταθείσα σαφῶς ἄγαν παρὰ τοῦ ἀδελφικοῦ τοῦ τῆν ἀρίστην ταύτην πραγματείαν συστησάμενου διὰ βραχείων ῥημάτων, ὡς οἶόν τε τὸ πᾶν τῆς ὑποθέσεως ἐκτιθεμένη. Τοῦτο τὸ βιβλίον συνέστη μὲν

(h) Flacius.

(i) Nili.

(j) Insistit Caryophyllus vestigiis Bellarmini, qui contra Nilum disputat, lib. II de Romano pontifice, c. 22 et 27. Prodiertur libri duo Nili *De primatu papæ* etiam in Melchioris Goldasti primo volumine *Monarchiæ S. Romani imperii*, Hanov. 1612, fol. Caryophylli autem liber recusus in bibliotheca maxima Pontificia Jo. Thomæ de Rocaberti archiepiscopi Valentini, tomo XIV, Rom. 1698, fol.

(k) Epitomator Gesneri Bibl. Simlerus, qui quod omnia illa Nili versa Latine et edita ab Illyrico esse scribit, miror; neminem enim reperi qui illa viderit, præter librum de quo supra dixi *De primatu.*

(l) Λόγος; rectius fortasse redditur liber sive dis-

sertatio. Videat porro Allatius qui p. 858, *De consensu Ecclesiæ Or. et Occid.* Nilo libros XLIX de processione Spiritus sancti contra Latinos tribuit. Sane XLIX argumenta Latinorum proposuit et dissolvere conatus est Nilus hoc in opere. quod nis. exstat in bibl. Cæsarea aliisque, ut Basileensi, Veneta SS. Joannis et Pauli, aliisque. Vide Nesselium Catalogo Bibl. Vindob. p. 181.

(m) In historia concilii Florentini a Rob. Croyghtono, edita p. 160, Nili Cabasilæ mentio fit his verbis: Ἐχομεν δὲ εἰς τοῦτο παράδειγμα τὴν ἅγιον τὸν Καθασίλαν δὲ μετὰ τὸ ἐλέγχει διὰ πολλῶν τὴν τῆς δόξαν, ὕστερον χωρεῖ κατὰ προσθήκης.

(n) In Græco est: *Quatuor folia implevit.*

(o) In Græco est: *Multa ac præclara.*

κατὰ τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας, τηρεῖ δὲ ἐκείνην τὴν τάξιν, τῶν λόγων ἐκτεθέντων ἀπάντων, δι' ὧν Λατίνοι συμπεραίνειν δοκοῦσι τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην. Πρῶτον μὲν πρὸς τὸ συμπέρασμα τῶν Λατίνων ὁ λόγος, τὸ ἀντικείμενον αὐτῷ διὰ πάντων ἀληθὲς εἶναι, δεικνύων ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ ἅγιον Πνεῦμα, δεικνύσι δὲ μαρτυριαί τῆς ἁγίας Γραφῆς, καὶ τῶν ἁγίων Πατέρων, οἳ πιστεύουσι ὡσπερ ἡμεῖν, οὕτω καὶ Λατίνοι· ἀνάγκη· ἀπὸ γὰρ τῶν πρώτων ὑποθέσεων τῆς πίστωσης, τῶν κυριακῶν καὶ ἀποστολικῶν λόγων, καὶ τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, καὶ τῶν διαδόχων τῶν ἀποστόλων, καὶ θεολόγων σχεδὸν ἀπάντων τὴν ἀλήθειαν συμπεραίνει τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὴν ὑπέρβιν ἐχειν. Τοῦτου δὲ δειχθέντος ἐν πέντε λόγοις, ἐπὶ τὰς προτάσεις χωρεῖ, τοῦτο γὰρ ἀρχαῖον ἔθος τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐπειδὴν ὑπὲρ τῶν ὀρθῶν δογμάτων τοῖς αἵρετικοῖς πολεμῆ, δεικνύει πρῶτον τὴν ἀληθῆ περὶ Θεοῦ δόξαν, ἔπειτα τὰς τῶν ἀντικειμένων λύειν ἐνοστάσεις, ὃ μάλιστα φανερὸν τὰ Πρακτικὰ τῶν οἰκουμενικῶν διελθοῦσι συνόδων. Ἐπεὶ δὲ αἱ προτάσεις Λατίνων, αἱ μὲν ἀπὸ τῆς ἱερᾶς Γραφῆς καὶ τῶν θεολόγων, αἱ δὲ ἀπὸ λογισμῶν ἀνθρωπίνων, καὶ περὶ τὰ θνητὰ γνώσεως εἰσὶν εἰλημμένοι, διττοὶ καὶ ὁ πρὸς αὐτὰ οὗτος λόγος, καὶ ὃ μὲν δεικνύσι τῶν θείων ἐνοιῶν τῆς γραφῆς καταψευδομένους, καὶ τοὺς Πατέρας, δι' ὧν ἔγραψαν, μηδεμίαν βοήθειαν διδόναι Λατίνοις, τοὺς δὲ ἀτόπους συλλογισμούς τὸ δεύτερον ἐλέγχει βιβλίον. Ὡς ἂν δὲ πανταχόθεν ἀναφανῆ τὴν ἀλήθειαν μεθ' ἡμῶν εἶναι, καὶ μαρτυριαὶ προσέτεθησαν ἀπὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς οἰκουμενικῆς ὀρθότητος συνόδου, δι' ὧν φαίνεται κοινὴν γενέσθαι δόξαν τῆς Ἐκκλησίας ἀπάσης, τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς τὴν ὑπέρβιν ἐχειν. Ἐπὶ γὰρ βασιλείᾳ τοῦ Μακεδόνας, καὶ Φωτικῆς πατριάρχου, καὶ πάππα Ἰωάννου, οἰκουμενικῆς κατὰ τὴν Κωνσταντινίου πόλιν συγκροτηθείσης συνόδου, καὶ κοινῇ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος σκεψαμένης ἀνεφάνη, τὴν προσθήκην τῶν Λατίνων ἄστοπον εἶναι, καὶ ἀναθέματος, καὶ τῶν τοιούτων ἄξιον. Ἐφ' ἧς τὰ πράγματα τῆς Ἐκκλησίας κατέστη, καὶ Γραῖκοι Λατίνοι ἐπίσταντο τὴν προσθήκην ἀπὸ τοῦ συμβόλου περιελοῦσιν. Ἐπεὶ δὲ διαστάνας αὐτοῖς χεῖρον ἠνώθησαν, καὶ τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας ἡ βδελυρία καταχέει Λατίνων, ἄλλα τε καλὰ τῶν παρ' ἡμῖν παρὰ τῶν τμηκαῦτα προστατῶν διεφθάρη, καὶ τοῦτο τὸ βιβλίον ἠφανίσθη τῶν ὑπομνημάτων τῆς οἰκουμενικῆς ταύτης συνόδου, φευγόντων τὸν ἔλεγχον τῶν ἐκεῖθεν, καίτοι καὶ κανόνες παρ' ἡμῖν εἰσὶν οἰκουμενικῆς ὀρθότητος συνόδου, καὶ Λατίνοι γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενικὴν ὀρθοῦσιν ὁμολογοῦσιν. Οὕτω δὲ τοῦ βιβλίου τῆς κατὰ τὴν σύνοδον ταύτην ἱστορίας ἀφανισθέντος, ὀλίγα τινὰ μέρη παραλειφθέντα, ἄλλα ἀλλαχόθεν συναγωγῶν τῷ κατὰ τῶν Λατίνων συντάγματι παρέθηκεν ὁ μακάριος Νεῖλος, ὁ τότε ποιησάμενος τὸ βιβλίον, ὡς ἐναργεῖς μαρτυρίας τῆς ἀληθείας. Φαίνεται γὰρ ἀπὸ τούτων συστήναι τε οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἐφ' ἧν ἔφην χρόνων, καὶ τὴν προσθήκην Λατίνων τοῦ τῆς πίστωσης περιαιρεθῆναι συμβόλου, καὶ τὴν συμφωνίαν, καὶ τὴν εἰρήνην τῶν ἐκκλησιῶν ἐπὶ τούτοις γενέσθαι. Sic schismatici celebrant sua Pitheia, etsi fuerint affinitate devincti, aut alio dignitatis titulo innixi, mirum est, quantum turgescant, et quasi aliis subannexis ad altiora repentino impetu pervolent. et ad abdita quæque aliorum penetrent, et extra proprios limites subsultent: adeo ut insanire sæpe sæpius reperiantur. Quis crederet Nilum hunc Thessalonicensem, de processione Spiritus a Patre solo scribentem in ea existimatione apud suos fuisse, ut vel hoc illius solummodo scripto, tot eruditorum et rebus divinis exercitatisimorum hominum cohortes tum in Italia florentes ducerent prosternendos et opprimendos? Et nihilominus neglectis aliis antiquioribus, ex quibus sua Cabasila consarcinat, antequam Constantinopoli discedant, in plena synodo unus Cabasila Nilus propositus est, illis qui disputandi onus in se erant suscepturi, ut scripta illius evulgarentur et examinarentur. Sic enim Skyropulus sect. 3, c. 7: Ὅμως δὲ μετὰ πολλοῦ λόγου τοιοῦτους ἔδοξε καλῶν, ἵνα ἀναγινώσκηται τὸ βιβλίον τοῦ ἁγίου τοῦ Καβασίλα, καὶ ἐξ ἐκείνου ἐκλέγωνται, καὶ σκέπτονται, ἐν οἷς δεῖ. Ἀνεδέξαντο δὲ τὸν τοιοῦτον ἀγῶνα ὁ ἱερομόναχος κύριος Μάρκος ὁ Εὐγενικός, καὶ ὁ δηλωθεὶς σχολάριος, καὶ συνήρχοντο ἐνώπιον τοῦ βασιλέως (ρ), μετὰ καὶ ὀλίγων τιῶν ἐκ τῶν προειρημένων, καὶ ἐσκέπτοντο, καὶ ἐγύμναζον τὰ ζητήματα. *Verumtamen post multos hac illac factos sermones, visum est etiam rationi consentaneum, ut nostri libros evolvant, ac præcipue sancti Cabasilæ, e quibus tanquam secundissimo promptuario permulta dogmata nostro usui profutura decerpantur. Quam molestiam in se susceperunt Marcus Eugenicus hieromonachus, et qui modo perorarat scholarius; qui imperatoris in conspectu coierunt cum aliquibus prædictorum, et scrutati diligenter Cabasilæ lucubrationes et monumenta litteraria, quæstiones eruerunt publicæ examinationi reservandas.* Ita vertit Crèyghtonus: *Ut nostri librum evolvant, Cabasilæ, illi est, ut nostri libros evolvant et præcipue sancti Cabasilæ, e quibus tanquam secundissimo promptuario.* In nonnullis aliis raro, at in Crèyghtono incertitia continuo confidentiam parit. Sed similia negligenda sunt. Ante hanc Nilum Cabasilam in Græcia adversus Latinos de processione Spiritus sancti a solo Patre tractatus edidere, Photius patriarcha, Nicolaus Methonensis, Joannes Phurnus, Andronicus Camaterus, Theophylactus, et de eo nullus dubitat: quorum argumenta digessit, et Lynceis oculis contemplatus, et efficacissimis rationibus discussa meritiſsimo jure sælavit atque contrivit Joan-

(ρ) Hic Georgius scholarius in Proœmio Syntagmatis sui Græce in 4, Londinensibus typis editi, inter recentes Græcos qui adversus Latinos bene scripserunt, primum locum Nilo nostro tribuit: Τῶν δὲ ὑστερον ἀπάντων βέλτερον μὲν καὶ ἱκανώτερον καὶ τῷ μεγέθει τῆς ὕλης ταύτης συμμέτρως· μάλιστα μὲν ὃ τε θεσπεσιος Νεῖλος καὶ ὁ ἱερός

Θεοφάνης, μετ' αὐτοῦ; δὲ καὶ τῶν ἱερῶν Γρηγορίων οἱ ὁμώνυμοὶ τε καὶ ἀκριβεῖς ὁπαδὸν συνεγράψαντο. Demetrius quoque Chrysoloras Nili opus in synopsis contraxit, et Demetrium Cydonium qui Nilum confutandum sumpserat dialogo singulari confutavit, de quo Allatus, *De consensu*, p. 862, atque infra in hoc ipso libello, p. 71.

nes Veccus (q). Quare si tuus iste Sgyropulus, et quosipse ad consilium vocatos fuisse tradit, in arte et facultate theologica excelluissent, et in summa rerum ignoratione versati non fuissent, ad hos provocassent, non ad Cabasilam. Sed nil mirum: Graculus quærit graculum. Quid vero Thessalonicensés in synodico manuscripto, quod novi illius editores uti profanum et impium rejecerunt? Νεῖλου τοῦ ἀγιωτάτου μητροπολίτου Θεσσαλονίκης τοῦ λόγοις ἅμα, καὶ ἔργοις, καὶ θεοῖς συγγράμμασι ἀγωνισαμένου ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ, καὶ τὴν τοῦ Βαρλαάμ καὶ Ἀκινδύνου (r) κενοφωλίαν θεοσόφοις λόγοις, καὶ ἀκοδείξεισι ἀναντιρρήτοις καταισχύοντός τε, καὶ διελέγξαντο, αἰώνια ἢ μνήμη. Nili sanctissimi archiepiscopi Thessalonicensis, qui sermonibus simul, et actionibus et commentariis divinis pro Ecclesia Christi, et Barlaami, et Acindyni vanos strepitus a Deo datis sermonibus, quibus resisti non poterat, et demonstrationibus dilucidavit, et in vituperationem adduxit, et in crimine posuit, sempiterna memoria. Nec alio pacto Simeon Thessalonicensis, Dialogo Contra hæreses: Καὶ ἐτι ἐτέρου Νεῖλου θειοτάτου ἀνδρός τοῦ τῆς Θεσσαλονικίων τὴν προεδρίαν μὲν εἰληφότος, μὴ πρὸς αὐτὴν δὲ φθάσαντος; εἰθεῖν, κατὰ δὲ τῆς τῶν Λατίνων καινοτομίας λαμπρὰ, καὶ ἀληθῆ λίαν, καὶ ἰσχυρὰ συγγραψαμένου, καὶ κατὰ τῆς δυστήνου ταυτησὶ τοῦ Βαρλαάμ τε καὶ Ἀκινδύνου ἀτρέσεως. Nec non cum alio Nilo viro divinisimo, et urbis Thessalonicensis æque summo antistite, cujus tamen sedem adipiscendi potestas non fuit, licet contra Latinorum novum facinus splendida, et fidei plenissima, et valde robusta Commentaria concinnaverit, nec non contra infelicem hanc Barlaami et Acindyni hæresin. Ride sodes Thessalonicensium putidas ineptitudines in Synodico. Quod in Nilo uti præstantissimum agnoscebant, et quod ille plenissime defendit, Processionem nempe ex solo Patre Spiritus sancti, obtinent, ne injuriæ viderentur in Latinos, inque infamiam adducerentur, quod Latinorum opinionem palam populo criminarentur; de re minima et contemptissima, et de qua non erat apud Græcos una sententia, condemnatione nempe Barlaami et Acindyni, contra quam Nilus an quidquam scripserit, adhuc dubitatur; licet in Palamitarum sententiam iverit, eum dilaudant Quod. etiam in aliis dictæ civitatis pontificibus de novo Synodico additis peragunt. Hi siquidem adversus Latinorum opinionem scripta, ac si nulla fuerint, silent, in aliis, quæ Latinos non offendunt, verbosissimi sunt. Sed de his alias plenius, memoratis etiam pontificibus. Quantum tandem Nilus hic valuerit ad res theologicas exponendas, lege Tractatum Georgii Trapezuntii ad Joannem Cuboclesium de processione Spiritus sancti etiam ex Filio, Græce et Latine a me editum, tom. I Græciæ orthodoxæ. Non suppœnitebit te similis lectionis.

Joannes Spondanus (s) in Annalibus anno 1622, scribit: Fuit postea Nicolaus Cabasila factus episcopus Thessalonicensis, cujus exstant plura scripta, sed fuligine schismatis Græcanici perfusa; adversus quem idem ipse Demetrius (t) Græce Latineque doctus scripsisse dicitur pro sancto Thoma Aquinate, quem Cabasila primus impetierat, cujus et antiqua opera in Latinum sermonem vertit, sicut et Augustini, et alia, quem et Volaterranus et alii uti virum doctum, æque ac sanctum laudant. Sunt autem, qui prædictum Nicolaum confundunt cum Nilo itidem dicto Cabasila, archiepiscopo Thessalonicensi, qui hac eadem a tate vixit. Qui sive fuerit idem, sive alius, sive ante, sive post Nicolaum eam sedem occupaverit, de quo video controverti, nec tamen admodum refert. Scripsisse reperitur duos tractatulos contra primum Romani pontificis, quos hæretici exosculantur. Vide, lector, scriptoris Annalium ecclesiasticorum in pauxillulis verbis imperitiam. Non interdistinguit etiam quod oculorum sensu percipit. Vidit titulum libri, quem exosculantur hæretici, et nomen auctoris præfixum, et promptissimum oculis non internoscit. Hoc est in sole caligare, et ipsa cæcitate cæciorem esse. Libelli contra Romani pontificis primatum auctor Nilus est. Alia pleraque sub Nicolai Cabasilæ nomine prostant, passim, et ubique. Perperam ergo judicant, qui Nicolaum cum Nilo confundunt, et Spondanus cum illis. Et cum alius Nicolaus, alius Nilus sit, si historicus expertus esse vis, quanam illi ætate vixerint, et qui ante, sedem Thessalonicensem, et qui post, sedem Constantinopolitanam occupaverit, enodandum tibi erat. Sed tu satis ampliter controversiæ respondisti, id parum admodum referre. Acute admodum, sed; ridicule. Quicunque deinceps futurus si incertus alicujus sententiæ fuerit, ad evellendum scrupulum responso hoc Spondanico, ampliter, et ex oraculo satisfaciet; id parum admodum referre. Nicolaus plura, sed fuligine schismatis Græcanici perfusa. Plura scripsisse, verum est, quæ catholici in linguam Latinam versa, uti catholicis contra hæreticorum deliramenta opportuna atque conducibilia ediderant. Et si quid illi excidit incauto, quod nonnullis visum est, non satis ut omnibus tutum, iidem ipsi catholici excusare conati sunt. Sed dixit nescio quis, non deulbarent Æthiopem. Non semper feriet, quodcumque minabitur arcus. Et Spondanus ipse in his suis Annalibus quot mendacia, quot falsa, quot perperam et ex ingenio insinulata, maligne atque calumniose conspergit, quæ volumen requirant, et nescio an etiam expurgata æstimationem commererentur? Nihil itaque Nicolai est, quod primum Papæ invadat. Et Demetrius iste Cydonius non scripsit pro sancto Thoma contra Nicolaum, qui nunquam in dictum sanctum linguam exavit, sed contra Nilum qui id egerat, ut ex titulis librorum, qui ad hunc diem supersunt, colligitur (u). Δημητρίου τοῦ Κυ-

(q) Editus ab Allatio t. II Græciæ orthodoxæ.

(r) Possevinus in Catalogo codicum mss. Bibliothecæ S. Mariæ in Vallicella in urbe, refert Nilum contra Barlaamitas et Acindynianos.

(s) Henricum Spondanum dicere voluit Allatius. (t) Demetrius Cydonius, adversus quem scripsit alter Demetrius. Chrysoloras.

(u) Vide Allatium n, De consensu, l'ib. II, c. 12.

δῶνῃ πρὸς τοὺς Καθασίλα ἐλέγγους, καὶ τῶν τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἀγίου Πνεύματος κεφαλαίων τοῦ μακαρίου Θωμᾶ. Cui postea pro Nilo Cabasila respondit Demetrius Chrysoloras. Δημητρίου τοῦ Χρυσολωρᾶ, κατὰ Λατίνιον λόγος συνοπτικὸς, ἀφ' ὧν ἐποίησε Νεῖλος ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Et: Τοῦ-αὐτοῦ διάλογος ἀναιρετικὸς τοῦ λόγου, ὃν ἔγραψε Δημήτριος ὁ Κυδωνῆς κατὰ τοῦ Θεσσαλονίκης κυροῦ Νεῖλου τοῦ Καθασίλα. Alius itaque est Nilus Cabasila, qui scripsit contra sanctum Thomam, alius Nicolaus. Et Nilum ante Nicolaum absque ulla dubitatione susceptum in lucem, Nicolaum postea certum est, cum Nilus Nicolaum Epistola theologica ad eundem Nicolaum ἀνεψιδὸν (v) vocet, et Nicolaus semetipsum Nili ἀνεψιδὸν nominet.

(v) Confer Georgium Phranzam, lib. II *Hist.* cap. 5, et Allatium, *De consensu* p. 858.

NILI

ARCHIEPISCOPI THESSALONICENSIS

LIBRI DUO

DE CAUSIS DISSENSIONUM IN ECCLESIA, ET DE PAPÆ PRIMATU (*).

LIBER PRIMUS,
sive

A

BIBAION ΠΡΩΤΟΝ,
ἤτοι

Oratio, demonstrans non aliam dissidii Ecclesiarum Latinarum et Græcarum causam esse, quam quod Papa ejus quod controversum est cognitionem ac judicium ad œcumenicam synodum deferre detrectet, sed ipse solus controversiæ magister ac iudex sedere velit, reliquos vero discipulorum instar dicto audientes habere. Quod quidem ab apostolorum et Patrum legibus actionibusque est alienum.

Λόγος ἀποδεικνύς μὴ ἄλλο τι τὸ τῆς διαστάσεως τῆς Λατίνων Ἐκκλησίας καὶ ἡμῶν μέχρι τοῦ παρόντος αἰτίον εἶναι, ἢ τὸ μὴ βούλεισθαι τὸν Πάππιν οἰκουμενικῆ συνόδῳ τὴν τοῦ ἀμφισβητουμένου διὰ γνώσιν ἐπιτρέψαι· ἀλλ' αὐτὸν μόνον διδάσκαλον ἐθέλειν τοῦ ζητουμένου καθέλεισθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ἐν μαθητῶν μοίρῳ ὑπακούοντας ἔχειν. Καὶ ὅτι τὸ τοιοῦτον ἀλλότριον τῶν ἀποστολικῶν καὶ πατρικῶν καὶ νόμων καὶ πράξεων (1).

Equidem existimo oportere me cum Latinis verba facturum; ejuscemodi orationis initium invenire, quod probabilem rationem in se habeat. Hæc vero est, causam intueri propter quam hoc Ecclesiarum dissidium et ortum sit primum, et in tantum efferverit, ut ne sperandus quidem sit finis, nisi Deus auxiliatricem manum porrexerit. Videmus sane et medicos, et alios qui operibus suis finem aliquem propositum habent, non ante de curationis genere decernere, quam causarum ratio manifesta fuerit. Causa enim sublata, omnino etiam de pace bene sperari potest, qua manente, frustra omnis labor suscipitur. Causa itaque hujus dissidii, ut ego quidem existimo, non est dogmatis sublimitas, humanum captum superans. Nam et reliqua quæ diversis temporibus Ecclesiæ negotium fecerunt,

Ἡγούμεθα δεῖν πρὸς Λατίνους ποιουμένους τὸν λόγον, ἀρχὴν τινα ἐπινοῆσαι τῷ νυνὶ λόγῳ, τὸ εὐλογον μὲθ' ἐαυτῆς ἔχουσαν. Ἡ δὲ ἐστὶ τὴν αἰτίαν εἶδεν, δι' ἣν ὁ τῶν Ἐκκλησιῶν πόλεμος ἤρξατο μὲν καὶ ἤκμασεν εἰς τοσοῦτον, λῆξαι δὲ οὐδ' ἂν ἐλπίζειν ἐστὶν (2), ἂν μὴ Θεὸς χεῖρα ὑπέροσχη. Ὁρώμεν δὲ καὶ τοὺς ἱατροὺς καὶ τοὺς ἄλλους οἱ πρὸς τέλος ἀφωρῶντες ἐργάζονται, μὴ πρότερον τῆς θεραπείας εἶδος ἐρίζοντας, πρὶν ἂν ὁ τῶν αἰτίων λόγος σαφῆς γένηται. Τῆς μὲν γὰρ αἰτίας περιαιρεθείσης, πάνυ καὶ περὶ τῆς εἰρήνης ἐστὶν ἐλπίζειν· μενούσης δὲ αὐτῆς, μάταιοι· ἢ σπουδῆ. Ἔστι τοίνυν, ὡς γε ἐγὼ νομίζω, οὐ τὸ τοῦ δόγματος ὑψηλὸν, κατόπιν ἐὼν τὸν ἀνθρώπινον νοῦν. Καὶ γὰρ πάντα τᾶλλα τοιαῦτα, ὅσα τῇ Ἐκκλησίᾳ πράγματα παρέτεχε κατὰ καιροῦς, οὕτε τοίνυν τοῦτο τῆς διαστάσεως αἰτίον, οὕτε πολλῶ

(1) Quantum per temporis angustias fecit, atque otii egestatem, qua quidem propter varias occupationes hoc tempore nobis laborare contigit, in pauculis et brevibus notis præstare aliud nihil potuimus, quam lectionum quasdam varietates observare, quæ viderentur prorsus non omitti dignæ. Harum nonnullas suggestit nobis codex scriptus Palatinæ bibliothecæ, plures vero et majores hau-

simus ex amplissimi Servini libro, nobis a clarissimo Bongarsio misso. Qui liber istius totius operæ quam hac editione præstitimus nobis materiam et argumentum præbuit. Sed ad rem veniamus.

(2) Οὐδ' ἂν ἐλπίζειν ἐστὶ. Servini liber οὐδ' ἐν ἐλπίσει ἐστὶν, cui consentiὶ Palatinus. Ἐν ἐλπίσει ἐστὶ, ut ἐν καλῶ ἐστὶ, pro καλὸν ἐστὶ. Ita fortasse legendum, vulgatam tamen non mutamus.

(*) Hunc viri schismatici libellum egregie refutavit J. Matth. Caryophyllus, archiepiscopus Iconiensis, cujus opus infra dabimus. Cum autem quæ ex Nili dictis sibi refutanda sumpsit, hæc verbotenus non exscribat, non potuimus quin opus ipsum in antecessum produceremus; aliter enim Nilus inauditum se damnari merito quereretur. Ipsum igitur audiamus. Eoitt.

μᾶλλον ὁ τῆς Γραφῆς λόγος, συντεταγμένος ὢν (5), καὶ μὴ σαφῶς διαγορευόμενος περὶ τοῦ ζητουμένου. Τὸ γὰρ τὴν Γραφὴν αἰτιᾶσθαι ἴσον ἐστὶ καὶ Θεῶν αἰτιᾶσθαι. Ἄλλ' ἑὸς ἀνάτιος. Αἰτία δὲ ἐλομένους (4), πᾶς τις ἂν φαίη νοῦν ἔχων. Καὶ ἄνθρωποι δὲ, ἀφ' ἑκατέρου γένους ὀρμώμενοι, Ἰταλῶν τε καὶ Ἑλληνῶν, σοφοὶ τε καὶ ἀγαθοί, οὐκ ἐώσιν ἡμᾶς; ἐρημίαν ἀνθρώπων αἰτιᾶσθαι, καὶ ταύτη τὰ τῆς διαστάσεως νέμειν. Ἄλλ' οὐδὲ ὅπερ Λατῖνοι φασιν, ὡς ἄρα ἡμεῖς πρωτείων ἀντιποιοῦμενοι, οὔτε δευτεροὶ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἀνεχόμεθα δείκνυσθαι, ἅμα δὲ διὰ τοῦτο καὶ τῆς εἰρήνης ἀποπηδῶμεν. Οὔτε γὰρ περὶ τῶν πρωτείων ἠμφισβητήσαμεν πώποτε τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ, οὔτε περὶ δευτερείων ὁ λόγος νυνί. Ἄλλ' οὐδὲ τοσοῦτον ἠγνοήκαμεν (5), οὔτε τὸ παλαιὸν ἔθος, οὔτε τοὺς τῶν Πατέρων θεσμούς, ἐν οἷς ἡ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησία πρεσβυτάτη πασῶν Ἐκκλησιῶν ἀνηγόρευται. Ἄλλως τε οὐδὲ δίκαιον, ὅπερ ἀρνούμεθα προσφέρειν ἡμῖν (6), καὶ ταύτη συγκαλύπτειν πειρᾶσθαι τὸν ἀληθῆ τῷ πράγματι; ἔλεγχον. Τί τοίνυν ἐστὶ τὸ τῆς διαστάσεως αἴτιον; Τὸ μὴ κοινῇ τῆς οἰκουμένης συνῆδη κυρωθῆναι τὸ ζητούμενον (7), τὸ μὴ προβῆναι τὴν λύσιν κατὰ τὰ παλαιὰ τῶν Πατέρων ἐν τοιοῦτοις (8) ἔβη· ἀλλὰ τοὺς μὲν Ῥωμαίους διδασκάλους τοῦ ζητουμένου ἐθέλειν καθέζεσθαι, τοὺς δὲ ἄλλους ἐν μαθητῶν μοίρᾳ ὑπακούοντας ἔχειν. Ἄλλ' οὐχ οὕτως ἔχουσιν οἱ τῶν Πατέρων θεσμοί. Μαρτύριον ἱκανὸν τῷ λόγῳ αἱ τῶν Πατέρων πρῆξεις ἀνάγκη διαμένουσιν, καὶ περὶ τῶν κοινῇ τῆς πίστεως λόγων κοινῇ ποιούμεναι καὶ τὴν ζήτησιν.

Πάνυ δὲ ἀποπον τοὺς μὲν Πατέρας μὴ ἔχοντας παραδείγματα, ἀφ' ἑαυτῶν συνιδεῖν τὸ βέλτιον· ἡμᾶς δὲ ἐκείνους ἔχοντας, μηδ' οὕτω συνιδεῖν.

servantur; in quibus, in communis fidei causa, Absurdum vero prorsus sit, Patres exempla non nos vero cum eorum exemplum habeamus, ne ita Καὶ τῆς μὲν στάσεως ἀρξαμένης, ἴσως συγγνώμη τοῖς ἀγνοοῦσιν, ὡς ἄρα οὐκ ἀναγκαῖα ἐν τοῖς τοιοῦτοις τὰ τῶν Πατέρων ἔβη, ὡς δυνατὸν καὶ ἄλλως διαλυθῆναι τὴν ἀμφισβήτησιν· τὸ δὲ τοσοῦτον ἐνιαυτῶν ἐρρηχότων μὴ μίαν καὶ μόνην ὁδὸν εἰς εἰρήνην ἄγουσαν ὀφείσθαι, καὶ διὰ ταύτης ἐθέλειν ἵνα, δι' ἧς ἤλθον καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, πῶς οὐ σφόδρα ἀποσειομένων εἰρήνην; Ἄλλ' ὁ πάππας, φησὶν, ἀρχιερεὺς ἐστὶν ἄκρος, καὶ ποιρῆν, καὶ πατήρ, καὶ ἐξε-

A ejusdem generis fuerunt. Neque hæc igitur dissidii est causa, multoque minus ipse Scripture sermo, quod tanquam concisus nihil aperte de eo quod controvertitur, pronuntiet. Scripturam enim iaculare tantumdem fuerit ac Deum ipsum incutare. At Deus extra omnem culpam est. Penes quem vero sit culpa, quivis mente præditus facile dixerit. Atqui homines qui ex utraque natione, Italica scilicet et Græcanica, confluunt, docti pariter ac probi, non patiuntur ut hominum idoneorum penuriam incusemus, eique distractionem hanc imputemus. Neque vero illud in causa est, quod Latini affirmant, nos nobis primatum arrogare vellet, et in secundis post Romanorum principatum nolle consistere, simulque idcirco pacem detrectare. Neque enim unquam cum Romana Ecclesia de primatu contendimus, neque de secundo loco nunc agitur. Sed neque vetus consuetudo, neque Patrum decreta nos latent, quibus Romana Ecclesia antiquissima omnium Ecclesiarum declaratur. Alioqui neque æquum fuerit, ut id quod inficiamus, nobis objiciatur, certa que hujus rei demonstratio hoc prætextu occultetur. Quænam igitur tandem est hujus dissidii causa? quod scilicet quæstio controversa communi œcumenicæ synodi decreto non sit confirmata; quod ejus solutio explicatioque non fiat ex veteri Patrum in ejusmodi negotiis consuetudine, sed quod Romani quidem magistrorum in hac quæstione partes sibi sumunt, alios vero instar discipulorum dicto audientes habere velint. Cæterum, non hoc volunt veterum Patrum decreta; cui rei idoneum testimonium præbent eorum Acta, quæ in hunc usque diem litteris consignata communis quoque omnium sententia quæritur. habentes, per se ipsos quod rectum est vidisse: quidem intelligere.

Ac primum quidem orta contentione, ventia forsitan danda erat ignorantie, videlicet cum nondum veteris consuetudinis ratio necessario habenda esset, cum aliunde controversiæ adjudicatio haberi posset. Nunc vero tot jam annorum decurso spatio, nondum unicam hanc viam ineundæ pacis observasse, neque eam quam patres nostri ingressi sunt instituisse, quis non pacem prorsus detrectantium esse censeat? At papa, inquit, summus est sa-

(5) Συντεταγμένος ὢν. Idem liber ἐπιτεταγμένος. Sed συντεταγμένος melius. Aliud enim est ἐπιτεταγμένος λόγος, aliud συντεταγμένος. Et hoc si quid iudico, non autem illud τῷ τῆς Γραφῆς λόγῳ convenit. Συντεταγμένος igitur λόγος est, ὁ συντόμως περὶ πολλῶν καὶ μεγάλων διαγορευόμενος, ut hoc verbum Nili retineam. Συντεταγμένον λόγον Latini concisum sermonem dicerent.

(4) Αἰτία δ' ἐλομένους. Idem liber cum Palatino, ἐλομένοις, perperam. Nam ἐλομένους verum est. Mox, ἅμα ἐξ ἐπὶ τοῦτο. Item liber καὶ ἅμα διὰ τοῦτο.

(5) ἠγνοήκαμεν. Uterque ἠγνοήσαμεν.

(6) Προσφέρειν ἡμῖν. Palatinus, προσφερειν, mendozæ. Προσφέρειν αἰτίαν Herodoto et aliis. Di-

stingue hoc loco; ὅπερ ἀρνούμεθα, προσφέρειν ἡμῖν, etc.

(7) Κυρωθῆναι τὸ ζητούμενον. Minus proprie dicitur κυρωθῆναι τὸ ζητούμενον. Non enim prius τὸ ζητούμενον solet κυρωθῆναι, quam desinat esse ζητούμενον. Absurdum enim est aliquid κυρωθῆναι de quo adhuc inter omnes ἀμφισβητεῖται. Sed quid pluribus arguamur? Scribendum, κυρωθῆναι τὸ δόγμα qua lectione nihil verius est, præsertim firmantibus cum scriptis codicibus. Infra, τὰ τε δόγματα ἐκύρουν, et alibi.

(8) Ἐν τοιοῦτοις. Ἐν τοῖς τοιοῦτοις. Et paulo post, ἐν μαθητῶν μοίρᾳ, quod elegantius est. Ita etiam legitur in epigraphie libri, in cod. ce Pal.

cerdotum princeps, et pastor, ac pater, cui et universalem synodum convocare, et privatim, abaque aliis, de ecclesiasticis negotiis statuere licet. Cæterum et Julius papa erat, et Damasus, et Celestinus, et Leo, et Agathon, quorum insigni pietati Patres testimonium perhibuerunt: neque tamen unquam hæc dixerunt, sed una cum aliis fratribus convenientes, adjuvante bono spiritu, et dogmata stabiliebant, et pacem Ecclesiis conciliabant. Quod si unica hac ratione dogmata stabiliebantur, id vero hodie minime fiat, quis dubitet omnem dissidii causam hac una in re esse positam? In nobis certe huius rei culpa non hæret. Quod vero dicitur, concilii generalis convocationem, et rerum ecclesiasticarum eo concilio ordinationem ad papam pertinere, non aliud est quam si dicatur, papa, una cum aliis conveniens, de rebus ecclesiasticis deliberat. At si papa tribunal his decernendis sufficit, superfluum ac supervacaneum omnino fuerit sanctorum Patrum conventus. Verum non ita se res habet. Nequaquam. Quandiu Spiritus sanctus per beatos illos loquatur. Nam et papam Agathonem, et divinum illum Celestinum, et Leonem privatim quidem de rebus controversis synodum convocasse videmus; ita tamen ut quæ illic particulariter disceptata fuissent, ad universalem synodum referrentur, et communi sententia veritatem stabiliri postulerent. Alioqui si papa privatim synodum cogente, reliquos ejus decretis assentiri necesse esset, nemine contradicente, supervacaneum plane foret œcumenicum tribunal. Si vero multi, imo vero innumeri sunt qui contradicant: quo pacto æquum fuerit medicinam, qua sola salus obtineri potest, repudiare? Adhæc, si e vulgo tantum hominum aliqui dissiderent, prætextum aliquem haberet eorum oratio, atque adeo iniquum censeretur, tanti quosdam facere, ut ipsorum causa totum orbem concutere velimus. Nunc vero cum capita orbis terrarum propemodum inter se dissentiant: an non valde absurdum fuerit de universali fide aliter quam cum universo orbe simul statuere atque decernere: cum Patres ipsi hoc tum dictis tum factis proclamant? Quin et hoc absurdum videtur, cum non tantum ob fidei causam, verum etiam disciplinæ ordinisque ecclesiastici gratia, universalis synodus aliquando convocata fuerit, utpote in qua res ecclesiasticæ judicari soleant: nunc cum de fidei negotio agitur, non necessarium esse censere ut universalis synodus conveniat. Quod si vero Latini idem subinde inculcent, objicientes

Α στην ἐκείνην καὶ σύνοδον οἰκουµενικὴν ἀπορίζειν, καὶ καθ' ἑαυτὸν ἰδίᾳ, τῶν ἄλλων χωρὶς, τὰ ἐκκλησιαστικὰ κυροῦν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Ἰούλιος πάππας ἦν, καὶ Ἀµασος, καὶ Κελεστίνος, καὶ Λέων, καὶ Ἀγάθων, καὶ πολλὴν ἐκεῖνοις οἱ Πατέρες ἐμαρτύρουν τὴν ἀγιότητα. Ἀλλὰ ταῦτα οὐκ εἶπον· ἀλλὰ τοῖς ἀδελφοῖς συνιόντες, μετὰ τοῦ ἀγαθοῦ Πνεύματος τὰ ἐδόγματα ἐκύρουν, καὶ εἰρήνην καί; Ἐκκλησίαι; ἐθρίβευον. Εἰ δὲ οὕτως ἐκυροῦντο τὰ δόγματα, τὸ δὲ οὐ νοῦν γίνεται. οὐ παρὰ τοῦτο μόνον τὸ τῆς διατάξεως αἴτιον; Παρὰ τίνας δὲ τὸ αἴτιον; οὐ παρ' ἡµᾶς; Τὸ δὲ εἶναι λέγειν τοῦ πάππα σύνοδον οἰκουµενικὴν ἀπορίζειν, καὶ τῷ τῆς κυροῦν τὰ ἐκκλησιαστικὰ, οὐδὲν ἄλλο λέγειν ἔστιν, ἢ, ὁ πάππας μετὰ τῶν ἄλλων συνιών, περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν βουλευέται (9). Εἰ δὲ τοῦ πάππα δικαστήριον ἰκανὸν ἦν ἐν τοῖς τοιοῦτοις, περιττὸν καὶ παρεῖλον οἱ τοσοῦτοι τῶν μακαρίων Πατέρων σύλλογοι. Ἄλλ' οὐκ ἔστι τοῦτο, οὐκ ἔστιν, ἕως ἂν τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ τῶν μακαρίων ἐκεῖνων φθέγγηται. Ὁρώµεν δὲ καὶ τὸν πάππαν Ἀγάθωνα, καὶ Κελεστίνον τὸν θεῖον, καὶ Λέοντα, καὶ τοὺς ἄλλους, κατ' ἴδιαν μὲν ἀθροίζοντας σύνοδον περὶ τῶν ζητούµενων ἐκάστοτε· ἀλλὰ τὰ µερικῶς ἐκεί; διειληµµένα πρὸς τὴν καθολικὴν ἀπειστέλλον σύνοδον, καὶ κυρωθῆναι κοινῇ τὰ τῆς ἀληθείας ἤξιον. Οὐ μὴν ἄλλ' εἰ μὲν ὁ πάππας ἰδίᾳ συστησάµενος σύνοδον, τοῖς παρ' ἐκείνου λεγοµένοις ἅπαντας ἔχει συγθετέµενους, καὶ ὁ τάναντία λέγων οὐδεὶς, περιττὸν τὸ οἰκουµενικὸν δικαστήριον· εἰ δὲ ἀντιλέγοντες πολλοὶ, καὶ τοσοῦτοι ὡς µηδὲ ἀρθρωῦ ὑποπίπτειν δύνασθαι, ποῦ δίκαιον ἀθετεῖσθαι θεραπεῖν, δι' ἧς μόνως ἐξεστὶ σώζεσθαι, καὶ τὴν δ.καίαν ἐξεστὶ προσεπιεῖν; Ἐτι εἰ μὲν τυχόντες εἶναι οἱ διστάµενοι, εἶχεν ἂν πρόφασιν ὁ λόγος, ὡς µὴ δίκαιον φροντίζειν οὕτως τινῶν, ὡς ἐκείνων χάριν τὴν οἰκουµενικὴν (10) κατατείνειν ἐθέλειν· νῦν δὲ τῶν κεφαλαίων τῆς οἰκουµενῆς σχεδὸν δισταµένων, πῶς οὐ σφόδρα ἄτοπον µὴ μετὰ τῆς οἰκουµενῆς περὶ τῆς οἰκουµενικῆς συνδιασκέπτεσθαι πίστει; τῶν Πατέρων ταῦτα, καὶ δι' ὧν εἶπον (11) καὶ δι' ὧν ἔπραξαν, βεβώντων. Ἐτι τῶν ἀτόπων δοκεῖ µὴ μόνον περὶ πίστει, ἀλλὰ καὶ περὶ μόνως ἐκκλησιαστικῆς εὐταξίας τοὺς μακαρίους ἐκεῖνους σύνοδον οἰκουµενικὴν ἀπορίζειν (12), ὡς ταύτῃ πεφυκότων τῶν ἐκκλησιαστικῶν διακρίνεσθαι· ἐνταῦθα δὲ, ἐνθα πίστις ἐστὶ τὸ ζητούµενον, οὐκ ἀναγκαῖον εἶναι νοµίζειν οἰκουµενικὴν συνίναν σύνοδον. Εἰ δὲ πολλάκι; Ἀπτόνοι τὰ αὐτὰ λέγοιεν, ἐπισείοντες ἡµῖν τὴν τοῦ πάππα ἀρχήν, ἐκεῖνο ἐροῦµεν, ὅτι τὸ ταῦτα ποιεῖν καταλύειν µᾶλλον ἔστι τὴν ἀρχὴν τὴν αὐτοῦ (13). Τὸ δὲ ἐµμένειν

(9) *Βουλευέται*. Melius ex Palat. *βουλεύσεται*, et omnino ita scribendum est.

(10) *Οἰκουµενικὴν*. Pro οἰκουµενικὴν corrigendum putā οἰκουµενῆν. Hoc etiam viderat doctus interpres, ut ex ipsius versione apparet.

(11) *Τῶν πατέρων ταῦτα βεβώντων καὶ δι' ὧν εἶπον*. Τῶν πατέρων ταῦτα βεβώντων καὶ δι' ὧν εἶπον, καὶ δι' ὧν ἔπραξαν. Ita scripti codices. Sed non multum interest, utrum hoc, an illo ordine legantur.

(12) *Σύνοδος—ἀπορίζειν*. In Pal. συναθροίζειν.

(13) *Τὴν ἀρχὴν τοῦ αὐτοῦ*. Repone ex libris, τὴν αὐτὴν αὐτοῦ. Αὐτὸς nempe ὁ πάππας. Τὸ ταῦτα ποιεῖν, quod facit papa scilicet. Qui cum tantum sibi juris arroget ut soli sibi facultatem datam esse dicat œcumenicam indicendi synodum, et in ea tanquam sacra Christi vice, ut ita dicam, iudicandi, nimirum hæc faciens αὐτὸς αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν καταλύει. Vox, αὐτὸς, omnino hic erat necessaria.

τοῖς ἀρχαίοις ἔθεσι ἀνδρός σπουδαίου, καὶ σώζοντος τὰ αὐτοῦ. Καὶ πρόσσει τῷ τὰ δίκαια ποιεῖν πρᾶγμα, τισούτων. Σκέψασθαι γὰρ δίκαιον, τί μὲν ἂν ἐξέβη κοινή φήψη ζητηθέντος τοῦ δόγματος, τί δ' ἐξέβη αὐτονομία χρησαμένου Λατίνων. Ἐκείνως μὲν γὰρ εἰρήνην ἂν ἦεν ἡ Ἐκκλησία, καὶ θορόδων ἀπῆλλακτο πάντων, οὐδενὸς βρωδὸς τοῖς κοινῇ δεδογμένοις ἀντιλέγειν τολμῶντος. Εἰ γὰρ καὶ τινες τῶν παλαιῶν εἰς τοῦτο μανίας ἀρῆκοντο, ἀλλ' ὀλίγοι δὴ τινες, καὶ ἐπὶ βραχὺ, καὶ προσφανέντες ἀπώλοντο (14). Εἰρήνη; δὲ κεχυμένης (15) ἐν Ἐκκλησίᾳ, καὶ ὁ πάππας τῶν αὐτῶ προσκόντων ἀπηλαύνει ἂν· τεσσάρων πατριαρχειῶν θρόνων ἀρχῆς νῦν στερούμενος. Οὕτω δὲ ἔχοντος, εἰρήνη μὲν οὐδαμοῦ· θεραπεῖαι δὲ ἐπινοῦνται μὲν πολλὰ, καὶ πολλὰ διαλέξεις, καὶ πρῶθειαι τσαῦται· ἡ νόσος δὲ ἔτι μένει, καὶ μνεῖ γὰρ εἰς ἀεὶ, ἕως ἂν ἔκυσται; Λατῖνοι στοιχῶν (16).

patriarchalium sedium primatu sit privatus. Rebus excogitantur quidem non pauca, colloquia multa, mansurus porro est, quandiu Latini in proposito suo

Ἐξουσίαν ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς πράγμασιν ἔσχεν ὁ πάππας. Φημὶ καγῶ. Οὐκοῦν μὴ ἀντιλεγέτω τοῖς τῶν Πιτέρων νόμοις. Ἐκεῖνοι οἰκουμεικῶ δικαστηρίῳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐκύρου. Ἐκαστος; τῆς παρ' ἐκάστου συμμαχίας ἐδείκτο. Ἡδῆσαν γὰρ τὴν ἀνθρωπίνην ἀσθένειαν. Τοῖς ἐκείνων καὶ ὁ πάππας ἐπέσθη νόμοι;· καὶ μὴ πρότερον κυρούτω τὸ δόγμα, πρὶν ἂν μετὰ τῶν ἄλλων περὶ τούτου συνδιασκέψηται. Εἰ δ' οὐ παρὰ τῶν Πατέρων, ἀλλὰ παρὰ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐξουσίαν εἰλήφει, ἀκουέτω Παῦλον λέγοντος, νῦν μὲν, « Οὐκ ἐχρησάμην τῇ ἐξουσίᾳ, ἵνα μὴ ἐγκοπὴν τινα δώμην τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ· » νῦν δὲ περὶ τῆς ἐξουσίας « Ἦν ἔδωκεν ἡμῖν ὁ Κύριος; εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν. » Ἡ τοῖνον καὶ αὐτὸς ἐξουσίαν ἔχων μὴ κεχρησθῶ ταύτῃ ἐφ' οὗ; οὐ προκόπτει τὸ Εὐαγγέλιον, ἵνα κατὰ Παῦλον καὶ αὐτὸς τρέχη, τὸν ἀποστολικὸν ἄνδρα ἐν πᾶσι δεκνύς· ἡ κεχρησθῶ μὲν, πλὴν εἰς οἰκοδομὴν, καὶ οὐκ εἰς καθαίρεσιν. Ὡς νῦν γὰρ, ἔστε εἰς οἰκοδομὴν τὸ πρᾶγμα ἀφορᾷ, ἔστε μὴν εἰς τούναντιον, ἀγνοεῖν οὐδένα νομίζω. Ἀνάγνωθαι δὲ καὶ τὸν περὶ τούτων τῶν θεῶν ἀποστόλων κανόνα 18' (17) ἀρι-

¹ I Cor., ix, 12. ² II Cor., xii, 10.

(14) Καὶ προσφανέντες ἀπώλοντο. Vel priusquam scriptos libros vidisset, legendum esse videbam, καὶ ἐπὶ βραχὺ καὶ πρὸς μικρὸν φαινέντες ἀπώλοντο. Nunc cum et illi accesserint ad meæ conjecturæ confirmationem, nemini dubium esse potest, quin ita reponi debeat, præcipue cum aliter consistere sententia vix queat.

(15) Εἰρήνης δὲ κεχυμένης. Hæc longe aliter accipienda et vertenda erant, quam putavit doctus interpres. Nam verbum quod sequitur ἀπηλαύνει ἂν manifesto corruptum est, pro quo jampridem restituendum videram ἀπηλαυνεν ἂν. Igitur, εἰρήνης κεχυμένης ἐν Ἐκκλησίᾳ, non est perturbata Ecclesiæ pace, quod verum esset, si legeretur συγκεχυμένης. Ita accipiendum ac si scripsisset, εἰρήνη; κεχυμένης εἰς ἐκκλησίαν. Nam ἐν ἐκκλησίᾳ pro εἰς ἐκκλησίαν positum est. Notum est studiosis moris esse Græcis recentioris ævi has duas præpositiones interdum confundere, et alteram pro al-

A nobis papæ primatum, dicemus iis, papam hæc agendo suum ipsius potius primatum evertere; at vero antiquæ consuetudini inhærendo, officium boni viri et sua tuentis atque servantis facere. Si enim quod justum est fiat, tale quid consequitur. Æquum enim est ut consideremus quid eventurum fuisset si communi sententia hæc controversia disceptata fuisset: quid vero nunc evenerit Latinis auctoritatem præscribendi leges sibi arrogantibus. Nam illo modo Ecclesia omnibus motibus et tumultibus libera in pace tranquillitateque degeret, nemine facile contradicere audente iis quæ communi decreto sancita fuissent. Tametsi enim veterum quidam eo dementiae venerunt, sed et pauci admodum et perquam exiguo tempore visi perierunt. Conturbata vero Ecclesiæ pace, ipse quoque iis quæ ipsi debentur excidit. Quippe qui quatuor

autem ita constitutis, nusquam pax. Remedia vero legationes etiam crebræ; morbus autem manet, et perstiterint.

Atqui potestatem, inquit, in rebus ecclesiasticis habuit papa. Aio et ego. Ne igitur Patrum decretis adversetur. Illi universali concilio ecclesiastica negotia stabillerunt. Unusquisque alterius auxilio indigebat. Humanæ enim imbecillitatis erant conscii. Illorum legibus etiam papa obtemperet, neque ante dogma aliquod sanciat, quam una cum aliis de eo disceptatum sit. Quod si vero non a Patribus, sed ab apostolis potestatem accepit, audiat Paulum apostolum dicentem: « Nunc quidem non sum usus hac potestate, ne quod offendiculum deinus Evangelio Christi. » Alibi vero: « De potestate quam nobis dedit Dominus in ædificationem, et non in destructionem. » Si ergo etiam ipse potestatem habet, ne utatur illa nisi ad profectum Evangelii, ut Pauli vestigiis insistens apostolicum virum in omnibus se declaret. Aut utatur illa quidem ad ædificationem, et non potius ad eversionem. An vero nunc quidem ad ædificationem, an contra ad destructionem res pertineat, neminem latere puto. Legat autem qui volet, his de rebus canonem apostolicum xxxiv numero:

D tera ponere. Dicit igitur Nilus, si per Ecclesiam universam pax *sua esset* (ita κεχυμένην interpretamur) Papam ipsum quoque iis quæ ipsi debentur fruiturum esse, cum nunc propter illud dissidium, universa turbata Ecclesia, quatuor patriarchalium sedium primatu ipsi carendum sit, quæ sibi jure deberentur rebus compositis, et pace Ecclesiarum firmata. Hæc hujus loci sententia est.

(16) Ἔως ἂν ἑαυτοῖς Λατῖνοι στοιχῶσιν. Ἐαυτοῖς; στοιχεῖν. Nilus Constantinopolitanus elegantissimus, et eloquentissimus scriptor dixit: Διὰ τὴν στοιχῶσιν. Οἱ δὲ πολλοὶ λαχάνων ὤμων καὶ ἀκροδρῶν στοιχοῦσι διὰ τὴν τράπεζαν ἀκαρῶν ἄγρων καὶ ἀτεχνῶν. Multa de hujus verbi notione in recentioris Græciæ scriptis observavimus, quæ hic libenter omittimus. Non enim commentarios scribimus.

(17) Ἀποστόλων κανόνα 18'. Scribe 18' ex libris. Hunc numerum agnovit interpres, nec falsus est.

« Episcopus singularum gentium, nosse oportet eum qui inter ipsos est primus eumque censere tanquam caput, neque quidquam curiose facere, absque illius sententia: illa autem sola quemque facere, quæ ad Ecclesiam ipsius, et loca ei subdita attinent. Sed neque ille sine omnium sententia aliquid faciat. Ita enim concordia erit, et Deus glorificabitur per Dominum in sancto Spiritu, Pater et Filius et Spiritus sanctus. » Audisti quid lex aperta voce proclamet: neque episcopis gentium licet quicquam absque ejus qui primus est sententia stauere: eademque plane ratione ne illi quidem qui primus est, non consentientibus illi qui ipsi subditi sunt. Quid ita? quod scilicet, nisi ita fiat, concordia dissolvatur, inimicitia contra et schismata ac rixæ introducantur; quodque gravissimum est, divino Numini debitus honos adimatur.

Cum igitur res nostræ miserandum vaide in modum se habeant, hortor vos, ne clausulam illam, Ita enim concordia erit, leviter percurratis. Neque enim temere aut fortuito dictum illud fuit a discipulis veritatis: sed cum scirent disceptando simulque inquirendo veritatem inveniri, et pacem conciliari, ita legem protulerunt. An vero soluta sit concordia, ideo quod stabilitum sit dogma, insciis aliis universalibus episcopis, necne, considerate, quæso, per Dominum. Quinam vero sint qui id pro rato habeant, ante communem de eo disceptionem, ne hoc quidem quisquam ignorat. Porro primatus quem episcopus Romanus obtinet in alios universales episcopos, non est æqualis ei quem obtinet episcopus unius gentis in subditos. Illic enim, primatus, ordinis tantum est, et in verbis magis quam in rebus positus; cum in plurimis æqualitas spectetur. At vero in iis qui primatum obtinent alicujus gentis, non item, sed æqualitas quidem in verbis, primatus vero in rebus. Non igitur hæc quidem divini apostoli dixerunt, et veluti regulam ac terminum præstiterunt. Ipsi vero aliter rem instituerunt, auctoritatem præscribendarum legum usurpantes. Sed Paulus quidem quantumvis Christum habens in se loquentem, et vocatus vas electionis: nihilominus tamen ad apostolos ipso priores se refert, communicatque cum eis Evangelium, ne quo modo in vanum curreret vel cucurrisset. Quinetiam sacri illius duodenarii cæus præsul ille, inquam, apostolorum coryphæus divinus Petrus, etiam corrigi se a Paulo patitur, et reprehensus, silet; cumque justius quam papa dicere posset: Quæ a me facta sunt coryphæo sacri cæus declarato, lex sunt aliis, hæc nequaquam dixit: imo vero reprehensionem æquo animo amplexus est, et iis quæ Paulo visa sunt, non contradicit. Quid enim ait beatus Paulus ad Galatas

Α Ομοῦμένον. « Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἶδεναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν περιττὸν ἀνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκεῖνα δὲ μόνον πράττειν ἐκάστῳ, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἄλλὰ μηδὲ ἐκεῖνος ἀνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖται τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασιῶσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ὁ Πατὴρ καὶ ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Ἦκουσας τί διαβήθηδον ὁ νόμος βοᾷ, οὔτε τοῖς τῶν ἔθνων ἐπισκόποις κυροῦν ἐξεστίν οὐδ' ὄτιοῦν ἀνευ τῆς τοῦ πρώτου γνώμης, οὔτ' ἐκεῖνι κατὰ τὸν ὅμοιον τρόπον, μὴ συμφωνούντων τῶν ὑπ' αὐτόν. Διὰ τί; Ὅτι τούτου μὴ γενομένου, λύεται μὲν ὁμόνοια, ἀντιστάγεται δὲ ἔχθρα καὶ σχίσματα καὶ ἐριδεις· τὸ δὲ δεινότατον, ὅτι καὶ τῆς ὀφειλομένης δόξης τὸ θεῖον στέρεται.

Ἐλεεινότερα οὖν διακειμένον ἡμῶν, μὴ ἀπλῶς παραδράμητε (18) παρακαλῶ τῶ, Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται. Οὐ γὰρ εἰκὴ καὶ ὡς ἔτυχεν εἰρηταῖ τοῦτο τοῖς μαθηταῖς τῆς ἀληθείας· ἀλλ' εἰδότες, ὡς τὸ διασκέπτεσθαι καὶ συζητεῖν καὶ ἀληθείας εὐρευτικόν, καὶ εἰρήνης αἴτιον, οὕτω τὸν νόμον ἐξήνεγκαν. Εἴτε δὲ λέλυται τὰ τῆς ὁμοιολογίας διὰ τὸ κυρωθῆναι τὸ δόγμα, ἀγνοούντων τῶν ἄλλων καθολικῶν ἐπισκόπων, εἴτε καὶ μὴ, σκέψασθε πρὸς Θεοῦ. Τίνες δὲ οἱ κύριοι τοῦτο νομίσαντες, πρὸ τῆς κοινῆς ἐξετάσεως, καὶ τοῦτο οὐδεὶς ἀγνοεῖ. Καίτοι γε οὐκ ἴσον τὸ πρωτεῖόν τοῦ τε Πρώτης ἐπισκόπου πρὸς τοὺς ἄλλου; καθολικούς ἱερεῖς, καὶ τοῦ προῖταμένου ἔθνους ἐνὸς πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτόν. Ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐν τάξει μόνον, καὶ ἐν λόγοις μᾶλλον ἢ πράγμασι τὰ πρωτεῖα, ἰσότητος ἐν πλείστοις θεωρουμένης· ἐπὶ δὲ τῶν πρώτων ἐκάστου ἔθνους οὐχ οὕτως, ἀλλ' ἡ μὲν ἰσότης ἐν λόγοις, τὸ δὲ πρωτεῖον ἐν πράγμασι. Οὐ τοίνυν εἶπον μὲν ταῦτα οἱ θεοὶ ἀπόστολοι, καὶ ὡς κἀνόνα καὶ ὄρον ἐξέθεντο, αὐτοὶ δὲ ἐτέρως ἐποίησαν, αὐτονομία χρωμένοι. Ἄλλ' ὁ μὲν μακάριος Παῦλος, καίτοι τὸν Χριστὸν ἔχων (19) ἐν εἰσὶν ἁλοῦντα, καὶ σκευὸς κληθείς ἐκλογῆς, ὁμοῦ ἀνέρχεται πρὸς τοὺς πρὸ αὐτοῦ ἀποστόλους, καὶ κοινοῦσιν αὐτοῖς τὸ Εὐαγγέλιον, μήπως εἰς κενὸν τρέξῃ, ἢ ἔβραμεν. Ὁ δὲ τῆς ἱερᾶς δωδεκάδος ἐξάρχος, ὁ τῶν ἀποστόλων ἄκρος, ὁ θεὸς Πέτρος, καὶ διορθούμενος παρὰ τοῦ Παύλου, ἀνέχεται, καὶ ἐπιτιμώμενος, σιωπᾷ, καὶ δικαιότερον ἢ ὁ πάππας λέγειν ἔχων, ὡς τὰ γε ἐμοὶ πεπραγμένα νόμος τοῖς ἄλλοις, κορυφαῖον γε ἀποδειχθέντι τοῦ ἱεροῦ χοροῦ· ταῦτα οὐκ εἶπεν, ἀλλὰ τὴν τε ἐπιτίμησιν ἀσμένως ἐδέξατο, καὶ τοῖς παρὰ τοῦ Παύλου κειμένοις οὐκ ἀντιλέγει. Τί γὰρ φησιν ὁ μακάριος Παῦλος Γαλάταις γράφων; « Ὅτε δὲ ἦλθε Πέτρος εἰς Ἀντιόχειαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῶ ἀνέστην, ὅτι κατεγνωσμένος ἦν. » Καὶ πάλιν, « Ἄλλ' ὅτε εἶδον ὅτι οὐκ ὀρθοποδοῦσι πρὸς τὴν ἀλήθειαν, εἶπον τῷ Πέτρῳ ἡμῶν μὴ τοίνυν ἀπλῶς παραδράμητε, etc. Εἰς sane illud οὖν non comparet in Palatino codice.

(19) Καίτοι Χριστὸν ἔχων. Idem liber, καὶ τότε, perperam. Sententia enim postulat, καίτοι.

(18) Μὴ ἀπλῶς παραδράμητε. Amplissimi Servini liber addit, τοίνυν, μὴ τοίνυν ἀπλῶς παραδράμητε. Quod si recipimus, expungendum erit τὸ οὖν quod præcedit, hoc modo, ἐλεεινότερα διακειμένων

ἡμῶν μὴ τοίνυν ἀπλῶς παραδράμητε, etc. Et sane illud οὖν non comparet in Palatino codice.

(19) Καίτοι Χριστὸν ἔχων. Idem liber, καὶ τότε, perperam. Sententia enim postulat, καίτοι.

Ἐμπροσθεν πάντων, Εἰ σὺ Ἰουδαῖος ὑπάρχων, ἐθνικῶς ζῆς καὶ οὐκ Ἰουδαϊκῶς, τί τὰ ἔθνη ἀναγκάζεις Ἰουδαίαν; Ἡμεῖς φύται Ἰουδαῖοι, καὶ οὐκ ἐξ ἐθνῶν ἀμαρτωλοὶ· εἰδότες ὅτι οὐ δικαιοῦται ἄνθρωπος ἐξ ἔργων νόμου, ἐὰν μὴ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐπαὶ δὲ πάλιν κεκλήθηται ὁ τοῦ περιτέμνεσθαι λόγος; διὰ τὴν κεκρατηκότα νόμον Μωσέως, καὶ ζήτημα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ προτέθειν παρὰ τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἐν Ἱερουσόλοις πρεσβυτέρων, τί δεῖ ποιεῖν ἀξιόμοι μαθεῖν· διακοινοῦνται δὲ ταῖς ἀποκρίσεις: Παῦλος καὶ Βαρνάβας; καὶ τινες ἄλλοι. Γενομένων δὲ ἐν Ἱερουσαλήμ, οὐ τὸ πρωτεῖον ἀρπάζει Πέτρος, οὐδ', ἡ Ἐμοί, φησὶ, κανονίζειν ἐφέται τὰ γε τοιαῦτα· ἀλλὰ συνάγονται μὲν οἱ ἀπόστολοι, συνάγονται δὲ οἱ πρεσβύτεροι, ἰδεῖν περὶ τοῦ λόγου τούτου. Καὶ οὔτε Πέτρος τοῦ; ἀποστόλους ἐλαύνει, ἐκπιπῶ τὸ πρωτεῖον ταύτῃ περιποιούμενος (20)· οὔτε οἱ ἀπόστολοι τοῦ; ἐν Ἱερουσαλήμ πρεσβυτέρους. Οὐ γὰρ τοιαῦτα ἐπαιδεύθησαν παρὰ τοῦ Χριστοῦ, οὐδ' οὔτω τὸ πρωτεῖον ζητεῖν· ἀλλὰ καὶ τῶν ἐσχάτων ἀποκαλυφθέντων ἡ ποιητέον ἐστὶ, σιγῶσιν οἱ πρῶτοι. Σημεῖον δὲ συντόνων γὰρ τῶν ἀποστόλων καὶ πρεσβυτέρων, καὶ πολλῆς περὶ τοῦ πράγματος γενομένης ζητήσεως, Πέτρος μὲν προκατάρχει τοῦ λόγου· διαδέχεται δὲ τὴν λόγον ὁ θεῖος Ἰακώβος, καὶ τοῖς παρὰ τοῦ Ἰακώβου ἐπιθήντο πάντες (21), καὶ Πέτρος αὐτῆς, καὶ ἀπόστολοι, καὶ πρεσβύτεροι. Οὕτως ἐφίλου ἐν Χριστῶν οἱ μακάριοι ἐκεῖνοι· οὕτως ἐκείνοι ἀληθείας ἅμα καὶ ἐκκλησιαστικῆ· εἰρήνης; ἐφρόντιζον. Ἐῖτα ἀπόστολοι μὲν οὕτω ζητοῦντες τὴν ἀλήθειαν διετέλεσαν, καὶ νόμον περὶ τούτων ἐξ ὅντων· ἡμεῖς δὲ τὴν ἀντιὰ θρῶντες ἐκείνων, ἄλλους τινὰς πρὸ ἡμῶν αὐτῶν, τῆς τοιαύτης διαστάσεως αἰτιάσθαι δικαιοί. Καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον (22);

* Galat. II, 11-15.

(20) Ἐπιπῶ τὸ πρωτεῖον ταύτῃ περιποιούμενος. Ita etiam Palatinus, ταύτῃ περιποιούμενος. Sed ἐνδοξὸς ille Servinus elegantem vocem ex scripto suo codice adnotavit, τὸ πρωτεῖον λαύτης, et λαύτην esse vult *locum laetitiae*, quorum mentio apud Apuleium et Sidonium Apollinarem epistola octava; adde Plutarchum περὶ Ῥωμαϊκῶν, et Polybium περὶ πρεσβυτέρων. Quæ sint *locum laetitiae*, et quam bene vix λαύτης huic loco conveniat non possumus jam ignorare. Itaque nos tanti viri auctoritate permoti laύτης; resubstituimus et τὸ ταύτῃ expungimus. Qui hanc vocem usurpaverit ex recentioris Græciæ scriptoribus, neminem alium nisi hunc Nilum novi. Sed non nescimus multas peculiatas τῶν λέξεων χρήσεις, multas etiam καινοτομουμένας λέξεις apud hunc aut illum reperiri. Quarum usum si quis ex aliis auctoribus firmare satis ageret, frustra esset.

(21) Ἐπιθήντο πάντες. Palatinus, ἐπιθόνται; puo, πειθόνται. Præcedit enim, διαδέχεται, καὶ προκατάρχει. Sic et hoc loco, πείθονται.

(22) Καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον; Post hæc verba, καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον, multa desunt in vulgatis quæ jam pridem ex suo codice supplementerat amplissimus Servinus: quæ nos item exstare in libro Palatino testamur. Quæ quare omittenda fuerint, non video, nec cur reposita non sint.

scribens? Cum autem venisset Petrus Antiochiam, in faciem ei restitit, quia reprehensibilis erat. » Et rursus: « Sed cum vidissem quod non recte ambularent ad veritatem Evangelii, dixi Cephæ coram omnibus: Si tu cum Judæus sis, gentiliter vivis et non Judaice, quomodo gentes cogis Judaizare? Nos natura Judæi, et non ex gentibus, peccatores. Scientes autem quod non justificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi. » Rursus vero cum sermo esset motus de circumcissione ex præscripto legis Mosaicæ quæ obtinebat, quæstioque in Ecclesia proposita esset ab apostolis et presbyteris Hierosolymitanis, quid facto opus esset discere cupiunt. Inserviunt vero responsionibus Paulus et Barnabas, ac nonnulli alii. Cum Hierosolymis essent, non ad se primatum rapit Petrus, neque inquit: Mihi permissum est regulam in his præscribere; sed congregantur apostoli, congregantur et presbyteri, ut de hoc discipiant: et neque Petrus apostolus arceat, sibi ipsi eo pacto primatum vindicans, neque apostoli presbyteros qui erant Hierosolymis. Nec enim talia edocti erant a Christo, neque sic primatum captare; sed cum postremi quid faciendum esset propalarent, tacent primi. Argumentum vero ac signum, hoc est. Cum enim convenissent apostoli simul et presbyteri, magnaque hac de re quæstio orta esset, Petrus quidem præ aliis sermonem auspicatur; cujus orationem excipit divinus Jacobus, et Jacobi sententiæ assenserunt omnes, et Petrus ipse, et apostoli ac presbyteri. Adeo beati illi Christum amabant, adeo illis veritas pariter et pax ecclesiastica curæ erant. Deinde apostoli quidem hoc pacto veritatem quærentes, etiam legem de his statuerunt. Vos autem, cum contraria ab illis facialis, ane alios quospiam potius quam vosmet ipsos hujus tam gravis dissensionis merito incusare possitis?

Ita igitur in scriptis libris habetur: Καὶ πῶς ἂν ἔχοι ταῦτα λόγον; Τί τοίνυν φημί; καὶ ὁρᾷτε ὡς ἀπλὰ καὶ δίκαια λέγω. Εἰ μὲν τις οἰκουμένη συνόδος περὶ τοῦ, τί δεῖ νομίζειν περὶ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος; ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἀπεφήνατο, τοῦτο κρατεῖν, καὶ μὴ τὰ κοινή δεδογμένα λύειν. Ἢ ἐνοχος ἂν εἴη πάντως τοῖς ἐκεῖ λαληθεῖσιν ἐπιτιμίαις, ὁ παρὰ τὰ διορισμένα διδάξων. Εἰ δ' οὕτω κοινή γνώμη περὶ τοῦ προτεθέντος διέκρινεν, ἀναγνώσασθαι μὲν τὸ παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἐκτεθὲν σύμβολον, καὶ πιστεῦσαι ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς; ἐκπορεύεται· πότερον δὲ ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς; ἐκπορεύεται, ἢ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τούτων δὲ μηδ' ἕτερον Κύριον ἠγέσθαι, ἕως ἂν αὐτὴ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον διὰ κοινοῦ συλλόγου περὶ ἑαυτοῦ ἀποφήνηται, εἴτε ἐκ μόνου τοῦ Πατρὸς, εἴτε δὴ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἄλλ' ὁ περὶ τῆς ἐκπορεύσεως λόγος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐκ τοῦ Υἱοῦ φησὶν, ἀρχαῖος τῇ Ἐκκλησίᾳ. Quæ data opera fuisse ommissa vel cæco appareat. Nec enim hic defectus ex properantia librarii natus est, qui tot versus transierit, sed de industria ressecta ab eo qui ut his omissis continuationem sensus et verborum reconcinnaret, hæc unilavit: Ἄλλὰ τὸ δόγμα περὶ οὐ ἀμφισβητεῖτε φασίν, ἀρχαῖον τῇ Ἐκκλησίᾳ, etc. Sed ut sese habeant ista, quædam in illis verbis, quæ superius posui-

Cæterum, inquit, dogma de quo disceptatis A
vetus est in Ecclesia, et ab apostolis ac Scripturis
traditum; neque justum œcumenicam ob hoc syn-
odum congregari. Primum quidem hoc quæritur,
an ab apostolis traditum sit; neque oportet quæ-
sita pro confessis statuere. Præterea quis nescit,
quod etiam hoc, Filium esse coessentialem Patri,
et Spiritum Patri et Filio, et alia quæcunque œcu-
menicis actis stabilita sunt, vetera erant, et apo-
stolica propheticæque traditiones, imo potius
Spiritus sancti oracula. Quæ quidem cum talia
essent: nihilominus tamen, universalialia talia
Ecclesiæ habenda fuerunt, ut veritas investigaretur,
inventaque stabiliretur, omnisque contradic-
tentibus occasio præriperetur. At inquit, univer-
salibus conciliis nequaquam proposita fuit inquisitio
veritatis, sed convenerunt ut eam confirmarent:
ideoque etiam nunc, non in dubium vocari hoc
dogma, justum esse, sed stabiliri. Quo pacto vero
hoc ais? Si quidem nulla universalium Ecclesiarum
contradicat, aut alioquin una sola, aut pauci ali-
quot, assentior et ego. Si vero, cum quinque sint
Ecclesiæ universales, una reliquis contradicit; an
non justum sit omnes convenire, et infinitis votis,
summaque disquisitione habita dogma stabiliri?
Adhæc, quid sibi volunt in conciliis quæ recitantur,
quæ proponuntur, quid instantiæ, ac super his so-
lutiones? an non, ut inveniatur veritas? Quo pacto
autem inveniatur, nisi prius quæsitæ? Lege vero
etiam Acta primæ synodi. Incides enim ibi in phi-
losophos, prolixè admodum contradicentis; pos-
tea, demonstrata veritate, ab omni conflictatione
desistentes.

At quænam, inquit, sunt quatuor Ecclesiæ?
cum unica enim conflictamur Constantinopolitana.
Reliquæ enim tres verba sunt tantum, re vacua,
cum sub Barbæris degant, minimeque habeant qui
de veritate sciscitentur, utpote sapientia ibi neuti-
quam locum habente. Sed non hoc, o bone, justi-
tiæ ratio postulat; neque quia iudicii divinis tra-
ditæ sunt, contemnendas eas statim censeamus,
quamdiu intelligimus proprias Christianis esse
tentationes. Præterea, tales Ecclesiæ etiam tem-
pore septimæ synodi sub Barbæris erant, neque
tamen idcirco juri ipsarum quidquam derogaba-
tur, sed cum universales metropolitani ipsi non
adessent, per vicarios suam quisque sedem obti-
nebat, et papa Adrianus acta laudavit atque ap-
probavit. Quod vero sapientiæ in illis Ecclesiis

mus nobis emendanda veniunt. Et primum Et δ'
ούτω κοινή γνώμη περί του προτεθέντος διέκρινεν,
lege, Et δ' ούτω κοινή γνώμη. Et mox αναγινώσκει-
σθαι. Sub finem distingue, 'Αλλά' δ' περί της έκπο-
ρεύσεως λόγος του άγιου Πνεύματος έκ του Υιού,
φησιν, άρχαίος τῆς Έκκλησίας. Φησιν, subaudi δ' Α-
είνος. Sic infra άλλ' έν ταις οικουμενικαίς των
συνόδων, φησιν, ού πρόθεσις-ήν, et sic alibi sæpe.

(23) 'Αλλά και τουτο, δρωων. Ita etiam in Pal.
Sed legendum est, και τουτων δυτων, ut et ex
amplissimo Servino codex est adnotatum. Paulo
post lego, έν τάλυθες ζητηθῆ, και ζητηθέν ευρεθῆ,

'Αλλά, Τὸ δόγμα περί οὗ ἀμφισβητεῖτε, φασίν,
ἀρχαίον τῆς Έκκλησίας, και παρά των ἀποστόλων
και των Γραφῶν παραδέδοται· και οὐ δίκαιον περί
τουτου σύνοδον οικουμενικὴν ἀθροῖσιν. Πρωτων μὲν
τουτο ζητεῖται, εἰ παρά των ἀποστόλων, εἰ παρά
των Γραφῶν παραδέδοται· και οὐ χρῆ τὰ ζητούμενα
ὡς ὁμολογούμενα ὑποτίθεσθαι· Ἐπειτα τίς οὐκ οἶδεν
ὅτι και τὸ ὁμοούσιον εἶναι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, και
τὸ Πνεῦμα Πατρὶ και Υἱῷ, και ἄλλα ὅσα γε οικου-
μενικαίς ἐκυρώθησαν πράξεις, ἀρχαία τε ἦσαν, και
ἀποστολικαί και προφητικαὶ παραδόσεις, μάλλον δὲ
Πνεύματος ἁγίου φωναί; 'Αλλά και τουτο, δυτων (23)
συνόδων οικουμενικῶν τῆς Έκκλησίας, ἐδέησεν, ένα τὸ
ἀληθὲς ζητηθῆ, και εὐρεθὲν χρηρυχῆ, και τοις ἀν-
τιλέγουσι πάσα· πρόφασις περιαιρεθῆ. 'Αλλ' έν ταις
B οικουμενικαίς των συνόδων, φασίν, οὐ πρόθεσις ἦν
ζητηθῆναι τὴν ἀλήθειαν, ἀλλὰ συνήσαν, ένα ταύτην
κυρώσωσιν· ὡστε και νῦν οὐ ζητηθῆναι τὸ δόγμα
δίκαιον (24), ἀλλὰ κυρωθῆναι. Πῶς τουτο λέγεις; Εἰ
μὲν μηδεμιᾶς καθολικῆς Έκκλησίας ἀντιλεγούσης,
ἢ μιᾶς μόνης, ἢ ὀλίγων δὴ τινων, φημι κίγω· εἰ δὲ
πέντε των καθολικῶν Έκκλησιῶν οὐσιῶν, ἢ μία ταις
λοιπαίς ἀντιλέγει, οὐ δίκαιον συνίναί πάσας, και
μετ' εὐχῶν μυρίων και τοσαύτης ζήτησεως κυρω-
θῆναι τὸ δόγμα; Ἐπειτα τί βούλονται τὰ έν ταις
συνόδοις ἀναγινωσκόμενα, τὰ προβαλλόμενα, αἱ ἐν-
στάσεις, αἱ πρὸς ταύτας λύσεις; Οὐχ έν εὐρεθῆ ἢ
ἀλήθεια; Πῶς δ' ἀν εὐρεθῆ, μὴ ζητηθεῖσα πρῶτε-
ρον; 'Ανάγνώθι δὲ και τὰ έν τῇ πρώτῃ συνόδῳ. Ἐν-
τεῦξη γάρ ἐκεῖ φιλοσόφοις, μέχρι πολλοῦ τινὲς ἀν-
C τιλέγουσιν, εἴτα, τῆς ἀληθείας ἀποδειχθείσης, κατα-
θεμένοι; τὴν μάχην.

'Αλλά τινες, φασίν, αἱ τέσσαρες Έκκλησίαι;
Πρὸς μιαν ἡμῖν ὁ πόλεμος, τὴν έν Κωνσταντινίου
πόλει. Αἱ γὰρ τρεῖς, λόγος μόνον, πράγματος ἐρη-
μος, ὑπὸ Βαρβάρους τελοῦσαι, και ἥκιστα ἐχουσαι
τὸν ὑπὲρ ἀληθείας ἐροῦντα, ἄτε σοφίας μηδαμῶς
ἐκεῖ χῶραν ἐχούσης. Οὐ τουτο, ὦ μακάριε, ὁ τοῦ δι-
καίου βούλεται λόγος· οὐδὲ, διότι παρεδόθησαν θεοῦ
κρίματι, καταφρονητάς αὐτάς εὐθὺς νομινοῦμεν, ἕως
ἀν εἰδῶμεν ἴδιον Χριστιανῶν εἶναι τοὺς πειρασμούς.
Ἐπειτα αἱ τοιαῦται Έκκλησίαι και κατὰ τὴν ἐβδό-
μην σύνοδον ὑπὸ Βαρβάρους ἦσαν· και παρὶ τουτο
D των αὐταί; προστηκόντων οὐκ ἐστερήθησαν, ἀλλὰ και
των καθολικῶν ἀρχιερέων μὴ παραγενομένων, τοπο-
τηρηταί; Ἐκαστος τὴν ἐαυτοῦ καθέδραν ἐπλήρου.
Και ὁ πάππας Ἄδριανὸς ἐπήγει τὰ πεπραγμένα. (Ὅτι
δὲ σοφίας έν ἐκείναις ταις Έκκλησίαις λόγος οὐ-

και εὐρεθὲν χρηρυχῆ. Vidimus illa deesse, και ζη-
τηθὲν εὐρεθῆ. Et sane deerant. Τάλυθες etiam
amplissimii Servini liber.

(24) Οὐ ζητηθῆναι τὸ δόγμα δίκαιον. Nescio an
praferenda scriptura libri praestantiss. Servini, τὸ
πράγμα. Ut supra diximus τὸ δόγμα ἐστὶ πράγμα
τι κυρωθὲν μετὰ πολλῶν ζήτησιν και ἀμφισβήτησιν
και ἐξέτασιν. Sed quandiu ζητεῖται και ἐξετάζεται
και ἀμφισβητεῖται non est δόγμα, sed ζητούμενον
τι και ἀμφισβητούμενον, ut sæpe legitur in hoc
Nilo. Sed, ut ut sit, δόγμα non rejicimus, cum
etiam codex Palatinus hanc lectionem agnoscat.

δεῖς· ζητῶ περὶ τίνος σοφίης ὁ λόγος, τῆς καθ' ἡμᾶς τῆς πνευματικῆς, ἢ τῆς ἐξωθεν; Εἰ μὲν τῆς ἐξωθεν, ἔστω, καὶ οὐδὲν πρὸς τὸν λόγον· οὐδὲ γὰρ διὰ ταύτης ἡμεῖς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐχειραγωγῆθημεν, ἵνα μὴ κενωθῇ ὁ σταυρὸς τοῦ Χριστοῦ· εἰ δὲ περὶ τῆς πνευματικῆς καὶ τῆς ἡμετέρας, οὐκ ἀληθῆς ὁ λόγος. Καὶ μαρτυροῦσι τοῦτοι πολλοὶ μὲν τῶν ἐκεῖ διαπίπτουσιν κόσμον, καὶ πρὸς τὸν οὐρανὸν μόνον βλέποντες· πολλοὶ δὲ καὶ μέχρις αἵματος πρὸς τὴν ἀσέβειαν ἀντικαθιστάμενοι, καὶ αἵμασιν, οὐ λόγοις ἐκάστοτε τὴν Ἐκκλησίαν στηρίζοντες. Ταῦτα δὲ ὡς οὐκ ἀνευ πολλῆς μελέτης· Γραφῶν οὐδὲ λόγου δεῖ. Ἐπὶ δὲ τῆς ἐκτῆς συνόδου ὁ πάππας Ἀγάθων ἀποκλειόμενος τὴν τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίαν, πρὸς τοὺς βασιλεῖς Ῥωμαίων γράφων, τοιαύτα φησὶ· «Στέλλομεν τοὺς παρόντας συνδούλους· ἡμῶν, τὸν δεῖνα· καὶ τὸν δεῖνα· εἴτ' εὐθύς ἐπάγοι· «Παρὰ γὰρ ἀνθρώποις ἐν μέσῳ ἐθῶν τυγχάνουσι, καὶ ἀπὸ σωματικοῦ οὐλοῦ τὴν τροφήν μετὰ μεγάλου δισταγμοῦ ποριζόμενοι, πῶς εἰς τὸ πλήρες δυνήσεται· εὐρεθῆναι ἢ τῶν Γραφῶν εἰδησις; εἰ μὴ ὅτι κανονικῶς ἀπὸ τῶν ἁγίων τῶν προηγησαμένων, καὶ τῶν ἁγίων πάντε συνόδων, ἅπερ ὠρισμένα εἰσὶν ἐν ἀπλότῃ καρδίᾳ καὶ ἀναμφιβόλως, ἀπὸ τῆς παραδοθείσης παρὰ τῶν Πατέρων πίστεως φυλάττομεν, ἐν καὶ ἐξαίρετον διὰ παντὸς ἔχειν εὐχόμενοι καὶ σπεύδοντες, ἵνα μηδὲν παρὰ τὰ κανονικῶς ὀρισθέντα σημεῖωθῇ, μηδ' ἐναλλαγῇ, ἢ προστεθῇ, ἀλλὰ ταῦτα καὶ ῥήμασι καὶ νοήμασι ἀπαράτρωτα φυλαχθῶσιν.» Εἰ δὲ κάκεινοι ἐπὶ τὴν κοινήν ἀκράσιν καλούμενοι, τὰ αὐτὰ φαῖεν ἅπερ καὶ ὁ μακάριος Ἀγάθων, οὐ δίκαια ἂν εἴποιεν καὶ προσήκοντα τῷ Εὐαγγελίῳ τοῦ Χριστοῦ; Εἰ δὲ ὁ πάππας, διὰ τὸ μὴ τελείως ἔχειν τῆν τῶν Γραφῶν εἰδησιν, καὶ διὰ τὸ ἀπλοῖκῶς τὰ περὶ πίστεως εἰδέναι, καὶ διὰ τὸ ἐξαίρετον ἔχειν ἰδίωμα μῆτε ἐναλλάττειν, μῆτε προστιθέναι, μῆτε ἐν ῥήμασι, μῆτε ἐν νοήμασι, καὶ μὴ μόνον ἔχειν τοῦτο ἰδίωμα, ἀλλὰ καὶ εὐχεσθαι διὰ τέλους ἔχειν, ὅμως διὰ ταῦτα οὐκ ἀπεστέρηται τῶν προσηκόντων αὐτῷ· πῶς δίκαιον τὰς ἐτέρας Ἐκκλησίας; διὰ ταῦτα τὰ ἑαυτῶν ζημιοῦσθαι; ἢ γὰρ κάκεινος, εἴπερ καὶ αὐταὶ· ἢ μὴδ' αὐταί, εἴπερ (25) μὴδ' ἐκεῖνος. Εἴ; γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς διὰ πάντων ὁ τοῦ δικαίου λόγος χωρεῖ, καὶ ἄλλοτε ἄλλως ἔχη τὰ πράγματα (26).

(25) *Εἴπερ μὴδ' ἐκεῖνος. Μὴδὲ ἐκεῖνος.*

(26) *Ἄλλως ἔχη τὰ πράγματα.* Post hæc verba gerone ex scriptis codicibus: Ἄλλ' ἐπεφύησαν ποτὲ τῆ Ῥωμαίων Ἐκκλησία, φησὶν ἄνθρωποι, τῆς Ἀρείου παραφορᾶς, οἱ τὸν Ἰδὸν τῆς πατρικῆς οὐσίας ἀποστειροῦντες, ἀλλὰ τε ἔλεγον κατὰ τῆς ἑαυτῶν κ' φαλῆς, καὶ δὴ καὶ ἐκ τοῦ μὴ προβάλλειν τὸ Πνεῦμα τῶν Ἰδὸν τὸ τῆς ἀνομίας συνήγον συμπέρασμα. Διὰ ταῦτα καλῶς ποιούσα ἡ Ἐκκλησία, τότε δόγμα κύριον ἔκρινε καὶ τῷ συμβόλῳ προστίθησιν. Εἰ μὲν οἰκονομοῦσα ἡ Ἐκκλησία τοῦτο ποιεῖ, δεδῶσθαι. Καὶ δὴ καιρικὴν τινὰ τὴν οἰκονομίαν εἶναι καὶ τοῦ νέφους παρελόντος μηκέτι σοφίζεσθαι. Καίτοι γε οὐκ ἄπλως οἰκονομεῖν ἔξεστιν, οὐδὲ κακῶς τὸ κακὸν ἰσθῆναι. Εἰ δὲ καὶ ἀληθῆς ἡγουμένη τοῦ δικαίου ἐφ' ἐτέρᾳ τὴν αἰτίαν πρέπειν ἄλλω, τε καὶ ἀληθοῦς ὄντος τοῦ δόγματος οὐχ οὕτω τῶν ἐναντίων τὸν λόγον λῦειν ἔχρηθιν. Εἰ γὰρ διότι τὸ προβάλλειν ὁ Ἰδὸς ἔχει, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ τῷ Πατρὶ,

A nulla sit cura, rogo, de quanam sapientia sit sermo, de internane ac spirituali, an vero de externa. Si de externa, sit ita, neque quidquam ad rem fuit; neque enim nos per hanc ad divinam veritatem manu ducti sumus, ne evacuetur crux Christi. Si vero de spirituali et interna, non vere dicitur. Testes enim hujus rei sunt multi iis in locis degentes, mundum despicientes, solumque caelum respicientes; multi vero etiam ad sanguinis profusionem usque impietati sese opposcentes, et sanguine, non verbis assidue Ecclesiam fulecientes. Hæc vero quod non sine magna in Scripturis exercitatione præsent, verbis non eget. In sexta vero synodo papa Agathon deflens eam quæ Romæ erat Ecclesiam, ad reges Romanorum scribens, ita ait: «Mittimus hosce conservos nostros N. et N.; deinde statim subjungit: Ab hominibus enim in medio gentium versantibus, et victum ex corporali labore cum magna animi distractione comparantibus, quo pacto plene Scripturarum cognitio inveniri poterit? nisi quod canonice a sanctis antecessoribus, et sanctis quinque synodis quæcunque decreta sunt, in simplicitate cordis et indubitanter, ex tradita a Patribus fide servamus, unum hoc atque eximium perpetuo retinere optantes et laborantes, ut nihil præter ea quæ canonice decreta sunt excipiatur, neque immutetur, vel addatur; sed hæc et verbis et sensibus integra illæsaque conserventur.» Si vero etiam illi ad communem audientiam vocati, eadem dicant quæ et beatus Agathon, an non justa dixerint, et consentanea Evangelio Christi? Si vero Papa, quia Scripturarum cognitione perfecte præditus non est, et quia simpliciter quæ ad fidem pertinent novit; vel propterea quod eximiam hanc proprietatem habet, neque immutandi neque addendi quidquam sive in verbis, sive in sensu; neque solum hanc proprietatem habet, sed et optat in finem usque retinere; propter hæc tamen suo jure non est privatus; quo pacto æquum sit alias Ecclesias propter hæc jure suo fraudari? Aut enim etiam ipse, si quidem et illæ: aut ne ille quidem, nisi etiam ipse. Una enim atque eadem juris ratio per omnia comment, tametsi alibi aliter sese res habeant. At vocati, inquirunt, ad synodum,

D ἀπὸ ἁλλωτρίωται ἅρα τὸ Πνεῦμα τῆς πατρικῆς οὐσίας, ἐστερημένον τῆς προβάλλης. Οὐ μὴν ἀλλ' εἶγε ἅπερ εἶπον Πατρὶ τοῦ Ἰδὸς, ταῦτα καὶ Πατρὶ τοῦ Πνεύματος ἔλεγον ὡς ἐπειδὴ περ μόνον αἰτιατὸν ἐστίν, ἐλαττόν ἐστι τῆς πατρικῆς οὐσίας, τί ποτε ἂν πρὸς αὐτοὺς ἐλέγετε, σκήψαι: ταῦτα ὡ ἄνθρωποι, καὶ τῆς ἀληθείας ἀποφυγῇ. Ἄλλω; τε πῶς οὐχ ὑπέροχον ἐστὶ, ὑπὲρ μὲν ἐκεῖνων καὶ κακῶς; λυεῖν αἰρεῖσθαι, καὶ κινεῖν τὰ ὀκνήματα ὡς ἤρασαν ἂν, εἰς ἔλεγον τὸ παρὰ πασῶν συνόδων ὡς ἀσθεῖς ἐλαύνεσθαι. Ἡμῶν δὲ μέτρια καὶ ἀληθῆ λέγοντων, καὶ νόμοις ἀποσπῶν γρωμένων οἱ οὐκ ἐώσιν ἰδίᾳ τὰ τῆς Ἐκκλησίας τυποῦσθαι, μὴδ' ὄντινόν τὸν λόγον ποιεῖσθαι, ἀλλὰ τὴν τοῦ πάππα καθάπα μορμολυκεῖον ἡμῖν ἐπιτελεῖν ἀρχήν. Hæc quantivis erant pretii, et quantivis momenti, vel propter hanc postremam periodum, restat, ut quedam que corrupta sunt indicemus, et emendemus, et statim initio καὶ δὴ καὶ ἐκ τοῦ μὴ προβάλλειν τὸ Πνεῦμα τῶν Ἰδὸς τὸ

venire detrectastis. Quo pacto vero æquum sit, ad synodum vocatos, tergiversari? soluta vero synodo, rursus eam poscere? Ubi hæc, sub quo rege, quo episcopo Romæ pontificem agente? ubinam sunt exempla litterarum ad regem Romanorum, vel ad nostram Ecclesiam, vel ad alios universales episcopos? Nostræ vero Epistolæ ad illos scriptæ, quibus synodum detrectamus, ubinam sunt? aut enim eas proferant, aut hæc dicere desinant. Ac de eo quidem, quod non liceat Romanorum Ecclesie privatim quæ Ecclesiarum communia sunt decernere ac stabilire; quodque hoc Christi Ecclesiam dissipavit, simulque et apostolicis, et Patrum legibus atque institutis repugnet, hæc dicta sufficiant.

EJUSDEM DE PRIMATU PAPÆ.
LIBER II.

Affirmant Latini, cum beatus Petrus sacri illius duodenarii cætus princeps sit constitutus, merito etiam ipsi potestatem clavium regni cælorum traditam, et super ipsum ædificatam esse Ecclesiam, adversus quam portæ inferni non sint prævalitura; præterea Christum pro fide ipsius orasse, ne deficeret. Illud etiam: « Confirma conversus fratres tuos », et: « Pasce oves meas »; aliaquæ hujusmodi, eodem spectare aiunt, manifeste Petri primatum declarantia, cujus successor constitutus ab ipso Petro, eandem illius primatum acceperit ab ipso Petro, quomodo quam ille in rebus fidei potestatem obtinere, atque idcirco fieri non posse, ut circa integritatem dogmatum labatur. Labente enim ipso, fides ipsa perit atque evane-

* Luc. xxii, 32. * Joan. xx, 15:

τῆς ἀνομιᾶς συνήγον συμπέρασμα. Quodnam sit istud ἀνομιᾶς συμπέρασμα, non video. Corruptum esse puto, et, nisi valde fallor, sic egregie poterit restitui, si legamus τὸ τοῦ ἀνομοίου συνήγον συμπέρασμα, parva mutatione. Vel, si quis malit, τῆς ἀνομοίου, ut aliquid subintelligatur. Sed illud magis placet. Et manifesta est sententia. Illi de quibus loquitur τὰ τοῦ Ἀρείου φρονοῦντες ita argumentabantur, Filium non posse dici esse τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ Πατρὶ, nisi etiam cum Patre, προβολεύς τοῦ παναγίου Πνεύματος, diceretur. Nihil apertius. Infra, Et γὰρ διότι τὸ προβάλλειν ὁ Υἱὸς ἔχει, καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐστὶ τῷ Πατρὶ, ἀπηλωτρίωται, ἄρα τὸ Πνεῦμα τῆς πατρικῆς οὐσίας, ἐστερημένον τῆς προβολῆς. Nihil igitur certius quam legendum, τὸ τοῦ ἀνομοίου συμπέρασμα. Paulo post emendandum, Ποῦ δίκαιον ἐφ' ἕτερα τὴν αἰτίαν τρέπαιν. Nam male scriptum est, Ἐτέρα et πρέπειν in scripto codice.

(27) Ἀντίγραφα πρὸς βασιλέα Ῥωμαίων. Ampliss. Serv. Cod., ἀντίγραφα τὰ πρὸς βασιλέα Ῥωμαίων, τὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν. Et ita scribendum est. Et paulo post Αἱ δὲ παρ' ἡμῶν ἐπιστολαὶ πρὸς ἐκείνους ἀποσεύμεναι τὴν σύνοδον. Vulgo πρὸς ἐκείνους non legitur, quod reposuimus ex codice Palatino.

(28) Τὰ παρόντα ἀρκεῖ. Idem liber, καὶ τὰ παρόντα ἀρκεῖ.

(29) Secundus hic liber est, περὶ τῆς τοῦ πάππα ἀρχῆς, primus erat ἀποδεικτικὸς τῶν αἰτίων τῆς

Ἀλλὰ κληθέντες, φασὶν, ἐπὶ τὴν σύνοδον ἀπαντῆσαι οὐκ ἠνέσχεσθε. Πῶς οὖν δίκαιον, ἐπὶ σύνοδον μὲν καλουμένους ἀποστῆδῃν, σύνοδον δὲ διαλυθεῖσαν πάλιν αἰτεῖν; Πότε ταῦτα, ἐπὶ τίνος βασιλείας, τίνος ἐπιτοκίου Ῥώμης ἱεραρχούσης; Ποῦ τὰ ἐπιστολῶν ἀντίγραφα πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων (27), τὰ πρὸς τὴν ἡμετέραν Ἐκκλησίαν, τὰ πρὸς ἄλλους; καθολικούς τῶν ἐπισκόπων; Αἱ δὲ παρ' ἡμῶν ἐπιστολαὶ ἀποσεύμεναι τὴν σύνοδον τοῦ; Ἡ γὰρ ταῦτα δεικνύωσαν, ἢ ἔκεινα μὴ λεγέτωσαν. Καὶ περὶ μὲν τοῦ μὴ ἐξελεῖται τῆ Ῥωμαίων Ἐκκλησία καθ' ἑαυτὴν τὰ κοινὰ τῆς Ἐκκλησίας κυροῦν, καὶ ὡς τοῦτο τὴν Χριστοῦ Ἐκκλησίαν διέβηξε, καὶ ὡς ταῦτα οὕτως οἱ τῶν ἀποστόλων, οὕτως οἱ τῶν Πατέρων βούλονται νόμοι, τὰ παρόντα ἀρκεῖ (28).

B
ΤΟΥ ΑΥΤΟΥ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΤΟΥ ΠΑΠΠΑ ΑΡΧΗΣ.
ΒΙΒΛΙΟΝ Β' (29).

Φασὶν οἱ Λατῖνοι τὸν μακάριον Πέτρον, κορυφαῖον παρὰ τοῦ Κυρίου καταστάνα τῆς ἱερᾶς δωδεκάδος, εἰκότως καὶ τὰς κλεῖς ἐγχειρισθῆναι, ἧς πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι (30)· καὶ ὑπὲρ τῆς πίστεως αὐτοῦ δεηθῆναι: τὸν Χριστὸν μὴ ἐκλιπεῖν· καὶ τὸ, « Στήριξον δ' ἐπιστραφεὶς τοὺς ἀδελφούς σου, » καὶ, « Ποίμανε τὰ πρόβατά μου, » καὶ ὅσα τοιαῦτα, εἰ; ταυτὸ φασὶ φέρειν, δεικνύοντα σαφῶς τὴν τοῦ Πέτρου ἀρχὴν. Οὐ διαδόχος ὁ πάππας καταστῆς, καὶ τὴν ἐκείνου πᾶσαν ἀρχὴν εἰληφώς παρ' αὐτοῦ τοῦ Πέτρου, δύναται καὶ αὐτὸς ὅσα καὶ Πέτρος περὶ τὴν πίστιν· καὶ ἀδύνατον ἐστὶν αὐτὸν διὰ ταῦτα καὶ τῶν ὀρθῶν ἐκπεσεῖν δογμάτων. Ἐκπεσόντος γὰρ, τὰ τῆς πίστεως σῆχεται. Τοῦτο δὲ καὶ ὁ μακάριος Ἀγάθων μαρτυρεῖ λέγων, « Ἡ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία αὐτοῦ

Ἐκκλησιαστικῆς διαστάσεως. Sed vereor ne hi duo tractatus separandi sint, nec satis scio quam bene hic τοῦ δευτέρου λόγου τάζιν obtineat. Puto sane hos libellos, sive λόγους, sive tractatus esse singulares; idque mihi videor certoprehendere ex indice codicis Palatini in quo manifesto separantur. Nam neque ille πρώτος, neque hic δεύτερος; ibi vocatur. Alias tertium his duobus librum possemus adjungere, ejusdem Nili ἀπάντησιν σαφῆ τε καὶ σύντομον πρὸς Λατίνους ὡςπερ ἐγχειριδίων τι προκειμένον, τοῖς βουλομένοις ἀγωνίζεσθαι πρὸς ἐκείνους. Sed, ut diximus, hic liber non est secundus, sed peculiaris quidam et singularis tractatus, etsi materiam non multam a prioribus libri materia diversam habeat. At vero non male conjunguntur, hi duo libelli. Argumento enim et materia plane sunt affines.

(30) Καὶ τὰς κλεῖς ἐγχειρισθῆναι, ἧς πύλαι ἄδου οὐ κατισχύουσι. Aliquid deest. Nam quo refertur illud, ἧς; adnotavit præstantiss. Servinus in codice edito Francofurti anno 1555 legi βασιλέα. Nobis illam editionem videre non contigit. Ipse autem in suo codice haberi adnotat, ἐκκλησία, nos βασιλείας probamus. Nec aliter scriptum in codice Palatino reperi, qui etiam amplius habet, καὶ ἐπὶ τούτῳ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομηθῆναι. Et hæc etiam in ampliss. Servini ms. Totum igitur hunc locum sic lege. Εἰκότως; καὶ τὰς κλεῖς ἐγχειρισθῆναι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, καὶ ἐπὶ τούτῳ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομηθῆναι.

οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἰδοῦ τῆς ἀληθείας ἐν οὐδὲποτε ἄ
 μέρει πλάνης ἐκάμφθη. » Καὶ ὅτι διὰ ταῦτα καὶ τὸ
 πρῶτος εἶναι παρὰ τῶν ἀποστόλων εἰλήφει, καὶ τὴν
 ἔφεσιν ἔχει λαβῶν. Καὶ τὸ πρωτεῖον αὐτοῦ τοῦτον
 τὸν λόγον ἔχει πρὸς τοὺς ἄλλους καθολικοὺς θρόνους,
 ὅν δὴ καὶ ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἔχει πρὸς τοὺς
 ὑπ' αὐτὸν ἱεράρχας. Καὶ ὅτι αὐτῷ μόνῳ ἔξεστιν,
 οἰκουμενικὴν ἀθροίζειν σύνοδον ὅτε βούλεται. Καὶ
 τὰ ἐκκλησιαστικὰ κινῶν ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώ-
 μης, οὐ θέμις. Καὶ αὐτὸς πάντας ἀνακρίνων, ὑπ'
 οὐδενὸς ἀνακρίνεται, οὔτε ἐν δόγμασιν, οὔτε ἐν
 αἰσῶσι. Καὶ ὅτι οὐκ ἔστιν ὁ πάππας ἐπίσκοπος
 τινὸς πόλεως, Ῥώμης τυχὸν ἢ τινος ἄλλης, ὡσπερ
 ἐκάστης πόλεως ἰδίᾳ ποιμὴν ἕκαστος, ἀλλὰ ἀπλῶς
 ἐπίσκοπος, ὅπερ οὐκ ἔστιν ἐπ' ἄλλων ἰδεῖν. Διὰ τοῦ-
 το οὐδ' ἐν οἷς γράφει Ῥώμης ἐπίσκοπον ἑαυτὸν
 καλεῖ. Καὶ ὅτι μόνος ὁ τοῦ πάππας θρόνος ἔσχε τὸ
 ἀποστολικὸς ὀνομάζεσθαι θρόνος. Ἐν γὰρ τῇ Ῥώ-
 μῃ καὶ πολὺν διέτριψε χρόνον ὁ μακάριος Πέτρος,
 καὶ ἐν ταύτῃ καὶ τὸν βίον κατέλυσε. Καὶ ὅτι πάντα
 τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα παρὰ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν
 ἄλλων ἀποστόλων ὁ πάππας ἔχει λαβῶν, καὶ δεῖ
 πάντας αὐτῷ πείθεσθαι, καὶ μηδένα ἀντιλέγειν,
 ἐκείνου κελεύοντος. Ταῦτα μὲν ὑπὲρ τῆς ἑαυτῶν
 Ἐκκλησίας Λατῖνοι φασίν. Ἐγὼ δὲ λόγων πρὸς
 ταῦτα οὐκ ἀπορῶν, ἀπορῶ πρὸς τίνας τοὺς λόγους
 ποιήσομαι. Εἰ μὲν γὰρ πρὸς Λατίνους, καὶ πῶς
 ἔστιν αὐτοῖς τε ἀντιλέγειν, καὶ τῶν λεγομένων
 καθίζειν κριτάς; ἂν δὲ πρὸς Γραικοὺς, οὐ δίκαια
 οὐδὲ μέτρια πάσχειν ἂν φαίεν Λατῖνοι, κριτῶν κα-
 θημένων, οὓς ἐχθροὺς τὰ ἐκκλησιαστικὰ νομίζουσιν.
 Οὐ μὴν διὰ ταῦτα δίκαιον σιωπῇ τάληθες παρελ-
 θεῖν· ἀλλὰ λέγειν μὲν μετὰ παρρησίας τὴν ἀγα-
 θὴν προβαλλομένους ἐπιπίδα· εὐχεσθαι δὲ, ὥστε
 τοὺς ἐντευζομένους τῷ συγγράμματι μηδὲν τῆς
 ἀληθείας πρότερον ἄγειν. Ἰσως γὰρ τοῖς ταύτην
 ζητοῦσιν ἔσται ἀπὸ τῶν λόγων ὠφέλεια. Δέγω-
 μεν δὴ.

Περὶ μὲν τῆς ἀρχῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου, καὶ ὡς
 ἔξαρχος κατέστη τῶν ἄλλων ἀποστόλων, καὶ πόσον
 ἐκαίνω τὸ συγκεχωρηκὸς παρὰ τοῦ ἱεροῦ χοροῦ
 ὠφέλιετο, ἐν τῷ παρόντι ζητεῖν οὐκ οἶμαι δεῖν·
 ἔτιω δὲ τοσοῦτον, ὅποσον ἂν ᾖ· τῆς καὶ βούλοιστο. Οὐ
 μὴν ἐκεῖνο λέγω, ὡς ὁ πάππας παρὰ τοῦ μακαρίου
 Πέτρου, τὸ πρῶτος εἶναι τῶν ἄλλων ἐπισκόπων εἰ-
 λήφει. Δύο γὰρ περὶ τὸν πάππαν θεωρουμένων, τότε
 εἶναι Ῥώμης ἐπίσκοπον, ὡς αἱ σύνοδοι μαρτυροῦσι,
 καὶ εἶ τὸ πρῶτον εἶναι τῶν ἄλλων ἐπισκόπων· τὸ
 μὲν παρὰ τοῦ Πέτρου ἔχει λαβῶν, τὸ εἶναι Ῥώμης
 ἐπίσκοπος, τὸ δὲ, παρὰ τῶν μακαρίων Πατέρων,
 καὶ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων, πολλοὶ χρόνοι ὕστερον,
 διὰ τὸ δίκαιον εἶναι καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ ὑπὸ τάξιν
 ταύτην, καὶ πολλὰ πρότερον ἢ τὰ πολιτικά. Καὶ ὅτι
 ταῦτα ἀληθῆ, παρέξομαι σοι μάρτυρας, οὐ δύο ἢ
 τρεῖς, οὐδὲ δις τοσοῦτους, ἀλλὰ τριάκοντα καὶ ἑξ-
 κισίους, καὶ τούτους ἁγίους Πατέρας.

Ἀνάγνωθι κανόνα τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς

scit. Quod ipsum testatur beatus Agathon, dicens :
 « Apostolica ipsius Ecclesia nunquam a via veri-
 tatis in qualicunq̄ue erroris parte deflexit ; » quod-
 que ideo primatus ipsi ab apostolis sit delatus, et
 summam ad se provocationem usurpat, et prima-
 tus ipsius eandem rationem obtinet ad alias uni-
 versales sedes, quam habet Constantinopolitana
 ad episcopos sibi subditos ; quodque ipsi soli liceat
 œcumenicam synodum convocare, quando volue-
 rit ; quodque ecclesiasticas sanctiones absque ipsius
 sententia sancire, nefas sit ; quod ipse etiam omnes
 judicans, a nemine judicatur, neque in dogmati-
 bus, neque in moribus ; præterea, quod papa non
 sit episcopus alicujus civitatis, Romæ videlicet aut
 alicujus alterius, quemadmodum uniuscujusque
 civitatis peculiariter singuli sunt pastores, sed
 simpliciter atque absolute, episcopus ; quod quidem
 in aliis videre non est : eamque ob causam, neque
 in iis quæ scribit, Romæ episcopum se vocat ; quod
 etiam sola papæ sedes apostolicæ sedis appella-
 tionem obtineat ; Romæ enim beatus Petrus per
 multum tempus egit, ibique e vita decessit ; et
 quod omnia quæ superius dicta sunt, papa a Petro
 aliisque apostolis accepta obtineat ; quodque omnes
 ipsi obedire oporteat, neminemque contradicere,
 ipso jubente. Atque hæc quidem sunt quæ Latini
 pro Ecclesiæ suæ dignitate asserenda afferunt. Ego
 vero non quid respondeam, sed ad quos orationem
 meam instituam, ambigo. Nam, si ad Latinos, qui
 fieri potest ut et ipsis contradicam, et ipsi eorum
 quæ a me dicuntur judices sedeant ? Si vero ad
 Græcos, iniquum minimeque consentaneum esse
 dicent Latini, eos judices statui quos in rebus ec-
 clesiasticis hostes censent. Ad non idcirco tamen
 æquum est ut veritas silentio prætereatur, quin
 potius libere, bona spe nixos, dicere oportet, opta-
 reque ut in quorum manus hoc scriptum pervene-
 rit, nihil veritate prius potiusve habeant. Verita-
 tis enim studiosi indagatores, aliquam ex eo utili-
 tatem reportabunt. Dicamus itaque

De primatu Petri, et quomodo sacri illius cœtus
 præsul sit constitutus, et quantum illi aliorum
 apostolorum concessu debitum fuerit, in præsen-
 tiarum inquirendum nequaquam censeo. Sit vero
 tantum quantum quis voluerit. Illud tamen non
 dico, quod papa a Petro id juris acceperit, ut alio-
 rum episcoporum primus esset. Cum enim dua
 circa papam consideranda sint : quod et Romæ
 episcopus sit, ut et synodi testantur, et præterea,
 quod sit primus aliorum episcoporum ; prius illud
 a Petro accepit, quod scilicet sit Romæ episcopus ;
 alterum vero, a sanctis Patribus et piis regibus,
 multo post tempore, quod æquum esset, in eccle-
 siasticis quoque rebus, et multo quidem magis
 quam politicis, ordinem statui. Quæ quidem ut
 vera esse ostendam, producā testes non duos
 aut tres, aut duplo plures, sed sexcentos et
 triginta, atque hos quidem sanctos Patres.

Lege canonem sanctæ atque universalis quartæ

synodi, numero vicesimum octavum, qui ait : A « Omnino et per omnia, quæcunque a sanctis Patribus definita sunt, sequentes, et modo recitato canone 150 pientissimorum episcoporum congregatorum sub pientissimæ memoriæ magno Theodosio rege in urbe regia Constantinopoli, nova Roma, perpenso : eadem etiam nos statui- mus atque decernimus, de honoribus et præroga- tivis sanctissimæ Ecclesiæ Constantinopolitanæ, novæ Romæ. » Etenim sedi veteris Romæ, quod urbs illa imperatrix esset, merito Patres primatus dignitatem tribuerunt : eademque ratione moti centum quinquaginta episcopi, sedi novæ Romæ parem primatus honorem attribuerunt : consentaneum rationi judicantes, urbem et regia et senatu imperii decoratam, pari etiam cum veteri regia urbe honoris prærogativa fruentem, in rebus quo- que ecclesiasticis parem atque illa præminentiam obtinere, cum tamen secunda ab illa existeret. » Quid ex his discimus? quidnam aliud, quam non ab apostolis, sed a Patribus datum esse papæ primatum aliarum Ecclesiarum, et quidem idcirco, quod scilicet urbs Roma reliquis urbibus imperaret. Si vero, quia caput imperii urbs illa erat, primatum obtinet papa, certe non eo nomine eum est consecutus, quod sit successor Petri. Si autem a Patribus hoc habet, non ergo ab apostolis. Lege etiam Novellam centesimam Justiniani, ut veritatem omni ex parte congruentem videas : « Sancimus, inquit, juxta sanctarum synodorum decreta, sanctissimum veteris Romæ episcopum, primum esse omnium sacerdotum : beatissimum vero Constantinopoleos, novæ Romæ, episcopum, secundum locum obtinere post sedem veteris Romæ; reli- quis vero omnibus honore præire. » Audis aperte, primum omnium sacerdotum esse papam. « Decretum est, inquit, sanctarum synodorum. » At si decretum est sanctarum synodorum, quo pacto papa primatum sacerdotum a Petro accepit?

εἶναι τὸν πάππαν πάντων τῶν ἱερῶν. « Ὅρος ἐστὶ, ἀγίων συνόδων, πῶς ἄρα παρὰ τοῦ Πέτρου τὸ πρωτεῖον τῶν ἱερῶν ὁ πάππας εἴληφαι;

Quidnam igitur, dicat aliquis, an non est papa in universum Petri successor? Est quidem, sed ea ratione qua est episcopus, quod ipsum unusquisque episcoporum sibi vindicare potest, qui ab illo ordinati sunt; multi vero sunt qui per ipsius manus hoc beneficii acceperunt. Atqui unusquisque sacerdotum successor hac ratione est cujusque apostoli a quo per traditionem sacerdotium accepit. Hac itaque ratione, multi et Petri, et aliorum apostolorum sunt successores; secundum alia vero, nequaquam. Petrus enim et apostolus est, et apostolorum princeps. Papa vero, neque apostolus (neque enim apostolos, sed pastores et doctores ordinarunt apostoli) multoque minus apostolorum princeps. Et Petrus, doctor totius orbis. Audivit

(31) Καὶ ὑσάρην ἑκατοστήν. Perperam Servini liber τριακοστή, v. 47. Ὁ πάππας εἴληφαι. Idem, εἴλει. Sed Palatinus εἴληφαι retinet, et nos cum illo

ὄς φησι· « Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἀγίων Πατέρων ὄροις ἐπόμεινοι, καὶ τὸν ἀρτίως ἀναγνωσθέντα κινύονα τῶν ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλεστάτων ἐπισκόπων, τῶν συναχθέντων ἐπὶ τοῦ εὐσεβοῦς τὴν μνήμην μεγάλου Θεοδοσίου, τοῦ γενομένου βασιλέως ἐν τῇ βασιλίῳ Κωνσταντινουπόλει, νέας Ῥώμην, γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν τε καὶ ψηφίζομεθα περὶ τῶν πρεσβείων τῆς ἀγιωτάτης Ἐκκλησίας τῆς αὐτῆς Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης. Καὶ γὰρ τῷ ὀρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην, οἱ Πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ πρεσβεῖα. Καὶ τῷ οὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ ἑκατὸν πενήκοντα θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι, τὰ ἴσα πρεσβεῖα ἀπένειμυ τῷ τῆς νέας ἀγιωτάτης ὀρόνῳ· εὐλόγον κρίναντες τὴν βασιλεῖα καὶ συγκλητῆ τιμηθεῖσιν πόλιν, καὶ τῶν ἰσῶν ἀπολαύουσιν πρεσβείων τῇ πρεσβυτέρῃ βασιλίῳ πόλει, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς ὡς ἐκείνην μεγαλύνομεθα πράγμασιν, δευτέρων μετ' ἐκείνην ὑπάρχουσιν. » Τί διὰ τούτων μαθάνομεν; Τί γε ἄλλο ἢ τὸ μήτε παρὰ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ παρὰ τῶν Πατέρων δοθῆναι τῷ πάππῳ τὸ πρωτεῖον τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν, καὶ διὰ τὸ εἶναι τὴν Ῥώμην τῶν πόλεων βασιλεύουσιν; Παρὰ τῶν Πατέρων γὰρ, φητὶν ὁ κανὼν, δέδοται τῷ πάππῳ τὰ πρεσβεῖα, διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην. Εἰ δὲ διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην ἔχει τὰ πρεσβεῖα, οὐκ ἄρα ἔχει ταῦτα διὰ τὸ εἶναι Πέτρου διάδοχος. Εἰ δὲ καὶ παρὰ Πατέρων τοῦτ' ἔχει, οὐκ ἄρα παρὰ τῶν ἀποστόλων. Ἀνάγνωθι καὶ Νεαρὰν ἑκατοστήν (31) Ἰουστινιανοῦ, ἵνα διὰ πάντων τὴν ἀλήθειαν ἴδῃ; συμβαίνουσιν. « Θεσπίζομεν, φησὶ, κατὰ τοὺς τῶν ἀγίων συνόδων ὄρους, τὸν ἀγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπίσκοπον πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερῶν· τὸν δὲ μακρυώτατον ἐπίσκοπον Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ῥώμης, δευτέρων τάξιν ἐπέχειν μετὰ τὸν ὀρόνον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, τῶν δ' ἄλλων πάντων πρωτεμάσθαι. » Ἀκούεις τὸ πρῶτον φησὶ, τῶν ἀγίων συνόδων. » Εἰ δὲ ὄρος τοῦτο τῶν

Τί οὖν, ἂν τις φησὶ, οὐκ ἔστι λοιπὸν ὁ πάππας τὸ σύνολον τοῦ Πέτρου διάδοχος; Ἔστι μὲν, ἀλλ' ὡς ἐπίσκοπος· ὅπερ καὶ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστος ἔχει τῶν ὑπ' ἐκείνου χειροτόνηθέντων. Πολλοὶ δὲ οἱ διὰ τῶν χειρῶν ἐκείνου τὴν χάριν δεξάμενοι ταύτην. Καὶ τῶν ἱεραρχῶν δὲ ἕκαστος διάδοχος κατὰ γὰρ τοῦτο ἕκαστου τῶν ἀποστόλων ὑφ' οὗ κατὰ διαδοχὴν τὴν ἱερωσύνην εἴληφαι. Κατὰ μὲν οὖν τὸν λόγον τοῦτον, πολλοὶ καὶ Πέτρου καὶ τῶν ἄλλων ἀποστόλων διάδοχοι· κατὰ δὲ ἄλλα, οὐδαμῶς. Πέτρος μὲν γὰρ καὶ ἀπόστολος καὶ ἀποστόλων ἑξαρχος· ὁ δὲ πάππας οὔτε ἀπόστολος (οὐδὲ γὰρ ἀποστόλους, ἀλλὰ καὶ ποιμένας καὶ διδασκάλους οἱ ἀπόστολοι ἐχειροτόνησαν), οὔτε πολλῶν μᾶλλον ἀποστόλων κορυφαῖος. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος διδασκαλὸς πάσης τῆς οἰκουμένης·

retinemus. Infra, καὶ Πέτρον, idem Serv. lib. καὶ τοῦ Πέτρου.

ἤκουσε γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ αὐτός, « Κηρύξατε τὸ Εὐαγγέλιον πάσῃ τῇ κτίσει. » Ὁ δὲ πάππας ἐπίσκοπος Ῥώμης καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἐν Ἀντιοχείᾳ μὲν τὸν δεῖνα χειροτονεῖ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἕτερον, καὶ ἄλλον ἀλλάχου· τῷ δὲ Ῥώμης οὐκ ἐφείτῃ ταῦτα ποιεῖν. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος Ῥώμης ἐπίσκοπον χειροτονεῖ· ὁ δὲ Ῥώμης πάππαν ἕτερον οὐ προβάλλεται. Καὶ ὁ μὲν Πέτρος ἀπλῶς ἤκουσεν, « Ὁ λύσεις ἢ δήσεις, ἔσται λελυμένος ἢ δεδεμένος ἐν τοῖς οὐρανοῖς. » πρὸς δὲ τὸν Ῥώμης αὐτὸς διαβιβάζων τὴν χάριν, οὐκ ἀπλῶς εἶρηκεν, ἀλλὰ, « Δήσεις ἃ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσεις πάλιν μετὰ τοῦ δέοντος. » Καὶ ἃ μὲν εἶπε Πέτρος, Πνεύματος ἁγίου φωναί· τοῦ δὲ ταῦτα καὶ τῷ πάππᾳ κοινά· οὐκ ἔρα λοιπὸν κατὰ πάντα ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος τοῦ Πέτρου διάδοχος, ἀλλὰ κατ' ἐκείνα μόνον, καθὰ καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνου χειροτονουμένων ἕκαστος· ὥστε δηλονότι δεσμεῖν τε καὶ λύειν, ὥστε βαπτίζειν, ὥστε διδάσκειν, ὥστε ἐπιστρέφειν τοὺς ἐκ τῆς ἀληθείας παρασυρέντας, καὶ τἄλλα ποιεῖν, οἷς ὁ ἱεράρχης χαρακτηρίζεται. Ὅτι δὲ ἀδύνατον τὸν πάππαν τῶν ὁρθῶν ἐκπεσεῖν δογμάτων, τοῦτο δὴ καὶ ὑπὲρ τὴν τοῦ Πέτρου διαδοχὴν. Ἐκεῖνος μὲν γὰρ καὶ προσέκρουσε, καίτοι γέ σφόδρα διατεινόμενος μὴ τοῦτο παθεῖν. Ἐρωτῶ δὲ καὶ τοῦτο· Δύναται ὁ πάππας ψεύδους, φιλοχρηματίας, κενῆς δόξης, καὶ τῶν ἄλλων ἀπειρημένων ἡττων ὀφθῆναι, ἢ καὶ τούτων ἀνώτερος; Εἰ μὲν δὴ κἀκείνων κρείτερον, εἰπατώσαν· εἰ δὲ τοῦτο οὐδὲν λέγειν ἔστι, (σφάλλεται γὰρ κἀκεῖνος; πολλὰ περὶ τὴν συνειδησιν, ἀνθρώπος ὢν), δηλον, ὡς περὶ ταῦτα ἀμαρτάνων, ἐνδέχεται καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυάγιον ὑποστῆναι. Τοῦτο καὶ ὁ μακάριος φησὶ Παῦλος; Τιμοθέη γράφων· « Ἐχων πίστιν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἣν τινες ἀπωσάμενοι, καὶ περὶ πίστιν ἐναυάγησαν. » Ὁρθῶς ὡς τὸν περὶ συνειδησιν οὐκ ὑγαινόνατ' ἐνδέχεται καὶ περὶ τὴν πίστιν ἀσθενῆσαι; Εἰ δὲ ὁ πάππας οὐ πάντῃ τὰ περὶ τὴν συνείδησιν ὑγιής, τῷ δὲ τοιοῦτῳ καὶ ἀσθενῆσαι περὶ τὴν πίστιν ἐνδέχεται· ψεῦδος λοιπὸν, ὡς ἀδύνατον τὸν πάππαν τῶν ὁρθῶν ἐκπεσεῖν δογμάτων. Αὐτὸ δὲ τὸ περὶ τὴν συνείδησιν ἀμαρτάνειν οὐκ εἶδος ἀθείας ἐστὶ; « Θεὸν γὰρ, φησὶν ὁ Παῦλος, τοῖς μὲν λόγοις ὁμολογοῦσιν, τοῖς δ' ἔργοις ἀρνοῦνται. » Πῶς οὖν ἔργοις μὲν ἐνδέχεται τὸν πάππαν ἀρνεῖσθαι Θεὸν, λόγοις δὲ οὐδαμῶς; Καὶ Ὁνώριος δὲ Ῥώμης; ἐπίσκοπος τῶν ὁρθῶν τε ἐξέβη δογμάτων, καὶ παρὰ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης ἐκτῆς συνόδου ἀποκεκέρχεται. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀληθῆ, ἀνάγνωθι ταύτην τὴν μαρτυρίαν·

episcopus a rectitudine dogmatum aberravit; et quidem a sancta et universali synodo publice damnatus est. Quod autem hæc ita se habeant, lege hoc testimonium:

Ἀπὸ τῆς 15' πράξεως τῶν Πρακτικῶν τῆς οἰκουμένης ἐκτῆς συνόδου.

Ἡ ἀγία σύνοδος εἶπε· « Τοὺς καθάπαξ κατακρίτους ἀποδειχθέντας, καὶ κατὰ ἀπόφασιν ἡμετέραν ἤδη ἐκκληθέντας ἐκ τῶν ἱερῶν διπτύχων, ἕξον καθέστηκε καὶ εἰς τὰς ἐκδόσεις τούτους ὀνομαστί

A enim una cum aliis etiam ipse: « Prædicato Evangelium universæ creaturæ ». Papa vero episcopus Romæ est, et vocatur. Et Petrus quidem, alium in Antiochia, alium in Alexandria ordinat, et alium alibi. Romæ vero episcopo hæc non permittuntur. Et Petrus quidem, Romæ episcopus ordinat; Romæ vero papa, alium papam non creat. Petrus etiam simpliciter audit: « Quidquid solveris aut ligaveris, erit solutum aut ligatum in cælis ». In Romanum autem papam ipse transferens hanc gratiam, non simpliciter id absoluteque dixit: sed, « Ligabis quod ligari oportet, et solves contra quod solvi par est. » Adhæc, quæ Petrus dixit, voces sunt Spiritus sancti. Ubinam vero hæc etiam papæ sunt communia? Reliquum est, ut non in omnibus

B Romæ episcopus Petri sit successor, sed in illis tantum quæ diximus, ut et unusquisque eorum qui ab ipso sunt ordinati: ut solvat et liget, ut baptizet, ut doceat, ut a veritate avulsos in viam reducat, aliaque munia obeat, quibus episcopus est insignitus. Quod vero impossibile sit papam a rectitudine dogmatum aberrare, id ipsius etiam Petri successionem excedit. Ille enim etiam impexit et lapsus est, quantumvis vehementer asseveraret se hoc non admissurum. At ego hoc quoque interrogo: An et papa possit, mendacio, avaritiæ, inani gloriæ, aliisque rebus vitiosis esse obnoxius, an vero ab his plane sit immunis? Si ab his immunis est, ita ut hæc in ipsum cadere non possint, dicant sane. At si hoc vanum est dictu (errat enim etiam ille in multis, testante sua ipsius conscientia, cum sit homo), manifestum profecto est quod, cum in his peccet, etiam circa fidem naufragium facere possit. Quod ipsum beatus Paulus testatur Timotheo scribens: « Habens fidem et bonam conscientiam; quam quidam repellentes, circa fidem naufragium fecerunt ». Videsne, eum qui sana integraque conscientia non sit, etiam circa fidem male affectum esse posse? Si vero papa non in universon sanam habet conscientiam, eaque ipsa ratione etiam circa fidem male affectus esse potest, alienum certe a veritate est, papam a rectitudine dogmatum nulla ratione aberrare posse. Ipsum vero illud, circa conscientiam peccare, an non

D species est impietatis defectionisque a Deo? « Deum enim, inquit Paulus, verbis quidem prostentur, operibus autem abnegant ». Quomodo itaque fieri potest ut papa operibus quidem Deum abneget, verbis autem nequaquam? Atqui Honorius Romæ

Ex decimo sexto decreto Actorum sextæ œcumenicæ synodi.

Sancta synodus dixit: « Quos semel damnatos declaravimus, nostroque decreto e sacris voluminibus erasimus, eos statuimus oportere etiam per proclamationes publicas nominatim anathemati-

• Marc. xvi, 15. • Matth. xviii, 18. • 1 Tim. 1, 19. • Tit. 1, 16.

zari. » Deinde fausta principum acclamatione facta, hæc mox subjiciunt : « Theodoro Pharanitæ anathema : Sergio hæretico anathema : Pyrrho hæretico anathema : omnibus fautoribus hæreticorum, anathema. » Lege etiam aliud testimonium ex iisdem Actis.

Ex oratione qua sacra synodus regem compellat.

« Novas vero vocum inanitates, earumque inventores procul ab ecclesiasticis septis ejicimus, et anathemati juste subjicimus. Quales decaramus Theodorum Pharanitem, Sergiumque et Paulum; simul etiam Pyrrhum et Petrum qui Constantinopoli præseserunt. Præterea Cyrum Alexandrinorum episcopum, simulque cum iis Honorium Romanæ urbis antistitem. » At si Honorius Romæ episcopus est, simulque est hæreticus : fieri itaque potest ut papa a rectitudine dogmatum excidat. Neque tamen ipso circa fidem errante sermo Domini irritus factus est, quem de Ecclesia pronuntiarat : Portas videlicet inferni adversus eam non prævalituras. Potest enim in aliis episcopis et quidem firmiter pietatisque integritas conservari. Manifestum vero ex his est, neque hoc Romanæ Ecclesiæ convenire, ut super hanc Petram Ecclesia Dei sit ædificata. Durum enim et grave hoc esset, neque multum a Judaica vilitate distans, Ecclesiam Roma circumscribere. Sed ædificavit quidem Ecclesiam Christus; ædificavit autem eam super Petri de Deo professionem, et super omnes qui ejusdem professionis custodes fuerint. Si vero B. Agathon affirmat Ecclesiam suam nunquam a via veritatis aberrasse, nihil miri est. Velimus autem, cum qui talia dicit, non res ad verba trahere, sed potius verba rebus accommodare : curi que animo suo reputare tropos æconomizæ, quibus sancti utuntur, cum de re aliqua utili ac necessaria quæstio instituitur; et quia raro Ecclesia hæc a veritate in rebus fidei aberrat, Be Agathonem ut talia scriberet inductum fuisse. Alioqui, quomodo interpreteris illud, « Omnes declinaverunt, non est qui faciat bonum, non est usque ad unum ¹⁰. » Præterea cum dixit Ecclesiam Romanorum a via veritatis non deflectisse, de præterito tempore locutus est, futurum non inclusit. Quod vero maximum est ante sextam synodum hæc ab Agathone dicta sunt. Mirum autem videri non debet, si synodus e multis

¹⁰ Psal. xiii, 5.

(52) *Σεργίῳ αἱρετικῷ ἀνάθεμα.* Omisssa sunt verba propter quæ maxime hæc ex actis sextæ synodi Nilus producit, sic reponenda ex Palatino : Σεργίῳ αἱρετικῷ, ἀνάθεμα. Κύρῳ αἱρετικῷ, ἀνάθεμα. Ὀνώριῳ, αἱρετικῷ, ἀνάθεμα. Perperam in libro scriptum, κυρίῳ. Nam est ille Κύρος τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων; ἱερατεύσα; ut paulo post scribit.

(53) *Ἀθυμειῖσθαι δὲ δεῖ.* Δεῖ abest libro scripto. Non male, si ita distinguas, ἀλλὰ μέλλον τῶς λέ-

ἀναθεματισθῆναι. » Ἐἶτα τῆς εὐφημίας τῶν βασιλέων γεγεννημένης, ἐπάγουσι ταῦτα προσηχῶς : Θεοδώρῳ αἱρετικῷ τῷ Φαρανίτῃ ἀνάθεμα · Σεργίῳ αἱρετικῷ (52), ἀνάθεμα · Πύρρῳ αἱρετικῷ ἀνάθεμα · πᾶσι τοῖς ἀντιποιοῦμένοις τῶν αἱρετικῶν ἀνάθεμα. » Ἀνάγνωθι καὶ ἑτέραν μαρτυρίαν ἀπὸ τῶν αὐτῶν Πρακτικῶν.

Ἀπὸ τοῦ προφωνητικοῦ λόγου τῆς ἁγίας συνόδου πρὸς τὸν βασιλέα.

« Τὰς δὲ καινὰς κενοφωνίας, καὶ τοὺς τοῦτων ἐφευρετὰς, πόρρῳ που τῶν ἐκκλησιαστικῶν περιβόλων ἐκβάλλομεν, καὶ τῷ ἀναθέματι δικαίως καθυποβάλλομεν. Φαμὲν δὴ Θεόδωρον τὸν τῆς Φαρόν, Σέργιον τε, καὶ Πυρρον, Πύρρον ἄμα καὶ Πέτρον τοὺς Κωνσταντινουπόλει; προεδρεύσαντας, ἐπὶ δὲ καὶ κῦρον τὸν τῆς Ἀλεξανδρέων ἱερατεύσαντα, καὶ σὺν αὐτοῖς Ὀνώριον τὸν τῆς Ῥώμης γενόμενον πρόεδρον. » Εἰ δὲ Ὀνώριος Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐστίν, ἐστὶ δὲ καὶ αἱρετικός, δυνατόν ἄρα τὸν πάντων τῶν ὁρθῶν ἐκπεσεῖν δογματῶν. Οὐκ ἄρα, ἐκλιπόντος αὐτοῦ τὴν πίστιν, ὁ τοῦ Κυρίου διαπίπτωκε λόγος, ὃν περὶ τῆς Ἐκκλησίας εἰρήκει, « Πύλας ἄδου μὴ δυναθῆναι ταύτης περιγενέσθαι. » Ἐστὶ γὰρ ἐν τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις καὶ μάλα τὴν εὐσέβειαν σῶζεσθαι. Φανερόν δὲ ἐκ τούτων μηδὲ τῆ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησία προσήκειν τὸ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ τὴν Ἐκκλησίαν οἰκοδομῆσθαι. Τοῦτο γὰρ καὶ φορτικόν, καὶ οὐ πόρρῳ τῆς Ἰουδαϊκῆς ταπεινότητος, περιγράφειν τῇ Ῥώμῃ τὴν Ἐκκλησίαν. Ἄλλ' ὥκεδόμεσε μὲν τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Χριστὸς, ὥκεδόμεσε δὲ αὐτὴν ἐπὶ τῇ θεολογίᾳ τοῦ Πέτρου, καὶ ἐπὶ πίστιν οἱ τῆς τοιαύτης ὁμολογίας φύλακες ἔσονται. Εἰ δὲ ὁ μακάριος Ἀγάθων τὴν ἑαυτοῦ Ἐκκλησίαν οὐδέποτε λέγει ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας παρασυρῆναι, θαυμαστὸν οὐδέν. Ἀξιώσομεν δὲ τὸν ταῦτα λέγοντα μὴ τὰ πράγματα ἔλκειν ἐπὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ μάλλον τοὺς λόγους ἐφαρμόζειν τοῖς πράγμασιν. Ἐνθυμειῖσθαι (33) δὲ δεῖ καὶ τρόπους οἰκονομίας, οἷς οἱ ἄγιοι χρῶνται, ὅταν περὶ τινος τῶν ἀναγκαίων ἢ ζήτησις ἦ· καὶ τὸ σπανίως δὲ τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην τῆς ἀληθείας ἐκπίπτειν, ὅσα γε εἰς πίστιν φέρει (34). Ἡ πῶς ἐρμηνεύσει; τὸ, « Πάντες; ἐξέκλιναν, ἄμα ἠχρειώθησαν, οὐκ ἔστι ποιῶν ἀγαθόν, οὐκ ἔστιν ἕως ἐνός. » Ἄλλως τε εἰπὼν ὅτι οὐκ ἐκάμφθη ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥωμαίων ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας, τὸ παρωχηκὸς εἶρηκε, τὸ μέλλον δὲ οὐκ ἀπέκλεισε. Τὸ δὲ μέγιστον, πρὸ τῆς ἕκτης ταῦτα συνόδου τῷ μακαρίῳ ἐκεῖνῳ εἶρηται. Θαυμάζειν δὲ οὐ χρῆ, εἰ σύνοδος πολλῶν ἁγίων συνήκει, ὅπερ

γους ἐφαρμόζειν τοῖς πράγμασιν, ἐνθυμειῖσθαι δὲ καὶ τρόπους οἰκονομίας. Paulo ante, v. 13, Ἀξιώσομεν δὲ, lib. Serv. αξιώσομεν γὰρ habet.

(34) Ὅσα γε εἰς πίστιν φέρει. Post hæc Palatinus, verba omnino necessaria interserit, ταῦτα πέπεικε τὸν μακάριον Ἀγάθωνα γράφειν, ἢ πῶς ἐρμηνεύσεις τὸ, etc., quæ vulgo in editis desunt. Sequitur statim, ἄλλως τε εἰπὼν, scilicet Ἀγάθων.

τὸν ἕνα ἀγνοῆσαι συμβαίνει. Καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ, ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν Λέοντος πάππα διαδεξαμένου τὸν Ἀγάθωνα προσεχῶς, καὶ τὴν ἕκτην ἀσπασζομένου σύνοδον.

Ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν Πρακτικῶν τῆς ἕκτης συνόδου, ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς Λέοντος πάππα πρὸς τοὺς βασιλεῖας Ῥωμαίων.

« Ὡσαύτως ἀναθεματίζομεν τοὺς ἐφευρετὰς τῆς νέας πλάνης, τοῦτ' ἐστὶ Θεόδωρον τὸν τῆς Φαρόν ἐπίσκοπον, Κύρον τε Ἀλεξανδρείας, Σέργιον, Πύρρον, Παῦλον, Πέτρον τῆς Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ὑποκαθιστὰς μᾶλλον ἢ κατὰ καθήκον· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Ὀνώριον, ὅστις ταύτην τὴν ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν οὐκ ἐνεμίσησε διδασκαλίᾳ ἀποστολικῆς παραδόσεως· ἠγνίσθη, ἀλλὰ τῇ βεβήλῃ προδοσίᾳ τὴν ἀσπίδον παρεχώρησεν. » Τὸ δὲ λέγειν τοῦτον τὸν λόγον ἔχειν τὸν πάππαν πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ὃν αὐτὸς πρὸς τὸν Καισαρείας εἰ τύχοι, ἢ πρὸς τινὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἱερέων, πῶς οὐ κομιδῇ πάνθεινον; Ὁ μὲν γὰρ Ῥώμη· πρῶτος πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως λέγεται, ὡς αὐτοῦ γε δευτέραν τάξιν ἐπέχοντος· οἰκᾷ δὲ ὁ Κωνσταντινουπόλεως πρῶτος οὕτω πρὸς τὸν Καισαρείας, ὡς ἐκείνου γε τὰ δευτερεῖα ὠζόντος· ἀλλ' ὁ μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὕτω πρῶτος· τῶν ὑπ' αὐτὸν, ὡς μονὰς, καὶ ὡς μὴ τοῖς ἄλλοις συντεταγμένος· ὁ δὲ Καισαρείας οὐ δευτέρος ὀνομάζεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πρῶτος, πλὴν ὡς τοῖς ἄλλοις συντεταγμένος, καὶ δευτέρον ἔχων μεθ' ἑαυτὸν καὶ τρίτον. Ὁ· οἱ δὲ τοῦ πάππα πρωτεῖαν συντεταγμένον ἐστὶ καὶ οὐκ ἀφετόν, δῆλον. Ἀνάγνωθι καὶ κανόνα τριακοστὸν ἕκτον τῆς ἕκτης συνόδου, ὃς φησὶν· « Ἀναθεοῦμενοι τὰ παρὰ τῶν ἑκατὸν πενήτηκοντα ἁγίων Πατέρων ἐν τῇ θεοφυλάκτῳ ταύτῃ βασιλίδι (35) συνελθόντων, καὶ τῶν ἑξακοσίων πριάκοντα τῶν ἐν Χαλκηδόνι συναθροισθέντων νομοθετηθέντα, ὀρίζομεν, ὥστε τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον τῶν ἰσων ἀπολαύειν πρεσβειῶν τοῦ πρεσβυτέρου Ῥώμης θρόνου, καὶ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς ὡς ἐκείνον μεγαλύνεσθαι πράγμασι, δευτέρον μετ' ἐκείνον ὑπάρχοντα, μεθ' ὃν ὁ τῆς Ἀλεξανδρείας μεγαλοπόλεως ἀριθμείσθω θρόνος, εἴτα ὁ τῆς Ἀντιοχείας, καὶ μετὰ τοῦτον ὁ τῆς Ἱεροσολυμιτῶν πόλεως. » Εἰ δὲ ὅτι πρῶτος ἐν τῇ ἀριθμῆσει, διὰ τοῦτο καὶ τὴν δεσποτεῖαν ἀρπάξεις, δὸς τοῦτο καὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ γὰρ καὶ οὗτος προτάσσεται τοῦ τῶν Ἀλεξανδρέων. Ὁ δὲ τῆς Ἀλεξανδρέων ὑπ' αὐτὸν ὁμοίως ἔχτω τὸν τῆς Ἀντιόχειου. Καὶ οὗτος δὲ ὀριστεῖς ἐστὼ τοῦ θρόνου τῶν Ἱεροσολυμιτῶν. Καὶ πῶς οὐ ταῦτα θύροδος ἀτεχνῶς; Οὐ μὴν ἀλλὰ, εἰ μὲν Κωνσταντινουπόλεως (36) τὸν Καισαρείας χειροτονεῖ, καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, ὁ δὲ Ῥώμης οὔτε τὸν Κωνσταντινουπόλεως, οὔτε ἄλλον οὐδένα τῶν καθολικῶν ἱερέων, πῶς ἐστὶν ἀληθεύειν λέγοντα. Οὕτω· ἐστὶ πρῶτος ὁ Ῥώμης πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ὡς περ οὗτος αὐτὸς πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἱε-

(35) Θεοφυλάκτῳ ταύτῃ βασιλίδι. Καὶ βασιλίδι Servini liber. Εἰ paulo post, Τοῦ τῆς πρεσβυτέρου Ῥώμης θρόνου.

A sanctis Patribus collecta intellexit, quæ unum ignorasse contigit. Quod vero hæc ita se habeant, lege epistolam Leonis papæ, qui proximus Agathonis successit, sextamque est amplexus.

Ex fine Actorum sextæ synodi, ex epistola Leonis papæ ad reges Romanorum.

« Simili modo anathematizamus auctores novi erroris, hoc est, Theodorum Pharanitanum episcopum, et Cyrum Alexandriæ, Sergium, Pyrrhum, Paulum, Petrum Ecclesiæ Constantinopolitanæ substitutos potius quam præpositos: nec non Honorium, qui hanc apostolicam Ecclesiam doctrina apostolicæ traditioni consentanea non illustravit, sed eam quæ immaculata erat, impuræ profanæque proditioni obnoxiam fecit. » At vero dicere, eandem esse rationem papæ ad Constantinopolitanum, quæ est ipsius ad Cæsariensem, vel ad alium quemvis episcoporum qui sub ipso sunt, quo pacto non omnino durum sit? Romanus enim episcopus primus respectu Constantinopolitani dicitur, veluti hoc secundum ordinem obtinente: nequaquam vero Constantinopolitanus primus ita respectu Cæsariensis, tanquam illo secundas partes obtinente: sed Constantinopolitanus quidem ita est primus eorum qui sub ipso sunt, tanquam solus, et tanquam aliis non coordinatus. Cæsariensis vero ne ipse quidem secundus vocatur; sed etiam ipse primus; eo excepto, quod sit aliis coordinatus, et secundum post se habens atque etiam tertium. Quod vero papæ primatus coordinatus sit, et non liber atque exemptus, patet ex can. 36 synodi vi, qui sic habet: « Renovantes quæ a 150 sanctis Patribus in hac a Deo custodita regia urbe, et 630 Chalcedone congregatis, decreta fuerunt: discernimus ut sedes Constantinopolitana iisdem honoris prærogativis fruatur, quibus sedes veteris Romæ, et in ecclesiasticis negotiis æque atque illa emineat; cum sit post illam secunda; postquam, magnæ illius Alexandrinorum urbis sedes; deinde, Antiochensium, et post hanc Hierosolymitanæ urbis sedes numeretur. » Si vero, quia primus es in numeratione, idcirco dominatum arripis, concede hoc ipsum etiam Constantinopolitano, nam et hic proponitur Alexandrino. Alexandrinus vero eadem ratione sub se habeat Antiochenum; hic vero rursus Hierosolymitanæ sedit præscribat. At quid hæc, nisi tumultum afferant? At si Constantinopolitanus Cæsariensem, qui que eum sequuntur, ordinat, Romanus autem neque Constantinopolitanum, neque alium quemquam ex generibus patriarchis: quomodo censeri possint veraces, qui dicunt, eadem ratione esse primum Romanum respectu Constantinopolitani, qua hic ipse, respectu antistitum qui sub ipso sunt? Lege præterea canonem sextum sanctæ et universalis synodi

(36) Ὁ Κωνσταντινουπόλεως. Subaudi, ἱερέων. Sic infra ὁ δὲ Ῥώμης, et alibi.

primæ; ut videas decretum fuisse, ut parti orbis A terrarum Alexandrinus, parti Romanus, parti vero Antiochenus præsit, neque licere alteri, aliena invadere. Canon ita habet: Antiqua consuetudo valeat, quæ in Ægypto, Libya et Pentapoli obtinuit; ut Alexandrinus patriarcha in hæc omnia potestatem habeat. Quandoquidem et Romano episcopo hæc ipsa consuetudo est. Similiter vero etiam in Antiochia, similiter et in reliquis provinciis, suæ cuique Ecclesiæ prærogativæ conserventur. » Audis, quo pacto veterum Patrum decreta canon amplectenda esse censeat, qui singulis ecclesiis prærogativas tribuerunt, ut nimirum aliæ gentes Alexandrino subjectæ essent, aliæ Antiocheno; quæcunque videlicet Syriam, et utramque Ciliciam incolunt, et Cælo-Syriam et Mesopotamiam, quod B Romano episcopo hæc datum est, videlicet ut Occidentalibus præsit. Hierosolymitanus vero episcopus (ut septimus ejusdem synodi canon definit) urbibus quæ in Palæstina, Phœnicia, et Arabia sitæ sunt, præest. Sub Constantinopolitana vero sede (ut vicesimus octavus quartæ synodi canon definit) omnes Asiæ diœceses, et Ponti, et Thraciæ. Si itaque unusquisque suis finibus sit contentus, ordinem institutum observat. Si quis vero, cum suas retineat, alienas etiam ecclesias iniquis oculis aspicit: is, fieri non potest, quin veterum Patrum instituta violet. At canon hoc non vult, sed, « Antiqua, inquit, consuetudo valeat » Enimvero si climata orbis terrarum canon singulis universalibus episcopis distribuisset, nihil vero præfinitæ Romanæ sedi attribuisset; sed solum eum dixisset principatum accepisse: verisimiliter utique existimari posset, totum orbem terrarum ipsi subjectum esse, et universales episcopos illius res administrare, quemadmodum Constantinopolitani patriarchæ res administrant, qui ei subsunt episcopi. Nunc vero si illud quidem Romano episcopo distincte attributum est, illud vero Alexandrino, illud Constantinopolitano: nihil magis Romanus episcopus sub illis, quam illi sub Romano esse censebuntur. « Ρώμης ὑπ' ἐκείνους ἢ ἐκεῖνοι ὑπὸ τὸν Ρώμης, ὅσα

Si vero, quod provocationem in rebus ecclesiasticis habeat, idcirco etiam eum dominum censes: D hæc cum etiam Constantinopolitanus habeat, sicut ergo eadem ratione aliæ sedes metropolitanæ ei subjectæ. Sed neque Constantinopolitanus eam ob causam jurisdictionem in illas usurpat; neque papa, ob eam prærogativam, juste aliorum patriarcharum ecclesias turbare potest. Lege canonem nonum universalis quartæ synodi, ut videas sedem etiam Constantinopolitanam provocationem habere. Ait enim: « Si cui clerico cum clerico controversia intercedat, ne deserat suum episcopum, et ad mundana tribu-

(37) Ταῖς ἐκκλησιαίαις. Palatinus, τῆς ἐκκλησίας.

(38) Τὰς Ἀσίας εἶναι διοικήσεις. Idem, τὰς δὲ τῆς Ἀσίας.

(39) Τὰς πατέρων ἡγή. Melins, ἔθη. Et multis alius locis hoc probari potest. Ita etiam scriben-

ἀρχαίς; Ἀνάγνωθι κανόνα ἕκτον τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς πρώτης συνόδου, ἐν εἰδῆς, ὡς μέρους μὲν ὁ Ἀλεξανδρείας, μέρους δὲ τῆς οἰκουμένης ἀρχεῖν ὁ Ρώμης ἐκρίθη, μέρους δὲ ὁ Ἀντιοχείας, καὶ ὡς οὐκ ἐξεστὶν ἑτέρῳ τοῖς ἄλλοις ἐπιπηδῆν ὁ φησι. « Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατεῖται, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει ὡστε τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν τὴν ἐξουσίαν. Ἐπεὶ καὶ τῷ ἐν τῇ Ρώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνθετός ἐστιν. Ὁμοίως δὲ καὶ κατὰ τὴν Ἀντιόχου, καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις ἐπαρχίαις, τὰ πρεσβεῖα σώζεσθαι ταῖς Ἐκκλησίαις (37). » Ἀκούεις ὅπως τοὺς ἀρχαίους τῶν Πατρῶν θεσμούς ὁ κανὼν στέργειν οὐεται δεῖν, οὐ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκάστη τὰ πρεσβεῖα ἐνεῖμαντο ὡς τὰ μὲν τῶν ἔθνῶν ὑποκείσθαι τῷ Ἀλεξανδρείας, τὰ δὲ τῷ Ἀντιοχείας, ὅσα δηλαδὴ τὴν Συρίαν καὶ Κιλικίαν ἑκατέραν νέμονται, καὶ Κιλικίαν Συρίαν, καὶ τὴν Μέσην τῶν ποταμῶν· καὶ ὅτι τῷ Ρώμης ἐπισκόπῳ τοῦτο δέδωται, δηλαδὴ τῶν Ἑσπερίων κρατεῖν. Ὁ δὲ τῆς Αἰτίας ἐπίσκοπος, ὡς ὁ ἔσδομος τῆς αὐτῆς συνόδου θεσπίζει, τῶν ἐν Παλαιστίνῃ καὶ Φοινίκῃ καὶ Ἀραβίᾳ κατάρχει πόλεων. Ὑπὸ δὲ τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως, ὡς ὁ εἰκοστὸς ὁγδοῦς τῆς τετάρτης συνόδου φησί, τὰς τε Ἀσίας εἶναι διοικήσεις (38), καὶ ὅσαι τοῦ Πόντου καὶ τῆς Θράκης. Εἰ μὲν οὖν ἕκαστος ἀρκεῖται τοῖς ἑαυτοῦ, τὴν γιγνομένην σώζει τάξιν· εἰ δὲ τις κατέχων τὰ αὐτοῦ, καὶ τὰς ἑτέρων παροικίας ἀδίκως ὀφθαλμοῖς ὄρᾷ, τοῦτον οὐκ ἐστὶ μὴ καταλύειν τὰ ἀρχαῖα τῶν Πατέρων ἡγή (39). Ἄλλ' ὁ κανὼν οὐ τοῦτο βούλεται, ἀλλὰ, « Τὰ ἀρχαῖα, φησὶν, ἔθη κρατεῖται. » Οὐ μὴν ἀλλὰ, εἰ μὲν τὰ κλίματα τῆς γῆς ἐκάστῳ τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων διανενημένα, ὠρισμένως οὐδὲν ὑπὸ τὸν τῆς Ρώμης θρόνον κατέστη, ἀλλὰ μόνον αὐτὸν τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι εἶπεν ὁ κανὼν, εἰκότως ἦν δῆπου λογίζεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑπ' αὐτὸν εἶναι, καὶ τοὺς καθολικοὺς ἐπισκόπους τάχεινον διοικεῖν, ὡσπερ τὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὑπ' αὐτὸν ἱεράρχαι· εἰ δ' ἐκεῖνο μὲν ἀπεκληρώθη τῷ Ρώμης, ἐκεῖνο δὲ τῷ Ἀλεξανδρείας, τοῦτο δὲ τῆς Κωνσταντινου (40), οὐ μᾶλλον γε ὁ

γε εἰς τοῦτο τελέσουσιν.

Εἰ δὲ, ὅτι τὴν ἐφεσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔχει, D διὰ τοῦτο καὶ δεσπότην αὐτὸν ἀξιοῖς· ταύτην καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἔχοντος, ἔστωσαν ὑπ' ἐκεῖνον ὁμοίως οἱ λοιποὶ θρόνοι. Ἄλλ' οὐτε ὁ τῆς Κωνσταντινου ὀριστῆς ἐκείνων διὰ τοῦτο κατέστη, οὐτε ὁ πάππας διὰ ταῦτα δίκαιος ἂν εἴη ταῖς παροικίαις τῶν ἄλλων πατριαρχῶν ἐνοχλεῖν. Ἀνάγνωθι κανόνα ἕνατον τῆς οἰκουμενικῆς τετάρτης συνόδου, ἐν εἰδῆς τὴν ἐκκλησίαν προσοῦσαν καὶ τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινου πόλεως. Φησὶ γάρ· « Εἰ τις κληρικὸς πρὸς κληρικὸν πρᾶγμα ἔχει, μὴ ἐγκυριαλισμῶν τὸν οἰκεῖον ἐπίσκοπον, καὶ ἐπὶ κοσμικᾷ

dum sequenti canone, τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατεῖται. (40) Τοῦτο δὲ τῆς Κωνσταντινου. Lege, τοῦτο δὲ τῷ τῆς Κωνσταντινου. Articulus, τῷ, manifestus deest.

δικαστήρια κατατρέχεται· ἀλλὰ πρότερον τὴν ὑπόθεσιν γυμναζέτω παρὰ τῷ ἰδίῳ ἐπίσκοπῳ, ἢ γούν γνώμῃ ἐπίσκοπου παρὰ οὗς ἂν τὰ ἀμφότερα μέση βούλωνται, τὰ τῆς δίκης συγκροτήσθω. Εἰ δέ τις παρὰ ταῦτα ποιήσει, κληρικῶς ἐπιτιμῶν· ὑποκείσθω. Εἰ δὲ κληρικὸς πρᾶγμα ἔχει πρὸς τὸν ἴδιον ἢ πρὸς ἕτερον ἐπίσκοπον, παρὰ τῆ συνόδῳ τῆς ἐπαρχίας· δικαζέσθω. Εἰ δὲ πρὸς τὸν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην ἐπίσκοπος, ἢ κληρικὸς ἀμφισβητήσει, καταλαβέτω τὸν ἐξάρχον τῆς διοικήσεως, ἢ τὸν τῆς βιαιευσούσης Κωνσταντινίου πόλως θρόνον, καὶ ἐπ' αὐτῷ δικαζέσθω. Ἔτι αὐτὰ καὶ ὁ ἑπτακαίδέκατος τῆς αὐτῆς συνόδου φησὶν. Ὁ δὲ εἰκοστὸς· ὁγδοὸς τῆς αὐτῆς συνόδου, καὶ ὁ τριακιστὸς ἕκτος τῆς ἑκτης, τῶν αὐτῶν ἀξιοῦντες πρεσβείων ἀμφοτέρους τοὺς θρόνους, σαφῶς καὶ τὴν ἔφεσιν τῷ θρόνῳ τῆς Κωνσταντινίου διδάσιν.

Ἔτι δὲ, πάντας ἀνακρίνων αὐτὸς, ὕπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται, τοῦτο καὶ ψεῦδος, καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων ἔθεσιν οὐ συμβαίνει. Εἰ γὰρ Παῦλος κοινοῦται τοῖς ἄλλοις τὸ Ἐὐαγγέλιον, μήπω· εἰς κενὸν τρέχει ἢ ἔδραμε, καὶ πάλιν Πέτρος ἐπιτιμῶντος ἀνέχεται Παύλου· πῶς οὗτος καθάπερ τύραννος ἀνεύθυνον ἔξει τὸν βίον, καὶ ταῦτα Πέτρου διάδοχος εἶναι φιλοτιμύμενος; Ἔτι δὲ καὶ ψεῦδος τὸ τοιοῦτον, σαφές. Περὶ μὲν τῶν δογμάτων Ὁνώριος τοῖς παρ' ἡμῖν μαρτυρεῖ, ὅς κριθεὶς παρὰ τῆς ἑκτης συνόδου, τῷ ἀναθέματι παρεδόθη, οὐδὲ τοῦ θανάτου παραιτηταμένου τὸν ἀνθρώπων· περὶ δὲ τῆς ἄλλης πολιτείας· καὶ πᾶσι μὲν νόμοις οἷς ἕκαστος τῶν ἐπισκόπων ὑπόκειται, ἐνάγεται καὶ αὐτὸς, εἰς ἐπισκόπους τελευτῶν. Πολλοὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι τῶν νόμων, οἱ μὲν παρὰ ἀποστόλων, οἱ δὲ παρὰ τῶν οἰκουμενικῶν ἐκτεθειμένοι συνόδων. Καὶ ἰδίᾳ φαίνεται παρὰ τῶν μακαρίων Πατέρων ἐπιτιμῶμενος. Ἀνάγνωθι κανόνα τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑκτης συνόδου τρισκαίδέκατον, ὅς φησιν· Ἐπειδὴ ἐν τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κινῶντος παρεδόθη διέγνωμεν τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου ἀξιοῦσθαι χεῖροτονίας, καθομολογεῖν, ὡς οὐκ ἔστι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς· ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι τῆς ἀποστολικῆς ἀρχιερείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικεία καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρῶσθαι βουλόμεθα, μηδὲ μὴ αὐτῶν τὴν πρὸς τὰς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες. Ἐἴτα τὸν λόγον ἐπιξεργαζόμενος ὁ κανὼν ἐπάγει· Ἐἴ τις οὖν ὀρμήσει παρὰ τοὺς ἀποστολικούς κανόνας κινούμενος, τινὰς τῶν ἱερωμένων, πρεσβυτέρων φαμέν, ἢ διακόνων, ἢ ὑποδιακόνων, ἀποστρέψιν τὴν πρὸς τὴν γυναῖκα συνάφειαν καὶ κοινωνίαν, καθαιρεῖσθω. Καὶ πάλιν τῆς αὐτῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς συνόδου κακῶν πενητηκοστὸς πέμπτος φησὶν· Ἐπειδὴ μεμάρθηκαμεν, ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει, ἐν τῇ ἁγίᾳ Τεσσαρακοστῆς νηστείᾳ, τοῖς ταύτης Σάββασι νηστεύειν παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν· ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κρατεῖν καὶ ἐπὶ τῇ Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ ἀπαρασαλεύτως τὸν κανόνα τῶν λέγοντα, Ἐἴ τις κληρικὸς εὐρεθείη τῇ ἁγίᾳ Κυριακῇ νη-

naliam se conferat: sed prius rem aperiat suo episcopo; vel certe ex arbitrio episcopi, apud quos utrique parti placuerit, controversia ventiletur. Si quis vero contra fecerit, canonicis correptionibus erit obnoxius. Si autem clerico controversia sit cum suo, vel cum alio episcopo, apud synodum provinciae iudicetur. Si vero cum metropolitano controversia intercedat alicui episcopo, vel clerico, adeat praefectum diocesis, aut regiae urbis Constantinopolensis sedem, et apud ipsam iudicetur. Idem decernit etiam decimus septimus ejusdem synodi canon. Vicesimus vero octavus ejusdem synodi, et tricesimus sextus sextae, iisdem praerogativis dignantes utramque sedem, manifeste etiam Provocationem Constantinopolitanae sedi tribuunt.

Quod vero papa omnes iudicet, ipse vero a nemine iudicetur, falsum est, et apostolicis institutis dissentaneum. Paulus enim communicat aliis Evangelium, ne in vanum currat, aut cucurrerit. Petrus item patitur se a Paulo increpari. Quo pacto vero papa Romanus iustarum tyranni nullum admittet vitæ suae censorem? cum alioqui Petri se successoris esse gloriatur? At hoc manifeste falsum esse, quod quidem ad dogmata attinet, Honorius testatur, qui iudicatus a sexta synodo anathemati traditus fuit, ne morte quidem hominem excusante. Quod vero ad vitæ rationem actionesque attinet, omnibus etiam legibus quibus singuli episcopi sunt obstricti, subditus est et ipse; quippe qui inter episcopos censetur. Multae porro huiusmodi leges partim ab apostolis, partim a generalibus conciliis sunt constitutae. Imo vero etiam peculiariter illum a beatis Patribus increpatum fuisse constat. Lege canonem sancti et generalis concilii sexti decimum tertium, qui sic habet: « Quoniam in Romano Ecclesia loco canonis traditum esse cognovimus, ut ii qui ordinandi sunt diaconi vel presbyteri, profiteantur, quod non ultra suis copulentur uxoribus: nos, antiquo insistentes canonis apostolicæ disciplinae, atque ordinationi sacrorum virorum, legitima conjugia ab hoc tempore valere volumus, nulla ratione eorum cum uxoribus suis copulam dissolventes. » Deinde id quod dictum latius persequens atque explicans canon, subdit: « Si quis igitur contra apostolicos canones praesumpserit aliquem ex iis qui sacros ordines acceperit, presbyterum scilicet, vel diaconum, ab uxoris suae copula societate que dirimere, deponatur. » Eiusdem quoque sancti et œcumenici concilii canon 55 ita habet: « Cum cognoverimus in Romana urbe, in sancto Quadragesimæ jejunio, ejusdem Quadragesimæ Sabbatis jejunari, praeter ordinationem ecclesiasticae traditionis: visum est sancto concilio, ut etiam in Romana Ecclesia firmiter atque inconcusse teneatur canon, qui ait: « Si quis clericus fuerit deprehensus sancto Dominico die aut Sabbato, praeterquam uno solo jejunans, deponatur.

Si vero laicus, excommunicetur. Quod itaque sicut in dogmatibus, ita et in aliis actionibus papa etiam inter eos qui judicantur censeatur, si quid præter statuta decretaque tentare deprehendatur, ex iis quæ diximus constat.

Quod vero majori ordine non sit, quod ad ipsum attinet, quam episcopali, ex dictis liquet. Quo pacto enim si majoris ordinis esset, ab inferioris ordinis hominibus corrigeretur? Constat vero etiam ipsum a Patribus episcopum vocari, vel ex ipsis ad eum scriptis epistolis. Atqui ab episcopis quidem ordinatur. Quod non fieret, si ipse episcopo major esset. Neque enim quisquam alteri imperitari potest, quod ipsemet antea non habuit. At vero hæc ipsa dicere, est ordinem dissolvere. Beatus vero Dionysius, qui apostolorum temporibus vixit, imo potius nonnullorum ex iis auditor, nonnullorum dux atque magister exstitit, in diaconos, sacerdotibus et episcopus omnem ecclesiasticam hierarchiam aperte dividit, et majorem episcopali dignitatem ex ejus scriptis nullam vel imaginari possumus. Neque vero vel existentem omnino aliam majorem ignoravit, vel data opera prætermisit, cum de universa ecclesiastica hierarchia scripturum se professus esset. At, sint hæc ita, inquirunt. Quo pacto autem justum fuerit canonum sextæ synodi meminisse, cum sextâ synodus, quæ de duabus in Christo voluntatibus disseruit, canonum nullam mentionem fecerit? Primum quidem, o bone, ut maxime hæc synodus firma ac rata non esset, propositum-tamen nostrum comprobatum est. Si enim non est ulla dignitas episcopali major, sed neque episcopo episcopus major, quatenus episcopus est (omnes enim episcopos ait Dionysius esse ejusdem ordinis ac dignitatis): manifestum utique est papam etiam episcopum esse, et in unum cum aliis ordinem redigi, omnibusque legibus quibus et reliquum episcoporum genus subjacere. Tot vero sunt leges quæ ad episcopos attinent, tantumque de iis curæ fuit œcumenicis conciliis, quibus contradici non potest, ut non facile omnes enumerari queant. Quod autem canones quos supra recitavimus sanctæ œcumenicæque synodi sextæ et dicantur esse et sint, et pro firmis ac ratis habeantur, nemo ignorat qui vel mediocriter in ecclesiasticis rebus est versatus. Cum enim quintâ et sexta synodus nullos canones ediderint, synodus quæ hæc dicit, statim post sextam instaurata (œcumenica vero etiam ipsa), illarum defectum supplevit; et sicut illæ de dogmatibus disserentes, nullum de canonibus verbum fecerunt, ita hæc in tractatione de dogmatibus

(41) Ὅτι δὲ οἰκουμένη δῆλον μὲν ἐκ τῆς ἱστορίας Βασιλείου. Falsa lectio, et præva distinctio; his enim duobus vitiis locus hic laborat, docto interpreti imposuit, qui sic vertit: *Manifestum est etiam ex historia Basilii habente Gortynes quæ est in Creta episcopum, totius in synodo apud Romanam Ecclesiæ locum tenentem.* Prorsus male. Pal. ἐκ τῆς

σταύων, ἢ τῆ Σαββάτῳ, πλὴν ἐνδὸς μόνου, καθαιρεῖσθαι· εἰ δὲ λαϊκός, ἀφορίζεσθαι. Ὅτι μὲν οὖν ὡς περὶ πάντων τοῖς δόγμασιν, οὕτω πάντων τοῖς ἄλλοις ἐπιτηδεύματι, μετὰ τῶν κρινόμενων καὶ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος; ἔστηκεν, εἴ τι παρὰ τὰ διατεταγμένα εὐρεθεῖται τολμῶν, ἐκ τῶν εἰρημένων δῆλον.

Ὅτι δὲ καὶ μελζονος τάξεως ἢ κατ' ἐπίσκοπον οὐκ ἔστι τὸ κατ' αὐτὸν, δῆλον μὲν, ἐξ ὧν εἴρηται· πῶς γὰρ, εἰ μελζονος τάξεως ἦν, παρὰ τῶν ἑλαττων ἐχόντων εὐθύνετο ἄν; δῆλον δὲ καὶ ὡς ἐπίσκοπον Ῥώμης αὐτὸν οἱ Πατέρες καλοῦσι, καὶ οἷς αὐτῷ ἐπιστελλοῦσιν. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ παρ' ἐπίσκοπων χηριτονεῖται. Οὐκ ἄν, εἴγε κρείττων ἢ κατ' ἐπίσκοπον ἦν. Οὐτε γὰρ ἄν τις ἐτέρῳ μεταδοίη, ὅπερ οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἔσχε. Καὶ ἅμα τὸ ταῦτα λέγειν, λύειν τὴν τάξιν ἔστιν. Ὁ δὲ μακάριος Διονύσιος; ἐπὶ τῶν ἀποστόλων γεγωνός, μᾶλλον δὲ τῶν μὲν ἀκρατῆς, τῶν δὲ ἡγεμῶν καὶ διδάσκαλος καταστάς, εἰς λειτουργὸς καὶ ἱερέας καὶ ἐπισκόπους τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν διαιρῶν φάσκειται, καὶ μεζζονα τῆς τοῦ ἐπισκόπου ἀξίας; οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν ἐκείνου λόγων ὑπονοεῖν. Ἄλλ' οὐδ' ἄν ἢ οὖσαν ἠγνόησεν, ἢ εἰδὺς παρελίπεν ἄν, περὶ πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας πνεῖσθαι τὸν λόγον ἐπαγγεῖλάμενος. Ἄλλ' ἔστω ταῦτα, φασί. Πῶς δὲ κανόνων ἑκτῆς συνόδου μνησθῆναι δίκαιον, τῆς ἑκτῆς, ἢ περὶ τῶν δύο θελημάτων τοῦ Σωτῆρος διέλαθε, μηδαμῶς κανόνων φροντίδα ποιησαμένης; Πρῶτον μὲν, ὡ βέλτετε, καὶ μὴ ταύτης τῆς συνόδου τὸ βέβαιον ἐχούσης, τὸ προκείμενον δεῖκνυται. Εἰ γὰρ οὐκ ἔστιν ἀξίη τῆς τοῦ ἐπισκόπου μεζζων, ἀλλ' οὐδὲ ἐπίσκοπος ἐπισκόπου, κατὰ γὰρ τὸ ἐπίσκοπος εἶναι· πάντας γὰρ ὁμοταγεῖς καὶ ἰσοτίμους καλεῖ ὁ μακάριος Διονύσιος; δῆλον, ὡς ἐπίσκοπος καὶ ὁ πάππας, καὶ τοῖς ἄλλοις ὁμοταγῆς. καὶ πᾶσι νόμοις ὑπόκειται, οἷς καὶ τῶν ἐπισκόπων γένος· τοσοῦτοι δὲ οἱ τῶν ἐπισκόπων νόμοι, καὶ οὕτω περὶ τούτων ταῖς οἰκουμένικαῖς ἐμέλησε τῶν συνόδων, αἷς οὐδὲ ἀντιλέγειν ἔστιν, ὡς μηδὲ βραχίως αὐτοὺς ἀριθμεῖσθαι δύνασθαι. Ὅτι δὲ καὶ οἱ κανόνες, οὗς ἀνωτέρω ἀνέγνωμεν, τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης ἑκτῆς συνόδου καὶ λέγονται; καὶ εἰσὶ, καὶ τὸ βέβαιον μεθ' ἑαυτῶν, ἐχουσιν, οὐδαὶς ἀγνοεῖ, ᾧ καὶ βραχὺ τι τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐμέλησε. Τῆς γὰρ πέμπτης καὶ ἑκτῆς κανόνων μηδένα λόγον ποιησαμένων, ἢ σύνοδος ἢ ταῦτα λέγουσα παρὰ πίδας τῆς ἑκτῆς συγκαροτηθεῖσα, οἰκουμένη δὲ καὶ αὐτῇ, τὸ ὑστέρημα ἐκείνων ἀναπληροῖ. Καὶ ὡς περὶ ἐκεῖναι ποιησάμεναι τὸν λόγον περὶ δογμάτων περὶ κανόνων εἶπον οὐδ' ὅτι οὖν· οὕτως αὐτῇ περὶ δογμάτων λόγος βραχύς, τὸν δὲ πάντα λόγον περὶ κανόνων ποιεῖται. Ὅτι δὲ καὶ οἰκουμένη, δῆλον μὲν ἐκ τῆς ἱστορίας Βασιλείου (41),

ἱστορίας Βασιλείου ἐχουσα, quam lectionem etiam ex suo adnotavit amplissimus Servinus, ipse autem legit Βασιλείου ἐχούσης. Egregie. Sed ἔχουσα reitendum putamus, et ita distinguimus. Ὅτι δὲ καὶ οἰκουμένη, δῆλον μὲν ἐκ τῆς ἱστορίας, ἔχουσα Βασιλείου Γορτύνης τῆς κατὰ Κρήτην ἐπίσκοπον πάσης ἐν τῇ συνόδῳ τῆς κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίας

ἐχούσης; Γορτύνης τῆς κατὰ Κρήτην ἐπίσκοπον, ἅσης ἐν τῇ συνόδῳ τῆς κατὰ Ῥώμην Ἐκκλησίας τὸν τόπον ἐπέχοντα· ὃν δὲ καὶ ἐξ ὧν αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς συνεχῶς φηέγγεται, οἰκουμένην ἑαυτὴν ὀνομάζουσα. Οὐκ ἂν δὲ ἠνέσχοντο χορὸς Πατέρων τοσοῦτος ἐπιφανοῦς οὕτω ψευδοῦς ἀλῶναι. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ ἄγρια καὶ οἰκουμένη ἑβδόμη σύνοδος ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῆς κανόνι τοιάδε φησὶν· « Ἀσπασίως τοὺς θεοῦ κανόνας ἐνστερνιζόμεθα, καὶ ἀλόκληρον τὴν αὐτῶν διαγωγὴν (42) καὶ ἀσάλευτον κρατύνομεν, τῶν ἐκτελέτων ὑπὸ τῶν σαλπύγγων τοῦ Πνεύματος, καὶ τῶν τοπικῶς συναθροισθεισῶν ἐπὶ ἐκδόσει τοιοῦτων δογμάτων, καὶ τῶν ἁγίων Πατρῶν ἡμῶν. Ἐξ ἐνός γὰρ ἄπαντες καὶ τοῦ αὐτοῦ Πνεύματος ἀνασθέντες, ὤρισαν τὰ συμφέροντα. Καὶ οὐδὲ μὲν ἀναθέματι παραπέμπουσιν, καὶ ἡμεῖς ἀναθεματίζομεν· οὐδὲ γὰρ ἀφορισμῶν, καὶ ἡμεῖς ἀφορίζομεν· οὐδὲ τῇ καθαιρέσει, καὶ ἡμεῖς καθαιρούμεν· οὐδὲ ἐπιτιμῶν παραδιδάσει, καὶ ἡμεῖς ὡσαύτως ὑποβάλλομεν. Ἀφιλάργυρος γὰρ ὁ τρόπος, ἀρχοῦμενοι τοῖς παρούσιν, ὁ βεβηκώς εἰς τρίτον οὐρανὸν καὶ ἀκούσας ἑβρότητα ῥήματα, Παῦλος ὁ θεῖος ἀπόστολος διαβρότην βροῦ. » Εἰ δὲ καὶ κανόνων μνησθῆναι ἡ ἄγία σύνοδος αὐτῆ τῶν πανευφύμων ἀποστόλων, τῶν τε ἐξ ἁγίων καὶ οἰκουμένηων συνόδων, τῇ δὲ κυρίως ἕκτη περὶ κανόνων ἐμέλησεν οὐδαμῶς· πῶς οὐ πρόδηλον, ὡς περὶ τῶν κανόνων τῆς συνόδου ταύτης φησὶν, ἡ τὸ τῆς ἕκτης ἐνδεὲς ἀναπληρώσασα φαίνεται;

Τὸ δὲ καὶ ἀναθέματι παραδεδόσθαι τοὺς τὰ κανονικὰ ἐν οὐδενὶ λόγῳ ποιούμενους θεσπίσματα πῶς οὐ σφόδρα φοβερὴν, καὶ ψυχῆς λιθίνης καθικέσθαι δυνάμενον; Οὕτω δὲ τοὺς κανόνας τούτους κυρίους ἠγεῖτο καὶ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, ἕως ἂν ἐν εἰρήνῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ διετέλουν ὄντα, ὡς καὶ τὸν πάππαν Ἀδριανὸν Ταρασίῳ γράφοντα, ἐν θαύματος ἔχειν τὰ κατ' αὐτὸν, ἐμμένοντα τοῖς ὑπὸ τῆς ἁγίας ταύτης συνόδου κανονικῶς ὁρισθεῖσιν. Ἀνάγνωθι ἀπὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐβδόμης; συνόδου, ἀπὸ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάππα Ἀδριανοῦ πρὸς Ταρασίον Κωνσταντινουπόλεως, ταῦτα· « Εὐρομεν δὲ ἐν τῇ προειρημένῃ ἐπιστολῇ τῇ συνοδικῇ τῆς ὑμετέρας ἁγιωσύνης μετὰ τὸ πλήρωμα τῆς πίστεως τῆς ὁμολογίας τοῦ ἱεροῦ συμβόλου, καὶ πασῶν τῶν ἁγίων ἐξ συνόδων, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν καὶ σεπτῶν χαρακτήρων θαύμα ἀνέσεως καὶ περιπτύξεως ἔχειν, περιέχον, ὅτι καὶ τὰ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἁγίας ἕκτης συνόδου δέχονται μετὰ πάντων τῶν ἐνθέσμως καὶ θειωδῶς ἐκφωνηθέντων παρ' αὐτῆς κανόνων, ἐν οἷς ἐμμέρεται ἐν τισὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων γραφαί, Ἀμνὸς ἀκτύπη τοῦ Προδρόμου δεικνυμένος ἔγχαράττεται. Ὅς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος, τὸν ἀληθινὸν ἡμῖν διὰ νόμου προῦποφαίνων ἄμνόν, Χριστὸν τὸν τόπον ἐπέχοντα. Ex eo probat, sextam illam synodum œcumenicam fuisse quod Basilium Gortynes episcopum habuerit, qui Romani episcopi locum in ea tenebat. Ἐχουσα οὐμῖνο verum est. Nam si

brevis, tota vero in constituendis canonibus fuit. Quod autem etiam œcumenica fuerit, manifestum est etiam ex historia Basilii habente Gortynes quæ est in Creta episcopum, totius in synodo apud Romam Ecclesiæ locum tenentem. Constat etiam ex eo, quod ipsa synodus, de se continue loquens, œcumenicam seipsam vocat. Neque vero commisisset adeo frequens et celebris Patrum cœtus ut in tam aperto mendacio deprehenderetur. Porro sancta etiam atque œcumenica septima synodus primo canone ita ait : « Libenter obviisque ulnis amplectimur sacros canones, firmumque et incommussum eorum tenorem; roboramus, quæ exposita sunt a tubis Spiritus, et iis qui localiter congregati fuerunt ad edenda ejusmodi dogmata, et sanctis Patribus. Ex uno enim eodemque Spiritu illustrati, utilia decreverunt. Et quos illi anathemati tradiderunt, nos etiam tradimus; quos segregaverunt, et nos segregamus; quos deposuerunt, etiam nos deponimus; denique quos aliis pœnis multaverunt, et nos similiter multamus. Mores enim piorum debent esse a pecuniarum cupiditate alieni, contenti sua sorte; quemadmodum in tertium cœlum raptus, quique ineflabilia verba audivit, divinus ille apostolus Paulus, aperte clamat. » Si vero sancta hæc synodus mentionem facit canonum apostolicorum, simulque sex sanctorum atque œcumenicorum conciliorum : sexta autem synodus proprie ita dicta, nullos omnino canones conscripserit; cuiusmodi dubium esse potest, quod de canonibus hujus synodi loquatur, quæ id quod sextæ deerat supplevisse cernitur?

Quod vero anathemati tradantur canonicarum constitutionum contemptores : quo pacto non sit terribile, et vel saxum cor penetret? Quin imo etiam ipse Romanus episcopus usque adeo hosce canones ratos habuit, quandiu pax et concordia inter Ecclesias viguit, ut et papa Adrianus Tarasio scribens summopere eum laudaret, quod in sanctæ hujus synodi canonicorum decretorum observatione persisteret. Lege ex Actis septimæ synodi, ex epistola papæ Adriani ad Tarasium Constantinopolitæ episcopum scripta in hunc modum : « Invenimus in prædicta synodica epistola Vestræ Sanctitatis, post plenitudinem fidei ex confessione sacri symboli, et omnium sanctorum sex conciliorum, et circa sacras venerandasque imagines, rem profecto mirum in modum laudabilem atque exosculandam; in qua etiam continetur, quod et illa quæ a sancta sexta synodo statuta sunt recipio, cum omnibus quæ legitime et divine pronuntiata sunt ab ipsis canonibus; in quibus infertur, quod in nonnullis sacrarum imaginum picturis, agnus digito Præcursoris ostensus inculpitur, qui in typum gratiæ assumptus est, verum nobis per legem præmonstrans agnum, Christum Deum

ἐχούσης; retines, ad ἱστορίας referendum erit, quod non procedit.

(42) Τῆς αὐτῶν διαγωγῆς. Alii, διαταγῆς.

nostrum. Veteres itaque typos et umbras, tanquam veritatis symbola et lineamenta Ecclesiae tradita amplectentes, gratiam pluris æstimamus et veritatem ipsam tanquam adimpletionem legis, hanc suscipientes, ut nimirum perfectio adimpletioque illa etiam picturæ artificio omnium oculis subjiçiat, Agni videlicet tollentis peccata mundi, Christi Dei nostri, secundum humanam effigiem. Et in imaginibus, ab hoc deinceps tempore, loco veteris agni erigi statuimus; per ipsum sublimitatem humilitatis Verbi Dei contemplantes, et ad memoriam vitæ ipsius in carne actæ, passionisque ipsius, et salutiferæ mortis veluti manu ducti; simulque redemptionis quam mundus hinc est consecutus. Quod itaque canon hic etiam a B. Adriano confirmatus, quodque sit synodi de qua nunc sermo est octogesimus secundus, libri testantur. Plane vero absurdum est, Latinos non modo œcumenicis conciliis infensos esse, quibus ipsi præfuerunt, et quorum dignitas in cælum usque evecta est; verum etiam inter sese dissidere, et modo quidem Adrianum papam hos ipsos canones rem laude exosculationeque dignam appellare; modo vero Innocentium, aut alium aliquem, in iis ipsis rejiciendis consentire? Si quis vero dicat papam Patrum legibus ac statutis non esse subjectum, is nulla ratione est ferendus. Quamobrem? Quia ipsemet a Patribus prærogativam accepit; minimeque ferendum est, per quos ille evectus est, magnusque esse videtur, eos ipsos nihili facere. Præterea qui ita affectus est, etiam seipsum reprobare possit; siquidem ipse est qui leges statuit. Beatus vero Paulus, prævaricatorem seipsum vocat, si quæ destruxit iterum ædificare in animum inducat. Si vero demonstratum est papam tam in dogmatibus quam in moribus Patrum censuræ obnoxium esse, quo pacto Patrum legibus non sit subjectus? vel quonam tandem modo æquum sit ut alii ipsum tanquam patrem reverentur, qui tam multos sanctos Patres contemnat?

Quod vero aiunt, papam non esse præfinitum alicujus loci, sed simpliciter absoluteque episcopum: quomodo non manifestæ veritati repugnet? Superius enim demonstratum est, ipsum ejusdem cum aliis episcopis ordinis esse. Deinde, quotiescunque in conciliis œcumenicis ejus per occasionem sit mentio, ut quidem sit sæpenumero, Romæ episcopum ipsum appellant. Quo pacto itaque Romæ episcopus non erit episcopus certi alicujus et circumscripti loci; nisi forte quispiam Romanam certo loco circumscriptam negare velit. Si vero quia in epistolis suis non Romæ episcopum seipsum appellat, sed absolute episcopum, eamque

(45) Τούς αὐτούς ἀποδοκιμάζειν συμφωνεῖν. Aliquid deesse semper suspicari sumus, sed et τὸ συμφωνεῖν aliquando debebamus. Palatinus aliquid deesse fidem fecit, et nobis defectum supplevit, qui ita habet, ὡς περ ἀνάξιον ἑαυτὸν ἡγουμένου, τὸ πρὸς ἑαυτοῦ συμφωνεῖν. Leger, ὡς περ ἂν ἑαυτῶν.

Θεὸν ἡμῶν. Τούς οὖν παλαιούς τύπους καὶ τὰς σκιὰς, ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχράγματα τῆ Ἐκκλησίας παραδεδομένα, κατασπαζόμενοι τὴν χάριν προτιμῶμεν καὶ τὴν ἀλήθειαν, ὡς πλήρωμα νόμου ταύτης ὑποδεξάμενοι, ὡς ἀντὶ τέλειον κἀν ταῖς χρωματοουργίαις ἐν ταῖς ἀπάντων ἔφεσιν ὑπογράφεται, τὸν τοῦ ἀφροντος τὴν ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου, Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, κατὰ τὴν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα. Καὶ ἐν ταῖς εἰκόσιν ἀπὸ τοῦ νῦν ἀντὶ τοῦ παλαιοῦ ἀνοῦ ἀναστηλοῦσθαι ὀρίζομεν, δι' αὐτοῦ τὸ τῆς ταπεινώσεως ὕψος τοῦ Θεοῦ Λόγου κατανοοῦντες, καὶ πρὸς μνήμην τῆς ἐν σαρκὶ πολιτείας, τοῦ τε πάθους αὐτοῦ, καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου χειραγωγούμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν γενομένης τῆ κόσμῳ ἀπολυτρώσεως. Ὅτι μὲν οὖν ὁ κανὼν οὗτος καὶ πρὸ τοῦ μακαρίου Ἀδριανοῦ τὸ κύριον ἔχει, καὶ ὅτι τῆς συνόδου ταύτης περὶ τῆς ὁ λόγος νυνὶ ὀρθοδόξως δεύτερος ἀριθμούμενός ἐστι, τὰ βιβλία μαρτυρῆσαι τῷ λόγῳ. Πάνυ δὲ ἀτοπον μὴ μόνον πρὸς τὰς οἰκουμηνικὰς τῶν συνόδων Λατίνους ἀπεχθῶς ἔχειν, ὧν ἡγεμόνες αὐτοὶ κατέστησαν, καὶ ὧν τὸ σεπτὸν καὶ μέγρις οὐρανοῦ προῆλθεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς στασιάζειν· καὶ νῦν μὲν τὸν πάππαν Ἀδριανὸν τοὺς κανόνας τούτους θαυμάσιανέσεως καὶ περιπτύξεως ὀξείως καλεῖν, νῦν δὲ τὸν Ἰννοκέντιον, ἢ ἕτερον εἰ τύχοι, τοὺς αὐτοὺς ἀποδοκιμάζειν συμφωνεῖν (43). Εἰ δὲ τις οὐχ ὑπάγεσθαι τὸν πάππαν τοῖς τῶν Πατρῶν κειμένοις νόμοις (44) ἔρει, οὐκ ἀνεκτὰ πάντως ἔρει. Διὰ τί; Ὅτι παρὰ τῶν Πατρῶν αὐτὸς τὸ πρᾶξιον εἰλήφει. Καὶ ἥμισυ φορητὸν, δι' ὧν ἐκεῖνος κῆρη τε καὶ μέγας εἶναι δοκεῖ, τούτους ἐν οὐδενὶ τίθεσθαι. Ἄλλως τε τὸν οὕτως διακειμενον, καὶ ἑαυτὸν ἔστιν ἀθετεῖν, εἴπερ αὐτὸς ἐστὶν ὁ τοὺς νόμους θεῖς. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος παραθάτην ἑαυτὸν φησὶν, εἰ γε ἂ κατέλυσε, ταῦτα πάλιν οἰκοδομεῖν προθυμεῖται. Εἰ δὲ δέδεικται τὸν πάππαν ὡς περ ἐν τοῖς ὀγμῶσιν, οὕτω ἰὴ κἀν τοῖς ἄλλοις παρὰ τῶν Πατρῶν εὐθύνεσθαι, πῶς οὐχ ὑπάγεσθαι τοῖς πρὸς τῶν Πατρῶν κειμένοις νόμοις; ἢ πῶς δίκαιον τοῦς ἄλλους ὡς πατρὶ τούτῳ προσέχειν, Πατέρας τοσούτους αὐτῷ διαγράφοντι;

Τὸ δὲ λέγειν μὴ εἶναι τὸν πάππαν ἀφωρισμένον; εἰς τὸνδε τὸν τόπον, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπίσκοπον, τὸ ὡς οὐ σφῆρα τοῖς φανεροῖς ἀντιλέγειν ἐστὶ; Ἡρώτων μὲν γὰρ δεδεικται ἀνωτέρω ὁμοταγῆ τούτων τοῖς ἄλλοις (45) τῶν ἐπίσκοπων· ἔπειτα ἐν πάσαις ταῖς οἰκουμηνικαῖς τῶν συνόδων, ὅταν τις ἐκεῖνου μνησθῆναι καιρὸς (πολλάκις δὲ τὸ τοιοῦτο), Ῥώμης ἐπίσκοπον αὐτὸν ὀνομάζουσι. Πῶς οὖν ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος οὐκ ἐστὶν ἐπίσκοπος ὀρισμένου τόπου; εἰ μὴ τις τὴν Ῥώμην καὶ τὴν τοῦ τόπου περιγραφὴν διαφεύγειν βούλοιοτο. Εἰ δὲ ὅτι ἐν οἷς αὐτὸς ἐπιστέλλει, οὐ Ῥώμης ἐπίσκοπον ἑαυτὸν ὀνομάζει, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπίσκοπον, καὶ διὰ ταῦτα οὐδὲ

(44) Τοῖς τῶν Πατρῶν κειμένοις νόμοις. Forte, τοῖς παρὰ τῶν Πατρῶν κειμένοις νόμοις. Αὐτὶ, πρὸς τῶν Πατρῶν, ut infra.

(45) Ὁμοταγῆ τούτων τοῖς ἄλλοις. Addendum, εἶναι. Ὁμοταγῆ τούτων εἶναι τοῖς ἄλλοις.

ὄρισμένου τόπου ἐπίσκοπον ἑαυτὸν ἀξιοῖ· οὐ λέληθεν ἡμᾶς λόγους πολὺ τὸ ταπεινὸν ἔχουσι τὰ μεγάλα ἀρπαξάντων. Μᾶλλον γὰρ πρὸς ἡμῶν ὁ λόγος, εἴ γε ἀπὸ τοιούτων καθαιρεῖν αὐτοῦ τὸ ἀξίωμα ἐβουλήθημεν ἂν. Τὸ γὰρ ἑαυτὸν ἐπίσκοπον καλεῖν (τοῦτο δὲ κοινοτάτον ἄνομα) καὶ μὴ πάππαν, οἰκουμενικὸν, καὶ ἄκρον ἀρχιερέα, καὶ τὰλλα οἷς αὐτὸν χαίρουσι καλεῖν ἄνθρωποι, ἑαυτὸν ἐστι ταπεινοῦντος. Ἄλλὰ οὐδ' ἡμεῖς διὰ ταῦτα δίκαια ἂν ποιοῦμεν, εἰ τοῦτοις αὐτῶν καθαιρεῖν ψήθημεν· ἐκεῖνός τε ἀπὸ τοιούτων ἑαυτὸν ἐλπίζων ἐξείρειν, οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἢ ἐκ ψάμμου σχοινίον πλέκειν ἐπιχειρεῖ. Οὐ μὴν ἀλλὰ, εἰ διὰ ταῦτα μέγας ὁ πάππας ἐστίν, ἔχέτω τὰ ἴσα διὰ ταῦτα καὶ Κύριλλος, καὶ πολλῶ πλεον ἐκείνου, ὅσω καὶ παρ' ἄλλων τὰ τοιαῦτα ἀκούει. Ἀνάγνωθι ταύτην τὴν μαρτυρίαν· « Θεοδοσίος ἑνδοξος θριαμβευτής, ὅσις Ἀβγουστος, Κυρίλλω ἐπισκόπῳ. » Ὁρξ, ὅτι οὐ προστίθησι καὶ τίνας ἐπίσκοπος; Οὐ μὴν ἀλλὰ, εἰ καὶ τις ἐπίσκοπος ὢν, ἐν οἷ, γράφει, οὐδὲ τὸ τοῦ ἐπισκόπου προσεῖθαι ἄνομα, ἀλλὰ μόνον, εἰ τύχοι, τοῦ ἰδίου μεμνημένος ὀνόματος, τὰ ἄλλα ἐξ, μηδὲ ἐπίσκοπος λοιπὸν ἔστω ὁ τοιοῦτος· ἀλλ' ἂν μὲν γράφει ἐπίσκοπος μόνον, φευγέτω τὴν περιγραφὴν, καὶ καθολικὸς τῆς οἰκουμένης ἐπίσκοπος ἔστω· ἂν δὲ καὶ τοῦτο ἀφῆ, καὶ ὑπὲρ τὴν τοιοῦτον ἔστω. Καὶ πῶς οὐ ταῦτα αἰνίγμασι παραπλήσια; Ὅτι δὲ εἰσι καὶ πολλὰ τοιαῦτα, δῆλον· « Τῶ ὀσιωτάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ Πατρὶ Κελεστίνῳ Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. » Καὶ πάλιν· « Τῶ εὐλαβεστάτῳ καὶ θεοφιλεστάτῳ συλλειτουργῶν Νεστορίῳ Κύριλλος ἐν Κυρίῳ χαίρειν. » Καὶ πολλὰ ἂν εἶρη; τοιαῦτα.

Ἄλλ' οὐδὲ, ὡς φασί, μόνος ὁ τῆς Ῥώμης θρόνος ἔχει, τὸ ἀποστολικὸς ὀνομαζεσθαι. Κοινὸν γὰρ αὐτὸ τοῦτο καὶ τοῖς ἄλλοις τῶν καθολικῶν ἀδελφῶν. Δῆλον δὲ ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης πράξεως τῶν Πρακτικῶν τῆς ἑκτῆς συνόδου· « Κωνσταντῖνος· ὁ θεοσεβέστατος ἀρχιεπίσκοπος τῆς ἐνταῦθα ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. » Πάλιν, ἀπὸ τῶν αὐτῶν Πρακτικῶν ἐκ τῶν τοῦ ὄρου υπογραφῶν· « Πέτρος πρεσβύτερος καὶ τοποτηρητῆς τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρέων μητροπόλεως (46). Γεώργιος ἐλάχιστος πρεσβύτερος, ἐπέχων τὸν τόπον Θεοδώρου τοῦ θεοφυλάκτου πρεσβυτέρου καὶ τοποτηρητοῦ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς ἀγίας Χριστοῦ Θεοῦ ἡμῶν πόλεως Ἱεροσολύμων, ὑπέγραψα. » Καὶ πάλιν ἀπὸ τῆς πρώτης πράξεως τῶν Πρακτικῶν τῆς ἐβδόμης συνόδου, ἧς ἡ ἀρχὴ· « Ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου καὶ δεσπότου Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, βασιλέως τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν δεσποτῶν. » Εἶτα μετὰ τὸ καταλέγει τοὺς ἐκ τῆς Ῥώμης ἀποσταλέντας, καὶ τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ἐπάγει ῥητῶς οὕτως· « Ἰωάννου καὶ Θωμᾶ τῶν εὐλαβεστάτων πρεσβυτέρων, μοναχῶν, καὶ τοποτηρητῶν τῶν ἀποστολικῶν θρόνων

(46) Τῆς τῶν Ἀλεξανδρέων μητροπόλεως. Pal. μεγαλόπολεως, et ita supra multis locis, τὴν τῶν

ob causam certi alicujus loci episcopum seipsum nequaquam esse censeat, non ignoramus illum, verbis magnam humilitatem præ se ferentibus, magna rapere. Imo vero hæc oratio pro nobis facit, si modo ipsius dignitatem evertere voluissemus. Cum enim se episcopum appellat (quæ quidem appellatio maxime communis est) et non papam, œcumenicum, vel summum pontificem, vel aliis titulis quibus homines plerumque ei blanduntur: argumentum est humiliantis seipsum. Sed neque nos idcirco juste fecerimus, si his ipsum subvertere velimus. Ille vero sperans ex hisce se ipsum extollere, nihil aliud agit quam si ex arena funiculum nectere conetur. Atqui, si ob hæc magnus est papa, idem etiam ob hæc obtineat Cyrillus, et quidem multo æquius illo, quod etiam ab aliis hic titulus ei tribuatur. En tibi testimonium: « Theodosius gloriosus triumphator, semper Augustus, Cyrillo episcopo. » Vides quo pacto non adiciat ejus loci sit episcopus? Porro si quis etiam episcopus, in iis quæ scribit, ne ipsum quidem episcopi nomen apponat, sed tantum sui nominis mentionem faciat, alia omittat, episcopus ideo non sit? At si se inscribat episcopum tantum, refugiat circumscriptionem, et universalis totius terrarum orbis sit episcopus? Si vero etiam hoc omittat, etiam supra talem sit. At quomodo non sint hæc ænigmati similia? Quod autem sint etiam multæ ejusmodi inscriptiones, manifestum est. Verbi causa: « Sanctissimo et Deo dilectissimo Patri Celestino Cyrillus in Domino salutem. » Et rursus: « Religiosissimo et Deo dilecto comministro Nestorio Cyrillus in Domino salutem, » nullaque ejus generis reperias.

Sed neque, ut ipsi affirmant, sola Romana sedes apostolicæ appellationem obtinet. Communis enim hæc ipsa est etiam aliis catholicis fratribus. Manifestum id ex undecima actione Actorum sextæ synodi: « Constantinus pientissimus archidiaconus ejus quæ ibi est sanctissimæ Dei catholicæ apostolicæque Ecclesiæ. » Item, ex iisdem Actis et decreti subscriptionibus: « Petrus presbyter et vicarius apostolicæ sedis Alexandrinorum magnæ urbis. Georgius minimus presbyter, et locum tenens Theodoti Theophylacti presbyteri et vicarii apostolicæ sedis sanctæ Christi Dei nostri urbis Hierosolymorum, subscripsi. » Item ex prima actione Actorum vii synodi ejus initium est: « In nomine Domini nostri Jesu Christi, veri Dei nostri, » etc., ubi postquam recensuit eos qui Roma, quique Constantinopoli missi essent, in hunc modum expresse subjungit: « Joannis et Thomæ reverendissimorum presbyterorum, monachorum, et vicariorum apostolicarum sedium quæ sunt in Orientali diœcesi. » Hoc ipsum reperies statim in initiis omnium Actorum septimæ synodi: et rursus in subscriptionibus determinationis ejusdem Ἀλεξανδρέων μεγαλόπολιν vocal. Falsum igitur, μητροπόλεως.

synodi : « Joannes per Dei misericordiam presbyter et patriarchicus assessor, vicarius et locum tenens trium apostolicarum sedium, Alexandriae, Antiochiae, et Hierosolymorum, Patrum dogmata traditionemque universalis Ecclesiae sequens, decernens subscripsi. Thomas miseratione divina presbyter et praefectus habitationis sancti Patris nostri Arsenii, quae sita est in Aegypto, ultra Babylonem, locum tenens trium apostolicarum sedium Alexandriae, Antiochiae, et Hierosolymorum, Patrum dogmatibus, traditionique universalis Ecclesiae insistendo, decernens, subscripsi. » Hoc etiam in omnibus ipsorum subscriptionibus reperies. Audisti, quo pacto singulae universales sedes apostolicae nominentur? adeo ut si quis rem perpendat, omnibus idcirco sedibus eandem quam Romanae dignitatis prerogativam tribuet, neque satis scio in quos sint habituri primatum : aut certe neque Romana sedes propterea eximium aliquid ac prerogativum praeter aliis obtineat, quando id quod commune est, proprium ac peculiare fieri locum non habeat. Beatus vero Chrysostomus unumquemque episcopum in cathedra Christi sedere ait, sicut legales sacerdotes in cathedra Moysis : et majori eos dignitate praeditos esse asserit, quam sint angeli et archangeli, alibi rursus scribens. Adeo ut nihil magni sit, quod Romana sedes ab apostolis appellationem accipiat, cum singuli episcopi in cathedra Christi sedeant, majoremque ipsis angelis dignitatem obtineant. εκάστου τῶν ἐπισκόπων ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Χριστοῦ γέλων περιβεβλημένου.

Quod autem aiunt, ipsi soli licere oecumenicum concilium congregare, papae nimirum : quo pacto non manifestae veritati id repugnare censeamus? imo vero quo pacto non sit turpe, episcopum ea ambitiose affectare, quibus par est regem ipsum gloriari? Neque vero haec ideo a me dicuntur ut regum pusillanimitatem damnem (recte enim illorum res se habent), sed quod Ecclesiae bonum, quae nobis apparent despuens, ad ea quae in caelis sunt contendat. Ut autem intelligas, regibus potius, non episcopis potestatem indicendi concilia datam, lege haec.

Ex Actis sancti et oecumenici primi concilii.

« Sancta et magna synodus, sanctae magnaeque Dei gratia Alexandrinorum Ecclesiae, et per Aegyptum, et Pentapolim, et Libyam, et per universum orbem constitutis dilectis fratribus, clericisque et populis orthodoxis : Nicenae congregati, et sanctam magnamque synodum celebrantes episcopi, salutem in Domino. Quoniam Dei gratia et Deo

(47) Καὶ πατριαρχικὸς σύνοδος. Idem Palatinus, σύγελος, lege σύγγελος vel σύγκελος. Qui sive πατριαρχικὸς σύγκελλος non est hujus temporis, aut loci docere. Alias res satis ueta est. vel

τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως. » Τοῦτο εὐρήσεις ἐν ταῖς ἀρχαῖς πασῶν τῶν πράξεων τῆς ἐβδόμης συνόδου· καὶ πάλιν ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τοῦ θροῦ τῆς αὐτῆς συνόδου· « Ἰωάννης· ἐλέω Θεοῦ πρεσβύτερος· καὶ πατριαρχικὸς σύνοδος; (47), τὴν τέπον ἐπέχων τῶν τριῶν ἀποστολικῶν θρόνων, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, Ἱεροσολύμων, τοῖς τῶν Πατέρων δόγμασιν ἐξακολουθῶν, καὶ τῇ παραδίδει τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὀρίσας ὑπέγραψα. Θεομᾶς ἐλέω Θεοῦ πρεσβύτερος, καὶ ἡγούμενος τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Πατρὸς ἡμῶν Ἀρσενίου, τῆς διακεκριμένης· ἐν Αἰγύπτῳ ἄνω Βαβυλῶνος, ἐπέχων τὸν τέπον τῶν τριῶν ἀποστολικῶν θρόνων, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας, καὶ Ἱεροσολύμων, τοῖς πατρικοῖς ἐπόμενος δόγμασι, καὶ τῇ παραδίδει τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὀρίσας ὑπέγραψα. » Τοῦτο καὶ ἐν πάσαις αὐτῶν ταῖς ὑπογραφαῖς εὐρήσεις. Ἦκουσας πῶς ἕκαστος τῶν καθολικῶν θρόνων θρόνος ἀποστολικὸς ὀνομάζεται; Ὡστε εἰ τις ἐθέλει τὰ δίκαια λογίζεσθαι, ἢ καὶ πάντας διὰ ταῦτα τῶν ἰσῶν ἀξιώσει τῷ Ῥώμης θρόνῳ, καὶ οὐκ οἶδα κατὰ τίμων ἔξουσι τὸ πρωτεῖον· ἢ μὴ διὰ ταῦτα ὁ τῆς Ῥώμης θρόνος τὸ ἐξαιρετικὸν κατὰ τῶν ἄλλων ἔχεται, ἕως ἂν τὸ κοινὸν ἴδιον γενέσθαι χώραν οὐκ ἔχη. Ὁ δὲ μακάριος Χρυσόστομος καὶ τῶν ἀρχιερέων ἕκαστον ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ θρόνῳ καθίσαι λέγει, ὡσπερ τοὺς νομικοὺς ἱερέας ἐπὶ τοῦ θρόνου Μωϋσέως· καὶ μείζονα ἀξίαν περιεζῶσθαι τοῦτους διατείνεται τῆς τῶν ἀγγέλων καὶ τῶν ἀρχαγγέλων, ἀλλαχοῦ πάλιν γράφων. Ὡστε οὐ μέγα τῷ Ῥώμης θρόνῳ παρὰ τῶν ἀποστόλων καλεῖσθαι, καθημένου, καὶ μείζονα ἀξίαν ἢ κατὰ τὴν τῶν ἁγ-

τὸ δὲ λέγειν, αὐτῷ μόνῳ ἔξεστιν οἰκουμενικὴν ἀθροῖζειν σύνοδον, δηλαδὴ τῷ πάππῳ, πῶς οὐ τοῖς ἄλλοις φανεροῖς ἀντιλέγειν ἐστὶ; μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἂν αἰσχύνῃ ἀπὸ τούτων τὴν ἱερέα καὶ φιλοτιμεισθαι, ἀφ' ὧν ἐστὶ μέγα καὶ τὴν βασιλέα φρονεῖν; Καὶ οὐ δῆπου μικροψυχίαν τῶν βασιλέων κατεργακῶς ταῦτα λέγω (καλὰ μὲν γὰρ καὶ τάκτεινον), ἀλλὰ τὸ τῆς Ἐκκλησίας ἀγαθὸν τὰ φαινόμενα κάλλη διαπτύου, πρὸς τὰ ἐν τοῖς ὄρμυνοῖς ἀμιλλᾶται. Ἴνα δὲ εἰδῆς ὅτι βασιλεῦσι μᾶλλον, οὐκ ἐπισκόποις, τὰ τοιαῦτα ἀνεῖται, ἀνάγνωθι ταῦτα.

Ἀπὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς πρώτης συνόδου.

« Ἡ ἁγία καὶ μεγάλη σύνοδος τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Θεοῦ χάριτι· Ἀλεξανδρείας Ἐκκλησίᾳ, καὶ τοῖς κατὰ τὴν Αἰγύπτου καὶ Πεντάπολιν καὶ Λιβύην, καὶ τοῖς κατὰ τὴν ὑπούρανον (48) ἀγαπητοῖς ἀδελφοῖς, κλήροις τε καὶ λαοῖς ὀρθοδόξοις, οἱ ἐν Νικαίᾳ συναχθέντες, καὶ τὴν ἁγίαν μεγάλην σύνοδον συγκροτήσαντες ἐπίσκοποι, ἐν Κυρίῳ χαίρειν. Ἐπειδὴ

medioeriter eruditus.

(48) Κατὰ τὴν ὑπούρανον. Distingue, κατὰ τὴν ὑπ' οὐρανόν.

τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος καὶ τοῦ θεοφυλάκτου βασι-
λέως Κωνσταντίνου συναγαγόντος ἡμᾶς ἐκ διαφό-
ρων ἐπαρχιῶν καὶ πόλεων, κ. τ. λ. »

Ἀπὸ τῆς οἰκουμενικῆς τρίτης συνόδου τῶν
Πρακτικῶν.

« Τοῖς εὐσεβεστάτοις καὶ θεοσεβεστάτοις Θεοδο-
σίῳ καὶ Οὐαλεντινιανῷ, κληταῖς, τροπαιούχοις, ἀεὶ
Αὐγούστοις, ἡ ἀγία σύνοδος, ἡ χάριτι Θεοῦ καὶ νεύ-
ματι τοῦ ὑμετέρου κράτους συναχθεῖσα ἐν τῇ Ἐφε-
σίῳν μητροπόλει. »

Ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν Πρακτικῶν τῆς ἀγίας καὶ
οἰκουμενικῆς τετάρτης συνόδου.

Ἡ ἐπιγραφή τῆς ἐπιστολῆς τῆς ἀγίας συνόδου·
« Ἡ ἀγία καὶ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἡ
κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέσπισμα τῶν εὐσεβεστάτων
καὶ φιλοχρίστων ἡμῶν βασιλέων συναχθεῖσα ἐν τῇ
Χαλκηδονίων μητροπόλει, τῆς Βιθυνῶν ἐπαρχίας,
τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ τῆς Ῥωμαίων ἀρ-
χιεπισκόπῳ Λέοντι. »

« Οἱ μὲν οὖν τὸ συναγεῖν οἰκουμενικὴν σύνοδον
τῶν βασιλέων ἐστίν, ἐκ τῶν ἀναγιγνωσκάμενων δῆ-
λον. Ὁ δὲ μακάριος Λέων ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος
Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ γράφων, ἀντὶ μεγάλου τινὸς
αἰτεῖται κατανεῦσαι τὸν βασιλέα ἰδικὴν συγκροτηθῆ-
ναι σύνοδον ἐν Ἰταλίᾳ. Οὐκ ἂν δὲ ἐζήτησεν, ὅπερ
οὖν τῷ δικαίῳ ἐφθασεν ἔχων. Ἀνάγνωθι καὶ ταύτην
τὴν μαρτυρίαν. »

Ἀπὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς τετάρτης συνόδου, ἀπὸ
αἰῆς ἐπιτολῆς Λέοντος ἐπισκόπου Ῥώμης,
πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων.

« Πᾶσαι αἱ Ἐκκλησίαι τῶν ἡμετέρων μερῶν, καὶ
πάντες ἱερεῖς τῆν ὑμετέραν ἡμερότητα μετὰ δα-
κρύων ἐκτεύουσι, κατὰ τὴν αἴτησιν τοῦ λιθέλλου
Φλαβιανοῦ τοῦ ἐπισκόπου, ὥστε κελεῦσαι ἰδικὴν
σύνοδον ἐν τῇ τῆς Ἰταλίας ἐπιτελεσθῆναι. »

Εἰ δὲ, οἷοι ὁ Πέτρος ἐν Ῥώμῃ τὸν βίον κατέλυσε,
διὰ τοῦτο μέγαν τὸν τῆς Ῥώμης θρόνον ἡγή, πάν-
τως ὁ τῶν Ἱεροσολύμων τὸ πλέον ἔξει, ἐκεῖ τοῦ Σω-
τῆρος τὸν ζωποιοῦν καταδεξάμενον θάνατον.

Εἰ δὲ σε θορυβεῖ τὸ τῆς τιμῆς μέγεθος, ὃ παρὰ
τῶν μακρῶν Πατρῶν ὁ τῆς Ῥώμης ἐκκληρώσατο θρό-
νος, τάξεως φυλακὴν τὸ τοιοῦτον ἔγχοῦ. Μέγα δὲ
παρὰ τοῖς ἀγίοις ἡ τάξις, ἡ καὶ τὰ οὐράνια συνέχει,
καὶ τὰ ἐπίγεια. Ἄλλω, τε καὶ ἀποστολικὸς αὐτοῖς
κατεπαίγει νόμος, κελεύων ἀλλήλους τῇ τιμῇ προ-
ηγεῖσθαι. Καὶ τὸ τῆς ταπεινώσεως δὲ ὑπόδειγμα,
ὃ τοῖς μαθηταῖς ὁ Κύριος παρέδειξεν, ἐν ὀπῆρτου
τάξει τοὺς πόδας ἀπονίπτων αὐτῶν, καὶ τᾶλλα ὅσα
ὑπερφυῖς ἐκεῖνος ἐνήργησε, τὴν ἡμετέραν οἰκονο-
μῶν σωτηρίαν, ἱκανὴ παράκλησις πρὸς ταπεινώσιν.
Εἰ δὲ ὁ μακάριος Παῦλος Κορινθίους γράφων, « Ἐγὼ
δὲ δοῦλος ὑμῶν, φησὶ, διὰ Ἰησοῦν Χριστόν, » καὶ
δοῦλον δὲ τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ ὁ πάππας ἑαυτὸν
καλεῖ, καὶ πρόγραμμα δὲ τῶν αὐτοῦ ἐπιστολῶν τὸ
τοιοῦτον· τί μέγα, εἰ καὶ οὗτος τὰ ὁμοίως καρ-
ποῦται τιμὰς, τὸ πρῶτον εἶναι παρὰ τῶν Πατέρων
δεξάμενος;

A dilectissimi regis Constantini qui nos ex diversis
urbibus et provinciis congregavit, » etc.

Item, ex Actis tertii concilii œcumenici.

« Pientissimis Deoque dilectissimis Theodosio
et Valentiniano, victoribus, triumphatoribus,
semper Augustis, sancta synodus, quæ gratia Dei,
vestræque potentia annutatione congregata est in
Ephesiorum metropoli. »

Ex fine Actorum sanctæ et œcumenicæ quartæ
synodi.

Subscriptio epistolæ sanctæ synodi: « Sancta
et magna atque œcumenica synodus, quæ Dei
gratia, et decreto pientissimorum et Christianis-
simorum nostrorum regum congregata est apud
Chalcedonem metropolim, Bithyniæ provinciæ,
sanctissimo et beatissimo Romanorum archiepi-
scopo Leoni. »

Quod itaque convocatio œcumenici concilii ad
reges pertineat, ex iis quæ recitata sunt aperte
constat. Beatus autem Leo Romæ episcopus, ad
Theodosium regem scribens, iugentis beneficii
loco petit, annui sibi a rege, ut privatam synodum
in Italia cogere possit: at non petisset profecto,
si id juris ipse antea habebat. Lege et hoc testi-
monium:

Ex Actis quartæ synodi, ex epistola Leonis episcopi
Romani, ad regem Romanorum.

« Omnes Ecclesiæ nostrarum partium, et omnes
episcopi vestram clementiam suppliciter cum
lacrymis orant, juxta petitionem libelli Flaviani
episcopi, ut privatam sive particularem synodum
in Italia peragi jubeat. »

Si vero, quia Petrus Romæ diem suum obiit,
idcirco Romanam sedem Magnam censes: pro-
fecto Hierosolymorum sedes major digniorque erit,
cum ibi Servator noster Jesus Christus vivificam
mortem obierit

At si te turbat magnitudo honoris, quam Romana
sedes a beatis Patribus est adeptæ: ordinis con-
servandi causa id factum puta. Multam autem va-
let apud sanctos ordo; quippe quo et cœlestia et
terrena constant, et continentur. Præterea etiam
apostolica lex eos urgebat, jubens ut invicem ho-
nore præveniamus. Quin et ipse Dominus discipulis
suis humilitatis exemplum præbuit; instar mi-
nistrum pedes ipsorum ablucens. Et alia quæ ipse
eximia edidit, cum nostram in carne degens sa-
lutem procuraret, abunde nos ad humilitatis stu-
dium adhortantur. Si vero Paulus ad Corinthios
scribens, inquit: « Ego servus vester propter Je-
sum Christum; » et papa seipsum *servum servorum
Dei* vocat, quod et inscriptiones epistolarum ejus
testantur; quid magni est, si etiam hic tali fruitur
honore, quod a Patribus id acceperit, ut sit pri-
mus?

At, non possunt, inquit, canones ecclesiastici constitui absque papa. Recte quidem. Sed neque papæ id licet, absque aliis, quandiu certe apostolicis legibus paret. Lege tricesimum quartum canonem apostolorum, qui sic habet: « Episcopus cujusque nationis scire oportet, quoniam inter ipsos sit primus: et habere ipsum pro capite, nihilque novi et operæ pretii agere absque ipsius sententia: illa vero tantum quemque agere oportet, quæ ad ipsius Ecclesiam, locaque ipsis subdita attinet. Sed neque illa citra omnium sententiam quidquam agat. Ita enim concordia constabit, et glorificabitur Deus per Dominum in sancto Spiritu; Pater, et Filius, et Spiritus sanctus. » Si quis vero canonibus apostolorum contradicere veli, nothos illos vocans, et apostolico spiritui nequam convenientes, is a sanctis Patribus doceri se patiat. Quibusnam vero illis? Primæ synodi, tertię, quartę, sextę et septimę. Harum enim prima synodus quinto canone duorum apostolicorum canonum mentionem facit: duodecimi videlicet, et tricesimi secundi. Decimo quinto item ejusdem synodi canone meminit etiam apostolici canonis decimi quinti. Tertia vero synodus ad regem Theodosium scribens, septuagesimi quarti apostolici canonis meminit, quo usa, Nestorium deposuit. Eodem canone similiter et quarta synodus usa, Dioscorum deposuit. Rursus vero hæc ipsa quarta synodus in quinto suo canone, de duodecimo, et decimo tertio, et decimo quarto apostolico canone expressis verbis ita ait: « De commigrantibus ex urbe in urbem episcopis et clericis visum est ut de his canones a sanctis apostolis constituti vigorem obtineant. » Canones vero sextę synodi etiam numerum apostolorum canonum recensent.

Ex secundo canone sextę synodi.

« Visum est etiam hoc sanctę synodo, pulcherrime optimeque ut maneat ab hoc tempore firmi ac rati ad animarum medelam, et curationem affectuum, a prædecessoribus nostris sanctis ac beatis Patribus suscepti et stabiliti, nobisque per manus traditi nomine sanctorum et gloriosorum apostolorum canones numero octoginta quinque. » Septima vero synodus, in suo primo canone, Ecclesię leges enumerans, anteponebat omnibus canones ab apostolis editos; illud Moysis in omnibus valere cupiens; neque licere quidquam ipsis addere, neque quidquam adimere. Nosne igitur eos qui a tot tantisque approbati sunt rejiciemus, et spurios censebimus, ac tanquam inutiles damnabimus? Quo pacto vero hæc toleranda sint? Summa dicatorum hæc est: Quandiu quidem papa ordinem servat, et cum veritate stat; a primo et proprio principatu non movetur, et caput est Ecclesię, et summus pontifex, et Petri reliquorumque apostolorum successor; omnesque ei obedire

Ἄλλ' οὐκ ἔστι, φησὶ, τοῦ πάππα χωρὶς τὰ ἐκκλησιαστικὰ κανονίζεσθαι. Καλῶς γὰρ. Ἄλλ' οὐδὲ τῷ πάππα τῶν ἄλλων χωρὶς, ἕως ἂν τοῖς τῶν ἀποστόλων νόμοις παιθόμενος ᾦ. Ἀνάγκη γὰρ ἀποστόλων κανόνα τριακοστὸν τέταρτον, ὃς φησὶ: « Τοὺς ἐπιτοκίους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἑαυτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης· ἐκείνα δὲ μόνον πράττειν ἔγκριστον, ὅσα τῇ αὐτοῦ παροικίᾳ ἐπιβάλλει, καὶ ταῖς ὑπ' αὐτὴν χώραις. Ἄλλὰ μηδὲ ἐκεῖνο ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι. Οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασιθήσεται ὁ Θεὸς διὰ Κυρίου ἐν ἁγίῳ Πνεύματι, ὁ Πατὴρ, καὶ ὁ Υἱὸς, καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον. » Εἰ δὲ τις πρὸς τοὺς κανόνας τῶν μακαρίων ἀποστόλων ἀντιλέγειν ἐθέλοι, νόθους ἀποκαλῶν αὐτοὺς καὶ ἥμισυ πρέποντας ἀποστολικὰς ψυχὰς, παρὰ τῶν μακαρίων παιδευθεῖσθαι Πατρῶν. Τίνων τούτων; Τῆς πρώτης συνόδου, τῆς τρίτης, τῆς τετάρτης, τῆς ἕκτης, τῆς ἑβδόμης. Τούτων γὰρ ἡ μὲν πρώτη σύνοδος, ἐν τῷ πέμπτῳ αὐτῆς κανόνι μέμνηται ἀποστολικῶν δύο κανόνων, δι' ἑκατάτου καὶ τριακοστοῦ δευτέρου· ἐν δὲ τῷ πεντεκαίδεκάτῳ πάλιν αὐτῆς, μέμνηται ὡσαύτως ἀποστολικῶν πεντεκαίδεκάτου. Ἡ δὲ τρίτη σύνοδος, πρὸς τὸν βασιλεῖα Θεοδοσίῳ γράφουσα, ἑβδομηκοστοῦ τετάρτου ἀποστολικῶν κανόνος μέμνηται, ᾧ χρησαμένη καθέλιπε Νεστόριον. Τῷ αὐτῷ κανόνι ὁμοίως καὶ ἡ τετάρτη σύνοδος χρησαμένη Διόσκορον καθέλιπε. Πάλιν δὲ ἡ αὐτὴ τετάρτη ἐν πέμπτῳ αὐτῆς κανόνι περὶ τοὺς β', καὶ γ', καὶ δ', καὶ ε' τῶν ἀποστολικῶν κανόνων, ῥητῶς οὕτω λέγει: « Περὶ τῶν μεταβαίνοντων ἀπὸ πόλεως εἰς πᾶν ἐπισκόπων καὶ κληρικῶν ἔδοξε τοὺς περὶ τούτων τεθέντας κανόνας παρὰ τῶν ἁγίων ἀποστόλων καὶ Πατρῶν ἔχειν τὴν ἰσχύν. » Οἱ δὲ κανόνες τῆς ἕκτης συνόδου καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστολικῶν νόμων φασίν.

Ἀπὸ τοῦ δευτέρου κανόνος τῆς ἕκτης συνόδου.

« Ἐδοξε καὶ τοῦτο τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ κάλλιστα τε καὶ σπουδαιότατα, ὥστε μένειν καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν βεβαίους καὶ ἀσφαλεῖς πρὸς ψυχῶν θεραπείαν καὶ ἰατρειαν παθῶν τοῦς ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων καὶ μακαρίων Πατρῶν δεχθέντας καὶ κυρωθέντας, ἀλλὰ μὴν καὶ παραδοθέντας ἡμῖν, ὀνόματι τῶν ἁγίων καὶ ἐνδόξων ἀποστόλων, ὀγδοήκοντα πέντε κανόνας. » Ἡ δὲ ἑβδόμη ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῆς κανόνι, τοὺς τῆς Ἐκκλησίας καταλέγουσα νόμους, προτίθησι πάντων τοὺς ὑπὸ τῶν ἀποστόλων ἐκτεθέντας, τὸ τοῦ Μωσέως ἐκεῖνο κατὰ πάντων κρατεῖν ἄξιοῦσα. Ἐν αὐτοῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν. Τοὺς ὑπὸ τοσούτων οὖν καὶ τοιούτων μαρτυρουμένους ἐκδιλοῦμεν, εἰπέ μοι, καὶ νόθους νομινοῦμεν, ἀχρηστῖαν κατεγνωκότας αὐτῶν; Καὶ πῶς ταῦτα ἀνεκτά; Κεφάλαιον τῶν λεγομένων. Ἔω; μὲν ὁ πάππας σὴν τὴν τάξιν, καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἔστιχε, καὶ τῆς πρώτης καὶ κυρίας ἀρχῆς οὐκ ἀφίσταται, καὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀρχερεὺς ἀκρῶς, καὶ Πέτρου καὶ πάντων ἀποστόλων διάδοχος.

καὶ δεῖ πάντας αὐτῷ πείθεσθαι, καὶ οὐδὲν δὲ τὴν τιμὴν ἐκεῖνου χωρεῖ· εἰ δὲ τῆς ἀληθείας ἀποχωρησας, οὐ βούλεται πάλιν πρὸς ἐκεῖνην ἐπανιέναι, τὰ τῶν καταδίκων πείσεται.

Ἐφρηται ταῦτα κατὰ τὴν ἡμετέραν δύναμιν. Ἄγε, ἀληθῶς μὲν ὄντα, ὑπὲρ τοῦ πάππα ἔσται ἀρχῆς· εἰ δὲ ψευδῆ, θεραπεύειν λοιπὸν τὸν οὐκ ἐθέλοντα νοσεῖν. Ἔστηκα γὰρ μετ' ἐκεῖνων ὡς ἔργον ψάλλειν· « Μὴ περιέλῃς ἐκ τοῦ στόματός μου τὸν λόγον ἀληθείας. »

A oportet, nihilque est quod ipsius honori detrahat. Si vero, cum semel a veritate recesserit, ad eam redire noluerit, damnatorum poenis erit obnoxius.

Hæc de primatu papæ pro meis viribus dixi, et quidem veritati consentanea. Sin minus, medicina alhibeatur ægrotare nolenti. Ego enim ab illorum etiam partibus sto quibus curæ est canere: « Ne auferas de ore meo verbum veritatis. »

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΠΡΟΣ ΝΕΙΛΟΝ

ΤΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΟΥ ΠΑΠΠΑ.

CONFUTATIO NILI THESSALONICENSIS DE PRIMATU PAPÆ,

AUCTORE JO. MATTHÆO CARYOPHYLLO ARCHIEPISCOPO ICONIENSI.

(Parisii, apud ADRIANUM TAUPINART, via Jacobæ sub signo Sphæræ. MDCXXVI.)

Τῷ ΜΑΚΑΡΙΩΤΑΤῷ ΠΑΤΡΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚῷ Β ΑΡΧΙΠΟΙΜΕΝΙ ΟΥΡΒΑΝῷ Τῷ ΟΓΔΩῶ. BEATISSIMO PATRI URBANO VIII, UNIVERSALIS ECCLESIAE SUMMO PASTORI.

Τῆς ἀποστολικῆς ἀκροπόλεως τὸ ἄμυχρον κρᾶτος, Πάτερ μακαριώτατε, τρισὶ μάλιστα προσβολαῖς ὄρησθε διακλονεῖν ἢ πολυτροπος φιλαρχία. Πρῶτον μὲν γὰρ ἔδοξε τιμῶν πόλει πάλιν ἀμιλλωμένην, παλαιῶ νέον· καὶ ἡ τῆς μῆος τιμῆ ταῖς πολλαῖς περιέργονεν εἰς ἀτιμίαν, καὶ ἡ πρόσφατος τάξις τὴν ἀρχαίαν διέλυσε, Δαμάσου τοῦ πᾶν κοσμοῦντος τὸν Πέτρον θρόνον τῆ τε ἱεροπραγεστάτη τοῦ βίου σεμιόνηται, καὶ τῆ πανευσεβεῖ φιλομουσία. Εἶτα ἐπαρθεῖσις τῆς νεωτέρας, κατὰ τὸν ἀμφικέφαλον τῆς βασιλείας ἀστὸν, δύο σκηπτούχους ἀνηρόρευσαν πόλεις, Ἰωσιμους τε καὶ Ἰσοδυνάμους τὰ θεῖα, Ἀόνητος τοῦ γεννησιότατου ἱεραρχοῦντος, δι' ὃν ἡ προσδοῦσις Ῥώμη καὶ πολέμους ἔθραυσε ψυχῶν καὶ πολέμους τῶν Βαρβάρων. Τέλος κορυφωθεῖσα ἡ τόλμα τὴν διχόνοιαν ἤνεγκε, πολλὰ κατὰ τῆς ἀποστολικῆς ἀκρότητος ραψωδήσασα, Νικολαίου πηδουλιουχοῦντος τὴν Πέτρον δικάδα,

Inexpugnabilem apostolicæ summitatis arcem, Pater beatissime, tribus potissimum machinantibus labefactare conata est ambitiosa elatio: primo enim urbem urbis æmulam antiquæ novam, novis placuit honoribus augeri, ex quo factum ut unius honor nullarum esset imminutio, et recens invecus ordo antiquum everteret ordinem, quo tempore Damasus sedem ornabat, et innocentis vitæ sanctimonia, et sacrarum studio musarum. Inde ornatum privilegiis novam urbem eo usque provehere libuit, ut inter bicipitis imperatorum aquilæ, duæ quoque viderentur urbes pari in rebus divinis potestate conspicuæ. Leo cum primus excelsi vir animi sedi apostolicæ præerat: cujus opera æterna urbs, et animarum bella sustulit, et Barbarorum impetus compressit. Demum increbrescente in cumulum audaciæ consecutum dissidium, multisque impetita scriptis fuit sublimitas apostolica, summo pontifice Nicolao I, qui, tantum ut reprimeret impudentiam, multos sane

exceptit liberos. Quis adeo vecors, ut tibi tibi debitas A
neget lucubrationes pro sede Petri et singulari urbis
imperio? cum ille sis pontifex qui et sacrarum carmine
rum præcellis, et bellorum tumultus sedas, et
fugas perniciem schismatis. Accipe, Pater beatissime,
munus quod sponte offertur et jure desertur, Nilum
hunc triumpho edomitum, proque confictis majorum
suorum exemplo in tuam sedem mendacis jure ex-
plosum. Sic tu barbaris Thraciam occupantibus fies
domitor Damasus: et bellorum amantibus Leo ru-
gitu tuo leoniano conterritis, et iis qui schisma se-
quuntur Nicolaus, victor fortissimus, tum illa tua pla-
cidissimi a lenitate animi, tum magnanimi pectoris
nunquam interituris operibus.

Beatudinis Vestræ humillimus servus,
archiepiscopus Iconiensis.

καὶ πολλοὺς καταβυλωμένον ἀγῶνας, ἐφ' ᾧ κα-
τασταλῆναι τὸ τοῦ τοιμημῆτος. Τίς τοῦν ἔχωρ
οὐκ ἂν εἶποι, τοὺς ὑπὲρ τοῦ Πέτρου, καὶ τῆς
ἀρχιεργῆτου Ῥώμης ἰδρώτας ὀφείλεισθαι τῷ φι-
λομοισότητι ἀρχιερεῖ, τῷ κατευνασθῆ τῶν
πολέμων, τῷ φυγαδευτῆ τοῦ σχίσματος Οὐρ-
βανῷ τῷ ὀδοῦ; Δέχου, Πάτερ μακαριώτατε, τὰ
σοι κομιζόμενα καὶ νομιζόμενα δῶρα, Νεῖλον
τόνδε θριαμβεύμενον, καὶ ὑπὲρ ἀναιδῶς καὶ
αὐτῷ κατὰ σοῦ συμπλοσθέντων ἐκκηρυττόμε-
νον. Καὶ γένοιο τοῖς ἐν Θράκη Βαρβάρους διμά-
ζων Δάμασος· τοῖς φιλοπολέμοις Λέων, Λεον-
τσίφ ἐκπλήττων Βρυχίημι· τοῖς ἀποσχισμέ-
τοις Νικόλαος, νικητῆς ἄκρος καὶ τῷ φιλαθρόπῳ
τῆς ψυχῆς, καὶ τῷ μεγαλοψύχῳ τῶν πράξεων.

Τῆς ὑμετέρας μακαριότητος δοῦλος
ὁ ταπεινὸς Ἰκονίου ἀρχιεπίσκοπος.

ΤΟΙΣ ΑΠΡΟΣΠΑΘΕΣ ΕΝΤΕΥΞΟΜΕΝΟΙΣ ΚΑΙ ΣΠΟΥΔΑΣΤΑΙΣ
ΤΗΣ ΑΜΟΜΗΤΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΙΑΣ.

CANDIDO ET VERITATIS ORTHODOXÆ STUDIOSO LECTORI.

Post magni Patris Nili plenam sanctimoniam Hi- C
storiam (1), accipe, lector, Nili Thessalonicensis
nuper elaboratam confutationem: ut simul videre
possis non par hominum pulchra similitudine com-
parandorum, sed omni dissimilitudine inter se
dissidentium. Scribebat autem Nilus iste, si ex
ipsiusmet scriptis ducenda conjectura est, sub An-
dronico juniore et Joanne ejus filio Palæologis, ut
plane trecentimum non attingat annum. Quo
tempore apud Græcos vulgatissima illa de Spi-
ritu sancto et ad oppugnandum papæ primatum
disputatio: nimirum novitates illæ quas imbi-
berant ex ipsis Photii temporibus: ansas dabat
ferventioribus ad plurima scripturandum. Cum enim
germana Patrum theologia jam defecisset, paul-
atimque evanisset, sola humaniorum litterarum
studia vigeant: ut sane in illis Græci sermonis
elegantiam, et dictionis curiosæ osculos vide-
as, profundæ vero mentis aciem desideres in
dogmatibus explicandis, et eruendo abdito sensu, et
mendacio a veritate discernendo. Nam æquivocis
plurimum gaudent, tortuosisque ambagibus, et
contra Latinos spuria proferant, et ascriptitia pro
certis et indubitatis, quæ vel imperatores, vel pa-
triarchæ Constantinopolitani pro varietate tempo-
rum multa calliditate machinati sunt, cum se Petri
sedi subjectos esse non paterentur, sed comparare
sibi vellent novum hierarchiæ apicem, et unum
corpus Ecclesiæ multis capitibus adornarent. Hoc
enim erat, in quod omni studio, omni conatu in-

Μετὰ τὴν ἱερὰν τοῦ μεγάλου Πατρὸς Νεῖλου ἱστο-
ρίαν δέχου, φίλε, τὴν ἀρτίως πονηθεῖσαν πρὸς Νεῖλον
τὸν Θεσσαλονίκης ἀντιρρήσιν, ἣν ἔχης ἐν ταυτῷ
ὄργῳ οὐ μίαις ξυνοπίδοις ὤρσιαν ἀντιπαράθεσιν,
ἀλλ' ἀνδρῶν τοῖς ὅλοις διεστηκότων ἀντίθετον σύγ-
χρισιν. Ἐγράφε δὲ ὁ Νεῖλος οὗτος, εἰ δεῖ λαβεῖν ἐξ
ὧν αὐτὸς ἐκείνος λέγει τεκμήριον, ἐπὶ Ἄνδρονίκου
καὶ Ἰωάννου τῶν Παλαιολόγων, ὡς μήπω τὸ τρια-
κοσιοστὸν συμπληροῦσθαι ἔτος· ἤνικα παρὰ Γραι-
κοῖς τὸ περὶ τοῦ παναγίου Πνεύματος πολυθρύλλη-
τον ζήτημα, καὶ τὸ πρωτεῖον τοῦ πάππα ἀντιλεγόμε-
νον, κατὰ τὴν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς ἐκ τῶν Φωτίου
χρόνιον καινοτομίαν, ἀφορμὰς τοῦ πολλὰ βαρφαεῖν
ἐδίδου τοῖς θερμοτέροις· τῆς ἀκριβοῦς δηλαδὴ τῶν
Πατέρων θεολογίας κατὰ μικρὸν διαρῥυεῖσθαι, τῆς δὲ
περὶ τὰ ἐγκύκλια τῶν μαθημάτων ἀκμαζούσης τότε
σπουδῆς· ἴδοις μὲν γὰρ ἐν αὐτοῖς ἐντεχνον συνθήκην
ἐλληνισμοῦ καὶ κομψότητα, καὶ περιεργον φράσιν,
οὐδαμῶς δὲ τοῖς δόγμασιν ἐμβαθύνοντας, καὶ τὴν
δυνάμειν ἰθεὶν ἀδελκα τέμνοντας, ὥστε διευκρινῆσαι
τὰ λήθη, καὶ διελέγξαι τὸ ψεῦδος· ἀλλὰ τὸ πλείστον
ὁ δόξουμιας καὶ διαστρόφοις περιπλοκαῖς χαίροντας,
καὶ προφέροντας κατὰ Λατίνων τὰ νόθα καὶ παρῆγ-
γραπτα ὡς δῆλα καὶ ἀναντιρρήτητα ἅπερ οἱ Κωνσταν-
τινουπόλεως κατὰ καιροῦς ἄρξαντες βασιλεῖς καὶ
πατριάρχαι κατὰ τῆς πρεσβυτέρης Ῥώμης ποιικίλ-
τρόπως ἐμηχανήσαντο, μὴ φέροντες ὑποκεῖσθαι τῷ
Πέτρου θρόνῳ, ἀλλὰ κορυφῆν ἔλθην ἑαυτοῖς ἱεραρ-
χικὴν περιποιούμενοι, καὶ τὸ ἀπλοῦν τῆς Ἐκκλη-
σίας σῶμα πολυκέφαλον ἐργαζόμενοι. Τοῦτο γὰρ ἦν

(1) Intellige Vitam S. Nili Junioris quam primus Græce et Latine edidit Caryophyllus, postea in Septembri Bol-
landiano, denique in tomo nostro CXX recusam. Εἰς τὴν Πάτῃ

αὐτοῖς τὸ παντὶ σθένει, πάση μηχανῇ σπουδαζόμενον, κατεδαφίσαι τὴν θεοπρόβλητον κορυφαίαν ἀρχὴν τοῦ πάππα, καὶ πεντακέφαλον ὕδραν καταστήσαι τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ τὴν πολυμήνητον τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ἀκρότητα καταγαγεῖν εἰς ψιλὸν ὄνομα πρωτοκαθεδρίας, καὶ γυμνὸν προτιμήσεως ἀποσκίασμα. Τοῦτο τῆς διχονοίας τὸ αἴτιον· ἐνευθεν αἱ περὶ δογμάτων ἀμφισβητήσεις, καὶ ἡ σκῆψις διὰ τὴν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην. Καὶ οὐκ ἠδέσθησαν τῇ σφῶν αὐτῶν εὐσεβεῖς προφανῆς οὕτω ψεῦδος θεμέλιον ὑποστηράμενοι ἄνδρες ἱστοριῶν ἐμπειρότατοι, καὶ πολλῶν ἱστοριῶν αὐτοὶ πατέρες γενόμενοι. Εἰ γὰρ Λατίνοις τὴν προσθήκην πρῶτος ἀντεπεξήγαγε Φώτιος, δῆλον ὅτι παρὰ Ῥωμαίοις τότε τὸ σύμβολον μετὰ τῆς καλουμένης προσθήκης ἐλέγετο. Εἰ δὲ κατέβαλε μὲν Φώτιος τὰ σπέρματα τοῦ σχίσματος, οὕτω δὲ πειθομένους εἶχε τοὺς πλείστους, ἀλλ' ἐφθλατε τείως ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία τὴν πρὸς τὸν πάππαν εὐλάβειαν καὶ ὁμόνοιαν, ὡς μαρτυρεῖ τὰ Πρακτικὰ τῆς οἰκουμένης ἐν Κωνσταντινου πόλει ὀγδόης συνόδου, πῶς οὐ καταφανῆς καὶ προδηλότατον ἕταρον τι γεγονέναι τοῦ σχίσματος τὸ αἴτιον, ἀλλ' οὐχὶ τὴν καλουμένην προσθήκην; Ὅποιον δ' ἂν εἶη τὸ ἀληθὲς αἴτιον, διδάσκουσι τοῦ σχίσματος οἱ προασπισταί, πρὸς ἕκαστον μᾶλλον ἀντιτείνόμενοι ὁ πλεόν κ.θικνεῖτο μέσης αὐτῶν τῆς καρδίας, καὶ οὐ χάριν τῆς εὐρεσιλογίας περὶ τὰ δόγματα ἠρανοῦντο· τῶν γὰρ μάλιστα ἀμφοισθητομένων περὶ μὲν τῆς ἐκπορεύσεως πολλῇ παρ' αὐτοῖς; ἡ διαφωνία, τῶν μὲν διαρχίαν παρεισάγεσθαι νομιζόντων, καὶ βλάστημον τὸ δόγμα ἀναιροπολούντων, τῶν δὲ μὴ τοσοῦτον κατατολμῶντων αἰδοῖ τῆς προφανοῦς γενέσθαι βεβαιουμένων. Εἰσι δὲ οἱ καὶ ἐπέχουσι περὶ τοῦ δόγματος, αἴτιον φάσκοντες; εἶναι τοῦ σχίσματος, τὸ μὴ βούλεσθαι τὸν πάππαν ἐπιτρέψαι τὴν διάγνωσιν τοῦ δόγματος οἰκουμένης συνόδῳ. Εἶτα γενομένων τῶν οἰκουμένων συνόδων προφάσεις καὶ φυγοδικίας προτισχόμενοι, ὅτι Λατίνοι κατεδυνάστευσαν, ἢ δώροι; καὶ ἐπαγγελίαις τὸ φανῆναι κρείττους ὠνήσαντο· τὴν δὲ ἀρχὴν καὶ ἐξουσίαν τοῦ πάππα μὴ πάντες γνῶμη, μὴ γλῶσση, μὴ φωνῇ παραγράφουσι, πενταρχίᾳ λέγοντες ὑποκείσθαι τὴν καθολικὴν Ἐκκλησίαν· ταύτης δὲ τῆς πεντάδος πρῶτον εἶναι μὲν τὸν πάππαν μόνῃ τῇ τάξει, ἐν ταῖς ἀναφοραῖς ἐηλασθῆ τῶν ὀνομάτων, ἐν ταῖς καθέδραις ὅτε συνέλθοιεν, ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς ὅταν δέη. κατὰ δὲ τὴν ἐξουσίαν ὁμοταγεῖ; εἶναι πάντας καὶ ἰσοδυνάμους. Εἶναι δὲ καὶ ταῦτα ὀρθοδοξοῦντος τοῦ πάππα, νῦν δὲ κατ' αὐτοῦς παραδογματίζοντος ἐκείνου, ἀργεῖ καὶ ἡ τάξις.

Τοιαύται; ματαιολογίαις ἐπιστηρίζονται, ἵνα μὴ δοκῶσι σχίσεσθαι παραλόγῳ; ἐκ τῶν προγεγεσμένων τὰς ἀρχὰς λαβόντες, προσεξεργασάμενοι δὲ καὶ αὐτοὶ ὅσα οἰκοθεν τὸ φιλεριστικὸν ἐπεχορήγησεν. Τοῦτων εἰς καὶ Νελλῶς οὕτος ὁ Θεσσαλονικῆς, γράψας περὶ τῶν αἰτίων τῆ; διαστάσεως τῶν Ἐκκλησιῶν μάλα σοφιστικῶς καὶ ὑπόδωλ; περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάππα, αὐτὸ δὴ τοῦτο τὸ διακλωνισθὲν ἡμῖν συγγραμμάτων· καὶ ἔτι κατὰ Λατίνοι,

cumbabant, ut coryphæam papæ potestatem, licet a Deo institutam, prosternerent; et quinque prominentibus capitibus hydram Ecclesiam efficerent: quo præcellentissima sedis apostolicæ summitas eo redigeretur, ut solum per illos habeat jus præsidentiæ, et nudam amplioris umbram honoris. Hæc fuit dissidii causa. Hinc ortæ dogmatum questiones, et prætextus ob additamentum Symbolo factum. Nec pudit homines peritissimos historiarum, et multarum ipsos historiarum scriptores, fundamentum suæ religionis ponere adeo falsum. Nam si primus Photius additamentum Latinis objecit, certe Symbolum id temporis cum additamento quod vocant, a Latinis recitabatur, si Photius jecit quidem semina schismatis, sed habebat plurimos sibi non audientes, exhibente adhuc Orientali Ecclesiæ consuetum reverentiam papæ, et unionem servante; ut octavæ generalis synodi Constantinopolitanæ Acta testantur; manifestissimum plane est, aliam existisse causam schismatis, non quod ipsi vocant additamentum. Veram porro causam propugnatores schismatis declarant. Hæc enim esse innunt, in quod acrius invehantur, quo vehementius animi angebantur, et cujus causa discrepantiam in dogmatibus comminiscabantur. Si quidem ex duobus, quæ præcipua fuere quæsitæ, de processione Spiritu sancti non eodem modo omnes ambigebant. Quidam binarium principiorum induci opinantes, blasphemum esse dogma somniabant. Alii aperta doctorum testimonia reveriti non adeo procaces fuere, sed factum audacter symbolo additamentum affirmabant. Nonnulli etiam certam sententiam nullam proferebant; sed causam schismatis esse dicebant, eo quod papa nollet disquisitiones dogmatis permittere synodo œcumenicæ. Deinde celebratis generalibus synodis refugia deviationesque obtendebant, quod vi prævaluissent Latini, aut dovīs promissisque emissent victoriam. At fuero primatum papæ uno sensu omnes, una lingua, una voce circumscribunt. Quinque statuente Ecclesiæ universalis capita, et quinarium hujus primas obtinere quidem papam, sed solo ordine: nimirum quando ejus mentio faciendā esset, quando considerare illos contingeret, in subscriptionibus cum opus sit; quoad vero aucto. itatem, idem omnibus valor, eadem potentia; idque quando, aiunt, orthodoxus papa est; nunc autem illo, inquit, perversa defendente dogmata, ordo etiam cessat.

Hujusmodi vaniloquentia innuntur, ne temere schismatici esse videantur, ex antiquioribus quidem accepta, sed per ipsos etiam aucta ob insitum animo studium contentionis. Ex eorum numero Nilus quoque Thessalonicensis præsul scriptis de causis dissidii Ecclesiarum, sophismatis et fraudibus plenum libellum: scripsit de primatu papæ alterum libellum quem et alii doctissimi viri, et nos examinavimus: et quædam opuscula contra Lati-

nos, sub eorum nomine propter odium in Latinos evangelicam turbans sanctionem, et orthodoxiæ ab antiquissimis temporibus traditæ veritatem: illa consarcinans et ipse, quæ ejusdem farinæ homines alter ex altero repetit; per quæ apud simplices aucupantur sapientiæ opinionem, prudentibus admirationem movent, dum considerant, ex quibus ad quæ erudita Græcorum natio devenit.

Cæterum propositum nostrum est, quoniam cum Græco homine disputamus, et familiare illis est jactare sese, quod non humanas ratiocinationes, sed synodicas sequantur sententias: non omnia congerere, quæ de tam vasta materia concervari possent ex auctoribus (præstitit hoc egregie multorum doctorumque industria), sed ea tantum proferre, ex quibus argumenta sua Nilus desumit, et per quæ ille vim veritati infert, per ea dissolvere machinas, et compendiarie oppugnationi compendiarium opponere defensionem; denique fictitiis dictis synodorum objicere voces, ut palam fiat omnibus, nudam esse veritatem, et si mendacium breviloquentia decipit, multo magis veritatem elucere breviloquentia.

ὑπὸ τῶν Λατίνων ὀνόματι διὰ τὸ κατὰ Λατίνων μῖσος κυκῶν τὴν εὐαγγελικὴν θεσμοθεσίαν, τὴν ἀρχαιοπαράδοτον ὀρθοδοξίαν· ἐκεῖνα καττύων, ἐν οἷς ἄπαντες οἱ τῆς αὐτῆς συμμορίας ταυτολογούσιν· ἔτσι τοῖς μὲν ἀφελεστέροις ἐμποιεῖ σοφίας δόκησιν, τοῖς δὲ ξυνοτοῖς· ἐκπληξίν φέρει, λογιζομένοις ἐξ ὧν εἰς οἷα τὸ σοφὸν ἐκεῖνο γένοιο μεταπέπτωκεν.

Σκοπὸς δὲ ἡμῖν πρὸς ἄνδρα τοιοῦτον διαλεγόμενος περὶ τῆς τοῦ πάππα ἀρχῆς, φίλον δὲ αὐτοῖς ἐγκυχεῖσθαι, ὅτι συνοδικαῖς ἀποφάσεσιν, οὐκ ἀνθρώπων ἐπινοαῖς ἀκολουθοῦσι, μὴ πάντα συνεῖρειν, μηδ' ὅσα περὶ τηλικαύτης ὑποθέσεως εἰπεῖν δυνατὸν, πανταχόθεν ἐπισωρεῦσαι (ἡ γὰρ ἂν πολύστιχον ἐγένετο τεῦχος ὅπερ ἤδη πολλοῖς καὶ σοφοῖς ἀνδράσι σπουδαίως πεφιλιστόνηται), ἀλλ' ἐκεῖνα ἀντεπάγειν, ἐξ ὧν ὁ Νίλος ἐπιχειρεῖ· καὶ οἷς βιάζεται τὴν ἀλήθειαν, αὐτόθεν ἀναμοχλεῦσαι τὰς συσκευάς· καὶ συντόμῳ ἀντιλογίᾳ σύντομον ἀντιτάξαι ἀπολογία· καὶ ὅπως συνοδικαῖς κατὰ τὸ φαινόμενον ῥήσεσι συνοδικῆς τῶ ὄντι φωνᾶς ἀντιθέσθαι· ἐν ἧ τοῖς πᾶσι κατάδηλον, ὅτι γυμνὴ ἡ ἀλήθεια· καὶ εἰ τὸ ψεῦδος βραχυλογία σοφίζεται, πολλῶ μᾶλλον ἡ ἀλήθεια τῇ βραχυλογίᾳ διαλάμπει.

ΠΡΟΣ ΝΕΙΛΟΝ

ΤΟΝ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΑΡΧΗΣ ΤΟΥ ΠΑΠΠΑ

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ.

NILI THESSALONICENSIS

DE PRIMATU PAPÆ

CONFUTATIO.

NILUS (Cap. I).

Asserunt Latini, papam, cum sit Petri successor, ab illo ipso quoque omnem ejus potestatem accepisse. Ego vero dico papam non accepisse primatum a Petro. Cum enim duo considerentur in papa, quod scilicet episcopus Romæ sit, et cæterorum episcoporum primus, illud quidem a Petro habet; alterum vero multis post annis a beatis Patribus et piis imperatoribus. Quod autem hæc verba sint, legatur vicesimus octavus quarti generalis concilii canon: « Sanctorum Patrum constitutiones ubique sequentes » etc. Ex quo patet papam non

C

ΝΕΙΛΟΣ.

Ἐφ' ὧν οἱ Λατῖνοι διάδοχον ὄντα τοῦ Πέτρου τὸν πάππαν, καὶ τὴν ἐκεῖνου πᾶσαν ἀρχὴν παρ' αὐτοῦ ἐκεῖνου εἰληφέναι. Ἐγὼ δὲ λέγω, ὡς ὁ πάππας τὸ πρωτεῖον οὐκ εἰληψε παρὰ τοῦ Πέτρου. Δύο γὰρ ἐν τῷ πάππα θεωρουμένων, τοῦ εἶναι Ῥώμης ἐπίσκοπον, καὶ πρῶτον τῶν ἄλλων ἐπισκόπων, τὸ πρῶτον ἔχει παρὰ τοῦ Πέτρου, τὸ δεύτερον παρὰ τῶν μακαρίων Πατέρων, καὶ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων πολλοῖς χρόνοις ὕστερον. Καὶ ὅτι ταῦτα ἀληθῆ, ἀνάγνωθι ἐν κη' κανόνα τῆς οἰκουμένης δ' συνόδου· ἐναντιοῦ τοῖς τῶν ἁγίων Πατέρων ὁμοῖς ἐπόμενοι.

καὶ τὰ ἐξῆς. Ὅθεν δὲ ἴλον, ὅτι οὐ παρὰ τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ παρὰ τῶν Πατέρων ἔχει τὸ πρωτεῖον ὁ πάππας διὰ τὸ εἶναι τὴν Ῥώμην τῶν πόλεων βασιλεύουσαν.»

ANTIPPHEIS.

Εἰ τὸ προφέρειν, ὡ θαυμάσιε, κανόνας ἀκύρους καὶ ὑποβουλιαίους, καὶ καθάπαξ ἀποδοκιμασθέντας, ἐξεταζομένης οὕτω λαμπρᾶς ὑποθέσεως, καὶ πρὸς ψυχικὴν σωτηρίαν ἀνηκούσης, δοκεῖ σοι πρὸς τὸ ἀποφῆνασθαι, αὐταρκες, οἴχεται σοι πρὸς τὸ μηδὲν ἢ προκομισθεῖσα μαρτυρία, καὶ ὡς ἀράχνης ἰσθῆς τὸ ῥήτῃν αὐτοῦ διασκεδάζεται. Ὁφείλες καὶ σὺ ἀναγῶναι, τίσι μηχαναῖς, καὶ πῶς, καὶ ὑπὸ τίνων συρράφεις ὁ προκομισθεὶς οὗτος κανὼν, πρῶτον μὲν ἀντιλέγοντας ἔσχε τοὺς πρέσβεις τοῦ πάππα, εἶτα τοὺς ἀνατολικοὺς ἐπισκόπους οὐ πάντας συμφορομένους, καὶ τὸν πάππαν αὐτὸν σφοδρῶς ἀποδοκιμάζοντα. Ἐξακόσιοι τριάκοντα Πατέρες ἦσαν τῆς συνόδου. Οἱ δὲ τῷ κανόνι αὐθαίρετως ὑπογράψαι δοκούντες οὐ πολλῶ πλείου· εἰσι τῶν διακοσίων. Πῶς οὗτος; κινῶν τῆ; τετάρτης ἀνεῖθ συνόδου; Ἐγὼ δὲ σοι τοὺς παραχθέντας ὑπὸ σοῦ μάρτυρας προβαλλόμενος ἀποδείξω σαφέστατα, κοινήν καὶ σύμφωνον ὁμολογίαν τῶν ἑξακοσίων τριάκοντα Πατέρων, καὶ διὰ τοῦτο τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας φρόνημα γενέσθαι καὶ κήρυγμα, μόνον τὸν πάππαν διάδογον, καὶ τοῦτο οὐ παρὰ τῶν Πατέρων, οὐ παρὰ

Γράφουσα τοίνυν ἡ ἅγια τετάρτη σύνοδος πρὸς Λέοντα τὸν πάππαν, καὶ τὴν ἄναφορὰν ποιουμένη τῶν ἐνθάσμων; πεπραγμένων περὶ τὸ δόγμα τῆς πίστεως, φησὶ περὶ Διοσκόρου· «Καὶ τοὺς μὲν τὰ ποιμένων φρονούντας ἀπέτεμε, τοὺς δὲ λύκου; ἀποδεδαιγμένους τοῖς προβάτοις ἐπίστευσε· καὶ πρὸς τοῦτοις ἅπασιν εἶπεν καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ τῆς ἀμπέλου τὴν φυλακὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιτετραμμένου τὴν μανίαν ἐξέτεινε, λέγομεν δὲ τῆς σῆς ἐσιότητος, καὶ ἀκοινωνησίαν κατὰ τοῦ τῶ σώμα τῆς Ἐκκλησίας ἐνοῦν σπουδάσαντος ἐμελέτησεν.»

Σὺ μὲν οὖν, Νεῖλε, τὸν πάππαν λέγεις εἰληφέναι τὸ πρωτεῖον οὐ παρὰ τοῦ Πέτρου, ἀλλὰ παρὰ τῶν μακαρίων Πατέρων, καὶ τῶν εὐσεβῶν βασιλέων· ἡ δὲ ἅγια σύνοδος τὸν πάππαν ἐπιτετράφθαι φησὶ τὴν φυλακὴν τῆς ἀμπέλου παρὰ τοῦ Σωτῆρος.

Σὺ λέγεις, τὸν πάππαν εἶναι τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον παρὰ τοῦ Πέτρου καὶ πρῶτον τῶν ἐπισκόπων παρὰ τῶν Πατέρων καὶ βασιλέων. Ἡ δὲ ἅγια σύνοδος τῷ μακαριωτάτῃ τῆς Ῥωμαίων ἀρχιεπισκόπῃ Λέοντι ἐπιστέλλουσα, τὸν αὐτὸν καὶ Ῥώμης οἶδεν ἐπίσκοπον, καὶ ἀμπελοφυγὸν διὰ Πέτρου παρὰ τοῦ Σωτῆρος καταστάνα.

Σὺ λέγεις, ὅτι πρῶτος ὁ πάππας κατὰ τὸν ψευδώνυμον ἐκεῖνον κανόνα, διὰ τὸ εἶναι τὴν Ῥώμην τῶν πόλεων βασιλεύουσαν. Ἡ δὲ ἅγια σύνοδος διὰ τὴν ἐπιτροπὴν τῆς ἀμπέλου προσαγορεύει ἐν τῇ ἐπιστολῇ τὸν πάππαν καὶ κορυφὴν καὶ κεφαλὴν τῶν μελῶν ἡγεμονεύουσαν. Ὡστε τοῦ μὲν κανόνος ἀκύρου ὄντος, ὡς ψευδολογία; καὶ καινοτομίας μεστοῦ, καὶ μηδὲ πρὸς τὰς ὁπωσούν δεήσεις τῆς συνόδου ἐπι-

A ab apostolis, sed a Patribus habere primatum, eo quod Roma sit regina urbium. »

CONFUTATIO.

Si proferre canones spurios et supposititios et omnino improbatos, satis tibi videtur, egregie vir, ad ferendam sententiam in re tam gravi et spectante ad salutem animarum, testimonium quod attulisti evanuit, dictumque tuum instar telæ aranearum dissipatum est. Debebas tu quoque legere, quibus machinis, qua arte et a quibus canon a te prolatus consutus est: primo quidem contradicentibus papæ legatis, deinde Orientalibus episcopis non consentientibus universis, et papa ipso vehementer illum improbante. Sexcenti et triginta Patres erant synodi; qui vero sponte subscripsisse videntur non multi supra ducentos numerantur. Quomodo ergo quartæ synodi sit iste canon? Ego vero per testes a te prolatos probabo apertissime, communem et unanimum confessionem sexcentorum triginta Patrum, ac proinde totius Orientalis Ecclesiæ sensum et dogma fuisse, solum papam tanquam Petri successorem habere potestatem œcumenicam, non a Patribus, non ab imperatoribus, sed ab ipso Christo. ἔχειν τὴν οἰκουμένην ἐξουσίαν ὡς τοῦ Πέτρου βασιλέων, ἀλλὰ παρ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ.

Scribens ad Leonem papam sancta synodus quarta de iis quæ circa dogma fidei legitime gestæ erant, subjungit de Dioscoro: «Et eos quidem qui pastorum propria sapiebant, præcidit; eos vero qui se lupos ostenderant, ovibus præfecit; et ad hæc omnia etiam in ipsum, cui vineæ custodia demandata est a Salvatore, furorem extendit, videlicet contra Tuam Sanctitatem, et excommunicationem tulit in eum qui studuit unire corpus Ecclesiæ.»

Tu papam dicis non a Petro, sed a sanctis Patribus et piis imperatoribus habuisse primatum; sancta vero synodus demandatam ait papæ vineæ custodiam a Salvatore.

Tu papam dicis esse episcopum Romæ a Petro, sed primum episcoporum a Patribus et imperatoribus: sancta vero synodus scribere se ait Leoni beatissimo Romæ archiepiscopo, eundemque novit Romæ episcopum, et per Petrum vineæ custodem a Salvatore.

Tu juxta pseudocanonis sensum asseris papæ primatum ex eo esse quod Roma sit regina urbium. At sancta synodus in epistola vocat papam verticem et caput membrorum duceum propter custodiam vineæ. Itaque cum canon irritus sit, utpote falsitatis et novitatis plenus, nec etiam adnitentibus utcumque synodi Patribus a papa approbatus; imo vero rejectus atque damnatus· cui-

stola vero puram et sinceram universi sacri concilii detegat mentem, cur tu, posthabitis manifestis et claris, e spuria doctrina infers quæ libet? καλυπτούσης τὴν ἔννοιαν· πῶς σὺ τὰ δῆλα εἰσας καὶ σοι δοκεῖ;

Nam si sancta synodus ita sentiebat, nimirum papæ primatum esse a Patribus; cur ipsa, quæ Patribus constabat et œcumenica erat (qua certe conditio carebant illi qui per te detulerunt papæ primatum, cum papa etiam ante Nicænam primam synodum haberit semper primatum, ut ipsa prima synodus fatetur sexto suo canone): cur, inquam, sua utens auctoritate Constantinopolitanum non honoravit, sicut antiquiores per te papam, sed rogabat papam ut ejus canonem approbaret? Et tu quidem dicis primatum papæ pendere a Patribus; sancta vero synodus per epistolam clamat, honorem Constantinopolitani pendere ab auctoritate papæ. Itaque ordinem subvertis, tuoque de primatu papæ tractatui sophisticum fundamentum jacies, ex quo multa, et magna sequantur absurda; et sanctos Patres calumniaris, quod canonem ediderint asserentem a Patribus concessum senioris Romæ sedi primatum. Si enim hoc esset, secum ipsi pugnarent, sed quia impossibile hoc est omnino, aut canon falsus est, aut epistola: sed epistolam non esse falsam indicat consensus synodi, quæ canonem suscepisset si approbatus a papa fuisset; canonem vero non esse ratum declarat dissensio. Deprehenderis igitur falso canone fultus invalidum jecisse structuræ tuæ fundamentum.

ei παρὰ τοῦ πάππα ἐκυροῦτο· ἡ ἀσυμφωνία δὲ τὸ Καὶ ἐάλως τῆ σὴ οἰκοδ. μία σαθρὸν καταβαλόμενος

Neque dicas, demandatam esse vineam custodiam a Salvatore, commune quid esse episcopis juxta Pauli dictum in Actis: *Attendite vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopus*. Nam sancta synodus, ubi in epistola narrasset multa perperam a Dioscuro facta, quod deposito Flaviano S. mem. episcopo, præcisisque iis qui recte sentiebant, lupos præposuisset ovibus: ubi hæc de cæteris episcopis dixisset, intulit que spectant ad papam: nec illum nominatim exprimit, sed circumscriptioe usa ait: « Et ad hæc omnia in ipsum etiam, cui demandata est a Salvatore custodia vineæ, furorem extendit. » Et circumscribendo amplificat, expressiusque designat audaciam Dioscouri, et obstupescit facinus. Itaque quod distinctionis ergo dictum est, non potest esse commune episcopis, quos providentia communi ponit Spiritus sanctus; at vero papa sanctæ synodi testimonio, custos universalis Ecclesiæ positus est speciali Christi lege.

προνοία τίθησιν ἐπισκόπους τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον· ὁ Χριστοῦ νομοθεσίας φύλαξ ἐτέθη τῆς οἰκουμένης.

Alioquin deposito etiam Flaviano idem flagitium admisisse videretur Dioscorus: nunc vero sancta

κυρωθέντο: παρὰ τοῦ πάππα, μᾶλλον δὲ ἀποβληθέντος τε καὶ ἀποσκορακισθέντος· τῆς ἐπιστολῆς δὲ εἰλικρινῆ καὶ καθαρὰν ὄλης τῆς ἁγίας συνόδου ἀποπροφανῆ, ἐκ διδασκαλίας σκοτιοῦ ἐπιφέρει; ἃ

Εἰ δὲ ὄλω; ἐφρόνει ἡ ἁγία σύνοδος παρὰ τῶν Πατέρων εἶναι τὸ πρωτεῖον τοῦ πάππα, διατὶ μὴ Πατέρες καὶ αὐτοὶ ὄντες, καὶ οἰκουμένην σύνεδον συγκροτοῦντες; (ὅπερ οὐκ εἶχον οἱ τιμψαντες κατὰ σὲ τῷ πρωτείῳ τὸν πάππαν, ὃς καὶ πρὸ τῆς ἐν Νικαίᾳ πρώτης συνόδου πάντοτε ἔσχε τὰ πρωτεία, ὡς φησιν αὐτὴ ἡ πρώτη σύνοδος ἐν τῷ ς' αὐτῆς κανόνι)· διατὶ μὴ τῆ οἰκεῖα ἐξουσία χρησάμενοι τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ αὐτοὶ ἐτίμησαν, ὡς περ οἱ πάλοι κατὰ σὲ τὸν Ῥώμη, ἀλλ' ἐδέετο τοῦ πάππα κυρωθῆναι αὐτοῖς; τὸν κανόνα; Σὺ μὲν οὖν, Νεῖλε, φη; ἡρτήσθαι τὸ πρωτεῖον τοῦ πάππα τῆς αὐθεντίας τῶν Πατέρων· ἡ δὲ ἁγία σύνοδος διὰ τῆς ἐπιστολῆς; βοᾷ, ὅτι τὰ πρὸςθεῖα Κωνσταντινουπόλεως ἡρτηται τῆς ἐξουσίας τοῦ πάππα· ὡςτε ἀνατρέπει τὴν τάξιν, καὶ βάσιν καταβάλλεις τῆ σὴ πραγματεία κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάππα σεσορισμένην, καὶ πολλῶν καὶ μεγάλων ἀτοπημάτων ὑπέθεσιν· καὶ καταψεύδῃ τῶν ἁγίων Πατέρων, ὡς κανόνα ἐξενεγκόντων διαγορευόντα, παρὰ τῶν Πατέρων ἀποδεδοῦσθαι τὰ πρὸςθεῖα τῷ θρόνῳ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης. Εἰ γὰρ τοῦτο ἦν, ἑαυτοῖς ἂν ἐμάχοντο. Εἰ δὲ ἀδύνατον τοῦτο, ἀνάγκη ἡ νόθον εἶναι τὸν κανόνα, ἢ ψευδῆ τὴν ἐπιστολὴν· ἀλλὰ μὴν τῆς ἐπιστολῆς τὸ αὐθεντικὸν συμμαρτυρεῖ ἡ κοινὴ ψῆφος τῆς συνόδου, ἧτις ἐδέξατο ἂν τὸν κανόνα, ἐννοουμένον τοῦ κανόνος· οὐ γνήσιος; ἄρα ὁ κανὼν θεμέλιον.

Καὶ μὴ λέγε, τὸ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιτετραπῆαι τὴν φυλακὴν τῆς ἀμπέλου κοινὴν εἶναι τοῖς ἐπισκόποις κατὰ τὸ βῆτον τοῦ Παύλου ἐν ταῖς Πράξεσιν· Προσέχετε ἑαυτοῖς, καὶ παντὶ τῷ ποιμνίῳ, ἐν ᾧ ἡμᾶς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἔθετο ἐπισκόπους. Ἡ γὰρ ἁγία σύνοδος ἐν τῇ ἐπιστολῇ διηγησαμένη περὶ Διοσκόρου, ὅτι πολλὰ εἰργάσατο δεῖναι, τὸν ἐν ἁγίοις Φλαβιανὸν τὸν Κωνσταντινουπόλεως καθελών, καὶ Εὐσέβιον τὸν ἐπίσκοπον, καὶ ζοῖς ὀρθὰ φρονοῦντας ἀπέταμε, τοῦς δὲ λύκους τοῖς προβάτοις ἐπέστησεν· ταῦτα περὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων εἰποῦσα, ἐπιφέρει τὰ περὶ τὸν πάππαν· καὶ οὐκ ὀνομαστὶ τοῦτον προφέρει, ἀλλ' ὑπογραφήν χρησαμένη· « Καὶ πρὸς τοῦτοις ἄπασιν, φησὶν, ἔτι καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ τῆς ἀμπέλου τὴν φυλακὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιτετραμμένον τὴν μανίαν ἐξέτεινεν. » Καὶ ἐκαύξει διὰ τῆς ὑπογραφῆς ἐμφατικώτερον τὴν τόλμαν τοῦ Διοσκόρου, καὶ ἐκπληττεται τὸ ἀνοσιόβηγμα. Οὕτω δὲ τὸ πρὸς ἀντιδιαστολὴν βῆθὲν οὐ δύναται κοινὸν εἶναι τοῖς ἐπισκόποις, οὐς κοινῇ ὁ πάππας κατὰ τὴν ἁγίαν σύνοδον ἐξ ἰδικῆς τῆ Ἐκκλησίας.

Ἡ γὰρ ἂν καὶ ὅτε Φλαβιανὸν καθεῖλε Διοσκóρος, τὸ αὐτὸ πλημμελήσας ἐφαίνετο· νῦν δὲ ἡ ἁγία

σύνδος τὸ μὲν κατὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισκόπων ἐγγεῖρημα τυραννίδος εἶναι ψήφους φησί, τὸ δὲ κατὰ τοῦ πάππα φοβερὸν τόλμα παρανομίαν εἶναι κατὰ τῆς θεσμοθεσίας τοῦ Σωτῆρος βοᾷ. Εἰ γοῦν καὶ τὸ μικρὸν παραβῆναι τῆς ἀληθείας κατὰ τὴν ἀρχὴν γίνεται πῶς μωριοπλάσιον, ἢ τοσαύτη τῆς ἀληθείας παρατροπή κατ' αὐτὴν σου τὴν ἀρχὴν, ὦ Νεῖλε, πόσων ἔσται βίβλα παραλογισμῶν, πόσων καταβολὴ σφισμάτων; Καὶ ὅθι ἐπιφέρεις.

ΝΕΙΛΟΣ.

« Ἀνάγνωθι καὶ Νεαρὰν ρλα' Ἰουστινιανοῦ, ἐν εἰδῆς τὴν ἀλήθειαν· Θεσπιζόμεν, φησί, κατὰ τοὺς τῶν ἁγίων συνόδων ὄρους, τὸν ἀγιώτατον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐπίσκοπον πρῶτον εἶναι πάντων τῶν ἱερέων. Ἀκούεις; Ἐν τῷ πρῶτον εἶναι τὸν πάππιν ὄρος ἐστὶ, φησί, τῶν συνόδων. Εἰ δὲ ὄρος τῶν συνόδων, πῶς παρὰ τοῦ Πέτρου τὸ πρωτεῖον εἴληφεν ὁ πάππας; »

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ.

Ὅσπερ τὸ παρὰ τῶν μακαρίων Πατέρων εἶναι τοῦ πάππα τὸ πρωτεῖον ἀποδείξει ἀπροθέμενος οὐκ ἀπέδειξες. οὕτω καὶ παρὰ θεσπισματος βασιλικῆς αὐτὸ τοῦτο τὸ πρωτεῖον κατασκευάσαι βουλόμενος οὐδὲν συμπραίνεις, μᾶλλον δὲ δύο καὶ μεγάλα ἁμαρτάνεις· ἓν μὲν, ὅτι ὁμωνύμῳ χρώμενος φωνῆ, ὦ; ἀπλῆς οὐσης ἐπιφέρεις τὸ συμπέρασμα· ἕτερον δὲ, ὅτι προκομίζων τὴν Ἰουστινιανοῦ Νεαρὰν, ἐν ὅπερ ἐφης ἀνωτέρω, τὸ πολλοῖς ὕστερον χρόνους δεδίσθαι τὴν ἀρχὴν τῷ πάππῳ διδάξης, ἀσύστατα καὶ κακντρεχῆ καὶ ἀνάρμοστα λέγεις. Ἐγραψεν ὁ ἀοιδίμος Κύριλλος ἐπιστέλλων Ἰωάννη τῷ Ἀντιοχειαίᾳ ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ· « Κατ' οὐδένα τρόπον σαλεύεσθαι πρὸς τινῶν ἀν:χόμεθα τὴν ὀρισθεῖσαν πίστιν, ἥτοι τὸ τῆς πίστεως σύμβολον, παρὰ τῶν ἁγίων ἡμῶν Πατέρων τῶν ἐν Νικαίᾳ συναλθόντων κατὰ καιροὺς μεμνημένος τοῦ λέγοντος· *Μὴ μεταίρῃς ὄρια αἰώνια, ἃ ἔθετο οἱ πατέρες σου.* Καὶ τὴν πίστιν καὶ τὸ σύμβολον τῆς πίστεως καλεῖ ὁ θεὸς Πατὴρ ὄρια αἰώνια, εἴθουν ὄρους αἰώνιους. Συλλογίσθησθε οὖν, ὦ Νεῖλε, ὁ βουλόμενος οὕτως πως· Ὅρος ἐστὶ τῶν ἁγίων Πατέρων εἶναι τὸν Ἰῆν τῷ Πατρὶ ὁμοούσιον· καὶ ὄρος ἐστὶ τῶν ἁγίων Πατέρων, πάντων τῶν ἱερέων εἶναι πρῶτον τὸν πάππιν. Ἀλλὰ μὴν κατὰ σὲ μὴ ἔχοντι τὸ πρωτεῖον τῷ πάππῳ δεδώκασιν οἱ Πατέρες· ἄρα καὶ τῷ Ἰῆϊ μὴ ἔχοντι τὸ ὁμοούσιον δεδώκασιν οἱ Πατέρες. Ὅρα, οἷα φιλοσοφεῖς διὰ τὴν ὁμωνυμίαν τῆς λέξεως; Ὅρος, ὦ θαυμάσιε, ἐν ταῖς ἱεραῖς συνόδοις οὐ μόνον τὴν πρόσφατον νομοθεσίαν καὶ πρὸς εὐταξίαν συντείνουσιν ἄγιοι, ἀλλὰ πολλῶν μᾶλλον τὴν σαφήνειαν καὶ ἀνάπτυξιν τῶν πρὸς τὰ καιριώτατα τῆς πίστεως συμβαλλομένων. Καὶ τοῦτο ἄνω καὶ κάτω ἴδοις ἂν ἐν τοῖς Πρακτικῶν τῶν συνόδων. Ὑσσης οὖν τῆς φωνῆς ὁμωνύμου, καὶ σημαίνουσης πολλῶν μᾶλλον τὰ ἀρχαῖα καὶ θεοπαράδοτα ἢ τὰ

² Prov. xii, 28.

(1) Conc. Ephes. iii, cap. 34.

A synodus, quæ ille in alios scelera edidit, decretis tyrannidis vocat: ingens vero crimen contra papam, esse parricidium clamat contra sanctionem Christi. Si ergo v. l. minimum principio aberrare a veritate, crescit deinde in immensum: tantum initio a veritate declinasse quot paralogismorum radix erit, quot fundamentum sophismatum? Itaque inferens.

βίβλα παραλογισμῶν, πόσων καταβολὴ σφισμάτων;

NILUS. (Cap. II.)

« Legito et Novellam Justiniani 131, ut veritatem addiscas. Statuimus, inquit, juxta constitutiones sanctarum synodorum, sanctissimum senioris Romæ episcopum esse primum omnium sacerdotum. Audis? Ut sit primus papa, statutum est, inquit, synodorum. Si ergo statutum, seu decretum est synodorum, quomodo papa primatum habet a Petro? »

CONFUTATIO.

Sicut a sanctis Patribus primatum papæ probare volens non probasti, ita e sanctione imperatoria conatus illum ostendere, nihil concludis, sed potius duo peccas, et magna. Primum quidem quia, posita voce æquivoca, concludis (trahendo illam ad unum significatum; deinde prolata Justiniani Novella, ad probandum quod dixisti, nimirum multis post temporibus datum fuisse primatum papæ, non coherentia, non convenientia, non congruentia dicitis. Scribebat beatus Cyrillus ad Joannem Antiochenum: « Nullo modo patimur a quibusdam convelli definitam fidem, sive fidei symbolum a sanctis nostris Patribus qui olim Nicææ convenerunt (1), memores ejus qui dixit: *Ne transferas terminos antiquos, quos posuerunt patres tui.* » Ubi sanctus Pater nomine *terminorum antiquorum* appellat fidem et fidei symbolum. Arguat ergo per te hoc pacto qui vult. Decretum est sanctorum Patrum, Filium esse consubstantialiæ Patri; est etiam decretum sanctorum Patrum papam esse omnium sacerdotum primum: sed per te Patres primatum dederunt papæ non habenti illum; ergo et Filio non habenti consubstantialitatem dederunt Patres. Vides quæ tua sit argumentatio propter æquivocam vocem? Vox ista apud sanctas synodos non solum significat novam constitutionem de re aliqua spectante ad mores, sed multo magis explanationem declarationemque eorum quæ ad summam fidei pertinent; idque passim videre est in Actis synodorum. Cum ergo æquivoca sit, et frequentius usurpetur ad signandum antiqua et divinitus tradita, quam recentia et ea quæ juris humani sunt, cur tu decretum Patrum de primatu papæ trahis ad imbecilliolem significatum, et nudam assumens vocem, detorques lectorem ad alteram partem? Secundum decreta Patrum primus est papa, inquit

Justinianus, qui in illa Novella suscipit sanctarum quatuor synodorum decreta ut sanctam Scripturam. Atqui et Cyrillus in tertia synodo, ut planum fiet, et quartæ synodi Patres fatentur papam esse Ecclesiæ judicem, et custodem vineæ a Salvatore constitutum. Ergo decretum eorum de papa non habet vim novæ constitutionis, sed dogmatis ad fidem spectantis explicationem et dilucidationem. Secundum quod peccas, est, quod ad probandum primatum papæ non esse ab initio statutis imperatoris firmatum, confugisti ad Justinianum, contentiosa sane malignitate. Certe enim tuus Photius, princeps et antesignanus schismatis, ad Aurelianium hoc referebat; nec adeo sordidus erat papæ aestimator. Alii vero ex iis qui tecum sentiunt tribuunt hoc Constantino Magno; veritatem quidem offuscantes omnes, sed maxime omnium tu, qui cum synodica legisses, procul dubio vidisti etiam imperatorum epistolas tertie synodo præfixas, in quibus mirum in modum elucet imperatorum reverentia erga sedem Petri: ut futile omnino sit quod ais, primum ex imperatoribus Justinianum sanxisse primatum papæ. Dicimus ergo, sanctos Patres per sua decreta nequaquam dedisse, sed testatum reddidisse primatum papæ; et pios imperatores, præsertim Justinianum, non fundasse, sed fideliter enarrasse primatum papæ. βασιλέων αιδώς και εύλάβεια περί τόν θρόνον τοῦ βασιλευσίου τὸν Ἰουστινιανὸν θεσπίσαι τὸ πρωτεῖον τοῦ πάππα. Καὶ τοὺς Πατέρας οὖν φαμέν τοῖς οἰκειοῖς ὅροις οὐ δεδοκέναι, ἀλλὰ δεδηλωκέναι τὸ πρωτεῖον τοῦ πάππα· καὶ τοὺς εὐσεβεῖς τῶν βασιλέων, μάλιστα δὲ τὸν Ἰουστινιανὸν, οὐ προτετιμηκέναι, ἀλλὰ μεμαρτυρηκέναι τὸ πρωτεῖον τοῦ πάππα.

NILUS (Cap. III).

Quid ergo? Non est ullo modo papa successor Petri? Est ille quidem, sed ut episcopus; quod episcopus etiam quisque habet eorum qui ab illo consecrati sunt. Nam et quilibet hierarcha, quod attinet ad hoc, illius apostoli successor est a quo per successionem habuit sacerdotium. Qua ratione multos habet Petrus et reliqui apostoli successores; qui vero ad alia, nequaquam. Petrus enim et apostolus est et apostolorum princeps; at papa nec apostolus est, nec apostolorum corymbæus.

Petrus magister est orbis terrarum, papa episcopus Romæ.

Petrus ordinavit episcopum Antiochiæ talem, et Alexandriæ talem, et alibi alium: Romano episcopo non licet hæc facere.

Petrus episcopum Romanum designat, papa non designat alium papam.

Petro simpliciter dictum est: *Quodcumque solveris, aut ligaveris, erit ligatum aut solutum in cælis.* Dum vero ille gratiam transfunderet in episcopum Romanum, non absoluto sermone est usus, sed Ligabis, inquit, quod ligari oportet, et solves quod decet.

Petrus quæ dixit sunt voces Spiritus sancti:

πρόσφατα καὶ ἀνθρώπινα, διὰ τὴν σὺ τὸν ὄρον τῶν Πατέρων περὶ τοῦ πρωτείου τοῦ πάππα καθέλκεις ἐπὶ τὸ ἀσθενέστερον τῶν σηματομένων, καὶ ψιλλῇ τῇ φωνῇ χρώμενος ἐκ τῶν δύο συναρπάξεις εἰς ὑάτερον τὴν διάνοιν; Κατὰ τοὺς ὄρους τῶν Πατέρων πρῶτος ὁ πάππας, φησὶν Ἰουστινιανός, ὁ κατὰ τὴν Νεαρὴν ἐκείνην τὰ δόγματα τῶν ἁγίων τεσσάρων συνόδων ὡς θεῖαν γραφὴν ἀποδεχόμενος· ἀλλὴ μὴν καὶ Κύριλλος ἐν τῇ τρίτῃ ὡς εἰρήσεται κατωτέρω, καὶ οἱ Πατέρες τῆς τετάρτης συνόδου τὸν πάππαν ὁμολογοῦσι κριτὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ φύλακα τῆς ἀμπέλου παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Ὁ τοίνυν ὄρος αὐτῶν περὶ τοῦ πάππα οὐκ ἔχει προσφάτου νομοθεσίας δύναιμι, ἀλλὰ δόγματος εἰς πίστιν ἀνήκοντος ἀνάπτυσιν καὶ σαφήνεια. Δεύτερον ἀμαρτάνεις, ὅτι τὸ πρωτεῖον τοῦ πάππα μὴ ἀπ' ἀρχῆς ὃν δεῖξαι βουλόμενος θεσπίσασιν βασιλικῶς κυρωθῆν, κατέφυγες ἐπὶ Ἰουστινιανόν, κακοῖθω; μάλα καὶ φιλονεικῶς. Καίτοι καὶ ὁ σὸς Φώτιος, ὁ τοῦ σχίσματος πρωτοστάτης, ἐπὶ Αὐρηλιανὸν τοῦτο ἀνέφερε, καὶ τοσούτον γλίσχρος οὐκ ἦν πρὸς τὸν πάππαν. Ἐτερος δὲ τῶν σοὶ ἐμοφρόνων Κωνσταντίνῳ τῷ Μεγάλῳ τοῦτο ἀποδίδοσιν, πάντες μὲν τὴν ἀλήθειαν ὑποσπάζοντες· πάντων δὲ μάλιστα σὺ, ὅστις τὰ τῶν συνόδων ἀναγνούς, ἐνέτυχες πάντως καὶ ταῖς προηγουμέναις τῆς τρίτης συνόδου βασιλέων ἐπιστολαῖς, ἐν αἷς λάμπει μάλιστα ἡ τῶν Πέτρου· ὥστε λῆρος ἀντικρὺς ὁ λέγεις, πρῶτον ἐν

C

ΝΕΙΛΟΣ.

Τί οὖν; οὐκ ἔστιν ὁ πάππας τὸ σύνολον τοῦ Πέτρου διάδοχος; Ἔστι μὲν, ἀλλ' ὡς ἐπίσκοπος, ἕπερ καὶ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστος τῶν ὑπ' ἐκείνου χειροτονηθέντων. Καὶ τῶν ἱεραρχῶν δὲ ἕκαστος διάδοχος κατὰ γὰρ τοῦτο ἕκαστος τῶν ἀποστόλων, ὅρ' οὐ κατὰ διαδοχὴν τὴν ἱερωσύνην εἰλήφει. Κατὰ μὲν οὖν τὸν λόγον τοῦτον πολλοὶ καὶ τοῦ Πέτρου καὶ τῶν ἀποστόλων διάδοχοι, κατὰ δὲ τὰ ἴλλα οὐδαμῶς. Πέτρος μὲν γὰρ καὶ ἀπόστολος, καὶ ἀποστόλων ἕξαρχος; ὁ δὲ πάππας οὔτε ἀπόστολος, οὔτε ἀποστόλων κορυφαῖος.

Πέτρος διδάσκαλος πάσης τῆς οἰκουμένης, ὁ δὲ πάππας ἐπίσκοπος Ῥώμης.

Πέτρος ἐν Ἀντιοχείᾳ τὸν δεῖνα χειροτονεῖ, ἐν Ἀλεξανδρείᾳ δὲ ἕτερον, καὶ ἄλλον ἀλλαχοῦ· τῷ δὲ Ῥώμης οὐκ ἐφαίται ταῦτα ποιεῖν.

Πέτρος ἐπίσκοπον Ῥώμης χειροτονεῖ, ὁ δὲ Ῥώμης πάππαν ἕτερον οὐ προβάλλεται.

Πέτρος ἀπλῶς ἤκουσεν, Ὁ λύσεις ἢ δήσεις, ἔσται δεδεμένον ἢ λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς· πρὸς δὲ τὸν Ῥώμης αὐτῆς διαβιβάζων τὴν χεῖρα, οὐχ ἀπλῶς εἰρηκεν· ἀλλὰ, Δήσεις ὁ δεῖ δεθῆναι, καὶ λύσει; μετὰ τοῦ ἄουτος.

Πέτρος; ἀ εἶπε, Πνεύματος ἁγίου φωνα· πῶ

ὁ τοῦτο καὶ τῷ πάπῃ κοινόν; Οὐκ ἄρα κατὰ πάντα ὁ Ῥώμης τοῦ Πέτρου διάδοχος, ἀλλὰ κατ' ἐκεῖνα μόνον, καθ' ἃ καὶ τῶν ὑπ' ἐκείνου χειροτονηθέντων ἕκαστος.

ANTIPPHEΣΙΣ.

Πολλὰ συμπλέκεις, πολλὰ συμφύρεις, καὶ πολλὰς ἐπισωρεύων διαφορὰς, καθ' ἓν μόνον λέγεις καὶ τοῦτο μερικόν, κοινῶν τὸν Πέτρον καὶ τοὺς διαδόχους. Εἶτα τὸ καριώτατον τῆς ὑποθέσεως καὶ κυριώτατον παραλιπών, συγχύσεως καὶ ἀταξίας ἐμφαλῆν διδάσκαλος. Διάδοχον λέγεις τοῦ Πέτρου τὸν πάπαν καθὼ ἐπίσκοπος, ὡς καὶ ἕκαστος τῶν ὑπ' ἐκείνου χειροτονηθέντων ἐπισκόπων· ἀπόδειξιν δὲ ταύτης σου τῆς θέσεως οὐδεμίαν φέρεις· ἀλλ' ἔοικας τῷ διδασκαλικῶς ἀποφαινομένῳ καὶ νομοθετοῦντι. Ἀντιτάζομεν οὖν ἡμεῖς οὐχὶ τὰ ἡμέτερα, ἀλλὰ τὰ τῆς ἁγίας τετάρτης συνόδου, ἐξ ὧν ἐπέστελλε πρὸς τὸν πάπαν· « Τί γὰρ πίστει πρὸς εὐφροσύνην ἀνώτερον, ἢν αὐτὸς ὡσπερ χρυσὴν σειρήν τῷ προστάγματι τοῦ θεμένου καταγομένην εἰς ἡμᾶς διεφύλαξας, πᾶσι τῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου φωνῆς ἐρμηνεύς καθιστάμενος; Ὅθεν καὶ ἡμεῖς ὡς ἀρχηγῷ σοι τοῦ καλοῦ πρὸς ὠφέλειαν χρησάμενοι, τοῖς τῆς Ἐκκλησίας τέκνοις τὸν κληρὸν τῆς ἀληθείας ἐδείξαμεν. » Ἐν τούτοις ἡ ἁγία σύνοδος καλεῖ τὸν πάπαν τῆς χρυσῆς σειρᾶς πίστει φύλακα, καὶ ἐρμηνεύα τῆς φωνῆς τοῦ Πέτρου, καὶ τὴν πίστιν ἐν τῷ πάπῃ κληρὸν εἶναι τῆς ἀληθείας. Καὶ κατωτέρω περὶ τῆς ἑμμηγύρεως τῶν ἐπισκόπων τῆς ἁγίας αὐτῶν συνόδου γράφουσιν οἱ Πατέρες· « Ὅν σὺ μὲν ὡς κεφαλὴ μελῶν ἡγεμόνευες, ἐν τοῖς; τὴν σὴν τὰξιν ἐπέχουσι τὴν εὐνοίαν ἐπιδεικνύμενος. » Ἐν τούτοις ἡ ἁγία σύνοδος ὁμολογεῖ τὸν πάπαν κεφαλὴν, τοὺς ἄλλους ἐπισκόπους μέλη. Παρῆν δὲ ἐν ἐκείνῃ τῇ συνόδῳ καὶ Ἀνατόλιος Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Μάξιμος Ἀντιοχείας, καὶ Ἰουθενάλιος Ἱεροσολύμων. Καὶ κατωτέρω· « Καὶ πρὸς τοῦτοις ἄπασιν εἶπεν καὶ κατ' αὐτοῦ τοῦ τῆς ἀμπέλου τὴν φυλακὴν παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιτετραμμένου τὴν μανίαν ἐξέτεινε, λέγομεν δὲ τῆς σὴς ὁσιότητος. » Ἐν τούτοις ἡ ἁγία σύνοδος ἀμπελον εὐαγγελικῶς τὴν Ἐκκλησίαν, ἀμπελουργὸν λέγει τὸν πάπαν, παρὰ τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ λαβόντα τὴν ἀμπελουργίαν. Καὶ κατωτέρω· « Πειρασμένοι, ὡς τῆς ἀποστολικῆς παρ' ὑμῖν κρατούσης ἀκτίνας, καὶ ἐπὶ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίαν συνήθως κηδόμενοι πολλὰκις ταύτην ἠπλώσατε, διὰ τὸ ἀφθονον ὑπάρχειν ἡμῖν τὴν τῶν οἰκειῶν ἀγαθῶν πρὸς τοὺς γνησίους μετάδοσιν. » Καὶ κατωτέρω· « Εἰδότες, ὡς πᾶν παρὰ τῶν τέκνων γινόμενον κατόρθωμα εἰς τοὺς οἰκειομένους Πατέρας ἀνατρέχει· παρακαλοῦμεν σοῖνον, τμήσον καὶ ταῖς σαῖς ψήφοις τὴν κρίσιν· καὶ ὡσπερ ἡμεῖς τῇ κεφαλῇ τὴν ἐν τοῖς; καλοῖς συμφωνίαν εἰσηγησάμεθα, οὕτω καὶ ἡ κορυφὴ τοῖς; παισὶν ἀναπληρώσει τὸ πρέπον. »

Ἐν τούτοις ἡ ἁγία σύνοδος ὁμολογεῖ τὴν ἀποστολικὴν ἀκτίνα ἐν τῷ πάπῃ καθιδρυμένην ἀπλωθῆναι πολλὰκις καὶ εἰς Κωνσταντινουπόλιν· καὶ ὅτι ὁ πάπας ἐστὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας; τοιαύτη, ἐξ ἧς

ΠΑΤΡΟΛ. GR. CXLIX.

A quis habere hoc dicat et papam? Non est igitur in omnibus papa successor Petri, sed in iis tantum in quibus successor etiam est quilibet episcoporum a Petro ordinatorum.

CONFUTATIO.

Multa connectis, multa confundis, et multis differentis positum unum tantum esse ais commune Petro et successoribus, idque privatum; et praeteris quod maximum et praestantissimum est in hac materia, sique confusionis et inordinationis magister. Successorem Petri ais papam, ut episcopum, ut quilibet episcoporum a Petro ordinatorum, et hujus tuæ positionis nullum affers testimonium quo probetur; sed magistri auctoritate pronuntias, et statuis more legislatoris. Opponemus ergo nos tibi non nostra, sed voces sanctæ synodi quartæ ex epistola ejus ad papam: « Quid enim ad ferendam lætitiā fide sublimius, quam tu velut auream catenam, præcepto legislatoris deductam ad nos servasti, omnibus beati Petri vocis constitutus interpres? Quapropter et nos tanti boni te duce et auctore usi ad utilitatem, Ecclesiæ filiis hæreditatem veritatis ostendimus. » In his sancta synodus vocat papam aureæ fidei catenæ asservatorem, et Petri vocis interpretem; et fidem ait esse in papa veritatis hæreditatem. Et infra, ubi sermo est de Patribus synodi: « Quibus tu, inquit, dux eras, ut caput membrīs, in iis qui tuas voces gerebant benevolentiam præferens. » In his sancta synodus fatetur papam caput, ceteros episcopos membra. Aderant autem in illa synodo Anatolius Constantinopolitanus, Maximus Antiochenus, et Juvenalis Hierosolymitanus. Et infra: « Et ad hæc omnia insuper et contra ipsum, cui virgæ custodia a Salvatore commissa est, extendit insaniam, id est contra tuam (apostolicam) sanctitatem: » ut Latinus interpres legit. In his sancta synodus Ecclesiam evangelicæ vincam vocat, custodem vincæ papam, et præfecturam hanc esse inquit illi datam a Christo. Et infra: « Plane scientes apostolicum in vobis quidem radium suam sedem habere; sæpe vero ad Constantinopolitanam quoque Ecclesiam more vestro curam gerentes illum sparsisse, eo quod consueveritis bonorum vestrorum participatione vobis conjunctos abunde ditare. » Et infra: « Agnoscentes, omne egregium natorum factum recurrere ad proprios parentes. Rogamus igitur, decreto tuo nostrum honora judicium, et sicut nos capiti consensum præbuimus in re præclara, ita et vertex adimpleat filiis quod decorum est. »

In his sancta synodus fatetur, apostolicum radium esse in papa collocatum et inde sæpe Constantinopolim sese fudisse, et papam esse tale caput Ecclesiæ, ut ex eo pendeat honor et privile-

giorum emanatio in filios. Si ergo papa per sanctam synodum et Petri fidei est hæres, et membrorum Ecclesie caput, et custos vineæ a Salvatore constitutus, et vas apostolici radii, et episcoporum Pater, honores et privilegia largiens, unde tu, Nile, paradoxam sumpsisti assertionem, quod papa sit Petri successor, sicut hierarcha quilibet a Petro ordinatus? Esse igitur papam Petri successorem, fateris et ipse, qua Romæ est episcopus; quod vero tu præteristi commune Petro et papæ, summum et maxime ad rem nostram spectans, est quod quarta synodus docet, et reliqua testantur, ut dicemus, generalia concilia, quæcunque suscipiunt Græci: illud porro est pastoralis auctoritas in oves Christi, quam variis nominibus illa synodus expressit. Tu vero, prætermissis eo, quod unum successionis rationem perficit, numeras quæ minus ad rem faciunt. Nec enim ad vim successionis requiruntur, ut ea omnia successor habeat quæ fuere in antecessore, sed illa in quibus ratio successionis consistit. Exempli gratia: successit in imperio Romano Constantius magno Constantino, non tamen opus est, ut ex successione Constantius et crucis signum in cælo conspexerit, et Byzantium in Constantini urbem crexerit, et œcumenicarum synodorum primam celebrandam curaverit. Et papa similiter succedit Petro ut Romanus episcopus, ut vineæ custos, et caput membrorum dux; sed non ideo necesse est ut papa sit apostolus, aut princeps apostolorum, aut ipse per se semper consecret patriarchas, aut alterum designet papam, aut canonicos libros conscribat; non enim pertinent hæc ad rationem successionis. Cæterum loco apostoli vocatur apostolicus, estque magister universalis ut caput omnium dux, et fidei interpres omnibus, et potestatem habens a Salvatore in Petro ligandi et solvendi omnia, utpote custos vineæ a Salvatore constitutus. Itaque per synodicas voces habemus, papam esse Petri successorem, non tantum qua Romæ est episcopus, sed etiam qua præsul universæ Christi Ecclesie, et custos et caput.

δεσμεῖν καὶ λύειν ἅπαντα, εἶπερ φύλαξ τῆς ἀμπέλου παρὰ τοῦ Χριστοῦ ὡς μόνον ἢ Ῥώμης; ἐπίσκοπός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπάτης; τοῦ Χριστοῦ τῆς Ἐκκλησίας προστάτης, καὶ φύλαξ, καὶ κεφαλὴ.

NILUS (Cap. IV).

Quod autem papa errare non possit in fide, hoc et supra successionem est Petri; ille enim certe lapsus est. Quæro, potestne papa labi in mendacii, avaritiæ, inanis gloriæ crimen, atque in cætera perperam facta; an vero his etiam superior est? Quod si hoc ne dicere quidem fas est, multa enim et ille peccat labente conscientia, cum homo sit, liquet in his peccantem posse etiam in fide naufragium facere. Hoc enim et Paulus Timotheo scribens ait: *Habens fidem et bonam conscientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt*. Ipse etiam conscientie lapsus nonne genus abne-

* 1 Tim. i, 19.

κρηται τὸ τιμᾶν καὶ μεταδιδόναι τοῖς ἄλλοις προνόμια ὡς τέκνοις καὶ παισίν. Εἰ γοῦν ὁ πάπας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς ἀγίας συνόδου καὶ κληρονόμος ἐστὶ τῆς πίστεως τοῦ Πέτρου, καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας κεφαλὴ, καὶ φύλαξ τῆς ἀμπέλου τεταγμένος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος, καὶ τῆς ἀποστολικῆς ἀκτίνος δοχεῖον, πατὴρ τῶν ἐπισκόπων, πρεσβῆτα καὶ τιμὰ; διανέμων· τοῦ σου, Νεῖλε, τὸ παράδοξον τῆς θέσεως, ὅτι διάδοχος τοῦ Πέτρου ὁ πάπας ὡς τῶν ἱεραρχῶν ἕκαστος τῶν ὑπ' ἐκείνου χειροτονηθέντων; Ὅτι μὲν οὖν διάδοχος τοῦ Πέτρου ὁ πάπας, καθὸ Ῥώμης ἐπίσκοπος, συνομολογεῖς καὶ αὐτός· ὁ δὲ σὺ παρέλιπες κοινὸν τῷ Πέτρῳ καὶ τῷ πάπᾳ, καιριώτατον, ἐκεῖνό ἐστιν, ὃ διδίδσκει ἢ τετάρτη συνόδος, καὶ συμμαρτυροῦσιν αἱ λοιπαὶ

ἄγιαi σύνοδοι, ὧς οἱ Γραικοὶ δέχονται, ὡς ἐρῶμεν. Ἔστι δὲ τοῦτο ἡ ποιμαντικὴ ἀθεντία τῶν προβάτων τοῦ Χριστοῦ, ἣν ποικιλοτρόπως διὰ τῶν φωνῶν ἐκεῖνων ἢ συνόδου ἐξηγήσατο. Ἀλλὰ σὺ, τὸ καιρῖον καὶ οὐσιώδες τῇ διαδοχῇ παραδραμῶν, ἀπαριθμεῖς τὰ μὴ καιρῖα καὶ ἥκιστα οὐσιώδη· οὐ γὰρ ἀλακαθὸν εἰς τὸν διαδοχῆς λόγον, πᾶν ὅ ἔσα ἐντὶ τῷ προηγνησμένῳ, ἐνθεωρεῖσθαι κἂν τῷ διαδοχῷ, ἀλλ' ἐκεῖνα ἐν οἷς ὁ λόγος τῆς διαδοχῆς ὡς διέξατο εἰς τὰ Ῥωμαϊκὰ σκηπτρα Κωνσταντίνου τὸν μέγαν Κωνσταντῖνον, ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη τὸν Κωνσταντῖνον τῷ λόγῳ τῆς διαδοχῆς καὶ τοῦ σταυροῦ τὸ σύμβολον φωτοειδῶς ἐν οὐρανῷ ἐωρακέναι, καὶ τὸ Βυζάντιον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐγηγερέναι, καὶ τὴν ἐν συνόδοις οἰκουμεινικαῖς πρώτην συγκληρο-

τηκέναι ὡσαύτως διαδέχεται ὁ πάπας τὸν Πέτρον ὡς ἐπίσκοπος Ῥώμης, ὡς φύλαξ τῆς ἀμπέλου, ὡς κεφαλὴ ἡγεμονεύουσα τῶν μελῶν πάντοτε· ἀλλ' οὐκ ἀνάγκη διὰ τοῦτο καὶ τὸν πᾶπαν εἶναι ἀποστόλου, ἢ κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων, ἢ χειροτονεῖν αὐτοπροσώπως τοὺς πατριάρχας, ἢ πᾶπαν ἕτερον προβάλλειν, ἢ κανονικὰ βιβλία συγγράφειν· ταῦτα γὰρ ἐστὶν ἔξω τοῦ λόγου τῆς διαδοχῆς· ἀλλ' ἀντὶ ἀποστόλου καλεῖται ἀποστολικός, καὶ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, ὡς πάντων ἡγεμονεύουσα κεφαλὴ· καὶ παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐν τῷ Πέτρῳ ἐξουσίαν ἔχων τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ἅπαντα, εἶπερ φύλαξ τῆς ἀμπέλου παρὰ τοῦ Χριστοῦ ὡς μόνον ἢ Ῥώμης; ἐπίσκοπός ἐστιν, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀπάτης; τοῦ Χριστοῦ τῆς Ἐκκλησίας προστάτης, καὶ φύλαξ, καὶ κεφαλὴ.

ΝΕΙΛΟΣ.

Ὅτι δὲ ἀδύνατον τὸν πᾶπαν τῶν ὁρθῶν ἐκπεσεῖν δογμάτων, τοῦτο δὴ καὶ ὑπὲρ τὴν Πέτρου διαδοχῆν· ἐκείνος μὲν γὰρ καὶ προσέκρουσεν. Ἐρωτῶ δὲ καὶ τοῦτο· Ἀδύναται ὁ πάπας ψεύδους, φιλοχρηματίας, κενῆς δόξης, τῶν ἄλλων ἀτοπημάτων ἡττιῶν ὀρθῶν, ἢ καὶ τούτων ἀνώτερος; Εἰ δὲ τοῦτο οὐδὲ λέγειν ἐστὶ, σφάλλεται γὰρ κίκενος πολλὰ περὶ τὴν συνείδησιν, ἀνθρώπος ὢν, δῆλον ὡς περὶ ταῦτα ἀμαρτάνων ἐνδέχεται καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυάγιον ὑποστῆναι· τοῦτο γὰρ καὶ Τιμοθέῳ φησὶν ὁ Παῦλος· Ἐχωρ πιστὴν καὶ ἀγαθὴν συνείδησιν, ἣν τίτεις ἀποσάμενοι περὶ τὴν πίστιν ἐνανθήσατε.

Αὐτὸ δὲ τὸ περὶ τὴν συνειδησιν ἁμαρτάνειν οὐκ εἶδος ἀθείας ἐστὶ; Θεὸν γὰρ, φησὶν ὁ Παῦλος, τοῖς μὲν λόγοις ἐμολογοῦσι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται· πῶς ἔργοις μὲν τὸν πᾶπαν ἐνδέχεται ἀρνεῖσθαι τὸν Θεόν, λόγοις δὲ οὐδαμῶς;

ANTIPPHEIS.

Ἐκ πεπλανημένης ἀρχῆς ἀρξάμενος, ἐδῶ προβαίνων παρεκτρέπη μᾶλλον τῆς ἀληθείας. Ἐν τοῦτοισ σου τοῖς λόγοις τρία σοφίζῃ.

Πρῶτον· Πέπτωκεν ὁ Πέτρος, ἀρα δύναται πεσεῖν καὶ ὁ πᾶπας.

Δεύτερον· Ὁ δυνάμενος περὶ τὴν συνειδησιν σφάλῃσθαι δύναται καὶ περὶ τὴν πίστιν ναυιγῆσαι, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον. Ἄλλὰ μὴν ὁ πᾶπας ἄνθρωπος ὢν οὐ πάντῃ περὶ τὴν συνειδησιν ὑγιής, ἀρα δύναται καὶ περὶ τὴν πίστιν ἀσθενῆσαι.

Τρίτον· Τὸ περὶ τὴν συνειδησιν ἁμαρτάνειν εἶδος ἀθείας ἐστὶ, κατὰ Παῦλον· ἀλλὰ μὴν ἐνδέχεται τὸν πᾶπαν κατὰ τὴν συνειδησιν ἁμαρτεῖν, ἀρα ἔργοις ἀθεῖαν νοσεῖν. Εἰ δὲ ἔργοις δύναται ἀρνεῖσθαι τὸν Θεόν, δύναται καὶ λόγοις· ψευδὸς λοιπὸν, ὡς ἀδύνατον τὸν πᾶπαν τῶν ὀρθῶν ἐκπεσεῖν δογματῶν.

Ἄπαντ' ἄρ' πρὸς ταῦτά σου τὰ σοφίσματα ἡ ἀγία τετάρτη σύνοδος ἐν τῇ πρὸς Λέοντα τὸν πᾶπαν ἐπιστολῇ· πρὸς μὲν τὸ πρῶτον ἐν οἷς λέγει, ὅτι Λέων τὴν πίστιν ὡσπερ χρυσοῦν σειρᾶν καταγομένην διεφύλαξε, πᾶσιν ἐρμηνεύς γενόμενος τῆς φωνῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου, καὶ ὅτι τοῦτον τῆς πίστεως τὴν κληρὸν ἐδειξε τῇ σύνοδος τοῖς τέκνοις τῆς Ἐκκλησίας ἀρχηγῶ τοῦ καλοῦ χρησαμένη τῷ πᾶπᾳ· κέπτωκεν ὁ Πέτρος, ἀλλὰ πρὸς αὐτὸν ὁ Χριστὸς· καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας στηρίζον τὸς ἀδελφούς σου. Εἴπερ ἡ ἀγία σύνοδος ἐκ τῆς φωνῆς τοῦ πᾶπα ἐδειξε τὴν πίστιν τοῖς τέκνοις τῆς Ἐκκλησίας, ἔστιν ἀρα ὁ πᾶπας, κατὰ τὴν ἀγίαν σύνοδον, ἐρμηνεύς τῆς φωνῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου στηρίζοντος τοὺς ἀδελφούς καὶ τὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας. Εἰ δὲ τοῦτο, ὁ πᾶπας ἢ πᾶπας ἐρμηνεύς ἐστὶ καὶ διάδοχος τοῦ Πέτρου, οὐ καθὼ ἐκεῖνος ἄνθρωπινῃ ἀσθενείᾳ πέπτωκεν, ἀλλὰ καθὼ τοὺς ἀδελφούς στηρίζει τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ὀρθῆς πίστεως. Κατὰ δὲ τοῦτο ἀδύνατον πεσεῖν ποτε τὸν Πέτρον, εἴπερ ἀδύνατον ψεύσασθαι τὴν ἀλήθειαν. Ὡστε διττῶς θεωρουμένου τοῦ Πέτρου, καὶ ὡς φιλοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὡς προστάγματι τοῦ Χριστοῦ τοὺς ἀδελφούς στηρίζοντος, καὶ τοῦ πᾶπα διαδεχομένου τὸν Πέτρον, κατὰ τὴν ἀγίαν σύνοδον, τῷ γε δευτέρῳ τούτῳ τρόπῳ, ἀπεσκέδασται σου τὸ σοφίσμα· Πέπτωκε Πέτρος, ἀρα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὴν δέησιν τοῦ μήποτε ἐκλείψαι ἀδύνατον πεσεῖν καὶ τὸν πᾶπαν.

Τὸ δευτέρον σοφίσμα πάσης ἀτοπίας γέμει. Λέγει Τιμοθέῳ ὁ μακάριος Παῦλος, ὅτι ἀπωσάμενοι τινες τὴν ἀγαθὴν συνειδησιν ἐναυάγησαν περὶ τὴν πίστιν· ἀρα καὶ ὁ πᾶπας δυνάμενος ἀπώσασθαι τὴν συνειδησιν, δύναται ναυαγῆσαι καὶ περὶ τὴν πίστιν. Οὐ συνορᾷς, ὡ θαυμάσιε, ὅτι κατὰ τῶν ἐτεροδόξασκα-

• Tit. i 16. • Luc. xxii, 32.

gationis Dei? Deum enim, inquit Paulus, confitentur se nosse, factis autem negant. Quomodo igitur papa factis quidem potest negare Deum, verbis autem minime?

CONFUTATIO.

E fallaci orsus principio, dum progredieris, plus plusque a veritate recedis. Tria hinc sophismata proponis.

Primum: Lapsus est Petrus, ergo labi potest et papa.

Secundum: Qui potest conscientiae lapsu peccare, potest etiam naufragium fidei facere, secundum Pauli dictum. Sed papa, cum homo sit, non est a conscientiae labe immunis, ergo poterit etiam facere naufragium fidei.

Tertium, conscientiae lapsu peccare, genus infidelitatis est juxta Paulum; at papa potest conscientiae lapsu peccare, ergo et laborare hoc infidelitatis genere, nimirum per prava opera. Sed si potest operibus negare Deum, poterit et verbis: falsum igitur est, fieri non posse ut papa erret in fide.

Ad hæc respondet sancta synodus quarta in epistola ad Leonem papam. Ad primum, dum ait: Quod Leo fidem deductam veluti auream catenam servavit, constitutus omnibus interpret vocis beati Petri; quodque hanc fidei hereditatem synodus ostendit Ecclesiae filii, usa boni duce et auctore papa. Lapsus quidem est Petrus, Christus tamen ad ipsum, *Et tu*, inquit, *aliquando conversus confirmas fratres tuos*. Si sancta synodus ex voce papæ ostendit fidem Ecclesiae filiis, papa per sanctam synodum est interpret vocis beati Petri confirmantis fratres et filios Ecclesiae. Ergo papa ut papa interpret est et successor Petri, non ut humana ille fragilitate lapsus est, sed ea ratione qua fratres confirmat per confessionem rectæ fidei. Sed hoc sensu non poterat errare Petrus, quoniam impossibile est Veritatem mentiri. Itaque cum dupliciter Petrus consideretur, ut purus homo, utque mandato Christi fratres confirmans, et papa succedat Petro juxta sanctam synodum, hoc secundo modo, tuum sophisma dilutum est: Lapsus est Petrus, ergo et papa. Sicut enim impossibile est, post mandatum et preces Christi, ut non deficiat fides ejus, labi Petrum, ita etiam impossibile est labi papam.

καὶ ὁ πᾶπας· ὡσπερ γὰρ ἀδύνατον, μετὰ τὸ πρόσταγμα τῆν Πέτρου· πίστιν, πεσεῖν τὸν Πέτρον, οὕτως

Secundum sophisma quanta absurditate scetel! Scribit Paulus Timotheo, multos, repulsa bona conscientia, naufragatos esse in fide. Ergo et papa, cum possit repellere bonam conscientiam, potest et in fide naufragium facere. Nonne vides Apostolum de iis loqui qui volunt peregrinam tradere

doctrinam : quos repulsa prius bona conscientia, A
 naufragari quoque aut in fide, eo quod ambitio
 illos et in hæreses et in blasphemias transversos
 agat? Hi enim pravitate sua et conscientiam et
 fidem repulerunt. At vero de papa sancti Patres
 quartæ synodi aiunt, quod servata per successio-
 nem fide, omnibus exsisterit beati Petri vocis in-
 terpres, quam ut veritatis hæreditatem habebat
 papa; quomodo ad hæc locum habere possit in-
 stantia tua, dum ex propria et humana fragilitate
 inferre vult imbecillitatem divinæ Christi virtutis,
 a quo fidem deduci veluti catenam auream sancti
 Patres aiunt, ut fiat vox Petri, et papam esse inter-
 pretem vocis Petri, et hæredem veritatis? Potest
 papa in privatis suis et humanis actionibus pec-
 care : hoc fragilitatis humanæ est; potest ergo
 etiam errare in fide; hoc est inferre injuriam
 Salvatori. Et claudicat enthymena, quoniam papa
 aliter in antecedente sumitur, aliter in conse-
 quente : in illo, qua homo operans; in hoc, qua
 papa vocis Petri interpres. Ut si dicam, Potest
 Hippocrates labi errore conscientie, potest ergo
 et arte medicinæ : nam in antecedente sumitur ut
 homo, in consequente ut artifex; non debent au-
 tem voces æquivoce sumi.

περι τὴν συνέδησιν, ἄρα καὶ περι τὴν ἱατρικὴν
 τούτῳ δὲ νοεῖται ἢ τεχνίτης· χρῆ δὲ τοὺς ὄρους· μὴ

Huc tendit etiam tertium sophisma tuum, licet
 callidius et obscurius. Genus abnegationis Dei est
 secundum Paulum conscientie lapsu errare; sed
 papa potest conscientie lapsu errare, ergo huius
 generis abnegationis Dei reus esse. Deinde a ma-
 jori ad minus : Genus abnegationis lapsu conscientie
 fit aliquid agendo, sed majus est peccare opere
 quam verbo; ergo qui peccare potest opere, po-
 test et verbo : papa peccare potest opere, ergo et
 verbo; non est igitur impossibile papam errare in
 fide.

Verum, quod tu genus abnegationis Dei vocas,
 commune est cunctis operibus quæ sunt præter
 rationem rectam; at abnegatio Dei per verba est
 infidelitatis actus et speciale peccatum, tantoque
 majus, quanto major fides, quippe ut fundamen-
 tum virtutum. Decipis ergo, vir egregie, duplici
 sophismate : primo quidem, ut diximus, quia con-
 sequentia hæc non valet : Potest errare papa con-
 tra rectam rationem in aliqua sua morali actione,
 ergo et in fide. Ostensum quippe est, falsum id
 esse, eo quod papa aliter se habeat ad morales
 actiones, et aliter ad dogmata fidei. Nam suarum
 ipse actionum est principium, dogmatum vero
 Christi est custos, nempe ut Petri hæres; secundo,
 quia quod majus est, fecisti minus, et quod minus,
 majus. Tu majus esse ais abnegare opere quam
 verbo, quod in re proposita falsum aperte est.
 Abnegat opere fur, abnegat verbo qui Christo re-
 nuntiat; majus ergo furtum quam apostasia?
 Absit. Non ergo qui potest minus abnegando opere,

λέγειν ἐλογμένων λέγει ὁ Ἀπόστολος, ὁδὸς πρότερον
 ἐκπεσόντας τῆς ἀγαθῆς συνέδησεως λέγει καὶ περι
 τὴν πίστιν ναυαγῆσαι, ὅσα δὴ τῇ φιλοτιμίᾳ παρασυ-
 ρέντας ἐπὶ αἰρέσεις καὶ βλασφημίας; Οὗτοι μὲν
 γὰρ τῇ οἰκείᾳ φαιδότητι καὶ τὴν συνέδησιν ἀπό-
 σαυτο καὶ τὴν πίστιν· περι δὲ τοῦ πάπα φασὶν οἱ
 ἄγιοι τῆς τετάρτης συνόδου Πατέρες, ὅτι ἐκ διαδο-
 χῆς φυλάξας τὴν πίστιν κατέστη πᾶσιν ἐρμηνεύς
 τῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου φωνῆς, ἣν ὡς ἀληθείας
 κληρονόμος ὁ πάπας εἶχεν. Ποῦ τοίνυν ἔχει χώραν ἢ σὴ
 ἐνστασις, ἐκ τῆς οἰκίδου ἀνθρωπίνης ἀσθενείας ἐπι-
 φέρουσα ἀσθένειαν καὶ τῆς θείας δυνάμεως τοῦ
 Χριστοῦ, παρ' οὗ φασὶν οἱ ἄγιοι Πατέρες τὴν πί-
 στιν κατάγεισθαι ὡσπερ χρυσὴν σειρᾶν, ὥστε γίνε-
 σθαι φωνὴν τοῦ Πέτρου, καὶ τὸν πάπαν εἶναι τῆς
 φωνῆς τοῦ Πέτρου ἐρμηνέα, καὶ κληρονόμον τῆς
 ἀληθείας; Δύναται περι τὰς οἰκείας καὶ ἀνθρωπί-
 νας πράξεις σφαλῆναι ὁ πάπας· τοῦτο ἀνθρώπινον
 ἐλάττωμα· ἄρα δύναται καὶ περι τὴν πίστιν ἀσθε-
 νῆσαι· τοῦτο ὕβρις, εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστὸν ἀνα-
 τρέχουσα. Καὶ χωλαίνει τὸ ἐνθύμημα, ὅτι ἄλλως
 ἐν τῇ προσλήψει λαμβάνεται ὁ πάπας, ἦγουν ἢ ἀν-
 θρωπος· ἐνεργῶν, καὶ ἄλλως ἐν τῷ συμπεράσματι,
 ἦγουν ἢ πάπας καὶ ἐρμηνεύς τῆς φωνῆς τοῦ Πέ-
 τρου· ὅσον εἰ φαίην, δύναται Ἰπποκράτης σφαλῆναι
 τὴν τέχνην· ἐκεῖ μὲν γὰρ Ἰπποκράτης ἢ ἀνθρωπος, ἐν
 ὁμωνύμῳ λαμβάνεσθαι.

Τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται καὶ τὸ τρίτον σου σόφ-
 σμα, πλὴν πανουργότερως καὶ ἀσαφετέρως. Εἶδος
 ἀρηθοθείας, κατὰ Παῦλον, ἐστὶ τὸ περι τὴν συνέδη-
 σιν ἀμαρτάνειν· ἀλλὰ μὲν ὁ πάπας δύναται περι
 τὴν συνέδησιν ἀμαρτάνειν, ἄρα καὶ τῷ εἶδει τούτῳ
 τῆς ἀρηθοθείας ἐνσῆχος εἶναι. Εἶτα ἐκ τῶν μᾶλλον
 καὶ ἥττον· Ἡ ἀρηθοθεῖα κατὰ τὴν συνέδησιν γίνε-
 ται ἔργοις· μεῖζον δὲ τὸ ἀμαρτάνειν ἔργοις ἢ
 λόγοις· ἄρα ὁ δυνάμενος σφαλῆναι ἔργοις δύναται
 σφαλῆναι καὶ λόγοις· ὁ πάπας δύναται σφαλῆναι
 ἔργοις, ἄρα καὶ λόγοις· καὶ οὐκ ἀδύνατον τὸν πάπαν
 τῶν ὀρθῶν ἐκπεσεῖν δογμάτων.

Ὁ μὲν οὖν σὺ λέγεις εἶδος ἀρηθοθεῖα, τοῦτο
 κοινὸν πᾶσι τοῖς ἔργοις, ἀ μὴ κατὰ τὸν ὀρθὸν γίνε-
 ται λόγον· ἢ δὲ διὰ λόγων ἀρηθοθεῖα ἐνέργεια τῆς
 ἀπιστίας ἐστὶ, καὶ ἰδικὸν ἀμάρτημα, καὶ μεῖζον,
 ὅσα μεῖζον ἢ πίστις, ὡς θεμέλιον τῶν ἀρετῶν.
 Φρεναπατῆ; οὖν, ὡ θαυμάσιε, διπλῶ τῷ σαφίματι·
 D πρῶτον μὲν, ὡς εἰπόντες ἐφοθμεν, ὅτι οὐκ ἐβόηται
 αὐτῇ ἢ ἀκολουθία· Δύναται παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον
 ἐν τινὶ πράξει ἠθικῇ σφαλῆναι ὁ πάπας, ἄρα καὶ
 τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἐκπεσεῖν· ἐλλήλεγκται γὰρ τοῦ
 ψευδῆς ἐκ τοῦ διαφόρου· ἔχειν τὸν πάπαν πρὸς τὴν
 τὰς ἠθικὰς πράξεις καὶ τὰ δόγματα. Τῶν γὰρ ἐπι-
 τοῦ πράξεων αὐτῶς ἐστὶν ἀρχὴ, τῶν δὲ δογμάτων ἐστὶ
 φύλαξ παρὰ Χριστοῦ, ἅτε δὴ κληρονόμος τοῦ Πέ-
 τρου. Δεύτερον, ὅτι τὸ μᾶλλον ἥττον ἐποίησας, καὶ
 τὸ ἥττον μᾶλλον. Λέγεις μεῖζον εἶναι ἀρνεῖσθαι ἔρ-
 γοις ἢ λόγοις, ὃ προφανὲς ψεῦδος ἐν τῷ πᾶρῆντι·
 ὀρνεῖται ἔργοις ὁ κλέπτης, ἀρνεῖται λόγοις ὁ τὸν
 Χριστὸν ἐξομνύμενος· μεῖζον ἄρα ἢ κλοπῆ τῆς
 ἀποστασίας; Ἄπαγε. Ὡστε οὐχ ὅτε ἥττον δυνά-

μενος, τὸ δι' ἔργων πλημμελῆσαι, πλημμελῆσαι καὶ τὸ μείζον, τὸ διὰ λόγων ἀρνήσασθαι τὸν Θεόν. Μᾶλλον δὲ εἰ τὸν λόγον ἐφαρμόσας τῷ πάπῃ, δύναται τὸ ἦρτον ἐκείνος ἢ μετέχει φύσεως ἀνθρωπίνης, οὐ δύναται παντελῶς τὸ μείζον, ἢ κληρονόμος καὶ φύλαξ ἐστὶ τῆς πίστεως τοῦ Πέτρου. Τὸ δὲ δύο περὶ τὸν πάπαν ἓνα ὄντα θεωρεῖσθαι, καὶ αὐτὸς ἂν συνομολογήσας, δύο κατ' ἀρχὰς ἐν τῷ πάπῃ θέμενος, τὸ εἶναι παρὰ τοῦ Πέτρου Ῥώμης ἐπίσκοπον, καὶ τὸ πρῶτον εἶναι τῶν ἄλλων ἐπισκόπων παρὰ τῶν Πατέρων. Ὡς περ οὖν σὺ, παρὰ Φωτίου τὴν διδασκαλίαν λαβὼν, δύο καὶ ἀσύμβλητα ἐν τῷ ἐνὶ πάπῃ ὁμολογεῖς, τὸ μὲν μερικὸν, τὸ δὲ καθόλου · τὸ μὲν κτηθῆν, τὸ δὲ προσκτηθῆν · τὸ μὲν διὰ τὸ κλίμα, τὸ δὲ διὰ τὴν τάξιν · οὕτω καὶ ἡμεῖς τοῖς εὐαγγελικοῖς, καὶ ἀποστολικοῖς, καὶ συνοδικοῖς ἐπόμενοι δόγμασι δύο περὶ τὸν ἓνα θεωρούμεν, τὸ εἶναι τὸν πάπαν καὶ αὐτὸν ἀνθρώπον, τὴν ἡμετέραν ἀσθένειαν περιχειρήμενον, καὶ τὸ εἶναι ἐρμηνεῖα τῆς φωνῆς τοῦ Πέτρου, καὶ κληρονόμον τῆς ἐκείνου πίστεως. Ἐπεὶ δὲ ταῦτα τὰ δύο διάφορα καὶ ἀσύμβλητα, ἐξακολουθεῖ τῶν ὧν ἐπιχειρημάτων ἢ δύναμις, ἐκ ἑατέρου εἰς ἑτέρον μεταπίπτουσα, καὶ ἀπονέμουσα τὸ πτωτικὸν τῆς ἀνθρωπότητος τῷ ἀπτῶτι τῆς ἀξίας · καὶ ὅλως ἀμαρτάνεις κατ' ἐκείνου τὸν κανόνος, ὃν ὁ Φιλόσοφος ἐν τῷ *Περὶ ἔρμηνείας* διδάσκει · Ἔστιν ὁ δεῖνα ἀγαθός, καὶ σκυτεὺς, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο καὶ σκυτεὺς ἀγαθός · τὸ γὰρ εἶναι σκυτεῖα καὶ ἀγαθὸν κατὰ συμβεβηκὸς συμπλέκεται. Σὺ δὲ, Νελλε, οὕτω συλλογίζῃ· Ἔστιν ὁ Ῥώμης ἀνθρώπος ἀμαρτητικός, ἐστὶ καὶ πάπας, ὅρα καὶ ἀμαρτητικός πάπας. Ἀμαρτάνεις οὖν καὶ κατὰ τοῦ φιλοσοφικοῦ κανόνος, καὶ κατὰ τῶν ἁγίων Πατέρων, λέγω δὴ οὐ μόνον τῆς τετάρτης συνόδου ἐν ᾗ λέγει ἐπιστέλλουσα τῷ πάπῃ, καὶ ἐν τῷ προσφωνητικῷ πρὸς Μαρκιανὸν τὸν βασιλέα, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἁγίοις Πατέρας τῆς ἑκτης ἀντιλέγων συνόδου · ἐν μὲν γὰρ τῷ προσφωνητικῷ φησὶν ἢ τετάρτη ἐπενόησε πρῶτον, καὶ τὴν τῆς Ῥωμαίων πρὸς νίκην εὐτρέπισε πρῶτον. »

Ἄτρωτον ἐκ πλάνης λέγει τὸν πάπαν ἢ ἁγία σύνοδος · καὶ αὐτὴ ἑαυτὴν ἐξηγεῖται, κατὰ ποίαν σημασίαν ἐχρήσατο τῇ λέξει, ἄτρωτον, ὡς μὴ τρωθῆναι, ἢ ὡς μὴ δυνάμενον τρωθῆναι. Ἐν γὰρ τῇ πρὸς τὸν πάπαν ἐπιστολῇ φύλακα τῆς πίστεως ἐκείνον προσαγορεύει, καὶ ὅσα ἄλλα εἴρηται. Οὐ δυνατὸν δὲ τὴν ἁγίαν σύνοδον λέοντι τῷ μετὰ τὸν Πέτρον μὲν ἐπισκόπῳ Ῥώμης κατὰ τινὰ ἀποκλήρωσιν ἀπονέμει τὴν προσηγορίαν ταύτην, καὶ τὸ εἶναι ἐρμηνεῖα καὶ κληρονόμον τῆς πίστεως τοῦ Πέτρου, ἀλλ' ἢ ὡς τῆνικαδε πάπα · εἰ δὲ ὡς πάπα, ἕκαστος ὅρα πάπας ἐκ πλάνης ἄτρωτος, καὶ φύλαξ τῆς πίστεως, καὶ τὰ λοιπὰ. Εἰ δὲ ἕκαστος ἄτρωτος ὡς φύλαξ καὶ κληρονόμος, τὸ ἄτρωτος ἐμφαίνει τὸ ἀδύνατον τῆς τρώσεως · ἄλλως γὰρ ἂν ἐνὸς πάπα τρωθέντος ἐπαύετο καὶ ἡ φυλακὴ καὶ ἡ κληρονομία τῆς πίστεως τοῦ Πέτρου. Ποιοῦσι δὲ τοῦτο κατάδηλον οἱ τῆς ἑκτης συνόδου Πατέρες ἐν τῷ προσφωνητικῷ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίνον. Ἐνθα καθαρῶς ἕμματα, καὶ μηδενὸς ὑποβολῆς τὰ περὶ τὸν πάπαν σκοποῦντες, καὶ τὴν, ἄτρωτος, λέξιν ὁλοῦν παραγράφοντες ἔφασαν περὶ

A peccabit et majus verbis Deum negando. Imo si papæ argumentum accommodaveris, potest ille quidem minus utpote natura constans humana, majus autem nullo modo potest qua hæres est et custos fidei Petri. Quod vero in uno papa considerentur duo, tu quoque fateberis qui duo posuisti in papa, quod Romæ sit episcopus a Petro, quodque cæterorum episcoporum sit primus a Patribus. Sicut ergo tu a Photio edoctus, duo et non conferenda lateris in uno papa, unum particulare, alterum universale; unum hæreditate relictum, alterum additum; unum propter clima, alterum propter ordinem: ita nos evangelica, apostolica et synodica sequentes dogmata, consideramus duo in papa, quod sit homo, nostra et ipse circumdatus infirmitate; et sit præterea Petri vocis interpres et illius fidei hæres. Et quoniam duo hæc differunt, utque res diversi generis non conferuntur, cadit tuorum robor argumentorum, quod ex altero transit in alterum, et labilitatem humanitatis tribuit illabilitati dignitatis. Omnino enim tu contra illam regulam peccas, quam tradit Philosophus in libro *De interpretatione*: Est aliquis bonus, est et sutor; non tamen ideo sutor bonus: esse enim bonum et suturem conjuncta sunt per accidens. Tu vero ita arguis: Romanus episcopus est homo erroris capax, est etiam papa episcoporum primus, ergo est papa erroris capax. Atque ita peccas et contra Philosophi regulam, et contra sanctos Patres, non solum quartæ synodi in epistola ad papam, et in Prosphnetico ad Marcianum imperatorem, sed etiam contra sanctos Patres sextæ synodi. Quarta synodus in Prosphnetico sic habet: « Quare Deus insauciabilem errore propugnatorem nobis providit, et Romanæ Ecclesiæ papam præparavit ad victoriam. »

σύνοδος · « Ὅθεν ἄτρωτος ἡμῖν ἐκ πλάνης ὁ Θεὸς νίκην εὐτρέπισε πρῶτον. »

Vocat sancta synodus papam errore insauciabilem, et ipsa sui interpres declarat quo sensu locuta fuerit, non sauciatum, an non sauciabilem vocando papam. Nam in epistola ad papam, fidei custodem appellat illum, et quæcunque alia diximus; fieri vero non potest ut sancta synodus hanc appellationem dederit Leoni papæ, qui quadragesimus sextus fuit a Petro Romæ episcopus, privato quodam jure, sicut etiam esse interpretem et hæredem fidei Petri: sed eo nomine, quia papa ille tunc erat. Quod si dedit ut papæ, quisque ergo papa insauciabilis errore est et fidei custos, etc. Si ergo hæc unicuique papæ conveniunt, insauciabilem synodus dixit, non insauciatum; alioquin uno papa sauciato, cessat et custodia et hæreditas fidei Petri. Planum hoc faciunt sextæ synodi Patres in Prosphnetico ad Constantinum imperatorem quando sincero oculo, et nulla cujusquam suggestionem statum papæ considerantes, et quodammodo vocem *insauciabilis* paraphrasticæ exponentes, de Damaso papa aiebant: « Et Damasus

fidei adamas, cujus solida mens aggressionibus atque conflictibus alienæ a fide opinionis non erat vulnerabilis. »

Quod enim Græce dicunt, vulnus non excipiens, periinde est atque invulnerabilis; quomodo qui Græce loquuntur, dicunt, apparentia et non apparentia, id est apparere non valentia. Et de sacrosancta Eucharistia: Qui comeditur, et non absumitur, id est qui absumi non potest. Quo pacto dicimus etiam solem non tenebrescentem, et tenebras non lacescentes, et in epistola ad Agathonem papam iidem Patres: « Quare et nos tibi ut primo universæ Ecclesiæ antistiti quid sit agendum committimus, stanti super firmam fidei petram. » Hoc unum quippe volunt Patres, papam, quia summæ sedis episcopus est, stare super firmam fidei petram. Si ergo papa hoc habet ut primæ sedis episcopus, certe omnis papa hoc habet. His testem se dat imperator Constantinus Pogonatus in sacro rescripto ad Leonem papam: « Et gloria, inquit, gloriosa facientis Deo, qui fidem apud vos indepravatam conservavit. Quomodo enim id facturus non erat in ea petra, super quam ipse fundavit Ecclesiam; et portis inferi, hoc est hæreticorum, insidiis, nunquam sucebituram prædixit? ex qua tanquam e cælorum convexis effulsit sermo veræ confessionis, et Christi amantium animas illustravit, et orthodoxam fidem quæ refrixerat refocillavit. »

Quibus ex verbis duo habes: primum Romanam sedem propter fundatorem Christum non substerni machinis hæreticorum, quod idem valet ac si diceret, non posse substerni. Posito enim necessario antecedente, necessitatem habet et consequens. Atqui necessarium est Christi prædictionem esse veracem: ergo necessarium quoque ex suppositione est, sedem Petri non esse ab hæresibus domabilem. Quod ratione æquipollentium non est aliud quam impossibile esse papam errare in fide. Alterum est, Romanam sedem esse, de qua imperator ille scribens ad Leonem II, post sextam synodum, « Fidem inquit in ea conservatam esse indepravatam. » Erat autem is Leo undecimus ab Honorio, quem vos hæreticum Monothelitam existisse calumniarunt. Dicis enim:

NILUS (Cap. V).

« Et Honorius episcopus Romanus a rectis dogmatibus aberravit, et a sancta œcumenica sexta synodo damnatus est. »

CONFUTATIO.

Si Honorius fuit hæreticus, quomodo post illum scribebat imperator Constantinus: « Deo gloria, qui fidem in sede Petri conservavit indepravatam? » Neque enim licet ad hoc dicere, imperatorem fuisse locutum de Leone II, tunc temporis pontifice. Nam infert ille, et ait: « Quomodo enim

Δαμάσου τοῦ πάπα · « Καὶ Δάμασος ὁ ἀδάμας τῆς πίστεως, ὁ ταῖς ἑτεροδόξοις προσβολαῖς τε καὶ προσᾶρξάσει τὴν ἀντίτυπον γνώμην οὐ τιτρωσκόμενος. »

Τὸ γὰρ οὐ τιτρωσκόμενος ταυτὸν τῷ μὴ δυνάμενος τρωθῆναι · ὡσπερ φαμέν τὰ φαινόμενα καὶ μὴ φαινόμενα, ἤγουν μὴ δυνάμενα φανῆναι · καὶ ὁ περὶ τῆς θείας λήγεται κοινωνίας, ὁ ἐσθιόμενος καὶ μὴ δαπανώμενος, ἤγουν δαπανᾶσθαι μὴ δυνάμενος · οὕτω φαμέν καὶ τὸν ἥλιον μὴ σκοτιζόμενον, καὶ σκότος μὴ φωτιζόμενον · καὶ ἐν τῇ πύξῃ Ἀγάθωνα τὸν πάππαν ἐπιστολῇ οἱ αὐτοὶ Πατέρες, Ὅθεν, φασὶ, καὶ ἡμεῖς ὡς πρωτοθρόνῳ σοι τῆς οἰκουμένης: Ἐκκλησίας τὸ πρακτέον παρατιθέμεθα, ἐπὶ τὴν στερεὰν πέτραν ἐστῶτι τῆς πίστεως. Τί γὰρ ἄλλο φασὶ διὰ τούτων οἱ Πατέρες, ἢ διὰ τὸ εἶναι τὸν πάππαν πρωτοθρόνον, ἐστάναι καὶ ἐπὶ τὴν στερεὰν πέτραν τῆς πίστεως; Εἰ δ' ἔχει τοῦτο ὁ πάππας ἢ πρωτοθρόνος, καὶ πᾶς ἄρα πάππας. Συμμαρτυρεῖ τοῦτοις καὶ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγιάτος ἐν τῇ ἀντιγράφῳ Σάκρᾳ πρὸς Λέοντα τὸν πάππαν κατὰ τὴν ἡ' τῆς ἑκτῆς συνόδου πρᾶξιν, ἐν οἷς φησιν: « Καὶ δεῖξα τῷ κοινῶντι δεδοξασμένα Θεῷ, τῷ παρ' ὑμῖν πίστιν ἀπαρᾶγγελητον διασωσάντι. Πῶς γὰρ οὐκ ἐμῆλεν, ἐν ἧ πέτρα τὴν Ἐκκλησίαν ἐθεμελίωσε, καὶ πύλαις ἡδὸν ταῖς αἰρετικαῖς ἐνεδρεύουσαι μὴ κατισχυθήσονται προηγόρευσεν; ἐξ ἧς ὡσπερ ἐξ οὐρανίων ἀψίλων τῆς ἀληθοῦς ὁμολογίας ὁ λόγος ἀνέλαμψε, καὶ τὰς ψυχὰς τῶν φιλοχριστῶν ἐφώτισε, καὶ τὴν ὀρθόδοξίαν κατεψυγμένην ἀνεζωπύρησεν. »

Δύο ἔχεις ἐκ τούτων τῶν λέξεων, Νεῖλε, ὅτι τε ὁ Ῥώμης θρόνος διὰ τὸν θεμελιώσαντα Χριστὸν αἰρετικαῖς ἐνεδρεύουσαι οὐ καταδαμάζεται, ὅπερ ταυτὸν ἀντικρὺς ἐστὶ τῷ μὴ δύνασθαι καταδαμασθῆναι· ἀναγκαῖον γὰρ ὄντος τοῦ προηγούμενου, ἀναγκαῖος ἔχει καὶ τὸ ἐπόμενον. Ἄλλὰ μὴ ἀναγκαῖον ἀληθεύειν τὴν προσᾶγρευσιν τοῦ Χριστοῦ· ἀναγκαῖον ἄρα ἐξ ὑποθέσεως καὶ τὸ ἀκατάβλητον εἶναι ταῖς αἰρέσεσι τὸν Πέτρου θρόνον. Τοῦτο δὲ κατὰ τὴν ἀκολουθησιν τῶν προτάσεων ταυτὸν τῷ ἀδύνατον τὸν πάππαν ἐκπεσεῖν τῶν ὀρθῶν δογμάτων. Ἐχεις δὲ καὶ ὅτι ὁ Ῥώμης θρόνος ἐστὶν, ἐν ᾧ φησιν ὁ βασιλεὺς ἐκαῖνος, γράφων τῷ δευτέρῳ Λέοντι μετὰ τὴν ἑκτὴν σύνοδον, ὑπὸ Θεοῦ τὴν πίστιν ἀπαρᾶγγελητον διασωθῆναι. Ἦν δὲ Λέων ὁ δεύτερος ἐνδέκατος πάππας ἀπὸ Ὀνωρίου, ὃν ὑμεῖς ὡς αἰρετικὸν μονοθελήτην συκοφαντεῖτε. Λέγεις γάρ·

ΝΕΙΑΟΣ.

Καὶ Ὀνώριος δὲ, Ῥώμης ἐπίσκοπος ὢν, τῶν ὀρθῶν τε ἐξέβη δογμάτων, καὶ παρὰ τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμένης ἑκτῆς συνόδου ἀποκεκήρυκται.

ΑΝΤΙΠΡΗΞΙΣ.

Εἴπερ Ὀνώριος ἦν αἰρετικὸς, πῶς οὖν μετὰ ταῦτα ἔγραψεν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος: « Δόξα τῷ Θεῷ, τῷ διασωσάντι τὴν πίστιν ἐν τῷ θρόνῳ τῷ Πέτρου ἀπαρᾶγγελητον; » Οὐ γὰρ ἐστὶ πρὸς τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι περὶ τοῦ ὄντος τότε πάππα Λέοντος τοῦ δευτέρου ἔγραψεν ὁ βασιλεὺς· ἐπιφέρει γὰρ αὐτὸς καὶ

λέγει· Πῶς γὰρ οὐκ ἔμελλεν, ἐν ἡ πέτρα τὴν Ἐκκλησίαν ἐθεμελίωσεν; Εἰ γοῦν ἡ αἰτία τοῦ ἀπαρχειρηθῆναι εἶναι τὴν πίστιν Λέοντος τοῦ δευτέρου ἐκείνη ἐστίν, οἷον ὁ Ῥώμης θρόνος πέφουκεν ἡ πέτρα, ἐν ἡ ὁ Θεὸς τὴν Ἐκκλησίαν ἐθεμελίωσεν, πῶς μόνου τοῦ Λέοντος τὴν πίστιν ἐπαίνει ὁ βασιλεὺς ὡς ἀπαρχειρηθῆναι; Ἐπεχειρεῖς ἀνωτέρω ἐκ τῆς βασιλικῆς Ἰουστινιανοῦ Νεαρᾶς, καίτοι φαύλως ἐκείνην ἐξηγοῦμενος· διατί μὴ καὶ ἐκ τῶν ὄντως βασιλικῶν τοῦ Πωγωνάτου λέξωμεν ἡρανόσω τὴν ἀληθῆ περι· Ὀνωρίου δόξαν; Λέγει· Ὀνωρίου τῶν ὀρθῶν ἐκθῆναι δογμάτων, καὶ διὰ τοῦτο παρὰ τῆς ἕκτης ἀποκηρυχθῆναι συνόδου. Ὅτι δὲ Ὀνώριος οὐδοτιοῦν τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἐξέβη, μάρτυς πρῶτον μὲν ὁ μέγας ὁμολογητῆς Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Πύρρον τὸν αἰρετικὸν διαλέξει, καθὰ δὴ ἐπεσημειώσαμεθα ἐν τῇ ἰγ' πράξει τῆς ἕκτης συνόδου. Φησὶ δὲ αὐταί· λέξεσι·

« Πύρρος. Τί ἔχεις περὶ Ὀνωρίου εἰπεῖν πρὸς τὸν πρὸ ἐμοῦ φανερώς ἐν δογματίσαντος θέλημα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ; Μάξιμος. Τίς ἀξιόπιστος; ἐξηγητῆς τῆς τοιαύτης καθέστηκεν ἐπιστολῆς; ὁ ταύτην ἐκ προσώπου Ὀνωρίου συντάξας, ἐτι περιῶν καὶ μετὰ τῶν ἄλλων αὐτοῦ καλῶν καὶ τοῖς τῆς εὐσεβείας δόγμασι πᾶσαν τὴν δύσιν καταπαίδρυνας, ἡ οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες; Πύρρος. Ὁ ταύτην συντάξας. Μάξιμος. Ὁ αὐτὸς οὖν πρὸς τὸν ἅγιον Κωνσταντῖνον τὸν γενομένον βασιλέα ἐκ προσώπου πάλιν Ἰωάννου τοῦ ἐν ἁγίοις πάπα περὶ τῆς ἐπιστολῆς ἐκείνης γράφων ἔφη, ὅτι « Ἐν θέλημα ἔφημεν ἐπὶ τοῦ Κυρίου, οὐ τῆς θεότητος αὐτοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἀλλὰ μόνης τῆς ἀνθρωπότητος. Σεργίου γὰρ γράψαντος, ὡς τινες δύο θελήματα λέγουσιν ἐπὶ Χριστοῦ ἐναντία, ἀνεγράψαμεν, οἷον ὁ Χριστὸς δύο θελήματα ἐναντία οὐκ εἶχε, σαρκὸς φημι καὶ πνεύματος, ὡς ἡμεῖς ἔχομεν μετὰ τὴν παράδοσιν, ἀλλ' ἐν μόνον τὸ φυσικῶς χαρακτηρίζον τὴν αὐτοῦ ἀνθρωπότητα. » Καὶ τούτου ἀπόδειξις ἔναργῆς τὸ καὶ μελῶν καὶ σαρκὸς μνησθῆναι, ἄπερ καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ ἐκεῖνα ληφθῆναι οὐ συγχωρεῖ. »

Ταῦτα γράψας πρὸ τῆς ἕκτης συνόδου ὁ μέγας οὗτος Πατήρ, καὶ ἐρμηνεύσας τὸ ἀληθές τοῦ Ὀνωρίου φρόνημα, ἔχει καὶ τὰς αὐτοῦ ἐκεῖνου ἐπιστολάς, τὰς ἐμφορομένας; τῇ ἕκτη συνόδῳ, τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ γράψαντος σαφέστατα μαρτυρούσας.

« Ἐπειδὴ γὰρ οἱ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὡς φησὶν ὁ αὐτὸς ἅγιος Μάξιμος ἐν τῇ πρὸς Μαρίνον ἐπιστολῇ, τῶν συνοδικῶν τοῦ πάπα ἐν δυσὶν ἐπελάβοντο, τῷ μὲν περὶ θεολογίας, ὅτι εἶπεν ὁ πάπας ἐκπορεύεσθαι κακὸν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον τῷ δὲ περὶ τῆς θείας σαρκώσεως, ὅτι περιεγράψεν, τὸν Κύριον εἶναι δίχρα τῆς προπατορικῆς ἀμαρτίας ὡς ἀνθρώπων· Ὀνώριος δὲ ταῦτα εἰδὼς, ἵνα τὴν προπατορικὴν ἀμαρτίαν ἀποκλείσῃ τῆς θείας ἐνανθρωπήσεως, εἰς Κωνσταντινουπόλιν γράφων φησὶ πρὸς τὸ ζήτημα· « Ὅθεν καὶ ἐν θέλημα ὁμολογοῦμεν τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἐπειδὴ προδήλως ὑπὸ τῆς θεότητος προσελήφθη ἡ ἡμετέρα φύσις, οὐκ

id facturus non erat in ea petra, super quam ipse fundavit Ecclesiam? Si ergo causa cur Leonis II fides conservata fuerit indepravata, illa est, quod Romana sedes sit petra super quam Deus fundavit Ecclesiam, qua ratione dici potest imperator solius Leonis fidem ut indepravatam laudare? Arguebas tu supra ex imperatoris Justiniani novella, licet male illam exciperes, cur etiam ex vere imperatoris Pogonati verbis non collegisti veram de Honorio sententiam? Ais, Honorium a rectis dogmatibus aberrasse et fuisse propterea a sexta synodo damnatum. Atqui Honorium a rectis dogmatibus non aberrasse, testis est primo quidem eximius confessor Maximus in Dialogo cum Pyrrho hæretico, sicut adnotatum a nobis fuit actione xii, sextæ synodi in editione Romana Conciliorum generalium. Verba ejus hæc sunt :

« Pyrrhus. Quid habes de Honorio dicere, qui ad prædecessorem meum scribens, unam Domini nostri Jesu Christi voluntatem aperte dogmatizavit? Maximus. Quis fide dignus interpres erit illius epistolæ? qui eam ex persona Honorii composuit, estque adhuc superstes, inter alia sua bona hoc etiam conspicuus, quod pietatis dogmatibus universum illustravit Occidentem, an Constantinopolitani, quæ sibi sunt cordi loquentes? Pyrr. Qui eam composuit. Max. Ille idem igitur ad divum Constantinum quondam imperatorem rursus ex persona sancti papæ Joannis, de epistola illa scribens ait : « Unam diximus voluntatem in Domino, non divinitatis ejus et humanitatis, sed solius humanitatis. Cum enim scripsisset Sergius, affirmare quosdam in Christo duas contrarias voluntates, rescripsimus Christum non habuisse duas contrarias voluntates, carnis, inquam, et spiritus, ut nos habemus post transgressionem sed unam tantum, quæ naturaliter humanitati ejus nota essentialis est. » Id ita esse evidenter ex eo demonstratur, quod membrorum et carnis facta est mentis, quæ divinitati quoque ejus non possunt attribui. »

Hæc ante sextam synodum scripsit magnus hic Pater, et exposita vera Honorii sententia, habet etiam ipsius epistolas in sexta synodo expositas act. xii et xiii, orthodoxam scriptoris fidem manifestissime attestantes.

« Nam quia Constantinopolitani, ut idem sanctus Maximus ait in epistola ad Marinum, duo quædam adnotaverant in synodicis papæ : unum ad divina spectans, quod papa dixisset, etiam a Filio procedere Spiritum sanctum; alterum de incarnatione, quod scripsisset papa, Dominum ut hominem esse absque originali peccato, Honorius hæc sciens, ut ipsam originalem excluderet ab incarnatione divina, Constantinopolim Sergio scribens ad quesitum ait : « Unde et unam voluntatem fatemur Domini nostri Jesu Christi, quia profecto a divinitate assumpta est nostra natura, non culpa in illa. » Si Monothelitarum hæresi laborasset Hono-

rius, dixisset : Unam fatemur voluntatem, quia solum divinam habebat voluntatem; nunc autem voluntatis singularitatem refert tantummodo ad excludendum ab humanitate peccatum originale; at quæ in hoc hæresis? Et apertius explicando subiungit : « Nam quia sine peccato conceptus est de Spiritu sancto, etiam partus sine peccato est ex sancta Virgine, nullum expertus contagium vitiate naturæ. » — « At quomodo apertius exprimi posset Honorii mens, unam in Christo ponentis voluntatem, non iuxta perversum Monothelitarum sensum, ut unam divinitatis et humanitatis voluntatem assereret, sed solius humanitatis, ad improbandos eos, qui ponebant in Christo peccatum originale? » Et rursus infra : « Nam alia lex in membris, aut voluntas diversa vel contraria non fuit in Salvatore, qui natus est supra legem humanæ naturæ. » Et hoc sensu mox negat in Christo diversam, hoc est contrariam voluntatem : « Ut non suam, inquit, unusquisque voluntatem, sed potius Domini præferat in omnibus. » Ita juxta hunc sensum negatis in humanitate Christi duabus contrariis voluntatibus, infra disserit de duabus in Christo naturis et voluntatibus, perfecte quæ propria sunt operantibus. Nam quia Dominus postea Jesus Christus Filius et Verbum Dei, unus idemque sit operans divina et humana perfecte, sacra Litteræ luculenter demonstrant. Vides, unum ab eo poni operantem, et in duabus naturis quæ sunt utriusque propria perfecte operantem; et hoc ipsum prædicat sextæ synodi definitio. « Quod porro attinet ad enumerationem operationum, non eodem sensu fuit Honorius et Orientales. Sicut enim aliter intellexit duas voluntates Honorius, et aliter Orientales, ita pariter et operationes. Nam Monothelitæ Orientales impossibile aiebant, existere in Christo duas simul et conjunctas voluntates sive contrarias, sive similes; Honorius autem fatebatur duas Christi naturas perfecte operantes divina et humana; et unam esse docuit voluntatem qua negabat in Christo contrariam carnem ex peccato voluntatem. »

καὶ τὰ ἀνθρώπινα καθωμολόγηται καὶ τὸ ἐν θέλημα ἔδογματίσεν, ἀρνούμενος ἐν τῷ Χριστῷ τὸ ἐναντίον θέλημα τῆς σαρκὸς ἐκ τῆς ἀμαρτίας. »

Itaque et unam et duas ponebat orthodoxe voluntates : duas similes, divinam et humanam, videlicet non contrarias; et humanam unam, eo quod sine peccato conceptus sit, et incapax fuerit originalis peccati. Ut igitur diversus fuit Honorii et Orientalium de voluntatibus sensus, et diversus quoque de operationibus fuit. Orientales enim operationem divinitati tribuebant, passiones carni; ut divinitas quidem moveret, caro autem moveretur, essetque nova quædam Christi Dei virilis operatio. Quare et unam statuebant, carne scilicet nullam propriam habentem operationem. Honorius autem in priore ad Sergium epistola, act. xii sextæ synodi, « Verum, inquit, propter opera divinitatis et humanitatis una, an duæ dicendæ vel

ἀμαρτία ἐν ἐκείνῃ. » Ἐπερ ἦν Ὁνώριος Μονοθελήτης, ἔφησαν ἂν· « Ἐν θέλημα ὁμολογοῦμεν, ἐπειδὴ μίαν εἶχε καὶ μόνην τὴν θεῖαν θέλησιν. Νῦν δὲ τῆς ἐνόητα τοῦ θελήματος ἀναφέρει πρὸς τὸ ἀποκλείσαι μόνον τῆς ἀνθρωπότητος τὴν προγονικὴν ἀμαρτίαν· ποία γοῦν ἐγκαυθα αἰρεσις; Καὶ τοῦτο ἐπέξηγοῦμενος ἐπισυνάπτει· « Ἐπειδὴ γὰρ χωρὶς ἀμαρτίας συνελήφθη ἐκ Πνεύματος ἁγίου, διὰ τοῦτο καὶ χωρὶς ἀμαρτίας ἐστὶν ὁ τόκος ὁ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου, μὴ μετασχὼν πείρας τῆς ἀμαρτησῆος φύσεως. » Πῶς ἂν φανερωτέρον παραστήσαι τις τὸν σκοπὸν τοῦ Ὁνώριου, ὅτι ἐν θέλημα ἔδογματίσεν ἐπὶ Χριστοῦ οὐ κατὰ τὴν διεστραμμένην τῶν Μονοθελητῶν ἔννοιαν, ὥστε λέγειν τῆς θείας καὶ ἀνθρωπίνης φύσεως ἐν θέλημα, ἀλλὰ μόνον τῆς ἀνθρωπίνης πρὸς ἀποδοκιμὴν τῶν θεμένων ἐν Χριστῷ τὸ προγονικὸν ἀμάρτημα; Καὶ πάλιν ἐν οἷς κατωτέρω λέγει· « Ἐτερος γὰρ νόμος τοῖς μέλεσιν, ἢ θέλημα διάφορον, ἢ ἐναντίον οὐ γέγονεν ἐν τῷ Σωτηρι, ἐπειδὴ ὑπὲρ νόμον ἀνθρωπίνης φύσεως ἐτέθη. » Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον εὐθύς ἀρνεῖται ἐν τῷ Χριστῷ διάφορον θέλημα, τούτέστιν ἐναντίον· « Ἴνα μὴ, φησὶ, τὸ ἴδιον ἕκαστος θέλημα, ἀλλὰ τὸ τοῦ Κυρίου μᾶλλον ἐν πᾶσι προτιμᾶ. » Οὕτω γοῦν κατὰ ταύτην τὴν ἔννοιαν δύο θελήματα ἐναντία ἐν τῇ ἀνθρωπότητι τοῦ Χριστοῦ ἀρνησάμενος, κατωτέρω περὶ τῶν Χριστοῦ δύο φύσεων καὶ θελήσεων τελείως ἐνεργουσῶν τὰ ἴδια φησιν. « Ὅτι γὰρ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἰς καὶ ὁ αὐτός ἐστιν, ἐνεργῶν τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα τελείως, αἱ θεῖαι Γραφαὶ φανερώς ἀποδεικνύουσιν. Ὅρξ, ὅτι ἓνα θεολογεῖ τὸν ἐνεργοῦντα, καὶ ἐν δύο φύσεσι τελείως τὰ ἑκατέρας ἴδια φύσεως ἐνεργοῦντα; Τοῦτ' αὐτὸ κηρύττει καὶ ὁ τῆς ἑκτῆς συνόδου ὄρος· « Περὶ δὲ τῆς ἀπαριθμήσεως τῶν ἐνεργειῶν οὐ τὴν αὐτὴν ἔσχεν ἔννοιαν τοῖς ἀνατολικοῖς Ὁνώριος; ὡσπερ γὰρ ἄλλως ἐξέλαβε τὰ δύο θελήματα παρὰ τοὺς ἀνατολικούς, οὕτω καὶ τὰ περὶ ἐνεργείας· οἱ μὲν γὰρ ἀνατολικοὶ Μονοθελήται ἀδύνατον ἔλεγον εἶναι δύο ἐν τῷ Χριστῷ ἅμα καὶ κατὰ ταυτὸν ὑφεστάναι θελήματα, εἶτε ἐναντία, εἶτε ὁμοία· ὁ δὲ Ὁνώριος τὰς δύο φύσεις τοῦ Χριστοῦ τελείως ἐνεργεῖν τὰ θεῖα

ὡστε καὶ δύο ἔλεγον ὀρθοδόξως τὰ θελήματα, καὶ ἐν ὀρθοδόξως· δύο ὁμοία τὸ θεῖον καὶ τὰ ἀνθρώπινον, τούτέστιν οὐχ ὑπὲρναντία· καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπινον, διὰ τὸ χωρὶς ἀμαρτίας συλληφθῆναι καὶ ἀδεκτον εἶναι τῆς προγονικῆς ἀμαρτίας. Ὅσπερ οὖν τὸ περὶ θελημάτων διαφθῶρος ἐξιλήφασιν οἱ ἀνατολικοὶ καὶ Ὁνώριος, οὕτω καὶ τὸ περὶ ἐνεργειῶν διαφθῶρος ἐξιλήφασιν. Οἱ μὲν γὰρ ἀνατολικοὶ τῆς θεότητος ἔλεγον τὴν ἐνέργειαν, τῆς σαρκὸς τὰ πάθη· ὡστε τὴν μὲν θεότητα κινεῖν, τὴν δὲ σάρκα κινεῖσθαι· καὶ εἶναι καινὴν τινα τοῦ Χριστοῦ θεανδρικὴν ἐνέργειαν· ὅθεν δὴ καὶ μίαν ἔδογματίζον, ὡς μὴ ἰχοῦσης ἴδιαν ὄλωσ ἐνέργειαν τῆς σαρκὸς· ὁ δὲ Ὁνώριος; ἐν τῇ προτέρᾳ πρὸς Σέργιον ἐπιστολῇ τῆς ιβ' πράξεως τῆς ἑκτῆς συνόδου, « Πότερον, φησὶ, διὰ τὰ ἔργα

τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος· μία ἢ δύο ἐνεργεῖαι ὀφείλουσι λέγεσθαι ἢ νοεῖσθαι, ταῦτα πρὸς ἡμᾶς ἀνήκειν οὐκ ὀφείλουσιν, ἀλλὰ καταλιμπάνομεν ταῦτα τοῖς γραμματικοῖς· ἡμεῖς γὰρ οὐ μίαν ἐνεργεῖαν ἢ δύο τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, καὶ τὸ αὐτοῦ ἅγιον Πνεῦμα διὰ τῶν ἁγίων Γραφῶν παρελάβομεν, ἀλλὰ πολυτρόπως ἔγνωμεν αὐτὸν ἐνεργοῦντα. Διαιρέσεις γὰρ ἐνεργειῶν εἰσιν. Εἰ δὲ διαιρέσει; ἐνεργειῶν πολλαὶ εἰσι, καὶ ταύτας πάσας ὁ Θεὸς ἐν πάσι τοῖς μέλεσι τοῦ πεπληρωμένου σώματος ἐνεργεῖ, πῶσῳ μᾶλλον ἐν τῇ κεφαλῇ ἡμῶν Χριστῷ τῷ Κυρίῳ ταῦτα δύνανται πληρέστατα ἀρμοσθῆναι; Εἰ γὰρ ἐν ἄλλοις, τουτέστιν ἐν τοῖς μέλεσι τοῖς ἰδιοῖς, τὸ Πνεῦμα τοῦ Χριστοῦ πολυτρόπως ἐνεργεῖ, πῶσῳ μᾶλλον δι' ἐκτεῦ τοῦ μεσίου Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων πληρέστατα καὶ τελειότατα, καὶ πολυτρόπως καὶ ἀφράστως δέον ἡμᾶς ὁμολογεῖν τῇ κοινῶνι ἐκατέρας φύσεως αὐτοῦ ἐνεργεῖν; » Καὶ κατωτέρω· « Ἀπλότῃ καὶ ἀληθεῖ ὁμολογοῦντες τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἐνεργοῦντα ἐν τῇ θείᾳ καὶ ἀνθρωπίνῃ φύσει. Ὁρᾷς ὅτιον τὸ διάφορον; Οἱ Μονοθεῖται τὴν ἀνθρωπότητα ἐν τῷ Χριστῷ πάσχουσαν μόνον, οὐχὶ δὲ καὶ ἐνεργοῦσαν ἐδογματίζον. Ὁνώριος δὲ δὴν καὶ κίτω ἐν τῷ Χριστῷ ἐνεργοῦσαν ὁμολογεῖ. Οἱ Μονοθεῖται μίαν τῷ εἶδει θεανδρικήν ἔλεγον ἐνεργεῖαν. Ὁνώριος δὲ περὶ ἀριθμοῦ ἐνεργειῶν τὴν ἀμφιπέδησιν εἶναι ὑποτοπᾶσας ἰατέα φησὶ ταῦτα τοῖς γραμματικοῖς, ὅτινες περὶ ἀριθμῶν ἐνικῶν καὶ πληθυντικῶν τεχνολογοῦσιν· εἶτα ἐκ διαμέτρου τοῖς Μονοθεῖταις, τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ οὐχ ὅπως ἀνεργητόν, ἀλλὰ πολυτρόπως καὶ πληρέστατά φησιν ἐνηργημένα. Εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐν τοῖς μέλεσι πολυτρόπως ἐνεργεῖ, πῶσῳ μᾶλλον Χριστὸν τὴν κεφαλὴν ἡμῶν ὁμολογητέον τῇ κοινῶνι ἐκατέρας φύσεως; πληρέστατα καὶ τελειότατα ἐνεργεῖν; »

Ἄδελφά τούτοις καὶ ἐν τῷ τέλει τῆς προτέρας ἐπιστολῆς, καὶ ἐν δὴ τῇ δευτέρᾳ ἤτις ἐμφέρεται τῇ ἰγ' πρᾶξι, παλιλλογῶν Ὁνώριος, μὴ δεῖν λέγειν μίαν ἢ δύο ἐνεργείας βυλιόμενος, ἀλλ' ἕνα Χριστὸν ἐν ἐκατέρας ταῖς φύσεσιν ἐνεργοῦσας καὶ πρακτικᾶς. Ἐξ ὧν προδηλότατα ἐπιφέρεται τὴν μίαν καὶ τὰς δύο ἐνεργείας ὁμωνύμως ἐξεληφθαι, καὶ ἄλλως μὲν παρὰ τῶν ἀνατολικῶν δυσσεβῶς, ἄλλως δὲ παρὰ Ὁνωρίου εὐσεβῶς, καὶ ταύτην τὴν ὁμωνυμίαν αἰτίαν γενέσθαι τοῖς ἀνατολικῶς τοῦ συγκαταριθμη-
σαι Ὁνώριον τοῖς αἰρετικοῖς Μονοθεῖταις, ἀνδρα πολλῶν ἄξιον ἐπαίνων, καὶ τῆς μονοθελήτου βλασφημίας ἀλλοτριώτατον. Οἱ μὲν γὰρ ἐν ὅλῳ θέλημα ἐπὶ Χριστοῦ τὸ θεῖον, ὁ δὲ ἐν θέλημα τῆς ἀνθρωπότητος ἔλεγε τοῦ Χριστοῦ· ἔχεινοι ἀνεργητόν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἔλεγον ἀνθρωπότητα, ὁ δὲ ποικιλοτρόπως ἐνεργητικὴν ἐδογματίζεν· ἔχεινοι ἐν θέλημα καὶ μίαν ἐνεργεῖαν, ὁ δὲ ἕνα τὸν ἐνεργοῦντα τὰ ἴδια τῆς θεότητος, καὶ τὰ ἴδια τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐχεινοι δύο θελήματα καὶ δύο ἐνεργείας ἀκοῦσαι οὐδὲως ἠνεύχοντο· ὁ δὲ οὐτε διὰ τοὺς Νεστοριανοὺς ἐδοκίμασε μίαν, οὐτε δύο, διὰ τοὺς Εὐτυχιανούς, ἀλλ' ἕνα τὸν ἐνεργοῦντα τελείως τὰ τῶν φύσεων ἴδια· ἦντινα ὁμολογῶν ὁρθόδοξίαις πλήρη, εἴπερ ὅτι τότε ἀνατολι-

intelligendæ sint operationes, ad nos ista pertinere non debent, sed grammaticis ea relinquimus. Nos enim non unam operationem, vel duas Dominum nostrum Jesum Christum et sanctum ejus Spiritum per sanctas Scripturas accepimus, sed multiformiter illum novimus operatum. Divisiones enim operationum sunt. Quod si divisiones operationum multæ sunt, et has omnes Deus in omnibus membris pleni corporis operatur, quanto magis capiti nostro Christo Domino hæc possunt plenissime adaptari? Si enim in aliis, id est in suis membris, Christi Spiritus multiformiter operatur, quanto magis per semetipsum mediatorem Dei et hominum plenissime ac perfectissime, multiformiter et ineffabiliter confiteri nos oportet communionem utriusque naturæ suæ operatum? » Et infra: « Simpliciter ac veraciter constantes Dominum nostrum Jesum Christum unum et eundem operantem in divina et humana natura. Vides quantum differat? Monothelitæ asseverabant Christi humanitatem pati, solum non agere; Honorius passim fatetur operantem humanitatem. Monothelitæ unam ponebant specie operationem, quam theandricam vocabant; Honorius, controversiam esse suspicatus de numero operationum, relinquenda hæc ait esse grammaticis, qui de singulari et plurali numero disputant, et ex diametro contra Monothelitas, Christi humanitatem non modo operatione non vacuam, sed multiformiter et plenissimo operantem ait. Si enim in membris operatur multiformiter Spiritus sanctus, quanto magis fatendum est Christum caput nostrum communionem utriusque naturæ plenissime et perfectissime operatum. »

His consimilia et in fine prioris epistolæ, et per totam secundam epistolam, quæ habetur act. xiii, Honorius repetit; non esse dicendum asserens unam aut duas operationes, sed unum Christum in utraque natura operativa et activa; ex quibus manifestissime inferitur, unam et duas operationes fuisse æquivoce sumptas, aliter quidem et impie ab Orientalibus, aliter vero et pie ab Honorio, et hanc æquivocationem existisse Orientalibus causam annumerandi Honorium inter hæreticos Monothelitas, cum is fuerit multa dignus laude et a blasphemia Monothelitarum alionissimus. Illi enim una prorsus in Christo voluntatem, nempe divinam; hic vero unam humanitatis Christi voluntatem aiebat; illi humanitatem Christi operatione vacuam, hic multiformiter operantem asserebat. Illi unam voluntatem et operationem unam; hic unum operantem propria divinitatis et propria humanitatis. Illi duas voluntates et duas operationes audire nullo modo patiebantur; hic vero nec unam propter Eutychianos, nec duas approbabat propter Nestorianos, sed unum operantem perfecte quæ sunt naturarum propria. Quam orthodoxæ plenam confessionem, si tunc temporis

Orientalis non rejecissent tanquam hæreticam, recentiores eorum theologi Constantinopolitani nunquam fuissent cõmententi monstrosum dogma ex verbis sextæ synodi bene ab ea prolatis. Cum enim sexta synodus pie dixerit duas esse naturales voluntates, et duas naturales operationes in uno Christo, recentiores illi opinati sunt, operationes a subjectis earum pari modo distingui: ut quemadmodum in humanis aliud natura, aliud est operatio naturæ, ita etiam in divinis aliud sit divina essentia, aliud operatio divina; male acceptis sextæ synodi verbis, quæ recte statuerat duas naturales operationes. Illi tamen non ita sentientes vocant blasphemos, ut videre est in eorum synodico, quod legunt prima Dominica Quadragesimæ. Falso igitur dicis, Nile, Honorium in fide errasse. Si vero quæras, Cur igitur a synodo damnatus est? damnatum dicimus, sed a synodo acephala, solis videlicet Orientalibus, papæ legatis nihil ad hoc conferentibus. Quod evidenter probatur ex epistola Agathonis papæ act. iv sextæ synodi. Cum enim suspicaretur papa, quod postea evenit, sciretque quod ait sanctus Maximus, ut dictum est, in suo Dialogo, et fama vulgatum erat, Constantinopolitanos numerare Monothelitas, duo dicit, quæ ad hoc faciunt in epistola ad imperatores: « Propterea licentiam, sive auctoritatem legatis dedimus apud serenissimum vestrum imperium, ut simpliciter satisfaciant in quantum eis duntaxat injunctum est, ut nihil profecto præsumant addere, minuere, aut mutare. » Et infra: « Hæc spiritualis mater vestri serenissimi imperii, apostolica Christi Ecclesia, quæ per Dei omnipotentis gratiam a tramite apostolicæ traditionis nunquam errasse probabitur, nec hæreticis novitatibus depravata succubuit; sed ut ab exordio fidei Christianæ percepit ab auctoribus suis apostolorum Christi principibus illibata usque ad finem permanet, secundum ipsius Domini Salvatoris divinam promissionem; quam suorum discipulorum principi in Evangelii fecit inquitens: *Petre, Petre, ecce Satan expetivit ut cribraret vos, sicut qui triticum cribrat: ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*⁶. » (Hoc ipsum et synodica episcoporum suggestio post epistolam papæ disertis verbis continet.) Et infra: « Unde et apostolicæ memoriæ prædecessores mediocritatis meæ, Dominicis instructi doctrinis ex quo præsules Ecclesiæ Constantinopolitanæ novitatem hæreticam introducere conati sunt in immaculatam Christi Ecclesiam nunquam eos hortari neglexerunt, et hortando commovere, ut a pravi dogmatis hæretici errore saltem tacendo abstinerent. »

⁶ Luc. xvii, 51.

A κοί μὴ ὡς αἰρετικὴν ἀπεβάλοντο, οὐκ ἂν οἱ μεταγενέστεροι τῶν ἐν Βυζαντίῳ θεολογούντων ἐκ τῶν καλῶς τῇ ἕκτη συνόδῳ ῥηθέντων δόγμα ἀλλόκοτον ἐφαντάσθησαν. Εἰπούσης γὰρ εὐσεβῶς τῆς ἕκτης συνόδου δύο φυσικὰ θελήματα καὶ δύο φυσικὰς ἐνεργείας ἐν τῷ ἐνὶ Χριστῷ, ἐκεῖνοι ἐπίσης ἐνόμισαν τὰς ἐνεργείας τῶν ὑποκειμένων αὐταῖς διακρίνεσθαι, καὶ ὡσπερ ἐπὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἄλλο ἢ φύσις, ἄλλο ἢ ἐνέργεια τῆς φύσεως, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν θεῶν ἄλλο εἶναι τὴν οὐσίαν, καὶ ἄλλο τὴν θεῖαν ἐνέργειαν· τὰς ἀφορμὰς κακῶς ἐλαβόντες παρὰ τῆς ἕκτης συνόδου, δογματισάσης ὀρθῶς· δύο φυσικὰς ἐνεργείας· ὅθεν καὶ τοὺς μὴ οὕτω φρονούντας καλοῦσι βλασφῆμους, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τῷ ἀγαγινοσκομένῳ αὐτῶν συνοδικῷ τῇ Κυριακῇ τῆς ὀρθοδοξίας. Οὕτω μὲν οὖν ψευδῆς ἀπελήλεγται σου, Νεῖλε, ἡ ῥῆσις, ὅτι Ὁνώριος τῶν ὀρθῶν ἐξέβη δογμάτων. Εἰ δὲ ζητεῖς, Πῶς οὖν παρὰ τῆς συνόδου ἀποκεκήρυκται; ἀποκεκήρυχται· φαμέν, ἀλλὰ παρ' ἀκεφάλου τῆς συνόδου, μόνων δηλαδὴ τῶν ἀνατολικῶν, μὴδὲν πρὸς τοῦτο συμβαλλομένων τοῦ πάπα τῶν προσθεσῶν· καὶ τοῦτου ἐναργῆς ἀπόδειξις; ἡ ἐπιστολὴ τοῦ πάπα Ἀγάθωνος κατὰ τὴν τετάρτην τῆς ἕκτης συνόδου πρᾶξι. Ὑφορώμενος γὰρ τὸ μέλλον ὁ πάπας, καὶ εἰδὼς οἷα περιήγγελεν ἡ φήμη, ὅτι Ὁνώριον οἱ Κωνσταντινουπολιταὶ ἐν τοῖς Μονοθελήταις ἠρίθμουν, ὡς εἰπόντες ἐφθημεν ἐκ τῆς διαλέξεως τοῦ ὁσίου Μαξιμίου· δύο τινὰ λέγει πρὸς τοῦτο ἀρμόδια ἐν τῇ πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐπιστολῇ· « Διὸ περ ἄδειαν, ἤγουν αὐθεντίαν, δεδώκαμεν τοῖς τοποτηρηταῖς πρὸς τὸ ὑμέτερον γαληναῖον κράτος τοῦ ἀπλῶς ἀπολογησασθαι εἰς ὅσον αὐτοῖ; μόνον ἐπετέθη, ἵνα μὴδὲν δηλονότι προπετεῦσονται προσθεῖναι, ἢ ὑφελεῖν, ἢ ἀλλάξαι. » καὶ τὰ ἐξῆς. Καὶ κατωτέρω· « Αὕτη ἡ πνευματικὴ μήτηρ τοῦ ὑμέτερου γαληναίου κράτους, ἡ ἀποστολικὴ τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, ἥτις διὰ τῆς χάριτος τοῦ παντοδυνάμου Θεοῦ ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀποστολικῆς παραδόσεως οὐδέποτε πλανηθῆναι δεικνύεται, οὔτε τοῖς τῶν αἰρετικῶν καινισμοῖς στρεβλωθεῖσα ὑπέπεσεν· τοῦτ' αὐτὸ περιέχει καὶ ἡ συνοδικὴ ἀναφορὰ, ἡ μετὰ τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πάπα· ἀλλὰ καθὼς ἐκ προοιμίων τῆς τῶν Χριστιανῶν πίστεως παρέλαβεν ἀπὸ τῶν ἰδίων αὐθεντῶν τῶν κορυφαίων τοῦ Χριστοῦ ἀποστόλων, ἀπαράτρωτος μέχρι τέλους μένει κατὰ τὴν τοῦ Κυρίου αὐτοῦ τοῦ Σωτῆρος θεῖαν ἐπαγγελίαν, ἣν τῷ ἐξάρχῳ τῶν αὐτοῦ μαθητῶν ἐν τοῖς Εὐαγγέλοις ὠμολόγησε φήσας· *Πέτρε, Πέτρε, ἰδοὺ ὁ σατανᾶς ἐζήτησε τοῦ σινιάσαι ὑμᾶς, ὡς ὁ σινιάζων τὸν σίτον· ἐγὼ δὲ περὶ σοῦ ἠνώησα, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίστις σου. Καὶ σὺ ποτε ἐπιστραφεῖς στήριξαι τοὺς ἀδελφούς σου.* » Καὶ κατωτέρω· « Ὅθεν καὶ οἱ τῆς ἀποστολικῆς μνήμης, οἱ προηγησάμενοι τὴν ἐμὴν μετριότητα, ταῖς δεσποτικαῖς διδασκαλίαις κατη-

τισμένοι, ἐξέτου καινοτομίαν αἰρετικὴν εἰς τὴν τοῦ Χριστοῦ ἁμῶν Ἐκκλησίαν οἱ πρόεδροι τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐκκλησίας εἰσαγαγεῖν ἐπεχείρουν, οὐδέποτε ἠμέλησαν τούτους προτρέψασθαι, καὶ παρακαλοῦντες ὑπομνησαί, ἵνα ἀπὸ τοῦ φαύλου δόγματος τῆς αἰρετικῆς πλάνης χεῖν τιωπῶντες ἀποστή-

Ἐν τούτοις ὁ μακάριος πάπας Ἀγάθων λέγει δε-
δικέναι τοῖς τοποτηρηταῖς ἀδειαν τοῦ ἀπλῶς ἀπο-
λογήσασθαι, καὶ μηδὲν ἕτερον τολμῆσαι· λέγει
μηδένα Ῥώμης ἀρχιερέα περὶ τὴν πίστιν ἐσφάλλθαι.
Εἶτα καὶ διὰ τοῦ προτρέψασθαι κἄν σιωπᾶν περιγρά-
φῃ τὸν Ὀνώριον. Ἡ τοίνυν ὅτε οἱ ἀνατολικὸι ἀπε-
κλήρυσον τὸν Ὀνώριον, συμψήφους εἶχον καὶ τοὺς
τοποτηρητὰς τοῦ πάπα, ἧ οὐκ εἶχον, ἔχομεν δὲ ἐξη-
τούμεν· ὅπερ εἶχον, ἀθέσμως εἶχον, τοιαύτην αὐτοῖς
ἀδειαν μὴ δεδωκότος τοῦ πάπα· πῶς γὰρ ἂν ἔδωκε
τοιαύτην ἀδειαν ὁ πάπας τοῦ ἀναθεματῆσαι Ὀνώ-
ριον, ὅστις καθάπαξ διαθεβαίουται, μηδένα Ῥώμης
ἀρχιερέα περὶ τὴν πίστιν ἐσφάλλθαι; καὶ περιγράφων
ἐπαινεῖ τὸν Ὀνώριον, ὃς δέκατος πρὸ Ἀγάθωνος
ἐγεγόνει πάπας.

Οὕτω μὲν οὖν ἐναργῶς ἔχομεν, ὅτι μόνου τὸν
Ὀνώριον οἱ ἀνατολικοὶ ἀπεκήρυσαν.

Ὅσπερ δὲ ἡ τετάρτη σύνοδος, ἐκθεμένη τὸν κα-
νόνα περὶ τῶν πρεσβείων Κωνσταντινουπόλεως χω-
ρὶς τοῦ πάπα, οὐδὲν συνεπέρανε· οὕτω καὶ ἡ ἕκτη
σύνοδος, χωρὶς τοῦ πάπα τὸν Ὀνώριον διὰ τὰς κα-
κῶς ἐκλήφθεισας ὁμωνυμίας ἀποκηρύξασα, οὐδὲν
συνεπέρανε. Οὕτε γοῦν Ὀνώριος αἰρετικὸς, οὕτε κυ-
ριῶς ὑπὸ τῆς συνόδου ἀπεκηρύχθη· ἀλλὰ καὶ ὀρθο-
δοξιστάτος ἐστὶ, καὶ οὐχ ἄπειται αὐτοῦ τὸ ἀνάθεμα·
βιώντος τοῦ μεγάλου πάπα Λέοντος ἐν ταῖς μετὰ
τὴν τετάρτην σύνοδον ἐπιστολαῖς, μάλιστα δὲ ἐν τῇ
πρὸς Πουλχερίαν τὴν Αὐγούσταν· « Τὰς ξυμφωνίας
τῶν ἐπισκόπων, αἱ παρὰ κανόνας γίνονται, ἀκυροῦ-
μεν, καὶ τῇ αὐθεντίᾳ τοῦ μακαρίου ἀποστόλου Πέ-
τρου καθόλου τοῦτο ὀρίζόμενοι ἀθετοῦμεν. »

ΝΕΙΛΟΣ.

« Εἰ δὲ Ὀνώριος Ῥώμης ἐπίσκοπος καὶ αἰρετι-
κός, δυνατὸν ἄρα τὸν πάπαν τῶν ὀρθῶν ἐκπεσεῖν
δογματῶν· οὐκ ἄρα ἐκλιπόντος αὐτοῦ τὴν πίστιν,
ὃ τοῦ Κυρίου διπλέπτωκε λόγος, ὃν περὶ τῆς Ἐκ-
κλησίας εἶρηκει, πύλας ἕξου μὴ δυνηθῆναι· τῆς
περιγενέσθαι· ἔστι γὰρ ἐν τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις
καὶ μᾶλα τὴν εὐσέβειαν σώζεσθαι. Φανερὸν δὲ ἐκ
τούτων μηδὲ τῇ τῆς Ῥώμης Ἐκκλησίᾳ προσήκειν
τὸ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ τὴν Ἐκκλησίαν ὀκδομηθῆναι·
τοῦτο γὰρ καὶ φορτικόν, καὶ οὐ πόρρω τῆς Ἰουδαϊκῆς
ταπεινότητος, περιγράφειν τῇ Ῥώμῃ τὴν Ἐκκλη-
σίαν. Ἄλλ' ὀκδομήσας τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Χριστὸς
ἐπὶ τῇ θεολογίᾳ τοῦ Πέτρου, καὶ ἐπὶ πᾶσιν οἱ ταύτης
τῆς ὁμολογίας φύλακες ἔσονται. »

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ.

Ὅσα ἐπιφέρει, ψευδεῖ ἐπιστηρίξας θεμελίω,
φροῦδα τυγχάνει. Εἰ γὰρ Ὀνώριος ὀρθοδόξως λαμ-
πήρ, καὶ ἀδίκως ἐπὶ ὁμωνυμίαις κατεκρίθη παρὰ
τῶν ἀνατολικῶν, βουληθέντων ἄλλως ἐκδέξασθαι τὰς
Ὀνωρίου λέξεις, ἢ παρ' ἐκείνου ἐγράφησαν· πῶς
ἔστι τὸν πάπαν ἢ πάπαν τῶν ὀρθῶν ἐκπεσεῖν δογμα-
των; Εἰ γὰρ ἐκπέσοι, διαπέπτωκεν ὁ τοῦ Κυρίου λό-
γος, καὶ ἡ ἐπαγγελία, ὧ; φησαν ὁ μακάριος Ἀγάθων,
καὶ ὁ βασιλεὺς Πωγωνάτος, ὧν σοὶ τὰ ῥητὰ ἤδη
πρὸς ἐνηνόχαμεν. Τὸ δὲ ἐν τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις

A In his licentiam se dedisse ait beatus papa Aga-
tho suis legatis, ut simpliciter de fide responderent,
et nihil aliud auderent. Dicit, nullum Romanum
pontificem in fide errasse. Deinde cum Romanos
pontifices hortatos ait, ut Constantinopolitani sal-
tem tacerent, circumscribit Honorium. Aut ergo
quando Orientales damnabant Honorium, consen-
tientes habebant etiam legatos papæ, aut non ha-
bebant. Si non habebant, certum est quod dicimus;
si vero habebant, illicite habebant, nulla tali fa-
cultate præditos a pontifice. Quomodo enim pontifex
talem dedisset facultatem anathematizandi Hono-
rium, qui expresse asserit nullum Romanum pon-
tificem errasse in fide? et describendo Hono-
rium laudat, qui decimus ante Agathonem fuerat
papa?

B Ita plane constat, Honorium a solis damnatum
Orientalibus.

Sicut autem quarta synodus, quia suum cano-
nem de honore Constantinopolitanis episcopi absque
papa condiderat, nihil peregit, ita et sexta syno-
dus, quando propter illas æquivocationes absque
papa damnavit Honorium, nihil peregit. Quare
nec hæreticus Honorius, nec est proprie a synodo
damnatus; sed et ipse orthodoxissimus, et ana-
thema illum non attingit. Clamat enim in suis
epistolis, tertia Chalcedonensis synodi parte. præ-
sertim vero ad Pulcheriam Augustam Leo Magnus
papa: « Consensiones episcoporum sanctorum re-
gulis repugnantes in irritum mittimus et per au-
ctoritatem beati Petri apostoli generali prorsus
definitione cassamus. »

NILUS (Cap. VI).

« Quod si Honorius Romanus est episcopus et
hæreticus, potest ergo papa in fide errare. Non
igitur fide papæ deficiente corrui sermo Domini,
quem de Ecclesia protulit; portas inferi adversus
eam non prævalituras. Potest enim plane in cæ-
teris episcopis esse fides salva. Ex his etiam liquet,
Romanæ Ecclesiæ nequaquam convenire, ut super
illam petram ædificata sit Ecclesia. Hoc enim grave
est, et non multum distat a tenuitate Judaica,
Ecclesiam Romana urbe circumscribere. Sed Ec-
clesiam ædificavit Christus super confessionem
Petri, et universis qui confessionis ejus custodes
erunt. »

CONFUTATIO.

Quæcumque infers vana sunt ex falso posito
fundamento. Nam si Honorius orthodoxiæ radios
emittit et nullo suo merito damnatus est ob æqui-
vocationes ab Orientalibus, qui voces ejus in alium
exceperunt sensum quam ab eo scriptæ erant, nullo
modo probasti, papam, ut papam, errare posse in
fide; si enim erraverit, sermo Domini dilapsus
est, et deficit promissio: quod negat sanctus papa
Agatho, et imperator Constantinus Pogonatus, ut
supra exposuimus. In cæteris autem episcopis cou-

servari posse rectam fidem, sicut confessionem dicis consonam Petri cathedræ, esto; si vero ut hæreditatem a Petro deductam clamat, ut supra diximus, quarta synodus, papam, conservata aurea fidei catena, quæ a Salvatore deducitur, constitutum esse omnibus vocis beati Petri interpretem; quam et se inquit, usos auctore et duce papa, tanquam veritatis hæreditatem ostendisse et docuisse Ecclesiæ filios. Et actione II ad finem clamantur episcopi: « Petrus per Leonem hæc locutus est, cum recitata illis fuisset epistola papæ. Et sexta synodus in Prosphonetico ad Constantinum imperatorem, Charta, inquit, videbatur et atramentum, et per Agathonem loquebatur Petrus. » Si ergo Petrus loquitur per papam, theologia Petri in cæteris episcopis confessio, in successore Petri est hæreditas fidei, et quia juxta sanctos Patres promissum a Christo factum est Petro, ut ostendimus, solus Petri successor habet promissionis vi inerrantem fidem; cæteri episcopi, licet habeant confessionem, non proinde habent inerrantis fidei promissionem.

γσλτα;· οἱ λοιποὶ δὲ ἐπίσκοποι, κἂν τύχωσιν ἔχοντες ἀπλανῶς τὴν ἐπαγγελίαν.

Quare ex vera confessione episcoporum sumi non potest certitudo, firmitas, et infallibilis fidei rectitudo, nisi ex eo uno, in quo Petrum loqui testantur synodi. Ita Cyrillus, veram habens docensque confessionem, non est ausus abstinere a communionem Nestorii nisi prius Cælestino papæ scripsisset: « Nec prius a communionem Nestorii sejungimur, quam hæc tuæ pietati nota faciamus. » Unde hoc, nisi quia Cyrillus plus fidebat infallibilitati fidei sedis Petri, quam demonstrationibus quibus Nestorium arcebat? »

Ita sancta synodus quarta, cum definitionem fidei scripsisset, quia minus integra videbatur, ex verbis epistolæ Leonis papæ, quam orthodoxiæ columnam appellavit, veram rectæ fidei contexuit definitionem. Et sextæ synodi Patres fatentur se ex lectione epistolæ papæ hæresim confutasse, et ubi fidem firmarent, his ad Agathonem papam utuntur vocibus: « Orthodoxæ vero fidei splendorem, quam vobiscum dilucide prædicavimus, ut iterum per honorabilia vestra rescripta obsignetis, paternam vestram sanctitatem rogamus. » Cur enim confirmari petunt quæ probavit œcumenicæ synodus? Neque enim rogant ut papam assentientem habeant, sed obsignantem et ratam volentem fidei expositionem. Quemadmodum et a Xysto papa fuisse confirmatam tertiam synodum asserit Cyrillus epistola ad Acacium Melitenensem.

Hinc argumentorum tuorum laquei evanescent. Si enim papa erravit in fide, falsa est Christi promissio, incertumque cum de fide aliquid controversum est, quæ cuius episcopi vera sit et orthodoxa

τὴν εὐσέβειαν σώζεσθαι, εἰ μὲν λέγεις ὡς ὁμολογίαν τῆς πίστεως σύμφωνον τῷ Πέτρῳ θρόνῳ, ἔστω· εἰ δὲ ὡς κληρονομίαν παρὰ τοῦ Πέτρου καταγομένην, βῶβ, ὡς ἂν προερίρηται, ἡ τετάρτη σύνοδος, διὲ πᾶσας τὴν χρυσὴν τῆς πίστεως σειρᾶν παρὰ τοῦ Σωτήρος καταγομένην φυλάξας, πᾶσι γέγονεν ἐρμηνεύς τῆς φωνῆς τοῦ μακαρίου Πέτρου· ἦν φασὶ φωνῆν καὶ αὐτοὶ, ἀρχηγῶ τῷ πάπᾳ χρησάμενοι, ὡς κληρὸν τῆς ἀληθείας ἔδειξαν, καὶ ἐδίδαξαν τὰ τέκνα τῆς Ἐκκλησίας. Καὶ ἐν τῇ δευτέρᾳ πράξει πρὸς τῷ τέλει ἐδόθησαν οἱ ἐπίσκοποι μετὰ τὴν ἀνάγνωσιν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Λέοντος· « Πέτρος διὰ Λέοντος ταῦτα ἐξεφώνησεν. » Καὶ ἡ ἕκτη σύνοδος ἐν τῷ προσφωνητικῷ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντινῶν, « Χάρτης, φησὶ, καὶ μέλαν ἐφαίνετο, καὶ δι' Ἀγάθωνος ὁ Πέτρος ἐφθέγγετο. » Εἰ γοῦν διὰ τοῦ πάπα φθέγγεται ὁ Πέτρος, ἡ θεολογία τοῦ Πέτρου ἐν τοῖς λοιποῖς ἐπισκόποις ὁμολογία ἐστίν, ἐν τῷ διαδόχῳ τοῦ Πέτρου κληρονομία τῆς πίστεως· τὴν δὲ ἐπαγγελίαν ὁ Χριστὸς ἐποίησαστο κατὰ τοὺς ἁγίους Πατέρας, ὡς δέδεικται, τῷ Πέτρῳ· μόνος ἄρα ὁ Πέτρος διάδοχος ἔχει τὸ ἀπλανὲς τῆς πίστεως ἐκ τῆς ἐπαγγελίας τῆς ἀληθῆς ὁμολογίας, ὅμως αὐτόθεν οὐκ ἔχουσι τοῦ

« Ὅθεν ἐκ τῆς ἀληθοῦς τῶν ἐπισκόπων ὁμολογίας οὐκ ἔστι λαβεῖν τὸ βέβαιον, καὶ ἀναμφίβολον, καὶ ἀναμάρτητον τῆς πίστεως, εἰ μὴ παρ' ἐκείνου μόνου, ἐν ᾧ φασὶν αἱ σύνοδοι φθέγγεσθαι τὸν Πέτρον. Οὕτω Κύριλλος τὴν ἀληθῆ ἔχων καὶ διδάσκων ὁμολογίαν, οὐκ ἐτόλμησεν ἀποβρῆξαι ἑαυτὸν τῆς Νεστορίου κοινωνίας, εἰ μὴ πρότερον Κελεστίνῳ τῷ πάπᾳ γράψας, « Οὐ πρότερον, φησὶ, τῆς πρὸς Νεστόριον κοινωνίας; ἐκβάλλομεν ἑαυτοὺς, πρὶν ἂν ταῦτα τῇ σὴ θεοσεβεῖς ἀνακοινωσώμεθα. » Πόθεν τοῦτο, εἰ μὴ ὅτι μᾶλλον ἐθάρρει Κύριλλος τῷ ἀπλανεῖ τῆς πίστεως τοῦ Ῥώμης θρόνου, ἢ ταῖς ἀποδείξεσιν, αἷς τὸν Νεστόριον ἐστενοχώρει;

Οὕτως ἡ ἁγία τετάρτη σύνοδος ὄρον ἐκθεμένη τῆς πίστεως, ἐπειδὴ ἀτελῶς ἔχειν ἐδόκει, ἐκ τῶν φωνῶν τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάπα Λέοντος, ἦν ὀρθοδοξίας κοινὴν στήλην ἡ σύνοδος ἐπινόμασε, τὸν ἀληθῆ τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐξύφανεσ ὄρον. Καὶ οἱ τῆς ἕκτης συνόδου ἐκ τῆς ἀναγωγῆς τῶν γραμμάτων τοῦ πάπα ὁμολογοῦσι τὴν αἴρεσιν ἐκδιώξαι, καὶ τὴν πίστιν στηρίζαντες πρὸς Ἀγάθωνά φασὶ τὸν πάπαν· « Τὴν δὲ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως φωταύγειαν, ἦν τηλαυγῶς σὺν ὑμῖν ἐκηρύξαμεν, αὐθις διὰ τιμῶν ὑμῶν ἀντιγράφων ἐπισφραγίσαι τὴν ὑμῶν ἐκλιπαροῦμεν πατρικὴν ἀγιότητα. » Διατί γὰρ τὰ δόξαντα τῇ οἰκουμένη συνόδῳ ζητοῦσι βεβαιωθῆναι; Οὐ γὰρ σύμφωνον σφίσι αὐτοῖς γενέσθαι τὸν πάπαν δέοντα, ἀλλ' ἐπισφραγιστὴν καὶ κύρος παρέχοντα τῇ ὀρθοδοξίᾳ· ὡς καὶ περὶ Ξύστου τοῦ πάπα φησὶ Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον τὸν Μελιτηνῆς ἐπιστολῇ, διὲ ἐβεβαίωσε τὰ τῆς τρίτης συνόδου.

Ἐκ τούτων αἱ ἄρκυς τῶν σῶν λόγων διαλύονται. Εἰ γὰρ ἐσφαλὴ ὁ πάπας περὶ τὴν πίστιν, ψευδῆ; ἄρα ἡ ἐπαγγελία τοῦ Χριστοῦ· καὶ ἀδύλον, ζητήματος ὄντος; περὶ τὴν πίστιν, τίς τίνας ἐπισκόπου ἀληθῆς

καὶ ὀρθόδοξός· ἐστὶν ἡ ὁμολογία. Δῆλον δὲ καὶ τὴν Ἀ ἐπαγγελίαν τοῦ Χριστοῦ τῇ Ῥώμῃ· Ἐκκλησία προσ-
 τρεῖν, διὰ τὸ κληρονόμον εἶναι τῆς Πέτρου πίστεως
 τὸν ἐπίσκοπον Ῥώμης· καὶ τοῦτο οὐκ Ἰουδαϊκῆς
 εἶναι ταπεινότητος, ἀλλὰ θείας τοῦ Χριστοῦ νομοθε-
 σίας εὐεργετήμα· ὥστε τὴν οἰκουμένην Ἐκκλη-
 σίαν, κινουμένου ζητήματος περὶ πίστεως, ἔχειν διὰ
 τοῦ πάπα τὸν Πέτρον φεγγόμενον, ἐν ᾧ ἀδύνατον
 πλανηθῆναι· ἄλλως γὰρ ἂν ἕκαστος ἀντεποιεῖτο
 τῆς ἀπλανείας, ἀπομένω ἐαυτοῦ τὴν Πέτρου θεολο-
 γίαν· καὶ ἦν ἀταξία καὶ ἀκοσμία ὁ κόσμος τῆς Ἐκ-
 κλησίας· ἐποῖόν τι συνέβη Κυρίλλου πρὸς Νεστόριον,
 τοῦ Ἀλεξανδρείας πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως
 περὶ πίστεως διαμαχομένου· εἰ μὴ γὰρ ἀμφοτέρω
 πρὸς τὸν Ῥώμης Κελεστίνον ἀνέδραμον, ἦν ἂν τα-
 ραχῆς ἅπαντα καὶ συγχύσεως πλήρη. Καὶ ὅτε Εὐ-
 τυχῆς πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις Φλαβιανὸν Κωνσταντινου-
 πόλεως ἠγωνίζετο περὶ τῆς ὀρθοδοξίας.

ΝΕΙΑΟΣ.

« Εἰ δὲ ὁ μακάριος Ἀγάθων τὴν ἑαυτοῦ λέγει
 Ἐκκλησίαν οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀληθείας
 παρασυρῆναι, θαυμαστὸν οὐδὲν· ἀξιόσωμεν γὰρ μὴ
 τὰ πράγματα ἔλκειν ἐπὶ τοὺς λόγους, ἀλλὰ τοὺς λό-
 γους ἐφαρμόζειν τοῖς πράγμασιν. Ἐνθυμεῖσθαι χρὴ
 καὶ τρόπους οἰκονομίας, οἷς χρῶνται οἱ ἅγιοι, ὅταν
 περὶ τινος τῶν ἀναγκαίων ἢ ζητήσῃς ἢ· καὶ ὅτε
 σπανίως ἢ Ἐκκλησία Ῥώμης ἐκπίπτει τῆς ἀληθείας
 κατὰ τὴν πίστιν. Ἡ πῶς ἐρμηνεύσῃς τὸ, Πάντες
 ἐξέκλιαν, ἅμα ἠχρηώθησαν· οὐκ ἐστὶ ποιῶν
 ἀγαθόν, οὐκ ἐστὶν ἕως ἐνός; Ἄλλως τε Ἀγάθων τὸ
 παρωχηκὸς εἶρηκε, τὸ δὲ μέλλον οὐκ ἀπέκλεισε, καὶ
 τὸ μέγιστον πρὸς τῆς ε' συνόδου ταῦτα εἶρηκεν.
 Θαυμάζειν δὲ οὐ χρὴ, σύνοδος πολλῶν ἁγίων συνῆ-
 κεν, ὅπερ ὁ εἰς ἠγνόησεν. Ὅτι δὲ ταῦτα ἀληθῆ,
 ἀνάγνωθι τὴν ἐπιστολὴν τοῦ πάπα Λέοντος τοῦ μετὰ
 τὸν Ἀγάθωνα πρὸς τὸν βασιλέα Ῥωμαίων· Ὡς αὐ-
 τῶς ἀναθεματίζομεν καὶ Ὀνώριον, ὅστις ταύτην τὴν
 ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν οὐκ ἐπεχέρησε διδασκαλίᾳ
 ἀποστολικῆς παραδόσεως ἀγνίσαι, ἀλλὰ τῇ βεβήλω
 προδοσίᾳ μιανθῆναι τὴν ἁσπίλον παρεχώρησεν. »

ANTIPIPHESIS.

Γενναίον ἡμῖν προβάλλεις ἀπολογίαν πρὸς τὴν σὴν
 ἀνθυποφορὰν, ὅτι Ἀγάθων οἰκονομικῶς ἔγραψεν. Δ
 Ὅτι δὲ σοὶ τὸ οἰκονομικῶς εἰς τὸ ψευδῶς διαλύεται,
 τὰ πρῶτα δηλοῖ & λέγεις· ὅτι δεῖ τὰ ῥήματα ἐφαρ-
 μόζειν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' οὐχὶ τὸ ἀνίπαλιον. Τί δ'
 ἄλλο ἐστὶ τὸ μὴ ἐφαρμόζειν τοὺς λόγους τοῖς πρά-
 γμασιν, ἢ τὸ προφανῶς ψεῦδεσθαι; Οὕτω δύο τάναν-
 τία κατὰ σὲ ὁ Ἀγάθων ἔχει, καὶ μακάριός· ἐστὶ καὶ
 ψευδῆ γράφει. Τοιούτους ἡμῖν ἁγίους, ὡ Νελλε, πλάτ-
 τεις. Εἶτα σπανίως μὲν, ἀλλ' ὅμως ἐκπίπτειν φη-
 σὶς τῆς ἀληθείας τὴν Ἐκκλησίαν τῆς Ῥώμης· καὶ φέ-
 ρεις τὸ τοῦ Ψαλμοῦ εἰς ἀπόδειξιν· Πάντες ἐξέκλι-
 ναν· καὶ τὸ κατὰ Ἰουδαίων, ἢ καὶ τῶν ἐθνῶν ἅμα
 ῥηθὲν, ἢ καὶ πάντων τῶν ὑπὸ τὴν ὑψήλιον διὰ τὸ
 προσπταῖον τῆς ἀνθρωπίνης ἀσθενείας, τῇ συνήθει
 ματαιολογίᾳ καθέλκει· ἐπὶ τὴν πίστιν, καὶ τὸν δο-

confessio. Hinc etiam liquet, Christi promissum
 convenire Romanæ Ecclesiæ, quoniam Romanus
 episcopus est hæres fidei Petri; et hoc non esse
 tenuitatis Judaicæ, sed divinæ Christi institutio-
 nis beneficium : ut universalis Ecclesia, quoties
 de fide controversia oritur, habeat in papa loquen-
 tem Petrum, quem errare impossibile sit. Alio-
 quin quisque se non errantem assereret, et Pe-
 tri sibi theologiam adaptaret; essetque confusio et
 inordinatio ecclesiasticus ordo. Quemadmodum Cy-
 rillus Alexandrinus et Nestorius Constantinopoli-
 tanus cum de fide altercarentur, ad Cælestinum
 Romanum episcopum confugerunt. Alioquin plena
 omnia turbarum et confusionis essent. Fecit hoc
 idem et Eutyches appellando sedem apostolicam
 B quando illi cum sancto Flaviano contentio de fide
 erat.

NILUS (Cap. VII).

« Quod si beatus Agatho suam dicat Ecclesiam a ver-
 ritatis tramite nunquam deviasse, non est mirandum.
 Illud enim nos æquo jure postulabimus, non esse
 trabendas ad verba res, sed accommodanda rebus
 verba. Considerandum quoque sanctos Patres uti di-
 cendi modis spectantibus ad præsentem rerum sta-
 tum, cum de re aliqua necessaria quæstio est;
 quodque Romana Ecclesia raro aberrat a veritate
 fidei. Alioquin quomodo explicabis illud : Omnes
 declinaverunt, simul inutiles facti sunt. Non est qui
 C faciat bonum, non est usque ad unum? Deinde Aga-
 tho præteritum dixit, futurum non negavit; et
 quod maximi refert, ante sextam synodum hæc dixit.
 Non est autem mirum a synodo multorum san-
 ctorum perspectum quod unus ignoravit. Porro
 hæc esse vera planum erit, si legatur epistola
 Leonis post Agathionem papæ ad imperatorem Ro-
 manorum. « Anathematizamus, inquit, pariter Ho-
 norium, qui hanc apostolicam Ecclesiam non est
 aggressus apostolicæ traditionis doctrinæ lustra-
 re, sed profana proditione maculari immaculatam
 permisit. »

CONFUTATIO.

Quod ipse tibi ex Agathone objicis, egregia di-
 luis responsione, quod Agatho se ad tempus accom-
 modaverit. Hoc porro idem esse, atque illum
 mendaciter scripsisse, declarant illa quæ primo
 ponis, quod accommodanda sunt ad res verba, non
 contra : nam verba non accommodare rebus, quid
 est aliud quam aperte mentiri? Ita duo contraria
 per te Agatho habet : et beatus est, et mentitur.
 Hujusmodi tu nobis sanctos, Nile, confingis. Deinde,
 raro quidem, aberrare tamen a veritate Romanam
 a is Ecclesiam, atque ad probandum hoc Psalmi
 dictum usurpas : Omnes declinaverunt; et quod in
 Judæos, vel simul etiam contra gentiles dictum
 est, aut omnino in universos homines propter hu-
 manam imbecillitatis offensas, tu veteri tua futili-
 tate detorques in fidem, et certissimam fidei re-

gulam a Salvatore datam in Petro et successoribus, et tanto studio teneris insectandi Petri cathedram, ut labaris in gravissimas blasphemias. Si enim ita excipiendum est, ut tu intelligis illud: *Omnes declinaverunt*: ergo et sanctæ synodi, et ipsi apostoli, cum homines fuerint, in tradenda fide declinaverunt. Quod si hoc intolerabilis est blasphemia, et apostolos et sacras synodos suscipis utpote sancto Spiritu dictante locutas, et indubitatos fidei magistros, cur Petri sedem contumeliis laceras? quasi vero illa suapte vi habeat non posse errare in fide, non ex promissione Salvatoris, ut acta synodorum testantur? Quod vero ais, Agathonem de præterito locutum, non negasse futurum, tota erras via: decimus enim ab Honorio fuit Agatho. Subdis ex epistola Leonis papæ in calce sextæ synodi anathema in Honorium; nec animadvertisti, Leonem pugnare secum si verum id esset. Primo enim dicit: « Igitur gestorum synodalium seriem recensentes, et curiosa diligentia perscrutati singula quæ gesta sunt, eadem quæ apostolicæ sedis legati narraverant, scriptis consonantibus convenire comperimus. »

περιγρασάμενοι, καὶ ἕκαστα τῶν ὑπομνημάτων ἀπαιτήσαντες, τὰ αὐτὰ ἄπερ καὶ οἱ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ληγατάριοι ἐξηγήσαντο, τοῖς συμφωνοῦσιν ἐγγράφοις ἠδύρομεν συμβαίνειν. »

Ita habet epistola papæ in Græcum conversa, quæ si nunc exstaret, ut scripta fuit a papa, Latine, integræ et incorruptæ, profecto multæ detegerentur fallaciæ, quas consueta immiscuit audacia. Cæterum post tot fraudes etiam, quæ nunquam expugnatur, apparet veritas.

Dicit Leo papa, synodalium gestorum se commentarios percurrisse, et convenientia reperisse quæ legit cum narratione legatorum. Deinde infra nominatim laudat epistolam Agathonis, quæ inserta est actis sextæ synodi. Quomodo igitur Agathonis epistola libere prædicante, nullum papam errasse in fide, Leo, successor Agathonis, et epistolam laudat et contraria epistolæ dicit? Quomodo Honorium, quem Agatho vindicat a calumniis hæreticorum, Leo successor nominatim anathemati tradit? Quis tandem hoc credit? Sed vetus est mos quorundam Orientalium corrupendi acta synodorum. Tesis hujus rei est celeberrimus Cyrillus in epistola ad Acacium Melitenensem. « Venit ad me, inquit, religiosissimus episcopus Paulus Emisenus, et rogabat ex me enixe num susciperem quæ scripsit beatissimus Pater Athanasius ad Epictetum Corinthi episcopum. Ego vero respondi me prorsus suscipere dummodo scriptum apud vos incorruptum exstet; multa enim in illo depravata sunt ab inimicis veritatis. » Et mox: « Itaque Paulus accepta vetusta exemplaria cum iis contulit quæ ipse attulerat; et comperit hæc adulterata. » Hoc idem Cyrillus asserit in fine epistolæ ad Joannem Antiochenum (1). Et in quarta synodo Leo papa I Anatolium Constantinopolitanum (2)

(1) Cap. 54.

Α Ὄντα παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἀστραβῆ κανόνα τῆς πίστεως ἐν τῷ Πέτρῳ καὶ τοῖς διαδόχοις· οὕτω δὲ οὐ ὑπὸ τῆς ἄγαν σπουδῆς τοῦ διασύρει τὸν Πέτρου θρόνον, εἰς τὰ καιριώτατα βλασφημίας. Εἰ γὰρ καὶ τὸν σὸν νοῦν ἐκληπτέον τὸ, *Πάντες ἐξέκλιναν*, ἀρετὰ καὶ αἱ ἅγια σύνοδοι, καὶ αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι ἄνθρωποι ὄντες ἐν τῷ παραδοῦναι τὰ τῆς πίστεως ἐξέκλιναν. Εἰ δὲ τοῦτο ἐσχάτης βλασφημίας, καὶ τοὺς ἀποστόλους καὶ τὰς ἱεράς συνόδους ἀσπάζη ὡς ὑπάρχουμένας τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, καὶ ὡς ἀσφαλεῖς τῆς πίστεως διδασκάλους, πῶς ὑβρίζεις τὸν Πέτρου θρόνον ἔχοντα περὶ τὴν πίστιν τὸ ἀναμάρτητον; ὡς περ ἂν εἰ τοῦτο ἐξ οικείας εἶχες δυνάμει, καὶ μὴ ἐκ τῆς τοῦ Σωτῆρος ἐπαγγελίας, ὡς μαρτυροῦσι τὰ Πρακτικὰ τῶν συνόδων. Ὁ δὲ λέγεις, τὸν Ἀγάθωνα εἰρηκεῖναι τὸ παρφηκῶς, τὸ μέλλον δὲ μὴ ἀποκλείσαι, πάντῃ τῆς ἀληθείας ἀπέκλισται· δέκατος γὰρ Ἀγάθων μετὰ Ὀνώριον. Εἶτα ἐπιφέρει τὴν πρὸς τῷ τέλει τῆς 5' συνόδου Λέοντος τοῦ πάππα ἐπιστολὴν ἀναθεματίζουσαν τὸν Ὀνώριον. Καὶ οὐ συνείδεις, ὅτι προδήλως ἐαυτῷ μάχεται ὁ Λέων, εἴπερ ἦν ταῦτα ἀληθῆ· πρῶτον μὲν γὰρ λέγει· « Τοιγαροῦν τῶν συνοδικῶν τὸ ὕψος ἀναδραμόντες, καὶ ἐπιμελῶς περιεργασάμενοι, καὶ ἕκαστα τῶν ὑπομνημάτων ἀπαιτήσαντες, τὰ αὐτὰ ἄπερ καὶ οἱ τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου ληγατάριοι ἐξηγήσαντο, τοῖς συμφωνοῦσιν ἐγγράφοις ἠδύρομεν συμβαίνειν. »

Β Ὀὔτως ἔχει ἡ ἐρμηνευθεῖσα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν τοῦ πάππα ἐπιστολῆ· ἦν εἴπερ νῦν εἶχομεν ὡς γέγραπται παρὰ τοῦ πάππα Λατινικῶς ἀκεραλίαν καὶ ἀδιάφθορον, πολλῶν ἂν ραδιουργημάτων ἢ φιλητόλμα ἠλέγχετο. Πλὴν καὶ μετὰ τὸσαύτας πινουργίας ἢ μὴ καταπολεμουμένη ἀλήθεια φαίνεται.

Γ Ἀλέγει ὁ πάππας Λέων τῶν συνοδικῶν τὸ ὕψος διεελθεῖν καὶ περιεργασασθαι, καὶ συμφωνοῦντα ἐφερκεῖναι τὰ ὑπομνήματα τοῖς λόγοις τῶν ληγαταρίων. Εἶτα κατωτέρω ἐπαινεῖ ὀνομαστὶ τὴν ἐπιστολὴν Ἀγάθωνος, ἥτις ἔγκριται τοῖς ὑπομνήμασι τῆς 5' συνόδου. Πῶς οὖν τῆς τοῦ Ἀγάθωνος ἐπιστολῆς φανερώς περιεχούσης, ὅτι πάππα; οὐδεὶς ἐσφάλη τὰ περὶ τὴν πίστιν, Λέων ὁ διάδοχος Ἀγάθωνος; καὶ ἐπαινεῖ τὴν ἐπιστολὴν, καὶ ἐναντία τῇ ἐπιστολῇ ἀποφαίνεται; Πῶς τὸν Ὀνώριον τῆς αἰρετικῆς συκοφαντίας ἐλευθεροῦντο; τοῦ Ἀγάθωνος, Λέων ὁ τοῦτου διάδοχος ἀναθεματίζει κατ' ὄνομα; Οὐκ ἔστι ταῦτα, οὐκ ἔστι. Ἀρχαία δὲ τισι τῶν ἀνατολικῶν συνήθεια παραφθεῖρειν τὰ τῶν συνόδων. Μάρτυς ὁ ἀοιδιμος Κύριλλος; ἐν τῇ πρὸς Ἀκάκιον τὸν ἐπίσκοπον Μελιτηνῆς ἐπιστολῇ μετὰ τὰ Πρακτικὰ τῆς τριτῆς συνόδου. « Ἀφίκετο γὰρ, φησὶ, πρὸς με ὁ υἱοσεβέστατος ἐπίσκοπος Παῦλος τῆς Ἐμιστηνῶν· εἶτα διεπυθάνετό μου καὶ μάλα ἐσπουδασμένως, εἰ συναινεῖν τοῖς γραφεῖσι παρὰ τὸν τρισμακρίου Πατρὸς Ἀθανασίου πρὸς Ἐπίκτητον Κορίνθου. Ἐγὼ δὲ ἔφην, ὅτι εἰ σώζεται παρ' ὑμῖν οὐ νενοθευμένον τὸ γράμμα, συναινέσαι μ' ἂν πάντῃ καὶ πάντως. Παραπεποίηται γὰρ πολλὰ τῶν ἐν αὐτῷ παρὰ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν. » Εἶτα· « Καὶ δὴ λαβὼν ὁ Παῦλος ἀντίγραφα παλαιὰ, καὶ συμβαλὼν οἷς ἐπεφύρετο.

(2) Cap. 5, et ad Pulcheriam, cap. 7.

ἔβρισκε ταῦτα νενοθευμένα. Ὁ τοῦτ' αὐτὸ λέγει· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἰωάννην τὸν Ἀντιοχείας ἐπιστολῇ. Καὶ ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ Λέων ὁ πάππας γράφων Πουλχερίᾳ τῇ Αὐγούστῃ ἐμέμφετο τὸν Κωνσταντινουπόλεως Ἀνατόλιον, ὅτι νόθον κανόνα περὶ τῶν προσβείων Κωνσταντινουπόλεως, τρίτον ἐπιγραφόμενον, προέφερον τῆς δευτέρας συνόδου. Καὶ ἐν τῇ ἑβδόμῃ πολλὰς πέπονθεν ἀποκοπὰς παρὰ τῶν ἀνατολικῶν ἢ ἑπιστολῇ τοῦ πάππα Ἀδριανοῦ πρὸς βασιλεῖς Κωνσταντῖνον καὶ Εἰρήνην.

Δεύτερον, εἰ καὶ δοίμεν εἶναι τὸ μὴ ὄν, ἀναθεματισθῆναι Ὁνώριον παρὰ Λέοντος ἐκείναις ταῖς λέξεσιν, ἃς προφέρει, εὐδελον ὅτι ἀνεθεματίσθη Ὁνώριος οὐχ ὡς αἰρετικὸς, ἀλλ' ὡς τὴν αἵρῃσιν φυῆναι παραχωρήσας. Τοῦτο δ' ἂν εἴη ῥαθυμίας καὶ ἀμελείας ἔγκλημα, οὐχ αἰρέσεως· ὥστε πᾶσά σου ἀίπτει ἢ οἰκοδομή· οὐ γὰρ εἰδείξας ὁ προΐθου, ὅτι οὐκ ἀδύνατον τὸν πάππαν τῶν ἐρθῶν ἐκπεσεῖν δογματῶν.

ΝΕΙΑΟΣ.

Τὸ δὲ λέγειν τοῦτον τὸν λόγον ἔχειν τὸν πάπαν πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ὃν αὐτὸς πρὸς τὸν Καισαρείας, ἢ πρὸς τινὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐρέων, πῶς οὐ κομιδῇ πάνδεινον; Ὁ μὲν γὰρ Ῥώμῃ· πρῶτος πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως λέγεται, ὡς αὐτοῦ γε δευτέραν τάξιν ἐπέχοντος· οὐκέτι δὲ ὁ Κωνσταντινουπόλεως πρῶτος οὕτω πρὸς τὸν Καισαρείας, ὡς ἐκείνου γε τὰ δευτερεῖα σώζοντος· ἀλλ' ὁ μὲν τῆς Κωνσταντινουπόλεως οὕτω πρῶτος, ὡς μονὰς, καὶ ὡς μὴ τοῖς ἄλλοις συντεταγμένος· ὁ δὲ Καισαρείας οὐ δεύτερος ὀνομάζεται, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς πρῶτος, πλην οὐδὲ ἄλλοις συντεταγμένος, καὶ δεύτερον ἔχων καὶ τρίτον. Ὅτι δὲ τὸ πρῶτον τοῦ πάπα συντεταγμένον καὶ οὐκ ἄφρον, δῆλον. Ἀνάγνωθι τὸν ἴσ' κανόνα τῆς συνόδου. »

ΑΝΤΙΠΡΗΞΙΣ.

Ἄλογία πάντως ἢ τοιαύτη ἀναλογία. Καὶ σὺ μὲν ἀγανακτεῖς ἐπὶ τῇ πεπλασμένῃ περ' ὑμῶν ἀνισότητι δυσχεραίνων· ἢ δὲ ἀλήθεια ἀγανακτεῖ τῇ περιεργίᾳ τῶν σοφισμάτων ἀδικουμένη. Πολλῶν πλέον, ὡ λῶστε, ὑπέρκειται ὁ Ῥώμῃς τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ἢ ἐκείνος τοῦ Καισαρείας καὶ τῶν ὑπ' αὐτόν. Ὁ μὲν γὰρ πάππας ὑπέρκειται τοῦ Κωνσταντινουπόλεως κατὰ μὲν τὴν τρίτην σύνοδον ὡς κριτῆς κρινόμενος, ὡς καθαιρέτης καθαιρουμένου, ὡς αὐθεντικῶς ἀφορίζων ἀφοριζομένου, ὡς δῆλον ἐκ τῶν ἐπιστολῶν Κελεστίνου πρὸς Κύριλλον, καὶ Νεστόριον, καὶ ἑτέρους ἐν τῇ πρὸ τῶν Πρακτικῶν συλλογῇ τῆς τρίτης συνόδου· κατὰ δὲ τὴν τετάρτην σύνοδον ὑπέρκειται ὁ πάππας τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ὡς κεφαλὴ ἡγεμονούσα μέλους, ὡς ἀκτὶς φωτίζουσα σώματος φωτιζομένου, ὡς φύλαξ τῆς ἀμπέλου παρὰ τοῦ Σωτῆρος καταστάς ἐπισκόπου λαοθραίως δι' ἀνθρωπίνης μηχανουργίας τιμᾶσθαι καὶ προτιμᾶσθαι προθυμουμένου, ὡς πατήρ τέκνου καὶ παιδὸς δῶρα λαβεῖν αἰτουμένου· ὡς ἔστιν ἐκ τῆς ἕδῃ προνεχθείσης ἰδεῖν ἐπιστολῆς τῆς τετάρτης συνόδου πρὸς Λέοντα τὸν πάπαν. Κατὰ δὲ τὴν ἕκτην σύνοδον ὑπέρκειται ὁ πάππας ὡς ἱατρὸς νοσοῦντες,

A arguebat, quod supposititium canonem proferret, qui secundæ synodo tribuitur, tertium de honore episcopi Constantinopolitani, tertia parte Chalcedonensis. Et in septima synodo, actione II, multas passa est mutilationes ab Orientalibus epistola Adriani papæ ad imperatores Constantinum et Irenem.

ἑπιστολῇ τοῦ πάππα Ἀδριανοῦ πρὸς βασιλεῖς Κων-

Secundo, dato, quod nullo modo verum est, Honorium a Leone per illas voces, quas tu profers, fuisse anathemate percussum, constat id passum Honorium non ut hæreticum, sed eo nomine quod hæresim oriri permisisset; quod negligentia erimen est, non autem hæresis. Itaque totum tuum ruit ædificium; non enim probasti quod volebas; scilicet, non esse impossibile papam errare in fide.

NILUS (Cap. VIII).

« Dicit autem, ita se habere papam ad episcopum Constantinopolitanum, sicut se habet ipse ad Cæsarensensem aut quemvis alium ex episcopis sibi subjectis, quis hoc æquo animo ferat? Nam Romanus dicitur primus ad Constantinopolitanum, obtinente isto secundum locum; at vero Constantinopolitanus non est ita primus, ut Cæsarensis sit secundus; sed et primus Constantinopolitanus ut unitas, et non cum aliis coordinatus. Cæsarensis vero non dicitur secundus, sed primus et ipse, cum aliis tamen coordinatus, habensque secundum et tertium. Quod autem primatus papæ coordinatus sit, et non absolutum, liquet. Legito sextæ synodi canonem 36. »

CONFUTATIO.

Hæc proportio nullo rationis nititur fundamento, et tu quidem ægre fers propter conflictam a vobis imparitatem; veritas autem ægre fert, quia sophismatum versutia circumvenitur. Multo magis præcellit papa Constantinopolitano, quam ipse Cæsarensi, et cæteris sibi subditis. Papa enim est Constantinopolitano superior, ut iudex eo qui iudicatur, ut deponens eo qui deponitur, ut potestate excommunicans excommunicato, ut constat ex epistolis Cælestini ad Cyrillum et Nestorium et alios, prima parte III synodi. Per quartam synodum papa est superior Constantinopolitano ut caput membro, ut radius illustrans corpore illustrato, ut vineæ custos a Salvatore constitutus eo qui nimia industria pervenit ad honores et præcipientiam, ut parens natos donari sibi aliquid petente; ut patet ex memorata epistola quartæ synodi ad Leonem papam. Per sextam synodum papa est superior Constantinopolitano, ut medicus ægroto sanitatem Ecclesiæ largiens, ut pontificalissimus apostolica summitatis antistes episcopis minimis, ut in Prosphnetico ad Constantinum imperatorem fatetur illa synodus; inter quos erat Georgius

Constantinopolitanus et Theophanes Antiochenus : ut successor cathedrae coryphaei principis apostolorum eo, qui propterea orthodoxus habitus est, quia epistolam papae suscepit, ut synodus illa testatur in epistola ad Agathonem. Per septimam synodum papa est superior Constantinopolitano, tanquam oculus totius corporis, ostendens toti corpori rectam veritatis semitam, ut fatetur Tarasius Constantinopolitanus in epistola ad Adrianum papam, ad finem illius synodi. Cum tot tantisque praerogativis, quot ipse praestellis effulget sol, patriarchae Constantinopolitano antecellat papa ex sanctione Christi Domini, generalium conciliorum testimoniis, factis veritatem comprobantibus : ille vero Caesarensi caeterisque suffraganeis praerecepit virtute canonum non legitimorum, tertii secundae synodi ; quem et non pervenisse ad notitiam sedis apostolicae, et si omnino a Patribus subscriptus est, nullius roboris mansisse testatur sanctus Leo papa epistola ad Anatum, et ad Pulcheriam Augustam ; vicesimi octavi quartae synodi, quam non exoratus precibus Orientalium idem Leo papa rejectit, et tricesimi sexti quinisextae, qui a synodo confectus nequaquam legitima nullas habet vires. Praesertim quod inter hos canones non est convenientia. Nam canon synodi statuit, honorandum esse Constantinopolitanum post Romanum ; caeteri vero canones idem se statuere dicunt, sed non idem statuunt ; verum Romano et Constantinopolitano aequales honores decernunt, et cum praeterea Constantinopolitanus paulatim creverit, et limitatam auctoritatem per suppositos illos canones usurpaverit, scilicet ad consecrandos tantum Ponticae, Asiae et Thraciae dioecesis metropolitae. Quomodo tu aegre fers, et succenses illis, a quibus dictum est, ita se habere papam ad Constantinopolitanum, sicut se ille habet ad Caesareensem, cum illi non justa proportione usi fuerint ? Debeant enim dicere, non ita se habere, sed Constantinopolitanum esse inferiorem papae multo magis quam sit Constantinopolitano Caesarensis, quandoquidem papa habet in Constantinopolitanum potestatem divinitus traditam, quippe ut pastor a Deo constitutus, et vineae custos ; Constantinopolitanus autem, ut Leo papa clamat in suis epistolis, jus alienum praeripere voluit, idque solum ad conservandum. Tu vero imparitatem proportionis tuo sensu interpretans, ponis quae nec a conciliis, nec a catholicis doctoribus accepisti, sed inventa sunt schismaticorum vaniloquentiae.

Θεν ὁ πάπας, ὡς ποιμὴν θεοπρόβλητος, καὶ φύλαξ τῆς ἀμπέλου. Ὁ δὲ τῆς Κωνσταντινίου μηχαουργίας ἐπισπάσατο τὰ ἀλλότρια, ὡς βοῦν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ Λέων ὁ πάπας, καὶ ταῦτα ἐπὶ τὸ μόνον χειροτονεῖν. Σὺ δὲ ἄλλον τρόπον τὸν σοὶ δοκοῦντα τὴν ἀνισότητά τῆς ἀναλογίας ἐκλαμβάνων γράφεις, ἃ μῆτε παρὰ συνόδων, μῆτε παρὰ ὀρθοδόξων εἰληφας διδασκάλων, τῆς σχισματικῆς ὄντα ματαιοφροσύνης εὐρήματα. Ἐμαθεὶς γὰρ φαύλων διδασκάλων ἀναγνοῦς συγγρίμματα.

Ordo praecedentiae patriarcharum.

Romanus, Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus. Hierosolymitanus. Metropoles Con-

τὴν ὑγείαν χαριζόμενος τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἀρχιερετικώτατος τῆς ἀποστολικῆς ἀκροπόλεως πρέσβυτος ἐλαχίστων, ὡς φησὶν ἡ σύνοδος ἐκείνη ἐν τῷ προσφωνητικῷ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, ἐπισκόπων, ἐν οἷς ἦν καὶ Γεώργιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Θεοφάνης Ἀντιοχείας· ὡς τοῦ κορυφαίου πρώτου ἀποστόλου τῆς καθέδρας διάδοχος, ὑπερκείμενος τοῦ ἐκεῖθεν ὀρθοδόξου νομισθέντος, ὅτι συνέθετο τῇ ἐπιστολῇ τοῦ πάπα, ὡς μαρτυρεῖ ἡ ἀγία σύνοδος ἐκείνη ἐν τῇ πρὸς Ἀγάθωνα ἐπιστολῇ. Κατὰ δὲ τὴν ἐβδόμην σύνοδον ὑπέρχεται ὁ πάπας, ὡς ὀφθαλμὸς τοῦ ὅλου σώματος, ὑποδεικνύων τῷ ὅλῳ σώματι τὴν εὐθείαν τρίβον τῆς ἀληθείας, ὡς φησι Ταράσιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ πρὸς Ἀδριανὸν τὸν πάπαν ἐπιστολῇ πρὸς τὸν τέλει τῆς ἑβδόμης συνόδου. Τοσαῦται καὶ τηλικαῦται ὑπεροχαί, ὅσαι τῶν ἀστέρων ὑπερτερεῖ ὁ ἥλιος, τοῦ πάπα ὑπερακοντίζοντος τὸν πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως νομοθετῆ τῷ Χριστοῦ, μαρτυρίαις τῶν οἰκουμένων συνόδων, ἔργοις βεβαιουσί τὴν ἀλήθειαν· ἐκείνου δὲ τὸν Καισαρείας καὶ τοὺς ὑπ' αὐτὴν ἀρχιερεῖς ὑπερβάλλειν ἀρξάμενοι δυνάμει κανόνων οὐχὶ γησίων, τοῦ τρίτου τῆς δευτέρας συνόδου, ὃν καὶ ἀγνωστον καὶ μὴ φυλαχθέντα· ἀλλ' εἴπερ ὅπως παρὰ τῶν Πατέρων γέγονεν, ἀκυρον τότε μείναντά φησιν ὁ ἄγιος πάπας Λέων ἐν τῇ πρὸς Πουλχερίαν τὴν Αὐγούστην ἐπιστολῇ, καὶ ἐν τῇ πρὸς Ἀνατόλιον· τοῦ κη' τῆς τετάρτης συνόδου, ὃν μὴ καμφθεὶς ταῖς δεήσεσι τῶν ἀνατολικῶν ἀπέβριψεν ὁ αὐτὸς πάπας Λέων· καὶ τοῦ λς' τῆς πενθέκτης, ὃς παρὰ συνόδου τυπωθεὶς μὴ γνησίαι, ὡς δειχθήσεται, οὐδεμίαν ἔχει τὸ παράπαν ἰσχύν, ἄλλως τε μὴδὲ συμφώνων τούτων ὄντων τῶν κανόνων, ἀλλὰ τοῦ τῆς δευτέρας συνόδου θεσπίσαντος τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἔχειν τὰ πρεσβεῖα μετὰ τὸν Ῥώμης, τῶν λοιπῶν θεσπίσειν μὲν τὰ αὐτὰ λεγόντων, οὐ τὰ αὐτὰ δὲ ὀρισάντων, ἀλλὰ τὰ ἴσα πρεσβεῖα τῷ Κωνσταντινουπόλεως ἀπονευμέναν· πρὸς τοῦτοις τοῦ Κωνσταντινουπόλεως κατ' ὀλίγον αὐξηθέντος, καὶ μεμετρημένην διὰ τῶν ὑποσηλομαίων ἐκείνων κανόνων ἐξουσίαν λαβόντος, ἐπὶ τὸ χειροτονεῖν μόνους τοὺς τῆς Ποντικῆς καὶ τῆς Ἀσιανῆς, καὶ τῆς Θρηκτικῆς διοικησεως μητροπολίτας· πῶς, ὦ Νεῖλε, δεινοπαθεὶς κατὰ τῶν εἰπόντων τοῦτον τὸν λόγον ἔχειν τὸν πάπαν πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ὃν ἐκείνος πρὸς τὸν Καισαρείας, καὶ τοὶ οὐκ ὀρθῶς εἰπόντων ; δέον ὀρθῶς εἰπεῖν, οὐ τὸν αὐτὸν λόγον ἔχειν, ἀλλὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως εἶναι πολλῶ κατώτερον τοῦ πάπα, εἴπερ ὁ Καισαρείας τοῦ Κωνσταντινουπόλεως· ὅπου τὴν ἐξουσίαν ἐπὶ τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἔχει ὁ ὁ

Θεν ὁ πάπας, ὡς ποιμὴν θεοπρόβλητος, καὶ φύλαξ τῆς ἀμπέλου. Ὁ δὲ τῆς Κωνσταντινίου μηχαουργίας ἐπισπάσατο τὰ ἀλλότρια, ὡς βοῦν ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ Λέων ὁ πάπας, καὶ ταῦτα ἐπὶ τὸ μόνον χειροτονεῖν. Σὺ δὲ ἄλλον τρόπον τὸν σοὶ δοκοῦντα τὴν ἀνισότητά τῆς ἀναλογίας ἐκλαμβάνων γράφεις, ἃ μῆτε παρὰ συνόδων, μῆτε παρὰ ὀρθοδόξων εἰληφας διδασκάλων, τῆς σχισματικῆς ὄντα ματαιοφροσύνης εὐρήματα. Ἐμαθεὶς γὰρ φαύλων διδασκάλων ἀναγνοῦς συγγρίμματα.

Τάξις πρωτοκαθεδρίας πατριάρχων.

Ὁ Ῥώμης, ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ Ἀλεξανδρείας, ὁ Ἀντιοχείας, ὁ Ἱεροσολύμων. Ἔττα αἱ μη-

τροπόλεις τοῦ Κωνσταντινουπόλεως. α'. Καισάρεια. β'. Ἐφεσός. γ'. Ἱερὰ κλειζα, καὶ ἐφεξῆς.

Ταῦτα οὐ λαβὼν ὡσπερ ἀναντιβῆτον διδασκαλίαν, ὡς μόνη τῇ πρωτοκαθεδρῖα διαφερόντων τῶν πατριαρχῶν, λέγεις εἶναι μὲν πρῶτον τὸν πάπαν, ἀλλ' ὡς τοῖς πατριάρχεις συντεταγμένον, καὶ οὐκ ἄρετον, ἔχει γὰρ δεύτερον, καὶ τρίτον πατριάρχην· τὸν δὲ Κωνσταντινουπόλεως· πατριάρχην ἔχειν τοὺς ὕπ' αὐτὸν οὐχ ὡς πατριάρχης, ἀλλὰ μητροπολίτας, ἐν οἷς ἐστὶν ὁ πρῶτος καὶ δεύτερος μητροπολίτης· ὡστε τὸ πρωτεῖον τοῦ πάπα πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως ὡς δεύτερον εἶναι συντεταγμένον, τὸ πρωτεῖον τοῦ Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τὸν Καισάρειας πρῶτον ὄντα μητροπολίτην εἶναι ὡς μονάδα. Καὶ μορμολύττη τοὺς ἀπλουστέρους γελῶν νοήματι, ἀκούοντα· τὸν πάπαν συντεταγμένον, μὴ ἦντα ἐξω τῆς τάξεως, τὸν δὲ Κωνσταντινουπόλεως μονάδα ἐξείρετον, μᾶλα σεμνῶς ἐξω τῆς τάξεως ὄντα· ἴν' οὕτω καταπλήττωνται οἱ χυδαῖοι τὸ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως μέγεθος.

Πόσα οὖν ἀμαρτάνεις; Πρῶτον λαμβάνεις· ὡς ὁμολογούμενον τοὺς πέντε καλεῖσθαι ἐπίσης πατριάρχας, ὅπερ οὐκ ἐστὶν· καὶ γὰρ μέχρι τῆς τετάρτης· συνόδου οὐκ ἦν ἐν χρήσει ἡ τοιαύτη προσηγορία· κατὰ δὲ τὴν τρίτην ἐκείνης πρᾶξιν ἐμφέρονται λίθελλοι δοθέντες μετ' ἐπιγραφῆς τοιαύτης· « Τῷ ἀγιωτάτῳ καὶ μακαριωτάτῳ οἰκουμενικῷ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ πατριάρχῃ τῆς μεγάλης Ῥώμης Λέοντι, καὶ τῇ ἀγίᾳ καὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ. » Πανταχοῦ δὲ ἐν τοῖς Πρακτικαῖς ἐπίσκοποι ἢ ἀρχιεπίσκοποι καλοῦνται πάντες. Εἴπερ οὖν κατ' ἐκείνους ἐγγραφες, ὡ Νεῖδε, τοὺς χρόνους, καθ' οὓς ὁ κύριος· καὶ ἡ ἀλαζονεία οὕτω πέντε πατριάρχας τοιοῦτῃ ταύτῃ προσηγορίᾳ κατονομάζει· πῶς ἂν ἐπιλοσόφῃσαι· περὶ τοῦ συντεταγμένου πρωτείου, καὶ τῆς μονάδος; Καλουμένου γὰρ μόνου τοῦ πάπα τότε πατριάρχου, ξυμπάντων δὲ τῶν λοιπῶν ἢ ἀρχιεπισκόπων, ποῦ τὸ συντεταγμένον τοῦ πρώτου καὶ δευτέρου πατριάρχου; Εἰ μὴ φαίης, ὅτι ἦν καὶ τότε τὸ συντεταγμένον, πρώτου ὄντος ἐπισκόπου τοῦ πάπα, εἴτα δευτέρου, καὶ τρίτου. Ἀλλὰ τοῦτο πανταχοῦ ποιεῖ συντεταγμένους τοὺς ἐπίσκοπους, καὶ τὸν πάπαν, καὶ τὸν Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τοὺς λοιπούς· καὶ χώραν οὐδεμίαν καταλιμπάνει τῇ μονάδι, ἣν ἀποπέμεις τῷ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἐγένετο ἂν ἡ τῶν συντεταγμένων ἀπαριθμησις οὕτω. α' ὁ πάππας· β' ὁ Κωνσταντινουπόλεως, θυμὸν γὰρ οὕτω· γ' ὁ Ἀλεξανδρείας· δ' ὁ Ἀντιοχείας· ε' ὁ Ἱεροσολύμων. Εἶτα ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Κωνσταντινουπόλεως πρῶτος ὁ Βυζαντίου ἐπίσκοπος, β' ὁ Καισάρειας· καὶ οὕτω καθεξῆς ἕκαστος τῶν πέντε ἐπισκόπων ἦν ἄν' πρῶτος τῶν ὑπ' αὐτὸν, καὶ οὐ μόνος ἀσυντακτος, καὶ εἶχε τὸ πρωτεῖον οὐ κατὰ μόνην τὴν πρωτοκαθεδρῖαν ὁ πάπας, ὡς ὑμεῖς φατε, ἀλλὰ κατὰ διδασκαύσειν αἱ σύνοδοι.

Δεύτερον ἀμαρτάνεις, ὅτι εἰ καὶ δοτήμεν καλεῖσθαι καὶ τοὺς πέντε πατριάρχας, ἡ κοινότης. Τῆς προσηγορίας οὐ φέρει κοινότητα ἰσοτιμίας, ὅπερ οὐ

PATROL. GR. CXLIX.

Constantinopolitani. 1. Caesarens. 2. Ephes. 3. Hieracleens. Et deinceps.

Hæc tu tanquam irrefragabilem doctrinam supponens, quæsi vero omnis patriarcharum differentia in eo tantum sita sit, ut unus alteri præcedat, dicis papam esse primum, sed ut patriarchis coordinatum, non absolutum, cum habeat secundum et tertium patriarcham; Constantinopolitanum vero habere sub se non patriarchas, sed metropolitans, in quibus est primus et secundus metropolitans: ita ut primatus papæ respectu Constantinopolitani, quippe ut secundi, coordinatus sit; primatus Constantinopolitani respectu Caesarensis primi metropolitæ sit veluti unitas. Et ridiculo hoc sensu simplicioribus terricula objicis, dum audiunt, papam esse coordinatum, non esse extra ordinem; Constantinopolitanum vero esse unitatem exemptam, et egregio titulo non intra ordinem. Ita enim vulgus Constantinopolitani magnitudinem admiratur.

Quotupliciter vero tu peccas? Primo tanquam certum accipis, quinque vocari æqualiter patriarchas, quod falsum est. Usque ad quartam synodum hæc appellatio non erat in usu; tertia vero illius synodi actione habentur libelli supplices hæc inscriptione: « Sanctissimo et beatissimo universali archiepiscopo et patriarchæ magnæ Romæ Leonī, et sanctæ ac œcumenicæ synodo. » Passim vero in actis episcopi vel archiepiscopi vocantur omnes. Si ergo tu per illa tempora, Nile, scripsisses, quibus avrogantia et ambitio nondum quinque patriarchas communi appellatione junxerant, quomodo philosophatus esses de primatu coordinato deque unitate? Solo enim papa tunc habente titulum patriarchæ, cæteris episcopi vel archiepiscopi appellatione contentis, ubi esset coordinatio primi et secundi patriarchæ? nisi dicas, tunc etiam futuram fuisse coordinationem: nam papa esset primus episcopus, deinde secundus et tertius. Ad hoc omnes episcopos facit coordinatos cum papa, et Constantinopolitanum et reliquos, et nullum locum unitati relinquit quam tu Constantinopolitano tribuis; essetque tunc coordinatorum enumeratio talis: 1. Romanus, 2. Constantinopolitanus (supponamus enim ita esse), 3. Alexandrinus, 4. Antiochenus, 5. Hierosolymitanus. Deinde in provincia Constantinopolitana, primus Byzantius, secundus Caesarensis; atque ita deinceps singuli episcoporum quinque haberent prima una respectu subditorum, et nullus esset unitas non coordinata, essetque papa primus non nudo præcedenti ordine, ut vos dicitis, sed auctoritate illa apostolica quæm synodi fatentur et docent.

ἔκει· τὴν τὴν ἀποστολικὴν ἐξουσίαν, ἣν ὁμολογοῦσι

Secundo peccas, quia etiamsi demus, patriarchæ nomen fuisse quinque illis commune, at communio appellationis non infert communionem

æqualis potestatis, quod tu accipis, quasi rem in confesso. Nam sicut communio nominis, episcopi et archiepiscopi, non infert æqualitatem papæ et Constantinopolitani, ita etiam nec patriarchæ appellatio. Tu vero ex communitate appellationis dum infers æqualitatem dignitatis, primatum papæ dicis coordinatum; cum inferre deberes, coordinatum esse appellatione, sed non coordinatum potestate; et hac ratione cum sit appellatione coordinatus papa, potestate tamen est unitas respectu universorum. Constantinopolitanus autem cum sit uti secundus patriarcha coordinatus appellatione cum papa, non est respectu sibi subditorum ut unitas potestate, sed talis unitas, qualis et cæteri patriarchæ et metropolitæ ad suffraganeos episcopos; unitates videlicet, quia priores sedent, et certis quibusdam privilegiis gaudent, non sicut papa est unitas, utpote successor Petri in auctoritate pastoralis.

Tertio peccas, quia quod papa singulare habet, tu commune facis; et quod commune habet patriarcha, tu singulare constituis. Singulare est in papa, quod patriarcha sit et patriarchas habeat sibi subjectos; commune vero patriarchis omnibus et metropolitæ, et episcopis, ut sint unitates respectu eorum qui illis quomodolibet subditi sint; neque enim patriarchis omnibus subditi sunt patriarchæ, et metropolitæ metropolitæ, et episcopis episcopi. Cum igitur in hunc modum proponis argumentum: Ita se habet Constantinopolitanus ad papam, sicut Cæsarensis ad illum; sed Cæsarensis subest potestati Constantinopolitani, ergo et ille potestati papæ: tu majorem non veram falsa tua intelligentia magis depravas, minorem juxta novas schismaticorum regulas intelligis, ac proinde e falsis principiis perperam concludis. Ut recte concludatur, ita formanda est ratio: Multo magis subest Constantinopolitanus papæ quam Cæsarensis illi; sed Cæsarensis, juxta Græcos, subest potestati Constantinopolitani: ergo multo magis ille papæ. Nisi forte hoc tibi velit coordinatio papæ, et unitas Constantinopolitani, quod insanientes quidam dixerunt: quod cum juxta pseudocanonem quem profers patriarcha Constantinopolitanus æquales habeat honores cum papa, plus habuerit etiam hoc, quod sit unitas exempta, papa autem coordinatus manserit; si hoc intelligis, jam tuus Constantinopolitanus erit etiam Petro sublimior. Petrus enim cum sit apostolorum primus, habet et secundum et tertium, ut sit per te coordinatus et non unitas, qualem fingitis Constantinopolitanum. Sed hæc asserere manifesta insania est.

NILUS (Cap. IX).

Si vero, quia primus numerando est papa, idcirco et dominatum arripis, hoc idem dato et Constantinopolitano, recensetur enim et iste prior Alexandrino. Similiter Alexandrinus sub se Antio-

λαμβάνεις ὡς ὁμολογοῦμενον. Ὡς περ γὰρ ἡ κοινότης τοῦ ὀνόματος ἐπίσκοπος, ἢ ἀρχιεπίσκοπος, οὐ φέρει ἰσότητα τοῦ πάππα, καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως; οὕτω; οὐδὲ ἡ προσηγορία τοῦ πατριάρχου. Σὺ δὲ ἐκ τῆς κοινῆς προσηγορίας ἐπιφέρων ἰσότητα βίας, τὸ πρωτεῖον τοῦ πάππα λέγεις συντεταγμένον· δέον ἐπιφέρειν συντεταγμένον εἶναι τῇ προσηγορίᾳ, ἀσύνητακτον τῇ ἐξουσίᾳ. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον συντεταγμένον ὢν ὁ πάππας τῇ προσηγορίᾳ, μονὰς ἐστὶ πρὸς ἅπαντας τῇ ἐξουσίᾳ. Ὁ δὲ Κωνσταντινουπόλεως ὡς δευτέρως πατριάρχης συντεταγμένον ὢν τῷ πάππα τῇ προσηγορίᾳ, οὐκ ἐστὶ πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν μονὰς τῇ ἐξουσίᾳ, ἀλλὰ τοιαύτη μονὰς ἐστίν, ὡς καὶ οἱ λοιποὶ πατριάρχαι, καὶ οἱ μητροπολίται πρὸς τοὺς συναπαρτιωτάς ἐπισκόπους, μονάδες ὄντες πρὸς αὐτοὺς τῇ πρωτοκαθεδρίᾳ. Καὶ διωρισμένοις τισὶ προνομίοις, οὐ καθ' ὄν ὁ πάππας τρίτον ἐστὶ μονὰς ὡς διάδοχος κατὰ τὴν ποιμαντικὴν αὐθεντίαν τοῦ Πέτρου.

Τρίτον ἀμαρτάνεις, ὅτι τὸ μὲν ἐξείρετον τοῦ πάππα καθιστᾶς κοινὸν, τὸ δὲ κοινὸν τοῦ πατριάρχου καθιστᾶς ἐξείρετον. Ἐξείρετον γὰρ ἐν τῷ πάππα τὴν πατριάρχην ὄντα πατριάρχας ἔχειν ὑπεξουσίου· κοινὸν δὲ πᾶσι τοῖς πατριάρχεις καὶ μητροπολίταις καὶ ἐπισκόποις τὸ, μονάδας εἶναι πρὸς τοὺς ὁπωσοῦν ὑποκειμένους· οὐ γὰρ πᾶσι τοῖς πατριάρχεις ὑπέκεινται πατριάρχαι, καὶ μητροπολίται μητροπολίταις, καὶ ἐπισκοποὶ ἐπισκόποις. Ἀναλαβόντες οὖν τὸν συλλογισμὸν, τοῦτον τὸν λόγον ἔχει· ὁ τῆς Κωνσταντίνου πρὸς τὸν πάπαν, ὃν ὁ Καισαρίας πρὸς ἐκεῖνον· ἀλλὰ μὴν ὁ Καισαρίας τῷ τῆς Κωνσταντίνου ὑπεξουσίου, ἄρα καὶ ἐκεῖνος; τῷ πάππα· φάμεν, ὅτι Σὺ τὴν μείζονα μὴ ὀρθῶς ἔχουσαν χεῖρον διανολεῖς διαστρέφεις· τὴν ἐλάττω νῶν κατὰ τοὺς σχηματικούς κανόνας, ἐκ ψευδῶν προθέσεων ἀποπνέεις ἐπιφέρεις συμπέρασμα. Χρὴ δὲ τὸν συλλογισμὸν οὕτω τυπῶσαι· Πολλῶν πλέον ἡρηται ὁ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ πάππα ἢ ὁ Καισαρίας ἐκεῖνον· ἀλλὰ μὴν ὁ Καισαρίας κατὰ τοὺς Γραικοὺς ἐστὶν ὑπεξουσίου τῷ τῆς Κωνσταντίνου, ἄρα πολλῶν πλέον οὗτος τῷ πάππα. Εἰ μὴ ἄρα καὶ σοὶ, Νεῖλε, ταῖς τινῶν μανιώδεσιν ἀλογίαις; ἔκτραπέντι τοῦτο βούλεται τὸ συντεταγμένον τοῦ πάππα, καὶ ἡ μονὰς τοῦ Κωνσταντινουπόλεως· ὅτι κατὰ τὸν ψευδοκανόνα, ὃν προφέρεις, ὁ τῆς Κωνσταντίνου ἔχων τὰ ἴσα τῷ πάππα, ἔσχηκε καὶ τοῦτο πλέον, τὸ εἶναι αὐτὸν μονάδα κατ' ἐξείρετον, ἐκεῖνον ὄντος συντεταγμένου. Εἰ γοῦν τοῦτο βούλει, ὦρα σοὶ τὸν Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὑπὲρ τὸν Πέτρον ἀνοψῶσαι· πρῶτος γὰρ ὢν τοῦ ἡεροῦ τῶν ἀποστόλων καὶ δευτέρως ἔχει καὶ τρίτον· ὡς συντεταγμένος κατὰ σέ, καὶ οὐκ ἐφικνεῖται τῆς μονάδος, ἣν οὐκ οἶδ' ὅθεν ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐκλήρωσάτο. Ἄλλὰ ταῦτα μανία σαφής.

ΝΕΙΑΟΣ.

Εἰ δὲ ὅτι πρῶτος ἐν τῇ ἀριθμῆσει ὁ πάππας, διὰ τοῦτο καὶ τὴν δισποτείαν ἀρπάξεις, δὲς τοῦτο καὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ γὰρ καὶ οὗτος προτίθεται τοῦ τῆς Ἀλεξάνδρου· ὁ δὲ Ἀλεξάνδρου ὁμοίως

ὕψ' αὐτὸν ἐχέτω τὴν τῆς Ἀγτιόγου· καὶ οὗτος δὲ ἄριστός, ἔστω τοῦ θρόνου Ἱερουσαλύμων. Καὶ πῶς οὐ ταῦτα θόρυβος ἀτεχνῶς;

ΑΝΤΙΠΡΗΞΙΣ.

Εἰ δὲ τὴν προαριθμῆσιν εἶχε τὴν δεσποτείαν ὁ πάπας, ἦν ἂν ὁ λέγει;· εἰ δὲ τῆς προαριθμῆσεως αἷτιον ἡ δεσποτεία, τί μάτην σοφίζῃ; Μίαν οἶδεν ἡ τετάρτη σύνοδος κεφαλὴν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ φύλακα τῆς ἀμπέλου ἕνα παρὰ τοῦ Σωτῆρος καταστάνα, κυροῦντα καὶ ἀποκυροῦντα τὰ εὖ καὶ ἐέρωως ἔχοντα. Ἐντεῦθεν ἡ προαριθμῆσις τοῦ πάπα. Οἱ δὲ λοιποὶ πατριάρχαι γυμνῆν ἔχουσι τὴν προαριθμῆσιν καὶ ὑπαριθμῆσιν· οἷον εἰ φαίημεν· Προαριθμῆται ἡ κεφαλὴ τοῦ στήθους, καὶ τὸ στήθος τῆς γαστρὸς, καὶ ἡ γαστήρ τῶν μηρῶν, ἀλλ' οὐκ ἴσθ' λόγῳ· ἡ μὲν γὰρ κεφαλὴ προαριθμῆται ὡς πρῶτον μέλος, οὐ τάξει μόνον καὶ θέσει, ἀλλὰ καὶ δυνάμει καὶ ἀξίᾳ· τὰ δὲ λοιπὰ μέλη προαριθμῆται καὶ ὑπαριθμῆται τάξει καὶ θέσει διαφέροντα, οὐχὶ δὲ δυνάμει καὶ ἀξίᾳ τῆς κεφαλῆς. Πῶς τοίνυν ἐκ τοῦτου θόρυβος, ὅποτε φύσεως αὐτῆ ἡ τάξις, καὶ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τῆς φύσεως ταύτην εἰληφεν ἡ ἐκκλησιαστικὴ ἱεραρχία;

ΝΕΙΛΟΣ.

Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ μὲν ὁ Κωνσταντινουπόλεως χειροτονεῖ τὸν Καισαρείας καὶ τοὺς μετ' αὐτὸν, ὁ δὲ Ῥώμης οὕτε τὸν Κωνσταντινουπόλεως, οὕτε ἄλλον οὐδένα τῶν καθολικῶν ἱερέων· πῶς ἔστιν ἀληθεύειν λέγοντα· Οὕτως ἔστι πρῶτος ὁ Ῥώμης πρὸς τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ὡσπερ αὐτὸς οὗτος πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἱεράρχας;

ΑΝΤΙΠΡΗΞΙΣ.

Ποίαν λέγεις χειροτονίαν; τὴν αὐτοχειρὶ τελοῦμένην ὑπὸ τοῦ ἱεράρχου, οἷαν Ἀγαπητὸς ὁ πάπας ἐποίησται ἐνδημῶν τῇ Κωνσταντίνου, ἀπελάσας μὲν τὸν αἰρετικὸν Ἀνθίμου, ὡς φησὶν ὁ βασιλεὺς Ἰουστινιανὸς ἐν τῇ μὲν Νεαρᾷ, χειροτονήσας δὲ Μηνᾶν τὴν πατριάρχην; Ἡ χειροτονίαν λέγεις, οἷαν ὀρίσεται ἡ πρώτη σύνοδος ἐν τῇ 5' κανόνι· « Ἐἴτις χωρὶς γνώμης τοῦ μητροπολίτου γένοιτο ἐπίσκοπος, τὸν τοιοῦτον ἡ μεγάλη σύνοδος ὥρισε μὴ δεῖν εἶναι ἐπίσκοπον; » Εἰ τὴν πρώτην χειροτονίαν λέγεις ἀναγκαίαν, ὥστε σώζεσθαι τὸ πρωτεῖον, γελοῖον λέγεις· ταυτὸν γὰρ ἔστι τοῦτο καὶ τὸ ἀποφαινεσθαι, μηδένα βασιλεύειν δύνασθαι, ἢ ὧν αὐτὸς ὁ βασιλεὺς γεννητῶρ. Καὶ οἱ τῆς τετάρτης συνόδου Πατέρες τὴν χειροθεσίαν παρὰ τοῦ πάπα οὐδαμῶς εἰλήφεσαν, οἱ δὲ ὅμως ἐκείνον κεφαλὴν ἑαυτῶν, καὶ κυβερνήτην τῶν κανόνων ἐπεγίνωσκον, ὅτι περὶ τοῦ προτιμηθῆναι τὸν Κωνσταντινουπόλεως ἦν ὁ ἀγὼν ὑπὲρ τοῦ λοιποῦ τῶν ἀνατολικῶν θρόνων· διαφέρει γὰρ πλείστον ὅσον χειροθεσία δικαιοδοσίας· ἡ χειροθεσία τὴν γεννητικὴν μιμεῖται δύναμιν· ἡ ἐξουσία συγκροτεῖ τὸ ἱερατικὸν πολίτευμα. Οὕτω γούν ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος πάντας τοὺς ἀνατολικούς πατριάρχας καὶ ἱρχιερεῖς, ὡς δέδεικται κατὰ μέρος, καὶ δευχίτηται, ἐκρινεν, ἡθώου, μετεκρίνει ἀποστολικῆ αὐθεντεῖα, καίτοι παρ' αὐτοῦ τὴν χειροθεσίαν μὴ λαβόντας.

chenum habet; rursus et iste arbiter sit sedis Hierosolymorum. At hæc quomodo non fuerint aperta rerum perturbatio?

CONFUTATIO.

Aliquid diceres, si prænumeratio esset origo dominatus; at quia dominatus est prænumeratōnis causa, quid valet sophisma tuum? Unum agnoscit quarta synodus Ecclesiæ caput, et custodem vineæ unum a Salvatore constitutum, probantem et improbantem quæ recte se habent, et quæ secus. Hæc est causa prænumeratōnis papæ. Cæteri vero patriarchæ nudam habent prænumeratōnem et subnumeratōnem. Ut si dicamus: Caput prænumeratur pectori, et pectus ventri, et venter femoribus, sed non pari ratione; nam caput prænumeratur ut principale membrum, non solum ordine et situ, sed virtute etiam et dignitate: cætera membra prænumerantur et subnumerantur ordinis et situs differentia, non capitis virtute et dignitate. Quæ ergo hinc perturbatio, quando nature hic est ordo, et ab auctore nature hunc eundem habet hierarchia ecclesiastica?

NILUS (Cap. X).

Præterea si Constantinopolitanus consecrat Cesareensem, et qui post illum sunt; Romanus autem nec Constantinopolitanum, nec ullum ex principibus episcopis consecrat, quomodo verum sit, ita esse primum Romanum respectu Constantinopolitanum, sicut hic ipse est respectu sibi subditorum?

CONFUTATIO.

Quam dicis consecrationem? illamne quæ sit per ipsam hierarchæ manum, sicut Agapetus papa Menam patriarcham consecravit expulso Anthimo hæretico, ut Justinianus imperator ait Novella 42? an consecrationem sive ordinationem intelligis, de qua statuit synodus 1, can. 8: « Si quis præter sententiam metropolitani factus fuerit episcopus, hunc magna synodus statuit non debere esse episcopum? » Si primo modo necessariam dicis, ut servetur primatus, rem ais ridiculam; ac si diceres, neminem regnare posse, nisi super eos quos ipse rex genuit. Et quartæ synodi Patres non erant consecrati per papam, quem tamen suum caput et moderatorem canonum agnoscebant, quando de honorando Constantinopolitano præ cæteris Orientalium sedibus erat illis studium. Differt enim plurimum consecratio a jurisdictione: consecratio generandi facultatem imitatur, jurisdictionis sacerdotalem instruit universitatem. Ita Romanus episcopus Orientales omnes patriarchas et præsules, ut verticillatum ostensum est et ostenditur, iudicabat, absoluebat, repellebat auctoritate apostolica, licet ab ipso non consecratos. Si vero ordinationem secundo modo intelligis, ut scilicet præter majoris sententiam episcopi non fiant, rursus pronuntias falso innixus fundamento. Unde enim habes pa-

triarchas fieri solitos præter sententiam papæ? A Clamat Leo papa in epistolis ad Marcianum et Pulcheriam parte in synodi Chalcedonensis, sui favoris assensu Anatolium obtinuisse Constantinopolitanum episcopatum. Clamat Adrianus papa, act. II septimæ synodi, præsertim in Latinis authenticis litteris, quas ponit integras Anastasius Bibliothecarius, quod nisi per fidelem Tarasii concursum pro sanctarum imaginum erectione, assensum nequivisset omnimodo tribuere in ejus consecratione. Quid multa? Unde ortum est ingens schisma quod Orientalem, heu! depascitur Ecclesiam, nisi quia Photius, Romanorum pontificum increpationes non ferens, ambitionis ejus nimios impetus reprimendum, nec suscipientium illum ut legitimum patriarcham, ipse, habentis obedientiæ fractis, jecit semina defectionis novique in Ecclesia principatus, et calamitosi schismatis plantavit errorem? Frustra igitur infers tuum paradoxum, magis subesse Constantinopolitano suos, quam ipsum Romano. Cum enim fuerit probatum papam esse dominum consecrationis Constantinopolitani (qui si legitimum unquam habuit inter suos primatum, a papa hoc impetravit, sicut post Leonis tempora, ut esset in secundo ordine, a papa habuit, quemadmodum testatur Adrianus pontifex in suis authenticis litteris, act. II septimæ synodi: factum enim hoc, ait, per sedis apostolicæ auctoritatem; non tamen permittit, ut vocetur œcumenicus, nam gravitatis hæreticæ hoc esse decernit): probatum ergo cum sit papam esse dominum consecrationis præsulum Constantinopolitanorum, ex hac tota disputatione necessario sequitur contrarium, nimirum papam multo magis præesse Constantinopolitano quam illum suis.

Ἀδριανὸς ὁ Ῥώμης ἐν τῷ αὐθεντικῷ αὐτοῦ γράμματι κατὰ τὴν β' τῆς ζ' συνόδου πρᾶξιν· ἐν ἧ δευτέρῳ ἀριθμοῦσθαι φησι, χαριζαμένου τοῦτο τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου· οὐ μὴν συγχωρεῖ καὶ οἰκουμένικὸν ὀνομάζεσθαι, αἰρετικῆς γὰρ τοῦτο φρενοβλαβείας εἶναι φησιν· δειχθέντος οὖν τοῦ πάππα κυρίου τῶν χειροτονιῶν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, ἀναγκαιῶς ἔπεται ἐξ ὧν ἀρκούντως εἰρήκαμεν τοῦναντίον· πολλῶ μᾶλλον ὑπερκείμενον τοῦ Κωνσταντινουπόλεως εἶναι τὸν πάππα, ἢ ἐκεῖνον τὸν ὑπ' αὐτόν.

NILUS (Cap. XI).

Legito sextum canonem primæ synodi, ut scias, partem Alexandrino, partem universi adjudicatam D fuisse Romano, et partem Antiocheno, nec licere uni in partem alterius insilire. Antiqui mores servantur, etc. Audis canonem præcipere, ut veteres Patrum leges observentur, quodque hoc datum sit Romano, nimirum occiduis præesse partibus, sub sede autem Constantinopolitana esse ait diceceses Asianas, et Ponticas et Thracias canon 28 quartæ synodi. Si igitur sua quisque parte contentus est, positum ordinem servat. Si quis vero sua quidem retineat, iniquis autem oculis alienas quoque affectet provincias, hic omnino mores Patrum antiquos perfringit.

Εἰ δὲ κατὰ τὸν δεῦτερον τρόπον νοεῖς τὴν χειροτονίαν, τὸ μὴ χωρὶς γνώμης τοῦ μείζονος γίνεσθαι τῶν ἐπισκόπων τὰς καταστάσεις· ἐχρῆν σε πάλιν μὴ ἀποφαίνεσθαι χρώμενον ἀρχαῖς πρῶτάτω τῆς ἀληθείας. Πόθεν γὰρ ἔχεις, ὅτι χωρὶς γνώμης τοῦ πάππα ἐχειροτονοῦντο οἱ πατριάρχαι; Βοᾷ Λέων ὁ πάππας ἐν ταῖς πρὸς Μαρκιανὸν καὶ Πουλχερίαν ἐπιστολαῖς ταῖς μετὰ τὰ Πρακτικὰ τῆς δ' συνόδου, Ἀνατόλιον συναίνεσει τοῦ Ῥώμης γεγενῆσθαι Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοπον· βοᾷ ὁ πάππας Ἀδριανὸς· μάλιστα ἐν τοῖς αὐθεντικαῖς γράμμασι τοῖς Λατινικοῖς, πράξει τῆς ζ' συνόδου δευτέρῃ, ἀπερὸ λόκληρα ἐντέθεικεν ὁ βεβληθεὶς Ἀναστάσιος· ὡς οὐκ ἂν ποτε συνήνεσε τῇ καταστάσει Ταρσίου τοῦ πατριάρχου, ἐπειδὴ ἐκ λαϊκοῦ ἀθρόου ἔλαβε τὴν ἐπισκοπὴν Κωνσταντινουπόλεως, εἰ μὴ αὐτὸν ἔγνω σύνοδρον τῇ ὀρθοδόξῃ κατὰ τῶν Εἰκονομάχων. Τί δεῖ πολλά λέγειν; Πόθεν ἡ καταβολὴ τοῦ μεγάλου σχίσματος, ὃ, φεῦ! τὴν Ἀνατολικὴν κατανέμεται Ἐκκλησίαν, εἰ μὴ ὅτι Φώτιος μὴ φέρων τὰς ἐπιτιμήσεις τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης, τὴν ὑπερβολὴν τῆς ἐκεῖνου φιλαρχίας ἀνακοπόντων, καὶ ὡς ἔνομον πατριάρχην μηδαμῶς καταδεχόμενον, αὐτὸς τὰ χαλινὰ τῆς ὑπεξουσίας ἱερῶσύνης διαβήξας ἀνταρχίαν ἐμελέτησε καὶ αὐταρχίαν, καὶ κατεφύτευσε τὴν πολυώδυνον τοῦ σχίσματος πλάνην; Μάτην ἄρα ἐπιφέρεις, Νεῖλε, τὴν παράδοξόν σου θέσιν· μᾶλλον εἶναι πρῶτον τὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτόν, ἢ τὸν Ῥώμης πρὸς ἐκεῖνον· δειχθέντος γὰρ τοῦ πάππα κυρίου τῶν χειροτονιῶν τοῦ Κωνσταντινουπόλεως· ὅς εἶπερ ποτὲ νόμιμον ἔσχε πρῶτερον πρὸς τοὺς ὑπ' αὐτόν, τοῦτο λαθὼν ἔσχε παρὰ τοῦ πάππα· ὡς περ καὶ τὸ δευτέρῃ τάζειν ἐπέχειν μετὰ τοὺς Λέοντος χρόνους ὕστερον ἔλαβε παρὰ τοῦ πάππα, ὡς μαρτυρεῖ

ΝΕΙΑΟΣ.

Ἀνάγνωθι κανὸνα ζ' τῆς ἁγίας πρώτης συνόδου, ἢ εἰδῆς, ὡς μέρους μὲν ὁ Ἀλεξανδρείας, μέρους δὲ τῆς οἰκουμένης ἄρχειν ὁ Ῥώμης ἐκρίθη, μέρους δὲ ὁ Ἀντιοχείας, καὶ ὡς οὐκ ἔξιστιν ἑτέρω τά; ἀλλοτριῶς ἐπιτηδῆν. Τὰ ἀρχαῖα εἶδη κρατεῖτω, καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀκούεις, ὅπως τοὺς ἀρχαίους τῶν Πατέρων θεσμούς ὁ κανὼν στέργει, οἴεται δεῖν. Καὶ ἐν τῷ Ῥώμης τοῦτο δίδεται, δηλαδὴ τῶν ἐσπερίων κρατεῖν· ὑπὸ δὲ τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως; οὐκ ἔστι τῆς τετάρτης συνόδου φησὶ τὰς τε τῆς Ἀσίας διοικήσεις, καὶ ὅσαι τοῦ Πόντου καὶ τῆς Θράκης. Εἰ μὲν οὖν ἕκαστος ἀρκεῖται τοῖς ἑαυτοῦ, τὴν γενομένην σώζει τάξιν· εἰ δὲ τις κατέχων τὰ αὐτοῦ καὶ τὰς ἑτέρων παροικίας ἀδίκους ὀφθαλμοῖς ὁρᾷ, τοῦτον οὐκ ἔστι μὴ καταλύειν τὰ ἀρχαῖα τῶν Πατέρων εἶδη.

ANTIPHΘΙΣΙΣ.

Εὖ γε τῆς ἀγχινοίας ! Ὁ κανὼν τῆς α' συνόδου τεσσάρων μέμνηται θρόνων, ἐν οἷς μάλιστα βούλεται κρατεῖν τὰ παλαιὰ ἔθη· σὺ δὲ καὶ πέμπτον εἰσάγεις θρόνον τὸν Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ἀπὸ τῆς πρώτης συνόδου πηδᾶς ἐπὶ τὴν τετάρτην· καὶ τοῖς ἀρχαίοις τῶν ἀποστολικῶν θρόνων ἔθεσι συναριθμεῖς καὶ τὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, παράγων κανόνα νόθον, ἀδόκιμον, ἀκυρον.

Εἶτα καὶ τοῦ γινησίου κανόνος τὴν ἀρχὴν ἀπεκόψατε, ὡς ἐκ τῆς εἰς' πράξεως τῆς δ' συνόδου δηλον. Ἀναγνωσθεῖς γὰρ ἐκεῖ παρὰ τῶν Ῥωμαίων ὁ κανὼν, οὕτως ἔχει· « Ἡ Ἐκκλησία Ῥώμης πάντοτε ἔσχε τὰ πρωτεῖα. Ἔχει τοιγαροῦν καὶ ἡ Αἴγυπτος, ὥστε τὸν ἐπίσκοπον Ἀλεξανδρείας πάντων ἔχειν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ καὶ τῷ Ῥώμης ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστι, » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἀναγνωσθεῖς δὲ καὶ παρὰ τῶν ἀνατολικῶν οὕτως ἔχει· « Τὰ ἀρχαῖα ἔθη κρατεῖται, τὰ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ Λιβύῃ καὶ Πενταπόλει, ὥστε τὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. » Οὕτω μὲν οὖν κολοβωθίντος τοῦ ἀληθοῦς κανόνος ἐκεῖνο θυμασθὲν, ὅτι ἀποκοπὴ γέγονε τοῦ πρωτείου τῆς Ῥώμης, καὶ προσθήκη τοῦ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ τοιούτοις πανουργεύμασι χρώμενοι πολεμεῖτε τῷ πάππῳ, καὶ τὴν θαυμαζομένην ὑμῶν ὀρθοδοξίαν στήριζετε.

Λέγεις ἐκεῖνας τοῦ κανόνος τὰς φωνάς, « Ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπισκόπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστι, » τὸ ὅτι σημαίνει· Ἐπειδὴ τῷ πάππῳ δέδοται· τῶν ἐσπερίων κρατεῖν· ὅπερ οὐχ ἐμνηνεῖν ἐστίν, ἀλλὰ βεβίβησθαι τὰς λέξεις· ἐγὼ γὰρ λέγειν, ὅτι ἐκ τῶν τοῦ κανόνος ῥημάτων οὐχὶ νῦν πρῶτον ὁ πάππας ἐναθε τὸ κρατεῖν τῶν ἐσπερίων, ἀλλ' ὡς κεκτημένος εἰσάγεται· οὐ γὰρ λέγει, καθὼς ἐν τοῖς ἐσπερίοις ἐστὶ σύνηθες, ἀλλ' Ἐπειδὴ τοῦτό ἐστι σύνηθες. Δεικτικὴ οὖσα ἀντωνυμία ἡ λέξις, τοῦτο, εἰ μὲν πρᾶγμα δεικνύσιν, τὴν ἐκεῖνου παρουσίαν ἐμφαίνει, ὡς ἡνίκα λέγεται, Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα· τοῦ πράγματος δὲ μὴ παρόντος, ἀνάγκη τὴν δύναμιν τῆς δεξιῶς φέρεσθαι ἢ πρὸς τὸ ἐγγιστα προηγούμενον, ἢ τὸ προσεχῶς μεθεπόμενον· οἷον ἐν τῷ πρώτῳ κανόνι τῆς αὐτῆς πρώτης συνόδου φασὶν οἱ Πατέρες· « Ὅσπερ δὲ τοῦτο πρόδηλον, ὅτι περὶ τῶν ἐπιτηδεύοντων τὸ πρᾶγμα, καὶ τολμώντων ἐκτουτοῦ· ἐκτέμνειν εἰρηται· » ὁρᾷ τὴν ἀντωνυμίαν, τοῦτο, δεικτικὴν οὖσαν τοῦ προσεχῶς ἐπιφερομένου. Καὶ ἐν τῷ α' κανόνι, « Ἐξεταζέσθω, φασὶ, μὴ μικροψυχία, ἢ φιλονεικία, ἢ τινι τοιαύτῃ ἀηδίᾳ τοῦ ἐπισκόπου ἀποσυνάγωγοι γεγένηται. » Ἴνα οὖν τοῦτο τὴν πρέπουσαν ἐξετασὶν λαμβάνη, καλῶς ἔχειν ἔδοξεν· » καὶ τὰ ἐξῆς. Ἐνταῦθα ἡ ἀντωνυμία, τοῦτο, σημαίνει τὸ ἐγγιστα προηγούμενον· καὶ ἐν τῷ ἡ' κανόνι περὶ τῶν Καθαρῶν, « Πρὸ πάντων δὲ, φασὶ, τοῦτο ὁμολογήσαι αὐτοῦς ἐγγράφως προσήκει, ὅτι συνθήσονται καὶ ἀκολουθήσουσι τοῖς δογμασι τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας· » ἐνταῦθα ἡ λέξις, τοῦτο, ἀναφέρεται πρὸς τὸ ὁμολογεῖν ἐπιτε-

A

CONFUTATIO.

Egregium sane hominis ingenium ! Canon primæ synodi quatuor sedes memorat, in quibus potissimum vult antiquos durare mores ; tu vero quinta addis sedem Constantinopolitanam ; et e prima synodo saltas in quartam ; et antiquis apostolicarum sedium moribus annumeras quæ sunt Constantinopolitani ; profersque canonem illegitimum, improbatum, nullas vires habentem.

Deinde et germani canonis principium recitastis, ut constat ex xvi act. quartæ synodi. Si quidem recitatus ibi canon a Romanis sic habet : « Ecclesia Romana semper habuit primatum : habet igitur et Ægyptus, ut episcopus Alexandrinus Ægyptiorum omnium habeat potestatem, quandoquidem et Romano episcopo hoc in more positum est, etc. » Juxta Orientales autem ita se habet : « Antiquæ consuetudines serventur, quæ in Ægypto, Libya et Pentapoli, ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem, quandoquidem hoc et Romano episcopo in more positum est. » Ita vero canone detruncato illud admirari licet, primatus Romani factam esse mutilationem, et additamentum de Constantinopolitano. Et hujusmodi fraudibus oppugnatis papam, et eximiam vestram stabilitis orthodoxiam.

B

C

D

Dicis voces illas, « Quandoquidem hoc et Romano episcopo in more positum est, » hæc sibi velle : Quandoquidem Romano episcopo datum est ut Occidentalibus præsit. Sed hoc (præterquam quod verba synodi non significant, dari eo tempore papæ potestatem in Occidentales, sed ut antiquam supponunt) non interpretari est, verum inferre vim vocibus ; non enim dicit, Sicut mos est in Occidentalibus, sed, Quandoquidem hoc est in more. Hoc pronomen cum demonstrativum sit, si rem ostendat, præsentem significat ; ut cum dicimus : Hoc est corpus meum : si res non præsens sit, necesse est ut vis demonstrationis feratur vel in proxime antecedens, vel in proxime subsequens : ut cum in primo canone primæ synodi aiunt Patres : « Sicut autem manifestum est dictum hoc esse de iis qui rem hanc de industria faciunt, et virilitatem sibi abscindunt, » certe pronomen hæc demonstrat quod proxime sequitur. Et canone 5, « Exquiratur, inquit, ne indignatione, aut contentione, aut quavis alia episcopi offensione excommunicati sint. Ut igitur hoc digna examinatione quæretur, visum est in rem esse ; » pronomen hæc significat, quod proxime antecedit. Et canone 8 de Catharis, « Ante omnia, inquit, hoc eos fateri oportet scripto, se suscipere et sequi catholicæ Ecclesiæ dogmata, » pronomen hoc refertur ad immediate subsequens. Quomodo igitur, quando sextus canon ait : « Ut Alexandrinus episcopus horum omnium habeat potestatem : quandoquidem et Romano episcopo hoc in more positum est, »

pronomen *hoc* non refertur ad præcedens, non ad aliquid consequens, ut suapte natura postulat, sed per te demonstrat quod nec antea, nec postea relatum est? Ita enim perverse interpretari est, et vocum significantias detorquere. Quod si, omissis distortionibus, nudum Patrum sequaris sensum, invenies mentem illorum esse, ut consuetudines antiquæ serventur: serventur Alexandriae quoniam hic Romani etiam mos est. At mos antiquior Romani episcopi nullus est quam is quem princeps apostolorum Petrus induxit: induxit autem Antiochiæ, ubi primum ille sedem tenuit, deinde Evidium constituit: induxit morem Alexandriae, constituto ejus episcopo evangelista Marco. Præcipit igitur, ut hi mores serventur, et diœceses jam divisæ non confundantur, cum sedes Romana semper habuerit primatum indefinite, ita ut mores particulares pendeant ex more Romanæ Ecclesiæ.

κρατείτω, καὶ αἱ διοικήσεις μὴ συγχέσθωσαν ἕως τὰ πρωτεία ἀδιορίστως, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ

Hic sensus et planus est et rerum veritati consentit. Sed ponamus sensum verborum esse qui tibi placet: sua habeat Alexandria, quoniam Occidentales partes habet Romanus. Duo hic sunt quæ inter se differunt: diœceses et terræ climata esse dispersita, et in his diœcesibus nullam esse subordinationem. Primum asserit canon, secundum tu addis. Habemus a canone, provincias esse dispersitas; sed esse ita divisas, ut nulla sit illarum subjectio, non dicit canon, at vos additis. Si quis dicat diversa esse membra corporis, et officia diversa, verum dicit; at non ideo negat cor, quod unum membrum est, esse illud unde in totum corpus vita emanat. Si quis Romanum dicat imperium in multas dividi provincias, verum dicit; at non ideo negat unam esse regiam urbem, in qua sedet imperator, quæ simul est et imperii pars et caput imperii. Divisæ sunt et gentes ab initio per Petrum ad commodam administrationem variis subdite patriarchis; ceterum in his etiam est communis religionis et orthodoxiæ metropolis, cui subsunt omnes, Romana sedes. Si canon primæ synodi illum sensum haberet, quem tu ais, profecto synodi posteriores œcumenicæ contrarium non docuissent; non ostendissent verbis et factis, patriarcharum auctoritatem esse limitatam, papæ auctoritatem toto orbe illimitatam. Quod ut perspectum fiat, inductione probabitur.

τὰ πρωτεία ἀδιορίστως, καὶ τοῦτό ἐστιν αὐτοῦ

Patres œcumenicæ synodi secundæ, ut narrat Theodoretus v *Historiæ ecclesiasticæ*, celebrato Constantinopoli generali concilio, sequenti ætate plurimi eorum rursus convenere Constantinopolim, et accepta synodica epistola ab Occidentalibus convocante illos Romam, responderunt hoc quidem se tunc non posse; Constantinopolim veto convenisse vi litterarum, anno superiore missa-

νον. Πῶς οὖν ὅτε ὁ ε' κανὼν λέγει: « Ὅστε τὴν Ἀλεξανδρείαν ἐπίσκοπον πάντων τούτων ἔχειν ἐξουσίαν, ἐπειδὴ καὶ τῷ ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπῳ τοῦτο σύνηθές ἐστιν. » ἡ λέξις, τοῦτο, οὐ πρὸς τὸ προηγούμενον, οὐ πρὸς τι ἐφεπόμενον ἀναφέρεται κατὰ τὴν αὐτῆς φύσιν, ἀλλ' ἑτέρον τι δείκνυσιν οὔτε πρότερον οὔτε ὕστερον μνημονευθέν; τοῦτο γὰρ παρερμηνεύειν ἐστὶ, καὶ βιάζεσθαι τῶν λέξεων τὰς σημασίας. Εἰ δὲ ἀφήμενος τῆς τῶν λέξεων διαστροφῆς ἀκολουθήσας ἀπλή τῇ ἐννοίᾳ τῶν Πατρῶν, ἐυρήσεις τὴν ἀληθῆ ἡν. Φυλαττέσθω τὰ ἀρχαῖα ἔθη, φυλαττέσθω τὰ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, ἐπειδὴ τοῦτο καὶ τῷ Ῥώμης ἔθος ἐστίν. Ἀρχαιότερον δὲ ἔθος ἐπίσκοπου Ῥώμης οὐκ ἐστίν, ἢ ὅπερ εἰσηγήνεκεν ὁ πρωταπόστολος Πέτρος· εἰσηγήνεκε δὲ Πέτρος τὸ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ἔθος, καταστήσας ἐκεῖ τὸν εὐαγγελιστὴν Μάρκον· εἰσηγήνεκε τὸ ἐν Ἀντιοχείᾳ ἔθος, ἐκεῖ πρῶτον αὐτὸς ἐπίσκοπεύσας, εἶτα καταστήσας τὸν Εὐδῶδιον. Ταῦτα οὖν, φησί, τὰ ἔθη οὕσα διωρισμέναι· ὁ γὰρ Ῥώμης θρόνος πάντως τὸ ἔθος.

Ὁ νοῦς οὗτος καὶ ἀβυστὸς ἐστὶ, καὶ ἀκόλουθος τῇ οἰκονομίᾳ τῶν πραγμάτων. Θύμεν δὲ ὅμως σὴν χάριν ἔχειν τὴν λέξιν οὕτως ὡς σὺ λέγεις· ἐχέτω ἡ Ἀλεξανδρεία τὰ αὐτῆς, ἐπειδὴ ὁ Ῥώμης ἔχει τὰ ἐσπέριον. Δύο γοῦν ἐν τούτῳ ἐστὶ καὶ διάφορα· τὸ εἶναι διανενημεμένας τὰς διοικήσεις καὶ τὰ κλίματα τῆς γῆς, καὶ τὸ ἐν ταύταις ταῖς διοικήσεσι μερμίαν εἶναι ὑπαλληλίαν. Τὸ πρῶτον λέγει ὁ κανὼν, τὸ δεύτερον σὺ προσάπτεις. Ἐρχομεν ἀπὸ τοῦ κανόνος διηρημένας εἶναι τὰς ἐπαρχίας· τὸ δὲ οὕτως εἶναι ἀντιδιηρημένας ὡς μερμίαν ἔχειν ὑποδιμισμὴν ὑπακοῆς οὐ λέγει ὁ κανὼν, ἀλλ' ὑμεῖς προστίθετε. Εἴ τις λέγῃ τὰς διαφόρα εἶναι τὰ μέλη τοῦ σώματος, καὶ τὰς ἐνεργείας διαφόρους, ἀληθεύει· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ἀφαιρεῖται τὴν καρδίαν, ἥτις ἐν μέλῳ ἐστὶ, τὸ εἶναι μέλος ζωογονοῦν ἅπαν τὸ σῶμα. Εἴ τις λέγῃ τὴν Ῥωμαϊκὴν βασιλείαν διατεῖσθαι εἰς πολλὰς ἐπαρχίας, ἀληθεύει· ἀλλ' οὐχὶ διὰ τοῦτο ἀπενεργεῖται τὸ μίαν εἶναι τὴν βασιλίδα πόλιν, ἐν ἣ προκάθηται ὁ βασιλεὺς, ἥτις καὶ μέρος τῆς βασιλείας ἐστὶ καὶ μητροπόλις τῆς βασιλείας· διηρημένα γοῦν ἐστὶ καὶ τὰ ἔθνη καταρχὰς ὑπὸ τοῦ Πέτρου, ἐν εὐχερέστερον διοικοῖτο διαφόροις ὑποκείμενα πατριάρχαις· πλήν ἐστὶ κἀν τούτοις ἡ κοινὴ τῆς εὐσεβείας καὶ ὀρθοδοξίας μητροπόλις, ὁ θρόνος τῆς Ῥώμης, ὃ πάντες ὑπόκεινται. Εἴπερ ὁ κανὼν τῆς πρώτης συνόδου τοιοῦτον εἶχε νοῦν, ὅσον σὺ λέγεις, πάντως αἱ μετ' αὐτὴν οἰκουμενικαὶ σύνοδοι οὐκ ἂν ἐδίδαξαν τίναν τὰ οὐκ ἂν ἔργῳ εἰδείξαν καὶ λόγοις τῶν πατριάρχων τὴν ἐξουσίαν εἶναι ὀρισμένην, τοῦ πάππα ἀριστον κατὰ τὴν ὑφ' ἡλίον ἄρασιν. Καὶ ἵνα κατάδηλον τοῦτο γένηται, δι' ἐπαγωγῆς ἀποδείκνυσται.

Οἱ Πατέρες τῆς ἁγίας οἰκουμενικῆς β' συνόδου, ὡς φησί, Θεοδοῦρτος ἐν τῷ ε' τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱστορίας, τὴν οἰκουμενικὴν συγκροτήσαντες σύνοδον ἐν Κωνσταντινουπόλει, τοῦ ἐπιγενομένου θέρου; εἰς ἐκείνην αὖθις τὴν πόλιν οἱ πλεῖστοι ἐκείνων παρεγένοντο, καὶ συνδικτὴν ἐπιστολὴν δεξιμένοι παρὰ τῶν τῆς ἐσπέρας, εἰς Ῥώμην αὐτοῖς ὀφικίσθαι προτρέπουσαν, ἀπεκρίναντο τ' ὕπο μὲν

μη δύνασθαι τότε αὐτοῦς, εἰς Κωνσταντινούπολιν ἄρ-
 δὲ συνδραμεῖν ἐκ τῶν πέρυσι γραμμάτων τῶν παρὰ
 τῆς ἐσπέρας ἐπισταθέντων πρὸς τὸν βασιλέα
 Θεοδοσίον· ἄλλως τε μὴ φέροντας μερικὴν συγκα-
 τάθεισιν παρὰ τῶν μεινάντων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις·
 ἐπισκόπων καὶ διὰ στενότητα τῆς θεείσεως προ-
 θεσμίας. Ἐκ τούτων οὕτω φημί· Οἱ ἀνατολικοὶ
 Πατέρες δυνάμει τῶν γραμμάτων τοῦ πάππα συν-
 ἦλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν· ἄλλὰ μὴν τοῦτο
 ἐξουσίας ἐστὶν ἐξω τῶν ἐσπερίων· ἔχει τοίνυν ὁ
 πάππας τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐξω τῶν ἐσπερίων. Πρὸ
 τῆς ἀγίας τρίτης συνόδου ἔγραψε Κύριλλος Κελε-
 στίνῳ τῷ πάππᾳ περὶ τοῦ ματαιόφρονος Νεστορίου
 ἐν τῷ πρὸς τῶν Πρακτικῶν κεφ. ιδ'· « Ὅτι ἐπειδὴ
 τὰ μακρὰ τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξῆ παίθουσιν ἀνακοι-
 νοῦσθαι τῇ σὴ ὁσιότητι ἐν ἀναγκαίοις οὕτω πράγμασιν, ἐν οἷς καὶ ἡ τῆς πίστεως ὀρθότης παρατα-
 λεύεται, γράφω πάλιν ἀναγκαίως. »

Ἐν τούτοις φησὶ Κύριλλος ἀναγκαίως γράφειν Β
 τῷ πάππᾳ κατὰ τὰ μακρὰ ἐξῆ τῶν Ἐκκλησιῶν,
 ὅπου ἡ τῆς πίστεως ὀρθότης παρασλεύεται. Ἐκ
 τούτου λέγω· Ἔθος ἦν τῶν Ἐκκλησιῶν σαλευο-
 μένης τῆς πίστεως γράφειν τῷ πάππᾳ· ἔστιν
 ἄρα ὁ πάππας φύλαξ τῆς πίστεως, καὶ αἱ Ἐκκλη-
 σίαι ἐπεγίνωσκον αὐτὸν διορθωτὴν τῶν ἀπανταχοῦ
 αἰρέσεων· ἄρα καὶ ἐπιστάτην ἔχοντα ἐξω τῶν
 ἐσπερίων. Καὶ πρὸς τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς γράφει
 ὁ Κύριλλος· « Οὐ πρότερον δὲ τῆς πρὸς Νεστόριον
 κοινωνίας ἐκβάλλομεν ἑαυτοὺς μετὰ παρῆσιας,
 πρὶν ἂν ταῦτα τῇ σὴ θεοσεβείᾳ ἀνακοινωσώμεθα.
 Διὸ δὴ καταξίωσον τυπῶσαι τὴν ὁκοῦν· καὶ πρότερον
 ποτε χρὴ κοινωρεῖν αὐτῷ, ἢ λοιπὸν ἀπειπεῖν μετὰ
 παρῆσιας, ὅτι τοιαῦτα φρονοῦντι καὶ διδάσκοντι
 εὐθείας κοινωρεῖ· τὴν δ' ἐπὶ τούτοις σκοπὸν τῆς σὴς
 θεοσεβείας χρὴ γενέσθαι διὰ γραμμάτων καταφάνῃ
 καὶ τοῖς θεοφιλετάτοις τοῖς κατὰ Μακεδονίαν ἐπι-
 σκόποις, καὶ ἄλλοις τοῖς κατὰ τὴν Ἀνατολίαν. »

Ἐπεὶ ὁ Κύριλλος πατριάρχης ὢν Ἀλεξανδρείας
 οὐ τολμᾷ ἑαυτὸν ἀπορῆξαι τῆς πρὸς τὸν αἰρετικὸν
 κοινωνίας διχα τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάππα, παρ' οὗ
 αἰτεῖται τοῦ τυπωθῆναι τὸ δοκοῦν, καὶ γνωρισθῆναι
 τὴν ἀπόφασιν αὐτοῦ πᾶσι τοῖς κατὰ τὴν ἀνατολήν·
 ἄρα ἐξουσίαν ἔχει ὁ πάππας ἐπὶ τοὺς πατριάρχας,
 καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν ἀνατολήν. Ἀποκρινόμενος δὲ
 Κελεστίνος φησὶ πρὸς τὰ τοῦ Κυρίλλου· « Συνα-
 φθείσης σοι τοίνυν τῆς αὐθεντίας τοῦ ἡμετέρου θρῶ-
 νου, καὶ τῇ ἡμῶν τοποτηρησίᾳ ἐξουσιαστικῶς χρη-
 σάμενος, ταύτην ἐκβιβάσεις ἀκριβεῖ στερόβότητι τὴν
 ἀπόφασιν· ἵνα ἡ ἐν τῷ δέκα ἡμερῶν τὰ κακὰ ἐαυ-
 τοῦ κηρύγματα ἐγγράφῳ ὁμολογίᾳ ἀθετήσῃ· ἢ ἐάν
 τοῦτο μὴ ποιήσῃ, εὐθὺς ἡ σὴ ἀγιότης ἐκείνης τῆς
 Ἐκκλησίας προνοησάτω. »

Πῶς ἐστὶ φανερότερον ἀποδείξαι ἢ διὰ τούτων
 τῶν φωνῶν, ὅτι ὁ πάππας κριτὴς ἐστὶ καὶ μόνος
 ὁ αἰτητῆς τῶν πατριαρχῶν ἀπάντων; Τί δὲ, ὅτι ἐκ
 τῆς τοποτηρησίας τοῦ Κυρίλλου ταύτης εἰλήφασιν
 οἱ πατριάρχαι τῆς Ἀλεξανδρείας τὰς κομπόδας
 ἐπιγραφὰς καὶ περιέρχους ἐπωνυμίας, τῷ καλεῖν
 ἑαυτοὺς πάππας καὶ πατρ' ἄρχας, καὶ χριτὰς τῆς
 οἰκουμένης; Τσαύτη πάλιν ἦν παρὰ τοῖς ἀνατολι-

rum ab Occidente ad imperatorem Theodosium :
 praesertim cum non haberent peculiarem assensum
 ab episcopis qui remanserant in provinciis, et quia
 praefinitum tempus angustum erat. Ex his ita
 dico : Orientales vi litterarum papae convenerunt
 Constantinopolim ; at hoc est auctoritatis exten-
 dentis se ultra regiones Occidentales : ergo Papa
 habet auctoritatem etiam extra Occidentem. Ante
 sanctam tertiam synodum scribebat Cyrillus ad
 Coelestinum papam de insipiente Nestorio, prima
 parte concilii Ephesini, cap. 14 : « Quoniam anti-
 quus Ecclesiarum mos suadet, de rebus adeo ne-
 cessariis admonendam esse Tuam Sanctitatem, in
 quibus et fidei rectitudo labefactatur, scribo ite-
 rum necessario. »

In his Cyrillus ait se necessario scribere papa-
 pro antiqua Ecclesiarum consuetudine, quando
 fidei rectitudo periclitatur. Ex hoc dico : Mos erat
 Ecclesiarum periclitante fide scribere ad papam ;
 est ergo papa custos fidei, et Ecclesiae illum agno-
 scebant haeresum ubique terrarum excrementum
 castigatorem ; ergo et potestate fungentem extra
 Occidentem. Et ad finem epistolae scribit Cyrillus :
 « Non prius autem ab illius communione palam
 aperteque abstinemus, quam haec pietati tuae nota
 faceremus. Ne igitur dedigneris statuere quod
 placuerit ; et an communicandum cum illo sit, an
 vero libere ei denuntiandum neminem communi-
 care cum eo qui ita sentiat et doceat. Tuæ porro
 pietatis sententia per litteras notificanda est reve-
 rendissimis Macedoniae episcopis et cunctis Orient-
 talibus. »

Si Cyrillus patriarcha Alexandrinus non audeat
 se ab haeretico communione segregare citra papae
 mandatum, a quo petit statui quod placuerit, et
 notam fieri ejus sententiam cunctis Orientalibus,
 ergo potestatem habet papa in patriarchas et in
 universum Orientem. Respondens autem Coelestinus
 Cyrillo ait : « Quamobrem nostrae sedis aucto-
 ritate ascita, nostraque vice ac loco cum potestate
 usus, ejusmodi non absque exquisita severitate
 sententiam exsequeris ; nempe, ut nisi decem die-
 rum intervallo nefariam doctrinam suam conceptis
 verbis anathematizet, illico sanctitas tua illi Ec-
 clesiae prospiciat. »

At quomodo posset clarioribus verbis exprimi
 papam esse judicem et solum arbitrum omnium
 patriarcharum ? Quid ? quod ex hac Cyrillo dele-
 gata potestate successores Alexandrini patriarchae
 sumpserunt fastosos titulos et ambitiosas inscrip-
 tiones, ut se papas et patriarchas, et orbis terrarum
 judices vocent ? Tanta olim erat apud Orientales
 opinio et majestas papae, quam modo vos adeo

extenuatis. Eadem Cælestinus et Nestorio scribit, A sententiam cum potestate proferens, et excommunicationem interminans. Quomodo ergo papa hæc minabatur et decernebat, si nullam habebat in patriarchas potestatem? Quomodo etiam actione secunda tertie synodi Cælestinus papa scribens ad synodum, « Direximus, inquit, pro nostra sollicitudine Arcadium et Projectum episcopos, et Philippum presbyterum nostrum, qui iis quæ aguntur intersint, et quæ a nobis antea statuta sunt exsequantur. » Statuta, inquit, a nobis exsequantur. Presente synodo œcumenica dicit papa, executurus esse legatos statuta ab eo, cum synodus ad hoc nimum congregata esset, et omnes reverendissimi episcopi simul acclamarunt: « Hoc justum iudicium: Cælestino universa synodus gratias agit. » Et Firmus, Cæsareæ Cappadociæ episcopus, interlocutus dixit, posteaquam elapsus esset tempus prestitutum Nestorio, mandatam fuisse executioni sententiam quam miserat sedes apostolica Cælestini. Deinde Philippus presbyter, papæ legatus, quomodo ausus esset synodum ita alloqui: « Gratias agimus sanctæ synodo, quod litteris beati papæ nostri vobis recitatis, sancta membra sanctis vestris vocibus, sancto capiti, sanctis vestris acclamationibus obtuleritis. Non enim ignorat vestra beatitudo, totius fidei et apostolorum caput esse beatum Petrum. » Et hic idem Philippus actione tertia: « Nulli dubium, inquit, imò sæculis omnibus notum est, quod beatissimus Petrus, princeps et caput apostolorum, columna fidei, Ecclesiæ catholicæ fundamentum, regni claves accepit a Domino nostro Jesu Christo; et ipsi data est potestas ligandi solvendique peccata. Qui usque ad huc et in perpetuum in suis successoribus vivit et iudicat. » Et hæc dicentem suscepit sancta synodus et sua confessione dicta illius obsignavit, in relatione ad papam scribens de Joanne Antiocheno, qui celeberrimum Cyrillum iniqua depositione damnaverat: « Verum ut Joannis temeritatem longanimitate vinceremus (depositionem ejus) reservavimus iudicio pietatis tuæ. » Et infra: « Proinde Sanctitas Tua convenienti indignatione concitetur. Nam si volentibus licebit etiam majores sedes afflicere contumeliis, et sententias adeo iniquas contra præscripta canonum ferre in eos in quos nihil juris habent, in extremam confusionem dilabentur res ecclesiasticæ. »

τὴν ἀσίδεμον Κύριλλον παρανόμῳ καθαιρεῖται ὑπεβλήθει. « Ὑπερ δὲ τοῦ τὴν Ἰωάννου προπέττειαν μακροθυμῶς νικῆσαι τετηρήκαμεν τὴν καθαίρειν αὐτοῦ τῇ κρίσει τῆς σῆς θεοσεβείας. » Καὶ κατοπτρῶς: « Ἀγανακτησάτω τοίνυν προσφύρωσ ἐπὶ τοῖς γεγενημένοις ἡ σὴ δόξιος· εἰ γὰρ δοθεῖη τοῖς ἐθέλουσιν ἄδεια καὶ τοὺς μείζοντας ὑβρίζειν θρόνους· καὶ καθ' ὧν οὐκ ἔχουσιν ἐξουσίαν, παρανόμους οὕτω καὶ ἀκανονιστοὺς ἐκφύρειν ψήφους, οἰχίησεται πρὸς ἐσχάτην ἀταξίαν τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα. »

Provocat synodus indignationem papæ, quoniam Antiochenus inique deposuerat Cyrillum, majoris sedis episcopum. Quo igitur modo dici queat synodum illam non agnovisse in papa potestatem universalem, si iudicium illi relinquebat, et ægre

κοῖ; ἡ ὑπόληψις καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ πάπα, ὁ οὖν ἡμεῖς τοσοῦτον ἐξευτελιζέσθε. Τὰ αὐτὰ Κελεστίνος καὶ πρὸς Νεστορίον γέγραφε, ἐξουσιαστικῶς τὴν ἀπόφασιν προβιβάζων, καὶ ἀφορισμὸν ἐπανατείνόμενος. Πῶς οὖν ὁ πάπας ταῦτα ἠπέλλει καὶ ὠρίζε μηδεμίαν ἔχων ἐπὶ τοὺς πατριάρχας ἐξουσίαν; Ἢ πῶς ἐτόλμα τοποτηρητὴν ἑαυτοῦ καθιστάναι τὸν Κύριλλον, καὶ προθεσμίαν ἡμερῶν διορίζειν, καὶ πράττειν ὅσα κριτοῦ καὶ ἐπιστάτου ἴδια τυγχάνει κατὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχου; Πῶς δὲ ἐν τῇ β' πράξει τῆς τρίτης ταύτης συνόδου Κελεστίνος ὁ πάπας τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ γράφων, « Ἀπεστείλαμεν, φησὶ, τὴν ἡμετέραν ἀναδεχομένους φροντίδα, Ἀρχάδιον καὶ Προεξκτον ἐπισκόπους, καὶ Φίλιππον τὸν ἡμέτερον πρεσβύτερον, οἱ τοῖς ππραττομένοις παρέσονται, καὶ τὰ παρ' ἡμῶν πάλαι ὀρισθέντα ἐκβιβάσουσιν. » Τὰ παρ' ἡμῶν, φησὶν, ὀρισθέντα ἐκβιβάσουσιν. Παρούσης οἰκουμενικῆς συνόδου λέγει ὁ πάπας, ὅτι τὰ παρ' αὐτοῦ ὀρισθέντα ἐκβιβάσουσιν οἱ τοποτηρηταί, καίτοι τῆς συνόδου ἐπὶ τοῦτ' αὐτὸ συναχθείσας. Καὶ πάντες οἱ εὐλαβίστατοι ἐπίσκοποι ἅμα ἀνεβόησαν· « Αὕτη δικαία κρίσις. Κελεστίνῳ εὐχαριστεῖ πάσα ἡ σύνοδος. » Καὶ Φίρμος ἐπίσκοπος Καισαρείας Καππαδοκίας διαλαλήσας ἔφη ὅτι τῆς προθεσμίας τῆς δοθείσης Νεστορίῳ παρελλούσης, ἐξεβίβασαν τὸν τύπον, ὃν ὁ ἀποστολικὸς θρόνος Κελεστίνου ἐπεπόμφει. Ἔπειτα καὶ Φίλιππος ὁ πρεσβευτὴς τοῦ πάπα πῶς ἀν ἐτόλμησε πρὸς τὴν σύνοδον εἰπεῖν· « Χάριτας ἐμολογοῦμεν τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὅτι ἀναγινωσκόμενον ἡμῖν τῶν γραμμάτων τοῦ μακαρίου ἡμῶν πάπα, τὰ ἅγια μέλη ταῖς ἁγίαις ὑμῶν φωναῖς τῇ ἁγίᾳ κεφαλῇ, καὶ ταῖς ἁγίαις ὑμῶν ἐκδοήσεσιν ἐνηνόχατε. Οὐ γὰρ ἀγνοεῖ ὑμῶν ἡ μακαριότης, ὅτι ἡ κεφαλὴ ὅλης τῆς πίστεως, ἡ καὶ τῶν ἀποστόλων, ὁ μακάριος Πέτρος. » Καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ Φίλιππος ἐν τῇ τρίτῃ πράξει, « Οἶδεν, φησὶν, ἀμφίβολόν ἐστι, μῆλλον δὲ πᾶσι τοῖς αἰῶσιν ἐγνωσθῆ, ὅτι ὁ μακαριώτατος Πέτρος, ὁ ἑξαρχὸς καὶ κεφαλὴ τῶν ἀποστόλων, ὁ κίων τῆς πίστεως, ὁ θεμέλιος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, ὁπρὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας ἔδεδεξάτο· καὶ οὐτῷ δεδοται ἐξουσίη τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ἀμαρτίας· ὅστις ἕως τοῦ νῦν καὶ ἀεὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ διαδόχοις καὶ ζῆ καὶ δικάζει. » Καὶ τοιαῦτα φάσκοντα ἡ ἁγία σύνοδος ἀπεδέξατο, καὶ τῇ ἑαυτῆς ὁμολογίᾳ τὰς ἐκείνου βήσεις ἐπεσφραγίστατο ἐν τῇ πρὸς τὸν πάπαν ἀναφορᾷ, περὶ Ἰωάννου γράφουσα τοῦ Ἀντιοχείας, ὅς

Προκαλεῖται ἡ σύνοδος τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ πάπα, ἐπειπερ ὁ Ἀντιοχείας καθηρόηκει ἀνόμως τὸν Κύριλλον μείζονο; ὅντα θρόνου. Πῶς οὖν ἡ ἁγία σύνοδος αὕτη οὐκ ἐπεγίνωσκεν οἰκουμενικὴν ἐν τῷ πάπα ἐξουσίαν, ἢ καὶ τὴν κρίσιν ἐκείνη

τετήρηγε, καὶ μὴ φέρουσα τὸν Ἀντιοχείας γενέσθαι ἄφερος Antiochenum usurpasse iudicium in Alexandrinum, rogat papam, ut iudicet patriarchas, et ne permittat Ecclesiae res devenire in summam confusionem?

Ἡ δὲ ἅγια τετάρτη σύνοδος πολλὰ ἔχει καὶ μεγάλας μαρτυρίας τῆς ἀπανταχοῦ ἐξουσίας τοῦ πάπα. Εὐθύς γοῦν ἐν προοιμίῳ Πασχασίνου ἐπισκοπος τοποτηρητῆς τοῦ πάπα στὰς ἐν μέσῳ τῆς συνόδου μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ ἔφη· «Τοῦ μακροωτίτου καὶ ἀποστολικοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων πόλεως, κεφαλῆς ὑπάρχοντος πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, προστάξεις ἔχομεν, ἐν αἷς κατηξίωσε διαλαλήσῃ, ὅπως Διόσκορος μὴ συγκαθεσθῆ τῆ συνόδῳ· εἰ δὲ ἐπιχειρήσῃ τοῦτο ποιῆσαι, ἐκδιέλθῃ.»

Ποίας ταῦτα ἐξουσίας; καὶ ὅποια κεφαλὴ ἐν τοῖσι δηλοῦται ὁ πάπας; Μόνη τῆ τάξεως καὶ τῆ πρωτοκαθεδρίας κεφαλὴ, ἢ καὶ τῆ ἐξουσία; Καὶ πότερον φιλοτίμου θεραπείας αὐταί φωναί, ἢ ἀκράτου ἀσθεντίας; Εἶτα ζητησάντων τὴν αἰτίαν τῶν παρακαθημένων ἀρχόντων, ἀπεκρίθη ὁ τοποτηρητῆς τοῦ πάπα· «Πρῶτον ἤρπασε Διόσκορος τοῦ κρίνειν, ὅπερ οὐκ ἐκέχρητο· καὶ σύνοδον ἐτόλμησε ποιῆσαι ἐπιτροπῆς εἰς τὸ ἀποστολικὸν ὄρον, ὅπερ οὐδέποτε γέγονεν, οὐδὲ ἐξὸν γενέσθαι.»

Ἐπερ ἦδει τὸν κανόνα τῆς πρώτης συνόδου Διόσκορος διανέμοντα τῆς γῆς τὰ κλίματα τοῖς πατριάρχαις, ὥστε ἕκαστον ἀρκεῖσθαι τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ μὴ ἀδικεῖν ὀφθαλμοῖς ὄραν τὰς ἐτέρων παροικίας, διατὶ οὐκ ἀντίπειν, ἀνὴρ ὢν ἀλαζονικώτατος, ἔχων καὶ τοὺς ἀρχοντας ὑπεραπολογούμενους, ἀλλ' ἠναγκάσθη καθίσει ἐν μέσῳ ὡς ὑπεύθυνος διὰ τὸ πρῶτον τοῦ πάπα; Ὁ γὰρ τολμήσας πρότερον τὸ μῆγετον καὶ ἀφόρητον ἔγκλημα, εἶ' ὃ καὶ μόνον καθρέθη ὑπὸ τῆς ἁγίας συνόδου, ὡς φησὶν Ἀνατόλιος ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ε' πράξει, δηλονότι ὁ κοινωνησίαν ὑπαγορεύσας κατὰ τοῦ πάπα, πῶς οὐκ ἂν ἐτόλμησε μὴ ὢν ὑπεξούσιος τῷ πάπῃ ἐκδοῦσαι, καὶ τῶν ἐκεῖνου ληγάτων τὴν παρῆρησίαν ἀπέπεισθαι. Οὐ γὰρ δὴ θεραπείας ἦν τότε καιρὸς, ἀλλ' ὑπὲρ ἐγκλημάτων, ὑπὲρ τοῦ ὄρον, ὑπὲρ πίστεως τῆν ὁ ἁγών.

Καὶ Θεοδώριτος ἐν τῇ α' πράξει ταύτης τῆς συνόδου, ἐκπεσὼν πάλαι τῆς ἐπισκοπῆς, εἶχε τοὺς Αἰγυπτίους ἀντιλέγοντας, καὶ μὴ καταδεχομένους ἐκεῖνον συνεδρεῦσαι τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ· οἱ δὲ ἐνδοξίατοι ἀρχοντες καὶ ἡ σύγκλητος ἔφασαν· «Εἰσὶτω καὶ ὁ εὐλαβέστατος Θεοδώριτος κοινωνησίαν τῇ συνόδῳ, ἐπειδὴ καὶ ἀποκατέστησεν αὐτῷ τὴν ἐπισκοπὴν ὁ ἁγιώτατος ἀρχιεπίσκοπος Λέων.» Καὶ αὖθις· «Θεοδώριτος ὁ εὐλαβέστατος ἐπίσκοπος τὸν οἰκεῖον ὀπολαθῶν τόπον παρὰ τοῦ ἁγιωτάτου ἀρχιεπισκόπου τῆς μεγαλωνύμου Ῥώμης εἰσῆλθε.»

Τὰ αὐτὰ καὶ ἡ γὰρ πρῶτος πράξις περιέχει. Πῶς οὖν μηδεμίαν ἔχων ὁ πάπας ἐν τῇ ἀνατολῇ ἐξουσίαν ὑποκατέστησε Θεοδώριτον, καὶ ἐν τάξει ἐπισκόπων ἐκθεσθῆ ἐκεῖνος διὰ μόνον τοῦ πάπα τὴν ἀσθεντίαν, πρὶν ἢ τὴν σύνοδον εἶναι περὶ τοῦτου ψήφῳν ἐξενογεῖν; Πῶς οἱ

Sancta synodus quarta multis magnisque testimoniis fatetur universalem papae auctoritatem. In ipso enim exordio Paschasinus episcopus, papae vicarius, cum in medio stetisset una cum suis collegis, dixit: «Beatissimi atque apostolici Romae episcopi, qui omnium Ecclesiarum est caput, mandata habemus, quibus praecipere dignatus est ut Dioscorus non sedeat in concilio; quod si tentaverit, ejiciatur.»

Quam auctoritatem haec verba designant, et quale caput papa in iis describitur, solone ordine et prerogativa sedendi ante alios, an etiam potestate? Rursus haec voces spectantne ad honorarium dicendi genus, an ad meram potestatem? Quarentibus autem senatoribus, qui praesentes aderant, causam, respondit legatus papae: «Personam iudicis arripuit Dioscorus, quam non habebat, et synodum celebrare est ausus sine impetrata facultate a sede apostolica, quod nunquam factum est, nec fieri licet.»

Si norat Dioscorus, per primae synodi canonem distributa esse patriarchis terrae climata, ut suis quibusque contentus esset, et iniquos oculos non conijceret in alienas parochias, cur homo arrogantissimus non contradixit, cui senatores etiam favebant, sed coactus est sedere in reorum loco propter mandatum papae? Nam qui antea scelus nefarium et intolerabile ausus erat, propter quod unum a sancta synodo damnatus est, ut fatetur Anatolius Constantinopolitanus, nimirum excommunicationi subicere papam; qua ratione non fuisset ausus exclamare, si potestatem papae non agnoscebat, et loquendi libertatem qua legati utebantur retundere? Neque enim tunc honorarii sermonis tempus erat, sed agebatur de illatis criminibus, de sede, de fide.

Et Theodoretus act. i hujus synodi, cum jam ereptus erat episcopatus, habebat contradicentes episcopos Aegyptios, non ferentes ut ille consideret in synodo. At senatores dixerunt: «Ingredietur et reverendissimus Theodoretus, ut sit particeps synodi, quandoquidem episcopatum illi restituit Leo sanctus archiepiscopus.» Et rursus: «Theodoretus reverendissimus episcopus, cum suo loco restitutus fuerit a sanctissimo archiepiscopo inclytæ urbis Romæ, ingressus est.»

Eadem et actione vii repetuntur. Quomodo igitur, si nulla erat in Oriente papae auctoritas, restitutus est Theodoretus auctoritate papae, et sedit in episcoporum ordine antequam universa synodus de eo sententiam ferret? Quomodo inela-

mantes Ægyptii dicentesque, Ab universa synodo damnatus est, non etiam responderunt, Et quam habet papa potestatem in Orientalem episcopum damnatum a synodo, quam illi œcumenicam habebant? Illud præterea actionis v : « Qui contradicunt, Nestoriani sunt. Qui contradicunt, eant Romam; » an non insigne testimonium est universalis potestatis papæ?

Aiebat Cyrillus se necessario scribere papæ, dum fides esset in periculo. Episcopi quartæ synodi hæreticos aiunt Romam esse mittendos : qua ratione etiam tertia synodus depositionem Joannis Antiocheni reliquit papæ : et sexta synodus Macarium Antiochenum et socios hæreticos transmisit ad papam, ut scribit Constantinus Pogonatus imperator in epistola ad Leonem papam. Quid ita? nisi propter eam causam, quam affert quarta synodus, quia custos vineæ est papa, et potestatem habet judicandi de fide et sacerdotibus, ut inquit Valentinianus imperator in epistola ad Theodosium imperatorem. Alioquin, quomodo ausi essent legati papæ, coram hac frequentissima synodo cunctarum Ecclesiarum archiepiscopum vocare papam? et actione sexta, cum definitionem subscriberent, his titulis uti, apostolici universalis Ecclesie, et episcopi omnium Ecclesiarum? eo præsertim tempore quo vigeat studium extollendi sedem Constantinopolitanam. Sextæ quoque synodi non leve est testimonium. Etsi enim Constantinopolitani titulum œcumenici per id tempus arrogabant, prodigiosam hanc appellationem usurpantes, tamen hujus synodi Patres, inter quos erat Georgius Constantinopolitanus, dum faciunt mentionem papæ et cætus episcoporum, his usi sunt vocibus in Prosphnetico ad imperatorem : « Senioris Romæ et apostolicæ summitatis pontificalissimus antistes, nosque minimi. » Quod explanantes legati papæ, ita Prosphnetico subscripserunt : « Theodorus, Georgius, Joannes locum tenens beatissimi et universalis papæ, » etc. Quod enim omnes episcopi minimos se appellarint, papam vero antistitem pontificalissimum, deinde hunc et œcumenicum inscribi, maximam est differentiam fateri inter papam et patriarchas. Quid quod in litteris ad Agathonem papam hæc synodus : « Maximi morbi, inquit, majoribus indigent auxiliis. Ideo Christus, virtus revera conditrix et gubernatrix rerum, sapientem dedit medicum, Vestram a Deo honoratam Sanctitatem, que et contagia pravitate hæreticæ depelleret salubribus orthodoxiæ medicamentis, et valetudinis robur membris Ecclesie largiretur. »

σφδν ἀνδείξειεν Ιατρὸν τὴν ὑμετέραν Θεοτίμητον ἀγιότητα, τό τε νοσῶδες τῆς αἰρετικῆς λύμης ὀρθοδοξίας φαρμάκοις ῥοστικῶς ἀπελαύνουσαν, καὶ πανσθενή τὴν ὑγίαν τῆς Ἐκκλησίας χαρίζομένην τοῖς μέλεσιν. »

Morbi, qui maximus evaserat, medicum esse inquit papam, largientem Ecclesie membris sanitatem. Cur enim recitatis in illa synodo Sophronii, Hierosolymitani episcopi, qui plurimum contra

καταβδῶντες Αἰγύπτιοι καὶ κράζοντες· Ἐπὶ πάσης τῆς συνόδου καθήρηται· οὐκ εἶπον· Ποίαν γὰρ ἔχει ὁ πάπας ἐξουσίαν εἰς ἀνατολικὸν ἐπίσκοπον καθαιρεθῆντα ὑπὸ συνόδου νομιζομένης πρὸ αὐτῶν οἰκουμηνικῆς; Ἐκεῖνο δὲ τὸ κατὰ τὴν ε' πράξιν φερόμενον· « Οἱ ἀντιλέγοντες Νεστοριανοὶ εἰσιν, οἱ ἀντιλέγοντες εἰς Ῥώμην ἀπέθλωσιν. » πῶς οὐ μέγα μαρτύριον τῆς οἰκουμηνικῆς ἐξουσίας τοῦ πάπα;

Ἔλεγε Κύριλλος, ὅτι πιστεως σαλευομένης ἔγραψεν ἀναγκαίως τῷ πάπα. Οἱ ἐπίσκοποι τῆς δ' συνόδου φασὶ, τοὺς αἰρετικοὺς εἰς Ῥώμην παραπέμπεσθαι, καθ' ὃ καὶ ἡ τρίτη σύνοδος τετήρηκε τῷ πάπα τὴν καθαιρέσιν Ἰωάννου τοῦ Ἀντιοχείας· καὶ ἡ ε' σύνοδος Μακάριον τὸν Ἀντιοχείας καὶ τοὺς σὺν αὐτῷ αἰρετικοὺς πρὸς τὸν πάπαν παρέπεμψεν, ὡς φησὶν ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγιώτατος· ἐν τῇ πρὸς Λέοντα τὸν πάπαν ἐπιστολῇ. Διατί δὴ ταῦτα; ἢ οὐκ, καθά φησιν ἡ τετάρτη σύνοδος, φύλαξ τῆς ἀμπέλου ὁ πάπας, καὶ τὴν ἐξουσίαν ἔχει τοῦ κρίνειν περὶ τῆς πίστεως καὶ ἱερέων, ὡς φησὶν Οὐαλεντινιανὸς ὁ βασιλεὺς γράφων Θεοδοσίῳ ἐν τοῖς πρὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς δ' συνόδου. Πῶς δὲ ἄλλως ἐτόλμησαν οἱ τοιοῦτοι τοῦ πάπα ἐνώπιον τῆς πολυανθρωποτάτης τῶν συνόδων κλιεῖν τὸν πάπαν ἀρχιεπίσκοπον πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, ὡς ἐν τῇ δ' πράξει; καὶ ἐν τῇ ὑπογραφῇ τοῦ ἔρου κατὰ τὸν ε' ἀποστολικὸν τῆς οἰκουμηνικῆς Ἐκκλησίας, καὶ πάσης Ἐκκλησίας ἐπίσκοπον; καθ' ὃν μάλιστα καιρὸν ἤμαρξεν ἡ σπουδὴ τῶν πρεσβείων τοῦ Κωνσταντινουπόλεως. Οὐκ ὀλίγη δὲ καὶ ἡ τῆς ε' συνόδου μαρτυρία· εἰ γὰρ οἱ Κωνσταντινουπόλεως ἐκυτοὺς τότε ἐπέγραφον οἰκουμηνικοὺς, προτηγορία φησὶν αὐτοῖς ἀλλέλοτον ἐφαρμόζοντες, ὅμως οἱ τῆς συνόδου ταύτης Πατέρες, ἐν οἷς καὶ Γεώργιος Κωνσταντινουπόλεως, μολὶν τοῦ πάπα ποιούμενοι καὶ τῆς ὀμηγύρεως τῶν ἐπιτρώπων, τοιαύταις ἐχρήσαντο φωναῖς ἐν τῷ προσφωνητικῷ πρὸς τὸν βασιλέα· « Ὁ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ ἀποστολικῆς ἀκροπόλεως ἀρχιερατικώτατος πρόεδρος, καὶ ἡμεῖς; οἱ ἐλάχιστοι. » Ὅπερ ἐπέξηγούμενοι οἱ ἐπέχοντες τὸν τόπον τοῦ πάπα, οὕτω; ὑπέγραψαν τῷ προσφωνητικῷ· « Θεόδωρος, Γεώργιος, Ἰωάννης, τὸν τόπον ἐπέχων Ἀγθίου τοῦ μακαριώτατου καὶ οἰκουμηνικοῦ πάπα; » καὶ τὰ ἑξῆς. Τὸ γὰρ πάντα; τοὺς ἐπισκόπους εἶπεν ἐκυτοῦς; ἐλαχίστους, τὸν πάπαν δὲ ἀρχιερατικώτατον πρόεδρον, εἶτα καὶ οἰκουμηνικὸν ἐπιγράφεσθαι, μεγίστην ἐστὶ διαφορὰν ὁμολογεῖν τοῦ πάπα πρὸς τοὺς πατριάρχας. Τί δὲ οὐ; ἐν τοῖς πρὸς Ἀγθίου τὸν πάπαν γράμμασιν αὕτη ἡ σύνοδος, « Τὰ μέγιστα, φησὶ, τῶν νοσημάτων μειζόνων δεῖται βοηθημάτων· διὰ τοῦτο τοῦτο Χριστὸς, ἡ δυνατεὺς τῶν δυνατῶν δημιουργικὴ τε καὶ προνοητικὴ δύναμις;

Τῆς νόσου μεγίστης γενοῦσας Ιατρὸν λέγει τὸν πάπαν, χαρίζομενον τὴν ὑγίαν τοῖς μέλεσι τῆς Ἐκκλησίας· πῶς γὰρ ἀναγκασθέντων ἐν ἐκείνῃ τῇ συνόδῳ καὶ τῶν Σωφρονίου τοῦ Ἱεροσολύμων ἐπιτρόπου

ὀρθόδοξον συνοδικῶν, τοῦ πολλὰ κατὰ τῶν Μονοθε-
λητῶν ἀγωνισαμένου, μόνους τοῦ πάπα τοῖς γράμμα-
σιν ἀπονέμουςιν οἱ Πατέρες; τὴν λατρικὴν δύναμιν
εἰς τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας; Ὁμοφωνοῦντες γὰρ
οἱ ἅγιοι Πατέρες ἐν τοῖς οἰκειοῖς γράμμασιν, ὅπερ
οἱ τῆς δ' συνοδου, ἔλεγον φύλακα τῆς ἀμπέλου παρὰ
τοῦ Σωτῆρος καταστάνα· τοῦτό φασιν οἱ τῆς
ἔκτης, σοφὸν παρὰ Χριστοῦ λατρὸν δοθέντα πρὸς τὸ
ἀπελαύνειν τὸ νοσῶδες τῆς αἰρετικῆς λύμης, καὶ
χαρίζεσθαι τὴν ὑγείαν τοῖς μέλεσι τῆς Ἐκκλησίας.
Πῶς δ' ἂν μὴ εἴη ταῦτα τῆς οἰκουμενικῆς ἐν τῷ
πάπᾳ ἐπιστασίας μαρτυρία; Καὶ Κωνσταντῖνος ὁ
βασιλεὺς Λέοντι τῷ πάπᾳ ἐπιστέλλων γράφει· « Τῷ
μακαριωτάτῳ ἀρχιεπισκόπῳ τῆς ἀρχαίας περιδόξου
πόλεως Ῥώμης, καὶ οἰκουμενικῷ πάπᾳ. » Καὶ συ-
πλέκει τὰ δύο, τὸ εἶναι Ῥώμης ἐπίσκοπον, καὶ οἰ-
κουμενικὸν πάπᾳν.

Πῶς δ' ἂν εἴη ὁ πάπᾳς οἰκουμενικός, οὐ τάξει
μόνη καὶ προεδρία καὶ ὄμᾳς, ἀλλὰ δυνάμει καὶ ἐξου-
σίᾳ, κατωτέρω ἐξηγεῖται ὁ βασιλεὺς ἐν οἷς λέγει·
« Εἰς μίαν ποιήνην τὰ τοῦ Χριστοῦ πρόβατα συνα-
λάσαμεν, ἐνὶ καὶ μόνῳ ποιμένῳ τῷ καλῷ ποιμαίνον-
μενα, ᾧ καὶ ὁμοῖς συμποιμαίνειν ἐτάχθητε, καὶ
ὑπὲρ τῶν προβάτων τιθέναι τὴν ψυχὴν διατάχθητε.
Οὐκοῦν ἀνδρίζου καὶ ἰσχυς, καὶ τὴν τοῦ λόγου ῥομφα-
λαίαν περιζῶσαι, καὶ στήθει ἑδραῖος τῆς εὐσεβείας
ὑπέρμαχος, καὶ πᾶσαν αἰρετικὴν ἀκοὴν καὶ εἰση-
γησίαν ἐκτεμεῖν προθυμήθητε, καθὰ καὶ Πέτρος τὸ
πρότερον τὸ τῆς Ἰουδαϊκῆς ἀκροάσεως αἰσθητέριον
τῇ μαχαίρᾳ πατάξας ἀφείλετο. Ἀνάτεινον τὴν ἀξί-
νην τοῦ πνεύματος, καὶ πᾶν δένδρον ἐκφύον καρπὸν
αἰρέσεως ἢ κατηγήσεσι· μεταφύτευσον, ἢ κανονικαῖς
ἐπιτιμήσεσιν ἔκκοψον, καὶ εἰς τὸ πῦρ τῆς μελλούσης
γεέννης παράπεμψον. » Κατὰ παντὸς, φησὶ, δέν-
δρου αἰρέσεως· καρπὸν ἐκφύοντος ἀνατείνετω τὴν
ἀξίνην ὁ πάπᾳς, καὶ ἢ κατηγήσει μεταφυτεῖετω
διδασκαλικῶς, ἢ κανονικαῖς ἐπιτιμήσεσιν ἔκκοπτετω
ἐξουσιαστικῶς. Εἶχεν ἄρα ὁ βασιλεὺς καὶ ἡ Κων-
σταντινούπολις κατ' ἐκεῖνο καιροῦ τὴν πάπᾳν οὐχὶ
μόνων κρατοῦντα τῶν ἑσπερίων, ὡς οἱ μεταγενέστε-
ροὶ φασιν, ἀλλὰ μηδένα κατὰ τὴν ὑψηλὴν ἔρον
ἔχοντα τῆς ποιμαντικῆς ἐξουσίας, καὶ οἰκουμενικὴν
ἀρχιποιήματα, φθεγγόμενον τὰ τοῦ Πέτρου, ὡς φησιν
αὐτὸς οὗτος ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς τὴν
σύνδον τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου. Εἶτα ἐπισφραγίζει
τὴν ἐπιστολὴν ὁ βασιλεὺς φράσεων· « Προτρέπομεν
δὲ τὴν ὑμετέραν πανήρην κορυφῆν, ἀνυπερθέτως
ἐκπέμψαι τὸν παρ' αὐτῆς δοριζόμενον ἀποκριτάριον,
ἐφ' ᾧ τοῦτον κατὰ τὴν βασιλῆδα καὶ θεοφύλακτον
ἡμῶν διάγειν πάλιν· καὶ ἐν τοῖς ἀνακύπτουσιν εἴτε
δογματικοῖς, εἴτε κανονικοῖς, καὶ ἀπλῶς ἐκκλησιαστικοῖς ἄπασιν πράγμασι τὸ τῆς ὑμετέρας ἀγιοσύ-
νης ἐξεικονίζεσθαι πρόσωπον. »

Εἰ γοῦν τῷ ποιμένι Χριστῷ συμποιμαίνει ὁ πά-
πα, καὶ ἔθος ἦν ἀποκριτάριον τοῦ πάπᾳ διάγειν
ἐν Κωνσταντινούπολι· τὸ ἐκεῖνον πρόσωπον ἐξεικο-
νίζοντα ἐν ἅπασιν τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς πράγμασιν
(τοῦτο δὲ οὐδὲν ἄλλο ἢ τὰ ἐκκλησιαστικὰ θέουσθαι
εἶπεν, ὡς δὴλον ἐκ τοῦ βίου καὶ πολλῶν ἐπιστολῶν
τοῦ ἐν ἁγίοις Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου)· πῶς ἄρα

A Monothelitas decertaverat, orthodoxis synodis,
Patres medicinalem vim in membra Ecclesiae
solis tribuunt litteris papae? Consona quippe do-
centes Patres in suis scriptis, quod quarta syno-
dus aiebat, papam vocant custodem vineae a
Salvatore constitutum; hoc idem sexta exprimit,
sapientem medicum appellans, a Christo datum ad
expellendum pravitate haeretica morbum et lar-
giendam Ecclesiae membris sanitatem. Quis neget
haec esse universalis in papa potestatis testimonia?
Et Constantinus imperator, Leoni papae scribens,
haec titulo utitur: « Beatissimo archiepiscopo ve-
teris et inclitae urbis Romae, et oecumenico papae. »
Et conjungit duo, esse Romae episcopum, et esse
oecumenicum papam.

Esse porro papam oecumenicum, non ordine
tantum et sedendi loco, ut vos dicitis, sed pote-
stante et auctoritate, declarat infra imperator:
« Christi, inquit, oves in unum gregem redegi-
mus, quae ab uno et solo pastore bono pascantur;
quocum et vos pascere jussi estis, et animam pro
omnibus ponere. Ergo viriiliter age, et confortare,
et accingere verbi gladio, et firmus pietatis sta-
propugnator, omnemque haeticum auditum at-
que doctrinam praecidere stude, sicut et Petrus
olim Judaice auditus sensorium gladio percuciens
abstulit. Attolle securim spiritus, et omnem arbo-
rem ferentem fructum haereseos vel institutionibus
transplanta, vel canonicis paenis excinde, et igni
futura gehennae trans mitte. » Attollat, inquit papa,
securim in omnem arborem ferentem haereseos
fructum; et vel institutionibus magisterii trans-
plantet, vel canonicis censuris excindat cum po-
testate. Habebat ergo tunc temporis imperator et
Constantinopolis papam non solius praesulem Occi-
dentis, ut recentiores aiunt, sed nullis arctatum
auctoritatis terminis per universum. Habebat pro
pastorum oecumenico principe, per quem Petrus
loqueretur, ut idem ipse imperator ait in epistola
ad synodum sedis apostolicae. Denique obsignat
imperator rescriptum ad papam his verbis: « Hor-
tamur porro vestram sanctissimam summum, ut
quam primum mittat quem designare solet apo-
cristarium, ut is in regia et a Deo conservata no-
stra urbe degat; et in emergentibus sive dogmati-
cis, sive canonicis, ac prorsus in ecclesiasticis
omnibus negotiis Vestrae Sanctitatis personam re-
ferat. »

Si ergo cum pastore Christo pascit papa; et
nos erat, apocristarium papae Constantinopoli de-
gere, qui illius gereret personam in omnibus ec-
clesiasticis negotiis (hoc autem nihil est aliud,
quam res ecclesiasticas moderari, ut constat ex
Vita multisque epistolis sancti Gregorii Dialogi),
quomodo tu dicis, Nihil, di tributas esse gentes

patriarchis, ut suis quisque contentus sit, et nulla sit subordinatio? Hoc idem pariter liquido constat ex Actis septimæ synodi. Scribebat Leo Isaurus, imp. Iconomachus, Gregorio papæ II, de convocanda synodo œcumenica, ut diximus et videre est in litteris illius papæ ad Leonem ante primam actionem. Et papa respondit: « Scripsisti, ut concilium universale cogatur: et nobis inutilis ea res visa est. Fac nos te audisse, et congregatos esse episcopos ex universo orbe, » etc.

ἡμῖν ἀπρόσφορον ἐγένη περὶ τούτου συνόδου, ὅτι τῆς οἰκουμένης οἱ ἀρχιερεῖς, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Si non agnosset in papa Iconomachus generalem auctoritatem, quomodo petiisset a papa convocationem synodi generalis? Qui possit enim fieri per papam œcumenica synodus, si œcumenica auctoritas non sit in papa?

Et patriarcha Constantinopolitanus Tarasius quomodo scribebat Adriano papæ? « Et cum ante omnia lectæ essent litteræ Vestræ Sanctiatis, communi omnes considerabamus corona, spiritalibus epulis tanquam in regia cœna fruentes, quas per litteras tuas Christus præparabat convivis; et sicut oculus toti corpori rectam veritatis semitam ostendebas. » Nam esse oculum, qui veritatis semitam toti corpori ostendat, quid est aliud, quam papam esse custodem fidei, et propugnatorem errore invulnerabilem, et Petrum in illo loqui? Si ergo est fidei totius corporis dux, ergo et fidei patriarcharum, et se habent patriarchæ ad papam ut duce indigentes ad ducem, et gubernati ad gubernatorem. Et liquet ex his omnibus, vel sanctitas synodos fuisse deceptas, quæ factis et dictis approbarunt et agnoverunt in papa generalem Petri auctoritatem, vel te errare, qui male et perverse interpreteris sextum primæ synodi canonem. Atqui impossibile est primum, ergo secundum necessario verum est.

Cum vero infers, Quod si terræ climata singulis principalium episcoporum essent attributa, et Romanæ sedi nihil esset peculiariter assignatum, sed soli ipsi principatum in alios datum diceret canon, jure affirmari posset, totum terrarum orbem illi subesse, et principales episcopos administrare quæ illius sunt, quemadmodum subditi Constantinopolitano administrant quæ illius sunt. At si Romano quidem illud attributum est, illud vero Alexandrino, hoc autem Constantinopolitano, non magis sub illis Romanus, quam illi sub Romano sunt, quod ad hoc attinet. Hæc veritati nihil obstant. Quod enim partem sibi papa reservaverit, non tollitur per hoc indefinita subordinatio ratio, sicut ex eo quod sit cor unum certum membrum, non tollitur quia sit generale principium vitæ omnium membrorum. Qua ratione papa in actis synodorum et Romæ episcopus et œcumenicus vocatur. Sed tu callido so-

λέγεις, ὦ Νεῖλε, τὰ ἔθνη ἀποκεκληρῶσθαι τοῖς πατριάρχεις, ὡς ἕκαστον ἀρχεισθαι τοῖς ἑαυτοῦ, καὶ μηδεμίαν εἶναι ὑπλληλίαν; Παραπλησίως τοῦτ' αὐτὸ καταφανὲς ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς ζ' συνόδου. Ἐγράφε Λέων ὁ Ἰσαυροῦ; Εἰκονομάχος ὢν πρὸς Γρηγόριον τὸν πάπαν περὶ συνόδου οἰκουμενικῆς, ὡς εἴρηται, καὶ ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς πρὸς Λέοντα ἐπιστολαῖς; ἐκείνου τοῦ πάπα, πρὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς ζ' συνόδου. Ἀποκρινόμενος γὰρ φησιν ὁ πάπας: « Ἐγράψας, ἵνα οἰκουμενικὴ σύνοδος γένηται· καὶ ἐπηκούσαμέν σου, καὶ συνηθοροισθησάν ἀπὸ πάσης

Εἰ μὴ ἐπεγίνωσκεν ὁ Εἰκονομάχος οἰκουμενικὴν ἐν τῷ πάπα ἐξουσίαν, πῶς ἤτειτο τὸν πάπαν οἰκουμενικὴν γενέσθαι σύνοδον; Πῶς γὰρ ἂν διὰ τοῦ πάπα γένοιτο οἰκουμενικὴ σύνοδος, εἰ μὴ ἔχοι ὁ πάπας οἰκουμενικὴν ἐξουσίαν;

Πῶς δὲ καὶ Ταράσιος ὁ Κωνσταντινουπόλιως; Ἐγράφεν Ἀδριανῷ τῷ πάπᾳ: « Καὶ προκριθέντων ἀναγνωθῆναι τῶν τῆς ὑμετέρας ἀγιότητος γραμμάτων, ἡμεν ἐν κοινῇ χορεία ἅπαντες τοῖς πνευματικοῖς ἐδέσμάσιν ὡς ἐν βασιλικαῖς δεῖπνοις ἐντροφῶντες, ἅπερ ὁ Χριστὸς διὰ τῶν αὐτῶν γραμμάτων εὐωχοῦμένοις ἠντρείπειεν, καὶ ὡς ὀφθαλμοὺς τὸ ὅλον σῶμα πρὸς τὴν εὐθείαν τῆς ἀληθείας; τρίβον ἐδείκνυες. » Τί γὰρ ἄλλο ἐστὶν ὀφθαλμὸν εἶναι τοῦ ὅλου σώματος, ὑποδεικνύοντα τὴν τρίβον τῆς ἀληθείας, ἢ τὸν πάπαν εἶναι φύλακα τῆς πίστεως, καὶ πρόμαχον ἐκ πλάνης; ἄρτων, καὶ Πέτρον ἐν ἐκείνῳ φθέγγεσθαι; Εἰ δὲ ὁδηγὸς ἐστὶ τῆς πίστεως τοῦ ὅλου σώματος, ἄρα καὶ τῆς πίστεως τῶν πατριάρχων. Καὶ ἔχουσιν οἱ πατριάρχαι πρὸς αὐτὸν ἀναλογίαν ὀδηγουμένων πρὸς ὀδηγοῦντα, καὶ κυβερνωμένων πρὸς κυβερνῶντα. Καὶ πρόδηλον ἐκ τούτων ἀπάντων ἢ τὰς ἀγίας συνόδους φενακισθῆναι καὶ ἔργοις καὶ λόγοις ἀποδειχθῆναι καὶ ὁμολογησάσθαι ἐν τῷ πάπᾳ τὴν οἰκουμενικὴν τοῦ Πέτρου ἐξουσίαν, ἢ σὲ φενακισθῆναι κακῶς καὶ διεστραμμένως ἐκλαθόντα τὴν ζ' κανόνα τῆς α' συνόδου. Ἀδύνατον δὲ τὸ πρῶτον ἀναγκαῖον ἄρα τὸ δεύτερον.

Ὅτε γοῦν ἐπιφέρει, ὅτι Τὰ κλίματα τῆς γῆς εἴπερ ἦσαν ἐκάστη τῶν καθολικῶν ἐπισκόπων διανεμημένα, καὶ οὐδὲν ὀρισμένως ὑπὸ τὸν τῆς Ῥώμης κατέστη θρόνον, ἀλλὰ μόνον αὐτὸν τὴν ἀρχὴν εἰληφέναι τῶν ἄλλων ἔλεγεν ὁ κανὼν, εἰκὲς ἦν δῆπου λογίζεσθαι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ὑπ' αὐτὸν εἶναι, καὶ τοῦς καθολικοῦς ἐπισκόπους τὰ ἐκείνου διοικεῖν, ὡς περ τὰ τοῦ Κωνσταντινουπόλιως οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐπάρχαι. Εἰ δὲ ἐκεῖνο μὲν ἀπεκληρώθη τῷ Ῥώμης, ἐκεῖνο δὲ τῷ Ἀλεξανδρείας, τοῦτο δὲ τῷ τῆς Κωνσταντινῶν, οὐ μᾶλλον γε ὁ Ῥώμης ὑπ' ἐκείνους, ἢ ὑπὸ τὸν Ῥώμης, ὅσα γε εἰς τοῦτο τελέσουσιν. Ταῦτα, ὦ Νεῖλε, οὐδὲν προσίσταται τῇ ἀληθείᾳ: τὸ γὰρ καὶ ἑαυτῷ τὸν πάπαν ἀπεκληρώσαι ὡς ἰδὸν τι οὐκ ἀφαιρεῖται τὸ ἀόριστον τῆς ὑπλληλίας: ὡς περ τὸ εἶναι τὴν καρδίαν ἐν μέλος ὀρισμένον οὐκ ἀφαιρεῖται τὸ εἶναι αὐτὴν ἀόριστον ἀρχὴν τῆς τῶν ἄλλων μελῶν ζωογονίας: καθ' ὅν δὴ τρόπον ὁ πάπας ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῶν συνόδων

καὶ Ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ οἰκουμενικὸς προσαγο-
ρεῦεται. Σὺ δὲ πανούργως σοφίζῃ, τὸ ὠρισμένον
καὶ τὸ ἀόριστον οὐ πρὸς διάφορα, ἀλλὰ πρὸς ἓν
ταυτὸν λαμβάνων· ὡσπερ ἂν εἰ τις εἴλεγεν, Ἡ
καρδία ὠρισμένον μέλος ἐστίν, ἄρα οὐκ ἀόριστον·
ὅπερ ἑαυτοῦ ὄν ὠρισμένον, τοῖς ἄλλοις ἐστὶν ἀόρι-
στον. Ὡστε ψευδὲς ὁ λαμβάνεις, ὅτι ἐχρῆν μηδὲν
εἶναι ὠρισμένον ὑπὸ τὸν πάππαν, ἵνα φώμεν ὑπ'
αὐτὸν εἶναι πᾶσαν τὴν οἰκουμένην· οὐ γὰρ ἀναγ-
καίον τοῦτο, μᾶλλον δὲ τούναντίον ἀναγκαίον· ἵνα
γὰρ χώραν ἔχη κεφαλῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὃ φασι
αἱ ἄγαια σύνοδοι, ἀνάγκη καὶ ὠρισμένως· εἶναι τὸ
μέλος τοῦτο κεφαλὴν ἐκ μορίων ὠρισμένων συνεστη-
χῆς, καὶ πρὸς τᾶλλα μέλη τὴν ἀρχὴν ἀόριστως
ἔχειν· ὁθὲν ἀναγκαῖα; ἔπεται πάντας εἶναι ὑπὸ τὸν
Ῥώμης, οὐχ ὡσπερ ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως οἱ
ὑπ' αὐτὸν ἱεράρχαι, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον, ὡς ἐφθημεν
εἰπόντες.

NEIAOS.

Εἰ δὲ ὅτι τὴν ἔφεσιν τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἔχει,
διὰ τοῦτο καὶ δεσπότην αὐτὸν ἀξιῶς, ταύτην καὶ
τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἔχοντος, ἔστωσαν ὑπ' ἐκεῖ-
νον ὁμοίως οἱ λοιποὶ θρόνοι. Ἄλλ' οὔτε ὁ τῆς Κων-
σταντίνου ὀριστῆς ἐκείνων διὰ τοῦτο κατέστη, οὔτε
ὁ πάπας διὰ τοῦτο δίκαιος ἂν εἴη ταῖς παροικίαις
τῶν ἄλλων πατριαρχῶν ἐνοχλεῖν. Ἀνάγνωθι κανόνα
θ' τῆς δ' συνόδου, ἐν εἰδή; τὴν Ἐκκλησίαν προσοῦσαν
καὶ τῷ θρόνῳ Κωνσταντινουπόλεως.

ANTIPHRISIS.

Αὕτη ἡ παράθεσις· Ἐχει τῶν ἐκκλησιαστικῶν
τὴν ἔφεσιν ὁ πάπας, ἔχει καὶ ὁ Κωνσταντινουπό-
λεως· πλήρης σοφισμάτων ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἀρ-
χῆ πολλῶν ἀτοπημάτων· πρῶτον μὲν, ὡ γενναῖε, ὁ
ἐννατὸς σου κανὼν τῆς δ' συνόδου τὸ ἀνυπόκτον οὐκ
ἔχει· βοῶσι γὰρ αἱ Λέοντος τοῦ πάπα ἐπιστολαὶ
αἱ μετὰ τὰ Πριχτικὰ τῆς τετάρτης συνόδου, συνα-
γγεῖρθαι τὴν οἰκουμένην ἐκείνην πανήγυριν ἐπὶ
μόνη τῶν αἰρέσεων ἀνατροπῆ, οὐχὶ δὲ καὶ κανόνων
ἐκφωνῆσαι· δεύτερον, ὡς ἀδιαφόρους οὔσας τὰς τε
τοῦ πάπα καὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως; ὑποτίθη
τὰς ἐκκλησίους, καὶ ἀδικεῖς πλεῖστα τὴν ἀλήθειαν.
Ἐχει τὰς ἐκκλησίους ὁ πάππας ἄνωθεν, ἀπ' ἀρχῆ;
τοῦ κηρύγματος· μάρτυς ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος
κατὰ Παύλου Σαμοσατέως, ὃν καθαιρεθέντα καὶ μὴ
βουλόμενον ἀποστῆναι, ὡς φησὶν Εὐσέβιος ἐν τῷ
τῆς Ἱστορίας, Λύρηλιανὸς ὁ βασιλεὺς, πρὸς ὃν
ταῦτα ἀνήγεγκεν ἡ τότε σύνοδος, ἔχειν ἐκρινε τὴν
ἐπισκοπὴν, ὃν ἂν ἐπικρίνοι ὁ Ῥώμης ἐπίσκοπος.
Καὶ τὴν κρίσιν τοῦ βασιλέως αἰσιωτάτην καλεῖ ὁ
Εὐσέβιος· Οὐκ ἂν δὲ ἦν αἰσιωτάτη, εἰ μὴ ἦν ὁ πά-
πας αἰσιος κριτῆς τῆς συνοδικῆς κρίσεως. Μάρτυς
Διοδύσιος ὁ Ἀλεξανδρεῖας, ὡς ἱστορεῖ ὁ μέγας Ἀθα-
νάσιος ἐν οἷς ὑπὲρ ἐκείνου συνέγραψε καὶ ἐν τῷ
περὶ τῶν ἐν Ἀριμίνῳ καὶ Σελευκίᾳ συνόδων. Κατ-
ηγορηθεὶς γὰρ οὗτος ὁ Διονύσιος προσέφυγε τῷ
παπᾷ ἀπολογούμενος· καὶ τοῦτο πρὸ τῆς ἐν Νι-
καίᾳ συνόδου.

phismate uteris, definitum et indefinitum non
sumens respectu diversorum, sed respectu ejusdem;
ac si quis diceret: Cor certum et determinatum
est membrum, ergo non indeterminatum: cum
tamen sibi determinatum, cæteris indetermi-
natum sit. Itaque falsum accipis, cum dicis debuisse
nihil assignari papæ determinate, ut diceremus,
totum illi orbem subesse; non enim hoc, sed op-
positum necessario requiritur. Nam ut papa locum
capitis obtineat in Ecclesia, quod sanctæ synodi
affirmant, necesse est ut et certum hoc membrum,
caput, ex determinatis constet particulis, et ratio-
nem principii respectu aliorum membrorum inde-
terminate habeat; ex quo sequitur necessario
B
Bitano subsunt qui sub illo sunt, sed multo magis,
ut diximus.

NILUS (Cap. XII).

Si vero quia rerum ecclesiasticarum appella-
tiones habet, idcirco illum constitui vis dominum,
cum eas habeat et Constantinopolitanus, subsint
illi etiam cæteræ sedes. Sed neque Constantino-
politano propter hoc constitutus est illarum iudex,
nec papa debet propter hoc provinciis aliorum
patriarcharum molestus esse. Lege quartæ synodi
nonum canonem, ut scias ad Constantinopolitanum
etiam pertinere appellationes.

CONFUTATIO.

C
Ista comparatio: Habet papa ecclesiasticorum
appellationes, habet et Constantinopolitanus, ple-
na sophismatum est ideoque multorum absurdorum
origo. Primo enim nonus, quem citas, quartæ
synodi canon suspicione non caret. Nam Leo papa
in suis epistolis, quæ tertia parte quartæ synodi
habentur, apertissime asserit, œcumenicam illam
congregationem sacerdotum esse factam ad extin-
guendas tantum hæreses, non etiam ad canones
condendos. Secundo, appellationes ad papam atque
ad Constantinopolitanum quasi nulla ratione dif-
ferentes supponis, et veritatem intime lædis. Ha-
bet appellationes papa ab initio, ab ortu evange-
licæ prædicationis. Testis Antiochena synodus
contra Paulum Samosatenum; qui cum depositus
esset, parere noluit, ut tradit Eusebius ἐν Ἱστορίᾳ.
Quare ab Aureliano imperatore, ad quem synodus
confugit, responsum fuit, illi dandum episcopatum,
cui Romanus episcopus adjudicasset; et iudicium
hoc imperatoris æquissimum vocat Eusebius. At
certe non esset æquissimum, nisi papa esset judi-
cij synodici congruens iudex. Testis Dionysius
Alexandrinus, ut narrat sanctus Athanasius in iis
quæ pro illo scripsit, et epistola de synodis Ari-
mini et Seleuciæ. Accusatus enim iste Dionysius
apologiam suam scripsit ad papam, idque arte
Nicaenam synodum.

Testis ipse magnus Athanasius qui ante Sardinensem synodum, a qua jus appellationum papæ concessumasserunt neoterici Orientales, elapsus ex Arianorum insidiis, pervenit Romam et res suas permisit Ecclesiæ, ut ipsemet scribit in Apologia ad Constantium. In secundo quoque Apologético affert pro se Athanasius epistolam Julii papæ, in qua de appellationibus hæc habentur : « Non enim soli Athanasius et Marcellus episcopi Romam venerunt, injusta se passos querentes, sed plurimi alii episcopi e Thracia, Coelesyria, Phœnice et Palæstina. Presbyteri quoque non pauci, alii quidem Alexandria, alii vero ex aliis partibus venerunt ad hanc synodum. » Testis Eutyches archimandrita, ut ex prima actione quartæ synodi constat, et epistolis sancti Leonis papæ ad sanctum Flavianum et Theodosium Augustum. Depositus enim Eutyches, et excommunicatus a sancto Flaviano et ejus synodo, ante quartum generale concilium appellationis libellum obtulit papæ. Testis idem sanctus Flavianus, quando depositus a Dioscoro provocavit et ipse ante concilium quartum, ut constat actione ejus prima, et ex epistola Valentiniani ad Theodosium.

δίδωκε πρὸς τὴν πᾶπαν. Μάρτυς καὶ αὐτὸς ὁ ἐν ἐξεκλήσατο καὶ αὐτὸς πρὸ τῆς τετάρτης συνόδου, ὡς δὴ ἔλεγε ἐν τῇ ἐπιστολῇ πρὸς Θεοδοσίον πρὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς τετάρτης συνόδου.

In hunc modum habet appellationes papa; Constantinopolitanus vero per te habet ex nono quartæ synodi canone : differunt igitur ut quid recens ab antiquissimo; differunt præterea, ut limitatum ab illimitato. Nam Constantinopolitano datæ sunt a synodo illæ appellationes quæ ferri possent a diocæsis illi concessis, Asia, Ponto et Thracia; est enim in concessio apud Græcos non provocare ad Constantinopolitanum eos qui subjecti sunt aliis patriarchis : at vero ad Romanum referuntur appellationes, ut probatum est, et a patriarchis, et ab universa Ecclesia, ita ut cæteri patriarchæ sint quidem post Constantinopolitanum, sed non sub Constantinopolitano; omnes vero sint post Romanum et sub Romano. Vides quantum in argumento pecces? Habet, ais, appellationes ecclesiasticorum papa, habet etiam Constantinopolitanus; ergo si Constantinopolitanus non est propter hoc aliorum judex, nec papa erit; non sequitur : quia sibi subditorum, non post se numeratorum est judex Constantinopolitanus : et quorum judex est, eorum etiam appellationes habet, et contra : nam convertitur. Papa vero cum omnium appellationes habeat, omnium quoque est judex, et ex hac differentia tollitur sophismatis impostura. De vicesimo autem octavo quartæ synodi canone, deque quadragesimo sexto quini-sextæ, quos citas, nihil dicemus. Nam quartæ synodi canon ille jam reprobatus est, qui eisdem honores statuit papæ et Constantinopolitano; eo-

Μάρτυς ὁ μέγας Ἀθανάσιος πρὸ τῆς ἐν Σαρδίκῃ συνόδου· καθ' ἣν οἱ μεταγενέστεροι τῶν ἀνατολικῶν φασὶ δέδοσθαι τὰς ἐκκλησίους τῷ πάπῃ· φηγὼν τοὺς διωγμοὺς τῶν Ἀρειανῶν, καὶ ἀνελεύθῳ εἰς Ῥώμην, καὶ τῇ Ἐκκλησίᾳ τὰ κατ' αὐτὸν παραθεῖς, ὡς αὐτὸς ἐκεῖνος· γράφει ἐν τῇ πρὸς Κωνσταντῖον ἀπολογίᾳ. Καὶ ἐν τῷ β' ἀπολογητικῷ φέρει ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐπιστολὴν Ἰουλίῳ τοῦ πάπῃ, τοιαῦτα περὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἔγραυεν· « Οὐ γὰρ μόνον οἱ περὶ Ἀθανάσιον καὶ Μαρκελλῶν οἱ ἐπίσκοποι ἐληλύθησαν εἰς Ῥώμην, αἰτιώμενοι κατ' αὐτῶν ἀδικίαν γεγενῆσθαι, ἀλλὰ καὶ πλείστοι ἄλλοι ἐπίσκοποι ὅπῃ Θράκης, ἀπὸ Κοίτης Συρίας, ἀπὸ Φοινίκης καὶ Παλαιστίνης. Καὶ πρῶτον μὲν οὐκ ὀλίγοι, ἄλλοι δὲ τινες ὅπῃ Ἀλεξανδρείας, καὶ ἄλλοι ἐξ ἄλλων μερῶν ἀπήνησαν εἰς τὴν ἐνταῦθα σύνοδον. » Μάρτυς Εὐτυχῆς ὁ ἀρχιμανδρίτης, ὡς δὴ ἔλεγε ἐν τῇ α' τῆς δ' συνόδου πρᾶξι, καὶ ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς Λέοντος τοῦ πάπῃ πρὸς τὸν ἐν ἁγίοις Φλαβιανόν, καὶ τὸν βασιλέα Θεοδοσίον, τῇ συνόδῳ ἐγκειμέναις· καθαιρεθεῖς γὰρ, καὶ ἀκραιωνησίᾳ ὑποβιβηθείς παρὰ τοῦ ἐν ἁγίοις Φλαβιανοῦ καὶ τῆς οὖν αὐτῷ συνόδου ὁ Εὐτυχῆς πρὸ τοῦ συγκροτηθῆναι τὴν τετάρτην σύνοδον, ἐκκλησίῳ λιβέλλον ἐπι- ἁγίοις Φλαβιανόν, ὅτε παρὰ Διοσκύρου καθαιρεθείς, ὡς δὴ ἔλεγε ἐν τῇ α' πρᾶξι, καὶ ἐν τῇ ἐπιστολῇ Θεοδοσίῳ πρὸς Θεοδοσίον πρὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς τετάρτης συνόδου.

Καὶ οὕτως μὲν ἔχει τὰς ἐκκλησίας ὁ πάπῃ· ὁ δὲ Κωνσταντινουπόλεως ἔχει κατὰ σὲ ἐκ τοῦ θ' κανόνος τῆς δ' συνόδου· ὥστε διαφέρουσιν ὡς περὶ τὸ πρῶτον τοῦ ἀρχιεπιστάτου· ἔτι διαφέρουσιν ὡς περὶ ὠρισμένου ὁρίστου. Ὁ μὲν γὰρ Κωνσταντινουπόλεως ἐκαίνας ἔλαβε τὰς ἐκκλησίας παρὰ τῆς συνόδου, ὧν ἔλαβε καὶ τὰς παροικίας, Ἀσίας, Πόντου καὶ Θράκης· ὡμολόγηται γὰρ παρὰ Γραικοῖς, ὅτι οὐκ ἐκκαλοῦνται ἐπὶ τὴν Κωνσταντινουπόλεως οἱ ὑπὸ τοῦ λοιποῦ πατριάρχου· πρὸς δὲ τὸν Ῥώμης ἀναφέρονται αἱ ἐκκλησίαι, ὡς δέδεικται καὶ παρὰ πατριαρχῶν καὶ ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας· ὥστε τοὺς λοιποὺς πατριάρχους εἶναι μετὰ τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' οὐχὶ ὑπὸ τὸν Κωνσταντινουπόλεως, ἅπαντας δὲ εἶναι καὶ μετὰ τὸν Ῥώμης καὶ ὑπὸ τὸν Ῥώμης. Ὁρᾷς οὖν, οἷα ἐν τῷ ἐπιχειρήματι ἀμαρτάνεις; Ἐχει τὴν ἑφεσίον τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὁ πάπῃ, ἔχει καὶ ὁ τῆς Κωνσταντινίου· εἰ δὲ οὐκ ἔστι διὰ τοῦτο ὁ τῆς Κωνσταντινίου ὁρίστης τῶν ἁλίων, οὔτε ὁ πάπῃ· οὐκ ἐβῆται ἡ ἐνστασις· τῶν γὰρ ὑπ' αὐτὸν, οὐχὶ τῶν μετ' αὐτὸν ὁρίστης ὁ Κωνσταντινουπόλεως· καὶ ὧν ἔστιν ὁρίστης, ἐκεῖνων ἔχει τὰς ἐκκλησίας, καὶ ἀνάπαλιν, ἀντιστρέφει γὰρ. Ὁ δὲ πάπῃ ἔχων τὰς ἀπάντων ἐκκλησίους, καὶ ἀπαξᾶπάντων ἔστιν ὁρίστης· διαφόρως οὖν ἔχουσιν τῶν ἐκκλησιῶν, ἢ πλεκτάνη τοῦ σοφίσματος διαλύεται. Πρὸς δὲ τὸν κη' τῆς δ' συνόδου κανόνα, καὶ τὸν λς' τῆς πανθέκτης, οὐδὲν ἐροῦμεν· ὁ μὲν γὰρ τῆς ε' συνόδου ἤδη ψευδῆς ἀπελήλεγκται, ὁ τὰ αὐτὰ πρεσβεῖα νομοθετῶν τῷ πάπῃ

καὶ τῷ Κωνσταντινουπόλεως. Παραπλήρως ἐλεγ-
χθήσεται καὶ ὁ τῆς πενθέκτης, ἐνθα περὶ τῆς συνό-
δου ἐκείνης ἔσται ὁ λόγος.

ΝΕΙΑΟΣ.

Ὅτι δὲ πάντα ἀνακρίνων, αὐτὸς ὕπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται, τοῦτο καὶ ψεῦδος, καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων ἔθεσιν οὐ συμβαίνει. Εἰ γὰρ Παῦλος τοῖς ἄλλοις κοινοῦται τὸ Εὐαγγέλιον, μήπως εἰς κενὸν τρέχη ἢ ἔδριμε, καὶ πάλιν Πέτρος ἐπιτιμῶντος ἀνέχεται Παύλου· πῶς οὗτος καθάπερ τύραννος ἀνεύθυνον ἔξει τὸν βίον; Ὅτι δὲ καὶ ψεῦδος τὸ τοιοῦτον, σαφές. Περὶ μὲν τῶν δογμάτων Ὁνώριος τοῖς παρ' ἡμῖν μαρτυρεῖ, ὅς κριθεὶς παρὰ τῆς 5' συνόδου τῷ ἀναθέματι παρεδόθη· περὶ δὲ τῆς ἄλλης πολιτείας καὶ πᾶσι μὲν νόμοις, οἷς ἕκαστος τῶν ἐπισκόπων ὑπόκειται, ἐνέχεται καὶ αὐτὸς εἰς ἐπισκόπους τελευτῶν πολλοὶ δὲ οἱ τοιοῦτοι τῶν νόμων, οἱ μὲν παρὰ τῶν ἀποστόλων, οἱ δὲ παρὰ τῶν οἰκουμηνικῶν ἐκτεθειμένοι συνόδων· καὶ ἴδια δὲ φαίνεται παρὰ τῶν μακαρίων Πατέρων ἐπιτιμῶμενος. Ἀνάγνωθι κανόνα τῆς 5' συνόδου γ' περὶ τοῦ γάμου τῶν ἱερωμένων, καὶ τὸν νε' περὶ τοῦ Σαββάτου.

ANTIPHRISIS.

Σύμφωνα ταῦτα ἐπιπλέεις ταῖς σαῖς ἀρχαῖς, ἀλλ' ἀσύμφωνα τῇ ἀληθείᾳ, καὶ τοῖς ἤδη προκομισθεῖσιν ἐλέγχοις. Εἰ γὰρ κατὰ σὲ τὸ πρωτεῖον ὁ πάππς ἔχει παρὰ τῶν Πατέρων, καὶ ἔστι διάδοχος τοῦ Πέτρου ὡς τῶν ἐπισκόπων ἕκαστος τῶν ὑπ' ἐκείνου χειροτονηθέντων, καὶ δύναται τῶν ὀρθῶν ἐκπεσεῖν δογμάτων, καὶ πρῶτός ἐστι τάξει μόνῃ, καὶ ὀρισμένην ἔχει παροικίαν, εὐλογον πάντως καὶ αὐτὸν ἀνακρίνεσθαι κατὰ τοὺς ἄλλους, μὴδὲν ἐξαιρετον ἔχοντα.

Εἰ δὲ ὅσα εἴρηται, λῆρος καὶ ψευδολογία καὶ νευτερισμὸς, εὐδελον καὶ ἄ νῦν ἐπιφέρεις, εἶναι κομπῶδη τερπείσματα. Παῦλος κοινοῦται τὸ Εὐαγγέλιον, Πέτρος ἀνέχεται παρὰ Παύλου ἐπιτιμῶμενος, ἀρα δεῖ κρίνεσθαι καὶ τὸν πάππαν. Οὐ συνορθεῖ τοῦ συλλογισμοῦ τὸ ἀπρόσφορον; Ἄλλο τὸ κοινοῦσθαι καὶ τὸ ἐπιτιμᾶσθαι, καὶ ἄλλο τὸ κρίνεσθαι· ἐκεῖνα ἀγάπης καὶ φιλίας, τοῦτο ἐξουσίας. Εἰ δέ σοι τὸ ἐπιτιμᾶσθαι τὸν Πέτρον δοκεῖ ὑποβισασμὸν δηλοῦν, ἀκουε τοῦ μεγάλου Πατρὸς Γρηγορίου τοῦ ἐπίκλην Διαλόγου ἐν τῇ ιη' εἰς τὸν Ἰεζεκιήλ ὁμιλίᾳ· Ὁ Πέτρος, φησὶ, γέγονε καὶ τῷ ἐλάττονι ἀδελφῷ συναϊνέτης, καὶ τῷ ὑποδεστέρω κατακολούθησεν ἐν τῇ αὐτῇ ὑποθέσει, ἵνα κὰν τούτῳ μείζων γένηται, ὡσπερ κορυφαῖος ὢν τῇ ἀποστολικῇ ἀξίᾳ, οὕτω καὶ τῇ ταπεινοφροσύνῃ γινόμενος.

Εἰ δὲ ὅπως μὴ κρίνεσθαι μὲν, ἀλλ' ἐπιτιμᾶσθαι βούλει τὸν πάππαν ὑπὲρ τῶν συμπατριάρχων, ὡσπερ ὑπὲρ τοῦ συναποστόλου ὁ ἀπόστολος· ἔχρησεν σε ἐνθυμείσθαι τὰ βῆτά καὶ τὰς ὁμολογίας τῶν ἐν ταῖς συνόδοις Πατέρων, ὅτι ὀφθαλμὸς καὶ κορυφή, καὶ πατὴρ τῶν ἐπισκόπων ἀπάντων ὁ πάππας, ἐκεῖνοι δὲ συναπόστολοι. Καὶ χωλαίνει ἡ ἀναλογία. Ἐπειτέμα Κελεστίνος ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ τῷ Νεστορίῳ,

A dem modo reprohabitur et canon quinisextæ, quando de illa synodo erit sermo.

NILUS (Cap. XIII).

Quod vero omnes ipse judicans a nemine judicetur, hoc et falsum et moribus apostolorum contrarium est. Nam si Paulus confert cum aliis Evangelium, ne forte in vacuum curreret aut cunctis, et rursus Petrus a Paulo increpari se patitur, quomodo iste quasi tyrannus vitam nulli iudici obnoxiam traducet? Quod autem falsum quoque sit, inde patet. Nam de dogmatibus Honorius est testis, qui iudicatus a sexta synodo et anathemate condemnatus est. De moribus autem certum est illum et cunctis quidem teneri legibus, quibus et quilibet episcopus, cum inter episcopos numeretur: sunt porro leges huiusmodi multæ, partim ab apostolis, partim a conciliis generalibus editæ; speciatim vero videtur a sanctis Patribus reprehendi. Lege canonem quinisextæ 13, de conjugio sacerdotum, et 55, de Sabbato.

CONFUTATIO.

Tu quidem fundamentis tuis convenientia loqueris, sed a veritate aliena et jam rejecta. Si enim papa per te primatum habet Patrum beneficio, et successor est Petri, non secus ac quis alius episcopus ex iis quos Petrus consecravit, et potest errare in fide, et primus est ordine tantum, et definitam habet diœcesim: certe rationi consonum est ut iudicetur et ipse sicut alii, et nullo sit privilegio exemptus.

At si ea omnia nugatoria sunt, ac falsitatis et novitatis plena, certe et quæ inferis inanes cantilenæ sunt. Confert Evangelium Paulus, Petrus increpari se patitur, ergo etiam papa iudicio subdendus est. Annon animadvertis insulsiatam syllogismi? Aliud est conferre et increpari, et aliud iudicari: illa charitatis et amicitiae sunt, hoc potestatis. Quod si increpari Petrum, videtur tibi principatus imminutio, audi eximium doctorem Gregorium Magnum homilia in Ezechielem 18: « Petrus, inquit, se etiam minori fratri ad consensum dedit, atque in eadem re factus est sequens minoris sui, etiam ut in hoc præiret: quatenus qui primus erat apostolatus culmine, esset primus in humilitate. »

Sed si omnino vis non quidem iudicari papam, sed increpari a compatriarchis, sicut apostolus a coapostolo, meminisse debes dicta et confessiones Patrum in synodis, quod oculus et vertex et pater episcoporum omnium papa, illi vero, coapostoli. Et proportio non quadrat. Increpabat Cælestinus in tertia synodo Nestorium, non increpabatur; increpabat Leo in quarta Dioscorum, et increpa-

tiones synodus approbabat; procacitatem vero Dioscori adversus papam cum horrore detestata est. Agatho papa in sexta synodo scribebat apostolicos suos prædecessores commonuisse, rogasse, increpasse Orientales ut curarentur. Et Adrianus papa in septima Tarasium Constantinopolitanum increpabat, quod ex laico ordine patriarchatus culmen esset adeptus, et inscriberetur œcumenicus. Tu vero évangelicum pervertis ordinem, et papam non increpari modo vis, sed etiam judicari; et Honorium inculcas, quem judicaverit et condemnaverit sexta synodus etiam post mortem. Et vocas sextæ synodi opus, quod Accephali egerunt Orientales. Nec vides, haud primos hoc ausos esse Patres sextæ synodi. Ita enim Patres secundæ synodi clandestinum scripserant canonem de honore Constantinopolitani sine papa; ita quartæ synodi Patres, ut enarratum est; ita soli postmodum Orientales celebrata synodo quinisexa schismati radicem posuere. In summa, quidquid Orientales in conciliis egerunt clam papa, non sacris conciliis tribuenda sunt, sed artificiosis quorundam machinamentis. Quare multum conqueritur Leo papa in quarta synodo. Judicavit et condemnavit Honorium livor eorum qui dicta illius mala interpretatione exceperunt, et loquebantur quæ sibi cordi erant, ut ait sanctus Maximus in dialogo quem supra citavimus. Non ferebant enim quatuor Constantinopolitanos patriarchas anathematizari ut hæreticos Monothelitas, et non inseri Honorium Romanum.

Quod vero de moribus eius, papam, cum sit episcopus, subesse cunctis legibus quibus subjacet omnis episcopus, hoc plane est doctrina tua non indignum. Certe nunquam dixeris patriarcham Constantinopolitanum subdi legibus hierarcharum sibi subjectorum inter quos ille primus est ut unitas, et non sicut coordinatus, ut tu dicis. Quomodo enim sit non coordinatus et subordinatus? At vero papam cunctis subesse legibus, quibus et quilibet episcopus, egregie admodum pronuntias; et si subest cunctis legibus, quibus et omnis episcopus, erit per te papa ejus ordinis, cujus et episcopi suffraganei Casareensis. At hoc dicere, quid est aliud quam insanire? Sed si verum est multo magis Constantinopolitanum subesse papæ quam illi subditos hierarchas; et Constantinopolitanum non subjicitur legibus suorum episcoporum; profecto nec papa subjicitur legibus omnium episcoporum; quare nec legibus subjectus est quibus subest quilibet episcoporum, quandoquidem quilibet episcoporum subest apostolorum et Patrum legibus; papa vero cum pastorum caput sit, nullis pastorum legibus subest; alioquin quomodo dicta et sententiæ synodorum de papa consistent?

Asseris deinde, papam videri speciatim repre-

οὐκ ἐπιτιμᾶτο· ἐπιτίμα Λέων ἐν τῇ δ' Διοσκόρω, καὶ τὰς ἐπιτιμήσεις ἐπεκύρου ἢ σύνοδος. τὴν δὲ Διοσκόρου τόλμα κατὰ τοῦ πάππα μετὰ φοβῆς ἀπεσκηράκισεν. Ἀγάθων ὁ πάππας ἐν τῇ ἕκτῃ ἔλεγε τοὺς πρὸ αὐτοῦ ὀρχηρεῖς τῆς Ῥώμης ὑπομῆσαι, ἐρωτῆσαι, ἐπιτιμῆσαι τοῖς ἀνατολικοῖς ὥστε θεραπευθῆναι. Καὶ Ἀδριανὸς ὁ πάππας ἐν τῇ ζ' ἐπιτίμα Ἐαρχισίῳ τῷ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι ἐκ λαϊκῆς τάξεως ἐκχειροτόνητο πατριάρχης, καὶ οἰκουμενικῆς ἐπεφημίζετο ἀδίκως. Σὺ δὲ τὴν εὐαγγελικὴν ἀνατρέψεις ἑξέιν, καὶ βούλει τὸν πάπαν οὐκ ἐπιτιμᾶσθαι μόνον, ἀλλὰ καὶ κρίνεσθαι. Καὶ ἀνάγκυκίεις τὸν Ὀνώριον, ὡς κριθέντα καὶ κατακριθέντα καὶ μετὰ θάνατον παρὰ τῆς ζ' συνόδου. Καὶ ὁ μόνος ἔπρᾶξαν ἀκεφάλως οἱ ἀνατολικοὶ, καλεῖς ἔργον τῆς ζ' συνόδου. Καὶ οὐχ ὄρᾳς μὴ πρῶτως τοῦτο τοῖς κατὰ τὴν ζ' σύνοδον τετολημῆσθαι· οὕτως περὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως κρύφιον κανὼνα ἐξέθεντο οἱ τῆς β' συνόδου δίχα τῆς ἐξουσίας τοῦ πάππα· οὕτως οἱ τῆς δ' ὡς εἴρηται· οὕτως μόνος τὴν πνευθέντην μετὰ ταῦτα οἱ ἀνατολικοὶ συγκροτήσαντες τὸ σχίσμα ἐρρίξωσαν· καὶ ὅλως ὅσα οἱ ἀνατολικοὶ ἐν ταῖς συνόδοις κρύφα τοῦ πάππα πεπράχασιν, οὐχ ἀπλῶς ἀπονεμητέα ταῖς ἀγίαις συνόδοις, ἀλλὰ ταῖς τινῶν ἐντέχνους μηχανουργίαις· περὶ οὗ πλεῖστα μέμφεται ἐν τῇ δ' συνόδῳ Λέων ὁ πάππας. Ἐκρίνευ, ὡ βέλτιστε, καὶ κατέκρινε τὸν Ὀνώριον ἢ βασιανία τῶν παρερρηνευσάντων τὰς ἐκείνου λέξεις, καὶ λαλούντων τὰ ἀπὸ καρδίας, ἢ φησιν ὁ μέγας Μάξιμος· οὐ γὰρ ἔφερε τέσσαρας Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχας ἀναθεματισθῆναι ὡς Μονοθελίτας αἰρετικούς, καὶ μὴ ἐγκεντρίσαι τὸν Ῥώμης Ὀνώριον.

Περὶ δὲ τῆς ἄλλης πολιτείας ὁ φησὶ, ὅτι ἐπίσκοπος ὢν ὁ πάππας ἐνέχεται καὶ αὐτὸς πᾶσι τοῖς νόμοις, οἷς ὑπόκειται ἕκαστος τῶν ἐπισκόπων, τοῦτο τῆς σῆς ἀξιῶν διδασκαλίας. Καὶ τὸν μὲν Κωνσταντινουπόλεως πατριάρχην οὐκ ἂν ποτε φαίης ὑποκεῖσθαι τοῖς νόμοις τῶν ὑπ' αὐτὸν ἱεραρχῶν, ὢν ἐστὶ πρῶτος ὡς μονὰς, καὶ ὡς μὴ συντεταγμένος, καθὼς οὐ λέγεις· πῶς γὰρ ἂν εἴη μὴ συντεταγμένος καὶ ὑποτεταγμένος; τὸν δὲ πάπαν μάλα σεμνῶς ἀποφαίνη πᾶσιν ὑποκεῖσθαι τοῖς νόμοις, οἷς καὶ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστος. Εἰ δὲ οἷς καὶ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστος, τῆς αὐτῆς κατὰ τὴν τάξεωσ ὁ πάππας, ἢ καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Καισαρείας ἐπίσκοποι. Τί δ' ἄλλο τοῦτο ἢ μανία σαφῆς; Εἰ τοίνυν ἀληθὲς, πολλῶν μᾶλλον ὑποκεῖσθαι τὸν Κωνσταντινουπόλεως τῷ πάππᾳ, ἢ ἐκείνῳ τοῖς ὑπ' αὐτὸν ἱεράρχαις; οὐκ ἐνέχεται δὲ ὁ Κωνσταντινουπόλεως τοῖς τῶν οικείων ἐπισκόπων νόμοις, οὐδ' ὁ πάππας ἄρα ἐνέχεται τοῖς τῶν ἀπανταχοῦ ἐπισκόπων νόμοις· ὅθεν οὐδ' ἐνέχεται, οἷς καὶ ἕκαστος τῶν ἐπισκόπων, ἐπειδὴ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστος καὶ τοῖς τῶν ἀποστόλων καὶ τοῖς τῶν Πατέρων ὑπόκειται νόμοις· ὁ δὲ πάππας ὡς ποιμενάρχης οὐδέσιν ὑπόκειται ποιμένων νόμοις, εἴπερ ἀληθὲς αἱ τῶν συνόδων ἀποφάσεις; περὶ τοῦ πάππα, ἃς προηγήκαμεν.

Εἶτα καὶ ἰδίᾳ ἐπιτιμώμενον φαίνεσθαι λέγεις τὸν

πάππαν ὑπὸ τῆς πενθέκτης συνόδου· καὶ παράγεις ἅ τὸν ἰγ' ἐκείνης· κανόνα περὶ τοῦ γάμου τῶν ἱερωμένων, καὶ τὸν νε' περὶ τοῦ Σαββάτου· καὶ ἑοικας, ὡς Ν. Ἰλε, τῷ κριτῆ; ἐν δικαστηρίῳ καὶ μάρτυρας καθιστῶντι τοὺς ἀντιδίκους. Χρῆ δὲ ἐν τοιοῦτοις προφέρειν τὰ κοινῇ ὁμολογούμενα, οὐ τὰ κατὰ μονομέρειαν παρανόμως γεγενῶτα. Ἡ πενθέκτη σύνοδος χωρὶς τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τοὺς κανόνας ἐκθεσμένη ἀρχὴ καὶ ῥίζα τοῦ σχίσματος γέγονε, συνωθοῦντος Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινόμητου· ἀπαυθαδιάσασα γὰρ πρὸς τὴν ἀρχαιότητα πολλῆς καινοτομίας ἐδείχθη διδάσκαλος. Πῶς οὖν ὄλωσ συμφοιρήσει ὁ ἰγ' αὐτῆς κανὼν τῷ γ' τῆς ἀγίας α' συνόδου; Ἡ ἀπηγόρευσε ἡ μεγάλη σύνοδος καθόλου μήτε ἐπισκόπῳ, μήτε πρεσβυτέρῳ, μήτε διακόνῳ, μήτε ὄλωσ τινὲ τῶν ἐν κλήρῳ ἐξείνα; συνεισάκτον ἔχειν· πλὴν εἰ μὴ ἄρα μητέρα, ἢ ἀδελφὴν, ἢ θείαν, ἢ ἄ μόνῃ πρόσωπα πᾶσαν ὑποψίαν διαπίψευγε. Ἰούτων τὸν κανόνα ἐξηγοῦνται οἱ Γραικοὶ περὶ τῶν ἐν ἱερωσύνῃ ἀζύγων, καὶ προφασίζονται προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις· ὁ δὲ μέγας Βασίλειος τὸν ἀληθῆ νοῦν παραδίδωσι, Γρηγορίῳ πρεσβυτέρῳ γράφων· « Οὕτε πρῶτοι, οὕτε μόνοι, ὡς Γρηγόριε, ἐνομοθετήσαμεν γυναῖκα ἀνδράτι μὴ συνοικεῖν· ἀλλ' ἀνάγκῃ τὸν κανόνα τὸν ἐξεσχεθέντα παρὰ τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν τῶν ἐν τῇ συνόδῳ Νικαίας, ὅς φανερώ; ἀπαγορεύει συνεισάκτους μὴ εἶναι. Ἄγ μίᾳ δὲ ἐν τούτῳ ἔχει τὸ σεμνόν, ἐν τῷ κεχωρισθαι τῆς γυναικῶν διαγωγῆς· ὡς ἐν ἐπαγγελλόμενός τις τῷ ὀνόματι, ἔργῳ τὰ τῶν ταῖς γυναῖξιν συνοικούντων ποιῆ, δὴλό; ἐστὶ τὸ μὲν τῆ; παρθενίας σεμνόν ἐν τῇ προσηγορίᾳ διώκων, τοῦ δὲ καθ' ἡδονὴν ἀπρεποῦ; μὴ ἀφιστάμενος. »

Ἐν τούτοις ὁ μέγας Πάτερ τὸ συνεισάκτους μὴ εἶναι ταυτὸν εἶναι βούλεται τῇ ἀγαμίᾳ. Καὶ ὁ φησὶν ἡ ἁγία σύνοδος, ἐπισκόπῳ, πρεσβυτέρῳ, διακόνῳ, παραφράζει ὁ μέγας Βασίλειος εἰς τὸ, « ἀνδράτι μὴ συνοικεῖν· » καὶ τὸ, « μήτε ὄλωσ τινὲ τῶν ἐν κλήρῳ, » αὐτὸς ἐρμηνεύει φάσκων· « Ὡς ἐὰν ἐπαγγελλόμενός τις τῷ ὀνόματι, ἔργῳ ποιῆ τὰ τῶν συνοικούντων ταῖς γυναῖξιν. » Ἄστε τὸν νοῦν τοῦ κανόνος κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον εἶναι τοῦτον· « Ἀπηγόρευσε ἡ μεγάλη σύνοδος καθόλου τοῖς ἱερωσύνην ἐπαγγελλομένοις συνοικεῖν γυναῖξιν, οἷτινες ἀγαμίαν τηρεῖν ὀφείλουσιν. » Κατὰ δὲ τοῦ; ἐξηγητᾶς τῶν Γραικῶν τὸν νοῦν εἶναι τοιοῦτον· « Ἀπηγόρευσε ἡ μεγάλη σύνοδος καθόλου τοῖς ἀγάμοις τῶν ἱερέων γυναῖξιν συνοικεῖν· ὀφείλουσι γὰρ φεύγειν τὴν λαορογαμίαν. »

Οὕτω διαφύρας ἔχουσῶν τῶν ἐξηγήσεων, ἀξιόπιστότερος δὴπου ὁ μέγας Βασίλειος καὶ ἀγιότητι καὶ ἀρχαιότητι καὶ σοφίᾳ διαπρέπων· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ μαρτυροῦντας αὐτῷ ἔχων τὸν Παμφίλου Εὐσέβιον, καὶ τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον· ὧν ὁ Παμφίλου καὶ τῇ πρώτῃ παρῆν, καὶ τὴν ἔνοιαν τοῦ ἐκτεθέντος κανόνος ἐξηγεῖται ἐν τῷ πρώτῳ τῆ; Εὐαγγελικῆς Ἀποδείξεως, οὕτως λέγων· « Χρῆ, φησὶν ὁ λόγος, τὸν ἐπίσκοπον γεγενῶσ μίᾳς γυναῖξ; ἀνδρά; πλέον ἀλλὰ τοῖς ἱερωμένοις, καὶ περὶ τὴν

hensum a quinisexta synodo; prof. rsque decimum tertium ejus canonem de conjugio sacerdotum, et quinquagesimum quintum de Sabbato, et videris perinde facere ac illi qui judices et testes constituunt adversarios. At in bujusmodi rebus afferenda sunt quæ apud utramque partem sint in confesso, non quæ ab altera parte contra jus fasque gesta sunt. Quinisexta synodus, quam sine papa Græci celebrarunt impellente Justiniano Rhinotmeto, schismatis fuit origo et radix: nam deposita reverentia adversus antiquitatem, multæ novitatis magistrani se præbuit. Quomodo enim canon ejus decimus tertius concordabit cum tertio sanctæ primæ synodi? Prohibet magna synodus, ne omnino liceat episcopo, aut presbytero, aut diacono, sive cuicumque clerico introductam habere mulierem; nisi forte matrem, aut sororem, aut amitam; vel eas tantum personas, quæ omnem fugiunt suspicionem. » Hunc canonem Græci exponunt de iis clericis qui vivunt in cælibatu, excusando excusationes in peccatis. At magnus Basilius verum tradit sensum scribens Gregorio presbytero: « Nec primi, nec soli nos, o Gregori, legem tulimus velantem cohabitare feminam viris; sed legito canonem editum a sanctis Patribus nostris in Nicæna synodo, qui manifeste prohibet ne mulieres introductæ sint. Cælibatus autem hoc habet eximium, si quis abstineat a mulierum contubernio. Quod si quis profiteatur quidem nomine tenus cælibatum, sed re ipsa peragat quod ii qui degunt cum feminis, certe virginitatem ille quidem specioso titulo persequitur, sed a fæditate voluptatis sese non continet. »

In his magnus Pater pro eodem accipit, non habere introductam, et servari cælibatum. Et quod ait sancta synodus, episcopo, presbytero, diacono, paraphrasi utens magnus Basilius, « viris, ait, non cohabitare; » et verba illa, « sive cuicumque clerico, » ipse sic interpretatur, « Si quis profiteatur quidem nomine tenus cælibatum, sed re peragat quod ii qui degunt cum feminis. » Ita ut sensus canonis de mente Basili sit hic: « Prohibet magna synodus omnibus omnino sacerdotii gradibus cohabitare feminis, cum cælibatum servare teneantur. » At juxta Græcorum interpretos sensus hic est: « Prohibet omnino sancta synodus ne sacerdotes cælibes cohabitent feminis; debent enim evitare furtiva cum mulieribus commercia. »

Cum ergo diversæ interpretationes sint, certe fide dignior est Basilius magnus, sanctitate, antiquitate et scientia pollens, præsertim cum attestantes habeat et Eusebium Pamphilum, et sanctum Epiphanium. Porro Eusebium et primæ synodo interfuit, et sensum expositi canonis declarat libro 1 *Demonstrationis Evangelicæ*, his verbis: « Oportet, inquit Scriptura, episcopum unius fuisse uxoris virum. Cæterum et sacerdotio fungentibus, et circa Dei cultum occupatis convenit deinceps se a consua

tudine conjugii absmere. » Et sanctus Epiphanius ad finem libri tertii contra hæreses: « Corona, inquit, horum omnium et mater parcensque, sacrum sacerdotium; quod in virginibus quidem ut plurimum collocatur; quod si non in virginibus, collocatur in monachis. Quod si ex monachis idonei non sint ad ministerium, assumuntur continentes a propriis uxoribus, aut vidui post monogamiam. » Et lib. II *Contra hæreses*, hæresi Catharorum: « Revera, inquit, sacra Dei prædicatio non admittit post Christi adventum eos qui a primo matrimonio defuncta uxore transeunt ad secunda vota, propter excellentiam sacerdotalis honoris. Et hoc sancta Dei Ecclesia cautissime servat et exactissime. Quin et dantem adhuc operam liberis, unius uxoris virum non admittit; sed eum, qui se ab una continuit, aut viduus mansit, diaconum suscipit, et presbyterum, et episcopum, et subdiaconum, præsertim ubi ecclesiastici canones in suo robore vigent. At profecto, dices, in quibusdam locis adhuc liberis operam dare presbyteros, et diaconos, et subdiaconos. Verum hoc non a canone, sed ex inertia mentis humanæ, quæ subrepat aliquando, provenit; et multitudinis causa, eum facile ministri non suppetant: semper enim, quod decentius est Ecclesia spectans, sancto Spiritu bene disposita, statuit, ostendendum esse Deo studiosum cultum sepositis distrahentibus curis, et spirituales functiones dum castissima conscientia obeundas. »

Ita interpretantibus sanctis Patribus Basilio et Epiphanio, et attestante Eusebio, qui primæ synodo interfuit, quomodo quinisexta in suo canone 13, dum vocat sacerdotum matrimonia exactum apostolicæ ordinationis ritum, sacris doctoribus non contradicit? contradicendo autem quomodo reprehendit papam, qui vere apostolicum observat morem?

Quinquagesimus quintus etiam de Sabbato canon quanta temeritate scetet! Interrogatus olim sanctus Ambrosius a B. Augustino adhuc catechumeno, an esset Sabbato jejundum, respondit: Quando Mediolani sum, non jejuno Sabbato; quando Romæ sum, jejuno Sabbato. » Hac sanctus Augustinus epistola 88, ubi de hac re pulcherrime philosophatur. Nam ad significandam, inquit, Christi in sepulcro requiem, putarunt Orientales relaxandum esse jejunium; Romani vero jejundum. Porro in apostolicis, inquit, litteris de hoc nullum præceptum reperiri; at quinisexta synodus hoc somniavit. Ambrosius etiam, si exstare hac de re canonem scisset apostolicum, non dixisset Augustino, pro locorum varietate varios mores esse servandos; nam canones apostolorum ubique ligant.

Et epistola 118 tria esse inquit in novi populi

Α τοῦ Θεοῦ Θεραπειᾶν ἀσχολουμένοις ἀνέχειν λοιπὸν ὁ Θεὸς αὐτοὺς προσήκει τῆς γαμικῆς ὁμιλίας. » Καὶ ὁ θεὸς δὲ Ἐπιφάνιος ἐν τῷ τέλει τοῦ γ' βιβλίου κατὰ αἰρέσεων, « Σεφάνη δὲ, φησὶ, τούτων ἀπέντων ἡ μήτηρ καὶ γεννήτρια, ἡ ἅγια Ἰερωσύνη, ἐκ μὲν παρθένων τὸ πλείστον ὀρμωμένη· εἰ δὲ οὐκ ἐκ παρθένων, ἐκ μοναζόντων· εἰ δὲ μὴ εἶεν ἱκανὸ εἰς ὑπηρεσίαν ἀπὸ μοναζόντων, ἐξ ἐγκρατευσόμενων τῶν ἰδίων γυναικῶν, ἢ χηρευσάντων ἀπὸ μονογαμίας. » Καὶ ἐν τῷ *Κατὰ αἰρέσεων β'* βιβλίῳ, ἐν τῷ κατὰ Καθαρῶν, « Τῷ ὄντι, φησὶν, οὐ δέχεται τὸ ἅγιον τοῦ Θεοῦ κήρυγμα μετὰ τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐδημίαν τὸς ἀπὸ πρώτου γάμου τελευτησίσης τῆς αὐτῶν γυναικῶς δευτέρῳ γάμῳ συναφέντας, διὰ τὸ ὑπερβάλλον τῆς τιμῆς τῆς Ἰερωσύνης. Καὶ ταῦτα ἀπαρλῶς ἡ ἅγια τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησία μετὰ ἀκριθείας παραφυλάττεται. Ἄλλὰ καὶ τὸν ἔτι βιοῦντα καὶ τεκνογονοῦντα, μίᾳ γυναικὶ ὄντα ἄνδρα, οὐ δέχεται, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ μίᾳς ἐγκρατευσάμενον, ἢ χηρεύσαντα διάκονόν τε καὶ πρεσβύτερον, καὶ ἐπίσκοπον καὶ ὑποδιάκονον, μάλιστα ὅπου ἀκριθεὶς οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες. Ἄλλὰ πάντως ἐρεῖ, μοι ἐν τισι τόποις ἔτι τεκνογοῦν ἐκ δευτέρου, καὶ διακόνους, καὶ ὑποδιακόνους. Τοῦτο οὐ παρὰ τὸν κανόνα, ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνθρώπων κατὰ καιρὸν βιβιωμένην δianoian, καὶ τοῦ πλήθους ἕνεκεν μὴ εὐρισκομένης ὑπηρεσίας· τὸ περὶ πλείονος γὰρ ἀεὶ ἡ Ἐκκλησία ὀρώσα, ἅγιον Πνεῦματι εὐδιαταχθεῖσα, ἕγνω ἀπεριπάστους τῷ Θεῷ τὰς λατρείας ἐπιτελεῖσθαι σπουδάζειν, καὶ τὰ πνευματικὰ τῶν χρεῶν μετὰ πίστεως ἀγνοίας συνειδήσει; τελεῖσθαι. »

Ὁὕτως ἐξηγουμένων τῶν ἁγίων Πατέρων Βασιλείου καὶ Ἐπιφανίου, καὶ προσμυρτυροῦντος Εὐσεβίου, δ; καὶ τῆ πρώτῃ συνόδῳ παρῆν, πῶς ἡ πενθέκτη σύνοδος ἐν τῷ γ' ἀποστολικοῦ κανόνος τοῦ γάμου; τῶν ἱερῶν λέγουσα ἐπιστολικὴν ἀκρίθειαν καὶ τάξιν, οὐκ ἀντιλέγει τοῖς ἱεροῖς διδασκαλοῖς; Ἀντιλέγουσα δὲ, πῶς ἐπιτιμᾷ τῷ πάππῳ, τὴν ὄντως ἀποστολικὴν τηροῦντι ἀκρίθειαν;

Ποίας ὡσαύτως προπετειᾶς οὐ γέμει ὁ νε' περὶ τοῦ Σαββάτου κανὼν! Ἐρωτηθεὶς ποτε ὁ θεὸς Ἀμβρόσιος ὑπὸ τοῦ μακαρίου Λύγουστίνου ἔτι ἐν κατηχουμένοις τελούντος, εἰ χρὴ νηστεύειν τῷ Σαββάτῳ, ἀπεκρίνατο· « Ἐν Μεδιολάνῳ διάγων οὐ νηστεύω· ὅτε καταλαβάνω τὴν Ῥώμην, νηστεύω. Ταῦτά φησιν ὁ μακάριος Λύγουστίνος ἐν τῇ πς' αὐτοῦ ἐπιστολῇ, κάλλιστα περὶ τοῦ κεφαλαίου τούτου φιλοσοφῶν. Τὴν γὰρ ἐν τῷ τάφῳ, φησὶ, τοῦ Χριστοῦ ἀνάπαυσιν τῷ Σαββάτῳ οἱ μὲν τῆς ἑσπᾶς δεῖν ᾤθησαν τῇ ἐπιστεῖλαι σημαίνεσθαι, οἱ δὲ τῆς Ῥώμης τῇ νηστείᾳ. Καὶ οὐδαμῶς, φησὶν, ἀποστολικῆς τοῦτο γραφῆς διάταγμα, ὅπερ οἱ τῆς πενθέκτης συνόδου ὀνειροπολοῦσιν. Ἄλλ' οὐδὲ Ἀμβρόσιος, εἴπερ ἦδη κανόνα περὶ τούτου, εἶναι ἀποστολικὸν εἶπεν ἂν τῷ Λύγουστίνῳ, τοῖς τόποις συμμεταβάλλειν καὶ τὴν συνήθειαν· οἱ γὰρ ὄντως ἀποστολικοὶ κανόνες πανταχοῦ χρυτοῦσιν.

Καὶ ἐν τῇ αὐτῇ ἐπιστολῇ τρία φησὶν εἶναι ἐν τῇ

πολιτεία τῶν Χριστιανῶν· πρῶτα μὲν, ὅσα ἐγγράφως ἔχομεν ἐν ταῖς κανονικαῖς βίβλοις· δευτέρα, ὅσα οὐ διὰ γραφῆς, ἀλλὰ διὰ παραδόσεως ἔχομεν, καὶ παρὰ πᾶσι κοινῇ φυλάττονται· ὅσον τὸ ἑορτάζεσθαι τὴν Χριστοῦ ἀνάστασιν, τὸ πάθος, καὶ τὰ ὅμοια· τρίτα δὲ τὰ κατὰ τόπους διάφορα, ὅσον, φησὶν, ἡ τοῦ Σαββάτου νηστεία· οἱ μὲν γὰρ νηστεύουσιν, οἱ δὲ οὐ νηστεύουσι, καὶ τὰ παραπλήσια. Ταῦτα τὰ τρίτα φησὶν ἐλευθέρας εἶναι παραφυλακῆς, ἐν ἑκείνῳ ἀριστερα πολιτεύηται, ὅς ἂν, φησὶν, ἐν τοῦτοισι φυλάσση τὸ θεῶς τῆς Ἐκκλησίας, ἐν ᾗ ἂν γένηται. Εἶτα ἑτέρον φέρει τὸ βῆτην τοῦ Ἀμβροσίου, καὶ τοιοῦτον ἑκείνου παράγγελμα·

Εἰς τὴν ἂν ἀφίκοιο Ἐκκλησίαν, ἑκείνης τὰ εἶδη φυλάσσει, εἰ σοὶ βουλητῖν μηδὲν μηδὲν πρόσκομμα διδόναι ἢ πάσχειν. Ἐγὼ δὲ, φησὶν Ἀγούστίνος, τὸ τοιοῦτον παράγγελμα πλείστα κατ' ἑμαυτὸν λογισάμενος, οὕτως ἔχω, ὡς εἰ θεοδὲν ἐδόθη μοι.

Καὶ ἐν τῇ 10' ἐπιστολῇ, Ἐάν τις, φησὶν, ἀνατολικὸς ἀνὴρ ἐνδημήσῃ τῇ Ῥώμῃ, ἄρα νηστεύσας τὰ Σάββατα πλὴν τοῦ ἑνὸς, ἐκκληθήσεται; Εἰ γὰρ φαίης, οὐ μόνον ἀποδοκιμάσεις τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν, ἀλλὰ καὶ γείτονας πολλὰς, καὶ μακρὰν ὁδόν.

Καὶ Πέτρος δὲ ὁ Ἀλεξανδρείας ἱερομάρτυς τὴν νηστείαν τῆς Τετάρτης καὶ Παρασκευῆς οὐ κανόνος ἀποστολικοῦ νόμον, ἀλλὰ παραδόσεως εὐλόγου φησὶν. Καίτοι παρὰ Γραικοὶ; ἀποστολικός; ἐστὶ περὶ τούτου κανὼν 69', ὅσον ἐστὶ καὶ ὁ φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος; ἐν τῷ *Περὶ τοῦ ἀγίου Πνεύματος κεφαλῆ κ'*, ἐνθα *Περὶ τῶν ἀγρίων δογμάτων* αὐτῷ ὁ λόγος, τὰς τρεῖς; ἐν τῷ βαπτισματι καταδύσεις. Οἱ δὲ ἀνατολικοὶ περὶ τούτου τὸν ν' ἔχουσι κανόνα τῶν ἀποστόλων. Ὡστε ἢ τὸν κανόνα ἠγνοεῖ ὁ μέγας Βασίλειος, ὅπερ ἀπιθανώτατον· ἢ δῆλον ὅτι οὐ πάντες ἀποστολικοὶ κανόνες; οἱ περιφερόμενοι ἐπ' ὀνόματι τῶν ἀποστόλων, ἀλλὰ νόθοι ὄντες οὐκ ὀλίγοι τοῖς γυνήσι; λάθρα συνηριθμήθησαν. Ὁ δὲ ἅγιος Ἰερώνυμος ἐν τῇ πρὸς Λουκίτιον ἐπιστολῇ, Ζητεῖς, φησὶ, περὶ τοῦ Σαββάτου εἰ νηστευτέον. Περὶ τούτου καὶ Ἐπιπόλυτος γέγραπεν· ἐγὼ δὲ σοὶ λέγω, τίς ἐκκλησιαστικὴς παράδοσις, μάλιστα δὲ τὰς μὴ λυμαινομένης τῇ πίστει, οὕτω δεῖν παρατηρεῖσθαι, ὡς παραδίδονται ὑπὲρ τῶν ἀρχαιοτέρων· μηδὲ τὴν ἐτέρων συνήθειαν ἀνατρέψασθαι τῇ ἐτέρων ἐναντίᾳ συνηθείᾳ. Μαρτυρεῖ καὶ Κασσιανὸς ἐν τῷ συγγραμμάτῳ περὶ τῆς κανονικῆς διατάξεως τῶν μεθ' ἡμέραν εὐχῶν καὶ ψαλμωδῶν, περὶ τοῦ Σαββάτου, ὡς διὰ τὴν τῶν ἀποστόλων ἀγρυπνίαν τῇ ἑσπέρᾳ τῆς Παρασκευῆς ἐν τῷ καιρῷ τοῦ σωτηρίου πάθους, ἐπιφώσκοντος τοῦ Σαββάτου, ἐκράτησε παρὰ τοῖς ἀνατολικοῖς συνήθειαι διανυκτερεύειν τότε, καὶ μετὰ τοῦ; καμάτους τῆς παννυχίδος ἀνείναι τὴν νηστείαν Σαββάτου καὶ Κυριακῆς. Οὐ γὰρ δι, φησὶ, λύεται ἡ νηστεία κατὰ Ἰουδαϊσμόν· πᾶς γὰρ; ἀλλὰ πρὸς ἄνεσιν καὶ κουφισμὸν πεποιηκότος τοῦ σώματος, πίντε καθ' ἑκάστην ἑβδομάδα δι' ὅλου τοῦ ἔτους ἡμέρας; νηστεία κατατροχούμενου, καὶ δεῖν ἡμέ-

societate: prima, quae in Scripturis habentur canonice; secunda, quae non scripta, sed tradita custodimus, et toto terrarum orbe observantur, sicut Passio est et Resurrectio Christi, et similia, quae solemniter celebrantur; tertiū generis, quae per loca terrarum regionesque variantur, sicut est quod alii jejument Sabbato, alii vero non. et alia hujusmodi. Totum hoc, inquit, genus rerum liberis habet observationes, nec disciplina est ulla in his melior, quam ut eo modo vir prudens agat quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcumque forte devenerit. Deinde rursus offert Ambrosii dictum ejusque praecipuum:

Ad quamcumque forte Ecclesiam veneris, ejus morem serva, si cuiquam non vis esse scandalum, nec quemquam tibi, Ego vero, inquit Augustinus, de hac sententia etiam atque etiam cogitans, ita habeo tanquam eam caelesti oraculo suscepturum.

Et epist. 49, Utrum, inquit, si quisquam sanctus Orientalis Romani venerit, et Sabbato jejunaverit, excepto illo die Paschalis vigiliae, culpandus sit? Si affirmes, non solum Romanam Ecclesiam, sed etiam multas ei vicinas et remotiores damnabis.

Petrus quoque Alexandrinus episcopus et martyr jejunium quartae et sextae feriae, non legem apostolici canonis, sed traditionis esse inquit rationi congruentis. Cum tamen apud Graecos de hoc exstet canon apostolicus 69, quale illud etiam est apud Basilium magnum in libro *De Spiritu sancto*, capite *De dogmatis non scriptis*: Trina, inquam, in baptisate immersio, licet Orientales hac de re quinquagesimum habeant canonem apostolicum. Aut ergo Basilium Magnus ignorat canonem, quod nullo modo credibile est; vel constat, non omnes qui apostolorum nomine circumferuntur, esse canones apostolicos, sed irrepsisse multos, et germanis fortim esse annueneratos. Et sanctus Hieronymus in epistola ad Lucinium: De Sabbato, inquit, quaeris utrum jejunandum sit. Scripsit quidem et Hippolytus, et diversi scriptores; sed ego illud admoneo, traditiones ecclesiasticas, praesertim quae fidei non officunt, ita observandas, ut a majoribus traditae sunt; nec aliorum consuetudinem aliorum contrario more subverti. Testatur etiam Cassianus, qui de institutis monachorum scripsit, libro tertio de canonico diarnarum orationum et psalmorum modo, apostolus tota nocte mansisse pervigilem illucescente Sabbato, passionis tempore; ac proinde per totum Orientem fuisse in more positum, ut in illi nocti, inquit, deputaretur vigiliarum solemnitas, et post vigiliarum laborem absolutio jejunii fieret Sabbato et Dominica. Non enim, inquit, absolutio ista jejunii reputanda est ad communionem festivitatis Judaicae, sed ad refectionem et levamentum corporis; quod per totas anni septimanas jugiter quinis diebus jejunans, nisi duobus saltem

interpositis refocillatum fuerit, facile deficit. Neque usquam canonis apostolici meminit de Sabbatho. Quare duorum alterum dicamus necesse est: vel tales tantosque viros laborasse ignorantia, cum tamen antiquiores fuerint, et proinde antiquitatis magis periti, vel quinisextam synodum quæ de Sabbatho canonem edidit, et cæteros canones, per quos ausa est Ecclesiæ Romanæ ponere leges, nil aliud egisse quam novis rebus studuisse, et exordio schismatis. Per tales vero canones reprehensum velle papam, et huiusmodi canonibus esse illum subjectum, est sibi assentari, et virus odii contra papam evomere. Itaque si papam jure divino esse custodem et medicum Ecclesiæ, totiusque corporis oculum, idem est metaphorice quod esse gubernatorem et pastorem; et pastor non pascitur, ergo neque iudex judicatur. Et si iudex, non ideo tyrannus, quia non judicatur, temere papam tyranno assimilas, qui iudex a Deo constitutus, a Deo quoque habet ut non judicetur.

NILUS (Cap. XIV).

Quod vero papa majoris non sit ordinis quam episcopalis, constat ex dictis; quomodo enim corrigeretur ab inferioribus? et Patres illum Romæ episcopum vocant, et ab episcopis consecratur. Beatus quoque Dionysius, qui fuit tempore apostolorum, divisit hierarchiam ecclesiasticam in ministros sacerdotes et episcopos; nec licet ex verbis ejus dignitatem episcopali majorem excogitare.

CONFUTATIO.

Hoc ad umbram pugnare est. Quis enim dixit unquam, papam majoris esse ordinis quam episcopalis? An vero per te Constantinopolitanus majoris est ordinis quam episcopalis? An vero per te Constantinopolitanus majoris est ordinis quam episcopalis? Si ergo ille, cum sit episcopus, habet tamen sub se hierarchas, qua ratione papæ, cum sit episcopus, primatum illum negas, cujus illi testes sunt sacræ synodi? Cum tertia synodus ageretur, Romanus episcopus erat Cœlestinus, Cyrillus Alexandrinus, Joannes Antiochenus. Deposuit Joannes Cyrillum; ægre ferebat Cyrillus, quod cum dignioris esset sedis, fuisset a Joanne depositus. Scribit synodus rogans papam ut in Joannem animadverteret, ne Ecclesiæ res abirent in extremam confusionem. De quibus omnibus supra dictum est. Quomodo igitur episcopus cum episcopo apud episcopum judicio certabat? An forte Cyrillus, et universa sancta synodus ignorabat ordinem episcoporum. Non ergo requiritur ad plenitudinem ecclesiasticæ hierarchiæ, ut prima sedes sit majoris ordinis sacerdotialis, sed dignitatis et auctoritatis majoris. Hoc sibi vult apud Patres sextæ synodi titulus ille, *Pontificalissimus antistes*; et voces il-

λαι αναψυχὴν ἀναγκαίως ἐπιζητοῦντο. Καὶ οὐδαμῶς μέμνηται κανόνος ἀποστολικοῦ διαγορευόντος περὶ τοῦ Σαββάτου. Ὡστε δυοῖν θίτερον εἶπεν ἀναγκαῖον, ἢ τοσοῦτους καὶ τηλικούτους ἀνδρας πεπλανῆσαι ὑπ' ἀμαθίας, καὶ ταῦτα ἀρχαιοτέρους ὄντας, καὶ διὰ τοῦτο τὴν ἀρχαιότητος μᾶλλον εἰδότες; ἢ τοὺς τῆς πενθέκτης συνόδου ἐκδοθῶκετας; τὴν κανόνα περὶ τοῦ Σαββάτου, καὶ τοὺς λοιποὺς κανόνας, ἐν οἷς τετολημῆκασιν τὴν Ῥωμαϊκὴν κανονίαν Ἐκκλησίαν, οὐδὲν ἄλλο πεπραχέναι ἢ νεωτερισμοὺς καὶ σχισμᾶτων προσίμια. Τοιοῦτοι δὲ κανόσι λέγειν ἐπιτιμᾶσθαι καὶ ὑποκεῖσθαι τὴν πάππαν τί ἄλλο, ἢ τὰ δοκοῦντα λέγειν, καὶ τὸ κατὰ τοῦ πάππα μῖτος ἐρεύεσθαι; ὥστε εἶπερ τὸ εἶναι θεῖον δικαίον φύλακα τὴν πάππαν, καὶ ἱατρὸν τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ὀφθαλμὸν τοῦ ὄλου σώματος, μεταφορικῶς λεγόμενον ταυτὸν ἐστὶ τὸ εἶναι κυβερνήτην καὶ ποιμένα· καὶ ὁ ποιμὴν οὐ ποιμαίνει, ἀρα καὶ ὁ κριτὴς οὐ κρίνεται· καὶ εἶπερ οὐ τύρινος ὁ κριτὴς διὰ τὸ μὴ κρίνεσθαι, παρλόγως τυράννω εἰκάζεις τὸν πάππαν, ὅς θεόθεν ἔχων τὸ κρίνειν, ἐκείθεν ἔχει καὶ τὸ μὴ κρίνεσθαι.

ΝΕΪΛΟΣ.

«Ὅτι δὲ καὶ μείζονος τάξεως ἢ κατ' ἐπίσκοπον οὐκ ἐστὶ τὸ κατ' αὐτὸν, δῆλον μὲν καὶ ἐξ ὧν εἰρηται· πῶς γὰρ παρὰ τῶν ἐλαττον ἐχόντων εὐθύνετο ἄν; καὶ ἐπίσκοπον δὲ Ῥώμης αὐτὸν οἱ Πατέρες καλοῦσι, καὶ παρ' ἐπισκόπων χειροτονεῖται. Ὁ δὲ μακάριος Διονύσιος ἐπὶ τῶν ἀποτοπίων γεγωνῶς, εἰς λειτουργοὺς καὶ ἱερέας καὶ ἐπισκόπους τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱεραρχίαν διαίρων φαίνεται, καὶ μείζονα τῆς τοῦ ἐπισκόπου ἀξίας οὐδ' ἐστὶν ἐκ τῶν ἐκείνου λόγων ἐπινοεῖν.»

ANTIPIPHISIS.

Τοῦτο σκιαμαχεῖν ἐστὶν, ὧ βέλτιστε. Τίς γὰρ εἶπέ ποτε τῶν ἀπάντων τὸν πάππαν μείζονος εἶναι τάξεω; ἱερατικῆς ἢ κατ' ἐπίσκοπον; Κατὰ σὲ δὲ ὁ Κωνσταντινουπόλεως μείζονός ἐστιν ἢ κατ' ἐπίσκοπον τάξεως; Εἰ γοῦν ἐπίσκοπος ὧν ἔχει τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἱεράρχας, τίνι λόγῳ τὸν πάππαν ὄντα ἐπίσκοπον ἀφαιρῆ τὸ πρῶτον ἐκείνο, ὅπερ αὐτῷ προσμαρτυροῦσιν αἱ σύνοδοι; Ἐπὶ τῆς τρίτης συνόδου Κελεστίνος; ἢν Ῥώμης ἐπίσκοπος, Κύριλλος; Ἄλεξανδρείας, Ἰωάννης Ἀντιοχείας. Καθεῖλε Κύριλλος ὁ Ἰωάννης; ἠγανάκτηε Κύριλλος, ὅτι μείζονος ὧν θρόνου καθήρθη. Γράφει ἡ σύνοδος παρακαλοῦσα τὸν πάππαν ἀναγκασθῆναι κατὰ Ἰωάννου, ἵνα μὴ, φασίν, οἴχοιτο τὰ τῆς Ἐκκλησίας εἰς παντελῆ σύγχυσιν· περὶ ὧν ἀπάντων ἀνωτέρω εἰρηκαμεν. Τίνα γοῦν τρόπον ἐπίσκοπος ἐπίσκοπον παρ' ἐπίσκοπον ἐδικάζετο; Ἡ τάχα Κύριλλος ἠγνάθει τὴν τάξιν τῶν ἐπισκόπων, ἢ πᾶσα ἡ ἅγια σύνοδος; Οὐκ ἀρα πρὸς τὸ πλήρωμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ἀνάγκη τὸν πρωτοκάθεδρον εἶναι μείζονος ἱερατικῆς τάξεως, ἀλλὰ μείζονος θρόνου καὶ ἐξουσίας. Τοῦτο βούλεται τοῖς Πατέρας: τῆς σ' συνόδου τὸ, Ἀρχιερατικώτατος πρέεδρος· καὶ τὸ τοῦ βασιλέως Πρωτοτάτου, Οἰκουμενικῶ ἀρχιεπισκοπῆ,

καὶ ἄλλα μυρία. Διὰ τοῦτο καὶ Ῥώμης ἐπίσκοπος Ἰσίδωρος ὑπὸ τῶν ἀγίων καλεῖται Πατέρων, καὶ χειροτονεῖται παρ' ἐπισκόπων. Καὶ ὁ μακάριος Διονύσιος περὶ πάσης ἐκκλησιαστικῆς ἱεραρχίας ποιεῖσθαι τὸν λόγον ἐπαγγελάμενος, οὐδὲν παραλέλοιπεν· ἀλλ' οὐ διὰ τοῦτο ὁ πάππας ἢ εὐθύνεται, ὅπερ σὺ ὡς ἀποδειχθὲν λαμβάνεις, ἢ τῆς ἐξουσίας ἐστέρηται, ἢ πᾶσαι αἱ σύνοδοι ἐν αὐτῷ καθομολογοῦσι, κεφαλὴν λέγουσαι καὶ ὀφθαλμὸν, καὶ οἰκουμένικὸν πάσης Ἐκκλησίας ἐπίσκοπον.

ΝΕΙΛΟΣ.

« Πῶς δὲ, φασὶ, κανόνων ἑ' συνόδου μεμνησθαι δίκαιον, τῆς ἑ' μηδαμῶς κανόνας ἐκδόουσης, ὅτι ἡ σύνοδος ἢ ἐκδοῦσα τοὺς κανόνας παρὰ πᾶσας τῆς ἑ' συγκροτηθεῖσα, οἰκουμένη ἐστὶ καὶ αὕτη, τὸ ὑστέρημα τῆς ε' καὶ ἑ' ἀναπληροῦσα. Ὅτι δὲ οἰκουμένη, δῆλον καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας, Βασιλείου ἐξουσα Ἰσίδωρος ἐπίσκοπον πάσης τῆς κατὰ τὴν Ῥώμην Ἐκκλησίας συνόδου τὸν τόπον ἐπέχοντα· δῆλον δὲ καὶ ἐξ ὧν αὐτὴ περὶ ἑαυτῆς συνεχῶς φησὶ γέγεται, οἰκουμένην ἐκ τῆς ἐκκλησίας οὐκ ἐπιτιμώμενον, ὡς ὁμοταγῆ καὶ ἰσότητι τῶν ἄλλοις ἐπισκόποις, καὶ πᾶσι νόμοις ὑποκειμένην, οἷς καὶ τὸ τῶν ἐπισκόπων γένος, λέγεις τὴν καλούμενην πενθέκτην εἶναι καὶ γνησίαν καὶ οἰκουμένην. Καὶ ὅτι μὲν γνησία σύνοδος, ὑπέθου ὡς βέβαιον· ὅτι δὲ οἰκουμένη, κατασκευάζεις ἐκ τοῦ τὴν σύνοδον ἐκείνην ἐσχέειν Βασιλείου τὸν Κρήτης τοποτηρητὴν πάσης τῆς κατὰ Ῥώμην συνόδου· καὶ ὅτι αὕτη ἑαυτὴν καλεῖ οἰκουμένην. Τοιαύτης δὲ οὐσίας ἐβρῶνται καὶ οἱ παρ' αὐτῆς ἐκτεθέντες κανόνες κατὰ τὸ πᾶν. Ἄλλ' οὐ δυσχερὲς ἀποδείξει, ὅτι μήτε γνησία, μήτε οἰκουμένη.

ΑΝΤΙΠΡΟΦΑΣΙΣ.

Ἰνα κατασκευασθῆς τὸν πάππαν ὀρθῶς ἐπιτιμώμενον, ὡς ὁμοταγῆ καὶ ἰσότητι τῶν ἄλλοις ἐπισκόποις, καὶ πᾶσι νόμοις ὑποκειμένην, οἷς καὶ τὸ τῶν ἐπισκόπων γένος, λέγεις τὴν καλούμενην πενθέκτην εἶναι καὶ γνησίαν καὶ οἰκουμένην. Καὶ ὅτι μὲν γνησία σύνοδος, ὑπέθου ὡς βέβαιον· ὅτι δὲ οἰκουμένη, κατασκευάζεις ἐκ τοῦ τὴν σύνοδον ἐκείνην ἐσχέειν Βασιλείου τὸν Κρήτης τοποτηρητὴν πάσης τῆς κατὰ Ῥώμην συνόδου· καὶ ὅτι αὕτη ἑαυτὴν καλεῖ οἰκουμένην. Τοιαύτης δὲ οὐσίας ἐβρῶνται καὶ οἱ παρ' αὐτῆς ἐκτεθέντες κανόνες κατὰ τὸ πᾶν. Ἄλλ' οὐ δυσχερὲς ἀποδείξει, ὅτι μήτε γνησία, μήτε οἰκουμένη. Ἐνεκλήθη Διδάσκαρος· εὐθὺς συνεδρευσάσης τῆς τετάρτης συνόδου προστάξει τοῦ πάππα Λέοντος ὑπὸ τῶν αὐτῶν τοποτηρητῶν, ὅτι πρόσωπον ἤρπασε τοῦ κρίνειν, ὅπερ οὐκ ἐκέκτητο· καὶ σύνοδον ἐτόλμησε ποιῆσαι ἐπιτροπῆς διὰ τοῦ ἀποστολικοῦ ὀνόματος, ὅπερ οὐδέποτε γέγονεν, οὐδὲ ἐξὸν γενέσθαι. Καὶ πρὸς τοῦτο οὐδὲν ἐτόλμησεν ἀνταπεῖν Διδάσκαρος, ἀλλ' ἠναγκάσθη διὰ τῆς συγκλήτου καθεσθῆναι ὡς ὑπεύθυνος ἐν μέσῳ.

Κατὰ τὴν ἑ' τῆς ἐβδόμης συνόδου πρᾶξιν, « Πῶς, φασὶ, μεγάλη καὶ οἰκουμένη ἢ τῶν Εἰκονομάχων σύνοδος, ἢ οὐκ ἔσχε συνεργῶν τὸν τῆνικαῦτα τῆς Ῥωμαίων πάππαν, ἢ τοὺς περὶ αὐτὸν ἱερεῖς, οὐτε διὰ τοποτηρητῶν αὐτοῦ, οὐτε δι' ἐγκυκλίου ἐπιστολῆς, καθὼς νόμος ἐστὶ ταῖς συνόδοις; » Κατωτέρω δὲ καὶ αὐτὸς ἀποδέχθη τὸν πολυθρόνικτον ἐκείνον κανόνα, ὃ μὲμνηται αἱ ἱστορίαι· « Οὐκ ἐστι κανονίζεσθαι τὰ ἐκκλησιαστικά χωρὶς τοῦ πάππα. » Ἐἰ γοῦν ταῦτα ἀληθῆ καὶ ἀναντιρρήτα, καὶ ὁ Γορτύνης Βασίλειος ἐν τῇ πενθέκτη οὐδεμίαν προήνεγκεν ἐπιστολὴν μετρουοῦσαν αὐτῷ τὴν τοποτηρησίαν τῆς Ῥωμαϊκῆς συνόδου· πῶς ἢ διὰ τοῦ

lae Constantini imp. Pogonati, *Œcumenico pastorum principi*, et sexcenta alia. Propter hoc etiam a sanctis Patribus vocatur episcopus Romæ, et consecratur ab episcopis; et beatus Dionysius de cunctis hierarchiæ ecclesiasticæ partibus sermonem pollicitus, nihil prætermisit: non ideo tamen papa aut correctioni episcoporum subjacet, quod tu quasi demonstratum accipis; aut illi neganda auctoritas, quam omnes synodi affirmant, caput illum vocantes, et oculum, et œcumenicum omnium Ecclesiarum episcopum,

NILUS (Cap. XV).

« At quomodo, inquit, fas sit, sextæ synodi canonum meminisse, cum sexta nequaquam ediderit canones? Quoniam synodus quæ edidit canones, quæ post sextam e vestigio celebrata est, œcumenica et ipsa est, supplens quintæ et sextæ defectum. Quod vero sit œcumenica, patet et ex ipsa historia; fuit enim in ea Basilius Gortynæ episcopus universæ Romanæ synodi locum tenens; patet præterea ex eo quod se ipsam assiduo, dum de se loquitur, œcumenicam appellat. »

CONFUTATIO.

Ut probares, papam recte reprehendi, quippe qui unus e numero episcoporum sit, et cunctis legibus subjaceat quibus et cæteri episcopi, asseris illam quæ synodus quinisexta vocatur, esse legitimam et œcumenicam. Et quod illa quidem sit legitima synodus, ut certum supposuisti; quod vero sit œcumenica, probas, eo quod fuerit in ea Basilius Cretensis, universæ Romanæ synodi locum tenens; et quia ipsa se ipsam vocat œcumenicam. Talis ergo cum sit, ejus quoque canones contra papam editi validi sunt. Atqui difficile non est demonstrare, illam nec legitimam, nec œcumenicam esse.

Accusatus fuit Dioscorus initio congregationis quartæ synodi, mandato Leonis papæ, ab ejus legatis, quod personam judicis arripuisset, quam non habebat; et synodum celebrare ausus esset absque auctoritate sedis apostolicæ; quod nunquam factum est nec fieri licet. Ad hoc Dioscorus non est ausus respondere, sed coactus fuit per senatores sedere in loco reorum.

Actione sexta septimæ synodi hæc habentur: « Quomodo magna et generalis Iconomachorum synodus, quæ non habuit cooperantem illius temporis papam, vel sacerdotem ejus, neque per legatos, nec per encyclicam epistolam, ut postulat lex conciliorum? » Tu quoque infra recipis celebrem illum canonem, ejus et historiæ meminerunt: « Non licet absque papa de rebus ecclesiasticis ferre regulas. » Hæc si vera sunt et explorata, et Basilius Cretensis in quinisexta nullam protulit epistolam legationis suæ testem, quo pacto facta episcoporum congregatio citra sedis apostolicæ auctoritatem, et ausa regulis suis subijcere eccle-

siasticarum rerum regulam, synodus fuerit eaque œcumenica? Quis vero credat, editos fuisse canones contra papam presente legato papæ? Et si in quarta synodo, cum ordo patriarcharum orientaliū mutaretur, adeo moleste tulerunt hoc legati papæ, ut constantissime reclamarent, quomodo passi essent in quinisexta manifestissimis onerari contumeliis Petri sedem?

Cur etiam, si papæ legatus aderat in quinisexta, non docuit Orientales, quando suum scribebant canonem decimum tertium de Patribus Carthaginensibus, quod ii de continentia et castitate clericorum tractantes cum dixissent, subdiaconos, diaconos et presbyteros continere se ab uxoribus secundum propria statuta, et Orientales per illud («secundum propria statuta») intelligerent, secundum stata tempora; quasi Carthaginenses Patres dixerint, oportere inservientes altari continere se ab uxoribus, quando sacra tractaturi sunt; extra vero id tempus nequaquam illis denegandum commercium cum uxoribus: cur, inquam, legatus papæ non docuit, quæ dicenda erant pro Ecclesia Romana; quod ista verborum interpretatio non congruit cum sensu Carthaginensium, qui abstinere iubent clericos sacri ordinis secundum propria statuta, vel priora statuta, hoc est perpetuo? Hoc enim manifeste patet ex verbis Carthaginensis synodi II, cap. 2: « Aurelius episcopus dixit: Cum in præterito concilio de continentia et castitatis moderamine tractaretur, gradus isti tres consecratione quadam castitati per consecrationes annexi sunt episcopos inquam, presbyteros et diaconos, ita placuit, ut concederet sacerdos antistites, et Dei sacerdotes, nec non et levites, vel qui sacramentis divinis inserviunt, continentes esse in omnibus; quo possint simpliciter, quod a Deo postulant impetrare, ut quod apostoli docuerunt, et ipsa servavit antiquitas, nos quoque custodiamus. Ab universis episcopis dictum est: Omnibus placet, ut episcopi, presbyteri et diaconi, vel qui sacramenta contrectant, pudicitia custodes etiam ab uxoribus se contineant. Ab omnibus dictum est, Placet, ut in omnibus et ab omnibus pudicitia custodiat, qui altari deserviunt. » Patres autem concilii Carthaginensis V, capite tertio: « Præterea, inquit, cum de quorundam clericorum, quamvis erga uxores proprias, incontinentia referretur, placuit, episcopos et presbyteros, et diaconos, secundum priora statuta, etiam ab uxoribus continere. Quod nisi fecerint, ab ecclesiastico removeantur officio. »

τοὺς οἰκείους ὄρους, καὶ αὐτῶν ἀπέχωνται τῶν κηρῶν ἀποκινεῖσθαι ἐργασίας. »

Quomodo igitur legatus papæ in his non contradixit, et non aperuit dissonantiam sensuum? Quomodo non contradixit adversus canonem tricesimum sextum de æqualitate honoris papæ et

A ἀποστολικῶν θρόνων τῶν ἐπισκόπων γενομένη συνάθροισι, καὶ κανονίσει τομῆσασα τὸν κανόνα τῶν ἐκκλησιαστικῶν σύνοδος ἂν εἴη, καὶ ταῦτα οἰκουμένη; Πῶς δ' ἂν εἴη παθὼν τὸ παρὸν τοποτηρητοῦ τῆς Ῥώμης, ἐκδοθῆναι κανόνας κατὰ τοῦ Ῥώμης; Καὶ εἰ τοσαύτην ἐπεδείξαντο ἀγανάκτησιν οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάππα κινουμένης τῆς τάξεως τῶν ἀνατολικῶν πατριαρχῶν ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ, πῶς ἤνεγκαν οὕτω λαμπρῶς ὀβριζέσθαι τὸν Πέτρου θρόνον ἐν τῇ πενθέκτῃ;

Καὶ πῶς, εἰ γὰρ παρῆν ἐν τῇ πενθέκτῃ ὁ τὸν τόπον ἐπέχων τοῦ πάππα, οὐκ ἐδίδαξε τοὺς ἀνατολικούς ἐπισκόπους, ἔθα τὴν γ' αὐτῶν κανόνα γράφοντας ἔλεγον: « Τοὺς ἐν Καρθαγένῃ συνελόντας πρόνοιαν τιθεμένους τῆς ἐν βίῳ σεμνότητος τῶν λειτουργῶν φάναί, ὥστε τοὺς ὑποδιακόνους καὶ διακόνους καὶ πρεσβυτέρους ἐκ τῶν συμβῶν ἐγκρατεῦσθαι κατὰ τοὺς ἰδίους ὄρους » (καὶ τὸ, « κατὰ τοὺς ἰδίους ὄρους, » ἐξηγοῦντο οἱ ἀνατολικοὶ κατὰ καιροὺς ἰδίους: ὡς ἂν εἰ ἔλεγον οἱ ἐν Καρθαγένῃ χεῖναι τοὺς τῷ θυσιαστηρίῳ προσεδρεύοντας ἐν τῷ καιρῷ τῆς τῶν ἁγίων μεταχειρήσεως; ἐγκρατεῖς εἶναι, ἐξω δὲ τοῦ τοιοῦτου καιροῦ μὴ ἀποστερεῖσθαι τῆς πρὸς νόμιμον γυναῖκα συναφείας) · πῶς οὐκ ἐδίδαξε, φημί, τὰ δίκαια τῆς Ῥωμαίων Ἐκκλησίας φάσκων, ὅτι οὐ συμφωνεῖ ἡ ἐξήγησις αὐτῶν τοῖς ἐν Καρθαγένῃ Πατράσιν, οἵτινες ἐγκρατεῦσθαι τοὺς ἱερωμένους κελεύουσι κατὰ τοὺς οἰκείους ὄρους ἢ θεσμούς: ἄλλοι δὲ γράφουσι, κατὰ τοὺς ἀρχαίους θεσμούς, δηλαδὴ ἀειδίποτε; Καὶ δῆλον τοῦτο ἐξ ὧν φασιν οἱ τῆς δευτέρας ἐν Καρθαγένῃ συνόδου Πατέρες ἐν τῷ β' κεφαλαίῳ: « Αὐρήλιος ἐπίσκοπος εἶπεν: Ἐν τῇ προλαβούσῃ συνόδῳ περὶ τῆς ἐν ἐγκρατεῖα, σωφροσύνη σεμνοπρεπειᾶς λέλειπται, ὅτι οἱ τρεῖς οὗτοι ἀπογραφῆ τιμὴ δι' ἀπειρώσεως συνδέονται τῇ σωφροσύνῃ, ἐπισκόπων φημί, πρεσβυτέρων καὶ διακόνων: οὕτως ἤρρεσε, καθὼς χρὴ τοὺς ἁγιωτάτους προέδρους, καὶ μὴν καὶ λευτάς, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπηρετοῦντας τοῖς θεοῖς μυστηρίοις ἐγκρατεῖς εἶναι ἐν ἅπασιν · ἴν' ἔχασιν ἀπλῶς ὅπερ αἰτοῦνται τὸν Θεὸν λαμβάνειν · ὅπως φυλάττωμεν καὶ ἡμεῖς ὅπερ ἐδίδαξαν οἱ ἀπόστολοι, καὶ ἐκράτησεν ἡ ἀρχαιότης. Πάντες οἱ ἐπίσκοποι εἶπον: Πῶς ἀρέσκει, ἵνα οἱ ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι, ἢ καὶ οἱ τὰ μυστήρια ψηλαφῶντες, τὴν σωφροσύνην τηροῦντες καὶ αὐτῶν τῶν γαμετῶν ἀπέχωνται. Πάντες εἰρήκασιν · Ἀρέσκει, ἵνα ἐν πᾶσι καὶ πρὸ πάντων ὑπηρετοῦντων τῇ τραπεζῇ φυλάσσεται ἡ ἐγκρατεῖα. » Οἱ δὲ τῆς ε' ἐν Καρθαγένῃ συνόδου Πατέρες ἐν κεφαλαίῳ τρίτῳ φασίν: « Πρὸς τοῦτοις ἀνήνεκται περὶ τῆς κληρικῶν τιμῶν ἀκρασίας, εἰ καὶ ταῖς ἰδίαις ἐχορήσαντο γαμεταῖς · ἤρρεσεν οὖν, ἵνα ἐπίσκοποι, πρεσβύτεροι, καὶ διάκονοι κατὰ γαμετῶν. Ἄν τοῦτο μὴ πράξωσι, τῆς ἐκκλησιαστικῆς

Πῶς οὖν ὁ τοποτηρητῆς τοῦ πάππα οὐκ ἀντίειπεν ἐν τοῦτοις, καὶ οὐκ ἤλεγε τὴν ἀσύμφωνον; Πῶς οὐκ ἀντίειπε πρὸς τὸ τοῦ λς' κανόνα περὶ τῶν ἰσῶν πρεσβυτέρων τοῦ πάππα καὶ τοῦ Κωνσταντινουπό-

λεω; : Πῶς τὸ ἐν τῷ νε' κανόνι περὶ τοῦ Σαββάτου ἀνεξέταστον εἶασε, καὶ τὸ ἐν τῷ ζζ' περὶ ἀποχῆς αἵματος; καὶ περὶ τοῦ; Τίς δὲ τῶν κανόνων ἐκείνων τὰς ὑπογραφὰς οὕτω διατεθείσας ὄρω. ὥστε πρῶτην εἶναι τὴν ὑποσημείωσιν τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ τοῦ Ῥινοτιμήτου, εἶτα τόπον ὑπολειφθέντα τῷ πάππᾳ εἰς ὑπογραφὴν, οἰκουμενικῆς ταῦτα συνόδου γάνη γνωρίσματα; Πάμπλου ἀπέχει, ὡ γενναίε, ἡ τοποτηρησία τῶν πρὸς ἐκάστην οἰκουμενικὴν σύνοδον μετὰ ἰδικῶν ἐνταλμάτων παρὰ τοῦ πάππα στελλομένων, τῆς τοποτηρησίας τῶν ληγαταρίων, ἣν μεταχειρίζοντο οἱ παρὰ Γραικοῖς τὸ πρόσωπον τοῦ πάππα κοινῶ τινι λόγῳ ἐξεικονίζοντες, οἷο; ἦν ὁ Καισαρείας Καππαδοκίας, ὁ Ἐφέσου, ὁ Θεσσαλονίκης, ὁ Κορίνθου, ὁ Γορτύνης, ἐκ τῶν ὑπογραφῶν τοῦ ὄρου τῆς ζ' συνόδου· οὗτοι γὰρ ἐκδιεσαστῶν ὡς εἰπεῖν χώραν ἐπλήρουν, καὶ ἑξαρχοὶ ἐκλαοῦντο ἐν ταῖς ἰδίαις ἑκαστος ἐπαρχίαις, καὶ μερικὴν ἔχοντες δικαιοδοσίαν περὶ μερικὰ κεφάλαια ἐκκλησιαστικά, εἶον κληρονόμοι κατὰ διαδοχὴν τῆς τοιαύτης διακονίας. Οἱ δὲ πρὸς τὰς οἰκουμενικὰς παρὰ τοῦ πάππα συνόδους στελλόμενοι, ἡ παρὰ τῆς ἐκεῖ συνόδου, τὸν τόπον ἀνεπλήρουν τῆς παρουσίας τοῦ πάππα, ἡ καὶ τῆς συνόδου, καὶ τῶν πατριαρχῶν προεκαθίζοντο, καὶ περὶ δογμάτων ὡς περὶ τὸ πλεῖστον ἀνέκρινον· καὶ τοῦτο ἐφάπαξ, μέχρι τῆς συνοδικῆς περὶ τοῦ κινουμένου πράγματος ἀποφάσεως. Τοιοῦτους δὲ ὁ πάππας προσεβίβαζεν ἀπὸ Ῥώμης ἐκ τοῦ ἰδίου πλευροῦ. Καὶ γὰρ καὶ ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ ὁ τε Κελεστίνος ὁ πάππας τοποτηρητὴν κατέστησεν Κύριλλον, κατὰ πόδα καὶ ἰδίους τοὺς ἐκ Ῥώμης ἀπέστειλε πρεσβευτάς. Ποῦ τοῖσιν ἐν τῇ πενθέκτῃ τὰ νομίμως συνόδου γνωρίσματα; Πόθεν δὲ ἐπλήθην ὑμῖν σκῆψιν τοιαύτην ἐφευραῖν, ὅτι ἡ πενθέκτῃ ἀνεπλήρωσε τὸ ὑστέρημα τῆς ε' καὶ ζ', ὡ; μὴ ἔξιν οἰκουμενικὴν γενέσθαι σύνοδον ἀνευ κανόνων συγγραφῆς; καίτοι τοῦ ἐν ἀγίοις πάππα Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου ἐν τῇ πρὸς Εὐλόγιον Ἀλεξανδρείας, καὶ Ἀλεξάνδριον Ἀντιοχείας ρε' ἐπιστολῇ τοὺς κανόνας τῆς β' συνόδου φάσκοντος μήτε ποτὲ ὀρθῆναι, μήτε παραδεχθῆναι τῇ Ἐκκλησίᾳ Ῥώμης, καὶ τοῦ ἐν ἀγίοις πάππα Λέοντος ἐν ταῖς φερομέναις αὐτοῦ ἀποφανομένου, ἐπὶ μόνῃ τῆς αἰρέσεως ἀνατροπῇ, καὶ ἐπιστηρίζει τῆς ὀρθοδοξίας συναγγεγέρθει τὴν τετάρτην σύνοδον. Πόθεν οὖν ἡ τῆς ἀναπληρώσεως ἀνάγκη, ἣν οἱ πρῶτοι τοῦ σχίσματος ἡγεμόνες ἐρηχάψαντο;

Εἰ δὲ οἰκουμενικὴν εἶναι λέγεις τὴν πενθέκτην, εἰ αὐτὴ ἐαυτὴν οὕτως ὀνομάζει, ἀκούετω τὸ, Σὺ περὶ σεαυτοῦ μωρτυρεῖς. Πῶς γὰρ οἰκουμενικὴ, ἦτις ἐν τῷ β' αὐτῆς κανόνι ἀπαριθμησαμένη τῶν οἰκουμενικῶν καὶ τοπικῶν συνόδων τοὺς κανόνας, καὶ μὴν καὶ τῶν ἀνατολικῶν ἁγίων Πατέρων καὶ διδασκάλων, οὐδαμῶς μέμνηται ἢ Ῥώμης ἀρχιερέως, ἢ διδασκάλου δυτικῆς, περὶ ὧν ἡ πέμπτη οἰκουμενικὴ σύνοδος πρὸς τὸ τέλος τῆς τρίτης συναλεύσεως οὕτω φησὶν· « Πρὸς; τοῦτοις ἀκολουθοῦμεν κατὰ πάντα ταῖς ἀγίοις Πιτράσι καὶ διδασκάλοις τῆς Ἐκκλησίας, Ἀθανασίῳ, Ἰλαρίῳ, Βασιλείῳ, Γρηγορίῳ τῷ Θεολόγῳ, Γρηγορίῳ τῷ Νύσσης, Ἀμβροσίῳ, Αὐγουστίνῳ, Θεοφίλῳ, Ἰωάννῃ τῷ Κωνσταντινῶνι ὑπὸ εως, Κυρίῳ,

Constantinopolitanum, et indiscussum reliquit quinquagesimum quintum de Sabbato canonem et sexagesimum septimum de abstinendo a sanguine et suffocato? Subscriptiones porro illorum canonum quis ita positas inspiciat, ut prima sit Justiniani imperatoris Rhinotmeti, deinde relictus sit locus papæ ad subscribendum, et œcumenicæ synodi notias agnoscat? Plurimum differt inter legatos qui mittebantur a papa ad unamquamque synodum œcumenicam cum peculiaribus mandatis, et legatos illos qui apud Græcos communi quadam ratione personam papæ referebant, ut Cæsariensis, Ephesius, Thessalonicensis, Corinthius, Gortynius. Nam isti exsecutorum, ut ita dicam, locum obtinebant, et exarchi vocabantur in suis quisque provinciis, particularem habentes jurisdictionem ad particularia ecclesiastica negotia, tanquam hujus ministerii per successorem hæredes. Qui vero ad œcumenicas synodos mittebantur a papa, vel ab ejus synodo, præsentiam papæ supplebant, et sedebant ante patriarchas, deque dogmatibus ut plurimum judicabant, idque usque ad ferendam de re controversa sententiam. Tales vero mittebat papa ab Urbe, suo ex latere. Nam et in tertia synodo, quando Cœlestinus papa legationis munus Cyrillo mandaverat, mox suos etiam ab Urbe legatos misit. Quænam ergo notæ sunt œcumenicæ synodi in quinisexta? Unde vero vobis in mentem venit ille pretextus, quod quinisexta suppleverit defectum quintæ et sextæ? quasi non liceat generalem celebrare synodum absque canonum editione? cum tamen sanctus Gregorius papa, epistola 195, ad Eulogium Alexandrinum, et Anastasium Antiochenum asserat, canones secundæ synodi nec fuisse visos, nec receptos ab Ecclesia Romana, et sanctus Leo papa in suis epistolis, tertia parte quartæ synodi, clarissimis verbis affirmet, ad extinguendam solum hæresim, et confirmandam fidem catholicam fuisse illam congregatam. Unde igitur supplementi necessitas, excogitata a primis auctoribus schismatis?

ἐπιστολαῖς μετὰ τὰ Πρακτικά τῆς δ' συνόδου λαμπρῶς καὶ ἐπιστηρίζει τῆς ὀρθοδοξίας συναγγεγέρθει τὴν τετάρτην σύνοδον. Πόθεν οὖν ἡ τῆς ἀναπληρώσεως ἀνάγκη, ἣν οἱ πρῶτοι τοῦ σχίσματος ἡγεμόνες ἐρηχάψαντο;

D Si vero œcumenicam dicis quinisextam, quia se ipsam hoc titulo ipsa insigniat, merito audias. Tu de te ipsa testimonium perhibes. Quomodo enim œcumenica, quæ in secundo suo canone, enumeratis generalium et provincialium synodorum canonibus, nec non Patrum doctorumque orientalium, nullos recenset Romanorum pontificum aut occidentalium doctorum? cum sancta generalis quinta synodus in fine collationis tertiæ dicat: « Super hæc sequimur per omnia et sanctos Patres et doctores Ecclesiæ, Athanasium, Hilarium, Basilium, Gregorium Theologum, et Gregorium Nysseum, Ambrosium, Augustinum, Theophilum, Joannem Constantinopolitanum, Cy-

illum, Leonem, Proclum; et suscipimus omnia quæ de recta fide et condemnatione hæreticorum exposuerunt. Suscipimus autem et alios sanctos et orthodoxos Patres, qui in sancta Dei Ecclesia rectam fidem irreprehensibiliter usque ad finem suæ vitæ prædicaverunt. »

Ita sentiente et scribente synodo œcumenica, quomodo generalis fuerit quinisexta, quæ solos orientales agnoscit doctores, et prohibet ne quisquam alios recipiat canones? Nullo igitur jure vocari potest œcumenica, seu legitima prorsus synodus, juxta canones synodorum.

NILUS (Cap. XVI).

« Sancta quoque et œcumenica septima synodus in primo suo canone, « Divinos, inquit, canones libenter suspicimus, integramque illorum et immotam servamus præceptionem, sive per Spiritus tubas apostolos editorum, sive per sex œcumenicas synodos, atque etiam provinciales. » Cum ergo canonum meminerit sex generalium conciliorum, quæ vero sexta proprie fuit, nullos ediderit canones, manifestum est eam loqui de canonibus hujus synodi, quæ defectum sextæ videtur supplevisse. »

CONFUTATIO.

Arguis tertio, ad probandum quinisextam esse œcumenicam. Septima synodus amplectitur canones sex generalium conciliorum. Atqui sexta proprie synodus nullos edidit canones; intelligit ergo de canonibus quinisextæ. Sed si placeret veritas, et aversareris mendacium, legisses in septimæ synodi act. 4, quosdam turbari audientes esse sextæ synodi canones. Quibus Tarasius patriarcha respondebat, quod sancta et magna sexta synodus sub Constantino celebrata fuit, et post quatuor aut quinque annos iidem ipsi Patres convenientes sub Justiniano filio Constantini ediderunt canones. Illi enim, inquit, qui subscriperunt sub Constantino, ipsi et sub Justiniano subscriperunt.

Hæc Tarasius dicebat ad confirmandos canones quinisextæ, inter quos octogesimus secundus agit de imagine Salvatoris, ut probare posset contra Iconomachos usum sacrarum imaginum. Hic erat scopus Tarasio, dum laudabat quinisextæ canones; et cum septimæ canones componebat, in primo aiebat se suscipere canones sex generalium synodorum, ut etiam quinisextæ canones comprehenderet ea mente qua diximus. Duo tamen dicit non congruentia: unum, quod quatuor aut quinque post sextam synodum annis celebrata sit quinisexta, quod impossibile est. Nam si postrema sextæ synodi actio celebrata fuit indict. x, quinisexta vero in suo tertio canone ait edere suos canones post quartam indictionem, decem omnino interlapsi sunt anni, non quinque. Alterum est, quod eos-

Λέοντι, Πρόκλῳ· καὶ δεχόμεθα πάντα, ὅσα περὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως, καὶ πρὸς Ἐλεγχον τῶν αἰρετικῶν ἐξέθεντο. Δεχόμεθα δὲ καὶ τοὺς ἄλλους καὶ ὀρθόδοξους Πατέρας, τοὺς ἐν τῇ ἀγίᾳ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τὴν ὀρθὴν πίστιν ἀμέμπτως μέχρι τέλους τοῦ βίου κηρύξαντας. »

Οὕτω φρονούσης τε καὶ γραφούσης τῆς οἰκουμένης συνόδου, πῶς οἰκουμένη ἢ πενθέκτη. ἢ τοὺς ἀνατολικούς οἶδε μόνους διδασκάλους; Κἂν τις παραδέχοιτο ἐτέρων κανόνας, τοῦτό φησι μηδὲν ἐξεῖναι ποιεῖν. Οὐδὲν δικαίῳ δύναται καλεῖσθαι οἰκουμένη, οὐδ' ὅλους νομίμη σύνοδος κατὰ τοὺς κανόνας τῶν συνόδων.

ΝΕΙΛΟΣ.

« Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ ζ' σύνοδος ἐν τῷ πρώτῳ αὐτῆς κανόνι τοιαύτῃ φησὶν· « Ἀσπασίως τοὺς θεοὺς κανόνας ἐνστερνίζόμεθα, καὶ ὁλόκληρον τὴν αὐτῶν διαταγὴν καὶ ἀσάλευτον κρατούμεν, τῶν ἐκτεθέντων ὑπὸ τῶν σαλπύγγων τοῦ Πνεύματος ἀποστόλων, τῶν τε ἐξ οἰκουμηνικῶν συνόδων, καὶ τῶν τοπικῶς συναθροισθειῶν. » Εἰ δὲ κανόνων μέμνηται τῶν ἐξ οἰκουμηνικῶν συνόδων, τῇ δὲ κυρίως ζ' περὶ κανόνων ἐμέλησεν οὐδαμῆς, πῶς οὐ πρόδηλον, ὡς περὶ τῶν κανόνων τῆς συνόδου ταύτης φησὶν, ἢ τὸ τῆς ἑκτης ἐνδεὲς ἀναπληρώσασα φαίνεται;

ΑΝΤΙΠΙΨΙΣ.

Τρίτον ἐπιχειρεῖς, ἀποδείξαι βουλόμενος οἰκουμένην τὴν πενθέκτην. Ἐνστερνίζεται ἡ ζ' σύνοδος τοὺς κανόνας τῶν ἐξ οἰκουμηνικῶν συνόδων. Ἡ δὲ κυρίως ζ' κανόνας οὐκ ἐξέθετο· ἄρα περὶ τῶν κανόνων τῆς πενθέκτης νοεῖ. Ἄλλ' εἰπερ ἔχαιρες τῇ ἀληθείᾳ, καὶ ἐμίσεις τὸ ψεῦδος, κατείδες ἂν ἐκ τῶν Πρακτικῶν τῆς ζ' συνόδου, πράξει δ', ὅτι ἐσκανδαλίζοντο τινὲς ἀκούοντες κανόνας τῆς ζ' συνόδου· πρὸς οὓς ἔλεγε Ταράσιος ὁ πατριάρχης ὅτι ἡ ἀγία μεγάλη ἑκτη σύνοδος ἐπὶ Κωνσταντίνου συνεκροτήθη· καὶ μετὰ τέσσαρα ἔτη ἠέντε συναθροισθέντες οἱ αὐτοὶ Πατέρες ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ υἱοῦ Κωνσταντίνου τοὺς κανόνας ἐκτεδείκασιν. Οἱ γὰρ, φησὶν, ὑπογράψαντες ἐπὶ Κωνσταντίνου, οἱ αὐτοὶ καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ ὑπέγραψαν.

Ἐλεγε δὲ ταῦτα Ταράσιος κυρῶται βουλόμενος τοὺς κανόνας, ἐν οἷς ἦν ὁ πρ' διαλαμβάνων περὶ τῆς εἰκόνης τοῦ Σωτῆρος, ἵν' ἔχοι δεῖξαι κατὰ τῶν εἰκονομαχούντων τὴν χρῆσιν τῶν σεπτῶν εἰκόνων. Τοῦτω γοῦν τῷ σκοπῷ Ταράσιος ἐπαινέτης ἦν τῶν τῆς πενθέκτης κανόνων· καὶ συγγράφων τοὺς τῆς ζ', ἐν τῷ πρώτῳ ἐνστερνίζεσθαι ἔλεγε τοὺς κανόνας τῶν ἐξ οἰκουμηνικῶν συνόδων. Ἐνα συμπεριλάβοι καὶ τοὺς τῆς πενθέκτης ἐπὶ τῷ προῤῥηθέντι σκοπῷ. Δύο δὲ ὁμῶς λέγει ἀσύμφωνα· ἐν μὲν, ὅτι τέσσαρα ἢ πέντε μετὰ τὴν ἀγίαν ζ' σύνοδον ἔτη γέγονεν ἡ πενθέκτη, ὅπερ ἀδύνατον· εἰ γὰρ ἡ ἐσχάτη τῆς ζ' συνόδου πρῆξις γέγονεν ἰνδικτιῶνος ε', οἱ δὲ τῆς πενθέκτης ἐν τῷ τρίτῳ κανόνι φασὶν ἐκτίθεσθαι τοὺς κανόνας μετὰ τὴν τετάρτην ἰνδικτιῶνα, δέκα πάντως ἔτη ὀκτεῶν μεθόριον, οὐχὶ πέντε. Δεύτερόν ἐστιν, ὅτι

τοὺς αὐτοὺς λέγει ὑπογεγραφέναι τῇ σ' συνόδῳ καὶ τῇ πενθέκτῃ ὅπερ οὐκ ἀληθὲς ἐκ τῶν ὑπογραφῶν ἐλέγχεται· δῆλον γὰρ τῷ βουλομένῳ συμβάλλειν, ὅτι τὸ πλεῖστον μέρος τῶν ὑπογραφάντων διαφέρει, ἐξ ὧν ἀληθῆ πάντως εὐρίσκεται, ἃ γράφει ὁ Βιβλιοθηκάριος Ἀναστάσιος ἐν τῷ προσφωνητικῷ πρὸς Ἰωάννην ὁδόν τὸν πάππαν, καταβαλλόμενος προέμιον τῇ αὐτοῦ ἐρμηνείᾳ τῆς ζ' συνόδου· λέγει δὲ ταῦτα· «Ἰστέον ἐν ταύτῃ τῇ λ' συνόδῳ προσεῖναι τινα ἐκ τε τῶν ἀποστολικῶν, καὶ τῶν τῆς σ' οἰκουμενικῆς συνόδου κανόνων καὶ ῥήσεων, ἃ παρ' ἡμῖν, δηλαδὴ τοῖς Ῥωμαίοις, οὕτε διερμηνευθέντα φέρεται, οὕτε ἀπόδεκτά ἐστι. Περὶ μὲν γὰρ τῶν ἀποστολικῶν κανόνων ἴσμεν σαφῶς ἐνόους τὴν τῶν τοιοῦτων κανόνων παραδοχὴν μὴ βραδίως ποιεῖσθαι. Καὶ γὰρ καὶ ὁ προκατόχός σου πάππας ὁ μακαριώτατος Στέφανος τοῦτων οὐ πλείους ἢ πεντήκοντα δεκτέους εἶναι συνοδικῶς ἀπεφῆνατο, εἰ καὶ ἀρχιερέων Ῥώμης θεσμοὶ τινες ἐκ τῶν κανόνων ἐκείνων παρελιθῆναι δοκοῦσιν. Ὅθεν δὴ θεσπίσματος τῆς ἀποστολικῆς σου ἀξίας οὐ μόνον ἐκείνους τοὺς ἄδεχεται ἡ Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ τοὺς τῶν ἀρχιερέων Ῥώμης ἅπαντας, οἳ αὖθις σαλπύγγων τοῦ Πνεύματος· ναὶ μὴν καὶ τοὺς ἀπάντων καθόλου τῶν ἐκκρίτων Πατέρων, καὶ τοὺς τῶν ἱερῶν συνόδων κανόνας καὶ διδάγματα, ἐκείνα δηλαδὴ μόνα, ἐν οἷς οὐδὲν ἐνεστι τῇ ὁρθοδοξίᾳ μὴ σύμφωνον, καὶ τῇ ὁρθότητι τῶν ἡθῶν ὑπεναντίον, ἢ τοῖς δόγμασι τῆς Ῥωμαϊκῆς κλῆς ὅτι οὐκ ἀντιφερόμενον· μᾶλλον δὲ τὰ σφοδρῶς μαχόμενα τοῖς ἐξ ἐναντίας, τοῦτέστι τοῖς αἰρετικοῖς. Τοὺς τοίνυν κανόνας, οὓς φασὶν οἱ Γραικοὶ ὑπὲρ τῆς ἕκτης ἐκδοθῆναι συνόδου ἐπὶ τοσοῦτον ὁ κορυφαῖο; δεχεται θρόνος ἐν τῇ παρουσίᾳ ἐβδόμῃ συνόδῳ, ὥστε μηδαμῶς τὸ παράπαν ἐκείνους στέργειν, οἱ τοῖς προτέροις κανόσι καὶ διαταγαῖς τῶν ἁγίων τοῦ θρόνου τούτου ἀρχιερέων, ἢ γούν τῇ σεμνότητι τῶν ἡθῶν εἰσὶν ἀντικείμενοι, εἰ καὶ παρὰ Λατίνοις μέχρι τοῦδε ζύμπαντες ἄγνωστοι παντελῶς διατελοῦσιν ὄντες, οὐδὲ γὰρ ἡρμηνεύθησαν· ἀλλ' οὐδὲ εὐρηντα ἐν τοῖς λοιποῖς πατριαρχικοῖς θρόνοις, καίπερ Ἑλλάδι χρωμένους φωνῆς, τοῖς ἐκείνων ἀρχιερεῖς ἐγκείμενοι· ὅτι μηδὲς αὐτῶν ὅτε ἐξεβίδοντο, ἢ συνεκδιδοῦς, ἢ συμφωνῶν, ἢ πρῶτον ὅλως ἐτύγγανε. Καίτοι διαθεβαλοῦνται οἱ Γραικοὶ, τοὺς κανόνας τούτους ἐκτεθεῖσθαι ὑπ' αὐτῶν ἐκείνων τῶν Πατέρων, οἱ τὴν ἕκτην σύνοδον συνεκρότουν· ἀλλὰ τοῦτο δεῖξαι σαφέσι τεκμηρίοις οὐκ ἂν ἔχοιεν. »

Ὅρα; ὅτι σύμωνα τῇ ἀληθείᾳ γράφει ὁ ἐρμηνεύς Ἀναστάσιος; Ὅτε γούν ἐπιχειρεῖς, ὅτι ἡ ζ' σύνοδος μέμνηται κανόνων τῶν ἐξ οἰκουμενικῶν συνόδων, ἅρα καὶ τῶν τῆς πενθέκτης, ἢ γὰρ κυρίως σ' κανόνας οὐ συνέγραψεν· ἀληθῆ λέγεις, ἀλλ' οὐκ ἀναγκαῖα καὶ ἔνθεσμα· τοῦτο γὰρ ἐσκόπει Ταράσιος ὁ τοὺς κανόνας τῆς ζ' συνόδου ὑπαγορεύσας, τὸ τοὺς κανόνας τῆς πενθέκτης νομισθῆναι γνησίους πρὸς τὸ ἀπελέγξαι τοὺς Εἰκονομάχους· ὥστε τῶν ἀνατολικῶν ἦν ἡ τοιαύτη οἰκονομία. Ὁ δὲ ἀποστολικὸς θρόνος τοῦτους οὕτε ἐπεγίνωσκεν, οὕτε εἶχε κανόνας, ἀλλ' ἐπὶ τοσοῦτον ἐδέξαστο ἐν τῇ ζ' συνόδῳ, ὅσον ἐπιδοκι-

dem fuisse inquit, qui subscribere in sexta synodo et in quinisexta; quod ex subscriptionibus patet verum non esse; si quis enim conferre voluerit, comperiet majorem partem qui subscriperunt, non esse eosdem. Scribebat sane et Leo Isaurus ad Gregorium II, Cur, inquiens, in sex conciliis de imaginibus nihil est dictum? et paparespondit, nihil dictum esse. Quod papa non fatetur, nec imperator objiceret, si quinisexta legitima haberetur. Ex quibus vera esse comperiuntur, quæ scribit Bibliothecarius Anastasius in præfatione suæ in septimam synodum interpretationis ad Joannem VIII: «Sane notandum est, quædam in hac synodo ex apostolorum et sextæ universalis synodi canonibus et sententiis inveniri, quæ penes nos interpretata nec habentur nec admittuntur. Et certe de apostolorum canonibus liquido novimus, quoniam his quidam facile non præbuere consensum. Sed et prædecessor vester beatus papa Stephanus non ex his plus quam quinquaginta recipiendos synodice promulgavit, licet quædam constituta pontificum ex ipsis canonibus assumpta esse videantur. Unde apostolatu Vestro decernente non solum illos solos quinquaginta canones Ecclesia recipit, sed et omnes pontificum Romanorum utpote Spiritus sancti tubarum, quia et omnium omnino probabilium Patrum, et sanctorum conciliorum regulas et institutiones admittit, illas duntaxat quæ nec rectæ fidei, nec probis moribus obviant, sed nec sedis Romanæ decretis ad modicum quid resultant; quin potius adversarios, id est hæreticos, potenter impugnant. Ergo regulas, quas Græci a sexta synodo perhibent editas, ita in hac synodo principalis sedes admittit, ut nullatenus ex iis illæ recipiantur quæ prioribus canonibus vel decretis sanctorum sedis hujus pontificum, aut certe bonis moribus inveniuntur adversæ. Quamvis omnes hactenus ex toto maneat apud Latinos incognite, quia nec interpretatæ; sed nec in cæterarum patriarchalium sedium, licet Græca ulantur lingua, reperiantur archivis: nimirum quia nulla earum, cum ederentur, aut promulgans, aut consentiens, aut saltem præsens inventa est. Quanquam eosdem Patres illas Græci promulgasse perhibeant, qui in sexta synodo sunt inventi; sed hoc nullis probare certis possunt iudiciis. »

Vides interpretem Anastasium consona scribere veritati? Quando igitur arguis: Septima synodus meminit canonum sex generalium conciliorum; ergo etiam quinisextæ, quandoquidem quæ vere sexta fuit, nullos canones edidit, vera dicis, sed non necessario et jure concludentia. Nam Tarasius, qui septimæ synodi canones conscripsit, hoc volebat, nimirum canones quinisextæ haberi pro legitimis, ut posset redarguere Iconomachos. Itaque Orientalium fuit excogitatio hæc; at vero sedes apostolica nec agnoscebat, nec pro canonibus habebat, sed eatenus in septima synodo susce-

pit, ut solum probaret argumentum canonis octogesimi secundi, per quem iconomachiae perfidia reprobatur. Itaque hujusmodi argumentis uti ad probandum quinisextam esse œcumenicam, idem, Nilo, est, quod, dum causa agitur, Græcos proferre accusatores, testes, judices contra Latinos.

NILUS (Cap. XVII).

« Adeo vero ratos illos canones Romanus episcopus habebat, dum pax Ecclesiarum vigeat, ut Adrianus papa scribens ad Tarasium, admiraretur quod is sanctæ hujus synodi canones et decreta teneret. Legito in actis septimæ synodi ex epistola Adriani papæ ad Tarasium Constantinopolitanum hæc : « Invenimus autem in prædicta synodica epistola Sanctitatis Vestræ post plenitudinem fidei et confessionem sacri Symboli, et omnium sanctarum sex synodorum, et de sacris ac venerabilibus characteribus miraculum laude ac veneratione dignissimum contineri : quia et easdem sanctas sex synodos suscipio cum omnibus regulis quæ jure ac divinitus ab ipsis promulgatæ sunt, inter quas continetur canon octogesimus secundus de venerandis imaginibus. » Quod igitur iste canon per ipsum quoque beatum Adrianum ratur sit, codices ostensi testabuntur. At nimis absurdum est, Latinos non solum hostes esse œcumenicarum synodorum, quorum ipsi duces fuere, sed inter se etiam digladiari ; et modo quidem Adrianum papam vocare hos canones miraculum laude dignum : modo vero Innocentium, vel alium quemcumque reprobare eosdem. »

τους θαύμα αινέσω; καλεῖν, νῦν δὲ τὸν Ἰννοκέντιον, ἢ ἕτερον, εἰ τύχοι, τοὺς αὐτοὺς ἀποδοκιμάζειν. »

CONFUTATIO.

Arguis quarto pro quinisexta : Adrianus papa scribens Tarasio ratum habet octogesimum secundum canonem quinisextæ; ergo synodus illa legitima est et in œcumenicis numeranda. Sed plane erras, et erroris tui causa est prava interpretatio. Nam Tarasii voces, quas papa laudat, non ita habent ut Græca interpretatio continet; Græce enim ita legitur : Quia et eandem sanctam sextam synodum suscipio cum omnibus ejus canonibus. At textus Latinus habet : Quia et easdem sanctas sex synodos suscipio cum earum canonibus. Ita nec Tarasius sextam synodum expresse posuit, nec papa referendo illius voces, sed corrigendo voces Tarasii, quod ita is dixerat : Suscipio sanctas sex synodos cum earum canonibus, papa sic refert : Post confessionem sacri Symboli et sex synodorum, invenimus et de sacris imaginibus. Non ergo laudat papa Tarasium, ut decreta quinisextæ tenentem, quemadmodum dicis, sed ut omnium sanctarum synodorum et rectæ de sacris imaginibus fidei cultorem. Hæc autem recta de imaginibus fides continebatur in octogesimo secundo canone quinisextæ et rectam fidem papa

μάσαι τὴν ἐμπερομένην τῷ πβ' κανόνι ἔννοιαν, δι' ἧς στηλιτεύεται ἡ εἰκονομαχία.

Τοιαῦτα γοῦν προβάλλειν ἐπιχειρήματα πρὸς τὸ τὴν πενθέκτην ἀποδείξαι οἰκουμενικὴν ταυτὸν ἔστιν, ὡς Νελλε, καὶ τὸ εἰκὸς ἀνισταμένης προφέρειν τοὺς Γραικοὺς κατὰ Λατίνων κατηγοροῦς, μάρτυρας καὶ δικαστάς.

NEILOS.

« Οὕτω δὲ τοὺς κανόνας ἐκείνους κυρίους ἤγητο καὶ ὁ τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπος, ἕως ἐν εἰρήνῃ τὰ ἐκκλησιαστικὰ διετέλουν ὄντα, ὡς καὶ τὸν πάππαν Ἀδριανὸν Ταρασίῳ γράφοντα διὰ θαύματος ἀγεῖν τὰ κατ' αὐτὸν, ἐμμένοντα τοῖς ὑπὲρ τῆς ἀγίας ταύτης συνόδου κανονικῶς ὀρισθεῖσιν. Ἀνάγνωθι ἀπὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς ζ' συνόδου, ἀπ' τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάππα Ἀδριανοῦ πρὸς Ταρασίον Κωνσταντινουπόλεως ταῦτα : « Εὐρομεν δὲ ἐν τῇ προειρημένῃ ἐπιστολῇ τῇ συνοδικῇ τῆς ὑμετέρας ἀγιωσύνης μετὰ τὸ πλήρωμα τῆς πίστεως καὶ τῆς ὁμολογίας τοῦ ἱεροῦ συμβόλου, καὶ πασῶν τῶν ἀγίων ἐξ συνόδων, καὶ περὶ τῶν ἱερῶν καὶ σεπτῶν χαρακτήρων θαύμα αἰνέσω; καὶ περιπτύξω; ἄξιον, περιέχον. Ὅτι καὶ τὰ ὑπὲρ τῆς αὐτῆς ἀγίας ἔκτης συνόδου δέχομαι μετὰ πάντων τῶν ἐνθέσμων καὶ θειωδῶς ἐκφωνηθέντων παρ' αὐτῆς κανόνων. ἐν οἷς ἐμφέρεται κανὼν πβ' περὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων. » Ὅτι μὲν οὖν ὁ κανὼν οὗτος καὶ παρὰ τοῦ μακαρίου Ἀδριανοῦ τὸ κύριον ἔχει, τὰ βιβλία φανέντα μαρτυροῦσι τῷ λόγῳ. Πάνυ δὲ ἄποπον μὴ μόνον πρὸς τὰς οἰκουμενικὰς τῶν συνόδων Λατίνους ἀπεχθῶς ἔχειν, ὧν ἡγεμόνες αὐτοὶ κατέστησαν, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτοὺς σπασιάζειν. καὶ νῦν μὲν τὸν πάππαν Ἀδριανὸν τοὺς κανόνας τούτους

ANTIPIPHSIS.

Τέταρτον ἐπιχειρεῖς εἰς σύστασιν τῆς πενθέκτης : Ἀδριανὸς ὁ πάππας Ταρασίῳ γράφων κύριον ἔχει τὸν πβ' κανόνα τῆς πενθέκτης. Ἄρα γνησία ἡ πενθέκτη, καὶ ἐν ταῖς οἰκουμενικαῖς ἀριθμητέα. Ἄλλ' ἐπλανήθης, ὡς θαυμάσια, ἐκ τῆς παρερμηνείας τοῦ χωρίου. Αἱ γὰρ τοῦ Ταρασίου φωναί, α; ἐπαινεῖ ὁ πάππας, οὐ περὶ τῆς ἔκτης συνόδου βητικῶς διαλαμβάνουσι, καθὼς ἔχει ἡ Ἑλληνικὴ ἐρμηνεία. τὸ γὰρ Λατινικὸν ὑφὸς τῆς ἐπιστολῆς τοῦ πάππα, οὗς ἔγραψε Ῥωμαῖσι, ἔχει οὕτως. Ὅτι καὶ τὰς αὐτάς ἀγίας ἐξ συνόδους δέχομαι μετὰ πάντων τῶν κανόνων, οὐ; ἐνθέσμων καὶ θειωδῶς αὐτὰ ἐξεφώνησαν. Ὅτι; Ἀδριανὸς ὁ πάππας οὐκ ἐπαινεῖ τὸν Ταρασίον ὡς ἐμμένοντα τοῖς ὀρισθεῖσιν ὑπὲρ τῆς πενθέκτης, ὡς σὺ λέγεις, ἀλλ' ὡς ἐμμένοντα τῇ ὀρθοδοξίᾳ πασῶν τῶν συνόδων καὶ τῶν σεπτῶν εἰκόνων. Αὕτη δὲ ἡ περὶ τῶν εἰκόνων ὀρθοδοξία περιείχετο τῷ πβ' τῆς πενθέκτης κανόνι; καὶ ἐπαινεῖ ὁ πάππας τὴν ὀρθοδοξίαν, τὸν δὲ κανόνα λεγόμενον οὐκ ἐπικυροῖ ὡς κανόνα. Καὶ ὀφλον ἐξ ὧν ἐπιφέρει μετὰ τὴν ἐξάπλωσιν τοῦ κανόνος. Ταύτη γὰρ, φησὶ, τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῇ μαρτυρίᾳ τὴν περιεργίαν τῶν πονηρευομένων, καὶ τὴν φλυαρίαν τῶν αἰρετικῶν ἀπόσωστο ἡ

ὕμετέρα ἀδελφική ἱερωσύνη. Οὐ λέγει ὁ πάππας· Τούτων τῶ κανόνι τῆς ζ' συνόδου, ἀλλὰ, ταύτη τῆς ὀρθοδόξου πίστεως τῆ μαρτυρία· ἐπαινεῖ γὰρ τὸ ἐμπριεχόμενον, ἀλλ' οὐχὶ ὡς κανόνα· καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐστίν, ὅπερ ἔλεγεν ὁ Βιβλιοθηκάρχιος· Ἀναστάσιος· ὅτι τοῦς τοιοῦτους κανόνας ὁ ἀποστολικὸς θρόνος ἐπὶ τοσοῦτον δέχεται ἐν τῇ ζ' συνόδῳ, ὥστε μὴ στέργειν ἐκείνους, οἵτινες ἀντίκεινται τοῖς κανόνι τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης· καὶ ὅτι ἀπαξάπαντας οὐκ εἶχον οἱ Λατίνοι, ἀλλ' ἦσαν αὐτοῖς ἄγνωστοι. Εἷς δὲ τις κανὼν ὁ πβ' περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων γέγονε γνώριμος διὰ τὸ ἐνεβῆθαι τῇ ζ' συνόδῳ κατὰ τῶν Εἰκονομάχων· καὶ τοῦτον ἐπαινεῖ ὁ πάππας ἐν τῇ Ταρασίου ἐπιστολῇ, ἔπειτα ὀνομάζει κανόνα μὲν οὐχί, μαρτυρίαν δὲ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως, ὅθεν μάταια ἐπιχειρεῖς· πρῶτον μὲν, ὅτι τὰς φωνὰς τοῦ Ταρασίου ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῦ πάππα προκομίζεις οὐ γνησίως ἑρμηνευθείσας. Διαφέρει γὰρ εἰπεῖν, « τὰ ὑπὸ τῆς αὐτῆς ἀγίας ἔκτης συνόδου, » ὡς ἔχει τὸ κείμενον τὸ Ἑλληνικόν· καὶ εἰπεῖν, « τὰς αὐτὰς ἀγίας ἑξ συνόδους » κατὰ τὸ Ῥωμαϊκόν· καὶ πάλιν τὸ εἰπεῖν, « Ἐκφωνηθέντων παρ' αὐτῆς, » καὶ « Ἐκφωνηθέντων παρ' αὐτῶν, » ὡς ἔχει τὸ Λατινικόν· δούτερον, ὅτι ὁ ἔπαινος τοῦ Ἀδριανοῦ οὐ δίδωσι τῶ κανόνι κύρος, ἀλλ' ἤ μόνον ὅτι ὀρθοδοξίαν περιεῖχεν· ἐκ τούτου δὲ οὐκ ἔστι συναγεῖν τοὺς κανόνας εἶναι γνησίους, καὶ τὴν πενθέκτην οἰκουμένην· ἀλλ' ὅτι ἐν ἐκείνοις οὐκ ὀλίγοι κανόνες, ἐν οἷς ἄρα ἄτα καὶ οὐκ ἀπόδηλα περιέχεται. Οὐκ οὖν ἀπεχθῶς ἔχουσιν οἱ Λατίνοι πρὸς τὰς οἰκουμένης τῶν συνόδων, τὰς μὴ ὕσας οἰκουμένης μὴ ὡς τοιαύτας δεχόμενοι, μᾶλλον δὲ τὰς μῆτε ὅλων συνόδους καλεῖσθαι ἀξίας· οὕτε πρὸς ἑαυτοῦς· στασιάζουσιν οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης· ὁ γὰρ Ἀδριανὸς ἔσχε θαύμα αἰνέσεως καὶ περιπτύξεως ἀξίον, τοῦτο καὶ οἱ λοιποὶ ἀρχιερεῖς ὑπερπαίνουσιν. Ἠγάσθη δὲ ὁ πάππας τὴν ὀρθοδοξίαν τοῦ Ταρασίου περὶ τῶν ἁγίων εἰκόνων. Ἐγραφε καὶ Λέων Ἰσαυρὸς πρὸς Γρηγόριον τὸν πάππαν· Διατί ἐν ταῖς ἑξ συνόδοις οὐδὲν ἐβρόθη περὶ τῶν εἰκόνων; Καὶ ἀποκρινόμενος ὁμολογεῖ ὁ πάππας, ὅτι οὐδὲν ἐβρόθη. Ἄλλ' οὕτε ὁ βασιλεὺς οὕτως ἂν προὔτεινεν, οὕτε ὁ πάππας ἀπεκρίνετο τοιοῦτοτρόπως, εἴπερ ἐνομιζέτο καὶ παρὰ Γραικοῖς καὶ παρὰ Λατίνοις ἡ πενθέκτη οἰκουμένη, καὶ οἱ παρ' αὐτῆς κανόνες κύριοι. Ζῆται τὰς πρὸ τῆς ζ' συνόδου ἐπιστολάς· οὐχὶ τὸν κανόνα ὡς κανόνα, καὶ ὁ οἱ τῆς Ῥώμης συμφώνησαν, καὶ συμφωνοῦσι πάντες. Διὸ δὴ καὶ τὸ λέγειν τοὺς κανόνας τῆς πενθέκτης νομισθῆναι κυρίους ὑπὸ τῶν ἐπισκόπων τῆς Ῥώμης ἕως διετέλει ὅντα ἐν εἰρήνῃ τὰ ἐκκλησιαστικά, μετὰ δὲ τὴν διχόνοιαν ἀποδοκιμασθῆναι, συγχλωθῆναι ἐστὶ τὰ ἀσύγκλωστα. Ποῦ γὰρ εὐρήσεις πρὸ τῆς διχονοίας τὸν Κωνσταντινουπόλιος ἐξισούμενον τῶ πάππῃ, ὡς φησὶν ὁ λς' τῆς πενθέκτης κατὰ τοὺς ψευδοκανόνας τὸν τρίτον, τῆς β' καὶ τῆς δ' τὸν κη'; Εἰ τοῦτους δὴ τοὺς λεγομένους κανόνας ἀειδήποτε ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης ἀπεδοκίμαζεν, ὡς δὴ ἴδον ἐκ τῶν ἐπιστολῶν Λέοντος τοῦ πάππα τῶν μετὰ τὰ Πρακτικά τῆς δ'

A laudat; illum vero qui dicitur canon, non ut canonem probat. Quod ex iis liquet quæ inserti papa post expositum canonem. Hoc enim, inquit, testimonio orthodoxæ fidei malignorum curiositatem et hæreticorum garrulitatem vestrum repulit fratrum sacerdotium. Non dicit papa, Hoc sexto synodi canone, sed, Hoc testimonio orthodoxæ fidei; laudat enim quod continetur, non ut canonem; et hoc est quod Bibliothecarius Anastasius aiebat, huiusmodi canones a sede apostolica ita admitti, ut nullatenus illos recipiat qui decretis pontificum Romanorum adversantur, et universos fuisse Latinis incognitos, quia nec interpretatos. Erant igitur universi quidem incogniti. Unus vero quidam ex iis, octogesimus secundus, de sacris imaginibus innotuit, quia insertus fuit septimæ synodo contra Iconomachos; et hunc laudat papa in epistola ad Tarasium, non quidem canonem illum vocans, sed orthodoxæ fidei testimonium. Itaque vano uteris argumento: primo quidem, quia voces Tarasii epistolæ papæ insertas profers non recte conversas. Differt enim dicere, « Quæ ab eadem sancta sexta synodo, » ut legitur Græce; et dicere, « Easdem sanctas sex synodos, » ut habet textus Latinus; et rursus differt, « promulgatæ ab ipsa » et « promulgatæ ab ipsis, » ut habetur in textu Latino. Secundo, quia ex ea commendatione papæ non fit canon legitimus, sed probatur tantum rectam in eo fidem contineri; ex quo non licet colligere canones esse legitimos, et quinisexatam œcumenicam, sed tantum, non paucos ejus canones recta et non rejicienda continere. Quare nec verum est, Latinos esse generalium synodorum inimicos, si non suscipiunt pro œcumenicis quæ non sunt œcumenicæ, imo quæ nec synodi quidem sunt: nec secum pugnant Romani pontifices. Nam quod Adrianus habuit pro miraculo laude ac veneratione digno, hoc et cæteri pontifices extollunt laudibus. Admiratur vero fuit papa rectam fidem Tarasii de sacris imaginibus, non canonem ut canonem; in quo Romani pontifices convenere omnes et conveniunt. Proinde asserere canones quinisexatæ habitos fuisse ratos a Romanis pontificibus dum Ecclesiarum pax vigeat, postea vero fuisse reprobatos, est connectere quæ non coherent. Ubi enim reperias ante schisma Constantinopolitanum exæquatam papæ, ut canon 36 quinisexatæ statuit juxta pseudocanones secundæ synodi, et 28 quartæ? Si hos titulo tenus canones Romana semper Ecclesia reprobavit, ut videre est in epistola Leonis papæ parte iii quartæ synodi, quomodo ratos postmodum habuit canones quinisexatæ, qui iisdem constant vocibus quibus et reprobat? Et quæ pax erat inter papam et patriarcham, qui se æqualem papæ jactitaret, si Cœlestinus condemnabat et removebat Nestorium patriarcham Constantinopolitanum, Leo Dioscorum Alexandrinum, Agapetus Anthimum Constantinopolitanum, Leo II Macarium Antiochenum, Adrianus Tarasium

Constantinopolitanum dum illi scriberet, se ejus A
synodica minime recepturum fuisse, quod statim
ex laico ordine sublimatus esset ad gradum sacer-
dotal'em, nisi orthodoxum cognovisset? Quomodo
hæc fiebant, et pax erat Ecclesiis, et quinixtæ
canones pro legitimis habebantur? Nullo modo
hæc consistunt. Nam si rati erant canones, nul-
lam potestatem pontifices habebant in patriarchas;
si vero habebant, non rati erant canones: sed cum
pax erat, nullius auctoritatis erant; post schisma
vero sunt apud Latinos quod semper erant, solis
vero probati Orientalibus quibus etiam fuerunt
origo præcipua schismatis.

Ἐκκλησίας, καὶ οἱ κανόνες τῆς πενθέκτης κύριοι ἐνομιζόντο; Ἀδύνατα τῦτα, ὦ Νεῖλε. Εἰ γὰρ κύριοι
οἱ κανόνες, οὐκ ἂν εἶχον ἐξουσίαν ἐπὶ τοὺς πατριάρχας οἱ Ῥώμης ἐπίσκοποι. Εἰ δὲ εἶχον, οὐ κύριοι οἱ
κανόνες· ἀλλ' εἰρήνης μὲν οὐσης, ὑπῆρχον ἄκυροι· μετὰ δὲ τὴν διχόνοιαν παρὰ μὲν Λατίνοις εἰσὶν
ὑπερ ἦσαν πάντοτε ἄκυροι, τοῖς δὲ ἀνατολικῶς κύριοι μόνους, οἷς καὶ γεγόνασι καταβολὴ μεγίστη τοῦ
σχίσματος.

NILUS (Cap. XVIII).

« Si quis vero dicat, papam non subdi Patrum
legibus, quis hoc ferat? cum a Patribus ipse pri-
matum acceperit. Certe intolerabile est illos ab eo
negligi, per quos ipse evectus est et magnus esse
videatur. Præterea qui hoc animo est, se quoque
ipsum damnat; quandoquidem qui leges posuit,
ipse est. At B. Paulus prævaricatorem se inquit,
si quæ destruxit hæc iterum ædificare vellet. Quod
si ostensum est, illum iudicio Patrum esse subdi-
tum sicut in dogmatibus, ita et in cæteris, quo-
modo Patrum legibus non sit subjectus? Quis vero
æquum esse dicat, cæteros illum observare ut
Patrem, qui tantorum Patrum auctoritatem anti-
quat? »

CONFUTATIO.

Multa jam de hoc argumento dixeris, et resu-
mis, illud unum tibi habens propositum, ut depri-
mas papam. Dicis intolerandum esse, si quis di-
cat papam non subdi legibus Patrum, quod ipse
a Patribus accepto primatu, cur eos possit parvi-
pendere, per quos magnus effectus est? Dicis
papam ita affectum se ipso damnari, quandoqui-
dem ipse est qui posuit leges; dicis ostensum esse,
papam et rationem dogmatum et aliarum rerum
iudicio subdi, et non esse æquum honorari ut
Patrem qui aspernatur Patres. At certe si tuum
argumentum valet, valebit etiam quod ex contra-
rio est. Tu sic arguis: Papa habet primatum a
Patribus, ergo subditus est legibus Patrum. Nos
vero dicimus: Patres habent privilegia et honores
a papa, ergo papa non subjacet legibus Patrum,
sed potius illi subjacent legibus papæ. Tui vero
enthymematis antecedens falsum esse jam proba-
tum est per synodorum testimonia; et nunc
etiam ad roborandam veritatem probabitur ejus
falsitas.

συνόδου, πῶς ἔχεν ἔπειτα κυρίους τῆς πενθέκτης
τοὺς κανόνες ταυτοφώνους ὄντας τοῖς ἀποδοκιμα-
σθεῖσιν; Καὶ πῶς εἰρήνευεν ὁ πάππας μετὰ τοῦ
πατριάρχου Ἰσων ἐαυτὸν τῷ πάππᾳ κομψάζοντος,
εἴπερ Κελεσίνος κατέκρινε καὶ μετεκίνει Νιστόριον
πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως, Λέων τὸν Ἀλε-
ξανδρείας Διόσκορον, Ἀγαπήτος ὁ πάππας Ἀνθιμου
Κωνσταντινουπόλεως, Μακάριον Ἀντιοχείας Λέων ὁ
πάππας, καὶ Ἀδριανὸς Ταράσιον τὸν Κωνσταντινου-
πόλεως, γεγραφὼς πρὸς αὐτὸν, ὡς οὐκ ἂν ἐδέξαιτο
τὴν αὐτοῦ χειροτονίαν, ἄθρον ἐκ λαϊκοῦ ἀνυψωθέν-
τος εἰς τὸν ιερατικὸν βαθμὸν, εἰ μὴ ὀρθοδοξοῦντα
ἐπέγνω; Πῶς ταῦτα ἐγένετο, καὶ εἰρήνην κατεῖχε τῆς

B

NEIAOS.

« Εἰ δὲ τις ὑπάγεσθαι τὸν πάππαν τοῖς παρὰ τῶν
Πατέρων κειμένους νόμοις ἐρεῖ, οὐκ ἀνεκτὰ πάντως
ἐρεῖ. Διὰ τί; Ὅτι παρὰ τῶν Πατέρων αὐτὸς τὴ
προσθεῖον εἰλήφει. Καὶ ἤκιστα φορητὸν, δι' ὧν
ἐκεῖνος; ἤρθη τε καὶ μέγας εἶναι δοκεῖ, τούτους ἐν
οὐδενὶ τίθεσθαι. Ἄλλως τε τὸν οὕτω διακειμένον καὶ
ἑαυτὸν ἐστὶν ἀθετεῖν, εἴπερ αὐτὸς ἐστὶν ὁ τοὺς νό-
μους θεῖς. Ὁ δὲ μακάριος Παῦλος παραβάτην ἑα-
υτὸν ἐν φωνῇ, εἰ γε ἂ κατέλυσε, ταῦτα πάλιν οἰκοδό-
μεῖν προθυμεῖται. Εἰ δὲ δέδεικται ὡσπερ ἐν τῶν
δόγμασιν, οὕτω δὴ κἀν τοῖς ἄλλοις παρὰ τῶν Πατέ-
ρων εὐθύνεσθαι, πῶς οὐχ ὑπάγεται τοῖς παρὰ τῶν
Πατέρων κειμένοις νόμοις; Ἥ πῶς δίκαιον τοὺς
ἄλλους ὡς Πατρὶ τούτῳ προσέχειν, Πατέρας τοσοῦ-
τους αὐτῷ διαγράφοντι; »

ANTIPPHEIS.

Πολὺν περὶ τούτου λόγον καταθέμενος, αὐθι; τὴν
ὑπόθεσιν ἐπαναλαμβάνεις, ἐκεῖνο μάλιστα φροντί-
ζων, ὅπως τὸν πάππαν καταδιδάτῃς. Λέγεις οὐκ
ἀνεκτὸν εἶναι φάσκειν μὴ ὑπάγεσθαι τὸν πάππαν τοῖς
κειμένοις παρὰ τῶν Πατέρων νόμοις· διὲ παρὰ τῶν
Πατέρων εἰληφὼς τὸ προσθεῖον, πῶς ἐξουθενεῖν δύ-
ναται τοὺς αὐτὸν μεγαλύναντας; Λέγεις, ὅτι διακεί-
μενος οὕτως ἑαυτὸν ὁ πάππας ἀθετεῖ, εἴπερ αὐτὸς
ἐστὶν ὁ θεῖς τοὺς νόμους· λέγεις, ὅτι δέδεικται κἀ
ἐν δόγμασι, καὶ ἐν ἄλλοις τὸν πάππαν εὐθύνεσθαι·
καὶ ὅτι οὐ δίκαιον τιμᾶσθαι ὡς Πατέρα τὸν διαγρά-
φοντα τοὺς Πατέρας. Εἰ μὲν οὖν ὕγιές ἐστι τὸ σὸν
ἐπιχείρημα, πάντως καὶ τὸ ἐκ τοῦ ἐναντίου ὕγιές
ἐστὶν. Τὸ σὸν οὕτως ἔχει· Ὁ πάππας ἔχει τὴ προ-
σθεῖον παρὰ τῶν Πατέρων, ἄρα ὑπόκειται τοῖς νό-
μοις τῶν Πατέρων. Ἡμεῖς δὲ φάμεν· Οἱ Πατέρες
ἔχουσι τὰ προνόμια καὶ τὰς τιμὰς παρὰ τοῦ πάππα,
ἄρα ὁ πάππας οὐχ ὑπόκειται τοῖς νόμοις τῶν Πα-
τέρων, μᾶλλον δὲ ἐκεῖνος ὑπόκειται τοῖς νόμοις
τοῦ πάππα. Τοῦ δὲ σοῦ ἐνθυμηματος ἡ πρόκληψις·
ἡδὴ μὲν ἐξεληλεγχται ψευδὴς οὕσα ταῖς συνοδικαῖς
ἀποφάσεσι, καὶ νῦν δὲ ὁμοῦς ἐλεγχθήσεται ἐκ πα-
ράστασιν τῆς ἀληθείας.

Οἱ τῆς β' συνόδου Πατέρες κανόνα ἐγεγράφευσιν, ἄσπε τὸν Κωνσταντινουπόλεως· ἔχειν τὰ πρῶτα τῆς τιμῆς μετὰ τὸν τῆς Ῥώμης ἐπίσκοπον. Ἄλλ' ὁμοῦ Θεόφιλος ὁ Ἀλεξανδρείας ἀντεποιεῖτο τῆς χειροτονίας τοῦ ἐπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, καὶ Διόσκορος Ἀλεξανδρείας ἐχειροτόνησεν Ἀνατόλιον τὸν Κωνσταντινουπόλεως· ὅθεν παντὶ που δῆλον, ὅτι ὁ κανὼν ἐκεῖνος, εἰ καὶ ὅλως γέγονεν, ἀκυρος ἔμεινεν. Διὸ δὴ ἐν τῇ τετάρτῃ συνόδῳ οἱ τοποτηρηταὶ τοῦ πάππα τὸν κανόνα τοῦτον οὐκ ὀρθῶς προφέρεσθαι ἔλεγον· καὶ λέων ὁ τμηκαῦτα πάππας, καὶ οἱ μετ' αὐτὸν ἀρχιερεῖς οὐδέποτε ὡς γνήσιον ἐδέξαντο· ὡσπερ καὶ τὸν τῆς τετάρτης συνόδου, ὃν ἐπὶ βεβαιώσει τοῦ προτέρου τινὲς ὑπεξέθεντο· μέχρις οὗ τῆς μακρᾶς κατισχυσάσης ἐπιμονῆς, ὡς μαρτυρεῖ Ἀδριανὸς ὁ πάππας ἐν τῇ β' τῆς ἐβδόμης συνόδου πράξει πρὸς τοὺς βασιλέας γράφων, ὁ Κωνσταντινουπόλεως θρόνος τὴν δευτέραν ἐκλήρωσατο τάξιν, ὑποβιάσας δηλαδὴ ἐαυτῷ τοὺς λοιποὺς τῶν ἀνατολικῶν θρόνους, καὶ μετακινήσας τὰ ὄρια, ἃ ἔθεντο οἱ ἀπόστολοι καὶ ἡ πρώτη σύνοδος. Κατέπραξε δὲ τοῦτ', φησὶν Ἀδριανὸς, τῇ αὐθεντίᾳ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τὸ δεύτερον· εἶναι λατῶν.

Εἰ δὲ Μάρκος μὲν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, καὶ Εὐδίδιος ἐν Ἀντιοχείᾳ, ὡς φησὶν Εὐσέβιος ἐν τῷ β' καὶ γ' τῆς Ἱστορίας, καὶ Ἰγνάτιος ὁ θεοφόρος ἐν τῇ πρὸς Ἀντιοχεῖς ἐπιστολῇ, τοῦ πατριαρχικῆς ἐκδόστησαν θρόνους τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ Πέτρου· ὡσπερ λέγειν τὸν ἐν ἁγίοις Γρηγόριον τὸν Διάλογον ἐν τῇ ρα' ἐπιστολῇ πρὸς Εὐλόγιον Ἀλεξανδρείας, ὅτι τρεῖς ὑψωσεν ὁ Πέτρος θρόνους, καὶ εἰς τοὺς τρεῖς εἶχεν· εἶτα ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐδράξατο τῆς δευτέρας χώρας, παρὰ γωνισάμενος τοὺς δύο, καὶ τοῦτο βεβιασμένη ἐνστάσει κατεκτήσατο δι' αὐθεντίας τοῦ πάππα· πῶς οὐκ εὐδὴλον τῶν ἀνατολικῶν θρόνων τὰ προνόμια ἡρῆσθαι τῆς ἐξουσίας τοῦ πάππα; Καὶ πῶς οὐκ εὐδὴλον, ὅτι Πέτρου τὸν Ἀλεξανδρείας δεύτερον, καὶ τρίτον κατὰστήσαντος τὸν Ἀντιοχείας, ἔπειτα τοῦ πάππα νομοθετήσαντος δεύτερον τὸν Κωνσταντινουπόλεως, Ἰσην ἔχει ὁ Πέτρος καὶ οἱ διάδοχοι τὴν ἐξουσίαν κατὰ γὰρ τὸ ποιμαίνειν, καὶ κυβερνᾶν, καὶ διατιθεσθαι τὰ τῆς Ἐκκλησίας; Εἰ γοῦν πρῶτον ἐστὶ τοῦ Κωνσταντινουπόλεως τὸ εἶναι δεύτερον, τοῦ Ἀλεξανδρείας τὸ τρίτον εἶναι, τοῦ Ἀντιοχείας τὸ εἶναι τέταρτον, καὶ ταῦτα ἔχουσι παρὰ τοῦ πάππα· οὐκ ἀληθῆ λέγεις, Νεῖλε, ὅτι παρὰ τῶν Πατέρων ἐληφεν ὁ πάππας τὴν πρωτεύον. Ἀληθὲς δὲ, ὅτι παρὰ τοῦ πάππα εἰλήφασιν οἱ Πατέρες τὰ προνόμια. Καὶ εἴπερ κατὰ σὲ, παρ' ὧν τις ἔχει τὸ πρῶτον, ἐκείνων τοῖς νόμοις ὑπάγεται· οἱ δὲ ἀνατολικοὶ πατριάρχαι παρὰ τοῦ πάππα ἔχουσι τὸ πρῶτον τοῦ εἶναι δεύτερον, καὶ τρίτον, καὶ τέταρτον· ἄρα κατὰ σὲ ἐπάναγκας ὑπάγονται τοῖς νόμοις τοῦ πάππα. Εἰ δὲ φαίης, οὐ παρὰ τῶν πατριαρχῶν, οὐ; ἐτίμησεν ὁ πάππας, ἀλλὰ παρὰ συνόδων οἰκουμενικῶν εἶναι τὸ πρῶτον τοῦ

Patres secundae synodi ediderant canonem, ut Constantinopolitanus haberet honoris praerogativam post Romanum. Attamen Theophilus Alexandrinus vindicabat sibi consecrationem episcopi Constantinopolitani (1), et Dioscorus Alexandrinus consecravit Anatolium Constantinopolitanum. Ex quo manifestum est, canonem illum, si factus est, nullum robur habuisse. Quapropter legati papae actione xvi quartae synodi immerito illum proferri aiebant, et Leo, tunc temporis papa, et successores ejus nunquam ut legitimum susceperunt, quemadmodum et vicesimum-octavum quartae synodi, suppositum a quibusdam ad confirmandum priorem illum, donec, longa prevalente instantia, ut Adrianus papa testatur actione ii septimae synodi scribens ad imperatores, Constantinopolitana sedes locum obtinuit secundum, nimirum inferiores se constituens caeteras Orientis patriarchales sedes, et transferens terminos, quos statuerunt apostoli et prima synodus. Haec autem, ut Adrianus papa inquit, sedis apostolicae auctoritate habuit, ut jam illius beneficio esset secunda.

Si ergo Marcus quidem Alexandriae, et Evodius Antiochiae, ut inquit Eusebius lib. ii et iii *Historiae*, et sanctus Ignatius martyr in epist. ad Antiochenos, patriarchalibus praesedere sedibus auctoritate Petri; ut plane sanctus Gregorius magnus epist. 101, ad Eulogium Alexandrinum dicat tres a Petro sedes fuisse sublimatas et unum tres habuisse; deinde Constantinopolitanus, extrusis illis, secundus est habitus, et hoc assidua instantia consecutus per auctoritatem papae, an non manifestum est privilegia Orientalium sedium pendere ab auctoritate papae? An non manifestum est, quod Petro constituente secundum Alexandrinum, Antiochenum tertium, papa vero postmodum concedente ut secundus esset Constantinopolitanus, parem habet Petrus et successores potestatem in pascendo, gubernando et instituendo ecclesiastico ordine? Itaque si praerogativa Constantinopolitani est esse secundum, et Alexandrini esse tertium, et Antiocheni esse quartum, et haec habent a papa, non est verum quod ais, papam a Patribus habuisse primum; sed contra, patres habuisse a papa privilegia, et si per te, a quibus quisque honores sumit, legibus illorum est subditus; Orientales vero patriarchae habent honores a papa, ut secundum, tertium, et quartum obtineant locum; certe etiam papae legibus necessario per te subduntur. Si dicas non esse primum papae a patriarchis, quos honoravit papa, sed ab aemulicis conciliis, dicis quae nullo modo constant. Prima synodus in sexto canone praecipit, antiquos observari mores, et vetusta Ecclesiarum privilegia non turbari. Si ergo papa primum habebat

(1) Ex Vita Chrysostomi.

ante Nicenam synodum, ut expresse fatetur et ipsa in hoc eodem canone recitata a Romanis actione xvi quartæ synodi, quomodo primatu honoratus est a conciliis generalibus? Non itaque contemnit Patres papa, quia legibus illorum non subditur; nam si subderetur, evangelico non obtemperaret dicto, quo jussus est Petrus pascere, non pasci, et custos esse vineæ, non custodibus subesse, et medicus esse valetudinem largiens Ecclesie membris, non ipse sanari juxta synodorum sententias. Tu vero quando transgressorem vocas papam, quia leges quas posuit non observat, accipis ut confessum quod placet, quasi vero quinixtæ pseudocanones firmati essent auctoritate papæ. Ubi ergo damnat se ipsum papa, dum damnat quæ nunquam probavit? Ita nec papam ostendisti legitime judicatum et damnatum in causa dogmatis, nec in aliis Patrum judicio subjectum. Quare id etiam quod subdis tanquam demonstratum, nullam habet veritatis umbram; nimirum, si papa non subditur Patrum legibus, per hoc fieri ut ab ipso contemnantur.

Ἔθεν οὐδ' ὁ ἐπιφέρεις ὡς ἀποδειχθὲν, ἔχει σκιάν ἡντιναοῦν ἀληθείας· ὅτι τοῖς παρὰ τῶν Πατέρων κειμένοις νόμοις μὴ ὑπαγόμενος ὁ πάππας διαγράφει τοσοῦτους Πατέρας.

NILUS. (Cap. XIX.)

« Dicere autem, papam non esse certi loci episcopum, sed absolute episcopum, quomodo non sit cum valde manifestis pugnare? Primo enim ostensum supra est, illum et cæteros episcopos esse ejusdem ordinis; deinde in cunctis œcumenicis conciliis Romæ episcopus vocatur. Si vero quia in suis litteris non se Romæ episcopum, sed absolute episcopum scribit, habeat propterea hoc idem et Cyrillus; is enim alicubi absolute ita inscribitur, *Cyrillo episcopo* (1); et multo magis hoc Cyrillus habeat, quod et ab aliis hoc illi datur. Similiter si quis episcopus, quando scribit, non addat episcopi titulum, hic ne episcopus quidem esto; sed si solum se episcopum vocet, certi loci limites fugiat, et sit universalis orbis terrarum episcopus; si vero et hoc supprimat, hic ne episcopus quidem esto. Et quomodo hæc non sint anigmata similia? »

CONFUTATIO.

Si cum manifestis pugnare est, sentire et loqui de primatu papæ quæcunque supra dicta sunt, quod et Romæ episcopus, et episcopus universalis, impletum in te illud est: *Væ ponentes tenebras lucem, et lucem tenebras; sapientes in oculis vestris, et coram vobismetipsis prudentes*¹. Namque juxta tuam doctrinam hæc duo pugnant inter se, esse Romæ episcopum et episcopum universalem. Non ita res habet. Norat Athanasius se episcopum Alexandrinum, et Julium Romanum, ascendit tamen vocatus Romam ad Julium episcopum, et ra-

¹ Isa. v. 20, 21.

(1) 1 part. conc. Ephes., cap. 52.

πάππα, ἀπίθανα λέγεις καὶ ἀμήχανα. Ὅτι τὰ ἀρχαῖα ἔθνη κρατεῖν βούλεται ἡ πρώτη σύνοδος, καὶ ὠφεῖσθαι τὰ πρεσβείαι τοῖς Ἐκκλησίαις κατὰ τὴν παλαιὰν συνήθειαν. Εἰ δὲ πρὸ τῆς ἐν Νίκαιᾳ πρώτης συνόδου ὁ πάππας εἶχε τὰ πρωτεῖα, πῶς τὴν πρεσβείον εἴληψε παρὰ συνόδων οἰκουμενικῶν; οὐκ ἐξουθενεῖ τοίνυν τοὺς Πατέρας ὁ πάππας, τοῖς ἐκείνων νόμοις μὴ ὑπαγόμενος· εἰ γὰρ ὑπῆγετο τοῖς ἐκείνων νόμοις, ἦν ἂν παραβάτης τῆς εὐαγγελικῆς θεσμοθεσίας, δι' ἧς ποιμαίνειν τῷ Πέτρῳ προστέτακται, οὐ ποιμαίνεσθαι, καὶ φύλαξ εἶναι τῆς ἀμπέλου, οὐ φυλάσσεσθαι, καὶ λατρεῖν τὴν βῶσιν χαριζόμενος τοῖς μέλεσι τῆς Ἐκκλησίας; οὐκ ὑγιαίνεισθαι κατὰ τὰς συνοδικὰς ἀποφάσεις. Σὺ δὲ ὅτε λέγεις παραβάτην τὸν πάππαν, οὐ τοῦ νόμου οὐ; ἔθετο οὐ φυλάττει, λαμβάνεις τὸ σοὶ δοκούν· ἄμολογούμενον· ὡς περ εἰ κυρωθέντες ἦσαν τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ πάππα οἱ ψευδοκανόνες τῆς πενθέκτης. Πῶς τοίνυν ἀθετεῖ ἑαυτὸν ὁ πάππας; διὰ τὸ ἀθετεῖν ἃ μηδέποτε ἐδοκίμασεν; Οὐτε γοῦν εἰδείξας τὸν πάππαν ἐν τοῖς δόγμασιν εὐθυνομένον κανονικῶς καὶ ἐνθέσμως, οὐτε ἐν τοῖς ἄλλοις παρὰ τῶν Πατέρων κειμένοις νόμοις μὴ ὑπαγόμενος ὁ πάππας διαγράφει τοσοῦτους Πατέρας.

ΝΕΙΛΟΣ.

« Τὸ δὲ λέγειν μὴ εἶναι τὸν πάππαν ἐπίσκοπον ἀφορισμένως, ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἐπίσκοπων, πῶς οὐ φέρεται τοῖς φανεροῖς ἀντιλέγειν ἐστὶ; Πρῶτον μὲν γὰρ δέδεικται ἀνωτέρω ἑμοταγῇ τοῦτον εἶναι τοῖς ἄλλοις τῶν ἐπισκόπων· ἔπειτα ἐν πάσαις ταῖς οἰκουμενικαῖς τῶν συνόδων Ῥώμης ἐπίσκοπος ἐνομάζεται. Εἰ δὲ ὅτι ἐν οἷς αὐτὸς ἐπιστέλλει, οὐ Ῥώμης ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἀπλῶς ἐπίσκοπον ἑαυτὸν ἐνομάζει, ἔχεται τὰ ἴσα διὰ ταῦτα καὶ Κύριλλος· ἐστὶ γὰρ ὅπου ἀπλῶς ἐπιγράφεται, *Κυρίλλῳ ἐπισκόπῳ*· καὶ πολλῶν πλέον ἐκείνου, ὅσῳ καὶ παρ' ἄλλων τὰ τοιαῦτα ἀκούει. Οὐ μὴν ἀλλ' εἰ καὶ τις ἐπίσκοπος ἐν οἷς γράφει, οὐ προστίθεται τὸ τοῦ ἐπισκόπου ἐνομα, μηδὲ ἐπίσκοπος ἐστὼ λοιπὸν· ἀλλ' ἂν μὲν γράφῃ ἐπίσκοπος μόνον, φευγέτω τὴν περίγραφην, καὶ καθολικῶς τῆς οἰκουμένης ἐπίσκοπος ἐστὼ· ἂν δὲ καὶ τοῦτο ἀφῆ, καὶ ὑπὸ τὴν τοιοῦτον ἐστὼ. Καὶ πῶς οὐ ταῦτα ἀνίγμῃ παρατήρησις; »

D

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ.

Εἰ τοῖς φανεροῖς ἀντιλέγειν ἐστὶ τὸ περὶ τῆς τοῦ πάππα ἀρχῆς φρονεῖν καὶ λέγειν, ὅσα εἴρηται ἀνωτέρω, ὅτι καὶ Ῥώμης ἐπίσκοπος, καὶ οἰκουμενικὸς ἐπίσκοπος, πεπλήρωται ἐπὶ σοὶ τὸ βῆτον ἐκεῖνο, *Οὐαὶ οἱ τιθέντες τὸ σκότος φῶς, καὶ τὸ φῶς σκότος· οἱ συντοὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐνώπιον αὐτῶν ἐπιστήμονες*. Κατὰ γὰρ τὴν σὴν ἐπιστήμην τὸ εἶναι Ῥώμης ἐπίσκοπον, καὶ οἰκουμενικὸν ἐπίσκοπον, πρὸς ἄλληλα μάχεται. Ἄλλ' ὦ γενναῖε, οὐκ οὕτως ἔχει. Ἦδει καὶ Ἀθανάσιος Ἰουλίον ἐπίσκοπον οὕτως Ῥώμης, καὶ ἑαυτὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον

ἀλλ' ὁμῶς ἀντλήθεν κληθεὶς εἰς Ῥώμην πρὸς Ἰούλιον, καὶ ὑπὲρ αὐτοῦ ἀπελογήσατο. Καὶ ὁ πάππυς πρὸς τοὺς ἐν Ἀντιοχείᾳ κατηγοροῦς τοῦ Ἀθανασίου γράφων, πολλὰ μὲν καὶ μεγάλα λέγει μαρτυροῦντα αὐτῷ τὴν ἐπὶ τοὺς ἀνατολικούς ἐξουσίαν. ἐν δὲ τοῖς ἄλλοις καὶ ταῦτα πρὸς τῷ τέλει. « Εἰ γὰρ καὶ ὁλοῦς, ὡς φατέ, γέγονε τι ἀμάρτημα, ἔδει κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, καὶ μὴ οὕτως γεγενῆσθαι τὴν κρίσιν. ἔδει γραφῆναι πᾶσιν ἡμῖν, ἵν' οὕτως παρὰ πάντων ὁρισθῇ τὸ δίκαιον. Ἐπίσκοποι γὰρ ἦσαν οἱ πάσχοντες, καὶ οὐχ αἱ τυχοῦσαι ἐκκλησίαι αἱ πάσχουσαι, ἀλλ' ὧν αὐτοὶ οἱ ἀπόστολοι δι' αὐτῶν καθήγησαντο. Διὰ τί δὲ περὶ τῆς Ἀλεξανδρείων πόλεως μάλιστα οὐκ ἐγράφετε ἡμῖν; ἢ ἀγνοεῖτε, ὅτι τοῦτο ἔθος ἦν, πρῶτον γράφεσθαι ἡμῖν, καὶ οὕτως ἐνθεν ἐρίζεσθαι τὰ δίκαια; Εἰ μὲν οὖν τὸ τοιοῦτον ἦν ὑποπευθεὶν εἰς τὸν ἐπίσκοπον τὸν ἐκεῖ, ἔδει πρὸς τὴν ἐνταῦθα Ἐκκλησίαν γραφῆναι. »

Ἔπειτα. « Ἄ γὰρ παρείληψαμεν παρὰ τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ ἀποστόλου, ταῦτα καὶ ὁμῖν δηλῶ· καὶ οὐκ ἂν ἐγραφα, φανερὰ ἠγούμενος εἶναι ταῦτα παρὰ πᾶσιν, εἰ μὴ τὰ γενόμενα ἡμᾶς ἐτάραξεν. »

Ἐπερ διδασκαλία τοῦ ἀποστόλου Πέτρου ἐστὶ γράφεσθαι τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, ἵν' ἐκεῖθεν ὀρίζωνται τὰ δίκαια, ὡς φησὶν ἡ ἐπιστολή, ἣν ὑπὲρ αὐτοῦ φέρεται ὁ μέγας Ἀθανάσιος, ἀνάγκη πᾶσα τὸν πάππαν εἶναι καὶ ἐπίσκοπον Ῥώμης ὠρισμένως, καὶ ἀπλῶς οἰκουμένικὸν ἐπίσκοπον. Ἦδει Κύριλλος τὸν Κελεστίνον Ῥώμης ἐπίσκοπον, καὶ αὐτὸν Ἀλεξανδρείας ἐπίσκοπον· ἀλλ' οὐ θαρροῖ χωρὶς τοῦ πάππα ἀποστῆναι τῆς Νεστορίου κοινωνίας· ἦδει πᾶσα ἡ τρίτη σύνοδος τὸν πάππαν Ῥώμης ἐπίσκοπον, ἀλλ' ἐπικαλεῖται κατὰ τῶν ἀποσχιστικῶν τοῦ πάππα τὴν ἀγανάκτησιν, ἵνα σωφρονισθῶσιν ὑπὸ τοῦ πάππα. Τί δεῖ πολλὰ λέγειν; Ἀρκούντως περὶ τούτου ἐν τοῖς κατόπιν εἴρηται, καὶ πλήρη τὰ Πρακτικὰ τῶν συνόδων. Τοῦτο γοῦν ἀπαρνεῖσθαι τοῖς φανεροῖς ἀντιλέγειν ἐστὶ· καὶ τὸ καλεῖν τὸν πάππαν ὁμοταγῆ τοῖς ἄλλοις τῶν ἐπισκόπων ψευδομένους ἐστὶν ἀποφαίνεσθαι τοὺς τῶν ἁγίων συνόδων Πατέρας, οἵτινες τὴν ὑπεροχὴν τοῦ πάππα τοσοῦτω πλήθει προσωνυμιῶν ἐπευφήμησαν. Ἦδὲ ἂν ταῦτα Κυρίλλῳ, ἢ ὕτινοῦν ἐπισκόπῳ προσάψαι τι; Εἰ γὰρ ἐφαίετο ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῶν συνόδων ἑτέρῃς· τίς ἐπίσκοπος καὶ οἰκεῖον ἔχων ἀφωρισμένος ὕψον, καὶ ἐπὶ πᾶν τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας αὐθεντίαν ἐπιδεικνύμενος, ἠκολούθει ἂν ἢ ἐπιφέρει; ἄτοπα· νῦν δὲ τοιοῦτου ὄντος, μόνου τοῦ πάππα, τί χρὴ ἐπιφέρειν τὰ ἀναρμότως ἔχοντα, ὅτι παρασωπῶν τίς ἐπίσκοπος; τὸ αὐτοῦ ἀξίωμα, οὐκ ἂν εἰς ἐπίσκοπος; Εἰ δὲ ἀπλῶς ἐπίσκοπον ἑαυτὸν ἐπιγράφει, καθολικὸς ἂν εἴη τῆς οἰκουμένης ἐπίσκοπος. Οὐ γὰρ ἐκ τῆς προσηγορίας τεθείσης ἢ μὴ προστεθείσης ἐστὶν ἢ μὴ ἐστὶ τοιοῦτος ὁ περὶ οὗ ὁ λόγος· οὐδ' ἐκ τῶν λόγων ἐστὶ τὰ πράγματα, ἀλλ' ἐκ τῶν πραγμάτων οἱ λόγοι. Καὶ Κύριλλος οὖν καὶ οὐσιαστικὸν ἐπίσκοπος, ἂν μὴ προσθῇ τὸ τίνο· οὐχ

tionem de se reddidit. Et papa scribens ad Antiochenos accusatores Athanasii, multa dicit et magni ponderis, quæ testantur jurisdictionem ejus in Orientales; inter alia vero ad finem hæc (1): « Nam si omnino, ut dicitis, aliquid peccatum est, oportebat secundum canonem ecclesiasticum, et non ita fieri judicium; oportebat ad nos omnes scribi, ut quod justum est decerneretur ab omnibus: episcopi enim erant qui patiebantur, et principales Ecclesie quæ patiebantur, quibus ipsi per sese apostoli præfuerunt. Cur vero de Alexandria polisimum civitate non scripsistis ad nos? An nescitis hunc morem fuisse, ut prius scribatur ad nos, atque ita hinc definiantur quæ justa sunt? Si talis igitur erat suspicio de episcopo illius urbis, scribendum erat ad hæc Ecclesiam. » Deinde: « Quæ enim accepimus a B. apostolo Petro, ea vobis significo, nec certe scripsissem, quæ omnibus manifesta esse arbitror, nisi nos turbassent, quæ gesta sunt. »

Si tradita est ab apostolo Petro hæc institutio, ut scribatur episcopo Romano, et definiantur inde quæ justa sunt, ut epistola inquit quam pro se affert magnus Athanasius, omnino necesse est, papam et Romæ esse ut certi loci episcopum, et absolute episcopum œcumenicum. Sciebat Cyrillus Cœlestinum Romæ esse episcopum, non tamen audeat citra obtentam a papa licentiam abdicare se Nestorii communione; sciebat universa tertia synodus papam esse Romæ episcopum, implorat tamen contra schismaticos indignationem papæ, ut per eam castigarentur. Quid multa? satis hæc de re dictum, et plena sunt acta synodorum. Hoc igitur abnegare cum manifestis pugnare est; et asserere, papam cum cæteris episcopis esse ejusdem in jurisdictione ordinis, est mentientes facere Patres conciliorum, qui tam variis titulis papæ excellentiam celebrarunt. Hæc autem Cyrillo, aut cuivis episcopo quomodo conveniant? Si enim legeretur in actis synodorum esse aliquem aliam episcopum qui et suam privatam haberet sedem, et in totum Ecclesie corpus auctoritatem exerceret, sequerentur absurda quæ inferis; nunc vero, cum talis episcopus sit solus papa, quid opus est inferre quæ minime congruunt? Quod si quis episcopus supprimat nomen dignitatis, non sit episcopus; si vero simpliciter episcopum se inscribat, universalis sit orbis terrarum episcopus? Non enim ex appellatione posita, vel non posita est vel non est talis qui scribit; nec res ex vocibus sunt, sed voces e rebus. Itaque sive Cyrillus, sive quicumque antea episcopus, si forte non addiderit ejus loci sit episcopus, nunquam erit universalis; et papa sive simpliciter, sive Romæ episcopus dicatur, semper habet quod sit Petri

(1) Athan. Apol. II, 1, ad Rom. synod.

successor, hoc est et Romæ et totius orbis episcopus.

NILUS (Cap. XX).

« Sed neque sola, ut aiunt, Romana sedes habet, ut vocetur apostolica. Constat ex undecima sextæ synodi actione, ubi legitur : « Constantinus, religiosissimus archidiaconus hujus sanctæ Dei catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ, » hoc est Constantinopolitanæ. Similiter actionibus vi et vii sedes quæque principalis vocatur apostolica. Ut si quis quæque justa sunt disceptare velit, vel omnes propter hæc æquali dignas honore censere debeat cum Romana sede, vel nec Romana sedes propter hoc supereminet cæteras, dum non licet commune in privatum transire. »

CONFUTATIO.

Si in actis synodorum non esset obvia et appellationis communio, et simul differentia, haberent aliquam tua dicta excusationem; sed si multo magis elucet in illis differentia quam communitas, cur in tanta luce caligas? Nunquam reperies orientales sedes vocari apostolicas absque additamento, sed cum distinctione et diminutione. Quin imo in vetustioribus conciliis nequaquam sibi arrogabant apostolici titulum; sola enim Romana sedes vocatur apostolica in tertia synodo. Certe secunda ejus actione Cyrillus simpliciter Alexandrinus, Juvenalis Hierosolymitanus; Arcadius, et Projectus, et Philippus apostolicæ sedis vocantur legati; et hoc deinceps in illa synodo reperies, nimirum solos papæ legatos sedis apostolicæ dictos, sedium vero orientalium inscriptos simpliciter. In quarta synodo pariter orientales sedes nude proferuntur, legati autem papæ apostolici titulo passim exprimuntur. Itaque actione prima in ipso exordio : « Paschasinus, inquit, sedis apostolicæ legatus, dixit : Beatissimi et apostolici episcopi Romæ, qui est omnium Ecclesiarum caput, mandata habemus, etc. » Nec facile numeraveris in quarta synodo hujus tituli repetitionem. In sexta quoque synodo, actione i, Orientales simpliciter scriptos reperies, Romanos vero ita : « Theodorus, et Georgius et Joannes tenentes locum sancti papæ sedis apostolicæ senioris Romæ; » et hoc deinceps observatum usque ad actionem undecimam, in qua post enumerationem episcoporum habetur in Græco quod citas. « Constantinus, religiosissimus archidiaconus hujus sanctissimæ Dei catholicæ et apostolicæ magnæ Ecclesiæ. » Et locum non examinatum arripis, ut suffragetur tibi. Nec animadvertis, aliud esse sedem apostolicam, et aliud Ecclesiam apostolicam; quam necesse est unam esse ubique diffusam, sedem vero apostolicam esse Constantinopolitanam, nec ipsi unquam dicere, aut eo titulo se subscribere ausi sunt, qui se patriarchas œcumenicos nullo jure appellarunt.

ἔξει ποτὲ τὸ καθολικὸς εἶναι. Καὶ ὁ πάππας εἶπε ἀπλῶς εἶπε Ῥώμης καλούμενος ἐπίσκοπος, οὐδέποτε ἀπόλλυσι τὸ Πέτρου εἶναι διάδοχος, δηλώνει καὶ Ῥώμης καὶ οἰκουμενικὸς ἐπίσκοπος.

NEIAOS.

Ἄλλ' οὐδ' ὧς φασί, μόνος ὁ τῆς Ῥώμης θρόνος ἔχει τὸ ἀποτολικὸς ὀνομάζεσθαι. Δῆλον ἐκ τῆς ια' πράξεως τῆς 5' συνόδου. « Κωνσταντίνος ὁ θεοσεβέστατος ἀρχιδιάκονος τῆς ἐν ταῦθα ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, » δηλαδὴ Κωνσταντινουπόλεως. Ὁμοίως δὲ ἐν τῇ 5' καὶ ἐν τῇ 7' ἕκαστος τῶν καθολικῶν θρόνων ἀποτολικὸς ὀνομάζεται ὥστε εἴ τις ἐθέλοι τὰ δίκαια λογιζέσθαι, ἢ καὶ πάντας διὰ ταῦτα τῶν ἰσων ἀζήσῃσι τῷ Ῥώμης θρόνῳ ἢ μηδὲ ὁ τῆς Ῥώμης θρόνος διὰ ταῦτα τὸ ἐξαιρετὸν κατὰ τῶν ἄλλων ἐχέτω, ἕως ἂν τὸ κοινὸν ἴδιον γενέσθαι χώραν οὐκ ἔχη.

ANTIPHRHSIS.

Εἰ μὲν ἐν τοῖς Πρακτικῶς τῶν συνόδων μὴ ἦν τὸ κοινὸν τῆς προσσηγορίας κατιδεῖν ὀμοῦ καὶ τὸ διάφορον, εἶχεσ ἂν εὐλογοφανῆ τῶν σῶν λόγων αἰτίαν· εἰ δὲ ἐν ἐκείνοις πολλῶ μάλλον λάμπει τὸ διάφορον ἢ τὸ κοινὸν, πόθεν, ὦ θαυμάσιε, τὴν τοσαύτην κέπωνθας ἀβελβίαν; Οὐδέποτε τοὺς ἀνατολικούς; ἔχει θρόνους καλούμενους χωρὶς προσθήκης ἀποτολικούς, ἀλλὰ μετὰ διαστολῆς καὶ ὑφέσεως. Ἄλλ' οὐδὲ ἀποτολικοὶ ὅλως ἐπεγράφοντο ἐν ταῖς ἀρχαιστάταις τῶν συνόδων· μόνος γὰρ ὁ τῆς Ῥώμης θρόνος ἀποτολικὸς ἐν τῇ τρίτῃ καλεῖται συνόδῳ. Κατὰ γούνην τὴν δευτέραν πρᾶξι Κύριλλος ἀπλῶς Ἀλεξανδρείας, Ἰουθενάλιος Ἱεροσολύμων Ἀρχιδίος δὲ, καὶ Προτεκτος, καὶ Φίλιππος τοῦ ἀποτολικοῦ θρόνου καλοῦνται ληγάτοι· καὶ ταῦτο καθεξῆς· εὐρήσεις ἐν ἐκείνῃ τῇ συνόδῳ, μόνους δηλαδὴ πάππα τοὺς ληγάτους ἐπιγραφόμενους τῆς ἀποτολικῆς καθέδρας, τοὺς δὲ ἀποτολικούς θρόνους ψιλῶς ἐκφερομένους. Παραπλησίως καὶ τῇ τετάρτῃ οἱ ἀνατολικοὶ θρόνοι γυμνῶς ἐκφέρονται, οἱ δὲ τοῦ πάππα ληγάτοι τὴν τοῦ ἀποτολικοῦ προσσηγορίαν ἔχουσιν ἄνω καὶ κάτω συμπλεκόμενην. Εὐθύς οὖν ἐν τῇ πρώτῃ πράξει, « Πασχασίνος, φησί, φύλαξ τοῦ ἀποτολικοῦ θρόνου ἔφη· Τοῦ μακρρωτάτου καὶ ἀποτολικοῦ ἐπισκόπου τῆς Ῥωμαίων πόλεως, κεφαλῆς ὑπάρχοντος πασῶν τῶν Ἐκκλησιῶν, προστάξεις ἔχομεν, » καὶ τὰ ἑξῆς. Καὶ ὅλως οὐκ ἔστιν εὐαρίθμητα ἐν τῇ 5' συνόδῳ τὰ τοιαῦτα. Εἶτα κατὰ τὴν 5' σύνδον ἐν μὲν τῇ πρώτῃ πράξει εὐρήσεις τοὺς ἀνατολικούς ἀπλῶς μνημονευομένους τοὺς δὲ, ἀπὸ Ῥώμης οὕτω· « Θεόδωρος καὶ Γεώργιος καὶ Ἰωάννης οἱ ἐν τῷ τόπῳ ἐπέχοντες τοῦ ἀγιωτάτου πάππα τοῦ ἀποτολικοῦ θρόνου τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης; » καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐφεξῆς φυλακτόμενον μέχρι τῆς ια' πράξεως, ἐν ἣ μετὰ τὴν ἀπαρίθμησην τῶν ἐπισκόπων κείται ἑλληνιστί, ὁ προσφέρεις, « Κωνσταντίνος ὁ θεοσεβέστατος ἀρχιδιάκονος τῆς ἐν ταῦθα ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποτολικῆς μεγάλης Ἐκκλησίας. » Καὶ συναρπάξεις τὸ χωρίον ἀνεξετάστως εἰς μαρτύριον, οὐ συννοῶν, ὅτι ἄλλο θρόνος ἀποστο-

λικός, καὶ ἄλλο ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ἣν μίαν εἶναι ἀνάγκη ἀπανταχοῦ διατηραμένην· θρόνον δὲ ἀποστολικὸν εἶναι τὸν Κωνσταντινουπόλεως οὐτ' αὐτοὶ ποτε εἶπεν ἢ καθυπογράψαι ἐτόλμησαν οὐ παρανόμως ἐαυτοῦς ἐπισημίσαντες οἰκουμένικους πατριάρχας. Καὶ γοῦν ὁ μακίριος Λέων ὁ πάππας Μαρκιανῶ τῷ Ἀγούστῳ περὶ Ἀνατολίου γράφων τοῦ Κωνσταντινουπόλεως, καὶ μεμφόμενος τὸν ὄρος τὸ ὑπέριμετρον, « Ἀρκίζτω, φησὶν, Ἀνατολίω, ὅτι βοηθοῦσης τῆς ὑμετέρας εὐσεβείας, καὶ συγκαταθεμένης τῆς ἐμῆς σπουδῆς γέγονε πλείως τηλικαύτης ἐπίσκοπος· μὴ δὲ ἀπαξιώσῃ τὴν βασιλεῖα πόλιν, ἣν οὐ δύναται ἀποστολικὸν θρόνον ποιῆσαι. » Ὅθεν καὶ ἡ μάταιος ἐλέγχεται φιλοτιμία τῶν λεγόντων, ὅτι πρῶτος Βυζαντίου ἐπίσκοπος ὁ πρωτόκλητος Ἀνδρέας. Εἰ γὰρ τοῦτο ἀποστολικὸν προσηγορίας οὐ κατετύφωσεν ἐν ταῖς ἡγωνίσαντο, τῶν ἄλλων πατριαρχῶν ὑπερκύψαι φιλοτιμούμενοι.

Τί δὲ, ὅτι καὶ αὐτὸ τοῦτο τὸ χωρίον, ὃ προφέρεις ἐκ τῆς ια' πράξεως τῆς ζ' συνόδου, φανερώς προσθήκην πέποιθε τῆς λέξεως ἐκείνης, ἀποστολικῆς; Ὁ γὰρ ἀρχαῖος ἐρμηνεὺς οὕτω Λατινικῶς μετέφρασεν· « Κωνσταντίνος ὁ θεοσεβίστατος διάκονος ταύτης τῆς ἀγιωτάτης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας. » Καὶ μὴ μοι λέγε, ὅτι Λατίνος ἦν· εὐπω γὰρ ἦσαν τότε τῆς διχονοίας αἱ ὑπόψεις· καὶ μαρτυρεῖ τῇ ἀκεραιότητι τοῦ Λατίνου ἐρμηνεύς ἡ τῶν πραγμάτων ἀλήθεια. Οὐ γὰρ ἂν εὐροῖς ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῶν συνόδων πατριάρχην Κωνσταντινουπόλεως ἀποστολικὸν ἐπιγραφόμενον, τοὺς δὲ τοποτηρητὰς τοῦ πάππ καὶ κατ' αὐτὴν ταύτην τὴν ια' τῆς ζ' συνόδου πράξιν ἀποστολικὸν θρόνον μνημονευομένου, καὶ ἐφεξῆς μέχρι τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ὄρου, ἐν ἧ Πέτρος ὑπογράφεται τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρέων, καὶ Γεώργιος ἐπέχων τὸν τόπον τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων, μετὰ τῆς ὀφειλομένης αἰεὶ προσθήκης, ὡς εἴρηται, καὶ τοῦτο πρῶτον ἐν τῷ τέλει τῆς ζ' συνόδου. Ὁ δὲ Ῥώμης θρόνος ἄνωθεν καὶ ἀποστολικῆς Ῥώμης, καὶ ἀποστολικῆς κατ' ἐξαιρέτην ἐπιγράφεται ἀπολύτως· τοῦτο δηλαδὴ σημαίνουσιν τῶν ἄγιων συνόδων, ὅτι καὶ Ῥώμης ἐπίσκοπος ὁ πάππας, καὶ ἐπίσκοπος ἀπάσης τῆς Ἐκκλησίας· οἱ δὲ λοιποὶ ἀποστολικοὶ θρόνοι ἀφωρισμένως εἰς τὸν μόνον ἀποστολικὸν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀπολύτως· ὅπερ καὶ ἐν τῇ ζ' συνόδῳ περὶ δ. λως φαίνεται· ἐκεῖ γὰρ συνεχῶς ἀποστολικοὶ καλοῦνται, ὡς ἐν τῇ δευτέρᾳ πράξει· « Πέτρος καὶ Πέτρος οἱ θεοφιλέστατοι πρεσβύτεροι καὶ πρεσβευταὶ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας εἶπον· Λεγέτω ἡμῖν ἡ ἀγία σύνοδος, εἰ παραδέχεται τὰ γράμματα τοῦ ἀγιωτάτου πάππ. » Καὶ τοῦτ' αὐτὸ ἐσήμαινε Ταρσίσιος ὁ πατριάρχης ἐν τῇ πρῶς Ἀδριανὸν τὸν πάππ ἐπιστολῇ τῇ ἐμφορομένη μετὰ τὰ Πρακτικά τῆς ζ' συνόδου, φάσκων· « Ἢ οὐν ἀδελφικῆ ὑμῶν ἀρχιερωτορτορπῆς ἀγιωσύνης ἐνθέσμῳ καὶ κατὰ Θεοῦ βούλησιν πρωταγεύουσα τὴν ἱεραρχικὴν ἀγιστείαν, διαδόχῳν ἔχει τὴν δόξαν. » Τὸ γὰρ πρωταγεύεσθαι τὴν ἱεραρχικὴν ἀγιστείαν ἀπολειμμένως παρὰ τοῦ πάππ τῆς κατὰ πᾶσαν τὴν

PATROL. GR. CXLIX.

Itaque S. Leo papa scribens Marciano Augusto de Anatolio Constantinopolitano et reprehendens immoderatum hominis studium, « Satis, inquit, sit predicto, quod vestrae pietatis auxilio et mei favoris assensu episcopatum tantae urbis obtinuit. Non dedignetur regiam civitatem, quam apostolicam non potest facere sedem. » Ex quo etiam refellitur inanis ambitio dicentium, primum Byzantii episcopum fuisse Andreanum apostolum. Nam si hoc esset, cur episcopi Constantinopolitani in conciliis oecumenicis apostolici titulum sibi frequentissime non arrogarunt? cur vero tot labores susceperunt, cupientes sese attollere supra ceteros patriarchas?

ἢ, πῶς οἱ Κωνσταντινουπόλεως ἐπίσκοποι τῆς τοῦ οἰκουμένικαῖς συνόδοις; καὶ διατὶ τοσούτους ἀγῶνας

Quid? quod hic ipse locus quem profers ex actione undecima sextae synodi, manifeste additamentum passus est vocis illius apostolicae? nam antiquus interpret ita Latine transtulit: « Constantinus Deo amabilis diaconus hujus sanctae Dei Ecclesiae. » Neque dicas interpretem fuisse Latinum, nondum enim ortae erant suspiciones ex Orientali dissensione, probatque integritatem interpretis rei veritas. Nam in Actis synodorum nusquam videbis patriarcham Constantinopolitanum apostolici titulo insignitum; at vero legatos papae et in ipsa sextae synodi actione undecima ita vocatos, et deinceps usque ad subscriptiones definitionis, in qua subscriptus est Petrus apostolicae sedis Alexandrinorum, et Georgius locum tenens apostolicae sedis Hierosolymorum, cum adjunctione semper, ut dictum est; sed ibi primum ad finem sextae synodi. At Romana sedes ab initio et apostolica Romae, et absolute apostolica per excellentiam nuncupatur. Ut sanctae synodi illud plane significent, quod papa et Romae sit episcopus et episcopus universae Ecclesiae; ceterae vero sedes apostolicae limitata dignitate sint apostolicae, non illimitata. Quod et in septima synodo palam est: in illa enim assidue leguntur sedes apostolicae Orientalis dioceseos; Romana vero etiam absolute, ut actione secunda: « Petrus et Petrus Deo amabiles presbyteri et legati apostolicae cathedrae dixerunt: Dicat nobis sancta synodus, si admittat litteras sanctissimi papae. » Hoc innuebat Tarasius scribens Adriano papae his verbis: « Vestra igitur fraterna summoque sacerdotio decorata sanctitas legitime ac secundum Dei voluntatem gubernans sacrum hierarchicum ordinem, percelebrum habet gloriam. » Quod enim absolute ait hierarchicum ordinem gubernari a papa, universalem denotat Ecclesiam apostolica auctoritate gubernari, siquidem paulo ante cathedrae Petri apostoli papam vocat heredem; et manifestum hujus rei iudicium est, quod nullus unquam patriarcha vocatus est

27

Pater apostolicus, nisi solus papa. Septima synodo, actione II : « Petrus et Petrus Deo amabiles presbyteri et locum tenentes Adriani sanctissimi papæ Romani dixerunt : Nos ipsi acceptas ab apostolico Patre nostro hujusmodi litteras detulimus. » Et actione IV, in subscriptionibus : « Petrus miseratione divina archipresbyter sanctæ Dei catholicæ et apostolicæ Ecclesiæ, et locum supplens Adriani sancti et apostolici papæ, etc. » Adeo vero communis Christianorum omnium erat mos ita nominandi papam, ut magnus Athanasius in epistola ad omnes ubique solitariam vitam agentes hæc dicat : « Nam nec ipsi Liberio episcopo Romano in primis pepercerunt, sed furorem suum usque ad ea loca extenderunt; nec ducti reverentia sunt, quod sit apostolica sedes, et Roma imperii Romani metropolis; nec recordati sunt, quod illos antea, cum ad eos scriberent, apostolicos viros vocarent. »

σκόπου Ῥώμης κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐφέισαντο, ἀλλὰ καὶ μέχρι τῶν ἐκεί τὴν μανίαν ἐξέτεινον· καὶ οὐχ ὅτι ἀποστολικὸς ἐστὶ θρόνος ἠδέσθησαν, οὐδ' ὅτι μητρόπολις ἡ Ῥώμη τῆς Ῥωμαίων ἐστὶν εὐλαθεῖσαν· οὐδ' ὅτι πρότερον ἀποστολικούς ἀνδράς γράφοντες εἰρήκασιν, ἐμνημόνευσαν. »

Itaque cum tanta sit differentia, qua tribuitur apostolici appellatio Orientalibus et papæ, cur iudicis vel omnes æqualis esse debere dignitatis cum Romana sede, vel nec Romanam sedem excellere, dum fieri non potest ut commune transeat in privatum? Quænam communitas, si solus olim papa hoc habebat, deinde aliis vix tandem commune factum, aliter papæ, aliter patriarchis tribuitur? Cæterum in hoc aliqua apparet convenientia; quod verò Constantinopolitanus œcumenicum se inscribit, quæ ratio, quæ convenientia? An quia Constantinopolis nova Roma? At Leo papa scribens ad Marcianum Augustum clamabat : « Habeat sicut optamus, Constantinopolitana civitas gloriam suam; alia tamen ratio est rerum sæcularium, alia divinarum. Nec præter illam petram quam Dominus in fundamento posuit, stabilis erit ulla constructio. Propria perdit, qui indelita concupiscit. » Alia est, inquit, ratio sæcularium, alia divinarum. Itaque argumentum illud non valet : Honorata fuit Constantinopolis imperio et senatu, habeat ergo cum seniore Roma æqualia privilegia. Non enim fundatur senioris Romæ primatus imperio et senatu, ut inquit B. Leo, sed illa petra quam Dominus in fundamento posuit.

τὸ πρεσβεῖον ἐπὶ τῇ βασιλείᾳ καὶ τῇ συγκλήτῳ, ἢ Κύριος ἐν θεμελίῳ ἔθετο.

Omnino autem qui fieri potest ut duo sint episcopi œcumenici? Nam quod refert Bibliothecarius Anastasius, in sui defensionem responderi a Grecis (1), quod non ita vocetur œcumenicus Constantinopolitanus, ut universi orbis teneat præsulatum, sed quod quidam parti orbis præsit quæ a Christianis inhabitata vocatur œcumene; hoc, inquam, inventum non serio agentium, sed luden-

(1) In præfatione VII syn. ad Joan. VIII.

Ἐκκλησίαν ἀποστολικῆς διοικήσεως σημαντικὸν ἐστὶ· φησὶ γάρ, ὅτι Πέτρου τοῦ Θεοῦ ἀποστόλου τὴν καθέδραν ἐκλήρωσαν· καὶ τούτου σαφὲς τεκμήριον, ὅτι οὐδεὶς ποτε τῶν πατριαρχῶν ἔσχε τὴν τοῦ ἀποστολικοῦ Πατρὸς ἐπωνυμίαν, εἰ μὴ μόνος ὁ πάππας· ἐν τῇ β' πρᾶξει τῆς ζ' συνόδου, « Πέτρος καὶ Πέτρος, φησὶν, οἱ θεοφιλέστατοι πρεσβύτεροι, καὶ τὸν τόπον ἐπέχοντες Ἀδριανοῦ τοῦ ἀγιωτάτου πάππα Ῥώμης εἶπον· Ἡμεῖς αὐτοὶ λαβόντες πρὸς τοῦ ἀποστολικοῦ ἡμῶν Πατρὸς τὰ τοιαῦτα γράμματα ἠγάγομεν· » καὶ ἐν τῇ δ' πρᾶξει ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς· « Πέτρος ἐλέψ Θεοῦ ἀρχιπρεσβύτερος τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὸν τόπον ἀναπληρῶν Ἀδριανοῦ τοῦ ἀγιωτάτου καὶ ἀποστολικοῦ πάππα, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Ὁὕτω δὲ κοινὸν ἦν τοῖς πᾶσι καλεῖν τῇ ὀνομασίᾳ ταύτῃ τὸν πάππαν, ὡς καὶ τὸν μέγαν Ἀθανάσιον ἐν τῇ ἐπιστολῇ τοῖς ἀπανταχοῦ τὸν μονήρη βίον ἀσκοῦσι, λέγειν· « Καὶ γὰρ οὐδὲ Λιθερίου τοῦ ἐπι-

« Ὅστε τοσαύτης ὀσῆς τῆς διαφορᾶς, καθ' ἣν ἡ τοῦ ἀποστολικοῦ προσηγορία καὶ τοῖς ἀνατολικοῖς ἀπονέμεται καὶ τῷ πάππᾳ, πῶς λέγεις, ὅτι ἡ πάντα; δεῖ ἀξιῶσθαι τῶν Ἰσων τῷ Ῥώμης θρόνῳ, ἢ μὴδὲ τὸν Ῥώμης θρόνον ἔχειν τὸ ἐξαιρετόν, ἕως ἂν τὸ κοινὸν ἴδωσιν γενέσθαι χώραν οὐχ ἔχη; Ποία κοινότης, εἰ μόνος ἔχε πάλαι τοῦτο ὁ πάππας, εἴτα ὀφείλει καὶ μόγις κοινωθῆν ἄλλως ἀποδίδοται τῷ πάππᾳ, καὶ ἄλλως τοῖς πατριάρχεις; Καὶ τοῦτο μὲν ὡς γέγονε κατὰ τινα φαινομένην ἀκολουθίαν· πόθεν δὲ καὶ ἐκ ποίας ἀκολουθίας ἐαυτῷ προσήρπασε τῆς τοῦ οἰκουμενικοῦ ἐπιγραφῆς ὁ Κωνσταντινουπόλεως; Διὰ τὸ εἶναι τὴν Κωνσταντινούπολιν νέαν Ῥώμην; Ἄλλ' ἐβόα Λέων ὁ πάππας Μαρκιανῷ τῷ Αὐγούστῳ ἐπιστέλλων· « Ἐχέτω, ὁ ποθοῦμεν, ἡ Κωνσταντινούπολις τὴν ἐαυτῆς δόξαν· ἀλλ' ἕτερος λόγος ἐστὶ τῶν κοσμικῶν, καὶ ἕτερος τῶν θείων· παρὰ γὰρ τὴν πέτραν, ἣν ὁ Κύριος ἐν θεμελίῳ ἔθετο, οὐδεμία στάσιμος ἔσται οἰκοδομή. Τῶν οἰκείων ἐκπίπτει ὁ τῶν ἀνοικείων ἐπιέμενος. » Ἔτερος, φησὶ, λόγος τῶν τοῦ κόσμου, καὶ τῶν θείων ἕτερος· οὐχ ὄγχι; Ἄρα ἡ δύναμις τοῦ ἐπιχειρήματος; Τετίμηται ἡ Κωνσταντινούπολις βσιλείᾳ καὶ συγκλήτῳ· ἄρα τῶν Ἰσων ἀπολαύτω τῆς πρεσβυτέρᾳ Ῥώμης πρε-

σβεῖων· οὐ γὰρ ἴδρωται τῆς πρεσβυτέρᾳ Ῥώμης ἢ φησὶν ὁ μακάριος Λέων, ἀλλ' ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ἣν ὁ

Πῶς δὲ ὅλως δυνατὸν δύο εἶναι οἰκουμενικούς ἐπισκόπους; Ὁ γὰρ φησὶν ὁ βιβλιοφύλαξ Ἀναστάσιος πρὸς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει προφερόμενον εἰς ἀπολογία ὅτι οὐχ οὕτως οἰκουμενικός ὁ Κωνσταντινουπόλεως, ὡς εἶναι τῆς καθόλου πρόεδρος Ἐκκλησίας, ἀλλ' ὅτι μέρους τινός, ὃ παρὰ Χριστιανῶν οἰκουμένον οἰκουμένην καλεῖται· τοῦτο, φημὶ, τὸ παρεῦρημα παιζόντων ἂν εἴη τὰ θεῖα, οὐ σπουδαζόν-

των. Οὐχ οὕτως ἐξέλαβον τὴν φωνὴν οἱ πολλὰ κατ' ἐκείνης ἀθλήσαντες ἀρχιερεῖς τῆς Ῥώμης, Πελάγιος, καὶ Γρηγόριος ὁ Διάλογος· οὐδ' ἠρμήνευσαν οὕτως οἱ τὴν φωνὴν ταύτην πρῶτοι ἐφαρπάσσαντες πατριάρχαι, Ἰωάννης ὁ Νηστευτὴς καὶ Κυριακὸς· ἀλλ' οἰκουμηνικούς ἐπέγραφον ἑαυτοὺς καταχρώμενοι τῷ σημαινόμενῳ· καὶ ὡς φησιν ὁ Διάλογος γράφων Ἀναστασίῳ τῷ Ἀντιοχείας· Τοιαύτην αἰτίαν παρεχόμενοι, ὥστε εἰ ταύτην, φησὶν, εὐμενῶς φέρομεν, τῆς καθόλου Ἐκκλησίας τὴν πίστιν φθείρομεν. Καὶ οὐκ ἔστιν ὅπου περὶ τῆς φωνῆς γράφων, συγχὰς δὲ περὶ ταύτης ἔδωκεν ἐπιστολάς, οὐκ ἀθετεῖ, καὶ ἀποβάλλεται ὡς βέβηλον, ὡς ὕβριν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς μεγάλων ἀφορμῆν σκανδάλων, ἀλαζονείας μεστὴν, τοῦ Ἀντιχριστοῦ πρόδρομον, ἀπώλειαν τῆς πίστεως, ἀνοσίαν, ἀντιλέγουσαν τῷ Εὐαγγελίῳ καὶ τοῖς ἱεροῖς κανόσιν, ἀλλοτριῶσιν τῆς πίστεως, καὶ οἰκείωσιν αἱρέσεως, φησὶν ἐν τῇ δευτέρᾳ πράξει τῆς ἐβδόμης συνόδου ὁ πάππας Ἀδριανός.

NEILIOS.

« Ὁ δὲ μακάριος Χρυσόστομος καὶ τῶν ἀρχιερέων ἕκαστον ἐν τῷ τοῦ Χριστοῦ θρόνῳ καθίσει λέγει, ὡς περ τοὺς νομικοὺς ἱερέας ἐπὶ τοῦ θρόνου Μωσέως. Ὅστε οὐ μέγα τῷ Ῥώμης θρόνῳ τὸ παρὰ τῶν ἀποστόλων καλεῖσθαι, ἕκαστον ἐὼν ἐπισκόπων ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Χριστοῦ καθήμενον. »

ANTIPHESIS.

Ἀνωτέρῳ μὲν ἔλεγε ἕκαστον τῶν καθολικῶν θρόνων ἀποστολικὸν ὀνομάζεσθαι, ὥστε τὸν πάππαν μὴδὲν πλέον ἔχειν κατὰ γὰρ τοῦτο ὑπὲρ τοὺς ἀνατολικοὺς πατριάρχας· νῦν δὲ λέγεις μὴ τῶν πατριαρχῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστου μὴδὲν πλέον ἔχειν τὸν πάππαν, ἐπεὶ περ κατὰ τὸν μακάριον Χρυσόστομον ἕκαστος τῶν ἐπισκόπων κάθηται ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Χριστοῦ· καὶ ταῦτα λέγων δύο ἀμαρτάνεις· Ἐν μὲν, ὅτι τοῦ Χρυσόστομου τὸ βῆτην διαστρέφεις· εἶτα καὶ σαυτῷ περιπίπτεις. Ἐν οἷς γὰρ τὸν πάππαν ἐξευτελίζεις, μίαν ἀπαξοπάντων δογματίζεις ἰσότητα, εἰπερ τῶν ἐπισκόπων ἕκαστος ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν ἔχει τοῦ Χριστοῦ θρόνον. Πῶς τοίνυν ἔλεγε τοὺς καθολικοὺς τῶν θρόνων ὡς ἐξαιρετόν τι καλεῖσθαι πάντας ἀποστολικούς; εἰ γὰρ μείζον ἔχειν τὸν Χριστοῦ θρόνον, ἢ ἀποστολικὸν εἶναι, καὶ πάντες οἱ ἐπίσκοποι τὸν Χριστοῦ ἔχουσι θρόνον, πάντες ἄρα τὸ μείζον ἔχουσι, καὶ εἰς τὸ οὐδὲν οἴχεται κατὰ σὲ τῶν πατριαρχῶν ἡ προτίμησις διὰ τὸ καλεῖσθαι ἀποστολικούς. Διαστρέφεις δὲ καὶ τὸ βῆτην τοῦ Χρυσόστομου· λέγει γὰρ· « Ἐπὶ τῆς Μωυσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ Φαρισαῖοι· νῦν δὲ οὐκ ἔστιν εἰπεῖν, Ἐπὶ τῆς Μωυσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ ἱερεῖς, ἀλλ' ἐπὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ· τὴν γὰρ ἐκείνου διεδέξαντο διδασκαλίαν. » Ἐξηγουμένον τοίνυν τοῦ Χρυσόστομου τὸν θρόνον εἰ; τὴν διδασκαλίαν, σὺ λαμβάνεις εἰς τὴν

A tum est in divinis. Non ita vocem hanc intellexerunt, qui contra eam acerrime inveci sunt Romani pontifices, Pelagius et Gregorius Dialogus (1); nec ita sunt interpretati, qui primi hunc titulum sibi arrogarunt patriarchæ, Joannes Jejunator et Cyriacus; sed œcumenicos se inscripserunt vero abutentes significatu; atque, ut scribit Gregorius Dialogus Anastasio Antiocheno, talem præbentis causam, ut si hanc, inquit, æquantimter portamus, universæ Ecclesiæ fidem corrupimus. Nec locus est in quo de hac voce mentionem faciens, frequentes autem propter illam dedit epistolas, eam non damnaverit rejeceritque ut profanam, ut universalis Ecclesiæ injuriam, ut magnorum originem scandalorum, plenam superbix, Antichristi præcursores, per quam fides perditur, ut sceleratam et contradicentem Evangelio sacrisque canonibus; qua, ut Adrianus papa inquit in suis litteris ad imperatores, qui utitur et assensum præbet, alienum se a fide orthodoxa, et rebellem Ecclesiæ catholicæ manifestat.

NILUS (Cap. XXI).

« Beatus vero Pater Chrysostomus etiam unumquemque episcopum asserit in cathedra Christi sedere, quemadmodum legales sacerdotes in cathedra Moysis. Quare non est magni faciendum quod Romæ sedes vocetur apostolica, cum omnis episcopus sedeat in sede Christi. »

CONFUTATIO.

C Supra dicebas, quamlibet principalium sedium vocari apostolicam, ut papa, quod attinet ad hoc, nihil plus habeat supra cæteros patriarchas. Nunc dicis papam non solum supra nullum patriarcham, sed neque supra quemlibet episcopum plus quidquam habere, quandoquidem juxta beatum Chrysostomum quilibet episcopus sedet in cathedra Christi; et hæc dicens duo peccas: primo quidem, quia dictum Chrysostomi pervertis; deinde et ipse tecum pugnas. Dum enim papam deprimis, unam constituis omnium æqualitatem, siquidem episcopus quilibet unam et eandem Christi cathedram habet. Quomodo igitur aiebas præcipuum hoc habere principales sedes, quod omnes vocentur apostolicæ? Si enim plus est, habere Christi sedem quam vocari apostolicam, et omnes episcopi habent cathedram Christi, certe omnes habent quod plus est, et evanescit per te patriarcharum prærogativa, quod vocentur apostolici. Pervertis autem et Chrysostomi dictum. Ait enim: « Super Moysi cathedram sederunt Scribæ et Pharisei, nunc vero non ita; neque enim super cathedram Moysi sederunt sacerdotes, sed super Christi sedem, illius enim susceperunt doctrinam. » Cum ergo Chrysostomus cathedram in doctrinam interpretetur, tu in potestatem accipis. Itaque secundum Chrysostomi sensum habemus verum dogma, quod

(1) Lib. vi, ep. 24.

omnes episcopi sedem Christi habeant, doctrinam scilicet evangelicam disseminantes. At vero secundum tuam interpretationem perversitatem habemus blasphemiam opinionem, quod omnes episcopi æqualitatem habeant dignitatis. Porro quid sentiret beatus Pater Chrysostomus de Petro et successoribus, habes homilia 34 in Acta apostolorum, dum verba illa explicat, *In diebus illis exurgens Petrus* : « Ut fervens, inquit, et is cui Christus demandaverat ovis curam, utque sociorum princeps, ipse semper loquitur primus. » Et infra : « Merito ipse rem cum auctoritate tractat, ut qui omnes habuit sibi commissos; huic enim dixit Christus : *Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* ». Et homilia 21 : « Petrus tanquam exercitus dux circumibat acies, quærens quæ pars esset bene apparatus, quæ bene instructa, quæ indigeret ejus præsentia. Vide ubique ipsum circumcursantem, et primum se ostendentem. » Et infra : « Et ubi quidem periculum, et gubernantis prudentia, ibi Petrus; ubi vero tranquilla omnia, communiter omnes. Ita majorem non exigebat honorem. » Et homilia in Joannem 88, explicans illud postremi capituli, *Hic autem quid?* « Quoniam, inquit, Petro magna Christus prædixit, et orbem terrarum illi tradidit. » Et paulo ante : « Huic Petro commissæ est præfectura fratrum. »

φησι, τῷ Πέτρῳ μεγάλη προεῖπεν ὁ Χριστός, καὶ οὗτος ὁ Πέτρος τὴν προστασίαν ἐνεπιστεύθη τῶν ἀδελφῶν. »

Hæc de Petro tam magnificis verbis Chrysostomus. De successoribus vero itane sentiebat ut tu? Minime gentium; namque Innocentio papæ scribens, primo quidem miserabiliter deplorat quæcumque passus erat a Theophilo Alexandrino; et inter alia, « Necessarium, inquit, duximus persuadere honorabilissimis dominis meis, Demetrio, Pansophio, Pappo et Eugenio episcopis suas sedes relinquere et tam vasto mari sese committere, longamque peregrinationem suscipere, et ad vestram charitatem properare, ut omnibus aperte narratis remedium quam citissime adhibeatur. » Et infra : « Neque enim juri consentaneum erat, Ægyptium esse judicem incolentium Thraciam. » Et : Rogo charitatem vestram, ut excitetur, condeleatque et nihil prætermittat quo malorum sit finis. » Et : Ubi ergo, domini mei summe honorandi, perveneritis ad rem notitiam, ostendite fortitudinem quæ vos decet, et studium ponite ut tanta iniquitas quæ grassata est in Ecclesiis reprimatur. » Et : « Ne igitur totum pervadat orbem tanta confusio, scribe, quæso, ut quæ absentibus nobis et judicium non detrectantibus adeo nefarie gesta sunt, altera tantum parte præsentem, nullius sint roboris; eos vero qui ejusmodi scelera ausi sunt, ubi convicti fuerint, ecclesiasticarum legum censura subdici; nobis autem, qui in nullo crimine deprehensi sumus, nullius rei sceleris, date ut vestris assidue litteris

ἔξουσίαν. Κατὰ μὲν τὴν Ἑρμούλου τοῦ Χρυσοστόμου ἀληθὲς ἔχομεν δόγμα, ὅτι πάντες οἱ ἐπίσκοποι τὸν Χριστοῦ ἔχουσι θρόνον, δηλαδὴ τὴν εὐαγγελικὴν σπείροντες διδασκαλίαν· κατὰ δὲ τὴν στρεβλότητα τῆς σῆς ἔρμηνείας βλάβησον ἔχομεν κακοδοσίαν, διὲ πάντες οἱ ἐπίσκοποι τὴν αὐτὴν ἔχουσιν ἰσοτιμίαν. Οὐα δὲ ἐφρόνει ὁ μέγας Πατὴρ Χρυσόστομος περὶ Πέτρου καὶ τῶν διαδόχων ὁμιλία γ' εἰς ἐκεῖνο τὸ ῥητόν· *Καὶ ἐν ταῖς ἡμέραις ταύταις ἀνυστάς Πέτρος*. « Καὶ ὡς θερμὸς, φησὶ, καὶ ὡς ἐμπιστευθεὶς παρὰ Χριστοῦ τὴν ποίμνην, καὶ ὡς τοῦ χοροῦ πρῶτος, ἀεὶ πρότερος ἀρχεται τοῦ λόγου. » Καὶ κατωτέρω· « Εἰκότως πρῶτος τοῦ πράγματος αὐθεντεὶ Πέτρος, ἅτε γὰρ αὐτὸς πάντας ἐγχειρισθεὶς· πρὸς γὰρ τοῦτον εἶπεν ὁ Χριστὸς, *Καὶ σὺ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου*. Καὶ ἐν τῇ κα' ὁμιλίᾳ· « Καθὰπερ τις στρατηγὸς περιήκει τὰς τάξεις ὁ Πέτρος; ἐπισκοπῶν, ποῖον εἴη συγκεροτημένον μέρος, ποῖον ἐν κόσμῳ, ποῖον τῆς αὐτοῦ δόξατο παρουσίας. Ὅρα πανταχοῦ αὐτὸν περιτρέχοντα, καὶ πρῶτον εὐρισκόμενον. » Καὶ κατωτέρω· « Καὶ ἐνθα μὲν ἦν κίνδυνος, καὶ ἐνθα οἰκονομία, ὁ Πέτρος· ἐνθα δὲ γαλήνη τὰ πράγματα γέμει, κοινή πάντες. Οὕτως οὐκ ἄπῃτες· τιμὴν μείζονα. » Καὶ ἐν τῇ πη' ὁμιλίᾳ εἰς τὸν Ἰωάννην, ἐξηγούμενος ἐκεῖνο τοῦ ἐσχάτου κεφαλαίου· *Κύριε, οὗτος δὲ τί;* « Ἐπεὶ τὴν οἰκουμένην ἐνεχραίρισε. » Καὶ μικρῶ πρόσθεν·

Τοιαῦτα περὶ τοῦ Πέτρου μεγαληγορῶν φθέγγεται. Περὶ δὲ τῶν διαδόχων ἄρα οὕτω; ἐφρόνει, ὡς περ σὺ, Νεῖλε; Οὐδαμῶς· καὶ γὰρ Ἰννοκεντίῳ γράφων τῷ πάπῳ, πρῶτον μὲν ἐκτραγωδεῖ ὅσα πέπονθε διὰ Θεοφίλου Ἀλεξανδρείας, εἶτα πρὸς τοῖς ἄλλοις φησὶν· « Ἀναγκαῖον ἐνομίσαμεν τοὺς κυρίους μου τοὺς τιμιωτάτους ἐπισκόπους, Δημήτριον, Πανσόφιον, Πάππον, καὶ Εὐγένιον πείσαι τὰς τῆς ἐαυτῶν ἀφείναι, καὶ πελάγιον κατατολμήσαι τοσοῦτου, καὶ μακρὰν ἀποδημίαν στείλασθαι, καὶ πρὸς τὴν ὑμετέραν ἀναδραμεῖν ἀγάπην, καὶ πάντα σαφῶς ἀναδιόξαντας ταχίστην παρασκευάσαι γενέσθαι· τὴν διόρθωσιν. » Καὶ κατωτέρω· « Οὐ γὰρ ἀκόλουθον ἦν τὸν ἐξ Αἰγύπτου τοῖς ἐν Θράκῃ δικάζειν. » Καὶ· « Παρακαλῶ τὴν ὑμετέραν ἀγάπην διαναστῆναι, καὶ συναλγῆσαι, καὶ πάντα ποιῆσαι, ὥστε σῆναι ταῦτα τὰ κακά. » Καὶ· « Μαθόντες τοῖνον ἅπαντα, κύριοί μου τιμιώτατοι, τὴν προσήκουσαν ὑμῖν ἀνδρίαν καὶ σπουδὴν ἐπίδειξασθε, ὥστε παρανομίαν τοσαύτην ἐπεισελθούσαν ταῖς Ἐκκλησίαις ἀναστεῖλαι. » Καὶ· « Ἴνα μὴ οὖν τοσαύτη σύγχυσις καταλάβῃ τὴν ὑφ' ἡλίῳ πάσαν, ἐπιστεῖλαι παρακλήθητι, τὰ μὲν οὕτω παρανόμως γεγενημένα ἀπόντων ἡμῶν, καὶ ἐκ μῆδς μοίρας, καὶ οὐ παραιτησάμενον κρίσιν, μηδεμίαν ἔχειν ἰσχύον· τοὺς δὲ τοιαῦτα παρανομήσαντας, ἐλεγχόμενους, τῷ ἐπιτιμῳ ὑποβάλλεσθαι τῶν ἐκκλησιαστικῶν νόμων· ἡμᾶς δὲ τοὺς οὐκ ἀλόγους, οὐκ ἀποδειχθέντας ὑπευθύνους, τῶν γραμμάτων

* Luc. xxi, 52.

τῶν ὑμετέρων δότε ἀπολαύειν συνεχῶς, καὶ τῆς ἀγάπης, καὶ πάντων τῶν ἄλλων, ὡς περ καὶ ἔμ-
προσθεν. » Μετὰ ταῦτα γράφει ὁ θεσπέσιος Πατὴρ
ἐτοιμότητα ἔχειν τοῦ κριθῆναι παρὰ τοῦ πάππα,
καὶ μηδαμῶς φεύγειν τὸ τοιοῦτον κριτήριον. Γράφει
καὶ δευτέραν πρὸς τὴν πάππαν ἐπιστολὴν πάνυ εὐ-
χαριστικὴν ὑπὲρ τῆς καταβληθείσης σπουδῆς, καὶ μὴ
ἔτυχε τὰ πράγματα τῆς ὑφειλομένης διορθώσεως.
Ἄλλ' οὐ μὴ δεῖν ἀποκαμεῖν τὴν πάππαν· προκεισθαι
γὰρ αὐτῷ ἀγῶνα ταραττομένης σχεδὸν τῆς οἰκου-
μένης ἀπάσης.

Τρία γοῦν ἐστὶ λαβεῖν ἐκ τῶν τοῦ Χρυσοστόμου
φωνῶν· ὅτι οὐκ ἐνελίχτο ὁ Χρυσόστομος κρίνεσθαι
ὑπὸ τοῦ Ἀλεξανδρείας· ὅτι ἐπικαλεῖται τὸ κριτήριον
τοῦ πάππα, ἵνα τῆς ἀδικου κρίσεως ἀπαλλαγῇ· ὅτι,
ταραττομένης τῆς οἰκουμένης Ἐκκλησίας, τὴν
πάππαν διαγέρει πρὸς ἄμυναν. Τί δὲ ἄλλο ταῦτα
ἢ ὁμολογία σαφῆς τῆς ἀποστολικῆς καὶ οἰκουμενι-
κῆς ἐν τῷ πάππῃ ἐξουσίας, ἣν οὕτε ὁ Ἀλεξανδρείας,
οὕτε ὁ Κωνσταντινουπόλεως εἶχεν, ἢ ἔχει; Πῶς οὖν
οὐδὲν μέγα τῷ Ῥώμης τὸ ἀποστολικὸν καλεῖσθαι,
ἐκάστου τῶν ἐπισκόπων καθήμενου ἐπὶ τοῦ θρόνου
τοῦ Χριστοῦ; Οὐκ ἐστὶ ταῦτα σύμφωνα τῷ φρονή-
ματι τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ τῆς πάλαι ἀνατολικῆς
Ἐκκλησίας· ἀλλὰ τὸ λέγειν ὡς λέγεις κλέπτειν ἐστὶ
τὰς πατρικὰς χρήσεις, καὶ ἀναρχίαν καὶ σχίσματα
παρεισάγειν. Καίτοι οὐδὲ κατὰ τὴν σὴν ἐξήγησιν
συμπεραίνεις ὁ βούλει. Ἔστω γὰρ πάντα τοὺς ἐπι-
σκόπους καθῆσθαι ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Χριστοῦ· ἀλλ'
οὐκ ἀνάγκη καθῆσθαι Ἰσοτίμους· ὡς περ οἱ νομικοὶ
ἱερεῖς ἐπὶ τῆς Μουσέως καθέδρας, ἀλλ' οὐκ Ἰσοτί-
μους, ὑπερῆχε γὰρ ἐν αὐτοῖς· ὁ μέγας ἀρχιερεὺς
Μέγα τοίνυν τῷ Ῥώμης θρόνον τὸ μόνον καλεῖσθαι
ἐξαιρέτως ἀποστολικὸν, καὶ τὸ μόνον οὕτω καθῆσθαι
ἐπὶ τοῦ θρόνου τοῦ Χριστοῦ, ὡς τε κρίνειν ἅπαντας
τοὺς ἐπισκόπους.

NEIAOS.

« Τὸ δὲ λέγειν, Μόνῃ τῷ πάππῃ ἐξεστὶν οἰκου-
μενικὴν ἀθροίζειν σύνοδον, πῶς οὐ τοῖς λίαν φανε-
ροῖς ἀντιλέγειν ἐστὶ, μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἀισχύνη,
τὴν ἱερέα ἀπὸ τούτων φιλοτιμεῖσθαι, ἀφ' ὧν ἐστὶ
μέγα καὶ τὴν βασιλέα φρονεῖν; Ἴνα δὲ εἰδῆς, ὅτι
βασιλεῦσι μᾶλλον, οὐκ ἐπισκόποις τὰ τοιαῦτα ἀνεῖ-
ται, ἀνάγκη ἀπὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς πρώτης
συνόδου τὴν ἐπιστολὴν αὐτῆς τῇ Ἀλεξανδρέων Ἐκ-
κλησίᾳ· « Ἐπειδὴ, φησὶ, τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος, καὶ
τοῦ θεοφιλῆστάτου βασιλέως Κωνσταντίνου, συναγα-
γόντος ἡμῶς ἐκ διαφόρων ἐπαρχιῶν. » Ἀνάγκη
ἀπὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς τρίτης συνόδου τὴν ἐπιστο-
λὴν αὐτῆς πρὸς Θεοδοσίον καὶ Οὐαλεντινιανόν· ὁ ἦ
ἅγια σύνοδος, φησὶν, ἡ χάριτι Θεοῦ καὶ νεύματι
τοῦ ὑμετέρου κράτους συναχθεῖσα ἐν τῇ Ἐφεσίων
μητροπόλει· καὶ ἀπὸ τοῦ τέλους τῶν Πρακτικῶν
τῆς τετάρτης συνόδου· « Ἡ ἅγια καὶ μεγάλη καὶ
οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ θέ-
σπισμα τῶν εὐσεβεστάτων καὶ φιλοχριστῶν ἡμῶν
βασίλων συναχθεῖσα. » Ὁ δὲ μακάριος Λέων ὁ Ῥώ-
μης Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ γράφων, ἀντὶ μεγάλου

A fruamur et charitate aliisque omnibus, sicut et
antea. » Subdit deinde sanetus Pater, paratissi-
mum se esse ad vubendum papæ iudicium, et
ejus tribunal se nullo modo devitare. Scribit et al-
teram epistolam ad eundem papam, agitque ma-
gnas gratias pro studio collato, quamvis subsecu-
tum non esset remedium, quod opus erat. Rogat
tamen ne papa causam deserat; propositum quippe
illi esse certamen, interturbato fere universo ter-
rarum orbe.

Ex quibus Chrysostomi verbis tria habemus:
quod non ferebat Chrysostomus se ab Alexandrino
judicari; quod appellat papæ iudicium, ut se ini-
quo iudicio liberaret; quod, turbata per univer-
sum orbem Ecclesia, papam excitat ad ferendum
iudicium. Hæc porro quid aliud sunt quam aperta
confessio apostolicæ et universalis in papa aucto-
ritatis, quam nec Alexandrinus, nec Constantino-
polititanus habuit aut habet? Quomodo igitur non
magnificandum quod Romanus vocetur apostoli-
cus, cum episcopus quisque sedeat in sede Chri-
sti? Hæc non conveniunt cum sensu Chrysostomi
et antiquæ Orientalis Ecclesiæ; sed ita dicere ut tu
dicis, est Patrum sententias afferre fallaciter, et
negando primatum schisma inducere. Quanquam
ne sic quidem, ut tu interpretaris, habes quod vis.
Esto enim quod omnes episcopi sedeant in sede
Christi; non tamen necesse est sedere omnes cum
æqualitatis honore: sicut et legales sacerdotes in
cathedra Moysi non omnes æqualiter sedebant;
eminebat enim inter illos pontifex. Itaque magni-
ficandum est quod sola Romana sedes per excel-
lentiam vocetur apostolica, et solus episcopus
Romanus ita sedeat in cathedra Christi, ut episco-
porum omnium sit iudex.

NILUS (Cap. XXII).

« Dicere autem, soli papæ licere œcumenicam
congregari synodum, an non est quæ manifestis-
sima sunt oppugnare? an potius turpe non est in
eo sacerdotem esse ambitiosum, in quo potest
etiam imperator se iactare? Ut scias autem ad im-
peratorem potius, quam ad episcopos id pertinere,
legito epistolam primæ synodi ad Ecclesiam Ale-
xandrinam: « Quoniam, inquit, Dei gratia, et
Constantinus Deo amabilissimus imperator nos
congregavit e diversis provinciis. » Legito ex
Actis tertiæ synodi epistolam ejus ad Theodosium
et Valentinianum, actione vi: « Sancta synodus Dei
gratia et nutu majestatis vestræ congregata in Ephe-
siorum metropoli; » et ex fine actorum quartæ syn-
odi: « Sancta et magna et universalis synodus, per
Dei gratiam et sanctionem religiosissimorum et Chri-
sti amantiū imperatorum collecta. » Beatus quoque
Leo Romanus episcopus ad Theodosium impera-
torem scribens, loco magnæ rei petit, ut imperator
annueret fieri in Italia synodum generalem. Non
petiisset autem, si juris sui fuisset præstare illud. »

τινὸς αἰρεῖται καταναύσαι τὸν βασιλέα γενικὴν συγκροτηθῆναι σύνοδον ἐν Ἰταλίᾳ. Οὐκ ἂν δὲ ἐζήτησεν ὅπερ σὺν τῷ δικαίῳ ἔφθασεν ἔχων.»

CONFUTATIO.

Si manifestam veritatem oppugnare est querere in Actis synodorum ut nulla sit repugnantia, certe qui hæc non querit, contradicit synodis. Congregatam se ait prima synodus à Dei gratia et imperatore Constantino. Exponit hoc sancta sexta synodus in Proshonnetico ad Constantinum imperatorem: « Arius, inquit, insurgens, divisor et partitor Trinitatis, et continuo Constantinus semper Augustus, et Silvester celeberrimus magnam et illustrem Nicææ synodum congregabant. Congregabant Constantinus et Silvester; non ergo verum est, quod ais, non ad episcopos, sed ad imperatores hoc pertinere.

De secunda vero synodo rursus iidem Patres in Proshonnetico: « Theodosius et Damasus conventum congregabant. »

De tertia vero et quarta synodo: « Iterum Nestorius, et contra Cœlestinus et Cyrillus; nam ille Christum dividebat et partiebatur: hi vero a Domino stantes cum sceptrorum domino divisorem dejiciebant. Deinde, inquit, Eutychnis delirante insaniam novam fabulam, Leonis epistola tanquam rugitus leonis, grandi sonitu ex urbe perstrepsens; archimandritam tunc temporis bestiam perterruit, et e monachorum depulit grege. »

De quinta præterea: « Vigilus, inquit, et Justinianus quintæ synodi conventum celebrabant. »

Cum sexta synodus tam planis verbis hæc asserat, prima vero, et tertia, et quarta, quas profers, dicant se congregatas nutu et decreto imperatorum, necesse est aut sanctas synodos inter se dissentire, aut non vera te dicere, dum asseris, imperatorem esse, non sacerdotum congregare synodos œcumenicas. Non dissentire autem sanctas synodos et per se constat: alioquin altera pars mentiretur, si esset dissidium. Constat etiam ex ipsorummet imperatorum scriptis, per quæ synodi œcumenicæ congregatæ sunt. Ipsi enim fatentur, quo modo quæ ratione congregabant, declarantes se hoc fecisse non ut auctoritate utentes, sed ut religionem propugnantes. Ut ex his jure optimo colligatur solius papæ potestatis esse proprie synodos œcumenicas congregare. Itaque præclaræ memoriæ Constantinus imperator in allocutione ad sanctam synodum de pace, ut videre est in fragmentis primæ synodi: « Postquam, inquit, de vestra dissensione præter omnem spei audivi, non posthabendum duxi quod relatam est; sed precatus huic etiam rei adhiberi remedium per ministerium meum, omnes absque mora accersivi. » Accersisse ait se episcopos, non regia usum potestate, non politica administratione innixum, sed precatum,

A

ANTIPPHESIS.

Εἰ τοῖς φανεροῖς ἀντιλέγειν ἐστὶ τὸ ζητεῖν ἐν τοῖς τῶν συνόδων Πρακτικοῖς τὴν προσήκουσαν συμφωνίαν, τὸ μὴ ταύτην ζητεῖν ἀντιλέγειν ἔσται τὰς συνόδοις. Συναγγεῖραι φησὶν ἡ πρώτη σύνοδος ὑπὸ τῆς Θεοῦ χάριτος; καὶ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἐξηγεῖται: τοῦτο ἡ ἀγία ἕκτη σύνοδος; ἐν τῷ προσφωνητικῷ πρὸς τὸν βασιλέα Κωνσταντίνου· « Ἄρειος, φησὶ, διαιρέτης καὶ κατατομὴς τῆς Τριάδος ἐγήγεργο, καὶ παραυτίκα Κωνσταντίνος ὁ αἰσιδέστας καὶ Σιλεστρός ὁ ἀοιδίμος τὴν ἐν Νικαίᾳ μεγάλην τε καὶ περιέβλεπτον συνέλεγον σύνοδον. Συνέλεγε Κωνσταντίνος καὶ Σιλεστρός· οὐκ ἀληθὲς ἔρα ὃ λέγεις, ὅτι βασιλεῦσιν, οὐκ ἐπισκόποις ταῦτα ἀνεῖται.

B

Ἄσαυτως περὶ τῆς δευτέρας φησὶν, ὅτι Θεοδοῖος καὶ Δάμασος ὁ πάππας συνήθροισον τὸν σύλλογον.

Περὶ δὲ τῆς τρίτης καὶ δ' συνόδου ἐξηγεῖται ἰμοίως ἡ ἕκτη ἐν οἷς λέγει· Ἐπάλιν Νεστόριος, καὶ πάλιν Κελεστίνος καὶ Κύριλλος· ὁ μὲν γὰρ τὸν Χριστὸν διήρει καὶ κατεδικάζεν, οἱ δὲ τῷ δεσπότῃ συλλαμβανόμενοι σὺν τῷ τῶν σκήπτρων δεσπότην τὴν κατατομὴν κατέβαλλον. Εἶτα, φησὶ, τῆς Εὐτυχούς ἀνοίας ληρωδούσης ἕτερον μύθημα, Λέοντος ἡ δέλητος καθάπερ βρύχημα λέοντος βυμαλέον ἐκ Ῥώμης ἤχρησασα τὸν τῆς ἀρχιμανδρίτην θῆρα κατεξέφεθησε, τῆς τε μοναστικῆς ἀγέλης ἀπῆλασεν.

C

Καὶ περὶ τῆς πέμπτης, ὅτι Ἐπιγίλιος σὺν Ἰουστινιανῷ συνίσταν τὸ τῆς πέμπτης συνέδριον.

Ταῦτα λεγούσης ἀναφανδὸν τῆς σ' συνόδου, τῆς δὲ πρώτης καὶ τρίτης, καὶ τετάρτης, ἃς προσφέρεις, λεγούσων συναγῆθαι νεύματι καὶ θεσπίσματι τῶν βασιλέων, ἀνάγκη ἢ τὰς ἀγίας συνόδους διαφωνεῖν, ἢ σὲ μὴ ἀληθεύειν ἀποφαινόμενον, ὅτι βασιλέων, οὐκ ἱερέων ἐστὶ τὸ συνάγειν οἰκουμενικὴν σύνοδον. Τὰς μὲν σὺν ἀγίας συνόδους μὴ διαφωνεῖν πρὸς ἑαυτὰς καὶ αὐτὸθεν διλον· ἀνάγκη γὰρ ἐν οἷς ἡ διαφωνία θάτερον μέρος ψεύδασθαι· ὁ δὲ καὶ ἐξ ὧν αὐτοὶ ἐκεῖνοι γράφουσιν οἱ βασιλεῖς, δι' ὧν αἱ οἰκουμενικαὶ συνηθροίσθησαν σύνοδοι· αὐτοὶ γὰρ ἐξηγοῦνται, πῶς καὶ τίνι λόγῳ συνήθροισον, δηλοποιοῦντες ὅτι τοῦτο ἐπραττον οὐχ ὡς ἐξουσιασταί, ἀλλ' ὡς ὑπερασπισταί. Ὡστε δικαίως ἐκ τούτων συνάγεσθαι μόνως εἶναι κυρίως τῆς ἐξουσίας τοῦ πάππα τὸ τὰς οἰκουμενικὰς συναθροῖζειν συνόδους. Κωνσταντίνος γοῦν ὁ ἀοιδίμος βασιλεὺς πρὸς τὴν ἀγίαν πρώτην σύνοδον περὶ εἰρήνης διαλεγόμενος, ὡς ἐν τοῖς σωζομένοις ἔστι τῆς συνόδου ἐκείνης, « Ἐπειδὴ, φησὶ, τὴν υμετέραν διάστασιν παρ' ἐλπίδα πᾶσαν ἐπυθόμην, οὐκ ἐν δευτέρῳ τὴν ἀκτὴν ἐθέμην· τυχεῖν δὲ καὶ τοῦτο θεορκειας δι' ἐμῆς εὐξάμενος ὑπηρεσίας, τοὺς πάντας ἀμελλητὶ συμμετεστελάμην. » Συμμετεστελάματο, φησὶ, τοὺς ἐπισκόπους, ὃ βασιλικῇ δυναστείᾳ χρῆσάμενοι, ὡ

πολιτικῆ ἐπιμελείᾳ στηριζόμενος, ἀλλ' εὐξάμενος, ἅ ut malo adhiberetur remedium per ministerium τυχεῖν θεραπείας τὸ κακὸν διὰ τῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας. Εἶτε γοῦν ὑπηρεσίαν νοεῖς τὴν πρὸς τὸν Θεὸν, εἶτε τὴν πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν, εὐχῆς καὶ ὑπηρεσίας ἔργον ὁμολογεῖν γενέσθαι αὐτῷ ὁ βασιλεὺς τὴν μετὰ πεψιν τῶν ἐπισκόπων, οὐχὶ ἐξουσίας καὶ δυναστείας. Εἰ δὲ κατὰ τὴν ζ' σύνοδον Κωνσταντίνος καὶ Σιλβέστρος συνέλεγον τὴν πρώτην σύνοδον, καὶ ὁμολογεῖ Κωνσταντίνος συναγεῖραι ὑπηρετικῶς· ἄρα Σιλβέστρος συνήγειρε ποιμαντικῶς. Πῶς γὰρ ἄλλως; Εἰ γὰρ ἄλλως, διατι μὴ συναγεῖραι λέγει ὁ Ἀλεξανδρείας, ἢ ὁ Ἀντιοχείας, ἀλλὰ Σιλβέστρος ὁ Ῥώμης; Εἰ δὲ εἰποις, Διὰ τὸ εἶναι τὸν Ῥώμης πρῶτον τῆ τάξει, ἀντιλεγούσας ἔχεις τὴν δ' σύνοδον καὶ τὴν ἑβδόμην· τὴν δ' ἐν οἷς λέγει κατὰ τὴν ἀρχὴν τῶν Πρακτικῶν· « Σύνοδον ἐτόλμησε ποιῆσαι Διόσκορος ἐπιτροπῆς διχα τοῦ ἀποστολικῆ θρόνου, ὅπερ οὐδέποτε γέγονεν, οὐδὲ ἐξὸν γενέσθαι. »

Τὴν ζ' ἐν οἷς λέγει κατὰ τὴν ζ' πρᾶξιν· « Νόμος ἐστὶ ταῖς συνόδοις ἔχειν συνεργῶν τὸν τῆς Ῥωμαίων πάππαν. » Ταῦτα δὲ πρωτεῖον οὐ ψιλῆς τάξεως, ἀλλ' ἐξουσίας δηλοῦσιν· ἡ γὰρ ἐπιτροπῆ, καὶ ἡ συνεργία τοῦ πάππα κατὰ τὸν νόμον τῶν συνόδων, ἀθέμιτον καὶ παράνομον δηλοῖ τούναντίον· τοῦτο δὲ τεκμήριον προφανές οὐχὶ μόνης τάξεως, ἀλλ' ἐξουσίας· καὶ ἐπιστασίας· καὶ γὰρ ὑπῆρξαν οἰκουμενικαὶ σύνοδοι, ἐν αἷς οὐ τετήρηται τῶν πατριαρχῶν ἡ τάξις, οἷον ἐν τῇ τρίτῃ· οὐ γὰρ παρῆν ὁ Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ Ἀντιοχείας· ἐν τῇ τετάρτῃ, ἐν ἧ οὐ παρῆν ὁ Ἀλεξανδρείας· ἐν τῇ ἕκτῃ ἐκβέβληται ὁ Ἀντιοχείας. Χωρὶς δὲ τοῦ Ῥώμης οὐδέποτε γέγοναν, οὐδὲ ἐξὸν γενέσθαι. Εἰ δὲ μόνῃ ἡ τάξις ἐδίδου τὸ πρωτεῖον τῷ πάππα, ἐγίνοντο ἂν αἱ σύνοδοι καὶ χωρὶς τοῦ πάππα, καὶ τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ.

Ἐρμηνεύει δὲ τὸν ἑαυτοῦ σκοπὸν ὁ μέγας Κωνσταντίνος προδηλότερον, ἐν οἷς λέγει καὶ γράφει ταῖς Ἐκκλησίαις· « Πείραν, φησι, λαβὼν ἐκ τῆς τῶν κοινῶν εὐπραξίας, ὅση τῆς θείας δυνάμεως πέφυκε χάρις, τοῦτον πρός γε πάντων ἔκρινα εἶναι μοι προσήκειν σκοπὸν, ὅπως παρὰ τοῖς μακαριωτάτοις τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας πλήθεισι πίστις μία, καὶ εὐκρινὴς ἀγάπη, ὁμογνώμων τε περὶ τὸν παγκρατῆ Θεὸν εὐσέβεια τηρῆται. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐχ οἷόν τε ἦν ἀκλινῆ καὶ βεβαίαν τάξιν λαβεῖν, εἰ μὴ εἰς ταυτὸ πάντων ὁμοῦ, ἢ τῶν γοῦν πλειόνων ἐπισκόπων συνελθόντων, ἐκάστου τῶν προσηκόντων τῇ ἀγιωτάτῃ θρησκείᾳ διάκρισις γένοιτο· τούτου ἕνεκεν πλείστων ὄσων συναθροισθέντων, καὶ αὐτὸς καθάπερ εἰς ἐξ ὁμῶν ἐτύγχανον συμπαρῶν. Οὐ γὰρ ἀρνησαίμην ἂν, ἐφ' ᾧ μάλιστα χαίρω, συνθεράπων ὑμέτερος πεφυκέναι. »

Ἐν τούτοις ὁ μέγας Κωνσταντίνος οὕτως ἐπιλογίζεται· Ἡ εὐπραξία τῶν κοινῶν ἐμολ περιγέγονεν ἐκ τῆς Θεοῦ χάριτος. Ἐγὼ δὲ βασιλεὺς ὢν τὴν εὐπραξίαν τῶν κοινῶν ὀφείλω ζητεῖν· ὀφείλω τοίνυν ἐπισπᾶσθαι τὴν θείαν χάριν. Ἐπιβίδωσι δὲ ἡ θεία χάρις ἑαυτὴν γινομένων ἐκείνων, ἐν οἷς εὐαρεστεῖται Θεός· εὐαρεστεῖται δὲ μάλιστα τῇ ὀρθῇ πίστει θρησκευομένη παρὰ τῶν λαῶν. Τοῦτο ἄρα ἐμολ

ejus. Sive ergo ministerium intelligas erga Deum, sive Ecclesiam, precis et ministerii opus fuisse sibi convocationem episcoporum fatetur imperator, non potestatis et auctoritatis. Et si Constantinus et Silvester, ut ait sexta synodus, congregabant primam synodum; et Constantinus fatetur se convocasse ministri opera, restat ut Silvester convocaverit pastoris officio. Quo enim alio titulo? Si enim alio titulo, cur potius Silvester Romanus quam Alexandrinus et Antiochenus convocasse dicitur? Si dicas, Quia Romanus est ordine primus, contradicunt quarta et septima synodus: quarta, ubi dicit Actorum initio: « Synodum celebrare ausus est Dioscorus non obducta facultate a sede apostolica; quod nunquam factum est, nec fieri licet. »

Septima actione ubi dicit, « legem synodorum esse, ut Romanum papam cooperantem habeant. » Hæc autem primatum designant non nudi orlinis sed auctoritatis. Nam concedenda licentia et cooperatio papæ juxta legem synodorum nefarium et iniquum ostendit quod contra sit, et manifestissimum est argumentum non puri ordinis, sed potestatis et jurisdictionis; siquidem fuere synodi œcumenicæ in quibus ordo patriarcharum non est servatus, utpote tertia, in qua non fuit Constantinopolitanus, et Antiochenus; quarta, in qua non adfuit Alexandrinus; sexta, in qua ejectus est Antiochenus. At sine papa nunquam facta est synodus, nec fieri potest. Quod si ordo solus primatum tribueret papæ, possent etiam fieri synodi sine papa et auctoritate ejus.

Suum porro consilium declarat apertius Constantinus Magnus in sua epistola ad Ecclesias: « Cum, inquit, ex rebus pro republica feliciter gestis experimento didicerim, quanta sit divinæ virtutis benignitas, hoc mihi ante alia propositum statuendum putavi, ut beatissimi Ecclesiæ catholicæ populi fidem unam, et charitatem sinceram, et consentientem erga omnipotentem Deum teneant cultum. Verum quia hoc non poterat fixo stabilique ordine firmari, nisi vel omnibus episcopis, vel majori eorum parte in unum conveniente, quo singula ad sanctissimam religionem pertinentia examinarentur, idcirco quamplurimis congregatis, ipse quoque tanquam unus e numero vestrum adfui. Neque enim negaverim id, ex quo maximam capio lætitiā, vestrum me esse conservum »

In his Constantinus Magnus hac ratiocinatione utitur: Felicitas reipublicæ obvenit mihi ex Dei gratia. Ego vero, cum imperator sim, reipublicæ statum felicem curare debeo; ergo et gratiam aucupari divinam. Dat vero se divina gratia, si fiant illa quæ Deo placent; placet vero potissimum Deo rectæ fidei cultus in populis. Hoc ergo est mihi curandum. Sed quia non poterat hoc ad prosperum

perduci finem absque synodo œcumenica, idēo A
episcopos convocavi.

Causa igitur et finis convocationis episcoporum est felix reipublicæ status, cujus potestas et administratio in imperatore est. Sed quia impossibile est finem spiritualium esse corporalia, impossibile etiam est felicem reipublicæ statum esse per se finem synodi. Si ergo alius est per se finis synodi, alius profecto ab imperatore est, cujus proprium sit operari ad finem per se propositum: talis autem est spiritualis pastor. Illius ergo per se erit opus convocare synodos; et Constantinus apte congruenterque dixit, suo ministerio fuisse convocatos episcopos. Ait enim eximius doctor Gregorius Nazianzenus oratione ad Nazianzenos civilibus B
fungentes muneribus et timore percussos, necnon præfectum irascentem: « Num sermonem cum libertate prolatum accipietis, quando lex Christi meæ vos potestati ac meo tribunali subjicit? si quidem dominamur et ipsi, et addo principatum nostrum majorem et perfectiorem esse. An vero decet spiritum carni, et terrenis cœlestia cedere? »

Itaque si principatus spiritualis ita se habet ad temporalem sicut spiritus ad carnem, et caro est organum spiritus, necessario et imperium erit sacerdotii instrumentum, et convocantur episcopi per imperatores jure ministerii, non dominatus, instrumenti, non principalis causæ; inferioris munere, non superioris potestate. Quid vero aliud significabat imperator (1), quando in conventu episcoporum considerare noluit postremus, nisi annuentibus episcopis? et cum occasione libellorum, quos alter alterum accusantes episcopi obtulerant, ipse aiebat: « Cum vos constituerit Deus sacerdotes et principes, ut judicetis et dijudicetis populos, diique sitis, utpote cunctis hominibus superiores: juxta dictum illud ita decernens: *Ego dixi: Dii estis, et filii Excelsi omnes*⁹; et, *Deus stetit in synagoga deorum*¹⁰; oportet vos omne studium ad divina conferre. »

Quomodo hæc dixisset et egisset Constantinus Magnus, si quasi auctoritate usus congregasset D
episcopos? Sicut autem prima synodus posterioribus regula exstitit, ita quæ gessit et dixit Constantinus synodum cogens, regula fuit iis qui succedere principibus. Tria enim erant ob quæ imperatores dicebantur congregare synodos: orthodoxæ fidei propugatio, cibariorum subministratio, et pacatus reipublicæ status. Propugnationem Constantinus vocat ministerium. De subministrazione alimonie narrat Eusebius lib. III, *De Vita Constantini*, jussisse illum, ut episcopis in dies singulos abunde suppeditarentur necessaria. Tranquillum reipublicæ statum et ipse Constanti-

⁹ Psal. LXXI, 6. ¹⁰ ibid. 4.

(1) Euseb. lib. III De Vita Const.

ζητητέον. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο ἀδύνατον ἦν κατορθωθῆναι ἄνευ συνόδου οἰκουμένης, διὰ τοῦτο συνέκαλεσα τοὺς ἐπισκόπους.

Ἡ τοίνυν αἰτία καὶ τὸ τέλος τοῦ συγκαλέσαι τῆς σύνοδου ἡ εὐπραξία τῶν κοινῶν, ἧς ἡ ἐξουσία καὶ τὸ κύριον ἐν τῷ βασιλεῖ. Ἄλλὰ μὴν ἀδύνατον τὰ σωματικὰ εἶναι τέλος τῶν πνευματικῶν ἀδύνατον ἔρα καὶ τὴν εὐπραξίαν τῶν κοινῶν τὸ καθ' αὐτὸ τέλος τῆς συνόδου. Εἰ δὴ τὸ καθ' αὐτὸ τέλος τῆς συνόδου ἄλλο, ἄλλον εἶναι δεῖ παρά τὴν βασιλέα, οὗ ἂν εἴη ἔλιον ἐνεργεῖν σκοποῦντα τὸ καθ' αὐτὸ τέλος τοιοῦτος δὲ ἔστιν ὁ πνευματικὸς ποιμὴν. Ἐκεῖνον τοίνυν καθ' αὐτὸ ἔργον ἂν εἴη συγκαλεῖν τὰς συνόδους· καὶ μάλα προσφωῶς ἔλεγε Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας διὰ τῆς αὐτοῦ ὑπηρεσίας μετασταλῆναι τοὺς ἐπισκόπους. Φησὶ γὰρ ὁ μέγας φωστὴρ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος ἐν τῷ πρὸς τοὺς πολιτευομένους Ναζιανζοῦ ἄγωνιῶντας, καὶ τὸν ἄρχοντα ὀργιζόμενον: « Ἄρα δέχεσθε σὺν παρρησίᾳ τὸν λόγον, ὅτι τοῦ Χριστοῦ ὁ νόμος ὑποτίθησιν ὑμᾶς τῇ ἐμῇ δυναστείᾳ, καὶ τῷ ἐμῷ βῆματι; ἄρχομεν γὰρ καὶ αὐτοὶ προσθῆσω ἅ, ὅτι καὶ τὴν μείζονα καὶ τελευτέραν ἀρχὴν. Ἡ δὲ τὸ πνεῦμα ὑποχωρήσῃ τῇ σαρκί, καὶ τοῖς γηϊοῖς τὰ ἐπουράνια; »

Εἴπερ οὖν οὕτως ἔχει ἡ πνευματικὴ ἀρχὴ πρὸς τὴν ἐξῶ, ὥσπερ τὸ πνεῦμα πρὸς τὴν σάρκα· εἰ δὲ ἡ σὰρξ τοῦ πνεύματος ὄργανον ἀνάγκη καὶ τὴν βασιλείαν εἶναι ὄργανον τῆς ἐρωσύνης· καὶ συγκαλεῖσθαι τοὺς ἐπισκόπους ὑπὸ τῶν βασιλείων ὑπηρετικῶς, οὐ δεσποτικῶς, ὀργανικῶς, οὐκ ἀυθεντικῶς, διακονικῶς, οὐκ ἐξουσιαστικῶς. Ἡ τί ἄλλο ἦν τὸ συνεδρευσάσης τῆς συνόδου μὴ καθεστῆναι Κωνσταντῖνον, εἰ μὴ, ἐπινευσάντων τῶν ἐπισκόπων, εἰσελθόντα μετὰ τοὺς ἐπισκόπους εἰς τὴν ἁγίαν σύνοδον; Καὶ τὸ ρηθὲν αὐτῷ προφάσει τῶν λιβέλλων, οὗς κατ' ἀλλήλων οἱ ἐπίσκοποι ἐδεδώκεισαν· « Τοῦ Θεοῦ προχειρισμένου ὑμᾶς ἱερεῖς τε καὶ ἄρχοντας, κρίνειν τε καὶ διακρίνειν τὰ πλήθη, καὶ θεοὺς εἶναι, ἅτε δὴ ἀνθρώπων ἀπάντων ὑπερέχοντες, ὀργανισμένου κατὰ τὸ εἰρημένον· Ἐγὼ εἶπα, Θεοὶ ἐστέ, καὶ υἱοὶ Ἰησοῦ πάντες· καὶ τὸ, Ὁ Θεὸς ἔστι ἐν συναγωγῇ θεῶν· χρὴ πᾶσαν τὴν σπουδὴν περὶ τὰ θεῖα ποιέσθαι. »

Πῶς ἂν τοιαῦτα ἔλεγε καὶ ἔπραττεν ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, εἴπερ ὡς μετ' ἐξουσίας μετεκαλεῖτο τοὺς ἱερεῖς; Ὡσπερ δὲ ἡ πρώτη σύνοδος κανὼν γέγονε ταῖς μετὰ ταῦτα συνόδοις, οὕτω καὶ ἡ ἐπραξε καὶ εἶπε Κωνσταντῖνος συναγεῖρων τὴν σύνοδον, κανὼν γέγονε τοῖς μετέπειτα βασιλεῦσιν. Τρία γὰρ ἦν, δι' ἃ τὰς οἰκουμένης συνόδους ἐλέγνοντο συγκροτεῖν οἱ βασιλεῖς· ὀρθοδόξου πίστεως ὑπερμαχία, αἰτηρεσιῶν χορηγία, καὶ τοῦ πολιτεύματος εἰρηναία κατάστασις. Τὴν ὑπερμαχίαν ὁ Κωνσταντῖνος ὑπηρεσίαν καλεῖ. Περὶ τῆς χορηγίας λέγει Εὐσέβιος, ὅτι πᾶσι τοῖς ἐπισκόποις προσέταξε Κωνσταντῖνος ἐφ' ἐκάστης ἡμέρας χορηγεῖσθαι δαψιλῶς τὰ αἰτηρέσια. Τὴν εἰρηναίαν κατάστασιν καὶ

αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς καὶ ταῖς A
προσολαλαῖς αὐτοῦ, καὶ οἱ λοιποὶ αὐτοκράτορες αἰ-
τιολογοῦσιν. Ὑπερμαχεῖν δὲ καὶ χορηγεῖν, καὶ τῶν
λαῶν τὰ σχίσματα καὶ τὰς διχονοίας δι' ἐπισκοπι-
κῆς ὀμηγύρωσιν ἀπελαύνειν οὐκ ἔστιν αὐθεντεῖν καὶ
ἐξουσιάζειν διαφέρει γὰρ ταῦτα τὸ σύνολον, ὡσπερ
κριτοῦ ἔργον καὶ συνηγόρου.

Τοῦτο ἐξηγούμενος Γρηγόριος ὁ πάππας Λέοντι
τῷ Ἰσαύρῳ ἐπιστέλλων ἔγραψε· καὶ φέρεται τὰ
γράμματα πρὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς ζ' συνόδου· «Οἴ-
δα, βασιλεῦ, ὅτι τὰ δόγματα τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας
οὐκ βασιλέων εἰσιν, ἀλλὰ τῶν ἀρχιερέων.» Εἶτα·
«Ἡ συμβουλίαι δὲ τῶν φιλοχρίστων βασιλέων, καὶ
τῶν εὐσεβῶν ἀρχιερέων μία δύναμις ἔστιν, ὅταν
μετ' εἰρήνης καὶ ἀγάπης τὰ πράγματα διοικῶνται.»
Καὶ πάλιν ἐν τῇ β' ἐπιστολῇ, «Ἄκουσον, φησὶ,
βασιλεῦ, τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, καὶ παῦσον, καὶ
ἀκολούθησον τῇ ἁγίᾳ Ἐκκλησίᾳ, καθὼς εὔρες καὶ
παρέλαθες. Οὐκ εἰσὶ δόγματα τῶν βασιλέων, ἀλλὰ
τῶν ἀρχιερέων, ὅτι ἡμεῖς νοῦν Χριστοῦ ἔχομεν.»
Καὶ γράψαντος τοῦ Εἰκονομάχου Λέοντος, ὅτι, «Βα-
σιλεὺς καὶ ἱερεὺς εἰμι,» ἀποκρίνεται ὁ πάππας·
Τοῦτο οἱ πρὸ σοῦ βασιλεῖς ἔδειξαν ἔργῳ καὶ λόγῳ,
οἱ κτίσαντες καὶ φροντίσαντες τῶν Ἐκκλησιῶν,
ἀμα τοῖς ἀρχιερεῦσιν ἐκζητήσαντες πόθῳ καὶ ζήλῳ
τῆς ὀρθοδοξίας· τὴν ἀλήθειαν, Κωνσταντῖνος ὁ Μέ-
γας, καὶ Θεοδόσιος ὁ Μέγας, καὶ Οὐαλεντινιανὸς ὁ
Μέγας, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Ἰουστινιανοῦ πατὴρ, ὁ
τῆς σ' συνόδου. Οὗτοι οἱ βασιλεῖς· Θεοπεπεῦς ἔδα-
σῖλευσαν, μετὰ τῶν ἀρχιερέων μιᾷ βουλῇ καὶ
C
γνώμῃ τὰς συνόδους συναθροίσαντες, καὶ τὴν
ἀλήθειαν τῶν δογμάτων ἐκζητήσαντες τὰς ἁγίας
Ἐκκλησίας συνεστήσαντο καὶ κατακόσμησαν.»

Ἰδοὺ γυμνὴν ἔχεις τὴν ἀλήθειαν, ὅτι τὰ δόγματα
οὐκ ἔστι τῶν βασιλέων· καὶ ὅτι μετὰ τῶν ἀρχιερέων
οἱ βασιλεῖς συνήθροισον τὰς συνόδους μιᾷ βουλῇ,
ὑπερμαχοῦντες, χορηγοῦντες, καὶ εἰρήνην τοῖς
λαοῖς πρυτανεύοντες. Θεοδόσιος καὶ Οὐαλεντινιανὸς
προσκαλούμενοι τοὺς Πατέρας τῆς γ' συνόδου, «Ἠρ-
τηται, φασὶ, τῆς εἰς Θεὸν εὐσεβείας ἢ τῆς ἡμετέρας
πολιτείας κατάστασις.» Εἶτα· «Βασιλεύειν οὖν τε-
ταχμένοι παρὰ Θεοῦ, οὐδενεμοί τε τῆς τῶν ὑπη-
κῶν εὐσεβείας τῆς καὶ εὐπραγίας τυγχάνοντες, ἄρ-
βαγὲς ἀεὶ τὸ προσφυῆς τούτων φυλάττομεν.» Εἶτα·
«Ἐκατέρου δεδόντω· ἐπιμελόμενοι (οὐδὲ γὰρ ἔνεστι
D
τὸν θατέρου μεταποιούμενον μὴ ὁμοίως τοῦ ἑτέρου
φροντίσαι), σπουδῆν τιθέμεθα πρὸς τῶν ἄλλων τὸ τὴν
ἐκκλησιαστικὴν κατάστασιν Θεῷ πρέπουσαν καὶ τοῖς
ἡμετέροις πρόξφορον διαμένειν κειροῖς, ἔχειν τε ἐκ
τῆς τῶν πάντων ὁμονοίας τὸ ἀτάραχον, καὶ διὰ τῆς
ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικαῖς πράγμασιν εἰρήνης τὸ ἀστα-
σίαστων.»

Ὅρξ·, ποίῳ λόγῳ οἱ βασιλεῖς ἐλέσθαι φασὶ προ-
νοσίαν τῶν ἐκκλησιαστικῶν; Ὅτι, φασὶν, ἢ κατὰ-
στασις τῶν πολιτικῶν ἡρτηται τῶν πνευματικῶν
καὶ ἐπειδὴ ἴδιον τοῖς βασιλεῦσιν ἔργον τὸ διατηρεῖν
ἀτάραχον καὶ ἀστασίαστων τὸ πολίτευμα, δεῖν αὐτοῦς
φροντίσαι καὶ τῆς εὐσεβείας· ἢ μὴ συμφώνως πι-
στευομένης ταραχαὶ καὶ σχίσματα ἐν τοῖς λαοῖς.

nus in epistolis et allocutionibus suis et cæteri
imperatores pro causa asserunt. Propugnare autem,
et suppeditare, et populorum dissidia et seditiones
per conventum episcoporum extinguere, non est
jus dominii et potestatis habere. Distant enim
hæc inter se plurimum, sicut iudicis et patroni
opus.

Declarat hæc in priore sua epistola ad Leonem
Isaurum Gregorius papa ante septimam synodum :
« Scis, inquit, imperator, sanctæ Ecclesiæ dog-
mata non imperatorum esse, sed pontificum. »
Deinde : « Consilium autem Christi amantium im-
peratorum, et piorum pontificum virtus est una,
quando cum pace atque charitate res administran-
tur. » Et in secunda epistola : « Audi, inquit, hu-
militatem nostram, imperator; cæsa, et sanctam
Ecclesiam sequere, prout invenisti atque accepisti.
Non sunt imperatorum dogmata, sed pontificum,
quoniam Christi sensum nos habemus. » Et cum
Iconomachus Leo scripsisset : « Imperator sum et
sacerdos ; » respondit papa : « Enimvero qui ante
te fuerunt imperatores, hoc opere ac sermone de-
monstrarunt, qui condiderunt et curam gesserunt
Ecclesiarum una cum pontificibus, cupiditate ze-
loque incensi, rectæque fidei veritatem pervesti-
gantes, Constantinus Magnus, Theodosius Magnus,
Valentinianus Magnus et Constantinus Justiniani
pater, qui sextæ synodo interfuit. Imperatores isti
religiose imperarunt, et cum pontificibus uno con-
silio ac sententia synodos congregantes, et verita-
tem dogmatum perquirantes, sanctas Ecclesias
constituerunt et ornarunt. »

En nudam habes veritatem, quod dogmata non
sunt imperatorum, et quod cum pontificibus impe-
ratores congregabant synodos uno consilio, propu-
gnantes, subministrantes, et pacem populorum cu-
rantes. Theodosius et Valentinianus convocantes ter-
tiæ synodi Patres. « Pendet, inquit, a religione,
qua Deus colitur, nostræ reipublicæ status. » Deinde :
« Constituti igitur a Deo ut regnemus, et simus sub-
ditis nostris vinculum pietatis et prosperitatis, in-
divulsam semper conservamus naturalem eorum
societatem. » Mox : « Utriusque, ut par est, curam
D
gerentes (nec enim fieri potest, ut qui uni studet
alterum negligat), ante omnia in illud incumbimus,
ut Ecclesiarum status Deum condecens, nostrisque
temporibus congruens servetur, habeamusque ex
communi omnium concordia tranquillitatem, per-
que servatam in rebus ecclesiasticis pacem extin-
guamus seditiones. »

Vides qua ratione imperatores fatentur se con-
ferre ad ecclesiasticorum curam? Quoniam status
reipublicæ pendet a spiritualibus, et quia propriam
imperatorum opus est, conservare rempublicam a
turbis et seditiombus liberam, opus est illos etiam
de religione cogitare : nam si una fides omnium
non sit, turbæ et schismata oriuntur in populis.

Haec fatentur, non primaria ratione, sed ob necessitatem temporalium attingere spiritualia. Hoc autem non est, quod tu dicis imperatorum esse, non episcoporum, congregare synodum œcumenicam: sed contra, imperatorum esse per accidens, episcoporum per se.

Valentianus et Marcianus de quarta synodo scribentes Leoni papæ, « Sanctitatem, inquit, Tuam principatum in episcopatu divinæ fidei possidentem, sacris litteris in principio justum credimus alloquendam. » Deinde, « Quatenus omnino impio errore sublato, per celebrandam synodum te auctore maxima pax circa omnes episcopos fidei catholicæ fiat. » Et Pulcheria Augusta in eundem modum Leoni scribens, « Et propterea, inquit, tua reverentia quocumque modo prospexerit, significare dignetur, ut omnes etiam totius Orientis episcopi, Thraciæ atque Illyrici in unam civitatem velociter ab Orientalibus partibus valeant convenire. »

ξιώσει, ἵνα πάντες καὶ πάσης τῆς Ἀνατολῆς οἱ ἐπίσκοποι, Θράκης τε καὶ Ἰλλυρικῆς, εἰς μίαν πόλιν τὴν ταχίστην ἀπὸ τῶν ἀνατολικῶν μερῶν παραγέωνται.

Vides, qui quartam synodum congregavere quid scribant? Convocandam synodum auctore papa, et significare volente, ut in unam civitatem conveniant episcopi. Hoc ergo solum innuunt sacræ synodi, cum se congregatas dicunt Dei gratia et imperatorum decreto. Neque enim synodi plus tribuunt imperatoribus quam imperatores sibi.

Quod autem objicis, beatum Leonem papam scripsisse imperatori Theodosio, et loco magnæ rei petiisse, ut imperator annueret fieri in Italia synodum generalem; quod, ais, non quæ sivisset si juris sui fuisset præstare illud, ipse Leo declarat optime, et instantiam diluit per ea quæ in eadem epistola scribit: « Litteris clementiæ vestræ, quas dudum ad beati Petri apostoli sedem pro catholicæ fidei amore misistis, tantam fiduciam sumpsimus defendendæ per vos veritatis et pacis. » Deinde: « Comperimus enim non incerto nuntio, sed fidelissimo rerum quæ gestæ sunt narratore, Hilario diacono nostro, convenisse ad synodum plurimos sacerdotes; quorum utique frequentia consultationi et judicio profuisset, si is qui sibi locum principem vindicabat, sacerdotalem moderationem custodire voluisset. »

Loquitur autem pontifex de Dioscoro, qui sibi locum principem vindicaverat, quoniam ab imperatore Theodosio primatum et auctoritatem acceperat in secunda synodo Ephesina, ut constat ex prima actione Chalcedonensis. Hoc igitur reprehendens papa et in litteris ad Pulcheriam et alios, manifestissime ostendit, quod si munus imperatorum esset congregare synodos, ipsorum quoque esset dare locum principem in iis cui vellent. Atqui Leo papa hoc reprehendit, et Dioscorum ait vindicasse sibi principem locum, quamvis ille hoc ab impera-

Α Ὁμολογοῦσιν οὖν μὴ κατὰ πρῶτον λόγον, ἀλλὰ διὰ τὴν ἀνάγκην τῶν σωματικῶν ἄπτεσθαι τῶν πνευματικῶν· τοῦτο δὲ οὐκ ἔστιν ὃ λέγεις, βασιλέων, οὐκ ἐπισκόπων εἶναι τὸ συνάγειν συνόδους· μᾶλλον μὲν οὖν τούναντίον, κατὰ συμβεθελὸς εἶναι τῶν βασιλέων, καθ' αὐτὸ τῶν ἐπισκόπων.

Οὐαλεντιανὸς δὲ καὶ Μαρκιανὸς περὶ τῆς δ' συνόδου πρὸς Λέοντα γράφοντες τὸν πάππαν, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν τοῖς πρὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς συνόδου, « Τὴν σὴν Ἀγιωσύνην, φασίν, ἐπισκοπεύουσαν, καὶ ἀρχουσαν τῆς θείας πίστεως, ἱεροῖς γράμμασιν ἐν πρώτοις δίκαιον ἡγήσασθε προσεπειν. » Ἔτα: « Ὅστε, πάσης ἀσεβοῦς πλάνης ἀποκηθείσης διὰ τῆς συγκροτηθησομένης ταύτης συνόδου σοῦ αὐθεντοῦτος, μεγίστη εἰρήνη περὶ πάντας τοὺς ἐπισκόπους τῆς καθολικῆς πίστεως γένηται. »

Β Γράφει καὶ Πουλχερία ἡ Ἀυγούστα περὶ τοῦτου πρὸς τὸν αὐτὸν Λέοντα τὸν πάππαν τοιαῦτα: « Καὶ διὰ τοῦτο ἡ σὴ εὐλάβεια καθ' ὃν ἂν φανείη τρόπον, σημαίνει κατα-

Βλέπεις οἷα γράφουσιν οἱ τὴν τετάρτην συναθροισαντες σύνοδον; Συγκροτηθησομένην τὴν σύνοδον αὐθεντοῦτος τοῦ πάππα, καὶ σημαίνει καταξιούτος, ὅπως εἰς μίαν πόλιν παραγέωνται οἱ ἐπίσκοποι. Τοῦτ' ἀρεὴ καὶ μόνον βούλονται: αἱ ἄγιοι σύνοδοι, κατὰ Θεοῦ χάριν ἐκυτὰ; καὶ θέσισμα βασιλικῶν συναθροισθῆναι διαγορεύουσιν· οὐ γὰρ δὴ πλέον ἀπονέμουςιν αἱ σύνοδοι τοῖς βασιλεῦσιν, ἢ αὐτοὶ ἑαυτοῖς οἱ βασιλεῖς.

Γ Ὁ δὲ λέγεις, ὅτι Λέων ὁ μακάριος πάππας Θεοδοσίῳ τῷ βασιλεῖ γράφων, ἀντὶ μεγάλου τινὸς αἰτεῖται κατανεῦσαι τὸν βασιλέα γενικὴν συγκροτηθῆναι σύνοδον ἐν Ἰταλίᾳ, καὶ ὅτι οὐκ ἂν ἐζήτει ὅπερ σὺν τῷ δικαίῳ ἐφθασεν ἔχων· αὐτὸς ὁ Λέων ἀριστα διασαφεῖ, καὶ λύει τὴν ἐνστάσιν ἐν οἷς γράφει κατ' αὐτὴν ἐκείνην τὴν ἐπιστολὴν: « Τοῖς γράμμασι τῆς ὑμετέρας φιλανθρωπίας ἐντυχόντες, ἃ πρώτῳ ἐπέλατε τοῦ μακαρίου ἀποστόλου Πέτρου τῷ θρόνῳ ἐκ τῆς πρὸς τὴν καθολικὴν πίστιν διαθέσεως, τσαυτὴν ἐλάβομεν πεποιθήσιν τοῦ ἐκδοκῆθῆναι δι' ὑμῶν τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν εἰρήνην. » Ἔτα: « Ἐγνωμέν γὰρ διηγησαμένους πιστότατα ὑμῖν Ἰλάρου τοῦ ἡμετέρου διακόνου πλείστους ἱερεῖς συνελθεῖν εἰς τὴν σύνοδον, ὧν ἡ πληθὺς ἐγένετο ἂν πρὸ ἔργου τῆ συμβουλῆ καὶ τῆ κρίσεως, εἴπερ ἱερατικὴν ἐπιείκειαν φυλάξει ἠθέλησεν ἐκεῖνος, ὅστις ἑαυτῷ τόπον ἐξάρχοντος ἐξεδίκει. »

Δ Λέγει δὲ περὶ Διοσκόρου ὁ πάππας, τόπον ἀρχοντος ἑαυτῷ ἐκδικήσαντος διὰ τὸ παρὰ Θεοδοσίῳ τοῦ βασιλέως τὴν αὐθεντίαν καὶ τὰ πρωτεῖα τῆς δευτέρας ἐν Ἐφέσῳ εἰληφέναι συνόδου, ὡς δῆλον ἐκ τῆς ἀ' πράξεως τῆς τετάρτης συνόδου. Τοῦτο γοῦν μεμφόμενος ὁ πάππας ἐναύθα, καὶ ἐν τοῖς πρὸς Πουλχερίαν γράμμασι, καὶ ἐτέρους σαφέστατα δείκνυσιν, ὅτι εἰ βασιλέων ἦν τὸ συνάγειν τὰς συνόδους, βασιλέων ἂν ἦν καὶ τὸ δοῦναι τὴν αὐθεντίαν τῶν συνόδων καὶ τὰ πρωτεῖα οἷς ἂν βούλοιντο. Ἀλλὰ μὴν τοῦτο μέμφεται ὁ μακάριος Λέων, ὅτι Διοσκόρος

ἐξεδίχασεν αὐτῷ ἐξάρχοντος τόπον, καίτοι λαβὼν ἅπαρ βασιλέως τὴν ἐξουσίαν. Οὐκ ἄρα βασιλέων τὸ συνάγειν τὰς συνόδους, εἰ μὴ ὀργανικῶς καὶ ὑπερηλικῶς· καθ' ὅν δὴ τρόπον οὐκ ὤφειλε Διόσκορος ἐκδικεῖν αὐτῷ τὰ πρωτεία. Εἶτα ἐπιφέρει ὁ πάππας· « Ἐπεὶ τῷ μυστηρίῳ τῆς ἀληθείας, θεότητος, καὶ τῆς ἀληθείας ἐν Χριστῷ ἀνθρωπότητος ὀλίγοι τινὲς ἀντιφέρονται νῦν ἀσεβῶς, πᾶσαι τῶν ἡμετέρων μερῶν αἱ ἐκκλησίαι, πάντες μετὰ στεναγμῶν καὶ δακρῶν οἱ ἱερεῖς δέονται τῆς ὑμετέρας πραότητος· ἀντίπουν γὰρ πιστῶς καὶ οἱ ἡμέτεροι, καὶ λίβελλον ἐκκλησίας δέδωκεν αὐτοῖς Φλαβιανὸς ὁ ἐπίσκοπος, ἵνα σύνοδον οἰκουμενικὴν ἐντὸς τῆς Ἰταλίας γενέσθαι κελεύσῃτε. Κἂν τῷ τέλει τῆς ἐπιστολῆς ἐξηγῆται, ὅποδόν τι δέεται τοῦ βασιλέως· « Βοηθήσατε, φησὶ, τοῖς ὀρθοδόξοις κατὰ τὸ ὑμέτερον καὶ πατρῶον ἥθος· δότε παρρησίαν τοῦ ἐκδικεῖσθαι τὴν πίστιν· ἦν (εἰρήσεται δὲ μετὰ τῆς ὀφειλομένης τῆ βασιλείας ὑμῶν αἰδοῦς), οὐ βία, οὐ φόβος τοῦ κόσμου οὐδὲ ἀποκινήσαι δυνήσεται· ἄμα γὰρ τῷ πράττειν τὰ ἐκκλησιαστικὰ καὶ τὰ τῆς ἡμετέρας πράττομεν βασιλείας καὶ σωτηρίας, ἵνα ἡσύχως τῶν ὑμετέρων ἐπαρχίῶν δεσπόζῃτε· ὑπεραγωνισασθε κατὰ τῶν αἰρετικῶν, ἀκράδαντον τηροῦντες τῆς Ἐκκλησίας τὸ κατάστημα, ἵνα καὶ τὸ ὑμέτερον βασιλεῖον κρατῶνται τῆ δεξιᾷ τοῦ Χριστοῦ. »

Ζητεῖ γοῦν ὁ πάππας τὴν σύνοδον ὡς παρὰ προμαχοῦντος καὶ ἐκδικίου τοῦ βασιλέως, ἵνα καὶ αὐτὸς τῶν ὑπερκίων ἡσύχως δεσπόζῃ. Καὶ οὐκ αἰτεῖται ἀντὶ μεγάλου τινὸς ὅπερ σὺν τῷ δικαίῳ οὐκ εἶχεν· οἱ δὲ χωρὶς τίνος ἀντιλογίας τοῦτ' ἀληθές, καὶ τὸ ζητεῖν παρὰ βασιλέως τὴν σύνοδον οὐκ ἔστιν ὑφαίρεσις τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἐξουσίας, αὐτὸς διδάξει Λέων ὁ Μέγας ἐν οἷς γράφει πρὸς τοὺς ἐπισκόπους τῆς ἀγίας συνόδου· « Ἴνα ἡ καθόλου ὑμῶν ἀδελφότης, καὶ ἀπάντων τῶν πιστῶν αἱ καρδίαι γινώσκιν, ἐμὲ μὴ διὰ τῶν ἀδελφῶν μόνον, οἱ τοποτηροῦντες· ἐμοὶ ἦσαν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐπικυρώσεως τῶν ἐν τῇ συνόδῳ πεπραγμένων ὁμογνωμονῆσαι ὑμῖν περὶ μόνῃ τῆς πίστεως τὴν ὑπόθεσιν· δι' ἣν καὶ θεοπισματι τῶν Χριστιανῶν βασιλέων, καὶ συναίνεσει τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου οἰκουμενικὴν σύνοδον ἐδοξε συναχθῆναι. »

Τὴν δὲ συναίνεσιν τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου οὕτως ἀναγκαίαν ἡγοῦντο οἱ Ἀνατολικοὶ πρὸς τὰς συνελεύσεις τῶν συνόδων, ὥστε καὶ Λέων ὁ Ἰσαυρος, ὡς εἴρηται, ὁ Εἰκονομάχος, τὴν αὐτοῦ μανίαν κρατῶναι βουλόμενος ἔγραψε τῷ Ῥώμης Γρηγορίῳ, ὡς ἔστιν ἰδεῖν ἐν ταῖς πρὸ τῶν Πρακτικῶν τῆς ζ' συνόδου ἐπιστολαῖς, ἵνα οἰκουμενικὴ σύνοδος γένηται. Ἀντέγραψε δὲ ὁ πάππας· « Ἐγραψας ἵνα οἰκουμενικὴ σύνοδος γένηται, καὶ ἡμῖν ἀπρόσφορον ἐφάνη περὶ τούτου. Σύνθου, ὅτι ἐπηκούσαμέν σου, καὶ ἱερεῖς, » καὶ τὰ ἐξῆς.

Καὶ σὺ μὲν λέγεις, ὅτι Λέων ὁ πάππας ἤτει παρὰ θεοδωσίῳ τοῦ βασιλέως ἀντὶ μεγάλου τινὸς τὸ συγκροτηθῆναι σύνοδον οἰκουμενικὴν τῆ ἐκείνου κατανεύσει· ἡμεῖς δὲ φημεν, ὅτι Λέων ὁ βασιλεὺς ἤτειτο τὸν πάππαν ἀντὶ μεγάλου τινὸς τὸ κατανεύσει τοῦ πάππα συγκροτηθῆναι οἰκουμενικὴν σύνοδον. Εἰ τοίνυν ἡ συναίνεσις τοῦ πάππα ἀναγκαία, οὐκ ἀλη-

gare synodos, nisi per ministerii modum; quare ratione Dioscorus non debebat vindicare sibi principem locum. Et subdit papa: « Quia sacramento veræ divinitatis et veræ in Christo humanitatis a paucis impie nunc obviatur, omnes partium nostrarum Ecclesiæ, omnes mansuetudini vestrum cum gemitibus et lacrymis supplicant sacerdotes, ut quia et nostri fideliter reclamarunt, et eisdem libellum appellationis Flavianus episcopus dedit, generalem synodum jubeatis intra Italiam celebrari. » Et in fine Epistolæ declarat, cujusmodi rem petat ab imperatore; « Favete, inquit, Catholicis vestro more parentumque vestrorum. Date defendendæ fidei libertatem, quam, salva clementiæ vestræ reverentia, nulla vis, nullus poterit mundanus terror auferre. Cum enim Ecclesiæ causas, tum regni vestri agamus et salutis, ut provinciarum vestrarum quieto jure potiamini, defendite contra hæreticos inconcussam Ecclesiæ statum, ut et vestrum Christi dextera defendatur imperium. »

Petit ergo synodum papa ab imperatore tanquam propugnatore et vindice, ut et ipse subditis quiete dominetur, non loeo rei magnæ, quod sui juris non erat. Hoc autem esse omnino verum et certissimum, et petere ab imperatore synodum non esse ecclesiasticæ potestatis imminutionem, ipse Leo Magnus docebit in epistola ad episcopos synodi Chalcedonenensis: « Ut vestra fraterna universitas, et omnium fidelium corda cognoscant, me non solum per fratres qui vicem meam executi sunt, sed etiam per approbationem gestorum synodaliū propriam vobiscum iniisse sententiam, in sola videlicet fidei causa; propter quam generale concilium et ex præcepto Christianorum principum, et ex consensu apostolicæ sedis placuit congregari. »

Consensum porro sedis apostolicæ adeo necessarium censebant Orientales in celebrandis synodis, ut Leo quoque Isaurus, ut dictum est, volens iconomachicæ sæcæ insaniam stabilire, scripserit ad Gregorium II ut œcumenicam synodum fieri juberet. Papa vero respondit: « Scripsisti ut concilium universale cogeretur, et nobis inutilis ea res visa est. Finge nos te audisse, et ex universo terrarum orbe pontifices congregatos esse, » etc.

συνεθροίσθησαν ἀπὸ πάσης τῆς οἰκουμένης οἱ ἀρ-

Et tu quidem dicis, Leonem papam loco magnæ rei petiisse a Theodosio imperatore ut ejus nutu synodus œcumenica cogeretur; nos autem dicimus, Leonem imperatorem petiisse loco magnæ rei a papa ut ejus nutu celebraretur synodus œcumenica. Si ergo necessarius est papæ consensus, falsum est, ad imperatores, non ad episcopos id

Πλακιδίας πρὸς Θεοδοσίον, ἐκεῖνον ἔχειν τὸν θρόνον ἅππας ἀναγορεύεται, ἐν ᾧ τὸ πρῶτον τῆς ἐπισκοπικῆς ἀξίας καθίδρυσε· ὁ τὰς κλείς δέξασθαι τὰς οὐρανίους ἀξιωματείας.

Ἡ ζ' σύνοδος, ἣς φασὶν οἱ Πατέρες ἐν τῷ προσωφητικῷ πρὸς τὸν βασιλεῖα Κωνσταντίνου· « Ὁ δὲ κορυφαίωτος ἡμῖν συνηγωνίζετο πρωταπόστολος· τὸν γὰρ ἐκείνου μιμητὴν, καὶ τῆς καθέδρας διάδοχον εἶχον ἐπαλιφοντα. »

Εἰ γοῦν διάδοχος τοῦ Πέτρου ὁ πάππας, καὶ τοιοῦτος διάδοχος, οἷον αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι προσμαρτυροῦσι, τὴν αὐτὴν δηλαδὴ τῷ Πέτρῳ ἐξουσίαν ἔχων, ὡς καὶ ἐν τῇ β' πράξει τῆς ζ' συνόδου διαβρίδην βοᾷ Ἀδριανὸς ὁ πάππας γράφων· αὐτὸς γὰρ ὁ ἔξαρχος τῶν ἀποστόλων, ὁ μακάριος Πέτρος, ὁ πρῶτος τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας προεδρεύσας, τῆς ἀποστολικῆς αὐτοῦ ἀξίας τὴν ἀκρότητα καὶ ποιμαντικῆς φροντίδος· κατέλιπε τοῖς ἐκείνου διαδόχοις, οἵτινες ἐπὶ τοῦ ἱερωτάτου αὐτοῦ θρόνου εἰς τὸ διηνεκὲς καθέδονται· οἷς καὶ τὴν ἐξουσίαν, καθὼς αὐτῷ παρὰ τοῦ Σωτῆρος δεσπότου Θεοῦ ἐδόθη, καὶ αὐτὸς τοῖς διαδόχοις αὐτοῦ ἀρχιερεῦσιν θεῖα προστάξει παρέδωκε καὶ παρακατέθετο· πῶς λέγεις, ὅτι ἄλλως εἶχε τὴν ἐξουσίαν ὁ Πέτρος, καὶ ἄλλως ὁ πάππας, ἐκεῖνος ἀπλῶς, οὗτος οὐκ ἀπλῶς, τῶν συνόδων τὰναντία διδασκουσῶν; Καὶ διὰ τοῦτο μέγας ὁ Ῥώμης θρόνος, ὅτι καταλύσας ἐκεῖ τὸν βίον ὁ Πέτρος, διάδοχον ἰσοδυναμοῦντα τὸν πάππαν κατέλιπε. Ὁ δὲ τῶν Ἱεροσολύμων οὐχ οὕτως τοσοῦτον γὰρ ἀπέχετο τοῦ πρῶτου εἶναι διὰ τὸν ἐκεῖ θάνατον τοῦ Σωτῆρος, ὥστε καὶ τιμηθεῖς, ἐπέκειτο τῇ Καισαρείᾳ; μητροπόλει, ὡς φησὶν ἡ α' σύνοδος· ἐν τῷ ζ' κανόνι· οὐδὲ γὰρ ἔχει δαδοχὴν ἢ τοῦ Χριστοῦ ἱερωσύνην.

ΝΕΙΛΟΣ.

« Εἰ δὲ σε θοροβεῖ τὸ τῆς τιμῆς μέγεθος, ὃ παρὰ τῶν μακαρίων Πατέρων ὁ τῆς Ῥώμης ἐκκληρώσατο θρόνος, τάξεως φυλακὴν τὸ τοιοῦτον ἤγού. Μέγα δὲ παρὰ τοῖς ἁγίοις ἡ τάξις, ἣ καὶ τὰ οὐράνια συνέχει καὶ τὰ ἐπίγεια. »

ANTIPPHEIS.

Πανταχοῦ κατὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ πάππα μηχανώμενος, παρὰ τῶν μακαρίων Πατέρων αὐτὴν κατάγει· καὶ ὡς ἀποδεδειγμένον λαμβάνεις τὸ σοὶ δοκοῦν, ἀντιφωγεγομένας ἔχων τὰς ἀξίας συνόδους, ὧν σὺ καὶ οἱ κατὰ σὲ τοὺς θεμελίους ἐπεριδεσθαι, οὐκ εἶδ' ὀπίσσω, μεγαληγορσίτα. Παρὰ τῶν Πατέρων γοῦν νενομοθετησθαι λέγων τὸ μέγεθος τῆς τοῦ πάππα τιμῆς, ἐκεῖθεν καὶ τὴν τάξιν γενεαλογεῖς. Εἶτα τοῖς μὲν οὐρανίοις καὶ ἐπιγείοις τάξιν ἀπονέμεις θεοφύτευτον καὶ φυσικὴν, τῇ δὲ ἐκκλησιαστικῇ ἱεραρχίᾳ παρὰ τῶν Πατέρων οἰκονομηθεῖσαν, τοῦ Σωτῆρος λέγοντο. Καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν Ἐκκλησίαν. Οἰκοδομήσαντος οὖν τοῦ Χριστοῦ τὴν

tum episcopatus ordinavit qui cœlestes accipere claves dignus fuit.

Sexta synodus, cujus Patres in Proshonetico ad Constantinum imperatorem, « Summus, inquit, nobiscum concertabat apostolorum princeps : illius enim imitatore et sedis successorem habebamus inungentem. »

Si ergo Petri successor est papa, talisque successor qualem generalia testantur concilia, eandem scilicet quam Petrus auctoritatem habens, ut acione II septimæ synodi Adrianus papa luculenter asserit in literis ad imperatores; nam ipse princeps apostolorum beatus Petrus, qui apostolicæ sedi primitus præsedet, sui apostolatus principatus ac pastoralis curæ successoribus suis, qui in ejus sacratissima sede perenniter sessuri sunt, dereliquit; quibus et auctoritatis potestatem, quemadmodum a Salvatore nostro Domino Deo ei concessa est, et ipse quoque suis contulit ac tradidit divino jussu successoribus pontificibus; cur tu dicis, potestatem, sive gratiam aliter in Petro, aliter esse in successoribus; in illo simpliciter, in his non simpliciter, cum synodi contraria doceant? Magna igitur sedes Romæ, quia Petrus illic vita functus successorem æquali potestate præditum reliquit papam. At Hierosolymitanus non ita: tantum enim abest ut propter Salvatoris mortem primatu gaudeat, ut etiam honore auctus subiaceret Cæsariensi metropoli, ut septimo suo canone prima synodus ait: Christi enim sacerdotium nullum potest habere successorem.

NILUS (Cap. XXIV).

« Si vero te commovel honoris papæ magnitudo, quam a beatis Patribus Romana sedes sortita est, factum hoc puta servandi ordinis gratia. Magni autem fit a sanctis Patribus ordo, qui et cœlestia continet et terrestria. »

CONFUTATIO.

Dum omnes machinas adhibes contra primatum papæ, a beatis Patribus ubique illum deducis; et quasi demonstratum accipis quod tibi placet, contradicentibus tibi sacris conciliis: quorum fundamentis inniti tu tuique similes nescio qua fronte jactatis.

Itaque papæ magnitudinem a Patribus acceptam ponens, inde etiam ordinis seriem pendere ais. Et cœlestibus quidem ac terrestribus ordinem tribuis a Deo datum et naturalem, hierarchiæ vero ecclesiasticæ ordinem a Patribus designatum, cum Salvator dicat: *Et super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam* ¹¹. Cum ergo Christus ædificaverit Ecclesiam, necessarium est ut ab eodem sit ædificii

¹¹ Matth. xvi, 18.

fundamentum cum ipse sit qui petram et fundamentum catholicæ Ecclesiæ jecit, juxta voces actorum tertiæ synodi, ubi Philippus, apostolicæ sedis legatus, aiebat actione 3: « Omnibus sæculis notum est, quod sanctus et beatissimus Petrus, apostolorum princeps et caput, columna fidei, catholicæ Ecclesiæ fundamentum, a Domino nostro Jesu Christo regni claves accepit; et ipsi data est potestas ligandi ac solvendi peccata. Qui ad hoc usque tempus et in perpetuum vivit in suis successoribus, et judicium exercet. »

Super hoc fundamento a Deo posito et prima synodus sanxit, servanda esse Ecclesiarum privilegia juxta mores antiquos; et secundam a sede Romana agnoscit Alexandrinam, tertiam Antiochenam; et post eas honorari vult etiam Hierosolymitanam, salva dignitate metropolis. Et tertia synodus (act. 5), in Relatione ad Cœlestinum: « Indignetur, ait, Tua Sanctitas convenienter adversus Joannem Antiochenum. Nam si licebit volentibus quibusque sedes etiam majores afficere injuriis, in extremam ibunt confusionem Ecclesiæ res. »

In his sancta illa synodus agnoscit papam ordinis Ecclesiarum custodem, sicuti quarta synodus custodem vitæ a Domino constitutum. Non ergo habuit a Patribus papa magnitudinem propter ordinem a Patribus illi datum, sed quia honorabile est, quod divinum et excellentius est, et Petrus vivit et judicat in successoribus, magnitudo honoris papæ est a dignitate Petri. Itaque quod ais, servandi ordinis gratia esse magnitudinem honoris papæ, si recte intelligatur, verum est; falsum, ut tu intelligis. Tu enim nudum ponis ordinem, et primatum nudi ordinis a Patribus, sanctæ vero synodi ordinem jurisdictionis fatentur in papa, et hunc lege Christi: ut sit per te magnitudo honoris papæ forinsecus, cum secundum veritatem intrinsecus sit. Cæterum admiratione dignum est quod adeo graviter philosophis de ordine deque magnitudine honoris papæ, cum vos ordinem juxta mores antiquos, ut inquit prima synodus, rejeceritis, et Constantinopolitanum multis artibus usi secundum constitueritis, deinde quamvis ordine secundum iisdem decreveritis gaudere privilegiis quibus et papa: ex quo factum ut primatum papæ redegeritis in sedendi et numerandi priorem locum. Postea crescente paulatim audacia titulum œumenici Constantinopolitanus sibi arrogavit, ne inferior esse nova Roma videretur, sed ut re vera œumenicus est papa, ita illum amularetur, qui per vos est illi æqualis. Unde factum ut duorum sit in Ecclesia principatus, quia duo sunt capita per vos. Cum ad hoc pervenisset audacia, visum est vobis sejungi a papa, nihil ex hoc mali futurum opinantibus, quod haberetis Constantinopolitanum: caput æquipollens papæ. Schisma vero, torrentis instar vi erumpentis, multam dog-

Ἐκκλησίαν, ἀνάγκη παρ' αὐτοῦ ἐκείνου καὶ τὸν θεμέλιον εἶναι τῆς οἰκοδομῆς, εἴπερ αὐτὸς κατεβάλετο τὴν Πέτρων καὶ τὸν θεμέλιον τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας, κατὰ τὰς φωνὰς τῶν Πρακτικῶν τῆς γ' συνόδου, ἔνθα Φίλιππος τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας; πρεσβευτῆ; ἔλεγεν· « Ὅτι ὁ ἅγιος καὶ μακαριώτατος Πέτρος, ὁ ἐξάρχος καὶ κεφαλὴ τῶν ἀποστόλων, ὁ κίων τῆς πίστεως, ὁ θεμέλιος τῆς καθολικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας ἐδέξατο· καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἐξουσία τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν ἁμαρτίας· ὅστις ἕως τοῦ νῦν καὶ αἰεὶ ἐν τοῖς αὐτοῦ διαδόχοις καὶ ζῆ καὶ δικάζει. »

Ἐπὶ τούτῳ τῷ θεοπροβλήτῳ θεμελίω καὶ ἡ πρώτη σύνοδος τὰ πρεσβεία σώζεσθαι τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθη θεοπίζει, καὶ μετὰ τὸν Ῥώμης θρόνον· οἶδε τὸν Ἀλεξανδρείας, τρίτον τὸν Ἀντιοχείας, μεθ' οὗς τιμᾶσθαι βούλεται καὶ τὸν Ἱεροσολύμων σωζομένου τοῦ ἀξιώματος τῆ μητροπόλει. Καὶ ἡ γ' σύνοδος ἐν τῇ ἀναφορᾷ πρὸς Κελεστίνον τὸν πάππαν, « Ἀγανακτησάτω, φησὶν, ἡ σὴ οὐσίτης κατὰ τοῦ Ἀντιοχείας Ἰωάννου. Εἰ γὰρ δοθῆναι τὰς ἐθέλουσιν ἄδεια καὶ τοὺς μείζοντας ὑβρίζειν θρόνους, οἰχῆσεται πρὸς ἐσχάτην ἀταξίαν τὰ τῆς Ἐκκλησίας πράγματα. »

Ἐν τούτοις ἡ ἅγια ἐκείνη σύνοδος ἐπιγινώσκει τὸν πάππαν φύλακα τῆς τῶν Ἐκκλησιῶν τάξεως, καθάπερ ἡ δ' σύνοδος φύλακα τῆς ἀμπέλου παρὰ τοῦ Σωτῆρος. Οὐκ ἄρα ἔλαθε παρὰ τῶν Πατέρων ὁ πάππας τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς διὰ τὴν τάξιν, ἦν αὐτῷ οἱ Πατέρες δεδώκασιν· ἀλλ' ἐπειδὴ τίμιον τὸ θεῖον καὶ βέλτιον, καὶ ὁ Πέτρος ἐν τοῖς διαδόχοις ζῆ καὶ δικάζει, τὸ μέγεθος τῆς τοῦ πάππα τιμῆς ἐκ τῆς ἀξίως ἐστὶ τοῦ Πέτρου. Ὅστε ὅπερ λέγεις, τὸ μέγεθος τῆς τοῦ πάππα τιμῆς εἶναι φυλακτὴν τάξεως, ὀρθῶς νοούμενον ἀληθές ἐστιν· κατὰ σὲ δὲ νοούμενον, ψευδές. Σὺ μὲν γὰρ ψιλὴν ἐν τῷ πάππα τάξιν λέγεις, καὶ πρωτεῖον τάξεως παρὰ τῶν Πατέρων· αἱ δὲ ἅγιοι σύνοδοι τάξιν ἐξουσίας ἐν τῷ πάππα ὁμοιογούσι, καὶ ταύτην θεομοθεσίᾳ τοῦ Χριστοῦ· διὸ κατὰ σὲ τὸ μέγεθος τῆς τιμῆς τοῦ πάππα θύραθεν, κατὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν οἰκωθέν ἐστιν. Θαυμαστὸν δὲ, πῶς μάλα σεμνῶς φιλοσοφεῖς περὶ τάξεως καὶ περὶ μεγέθους τῆς τιμῆς τοῦ πάππα· τὴν μὲν γὰρ τάξιν ὑμεῖς; ἀπσοχορακίσατε τὴν κατὰ τὰ ἀρχαῖα ἔθη κατὰ τὴν α' σύνοδον, καὶ πολυμηχανίᾳ δεύτερον τὸν Κωνσταντινουπόλεως κατεστήσατε· εἴτα καὶ δεύτερον, τῶν Ἰσων ὁμῶς ἀπολαύειν πρεσβείων τῷ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἐψηφίσασθε, κἀντεῦθεν τὸ πρωτεῖον τοῦ πάππα εἰς πρωτοκαθεδρίαν καὶ προαρθρῆσιν παρεστήσατε. Εἴτα ταῖς κατὰ μικρὸν τολμηραῖς ἀναβάσειν οἰκουμενικὸν ἑαυτὸν ὁ Κωνσταντινουπόλεως ἐπέγραψεν, ἵνα μὴ δοκῆ μειονεκτεῖν τῆς παλαιᾶς Ῥώμης; ἡ νέα, ἀλλ' ὡςπερ οἰκουμενικὸς τῷ δευτέρῳ πάππῳ, οὕτως ἀναμιλλῶτο πρὸς σὺν τὸν δὲ τῶν Ἰσων ἀξιωθεῖς παρ' ὑμῶν. Καὶ τούτων τὴν τρόπον διαρχία περιγέγονε τῇ Ἐκκλησίᾳ, δικεφάλω οὖσι καθ' ὑμᾶς. Τῆς τολμῆς ἐς τοσοῦτον ἐληλαυίας ἔδωξεν ὑμῖν ἀποσχισθῆναι τοῦ πάππα, καὶ μηδὲν οἰεσθαι παρὰ τοῦτο πάσχειν δεινὸν, ἔχοντας τὴν

Κωνσταντινουπόλεως κεφαλὴν ἰσοδυναμοῦσαν τῷ **A** πάππῳ. Τὸ δὲ σχῆμα ὡσπερ χειμάρρους βίᾳ ἐκραγεῖς πολὺν συρφετὸν δογμάτων συνεφειλκύσατο. Ἴνα γὰρ μὴ παράλογον δόξῃ τὸ τόλμημα, τὴν καλουμένην παρ' ὁμῶν ἐν τῷ συμβόλῳ προσθήκην ἐπινοήσατε, ὅτι δὴ Λατίνοι τὸ περὶ τῆς γ' ὀρισθῆν, ὡς φατέ; συνόδου παραβάντες γεγονάσιν ὑπὸ ἀνάθεμα. Μετὰ ταῦτα καὶ αὐτὸ τὸ δόγμα, τὴν καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσιν τοῦ παναγίου Πνεύματος διασύρουν ἐπεχειρήσατε, τί μὴ λέγοντες; τί μὴ γράφοντες; Ἄμα δὲ καὶ τὴν Σαββάτου νηστείαν κωμῶδειν ἤρξασθε ἀποστολικὸν τινα προβαλλόμενοι κανόνα τὸν μέχρι τῆς τότε μάχης ἐν γωνίᾳ που κείμενον, ὡς ἐπίπλαστον, καὶ τῇ ἀρχαιότητι ἀγνωστον. Τούτοις ἐξηκολούθησε καὶ ἡ κατὰ τοῦ ἀζύμου φιλονεικία, διατεινομένων ὁμῶν Ἰουδαϊκὸν εἶναι τὸ ἄζυμον, καὶ τοὺς Λατίνους **B** ἄζυμίας καλούντων. Ἐπὶ τούτοις ἀνέκ.ψε καὶ ἡ τοῦ καθαρτηρίου ἀπάρνησις, καὶ τῆς ἀπολαύσεως τῶν ἀγίων· πλείους γὰρ αἱ τὰς διαφορὰς ἐπεσώρευεν ἡ διχόνοια μὴ μόνον ἐν δόγμασιν, ἀλλὰ καὶ διαφοροῖς θρησκευμασιν. Οὕτω Λατινικὸν ὁμῶν δοκεῖ ἡ ὁσημέραι γουυκλίσια, καὶ τὸ ἱεροῦ; ἐγείρειν τῶν ἀγίων ἀνδριάντας. Ἐῷ λέγειν, ὅτι χωρίζοντες; τὰ ἀνδρόγυνα τὴν τετραγαμίαν ἀθετεῖτε. Καὶ φρονούντες οὕτω, καὶ οὕτω πολιτευόμενοι μεγαλαυχεῖτε, ὡς πόρρω τῶν νεωτερισμῶν καθεστηκότες, καὶ ἀπαράτρωτα τὰ ἀρχαῖα φυλάττοντες. Ποῖα γοῦν τάξις ἐν τούτοις; ἢ ποῖον μέγεθος παρ' ὁμῶν τῆς τιμῆς τοῦ πάππα; Ὑμεῖς αὐτὸν ἐξείσατε τῶν διπτύχων· ὁμεῖς αὐτὸν οὐκ ἔχετε ὀρθόδοξον· καὶ τὸ μέγιστον αὐτῷ ἀποπέμπετε, ἐὰν, φησὶν, ὀρθόδοξος ἦ, πρωτοκα- **C** θεδρίαν καὶ προεπιθμῆσιν. Τί δὲ ἄλλο ταῦτα ἡ ἀταξία καὶ σύγχυσις, καὶ ἀντινομοθετεῖν τῷ Χριστῷ, καὶ ἀντιλέγειν ταῖς οἰκουμενικαῖς τῶν συνόδων;

ΝΕΙΑΟΣ.

« Ἄλλ' οὐκ ἔστι, φησὶ, τοῦ πάππα χωρὶς τὰ ἐκκλησιαστικὰ κανονίζεσθαι. Καλῶς γε. Ἄλλ' οὐδὲ τῷ πάππῳ τῶν ἄλλων χωρὶς, ἕως ἂν τοῖς τῶν ἀποστόλων νόμοις πειθόμενος ἦ. Ἀνάγνωθι ἀποστόλων κανόνα λδ'· « Τοὺς ἐπισκόπους ἐκάστου ἔθνους εἰδέναι χρὴ τὸν ἐν αὐτοῖς πρῶτον, καὶ ἡγεῖσθαι αὐτὸν ὡς κεφαλὴν, καὶ μηδὲν τι πράττειν περιττὸν ἄνευ τῆς ἐκείνου γνώμης. Ἀλλὰ μὴδ' ἐκείνου ἄνευ τῆς πάντων γνώμης ποιεῖτω τι· οὕτω γὰρ ὁμόνοια ἔσται, καὶ δοξασθήσεται ὁ Θεός.

ANTIPIPHΣΙΣ.

Τούτων τὸν κανόνα ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος εἶναι Πατέρων φησὶν, οὐχὶ ἀποστόλων. Πλὴν ἔστω καὶ **D** τοῦτο σὴν χάριν. Ἄλλὰ τὸ τοὺς κανόνας τούτους ὡς ταυτοδυνάμους λαμβάνειν, καὶ ἐκ τοῦ ἀντιστρέφειν τὸν δεύτερον, ἀντιστρέφοντα ποιεῖν καὶ τὸν πρῶτον, πολλῆς ἔστιν ἐθελοκαχίας. Ὁ πρῶτος βούλεται τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀπάντων εἶναι κανόνα τὸν πάππαν· ὁ β' τῶν κατὰ μέρος Ἐκκλησιῶν τὰ μέρη σύμπνοα βούλεται καὶ ὁμόφωνα· ὁ α' τὰ ἐκκλησιαστικὰ λέγει τὰ πρὸς κατάρτισμόν ἐκάστης Ἐκκλησίας συντείνοντα, μὴ δεῖν εἰς κανόνος δύναμιν προβαίνειν χωρὶς τοῦ πάπα· ὁ β' τοῖς ἐπαρχιώταις ἐπισκόποις διακελεύεται μηδὲν πράττειν περιττὸν, τουτέστιν, ὡς

matum colluviem secum pertraxit. Ut enim videre-
mini non sine justis causis ausi quod fecistis.
additamentum Symbolo, ut vocatis, factum crimi-
namini, et Latinos tertix synodi decretum violasse
dicitis, ac inde anathemati subjectos esse. Post hæc
ipsum quoque dogma, nimirum processionem
sancti Spiritus a Filio, reprobare cœpistis, quid non
dicentes, quid non scribentes! præterea jejunium
Sabbati reprehendere, prætextu cujusdam canonis,
quem apostolicum dicitis; qui ad ea usque tem-
pora latens tunc emersit, nempe ut fictus et anti-
quitati incognitus. Hæc subsecuta est contentio de
azywo, asserentibus vobis illud esse Judaicum,
Latinosque vocantibus azymitas. Hinc ortum ha-
bit opinio purgatorium negans et fruitionem
sanctorum; plures enim discrepantias accumulabat
in dies dissidium non solum per dogmata, sed
etiam in exteriori cultu religionis. Ita vobis Latini
moris esse videtur quotidiana genuum flexio et
sacrarum statuarum erectio. Taceo quod, divortia
vinculi permittentes, tetragamiam improbatis. At-
que ita sentientes et his legibus viventes, gloria-
mini quod nullam admiseritis novitatem, et inte-
gram servetis antiquitatem. Quis ergo in his ordo?
aut quæ apud vos magnitudo honoris papæ? Vos
illum e diptychis expunxistis, vos illum non habe-
tis orthodoxum; et quod illi summum conceditis
est ut primus sedeat, et numeretur primus, dum
catholicus sit. At quid aliud hæc sunt quam ordinis
confusio, et legum Christi oppugnatio, et synode-
rum œcumenicarum contemptio?

καὶ ἀντινομοθετεῖν τῷ Χριστῷ,

NILUS (Cap. XXV).

« Ἄν non licet, inquit, sine papa ecclesiasticis
negotiiis regulam dari. Ita plane. Verum nec papæ
sine aliis licet, dum regulis apostolicis parere velit.
Legit apostolorum canonem 34: « Episcopus cu-
jusque gentis scire oportet quis eorum primus sit,
et loco capitis eum habere, nihilque agere modum
excedens, id est, ad provinciam pertinens, incon-
sulto illo. Sed nec ille quidquam agat præter vo-
luntatem omnium; ita enim erit concordia, et glo-
rificabitur Deus.»

CONFUTATIO.

Hunc canonem Antiochena synodus suo canone
Patrum esse dicit, non apostolorum. Sed esto ut
vis; certe canonem antiquissimum; ut sine papa
non liceat Ecclesiam regulari; et canonem quem
profers, sumere tanquam æquivalentes: et quia
posterior convertitur, velle ut prior etiam conver-
tatur, hoc est animi mala sponte amplectentis.
Primus mandat ut papa sit regula omnium eccle-
siasticarum rerum; posterior, ut provincialium Ec-
clesiarum membra convenient et concordent.
Prior ecclesiastica inquit, quæ ad perfectum cu-
jusque Ecclesiæ statum spectant, non esse in cano-
num formam redigenda sine papa; alter præcipit

ut provinciales episcopi nihil modum excedens agant; hoc est, ut exponit Antiochena synodus, quod ad suam cujusque diocesim non spectet: hujusmodi enim, cum ulteriora sint, agere debet metropolitana cum episcopis. Cur ergo ex conversione secundi colligis converti etiam primum, perinde ac si ex regulis aristocratiae transire liceret ad regias? proportione enim hæc sibi respondent: Non licet sine papa regulari ecclesiastica, et non licet sine rege legem imponere civitatibus. Rursus respondent: Oportet episcopos cujusque gentis administrare propria, nihil autem modum excedens, hoc est extra diocesim, agere absque metropolitana; nec metropolitam sine episcopis agere, videlicet quod modum excedat; et, Oportet in aristocratico regimine nihil agere ad communitatem pertinens sine optimatum consensu. Sicut ergo non licet ex reciprocatione aristocraticorum inferre reciprocationem in potestatem regiam (neque enim si non licet magistratibus sine archonte, nec illi sine magistratibus, ita civitatibus non licebit sine rege, ne regi sine civitatibus ferre leges: sed illa quidem conversio valet, ista minime): in eundem modum valet conversio metropolitæ ad episcopos, cum aristocratico modo se habeant: non valet autem conversio Ecclesiarum ad papam. Leges enim fert rex, et papa condit canones; sed non eget rex sociis legislatoribus, nec papa sociis canonum conditoribus. Huic vero sensui concordant Acta synodorum.

Prætegitur Cælestinus regulam Cyrillo, quid agendum, et quæ pœna subeunda Nestorio in tertia synodo: Cyrillus autem non cum papa. Quare et Firmus, Cæsareæ episcopus, in secunda illius synodi actione aiebat: « Antea etiam sententiam tulit, et formam præscripsit apostolica et sancta sedes sanctissimi episcopi Cælestini; quam nos quoque secuti, executioni illum mandavimus, canonicum apostolicumque judicium intendentes in Nestorium. » Et hæc non semel in secunda et tertia actione legere est. Subjiciebat regulis Leo papa Dioscorum in quarta synodo, quia iudicis personam arriperat, et synodum celebrare ausus fuerat absque obtenta a papa licentia. Quia vero Dioscorus ausus et ipse fuerat regulis subjicere papam, et excommunicatione percellere, hac una de causa depositus est a quarta synodo, ut liquet act. v, ex ipsamet confessione Anatolii Constantinopolitani. Abrogabat pariter idem Leo papa regulam ab Orientalibus factam, et rogantibus ut a papa confirmaretur; et poterat solus papa omnium conatus infringere, illi vero sine papa non poterant ratum facere canonem.

Denique cum sacræ synodi tribuant ut propria papæ, in quibus non habet locum reciprocatio, frustra confugis ad illam. Actione u tertiæ synodi per Philippum, sedis apostolicæ legatum, vocatur papa sanctorum membrorum sanctum caput: et

A ἐξηγείται ἡ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος, μὴ δὲν τῇ ἐκάστῳ παροικίᾳ μὴ ἐπιβάλλον· τὰ τοιαῦτα γὰρ περαιτέρω ὄντα ὁ μητροπολίτης μετὰ τῶν ἐπισκόπων ὀφείλει πράττειν. Πῶς οὖν συνάγεις ἐκ τῆς ἀντιστροφῆς τοῦ β' ἀντιστρέφειν καὶ τὸν πρῶτον, ὡς πρὸς εἰ τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κανόνας ἐξῆν ἐπὶ τοὺς βασιλικούς μεταδιδοῦν; ἀνάλογον γὰρ ἔχουσι αὗται· οὐκ ἔστι χωρὶς τοῦ πάππα κανονίζειν τὰ ἐκκλησιαστικά· καὶ οὐκ ἔστι χωρὶς τῶν βασιλέων νόμον εἰσφέρειν ταῖς πόλεις. Καὶ πάλιν αὗται· Χρὴ τοὺς ἐκάστου ἔθνους ἐπισκόπους τὰ οἰκεία διοικεῖν, περὶ τὸν δὲ, ἡγουν ἐξω τῆς παροικίας, μὴ δὲν χωρὶς τοῦ μητροπολίτου πράττειν, μὴ δὲ τὸν μητροπολίτην χωρὶς τῶν ἐπισκόπων, δι' ἃ δὲ περὶ τὸν τι πράττειν. Καὶ· Χρὴ τοῦ, ἀριστοκρατικῶς πολιτευομένου, μὴ δὲν πράττειν τῶν κοινῶν χωρὶς τῆς ἀπάντων γνώμης. Ὡς περὶ οὖν οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς ἀντιστροφῆς τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐπιφέρειν ἀντιστροφήν καὶ ἐπὶ τῆς βασιλικῆς ἀρχῆς (οὐδὲ γὰρ εἰ χωρὶς τοῦ ἀρχοντος οὐκ ἔξεστι τοῖς ἐν τέλει, οὐδὲ χωρὶς ἐκείνων τῷ ἀρχοντι, οὕτω καὶ ταῖς πόλεις χωρὶς τοῦ βασιλέως, καὶ τῷ βασιλεὶ χωρὶς τῶν πόλεων οὐκ ἔξεσται νομοθετεῖν· ἀλλ' ἐκείνη μὲν ἡ ἀντιστροφή ὑγιῶς ἔχει, αὕτη δὲ οὐδαμῶς)· τὸν αὐτὸν τρόπον ἐββῶται ἡ ἀντιστροφή τοῦ μητροπολίτου πρὸς τοὺς ἐπισκόπους ἀριστοκρατικῶς ἔχουσα· οὐκ ἐββῶται δὲ ἡ τῶν Ἐκκλησιῶν πρὸς τὸν πάππα· νομοθετεῖ γὰρ ὁ βασιλεὺς, καὶ κανονίζει ὁ πάππα· ἀλλ' οὐ δέεται συννομοθετῶν ὁ βασιλεὺς οὔτε συγκανονιστῶν ὁ πάππα.

C Ταύτῃ τῇ ἀληθεῖ ἐννοίᾳ συμμαρτυρεῖ τὰ Πρακτικά τῶν συνόδων. Ἐκάνονιζε Κελεστίνος τὴν πρῶτον Κύριλλον, καὶ τὴν οὐστῆον Νεστορίῳ ἐν τῇ τρίτῃ συνόδῳ, οὐκ ἢ Κύριλλος σὺν τῷ πάππῳ. Διὸ δὲ καὶ Φίρμος ἐπίσκοπος Καισαρείας Καππαδοκίας ἐλεγεν ἐν τῇ β' πράξει τῆς συνόδου ἐκείνης· « Καὶ πρότερον ψήφον ἐπέσχε καὶ τύπον τῷ πράγματι ὁ ἀποστολικὸς καὶ ἅγιος Ὁρόνος τοῦ ἀγιωτάτου ἐπισκόπου Κελεστίνου· ὃ ἀκολουθήσαντες καὶ ἡμεῖς τὸν τύπον ἐξεβιάσαμεν, κανονικὴν καὶ ἀποστολικὴν αὐτῷ κατανοήσαντες κρίσιν. » Καὶ τοῦτ' αὐτὸ περιέχει πολλὰκις ἡ β' καὶ γ' πράξεις. Ἐκάνονιζε Λέων ὁ πάππας τὸν Διόσκορον ἐν τῇ δ' συνόδῳ, ὅτι πρόσωπον χριτοῦ ἤρπασε, καὶ σύνοδον ἐτόλμησε ποιῆσαι δίχα τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ πάππα. Ἐπεὶ δὲ ἐτετολμήκει Διόσκορος κανονίσει καὶ αὐτὸς τὸν πάππα, καὶ ἀφορισμῷ καθυποβαλεῖν, διὰ τοῦτο καὶ μόνον καθηρέθη ὑπὸ τῆς ἀγίας δ' συνόδου, ὡς δὴλον καὶ ἐκ τῆς ὁμοιογίας Ἀνατολίου τοῦ Κωνσταντινουπόλεως ἐν τῇ ε' πράξει. Ἐκάνονιζεν ὁ αὐτὸς Λέων τοῦ ἀνατολικοῦ Πατέρος τῆς δ' συνόδου δευτέρου περὶ τοῦ κη' αὐτῶν κανόνος· καὶ ἠδύνατο μόνος ὁ πάππας ἀκυροῦν τὰς ἀπάντων σπουδὰς, ἐκείνοι δὲ οὐκ εἶχον ἄνευ τοῦ πάππα κυροῦν τὸν κανόνα.

Ὅπως δὲ προσανεμουσῶν τῷ πάππῳ τῶν ἀγίων συνόδων ἐκεῖνα τὰ ἰδιώματα, ἐν οἷς ἀδύνατον εἶναι χωρὶς τῆς ἀντιστροφῆς, μάτην καταφεύγεις ἐπὶ ταύτην. Ἐν τῇ β' πράξει τῆς συνόδου ἐκ τῆς φωνῆς Φιλίππου πρεσβυτεροῦ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας τῶν

ἀγίων μελῶν ἀγία κεφαλὴ ὁ πάππας, καὶ ἐν τῇ γ' ἁ
 πράξει διαδόχως καλεῖται τοῦ Πέτρου ζώντος καὶ
 δικάζοντος ἐν τοῖς αὐτοῦ διαδόχοις. Εἰ τοίνυν δικα-
 στής καὶ κριτὴς ὁ πάππας σὺν τῷ Πέτρῳ, καὶ τοῦτο
 μόνο; ἔχει τὸ προνόμιον, πῶς ἔσται ἀληθὲς, ὃ λέγεις,
 ὅτι χωρὶς τοῦ πάππα οὐκ ἔξεστι τοῖς ἄλλοις, ἀλλ'
 οὐδὲ τῷ πάππα χωρὶς τῶν ἄλλων; ὡσπερ ἂν εἰ
 ἔλεγες· Οὐκ ἔξεστι τοῖς κρινομένοις ἀπόφασιν ἐξ-
 νεγκάζειν χωρὶς τοῦ δικαστοῦ, ἀλλ' οὐδὲ τῷ δικαστῇ
 χωρὶς τῶν κρινομένων. Ἐν τῇ δ' συνόδῳ τὴν φυλα-
 κὴν τῆς ἀμπέλου παρὰ τοῦ Σωτῆρος ἐπιτετραμμέ-
 νος καλεῖται ὁ πάππας καὶ πατὴρ τῶν τέκνων, δη-
 λαδὴ ἀπίντων τῶν ἐπισκόπων καὶ κορυφὴ τῶν πεί-
 δων, ἐν τῇ ἐπιστολῇ τῆς συνόδου πρὸς τὸν πάππαν·
 καὶ ἐν τῇ γ' πράξει οἰκουμεικῆς πατριάρχης. Ποῖαν
 ταῦτα δέχεται ἀντιστροφὴν; Εἰ μὴ λέγεις τὸν φύ-
 λακα πρὸς τὸ φυλάττειν χρῆζειν τῆς παρὰ τῶν φυ-
 λαττομένων ἀρωγῆς· καὶ τὸν πατέρα οὐδὲν γίνεσθαι
 τῶν τέκνων· καὶ τὸν οἰκουμεικὸν δεῖσθαι συνοικου-
 μεικῶν· καὶ τὴν κορυφὴν μεταβάλλεσθαι εἰς ἄλλο
 μέλος. Ἢ ζ' σύνοδος ἐν τῷ πρὸς τὸν πάππαν γράμ-
 ματι· ἰατρὸν καλεῖ χαριζόμενον τοῖς μέλεσι τῆς
 Ἐκκλησίας τὴν υἰείαν, ἐπὶ τὴν στερεὰν ἐπιπέ-
 πτραν τῆς πίστεως, ἐπιπροφραγίζοντα τῆς ὀρθοῦς
 πίστεως τὴν φωταύγειαν· καὶ ἐν τῇ σάκρᾳ τοῦ βα-
 σιλέως Πωγωνάτου, πάσης οἰρετικῆς εἰσηγήσεως
 ἐκτομέα, καὶ μεταφυτευτὴν τῶν καρπύμων δένδρων
 ταῖς κατηχήσει, καὶ ἐκρίζωτὴν τῶν ἀκάρπων ταῖς
 κανονικαῖς ἐπιτιμήσεσιν. Ποῖα γοῦν ἐν τούτῳ ἀντι-
 στροφή, εἰ μὴ καὶ τῆς τῶν θεραπευτέων ἐπιουρίας
 ὁ ἰατρὸς, δεοῖτο, καὶ πάντα γένοιτο ἀληθῶς κατὰ τὴν
 παροιμίαν, ἄνω πηγαὶ ποταμῶν; Ἢ ζ' σύνοδος ἐν
 τῇ πρὸς τὸν Ἰσαυρὸν ἐπιστολῇ Γρηγορίου τοῦ Ῥώ-
 μη; τὸν πάππα ὁμολογεῖ κύριον τῆς συλλογῆς τῶν
 συνόδων, ὡς προέγραπται· καὶ κατὰ τὴν ζ' πρᾶ-
 ξιν εἶναι φησὶ νόμον ταῖς συνόδοις ἔχειν συνεργὴν
 τὸν πάππαν. Μὴ οὗτος οὖν κατὰ τὴν ζ' σύνοδον τοῦ
 πάππα συνεργοῦ, ἀκυρος ἢ σύνοδος. Δέδεικται δὲ,
 ὅτι χωρὶς τῶν κατὰ μέρος πατριαρχῶν γεγονάσι
 πολλαὶ σύνοδοι· οὐκ ἀληθὲς ἄρα, ὡσπερ τοῖς ἄλλοις οὐκ
 ἔξεστι χωρὶς τοῦ πάππα, οὕτω μὴδὲ τῷ πάππα
 χωρὶς τῶν ἄλλων· καὶ ἡ προκομιδὴ τοῦ κανόνος, ὃν
 σὺ καλεῖς ἀποστολικήν, οὐδὲν σου τὴν φιλοτεχνίαν
 ὀλίγησι.

ΝΕΙΑΟΣ.

εἰ δὲ τι, πρὸς τοὺς κανόνας τῶν μακαρίων
 ἀποστόλων ἀντιλέγειν ἐθέλοι, νόθους ἀποκαλῶν αὐ-
 τοῦ, καὶ ἥκιστα πρέποντας ἀποστολικὰς ψυχαῖς,
 παρὰ τῶν μακαρίων παιδευέσθω Πατέρων τῆς α'
 συνόδου, τῆς γ', τῆς δ', τῆς ε', τῆς ζ', ὅτινες ἀπο-
 στολικῶν μέμνηται κανόνων· οἱ δὲ κανόνες τῆς ζ'
 συνόδου καὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν ἀποστολικῶν νόμων
 φασὶν ἐν τῷ β' κανόνι, δηλονότι πε'· »

ΑΝΤΙΠΡΗΣΙΣ.

Εἰ μὲν, ὡ θαυμάσιε, οὐδένας ἐλέγομεν εἶναι ἀπο-
 στολικούς κανόνας, οὐκ ἀλόγως ἂν ἐνεκάλεις· νῦν
 δὲ οὐ τοῦτό φαμεν, ἀλλ' ὅτι ἀνάγκη ἦ τοὺς μεγάλους
 φωστῆρας, Βασίλειον τὸν μέγαν, Ἀμβρόσιον, Ἱερώνυ-
 μον, Ἀύγουστινον, Πέτρον Ἀλεξανδρεῖα, προσέτι
 καὶ Κασσιανὸν γενέσθαι τῶν ἀποστολικῶν γραμ-
 μάτων ἀπείρους, καὶ μὴ μαθόντας τί παραδεδώκα-

PATROL GR. CXIX.

A actione in vocatur Petri successor, viventis et
 judicantis in suis successoribus. Si ergo papa cum
 Petro est iudex, et solus hoc habet privilegium,
 quomodo dicis, sine papa non licere aliis, neque
 sine aliis papæ? ac si diceres: Non licet iis qui
 judicantur ferre sententiam sine iudice, nec iudi-
 ci sine illis. In quarta synodo, in Relatione ad papam,
 custos vineæ constitutus a Salvatore vocatur papa,
 et filiorum Pater, omnium scilicet episcoporum et
 vertex natorum; et actione iii, œcumenicus pa-
 triarcha. Hæc porro quam reciprocaionem admit-
 tunt? Nisi dicas custodem ad custodiendum in-
 digere auxilio custoditorum, et patrem fieri
 filium natorum, et œcumenicum indigere œcumeni-
 cibus, et verticem mutari in aliud membrum.
 Sexta synodus in litteris ad papam vocat illum
 medicum largientem Ecclesiæ membris sanitatem;
 vocat stantem super firmam fidei petram, confir-
 mantem et obsignantem orthodoxæ fidei splenda-
 rem; et in sacra Constantini Pogonati vocatur
 papa omnis hæreticæ adinventionis præcisior, fru-
 giferarum arborum per institutiones transplantato-
 r, et infructuosarum per canonicas censuras
 eradicator. Quamam in istis reciprocatio nisi di-
 cas et medicum indigere curandorum ope; et
 fiant omnia, ut adagio dicitur, sursum aquæ ad
 fontes. Septima synodus, in epistola Gregorii papæ
 ad Leonem Isaurum, fatetur papam esse dominum
 celebrationis synodorum, ut dictum est; et act. vi,
 legem ait esse synodorum, ut cooperantem ha-
 beant papam. Nisi ergo papa cooperetur, per
 septimam synodum, quæ sunt non sunt rata concilia.
 Atqui ostensum est multa concilia fuisse habita
 sine aliquibus patriarchis. Non est ergo verum,
 sicut aliis non licet sine papa, ita nec papæ sine
 aliis; et canon quem protulisti ut apostolicum,
 tuis artibus non suffragatur.

NILUS (Cap. XXVI).

εἰ quis vero contra beatorum apostolorum ca-
 nones dicere voluerit, supposititios vocans, et apo-
 stolicis animis plane indignos, doceatur a sanctis
 Patribus primæ synodi, tertiæ, quartæ, sextæ,
 septimæ, quæ apostolicorum canonum mentionem
 faciunt; quin et sextæ synodi canones numero
 ponunt legum apostolicarum in secundo canonæ,
 nimirum 85. »

CONFUTATIO.

Beno diceres si apostolicos canones nullos esse
 diceremus. Nunc vero non hoc dicimus; sed
 quia necesse est, aut eximios doctores, Basilium
 Magnum, Ambrosium, Hieronymum, Augusti-
 num, Petrum Alexandrinum, addatur etiam Cas-
 sianus, fuisse scriptorum apostolicorum impro-
 ritos, et ignorasse quid apostoli de Sabbato, de

quarta et sexta feria, de tribus in baptismo immersionibus scripto tradiderint : aut apostolorum canones non esse quinque et octoginta, ut asserit quinisexta synodus, sed quinquaginta tantum, ut Romana Ecclesia declaravit, attestante, ut dictum est, Anastasio bibliothecario in Præfatione septimæ synodi ad Joannem VIII. Et quem paulo ante proferebas canonem per te apostolicum, vocat Antiochena synodus, ut adnotatum fuit, canonem Patrum. Liquet autem ex ipsa etiam quinisexta, canone 2, et ex primo canone sanctæ synodi septimæ, plurimum differre, si voces canonem apostolicum et canonem Patrum. Itaque germanis canonibus apostolicis in suo robore permanentibus, nulla cogit necessitas tot esse illorum canones quot numerantur a quinisexta; aut prolatum supra a te canonem contra nos facere. Nam licet etiam apostolicus esset, non tollit supremam papæ dignitatem, eo quod aliis sine ipso non liceat condere canones, et recipiatio non habeat locum in papa, neque canon hoc velit, qui de particularibus provinciis loquitur, etsi tu illum in tuum sensum detorques.

NILUS (Cap. XXVII).

Denique eorum quæ diximus summa hæc est : dum papa ordinem servat, et cum veritate stat, et Ecclesiæ caput et summus est pontifex et Petri omniumque apostolorum successor ; et omnes illi obedire debent, et nihil est quod ejus honorem capere possit; si vero nolit ad veritatem redire, a qua recessit, reorum pœnas sustinebit.

CONFUTATIO.

Egregia sane coronide sermonem tuum conclusis : « Dum papa ordinem servat. » Quem dicis ordinem? quem vos excogitastis, ut primus sedeat, et primus numeretur? an vero illum quem attestantur synodi œcumenicæ? si hunc servare debet, sicut et servat, impossibile est eum cum veritate non stare. Alioquin dicta et testimonia synodorum evanescent. Estque omnino papa Ecclesiæ caput, summusque pontifex non eo quo tu dicis modo, quia fuerit constitutus a Patribus nudo titulo primus, sed potestate et jurisdictione primus ab eo constitutus, a quo et Petrus, cujus successor est, non juxta tuam novam theologiam, ut episcoporum quisque ab eo consecratorum, verum ut sacræ synodi docent, talis ut in eo tanquam successore vivat et judicet coryphæus Petrus. Debere autem omnes illi obedire, quomodo dicas, non intelligo. **Supra philosophabaris** ita : Quod terræ climata distributa sunt episcopis principalibus; quibus distributis non magis subest episcopis illis Romanus quam illi Romano, quod attinet ad jurisdictionem; et hoc dicebas, loquens de papa ut papa est, non ut vos nunc illum habetis, minus orthodoxum, sed ut recta fide ornatus consideratur, et illis

σιν ἐγγράφως οἱ ἀπόστολοι· περὶ Σαββάτου, περὶ Τετάρδος καὶ Παρασκευῆς, περὶ τῶν τριῶν ἐν τῷ θείῳ λουτρῷ καταδύσεων· ἡ ἀνάγκη τοὺς κανόνες τῶν ἀποστόλων μὴ εἶναι πέντε καὶ ὀγδοήκοντα, ὡς φησὶν ἡ πενθέκτη, ἀλλὰ μόνους πεντήκοντα, ὡς ἐπέκρινεν ἡ Ἐκκλησία τῆς Ῥώμης, καθά φησιν ὁ β.βλ.ιοθηκάριος· Ἀναστασίας ἐν τῷ προσφωνητικῷ πρὸς Ἰωάννην ὀγδοὺν τὸν πάππαν περὶ τῆς ζ' συνόδου, καὶ ἡμῖν δῶλον προεῖρηται. Καὶ δι' μικρῶ πρόσθεν προέφερες ἀποστολικὸν κατὰ σὲ κανόνα, ἢ ἐν Ἀντιοχείᾳ σύνοδος καλεῖ, ὡς ἐφημεν, κανόνα τῶν Πατέρων. Δῆλον δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πενθέκτης συνόδου ἐν τῷ β' κανόνι, καὶ ἐκ τοῦ α' κανόνος; τῆς ἀγίας ζ' συνόδου, πλεῖστον διαφέρειν ἀποστόλων ἢ Πατέρων λέγεσθαι κανόνα. Ὅστε βεβαίως μενίστων τῶν ἀληθῶς ἀποστολικῶν κανόνων, οὐδεμίαν ἀνάγκη τοσούτους εἶναι, ὅσου; ἡ πενθέκτη λέγει· ἢ τὸν παρὰ σοῦ προκομισθέντα καθ' ἡμῶν εἶναι. Κἴν γὰρ ἀποστολικὸς ἦ, οὐκ ἀφαίρεται τὴν κορυφαίαν τοῦ πάππα ἀξίαν, ὅτι οὐκ ἔξεστι τοῖς ἄλλοις χωρὶς αὐτοῦ κανονίσει· τὸ δὲ ἀντιστρέφον οὐκ ἔχει χώραν ἐν τῷ πάππῳ, οὐδὲ τοῦτο βούλεται ὁ κανὼν περὶ τῶν κατὰ μέρος ἐπαρχίῶν διαταττόμενος, ἀλλὰ εὐτε τοιαῦτα στρεψοδικεῖς.

ΝΕΙΛΟΣ.

Κεφάλαιον τῶν λεγομένων· Ἔως μὲν ὁ πάππας σὺς τὴν τάξιν, καὶ μετὰ τῆς ἀληθείας ἔστηκε, καὶ κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀρχιερεὺς ἄκρος, καὶ Πέτρου καὶ πάντων ἀποστόλων διάδοχος· καὶ οἱ πάντες αὐτῷ πειθέσθαι, καὶ οὐδὲν ἄλλο τὴν τιμὴν ἐκείνου χωρεῖ· εἰ δὲ τῆς ἀληθείας ἀποχωρήσας οὐ βούλεται πάλιν πρὸς ἐκείνην ἐπανιέναι, τὰ τῶν κατὰ δίκων πείσεται.

ΑΝΤΙΠΡΗΞΙΣ.

Καλλίστη δὴ ταύτῃ κορωνίδι τὴν λόγον ἐπισφραγίζεις· « Ἔως ὁ πάππας σὺς τὴν τάξιν· » ποίαν λέγεις τάξιν; ἢν ὑμεῖς ἐπειροήσατε πρωτοκαθεδρίας καὶ προαριθμήσεως; ἢ τὴν ὑπὸ τῶν οἰκουμηνικῶν συνόδων μαρτυρουμένην; Εἰ γοῦν ταύτην ὀφείλει σὺς εἶναι, ὡς περὶ καὶ σὺς εἶπες, ἀδύνατον μὴ μετὰ τῆς ἀληθείας αὐτὸν ἔσταναι. Ἄλλως γὰρ τὰ βῆτα καὶ αἱ μαρτυρίαι τῶν συνόδων εἰς τὸ μηδὲν οἴχονται. Καὶ ἔστι πάντως κεφαλὴ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἄκρος ἀρχιερεὺς οὐ καθ' ὅν σὺ λέγεις τρόπον, γυμνῶ σὺς ἡματι καὶ τὸ πρῶτος εἶναι παρὰ τῶν Πατέρων ἐξήμενος, ἀλλὰ δυνάμει καὶ ἐξουσίᾳ παρ' ἐκείνου, παρ' οὗ καὶ ὁ Πέτρος, οὐκ ἴσθι; ἔστι διάδοχος· οὐ κατὰ τὴν νεαρὰν σου θεολογίαν, ὡς τῶν ἐπισκόπων ἐκστος τῶν ὑπ' ἐκείνου χειροτονηθέντων, ἀλλ' ὡς διδάσκουσιν αἱ ἅγιαι σύνοδοι, τοιοῦτος, ὡς τὴν καὶ δικάζειν ἐν αὐτῷ πᾶσι· διαδόχῳ τὸν κορυφαῖον Πέτρον. Τὸ δὲ δεῖν πάντας αὐτῷ πειθέσθαι, πᾶσι λέγεις, οὐκ οἶδα. Ἄνω ἐπιλοσόφεις, ὅτι τὰ κλίματα τῆς γῆς διανεμένηται τοῖς καθολικοῖς τῶν ἐπισκόπων· ὡς ἀποκεκληρωμένων, οὐ μᾶλλον γὰρ ὁ Ῥώμης ὑπ' ἐκείνου, ἢ ἐκείνοι ὑπὸ τῶν Ῥώμης, ὅσα γὰρ εἰς τὸ διακεῖν τὰ ἐαυτῶν· καὶ τοῦτο ἔλεγε φιλοσοφῶν περὶ τοῦ πάππα, ἢ πάππα; οὐκ ὡς νῦν αὐτὸν ὑμεῖς

ἔχετε, τῆς ὀρθοδοξίας· ἐκπεπωκότα, ἄλλ' ὡς ὑγιαίνοντα καὶ διαπρέποντα τοῖς προνομίοις, οἷς φατέ παρὰ τῶν Πατέρων κικασμηθῆναι. Νῦν δὲ λέγετε, ὅτι ὀρθοδοξοῦντι τῷ πάππᾳ δεῖ πάντα πείθεσθαι. Τὸ δὲ πείθεσθαι τί ἄλλο γὰρ ἢ τοῦς καθ' ὁμοίους τῶν ἐπισκόπων εἶναι ὑπὸ τὸν Ῥώμης; Ἄλλ' ὡς εἰκεν; ἐναντιολογίᾳ σε περιπεσεῖν τὸ τέχνασμα κατηνάγκασεν· ἵνα γὰρ ὅλην τοῦ σχίσματος τὴν αἰτίαν ἀνάψῃς τῷ πάππᾳ ὡς περὶ τὴν πίστιν σφαλλομένῳ, συγχωρεῖς αὐτῷ καὶ ἂ μὴ βούλει, εἰ παλινῶδαν ἔπειν. Ἄλλ', ὦ γενναῖε, σαθρῶ θεμελίῳ τοῦ ψευδοκωνόου, ὃν εἶναι ἔλεγε τῶν χλ' Πατέρων· εἰ καὶ πάντες ὑστερον τὸ φιλόνοικον φεύγοντες, τοῦ πάππα ἐδεήθησαν, ζητοῦντες τὴν ἐπικύρωσιν, ἀλλ' οὐ πάντες, μᾶλλον δὲ οἱ πλείους οὐκ ἀσμενίζοντες· σαθρὴν οἰκοδομίαν ἐπωκοδόμησας. Σαθραὶ δὲ μηχαναὶ πειρῆσθαι τὴν ἀκατάβλητον τοῦ Χριστοῦ καταστρέφειν οἰκοδομὴν θεομαχεῖν ἐστίν, ὃ λῶστε, καὶ τοῖς ἀδυνατοῖς ἐπιχειρεῖν.

Ὅρατε, ὅσοι ἀποσχίζεσθε, καὶ σὺν τῷ διαφέροντι τῇ θρησκείᾳ συνδιατέμνετε τὸ ἄσχιτον σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, οἷους ὁδηγοῦς, οἷους ἔχετε διδασκάλους. Ἡ ἐθελοκακία τυφλότης, ὁ κίνδυνος περὶ ψυχῆς, βῆθος τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

A praefulget privilegiiis, quibus eam dicitis a sanctis Patribus auctum. Nunc vero dicitis, papae, si sit orthodoxus, debere omnes obedire. Obedire autem quid infert aliud, quam principales episcopos subesse Romano? Sed, ut videre est, tecum pugnas praecalliditate nimia. Ut enim totam schismatis causam conjicias in papam, quasi errantem in fide, concedis illi etiam quae negas, dummodo palinodiam canat. Verum evanido falsi canonis fundamento innixus, quem sexcentorum triginta Patrum esse aiebas: licet omnes postmodum ad evitandas contentiones papam rogaverint ut illum probaret, certe non omnes illo contenti, imo plures minus contenti, caducum superstruxisti aedificium. Huiusmodi autem machinis Christi aedificium demoliri velle, cum Deo pugnare est, et impossibilia aggredi.

B Quicumque schisma sectamini, et cum diversitate ritus divisum etiam vultis indivisum Ecclesiae corpus, videte quos duces, quos magistros habeatis. Affectata animi depravatio, caecitas, periculum mortis animae: fovea vobis ignis aeternus.

Nili Thessalonicensis Encomium Gregorii Palamae vide in tomo CLI.

CIRCA MEDIUM SAECULUM XIV.

THEODORUS MELITENIOTA

NOTITIA

(Leo Allatius *De Theodoris*, apud Mai, Biblioth. nov. PP. tom. VI, n. CXXXIII.)

Theodori Meliteniotae Graeca Evangeliorum expositio exstat Romae in Bibliotheca Vaticana, Gesnerus. Theodorus Meliteniotes Graece Evangelia interpretatus, exstat ms. in bibliotheca Vaticana, Possevinus Ego legi ipsius harum in Evangelia enarrationum librum quartum, cujus titulus ita se habebat: Τοῦ μεγάλου σακελλαρίου τῆς ἀγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ διδασκάλου τῶν διδασκάλων, καὶ ἀρχidiaconῶν Θεοδώρου τοῦ Μελιτηνιώτου τῶν εἰς τριάδα τριπλῆν ἐξηγήσεων τοῦ διὰ τεσσάρων Εὐαγγελίου τὸ τέταρτον. Magni sacellarii sanctissimae Magnae Dei Ecclesiae, et magistri magistrorum, et archidiaconi Theodori Meliteniotae, enarrationum in triplam triadem Evangelii, quod ex quatuor unum factum est, liber quartus. Eius introductio haec est: Θεοῦ τρισυποστάτου καὶ παντοδυνάμου συναιρομένου, πέρα· μὲν δέχεται σὺν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ καὶ τῷ δευτέρῳ καὶ τῷ τρίτῳ τοῦ παρόντος συντάγματος, ἐν ᾧ δὴ συντάγματι σκοπὸς οὗτος· ἔμοι τῷ μεγάλῳ σακελλαρίῳ τῆς ἀγιωτάτης Μεγάλης τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας, καὶ διδασκάλῳ τῶν διδασκάλων, καὶ ἀρχidiaconῶν Θεοδώρῳ τῷ Μελιτηνιώτῃ, πᾶσαν κατὰ μέρος τὴν ἱερὰν τοῦ θεοῦ Λουκᾶ βιβλίον εὐαγγελικὴν ἐρμηνεύσαι καθ' ὅσον οἶόν τε, ταύτη τε σὺν ἐξηγήσει προσθεῖναι, κατὰ γὰρ τὸν τῷ λόγῳ καιρὸν προσθήκοντα, καὶ ἂ τοῖς ἄλλοις εὐαγγελισταῖς, τούτου παραλιπόντες εἴρηται, μίαν ὡσπερὶ συγγραφὴν τὸ διὰ τεσσάρων ἁγίων Εὐαγγέλιον πεποιηκότι, καὶ τὴν τῶν θεῶν εὐαγγελιστῶν συμφωνίαν ἐν ἁπασιν ἀποδείξει, καὶ ἅμα τὴν παρούσαν διελεῖν πραγματείαν εἰς τριάδα τριπλῆν βιβλίων, καὶ τούτων ἕκαστον πάλιν εἰς τριάδα τριπλῆν διαλέξων, καὶ τὸ σύγγραμμα πᾶν οὕτω πως ἐπιγράψαι, εἰς τριάδα τριπλῆν ἐξηγήσει· τοῦ διὰ τεσσάρων ἁγίων Εὐαγγέλιου· τὸ τέταρτον δὲ βιβλίον τοῦ παρόντος συντάγματος· λαμβάνον ἀρχὴν, τὰ ἐξῆς τῶν τοῦ ἱεροῦ Ματθαίου ζημάτων ἔχει προκειμένα κατὰ τὴν πρῶ-

την αὐτοῦ δι' ἀλεξίν, οὕτω διεξίοντα. *Deo qui est unus in tribus personis, itemque omnipotens, cooperante, finem accipit cum primo et secundo horum commentariorum tertius liber, in quo propositum est mihi magno sacellario sanctissimæ Magnæ Dei ecclesiæ, et magistro magistrorum et archidiacono Theodoro Meliteniote, omne secundum partes sacrosanctum divi Lucæ Evangelium ut potero exponere, illique cum expositione apponere tempore secundum rationem tamen opportuno, quæ ab aliis evangelistis dicta sunt, et ipse omiserit; veluti una compositione Evangelio, quod ex quatuor fuerit, facta, et divinorum evangelistarum concordia in omnibus demonstrata. Item in animo est, præsens opus dividere in triadem triplum librorum, rursusque librorum unumquemque in triadem triplam disceptationem, et universo operi titulum hunc præfigere, in triadem triplam enarrationum sancti Evangelii, quod ex quatuor unum factum est. Quartus vero liber operis incipit ab illis, quæ sequuntur, Matthæi verbis in prima sua disceptatione hoc modo: Ex quatuor itaque Evangelistiis unum Meliteniota fecit, et novem libris exposuit, quorum singuli novem disceptationibus complebantur. Opus est, quod ipse vidi, doctum, divina doctrina refertum, et dignum quod lucem videat. Deus faxit ut reliqui octo libri gravi reipublicæ Christianæ iactura non interciderint! In eadem bibliotheca habentur ejusdem Ἀστρολογούμενα, *Astrologica*. Scoriaci vero in regia, ejusdem ἐκ τοῦ πρώτου τῆς ἀστρονομικῆς βίβλου προοίμιον εἰς τὴν ἀστρονομίαν. Τί ἐστὶν ἀστρονομία, καὶ παρὰ τίνων εὑρεθεῖσα ἦλθεν εἰς Ἑλλάδας. *Ex primo astronomico libro proœmium in astronomiam. Quid est astronomia, et a quibus inventa ad Græcos pervenit.* Ejusdem illic prope est Ἀστρονομικῆς τριβίβλου ἢ πρώτη, ἢ ψηφιοφοριῶν εἰσαγωγῆς, *astronomicorum trium librorum primus, sive de calculandi ratione introductio*. P. Θεὸς ἠγέσθη παντὸς ἔργου τοῦ καὶ λόγου, φησὶ τις τῶν πάλαι σοφῶν. Δευτέρα, ἢ ψηφιοφοριῶν ἔρμηνεια καὶ συμφωνία, *secundus, sive calculandi interpretatio et concordia*. P. Θεοῦ συναυρομένου τοῦτο πᾶν ἐν σοφίᾳ πεποιητός, τὸν τε ἄνθρωπον. Τρίτη, ἢ ψηφιοφοριῶν κατὰ Πέρσας διάταξις, *tertius, sive modi calculandi secundum Persas descriptio*. P. Τριᾶδος τῆς μακαρίας παντοδυνάμου τε καὶ ἁγίας καὶ ζωαρχικῆς. Argumentum horum librorum idem auctor in proœmio libri tertii hunc in modum prosequitur: Ἐν μὲν τῷ πρώτῳ τῆς ἀστρονομικῆς τριβίβλου τὴν ψηφιοφοριῶν εἰσαγωγὴν διαγράφαντες· ἐν δὲ δευτέρῳ τὰς τῆς μαθηματικῆς καὶ μεγάλης συντάξεως ψηφιοφορίας δι' ἀκριβείας ὡς ἐνῆν, ἐφοδεύσαντες ἅμ' αὐταῖς καὶ τὰς τῶν προχείρων δι' ὑποδειγμάτων ἐκθέμενοι καὶ τὴν τούτων συμφωνίαν ἀκριβῶς ὑποδείξαντες· ἐν ταῦθα ἐν τῇ τρίτῃ δηλαδὴ καὶ λοιπῇ τῶν ὑποκειμένων τὰς τῶν Περσικῶν προχείρων κανόνων ψηφιοφίας προήχθημεν ἀνατάξισθαι, ἥδη μὲν ἄλλοις ἐσπουδασμένας, πλείονος δὲ ὅμως δεομένας τῆς σαφηνείας, καὶ μάλιστα τῷ μὴ κατὰ τὴν προσήκουσαν αὐταῖς ἔρμηνείαν καθ' Ἑλληνας ἐκδεδῶσθαι, ἃς ἡμεῖς, ὡς ἂν οἱ τοῖς ὤμεν ἐκθῆναι σαφῶς πειρασόμεθα, καὶ δὴ καὶ τὰς τῶν κανόνων ἐπιγραφὰς ἐπιγράφομεν ἀκολουθῶς τοῖς ἡμετέροις (1) *Cum astronomicorum trium librorum in primo calculandi rationis introductionem descriperimus; in secundo vero mathematicæ magnæ constructionis calculandi rationes accurate, ut potuimus, digesserimus, una cum illis, qui ad manum sunt parati, canonibus expositis per exempla, et eorum concordia exquisitè ostensa; hic in tertio nempe, et qui reliquus est in ista tractatione, Persicorum faciliū canonum calculationes digerere adducimur, ab aliis etiam olim enucleatas, sed majore tamen expositione indagentes; eoque polissimum quod non uti decebat in Græcam linguam translatae sunt, quas nos pro viribus clare exponere conabimur, et etiam canonum descriptiones, nostros sequentes, perscribemus. Non defuere qui eum et convicio insectarentur, et operi maledicerent, quibus respondit quisque ille fuerit in ipso operis prospectu: Ὁ ἀνὴρ οὗτος, ὁ τὴν παρούσαν βίβλον συγγεγραψώς, δοκεῖ ἢ ἐκάμοι μὴδενὶ ἀποδεῖν τῶν ἐν σοφίᾳ περιδοχῶν κατὰ γὰρ τὸ μαθηματικὸν εἶδος τῆς φιλοσοφίας, εἰ τι κατῶν δοκῶν δύνασθαι κρῖνειν περὶ τὰ τοιαῦτα. Ἀπεριμερίμηνως οὖν δεῖ χρῆσθαι τοῖς ὑπ' αὐτοῦ λεγομένοις, μὴδὲνα λόγον ποιουμένους; τῶν ἐπιχειρούντων αὐτὸν διασύρειν. Εἰσὶ γάρ τινες ὀλίγοι κομιδῆ τῶν ἐπ' ἐμοῦ λεγομένων, οἳ διὰ φαυλότητα γνώμης ἀπειροβριασμένως καὶ τοῦτο ποιεῖν ἐτόλμησαν. *Vir iste, qui librum hunc composuit, videtur mihi, inter eos qui nomen aliquod in sapientia consecuti sunt, in ea parte philosophiæ quæ mathematica tractat, nemini esse secundus, si quid ego circa scripta hujusmodi iudicium ferre posse non ineptus existimor. Absque examine itaque dictis illius assentiendum est, illis neglectis qui in eum dentem exacuunt. Sunt etenim nonnulli, sed pauci admodum, qui mente lasi, inverecunde hoc ipsum patrare ausi sunt. Scribebat anno Christi 1361, sub Joanne Palæologo. Leguntur ejusdem tractatus Ἡερί συνοδοπασελήνων, *De plenitunis, et alia plane innumera in astronomicis.****

(1) Hujus operis exordium primumque capitulum Gr. Lat. legitur apud Fabricium.

MONITUM

(Mai Bibliotheca nova Patrum tom. VI, p. 119.)

A Nicetis ad Theodoros redeundum est. Sane quem modo edituri sumus Theodorum Meliteniotam, in postrema Græcitatæ ætate collocavit Allatius diatrib. n. CXXXIII, qui eum facit scribentem anno Christi 1361, sub Joanne I Palæologo imperatore. Sed tamen non omnia nova, deteriora sunt, quod in cunctis linguis populisque comperimus; et ipse Allatius opus Theodori, mox a nobis partim edendum, vel potius delibandum, dicit doctum, divina doctrina refertum, et dignum quod lucem videat. Est autem hæc Græcorum auctorum etiam infimi ævi laus quodammodo singularis, ut eleganter emendateque plerique omnes scripserint, Blemmides, puta, Gemistus, Planudes, Gaza, Demetrius Cydonius, Bessarion, alii multi; dum interim Latini nostri ruditatem quamdam scribendi præ se ferebant: donec paulo post, politis iterum apud nos litteris, tantus rediit Latini sermonis lepor, ut jam Græcis invidendum non fuerit.

Igitur hic Theodorus exegetica scientia et eloquentiæ copia abundanter præditus, quatuor Evangelia in unam seriem a se connexa, novo commentarii genere explananda suscepit: nempe opus suum in volumina novem digessit, quorum singula totidem διαλέξεις, id est sermones, habebant, qui omnes immanem unius supra octoginta sermonum summam efficiebant. Sed enim ex novem his voluminibus unum tantummodo in Vaticana codicum bibliotheca, sub numero 681, habetur, quod est seriei prædictæ quartum, foliorum 360. in-4°, scripturæ in charta satis perspicuæ et emendatæ. Scopus et ratio totius operis proponitur in ea exordio, quod Allatius in diatriba sua recitavit, quodque initio quarti tomi nescio quomodo conservatum fuit.

Quid agerem? Sane animus avebat totum opus in lucem protrahere, totum item Latina translatione donare. Sed non omnia possumus omnes; etenim hic unus codex, si debito apparatu instructus, Græce Latineque ederetur, plus æquo mihi tempus eriperet, et plenum propemodum conficeret novæ hujus bibliothecæ volumen. Contrahendum itaque consilium fuit: et quoniam auctor singulos sermones suos, more Chrysostomi, morali peroratione, diserta hercle et perutili, concludit, has nos operis morales partes ad vulgandum delegimus. Et priores quidem sex, Græce tantum, brevitatis causa, ponimus; tres vero posteriores properante calamo Latinas etiam fecimus, præfixis ubique titulis, quos auctor ipse in prævio syllabo scripsit; quamquam breviores necessario sunt hi tituli, neque satis dignum disertissimi scripti præludium præbent. Igitur novi studiosique lectores multo per se melius Theodori nostri eloquentiam, dignam edepol! melioribus sæculis, æstimare poterunt.

Verumtamen hoc præcipue me permovit, ut octavi prolixam præ cæteris sermonis perorationem non omitterem, imo et Latina interpretatione comitarer, quia ibi luculenta et præclara fit expositio fidei, quam de SS. Eucharistiæ mysterio Græca pariter cum Latina proficitur Ecclesiæ. Scilicet duo sunt præcipui heterodoxorum in Occidente errores contra Eucharistiam; quorum prior negat transsubstantiationem, id est panis ac vini in Christi corpus sanguinemque conversionem; alter non corpus Christi, sed ejus potius typum vel figuram in pane vinoque consecrato agnoscit. Utique prior error posteriori viam sternit; nam si nulla substantiæ conversio perficitur, manentque panis ac vinum; corpus Christi, tot sacræ Scripturæ Patrumque testimoniis in Eucharistia assertum, ubinam est? Sequitur ergo, ut non nisi figura ejus ac repræsentatio in hoc peragendo mysterio fiat. Perit itaque funditusque deletur pretiosissimum omnium divinæ erga nos charitatis documentum ac donum. Primi erroris primipilum se quodammodo olim (an. 1675) constituit Joannes Anglicanus Dunelmi præsul, edito libro cum hoc invenusto titulo Historia transsubstantiationis papalis; quasi hæc doctrina non nisi papalis sit, decernente præsertim tertio Innocentio. Atqui etiam Græci, nominatimque noster Theodorus, hanc clamose doctrinam ore proprio, non autem papali, deprædicant. Nam quod dicitur a nobis vigilante vocabulo transsubstantiari, id videlicet a Theodoro, cum Græca Ecclesia, eadem prorsus notione definitur μεταβάλλεσθαι, μεταποιεῖσθαι, μετασκευάζεσθαι, μεθίστασθαι, μεταστρωγισθῆναι, ποιεῖσθαι vel γίνεσθαι σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ. Hæc nimirum cuncta vocabula legenti Theodorum statim occurrent.

Alter pariter, de typo scilicet loco rei veræ, error disertissimis verbis a nostro Theodoro exploditur, quem oculis lustrare satis sit. Attamen redivivum hoc commentum, nuperum quoque patronum nactus erat, doctum virum Anglicanum; cui statim cum peridoneo linguæ Ecclesiæque Syriacæ præsidio catholicus heros occurrens, splendidam palmam, philosyris læte plaudentibus, reportavit. Redivivum dixi commentum, quia jam sæculo Christi nono Joannes Scotus Erigena hujus erroris infamia flagraverat, qui idcirco a conciliis atque pontificibus solenni sententia percussus fuit. Quamobrem frustra est supradictus Dunelmensis, qui operis sui capitulo VII, n. 7, dum fatetur damnatum fuisse Erigenam, quasi panem et vinum in Eucharistia, nuda tantum signa esse asseveraret, subdit postea, id ab ejus senæ et fide maxime fuisse alienum. Verumenimvero hæc Erigenæ apologia, contra omnem historiæ veritatem a Dunelmensi fit; quam comperire in plurimis libris licet, et certe apud Natalem Alexandrum hist. sæc. IX, dissert. XIV, necnon in Petri de Marca longa epistola apud Dacherium Spicil. t. III, p. 853. Imo vero in carmine quoque ejus naschali, quod cum aliis in tomo quinto Classicorum AA. nos edidimus, ejusdem hæreseos vestigia cogitui-

mus. Præterea in paraphrasi ejus ms. (de qua nos in præf. dicti tomi) operis Arcopagitæ de cælesti hierarchia, multo adhuc impudentius insaniam suam protelat pravus hic theologus circa capituli primi Dionysiani finem, ubi de typis ac symbolis sermo est.

Sædenim, neglectis tenebrosi Scoti verbis, quæ judicio doctorum aurium statim incusarentur, juvat potius audire S. Cyrillum Alex. in fragmento commentarii ad Matthæum caten. Corderii p. 754 : « Δεικτικῶς εἶπε, Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, καὶ τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα· ἵνα μὴ νομίσῃς τύπον εἶναι τὰ φαινόμενα, ἀλλὰ διὰ τὸν ἀρρώστου τοῦ πάντα ἰσχύοντος Θεοῦ μεταποιεῖσθαι εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ κατὰ τὸ ἀληθές τὰ παρενηνεγμένα. — Καὶ μὴ ἀμφισβίλη; ὅτι τοῦτό ἐστιν ἀληθές, αὐτοῦ λέγοντος ἐναργῶς, Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, τοῦτό μου ἐστὶ τὸ αἷμα· δέχου δὲ μᾶλλον πιστεῖ τοῦ Σωτῆρος τὸν λόγον· ἀλήθεια γὰρ ὧν, οὐ ψεύδεται. Demonstrative (non ergo figurative) dixit : Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus; ne figuram esse arbitraretis ea quæ spectantur, sed arcana aliqua ratione ab omnipotente Deo converti revera in Christi corpus et sanguinem hæc oblata. — Et nullatenus dubites de hujus rei veritate, ipso manifeste dicente : Hoc est corpus meum, et hic est sanguis meus. Excipe potius cum fide Servatoris verba, qui, cum veritas sit, non mentitur. » Quid contra magnum Cyrillum, aliosque quos postea nominabimus, Scotus hiscat? Cur, ut verbis Ammiani utamur, immania frementem leonem putredulis vocibus canis cutulus longius circumlatret?

Cæteroque Scoti Dionysiana paraphrasis haud levidense opus est, sive molem spectes sive lucubrationis sedulitatem; nam et translationis suæ Dionysii jam editæ permultos locos emendat, easque exactioribus verbis exprimit; ita ut translatio illa sine hac paraphrasi jam recudi non possit. Græcitatem ubique diligentius atque ad litteram reddit. Multa alte ex philosophicis theologisque doctrinis hausta effundit. Suos Περὶ φύσεως libros memorat f. 18, ibidemque phœnicem Christi resurgentis symbolum dicit, ut reapse in Romanis musivis cernimus. Tum f. 40 : « Indubitanter datur, ait, intelligi, omnibus gentibus angelos Dei præesse, eosque prophetis visiones revelasse. » Mitto theologicas plurimas definitiones et dogmata. Hæc obiter satique de Scoto, quæ nemo imprudens ad pantheismum trahere volet.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΙΤΗΝΙΩΤΟΥ

ΜΕΓΑΛΟΥ ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΥ ΤΗΣ ΑΓΙΩΤΑΤΗΣ (ΜΕΓΑΛΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΚΑΙ ΔΙΔΑΣΚΑΛΟΥ ΤΩΝ ΔΙΔΑΣΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΑΡΧΙΔΙΑΚΟΝΟΥ,

ΤΩΝ ΕΙΣ ΤΡΙΑΔΑ ΤΡΙΠΛΗΝ ΕΞΗΓΗΣΕΩΝ ΤΟΥ ΔΙΑ ΤΕΣΣΑΡΩΝ ΑΓΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΟΥ
ΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟΝ.

ΔΙΑΛΕΞΙΣ ΠΡΩΤΗ ΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ.

THEODORI MELITENIOTÆ

MAGNI SACELLARII SANCTISSIMÆ MAGNÆ DEI ECCLESIAE ET MAGISTRI MAGISTRORUM ET ARCHIDIACONI
ENARRATIONUM IN TRIADEM TRIPLAM SANCTI EVANGELII QUOD EX
QUATUOR UNUM FACTUM EST LIBER QUARTUS.

LIBRI QUARTI DISCEPTATIO PRIMA

SERMONIS PRIMI ETHICON.

Quod homini virtute prædito nemo nocere possit; et quod improbe vivens cunctos metuat et expavescat.

I. Hoc igitur compertum habentes, charissimi, non tantum ex verbis Domini, sed ex veteribus scripturis, æmulemur opera virtutis, ab imitatione malorum recedentes. Sicut enim virtutis magna vis

(1) Primus hic sermo concluditur illis Domini verbis apud Matth. vii, 26. Et omnis qui audit verba mea hæc, et non facit ea, similis erit viro

Α ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΠΡΩΤΗΣ ΗΘΙΚΩΝ (1).

Ἐπι τὸν ἐράρετον οὐδεὶς βλάψαι δύναται· ὁ δὲ ἐν κακίᾳ ζῶν πάντας τρέμει καὶ δέδοικεν.

α'. Ταῦτ' οὖν εἰδότες, ἀγαπητοὶ, μὴ μόνον ἀπὸ τῶν τοῦ Κυρίου λόγων, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παλαιῶν διηγημάτων, ζηλώσωμεν τοὺς τῆς ἀρετῆς ἐργάτας, τὴν τῶν πονηρῶν μίμησιν φύγωμεν. Ὡς γὰρ κοιλὴ καὶ stulto, qui edificavit domum suam super arenam, etc., post quæ verba a Theodoro copiose explanata, sequitur moralis peroratio.

ἀφικτος ἢ τῆς ἀρετῆς ἰσχύς, οὕτω μέγα καὶ πολὺ τὸ A
 τῆς κακίας παθόντων δείκνυται πολλαχῶθεν. Φέρε τοί-
 νων πρὸ τῶν ἄλλων ἱστοριῶν τῆς κατὰ τὴν Δαβίδ
 μνησθῶμεν καὶ τὴν Σαούλ· ἤδικετο μὲν γὰρ ὁ Δα-
 βὶδ ὁ πολλὰ, ἠδίκησε δὲ ὁ Σαούλ πολλὰ· τίς οὖν αὐτῶν
 ἀθλιώτερος γέγονε καὶ ἐλεεινότερος; Οὐχ ὁ ἠδικη-
 κίως; Σκοπῶμεν δὲ· ὑπέσχετο ὁ Σαούλ εἰ καθέλοι
 τὸν ἀλλόφυλον ὁ Δαβίδ, κηρέστην αὐτὸν λίψασθαι,
 καὶ δοῦναι τὴν θυγατέρα αὐτοῦ μετὰ πολλῆς τῆς
 γάρυτος· καθέλω τὸν ἀλλόφυλον· παρέβη τὰς συν-
 λήκας ἐκεῖνος, καὶ οὐ μόνον οὐκ ἐδίδου, ἀλλὰ καὶ
 ἀναιρεῖν ἐπεχείρει. Τίς οὖν ἰσχυρότερος γέγονεν;
 Οὐχ ὁ μὲν ἀπεπνύγεται ὑπὸ τῆς ἀθυμίας καὶ τοῦ
 πονηροῦ δαίμονος, ὁ δὲ ὑπὲρ τὸν ἥλιον ἔλαμψε, καὶ
 τοῖς τροπαίοις μὲν, μάλιστα δὲ τῇ πρὸς Θεὸν εὐ-
 νοίᾳ; Πάλιν, ἐπὶ τοῦ χοροῦ τῶν γυναικῶν, τὸν Δα-
 βίδ ὑπὲρ τὸν Σαούλ ποιουμένων, ἐν τῇ λέγειν Σαούλ
 ἐν χιλιάσι, καὶ Δαβίδ ἐν μυριάσιν, οὐχ ὁ μὲν ἀπηγ-
 γονίζετο τῷ φθόνῳ, καὶ κατὰ τοῦ Δαβίδ ἐμελέετο,
 τρέμουν αὐτὸν καὶ φοβοῦμενος, ὁ δὲ σιγῇ πάντα φέ-
 ρων, ἅπαντας εἴλε καὶ αὐτῷ προσέδησεν; ἐπειδὴ
 ὁ μὲν ἀνελεῖν ἐπεχείρει πολλακίς, ὁ δὲ διωκόμενος,
 τὴν πολέμιον εἰς χεῖρας ἐλάμβανε, καὶ λαμβάνων
 ἐφείδετο· τίς ἀσθενέστερος; τίς δὲ δυνατώτερος
 ἐδείκνυτο; Οὐχ οὗτος, ὁ μὴδὲ δικαίως θέλων ἐπεξ-
 ελθεῖν; καὶ μάλα εἰκότως· ὁ μὲν γὰρ στρατιώτας
 ὤπλισμένους, ὁ δὲ τὴν δικαιοσύνην τὴν μυρῶν στρα-
 τοπέδων ἰσχυρότερον εἶχε σύμμαχον καὶ βοηθόν.
 Διὰ τοι τοῦτο ἐπιβουλεύεις ἀδικῶς, οὐδὲ δυνάτως
 ἀνελεῖν ὑπέμεινεν· ἦδεις γὰρ ἐκ τῶν ἔμπροσθεν, ὅτι οὐ
 ποιεῖ δυνατωτέρους.

β'. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τῶν σωμάτων γίνεται, τοῦτο C
 καὶ ἐπὶ τῶν δένδρων· ὅτε δὲ αὐτὸς οὗτος ὁ ἀδικη-
 θεὶς καὶ ἰσχύσας ἠδίκησεν ἔσπερον, ὅρα πῶς ἀσθε-
 νέστερος γέγονεν· ἠδίκησε τὸν Οὐρίαν, καὶ μετέστη
 πάλιν ἡ τάξις· καὶ ἡ μὲν ἀσθένεια πρὸς τὸν ἀδικη-
 σαντα, ἡ δὲ δύναμις πρὸς τὸν ἀδικηθέντα διέβη·
 καὶ νεκρὸς ὢν Οὐρίας τὴν τοῦ Δαβίδ οἰκίαν ἐπόρ-
 θε· καὶ αὐτὸς μὲν βασιλεὺς ὢν καὶ ζῶν ἐν ὄπλοις,
 οὐδὲν ἰσχυσεν, ἐκείνος δὲ καὶ στρατιώτης τυγχάνων
 καὶ σφαγῆς, πάντα τὰ ἐκείνου ἄνω καὶ κάτω πε-
 πούηκε· καὶ γὰρ ὅσῳ πολλὴν ἀεὶ τὴν μανίαν κατὰ
 τῆς ἀρετῆς ἐπιδείκνυται ἡ κακία, τοσοῦτον οὐ μόνον
 οὐδὲν αὐτὴν βλάπτει, ἀλλὰ καὶ τῷ πολεμῆν ἰσχυ-
 ρότεραν αὐτὴν ἀπεργάζεται· τοσαύτη γὰρ τῆς ἀρε-
 τῆς ἢ ἰσχύς, ὅτι καὶ ἐν τῷ πάσχειν τῶν τοιούτων
 περιγίνεται, καὶ ἐν τῷ πολεμῆσθαι τῶν πολεμούν-
 των ἀνωτέρα καθίσταται. Ἐνοῶμεν σὺν τῷ Δαβίδ
 καὶ τὸν παμπάλαιον Ἀβελ· οὐχὶ ἀνηρέθη ὑπὸ τοῦ
 Κάιν; Ἀλλ' ὁ μὲν ἀναιρεθεὶς, ἐξ ἐκείνου μέχρι τοῦ
 νῦν ἀνακηρύσσεται καὶ στεφανούται, καὶ ὁ τοσοῦτος;
 γρόνος τὴν μνήμην οὐκ ἐμάρανεν· ὁ δὲ ἀνελὼν καὶ
 περιγενόμενος, καὶ τότε ζῶν θανάτου βαρυτέραν
 ὑπέμεινε, καὶ ἐξ ἐκείνου μέχρι καὶ ἐς δεῦρο στηλι-
 τεύεται, καὶ τὰς παρὰ πάντων δέχεται κατηγορίας·
 καὶ ταῦτα μὲν ἐν τῷ παρόντι βίῳ· τὰ δὲ ἐν τῷ
 μύλλοντι αἰῶνι, ποῖος λόγος, ποῖα διάνοια παραστή-
 σαι δύνασται; τί δὲ Ἰακώβ, οὐκ ἠδίκηθη, περὶ

est et ineffabilis, ita maiorem imbecillitatem ex
 multis locis ostendere suppetit. Age ergo, præ
 alis narrationibus, illius recordemur quæ David et
 Saulis historiam complectitur. In multis læsus est
 David, in multis cum læsit Saul. Uter miserabi-
 lior evasit? Nonne qui læsit? Videamus; promi-
 serat Saul, si David allophylos vicisset, eum se
 in generum asciturum et multis gratiis ornaturum.
 Allophylos fugavit David; Saul, promissionis imme-
 mor, non solum filiam ei dare recusavit, sed eum
 meditabatur interficere. Quis ergo validior evasit?
 Saul nonne, qui in animi dejectionem incidens,
 mali dæmonis possessio factus est, aut David qui
 tropæis et præsertim in Deum pietate supra solem
 splenduit? Rursus cum mulierum chorus, David
 supra Saulem extollens, clamaret: Saul in milli-
 bus, David in decem millibus, nonne invidia mor-
 debatur et contra David meditabatur odio et timore
 exagitatus; hic autem, tacite omnia serens, spolia
 cruenta ei obtulit. Saul postea Davidem interficere
 sæpe quærebat, hic inimico quem in manibus habe-
 bat, pepercit. Quis debilior, quis validior evasit?
 Non ille qui noluit justitiam sequi; et jure merito·
 hic enim milites loricatedos, ille autem justitiam,
 armorum myriadibus validiorem, sibi faventem
 et auxiliatricem habuit. Et ideo, qui persecutionem
 injuste passus fuerat, ulcisci, quamvis juste, noluit.
 Noverat enim ex antea actis non injuria afficientem,
 sed qui injuriam patitur, potentior effici

2. Hoc et in corporibus cernere est et in arbori-
 bus. Ille ipse qui injuriam passus fuerat, cum po-
 tentia auctus alium læsit, vide quomodo imbecillis
 evasit. Uriam injuria affecit et ordo mutatus est:
 imbecillitas enim ad injuste agentem, potentia ad
 injusta patientem transiit, et mortuus Urias domui.
 David evertit; et ipse rex existens et armatis stipa-
 tus, nihil valuit; Urias autem, quamvis miles grega-
 rius, quamvis interfectus, omnia ejus susdequus
 vertit. Quanto enim virtutem iusaniori furore appetit
 improbitas, tantum non modo contra eam nihil va-
 let, sed assultibus suis eam validiorem efficit. Ea
 est enim virtutis vis ut talia patiens prævaleat et
 in pugna pugnans superior evadat. Davidi an-
 tiquum Abelem mente jungamus. Abel nonne a
 Caino occisus est? at occisus inde ab eo tempore
 usque nunc glorificatur et coronatur, et tot anno-
 rum series memoriam ejus non abolevit; qui au-
 tem occidit et supervixit, abhinc vijam morte ama-
 tiorum duxit, hucusque infamia notatur et om-
 nium reprobatum afficitur; et hæc in præsentem
 vita passus est; quæ autem in superventuro sæculo,
 quis sermone exprimere, cogitatione concipere po-
 terit? Quid quod et Jacob, nonne a Laban male
 habitus est? Quis ergo potentior, isne qui eum,
 cum in manus suas venisset, tangere non ausus
 est, sed pavebat et tremebat; aut ille qui, armato-

rum ope destitutus, illi magis quam regum myriades timendus fuit. Manifeste hic ultimus est. ἀλλὰ δεδοικῶς καὶ τρέμων, ἢ οὗτος ὁ χωρὶς ὀπλῶν βιρῶτερος; οὐκ εὐδηλον ὡς οὗτος;

3. Age vero, post istos et Eliam et Achab vocantes in medium et conferentes virtutem improbitati, exactius dignoscemus discrepantiam. Unus quippe supra petram ædificavit, Elias, veræ soliditatis, unde cunctis adversis superior erat, firmus nec remissus permanens, et adversus malitiam inflexibilem animum in tentationibus servans. Alter super arenam Achab ædificavit, quam putabat stabilem. Ideo, etsi rex esset, timebat et metuebat prophetam, pellem ovinam habentem. In primis recordemur Eliam; alterum et Herodem filium Herodis, quorum prior minime tentationum irruptiones intra se appetens, etsi nihil haberet, superior factus est dominatore, Herodemque contristatus est. Posterior vero diademate et purpura et infinito apparatu circumdatus timebat omnino undum et nec abscissum quidem caput sacrum videre poterat interritus; quia nempe etiam post mortem stimulantem habebat timorem admonentis et convincentis animum perturbatum, ut meminerit se eum necavisse. Talis est virtutis robor ut etiam post mortem visus sit potentior. Idcirco et quando vivebat Joannes multa possidentes bona ad eum venientes dicebant: Quid faciemus, magister? Tanta habetis, et a nihil habente vultis ediscere prosperitatis vestrae? a paupere divites? ab eo qui ne domum quidem habet bellum facientes? ac velut olim Elias multa cum veracitate omnibus colloquens populo quidem dicebat: Usquequo claudicatis utrisque cruribus vestris? Regi autem: Invenisti me inimicus meus. Eodem quidem modo et Joannes rursus tandem eandem præbens veracitatem multitudini quidem clamabat: Progenies viperarum; dominatori vero dicebat: Non licet tibi habere uxorem Philippi fratris tui. Vidit enim horum uterque non diadema solum et aeternam speciem regis, sed et iis quibus anima circumdabatur laceras vestes, valde squalidas et sordidas, et inique tractato quolibet miserior existens, et videns eam captivam et servam cupiditatum imperium ejus contemnebat; quasi enim super scenam, non autem in veritate cornere videbatur regem. Quid enim fugi ex externa abundantia, cum interna in penuria tanta sint? Quid vero damni ex externa penuria, quando intrinsecus inest tantus thesaurus? Vidisti petram quam valide constat et solide, etsi cum paupertate sit et solitudine? Vidisti quoque arenam, etsi cum regno et multitudine et potestate sit, quam facile decidat, quomodo cedat adversis, quomodo deturbetur.

καὶ ἰδιώτου; Εἶδες αὐτοῖς τὴν ψάμμον, καὶ μετὰ πῶς εὐκόλως καταπίπτει, πῶς εἶχει ταῖς συμφοραῖς;

4. Tales juxta Eliam reipsa et Joannem erant ei apostoli. Tales quoque olim juxta Achab et Hero-

τοῦ Λάβαν καὶ ἔπαθε κακῶς; Τίς οὖν ἰσχυρότερος. ὀλαβῶν αὐτὸν εἰς χεῖρας, καὶ μὴ τολμῶν ἀψασθαι, στρατιῶν τῶν, μυριάων βασιλέων γενόμενος αὐτῷ φο-

γ'. Φέρε δὲ μετὰ τούτους καὶ τὸν Ἥλιαν καὶ τὸν Ἀχαάβ ἀγαγόντες εἰς μέσον, καὶ παράλληλα θέντες τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν κακίαν, ἀκριθέστερον γνωρίσωμεν τὸ διάφορον. ὁ μὲν γὰρ ἐπὶ τῆς πέτρας ᾠκοδόμησεν, ὁ Ἥλιος, τῆς κατὰ γνώμην στερότητος. ὄθεν καὶ πάντων δεινῶν ἀνώτερος ἦν, στερόθης καὶ ἀνένδοτος ὑπάρχων, καὶ τὸ πρὸς κακίαν ἀμάλακτον ἐν τοῖς πειρασμοῖς διασώζων. ὁ δ' ἐπὶ τῆς ψάμμου, ὁ Ἀχαάβ, τῆς κατὰ τὴν γνώμην βεβαιότητος. Διὰ καὶ βασιλεὺς ὢν ἐδεδοίκει καὶ ἔτρεμε τὸν προφήτην, τὴν μηλωτὴν κεκτημένον. ἐπὶ πᾶσι μνησθῶμεν καὶ Ἡλιοῦ τοῦ δευτέρου, καὶ Ἡρώδου τοῦ Ἡρώδου. ὢν ὁ μὲν οὐδ' ὄλις τὰς τῶν πειρασμῶν ἐπιπέροθας ἐντὸς ἑαυτοῦ προσιέμενος, καίτοι μηδὲν ἔχων, κατεξανέστη τοῦ κρατοῦτος, καὶ τὸν Ἡρώδην ἐλύπει. ὁ δὲ διάδημα καὶ ἀλουργίαν καὶ μυρίαν φαντασίαν περιβεβλημένος ἐδεδοίκε τὸν πάντων γεγυμνωμένον, καὶ οὐδὲ ἀποτετημημένην τὴν ἱερὰν κεφαλὴν ἰδεῖν ἐδύνατο ἀδελῶς. Ὅτι γὰρ καὶ μετὰ τὴν τελευταίαν ἀκμάζοντα εἶχε τὸν φόβον, παραμυθουμένου καὶ πειθόντος τὴν ψυχὴν τὴν ταραττομένην ἀναμνησθῆναι ὅτι αὐτὸς αὐτὸν ἐσφαξε. τοιαύτη τῆς ἀρετῆς ἢ ἰσχύς, ὅτι καὶ μετὰ τελευταίαν τῶν ζώντων ἐστὶ δυνατωτέρα. Διὰ δὲ τοῦτο καὶ ἦν ἱκανὸς ἔξῃ ὁ Ἰωάννης, οἱ τὰ πολλὰ κεκτημένοι χρήματα, πρὸς αὐτὸν ἐρχόμενοι ἔλεγαν, Τί ποιήσωμεν, ἡ διδάσκαλε; Τσαυτὰ ἔχετε, καὶ παρὰ τοῦ μηδὲν ἔχοντος βούλεσθε μαθεῖν τῆς ὑμετέρας εὐημερίας τὴν ἰδὸν; παρὰ τοῦ πένητος οἱ πλουτοῦντες; παρὰ τοῦ μηδὲ οὐκίαν ἔχοντος οἱ στρατεῦόμενοι; καὶ καθάπερ τὸ παλαιὸν ὁ Ἥλιος μετὰ πολλῆς παρότρυνας ἀπῆκε διὰ ἐγόμενος, τῷ μὲν ἔειπεν. Ἔως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέρας ταῖς ἰγνύαις ὑμῶν; τῷ δὲ βασιλεῖ, Ἐβρηκάς με ὁ ἐχθρός μου. Τὴν αὐτὸν δὲ τρόπον καὶ ὁ Ἰωάννης ὑπερτον τὴν αὐτὴν ἐνδεικνύμενος παρότρυνε, τοῖς μὲν δολοῖς ἐδόξα, Γεννήματα ἐχιδνῶν. τῷ δὲ κρατοῦντι ἔλεγεν, Οὐκ ἔξεστὶ σοι ἔχειν τὴν γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ σου. Ἐώρακε γὰρ τούτων ἑκάτερος οὐ τὸ διάδημα μόνον καὶ τὴν ἐξωθεν φαντασίαν τοῦ βασιλέως, ἀλλὰ καὶ ἀπερ ἢ ψυχὴ περιβεβλητὸν ῥάκια, λίαν αὐχμῶσα καὶ ρυπῶσα, καὶ καταδίκου παντὸς ἀθλιώτερον διακειμένη. καὶ βλεπόντων αὐτὸν αἰχμάλωτον καὶ δοῦλον ὄντα τῶν παθῶν, τῆς ἀρχῆς τούτου καταφρόνει. καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς σκηπῆς, ἀλλ' οὐκ ἐπὶ τῆς ἀληθείας βλέπειν ἐδόκει βασιλεῖα. Τί γὰρ ὄφελος τῆς ἐξωθεν εὐπορίας, ὅταν τὰ ἐνδον ἐν πενίᾳ τοσούτη ἦ; τί δὲ βλάβος τῆς ἐξωθεν πενίας, ὅταν ἐνδον τοσούτος ἀπόκειται θησαυρός; Εἶδες τὴν πέτραν, πῶς ἰσχυρῶς βέβηκε καὶ ἐδραῖως, καὶ μετὰ πένητος; ἢ βασιλέως, καὶ μετὰ πλήθους, καὶ μετὰ δυναστείας ἦ, πῶς περιτρέπεται; καὶ γὰρ πάντων ἀναίσθητοί-

δ'. Τοιοῦτοι, κατὰ τὸν Ἥλιαν δηλονότι καὶ Ἰωάννην, ἦσαν καὶ οἱ ἀπόστολοι. τοιοῦτοι πάλιν, κατὰ

τὴν Ἀχαάβ καὶ Ἡρώδη, οἱ Ἰουδαῖοι· διὰ καὶ οἱ μὲν ὄντες ὀλίγοι καὶ δεδαμένοι, τῆς πέτρας τὸ σερβὴν ἐνεδεικνυντο, Ἰουδαῖοι δὲ καὶ πολλοὶ καὶ ὠπλισμένοι, τῆς ψάμμου τὸ ἀσθενές· καὶ γὰρ ἔλεγον, Τί ποιήσομεν τοῖς ἀνθρώποις; τοῦτοις· Ὁρᾷ ἐν ἀπορᾷ ὄντας οὐ τοὺς ὑποχειρίους κα' δεδιμένους, ἀλλὰ τοὺς κατέχοντας καὶ δεσμεύοντας; Ὁ τί γίνονται ἀναιδέστερον; Ὑμεῖς κατέχετε, καὶ διαπορεῖτε, καὶ μάλα εἰκότως· ἐπειδὴ γὰρ ἐπὶ τῆς ψάμμου πάντα ἐκοδόμησαν, διὰ τοῦτο καὶ ἀσθενέστεροι πάντων ἴσαν. Διὰ τοῦτο καὶ πάλιν ἔλεγον, Τί ποιεῖτε, βουλόμενοι ἐπαγαγεῖν ἐφ' ἡμᾶς τὸ αἷμα τοῦ ἀνθρώπου οὗτου; Ὑμεῖς μαστίζετε, καὶ ὁμείψετε φοβεῖσθε; ἡμεῖς ἐπηρεάζετε, καὶ ὁμείψετε; δεδούκατε; ὁμείψετε καὶ ὁμείψετε τρέμετε; Οὕτως ἀσθενής ἢ κακία. Ἀλλ' οὐχὶ οἱ ἀπόστολοι οὕτως· ἀλλὰ πῶς; οὐ δύναμεθα ἡμεῖς ἃ εἶδομεν καὶ ἠκούσαμεν, μὴ λαλεῖν. Εἶδες φρόνημα ὑψηλόν; εἶδες πέτραν κυμάτων καταγαλῶσαν; εἶδες οἰκίαν ἔσειστον; καὶ τὸ θαυμαστότερον, ὅτι οὐ μόνον οὐκ ἐγίνοντο αὐτοὶ δεῖλοι δι' ὧν ἐπεβουλεύοντο, ἀλλ' ὅτι καὶ πλεῖον ἐλάμβανον θάρσος, κάκεινους εἰς μέγιστον ἐπέβαλον ἀγωνίαν· καὶ γὰρ ὁ τὸν ἀδάμαντα πληττων, αὐτός ἐστιν ὁ πληττόμενος· καὶ ὁ τὰ κέντρα λακτίζων, αὐτός ἐστιν ὁ κεντούμενος καὶ τὰ χαλεπὰ δεχόμενος τραύματα· καὶ ὁ τοῖς ἐναρέτοις ἐπιβουλεύων, αὐτός ἐστιν ὁ κινδυνεύων. Ἡ γὰρ κακία τοσοῦτ' ἄλλο ἀσθενέστερα γίνεται, ὅσπερ ἂν πρὸς τὴν ἀρετὴν ταράττηται· καὶ καθάπερ ὁ πῦρ ἱματίῳ δεσμῶν τὴν μὲν φλόγα οὐκ ἐσθεσε, τὸ δὲ ἱμάτιον ἰδαπάνησεν, οὕτως ὁ τοῖς ἐναρέτοις ἐπηρεάζων, καὶ κατέχων αὐτούς καὶ δεσμεύων, ἐκείνους μὲν λαμπροτέρους ἐργάζαστο, ἑαυτὸν δὲ ἠφάνισε· καὶ γὰρ ὅσῳ ἂν δεῖναι πάθῃ ὁ ἐπικαιρὰ συζῶν, τοσοῦτ' ἔγγονεν ἰσχυρότερος. Ὅσῳ γὰρ τις τιμᾷ φιλοσοφίαν, τοσοῦτ' ἄλλο ἰσχυρότερος γίνεται καὶ πάντων ἀνώτερος· ὅσπερ τοῦναντίον ὁ πονηρῶς συζῶν, ὅσῳ ἂν εὐροῇ τοῖς ἐνταῦθα, τοσοῦτ' ἄλλο ἀσθενέστερος γίνεται, μηδὲ ὀλίγον δυνάμενος ἀντισχεῖν πρὸς τὴν βροχὴν καὶ τὰ πνεύματα· διὰ καὶ πτώμα πίπτει κυρίως μέγα, μὴ μόνον τῆς αἰωνίου ζωῆς ἐκπίπτων κατὰ τὴν τοῦ Σωτῆρος ἀπόφασιν, ἀλλὰ καὶ τῆ παρούσης ζωῆς βίον ἔλκων ἀθλιώτερον πάντων, ὡς ἀθυμίας διηνεκέσι, δειλίαις, φροντίσιν, ἀγωνίαις συζῶν· ὅπερ οὖν καὶ τις σοφὸς αἰνιττόμενος ἔλεγε, Φεύγει ἀσεθῆς, οὐδενὸς διώκοντος. Οἱ γὰρ τοιοῦτοι τὰς σικὰς αὐτὰς τρέμουνσι, τοὺς φίλους ὑποπεύουσι, τοὺς ἔχθρους, τοὺς οἰκέτας, τοὺς εἰδότες, τοὺς οὐκ εἰδότες αὐτούς· καὶ πρὸ τῆς ἐκείνων κολάσεως τὴν ἐσχάτην ἐνταῦθα τίνουσι κόλασιν· ἅπερ ἅπαντα δηλῶν ὁ Χριστὸς ἔλεγε, Καὶ ἦν ἡ πτώσις αὐτῆς μεγάλη, κατακλείων εἰς τὸ προσήκον τέλος τὰ καλὰ ταῦτα παραγγέλματα, καὶ τοὺς σφοδρὰ ἀπίστους πείθων καὶ ἀπὸ τῶν παρόντων φεύγειν κακίαν. Εἰ γὰρ καὶ μελίζων ὁ περὶ τῶν μελλόντων λόγος, ἀλλὰ τοὺς παχύτερους οὕτως μᾶλλον ἱκανὸς καταχεῖν καὶ ἀπαγαγεῖν τῆς πονηρίας· διὰ καὶ εἰς τοῦτο κατέληξεν ὥστε ἐναυλον εἶναι τὴν ὠφέλειαν αὐτοῖς.

ε'. Συνειδότες οὖν, ἀδελφοί, ταῦτα πάντα, καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ μέλλοντα, μακαρίζωμεν μὲν, ὡς εἰκότως, καὶ ζηλωτοὺς εἶναι νομίζωμεν τοῖς ἀεὶ πρὸς ἐπιβόλαιαν βλέποντας, καὶ νυκτὸς ἀλύπει; περιζεῖν-

dem Judæi. Idcirco et qui pauci erant vincitque, petrae soliditatem ostenderunt, Judæi vero et numerosi et armati arenæ debilitatem. Etenim dicebant : Quid faciemus hominibus istis? Vides in paupertate viventes non subditos et devinctos, sed subdentes et devincientes. Quo quid fieri possit miserabilius? Vosne subjungatis et egctis? Et maxime verum videtur. Quia enim super arenam omnia ædificaverunt, idcirco et debiliores cunctis erant. Ideo quoque rursus dicebant; Quid facitis volentes adducere super vos sanguinem hominis hujus? Vosne flagellatis, iidemque timetis? Vos nocetis et metuistis? Vos judicatis et trepidatis? Ita debilis est malitia. Non autem ita apostoli. Sed quomodo? Non possumus nos quæ vidimus et audimus non loqui. Vidistine animum excelsum? Vidistine petram fluctus irradientem? Vidistine domum inconcussam? et quod mirabilius, non modo non pavidi sunt effecti per insidias, sed et majorem accipiebant audaciam et illos in medium inlocerunt certamen. Etenim adamantem percutiens ipse est percussus et in stimulum recalcitrans ipse est perfossus et dura excipiens vulnera, et virtute præditis insidians ipse est periclitans. Nam malitia debilior eo sit, quo magis virtutem formidat. Atque ut ignem veste circumdans flammam non exstinguit, vestem autem perdit, ita virtute præditis nocens et subjugans et devinciens eos illustriores efficit, semetipsum vero evanescere facit. Nam quo magis adversa patietur qui juste vixit, eo fortior evasit. Quanto magis enim quis facit philosophiam, eo magis fortior sit et cunctis superior. Sicut enim exadverso in improbitate vivens quo magis prosperabit in bonis præsentibus, eo debilior fiet; ne minime quidem valens resistere pluvie et ventis; ideo et casum ingentem experitur, non modo ex æterna vita decidens juxta Salvatoris verba, sed in præsentis vita dies agit cæteris miseriores, utpote qui inter desponsionem animi perpetuam et timoris sollicitudinisque certamen vivat. Quod igitur sapiens quidam excogitans dixit : Fugit impius etiam nemine persequente. Hujusmodi enim et umbras timent et amicos suspicantur et inimicos domesticos notos et ignotos ipsos; et locorum punitionis ultimam in præsentis hunc punitionem. Quod omnia demonstrans Christus dixit : Et fuit ejus ruina magna; et concludens ad convenientem finem pulchra ista monita; et maxime incredulos suadens et a præsentibus fugere improbitatem. Si enim et melior de futuris sermo, sed et crassiores iste aptior est inhibere et abducere a malitia: ideo non anteu desiit ut novum sit auxilium ipsis.

5. Cognoscentes ergo, fratres, hæc omnia et præsentia et futura beatos dicimus quidem, ut par est et æmulandos esse putamus eos qui semper ad preteritum tendunt, quamvis innumeris catenis cir-

cundentur, etsi carcerem inhabitent, et eradicentur et comburantur, et in eo sint ut amittant corpora et quodlibet aliud patiantur adversum. Fleamus et plangamus in libidine et impietate et pessimis viventes malis, etsi omnes gaudeant honore et diademate et purpura circumdentur, ad ipsum ascendentes regium thronum, etsi habitatam dominentur omnem terram. Nihil enim miserabilius ejusmodi anima, etsi omnem subjugatam habeat habitatam terram. Quid enim opibus locupletari, cum virtute omnium pauperrimus est? Quid lucri in tantis dominari, cum se libidinesque suas superare non potest? Non modo ergo miremur virtute præditos et in improbitate viventes vituperemus, sed tota potestate omnium fugiamus malitiam et omnem virtutis speciem, ut quid utile prosequamur totis viribus; ut neque frustra neque temere facigemur, sed et præsentem fruamur securitate et eius quæ sursum est participes efficiamur gloriæ. Quam eveniat ut omnes nos obtineamus gratia et humanitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et quocumque sit Patri gloria simul cum sanctissimo Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum, Amen.

SERMONS SECUNDI ETHICON.

Quod non sit difficilis neque laboriosa virtus, si secundum ipsam vivere voluerimus.

1. Sed ita quidem Christus et Joanni testimonium perhibet et seipsum illi præfert. Nobis autem ostendit maxime omnium hominum Joannes, qui talis erat juxta Domini verbum, quid sit homo et quanta naturæ nostræ generositas et quanta capax est virtutis hocce animal. Exhibet enim Joannes ex quo existit, semper defendens Dominum clara voce adversus omnes eos qui accusant nostram constitutionem, et fortiter ostendens angelorum et hominum non magnum esse medium, si ad eos tendere velimus. Non enim alius consors naturæ nec alius participes animæ neque alium habitans mundum, sed in eadem terra et loco et legibus et moribus nutritus, et quasi nostri generis eisdem impeditus cupiditatibus omnes homines ex quo existunt superavit, et veluti mortuus ad mortuum immobilis esset, ita exacte naturæ impetus sapiens nunquam humanum quidquam affectus expertus est, potenti ratiocinio naturam refrenatus et superans inordinatos impetus et omnem præsentis vitæ deridens prosperitatem utpote qui ad solam veram gloriam volaret.

2. Cæterum nemo dicat virtutem difficile, Ba-

(1) Post factam explanationem verborum Domini apud Lucam vii, 28, *Dico enim vobis: Major inter natos mulierum propheta Joanne Baptista nemo est.*

ται, καὶ δεσποτίζουσι οὐκ ὡς διαπαντός, κἴν ἀναξίσοι δουλεύουσι, κἴν πένονται, κἴν ἐξορτύσσονται, κἴν καίονται, κἴν κατὰ μικρὸν δαπανῶνται τὰ σώματα, κἴν ἐπιτύχουσι ἄλλο πάσχουσι δεινόν. Δακρύουεν δὲ καὶ ταλαιψίζωμεν τοὺς ἐν ἀσελείᾳ καὶ πονηρίᾳ καὶ τοῖς ἐσχάτοις ζῶντας κακοῖς, κἴν τῆς παρὰ πάντων ἀπικλύσει τιμῆς, κἴν διάδημα καὶ ἀκουργίδα περικενται, πρὸς αὐτὸν ἀναθάντες τὸν βασιλικὸν ὄρθονον, κἴν τῆς οὐκυμένης κρατῶσι πύργου· οὐδὲν γὰρ οὕτως ἀθλιώτερον τῆς οὕτω διακειμένης ψυχῆς, κἴν ἀπάθην ὑποσταταμένην ἔχη τὴν οὐκυμένην. Τί γὰρ ὄφελος ἐν χρήμασι πλουτεῖν, ὅταν κατὰ τὴν ἀρετὴν πάντων πενέστερος ᾖ; Τί δὲ κέρδος τοσοῦτων κρατεῖν, ὅταν ἑαυτοῦ καὶ τῶν ἑαυτοῦ παθῶν περιγενέσθαι μὴ δύνηται; Μὴ θαυμάζωμεν δὲ μόνον τοὺς ἐναρέτους, καὶ τοὺς ἐν κακίᾳ ζῶντας κακίζωμεν, ἀλλὰ καὶ πάσῃ δυνάμει πᾶσαν μὲν φεύγωμεν πονηρίαν, πᾶν δὲ τῆς ἀρετῆς εἶδος, ὡς γρεῶν, μετερχώμεθα διὰ βίου παντός, ἵνα μὴ μάτην μηδὲ εἰκὴ κάμνωμεν, ἀλλὰ καὶ τῆς ἐνταῦθα ἀπικλυτέως ἀσφαλείας, καὶ τῆς ἐκεῖ μετὰσχόμεν δόξης· ἡς γένοιτο πάντος ἡμῶν ἐπιτυγεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΗΘΙΚΟΝ.

Ὅτι οὐ δυσκατόρθωτος οὐδ' ἐπιπλοῦτος ἡ ἀρετὴ, ἴαν κατὰ ταύτην ἐθέλωμεν ζῆν (1).

C α'. Ἀλλ' οὕτω μὲν ὁ Χριστὸς καὶ τῷ Ἰωάννῃ μεγάλα προσμαρτυρεῖ, καὶ ἑαυτὸν ἐκεῖνου προσθήσει· ἡμῖν δὲ δείκνυσσι μάλιστα πάντων ἀνθρώπων ὁ Ἰωάννης τοιοῦτος ὢν κατὰ τὴν δεσποτικὴν ἀπίφασιν, τί ποτὲ ἐστὶν ἀνθρώπος, καὶ ὅση τῆς ἡμετέρας φύσεως ἡ εὐγένεια, καὶ ὅση ἐστὶ δεσποτικὴν ἀρετῆς τοῦτ' ἐστὶ ζῶν. Ἰσταται γὰρ ὁ Ἰωάννης ἐξ οὗ γέγονεν, ἀεὶ ἀπολογούμενος ὑπὲρ τοῦ Δεσπότη λαμπρῆ τῇ φωνῇ πρὸς πάντας τοὺς ἐγκαλοῦντας ἡμῶν τῇ κατασκευῇ, καὶ μάλα δεικνύς· ὅτι ἀγγέλιον καὶ ἀνθρώπων οὐ πολὺ τὸ μέσον, ἐὰν ἑαυτοῖς προσέχειν ἐθέλωμεν· οὐ γὰρ ἄλλης οὕτως ἰσχύων φύσεως, οὐδὲ ἐτέρας κοινωνήσας ψυχῆς, οὐδὲ ἄλλον οὐκ ἔχοντος κόσμον, ἀλλ' ἐν τῇ αὐτῇ γῇ καὶ χώρᾳ καὶ νόμοις τοῖς αὐτοῖς καὶ ἔθεισι τραφεῖς, καὶ ὡς θυγενῆς ἡμῶν ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἐνοχλοῦμενος παθῶν, πάντας ἀνθρώπους ὑπερῆχόντισαι τοὺς, ἐξ οὗ γεγονάσιν ἀνθρώποι, γανομένου· καὶ ὡς ἂν νεκρὸς πρὸς νεκρὸν ἀκίνητος γένοιτο, οὕτω μετὰ ἀκριθείας τῆς φύσεως τὰ σκιρτήματα κατευνάζων, οὐδὲν οὐδέποτε πρὸς οὐδὲν ἀνθρώπινον ἔπαθεν, ἐβρωμένῳ τῷ λογισμῷ τὴν φύσιν ἠνιοχήσας, καὶ περιγενόμενος τῶν ἀτάκτων σκιρτημάτων, καὶ πάσης τῆς τοῦ παρόντος βίου καταγελάσας εὐήμερίας, ἅτε δὴ πρὸς μόνην τὴν ἀληθῆ δόξαν ἐπισημένος.

β'. Ἀρετὴν οὐν μηδεὶς λεγέτω τὴν ἀρετὴν δυσκα-

Qui autem minor est in regno Dei, major est illo; sequitur moralis peroratio.

τόρθωτον, τὸν Βαπτιστὴν ἐννοῶν, καὶ μετὰ τούτου τοὺς ἐξ ἐκεῖνου μέχρι καὶ ἐς δεῦρο καλῶς ἐν ὄρεσιν ἡσυχάζοντας, ἀφιέντας μὲν οἰκίας καὶ γυναῖκας καὶ προστάξαν ἀπασιν, ἔξω δὲ ἑαυτοὺς τοῦ κόσμου ποιοῦντας, καὶ σάκκον περιτιθεμένους, καὶ ὑποστρωννυμένους σποδὸν, καὶ κλοιὰ τῶν τραχήλων ἐξιρτῶντας, καὶ κατακλείοντας ἑαυτοὺς ἐν οἰκίσκῳ μικρῷ, καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἰσταμένους, ἀλλὰ καὶ νηστείας καὶ λιμῶ διηγεκεῖ κατατείνοντας ἑαυτοὺς, καὶ σκληρὸν ὄντως καὶ τραχὺν ἀναδεχομένους βίον διὰ τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν. Εἰ γὰρ βουλοίμεθα, δυνατὸν καὶ ἡμῖν ὡς ἐκεῖνοις ἀποστῆσαι μὲν τῆς γῆς ἑαυτοὺς, ἀνελθεῖν δὲ πρὸς οὐρανὸν, οὐ τόπῳ, τρῶπῳ δὲ καὶ τῇ προαιρέσει. Εἰ γὰρ τέχνας οὕτω κατορθοῦμεν ὑπερβαινούσας τοὺς πολλοὺς, πολλῶ μᾶλλον ὃ μὴ τοσοῦτου δεῖται πόνου. Τί γὰρ, εἰπέ μοι, χαλεπώτερον τοῦ διὰ σχολίου τεταμένης ἄνω, καθάπερ ἐπὶ Ἰσοπέδου, βεβίλειν, καὶ ἄνω ταύτης περιπατοῦντα ὑποδύεσθαι καὶ ἀποδύεσθαι, καθάπερ ἐπὶ κλίνης καθήμενον; Τί δὲ, εἰπέ μοι, χαλεπώτερον τοῦ κόπον ἐπὶ τοῦ μετώπου λαθεῖν, εἶτα ἐπιθέντα ἄνω παιδίον μυρία ποιεῖν, καὶ τέρπειν τοὺς θεατάς; Οὐχὶ οἷτω φορικτὸν ἡμῖν εἶναι δοκεῖ τὸ πρᾶγμα, ὡς μηδὲ θέλειν θεάσασθαι, ἀλλὰ δεδοικέναι καὶ τρέμειν καὶ πρὸς τὴν ὕψιν αὐτὴν; Τούτων τοίνυν ἀπάντω, εὐκολωτέρα ἢ ἀρετὴ, ἐὰν θέλωμεν, καὶ τὸ πρὸς αὐτὸν ἀναβῆναι τὸν οὐρανόν.

A p̄tistam recogitans et cum eo eis qui ab illo tempore usque adhuc pulchre in montibus in pace vivunt, relictis domibus, uxoribus et omni munere, forasque se mundo mittentes, et sacco circumdati, et cinere conspersi et sibi collaria collo devincientes, et includentes se in domuncula parva, et non hucusque sistentes, sed et jejuniis et fame continua torquentes seipsos et duram plane atque asperam aggressi vitam propter caelorum regnum. Si enim velimus, possibile est nobis, ut istis, extollere nosmetipsos a terra et ascendere ad caelum non loco modo, sed et delectu. Si enim perficimus artes quae plerosque superant, multo magis quod non tanti indiget laboris. Quid enim, dic mihi, difficilius quam per funem desuper extensum, quasi super solum, ambulare et super eum deambulans sus deque ferri tanquam in lecto sedens? Quid, dic mihi, difficilius, quam jaculum in fronte tenere, et puerum superimpositum in numero agere, et delectare spectantes? Nonne ita horrida res esse videtur ut nolimus quidem videre, sed timeamus et trepidemus hoc ipso aspectu? His igitur omnibus facilius virtus, si velimus, et ad caelum ascensus.

καὶ πρὸς τὴν ὕψιν αὐτὴν; Τούτων τοίνυν ἀπάντω, ἀναβῆναι τὸν οὐρανόν.

γ. Καὶ μὴ μοι λεγέτω τις, θέλω, ἀλλ' οὐ δύναμαι. Εἰ γὰρ πράγματός τις ἐντὸς γενέσθαι βουλόμενοι, οὐχὶ τῷ θελήσει μόνον ἀρκούμεθα, ἀλλὰ καὶ τοῦ πράγματος ἀπτόμεθα· π. ἢ μᾶλλον εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνελθεῖν βουλόμενοι, τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς δεησόμεθα. Μηδὲ πάλιν ἕτερον τινα αἰτιάσθω τις, ὡς πρὸς τοὺς τῆς ἀρετῆς πόνους αὐτὸν ἐμποδίζοντα, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ βραθυμίᾳ τὸ πᾶν ἐπιγραφέτω. Καὶ τί λέγω ἕτερον; μηδὲ αὐτὸν τὸν διάβολον νομιζέτω τις ἰκανὸν εἶναι κωλύσαι τὴν ἐπὶ τὴν ἀρετὴν φέρουσαν ὁδὸν δύνασθαι· ἀλλ' ἀπατᾷ μὲν καὶ ὑποσκελίζει τοὺς βραθυμότερους, οὐ μὴν κωλύει καὶ βιάζεται. Καὶ τοῦτο αὐτῆ τῶν πραγμάτων ἢ πείρα δείκνυσιν· ὅτι ἤνικα μὲν ἂν βουλώμεθα νῆφειν, τοσοῦτον τὸν πόνον ἐπιδεικνύμεθα, ὡς μηδὲ πολλῶν ὄντων τῶν προτρεπόντων ἐπὶ τὴν τῆς κακίας ὁδὸν ἀνέχεσθαι τῆς συμβουλῆς, ἀλλὰ παντὸς ἀδύμαντος στεβρότερος ἡμᾶς γίνεσθαι, καὶ ἀποφράττειν τοὺς τὰ φαῦλα συμβουλεύουσι τὰς ἀκοάς· ὅταν δὲ βραθυμῶμεν, καὶ μηδενὸς ὄντος του συμβουλεύοντος, ἢ ὑποσκελίζοντος, οἰκοθεν κινούμενοι ἐπὶ τὴν κακίαν ὁρμῶμεν. Τῷ ὄντι γὰρ καὶ ἐὰν βουλώμεθα νῆφειν, καὶ μυρία ὄσιν οἱ πρὸς τὴν κακίαν ἔλκοντες, οὐδὲν ἡμῶν τὴν σπουδὴν δύναται λυμῆνασθαι· καὶ ἐὰν εἰς βραθυμίαν ἀποκλίνωμεν πάλιν, καὶ ὑπὸ τῶν τυχόντων βλαπτόμεθα· ἐπαίπερ οὐδεὶς φύσει καλὸς, ἢ κακὸς, ἀλλ' ἐν τῇ προαιρέσει κεῖται ἡμῶν ὄντων αὐτεξουσίῳ τὸ πονηροῦς μὲν ὑπάρχειν τῇ οἰκείᾳ βραθυμίᾳ κεχημένους, καὶ τὴν ἑαυτῶν προδιδόντας σωτηρίαν, καὶ τῆς θεῶν εὐνοίας ἑαυτοὺς καθιστώντας ἐρήμους· ἀγαθοὺς δὲ εἶναι τῇ οἰκείᾳ σπουδῇ, τὰ τῆς ἀρετῆς ἔργα κατορθοῦν δυναμένους μετὰ τῆς ἀνωθεν χάριτος. Ὅθεν καὶ λίαν ἀστοπον τέχνην μὲν ἔχειν τὸν ἀνθρώπων, τὰ ἄλογα κατὰ τὸ

3. Et ne mihi quis dicat: Volo, sed nequeo. Cum enim volumus rem aliquam penetrare, non voluntate sola contenti sumus, sed et rem aggredimur; multo magis cum in caelum ascendere volumus virtute quae operatur indigemus. Nec rursus alium quemquam accuset aliquis, quasi se impediatur in virtutis labore, sed propriae desidiae imputet. Et quid dico alium? No diabolus quidem ipsum credat aliquis talem esse ut impedire viam ad virtutem ducentem valeat. Sed decipit et supplantat vecordes, non impedit nec violentat. Et hoc ipsa rerum experientia ostendit, quod quando volumus prudentes esse, tantum laborem exhibemus, ut etsi multa sint quae nos convertant ad malitiae viam nos de proposito desistamus, sed adamantem quovis duriores facti, et obturemus aures ab his qui perversa suadent; cum autem negligentis sumus, nemine suadente, aut supplantante nos, intrinsecus agitati in improbitatem ferimur. Reipsa enim si velimus esse sapientes, etsi permulti sint ad malum nos trahentes, nihil nostrum studium potest adulterare. Etsi ad negligentiam declinemus denuo, a quovis percutimur. Itaque nemo natura est bonus vel malus, sed in electione nostra est; nam ipsi habemus potestatem malos esse, nostra propria utentes negligentia, et nostrae proditores salutis, et divinae benevolentiae nos redientes vacuos; bonos autem esse proprio studio quia virtutis opera perficere possumus cum superna gratia. Unde valde stultam artem habet homo: irrationabilia flectendo ad humanam nobilitatem, mutare psittacos et picas, docens vocem humanam exprimere et arte naturae vim faciens, cicures reddens leones et per forum ducens, ipsum autem seipsum lupis aggressive

præbens, proditor virtutis naturalis et nobilitatis quam a Deo accepit, et quod intellectu difficilior est, irrationalium unumquodque defectum unum habet; in improbo autem non ita est. Non enim unum defectum sæpe habet homo, sed multorum irrationalium malitias in suam ipsam congerit animam.

ρον, ὅτι τῶν μὲν ἀλόγων ἕκαστον ἐν ἐλάττωμα ἔχει· ἐπὶ δὲ ἀνθρώπου πονηροῦ οὐκ ἐνι τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἐν ἐλάττωμα πολλάκις κέκτηται ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν πολλῶν ἀλόγων κακίας εἰς τὴν αὐτοῦ συνάγει ψυχὴν.

4. Ideo non attendamus si animam habeamus humanam, sed si homines simus mente, irrationalibus imperantibus imperamur, ipsorum in nobis irrationalium affectuum servi. Quomodo ergo homines vocamur, cum non habeamus regie dignitatis signum? Cogitemus juxta cujus imaginem facti sumus, nec deferemur in irrationalium vilitatem. Si enim velimus ediscere a Deo in natura infixas esse leges discernentes, quid bonum sit quid malum, qui Deus juxta imaginem suam nos creavit propriam et similitudinem. Ipsam nostram agentis rationem interrogabimus, et videbimus quomodo male agentes fugiant malorum accusationem. Mæchus vocatur; mæchus autem si vocetur erubescit. Dicat quis consentienti mæcho: Mæche! et hæc agens tacetur, audiens erubescit. Dicat aliquis pejeranti: Perjure; et injuriam habet allocutionem de propriis operibus. Si gitor bonam putat esse culpam, cur allocutionem fugit? Sed dicat sapienti: Sapientis, nec eum operis pudebit, nec de allocutione erubescet. Vocet justum, Justum, et opere coronatur et allocutione gloriatur. Et quamvis prudenter recuset nomen, in mente tamen excipit bonam famam, et nullum unquam reperiet qui, malum ex ipso vultu apparens quod non movet speciem virtutis. Et quomodo audiamus. Mendax, non consiliens mendacium mentitur, sed veritatem simulans decipit. Dolosus non ostendit dolum, sed exhibet amicitiam et molitur improbitatem. Calumniator quando tribunal adit, non quod est confessus ingreditur, sed testem veritatis exhibens habitu per mendacium testem malitiæ ostendit. Verum et anima nostra etsi malis immisceatur, nomine bonum amplectitur.

τῆς κακίας ἐνδείκνυται· ἀλλὰ καὶ ἡ ψυχὴ ἡ ἡμετέρα, κἂν ἐν κακίᾳ ἐμψύρῃται, τὸ δόγμα τὸ ἀγαθὸν ἀσπάζεταιται.

5. Multi enim sæpe domini ambitionem spirantes et nihil aliud cogitantes nisi rapinam et iniuriam, avertuntur a quibusdam rebus, vel a liberando paupere a præsentī necessitate, vel a cedendo aliquid debili, vel ab auxilio non ferendo affligentibus, aut iis qui affligere creduntur; et vadens bene legatione defuncturus ad virum potentem et improbum non extemplo a veritate incipit, et ei dicit quod est, sed præmittit ei nomen virtutis: Vives, iniquus, bonus, divulgatur nomen tuum; omnes tua præclare facta canunt, et multa huiusmodi adiungens ut flectatur ille bona allocutione, et desinat malitiam: Videte quomodo malitia vincit.

ἔγχωροῦν εἰς ἀνθρώπων εὐγένειαν μετατιθέναι, ψιτακοῦς καὶ κίττας, παιδεύοντα φωνὴν ἀνθρωπίνην φθέγγεσθαι, καὶ τῇ τέχνῃ τὴν φύσιν βιάζειν, ἡμέρους ἐργαζόμενον λέοντας, καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς; ἔλκοντα, αὐτὸν δὲ τοῦτον ἑαυτὸν λύκων ἀγριώτερον καθιστᾶν, προδιδόντα τὴν ἀρετὴν τῆς φύσεως, καὶ ἦν ἔλαβεν εὐγένειαν ἐκ Θεοῦ· καὶ τὸ δὴ χαλεπώτερον.

ἐπὶ δὲ ἀνθρώπου πονηροῦ οὐκ ἐνι τοῦτο· οὐδὲ γὰρ ἐν ἐλάττωμα πολλάκις κέκτηται ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ τὰς τῶν πολλῶν ἀλόγων κακίας εἰς τὴν αὐτοῦ συνάγει ψυχὴν.

δ'. Διὰ τοῦτο μὴ σκοπιώμεν εἰ ψυχὴν ἔχομεν ἀνθρώπου, ἀλλ' εἰ τυγχάνομεν ἀνθρώποι τὸ φρόνημα· τῶν ἀλόγων ἀρχοντες ὑπάρχοντες, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ἀλόγων παθῶν δουλοὶ· πῶς οὖν ἄνθρωποι κληθώμεν, ὡς οὐκ ἔχομεν τῆς βασιλείας τὸ σύνθημα; Ἐνοήσωμεν κατὰ τίνος εἰκόνα γεγονάμεν, καὶ μὴ κατενεχθῶμεν εἰς τὴν τῶν ἀλόγων εὐτέλειαν. Εἰπερ γὰρ ἐθέλομεν μαθεῖν, ὅτι ἐν τῇ φύσει ἐπηξεν ὁ Θεὸς τοὺς νόμους τοὺς διακρίνοντας τί καλὸν καὶ τί πονηρὸν, κατ' εἰκόνα δημιουργήσεως ἡμᾶς ἴδιαν καὶ καθ' ὁμοίωσιν, αὐτὴν ἡμῶν τὴν ἀναστροφὴν ἐρωτήσωμεν, πῶς πάντες οἱ ποιοῦντες τὰ κακὰ φεύγουσι τῶν κακῶν τὴν προσηγορίαν. Ὁ μοιχὸς μοιχεύει· μοιχὸς δὲ ἀκούων, αἰσχύνεται. Εἰπάτω τις τῷ ὁμολογουμένῳ μοιχῷ, Μοιχέ· καὶ ὁ ποιῶν ἤδεται, ἀκούων αἰσχύνεται. Εἰπάτω τῷ ἐπιόρκῳ, Ἐπιόρκει· καὶ εἰς ὕδρον λαμβάνει τὴν προσηγορίαν τῶν οἰκείων ἔργων. Εἰ οὖν καλὸν ἡγείται τὴν ἀμωρίαν, τί φεύγει τὴν προσηγορίαν; Ἄλλ' εἰπάτω τῷ σὺφρονι, Σὺφρον· καὶ οὐ τὸ ἔργον ἤδεται, οὐδὲ τὴν προσηγορίαν αἰσχύνεται· καλεσάτω τὸν δίκαιον δίκαιον· καὶ τῷ ἔργῳ στεφανοῦται, καὶ τῇ προσηγορίᾳ σεμνύνεται· κἂν γὰρ δι' εὐλάβειαν παραιτήσῃται τὸ δόγμα, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ δέχεται τὴν εὐφημίαν· καὶ οὐδεμίαν δὲ πάλιν εὐρήσει τις κακίαν, ἐξ οἰκείου προσώπου φαινομένην, ἐὰν μὴ δανεῖσθαι πρόσωπον ἀρετῆς. Καὶ πῶς, ἀκούσωμεν· ὁ ψευδόμενος, οὐχ ὁμολογῶν τὸ ψεῦδος, ψεύδεται, ἀλλ' ἀληθεῖαν ὑποκρινόμενος ἀπατᾷ· ὁ δόλιος, οὐ δείκνυσι τὸν δόλον, ἀλλὰ σχηματίζεται τὴν φιλίαν, καὶ πραγματεύεται τὴν πονηρίαν· ὁ συκοφάντης, ὅταν εἰσέλθῃ εἰς δικαστήριον, οὐ τοῦτο ὁμολογήσας ὅπερ ἔστιν εἰσέρχεται, ἀλλὰ μάρτυρα ἀληθείας προστιθέμενος τῷ σχήματι διὰ τοῦ ψεύδους, τὸν μάρτυρα.

ε'. Πολλοὶ γὰρ πολλάκις δυνάσται πλεονεξίαν πνέοντες, καὶ μηδὲν ἕτερον ἐννοοῦντες ἢ ἀρπαγὴν καὶ ἀδικίαν, δυσωποῦνται παρὰ τινων, ἢ ἀνίειναι τῷ πένητι τὴν ἐπιχειμένην ἀνάγκην, ἢ συγχωρῆσαι αὐτοῦ χρέος, ἢ μὴ ἀμύνασθαι τοὺς λυπήσαντας; ἢ λυπεῖν νομισθέντας· καὶ ὁ ἐλθὼν καλῶς πρεσβεύσει παρὰ ἀνδρὶ δυνάστη καὶ πονηρῷ οὐκ εὐθέως ἀπὸ τῆς ἀληθείας ἀρχεται, καὶ λέγει αὐτῷ ὅτι ἐστίν, ἀλλὰ προστίθῃσιν αὐτῷ δόγμα ἀρετῆς. Ἄνθρωπε, φάσκων, ἀγαθὸς, διαβεβήθηται σοὺ τὸ δόγμα, πάντες σοὺ τὰς εὐπραγίας ἔδουσι, καὶ πολλὰ τοιαῦτα συναπτῶν, εἰ καμφοῖ τῇ εὐφημίᾳ ἐκεῖνος, καὶ φύγη τὴν πονηρίαν. Ὅρατε πῶς ἡ κακία νικάται ταῖς

εὐφημαίς τῆς ἀρετῆς · οὐδεὶς κακῶς κακῶς ἀκούειν· A
βούλεται · ἡ γὰρ φύσις τὸ ἴδιον ἀσπάζεται, εἰ καὶ
ἢ προαίρεσις· τὸ ἐναντίον αἰρεῖται · τοσοῦτον ἀγα-
θὸν ἢ ἀρετὴ, καὶ οὕτω ταύτης ἢ ἀσκήσεις, τίμιον
μὲν κτήμα τῷ ἔχοντι, ἥδιστον δὲ θίαμα τοῖς ἐντυγ-
χάνουσι.

ς'. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ πολλὰς ἀπὸ τῆς φύσεως
ἀφορμὰς δεξάμενοι πρὸς ἀρετὴν ἐλκούσας, μὴ
ἐκνώμεν μηδὲ ἀναδύμεθα, μηδὲ ὡς ἐπίπονον φεύ-
γωμεν τὴν ἀρετὴν, ἀλλ' ἐλώμεθα ταύτην, πολὺ
μετὰ τῆς ἡθονῆς κεκτημένην τὸ κέρδος. Ἀποστή-
σωμεν ἑαυτοῦς τῆς γῆς · ἄνω πρὸς οὐρανὸν ἀνα-
βλέψωμεν · τῆς ἐκεῖ φεροῦσης ἀψώμεθα · μετὰ πολ-
λῆς τῆς σπουδῆς ταύτην ἀνύωμεν τὴν ὁδὸν, καὶ
προσέχωμεν διαπαντὸς ἑαυτοῖς, ἵνα μὴ μικρὸν ἀθυ-
μήσαντες ἀπολώμεθα. Καθάπερ γὰρ ἐν τοῖς θεά-
τροις οἱ τὴν σχοῖνον τὴν κάτωθεν ἄνω τεταμένην
ἀναβαίνειν καὶ καταβαίνειν μελετῶντες, ἂν μικρὸν
παραβλέψωσι, παρατραπέντες κατενεχθήσονται κά-
τω καὶ ἀπολοῦνται, οὕτω καὶ οἱ τὴν πνευματικὴν
ὀδεύοντες ὁδὸν, ἂν μικρὸν βῆθυμῆσωσι, κατακρη-
μνίζονται. Καὶ γὰρ ἐκεῖνης τῆς σχοῖνου ἡ ὁδὸς αὕτη
καὶ στενωτέρα καὶ ὄρθιος καὶ προσάντης μᾶλλον
ἔστι, καὶ ὑψηλότερα πολλῶ, διὰ τὸ τῆς ἀρετῆς με-
γαλεῖον, καὶ ὑψηλὸν ἀξίωμα, καὶ σφόδρα σφοδρὸν
καὶ πᾶν μέγα · πρὸς γὰρ αὐτὸν ἄνω τελευτᾷ τὸν
οὐρανὸν ἢ βῆθεισα πορεία · καὶ τότε ἡμῖν σφαλέρω-
τερα ἔσται τὰ βήματα, ὅταν ἄνω καὶ πρὸς αὐτῇ γε-
νώμεθα τῇ κορυφῇ. Τοῖς γὰρ ἐφ' ὕψους ἐστῶσι
πολύς ὁ τρόμος καὶ μὴ μόνον ἀσφάλεια λείπεται, C
τὸ μὴ κατακύψαι κάτω, μηδὲ εἰς τὴν γῆν ἰδεῖν ·
καὶ γὰρ πολὺς ἐντεῦθεν καὶ χελεπὸς ὁ σκοτόδιμος
γίνεται. Ὅπερ ἵνα τὴν πείραν φύγωμεν, ἀρετὴν
ἀσκούντες, τῶν μὲν ὀπισθεν ἐπιλανθάνωμεθα, τοῖς
δὲ ἔμπροσθεν ἐκτεινώμεθα, πρὸς τὸ τῶν ἐφετῶν
ἀκρότατον ἐπιγύμενοι· φθάσαι · οὐ γένοιτο πάντας
ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ
Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΤΡΙΤΗΣ ΗΘΙΚΩΝ (Γ).

Ἔστι δὲ ἡμῶς ὡς τὰ κτήσασθαι πνευματικὰ παρὰ
θεοῦ · καὶ ταῦτα λαθόντας, πρὸς ἅπαντα
κατακοῦειν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν ἰατρῶν, τῆς
πνευματικῆς χρῆζοντες θεραπείας.

α'. Γοιγαροῦν εὐξώμεθα προστεθῆναι ἡμῖν ὡς τὰ
παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ ἀκούειν, ὃ φησὶν ἡ Γραφή, του-
τέστιν ὡς αὐτὰ νοητὰ καὶ δυνάμενα λόγον ἀκούειν, πρὸς
τὸ τοῖς λεγομένοις ἐπιβάλλειν καλῶς · καὶ ταῦτα
κτησάμενοι, πρὸς ἅπαντα κατακοῦμεν αὐτοῦ τοῦ
Χριστοῦ καὶ τῶν θεραπόντων Χριστοῦ, τοῦ τῶν
ψυχῶν ἰατροῦ καὶ τῶν σωμάτων, κάμνοντες ἤδη
κατὰ ψυχὴν, ὅποις ἂν ἀπὸ τῆς κακίας ἀναστάντες,
ἐντεῦθεν ἀπέλωμεν ὑγίαις. Καὶ γὰρ ἔστιν ὄντως
ἄσπρον, τῶν μὲν σωμάτων ἡμῶν νοσοῦντων, καὶ
ἰατροῦ παρακαλεῖν, καὶ τοῖς νόμοις πείθεσθαι τῆς

(1) Post Lucæ viii, 8, verba: Qui habet aures
audiendi, audiat, eorumque explanationem, sequi-

tur, bonis virtutis verbis. Nullus improbus vult
improbus vocari. Natura enim proprium amplecti-
tur, etsi electio contrarium deligat. Tantum enim
bonum est virtus, et hoc est ejus exercitium,
honorabilis quidem possessio habenti, jucundissi-
mum vero spectaculum obviantibus.

6. Idcirco cum multos a natura impetus excepe-
rimus ad virtutem trahentes, non simus segnes,
neque retrogradiamur, nec veluti laboriosam fu-
giamus virtutem, sed teneamus eam multum cum
voluptate habentem lucrum: Elongemus nos a
terra; sursum ad cœlos aspiciamus. Viæ huc du-
centi adhæreamus; multo studio viam hanc perli-
ciamus et nobis attendamus omnino ut ne quicquam
animo despondentes pereamus. Ut enim in theatris
ii qui in funem desursum extensum ascendere et
descendere tentant, si vel minime oculos flectant,
deseruntur deorsum et percunt; ita spiritalem viam
agentes si vel minime segnes fiant, præcipitantur.
Nam via fune ipsa arctior, rector, magisque
ardua et altior, ob virtutis magnitudinem et excel-
sam dignitatem ingentissimam et maximam; ad
ipsum enim cœlum desinit præfatum iter, et tunc
nobis periculosiores erunt gradus, cum sursum et
ad ipsum apicem devenimus. His enim qui in altitu-
dinibus stant magna trepidatio et una tantum re-
linquitur securitas, non inclinari deorsum nec aspi-
cere ad terram. Multa enim exinde et periculosa
vertigo accidit. Ne ergo experimentum fugiamus,
virtutem colentes, posteriorum obliviscamur, in
anteriora vero extendamur ad desideratorum sum-
mum incitami properare, quod eveniat omnes nos
contingere gratia et humanitate Domini nostri
Jesu Christi, per quem et quocum sit Patri gloria
simul ac sanctissimo Spiritui nunc et semper et in
sæcula sæculorum. Amen.

SERMONIS TERTII ETHICON.

Quod oporteat nos spirituales aures a Deo impetrare;
et his acceptis, auscultare omnino animarum
nostrarum medicos, quotiescunque spirituali medela
indigebimus.

1. Oremus igitur ut aptentur nobis a Deo
ad audiendum, ut ait Scriptura, id est aures intelli-
gentes et valentes verbum audire, ut ad dicta fere-
mur bene; et his impetratis in omnibus audiamus et
Christum et ministros Christi, qui animarum medi-
cus est et corporum, in anima laborantes ut a malo
devitato exhinc abeamus sani. Etenim est plane
absurdum corporibus nostris ægrotis medicos advo-
care et legibus obtemperare artis, etsi dicant isti
medicinam parari magui pretii, statim cedere, et
quidquid injungant obedire confestim et stipendia

tur tertium ethicon, cum egregia confessionis et
asceticæ directionis expositione.

ipsi horum præscriptorum solvere ; animam vero male dispositam omnino negligere et hæc medicum adducere, nec bona expendere.; et studium aliud afferre, nec verbis attendere quibus liberaremur a morbo, sed perinde ac si servi, et inimici et hostis esset, ita eum despiciere et nullam habere curam. Ut enim sunt medici corporum, ita et animarum. Et sicut illis obediunt male disposito corpore, ita oportet omnimode et hos audire, agros enim anima nostra ; non enim fieri potest aliter ut animæ cupiditatibus eruamur.

οὕτω δὴ καὶ ψυχῶν· καὶ καθάπερ ἐκείνοις πεποιημένα, πονήρω; τοῦ σώματος ἔχοντος, οὕτω χρῆ πάντως καὶ τούτων ἀκούειν, νοσοῦσης ἡμῶν ψυχῆς· οὐ γὰρ οἷον τε ἄλλως τῶν ψυχικῶν ἡμᾶς βυθῆναι παθῶν.

2. Quando ergo laboramus anima, non magis autem quam non laboramus ostendamus infirmam animam Domino Christo præ omnibus omnem morbum et debilitatem cunctam sanantem, ejus discipulos inducamus mirandos medicos, et cum eis prophetas, et his assidentes audiamus ab eis quid faciendam ægrotae ad ejus curationem. Omnino dicent nec quidquam abscondent ; loquuntur enim semper per Scripturas. Sed non attendit febris capta? (Angaricinus) cogamus nos e. m, et rationem ejus excitemus quin oporteat bona medicis expendere istis. Neque enim mercedem pro seipsis exposcunt, neque pro medicinis quas præparant in necessitate a nobis expensum exigunt nisi ratione elemosynæ. De cætero vero et addunt, quando verbi gratia, jubent temperari a superfluis et ab irrationalibus, liberant expensis : cum abstinere ab ebrietate, ditiores nos reddunt. Vidistisne medicorum artem cum sanitate et divitias afferentem? Assidamus ergo istis, audiamus hæc jussuum verba quæ imperant, auribus acquisitis spiritualibus ad audiendam, et discamus ab eis morbi nostri naturam, sicuti videmus bonorum sæpe et divitiarum, ut febricitantes frigoris; audiamus quid hortentur; sicut enim ait corporalis medicus noster; quando alluciemini cupiditate multa his et his opponetis. Eodem quidem modo et Paulus: Qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem et cupiditates stultas et nocuas, quæ præcipitant homines in perditionem et ruinam. Sed debiles sumus. Audiamus cum rursus dicentem: Adhuc medicum et qui venit veniet, et non tardabit. Dominus prope est; nihil negligite; et rursus: Præterit figura hujus mundi. αὐτοῦ πάλιν λέγοντος· Ἐτι μικρὸν, ὃ ἐρχόμενος, μάλιστα· καὶ αὐθις· Παράγει τὸ σχῆμα τοῦ κόσμου τούτου.

3. Non solum autem jubet, sed et consolatur medicus: ita et ipse avertit cupiditatem: Vultis ditari, inquit, In operibus ditemini bonis. Cupitis thesaurizare, nequaquam impedio: modo fiat in cælis. Ac veluti medicus dicit frigus esse nocuum, ita et ipse brevis, quia brevem esse curat, evidentius multo et potentius: Radix omnium malorum est avaritia. Quo igitur oportet uti? Hoc et dicit: Sufficietia pro abundantia, est enim questus magnus, at sufficietia cum pietate. Si autem ægre

τέχνης, καὶ ἐπιποῦν οὗτοι φάρμακα κατασκευασθῆναι πολλῆς τιμῆς, εὐθὺς εἶκειν, καὶ ἰτιοῦν ἐπιτάξωσι, πειθεσθαι παραχρῆμα, καὶ μισθοῦς αὐτοῖς τῶν προσταγμάτων τούτων τελεῖν· τῆς δὲ ψυχῆς κακῶς διακεκλιμένης παντάπασιν ἀμελεῖν, καὶ μήτε λατρῶν εἰσάγειν, μήτε χρήματα ἀναλίσκειν, μήτε σπουδὴν ἄλλην εἰσφέρειν, μήτε λόγοις προσέχειν δι' ὧν ἂν ἀπαλλαγῶμεν τῆς νόσου, ἀλλ' ὡσπερ δημίου τινός· καὶ ἐχθροῦ καὶ πολεμίου κειμένου, οὕτω ταύτης καταφρονεῖν, καὶ μηδεμίαν ποιεῖσθαι ἐπιμέλειαν. Ὡσπερ γὰρ εἰσιν λατροὶ σωμάτων,

β'. Ὅταν οὖν κάμνωμεν ψυχικῶς, μάλλον δὲ οὐκ ἔστιν ὅτε οὐ κάμνομεν, ἐπιδειξώμεν τὴν ἀβῶστούσαν ψυχὴν τῷ Δεσπότη Χριστῷ πρὸ πάντων. τῷ πᾶσαν νόσον καὶ μαλακίαν ἀπισσαν ἰωμένῳ, τοῦ αὐτοῦ μαθητᾶς εἰσάγωμεν, τοῦς θαυμαστῶς ἰατροῦς, καὶ σὺν αὐτοῖς τοῦς προφήτας· καὶ τούτοις παρακαθήσαντες ἀκούσωμεν παρ' αὐτῶν, τί δεῖ ποιεῖν τὴν νοσοῦσαν εἰς ἰατροῦσαν αὐτῆς. Πάντως· ἐρούσι καὶ οὐκ ἀποκρύβονται· φθέγγονται γὰρ ἀεὶ διὰ τῶν Ἰραφῶν. Ἄλλ' οὐ προσέχει τῷ πυρετῷ κατεχομένη; καταναγκάσωμεν ἡμέτερον αὐτὴν, καὶ τὸ λογικὸν αὐτῆς διεγείρωμεν, οὐκέτι χρήματα τοὺς ἰατροῦς καταθεῖναι τούτοις· οὐτε γὰρ αὐτοὶ μισθὸν ὑπὲρ ἰατρῶν ἀπαιτοῦσιν, οὐτε ὑπὲρ φαρμάκων ὧν κατασκευάζουσιν, εἰς ἀνάγκην ἡμᾶς δαπάνης ἐκκαλοῦνται, πλὴν τῆς ἐλεημοσύνης· ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ καὶ προσδιδάσκειν, οἷον ὅταν κελεύσῃ σωφρονεῖν τῶν ἀκίβρων ἡμᾶς, καὶ ἀτόπων ἀπαλλάττουσιν ἀναλωμάτων, ὅταν ἀπέχεσθαι μέθης, εὐπορωτέρους ἡμᾶς ποιοῦσιν. Εἶδες λατρῶν τέχνην μετὰ τῆς ὕψους καὶ χρημάτων παρεχόντων; Παρακαθίσωμεν τοῖνον αὐτοῖς, ἀκούσωμεν τούτων τῶν λόγων ἐπιταττόντων, ὡς κερκτιμένην πνευματικῶς πρὸς τὸ ἀκούειν· καὶ μὴθωμεν παρ' αὐτῶν τοῦ νόσηματος ἡμῶν τὴν φύσιν. οἷον ὁρῶμεν χρομάτων πολλάκις καὶ πλεονεξίας, ὡσπερ οἱ πυρεττοντες ψυχροῦ· ἰσοῦσωμεν οὖν τί παραινῶσι· καθάπερ γὰρ φησιν ὁ σωματικὸς ἰατρὸς ἡμῶν, ὅτι ἐν χρήσει τῆ ἐπιθυμίας πολλῆ, τὰ καὶ τὰ ὑποστῆσθε· τὸν αὐτὸν δὴ τρόπον καὶ Παῦλος· Οἱ δὲ βουλόμενοι πλουτεῖν ἐμπίπτουσιν εἰς πειρασμὸν καὶ ἐπιθυμίας ἀνοήτους καὶ βλαβερῆς, αἰτινες βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν· ἀλλ' ἀκαρτέρητοι ἔσμεν. Ἀκούσωμεν ἤξει καὶ οὐ χρονεῖ· ὁ Κύριος ἔγγυς· μηδὲν μερι-

γ'. Οὐδὲ γὰρ ἐπιτάττει μόνον, ἀλλὰ καὶ παραμυθεῖται ὡς ἰατρὸς· οὕτω καὶ εὐτος μετοχετεύει τὴν ἐπιθυμίαν. Βούλεσθε πλουτεῖν; φησὶν· ἐν ἔργοις πλουτεῖτε ἀγαθοῖς. Ἐπιθυμεῖτε θησαυρίζεσθαι; οὐδὲν κωλύω· μόνον ἐν τοῖς ὑφρανοῖς· καὶ ὡσπερ ὁ ἰατρὸς λέγει, ὅτι τὸ ψυχρὸν βλαβερόν, οὕτω καὶ αὐτὸς συντομώτερον, ἅτε βραχυλογίας ἐπιμελούμενος, σαφέστερον δὲ πολλῶ καὶ δυνατώτερον· βίξτε γὰρ πάντων τῶν κακῶν ἔστιν ἡ φυλαργυρία. Τίτι δεῖ οὖν χρῆσασθαι; λέγει καὶ τοῦτο, τῇ αὐταρξίᾳ ἀνί-

πλεονεξία; ἔστι γὰρ πορισμὸς μέγας, φησὶν, ἢ αὐτάρκεια μετ' εὐσεβείας. Εἰ δὲ δυσανασχετεῖ τις, καὶ πλειόνων ἐπιθυμεῖ, καὶ οὕτω χωρεῖ βίβηαι τὰ περιττὰ πάντα, λέγει καὶ τῷ οὕτως ἀββῶντῳ, καὶ τούτοις πῶς χρῆσθαι δεῖ· ἵνα οἱ χαίροντες ἐπὶ κτήμασιν ὡς μὴ χαίροντες ὦσιν· οἱ ἔχοντες, ὡς μὴ κατέχοντες· οἱ χρώμενοι τῷ κόσμῳ τούτῳ, ὡς μὴ καταχρώμενοι· εἶδετε ὅσα ἐπιτάττει;

δ'. Βούλεσθε καὶ ἕτερον ἐπεισάγωμεν τούτῳ ἰατρὸν; Ἐμοιοε δοκεῖ· οὐδὲ γὰρ εἰσὶν οὗτοι ἰατροί, καθάπερ οἱ τῶν σωμάτων, οἱ πολλάκις ἀντιφιλοτιμούμενοι ἀλλήλοις, κατέδυσαν τὸν ἀββῶστούντα· ἀλλ' οὐχ οὗτοι· πρὸς γὰρ τὴν τῶν καμόντων ὑγίειαν, οὐ πρὸς τὴν οἰκειαν ὀρώσι φιλοτιμίαν. Μὴ τοίνυν αὐτὸν δεῖσωμεν τὸ πλῆθος· εἰς ἐν ἅπασιν φλέγγεται διδάσκαλος ὁ Χριστός· ἴδωμεν εἰσελθόντα πάλιν ἕτερον, καὶ χαλεπὰ λέγοντα περὶ νοσήματος τούτου, τὴν τοῦ Χριστοῦ συγγράφοντα διδασχὴν, διεξιόντος, Οὐ δύνασθε θεῶν δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ. Ναί, φησὶ, καὶ πῶς ταῦτα ἔσται; πῶς τῆς ἐπιθυμίας πυστόμεθα; Ἐντεῦθεν καὶ τοῦτο ἔστι μαθεῖν· καὶ πῶς εἰσόμεθα; Ἀκούσωμεν αὐτοῦ καὶ τοῦτο λέγοντος· Μὴ θησαυρίζετε ὑμῖν θησαυροὺς ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπου σὴ; καὶ βρώσις ἀφανίζει, καὶ ὅπου κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι. Εἶδετε πῶς ἀπὸ τοῦ τόπου, ἀπὸ τῶν λυμαινομένων ἀπάγει τῆς ἐπιθυμίας ταύτης τῆς ἐνταῦθα, καὶ προσηλοῖ τῷ οὐρανῷ, ὅπου πάντα ἀνάλωτα, καὶ ἄν γὰρ μεταθῆτε τὸν πλοῦτον ἐκεῖ, φησὶν, ὅπου οὐτε σὴς οὐτε βρώσις ἀφανίζει, οὐτε κλέπται διορύσσουσι καὶ κλέπτουσι, καὶ ταύτην ἀποκρούσατε τὴν νόσον, καὶ τὴν ψυχὴν ἐν μεγίστῃ καταστήσατε εὐπόριον.

ε'. Μετὰ δὲ τῶν εἰρημένων παράδειγμα εἰς μέσον ἀγει, διὰ τούτου σωφρονίζων ἡμᾶς· καθάπερ γὰρ ὁ ἰατρὸς φοδῶν τὸν ἀββῶστον, φησὶν, ὅτι ὁ εἶδνα ψυχρῶ χρησάμενος ἀπόλετο, οὕτω καὶ αὐτὸς εἰσάγει τὸν πλοῦσιον κάμνοντα καὶ ἐπιθυμοῦντα ζωῆς καὶ υγείας, οὐ δυνάμενον δὲ ἐπιτυχεῖν διὰ τὸ πλεονεξίας ἐφίεσθαι, ἀλλ' ἀπίοντα κρούον· ὃν δὴ ποῦ τρόπον καὶ ἕτερον δείκνυσιν ἡμῖν σὺν αὐτῷ πλοῦσιον, ἄλλος εὐαγγελιστῆς τὸν ἀποτηγανίζόμενον, καὶ οὐδὲ σταγόνας ὄντα κύριον. Εἶτα δεῖκνύων ὅτι εὐκολὰ τὰ ἐπιτάγματα, φησὶν· Ἐμβλέψατε εἰς τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ τὰ ἐξῆς. Συγκριτατικῶς δὲ ὦν, οὐδὲ τοὺς πλουτοῦντας ἀφίησιν ἀπογινώσκειν· τὰ γὰρ παρὰ ἀνθρώποις ἀδύνατα δυνατὰ παρὰ τῷ θεῷ, φησὶ. Κἂν γὰρ πλοῦσιος ἦ τις, δύναται τούτον θεραπεύσαι ὁ ἰατρὸς· οὐδὲ γὰρ τὸ πλουτεῖν ἀνεῖλεν, ἀλλὰ τὸ δοῦλον εἶναι χρημάτων τὸ, πλεονεξίας ἑραστὴν· καὶ πῶς δυνατὸν τὸ πλουτοῦντα σωθῆναι; κοινὰ τὰ ὄντα τοῖς δεομένοις κεκτημένοι, ὅσος ἦν ὁ Ἰώβ, καὶ τὴν τοῦ πλειόνου ἐπιθυμίαν ἐξορίζοντα ἀπὸ τῆς ψυχῆς, καὶ οὐδαμῶς τὴν χρεῖαν ὑπερβαίνοντα τὴν ἀναγκαζάν· δείκνυσιν ἡμῖν καὶ τοῦτον αὐτὸν τὸν τελώνην, τὸν σφόδρα κατεχόμενον τῷ πρῶτῳ τῆς πλεονεξίας, τοχέως ἀππλλαγέντα τούτου τοῦ πρῶτου· τί γὰρ τελώνου κατηλικώτερον; Ἄλλ' ὅμως γέγονεν ἀκτῆ-

A ferat quis et amplius desideret, et nondum consentiat abjicere optima quæque, dicit et ita debili etiam quomodo his oporteat uti, ut fruentes bonis quasi non fruuntur, et habentes quasi non habentes: ut hoc utentes mundo quasi non utentes: videtisne qualia jubeat?

4. Vultisne alium isti inducamus medicum? Ita mihi videtur. Non enim sunt isti ut corporum medici, qui sæpe æmulantes invicem submerserunt infirmum. Sed non isti: ad laborantium enim sanitatem non ad proprium honorem attendunt. Ne igitur homini timeamus multitudinem. Unus in omnibus loquitur magister Christus. Videamus ingredientem alium, et ingrata dicentem, de morbo isto Christi assignantem doctrinam disserentis; Nemo potest Deo servire et mammonæ. Etiam inquit et quomodo ista fient? Quomodo cupiditas nostra cessabit? Hinc quoque illud potestis addiscere, et quomodo sciemus? Audiamus ipsum hoc quoque dicentem. Non thesaurizate vobis thesauros in terra, ubi vermis et ærugo destruit, et ubi fures effodiunt et furantur. Videte quomodo a loco, a damnum afferentibus avertit cupiditatis hujus mundi, et affugat cælo, ubi nulla pereunt. Si enim deponatis divitias vestras ibi, inquit, ubi neque vermis neque ærugo destruit, neque fures effodiunt et furantur, hunc quoque expelletis morbum et animam in maxima constituetis constantia.

5. Post autem dicta exemplum in medium affert per hoc erndiens nos. Velut namque medicus timens infirmum, dicit quemdam frigore captum absumptum esse, si et ipse inducit divitem laborantem et cupientem vitam et sanitatem non valentem autem attingere propter abundantiam desiderium sed abeuntem retro. Eodem quidem modo et alium ostendit nobis cum eo divitem: alius evangelista frictum et neque guttae possessorem. Deinde ostendens facilia esse jussa, ait: Considerate volatilia cæli, et reliqua. Mitior vero factus nec ipsos divites sinit desperare: impossibilia enim hominibus possibilia sunt Deo, inquit. Etsi enim dives esset aliquis, potest cum sanare medicus. Non enim divitiæ perdunt, sed servitus donorum et abundantiam appetitus. Et quomodo fieri potest ut dives salvus fiat? communia si habeat sua cum pauperibus, ut erat Job; et amplius rei cupiditatem excludens ab anima et nullo modo id de quo indiget præteriens necessarium; ostendit nobis et eundem publicanum valde captum febri avaritiæ, velociter liberatum ab hac febri. Quid enim publicano mercaturæ magis deditus? Verumtamen factus est sine possessione, pauper homo, eo quod obediit medici legibus; et enim discipulos eos habuit Christus isdem affectos morbis ac nos et sanat eos velociter; et coram

quisque ostendit nobis non desperare. Videte igitur **A** μων ἄνθρωπος, ἐκ τοῦ πειθεσθαι τοῖς ἰατροῦ νό-
publicanum istum. μους· καὶ γὰρ τοὺς μαθητὰς τοιοῦτους εἶχεν ὁ
Χριστὸς ταῦτα νοσήσαντας τὰ νοσήματα, ἅπερ ἡμεῖς, καὶ ὑγιάναντας ταχέως· καὶ ἕκαστον αὐτῶν
δείκνυσιν ἡμῖν, ὥστε μὴ ἀπογῶναι. Ὅρατε γοῦν τὴν τελῶνην τοῦτον.

6. Attendite rursus alium publicanorum princi-
pen, juxta alium evangelistam; qui publicanus
princeps quadruplum quidem pollicetur se daturum
pro his quæ rapuit, dimidiam vero partem omnium
quæ possidebat se daturum pauperibus, ita ut Je-
sum exciperet. Sed videtis vos et valde concupiscitis
bona? Habete omnium bona pro vestris; etenim
amplius quam quæritis dabo vobis, inquit, divitum
domos aperiens vobis per omnem terram. Qui
enim reliquit patrem aut matrem aut agros aut
domum, centuplum accipiet. Et non modo plurium
fruitionem accipietis, sed et asperam sitim avari-
tiae exstinguetis omnino, et feretis omnia facile,
non modo ampliora non cupientes sed neque ne-
cessaria sæpe. Ita Paulus esurit, et gloriatur magis
quam si manducaret, cum ipse athleta pugnans et
coronatus vellet dissolvi et esse in desidia; vel
nauta maritimos labores aggressus non cuperet
in otio esse dinceps. Et nos ergo gustemus ut
oportet fructus spirituales; cæterum autem non
ducamus aliquid esse præsentia, velut quædam
ebrietate pulcherrima futurorum cupiditate capti.
Gustemus ergo omnia audiendo a spiritualibus
nostris medicis, auribus spiritualibus acceptis a
Deo ad audiendum, ut a strepitu præsentium libe-
remur et futurorum æternorum contingamus bono-
rum gratia et humanitate Domini nostri Jesu
Christi, per quem et quocum sit Patris gloria simul
cum sanctissimo Spiritu nunc et semper, et in sæ-
cula seculorum. Amen.

SERMONIS QUARTI ETHICON.

*Quod magnum detrimentum sit Scripturas ignorare.
Et quod virtuti sint membra quovis specioso corpore
formosiora. Et quænam sint hæc. Et quod per-
fectæ imagines virtutis apostoli sint. Et quod ni-
hil tetet, si modo velimus, apostolis pares nos
feri.*

Audiamus ergo quotquot lectionem divinitus in-
spiratarum Scripturarum negligimus, quantum su-
limus damnatum, quantum penuriam. Quando nam
activum accepimus gubernium si neque ipsas
leges noverimus juxta quas gubernare oporteat? At
discuentes quidem et bona concupiscentes continuo
excutiant vestes suas ne vermibus edantur. Nos
autem verme periculosiorem videntes oblivionem
adulterantem qua pessum datur anima nostra, non
aggredimur sacros libros quibus decoratur anima
illuminata? Non discutimus ex oblivione damnatum?
Non decoramus animam nostram eruditione, mo-

ς'. Σκοπεῖτε πάλιν ἕτερον ἀρχιτελώνην κατ' ἄλ-
λον εὐαγγελιστὴν, ὃς ἀρχιτελώνης τετραπλασίονα
μὲν ὑπέσχετο δώσειν ὑπὲρ ὧν ἤρπασε, τὰ δὲ ἡμίση
πάντων ὧν ἐκέκτητο, δώσειν τοῖς πτωχοῖς, ὥστε τὸν
Ἰησοῦν ὑποδέξασθαι. Ἄλλ' ἐκκαίεσθε ὑμεῖς, καὶ
σφόδρα ἐπιθυμεῖτε χρημάτων; ἔχετε τὰ πάντων
ἀντὶ τῶν ὑμετέρων· καὶ γὰρ πλείον ὧν ζητεῖτε δι-
δομι ὑμῖν, φησί, τὰς τῶν πλουτουμένων οἰκίας ἀνοί-
γων ὑμῖν κατὰ τὴν οἰκουμένην. Ὅς γὰρ ἀφ' ἑ-
πατέρα ἢ μητέρα ἢ ἀγροῦς ἢ οἰκίας, ἑκατονταπλα-
σίονα λήψεται. Καὶ οὐχὶ πλείονων ἀπόλαυσιν μόνον
λήψεσθε, ἀλλὰ καὶ τὸ χαλεπὸν τοῦτο δίψοι; τῆς
πλεονεξίας ἀναίρησθε παντάπασι, καὶ οἴεσθε πάντα
βρδελως, οὐ μόνον τῶν πλείονων οὐκ ἐφιέμενοι, ἀλλ'
οὐδὲ τῶν ἀναγκαίων πολλάκις. Οὕτως ὁ Παῦλος
πεινᾷ, καὶ σεμνύνεται μᾶλλον, ἢ ὅτε ἐσθίειν, ἐπεὶ
καὶ ἀθλητῆς ἀγωνιζόμενος καὶ στεφανούμενος οὐκ
ἂν ἔλοιτο καταλύσαι καὶ εἶναι ἐν βραστώνῃ ἢ καὶ
ἐμπορος τῶν ἐν θαλάττῃ πόνων ἀψάμενος, οὐκ ἂν
ἐπιθυμήσειεν ἐν ἀργίᾳ εἶναι λοιπὸν. Καὶ ἡμεῖς τοί-
νον ἂν γευσώμεθα ὡς χρὴ τῶν καρπῶν τῶν πνευμα-
τικῶν, λοιπὸν οὐδὲ ἡγησώμεθα τι τὰ παρόντα εἶναι,
καθάπερ τινὶ μέθῃ καλλίστῃ τῇ τῶν μελλόντων ἐπι-
θυμῆα ἄλλοτες. Γευσώμεθα γοῦν διὰ τοῦ πρὸς;
ἅπαντα κατακούειν τῶν ψυχικῶν ἡμῶν ἰατρῶν, ὡς τὰ
πνευματικὰ λαβόντες παρὰ Θεοῦ πρὸς τὸ ἰκύνειν,
εἶα καὶ τοῦ θορότου τῶν παρόντων ἀπαλλαγώμεν,
καὶ τῶν μελλόντων αἰωνίων ἐπιτύχωμεν ἀγαθῶν
χάρτι· καὶ φιλανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῇ Πατρὶ ἢ δόξα ἅμι-
τῇ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς
αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΤΕΤΑΡΤΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

*Ὅτι μεγάλη ζημία τὸ μὴ τὰς Γραφὰς εἰδέσθαι·
καὶ ὅτι τῇ ἀρετῇ εἰσι μέλη, παντὸς σώματος
εὐσεβοῦς εὐπρεπέστερα· καὶ τίνα ταῦτα· καὶ
ὅτι ταύτης εἰκόνας ἀκριβεῖς οἱ ἀπόστολοι· καὶ
ὅτι οὐδὲν τὸ κωλύον, ἐὰν θέλωμεν, τῶν ἀπο-
στόλων ἰσοῦς ἡμᾶς γενέσθαι*

α'. Ἀκούσωμεν τοίνυν ἕσοι τῆς ἀναγνώσεως τῶν
θεοπνεύστων Γραφῶν ἀμελοῦμεν, ὅσην ὑπομένομεν
βλάβην, ὅσην πένταν. Πότε γὰρ τῆς διὰ τῶν ἔργων
ἐπιλαβόμεθα πολιτείας, οἱ μὲν αὐτοὺς τοὺς νόμους
εἰδότες, καθ' οὓς πολιτεύεσθαι χρὴ; Ἄλλ' οἱ μὲν
πλουτουνοῦτες καὶ περὶ χρήματα μεμηγότες, συνεχῶς
τινάσσουσιν αὐτῶν τὰ ἱμάτια, ὥστε μὴ σητῶρωτα
γενέσθαι· ἡμεῖς δὲ σητὸς χαλεπώτερον ὄρωντες τὴν
λήθην, λυμαιομένην ἡμῶν τὴν ψυχὴν, οὐκ ἐντυ-
χάνομεν ἱεροῖς βιβλίοις, δι' ὧν καλλωπίζεται ἡ ψυχὴ
φωτισομένη; οὐ διακρουόμεθα τὴν ἐκ τῆς λήθους
λύμην; οὐ καλλωπίζομεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν σωφρο-

(1) Post Matthæi XIII, 52, explanatum textum:
Ideo omnis scriba doctus in regno caelorum, similis

est homini patrifamilias qui profert de thesauro suo
nova et vetera, sequitur ethicon.

σύνη καὶ ἐπιεικεία καὶ φόβος πρὸς Θεὸν ἐρρίζω-
 μένω, καὶ ταῖς εὐχαῖς καὶ ταῖς ἐλεημοσύναις, καὶ
 τῇ πρὸς ἀλλήλους ὁμοιοῖα; τοὺς ἀποστόλους; καὶ
 τοὺς προφήτας ἔχοντες ἡμᾶς ἀποσμηχόντας διὰ τῶν
 διδαγμάτων αὐτῶν, ἀποξύνοντας τῆς ἀμαρτίας τὸ
 γῆρας, ἐπάγοντας τῆς νεότητος; τὴν ἀκμήν, πᾶσαν
 κηλίδα, πᾶσαν ρυτίδα, πάντα σπιλον ἐκβάλλοντας
 τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, καὶ κάλλος ἀμήχανον ἐντιθέ-
 ντας αὐτῇ, καὶ κρείττον πολλῶ τῷ μέτρῳ τοῦ σώ-
 ματος κάλλους· τὸ μὲν γὰρ τοῦ σώματος κάλλος
 καὶ νόσος ἐμέρανε, καὶ πλήθος χρόνου διέφθειρε,
 καὶ γῆρας ἐσθεσε, καὶ θάνατος ἐπέλθων ἅπαν ἀνείλε·
 τὸ δὲ τῆς ψυχῆς οὐ νόσος, οὐ χρόνος, οὐ γῆρας, οὐ
 θάνατος, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδὲν λυμαίνεσθαι
 δύναται, ἀλλὰ μένει διηνεκῶς ἀνοοῦν· καὶ τὸ μὲν
 τοῦ σώματος, τοὺς ὀρώντας εἰ; ἀκολασίαν ἐκκα-
 λείται πολλάκις· τὸ δὲ τῆς ψυχῆς κάλλος, αὐτὸν τὸν
 Θεὸν πρὸς τὸν οἰκτεῖον ἔρωτα ἐπισπᾶται· καθὰ φησιν
 ὁ Προφήτης πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν διαλεγόμενος, ἡ
 τις ἐστὶ τὸ τῶν πιστῶν ἡμῶν ἅπαν πλήρωμα·
 Ἄκουσον, θύγατερ, καὶ ἴδε, καὶ κλίνον τὸ οὖς σου,
 καὶ ἐπιθυμήσει ὁ βασιλεὺς τοῦ κάλλους σου. Οὐ δὴ
 κάλλους ἡμεῖς καταφρονούντες ἀθλίως, οὐ καλλω-
 πίζομεν ἡμῶν τὴν ψυχὴν, ὡς εἶπον, οὐκ ἐπισκοποῦ-
 μεν συνεχῶς τὴν εἰκόνα τῆς ἀρετῆς, καὶ τὰ μέλη
 καὶ κεφαλὴν ἔχει καὶ μέλη παντὸς σώματος; εὐειδοῦς καὶ καλοῦ εὐπρεπέστερα.

A destina et timore in Deum radicato, et precibus, et
 eleemosynis et in invicem concordia? Apostolos et
 prophetas habentes, abstergentes nos doctrinis suis,
 scabere peccati senectutem, inducentes juventutis
 florem, omnem labem, omnem rugam, omnem
 sordem ejicientes ex anima nostra et pulchritudi-
 nem infinitam ingerentes ei, et meliorem omnimodo
 corporis specie. Pulchritudo enim corporis morbo
 emarcescit, et copia temporis corrumpitur, e
 senectute exstinguitur, et morte superveniente tota
 destruitur. Animæ vero forma non morbo, non
 tempore, non senectute, non morte, non alia ulla
 re simili deterior fieri potest, sed remanet perpetuo
 florens. Et ea corporis forma aspicientes ad libi-
 dinem allicit sæpe, animæ vero ipsum Deum ad
 sui amorem attrahit, juxta illud quod ait propheta
 Ecclesiam alloquens, quæ est fidei nostræ omnium
 plenitudo : Audi, filia, et vide, et inclina aurem
 tuam; et concupiscet rex decorem tuum. Quam
 pulchritudinem nos despicientes misere, non de-
 coramus nostram animam, ut dixi. Non inspicimus
 continuo imaginem virtutis, et membra ejus edi-
 scimus et caput : etenim et caput habet et membra
 quovis corpore specioso et pulchro formosiora.

αὐτῆς καταμανθάνομεν, καὶ τὴν κεφαλὴν· καὶ γὰρ

β'. Τίς οὖν ἡ κεφαλὴ τῆς ἀρετῆς φησιν; Ἡ ταπει-
 νορροσύνη· διὸ καὶ ἀπ' αὐτῆς ὁ Χριστὸς ἀρχεται,
 λέγων· Μακάριοι οἱ πτωχοὶ τῷ πνεύματι· αὕτη ἡ
 κεφαλὴ οὐ κόμας ἔχει καὶ βοστρύχους, ἀλλὰ κάλλος
 τοιοῦτον, ὅσον τὸν Θεὸν ἐπισπᾶσθαι. Ἐπὶ τίνα
 γὰρ ἐπιθλέψω, φησιν, ἀλλ' ἡ ἐπὶ τὸν πρῶον καὶ ἡσύ-
 χιον καὶ τρέμοντά μου τοὺς λόγους; Καὶ πάλιν·
 Οἱ ὀφθαλμοί μου ἐπὶ τοὺς πραεῖς τῆς γῆς. Καὶ
 αὐτίς· Ἐγγὺς Κύριος τοῖς συντετριμμένοις τὴν
 καρδίαν, καὶ τοὺς ταπεινοὺς πνεύματι σώσει. Αὕτη
 ἡ κεφαλὴ ἀντὶ τριχῶν καὶ κόμης, θύματα φέρει τῷ
 Θεῷ κεχαρισμένα· βωμοὶς ἐστὶ χρυσοῦς καὶ θυσια-
 στήριον πνευματικῶν· θυσία γὰρ τῷ Θεῷ πνεῦμα
 συντετριμμένον. Αὕτη ἐστὶν ἡ τῆς σοφίας μήτηρ·
 ἂν ταύτην ἔχη τις, καὶ τὰ λοιπὰ ἔξει· εἶδες κεφαλὴν
 ὅταν οὐδέποτε εἶδες. Βούλει καὶ τὸ πρόσωπον ἰδεῖν,
 μᾶλλον δὲ μαθεῖν; Οὐκοῦν μάθε τῶς αὐτοῦ τὸ χρώ-
 μα τὸ ἐρυθρὸν καὶ εὐανθές καὶ πολλὴν ἔχον τὴν
 χάριν· καὶ μάθε πόθεν συνίσταται· πόθεν οὖν συν-
 ἴσταται; ἀπὸ τοῦ αἰσχύνεσθαι καὶ ἐρυθριᾶν· διὸ καὶ
 τις φησὶ, Πρὸ αἰσχυντηροῦ προελεύσεται χάρις·
 τοῦτο καὶ τῶν ἄλλων μελῶν πολὺ καταχειρὶ τὸ κάλ-
 λος· κἂν μυρία μίξῃ χρώματα, οὐκ ἐργάση τοιαύτην
 ὥραν. Εἰ δὲ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς; ἐθέλεις
 ἰδεῖν, ὅρα κοσμιότητι καὶ σωφροσύνῃ μετὰ ἀκρι-
 βείας ὑπογεγραμμένους. Διὸ καὶ οὕτω καλοὶ καὶ
 ὀξυδερκεῖς γίνονται, ὡς καὶ αὐτὸν τὸν Κύριον ὁρᾶν·
 Μακάριοι γὰρ, φησιν, οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι
 αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται· στόμα δὲ αὐτῆς, σοφία καὶ
 σύνεσις, καὶ τὸ πνευματικὸς ὕμνος εἰδέναι· καρ-
 δία δὲ, Γραφῶν ἐμπειρία, καὶ δογματικῶν ἀκριβῶν

2. Quod ergo caput est virtutis? inquit. Humi-
 litas ideo, et ab ea Christus incipit dicens : Beati
 pauperes spiritu. Hoc caput non cæsari-um habet
 nec sincinnos, sed talem pulchritudinem ut Deum
 attrahat. Super quem enim aspiciam, inquit, nisi
 super mansuetum et pacificum, et timentem ser-
 mones meos? Et rursus : Oculi mei super mansue-
 tos terræ. Et denuo : Prope est Dominus contritos
 corde et humiles spiritu salvos faciet. Ipsum caput
 pro capillis et cæsarie victimas fert Deo gratas :
 altare est aureum et ara spiritualis. Sacrificium
 enim Deo spiritus contribulatus. Ipsa est sapientiæ
 mater : si quis eam habet, et cætera habebit. Vi-
 disti caput quale nunquam vidisti, visne et faciem
 videre, potius vero discere? Discite ergo usque ad
 ejus colorem rubrum et bene florentem, et multam
 habens gratiam. Et discite unde consistat? Unde
 igitur consistat? A pudore et rubore : ideo et dici-
 tur : Ruborem præcedit gratia. Hoc cæteris
 membris multam infundit pulchritudinem. Etsi in-
 numeros misceas colores, non efficit tantam pul-
 chritudinem. Si autem oculos vis videre, aspice
 modestia et prudentia accurate compositos. Id-
 circo ita pulchri et acuti sunt ut et ipsi Dominum
 videant. Beati enim, ait, mundi corde, quia ipsi Deum
 videbunt. Os autem ejus sapientiæ et intellectus et
 spiritalia cantica noscere. Cor vero, Scripturarum
 experientia; et dogmatum exactorum examen, et
 humanitas et bonitas, ac veluti absque prioro vivere
 non potes, ita absque posteriore non salvum fieri
 potes : inde etenim omnia gignuntur pulchra. Illi

sunt et pedes et manus, bonorum operum exhibitiones; illius est anima, pietas; illius est pectus aureum et adamante durius, fortitudo: et omnia perdi facilius quam dirumpi pectus ejus. Spiritus autem qui est in cerebro et corde, charitas est.

τῆς καὶ ψυχῆ, ἡ εὐσέβεια· ἔστιν αὐτῇ καὶ στήθος χρυσοῦν καὶ ἀδάμαντος στεβρότερον, ἡ ἀνδρία· καὶ πάντα ἀλῶναι εὐκολόν, ἢ τοῦτο διαβραγῆναι τὸ στήθος. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἐν ἐγκεφάλῳ καὶ καρδίᾳ, ἡ ἀγάπη ἔστι.

3. Visne ut et de ipsis operibus ostendam tibi imaginem? Intende mihi et ipsum evangelistam, Matthæum, inquam; et vero non omnem ejus vitam descriptam habemus, sed tamen e paucis possumus ejus imaginem cernere fulgentem. Quod quidem humilis contritus erat, audi juxta Evangelium, publicanum seipsum vocantem; quod autem misericors, vide cunctis exutum, et sequentem Christum; quod pius, patet e doctrinis; et intelligentiam illius vides qua composuit Evangelium; facile potes videre et charitatem: de orbe enim terrarum curam habuit; et bonorum operum probationem vides propter thronum in quo sedere debet, et fortitudinem ex eo collige quod lætus reversus est a facie synagogæ; talem vivam virtutis imaginem et cæterorum quemque apostolorum reperimus. Etenim magnos et miros effecerunt eos non miracula, sed virtutes animæ. Multi enim, ejicientes dæmonia, postquam injuste egissent, non facti sunt mirabiles, sed et puniti sunt; isti autem, bona despicientes, gloriam contemnentes, rebus vitæ liberati, exinde magis mirabiles facti sunt; si autem ista non possedissent, at servi cupiditatum fuissent, etsi innumeros mortuos resuscitassent, non modo nequicquam profecissent, sed et impostores visi fuissent. Sic est vita undequaque fulgens, spiritus gratiam attrahens.

4. Quale miraculum fecit Joannes, qui urbes tantas suspendit? Num nullius auctorem signi, nudi evangelistam dicentem: Joannes signum fecit nullum. Unde igitur Elias clarus factus est? Nonne operatus est ex veracitate ad regem? nonne a zelo pro Deo? nonne a paupertate? nonne a pelle ovina et spelunca et montibus? Signa enim post hæc omnia patravit. Job autem, quale operatus est miraculum, quod diabolus videns eum percussit? Miraculum quidem nullum, vitam vero fulgentem et patientiam adamante duriozem exhibens. Quale miraculum David fecit adhuc adulescens, ut diceret Deus: Inveni David filium Jesse, virum juxta cor meum; et Abraham, et Isaac, et Jacob, quem mortuum suscitavit? quam lepram sanavit? nescis miracula, nisi sapientes simus, et noceant sæpe? sic multi ex Corinthiis separati sunt ab invicem: sic multi ex Romanis desperati sunt. Ita Simon dejectus est: ita qui Christum cupiebat sequi, dissuasus est audiens vulpes antra

διατηρησις, καὶ φιλανθρωπία καὶ χρηστότης· καὶ καθάπερ ταύτης ἄνυσυ οὐκ ἐνι ζῆσαι, οὕτως οὐδὲ ἐκείνης χωρὶς ἐνι σωθῆναι ποτέ· καὶ γὰρ ἐκείθεν πάντα τίκτεται τὰ καλά. Εἰσὶν αὐτῇ καὶ πόδες καὶ χεῖρες τῶν ἀγαθῶν ἔργῳ αἱ ἐπιδείξεις· ἔστιν αὐ-

τῆς καὶ ψυχῆ, ἡ εὐσέβεια· ἔστιν αὐτῇ καὶ στήθος χρυσοῦν καὶ ἀδάμαντος στεβρότερον, ἡ ἀνδρία· καὶ πάντα ἀλῶναι εὐκολόν, ἢ τοῦτο διαβραγῆναι τὸ στήθος. Τὸ δὲ πνεῦμα τὸ ἐν ἐγκεφάλῳ καὶ καρδίᾳ, ἡ ἀγάπη ἔστι.

γ'. Βούλει καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν ἔργων δεῖξω σοὶ τὴν εἰκόνα; ἐνόησόν μοι τοῦτον αὐτὸν τὴν εὐαγγελιστήν, λέγω δὴ τὸν Ματθαῖον, καὶ τοι οὐ πάντα αὐτοῦ τὸν βίον ἀνάγραπτον ἔχομεν, ἀλλ' ὅμως καὶ ἐξ ὀλίγων ἔστιν αὐτοῦ τὴν εἰκόνα ἰδεῖν διαλάμπουσαν. Ὅτι μὲν ταπεινὸς συντετριμμένος ἦν, ἀκουσον μετὰ τὸ Εὐαγγέλιον, τελῶν ἑαυτὸν καλοῦντα· ὅτι δὲ καὶ ἐλεήμων, ὅρα πάντα ἀποδυσάμενον, καὶ ἀκολουθήσαντα τῷ Χριστῷ· ὅτι δὲ καὶ εὐσεβής, δῆλον ἀπὸ τῶν δογμάτων· καὶ τὴν σύνεσιν δὲ αὐτοῦ, ἀφ' οὗ συνέθεκεν Εὐαγγέλιον· ῥάδιον ἔστιν ἰδεῖν καὶ τὴν ἀγάπην· τῆς γὰρ οἰκουμένης ἐπεμελήσατο· καὶ τὴν τῶν ἔργων ἀγαθῶν ἐπίδειξιν, ἀπὸ τοῦ θρόνου ἐφ' οὗ μέλλει καθεῖσθαι· καὶ τὴν ἀνδρίαν δὲ, ἐξ ὧν χαιρῶν ὑπέστρεψεν ἀπὸ τοῦ προσώπου τοῦ συνεδρίου· τοιαύτην ἐμφυχον ἀρετῆς εἰκόνα, καὶ τῶν ἄλλων ἕκαστον ἀποστόλων εὐρήσομεν. Καὶ γὰρ μεγάλους καὶ θαυμαστοὺς ἐποίησεν αὐτοὺς οὐχὶ τὰ σημεῖα, ἀλλ' ἡ τῆς ψυχῆς ἀρετὴ· πολλοὶ μὲν γὰρ δαίμονας ἐκβαλόντες, ἐπειδὴ τὴν ἀνομίαν ἐργάσαντο, οὐκ ἐγένοντο θαυμαστοὶ, ἀλλὰ καὶ ἐκολάσθησαν· οὗτοι δὲ χρημάτων καταφρονήσαντες, ἐδύξιν ὑπεριδόντες, πραγμάτων ἀπαλλαγέντες βιωτικῶν, ἐντεῦθεν μᾶλλον ἐθαυμαστώθησαν· ὡς εἰ γε μὴ ταῦτα εἶχον, ἀλλὰ δοῦλοι παθῶν ἦσαν, εἰ καὶ μυρίους ἤγειραν νεκροὺς, οὐ μόνον οὐδὲν ἂν ὠφέλησαν, ἀλλὰ καὶ ἀπατεῶνες ἂν ἐνομισθήσαν εἶναι. Οὕτως ὁ βίος; ἔστιν ὁ πανταχοῦ λάμπων, ὁ καὶ τοῦ πνεύματος τὴν χάριν ἐπισπώμενος.

δ'. Ποῖον σημεῖον ὁ Ἰωάννης ἐποίησεν, ὅτι πόλεις τοσαύτας ἀνηρτήσατο; ὅτι γὰρ οὐδὲν ἐθαυμαστούρησεν, ἀκουσον τοῦ εὐαγγελιστοῦ λέγοντος, ὅτι Ἰωάννης μὲν σημεῖον ἐποίησεν οὐδέν· πόθεν δὲ θαυμαστὸς Ἠλίεξ ἐγένετο; οὐκ ἀπὸ τῆς παρῆσθαις τῆς πρὸς τὸν βασιλέα; οὐκ ἀπὸ τοῦ ζήλου τοῦ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ; οὐκ ἀπὸ τῆς ἀκτημοσύνης; οὐκ ἀπὸ τῆς μηλωτῆς καὶ τοῦ σπηλαίου καὶ τῶν ὄρων; τὰ γὰρ σημεῖα μετὰ ταῦτα ἅπαντα ἐποίησε. Τὸν δὲ Ἰωὼ ποῖον σημεῖον ὄρων ποιοῦντα ἐξεπλάγη ὁ διάβολος; σημεῖον μὲν οὐδέν, βίον δὲ λάμποντα καὶ ὑπομονὴν ἀδάμαντος στεβρότεραν ἐπιδεικνύμενον· ποῖον σημεῖον ὁ Δαβὶδ ἐποίησεν ἐτι νέος ὢν, ὡς εἶπειν τὸν Θεόν, Εὗρον Δαβὶδ τὸν τοῦ Ἰεσσαί, ἄνδρα κατὰ τὴν καρδίαν μου; Ὁ δὲ Ἀθράμ, καὶ ὁ Ἰσαάκ, καὶ ὁ Ἰακώβ, ποῖον νεκρὸν ἤγειραν; ποῖον δὲ λεπρὸν ἐκαθάρισαν; οὐκ οἶσθα ὅτι τὰ σημεῖα, ἐὰν μὴ νήφωμεν, καὶ βιάπτει πολλάκις; Οὕτω πολλοὶ τῶν Κορινθίων ἀπεσχίσθησαν ἀπ' ἀλλήλων· οὕτω πολλοὶ τῶν Ῥωμαίων ἀπενόησαν· οὕτω Σίμων ἐξε-

βλήθη· οὕτως ὁ τῷ Χριστῷ τότε ἐπιθυμήσας ἀκολουθεῖν ἀπεδοκιμάζετο, ὁκούσας ὅτι αἱ ἀλώπεκες φωλοῦς ἔχουσι, καὶ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ κατασκηνώσεις, ὁ δὲ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου οὐκ ἔχει ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνει· τούτων γὰρ ἕκαστος, ὁ μὲν χρημάτων, ὁ δὲ δόξης ἐπιέμενος, τῶν ἀπὸ τῶν σημείων ἐξέπιπτον· βίου δὲ ἐπιμέλεια, καὶ ἀρετῆς ἔρως οὐ μόνον οὐ τίκατε τοιαύτην ἐπιθυμίαν, ἀλλὰ καὶ οὖσαν ἀναιρεῖ.

ε'. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος, ὅτε τοῖς ἐκυτοῦ μαθηταῖς ἐνομοθέτει, τί ἔλεγε; Ποιήταται σημεῖα, ἵνα ἴδωσιν αἱ ἀνθρώποι; Οὐδαμῶς· ἀλλὰ τί; Λαμβάτω τὸ φῶς ὑμῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων, ὅπως ἴδωσι τὰ καλὰ ὑμῶν ἔργα, καὶ δοξάσωσι τὸν Πατέρα ὑμῶν τὸν ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Καὶ τῷ Πέτρῳ δὲ οὐκ εἶπεν, Εἰ φιλεῖς με, ποιεῖ σημεῖα, ἀλλὰ, Ποίμαινε τὰ πρόβατά μου· καὶ πανταχοῦ δὲ αὐτὸν προτιμῶν τῶν ἄλλων μετὰ Ἰακώβου καὶ Ἰωάννου, πόθεν, εἰπέ μοι, προετίμα; ἀπὸ τῶν σημείων; Καὶ μὴ πάντες ὁμοίως ἐκάθαιρον τοὺς λεπροῦς, καὶ τοὺς νεκροῦς ἤγειρον· πᾶσι γὰρ ὁμοίως τὴν ἐξουσίαν ἔδωκε ταύτην· πόθεν οὖν εἶχον τὸ πλεόν οὗτοι; ἀπὸ τῆς κατὰ ψυχὴν ἀρετῆς· ὁρᾷς ὅτι πανταχοῦ βίου χρεῖα, καὶ τῆς διὰ τῶν ἔργων ἐπιδείξεως· ἀπὸ τῶν καρπῶν γὰρ, φησιν, αὐτῶν ἐπιγνώσεσθε αὐτούς. Τί δὲ τὴν ζωὴν ἡμῶν συνίστησιν; ἄρα τῶν σημείων ἢ ἐπιδείξεως, ἢ τῆς ἀρίστης πολιτείας ἢ ἀκρίβειας; εὐδὴλον ὅτι τὸ δεύτερον· τὰ δὲ σημεῖα, καὶ τὰς ἀφορητὰς ἐντεῦθεν ἔχει, καὶ εἰς τοῦτο καταλήγει τὸ τέλος. Ὅτε γὰρ βίον ἀριστον ἐπισπάται ταύτην τὴν χάριν, ὃ τε λαμβάνων τὴν χάριν, διὰ τοῦτο λαμβάνει, ἵνα τὸν ἐτέριον διορθώσῃ βίον· ἐπεὶ καὶ ὁ Χριστὸς διὰ τοῦτο τὰ θαυμαστά ἐκεῖνα ἐποίησεν, ἵνα, ἀξιώσιμος ἐντεῦθεν φανεῖ, καὶ πρὸς ἑαυτὸν τοὺς ἀνθρώπους ἐλκυσῶν, ἀρετὴν εἰς τὸν βίον εἰσαγάγῃ· διὸ καὶ τὴν πλείονα ὑπὲρ τούτου σπουδὴν ἐποιεῖ. Οὐδὲ γὰρ τοῖς σημείοις ἠρκαίτο μόνους, ἀλλὰ καὶ γένναν ἠπέλει, καὶ βασιλείαν ἐπηγγέλλετο, καὶ τοὺς παραδόξους ἐκείνους ἐτίθει νόμους, καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ἐπραγματεύετο, ἵνα ἰσαγγέλους ἐργάσθῃ τοὺς ἀνθρώπους· καὶ τί λέγω ὅτι ὁ Χριστὸς πάντα ὑπὲρ τούτου ἐποιεῖ; Φοῖ γὰρ εἰ τις ἔδωκεν, εἰπέ μοι, αἴρῃσιν νεκροῦς ἀναστῆσαι ἐν τῷ ἐνόματι αὐτοῦ, ἢ διὰ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἀποθανεῖν, τὰν ἐδέξω μᾶλλον; οὐκ εὐδὴλον ὅτι τὸ δεύτερον; καὶ μὴν τὸ μὲν, σημεῖον ἐστίν· τὸ δὲ, ἔργον. Τί δὲ εἰ τις σοὶ προῦθῃκε ποιῆσαι χόρτον, χρυσὸν, ἢ θυγατέρα; Ὁρᾷς πάντων τῶν χρημάτων ὡς χόρτου καταφρονῆσαι, οὐκ ἂν τοῦτο ἐδέξω μᾶλλον; καὶ μάλα εἰκότως· καὶ γὰρ τοὺς ἀνθρώπους τοῦτο ἂν μάλιστα ἐπεσπίατο. Εἰ μὲν γὰρ εἶδον τὸν χόρτον χρυσὸν τὴν δύναμιν ὡς περὶ ὁ Σίμων, καὶ ἠύξῃθη ἐν αὐτοῖς ὁ τῶν χρημάτων ἔρως· εἰ δὲ εἶδον ὡς χόρτου τοῦ χρυσοῦ πάντας καταφρονούντας, πάλαι ἂν τῆς νόσου ταύτης ἀπηλλάγησαν.

ς'. Ὁρᾷς ὃ τί ὁ βίος μᾶλλον ὠφελεῖν δύναται; βίον δὲ λέγω νῦν οὐχὶ ἂν νηστεύσης, οὐδὲ ἂν σίκων καὶ σποδὸν ὑποστρώσης, ἀλλ' ἂν χρημάτων ὑπερίδῃς, ὡς ὑπεριδεῖν χρῆ, ἂν φιλοσοφῆσης κατὰ

A habere, et volatilia cæli habitacula, filium autem hominis non habere quo caput reponat: horum enim quisque unus bona, alter gloriam cupiens, ab illis quibus operantur miracula exciderunt. Vita autem cura et virtutis amor non modo non pariunt tale desiderium, sed et existentem destruunt.

B 5. Et ipse Dominus, quando præcepta dabat suis discipulis, quid dicebat? Operamini signa, ut videant homines? Minime, sed quid? Luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, et glorificent Patrem vestrum qui est in cælis. Et Petro non dixit: Si diligis me, operare miracula, sed: Pascere oves meas; et ubique præ cæteris eum honorans cum Jacobo et Joanne: quare, quæso, præ cæteris eum honorabat? propter miracula? Et omnes similiter sanabant leprosos, et mortuos suscitabant. Omnibus enim potestatem dedit istam. Unde ergo habebant amplius isti? a virtute animæ. Vides ubique esse vitæ curam, et ubique per opera demonstrationem. A fructibus eorum, inquit, noscetis eos. Quo vero vita nostra noscitur? Num a miraculorum ostensione, an optimæ directionis diligentia? Patet esse posterius. Miracula enim et ascensus inde veniunt et huc desinit finis. Quando enim vitæ optimæ inducitur ea gratia, eo fit ut gratiam accipiens accipiat ad recte faciendum cæterorum vitam; quum Christus ideo miranda ista operatus est ut ille dignus apparet et ad se homines attrahens, virtutem in vitam adducat: idcirco et majorem in hoc zelum adhibuit. Non enim miraculis contentus erat solis, sed et gehennam minabatur, et regnum nuntiabat, et inauditas illas ponebat leges et omnia ad hoc faciebat ut angelis pares efficeret homines: et quid dico quod Christus omnia hujus rei gratia faciebat? Tibi enim si quis concessit, dic quæso, mortuos suscitare in nomine ipsius, aut propter nomen ejus mori, quid recipere posses melius? Nonne patet esso posterius? et tamen hic miracula, illic opera. Quid ergo, si quis proposuit tibi facere herbam aurum; aut posse bona omnia quasi fenum despiciere, nonne hoc reciperes potius? Et valde evidenter; etenim hoc homines maxime attraheret. Si enim viderent herbam aurum factam, cuperent et ipsi hanc accipere potestatem quam Simon, et augeret in ipsis honorum delectatio. Si autem viderent ut fœnum omnes aurum dispicientes, omnino morbo isto liberarentur.

D γενόμενον, ἐπεθύμησαν ἂν καὶ αὐτοὶ ταύτην λαβεῖν ὁ τῶν χρημάτων ἔρως· εἰ δὲ εἶδον ὡς χόρτου τοῦ χρυσοῦ πάντας καταφρονούντας, πάλαι ἂν τῆς νόσου ταύτης ἀπηλλάγησαν.

6. Videsne quid vita potius prodesse potest? Vitam autem nunc dico non si jejunes, neque si saccum et cinerem subeas, sed si bona despicias, ut despiciere oportet, si philosopheris juxta desur-

sum philosophiam, si des esurienti panem tuum, si appetitum domineris, si vanam gloriam ejicias, si invidiam destruas; ita et ipse Christus docebat: Discite enim, inquit, a me quia mitis sum et humilis corde; non dixit: Jejunavi, et habebat dicere de quadraginta diebus, sed non hoc dixit, verum: Mitis sum et humilis corde. Et rursus, mittens discipulos suos ad prædicandum, non dixit: Jejunate, sed: Omne quod apponetur vobis manducate. De divitiis plane quidem multam diligentiam dissuadebat, dicens: Non habebitis aurum, neque argentum, neque æs in zonis vestris; hæc autem dico vobis, non jejunium damnans, absit, etenim valde hoc laudo, sed pro vobis patiens cæteris omnibus virtutis speciebus posthabitis, solam credite sufficere ad salutem vestram, eam quæ ultimam loci virtutis tenet partem: maximum enim est charitas, et sufficientia, et eleemosyna quæ et virginitatem superat: sine enim virginitate cerni potest regnum, absque autem eleemosyna impossibile est. Et hoc ostendunt quinque virgines; Necessariorum enim hoc et præcipuorum summa: non quidem immerito, nam cor virtutis illud vocavimus.

7. Itaque si velimus, possumus et nos velut virtutis imaginem ad quemque aspicientes apostolorum, et Scripturis divinis hoc diligenter præbentibus, per quas anima decoratur illuminata nihil cedere illis: num enim angeli erant illi? num de cælo descenderunt? Nonne ejusdem naturæ nobiscum participes fuerunt? nonne in urbibus enutriti sunt? nonne iisdem usi sunt? nonne artes manibus exercuerunt? facti sunt autem mirabiles, et vere præ omnibus mirandi, omnem virtutis cum exercuissent viam, et exemplar facti omnibus ad salutem, et sic potestatem destruentes diaboli, hujus succidentes nervos, conterentes ejus caput, dissolventes ejus tyrannidem, dissipantes ejus exercitum: et hoc miraculum, omnibus miraculis melius ostendentes; et verissime quidem: patitur enim diabolus quando expellitur corpore, utpote qui sit potestas malefica et hominum gaudens punitioe et destructione; multo vero magis patitur quando peccatis liberatam videt animam. Et enim magna demonii potestas, peccatum est, utpote quæ ab eo efficitur fugiente virtutem. Propter hoc mortuus est Christus, ut hoc destruat: hoc enim mortem induxit, per hoc ea quæ sursum sunt deorsum facta sunt. Si ergo et nos ab omnibus eximentes nos quæ ad vitam pertinent, efferamus nos ad Christum, et apostolorum vitam imitantes sumus juxta illos doctores edocti in regnum cælorum, ad hoc simus in lege docti in evangelicam et novam doctrinam Christi, hanc diligenter scientes et secundum eandem gubernantes nos; atque in præsentī vita fulgentes juxta apostolos erimus, et in futura

την ἀνωτάτω φιλοσοφίαν, ἐὰν διψῶς πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, ἐὰν θυμῷ κρατήσης, ἀν κενοδοξίαν ἐκβάλῃς, ἀν βασκανίαν ἀνάβῃς· οὕτω καὶ αὐτὸς ὁ Χριστὸς ἐπαίδευε· Μάθετε γάρ, ἔλεγεν, ἀπ' ἐμοῦ ὅτι πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ· οὐκ ἔπραξεν ὅτι Ἐνήστευσα· καίτοι γε εἶχεν εἰπεῖν τὰς τεσσαράκοντα ἡμέρας· ἀλλ' οὐκ ἔφασκε τοῦτο, ἀλλ' ὅτι Πρῶτος εἰμι καὶ ταπεινὸς τῇ καρδίᾳ. Καὶ πάλι πέμπων τοὺς μαθητὰς εἰς τὸ κήρυγμα, οὐκ ἔλεγεν ὅτι Νηστεύετε, ἀλλὰ, Πᾶν τὸ παρατιθέμενον ὑμῖν ἐσθίετε· χρημάτων μέντοι γε ἕνεκα πολλὴν ἀκρίθειαν ἀπηρτεῖ, λέγων, Μὴ κτήσησθε χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν· ταῦτα δὲ φημι ἐγὼ, οὐχὶ νηστεῖαν κακίζων, μὴ γένοιτο, καὶ γὰρ σφόδρα ταύτην ἐπαινώ, ἀλλ' ὑπὲρ ἡμῶν ἀλγῶν, τῶν μὲν ἄλλων ἀπάντων τῆς ἀρετῆς εἰδῶν ἀμειλιότερων, ταύτην δὲ μόνον νομιζόντων ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν ἡμῖν, τὴ ἔσχατον τοῦ χοροῦ τῆς ἀρετῆς ἔχουσαν μέρος· τὸ γὰρ μέγιστον, ἀγάπη καὶ ἐπιείκεια καὶ ἐλεημοσύνη, ἣ καὶ παρθενίαν ὑπερῆχόντιαι· χωρὶς μὲν γὰρ παρθενίας, δυνατὸν βασιλείαν ἰδεῖν· χωρὶς δὲ ἐλεημοσύνης, ἀδύνατον· καὶ δηλοῦσιν εἰ πάντες παρθένοι· τῶν γὰρ ἀναγκαίων τοῦτο ἴσθαι, καὶ συνεχόντων τὸ πᾶν· οὐκ ἄρα ἀπεικόντως, καρδίαν αὐτὸ κεκλήκαμεν τῆς ἀρετῆς.

ζ'. Ὅστε ἐὰν θέλωμεν, δυνατὸν ἡμῖν ὡς εἰ; ἀρετῆς εἰκόνα πρὸς ἕκαστον ὁρῶσι τῶν ἀποστόλων, καὶ ταῖς θείαις Γραφαῖς προσέχουσιν ἀκριβῶς, δι' ὧν ἡ ψυχὴ καλλωπίζεται φωτιζομένη, μηδὲν ἕλαττον ἔχειν ἐκείνων· μὴ γὰρ ἄγγελοι ἦσαν ἐκεῖνοι; μὴ γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατέβησαν; οὐχὶ τῶν αὐτῶν ἡμῖν μετέσχον; οὐκ ἐν πόλεσιν ἐτέραφθησαν; οὐ τῶν αὐτῶν ἀπήλαυσαν; οὐχὶ τέχνας μετεχειρίσαντο; γέγονασιν δὲ θαυμαστοὶ καὶ ὡς ἀληθῶς ὑπερθαύμαστοι, πᾶσαν ἀρετῆς ἀσκήσαντες ὁδὸν, καὶ τύπον γενόμενοι πᾶσι πρὸς σωτηρίαν, καὶ οὕτω τὴν δύναμιν ἀνελόντες τοῦ διαβόλου, ἐκκώψαντες τοῦτου τὰ νεῦρα, συντρίψαντες αὐτοῦ τὴν κεφαλὴν, καταλύσαντες αὐτοῦ τὴν τυραννίδα, διασπᾶσαντες τὸ στρατόπεδον· καὶ τοῦτο σημεῖον, ἀπάντων σημεῖων μείζον ἐπιδειξάμενοι· καὶ μάλα εἰκότως· ἀλγεῖ μὲν γὰρ ὁ διάβολος ὅταν ἐξελαθῇ σώματος, ἄτε δύναμις ὡς κακοποιὸς καὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων ἐφηδόμενος τιμωρίᾳ καὶ ἀπωλείᾳ· πολλῶν δὲ μᾶλλον ἀλγεῖ, ὅταν ἀμαρτίας ἀπαλλακτομένην ἴδῃ ψυχὴν. Καὶ γὰρ ἡ μεγάλη τοῦ δαίμονος δύναμις, ἡ ἀμαρτία ἐστίν, ὡς ἐξ αὐτοῦ δημιουργηθεῖσα φυγόντος τὴν ἀρετὴν. Διὰ ταύτην ἀπέθανεν ὁ Χριστὸς, ἵνα ταύτην καταλύσῃ· καὶ γὰρ αὕτη τὸν θάνατον εἰσήγαγε· διὰ ταύτην τὰ ἄνω κάτω γέγονεν. Ἄν τοίνυν καὶ ἡμεῖς πάντων ἀποστήσαντες ἑαυτοῦς τῶν βιωτικῶν, ἀναθώμεθα ἑαυτοῦς τῷ Χριστῷ, καὶ τὸν τῶν ἀποστόλων βίον ζηλώσαντες γενώμεθα κατ' ἐκείνους γραμματεῖς μαθητευθέντες εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν, ἀντιτοῦ, γενώμεθα νομομαθεῖς εἰς τὴν εὐαγγελικὴν καὶ νέαν διδασκαλίαν Χριστοῦ, τῷ ταύτην ἀκριβῶς εἰδέναι, καὶ πολιτεύεσθαι· κατὰ ταύτην, καὶ ἐν τῷ πα-

ρόντι βίῳ λαμπροῖ κατὰ τοὺς ἀποστόλους κέσόμεθα, αἱ ἐν τῷ μέλλοντι ζωῆν κληρονομήσομεν τὴν αἰώνιον· ἥς γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτευχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ πανάγῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰ; τοὺς αἰῶνα; τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΠΕΜΠΤΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

Ὅτι τῶν δαιμονιζομένων οὐδὲν διαφέρουσι, πάντες μὲν οἱ τὰς τοῦ διαβόλου ποιοῦντες ἐπιθυμίας, μάστιγα δὲ οἱ φιλάργυροι.

α'. Καὶ οὕτω μὲν ὁ Σωτὴρ ἴασατο τοὺς δαιμονιζομένους, ἀεὶ περιπατοῦντας ἐν τοῖς μνήμασι, καὶ λανθόντας χαλεποὺς καὶ ἀγρίους· Ἰδοὶ δ' ἂν τις καὶ νῦν γινόμενα τὰ παρὰ τῶν τότε δαιμονιζομένων, πρὸ τοῦ θεραπευθῆναι ἐκείνους γινόμενα, καὶ πολλοὺς τρόπον ἕτερον ἐν τοῖς μνημείοις δαιμονιζομένους χεῖρον ἐκείνων· οὐς οὐδὲν κατέχει τῆς ματίας, οὐ σίδηρος, οὐχ ἄλλαισι, οὐκ ἀνθρώπων πληθος, οὐ παραινέσεις, οὐ νοουθεσία, οὐ φόβος, οὐκ ἀπειλή, οὐκ ἄλλο τῶν τοιούτων οὐδέν. Καὶ γὰρ ὅταν τι; ἀκίλαστος ἦ πρὸς πάντα τὰ σώματα ἐπισημένους, οὐδὲν διενήνοχε τοῦ δαιμονώντος, ἀλλὰ γυμνὸς ὡς ἐκεῖνος περιέρχεται, ἱμάτια μὲν ἐνδεδυμένος, τῆς δὲ ἀληθοῦς περιβολῆς ἕστερημένος, καὶ τῆς αὐτῷ προσηκούσης δόξης γεγυμνωμένος, οὐ λίθοις ἐκτυτὸν κόπτων, ἀλλ' ἀμαρτήμασι πολλῶν λίθων χαλεπωτέροις. Τίς οὖν αὐτὸν δῆσαι δυνήσεται; τίς παύσαι ἀσχημονοῦντα καὶ οἰστρούμενον, καὶ οὐδέποτε ἐν ἐαυτῷ γινόμενον, ἀλλ' ἀεὶ παρὰ τὰ μνήματα φριτῶντα; τοιαῦτα γὰρ τῶν πορνῶν τὰ καταγώγια, πολλῆς τῆς δυσωδίας γέμοντα, πολλῆς τῆς σηπιδόνης.

β'. Τί δὲ ὁ φιλάργυρος; οὐχὶ τοιοῦτος; τίς γὰρ αὐτὸν ἰσχύσει δῆσαι ποτέ; οὐχὶ φόβοι καὶ ἀπειλαὶ καθημεριναὶ καὶ παραινέσεις καὶ συμβουλαί; ἀλλὰ πάντα ταῦτα διακρίπτει τὰ δεσμά· κἂν ἔλθῃ τις ἀπαλλάξαι, ὀρκίζει ὥστε μὴ ἀπαλλαγῆναι, βάσανον ἡγορούμενος εἶναι μεγίστην, τὸ μὴ εἶναι ἐν τῇ βασιάνῃ· οὐ τί γένοιτο· ἂν ἀθλιώτερον; Ἐκεῖνος μὲν γὰρ ὁ δαίμων, εἰ καὶ ἀνθρώπων κατεφρόνησεν, ἀλλὰ τῷ προστάγματι εἶξε τοῦ Χριστοῦ, καὶ ταχέως ἀπεδήμησε τοῦ σώματος· οὗτος δὲ οὐδὲ τῷ προστάγματι εἶκει. Ἰδοὺ γοῦν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἀκούει αὐτοῦ λέγοντος, Ὁ δύνασθε θεῷ δουλεύειν καὶ μαμωνᾶ· καὶ γέενναν ἀπειλοῦντος, καὶ τὰς ἀνηκέστους κολάσεις, καὶ οὐ πείθεται· οὐχ ὅτι ἰσχυρότερός ἐστι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι ἀκοντας ἡμᾶς ὁ Χριστὸς οὐ σωφρονίζει· διὰ τοῦτο ὡς ἐν ἐρήμοι; ὁ τοιοῦτος διατρέβει, κἂν ἐν μέσασιν ταῖς πόλεσιν ἦ. Τίς γὰρ ἂν ἔλοιτο τοιοῦτον συγγίνεσθαι ἀνθρώπων; μᾶλλον ἂν ἔγωγε κατεδεδάμην μετὰ μυρίων δαιμονώντων οἰκεῖν, ἢ μετὰ ἐνὸς τὴν μητέρα πάντων κακῶν φιλάργυρον νοσοῦντος.

(1) Subsequens ethicon respicit ad verba Lucae VIII, 27 et seqq. Occurrit illi vir quidam qui habebat dæmonium jam temporibus multis, et vesti-

vitam hæreditabimus æternam; quam eveniat omnes nos contingere, gratia et humanitate Jesu Christi Domini nostri, per quem et quocum sit Patri gloria simul cum sanctissimo Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen.

SERMONIS QUINTI ETHICON.

Quod a dæmoniis nihil differant, omnes quidem illi qui diaboli concupiscentiis sunt dediti, præcipue tamen avari.

1. Et ita quidem Salvator sanavit dæmoniacos, semper deambulantes in monumentis et valde molestos et barbaros; si videat et nunc aliquis quæ fiunt a dæmoniis, quæ fiunt antequam sanentur, et multos alio modo in monumentis dæmoniacos pejore quam cæteris; quorum nihil cohibet dementiam, neque ferrum, neque catena, neque hominum pulchritudo, neque hortatio, neque monitio, neque metus, neque minæ, neque horum similia quidquam. Cum enim aliquis indocilis est ad omnia corpora volans, nihil differt a dæmoniaco, sed nudus ut ille circuit, vestibus quidem indutus, vera autem conpertura privatus et gloria sibi convenienti nudatus, non lapidibus se percutiens, sed peccatis lapide molestioribus. Quis ergo eum poterit ligare? quæ placare indecora facientem et furiosum, et in se non contentum, sed semper monumenta frequentans? Hujusmodi enim sunt prostibulorum diversoria, multi fœtoris plena, et multæ putredinis.

2. Quid ergo avarus? nonne talis? quis enim eum valebit ligare aliquando? nonne timores et minæ quotidianæ et hortationes et consilia? sed omnia hæc dissecat vincula. Adestne aliquis eum liberare iurus, jurat ita ut ne liberetur, pœnam putans maximam non esse in pœna; quo quid potest fieri miserabilis? Iste enim dæmon, etsi homines despiciat, jussu tamen cessit Christi, et velociter dereliquit corpus; hic autem neque jussu cedit. Ecce quidem quotidie audit eum dicentem: Non potestis servire Deo et mammonæ: et gebennam miuanti et sine remedio punitiones non obedit; non quod fortior sit Christo, sed quod invitos nos Christus non reddit sapientes. Idcirco velut in desertis iste versatur, quaquam in mediis sit urbibus. Quis enim eligeret conversari cum istiusmodi homine? Mallem ego decem millibus cum dæmoniis habitare quam cum uno qui, matre omnium malorum, avaritia laborat.

mento non induebatur, neque in domo manebat, sed in monumentis.

3. Et me non errare ista dicentem patet ex his quæ unusquisque patitur. Avari quidem cum qui nihil injuste egit hostem putant, et servum tenere volunt eum qui liber est, et innumeris malis circumdant: dæmoniacy autem nihil tale agunt; sed in seipsis nutriunt morbum. Et hi multas domos evertunt, et nomen Dei blasphemari faciunt, et pestis urbium sunt et orbis terræ: qui vero dæmoniiis impediuntur, miseratione potius digni sunt et lacrymis: et quidem dæmoniacy sine intellectu pleraque faciunt: avari autem cum ratione peccant, in mediis urbibus bacchantes novo aliquo furore furiosi: quando enim tale operantur dæmoniacy quale Judas ausus est, ingentem culpam operatus et tradens magistrum triginta argenteis, utpote qui avarus esset. Et omnes cum æmulantes, velut bestię molestę a decipulis fugientes urbes perturbant, nemine cohibente. Circumdantur enim eis ligamina undequaque, qualia sunt Judicum timor aut legum minę, aut multitudinis damnatio, et alia plura istis; sed tamen hæc disrumpentes, omnia susceque faciunt. Et si quis tandem hoc ab ipsis auferat, tunc agnoscere potest evidenter quod in ipsis est dæmonium, multo pejus esse quam extens et furiosus.

4. Sed quomodo illud non fieri potest nisi sermone, tantum hoc exponemus, et omnes ejus percurremus catenas: et tunc clare sciemus ejus furorem; sed ne timeatis belluam, quando ipsam revelabimus; in verbo enim scena, non in veritate res est. Sit ergo homo quidam ignem oculis emittens, niger toto corpore, ex utroque humero serpentes pro manibus; habens dependentes; sit illi quoque os, pro dentibus enses acutos habens infixos, loco autem linguę veneni perniciosi fontem scaturiens: Venter autem omni camino avidior illata omnia absumens; et pedes agiles et flamma quavis velociore; et facies illi de lupo et cane compositum: loquatur nihil humani, sed sine sono, sine lepore et terribiliter; habeat in manibus flammam: forsau terribilia nobis videntur esse quæ dicuntur; sed nondum satis expressimus eum: ad hæc enim et alia oportet addere: scilicet obvius trucidet, devoret usque ad ossa et medullas. Sed et hoc multo molestior est avarus omnia invadens ut oreus, omnes ebibens, communis hostis percurrens hominum genus. Nam vult hominem esse nullum, ut omnia possideat: nec ibi consistit; sed quando omnes destruxisset cupiditate, et terrę essentiam mutari vellet, et aurum eam videre: non autem solam terram, sed et montes et sylvas et fontes et omnia simpliciter apparentia (visibilia).

πάντας ἀπολέσει τῇ ἐπιθυμίᾳ, καὶ τῆς γῆς τὴν οὐσίαν ἀφανίσαι ἐπιθυμεῖ, καὶ χρυσὸν αὐτὴν οὐρανὸν ἰδεῖν· οὐ τὴν γῆν δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὄρη καὶ νάπας καὶ πηγὰς, καὶ πάντα ἀπλῶς τὰ φαινόμενα.

5. Et ut discatis nondum furorem illius expositum

γ'. Καὶ ὅτι οὐ σφάλλομα: ταῦτα λέγων, ὄλον ἐξ ὧν ἑκάτεροι πάσχουσιν· οἱ μὲν γὰρ φιλάργυροι τὸν οὐδὲν ἡδικοῦντα, ἐχθρὸν ἡγούνται, καὶ δοῦλον λαθεῖν βούλονται τὸν ἐλευθέρου ὄντα, καὶ μυροῖς κακοῖς περιβάλλουσιν· οἱ δὲ δαιμονῶντες, οὐδὲν τοιοῦτον ἐργάζονται, ἀλλ' ἐν ἑαυτοῖς τρέφουσι τὴν νόσον· καὶ οὗτοι μὲν πολλὰς οἰκίας ἀνατρέπουσι, καὶ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ βλασφημεῖσθαι παρασκευάζουσι, καὶ λύμην πόλεων καὶ τῆς οἰκουμένης πάσης· εἰσὶν· οἱ δὲ ὑπὸ δαιμόνων ἐνοχλοῦμενοι, ἐλεῖσθαι μᾶλλον εἰσὶν ἄξιοι καὶ θαυμάσιοι· καὶ οἱ μὲν δαιμονῶντες ἀναίσθητοι τὰ πλεῖστα πράττουσιν· οἱ δὲ φιλάργυροι μετὰ λογισμοῦ παραπταίουσιν, ἐν μέσσει πύλεσι βαχχευόμενοι, καινὴν τινα μαινόμενοι μανίαν· τί γὰρ τοιοῦτον ἐργάζονται οἱ δαιμονῶντες ἅπαντες, ὅσον Ἰούδας ἐτόλμησε, τὴν μεγίστην παρανομίαν ἐργασάμενος, καὶ προδοῦς τὸν διδάσκαλον τριάκοντα ἀργυροῖς, ἅτε φιλάργυρος ὢν· καὶ πάντες δὲ οἱ ἐκείνου ζηλοῦντες, καθάπερ θηρία χαλεπὰ ἀπὸ γαλιάγρας φυγόντα τὰς πόλεις θορυβοῦσιν, οὐδενὸς κατέχοντος· περικρίνεται μὲν γὰρ καὶ τούτοις εσμά πανταχόθεν, ὅσον δὲ τῶν δικαστῶν φόβος, ἡ τῶν νόμων ἀπειλή, ἡ παρὰ τῶν πολλῶν κατάγνωσις, καὶ ἕτερα πλεῖστα τούτων· ἀλλ' ὅμως καὶ ταῦτα διαβόηγυνοῦντες, πάντα ἄνω καὶ κάτω ποιοῦσι· καὶ εἰ τις αὐτὰ τέλειον αὐτῶν ἀφελε, τότε ἂν ἔγνω σαφῶς τὸν ἐν αὐτοῖς δαίμονα, πολὺ τοῦ νῦν ἐξεληθόντος ἀγριώτερον ὄντα καὶ μανικώτερον.

δ'. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοῦτο οὐκ ἐνι, τῇ λόγῳ τέως, αὐτὸ ὑποθώμεθα, καὶ πάσας αὐτοῦ περιελωμεν τὰς ἀλύσεις· καὶ τότε αὐτοῦ σαφῶς εἰσόμεθα τὴν λαμπρὰν μανίαν· ἀλλὰ μὴ δείξατε τὸ θηρίον, ὅταν αὐτὸ ἐκκαλύψωμεν· ἐν γὰρ τῇ λόγῳ ἡ σκηνή, οὐκ ἐν ἀληθείᾳ τὸ πρᾶγμα. Ἔστω τοίνυν τις ἄνθρωπος, πῦρ ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀφίει, μέλας ὄλον τὸ σῶμα, ἐξ ἑκατέρων τῶν ὠμων δράκοντας ἀντὶ χειρῶν ἔχων ἐξητημένους· ἔστω δὲ αὐτοῦ καὶ στόμα, ἀντὶ μὲν θόροντων ξίφη ὀξεῖα ἔχων πεπηγῶτα, ἀντὶ δὲ γλώττης, τοῦ καὶ δηλητηρίου φαρμάκου πηγῆν ἀναβλύζουσαν· γαστήρ δὲ καμίνου πάσης δαπανικώτερα, τὰ ἐμβαλλόμενα πάντα ἀναλίσκουσα· καὶ πόδες ὑπόπτεροι τινας, καὶ φλογὸς ἀπάσης σφοδρότεροι· καὶ τὸ πρόσωπον δὲ αὐτοῦ ἀπὸ κυνὸς καὶ λύκου κατεσκευασμένον ἔστω· καὶ φεγγέσθω μηδὲν ἀνθρώπινον, ἀλλ' ἀπηχῆς τι καὶ ἀθηδὸς καὶ φοβερόν· ἔχτω δὲ καὶ ἐν χερσὶ φλόγα· τάχα φοβερὰ ὑμῖν δοκεῖ εἶναι τὰ εἰρημένα· ἀλλ' οὐδέπω κατ' ἄξιαν αὐτῶν ἐσχηματίσαμεν· μετὰ γὰρ τούτων καὶ ἕτερα δεῖ προσθεῖναι· καὶ γὰρ τοὺς ἀπαντῶντας σφαττέτω, κατεσθιέτω, τὸν ὄστω αὐτῶν καὶ μυελῶν· ἀλλὰ καὶ τοῦτου πολλῶν χαλεπώτερος ὁ φιλάργυρος, πῖσιν ἐπίων ὡσπερ ζῆθης, πάντας καταπίνων, κοινὸς πολέμιος περιερχόμενος τοῦ τῶν ἀνθρώπων γένους. Καὶ γὰρ βούλεται μηδένα ἀνθρώπου εἶναι, ἵνα τὰ πάντα κατέχη· καὶ οὐδὲ ἐνταῦθα ἴσταιται, ἀλλ' ὅταν

ε'. Καὶ ἵνα μάθῃτε ὅτι οὐδέπω τὴν μανίαν περι-

στήσαμεν τὴν ἐκείνου, μηδεις ἔστω ὁ ἐγκαλῶν, καὶ δειττόμενος, ἀλλὰ ἔνελε τὸν ἐκ τῶν νόμων φόβον, τῷ λόγῳ τῶς, καὶ ὄψει αὐτὸν ξίφος ἀρπάσαντα, καὶ πάντας διαχρῶμενον, καὶ οὐδενὸς φειδόμενον, οὐ φίλου, οὐ συγγενοῦς, οὐκ ἀδελφοῦ, οὐκ αὐτοῦ τοῦ γεγεννηκότος· μάλλον δὲ οὐδὲ ὑποθέσεως ἐντιῦθα χρεία, ἀλλ' ἐρώμεθα αὐτὸν, εἰ μὴ τοιαύτας πλάττει καθ' ἑαυτὸν φαντασίας ἀεὶ, καὶ πάντας ἔπεισιν ἀναιρῶν τῷ λογισμῷ καὶ φίλους καὶ συγγενεῖς καὶ αὐτοὺς τοὺς γεγεννηκότας· μάλλον δὲ οὐκ ἐρωτήσεως χρεία· καὶ γὰρ πάντες ἴσασιν, ὡς οἱ τούτῳ κατεχόμενοι τῷ νοσήματι, καὶ γῆρας βαρύνονται πατρὸς, τό τε γλυκὺ καὶ πᾶσιν ἐπέραστον, τὸ παῖδας ἔχειν, βαρὺ καὶ ἐπαχθὲς εἶναι νομίζουσι. Πολλοὶ γοῦν καὶ ἀτοκίαν διὰ τοῦτο ὠνήσαντο, καὶ τὴν φύσιν ἐπήρωσαν, οὐκ ἀνελόντες τεχθέντας τοὺς παῖδας, ἀλλὰ μὴδὲ φύσαι τὴν ἀρχὴν συγχωρήσαντες. Μὴ τοίνυν θαυμάσηθε εἰ τὸν φιλάργυρον οὕτως ἐσχηματίσαμεν· καὶ γὰρ πολὺ χείρων ἔστι τῶν εἰρημένων.

ζ'. Ἀλλὰ σκοπήσωμεν πῶς τοῦ δαίμονος αὐτὸν ἀπαλλάξομεν. Πῶς οὖν ἀπαλλάξομεν; εἰ μάθοι σαφῶς, ὅτι ἡ φιλαργυρία πρὸς αὐτὸ τοῦτο, μάλιστα αὐτῷ ἐναντιοῦται πρὸς τὸ πορίζειν χρήματα· οἱ γὰρ τὰ μικρὰ κερδαίνειν βουλόμενοι, μεγάλας ὑπομένουσι ζημίας· ὅθεν δὴ καὶ παροιμία εἰς αὐτὸ τοῦτο ἐξενήνεκται· πολλοὶ γοῦν πολλάκις ἐπὶ μεγάλοις δανεῖσαι βουλόμενοι τόκοις, τῇ προσδοκίᾳ τοῦ κέρδους, οὐκ ἐξετάσαντες τοὺς λαμβάνοντας, μετὰ τοῦ τόκου καὶ τοῦ κεφαλαίου παντὸς ἐξέπεσον· πάλιν εἰς κινδύνους περιπεσόντες ἕτεροι, καὶ μὴ βουλευθέντες ὀλίγα προέσθαι, καὶ τὴν ψυχὴν μετὰ τῆς οὐσίας ἀπώλεσαν· καὶ παρὸν πάλιν, ἢ ἀξιώματα κερδιλέα, ἢ ἄλλο τι τοιοῦτον ὠνήσασθαι, μικρολογησάμενοι, τὸ πᾶν ἀπώλεσαν. Ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἴσασι σπεῖρειν, ἀλλ' ἀεὶ θερίζειν μεμελετήκασι, καὶ τοῦ ἀμνητοῦ συνεχῶς ἐκπίπτουσιν· οὐδεὶς γὰρ ἀεὶ θερίζειν δύναται, ὡς περ οὐδὲ ἀεὶ κερδαίνειν. Ἐπεὶ οὖν οὐ βούλονται δαπανᾶν, οὐδὲ κερδαίνειν ἴσασιν· ἀλλὰ κἂν γυναῖκα δέη λαβεῖν, πάλιν τὸ αὐτὸ τοῦτο ὑπομένουσιν· ἢ γὰρ ἐξηπατήθησαν, ἄ-ορον ἀντ' εὐπόρου λαβόντες, ἢ καὶ πλουσίαν εἰσαγαγόντες, καὶ μυρίων γέμουσαν ἐλαττωμάτων, πλείονα πάλιν τὴν ζημίαν ὑπέμειναν· οὐ γὰρ ἡ περιουσία, ἀλλ' ἡ ἀρετὴ τὸν πλοῦτον ἐργάζεται. Τί γὰρ ὄφελος τοῦ πλούτου, ὅταν ἐσπανηρὰ ἢ καὶ ἄσωτος, καὶ πάντα ἀνέμου σφοδρότερον ἐκφορῇ· τί δὲ, ἂν ἀσελγῆς, καὶ μυρίους ἐραστὰς ἐφέλκῃται; τί δὲ, ἂν μέθυστος; οὐ πάντων πενέστερον ταχέως τὸν ἄνδρα ἐργάζεται; (ὁ γαμοῦσι δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ ὠνοῦνται ἐπισφαλῶς ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς πολλῆς, οὐ τὰ σπουδατὰ τῶν ἀνδραπόδων, ἀλλὰ τὰ εὖωνα περιεργάζονται. Ταῦτ' οὖν ἅπαντα ἀναλογισάμενοι οἱ φιλάργυροι, τῶν γὰρ περὶ τῆς γέννησης καὶ τῆς βασιλείας λόγων οὐδέπω ἀκούειν δύναται, καὶ τὰς ζημίας ἐνοήσαντες, ἃς ὑπέμειναν πολλάκις ἀπὸ τῆς φιλοχρηματίας καὶ ἐν δανεῖσμασι καὶ ἐν ὠνίοις καὶ ἐν γάμοις καὶ ἐν προστασίαις καὶ ἐν τοῖς ἄλλοις ἅπασιν, ἀποστήσαντο τοῦ

esse, nullus sit oburgans et timens, sed tolle legum timorem, verbo tantum, et videbis cum ense evaginantem et omnes occidentem et nemini parcentem, non amico, non cognato, non fratri, non suo genitori; sed non opus est supponere; dicamus vero si non tales apud se fingat imagines, semper, et omnes invadat destruens ratiocinio et amicos et cognatos et ipsos genitores. Potius autem non interrogatione opus est: omnes enim sciunt, quomodo morbo isto capti et senectutem gravant patris, et quod cæteris tam dulce et amabile est, grave et intolerabile esse putant pueros habere. Multi enim et sterilitatem propter hoc emerunt, et naturam privarunt, non destruentes partos infantes, sed neque producere principium concedentes. Ne ergo miremini si avarum ita descriperimus: multo enim peior est dictis.

6. Sed videamus quomodo eum a demone liberemus. Quomodo ergo liberabimus? Si discat clare, avaritiam præter hoc præsertim ipsi adversatur adquirenda bona. Qui enim parva lucra facere volunt, magna subeunt damna. Unde igitur initium ad hoc accidit (eruitur). Multi enim sæpe, magnis volentes mutuum dare usuris, exspectatione lucri non probantes eos qui mutuuntur, cum usura et summam totam amittunt. Rursus in periculo cadentes alii et nolentes pauca appetere animam cum bonis amiserunt; et rursus adest ut dignitates lucrum habentes aut aliud quoddam simile emergo parvipendentes, omnia perfiderunt. Cum enim nesciant seminare, sed semper metere curent, a messe continuo privantur: nemo enim semper metere potest, quomodo neque semper lucrificare. Cum enim nolint expendere, neque lucrificare sciunt. Sed quando uxorem ducere oportet, rursus idem subeunt. Vel enim decepti sunt, pauperem pro divite accipientes, vel et divitias inducentes et decem millibus refertas vitis, majorem rursus perniciem subiere. Non enim abundantia, sed virtus divitias operatur. Quid enim prosunt divitiæ quando prodiga est et vesana, et omnia vento velocius efferrat: quid ergo si libidiosa et innumeros amissos attrahat? Quid autem si vinolenta? nonne omnium pauperiorem brevi reddet virum? non uxorem tantum ducunt, sed et emunt periculose cupiditatis causa; non servorum studiosas curas sed quæ parvi constant exquirunt. Hæc igitur omnia ratiocinantes avari, de his enim quæ ad gloriam et regnum spectant audire nondum possunt, et de damnis meditantibus quæ subierunt sæpe cupiditatis causa, et mutuis datis, et emptionibus et matrimoniis et muneribus et in cæteris omnibus, discedunt ab amore honorum. Sic enim poterunt et presentem vitam in pace agere, et parvi pendentes etiam de philosophia audire verba, et aspiciendo

ut ut ipsum vid aut justitiæ solem, et annuntiatum ab eo honorum participes fiant gratia et humanitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et quocum sit Patri gloria simul cum sanctissimo Spiritu, nunc et semper et in sæcula sæculorum. Amen

SERMONIS SEXTI ETHICON.

De patientia et longanimitate. Ex Jobi et Davidis historia.

1. Quam igitur essemus digni venia, tanta habentes exempla, et in pace molles et deficientes? Nemine enim bellum gerente, trucidamur; nemine persequente, dissolvimur: In pace salvos fieri jubemur; neque illud quidem valemus. Ast apostoli, orbem totum incandescentem, et in universam terram ingredientes incendium accensum, de media eripuerant flamma conflagratos; nos autem neque nosmetipsos servare possumus in libertate positi? Quæ ergo nobis erit excusatio, quæ venia in illa die, qui neque unum quoddam habeamus ostendere ex his quæ passi sumus propter Christum pro nobis passum multa, et certe inimicis? Non enim ignoramus militem quando vulnera et plagas ostendit, tunc posse clarum fieri apud regem: sin nullum habeat exhibendum facinus præclarum, et nullum percusserit, in novissimis collocabitur. Sed non est belli tempus, ait. Si enim esset, dic, quæso, quis pugnaret? quis prosiliret, quis phalangem trajiceret? forsau nemo. Cum enim video nos bona non despiciere propter Christum, quomodo quis nobis suadebit se dum percuteretur, despecturum?

2. Dixit Christus: Tolerate injuriam facientes viriliter, et his benedicite; hoc autem non agimus. Et plagas feremus, dic, quæso, ubi multus dolor, et cruciatus? Verum apostoli, inquit, quos imitari adhortaris, miracula faciebant super cæteros facti: unde omnia tolerabant fortiter pro Christo solo. Idcirco igitur non flagellabantur? Idcirco non persecutionem patiebantur? Et hoc est incredibile quod illud ab his quibus benefecerant patiebantur, neque tamen propterea turbabantur, mala pro bonis accipientes, sed innumeros livores et punctiones continuas experientes, majoribus quam cælicolæ deliciis gaudebant: nos autem neque in somnio hujusmodi quippiam sustinentes, quamvis cera molliores sumus. Quando alicui beneficium parvum contulimus, et postea triste quid ab eo excepimus, turbamur, terremur, et facti nos pœnitet. Si quidem fiat, quod absit nec accidat, unquam, bellum in ecclesias et

α χρημάτων ἐρᾶν. Οὕτω γὰρ δουρίζονται καὶ τὸν πικρόντα βίον μετὰ ἀσφαλείας ζῆν, καὶ μικρὸν ἐπιθόντες, καὶ τῶν περὶ φιλοσοφίας ἀκοῦσαι λόγων· καὶ διαβλέψαντες εἰς αὐτὸν τῆς δικαιοσύνης ἰδεῖν τὸν ἥλιον, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν ἐπιτυχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπῆζ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΕΚΤΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

Περὶ ὑπομονῆς καὶ μακροθυμίας· ἐκ τῆς κατὰ τὸν Ἰωβ καὶ Δαβὶδ ἱστορίας.

α'. Τίνας οὖν ἂν εἴημεν ἄξιοι συγγνώμης ἡμεῖς, τοσαῦτα ἔχοντες ὑποδείγματα, καὶ ἐν εἰρήῃ μαλακίζομενοι καὶ καταπίπτοντες; Οὐδενὸς γὰρ πολεμοῦντος, σφαττόμεθα· οὐδενὸς εὐκόκοντος, ἐκλύομεθα· ἐν εἰρήῃ σωθῆναι κελενόμεθα, καὶ οὐδὲ τοῦτο δυνάμεθα· καὶ οἱ μὲν ἀπέσοιοι τῆς οἰκουμένης καιομένης ἀπάσης, καὶ κατὰ πᾶσαν γῆν τῆς πυρᾶς ἐναπτομένης εἰσιόντες ἔνδον, ἐκ μέσης ἤρπαζον τῆς φλογὸς τοὺς ἐμπιπραμένους, ἡμεῖς δὲ οὐδὲ ἑαυτοῦς διατηρῆσαι δυνάμεθα ἐν ἀνέσει; Τίς τοίνυν ἡμῖν ἔσται παρῆρησία, ποία συγγνώμη κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, μηδὲ ἐν ἔχουσιν ἐπιδειξαι ὡς πεπόνθαμεν διὰ τὸν Χριστὸν τὸν παθόντα δι' ἡμᾶς πολλὰ, καὶ τοῖ γε ὄντα; ἐχθροῦς; Οὐ γὰρ ἀγνοοῦμεν ὅτι καὶ ὁ στρατιώτης ὅτε τραύματα καὶ ὠτειλὰς ἐπιδείκνυται, τότε δυνάσεται λαμπρὸς εἶναι παρὰ τῷ βασιλεῖ· ἂν δὲ μηδὲν ἔχη δεῖξαι κατόρθωμα, κἂν μηδὲν ἢ προσκεκρουκῶς, ἐν τοῖς ἐσχάτοις ταχθήσεται· ἀλλ' οὐκ ἔστι πολέμου καιρὸς, φησὶν. Εἰ γὰρ ἦν, εἰπέ μοι, τίς ἂν ἠγωνίσαστο; τίς ἂν ἐσπερήδησε; τίς ἂν τὴν φάλαγγα διέξεσε; τάχα οὐδεὶς. Ὅταν γὰρ ἴδω ὅτι οὐ χρημάτων καταφρονοῦμεν ἕνεκα τοῦ Χριστοῦ, πῶς τις ἡμῖν πιστεύσει ὅτι πληγῶν καταφρονήσομεν;

β'. Εἶπεν ὁ Χριστὸς, Φέρετε τοὺς ὑβρίζοντας γενναίως, καὶ εὐλογεῖτε· καὶ τοῦτο οὐ ποιοῦμεν· καὶ πληγὰς ὀλοομεν, εἰπέ μοι, ἔνθα πολὺ τὸ τῆς δόξης, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας; ἀλλ' οἱ ἀπόστολοι, φησὶν, οὐδὲ ἡμᾶς μιμῆσθαι παραινεῖς, ἐθαυματοῦργον γεγονότες ὑπὲρ τοὺς ἄλλους· ὅθεν καὶ πάντα ἐφῆρην εὐφύχως ὑπὲρ ἐνὸς τοῦ Χριστοῦ. Διὰ τοῦτο γοῶν οὐκ ἐμαστιγοῦντο; διὰ τοῦτο οὐκ ἠλαύνοντο; Καὶ γὰρ τοῦτο ἔστι τὸ παράδοξον, ὅτι καὶ παρὰ τῶν εὐεργετουμένων τοιαῦτα ἐπασχον, καὶ οὐδὲ οὕτως ἔθοροβοῦντο, κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν ἀπολαμβάνοντες, ἀλλὰ μυρίου ἔχοντες μῶλωπας, καὶ στίγματα συνεχῆ, τῶν ἐν παραδείσῳ διαγόντων μᾶλλον ἐτρύφων ἡμεῖς δὲ οὐδὲ θναρ τοιοῦτόν τι ὑπομείναντες, κηρῶ παντὸς ἔσμεν μαλακίτεροι· κἂν τινα εὐεργετήσωμεν μικρὰν τινα εὐεργεσίαν, εἴτα λυπηρῶ τινος ἀπολαύσοιμεν παρ' αὐτοῦ, θορυβοῦμεθα, ταραστίζομεθα, καὶ ἐπὶ τῷ γεγεννημένῳ μετανοοῦμεν. Εἰ τοί-

(1) Subsequens ethicon pertinet ad illa Domini verba apud Matthæum x, 22: *Qui autem verseretur in finem, hic salvus erit.*

νουν γένηται, ὃ μὴ γένοιτο, μηδὲ συμβαίη ποτὲ γέ-
 μέσθαι πόλεμος ἐκκλησιῶν καὶ διωγμὸς, ἐννοήσωμεν
 πόσος ἔσται ὁ γέλως, πόσα τὰ ὄνειδη· καὶ μάλα εἰ-
 κώτως. Ὅταν γὰρ ἐν τῇ παλαιστρᾷ μηδεὶς γυμνά-
 ζηται, πῶς ἐν τοῖς ἀγῶσιν ἔσται λαμπρός; ποῖος
 γὰρ ἀθλητῆς παιδοτριβεῖν (1) οὐκ εἰδῶς, θυνήσεται
 καλούντων τῶν ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων, μέγα τι καὶ
 γενναῖον ἐπιδείξασθαι πρὸς τὸν ἀνταγωνιστὴν; Οὐ
 γὰρ ἔχρην καθ' ἑκάστην ἡμέραν παλαίειν ἡμᾶς; καὶ
 πυκτεύειν καὶ τρέχειν; οὐκ ἀκούομεν τοὺς λεγομέ-
 νους πεντάθλους, ἑπειδὴν μηδένα ἔχουσι τὸν ἀντα-
 γωνιστὴν, πῶς θύλακον ἄμμου πληρώσαντες πολ-
 λῆς, καὶ κρεμάσαντες, ἔκει τὴν ἰσχὺν γυμνάζουσι
 ἅπασαν; οἱ δὲ τούτων νεώτεροι ἐν τοῖς τῶν ἐταίρων
 σώμασι μελετῶσι τὴν πρὸς τοὺς ἔχθρου; μάχην.

γ'. Τούτους οὖν καὶ ἡμεῖς ζηλώσωμεν, καὶ με-
 λετήσωμεν τῆς φιλοσοφίας τὰ παλαισμάτα· καὶ εἰς
 θυμὸν πολλοὶ παροξύνουσι, καὶ πολλὴν ἀνάπτουσι
 φλόγα· στῶμεν τοῖνον κατὰ τῶν παθῶν, φέρωμεν
 γενναίως τὰς κατὰ διάνοιαν ὀδύνας, ἵνα καὶ τὰς τοῦ
 σώματος ἐνέγκωμεν. Καὶ γὰρ ὁ μακάριος Ἰώβ εἰ
 μὴ καλῶς ἦν γυμνασάμενος πρὸ τῶν ἀγῶνων,
 οὐκ ἂν οὕτω λαμπρῶς ἐπὶ τῶν ἀγῶνων ἔλαμψεν·
 εἰ μὴ μεμελετήκει πάσης ἀθυμίας ἐκτὸς εἶναι,
 εἶπεν ἂν τι τολμηρὸν, τῶν παιδῶν ἀποθανόντων·
 νυνὶ δὲ πρὸς πάντα ἔσται τὰ παλαισμάτα· πρὸς
 χρημάτων ἀπώλειαν καὶ περιουσίας τοσαύτης ἀφα-
 ρισμῶν, πρὸς παιδῶν ἀποβολὴν, πρὸς γυναικὸς συμ-
 παθειαν, πρὸς σώματος μάστιγας, πρὸς φίλων
 ὄνειδη, πρὸς λοιδορίας οἰκετῶν. Εἰ δὲ διέδρῆξε τὰ
 ἱμάτια, καὶ τὴν κόμην ἀπεχειράτο, τὴν τῶν φιλιτά-
 των ἀκούσας ἀπώλειαν, μὴ θαυμάσωμεν· πατήρ
 γὰρ ἦν, καὶ πατήρ φιλόστοργος, καὶ ἔδει δειχθῆναι
 καὶ τὴν τῆς φύσεως συμπάθειαν, καὶ τὴν τῆς γνώ-
 μης φιλοσοφίαν. Εἰ γὰρ μηδὲ τοῦτο ἐποίησεν, ἴσως
 ἂν τις καὶ ἀναισθησίας ἐνόμισε τὴν φιλοσοφίαν
 ταύτην.

δ'. Εἰ δὲ θέλωμεν καὶ τὰ τοῦ Ἰώβ θεωρῆσαι γυ-
 μνάσια, ἀκούσωμεν αὐτοῦ λέγοντος, πῶς κατεφρόνε-
 χρημάτων, οὕτω· Εἰ δὲ καὶ εὐφράνθη πολλοῦ πλοῦ-
 του μοι γενομένου· εἰ ἔταξα χρυσὸν εἰς χοῦν· εἰ
 λίθω πολυτελεῖ ἐπιποιθεῖν· διὰ τοῦτο οὐδὲ ἄρπαγέν-
 των αὐτῶν ἐθροβεῖτο, ἐπειδὴ καὶ παρόντων αὐτῶν
 οὐκ εὐφραίνετο· ἀκούσωμεν πῶς καὶ τὰ κατὰ τοὺς
 παιδας διώκει, οὐ καταμαλακίζόμενος παρὰ τὸ
 δέον, καθάπερ ἡμεῖς, ἀλλὰ πᾶσαν ἀκρίθειαν παρ
 αὐτῶν ἀπαιτῶν· ὁ γὰρ καὶ ὑπὲρ ἀδηλῶν θυσίαν
 ἀναφέρων, ἐννοήσωμεν πῶς ἦν ἀκριθεῖς τῶν φαινο-
 μένων δικαστής. Εἰ δὲ καὶ τοὺς περὶ σωφροσύνης
 ἀγῶνας μαθεῖν βουλόμεθα, αὐτοῦ λέγοντος ἀκούσω-
 μεν· Διὰ θῆκεν διεθέμενη τοῖς ὀφθαλμοῖς μου, τοῦ μὴ
 κατανοῆσαι εἰς παρθένον· διὰ τοῦτο αὐτὸν οὐ κα-
 τέκλασεν ἡ γυνή. Ἐφίλει μὲν γὰρ αὐτὴν καὶ πρὸ
 τούτου, ἀλλ' οὐκ ὑπὲρ τὸ μέτρον, ἀλλ' ὡς εἰκὸς γυ-

(1) Animadvertant philologi hunc de schola ath-
 letica locum, cum vocabulis technicis παιδοτριβεῖν,
 ὀυλακος ἄμμου, πένταθλοι, a quibus distinguuntur

A persecutio, quantum erit risus videbimus, quantum
 ludibrium, et valde verisimiliter. Quando enim in
 luctatione nemo sese exercet, quomodo in certa-
 mine fiet illustris? Qualis enim athleta exercitium
 nesciens poterit, vocantibus olympiacis ludis, ma-
 gnum quid et generosum exhibere adversus antago-
 nistam? Nonne oportuit nos quotidie luctari et
 pugnare et currere? Nonne audimus pentathlos,
 cumi neminem adversarium habeant, quomodo in
 saccum arena repletum multa, et suspensum, vim
 totam exerceant? Hi vero recentiores sociorum
 corporibus in hostes certamen meditantur.

B 3. Nos ergo et nos imitemur, et philosophia
 pugnas meditemur: et ad animum multi incitant,
 et multam accendunt flammam: resistemus igitur
 cupiditatibus, generose dolores menti adversantes
 feramus, ut et corporis dolores toleremus. Etenim
 beatus Job si non foret bene exercitus ante pu-
 gnas, non ita clare in pugnis refulsisset. Nisi stu-
 duisset omnem ignaviam foras mittere, nunquid
 audax verbum dixisset, pueris mortuis? Nunc autem
 contra omnia stetit certamina; adversus bonorum de-
 structionem et facultatis tantæ ruinam, et puerorum
 amissionem, et uxoris affectum, et corporis flagella,
 et amicorum impropria, et domesticorum ludibria.
 Si vero vestes scidit, et crines avulsit, carissimorum
 perditione audita, ne miremur: pater enim
 erat, et pater amans, naturæque affectus ostendi
 opus erat, pariterque mentis philosophiam. Si enim
 hæc non fecisset, forsitan istam philosophiam sine
 sensu putares.

4. Si vero Jobi exercitia spectare velimus, ipsum
 audiamus dicentem, quomodo contemnebat bona ista.
 Si autem multis mihi divitiis factis gavisus sim: si
 aurum in cumulum disposuerim: si lapidi pretio-
 so confiderim: idcirco neque raptis istis turbabatur,
 qui præsentibus his non gaudebat. Audiamus quo-
 modo et ea quæ ad pueros spectabant, insectaretur.
 Non mollis factus erga officium, ut nos, sed omnem
 diligentiam ab eis exigens: cum enim pro abscon-
 ditis hostias offerebat, videamus quam diligens erat
 apparentium iudex. Si vero pro sapientia pugnas
 ediscere velimus, eum loquentem audiamus: Pactum
 pepigi cum oculis meis ne virginem videant:
 quamobrem eum mulier non fregit. Diligebat enim
 illam maxime, non autem præter modum, sed ut
 decet mulierem: unde mihi et mirari subit unde
 putarit diabolus hujus exercitia noscens, in luctam

νεώτεροι luctatores, ut fit in maximo musico
 Romano ex thermis Antoninianis ante hos annos
 erulo.

agitare. Unde putavit? mala bestia est; nunquam ignorat: quod magna sit nobis damnatio, cum ille quidem nunquam desperet, nos autem nostræ obliviscamur salutis.

5. Nunquam desperans diabolus, sed ubique retia et decipulas nobis tendens, cum hoc modo nequeat vinci, contrariam viam ingrediens, postquam Jobum viderit nequaquam divitiis victum, per inopiam explicavit retia, inde illum superare sperans. Quo quid fiat incredibilis? Qui enim potuit divitiis ferre sapienter, multo generosius paupertatem feret; et qui presentibus bonis non latus est, neque absentia queret. Ut ergo non felix tunc erat, ita inopia illustrior e contra fiet. Bona quidem auferre valuit pravus diabolus ille, caritatem autem erga Deum non modo auferre non valuit, sed et validiorem effecit, et omnibus propriis eum nudans pluribus eum bonis luxuriare fecit. Ideo et sine mediis erat: quo plura enim assererat vulnera, eo fortio- rem factum eum videbat: quapropter cuncta adiens, et personans, cum nihil profecisset amplius, ad vetera recurrit arma, mulierem: et personam indutus sollicitudinis valde miserabiliter per eam ejus casus representavit, liberationemque volens malorum istius, tentavit perniciosum illud consilium ingerere: sed neque hoc modo victoriam retulit. Etenim ipsius diaboli fraudem cognovit mirabilis et magnus Job, et multo cum sensu mulieris ex illo loquentis os obturavit: quia diligebat eam non supra modum, ut diximus, sed sicut decet mulierem; ita erat Job diligens custos sapientie ab initio, ut ex ejus verbis et operibus apparet.

τὴν οὐχ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐφιλει, ἀλλ' ὡς εἰκὸς γυναῖκα, καθάπερ εἶπομεν· οὕτως ἦν ὁ Ἰώβ ἀκριβῆς φύλαξ τῆς σωφροσύνης ἐξ ἀρχῆς, ὥσπερ ἐκ τε τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τῶν ἔργων ἀναφαίνεται.

6. At corpus invalidum et tabescens video quomodo curabat: cum enim ipse nihil unquam tale subisset, sed in divitiis et deliciis et cæteris splendoribus circumdatus vitam degeret, alienos unum post alterum casus somniabat, et hoc ostendens dicebat: Timor quem timebam, venit mihi, et quem metuebam obviavit mihi. Et rursus: Ego omne quod fieri nequibat, flevi; ingemui hominem videns in angustiis: Quamobrem, nulla incidentium rerum magnarum illarum et intolerabilium turbabatur. Non enim attendo honorum perditionem, non puerorum subtractionem, neque plagam illam insanabilem, neque mulieris insidias, sed his multo molestiora. Et quid istis, inquis, molestius Job passus est? Ab historia nihil his amplius accepimus. Quam dormimus nihil discimus. Ut curam habens et nargaritam scrutans multo majora his vi debuit. Molestiora enim et apta ad majorem inveniendam turbationem, alia erant:

Β ναῖκα· ὅθεν μοι καὶ θαυμάσαι ἔπεισι, πόθεν ἐπήλθε τῆ διαβολῆ, τοῦτου τὰ γυμνάσια εἰδότε κινήσαι πρὸς τοὺς ἀγῶνας. Πόθεν οὖν ἐπήλθε; πονηρὸν ἐστὶ τὸ θηρίον· οὐδὲποτε ἀπογινώσκει· ὁ μέγιστον ἡμῖν κατάκριμα γίνεταί, ὅτι ἐκεῖνος μὲν οὐδέποτε ἀπελπίζει τῆς ἀπωλείας ἡμῶν, ἡμεῖς δὲ τὴν ἑαυτῶν ἀπογινώσκομεν σωτηρίαν.

Ε'. Μηδέποτε δὲ ἀπελπίζων ὁ διάβολος, ἀλλὰ πάντοτε παγίδας καὶ θήρατρα καθ' ἡμῶν τιθεῖς, κἄν μὴ δυνηθῆ διὰ τοῦδε τοῦ τρόπου νικῆσαι, τὴν ἐναντίαν ὁδὸν ἐρχόμενος, ἐπειπερ εἶδε τὸν Ἰώβ οὐδέλλως ὑπὸ τοῦ πλοῦτου νικηθέντα, διὰ τῆς πενίας ἐπλῆξε τὰ δίκτυα, ἐκείθεν αὐτοῦ περιγενέσθαι προσδοκῶν· οὐ τί γένοιτ' ἂν ἀνοητότερον; Ὁ γὰρ πλοῦτον δυνηθείς ἐνεγκεῖν σωφρόνως, πολλῶ μᾶλλον πεῖλαιν εἴτε γενναίως· καὶ ὁ παρόντων χρημάτων οὐκ εὐφραίνόμενος, οὐδὲ ἀπόντα ζητήσει ταῦτα· ὥσπερ οὖν οὐδὲ ὁ μακάριος τότε ἐκεῖνος, ἀλλ' ἀπὸ τῆς πενίας λαμπρότερος ἐγένετο πάλιν. Τὰ μὲν γὰρ χρήματα ἔσχευεν ἀφελέσθαι ὁ πονηρὸς δαίμων ἐκεῖνος, τὴν δὲ ἀγάπην τὴν πρὸς τὸν Θεὸν οὐ μόνον ἀφελεῖν οὐκ ἠδυνήθη, ἀλλὰ καὶ δυνατωτέραν ἐποίησε, καὶ πάντων τῶν ὑπαρχόντων αὐτῶν γυμνώσας, πλείους ἐποίησε κομᾶν ἀγαθοῖς. Διὸ καὶ ἐν ἀμυχανίᾳ ἦν· ὅσα γὰρ πλείους ἀπήγαγε πληγὰς, τοσούτω τότε δυνατώτερον ἔώρα γινόμενον· διὸ δὴ πάντα ἐπέλθῶν, καὶ διακωδωνήσας, ὡς οὐδὲν ἤνυσσε πλέων, ἐπὶ τὸ παλαιὸν ὅπλον ἔδραμε τὴν γυναῖκα· καὶ προσωπεῖον ὑποδύς κηδεμονίης ἄγαν ἔλεινῶς ἐξετραγώδησε δι' ἐκείνης τὰς αὐτοῦ συμφορὰς, καὶ προσεποιήσατο ὑπὲρ ἀπαλλαγῆς τῶν τούτου κακῶν, τὴν ὀλεθρίαν ἐκείνην εἰσάγειν συμβουλὴν· ἀλλ' οὐκ οὕτως ἐκράτησε. Καὶ γὰρ συνείδεν αὐτοῦ τοῦ διόλου τὸ δέλεαρ ὁ θαυμαστός καὶ μέγας Ἰώβ, καὶ μετὰ πολλῆς τῆς συνέσεως τὴν ἐξ ἐκείνου φεγγομένην γυναῖκα ἐπεστόμισεν· ἐπειδὴ περ φιλῶν αὐ-

τὴν οὐχ ὑπὲρ τὸ μέτρον ἐφιλει, ἀλλ' ὡς εἰκὸς γυναῖκα, καθάπερ εἶπομεν· οὕτως ἦν ὁ Ἰώβ ἀκριβῆς φύλαξ τῆς σωφροσύνης ἐξ ἀρχῆς, ὥσπερ ἐκ τε τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ τῶν ἔργων ἀναφαίνεται.

Ζ'. Ἀλλὰ καὶ σώματος πῆρῳσιν καὶ λῶθην σκόπει πῶς ἐμελέτα: ἐπειδὴ γὰρ αὐτὸς οὐδέποτε τι τοιοῦτον ὑπέμεινε, ἀλλ' ἐν πλοῦτι καὶ τρυφῇ καὶ τῇ ἄλλῃ περιφανεῖα διετελεῖ ζῶν, τὰς ἀλλοτρίας καθεκάστην ὀνειροπόλει συμφορὰς· καὶ τοῦτο δηλῶν, ἔλεγε· Φόβος γὰρ, ἐν ἐφοδούμην, ἦλθέ μοι· καὶ ὃν ἐδεδοίκειν, συνήτησέ μοι. Καὶ πάλιν· Ἐγὼ δὲ ἐπὶ παντὶ ἀδυνάτω ἐκλασα, ἐστέναξα δὲ ἰδῶν ἄνδρα ἐν ἀνάγκαις. Διὰ τοῦτο, οὐδὲν αὐτὸν ἐθορύθει τῶν προσπιπτόντων τῶν μεγάλων ἐκείνων καὶ ἀφορητῶν· μὴ γὰρ μοι τὴν ἀπώλειαν ἴδης τῶν χρημάτων, μηδὲ τὴν τῶν παιδῶν ἀφαίρεσιν, μηδὲ τὴν πληγὴν ἐκείνην τὴν ἀνίατον, μηδὲ τὴν τῆς γυναικὸς ἐπιβουλὴν, ἀλλὰ τὰ πολλῶ τούτων χαλεπώτερα· καὶ τί τούτων, φησί, χαλεπώτερον ἐπαθεν ὁ Ἰώβ; Παρὰ γὰρ τῆς ἱστορίας, οὐδὲν τούτων πλεον μαθαίνομεν· ἐπειδὴ καθυδόμενος, οὐ μανθάνομεν· ὡς ὁ γὰρ μεριμνῶν, καὶ τὴν μαργαρίτην καλῶς διερευνώμενος, πολλῶ πλείονα τούτων εἴσεται· τὰ γὰρ χαλε-

πώτερα καὶ ἱκανὰ, μάλιστα ἐνιέναι θόρυβον, ἕτερα ἤν· καὶ πρῶτον τὸ μηδὲν εἰδέναι περὶ βασιλείας οὐρανῶν καὶ ἀναστάσεως (1), σαφές· ὅπερ οὖν καὶ θρηνῶν ἔλεγεν· Οὐ γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα ζήσομαι, ἵνα μακροθυμήσω. Δεύτερον, τὸ πολλὰ ἑαυτῷ συνειδέναι καλὰ· τρίτον τὸ μηδὲν συνειδέναι πονηρὸν· τέταρτον, τὸ παρὰ Θεοῦ νομίζειν ταῦτα ὑπομένειν· τὸ γὰρ, τὸν δίκαιον Θεὸν, καὶ παντὶ τρόπῳ παρ' αὐτοῦ θεραπευθέντα, τοῦτον εἰδέναι αὐτῷ πολεμεῖν, καὶ πρόφασιν τινὰ εὐλογον τῶν γινομένων εὑρεῖν μὴ δύνασθαι, σφόδρα τοῦτον ἐτάραττε καὶ ἐθορύθει. Εἰ δὲ καὶ τὸν διάβολον ἐνόμιζεν αὐτῷ ταῦτα ἐπάγειν, καὶ τοῦτο ἱκανὸν ἦν αὐτὸν σκανδαλίσαι· πέμπτον, τὸ ἀκούειν τῶν φίλων ἐπὶ κακίᾳ διαβαλλόντων αὐτὸν, καὶ λεγόντων, Οὐκ ἔστι ἡν ἡμαρτες μεμαστίγωσαι; ἕκτον, τὸ τοῦ ἐν πονηρίᾳ ζῶντος εὐπάσχοντος ὄραν, καὶ ἐπιγελώντος αὐτῷ· ἕβδομον, τὸ μὴ ἔχειν εἰς ἕτερον ἰδεῖν τοιαῦτα πεπονηθότα ποτέ.

Ζ'. Καὶ εἰ βουλόμεθα μαθεῖν ἡλίκα ταῦτα ἐστίν, ἐνοήσωμεν τὰ παρόντα. Εἰ γὰρ νῦν βασιλείας προσδοκωμένης καὶ ἀναστάσεως ἐπιζητούμενης, καὶ τῶν ἀποβόητων ἀγαθῶν ἐκείνων τῶν μελλόντων, οἱ μυρία συνειδότες ἑαυτοῖς κακὰ, καὶ τοσαῦτα ἔχοντες παραδείγματα, καὶ τοσαύτης μετέχοντες φιλοσοφίας, ἂν ὀλίγον χρυσίον ἀπολέσωσι, καὶ τοῦτο κολλάκις ἀρπάσαντες, ἀβίωτον εἶναι τὸν βίον νομίζουσι· καὶ ταῦτα οὔτε γυναικὺς ἐπιχειμένης, οὔτε παιδῶν ἀφαιρεθέντων, οὔ φίλων ἀνειδιζόντων, οὔ κλικετῶν ἐπεμβαινόντων, ἀλλὰ καὶ πολλῶν παρακαλούντων, τῶν μὲν διὰ ῥημάτων, τῶν δὲ διὰ πραγμάτων, πῶσων οὐκ ἂν ἔστις ἐκείνους· εἴη στεφάνων, τὰ ἐκ δικαίων πόνων συλλεγέμενα ὄρων ἀπλῶς καὶ ὡς· ἔτυχεν ἀρπαζόμενα, τὸν ὀλόκληρον τῶν παιδῶν χορὸν, παιδῶν τῶν πολλῆν ἀρετὴν ἐπιδεικνυμένων, τῶν ἐν αὐτῷ τῆς ἡλικίης ὄντων τῷ ἄθῃ, καταλύσαντα τὸν βίον ἀθρόον πικρῷ θανάτῳ· καὶ ἑαυτὸν ἐξείργησεν, οὐ πένητα μόνον, τὸν πολλοῖς περιβρέμενον χρήμασι, καὶ ἀπαῖδα τὸν πολυπαιδα, ἀλλὰ καὶ νόσφ βαρυτάτῃ παλαιόντα, καὶ λιμὸν κινώτατον ἐφιστάμενον, τῷ μὴ δύνασθαι τῶν προκειμένων ἄπτεσθαι σιτίων, διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς δυσωδίας, τῆς ἐκ τῶν τοῦ σώματος τραυμάτων, καὶ τῆς πηγῆς τῶν σκολήκων, καὶ νικώσης μεθ' ὑπερβολῆς τὴν τοῦ λοιμοῦ βιαιοτάτην ἀνάγκην, καὶ κατεπειγούσης λέγειν αὐτὸν, βρόμον ὄρω τὰ σῶτά μου· καὶ παρὰ μὲν τῶν φίλων ἀνείδη, παρὰ δὲ τῶν οἰκετῶν κατα-

A Primum, nihil scire de regno cœlorum et resurrectione, evidens : quod lacrymans dicebat : Non enim in æternum vivam, ut longanimis sim. Secundum, multa sibi cognoscere mala : tertium, nihil mali sibi conscium esse : quartum, a Deo hæc pati credere ; justum enim Deum, et omni modo ab eo curatum, scire sibi bellum gerere, et causam bonam eorum quæ fiebant reperire non posse multum eum terrebant et turbabant. Si ipsum diabolum credidisset hæc sibi inferre, hoc eum lahefactari potuisset. Quintum, audire amicos se calumniari male tractatum, et dicentes : Nonne quantum peccatis meritus es castigaris? Sextum, in improbitate viventes bene habentes videre et iridentes sibi. Septimum, non aspicere alterum similia patientem.

B 7. Et si discere velimus quanta ista sint, videamus præsentia. Si enim regno expectato, resurrectione sperato, et ineffabilibus bonis illis futuris, qui sibi mille mala norunt etsi tanta habeant exempla et talis participes sint philosophiæ, si modicum aurum amiserint, cum hoc sæpe rapuerint, intolerabilem esse vitam credant, dum nec instat mulier nec auferuntur pueri, nec improperant amici, nec insurgunt domestici, sed multi consolantur, hi verbis, illi actibus, quantis coronis non esset dignus ille qui vidit ea quæ labore collegerat simpliciter et indistincte rapta, puerorum omnem cœtum, puerorum qui multam virtutem docti fuerant, qui sibi aderant in ætatis flore, vitam amara morte totam finientes ; et subito semetipsum non modo pauperem qui multis abundabat bonis, et orbem qui multos habuerat pueros, sed et cum morbo gravissimo luctantem, et famem crudelissimam subeuntem, ut nequeat appositos attingere cibos, propter excessum graveolentiæ, et vulnerrum corporis, et fontis vermium vincentem supra modum famis violentissimam necessitatem, et eum dicere cogentem : Graveolentiam video cibos meos : atque ab amicis improperia, et a domesticis despectus, et ab inimicis insurrectiones excipiens : et cum his omnibus alias innumeris tentationum nubes sustinens et per omnia inconcussus remanens, et decentem referens Domino pro his gratiam.

(1) Sic interpungitur in codice ante σαφές, ita ut Theodorus affirmare videatur nihil Jobo constituisse de regno cœlorum et de resurrectione. Subtilia tamen, ut par est, interpunctione, mollior sensus fiet, nempe Jobo haud satis perspicue constituisse de prædictis dogmatibus. Sic reapse Chrysostomus in catena Iuniana ad hujus capituli septimi versiculum 10 : "Οτι γὰρ οὐκ ἤδε: τι σαφές περὶ τοῦ μυστηρίου τῆς ἐκ νεκρῶν παλιγγενεσίας, ἐντέθειεν δὴλον· Quod enim nullam certam scientiam habuerit mysterii regenerationis, que est post mortem, ex eis liquet que dicit, etc. Attamen in Jobo typum nobis resurrectionis oblatum jure credimus. Porro autem præcisus et copiosissimus qui-

D dam Jobi interpretes, quem prelo nos aliquando committimus, verba οὐ γὰρ εἰς αἰῶνα ζήσομαι, etc., aliter prorsus intelligit, nempe : "Ὅθεν ἴδον ἀνταλλάττομαι τῆς ἐποδύου ζωῆς τὸν θάνατον· ἴσως γὰρ εὐτος ἐπελθὼν παύσει με τὰς δόνας· οὐ γὰρ ἐν τούτῃ τῇ διαγωγῇ διακονίζω, ἵνα ἀπνευστί γέρω τὰς τρικαύτας δόνας· ἐφήμερος δὲ ὢν, ὑπομένειν ἀστενακτὶ οὐχ οἶός τέ εἰμι. Quamobrem mori potius quam vivere velim. Fortasse enim mors superveniens doloribus meis finem imponet. Certe in hac vita conditione sempiternum esse nolim, si semper tales tantisque cruciatus sine intermissione sim perpessurus. Cum autem brevissimi avi sim, pati sine genitum nequeo.

φρονήσεις, παρὰ δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐπαναστάσεις δεχόμενος· καὶ μετὰ πάντων τούτων καὶ ἄλλας μυρίας ν:φάδας πειρασμῶν ὑπομένων, καὶ διὰ πάντων μένων ἀκίνητος, καὶ τὴν προσήκουσαν ἀναφέρων τῷ Δεσπότη περι τούτων εὐχαριστίαν.

8. Etsi nihil ex cæteris aliquis dixerit, sola mulieris verba petram idonea sunt excutere, mulieris illius quam videns diabolus magnopere sibi inservientem ad insidiandum magno patientiæ athletæ, sicut ab initio Evam cum primo homine non delevit cum pueris, sed vivere sivit. Et per eam supplantare justum tentans, non boum destructorum adduxit medium, neque asinorum, neque camelorum, neque domus dejectæ, neque puerorum inhumatorum. Sed quando vermium erupit fons, et expensæ sunt carnes, pus multo putore plenum effecerunt, et frizorio et camino, et omni flamma dolorosiorum ipsam Job diaboli manus perdidit, manus bestia quavis molestior peredens undique et comedens; et multo tempore profecit in hac conditione, et ob hanc causam ipsum propter mutationem conveniens erat sitire et cupere mortem, qui nec respirare posset, tunc eam attulit multa cum malitia. Aggressa enim, suadente diabolo, non memoravit bona, non memoravit camelos et ovium boumque pecora; noverat enim viri de his philosophiam, sed omnibus his fortius pueros dico et ea quæ ad illam spectabant proposuit, neque ita valuit dejicere patientiæ inaccessam turrim. Si autem in quieto animo nihil injucundum patientes multos sæpe persuaserunt mulieres, videamus qualis esset ista generosa et juvenilis anima ipsam cum tantis armis agredientem repellens, et duos maxime tyrannicos affectus conculcans, desiderium et miserationem: etenim multi ex his qui cupiditate vicerunt miseratione flexi sunt.

τοσοῦτων ὀπλων αὐτὴν ἐπελθοῦσαν ἀποκρουσαμένη, ἐπιθυμίαν καὶ ἔλεον· καὶ τοὶ πολλοὶ τῶν κρατησάντων ἐπιθυμίας, ὑπὸ ἔλεου ἐκάμφθησαν.

9. Sapientissimus ille Joseph, imperiosissimam cohibuit voluptatem, et barbaram hanc mulierem repulit innumera adhibentem media; a lacrymis vero non noveravit, sed fratres injuste tractatos videns, dolore dissectus est, et personam brevi ejiciens, drama revelavit. Cum autem adest mulier et ea quæ miserationem movent dicit, et tempus habet coorporans, et vulnera et livores et eventum numerosos fluctus, quomodo quisnam merito omni adamante duriorum, si nihil a tanta tempestate patiatur, animam habere appareat? Date mihi aperte loqui, quod apostolis si non melior, attamen nihil inferior sit ille beatus. Illis etenim animum hoc dabat, quod pro Christo patiebantur; et ita poterat cis quotidie remedium præbere; propter me dicente, et quamvis me dominum Beelzebub vocent. Ille autem hoc privatus erat incitamento et eo quod a miraculis, et eo quod a gratia provenit. Non enim tantam animi potestatem habuit; et, quod majus est, in multis deliciis enutritus, et divitiis multis luxurians et a multis militibus stipatus, et ubique

ἦ. Ἄν γὰρ μηδὲν τῶν ἄλλων μηδεὶς εἶπη, τὴ τῆς γυναικὸς μόνος βήματα, πέτραν ἱκανὰ διασαλεύσαι· γυναικὸς ἐκείνης, ἣν εἶδὼς ὁ διάβολος μέγαρα αὐτῷ συντελέσουςαν πρὸς τὴν ἐπιβουλήν τοῦ μεγάλου τῆς ὑπομονῆς ἀθλητοῦ, καθάπερ ἐξ ἀρχῆς τῆς Εὐαν μετὰ τοῦ πρωτοπλάστου οὐκ ἐφάνισε μετὰ τῶν τέκνων, ἀλλ' ἀφῆκε ζῆν· καὶ διὰ ταύτης ὑποσκελίσαι τὸν δίκαιον ἐπιχειρήσας, οὐ τῶν βοῶν ἀπολλυμένων προσήγαγε τοῦτο τὸ μηχανήμα. οὐδὲ τῶν ὄνων, οὐδὲ τῶν καμήλων, οὐδὲ τῆς οἰκίας κατενεχθείσης, οὐδὲ τῶν παιδῶν καταχωσθέντων. Ἄλλ' ὅτε τῶν σκωλήκων ἀνέβλυσεν ἡ πηγὴ, καὶ δαπανώμεναι αἱ σάρκες, ἰχθυῶν πολλῆς γέμοντα δυσωδίας ἐποίησαν, καὶ τηγάνων καὶ καμίνων, καὶ πάσης φλογὸς ὀδυνηρότερον αὐτὴν τὸν Ἰὼβ ἢ τοῦ διαβόλου κατανήλισκε χεῖρ, θηρίου παντὸς χαλεπώτερον διατρῶγουσα πάντοθεν καὶ κατεσθίουσα· καὶ πολὺς ἐν τῇ τοιαύτῃ συμφορᾷ προῆλθεν ὁ χρόνος, καὶ διὰ ταῦτα αὐτὸν ἀπαλλαγῆς εἰκὸς ἦν διψᾶν, καὶ ἀποθανεῖν ἐπιθυμεῖν, ὡς οὐδὲ ἀναπνεῖν ἔχοντα, τότε αὐτὴν προσήγαγε μετὰ πολλῆς κακουργίας. Προσελθοῦσα γὰρ αὐτῇ τῷ διαβόλῳ πεισθεῖσα, οὐκ ἐμνήσθη χρημάτων, οὐκ ἐμνήσθη καμήλων καὶ ποιμνίων καὶ βοουκάλων· συνεῖδε γὰρ τῷ ἀνδρὶ τὴν ἐπὶ τούτοις φιλοσοφίαν, ἀλλὰ τοῦ πάντων τούτων φορτικωτέρου, τῶν παιδῶν λέγω, καὶ τὰ παρ' ἐαυτῆς προσέθηκε, καὶ οὐδ' οὕτως ἰσχυρὸς καταβαλεῖν τὸν τῆς ὑπομονῆς ἀπερίτρεπτον πύργον. Εἰ δὲ ἐν εὐθυμίᾳ ὄντας καὶ μηδὲν πάσχοντας ἀηδὲς, πολλοὺς πολλάκις ἔπεισαν γυναῖκες, ἐννοήσωμεν ποταπῆς τῆς ἦν ἐκείνη ἡ γενναία καὶ νεανικὴ ψυχὴ, μετὰ καὶ δύο τὰ τυραννικώτατα παθήματα πατήσασα, καὶ δύο τὰ τυραννικώτατα παθήματα πατήσασα,

θ'. Ὁ γοῦν σωφρονέστατος ἐκεῖνος Ἰωσήφ, τῆς μὲν τυραννικωτάτης ἡδονῆς κατέσχε, καὶ τὴν βίβραρον ἐκείνην γυναῖκα διεκρούσατο, μυρία προσάγουσαν μηχανήματα· διακρῶν δὲ οὐ κατέσχευεν, ἀλλ' ἰδὼν τοὺς ἀδελφοὺς τοὺς ἠδικηκότας, ἐνεπείσθη τῷ πάθει, καὶ τὸ προσωπεῖον ταχέως ῥίψας, τὸ δρᾶμα ἀπεκάλυψεν. Ὅταν δὲ καὶ γυνὴ ἦ, καὶ ἐλεσινὰ λέγη, καὶ τὸν καιρὸν ἔχη συμπράττοντα, καὶ τὰ τραύματα, καὶ τοὺς μώλωπας, καὶ τὰ τῶν συμφορῶν κύματα μυρία, πῶς οὐκ ἂν τις δικαίως ἀδάμαντος παντὸς στερεοτέραν τὴν οὐδὲν ὑπὸ τοσοῦτου χειμῶνος παθοῦσαν ψυχὴν εἶναι ἀποφύναίτο; Ὅστε μοι μετὰ παρῆρησίας εἰπεῖν, ὅτι καὶ τῶν ἀποσθάλων, εἰ μὴ καὶ μερίζων, ἀλλ' οὐδὲ ἐλάττων ὁ μακάριος; οὗτος ἦν. Ἐκεῖνους μὲν γὰρ παρεμυθεῖο τὸ διὰ τὸν Χριστὸν πάσχειν· καὶ οὕτως ἱκανὸν ἦν τὸ φάρμακον καθ' ἐκάστην ἡμέραν αὐτοὺς ἀναστῆσαι, ἐνεκεν ἐμοῦ λέγοντα, καὶ εἰ ἐμὲ τὸν οἰκ δεσπότην Βεελζεβούλ ἐκάλεσαν· ἐκεῖνος δὲ ταύτης ἐρημος ἦν τῆς παραμυθίας, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν σημείων, καὶ τῆς ἀπὸ τῆς χάριτος. Οὐδὲ γὰρ εἶχε τσαυτὴν τοῦ πνεύ-

ματος δύνσμι·ν· καί τὸ δὴ μείζον ὅτι ἐν πολλῇ τρυφῇ A
τραφεὶς καὶ πλοῦτι πολλῶν κομῶν καὶ παρὰ πολλῶν
δορυφορούμενος, καὶ πανταχοῦ μετὰ πολλῆς ἀνα-
κλυτοσύμενος τῆς ἐπιφανείας, οὐκ ἐξ ἀλιείων ὧν
καὶ τελωνῶν καὶ τῶν εὐτελῶς βεβιωκότων, ἀλλὰ
τεσσαύτης ἀπολελαυκῶς τιμῆς ἔπασχεν ἄπερ ἔπα-
σχεν· καὶ ἄπερ φορτικώτατον ἐπὶ τῶν ἀποστόλων
εἶναι ἐδόκει, τοῦτο αὐτὸ καὶ αὐτὸς ὑπέμενε παρὰ φι-
λων, παρὰ οἰκετῶν, παρὰ ἐχθρῶν μισούμενος, παρὰ
τῶν εὐ πεπονθότων, καὶ τὴν ἱερὰν ἀγκυραν, τὸν
ἀκύμαντον λιμένα· τοῦτο δὲ ἦν τὸ τοῖς ἀποστόλοις;
εἰρημένον, τὸ ἔνεκεν ἐμοῦ, τοῦτο ἰδεῖν οὐκ εἶχε.

ι'. Θαυμάζω τοὺς παῖδας τοὺς τρεῖς ὅτι κατεπο-
λέμησαν καμίνου, ὅτι καταξανέστησαν τυράννου·
ἀλλ' ἄκουσον τί λέγουσι· Τοῖς θεοῖς σου οὐ λατρεύο-
μεν, καὶ τῇ εἰκόνι τῇ χρυσοῦ ἢ ἑσθησας οὐ λατρεύο-
μεν· ὅπερ μέγιστη παραμυθία αὐτοῖς ἦν, τὸ σα-
φῶς εἰδέναι ὅτι διὰ τὸν Θεὸν πάντα πάσχουσιν ἄπερ
ἂν πάθωσιν· οὗτος δὲ οὐκ ἤδει ὅτι ἀγωνίσματα
ταῦτα καὶ πάλη· εἰ γὰρ ἤδει, οὐκ ἂν ἤσθετο τῶν
γινομένων. Ὅτε γοῦν ἤκουσεν ὅτι μὴ ἄλλως οἰεῖ με
περηματικῆναι σοι, ἢ ἵνα ἀναφανῆς δίκαιος, ἐν-
νοήσωμεν πῶς ἀπὸ ψιλοῦ ῥήματος εὐθέως ἀνέπνευσε,
πῶς ἐξητέλεισεν ἑαυτὸν, πῶς οὐδὲ πεπονθέναι ἐνό-
μισεν ἄπερ ἔπαθεν, οὕτως λέγων· Τί ἐτι κρίνομαι
νοουετούμενος καὶ ἐλεγχόμενος ὑπὸ Κυρίου, ἀκούων
ταῦτα, οὐδὲν ὧν ἐγώ; Καὶ πάλιν· Ἄκοῦ μὲν ὠτὸς
ἤκουόν σου τὸ πρότερον· νῦν δὲ ὁ ὀφθαλμὸς μου
ἐώρακέ σε· διὸ ἐφαύλισα ἑμαυτὸν καὶ ἐτάκην· ἡγῆ-
μαί δὲ ἑμαυτὸν γῆν καὶ σποδόν.

ια'. Κατανοήσωμεν τοίνυν ἀκριβῶς, πότε ἦν λαμ-
πρότερος ὁ Ἰώβ, ὅτε τὴν οἰκίαν αὐτοῦ πᾶσι τοῖς
παριοῦσιν ἀνέωγνυ, καὶ τὰ θύνα ἐξεδίδου τοῖς πέ-
νησιν· ἢ ὅτε ἀκούσας αὐτὴν κατενεχθεῖσαν, οὐκ
ἐπαδυσπέτησεν, οὐδὲ ἐφθέγγαστό τι ῥῆμα πικρὸν,
ἀλλ' εὐφῆμησε τὸν Θεόν· πότε φαιδρότερος, ὅτε
ἔθουεν ὑπὲρ τῶν παιδῶν, καὶ πρὸς ὁμόνοιαν αὐτοῦς
ἤγεν, ἢ ὅτε καταχωσθέντων αὐτῶν καὶ θανάτῳ πι-
κρῷ τὸ ζῆν ἐκμετρησάντων, μετὰ πολλῆς τῆς φι-
λοσυφίας ἤνεγκε τὸ συμβῆν· τότε μᾶλλον ἐξέλαμ-
ψεν ὅτε ἀπὸ τῆς κουρᾶς τῶν προβάτων τοὺς γυμνοὺς
περιέβαλεν, ἢ ὅτε ἀκούσας ὅτι πῦρ ἔπασεν ἐξ οὐρα-
νοῦ, καὶ κατέφαγε τὴν ἀγέλην μετὰ τῶν ποιμένων,
οὐ διαταράχθη, ἀλλὰ πρῶτος ἤνεγκε τὴν συμφορὰν.
D
Τότε μέγας ἦν καὶ εὐδόκιμος, ὅτε τῇ ὑγείᾳ τοῦ σώ-
ματος πρὸς τὴν τῶν ἀδικουμένων ἐκέχρητο προστα-
σίαν, συντρέθων τὰς μύλας τῶν ἀδικῶν καὶ ἐκ μέ-
σου δόντων αὐτῶν ἐξαργάζων ἀρπάγματα· ἢ ὅτε
τὸ σῶμα τοῦτο αὐτὸ, τὸ τῶν ἀδικουμένων ὄπλον
ἐώρακε κατεσθιόμενον ὑπὸ σκυλῆκων, καὶ καθήμε-
νος ἐπὶ τῆς κοπρίας, αὐτὸς αὐτὸ κατέξεε, λαθῶν
ἄστρακον, ταῦτά τοι καὶ ἔλεγε, τῆκψ βώλακας γῆς
δὲ πρὸς ἰχθυόσιν; ξένον. Καί τοι ἐκεῖνα μὲν πάντα κατορ-
θώματα, ταῦτα δὲ παθήματα ἦν· ἀλλ' ὅμως ταῦτα
αὐτὸν ἐκείνων μᾶλλον ἀπέφηνε λαμπρότερον. Τότε
μὲν γὰρ φιλόπρωπος ἦν, νῦν δὲ φιλόσοφος ἐγένετο,

magno apparatu annuntiatus, non unus ex piscato-
ribus, aut publicanis, et viliter viventibus, sed
tanto fruens honore passus est ea quæ passus est.
Et quod gravius, quam quod apostolis contigit, esse
videbatur, hoc ipsum ab amicis tulit, a domesticis,
ab inimicis odio habitus, ab his qui prospere dege-
bant; et sacram anchoram, portum sine fluctu, hoc
apostolis dictum est, *propter me*, hoc videre non
poletat.

10. Miror tres pueros, quod cum camino pugna-
rint, quod insurrexerint in tyrannum. Sed audi
quid dicant: Deis tuis non servimus et imaginem
auream quam erexisti non adoramus. Quod maxima
adhortatio erat his, clare scire se pro Deo pati
quod patiebantur. Ille vero nesciebat se pro eo
pati luctamina et pugnas. Si enim acivisset, non ac-
cidentia sensisset. Quando igitur audivit dicentem:
Ne aliter putes me temetipso usum esse, quam ut
appareas justus, cogitemus quomodo propter exi-
guum verbum cito respiraverit, quomodo se vili-
pendat, quomodo ne passum quidem se esse quæ
passus est, ita loquens: Quid adhuc judico, me-
ipsum, quum admonear et arguar a Domino, au-
diens hæc qui nihil sum? Et rursus: Anditu auris
audiebam te prius; nunc autem oculus meus vidit
te; ideo vilem me reputavi et consumptus sum;
C
meipsum enim ut terram et pulverem arbitratus
sum.

11. Videamus igitur diligenter, quando illustrior
erat Job, cum domum suam omnibus præsentibus
aperiret, et facultates pauperibus daret, vel cum
ipsius ruina audita, non animum despondit, nec ver-
bum quid amarum pronuntiavit, sed benedixit Deo;
quando clarior, cum sacrificium offerret pro pueris,
et ad concordiam eos duceret, vel cum inhumatis
illis, et morte amara vita defunctis, eum magna
sapientia tulit eventus? tunc magis effulsit cum
vellere ovium nudos vestiebat, quam cum audiens
ignem de cælo cecidisse, et armenta hominum cum
pastoribus devorasse, non turbatus est, sed mitis
infortunium tulit? Tunc magnus erat et celebris,
cum valetudine corporis uteretur ad defensionem
injuste patientium, conterens injustorum molas et
de medullis dentibus eorum rapinas eripiens, magis
quam dum corpus hoc ipsum injuriam patientium
propugnaculum devoratum vermibus vidit, et in
fimo sedens, ipse illud scabebat, tenens testam, hæc
quidem dicebat: Tabesco terræ glebas a putredine
scabens. Et illa quidem omnia prosperitas erant,
hæc dolores. Sed hæc tamen ipsa magis quam illa
illustriorem manifestarunt. Tunc enim humanus
erat, nunc sapiens; tunc pauperum miserebatur,
nunc autem Domino gratias agit, quia scit ab eo
cuncta disponi ad utilitatem. Et ut discamus, ma-

jorem ab eo tandem diabolo plagam factam, cum spoliatus gratias egit, quam cum possidens miserabatur, audiamus.

12. Illis quidem factis, quanquam impudenter et audacter valde, respondit tamen diabolus dicens : Num dono Job honorat Deum? Illis autem evenientibus, absconditus tergo verso recessit, neque impudentis contradictionis umbram habens proferendam ; illustrior enim justus doloribus quam prosperitate factus erat. Eo enim qui in divitiis degens facit eleemosynam, major est qui sibi omnia rari generose tolerat, et cum gratiarum actione. Cum enim rebus venio prospero procedentibus gratias agere Deo non sit mirandum ; quando autem fluctuatio multa est et navicula devolvitur et periclitatur, tunc multa est patientiæ et prudentiæ exhibitio. Quis vidit, quis audivit talia miranda certamina? Externorum enim præliorum pugnatōres, cum capita adversariorum abscederent, tunc vincunt et coronantur : diabolus autem, cum abscedit caput justī, tunc devictus est et recessit, postquam eum fecerit illustriorem et clariorem. Agnovimus quantus ex afflictione questus evenerit. Pulchrum enim et sanum erat corpus : multo autem venerabilius factum est vulneribus istis, cum lamæ quidem pulchræ sint ante tincturam, cum autem purpuratæ fuerint, ineffabilem induunt pulebritudinem, et multum decorem. Si enim non nudasset, non agnovisset coronati fortē constitutionem ; nisi ejus perforasset corpus vulneribus, non radii refusissent extrinsecus : nisi eum sedere fecisset in fimo, non agnovissemus ejus divitias. Non enim ita clarus rex est in throno sedens, ut ille tunc erat in fimo miraculosus et circumfulgens : post enim regium thronum, mors ; et post finem istum cælorum regnum.

13. Initemur ergo et nos sancti hujus pietatem, edocti quantæ e patientia germinent pulchritudines. Ut enim in communi theatro terræ magnus ille vir exurgens et generosus cunctis per afflictiones sibi allatas alloquitur omnia accidentia generose pati, et nulli cedere insurgentium adversorum. Non est enim, non est ulla humana afflictio quæ nequeat exinde solatium accipere. Quæ enim in omni terra dispersæ sunt afflictiones, hæc omnia simul convenientia et in unum hujus corpus gravantia valde æquanimitè sustulit, dum ultima tentarent dolores, quia regimen virtute plenum exceperat. Unde commune cunctis patientiæ et fortitudinis exemplar adest intelligentibus, semper ejus recordantibus, et videre credentibus finemque illum et hunc in medio fimo sedentem, et statuam auream, lapidibus

Α τότε τοὺς πένητας ἤλεει, νῦν δὲ ἠὺχαρίστε: τῷ Δεσπότῃ, πάντα τοῦτον εἰδῶς οἰκονομοῦντα πρὸς τὸ συμφέρον. Καὶ ἵνα μάθωμεν ὅτι μείζονα, ὑστερον ἔδωκε τὴν πληγὴν τῷ διαβόλῳ, ὅτε ἀφαιρεθεὶς τῷ χαρίστῃ, ἢ ὅτε κεκτημένος ἤλεει, ἀκούσωμεν.

β'. Ἐκείνων μὲν γινομένων, εἰ καὶ ἀνασχύντως καὶ σφόδρα ἱταμῶς, ἀλλ' ὅμως ἀντεῖπεν ὁ διάβολος, λέγων· Μὴ δωρεὰν σίβεται Ἰῶβ τὸν Θεόν; Τοῦτων δὲ συμβαινόντων, ἐγκαλοψάμενος, ἀνεχώρησε νῦν τα δούς· καὶ οὐδὲ ἀνασχύντου τινὸς ἀντιλογία: σκίον γούν ἔχων προβαλέσθαι· λαμπρότερος γὰρ ὁ δίκαιος ἀπὸ τῶν παθημάτων μᾶλλον ἢ ἀπὸ τῶν κατορθωμάτων ἐγένετο. Τοῦ γὰρ ἐν πλούτῳ ζῶντα ποιεῖν ἐλεημοσύνην, τὸ πάντα ἀρπαγέντα γενναίως ἐνεγκεῖν, καὶ μετ' εὐχαριστίας, πολλῶ μείζον ἐστίν; Ἐπειδὴ τὸ μὲν ἐξ οὐρίας φερομένων τῶν πραγμάτων, εὐχαριστεῖν τῷ Θεῷ, θαυμαστὴν οὐδὲν· ὅταν δὲ πολὺ τὸ κλυδώνιον ἦ, καὶ τὸ σκάφος περιτρέπεται καὶ κινδυνεύη, τότε ἐστὶν ἡ πολλὴ τῆς ὑπομονῆς καὶ τῆς τοιγνωμοσύνης ἐπίδειξις· τίς εἶδε, τίς ἤκουσε τοιαῦτα θαυμαστά παλάσματα; Οἱ μὲν γὰρ τῶν ἔξωθεν ἀγώνων πύκται, Ἐπειδὴν κατακλύσῃσι τὰς κεφαλὰς τῶν ἀντιπάλων, τότε νικῶσι καὶ στεφανοῦνται· ὁ δὲ διάβολος, ὅτε κατέκλυε τὸ σῶμα τοῦ δικαίου, τότε ἐνίκηθη καὶ ἀνεχώρησεν, ἐργασίμενος αὐτὸν λαμπρότερον καὶ φαιδρότερον· ἔγνωμεν ὅσον τῆς θλίψεως τὸ κέρδος ἐγένετο. Καλὴν μὲν γὰρ ἦν καὶ ὑγιαίνον τὸ σῶμα· πολλῶ δὲ σεμνότερον γέγονε κατατμηθὲν ὑπὸ τῶν τραυμάτων ἐκείνων· ἐπεὶ καὶ ἔρια κατὰ μὲν καὶ πρὸ τῆς βαφῆς, ἐπειδὴν δὲ ἀλουργὰ γένηται, ἀφατον προσλαμβάνει τὸ κάλλος, καὶ πολλὴν τὴν εὐπρέπειαν. Εἰ γὰρ μὴ ἀπέδυσεν αὐτὸν, οὐκ ἂν ἔγνω τὸ στεφανίτου τὴν εὐξίαν, εἰ μὴ διέτρησεν αὐτοῦ τὸ σῶμα ταῖς ὠτειλαῖς, οὐκ ἂν ἀντέλαμψαν ἔνδοθεν αἱ ἀκτίνες· εἰ μὴ ἐκάθισεν αὐτὸν ἐπὶ τῆς κοπρίας, οὐκ ἂν ἔγνωμεν αὐτοῦ τὸν πλοῦτον· οὐδὲ γὰρ οὕτω λαμπρὸς βασιλεὺς ἐπὶ ὀρόνου καθήμενος, ὡς ἐκεῖνος τότε ἐπὶ τῆς κοπρίας καθήμενος, ἐπίσημος ἦν καὶ περιφανής· μετὰ μὲν γὰρ τὸν βασιλικὸν ὀρόνον, θάνατος· μετὰ δὲ τὴν κοπρίαν ἐκείνην, οὐρανῶν βασιλεία.

γ'. Ζηλώσωμεν τοιγαροῦν καὶ ἡμεῖς τοῦ ἀγίου τούτου τὴν εὐλάβειαν, μαθόντες ὅσα ἀπὸ τῆς ὑπομονῆς βλαστάνει καλά. Καθάπερ γὰρ ἐν κοινῷ θεάτρῳ τῆς οἰκουμένης ὁ μέγας αὐτοῦ ἐστὼς καὶ γενναῖος ἀνὴρ ἅπασι διὰ τῶν συμβεδηχότων αὐτῷ παθῶν διαλέγεται, πάντα φέρειν τὰ συμπίπτοντα γενναίως, καὶ πρὸς μὴδὲν ἐνδιδόναι τῶν ἐπιόντων δεινῶν· οὐ γὰρ ἐστίν, οὐκ ἐστὶν οὐδὲν ἀνθρώπινον πάθος, ὃ μὴ δύναται παραμυθίαν ἐκείθεν δεῖξασθαι. Ἄ γὰρ ἐν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ διέσπαρται ἀθῆ ταῦτα ἡμοῦ συνελθόντα, καὶ εἰς ἕν κατακρήσαντα σῶμα τὸ τοῦτου, λίαν εὐψύχως οὗτος ὑπέμεινε, τὰ τῶν ἔσχατα τετολημχότων παθῶν, ὃ πολιτείαν ἐπιδειξάμενος γέμουσαν ἀρετῆς· ὅθεν καὶ κοινῶν ἅπασιν ὑπομονῆς καὶ καρτερίας ὑπόδειγμα πρόκειται τοῖς ἔχουσι νοῦν, δεῖ μεμνημένους αὐτοῦ, καὶ νομί-

ζουσι βλέπειν καὶ τὴν κοπρίαν ἐκείνην, καὶ τοῦτον ἄνθρωπον ἔν μέρησι τῆ κοπρίᾳ καθήμενον, τὸν ἀνδριάντα τὸν χρυσοῦν, τὸν διάλιθον, τὸν οὐκ οἶδα πῶς εἶπω· καὶ γὰρ οὐκ ἔχω τιμίαν οὕτως ὕλην εὑρεῖν, ὡς δυνηθῆναι παραβαλεῖν τὸ ἡμαχμένον ἐκεῖνο σῶμα· οὕτω πάσης ὕλης τιμίας ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντου, τῆς σαρκὸς ἐκείνης ἢ φύσις ἐδείκνυτο λαμπρότερα, καὶ τὰ τραύματα τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων φαιδρότερα.

ιδ'. Καὶ μάλα εἰκότως· αὐταὶ μὲν γὰρ τὰς τοῦ σώματος καταυγάζουσι δψεις, ἐκεῖνα δὲ τὰ τῆς διανοίας ἡμῶν φωτίζουσι· δὲ δίκαιον ταῦτα περιφέρει ἡμᾶς ἐν νῷ· καὶ ὅταν ἐξ οὐρίας πλέωμεν, τὸ ναυάγιον φοβούμενους· καὶ ὅταν πειρασμοῖς περιπίπτωμεν, τὸ ἐκ τῆς ὑπομονῆς ἐνοουῦντας· κέρδος ὡς γὰρ ἐν τῷ σκάμματι τὸν ἀθλητὴν καὶ ἰδρῶτι καὶ κίνοι καὶ θερμῇ πολλῇ, καὶ πόνους καὶ τλαιπωρίας· μάχεσθαι δεῖ, οὕτω καὶ τὸν ἀριστον τοῦ Χριστοῦ στρατιώτην πολλὰ χρεῶν ὑπομένειν ἐνταῦθα, καὶ πάντα φέρειν γενναίως, εἰ γε μέλλοι λαμπροῦς ἀπολήψεσθαι τοὺς στεφάνους. Εἰ γὰρ δὴ σῶμα μακαρίζομεν, τὸ δυνάμενον ψύχος· καὶ κτύμα φέρειν ἀλύπως, καὶ λιμὸν, καὶ ἔνδειαν, καὶ ἔδοιοριαν, καὶ τλαιπωρίας ἐτέρας, πολλῶ μᾶλλον δεῖ μακαρίζειν ψυχὴν τὴν δυναμένην καρτερώς καὶ γενναίως τῶν δεινῶν τὰς προσβολὰς ὑπομένειν ἀπάτας, καὶ διατηρεῖν ἀδούλωτον αὐτῆς διὰ πάντων τὸ φρόνημα. Ὡς περ οὖν ἡ ἀργίας καὶ ἀδείας ἀπολαύουσα ψυχὴ, εὐκλέως ὑπὲρ τῶν παθῶν ἀλίσκεται, οὕτως ἡ διηνεχὴς τοῖς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς ἀγῶσιν ἐσχολακτα, οὐδὲ σχολῆν ἄγει ταῦτα ἐννοοῖσι ποτε τῆς περὶ τὰ παλαισμάτα μερίμνης, πάντων αὐτὴν ἀπαγούσης ἐκείνων· οὐ γὰρ τὸ ποιῆσαι τι χρηστὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ παθεῖν τι κακὸν, πολλὰς ἔχει τὰς ἀμοιβάς. Διὰ δὴ τοῦτο καὶ συγχωρεῖ πολλάκις ὁ φιλόανθρωπος Θεὸς τοὺς εὐδοκίμους ἐν βίου λαμπρότητι μυρία διὰ τῶν δεινῶν τούτων τοὺς φιλομένους ἐργασάμενος

ιε'. Ἄν τοῖνον ἀπολέση τις χρήματα, μηδὲλως δυσχερανάτω, ἀλλὰ γενναίως ἐνεγκῶν εὐχαριστήσάτω τῷ Θεῷ, κατὰ τὸν Ἰώβ εἰπὼν, Ὁ Κύριος· ἔδωκεν, ὁ Κύριος ἀφείλε· ὡς τῷ Κυρίῳ ἔδοξεν, οὕτως καὶ ἐγένετο· εἴη τὸ ὄνομα Κυρίου ἡύλογημένον εἰς τὸν αἰῶνα· καὶ κέρδος τὴν ζημίαν διὰ τῆς εὐχαριστίας ποιήσει· μὴ εἰπάτω ὅτι ἄνθρωπος ἀφείλατο ταῦτα ἀδικήσας· καὶ πῶς δυνησομαι εἰπεῖν, ὁ Κύριος ἀφείλετο; καὶ ὁ Ἰώβ γὰρ ἂν οὐκ εἰδὸς ἔλαβε, ταῦτα ἐφῆσεν ὅτι ὁ Κύριος ἀφείλετο· μηδὲ πάλιν εἰπάτω τις, ὅτι οὐκ εἰδὸς οὐδὲ βουλομένου μου ὁ ληστῆς ἔλαβε ταῦτα, καὶ ποῖος ἔσται μοι μισθός, οὐκ ἐμῆς γνώμης τοῦ πράγματος ὄντος; οὐδὲ γὰρ τοῦ Ἰώβ εἰδὸς οὐδὲ βουλομένου ταῦτα ἐγένετο· ἀλλ' ὅμως οὐκ ἔλαττον ἔχει τῶν ἐλεημοσύνη δόντων ἐκεῖνος; ὁ μὴ δοῦς τότε· Παραπλήσιως οὖν καὶ πᾶς τις ἄλλος ἀγαρεθεὶς χρήματα καὶ ὑπομένοντας, τοσοῦτον λήψεται μισθόν, ὅσον ἂν εἰ ἐκὼν ἐρρίψῃ ταῦτα, εἰ πρὸς πένθητος δεδαπάνηκε· καὶ εἰκότως· τοῦτον καὶ γὰρ θαυμάζομεν μᾶλλον τὸν ἐπηρείας εὐχαρίστως φέροντα, ἢ τὸν ἐκόντα διεδόντα· τί δὴ

pretiosis ornatum, et nescio quid: etenim non valeo dignam satis materiam reperire quam corpori isti sanguineo conferre possim; ita cuncta pretiosa materia ex multis quæ ambiunt carnis istius natura illustrior apparebat, et vulnera solis radiis clariora.

14. Et valde vere: hi enim corporis visum illuminant, illa intelligentiæ nostræ oculos illustrent: ideo juste hæc nos circumferunt in mente; et quando vento prospero navigamus, naufragium timentes; et quando tentationibus obruimur, questum e patientia intuentes. Ut enim in arena atletam oportet et sudore et pulvere et calore multo, et laboribus et miseriis pugnare, ita militem Christi optimum, qui multa debet pati in hac vita, et omnia generose ferre, si coronas accipere debent multas. Si enim corpus beatum dicimus quod potest frigus et calorem sine tristitia ferre, et famem, et inopiam, et iter et miseria alias, multo magis beata dicenda est anima quæ valet fortiter et generose infortuniorum aggressus omnes sustinere, et per omnia sententiam suam extra servitium servare. Ut enim inertia et securitate fruens anima facile afflictionibus occupatur, ita quæ jugiter versatur in virtutis pugnis, neque intueri unquam certaminis curam vacat, cum se ab his omnibus abstraxerit. Non enim bene agere tantum, sed et mali quid pati multam mercedem habent. Quamobrem sæpe hominum amator Deus gloriosos in vitæ claritate innumera hic pati infortunia permittit, eos valde diligens, ut quos per hæc adversa amatos effecerit, illustriores melius coronet.

πάσχειν ἐνταῦθα δεινὰ, σφόδρα φιλῶν αὐτοὺς, ὡς ἂν λαμπρότερος, στεφανώσῃ μειζρόνως.

15. Si igitur quis bona amiserit nequaquam ægre ferat, sed generose ferens Deo gratias agat, uti Job dicens; Dominus dedit, Dominus abstulit; ut Domino placuit, factum est; sit nomen Domini benedictum in æternum. Atque lucrum damnatum per gratiarum actionem efficiet. Ne dicat sibi injuste ab homine hæc rapta fuisse; nam quomodo dicere possim; Dominus abstulit? Job enim quæ diabolus rapuit, hæc dixit a Domino ablata. Neque rursus dicat quis: Neque sciente neque volente me latro hæc cepit; et qualis erit mihi stipendium si hoc me in scio fiat? Non enim sciente Job neque volente hæc facta sunt; attamen non inferior est his qui eleemosynam faciunt ipse nihil dans. Similiter igitur quivis alius bonis privatus et patiens tantum stipendium accipiet quantum si hæc libenter eiecisset, si pauperibus erogasset; et merito. Eum enim magis miramur qui privationem lætus suffert, quam eum qui dat libenter. Cur igitur? Quia ille laudibus enutritur conscientie et bonam spem habet: et prius generose ferens, bonorum privationem tunc

illa ejecit. Hic vero adhuc alligatus violenter spoliatus est. Non autem par est prius persuasum bonis recedere, et tunc eis evacuari, hæc autem adhuc cupientem spoliari; neque rursus multo tempore contemptum bonorum meditari et crudele damnum accidens sufferre.

καὶ ἐστὶ αὐτῶν ποθοῦντα ἀποστερηθῆναι· οὐδὲ πάλιν ἐν πολλῷ χρόνῳ μελετῆσαι καταφρονῆσαι τῶν χρημάτων, καὶ ἀθρόον ζημίαν συμβᾶσαν ὑπενεγκεῖν.

16. Si quis alius inglorius e glorioso fiat, vel morbo longo et terribili lucta, vel aliud quidpiam e vita malis passus fuerit, non Jobi modo meminerit, innumeris malis luctati, etsi virtute præditus vivat, sed et prophetarum et justorum et apostolorum ipsorum: et omnes istos reperiens non inter divites, aut in deliciis viventes, sed inter pauperes et afflictos, et angustiis pressos, in fame, siti, in nuditate degentes, gratias agat Domino, qui fatum hoc sibi dedit, non odio habens, sed valde diligens, et multas ei coronas præbens. Cum illis non odio habens tanta adversa patienda miserit, sed quia multum eos amabat, illustriores eos per adversa illa effecit. Etsi quis non a Deo adversa quædam patiarit, sed ex hominum spoliatione, gratias agat, et non blasphemabitur in eum qui impedire potest, sed patientis ob gloriam permittit. Velut ii qui a Deo affliguntur coronam accipiunt, ita ipse eandem mercedem attinget, quia ab hominibus illatos casus generose tulerit, et ei qui impedire potest sed non vult gratias egerit.

Deinde unusquisque nostri recordetur, ut studiosis, et ab affligentibus lucrum reportare: jejunans enim et vigilans anima non modo quando prospere res feruntur sapientiam ostendit, sed quando rerum contraria quædam adest circumstantia, tunc parem gratiarum actionem referet, nullo modo rerum mutatione emollita: ita animam despondentes ne secundis quidem rebus meliores sunt.

τὴν ἴσην εὐχαριστίαν ἀναφέρει, μηδὲν ἀπὸ τῆς τῶν πραγμάτων μεταβολῆς χανουμένη. οὕτως οἱ βίβλυμοῦντες οὐδὲ ἀπὸ τῶν ὠφελούτων ἀμείνουσιν γίνονται.

17. Propterea Dei educationem non ferentes grate, sed agre patientes, præterea quod nullum ex ea fructum capiant, extremis seipsos circumdant adversis. Hoc unusquisque ex nobis evangelizatus non blasphemetur beneficientem nobis et salvatorem et tutorem in adversis positus, ne laborem istorum subeat, ejus vero lucro ob impatientiam privetur, et in abyssum extremæ perditionis deprimatur, quia auxilium Dei repulerit, et vehementiorem adversum se diabolus effecerit; sed cunctos cum gratiarum actione ferat præsentis dolores, ut exhinc commodum et salutem multam lucretur, insidiis diaboli repulsis, Dei vero cura in se adducta: diabolus enim innumera hominibus adversa ingerit ut eos in abyssum perditionis deducat, quando quidem videt facile blasphemantem eum qui adversitate quadam circumdatur,

ποτε; ὅτι ἐκεῖνος μὲν τοῖς ἐπαίνοις τρέφεται, καὶ τῷ συνειδῶσι, καὶ χρηστὰς ἔχει τὰς ἐλπίδας· καὶ πρότερον γενναίως ἐνεγκῶν τὴν στέρησιν τῶν χρημάτων, τότε αὐτὰ ἔρριπεν· οὗτος δὲ ἐστὶ προσεδεμένος ἀφῆρέθη βίᾳ. Οὐκ ἐστὶ δὲ ἴσον πρότερον πεισθέντα ἀποστῆναι χρημάτων, οὕτως αὐτὰ κενῶσαι,

17. Ἐν ἑτεροῦς τις πάλιν ἄδοξος ἐξ ἐνδόξου γένεται, ἢ νόσῳ μακρῇ καὶ δεινῇ παλαίῃ, ἢ ἄλλο τι πέπονθε τῶν τοῦ βίου κακῶν, μὴ τοῦ Ἰῶβ μόνον ἀναμνησθῆτω, μυρίοις δεινοῖς πυκτεύσαντος, καὶ ταῦτα ζῶντος ἐν ἀρετῇ, ἀλλὰ καὶ τῶν προφητῶν, καὶ τῶν δικαίων καὶ τῶν ἀποστόλων αὐτῶν· καὶ πάντας τούτους εὐρῶν οὐ τῶν πλουτούντων οὐ τῶν τρυφῶντων, ἀλλὰ τῶν πενομένων, τῶν θλιβομένων, τῶν στενοχωρουμένων, τῶν ἐν λιμῷ καὶ δίψῃ καὶ γυμνότητι διεγόντων ὄντας, εὐχαριστοῦσάτω τῷ Δεσπότῃ, ὅτι τῆς μοίρας ταύτης αὐτὸν ἐποίησεν, οὐχὶ μισῶν, ἀλλὰ καὶ σφόδρα φιλῶν, καὶ πολλοὺς ἐντεῦθεν αὐτῷ προσεγῶν στεφάνους· ἐπεὶ κάκεινους οὐχὶ μισῶν ἠφείλε τοσαῦτα πάσχειν δεινὰ, ἀλλ' ἐπειδὴ σφόδρα ἐφιλεῖ, λαμπροτέρους αὐτοὺς διὰ τῶν δεινῶν τούτων εἰργάζετο· κἂν γὰρ μὴ διὰ τὸν Θεὸν πάθῃ τις τι τῶν δεινῶν, ἀλλ' ἐξ ἀνθρώπων ἐπιηρείας, εὐχαριστήσῃ δὲ καὶ μὴ βλασφημήσῃ τὸν δυνάμενοι μὲν κωλύσαι, ἀφέντα δὲ τῆς τοῦ πεπονθότος ἕνεκα δοκιμῆς, ὡσπερ οἱ διὰ τὸν Θεὸν παθόντες, στεφανοῦνται· οὕτως αὐτὸς τῶν αὐτῶν ἐπιτεύξεταί μισῶν, ὅτι τὰς παρὰ ἀνθρώπων ἐπαχθείσας αὐτῷ συμφορὰς ἤνεγκε γενναίως· καὶ τῷ δυνάμην μὴ ταύτας κωλύσαι, μὴ βουληθέντι δὲ, τὴν εὐχαριστήσῃ· ἐστὶ ἕκαστος ἡμῶν ἀναμιμνησκέσθω, ὅτι καθάπερ οἱ σπουδάζοντες, καὶ ἀπὸ τῶν λυπούντων κερδαίνουσι· ἢ γὰρ νήφουσα καὶ ἐγρηγορούσα ψυχὴ, μὴ μόνον ἐπειδὴν κατὰ ῥοὴν φέρηται τὰ πράγματα, τῆς εὐγνωμοσύνης ἐπιδείκνυται, ἀλλὰ κἂν ἐναντία τις πραγμάτων περιστασι; παρακολουθήσῃ, καὶ τότε τῶν πραγμάτων μεταβολῆς χανουμένη.

17. Διὰ τοῦτο οἱ τὴν τοῦ Θεοῦ παιδείαν μὴ μετ' εὐχαριστίας φέροντες, ἀλλὰ δυσανασχετοῦντες, πρὸς τῷ μηδὲν ἐξ αὐτῆς καρπώσασθαι, καὶ ταῖς ἐσχάταις ἑαυτοὺς περιβάλλουσι συμφοραῖς· καὶ τοῦτο ἕκαστος ἡμῶν εὐαγγελιζόμενος μὴ βλασφημῆτω τὸν εὐεργέτην καὶ σωτήρα καὶ κηδεμόνα γενόμενος ἐν δεινοῖς, ἵνα μὴ τὸν πόνον μὲν τούτων ὑποστῇ, τοῦ δὲ ἐξ αὐτοῦ διὰ τῆς ὑπομονῆς κέρδους ἀποστερηθῇ, καὶ πρὸς βάρβαρον ἑαυτὸν τῆς ἐσχάτης ἀπωλείας ὠθήσῃ, τὴν μὲν τοῦ Θεοῦ συμμαχίαν ἀποκρουσάμενος, σφοδρότερον δὲ καθ' ἑαυτοῦ τὸν διάβολον ἐργασάμενος· ἀλλὰ πάντα εὐχαρίστως φερέτω τὰ ἐνταῦθα παθήματα, ἵν' ἐντεῦθεν ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν πολλὴν κερδάνῃ, τὰς μὲν ἐπιβουλὰς τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἀποκρουσάμενος, τὴν δὲ τοῦ κηδεμόνου Θεοῦ θεραπείαν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπασάμενος· ὁ γὰρ διάβολος διὰ τοῦτο μυρία τοῖς ἀνθρώποις ἐπ-

άγων δεινά. Ἰνα πρὸς βάραθρον ἀπωλείας αὐτοὺς καταγάγη, ὅταν μὲν ἴδῃ βλασφημοῦντα βράδιως τὸν δεινῷ τινι περιπετωκῶτα, αὖξαι τὴν ἀληθόνα, καὶ μείζονα ποιεῖ, ἵνα κεντούμενος ἐκεῖνος ἀποδυσπότηση πάλιν· ὅταν δὲ ἴδῃ γενναίως φέροντα, καὶ ὅσω τὸ πάθος ἐπιτείνεται, τοσοῦτο μᾶλλον εὐχαριστοῦντα εδρεύων λοιπόν.

ἦ'. Ἰκανὰ μὲν οὖν τὰ εἰρημμένα πρὸς παράκλησιν ὑπομονῆς· ἔξιον δὲ τούτοις προσθεῖναι καὶ τὴν κατὰ τὸν Δαβὶδ ἱστορίαν, τὰ μεγάλα συμβαλλομένην· ἐξέπεσε γὰρ ποτε καὶ οὗτος τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἀρχῆς, καὶ περὶ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐκινδύνευσε, τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ τοῦ Ἀβισσαλώμ κατεξαναστάντος αὐτοῦ· καὶ τοῦ στρατοπέδου πρὸς τὸν ἀκόλαστον νεανίσκον, τὸν τύραννον ἐκεῖνον καὶ πατραλοῖαν, μεταταξαμένου, ἐπλανᾶτο κατὰ τὴν ἔρημον, καὶ οὐκ ἔδυσχεράνευ, οὐδὲ ἀπεδυσπέτησε πρὸς τὸν Θεόν, οὐδὲ εἶπε, Τί ποτε τοῦτο ἐστίν; ὁ Θεὸς συνεχώρησε τῷ παιδί ταῦτα κατὰ τοῦ γεγεννηκότος; ἐργάσασθαι, Καίτοι καὶ εἰ δίκαια ἐγκαλεῖν εἶχεν ὁ υἱός, οὐδὲ οὕτω ταῦτα γενέσθαι εἶδει. Νυνὶ δὲ οὐ μικρὸν, οὐ μέγα, παρ' ἡμῶν ἠδικημένος περιέρχεται, τὴν δεξιάν ἐπιθυμῶν αἵματι μολῦναι πατρικῷ, τοῦ Θεοῦ τὰ γινόμενα ὀρᾶν ἀνεχομένου; ἀλλ' οὐδὲν τούτων εἶπε· καὶ τὸ δὴ μεῖζον καὶ θαυμαστόν, ὅτι πλανωμένῳ καὶ πάντων ἐκπεπτωκῶτι τῷ θαυμασίῳ Δαβὶδ, Σεμεὶ τις ἀνθρώπος καὶ μιαρὸς ἐπέθετο, μαιφόνον ἀποκαλῶν καὶ ἀσεβῆ, καὶ τὰ μυρία κακά· καὶ οὐδὲ οὕτως ἠγρίανεν· ἀλλὰ καὶ τοῦ στρατηγοῦ ἀξιοῦντος; ἐπιτραπῆναι διαθῆναι, καὶ τὴν κεφαλὴν ἀποτεμεῖν ἐκεῖνου, οὐ μόνον οὐκ ἐπέτρεψεν, ἀλλὰ καὶ ἔδυσχεράνε λέγων· Τί ἐμοὶ καὶ σοί, υἱὲ Σαρούα; Ἄφετε αὐτὸν καταρᾶσθαι, ὅπως ἴδῃ τὴν ταπεινώσιν μου Κύριος, καὶ ἀνταποδώσῃ μοι ἀγαθὰ ἀντὶ τῆς κατάρας αὐτοῦ. Ὅρᾳς ὅπως οἶδεν ὁ δίκαιος, ὅτι τὸ φέρειν γενναίως τὰς λοιδορίας, ἀφορμὴ πλείονος εὐδοκίμησεως γίνεται; Καὶ γὰρ οὕτως ἔχει· ἐπειδὴν λοιδορηθέντες καὶ μυρία παθόντες δεινά, τοὺς ὀνειδίζοντας φέρωμεν γενναίως, μείζονα παρὰ τοῦ Θεοῦ τὴν εὐνοίαν ἐπισπώμεθα. Ταῦτ' οὖν ἅπαντες εἰδότες, κατὰ τοὺς εὐγνώμονας υἱοὺς, οἱ τῶν πατέρων πολλάκις οὐδὲ δεινότητος κολαζόντων αὐτοὺς ὑπομένουσιν, ἀνεχώμεθα τοῦ Θεοῦ παιδεύοντος ἡμᾶς, τοῦ καὶ πατέρων μᾶλλον ἡμᾶς φιλοῦντος, καὶ πάντα πρὸς τὴν συμφέρον πραγματευομένου, ἵνα τὴν τοῦ Ἰησοῦ, καὶ τοῦ Δαβὶδ, καὶ τῶν ὅσων κατ' ἐκεῖνους ἀνδρίαν καὶ ἐπισείξαιαν καὶ ὑπομονὴν ἐνδειξάμενοι, δυνηθῶμεν ἐντεῦθεν αὐτοῖς κοινωνῆσαι, καὶ τῶν αἰώνων καὶ μακαρίων σφρῶν· οὐ γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν, χάρῃτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ ἀεὶ καὶ, εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

A augete dolorem, et majorem reddit, ut ille stimulat desistat rursus : cum autem videt generose ferentem, et quo magis dolor extenditur, eo magis gratias agentem Deo, cito desistit reliquis tanquam frustra et incassum insistens.

τῷ Θεῷ, ἀφίσταται εὐθὺς, ὡς εἰκῆ καὶ μάτην πορ-

18. Idonea quidem sunt dicta ad exhortationem patientiæ : operæ autem pretium est his addere Davidis historiam magna ex parte congruentem : decidit enim aliquando iste a possessione patriæ et imperii, et pro libertate et anima ipsa filio suo Absalom in se insurgente ; et exercitum cum inimico isto juvene, tyranno et parricida instructo, errabat per desertum, non ægre ferebat, neque indignatus est in Deum, nec dixit : Cur igitur hoc fit ? Deus concessit filio hæc adversus patrem agere ? Certo etsi justa invocare habuisset filius, non ita hæc fieri debebant. Nunc autem nonne parricium, non magnam, a nobis injustitiam passus circuit dexteram cupiens sanguine paterno inquinare, Deo impediante ne videat quæ sunt ? Sed nihil ex his dixit : et quod majus est et mirabile, inerrantem et omnibus destitutum admirabilem Davidem Semæi quidam homo scelestus illatus est homicidam vocans et impium, et millia perversa. Porro neque postea iratus est ; sed et duce exercitus opinante fore ut converteretur ad perforandum, et caput ejus abscindendum, non modo non incitavit, sed ægre tulit dicens : Quid tibi et mihi, filii Sarvia ? sinite illum maledicere, ut videat humilitatem meam Dominus et reddat mihi bona pro illius maledictione. Videsne quomodo sciat justus injurias generose ferre aditum esse ad majorem gloriam ? Etenim ita se res habet. Postquam injuriam passi et innumera experti adversa generose feramus impropria facientes, majorem a Deo benevolentiam nobis attrahimus. Hæc igitur omnes scientes, juxta prudentes filios, qui, patribus sæpe ne opportune quidem castigantibus, eos patiuntur, sustineamus Deum corrigentem nos, magis quam patres nos diligentem, et omnia ad utilitatem disponentem ut Jobi, Davidis et omnium qui, ut isti, fortitudinem, modestiam et patientiam ostenderunt, exhinc possimus cum ipsis æternorum et beatorum consortes esse tabernaculorum, quod eveniat nos omnes contingere gratia et bonitate Domini nostri Jesu Christi per quem et quocum sit Patri gloria, simul cum sanctissimo Spiritu nunc et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

Πατρί τῇ θύξῃ, ἅμα τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ

SERMONIS SEPTIMI ETHICON.

A

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΕΒΛΟΜΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

Quod fugienda sit hominum gloria et honorificentia, quæ nihil prodest, imo vero maximopere animæ nostræ nocet. Et quod principatus et potestates non sint optandæ: non quod imperare hominibus malum sit; nam et hoc a Deo est, et negotium per se amabile; sed quia male hoc officio multi junguntur; ideoque hinc detrimentum capiunt.

1. Cernitis quomodo et verbis et opere nos docens Servator humanum honorem contemnere, secessit in montem solus, cum Judæi venturi essent ad eum rapiendum ut regem crearent? Studemus itaque omnes humanam gloriam non cupere; primo quidem probe scientes, nihil adeo comparare animam ad indecore agendum, ut gloriæ amorem. Non enim potest hujus amator vitam crucifixam vivere: sicut etiam qui gloriam calcaverit, plerasque alias passiones conculcare valebit. Etenim, qui gloriam superaverit, invidiam quoque et avaritiam, aliosque omnes diros animi morbos vincet. Deinde etiam cognoscimus quanta nos gloria digni habiti fuimus, præ qua humana ista, contumelia et risus et comœdia esse videtur: quemadmodum etiam præsentibus divitiæ, præ illis pauperies sunt; et vita hæc absque illa mortificatio est, « Sine enim, aiebat Christus, ut mortui sepeliant mortuos suos¹. » Adeo gloria hæc præ illa ignominia risusque est! Ne igitur hanc consecemur. Nam si illi, qui eam nobis exhibent, umbra et somniis vaniores sunt, multo magis ipsa gloria. « Gloria enim, inquit Scriptura, hominis tanquam flos sæni². » Quid autem sæni flore vilis sit?

2. Sed etiamsi ea gloria stabilis foret, quid animam juvare posset? Nihil omnino. Imo et plurimum nocet, quia servos facit, et quidem pecunia coemptis deteriores; servos, inquam, non uni domino tantum, sed duobus ac tribus et innumeris, diversa imperantibus, obediens. Quanto ergo melius est literum esse quam servum? ab hominum, inquam, servitio esse liberum, et servum Domini Dei? Prorsus autem, si volumus gloriam amare, utique gloriam amemus, sed immortalam: nam splendidius hujus est theatrum, et iucundius majus. Mortales enim domini jubent nos cum impensa ipsis placere; Christus contrarium prorsus; nam centuplicatum nobis reddit quod ipsi contulimus, vitamque æternam superaddit. Quid ergo melius? in terra an in cœlis esse? apud homines existimatione frui, an apud Deum? cum damno, an cum lucro? coronari uno die, an per sæcula infinita? Nam res quidem humanæ quanto altius avolluntur, splendent, eo majore lapsu ruunt, neque subditorum tantummodo, verum

Ἵτι δεῖ φεύγειν τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων δόξαν καὶ τιμὴν μηδὲν ὠφελούσαν, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα καταβάπτουσαν ἡμῶν τὴν ψυχὴν· καὶ τῶν ἀρχῶν δὲ καὶ ἐξουσιῶν μὴ ἐφίεσθαι· οὐχ ὡς τοῦ ἀρχειν ἀνθρώπων ὄντος κακοῦ, τοῦτο καὶ γὰρ ἐκ Θεοῦ, καὶ πρᾶγμα ἐράσμιον, ἀλλ' ὡς τῶν κακῶς τῇ ἀρχῇ χρωμένων βλαπτομένων ἐπιτεῦθεν.

α'. Εἶδετε πῶς ὁ Σωτὴρ καὶ διὰ ῥημάτων καὶ διὰ πραγμάτων ἡμᾶς διδάσκων καταφρονεῖν τῆς παρὰ τῶν ἀνθρώπων τιμῆς, ἀνεχώρησεν εἰς τὸ ὄρος μόνος αὐτός, τῶν Ἰουδαίων μελλόντων ἐρχεσθαι καὶ ἀρπάξαι αὐτὸν ἵνα ποιήσῃ βασιλεία; Σπουδάζωμεν τοίνυν ἅπαντες τῆς ἀνθρωπίνης μὴ ἐφίεσθαι δόξης, πρῶτα μὲν ἀκριδῶς εἰδότες, ὅτι οὐδὲν οὕτω πρασκευάζει ψυχὴν ἀσχημονεῖν, ὡς τὸ δόξης ἐρᾶν· οὐ γὰρ ἔστι ταύτης ἐρώντα ζησαι βίον ἐσταυρωμένον· ὡσπερ οὖν οὐκ ἔστι πατήσαντα ταύτην, μὴ τὰ πλεονα τῶν παθῶν καταπατήσαι. Καὶ γὰρ ὁ ταύτης περιγενόμενος καὶ φθόνου, καὶ φιλοχρηματίας, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων χαλεπῶν νοσημάτων περιέσται. Ἐπειτα δὲ καὶ μεγίστην γινώσκοντες τὴν δόξαν ἢ τετιμῆμεθα, καὶ πρὸς ἦν αὐτὴ παραδαλλομένη, ὕβρις καὶ γέλως καὶ κωμῶδια εἶναι δοκεῖ· καθάπερ γὰρ ὁ πλοῦτος οὗτος πρὸς ἐκείνον πενία· καὶ ἡ ζωὴ αὐτῆ χωρὶς ἐκείνης νέκρωσις· « Ἄφες γὰρ, φησί, τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκροὺς· » οὕτω καὶ ἡ δόξα αὐτῆ πρὸς ἐκείνην αἰσχύνῃ καὶ γέλωτι ἐστὶ. Μὴ γοῦν διώκωμεν αὐτὴν· εἰ γὰρ οἱ πρέχοντες αὐτὴν οὐκ εἰσὶν εὐτελέστεροι, πολλῶ μᾶλλον αὐτῇ ἢ δόξᾳ· « Δόξα γὰρ, φησὶν, ἀνθρώπου ὡς ἄνθος χόρτου. » Τί δὲ ἄνθος χόρτου εὐτελέστερον γένοιτ' ἂν;

β'. Εἰ δὲ καὶ μόνιμος ἦν, τί τὴν ψυχὴν ὠφελήσει ἴσχυσεν ἂν; Πάντως οὐδέν. Ἀλλὰ καὶ καταβάπτει τὰ μέγιστα, δούλους ποιοῦσα, καὶ δούλους ἀργυρωνήτων χειρῶν· δούλους οὐχ ἐν δασότη μόνον, ἀλλὰ καὶ δυσὶ καὶ τρισὶ καὶ μυρίοις διάφορα ἐπιτάττουσιν ὑπακούοντας. Πόσω τοίνυν βέλτιον ἐλεύθερον εἶναι ἢ δούλον; καὶ τῆς τῶν ἀνθρώπων δουλείας ἐλεύθερον ὄντα, δούλον εἶναι τῆς τοῦ Θεοῦ δασοποιίας; Ὅπως δὲ εἰ βουλόμεθα δόξης ἐρᾶν, δόξης ἐρῶμεν, ἀλλὰ τῆς ἀθανάτου· καὶ γὰρ λαμπρότερον αὐτῆς τὸ θεῖον, καὶ μεῖζον τὸ κέρδος· οὗτοι μὲν γὰρ κελεύουσιν ἡμᾶς δαπανώμελους ἀρέσκειν αὐτοῖς· ὁ δὲ Χριστὸς τούναντίον ἅπαν· καὶ γὰρ ἑκατονταπλασίονα δίδωσιν ἡμῖν τῶν παρ' ἡμῶν διδομένων, καὶ ζωὴν αἰώνιον τούτοις προστίθησι. Τί γοῦν βέλτιον; ἐν τῇ γῆ ἢ ἐν τοῖς οὐρανοῖς ὑπὸ ἀνθρώπων ἢ ὑπὸ Θεοῦ θαυμάζεσθαι; ἐπὶ ζημίᾳ, ἢ ἐπὶ κέρδει; στεφανοῦσθαι πρὸς μίαν ἡμέραν, ἢ πρὸς ἀπείρους αἰῶνας; τὰ γὰρ ἀνθρώπινα πράγματα, ὅσον ἂν ἐπαρθῇ καὶ λάψῃ, τοσοῦτ' μεῖζονα τὴν πτώσιν ἐργάζονται, οὐ τὰ τῶν ἀρχομένων μόνα, ἀλλὰ καὶ τὰ τῶν βασιλευδόντων

¹ Luc. ix, 6. ² I Petr. i. 24.

(1) Ethicon hoc subsequitur explanationem verborum Joannis cap. vii, 15: *Jesus ergo cum cognovisset, quia venturi essent ut raperent eum, et*

facerent eum regem, fugit iterum in montem ipsum solus.

αὐτῶν· οὐδὲ γὰρ ἂν εὐροι τις οἰκίαν ἰδιωτικὴν τοσούτων ἐμπεπλησμένην συμφορῶν, ὅσον τὰ βασιλεία γέμει κακῶν. Ἡ γὰρ οὐ νοοῦμεν τὸ τῆς ἐνταῦθα τιμῆς καὶ τῆς δόξης εὐμάραντον, καὶ ὅσον ἐνταῦθεν τίκεται τὸ κακόν; καὶ τὸ δὴ χαλεπώτατον τούτων, ὅτι τὰ μὲν ἐξ αὐτῶν κακὰ ἀθάνατα μένει, ἡ δὲ ἡδονὴ οὐπω ἐφάνη, καὶ ἀπέπηγ.

γ. Λοιπὸν οὖν διακρουσώμεθα δόξαν, ἵνα μᾶλλον λάβωμεν δόξαν. Εἰ δὲ διώκομεν δόξαν, ἐκπεσοῦμεθα δόξης. Τίς δὲ νοῦν ἔχων ἰδὼν ἐξωγραφημένον ἄρτον, καὶ μυριάσι; ὑπὲρ λιμοῦ κατέχηται, τῆς γρῆς ἀφεται; Ἴδὼν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ἡμεῖς δόξης ἐρώμετες, μὴ τὴν τῆς δόξης σκίαν, τοιαύτη γὰρ ἡ παροῦσα δόξα, ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ὅλην ψυχῆς προθέσει ζητῶμεν. Καὶ τὰς ἀρχὰς δὲ καὶ ἐξουσίας, καὶ τὸ μέγαλα δύνασθαι κατὰ κόσμον, ὥστε φέρειν ἅπαντα καὶ ἄγειν ὅπου βουλόμεθα, καὶ τοὺς ἐχθροὺς λυπεῖν, καὶ τοὺς κολακεύοντας εὐεργετεῖν, φυγῆ πλῆντες φεύγωμεν· ἐν δὲ τοῦτο σκοποῦντες μόνον, ὅπως ἂν ὦμεν ἐν ἀρετῇ καὶ φιλοσοφίᾳ· αἱ γὰρ ἐξουσίαι καὶ αἱ ἀρχαὶ πολλὰ τῶν τῷ Θεῷ μὴ δοκούντων πεῖθουσι ποιεῖν· καὶ σφόδρα νεανικῆς δεῖ ψυχῆς, ὥστε εἰς θεόν χρῆσασθαι τῇ δεδομένῃ ἐξουσίᾳ καὶ ἀρχῇ· ὁ μὲν γὰρ ἀπεστερημένος ἀρχῆς καὶ ἄνω φιλοσοφεῖ· ὁ δὲ ἀπολαύων αὐτῆς τοιοῦτον τι πάσχει, οἷον ἂν εἴ τις κόρη συνοικίῶν εὐεῖδει καὶ καλῇ, νόμος δέξεται μηδέποτε πρὸς αὐτὴν ἀκολάστως ἰδεῖν· τοιοῦτον γὰρ ἡ ἐξουσία διὰ πολλοῦ; καὶ ἄκοντας εἰς τὸ ὑβρίζειν ἐνέβαλε, καὶ θυμὸν ἤγειρε, καὶ χαλινὸν γλώττης ἀπέβη, καὶ θυρῶν ἀνεπέτασε στόματος, ὥσπερ ὑπὸ πνεύματος τὴν ψυχὴν ἀναρρίπτουσα, καὶ εἰς τὸν ἔσχατον τῶν κακῶν βυθὸν τὸ σκάφος καταποντίζουσα· ἀρχῆς γὰρ μέγεθος τοῖς οὐκ ἀξίως τῆς ἀρχῆς ζῆν προαιρουμένοις προσθήκη τιμωρίας ἐστὶ· τὸ γὰρ εὐδοκίμειν καὶ προκόπτειν ἐν δήμῳ, ὅσῳ λαμπρύτερον ποιεῖ, τοσοῦτον μείζους τοὺς κινδύνους ἔχει, καὶ τὰς φροντίδας καὶ τὰς θυμαίας· ἀναπνεῦσαι γὰρ καὶ στήναι ὁ τοιοῦτος ὅλως οὐ δύναται, οὕτω πικρὸν ἔχων καὶ βαρὺν τὸν δεσπότην. Καὶ τί λέγω στήναι καὶ ἀναπνεῦσαι; καὶ μυρία ἔχη κατορθώματα ὁ τοιοῦτος, δυσκόλως εἰς τὴν τοῦ Θεοῦ βασιλείαν εἰσέρχεται· οὐδὲν γὰρ εὐτως ἐκτραχηλίζειν εἰσθεῖν, ὡς ἡ παρεπομένη τῇ ἐξουσίᾳ παρὰ τῶν πολλῶν δόξα· τὸ μὲν γὰρ ἀτιμίαν ἐνεγκεῖν μέγα καὶ γενναῖον· τὸ δὲ δόξης μετисχεῖν νεανικῆς δεῖται ψυχῆς καὶ σφόδρα μεγάλης, ὥστε δόξης ἀπολαύοντα μὴ ἐκτραχηλισθῆναι.

δ. Ταῦτα δὲ λέγω, οὐ τὸ εἶναι ἀρχοντας; ἀναρῶν, οὐδὲ τὴν ἐξουσίαν διαβάλλων, ἀλλὰ τοὺς κακῶς ταύτη χρῶμενους, καὶ πρὸς ἀτόπους ἰδέσεις καὶ ἡδονάς· « Οὐ γὰρ ἐστὶν ἐξουσία εἰ μὴ ὑπὸ Θεοῦ, » φησὶν· ἐπειδὴ τὸ ἀρχὰς εἶναι, καὶ τοὺς μὲν ἀρχειν, τοὺς δὲ ἀρχεσθαι, καὶ μὴ ἀπλῶς ἀνέδην ἅπαντα φέρσθαι ὡσπερ κωράτων, τῆδε κακείας τῶν δῆμων

A etiam regum ipsorum. Nam nec quisquam domum privatam ullam tot calamitatibus implicitam comperiet, quot regia palatia malis redundant. Nonne vero intelligimus presentis honoris et gloriae fragilitatem, et quantum inde generetur malorum? Quodque omnium gravissimum est, parva hinc mala immortalia sunt, at voluptas vix ostensa avolat.

3. Reliquum ergo est ut gloriam recusemus, ut sic potius gloriam nanciscamur. Quod si gloriam sectamur, gloria excidemus. Quis cordatus, panem pictum videns, etiamsi sexcentis fame corripia-tur, picturam gustabit? Pari modo nos quoque si gloriae amore stimulamur, ne gloriae umbram, cujusmodi est praesens gloria, sed veritatem ipsam toto animi proposito conquiramus. Principatus et potestates, et magnam in mundo potentiam, qua omnia sus deque pro nostro libito versare veilemus, item inimicos vexare, et assentatoribus bene facere; haec, inquam, omnes fugiamus; unum hoc spectantes, ut in virtute ac philosophia versemur. Nam potestates ac principatus multa quae Deo non placent, agere suadent: opusque est virili admodum animo, ut recte utamur data potestate aut principatu. Nam qui principatu spoliatus fuerit, invitus quidem, sed tamen philosophatur: qui autem illo fruitur, idem fere patitur atque ille qui cum puella habitans speciosa pichtraque, lege vetetur quominus ad illam impudice respiciat. Haec nimirum est principatus conditio. Ideo multos vel invitos ad injuriam faciendam impulit, multis iracundiam commovit, et linguae frenum laxavit, et oris januam patefecit: idem tanquam datu animum ventilat, et in extremum malorum barathrum scapham demergit. Principatus enim sublimitas his qui non digne illo vivere eligunt, additamentum poenae est. Nam gratiosum fieri ac proveli in populo, quanto splendidiorem reddit, tanto majora pericula habet, et curas, et timores. Nam respirare et consistere omnino nonquit, tam acerbum gravemque habens dominum. Quid dico consistere ac respirare? Quamvis innumera recte facta hic habeat, aere introibit in regnum Dei. Nihil enim aequae praecipitem dare hominem solet, ut potestatis comes apud vulgus gloria. Certe ignobilitatem aequae animo ferre magnum quid est et nobile; sed qui in gloria versatur, forti animo et maximo indiget, ut dum gloria fruitur, cervicem non frangat.

4. Porro haec aio, non quia esse principes nolim; nec quia potestatem criminer, sed eos qui male illa utuntur, vel ad absurdos appetitus ac voluptates. « Non enim est potestas nisi a Deo, » ait Scriptura. Nam principatus esse, et alios imperare, alios imperari, neque temere omnia tanquam fluctus agitari, populis modo huc modo illuc cir-

* Rom. xiii, 1.

cumactis, Dei sapientiæ negotium est. Nam quod sunt in ædificiis trabium connexiones, id principes vel magistratus in civitatibus præstant. Et sicut remoto gubernatore, navem demerseris; et exercitum si e castis ducem submoveas, victos hostibus milites tradideris; sic etiam de civitatibus si principes aut magistratus abstuleris, foris irrationabilibus nos vivemus irrationabilius. Propterea severus vindex est Deus, si hi spernantur; et ultionem non mediocrem, sed plane maximam, de transgressore capit. Et jure sane optimo. Nam qui principibus subditus est, non principibus, sed Deo, qui eis res ordinavit, obedit: qui autem illis non obtemperat, Deo adversatur.

5. Sicut autem principatus esse bonum divini que donum est, ita omnino oportet quemque principem, prout decet datam divinitus potestatem, cunctis irreprehensibilem somet præbere: tollere iram, invidiam, voluptatem, atque omnia ex legum divinarum norma agere, mentem liberam conservare, neque omnino siucere, ut anime sue dominetur voluptatum potentia, atque ita vere principem esse. Nam qui perturbationibus animæ rationem præfecerit, facile etiam hominibus præerit cum divinis legibus; ita ut ipse in patris loco subditis sit, cum omnimoda mansuetudine in populo suo versans, sicque omnes sibi amore devincti, et benevolentiam illis erga principatum suadens, rem adæpote difficillimam, et quæ præcipue facit principem esse. Laud enim facile tot hominum affectum poterit quis ad se attrahere, etiamsi innumeram pecuniam largiatur, etiamsi plurimos exercitus debellarit, quidquid denique aliud patriverit: nec quidquam est quod adeo principem denotet, ut ipsius erga subditos amor. Nam neque patrem generatio tantummodo facit, sed et amor erga genitos. Quod si ubi natura est, ibi amorem esse oportet, multo magis ubi gratia est. Secus vero qui hominum princeps esse videtur, iracundiæ autem et ambitioni et voluptatibus scivit, primo quidem ridiculus subditis apparebit, quia coronam gemmis interstinctam et auream gestat, temperantia autem non est redimitus: et purpura totum corpus splendet, sed animam inordinatam habet. Deinde ne quomodo quidem principatum administrat sciet: nam qui sibi ipsi imperare nequit, quomodo alios poterit dirigere legibus?

6. Quomobrem non quasi principatum vituperantes, aut quemquam eum potestate esse nolentes, dicimus laud debere nos principatus ambire. Nam multi præclare imperio usi, Deo placuerunt; quam rem testantur Moyses, Josue, David mitissimus, et cum aliis Constantinus Magnus et par apostolis, ejus vitam, ut oblectamento et exemplo futuris regibus foret, peculiari nos scripto tra-

περιαγομένων, τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἔργον ἐστίν· ἔπερ γάρ εἰσιν ἐν ταῖς οἰκίαις τῶν ξύλων αἱ ἱσαντώσεις, τοῦτο οἱ ἄρχοντες ἐν ταῖς πόλεσιν ὑπάρχουσι· καὶ καθάπερ νηδ; ἐὰν ἀποστήσης τὸν κυβερνήτην, κατεπόντισας τὸ σκάφος, καὶ στρατὸν, ἀν[στρατηγὸν] ἀπαγάγης τοῦ στρατοπέδου, δεδεμένους τοῖς πολεμοῖς παρέδωκας τοὺς στρατιώτας· οὕτω καὶ τῶν πόλεων ἀν τοὺς ἄρχοντας ἀνέλης, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον. Διὰ τοῦτο καὶ σφοδρὸς ἐστὶ τιμωρὸς ὁ Θεὸς, τούτων καταφρονουμένων, καὶ δικὴν οὐ τὴν τυχοῦσαν, ἀλλὰ καὶ σφῶδρα μεγίστην ἀπαιτεῖ τὸν παρακούοντα. Καὶ μάλα εἰκτιω;· ὁ μὲν γὰρ τοῖς ἄρχουσιν ὑποτασσόμενος οὐ τοῖς ἄρχουσιν ὑποτάσσεται, ἀλλὰ τῷ Θεῷ τῷ τῶν νομοθετήσαντι πεῖθεται· ὁ δὲ μὴ ὑπακούων ἐκείνους τῷ Θεῷ πολεμεῖ.

ε'. Ὡσπερ δὲ τὸ ἀρχὰς εἶναι καλὸν καὶ θεῖον τῷ ὄντι ὄρων, οὕτω δεῖ πάντως καὶ ἕκαστον ἄρχοντα τῆς θεοθεν αὐτῷ δοθείσης ἀρχῆς ἀξίω; πᾶσιν ἀνεπίληπτον εἶναι· καὶ κρατεῖν μὲν θυμοῦ καὶ φθόνου καὶ ἡδονῆς, πάντα δὲ ὑπὸ τοῦς τοῦ Θεοῦ νόμους ἄγειν· καὶ τὸν νοῦν ἐλευθέρων τηρεῖν, καὶ μηδ' ἕλωσ ἐφ' ἐνδυναστεύσαι τῇ ψυχῇ τὴν δεσποτείαν τῶν ἡδονῶν· καὶ οὕτως ἀληθῶς ἄρχοντα εἶναι· καὶ γὰρ ὁ μὲν τοῖς πάθει τῆς ψυχῆς τὴν λογισμὸν ἐπιστήσας βλάβῳς ἀν ἐπισταίη καὶ ἀνθρώποις μετὰ τῶν θείων νόμων, ὥστε αὐτὸν ἐν πατρὸς τάξει τοῖς ἀρχομένοις εἶναι, μετὰ πάσης ἡμερότητος ὀμιλοῦντα τοῖς ὑπ' αὐτὸν ταπτομένοις, καὶ πάντας ἐντεῦθεν ἐραστάς· ἑαυτοῦ καθιστῶντα, καὶ μετ' εὐνοίας περὶ τὴν ἀρχὴν διακείσθαι πεῖθοντα, τὸ δυσκατόρθωτον ὄντως πρᾶγμα, καὶ μάλιστα πάντων δεικνύον τὸν ἄρχοντα· οὐ γὰρ εὐκόλως τοσοῦτων ἀνδρῶν διάθεσιν δυναστεύει· καὶ ἐαυτὸν ἐπιστάσασθαι, κἄν χρήματα ἀναλώσῃ μυρία, κἄν μυρία νικήσῃ στρατόπεδα, κἄν ὀτιοῦν ἔτερον ἐργάσῃται· καὶ οὐδὲν οὕτω δεικνυσι τὸν τὴν ἀρχὴν ἔχοντα, ὡς ἡ περὶ τοῦς ἀρχομένους φιλοστοργία· καὶ γὰρ πατέρα οὐ τὸ γεννῆσαι μόνον ποιεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ φιλεῖν μετὰ τὸ γεννῆσαι. Εἰ δὲ ἐνθα φύσις καὶ ἀγάπης χρεῖα, πολλῶ μᾶλλον ἐνθα χάρις ὑπάρχει. Ὁ δὲ ἀνθρώπων μὲν ἄρχειν δοκῶν, θυμῷ δὲ καὶ φιλαρχίᾳ καὶ ἡδοναῖς δουλεύων πρῶτον μὲν καταγέλαστος εἶναι· ὁ δὲ εἰς ἐν τοῖς ἀρχομένοις, ἐπὶ στέφανον μὲν φορεῖ λιθοκόλλητον καὶ χρυσοῦν, σωφροσύνη δὲ οὐκ ἐστεφάνωται· καὶ ἀλουργεῖ μὲν δλον τὸ σῶμα λάμπεται, τὴν δὲ ψυχὴν ἀκόσμητον ἔχει. Ἐπειτα δὲ οὐδὲ ὅπως μεταχειρίζεται τὴν ἀρχὴν ἐπιστήσεται· ὁ γὰρ ἑαυτοῦ μὴ δυναθεὶς ἄρχειν πῶς ἀν ἐτέρους δυναθεῖη κατευθύνειν τοῖς νόμοις;

ζ'. Ὡστε οὐ τὰς ἀρχὰς καλιζοντες, οὐδ' ἀναιρουντες τὸ εἶναι τινος ἐν ἐξουσίαις, εἰπομεν μὴ ἐπιεσθαι ἡμᾶς τῶν ἀρχῶν· πολλοὶ γὰρ καλῶς τῇ ἀρχῇ χρησάμενοι, τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν· καὶ μαρτυροῦσι Μωσῆς τε καὶ Ἰησοῦς καὶ Δαβὶδ ὁ πραότατος, καὶ σὺν ἐτέροις πολλοῖς· Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας καὶ Ἰσακ πόστολος, οὗ τ' ἐν βίον ἡδυσμά τε καὶ παιδεύμα τῆς εἰς ὑστερον βασιλευσιν ὄντα παραβέδωκαμεν ἰδιᾶ

γραφῆ (1), φιλοθέων ἀνδρῶν ἀξιώσει, διεξελθόντες ἀ ἐκ τῶν ἐκείνου πολλῶν ὀλίγα, καίτοι τῆ παρουσίᾳ σπουδῆ ἐνησχολημένοι· ἀλλὰ τὸ τοῦ πράγματος ἐνοοῦντες δυσμεταχειρίστον μέγεθος, ἐπειδὴ πᾶσα μὲν ἀρχὴ δυσχερῆς· καὶ πάντων, ἀνθρώπων δὲ μάλιστα, ὅσῳ καὶ Θεοῦ δυσμεταχειριστότερον ἀνθρώπος, κατὰ τὸν εἰπόντα σοφόν, διὰ τὴν πηγὴν τοῦ φρονεῖν· καὶ σὺν τούτῳ βλέποντες τὴν τοῖς ῥαθύμοις ἐγγινομένην ἐντεῦθεν βλάβην, ἑαυτοῖς μὴ προσέχουσι, καὶ τῷ καλῷ μὴ καλῶς χρήματι κεχρημένοι, καὶ τὸν Θεὸν παροξύνουσιν οὐκ ἐν τῷ μέλλοντι μόνον αἰῶνι, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ παρόντι, τούτοις ἀποδιδόντα κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν· ὅπερ ἵνα μὴ πάθωμεν, ἐλώμεθα μᾶλλον ἀκινδύνως ἀρχεσθαι, ἢ ἀρχειν ἐπικινδύνως· καρθόσομεν γὰρ ἐντεῦθεν καὶ τὴν ὁππᾶσιν τῶν ἐνταῦθα κινδύνων διὰ τὴν ἀρχὴν, καὶ τῆς ἀποκειμένης ἐκεῖ τοῖς οὐκ ἀξίως ζήσασ, τῆς ἀρχῆς ἀτελευτήτου κολάσεως τὴν φυγὴν, καὶ τῶν αἰώνων καὶ πέρασ οὐκ ἐπισταμένων ἀπολαύσομεν ἀγαθῶν· ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλανθρωπίᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ πᾶσι τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ΟΓΔΩΗΣ ΗΘΙΚΟΝ (1).

Περὶ τῶν φορικτῶν καὶ θείων καὶ ἀγρόντων καὶ ζωοποιῶν τοῦ Χριστοῦ μυστηρίων· καὶ ὅτι ἡ τούτων μεταλήψις τοῖς μὲν ἀξίοις ἐστὶ σωτηρία, τοῖς δὲ ἀναξίοις κώλυσις.

α'. Σκόπει γε μὴν κἀκεῖνο, ὅτι λέγει νῦν φανερώσ περὶ τῆς μυστικῆς μεταλήψεως τοῦ τιμοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ ζωοποιῶν· καθάπερ γὰρ ἐστὶ ζωοποιὸς κατὰ φύσιν ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ Υἱὸς τε καὶ Λόγος, ὅτω δὴ καὶ τὴν, ἐν ἧ κατέκρησε σάρκα, ζωοποιὸν ἀπέδειξεν, ὅλος κατὰ τὴν ἀρῆτον τῆς ἐνώσεως λέγον τὰυτὴν συμβεβηκώς, καὶ μετασχευάσας αὐτὴν εἰς τὸ ἴδιον ἀγαθὸν ἔχει τὴν ζωὴν· διὰ τοῦτο καὶ ζωοποιεῖ τοὺς μετέχοντας αὐτοῦ, τὸ πανάγιον σῶμα Χριστοῦ, τὸν θάνατον ἐξελαύνον, καὶ ἐξιστῶν τὴν φθορὰν, ἃ: δὴ τὸν τὴν φθορὰν τελείως ἀφανίζοντα λόγον ὠδίνον ἐν ἑαυτῷ· ὁ γὰρ ἄρτος ὁ ἐν τοῖς μυστηρίοις ὡς ἡμῶν ἐσθιόμενος, καὶ ὁ οἶνος ὁ πινόμενος, ὁμοίως σὺν ὕδατι, οὐκ ἀντίτυπά ἐστὶ τῆς τοῦ Κυρίου σαρκὸς τοῦ αἵματος, ἀλλ' αὐτὴ ἡ τοῦ Κυρίου σὰρξ καὶ τὸ αἷμα· ὡς ὅτι αὐτὸ τὸ ἀναληφθὲν σῶμα ἐξ οὐρανοῦ κατέρχεται, ἀλλ' ὅτι αὐτὸς ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος ἅμα τῷ ὕδατι πρὸς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ ἠνωμένον θεῶν μεταποιεῖται, ὡς τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου σῶμα λόγοις ἀπορρήτοις διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας καὶ ἐπιφοιτήσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Οὐ γὰρ εἶπαν ὁ Κύριος, ὅτι Ὁ ἄρτος ἐν ἐγὼ δῶσω, ἀντίτυπον ἐστὶ τῆς σαρκὸς μου, ἀλλ' ἡ σὰρξ

didimus, piis viris rogantibus; narrantes ex illius actibus multis paucos, quanquam presentī lucubratione occupati. Sed rei consideramus summam arduitatem; quoniam omnis dominatio difficilis, hominum autem maxime; quanto scilicet vel fera intractabilior est homo, prout dixit sapiens, propter ingenii profunditatem. Simulque observavimus damnū hinc socordibus eveniens, qui sibi minime attendunt, et pulchra re non utuntur pulchre; et Deum irritant, non in futuro tantum sæculo, verum etiam in presentī, qui hos remuneratur juxta opera ipsorum. Quod ne patiamur, malimus potius tuto imperari quam periculose imperare. Sic enim vitabimus tum in presentī vita imperii pericula, et repositam illic indigne viventibus incessabilem punitionem; atque æternis finemque nescientibus bonis fruemur. Quæ utinam omnes nos consequamur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri gloria est cum sanctissimo Spiritu nunc et per omnia sæcula sæculorum. Amen.

παναγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας

SERMONIS OCTAVI ETHICON.

De tremendis et divinis immaculatisque ac vivificis Christi mysteriis. Et quod horum susceptio dignis fiat in salutem, indignis autem in pœnam.

1. Nunc et illud vide, quod nempe in presentī loquitur manifeste de pretiosi ac vivifici corporis sui mystica communione. Sicut enim vivificus suapte natura est unigenitus Dei Filius ac Verbum, sic etiam illam, in qua habitavit, carnem vivificam effecit, cum ei se totum per ineffabilem unionis rationem conjunxit, eamdemque ad sui ipsius excellentiam, id est vitam extulit. Propterea etiam vivificat sui participes sanctissimum Christi corpus, mortem pellens, corruptionem submovens: quippe quod peremptorium prorsus corruptionis Verbum in se gestat. Etenim panis qui a nobis in mysteriis comeditur, et vinum quod aqua immista pariter bibimus, haud sunt profecto carnis sanguisque Domini antitypa, sed ipsamet Domini caro et sanguis: non quod corpus, quod sumitur, de cœlo adveniat, sed quia ipse panis cum vino et aqua in corpus sanguinemque Christi divinitati copulatum convertuntur; ut fiat illud de sancta Virgine natum corpus, modis inenarrabilibus, per mysticam benedictionem et sancti Spiritus interventionem. Non enim dixit Dominus: Panis quem ego dabo, antitypoa carnis

(1) Tres mihi in manibus sunt Constantini Magni Vitæ, quas in Vaticano codicibus reperi. Utrum vero in earum numero sit hæc, cuius se auctorem Theodorus noster dicit, alibi disquiremus.

(2) Huic ethico præit expositio verborum Domini apud Joan. vi, 52: Et panis, quem ego dabo,

caro mea est quam ego dabo pro mundi vita. Porro ut in Præfatione inuimus, hujus præsertim ethici causa, in quo est præclarissimum de SS. Eucharistia testimonium, cum perspicua dogmatis doctrina, hæc nos Theodori excerpta vulgare suscepimus.

meæ est, sed caro mea est: id quod postea quoque in mystica cœna affirmavit, quo tempore ad voluntariam passionem accessit. Dixit nimirum: « Hoc est corpus meum, » dum panem porrigeret, et « Illic est sanguis meus, » dum calicem propinquaret. Hæc videlicet mensa illa est, nibiloque inferior: non enim ille quidem Christus, hanc autem homo instruit; sed hanc pariter Christus apparet, sacerdotibus ministrorum vice fungentibus: quandoquidem hæc humanarum virium opera nobis in conspectu sunt, sed Dei sanctificantis et transmutantis.

2. Quod si modum rei gestæ requiris, satis tibi scire sit, quod per sanctum Spiritum sibi atque in se carnem Dominus constituit: nihilque ulterius cognoscimus, nisi quod Dei Verbum verum omnipotensque est, rei autem modus inscrutabilis. Neque id quoque fortasse dicetur absurde, quod quomodo naturaliter panis in comestione, et vinum cum aqua in potu, in manducantis bibentisque corpus ac sanguinem commutantur, neque idcirco sit aliud hominis corpus a priore diversum; ita etiam oblati panis et vinum cum aqua, per invocationem atque adventum sancti Spiritus, supernaturaliter in corpus Christi ac sanguinem convertuntur: neque idcirco duo sunt, sed unum. Idemque nunc in iis efficitur, qui cum fide ac digne suscipiunt, in peccatorum remissionem, vitam æternam, et animæ corporisque custodiam; in illis vero qui cum incredulitate ac indignitate communicant, fit punitionis pœnæque instrumentum. Non secus ac Domini mors credentibus existit vita et incorruptio, ut beatitudine fruantur æterna; incredulis autem et Domini interfectoriibus punitionem pœnæque contulit sempiternam. Etenim quia humanæ naturæ se commisit Dominus, corpusque nostrum assumpsit, escam quoque de pane exhibuit, et de vino aquaque potum. Hæc aliam quippe excogitavit conservandæ naturæ rationem, sed communibus congruisque alimentis corpus suum sustentavit, esca et potu subsistentiam conservans: nam panis ille comesus et potio bibita, in corpus ejus sanguinemque convertebatur, fiebatque conformis deiferæ carni, eique augendæ et conservandæ proderat, quæ scilicet ob inhabitans Dei Verbum ad dignitatem simul divinam transferebatur.

3. Bene igitur nunc quoque sanctificatum verbo Dei panem in Verbi divini corpus commutari cre-

μου ἐστίν (2) · ὡς περ ὕστερον κἀν τῷ μυστικῷ δεῖπνῳ εἰρηκεν, εἰς τὸ πάθος ἐρχόμενος τὸ θεοῦ σιον · « Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, » τὸν ἄρτον διδούς · καὶ, « Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, » τὸ ποτήριον πορέχων · αὕτη γὰρ ἐκεῖνη ἐστίν ἡ τράπεζα, καὶ οὐδὲν ἕλαττον ἔχει · οὐ γὰρ ἐκεῖνην μὲν ὁ Χριστὸς, ταύτην δὲ ἀνθρώπος δημιουργεῖ · ἀλλὰ καὶ ταύτην αὐτὸς, ὑπηρετῶν τάξιν τῶν ἱερῶν ἐπεχόντων, ἐπεὶ περ οὐκ ἀνθρωπίνης δυνάμεως ἔργα τὰ προκειμένα, ἀλλὰ Θεοῦ ἀγιάζοντος ταῦτα καὶ μετασχευάζοντος.

β'. Εἰ δὲ τὸν τρόπον ἐπιζητεῖς, πῶς γίνεται, ἀρκεῖ σοι μαθεῖν ὅτι διὰ Πνεύματος ἁγίου ἑαυτῷ τὴν σάρκα ὁ Κύριος ὡσεὶ ἔσθησε · καὶ πλεον οὐδὲν γινώσκωμεν, ἢ ὅτι ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀληθὴς ἐστὶ καὶ παντοδύναμος, ὁ δὲ τρόπος ἀνεξερεύνητος. Οὐ χεῖρον δὲ ἴσως καὶ τοῦτο εἰπεῖν, ὅτι καθάπερ φυσικῶς ὁ ἄρτος διὰ τῆς βρώσεως, καὶ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς πόσεως, εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθίουτος καὶ πίνοντος μεταβάλλονται, καὶ οὐ γίνονται σῶμα ἕτερον παρὰ τὸ πρότερον αὐτοῦ σῶμα, οὕτω καὶ ὁ τῆς προθέσεως ἄρτος καὶ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ διὰ τῆς ἐπιφωτῆσεως τοῦ ἁγίου Πνεύματος ὑπερφυσίως εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ αἷμα μεταποιεῦνται · καὶ οὐκ εἰσὶ δύο, ἀλλ' ἓν. Καὶ τὰ αὐτὰ γίνεται νῦν τοῖς μὲν πιστέσι καὶ ἄξιως μεταλαμβάνουσιν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, εἰς ζωὴν αἰώνιον, καὶ εἰς ψυχικὸν φυχῆς τε καὶ σώματος, τοῖς δὲ ἐν ἀπιστίᾳ καὶ ἀναξίως μετέχουσιν εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν · ὡς περ καὶ ὁ τοῦ Κυρίου θάνατος τοῖς μὲν πιστεύουσι γένηται ζωὴ καὶ ἀπαρσῆ εἰς ἀπύλαυσιν τῆς αἰωνίου μακαριότητος, τοῖς δὲ ἀπειθεῦσι καὶ τοῖς Κυριοκτόνοις, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν αἰώνιον · καὶ γὰρ τοὶ καὶ συνανακραθέντες τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τοῦ Κυρίου, καὶ ἐν σῶματι γενομένου τῷ ἡμετέρῳ καὶ τὴν ἐξ ἄρτου τροφήν προσιεμένους, καὶ τὴν ἐξ οἴνου καὶ ὕδατος πόσιν · οὐ γὰρ ἄλλην τινα παρακαινώτησιν τῆ φύσει τὴν σῶσασιν, ἀλλὰ διὰ τῶν συνήθων καὶ καταλήλων, ἔδωκε τῷ καθ' ἑαυτὸν σῶματι τὴν διαμονὴν, βρώσει καὶ πόσει περικρατῶν τὴν ὑπόστασιν · ὁ ἄρτος ἐκεῖνος, ὁ ἐσθιόμενος, καὶ τὸ πινόμενον πόμα, πρὸς σῶμα αὐτοῦ καὶ αἷμα μετεβάλλετο, καὶ συνεξομοιοῦτο τῇ θεοδόχῳ σαρκί, καὶ εἰς αὐξάνειν καὶ σύστασιν αὐτῆς συνεβάλλετο, μεταποιηθείσης ἅμα τῇ ἐνοικίῃσι τοῦ Θεοῦ Λόγου πρὸς τὴν ἀξίαν τὴν θεϊκὴν.

γ'. Καλῶς οὖν καὶ νῦν τὸν τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ ἀγιάζόμενον ἄρτον εἰς σῶμα τοῦ Θεοῦ Λόγου μετα-

(2) Sic apud Catenam Possinianam ad Matth. Theodorus Heracleota: Μὴ νομίσῃς τύπον εἶναι τὰ τοιαῦτα, ἀλλ' ὅτι ὁ ἄρτος αὐτὸ ἐκεῖνο τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ αἷμά ἐστὶ μεταποιούμενον εἰς σάρκα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου ἡμῶν ἀβρότην ἐνεργεία τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ibidem Theodorus Mopsuestenus: Οὐκ εἶπε, Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμα μου, καὶ τοῦτο τοῦ αἵματός μου, ἀλλὰ, « Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, καὶ τὸ αἷμά μου, » διδάσκων ἡμᾶς μὴ πρὸς τὴν φύσιν ὁρᾶν τοῦ προκειμένου, ἀλλὰ διὰ τῆς γενομένης εὐχαριστίας εἰς σάρκα καὶ αἷμα

μεταβάλλεσθαι. Ibidem denique Chrysostomus: εἰπὼν, « Τοῦτό μου ἐστὶ τὸ σῶμα, » δεικνύει ὅτι αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου ἐστὶν ἄρτος ὁ ἀγιάζόμενος ἐν τῷ θυσιαστηρίῳ, ἀβρότην γὰρ τρόπον μεταποιεῖται εἰς σάρκα καὶ αἷμα τοῦ Κυρίου, κἂν ἡμῶν φαίνεται. Similiter in Catena Corderiana ad Matth. S. Joannes Damascenus: Οὐκ ἐστὶ τύπος ὁ ἄρτος ἄρτος, καὶ οἶνος τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ, μὴ γένοιτο, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα, καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα εἰς σύστασιν τῆς ἡμετέρας ψυχῆς τε καὶ σώματος χωροῦν.

ποιεσθαι πιστευόμεν· καὶ ὁμοίως τὸν οἶνον τε καὶ τὸ ὕδωρ εἰς αἷμα· ἐπεὶ κάκεινο τὸ σῶμα τῆ ἐπισκηνώσεσι τοῦ Λόγου τοῦ ἐπισκηνώσαντος ἐν αὐτῷ καθάγασθὲν ἄρτος καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ ἦν τῆ δυνάμει· καὶ γὰρ ἐκ τούτων παντὸς ἀνθρωπίνου σώματος ἡ ὑπόστασις· καὶ ὁ πρὸς ταῦτα βλέπων δυνάμει πρὸς τὴν ἕγκον τοῦ ἡμετέρου σώματος βλέπει· ὅτι ἐν τούτῳ ἐκεῖνα γενόμενα, τοῦτο γίνεται, καὶ τρόπον τινὰ ταυτὸν ἐστὶν ἐκεῖνοις τὰ ταῦτα παραδεξάμενον σῶμα, τῆς τροφῆς, ὡσπερ εἴρηται, πρὸς τὴν τοῦ σώματος φύσιν διὰ τῆς ἀλλοιωτικῆς δυνάμεως καταλλήλως μεθισταμένης· ὅθεν γὰρ ὁ ἐν ἐκείνῳ πῶ σώματι μεταποιηθεὶς ἄρτος εἰς θεῖαν μετέστη δύναμιν, διὰ τοῦ αὐτοῦ καὶ νῦν τὸ ἴσον γίνεται· ἐκεῖ τε γὰρ ἡ τοῦ Λόγου χάρις ἅγιον ἐποίησε τὸ σῶμα, ᾧ ἐκ τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἶνου καὶ τοῦ ὕδατος ἡ σύστασις ἦν, καὶ τρόπον τινὰ καὶ αὐτὸ ἄρτος καὶ οἶνος καὶ ὕδωρ ἦν, ἐνταῦθά τε ὡσαύτως ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ, καθὰ φησιν ὁ Ἀπόστολος, ἀγιάζονται διὰ λόγου Θεοῦ καὶ ἐντεύξεως, οὗ διὰ βρώσεως προλιόντα εἰς τὸ σῶμα γενέσθαι τῶ Λόγου, ἀλλ' εὐθέως εἰς τὸ σῶμα ἐκ τοῦ Λόγου μεταποιούμενα.

δ'. Τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ βαπτίσματος γίνεται· τὸ γὰρ κοινὸν ὕδωρ, καὶ ὀλίγου τινὸς ἄξιον πρὸ τῆς εὐλογίας, μετὰ τὸν ἁγιασμὸν τὴν παρὰ τοῦ Θεοῦ Πνεύματος θεῖον γίνεται· καὶ ἱερὸν, ἐνεργοῦν μεγάλα καὶ θαυμαστά, λέγω δὴ κάθαρσιν ἁμαρτιῶν, ἀνακτισμὸν καὶ ἀναγέννησιν, πάντως οὐχὶ σωματικῆν, καὶ ἦν ὁ Νικόδημος ἐνόησεν, ἔτι τῆ τοῦ νόμου παρακαθήμενος σκιᾷ, καὶ μηδὲν ὑψηλὸν φαντασθῆναι δυνάμενος, ἀλλὰ ξένην τινὰ καὶ παραλλαγαμένην, καὶ ὀρθολογίαν μὲν οὐδαμῶς βλεπομένην, ἐννοία δὲ μόνῃ θεωρουμένην, καὶ ὄντως ἐξίαν τοῦ ταύτην ἡμῖν χρισταμένου Χριστοῦ, δι' ἡμᾶς γεγονότος καθ' ἡμᾶς· ἴσως, ὡσπερ ἐπεβουλεύθημεν πάλαι μετὰ τῆς μερίμνης τοῦ κακοσυροῦντος ὑποχθονίου δαίμονος καὶ μοχθηροῦ καὶ βασκάνου, προκόλυμμα τῆς ἐκτουτοῦ γνώμης· ἄξιον εὐρηκτότος τὸν ὄψιν, ὁμοίῳ τε ἐρπετῶ ἐνοικήσαντος, καὶ διὰ τούτου τὴν κατὰ τοῦ γένους ἡμῶν ἁμαρτίαν καινοτομήσαντος, οὕτως ὕστερον σωθῶμεν μετὰ τῆς φροντίδος τοῦ δημιουργοῦ καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ τέλειον ἄνθρωπον ἀναλαβόντος, καὶ οὕτω τὴν τοῦ ἐχθροῦ πονηρίαν ἐπανορθώσαντος, καὶ αὐτουργήσαντος τὴν ἡμῶν σωτηρίαν· τὸν αὐτὸν οὖν τρόπον καὶ ὁ ἄρτος· καὶ ὁ οἶνος ἅμα τῷ ὕδατι, κοινὰ πρότερον ὄντα, ὅταν αὐτὰ τὸ μυστήριον ἱερουργήσῃ, σῶμα καὶ αἷμα γίνονται τοῦ Χριστοῦ, τῆς ἀνωθεν χάριτος εὐλογοῦσης αὐτά.

ε'. Καὶ πῶς, φησὶν, οὐχὶ φαίνονται ἡμῖν σὰρξ καὶ αἷμα, ἀλλ' ἄρτος καὶ οἶνος; Διὰ τὸ μὴ ἡμᾶς ἀηδέζεσθαι πρὸς τὴν βρώσιν· εἰ μὲν γὰρ σὰρξ καὶ αἷμα ἐφαίνοντο, ἀηδῶς ἂν διεκίμεθα περὶ τὴν μετάληψιν ὡς ἀσυνήθη (1)· νῦν δὲ τοιαύτης φαινομένης ἡμῖν, εὐχερῶς ταύτης μεταλαμβάνομεν. Οἶδες γὰρ ὁ Θεὸς ἔτι ἡ ἀνθρωπίνῃ ἀσθένεια πολλάκις τὰ μὴ κατὰ συνήθειαν τετριμμένα ἀποστρέφεται δυσχεραίνουσα· διὸ

¹ 1 Tim. iv, 5.

(1) Imitatur Theodorus sanctum Cyrillum in commentario ad Lucam.

dimus; vinumque cum aqua pariter in sanguinem: quandoquidem et corpus illud, Verbi habitaculo quod in eo residebat sanctificatum, panis vinique cum aqua vim habebat: namque his alimentis omne corpus humanum subsistit: et qui hæc spectat, perinde est ac si corporis nostri incrementum spectet: quia intra hoc illa suscepta, corpus revera sunt, et idem quodammodo cum illis sit corpus eadem excipiens; cibo, ut dictum est, in corporis naturam, per vim convertibilem, congruenter transformato. Sicut ergo in Christi corpore commutatus panis in divinam vim transibat, ita et nunc contingit similiter. Illis enim gratia Verbi sanctum efficiebat corpus, cui ex pane vinoque et aqua subsistentia conlebat, ita ut idem corpus panis quodammodo ac vinum et aqua esset. Nunc autem panis similiter et vinum cum aqua, sicut ait Apostolus⁴, sanctificantur per verbum Dei et orationem; neque hæc tamen vi manducationis in corpus Verbi transeunt, sed illico in corpus a Verbo committantur.

4. Hoc etiam in divino baptismate accidit. Et enim qua vulgaris erat vilisque pretii aqua ante benedictionem, post sanctificationem a divino Spiritu collatam, divina sacraque fit, magna et mirabilia operans, purgationem, inquam, peccatorum, renovationem et regenerationem; haud profecto corporalem, de qua Nicodemus cogitabat, qui legis adhuc umbræ adhærebat, nihilque excelsum imaginari valebat: sed peregrinam quamdam diversamque; et oculis sane invisibilem, sola verò mente spectabilem; vereque dignam Christo ipsam donante, qui nostri gratia factus est sicut unus de nobis. Ut sicut olim insidiis circumventi fuimus, artificio malefeci infernalis draconis, improbi et invidi, qui operculum mente sua dignum adinvenit serpentem, et in simili sibi reptili habitavit; et hujus opera primo in nostrum genus introduxit peccatum; sic nos postea cura creatoris elementisque Dei, qui perfectum hominem assumpsit, atque ita inimici malitiam correxit, nostramque salutem operatus est; pari, inquam, modo panis quoque et vinum cum aqua, quæ antea res communis erant, postquam ea mysterium consecraverit, corpus et sanguis Christi fiunt, superna ipsis benedicente gratia.

5. Atqui, dicet aliquis, cur caro et sanguis non apparent nobis, sed panis vinumque? Ne nos viderelicet, inquam, a comestione abhorreremus. Nam si caro et sanguis apparerent, insuaviter prorsus ad participandum tam insolita accederemus. Nunc vero, tali sub forma cum nobis appareant, facile hæc participamus. Scit enim Deus humanam infirmitatem sæpe respicere quæ sibi non sunt cor-

sueta : ideoque solita sua indulgentia utens, per consueta naturæ facit ea quæ sunt supra naturam. Sicut igitur in baptisate, quoniam hominum mos est aqua lavari, et oleo ungi, aquæ et oleo gratiam Spiritus immiscuit, fecitque hæc renovationis lavacrum et regenerationis ; re sensibili intellectuale donum efficiens ; pari ratione, quoniam solent homines panem comedere vinumque cum aqua bibere, his copulavit deitatem suam ; eaque corpus suum ac sanguinem efficiens, panis tamen vini que apparentiam retinuit, ut a consuetis ac naturalibus ad supernaturalia sublevemur. Nihil enim sensibile nobis Christus tradidit, sed res quidem sensibiles ; omnia tamen intellectualiter accipienda. Nam si quidem incorporei essemus, utique incorporalia nobis dona dedisset : sed quia corpori copulata est anima, sensibili sub specie intellectualia nobis tradidit. Neque idcirco panis ille et vinum cum aqua, quæ in sacro altari sanctificantur, typus quidam sunt Christi corporis sanguinisque ; absit ! sed corpus ipsum ac sanguis Domini deificata. Caveamus itaque quominus hæc tantummodo prout oculis prostant spectemus, sed Christi verba retinentes, persuadeamus nobismet atque credamus, eaque mentis oculis conspiciamus. Nam sermo ejus infallibilis est ; sensus vero noster facile decipitur : ille nunquam excidit, hic plerumque fallitur. Quandoquidem igitur sermo ejus dicit : « Hoc est corpus meum, » et « Hic est sanguis meus, » Deo credamus, et nullatenus contradicamus : etiamsi rationi nostræ contrarium appareat atque visui id quod affirmatur : ac ratio nio prorsus nostro visumque potius existimemus sermonem ejus.

6. Quod si nonnulli antitypa corporis sanguinisque Domini hæc appellaverunt, veluti deiloquus loquitur Basilius in mysticis sacrificii precibus dicens : « Et proponentes antitypa corporis et sanguinis Christi tui ; » haud equidem post sanctificationem, inquam ego, sed ante sanctificationem et ante susceptam gratiam, sic ea appellaverunt ; ordinantes egregie admodum hi viri inspirati, ut nos cum amore ac fide veneremur, ante etiam quam consecrentur, divina hæc dona, tanquam antitypa illorum quæ geruntur in magno ingressu ad sacram liturgiam : ea ratione, qua humanam quoque Dei humanati fictam pictamque figuram, tanquam ejusdem antitypum, veneramus. Namque imaginis honor ad prototypum transit, ut magnus inquit Basilius. Cæteroque picta quidem Dominicæ carnis imago, hujus omnino antitypon est, nunquam tamen erit ipsum prototypum, id est ipse Christus. Hæc autem divina dona, quæ catenus

Α και τῆ συνήθει κεχρημένως συγκαταβάσει, διὰ τῶν συνήθων τῆς φύσεως ποιεῖται τὰ ὑπὲρ φύσιν ὡσπερ οὖν ἐπὶ τοῦ βαπτίσματος, ἐπειδὴ περ ἴσθι τοῖς ἀνθρώποις ἔθος ὑδατι λούεσθαι καὶ ἐλαίῳ χρίεσθαι, συνέμιξε τῷ ὑδατι καὶ τῷ ἐλαίῳ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος, καὶ ἐποίησε ταῦτα λουτρὸν ἀναγεννήσεως καὶ ἀνακαινίσεως, δι' αἰσθητοῦ πράγματος νοητὸν δῶρον ἀποτελῶν ὡς ἐνταῦθα, ἐπεὶ τοῖς ἀνθρώποις ἔθος ἄρτον ἐσθίειν, καὶ πίνειν οἶνον μεθ' ὑδατος, συνέμιξε αὐτοῖς τὴν αὐτοῦ θεότητα καὶ ποιήσας αὐτὰ σῶμα καὶ αἷμα αὐτοῦ, τὸ εἶδος τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου ἐφύλαξεν, ἵνα διὰ τῶν συνήθων καὶ κατὰ φύσιν ἐν τοῖς ὑπὲρ φύσιν γινώμεθα ὁδὸν γὰρ αἰσθητὸν παρέδωκεν ἡμῖν ὁ Χριστός, ἀλλ' αἰσθητὰ μὲν πράγματα, πάντα δὲ νοητὰ ἢ μὲν γὰρ ἀσώματοι ἦμεν, γυμνὰ ἂν ἡμῖν αὐτὰ τὰ ἀσώματα παρέδωκε δῶρα ἢ ἐπεὶ δὲ σώματι συμπέλεκται ἡ ψυχὴ, ἐν αἰσθητοῖς ἡμῖν τὰ νοητὰ παραδίδωσιν. Οὐκ ἄρα θεὸς ὁ ἄρτος, καὶ ὁ οἶνος ἄμα τῷ ὑδατι, τὰ ἐν τῷ θεῷ θυσιαστηρίῳ ἀγιαζόμενα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ αἵματος, μὴ γένοιτο, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα τοῦ Κυρίου τεθεωμένα διδὲ μὴ τοῖς καίμοις μόνον ἐμβλέπωμεν, ἀλλὰ τὰ ῥήματα αὐτοῦ κατέχοντες, καὶ πειθώμεθα, καὶ πιστεύωμεν, καὶ νοητοῖς αὐτὰ βλέπωμεν ὀφθαλμοῖς ὁ μὲν γὰρ λόγος αὐτοῦ ἀπαραλόγιστος (1) ἢ δὲ αἰσθησις ἡμῶν εὐεξαπάτητος ὅστος οὐδέποτε διεπίεσεν αὐτὴ δὲ τὰ πλείονα σφάλλεται. Ἐπεὶ οὖν ὁ λόγος αὐτοῦ φησὶ, « Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, » καὶ « Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου, » πειθώμεθα τῷ θεῷ, καὶ μὴ ἀντιλέγωμεν, κἂν ἐναντίον εἶναι δοκῆ τοῖς ἡμετέροις λογισμοῖς, καὶ ταῖς ὕψει τὸ λεγόμενον καὶ λογισμῶν καὶ ὄψεων κυριώτερον ἔχωμεν αὐτοῦ τὸν λόγον.

ζ'. Εἰ δὲ καὶ τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου ταῦτα ἐκάλεσαν, ὡς ὁ θεοφάντωρ ἔφη Βασίλειος ἐν ταῖς μυστικαῖς τῆς ἱερωρίας εὐχαῖς, οὕτω λέγων ἢ Καὶ προθέεντες τὰ ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Χριστοῦ σου ἢ ἀλλ' οὐ μετὰ τὸ ἀγιασθῆναι, εἶπον, πρὸ μέντοι τοῦ ἀγιασθῆναι, καὶ πρὸ τοῦ τὴν χάριν λαβεῖν, οὕτως ἐκάλεσαν (2), διαταξάμενοι μάλα καλῶς οἱ θεόληπτοι προσκυνεῖν ἡμᾶς μετὰ πόθου καὶ πίστει, καὶ πρὸ τοῦ τελευτωθῆναι ταῦτα τὰ θεῖα δῶρα, ὡς ἀντίτυπα τῶν τῆς μεγάλης γινομένης εἰσόδου (1), τῆς ἐν τῇ ἱερᾷ λειτουργίᾳ, καθάπερ προσκυνούμεν καὶ τῆς ἀνθρωπίνης τοῦ θεανθρώπου λόγου μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα, ὡς ἐκαίνο ἀντίτυπον ἢ γὰρ τιμὴ τῆς εἰκόνης ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, φησὶν ὁ μέγας Βασίλειος (2) ἢ καίτοι γε ἢ μὲν γεγραμμένη τῆς τοῦ Κυρίου σαρκὸς εἰκὼν, τούτου διὰ παντὸς ἀντίτυπος οὐσα, οὐκ ἔσται ποτὲ αὐτὸ τὸ πρωτότυπον, ἦγουν αὐτὸς ὁ Χριστός. Ταῦτα δὲ τὰ θεῖα δῶρα μέχρι τινὲς ἀν-

(1) Sic etiam S. Cyrillus,

(2) Consonat prorsus Joan. Damascenus in Cordiana Catena p. 755 : Εἰ δὲ καὶ τινες ἀντίτυπα τοῦ σώματος καὶ τοῦ αἵματος τοῦ Κυρίου τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον ἐκάλεσαν, οὐ μετὰ τὸ ἀγιασθῆναι, εἶπον, ἀλλὰ πρὶν ἀγιασθῆναι τὴν προσφορὰν οὕτω καλέσαντες,

(3) Duplex est ad Græcam missam introitus ; minor initio dum sacra dona nondum consecrata ad mensam deferuntur ; major, cum jam consecrata deducuntur ad altare.

(4) S. Basilii locum videlicet late expositum a S. Nicophoro in opere contra Iconomachos, apud nos in hac Biblioth. T. V. (Patrologiæ, tom. C.

τιτυπα ὄντα τῆς τοῦ Κυρίου σαρκὸς καὶ τοῦ αἵματος, ἀγιάζονται μετὰ ταῦτα, καὶ ἀληθῶς αὐτὸ γίνονται τὸ πρωτότυπον, ἦτοι ἡ σὰρξ αὐτῆ καὶ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, διὰ τῆς μυστικῆς εὐλογίας, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐπιφοιτήσεως · ὅθεν χρεῶν καὶ διὰ τοῦτο μετὰ πόθου καὶ πίστεως προσκυνεῖν ἡμᾶς ταῦτα, πρὸς τὸ τελειωθῆναι ἀγόμενα (3). Ἀντίτυπα δὲ τῶν μελλόντων λέγονται ταῦτα, οὐχ ὡς μὴ ὄντα κατ' ἀλήθειαν σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ, ἀλλ' ὅτι νῦν μὲν δι' αὐτῶν μετέχομεν τῆς τοῦ Χριστοῦ θεότητος, τότε δὲ νοητῶς διὰ μόνης τῆς θέας · διὰ τοι τοῦτο καὶ κοινωνία ἡ αὐτῶν καλεῖται μεταλήψις, ἔτι τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἡμῖν χαρίζεται ἔνωσιν, καὶ κοινωνοὺς ἡμᾶς ποιεῖ τῆς αὐτοῦ βασιλείας · οὐ μὴν δὲ ἀλλ' ὅτι καὶ κοινωνεῖν ἐντεῦθεν ἡμᾶς καὶ ἀλλήλοις ἐνοῦσθαι παρασκευάζει · ἐπεὶ γὰρ ἐξ ἐνὸς ἄρτου καὶ ποτηρίου μεταλαμβάνομεν ἅπαντες, λοιπὸν καὶ ἐν σῶμα Χριστοῦ, καὶ ἐν αἷμα, καὶ ἀλλήλων μέρη γινόμεθα, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ τῶν ὁστέων αὐτοῦ σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματίζοντες · οὐ γὰρ εἰς ἀφεδρώνα χωροῦσι ταῦτα οὐδὲ φθειρόνται, οὐδὲ δαπανῶνται, μὴ γένοιτο, ἀλλ' εἰς σύστασιν οὐσιώδη χωροῦσι τῶν μεταλαμβάνοντων, τὴν τῆς ψυχῆς οὐσίαν καὶ τοῦ σώματος συντηροῦντα.

ζ'. Καὶ μὴ τις ἀκούων, Χριστὸν ἐν ἡμῖν γίνεσθαι διὰ τῆς μεταλήψεως, ἀπιστῶν λεγέτω · Ἐπεὶ οὖν, ἐπειδὴ καὶ ἐν ἡμῖν ἀλλίζεται τοῦ Θεοῦ ὁ Λόγος ζωῆ κατὰ φύσιν ὑπάρχων, ζωοποιὸν ἔστι καὶ τὸ ἐκἄστου σῶμα; ἴστω δὲ μᾶλλον, ὡς ἕτερόν ἔστι τὸ κατὰ μέθεξιν σχετικὴν ἡμᾶς ἔχειν ἐν ἑαυτοῖς τὸν Υἱὸν [τοῦ Θεοῦ], καὶ ἕτερον ὁλοτρόπως τὸ τοῦτον γενέσθαι σάρκα, τουτέστιν ἴδιον ποιήσασθαι σῶμα, τὸ ἐκ τῆς ἁγίας Παρθένου ληφθὲν, καὶ τούτῳ ἐνωθὲν ὑπὲρ λόγου · οὐ γὰρ ἐν ἡμῖν γινόμενος, ἐνανθρωπήσας λέγεται, καὶ γενέσθαι σὰρξ, τοῦτο γὰρ γέγονεν ἄπαξ, ὅτε προήλθεν ἄνθρωπος, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι Θεός · ἀλλὰ κατὰ μέθεξιν σχετικὴν λέγεται γενέσθαι θεοπροπῶς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος · ἵνα γὰρ μὴ μόνον κατὰ τὴν ἀγάπην τοῦτο γενώμεθα, ἀλλὰ καὶ κατ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα πρὸς ἐκεῖνην ἀνακερασθῶμεν τὴν σάρκα, διὰ τῆς τροφῆς τοῦτο γίνεται, ἣν ἔχαριζατο, βουλόμενος ἡμῖν δεῖξαι τὸν πόθον ὃν ἔχει περὶ ἡμᾶς · διὰ τοῦτο ἀνέμιξεν ἑαυτὸν τῇ ἐπιτήρῃ φύσει, καὶ ἔφυρε τὸ σῶμα αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς, ἵνα ἐν τῇ γενώμεθα καθάπερ σῶμα κεφαλῆ συνημμένον · τῶν γὰρ σφῆδρα ποθεοῦντων ἔστι τοῦτο, καὶ τῆ τῆς θεότητος κοινωνία συναποθεωθῆναι τῷ ἀνθρώπινον. Τοῦτο γοῦν ὁ Ἰωβ αἰνιτιτόμενος ἔλεγε περὶ τῶν ἑαυτοῦ οἰκετῶν, οἳ ἦν μεθ' ὑπερβολῆς ποθεινός, « Προσφύναί ταῖς σαρκί μου οὐκ ἀπέσχον ὀδοῦσιν. » Ἐκείνοι γὰρ τὸν πολλὸν αὐτῶν ἐνδεικνύμενοι πόθον, ὃν εἶχον, ἔλεγον · « Τίς ἂν δῶν ἡμῖν τῶν σαρκῶν αὐτοῦ ἐμπλησθῆναι; » Διὸ δὴ καὶ ὁ Χριστὸς αὐτὸ

* Job. xix. 22. * Job. xxxi, 51.

A antitypa tuerant Dominicæ carnis ac sanguinis, sanctificantur postea, vereque ipsum prototypum fiunt, id est caro ipsa et sanguis Christi, per mysticam benedictionem et sancti Spiritus adventum. Quare etiam oportet cum amore ac fide hæc nos venerari dum ad sanctificationem pompaticè deducuntur. Denique antitypa etiam futurorum dicuntur hæc, non quia vere corpus et sanguis Christi non sit, sed quia nunc quidem per ea participamus Christi divinitatem, tunc autem intellectualiter per solam visionem. Quam ob rem communio quoque hæc participatio dicitur, quia unionem nobis cum Christo largitur, et ad regni sui communionem admittit: et præterea, quod sic nos invicem communicare conjungique facit. Quia enim ex uno pane et calice percipimus omnes, sequitur ut unum corpus Christi, unusque sanguis, et mutua membra siamus, ex illius carne illiusque ossibus, Christo concorporati. Nec porro hæc in aphebronem secedunt, neque corrumpuntur; absit! sed in substantiali consistentiam transeunt participantium, et animæ corporisque substantialium conservant.

7. Age vero, ne forte aliquis audiens Christum in nobis fieri per hanc participationem, incredulus dicat: Ergone, quia in nobis Dei Verbum habitat, quod est suapte natura vita, nostrum quoque uniuscujusque corpus vivificum evadet? Sciat itaque hic potius, aliud esse per relativam participationem habere intra nos Filium Dei; aliud vero omnino hunc carnem fieri, id est proprium effici illud corpus quod ex sancta Virgine sumptum, Deo supernaturaliter unitum fuit. Etenim nequaquam cum intra nos est, humanari dicitur, et caro fieri; id enim semel accidit, cum homo processit, quin simul desineret esse Deus: sed per relativam participationem dicitur in nobis ratione Deo digna consistere per sanctum Spiritum. Ut enim non charitate tantum hoc flamus, sed re etiam, et cum illa carne permisceamur, res hæc cibi more perficitur, quem largitus est, volens suam erga nos charitatem demonstrare. Propterea insinuavit se caducæ naturæ, suumque corpus nobiscum immixtum, ut unum quid fieremus, ceu corpus capiti junctum. Eximie enim amantium hoc opus est, ut per deitatis communionem simul homo deificetur. Rem hanc videlicet Jobus innuens, de familiaribus suis aiebat, quibus eximie charus erat: « A carnibus meis dentes non abstinebant. » Illi quippe ut multum suum amorem ostenderent, aiebant: « Quis det nobis ut de carnibus ejus satureremur? » Quare et Christus idem fecit, ad ma-

(3) Loquitur de veneratione Græci populi erga oblata etiam cum deducuntur pompaticè ad mensam ut consecrentur; de quo ritu satis controverso alibi nos locuti sumus, scilicet in hac Biblioth. t. IV, p. 61, ubi Eutychem patriarcham

prodiximus id cultus genus reprehendentem. Reliqua vero hujus articuli usque ad n. 7, sumit Theodorus ex Damasceno, prout leguntur in Cat. Gord. p. 755.

jurem amicitiam nos provocans. Atque ut amorem suum erga nos demonstraret, non se videndum tantummodo amantibus præbuit, sed tangendum etiam, et comedendum, ut et dentes carni ejus infigeremus, et complicaremur, nostrumque amorem plane expleremus.

8. Jam quemadmodum mulier proprio sanguine et lacte partum suum alit, sic et Christus quos genuit proprio nutrit continuatim sanguine. Imo vero qui genuerunt sæpe aliis nutriendos dant partus suos; Christus autem non sic, sed propriis carnibus alens, semet ipse nobis præbet, omnes nos liberaliter educatos vólens, bonam denique de futuris spem nobis injiciens. Nam qui nobis hoc se tradidit, multo id magis in futuro: frater scilicet noster esse voluit: carnem ac sanguinem nostri gratia participavit: rursusque eandem carnem ac sanguinem, quorum causa factus est affinis, nobis credentibus præbet sub gratiæ dispensatione, semet nobis per carnem inserens, quæ ex pane vinoque cum aqua confecta fuit, seque credentium corporibus infundit; ut nimirum per unionem cum immortali homo quoque incorruptionis particeps fiat. Hæc autem largitur, dum per vim benedictionis in corpus illud transformat rerum apparentium naturam.

9. Nimirum veteri omni legis cultui sine imposto, qui imperfectis et parvulis congruebat, novum sacrificium mundum et incrementum invexit; quod ab ortu solis usque ad occasum oblatum iri, olim ore prophetæ prædixit⁷; Sacerdos propter « ea in æternum, » sicut ait divinus David⁸, existens; hanc secundum Aaronis ordinem legitima sacrificia offerens, sed secundum ordinem Melchisedech, qui panis et vini munere Abrahamum excepit ab alienigenarum cæde redeuntem. Ille enim sacerdos præcipui pontificis Christi typum imaginemque gerebat; illaque mensa hanc mysticam portendebat. Sicut enim ille de pane ac vino benedictionem obtulit Abrahamo, ita deinde Christus Dominus, quo tempore se pro omnibus ceu victimam immaculatam Deo Patri oblaturus erat, panem accipiens et calicem miscens, dabat discipulis, aiebatque: « Hoc est corpus meum, » et: « Hic est sanguis meus. » Et omnino cunctis posthinc temporibus sacerdotio fungens, idem est offerens, et idem oblatus; et qui excipit, et qui dat, prout sapiens Basilius ait. Cui consona Chrysostomus loquens, ait quod neque angelus neque archangelus operari quidquam valet circa hæc Dei dona, sed Pater et Filius et sanctus Spiritus cuncta administrant; sacerdos autem suam tantummodo

πεποιήκεν, εἰς φιλίαν ἡμῶν· ἐνάγων μείζονα καὶ τὸν αὐτοῦ πόθον ἐνδεικνύμενος· τὸν περὶ ἡμῶν, οὐκ ἰδεῖν μόνον αὐτὸν παρέσχε τοῖς ἐπιθυμοῦσιν, ἀλλὰ καὶ ἄψασθαι, καὶ φαγεῖν, καὶ ἐπιπίεσαι τοὺς ὀδοῦντας· τῇ σαρκὶ, καὶ συμπλακῆναι, καὶ τὸν πόθον ἐμπλήρειν πάντα.

ἦ'. Καὶ καθάπερ γυνὴ τις οικεῖω αἵματι καὶ γαλακτί τρέφει τὸ τεχθὲν, οὕτω καὶ ὁ Χριστὸς οὕτως ἐγέννησεν αὐτὸς, οικεῖω τρέφει διηλεκτικῶς αἵματι· μᾶλλον δὲ οἱ μὲν γεννήσαντες πολλάκις ἐτέροις τρέφειν διδάσκει τὰ τεχθένη· ὁ δὲ Χριστὸς οὐχ οὕτως, ἀλλὰ ταῖς οικείαις τρέφειν σαρκῶν, ἐαυτὸν ἡμῖν παρατίθει, πάντας ἡμᾶς εὐγενεῖς εἶναι βουλούμενος, καὶ χρηστὰς ἡμῖν περὶ τῶν μελλόντων ὑποτίθει· ἐλπιδας· ὁ γὰρ ἐνταῦθα ἡμῖν ἐκδοὺς ἐαυτὸν πολλῶ μᾶλλον ἐν τῷ μέλλοντι· ἀδελφὸς ἠθέλησεν ἡμέτερος γενέσθαι· ἐκινώνησε σαρκὸς καὶ αἵματος δι' ἡμᾶς· πάλιν αὐτὴν τὴν σάρκα καὶ τὸ αἷμα δι' ὧν συγγενὴς ἐγένετο, ἐκδίδωσιν ἡμῖν πᾶσι τοῖς πεπιστευκόσι τῇ οικονομίᾳ τῆς χάριτος, ἐαυτὸν ἐνσπεύρων διὰ τῆς σαρκὸς, ἧς ἡ οὐσία ἐξ ἄρτου καὶ οἴνου καὶ ὕδατος ἐστίν, καὶ ταῖς σῴμασι τῶν πεπιστευκότων κατακινώμενος· ὡς ἂν τῇ πρὸς τὸ θάνατον ἐνώσει καὶ ὁ ἄνθρωπος τῆς ἀφθαρσίας μέτοχος γένοιτο. Ταῦτα δὲ δίδωσι, τῇ τῆς εὐλογίας δυνάμει πρὸς ἐκεῖνο μεταστοιχειώσας τῶν φαινομένων τὴν φύσιν.

θ'. Καὶ τὴν μὲν πάλαι νομικὴν λατρείαν ἄπιστον καταπαύσας, ὡς ἀτέλει καὶ νηπίοις προσήκουσαν, τὴν δὲ καινὴν θυσίαν καὶ καθαρὰν καὶ ἀναίμακτον παραδοὺς, ἣν ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου μέχρι ἰδυσμῶν αὐτῷ προσφέρεσθαι προθέσπισε διὰ τοῦ προφήτου πάλαι· « Καὶ ἱερεὺς ἐντεθῆεν εἰς τὸν αἰῶνα, » καθά φησιν ὁ θεὸς Δαυὶδ, χρηματίσας, οὐ κατὰ τὴν τάξιν Ἀαρὼν τὰς ἐν νόμῳ θυσίας προσφέροντος, ἀλλὰ κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἄρτου καὶ οἴνου δεξιωσαμένου τὸν Ἀβραάμ, ἐκ τῆς τῶν ἀλλοφύλων κοπῆς ὑποστρέφοντα· ἐκεῖνός τε γὰρ ὁ ἱερεὺς τοῦ κυρίου ἀρχιερεὺς Χριστοῦ τύπον ἔφερε καὶ εἰκόνημα· κακείνη ἡ τράπεζα τὴν μυστικὴν προσμήνυε ταύτην· ὡς γὰρ ἐκεῖνος τῷ τότε δι' ἄρτου καὶ οἴνου τὸν Ἀβραάμ εὐλόγησεν, οὕτως ὑστερον ὁ δεσπότης Χριστὸς μέλλων ἐαυτὸν ὑπὲρ πάντων, ὡσπερ ἄμωμον ἱερεῖον τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ προσενηγοῦναι, λαθῶν ἄρτον, καὶ ποτήριον κεράσας, εἶδου τοῖς μαθηταῖς, καὶ ἔλεγε· « Τοῦτό ἐστι τὸ σῶμά μου, » καὶ « Τοῦτό ἐστι τὸ αἷμά μου. » Καὶ διὰ παντὸς ἐξ ἐκείνου ἱερατεύων, ὁ αὐτὸς ἐστὶ προσφέρων τε καὶ προσφερόμενος, καὶ προσδεχόμενος καὶ διαδιδόμενος, ἧ φησιν ὁ σοφὸς Βασιλεὺς (1)· ὃ σὺν φθῶ φεγγγόμενος· ὁ Χρυσοβόρημων, λέγει· οἷς οὔτε ἄγγελος, οὔτε ἀρχάγγελος ἐργάσασθαι τι δύναται εἰς τὰ δεδομένα παρὰ Θεοῦ, ἀλλὰ Πατὴρ καὶ Υἱὸς καὶ ἅγιον Πνεῦμα

⁷ Malach. 1, 11. ⁸ Psal. cix, 4.

(1) De hoc S. Basilii dicto synodum Constantinopolitanam nos edidimus (*Spicil. Rom.*, t. X) [*Patrologie* tom. CXL] sub Manuele imp. cele-

bratam adversus Soterichum, contrariæ sententiæ auctorem.

πάντα οικονομεῖ· ὁ δὲ ἱερεὺς τὴν ἑαυτοῦ δανίζει· ἄ
γλώσαν, καὶ τὴν ἑαυτοῦ παρέχει χεῖρα (2).

Ἐ. Παρὶ ταύτης τῆς μυστικῆς καὶ φρικτῆς θυσίας
προλέγων καὶ αὐθις ὁ μελωδὸς, εἴρηκεν οὕτως ἐκ
προσώπου Χριστοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα·
« Θυσίαν καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας, » ἀντὶ τοῦ
ἀπεδοκίμασας τὴν νομικὴν θυσίαν καὶ τὴν ἐκείθεν
προσφορὰν, ἐνστάντος δηλονότι τοῦ τῆς ἐνανθρωπή-
σεως χρόνου· « σῶμα δὲ κατηρέτισα μοι, » τουτέ-
στι σῶμά μοι κατεσκεύασας ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων
εἰς τὸ θυσιασθῆναι τοῦτο τῆς τῶν ἀνθρώπων ἕνεκα
σωτηρίας· « ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ
ἐξεζήτησας »· ἔτι σαρκωθέντος ἑμοῦ τοῦ λογικοῦ θύ-
ματος καὶ ἀληθινοῦ τοῦ τὴν ἁμαρτίαν ἀφροντος τοῦ
κόσμου, οὐδὲν θῦμα νομικὸν ἐζήτησας. « Τότε εἶπον,
Ἰδοὺ ἤκω »· τουτέστιν ὅτε τὰ νομικὰ θύματα ἀπρυ-
δύκησας, τότε εἶπον αὐτὸς, ὅτι ὡς ὄρα· ἡτοιμασμαι·
καὶ, « Πάτερ, ἤγγικεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν Ἰδὸν, »
διὰ τοῦ σταυροῦ πάντως, ὡς εὐδύκησας τὸν ὑπὲρ
τῆς πάντων σωτηρίας ἡμέτερον θάνατον. Τοῦτον
τὸν οὐράνιον ἄρτον καὶ ζωηρὸν προεικονίζον οἱ τῆς
προθέσεως ἄρτοι τὸ παλαιόν· τοῦτον ὁ Ἡσαΐας ἐν
τύπῳ θεασάμενος ἀνθρακός, δι' αὐτοῦ τὴν τῶν
ἁμαρτιῶν ἕλαθε κάθαρσιν· ὡσπερ γὰρ ἀνθραξ οὐκ
ἔστι ξύλον λιτὸν, ἀλλ' ἠνωμένον πυρὶ, οὕτω καὶ ὁ
θεὸς ἄρτος τῆς κοινωνίας, ἄρτος ψιλὸς οὐκ ἔστιν,
ἀλλ' ἠνωμένος θεότητι· σῶμα δὲ ἠνωμένον θεότητι,
οὐ μία φύσις ἔστιν, ἀλλὰ μία μὲν τοῦ σώματος,
τῆς δὲ ἠνωμένης αὐτῷ θεότητος ἕτέρα· ὥστε τὸ
συναμφότερον οὐ μία φύσις, ἀλλὰ δύο· διὰ τοῦτο
καὶ τὸ μυστικὸν αἷμα ταύτης τῆς καινῆς καὶ μεγά-
λης θυσίας ἐλαύνει μὲν εἰμίονας καὶ πύθωνεν εἶ-
ναι ποιεῖ, καλεῖ δὲ ἀγγέλους πρὸς ἡμᾶς καὶ τὸν δε-
σποτὴν τῶν ἀγγέλων· ἔπου γὰρ ἰδῶσι τὸ αἷμα τὸ
δεσποτικόν, φεύγουσι μὲν δαίμονες, συντρέχουσι δὲ
ἰά· καὶ ἵνα μάθωμεν τοῦ αἵματος τοῦτου τὴν ἰσχὺν
ἀδράμωμεν ἐπὶ τὸν τύπον αὐτοῦ, ἐπὶ τὰ παλαιὰ διη-
γήματα τὰ ἐν Αἰγύπτῳ· τὴν δεκάτην γὰρ μέλλων πλη-
γὴν ἐπάγειν ὁ Θεὸς τοῖς Αἰγυπτίοις, καὶ ἀνελεῖν τὰ
πρωτότοκα αὐτῶν, ἐπειδὴ τὸν πρωτότοκον αὐτοῦ κατεί-
χον λαὸν, ἐπεμψεν ἀγγελὸν ὀλοθρευτὴν ἐπὶ ὄντα ταῖς οἰ-
κίαις· προσέταξε δὲ τοῖς Ἑβραίοις ἀμὲν θμωμονθῦ-
σαι, καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ταῖς θύραις ἐπιχρῆσαι, ὥστε μὴ
τῆς συμφορᾶς ταύτης αὐτοὺς κοινωνῆσαι τοῖς Αἰγυ-
πτοῖς, ἐπειδὴ περ εἰς τόπος αὐτοὺς κατεῖχεν· οὐ δὲ
καὶ γενομένου, τὸ αἷμα τότε ταῖς θύραις ἐπιχερι-
σμένον ὁ ὀλοθρευτὴν ὄρων, οὐκ ἐτόλμησεν εἰσπερῆ-
σαι· εἰ γὰρ καὶ αἷμα ἦν ἀλόγου ζώου πρὸς τοὺς λογι-
κοὺς σῶζον ἀνθρώπους τότε, ἀλλ' οὐχ ὡς αἷμα ἀπλῶς
ἔσωζεν, ἀλλ' ὡς τοῦ αἵματος τοῦ δεσποτικοῦ τύπος,
ὄν· καθάπερ γὰρ οἱ βασιλικοὶ ἀνδριάντες ἀψυχοὶ
ὄντες καὶ ἀναίσθητοι τοὺς καταφεύγοντας εἰς αὐτοὺς
ἀνθρώπους αἰσθητικούς καὶ ἐμψύχους ὄντας διασώ-
ζουσι, τοῦτο παλαιοῦ κελεύοντος νόμου, οὐκ ἐπειδὴ
χαλκοὶ εἰσιν, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ βασιλέως εἰσιν εἰκό-

do linguam commodat, manusque propriae miui-
sterium præbet.

10. De hoc mystico tremendoque sacrificio vati-
cinans rursus melodus, sic aiebat ex Christi per-
sona ad Deum Patrem: « Sacrificium et oblatio-
nem noluisti⁹; » id est legale sacrificium et indi-
dem oblationem; quia jam instabat incarnationis
tempus; « corpus autem perfecisti mihi; » id est
corpus mihi composuisti ex virgineis sanguinibus,
ut id postea immolaretur, salutis hominum causa.
« Holocausta et pro peccato non postulasti. » Me
jam incarnato instar rationalis veraque victimæ,
et mundi peccatum tollente, nullum legale sacri-
fium exquisivisti. « Tunc dixi: Ecce venio. »
Nimirum cum legalia sacrificia respuisti, tunc ego
dixi: ecce ut vides paratus sum. Item: « Pater,
appropinquavit hora, glorifica Filium tuum¹⁰, »
prorsus per crucem, quandoquidem tibi placuit
nostra pro omnium salute mors. Panem hunc cœ-
lestem præfigurabant propositionis panes antiqui-
tus. Hunc Isaias in carbonis figura conspexit,
perque eum peccatorum purgationem accepit.
Sicut enim qui conspicitur carbo non est simplex
lignum, sed igni unitum, ita divinus communionis
panis non est proprie panis, sed deitati conjun-
gitur: corpus autem deitati conjunctum, haud
unica natura est, sed una quidem corporis natura
est, conjuncta autem cum eo deitatis altera.
Quare utrumque haud una natura est, sed duæ.
Ideo mysticus sanguis novi hujus magnique
sacrificii expellit dæmones longeque submovet,
angelos angelorumque Dominum ad nos vocat:
ubi enim Dominicum sanguinem viderint, fugiunt
quidem dæmones, angeli autem accurrunt.

11. Atque ut hujus sanguinis discamus poten-
tiam, recurramus ad ejus figuram, id est ad pri-
scas gestarum rerum in Ægypto narrationes. Nam
cum decimam Deus plagam inflicturus esset
Ægyptiis, et illorum primogenitos interfecturus,
propterea quod primogenitum ejus detinebant
populum, misit angelum exterminatorem qui do-
mos invaderet. Mandavit simul Hebræis ut imma-
culatum agnum immolarent, ejusque sanguine jan-
uas inungerent, ne eandem calamitatem partici-
parent cum Ægyptiis, qui secum unoloco moraban-
tur. Quo sane facto, sanguinem januis inspersum
videns exterminator, haud ausus est illuc ingredi.
Etsi enim sanguis erat brutæ pecudis, is qui tunc
rationales homines salvabat, non tamen quatenus
sanguis erat, sed quatenus Dominici sanguinis
figura erat, salvabat. Nimirum sicut regales statuæ,
cum sint insensiles et inanimes, nihilominus con-
fugientes ad eas homines sensu animaue præditos
salvant, sic prisca jubente lege, non quia æs sunt

⁹ Psal. xxxix, 7, Hebr. x, 5. ¹⁰ Joan. xvii, 4.

(2) Confer Chrysostomum, t. II, de produtione Judæ homil. 1, 6 et 11, 6.

sed quia regis sunt imagines; sic et ille sanguis A
inensilis et inanimis animatos salvavit homines,
non quia sanguis erat, sed quia Domini sanguinis
figura. Jam si illius figura tantam vim habuit,
multo majorem veritas. Si angelus visum figuræ
sanguinem reveritus est, multo magis diabolus,
veritatis, id est Christi sanguinem videns, non
januis inspersum, sed ori fidelium, januis, in-
quam, animati templi Dei, fugiet longaque se sub-
ducet.

12. Hic novi sacrificii sanguis effusus universum
mundum abluit. Sanguis hic in figura, adyta et
Sancta sanctorum purificabat: sanguis hic in fi-
gura altare aureum sanctificabat: absque hoc in
legalibus figurato sacrificiis non audebat pontifex
in adyta ingredi: sanguis hic in figura sacerdotes
ordinabat: hic in figura peccata purgabat. Quod
si is in figura talem tantamque vim habuit tum in
templo Hebræorum, tum etiam in media Ægypto
postibus inspersus, multo magis postquam veritas
venit, umbra præterlapsa. Si umbram tantopere
mors exhorruit, veritatem, oro, quid ni extime-
scat? Hic est animarum nostrarum salus: hoc de-
lectatur anima, hoc ornatur, hoc inflammatur: hic
legit splendidiorem mentem nostram reddit: hic
auro fulgidiorem nostram animam facit: sanguis
hic imaginem nobis floridam operatur et regalem:
hic pulchritudo inæstimabilis est: hic flaccescere
animæ nobilitatem non sinit, irrigans eam conti-
nuo et enutrens. Nam sanguis ille qui a cibis no-
bis creatur, haud illico efficitur, sed allud quiddam
antea fit. Non ita tamen hic, sed animam statim
irrigat, et magnam quamdam vim inserit. Sanguis
hic vix effusus cælum gradibile fecit. Tremenda
vere sunt Ecclesiæ Christi mysteria! tremendum
vere altare est!

13. Ascendebat de paradiso fons, materialia flu-
mina eructans: ex hac sacra mensa fons salit,
spiritualia flumina emittens. Circa divinum hunc
fontem haud salices infructuosæ plantatæ sunt, sed
arbores ad usque cælum sese attollentes, tempesti-
vum fructum habentes semper et incorruptibilem.
Si quis æstuat, ad hunc fontem veniat, et calorem
refrigeret: levat enim æstuationes, et ardores
omnes temperat, non eos qui a sole, sed qui a
diaboli telis igneis: namque originem desursum
habet, et inde radicem, unde et irrigatur. Multi-
que sunt hujus fontis rivuli, quos emittit Paracle-
tus: et mediator Filius est, haud ligonem tenens
viamque muniens, sed affectum nostrum suscitans.
Hic est honoratissimus fons, lucis, inquam, fons,
veritatis radios ejaculans. Venerabilem hunc fon-
tem supernæ quoque virtutes circumstant, pul-
chritudinem fluentorum ejus mirantes. Non et
clarius quam nos vident illæ propositorum

ves, οὕτω δὴ καὶ τὸ αἷμα ἐκεῖνο τὸ ἀνάσθητον καὶ
ἄψυχον τοὺς ψυχῆν ἔχοντας ἀνθρώπους ἔσωσεν. οὐκ
ἐπειδὴ αἷμα ἦν, ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦ αἵματος τοῦ δεσπο-
τικοῦ τύπος ἦν. Εἰ δὲ ὁ τύπος αὐτοῦ τοσαύτην
ἔσχεν ἰσχὺν, πολλῶν μᾶλλον ἡ ἀλήθεια (1). εἰ δὲ ἄγγε-
λος ἰδὼν τὸ αἷμα τοῦ τύπου ἠδέσθη, πολλῶν μᾶλλον ὁ
διάβολος ἰδὼν τὸ αἷμα τῆς ἀληθείας τὸ τοῦ Χριστοῦ,
οὐκ ἠθύραις ἐπικειραμένον, ἀλλὰ τῷ στόματι τῶν
πιστῶν, ταῖς θύραις λέγω τοῦ ἐμφύχου ναοῦ τοῦ
Θεοῦ, φεύξεται καὶ μακρὰν πον γενήσεται.

β'. Τοῦτο τὸ τῆς καινῆς οὐσίας αἷμα ἐκχυθὲν πᾶ-
σαν τὴν οἰκουμένην ἐξέπλυσε· τοῦτο τὸ αἷμα ἐν τοῖς
τύποις τὰ ἄδυστα καὶ τὰ Ἅγια τῶν ἁγίων ἐκάθηρε·
τοῦτο τὸ αἷμα ἐν τοῖς τύποις τὸ χρυσοῦν θυσιαστή-
ριον ἠγάσσε· τοῦτο χωρὶς ἐν ταῖς νομικαῖς τυπου-
μένου οὐσίαις οὐκ ἐτόλμα ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὰ ἄδυστα
εἰσεῖναι· τοῦτο τὸ αἷμα ἐν τοῖς τύποις ἱερέας ἔχει-
ροτόναι· τοῦτο ἐκάθηρεν ἀμαρτίας ἐν τοῖς τύποις.
Εἰ δὲ ἐν τοῖς τύποις τοσαύτην ἔσχεν ἰσχὺν ἐν τε τῷ
ναῷ τῶν Ἑβραίων, ἐν τε Αἰγύπτῳ μέσῃ, ὅτε αἱ
φλῆαι ἐχρίνοντο, πολλῶν μᾶλλον ὅτε ἦλθεν ἡ ἀλήθεια,
τῆς σκιαῆς παραδραμούση. Εἰ τὴν σκιάν οὕτως ὁ
θάνατος ἐφρήσε, τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν, εἰπέ μοι, πῶς
οὐκ ἂν ἐφοδῆθη; Τοῦτο ἡ σωτηρία τῶν ἡμετέρων
ψυχῶν· τοῦτω ἡδεται ἡ ψυχὴ· τοῦτω καλλωπίζεται,
τοῦτω πυροῦται· τοῦτο πυρὸς λαμπρότερον ἐργά-
ζεται τὸν νοῦν τὸν ἡμέτερον· τοῦτο χρυσοῦ φαιδρῶ-
τέραν τὴν ψυχὴν ποιεῖ· τοῦτο τὸ αἷμα τὴν εἰκόνα
ἡμῶν ἀνθηρὰν ἐργάζεται τὴν βασιλικὴν· τοῦτο κάλ-
λος ἀμήχανον· τοῦτο ἀπομαρνανθῆναι τῆς ψυχῆς
τὴν εὐγένειαν οὐκ ἀφίησιν, ἄρδον αὐτὴν συνεχῶς καὶ
τρέφον· τὸ μὲν γὰρ ἀπὸ τῶν σιτίων ἡμῶν αἷμα γι-
νόμενον, οὐκ οὕτως, ἀλλ' εὐθέως τὴν ψυχὴν ἄρει,
καὶ μεγάλην τινὰ δύναμιν ἐμποιεῖ. Τοῦτο ἐξεχύθη
τὸ αἷμα, καὶ τὸν οὐρανὸν ἐποίησε βατόν. Φρικτὰ ὄν-
τως τὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας Χριστοῦ· φρικτὸν
ὄντως τὸ θυσιαστήριον.

γ'. Ἀνέβαινε ἐκ τοῦ παραδείσου πηγὴ ποτα-
μοῦς αἰσθητοῦς ἀφείσα· ἀπὸ τῆς ἱερᾶς ταύτης τρα-
πέζης ἀνεισι πηγὴ ποταμοῦς ἀφείσα πνευματικῶν·
παρὰ ταύτην τὴν θείαν πηγὴν πεφυτευμένοι εἰσιν
οὐκ ἰτέαι ἄκαρποι, ἀλλὰ δένδρα πρὸς· αὐτὸν φθάνοντα
τὸν οὐρανὸν, καρπὸν ἔχοντα ὠριμον ἀεὶ καὶ ἀρά-
ραντον. Εἰ τις καυσοῦται, παρὰ ταύτην ἠκέτω τὴν
πηγὴν, καὶ καταψυχέτω τὸν καύσοντα· καὶ γὰρ αἰχ-
μοῦς λύει, καὶ τὰ διακαῆ πάντα παραμυθίζεται, οὐ
τὰ ἐξ ἡλίου, ἀλλὰ τὰ ἀπὸ τῶν τοῦ διαβόλου βελῶν
τῶν πεπυρωμένων· καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν ἀνωθεν ἔχει,
καὶ τὴν βίβαν ἐκείθεν, ὅθεν καὶ ἄρδεται. Πολλοὶ ταύ-
της τῆς πηγῆς οἱ βύακες, οὐδ' ἀφίησιν ὁ Παράκλη-
τος· καὶ μεσίτης ὁ Υἱὸς γίνεται, οὐ δικελλαν ἔχων
ὁδοποιῶν, ἀλλὰ τὴν διάθεσιν ἀνοίγων ἐπὶ καρ' ἡμῶν.
Αὕτη ἡ πάντιμος πηγὴ φωτὸς· ἐστὶ πηγὴ, ἀναδύ-
ζουσα τῆς ἀληθείας ἀκτίνας. Ταύτη τῆ σεβασμίᾳ
πηγῆ καὶ αἱ ἀνω παρεσθήκασιν δυνάμεις, πρὸς τὸ
κάλλος ἐνορῶσαι τῶν βίθρων· ἐπειδὴ καὶ σαφέστα-

(1) Confer Chrysostomum, t. VII. homil. LXXVII. 1, in Matth.

ρον ἡμῶν ἐκείναι τῶν προκειμένων θεωροῦσι τὴν Δ δύναμιν, καὶ τὰς μυχμαρυγὰς τὰς ἀπροσίτους· ὦ περ γὰρ χρυσοῦ τηχομένου, ἂν τε τὴν χεῖρά τις ἐμβάλοι, ἂν τε τὴν γλῶτταν, χρυσοῦν εὐθείως αὐτὴν ἐποίησεν· οὕτω δὴ καὶ ἐναυθα τὴν ψυχὴν ἐργάζεται· τὰ προκειμένα· ἀναζει μὲν γὰρ πυρὸς σφοδρότερον ὁ πανάγιος οὗτος ποταμὸς, ἀλλ' οὐ καίει, ἀλλὰ βραπτίζει μόνον ὅπερ ἂν λάβῃ. Τοῦτο τὸ ἱερώτατον αἶμα ἄνωθεν προετυποῦτο ἀεὶ ἐν θυσιαστηρίοις, ἐν δικαίων σφαγαῖς· τοῦτο ἡ τιμὴ τῆς οἰκουμένης· τοῦτω ἠγόρασε τὴν Ἐκκλησίαν ὁ Χριστός· τοῦτω κατεκόσμησεν αὐτὴν ἅπασαν· καθάπερ γὰρ ἀνθρωπος οἰκέτας ὠνούμενος, δίδωσι χρυσοῦν, καὶ καλλωπίσαι πάλιν αὐτοῦ, βουλόμενος, χρυσοῦ τοῦτο ποιεῖ· οὕτω καὶ ὁ Χριστός ἠγόρασεν ἡμᾶς αἵματι τῷ οὐκείῳ, καὶ ἐκόσμησεν ἡμᾶς τοῦτω τῷ αἵματι.

ιδ'. Προσῶμεν τοίνυν τῇ μυστικῇ ταύτῃ τραπέζῃ μετὰ παντὸς φόβου, καὶ συνειδήσεως καθαρᾶς, καὶ ἀδιστακτοῦ πίστεως, καὶ πάντα ἔσται ἡμῖν καθὰ πιστεύομεν μὴ διατάζοντες. Τὸ δὲ προσελθεῖν μετὰ πίστεως οὐ τὸ λαβεῖν ἐστὶ μόνον τὸ προκειμενον, ἀλλὰ καὶ τὸ μετὰ καθαρᾶς καρδίας ἄψασθαι· τὸ οὕτω δακτυλοῦσθαι, ὡς αὐτῷ προσκίοντα τῷ Χριστῷ· τί γὰρ, εἰ μὴ φωνῆς ἀκούομεν, φεγγομένου αὐτοῦ διὰ τῶν εὐαγγελιστῶν; Πιστεύομεν οὖν ὅτι καὶ νῦν ἐκεῖνο τὸ δεῖπνόν ἐστιν, ἐν ᾧ καὶ αὐτὸς ἀνέκειτο· οὐδὲν γὰρ ἐκεῖνο τοῦτου διενήνοχεν· οὐδὲ γὰρ τοῦτο μὲν ἀνθρωπος ἐργάζεται, ἐκεῖνο δὲ αὐτὸς ὁ Χριστός, ἀλλὰ καὶ τοῦτο κάκεινο ὁ αὐτός. Ὅταν τοίνυν τὸν ἱερέα ἐπιτιθέοντα ἡμῖν ἴδωμεν, μὴ τὸν ἱερέα νομιζόμεν, τὸν τοῦτο ποιοῦντα, ἀλλὰ τὴν Χριστοῦ χεῖρα τὴν ἐκτεινομένην· ὡς περ γὰρ ὅταν βαπτίζεται τις, οὐχ ὁ ἱερεὺς ἀλλ' ὁ Θεός· ἐστὶν ὁ κατέχων τοῦτου τὴν κεφαλὴν ἀοράτῳ δυνάμει, καὶ οὔτε ἄγγελος οὔτε ἀρχάγγελος οὔτε ἄλλος τις τολμᾷ προσελθεῖν καὶ ἄψασθαι· οὕτω καὶ νῦν γίνεται. Καὶ δῆλον ἐντεῦθεν ὡς γὰρ ἐν τῷ βαπτίσματι οὐ λέγει ὁ ἱερεὺς, Βαπτίζω τὸν δεῖνα, ἀλλὰ Βαπτίζεται (1), πάντως παρὰ τῆς ἀδαιρέτου καὶ ὁμοουσιου Τριάδος· τὸν αὐτὸν δὲ τρῖπον κἀναυθα οὐ λέγει, Θυὸ ἐγὼ τὸν ἀμνὸν τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ θύεται ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, αὐτὸς οὗτος δηλαδὴ ἑαυτὸν ἱερουργῶν εὐδοκίᾳ Πατρὸς, καὶ συνεργίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος· καὶ θύτης ὢν ὁ αὐτός, καὶ θύμα, καὶ προσδεχόμενος, καὶ διαδιδόμενος.

ιε'. Διὰ τοῦτο ὡς τῷ Χριστῷ τῷ ἱερῷ προσερχόμενοι, τιμῆσωμεν πάσῃ καθαρότητι τοῦ Κυρίου τὸ σῶμα, ψυχικῇ τε καὶ σωματικῇ· διπλοῦν γὰρ ἐστὶ· προσέλθωμεν αὐτῷ πόθῳ διακαεῖ, καὶ στυροειδῶς τὰς παλάμας τυπώσαντες, τὸ σῶμα τοῦ ἱσταυρωμένου ὑποδεξώμεθα· καὶ ἐπιθέοντες ὀφθαλμοῦς καὶ χεῖλη καὶ μέτωπον, τοῦ θείου ἀνθρακος μεταλάβωμεν, ὅπως καταφλέξῃ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν, καὶ φωτίσῃ τὰς καρδίας ἡμῶν, καὶ τῇ μετουσίᾳ τοῦ θείου πυρὸς πυρωθῶμεν· οἱ γὰρ τοῦτου μετέχοντες μετὰ ἁγγέλῳ καὶ ἀρχαγγέλῳ καὶ τῶν ἄνω δυνάμεων ἐστήκασιν, αὐτὴν περιεχόμενοι τοῦ Χριστοῦ τὴν

(1) Haec est nimirum baptizandi formula apud baptizo.

munerum vim eorumque splendores inaccessos. Sicut enim auro liquefacto si quis manum aut linguam injiciat, auream illico facit; ita prorsus hic etiam proposita mysteria animam efficiunt. Fervet enim igne vehementius sanctissimum flumen hoc; at non exurit, sed lavat tantummodo quidquid corripuerit. Hic sacratissimus sanguis antiquitus semper praefigurabatur in altaribus, in justorum caedibus. Hic sanguis pretium mundi est; hoc Ecclesiam Christus comparavit; hoc illam totam exornavit. Sicut enim homo aervos emens, aurum erogat; rursusque eos exornare volens, auro id curat; sic et Christus emit nos sanguine proprio, eodemque hoc sanguine nos venustavit.

B

14. Ad hanc itaque mysticam mensam accedamus cum omni timore, et conscientia pura, et indubia fide, atque omnia nobis erunt prout sine ambiguitate credimus. Cum autem dico accedendum cum fide, non accipienda tantummodo esse munera dico, sed eadem puro cum corde tangenda: prorsus haud secus affectos nos esse volo, quam si ad Christum ipsum veniremus. Quid enim interest, quod vocem ejus minime audiamus, siquidem per evangelistas loquitur? Credamus igitur nunc quoque illud idem esse convivium, ad quod ipse accumbebat: nihil enim hodiernum ab illo differt: neque hoc nostrum homo instruit, illud vero Christus, sed et hoc et illud idem Christus. Cum ergo sacerdotem nobis porrigentem viderimus, ne reputemus sacerdotem id agere, sed ipsam Christi manum extensam. Sicut enim cum aliquis baptizatur, nequaquam sacerdos sed Deus illius caput tenet vi invisibili, et neque angelus neque archangelus neque alius quilibet accedere audeat et tangere; sic etiam nunc fit. Quod inde ostenditur, quod sicut in baptismo non dicit sacerdos: Ego talem hominem baptizo, sed, Talis baptizatur, prorsus ab individua et consubstantiali Trinitate; eodem modo hic etiam non dicit: Ego Agnum Dei immolo, sed Agnus Dei immolatur, hic ipse videlicet qui semet immolat volente Patre et sancto Spiritu cooperante: idem sacerdos et victima, idem D excipiens et offerens.

15. Quapropter ad sacerdotem ceu Christum accedentes, honoremus cum omni munditia Domini corpus, spiritali, inquam, et corporali; duplex quippe [Domini natura] est. Cum fervido amore accedamus, manibusque in crucis formam complicatis, illud suscipiamus, et oculis, ac labiis, frontique applicantes divinum carbunculum accipiamus, ut peccata nostra exurat, corda illuminet, atque ut divini ignis participatione inflammemur ac deficemus. Nam qui hunc participant, cum angelis et archangelis supernisque virtutibus consistunt, eadem Christi regali stola vestiti, et spi-

Gravos: *Baptizatur N.*; non autem: *Ego te*

ritalibus armis instructi. Sed nihil adhuc dixi: **A** ipso, inquam, rege induti. Sed sicuti eximium est et mirabile divinum hoc corpus, ita siquidem cum puritate quis accedet, in salutem suam accedet. Sin vero cum mala conscientia, in pœnam ac punitiōnem. « Qui enim manducat et bibit indigne, » **Dominum** scilicet, ait in Epistola ad Corinthios Apostolus, « iudicium sibi manducat et bibit¹¹. » Nam si qui regalem porpuram inquinant puniuntur, æque ac si dilacerarent; non est absurdum eos qui mente impura Domini corpus et sanguinem suscipiunt, parem referre pœnam, atque ii qui ipsum clavus laceraverunt. Non est autem in culpa mysteriorum natura; sunt enim hæc suapte vivifica; sed istorum indignitas: nam et sol iis qui infirmos oculos habent, nocet. Et alio loco ut terribilem esse punitiōnem demonstret, ait: « Irritam quis faciens legem Moysis, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem Testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificatus est¹²? »

16. Attendamus itaque nobis, dilecti, qui tali tantoque bono fruimur: et cum volumus obscenum aliquid dicere, aut nosmet ira abreptos cognoscimus, aut alia quadam huiusmodi perturbatione, reputemus qualibus donis digni habiti fuerimus, quanto Spiritu frui contigerit: atque hæc cogitatio absurdis nostris commotionibus frenum injiciat. Nam divinus carbunculus, quem nuper participavimus, quarumlibet sordium munda-
tor est, et adversus cuiuscumque damnatum tutela. Hic si forte aurum spurium deprehendat, critica inflammatione purificat, a morbis scilicet et omnimodis excessibus; ne una cum mundo damnetur futuro sæculo: atque ita purgatus unit corpori Domini et Spiritui ejus, Christianique corpus efficit. Propterea nos quoque vitæ cupidi, et immortalitatis datorem divinum parcm intra nos habere postulantes, neque indigne accedamus ad tremenda mysteria, ne punitiōni, uti dictum est, obnoxii simus; neque vicissim, prout solent negligentiores quidam, nosmet omnino fraudemus hæc Christi benedictione; nolendo scilicet Christum mystice participare, reverentiam obtendentes vere nocuam, quam callidus veterator diabolus adinvent. Namque hic ad dolos versutus, honeste nos vivere haud sinit, quia hominum pernicie lætatur: sed postquam peccatis nos infecit, suadet ut extimescamus divinorum munerum susceptionem; ut sic peccato semper servientes, nunquam resipiscamus, neque animæ nostræ utilitates agnoscamus.

¹¹ 1 Cor. xi, 29. ¹² Hebr. x, 28.

(1) Respicit fortasse auctor ad propriam participantium Eucharistiam stolam, crucibus interstinctam.

(2) Audiant hæc ab homine Græco, illi qui fre-

βασιλικήν στολήν (2), τὰ ὄπλα ἔχοντες τὰ πνευματικά. Ἄλλ' οὐδὲν εἶπον οὐδέπω· αὐτὸν γὰρ εἶσι ἐνδεδυμένοι τὴν βασιλέα. Ἄλλ' ὡσπερ ἐστὶν μέγα καὶ θαυμαστὴν τοῦτο τὸ θεῖον σῶμα τε καὶ τὸ αἷμα, οὕτως ἂν μὲν μετὰ καθαρότητος προσέλθῃ τις, εἰς σωτηρίαν προσήλθεν· ἂν δὲ μετὰ πονηροῦ συνειδότης, εἰς κόλασιν καὶ τιμωρίαν· « Ὁ γὰρ ἐσθίων καὶ πίνων ἀναξίως τοῦ Κυρίου κρίμα ἐκαστῷ ἐσθίει καὶ πίνει, » φησὶν ὁ Ἀπόστολος ἐπιπέλλων τοῖς Κορινθίοις· εἰ γὰρ οἱ βυπούντες τὴν πορφύραν τὴν βασιλικὴν κολάζονται ὁμοίως ὡσπερ οἱ διαβήγγυοντες, οὐδὲν ἀπεικός καὶ τοὺς ἀκαθάρτῳ διανοίᾳ ἐχόμενους τὸ τοῦ Κυρίου σῶμα καὶ τὸ αἷμα τὴν αὐτὴν ὑπομείναι τιμωρίαν τοῖς αὐτῷ διαβήγγασιν διὰ τῶν ἡλίων· οὐ παρὰ τὴν φύσιν τῶν μυστηρίων, ταῦτα γὰρ ζῶντὰ, ἀλλὰ διὰ τὴν τούτων ἀναξιοδότητα· ἐπεὶ καὶ ὁ ἡλῖος βλαβερός τοῖς τὰς θύεις διεσθαρμένοις. Καὶ ἀλλαχοῦ δὲ, δεικνύς φοβεράν ὁ Παῦλος τὴν κόλασιν, λέγει· « Ἀθετήσας τις νόμον Μωυσέως, χωρὶς οἰκτιρῶν ἐπὶ θυσιν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσω δοκεῖτε χειρόνος ἀξιωθήσεται τιμωρίας ὁ τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καταπατήσας, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγησάμενος, ἐν ᾧ ἡγάσθη; »

15'. Προσέχωμεν τοῖνυν ἑαυτοῖς, ἀγαπητοί, τοιούτων ἀπολαύοντες ἀγαθῶν· καὶ ὅταν βουληθῶμεν αἰσχρόν τι εἰπεῖν, ἢ συναρπαζομένους ἑαυτοῦ; ἔλωμεν ὑπὲρ ὀργῆς ἢ ἐτέρου τινὸς τοιοῦτου πάθους, λογισόμεθα τίνων κατηξιώθημεν, ἔσου πνεύματος ἀπελάυσασμεν, καὶ ἔστω σωφρονισμὸς ἡμῖν τῶν ἀλόγων παθῶν οὗτος ὁ λογισμὸς· ὁ γὰρ θεὸς ἀνθραξ, ὡσπερ ἤδη μετέσχομεν, βύπου παντός ἐστὶ καθαρτήριος, καὶ βλάβης παντοδαπῆς ἀμυντήριον. Οὗτος ἐὰν χρυσὸν λάθῃ κίβδηλον, διὰ τῆς κριτικῆς καθάρει πυρώσεως, ἤτοι νόσων καὶ παντοίων ἐπιφορῶν, ἵνα μὴ σὺν τῷ κόσμῳ κατακριθῶμεν ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι· καὶ καθάρων ἐνὶ τῷ σώματι τοῦ Κυρίου καὶ τῷ πνεύματι αὐτοῦ, καὶ σῶμα Χριστοῦ ἀπεργάζεται· διὰ δὲ τοῦτο, καὶ ἡμεῖς ἔχοντες ἐπιθυμητικῶς τῆς ζωῆς, καὶ τὸν τῆς ἀθανασίας χορηγῶν θεῖον ἄρτον ἐν ἑαυτοῖς ἔχειν εὐχόμενοι, μήτε ἀναξίως προσερχόμεθα τοῖς φρικτοῖς μυστηρίοις, ἵνα μὴ κολάσι· ὑπεύθουνοι γενώμεθα, καθάπερ ἐβόηθη· μήτε πάλιν κατὰ τινὰς τῶν ἀμελεστέρων ἑαυτοὺς παντελῶς ἀποστερωμέν τῆς διὰ Χριστοῦ εὐλογίας, ἐν τῷ μὴ βούλεσθαι τούτου μυστικῶς μετέχειν, εὐλάθειαν πλαττόμενοι τὴν ὡς ἀληθῶς ἐπιζημίον, ἢ ὁ βεθύς εἰς πανουργίαν ἐξεῦρε διάβολος· οὗτος καὶ γὰρ ποικίλος ὢν εἰς ἀπάτην, σωφρονεῖν μὲν ἡμᾶς οὐδ' ὄλωσ' ἔξ, τῇ τῶν ἀνθρώπων χαίρων ἀπωλείᾳ· καταμολύνας δὲ τοῖς κακοῖς, φρίττειν ἀναπειθεῖ τὴν τῶν θεῶν ὄρων μετάληψιν, ἵνα διαπαντός τῇ ἀμαρτία δουλεύοντες; ἡμεῖς οὐδαμῶς ἀνανηψώμεν, καὶ γινώμεν τὸ τῇ ψυχῇ συμφέρον (1).

quentem communionem improbant; generalem quamdam, non peculiarem, causantes indignitatem, aut simulatam propemodum reverentiam.

ιζ'. Ἀλλὰ διαβρόχῳμεν, παρακαλῶ, τὸν ἐκείνου Α
 δεσμὸν, καὶ ἀποβρέψαντες ἀφ' ἡμῶν τὸν ζυγὸν αὐ-
 τοῦ, δουλεύσωμεν τῷ Κυρίῳ ἐν φόβῳ, καθὰ γέγρα-
 πται, καὶ τῶν τῆς σαρκὸς ἡδονῶν ἀμείβους δι' ἐγ-
 κρατείας γενόμενοι, προσίωμεν τῇ θείᾳ καὶ οὐρανίῳ
 χάριτι, καὶ εἰς ἀγίαν κοινωνίαν ἀναβάντες Χριστοῦ,
 καθάπερ λέοντες πῦρ πνέοντες, οὕτως ἀπὸ τῆς ἰε-
 ρᾶς καὶ πνευματικῆς τραπέζης ἀναχωρῶμεν ἐκείνης,
 φοβεροὶ τῷ διαβόλῳ γινόμενοι, καὶ τὴν κεφαλὴν τὴν
 ἡμετέραν ἐννοοῦντες, καὶ τὴν ἀγάπην ἣν περὶ ἡμᾶς
 ἐπεδείξατο· οὕτω γὰρ οὕτω καὶ ἀπάτης περιεσό-
 μεθα διαβολικῆς, θείας τε φύσεως γενησόμεθα κοι-
 νωνοὶ, καὶ πρὸς ζωὴν καὶ ἀφάρσιν ἀναδησόμεθα·
 κατακοιμῆζει γὰρ ἐν ἡμῖν ὁ Χριστὸς γαγονῶς ἐν τοῖς
 μέλεσι τῆς σαρκὸς ἀγριαίνοντα νόμον, καὶ ἀναζω-
 πυροὶ μὲν τὴν εἰς Θεὸν εὐλάβειαν, ἀπονεκροὶ δὲ τὰ Β
 πάθη, μὴ λογιζόμενος ἡμῖν τὰ ἐν οἷς ἐσμεν παρα-
 πτώματα, θεραπεύων δὲ μᾶλλον ἡμᾶς νενοσηκότας,
 καταδυσμῶν ὡς συντετριμμένους, ἐγείρων ὡς πε-
 πτωκότας, ποιμὴν ἀγαθὸς ὑπάρχων, καὶ τὴν ψυχὴν
 ἑαυτοῦ τιθεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων. Οὐκοῦν μηδαὶ
 ἐκκαλυμμένος, μηδαὶ ναυτιῶν, ἀλλὰ πεπυρωμένοι
 καὶ διεγρηγμένοι καὶ ζέοντες ἅπαντες τῇ θείᾳ
 προσέλωμεν τραπέζῃ, αὐτὸν ὀρώντες Χριστὸν, αὐ-
 τοῦ ἀπιόμενοι, αὐτὸν ἐσθίοντες· εἰ γὰρ οἱ Ἰουδαῖοι
 ἐστῶτες, καὶ τὰ ὑποδήματα περικείμενοι, καὶ τὰς
 βακτηρίας ἔχοντες ἐν ταῖς χερσὶν ἠστῶν τὸ Πάσχα
 μετὰ σπουδῆς, πολλῶ μᾶλλον ἡμᾶς νήφειν δεῖ·
 διὸ καὶ ὁδοιπύρων ἐκέκτηντο σχῆμα, ἡμεῖς δὲ εἰς C
 τὸν οὐρανὸν μέλλομεν ἀποδημεῖν.

ιη'. Ὅθεν χρὴ πάντοθεν ἐγρηγορέναι, διὰ τὸ μὴ
 μικρὰν κείσθαι κόλασιν τοῖς ἀναξίως μετέχουσι, καὶ
 ἦν πάντως πείσονται δικαίως οἱ κατασφάζαντες τὸ
 πανάγιον σῶμα Χριστοῦ· τίνος γὰρ οὐ δεῖ καθαρῶ-
 τερον εἶναι τὸν τῆς θυσίας ἀπολαύοντα ταύτης;
 Ποίας ἡλιακῆς ἀκτίνας οὐ λαμπροτέραν τὴν χεῖρα
 τὴν ταύτην τὴν σάρκα διατέμνουσαν, τὸ στόμα τὸ
 πληρούμενον πυρὸς πνευματικοῦ, τὴν γλῶσσαν τὴν
 φοινισσομένην αἵματι φρικωδεστάτῃ; Ἐνοήσωμεν
 ποῖαν ἐτιμήθημεν τιμὴν, ποίας ἀπολαύομεν τραπέ-
 ζης· ὅπερ ἄγγελοι βλέποντες φρίττουσι, καὶ οὐδὲ
 ἀντιθέλῃσι τολμῶσιν ἀδεύει, διὰ τὴν ἐκεῖθεν ἀστρα-
 πὴν φερομένην. Τούτῃ ἡμεῖς τρεφόμεθα, καὶ σῶμα
 Χριστοῦ γινόμεθα ἐν, καὶ σὰρξ μία. Τίς λαλήσει D
 τὰς δυναστείας τοῦ Κυρίου, ἀκουστὰ; ποιήσει πάσας
 τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; διὰ πάντων ἡμᾶς; αὐτῷ συμπλέ-
 κοντος, καὶ ἐνὶ ἐκάστῃ τῶν πιστῶν ἑαυτὸν ἀναμι-
 γνύντος διὰ τοῦ μυστηρίου· καὶ τούτῃ πάντας πεί-
 θοντος πάλιν, ὅτι σάρκα ἔλαβε τὴν ἡμῶν. Μὴ τοίνυν
 βῆθυσμῶμεν τὸσαύτης ἡξιωμένοι τιμῆς καὶ ἀγάπης.
 Οὐχ ὀρώμεν τὰ παιδία μεθ' ὅσης τῆς προθυμίας δράσσε-
 ται τοῦ μαστοῦ, μεθ' ὅσης τῆς ὀρηκῆς ἐμπήγνυσι τῇ
 θηλῇ τὰ χεῖλη; Μετὰ τὸσαύτης προσίωμεν καὶ ἡμεῖς
 τῇ τραπέζῃ ταύτῃ καὶ τῇ θηλῇ τοῦ ποτηρίου τοῦ
 πνευματικοῦ· μᾶλλον δὲ μετὰ πολλῶν πλεονος. Ἐλ-
 κύσωμεν, ὡς παιδία ὑπομάζια, τοῦ Πνεύματος τῆν

17. Age vero *dirumpamus*, *quæso*, *illius vincu-*
lum, *jugumque* *ejus* *longe* *a* *nobis* *abjicientes*,
serviamus *Domino* *in* *timore*, *uti* *scriptum* *est* ¹³,
et *carnis* *voluptates* *continentia* *vincentes*, *ad*
divinam *cœlestemque* *gratiam* *accedamus* : *et*
postquam *ad* *sanctam* *Christi* *communione* *ascen-*
derimus, *leonum* *instar* *ignem* *spirantes*, *sic* *ab*
illa *sacra* *et* *spiritali* *mensa* *revertamur*, *terribiles*
facti *diabolo*, *et* *de* *capite* *nostro* *Christo* *cogitan-*
tes, *de* *que* *charitate* *quam* *nobis* *exhibuit*. *Sic*
enim, *sic*, *inquam*, *diabolicam* *fraudem* *superabi-*
mus, *et* *divinæ* *naturæ* *communicabimus*, *et* *ad*
vitam *immortalitatemque* *surgemus*. *Sed* *enim*
Christus *intra* *nos* *commorans* *sævientem* *in* *mem-*
bris *carnis* *legem*, *pietatem* *erga* *Deum* *incendit*,
cupiditates *mortificat* : *nobisque* *peccata* *hærentia*
jam *non* *imputat*, *sed* *nos* *potius* *agrotantes* *sanat*,
contritos *alligat*, *lapsos* *erigit*, *cum* *sit* *bonus* *pas-*
tor *qui* *animam* *suam* *pro* *ovibus* *ponit*. *Nemo*
itaque *languidus*, *nemo* *nauseans*, *sed* *igniti* *et*
erecti *omnes* *atque* *ferventes* *ad* *divinam* *acced-*
mus *mensam*, *ipsum* *spectantes* *Christum*, *ipsum*
frangentes, *ipsum* *comedentes*. *Nam* *si* *Judæi* *stan-*
tes, *et* *calcementis* *instructi*, *baculosque* *manibus*
tenentes, *Pascha* *manducabant* *cum* *festinatione*,
multo *magis* *nos* *oportet* *frugi* *esse* ; *etenim* *illi* *in*
Palæstinam *profecturi* *erant*, *quare* *et* *viatorum*
schema *assumebant* ; *nos* *vero* *in* *cœlum* *transituri*
suimus.

18. Quapropter omnino vigilandum est, quia
 non levis manet pœna indigne participantibus, illa
 prorsus, quam juste patientur ii qui sanctissimum
 Christi corpus mactaverunt. Certe quid purius
 esse debet homine, qui hanc victimam gustaturus
 est? Quid ni solari radio splendidior esse debet
 manus, quæ hanc carnem distribuit, os igne spi-
 rituali plenum, lingua rubescens sanguine tremen-
 dissimo? Consideremus quali honore aucti simus,
 quali fruamur mensa : quam angeli spectantes
 tremunt, neque oculos contra attollere intrepide
 audent, propter inde emicantem fulgorem. Hoc
 nos nutrimur, huic commiscemur, et corpus Chri-
 sti unum efficiamur, et caro una. Quis loquetur
 potentias Domini, auditas faciet omnes laudes ejus?
 qui omnino nos sibi copulat, qui unicuique fide-
 lium se insinuat per hoc mysterium, eodemque
 simul suadet se carnem nostram olim assumpsisse.
 Ne igitur socordes simus, postquam honore tanto
 atque amore digni habiti fuimus. Nonne videmus
 infantulos quam prompte ubera corripunt, quanto
 impetu mammæ labia admovent? Pari et nos ala-
 critate accedamus ad hanc mensam, et ad spirita-
 lis calicis papillam : imo etiam majore. Attraha-
 mus, tanquam pueri lactentes, Spiritus gratiam ;
 et unicus nobis sit dolor hoc alimento non frui.

¹³ Psal. II, 11.

Nullus adsit Judas, nullus avarus, nullus inhumanus, nullus crudelis et inmisericors, nullus omnino impurus. Si quis est discipulus, adesto: qui non sunt hujusmodi, eos non recipit mensa hæc. « Cum discipulis, inquit, meis facio Pascha ¹⁴. » Hæc ad eos qui sacra communione non abstinēt, dicta sunt.

19. Vobis quoque auctor sum, o altaris ministri (nam vos etiam alloqui necesse est), ne indifferenter et quomodocumque, sed multa cum sedulitate, multa consideratione hæc dona distribuatis. Neque enim levem feretis poenam, si cum alicujus improbitatem noveritis, eum participare hanc mensam permittetis. Sanguis ejus de manibus vestris requiretur. Etiam si aliquis dux fuerit, vel prætor, vel adeo ipse qui diademate redimitur, si indigne accedat, prohibe; nam majore quam ille potestate potes. Tu certe si aquæ fontem gregi purum servandum accepisses, si ovem cerneres multum ore suo lutum afferentem, haud profecto sineres illuc descendere, et fluentum inquinare. Nunc vero cum non aquæ sed sanguinis atque Spiritus fons tibi custodiendus sit traditus, si forte videas pejus luto peccatum habentes quosdam, simulque accedentes, non indignaris, neque submoves? Quam ergo veniam impetrabis? Ideo vobis hunc Deus honorem contulit, ut rem hujusmodi dijudicetis. Hæc est vestra dignitas, hæc immunitas, hæc omnis corona; non autem candidis tunicis splendidisque vestiri, et circumire.

20. At enim, aiunt, quomodo hunc vel illum noverimus? Atqui ego non de ignotis loquor sed de publice notis. Incam aliquid terribilius. Non est tantopere flagitiosum si energumini intra templum sint, quam hi; quemadmodum ait Paulus, quoniam Christum conculcaverunt, et sanguinem Testamenti pollutum judicaverunt, Spiritus gratiæ contumeliam fecerunt. Nam dæmoniaco pejor est peccator et simul accedens: et ille quidem quoniam est arreptitius non punitur; hic autem, si indigne accesserit, æterno supplicio traditur. Ne igitur dæmoniacos tantum expellite, sed omnino omnes quos indigne accedentes videritis. Nemo communicet, qui non sit discipulus: nullus accipiat Judas, ne Judæ poenam luat. Corpus Christi hæc quoque multitudo est. Cave te ergo, o mysteriorum ministri, ne irritetis Domium, si corpus hoc non purificetis, et si gladium pro alimonia tradatis. Sed etiam si forte aliquis ignoranter accedat ad indigne percipiendum, absque ullo metu prohibete: Deum metuite, non homines. Utique si homines metueritis, ab iisdem

¹⁴ Matth. xxvi, 18.

(1) Nempe loquitur illis, quibus Ecclesia divina mysteria non interdixerit.

(2) Idcirco in picturis, missæ Græcorum ener-

χάριν· καὶ μία ἡμῶν ἔστω ὀδύνη, τὴ μὴ μετασχῆ ταύτης τῆς τροφῆς. Μηδεὶς τοίνυν Ἰουδαῖος παύσει· μηδεὶς φυλάργυρος; μηδεὶς ἀπάνθρωπος; μηδεὶς ὠμὸς καὶ ἀνηλεὴς, μηδεὶς ὀλιω ἀκάθαρτος. Εἰ τι μαθητῆς, παρίτω· οὐ δέχεται τοὺς μὴ τοιοῦτους· τράπεζα· « Μετὰ γὰρ τῶν μαθητῶν μου, φησὶ, ποῦ τὸ Πάσχα. » Ταῦτα πρὸς τοὺς μεταλαμβάνοντας λέγω (1).

ιβ'. Συμβουλευώ δὲ καὶ ὑμῖν τοῖς διακονουμένοις (καὶ γὰρ ἀναγκαῖον καὶ πρὸς ὑμᾶς διαλεχθῆναι). μὴ ἀπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν, ἀλλὰ μετὰ πολλῆς προσοχῆς, μετὰ πολλῆς διασκεψῆς; διανέμειν ταῦτα τὰ δῶρα· καὶ γὰρ οὐ μικρὰ κόλασι; ὑμῖν, εἰ τινι συνειδότες τινὰ πονηρίαν, συγχωρήσετε μετασχεῖν ταύτης τῆς τραπέζης. Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐκ τῶν χειρῶν ἐκζητηθήσεται τῶν ὑμετέρων. Κἂν στρατηγὸς τις ἦ, κἂν ὑπαρχος, κἂν αὐτὸς ὁ τὸ διδάγμα περιεχόμενος, ἀναξίως δὲ προσίη, κώλυσον· μείζονα ἐκείνου τὴν ἐξουσίαν ἀνέχεις. Εὐ δὲ εἰ μὲν πηγὴν ὕδατος ἐνεχειρήσῃς φυλάττειν ποιμνίην καθαρὰν, εἶτα εἶδες πρόβατον πολὺν ἐπὶ τοῦ στόματος φέρον βόρβορον, οὐκ ἂν εἴασας ἐπικύψαι κάτω καὶ θολῶσαι τὸ βεῖθρον· νυκτὶ δὲ οὐχ ὕδατος ἀλλ' αἵματος καὶ πνεύματος πηγὴν ἐγχειρισμένος, καὶ ὄρων τὴν βορβόρου χαλεπωτέραν ἁμαρτίαν ἔχοντάς τινας καὶ προσιόντας, οὐκ ἀναγκάζεις οὐδὲ ἀπειργεῖς; Καὶ τίνα σχολῆς ἂν τὴν συγγνώμην, διὰ τοῦτο ὑμᾶς; ὁ Θεὸς ἐτίμησε ταύτην τὴν τιμὴν, ἵνα τὰ τοιαῦτα διακρίνητε. Τοῦτο ὑμῶν ἡ ἀξία, τοῦτο ἡ ἀσφάλεια, τοῦτο ἔπας ὁ στέφανος· οὐ τὸ περιβαλέσθαι χιτωνίσκους λευκοὺς καὶ ἀποστιβόντας, καὶ περιέναι.

κ'. Καὶ πόθεν οἴδαμεν, φησὶ, τὸν δεῖν καὶ τὸν δεῖνα; Οὐ περὶ τῶν ἀγνωσμένων λέγω, ἀλλὰ περὶ τῶν γνωρίμων. Εἴπω τί φρικωδέστερον· οὐχ οὕτω χαλεπὸν τοὺς ἐνεργομένους (1) ἔνθον εἶναι, ὡς τοῦτους, ἢ φησὶν ὁ Παῦλος, διὰ τὸ τὸν Χριστὸν καταπατήσαι, καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἠγγασθαι, καὶ τὴν χάριν τοῦ Πνεύματος ἐνυβρίσαι· δαιμονίωντος γὰρ χεῖρων ὁ ἡμαρτηκῶς, καὶ προσίων· ὁ μὲν γὰρ ἐπειδὴ δαιμονῶν, οὐ κολάζεται· οὗτος δὲ, ὅταν ἀναξίως προσίη, ἀθανάτω παραδίδοται κολάσει. Μὴ τοίνυν τοὺς δαιμονίωντας ἐλκύετε μόνον, ἀλλὰ πάντας ἀπλῶς, οὐδ' ἂν ἴδητε προσιόντας ἀναξίως. Μηδεὶς κοινωνεῖτω τῶν μὴ μαθητῶν· μηδεὶς λαμβανέτω Ἰουδαῖς, ἵνα μὴ τὰ Ἰουδαῖα πάθῃ. Σῶμά ἐστι Χριστοῦ καὶ τοῦτο τὸ πλῆθος. Ὅρατε γοῦν οἱ διακονούμενοι τοῖς μυστηρίοις, μὴ προξύνητε τὸν Διστότην, οὐκ ἐκκαθαίροντες τὸ σῶμα τουτοῦ, μὴ ξίφος; δῶτε ἀντὶ τροφῆς· ἀλλὰ κἂν ὑπὸ ἀγνοίας τινὲς ἐρχονται· μεθέξοντες ἀναξίως, κωλύσατε, μὴ φοβηθῆτε· φοβήθητε τὸν Θεόν, μὴ ἀνθρώπους. Ἄν φοβηθῆτε ἀνθρώπους, καὶ ὑπ' αὐτῶν καταγελασθήσασθε· ἂν δὲ τὸν Θεόν, καὶ ἀνθρώποις αἰδέσιμοι ἔσασθε.

gumeni sub dæmonis specie sacris ædibus divinoque mysterio expelluntur.

Διὰ τοῦτο μὴ συγχωρήσητε ταῦτα τολμάσθαι. Τῆς ψυχῆς ἕκαστος ὁμῶς ἀποστήτω πρότερον, ἢ τοῦ σώματος μεταδότω τοῦ Δεσποτικοῦ παρ' ἀξίαν· καὶ τὸ αἷμα τὸ ἑαυτοῦ προίτω πρότερον, ἢ μεταδότω αἵματος οὕτω φρικώδους παρὰ τὸ προσήκον. Εἰ δὲ ἤγνοῦντέ τις τὸν φαῦλον, πολλὰ περιεργασάμενος, οὐδὲν ἔγκλημα· ταῦτα γὰρ μοι περὶ τῶν δῆλων εἴρηται. Ἄν οὖν τοὺς γνωρίμους τῶν φαύλων διορθώσητε, καὶ τοὺς ἀγνωστας ταχέως ὑμῖν ὁ Θεὸς γνωρίσει. Ἄν δὲ τοὺτους ἐάσητε, τίνας ἔνεκεν ὑμῖν ἐκείνους φανερούς ποιήσει λοιπόν; Ταῦτα λέγω οὐχ ἵνα ἀπείργητε, οὐδ' ἵνα ἐκτέμνητε μόνον, ἀλλ' ἵνα διορθώσαντες ἐπαναγάγητε· οὕτω γὰρ καὶ τὸν Θεὸν ὡς εὐδοκίαν, καὶ πολλοὺς τοὺς κατ' ἀξίαν μεταλαμβάνοντας ἐδρῆσατε, καὶ τῆς οἰκείας σπουδῆς, καὶ τῆς περὶ τοῦς ἄλλους ἐπιμελείας πολλὴν ἀπολήψεσθε τὴν μισθόν.

κα'. Ἐτι πάντες οἱ ἱερεῖς καὶ ὁ λαὸς διὰ σπουδῆς ποιῶμεθα πολλῆς, ὥστε μετὰ τὴν ἱεράν καὶ φορικτὴν ταύτην τράπεζαν, μὴ πρὸς μέθην καὶ τρυφήν ἑαυτοὺς ἐκδιδόναι· εἰ γὰρ οὐδέποτε χρὴ τρυφῆν, καὶ τοῦτο ὁ Παῦλος ἐδήλωσεν εἰπὼν, « Ἡ δὲ σπαταλῶσα ζῶσα τέθνηκε, » πολλῶ μᾶλλον μετὰ τὴν τῶν μυστηρίων κοινωνίαν· οὐ γὰρ διὰ τοῦτο ἐγεγόνεθα καὶ ζῶμεν, ἵνα φάγωμεν καὶ πίωμεν, ἀλλὰ τὸ φαγεῖν διὰ τὸ ζῆν γέγονεν ἐξ ἀρχῆς. Ἡμεῖς δὲ ὡς διὰ τοῦτο ἐλθόντες εἰς τὸν κόσμον, οὕτως εἰς τοῦτο πάντα καταναλίσκομεν, καὶ μετὰ μέθης ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς ἀνιστάμεθα τραπέζης, μηδὲ ὡς ἐνθυμούμενοι, ὡς ὁ μετὰ τὴν τράπεζαν καιρὸς εὐχαριστίας ἐστὶ καὶ ὑμῶν καιρὸς· τὸν δὲ εὐχαριστοῦντα οὐχὶ μεθύειν χρῶν, ἀλλ' ἐργηγορέναι· ὁ γὰρ τοῦτο ἐνθυμούμενος ὅταν ἐπὶ τραπέζης καθίσῃ, ὅτι μετὰ τὴν τράπεζαν αὐτὸν εὐχεσθαι δεῖ, συμμέτρως ἐμπλήσει τὴν γαστέρα, ἵνα μὴ βαρυνόμενος γόνυ κλίνας ἀδυνατήσῃ, καὶ τὴν Θεὸν παρακαλέσει, κἀνεῦθεν γέννηται καὶ τῶν ἀλόγων ἀλογώτερος. Εἰ γὰρ ἐκεῖνα μετὰ τὴν φάσιν ὁδοιπορίας ἔπιπτεται καὶ ἀχθοφορεῖ, καὶ τὴν οἰκείαν ἀποπληροῦ διακονίαν, πῶς οὐκ ἀτιμότερος καὶ αὐτῶν τῶν ὄνων ὁ μετὰ τὴν τράπεζαν ἀχρηστος ἄνθρωπος πρὸς πᾶν ἔργον καὶ ἀνεπιτήδειος, ὅτι μάλιστα νῆφειν χρὴ; Καὶ γὰρ ὅτι μετὰ τὴν ἐστίασιν οὐκ ὕπνον οὐδὲ εὐνήν, ἀλλ' εὐχὰς καὶ θεῶν Γραφῶν ἀνάγνωσιν, ἡμᾶς διαδέχεσθαι χρὴ, τοῦτο σαφέστερον ἐδήλωσεν ὁ Χριστός· τὰ γοῦν ἀπειρα πλήθη τότε ἐστίασας ἐν τῇ ἐρήμῳ, οὐκ ἐπὶ κλίνην αὐτοὺς ἔπεμψεν, ἀλλ' ἐπὶ θεῶν ἀκράσιν ἐκάλεσε λογίων· οὐ γὰρ διεβρόχξεν αὐτῶν τὰς γαστέρας, οὐδὲ εἰς μέθην ἐπέβαλεν, ἀλλὰ πληρώσας αὐτῶν τὴν χρεῖαν, πρὸς τὴν πνευματικὴν ἤγε τροφήν. Οὕτω καὶ ἡμεῖς ποιῶμεν, καὶ τοσούτον ἐθίσαντες ἑαυτοὺς ἐσθίειν ὅσον πρὸς τὸ ζῆν μόνον, οὐκ ὅσον διασπᾶσθαι καὶ βαρύνεσθαι· καὶ πάντοτε μὲν ἀπὸ τῆς τραπέζης μὴ ἐπὶ κλίνην ἀλλ' ἐπ' εὐχὴν τραπεῶμεθα (1).

¹⁵ 1 Tim. v, 6. ¹⁶ Luc. ix, 18.

(1) Est hodierna quoque consuetudo in religiosi sodalitatibus, ut post mensam ad adorandam bre-

PATROL. GR. CXLIX.

A irridebimini: sin potius Deum, hominibus ipsis venerandi eritis. Ideo ne patiamini hujusmodi ausus. Animæ quisque suæ potius renuntiet, quam Dominicum corpus contra dignitatem tradat: sanguinem quisque suum ante prodigat, quam adeo tremendum sanguinem contra fas tradat. Quod si aliquis hominem peccatorem ignoraverit, quamvis magnopere vestigaverit, nulla ipsius culpa erit. Hæc enim nos de manifestis locuti sumus. Jam si notos peccatores emendaveritis, statim ignotos quoque vobis Deus revelabit. Quod si illos accedere permitatis, cur jam reliquos vobis Deus manifestet? Atque hæc aio, ut non arceatis tantummodo vel præcidatis, sed ut emendatos reducat. Sic enim et Deum propitium habebitis, et multos digne communicantes comperietis, et vestræ sedulitatis, atque erga alios curæ multam referetis mercedem.

21. Insuper cuncti sacerdotes ac populus valde studeamus, ne quis post sacrum tremendumque convivium, ebrietati et luxuriæ se dedat. Nam si, nunquam luxuriari oportere docet Paulus dicens: « Quæ autem in deliciis est, vivens mortua est¹⁵; » multo id minus post mysteriorum communionem. Non enim ad hoc nati sumus et vivimus, ut manducemus ac bibamus, sed ideo comedimus ut vivamus: quippe haud vivere ut vescamur, sed vesci ut vivamus, prisco jure statutum est. Nos vero, quasi ad crapulam in mundum venerimus, cuncta in illam absumimus, ebrique a materiali mensa surgimus: minime reputantes, quod post mensam tempus agendarum gratiarum et hymnorum tempus sit: porro eum, qui gratias agit, haud ebrium esse oportere sed expectatum. Nam qui consideret, dum mensæ accumbit, fore ut post mensam preces dicat, is modice ventrem implebit, ne cibo gravatus genu flectere nequeat, et Deum invocare; atque hinc fiat brutis irrationalior. Nam si illa post præsepe, iter ingredientur, et onera ferunt, et propriam ministerium exhibent, quidni sit ipsis asinis contemptibilior homo post mensam cuius operi ineptus et impotens, cum tamen maxime expectatum esse oportet? Nam quod post cibum, haud somno vel cubili, sed precibus et divinarum Scripturarum lectioni vacandum sit, id perspicue ostendit Christus, qui cum innumeram multitudinem in deserto pavisset, nequaquam ad lectum eos misit, sed ad divinam oraculorum acroasin¹⁶: neque illorum ventres cibo dirupit, sed ipsorum expleta necessitate ad spiritalem escam vocavit. Sic agamus et nos, atque eatenus nosmet comedere assuefaciamus, quatenus vitæ tantummodo sustentandæ opus est, non dirumpendis stomachis aut gravandis: atque omnino a mensa non ad lectum, sed ad preces transeamus.

viter in templo vel sacello Eucharistiam cuncti conveniant.

22. Sed tamen præcipue post tremendorum perceptionem mysteriorum, ita nos geramus; siquidem illud maxime tempus sobrietatis ac jejunii est. Nam si qui optimum aliquid pransus fuerit, cavet postea ne quo malo edulio prius illud corrumpat: multo minus qui Spiritu pastus fuit, alogiam facere debet et crapulari, neque satanicas admittere delicias. Cogitemus quid Dominus discipulis dixerit, quo tempore sanctissimum corpus suum sanguinemque præhebat. Ait enim: «Hoc facite in meam commemorationem.» Quibus verbis causam nobis aperuit, cur id mysterium tradiderit; et præter alias, hanc quoque, pietati suadendæ satis idoneam, assignavit, ut reputantes quid nostri gratia passus fuerit Dominus, temperantiores post communionem simus. Insuper etiam consideremus, quid egerint apostoli post sacrarum cænarum participationem. Nonne ad preces et hymnodias, et sacras tota nocte vigiliis conversi sunt? Nonne ad illam prolixam concionem, multaque redundantem pia doctrina? Quippe grandia et inexpectata tunc illis exposuit atque mandavit, dum interim Judas ad illos vocandos proficisciebatur qui eum crucifixuri erant. At enim nos ante quidem perceptionem jejunamus, ut quomodolibet communione digni videamur. Postquam vero percepimus, cum oporteret sobrietatem continuare, frenum omne abjicimus. Atqui nonne perinde est ante communionem esse sobrium, ac post illam? Sane utroque in tempore sobrietatem oportet observare; præcipue tamen post Sponsi receptionem: antea videlicet, ut digni efficiamur recipere: postea vero, ne indigni iis quæ recipimus appareamus.

23. Quid ergo? Num jejunandum est post perceptionem? Non id aio, neque cogo: præclarum id quoque foret, verunitamen vim non infero, sed hortor ne insatiabili crapulæ indulgeatis. Nam si vino occupati ne amico quidem occurrere unquam vellemus, quo pacto Christum intus habentes, tantam superinjicere ebrietatem audemus? neque perhorrescimus panem vitæ percipere, et mortis opera facere? mensam Christi gustare, et illo die crapulari, quo lingua tangere carnes illius datum nobis fuit? Memoremus dexteram, linguam, labia, quæ Christum introduxerunt. Cogitemus tempus quo accessimus; et apposita materiali mensa, ad mensam illam mentem intendamus, et ad convivium Dominicum, ad discipulorum per sacram illam noctem vigiliis. Audivimus sacros hymnos, regali mensa accubivimus, sancto Spiritu repleti fuimus, supernarum virtutum socii existimus. Ne, quaeso, talein tantamque gratiam projiciamus, ne thesaurum effundamus, ne crapulam admittamus sexcentorum malorum parentem: sed cibum sumentes, qui ad vitam sustentandam sufficiat, statim ad preces post mensam convertamur, et ad gratias cum hymno: ut et quam accepimus gratiam conservemus

αἰ. Μάλιστα δὲ τῶν φορικῶν μετασχόντες μυστηρίων, τοῦτο ποιῶμεν, ἐπεὶ περ ὁ τότε καιρὸς νήφειος μάλιστα καὶ νηστείας καιρὸς. Εἰ γὰρ ὁ ἡρισθηκῶς τι χρηστὸν ἑαυτὸν φυλάσσει, ὥστε μὴ ἐτέρῳ ἐδίεσματι πονηρῶ λυμῆνασθαι τὸ πρότερον, πολλῶ μᾶλλον ὁ Πνεῦμα ἐστιαθεὶς οὐκ ὀφείλει παροινεῖν καὶ κωμάζειν, οὐδὲ σατανικὴν ἐπιεσάγειν τρυφήν. Ἐνοήσωμεν τί εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς, τὸ πανάγιον σῶμα καὶ τὸ αἷμα τὸ ἴδιον παρέχων· εἶπε γὰρ, «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.» τὴν αἰτίαν ἡμῖν ἐκκλιύπτων τῆς τοῦ μυστηρίου δόξεως, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταύτην εἶναι λέγων ἀρκούσαν ἡμῖν εἰς εὐλαθείας ὑπόθεσιν, ὡς ἂν οὕτω ἐνούμοι μὲνοι· τί πέπονθε δὲ ἡμεῖς ὁ Δεσπότης, φιλοσοφώτεροι μετὰ τὴν κοινωνίαν ὑπάρχοντες. Ἐνοήσωμεν σὺν τούτῳ καὶ τί ἐποίησαν οἱ ἀπόστολοι ὅτε μετέλαβον τῶν ἱερῶν δεῖπνων. Οὐχὶ εἰς εὐχὰς ἐτρέπησαν καὶ ὑμνωδίας καὶ παννυχίδας ἱεράς; οὐχὶ εἰς διδασκαλίαν τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πολλῆς γέμουσαν φιλοσοφίας; Τὰ γὰρ μεγάλα καὶ παράδοξα τότε αὐτοῖς διηγεῖτο καὶ παρήγγελλεν, ἀπελθόντος τοῦ Ἰούδα καλέσσει τοὺς μέλλοντας αὐτὸν σταυροῦν. Ἡμεῖς δὲ πρὶν ἢ μὲν μεταλάβωμεν, νηστεύομεν, ἵνα ὅπως δῆποτε τῆς κοινωνίας ἄξιοι φανώμεν· ὅταν δὲ μεταλάβωμεν, δὸν ἡμεῖς ἐπιτεῖναι τὴν σωφροσύνην, πά. τα ἀπολύομεν. Καίτοι γε οὐκ ἔστιν ἴσον πρὸς τοῦτο νηφειν, καὶ μετὰ ταῦτα; δεῖ μὲν γὰρ ἐκατέρῳ σωφρονεῖν, μάλιστα δὲ μετὰ τὸ διέξισθαι τὸν νομφίον· πρὸς τοῦτου μὲν, ἵνα ἄξιοι γενώμεθα τοῦ λαθεῖν, μετὰ δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ ἀνάξιοι ὦν ἐλάβωμεν φανώμεν.

κγ. Τί οὖν; Νηστεύειν δεῖ μετὰ τὸ μεταλαθεῖν; Οὐ λέγω τοῦτο, οὐδὲ καταναγκάζω· καλὸν μὲν γὰρ καὶ τοῦτο, πλὴν οὐ βιάζομαι, ἀλλὰ παραινῶ μὴ τρυφᾶν εἰς ἀπληστίαν. Εἰ γὰρ οἰνωμένοι, φίλω συντυχεῖν οὐκ ἂν ἐλώμεθα ποτὲ, πῶς τὸν Χριστὸν ἔνδον ἔχοντες, τοσαύτην ἐπιεμβαλεῖν μέθην τολμώμεν; καὶ οὐ φρίττομεν ἄρτον ζωῆς λαθόντες, καὶ πρᾶγμα ποιοῦντες θανάτου; τραπέζης ἀπολαύσαντες Χριστοῦ, καὶ τρυφῶντες κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἄψασθαι διὰ γλώττης τῶν σφραγῶν αὐτοῦ ἠξιώθημεν; Καταμάθωμεν τὴν δεξιάν (1), τὴν γλώτταν, τὰ χεῖλη ἅπερ ἐγένετο πρόθυρα τῇ ἐπιθάσει τοῦ Χριστοῦ· ἐνοήσωμεν τὸν καιρὸν καθ' ὃν προσερχόμεθα, καὶ τράπεζαν αἰσθητὴν παραθέντες, πρὸς ἐκείνην τὴν τράπεζαν τὸν νοῦν ἀνατείνωμεν, πρὸς τὸ δεῖπνον τὸ Κυριακόν, πρὸς τὴν ἀγρυπνίαν τῶν μαθητῶν τὴν κατὰ νόκτα ἐκείνην τὴν ἱεράν. Ἠκούσωμεν ὕμνων ἱερῶν, ἀπηλαύσωμεν τραπέζης βασιλικῆς, ἐνεπλήσθημεν ἁγίου Πνεύματος, κοινωνοὶ γεγονώμεν τῶν ἄνω δυνάμεων. Μὴ βίψωμεν τοσαύτην χάριν· μὴ ἐκχέσωμεν τὸν Θεσαυρόν· μὴ μέθην ἐπιεσάγωμεν τὴν μυρία τίκτουςαν κακὰ· ἀλλὰ τραπεζῆς συμμέτρον μεταλαθόντες, καὶ πρὸς τὸ ζῆν μόνον ἀρκούσης, εὐθὺς ἐπ' εὐχὴν ἀπὸ τῆς τραπέζης

(1) Hoc dicit quia Græci eucharisticum panem a sacerdote traditum dextera manu recipiunt.

τραπῶμεν καὶ εὐχαριστίαν καὶ ὕμνον· ἵνα καὶ ἦν ἂν incolumem, et bona consequamur æterna, benefi-
 ἐλάβομεν χάριν ἀκεραίαν τηρήσωμεν, καὶ τῶν cio et benignitate Domini nostri Jesu Christi,
 αἰώνων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλιαν- per quem et cum quo Patri est gloria cum san-
 θρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ tissimo Spiritu, nunc, et semper, et in sæcula sæ-
 μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ Πνεύ- culorum. Amen.

ματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
 Ἀμήν (1).

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ENNATHES ΗΘΙΚΟΝ (2).

Ὅτι δεῖ νήφειν ἡμᾶς ἀεὶ καὶ ἐγρηγορεῖν, τὸ χαλεπὸν ἐννοοῦντας πτώμα τοῦ Ἰουδα· καὶ κατὰ φιλαργυρίας.

α'. Ταῦτ' οὖν ἀκούοντες, παιδευόμεθα νήφειν ἀεὶ καὶ ἐγρηγορεῖν. Εἰ γὰρ ὁ εἰς τὴν ἅγιον ἐκείνῳ χορὸν τελῶν, ὁ συνὼν τῷ Χριστῷ, ὁ τοσαύτης ἀπο- ληλαυκῶς θωραξ καὶ διδασκαλία, ὁ σημεῖα πε- ποιηκῶς (καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἦν τῶν πεμφθέντων νεκροῦς ἐγεῖρειν), ἐπέπερ ἕλω νοση- ματι δεινῷ, τῷ τῆ; φιλαργυρίας κικῶ, πρὸς τοσοῦ- τον κατηνέχθη βάραθρον, ὡς τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ προδοῦναι· καὶ αὐδὲν ὠφέλησαν αὐτὸν οὔτε αἱ εὐεργεσίαι, οὐχ αἱ θωραξ, καὶ τὸ μετ' αὐτοῦ εἶναι, οὐ θεραπεία, οὐ τὸ τοὺς πόδας νίψαι, οὐ τὸ τῆς τραπέζης κοινωνῆσαι, οὐ τὸ γλωσσόκομον κατέ- χειν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια αὐτῷ κολάσεως γέγονε· τί πεισόμεθα ἡμεῖς, μὴ φυλασσόμενοι τοῦτο τὸ πάθος; Καθ' ἐκάστην ἡμέραν συνῆν ἐκαίνοσ τῷ μὴ ἔχοντι πῶθ τὴν κεφαλὴν κλίνη, καὶ καθ' ἐκάστην ἐπαι- δεύετο δι' ἔργων, διὰ ῥημάτων, μὴ χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μὴ δύο χιτῶνας ἔχειν· καὶ ὁμῶσ οὐκ ἐσφραγίσθη. Καὶ πῶσ ἡμεῖς; προζδοκῶμεν διαφεύ- ξεσθαι τὸ νόσημα, θεραπείας ἀμυδρᾶ; ἀπολαύοντες, οὐδὲ πολλῆ τῆ σπουδῆ; κεχηρημένοι;

β'. Δεινὸν γὰρ ἡ φιλαργυρία, δεινόν· αὕτη καὶ ὀφθαλμοῦ; καὶ ὧτα πληροί, καὶ τοὺς ἀλόνας ἐκβακχεύουσα θηρίου χαλεπωτέρουσ ποιεῖ, καὶ πρὸς ἐσχάτην ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν, οὐ τὴν τῆς οἰκείας ψυχῆς σωτηρίαν ἐννοήσαι συγχωροῦσα, ἀλλὰ τοῦσ ἀπάντων καθάπαξ ἀποστάντας, ἑαυτῆ; πσι- θουσα δουλεύειν, ὥσπερ εἰ τις χαλεπὴ τυραννίς. Ὁ γὰρ χρημάτων ἔρων οὐ μόνον οὐκ ἀγαπᾷ κατὰ τὴν βίβαλὴν τοὺς ἐχθροῦς, ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους μισεῖ· μήτε συγγένειαν εἰδὼς, μήτε συνηθείας μεμνημέ- νο;· οὐχ ἡλικίαν αἰδοῦμενο;· οὐ φίλον ἔχων τινα, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀπεχθῶ; διακειμενο;· καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπέντων πρὸς ἑαυτὸν, οὐ τῷ μόνον ἀπολλύναι τὴν οἰκείαν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τῷ μυρία; ἑαυτὸν κατατείνειν φροντίαι· καὶ οὔτω τυραννικόν ἐστι τὸ τῆ; φιλαργυρίας πάθος, ὡ; καὶ τοῦ ὀριμυ- πᾶτου ἔρωτ; τῶν σωμάτων περιγενέσθαι· καὶ τὸ δεινὸν τῆ; οὔτω πικρᾶ; δουλείας, ἅτι καὶ χάριν αὐτῆ; ἔχειν παρασκευάζει· καὶ ὁσπερ ἂν αὐτῆ; μᾶλλον

¹⁷ 1 Petr. v, 8.

(1) Exegimus monumentum egregium pro sacra- menti eucharistici veritate, cujusmodi eam catho- lica Ecclesia profitetur. Itaque hic Theodorus ad- dendus est tot illis ex Græca Ecclesia tanti dogmatis testibus, quos Arnaldus atque Renanlotius in suis voluminibus produxerunt *De perpetuitate fidei Ec-*

SERMONIS NONI ETHICON.

Quod oporteat nos sobrios esse et vigilare, dirum reputantes Judæ casum. Et contra avaritiam.

1. His ergo auditis, discamur sobrii esse ac vigilare ¹⁷. Si enim de sancto choro unus, Christi sodalis, tanto munere donatus, doctrinaque imbuitus, qui miracula patrauerat (nam et ipse cum aliis missus fuerat ad mortuos suscitandos); postquam hoc diro morbo, avaritiæ scilicet vitio, correptus fuit, in tantum ruit barathrum, ut Domini suum proderet; nihilque ei profuerunt beneficia, non charismata, non Jesu societas, non benignitas exhibita, non pedum lotio, non mensæ communio, non crumenæ commissa fiducia; sed hæc illi adminicula potius ad consequendam potnam fuerunt; quid nos patiemur, nisi ab hoc vitio caveamus? Quotidie ille cum eo erat, qui ubi caput reclinarat non habebat: quotidie erudiebatur operibus, verbis, ne aurum, ne argentum, ne duas tunicas haberet; et tamen non est emendatus. Et quomodo nos speramus hunc morbum abjicere, levi medicina utentes, neque studium multum adhibentes?

2. Dirum quippe malum est avaritia, prorsus dirum. Hæc oculos auresque occupat, et sibi deditos in furorem bacchicum impellit, fera asperiores efficit, et apprime crudeles atque inhumanos, neque de propriæ animæ salute cogitare sinit, sed omni hac cura prorsus omissa, uni sibi deservire suadet, ceu quædam sæva tyranna. Nam qui opes amat, non modo inimicos juxta præceptum non amat, sen amicos etiam odit; neque sanguinis cognitionem novit, neque sodalitatit meminit, neque ætatem reveretur, neque quemquam amicum habet, sed hostili in omnes animo est, præcipue vero contra se ipsum, non solum quia propriam animam perdit, sed quia innumeris semet distrahit sollicitudinibus. Atque adeo tyrannicum est avaritiæ vitium, ut vehementissimum quemque corporum amorem superet: idque præcipue hanc amarum servitutem gravat, quod ad habendam sibi gratiam hominem comparat; et quo magis ei servitur, eo vehementiore voluptate delectat.

clesiæ catholicæ circa Eucharistiam.

(2) Theodorus in codice antea exponit dictum Christi apud Joan. vii, 71: *Ex vobis unus diabolus est. dicebat autem Judam Simonis Iscuriotem; hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.* Deinde sermonem concludit presenti ethico.

Propterea potissime insanabilis morbus sit, et bel-
lua magis indomita. Avaritia Giezim, viri sancti
Elissæi contubernalem, leprosum pro discipulo
ac propheta effecit. Hæc Judæorum principes cor-
rupit, ut dona acciperent, et furum participes
fierent. Hæc Judam proditorem reddidit. Hæc Ana-
niam perdidit. Hæc innumera bella invexit, san-
guine vias, luctu atque gemitibus urbes implevit.
Hæc cœnas obtulit impuras, mensis piaculares,
escas scelere plenas. Hinc bella, et pugnæ : hinc
bustorum spoliatores : hinc denique quidquid
mali dicere potes.

ἐνέπλησεν· ἐνταῦθεν γὰρ πόλεμοι καὶ μάχαι, ἐνταῦθεν τυμωροὶ, καὶ ὁ ἄν εἴπῃς κακόν, ἐν-
τεῦθεν.

3. Propterea hanc divus Paulus appellavit simu-
lacrorum servitutem ¹⁴, ut malitiæ magnitudinem
ostenderet. Cur vero simulacrorum servitutem?
Quia multi pecuniam habent, sed ea uti non audent,
sed quodammodo consecrant, et ad filios horum-
que posteros transmittunt intactam, tanquam sa-
cra quædam donaria violare parcentes. Quod si
aliquando coguntur, quasi nefarium aliquid ege-
rint, ita ægre se habent. Alioqui, sicut ethnicus
simulacrum colit, ita aurum avarus januis com-
mendat et seris, pro templo arcam fabricans, et
argenteis vasis recondens. At, inquis, aurum non
adorat, velut ethnicus simulacrum. Attamen omni-
modam illi adhibet culturam. Præterea ethnicus
libentius oculos et animam projiciet quam simu-
lacrum. Ita etiam auri amatores. Sed non vene-
rantur, inquis, aurum. Atqui ne ethnicus quidem
simulacrum, sed inhabitantem illic dæmonem.
Ita avari utique aurum non adorant, sed ab auri
aspectu et concupiscentia resultantem in ipsorum
animas dæmonem. Dæmone cuius scior est avari-
tiæ affectus; atque huic multi magis obediunt,
quam alii idolis : his enim multi non obtemperant;
at avaritiæ omnes cedunt, et quidquid ipsa præce-
perit, morem gerunt. Et videsis quid ea dicat :
Hostis esto et inimicus omnium, ignora naturam,
Deum contemne, mihi temet immola. In omnibus
his obtemperatur. Et simulacris quidem boves
atque oves immolant; et avaritia dicit : Immola
mihi tuam propriam animam, et ille obedit. Vi-
den' quales ista habeat aras, quales recipiat victi-
mas? Aptè itaque magnus Paulus avaritiam simu-
lacrorum servitutem appellavit, utpote cupidita-
tatum omnium sævissimam.

4. Omnino autem vitium hoc ineptos facit illos
qui eo tenentur, sive militaria opus sit sive civilia
munera gerere : neque in publicis tantum, verum
etiam in privatis negotiis. Nam et si forte uxorem
ducturus est qui avaritiæ morbo urgetur, nequa-
quam virtute præditam accipiet, sed omnium pes-
simam, pecuniæ amore victus. Et si domus
emenda est, haud decentem ingenio homini emet,
sed quæ pluris locari queat. Et si servos, sive

Α δουλεύσῃσι, τοσοῦτῃ τὰ τῆς ἡδονῆς αὐξεται. Διὸ
καὶ ταύτῃ μάλιστα ἀνάτατον τὸ νόσημα γίνεται, καὶ
δυσάλωτον τὸ θηρίον. Τοῦτο τὸν Γιεζιμ, ἀνδρὶ ἁγίῳ
τῷ Ἐλισσαίῳ συζῶντα, λεπρὸν ἀντὶ μαθητοῦ καὶ
προφήτου πεποίηκε· τοῦτο τοὺς Ἰουδαίων ἄρχοντας·
διέφθειρε, λαμβάνοντας δῶρα καὶ κοινωνοὺς κλε-
πτῶν γινομένους· τοῦτο τὸν Ἰούδαν προδότην
εἰργάσατο· τοῦτο τοὺς περὶ Ἀνανίαν ἀπώλεσε·
τοῦτο μυρίους πολέμους εἰσήγαγεν, αἱμάτων μὲν
τὰς ὁδοὺς, θρήνων δὲ καὶ οἰμωγῶν τὰς πόλεις πλι-
ρωσαν· καὶ δειπνα ἐποίησε γενέσθαι ἀκάθαρτα,
καὶ τραπέζας ἐναγεῖς, καὶ ἐδόματα παρανομίας
ἐνταῦθεν τυμωροὶ, καὶ ὁ ἄν εἴπῃς κακόν, ἐν-
τεῦθεν.

Β γ'. Διὰ τοῦτο εἰδωλολατρείαν ὁ θεὸς Παῦλος·
ἐκάλωσεν αὐτό, τὸ τῆς κακίας μέγεθος ἐνδεικνύ-
μενος. Διὰ τί εἰδωλολατρείαν; Ὅτι ἔχουσι πολλοὶ
χρήματα, καὶ χρήσασθαι αὐτοῖς οὐ τολμῶσιν, ἀλλ'
ἀφεροῦσιν, εἰς ἐκγόνους καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων παρα-
πέμποντες ἀνέπαρξ, καθάπερ τινῶν ἀναθημάτων
οὐ τολμῶντες ἀψασθαι. Ἐὰν δὲ ποτε ἀναγκασθῶσιν,
ὡσπερ ἀθέμιτόν τι πράξαντες, οὕτω διάκεινται.
Καὶ ἄλλως δὲ ὡσπερ τὸ ξόανον ὁ Ἕλλην περιέπει,
οὕτως ὁ φιλάργυρος τὸ χρυσίον θύραις πιστεύεται
καὶ μοχλοῖς, ἀντὶ καὶ τοῦ κιδώτιον κατασκευάζων,
καὶ ἐναποτιθέμενος σκεύεσιν ἀργυροῖς. Ἄλλ' οὐ
προσκυνοῖ, καθάπερ ἐκείνος, τὸ ξόανον, ἀλλὰ πάντα
ἐπιδείκνυται περὶ αὐτὸ θεραπείαν. Πάλιν ἐκείνος
ἠδὲως ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς καὶ τὴν ψυχὴν πρόβοιο ἦ
τὸ ξόανον. Τοῦτο καὶ οἱ τὸ χρυσίον φιλοῦντες. Ἄλλ'
οὐ προσκυνοῦσι τὸ χρυσίον, φησὶν· οὐδὲ ἐκείνος τὸ
εἰδῶλον, ἀλλ' ὁμοῦ προσκυνοῖ τὸν ἐνοικοῦντα δαι-
μονα. Οὕτως οἱ φιλοχρήματοι, κἂν μὴ τὸ χρυσίον
προσκυνῶσιν, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῆς ὀψεως τοῦ χρυσοῦ
καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπιπηδῶντα δαίμονα ταῖς τοῦτων
ψυχῆς· δαίμονος γὰρ χαλεπώτερον τῆς φιλαργυρίας
ἡ ἐπιθυμία· καὶ ταύτῃ πολλοὶ μᾶλλον πείθονται ἢ
ἕτεροι τοῖς εἰδώλοις· ἐκεῖ μὲν γὰρ πολλὰ παρα-
κούουσιν, ἐνταῦθα δὲ πάντα εἴκουσι, καὶ ὅπερ ἂν
εἴπῃ ποιῆσαι πείθονται. Καὶ ὄρα τί λέγει· Πολέ-
μιος ἔσο καὶ ἐχθρὸς ἀπάντων, ἀγνοεῖ τὴν φύσιν,
καταρρῶνει Θεοῦ, κἀτάθεσόν μοι σαυτὸν· καὶ πάντα
πείθονται· καὶ τοῖς μὲν ξοάνοις βοῦς καὶ πρόβατα
θύουσιν· ἢ δὲ φιλαργυρία λέγει· Θύσόν μοι τὴν
σαυτοῦ ψυχὴν, καὶ πείθει. Ὅρα οὖν οὖτος ἔχει βωμοῦς,
οἷα δέχεται θύματα; Προσηκόντως ἄρα Παῦλος· ὁ
μέγας τοῦτο εἰδωλολατρείαν ἐκάλωσεν, ὡς πάντων
παθῶν χαλεπώτατον πάθος.

Δ. Καὶ πανταχοῦ δὲ τοῦτο τὸ πάθος ἀχρήστους
ποιεῖ τοὺς ὑπὸ τοῦτου κεκρατημένους, ἂν τε στρα-
τηγήσαι, ἂν τε δημαγωγῆσαι· δέη· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐν
τοῖς κοινοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἰσίοις. Κἂν
γυναῖκα γὰρ ἀγαθέσθαι μέλλῃ ὁ φιλαργυριανὸς νο-
σῶν, οὐ λήψεται τὴν ἐνάρετον, ἀλλὰ τὴν πασῶν
φαιλοτάτην, ἥτων χρημάτων γενόμενος, κἂν
οἰκίαν πρῆσθαι, οὐ τὴν ἐλευθέρῳ πρέπουσαν, ἀλλὰ
τὴν πολὺν δυναμένην τὴν μισθὸν ἐνεργεῖν· κἂν

¹⁴ Coloss. iii, 5.

οικέτας, κἄν ὀτιοῦν ἕτερον ὠνεῖσθαι μέλλῃ, τὸ A
 φευλότατον λήψεται, διὰ τὸ κέρδος. Καὶ τί λέγω
 στρατηγίαν, καὶ δημαγωγίαν, καὶ οἰκονομίαν; κἄν
 γὰρ βασιλεὺς ἦ, πάντων ἑστὶν ἀθλιώτερος, καὶ
 λύμη τῆς οἰκουμένης, καὶ πάντων πενέστερος; ὡς
 γὰρ εἰς τῶν πολλῶν διακίσειται, οὐχὶ τὰ πάντων
 ἑαυτοῦ νομίζων εἶναι, ἀλλ' ἑαυτὸν ἕνα τῶν πάντων,
 καὶ τὰ πάντων ἀρπάζων, καὶ πάντων ἐλάττων
 ἔχει νομίζων· τῇ γὰρ τῶν οὐδέπω κτιθέντων
 ἐπιθυμίᾳ τὰ παρόντα μετρῶν, οὐδὲν ταῦτα πρὸς
 ἐκεῖνα εἶναι ἠγγίσει. Διὸ καὶ τις φησὶν ὡς οὐδὲν
 ἀνομιώτερον φυλαργύρου· ὁ γὰρ τοιοῦτος; καὶ ἑαυτὸν
 ἀποδίδεται, καὶ κοινὸς περιέρχεται τῆς οἰκουμένης
 ἐχθρὸς, ἀλγῶν ὅτι μὴ χρυσίον φέροι ἀντὶ τῶν
 ἀσταχύων ἢ γῆ, καὶ ἀντὶ τῶν ναμάτων αἰ κρῆναι, B
 καὶ ἀντὶ τῶν λίθων τὰ ὄρη· δυσχεραίνων πρὸς τὴν
 εὐετηρίαν, ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγαθοῖς συνεσταλμένος·
 πᾶσαν ἀποστερεφόμενος πρόφρασιν, ὅθεν οὐκ ἔστιν
 ἀργύριον λαβεῖν· πάντα ὑπομένων, ὄθεν καὶ δύο
 μόνον συλλέξει ὀβολοὺς ἐνι· ἅπαντας μισῶν, τοὺς
 πένητας, τοὺς πλουσίους, τοὺς μὲν πένητας, μὴ-
 ποτε προσελθόντες αἰτήσωσι· τοὺς δὲ πλουτοῦντας,
 ὅτι μὴ τὰ ἐκείνων ἔχει· ἅπαντας τὰ αὐτοῦ νομίζει
 κεκτησθαι· καὶ ὡς παρὰ πάντων ἠδικημένος, οὕτως
 πρὸς πάντας δυσχεραίνει· πλησμονὴν οὐκ οἶδε,
 κόρον οὐκ ἐπίσταται· ἐν σκότῳ διάγων τῷ τῶν
 χρημάτων ἔρωτι, τῶν περισπουδάζων τὸ κάλλος ὡς
 χρεῶν οὐ γινώσκει· καθάπερ οὐδ' ὁ ἐν σκότῳ τῷ
 αἰσθητῷ καθήμενος· δύναται βλέπειν τὸ κάλλος τῶν
 αὐτῷ προσαγομένων λίθων τιμῶν, ἢ χρυσῶν C
 σκευῶν, ἢ ἀλουργῶν ἱματίων· σκότος καὶ γὰρ ἔστι
 νοητὸν ὁ τῶν χρημάτων ἔρωσις, οὐδὲν ἀφίεις τῶν
 ὄντων φαίνεσθαι ὡς ἔστιν, ἀλλ' ἑτέρως· ἐπειπερ
 οὐδαμοῦ τῶν πραγμάτων ἢ φύσις φαίνεται, ὡς ἐν
 πενίᾳ· οὐδαμοῦ οὕτως ἐλέγχεται τὰ δοκοῦντα μὲν
 εἶναι, μὴ ὄντα δὲ, ὡς ἐν φιλοσοφίᾳ.

ε'. Καὶ ὡς ἐν βραχεῖ φάναι, ὁ φιλάργυρος τοσοῦ-
 τοις καὶ τηλικούτοις ἐνδεδεμένος κικοῖς, πάντων
 ἑστὶν ἀθλιώτερος· ὥσπερ οὖν ὁ τοῦτων ἀππλλαγμέ-
 νος; καὶ φιλοσοφῶν ζηλιώτερος; πάντων· ὁ μὲν γὰρ
 ἐνάρετος, κἄν οἰκέτης ἦ, κἄν δεσπότης, πάντων ἑστὶ
 μακαριώτερος· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ποιήσει κακῶς,
 κἄν οἱ ἐκ τῆς οἰκουμένης συνέλθωσιν ἅπαντες,
 ὄπλα καὶ στρατόπεδα κινῶντες καὶ πολεμοῦντες
 αὐτῷ· ὁ δὲ μοχθηρὸς καὶ φαῦλος καὶ τοιοῦτος οἶον D
 διεγράψμεν, κἄν βασιλεὺς ἦ, κἄν μυρία περιέχειται
 διαδήματα, κἄν στρατὸν ἔχη πολυάριθμον, καὶ
 παρὰ τοῦ τυχόντος τὰ ἔσχατα πέσειται. Οὕτως ἢ
 κακία ἀσθενέει! οὕτως ἰσχυρὸν ἢ ἀρετὴ! Τί τοίνυν
 ἐπιθυμῶν, ἀνθρώπε, χρημάτων, πενθεῖς ὡς ἐν πενίᾳ
 ὢν; τί θρηνεῖς, ἑορτὴν ἀγων; καὶ γὰρ ἑορτῶν ὁ
 κικιρός· τί κλαίεις, πλούτου ἐρῶν; καὶ γὰρ πανή-
 γυρις ἢ πτωχία, ἀν σωφρονής. Τί, ὦ παιδίον,
 ὀδύρη; παιδίον γὰρ δεῖ τὸν τοιοῦτον καλεῖν. Οὐκ
 ἔχεις χρήματα, πένης ὢν; μεγάλου εἰ φορτίου
 ἀππλλαγμένος· μάλλον δὲ θαυμαστὸς εἰ καὶ μικά-
 ριος, τῆς φρονήσεως καὶ καρτερίας καὶ πάσης
 φιλοσοφίας διδάσκων ἔχων, φημι δὲ τὴν πενίαν,
 ἢ καὶ ὁ Λάζαρος συζῶν ἐστεργνύτο· ἢ καὶ τὸν

quidquam aliud emere oporteat, deterrimum
 quodque lucri causa eligit. Quid dico militare
 aut civile aut administratorium munus! Nam
 quamvis rex sit, omnium infelicissimus est, mundi
 sordes, et omnium pauperrimus. Namque unum
 se de multis credet: neque omnium se dominum
 aestimabit, sed se unum de omnium numero: et
 rem omnium ad se trahet, omnium se minime
 habere putans. Namque ex illorum quæ sibi ad-
 huc desunt cupiditate, sua propria metiens, nihil
 hæc præ illis esse iudicabit. Quare et quidam dixit,
 nihil avaro esse iniquius: nam homo huiusmodi
 se ipsum quoque tradit, et communis incedit
 mundi hostis, dolens quod aurum pro spicis terra
 non ferat, et pro fluentis fontes, et pro lapidibus
 montes: irascens anni ubertati, et in communibus
 bonis angustiat; quamlibet occasionem respuens
 unde non sit argentum capere; omnia perferens,
 unum vel duos tantum obolos corradere liceat;
 omnes odio habens pauperes ac divites: pauperes,
 ne forte accedentes petant; divites, quia rem
 illorum non habet: omnes sua ipsius possidere
 existimat; et quasi ab omnibus fraudatus, ita om-
 nibus est iratus: repletionem non novit, satieta-
 tem nescit. In tenebris versans ob pecuniæ amo-
 rem, rerum æstimabiliorum pulchritudinem ut
 par est non agnoscit, quemadmodum nec ille,
 qui in tenebris sensibilibus sedet, cernere potest
 pulchritudinem oblatorum ei lapidum pretiosorum,
 aut aurcorum vasorum, aut vestium purpurcarum.
 Tenebrarum reapse intellectualium instar est pec-
 uniæ amor, rem nullam patiens videri uti revera
 est, sed aliter: quandoquidem nusquam ita rerum
 natura apparet, ut in paupertate: nusquam sic
 coarguantur quæ videntur esse, cum non sint, ut
 in philosophia.

5. Atque ut compendio dicamus, avarus tot
 tantisque constrictus malis, omnium est infelicis-
 simus: sicut vicissim qui his caret et philoso-
 phatur, præ omnibus æmulandus. Etenim virtute
 præditus vir, sive famulus sit sive herus, omnium
 est beatissimus: nemo quippe ei male faciet,
 etiamsi ex orbe universo omnes convenient, armis
 exercitusque moventes, eique bellum inferentes.
 At pravus et nequam, et quem descripsimus,
 quamvis rex sit et sexcentis ornatus coronis,
 quamvis numerosum exercitum habeat, a quolibet
 summis malis affici poterit. Adeo nequitia infirma
 est! adeo valida virtus! Cur ergo, o homo pecu-
 niæ cupide, luges tanquam in egestate? cur lamentaris
 in solemnitate? Nam solemnitatis hoc tempus
 est. Cur fles, divitiarum amator? instar tibi so-
 lemnitatis paupertas erit, si sana mente fueris.
 Cur, puer, ejulas? Nam puerum appellare oportet
 hominem huiusmodi. Non habes pecuniam,
 quia pauper es? magno pondere es liberatus:
 imo etiam admirandus es ac beatus, quia omnis
 philosophiæ iugam habes pauperiem, in qua
 vitam degens Lazarus coronabatur. Hæc Jacob

fecit illustrem, pane tantum potiri cupientem. Ob hanc Josephum quoque admiramur, qui in extremam devenit pauperiem, neque in servitutum tantummodo sed et in carcerem : neque hunc ita laudamus cum frumentum distribuit, quam cum carcerem incoluit : neque tam in diademato, quam in vinculis : neque tam quando in throno sedebat, quam cum insidias passus divendebatur.

6. At enim ab aliquo contemptim percussus fuisti, tanquam pauper ; fortior hinc factus es. Sed neque nobilis es neque dynasta, quia inhonoratus ut egens. Atqui sic mihi aliud narras libertatis genus. Audi et ethnicos de his philosophantes, dicentesque nihil grave perpeti, qui ita animo affecti sunt. At domum splendidam et insignem, et septis præditam, non habes, quia opibus cares, ideoque has exoptas. En vero universa terra in conspectu tuo est, publica ædificia, sive hinc delectationem sive usum capere velis. Quid porro jucundius quidve pulchrius cœli firmamento, quod nobis Deus extendit lacunar ? Nam et nostri gratia creatum fuit, et commune est cunctis, et maxime, ob pulchritudinem suam idoneum menti ad Creatorem sursum extollendæ. Quousque nos amor tantopere præsentium rerum occupabit superduarum atque inutilium ? Nam divitiarum inter res superfluas reputantur, quarum nulla est utilitas. Quousque vanitatibus inhærebimus ? Quousque cœlos non suspiciemus ? non sobrii erimus ? non satietas terrenarum rerum fluxarumque nos capiet ? non denique ipsarum vilitatem experimento discemus ?

7. Cogitemus illos qui divites ante nos exstiterunt ; nonne illa omnia somnium, umbra, et flos fuerunt ? nonne rumusculus atque fabula ? Ille dives fuit ; at nunc ubi divitiarum, quæ dilapsæ sunt et corruptæ ? Sed peccata manent ob illas commissa, et propter peccata punitio. Quousque egeni ac pauperes res duraturas fugient, perituras sectabuntur ? Non est quemquam divitem esse, nisi in anima opulentus sit : sicuti nemini contingit esse pauperi, nisi in animo paupertatem gerat. Nam si potior est anima corpore, non queunt debiliora illam sibi subicere ; sed quæ potior est, illa quæ æque non sunt valida, ad se trahit atque transmutat. Namque et cor si quod damnum pertulerit, totum corpus æque adficit : et si ægrum fuerit, toti mense nocet ; sin incolume, usquequaque prodest. Secus vero, si quod aliud membrum laboret, corde incolumi manente, facile et aliorum membrorum damnum dispellitur.

8. Ut autem manifestius quod dico efficiam, quæ utilitas ramorum, dic mihi, viridantium, si radix marcescat ? Secus autem, quodnam detrimentum foliorum desuper arescentium, dummodo sana sit radix ? Sic etiam nulla est divitiarum utilitas, si anima sit pauperula : neque vicissim nocet paupertas, si anima dives sit. At quomodo, inquirunt, dives sit anima si opibus careat ? Imo vero tunc

Ἰακωβ εἰδείτε λαμπρὸν, ἄρτου μίνου ἐπιτυχεῖν ἐπιθυμοῦντα· δι' ἣν καὶ τὸν Ἰωσήφ θαυμάζομεν ἐν ἐσχάτῃ γενόμενον πενίᾳ, καὶ οὐχὶ δοῦλον μόνον γενόμενον, ἀλλὰ καὶ δεσμωτήν· οὐ γὰρ οὕτως ἐπαινοῦμεν αὐτὸν ὅτε τὸν σίτον διένειμεν, ὡς ὅτε τὸ δεσμωτήριον ἔκει· οὐδὲ ὅτε τὸ διάδημα περιέκειτο, ὡς ὅτε τὴν ἄλυσιν· οὐδ' ὅτε ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκαθίστητο, ὡς ὅτε ἐπεβουλευέτο καὶ ἐπωλεῖτο.

ζ'. Ἄλλ' ἐτυπήθησθε παρὰ τίνος ὡς πτωχὸς καταφρονήθεις ; καὶ τί τοῦτο ; καρτερικώτερος ἐντευθέν ἐγένου. Ἄλλ' οὐ κέκτησαι δόξαν καὶ δυναστείαν, ἀτιμος ὢν ὡς πένης. Πάλιν ἄλλῃ ἐλευθερίας εἰδὸς μοι λέγεις. Ἄκουσον καὶ τῶν ἐξω ταῦτα φιλοσοφούντων καὶ λεγόντων μηδὲν πεπονθέναι δεῖν τὸν οὕτως φρονούντας. Ἄλλ' οἰκίαν οὐκ ἔχεις λαμπρὰν καὶ περιφανῆ καὶ περιδόλους ἔχουσαν, ἕτε στερούμενος χρημάτων, καὶ διὰ τοῦτο τούτων ὀρέγῃ. Ἄλλ' ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ ἐνώπιόν σου, τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, εἴτε εἰς τέρψιν, εἴτε εἰς χρεῖαν ἔχειν ἐθέλεις. Καὶ τί τερπνότερον καὶ ὠραιότερον τοῦ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ, ὃν ὁ θεὸς ἡμῖν ἐξέτεινεν ὄροπον ; καὶ γὰρ δι' ἡμᾶς γέγονε, καὶ κοινὸς ἐστὶν ἅπασιν ἡμῖν, καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖ, ὡς διὰ τοῦ κάλλους εἰς τὴν δημιουργὸν ἀναπέμπων. Μέχρι τίνος ὁ ἔρωσ ἡμᾶς ; οὕτω κατέχει τῶν παρόντων πραγμάτων, τῶν περιττῶν καὶ ἀνοήτων ; ὁ γὰρ πλοῦτος ἐν τοῖς περιττοῖς, ἐν οἷς οὐδὲν ὄφελος γίνεται. Μέχρι τίνος προσηλούμεθα τοῖς ματαλοῖς ; Μέχρι τίνος οὐ διαβλέπομεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς ; οὐ νήφομεν ; οὐ λαμβάνομεν κόρον τῶν γηγενῶν τούτων καὶ παραβρόντων ; οὐ παιδευόμεθα διὰ τῆς πείρας αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν ;

ζ'. Ἐνοήσωμεν τοὺς πρὸς ἡμῶν πλουτήσαντας· οὐχὶ δυναρ πάντα ἐκεῖνα ; οὐχὶ σκιά καὶ ἄνθος ; οὐχὶ δὴγημα καὶ μῦθος ; ὁ δεῖνα πεπλοῦτήκε, καὶ ποῦ νῦν ὁ πλοῦτος ; Ἀπόλωτο καὶ διέφθαρται. Ἄλλὰ τὰ δι' αὐτῶν ἀμαρτήματα μένει, καὶ ἡ διὰ τὰ ἀμαρτήματα κόλασις. Μέχρι τίνος πτωχοὶ καὶ πένητες, τὰ μὲν μένοντα φεύγοντες, διώκοντες δὲ τὰ φεύγοντα ; Οὐκ ἐστὶ πλούσιον εἶναι τὸν μὴ τῇ ψυχῇ πλουτοῦντα· καθάπερ οὐκ ἐνὶ πτωχὸν εἶναι τὸν μὴ ἐν διανοίᾳ ἔχοντα τὴν πενίαν· εἰ γὰρ κυριώτερον τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, οὐκ ἰσχύει τὰ μὴ ἰσχυρότερα αὐτὴν διαθεῖναι πρὸς ἑαυτὰ· ἀλλ' ἡ κυρία τὰ μὴ οὕτω κύρια πρὸς αὐτὴν ἐφέλκεται καὶ μεταβάλλει· καὶ γὰρ ἡ καρδία ὅταν τινὰ δέξῃται βλάβην, ἅπαν τὸ σῶμα οὕτω διατίθῃσι· καὶ εὐσκρατος γένηται, τῷ παντὶ λυμαίνεται· καὶ εὐκρατος, τὸ πᾶν ἐνὶ ἡσυχίᾳ· ἂν δὲ τι τῶν λοιπῶν διαφθαρή, ταύτης μενούσης ὑγιούς, εὐκόλως κάκεινων τὴν λύμην ἀποτινάσσειται.

η' Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ὁ λέγω ποιήσω, τί κλάδιον ὄφελος, εἰπέ μοι, χλωρῶν, ὅταν ἡ ῥίζα μαραινῆται ; Τί δὲ βλάβος τῶν ἀνωθεν ξηραυθέντων φύλλων, ταύτης οὕσης ὑγιούς ; Οὕτω καὶ ἐν ταῦθα οὐδὲν ὄφελος χρημάτων, ψυχῆς οὕσης πενιχρᾶς· οὐδὲ βλάβος πενίας, ψυχῆς οὕσης πλουσίας. Καὶ πῶς ἂν γένοιτο πλουσία, φησὶ, ψυχὴ ἐν πενίᾳ χρημάτων οὕσα ; Μάλιστα ἂν τότε γένοιτο· τότε γὰρ καὶ

πλουτεῖν εἰσθην. Εἰ γὰρ, καθὼς πολλάκις ἐδείξα-
μεν, τοῦτο πλουτοῦντος τεκμήριον, τὸ καταφρονεῖν
χρημάτων καὶ μηδενὸς δεῖσθαι, εὐδὴλον ὅτι πενίας
τοῦτο μάλιστα σημεῖον, τὸ χρημάτων ἐφίεσθαι · τὸ
γὰρ ἐν πενίᾳ εἶναι μᾶλλον ποιεῖ πλουτεῖν · καὶ γὰρ
ὅτι εὐκολώτερον ἢν τις ἐν πενίᾳ ἢ ἐν πλούτῳ κατα-
φρονῆσαι χρημάτων, καὶ μᾶλλον ἐφίεται χρημάτων
ὁ πλούσιος ἢ ὁ πένης, παντὶ που δῆλον · ὡς γὰρ ὁ
μειθῶν μᾶλλον διεψῆ τοῦ μετασχόντος αὐτάρκως τοῦ
πόματος, οὕτως ὁ ἐν πλούτῳ μᾶλλον ὀρέγεται χρη-
μάτων τοῦ ἐν πενίᾳ ὄντος · οὐδὲ γὰρ ἐστὶν αὐτῆ ἢ
ἐπιθυμία τοιαύτη, ὥστε τῷ πλεόνι σθένυσθαι, ἀλλὰ
τοῦναντίον ἀνάπτεσθαι πέφυκε τούτῳ · καὶ καθάπερ
τὸ πῦρ ὅταν λάβῃ πλείονα τροφῆν, τότε μάλιστα
ἀγριούται, οὕτω καὶ ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία,
ἔταν πλέον ἐμβάλλῃ χρυσίον, τότε μάλιστα αλ-
ρεται.

Θ'. Ὅθεν οὐδὲ ἡδοναὶ οἱ χρημάτων ἐρῶντες ὑπὲρ
ἧν ἔχουσιν, ἅτε κερήνοτες ὅλη τῇ διανοίᾳ πρὸς τὰ
μῆτιν ληφθέντα · καὶ μὴ μόνον οὐκ ἡδοναί, ἀλλὰ
καὶ βασανίζονται, ὅσῳ ἂν περιβάλλωνται, τῷ μῆδὲν
εἰδέναι πέρας τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας. Ὅσπερ ἄρα
καὶ ὁ διηνεκῶς διεψῶν, κἂν μυρίας ἐκπέῃ πηγὰς,
τῆ; ἡδονῆς οὐδόλως αἰσθάνεται, διὰ τὸ μὴ λαμβά-
νειν κόρον · καὶ καθάπερ πῖλιν εὐνοῦχος ἐπιθυμίαν
ἔχων ἀπαρθενεύσαι νεανίω, ὡς φησὶ τις σοφός, ὅταν
αὐτὴν περιλάβῃ, συμπλέκεται μὲν τῇ ἐρωμένῃ, μὴ
δυναμένος δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλῆσαι, τὴν ἐσχάτην
βάσανον ὑπομένει · οὕτω καὶ ὁ φιλάργυρος ἐπιθυ-
μῶν χρυρίου καὶ ἀργυρίου, ὅταν ἐν κτήσει γένηται
τούτων, συγγίγεται μὲν τῇ εὐπορίᾳ, ὡς ταύτην ἔχων,
ἐμπλῆσαι δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἄσασαν οὐ δύναμένος,
ἀεὶ ἐστὶν ἐν ὀδύνῃ · πλουτεῖν γὰρ πλέον βουλόμενος,
καὶ περιβαλέσθαι πλείον, ἀνάπτει μᾶλλον, καὶ οὐ-
δέποτε ἴστανται, ἀλλὰ κἂν μυρία λάβῃ τάλαντα, ἐτέ-
ρων τοσοῦτων ἐπιθυμεῖ · κἂν τούτων ἐπιτύχῃ, δις
τοσοῦτων ἐφίεται · καὶ προῖων καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὴν
γῆν, καὶ τὴν θάλατταν, καὶ πάντα εὐχεται αὐτῷ
γενέσθαι χρυσίον, καινὴν τινα μανίαν καὶ φοβεράν,
καὶ οὐδέποτε δυναμένην σεσθῆναι μαινόμενος. Εἰ
τοῖνον τὸ πλείον ἐφίεσθαι πενίας τεκμήριον, ὁ δὲ
ἐν πλούτῳ τοιοῦτος, οὗτος μάλιστα ἐστὶν ἐν πενίᾳ.
Ὅρθ; ὅτι τότε μάλιστα πένεται ἡ ψυχῆ, ὅταν πλου-
τῆ · καὶ τότε πλουτεῖ, ὅταν ἐν πενίᾳ ἢ ;

ι'. Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐπὶ προσώπων τὸν λόγον
γυμνάσωμεν · καὶ ἔστωσαν δύο τινες, ὁ μὲν ἔχων
μύρια τάλαντα, ὁ δὲ δέκα · καὶ ἀμφοτέρους ταῦτα
ἀφαιρούμεθα. Τίς οὖν μᾶλλον ἀλγήσει ; Ὁ τὰ μύ-
ρια ἀπολέσας. Οὐκ ἂν δὲ μᾶλλον ἠλγήσῃ, εἰ μὴ μᾶ-
λλον ἐφίλει · εἰ δὲ μᾶλλον φιλεῖ, μᾶλλον ἐπιθυμεῖ · εἰ
δὲ μᾶλλον ἐπιθυμεῖ, μᾶλλον ἐστὶν ἐν πενίᾳ · τούτου
γὰρ μάλιστα ἐπιθυμοῦμεν, οὐ μάλιστα ἄσμεν ἐν ἐν-
δεῖᾳ · ἀπὸ γὰρ ἐνδεῖας ἢ ἐπιθυμία · ἐνθα γὰρ ἂν ἦ
κόρος, ἐπιθυμίαν οὐκ ἐστὶν εἶναι · καὶ γὰρ τότε μά-
λιστα διεψῶμεν, ἔταν ἐνδεῶς ἔχωμεν ποτοῦ. Λοιπὸν
οὖν οὐ παρὰ πενίαν, ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς αὐτοῦς ἢ
βλάβῃ γίνεται · οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς λυμανεῖται, ἐάν νῆ-

A maxime : tunc enim ipsa ditescere solet. Si enim,
ut saepe demonstravimus, divitis est conditionis
argumentum, opum contemptus, et nullius rei in-
digentia, constat vicissim hoc esse paupertatis in-
dictum, si opes concupiscantur. Namque in paupere
vita versari, magis facit ditescere. Profecto facilius
pauper, quam dives, opes contemnet : magisque
optat pecuniam dives quam pauper, ut omnibus
exploratum est. Sicut enim ebrius magis silit quam
qui moderate biberit ; sic etiam dives vehementius
pecuniam optat quam pauper. Namque haud ejus-
modi est hæc cupiditas, ut copia possit exstingui,
sed ab hac potius augeri solet. Atque ut flamma
cum majorem escam nacta fuerit, tunc potissime
ævrit, sic pecuniæ cupiditas, quo plus auri inges-
seris, tunc maxime extollitur.

9. Quamobrem ne delectantur quidem divitiarum
amatores iis quæ habent, quandoquidem tota mente
ad illas inhiant quas nondum adepti sunt. Neque
tantum non delectantur, verum etiam cruciantur
quo magis ditescunt, quia nullum cupiditatis hujus
terminum agnoscunt. Sicut enim qui perpetuo
silit, etiamsi sexcentos hauriat fontes, nullam vo-
luptatem capit, quia nullam satietatem experitur ;
rursus sicut spado cupiens juvenulam devirginare,
ut ait quidam sapiens¹⁹, cum eam corripuerit,
nititur quidem in amasiam, sed quia cupiditatem
explere nequit, cruciatur ; ita avarus auri argenti-
que cupidus, rerum quidem copia potitur, sed quia
tamen cupiditatem totam explere nequit, perpetuo
cruciatur urgetur. Magis enim ditescere volens, et
pluribus redundare, incendit potius quam sedat
cupiditatem : sed etsi decem millia talenta cepit,
totidem alia expetit : quæ si consecutus fuerit,
totidem exoptat : pergensque porro, montes quo-
que, et terram ac mare, omnia denique aurum sibi
fieri postulat, nova quadam insania, et nunquam
exstinguenda insaniens. Si ergo plura desiderare,
paupertatis est indicium, hujusmodi autem est qui
in divitiis versatur, sequitur ut hic præ cæteris
pauper sit. Viden' igitur tunc potissime animam
esse pauperem, cum est dives, et tunc esse divitem,
cum in paupertate est ?

10. Quod si mavis, ut etiam in personis sermo-
nem nostrum exerceamus, sint utique duo qui-
dam, alius decem mille talenta habens, alius decem :
porro utrumque suis spoliemus. Quis gravius do-
lebit ? Sane qui decem mille amisit. Non autem
magis doleat, nisi plus amaret : quod si magis
amat, magis cupit : si magis cupit, majore pau-
perrate urgetur : nam hoc præcipue optamus, cujus
præcipue indigemus : namque ex egestate cupidi-
tas : ubi enim satietas, non est cernere cupidi-
tatem. Nam tunc vehementius sitimus, cum potu
caremus. Superest igitur, non a paupertate sed a
nobis ipsis damnium hoc provenire. Nemo enim

¹⁹ Eccli. lxx, 21.

nobis nocebit, si sobria mente fuerimus. Propterea oro quæsoque, ne talem patiamur insaniam, salutem nostram propter modicum argentum prodigentes: sed futurarum rerum spem foveamus: senes quidem, utpote manifeste cernentes breve nobis superesse vitæ tempus; juvenes autem, ceu certo scientes, haud multum nobis reliquum esse: namque ut fur in nocte, ita dies illa venit. Omni igitur studio vitemus cupidæ avaritiæ morbum. Quanquam enim sæva est hæc bellua, ut diximus, nihilominus, si certe vclimus, facile eam superabimus. Non enim innata est ac naturalis ista cupiditas; alioquin jam inde a rerum initio insita fuisset. Atqui antiquitus neque aurum erat, neque auri ullus amator.

11. Jam, si vultis, unde hoc malum eruperit, dicam. Dum præcessores suos quisque æmulatur, morbum aggravat; et cupientem, is qui antecedit incitat. Nam cum vident domos splendidas, latitudinem agrorum, servorum greges, et argentea vasa, et multam vestimentorum congeriem, nihil non agunt ut alios superent: atque ita priores causam præbent secundis, hi autem posteris. Quod si sobrietatem retinere velent, aliis magistri non forent. Neque idcirco hi posteriores excusantur; sunt enim alii qui opes contemnunt; quod ipsum magnopere demonstrat, non esse naturaliter insitum avaritiæ morbum, quæ res ex illis patescit, qui alieni ab eo sunt. Siquidem physicæ qualitates communes omnibus sunt: hæc autem cupiditas, culpa nostra tantummodo existit: hinc nascitur, hinc augetur; et illi inhiantes cum occupaverit, contra naturam facit vivere. Etenim cum non agnoscent populares suos, amicos, fratres, cognatos prorsus quoslibet, et cum illis se ipsos quoque negligunt, id enim vero contra naturam vivere est. Unde apparet contrarium nature esse hoc vitium, id est avaritiæ morbum.

12. Propterea et Judas in hunc morbum culpa sua implicitus, proditor Christi exstitit, quanquam ab eodem Christo vocatus. Quippe non est coartans Dei vocatio, neque vim facit menti eorum qui virtutem amplecti nolunt: sed hortatur tantum et consulit, et satagit atque dat operam suadendo ut boui flamus: quam si nonnulli non admittunt, haud idcirco cogit; sicuti neque Judam coegit fieri bonum, postquam improbus pravusque culpa propria ob hunc morbum evaserat. Hinc enim, et non aliunde, sunt hujusmodi mutationes: quemadmodum a bono studio procedunt contrariæ. Quot enim qui fuerant violenti, mansuetiores ovis postea evaserunt? Quot luxuriosi, deinceps pudici exstiterunt? Quot antea rapaces, deinde sua quoque projecerunt? Quamobrem, si sapiamus, procul abjiciamus divitiarum cupiditatem, et avaritiæ morbum; cujus nequitiam ipsi quoque testantur avari, injuriam sibi fieri judicantes, quotiescunque aliquis eis hoc opprobrium objecerit. Et re quidem vera, summum hoc est opprobrium, multæque nequitiae

α φωμεν. Διὸ παρακαλῶ, μὴ τσαυτὴν ὑπερέμωμεν ἀνοίαν, προδιδόντες τὴν σωτηρίαν ἡμῶν διὰ μικρὸν ἀργυρίδιον· ἀλλ' ἀντεχόμενοι τῆς μελλούσης ἐλπίδος, οἱ μὲν γεγηρακότες, ἅτε εἰδότες φανερώς ὅτι ὀλιγός ἡμῖν ὑπολείπεται τῆς ζωῆς γόνοιο· οἱ δὲ νέοι, ἅτε πεπεισμένοι σαφῶς ὅτι οὐ πολὺ τὸ λοιπόμενον· ὧς γὰρ κλέπτεις ἐν νυκτὶ, οὕτως ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἔρχεται. Φεύγωμεν πάση σπουδῇ τῆς φιλαργυρίας τὴν νόσον· εἰ γὰρ καὶ δεῖνόν τοῦτ' ἐστὶ θηρίον, ὧς εἴπομεν, ἀλλ' ὁμῶς ἐὰν θέλωμεν, βραδίως περιεσόμεθα· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία αὕτη ἐμφυτός καὶ φυσικὴ· ἢ γὰρ ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐνετέθη. Νῦν δὲ χρυσίον οὐκ ἦν ἀνωθεν, οὐδὲ ἦρα τις χρυσίου

Β 1α'. Ἄλλ' εἰ βούλεσθε, λέγω πόθεν εἰσῆλθε τὸ κακόν· ἕκαστος τὸν πρὸ αὐτοῦ ζηλοῦντες, ἐπέτεινον τὴ νόσημα, καὶ τὸν βουλόμενον ὁ προλαβὼν ἐρεθίζει. "Ὅταν γὰρ ἴδωσιν οἰκίας λαμπράς, καὶ πλῆθος ἀγρῶν, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας, καὶ ἀργυρεῶσκεύη, καὶ πολλὸν ἱματίων φορυτὸν, πάντα πρίτωσιν, ὥστε ὑπερβαλέσθαι· ὥστε οἱ πρώτοι τῶν δευτέρων αἰτίοι γίνονται, κἀκαίριοι τῶν μετ' αὐτούς. Εἰ δὲ ἐβούλοντο σωφρονεῖν, οὐκ ἂν τοῖς ἄλλοις ἐγίνοντο διδάσκαλοι· μάλλον δὲ οὐδὲ τούτοις· ἐστὶν ἀπολογία· εἰσὶ γὰρ καὶ ἕτεροι χρημάτων καταφρονοῦντες· ὃ καὶ αὐτὸ δεῖγμα μέγιστον τοῦ μὴ φυσικὸν εἶναι τὸ τῆς φιλαργυρίας νόσημα· καὶ ἐκ τῶν ταύτης γὰρ ἀππληγαγμένων τοῦτο γίνεται δῆλον, ἐπειδὴ τὰ τῆς φύσεως κοινὰ πάντων ἐστὶν· αὕτη δὲ ἐκ βραθυμίας ἢ ἐπιθυμίας γίνεται μόνης· ἐντεῦθεν φέρεται, ἐντεῦθεν αὐξεται· καὶ τοὺς πρὸς αὐτὴν κερχηνότας δισσὸν ἔλη, παρὰ φύσιν ποιεῖ ζῆν. "Ὅταν γὰρ ἀγνοῶσι τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς ἀδελφοὺς, τοὺς συγγενεῖς ἅπαντας ἀπλωῶ, καὶ μετὰ τούτων καὶ ἑαυτούς, παρὰ φύσιν τοῦτό ἐστι ζῆν. "Ὅθεν δῆλον ὅτι παρὰ φύσιν ἡ κακία, καὶ τὸ τῆς φιλαργυρίας νόσημα.

Β 1β'. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰούδας τούτῳ περιπεσὼν ἐκ βραθυμίας, προδότης ἐγένετο τοῦ Χριστοῦ, καίτοι κληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· καὶ γὰρ οὐκ ἀναγκαστικὴ τοῦ Θεοῦ ἡ κλήσις, οὐδὲ βιάζεται τὴν γνώμην τῶν μὴ βουλομένων ἀρετὴν ἐλέσθαι· ἀλλὰ κερραίνει μὲν καὶ συμβουλεύει, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ Β 1πραγματεύεται, ὥστε πείσαι γενέσθαι χρηστούς· εἰ δὲ μὴ ἀνάσχοιτό τις, οὐκ ἀναγκάζει, καθάπερ οὐδὲ τὸν Ἰούδαν ἠνάγκαζε γενέσθαι καλὸν, γενόμενον μοχθηρὸν καὶ φαῦλον ἀπὸ τούτου τοῦ νοσήματος· ἐκ βραθυμίας· ἐντεῦθεν καὶ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν αἱ τοιούται μεταβολαί, καθάπερ ἀπὸ σπουδῆς αἱ πρὸς τὸ ἐναντίον. Πόσοι γοῦν γενόμενοι βίαιοι, προβάτων ἡμερώτεροι γεγονάσις ὑστερον; Πόσοι ἀσελεγεῖς σωφρονεῖς μετὰ ταῦτα κατέστησαν; Πόσοι πλεονέχται πρὸ τούτου ὑστερον ἔβριψαν καὶ τὰ αὐτῶν; "Ὅστε ἐὰν νήφωμεν, ἐκθαλούμεν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πλοῦτος, καὶ τῆς φιλαργυρίας τὸ νόσημα, ὅπερ καὶ αὐτοὶ μαρτυροῦσιν εἶναι κακὴν οἱ φιλάργυροι, νομίζοντες ὑβρίν τὸ πρᾶγμα, ὅταν τις αὐτοῖς τοῦτο προσενέγκῃ τὸ ὕνειδος· ἔσχατον τοῦτο, καὶ κοίλῃς κακίας

ἀποδειξίς. Εἰ γὰρ χρημάτων ὑπεριδεῖν οὐκ ἀνεχόμεθα, τίνας ἄλλου περιεσόμεθα ποτε ἐπιθυμίας; ἀλλὰ δοξομανίας, θυμοῦ ἢ ὀργῆς; Καὶ πῶς ἂν τις πεισθεῖη; ἐπιθυμίας μὲν γὰρ ἕνεκα τῆς τῶν σωμάτων καὶ θυμοῦ καὶ ὀργῆς πολλοὶ καὶ τῆς σαρκὸς τὴν κατασκευὴν λογίζονται, καὶ τὰς ὑπερβολὰς ἀντιτιθέασιν ἱατρῶν παιδείας· καὶ τὸν μὲν θερμότερον καὶ ὑγρότερον λαγνότερον εἶναι φασι, τὸν δὲ πρὸς ξηροτέραν ἐμπροσθέντα δυσκρασίαν ἀκρόχολον καὶ θυμώδη. Φυλαργυρίας δὲ ἕνεκαν οὐδεις οὐδέποτε αὐτῶν ἤκουσεν εἰρηκότων τι τοιοῦτον. Οὗτω βραθυμίας μόνης ἐστὶ καὶ ψυχῆς ἀναλήθητον τοῦτο τὸ νόσημα, καὶ δυνατὸν τοῦτο φυγεῖν ἡμᾶς, ἂν θέλωμεν.

ιγ'. Σπουδάσωμεν τοιγαροῦν, ἀγαπητοί, καὶ τοῦτο διορθώσασθαι, καὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἡλικίαν ἡμῶν ἐπιγιγνώμενα πάθη πρὸς τὸ ἐναντίον μεταθεῖναι. Ἄν δὲ καθ' ἕκαστον μέρος τῆς ζωῆς ἡμῶν παραπλέωμεν τοὺς τῆς ὀρετῆς πόνους, πανταχοῦ ναυάγια ὑπομένοντες, ἐπὶ τὸν λιμένα ἰσχυρῶς ἐρημοὶ φορτίων πνευματικῶν, τὰ ἔσχατα ὑπομενοῦμεν. Πέλαγος γὰρ ἐστὶν τεταμένον ὁ παρὼν βίος· καὶ ὡς περ ἐν τῇ θαλάττῃ ταύτῃ διάφοροι κόλποι διαφόρους ἔχοντες χειμῶνας· καὶ ὁ μὲν Αἰγαῖος διὰ τὰ πνεύματά ἐστι χαλεπός· ὁ δὲ πορθμὸς ὁ Τυρρῆνικὸς διὰ τὴν στενοχωρίαν· ἡ δὲ Χάρυδδεις ἡ πρὸς τῇ Λεβύθῃ διὰ τὰ τέλματα· ἡ Προποντις ἡ ἔξω τοῦ Εὐξεινοῦ Πόντου διὰ τὸ βραχέον τοῦ βοθίου· τὰ ἔξω Γαδεύρων διὰ τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ ἀτριβὲς καὶ τὸ ἀνιστόρητον τῶν τόπων· καὶ ἄλλο μέρος δι' ἕτερον· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας. Καὶ πρῶτον πέλαγος ἐστὶν ἰδεῖν τὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας πολλὸν ἔχον τὸν σάλον διὰ τὸ ἀνόητον, διὰ τὴν εὐκολίαν, διὰ τὸ μὴ πεπηγέσθαι. Διὰ τοῦτο καὶ παιδαγωγούς ἐπιστώμεν καὶ διδασκάλους, τὸ λείπον τῇ φύσει διὰ τῆς ἐπιμελείας εἰσφέροντες, ὡς περ ἐκεῖ διὰ τῆς τέχνης τῆς κυβερνητικῆς. Μετὰ ταύτην τὴν ἡλικίαν ἡ τοῦ μαιρακίου διαδέχεται θάλασσα, ἔνθα σφοδρὰ τὰ πνεύματα, καθάπερ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, τῆς ἐπιθυμίας ἡμῶν αὐξανομένης. Καὶ αὕτη μάλιστα ἡ ἡλικία διορθώσεως ἔρμος, οὐ διὰ τὸ τὰ ἀμαρτήματα μὴ ἐλέγχεσθαι· καὶ γὰρ καὶ διδάσκαλος καὶ παιδαγωγός· λοιπὸν ἐξίσταται. Ὅταν οὖν τὰ μὲν πνεύματα σφοδρότερον διαπνέη, ὁ δὲ κυβερνήτης ἀσθενέστερος, καὶ ὁ ἀμύμων οὐδεις ἦ, ἐννόησον τοῦ χειμῶνος τὸ μέγεθος. Μετὰ τοῦτο πάλιν ἕτερον μέρος τῆς ἡλικίας, τὸ τῶν ἀνδρῶν ἔπεισιν, ἐν ᾧ τὰ τῆς οἰκονομίας ἐπίκειται· ὅτε δὲ γυνὴ καὶ γάμος καὶ παιδοποιία καὶ οἰκίας προστασία, καὶ πολλὰ τῶν ἀνθεῖ καὶ βασκανία.

ιδ'. Ὅταν οὖν ἕκαστον μέρος τῆς ἡλικίας παρερχώμεθα μετὰ ναυαγίων, πῶς ἀρχέσομεν τῇ παρουσίᾳ ζωῆς; πῶς τὴν μέλλουσαν διαφευξόμεθα κόλασιν; ὅταν γὰρ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ μηδὲν μανθάνωμεν ὑγιᾶς, ἐν δὲ τῇ νεότητι μὴ σωφρονήσωμεν, καὶ ἄνδρες γενόμενοι φυλαργυρίας μὴ περιγενώμεθα, τότε ὡς περ εἰς τινα ἀντλίαν τὸ γῆρας ἐλθόντες, καὶ πάσαις ταῖς πάγαις ταύταις τὸ σκάφος τῆς ψυχῆς ἀσθενέστερον κατασκευάσαντες, τῶν σινδῶν διαλελυμένων, ἀπαντήσομεν εἰς ἐκεῖνον τὸν λιμένα,

Argumentum. Nam si opes contemnere non sustinemus. quamnam unquam vincemus aliam cupiditatem? num gloriae? num animi vehementiae aut irae? Quis id credat? Cupiditatem quidem corporum, et animi vehementiam, et iram, multi in carnis naturam conferunt, quam rem medici exaggerant: et eum qui sit calidior humidiorve, lasciviores esse aiunt: at sicciorem sortitum temperationem, irritabilem fore et iracundum. Verumtamen de avaritia nihil huiusmodi ab his dici unquam compertum est. Adeo solius socordiae est animaeque ignaviae hic morbus, cumque vitare, potestatis nostrae est.

13. Studeamus itaque, charissimi, hoc quoque emendare vitium, et eas quae in singulis aetatibus oboriuntur nobis cupiditates, in contrarium vertere. Quod si per singulos vitae nostrae gradus neglexerimus virtutis labores, ubique naufragia patientes, cum in portum denique veniemus spiritalibus sarcinis vacui, supremam poenam luemus. Pelagus enim vastum est vita praesens. Et quemadmodum in hoc mari diversi sinus sunt, diversas habentes tempestates; nam Aegaeum mare ob ventos difficile est: fretum Tyrrhenicum propter angustias; Syrtis apud Libyam ob tractus palustres; Propontis extra pontum Euxinum propter undarum impetum; maria ultra Gades propter solitudinem et iter inusitatum, et locorum ignorantiam, et aliae aliam ob causam partes; ita usu venit vitae nostrae. Primum mare videre est puerilis aetatis, nullam habens commotionem ob inscitiam et simplicitatem ac levitatem. Propterea et paedagogos apponimus atque magistros, naturae defectum cura supplentes, sicut in mari providemus gubernandi arte. Hanc aetatem excipit adolescentiae mare, ubi vehementes venti, sicut in Aegaeo, aucta in nobis concupiscentia. Atque haec potissimum aetas emendatorae caret, non solum quia vehementius fastidit, sed quia peccata non reprehenduntur; nam magister et praedagogus iam submoti fuere. Cum ergo venti quidem vehementius flant, gubernator vero infirmior est, et protector nullus est, considera quanta sit tempestas. Posthinc adhuc alia aetatis pars, nempe virilis subit, in qua rei familiaris cura, in qua uxor, nuptiae, liberorum

procreatio, domus regnien, et multi sollicitudinum nimbi: tuncque praecipue avaritia efflorescit atque invidia.

14. Si ergo singulas aetatis partes inter naufragia transigemus, quid nostrae praesenti vitae fiet? quomodo futuram vitabimus poenam? Nam si in prima aetate nihil sanum didicerimus, in adolescentia temperantes non fuerimus, in virilitate avaritiam non superaverimus; tunc ad senectutem veluti ad quamdam sentinam provecti, postquam his cunctis impedimentis scapham animae infirmioreffecerimus, tabulis dissidentibus, in illum portum veniemus, nullis onerati quisquiliis pro spiritali

merce : risumque diabolo excitabimus . nobis autem ipsis luctum, et intolerabiles conciliabimus pœnas. Ne igitur hæc contingant, nosmet omnino cohibentes, et perturbacionibus resistentes, divitiarum cupiditatem expellamus, et dirum avaritiæ morbum ; quia, juxta prophetam, « Verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens »⁹⁰. Conturbatio namque vere est opum studium ; conturbatio et tumultus vanus, qui quidem in æternis stationibus non est. Hic enim alius laborat, et alius fruitur ; ibi autem laborum suorum unusquisque possessor erit et multiplicem recipiet mercedem. Ad illam itaque vitam permanentem contendamus, caducam hanc et fluxam contemnentibus ; ut et veras hic divitias obtineamus, et illic futuris æternis perfruamur bonis ; quæ utinam cuncti consequamur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo gloria est Patri cum sanctissimo Spiritu nunc et semper, et per sæcula sæculorum. Amen.

μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

⁹⁰ Psal. xxxviii. 12.

πολὸν ἐπιφερόμενοι φορυτὸν ἀντὶ πνευματικῆς ἐκπορίας· καὶ τῷ μὲν διαβόλῳ παράξομεν γέλωτα, θρήνον δὲ ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τὰς ἀφορήτους ἐπιστάσμεθα τιμωρίας. Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα γένηται, πάντοθεν ἑαυτοὺς σφίγγαντες, καὶ πρὸς πάντα τὰ πάθη στάντες, ἐκβάλλωμεν τοῦ πλοῦτου τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὸ δευτὸν τῆς φιλαργυρίας νόσημα· ἐπειδὴ κατὰ τὸν Προφήτην, « Πλὴν μάτην ταραττεται πᾶς ἀνθρώπος ζῶν »· ταραχὴ καὶ γὰρ ὄντως ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδὴ, ταραχὴ καὶ θόρυβος περιττός, ὅπερ ἐν ταῖς μοναῖς· ταῖς αἰωνίοις οὐκ ἔστιν· ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἕτερος ἐμόγησε, καὶ ἕτερος ἀπολαύει· ἐκεῖ δὲ τῶν ἑαυτοῦ μόχθων ἕκαστος ἔσται κύριος, καὶ πολλαπλασίονα λήψεται τὴν ἀμοιβήν. Πρὸς ἐκείνην τοίνυν τὴν ζωὴν τὴν ἀεὶ διαμένουσαν ἐπιγώμεθα, τῆς ἐπικτηροῦ ταύτης καταφρονήσαντες, καὶ βευστήρας, ἵνα καὶ ἐνταῦθα πλευτήσωμεν ἀληθῶς, καὶ ἐκπὶ τῶν μελλόντων αἰωνίων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλοανθρωπία τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΙΤΗΝΙΩΤΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΗΣ ΒΙΒΛΟΥ.

THEODORI MELITENIOTÆ

FRAGMENTA

EX LIBRO DE ASTRONOMIA * ,

(Ex editione Ismaelis Buljaldi, ad calcem Ptolemæi *De judicandi facultate et animi principatu*, Paris, 1663, 4°, repetita apud Fabric. *Bibl. Gr.* ed. Harles, tom. X.)

Theodori Meliteniotæ, et magni sacellarii Magnæ C^æ Theodώρου Μελιτηνιώτου, καὶ μεγάλου σακελλαρίου τῆς Μεγάλῃς Ἐκκλησίας Προοίμιον εἰς τὴν ἀστρονομίαν.

I. A veterum sapientum quodam dictum, *Omnis operis et sermonis dux sit Deus*, quem ego imitatus dico, Hujus, quam aggredior, constructionis cœlestibus desuper sermonibus inspiratis dux sit, operantemque comitetur et adjuvet, qui manum suam auxiliatricem et confortantem in omnibus adversis porrigit Deus. Deus, inquam, qui donum revera divinum, quale nunquam largitus ipse est, aut largietur, philosophiam nostris hominibus dedit : quæ beata mentis operatio cum sit ac quies, omnes corporeas actiones et operationes splendore suo, præterquam quod dici queat, superat et

Α'. Θεὸς ἡγεῖσθω παντὸς ἔργου τε καὶ λόγου, φησὶ τις τῶν παλαιῶν σοφῶν, καγὼ μετ' αὐτοῦ νοῦν, τῆς παρούσης συντάξεως, καὶ συνεξαγέτω μοι θεῖα τῶν λόγων ἄνωθεν ἐπίπνοια, γέγραπτα προτείνων τε καὶ ἐπιβρώννυς ἐν παντὶ τῷ παραστάντι Θεῷ. Θεὸς οὗ θεῖον τῷ ὄντι· δῶρον, καὶ οἶον οὗθ' ἦκει οὗθ' ἦξει πρὸς αὐτοῦ καθ' ἡμᾶς, κατεπέμφθη φιλοσοφία, ἐνεργεία νοῦ μακαρία γε οὕσα καὶ ἀσχολία, τὰς περὶ σῶμα πάσας ὁσον οὐδ' ἔστι· εἰπεῖν λόγῳ λαμπρῶς ὑπεράρρουσα· τῶν μὲν ἐρχομένων χαμαὶ καθάπαξ ἀπανιστάτα, τῶν ἔρωμένων δ' ὑπερένω τιθεῖσα, καὶ κοινωνοὺς τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων τοὺς αὐτῆς

* Est Paris. in cod. 2290, n. 4, Bibl. publ.

τροφίμου; ποιούσα περί γῆν σπερφομένους ἔστι, καὶ ἄ
τὸ δὴ μέγιστον εἰς μίμησιν ἤκοντας, ὅσον ἐρικτῶν,
τοῦ Θεοῦ. Ἦν ὑμνοῦσι μὲν οἱ τε τρόφιμοι ταύτης,
καὶ ὅσοι περ ἀπὸ τῆς συννάου ταυτη ποιητικῆς·
ὑμνοῦσι δὲ λογοποιοὶ τε, καὶ οἷς τὸ τὴν γλῶτταν
ἐλληνίζειν σπουδῆ, πλην εἰ μὴ τοῦ τις μανίαν ἀπα-
ρηγῆτον μαινεται· οὕτω μέγα καὶ θεῖον τι χρῆμα
σοφία. Καὶ οὕτως ὑπερφυῶς ἐννοῆσται, ὡς μηδὲ ἔχειν
εἰπεῖν μήτε τι τῶν παρ' ἡμῖν ἕτερον πάμπληθες
ὑπερέχειν τῶν ἄλλων· οὐκοῦν οὐδὲ γέγονεν, οὐδ'
ἄλλω τῷ μηδενὶ τὸ πρόσρημα τοῦτ' ἐπενεγκεῖν,
οὔτ' ἄλλου (1) μᾶλλον σοφίας ἀνθρώπων προσήκειν.
Οὐκοῦν οὐδ' ἔστιν ἄλλως, μὴ σοφίας ὑποούσης, τῷ
δντι καταφανῆναι κάλλιστον καὶ ἀνθρώπων ἀληθῶς
λόγῳ τε χρώμενον, καὶ τοῦτῳ τῶν λοιπῶν μετεχόν-
των τοῦ ζῆν διαφέροντα.

si sapientia subsit, hominem pulcherrimum, et ratione vera utentem, ob eamque cæteris animantibus viventibus præstantiorem excellentioremque ostendere possibile est.

Β'. Τῆς τοίνυν σεμνοτάτης φιλοσοφίας; τὰ περί
τῶν οὐρανῶν θεωρήματα τοῦ θεολογικοῦ διχα πάντων
ὑπερανιδρυμένου, τὸ κράτιστον καὶ κεφάλαιον· καὶ
πάρεστι τὸ τῆς ὑπερνεφούς ἀστρονομίας ὑπερβάλ-
λον ὄραν. Ἡ τῶν ἄλλων οὕσα καθάπαξ ἐπιπροσθεν,
ὕλην μὲν ὑποβέβληται κατὰ τὸν εἰπόντα τὸ μακά-
ριον οὐρανοῦ σῶμα, παρέχει δὲ τὴν τε αἰτίαν τῆ
λοιπῆ μαθηματικῆ θεωρίᾳ, καὶ ὅλως τὴν γένεσιν,
ἀριθμὸν τε ἤδη κόσμῳ γεννώσα τὸν σύστημα, καὶ
ἀρμονικὸς λόγος καὶ μουσικῆ· τὰ τε τῶν γραμ-
μῶν οὐσιούσα πάθη, καὶ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, δημαγω-
γῶς οὐρανίους καὶ σοφιστὰς ἐν αἰθέρι τοὺς ἀνθρώ-
πους ποιούσα· μὴ κατ' (2) ἐπιψαύειν γαίης ποσὶ
δοκοῦντας, ὅταν ἀστρων κατὰ νοῦν ἀμφιδρόμους
ιχνεύσῃ ἑλικας.

affectiones stabilia, atque, ut ita dicam, oratores
qui, cum circumvertentes se astrorum revolutiones
plius se non putant.

Γ'. Εἶπω τὸ μέζον καὶ τελειότερον, « Οἱ οὐρανοὶ
διηγούνται δόξαν Θεοῦ, πόησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ
ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. » Καὶ ὅτε ἐγεννήθησαν
ἀστρα, φησὶ πρὸς Ἰὼβ ὁ ἀριθμῶν πλήθην ἀστρων,
καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα καλῶν, « Ἦνεσάν με φωνῆ
μεγάλῃ πάντες ἀγγελοὶ μου καὶ ὑμνησαν. » Τί
τᾶλλα; Ἄβραμ ὁ μακάριος τῶν Ἀσσυρίων ἐκφύς;
τῆ πολυθέῳ καθάπαξ ἐνισχημένος πλάνη. πρῶτος,
εἶη δ' εἰπεῖν καὶ ὁ μόνος, τὸν τῶν ὄλων ἔγνω ποιητὴν
καὶ Θεὸν πολυέστωρ ὦν καὶ πανσύνετος, φησὶ τις
ἀνὴρ ἱερὸς, ἀποπροσποιούμενος μὲν τῶν Ἀσσυ-
ρίων ἐχχείρημα, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας κατάληψιν
ἀρκεῖν ἠγούμενος ἑαυτῷ πρὸς πᾶσαν εὐετηρίαν,
ἐπεὶ καὶ μόνῃν οἶδεν εὐδαιμονίαν φιλοσοφία (3) τὴν
τῆς ψυχῆς εὐεξίαν· καὶ μέντοι καὶ τὴν ἀληθῆ περι-
Θεοῦ κτησάμενος γινώσιν, τοῖς κατ' οὐρανὸν θεάμασι
τὸν ἠγεμόνα νοῦν ἀκριβῶς ἐπιστήσας· κράτιστος
ὦν τὰ τοιαῦτα, καὶ ξύμπασαν ἀστρονομίαις ἔχων τὴν
ἐπιστήμην.

¹ Psal. xix, 4. ² Job. xxxix, 7.

(1) Ἰὼβ δὲν ἄλλο.
(2) Πρῶτ'.

vincit, supra quidem terrestria erigendo, su-
praque visibilia coliendo alumnos suos, terram
adhuc incolentes rerum cælestium participes red-
dit, et ad Deum, quantum assequi id licet, imitan-
dum promovet. Quam cum ipsius alumnis quotquot
poeticam, cum ea templum commune habentem,
colunt, hymnis celebrant. Oratores, quique Græce
loqui ambiunt, nisi insania incurabili agantur ve-
xenturque, laudes ejus canunt et prædicant, adeo
magna divinaque res est sapientia. Tamque eximie
ac excelsæ de ea sentiendum, ut aliud quidquam
eorum, quæ apud nos mortales valde multa sunt,
cæteris præstare quisquam dicere nequeat. Neque
contingit, ut ullus alia de re qualibet hoc elogium
protulerit, nullam scilicet homini rem magis quam

B sapientiam convenire. Nullo itaque alio modo, quam

II. Philosophiæ igitur summo culta ac vene-
ratione prosequeudæ theoremata, quæ ad rerum
cælestium contemplationem pertinent, theologie
scientia supra cæteras seorsimque ab iis sedes sub-
limiores interim occupante, præcipua inter alia
sunt; principatumque obtinent; inque illis nubes
et cuncta meteora superantis astronomiæ excellen-
tiam speculari licet. Quæ cum cæteras omnes sci-
entias antecellat, materiam quidem, seu objectum,
in quo versatur, cœli corpus, beatum cuidam dic-
tum, proponit; ipsaque causa et omnino genitrix
contemplationum, quæ in cæteris matheseos parti-
bus sunt; cum et numerum ejusdem cum mundo
ordinis et naturæ, rationes harmonicas et musicam

C producat generetque; linearumque proprietates et
cælestes et sophistas æthereos homines reldat;
mente investigarint, pedibus terram calcare am-

III. Quod maximum vero perfectissimumque est,
dicam: « Cœli enarrant gloriam Dei, et opus ma-
num ejus annuntiat firmamentum ¹; » quo autem
momento astra creata sunt, qui eorum multitudi-
nes numerat, et omnibus iis nomina vocat, Deus
ad Jobum dicit: « Magna voce omnes angeli mei
laudaverunt me hymnisque celebrarunt ². » Quid
plura? Abraham ille beatus in Assyria natus, deo-
rinnque plurimorum falso cultu et errore implici-
tus, primus, liceat etiam dicere solus, universorum
Creatorem et Deum agnovit, cum ipse multiscius,
utque vir quidem sacer ait, omnium intelligens es-
set; abdicatoque Assyriorum instituto, ad felicitatis
abundantiam copiamque rerum omnium, veritatis
comprehensionem sibi sufficere existimavit: solam
siquidem unicamque beatitudinem philosophiam,
qui animæ bonus rectusque habitus est, ipse nove-
rat. Veram siquidem de Deo scientiam et cognitio-
nem fuit assecutus, ubi mentis quæ pars in hominē

(3) Φιλοσοφίαν.

22. Sed tamen præcipue post tremendorum perceptionem mysteriorum, ita vos geramus; siquidem illud maxime tempus sobrietatis ac jejunii est. Nam si qui optimum aliquid pransus fuerit, caveat postea ne quo malo edulio prius illud corrumpat: multo minus qui Spiritu pastus fuit, alogiam facere debet et crapulari, neque satanicas admittere delicias. Cogitemus quid Dominus discipulis dixerit, quo tempore sanctissimum corpus suum sanguinemque præbebat. Ait enim: «Hoc facite in meam commemorationem.» Quibus verbis causam nobis aperuit, cur id mysterium tradiderit; et præter alias, hanc quoque, pietati suadendæ satis idoneam, assignavit, ut reputantes quid nostri gratia passus fuerit Dominus, temperantiores post communionem simus. Insuper etiam consideremus, quid egerint apostoli post sacrarum cænarum participationem. Nonne ad preces et hymnodias, et sacras tota nocte vigilias conversi sunt? Nonne ad illam prolixam concionem, multaque redundantem pia doctrina? Quippe grandia et inexpectata tunc illis exposuit atque mandavit, dum interim Judas ad illos vocandos proficisciebatur qui eum crucifixuri erant. At enim nos ante quidem perceptionem jejunamus, ut quomodolibet communionem digni videamur. Postquam vero percipimus, cum oporteret sobrietatem continuare, frenum omne abjicimus. Atqui nonne perinde est ante communionem esse sobrium, ac post illam? Sane utroque in tempore sobrietatem oportet observare; præcipue tamen post Sponsi receptionem: antea videlicet, ut digni efficiamur recipere: postea vero, ne indigni iis quæ recipimus appareamus.

23. Quid ergo? Num jejunandum est post perceptionem? Non id aio, neque cogo: præclarum id quoque foret, verumtamen vim non infero, sed hortor ne insatiabili crapulæ indulgeatis. Nam si vino occupati ne amico quidem occurrere unquam vellemus, quo pacto Christum intus habentes, tantam superinjicere ebrietatem audemus? neque perhorrescimus panem vitæ percipere, et mortis opera facere? mensam Christi gustare, et illo die crapulari, quo lingua tangere carnes illius datum nobis fuit? Memoremus dexteram, linguam, labia, quæ Christum introduxerunt. Cogitemus tempus quo accessimus; et apposita materiali mensa, ad mensam illam mentem intendamus, et ad convivium Dominicum, ad discipulorum per sacram illam noctem vigilias. Audivimus sacros hymnos, regali mensæ accubivimus, sancto Spiritu repleti fuimus, supernarum virtutum socii existimus. Ne, quæso, talem tantamque gratiam projiciamus, ne thesaurum effundamus, ne crapulam admittamus sexcentorum malorum parentem: sed cibum sumentes, qui ad vitam sustentandam sufficiat, statim ad preces post mensam convertamur, et ad gratias eum hymno: ut et quam accepimus gratiam conservemus

αβ'. Μάλιστα δὲ τῶν φρικτῶν μετασχόντες μυστηρίων, τοῦτο ποιῶμεν, καὶ ἐπειπερ ὁ τότε καιρὸς νίψειως μάλιστα καὶ νηστείας καιρός. Εἰ γὰρ ὁ ἤριστῆκῶς τι χρηστὸν ἑαυτὸν φυλάσσει, ὥστε μὴ ἐτέρῳ ἐδίσματι πονηρῶ λυμῆσθαι τὸ πρότερον, πολλῶ μᾶλλον ὁ Πνεῦμα ἐστιαθεὶς οὐκ ὀφείλει παροινεῖν καὶ κωμάζειν, οὐδὲ σατανικὴν ἐπεισάγειν τρυφήν. Ἐννοήσωμεν τί εἶπεν ὁ Κύριος τοῖς μαθηταῖς, τὸ πανάγιον σῶμα καὶ τὸ αἷμα τὸ ἴδιον παρέχων· εἶπε γάρ, «Τοῦτο ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν.» τὴν αἰτίαν ἡμῖν ἐκκαλύπτων τῆς τοῦ μυστηρίου δόσεως, καὶ μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ταύτην εἶναι λέγων ἀρκοῦσαν ἡμῖν εἰς εὐλαβείας ὑπόθεσιν, ὡς ἂν οὕτω; ἐνθυμούμενοι: τί πέποιθε δι' ἡμᾶς ὁ Δεσπότης, φιλοσοφώτεροι μετὰ τὴν κοινωνίαν ὑπάρχωμεν. Ἐννοήσωμεν σὺν τούτῳ καὶ τί ἐποίησαν δι' ἀπόστολοι ὅτε μετέλαβον τῶν ἱερῶν δεῖπνων. Οὐχὶ εἰς εὐχὰς ἐτρέπησαν καὶ ὑμνωδίας καὶ παννυχίδας ἱεράς; οὐχὶ εἰς διδασκαλίαν τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ πολλῆς γέμουταν φιλοσοφίας; Τὰ γὰρ μεγάλα καὶ παράδοξα τότε αὐτοῖς διηγείτο καὶ παρηγγέλλεν, ἀπελθόντος τοῦ Ἰούδα καλέσαι τοὺς μέλλοντας αὐτὸν σταυροῦν. Ἡμεῖς δὲ πρὶν ἢ μὲν μεταλάβωμεν, νηστεύομεν, ἵνα ὅπως δὴ ποτε τῆς κοινωνίας ἄξιοι φανώμεν· ὅταν δὲ μεταλάβωμεν, ὄδον ἡμᾶς ἐπιτείνειν τὴν σωφροσύνην, πάρα ἀπολύομεν. Καίτοι γε οὐκ ἔστιν ἴσον πρὸς τοῦτου νῆψειν, καὶ μετὰ ταῦτα; δεῖ μὲν γὰρ ἐκατέρῳ σωφρονεῖν, μάλιστα δὲ μετὰ τὸ δέξασθαι τὸν νομφίον· πρὸς τοῦτου μὲν, ἵνα ἄξιοι γενώμεθα τοῦ λαβεῖν, μετὰ δὲ ταῦτα, ἵνα μὴ ἀνάξιοι ὢν ἐλάβομεν φανώμεν.

γγ'. Τί οὖν; Νηστεύειν δεῖ μετὰ τὸ μεταλαβεῖν; Οὐ λέγω τοῦτο, οὐδὲ καταναγκάζω· καλὸν μὲν γὰρ καὶ τοῦτο, πλὴν οὐ βιάζομαι, ἀλλὰ παραινῶ μὴ τρυφῆν εἰς ἀπλησίαν. Εἰ γὰρ εἰνωμένοι, φίλοι συντυχεῖν οὐκ ἂν ἐλώμεθα ποτὲ, πῶς τὸν Χριστὸν ἔνδοξον ἔχοντες, τοσαύτην ἐπιμαθεῖν μέθην τολμώμεν; καὶ οὐ φρίττομεν ἄρτον ζωῆς λαβόντες, καὶ πρῶγμα ποιῶντες θανάτου; τραπέζης ἀπολαύσαντες Χριστοῦ, καὶ τρυφῶντες κατὰ τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἄψασθαι διὰ γλώττης τῶν σφραγῶν αὐτοῦ ἠξιώθημεν; Καταμάθωμεν τὴν δεξιάν (1), τὴν γλώτταν, τὰ χεῖλη ἅπερ ἐγένετο πρόθυρα τῇ ἐπιθάσει τοῦ Χριστοῦ· ἐννοήσωμεν τὴν καιρὸν καθ' ὃν προσερχόμεθα, καὶ τράπεζαν αἰσθητὴν παραθέντες, πρὸς ἐκείνην τὴν τράπεζαν τὸν νοῦν ἀνατείνωμεν, πρὸς τὸ δεῖπνον τὸ Κυριακόν, πρὸς τὴν ἀγρουπνίαν τῶν μαθητῶν τὴν κατὰ νόκτα ἐκείνην τὴν ἱεράν. Ἠκούσαμεν ὕμνων ἱερῶν, ἀπηλαύσαμεν τραπέζης βασιλικῆς, ἐνεπήρησθημεν ἀγίου Πνεύματος, κοινωνοὶ γεγονήμεν τῶν ἁγῶν δυνάμεων. Μὴ βίβωμεν τοσαύτην χάριν· μὴ ἐχέωμεν τὸν ὀρθασμὸν· μὴ μέθην ἐπεσαγάγωμεν τὴν μυρία τίκτουσαν κακὰ· ἀλλὰ τροφῆς συμμετρου μεταλαβόντες, καὶ πρὸς τὸ ζῆν μόνον ἀρκούσης, εὐθὺς ἐπ' εὐχὴν ἀπὸ τῆς τραπέζης

(1) Hoc dicit quia Græci eucharisticum panem a sacerdote traditum dextera manu recipiunt.

τραπῶμεν καὶ εὐχαριστίαν καὶ ὕμνον· ἵνα καὶ ἦν ἡ ἀνολοκωμένη, et bona consequamur æterna, beneficio et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri est gloria cum sanctissimo Spiritu, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

ἐλάβομεν χάριν ἀκεραίαν τηρήσωμεν, καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν ἐπιτύχωμεν χάριτι καὶ φιλοφροσύνη τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν (1).

ΔΙΑΛΕΞΕΩΣ ENNATHES ΘΗΙΚΟΝ (2).

Ὅτι δεῖ νήφειν ἡμᾶς ἀεὶ καὶ ἐγρηγορέναι, τὸ χαλεπὸν ἐννοοῦντας πῶμα τοῦ Ἰούδα· καὶ κατὰ φιλαργυρίας.

α'. Ταῦτ' οὖν ἀκούοντες, παιδευόμεθα νήφειν ἀεὶ καὶ ἐγρηγορέναι. Εἰ γὰρ ὁ εἰς τὴν ἄγιον ἐκείνον χορὸν τελῶν, ὁ συνὼν τῷ Χριστῷ, ὁ τοσαύτης ἀπολαυκῶς δωρεᾶς καὶ διδασκαλίας, ὁ σημεῖα πεποιτικῶς (καὶ γὰρ καὶ αὐτὸς μετὰ τῶν ἄλλων ἦν τῶν πεμφθέντων νεκρῶς ἐγείρειν), ἐπειπερ ἐάλω νοσηματι δεινῷ, τῷ τῆς φιλαργυρίας κικῶ, πρὸς τοσοῦτον κατηνέχθη βράβρον, ὡς τὸν Δεσπότην τὸν ἑαυτοῦ προδοῦναι· καὶ οὐδὲν ὠφέλησαν αὐτὸν οὐτα αἱ εὐεργεσίαι, οὐχ αἱ δωρεαί, καὶ τὸ μετ' αὐτοῦ εἶναι, οὐ θεραπεία, οὐ τὸ τοὺς πόδας νίψαι, οὐ τὸ τῆς τραπέζης κοινωνῆσαι, οὐ τὸ γλωσσόκομον κατέχειν, ἀλλὰ καὶ ἐφόδια αὐτῷ κολάσεως γέγονε· τί πεισόμεθα ἡμεῖς, μὴ φυλασσομένοι τοῦτο τὸ πάθος; Καθ' ἐκάστην ἡμέραν συνῆν ἐκεῖνος τῷ μὴ ἔχοντι ποῦ τὴν κεφαλὴν κλίνη, καὶ καθ' ἐκάστην ἐπαιδέτετο δι' ἔργων, διὰ ῥημάτων, μὴ χρυσὸν, μηδὲ ἄργυρον, μὴ δύο χιτῶνας ἔχειν· καὶ ὁμοῦς οὐκ ἐσωφρονίσθη. Καὶ πῶς ἡμεῖς προσδοκῶμεν διαφεύξεσθαι τὸ νόσημα, θεραπείας ἀμυδρᾶς ἀπολαύοντες, οὐδὲ πολλῇ τῇ σπουδῇ κεχρημένοι;

β'. Δεινὸν γὰρ ἡ φιλαργυρία, δεινὸν· αὕτη καὶ ὀφθαλμοῦς καὶ ὠτα πληροί, καὶ τοὺς ἀλόνας ἐκδικαχέουσα θηρίου χαλεπωτέρους ποιεῖ, καὶ πρὸς ἐσχάτην ὠμότητα καὶ ἀπανθρωπίαν, οὐ τὴν τῆς οἰκείας ψυχῆς σωτηρίαν ἐννοῶσα συγχωροῦσα, ἀλλὰ τούτων ἀπάντων καθάπαξ ἀποστάντας, ἑαυτῇ πείθουσα δουλεύειν, ὡς περ εἰ τις χαλεπὴ τυραννίς. Ὁ γὰρ χρημάτων ἔρων οὐ μόνον οὐκ ἀγαπᾷ κατὰ τὴν ἐντολὴν τοῦ ἐχθροῦς, ἀλλὰ καὶ τοὺς φίλους μισεῖ· μήτε συγγένειαν εἰδῶς, μήτε συνηθείας μεμνημένοι, οὐχ ἡλικίαν αἰδοῦμενος, οὐ φίλον ἔχων τινά, ἀλλὰ πρὸς πάντας ἀπεχθῶς διακαίμενος· καὶ πρὸ τῶν ἄλλων ἀπάντων πρὸς ἑαυτὸν, οὐ τῷ μόνον ἀπολλύναι τὴν οἰκείαν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ τῷ μυριάς ἑαυτὸν κατατείναν φρονεῖν· καὶ οὕτω τυραννικὸν ἔστι τὸ τῆς φιλαργυρίας πάθος, ὡς καὶ τοῦ δριμυτάτου ἔρωτος τῶν σωμάτων περιγενέσθαι· καὶ τὸ δεινὸν τῆς οὕτω πικρᾶς δουλείας, ὅτι καὶ χάριν αὐτῇ ἔχειν παρασκευάζει· καὶ ὅσπερ ἂν αὐτῇ μᾶλλον

¹⁷ 1 Petr. v, 8.

(1) Exegimus monumentum egregium pro sacramento eucharistici veritate, cuiusmodi eam catholica Ecclesia profitetur. Itaque hic Theodorus addendus est tot filis ex Græca Ecclesia tanti dogmatis testibus, quos Arnaldus atque Renaulotius in suis voluminibus produxerunt *De perpetuitate fidei Ec-*

incolumentem, et bona consequamur æterna, beneficio et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo Patri est gloria cum sanctissimo Spiritu, nunc, et semper, et in sæcula sæculorum. Amen.

SERMONIS NONI ETHICON.

Quod oporteat nos sobrios esse et vigilare, dirum reputantes Judæ casum. Et contra avaritiam.

1. His ergo auditis, discamus sobrii esse ac vigilare ¹⁷. Si enim de sancto choro unus, Christi socialis, tanto munere donatus, doctrinaque imbutus, qui miracula patrauerat (nam et ipse cum aliis missus fuerat ad mortuos suscitandos); postquam hoc diro morbo, avaritiæ scilicet vitio, correptus fuit, in tantum ruit barathrum, ut Dominum suum proderet; nihilque ei profuerunt beneficia, non charismata, non Jesu societas, non benignitas exhibita, non pedum lotio, non mensæ communiō, non crumenæ commissa fiducia; sed hæc illi adminicula potius ad consequendam potnam fuerunt; quid nos patiemur, nisi ab hoc vitio caveamus? Quotidie ille cum eo erat, qui ubi caput reclinarat non habebat: quotidie erudiebatur operibus, verbis, ne aurum, ne argentum, ne duas tunicas haberet; et tamen non est emendatus. Et quomodo nos speramus hunc morbum abjicere, levi medicina utentes, neque studium multum adhibentes?

2. Dirum quippe malum est avaritia, prorsus dirum. Hæc oculos auresque occupat, et sibi deditos in furorem bacchicum impellit, fera asperiores efficit, et apprime crudeles atque inhumanos, neque de proprie animæ salute cogitare sinit, sed omni hac cura prorsus omiſsa, uni sibi deservire suadet, ceu quedam sæva tyranna. Nam qui opes amat, non modo inimicos juxta præceptum non amat, sen amicos etiam odit; neque sanguinis cognationem novit, neque sodalitatit meminit, neque ætatem reveretur, neque quemquam amicum habet, sed hostili in omnes animo est, præcipue vero contra se ipsum, non solum quia propriam animam perdit, sed quia innumeris semet distrahit sollicitudinibus. Atque adeo tyrannicum est avaritiæ vitium, ut vehementissimum quocunque corporum amorem superet: idque præcipue hanc amarum servitutem gravat, quod ad habendam sibi gratiam hominem comparat; et quo magis ei servitur, eo vehementiore voluptate delectat.

clesie catholicæ circa Eucharistiam.

(2) Theodorus in codice antea exponit dictum Christi apud Joan. vii, 71: *Ex vobis unus diabolutus est. Dicebat autem Judam Simonem Iscuriotem; hic enim erat traditurus eum, cum esset unus ex duodecim.* Deinde sermonem concludit presenti ethico.

Propterea potissime insanibilis morbus fit, et bel-
lua magis indomita. Avaritia Giezin, viri sancti
Elisæi contubernalem, leprosum pro discipulo
ac propheta effecit. Hæc Judæorum principes cor-
rupit, ut dona acciperent, et furum participes
fierent. Hæc Judam proditorem reddidit. Hæc Ana-
niam perdidit. Hæc innumera bella invexit, san-
guine vias, luctu atque gemitibus urbes implevit.
Hæc cœnas obtulit impuras, mensas piaculares,
escas scelere plenas. Hinc bella, et pugnæ: hinc
bustorum spoliatores: hinc denique quidquid
mali dicere potes.

ἐνέπλησεν· ἐντεῦθεν γὰρ πόλεμοι καὶ μάχαι,
ἐντεῦθεν.

3. Propterea hanc divus Paulus appellavit simu-
lacrorum servitutem ¹⁴, ut malitiæ magnitudinem
ostenderet. Cur vero simulacrorum servitutem?
Quia multi pecuniam habent, sed ea uti non audent,
sed quodammodo consecrant, et ad filios horum-
que posteros transmittunt intactam, tanquam sa-
cra quædam donaria violare parcentes. Quod si
aliquando coguntur, quasi nefarium aliquid ege-
rint, ita ægre se habent. Alioqui, sicut ethnicus
simulacrum colit, ita aurum avarus januis com-
mendat et seris, pro templo arcam fabricans, et
argenteis vasis recondens. At, inquis, aurum non
adorat, velut ethnicus simulacrum. Attamen omni-
modam illi adhibet culturam. Præterea ethnicus
libentius oculos et animam projiciet quam simu-
lacrum. Ita etiam auri amatores. Sed non ve-
nerantur, inquis, aurum. Atqui ne ethnicus quidem
simulacrum, sed inhabitantem illic dæmonem.
Ita avari utique aurum non adorant, sed ab auri
aspectu et concupiscentia resultantem in ipsorum
animas dæmonem. Dæmone cujus sævior est avari-
tiæ affectus; atque huic multi magis obediunt,
quam alii idolis: his enim multi non obtemperant;
at avaritiæ omnes cedunt, et quidquid ipsa præce-
perit, morem gerunt. Et videsis quid ea dicat:
Hostis esto et inimicus omnium, ignora naturam,
Deum contemne, mihi temet immola. In omnibus
his obtemperatur. Et simulacris quidem boves
atque oves immolant; et avaritia dicit: Immola
mihi tuam propriam animam, et ille obedit. Vi-
den' quales ista habeat aras, quales recipiat victi-
mas? Aptè itaque magnus Paulus avaritiam simu-
lacrorum servitutem appellavit, utpote cupidi-
tatum omnium sævissimam.

4. Omnino autem vitium hoc ineptos facit illos
qui eo tenentur, sive militaria opus sit sive civilia
munera gerere: neque in publicis tantum, verum
etiam in privatis negotiis. Nam et si forte uxorem
ducturus est qui avaritiæ morbo urgetur, nequa-
quam virtute præditam accipiet, sed omnium pes-
simam, pecuniæ amore victus. Et si domus
emenda est, haud decentem ingenuo homini emet,
sed quæ pluris locari queat. Et si servos, sive

¹⁴ Coloss. iii, 5.

δουλεύσασαι, τοσοῦτον τὰ τῆς ἡδονῆς αὐξεται. Διὰ
καὶ ταύτη μάλιστα ἀνάτονον τὸ νόσημα γίνεται, καὶ
δυσάλωτον τὸ θηρίον. Τοῦτο τὸν Γιεζὴν, ἀνδρὶ ἀγίῳ
τῷ Ἐλισσαίῳ συζῶντα, λεπρὸν ἀντὶ μαθητοῦ καὶ
προφήτου πεποίηκε· τοῦτο τοὺς Ἰουδαίων ἄρχοντας;
διέφθειρε, λαμβάνοντας δῶρα καὶ κοινοῦς κλε-
πτῶν γινομένους· τοῦτο τὸν Ἰούδαν προδότην
εἰργάσατο· τοῦτο τοὺς περὶ Ἀνανίαν ἀπώλεσε·
τοῦτο μυρίους πολέμους εἰσήγαγεν, αἱμάτων μὲν
τὰς ὁδοὺς, θρήνων δὲ καὶ οἰμωγῶν τὰς πόλεις πλι-
ρῶσαν· καὶ δέϊπνα ἐποίησε γενέσθαι ἀκάθαρτα,
καὶ τραπέζας ἐναγεῖς, καὶ ἐδέσματα παρανομίας,
ἐντεῦθεν τυμωρούχοι, καὶ ὁ ἄν εἴπη; κακὸν, ἐν-

γ'. Διὰ τοῦτο εἰδωλολατρεῖαν ὁ θεὸς Παῦλος;
ἐκάλεισεν αὐτὸ, τὸ τῆς κακίας μέγεθος ἐνδεικνύ-
μενος. Διὰ τί εἰδωλολατρεῖαν; Ὅτι ἔχουσι πολλοὶ
χρήματα, καὶ χρήσασθαι αὐτοῖς οὐ τολμῶσιν, ἀλλ'
ἀφ'εροῦσιν, εἰς ἐκγόνους καὶ τοὺς ἐξ ἐκείνων παρα-
πέμποντες ἀνέπαφα, καθάπερ τινῶν ἀναθημάτων
οὐ τολμῶντες ἄψασθαι. Ἐὰν δὲ ποτε ἀνιγκασθῶσιν,
ὡσπερ ἀθέμιτόν τι πράξαντες, οὕτω διάκεινται.
Καὶ ἄλλως δὲ ὡσπερ τὸ ξόανον ὁ Ἕλληνας περιέπει,
οὕτως ὁ φιλάργυρος; τὸ χρυσὸν θύρας πιστεύεται
καὶ μοχλοῖς, ἀντὶ νεοῦ τὸ κειώτιον κατασκευάζων,
καὶ ἐναποτιθέμενος; σκεύεσιν ἀργυροῖς. Ἄλλ' οὐ
προσκυνοῖ, καθάπερ ἐκεῖνος, τὸ ξόανον, ἀλλὰ πᾶσαν
ἐπιδεικνύται περὶ αὐτὸ θεραπείαν. Πάλιν ἐκεῖνος
ἡδῶς ἂν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν ψυχὴν πρόδοιτο ἢ
τὸ ξόανον. Τοῦτο καὶ οἱ τὸ χρυσὸν φιλοῦντες. Ἄλλ'
οὐ προσκυνοῦσι τὸ χρυσὸν, φησὶν· οὐδὲ ἐκεῖνος τὸ
εἰδῶλον, ἀλλ' ὁμοῦ προσκυνοῖ τὸν ἐνοικοῦντα δαι-
μονα. Οὕτως οἱ φιλοχρήματοι, κἂν μὴ τὸ χρυσὸν
προσκυνῶσιν, ἀλλὰ τὸν ἀπὸ τῆς ὄψεως τοῦ χρυσοῦ
καὶ τῆς ἐπιθυμίας ἐπιπηδῶντα δαίμονα ταῖς τοῦτον
ψυχαῖς· δαίμονος γὰρ χαλεπώτερον τῆς φιλαργυρίας
ἢ ἐπιθυμία· καὶ ταύτη πολλοὶ μᾶλλον πείθονται ἢ
ἕτεροι τοῖς εἰδώλοις· ἐκεῖ μὲν γὰρ πολλὰ παρκα-
κούουσιν, ἐνταῦθα δὲ πάντα ἐκκρούσι, καὶ ὑπερ ἂν
εἴπη ποιῆσαι πείθονται. Καὶ ὄρα τί λέγει· Πόλε-
μιος ἔσο καὶ ἐχθρὸς ἀπάντων, ἀγνόει τὴν φύσιν,
καταρρῶνει Θεοῦ, κατάθυσόν μοι σαυτὸν· καὶ πάντα
πείθονται· καὶ τοῖς μὲν ξοάνοις βοῦς καὶ πρόβατα
θύουσιν· ἢ δὲ φιλαργυρία λέγει· Θύσον μοι τὴν
σαυτοῦ ψυχὴν, καὶ πείθει. Ὅρα ὅσους ἔχει βωμοὺς,
οἷα δέχεται θύματα; Προσηκόντως ἄρα Παῦλος; ὁ
μέγας τοῦτο εἰδωλολατρεῖαν ἐκάλεισεν, ὡς πάντων
παθῶν χαλεπώτατον πάθος.

δ. Καὶ πανταχοῦ δὲ τοῦτο τὸ πάθος ἀχρήστους
ποιεῖ τοὺς ὑπὸ τούτου κεκρατημένους, ἂν τε στρα-
τηγήσῃ, ἂν τε δημαγωγῆσῃ; δέη· μᾶλλον δὲ οὐκ ἐν
τοῖς κοινοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς ἰσίοις. Κἂν
γυναῖκα γὰρ ἀγαγέσθαι μέλλῃ ὁ φιλαργυρίαν νο-
σῶν, οὐ λήψεται τὴν ἐνάρετον, ἀλλὰ τὴν πασῶν
φαυλοτάτην, ἥτις των χρημάτων γενόμενος, κἂν
οἰκίαν πρᾶσθαι, οὐ τὴν ἐλευθερίαν πρέπουσαν, ἀλλὰ
τὴν πολλὴν δυναμένην τὸν μισθὸν ἐνεργεῖν· κἂν

οικέτας, κἄν ὀτιοῦν ἕτερον ὤνευσθαι μέλλῃ, τὸ φαυλότατον λήψεται, διὰ τὸ κέρδος. Καὶ τί λέγω στρατηγίαν, καὶ δημαγωγίαν, καὶ οἰκονομίαν; κἄν γὰρ βασιλεὺς ἦ, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος, καὶ λύμη τῆς οἰκουμένης, καὶ πάντων πενέστερος; ὡς γὰρ εἰς τῶν πολλῶν διακίεσται, οὐχὶ τὰ πάντων ἑαυτοῦ νομίζων εἶναι, ἀλλ' ἑαυτὸν ἓνα τῶν πάντων, καὶ τὰ πάντων ἀρπάζων, καὶ πάντων ἐλάττων ἐχειν νομίζων· τῇ γὰρ τῶν οὐδέπω κτιθέντων ἐπιθυμίᾳ τὰ παρόντα μετρῶν, οὐδὲν ταῦτα πρὸς ἐκεῖνα εἶναι ἠγῆσεται. Διὸ καὶ τις φησὶν ὡς οὐδὲν ἀνομιώτερον φυλαργύρου· ὁ γὰρ τοιοῦτος; καὶ ἑαυτὸν ἀποδίδεται, καὶ κοινὸς; περιέρχεται τῆς οἰκουμένης; ἐχθρὸς, ἀλλῶν ὅτι μὴ χροσίον φέροι ἀντὶ τῶν ἀσταχύων ἢ γῆ, καὶ ἀντὶ τῶν ναμάτων αἰ κρήναι, καὶ ἀντὶ τῶν λίθων τὰ ὄρη· δυσχεραίνων πρὸς τὴν εὐετηρίαν, ἐν τοῖς κοινοῖς ἀγαθοῖς συνεσταλμένος· πᾶσαν ἀποστρεφόμενος πρόφρασιν, ὅθεν οὐκ ἐστὶν ἀργύριον λαβεῖν· πάντα ὑπὸ κλέμνῳ, ὅθεν καὶ δύο μόνον συλλέξει ὀβολοὺς ἓνι· ἅπαντας μισῶν, τοὺς πένητας, τοὺς πλουσίους, τοὺς μὲν πένητας, μήποτε προσελθόντες αἰτήσωσι· τοὺς δὲ πλουτουῦντας, ὅτι μὴ τὰ ἐκείνων ἐχει· ἅπαντας τὰ αὐτοῦ νομίζει κακτῆσθαι· καὶ ὡς παρὰ πάντων ἠδικημένος, οὕτως πρὸς πάντας δυσχεραίνει· πλησμονὴν οὐκ οἶδε, κόρον οὐκ ἐπίσταται· ἐν σκότῳ διάγειν τῷ τῶν χρημάτων ἔρωτι, τῶν περισπούδαστων τὸ κάλλος ὡς χρεῶν οὐ γινώσκει· καθάπερ οὐδ' ὁ ἐν σκότῳ τῷ αἰσθητῷ καθήμενος· δύναται βλέπειν τὸ κάλλος τῶν αὐτῷ προσαγομένων λίθων τιμίων, ἢ χρυσῶν σκευῶν, ἢ ἀλουργῶν ἱματίων· σκότος καὶ γὰρ ἐστὶ νοητὸν ὁ τῶν χρημάτων ἔρωτος, οὐδὲν ἀφίεις τῶν δυναν φάνεσθαι ὡς ἐστὶν, ἀλλ' ἐτέρως· ἐπιπερ οὐδαμοῦ τῶν πραγμάτων ἢ φύσις φαίνεται, ὡς ἐν πενίᾳ· οὐδαμοῦ οὕτως ἐλέγχεται τὰ δοκοῦντα μὲν εἶναι, μὴ δυνα δὲ, ὡς ἐν φιλοσοφίᾳ.

ε'. Καὶ ὡς ἐν βραχεῖ φάται, ὁ φιλάργυρος τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις ἐνδεδεδεμένος κακοῖς, πάντων ἐστὶν ἀθλιώτερος· ὥσπερ οὖν ὁ τοῦτων ἀπληλαγμένος; καὶ φιλοσοφῶν ζηλωτότερος πάντων· ὁ μὲν γὰρ ἐνδραστήριος, κἄν οἰκέτης ἦ, κἄν δεσπότης, πάντων ἐστὶ μακαριώτερος· οὐδεὶς γὰρ αὐτὸν ποιήσει κακῶς, κἄν οἱ ἐκ τῆς οἰκουμένης συνέλθωσιν ἅπαντες, ὄπλα καὶ στρατόπεδα κινουῦντες καὶ πολεμοῦντες αὐτῷ· ὁ δὲ μοχθηρὸς καὶ φαῦλος καὶ τοιοῦτος ὅσον διεγράψαμεν, κἄν βασιλεὺς ἦ, κἄν μυρία περιίκεται διαδήματα, κἄν στρατὸν ἔχη πολυάριθμον, καὶ παρὰ τοῦ τυχόντος τὰ ἔσχατα πέσειται. Οὕτως ἢ κακία ἀσθενέει! οὕτως ἰσχυρὸν ἢ ἀρετὴ! Τί τοίνυν ἐπιθυμῶν, ἀνθρώπε, χρημάτων, πενθεῖς ὡς ἐν πενίᾳ ὢν; τί θρηνεῖς, ἑορτὴν ἄγων; καὶ γὰρ ἑορτῶν ὁ καιρὸς· τί κλαίεις, πλοῦτου ἔρῳν; καὶ γὰρ πανήγυρις ἢ πτωχία, ἀν σωφρονῆς. Τί, ὦ παιδίον, ὀδύρη; παιδίον γὰρ δεῖ τὸν τοιοῦτον καλεῖν. Οὐκ ἐχεις χρήματα, πένης ὢν; μεγάλου εἰ φορέου ἀπληλαγμένος· μᾶλλον δὲ θαυμαστός εἰ καὶ μακάριος, τῆς φρονήσεως καὶ καρτερίας καὶ πάσης φιλοσοφίας διδάσκαλον ἔχων, φημί δὲ τὴν πενίαν, ἢ καὶ ὁ Λάζαρος συζῶν ἐστειρανυῖτο· ἢ καὶ τὸν

A quidquam aliud emere oporteat, deterrimum quodque lucri causa eligit. Quid dico militare aut civile aut administratorium munus! Nam quamvis rex sit, omnium infelicissimus est, nundi sordes, et omnium pauperrimus. Namque unum se de multis credet: neque omnium se dominum aestimabit, sed se unum de omnium numero: et rem omnium ad se trahet, omnium se minime habere putans. Namque ex illorum quæ sibi adhuc desunt cupiditate, sua propria metiens, nihil hæc præ illis esse judicabit. Quare et quidam dixit, nihil avaro esse iniquius: nam homo hujusmodi se ipsum quoque tradit, et communis incedit mundi hostis, dolens quod aurum pro spicis terra non ferat, et pro fluentis fontes, et pro lapidibus montes: irascens anni ubertati, et in communibus bonis angustiat; quamlibet occasionem respuens unde non sit argentum capere; omnia perferens, unde vel duos tantum obolos corradere liceat; omnes odio habens pauperes ac divites: pauperes, ne forte accedentes petant; divites, quia rem illorum non habet: omnes sua ipsius possidere existimat; et quasi ab omnibus fraudatus, ita omnibus est iratus: repletionem non novit, satieta-tem nescit. In tenebris versans ob pecuniæ amorem, rerum aestimabiliorum pulchritudinem ut par est non agnoscit, quemadmodum nec ille, qui in tenebris sensibilibus sedet, cernere potest pulchritudinem oblatorum ei lapidum pretiosorum, aut aureorum vasorum, aut vestium purpurearum. Tenebrarum reapse intellectualium instar est pecuniæ amor, rem nullam patiendi videri uti revera est, sed aliter: quandoquidem nusquam ita rerum natura apparet, ut in paupertate: nusquam sic coarguuntur quæ videntur esse, cum non sint, ut in philosophia.

5. Atque ut compendio dicamus, avarus tot tantisque constrictus malis, omnium est infelicissimus: sicut vicissim qui his caret et philosophatur, præ omnibus æmulandus. Etenim virtute præditus vir, sive famulus sit sive herus, omnium est beatissimus: nemo quippe ei male faciet, etiamsi ex orbe universo omnes conveniant, arma exercitusque moventes, eique bellum inferentes. D At pravus et nequam, et qualem descripsimus, quamvis rex sit et sexcentis ornatus coronis, quamvis numerosum exercitum habeat, a quolibet summis malis affici poterit. Adeo nequitia infirma est! adeo valida virtus! Cur ergo, o homo pecuniæ cupide, luges tanquam in egestate? cur lamentaris in solemnitate? Nam solemnitatis hoc tempus est. Cur fles, divitiarum amator? instar tibi solemnitatis paupertas erit, si sana mente fueris. Cur, puer, ejulas? Nam puerum appellare oportet hominem hujusmodi. Non habes pecuniam, quia pauper es? magno pondere es liberatus: imo etiam admirandus es ac beatus, quia omnis philosophiæ magistratam habes pauperiem, in qua vitam degens Lazarus coronabatur. Hæc Jacob

fecit illustrem, pane tantum potiri cupientem. Ob hanc Josephum quoque admiramur, qui in extremam devenit pauperiem, neque in servitutem tantummodo sed et in carcerem : neque hunc ita laudamus cum frumentum distribuit, quam cum carcerem incoluit : neque tam in diademato, quam in vinculis : neque tam quando in throno sedebat, quam cum insidias passus divendebatur.

6. At enim ab aliquo contempnim percussus fuisti, tanquam pauper ; fortior hinc factus es. Sed neque nobilis es neque dynasta, quia inhonoratus ut egens. Atqui sic mihi aliud narras libertatis genus. Audi et ethnicos de his philosophantes, dicentesque nihil grave perpeti, qui ita animo affecti sunt. At domum splendidam et insignem, et septis præditam, non habes, quia opibus cares, ideoque has exoptas. En vero universa terra in conspectu tuo est, publica ædificia, sive hinc delectationem sive usum capere velis. Quid porro jucundius quidve pulchrius cœli firmamento, quod nobis Deus extendit lacunar? Nam et nostri gratia creatum fuit, et commune est cunctis, et maxime, ob pulchritudinem suam idoneum menti ad Creatorem sursum extollendæ. Quousque nos amor tantopere præsentium rerum occupabit superfluarum atque inutilium? Nam divitiæ inter res superfluas reputantur, quarum nulla est utilitas. Quousque vanitatibus inhærebimus? Quousque cœlios non suspiciemus? non sobrii erimus? non satietas terrenarum rerum fluxarumque nos capiet? non denique ipsarum vilitatem experimento discemus?

7. Cogitemus illos qui divites ante nos exstiterunt; nonne illa omnia somnium, umbra, et flos fuerunt? nonne rumusculus atque fabula? Ille dives fuit; at nunc ubi divitiæ, quæ dilapsæ sunt et corruptæ? Sed peccata manent ob illas commissa, et propter peccata punitio. Quousque egeni ac pauperes res doraturas fugient, perituras sectabuntur? Non est quemquam divitem esse, nisi in anima opulentus sit: sicuti nemini contingit esse pauperi, nisi in animo paupertatem gerat. Nam si potior est anima corpore, non queunt debiliora illam sibi subicere; sed quæ potior est, illa quæ æque non sunt valida, ad se trahit atque transmutat. Namque et cor si quod dampnum pertulerit, totum corpus æque adficit: et si ægrum fuerit, toti mæsse nocet; sin incolume, usquequaque prodest. Secus vero, si quod aliud membrum laboret, corde incolumi manente, facile et aliorum membrorum dampnum dispellitur.

8. Ut autem manifestius quod dico efficiam, quæ utilitas ramorum, dic mihi, viridantium, si radix marcescat? Secus autem, quodnam detrimentum foliorum desuper arescentium, dummodo sana sit radix? Sic etiam nulla est divitiarum utilitas, si anima sit pauperula: neque vicissim nocet paupertas, si anima dives sit. At quomodo, inquirunt, dives sit anima si opibus careat? Imo vero tunc

Ἰακωβ ἔδειξε λαμπρὸν, ἄρτου μόνου ἐπιτυχεῖν ἐπιθυμοῦντα· δι' ἦν καὶ τὸν Ἰωσήφ θαυμάζομεν ἐν ἐσχάτῃ γενόμενον πενία, καὶ οὐχὶ δοῦλον μόνον γενόμενον, ἀλλὰ καὶ δεσποτὴν· οὐ γὰρ οὕτως ἐπαινοῦμεν αὐτὸν ὅτε τὸν σίτον διένειμεν, ὡς ὅτε τὸ δεσποτῆριον ἔκα· οὐδὲ ὅτε τὸ διάδημα περιέκατο, ὡς ὅτε τὴν ἄλυσιν· οὐδ' ὅτε ἐπὶ τοῦ θρόνου ἐκαθίζετο, ὡς ὅτε ἐπεβουλευέτο καὶ ἐπωλεῖτο.

ζ'. Ἄλλ' ἐτυπτήθησ παρά τίνος ὡς πτωχὸς καταφρονήθεις; καὶ τί τοῦτο; καρτερικώτερος ἐτεῦθεν ἐγένου. Ἄλλ' οὐ κέκτησαι δόξαν καὶ δυναστείαν, ἀτιμος ὢν ὡς πένης. Πάλιν ἀλλης ἐλευθερίας εἰδός μοι λέγεις. Ἄκουσον καὶ τῶν ἔξω ταῦτα φιλοσοφούντων καὶ λεγόντων μηδὲν πεπονθέναι δεῖνόν τοὺς οὕτω φρονοῦντας. Ἄλλ' οἰκίαν οὐκ ἔχεις λαμπρὰν εὐ περιφανῆ καὶ περιθόλους ἔχουσαν, ἅτε στερούμενος χρημάτων, καὶ διὰ τοῦτο τούτων ὀρέγῃ. Ἄλλ' ἰδοὺ πᾶσα ἡ γῆ ἐνώπιόν σου, τὰ δημόσια οἰκοδομήματα, εἴτε εἰς τέρψιν, εἴτε εἰς χρείαν ἔχειν ἐθέλεις. Καὶ τί τερπνότερον καὶ ὠραιότερον τοῦ στερεώματος τοῦ οὐρανοῦ, ὃν ὁ Θεὸς ἡμῖν ἐξέτεινεν ὄροπον; καὶ γὰρ δι' ἡμᾶς γέγονε, καὶ κοινὸς ἐστὶν ἅπασιν ἡμῖν, καὶ τὰ μέγιστα ὠφελεῖ, ὡς διὰ τοῦ κάλλους εἰς τὴν Δημοουργὸν ἀναπέμπων. Μέχρι τίνος ὁ ἔρωσ ἡμᾶς οὕτω κατέχει τῶν παρόντων πραγμάτων, τῶν περιττῶν καὶ ἀνοήτων; ὁ γὰρ πλοῦτος ἐν τοῖς περιττοῖς, ἐν οἷς οὐδὲν ὄφελος γίνεται. Μέχρι τίνος προσηλούμεθα τοῖς ματαίοις; Μέχρι τίνος οὐ διαβλέπομεν ἐν τοῖς οὐρανοῖς; οὐ νήφομεν; οὐ λαμβάνομεν κόρον τῶν γηγένων τούτων καὶ παραβρέδοντων; οὐ παιδευόμεθα διὰ τῆς πείρας αὐτῶν τὴν εὐτέλειαν;

ζ'. Ἐννοήσωμεν τοὺς πρὸς ἡμῶν πλουτήσαντας· οὐχὶ δυναρ πάντα ἐκεῖνα; οὐχὶ σκιά καὶ ἄνθος; οὐχὶ δῆγγημα καὶ μῦθος; ὁ δεῖνα πεπλούτηκε, καὶ ποῦ νῦν ὁ πλοῦτος; Ἀπόλετο καὶ διέφθαρται. Ἄλλὰ τὰ δι' αὐτῶν ἀμαρτήματα μένει, καὶ ἡ διὰ τὰ ἀμαρτήματα κόλασις. Μέχρι τίνος πτωχοὶ καὶ πένητες, τὰ μὲν μένοντα φεύγοντες, διώκοντες δὲ τὰ φεύγοντα; Οὐκ ἐστὶ πλοῦσιον εἶναι τὸν μὴ τῇ ψυχῇ πλοῦτοῦντα· καθάπερ οὐκ εἶναι πτωχὸν εἶναι τὸν μὴ ἐν διανοίᾳ ἔχοντα τὴν πενίαν· εἰ γὰρ κυριώτερον τοῦ σώματος ἡ ψυχὴ, οὐκ ἰσχύει τὰ μὴ ἰσχυρότερα αὐτὴν διαθεῖναι πρὸς ἑαυτὰ· ἀλλ' ἡ κυρία τὰ μὴ οὕτω κύρια πρὸς ἑαυτὴν ἐφέλκεται καὶ μεταβάλλει· καὶ γὰρ ἡ καρδία ὅταν τινὰ δέξηται βλάβην, ἅπαν τὸ σῶμα οὕτω διατίθῃσι· καὶ εὐσκρατος γέννηται, τῷ παντὶ λυμαίνεται· καὶ εὐκρατος, τὸ πᾶν ὀνηθῆσιν· ἂν δὲ τι τῶν λοιπῶν διαφθαρήσῃ, ταύτης μενούσης ὑγιούς, εὐκρίως κάκειων τὴν λύμην ἀποτινάσσειται.

η'. Ἴνα δὲ καὶ σαφέστερον ὁ λέγω ποιήσω, τί κλάδιον ὄφελος, εἰπέ μοι, χλωρῶν, ὅταν ἡ ρίζα μαραινῆται; Τί δὲ βλάβος τῶν ἀνωθεν ξηρανθέντων φύλων, ταύτης οὐσης ὑγιούς; Οὕτω καὶ ἐνταῦθα οὐδὲν ὄφελος χρημάτων, ψυχῆς οὐσης πενιχρᾶς· οὐδὲ βλάβος πενίας, ψυχῆς οὐσης πλουσίας. Καὶ πῶς ἂν γένοιτο πλουσία, φησὶ, ψυχὴ ἐν πενίᾳ χρημάτων οὔσα; Μάλιστα ἂν τότε γένοιτο· τότε γὰρ καὶ

πλουτεῖν εἶωθεν. Εἰ γὰρ, καθὼς πολλάκις ἐδείξα-
μεν, τοῦτο πλουτοῦντος τεκμήριον, τὸ καταφρονεῖν
χρημάτων καὶ μηδενὸς δεῖσθαι, εὐδηλον ὅτι πενίας
τοῦτο μάλιστα σημεῖον, τὸ χρημάτων ἐφίεσθαι· τὸ
γὰρ ἐν πενίᾳ εἶναι μᾶλλον ποιεῖ πλουτεῖν· καὶ γὰρ
ὅτι εὐκολώτερον ἢν τις ἐν πενίᾳ ἢ ἐν πλούτῳ κατα-
φρονήσῃε χρημάτων, καὶ μᾶλλον ἐφίεται χρημάτων,
ὁ πλούσιος ἢ ὁ πένης, παντὶ που δῆλον· ὡς γὰρ ὁ
μειθῶν μᾶλλον διεψῆ τοῦ μετασχόντος αὐτάρκως τοῦ
πόματος, οὕτως ὁ ἐν πλούτῳ μᾶλλον ὀρέγεται χρη-
μάτων τοῦ ἐν πενίᾳ ὄντος· οὐδὲ γὰρ ἐστὶν αὐτῆ ἢ
ἐπιθυμία τοιαύτη, ὥστε τῷ πλεόνῳ σθένυσθαι, ἀλλὰ
τοῦναντίον ἀνάπτεσθαι πέφυκε τούτῳ· καὶ καθάπερ
τὸ πῦρ ὅταν λάβῃ πλείονα τροφῆν, τότε μάλιστα
ἀγριούται, οὕτω καὶ ἡ τῶν χρημάτων ἐπιθυμία,
ὅταν πλεόν ἐμβάλλῃ χρυσίον, τότε μάλιστα ἀφ-
ρεται.

θ'. Ὅθεν οὐδὲ ἡδοναὶ οἱ χρημάτων ἐρῶντες ὑπὲρ
ἢν ἔχουσιν, ἀτε κεχρηστές ὅλη τῇ διανοίᾳ πρὸς τὰ
μῆτιρ ληφθέντα· καὶ μὴ μόνον οὐκ ἡδοναί, ἀλλὰ
καὶ βασανίζονται, ὅσῳ ἂν περιβάλλωνται, τῷ μηδὲν
εἰδέναι πέρας τῆς τοιαύτης ἐπιθυμίας. Ὅσπερ ἄρα
καὶ ὁ διηνεκῶς διεψῶν, κἂν μυρίας ἐκπῆ πηγάς,
τῆς ἡδονῆς οὐδόλως αἰσθάνεται, διὰ τὸ μὴ λαμβά-
νειν κόρον· καὶ καθάπερ πάλιν εὐνοῦχος ἐπιθυμίαν
ἔχων ἀπαρθενεῦσαι νεάνην, ὡς φησὶ τις σοφός, ὅταν
αὐτὴν περιλάβῃ, συμπλέκεται μὲν τῇ ἐρωμένη, μὴ
δυναμένος δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἐμπλήσαι, τὴν ἐσχάτην
βάσανον ὑπομένει· οὕτω καὶ ὁ φιλάργυρος ἐπιθυ-
μῶν χρυρίου καὶ ἀργυρίου, ὅταν ἐν κτήσει γένηται
τούτων, συγγίνεται μὲν τῇ εὐπορίᾳ, ὡς ταύτην ἔχων,
ἐμπλήσαι δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἄσπασαν οὐ δύναμένος,
ἀεὶ ἔστιν ἐν ὀδύῃ· πλουτεῖν γὰρ πλεόν βουλόμενος,
καὶ περιβαλέσθαι πλεόν, ἀνάπτει μᾶλλον, καὶ οὐ-
δέποτε ἴσταται, ἀλλὰ κἂν μυρία λάβῃ τάλαντα, ἐτέ-
ρων τοσοῦτων ἐπιθυμεῖ· κἂν τούτων ἐπιτύχῃ, δις
τοσοῦτων ἐφίεται· καὶ προῖων καὶ τὰ ὄρη, καὶ τὴν
γῆν, καὶ τὴν θάλατταν, καὶ πάντα εὐχεται αὐτῷ
γενέσθαι χρυσίον, καινὴν τινα μανίαν καὶ φοβερὰν,
καὶ οὐδέποτε δυναμένην σεθεσθῆναι μαινόμενος. Εἰ
τοῖνον τὸ πλεόν ἐφίεσθαι πενίας τεκμήριον, ὁ δὲ
ἐν πλούτῳ τοιοῦτος, οὗτος μάλιστα ἔστιν ἐν πενίᾳ.
Ὅρξῃ· ὅτι τότε μάλιστα πένεται ἡ ψυχὴ, ὅταν πλου-
τῇ· καὶ τότε πλουτεῖ, ὅταν ἐν πενίᾳ ἢ;

ι'. Εἰ δὲ βούλει, καὶ ἐπὶ προσώπων τὸν λόγον
γυμνάσωμεν· καὶ ἔστωσαν δύο τινές, ὁ μὲν ἔχων
μύρια τάλαντα, ὁ δὲ δέκα· καὶ ἀμφοτέρους ταῦτα
ἀφαιρούμεθα. Τίς οὖν μᾶλλον ἀλγήσει; Ὁ τὰ μύ-
ρια ἀπολέσας. Οὐκ ἂν δὲ μᾶλλον ἠλγήσῃ, εἰ μὴ μᾶ-
λλον ἐφίλει· εἰ δὲ μᾶλλον φιλεῖ, μᾶλλον ἐπιθυμεῖ· εἰ
δὲ μᾶλλον ἐπιθυμεῖ, μᾶλλον ἔστιν ἐν πενίᾳ· τούτου
γὰρ μάλιστα ἐπιθυμοῦμεν, οὐ μάλιστα ἔσμεν ἐν ἐν-
δείᾳ· ἀπὸ γὰρ ἐνδείας ἢ ἐπιθυμίας· ἐνθα γὰρ ἂν ἦ
κόρος, ἐπιθυμίαν οὐκ ἔστιν εἶναι· καὶ γὰρ τότε μά-
λιστα διεψῶμεν, ὅταν ἐνδεῶς ἔχωμεν ποτοῦ. Λοιπὸν
οὖν οὐ παρὰ πενίαν, ἀλλὰ παρ' ἡμᾶς αὐτοῦς ἡ
βλάβη γίνεται· οὐδεὶς γὰρ ἡμᾶς λυμανεῖται, ἐὰν νῆ-

A maxime : tunc enim ipsa ditescere solet. Si enim,
ut saepe demonstravimus, divitis est conditionis
argumentum, opum contemptus, et nullius rei in-
digentia, constat vicissim hoc esse paupertatis in-
dictum, si opes concupiscantur. Namque in paupere
vita versari, magis facit ditescere. Profecto facilius
pauper, quam dives, opes contemnet : magisque
optat pecuniam dives quam pauper, ut omnibus
exploratum est. Sicut enim ebruius magis silit quam
qui moderate biberit ; sic etiam dives vehementius
pecuniam optat quam pauper. Namque haud ejus-
modi est hæc cupiditas, ut copia possit exstingui,
sed ab hac potius augeri solet. Atque ut flamma
cum majorem escam nacta fuerit, tunc potissime
ævrit, sic pecuniæ cupiditas, quo plus auri inges-
seris, tunc maxime extollitur.

9. Quamobrem ne delectantur quidem divitiarum
amatores iis quæ habent, quandoquidem tota mente
ad illas inhiant quas nondum adepti sunt. Neque
tantum non delectantur, verum etiam cruciantur
quo magis ditescunt, quia nullum cupiditatis hujus
terminum agnoscunt. Sicut enim qui perpetuo
silit, etiamsi sexcentos hauriat fontes, nullam vo-
luptatem capit, quia nullam satietatem experitur ;
rursus sicut spado cupiens juvenulam devirginare,
ut ait quidam sapiens¹⁹, cum eam corripuerit,
nititur quidem in amasiam, sed quia cupiditatem
explere nequit, cruciatur ; ita avarus auri argenti-
que cupidus, rerum quidem copia potitur, sed quia
tamen cupiditatem totam explere nequit, perpetuo
cruciatu urgetur. Magis enim ditescere volens, et
pluribus redundare, incendit potius quam sedat
cupiditatem : sed etsi decem millia talenta ceperit,
totidem alia expetit : quæ si consecutus fuerit,
totidem exoptat : pergensque porro, montes quo-
que, et terram ac mare, omnia denique aurum sibi
fieri postulat, nova quadam insania, et nunquam
exstinguenda insaniens. Si ergo plura desiderare,
paupertatis est indicium, hujusmodi autem est qui
in divitiis versatur, sequitur ut hic præ cæteris
pauper sit. Viden' igitur tunc potissime animam
esse pauperem, cum est dives, et tunc esse divitem,
cum in paupertate est ?

10. Quod si mavis, ut etiam in personis sermo-
nem nostrum exerceamus, sint utique duo qui-
dam, alius decem mille talenta habens, alius decem :
porro utrumque suis spoliemus. Quis gravius do-
lebit ? Sane qui decem mille amisit. Non autem
magis doleret, nisi plus amaret : quod si magis
amat, magis cupit : si magis cupit, majore pau-
pertime urgetur : nam hoc præcipue optamus, cujus
præcipue indigemus : namque ex egestate cupidi-
tas : ubi enim satietas, non est cernere cupidi-
tatem. Nam tunc vehementius sitimus, cum potu
caremus. Superest igitur, non a paupertate sed a
nobis ipsis damnium hoc provenire. Nemo enim

¹⁹ Eccli. lxx, 21.

nobis nocebit, si sobria mente fuerimus. Propterea oro quæsoque, ne talem patiamur insaniam, salutem nostram propter modicum argentum prodigentes: sed futurarum rerum spem foveamus: senes quidem, utpote manifeste cernentes breve nobis superesse vitæ tempus; juvenes autem, ceu certo scientes, haud multum nobis reliquum esse: namque ut fur in nocte, ita dies illa venit. Omni igitur studio vitemus cupidæ avaritiæ morbum. Quanquam enim sæva est hæc bellua, ut diximus, nihilominus, si certe velimus, facile eam superabimus. Non enim innata est ac naturalis ista cupiditas; alioquin jam inde a rerum initio insita fuisset. Atqui antiquitus neque aurum erat, neque auri ullus amator.

11. Jam, si vultis, unde hoc malum eruperit, dicam. Dum præcessores suos quisque æmulatur, morbum aggravat; et cupientem, is qui antecedit incitat. Nam cum vident domos splendidas, latitudinem agrorum, servorum greges, et argentea vasa, et multam vestimentorum congeriem, nihil non agunt ut alios superent: atque ita priores causam præbent secundis, hi autem posteris. Quod si sobrietatem retinere velent, aliis magistri non forent. Neque idcirco hi posteriores excusantur; sunt enim alii qui opes contemnunt; quod ipsum magnopere demonstrat, non esse naturaliter insitum avaritiæ morbum, quæ res ex illis patescit, qui alieni ab eo sunt. Siquidem physicæ qualitates communes omnibus sunt: hæc autem cupiditas, culpa nostra tantummodo existit: hinc nascitur, hinc augetur; et illi inhiantes cum occupaverit, contra naturam facit vivere. Etenim cum non agnoscent populares suos, amicos, fratres, cognatos prorsus quoslibet, et cum illis se ipsos quoque negligunt, id enim vero contra naturam vivere est. Unde apparet contrarium nature esse hoc vitium, id est avaritiæ morbum.

12. Propterea et Judas in hunc morbum culpa sua implicatus, proditor Christi exstitit, quanquam ab eodem Christo vocatus. Quippe non est coarctans Dei vocatio, neque vim facit menti eorum qui virtutem amplecti nolunt: sed hortatur tantum et consulit, et satagit atque dat operam suadendo ut boui flamus: quam si nonnulli non admittunt, haud idcirco cogit; sicuti neque Judam coegit fieri bonum, postquam improbus pravusque culpa propria ob hunc morbum evaserat. Hinc enim, et non aliunde, sunt hujusmodi mutationes: quemadmodum a bono studio procedunt contrariæ. Quot enim qui fuerant violenti, mansuetiores ovibus postea evaserunt? Quot luxuriosi, deinceps pudici exstiterunt? Quot antea rapaces, deinde sua quoque projecerunt? Quamobrem, si sapimus, procul abjiciamus divitiarum cupiditatem, et avaritiæ morbum; cujus nequitiam ipsi quoque testantur avari, injuriam sibi fieri judicantes, quotiescunque aliquis eis hoc opprobrium objecerit. Et re quidem vera, summum hoc est opprobrium, multæque nequitiae

αρωμεν. Διὸ παρακαλῶ, μὴ τσαύτην ὑπεμένωμεν ἀνοίαν, προδιδόντες τὴν σωτηρίαν ἡμῶν διὰ μικρῆν ἀργυρίδιον· ἀλλ' ἀντεγόμενοι τῆς μελλούσης ἐλπίδος, οἱ μὲν γεγηρακότες, ἅτε εἰδότες φανερώ; ὅτι ὀλίγο; ἡμῶν ὑπολείπεται τῆς ζωῆς χρόνος· οἱ δὲ νέοι, ἅτε πεπεισμένοι σαφῶς ὅτι οὐ πολὺ τὸ λοιπόμενον· ὡς γὰρ κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐρχεται. Φεύγωμεν πάτη σπουδῆ τῆς φιλαργυρίας τὴν νόσον· εἰ γὰρ καὶ δεινὸν τοῦτ' τὸ θηρίον, ὡς εἴπομεν, ἀλλ' ὁμοίως ἐὰν θέλωμεν, βραδίως περιεσόμεθα· οὐ γὰρ ἐστὶν ἡ ἐπιθυμία αὕτη ἐμψυτος καὶ φυσικὴ· ἢ γὰρ ἂν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐνετέθη. Νῦν δὲ χρυσίον οὐκ ἦν ἀνωθεν, οὐδὲ ἦρα τις χρυσοῦ

α'. Ἀλλ' εἰ βούλεσθε, λέγω πόθεν εἰσῆλθε τὸ κακόν· ἕκαστος τὸν πρὸ αὐτοῦ ζηλοῦντες, ἐπέτεινον τὴ νόσημα, καὶ τὸν βουλόμενον ὁ προλαβὼν ἐρεθίζει. Ὅταν γὰρ ἴδωσιν οἰκίας λαμπράς, καὶ πλήθος ἀγρῶν, καὶ ἀνδραπόδων ἀγέλας, καὶ ἀργυρεῶ σκεύη, καὶ πολλὴν ἱματίων φοροτὸν, πάντα πράττουσιν, ὥστε ὑπερβαλέσθαι· ὥστε οἱ πρῶτοι τῶν δευτέρων αἰτίοι γίνονται, κάκεινοι τῶν μετ' αὐτοῦ. Εἰ δὲ ἐβούλοντο σωφρονεῖν, οὐκ ἂν τοῖς ἄλλοις ἐγίνοντο διδάσκαλοι· μάλλον δὲ οὐδὲ τοῦτοις ἐστὶν ἀπολογία· εἰσὶ γὰρ καὶ ἕτεροι χρημάτων καταρνούοντες· ὃ καὶ αὐτὸ δείγμα μέγιστον τοῦ μὴ φυσικὸν εἶναι τὸ τῆς φιλαργυρίας νόσημα· καὶ ἐκ τῶν ταύτης γὰρ ἀπληγαγμένων τοῦτο γίνεται δῆλον, ἐπειδὴ τὰ τῆς φύσεως κοινὰ πάντων ἐστὶν· αὐτὴ δὲ ἐκ βραθυμίας ἢ ἐπιθυμίας γίνεται μόνης· ἐντεῦθεν φέεται, ἐντεῦθεν αὐξεται· καὶ τοὺς πρὸς αὐτὴν κερνήτας ὅταν ἔλθῃ, παρὰ φύσιν ποιεῖ ζῆν. Ὅταν γὰρ ἀγνοῦσι τοὺς ὁμοφύλους, τοὺς ἀδελφοὺς, τοὺς συγγενεῖς ἅπαντας ἀπλώ; καὶ μετὰ τούτων καὶ ἑαυτοὺς, παρὰ φύσιν τοῦτο ἐστὶ ζῆν. Ὅθεν δῆλον ὅτι παρὰ φύσιν ἡ κακία, καὶ τὸ τῆς φιλαργυρίας νόσημα.

ιβ'. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ Ἰούδας τούτῳ περιπεσὼν ἐκ βραθυμίας, προδότης ἐγένετο τοῦ Χριστοῦ, καίτοι κληθεὶς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ· καὶ γὰρ οὐκ ἀναγκαστικὴ τοῦ Θεοῦ ἡ κλήσις, οὐδὲ βιάζεται τὴν γνώμην τῶν μὴ βουλομένων ἀρετὴν ἐλέσθαι· ἀλλὰ πηραίνει μὲν καὶ συμβουλεύει, καὶ πάντα ποιεῖ καὶ πραγματεύεται, ὥστε πείσαι γενέσθαι χρηστοῦς· εἰ δὲ μὴ ἀνάσχοιτό τινες, οὐκ ἀναγκάζει, καθάπερ οὐδὲ τὸν Ἰούδαν ἠνάγκασε γενέσθαι καλὸν, γενόμενον μοχθηρὸν καὶ φαῦλον ἀπὸ τούτου τοῦ νοσήματος ἐκ βραθυμίας· ἐντεῦθεν καὶ γὰρ οὐκ ἄλλοθεν αἱ τοιχῦται μεταβολαί, καθάπερ ἀπὸ σπουδῆς αἱ πρὸς τὸ ἐναντίον. Πόσοι γοῦν γενόμενοι βίαιοι, προβάτων ἡμερώτεροι γεγονάσιον ὑστερον; Πόσοι ἀσελγεῖς σώφρονες μετὰ ταῦτα κατέστησαν; Πόσοι πλεονέκται πρὸ τούτου ὑστερον ἐξῆρψαν καὶ τὰ αὐτῶν; Ὅστε ἐὰν νῆψωμεν, ἐκβαλοῦμεν τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πλοῦτου, καὶ τῆς φιλαργυρίας τὸ νόσημα, ὅπερ καὶ αὐτοὶ μαρτυροῦσιν εἶναι κακὴν αἰ φιλαργυρία, νομίζοντες ὑβριν τὴν πρᾶγμα, ὅταν τις αὐτοῖς τοῦτο προσενέγκῃ τὸ ὕνειδος· ἔσχατον τοῦτο, καὶ πῶλῃς κακίας

ἀπόδειξις. Εἰ γὰρ χρημάτων ὑπεριδεῖν οὐκ ἀνεχόμεθα, τίνας ἄλλου περιεσόμεθα ποτε ἐπιθυμίας; ἀλλὰ δοξομανίας, θυμοῦ ἢ ὀργῆς; Καὶ πῶς ἂν τις πεισθῆι; ἐπιθυμίας μὲν γὰρ ἕνεκα τῆς τῶν σωμάτων καὶ θυμοῦ καὶ ὀργῆς πολλοὶ καὶ τῆς σαρκὸς τὴν κατασκευὴν λογίζονται, καὶ τὰς ὑπερβολὰς ἀντιτιθέασιν ἱατρῶν παῖδας· καὶ τὸν μὲν θερμότερον καὶ ὑγρότερον λαγνότερον εἶναι φασί, τὸν δὲ πρὸς ξηροτέραν ἐμπεσόντα δυσκρασίαν ἀκρόχολον καὶ θυμῶδη. Φυλαργυρίας δὲ ἕνεκεν οὐδεις οὐδέποτε αὐτῶν ἤκουσεν εἰρηκότων τι τοιοῦτον. Οὕτω βραθυμίας μόνης ἐστὶ καὶ ψυχῆς ἀναλήγῃ τουτοῦ τὸ νόσημα, καὶ δυνατὸν τοῦτο φυγεῖν ἡμᾶς, ἂν θέλωμεν.

γ'. Σπουδάσωμεν τοιγαροῦν, ἀγαπητοί, καὶ τοῦτο διορθώσασθαι, καὶ τὰ καθ' ἑκάστην ἡλικίαν ἡμῖν ἐπιγινόμενα κάθη πρὸς τὸ ἐναντίον μεταθεῖναι. Ἄν δὲ καθ' ἕκαστον μέρος τῆς ζωῆς ἡμῶν παραπλέωμεν τοὺς τῆς ὀρετῆς πόνους, πανταχοῦ ναυάχια ὑπομένοντες, ἐπὶ τὸν λιμένα λοιπὸν ἐλθόντες ἐρημοὶ φορτίων πνευματικῶν, τὰ ἔσχατα ὑπομενούμεν. Πέλαγος γάρ ἐστιν τεταμένον ὁ παρὼν βίος· καὶ ὡς περ ἐν τῇ θαλάττῃ ταύτῃ διάφοροι κόλποι διαφορῶς ἔχοντες χειμῶνας· καὶ ὁ μὲν Αἰγαῖος διὰ τὰ πνεύματ' ἐστὶ χαλεπός· ὁ δὲ πορθμῶς ὁ Τυρρηνικός διὰ τὴν στενοχωρίαν· ἡ δὲ Χάρυδρις ἡ πρὸς τῇ Λιβύῃ διὰ τὰ τέλματα· ἡ Προποντις ἡ ἔξω τοῦ Εὐξείνου Πόντου διὰ τὸ βραχάτιον τοῦ ῥοθίου· τὰ ἔξω Γοδαίρων διὰ τὴν ἐρημίαν καὶ τὸ ἀτριβές καὶ τὸ ἀνιστόρητον τῶν τόπων· καὶ ἄλλο μέρος δι' ἕτερον· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς ζωῆς τῆς ἡμετέρας. Καὶ πρῶτον πέλαγος ἐστὶν ἰδεῖν τὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας πολλὸν ἔχον τὸν σάλον διὰ τὸ ἀνόητον, διὰ τὴν εὐκολίαν, διὰ τὸ μὴ πεπηγένας. Διὰ τοῦτο καὶ παιδαγωγούς ἐπιστῶμεν καὶ διδασκάλους, τὸ λείπον τῇ φύσει διὰ τῆς ἐπιμελείας εἰσφέροντες, ὡς περ ἐκεῖ ἐστὶ τῆς τέχνης τῆς κυβερνητικῆς. Μετὰ ταύτην τὴν ἡλικίαν ἡ τοῦ μειρακίου διαδέχεται θάλασσα, ἐνθα σφοδρὰ τὰ πνεύματα, καθάπερ ἐν τῷ Αἰγαίῳ, τῆς ἐπιθυμίας ἡμῖν αὐξανομένης. Καὶ αὕτη μάλιστα ἡ ἡλικία διορθώσεως ἐρημῶς, οὐ διὰ τὸ τὰ ἀμαρτήματα μὴ ἐλέγγεσθαι· καὶ γὰρ καὶ διδάσκαλος καὶ παιδαγωγὸς λοιπὸν ἐξίσταται. Ὅταν οὖν τὰ μὲν πνεύματα σφοδρότερον διαπνέη, ὁ δὲ κυβερνήτης ἀσθενέστερος, καὶ ὁ ἀμύνων οὐδεις ἤ, ἐννόησον τοῦ χειμῶνος τὸ μέγεθος. Μετὰ τοῦτο πάλιν ἕτερον μέρος τῆς ἡλικίας, τὸ τῶν ἀνδρῶν ἐπιείκειν, ἐν ᾧ τὰ τῆς οἰκονομίας ἐπίκειται· ὅτε δὲ γυνὴ καὶ γάμος καὶ παιδοποιία καὶ οἰκίας προστασία, καὶ πολλὰ τῶν ἀνθεῖ καὶ βασκανία.

δ'. Ὅταν οὖν ἕκαστον μέρος τῆς ἡλικίας παρερχόμεθα μετὰ ναυαγίων, πῶς ἀρχέσομεν τῇ παρούσῃ ζωῇ; πῶς τὴν μέλλουσαν διαφευξόμεθα κλάσιν; ὅταν γὰρ ἐν μὲν τῇ πρώτῃ ἡλικίᾳ μηδὲν μανθάνωμεν ὑγιᾶς, ἐν δὲ τῇ νεότητι μὴ σωφρονήσωμεν, καὶ ἄνδρες γενόμενοι φιλαργυρίας μὴ περιγενώμεθα, τότε ὡς περ εἰς τινα ἀνελίαν τὸ γῆρας ἐλθόντες, καὶ πάσαις ταῖς πάγαις ταύταις τὸ σκάφος τῆς ψυχῆς ἀσθενέστερον κατασκευάζοντες, τῶν σκευῶν διαλελυμένων, ἀπαντήσομεν εἰς ἐκεῖνον τὸν λιμένα,

Argumentum. Nam si opes contemnerē non sustinemus. quānam unquam vincemus aliam cupiditatem? num gloriæ? num animi vehementiæ aut iræ? Quis id credat? Cupiditatem quidem corporum, et animi vehementiam, et iram, multi in carnis naturam conferunt, quam rem medici exaggerant: et eum qui sit calidior humidiorve, lasciviorē esse aiunt: at sicciorem sortitum temperationem, irritabilem fore et iracundum. Verumtamen de avaritia nihil huiusmodi ab his dici unquam compertum est. Adeo solius socordix est animæque ignaviæ hic morbus, cumque vitare, potestatis nostræ est.

13. Studeamus itaque, charissimi, hoc quoque emendare vitium, et eas quæ in singulis ætibus oboriuntur nobis cupiditates, in contrariumvertere. Quod si per singulos vitæ nostræ gradus neglexerimus virtutis labores, ubique naufragia patientes, cum in portum denique veniemus spiritalibus sarcinis vacui, supremam prænam luemus. Pelagus enim vastum est vita præsens. Et quemadmodum in hoc mari diversi sinus sunt, diversas habentes tempestates; nam Ægæum mare ob ventos difficile est: fretum Tyrrhenicum propter angustias; Syrtis apud Libyam ob tractus palustres; Propontis extra pontum Euxinum propter undarum impetum; maria ultra Gades propter solitudinem et iter inusitatum, et locorum ignorantiam, et aliæ aliam ob causam partes; ita usuevit vitæ nostræ. Primum mare videre est puerilis ætatis, multam habens commotionem ob inscitiam et simplicitatem ac levitatem. Propterea et pædagogos apponimus atque magistros, naturæ defectum cura supplentes, sicut in mari providemus gubernandi arte. Hanc ætatem excipit adolescentiæ mare, ubi vehementes venti, sicut in Ægæo, aucta in nobis concupiscentia. Atque hæc potissimum ætatis emendatorē caret, non solum quia vehementius fastidit, sed quia peccata non reprehenduntur; nam magister et pædagogus jam submoti fuere. Cum ergo venti quidem vehementius flant, gubernator vero infirmior est, et protector nullus est, considera quanta sit tempestas. Posthinc adhuc alia ætatis pars, nempe virilis subit, in qua rei familiaris cura, in qua uxor, nuptiæ, liberorum procreatio, domus regimen, et multi sollicitudinum nimbi: tuncque præcipue avaritia efflorescit atque invidia.

φροντίδων νιφάδες, τότε μάλιστα καὶ φιλαργυρία

14. Si ergo singulas ætatis partes inter naufragia transigemus, quid nostræ præsentis vitæ fiet? quomodo futuram vitabimus prænam? Nam si in prima ætate nihil sanum didicerimus, in adolescentia temperantes non fuerimus, in virilitate avaritiam non superaverimus; tunc ad senectutem veluti ad quamdam sentinam provecti, postquam his cunctis impedimentis scapham animæ infirmiorē effecerimus, tabulis dissilientibus, in illum portum veniemus, multis onerati quisquiliis pro spiritali

merce : risumque diabolo excitabimus . nobis autem ipsis luctum, et intolerabiles conciliabimus pœnas. Ne igitur hæc contingant, nosmet omnino cohibentes, et perturbationibus resistentes, divitiarum cupiditatem expellamus, et dirum avaritiæ morbum; quia, juxta prophetam, « Verumtamen vane conturbatur omnis homo vivens »¹⁰. Conturbatio namque vere est opum studium; conturbatio et tumultus vanus, qui quidem in æternis stationibus non est. Hic enim alius laborat, et alius fruitur; ibi autem laborum suorum unusquisque possessor erit et multiplicem recipiet mercedem. Ad illam itaque vitam semper manentem contendamus, caducam hanc et fluxam contemnentibus; ut et veras hic divitias obtineamus, et illic futuris æternis perfruamur bonis; quæ utinam cuncti consequamur gratia et benignitate Domini nostri Jesu Christi, per quem et cum quo gloria est Patri cum sanctissimo Spiritu nunc et semper, et per sæcula sæculorum. Amen.

μεθ' οὗ τῷ Πατρὶ ἡ δόξα ἅμα τῷ παναγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

¹⁰ Psal. xxxviii. 12.

πολὸν ἐπιπερῶμενοι φουρτῶν ἀντὶ πνευματικῆς ἐκπορίας· καὶ τῷ μὲν διαβόλῳ παράξομεν γέλωτα, θρήνον δὲ ἡμῖν αὐτοῖς, καὶ τὰς ἀφορήτους ἐπιστάσομεθα τιμωρίας. Ἴν' οὖν μὴ ταῦτα γένηται, πάντοθεν ἑαυτοὺς σφίγγαντες, καὶ πρὸς πάντα τὰ πάθη στάντες, ἐκβάλλωμεν τοῦ πλοῦτου τὴν ἐπιθυμίαν, καὶ τὸ δεῖνόν τῆς φιλαργυρίας νόσημα· ἐπειδὴ κατὰ τὸν Προφήτην, « Πλὴν μάτην ταραττεται πᾶς ἄνθρωπος ζῶν »· ταραχὴ καὶ γὰρ ὄντως ἡ περὶ τὰ τοιαῦτα σπουδὴ, ταραχὴ καὶ θόρυβος περιττός, ὅπερ ἐν ταῖς μοναῖς; ταῖς αἰωνίοις οὐκ ἔστιν· ἐνταῦθα μὲν γὰρ ἕτερος ἐμόγησεν, καὶ ἕτερος ἀπολαύει· ἐκεῖ δὲ τῶν ἑαυτοῦ μόχθων ἕκαστος ἔσται κύριος, καὶ πολλαπλασίονα λήφεται τὴν ἀμοιβήν. Πρὸς ἐκείνην τοίνυν τὴν ζωὴν τὴν ἀεὶ διαμένουσαν ἐπιγώμεθα, τῆς ἐπικτηροῦ ταύτης καταφρονήσαντες; καὶ βευστήεις, ἵνα καὶ ἐνταῦθα πλουτήσωμεν ἀληθῶς, καὶ ἐκεῖ τῶν μελλόντων αἰώνων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν, ὧν γένοιτο πάντας ἡμᾶς ἐπιτυχεῖν χάριτι καὶ φιλοφροσύνῃ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ καὶ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΜΕΛΙΤΗΝΙΩΤΟΥ

ΕΚ ΤΗΣ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΚΗΣ ΒΙΒΛΟΥ.

THEODORI MELITENIOTÆ

FRAGMENTA

EX LIBRO DE ASTRONOMIA *,

(Ex editione Ismaelis Bul faldi, ad calcem Ptolemæi *De judicandi facultate et animi principatu*, Paris, 1663, 4°, repetita apud Fabric. *Bibl. Gr.* ed. Harles, tom. X.)

Theodori Meliteniote, et magni sacellarii Magnæ C
Ecclesiæ Proœmium in astronomiam.

I. A veterum sapientum quodam dictum, *Omnis operis et sermonis dux sit Deus*, quem ego imitatus dico, Hujus, quam aggredior, constructionis cœlestibus desuper sermonibus inspiratis dux sit, operantemque comitetur et adjuvet, qui manum suam auxiliatricem et confortantem in omnibus adversis porrigit Deus. Deus, inquam, qui donum revera divinum, quale nunquam largitus ipse est, aut largietur, philosophiam nostris hominibus dedit: quæ beata mentis operatio cum sit ac quies, omnes corporeas aciones et operationes splendore suo, præterquam quod dici queat, superat et

Θεοδώρου Μελιτηνιώτου, καὶ μεγάλου σακελλαρίου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας Προοίμιον εἰς τὴν ἀστρονομίαν.

Α'. Θεὸς ἡγήσθω παντὸς ἔργου τε καὶ λόγου, φησὶ τις τῶν παλαιῶν σοφῶν, καγὼ μετ' αὐτοῦ νοῦν, τῆς παρούσης συντάξεως, καὶ συνεξαγέτω μοι θεῖα τῶν λόγων ἔνωθεν ἐπίπνοια, χεῖρα προτείνων τε καὶ ἐπιβρώνυς ἐν παντὶ τῷ παραστάντι Θεῷ. Θεὸς οὗ θεῖον τῷ ὄντι: δῶρον, καὶ οἶον οὐδ' ἦκεν οὐδ' ἤξει πρὸς αὐτοῦ καθ' ἡμᾶς, κατεπέμφθη φιλοσοφία, ἐνεργεία νοῦ μακαρία γε οὐσα καὶ ἀσχολία, τὰς περὶ σῶμα πάσας ὁσον οὐδ' ἔστι· εἰπεῖν λόγῳ λαμπρῶς ὑπερβαρῶσα· τῶν μὲν ἐρχομένων χαμαὶ καθάπερ ἀπανιστάσα, τῶν ἐρωμένων δ' ὑπερᾶνω τιθεῖσα, καὶ κοινωνοὺς τῶν Ὀλύμπου πραγμάτων τοὺς αὐτῆς

* Est Paris. in cod. 2290, n. 4, Bibl. publ.

τροφίμου; ποιούσα περί γῆν σπρεφόμενους ἔστι, καὶ ἄ vincit, supra quidem terrestria erigendo, supraque visibilia collocando alumnos suos, terram adhuc incolentes rerum cœlestium participes reddit, et ad Deum, quantum assequi id licet, imitandum promovet. Quam cum ipsius alumnis quotquot poeticam, cum ea templum commune habentem, colant, hymnis celebrant. Oratores, qui que Græce loqui ambiunt, nisi insania incurabili agantur videnturque, laudes ejus canunt et prædicant, adeo magna divinaque res est sapientia. Tamque eximie ac excelsæ de ea sentiendum, ut aliud quidquam eorum, quæ apud nos mortales valde multa sunt, cæteris præstare quisquam dicere nequeat. Neque contingit, ut ullus alia de re qualibet hoc elogium protulerit, nullam scilicet homini rem magis quam

B sapientiam convenire. Nullo itaque alio modo, quam si sapientia subsit, hominem pulcherrimum, et ratione vera utentem, ob eamque cæteris animantibus viventibus præstantiorem excellentioremque ostendere possibile est.

B. Τῆς τοίνυν σεμνοτάτης φιλοσοφίας; τὰ περί τῶν οὐρανῶν θεωρήματα τοῦ θεολογικοῦ διχα πάντων ὑπερανιδρυμένου, τὸ κράτιστον καὶ κεφάλαιον· καὶ πάρεστι τὸ τῆς ὑπερνεφούς ἀστρονομίας ὑπερβάλλον ὄραμα. Ἡ τῶν ἄλλων οὕσα καθάπαξ ἐπιπροσθεν, ὕλην μὲν ὑποβάλλεται κατὰ τὴν εἰπόντα τὸ μακάριον οὐρανοῦ σῶμα, παρέχει δὲ τὴν τε αἰτίαν τῆς λοιπῆς μαθηματικῆς θεωρίας, καὶ ὅπως τὴν γένεσιν, ἀριθμῶν τε ἤδη κόσμῳ γεννωσα τὸν σύστοιχον, καὶ ἀρμονικοὺς λόγους καὶ μουσικὴν· τὰ τε τῶν γραμμῶν οὐσιούσα πάθη, καὶ, ὡς ἔπος εἰπεῖν, δημαγωγοὺς οὐρανίους καὶ σοφιστὰς ἐν αἰθέρι· τοὺς ἀνθρώπους ποιούσα· μὴ κατ' (2) ἐπιψαύειν γαίης ποσὶ δοκοῦντας, ὅταν ἀστρων κατὰ νοῦν ἀμφιδρόμους ἴχνεύσῃ ἑλικας.

C affectiones stabiliat, atque, ut ita dicam, oratores qui, cum circumvertentes se astrorum revolutiones mente investigarint, pedibus terram calcare amplius se non putant.

Γ. Εἶπω τὸ μείζον καὶ τελειότερον, « Οἱ οὐρανοὶ διηγούνται δόξαν Θεοῦ,ποίησιν δὲ χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα. » Καὶ ὅτε ἐγεννήθησαν ἀστρα, φησὶ πρὸς Ἰωβ ὁ ἀριθμῶν πλήθῃ ἀστρων, καὶ πᾶσιν αὐτοῖς ὀνόματα κολῶν, « Ἦνεσάν με φωνῆ μεγάλη πάντες ἄγγελοι μου καὶ ὑμνησαν. » Τί ἄλλα; Ἄβραάμ ὁ μακάριος τῶν Ἀσσυρίων ἐκφυῖς τῆ πολυθλίψι καθάπαξ ἐνισχημένος πλάνῃ, πρῶτος, εἶη ὁ εἰπεῖν καὶ μόνος, τὸν τῶν ὄλων ἔγνω ποιητήν καὶ Θεὸν πολυτίμων ὢν καὶ πανσύνετος, φησὶ τις ἀνὴρ ἱερὸς, ἀποπροσποιούμενος μὲν τὸ τῶν Ἀσσυρίων ἔχγηρημα, τὴν δὲ τῆς ἀληθείας κατάληψιν ἀρκεῖν ἠγοούμενος ἑαυτῷ πρὸς πᾶσαν εὐετηρίαν, ἔπειτα καὶ μόνῃν οἶδεν εὐδαίμονίαν φιλοσοφία (3) τὴν τῆς ψυχῆς εὐεξίαν· καὶ μέντοι καὶ τὴν ἐληθῆ περί Θεοῦ κτησάμενος γινώσκειν, τοῖς κατ' οὐρανῶν θεάμασι τὸν ἠγεμόνα νοῦν ἀκριβῶς ἐπιστήσας;· κράτιστος ὢν τὰ τοιαῦτα, καὶ ξύμπασαν ἀστρονομίαν ἔχων τὴν ἐπιστήμην.

¹ Psal. xix, 1. ² Job. xxxix, 7.

(1) Οὐδὲν ἄλλο.
(2) Ποστ'.

H. Philosophiæ igitur summo culta ac veneratione prosequendæ theorematum, quæ ad rerum cœlestium contemplationem pertinent, theologiæ scientiæ supra cæteras seorsimque ab iis sedes sublimiores interim occupante, præcipua inter alia sunt; principatumque obtinent; inque illis nubes et cuncta meteora superantis astronomiæ excellentiam speculari licet. Quæ cum cæteras omnes scientias antecellat, materiam quidem, seu objectum, in quo versatur, cœlestis corpus, beatum cuidam dictum, proponit; ipsaque causa et omnino genitrix contemplationum, quæ in cæteris inatheseos partibus sunt; cum et numerum ejusdem cum mundo ordinis et naturæ, rationes harmonicas et musicam producat generetque; linearumque proprietates et cælestes et sophistas æthereos homines reddat; mente investigarint, pedibus terram calcare amplius se non putant.

III. Quod maximum vero perfectissimumque est, dicam : « Cœli enarrant gloriam Dei, et opus manuum ejus annuntiat firmamentum ¹; » quo autem momento astra creata sunt, qui eorum multitudines numerat, et omnibus iis nomina vocat, Deus ad Johannem dicit : « Magna voce omnes angeli mei laudaverunt me hymnisque celebrarunt ². » Quid plura? Abraham ille beatus in Assyria natus, deorumque plurimorum falso cultu et errore implicitus, primus, liceat etiam dicere solus, universorum Creatorem et Deum agnovit, cum ipse multiscius, utque vir quidem sacer ait, omnium intelligens esset; abdicatoque Assyriorum instituto, ad felicitatis abundantiam copiamque rerum omnium, veritatis comprehensionem sibi sufficere existimavit : solam siquidem unicamque beatitudinem philosophiam, qui animæ bonus rectusque habitus est, ipse noverrat. Veram siquidem de Deo scientiam et cognitionem fuit assecutus, ubi mentis quæ pars in homine

(3) Φιλοσοφίαν.

principalis est, accurata diligentique applicatione theorematibus cœlestibus perfectissime perceptis universæ astronomiæ peritiam acquisivit.

IV. Hoc etiam addere, idque opportune, possum. A
Salvator quidem naturam nostram propter nos induit; infinitis vero editis miraculis, Judæorum ipsi insidiantium malitia et invidia tandem comprehensus in crucem volens sponteque sua agitur, et in carne patitur. Præter cætera autem, quæ inopinato insolitoque more contigerunt, tenebras soli superfundi, iis etiam qui rerum cœlestium apprime periti erant, discernentibus, accidit; quod omnium maxime ad illum, qui in ligno condemnationis sub-latus erat, cognoscendum, quod Deus ipse esset, causas præhuit. Solis enim, qui diei oculus est splendidissimus, eclipsim per lunæ in synodicis conjunctionibus interpositionem juxta naturæ leges factam, at sine mora in tenebris semper, cernere quandoque datur; quæ insuper prior deficit pars, prima quoque lumini restituitur; vicissimque, quæ ultimè obscuratur loco, postrema etiam emergit: atque etiam diversis in terræ climatibus, aliis aliisque hominibus varia et inæquali magnitudine eclipsis apparet. Quæ vero sub passionis tempus, quando legale Pascha mactabatur, in plenilunio luna soli ex diametro opposita, et illinc ad conjunctionem incessanter currente, incidit, conjuncta miraculo fuit visa. Statum rursus qui in principio fuit, hæc eclipsis mirabiliter retinuit, ita ut ab initio et post solidas per tres horas deficiens et obscuratus totus sol permanserit. Tenebras porro, quæ terrarum orbem ab oriente ad occasum protensus terruerunt, quæque virium ac potentiæ crucifixi magnitudinem ostendere, solus inconsuetas fuisse noverit, qui ad astronomiæ intimos penitissimosque recessus penetravit. Ex quibus, nisi data opera malignus esse quis velit, cœlestium contemplatione scientifica, quæ non hominem simplicem, sed Deum hominem in ligno pendentem declarat et prædicat, tanquam præceptore usus veritatem hunc certe admodum cognoverit. Tenebræ siquidem nocturnæ, quæ meridiano tempore contigerunt, secundum astronomiæ artis dogmata naturæ leges non secutæ, sed jubente ac præcipiente Deo sunt portentose obortæ.

V. Tanquam ergo rem aliquam revera admirabilem ac pulcherrimam, quæ inter homines scientiæque cæteras locum maxime sublimem et divinis proximum occupat, astronomiam supra modum venerandam, adque superiora scandentem appellare, quin etiam præconis vices adorandi obeuntem a Deo ad nos profectam dicere possumus, omnibus recte considerantibus quod oportet monstrantem, ac clare annuntiantem, ipsam pro hominibus hominem factum, Deumque rursus manentem carnis etiam assumptione omnem in cruce naturam renovare. Astronomiam enim vero vetus veraque narratio est, a Deo per angelum Sethi posteris traditam esse, quod pro comperto quidem habeatur.

(4) Πάσα.

Δ'. Ἐχω καὶ τότε προσθεῖναι, καὶ ὄντως ἐπὶ καιρὸν. Πολιτεύεται μὲν γὰρ τῇ καθ' ἡμᾶς φύσει δι' ἡμᾶς ὁ Σωτὴρ· μυρίων δὲ ὄσων θαυματίων χρησάμενος ἐπιδείξει, τέλος τοῦ τῶν Ἰουδαίων ἐπιθεμένου τούτῳ φθόνου κακῶς, ἐκὼν ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἀνάγεται, καὶ πάσχει σαρκί· τότε τοίνυν πρὸς γε τοῖς ἄλλοις παραδόξως γεγεννημένοις καὶ σκότος ἡλίου καταχρόμενον ἦν τοῖς ἡκριθωκόσι ἀκριθῶς τὰ οὐράνια, πάντων μάλιστα παρέχον μανθάνειν Θεὸν εἶναι τὸν ξύλῳ μετεωρισθέντα τῆς καταδίκης· τὴν μὲν γὰρ ἐκάστοτε γιγνομένην ἐκλειπτικὴν φαντασίαν τοῦ τῆς ἡμέρας ὀφθαλμοῦ λημπροτάτου, ἐκ τῶν περὶ τὴν συνοδικὴν σύζυγιαν τῆς σελήνης ἐπιπροσθήσεων ἔστιν ὄραϊν τῷ τῆς φύσεως ἀποτελουμένην ὄρω, καὶ μόνης κειτημένην χρόνον οὐδέποτε. Ἔτι γε μὴν καὶ τὸ πρῶτον ἐκλείπον μέρος, τοῦτ' αὐτὸ καὶ πρῶτως ἀναπληρούμενον, ὡσπερ αὐτὸ τελευταίως ἐπισκοτούμενον, ἀνακαθαιρόμενον ὑστατον· ἀλλὰ καὶ ἄλλοι· ἄλλοις ἀνθρώποις ἐπὶ διαφόρων μερῶν φανταζόμενον τῆς γῆς. Τὴν δὲ ἐν τῷ Σωτῆρος πάθει γεγεννημένην, ἐν τε πινυσελήφῳ τηνικάδε νομικοῦ θυομένου φύσχα (4), τελεσθῆναι σὺν θαύματι τῆς σελήνης οὐστῆς ἐκ διαμέτρου, κίκεϊθεν δραμούσης ἀχρόνω; πρὸς σύνοδον· καὶ αὐτὸς αὐτῆς προτέρας τυχούσης ἐκτίπως στάσεως, καὶ τοῖς ἔθιοις ἐπὶ τρισὶν ὄλαις ὥραις οὕτω διαμειναι μετὰ τὴν τοῦ πρώτου ἐκλείποντος χρόνον, τοῦ δ' αὖ ἕστερον πρώτου· πρὸς δὲ καὶ ζῶρον πᾶσαν κατὰ ταυτὴν τὴν ὑφ' ἡλίου ἀνισχόντος ἄχρι καὶ δυομένου μεγάλως ἐκπλήττοντα, καὶ τὸ περιὴν δεικνύντα τῆς τοῦ σταυρωθέντος ἰσχύος, μόνος ἂν εἰδείη σαφῶς· ὁ γ' εἰς τοῦτοχαιτον ἀστρονομίας ἰών. Ἔνθεν τοι καὶ γνοίη μάλα ἀκριθῶς, εἰ μὴ συντίθειτο ἐθελοκικεῖν, χρώμενος ὡς (5) περὶ παιδοτριβῆ τῆ τῶν οὐρανίων ἐπιστημονικῆ θεωρίᾳ, τάληθες ἦδη προαγγελοῦσθαι μὴ ψιλὸν ἀνθρώπων εἶναι, θεάνθρωπων δὲ ἐπὶ ζῆλου κρημάμενον· εἰ δὴ καὶ τὸ νοκπεριὸν τότε σκότος ἐν μεσημβρίᾳ μὴ συμδᾶν, ἥπερ δοκεῖ τῇ τέχνῃ, φύσεως πάντως ἀκολοθία Θεοῦ δὲ θαυμασίως προτάγματι.

Ε'. Ὅστε ἔξεστι μὴν ὄντως ὡς θεσπέσιον τι χρῆμα καὶ κάλλιστον, τὴν ἐν ἀνθρώποις τιμιωτάτην καὶ θαιοτάτην τῆς λοιπῆς θεωρίας ἔχουσαν τάξιν, τὴν ὑπέρσεμον ἀστρονομίαν, καὶ ἄνω βαίνουσαν προσεπειν, ἀλλὰ καὶ τρόπον κήρυκος σεβασμιωτάτου παρ' ἡμᾶς ἦκειν πρὸς τοῦ Θεοῦ. πᾶσι δεικνύσαν τοῖς καλῶς ἔγνωροσιν τὸ δέον, καὶ λαμπρῶς ἀπαγγέλλουσαν ὑπὲρ ἀνθρώπων αὐτὸν γενόμενον ἀνθρώπων Θεὸν αὐτὸς μένοντα, καὶ τῷ τῆς σαρκὸς προλήματι πᾶσαν ἐπὶ σταυροῦ τὴν φύσιν ἀνανισοῦμενον. Ἀστρονομίαν καὶ γὰρ πρὸς Θεοῦ δι' ἀγγέλου παλαιὸς λόγος; καὶ ἀληθῶς ἔχων δεδῶσθαι τοῖς; ἐκ τοῦ Σήθ' εἴη δὴ.

(5) Ὁσπερ εἶ.

Γ'. Τὸ μὲν οὖν τοὺς γινόμενους ἐκάστοτε σχη-
ματισμοὺς τῶν κινήσεων ἡλίου τε καὶ σελήνης, καὶ
τῶν λοιπῶν ἀστέρων πρὸς τε ἀλλήλους καὶ τὴν
γῆν θεωρεῖν, τό τε δι' ἀστρονομίας προγινώσκον,
τοῦτο δὴ ταῖς ἀληθείαις (6) εἰδέναι τέλος, περὶ ὧν
ἡ σπουδὴ τῷ Πτολεμαίῳ ἐν τοῖς τρισὶ πρὸς τοὺς
δέκα βιβλίοις τῆς μεγάλης συντάξεως, καὶ γινώσκον
ἠγεῖσθαι ταῦτα διὰ φιλοσοφίας ἐπιστημονικῆν περὶ
τινῶν ὑπὸ Θεοῦ πρηγμένων φύσεων ὅση τε ἔχει,
καὶ ὅπως ταῦτα φέρεται, θεϊκοῖς πειθαρχούντα
πάντως ὅροις τε καὶ προτάγμασι, μέγα δέδουκται
παραχρῆσθαι, καὶ ὡς ἀληθῶς ὑπερμέγα τε καὶ ὑπερ-
σπούδαστον.

Ζ'. Τό γε μὴν τὰς δραστηκὰς τούτων ποιότητας,
καὶ τὴν φυσικὴν τῶν συσχηματισμῶν αὐτῶν ἰδιο-
τροπίαν, αἰτίαν τῶν περὶ ἡμᾶς συμπτωμάτων τί-
θεσθαι, καταψευδομένους τῶν οὐρανίων, καὶ τῆς
τούτων κινήσεως τὰς γενέσεις πλέκειν, καὶ τὰ ζυμ-
θαίνοντα, κάντεῦθεν δοκεῖν τὴν τῶν μελλόντων
ἔχειν εἰδέναι πρόγνωσιν, ὃ δὲ τῆς ἀστρολογικῆς,
τῆς δ' αὐτῆς καὶ μαθηματικῆς λαχούσης ἐξαιρέτως
κεκλήσθαι, πολυασχόλου ματαιότητό; ἐστὶ, τῆ τῶν
ἀστρῶν κινήσει τὰ ἡμέτερον συμφερούσης. Τοῦτο
τοῖνον πρὸς τῷ μηδὲν ὑγιὲς κεκτησθαι καὶ ἀληθείας
ἐχόμενον καὶ πρὸς πλάνην φέρει καὶ βυθὸν ἀπω-
λείας τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσι πάνυ τοι λυμαινόμενοι.
Ταῦτ' ἄρα καὶ νόμοι θεῖοι, καὶ θεσπεσίων καὶ θεο-
πρεπῶν θεσπίσματα διδασκάλων σὺν γε τοῖς τὴν
μαγικὴν κακοτεχνίαν, καὶ Θεοῦ πόρρῳ βάλλουσαν,
κακῶς καὶ ἀθέως ἐξησκημένην (7), καὶ μαθηματι-
κοὺς, εἰσὺν ἀστρολόγους, ὡς εἰκός, ἀποτροπιά-
ζονται· ἅτε δὴ πρὸς τὰ ἄνω κεχηγόντας γε μάτην,
καὶ τῆ τούτων κινήσει τὴν ἡμέτεραν προσαρτῶν-
τας ζωὴν θεομαχοῦντας ἀντικρῶς, καὶ βαίνοντας
δυνάμεις ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα, ἐπὶ κακῷ δῆπου τῆς
σφῶν αὐτῶν κεφαλῆς, ἐν Ἰσω δ' εἰπεῖν καὶ ψυ-
χῆς.

Η'. Ἄλλ' ἐκείνους μὲν οὕτω πάντας δὲ ἀξίως τῆς
ἡμέτερας ἐξωθεύσιν αὐτῆς οἱ καλῶς αὐτῆς προϊστά-
μενοι· ἐγὼ δὲ τούτοι; ὅσα καὶ πατρῶσι ἐπό-
μενος τοῖς ἱεροῖς τροφεῦσι καὶ παιδευταῖς, καὶ παρ'
οὐδὲν μὲν ἄγων, καὶ διαπιύων δοῦσι τῶν τῆς ἀστρο-
θεάμονος σοφίας εἰδῶν τὸ δεῦτερον, ὡς ἐπιβουλόν τε
καὶ σφαλερόν, καθὸ τὰς τῶν ἐμπεριεχομένων μετα-
βολὰς διὰ τῶν ἀστέρων συσχηματισμῶν ἀποτελου-
μένας οἱ περὶ ταῦτα κομψοὶ τηνάλλως φασὶν ἐπι-
σκέπτεσθαι, καὶ λίαν ἐπικινδύνως. Τὸ πρότερον δὲ
τῆ τάξει τε καὶ δυνάμει, καὶ φέρεται γὰρ τὰ
πρῶτα κατὰ τῶν ἄλλων, πρὸς μεγίστην δυνάμειν φέ-
ρον, καὶ περὶ τὰς τῶν ἀστέρων μόνον κινήσεις ἔχον
ἐν λόγῳ τιθέμενος, ἔδοξα πρὸς εὐχρηστον τῆς θεω-
ρίας ὑπομνηματισμὸν ἑμαυτοῦ τε χάριν καὶ τῶν γε
προτρεψάντων ἐκ παλαιστάτων συνήθων, ἐν μὲν τῆ
πρώτῃ βιβλῳ τοῦ παρόντος συντάγματος, ὡς ἐν

VI. Occurrentes igitur subinde motus solis et
lunæ cæterarumque stellarum inter se et ad terram
configurationes, contemplari, et, quæ per astrono-
miam habetur, prænotionem; qui veritatum no-
scendarum finis est, in quibus assequendis tredecim
magnæ constructionis libris compositis operam
suam Ptolemæus locavit; eaque scientificam phi-
losophiæ regulis existimare de quorundam a Deo
productorum naturis notionem, quomodo ipsa se
habeant, et qua ratione divinis præceptis et decre-
tis prorsus obsequendo ferantur, magna et ardua
multis argumentis demonstrata res est, utque ve-
rum dicam, supra modum magno et summo cultu
veneranda.

VII. Qualitates autem ipsorum activas, et natu-
ralem configurationum peculiarem modum, causam
eorum quæ hominibus accidunt, cælestibus corpo-
ribus falsa tribuendo statuere; exque illorum motu
genethliaca themata contexere; et accidentia dedu-
cere, indeque prænotionem futurorum haberi posse,
quod ad astrologiam, mathematicæ singulari
eximioque nomine insignitam, pertinet, existimare,
otiosæ stultitiæ ad astrorum motus, tanquam ad
causas, humanas actiones referentis opus est. Illius
igitur artis, quæ ad quidquam boni sanique nihil
confert, quæque nullam cum veritate affinitatem
habet, cognitio in errorem, corruptionis perditio-
nisque abyssum, pie agere volentibus valde perni-
ciosam, adducit. Talia igitur, una cum magiæ pra-
vam artem, quæ hominem a Deo longe projicit,
improbe et spreto numine exercentibus, mathema-
tisque, videlicet astrologis, et leges divinæ, et
magistorum Dei cultorum, divinoque Spiritu adflato-
rum oracula jure merito aversantur abominantur-
que. Illi quippe ad corpora superiora oscitante ore
frustra respicientes, ab eorum motu vitam nostram
pendere, Deum adverso vultu impugnando, posi-
tosque terminos transiliendo, statuunt, unde tan-
dem in caput suum perniciem animamque pariter
suam accersunt.

VIII. Sic itaque omnes illos ex nostris caulis,
qui recte illis præsumunt pastores, merito expellunt.
Horum etiam ego, utpote filius patrum nutricio-
rum et pædagogorum vestigiis insistendo, duarum,
quæ circa astra versantur, scientiarum alteram
nullo in pretio habeo, utque decepticem ac fal-
laciæ intuitamque aversor: quatenus quæ in
mundo mutationes accidunt, ab astrorum situ
et configuratione immitti asserunt, qui eam præci-
pue jactant, ac maximo cum periculo profitentur.
Ordine vero et facultate primam, primas enim par-
tes hæc adversus alias sibi vindicat, utilissimam ac
maxime conducibilem, in astrorum motibus riman-
dis solummodo versantem plurimi faciens, in
primo hujus operis libro, ut theoriæ explicationem et
in illam commentarium, tam mei, quam hortatorum
mihi ab antiquo familiarium causa faciliorem ex-

(6) Τὰς ἀληθείας.

(7) Ἐξησκημένους.

Γ'. Μιμηταὶ γὰρ οὗτοι τοῦ ἑαυτῶν γεγυῖτες Ἀ γεννήτορες, σοφίαν μὲν τὴν περὶ τὰ οὐράνια καὶ τὴν τούτων διακόσμησιν ἐπενόησαν, πρῶτοι γραμμάτων ἐφευρόντες· τύπους καὶ τὰ σημεῖα τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὰς τροπὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ, καὶ τὰς ἐβδομάδας, καὶ τοὺς ἀπλανέσι τῶν ἀστέρων ἐπιθέτες ὀνόματα καὶ τοὺς πλανωμένοις. Ὑπὲρ δὲ τοῦ μὴ διαφυγεῖν τοὺς ἀνθρώπους τὰ εἰρημένα, μηδὲ πρὶν εἰς γνώσιν ἔλθειν φθαρῆναι, προειρηκότος Ἀδάμ ἀφανισμὸν ἔσεσθαι τῶν ὄλων, τὸν μὲν κατ' ἰσχὴν πυρὸς, τὸν δὲ ἕτερον κατὰ βίαν καὶ πλῆθος ὕδατος, στήλας ποιησάμενοι· δύο, τὴν μὲν ἐκ πλίνθου, τὴν δ' ἕτεραν ἐκ λίθου, ἀμφοτέραις τὰ εἰρημένα προσέγραψαν, ἓνα τῆς πλινθίνης ὑπὸ τῆς ἐπομβρίας ἀφανισθείσης, ἢ λιθίνῃ μείνασα ἅπαντα δολὴ μαθεῖν τοῖς ἀνθρώποις· τὰ ἐγγεγραμμένα· δηλοῦσα καὶ πλινθίνην ὕπ' αὐτῶν ἀνατεθῆναι· ἦν δὲ καὶ μένειν κατὰ τὴν Συρίδα γῆν ἄχρις ἐκείνου φησὶ, λέγω δὲ τὴν λιθίνην· τῆς δὲ γῆς ἐπομβρία κατακλυσθείσης, καὶ μόνου Νῶε περισωθέντος, ἀρχηγοῦ τε καταστάμενος· δευτέρου κόσμου· καὶ δὲ τῶν ἀπ' ἐκείνου, διὰ τὴν ἦν ἐπενόησαν τόλμαν οἰκοδομούντων τὸν πύργον, συγχυθέντων τὴν γλῶτταν, ἅτε δὴ κακῶς καὶ ἐθέως ὁμοφωνούντων, μόνος Ἀρφαξᾶδ τὴν οἰκίαν διατηρήσας, Χαλδαίων πρόγονος. Οἱ δὲ φύσει εὐαθῆς γεγονότες, καὶ τὰ ἐπὶ λιθίνῃ στήλῃς εὑρόντες ἐγγεγραμμένα, τὴν τῶν οὐρανῶν συναγράφαντο ἐπιστήμην· τοσοῦτον θαυμασθέντες παρὰ πάντων ἐπὶ σοφία, ὥστε καὶ τοὺς αὐτῶν φιλοσόφους· περὶ ἀστρονομίαν τὸ πλέον ἔχοντας, καὶ γενεθλιαλογεῖν ἦδη προσποιούμενους, Χαλδαίους προσγορεῖσθαι.

ΙΑ'. Στράβων γεωγραφῶν φησὶ, τῷ κινῶ τοῦ γένους· ὀνόματι κατ' ἐξῆχην ὀνομαζόμενους οἰκοῦντας μὲν τῆς Βαβυλωνίας· χώραν αὐτοῖς εἰς κατοικίαν ἀφωρισμένην πλησιάζουσαν τοῖς τε Ἄραψι· καὶ τῇ κατὰ Πέρσας λεγομένη θαλάσση, εἰς πλείω δὲ γένη διηρημένους· καὶ τοὺς μὲν Ὀρχηνοὺς, τοὺς δὲ καλούμενους Βορσιππένους· καὶ ἄλλους ἄλλως, ὡσάν καθ' αἰρέσεις ἄλλα καὶ ἄλλα περὶ τῶν αὐτῶν ἔχοντας δόγματα. Ἐν οὗς ἄλλοι τε πλείστοι γεγόνασιν ἀξιόλογοι ἄνδρες, καὶ μάλιστα Ζωροάστρης καὶ μετ' ἐκείνων Ὀτάνης· ὃς τε Κιθηνᾶς· καὶ Ναβουριανός, καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ Σουδιῶς· ἀλλὰ καὶ Σελευκίας Χαλδαῖος· καὶ οὗτός ἐστιν. Ἐκ τούτων τὸ πάλαι· ὃ μέγας γενόμενος Ἀβραάμ, καὶ πρῶτος Θεὸν τῶν ὄλων δημιουργὸν ἐγνωκώς· τοῖς τε τῆς γῆς καὶ θαλάσσης παθήμασι, καὶ τῆς (8) περὶ τὸν ἥλιον καὶ σελήνην, καὶ πάντι· κατ' οὐρανὸν συμβαίνουσι λογιζάμενος· καὶ τοῦτω δὲ προσδραμῶν ἐτοίμως καλοῦνται, καὶ εἰς Αἴγυπτον ἀκολουθήσας κατάγονται· κάκει τοῖς λογιωτάτοις Αἰγυπτίων διαφόροι· ἔθεισιν ἀρεσκομένοις, καὶ τὰ παρ' ἄλλοις ἐκφραζέουσι νόμιμα καὶ διὰ τοῦτο δυσμενῶς πρὸς ἀλλήλους ἔχουσι, συντυχῶν ἐκίστοις αὐτῶν διαπτύει μὲν οὗς ἐποοῦντο λόγους περὶ τῶν ἰδίων κενούς,

X. Enimvero cum hi sui parentis imitatores essent, de caelestibus eorumque ordine et ornatu philosophari cogitarunt : primique litterarum typos, caeli signa, anni partium conversiones et septimanas invenerunt, fixisque stellis ac planetis nomina imposuere. Ne vero illa inventa hominibus perirent, et antequam forent cognita evanescerent, cum universi deletionem ruinamque duplicem, vi ignis alteram, alteram infinita aquarum copia futuram praedixisset Adamus, columnis duabus constructis erectisque, una quidem lateritia, lapidea altera, inventa sua utrique inscripserunt, ut, si lateritia ab ingentibus profusisque imbribus corrumpretur, lapidea superesset, ex qua possent homines cuncta inscripta addiscere, atque lateritiam ab ipsis quoque fuisse erectam et consecratam : quam etiam, lapideam dico, ad illa usque tempora in Syria stare ac permanere ait. At cum diluvio terra cooperta fuisset, ac solus Noe, secundi mundi princeps factus, servatus fuisset, ejusque posterum audacia, quam animo praesumpserant, turrim aedificassent, ipsorumque linguae confusae perturbataeque fuissent, quod inique spretoque Deo in ipsum conjurassent, propriam nativamque *Arphaxadus* retinuit, et Chaldaeorum nationis parens auctorque fuit. Hi vero indolem bonam ingeniumque nacti, quae lapideae columnae inscripta erant, inventis, caelestium scientiam conscribere. Quorum tam eximia fuit sapientia, ut eos omnes homines sint admirati, adeo ut ipsorum philosophi in rebus astronomicis ut plurimum occupati, exque figuris natalitiis caelique thematibus praedicendi artem professi, Chaldaei sint etiam appellati.

XI. Strabo in libris suis geographicis scribit, communi genitii nomine per excellentiam appellari incolas Babylonicae Arabibus et mari Persico vicinae regionis, quae ipsis in plures classes divisae ad habitandum fuit attributa et seposita; eorumque alios Orchenos, alios Borsippenos, alios diversis nominibus vocatos fuisse; quatenus variis sectis addicti de rebus iisdem diversimode sentiebant. In quibus plurimi alii celebres et laude digni floruerunt viri, quorum praecipuus *Zoroaster* et qui illum secutus est *Otanes* claruere; *Cidenas* deinceps et *Naburianus*, quibus *Sudinus* accensetur; verum etiam *Seleucus* Seleucia oriundus est quoque Chaldaeus. Ex ea gente magnus *Abraham* olim ortus Deum universi creatorem, ex variis, quae in terra et mari cernuntur affectionibus et proprietatibus, exque omnibus, quae circa solem et lunam et caelum accidunt, ratiocinando primus cognovit, ad quem, cum vocaret ipsum, celeri cursu accessit, et in Aegyptum deducendum secutus est. Ubi cum Aegyptiorum, qui consuetudinibus diversis studentes, invicemque alii aliorum leges despectui habentes, mutuis inter se odiis et inimicitias certabant, fuisset sapientissimis congressus, avercatus-

(8) Τοῖς.

que, quos de propriis unusquisque suis opinionibus fecerunt, sermones, nihil veri in se habere eos ostendit. In colloquiis itaque virum admirati, utpote prudentissimum, et intelligendi facultate non solum, sed etiam persuadendi vi, quandocunque verbo docere inciperet, pollentem, arithmetica et astronomiam ab ipso benigne tradente acceperunt.

XII. Hi vero apud omnes gentes cum ob sapientiam celebritate nominis inclaruissent, *Hermetem*, quem ter maximum appellari dicit, virum inter ipsos summum mathematicum, multosque simul alios Ægypti indigenas prophetas dictos apud se habuerunt. Neque mirum famam eruditionis consecutus esse, qui patriarche *Abrahæ* Chaldæi revera sapientis discipuli primo fuerant, ab eoque edocti. Antequam enim in Ægyptum fuisset ipse profectus, mathematicas disciplinas, *Josepho* teste, nesciebat gens illa: quæ ex Chaldæa in Ægyptum delata, ad Græcos postea pervenerunt. *Pythagoras* siquidem Samius Mnesarchi F., *Pherecydes* Syrius, *Anaxagoras* Clazomenius, *Hegesibuli* F., *Thales* præterea Milesius, *Solon* quoque, qui Atheniensibus leges condidit et scripsit, quin etiam *Plato* Aristonis F., addiscendi cupiditate ducti ad Ægyptios abierunt, et ab ipsis in scientiis mathematicis eruditi, aliis postea eas tradiderunt. Multi præterea alii Græci in ejusmodi theoretica scientia summe exercitati claruerunt, et longo intervallo post se relictos Chaldaeos et Ægyptios superarunt. Præcipuus vero omnium tum veritatis amantissimus *Hipparchus* a Ptolemæo laudatus. *Pappus* quidem et *Theon* Ptolemæi successores clari fuere.

XIII. *Claudius* vero hic *Ptolemæus* in Thebaidis urbe Ptolemaide Hermii appellata natus, *Ælio* Antonino Romano imperatori coævus, primas in omnibus partes obtinet: cum ut ipse in primis libris ostendit, in omnibus mathematicæ partibus addiscendis, ea præcipue, quæ res divinas cælestesque contemplatur, sedulus ac diligens fuerit. Quam tredecim mathematicæ et magnæ constructionis libris accuratissime, et demonstrationibus maxime sublimibus, tanta cum nominum aptitudine, ornatu, gratia, rhythmo ac tono tradidit, ut etiam illos superaret, qui hisce ducti et impulsu solius Attici leporis curam habere, eumque sectari videntur. Quæ etiam propter majestatem dignitatemque sublimium et grandium, qui ea comprehenduntur, quique cælestium rerum contemplationem scopum habent, sermonum *magnæ* nomen inter omnes una sortita est.

XIV. Primis autem duobus libris, totius orbis terrarum ad universum cælum habitudinem universalem; rationem porro positionis obliqui circuli zodiaci, locorumque et situum terræ nostræ habitabilis; differentiam præterea in ordinandis illis

(9) Καὶ ἔκ.

(10) Bullialdus leg. φανεί.

καὶ μηδὲν ἔχοντας ἀληθῆς ἀποφαινῶν· θαυμαστὴ; δὲ παρ' αὐτῶν ἐν ταῖς συνουσίαις ὡς συνετώτατο; καὶ δεινὸς ἀνὴρ οὐ νοῆσαι μόνον ἀλλὰ καὶ πεῖσαι, λέγων περὶ ὧν ἂν ἐπιχειρήσεις διδάσκειν, τῆς τε ἀριθμητικῆν αὐτοῖς χαρίζεται, καὶ περὶ ἀστρονομίας παραδίδωσιν.

IB'. Οὗτοι δὲ γνωριμώτατοι διὰ σοφίαν ἐν πᾶσι γινόμενοι, καὶ τὸν Ἑρμῆν, ὃν δὴ καὶ τρισμείγτον ὠνομάθαι φησὶ, ἀνδρα τὸν ἐν αὐτοῖς ἄκρον ἐν μαθηματικῇ, πολλοὺς τε σὺν ἐκείνῳ καὶ ἄλλους Αἰγύπτου παῖδας, τοὺς κεκλημένους παρ' ἐκείνας προφήτας; ἔχον· οὐκ ἀθαύμαστοι παρὰ πᾶσιν ἐπὶ παιδείᾳ λαχόντας ὄνομα, οἱ τὸ πρῶτον Ἀθρακὰ τῷ προπάτορι καὶ Χαλδικίῳ τῷ ὄντι σοφῶ μαθητεύσαντες. Πρὸ γὰρ τῆς αὐτοῦ παρουσίας εἰς Αἴγυπτον τοῦτων ἀμαθῶς εἶγον, φησὶ, ἐκ (9) Χαλδίων ταυ' ἐφοίτησαν εἰς Αἴγυπτον, ὅθεν ἦλθε καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Πυθαγόρας; γὰρ ὁ Μνησάρχου Σάμιος, καὶ Φερεκυδῆς ὁ Σύριος, καὶ Ἀναξαγόρας ὁ Ἡγεσιδούλου ὁ Κλαζομένιος, ἔτι τε Θαλῆς ὁ Μιλήσιος, καὶ Σόλων ὁ τῶν Ἀθηνῶν νόμων ἐφευρετῆς, καὶ μὴν καὶ Πλάτων ὁ τοῦ Ἀριστωνος, ἄχρι τῆς Αἰγύπτου φιλομαθίας χάριν παρελθόντες, καὶ παρ' αὐτῶν διδαχθέντες τὴν μαθηματικὴν τοῖς ἄλλοις παραδεδώκεσαν ἐπιστήμην. Καὶ δὴ πολλοὶ μὲν ἐν Ἕλλησι καὶ ἄλλοι γεγονάσι τὴν τοιαύτην εἰς ἄκρον ἐξησχέσαντες θεωρίαν, καὶ Χαλδαίους; πολλῶ τῷ μίση καὶ Αἰγυπτίους ὑπερβάλλοντες· καὶ μάλιστα πάντων ὁ πάντων μάλιστα φιλόπονος; τε καὶ φιλαλήθης ἀνὴρ Ἰππαρχος, ὡς φησὶ Πτολεμαῖος. Καὶ μέντοι Πάππος; τε καὶ Θέων οἱ Πτολεμαῖκοι φάναι (10) δάδοχοι.

II'. Ὁ δὲ δὴ Κλαύδιος; οὐτοσί Πτολεμαῖος, καὶ Πτολεμαῖος μὲν ἔκφυς τῆς ἐν Θηβαῖδι καλουμένης Ἑρμαίου, Αἰλίῳ δὲ Ἀντωνίῳ (11) βασιλεῖ Ῥωμαίων σύγχρονος; γαρονῶς κατὰ πάντων τὰ πρῶτα φέρεται, πάτης μὲν, ὡς αὐτὸς γράφων ἐν πρώτοις παραδηλοῖ, μαθηματικῆς ἐπιμεληθεὶς θεωρίας, ἐξαιρέτως δὲ καὶ τῆς περὶ τὰ θεῖα κατανοουμένης; καὶ τὰ οὐράνια. Καὶ ταύτην ἐν τρισὶ καὶ δέκα τοῖς τῆς μαθηματικῆς καὶ μεγάλης συνάξεως κάλλεστά τε καὶ ὑψηλότατα παραδιδούς βίβλους, καὶ μὴν μετὰ τοσησδε τῶν ὀνομάτων εὐγενείας; καὶ χάριτος καὶ ῥυθμοῦ καὶ τόπου, ὡς ὑπερβάλλειν σχεδὸν τοὺς ἑρμοιμένους ἐνεῦθεν καὶ γλώττης μόνης Ἀττικίζούσης δοκεῖν φροντίζειν· ἥ δὴ καὶ μεγάλη καλεῖσθαι μὴ τῶν ἀπατῶν ἐκληρώσατο, διὰ τε τὴν σεμνότητά καὶ τάξιωμα τῶν ὑψηλῶν καὶ μεγάλων λόγων τῶν ἐν αὐτῇ, περὶ τὴν κατ' οὐρανὸν θεωρίαν ἔχουσαν ἴδην σκοπίαν.

13'. Περιέχει; μὲν γὰρ ἐν μὲν τοῖς πρώτοις δυοῖ βίβλοις; τὴν τε καθόλου τῆς γῆς ὅλης σχέσιν πρὸς ὅλον τὸν οὐρανὸν, καὶ τὸν λόγον τῶν περὶ τῆς τοῦ λοξοῦ κύκλου θέσεως, καὶ τὸν τόπον (12) τῆς καθ' ἡμᾶς οἰκουμένης· ἔτι τε τῆς πρὸς ἀλλήλους; αὐτῶν

(11) Ἀντωνίων.

(12) Τῶν τόπων.

καθέκαστον ὀρίζοντα παρὰ τὰς ἐγκλίσεις γενομένης A ἐν ταῖς τάξεσι διαφορᾶς· ἐν δὲ τῷ τρίτῳ βιβλίῳ τὴν ἡλιακὴν κίνησιν· ἐν δὲ τῷ τετάρτῳ καὶ πέμπτῳ τὴν σεληνιακὴν· ἐν δὲ τῷ ἕκτῳ τὰ ταύταις ἐπισυμβαίνοντα, συνοδικὰς τε φημί καὶ πανσεληνιακὰς συζυγίας, καὶ τοὺς ἄλλους οὖς πρὸς τὸν ἥλιον ἢ σελήνην ποιεῖται σχηματισμούς· ἔτι γε μὴν καὶ τὰς ἐκλειπτικὰς φαντασίας καὶ τὰ παθήματα· ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ καὶ ὄγδῳ τὰ περὶ τῆς τῶν ἀπλανῶν καλουμένων σφαιράς. Ἐν δὲ τοῖς λοιποῖς πέντε βιβλίοις τὰ περὶ τῶν πέντε πλανητῶν προσαγορευομένων. Ἐκαστα δὲ τούτων, ὡς φησιν ἐν τῷ τοῦ πρώτου δευτέρῳ, δείκνυσιν ὁ σοφὸς Πτολεμαῖος, ἀρχαῖς μὲν καὶ ὡσπερ θεμελίοις εἰς τὴν ἀνεύρεσιν χρώμενος τοῖς ἑναργέσι φαινομένοις, καὶ ταῖς ἀδιστακτοῖς τῶν τε πρὸ ἐκείνου καὶ τῶν κατ' B ἐκείνου τηρήσεων· τὰς δὲ ἐφεξῆς τῶν καταλήψεων ἐφαρμόζων διὰ τῶν ἐν ταῖς γραμμικαῖς ἐφόδοις ἀποδείξων.

per singulos horizontes ex inclinationibus variis ortam explicat et ostendit. Tertio libro solis motum, ut et quarto et quinto lunarem, expendit et determinat. Sexto quæ utrisque simul contingunt, synodicas nempe syzygias et plenilunia; aliasquæ solis et lunæ ad invicem habitudines et configurationes a se observatas. Eclipses præterea, easque concomitantia accidentia et circumstantias declarat. Septimo et octavo quæ ad spheram fixarum pertinent stellarum exsequitur. Postremam tandem quinque planetarum appellatorum motus examinat et contemplatur. Unumquodque vero eorum, ut cap. 2 libri 1j ipse scribit, doctus Ptolemæus, manifestis clarisque phænomenis, certisque et nulli dubio obnoxiiis, quæ ab anterioribus priscisque astronomis, quæque sua ætate factæ fuerant, observationibus, pro principiis ac veluti fundamentis adhibitis, ostendit. Quæ vero ex illis colliguntur et comprehenduntur, linearibus demonstrationibus apte accommodata explanat.

ANNO DOMINI MCCCXLI

GEORGIUS LAPITHA

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΑΠΙΘΟΥ,

ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ,

ΣΤΙΧΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΥΓΟΣΧΕΔΙΟΙ

EIΣ ΑΚΟΗΝ.

SAPIENTISSIMI DOMINI

GEORGII LAPITHÆ, CYPRII, VERSUS POLITICI

EX TEMPORE FACTI PALAMQUE OMNIBUS RECITATI.

(Ex editione J. F. Boissonadii in *Notices et Extraits de la bibliothèque du Roi*, tom. XII, partie u.)

PRÆFATIO

In qua inseritur notitia de Georgio Lapitha ex Allatio DE GEORGIIS.

Le poëme dont je donne ici la première édition, a été copie, avec toute l'exac-titude dont je suis capable, sur un manuscrit de la bibliothèque du Roi, lequel, après avoir porté successivement les numéros 2039, 2256, 3337, est aujourd'hui inscrit au catalogue sous le chiffre 2877.

Ce manuscrit est sur papier et d'une époque toute récente ; l'auteur lui-même est fort moderne. En effet ses relations avec Nicéphore Grégoras, avec Barlaam et Palamas, le placent au *xiv*^e siècle.

Ces indications me sont données par Allatius, qui, dans sa dissertation *De Georgiis*, a consacré à George Lapithès un article d'une certaine étendue. Je le réimprime à la suite de cet avertissement, et je me flatte qu'on ne m'en saura pas mauvais gré ; car la dissertation même d'Allatius n'est pas facile à consulter ; et Harles, qui l'a donnée, après Fabricius, dans le tome XII de la Bibliothèque grecque, l'a étrangement mutilée : notamment, dans l'article même de George Lapithès, il a retranché les passages aussi curieux qu'importants qu'Allatius avait extraits des narrations inédites d'Agathangélus.

A la suite du morceau d'Allatius, j'ai eu l'idée de placer trois lettres de George Lapithès à Nicéphore Grégoras. Elles sont, il est vrai, publiées déjà, parmi les *Elogia*, dans l'édition de Nicéphore que nous devons au savant Boivin ; mais cette réimpression, qui n'occupera qu'un très-petit nombre de pages, ne déplaira sûrement pas aux lecteurs, qui de la sorte trouveront réuni tout ou à peu près tout ce que l'on connaît aujourd'hui d'un auteur qui ne manque pas d'un certain mérite, et qui acquerra peut-être, par cette publication, un peu de réputation. Je puis bien me faire illusion pour lui ; toutefois il me semble que son poëme, dont les idées manquent assurément de force et d'originalité, mais sont raisonnables et sages, dont le style est simple et suffisamment correct, pourrait être mis avec utilité aux mains des jeunes gens qui étudient la langue grecque.

EXTRAITS DE LA DISSERTATION D'ALLATIUS, *DE GEORGIIS*.

Georgii Lapithæ, Cyprii, (1) versus morales (2) Græcos 319 vidit Gesnerus Venetiis in biblioth. S. Antonii (3), recensetque Robertus Constantinus in *Bibliotheca*. Florebat eadem cum Barlaamo monacho ætate, ad quem ipse plurima scripsit, ut idemmet Barlaamus epist. ad Nilum Inclusum (4), quem judicem inter se et Palamam constituit, afflmat : "Ὁμοία δὲ τούτοις καὶ ἐν τοῖς πρὸς Λαπίθην τὸν Κύπριον ἰμοῖ; συγγράμμασι γέγραφα ταῦτα, ἅπερ ἐπὶ τῷ Φυσικῷ εἴπομεν : *His similia nostris ad Lapithem Cyprium commentariis scripsimus, et in Physicis etiam pertractavimus*. Tempore itaque Palamæ florebat, qua et Barlaamus ætate circa annum Domini 1537, ut ex ejusdem Barlaami monachi de lunari defectu comprehendendo ex Mathematica Constructione Ptolemæi, quæ incipit, 'Αναγκαῖον ἡγησάμεν ἐκθέσθαι σοι, colligi potest (5).

Inter Barlaami opera illud quoque legi : Βαριλάμ μοναχοῦ λύσει; εἰς τὰς ἐπενοχθεῖσας αὐτῷ ἀπορία; παρὰ τοῦ σοφωτάτου Γεωργίου τοῦ Λαπίθου; *Barlaami monachi solutiones ad proposita sibi dubia per sapientissimum Georgium Lapithem*. Lapithæ dubiorum principium illud est, 'Ἐν τοῖς πρώτοις περὶ κινήσεως; λόγοι; ἀπεδείχθητο Ἀριστοτέλης; διὰ πλείονων (6) ; Responsonum Barlaami, Πρὸ; μὲν οὖν Πλάτωνος; ὦ γενναῖε, ὁπῶσποτε ἔχει Ἀριστοτέλης, ἐν εἰς; φιλοσοφεῖ. Ejusdem in biblioth. regis Gallorum cod. 2059 habentur Στίχοι; πολιτικοὶ; αὐτοσχέδιοι; εἰς κοινήν; ἀκοήν; : *Versus politici insubide et immediate facti palamque omnibus recitati*. P. Γνωθι; σαυτὸν; (7), ὦ βέλτεστε; τί; τε καὶ τοῦ τυγχάνεις. Opus est divi-

(1) Harles ajoute : *ex nobili et antiqua familia orti*.

(2) « *Genere carminis prosæ proximo, quod politicum vulgo adpellant* : στίχοι; πολιτικοί; κ. τ. λ. » FABRICIUS. Les vers politiques employés par George Lapithès sont de quinze syllabes. Ils ont de rigueur un accent sur la pénultième, et un repos sur la huitième syllabe. Les fragments de Manassès, que j'ai joints à Nicéas Eugénianus, sont écrits dans cette mesure fort employée par les modernes :

Π. ληρόνται γάρ ἐπὶ πολὺ τῶν ὀρθαλμῶν τῷ
[αὐκλίαι.

Ils ont formé ce vers sur le tétramètre trochaïque des anciens ; mais, ne connaissant plus la quantité prosodique, ils se sont attachés au nombre arithmétique des syllabes, et ont cherché à diminuer l'insipidité de ce rythme par l'obligation d'accentuer la pénultième ; ce qui est fort monotone. Ils ont un autre vers politique de douze

syllabes, avec un accent obligé sur la pénultième, et qui est une corruption de l'iambique trimètre de leurs vieux poètes. C'est de ce pe it vers que Nicéas et bien d'autres ont fait usage. Aujourd'hui les poètes s'imposent souvent la dure loi de rimer le vers politique ; ce qui, si j'en puis juger par mon oreille, est de l'effet le plus désagréable.

(3) « *Georgii Lapithæ Cyprii Versus morales Græci numero 319, visi a me Venetiis, in Bibliotheca S. Antonii*. » Gesner. *Biblioth.* pag. 269, edit. 1545. Comparez l'édition de Simler, pag. 271.

(4) C'est Nilus Triclinius. Voy. Fabricius, *Bibl. Gr.* t. VII, p. 468 ; t. X, p. 31.

(5) Fabricius, *Bibl. Gr.* t. VII, p. 470.

(6) Allatius ne dit pas où il avoit vu cet ouvrage de George Lapithès : c'étoit à Rome, probablement, et au Vatican.

(7) La leçon ταυτὸν des éditions n'est sûrement qu'une faute d'impression.]

um per titulos juxta varia rerum argumenta, et nescio an distinctum ab eo quod nobis Gesnerus et Constantinus recensuit (1).

Lapitham, ejus studia, res ac fortunas, ad amussim nobis representavit Agathangelus, Callistrati filius, in Narrationibus (2). Ejus verba, scriptionis lædio fatigatus, ut animo recreeris, nec invitus, quia rara et nondum edita (a), perleges :

Δευτεραῖοι ἐς Κύπρον τὴν νῆσον κατήχθημεν. Ἐνθα δὴ καὶ πολλὸν διατρίβειν ἐγνώκειν χρόνον, διὰ τε τὰλλα τῶν τῆς νήσου καλῶν καὶ τὴν γε ἔνομόν τε καὶ φιλόξενον πολιτείαν, καὶ μάλιστα πάντων διὰ τὴν τοῦ σοφοῦ ἐκείνου ἀνδρὸς ὀμιλίαν, Γεώργιον φημι τὸν Λαπίθην, ᾧ οὐκ εὐθύς ἀποθὰς τῆς νεῶς ἐνεπευχθήκειν αὐθημερόν· οὐ γὰρ πλησίον ἐκεῖ που τὴν οἰκίαν εἶχεν, ἀλλὰ δυσὲν ἡμέραιν τοῦ λιμένος ἀπέχουσαν, εἰς δὲ ἡμεῖς τηνικαῦτα ἐσεπεκλεύκειμεν. Ῥόδου μὲν γὰρ ἐκείνης τῆς νήσου μείζων ἐστὶν ἢ Κύπρος, καὶ ἅμα οὐ κατ' ἐκείνην, ἀλλ' ἐπιμήκης τὸ σχῆμα· μεταξὺ δ' αὐτῆς ἕρος ἐστήκει τῆς κορυφῆς εἰς ὑψὸς ἀνάγον μακρόν. Ὀλυμπος καλεῖται τὸ ἕρος, ἐξ οὗ καὶ πηγαὶ ποταμῶν ἀποβλύσονται τρεῖς, ὧν ὁ μείζων καλούμενος Λάπιθος (3) κάτεισι τέμνων καὶ περιβρίτων τὴν Λευκωσίαν οὐκ οὐκ καλουμένην χιώραν, καὶ ἀποπτύων τὸ βεῖθρον παρὰ τὴν ἐς ἄρκτον βλέπουσαν θάλασσαν. Τοῦτου παρὰ τὰς δὲχθας ἔτυχε ἔχων ἐκεῖνος τὴν οἰκίαν· διὸ καὶ Λαπίθος· ἐκ γὰρ τοῦ ποταμοῦ καὶ αὐτὸς ὁπώσποτε παρωνόμασται. Γνοίη δ' ἂν τις εὐθύς, κακὴ μόνῃς τῆς περιφανείας τε καὶ τοῦ μεγέθους τῶν οἰκῶν καὶ ἐπαύλειαν τοῦ ἀνδρὸς, καὶ πρὶν εἰς ὑψὸς ἵεναι αὐτοῦ, μὴ τῶν ἀγεννῶν εἶναι καὶ τῶν πολλῶν ἕνα, ὅτι μὴ τῶν πάντων τοι (4) λίαν ἐνδόξων καὶ πρώτων τῆς νήσου· γνοίη δ' ἂν μᾶλλον ἐκ τοῦ τρόπου, καὶ τῆς ἄλλης τοῦ βίου σεμνότητος. Ἔορται γὰρ καὶ πανηγύρεις ἰσραὶ τὴν εἰκίαν (5) ἐκείνου ἐκόσμου καὶ χορηγίαι τῶν δεομένων δαψυλεῖς. Τῶν γε μὴν συχνὰ περιαιγομένων ἐκεῖ Χριστιανῶν αἰχμαλώτων μεγίστην ἐποιεῖτο προμήθειαν, αὐτὸς τε παρέχων ἀφθόως τὰ μείζων καὶ τελειώτερα τῆς τούτων ἐλευθερίας, καὶ ἅμα τοὺς ἄλλους δερύνων διδασκαλίαις τῶν θεῶν Γραφῶν. Ἔργον γὰρ αὐτοῦ σπουδαιότατον μάλιστα πάντων ἱεραῖς ἐκκλησίαις ἀροζομένους Χριστιανούς διδάσκειν τὰ τε ἄλλα τῆς εὐσεβείας νόμιμα, καὶ πρὸς γε φροντίδα ποιῆσθαι τῶν δεομένων μεγίστην, ὡς εἶναι δι' ἐκεῖνον πᾶσαν ἐκείνην τὴν νῆσον ἰλέους καὶ πίστεως στάδιον, καὶ μάλιστα πάντων αἰχμαλώτων ἐλευθερίας. Εἰσὶ γὰρ μὴ καὶ αὐτοῦ ῥηγὸς (6) περὶ τοὺς τόπους ἐκείνους ἐπαύλεις καὶ διαίται, καὶ αἱ τῶν οἰκῶν ἐκείνου λαμπρότητες πάντων καλὰ διὰ τὸ χαριέστερον εἶναι τῆς

Altero die in Cyprum insulam pervenimus, in ea diutius immorari deliberaveram, tum propter insulæ commoda, tum propter justam, hospitalemque vitæ rationem, et ante omnia propter sapientis illius viri consuetudinem, Georgium, inquam, Lapitham, cum quo non infico, e navi descendens, eodemque die congressus sum; neque enim proxime viciniae habitabat, sed biduo e portu loca distantia incolebat, ad quem nos tunc postea adnavigavimus. Rhodo siquidem insula Cyprus grandior est, illique dissimilis, et figura prolixior, in ejus medio mons in magnam altitudinem caput erigit. Olympo nomen est, ex quo fontes in fluvios divisi tres emergunt, eorum major Lapithus nomine procurrit scindens circumfluensque Leucosiam, agrum sic nuncupatum, tandem aquis in mare, quod Ursam respicit, immergitur. Hujus in ripis ædes ille habet, unde et illi a fluvio, utcumque fuerit Lapithæ nomen habet. Statim quilibet ex solo rerum aspectu, et ædium, ac stabulorum magnitudine, conjiciet virum, antequam videat, neque a degeneribus esse, neque ex multitudine unum, sed ex præcipuis, ac celebrioribus, Insulæque primatibus. Sed hoc potius ex moribus, reliquoque vitæ instituto, ac gravitate dignosceat. Festi enim dies, ac sacræ solimnitates habitationem illius exornabant, et dapsiles in indigentes fortunarum profusiones, Christianis vero præcipue captivis, circa ea loca peregrinantibus operam sedulam impertiebat, ipse effuse de suo majora, ac magis necessaria pro eorum libertate exhibens, aliisque id idem suadens, et divinarum Litterarum auctoritate compellens. Primum namque ac potissimum illius studium est, Christianos in sacrosanctas ecclesias convenientes pietatis leges edocere, nec non ut indigentibus ex corde primum omnium occurrant. Hinc per eum tota ea insula misericordiæ, ac fidei, et præcipue captivorum liberationis stadium est. Sunt circa ea loca regis insulæ, et mansiones, et ædes splendide, ac magnificè, quod ea pars insulæ propter aeris, et situs locorum aputudinem, ac dexteritatem pulchrior ac venustior judicatur. Quapropter ob vicinitatem crebræ ad

(1) C'est indubitablement le même ouvrage. Si Gesner n'a compté que 319 vers, c'est qu'il a rencontré un manuscrit incomplet.

(2) *Il est Agathangelus qui adversus Nicephorum Gregoræ scripsit contra Aristotelem.* FABRICIUS.

(3) Cette circonstance, indiquée par un témoin oculaire, pourra servir à rectifier les cartes de l'île de Chypre, notamment celle qui se trouve

dans le tome XXXII des Mémoires de l'Académie des belles-lettres, où elle sert de base à une savante dissertation de Danville. Ce qu'Agathangelus ajoute sur le cours du Lapithus ne peut non plus se vérifier sur les cartes que j'ai eu occasion de voir.

(4) Voyez p. seq., note 4.

(5) J'ai écrit οἰκίαν au lieu de οἰκίαν.

(6) Ce roi étoit un Lusignan.

(a) Edita nunc exstant et pars sunt libri XXIV Historiarum Nicephori Gregoræ. Vide tom. CXLVIII, col. 1438. Ex his Agathangelii narrationibus discimus Agathangelum Gregoræ artissima amicitia conjunctum fuisse; eum autem contra Gregoræ pro Aristotele scripsisse, unde Fabricius hauserit, nescimus. Edit.

regem, Georgii Lapithæ erant itiones, a quo in maximo honore ac veneratione, tum ob gravitatem morum, tum ob rerum omnium, qua pollebat, scientiam, habebatur; cum et ipse rex Latinorum philosophiam apprime callebat, proptereaque multos ex Latinis sapientes ac doctos penes se retinebat: sed Georgii doctrina ac consuetudine summo opere delectabatur. Sapientes enim, aiunt, Reges sapientum consuetudine. Illius itaque possessione utramque eodem tempore et Græcam, et Latinam sapientiam possidere existimabat: erat enim in utraque sapientia, et lingua Georgius dexterrimus. Quamobrem eum libenter audiebat, sæpissime cum Doctoribus Latinis, qui apud eum erant, disserentem, et demonstrativis syllogismorum jaculis penitissime percutientem, ac eos superantem, et præcipue cum de patriis, et religionis dogmatibus certaretur. Tunc enim vehemens, sacrarumque Scripturarum auctoritatibus, indeque petitis demonstrationibus spissus, ac frequens, pisces mutos manifestissime commonstrabat, adeo ut regem ob hæc in iram prorulentem rursum sermonem illecebris, et veritatis inexpugnabilibus strophis, ac machinis demulcebat. Hac sane ratione regis illius animi iracundiam suaviter compescebat, et pavidum modeste excitabat. Nemoque erat ex omnibus, ut verbo finiam, qui in rationali certamine illi palmarium cum excessu non concederet, et qui Græcarum litterarum non erat admodum rudis, quique Latinæ philosophiæ non valde ignarus. Famam viri ipse audieram, et antequam illuc advigarem, non tantum compositiones illius hic sæpissime perlegens, quas ille tibi ex insula litteris tuis, et honestæ amicitia respondens dirigebat; sed et laudes illius ingentes excipiens ex ore quoique inde, ut plurimum advenerant.

φιλικού καθήκοντος ἀμειδόμενος ἔσπευεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ὅσοι ἀφιγμένοι ἐκεῖθεν ὑπῆρχον ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

At quomodo se ille in rebus astrologicis pertractandis gereret, ejusque de ea scientia sententiam, ita Agathangelus post pauca ibidem expressit:

Nec minus ille quatuor Ptolemæi libros de effectibus astrorum in deliciis habuit, sed eos, et quidquid a Ptolemæo antiquioribus simul et junioribus in scriptis relatum superest, nec non et Chaldæorum et Persarum labores multa cura, atque sollicitudine percurrerebat: inter ea quid-

(1) C'est un vers de l'Ajax Locrien de Sophocle; il a été quelquefois attribué à Euripide. Voyez les Emendations de Toup, t. I, p. 151, et la note de ma petite édition de Sophocle, t. II, p. 275. Thémistius. Disc. vi, p. 72: Εὐριπίδης μὲν γὰρ, ἢ ὅστις δὴ ποτὲ ἔστιν ὁ ποιήσας, « Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσία. » οὐκ ἦν οἶμαι πυκνῆς διανοίας. Le manuscrit de Paris 2388 porte le pluriel συνουσίας, ce qui est peut-être préférable.

(2) Agathangelus se souvient ici de Démosthène, parlant de Python de Byzance: Τῷ Πύθωνι ὀρασσομένῳ καὶ πολλῶν βέοντι καθ' ὁμίῶν οὐκ εἶσα.

(3) Il faut peut-être lire, ἐπὶ τούτοις ὡσμ. τ. ῥήγα· ἀλλ' ἔθελγεν; ou bien ῥήγα· ἐθελγε δ' αὐθ.ς.

(4) Il faut sans doute, sans changement dans la prononciation, écrire ici, et p. précéd. Β, πανο τ.

νήσου τὸ μέρος; ἐκεῖνο, ἀέρος; τε ἕνεκα καὶ ἄμα θέσεως ἄλλης καὶ ῥαθυμίας τῶν τόπων· διὸ καὶ τοῦ σχεδὸν ἐπεφοῖτα θαμὰ παρ' αὐτὸν ὁ Λαπίθης; Γεώργιος; καὶ σφόδρα κομιδῇ πολλῆς ἀπέλαυσε τῆς ῥηγικῆς αἰδοῦς καὶ τιμῆς διὰ τε τὴν ἄλλην σεμνότητα καὶ τὴν ἐκτέκτο μάλιστα πάντων σοφίαν· ἐπεὶ καὶ αὐτὸς οὐ μετρίως τῆς Λατίνων μετέσχε φιλοσοφίας; ὁ ῥήξ, καὶ δι' αὐτὸ γε τοῦτ' πολλοὺς μὲν ἀμφ' αὐτὸν τοὺς Λατίνων εἶχε σοφοὺς ἀελ. "Ἦρα δὲ μᾶλλον τῆς Γεωργίου μούσης; καὶ ὁμιλίας· « Σοφοὶ γάρ, » φησὶ (1), τύραννοι τῆ σοφῶν συνουσία. » Ἐχων εὖν αὐτὸν ἔχειν ἐπέπειστο καὶ σοφίαν κατὰ ταυτὸν ἐκτέραν, τὴν τε Ἑλλήνων φημι καὶ Λατίνων. Δεξιὸς γὰρ ἐν τοῖς μάλιστα καὶ καθ' ἑκατέραν σοφίαν καὶ γλωτταν ὁ Γεώργιος ἦν. Ταύτη τοι καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουσ διαλεγομένου συχὰ τοῖς Λατίνων σοφοῖς ἐπ' αὐτοῦ, καὶ τοῖς τῶν συλλογισμῶν ἀποδεικτικοῖς βέλεσιν ἐς τὰ κράτιστα βάλλοντό; τε καὶ νικῶντος αἰτούς, καὶ μάλιστα ὅτε περὶ δογμάτων πατρῶν τῆ; θρησκείας; ἦν ὁ ἀγών. Τηνικαῦτα γὰρ, πολλὸς κατὰ σοφῶν ταῖς τῶν θεῶν Γραφῶν ἀποδείξεισι βέων (2), ἰχθύας ἀφώνους ἀντικρυς ἐφαίνεν, ὥστε καὶ χαλεπαίνειν ἐνίστο· ἐν τούτοις ὠρμημένον τὸν ῥήγα, ἐθελγεν (3) οὐθὶς αὐτὸν τῆ τῶν λόγων στροφῆνι καὶ ταῖς τῆς ἀληθείας ἀναντιρρήτοις στροφαῖς καὶ περιστροφαῖς. Τοιαύταις δὴ τισὶ μεθόδοις τὸ χαλεπαίνόν τε ἀνέστελλεν ἐμμελῶς τῆς ῥηγικῆς ἐκείνης ψυχῆς καὶ τὸ εὐθυμοῦν ἀντείστηγεν ἐπιεικῶς· καὶ ἦν, ἀπλῶς εἰπεῖν, οὐδεὶς τῶν ἀπάντων δ; οὐ λογικῶ πάντος ἀγῶνος μεθ' ὑπερβολῆς αὐτῷ τὰ τῆς νίκης; παρεῖχε τρόπαια, οὐθ' ὅστις οὐ μάλα ἀξύνετος Ἑλληνικῆς μούσης ἦν, οὐθ' ὅστις Λατινικῆς φιλοσοφίας οὐ μάλα τοι ἀδαής. Εἰχόν γε μὴ ἔγωγε τοῦ ἀνδρὸς ἐκεῖνου τὴν φήμην καὶ, πρὶν ἐντεῦθεν ἐκπεῦσαι, μὴ μόνον ταῖς γραφαῖς ἐντυγχάνων ἐκεῖνον πολλὰκις ὠδὶ, ἀ; ἐκεῖθεν ἐκεῖνός; σοι τῶν τε γραμμάτων καὶ ἄμα τοῦ ἀκούων ἐπαίνους αὐτοῦ γε μακροῦς ἀπὸ στόματός;

Καὶ μὲν δὴ οὐδὲ τὴν Πτολεμαίου Ἀποτελεσματικὴν Τετράβιβλον περὶ ἐλάσσονος ἐποιεῖτο σπουδῆς; ἐκεῖνος, ἀλλὰ ταύτην καὶ ὅσα περὶ τῶν ὁμοίων τοῖς Πτολεμαίου παλαιότεροις ἄμα καὶ νεωτέροις; ἔτι περιέσσι γεγραμμένα, καὶ ὅσα πάλαι Χαλδαῖοι; καὶ Πέρσαι; πεποιήται, πάνυ τοι (4) πάντα φιλοπονῶντε;

L'usage est de mettre πάνυ τι, σχεδόν τι, et non pas τοι. J'écrirais aussi μάλα τι, p. 8, l. 5, au lieu de μάλα τοι. Voy. une bonne remarque de Fischer sur l'Euthyphron, p. 8; Heindorf sur le Charmides, p. 58; Porson dans ses Adversaria, p. 116. Dion Chrysostome, vers le commencement de son 7e discours: Ἐρῶ δ' οὖν οἷς ἀνθρώποι; καὶ ὄντινα βίον ζῶσι συνέβηλον ἐν μέσῃ σχεδόν τῇ ἑλλάδι· lisez avec le man. 2958, ἐν μέσῃ σχεδόν τῇ Ἑλλ. Dion a souvent cette formule, σχεδόν τι, par exemple dans la première page de son 27e discours: Οὗτοι μὲν εὖν σχεδόν τι ματινόμενοι; πολλὰ καὶ δρώσιν, ὡσπερ Ὀμηρός; φησι τὸν Κένταυρον μεθυσθέντα ἐν τῇ τοῦ Περσέου οἰκίῃ κακὰ ἐργασσάσθαι. Il y a une altération manifeste dans les mots πολλὰ καὶ δρώσιν· corrigez, d'après le même

ρον μετῆσι· καὶ ὅποσα μὲν ὑπὲρ τὰ ἱσκαμμένα τοῖς εὐσεβέσι νόμοις καὶ ὑπερόρον τείνει πίδα. ταῦτα δ' ἀπεσειετό τε καὶ διέπτυνεν ὡς ἀχρηστα τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσιν· ὅσα δ' εἰς τοὺς δημιουργικοὺς τῶν δυντων ὑγιῶς ἐπορεύετο λόγους, ταῦτα δ' ἀσμένως παντάπασι μάλα προσίετο.

A quid pietatis leges everteret, aberrantique pede peregrinaretur, abjiciebat, et tanquam ii, qui pietatem amplectuntur, inutilia execrabatur. Quidquid vero ad officis rerum omnium sanam rectamque cognitionem deduceret, lubenti animo, promptoque omnino deosculabatur.

Ei hæc pauca ex multis de Lapitha Georgio satis sint.

GEORGII LAPITHÆ AD NICEPHORUM GREGORAM EPISTOLÆ TRES

Vide in Nicephoro Gregora, tom. CXLVIII, col. 57.

ΣΤΙΧΟΙ ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΑΥΤΟΣΧΕΔΙΟΙ ΕΙΣ ΚΟΙΝΗΝ ΑΚΟΗΝ ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΛΑΠΙΘΟΥ, ΤΟΥ ΚΥΠΡΙΟΥ.

VERSUS POLITICI

EX TEMPORE FACTI, PALAMQUE OMNIBUS RECITATI

SAPIENTISSIMI DOMINI

GEORGII LAPITHÆ, CYPRII.

APXH.

Γνωθὶ σαυτὸν, ὦ βέλτιστε (1), τίς τε καὶ ποῦ τυγ-
[χάνεις,
καὶ τίς σοι βίος πρόκειται καὶ πῶς βιοῦν ἐτάχθης.
Μὴ ζῆν ὅπερ ζῆς νόμιζε τὸ καθήμεραν μόνον,
Ὡσπερ θηρίων τοῦ φρονεῖν ἐστερημένον φύσει.
Ἄλλὰ γε μέγας ἐν τῷ νῦν ἀγῶνι σοὶ προσετάχθη,
Ὅν ἀγωνίζεσθαί σε δεῖ σπουδαίως καὶ φρονίμως·
Μετὰ δὲ τὸν βραχύτατον τὸν βίου τούτου χρόνον,
vers. 7

B Ἄλλο; σε βίος δέξεται πέρας μὴ κεκτημένος.
Ἐν ἧ λήψῃ τὰς ἀμοιβὰς τῶν νῦν βεδωμένων,
Ἡ σκότος ἀφεγγέστατον καὶ βάσανον δριμύειαν,
Ἡ φῶς λαμπρὸν ἐν οὐρανοῖς καὶ θείαν θυμηδίαν,
καὶ σὺν ἀγγέλοις διαίταν καὶ βασιλείας δόξαν.
Μὴ οὖν τὸν μετρηθέντα σοὶ τοῦ βίου τοῦδε χρόνον
Ἐν ἀμελείᾳ δαπανᾶν ἀνέχου καὶ ραστώνῃ,
Μηδ' αὖ τοῖς ἐργοῖς τοῖς αἰσχροῖς τοῦτον προανα-
[λίσειν·
vers. 15

manuscrit, πολλὰ κκκὰ ἐρῶσιν. Καὶ et κάκ' sont pareillement confondus dans les anciennes éditions de Dion Chrysostome, où ce vers d'Homère,

Σπειρὸν κάκ' ἀμφ' ὁμοιοσι βαλῶν οἰκῆτι εἰκῶς,
est écrit avec καὶ au lieu de κάκ', et de plus avec οἰκῆτι. Reiske (t. II, p. 7), par distraction sans

doute, a mis δὲ au lieu de ce καὶ, et a laissé οἰκῆτι. Le ms. 2958 porte correctement κάκ' et οἰκῆτι.

(1) Il dira ailleurs ὦ φίλτατε, τέκνον, λῶστα. Rien n'indique à quel personnage de cette époque George adressoit son poème; et peut être ces épithètes ne se rapportent-elles à aucune personne en particulier, mais vaguement au lecteur.

Ἦσφ γάρ τιμιώτερον ὁ βίος τῶν χρημάτων,
Μεΐζων ἢ βλάβη τοῖς αὐτῶν κακῶς προτεμένους.
Διηνεκῶς (1) οὖν φρόντιζε πᾶς τάχαθ' κτητέον.
Μεῖλον δὲ τί σοι τάχαθ' εἰδέναι χρὴ πρὸ πάντων·
Πολλοὶ γάρ παρεσφάλησαν περὶ τὴν τούτου κρίσιν,
Καί, τοῖς μὴ οὔσιν ἀγαθοῖ; ἀγνοία (2) προσδραμό-

[τες,

Εἰς ὀπωλείας βίραθρα πεπτῶκασιν οἰκτίστως.
Γνώσιν (3) δὲ πρῶτον ἀπλανῆ κτητέον τῶν πραγ-

[μάτων,

Ἦς ἀνευ κατορθοῦν βουλῆν ὀδύνατον ἢ (4) προᾶξιν·
Σὴν φύσιν γινῶθι πρῶτιστα καὶ πλέγματος τὸν λόγον
Πῶς ἢ ἀσώματος ψυχῆ, καὶ νοερά καὶ θεία,
Ἄφθαρτος; καὶ ἀνώλεθρος εἰκὼν τοῦ πρώτου κάλλους;

Τῷ σώματι συνέζευκται τοῦτῃ δὴ τῇ πηλίμῃ,
Τῷ βέντι διηνεκῶς ὡσπερ χειμάρρου (5) βέυμα,
Τῷ παθητῷ τε καὶ τρεπτῷ, καὶ τέλος λυομένου,

Καὶ οὐκ ἄλυσί τῷ δεσμῷ οὐδὲ τῇ προσεδρῖα (6),
Ἄλλ' ἀγαπᾷ τὸν σύνδεσμον καὶ στέργει τὸ γεῶδες,

Καὶ περιέπει τὸ φθαρτὸν καὶ κήδετα φιλοῦσα,
Προνοουμένη τῶν αὐτῷ (7) προθύμως συμπερόντων·

Πῶς (8) ἀγνοοῦσα ἑαυτὴν τῷ σώματι δουλοῦται
Ταῖς ἡδοναῖς ὀητεύουσα καὶ τοῖς λαμπροῖς τοῦ βίου.

Καὶ κτήνεσιν εἰκάζεται; Θεοῦ περὶ οὐσα (φεῦ μοι!)·
Πῶς τῷ θανάτῳ λύεται, τὴν γοῦν τῇ γῆ λιπούσα,

Καὶ ζῆ βίον ἀσώματον ἐν ἄλλῃ καταστάσει·
Πῶς αὖθι; ἀπολήφεται τὸ κάλαϊ κτηθὲν σῶμα

Ἄβρυστον, κοῦφον, ἀπαλὲς, διαφανὲς καὶ σῶον,
Καὶ σὺν αὐτῷ βιώσεται τὸν ἀπέραντον χρόνον,

Κοιμισαμένη τοὺς καρποὺς ὧν ἔσπειρεν ἐν βίῳ.
Ἔτι (9) δὲ κόσμου φρόντισον ἰδεῖν τοῦδε τὴν φύσιν,

Μὴ σου τὸ σέλας τὸ φαῖδρον τοῦ φεραυγοῦς ἡλίου,
Μηδὲ τῶν ἀστριῶν ὁ χορὸς καὶ τὸ ἐκστῆθον κάλλος;

Μηδ' οὐρανοῦ τὸ μέγεθος (10) καὶ κυκλικαὶ χορεῖαι;
Καὶ δρόμου τύχος ἀτακτον (11) ἀπατησάτω φρένας,

Καὶ οἰηθῆ; ἀΐδια καὶ ἀναρχα τὴν φύσιν.
Θεὸς; γὰρ μόνος ἀναρχος, πρωταίνιος φύσις.

Ἄτρεπτος, ὀταλεύττος, τῶν πάντων ὑποστάτης·
Τάλλα δὲ πάντα κτισματα πεφύκασιν (12) ἐκείνου·

vers. 52

(1) Avant ce vers, on lit dans le man. le titre suivant en lettres rouges : Περὶ τοῦ κτίσασθαι τὰ ἀγαθὰ (lisez κτήσασθαι· la même faute se trouve au v. 97). J'ai supprimé ce titre et les autres, parce qu'ils sont souvent peu exacts, et apparemment par conséquent plutôt à quelque copie qu'à l'auteur. Toutefois, comme des repos et des intervalles étoient nécessaires dans la lecture d'un si long poème, j'ai établi des divisions d'après le changement des matières.

(2) Le man. ἀγνοίαν. La correction est à-peu-près certaine. L'iota final et le ny sont sans cesse confondus par les copistes. Si le copiste eût voulu mettre l'accusatif, il eût écrit ἀγνοίαν.

(3) Titre dans le man. : Περὶ φύσεω; ἀνθρώπου.

(4) Le man. ζ. Désormais je ne tiendrai nul compte de ces fautes d'accents et d'esprits; elles sont infinies. Je les corrigerai sans en avertir.

(5) Man. χειμάρου. Le copiste omet fort souvent la seconde consonne dans les mots où il faut écrire ρρ, λλ, μμ, et ainsi des autres. Ce sont encore des fautes que je corrigerai le plus souvent sans en rien dire.

A Μὴ ὄντα γὰρ παρήγαγε Θεὸς θελήσει μόνῃ,
Συνέχει τε καὶ κυβερνᾷ πρὸς πέρας ἄγων θεῖον,
Καὶ αὐθις πρὸς τὸ βέλτιον αὐτὰ μετασκευάσει.
Οὐ γὰρ (13) ἀεὶ κινήσεται τῶν οὐρανίων φύσις,
Οὐδ' ὡς νυμφὸς ἐκ παστοῦ φωτφόρος ἐξορμήσει (14),
Οὐδ' ἢ σελήνη σχήματα παντοδαπὰ προδείξει,

Ἦλίῳ προσιοῦσά τε καὶ αὐ ὑπακιούσα·
Οὐδ' αὖ ἡμέραν (15) περαινὲ νύξ ἐπιγινόμενῃ·

Οὐδ' ἀνεμοὶ τινάξουσιν ἀεὶ φύσιν ἀέρος,
Οὐδ' ὄμβροι καταχθήσονται πιαίνοντες ἀρούρας,

Οὐδὲ κατενεχθήσονται πρὸς γῆν σκηπτοὶ πυρφόροι,
Οὐδὲ ἀστραπῶν μαρμαρυγὴ ἀέρα περιλάμψει,

Οὐ φέφος ἀστροπὸς βροντῶν τὰς ἀκοὰς ἐκπλήξει
Οὐδ' ἀπὸ γῆς φυήσεται χλοάζουσα βοτάνη,

B Οὐ δένδρον, οὐδὲ θάμνος τις, οὐδ' ὄλωσ πῶς φύσις·
Οὐ ζήσεται δ' ἐν ἕδασι τὸ τῶν ἐνύδρων γένος,

Οὐδὲ δελφίνος ἀκέρημα πλωτήρησι δώσει θάρσος,
Οὐ θάλασσαν πορεύσονται νῆες ὡς περοφόροι·

Οὐδὲ πτηνὰ νηχόμενα πλεουσιταὶ τὴν ἀέρα·
Οὐδὲ περιλαλήσουσιν ὦδαϊ τῶν ἀηθόνων

Ἄλση καὶ κήπευς, καὶ ὄρυμους, καὶ κάλλη παρ-

[δείων·

Οὐ γῆ καλλωπισθήσεται τῶν ζῶων ταῖς ἀγέλαι,
Οὐ γάμος συμπλακθήσεται τούτων ἕαρος ὕραις

Οὐ τόκος, οὐ γαλοῦχησις, οὐδ' ἐκτροφὴ τὸ πάμπαν·
Ἄλλὰ φθαρθήσεται φθαρτὸν τὸ γένος πᾶν ἐξαίφην;

Καὶ στήσει δρόμον οὐρανὸς νεύματι τοῦ Δεσπότου,
Καὶ ἥλιος στηρίξεται πρὸς ἕω σελασφόρος,

Ἦ δὲ σελήνη πικραφῆς πρὸς ταῖς δυσμαεὶς πυρρῶσει,
C Ἦν ταῖς λαμπραῖς μαρμαρυγαῖς τὸ τῶν ἀστέρων

[φρίγτος

Ἄμαυροῦθὲν (16) οἰχῆται φαινόμενον οὐδ' ὄλωσ·
Καὶ μετασκευασθήσεται σύμπας ὁ κόσμος οὗτος

Πρὸς ἀφθαρσίαν ἀτρεπτον καὶ κάλλος ὑπὲρ φύσιν.
Καὶ ἀμετάβλητος λοιπὸν εἰς τοὺς αἰῶνας ἔσται

Κάλλιστον ἐνδιαίτημα τοῖς τότε μακαριοῖς.
Ἐπεὶ (17) δὲ φύσιν ἐγνωκας σὴν καὶ τοῦ κόσμου

[τούτου,

vers. 87

(6) Man. προσεδρέια.

(7) Man. προνοουμένη τῶν αὐτῶν.

(8) Titre : Περὶ ἀπάτης ψυχῆς.

(9) Titre : Περὶ σκοπιζέων τὰ αἰσθητὰ καὶ ἀνάγ-

D σθαι πρὸς τὸν Ποιητὴν.

(10) Man. μὴ δοῦν οὐ τοτὸ μέγεθ.

(11) On pourroit conjecturer εὔτακτον. J'ai défendu la leçon ἀτακτον dans une note sur le vers 9 de l'Hymne de Proclus au Soleil.

(12) Man. πεφύκασιν. Le poète a peut-être laissé l'hiatus; car il s'en est permis plusieurs. Cependant comme celui-ci pouvoit facilement être évité, j'ai cru devoir l'attribuer au copiste; d'autant plus qu'ailleurs le poète met en pareil cas l'iota paragogique : v. 22, 61, 152, 259.

(13) Titre : Περὶ συντελείας.

(14) Le poète copie ici le Psalmiste (xviii, 5) : Καὶ αὐτὸς (ὁ ἥλιος) ὡς νυμφὸς ἐκπορευόμενος ἐκ παστοῦ αὐτοῦ.

(15) Man. ἡμέρα.

(16) Man. ἀμαυροῦθὲν.

(17) Titre : Περὶ πῶς δεῖ σε εἶναι σε ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ.

Ζήτησον τί σοι πρόκειται πέρας παντός τοῦ βίου ·
 Τοῦτο γάρ πάντως· τέλος σοι καὶ τάγαθὸν ὠρίσθη,
 Πρὸς ὃ μοι τείνει (1) τὴν σπουδὴν, ὀλιγωρῶν τῶν
 [ἄλλων.

Ἐπεὶ δὲ βίος σοι δισσῶς ὁ νῦν τε καὶ ὁ μέλλον,
 Ἐν μὲν τῷ μέλλοντι σαφὲς ὠρίσθη σοι (2) τὸ πέρας,
 Ὁ βασιλείαν οὐρανῶν καὶ λήξιν μακαρίαν
 Ὅριζεται τὰ Λόγια (3) καὶ δόξαν αἰωνίαν,
 Τί δέ σε πράττοντα χρεῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ,
 Ὡς τύχης ἐν τῷ μέλλοντι (4) τῆς εἰρημένης δόξης;
 Ἐρωτα κτήσασθαί σε δεῖ σφοδρῶν τοῦ πρώτου κά-
 [λου

Ἐξ ὅλης τῆς ἰσχύος σου καὶ πάσης διανοίας,
 Καὶ πίστιν ἀμετάθετον καὶ βεβαίαν ἐλπίδα.
 Τοῦτο (5) δ' ἂν γένοιτο σαφῶς διὰ τῆς ἐργασίας
 Τῶν ἐντολῶν τῶν ζωηρῶν τοῦ Θεοῦ καὶ Δεσπότου,
 Δι' ὧν ἀποκαθαίρεται ψυχὴ τῶν κάτω βύπων,
 Καὶ πρὸς τὸ πρῶτον ἀνεῖσι κάλλος τὸ τῆς εἰκόνης
 Καὶ κάλλος ἐνοπριζέται Θεοῦ δι' ἀνιγμάτων
 Ἀστράπτον καὶ κρυπτόμενον, καὶ θέλγον σφῶν
 [φρένας.
 Τοῦτό σοι τέλος τῆς σπουδῆς ἐν τῷ παρόντι βίῳ,
 Τὰ δ' ἄλλα πάντα πρὸς αὐτὸ τὸ τέλος ἀναφέραιν.

Ἐπεὶ (6) δὲ σώματι φθαρτῷ, φίλιτατε, συνεπλάκης,
 Καὶ δεῖ σε παθεσθαί θεσμοῖς τοῦ Κτίστου καὶ Δε-
 [σπότου,
 Δεῖ πάντως χρῆσθαι σώματι καὶ τοῖς χρησίμοις
 [τούτῳ,
 Πλὴν οὐκ ἐμμένειν ἐν αὐτοῖς οὐδὲ χρονοῖσιν ὄλωσ,
 Οὐδ' οἰεσθαί σου τάγαθὸν εὐρεῖν ἐν τοῖς τοιοῦτοις.
 Ἡ δόξα γὰρ ἀδέσθαιον, ὁ πλοῦτος παραβρόσος,
 Ἡ δυναστεία σφαλερὰ καὶ λίαν κινδυνώδης,
 Εὐγένεια δὲ χοῦς βραχὺς ἐν τάφοις τῶν προγόνων·
 Αἱ δ' ἠδοναὶ τοῦ σώματος, εἰς τετρημένον πλοῦτον,
 Τὸ σῶμα, ἱπαντιλούμεναί, ἐκρέουσι αὐτίκα.
 Οὐκ ἔστιν ἄρα μόνιμον οὐδὲ λαμπρὸν ἐν βίῳ·
 Ἄλλ' ἀπατώνται σύμπαντες (7) οἱ περὶ ταῦτα πλᾶταν
 Σπουδὴν κακῶς εἰσφέροντες καὶ λίαν ὀλεθρίως,
 Ἄνθ' ὧν τοῦ θνῶτος ἀγαθοῦ (φρῶ πάθους!) ἐκπε-
 [σοῦνται.

Σὺ δὲ τρυφὴν διάπτυσ καὶ δόξης καταφρόνει,
 Τὴν δυναστείαν πρόσκαιρον ἠγού καὶ ψευδομένην,
 Τῆς δ' εὐγενείας ἕνμα κενὸν ἠγού καὶ πλάνον,
 Τοῖς μὲν σοφοῖς γελώμενον, φυσῶν τοὺς ἀσυνέτους·
 Οὐκ ἔχει γὰρ ὑπεστηκὸς σημαίνοντο πρᾶγμα.
 Χρημάτων δ' ὅσον αὐταρκες τοῦ σώματος τρεῖ;
 [χρεΐται
 Ὡς ἀναγκαῖον λάμβανει, τὸ δ' ὑπὲρ τοῦτο βίπτει
 vers. 128

Ἄ Ὡς μάταιον καὶ ἄχρηστον, ὡς τῶν ψυχῶν παγίδα
 Τοῦ σώματος δὲ τὰ καλὰ, βύβην, ὑγείαν, κάλλος,
 Οὐ χρὴ νομίξειν ἄξιαι σπουδῆς τελευτάτης·
 Τὰ μὲν γὰρ φύσις δίδωσιν ὅποια ἂν (8) καὶ δόξη·
 Ὑγεία δ' ἐπιγίνεται καὶ αὔθις ἀποβρέθει·
 Ταύτη· μόνη; ἐπιμελοῦ, τῶν ψυχῆς ἔργων χάριν·
 Ὅργάνῳ (9) γὰρ χρῆται αὐτῷ ψυχῇ πρὸς πᾶσαν
 [πράξιν,
 Παρατραπέντος δ', οὐκ ὀρθῶς τὸ ἔργον ἐνεργεῖται.
 Τῆς δὲ ψυχῆς (10) τῶν ἀγαθῶν πάση σπουδῇ φρον-
 [τίζειν,
 Ἐν πρώτοις μὲν ἐπιστημῶν τῶν ἐν φιλοσοφίᾳ,
 Καὶ τῶν συντρόφων ἀρετῶν· ταῦτα γὰρ κόσμος
 [δύνας

Ψυχᾷ; οἰκεῖος καὶ καλῆς καὶ μόνιμος τυγχάνει,
 Σεμνὸν ποιεῖ τὸν ἔχοντα ἐν τῷ παρόντι βίῳ,
 Ἐν δὲ τῷ μέλλοντι λαμπρὰν τὴν εὐκλείαν πορίζει.
 Δεῖ δὲ καὶ τέχνης πάντως γε πρὸς τὰς τοῦ βίου πρά-
 [ξεις.
 Καὶ δεῖ πρὸς τὴν κατάστασιν, καὶ τὸν βαθμὸν ἐν
 [ἔχρει,
 Χρησίμους τέχνας ἐξασκεῖν, καὶ σεαυτὸν σκευόσκειν
 Ὅργανον ἐπιτηδεῖον πρὸς τὰς τοῦ βίου πράξεις.
 Μάλιστα χρὴ (11) δὲ τὰς κοινὰς καὶ πᾶσιν ἀναγκαῖαι;
 Τέχνας διώκειν ἅπαντας, καὶ ταύταις ἐνασκεῖσθαι.
 Αὐταὶ δ' εἰσὶ ῥητορικὴ καὶ ἡ τῶν νόμων τέχνη.
 Οὐδεὶς γὰρ ὄλωσ δύναται, τούτων ἐστρημένος,
 Πράττειν ὀρθῶς οὐδέποτε τὰς ἐν τῷ βίῳ πράξεις.
 Πῶς γὰρ ὁ λέγειν μὴ εἰδῶς τοῖς πέλας ὀμιλήσει;
 Πῶς ὁ πῶ δίκαιον μὴ γνοὺς πρὸς τινὰ συναλλάξει;
 Ἐκαστον οὖν τῶν ἀγαθῶν ἐν τῷ λεχθέντι μέτρῳ
 Τιμῶν τε καὶ αἰρούμενος οὐδόλωσ ἀμαρτήσεις.
 Ὡς ἂν δὲ βουλευόμενος ὀρθοτομῆς τὰς σκέψεις,
 Δεῖ τὴν παρούσάν σε σαφῶς κατάστασιν εἰδέναι,
 Στυτοῦ μὲν πρώτον, οἷος εἶ τὴν φύσιν καὶ τὴν τύ-
 [χην,

Ἴνα καὶ βίον πρέποντα σεαυτῷ προσαρμόσῃ,
 Εἶτα (12) τῆς πόλεως, ἐν ἧ τέταται βιοτεύειν,
 τὰ ἔθνη καὶ τοὺς ἄρχοντας, τῶν πολιτῶν τὰ ἔθνη,
 Καὶ τῶν χρησίμων τὴν φορὰν ὅσα τῶν ἐγχωρίων.
 Κοινὰ μὲν γὰρ πεφυκάσι τὰ τῶν ἀνθρώπων γένη
 Φιλύλα (13) καὶ φιλόδοξα, φιλήδονα τὸ ἔθνος,
 Ἄπιστα, δόλια, τρεπτά, βάσκανα, κακῆγόρα,
 Τὸ πλέον τῆς ἰσότητος ἐπίπαν προτιμῶνται,
 Καὶ τὰ τῆς τύχης ἀγαθὰ πάντων ὑπερτιμῶνται (14)
 Καὶ τὴν ζωὴν προτιμῶνται ὑπὲρ αὐτῶν ἀσμένως·
 Ὅμως δ' ἐκάστης πέφυκε πόλις; τε καὶ χώρα;
 Τὰ ἔθνη παραλλάττοντα διαφοραῖς μεγίσταις,
 Καὶ δεῖ σε πάντως ἀκριβοῦν τῶν πολιτῶν τὰ ἔθνη,
 vers. 171

(1) Man. τοῖνε.

(2) Man. ὠρίσθησο.

(3) Λόγια, les oracles, les oracles de Dieu, les livres saints. S. Paul a dit de même, τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ. L'empereur Basile, dans ses Conseils à son fils Léon (ch. 1 et 17), dit avec synonymie, διὰ τῆς μελέτης τῶν θείων λόγων, εἰ διάνοια ἀρδευομένη ταῖς τῶν θείων λόγων μελέταις.

(4) Man. μέλλοιτι.

(5) Man. τούτω.

(6) Titre : Περὶ πολιτείας τῆς ὀφειλομένης.

(7) Man. ἀλλὰ πάντωνται; σύνπαντες.

(8) Man. ὅποια ἂν.

(9) Man. ὄργανον.

(10) Titre : Περὶ μελέτης ψυχῆς.

(11) Titre : Περὶ τέχνης.

(12) Titre : Περὶ τὰ ἔθνη τῶν πολιτῶν ὀφείλειν μαθάνειν.

(13) Man. φιλοῦλα.

(14) Man. ὑπερτιμῶντες, et 172, ἕκαστον.

Ἴν' ὀμιλήσης ἐν καιρῷ πρὸς τὸ ἐκίστου ἦθος,
Καὶ μὴ σφαλῆς περιπεσῶν ἐξαίφνης ἀδοκῆτοισι.
Ἐὶ οὖν προθησαυρίσειας τὴν τῶν λεχθέντων γνῶσιν,
Ἔξεις ἐρθῶς; βουλευέσθαι περὶ τῶν προκειμένων.

Λόγου (1) παντός καὶ πράξεως βουλή σοι προηγεσθω·
Δεῖ γὰρ τὸν λόγον τοῦ σοφοῦ μὴ ἀκερδον (2) τυγχά-
[λαιν.

Τὸ λέγειν δὲ γε προπετιῶς, μὴ περιεσκεμμένως.
Οὐ μόνον μάταιον ἐστίν, ἀλλὰ καὶ κινδυνῶδες·
Πολλοὶ γὰρ λόγου προπετιοῦς εὐρανο τ βλάβος μέγα·
Ἐν οἷς δ' οὐκ ἐστι κίνδυνος, ἔπεται πάντως γέλως·
Δοκεῖ γὰρ ὁ ἀδόλιχος ἀνόητος καὶ κοῦφος.
Καὶ πᾶσιν ἐπαχθέστατος καὶ ἀήδης συνείναι.
Σκεπτόεν ἄρα νουνεῶς πολλάκις πρὸ τοῦ λέγειν
Τίς ὢν, καὶ τίνας ἔνεκα καὶ τίνας διαλέγη,
Καὶ πρὸς τὴν χρεῖαν στάθμισον καὶ τὸν καιρὸν τοῦς
[λόγους,

Ἐἴθ' οὕτως λέγε συνετῶς καὶ πρᾶως, καὶ συντόμως.
Ἐὶ δὲ μὴ ἔχεις χρήσιμον εἰπεῖν τι καὶ περὶ τῶνδε,
Βέλτιον τι στέργειν σιγῆν (3) ὡς ἱερὸν τι χρῆμα,
Καὶ πρὸς τὴν ζήτησιν τὴν νοῦν ἐγείρειν (4) τῶν
[δεόντων.

Μηδὲ (5) τοῖς ἔργοις ἐγχειρεῖν ἄνευ βουλῆς τολμη-
[σαι·

Πράξις γὰρ ἄνευθε βουλῆς τοῦ τέλους ἀμαρτάνει,
Καὶ ζημιοὶ τὸν πρᾶττοντα καὶ συμφοραῖς ἐμβάλλει.
Ἐὶ δ' ἀβουλεύτως πράξας τι; ἐπέτυχε τοῦ τέλους,
Σπάνιον πάντως, καὶ ζηλοῦν οὐ δεῖ σε τοιοῦ-
[τους.

Μετὰ (6) πολλῆς δὲ σκέψεως βουλευού τοι πρακτέα.
Τὸ δὲ κρῖθὲν ἐκ τῆς βουλῆς τυχίως ἐπιτέλει.
Δεῖ δὲ τὸ μέλλον προορᾶν πρὸ τοῦ συμμετρου χρόνου,
Καὶ πρὸ καιροῦ βουλευέσθαι καὶ τάττειν σου τὰς
[πράξεις,

Μὴ πως τοῦ χρόνου τὸ βραχὺ τὰς πράξεις κατε-
[πεῖγον

Κωλύση σε τὰ δεόντα καλῶς παρασκευάσαι.
Τοῦτο προνοία; συνετῆς, τοῦτο τελεία; γνώμη.
Ἐὶ δὲ σοι (7) πρόκειται ποτε πρᾶγμα βαθὺ καὶ μέγα,
Μὴ αὐθαδῶς τοῖς λογισμοῖς τοῖς σοῖς καταθάρρησης·
Ἄλλὰ συμβούλους προκαλοῦ τοῦς συνετοῦς καὶ εὐ-
[λους.

Καὶ τῶν ὁμοίων πράξεων ἔχοντας ἐμπειρίαν,

vers. 206

Α Καὶ τούτων στέργε τὴν βουλήν, καὶ πρᾶττε κατὰ
[λόγον.
Ἐὶ δὲ περὶ κρυπτοῦ τινος δεῖ σοι βουλῆς παρ' ἄλλων,
Ξενοπροσώπως (8) διηγοῦ τὴν χρεῖαν καὶ τὸ πρᾶγμα,
Ἴνα, κερδάνας τὴν βουλήν, ἐκφυγῆς τὴν αἰσχύντην.

Τὰς πράξεις (9) ἄσπερ πέπραχας συχῶς ἀναλο-
[γίζου,

Καὶ σημειοῦ τὰ σφάλματα καὶ τὰς αἰτίας τούτων,
Καὶ πρόσχε μὴ τοῖς αὐτοῖς εἰς αὐθις περιπέσης.

Τὰς παραινέσεις τῶν σοφῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν ἐμ
[πέτρων

Ἐπιμελῶς ἐκμύθωνε καὶ ἔχε πρὸ τῆς χρεῖας,
Ἴνα πρὸς ἕκαστον καιρὸν ἔχῃς ἐτοιμῶς χρῆσθαι

Β Καὶ βοηθῆς τοῖς χρήζουσι πρὸς τὰς ὁμοίας χρεῖας.
Διέρχου (10) μοι τὰς παλαιὰς προθύμους ἱστορίας,
Παρατηρῶν ἐπιμελῶς τὰς πράξεις καὶ τὰς τύχας,
Καὶ τίνα μὲν κατέρωθωσαν καὶ πῶς καὶ τίσι τρόποις,
Τίνα δὲ παρεσφάλησαν καὶ δι' ἣντιν' αἰτίαν,
Καὶ τίνας; ἔλαθε τροπὰς ἢ τύχη τοῖς ἀνθρώποις
Ἄνω καὶ κάτω στρέψασα τὰ πρᾶγματα τοῦ βίου,
Καὶ μεταστήσασα ταχὺ ταῦτα πρὸς τούναντιον.
Πλείστην γὰρ οὕτω φρόνησιν ὡς ἐμβραχὺ (11) σὺλ-
[λέξεις.

Ἐπεὶ γὰρ τὸ ἀκύμορον τοῦ ἀνθρωπίνου βίου
Ἄφελετο τὸν ἀνθρωπον τῆς μακρᾶς ἐμπειρίας,
Ἐξ ἧς ὀρθῶς συλλέγεται φρονήσεως τὸ κάλλος,
Δύνανται τοῦτ' ἀναπληροῦν τῶν παλαιῶν αἰ πρά-
[ξεις·

Ἐορᾶν γὰρ ταῦτα; ἐναργῶς δοκοῦμεν ἐν τοῖς λόγοις,
Ἵσπερ παρόντες τοῖς καιροῖς ἐκείνοις καὶ τοῖς
[τρόποις.

Ἐκτριβε (12) θύρας τῶν σοφῶν ἀνδρῶν καὶ τῶν φρο-
[νίμων.

Καὶ λόγους τούτων ἄκουε συνετῶς καὶ προθύμως,
Καὶ δέλτοις (13) τούτους ἔγγραφε μνημονικοῖς εἰς
[βάθος·

Σοφίας γὰρ καὶ ἀρετῆς οὐδὲν προτιμητέον,
Οὐκ ἀργυρος, οὐδὲ χρυσός, οὐδὲ μαργάρον κάλλος,
Οὐ λίθων διαφάνεια πολυτελῶν καὶ ξένων.

Δι' ἃ θαλάττης τε καὶ γῆς ἀερευνῶνται βᾶθη·
Πάντα γὰρ ὕλη πέφυκεν ἀψυχῆς τε καὶ ζῆως;

vers. 259

D (8) Ξενοπροσώπως, « comme s'il s'agissoit d'une
personne étrangère. »

(9) Τίτρε : Περὶ τοῦ δεῖ μνησθαι τῶν πράξεων
καὶ μὴ ἦν ἐπιλήθιος. Ἦ faut sans doute corriger :
Καὶ μὴ εἶναι ἐπιλήθιος.

(10) Τίτρε : Περὶ τοῦ ἀναγινώσκειν θαμῆνα. Ἦ
faut θαμινά. — 221. Man. δι' ἦν τὴν.

(11) Je ne crois pas qu'il faille corriger ἐμβραχῦ,
mais ἐν βραχεῖ, comme je l'ai déjà remarqué sur
le vers 1144 des *Guepes* d'Aristophane. Au v. 1251,
le copiste a écrit ἐν βραχὺ χρόνῳ.

(12) Τίτρε : Περὶ σοφῶν θύρας ἐκτριβεῖν, πλουσίων
δὲ μή.

(13) J'ai traité de cette métaphore des *tablettes*
de la mémoire, des *tablettes de l'âme*, sur Sophocle,
t. I, p. 387, et sur Eschyle. t. I, p. 265.

(1) Titre : Ὅτι ἀγαθὸν ἡ βουλή.

(2) Au lieu d'ἀκερδον, il faut probablement ἀ-
καιρον. La permutation perpétuelle des voyelles a
et ai favorise cette conjecture.

(3) Man. σιωπήν. J'ai mis le synonyme σιγῆν
avec σιωπήν, il y a une syllabe de trop.

(4) Man. ἐγείρειν τὸν νοῦν, ce que j'ai trans-
posé, pour obtenir le vers du premier hémisti-
che.

(5) Titre : Ἀποτροπὴ ἔργων πονηρῶν. Le ma-
nuscript porte τολμήσεις ἄνευ βουλῆς. Par le renver-
sement que j'ai fait, la pénultième syllabe porte
l'accent exigé.

(6) Titre : Περὶ σκέψεως ἀγαθῆς βουλῆς.

(7) Titre : Περὶ τοῦ μὴ θαρρῆν ἐν τῇ ἰδίᾳ βουλῇ
τὸ κακόν. Il faut peut-être lire : βουλή, ὅτι κ. Il
y a une formule pareille au titre du vers 285.

Τὸς ἀνοήτους θέλιγοντα τῷ φαινομένῳ κάλλει.
 Τὰς ἡδονάς (1) τοῦ σώματος διάπτει τελείως,
 Μὴ δ' ἀγαθὸν τι νόμιζε καὶ δικατὸν ἀνθρώποις,
 Ἄλλὰ τῆς χρείας ἕνεκα δεδῆσθαι τοῖς ἀνθρώποις·
 ῥευστοῦ γὰρ ὄντος καὶ θνητοῦ τοῦ ἀνθρωπίνου

[σκήνου,

Τῆς μὲν ῥῆς ἐπιβροῆν (2) τροφῶν ἢ θεραπεία,
 Τὴν τοῦ θανάτου δὲ τομὴν γάμος παραμυθεῖται.
 Ἐπεὶ δὲ ταῦτα καθ' αὐτὰ (τροφὴν λέγω καὶ γάμον)
 Οὐδεις ἂν πράττειν εἴλετο τῆς ἡδονῆς ἀπόουσης (3),
 Ὁ τεχνικὸς δημιουργὸς ἐνέθηκε τῇ φύσει

Τὴν ἡδονὴν ὡς δέλεαρ σοφῆ μηχανουργία.
 Τῷ θεῷ γοῦν ἐπόμενος σκοπῷ, τὰς ἀναγκαίας
 Αἰρούμενος τῶν ἡδονῶν, ὕρω; ἂν οἴῃ (4) πράττειν,
 Τὰς δ' ἄλλας φεύγων πόρρωθεν, ὡς Χάρυβδιν ἢ

[Σκύλλαν,

Ἦ καὶ Σειρήνιον ἄσματα φθοροποιὰ καὶ μέλη.

Γέλωτος (5) κλόνος καὶ βρασμὸς, καὶ τεθρυμμένον
 [ἦθος,

Καὶ βλέμματος ἀναλβεια σὺν νεύμασιν ὀφρῶν,
 Καὶ βάδισμα θηλυπρεπὲς καὶ λυγισμὸς ὀσφύος,
 Περιεργία τε κουρᾶς καὶ σύνθεσις τῆς κόμης,
 Σαφῆς ἐστὶν ἀπόδειξις τῆς ψυχικῆς κακίας.

Λόγοις (6) αἰσχροῖς καὶ ῥυπαροῖς μὴ μόλυβε τὴν
 [γλῶτταν,

Καὶ κλειῆ σου τὴν ἀκοὴν πρὸς λόγους ἀναισχύντους·
 Ὁ γὰρ πράττειν αἰσχρὸν, ἐστὶ καὶ λέγειν καὶ
 [ἀκούειν.

Φεύγε καὶ τὴ φιλόγελων (7), ὡς διαβεβλημένον,
 Καὶ λόγους γελωτοποιοῦς καὶ μῶμον συντυχίας·
 Τὸν τόνον γὰρ τὸν τῆς ψυχῆς ἐκλύει ταῦτα πάντα,
 Καὶ χαλαρὰν αὐτὴν ποιεῖ καὶ λίαν παρειμένην.

Μέθη (8) τὸν νοῦν ἀπόλλυσι, τὴν κεφαλὴν ἀγλύνει,
 Τὴν σωφροσύνην ἀναρεῖ καὶ τὴν αἰδῶ διώκει,
 Τὴν γλῶτταν εἰς τὴ φλυαρεῖν αἰσχροῦς διερεθίζει,
 Καὶ πράττειν ἔργ' (9) αἰσχροτάτα σαφῶς παρα-
 [σκευάζει,

Καὶ καταγέλαστον ποιεῖ τοῖς πᾶσι τὸν ἄλδοντα.

Διὸ σε τὰ συμπόσια καὶ τὰς συγκαθεδρίας,
 vers. 272

(1) Titre : Περὶ ἀπληστίας καὶ ἡδονῆς.

(2) Man. ἐπιβροή.

(3) Man. ἀπτοῦσης.

(4) Man. οἴης.

(5) Titre : Περὶ ἀτάκτου γέλωτος.

(6) Titre : Περὶ λόγων αἰσχροῦν. Le manuscrit porte: τὴν γλῶτταν μὴ μόλυβε, ce qui viole la règle de l'accent.

(7) Man. φιλόγελων. Il faut peut-être τὸν φιλόγελων. Ce moraliste est du même avis que la Bruyère, qui a dit avec beaucoup trop de sévérité, ce me semble : « Il n'est pas ordinaire que celui qui fait rire, se fasse admirer; » et encore, « Diseurs de bons mots, mauvais caractère; je le dirois, s'il n'avoit été dit. » Et qui avoit ainsi parlé avant la Bruyère? Pascal, « le misanthrope sublime. »

(8) Titre : Περὶ μέθης.

(9) Il manquoit une syllabe par la faute du copiste. J'ai ajouté ἔργ'. George a peut-être écrit τὰ

A Παραινῶ φεύγειν εὐπρεπῶς, προφάσειςιν εὐλόνοις,
 Μὴ δι' ἀπέχθειαν δοκῆς φεύγειν τὰς ὀμιλίαις.

Βρωμάτων (10) πολυτέλεια, καὶ τέχνη καρυκείας,
 Καὶ τράπεζα φλεγμαίνουσα, καὶ τραγημάτων εἶδη,
 Λαιμῷ χάριν εἰσφέρεισι πρόσκαιρον καὶ βραχεῖαν,
 Εἰς κόπρον μεταβάλλοντα μετὰ τριῶρον χρόνον.
 Μὴ τοίνυν ταῦτα θαύμαζε, μηδὲ διώκειν θέλεις.

Ὑπνος (11) θανάτου μίμησις, αἰσθήσεων ἀργία,
 Καὶ ἀπραξία λογισμῶν, εὐρέτης δ' ὄνειράτων·
 Ὁ σύμμετρος ἀνάπαυμα σαρκὸς τῆς πολυμύχθου·
 Ὁ πλείων πάρεσις ψυχῆς καὶ ῥαθυμίας τόκος,
 Ἀκολασίας γεννητῆς, πράξεων ἀναίρετῆς

B Τῶν (12) ἄλλοτριῶν γυναικῶν φεύγε τὰς ὀμιλίαις,
 Καὶ μάλιστα τῶν εὐειδῶν τὴν εἶψιν καὶ τῶν νέων,
 Τῶν ἀκολάστων δὲ πλέον τοῖς ἔργοις; ἢ τοῖς τρήποις.
 Ἦ θεὰ γὰρ αὐτῶν ἐστὶ βέλος πεφαρμαγμένον.
 Δόρυ δ' ὄξυ τὰ ῥήματα τιτρώσκοντα (13) καρδίαν.

Μὴ πᾶσαν (14) λύπην νόμιζε φευκτέαν εἶναι, τέκνον,
 Ὡς οὐδὲ πᾶσαν ἡδονὴν τῶν αἰρετῶν (15) τυγχάνειν·
 Οὐκ ἐστὶ γὰρ ἀπόνως τι γενναῖον κατορθῶσαι,
 Οὐδὲ στεφάνους δρασθαι χωρὶς πολλῶν ιδρώτων.
 Μακρὰν τὴν ὀκνον ἀπωθοῦ (16), τὴν ῥαθυμίαν φεύγε·
 Ἐν ἔργοις καλοῖς σπουδαῖς νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν·
 Μὴ γὰρ, τὴν συνδουλεύοντα ταῖς ἐνεργείαις πόνον
 Δείσας, τοῦ πράττειν ἀποστῆς (17) καὶ τῶν καλῶν ἐκ-
 [πέστης.

C Τὰς ἐπιούσας συμφορὰς ὑφίστατο (18) γενναῖος,
 Εἰδὼς οὐκ ὄν τῶν ἐφ' ἡμῖν τὸ ταῦτα μεταβάλλειν,
 Ἄλλὰ προνοεῖς θεϊκῆς καὶ φύσεως καὶ τύχης·
 Τὸ φέρειν δὲ τὰς συμφορὰς; οὐ γνώμης, ἀλλ' ἀνάγκης,
 Τὸ δὲ γενναῖος καὶ καλῶς, ἀνδρὸς ἀξιολόγου.

Μὴ φανερώσης (19) μηδεὶ τὰ δυστυχίματά σου,
 Ἴνα μὴ τέρπης τοὺς ἔχθρους; καὶ ἀνιᾶς τοὺς φίλους,
 Εἰ μὴ σοὶ χρεία συμβουλῆς ἐπὶ τῇ δυστυχίᾳ·
 Τότε γὰρ μόνον (20) πίστευσον ἐκείνῳ τῷ συμβούλῳ.
 vers. 306

D αἰσχροτάτα : mais il me paroissoit téméraire de lui attribuer un hiatus, quand la copie ne m'y oblige pas.

(10) Titre : Περὶ σιτίων.

(11) Titre : Περὶ ὕπνου.

(12) Titre : Περὶ ὀμιλίας γυναικῶς, ἔτι οὐκ ἀγαθόν.

(13) Peut être faut-il écrire : Τιτρώσκον τὴν καρδίαν.

(14) Titre : Περὶ λύπης.

(15) Man. ἀρετῶν.

(16) Man. ἀπωθοῦ. Voy. v. 456 et 756, où le manuscrit porte ἀποθοῦμενος.

(17) Peut-être est-ce ἐπίσης que le poète a écrit.

(18) Man. ὑφίστατο.

(19) Titre : Περὶ δυστυχίας.

(20) Le manuscrit porte μόνῳ par correction. Au lieu d'ἐκείνῳ, je pense qu'il faut ἐκεῖνα.

Ἄν σε (1) διώξῃ τύραννος ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας,
Μὴ δεισῆς τραύματα σαρκός, μηδὲ μελῶν πηρώσεις,
Μηδὲ ζωῆς ἀφαίρεισιν, τῆς γε προσκαίρου ταύτης·
Ἄλλὰ προθύμως ἄρπασον τὸ κλέος τῶν μαρτύρων,
Καὶ δέξαν τὴν ἀίδιον ἀντὶ μικρᾶς δόξης.

Τὸ γὰρ θανεῖν κοινόν ἐστι καὶ φαύλοις καὶ σπου-
[δαίσις,

Τὸ δὲ θανεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ τῶν ὄντως ἀριστέων.

Ἄν ἔθνος τι βαρβαρικὸν κατὰ τῆς σῆς πατρίδος
Ἐπιστρατεύσαν ἀπειλῇ δεινῇ αἰχμαλωσίαν,
Μὴ καταπλήξῃς καὶ προδοῖς αἰσχρῶς· τοὺς σοὶ φίλ-
[τάτους

Διὰ δειλίαν καὶ τρυφήν καὶ μαλακίαν γνώμης·
Ἄλλὰ προθύμως ἔξιθι καὶ τοῖς ἐχθροῖς συνάντα,
Καὶ δεῖξον ὄμμα βλοσυρὸν (2) καὶ θαρσαλέαν φρένα,
Καὶ ὄρημα δραστήριον καὶ ἀκάματον χεῖρα.

Κἂν μὲν νικήσῃς, ἔσωσας γυναῖκά τε καὶ τέκνα,
Γονεῖς, καὶ φίλους ἄπαντας, πατρίδα τε φιλότατην,
Καὶ πάντες σε θαυμάζονται, καὶ κλέος ἔξεις μέγα·
Εἰ δ' ἀριστεύοντα συμβῇ τεθνάσκοντα σε γενναίως,
Ἄτιδόν σοι κείσεται τὸ κλέος ἐν τῇ πόλει.

Εἰ γὰρ μὴ τοῦτον τὴν καλὸν θάνατον ἀποθάνῃς,
Τὴν ἀδοξὸν τε καὶ αἰσχρὴν πίντως οὐκ ἂν ἐκφύγοις.

Ἄν δὲ (3) στρατείας ἀριθμῇ καὶ τάξεις ἐμπρέπῃς,
Γνωθὶ σου τὸ ἀξίωμα καὶ φρόνησον πρεπόντως.

Φύλαξ ὑπάρχεις πόλεως καὶ πάσης τῆς πατρίδος,
Τοσοῦτω πύργων καὶ τειχῶν (4) ὑπέρτερος τυγχά-
[νων

Ὅσῳ τῶν λίθων ὁ φρονῶν καὶ ζῶν (5) ὑπάρχει
[κρείττων.

Οὐκοῦν καὶ γνώμην κέκτησο τῆς τάξεως ἀξίαν,
Καὶ σοὶς κινδύνοις πόριξέ τῃ πόλει σωτηρίαν,
Πρὸ ἀπάντων ὑπερμαχῶν, λοχεύων, ἐνδρεύων,
Γενναίως συμπλεκόμενος, καὶ καρτερίων εὐψύχως,
Τοῦ στρατηγοῦ τοῖς νεύμασι πειθόμενος ἀσμένως,
Καὶ γέρας ἔξεις ἀρετῆς καὶ κλέος ἀεὶ μένον.

Ἐἰ θέλεις δ' εἶναι ἱκανὸς καὶ δόκιμος ἐν ὄπλοις,
Ἐν ταῖς βουλαῖς τοῦ στρατηγοῦ μετὰ τῶν εὐδοκίμων

Ἄει παρῆναι σπουδαζέ καὶ πάντων κατακούσειν,
Μάλιστα δὲ τῶν ἀγαθῶν καὶ τῶν ἐμπειροτάτων,
Καὶ ὁτσοῦριζεῖν τὰς βουλάς αὐτῶν ἐν διανοίᾳ.

vers. 543

Ἀ Ζήλου τοὺς ἀριστεύοντας καὶ τοὺς γενναίους ἀνδρας
Καὶ σὺν αὐτοῖς, εἰ δυνατόν, εἰς πόλεμον ἐξέρχου·
Οὕτω γὰρ βᾶστα μιμητῆς ἔξεις αὐτῶν γενίσθαι.

Πολέμου δὲ σχολάζοντος σπουδῆν ποιῶ τὴν θη-
[ραν (6)·

Μέγιστον γὰρ γυμνάσιον πρὸς πόλεμον ἡ θήρα,
Ἴππεύειν τε διδάσκουσα καὶ φεύγειν καὶ διώκειν,
Πεῖναν καὶ δίψαν, καὶ κρυμὸν, καὶ θάλπος ὑπομέ-
[νειν.

Ἄσκειν τὴν μεταχείρισιν τὴν ἐντεχον τῶν ὄπλων
Πρὸ τοῦ πολέμου σπουδαζέ καὶ τρόπους ἱππασίας,
Ἴνα μὴ ἐπαρίστερος ἐν τῷ πολέμῳ φαίνη,
Καὶ καταγέλαστος ὄψθῃς τῶν ὄπλων ἀπειρία.

Ἐκμάθουσα τὰ τακτικά καὶ τρόπους τοῦ πολέμου,
Καὶ λογγῶν εἶδη, καὶ πλαστὸς φυγὰς καὶ αὐτὸ διώ-
[ξεις,

Καὶ ὅσοις ἄλλοις σκέμμασιν ἐν τῷ πολέμῳ χρῶνται·
Οὐχ ἤττον γὰρ οἱ πόλεμοι φρονήσει κατορθοῦνται
Ἴπερ ἀνδρείᾳ καὶ χεῖρι, καὶ ὄπλων δυναστείᾳ.

Τὸν θυμὸν (7) ὑποχείριον ποιῶ τῷ λογισμῷ σου,
Καὶ ἐθίξῃς μὴ προπηδᾶν καὶ ὀλακτεῖν ἀτάκτως
Πρὸ σκέψεως τοῦ λογισμοῦ καὶ ψήφου τῶν πρακτέων·
Μηδὲ γε λίαν ἐξορμᾶν καὶ μαίνεσθαι ἐάσῃς.

Κραυγῶς (8) ἀσήμους ρίπτοντα καὶ ὄμματα στρο-
[βούοντα,

Καὶ ἀντικρὺς μαίνόμενον δεικνύνοντα (9) τὸν ἀλόοντα·
Μηδὲ πυκνῶς ἐρέθειζε τοῦτον καὶ παραιλόγως,

Ἐπὶ μεγάλοις καὶ μικροῖς ἐκδίχησιν αἰτοῦντα.
Καὶ πᾶσιν δυσκολιόνοντα (10) καὶ πᾶσιν ἐγκαλοῦντα·
Βιρὺ γὰρ τοῦτο γίνεται καὶ λίαν τοῖς συνοῦσι,
Καὶ πάντες τοῦτον φεύγουσιν ὡς μάστιγα καὶ κέν-
[τρον.

Ἄλλὰ σε δεῖ, τὸ ἀσθενὲς τῆς φύσεως εἶδόντα
Καὶ τὸ λίαν εὐδύλισθον, καὶ πλημμυλὲς καὶ ἄνοον,
Τῶν μὲν μικρῶν ἀμαρτιῶν συγγνώμην νέμειν πᾶσι,
Τῶν δὲ μεγάλων ἀκριβοῦν ἐν λόγῳ τὰς αἰτίας,
Μήποτε τύχης ἀγνοία ἢ ἄλλος πλάνης τρόπος
Πλημμυλῆσαι πεποίηκε, καὶ μέτρον τοῦτω κρῖνειν,
Μηδ' αὐτὸ εἰς μῆκος συντηρεῖν χρόνου πολλοῦ τὴν
[μῆριν.

Ἐπιτηρῶν (11) τὸν δέοντα καιρὸν εἰς ἀντιδόσεις.
vers. 378

(1) Titre : Περὶ αἰχμαλωσίας ἦτοι καὶ μαρτυ-
ρίας.

(2) Man. βλοσυρὸν.

(3) Titre : Περὶ στρατείας. Lis. στρατείας. —
Man. ἐμπρέπεις.

(4) Man. τοιχῶν. J'ai parlé plus d'une fois de
cette permutation dans le commentaire d'Aristéneté
et de Plautide.

(5) Les mots φρονῶν καὶ ζῶν se joignent par
formule. Isée, au commencement de son plaidoyer
sur l'héritage d'Apollodore : Εἰ τις αὐτὸς ζῶν καὶ
εὐ φρονῶν ἐποιήσατο. Dans une inscription rappor-
tée par M. Walpole, on lit : ΑΥΡΗΑΙΑ ΒΑΟΥΚΙΑ
ΖΩΣΑ ΚΑΙ ΦΡΟΝΟΥΣΑ ΚΑΤΕΣΚΕΥΑΣΕ ΛΑΤΟ-
ΜΙΟΝ... Ce qui m'a autorisé à proposer ΖΩΝ ΚΑΙ
ΦΡΟΝΩΝ dans une autre inscription, où il y a ΩΝ
ΚΑΙ ΦΡΟΝΩΝ, avec une lacune devant ΩΝ. Voyez
le *Classical journal*, t. XV, p. 506, où j'ai de plus

proposé Η ΛΟΥΚΙΑ au lieu de ΒΑΟΥΚΙΑ.

(6) Titre : Περὶ πολέμου. — Xénophon, dans la
Cyropédie (1, 2), dit que les jeunes Perses s'exer-
cent beaucoup à la chasse, ὅτι ἀληθεστάτη αὐτοῖς
δοκεῖ αὕτη ἡ μελέτη τῶν πρὸς τὴν πόλεμον εἶναι.
J'ajoute l'épigramme 402 des anonymes : Θήρη μὲν
πολέμου μελέτη· θήρη δὲ διδάσκει Κρυπτὸν ἔλεην,
ἐπιόντα μένειν, φεύγοντα διώκειν. M. Jacobs, dans
sa note sur cette épigramme, a rassemblé plusieurs
semblables passages. On peut voir aussi Linden-
brog sur l'*Andrienne*, t. 1, 50.

(7) Titre : Περὶ θυμοῦ.

(8) Peut être, κραυγὰς.

(9) Man. μενόμενον κεικνύνοντα.

(10) Man. δυσκολιόνοντα.

(11) Man. ἐπιτηροῦν. — 375. Peut-être ψυχῆς
ἄγν.

Κριτοῦ (1) δ' ἔχων ἀξίωμα καὶ προσετιὺς ἀνθρώπων, Ἄ Μηδ' ἀπὸ τούτου σεαυτῷ δόξαν ἰσχύος ζήτει,
 Τὰ μὲν εἰς σὲ συγγνωμονεῖν νομίμω; καὶ δικαίως,
 Τὰ δ' εἰς τοὺς ἄλλους ἐκδίκω; ἀμαρτήματα θέλε·
 Τὸ μὲν γὰρ τῆς πραότητος, τὸ δὲ δικαιοσύνης.
 Μῆ ἔσο δὲ φιλόνηκος καὶ δύσερις (2), ἐν πᾶσι
 Στήσαι τὸν λόγον σου ζυγῶν καὶ τὰ δοκοῦντα πρᾶτ-

[τειν·

Λίαν γὰρ ἀκοινώνητον καὶ ἀηδὲς τυγχάνει·
 Ἄλλ' ἐν μὲν λόγοις διδάσκει πρᾶως τὰ σοὶ δοκοῦντα,
 Ἄν δ' ἴδῃ; ἀντιτείνοντα, σίγα καὶ παύης χόλον,
 Ἦ πρὸς ἑτέρας ἀφορμὰς μετάβαλλε τοὺς λόγους·
 Ἐν ἔργοις δὲ τὸ ἀρεστὸν σπουδαῖζε τοῖς συνοῦσι,
 Μῆ τὸ οἰκεῖον θέλημα πληρῶν ἐκ παντὸ; τρόπου.
 Πολλῶν γὰρ εἰς συνέλευσιν τοιαύτην κοινωνοῦντων,
 Ἄδύνατον τὸ ἑαυτοῦ ποιεῖν ἕκαστον τούτων,
 Ἄλλὰ τὸ μὲν τι δεῖ ζητεῖν, τὸ δὲ καταλιμπάνειν,
 Καὶ χαίρειν ἐφ' ᾧ ἤτηται οὐχ ἤττον ἢ τοῖς ἄλλοις.

Ἄν δ' ἄλλος (3) ἄρξῃται θυμοῦ καὶ κητὰ σοῦ κη-

[νῆται,

Ἦδρεσι πλύνων, καὶ δεινῶν ἐπαπειλῶν νιφάδας,
 Μῆ ἀνθιστάμενος εὐθύ; εἰς ἄμυναν ὀρμήσης,
 Ἄλλὰ χαλίνου λογισμῶν εὐθύς, καὶ πρᾶως ἔχε,
 Καὶ στήθι βλέπων εἰς αὐτὸν ἐν γαληνῷ προσώπῳ,
 Ἔστ' ἂν τὴν ζάλην τῆς ψυχῆς τελέω; ἀποπτύση·
 Τοῦ χόλου δὲ λωφίσαντος ἔχεις καιρὸν τοῦ λέγειν,
 Ἄναμιμνήσκων μὲν αὐτὸν τῆς ἀκρατοῦς μανίας,
 Εἴτ' ἐγκλιῶν ὡς λυπηθεὶς καὶ ὡς ἡδικημένος,
 Μῆ μέντοι γε ὡ; ἀπειλῶν καὶ ἄμυναν διώκων.

Καὶ (4) τοῦτο γὰρ ἀλόγιστον συμβαίνει πρὸς τοῖς κη-

[λλοις

Τοῖς θυμουμένοις, ἀπειλεῖν ἢ δρᾶσαι προθυμοῦνται.
 Εἰ γὰρ μῆ δύνανται γε δρᾶν, τὸ ἀπειλεῖν γελοῖον·
 Δισσοῦς γὰρ μῶμους ἑαυτῷ προστρέβεται τοιοῦτος,
 Μισοῦμενος μὲν ὡς ἐχθρὸς, ὡς ἀδρανὴς δὲ πάλιν
 Ἐχθροῖς καταφρονούμενος, καὶ διεκλουῖν δρῶν γέ-

[λυν.

Εἰ δὲ γε βλέπτειν δύνανται, τὴν θήραν ἐκσοδοῦσι (5),
 Καὶ ἄφρονες λογίζονται καὶ ἀκρατεῖς τῆς γλώττης.
 Οὐτ' οὖν ὑβρίζειν αἰνετὸν, οὐτ' αὖθις ἀνθυβρίζειν·
 Τὸ δ' αὖ θυμοῦ κατακρατεῖν τῶν αἰνουμένων λίαν.

Ἦρα μῆ πλήξῃ (6) πώποτε λόγοι; τινὰ μηδ' ἔργοι;
 Ποιεῖ γὰρ ἐχθρὰν ἀληθεῖον μνησχομένη βλάβη.
 Κρείσσον γὰρ ἔχειν ἐγκαλεῖν ἄλλοις ἀγνωμοσύνας, D
 Ἦ ἐγκαλεῖσθαι παρ' αὐτῶν ἐπὶ τινὶ δικαίως.

Τὸ δραστηκὸν (7) μῆ δεῖκνυε μηδὲλω; ἐν τῷ βλά-

[πτειν,

vers. 419

Χρήματα (8) κτᾶσθαι σπουδαῖζε τὰ σύμμετρα τῆ
 [χερί·
 Χρῆσας δὲ μέτρον ὄριζε τὴν σώματος ὑγείαν.
 Τρυφὴν δὲ καὶ τὰ περιττὰ ἐξόριζε τοῦ βίου,
 Ὡς εὖρεμα κακότεχνον ψυχῆς ἀπεγνωσμένης,
 Ἐκλειησμένης παντελῶς τῆς εὐγενοῦς πατριδος.

Μῆ κτῶ (9) τὰ μῆ προσήκοντα, μηδέ γ' ἐπιθυμῆ-

[σης·

Δικαίως πόροις προνοοῦ κτᾶσθαι τὰ σοὶ χρεῖωδῃ·
 Μῆ πάντα προσανάλασκε τῷ πορισμῷ τὴν βίον·
 Οὐ γὰρ σοὶ τοῦτο τάγαθόν καὶ τελευταῖον τέμμα.
 Ἄλλὰ σχολὴν τῷ λογισμῷ περιζεῖν σπουδὴν ἔχε,
 Ὡς ἂν τι δυνηθεῖ γε κτήσασθαι τῶν τιμῶν.

Μῆδὲ νομίσης (10) τίμιον τὴν πλοῦτον καθ' αὐτόν γε

Καὶ πᾶσαν τείνης τὴν σπουδὴν ἐπὶ τὴν τούτου κτήσιν.
 Κέρδος αἰσχρὸν μῆ βουληθῆς, ἀλλ' ἀπωθοῦ τελέως.
 Πενία γὰρ μετ' ἀρετῆς χρυσοῦ τιμιωτέρα.
 Πλούσιος ἄφρων εἰκοιεν ὄνῳ χρυσοφοροῦντι·
 Μετ' ἀρετῆς δὲ τὸ πλουτεῖν πολὺ τὸ κέρδος φέρει·
 Ὁ φρόνιμος (11) γὰρ δύναται τοῖς πᾶσιν ὀρθῶς χρῆ-

[σθαι.

Ἦριζε τὰς δαπάνας (12) σου τοῖς προσήκουσι μέ-

[τροις,

Οὐ δεῖ καὶ ὅσον (13), ὅπως τε καὶ ὅτε δεῖ καὶ ὅπου,
 Ἦν ἀκριβέσι λογισμοῖς καὶ βεβασανισμένοις·
 Ὦρεξις γὰρ ἀλόγιστος τυφλὸν εἰς τὰ πρακτέα.
 Μῆτ' ἐνθα δέοι δαπανᾶν ἐφέξεις σου τὴν χεῖρα,
 Ἦ μῆδὲ ὄλω; δαπανῶν, ἢ τοῦ δέοντος ἤττον·
 Τῆς φειδωλίας γὰρ τοῦτο καὶ ἀνελευθερίας,
 Καὶ τὸ δοκοῦν ἐνίοτε κέρδος ἐκ τῶν τειοῦτων
 Βλάβην μεγάλην προσενεῖ καὶ ἀδοξίας αἰσχος·
 Μῆτ' αὖ πλεόν τοῦ δέοντος ἐκτείνης τὰς δαπάνας,
 Ταῖς ἀμετρίαις εἰκων γε ταῖ; τῆς ἀκολασίας,
 Ἦ τοῖς ἀκαίροις λογισμοῖς τοῖς τῆς δοξομανίας,
 Ἦ ἄλλῃ ματαιότητι καὶ τῶν φρενῶν ἐνδεία·
 Νόσου γὰρ τοῦτο χαλεπῆς, ἣν φασὶν ἀσωτίαν·
 Λίαν ὀρθῶς οὐ σώζει γὰρ τὸν (14) ἔχοντα εἰς τέλος,
 Ἄλλὰ ταχέως ἄπορον τὸν εὐπορον ποιεῖται.

Δωρεῖσθαι (15) δὲ βουλόμενος, μῆ κλόαξι; καὶ φόβοις

Ἄνθρώποι; δίδου πώποτε διπλῆ γὰρ ἀμαρτάνεις·
 Ποιεῖς γὰρ τούτους χείρονας καὶ τὸ δοθὲν ἀπόλ-

[λεις (16).

vers. 459

(1) Titre : Περὶ κριτοῦ.

(2) Man. δύσερος.

(3) Titre : Περὶ ὑπομονῆς.

(4) Titre : Περὶ ἀλόγιστου.

(5) Man. δύναται-ἐκσοδοῦσαι.

(6) Titre : Περὶ πλήξεως.

(7) Titre : Περὶ δραστηκῶν.

(8) Titre : Περὶ χρημάτων συμμέτρου.

(9) Titre : Περὶ τὰ μῆ προσήκοντα. Le copiste a sans doute oublié d'ajouter, μῆ κτᾶσθαι.

(10) Titre : Περὶ πλοῦτου.

(11) Man. φρόνημος. Par la même permutation de η et ι, le copiste a écrit συνεργάτης v. 610, φιλιτοῦ v. 1252, πιγάζουσιν v. 1303, ψυχρηχῆς v. 1393, ἀμουσίτων v. 1480.

(12) Titre : Περὶ δαπάνης.

(13) Peut être ὅσου, οὐ ὅσον.

(14) Man. τῷ.

(15) Titre : Περὶ τοῦ μῆ δωρεῖσθαι τοῖς κλόαξι; καὶ φόβοις.

(16) Man. ἀπόλλεις. Au v. 469, le manuscrit porte ἀπύλλεις, et ἀπύλλει; au v. 470. L'auteur croyoit-il

Τοὺς δ' ἀγαθοὺς εὐεργετεῖν σπουδάζει, μετὰ λόγου
Κρίνων καὶ μέτρον καὶ καιρὸν καὶ τόπον καὶ τὴν
[χρείαν.

Ἄν δοῦναί τι ὑποσχεθῆς τινι, ταχέως δίδου (1),

Μὴ, δόξας μεταμεληθεὶς, τὴν χάριν ἀφανίσῃς.

Χάρις μὲν ἢ ὑπόσχεσις, ἢ δ' ἀπόδοσις χρέος.

Ἄμειψτον (2) δὲ παρέχεθ' ἂν ὑπόσχη χρῆμα ·

Ἄν γὰρ λαθὼν οὐ γέγηθεν ἐν τῷ λαθεῖν τοσοῦτον

Ἵσον ἐπὶ τῷ ἔλαττον ἀλγεῖ καὶ δυσχεραίνει.

Μὴ ὀνειδίθῃς (3) πώποτε τινὶ εὐεργεσίαν,

Ἦν αὐτὸν εὐεργέτησας · ἀπόλλεις γὰρ τὴν χάριν ·

Ἄν δ' αἰσχυνόμενος ἀλγεῖ καὶ ἄμυναν διώκει,

Καὶ, ὃν εἶχες ὑπόχρεων, τοῦτον ἐχθρὸν ἐκτήσω.

Ἐπιλανθάνου δὲ ταχὺ οὐδ' ἂν εὐεργετήσῃς ·

Εἰ δ' ἔλαθεσ παρα τινός ποτε εὐεργεσίαν,

Μιμνήσκου τοῦτο συνεχώς, εὐχαριστῶν ἀλήστως ·

Δεινὴ γὰρ νόσος πέφυκεν ἢ τῆς ἀχαριστίας ·

Καὶ, εἰ σοὶ δύναιμι, πειρῶ τὰς χάριτας ἐκτίνας,

Μὴ ἤττονας ὦν ἐλιθραῖς, ἀλλὰ θαφιλεστέραις.

Τοῦτο γὰρ δίκαιον ὁμοῦ τυγχάνει καὶ συμφέρον ·

Πᾶς γὰρ τις τὸν εὐχάριστον εὐεργετεῖ προθύμως.

Ἦν δὲ γ' ἀχάριστον οὐδεὶς · ἀπῆλλε γὰρ τὸ δῶρον,

Ἵσπερ ὁ νέκυν θυμῶν πρὸς πᾶν ἀναισθητοῦντα.

Τοῖς δυστυχουσί (4) συναλγεῖν, ἀρκεῖν τοῖς δεομέ
[νοῖς,

Φύσις καὶ νόμος παραινεῖ, καὶ τὰς ποινὰς δρίζει

Ταῖς ἀπανθρώποις καὶ σκληροῖς, καὶ μὴ ἐπικουροῦσι

Τοῖς δεομένοις εὐμενῶς ἐν ταῖς τοῦ βίου χρείαις.

Μεινῶντα θρέψον, ἐνδασεῖ διψῶντι πόμα δίδου,

Γυμνότητα περιστεῖλον, ἄστεγον οἶκοι (5) κάλει,

Τοὺς κάμνοντας μετὰ σπουδῆς πολλὰκις ἐπισκέπτου,

Τοῖς ἐν φρουραῖς ἐπιφοιτῶν λόγους εὐνοίας δίδου,

Τοὺς τεθλιμμένους ὅπως οὖν καὶ κατωδυνωμένους

Παραμυθοῦ, τῶν ἀλγεινῶν τὸ βάρος ἐκκουφίσων.

Σοφὸς γὰρ λόγος φάρμακον ψυχῆς ὀδυνωμένης,

Καὶ μάλιστ' εἰ μετ' εὐμενοῦς προσάγοιτο τῆς γνώ-
[μης.

Εἴ τι δ' ἂν δῶς τοῖς πένησιν, ἢ ἄλλως εὖ ποιήσῃς,

Θεῷ δανείζειν (6) νόμιζε, τῷ σὺν μεγάλοις τόχοις

Εὐγνωμόνως τὰς ὀφειλάς πᾶσιν ἀποδίδόντι.

Διὸ σε χρὴ πρὸς ἔλεον πλουσίαν χεῖρα τείνειν.

vers. 497

rouvoir employer le verbe ἀπῆλλω? On peut écrire ἀπῆλλε; et ἀπολεῖ dans les deux derniers passages, et ἀπῆλλε dans le premier.

(1) En effet, comme l'a dit un poète de l'Anthologie.

Ἄκεῖται χάριτες γλυκερώτεραι.

J'ai recueilli quelques exemples de cette pensée, dans une note sur l'Erechthée d'Euripide.

(2) Titre : Περὶ ἀμειψτόν.

(3) Titre : Περὶ ὀνειδίσεως.

(4) Titre : Περὶ τοῦ συναλγεῖν τοῖς δυστυχουσί.

(5) Il eût pu en dire d'écire : οἶκος δ' ἄστεγον κάλει. — Grégoire de Nazianze semble lui avoir fourni quelques expressions : Δάδρυπτε, avoit dit ce Père (Orat. xvi, p. 264), πεινῶντι τὸν ἄρτον σου, καὶ πτωχοῦς ἀστέγους εἰσάγαγε εἰς τὸν οἶκόν σου, καὶ ταῦτα μετὰ προθυμίας.

(6) Man. δανείζειν.

(7) Allusion au passage connu de S. Marc. chap. xii, 42, 43 : Καὶ ἐλθούσα μία χήρα πτωχὴ ἔβαλε

Εἰ δὲ χρημάτων ἀπορεῖς, συμμέτρει καὶ τὴν δόσιν ·
Θεὸς γὰρ κατὰ δύναμιν αἰτεῖ τὰς εὐπορίας,
Ψυχῆς ὀρῶν διάθεσιν, καὶ γνώμην ταλαντεῶν.

Καὶ δύο λεπτὰ προτιμᾷ πολυταλάντων δώριον (7).

Εἰ δ' ἀπορεῖς παντάπασι, γνώμην εἰσφέρει μόνην.

Συττέναζε τοῖς κάμνουσι καὶ ταλαιπωρουμένοις,

Ταῖς ἀθυμίαις τῶν πτωχῶν γνησίως ἐπικάμπτου,

Τοὺς δυστυχουντας οἰκτιρε καὶ λόγοις παρηγόρει ·

Λύπης γὰρ φέρει κουφισμὸν τὸ συναλγεῖν γνησίως.

Πολὺς δ' ἀπόκειται μισθός οἰκτίρμονι καρδίᾳ.

Ἄν γὰρ τὰς ἄλλων συμφορὰς ἡγούμενος οἰκείας.

Ἐν ταῖς οἰκείαις συμφοραῖς πολλοῦς κοινωνοῦς
[ἔχει,

Καὶ παρακλήσεως πολλῆς ὑπὸ Θεοῦ τυγχάνει.

B Μὴ γένη (8) δόξης ἐραστῆς κενῆς τε καὶ προσκαλ-
[ρου,

Μηδὲ τιμῆς ἐπιθυμῆς, ματαίου φαντασίας ·

Ψευδῆ γὰρ ταῦτα πέφυκεν, ἀφρόνων μαρτυρία (9),

Καὶ βῆστα μετατιθεταί πάντα πρὸς τάναντιν ·

Δόξαν δ' ἐπαινεῖ καὶ τιμὴν τὴν ἄνω σοὶ κειμένην.

Μὴ φιλαρχίαν (10) τὴν δεινὴν νοσήσῃς ἐν ψυχῇ σου,

Καὶ δυναστείας ἐραστῆς; ὡς πάντων ὑπερέχῃς.

Μισεῖ γὰρ λίαν ὁ Θεὸς ὑπέρφρονα καρδίαν ·

Μόνος δὲ φύσει πέφυκε Κύριος καὶ δυνάστης,

Καὶ ᾧ ἂν θέλῃ δίδωσι τῆς γῆς τὴν ἔξουσίαν.

Καίτοι γε τοῦτο πέφυκεν εὐκαταφρόνητόν πως ·

Ἐν ἄλλοις γὰρ ἢ δύναμις καὶ τῆς ἀρχῆς τὸ κράτος,

C Οἱ καὶ διδοῦναι δύνανται καὶ πάλιν ἀφαιρεῖσθαι.

Διὸ καὶ τοῦτους ὁ κρατῶν σπουδάζει θεραπεύειν,

Καὶ τρόπον τινα πέφυκε δοῦλος τῶν ὑπηκόων.

Μὴ φουσηθῆς (11) ὑπέρογκα καὶ τὴν ὀφρὸν ὑψώσῃς,

Ἐν τοῖς ποσὶν ἀκροβατῶν καὶ τράχηλον ἐκτειλῶν (12),

Καὶ σεαυτὸν ὑπέρτερον οἴμενος ἀπάντων,

Μέγα φρονῶν ἐπὶ μικροῖς καὶ οὐδενὸς ἀξίους.

Γνώθι τὴν φύσιν σου φθαρτὴν καὶ κόπρου πεπλη-

[σμένην,

Τὴν τύχην δ' αὖθις ἄστατον καὶ τὰ τῆς τύχης πάντα,

Καὶ ἀστέλλε τὸ φρόνημα καὶ φεῦγε τὴν ἀπάτην.

Εἰ δ' ἀρετῆ σοὶ τίμιον, θεόθεν ἔχει τοῦτο

vers. 533

D λεπτὰ δύο... Καὶ, προσκαλεσάμενος τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, εἶπεν αὐτοῖς · Ἀμὴν λέγω ὑμῖν ὅτι ἡ χήρα αὕτη ἡ πτωχὴ πλείον πάντων βέβληκε τῶν βαλόντων εἰς τὸ γαστρολάκιον.

(8) Titre : Περὶ δόξης.

(9) Man. μαρτυρία. Le léger changement que j'ai fait semble plausible, et je ne crois pas qu'il y ait rien de plus à chercher.

(10) Titre : Περὶ φιλαρχίας.

(11) Titre : Περὶ ὑπεροχίας.

(12) Ici le poète semble s'être souvenu de Philon, qui avoit dit, p. 716 : Ἀκροβατεῖτε γὰρ καὶ τὸν αὐχένα μετέωρον ἐξαίρει φρουατόμενος, καὶ πλείον τῆς φύσεως ἐπῆρται καὶ πεφύσθαι. S. Basile (Hom. moral. p. 370) emploie une semblable image dans la description de la femme immodeste : Ἡ δὲ ἄστεγος... πορεύεται ὑψηλῶ τῷ τραχήλῳ. On peut consulter, pour avoir d'autres passages, M. Jacobs, sur les *Analectes*, t. X, p. 180.

Ἐπὶ τοὺς ταπεινόφρονας, τοὺς δὲ ἀντίον φεύγει.
Διὸ πρὸς πάντας ταπεινὸν ἦθος καὶ σύννουον ἔχει,
καὶ πᾶσιν νέμει τὰς τιμὰς, ἐκάστω κατ' ἀξίαν.
Ἀλοῦ γερόντων πόλιν, καὶ πρεσβυτέρων (1) τάξιν.
Μὴ ὅπως λάβης σπούδαζε ἐν πᾶσι τὰ πρωτεία,
'Ἄλλ' ὅπως σου τοῖς κρείττοσι τούτων παραχωρήσης.
Τοῦτο σοὶ κόσμος ἀρετῆς (2), τοῦτο τῆς μὴ μεγίστης.

Ἐπαίνει μὲν τὴν ἀρετὴν, ψέγει δὲ τὴν κακίαν.
Ὅρθου γὰρ λόγου τοῦτο γέ καὶ μὴ διεστραμμένου.
Τοὺς φαύλους δὲ μηδέποτε κατ' ὄνομα ψέξῃς.
'Ἄλλὰ μὴδὲ κατάκρινε αὐτοὺς ἐν διανοίᾳ.
Μόνος γὰρ οἶδεν ἀκριθῶς ὁ τῶν κρυφίων γνώστης.
Βροτῶς δὲ, καὶ ἐν οἷς ὄρᾳ, πολλάκις ἀπατάται.
καὶ ἄλλως οὐχ ἡμέτερον τὸ κρίνειν τὸν πλησίον.
Τοῖς δ' ἀγαθοῖς τὸν ἔπαινον, ὡς χρέος, ἀποδίδου.
καὶ ἄλλων ἔπαινούμενων δὲ προθύμως ἀποδέχου.
Ψόγος γὰρ ἔχθραν προξενεῖ, ὁ δ' ἔπαινος φιλίαν.
Τοῖς κακίγοροις τὸ σὸν οὐς μηδέποτε ἀνοίξῃς.
δοκεῖ γὰρ εἶναι κοινῶν αὐτοῖς τῆς ἀμαρτίας.
Μὴ πρότερον ψιθυριστοῖς καὶ διαδόλων λόγοις.
οἰκίας γὰρ ἀνέτρεψαν καὶ πόλεις οἱ τοιοῦτοι (3).

Μὴ καταρῶ, μὴδ' ὑβριζέ τινα, μὴδὲ λαιδοῦρει.
Ἐχθρας γὰρ (4) κέντρον ποιεῖ καὶ θεὸν παροξύνει.

Μὴ καταφρόνει μηδενὸς, κἂν εὐτελῆς τυγχάνῃ.
Χειρῶν γὰρ θείων, ὡς καὶ σὺ, πέφυκεν ὁ τοιοῦτος.
'Ἄν δ' ἄλλος σε καταφρονῇ, μὴ λυπηθῇς καρδίαν.
εἰ γὰρ ὀρθῶς καταφρονεῖ, σὸν τὸ πταίτημα (5) καὶ
[τούτου].
εἰ δ' οὐκ ὀρθῶς, ἡμάρτηκε· καὶ τί πρὸς σὲ τὰ τού-
του;

Μὴ πᾶσιν εἶναι φοβερὸς, (τυραννικὸν γὰρ) ζῆτει (6),
αἰδέσιμος δὲ καὶ σεπτὸς; (7) καὶ ποθεινὸς τοῖς πᾶσι.
Γεννᾶ γὰρ φίλτρον αἰδῶς, ὁ δὲ γέ φόβος μῖσος.

Ἐπὶ τοῖς εὐτυχήμασιν ἢ καὶ ταῖς ἀριστεταῖς.
'Ἡ ἄλλοις προτερήμασι, μὴ ποθ' ὑψώσης φρένα.
Μικρὰ γὰρ πάντα νόμιζε τὰ τοῦ παρόντος βίου.
καὶ μὴτ' ἀπόντων ἀγεννῶς κατὰπίπτε καὶ πῆσσε,
Μήτε παρόντων ἔπαιρε πρὸς ὕψος τὴν σὴν φρένα.
Τοῦτο φρονήματος στεβροῦ καὶ μεγαλοψυχίας.

Μὴ ὀνειδίσης (8) συμφορὰς ποτε τοῖς δυστυχοῦσι
vers. 571

(1) Πρεσβύτεροι signifie sans doute ici les pré-
tres.

(2) Titre : Περὶ ἀρετῆς.

(3) Lucien a la même pensée au commencement
de son Traité de la calomnie : 'Ἰφ' ὧν (διαβολῶν)
ἦδη καὶ οἰκὸς ἀνάστατοι γεγονῶσι καὶ πόλεις ἄρδην
ἀπολώλασι.

(4) Il manque une syllabe. Peut être Τοῦτ' ἔχθρας,
ou Τῆς ἔχθρας, ou Ἐχθρας καὶ γὰρ, ou Ἐχθρα;
γὰρ τι.

(5) J'ai ajouté τό.

(6) Μαν. ζῆτει, τυραννικὸν γὰρ.

(7) Titre : Περὶ ὀνειδίσεως περὶ δυστυχοῦσι.

(8) Il copie ici Isocrate, qui disoit à Démosthène :
Μηδὲν συμφορὰν ὀνειδίσεις· κοινὴ γὰρ ἡ τύχη καὶ

A Καὶ γένη σὺ βαρύτερος τῆς ἐνεστώτης τύχης·
'Ἡ τύχη γὰρ κοινὸν ἔστιν, ἄδηλον δὲ τὸ μέλλον.

Ἔσο τοῖς πᾶσι προσηνῆς καὶ φιλικῶς καὶ εὖνους,
τὴν γλῶτταν εὐπροσήγορος, εὐάρετος τὸ ἦθος.
Τοῦτο φιλίας φάρμακον καὶ θέλγητρον καρδίας.
'Ὅ δὲ γέ στυγνοπρόσωπος καὶ κατωφρωμένο;
τοῖς ἀπαντῶσιν ἀηδὲς συνάντημα τυγχάνει.

Μήτ' αὖ δουλοπρεπέστερον τοῖς πᾶσιν ἐντυγχάνῃς,
Δόξαν θηραύων τὴν κενὴν καὶ κέρδη ψυχοφθόρα.
καὶ ταῦτα γὰρ τῆς ἀρετῆς ἀλλότρια τυγχάνει,
καὶ ἀνδραπέδοις πρόποντα μᾶλλον ἢ ἔλευθέροις;
'Ἴσον δὲ τούτων τὸ κακὸν καὶ τῶν ὑπερηφάνων,
κἂν ἀντικεισθῆαι φαίνονται τῷ διαφθῶν τρόπῳ.

B Ἀμφότεροι γὰρ τῷ τιμᾶν τὰ πράγματα τῆς τύχης
'Υπὲρ τὸ δέον, αἶριται ὁ μὲν εἰς ὕψος, μέγα,
'Ὅ δ' αὖ εἰς ταπεινότητα καὶ δουλοπρεπεῖαν πως.
Δι' ἃ γὰρ οὗτο; αἴρεται, ὁ ἄλλος ταπεινοῦται,
καὶ ἵνα ταῦτα κτήσῃται πάντα ποιεῖ καὶ πράττει (9).
σὺ δὲ, τὴν βίξαν ἐκτεμῶν, οὐκ ἂν ἐκφύσης κλάδους,
τῶν ὄντων ἕκαστα τιμῶν ἐν τῷ δέοντι μέτρω.

Δικαιοσύνην (10) σπούδαζε κτήσασθαι πάντα τρόπον.
κόσμος γὰρ οὗτος ἀρεταῖς, καὶ ὁμοιοῖς μήτηρ,
τῆς πολιτείας σύνδεσμος, τῆς εὐπραγίας μήτηρ,
'Ἐχθρας, πολέμου, καὶ πικρᾶς στάσεως ἀναίρετις.

Πρῶτον (11) δὲ κόσμησεν σαυτὸν δικαιοσύνης ἔργος.
'Ἀρχοντα στήσας λογισμὸν διοικητῆν τῶν ἄλλων.
Μὴ τυραννεῖτω δὲ θυμὸς, μὴδ' αὖ ἐπιθυμῖα,
καὶ καθελκέτω λογισμὸν βιαίων, εἰς τὰς πράξεις.

C Φύσει γὰρ κύριός ἐστιν ὁ λογισμὸς τῶν ἄλλων,
καὶ τοῦτον ἔχειν τῆς ψυχῆς προσήκει τὰς ἡνίας,
τὰ δ' ἄλλα τούτῳ πείθεσθαι καὶ εἴκειν χρεωστοῦ-
σι (12),

Μηδ' ὄλωσ ἀντιβαίνοντα, μηδ' ἀνυποτακτοῦντα.

Τοῦτ' εὐνομία τῆς ψυχῆς καὶ δικαιοπραγία.

τὴν σὴν (13) δ' οἰκίαν ἔπειτα κατάταξον ὡς θέμις,
νομοθετῶν τὰ δέοντα καὶ κατὰ λόγον κρίνων.

Στέργε τὴν σύνοικον, ὡς σὸν ἐκ συμφυτῆς μέλος.
θεὸς γὰρ ταύτην ἦνωσε καὶ φύσας τε καὶ νόμος.
καὶ ἀδιάσπαστον ἡγοῦ τὴν ταύτης κοινωνίαν.
'Ἔστι δὲ βίου κοινῶν, καὶ τέκνων συνεργάτις.

D Ἴσον αὐτῇ τῶν χρειωδῶν τοῦ βίου μεταδίδου,
vers. 611

τὸ μέλλον ὁράων. Voyez le vers 171 des Γνώ-
μαι μονόστιχοι, parmi les Poésies gnomiques, et la
note que j'y ai mise.

(9) Ce sont des formules très-fréquentes que
celles-ci, πᾶν, πάντα ποιεῖν, πάντα, πᾶν πράττειν;
mais réunir les deux verbes, et dire πάντα ποιεῖν
καὶ πράττειν, c'est une négligence que la difficulté
de la mesure n'excuse peut-être pas dans de pa-
reils vers et sur de tels sujets.

(10) Titre : Περὶ δικαιοσύνης.

(11) Titre : Περὶ ἔργα δίκαια.

(12) Le mot propre étoit ὀφείλουσι.

(13) Titre : Περὶ οἰκίας. — Μαν. ὡς θέμις. Voy.
763, 1142, 1105.

Τροφῆς καὶ σκέπης καὶ λοιπῆς ἀπάσης θεραπείας, Ἄ
 Ὡσπερ αὐτῷ· τὴν ἰσὴν γὰρ ἐν τούτοις τιμὴν ἔχει,
 Καὶ τῆς εὐνῆς δὲ κοινωνῶν ἐξίσου νομιστέον.
 Τῶν ἄλλων δὲ σὺ κύριος ὑπάρχεις καὶ δεσπότης,
 Καὶ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς (1), καὶ κυβερνῶνς (2) τοῦ

[οἴκου.

Εἰ δὲ τὴν ἐξουσίαν σου βούλεται παραρπάξαι,
 Καὶ διοικεῖν, ὡς βούλεται, καὶ χρήματα καὶ θοῦ

[λου,

Σὲ δ' ὡς ἀνδράποδον ὄρα καὶ τὸ μὴθὲν ἡγεῖται,
 Εὐθέως ὡσπερ (3) τύραννον κόλαζε καὶ τιμῶρει,
 Καὶ δίκας ταύτην εἰσπραττε τῆς παραλόγου τόλμης,
 Καὶ πείθε ταύτην σωφρονεῖν καὶ πείθεσθαι κοσμίως·
 Τοῦτο γὰρ σοὶ κάλειν τε κόσμον καὶ δόξαν φέρει·
 Τὸ δ' ἄρχειν ταύτην ἀδοξον ἀμφοτέροις ὑπάρχει·
 Ἐκείνην μὲν γὰρ βίαιον καὶ ληστρικὴν καλοῦσιν, Β
 Ἀναίσχυντον, ὀβριστηκὴν, ἀκόλαστον, θρασεῖαν,
 Σὲ δὲ δειλὸν καὶ ἀνανδρον, φρενῶν ἐστερημένον,
 Ἀχρεῖον πρὸς πολιτικὴν ἅπασαν ἐργασίαν.
 Ὅ μὴ εἰδῶς γὰρ κυβερνᾷς οἰκίαν πῶς οὐκ ἄφρων;
 Ὅ δὲ τοσοῦτον (4) ἀτολμὸς ὡς γυναικὸς ἠτιθέσθαι
 Πῶς πράξει τὰ πολιτικά; πῶς τοῖς ἐχθροῖς μα. εἰ-

[ττι;

Πῶς οὐκ αἰσ χρώς διάρπαγμα γενήσεται τοῖς πᾶσιν;
 Μὴ εἰπῆς ὡς δι' ἔρωτα ἐκὼν τοῦθ' ὑπομένεις·
 Διπλασιάζεις γὰρ τὴν σὴν αἰσχύνην, ταῦτα λέγων·
 Τῇ ἀνανδρίᾳ γὰρ αἰσχροῦς προστίθεις ἀνανδρίαν.
 Νουθέτει (5) ταύτην συνεχῶς καὶ δίδασκε τὰ κρείττω,
 Καὶ πταίουσιν ἀνακαλοῦ μετὰ προνοίας πάσης.
 Ἐν τοῖς μικροῖς; συγκρίνωσκε καὶ προσποιῶ μὴ βλέ-

[πει·

Ἀσθενεστέρως γὰρ ἐστί καὶ φύσεως καὶ γνώμης·
 Μὴ θαμινὰ παρίξινε καὶ λύσης τὴν φιλίαν.
 Χαρίζου ταύτη τὰ μικρὰ, Ἐν ἔχῃς (6) ἐν μεγάλοις,
 Ἐν οἷς οὐ δεῖ, περαιτέρῃσιν εὐλογον καὶ δικαίαν.
 Μὴ ἐκκαλύψῃς σὺν αὐτῇ μυστήριον (7) μηδὲως·
 Γυνὴ γὰρ γλώττης ἀκρατὴς καὶ λαλὸν φύσει πέλει.
 Φυλάττου τὰς ἐπιθουλὰς καὶ τὰς συσκευασίας,
 Καὶ λαθαλέτω σε μὴδὲν τῶν οἴκοι γινομένων.

vers. 646

Φύσις δὲ, καὶ ἀνατροφή, καὶ μέτρον ἔλικ' ἄς,
 Καὶ λόγοι προσφερόμενοι, καὶ συντρόφων ποιότης,
 Παρέξει σοὶ στοχάζεσθαι τῆς ὀλοκλήρου γνώμης·
 Ταύτην πρὸς ἔργα ρύθμιζε καὶ οἴκου τὴν φροντίδα.
 Ἄργια γὰρ ταῖς γυναιξὶ διδάσκαλος κακίας.
 Πολύτροπα γραῖδια καὶ φαῦλα; ἑταιρίαις
 Τῇ θύρᾳ τῆς οἰκίας σου μὴ ἔα προσπελάζειν.
 Ἄνευ τῆς σῆς ἐπιτροπῆς γυνὴ μὴ προϊέτω·
 Σπανίως δ' ἔα προελθεῖν, χρεῖας πολλῆς καλούσης,
 Μετὰ σεμνῶν τῶν ὁπαδῶν καὶ τῶν θεραπευαίνοντων.
 Μὴ ἔξω τῆς οἰκίας σου νύκτωρ ποτὲ μενέτω,
 Εἰ μὴ πατρός τε καὶ μητρὸς καὶ ἀδελφῶν ἐν οἴκῳ.
 Καὶ τοῦτο χρεῖας καὶ πολλῆς ἀνάγκης ἐπειγουσῆς·
 Κομμωτικοῖς σοφίσμασι καὶ ψευδομένῳ κάλλει
 Αἰσχύνειν κάλλος φυσικὸν ἐπίτρεπε μηδὲως.
 Χρυσοῦ (8) πολλοῦ περιθεσῖς καὶ λίθων καὶ μαργά-

[ρων

Οὐ κόσμον φέρει γυναιξὶ σωφρόνως ἡσκημέναις·
 Αἰσχιστον μέθῃ γυναιξὶ καὶ ἀκοσμον ὑπάρχει.
 Ἐκφορα ταύτῃ (9) βήματα τῆς εὐσεβείας; φθέγγου,
 Ὅσον ἀρμόζει γυναιξὶ καὶ ὅσον ἀναγκαῖον.
 Τὰ θεῖα ταύτῃ διηγού, καὶ σωτηρίου; λόγους
 Ἐκίστετε προτίθεσο σαφῶς τε καὶ συντόμως·
 Σὺ γὰρ τῶν τῆς οἰκίας σου διδάσκαλος ἐτάχθης.

Φιλοτεχνεῖν διδάσκει σε φύσις καὶ νόμος ἅπας,
 Καὶ τῶν ὀρνέων ἢ πληθὺς τοῦς νεοττοῦς φιλοῦντων·
 Ἄλλο; αὐτὸς (10) γὰρ πέφυκεν ἢ τῶν ἐκγόνων φύσις,
 Καὶ σώζει τὴν διαδοχὴν τοῦ γένους τοῦ πατρῶου,
 Ὡσπερ αὐτὸς ὦν ὁ πατὴρ αὐτῆς ἀναεάσας
 Καὶ ἀπὸ γέροντος ἐλθὼν εἰς νηπιώδη φύσιν.
 Τοσοῦτον οὖν ὑπερβαλεῖν καὶ κήδεσθαι τῶν τέκνων
 Οἱ φύσαντες ὀφείλουσιν ὡς αὐτῶν ἐκείνων.
 Ἐκτρεφε γούν ἐπιμελῶς καὶ θάλπει καὶ ἀσπάζου,
 Καὶ προνοοῦ γε τῆς αὐτῶν ὑστερον ὠφειλάς.
 Γράμματα παρασκευάζε τούτους μαθητῶν πρῶτων·
 Μέγιστον φῶς γὰρ τῇ ψυχῇ ἢ τούτων ἐπιστήμη,
 Καὶ πρὸς λειμῶνας λογικοῦς ἀνοίγνυσι τὴν θύ-

[ραν (11).

vers. 682

(1) Ce sont les paroles de S. Paul (1 Cor. 1, 3) : Παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ἐστί, κεφαλὴ δὲ γυναικὸς ὁ ἀνὴρ.

(2) Man. κυβερνῶς.

(3) Man. ὡσπερ : et ὡπερ v. 674.

(4) Man. τοσοῦτος.

(5) Titre : Περί νοουθεσίας.

(6) Man. ἔχῃς. La similitude de la prononciation a rendu fréquente la permutation de lettres η et οι. Cette phrase de Libanius (t. IV, p. 155) paraît imprimée correctement : Ὅδα πηλίκαι τοῖς καλοῦσιν ὄργαι προσεζάνουσιν, ἐπειδὴ τῶν κεκλημένων τις ἐκλίπη τὴν σύνθετον. Le manuscrit 3017 porte ἐκλίποι, qu'il ne faudroit pas préférer. On lit dans la seconde des lettres attribuées à Anacharsis : Πό· ὁδὲ καὶ ἐτόμεθα ἔ.εροι ἑτέρος ξένου, ἐπειδὴν ἕκαστος τοῦτον τὸν λόγον λέγει· il faut écrire avec le manuscrit A 87 de la Bibliothèque Mazarienne : Πότε δὲ καλ... λέγει;

(7) Σὺν μυστήριον, ton secret. Voyez les notes sur Aristodème, p. 559, et plus bas, les vers 1.04, 1109, 1115.

(8) Titre : Περί χρυσοῦ.

(9) Man. ταύτην. Il faut peut-être écrire εὐφορα.

(10) Man. ἄλλως. — Ἄλλο; αὐτὸς, un autre soi-même. Eumathius (i, p. 14) : Συνανακεκίται δὲ μοὶ καὶ Κρατισθένης, ἀδελφίδους ἐμοῦς, ἄλλο; αὐτὸς· οὕτω γὰρ ἐγὼ τὸν φίλον ὀρίζομαι : la même expression est répétée plus bas, p. 239. Le personnage du roman d'Eumathius définissoit l'ami comme l'avoit fait Zénon, qui répondit, comme on lui demandoit ce que c'étoit qu'un ami, Ἄλλο; ἐγώ. Voy. la vie de Zénon par Diogène Laërce (vii, 25). Le mot est aussi attribué à Pythagore. Consultez, s'il est besoin, Gaultier sur le passage d'Eumathius; Rittershuys sur la vie de Pythagore par Porphyre, § 53; Cicéron qui dit, de l'Amitié, 2. : Verus amicus nunquam reperietur; est enim is quidem tanquam alter idem.

(11) Voyez quelques exemples de cette métaphore dans les notes sur Eunape, p. 392, 398. Plin., H. n. II, vi, viii, 3 : Recum jores aperuisse Anaximander Milesius traditur.

Ἐπειτα τέχναις ἐνασχεῖν (1) σπουδαῖζε ταῖς δεού-
[σαις.]

Αὐταὶ γὰρ ἐμπορίζουσι τοῦ βίου τὰ χρευώδη,
Καὶ κλέος προσπορίζουσιν ἐκάστου πρὸς ἀξίαν (2).
Ἐπεὶ δὲ ταῦτα λυπηρὰ καθέστηκε τοῖς νέοις,
Τὰ μὲν ἐπαίνους πρότρεπε πρὸς τὰ καλὰ θαρρύνων,
Τῶν δὲ κακῶν ἀπότρεπε τοῖς ψόγοις τῶν πραγμά-
[των.]

Εἰ δ' οὐκ ἀπέχρη ταῦτά σοι, καὶ φόβον προσληπτέον,
Καὶ κολαστέον ἀφειδῶς τὸ φίλτρον χαλινούοντας·
Βέλτιον γὰρ λυπήσαντας μικρὰ τούτους ὀνῆσαι,
Καὶ ἀνδρας ὑστερον αὐτοῦς χρησίμους ἀποθῆναι,
ἢ φρεισαμένους πρὸς μικρὸν φαύλους αὐτοῦς ποιῆσαι.
Τί γὰρ καὶ κέρδος; ἔξουσιν οἱ φαῦλοι γεγονότες,
Οἷς καὶ τὴ ζῆν ἐπιπλαθῆς καὶ κέρδος τὸ θεθνάει;
Διὸ παντοίως φρόντιζε τῆς ἀρετῆς τῆς τούτων,
Ἐθίζων ἐς τὰ κάλλιστα καὶ νοουθετῶν ἐν λόγοις,
Καὶ σεαυτοῦ παράδειγμα ἐπιτιθεῖς τὸν βίον,
Κρατεῖν (3) ἡδονῶν ἐθίξε καὶ θυμοῦ τε καὶ γλώττης,
Ἦς ἀποβαλεῖν σώφρονες καὶ κόσμιοι καὶ πρᾶοι.
Φιλοπονεῖν (4) συνήθιζε πρὸς τὰ καλὰ προθύμως,
Καὶ μὴ ῥαθύμως τὸν καιρὸν ἀφρόνως παριένει·
Σπουδὴ γὰρ μήτηρ τῶν καλῶν, ὄκνος δὲ τῶν κακί-
[των.]

Καὶ ὁ σπουδὴ προσέλαθεν ἐφθεῖρην ἡ ῥαθυμία.
Πεῖθε δεινῶν καταφρονεῖν καὶ κινδύνων προσκαίρων
Ἵπὲρ λατρείας εὐσεβοῦς καὶ ζωῆς τῆς μελλούσης.
Δικαίους (5) εἶναι διδάσκαε καὶ φιλικούς πρὸς πάντας,
Καὶ μὴ ἀπλήστως χρήματα φθειρόμενα διώκειν.
Παρθένον δὲ κατάκλειστον ἐν οἴκῳ φύλαττέ μοι,
Τέχνας τε παρασκευάζε τὰς δεούσας μανθάνειν,
Καὶ σωφροσύνην ἐξασχεῖν καὶ σιωπὴν πρὸ πάντων.
Καὶ πάσης ἄλλης ἀρετῆς ἐπιμέλειαν ἔχειν.
Ἡδῆσασαν δὲ τάχιστα ἐκδίδου θυγατέρα,
Ἵνα μὴ κάμνης ἀγρυπνῶν καὶ φυλακῆς φροντίζων.
Υἱῷ (a) δ' ὁ εἰκοσαετῆς χρόνος τοῦ γάμου πρέπων.
Σὺ δ' ἐκδιδούς μὴ νόμιζε τούτον ἄλλοτριουῆσαι·
Σὰ γὰρ καὶ αὐτοῖς μένουσι τὰ τέκνα κατὰ φύσιν,
Εἰ καὶ προνομίας ἤτιτους τοῦ λοιποῦ δέονται σου.

Γονεῖς καὶ στέργειν καὶ τιμᾶν ἅπας κελεύει νόμος,
Ἵ φυσικὸς καὶ ὁ γραπτὸς, ἀνθρώπινος καὶ θεῖος.
Οὐκ ἔστι γὰρ μετὰ Θεοῦ, ταῖς τέκνοις τῶν γονέων
Ἔτερον τιμιώτερον, οὐδ' ἐγχωρεῖ γενέσθαι·
Τὸ εἶναι γὰρ παρέχουσι τοῖς ἐξ αὐτῶν δευτέροις·
Πάντα δὲ φύσει γλίχονται τῆς σφετέρως αἰτίας·
Ἐπεὶ δ' ἐκτρέφουσιν αὐτὰ σὺν πάσῃ προθυμίᾳ,
Καὶ τέχναις ἐγγυμνάζουσι μετὰ πολλῆς δαπάνης,
Ἐθίζουσι τ' ἐπιμελῶς ἐν ἔργοις τοῖς καλλίστοις,
Εἰς ἀρετὴν παιδεύοντες καὶ τὰς ψυχὰς κοσμοῦντες·
vers. 728

(1) Man. ἐνασχεῖν.

(2) Man. ταξίαν. Peut-être κατ' ἀξίαν.

(3) Titre : Περὶ κρατεῖν τῶν ἡδονῶν, θυμοῦ καὶ γλώττης.

(4) Titre : Περὶ τοῦ φιλοπονεῖν τὰ καλὰ.

(5) Man. ἰκτίους. Par une pareille faute il y a mépris v. 907.

(6-7) Titre : Περὶ συνοικίας ἀδελφῶν.

Εἶτα δ', ἐφοδιάζοντες λαμπρῶς ἐκ τῶν οἰκειῶν,
Εἰς γάμους; ἐκδιδόσαι τοῦ ζῆν πόρους δ.δόντες.
Δεῖ γοῦν τιμᾶν ὡς αἴτιον, καὶ στέργειν ὡς τροφία,
Καὶ πειθαρχεῖν ὡς παιδευτῆ καὶ πρώτῃ διδασκάλῳ,
Ἦς εὐεργέτην δὲ φιλεῖν καὶ χάριν πολλὴν ἔχειν.
Πῶς τι δυνήσῃ χάριτας πατρὶ τίνειν ἀξίας;
Εἰ γὰρ καὶ χρήμασιν αὐτὸν ἀμείψῃ φιλοτίμῳ,
Καὶ νοουθετήσεις ἔνθα δεῖ καὶ τέχνας ἐκδιδάξεις,
Ἄλλ' οὐκ ἀντιγεννηῆσαι γε δυνήσῃ τούτον ὄλως,
Οὐδ' αὖ ἐκθρέψαι νήπιον μετὰ θερμοῦ τοῦ φίλτρον·
Καὶ εἰ σοι πάντα δυνατὸν ἐξίσου ἀποτίνεις,
Τὸ γε κατάρχει χάριτος ἀδύνατον πρὸς τούτον·
Ἵπάρχεις οὖν ὑπόχρεως ἀεὶ προσηλυμμένος.
Ἐπι δ' ἀδύνατον αὐτῷ τίνειν ἀξίαν χάριν,
Ἦς δύναιμις ἐκτίνυε, καὶ Θεῷ πράξεις φίλα·

Β Τιμῶν δὲ δράσεις τοῦτ' οὗ καὶ στέργων ἐλοφύχως,
Καὶ συνεργῶν ἐν πᾶσι γε καὶ κοινωνῶν τῆς χρείας,
Οὐκ ὡς οἰκεῖα χορηγῶν ἐκείνῳ κατὰ χάριν,
Ἦς ὀφειλὴν δὲ μάλιστα ἐκτίνων ἀναγκαίαν,
Καὶ ἀληθῶς οἰόμενος; ἀεὶ γε προσοφειλεῖν.
Πειθαρχεῖ δὲ σου τῷ πατρὶ ὡς φυσικῷ δεσπότη,
Καὶ ὑπακούειν σπουδαῖζε κελύματα τίς τούτου·
Πράξεις γὰρ ἅμα δίκαια καὶ τὰ συμφέροντά σοι.
Ἐπιτιμήσεις; πατρικὰς δεχόμενος ἀσμένως,
Ἄπαλλαγῆσθαι βλάβος ψυχικῶν νοσημάτων.
Ἵ μὴ τιμῶν τοὺς φύσαντας τὸν Θεὸν παροξύνει·
Ἐκείνου γὰρ τῆς ἐντολῆς φαίνεται παραβάτης.
Ἵ ἀπωθούμενος μακρὰν πατρικὰς νοουθεσίας,
Οὗτος ἀνίτητον νοσεῖ καὶ χλεπὴν μανίαν·
C Τίνο; γὰρ ἄλλου δέξαιτ' ἂν λόγον πρὸς θεραπεῖαν;

Ἵδιστον (6-7) πάντων πέφυκεν ἀδελφῶν συνοικία,
Καὶ πρὸς τὰς πράξεις συνεργεῖν καὶ βοηθεῖν εἰς τὸ-
[χῆας]

Κλάδοι γὰρ ἄμφω τῆς αὐτῆς ῥίζης ἐκπεφυκότες,
Ἄνατροφῆς τε τῆς αὐτῆς αὐχκεκοινωνηκότες.
Τὸ μὴ φιλεῖν τὸν ἀδελφὸν καὶ κοινωνεῖν, ὡς θέμις,
Ἄγματος ἄρησι; ἔστιν καθέτης γονέων,
Καὶ συνθεσίας καὶ τροφῆς σαφῆς παρανομία.
Φιλίας γὰρ ποιητικὴ ἡ συνῆθεσια πέλει,
Ἦς δαίκνυσι τὰ σύννομα τῶν ζῶων τῶν ἀλόγων.
Ἠ δὲ τραπέζης τῆς αὐτῆς; καὶ ἄλῶν κοινωνία (8)
Τοσοῦτον πᾶσιν ἔδοξεν ἀιδεῖμος ἀρχαίος.
Ἦς καὶ νόμον εἰσαγαγεῖν τοὺς κοινωνοὺς τραπέζης
D Γεγονότας μὴ ἀνελεῖν ἐξεῖναι τὸ παράπαν.
Τοσοῦτων οὖν πρὸς ἀδελφούς δικαίων ὑπαρχόντων,
Πῶς οὐ φιλεῖν ὀφείλουσιν ἀλλήλους οἱ τοιοῦτοι;
Τίς ἂν καὶ τὸν μισάδελφον θελήσει ποτὲ φίλον
Κτήσασθαι, μὴ μαινόμενος καὶ βεβλαμμένος φρένας;
Ἵ γὰρ τοσοῦτος γε δεσμούς φίλιας διαβρήξας
vers. 776

(8) Τραπέζης καὶ ἄλῶν κοινωνία est une idée fréquente dans les écrits des anciens. J'ai rassemblé plusieurs passages parallèles sur ces vers d'Archiloque dans la petite édition des *Lyriques Grecs*, p. 185 :

Ἵ Ὀρκον δ' ἐνοφίσθης μέγαν
Ἵ Ἄλας τε καὶ τραπέζην.

(a) Saltus exstat in editione Boissonadii, ubi hic versus numero 720 notatur pro 715.

Πῶς ἄν, ἐτέρῳ (1) συντακαίς, βεβαίως στέργει φίλον; **A** Ἄν Ἐχθρὸς δοῦλον εὐχρηστον καὶ εὐνοῦν καὶ σπουδαῖον, Πάντων κτημάτων ἀδελφῶν προτιμότερον ἔχει, Μὴδὲ χρημάτων ἕνεκα ποτὲ τοῦτον λυπήσῃς, Λαθεῖν τι προσφιλονεικῶν τῶν αὐτῷ προσηκόντων· Δεῖ γὰρ ἐκάτερον ἡμῶν κοινὰ μὲν τὰ οἰκεῖα Ἑγεῖσθαι καὶ τῷ ἀδελφῷ, ἴδια δὲ τὰ κλέος· Τοῦτο φιλάδελφον ὁμοῦ καὶ δίκαιον τυγχάνει (2).

Εὐδοκιμοῦντος ἀδελφοῦ σὺν νόμιζε τὸ κλέος, Καὶ δυστυχοῦντος κοιωνεῖς τῆς τύχης ἐξ ἀνάγκης. Μὴδέποτε σε λογισμὸς βάσκανος ἐρεθίσῃ Ἐρίζειν πῶς τῷ ἀδελφῷ καὶ σπεύδειν ὑπερβῆναι· Ἔρις γὰρ αὕτη μωλιχῆ, πρὸς ἔχθραν τελευτώσα· Ζηλοῦν δ' αὐτοῦ τὰς ἀρετὰς καὶ θέλειν ἐκμιμεῖσθαι Ἐπαινετὸν, καὶ χρῆσιμον πρὸς κτήσιν τῶν καλλίστων.

Ἐπαίνει μὲν τὸν ἀδελφὸν σεμνῶς καὶ πεφεισμένως· Τὸ γὰρ μὴδὲως ἐπαίνειν ἐμφαίνει βασκανίαν, Τὸ δ' ἀμίτρως εἰς ἑαυτὸν τὸ κλέος δοκεῖ φέρειν. Ψιθυρισμοῖς κατ' ἀδελφοῦ τὸ οὖς σου μὴ παράσῃς, Μὴδὲ πιστεύσῃς ἄλλον σοι εὐνοῦστερον ὑπάρχειν. Ὅργην καὶ ὕβριν ἀδελφοῦ πραότητι σου νίκα. Καὶ κερδανεῖς τὸν ἀδελφὸν καὶ ἔπαινον ἐκ πάντων. Κοινωνῶν σου τῷ ἀδελφῷ βουλῆς καὶ συνεργίας, Καὶ τέρψεως καὶ συμφορᾶς καὶ πάσης ἄλλης τύχης, Καὶ, ὅση δύναμις ἐστίν, συνημερεύειν θέλει, Ἦνίκα πράξις τοῦτου σε πρὸς βίαν μὴ ἀφέλῃ· Ὁ μακρυσμὸς γὰρ ῥήγγυσι δεσμὰ τὰ τῆς φιλίας. Κηδοῦ τῶν δούλων σου διττῶς, τὸ μὲν, ὡς σὼν κτη-

[μάτων, Τὸ δ', ὡς ἐχόντων ἴσῃν σοι τὴν φυσικὴν ἀξίαν· Ἄμα γὰρ παραστήσασθε τῷ Κτίστῃ καὶ Δεσπότη. Χορήγει τούτοις ἀσμενος σύμμετρα τὰ χρειώδη, Καὶ πρὸς τὰ ἔργα τὰ χρηστὰ διάνεμε φρονίμως, Μὴ ἔργοις τούτους χαλεποῖς δάμαζε καὶ βαρέσι, Μὴδὲ καμάτοις σύνεινε πλέον τῆς συμμετρίας, Μήτε σχολάζειν πάντοτε καὶ ῥαθυμεῖν ἀνέχου· Τὸ μὲν γὰρ τούτων σώματα, τὸ δὲ τὰς ψυχὰς φθειρεῖ· Κάκεινο μὲν ἀπήνεα, τοῦτο δ' ἀδελτηρία. Φαῦλον δοῦλον ἐπίστρεφε κολάσσει μετρίως, Καὶ πάντα τρόπον σπουδάζει ἀφέλκειν τῆς κακίας. Δίδου δὲ δούλῳ πταίσαντι (3) ἀπολογίας χώρην, Καὶ πρῶς τοῦτου ἄκουε τῆς δικαιολογίας· Κἂν οὕτως δόξῃ σοι σαφῶς ἐκὼν ἡμαρτηκέναι, Δείξον αὐτῷ τοῦ πταίσματος τὸν λόγον μακροθύμως, Καὶ οὕτω κώλας, εἰ δοκεῖ, πρὸς λόγον τῶν πταισμάτων.

Ἄν πρὸς ἀλλήλους ἔχωσιν διαφορὰν οἱ δούλοι, Ἄκουε τούτων συνετῶς, καὶ ψηφίζου δικαίως, Καὶ ἀνευθε πάσης ὀργῆς πέραине τὰ κριθέντα (4).
vers. 822

Ἄν Ἐχθρὸς δοῦλον εὐχρηστον καὶ εὐνοῦν καὶ σπουδαῖον, Χορήγει δαφιλέστερον αὐτῷ τὰ πρὸς τὴν χρείαν. Καὶ εὐνοιάν τε καὶ τιμὴν ὑπὲρ τοῦς ἄλλους δίδου· Τοῦτω γὰρ πράξεις δίκαια, καὶ τοῦς ἄλλους ἐλευθεύεις· Πρὸς τὸ ζηλοῦν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν σπουδὴν ἐκείνου. Ἄν Ἐχθρὸς δὲ πολῦπειρον καὶ φρόνιμον οἰκέτην, Μὴ ἀπαξίου σύμβουλον λαμβάνειν ἐν ταῖς χρεῖαις· Κρείττον γὰρ (5) συμβουλεύσει σε τοῦ ἀφρονος [πλουτίου·

Ἡ εὐβουλία γὰρ ἐστὶ φρονίμων, οὐ πλουσίων. Ὡς τέκνα τοῦς οἰκέτας σου στέργε καὶ εὐεργέτει, Καὶ ἁμαρτάνουσιν αὐτοῖς πατρικῶς ἐπιτίμα. Ἴνα σεβάσμιος αὐτοῖς καὶ ποθεινὸς ὑπάρχης, Οἰκέταις σου μὴ σύμπαιζε παιδικῶς καὶ γελοῖως. Μὴδ' αἰσχρολόγει πρὸς αὐτοῦς, μὴδ' ἔλω; ἀργολόγει· Λύεις γὰρ τούτων τὴν αἰδῶ, καὶ σου καταφρονοῦσι, Καὶ γίνονται θρασύτεροι πρὸς τὰς ἀντιλογίας, Κἂν αὐθις ἐβελήσεως φοβεῖν ταῖς τιμωρίαις, Σκληροῦς εὐρήσεις τοῦς αὐτοῦς καὶ ἀπειθεῖς βί- [σάνους· Ψυχὴ γὰρ ὅν καταφρονεῖ οὐ δύναται φοβεῖσθαι.

Ἄν τύχην (6) ἔχῃ δουλικὴν, φέρε γενναίως τοῦτο, Μὴ ἀθυμῶν τῷ στέρεσθαι δῆθεν ἐλευθερίας, Μὴδ' ἀτιμότερον ἡγοῦ σαυτὸν ἕνεκεν τοῦτου. Ἐλευθερία; εἶδη γὰρ δεῖκνυσι λόγος τρία· Τὸ μὲν γὰρ τούτων φυσικόν, τὸ δὲ τῆς τύχης πελεῖ, Τὸ δὲ τῆς προαιρέσεως, τῆς ἀρετῆς ἐν ἔξει.

Καὶ τὸ μὲν πρῶτον ἴσος εἰ πᾶσιν ἀνθρώποις φύσει, **C** Εἰκόνα φέρων καὶ μορφήν τοῦ πάντων Βασιλέως· Τοῦ δὲ τῆς προαιρέσεως ἔχει; τὴν ἐξουσίαν, Καὶ, εἰ γε θέλεις ἐν σπουδῇ τὸν βίον διενύειν, Γενήσῃ τιμιώτερος τοῦ φέροντος τὸ στέφος, Ἐπεὶ καὶ Παῦλος Νέρωνος εὐκλεέστερος ἴαν. Τὸ δὲ (7) τῆς τύχης πέφυκεν ἄστατον καὶ μὴ μένον· Ταχύ γὰρ δούλος ἀνεῖσι πρὸς τὴν ἐλευθερίαν, Καὶ πόλεμος δουλαγωγεῖ (βαβαί!) τοῦς ἐλευθέρους Ἐξαίφνης τε γινόμενος καὶ πρὸς προσδοκίαν. Δουλεία γὰρ καρπὸς ἐστὶ σαφῶς τῆς ἀδικίας· Διὸ σε στέργειν δίκαιον ἦν περ ἔλαχες τύχην. Εὐνδοεῖ τῷ δεσπότη σου καὶ δούλευε γνησίως· Σπουδαῖος ἔσο καὶ πιστὸς εἰς τὸν ἐκείνου οἶκον· Τίμα δ' αὐτὸν ὡς κύριον, στέργε ὡς κηδεμόνα (8)· Φέρε γενναίως ὑβρισμὸν καὶ μάστιγας, εἰ τύχοι· Εἴτε δικαίως γὰρ αὐτὰ, εἴτε ἀδικῶς πάθῃς, Πολλὴν ἔξεις ὠφέλειαν, ἂν καρτερῶς διάξῃς. Μὴ γογγυσθῇ, μὴδ' ἀπειθήσῃ, μὴδὲ ῥάθυμος ἔσο, Μὴ δύσνους, μὴδ' ἐπιβουλος, μὴδὲ μηχανορράφος. Μὴ κρύψῃς τῷ δεσπότη σου κρυφίως σκευωρίεις,
vers. 868

(1) Man. ἐτέρως.

(2) Man. τυγχάνειν.

(3) L'hiatus seruit évité, si l'on mettoit, χωρὰν ἀπολογίας. Je ne doute presque pas qu'il ne faille, τούτου πρῶτος, dans le vers suivant; εἰ, οἶκον ἐκείνου, au v. 861, ce qui se peut prouver par la comparaison du v. 812.

(4) Man. Καὶ ἀνευθε πάσης ὀργῆς πέραине τὰ ψηφισθέντα. Le premier hémistiche étoit trop court, et le second trop long. J'ai mis ἀνευθε, synonyme

d'ἀνευ. J'aurais pu, dans le second, supprimer τὰ; mais l'article sembloit nécessaire. Les vers 991, 1014, m'ont donné une correction très-plausible, Le copiste, par précipitation, aura mis le synonyme ψηφισθέντα.

(5) J'ai ajouté γὰρ.

(6) Titre : Περὶ τύχης δουλικῆς.

(7) Titre : Περὶ ἀστάτου τύχης.

(8) Peut-être, ὡς κηδ. στέργε, ci 864, εἴτε καθ. ἀδικῶς; 875, Μὴδὲ πῶς. βασκ.

Ἦθριν φερούσας εἰς αὐτὸν ἢ ῥημάτων ζημίαν,
 Ἦθδὲ συμπράξης τοῖς αὐτὸν βιάσασιν προθυμομένους·
 Μηδὲ κυδὸς χείρων ὀφθῆς περὶ τὸν ὄν δεσπότην,
 Ἄλλ' εὐμερίμωως (1) φύλαττε πάντα τὸν οἶκον τοῦ-

Τοὺς συνδούλους ὡς ἀδελφούς ἡγοῦ, καὶ στέργειν
 [σπεύδεις.

Μὴ διαβάλλης σύνδουλον ψευδῶς πρὸς τὸν δεσπότην,
 Μηδὲ βασκίης πώποτε ἔρων εὐδοκιμοῦντα.
 Ἄλγοῦσι δὲ συνανῶ, καὶ λόγοις παρηγῶρει.

Ἐπει δὲ πόλιν ᾤκησας καὶ κοινωνεῖς ἀνθρώποις,
 Φρόνιζε τὰ καθήκοντα πᾶσι νέμειν ἀξίως.
 Θεὸν μὲν πρῶτον πίστευε τὸν ποιητὴν τῶν ὄλων,
 Μονάδα τρισυπόστατον, ἀπλήν, οὐσίαν μίαν,
 Ὀμόδοξον, ὁμόθρονον, τῶν ὄλων βασιλίδα,
 Καὶ τῶν ἀγγέλων (2) τοὺς χοροὺς, τοὺς ἀσωμάτους
 [ἰώδας.

Τούτων ἐξ ὅλης σου ψυχῆς ἀγάπα καὶ ἰσχύος,
 Ὡς μέγιστον, ὡς κάλλιστον, ὡς θαυμαστὸν τὴν
 [φύσιν,

Ὡς κτίστην, ὡς προνοητὴν, ὡς πάντων εὐεργέτην,
 Ὡς ὑπερβάλλοντα (3) σαφῶς πατέρα καὶ μητέρα
 Ἐν τῷ φιλεῖν καὶ κηδεσθαι ἡμῶν τῶν ἀναξίων.

Εἰς τοῦτον (4) μόνον τίθεσο πάσας σου τὰς ἐλπίδας,
 Τὸν ἐν κακοῖς συλλήπτορα, τὸν ἐν κινδύνοις ῥύστην,
 Ἐν ταῖς ἐνδείαις χορηγὸν, προσπιστὴν ἐν μάχαις,
 Ἐν συμφοραῖς παράκλησιν, ἐν λύπαις θυμηδίαν.
 Μόνος γὰρ οὗτος κραταιὸς καὶ πανακτικῆς δυνάστης,
 Ἐφ' ὃν οὐ κατασχύνεται ὁ πεποιθὼς βεβαίως·
 Ὅστις δ' ἐπ' ἀνθρώπων φθαρτὸν τέθεικε τὰς ἐλ-
 [πίδας,

ἌΟλιος οὗτος πέφυκε τῆς ἀσυνέτου γνώμης·
 Ἐν ψάμμῳ γὰρ ἐδέξατο τοῦ βίου τὴν οἰκίαν,
 Καὶ ἐπὶ πέτρα· σφαλερᾶς ἐστήριξε τοὺς πόδας,
 Ὡν σαλευθέντων ἕκ τινος προφάσεως ῥαδίως,
 Ἀνατραπεῖς ἐλεεινὸν ὑφίσταται τὸ πτώμα.
 Φίλο· Θεοῦ σοι σύνοικος διηνεκῶς γενέσθω,
 Καὶ, ὡς παρόντος, ῥύθμιζε τοὺς λόγους καὶ τὰς
 [πράξεις·

Λαυθάνει γὰρ οὐδ' ὀτιοῦν τὴν ὀφθαλμὸν ἐκείνου·
 Ἐτάζει γὰρ λεπτομερῶς νεφροὺς τε καὶ καρδίαν (5),
 Καὶ κεφαλῆς ἐξερθεῖν τρίχας καὶ ψάμμου φύσιν.
 Λόγους καὶ πράξεις καὶ κρυπτὰς ψυχῆς διανοήσεις·
 Σταθμίζων ἀκριβέστατα ζυγοῖς δικαιοσύνης,
 Ἀμείβεται τοὺς ἄπαντας τῶν ἔργων κατ' ἄξιαν,
 Τοὺς φρούλους μὲν ταῖς ἀλγειναιῖς ποναῖς· καθυπο-
 [βάλλων,

Τοὺς δ' ἀγαθοὺς καταξιών τῆς ἀνοι κληρουχίας.
 vers. 908

(1) Man. ἐμερίμωως.
 (2) Ce vers parait être ici hors de sa place, à moins qu'il n'y ait une lacune.
 (3) Man. ὑπερβαλλόντα.
 (4) Man. τοῦτο· 894, κακοῖς· 899, τιθήνης.
 (5) Psalme vii, 9· Ἐτάζειν καρδίαν καὶ νεφροὺς ὁ Θεός.
 (6) Man. στηριγμὸν.
 (7) Man. συνοικίων τῆς βασιλῆ τῆς νίκης. La correction τῷ βασιλεῖ parait certaine. Συχνάκις remplaceiroit utilement τῆς νίκης.

Ἄ Θεῷ προσεύχου θαμνὰ νυκτὸς τε καὶ ἡμέρας
 Μετὰ ζήσους τῆς ψυχῆς καὶ δ' ἀγγελοῖς·
 Ἐν ταπεινῷ φρονήματι καὶ συντριμμῷ καρδίας,
 Καὶ κατωδόνος· στεναγμοῖς καὶ ρεύμασι δακρύων,
 Λύσιν σφαλμάτων ἐξαίτων καὶ τῶν λυπούντων παυ-
 [λαν,

Καὶ διανοίξ· φωτισμὸν καὶ στηριγμὸν (6) καρδίας,
 Καὶ τῶν καλῶν ἐπίτευξιν χάριτος συνεργία·
 Ἢ γὰρ τοιαύτη προσευχὴ πολὺ τὸ κέρδος φέρει.
 Ὡσπερ γὰρ ὁ συνοικίων τῷ βασιλεῖ τῆς νίκης (7)
 Ἐάρτος λαμβάνει πρὸς αὐτὸν καὶ πλείστην παρβή-
 [τιαν,

οὕτως ὁ προσευχόμενος· πολλάκις τῆς ἡμέρας
 ἰσορροπιοῦται τῷ Θεῷ διὰ τῆς συνθέσεως,
 Καὶ μετὰ πεποιθήσεως προσάγων τὰς δεήσεις,
 Ἢ ἔλκει πολλὴν πρὸς τὸν ἐξῆς βίον ἐπικουρίαν,
 Καὶ οὐχ ἀλώσιμος ἐχθροῖς ἢ δαίμοσι ῥαδίως.

Τὸν βασιλέα (8) γρηῖ τιμᾶν, φιλεῖν (9) τε καὶ φο-
 [βεῖσθαι·

Ἦπὸ Θεοῦ γὰρ τέτακται, καὶ τοῦτον εἰκονίζει (10),
 Πάσης ἀξίας καὶ τιμῆς ὑπερτερος τυγχάνων,
 Καὶ πάντων προνοούμενος καὶ μεριμνῶν ἀγρόπυλον·
 Τούτῳ πιστῶς ὀφείλουσιν οἱ σύμπαντες δουλεύειν
 Ἀδελφῷ γνώμῃ καὶ στοργῇ μετ' εὐπειθείας πάσης.
 Τιμᾶν γὰρ δεῖ τὰξίωμα τοῦ βασιλεῖος κράτους,
 Τὸν κηδεμόνα δὲ φιλεῖν, τὸν δ' ἰσχυρὸν φοβεῖσθαι,
 Ἄ πάντα συνδεδράμηκε περὶ τὸν βασιλέα.

Καὶ οἱ δουλεύοντες αὐτῷ πιστῶς τε καὶ γνησίως
 Τεύξονται τέλους ἀγαθοῦ καὶ ἀμοιβῆς δέξιας·

Ἐν τῇ χειρὶ γὰρ τοῦ Θεοῦ καρδία βασιλέως (11).
 Οἱ δὲ γε δόλους κατ' αὐτοῦ συρράπτουσι· ἀόισμος
 Οὐ διαδράσουσι ποναῖς τοῖς νόμοις ὀρισμέναις (12),
 Ἄλλ' ὡς ἀνάρτοι τοῦ Θεοῦ κρίνονται φωραθέντες·
 Ἄθετηται γὰρ γίνονται τῶν θεῶν προσταγμάτων,
 Καὶ πολιτείας φθαρτικοὶ καὶ νόμων ἀναιρέται.
 Οὐ γὰρ ἔμοιραν τοῖς πολλοῖς ἔχει τὴν ἐξουσίαν,
 Ἄλλ' ὑπὲρ πάντας δύναται καὶ κράτος· ἔχει μέγα,
 Ἐθνη καὶ πόλεις ἀναιρεῖ τῷ νεύματι καὶ μόνῳ,
 Καὶ πεπτωκίτα βουληθεῖ· ῥαδίως ἀνεγείρει·
 Θεῖον γὰρ, οὐκ ἀνθρώπινον, περιζεῖται τὸ κράτος·
 Μόναρχος ἀνυπεύθυνος, τῶν ὄλων αὐτοκράτωρ.

Τοὺς δημοσίους ἀρχοντας φοβεῖσθαι χρὴ καὶ σέβειν·
 Ἦνπερ ἀρχουσιν ἀρχὴν, βασιλικὴν τυγχάνει,

Καὶ δι' αὐτῶν ὁ βασιλεὺς πληροῖ τὰς ἐνεργείας,
 Ὡς δι' ὀργάνων εὐφυσῶν καὶ δεδοκιμασμένων·
 Ὅ δ' ἀτιμάζων ὕβριστης γίνεται τοῦ κρατοῦντος.

Ἐὶν ἀρχὴν παρὰ τινος· πιστευθῆς δημοσίαν,
 vers. 952

(8) Titre· Περὶ τοῦ τιμᾶν, φιλεῖν (man. φιλεῖν) φοβεῖσθαι τὸν βασιλέα (man. βασιλέαν). Le man. porte aussi βασιλέαν, v. 958.

(9) Man. φιλεῖν.

(10) C'est la même idée que dans le vers 45 des

Γνωμαὶ μονόστιχοι·

Εἰκὼν δὲ βασιλεὺς ἔστιν ἐμῆς ψυχῆς Θεοῦ.

(11) Proverbes de Salomon xxi, 1· Ὡσπερ ἐρμη

ῥάτορος, οὕτως καρδία βασιλέως ἐν χειρὶ Θεοῦ.

(12) Man. ὀρισμένοις· j'ai écrit ὀρισμένα· avec

pleine sécurité.

Ἵλην εὐδοκίμησας οὐ προσηληφέναι ·
 Ἀρχὴ γὰρ ἄνδρα δείκνυσι (1) καὶ πᾶσιν ἐμφανίζει.
 Μὴ διὰ τὸ ἀξίωμα καταπαρθῆς τῶν ἄλλων ·
 Βραχὺν γὰρ χρόνον ἐξανθεῖ, καὶ αὐθις ἀποβῆσει.
 Μετὰ βουλῆς καὶ σκέψεως κατεύδουε τὰς ψήφους ·
 Ῥαδίως γὰρ τὸ δίκαιον τοὺς ἀμελεῖς ἐκφεύγει.
 Μὴ λάβης φίλων πρόσωπον, μηδὲ πτωχῶν, ἐν κρίσει,
 Μηδὲ δυνάστην αἰδεσθῆς, μηδὲ προσέξῃς δώροισι ·
 Ἄλλ' ἔνομον καὶ δίκαιον ἐκφερέ σου τὸ κρίμα.
 Τοὺς κατακρίτους κόλαζε μὴ δι' ὀργὴν ἢ τέρψιν,
 Ἄλλ' ὡς τοῦ νόμου πρόμαχος καὶ τοῦ δικαίου
 [φύλαξ,
 Οἰκτεῖρων μὲν τῆς συμφορᾶς τοὺς δυστυχεῖς ἐκεί-

[νους,

Τῷ νόμῳ δ' ὑποτάττεσθαι ὀφείλων ἐξ ἀνάγκης.
 Μὴ χαλεπὸς ἀκρατής τῶν κρινομένων ἔσο,
 Ἄλλ' ἰσάρως ἐπάκουε καὶ μακροθύμως πάντων ·
 Μηδὲ θρόνους ἄκουε τῆς δικαιολογίας,
 Μὴ σε τὰ δικαιώματα τῶν κρινομένων φύγη ·
 Μετὰ πολλῆς δὲ προσοχῆς καὶ πάσης ἀκριβείας
 Ἄκουε καὶ μνημόνευε τῶν λεγομένων πάντων ·
 Τὸ γὰρ ἀκούειν ἀμελῶς ἐγγὺς τῷ μὴ ἀκούειν.
 Καὶ συνετῶς ἐξέταζε καὶ τάληθες ἐκζητεῖ ·
 Ἄγνοουμένου γὰρ τίνος μέρου, τῶν πεπραγμένων,
 Ἄλλοτα ἢ ὑπόθεσις γίνεται παρναίκα.
 Μὴ ἀναβάλλου τὴν καιρὸν, χρονοστριβῶν τὰς δίκας ·
 Κἂν γὰρ δικίω; κρίνη; μὲν, μετὰ πολὺν δὲ χρόνον,
 Τὸ μὲν ἀδικήμα τὸ πρὶν ἀφίλιος διὰ ψήφου,
 Σὺ δὲ αὐτὴν ἠδίκησας, πολυχρόνιον ἔλκων,
 Σχολάζοντα τῶν πράξεων τῶν ἑαυτῷ χρησίμων,
 Καὶ χρηγοῦντα ῥήτορσι, γραφεῦσι καὶ δημίωσι,
 Καὶ πλείων (2) ἀπὸ τῆς σχολῆς καὶ τῆς δαπάνης
 [εὖως

Ζημίαν ὑπομείναντα ἢ τὸ τῆς δίκης κέρδος.
 Διὸ σε χρὴ φερέπονον ὑπάρχειν καὶ σπουδαῖον
 Ἐν τῷ ἀκούειν καὶ ζητεῖν καὶ τάληθες εὐρίσκειν.
 Μετὰ δὲ τὴν ἀλήθειαν τῶν πεπραγμένων πάντων
 Ἐπιμελῶς τὸ δίκαιον σκόπει κατὰ τοὺς νόμους ·
 Κἂν ἀπορῆς συμβούλοις, χωρὶ νομικοῖς καὶ δικαίοις.
 Εὐρῶν δὲ γε τὸ δίκαιον, συντόμως ἀποφαίνου,
 Καὶ τὰ κριθέντα πέραινε ταχέως καὶ συντόμως,
 Μὴ ἐνδιδούς ὑπὸ τίνος, καὶ κολοδῶν τὰς ψήφους.
 Κριτῆς γὰρ λόγῳ δικαίων, ἔργῳ δὲ μὴ περιάνων,
 Ἰδίκημένοις μὲν ἄρθως μισεῖται καὶ δικαίως ·
 Τῶν ἐκ τοῦ νόμου γὰρ αὐτῶς ἀποστερεῖ δικάϊων ·
 Ὑπὸ τῶν ἀδικούντων δὲ λίαν ἐξουθενεῖται,
 Καὶ καταγέλαστος ἐστὶ καὶ ἀδρανῆς καλεῖται ·
 Γίνεται δὲ καὶ σὺνεργος οὗτος τοῖς ἀδικοῦσι,
 Τῆν ἐκ τῶν νόμων ἀραιῶν ἐκδίκησιν ἀθέλωσι,

vers. 998

Α Καὶ βρώμα τοῦ ἐπιεικεῖς ποιεῖται τῶν ἀδικῶν.
 Οὐδὲν κριτοῦ φαυλότερον ταῖς ἀληθείαις φαίλου ·
 Νήμους γὰρ οὗτος ἀναίρει καὶ πολιτεῖαν φθείρει.
 Καὶ αὐκὸν τὸ ἐπ' αὐτῷ ποιεῖ τὴν οἰκουμένην.
 Δεῖ δὲ (3) τὸν ἀγαθὸν κριτὴν νομομαθῆ τυγχάνειν ·
 Κριτῆς γὰρ νόμους (4) ἀγνῶν, καὶ ἰατρὸς τὰ νό-
 [σου,

Ὁ μὲν πληθύνει τραύματα, ὁ δὲ τὰς ἀδικίας.
 Ἔτι δὲ δίκαιον αὐτὸν καὶ φίλον τοῦ δικαίου,
 Ἵνα μὴ πράττη τῷ σκοπῷ σαφῶς τὰ ἐναντία ·
 Πῶς γὰρ ὁ θέλων ἀδικα τὸ δίκαιον ποιήσει,
 Οὐ δύναται γὰρ μουσικῶς ὁ ἄμουσος ἐξάθειν.
 Ἔτι δὲ χρὴ φιλόπονον ὑπάρχειν καὶ σπουδαῖον,
 Ἵνα μὴ (5) δι' ἀμελείαν χρονίζουσιν αἱ δίκαι.

B Πρὸς τοῦτοις δεῖ δραστήριον καὶ θαρσαλέον εἶναι,
 Ἵνα δι' ἔργων ἐντελῶς περαινή τὰ κριθέντα ·
 Τοῦτο γὰρ τέλος πέφυκε δικαστοῦ τε καὶ νόμου,
 Ἄδικημάτων παντελῆς ἐκδίκησις δικαία.

Τοῦ ἀρχοντα τοὺς ὑπὸ σὲ μετὰ βουλῆς ἐκλέγου,
 Καὶ ἐκριθῶς ἐξέταζε τὰς τούτων διαθέσεις ·
 Ἐγχείριζε δὲ τὰς ἀρχὰς φρονίμοις καὶ δικαίοις,
 Καὶ ἐπισκέπτου θαμνῶς τὰς πράξεις τὰς ἐκείνων,
 Κἂν εὐρῆς πλημμελήσαντας, εὐθέως ἐπανόρθου ·
 Ὅσα γὰρ ἂν καὶ πράξεσιν ἀδικῶν τοιοῦτοι,
 Σὺ πάντων τούτων αἴτιος, καὶ θεῶ δώσεις λόγον.

Μὴ συναιεῖσης τοῖς κακοῖς, μηδὲ βουλῆς κοινῶναι,
 Ἵνα μὴ αἴτιος δοκῆς τῆς τούτων ἀδικίας.

C Τῶν φούλων τὰς φθοροποιοῦς φεῦγέ μοι ὀμίλιας ·
 Τοῖς ἀγαθοῖς δὲ σπουδάζε τὸ πλείστον συνδιάγειν ·
 Ἦθη γὰρ φθειροῦσι χρηστὰ τῶν φούλων ὀμίλια (6),
 Καὶ βῆον νόσου μετασχεῖν ἢ δοῦναι τὴν ὑγίειαν.

Φεῦγε τὸ ψεῦδος (7) ὡς ἰδὼν καὶ τόκον τοῦ φθορέως,
 Καὶ ἀληθείας ἐκπτωσιν καὶ τῆς εἰκόνο; λύσιν ·
 Κατὰ τὴν νοῦν γὰρ ἄνθρωπος θηρίων ὑπερφέρει ·
 Νοδ; δ' ἔργον ἀλήθεια καὶ γνῶσις τῶν πραγμάτων.
 Τὸ ψεῦδος δ' ἐναντίωσις τῆς ἀληθείας πέλει,
 Καὶ τυφλωσίς ἐστι ψυχῆς καὶ διανοίας σκοτός ·
 Καὶ, ὡς περ ὁ ψευδοχρυσος οὐκ ἐστὶ χρυσός; ὅλως,
 Οὕτως ὁ ψεύστης ἄνθρωπος οὐκ ἄνθρωπος τυγχάνει.
 Εἶδη πέφυκεν ὀρθῶς τοῦ ψεύδους εἶναι δύο ·
 Τὸ μὲν γὰρ κατ' ἀγνοίαν γίνεται τῶν πραγμάτων,

D Ἀπάτης ἀποκύημα καὶ ψευδομένης δόξης,
 Αἰσχροῦν τε δὴ καὶ βδελυκτῶν, σημῶν ἀμαθείας,
 Εἰ περὶ τὰ καθολικὰ συμβαίνει τῶν πραγμάτων
 Ταῦτα γὰρ ἐστὶ δυνατόν; γινῶναι δι' ἐπιστήμης ·
 Ἦ δὲ γ' ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα ἀγνοία συγγνωστῶν
 [πως (8) ·
 vers. 1045

(1) Cette pensée est attribuée à différens auteurs. Je me bornerai à citer Aristote, qui, dans ses *Morales* (v, chap. 1), la donne à Bias : Εὐ δὲ οὐκαὶ ἔχειν τὸ τοῦ Βιαντοῦ ὅτι ἰ Ἀρχὰ τὸν ἄνδρα δεῖξαι.) Voyez les interprètes d'Aristote, et Erasme dans ses *Adages*, 1, 40, 76.

(2) Μᾶν, πλείων.

(3) Titre : Εἰς τὸ μαθάνειν νόμους ὁ κριτῆς, οὐ πλιότ; τὸν κριτῆν.

(4) Μᾶν, νόμων.

(5) J'ai ajouté μὴ.

(6) Il suit la pensée de S. Paul (I Cor. xv, 55) : Μὴ πλανᾶσθε φθειροῦσιν ἤθη χρηστὰ ὀμίλια καὶ. C'est, comme on sait, un vers que l'Apôtre a emprunté à Euripide ou à Ménandre. On peut voir ce que j'ai remarqué sur le v. 446 des Γνώμα; μου νόστ; πρ. 289 de la petite édition des *Guonimica* : ajoutez les *Observations sacrées* de Columies, p. 27.

(7) Μᾶν, σπεῦδος, et 1. 51, ὀρθων.

(8) Συγγνωστῶν ἀγνοία πῶς seroit mieux.

Οὐ μὲν τὸ λέγειν συγγνωστὸν καὶ ψεύδεσθαι ἐν Ἀ
[λόγῳ·

Βέλτιον γὰρ ἔστι σιγᾶν ἢ λέγειν μὴ εἰδότα.
Ἔτερον εἶδος πέφυκεν, τὸ παρὰ δόξαν ψεῦδος,
Ἔταν, γινώσκων τάληθες, ἐκὼν ἕτερα λέγει.
Ἦ τιος; ἔνεκα σκοποῦ, ἢ μάτην ἄνευ λόγου.
Ὁ γοῦν ἐκὼν ψευδόμενος, καὶ μάτην κοῦφος πέλει,
Καὶ οὗτος κυριώτατα φιλοψευδῆς καλεῖται,
Ἦ; δὲ· αὐτὸ τὸ ψεῦδεσθαι φιλῶν τε καὶ διώκων.

Σημεῖον τοῦτο πέφυκε διεστραμμένης γνώμης,
Τὰ φαυλά τε καὶ βλαπτικὰ φιλοτύτης καὶ στεργούσης·
Ὁ δ' αὖ πάλιν αἰρούμενος τὸ ψεῦδος ἔνεκά του,
Ἦ ὠφέλειας ἔνεκεν ἢ βλάβης ἀλλοτριᾶς·
Ἦ δέ γ' ὠφέλεια διττῆ, οἰκεία, ἢ τοῦ πέλας.
Τὸ μὲν οὖν κέρδους ἔνεκα γινόμενον τοῦ πέλας,
Εἰ μὲν δικαίου καὶ καλοῦ καὶ γε ὀφειολόγου,
Ἦ; σωτηρίας· σώματος ἢ συγγενῶν ἢ φίλων,
Οὐ μόνον συγγνωπτὸν ἔστιν, ἀλλὰ καὶ ἐπαινεῖται·
Ἔργον ἀγάπης; γὰρ δοκεῖ τῆς περὶ τὸν πλησίον·
Εἰ δέ γ' ἀδίκου πορισμοῦ χρημάτων ἢ καὶ δόξης,
Ἦ ἄλλοτριόν τε καὶ ψεκτὸν καὶ πλημῆς ἀδικίας·
Ἀγάπης; γὰρ τὸ συνεργεῖν, οὐ συναδικεῖν, πέλει.
Τὸ δ' οἰκείας γινόμενον ἔεκεν ὠφελείας,
Εἰ μὲν δικαίαις καὶ καλῆς, συγγνωστὸν πως τυ-

Ἐν οἷς γὰρ ὠμολόγηται καὶ ὑπεραχέθη; λόγῳ,
Χριστέστην ἔθικας σαυτὸν τοῦ πράξειαι τὰ τοιαῦτα·
Δεσμὸς γὰρ ἰσχυρότατος λόγος ἠμολογίας·
Χρέος δ' ἔστιν ἀποβολῆ τῆς πρὶν ἐλευθερίας.
Οὐκ ἔστι γὰρ ὁ χρεωστῶν κύριος τοῦ μὴ πράττειν,
Ἄλλ' ἀναγκάζεται ποιεῖν ὧ; δοῦλος & ὀφείλει.
Μὴ οὖν ταχέως καὶ πυκνῶς ἠμολογίας δίδου,
Ἵνα μὴ ταύτας παραδᾶ; ἀπίστος τούτοις δόξης,
Ἄλλ' ὅτε εἶσι, καὶ ἄπερ δεῖ, καὶ & τελέσαι δύνῃ.

Ἄν πιστευθῆς παρὰ τινος λόγους μυστηριώδεις,
Ἐν βάθει κρύψον τῆς φρενῆς; καὶ μὴ ἀποκαλύψῃς·
Μηδ', ἂν ἐχθρός σου γένηται ὑστερον ὁ τοιοῦτος,
Θελήσῃς βιάσθαι πώποτε διὰ τοῦ φανερώσαι·
Σαυτὸν γὰρ μᾶλλον ἐβιάσας, ἀπίστος χρηματι-

Ἔστι γὰρ τὸ μυστήριον ὧ; πυρακαταθῆκη,
Καὶ ταύτης ἱερώτερον ὧ; ἀποκεκρυμμένον,
Καὶ ἀπιστίαν πλημμελεῖ ὁ τοῦτ' ἀποκαλύπτων,
Ἦ; ὑποσχόμενος καλῶ; φυλάξαι καὶ ἀδόξῳ;
Μυστήρια δ' ἐπισφαλῆ μὴ ἔκουε προθύμως,
Οἷον ὅσα βουλεύονται κατὰ τοῦ βασιλείῳ;
Ἦ ἄλλου τιλῆς δουρατοῦ καὶ δραστηικοῦ προσώπου,
Ἔτι δὲ τὰ ἀπόβῆτα τῶν δυνατῶν προσώπων
Ἄν ἄλλος οἷδε τὰ αὐτά· κίνδυνος γὰρ ἐξέρπει
Μὴ, ἄλλου φανερώσαντος, σὺ τὴν αἰτίαν ἔξῃς.

Ἐν κοινωνίαις (6) φυλάττε τὴν ἰδιοπραγίαν,
Μόνα σπουδάζων ἔχειν τε τὰ σὰ καὶ τὰ οἰκεία,

Ἔργον ἀγάπης; γὰρ δοκεῖ τῆς περὶ τὸν πλησίον·
Εἰ δέ γ' ἀδίκου πορισμοῦ χρημάτων ἢ καὶ δόξης,
Ἦ ἄλλοτριόν τε καὶ ψεκτὸν καὶ πλημῆς ἀδικίας·
Ἀγάπης; γὰρ τὸ συνεργεῖν, οὐ συναδικεῖν, πέλει.
Τὸ δ' οἰκείας γινόμενον ἔεκεν ὠφελείας,
Εἰ μὲν δικαίαις καὶ καλῆς, συγγνωστὸν πως τυ-

Ἄδίκου δὲ γε, κακίστου καὶ διπλωσις κακίας·
Τῇ ἀδίκῳ γὰρ (1) θελήσει προστίθεται τὸ ψεῦδος·
Τὸ δὲ γε βλάβης ἔνεκα γινόμενον τοῦ πέλας
Καὶ ψεῦδους δολιόφρονος μετὰ κακοβουλίας,
Τούτο τὸ μέρος λέγεται τοῦ ψεύδους δολιότης·
Ἄλλ' εὐλόγος ἐπίκρυψις προνοίας ὑπηρετίας.

Ἄπαν μὲν οὖν, εἰ δυνατόν, εἶδος τοῦ ψεύδους φεῦγε·
Εἰ δέ γ' ἀνάγκη πρόκειται, τῷ ὠφελίμῳ χρῶμαι,
Τὰ δ' ἄλλα μίσει ἐκ ψυχῆς καὶ λίαν ἀποστρέφου,
Φύγει δὲ τὴν ἀλήθειαν, ὧ; τίμιον καὶ θεῖον,
Καὶ μόνα φθέγγου τάληθ' ἢ (2) ἄπερ σαφῶς γινώ-

Ἄ δὲ μὴ οἶδας ἀκριβῶς, μηδ' ἄλλῳ λέγειν θέλει·
Οὔτω γὰρ πληροφορήσῃς πρὸς ἑαυτὸν τοῦ πάτας,
Ἦσθ' ἄπερ λέγεις ἀληθῆ καὶ βέβαια νομίζεις,
Καὶ μὴ τοῦ; ὄρκους (3) ἀπαιτεῖν βεβαίωσιν τῶν
[λόγων.
Οἱ γὰρ ὄρκους ἐπάγοντες εἰς πίστεισιν τῶν λόγων,
Ἐαυτοῦς μὲν ἐμφαίνουσι πίστεισ ἀναξίτους,
Τῆς ἐντολῆς δ' εὐρίσκονται τῆς θείας παραβάται,
Τῆς κελυσούσης μῆραμῶς ὀμνύναι τὸ παράπαν (4).

Τὰς ὑποσχέσεις φυλάττε καὶ τὰς ἠμολογίας·
Οὐ μόνον ψεύστης γὰρ ἔστιν ὁ ταύτας παραβαλῶν,
Ἄλλὰ καὶ ἄπραξ, ἀφαιρῶν τὰ; ὀφείλεις τῶν ἄλλων·
vers. 1033

Μὴ προσλαθεῖν ἐπιθυμῶν τὰ προσόντα τοῖ; πέλας,
Ἦ κλέπτων, ἢ ἐξαπατῶν, ἢ καὶ ἀρπαζῶν βίβ,
Ἦ ἄλλως ἀφαιρούμενος ἐνὶ γέ τινι τρόπῳ (7).
Τούτο γὰρ δυνατῶς φαρμακικὸν τυγχάνει πολιτείας,
Καὶ ἔοικε τὸ πράγμα γε τῇ ἀλληλοφραγίᾳ.
Πλεονεξία πέφυκεν ἐχθρὸν πάση τῇ πόλει,
Νόμοις μὲν, καὶ τοῖ; ἀρχουσιν ὧ; εἰργουσι τὸ πλεῖν,
Καὶ πᾶσιν ἀντείσταχθους τὸ δίκαιον καὶ ἴσον,
Τοῖ; δὲ πολίταις, τὰ αὐτῶν λαθεῖν ἐπιθυμοῦσα.
Βούλεται γὰρ ὁ ὀδῶκος τὰ πάντων αὐτῆς ἔχειν·
Γῆ; καὶ θαλάσσης τὴν αὐτὴν οὐ κοριννύσει πλάτη·
Πλεονεξία γὰρ ἔστιν ἀλόγιστος μανία,
Ἔρω; ἀχίχρητα ζητηῶν κτελέεστα διώκων·
Ἰσότης δὲ γε σωστικὸν τυγχάνει πολιτείας,

Καὶ κοινωνίαν συντηρεῖ καὶ φίλαν εἰσφέρει.
Τρυφᾶν δὲ δεῖ τὸ οἰκείον μὴ ἐν χρήμασι μόνον,
Ἄλλὰ καὶ πᾶσι τοῖ; κτητοῖ; ἀγαθοῖ; ἐκ τῶν ἐξῆ,
Δόξη τε, λέγω, καὶ τιμῆ, καὶ τοῖ; παρὰ πλησίον;
Μὴ ἐραχθῆς ποτε τιμῆς τῆς σοῦ μὴ προσεγκούσης,
Μηδὲ τὴν ἄλλῳ πρέπουσαν δόξαν ἀρπαξίειν οἶλε,
Ἄλλ' ἠμολογεῖ φανερώς τοῦ; σου τιμιωτέροισ;

vers. 115;

(1) Τῇ γὰρ ἀδίκῳ seroit mieux.
(2) Man. τάληθες.
(3) Isocrate à Nicoules, c. 57: Τὴν ἀλήθειαν αὐτῷ φαινοῦ προτιμῶν, ὥστα πιστοτέρους εἶναι τοῦ; σου; λόγους ἢ τοῦ; τῶν ἄλλων ὄρκων.
(4) Dieu économe, v. 11: Οὐ λήξῃ τὸ ἔσομα Κυρίου τοῦ Θεοῦ σου ἐπὶ μεταίφ.
(5) Χρηματίας est ici la même chose que ὄν, ὑπάρχων. Cet emploi de χρηματίσει est très-fré-

quent dans les livres des modernes. L'empereur Basile dit dans ses Conseils, p. 51: Τὸ τοῖ; οἰκείῳ; ἀπραχθεῖν καὶ λόγοι; καὶ πράγμασι ψεκτὸν τε γρηματίζει καὶ ἀγενές. Paradis traduit: Secum pro more et dictis, et factis, quiddam reprehensione dignum arguit et illiberale. Il devoit mettre: reprehensione dignum est et illiberale.
(6) Titre; Μετὰ φυλάττειν ἰδιοπραγίαν.
(7) Man. τόπω.

Καὶ νέμε τούτοις τὴν τιμὴν τὴν πρέπουσαν, ὡς ἄν τις αἰτήσῃ σε βουλὴν εἰς τὰς οἰκείας χρείας,
 [θέμις,
 Καὶ ἀφειδῶς χορήγει τὸν ἔπαινον τοῖς σπουδαίοις,
 Ἵνα μὴ δόξης τῆς τιμῆς βασκαίνων τοῖς ἀξίοις,
 Καὶ πάσας αὐτοῖς (1) βούλεσθαι τὰς τιμὰς ἀκο-
 [ρέστως,
 Σφρατρίζομενος αὐτῶν τὰς πράξεις καὶ τοὺς λόγους
 Καὶ τὰ γε κατορθώματα εἰς ἑαυτὸν μετέλκων.
 Διπλῆν γὰρ ὄντως πλημμυεῖς πάντως τὴν ἀδικίαν,
 Ἐκείνους μὲν ἀποστερῶν τῆς προσήκουσας δόξης,
 Σαυτῷ ἔτι τὴν προσήκουσαν οὐδὲν ἀπονέμων.

Μὴ προξενήσῃς δύσκειαν τινι καὶ ἀτιμίαν.
 Μῆτε κερδαίνειν μέλλων τι, μῆτε μηδὲν κερδαίνων.
 Ἰδίκησας γὰρ ἔκοντι βλάβας σου τὸν πλησίον.

Μὴ παρεμβάλλῃς σεαυτὸν ταῖς ἄλλων ἀμαρτίαις,
 Ὡς διῆθεν ἐνευδοκιμῶν τοῖς σφάλμασι τοῖς τούτων.
 Ἐλέγγει γὰρ τὰ πταίσματα τούτων τῇ παραθέσει,
 Καὶ ἀτιμίαν προξενεῖς αὐτοῖς καὶ ἀδοξίαν.
 Τὸ δόξαν δὲ πορίζεσθαι ταῖς ἄλλων ἀδοξίαις
 Φιλόδοξον καὶ ἀσχιστον καὶ ἀδικον τυγχάνει.
 Σὺ δ' εἴπερ δόξης καὶ τιμῆς ἐρᾷς, ἐρᾷν δικαίως; (2).
 Σοφὸς γενοῦ καὶ δίκαιος; σωφρων τε καὶ ἀνδρεῖος;
 Καὶ σπούδαζε τὰ κάλλιστα καὶ πρᾶττε μὴ πιρέργως;
 Καὶ δόξης παρὰ τῶν καλῶν δικαίως ἐπιτεύξῃ.

Ἄν κοινωνήσῃς πράξεως τινὲ κατὰ τὸν βίον,
 Ἐπίσης θέλει κοινωνεῖν κριεττόνων καὶ χειρόνων,
 Μὴ σεαυτῷ μὲν τῶν καλῶν νέμων τὸ πλεῖον μέρος;
 Ἐκείνῳ δὲ τὸ ἔλαττον, τῶν κακῶν δ' ἐναντίως,
 Σαυτῷ (3) μὲν τὸ ἐλάχιστον, εκείνῳ δὲ τὸ πλεῖον.
 Πάντες γὰρ οὕτω γε τὴν σὴν φεύζονται κοινωνίαν.
 Μᾶλλον δὲ κέρδους καὶ τιμῆς ἐκείνῳ πλεον νέμε,
 Φροντίδος δὲ καὶ δυσχερῶν καὶ πόνων καὶ καμάτων
 Σαυτῷ πλεον ἀπόνεμα, καὶ κλέος ἕξεις μέγα.

Μὴ ἀδικήσῃς πένητα, μηδὲ καταφρονήσῃς.
 Εἰ γὰρ καὶ οὗτος ἑαυτὸν διεκδικεῖν οὐ σθένει,
 Ἄλλ' ἔχει τὸν ἐκδικητὴν Θεόν, ὃν πάντα φρίττει.
 Ἄν ἴδῃς ἀδικούμενον ὄφρα ἂν ἦ καὶ χήραν,
 Μὴ παραδράμῃς παρὶθ' αὐτοῦς ἀπολλυμένους,
 Ἄλλὰ γενναίως πρόσθετι καὶ ρῦσαι τοῦ κινδύνου,
 Μὴ φοβηθεῖς τὸν ἀδικον, εἰ δυνατὸς τυγχάνει.
 Θεὸν γὰρ ἔχεις βοηθὸν κατὰ τῶν ἀδικούντων.
 Εἰ δὲ συμβαίνει ταύτῃ σε κίνδυνον ὑποστῆναι,
 Ἀμπρόν τε καὶ μαρτυρικὸν στέφανον ἀναδῆσῃ.
 Ἵπὲρ γὰρ τοῦ πλησίον σου (4) τὴν κίνδυνον ὑπέ-
 [στής.
 vers. 4177

(1) Au lieu de αὐτοῖς; l'auteur a peut-être écrit αὐτὸς οὐ αὐτῶν.

(2) Man. δικαίως; ἐρᾷν.

(3) Man. σεαυτῷ.

(4) Man. πλούσιον. J'ai ajouté σου.

(5) Peut-être, συμβούλευ' αὐτὸν πράττειν.

(6) Σύμβουλος ἀγαθὸς χρησιμώτατος καὶ τυραννικώτατος ἀπάντων χρημάτων ἐστίν, dit Isocrate à la fin de son discours à Nicoclès; et c'est peut-être la source où George a pris sa pensée. Peut-être aussi se souvenait-il de l'empereur Basile, qui

Ἄν τις αἰτήσῃ σε βουλὴν εἰς τὰς οἰκείας χρείας,
 Μάνθανε τὴν ὑπόθεσιν ἀκριβῶς καὶ προθύμως,
 Καὶ τὰ δοκούντα βέλτεστα συμβούλευε τοῦ (5) πρᾶτ-
 [τείν.
 Οὐ πᾶσι γὰρ δεδωρῆται τῆς γνώσεως τὸ δῶρον,
 Καὶ ὁ λαθῶν κοινοποιεῖν πᾶσιν ὀφείλει τοῦτο.
 Χρημάτων γὰρ ἡ συμβουλὴ ὠφελιμώτερόν πως (6).
 Τοῖς ἀδικεῖν σπουδάζουσι βουλῆς μὴ κοινωνήσῃς;
 Μηδὲ συμπράξῃς ὁπωσοῦν μῆτ' ἔργῳ μῆτε λόγῳ.
 Ἵνα μὴ γένη κοινωνὸς καὶ σὺ τῆς ἀδικίας.

Τοὺς φαύλους καὶ μὴ δυνατοὺς ἔλεγε καταμόνως,
 Μετὰ πρᾶτῆτος πολλῆς καὶ γνησίας ἀγάπης.
 Ἵσως γὰρ ἀποστήσονται ποτε τῆς μοχθηρίας.

B Ἄν τις τινα παρόντος σου κακολογῇ σπουδαῖον,
 Σὺ γε τὰ κατορθώματα παράγαγε εἰς μέσον,
 Καὶ σθέσον τὰς διαβολὰς διὰ τῶν ἐγκωμίων.
 Ἐκείνον μὲν γὰρ ἐκδικεῖς, τὸν δ' ἀδικον αἰσχύνεις.
 Εἰ δὲ σιγήσῃς; παρὶθ' ὀν ἀδικῶς ὕβρισθέντα,
 Τῆς ἀληθείας γέγονας προδότης, ὡς Ἰούδας.

Μὴ ἀμελήσῃς (7) τῶν σεαυτοῦ συγγενῶν τε καὶ φίλων,
 Ἄλλ' ἐπισκέπτου θαμινὰ καὶ βοηθεῖ ταῖς χρεῖαις,
 Βουλευῶν τε καὶ συνεργῶν καὶ προνοῶν παντοίῳ.
 Φίλος κτημάτων δριστον ὑπάρχει τῶν ἐν βίῳ,
 Οὐκ εἶδος ἐν τῶν ἀγαθῶν, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα φέρων,
 Κοινοποιῶν τὰ ἑαυτοῦ δεσμῶ τῆς σῆς φιλίας;
 Σῶμα, ψυχὴν, καὶ χρήματα, καὶ δύναμιν, καὶ δόξαν,
 Ἐν ταῖς φροντίσι σύμβουλος, συμπράκτωρ ἐν τοῖς
 [ἔργοις,

Ἐν ταῖς ἐνδοξίαις; χρηργῶς, συνασπιστῆς ἐν μάχαις,
 Ἐν θυμηθραῖς κοινωνῶς, ἐν λύπαις παρακλητῶρ,
 Ἐν εὐτυχίαις χαλινός, ἐν δυστυχίαις βίσις;
 Ἦ καὶ λιμὴν δεχόμενος ὡς ἀπὸ νηυσγίου.
 Ἄφελος βίος ἔρημος ὑπάρχει βοηθείας,
 Καὶ πέλρατος ἀλίμενος καὶ ἄστεγος οἰκία,
 Καὶ φρούριον ἀφύλακτον, καὶ ἀνυδρὸς πορεῖα.
 Ἄσπερ φίλους κτήσασθαι σπουδάζον πάντα τρόπον.
 Πλὴν μὴ ταχέως τούτους κτῶ, προσιετῶς ἐπικρίνων.
 Ἄλλ' ἐξετάσας πρότερον διὰ τῆς ἕξω φτήμης,
 Εἶτα δ', ἐγγύτερον ἰὼν καὶ πείραν λαθῶν τούτου,
 Κατάμαθε τὴν σύνεσιν αὐτοῦ τὴ καὶ τὴν γνώμην,
 Καὶ πῶς ἔχει πρὸς ἀρετὴν ἐκάστην καὶ κακίαν.

D Καὶ μάλιστα πρὸς φιλικὰς ὡς ἔχει κοινωνίας;
 Καὶ πῶς πρὸς φίλους πρότερον τῷ ὄντι διετίθη.
 Ταῦτα δὲ πάντ' ἀδύνατον μαθεῖν ἐν βραχείῳ χρόνῳ.
 Ἐν χρόνῳ δ' ἄρα πλείονι τὴν βάσανον ποιεῖσθαι.
 Οὕτω δὲ γνοῦς τὰ κατ' αὐτὴν σὺν ἀκριβεῖς πάσῃ,
 vers. 1221

commence ainsi le chap. xviii de ses *Exhortations* : Βουλῆς ἀρίστης οὐδὲν ἀσφαλέστερον. Au reste le simple bon sens suffit pour donner de pareilles idées. Je ne sais si l'on a remarqué que la phrase de Basile forme un très-bon vers, et qu'il a copié l'ancien poète, qui a dit dans les *Sententie monostiche* :

Βουλῆς γὰρ ἐρῶθης οὐδὲν ἀσφαλέστερον.

(7) Titre : Περὶ τοῦ μὴ ἀμελεῖν τῶν συγγενῶν καὶ φίλων; man. τὸ συγγενῶν καὶ φίλων.

Εἰ μὲν ἀδόκιμος φανῆ, μακρύνου κατ' ὀλίγον ·
 Τοῖς δὲ δοκίμοις προσελθὼν ἀρμόσθητι γνησίως,
 Καὶ δ' εἰς καὶ λάβε θεξιάς φιλίας καὶ κοινωνίας,
 Καὶ συνεχῶς ἐπάρθεις τὸ τῆς φιλίας ἔργον,
 Ἔως ἂν μέγα γένηται καὶ ἰδῆς καρποφόρον ·
 Φιλία (1) γὰρ κρατύνεται ἀεὶ παλαιουμένη.
 Φίλους (2) δ' ἐκλέγειν σπούδαζε φρονίμους καὶ σπου-

[δαίους ·

Μόνοι γὰρ οὗτοι δι' αὐτοὺς φιλοῦσι καὶ φιλοῦνται,
 Καὶ ἀδιάβροχτος ἐστὶν ἡ τούτων ἐταιρεία ·
 Δι' ἀρετῆν γὰρ γίνονται, καὶ τὸ καλὸν φιλοῦσι,
 Ὅπερ ἀμετακίνητον καὶ μόνιμον ὑπάρχει ·
 Καὶ τούτων μόνων πέφυκεν ἡ φιλία τελεία,
 Πάντας περιλαμβάνουσα τοῦ φιλητοῦ τοὺς λόγους,
 Τὴν τοῦ συμφέροντος, φημί, καλοῦ τε καὶ ἡδέως.
 Ἦδεῖς γὰρ συνδιάγοντες ἀλλήλοισ καὶ συζῶντες,
 Καὶ δεομένοις πρόθυμοι παντοῦσι βοῶσυσι,
 Καὶ τῆς φιλίας τὸ καλὸν ποιῶνται τέρμα πάσης.
 Ἡ δὲ τῶν φαύλων μεταξὺ γινόμενη φιλία
 Ψευδῆς τε καὶ ὠκύμορος καὶ μερικὴ τυγχάνει ·
 Ψευδῆς μὲν, ὅτι τῶν αὐτῶν οὐ μὴν (3) αὐτοὺς φι-

[λοῦσιν,

Ἄλλ' ἢ βέουσαν ἡδονὴν ἢ τινα βίου χρῆσαν ·
 Ταῦτα δὲ βραχυχρόνια καὶ βέοντα τυγχάνει,
 Οἷς πάντως (4) συναφίπταται καὶ ὁ πρὸς ταῦτα πόθος,
 Ὅσπερ φλόξ, ὑπεκκαύματος ταχέως μαρνανθέντος.
 Ὡς δὲ μὴ περιέχουσα τοῦ φιλητοῦ τοὺς λόγους,
 Ἄλλὰ τὸ χρήσιμον, τοχλὸν, ἢ τὸ ἡδὺ, ἢ ἀμφοί,
 Τὸ δὲ καλὸν οὐ βλέπουσα, μερικὴ πῶς τυγχάνει.
 Ἀρίστη τοίνυν πέφυκε τῶν ἀγαθῶν ἡ φιλία,
 Καὶ τούτους, λῶστε, σπούδαζε θηρεύειν πάντα τρέ-

[πον.

Ἐπεὶ δὲ σπάνιον ἐστὶν ἡ ἀρετὴ (φσῦ!) χρῆμα,
 Σὲ δ' ἀναγκαῖον κοινωνεῖν πολλοῖς κατὰ τὸν βίον,
 Δεύτερος πλοῦς, ἐκλέγου μοι ἐκ τῶν ἡμιμοχθῆρων
 Τοὺς ἀληθεύειν σπεύδοντας καὶ τοῦ δικαίου φίλους ·
 Φιλίαν γὰρ ὡς μάλιστα τὸ δίκαιον συνέχει
 Πλέον πασῶν τῶν ἀρετῶν, καὶ οὐκ εἴ βραγῆναι.
 Καὶ κτῶ μοι φίλους ἐξ αὐτῶν ἕνεκα τοῦ χρησίου ·
 Ἄλλήλοισ γὰρ ἀρήσουσι προθύμως οἱ τοιοῦτοι,
 Ὅσπερ θανείζοντες αὐτοῦ, πρὸς τὰς τοῦ βίου χρείας,
 Ἀπολαβεῖν ἐλπίζοντες τὰ ὅμοια καὶ ἴσα ·
 Ἄν δὲ μὴ ἀπολάβωσι, ἢ ἐνδεέστερά πως,
 Καθ' ἕνα ἀδικούμενοι εὐθέως ἐγκαλοῦσι.
 Μάλιστα δὲ τοὺς δυνατοὺς σπούδαζε κτῶσθαι φίλους ·
 Λόγος γὰρ τούτων δύνεται ὑπὲρ μυρίας χεῖρας,
 Καὶ νεῦμα μόνον κατορθοῖ τὰ μέγιστα πολλάκις.
 Ὡς γὰρ τὰ δραστηκώτατα φάρμακα δι' ὀλίγου
 Τὴν βλάβην ἢ ὠφέλειαν ἐνεργαί τὴν οικείαν,
 Οὕτω βρόχιος δυνατοὶ μεγάλα κατορθοῦσι.
 Ἀδίκους καὶ φιλοψευδεῖς καὶ δολίους τὴν γνώμην
 Μισθῶως ἐξαπατηθῆς (5) κτήσασθαι ποτε φίλους ·

vers. 1270

Α Οὐ δύνανται γὰρ οὗτοι γε τὸ ἦθος καταυθύναι.
 Κἂν γὰρ τὸ ἦθος ταπεινὸν καὶ χαρῖν ποιῶσι,
 Κἂν ἐν τῷ λέγειν εὖνοιαν δεικνύωσι καὶ χάριν
 Κἂν ἐν ταῖς χρεῖαις πρόθυμοι γίνωνται συνεργάται,
 Καὶ δαπανῶσι χρήματα καὶ πάντα ὑπισχνῶνται,
 Οὐδὲν γε τούτων ἀληθές· οὐδὲ πιστὸν ὑπάρχει,
 Ἄλλ' ἔστι περικάλυμμα ψυχικῆς μοχθηρίας,
 Καὶ προσωπεῖον φιλικῆν ἐπιτετηδευμένον
 Εἰς ἀπίτην καὶ τὴν φοβρὴν τῶν ἐξηπατημένων.
 Πῶς οὖν ἂν χρῆσθαι δυναθῆς ὡς φίλῳ τῷ τοιοῦτῳ,
 Εἰ μὲν γὰρ ἀπιστεῖς ἀεὶ καὶ προορᾷς τὸν δόλον,
 Μόλοσ· ἐστὶν ἀνήνυτος· καὶ ψυχῆς τρικυμία,
 Καὶ ἀγρυπνία λογισμῶν καὶ τηκεδῶν ὀστέων,
 Ὅσπερ εἰ ἐξῆ· μεταξὺ θηρίων ἀνημέρων.
 Εἰ δὲ, ὀελχθεῖς τῷ πλάσματι νῆς εὐνοίας, πιστεύ-

[σεις (6),

Εὐθὺς σὺν τῷ δαλέατι τὸ ἀγκιστρον ἐπόθη,
 Καὶ ἐν τοῖς σπλάγχχοις (7) δεδιέξει τὴν θλεθρον
 [λύβρωσ.
 Πάντων οὖν βλαβερώτατον συνεῖναι τοῖς δολίοις
 Εἰ δὲ τις κατεπαίγει· σε χρεῖα τῶν ἀναγκαιῶν,
 Τοσούτον αὐτοῖς σύνεσο, ὅσον (8) πληροῦν τὴν χρεῖαν,
 Εὐθὺς δ' ἀποπήδησον, ὡς θρῖς ἐκ παγίδων.
 Πλὴν μὴδ' ἐχθροῦς γε κτήσασθαι προνοῦ τοὺς τοι-

[ούτους ·

Ὅσον γὰρ ἀχρηστοὶ εἰσιν οὗτοί γε πρὸς φίλων,
 Τοσούτῳ δραστηκώτατοι γίνονται πρὸς τὰς ἐχθράς.
 Ἄχρητον γὰρ ἐκχέουσι τὸν ἰδὸν παραυτίκα,
 Καὶ οὐ βρόδιω παύονται τοὺς πέλας ζημιούντες,
 Ἄλλὰ πηγάζουσιν ἰδὸν ἐκ μιᾶς καρδίας,

Καὶ προσιθέασιν ἀεὶ ταῖς πρώην κικουρηταῖς·
 Ἀνέκλειπτον γὰρ βλύζουσι βεῦμα θανατηφόρον
 Οὐκ ἐνόητος (9) τοῦ κρείττονος βεῦματος ἐν καρδίᾳ.
 Μὴ μόνους δ' εὐλαβεῖσθαι (10) χρὴ τοὺς φαύλους
 [ἐχθροὺς κτῶσθαι,
 Ἄλλὰ μὴδ' ἄλλον ὀπωσοῦν, εἰ δυνατόν, τῶν πάντων.
 Ἐχθρὸς γὰρ μείζον γε κακὸν ἢ ἀγαθὸν ὁ φίλος,
 Ὅτι πρὸς ἐχθρῶν πέφυκε μᾶλλον ἢ πρὸς φίλων
 ῥέπειν τὸ γένος πάντοτε φυσικῶς τῶν ἀνθρώπων·
 Ἴσῃ οὖν τείνειν τὴν σπουδὴν πρὸς τε τῶν φίλων
 [κτῆται
 Καὶ πρὸς ἀπόκτησιν ἐχθρῶν καὶ τὸ μηδὲλως ἔχειν.

Φιλίας μέντοι γένεσις διὰ τριῶν ὑπάρχει,
 Ἦδέως καὶ συμφέροντος καὶ τοῦ καλοῦ ἐν κρίσει.
 Ὅν γὰρ τις ἀποδέξαιτο κρίνιον, φιλεῖ γε τούτον,
 Καὶ ᾧ συνεῖναι τέρεται καὶ συνδιημερεύειν,
 Καὶ γε τὸν χρησιμεύοντα πρὸς τὰς τοῦ βίου πράξεις.
 Καλὸς οὖν εἶναι σπούδαζε τῶν ἀρετῶν σῆ κτῆσι (11),
 Φρονήσεως δὲ μάλιστα, καὶ ζηλιωτῆς γενήσῃ ·
 Χρήσιμος δ' ἔσο βοηθῶν, ὡς δυνατόν, τοῖς πᾶσι ·
 Ἦδὺς δ' ἂν πᾶσι γένοιτο κατὰ τόνδε τὸν τρόπον ·

vers. 1316

(1) Man. φίλων.

(2) Titre : Περὶ τοῦ ἐκλέγειν φίλους φρονίμους καὶ σπούδαζους.

(3) Man. οὐ μὲν.

(4) Man. πάντων.

(5) Peut-être ἐξαπατηθεῖς.

(6) Man. λεχθεῖς — πιστεύσας.

(7) Man. σπλάγχχης.

(8) Man. ὅσον.

(9) Man. ἔχοντος.

(10) Man. δὲ βλαβεῖσθαι.

(11) Peut-être τῆ κτῆσει.

Ἠρᾶς ἔσο καὶ ταπεινὸς σὺν μεγαλοφροσύνῃ.
 Τοῖς πλοῖν εὐπροσηγορίας, εὐφημον φέρων στόμα,
 Τιμητικὸς (1), εὐνοϊκὸς, ἐπειτικὸς ἐν πᾶσι *
 Ὀφλημα γάρ τι φυσικὸν τοῖς πᾶσι παρ' ἀλλήλων
 Ὀφίεται ἢ εὐνοια καὶ τιμῆς τὸ προσήκον.
 Οὕτως ἂν φίλος κτήσαιο καὶ φιλάξει δυνίση *
 Δι' ὧν γὰρ γίνεθ' (2) ἕκαστον, δι' αὐτῶν καὶ τρεῖται *
 Ἐχθρας δὲ γένεσις ἐστὶ διὰ τῶν ἐναντιῶν,
 Ἄνιστοῦ συνεῖναι τε, καὶ αἰσχροῦ, ἀσυμφόρου (3).
 Αἰσχρὸν ποιεῖ κακία δὲ ψυχῆς καὶ μοχθηρία *
 Νόσος γάρ τις ἐστὶ ψυχῆς τῶν ἀναρμυστία *
 Μάλιστα δ' αἰσχιστόν ἐστιν ἐκ πάντων ἀφροσύνη,
 Σκότος ὑπάρχουσα ψυχῆς καὶ τοῦ νοῦς τυφλότης.
 Ἄσυμφορος δ' ὁ βλαπτικὸς, εἶθ' ἕκῶν εἴτε ἄκων.
 Ἄνιστο, δὲ γίνεται πᾶν ἐν τῷ συνεῖναι *
 Ὁ ὑπερόπτης, ἀφαιρῶν τιμὰς τὰς προσηκούσας
 Καὶ ὀργίλος, καὶ (4) πληκτικὸς ὑπάρχων τῶν συν-
 |όντων,
 Ἐλέγχων, τιμωρούμενος, βᾶλλον ταῖς λοιδορίαις,
 φιλονεικῶν, ζυγομαχῶν, ἐρίζων ἐπὶ πᾶσι *
 Ἔτι δ' ὁ σκυθρωπαστικὸς καὶ κατεστυγνασμένος *
 Δοκεῖ γὰρ οὐκ εὐνοϊκὸς, ἀλλὰ μισάνθρωπός τις.
 Ταῦτα φίλας ῥήγνυσι καὶ τὰς ἔχθρας ἐντίκτει *
 Εὐνοια γὰρ ἀντεῦνοισαν γεννᾷ, καὶ, τᾶναντία,
 Ἡ δύσνοια τὴν δύσνοιαν γεννᾷ φυσικῶ λόγῳ *
 Καὶ φρόνημά γε ταπεινὸν ταπεινώσιν ἐντίκτει,
 Τὴν δ' ὑπερόπτην ἅπαντες ἀντικαταφρονοῦσι *
 Ἥτις ὅσαι γὰρ οὐ θέλουσι καὶ τιμᾶν ἀκούσιως *
 Δουλείαν γὰρ νομίζουσι τοῦτο καὶ τυραννίδα,
 Καὶ καταφρονησιν σαφῆ αὐτῶν καὶ ἀτιμίαν *
 Πάντες δ' αἰροῦνται φυσικῶς τιμᾶσθαι καὶ φιλεῖσθαι.
 Ὡσπερ δ' ἕκῶν τις χρήματα χαρίζεται προθύμως
 Ἄντι χρημάτων κτώμενος τὴν ἀρετὴν ἠδέως,
 Εἰ δ' ἄκων μᾶν ἀφαιρεθῆ πρὸς ἄμυναν ὀρμάται *
 Οὕτω καὶ δίδωσι τιμὰς ἕκῶν γε πᾶς ἀφθόνως,
 Εἰ δ' ἄκων τοῦτ' ἀπαιτηθῆ ὡς χρέος, οὐ παρέχει.
 Συμβαίνει δὲ καὶ ἕτερον ἐν τοῖς ὑπερηφάνοις *
 Οὐ μόνον γὰρ τιμῆς αὐτοῦς μεζονος ἀξιούσιν,
 Ἀλλὰ καὶ τὴν προσήκουσαν τοῦς ἄλλους (5) ἀφαι-
 |ροῦνται *
 Ἐν γὰρ τῷ μὴ τιμᾶν αὐτοῦς πάντως καταφρονοῦσι.
 Διὸ οἱ παρορῶμενοι διχόθεν ἀνιῶνται,
 Τῷ μὲν, ὡς ἀπαιτούμενοι ὡς χρέος τὸ μὴ χρέος.
 Τὸ δ', ὡς ἀποστερούμενοι τιμῆς τῆς προσηκούσης.

Διὰ κρινεῖ μοι συνετώς τοῦς κόλακας τῶν φίλων.
 Ἔστι δ' ὁ κόλαξ μιμητὴς φίλιας, ἀλλ' οὐ φίλος,
 Πάντῃ σοι χαριζόμενος καὶ σπουδάζων ἀρέσαι,
 Καὶ πάντ' ἐγκωμιάζων σου κακὰ τε καὶ βελτίω,
 vers. 1562

A Οὐ τὸ συμφέρον σοι σκοπῶν, ἀλλ' ἠδονὴν διώκων,
 Αὐτοῦ τὸ (6) τέλος θέμενος ὅπως ἡδύναί σε *
 Τῶν σῶν γὰρ οὐ πεφρόντικεν οὐδὲν ὅπως ποθ' ἔξει,
 Ἄλλ' ἑαυτοῦ πεφρόντικεν ἠδονῆς τε καὶ κέρδους,
 Καὶ σοι πορίζων ἠδονὰς ἀντιλαμβάνει κέρη.
 Φεῦγε τὸ φίλερον (7) τοιγαροῦν τῶν μιαιρῶν κολά-
 |κιον.
 Κόρακες γὰρ ἐσθίουσι σώματα τεθνεώτων *
 Οἱ κόλακες δὲ τοῦς ζῶντας δαρδάρπτουσιν ὡς γύ-
 |νες (8).
 Καὶ, ἔως μὲν ἂν εὐτυχῆς, ἔχλον ἔχεις κολάνων *
 Εἰ δὲ συμβῆ μεταπεσεῖν τὸν πλοῦτον εἰς πένιαν,
 Οἶα πολλὰ πεττεύεται (9) τῇ πολυστρόφῳ τύχῃ.
 Εὐθὺς πάντες ἀφίστανται καὶ ἔρημον εἴωσι.
 B Οὐ χρεῖαν θεραπεύοντες, οὐ λόγου κοινωνοῦντες.
 Οὐ συναλοῦντες ὁπωστοῦν, ἀλλ' ἐγγελάοντες μᾶλλον,
 Καὶ πρὸς ἕτερον τράπεζαν ταχῶ μεταπηδῶντες,
 Πλουσιῶν δντες (10) ὀμπευταί, πενήτων δ' ὑπερόπται *
 Τῷ φιλικῶ μὲν πλάσμιται τοὺς ἀφρονας αἰροῦντες.
 Καὶ καταγοητεύοντες ψευδῆσιν ἐγκωμίοις,
 Φρονίμοις δ' ἀποτρόπαιοι καὶ μιαιοὶ δοκούντες.
 Τοῦς μέντοι κρείσει λογισμῶν ψέγοντας ἢ αἰνοῦντας.
 Τοῦτους μοι στέργ' (11) ὡς ἀληθεῖς τὴν γνώμην καὶ
 |δικαίους.
 Καὶ, εἴπερ θέλεις ἀληθῶς γενέσθαι τῶν σπουδαίων.
 Ἀγάπα τοῦς ἐλέγχοντας, καὶ δίδου τοῦτοις χάριν.
 Ἐλεγγος γὰρ ἐστὶ ψυχῆς νοσοῦσης θεραπεία.
 Καὶ φάρμακον καθαρτικὸν ψυχικῆς στυπεδόνος.
 Ὁ δὲ μισήσας ἔλεγχον ἀπέτυχεν ὑγείας *
 C Ψυχὴ γὰρ ἀνοουθέτητος ἀθεράπευτος πέλει.
 Ὅς δ' ἂν τοῦ εἶναι τὸ δοκεῖν προτιμώτερον ἄγει,
 Καὶ θέλγεται τοῖς ἑαυτοῦ ψευδῆσιν ἐγκωμίοις,
 Προσιθῆσι τοῖς ἔλκεσι καὶ συναύξει τὴν νόσον.
 Καὶ οὐκ αἰσθάνεται χωρῶν εἰς δλεθρον προδίλως.
 Σοὶ δὲ τὸ εἶναι τοῦ δοκεῖν ὀρθῶς προτιμητέον,
 Καὶ λόγων θεραπευτικῶν φέρε δηγμῆν ἀσμένως,
 Ἐπαίνων δὲ τὴν ἠδονὴν ὡς φαρτικὸν ἐκτρέπου.
 Τοῦτοῦτον παρέχε σαυτὸν τοῖς σοῖς φίλοις ἐν πᾶσιν,
 Οἷους ἂν εὐξαιο πρὸς σὲ τοῦτους εἶναι δικαίους.
 Εὐήμεροῦσι σύγγαίρε τοῖς φίλοις, ὥσπερ θέμις,
 Σὴν εὐτυχίαν τὴν αὐτῶν εἰδόμενος εὐλόγως *
 Κοινὰ γὰρ φίλοις πέφυκε παθήματα καὶ τύχαι *
 Ἐν δὲ τοῖς δειπνοῖς τοῖς αὐτῶν καὶ ταῖς φιλοφρο-
 |σύναις,
 Ἐάν κληθῆς, μὴ πορευθῆς * κολακικὸν γὰρ τοῦτο *
 Αἰσχρὸν γὰρ σπεύδειν εὐπαθεῖν καὶ φιλαυτίας
 |πλήρες.
 Ἐν δὲ τοῖς δυστυχήμασι καὶ συμφοραῖς τῶν φίλων,
 vers. 1405

(1) Man. τιμητικός.
 (2) Man. γίνεσθ' .
 (3) Peut-être κάσσυμφόρου.
 (4) J'ai ajouté le second Kaf.
 (5) Man. τοῖς ἄλλοις.
 (6) Man. οὐ τοῦτο. On pourroit aussi corriger, Kai τοῦτο.
 (7) Man. τὸν φίλον.
 (8) C'est la pensée d'Antisthène dans Stobee (lit. xiv, 17) : Ἄντις ἐπις αἰρετώτερον φρεσιν εἰς

κόρακας ἐμπεισῖν ἢ εἰς κόλακας * οἱ μὲν γὰρ ἀπο-
 θανόντος τὸ σῶμα, οἱ δὲ ζῶντος τὴν ψυχὴν λυμα-
 νονται.
 (9) Constantin Manassès a la même métaphore
 dans sa Chronique, p. 45 :
 Τροχῶ δ' ἡ ἄστατος φορὰ καὶ ὁ πεττεύς τῆς τύ-
 |χη·
 Κακῶς τῷ Δομειτιῶ τὸ κρᾶτος ἐγγειρίζει.
 (10) Manuscrit : ὄντες.
 (11) Man. μὴ στέργ' .

Παραυτίκα πο εὐθῆσι, μὴ περιμένειν κλήσιν,
 Συνδουτυχεῖν οἰόμενος καὶ συναλγῶν γνησίως,
 Λόγῳ τὸ βάρος, τῆς αὐτῶν δδύνης ἐλαφρόνως,
 Καὶ συνεργῶν ἐν ἅπασι σπουδαίως καὶ προθύμως,
 Λεγῶν καὶ πράττων ἅπαντα πρὸς τὸ αὐτοῖς συμφέρον.

Ἄν αἰσθη σοῦ δεόμενόν τιος τῶν σῶν τὸν φίλον,
 Μὴ περιμένῃς αἰτησιν, ἀλλὰ προφθάσας δίδου.
 Ἴσως γὰρ αἰσχυρόμενος τῆς ἀναγκαίας χρείας (1),
 Αἶνει τὰ κατορθώματα τῶν φίλων σου προθύμως,
 Τὰ δὲ γε διαπτώματα συγκαλύπτει καὶ κρύπτει.
 Ἄν δέ τι τούτων γένηται δῆλόν τισι τῶν ἐξω,
 Σὺ διὰ λόγων πιθαρῶν συσκέλεσαι τὸ πρᾶγμα.
 Μᾶλλον γὰρ δεῖ σε (2) τῆς δόξης φρονιζεῖν τῆς τῶν φίλων

Ἡ τῆς αὐτοῦ γνησίας γὰρ φιλίας τοῦτο δεῖγμα.
 Νουθετεῖ δ' ἀμαρτάνοντα τὸν φίλον καταμόνας,
 Μετὰ πραΐτητος ὁμοῦ καὶ δέξιας καρδίας,
 Ὡς ἐπαλγῶν τοῖς οὐκ ὀρθῶς ἐκείνῳ πεπραγμένοις.
 Κἂν ἀγνοῇ ἡμαρτηκῶς, διδάσκει σαφεῖ λόγῳ.
 Μὴ πάντα δὲ τὰ σφάλματα πειρατέον ἐλέγχειν
 (Βαρὺ γὰρ τοῦτο κἀνήδρς, καὶ λύει τὴν φιλίαν)
 Ἄλλὰ τὰ βλάβῃν φέροντα καὶ δύσκληϊαν μεγάλῃν.
 Εἰ μὴ γὰρ ἀλγεῖ πεπραχῶς (3) καὶ διορθοῦσθαι

Τοῦ γὰρ ἡκιστα σε χρὴ κεχρησθαι νοουσιᾶ.
 Μὴ πιστευσὲ διαβολαῖς εὐκόλως κατὰ φίλων.
 Κουρότης γὰρ τὸν ἐν πολλῷ χρόνῳ δοκιμασθέντα
 Λήψῃ ψιλῷ παιδόμενον ὡς ἀφίλον ἡγεῖσθαι.
 Μᾶλλον δ' ἔτι κουφότερον πιστεῦειν ὑπονοοῖς,
 Κἂν π.θωνῶς συμβάλλωνται πρὸς ἐν συμμαρτυροῦσαι.

Οὐ χρὴ γὰρ κατὰ φανερῶν καὶ ἀποδειγμένων
 Τοῖς ἀορίστοις πείθεσθαι λόγους καὶ τεκμηρίους.
 Μήτις δ' ἐν ἄλλοις πιστευσὲ βραδίως τοῖς τοιοῦτοις.
 Δυσσεύρετον γὰρ τάληθες ἐν τοῖς πρακτοῖς ὑπάρχει,
 Καὶ τύχη φέρει πλείονα δοκοῦντα τῶν εἰκότων,
 Καὶ παρ' ἰχθρῶν συντίθεται πανούργως τὰ τοιαῦτα,
 Οἷς ὁ πεισθεὶς τοῦ δέοντος εὐθὺς ἐξαμαρτάνει.
 Διὸ πολλῆς ἐρεύνης δεῖ καὶ πλείστης ἀγχινοίας
 Πρὸς ἀληθείας εὐρεσιν, φυγὴν δὲ τῆς ἀπάτης.

Ἡ τοπικὴ διάστασις, κἂν γένηται χρονία,
 Μὴ διαλύσῃ τὸν δεσμὸν τῆς ἀκριβοῦς φιλίας.
 Ὅ νοῦς γὰρ ἀκριβέστερο· εἰς ὄρασιν ὁμμάτων,
 Ψυχὰ δ' ἐνοῦσθαι δύναται καὶ ἀνευ τῶν σωμάτων.
 Συνεῖναι γὰρ τῷ Πλάτῳ καὶ γε τῷ Σταγειρίτῃ
 Δυνάμεθα, κἂν μεταξὺ πολὺ ἐρβρῦσε χρόνος.

vers. 1448

(1) Il manque ici au moins un vers. L'auteur avoit sans doute la pensée qu'a eue Sénèque, *De benef.* II, 1: *Illud melius occipere, antequam rogemur; quia, cum homini probo ad rogandum os concutitur et suffundatur rubor, qui hoc tormentum remittit, multiplicat munus suum.*

(2) J'ai ajouté ce.

(3) Man. ὁ πεπραχῶς.

A Ἄπῶντα δ' ἐξεϊκόλιζε φίλον τῆ φαντασίᾳ,
 Καὶ λόγων αὐτοῦ μέμνησο καὶ πράξεων καὶ κήθου,
 Καὶ ὡς παρόντα τῆ ψυχῇ περιέβαλλε καὶ φιλεῖ.
 Ἄποδημοῦντα γράμμασι τὸν φίλον ἐπισκέπτου,
 Καὶ δέχου γράμμα παρ' αὐτοῦ, καὶ ἀντιγράφειν

Δεινὴ γὰρ φύσις γράμματος, σαφῶς διαπορομεύσαι
 Κεὶ πρᾶγματα καὶ ῥήματα καὶ κήθη τε καὶ πάθη,
 Καὶ διαθέσεις ψυχικὰς καὶ τύχης περιστάσεις.
 Σοφὴ γὰρ ἦν ὁ τὸς φωνὰς τοῖς γράμμασιν ἐν-
 Γραμμὰς ἀψύχους σύμβολα φωνῶν νομοθετήσας.

Τοῦς φίλων παῖδας ὡς τοῦς σούς περιεπε καὶ θάλλει.
 Γυναικας δ' ἱερώτερον πάντιον χρημάτων ἔχει,
 Καὶ ὡς γνησία· ἀδελφὰς λογιζοῦ καὶ μητέρας,
 Καὶ σέβου πόρρωθεν ἑστῶς, ὀλίγα πλησιάζων.

Φίλους φίλων καὶ συγγενεῖς (4) προτίμα τῶν θνητῶν.
 Δεῖ γὰρ αὐτοὺς ὡς φιλικῶς τῶν ξένων πλεόν ἔχειν.
 Τὴ τῷ αὐτῷ γὰρ τὰ αὐτὰ ταῦτά τε καὶ ἀλλήλοισι,
 Ὡς ἡ καλλίστη βούλεται σαφῶς γεωμετρεῖται.

Ἄν ἴδῃς ποτὲ κίνδυνον (5), τὰ πρᾶγματα τῶν φίλων,
 Ὡς δυνατόν, βοήθησον, ἕως ἂν περιώσῃς.

Μὴ προτιμήσῃς συγγενεῖς τῶν ἀμωμήτων φίλων.
 Αἰμάτος γὰρ στεβρότερον ἡ γνώμη πρὸς φίλιαν.
 Ἀδελφοκτόνοι γὰρ πολλοὶ, καὶ μὴν καὶ πατροκτόνοι
 Γεγόνασι διὰ μικρὰ καὶ βέοντα τοῦ βίου.

C φίλον δ' οὐδεὶς ἀπέκτεινε φίλῳ (6) ταῖς ἀληθείαις,
 Ἄλλὰ συνεκινδύνευσαν πάλαι πολλοὶ τοῖς φίλοις.
 Ὅρεσται παρεθήτωσαν καὶ θαυμαστοὶ (7) Ψυλάδα.
 Εἰ δ' εὐρεθεῖη συγγενῆς τῆς ἀρετῆς ἐργάτης,
 Καὶ γνώμη συνωκλειῶται καὶ χρόνος συνηθεία,
 Οὗτος διπλοῦν ἐπλοῦτησε δεσμὸν τὸν τῆς φιλίας
 Καὶ ἀβραγαέστατός ἐστιν εἰς ἅπαντα τὸν βίον.

Φίλων πιστῶν ἀντάλλαγμα οὐκ ἔστιν ἐν τῷ βίῳ,
 Οὐδὲ σταθμὸς ὀρίζεται τῆς καλλονῆς τῆς τούτων.
 Πλοῦτος καὶ δόξα καὶ τρυφή καὶ δυναστείας κράτος,
 Συνθηροισμένα ἐς ταυτὸν καὶ εἰς ἐν συγκαρθίνοντα,
 Οὐκ ἔστιν ἰσοστάσια τῆς καθαρᾶς φιλίας,
 Ἦν ἀρετὴ συνήρμοσε καὶ γνώμης κοινωνία,
 Καὶ χρόνος ἐβεβαίωσε διὰ τελείας πείρας,
 D Καὶ προσφυῶς συνέτηξε συνήθεια χρονία,
 Εἰς σύμπνοιαν κεράσασσα καὶ ψυχῶν συμφύταν.
 Πάντων δὲ σπανιώτατον ἡ τοιαύτη φιλία,
 Καὶ ὁ τυχῶν μακάριος τοῦ θεοῦ τούτου δώροιο.

vers. 1490

(4) Man. συγγενεῖς.

(5) Peut-être ἂν ἴδῃς κινδυνεύοντα οὐ ἂν ἴδῃς ποτὲ κίνδυνον.

(6) Manuscrit, φίλον. On pourroit aussi penser à φίλων ou à φίλο.

(7) Man. παθέτωσαν καὶ θαυματοί. Je ne réponds pas d'avoir rétabli le verbe employé par l'auteur; mais c'est bien là, je crois, sa pensée.

CIRCA ANNUM MCCCLV

CATALOGUS

LIBRORUM MONASTERII INSULÆ PATMI

SÆCULO XIV

(*Mat., Biblioth. nov. P.P.*, tom. VI. — Confectus fuit hic Catalogus regnante Joanne Palæologo, qui anno 1353 floruit ; nec liber recentior occurrit.)

MONITUM.

In codice Vat. 1205, syllabum observabam codicum præcipuorum qui in monasterio quodam insulæ Patmi reverti fuerunt : quorum notitiam gratam scire eruditis existimo. Et quidem ineditorum in hoc syllabo laudatorum partem ego præ manibus habeo. Sed miror præsertim in codice 8 commentarium integrum S. Basilii in Job. Nam fragmenta quidem S. Basilii in Job, catena Juniana exhibet : sed ipsum opus magno desiderio requirimus.

ΠΙΝΑΞ

ΤΩΝ ΕΝ ΤΗ ΣΕΒΑΣΜΙΑ ΜΟΝΗ ΤΗΣ ΝΗΣΟΥ ΠΑΤΜΟΥ

ΑΣΙΟΛΟΓΩΤΕΡΩΝ ΕΥΡΙΣΚΟΜΕΝΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ.

- α'. Ἡ πεντάβιβλος τοῦ Μωϋσέως, μετ' ἐξηγή- **A** α'. Εἰς τὸ Ψαλτήριον, ἐκ τοῦ « Προσέχετε, λαός μου, » ἄχρι τέλους ἐξήγησις διαφόρων.
- β'. Εἰς τὴν Ὀκτώτευχον, καὶ εἰς τὰς Βασιλείας, **ζ'**. Εἰς τὸν Ἰωβ ἐξήγησις Βασιλείου, Χρυσοστόμου, Θεοδώρητου καὶ ἑτέρων ἄχρι τοῦ, « Καὶ νῦν ἐλάλησε Κύριος λέγων, ἐν τρισὶν ἔτεσι μισθωτοῦ. »
- καὶ εἰς τὰ Παραλειπόμενα ἀπορίαι καὶ λύσεις τοῦ Θεοδώρητου, καὶ εἰς τοὺς δώδεκα προφήτας ἐξήγησις τοῦ αὐτοῦ. **η'**. Εἰς τὴν αὐτὴν, τοῦ Βασιλείου μόνου ἐξήγησις.
- γ'. Βασιλείου μητροπολίτου νέων Πιτρῶν ἐρμηνεία εἰς τοὺς ἕξ καὶ δέκα προφήτας. Ἄρχεται ἡ ἐρμηνεία οὕτως : Ὁ ὑπερούσιος καὶ ἀνευδής Θεός (1).
- δ'. Λέοντος Μαγίστρου ἀνθυπάτου ἐπιτομὴ ἐρμηνείας, ὡς ἐν ἀπορίαις, εἰς τὴν Γένεσιν, καὶ εἰς τὰς καθεξῆς βίβλους, ἧς ἡ ἀρχὴ Ὁυ προτέταγε θεολογίαν. Ὁμοίως καὶ εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, καὶ εἰς τὰ ἐξῆς Εὐαγγέλια, καὶ εἰς τὰς καθολικὰς Ἐπιστολάς, καὶ εἰς τὰς Πράξεις ἐπιτιμώματα ἐν ἀπορίαις, **B** ε'. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον τοῦ Χρυσοστόμου ἐξήγησις.
- ἀπὸ τε τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἄλλων (2).
- ε'. Θεοδώρητου ἐπισκόπου εἰς τὰ ἀπορούμενα τῆς ἐν τῇ πλαισίᾳ θείας Γραφῆς, καὶ Προνοίας λόγοι δέκα.
- ια'. Εἰς τὸ Ψαλτήριον διαφόρων ἐξήγησις, ἄχρι τοῦ, « Προσέχετε, λαός μου. »
- ιβ'. Χρυσοστόμου εἰς τὸ Ψαλτήριον, ἄχρι τοῦ, « Προσέχετε. »
- ιγ'. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον καὶ κατὰ Ἰωάννην Εὐαγγέλιον τοῦ Χρυσοστόμου ἐξήγησις.
- ιδ'. Εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον ἐξήγησις διαφόρων, αἰρετικῶν τε καὶ ἑρθεοδόξων ἡ ἀρχὴ Ὁυ πλείονα

(1) Hujus operis prologus mox a nobis vulgandus est. (*Vide tom. CXI. EDIT. PATR.*)

(2) Harum eclogarum particulam nos infra profereamus, nempe quæ complectitur primum Geneseos capitulum.

(3) Hujus inediti operis Cantacuzeni excerpta identidem nos recitavimus in adnotationibus ad S. Nicephori Antirrh-ticos adversus Copronymum. (*Vide tom. C et CLIV.*)

τὸν ἀριθμὸν. Καὶ εἰς τὸ κατὰ Μάρκον ἐξήγησις Α Βίκτωρος τινὸς Ἀντιοχείως θύτου· ἀρχεται οὕτως· Πολλῶν εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον. Καὶ εἰς τὸ κατὰ Λουκᾶν ἐξήγησις Τίτου ἐπισκόπου Βόστρων, ἧς ἡ ἀρχὴ Ἰσιέον, ὅτι τὸ κατὰ Λουκᾶν.

ια'. Εἰς τὰ τέσσαρα Εὐαγγέλια συνοπτικὴ ἐξήγησις, ἧς ὁ ἐρμηνεὺς ἀνεπίγραφος· ἔχει δὲ τοιάνδε ἀρχήν· Εὐαγγέλιον ἦδε ἡ βίβλος λέγεται.

ιβ'. Μακαρίου Φιλαδελφείας τοῦ Χρυσοκεφάλου εἰς τὸ κατὰ Ματθαῖον, ἀπὸ τοῦ, « Εἰσελθόντι τῷ Ἰησοῦ εἰς Καπερναοῦμ· » οὗ ἡ ἀρχὴ· Δεύτερον δὲ τοῦτο βιβλίον (4).

ιγ'. Ἐξήγησις συνοπτικὴ ἀπὸ τοῦ, « Προσέχετε, λαὸς μου, » εἰς τὸ Ψαλτήριον, καὶ τοῦτο ἀνεπίγραφον.

ιδ'. Εἰς τὰς Ἐπιστολάς (Παύλου) ἐξήγησις, ἀνευ ἀρχῆς καὶ τέλους· ἔχει δὲ ἐξήγησις εἰς τὴν, « Ὁφείλομεν ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα· » τοιαύτην μετ' εὐχὴν, πάλιν παραινῆ καὶ ἐκμειλίσεισθαι.

ιε'. Τοῦ Χρυσοστόμου εἰς τὰς Ἐπιστολάς τοῦ αὐτοῦ, καὶ εἰς τὰς Πράξεις.

ις'. Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ εἰς τὰς Ἐπιστολάς (Παύλου) ἐξήγησις.

κα'. Ἀθανασίου Ἀλεξανδρείας κατὰ Ἀρείου καὶ Ἀπολλωνίου λόγοι διάφοροι· ὧν ὁ πρῶτος οὕτως· πῶς ἀρχεται· Οἱ κακοτέχνως τὰς θείας Γραφάς.

κβ'. Ἐπιστολαὶ τοῦ Χρυσοστόμου πρὸς τὴν Ὀλυμπίαν.

κγ'. Περὶ κατασκευῆς ἀνθρώπου, καὶ εἰς τοὺς μακαρισμοὺς ἐξήγησις, καὶ εἰς τὸ « Πάτερ ἡμῶν, » τοῦ Νύσσαίου Γρηγορίου.

κδ'. Ἐπιστολαὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, τὸν ἀριθμὸν σογ'· ὧν ἡ ἀρχὴ· Εἰ μετοπύρω.

κε'. Ἰσιδώρου τοῦ Πηλουσιώτου ἐπιστολαὶ περὶ τὰς ὕ, ἀρχόμεναι ἀπὸ τῶν χ' ἄχρι τῶν φ'.

κς'. Ἐπιστολαὶ Νικολάου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως, ὧν ἡ ἀρχὴ· Πᾶσα ἐπίγειος ἐξουσία (5).

κζ'. Ἐπιστολαὶ τινῶν μοναχῶν, ὧν ἡ ἀρχὴ· Ἐπιστολὴ τινὸς Μιχαὴλ μοναχοῦ καὶ διακόνου, ἧς ἡ ἀρχὴ· Οἶδα, πάτερ.

κη'. Ἀλεξίου Κομνηνοῦ τοῦ βασιλέως δογματικὴ Πανοπλία συλλεγείσα ἐκ τῆς θείας Γραφῆς καὶ διδασκάλων τινῶν, ἧς ἡ ἀρχὴ· Καὶ πάντα μὲν τὰ κατορθώματα (6).

κθ'. Τοῦ ἐπὶ Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου τοῦ Σκυλίτζη διάφοροι λόγοι φιλοσοφικοὶ, καὶ ἄλλοι θεολογικοὶ, ὧν ἡ ἀρχὴ· Περὶ κόσμου καὶ τῆς κατ' αὐτὸν φύσεως. Καὶ τινες αὐτοῦ ἐπιστολαὶ.

λ'. Νεμεσίου ἐπισκόπου Περὶ φύσεως ἀνθρώπου,

(4) Hoc quidem opus ad Matthæum, quod in Angliā servatur, in nostram potestatem non venit; sed tamen aliorum Chrysocephali scriptorum lauta excerpta protulimus in annotationibus ad S. Nicephori Antirrheticos. (Vide *ibid.*)

(5) Edidimus nos has Nicolai I patriarchæ egregias epistolas n. 163, in Spicilegio Romano T. X. (Vide *tom. CXL.*)

(6) Imo ex hoc initio apparet, hanc esse Pano-

πλὴν κεφάλαια μγ, οὗ ἡ ἀρχὴ· Τὸν ἀνθρώπον ἐκ φύσεως. Καὶ Ἐρμείου φιλοσόφου διασυρμὸς τῶν ἐξωσοφῶν. Καὶ τοῦ ἀγίου ἱερομάρτυρος Μεθοδίου Πατάριον Συμπόσιον περὶ ἀγνεύσεως. Καὶ διαφόρων ἐρμηνεῖαι Γραφῶν· οὗ ἡ ἀρχὴ· Εὐκαιρότατα ἐπέστη.

λα'. Ἰωάννου διακόνου τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας βιβλίον, οὗ ἡ ἀρχὴ· Ὅτι ὁ Θεὸς δι' ἀγαλότητα μόνον. Διαιρεῖται εἰς βιβλία γ'· εἰς μὲν τὸ πρῶτον διαλαμβάνει, τίς ὁ σκοπὸς τῷ Θεῷ τῆς πρώτης τοῦ ἀνθρώπου πλάσεως, καὶ τῆς διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, διὰ μαρτυριῶν διαφόρων· εἰς δὲ τὸ δεύτερον, περὶ τοῦ δευτέρου Ἀδὰμ τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς κατ' αὐτὸν ζωῆς καὶ πολιτείας· καὶ εἰς τὸ τρίτον, περὶ τῶν ἐπὶ Χριστοῦ λεγομένων τρόπων (7).

לב'. Περὶ τῶν δέκα πρὸς τὴν Πρόνοιαν ἀπορημάτων, πόνημα Ἰσαακίου τοῦ σεβαστοκράτορος, οὗ ἡ ἀρχὴ· Εἰ πάντων ἐστὶν ἡ Πρόνοια.

λγ'. Τοῦ ἀγίου Ἀναστασίου ἀποκρίσεις πρὸς τινὰς ἐπενεχθείσας αὐτῷ ἐρωτήσεις, ὧν ἡ ἀρχὴ λείπει.

λδ'. Θεολογικαὶ πύσεις προαχθεῖσαι παρὰ διαφόρων Καισαριῶν τῷ ἀδελφῷ Γρηγορίῳ τοῦ Θεολόγου, ὧν ἡ ἀρχὴ· Οἱ τὴν μεγάλην καὶ εὐρύχωρον. Περιέχουσι διαφόρους θεολογικὰς ὑποθέσεις· εἰς ἐρωταποκρίσεις· σκα'.

λε'. Γρηγορίου τοῦ Νύσσης περὶ κατηχήσεως· λόγος, οὗ ἡ ἀρχὴ· Ὁ τῆς κατηχήσεως λόγος. Καὶ κατ' Εὐνομίῳ ἐν κεφαλαίοις, οὗ ἡ ἀρχὴ· Οὐκ ἦν ὡς εἰκοε.

λς'. Νικήτα Σεβρῶν εἰς τοὺς τοῦ Γρηγορίου Ἐκκλησιαστικὰ ἀναγινωσκόμενους λόγους ἐξήγησις.

λζ'. Τοῦ αὐτοῦ εἰς τὰ ε' Εὐαγγέλια ἐξήγησις.

λη'. Ἡ Ἐξαήμερος τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ ἕτεροι λόγοι πλείστοι καὶ διάφοροι, περὶ Εἰμαρμένης καὶ Προνοίας.

λη'. Ἡ Ἐξαήμερος τοῦ Βασιλείου, καὶ ἄλλοι λόγοι, καὶ εἰς Ψαλμοὺς μερικοὺς ἐξήγησις.

μ'. Εἰς τὴν Ἀποκάλυψιν τοῦ Θεολόγου ἐξήγησις· ὁ ἐρμηνεὺς ἀνεπίγραφος· γέγραπται δὲ ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς ἐξηγήσεως, ὅτι τινὲς φασὶ τὴνδε τὴν ἐρμηνείαν εἶναι Ἐρμηνείαν τοῦ Νύσσης, ἄλλοι δὲ Ἀνδρέου ἀρχιεπισκόπου Καισαρείας Καππαδοκίας.

μα'. Διονυσίου περὶ οὐρανόθεν ἱεραρχίας, οὗ ἡ ἀρχὴ· Πᾶσα δόσις ἀγαθῆ.

μβ'. Συμμεῶν τοῦ νέου Θεολόγου λόγοι θεολογικοί, ὧν ἡ ἀρχὴ· Τὸ περὶ τοῦ Θεοῦ λέγειν (8). Καὶ οἱ ὕμνοι αὐτοῦ διὰ στίχων διαφόρων.

μγ'. Συναγωγὴ ἀποριῶν καὶ ἐπιλύσεων ἐκλεγείσα ἐν ἐπιτόμῳ ἐκ τῆς εὐαγγελικῆς συμφωνίας· τοῦ ἀγίου Ἰουκίου πρεσβυτέρου Ἱεροσολύμων, ἐν κεφαλαίοις, ὧν ἡ ἀρχὴ· Τινὲς λόγῳ ἀρξάμενος (9).

pliam editam Euthymii Zygabeni, quæ jussu Alexii Imp. scripta fuit. (Vide *tom. CXXX.*)

(7) Hujus item operis, quod est luculentissimum, initium saltem nos modo exhibebimus. (Vide *tom. CXL.*)

(8) Exstant Latine hi Simeonis Theologi junioris sermones. Vidimus nos etiam Græce in Val. codicibus. (Vide *tom. CXX.*)

(9) Exstat hujus consonantice evangelicæ Ἡερεχίη

μδ'. Δι' Ἀλεξ., Ἰουδαίου καὶ Χριστιανοῦ πραχθεῖσα **A** ἐν τῷ καιρῷ τοῦ ἁγιατάτου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἧς ἡ ἀρχὴ· Τῆς ἐπιφανείας (10).

με'. Νόμος βασιλικῆς Βασιλείου, Κωνσταντινίου καὶ Λέοντος, οὗ ἡ ἀρχὴ· Τὸν μέγαν καὶ φύσει ἀληθῆ θεόν.

μς'. Συγγραφικαὶ ἱστορίαι Γεωργίου τινός, Κωνσταντινοπολίτου μὲν τὸ γένος, ἀνατ' ἀφέντος δὲ ἐν Νικαίᾳ· ἱστοροῦνται δὲ αἱ πράξεις τῶν Παλαιολόγων βυβλιῶν ἄχρι Ἰωάννου τοῦ Παλαιολόγου καὶ βασιλείας.

μζ'. Διοδώρου Σικελιώτου βιβλίον ια', ιβ', ιγ', ιδ', ἱστορικόν, οὗ ἡ ἀρχὴ· Ἡ μὲν οὖν πρὸ ταύτης β' βίβλος.

μη'. Χρονογράφος διὰ στίχων πολιτικῶν ἀπὸ κρίσεως κόσμου, Νικηφόρου τινός· οὗ ἡ ἀρχὴ· Ἡ φιλόσοφος ψυχὴ. Ἐν τῷ τέλει δὲ τούτου ἔστι τις διέλιξις Πύρρου καὶ Μαξίμου τοῦ ὁμολογητοῦ περὶ ἑρώων δογμάτων, οὗ ἡ ἀρχὴ· Παρασημειώσεις τῆς γενομένης.

μθ'. Εὐαγγερίου τοῦ σχολαστικοῦ Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, διεφθαρμένον βίβλον.

ν. Θεοδορήτου Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας· καὶ τούτου διεφθαρμένον βίβλον.

να'. Μαξίμου φιλοσόφου βιβλίον ἄνευ ἀρχῆς· περιέχει δὲ ἐν ἀρχῇ λέξεις τινὰς α', β', γ· ἐξηγεῖται δὲ ὀρίσμων· ἐν τῷ τέλει δὲ διαφόρους θεολογικὰς ὑποθέσεις· καὶ ἐξηγήσεις.

νε'. Μάρκου μοναχοῦ λόγοι διάφοροι μοναχικῆς τάξεως.

νγ'. Γρηγορίου τοῦ Διαλόγου διόλογοι μετὰ Πέτρου τοῦ αὐτοῦ μαθητοῦ· λείπει ἡ ἀρχὴ· ἔχει δὲ ἀπὸ τοῦ, Πέτρος· ἀρέσκει δ' λέγεις. Γρηγόριος· ἀνὴρ τις εὐλαβῆς.

νδ'. Ξενοφώντος Κύρου παιδείας· πρῶτον, οὗ ἡ ἀρχὴ· Ἐννοιά ποθ' ἡμῖν ἐγένετο· οὐκ ἔχει τέλος.

νε'. Λόγοι Σωκράτους, ὧν ἡ ἀρχὴ· Εὐθύφρων, ἡ περὶ ὄσιου. Τί νεώτερον, ὦ Σώκρατες· ἄχρι τοῦ Μένων, ἡ περὶ ἀρετῆς ἔχεις μοι εἰπεῖν.

νς'. Εἰς τὸ Ὄργανον ἐξηγήσεις διάφοροι. Εἰς τὰ πάντα φωνάζ, καὶ εἰς τὰς Κατηγορίας, τοῦ Ἀμμωνίου. Εἰς τὸ Περὶ ἐρμηναίος παράφρασις τοῦ Ψελλοῦ, ἧς ἡ ἀρχὴ· Πρὸ τῆς ἀκριβοῦς ἐκθέσεως. Τοῦ γραμματικοῦ Ἰωάννου σχολιακαὶ ἀποσημειώσεις ἐκ τῶν συνουσιῶν Ἀμμωνίου. Εἰς τὸ πρῶτον τῶν προτέρων· οὗ ἡ ἀρχὴ· Ἦδη μὲν ἡμῖν ἐν τοῖς προλαβοῦσιν εἰρηται. Τοῦ Φιλοπόνου εἰς τὰ λοιπὰ τῶν προτέρων. Τοῦ Θεμιστίου τῶν ὑστέρων παράφρασις. Τοῦ Ἐρραίου εἰς τοὺς σοφιστικούς ἐλέγχους. Καὶ τοῦο διεφθαρμένον βίβλον.

νζ'. Ἐξήγησις Νικήτα τοῦ καὶ Δαυῖ τοῦ φιλοσόφου.

νη'. Ἐτερον βιβλίον β', ἱστορικὸν ἀνεπίγραφον· ἱστορεῖ δὲ ἀπὸ Πομπηίου Μίγνου, καὶ Γαίου Ἰουλίου τοῦ Καίσαρος, ἄχρι Νικολάου ἀρχιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως· ἔχει δὲ τοιαύτη ἀρχήν· Ἐξ ἀρχῆς μὲν οὖν, ὡς ἐν τῇ προτέρᾳ βίβλῳ μοι ἱστορηται.

epitome apud Cotelierium *Monum. Eccl. Gr.* t. III. (Vide tom. XCIII.)
(10) Dialogi hujus, Timothei nempe Christiani

cum Aquila Judæo, specimen vulgavimus nos in *Spicilegio Rom.* t. IX, Præf. p. 12-13. (Vide tom. LXXXVI.)

INDEX GRÆCITATIS

AD

NICEPHORI GREGORÆ HISTORIAM BYZANTINAM

Revocatur lector ad numeros crassiores textui insertos. — Numerus Romanus (II) præfigitur cifris quæ ad tomum posteriorem pertinent.

A
ἀδυσσοί· παρατιθέσεων 814. ἀδυσσοί· αἰσχύνης καὶ πυθμένες 904.
ἀγαλματοφορουμένη ἔνδοσ προθεσίς 894. φίλιαν ἀγαλματοφοροῦντες II, 544.
ἀγενονησία 515.
ἀγκάλαι γλώττης 772.
ἀγκυλίσις· οὐαί 1053.
ἀγωνιούμενοι 487.
ἀδαῆς 265, 378, 420, 671, 788.
ἄδρη· 845.
ἄδρης· πρόχειρος· 653. ἄδρου γ·

στήρ 615. βῆστον ἐπάγουσιν ἄδην 852.
ἀετοὶ χρυσοῦσις 79.
ἄζων λέγειν Θεόν 967.
ἄερος· πνέουσι 1103. πρὸς πολλὸν τὸν ἄερα τὸν ἄερα ἀνέφερον 684, 750. ἐπὶ πλείστον ἀνεῖναι τοῦ ἄερος 708.
ἀο· α· α· τί· 5.
ἀθετηταί II, 114.
ἀθυρία 404, 547, II, 175.
ἀθουδὸν 489.
αἰδεσιμότης 1079.
αἰθέριοι φλόγες 804. κεραινοὶ II,

139. λαμπάδες 141; δρόμοι 142. αἰθεροῦσιν 81; II, 259.
αἰσχρότερον 499.
ἀκανόνιστος· 957.
ἀκατηγόρητος 506.
ἀκοντος ἔκοντος 442.
ἀκρόνυκτος 376, 619; II, 151.
ἀκρόπολις ἀσφαλείας 757, 804.
ἀκροθῆλας 492. χειλέων II, 240.
ἀκτινές· unde dicantur II, 408.
ἀκτισία 993.
ἀκτισταί II, 400, 449.
ἀκτιστοἀκτιστον 305.
ἀκτιστοι· ῥεῖσταις 827, 921.

σπυρροκίον 100, πλατύερα 855. γλώττης παλίμην 170, 308, προπύλαια II, 129, εκήπερα 957. γλωσσῶν στρατόπεδον 527. τῆ γλώττει δοῦναι τὸν νοῦν 508 διὰ γλώττης ἦν 792. ἐπὶ γλώττης ἦσαν 55, 70.
 γλωττοδαίδωλο; εὐστομία 696, μάχη 722.
 γνώφος 510, 511, 587.
 γνωματεύματα 351, 400.
 γουγκίσαι 262, 462.
 γραμματοκομισαί 595.
 γρύζειν πολέμιόν τι 865.
 γυναικαδέλφη 203.
 γυναικάδελφος 60.
 Δ
 δανείζειν λόγου; τῷ ἀέρι II, 400.
 δανείστρια 901.
 ὁ φνατο; θρίμβος II, 167.
 δειλῶσα θεοῦ προστάγματα 923, 959.
 δεισιμένη 826.
 δεκτός 919, 490.
 δέλεαρ τῷ γαλλῷ τῆς ἀσεβείας περιελαμβάνον 970.
 δέσποινα 205, 257.
 δεσπότης 285, 288, 576.
 δεσποτική ἀξία 120, 704, δεσποτικὸν ἀίλωμα 79, 135.
 δῆμο; κακία; II, 74. μειρακίον δέ. ο στρατιωτικός 65.
 δια μιᾶς ὀκτάδο; ἀνάγοντες 102, 251.
 διαδύσκειν τὴν βίον 15.
 διαγύγοναι 687, 916.
 διαγρηγορήσαντες 139; II, 98
 διακρούειν ἀφροσύνη τὸ ζῆν 814.
 διαλευκαίνειν 50, 222, 309; II, 406.
 ἐκ διαμέτρου II, 54, 56, II, 417, 420, 450.
 διαμηνύσασθαι 411, 621, 627, 658.
 διαντῆσθαι 804, 862.
 μέγχι διαπαντός 65, 359.
 διαπερνοῦσθαι ἀληθῶς 140.
 διαπετεῦναι τὸν χρόνον 255.
 διαπορμεύσαι τὴν προηγορίαν 52.
 διερύσσει; ἐρμηνεύ; 925, κήρυξις 613.
 δίαιτος ἀσκητικός 55. δίαιτος λόγων 162, 166, 170.
 διενεργεῖν 552.
 διέχει βήτους 817, ἐπάλλεων II, 48.
 δέδοικε φέρων οικεῖν ἐαυτὸν 784.
 διηνεκίς τριήρης 317, ἰππεῖς 25. διηνεκίς δύναμις 663.
 διόετα 921.
 διουνοῖν 55. συνδιουνοῖν 551.
 τὰ δίκαια τῆς Βουλγαρικῆς ἀρχῆς, 152. τὰ τῆς ἐξουσίας 256. τὰ παρρησιακά 161.
 δικάστηρικὸν πίνακος II, 64.
 δικάστωρ II, 15.
 δίκαια φέδων 799, χλεύης 903, ψύχου 449. δίκτυον θηρεύειν ἀνέμιον πνοᾶ; 911.
 δριττον 277.
 δρμαστικός ὁ ἐπὶ τῆς τραπέζης 501, τὸν δεικνὸν θεμάτων 301.
 ἰεργα; δομαστικός 551.
 εὐνοῖα ἢ προνοῖα; 618.

δοῦς 1146. ὁ τὸν Ἀθηναίων 237, 259. μέγα δοῦς 220, 252.
 δοχή καὶ στοργή 655.
 δραματουργεῖν 450, 617, 898.
 δραματούργημα II, 491.
 δραματουργία 865.
 δριπάνη χρόνου 466.
 δριώντες διώρυχας II, 48, τὸν βασιλέα μακάριον ἔδρων II, 110, δυσσυνειδήτως 520.
 δυστοπία II, 417.

E

Ἐαράγαθῶν 476, τῆς Ἐκκλησίας 507, ἡδεῖα; ἀναπνοῆς; 826, μνήμη; II, 575.
 ἐγγοητεύειν II, 85, 152.
 ἐγκρόδον πύρ 1054.
 εἰ δ' οὖν 398, 515, 520, 593, 769, 807, 860, 907, 912.
 εἶεν 107, 153, 155, 341, 599, 935, 984, 995, 1012, 1036, 1075, II, 15, 16, 52, 129, 257, 510.
 εἰκόναί 758.
 εἰκότερον 1153.
 εἶνα; i. q. ἐστίν 141, 225, 589.
 εἰ; ἀντάρα; βλέφαρον ἦν αὐτῷ 750, cf. 746. καταγέοντες ἦσαν 431, 445, 452, 467, 498, 526, 552, 558, 566, 568, 578, 599, 614, 621.
 εἰπεῖν 93, 118, 119, 135, 180, 185, 225. ἀνθρωπίνως εἰπεῖν 695, 709. ἀπλῶς εἰπεῖν 260, 429, 800.
 εἰπίπαν εἰπεῖν 495, 922. ἴν' εἶπω 4, 10, 181, 209, 325, 468, 807. ἴν' οὕτω; εἶπω II, 422. καθάπαξ εἰπεῖν 114, 189, 324, 758. μάλλον δ' εἰπεῖν οικειότερον 829. ἡ μάλλον εἰπεῖν 566. ὅλω; εἰπεῖν 805. τὸ ὅλον εἰπεῖν 748. ὅλον εἰπεῖν 188, 199, 208, 215, 216, 297, 327, 472. οὕτως; εἶπω; εἰπεῖν 164. σολλήθην εἰπεῖν 615, 699. ταυτὴν δ' εἰπεῖν 1054. ὡς εἰπεῖν 200, 452, 505. ὡς ἐπίπαν εἰπεῖν 495, 922, φά α.
 εἰς γυναῖκα λαθῶν 65. εἰς γυναῖκα δευτέρην ἡγάγετο 92.
 εἰωθός 685, 731; 857, II, 114, 121, 122, 150, 141.
 ἐκκεκαλυμμένως 191.
 ἡ Ἐκκλησίας 125.
 ἐκμετρησαί τὸ ζῆν 60, 148.
 ἐκμοχλευτήρια ὄργανα 737.
 ἐκόντες ἀκύνες 66.
 ἐκποιεῖσθαι 748.
 ἐκपुरοῦναι λογισμοῦ; 457.
 ἐκτέμνειν τὸν Παλαμῶν τῆς Ἐκκλησίας 24.
 ἐκτόκια II, 131, 254.
 ἐλικες; πολέμου 728, Οαλάττιοι 860.
 Ἐλληνοδίκης 615, 804. παγκόσμιος; 317.
 ἐκφραίνετων τῶν ἐντέρων II, 184.
 τὸν Ἐλλησποντικὸν περιθρόμον 104, 227, 254.
 ἐμβριθεῖα γνώμης 577, δεινοῦ 662, λεγομένων 654, συνσεως; 194, 270.
 ἐμμέριμος; 412.
 ἐμπαιγμός; 451, 452.
 ἐμπαίχεται 316.
 ἐμπόρευμα προθυμίας II, 8.
 ἐμφιλότητος; 504.
 ἐμψυχοῦν II, 155.

Ἐνεῖρα 599, 591, 651, 705; II, 101, 179.
 ἐνὴν τοῖ; Γενουταῖς οὐκέτι καθεκοῖ; εἶναι 877.
 ἐξεγένετο αὐτοῖς κακοπραγεῖν 572.
 ἐξισοῦται 392, 402.
 ἐξὸν ἡπειρώτης εἶναι 8.
 ἐξοστρακίζεῖν 402.
 εἴοικεν αὐτὸν εἶναι 977.
 ἐορτὴ μειδιάματος 494.
 ἐπιστόδιος ὀέρμη 622.
 Ἐπηλυ νόσημα II, 5.
 ἐπ' ἀδελφῆ (θυγατρὶ) γαμβρός; 56, 60, 71, 110, 155, 204, 263, 271. ἐπὶ τῷ οὐτῷ νόμφη 57, 92.
 συχνά; ἐπὶ συχνά; 767, 852. ἐπὶ μέγα καπνοῦ 689.
 ἐπιβότασθαι 712, 816, 927, 976, 1109.
 ἐπιθυμιάσαντες δόξης 760.
 ἐπισιόντος ἔαρος 622.
 ἐπιστατεῖν κατὰ λέξιν 150.
 ἐπιστατικώτερον παρηκολογηκίτες 571.
 ἐπιτύρεσθαι 545, 449, 510, 701, 759.
 ἑπταπλάσιος δεκάς 575.
 ἐργαστήριον ἀρετῆς 717, πολέμου 851.
 ἐρυθρά γράμματα 109, ὑποδήματα 805. ἐρυθρός; σταυρός 416. ἔσται II, 67.
 ἐρυθροβαφῆ κοσμήματα 425.
 ἐσπερά; καὶ πρῶτ καὶ μεσημέρας II, 20.
 ἐσμός; ἐπαλοιν 815, θεοτήτων 780.
 ἐστιάτωρ καὶ δαιτυμῶν ἐν τῷ τῷ 1087.
 ἐστῶνιν ὀρθοῶμοι; ὄρῃν 871, 995.
 ἐσχατὰ ἀποριῶν 867. δυστυχημάτων 222, κακῶν 555, κινδύνων 205, ὀλέθρου 767, δραμάτων 72, χερμῶνος; 86, κακὸδαίμονων II, 525.
 ἑταιρίς 285, 519.
 εὐθηνία νοῦ καὶ γλώττης; 129.
 εὐθυδικία II, 152.
 εὐσκιόφυλλον δένδρον 563.
 εὐδοῦν II, 127.
 εὐφρόσυνο; 352.
 τὸ ἐφέσον τοῦ ἤθους; ὑγρόν 215, τὸν ἐρηθὸν παραλάττειν 291, 675. ἐς τὸν ἐφηθὸν ἔκε 284.
 ἐχθρική ἔφοδος; 305.
 Z
 ζάλη λογισμῶν 705. κυκεῶν καὶ ζάλη 768.
 ζέφυρος ἀναψύξω; 581, 653. φρονεῖδων 675. γέμων εὐφροσύνης 821.
 ζημιωθῆναι ζημιῶν 855, ἐνα τῶν παίδων 887; II, 258, 255.
 τὸ ζῆν ἐν ταῖς θίβλους ἐχρὶν 674.
 ζητήματα 597, 779, 846.
 ζήτης 715.
 ζοφερά; εἰρηκαί 607.
 ζόφος; 760, 1061. ζόφοι 726.
 ζυγὸν ὀρφάνης; ἔλκουσαι 63.
 ἡ ζωαρχική Τριάς; 508, 756.
 τὸ ἡδόμενον τῆς ψυχῆς II, 57, 175.
 II
 ἦκιστα i. q. οὐ 597, 414, 417,

450, 457, 459, 440, 484. καὶ μάλα
 ἤμιστα 506.
 ἤκομεν λέξιντες 317, 416.
 ἤλικιότης; κενοδοξία; 90δ. ἤλι-
 κιώτης ἀλλοφύλου τρυφῆς 761.
 ἔσπειρα ἤλικιώτης 705, κλαγγή
 728, πενία 675.
 ἦριος ὁ ἐς τὴν ὑστεραίαν 459,
 ὁ πέντεκαθ' ἑκατοσ; 560. ἦλοι τρεῖς;
 456, πολλοί 425, 457. ἦλιος ἐλευ-
 ὀσπρος 799.
 ἡμιπύργιον 669, 965; II, 84.
 ἡνίκα ἀποθέλκειν 555, 100νειν
 909.
 ἡτύχος ποσὶν ἐφεδρεύειν 774.
 ἡτερον ἢ χιλιούς 404, 672. ἡτε-
 ρος ἢ διαχίλιοι 6.8. εἰς μείον δι-
 κωσιων 754, χιλιῶδες οὐ μείους
 τῶν τριῶν 865. οὐργιάς μάλλον
 750.

Θ

Θαλαμῶσειν θησαυρὸν 821, II,
 544. Θαλαμῶσεσαι II, 106, 221,
 237.
 Θαλμηπῶλοι μετρακίσινοι 422,
 οὐαὶ οἰκειασκοὶ μετρακίσινοι 421.
 Θάλασσα ἀθλητικὴ 902. ἔριδος
 1044, λογισμῶν 581, πολέμων 1137,
 συμφωρῶν 581. Cf. II, 53.
 θάλλειν ἔρωτα 648.
 θανάτων κρατῆρες II, 62.
 θαρῶειν II, 150.
 θάττον ἢ λόγος II, 180.
 θεσπία vel θεσπεσία 128, 1035.
 θεατρίζειν II, 209, 542.
 θεκαππῶλος II, 412, 471.
 θεός τὸ κινδυνευόμενον 903, 904.
 θεοφόροι καὶ θεολογοὶ ἄνδρες;
 940.
 οἱ θεσπέσιοι πατέρες II, 138.
 ἡ θεωνυμικὴ τάξις II, 444.
 θέωσις II, 475.
 θῶσειν οὐαπῆ 827.
 θνητότης; II, 465.
 θυμὸς πυρός 88. θυμὸς ὀπλομά-
 χου 68. θυμὸς πνεόντας 704.

Ι

ἰδιοτροπία 272, 566, 580, 806.
 ἰδιοτροπία 5, 262.
 ἰδ' ὄρτοπος 801.
 ἰδιώτιδες ἀκοαί II, 594.
 ἰεροφάντορες; 558, 560.
 μεθ' ἱκανόν 695.
 ἱκανούσης i. q. ἱκανῆς οὐσης;
 534.
 ἰσόφυχοι 318.
 ἰστούρ; εἰν χιτῶνα 885, μελέτας
 II, 144.
 ἰυγγες; ἐπαγγελιῶν 465.
 ἰχθυοῦσα τὰ ἀμικτήματα 488.

Κ

τὸ κ διπλοῦ λενον II, 161.
 κθεσθεῖς 55.
 κανοφανὴ ὄσσηματα 875.
 κανοφωρία; 590, 768, 769, 823;
 II, 57.
 κερικαὶ συνθήκαι 145.
 κερὸς ἀκακίαις γέμων 448. ἐν
 οὐ κερῶ 665; II, 401, 420.
 κερυφολακείν σφαγήν II, 115.
 Κεῖσαρ 79, 220.
 Κεισαρικόν ἀξιωμα 574.
 Κεισαρισσα 574.
 κακογνωμοσύνη 558, 587.

κάλαιμος διανοίας 994.
 καλύπτρα 170, 242, 258, 465,
 519, 567, 752, 747; II, 167.
 καμινιαία αἰθάλη 995
 κάμινος πιχρίαις 466, φιλονει-
 κίας 507.
 κάμπτειν τέλος; βίον II, 57.
 καπηλευθεῖσα κηλίτιν ἢ γῆ 687.
 κηπιοὶ στενωγῶν 95, 142. ἀσ-
 ποιοί 1010.
 ἐν Καρῶς μοίρα 910; II, 166,
 218.
 καρπούσθαι τὸ ἐπιτυχεῖ; 904.
 καρτερεῖν τὴν τοῦ βασιλεῦς;
 ἀριξίν 44.
 καταγελά ἔνδεια τὰ στρατόπεδα
 225.
 ἢ κατὰ post comparativum II,
 88, II, 91, 107, 114, 153, 148,
 155, 180, 187.
 καταδαρθόντων πρὸς ὑπνον 515.
 κατέδαρθε μὲν, καθεύδειν δ' οὐκ
 εἶχε 308.
 καταθινῶσθαι 217.
 κατακερματισθέντων τῶν πολε-
 μῶν 659.
 καταπάτημα 431.
 καταρβέοντος ἀπαρκτοῦ 225.
 κατατέμνειν ψυχὴν φροντίσει 265.
 κατατροπύσθαι 159, 206, 307,
 538.
 καταγορεύειν 502.
 κατεπαυρομένη τῆς ἐκείνου πρᾶ-
 τῆτος 256.
 Καύκαται II, 151, 522.
 καυτηρία 460.
 τὴν κερδαίνουσαν εὐροῖν 219.
 κεδροὶ σοφία; 901, ὄφρου; 925.
 κενεμεχτοῦσαι τριήρεις II, 10.
 κενουσίαι 251, 274.
 κενωφωνήματα 1075.
 κενον 475, 581, 664, 675, 800,
 1049; II, 5, 71.
 κηλίδες ομήλικες 714.
 κηφῆνης θανάτου 477.
 κηφηνιῶδες 1128.
 κηθᾶρα ἐμφυχο; Δαβὶδ 1154.
 κινδυνεύει χειρώσασθαι; 435.
 μέλαινα στάσαν 526.
 κηρῶ 271.
 τα; κλει; 315, 607 (κλειδας;
 412.)
 κληροῦχος ἀδοξίας 701, κλειῦης
 656.
 κομποβήμοσύνη II, 255.
 κόνης μαχίμου 1098. ἐν κόνει
 τοῦμόν αἶμα 552.
 μέγας κόνεσταυλος; 60, 159.
 κόντο. 93, 518, 556.
 κορυπούσθαι 58, 102, 108, 126.
 κοσμικρατωρ 160. κοσμικρατο-
 ρες 1151.
 κοῦνσουλός 97.
 Κράλαινα 241, 275.
 Κράλη; 202; II, 148.
 κράσπεδα ἡμέρας; 976, τῶν ὀπι-
 σθῶν 1111. ἐκ τοῦ κραπέου τὸ
 ὕψωμα 1008; II, 74, 504.
 κραταιοί 902. κρατιώτερος 859,
 842, 845, 1007; II, 150, 151, 152.
 κραταιωθέντες 204.
 κρητῆ; καθολικῶς II, 152.
 κρουπῆρες 1021. κρουπῆρ II,
 247.
 κρηπίδες ἐρουραί 69. κρηπίδες
 εὐσεβείας; 855, ὑμελιῶν 889, λο-
 γισμῶν 675, 683, 800, λόγου 1081,

πραγμάτων 984. γλώττης II, 144.
 ἐν κρουφῆ 669.
 κτήσασθαι 642, 720, 757, 772,
 849. κερτήσθαι; 659, 650, 675,
 719, 724, 807, 842, 845, 895.
 κτητορίσσα 178.
 κυκλῶν ἀνέμων 455. λογισμῶν
 198, πραγμάτων 49; II, 207. σφο-
 δρός; 1082.
 κυνοτρόφος; II, 228.
 μέγας κύριος 239, 252.
 κυροῖτης; ἔγγραφο; χωρίων 642.
 κῶ ικας ἱεροί 109, πατριαρχι-
 κοί 719.
 κῶλιονες ἱεροί 556, 406. φρον-
 τιστηρίων II, 121. φήρης 192.
 κῶλοιο; ὀξυτέρα γλώττα 256.

Λ

ἢ λαβύρινθος; 805. λαβύρινθοι
 55, 67, 954, 964.
 λαῖκοι 191.
 λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν 905, 904.
 λαμπὰς αἰθερία 519, 565, 931.
 τοῦ ἡλίου 752, 882. λαμπάδες ἡλια-
 καί 891; II, 176.
 λατινόμοφος 515.
 λατινόφρον 905.
 λατροῦσιν φιλοδοξία II, 56.
 λειμῶνες; ἐλπίδων 821.
 λευκίσιπιδες 83.
 λευκοφόροι 85. iidem λευχεῖμο-
 νες 87.
 ληνοδατεῖν II, 141.
 ληροῦδησαι 951.
 λίβελλος 1058.
 λογισμοὶ ξιφηφόροι 95. βέλη λο-
 γισμῶν 111, χοροί 802.
 λογοθέτης τοῦ γενικοῦ 271. τοῦ
 δρόμου 194, 270. τῶν οἰκειασκῶν
 194.
 τὰ λοιπῶτα πνεῖν 576.
 ὀλυγητῆς τοῦ οὐράνου πέπλου
 II, 471.
 λύκη τῆ; Ἐκκλησίας 826.

Μ

μακροβιότης 54.
 μακρὰ δειλία 660, 669. μακρὸς
 γέλω; 664. μακροῖς τοῖς μέτροις
 χείρων 1150. μακρῶ τῷ μέτρῳ
 νικῶν 270, παραδραμεῖν 272 (σα-
 σιλικῶ τῷ πῆχει παρελάσαι 529).
 μάλα τι 53, 96, 101, 104, 136,
 149, 164, 216. μάλα τι πλείονα
 554, μάλα τι πλείστην 404, μά α
 τι σφόδρα μεγίστην 624. μάλα πο-
 λεμώτατον 516. καὶ μάλα μέλλον
 529, 490; II, 116. καὶ μά α μά-
 λιστα 686, 750, 821. καὶ μάλα ἤκ-
 στα 507; II, 466.
 μαρκέσιος; 258, 240.
 μάστιγες καὶ ἀνταποδοτεῖς 883.
 μάστιγα; τῷ συνειδοῖ προξεν εἰ
 799.
 μαστιγοφόρος; μετάμιλος 208.
 μασιζεῖ ἀπορία χρημάτων 748,
 766, 798. μασιζῶν τῆ γλωττῆ
 τὴν δεξιάν II, 67.
 μάταιος τῆς ἐφύσεως 98, 154.
 ἐπὶ μέγα κελου 89. ἐκ τοῦ μεί-
 ζονος; 985, 981, 1058. ἐκ τοῦ ἡ-
 ττονος 981.
 ἡ μεγάλη πόλις 786. ἡ μεγαλό-
 πόλις 26, 92, 305, 416. ἡ μεγίστη
 πόλις τῶν Β. ζαντιῶν 827. ἡ με-
 γίστη ἦδε τῶν πόλεων II, 64; 11,

113. πόλιων ἢ μεγίστη II; 169.
 μέγιστος ἢ πάντες 373. πίωντων
 συνετιώτερος 414.
 μετέλινα τοῦ αἴρου 682.
 μειδιῶτα γλώσσα 272, 306.
 μέλι ἀρετῆς 717. γλώττης 839,
 ἦ ἰόνης 896.
 μεσάζειν τοῖς πράγμασι 241.
 μεσῖται εἰρήνης 620.
 μεσιτεύειν 170, 271.
 μεταγγράφαι II, 576, 519.
 μεταγγραφῆ II, 136, 519.
 ἢ μητρόπολις τῶν ἑρσοδόξων II,
 183.
 μικρογνώμονες λογισμοί II, 14.
 μικροφύες 192.
 μέτος πεπωμένης 723, 799.
 μυσταί 715.
 μονή 262, 270.
 μονήτροποι 96.
 μινύθριον 80, 114.
 μορφῆ τί ἐστι II, 439.
 μπαβουλος 97.
 μυελοὶ ψυχῆς 507, 492, 4017.
 μυρμηκικὰ λοιδοριῶν II, 376.
 μυρμηκίζειν 383.

N

νεότακτα 993.
 νέφη λογισμῶν 983.
 νεκόνυμος 145.
 νεζούστορα 482.
 νυκτ.φυλακείν II, 161.

Ξ

Ξίφη λογικά 1059.
 Ξίφιας 548, 765.
 Ξυνεβρύθει II, 95, 179.

O

ἢ Ὀδηγήτρια 87, 542.
 ἢ τῶν Ὀδῶν μονή 553, 559;
 II, 149.
 ὀβήνη πραγμάτων 799, τῆς γνώ-
 μης 1029.
 οἰακὲς 51, 55, 70, 199.
 οἰκιοχεῖρα γράμματα 758.
 ὀ οἶνος, οὐκ ἔχει πηδάλιον II,
 322.
 οἰκίσκος οὐρηδός 462.
 οἰκοῖεν οἰκαδὲ 716; II, 523. ἐξ
 οἰκείων εἰς οἰκείας νομά; 747.
 ὄλαις προθέσεις τῆς ψυχῆς 213,
 216, 919, 1052. ὄλαις ταῖς ἡνίαις
 856. γλώττης ὄλαις 905, ὄλαις
 κώπαις II, 43, ὄλαις πυρκαϊῆς II,
 43, ὄλαις πλάμας II, 56. ὄλαις
 φωταῖς 822, χερσὶ 201. ὄλοις πο-
 σιν 66. ὄλοι βυτηῖς 99. ὄλους καρ-
 ποῦς 219. εὐθόλιον τοῖς ὄλοις 771.
 τῆς ὄλοις Ἡρακλείτης 735.
 ὄλιγομαθὲς 934.
 ὄλοντες χρόνου 459, 901. τοῖς
 ὄλοντας ἐμπήξαι τινι 978. ὑπὲρ
 ὄλοντα 54, 92, 169, 191, 253, 549,
 792, 984; II, 64.
 ὄλυμπιαδῶν μεστός 84.
 ὄλυμπικοὶ θεήσεις 215.
 Ὀλύμπιος δεινῶν 904. Ὀλύμ-
 που πινυτὲς βαρύτερος 1045; II,
 254, 581. Ὀλύμπιος προσέφηκεν
 ἐπὶ κακοῖς κακοῦς 1078. Ὀλυμπί-
 οὶ Ἡρακλῆσσι βλασφημίας II,
 382. Ὀλυμποί λυπηρῆς II, 55. ἀμάρ-
 τημάτων II, 217.
 ὀμόπνοος 265, 501, 490.
 ὀμόστειγο; 675, 756.

ὀμόστημα κατάρης 887.
 ὀμόφυλλος ξυνοῖς 612.
 ὀμυαλόφυλα 557.
 ὀμυαλόφυλλος 557.
 τὴν ὄνειδον 567, 959; II, 158,
 168.
 ὀμυγράφος γραμματεὺς 150.
 ὀπισθοφάλακρος 655.
 ὄρσοι προγονοὶ II, 216.
 ὄρκομοτήρια 501, 611, 682.
 ὄροι ὑπερόροι 659.
 ὄρχεῖσθαι κατὰ λαίμου συγγε-
 νοῦς II, 136.
 ὄρσανη ἀγκυρῶν ναῦ; 544, 831;
 II, 556.
 τὸ ὄρτωδες τῶν δολυμάτων II,
 412.
 ὄρτωθ 750.
 ἐξ ὄρτωθ 551, 665, 995, 1028;
 II, 83, 97.
 ὄρτωθ, ἴμο, II, 102, 127, 152,
 167, 553, 544, 346, 577.
 ὄρων 505, 508, 685.
 ὄρτωθεις II, 461.
 ὄρτωθαι 281.
 ὄρτωθμοῖς ἐστῶσιν ὄρτωθ II, 66.
 ὄρτωθ ἐξ ὄρτωθ παρῶμοις 201.
 ὄρτωθ τῆς πλεως 675, 977. Cf.
 931.
 ὄρτωθ πῶς λεγόμενον 602. ὄρτω-
 μασμένον 680, 708, 716.

Π

παγετὸς συμφορῶν 466.
 παιδεύμα ὀραστικώτατον 819.
 παιδοκομῆσθαι 283.
 Παλαιολογίνη 294.
 παλαιωθεῖσα κακία ἢ γῆ 687.
 παλαμισταί 218.
 παλιννοστήσειν 291.
 ἢ παμμακάριστο; 210.
 πανδαισία 401.
 πανήγυρις εὐθουμίας 492.
 πανήκοο; 535.
 πάνυ βαρύτερον 321. πάνυ τι
 εὐστοχιώτατα 349. πάνυ τι πλε-
 στην 381.
 ἢ πινυπέραγνος Θεοῦ Μήτηρ
 II, 159.
 πανυπερσεδάστη 506.
 πανυπερτέλειστο; 271, 373.
 παπίας μέγας 501.
 ὀ πάπια; 124, 501, 689.
 παρρηγιάντα ἐς τὸν ἔφηθον
 30, ἐς τὸν εἰκοστὸν ἐξ ἔφηθων
 χρόνον II, 166.
 παρρηθῆς τοῦ ὀρόνου 210.
 παρρηθῆσαντι τὸν ἔφηθον 187,
 243. παρρηθῆσαντι τὴν τοῦ παιδὸς
 ἡλικίαν 62.
 παρρηθῆσαντι 170, 197, 271,
 298, 551, 584, 663.
 παρρηθῆσαντι τὸ λειτουργημα
 II, 196.
 παρρηθῆσαντι II, 34.
 παρρηθῆσαντι 265, 512.
 παρρηθῆσαντι 78.
 παρρηθῆσαντι 260; II, 345.
 παρρηθῆσαντι ἡμέρα 1050.
 παρρηθῆσαντι II, 324.
 παρρηθῆσαντι 79.
 παρρηθῆσαντι 816, 869.
 παρρηθῆσαντι 904; II, 65.
 παρρηθῆσαντι 931, τέρψεως
 715.
 παρρηθῆσαντι κατὰ τύχη 984.
 παρρηθῆσαντι II, 3, 95, 140, 205.

παρρηθῆσαντι 585, 891; II, 25,
 103, 405, 544.
 παρρηθῆσαντι 652.
 παρρηθῆσαντι 123.
 παρρηθῆσαντι 180.
 παρρηθῆσαντι 673.
 παρρηθῆσαντι 725, 734, 738, 748,
 755, 754, 755 770, 1943, 1055;
 II, 98.
 παρρηθῆσαντι 201, 721.
 παρρηθῆσαντι 661.
 παρρηθῆσαντι 818, 975; II, 190.
 παρρηθῆσαντι 810, δικαιοσύνη;
 852. πνευμάτων 135, 925.
 παρρηθῆσαντι II, 95, 154.
 παρρηθῆσαντι 462.
 πῆξις 102, 183.
 πῆρα ἢ καρδιάνουτα 815.
 πῆξις 195, 299, 560.
 πῆξις 64.
 πῆξις πόλεως 750, 741. κατὰ
 ταῖς ἀγυαῖς κατὰ ταῖς πλατείας;
 967, 980. ὄλας πῆξις κατὰ ἀγυαῖς;
 II, 343.
 πῆξις ὀρῆθους 560 (συμπλέ-
 κειν 561), τύχης 845.
 πῆξις ἢ 550, 564, 418, 551; II,
 177. πῆξις αὐτοῦ ζῆν — σύν αὐτῷ
 614. πῆξις σκηνῆς 843.
 πῆξις αἵματα 758, 752, ἐμ-
 κρουα 462, 751, ἐμῆματα 470. πῆξις
 αἵμα 555. πῆξις αἵμα
 451. πῆξις αἵμα 1015.
 πῆξις λειμῶνας 715, ὄρη II,
 190.
 πῆξις συμφορῶν 1015.
 πῆξις φόου 757, 759.
 πῆξις βούστανα 672.
 πῆξις ἀνδρῶς 558, 782,
 II, 261.
 πῆξις διέπειν 892.
 πῆξις εὐκρίτους συναγομένη 676.
 πῆξις δημοσουλῆ 809. πῆξις ἔσχα-
 ται 594.
 πῆξις βουλημάτων 892, τύχης
 806.
 πῆξις βίου 520, εὐγενείας 663.
 πῆξις πολυάσχρον II, 205.
 πῆξις ἐν κακοῖς 1115. πο ἔ-
 χους στασις 817, χορηγία 932. πο-
 λυάσχρον τὸ δυστοχῆς 815, τὸ πο-
 λυάσχρον 56, τὸ κακόδοξον II, 109. τὸ
 πολυάσχρον τῆς ἀποπίας 850.
 πολυάσχρον II, 39.
 πῆξις, II, 246.
 πῆξις ἀνδρῶν II, 177.
 πῆξις I, 140.
 πῆξις αἵμα 865, αἵμα 887. δικῆς II, 163,
 521, τίποτες 755.
 πῆξις 71, 113, 259.
 πῆξις 72. μέγας πῆξις
 259.
 πῆξις 275, 321, 555, 651.
 πῆξις γερῶν 610, 636.
 πῆξις 816.
 πῆξις II, 57, λόγων
 918.
 πῆξις βασιλεύς 616, 617.
 πῆξις ὁ πάντων 952, ὁ
 κοινός II, 255 ζωῆς II, 157.
 πῆξις ἐπιπέων 859. πῆξις
 πῆξις 992, σκορπίου 694. τὰ
 ἐνυθῶς II, 184.
 πῆξις 291.
 πῆξις II, 105,
 596, 400.

προσφύχουσιν ἀναδέεσθαι i. q. προσφύχει αὐτοῖς ἀναδέχεσθαι 65. προστηλώσθαι γυρίοις 890. προσκυροῦν εἰς δευλειαν ἑαυτοῦς II, 425. προστηλώσθαι γυρίοις; 890. πρόσκοι 18, 37. προφητοκτόνος 899. προφοιθασμοί 128, 1029, 1052. πρωτανεῖον 101, 158, 205, 222, 506, 595, 603, 666, 842. πρωτανεύειν 781. πρωτασηκρήτης 205. πρωτεξάδελφος 628. πρωτεβαστιάριο 62, 295. πρωτεβαστιαρῆτης 195, 230. πρωτοκυνηγός 611. πτερὰ εὐχῆς 616. πτερὸν νοῦ II, 174. πτόρθος 588. πυθμένες ἄδου 514, 468, 809. ἰθῆης II, 20, αἰσχύνης 871. λύπης 199, 250, 510. Θανάτου II, 49, συμφορῶν 665, ὕδατων 805, ἕλης ἐχλυώδους 224. ἀθύσσοι 475. πύκνωσι; ὀλοτώματος 439. πυρπολεῖ τὸ πάθος τὴν ψυχὴν 649. πυρπολεῖν II, 514. πυρσὸς λύπη; 450, κανδαλλών 441, φιλονεικίης 507. πωγωνίας 542.

Ρ

ράβδος ποιμαντική 165. ράκος μέλαν 465, μοναδικόν 593, μοναχικόν 288, τρίλιον 428 (σημα μοναχικόν 442, τρ θώνιον μοναχικόν 451). Ρωμαϊκόν 555. ῥάστον και ὡς ἐπὶ πραοῦς 1116. ἐκ τοῦ ῥάστον 740, 772, 799, 890, 1014, 1077. ῥεῖ τὸ εὐπνοῦν 715. ῥέων μακρῶ τῷ ὕραται 728, 877. εἰς ὅσον κενίας ἐρρύθη τὰ πράγματα 811. ῥεῖται ἡ καχία πρὸς φῶς; 846. ἐξ αἰτιπάλου ῥέων εἰσῆγεν ἀνεγκλήματα 816. πνεῦμα ἀπ' ἀρκτου ῥέουσαν 818. τούτων οὕτω ῥένων 102. πολλῶν ῥενύτων λόγων 827. ῥεσισης φημίς 674, 750. ῥέοντος τοῦ χρόνου 682, 699, 705 (χωρῶντος 698, 704, 825, 841). ῥενντο; 751. ῥήγχι κή αἰδῶς II, 29, ψυχῆ II, 50. ῥηματοσκία 918. ῥῆς 74, 98, 124, 168, 195, 259, 620, II; 29, 195. ῥόδια αθυρία; 658, δεινῶν 620, βασιλεῖς 588, λιπυς 757, λύπης 661, αἰγῆς 976, στοιχασμων 1, 108, ἐγκλημάτων II, 210. ῥυαξ ὕδατος; 874. ῥύγκες αἰμάτων 708, 1012. δίκης 852, λιπυς 820. ῥύγκες; παῖδες πηγῶν 716.

Σ

σαγήνη ἀληθείας 965. τὸ σαρόνιον ἐπιγελάσαι 957. σαρεῖν γεγυμνωμέναις ἐς τὰ σῖσαι ἐχωροῦν 456. σατραπικὰ σπειλάι II, 117. σεβαστοκρατορικὰ κξίωματα 565. σεβαστοκρατωρ 72, 79, 797. σιτώνες 260.

σκηνοβατεῖν 269, 651, 716, 1055; II, 146. σκοληκὸ θῶρωτοι 128. σμήνη ἑμωνυμίας 965, ζωκτων II, 146. σμικρογνώμων 1020. σμικρόνοια κακονοίας 1105. σπενδομένων τῶν κυμάτων τοῖς αἰγίοις II, 226. σπλάγγνον ἀδελφικόν 1027. σπλάγγνα πατρικά 818, φύσεως 809. σπλάγγνωι δριμύτης 975. σπονδαὶ λύπης καὶ γέλωτος 575, 957. σταδιοδρομοῦντα τοὺς περὶ ψυχῆς ἀγῶνας; 765. σταλαγμὸς εὐφροσύνης; 816. τοὺς τε στασιασταὺς τοὺς τε στασιώτας; 551. στεφφορία 375, 791. στέφος βασιλικόν 195, 519. στήλη αἰδοῦ; 468. στηλογραφεῖν 259. στρατόπεδα θλίψεων 491, λογισμῶν 821. μέγας στρατοπεδολογῆς 255. τὸ συγκεχωρηγός 684, 775, 804, 909.

συλλαβίζεῖν τὰ τῶν γραμμάτων στοιχεῖα 884; II, 551. συμβᾶν οὕτωσι πος 519, 555, 588, 805, 841, 927. συμβήσαντες 428. συμπαίστωρ 62. δ συμπεπτωκέναι συμπέπτωκεν II, 205. συμπαρποσιτάτα καὶ συμφουεῖτα 941; II, 467. συμπιλήσαι τὴν πλευρὰν τῷ ἀγκῶνι 835. σύμπνοια 781. Ἑσπονδος 599. συμπροσκυνεῖν II, 157. συνάναρχος καὶ συναἰδο; 1107. συνδιαμετρεῖν 339. συνδοξάζειν II, 157. ἐκ τοῦ σύνεγγυς 810. συνειδὸς ἀκαπήλευτον 1002. αἰ τοῦ συνειδότης σκηναί 810. συνθολοῦν 150, 507; II, 127. συνιστοργεῖν 914. συνισχημένος 767, 790. συνουσιωθεῖτα 942. συντήκειν τὸν βίον ἀσκήσει; 55. τὸ ἦθος μεταμέλω 192, τὸ θυμούμενον 804. συνυθεῖν 407, 451, 475, 492, 500, 501, 524, 555, 578, 585, 610, 662, 667, 699, 706, 809, 821. συσκευαστή; 406. συχνα i. q. συχνάκις 825, 827, 857, 849, 802, 871, 914, 917; II, 56.

σφῆδρα τι 226, 292. οὐ πάνυ τι σφῆδρα 517. καὶ πανυ τι σφῆδρα 521, 558, 519. σχέσι; 509. σχοινοματα ἡγεμονίας 215. σχολαστικὸς 275.

T

ταῖνα βασιλικῆ 762. τολαντεύειν 430, 528, 610, 645, 698, 805; II, 184. ταμιουλεῖν 501. ταρὸς λιθῆς 1051. τάρφος σιγῆς II, 114. τειλωσιζῶς 72.

Τελχίνες 90, 561, 409, 590, 821, 979. τερατῶμορφοι ἰδῖαι 806, εὐρέσει; II, 159. τερατοποιός 550. τερατοργήματα II, 542. τιμᾶν δεσπότην i. q. ἀναγορεύειν 65, 69. τίσιος 584. τομογραφεῖν 906, 1025. τομογραφία 1052, 1058; II, 272. τομογραφικὰ σινθήματα 1059. τόμος; 719, 785, 852, 920; II, 24, 61, 259. τόνον δίδωσι τῇ προθυμίᾳ 266. τοποτηρηταί 942. τορμεμέν 485. τράπεζα εὐθυμίας; 512. ἡ ὀεία καὶ ἰερά 498. τριαιδικὸ ὕμνος 827. τριθώνιον μοναδικόν 61, 195. τρίλιον 127. τρίλινα βασιλικὰ 567. τρικυβία ἀνιθεσισεων 914. λογισμων 505, 609, 754. λουδοριῶν 618. Τριβὴ λίαν 810. τριεσπόμετος Θεότης 921, φύσις 955, 971.

τρόφιμος ἡσυχίας; 185, λόγου 128, παιδείας; 613. τροχᾶν 270, 142, 189, 197, 439, 381, 754; II, 54, 101. τροχητήρες 647. τυραννεῖν 429, 598, 851; II, 112. τυραννίς λιθῆς; 1059. ὃ τετόχηκε βασιλευσθαι 807, 808, 851, 857, 881; II, 182.

Υ

ὕδριοπαλεῖν 46, 355, 920; II, 551, 547. ὕδριστρια γλώσσα 422; II, 557. ὕασι πραγμάτων ἐγκυβιστά; 807. ὕμνητήρια ἄσματα 89. ὕμνηδία 95, 125. ὕπαικειν i. q. ὕπηκοον εἶναι 592, 604, 672, 674, 698, 709, 795, 801, 805; II, 118, 179. ὕπερβόλιος δαίτα 594. ἡ ὕπεραγνος Θεομήτωρ 87, 178, 199, 210, 298. ὕπερπεποιημένη οὐσία 942. ὕπερρεχεῖσθαι 811. ὕποκαθημένος 427, 982. ὕποβρέειν 707, 785. ὕπορριτεῖν ἀκράς 615. ὕποστασις κλήμακος 962. ὕποχλασαι 153, 175.

Φ

φάνα; 61, 109, 150, 155, 162, 195, 216, 327, 495 συνελόντι; φωναι 200, 729, 755, 730. ὡς ἐν κεφαλαίω φάνα 956. φημί 66, 85, 108, 128, 161, 177, 180, 194, 227, 787. φησὶν 64, 174, 208. φεῖ 15, 65, 748, 787, 1129; II, 82. ἐφθρημεν εἰρηκότες 415, 498, 558, 858, 968. δεδειχότες 1065. φιάδες γένους 564. φιλῆς πολεμικῆς ὁρμῆς 255. φωνότρια χεῖρ 424, 902. φούρνος II, 247.

φρατρία 407, 680, 783, 821, 828, 1022.
φρατριάζειν 407.
φρίβιον 150.
φροντιστήρια 184; II, 179, 238, 315.
φρούριον λήθης II, 40.
φύντες parentes 64. φύσαντες 264, 493.
ψυτηκρομία 31, 260.
ψωπτήρ Ἐκκλησίας 962, 971, 1015, 1085, 1089; II, 459, 493.
ψωτιστικός 1064.

X

χολκεύειν ψυχὴν 509, δγκους ῥημάτων 449, ἐαυτὸν πρὸς τανάληπτον II, 197.
χαμερπής ἐμβρόθεια 687.
χαρμουννοὶ φδοαί 425. χαρμόσυνα διηγήματα 783.

χειροθεσία 163, 165, 216.
χέονται πνεύματα 529. χεοέν 808; II, 74. χεοέντα 66, 757, χεοέντων 84, χεοείσης II, 41, 49, χεοώτι 159, 579, συγγεοήναι 591, ἐπιχεοέντες 442. ἐπιχεοείση; II, 50. περιχεοέντες; 59, ὑπερεχεοθείς 539, ἐκχεοέν II, 19.
χόες καὶ πρόβριτα 617.
χιονώδες τρίγυς; II, 176.
χλαίς χερσίν 623, 708, 718. πάσαις χερσίν 748 (χλαίς παλάμαις 761. παλάμαις ἀπάταις 719). ὑπτίγυς χερσίν 655.
χιευάριον πᾶσαν ἀνέμιον κίνησιν II, 45; cf. 74.
χοϊνικίς εὐφροσύνη. 511, συμφορῶν 646.
ἐν χερσὶ ἐχθρῶν τάττειν 151.
χρῶν 872.
χρῆ cum dativo 982 (σφίσι δεή-

σαι 983, 1011, II, 67). II 51 152.
χρηματίας βασιλεύς;—πατριάρχης 428.
χρησμοφώημα 618.
χρυσ. οὐροποις 270.
χρῶν β. δίσις τριβῶν II, 53.
χωρογ. αφεῖν II, 199.

Ψ

ψάμου φωνή 925.
ψυχικός θάνατος 261

Ω

ὠίον 43.
ὠδίον 224, 249, 228, 770; II, 168, 245.
ἐν ὠδίῳ μένει ἡ μελέτη 509.
κυσφορεῖται ἡ σύγχυσις 618. τὰ τῶν ὠδίων ἐρβάζη 819.
ἡ ὠς λέξις; ὀμῶνυμο, II, 429.

INDEX

AD

NICEPHORI GREGORÆ HISTORIÆ BYZANTINÆ

LIBROS POSTREMOS.

Revocatur Lector ad numeros crassiores textui insertos.

A

Abdera, 564.
Abel, 128.
Abraham, 125.
Acaruanes, 100, 557.
Achilles, 51.
Acindynus, 139.
Adriaticum mare, 77.
Ægeum mare, 40, 84.
Ægeus, 40.
Egypti, 285.
Ænos opp., 182, 237, 249.
Æolis, 560.
Æsculapius, 101.
Æ-opi camelus, 194, 548.
Æoli, 100, 557.
Agathonicus, 266, 342.
Alani, 532.
Alania, 532.
Albani, 537.
Alexander Macedo, 19, 83, 180.
Alexander Mysus, 119, 557.
Alpes, 193.
Andreas Cres, 241.
Andronici duo imp., 533.
Andronicus imp., 238, 557.
Angelus iudex, 132.
Anna Joannis Patrologi mater, 119, 498.
Antiochenses, 210.
Apollinaris, 263.
Archilochus, 582.
Arca turris, 504.
Ariadne Minotauri f., 40.
Ariani, 398.

Aristides, 153.
Aristoteles, 2 6.
Arius, 185, 187, 525, 455.
Artemisium prom., 43.
Asia, 178, 181, 224.
Astaccenus sinus, 558.
Athanasii monasterium, 188, 195.
Athanasius (S.), 125, 275, 281, 290, 291, 296, 305, 313, 352, 339, 350, 366.
Athenæ, 47.
Athos mons, 182, 183, 258, 397, 558.
Atlantides insuæ, 68.
Atreus, 166.
Attica, 40, 285.
Aulis, 43.

B

Babylon Semiramidea, 281.
Babylonius caninus, 461.
Bardarius Scorpis, 260, 510.
Borlam Calaber, 31, 139, 235, 267, 272.
Basilius (S.), 122, 283, 285, 289, 300, 301, 306, 309, 316, 519, 526, 541, 564, 598, 442, 483, 485.
Beller, 123.
Beseleel, 488.
Bithyni, 91, 509.
Bithynia, 84, 117.
Bize opp., 455, 249, 310.
Blachernis (in) templum, 242.
Bœotia, 40.
Bogomilt, 289, 309.
Britanni, 534.

C

Cain, 128.
Calchas, 562.
Cailiope, 201.
Callistus patriarcha Cp., 195, 251, 249, 257, 520, 535.
Callistus Rossus, 553.
Calothetus, 505.
Camelo (de) proverbium, 194.
Cantacuzenus (Joannes), 21, 37, 53, 55, 149, 171, 177, 195, 236, 342, 377, 515.
Carmelus mons, 240.
Carystus opp., 46.
Caspium mare, 199.
Castellum Cp., 242.
Catalani, 42, 84, 87, 88, 89, 151, 177, 189, 242.
Catalozus Lesbi dominus, 503.
Cephalonia comes, 249, 557.
Chalana turris, 358.
Chalcedon, 88, 96, 117, 504.
Chaldæi, 18, 52, 53, 213, 225.
Charimides Larisæus, 284.
Chersonesus, 85, 118, 203, 223.
Chios ins., 51, 78.
Christ. in S. Sophia imago, 223.
Christopolis opp., 564.
Chrysostomus (Joannes), 123, 125, 128, 283, 298, 307, 317, 379, 410, 416, 421, 425, 430, 476, 412, 443, 445, 446, 449, 452, 475, 487, 488, 489, 490, 491, 496, 497, 527, 531.
Χρῶσι — κέρματα, 52.
Cilicia, 19.

Cleodemus, 377.
Clotho, 219.
Cnossus opp., 59.
Coccinus *Heracleæ* episcopus, 62, 80.
Cp. patriarcha, 201, 204, 244, 219, 319, 332.
Cœlesyria, 240.
Concilium sextum, 414, 423, 410.
Constantinus Magnus, 81, 104.
Coreyræi, 77.
Cosmas (S.), 277, 490.
Cratæi monasterium, 244.
Creta ins., 39, 43, 84, 183.
Cresus, 20.
Cyclades ins., 40, 42, 85.
Cyclops, 218. Cyclopes, 134.
Cydnus fl., 19.
Cygeum *Rœssiæ* metropolis, 513.
Cylonis & γος, 411.
Cyprus ins., 27, 183.
Cyrillus (S.), 292, 296, 298, 302, 369, 493.

D

Damascus urbs, 14, 240.
Daniel, 126, 285, 426, 448.
Darianus opp., 227.
Dascelius sinus, 539.
David, 127, 323, 332, 330, 333. 'Ο Δαυϊδικός ψαλτήρ, 228.
Delphicus tripus, 208, 213.
Democritus, 334.
Didymotichus opp., 99, 144, 150, 170, 181.
Dionysius (S.), 286, 313, 396, 406, 423, 426, 427, 432, 439, 442, 444, 452, 453.
Dodona, 208.

E

Elias, 127.
Endymion, 44, 133, 427.
Eubœa, 42, 85.
Euchitæ, 396.
Eugenia, 245.
Eulogia imperatrix, 238.
Eunomiani, 309.
Eunomius, 274, 323, 341.
Euripus, 184.
Europa, 203.
Eusebius hæc., 464, 466, 484.
Euxinus pontus, 45, 82, 338

F

Fidel symbolum, 137.

G

Gades, 193.
Τὸ Γαλατῶνων ἠροῦρον, 41, 76, 78, 82, 337, 332. Τὸ Γαλάτου, 15, 92.
Gallicum mare, 42.
Genua, 43, 192, 194.
Genuenses, 41, 78, 145, 151, 190.
Georgius Lapithes, 27, 37.
Gratlanopolis, 563.
Gregorius *Alexandriæ* patriarcha, 22. Alter, 182.
Gregorius *Nyssaensis*, 285, 289, 290, 292, 297, 301, 317, 327, 341, 359, 372, 493.
Gregorius Theologus, 127, 287, 290, 297, 304, 313, 316, 338, 367, 403, 415, 419, 421, 448, 451, 471.

H

Halys fl., 216.
Hecula, 161.
Helena, 51.
Helena Joannis Palæologi uxor, 148, 150, 232, 264, 506.
Ἑλλήνων παῖδες, 209.
Hellespontus, 51, 78, 117, 181.
Heracleotæ, 78.
Herculis columnæ, 194.

Hermon, 397.
Herodes rex, 383.
Hierapolitæ, 18.
Hierosolyma, 81, 251.
Hippocrates, 101.
Homerus, 51, 218, 362, 411.
Hyrcanus *Bithyniæ* dominus, 91, 99, 116, 144, 151, 162, 171, 179, 200, 203, 227, 251, 232, 304, 338.

I

Icarium mare, 84.
Iconomachi, 381, 393, 430, 460, 468, 491.
Ida mons, 51.
Isaias, 410.
Iezeciel, 527.
Ignatius *Antiochiæ* patriarcha, 22.
Ilyrii, 337.
Imbrus ins., 226, 237, 247.
Indi, 19, 334.
Ionium mare, 77.
Irene *Cantacuzeni* uxor, 108, 144, 132, 188.
Irene Palæologi soror, 537.
Isaac monachus Athous, 541.
Isidorus patriarcha, 63.
Ismaelitæ, 227.
Ismenias, 135.
Ixion, 160.

J

Jacobus (S.), 128.
Joannes evangelista, 431.
Joannes Damascenus (S.), 123, 278, 281, 292, 297, 298, 303, 319, 327, 339, 350, 353, 355, 357, 367, 423, 456, 453.
Joannes patriarcha Cp., 24, 541.
Joannes Prodromus, 126.
Joannes Sebastocrator, 249.
Joasaph, 243, 376.
Joseph, 448.
Judæi, 74, 81, 103, 140.
Judas Ischariota, 187.
Julianus Apostata, 63, 530.

L

Labyrinthus, 39.
Lampsacus, 181.
Lapithus fl., 28.
Latini, 29, 42, 144. Episcopus Latinus, 262.
Lazarus *Hierosolym.* patriarcha, 22.
Lemnus ins., 182, 226, 212.
Λεσθία οἰκοδομή, 366.
Leshos ins., 225, 242, 301, 334, 361, 365.
Leucosia, 28.
Libi Rossorum gens, 514.
Lydi, 560. Lydorum satrapa, 162, 362.
Lydia, 159.

M

Macedonia, 99, 100.
Mæotis, 41, 194, 199.
Mamas (S.), 188.
Manes hæc., 437.
Manganorum monasterium, 243.
Manichæi, 309, 424, 430, 437.
Manoe, 447.
Manuel Asan, 510.
Manuel *Cantacuzenus*, 248.
Manuel Sebastocrator, 249.
Marcellus Gallus, 274.
Marcion, 430, 491.
Marcionistæ, 397.
Maria *Andronici* uxor, 537.
Marthæ monasterium, 243.
Maximianus, 63.
Maximus (S.), 283, 292, 293, 301, 324, 323, 327, 333, 336, 337, 360, 363, 367, 396, 408, 426, 453, 454, 461, 474, 489, 491.
Mediolanum, 193.
Minos, 39.

Minotaurus, 40.
Mitylene, 503.
Moamed, 202.
Moses, 283, 417, 421, 443, 488.
Myrtilus, 136.
Mysi, 100, 118, 203.

N

Naziræi, 313.
Nestorius, 263.
Nicæa, 508, 509.
Nicephorus *Cantacuzeni* gener, 337.
Nicolaus *Pisanus*, 106, 191.
Nilus fl., 13, 461.
Niphon *Scorpius*, 239.
Noe, 121.
Novatus, 418.

O

Oceanus occidentalis, 190.
Olympia, 216.
Olympus *Cypr* mons, 28.
Orestias opp., 99, 144, 130, 152, 153, 178.
Oreum opp., 46, 47.
Orion, 141.
Oropus, 43.

P

Palæologi, 118.
Palæologus (Jo.), 93, 118, 178, 187, 207, 226, 241, 334.
Palæstina, 210.
Palamas, 184, 226, 319.
Palamitæ, 68, 111, 413, 424.
Paulus apostolus, 123, 298, 378, 396, 404, 428, 451, 445, 499.
Paulus patriarcha, 67.
Peloponnesii, 77, 249.
Pelops, 136.
Perinthus s. *Heraclea*, 78, 201.
Persæ, 84, 144, 241.
Petrus apostolus, 412, 435.
Pharnabazus, 99.
Pharao, 19, 422.
Pheræorum tyrannus, 161.
Philippi opp., 564.
Philotheus *Coccinus*. V. *Coccinus*.
Phocæa, 364, 303, 339.
Phœnicia, 240.
Photinus, 274.
Pindarus, 391.
Pisistratus, 494.
Plato, 411, 487. *Piatonica* stoa, 309.
Polyxena, 161.
Ponti αἰγῆν, 43, 83, 117. Ἐπίπετα, 45.
Porta aurea, 180, 181.
Proclus, 226, 481.
Præconnesus, 336.
Promontis, 86.
Protagoras, 375.
Proteus, 400.
Ptolemæi τετραβίβλος, 32.
Pylades, 67.
Pyrenæi montes, 42.
Pythagoras, 142.
Pythagorei, 61.
Pytho, 393.

R.

Rhædesturn, 100.
Romanus *Rossorum* legatus, 518.
Ressi, 113.
Rossia, 114, 199, 511.

S

Sabellius, 263.
Salamis ins., 42.
Salomon, 323, 439.
Samoithrace, 226.
Sarapis, 88.
Sardinia ins., 190.
Scamander fl., 51, 227.
Scorpius. V. *Bardarius* et *Niphon*.

Scuto (de) rex, 189.
Scythiæ, 18, 90. Οἱ βορειότεροι, 513.
517. Νομάδες, 532. Υπερβόρειοι, 199.
Τὰ Σκυθικὰ παράλια, 45.
Selymbria, 149, 170, 510.
Semela, 234.
Serbia, 148, 169, 556.
Sestus, 83.
Sidon, 210.
Simonis fl., 227.
Simon Cralis f., 537.
Simon Magus, 521.
Sirenes, 153.
Socrates, 67, 498.
Soloma, 358.
Sophia (S.), 198, 201, 253, 247, 254,
516, 538.
Sophocles, 566.
Sozopolis, 83.
Symeon Metaphrastes, 585.
Symeon Nomophylax, 111.

Symeon Trapezuntius, 532.

T

Tanais, 42, 90, 194, 199.
Tarsus, 19.
Telchines, 381.
Tenediorum portus, 31, 226.
Tenedus ins., 78, 85, 236, 241, 247,
252, 257, 503, 537, 554.
Terræ motus, 221.
Thabor mons, 578, 581, 594, 397, 424.
Thebæ Bœoticæ, 47, 180.
Themistocles, 42.
Theodorus Graptus, 309, 381, 458,
463, 464.
Theognostus Rossicæ episcopus, 513.
Theophanes (S.), 587.
Theotimus, 266, 342.
Therapea, 88.
Thersites, 331.

Thesens, 40.
Thessalia, 557.
Thessalonice, 44, 45, 74, 147, 168,
184, 226, 268, 330.
Thracæ, 224.
Thracia, 79, 100, 203, 510. Urbes
Thraciæ, 130, 160.
Thule ins., 517.
Triballi, 100, 179, 540.
Troja, 51.
Tyrrhænicum mare, 190.
Tyrus, 240.

U

Ulixes, 218.

V

Veneti, 41, 76, 84, 144, 171, 189.
Venetiæ, 41, 85, 143.
Volotimirum urbs Rossicæ, 514.

ADDENDA

AD

OPERA NICEPHORI GREGORÆ.

ΤΟΥ ΣΟΦΩΤΑΤΟΥ ΚΑΙ ΛΟΓΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ ΤΟΥ ΓΡΗΓΟΡΑ

ΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣΦΩΝΗΜΑΤΙΚΟΣ ΕΙΣ ΤΟΝ ΒΑΣΙΛΕΑ (4).

Ὡς λίαν ἡδύς καὶ παιδρὸς ἡμῖν ἐπανάγκεις ἐκ τῶν **Α** μίζοντες ἤδη, τὰ δ' ἀπαγγέλλοντες εἶσι καὶ εὐαγγε-
τροπαίων, θεοῦτατε βασιλεῦ, καὶ νῦν μᾶλλον ἢ πρό-
τερον, καὶ σὺ μᾶλλον ἢ πάντες οἱ πρὸ σοῦ βασιλεῖ;
τοῖς πρόσθεν ὑπηκόοις. Ἄ γὰρ ἐκείνων τοῖς μὲν
ἀπολωλέναι ξυνενέχθη, τοῖς δ' ἀναλαθεῖν ἰσχύς οὐκ
ἦν, ταῦτα σὺ μετὰ πολλοῦ τοῦ κρείττονος ἀνειληφῶς
ἀπέδωκας τὸ διεβρῶγός τῃ τῆς ῥωμαϊκῆς ἡγεμο-
νίας σειρᾶ. Ὅθεν ὠραῖος μὲν σὺ, φιλανθρωπώτατε
βασιλεῦ, ὠραῖοι δ' οἱ πόδες οἱ σοὶ πολλὰ τάγαθὰ
πρὸς τοῦς ὑπηκόους ἡμᾶς τὰ μὲν τελεσιουργὰ κο-
μιζόμενοι. Νῦν ἡμῖν ὁ ἥλιος φαιδρύτερον ἐκλάμπειν
δοκεῖ καὶ ἰλαρότερον ὁ ἀήρ χαρίζεται πρόσωπον·
νῦν ἀντέστραπται πάνθ' ὅσα τῆς εὐφροσύνης ἀντί-
παλα ἦν, καὶ τὰ κρείττω μὲν ἀνθεῖ, τὰ δὲ χεῖρω
καταρρέει, καὶ ὥσπερ μετὰ χειμῶνα τοῦ ἔαρος ἤκιν-
τος πᾶν πτηνὸν αἰθεροδρόμον τὰ δόση καὶ τοὺς
λειμῶνας περιηχοῦντα τὸν τοῦ ἔαρος ὕμνεϊ χορηγῶν,
οὕτω καὶ νῦν πρὸς γε τοῖς ἄλλοις καὶ αὐταὶ γε αἱ
Μοῦσαι τὴν σιωπῆν ἀποθέμεναι σοὶ τῷ χορηγῷ τῆς

SAPIENTISSIMI AC DOCTISSIMI DOMINI

NICEPHORI GREGORÆ

ALLOCUTIO AD IMPERATOREM.

Quam læto hilarique vultu ad nos reverteris victor, **B** tius fulget, hodie aer jucundius nos afflat; hodie
imperator divinissime, et nunc magis quam antea
etiamque gloriosius quam antecessores tui. Si enim
illius ea quæ amiserant recuperare haud valebant, tu
ea cum virium imperii auctu post ruptam Romanorum
servitutem recepisti. Hinc pulcher tu ipse, pulchri
pedes tui qui res adeo perfectas nobis, civibus
tuis, apportant aut evangelizant. Hodie nobis sol læ-
tius fulget, hodie aer jucundius nos afflat; hodie
quæ gaudio nostro obsistere videbantur, aufuge-
runt; jam omnia in melius prodeunt, et quæ mala
sunt decedunt, et ut post hiemem vere adven-
tante silvæ ac prata avium cantu resonant, sic nunc
musæ posito silentio tibi musagetæ lætos hymnos
accinunt; rura ipsa gaudent, pulchro lætitæ vesti-
mento induta, urbanam gestare faciem. Tu enim

(1) Oratio hæc novissime edita est in Programmata Academico Lipsiensi ad annum 1863 proposito, ex codice n. VII
bibliothecæ Paulinæ. Imperator quem hic compellat Nicephorus, Andronicus est Palæologus III qui imperio potitus
est anno 1332.

νῦν εὐφροσύνης μακροὺς ἀναπέμπειν τοὺς ὕμνους ἅ οἱ δὲ τῆς διανοίας οὐκ εἰσὶν ἀκόλουθοι τῶν ἀγώνων πέρασ ποιεῖς ταῖς ἐπιβολαῖς τῶν ἀρχῶν· φθάνεις γὰρ τῷ τάχει τοῦ δρόμου τὴν σὴν ἀγγλίαν, καὶ πρὶν ἀκουσθῆναι φαίνειν παρών καὶ τῆ αἰφνιδίᾳ σου παρουσίᾳ τὰ τῶν πολεμίων θραύεις σκέμματα. Οὕτω τοὺς Τριβαλλῶν καὶ Μυσῶν ἐξέπληξας ἡγεμόνας, καθεύδουσιν ἐπιστὰς πολλὰκις ἀπροσδόκητος ὡσπερ τις αἰθέριος κεραυνός· οὕτω Χίον εἶλες, οὕτω Φώκαιαν ἐδουλώσω, οὕτως Ἰλλυριοὺς κατέδραμες, οὕτω νῦν Αἰτωλοὺς καὶ Ἀκαρνανᾶς ἐς τὸ ἀρχαῖον ἐπανήγαγες, σχῆμα τῆς Ῥωμαίων ἡγεμονίας (1). καὶ ἀμφω τὰ στοιχεῖα ἐμπλήσας τοῦ θαύματος. Λέγω δὴ τὴν διαβάσαν ἐξ Ἀσίας καθ' ἡμῶν Περσικὴν ἐκείνην καὶ δύσμαχον δυνάμιν τε καὶ ὀπλισιν, ἣν ἡμέρᾳ κατηγωνίσω μίᾳ, πλείστους μὲν ἀνελών, πλείους δὲ ζώντας ἑλών. Καὶ ἃ πάλαι Θεμιστοκλέα ἀκούομεν ἐξ Ἀττικῆς καὶ Πausανίαν ἐκ Λακεδαιμόνος ἐκινῶν διαστήματα χρόνου δύο μερισσόμενος στήσασθαι τράπαια κατὰ τῶν μετὰ Ξέρξου Περσῶν, — ὁ μὲν γὰρ ἐν τοῖς περὶ Σαλαμίνα στενοῖς τὴν ναυτικὴν ἐκείνων κατεβάπεισε δυνάμιν, ὁ δὲ περὶ Βοιωτίαν τὰ περιλειφθέντα σὺν Μαρδονίῳ στρατόπεδα κατετροπώσατο — ταῦτα σὺ βέλτιον ἐν ἡμέρᾳ διεπράξω μίᾳ κατὰ τῶν ἐπεισπεσόντων ἡμῖν αἰφνιδίως Περσῶν. Τοὺς μὲν γὰρ κύμασι καὶ βοῦθις θαλάττης ἐδουκας βαπτίζεσθαι, τοὺς δὲ καθάπερ ἀστάχους ἐν τοῖς παραλίοις τῆς Θράκης κατέστρωσας, τοὺς δὲ πλείους ζώντας ἐχειρώσω, ὡσπερ ἐν ἐξουσίᾳ βασιλικῆς τριχῆς τὸ τῆς νίκης διαιρούμενος κράτιστον. Πάλαι μὲν οὖν ἐθαύμαζες δῆμος Ἑλλήνων Ἀλκιβιάδην ἐκείνον τὸν Σωκρατικόν, τὸν ἐν

civitatibus securum fundamentum et opes firmas præstas; in te igitur, ubicunque sis, omnes, sicut plantæ solem versus, respiciunt. Et Græcorum quidem doctæ relationes Herculem plurimarum nationum civitatumque benefactorem fuisse ac nominis sui fama Græciam replevisse et vicinis gentibus auxilio fuisse fidem faciunt, siquidem terras, quas adit, morbis ac ferarum latrocinumque injuriis liberat. Sed istæ fabulæ fide legitima carentes aures tantummodo titillant. In te autem Græcia novum possidet Herculem qui regionem istam non morbis ac injuriis liberat, qui verno atque æstivo tempore non ad arma recurrit, sed stationum et elementorum naturam reformavit; qui frigus hibernum pro æstate, famem pro abundantia, insomnia pro quiete habes. Tu si sub dio pernoctas, regia te voluptate frui putas; tu propria commoda communi utilitati postponis; tu cursibus laboriosis nova certamina et labores addis, nec temporis nec rebus parcendo, et pugnas tum maritimas cum terrestres ciendo. Et horum quidem certaminum alii multitudinem, alii frequentiam mirantur;

(1) Quæ post v. ἡγεμονίας leguntur usque ad v. κράτιστον (lin. 51), in margine demum appposito signo addidit librarius. Dedi quæ legi adhuc pote-

alii velocitatem et acumen ingenii tui suspiciunt. Nam nuntii tui cursu prævertuntur, et subita tua præsentia hostium machinamenta irrita facis. Sic Triballorum Mysorumque duces conurbasti, nec opinatos eos fulminis instar adoriendo. Sic Chion cepisti, sic Phocæam subegisti; sic Illyricum invasisti; sic nuper Ætolis atque Acarnanibus antiquam Romanorum formam refecisti; sic terram mareque stupefecisti. Dico equidem exercitum istum Persicum, qui contra nos movit, te uno die profligasse et multos aut cecidisse, aut vivos cepisse. Quod enim olim Themistocles ex Attica, et Pausanias Lacedæmone egressi fecerunt, duo de Xerxe Persa tropæa erigendo, — quorum unus quidem classem hostium in freto Bæotico delevit, alter castra a Mardonio relicta cepit, — id tu melius una die fecisti, Persas, qui nosmet aggressi fuerant, subigendo. Alios enim undis ac luctibus maris immersisti, alios ut calamos ad Thraciæ littora stravisti, alios numero plures vivos cepisti, sic pro regia tua potestate triplici victoria sanctus. Olim quidem Græci Alcibiadem illum Socraticum, Cliniam

ran; nonnulla enim ab initio recisit bibliopæus.
EDITOR LARSSENSIS.

στρατηγίαις ὄξυν καὶ περιβίεπτον, ὅπως ἐξαιφνης A καὶ βραδίως ἐς τὴν Λακωνικὴν ἐκείνην καὶ σκληρὰν μετεσκευάσται ἐδίαιταν καὶ τοῦ βίου τὸ πλείστον ασιτία καὶ ψυχρολοσία διήνευεν, ἀνὴρ περιττὸς τὴν νεανικὴν φιλοτιμίαν καὶ τρυφῆς ἀττικίζουσης ἡλικιώτης καὶ ὥσα σώματος καὶ κάλλει προσώπου ῥᾶστα τοὺς τῶν ὀρώντων ἐπισυρρόμενος ὀφθαλμούς.

Τοῦτο δ' ἐποίουν μὴ βλέποντες σέ· ἡ γὰρ ἂν ἐκείνων ἀφέντες πρὸς σέ τὸ πᾶν τοῦ θαύματος ἔτρεψαν μετὰ πολλοῦ τοῦ βελτίονος. Τοῦ μὲν γὰρ ἔθραττε τοὺς λογισμοὺς τὰ Ἀθηναίων ψηφίσματα, καὶ διὰ τοῦτο μεζῶνων κικῶν ἤττω πολλῶ τὴν Λακωνῶν ἡλλάξαιτο δίαταν· σοὶ δ' ἐξῆν ἐν βασιλείῳις θαλάμοις τρυφᾶν βασιλικώτερον ἔδοξε βασιλικῶν βραθυμῶν μακροὺς καὶ ὑπερροῖους ἀλλάττεσθαι μόχθους, ἵνα σου τὸ ὑπήκοον ἄμοχθον ἐν τοῖς οἴκοις ἀγῆ τὴν δίαταν. Τὸν μὲν δὴ Ἀλέξανδρον ἐκείνον τὸν Μακεδόνα, πρὶν ἐς ἡθῆν ἐλθεῖν, τοσοῦτον ἐνδείκνυσθαι πρὸς ὅπλα καὶ πόρους τὸν πόθον φασίν, ὡς καὶ τοὺς τῶν Ὀλυμπικῶν ἀγῶνων κρεττοὺς τοῖς νομίσμασιν ἐγγαράττειν, ὃ μεγάλης ἀρετῆς ἀπόδειξιν εἶχε καὶ μελλόντων στρατηγημάτων ἐν ψυχῇ κρυπτομένους ἐδείκνυ σπινθηρας· σὺ δ' οὐ νομίσμασιν ἐγγαράττειν ἀξιοῖς τὰς τῶν πολεμικῶν τροπαίων μελέτας, ἀλλ' ἐν τοῖς τῆς καρδίας κρῦπτεις θαλάμοις. Βασιλικῆς γὰρ ἔκρινας μεγαλοπρεπέλας ὑπάρχειν οὐ προαρπάζειν τὴν χρόνον καὶ προκηρύττειν σπαργῶσαν φλόγα καρδίας καὶ ἐν ὤδισιν ἔτι κυοφορομένην, ἀλλ' ἐν τοῖς τῶν ἀγῶνων ἀποτελέσμασι διδάσκεις ἐναργέστερον τὸ τῆς μελέτης καίριόν τε καὶ εὔστοχον, καθάπερ ἐν τῇ γεύσει τῶν καρπῶν τὰ φρενὰ τὴν τῆς ῥίξης εὐγένειαν. Εἰ δὲ καὶ τὰ Ἀλεξάνδρου παρῆν σοὶ στρατόπεδα, διατειναίμην ἂν ἔγωγε

filium, acutissimum belli ducem admirabantur quod tanta facilitate duram Spartanorum vitam amplexus fuerit et balneis frigidis et fami assueverit; vir omnibus vitæ luxuriosæ voluptatibus diffluens, corporis autem venustate omnium animas et oculos fascians.

Hoc autem fecerunt, te non viso. Te namque conspectum unum admirati fuissent. Atheniensium enim sententia ejus vitæ institutum mutavit, ideoque Spartanorum vitam contra grandiora mala permutavit. Tu, cui licebat in palatio regio genio indulgere, matuisti duos amplecti labores, ut cives tui faciliorem domi vitam agant. Alexandrum quidem Macedonem tenera ætate adeo armis et exercitiis gavisum dicunt, ut certaminum Olympicorum victores nummis insculpi jussisset, quod magnam virtutem et bellorum futurorum auguria portendebat. Tu contra tropæa tua non nummis insculpi jubes, sed in cordis tui spatiis occultas. Regiæ enim magnificentiæ esse dicebas non præmature flammam ingenii parturientem ostendere, sed in ipso certaminum cursu opportunitate præfui, ut radicem dulcedo cum fructibus ipsis gustatur. Sed etiamsi Alexandri tibi exercitus præsto fuissent, persuasum equidem habeo quod non solum de fluvii Par-

μῆ ἂν μόνους Παρθιακοὺς τε καὶ Ἰνδοκοὺς ποταμοῦ; ἀριθμῆν σου τὰ τρόπαια, ἀλλ' ἦσθοντ' ἂν σου τῆς ἀρετῆς καὶ ὄρο: Λιθύων καὶ Ἡράκλειο: στήλαι καὶ εἰ τινες; Ἄλπεων εἶεν ὑπερβολαί. Νῦν δὲ ψυχὴ μὲν εἰ στρατηγικὴ καὶ τῆς Ἀλεξάνδρου κραταιότερα, σώματός γε μὴν ἐστρατημένη, πλήθους στρατοπέδων δηλαδὴ καὶ Μακεδονικῆς ὀπλισίως ἐκείνης· εἰδῶς δ' ἐπὶ τούτοις ὡς καὶ τὴν ἐν μεγάλας ἐξουσίαις αὐτονομίαν ἢ δικαιοσύνην ρυθμίζουσα μεζῶ τῆς τοῦ ὀνητοῦ φύσει; καὶ θεῖαν ἀποτελεῖ, ἢ δ' ἀδικία στρατηκῆν τινα καὶ θηριώδη καὶ ἀκονίονητον, οὐδὲ τῆς δικαιοσύνης ἡμέλητας, ἀλλὰ καὶ ταύτης ἀμφοτέραις ἐδράξω. καὶ ἀγορανόμου; καὶ ἀστυνόμου; προσστήσω, καὶ χωρίων καὶ ἀγρῶν περιπόλους φρουροὺς εἶναι καὶ φύλακας ππραγγελας, μὴ λάθωσι παραβῆντες οἱ τῆς εὐνομίας; θεσμοί; καὶ ἐμβρυλοὶ καθ' ὁμοφύλων δίκην θηρίων δρμήσωσιν. Οὕτως ἐμφύτου; ἔχεις τὰς ἀρχὰς πρὸς ἅπαν ἀγαθὸν καὶ οὕτω τούτοις ὀπλιζόμενος; τοῖς ἀγαθοῖς ἀπάντων κινδύνων βραδίως κατατολμάς. Ὀλυμπιονίκας μὲν οὖν καὶ Πυθιονίκας ἐκείνους στεφάνους ἄλλοι ἄλλως Ἑλλανοδικαί δικαίως ἡμείβοντο· σέ δὲ νῦν ἡμῖν ἐπιδομήσαντα πλήρη δόξης καὶ κλέους ἑλληνικοῦ καὶ καινοτέρων ἀθλων ἀθλητὴν τίσειν ἂν προσέκομαι στεφάνους; οἱ τῶν λόγων ἀμείψαντο θίατοι; Ἐβουλόμην, ἦν ἐν τοῖς τῶν ἀθλων ὁρόμοις ἔχεις τελεσιουργὸν δύναμιν, ταύτην εἰληφέναι κάμει πρὸς τὸ τὰ σά διεξιέναι ἐγκώμια· νῦν δὲ τὴν μὲν προθυμίαν ἴσῃν πλουτῶ, τὴν δὲ δύναμιν καὶ μάλα τοι σφίδρα εὐχόμενος οὐχ εὐρίσκω. Οὕτω σοὶ τὸ τῶν πράξεων ἰσχυρόν ὑπέρτερον γίνεται καὶ τῶν λόγων αὐτῶν. Ἀλλὰ σὺ φιλανθρωπότατος ὢν, βασιλεῦ, σύγγνωθι μεζῶ τῆς δυνάμεως βλέπων τὴν γνώμην.

thicis Indicisque victurus fuisses, sed Libyæ quoque fines et columnæ Herculis et Alpes ipsæ fortitudinem tuam sensissent. Tua major quam Alexandri anima, corpore quidem privata, militum scilicet phalange Macedonum. Sed cum scias quod in magnis imperiis justitia divinam potestatem exercet; injustitia autem satrapica et fera se licentia circumdat, justitiam minime neglexisti, imo eam inprimis amplectendo, agris et civitatibus præfecisti custodes et curatores, ne legum vis aboleretur et sic civem in cives invasiones fierent. Tibi ad omne bonum indolem insitam geris, tu tot virtutibus armatus es, ut facile malis omnibus bellum inferre possis. Olympiorum et Pythiorum victores ab Hellenodiciis coronabantur. Te autem qui gloriæ plenus nobis ades; qui ultimorum certaminum particeps fuisti, quibus coronis ornemus? Ego ipse eodem quo tu curriculo vicisse velim, ut laudem tuam digne possim celebrare. Idem quidem animus mihi est, sed viam qua istud consequar non invenio. Hinc fit ut acta tua omnem eloquentiam superent. Tu autem, imperator, pro humanitate tua ignosce mihi volenti quod non possum consequi. Si enim quæ sentimus penetrare, si cordis nostri flammam conspiceret velles, utique invenires quam grato erga te animo

Εἰ γὰρ τὴν γλῶτταν ἀφείλεις καὶ παραδραμῶν τοὺς ἄ-
λόγους ἐς αὐτὸν ἀφικνεῖσθαι τὸν νοῦν ἐθέλησῃς
καὶ τὸν ἔνδον θεᾶσθαι πυρὸν τῆς ψυχῆς, οὐ μικρὰ
τὰ μικρὰ σοὶ φανέεται, ἀλλὰ καὶ μάλα τοὶ σφόδρα
ἀνευθεᾶ, παρ' ἡμῶν σοὶ τὰ χρέα ἀποδιδόμενα ἕπει
καὶ θεὸν οὐ τοὺς πρὸς ἀξίαν ὕμνους ἱσμεν ζητοῦν-
τα, ἀλλὰ τὸ τῆς καρδίας πῦρ, ἀφ' ἧς προτασι. Διὰ
γὰρ τοῦτο καὶ πάνθ' ὅσα τὴν κτίσιν πληροὶ ἀνομοίως
μὲν, κατὰ δὲ τὸ τῆς φύσεως ἱκανὸν πρὸς τοὺς τοῦ
κτίσαντος ὕμνους ἐγείρονται, καὶ ὕμνεῖ μὲν δι'
ἀναλόγου φωνῆς ὅποσα τῶν ζῶων φωνήεντα, ἀλλ'
ὕμνεῖ καὶ θάλασσα καὶ γῆ καὶ πέτραι καὶ χιόνες
ὕμνον ἀναπέμποντα σιωπῶντα καὶ ἀνεκλάλητον, καὶ
προσίσταται πάντα θεὸς εὐμενῶς. Εἰ δὲ καὶ τοῖς Ὀλυμ-
πιονίαις κοτίνου στέφανο; ἐπλέκετο, καὶ οὐκ ἀργύ-
ρου δὴ τινος οὐδὲ χρυσοῦ, δῆλον κἀντεῦθεν μὴ δὲ

τοὺς λαμβάνοντας ἐκείνους ἀθλητὰς ἀποδλέπειν ἐς
τὴν τοῦ διδομένου φύσιν, ἀλλ' ἐς τὴν βραβεύουσαν
γνώμην. Καὶ σὺ τοῖνον μὴ τὸν ἐκ τῶν λογικῶν σοὶ
κρατήρων ἀναχνευόμενον καὶ πλεχόμενον βλέπε
στέφανον, εἰ μικρὸς εἴη καὶ ἥμισυ ἀξίος τοῦ μεγέ-
θους τοῦ σοῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν πλέκουσαν βλέπε ψυ-
χὴν, μεθ' ὅσης καὶ οἴας τῆς προθυμίας ἐπισωρεῖει
τὴν τῶν ἐπαίνων ὕλην καὶ οἴα τοῦ τοιοῦδε πυρὸς
ὑποβάλλει τὰ ξύλα, καὶ ἴδους ἂν ὡς δι' ἐνόπτρου
τινὸς τῶν μικρῶν τούτων ἰσχυρῶν πείστω; ἀκραιφνοῦς
θησαυροῦς καὶ φλέγοντος πόθου κειμή-
λια. Ὁ δὲ τῶν βασιλευόντων βασιλεὺς καὶ παντοκρά-
τωρ κύριος εἴη σοὶ τὸ βασιλεῖον κράτος εἰς μακροῦς
παραπέμπων αἰῶνας σὺν εὐθυμίᾳ μακρᾷ, ἴνα καὶ
τοῖς ὑπηκόοις τοῖς σοῖς εἰς μακρὰς ἐνιαυτῶν περιό-
δους εἴη συνήδεσθαι.

in te affecti sumus; scimus enim quod Deus ipse non
hymnos, sed cordis sensum exquirat unde isti oriuntur.
Ideo enim omnes res creatæ pro particulari na-
tura ad celebrandum Creatorem instigantur, et
animalia quæ voce gaudent Deum cantu celebrant,
sicut et mare ac terra et saxa et nives hymnum ta-
cicum aut sonorum tollunt, Deo benigne acci-
piente. Quod si etiam Olympionicis oleaginea plec-
titur, non aurea, non argentea corona, apparet inde

quod nec isti lauroati doni qualitatem, sed honoris
gradum respiciant. Quare tu quoque ne respice co-
ronam ore eloquenti prolatam, teque fortasse mi-
nime dignam, sed animam quæ illam plectit et lau-
des cumulat, et sicut in speculo thesauros pretiosos
laudativi sermonis reperies. Rex autem regum et
Dominus omnipotens potestatem regiam tibi in
sæcula amanter impertiat, ut civibus tibi subditis
quoque gaudium perpetuum concedatur.

ORDO RERUM QUÆ IN HOC TOMO CONTINENTUR.

NICEPHORUS GREGORAS,

BYZANTINA HISTORIA. (<i>Continuatio.</i>)	
LIBER VICESIMUS QUINTUS.	9
LIBER VICESIMUS SEXTUS.	55
LIBER VICESIMUS SEPTIMUS.	101
LIBER VICESIMUS OCTAVUS.	151
LIBER VICESIMUS NONUS.	195
LIBER TRICESIMUS, dogmaticorum primus.	235
LIBER TRICESIMUS UNUS, dogmaticorum secundus.	307
LIBER TRICESIMUS SECUNDUS, dogmaticorum ter- tius.	351
LIBER TRICESIMUS TERTIUS, dogmaticorum quar- tus.	355
LIBER TRICESIMUS QUARTUS, dogmaticorum sex- tus.	387
LIBER TRICESIMUS QUINTUS, dogmaticorum sep- timus.	419
LIBER TRICESIMUS SEXTUS.	445
LIBER TRICESIMUS SEPTIMUS.	467
MARTYRIUM S. COBRATI ET SOCIORUM. Corinthi in Pelo- ponneso.	503
SCHOLIA IN SYNESIUM <i>De insomniis.</i>	521
FRAGMENTA EX DIALOGO CUI TITULUS <i>Florentius.</i>	615
NICEPHORI GREGORÆ EPISTOLÆ.	
I. — Ad præfectum mensæ.	617
II. — Ad Zaridam.	651
III. — Ad magnum domesticum.	653
IV. — Ad eundem.	654
V. — Ad Xanthopulum.	654
VI. — Ad Josephum.	654
VII. — Patriarchæ.	655
VIII. — Sine inscriptione.	655

IX. — Item sine inscriptione.	655
X. — Ad magnum œconomum Beccum.	656
XI. — Sine inscriptione.	657
XII. — Glabræ metropolitæ Thessalonicensi.	658
XIII. — Soteriotæ, protonotario Thessalonicensi.	660
XIV. — Josepho philosopho.	659
XV. — Magno domestico.	661
XVI. — Theodulo monacho. Exstat inter Epistolas Theoduli, tom. CXLV, col. 425. Nicephori Gregoræ Prologus in Odysseam Homeri, compendiose adumbras poetæ indolem.	663

NILUS CABASILAS THESSALONICENSIS ME- TROPOLITA.

<i>Notitia ex Allatii Diatriba De Nilis.</i>	
DE DISSIDIO ECCLESiarUM.	683
DE PRIMATU PAPÆ.	699
CONFUTATIO NILI, auctore Joan. Matthæo CARYO- PYLLO, archiepiscopo Iconiensi, ad Urbanum VIII ponti- ficem maximum.	729
NILI ENCOMIUM GREGORII PALAMÆ.	877

THEODORUS MELITENIOTA MAGNÆ ECCLESIAE ARCHIDIACONUS

<i>Notitia ex Allatio De Theodoris.</i>	877
<i>Angelo Maii Monumentum.</i>	881
SERMONES.	885
Sermonis primi ethicon. — Quod homini virtute præ- dito nemo nocere possit; et quod improbe vivens cunctos metuat et expavescat.	885
Sermonis secundi ethicon. — Quod non sit difficilis neque laboriosa virtus, si secundum ipsam vivere voluer- imus.	891

Sermonis tertii ethicon. — Quod oporteat nos spiritalis aures a Deo impetrare; et his acceptis, auscultare omnino animarum nostrarum medicis, quotiescunque spiritali medela indigebimus. 898

Sermonis quarti ethicon. — Quod magnum detrimentum sit Scripturam ignorare. Et quod virtuti sint membra quovis specioso corpore formosiora. Et quænam sint hæc. Et quod perfectæ imagines virtutis apostoli sint. Et quod nihil vetet, si modo velimus, apostolis pares nos fieri. 903

Sermonis quinti ethicon. — Quod a dæmoniis nihil differant, omnes quidem illi qui diaboli concupiscentiis sunt dediti, præcipue tamen avari. 913

Sermonis sexti ethicon. — De patientia et longanimitate. Ex Jobi et Davidis historia. 919

Sermonis septimi ethicon. — Quod fugienda sit hominum gloria et honorificentia, quæ nihil prodest, imo vero maximo opere animæ nostræ nocet. Et quod principatus et potestates non sint optandæ: non quod imperare hominibus malum sit; nam et hoc a Deo est, et negotium per se amabile; sed quia male hoc officio multi su-

guntur; ideoque hinc detrimentum capiunt. 929

Sermonis octavi ethicon. — De tremendis et divinis immaculatisque ac vivificis Christi mysteriis. Et quod horum susceptio dignis fiat in salutem, indignis autem in poenam. 946

Sermonis noni ethicon. — Quod oporteat nos sobrios esse et vigilare, dirum reputantes Judæ casum. Et contra avaritiam. 953

THEODORI MELITENIOTÆ fragmenta ex libro De astronomia. 987

GEORGIUS LAPITHA.

CARMEN MORALE. 1009

CATALOGUS LIBRORUM MONASTERII INSULÆ PATMI SÆCULO XIV. 1047

Index Græcitalis ad omnem Nicephori Gregoræ Historiam Byzantinum. 1051

Index ad Nicephori Gregoræ Historiæ Byzantinæ libros postremos. 1063

ADDENDA. — Nicephori Gregoræ Allocutio ad imp. Andronicum Palæologum III. 1067

FINIS TOMI CENTESIMI QUADRAGESIMI NONI.

G. STECHERT
& CO.
NEW YORK

Replaced with Commercial Microfilm

UNIVERSITY OF MICHIGAN

3 9015 07838 4750

Это цифровая копия книги, хранящейся для потомков на библиотечных полках, прежде чем ее отсканировали сотрудники компании Google в рамках проекта, цель которого - сделать книги со всего мира доступными через Интернет.

Прошло достаточно много времени для того, чтобы срок действия авторских прав на эту книгу истек, и она перешла в свободный доступ. Книга переходит в свободный доступ, если на нее не были поданы авторские права или срок действия авторских прав истек. Переход книги в свободный доступ в разных странах осуществляется по-разному. Книги, перешедшие в свободный доступ, это наш ключ к прошлому, к богатствам истории и культуры, а также к знаниям, которые часто трудно найти.

В этом файле сохранятся все пометки, примечания и другие записи, существующие в оригинальном издании, как минимум о том долгом пути, который книга прошла от издателя до библиотеки и в конечном итоге до Вас.

Правила использования

Компания Google гордится тем, что сотрудничает с библиотеками, чтобы перевести книги, перешедшие в свободный доступ, в цифровой формат и сделать их широкодоступными. Книги, перешедшие в свободный доступ, принадлежат обществу, а мы лишь хранители этого достояния. Тем не менее, эти книги достаточно дорого стоят, поэтому, чтобы и в дальнейшем предоставлять этот ресурс, мы предприняли некоторые действия, предотвращающие коммерческое использование книг, в том числе установив технические ограничения на автоматические запросы.

Мы также просим Вас о следующем.

- Не используйте файлы в коммерческих целях.
Мы разработали программу Поиск книг Google для всех пользователей, поэтому используйте эти файлы только в личных, некоммерческих целях.
- Не отправляйте автоматические запросы.
Не отправляйте в систему Google автоматические запросы любого вида. Если Вы занимаетесь изучением систем машинного перевода, оптического распознавания символов или других областей, где доступ к большому количеству текста может оказаться полезным, свяжитесь с нами. Для этих целей мы рекомендуем использовать материалы, перешедшие в свободный доступ.
- Не удаляйте атрибуты Google.
В каждом файле есть "водяной знак" Google. Он позволяет пользователям узнать об этом проекте и помогает им найти дополнительные материалы при помощи программы Поиск книг Google. Не удаляйте его.
- Делайте это законно.
Независимо от того, что Вы используете, не забудьте проверить законность своих действий, за которые Вы несете полную ответственность. Не думайте, что если книга перешла в свободный доступ в США, то ее на этом основании могут использовать читатели из других стран. Условия для перехода книги в свободный доступ в разных странах различны, поэтому нет единых правил, позволяющих определить, можно ли в определенном случае использовать определенную книгу. Не думайте, что если книга появилась в Поиске книг Google, то ее можно использовать как угодно и где угодно. Наказание за нарушение авторских прав может быть очень серьезным.

О программе Поиск книг Google

Миссия Google состоит в том, чтобы организовать мировую информацию и сделать ее всесторонне доступной и полезной. Программа Поиск книг Google помогает пользователям найти книги со всего мира, а авторам и издателям - новых читателей. Полнотекстовый поиск по этой книге можно выполнить на странице <http://books.google.com/>

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>